INDHOLD.

	Side
Landstingets Beslutning om Kommissionens Nedsættelse	V
Forskrifter for Kommissionens Virksomhed	VI-VII
Kommissionens Medlemmer	VIII
Beretning fra Kommissionens Flertal	2—68
Udtalelser af et Mindretal	71—74
Bemærkninger af Kommissionens Medlem J. Patursson	75—87
Bemærkninger af Kommissionens Flertal	88—96
Udtalelse af Mindretal og af Flertal	97
Udtalelse af Kommissionens Formand	98
Bilag	101—103

Hovedregister til aktstykker

Vidneafhøringer

Beretning til Landstinget

afgiven af

Den af Tinget i Henhold til Grundlovens § 45
nedsatte Kommission

til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

København.
Trykt hos J. H. Schultz A/S.
1919.

Beslutning af Landstinget om Nedsættelse af en Kommission i Henhold til Grundlovens § 45.

(Vedtagen ved eneste Behandling den 5. Juli 1918.)

Landstinget beslutter:

Der nedsættes en Kommission i Henhold til Grundlovens § 45 med det Hverv:

1. at undersøge alt af ældre og nyere Dato, der staar i Forbindelse med Justitsministerens Telegram af 15. Marts 1918 til Amtmanden paa Færøerne og den derefter folgende Anmodning af Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden om Forflyttelse eller Afsked, og

2. at undersøge, hvad der ud over det allerede foreliggende maatte kunne oplyses om den i Marts 1917 paa Færøerne iværksatte Folkeadresse, bestemt for et fremmed Lands Regering.

3. Medlemmernes Antal fastsættes til 11.

4. Resultatet af Kommissionens Undersøgelser forelægges Landstinget.

5. Tingets Formand bemyndiges til at iværksætte det fornødne til denne Beslutnings Udførelse.

I Henhold til denne Beslutning fastsatte *Landstingets Formand* den 25. Juli 1918 følgende Forskrifter for Kommissionen:

Forskrifter for den Kommission, der bliver at nedsætte af Landstinget ifølge Tingets Beslutning af 5. Juli 1918.

§ 1.

Kommissionen træder sammen umiddelbart efter Valget og vælger umiddelbart efter sin Sammentræden en Formand og en Næstformand.

§ 2.

Kommissionen samles, udsættes og sluttes af sin Formand. Denne bestemmer ved hver enkelt Sammenkaldelse Samlingsstedet; for saa vidt dette er København, holdes Kommissionens Møder i Rigsdagens Lokaler.

§ 3.

Ifald Kommissionen samles paa Tider, da Landstinget ikke er samlet, tilkommer der dens Medlemmer, hver Gang saadant sker, samme daglige Vederlag i den Tid, da den er samlet, som naar Landstinget er samlet, og Godtgørelse for Rejser til og fra Samlingsstedet efter samme Regler som for Rejser til og fra Rigsdagens Samlingssted.

§ 4.

Kommissionen er berettiget til at antage lønnet Medhjælp udenfor sin Midte saavel som til at foretage de til dens Virksomhed fornødne Trykknings- og andre Udgifter.

§ 5.

Den, der ophører at være Medlem af Landstinget, ophører tillige at være Medlem af Kommissionen.

Naar en enkelt ophører at være Medlem, afgør Kommissionen under Hensyn til sine Arbejders Standpunkt og Tarv, om den skal vedblive at virke med kun 10 Medlemmer, eller om den skal gøre Indstilling til Landstinget om nyt Valg af et Medlem.

Skulde det ske, at flere, men dog under Halvdelen, ophører at være Medlemmer, skal Kommissionen gøre saadan Indstilling.

§ 6.

Om Udbyttet og Udfaldet af sine Undersøgelser vedtager og afgiver Kommissionen en Indberetning til Landstinget.

Indberetningen er vedtaget, naar ved den endelige Afstemning mindst 6 af Kommissionens Medlemmer har stemt for den.

Vedtages Indberetningen ikke med Enstemmighed, er de, der har stemt imod den, berettigede til at faa en Fremstilling af deres afvigende Meninger optaget i et Tillæg til Kommissionens Indberetning.

§ 7.

De til Afholdelse af Udgifter efter §§ 3 og 4 fornødne Pengemidler hæves af Kommissionens Formand hos Rigsdagens Kasserer efter Anvisning af Landstingets Formand. For deres Anvendelse aflægger Kommissionens Formand Regnskab til Landstingets Formand.

§ 8.

De øvrige Regler for Kommissionens Virksomhed fastsættes af den selv.

Tingets Valg af Medlemmer til Kommissionen fandt Sted den 25. Juli 1918. Der valgtes de Herrer:

Sekretær i Det statistiske Departement, cand. polit. *C. V. Bramsnæs.*
Jul. Frandsen.
Borgmester, Overretssagfører *M. Godskesen.*
Forstander *H. Hauch.*
Rektor, Dr. phil. *O. C. Kragh.*
Kommunalrevisor *Martin Olsen.*
Kongsbonde *J. Patursson.*
Jørgen Pedersen.
Proprietær *E. G. Piper.*
Direktør for Dansk Hypotekforsikringsbank *Jul. Schovelin* og
Cand. phil. *Herman Trier.*

Kommissionen holdt konstituerende Møde den 26. Juli 1918. Til Formand valgtes Borgmester *M. Godskesen*, til Næstformand *Jørgen Pedersen*, til Sekretær Rektor *O. C. Kragh.*

Kommissionen har afholdt ialt 50 Møder, deraf 23 Afhøringsmøder. Desuden har et nedsat Underudvalg og Redaktionsudvalg afholdt adskillige Møder.

Indberetning til Landstinget.

Omstaaende Indberetning til Landstinget er ved den endelige Afstemning vedtaget af 7 af Kommissionens Medlemmer: Frandsen, Godskesen, Hauch, Kragh, Jørgen Pedersen, Piper og Schovelin.

I det Kommissionen paa parlamentariske Kommissioners sædvanlige Vis ej alene har ladet sig det være magtpaaliggende at faa samlet alt det skriftlige Materiale, der kunde tjene til Sagens Oplysning — hvoriblandt et overordentligt værdifuldt Telegram-Materiale —, men navnlig ogsaa har stævnet en Række Vidner til Afhøring for sig, har der efterhaanden ophobet sig et mægtigt Stof paa Kommissionens Bord. En kritisk Gennemgang heraf har imidlertid ført til det Resultat, at det allermeste, hvor stor Interesse det end i og for sig kan have, er uden egentlig Betydning for Løsningen af Kommissionens Opgave, der, som ovenfor anført, er begrænset til

1. at undersøge alt af ældre og nyere Dato, der staar i Forbindelse med Justitsministerens Telegram af 15. Marts 1918 til Amtmanden paa Færøerne og den derefter følgende Anmodning af Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden om Forflyttelse eller Afsked, og
2. at undersøge, hvad der udover det allerede foreliggende maatte kunne oplyses om den i Marts 1917 paa Færøerne iværksatte Folkeadresse, bestemt for et fremmed Lands Regering.

For at aabne Vidnerne det friest mulige Spillerum, saa at der i ingen Henseende lagdes Baand paa deres Ytringsfrihed, men tværtimod gaves dem Lov og Lejlighed til at fremsætte for Kommissionen alt om Forholdene paa Færøerne, som de havde paa Hjerte og selv ansaa for vigtigt at oplyse, har det ikke kunnet undgaas, at Afhøringerne, som i Bilagene vil findes stenografisk gengivne, er svulmede op til en Række bindstærke Foredrag, hvoraf, som alt antydet, den allerstørste Del ved nøjere Prøvelse har vist sig at være overflodig i nærværende Sammenhæng eller dog ikke at kunne tjene nærværende Formaal. Der bliver imidlertid mere end nok tilbage til, at dette Formaal har kunnet fyldestgøres, og den Kommissionen stillede Opgave løses, nemlig dels at trænge til Bunds i Spørgsmaalet om den saakaldte Adressebevægelses sande Oprindelse, Karakter, Forløb og Konsekvenser, dels at faa udredet samtlige de Omstændigheder, som førte til Embedsmændenes Afskedsbegæring, samt til at stille denne Handling i alsidig Belysning af selve de til Grund for samme foreliggende Kendsgerninger.

Efter Gennemgranskning af det samlede Materiale ser Kommissionen*) sig nu i Stand til om begge disse Tildragelser at give nedenstaaende historiske Fremstilling.

Forinden denne meddeles, skal endnu kun bemærkes, at ihvorvel det ikke mindst har været tidligere Amtmand paa Færøerne, nuværende Landsdommer Rytter, som har forsynet Kommissionen med Materiale, eftersom han ganske naturligt maatte være et af Hovedvidnerne, saa har Kommissionen dog ikke ment, da han tillige er i saa høj Grad Part i Sagen, at burde lægge hans Redegørelse til Grund for denne sin Fremstilling. Endskønt nu ogsaa Hr. Patursson under Kommissionens Arbejde har vist sig i saa fremtrædende Grad at være Part i Sagen, at Kommissionens Flertal ikke kan tilbageholde sin uskrømtede Forundring over, at han har modtaget Hvervet som Medlem af Kommissionen, ihvorvel han dog forud maatte vide, at han hørte hjemme paa den anden Side af Skranken, hvor han da ogsaa den meste Tid har opholdt sig, saa har man dog troet med Hensyn til Adressebevægelsen nærmest at burde følge den historiske Linie i hans første udførlige Skildring for Kommissionen — just fordi han er den angrebne Part, mod hvilken Sigtelserne

*) *d. v. s.: det ovennævnte Flertal (7 Medlemmer) af Kommissionen, der har stemt for Indberetningen; (Mindretals-Udtalelser findes optaget i et Tillæg, jfr. Forskrifternes § 6.)*

i Adressebevægelsen for rigsskadelig Adfærd har samlet sig, synes han fra den upartiske Undersøgelses Standpunkt ogsaa at have Krav paa, at det er *hans* Fremstilling, som særlig prøves og eftergaas, hvorved man da selvfølgelig samtidig har inddraget modstridende Oplysninger, som lader sig hente fra de andre Vidners Forklaringer eller fra selve Aktstykkerne, for derigennem at veje og vurdere Paalideligheden af Hr. Paturssons Udsagn og saaledes naa frem til, hvad ovenfor er kaldt: den historiske Fremstilling af, hvad der virkelig er gaaet for sig.

Som Indledning hidsættes følgende ganske korte Meddelelse om de politiske Partiforhold paa Øerne, som danner Baggrunden for de i det følgende skildrede Begivenheder.

I 1906 dannedes der paa Øerne tvende politiske Partier, *Sambandspartiet* og *Selvstyrepartiet*. Det første, der udgør Befolkningens Flertal, og indtil det sidste Valg ogsaa havde Flertal i Lagtinget, ønsker ikke alene den nuværende statsretlige Forbindelse med Danmark opretholdt, men overhovedet det færøske Samfunds Ve og Vel knyttet til Moderlandet ved Samfølelsens stærkeste Baand.

Partiet har følgende Program, vedtaget den 23. September 1916:

„1) Partiets Hovedformaal er at virke for en frisindet Udvikling af det færøske Folk med særligt Henblik paa Bevarelsen af de nuværende statsretlige Forhold.

2) Partiet erkender Nødvendigheden af, at der ved Tingets Arbejde haves Sparsommelighed for Øje, for at det færøske Folk ikke skal komme ind i saadanne usikre økonomiske Forhold, som er til Hinder for solid Fremgang.

3) Partiet vil ud fra de i Punkt 1) og 2) angivne Grundsætninger støtte Arbejdet for Udviklingen af færøsk Aandsliv, saavel gennem Skolevæsenets Forbedring som paa anden hensigtsmæssig Maade. Man vil støtte Arbejdet for det færøske Sprogs Røgt og gode Udvikling, samtidig med at man fortsætter Arbejdet for Folkets Dygtiggørelse i dansk Sprog.

4) Partiet vil ud fra de samme Grundsætninger støtte Arbejdet for Udviklingen af færøske Næringsveje saavel til Lands som til Vands".

Det den 1. April 1909 offentliggjorte Program for *Selvstyrepartiet* gaar ud paa

„A t arbejde for at skaffe Lagtinget saa stor Indflydelse og saa meget Selvstyre, som man kan opnaa i god Forstaaelse med Regering og Rigsdag.

A t bevare de særlige færøske Landsrettigheder.

A t holde paa den nuværende Ordning, i Følge hvilken de færøske Sager særlig sorterer under een Minister.

A d lempelig Vej at skaffe Lagtinget større Indtægter.

A t skaffe det færøske Sprog lige Ret med det danske i alle færøske Anliggender.

A t fremme Skolevæsenets Forbedring med færøsk Sprog som første Grundlag.

A t ingen Lov bør gøres gældende for Færøerne, forinden den i sin Helhed er vedtaget af Lagtinget."

Som det nedenfor nærmere vil blive godtgjort, rummer dette Programs Fordringer for Sprogets Vedkommende en Fare for den hidtidige Samhørighed mellem Færøerne og Danmark, men iøvrigt er Programmet, som det vil ses, i sin Form og Tone præget af et vist Maadehold, og der skimtes end ikke heri Ønsket om, at Færøerne skulde skille sig ud fra Danmark og søge Tilknytning til noget andet Land.

Dette har da ogsaa baade Hr. Rytter i sine tjenstlige Indberetninger og sine Vidnesbyrd for Kommissionen ligesom ogsaa Herredsfogederne Thygesen og Helms — hvilken sidste, efter hvad der er oplyst, har staaet Selvstyrepartiet nær — kraftigt og gentagende betonet. Men samtidig har de alle peget paa, at der indenfor Selvstyrepartiet var en mere yderliggaaende Fløj, hvis Maal man ikke rigtig kunde blive klar over, fordi det stadig holdtes i en vis Dunkelhed og kun af og til fandt Form i visse Stemningsudbrud, hvis Tendens da

var at pege ud over eller bort fra den nuværende Statsforbindelse mellem Danmark og Færøerne ved at vække Uvilje og Mistro overfor dansk Styre, dansk Sprog og Danskheden overhovedet. Navnlig ses det, at Hr. Rytter som Amtmand har udfoldet en meget betydelig Virksomhed for at aabne Justitsministerens Øjne for den Fare, der heri kunde ligge, ligesom han ogsaa stadig og omhyggeligt har holdt ham à jour med disse Tendensers rivende Udvikling i de allersidste Aar.

Som Leder af den yderliggaaende Bevægelse har Hr. Rytter som Amtmand stadig peget paa Kongsbonde Jóannes Patursson.

Adressebevægelsens Forhistorie.

Den 24. Februar 1917 rettede den færøske *Skipper-* og *Navigatørforening* en Henvendelse til den engelske Konsul i Thorshavn. Man gjorde heri opmærksom paa, at de fleste Medlemmer af Foreningen havde forpligtet sig til ikke at afhænde nogen Del af Fangsten uden til visse bestemte Lande, og deriblandt var *Island* uheldigvis ikke. Da færøske Fiskere imidlertid var vante til at sælge en Del af Fiskefangsten derop til ret gode Priser, androg man om at faa Lov til at *sælge* Fisk, Lever og Rogn til saadanne islandske Opkøbere, der kunde fremlægge Bevis for, at de havde indgaaet samme Forpligtelser overfor den engelske Regering som de færøske Skippere ved at have underskrevet en engelsk Deklaration.

Efter at Andragendet var indleveret til Konsulen, henvendte et af Bestyrelsesmedlemmerne sig til Amtmanden for at formaa ham til at yde Andragendet sin Støtte. Amtmanden saa sig i Stand til at meddele, at det hele Klausulspørgsmaal allerede var behandlet i Justitsministeriet, og at han i Overensstemmelse hermed allerede gentagne Gange havde forhandlet med den britiske Konsul derom. Den britiske Konsul var nemlig *fejlagtig* gaaet ud fra, at der ifølge Klausulordningen ikke kunde leveres Fisk fra Færøerne til *Island*. Amtmanden gjorde ham nu opmærksom paa, at man paa Færøerne havde forpligtet sig til ikke at levere Varer til Tyskland, men derimod at levere til visse bestemte Lande, hvoriblandt England, og da Island havde forpligtet sig til udelukkende at levere til England, fulgte heraf, at Island ogsaa burde kunne henregnes til de Lande, hvortil man fra Færøerne kunde levere Varer.

Under 4. Marts 1917 gav derpaa den britiske Konsul et imødekommende Svar, hvori han oplyste, at han efter Bemyndigelse fra den britiske Udenrigsminister kunde give den ønskede Salgstilladelse, forudsat at Fisken blev ilandbragt paa Island.

Ifølge den Fremstilling, som Hr. Patursson har givet for Kommissionen (Sten. Ref. pag. 226, jfr. pag. 227, 1ste Sp. 4de Stk.), skal Sagen ikke have været omtalt til Amtmanden, men den engelske Konsul skal have sendt den direkte til den engelske Regering „*uden* at Amtmanden faar det mindste at vide derom" — „Sagen færdig, klar!" Som det vil ses af ovenstaaende, er imidlertid denne Fremstilling ikke stemmende med Sandheden.

Den 7. Marts 1917 indeholdt Bladet „Dimmalætting" en Bekendtgørelse fra den engelske Konsul. Heri er ikke alene den ovenfor omtalte Tilladelse officielt bekræftet, men det meddeles desuden, at den engelske Regering havde givet sit Samtykke til, at de færøske Fiskere paa Island kunde *forsyne sig med* Udrustning til Fiskeri.

Ifølge Hr. Patursons Fremstilling for Kommissionen vakte „det heldige Udfald af Skipperforeningens Henvendelse til de engelske Myndigheder megen Opmærksomhed *blandt Befolkningen*"*, og „særlig fæstede man Blikket paa, at det engelske Udenrigsministerium uden direkte at være ansøgt derom gav Tilladelse til at *købe* Varer paa Island

*) Hvor andet ikke er bemærket, er Udhævelserne foretagne af Kommissionen.

til Skibsforsyning. Den Tanke maatte (da) ligge ganske nær, at gav England de færøske Fiskerskibe Lov til at købe Varer paa Island, maatte England formentlig ogsaa være at formaa til ogsaa at lade den hjemmeværende færøske Fiskerbefolkning, som faktisk fiskede for Englænderne — og Spanien — faa Adgang til at købe Varer paa Island: men da de Varer, vi kunde købe paa Island, væsentlig var importerede til dette Land fra Amerika, fandt *man*, at England formentlig heller ikke vilde have noget at erindre imod, at vi (Færingerne) fik disse amerikanske Varer ved selv at købe og hjemføre dem, direkte fra Amerika eller over Island". Hr. Patursson fortsætter (Sten. Ref. pag. 227): „Da nu Blokadekrigen ved denne Tid var indtraadt, og da det saa overordentlig mørkt ud for vore Forsyninger, blev der efter Begæring af nogle Medlemmer indvarslet til et Møde i Føroya [Havnar] Framburdsfelag for at drøfte den foreliggende Situation og eventuelt drøfte Forslag om *hos den engelske Konsul* at søge opnaaet yderligere Begunstigelser med Hensyn til Varetilførsler."

Havnar Framburdsfelag (Thorshavns Fremskridtsforening) er en partipolitisk Organisation for det saakaldte Selvstyreparti.

Enhver Læser vil af denne Hr. Paturssons Fremstilling rent umiddelbart faa det Indtryk, at det paagældende Møde blev sammenkaldt som Følge af den i „Dimmalætting" fremkomne Bekendtgørelse fra den britiske Konsul; det var den deri indeholdte „Tilladelse til at *købe* Varer paa Island til Skibsforsyning", som *man* „blandt Befolkningen" havde „særlig" fæstet „Blikket paa". Men dette er historisk urigtigt. Som oplyst, fremkom Bekendtgørelsen i „Dimmalætting" den 7. Marts, men Mødet i Framburdsfelaget blev afholdt allerede den 6. Marts og kan næppe være indkaldt senere end d. 5. Marts*).

Om Foreningens Møde den 6. Marts 1917 har Hr. Patursson meddelt Kommissionen, at „der blev fremsat Forslag" om et nyt Andragende til den britiske Konsul, og at dette *Forslag* lød saaledes:

„Til den britiske Konsul.

Idet „Havnar Framburdsfelag" udtales sin *store* Tak *paa det færoske Folks Vegne* til den højtærede britiske Konsul i Thorshavn for, at han har skaffet Færinger Adgang til at sælge Fisk paa et saa let tilgængeligt Marked som Island, beder vi Hr. Konsulen om ogsaa velvilligst at udvirke *hos den britiske Regering*, at vi maa faa Tilladelse til at sælge færøske Udførselsvarer overhovedet enten til Island eller til Amerika, uden at de Skibe, som fører Varerne, derfor nødes til at anløbe britisk Havn.

Endmere beder vi dog om, at Hr. Konsulen udvirker os Tilladelse til at føre Nødvendighedsvarer til Færøerne fra Amerika, baade direkte og ogsaa via Island, ligeledes uden at Varetransportskibene derfor nødes til at anløbe britisk Havn.

I Framburdsfelags Bestyrelse

R. Rasmussen. *Nyholm Debess.* *Johan Evensen.*"

Hr. Patursson har ikke holdt det for rigtigt at oplyse for Kommissionen, at naar „der" paa Mødet „blev fremsat Forslag" om det citerede Andragende, var det *Hr. Patursson selv*, som stillede dette Forslag. Dette er imidlertid blevet oplyst for Kommissionen af hans Partifælle, Lagtingsmand R. Rasmussen (Sten. Ref. pag. 253). Hr. Rasmussen var den Gang Foreningens Formand, men „kendte ikke noget til, at der skulde foretages en saadan Henvendelse til den britiske Konsul i Thorshavn, før Forslaget fremkom i nævnte Møde", lige saa lidt som han den Gang kendte, „hvad der forelaa som Grundlag for Henvendelsen, nemlig det, at Færøernes Skibsfører- og Navigatørforening af den

*) Det britiske Konsulats ovenfor gengivne Svar til Skipper- og Navigatorforeningen, hvilket — som det vil erindres — intet som helst indeholder om Ret for Færingerne til at *købe* paa Island, var, som nævnt, dateret den 4. Marts.

engelske Konsul havde opnaaet noget i Retning af Lettelser i Klausulforholdene for deres Skibe ved Sejlads paa Island". Dette blev ham først meddelt paa dette Møde. Gennem denne Meddelelse fra Hr. Rasmussen kastes der et nyt Lys over Hr. Patursons Anbringende for Kommissionen om, at „det heldige Udfald af Skipperforeningens Henvendelse" og „særlig" Ekstra-Tilladelsen til at købe Varer paa Island havde vakt „megen Opmærksomhed blandt Befolkningen" og givet Anledning til det paagældende Møde.

Det vil ligeledes af Hr. Rasmussens Oplysninger fremgaa, at naar Hr. Patursson den 20. Februar 1919 har fremlagt det ovenfor gengivne Forslag for Kommissionen i den Form og Skikkelse, at der herunder findes R. Rasmussens Navn som Forslagsstiller, blev der herved bibragt Kommissionen en vrang Forestilling om Hr. Rasmussens Forhold til Sagen, som først 8 Dage senere blev berigtiget af Hr. Rasmussen selv.

Forslaget blev vel vedtaget, men dog ingenlunde i den foreslaaede Form, idet den „store Tak" til den britiske Konsul ikke længer fremførtes „paa det færøske Folks Vegne", hvilke Ord nemlig blev strøget*). Man kan ikke tilbageholde den Ytring, at det vel vilde have været passende, om Hr. Patursson i sin Fremstilling udtrykkelig havde gjort opmærksom herpaa og derved undgaaet ved at føje Hr. Rasmussens Navn nedenunder det Forslag — hvortil han ikke var Forslagsstiller —, i hvilket de citerede Ord fandtes, at gøre Hr. Rasmussen *medansvarlig* for Forslagets overdrevne Udtryk.

Da dette Forslag blev fremsat den 6. Marts, var det ifølge Hr. Patursson „ledsaget af en Skrivelse fra nogle Lagtingsmænd af følgende Indhold" (Sten. Ref. pag. 227):

„Vi underskrevne Lagtingsmænd giver herved foranførte vor fulde Tilslutning og er overbeviste om, at Hr. Konsulen vil virke af alle Kræfter for hurtigst muligt at skaffe denne for Færøernes Velfærd saa vigtige Sag Fremme."

Underskriverne er: Ras. Niclasen, Nolsøe, M. A. Winther, J. H. Poulsen, Ras. Rasmussen, Simon P. úr Konoy, Th. Egholm og Jóannes Patursson.

Af Aktstykker I., Side 81, fremgaar det imidlertid, at de nævnte Lagtingsmedlemmer af Selvstyrepartiet *ikke* havde ledsaget det den 6. Marts i Foreningen fremsatte Forslag med den citerede Skrivelse, men den 7. Marts vedlagt det *ændrede* Andragende denne Anbefaling.

Andragendet overbragtes dernæst den 7. Marts af de Herrer Jóannes Patursson og A. Ziska til den britiske Konsul. Konsul Coates erklærede imidlertid, at han for at fremme Sagen maatte have en Skrivelse med Anbefaling fra Færø Amt.

Man vil saa meget bedre forstaa denne Konsulens Holdning, som der paa de tvende Andragender: Skipper- og Navigatørforeningens af 24. Februar 1917 og dette sidste Andragende fra Framburdsfelag, var en afgørende Forskel, idet det førstnævnte var blevet frembaaret af en Korporation, som var naturlig kaldet til at varetage det paagældende Erhvervs Interesser, medens det sidste stammede fra en ren *partipolitisk* Forening! Dommen over en Henvendelse af sidstnævnteArt er træffende blevet udtrykt af Udenrigsminister Scavenius i hans Forklaring for Kommissionen den 14. Marts 1919, hvori han udtaler, at „Tanken om en Adresse, indsendt til den britiske Regering gennem den britiske Konsul paa Færøerne (maa) siges at være ikke alene ukorrekt, men uheldig i politisk Henseende, idet det vilde betyde en direkte Henvendelse til en fremmed Regering fra en Del af den danske Stat udenom de Myndigheder, der lovligt varetager Forbindelsen mellem den danske Stat og de fremmede Regeringer". En tilsvarende Opfattelse af, hvad der er korrekt Optræden i internationale Forhold, maa da ogsaa antages at have bevæget Konsul Coates til overfor en partipolitisk Forenings Henvendelse at henvise til Øernes lovlige Myndighed.

*) Foreningens Formand Hr. Rasmussen har overfor Kommissionen erklæret (Sten.Ref. pag. 254), at han i hvert Fald bagefter godt indsaa, at denne Tak var „mindre paa sin Plads", og da Amtmanden fandt den uheldig, meddelte han dette telefonisk til det om Sagen af Foreningen nedsatte Udvalg.

Samme Dag — den 7. Marts 1917 — indfandt derpaa Kongsbonde Patursson og Hr. Nyholm Debess sig paa Amtet og anmodede om en Anbefaling for dette Andragende. Amtmand Rytter tilkendegav de paagældende, at han ansaa den til Konsulen *i Forvejen skete* direkte Henvendelse, altsaa udenom de danske Myndigheder i et saadant Anliggende, „for illoyal og skadelig", — illoyal, fordi man var gaaet udenom Amtmanden, skadelig, fordi man takkede Konsulen, samtidig med at der officielt arbejdedes paa at faa ham fjernet — og han tilføjede, at han i alt Fald først vilde tage Standpunkt til Spørgsmaalet om en Anbefaling, naar der blev indsendt en skriftlig Anmodning derom til Amtet. Ifølge selve Framburdsfelagets Forhandlingsprotokol under 7. Marts erklærede Amtmand Rytter, at Skridtet kunde blive „odelæggende for en gunstig Udvikling af dette samme Spørgsmaal, som nu havde været aktuelt og stadig blev forhandlet om mellem den danske og den britiske Regering og Færø Amt". Hr. Patursson og Hr. Nyholm Debess vendte derpaa tilbage, refererede Samtalen for det om Sagen nedsatte Udvalg, og herefter blev der fremsendt en skriftlig Anmodning til Amtmand Rytter om Andragendets Anbefaling.

Efter at Amtmanden paany havde overvejet Sagen, besluttede han sig til at sende Andragendet til Konsulen (under 8. Marts 1917 — Aktstykker I, 7 a) med en Anbefaling, dels ud fra den Betragtning, at han ved sin Skrivelse kunde forebygge de mulig skadelige Følger af Andragendet, idet han ikke sluttede sig til Takken til Konsulen og udtrykkelig udtalte, at Andragendet var sendt af „en Del Beboere paa Færoerne", altsaa ikke fra en politisk Forening, dels fordi han paa denne Maade haabede at kunne hindre Patursson i yderligere Agitation. (jfr. Færø Amts Indberetning til Justitsministeriet af 18. April 1917, Aktstykker I, pag. 21). Efter Amtmandens Fremstilling skal nemlig Hr. Patursson i en Samtale med Amtmanden have udtalt, „at det vilde være til Fordel for hans Politik, hvilket han nok skulde udnytte", saafremt Amtet nægtede at anbefale Andragendet. At Hr. Patursson kan have haft den Hensigt at ville udnytte et Afslag fra Amtmandens Side til en Agitation mod denne, synes bestyrket ved, at Hr. Rasmussen for Kommissionen har oplyst, at ihvorvel han telefonisk havde meddelt det Udvalg, hvoraf Patursson var Medlem, at man næppe kunde opnaa noget i Retning af Anbefaling fra Amtmanden, „fastholdt" Udvalget „alligevel at ville sende Henvendelsen", hvad der vel maa forstaas saaledes, at Hr. Patursson og Hr. Ziska mente at kunne behandle deres alt skete Henvendelse til Konsulen som en Føler og senere agtede at gentage den for at faa Konsulens officielle Afslag under Henvisning til Amtmandens manglende Anbefaling.

Efter Hr. Paturssons Fremstilling for Kommissionen var imidlertid Amtmandens Anbefaling ifølge Konsulens Udsagn „too weak"*). „Dette vakte almindelig Misstemning, da det blev bekendt, at Framburdsfelagets Andragende om fri Sejlads og Varetransport paa Island og Amerika var standset, og efter alt, hvad der forelaa, kunde man kun give Amtet Skyld derfor". „At der som Følge heraf opstod en Del Bitterhed mod Amtmanden, var ikke til at undgaa, og det var forstaaeligt nok, at man hverken kunde eller vilde slaa sig til Taals med en saadan Fremfærd og et saadant negativt Resultat med Hensyn til vore Forsyninger."

Og Hr. Patursson fortsætter: „*Ved denne Tid*, den 9. Marts og nogle Dage senere, var det, som før omtalt, at Selvstyrepartiets Lagtingsmænd var samlede til et Møde i Thorshavn i Anledning af Situationen. Det kunde ikke undgaas, at baade Lagtingsmændene og Framburdsfelagets Medlemmer kom til at staa noget tvivlraadige, efter at Framburdsfelagets Andragende var strandet, og der heller ikke øjnedes nogen Udsigt til, at Amtmanden vilde sammenkalde Lagtinget."

*) Det fremgaar af Færø Amts Indberetning til Ministeriet af 18. April 1917 (Aktstykker Nr. 6), at Amtmanden gjorde Hr. Patursson bekendt med sin Skrivelse til Konsulen, og at Hr. Patursson erklærede sig tilfreds dermed.

Mødet af Selvstyremændene i Thorshavn afholdtes i Dagene 7.—10. Marts 1917. Det var altsaa ved dette Møde, at Deltagerne ifølge Hr. Patursson var komne „til at staa noget tvivlraadige, *efter at* Framburdsfelagets Andragende var strandet" — og Baggrunden herfor var den „almindelige Misstemning", da det var blevet „bekendt, at Framburdsfelagets Andragende" var blevet „standset". Det maa herefter vække højlig Forundring, at Hr. Patursson paa Mødets sidste Dag, den 10. Marts, Kl. 4,30, har telegraferet til Regeringen i Reykjavik:

„Den britiske Konsul har *lovet at støtte Ansøgningen* til den britiske Regering om Tilladelse for færøske Skibe til at sejle mellem Færøerne og Island uden at anløbe britisk Havn. Beder den højtærede Regering tillade deres Ombudsmand i London at støtte denne Sag og andre meget nødvendige færøske Sager."

Man har herefter Hr. Paturssons eget uforkastelige Vidnesbyrd om, at Mødets Deltagere ganske maa have savnet Kundskab om, at den britiske Konsul ikke vilde fremme det Andragende (som han efter Hr. Paturssons Telegram netop omvendt skulde have „lovet at støtte") og havde begrundet sin Afvisning med, at Amtmandens Anbefaling var *too weak*. Denne Kundskab om den engelske Konsuls Holdning *kan* Hr. Patursson overhovedet først have faaet i Dagene mellem den 10. og den 14., hvilken sidste Dag, han ifølge Aktstykker I, pag. 27, først saa sig i Stand til at meddele Amtmanden, at Konsulen overfor to Udsendinge skulde have udtalt, at Amtets Anbefaling ikke var tilstrækkelig indtrængende.

Naar Hr. Patursson endvidere, som det fremgaar af ovenstaaende Citat, har skildret Mødets Deltagere som „tvivlraadige", fordi „der heller ikke øjnedes nogen Udsigt til, at Amtmanden vilde sammenkalde Lagtinget", saa ses det ikke af det som fuldstændig officielt fremtrædende Referat fra dette Møde i Hr. Paturssons eget Blad „Tingakrossur" for den 14. Marts 1917 (Aktstykker I, pag. 81 ff.) — for hvis Rigtighed Hr. Patursson overfor Kommissionen er gaaet i Borgen —, at denne Sag overhovedet har været til Drøftelse ved nævnte Lejlighed, endsige at man skulde have besluttet at rette nogen Henvendelse til Amtmanden derom. Dette er saa meget mere paafaldende, som Hr. Patursson selv oplyser (Sten. Ref. pag. 222), at Amtmanden endnu den 9. Marts havde meddelt ham, at en Henvendelse herom maatte foreligge *skriftlig*, saaledes at Hr. Patursson derefter nøje vidste, hvorledes man havde at forholde sig. Hr. Paturssons nære Meningsfælle, Lagtingsmand Johan H. Poulsen har da ogsaa forklaret for Kommissionen, at efter hans Hukommelse blev der ikke ved hin Sammenkomst truffet nogen Beslutning om at rette Henvendelse til Amtmanden om at faa Lagtinget sammenkaldt.

Hvad i øvrigt Spørgsmaalet om Lagtingets Ekstra-Sammenkaldelse angaar, skal herom oplyses følgende:

Ifølge daværende Amtmand Rytters og Hr. Paturssons overensstemmende Fremstilling henvendte den 14. Februar 1917 Hr. Patursson sig telefonisk til Amtet og meddelte, at han paa egne og 7 andre Lagtingsmænds Vegne maatte fremsætte Anmodning om, at Lagtinget blev sammenkaldt. Amtmanden var den Gang fraværende. Efter sin Tilbagekomst til Øerne den 15. Februar meddelte han Hr. Patursson den 16. Februar — som alt ovenfor nævnt —, at en slig Henvendelse, saafremt den ønskedes officielt besvaret, maatte foretages *skriftlig*. Hr. Rytter har i en tjenstlig Indberetning til Justitsministeriet af 3. November 1917 motiveret dette med sin Viden om, „at i alt Fald to af de otte (7) Lagtingsmænd ikke havde givet Patursson noget Mandat i den Retning". Stadfæstelsen af denne Viden er givet af Hr. Patursson selv, der for Kommissionen har indrømmet, at Lagtingsmændene Matras og Pastor Evensen senere udtrykkelig har erklæret i Tinget, at de for deres Vedkommende ikke ønskede Lagtinget sammenkaldt. Hr. Rytter tilføjede overfor Hr. Patursson, at han for Tiden ikke fandt tilstrækkelig Anledning til at sammenkalde Lagtinget, og udviklede, hvorledes Situationen

i det hele taget var, og hvad der var gjort for at komme ud over Vanskelighederne. Derefter skal Hr. Patursson have udtalt, at han, saaledes oplyst, heller ingen Anledning fandt til, at Lagtinget sammenkaldtes. Dette har han vel senere benægtet overfor Kommissionen, men det visse er, at han efter Modtagelsen af en Skrivelse fra Amtet af 9. Marts 1917, hvori udtrykkelig henvistes til denne Udtalelse fra Hr. Paturssons Side, ikke fandt sig beføjet til at nedlægge nogen Indsigelse mod Rigtigheden heraf.

Den 19. Februar gentog Hr. Patursson sin mundtlige Anmodning.

Det maa formentlig være til denne og til hans Henvendelse under 14. Februar, han sigter, naar han i sin Forklaring for Kommissionen taler om, at der i denne Sag var „to direkte" Henvendelser til Amtmanden. Naar han i samme Aandedræt tilføjer: „foruden andre mindre", er det derimod vanskeligt at se, hvortil han kan have sigtet.

Den 9. Marts (jfr. ovenf.) tilskrev Amtet ham paa hans Foranledning et Brev, hvori man gav ham en ønsket Bekræftelse paa, at hans to „direkte" Henvendelser havde fundet Sted, og der paany henvises til, at Henvendelser om Sammenkaldelse af Lagtinget burde ske skriftligt og med Angivelse af nærmere Grunde, hvorimod en almindelig Henvisning til den foreliggende Situation ikke kunde anses for tilstrækkelig.

Da den fra Tysklands Side fra 1. Februar s. A. erklærede Blokade var egnet til at vække Ængstelse hos Færøernes Befolkning for, at Følgen kunde blive en faretruende Vareknaphed, ønskede Amtmanden ikke at give en saadan Ængstelse Næring ved en Ekstra-Indkaldelse af Lagtinget, der kunde udtydes, som om *han* var bekymret for Øernes Forsyning, saa meget mindre som han bedre end nogen havde Kendskab til, at en saadan Frygt i hvert Fald for den nærmeste Fremtids Vedkommende i Virkeligheden var ugrundet. Dette vil nærmere fremgaa af, hvad der nedenfor herom vil blive oplyst.

I en Henvendelse til Justitsminister Zahle af 2. April 1918 har Hr. Patursson til Motivering af den færøske Folkeadresses Fremkomst givet en kronologisk Fremstilling af Sagens Forhistorie. Det hedder heri, at nogle Dage efter den 8. Marts 1917 fik Framburdsfelaget at vide, at den britiske Konsul ikke kunde fremme Foreningens Andragende — „*derefter* droftedes igen Muligheder til Forbedring af Besejlingsforholdene ved Lagtingets Sammentræden. Et Andragende herom (ɔ: Lagtingets Sammentræden) blev imidlertid *afvist af Amtmanden*". Og, tilføjer Hr. Patursson: „*Derefter* fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse". Justitsminister Zahle har herefter maattet tro, at der i Dagene mellem den 8. og den 20. Marts 1917 er blevet indgivet et Andragende, som er afvist af Amtmanden. Hr. Patursson har imidlertid ikke overfor Kommissionen turdet fastholde sin Paastand herom; og dette Forsøg paa at forklare Adressens Fremkomst maa saaledes siges at være totalt mislykket. Nedenfor skal paa Grundlag af de foreliggende Kendsgerninger den rette Forklaring gives.

Man skal endnu blot i den ovenanførte Sammenhæng pege paa, at det af det oplyste noksom fremgaar, at Hr. Patursson og dermed de øvrige Selvstyremænd allerede fra den 14. Februar maa have været klar over, at en Ekstra-Sammenkaldelse af Lagtinget i hvert Fald ikke vilde kunne opnaas uden ved en *skriftlig* Henvendelse fra Lagtingsmedlemmers Side, men at en saadan ikke desto mindre er undladt lige indtil den 20. Marts. Dette synes unægtelig at tyde paa, at saa snart der indenfor Selvstyrepartiet opstod alvorligt Ønske om at faa Lagtinget sammenkaldt — men ogsaa først da —, var man sig ogsaa vel bevidst, hvilken Vej der alene kunde føre til Maalet.

Adressen.

Det første Stød til Adressebevægelsen blev givet af et lille færøsk Blad i Tveraa, „Føroyatidindi". Den 12. Marts 1917 fandtes heri en Artikel, hvori Forholdene paa Før-

øerne skildredes saaledes, at der allerede herskede Mangel paa vigtige Livsfornødenheder, en Mangel, der blev følelige re Dag for Dag. Derfor var Folket berettiget til at fremsætte sine Spørgsmaal og deriblandt disse, om der førtes Forhandlinger med *England*, om de var bristede eller gaaet i Staa — om Trafiken mellem *Island* og *Amerika* foregik uhindret, og om der var Haab om, at man ad denne Vej kunde faa Forsyning nu eller senere. Derefter hedder det saaledes:

„I Færøernes Historie er der et Præcedens for, at en direkte Henvendelse til engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning er blevet modtaget med stor Velvilje. Hvorfor ikke forsøge det samme *nu*?

„(Lad) Lagtinget, der optræder paa den i visse Retninger nødlidende færøske Befolknings Vegne, henvende sig *direkte**) til det britiske war office med telegrafisk Anmodning om Tilladelse til fri Passage for de nødvendigste Fødemidler til Færøerne fra det Land, hvor man finder det mest opportunt at fragte dem eller lade dem afhente".

„Det foreslaaede Skridt bør gøres i Tide, da der paa den Maade er Mulighed for et Resultat *forud for* Forhandlingernes Afslutning".

Der tales, som man ser, her rent ud af Posen. Under Henvisning til et historisk Fortilfælde, hvor Forbindelsen mellem Færøerne og Moderlandet var afbrudt som Følge af, at der herskede Krigstilstand mellem Danmark og England, opfordrer Bladet til „nu" at foretage „en direkte Henvendelse til engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning" — en Henvendelse, der endog skal ske „*direkte* til det britiske *war office*" ad telegrafisk Vej. Man bør end ikke afvente Resultatet af de diplomatiske Forhandlinger mellem Moderlandets Udenrigsstyre og den britiske Regering, men netop „forud for" disse Forhandlingers „Afslutning" søge at præjudicere dem.

Det paagældende Nummer af „Føroyatidindi" kom til Thorshavn den 14. Marts — altsaa samme Dag, som Hr. Patursson omsider saa sig i Stand til at meddele Amtmanden, at den britiske Konsul ikke vilde fremme Framburdsfelagets Andragende.

Under Indtrykket af dette fejlslagne Haab blev „Føroyatidindi"s Opfordring grebet med Glæde i den Patursson nærstaaende Kreds. Købmand *Ziska*, en af Hr. Patursons fortrolige Partifæller, gjorde den 17. Marts Bladets Forslag til sit paa et Møde i Framburdsfelaget, hvori han nylig var indtraadt som Medlem, (jfr. nærmere Skrivelse til daværende Folketingsmand Edw. Mortensen under 30. April 1917). Det var dette Forslag, som blev til den saakaldte *færøske Folkeadresse*. At det fra selve Forslagsstillerens Side var ment som identisk med „Føroyatidindis" Forslag fremgaar med Tydelighed af et Telegram, som Hr. Ziska den 19. sendte Bladets Redaktør, Hr. Mortensen, Tveraa. Det hedder heri: „Jeg har i Framburdsfelag fremsat det *samme* Forslag, som De fremkommer med i „Føroyatidindi" angaaende Henvendelse til Storbritanniens Regering". Og senere i samme Telegram hedder det: „Dette Andragende tænkes underskrevet af Kvinder og Mænd over 18 Aar og *telegraferet til Regeringen i London*".

Paa Mødet den 17. vakte Forslaget Modstand. Selvstyremanden, Lagtingsmand *R. Rasmussen*, har bl. a. for Kommissionen forklaret, at han „tog Stilling til denne Adresse lige med det samme", idet han „fandt det voveligt, uformaalstjenligt at fremsende en saadan Adresse". Han oplyser endvidere, at han „fik Tilslutning fra en Del af Medlemmerne, saaledes at der den Aften ikke blev foretaget noget"; der var „virkelig ikke nogen Stemning i det hele taget for den, fraregnet hos nogle enkelte" — rimeligvis de „vistnok ganske faa Personer", der havde „sat Adressen i Scene fra først af".

Den følgende Dag, da Hr. Rasmussen var forhindret fra at være tilstede, genoptoges imidlertid Mødet. Det lykkedes da at faa vedtaget Adressen, og det besluttedes at udsende den til Underskrift af Kvinder og Mænd over 18 Aar.

Det saaledes vedtagne Adresseudkast lød som følger:

*) Udhævet i „Føroyatidindi".

„Til Storbritanniens Regering.

Den hjemmeværende færøske Befolkning sender gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting*) følgende Andragende i Tillid til den britiske Regerings Højsind:

„Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse til at sejle med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende".

Ved Henvendelse til Island har vi Færinger faaet Tilsagn om fælles Vareindkøb i Amerika, hvis vi selv kan føre Varerne hjem til Færøerne fra Island, og derfor henvender vi os til Storbritanniens Regering med førnævnte Andragende.

Den færøske Befolkning nærer det Haab, at dette vort Andragende vil blive bevilget, da vi tror, at den høje Regering fuldt ud kan forstaa, hvor langt vanskeligere det er for os -- knap 20 000 Indbyggere — at kunne bjærge os i denne Tid, end det vil være for større Nationer med stort Antal Fragtskibe.

Naar Færøernes Befolkning, som hovedsagelig bestaar af fattige Fiskere, skal fragte Skib med Varer i denne Tid, maa vi som Sikkerhed for Skib og Ladning stille omtrent al den Pengebeholdning, der findes her i Landet, saa det vilde betyde fuldstændig økonomisk Ruin og tillige Hunger, ifald det til os fragtede Skib med Varer sænkedes i Havet. Vi har i 2 Maaneder været aldeles afskaarne fra Omverdenen, hvad Tilførsel af Levnedsmidler angaar, og den Beholdning af Melvarer, som endnu findes her, vil ikke strække længere end nogle Uger. Der har ikke kunnet sendes os noget fra de Pladser, hvor vi plejer at købe, fordi Skibsfarten ad den Vej er standset aldeles. Vi er derfor henviste til kun at stole paa os selv og mener ogsaa selv at kunne skaffe os tilstrækkelig Forsyning, om fri Sejlads opnaas.

Den færøske Befolkning sætter sin fulde Lid til den britiske Regerings Højsind, og vi har al Grund til at gøre dette, fordi der fra Englands Side tidligere i Krigstid, nemlig i 1809, er givet den færøske Befolkning lignende og større Indrømmelser og det endda paa et Tidspunkt, hvor det Land, hvortil Færøerne var knyttet, taltes blandt Englands Fjender.

Underskrevne færøske Mænd og Kvinder over 18 Aar giver ovenstaaende Andragende vor fulde Tilslutning.

i Marts 1917".

Som det vil ses, fremgaar det af selve Adressens Overskrift og Tekst, at den er stilet til Storbritanniens Regering, fremtræder som et Andragende til denne og udtaler „sin fulde Lid til den britiske Regerings Højsind".

Af Framburdsfelagets Forhandlingsprotokol fremgaar det endvidere, at Hr. Patursson, dels paa egne, dels paa fire andre Lagtingsmænds Vegne har erklæret sig „villig til at fremsende Andragende fra Færo Folket til den britiske Regering". Han lover at ville „forsøge at faa alle Tingmænd til at gøre det samme"; *men*, tilføjer han i sin Redegørelse for Kommissionen, hvis Lagtinget ikke blev sammenkaldt, vilde han „forhandle med Tingmændene enkeltvis og søge at faa saa stor Tilslutning som muligt".

Samme Dag, den 18. Marts, fremlagde Hr. Patursson dernæst i Framburdsfelaget et Forslag fra Selvstyrepartiet til Beslutning af *Lagtinget*, udformet paa Grundlag af en privat Telegramudveksling mellem Hr. Patursson paa den ene Side og Islands Ministerium og det islandske Altings Formand paa den anden Side om Mulighederne for fælles Vare-

*) Til Trods for denne Henvisning til Lagtingsmedlemmers Underskrift forelagdes Adresseudkastet for Befolkningen uden nogen som helst Underskrift.

indkøb, fælles Befragtning m. v. Efter hvad Hr. R. Rasmussen har oplyst for Kommissionen, har han ikke sendt disse Telegrammer *paa* Selvstyrepartiets *Vegne*, men udtrykkelig erklæret, at han havde sendt dem „for egen Regning".

I dette paa Grundlag af Hr. Paturssons personlige Telegraferen formede Forslag til Beslutning af Lagtinget lød andet Punkt saaledes:

„at den britiske Regering *direkte* herfra med det allerførste ansøges om fri Sejlads for Gods, Passagerer og Post mellem Færøerne og Island".

Som det vil ses, stemmer dette Forslag ganske med Adressen: der er ogsaa her Tale om en *direkte* Henvendelse til den britiske Regering og om det selvsamme, som Adressen gaar ud paa. Forslaget blev tiltraadt af Framburdsfelaget.

Angaaende Udtrykket „*direkte*" har Hr. Patursson paa et senere Tidspunkt af Kommissionens Afhøringer ment at kunne gøre gældende, at „denne Oversættelse" „ikke" var „rigtig i foreliggende Tilfælde. „*Beina leid*", „*beinan veginn*" betyder nemlig den lige, den bekvemmeste, den hurtigste Vej, men dette forhindrer ikke, at Sagen fremsendes gennem anden eller tredie Person til rette Vedkommende". Efter hvad der er oplyst for Kommissionen, er denne sproglige Fortolkning ikke holdbar, men har for øvrigt i denne Sammenhæng saa meget mindre Betydning, som det ovenfor gengivne Citat af det nævnte Forslag til Beslutning af Lagtinget er fremsat for Kommissionen i Hr. Paturssons egen Oversættelse. (Sten. Ref. pag. 232).

Efter Udkastets Vedtagelse nedsatte Framburdsfelaget et 5 Mands Udvalg til at fremme Adressen. En fra dette Adresseudvalg under 30. April 1917 til daværende Folketingsmand *Edvard Mortensen* fremsendt Skrivelse er i øvrigt kun undertegnet af trende Medlemmer, nemlig de Herrer Andreasen, Nyholm Debess og Ziska, men af Skrivelsens Indhold fremgaar det, at Patursson ogsaa er Medlem, (jfr. Udtrykket midt i Skrivelsen [Bilag 2, Side 106]*): „Medunderskrevne J. Patursson"). Det er herefter kun højst uegentligt, at Hr. Patursson i en af sine Forklaringer for Kommissionen kan paastaa om Adressen: „det var heller ikke mig, der udsendte den". Udvalget skulde undersøge, om der var Stemning for Adressen og telefonerede og telegraferede i denne Anledning rundt omkring paa Øerne. Ifølge den lige ovenfor nævnte Skrivelse blev der i Overensstemmelse hermed bl. a. den 19. Marts telegraferet til Suderø om Sagen. Dette Telegram er netop det ovenanførte til Redaktør Mortensen, Tveraa, der vel er undertegnet af Ziska alene, men bruger Betegnelsen „vi", og Hr. Patursson maa derfor antages heller ikke at have været fremmed for dette Telegram, hvis Indhold, som ovenfor angivet, tydeligt nok viser den nøje Overensstemmelse mellem Adressens Karakter, Fremsendelsesmaade o. s. v. og det i „Føroyatidindi" under 12. Marts fremsatte Forslag.

Den 20. Marts 1917 udfærdigede Hr. Patursson „paa Lagtingets Selvstyrepartis Vegne" en Skrivelse til Lagtingets Formand (Amtmanden), hvori han næst at minde om det gennem ham den 14. Februar s. A. fremsatte Ønske om at faa Lagtinget sammenkaldt atter anmodede om, at en saadan Indkaldelse maatte finde Sted „uden Forsinkelse", hvorhos han samtidig fremsendte det ovenfor nævnte Forslag til Beslutning, som han den 18. Marts havde forelagt i Framburdsfelagets Møde, og som paa dette havde vundet Mødets Samstemning. Det bedes fastholdt i Erindringen, at dette „Selvstyrepartiets Forslag og Framburdsfelagets Adresse" — for at bruge Hr. Paturssons eget Udtryk — „gik ud paa Opnaaelsen af samme Øjemed, kun var Selvstyrepartiets Forslag mere detailleret og mere vidtomspændende. Men i Hovedsagen var det saa at sige akkurat det samme: blev det ene vedtaget, var det andet overflødigt".

Hr. Patursson havde saaledes opnaaet at faa tvende Strenge paa sin Bue. Adressen

*) Skrivelser til Kommissionen fra E. M. og A. Z.

kunde „hvile" saa længe, indtil man saa, om Selvstyrepartiets Forslag af 20. Marts „fik en gunstig Modtagelse" paa Lagtinget — i saa Fald „vilde det formentlig være nok at omtale den store Tilslutning, Adressen havde faaet, uden at det dog i saa Tilfælde vilde anses for nødvendigt at fremsende den".

Da Adressens Fremkomst samme Dag, som denne Hr. Paturssons Skrivelse blev udfærdiget, den 20. Marts, kom til Amtmandens Kundskab, satte han sig øjeblikkelig i Forbindelse med Vareudvalget. Det maa her oplyses, at af Vareudvalgets 5 Medlemmer tilhørte de tvende Selvstyrepartiet, nemlig de Herrer Rasmus Rasmussen og S. P. úr Konoy. Ikke destomindre var alle Medlemmerne straks enige om, at Adressen var et saa farligt Skridt, at man om muligt burde standse Bevægelsen i Opløbet. Udvalget enedes derfor om at udsende en offentlig Advarsel til Færøernes Befolkning mod at underskrive Adressen. Denne Advarsel, som er dateret den 21. Marts 1917, udsendtes den næste Dag og havde følgende Ordlyd:

„Til Færøernes Befolkning.

Vi undertegnede Medlemmer af Lagtingets Vareudvalg maa paa det alvorligste fraraade ærede Medborgere at underskrive en i disse Dage omsendt Henvendelse til Storbritanniens Regering vedrørende Færøernes Forsyning med Levnedsmidler.

Der føres nemlig i denne Tid Forhandlinger om dette Spørgsmaal mellem den danske og den engelske Regering, og alle nødvendige Oplysninger om de færøske Forhold i Øjeblikket er ved vor Medvirken tilstillede den danske Regering, og det er derfor vort Skøn, at en Forhandling mellem nogle Lagtingsmænd og den engelske Regering kun kan forsinke og skade de Forhandlinger, som føres mellem de to Regeringer, selv om disse enkelte Lagtingsmænd som Grundlag for deres Indgriben kan henvise til en Adresse fra en større eller mindre Del af den færøske Befolkning, og selv om man — som vi — regner med, at den engelske Regering har den største Sympati for den færøske Befolkning.

Ved at underskrive Adressen og derved bidrage til, at der gribes forstyrrende ind i de Forhandlinger, der allerede føres mellem de to Regeringer, vil den færøske Befolkning absolut skade den Sag, som man ønsker at gavne. Vi maa derfor gentage, at vi paa det bestemteste fraraader Folk at underskrive Adressen, og vi fralægger os alt Ansvar for de Følger, et saadant Skridt maatte medføre.

Vi skal tilføje, at der fra Amtets og Vareudvalgets Side allerede forlængst er foretaget alle de Skridt, som vi anser for hensigtsmæssige og gennemførlige for Færøernes Forsyning med Levnedsmidler, og de telegrafiske Meddelelser, som jævnlig tilgaar os, berettiger os til at tro, at vore Anstrengelser vil føre til det forønskede Resultat.

Vareforsyningsudvalget, den 21. Marts 1917.

H. A. Djurhuus. *S. P. úr Konoy.* *Joen Poulsen.*

Rasmus Rasmussen. *A. Samuelsen.*"

Som det med al ønskelig Tydelighed fremgaar af dette Aktstykke, nærede samtlige Medlemmer af Vareudvalget den bestemte Opfattelse, at Adressen var en direkte Henvendelse „til Storbritanniens Regering", saaledes som jo ogsaa Overskriften lød, og at den „Forhandling", som den udtalte Haabet om, kun kunde være „en Forhandling mellem nogle Lagtingsmænd og *den engelske Regering*", som altsaa eventuelt kunde træde skadeligt i Vejen for „de Forhandlinger, som føres mellem de to *Regeringer*". Man maa vel erindre, at et af disse Medlemmer, Hr. Rasmus Rasmussen, endog havde været til Stede paa selve det Møde i Framburdsfelaget, hvor Adressen første Gang fremsattes, og dens Indhold

drøftedes, saaledes at han havde den bedst mulige Adgang til at vide Besked med Hensigten. I nøje Overensstemmelse hermed har han derfor ogsaa overfor Kommissionen besvaret følgende Spørgsmaal:

> „Var De, Hr. Rasmussen, i Tvivl om, at Adressen skulde sendes direkte til den engelske Regering, da den første Gang kom frem, da De første Gang mødte Spørgsmaalet i „Framburdsfelag"?"

med de klare Ord:

> „Naar jeg skal svare paa det Spørgsmaal, maa jeg sige, at i det Øjeblik — det forstaar sig — Adressen fremtræder med den Overskrift „Til Storbritanniens Regering", er der ikke noget fornuftigt Menneske, der kunde have anden Opfattelse, end at den skulde sendes direkte."

Samtidig med Udsendelsen af Vareudvalgets Plakat den 22. skred Amtmanden til Indkaldese af Lagtinget til en ekstraordinær Lagtingssamling den 28. „i Anledning af et i disse Dage uden Amtets og paagældende Lagtingsudvalgs Medvirken udsendt Cirkulære angaaende et Spørgsmaal vedrørende Øernes Forsyning med Varer". — Paa dette Tidspunkt var ogsaa Hr. Paturssons Opfordring om Lagtingets Indkaldelse indløbet.

Samme Dags Aften var der Møde i Framburdsfelaget — efter Hr. Paturssons eget Udsagn: som Følge af Vareudvalgets Opslag (Sten. Ref. pag. 229). Hr. R. Rasmussen var kommet til Stede paa Mødet og fraraadede her „ivrigt Folk at give Adressen Medhold". Framburdsfelagets daværende Formand, Hr. Nyholm Debess, maatte endvidere oplyse, at Amtmanden under en Samtale med ham havde meddelt, at Vareforsyningsspørgsmaalet rimeligvis vilde være løst først i April Maaned. Under Trykket af disse forskellige sammenstødende Omstændigheder ses da ogsaa Framburdsfelaget at være veget tilbage, idet der paa Mødet blev vedtaget et Forslag, hvorefter Foreningen vel fastholdt sin Vedtagelse af 18. Marts om at lade Adressen ombære til Underskrift paa Færøerne, men tilføjede, at den „dog" ikke skulde „sendes tilbage underskreven til Foreningen før efter 1. April". Det er denne Vedtagelse, som Hr. Patursson for Kommissionen har karakteriseret saaledes: „Det vedtoges, at Adressen foreløbig skulde blive *hvilende*".

Det ses af Hr. Paturssons Forklaring, at han for sit Vedkommende, som allerede ovenfor berørt, mente at kunne slaa sig til Ro hermed under Hensyn til, at han endnu stadig havde den anden Streng paa sin Bue, nemlig det Forslag til Beslutning af Lagtinget, som gik ud paa det selvsamme som Adressen. Men paa den anden Side har det dog aabenbart staaet klart for ham, at der ved Vareudvalgets energiske Indskriden, Framburdsfelagets Tilbagetog og Indkaldelsen af det Lagting, hvis Øre han selv personlig kun i ringe Grad havde, var blevet væltet saa tunge Stene paa Adressens videre Vej, at der maatte foretages noget ekstra for mulig at faa dem ryddet til Side. Da det ikke var lykkedes at faa Framburdsfelaget til at paatage sig dette Rydningsarbejde, forenede han sig med 4 andre Mænd, nemlig El. Johannesen, H. D. Niclasen (ikke at forveksle med Lagtingsmanden af samme Navn), Andreas Ziska og Lagtingsmand Th. Egholm — Mænd, som ingenlunde stod i Selvstyrepartiets første Række — om at udsende en offentlig Moderklæring overfor Vareudvalget. Denne, der fremtræder som en rød Plakat, er dateret den 23. Marts og lyder saaledes:

> *„Til Færøernes Befolkning!*
>
> Vi undertegnede maa paa det alvorligste fraraade at tage Hensyn til en i disse Dage her i Byen opslaaet Plakat fra Vareforsyningsudvalget.
>
> Ved at undersøge de Foregivender, der af Vareudvalget er anført som Grunde mod den paatænkte Henvendelse til Storbritanniens Regering, har vi bragt i Erfaring, *at der* ikke foreligger *noget som helst positivt**) med Hensyn til Opnaaelsen af fri Sejlads mellem Island og Færøerne, eventuelt

*) Udhævet i Plakaten.

Amerika, lige saa lidt som der foreligger noget positivt, der sikrer os de vigtigste Levnedsmidler, Petroleum etc.

Ved at underskrive Adressen til den britiske Regering og dermed bidrage til at fremskynde den saa haardt tiltrængte Tilladelse til fri Sejlads vil den færøske Befolkning absolut gavne den Sag, som i Øjeblikket er et Livsspørgsmaal for Øerne. Vi maa derfor gentage, at vi paa det bestemteste tilraader Folk at underskrive Adressen, da en Undladelse heraf maa befrygtes at kunne faa de alvorligste Følger ogsaa for vore Islandsfiskere".

. Denne Plakat har ikke mindst Interesse ved, hvad den *ikke* indeholder. Som det ovenfor er blevet godtgjort, gik man ikke alene fra Vareudvalgets, men fra alle Sider ud fra som ganske selvfølgeligt, at Meningen med Adressen var Foretagelsen af en *direkte* Henvendelse til den engelske Regering, altsaa *udenom* Moderlandets Myndigheder. Den til Højforræderi grænsende Letsindighed ved et saadant Skridt maatte ganske naturligt vække den største Bestyrtelse i Befolkningens ledende Kredse, og Vareudvalgets Plakat maa ogsaa læses, som det er herpaa, Udvalget tog Sigte, naar det saa alvorligt advarede Færøernes Befolkning mod at underskrive Adressen. Naar da dennes Ophavsmænd fandt det nødvendigt paakrævet at nedlægge Indsigelse mod denne Advarsels Berettigelse og i dette Øjemed istandbragte en vejledende Udtalelse overfor den færøske Offentlighed, havde de derved selv skabt sig den naturligst mulige Lejlighed til at fralægge sig enhver Hensigt i Retning af at ville bevæge Befolkningen til at foretage en *direkte* Henvendelse til en *fremmed Regering* ved i klare og utvetydige Ord at oplyse om, at Meningen med Adressen aldeles ikke var denne, men kun den rent uskyldige at forsøge paa at bevæge de danske Myndigheder til ad normal, forfatningsmæssig Vej at faa aabnet Forhandlinger med den britiske Regering om Opnaaelsen af de i Adressen fremsatte Ønsker. Ikke destomindre vil man ved en Gennemlæsning af ovenstaaende Plakat forgæves søge den fjerneste Antydning i saa Henseende.

Som det af hele denne historiske Fremstilling, der skrider frem i nøjagtig kronologisk Orden, med Klarhed fremgaar, var indtil dette Tidspunkt den for alle tydelige Mening med Adressebevægelsen, at der skulde rettes en *direkte* Henvendelse til Storbritanniens Regering *udenom* Moderlandets Myndigheder.

Skønt yderligere Bevisførelse end den, der alt ligger heri, i og for sig turde være unødvendig, skal man dog overfor Hr. Paturssons Forsøg paa at benægte denne Kendsgerning til Overflod henlede Opmærksomheden paa følgende Punkter i det Kommissionen forelagte Materiale og de af denne foretagne Afhøringer.

Man skal i saa Henseende først pege paa Adressens for Danmark krænkende Indhold. Dette er netop af en Færing, Hr. Folketingsmand Samuelsen, yderst træffende blevet præciseret i en Udtalelse for Kommissionen. For at fastslaa, at Hensigten umulig kan have været den at sende Adressen gennem den danske Regering, siger han saaledes: „Vilde det se godt ud, at Danmark lod den færøske Befolkning, knap 20,000 Fiskere, være nødt til at klare sig selv — det staar jo i Adressen. Vilde den danske Regering kunne lade England faa Indtrykket af, at Færøerne kun kunde arbejde med deres egne Pengemidler, naar den danske Statskasse faktisk siden Krigens Begyndelse har stillet Millioner af Kroner til Disposition for Færøernes Vareforsyning*)? Vilde den danske Regering kunne billige, at England fik det Indtryk, at Færøerne var saa hjælpeløst op-

*) „Den færøske Befolkning nærer det Haab, at dette vort Andragende vil blive bevilget, da vi tror, at den høje Regering fuldt ud kan forstaa, hvor langt vanskeligere det er for os — knap 20,000 Indbyggere — at kunne bjærge os i denne Tid, end det vil være for større Nationer med stort Antal Fragtskibe". (*Adressen*).

givne af Danmark, som Adressen giver det Udseende af*)?. Nej, Adressen var ikke bestemt til at passere den danske Regering, bl. a. fordi denne i saa Fald nødvendigvis maatte korrigere den, hvorved den vilde tabe i Betydning".

Man skal dernæst citere en Artikel i det Blad, „Föroyatidindi", hvori Stødet til Adressebevægelsen blev givet: „Det er Øjeblikkets brændende Spørgsmaal, der trænger til en hurtig Løsning, hvorfor det er blevet besluttet at rette en Henvendelse til den britiske Regering fra det færøske Folk om Tilladelse til fri Sejlads mellem Island og Færøerne".

Og senere hen: „Det er kun en dristig Paastand, at Henvendelsen til den britiske Regering vil skade Forhandlingerne (nemlig mellem den danske og den engelske Regering), tværtimod, den vil netop give dem et mægtigt Skub fremad. Utvivlsomt gør den danske Regering, hvad den kan, men man har Lov til at tvivle om, at den, til Trods for Oplysninger fra Vareudvalget, har nogen rigtig Forestilling om, hvor alvorlige Forholdene vil blive paa Øerne om ikke lang Tid. Det ved *det færøske Folk* bedst selv og vil derfor *tage Skeen i sin egen Haand* og ikke længere lade sig smøre om Munden med skønne Løfter om, „at der er Grund til at tro" o. s. v.

Den 4. April indeholdt Selvstyrebladet „Tingakrossur" en Artikel (skrevet den 28. Marts), hvis Slutning lyder saaledes:

„Eller er det mon saa, som man har hørt løseligt nævne, at de raadende Herrer paa Færøerne skønner, at Sambaandet løsner sig, *naar Færingerne selv forhandler med England*? Saa maa jeg sige: Daarligt er Sambaandet — det skulde hellere hedde Hungersbaandet."

Men ogsaa Hr. Patursson selv har i en Avisartikel talt tydeligt nok. Han skriver bl. a. i „Tingakrossur" for 21. Marts 1917:

„Lad os Færinger selv enes om, hvad Færinger skal gøre i denne Tid. Lad hver eneste Færing blot faa Lov til at tænke over, hvad der gavner Land og Folk mest, og lad hver eneste Færing ganske og aldeles komme bort fra at *vare sig for*, hvad Hr. Rytter vil have ham til at tænke og gøre. Saa kommer der noget godt ud deraf. For saa bliver det frie Færinger, der finder hverandre. Og *ene og alene som Færinger kan vi evne at staa som een Mand og formaa at redde vort Land*"**).

Aldeles afgørende er endelig et Ordskifte mellem Lagtingsmændene Effersøe og Johan H. Poulsen, refereret for Kommissionen af sidstnævnte, der staar Hr. Patursson nær. Da Adressen kom til Droftelse i Lagtingets Ekstrasamling, søgte Johan H. Poulsen paa Selvstyrepartiets Vegne i det om Sagen nedsatte Udvalg at tilvejebringe et Kompromis med Sambandspartiet. Under det Ordskifte med Effersøe, han havde i den Anledning, sagde han til denne:

„Mener De, at det vil være skadeligt for os, hvis denne Adresse bliver afsendt fra Færøerne til den britiske Regering, at det vil virke skadeligt? Dertil svarede Hr. Effersøe: Ubetinget Ja. Saa sagde jeg til ham: Naar De mener, det er skadeligt, at den bliver afsendt, kan De saa ikke gaa med til at henstille til Regeringen (ɔ: den *danske* Regering) og bede Regeringen om at hjælpe til at opnaa det, Adressen tilsigter, at opnaa

*) „Naar Færøernes Befolkning, som hovedsagelig bestaar af fattige Fiskere, skal fragte Skib med Varer i denne Tid, maa vi som Sikkerhed for Skib og Ladning stille omtrent al den Pengebeholdning, der findes her i Landet, saa det vilde betyde fuldstændig økonomisk Ruin og tillige Hunger, ifald det til os fragtede Skib med Varer sænkedes i Havet. Vi har i 2 Maaneder været aldeles afskaarne fra Omverdenen, hvad Tilførsel af Levnedsmidler angaar, og den Beholdning af Melvarer, som endnu findes her, vil ikke strække længere end nogle Uger. Der har ikke kunnet sendes os noget fra de Pladser, hvor vi plejer at købe, fordi Skibsfarten ad den Vej er standset aldeles". (*Adressen*).

**) Udhævelserne foretagne af Hr. Patursson.

fri Sejlads Vest paa, medens vi saa standser Adressen, hvorved det, De mener er skadeligt, bliver forhindret — nemlig at Adressen bliver sendt".

I Overensstemmelse hermed fremsatte Hr. Johan H. Poulsen endog ligefrem det Forslag som „et Slags Kompromis", at man vilde „standse Adressen", naar Sambandspartiet vilde gaa med til, at der under Henvisning til Adressebevægelsen skete en Henvendelse „til den *danske* Regering med en Bøn om, at den vilde søge at indvirke paa den engelske Regering".

Man vil herefter have let ved at forstaa, at Hr. Lagtingsmand R. Rasmussen, da han Gang paa Gang i Kommissionen blev opfordret til at præcisere sin alt udtalte Opfattelse om, at Meningen med Adressebevægelsen selvfølgelig var Foretagelsen af en direkte Henvendelse til den britiske Regering, sluttelig i sin Utaalmodighed udbrød: „Der var ingen, der kunde se anderledes; det behøver man næsten ikke at bemærke. *Det kan ikke være andet.*"

Kommissionen maa ogsaa sammenfatte Resultatet af sine Undersøgelser i disse Ord: „Det kan ikke være andet."

Adressens nye Veje.

For Kommissionen er fremlagt et Brev af 26. Marts 1917 fra Hr. Andreas Ziska i Thorshavn til daværende Folketingsmand Mortensen, som paa dette Tidspunkt befandt sig i København. Det hedder heri om Adressen: „Vi tænker os Andragendet telegraferet til London og *frembaaret af den derværende danske Gesandt*". — — „Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette Andragende til den danske Gesandt".

Dagen efter, den 27. Marts, om Aftenen, samme Dag som „Islands Falk" afgik fra Færøerne medførende Ziskas Brev, telegraferede Hr. Patursson til Hr. Mortensen:

„Islands Førsteminister har gennem Altingets Formand telegrafisk lovet Færøerne Hjælp med Hensyn til Vareforsyningen, hvis den engelske Regering tillader Eksport fra Island til Færøerne. Paa dette Grundlag cirkulerer Folkeadresse til den engelske Regering om fri Transport af amerikanske Varer mellem Færøerne—Island. Samme Forslag forelagt Lagtinget. *Vil De rejse med Andragendet til London?* Telegrafer *øjeblikkelig* og opgiv Betingelser".

Hr. Patursson har for Kommissionen oplyst, at han med det sidste Punktum tilsigtede at faa Besked om, hvorvidt Hr. Mortensen forlangte Rejsepenge, og hvorvidt han „forlangte officielt Stempel paa Adressen *herfra*". *Herfra* betyder i denne Sammenhæng: *fra Færøerne*, hvad der altsaa aabenbart vil sige, at Hr. Mortensen blev spurgt om, hvorvidt han var villig til at rejse med Adressen som en Slags færøsk Gesandt til London.

Af disse Forespørgsler til Hr. Mortensen fremgaar det, at man nu i Adresseophavsmændenes Kreds i Dagene lige forinden Lagtingets Sammentræden er begyndt at tænke paa at fremme Adressen ad andre Veje end *beinan veginn*. Hertil har rimeligvis bidraget forskellige telegrafiske Meddelelser, som er indløbne rundt om fra, og af hvilke det fremgik, at der bl. a. som Følge af Opraabet fra Vareudvalget gik en stærk Modstrøm mod Adressebevægelsen.

Den 28. samledes *Lagtinget*, og Adressesagen sattes under Drøftelse. Det oplystes bl. a. herunder, at Hr. Patursson i sin ovenfor nævnte Henvendelse til Lagtingets

Formand af 20. Marts uden Bemyndigelse havde „benyttet Norderøernes og Osteros Selvstyre-Valgkredse som Underskrift" (R. Rasmussen og úr Konoy) — hvad Hr. Patursson i øvrigt selv har indrømmet overfor Kommissionen. Forhandlingerne strakte sig over Dagene den 28., 29. og 30. Marts. Der nedsattes et Udvalg paa 9 Medlemmer, som den 3. April afgav Betænkning med Effersoe som Ordfører, jfr. Aktstykker I, pag. 8—13. Det oplyses heri, at under Forhandlingerne i Tinget om Sagen erklærede ingen anden af Tingets Medlemmer end J. Patursson sig for ansvarlig for Adressens Fremkomst og Udsendelse. Alligevel fandt Udvalgets Flertal det for paakrævet, at Lagtinget udtalte sin bestemte Mening om Adressen. Dette skete gennem Vedtagelsen af et Forslag, hvis 4 Punkter angives nedenfor:

1. „Lagtinget udtaler i Anledning af den til Underskrift udsendte Folkeadresse sin fulde Tilslutning til den Stilling, som Tingets Vareforsyningsudvalg har indtaget til Adressen i en Henvendelse af 21. Marts d. A. til Færøernes Befolkning, og fremhæver, at det altid maa være en ufravigelig Grundsætning, at alle Henvendelser fra Færøerne til fremmede Landes Regeringer bør ske gennem vedkommende danske Statsmyndigheder, samt opfordrer alle til at afholde sig fra Indgreb i de Forhandlinger angaaende Tilførsel af Nødvendighedsartikler m. v., som føres af Regeringen eller af Vareforsyningsudvalget sammen med Amtmanden.
2. Lagtinget udtaler paa den færøske Befolknings Vegne en varm Tak til Regeringen for dens Virksomhed for Færøerne under Krigssituationen.
3. Lagtinget godkender Amtmandens og Vareforsyningsudvalgets hidtidige Virksomhed med Hensyn til Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler og andre Foranstaltninger, som er nødvendiggjorte ved Krigssituationen.
4. Lagtinget udtaler sin fulde Tillid til, at Regeringen, Amtmanden og Tingets Vareforsyningsudvalg ogsaa i Fremtiden paa fyldestgørende Maade vil varetage Øernes Interesser under Krigssituationen".

Punkterne 1, 3 og 4 vedtoges enstemmigt med 14 Stemmer, Punkt 2 enstemmigt med 20 Stemmer. Udvalgets Mindretal havde indskrænket sig til at fremføre følgende:

> „Efter at Flertallet har stillet sig afvisende overfor de af Mindretallet som Grundlag for en eventuel Overenskomst fremsatte Forslag, har man ikke kunnet følge Flertallet i dettes videre Behandling af og Forslag i Adressesagen.
>
> Mindretallet har derefter ikke villet fremsætte noget Forslag i Sagen, men vil i en anden af os til Lagtinget indbragt Sag fremkomme med Betænkning og Forslag vedrørende samme Spørgsmaal, bl. a. gaaende ud paa Opnaaelse af fri Sejlads med Varer mellem Færøerne—Island—Amerika og omvendt".

Under Forhandlingerne søgte Hr. Patursson at fordunkle, at det havde været Meningen at fremsende Adressen direkte til den britiske Regering udenom de danske Myndigheder, men af Vedtagelsernes Punkt 1 fremgaar det, at Lagtingsflertallets fandt denne Hensigt saa utvetydig foreliggende, at det netop mente udtrykkeligt at burde indskærpe det som „en ufravigelig Grundsætning, at alle Henvendelser fra Færøerne til fremmede Landes Regeringer bør ske gennem vedkommende danske Statsmyndigheder".

I en Indberetning fra Amtet til Justitsministeriet under 18. April 1917 opfordredes dette til overfor Lagtinget at udtale sin Tak for Tingets loyale Holdning overfor Folkeadressen til den engelske Regering. Denne Anmodning opfyldte Justitsminister Zahle i en Skrivelse til Færøernes Lagting af 22. Juni 1917.

Nederlaget i Lagtinget var altsaa fuldstændigt, og det besegledes yderligere ved en Udtalelse fra Patursson og hans Meningsfæller, der lød saaledes:

„Undertegnede Medlemmer af Selvstyrepartiets Valggruppe skal udtale, at vi efter Fremlæggelsen af Flertallets Betænkning med Indstilling i Adressesagen ikke finder Anledning til at deltage i Afstemningen om Sagen. Folkeadressen udtaler efter vor Opfattelse ingen Mistillid til Myndighederne lige saa lidt som til Vareudvalget, og da vi har opfordret vore Partifæller i Vareudvalget til at fungere Valgperioden ud og derved vist dem vor Tillid, finder vi det ubehøveligt at give Tillidsvotum til nogen Side".

Det er rimeligt at antage, at hele den Forsagthed, som aabenbart efter Nederlaget i Lagtinget havde grebet Adressemændene, blandt andet ogsaa skyldtes et fra Kredsens Repræsentant i København, Hr. Folketingsmand Edw. Mortensen, den 31. Marts, indløbet Telegram, (afsendt den 29. fra København), hvori det meldtes, at 700 Tons Levnedsmidler sendtes fra København til Færøerne for Paaske, altsaa var under Afskibning ved Telegrammets Afsendelse. Da hele Adressesagen ver blevet rejst paa Udsigterne til en svigtende Vareforsyning, var hermed det paaberaabte Grundlag faktisk bristet under Bevægelsen.

I det samme Telegram fra Hr. Mortensen besvarer denne Hr. Paturssons ovenfor citerede Telegram til ham af 27. Marts, hvori han spørges om, hvorvidt han er villig til som en Slags færøsk Gesandt at rejse med Adressen til London. Herpaa svarer nu Hr. Mortensen: „Hvis det er *nødvendigt*, er jeg villig til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt. Afventer nærmere".

Dette Telegramsvar indløber netop under Tingsamlingen, altsaa just i den Periode, hvor Hr. Patursson havde et stedse tydeligere Indtryk af, at Slaget var tabt. Øjensynlig under Vægten heraf konciperede han et Udkast til en Henvendelse til Folketingsmand Mortensen og lod dette gennemgaa og tiltræde af Adresse-Lagtingsmændene. (Dette Udkast findes i Sten. Ref. pag. 238—39). Folketingsmand Mortensen anmodedes heri om „*efter Konference med Regeringen*" at rejse til London „for dersteds gennem *den danske Legation* at forebringe de britiske Myndigheder de Ønsker, som den færøske Befolkning gennem Adressen søger opnaaet". Og der fortsættes: „Skulde Deres Forebringende for de engelske Myndigheder medføre, at England opstiller visse Krav for Færøernes Vedkommende, for Eks. Forslag til en Kontrakt, noget i Lighed med, hvad vi antager finder Sted for IslandsVedkommende, anmoder vi Dem herved om at holde vor Regering og Amtmanden over Færøerne à jour hermed og for øvrigt afvente Lagtingets og Regeringens Sanktion, før endeligt Kontraktsforhold afsluttes".

Naar man nu genkalder i sin Erindring, at Adressemændene i Lagtinget samtidig tilbød som Udtryk for en vidtdreven Imødekommen overfor Lagtingsflertallet, at man som et „Kompromis" skulde enes om at vende sig til *den danske Regering* for at bevæge denne til at optage det i Adressen udtalte Ønske som et Punkt under de stedfindende Forhandlinger mellem den britiske og den danske Regering — og at til Gengæld herfor Adressen helt skulde standses —, har man tydeligt Billedet for sig af en fejlslagen Sejlads, hvor man blot er glad over at kunne slippe i Nødhavn. Ja, meget mere: Billedet af en brudt Aktion, for hvis Ophavsmand det gælder om at udslette Sporene af, hvilken Vej man var slaaet ind paa, for dog derigennem i nogen Maade at kunne redde Skinnet.

Denne Fase i Adressebevægelsen betegner saaledes Nulpunktet for den Paturssonske Kreds.

Hr. Patursson har i sine Forklaringer for Kommissionen Gang paa Gang og med stor Styrke henpeget paa, at i Fræmburdsfelagets Forhandlingsprotokol for Foreningens Møde den 18. Marts 1917 (jfr. ovenfor) findes følgende Protokollat:

„Fra A. Ziska var indkommet et Forslag til en Adresse til den britiske Regering, som Foreningen skulde sende ud omkring paa Færoerne og faa Folk til at underskrive denne, som saa *skulde sendes gennem Lagtinget til* den britiske Regering".

I Sten. Ref. pag. 459 udbryder han triumferende: „Her er en lovformelig protokolleret Vedtagelse, som ingen kan komme udenom". Og i sit Résumé, hvori han „i Korthed sammentrækker de afgørende Beviser for, at det ikke var Hensigten at sende Adressen til den britiske Regering *udenom* de danske Myndigheder", henviser han paany til dette Protokollat og tilføjer: „Altsaa *den første Gang*, der tages nogen Bestemmelse om Adressens Fremsendelsesmaade, bestemmer Adressens daværende ansvarshavende, Framburdsfelaget, at den skal sendes gennem Færingernes rette lokale Myndighed, Lagting *og Amtmand*.

Nu er der ej heller nogen Tvivl om, at det virkelig var Adressemændenes oprindelige Hensigt, at den direkte Henvendelse til den britiske Regering, som heri indeholdtes, og hvis Foretagelse var Adressebevægelsens egentlige Formaal, skulde Lagtinget forceres frem til at iværksætte. Det var, som Selvstyremanden R. Rasmussen aabent har erkendt overfor Kommissionen, og som det med ikke mindre Tydelighed Gang paa Gang under Adressesagens Behandling i Lagtinget blev kastet i Ansigtet paa Hr. Patursson, *et politisk Kup*, der tilsigtedes ved at sætte Adressen i Gang: man vilde sætte Sambandspartiets Flertal i Lagtinget under Højtryk af den paa mange Hold nærede Ængstelse over bristende Vareforsyning, som gennem Adressen sikredes et agitatorisk Udtryk. Lagtinget skulde overvældes af Masseunderskrifterne paa Adressen, saaledes at denne fremtraadte som et bevæget Udtryk for de Bekymringer hos Færø-Folket, som den nære Udsigt til at savne Mad, Lys og Brændsel naturlig maatte vække. Heroverfor maatte al Partipolitik forstumme, saa at der for „den færøske Nations særlige Ting" (Edw. Mortensen) ingen anden Udvej fandtes end blindt at følge de Vink, som Hr. Patursson og hans Venner til Fædrelandets Omsorg havde givet.

Hvis dette Spil var lykkedes, vilde man have opnaaet, at „Færoernes naturlige Repræsentation": *Lagtinget*, „Tillidsmændene" for „Folket" (ɔ: Færø-Folket) — for den „Nation", der ifølge Hr. Paturssons Redegørelse for Kommissionen „ikke kan være tilfreds med at være *et Amt i Danmark*" — for den „Nation", der bør have „en Nations Rettigheder" — ved direkte at træde i Forbindelse med en udenlandsk Stormagts Regering faktisk havde hævdet sig den allerbetydeligste af „en Nations Rettigheder", nemlig selvstændig Optræden i internationale Forhold.

Man kan ikke nægte, at dette Forsøg har en vis storstilet Dristighed*). Desto fladere og mere ynksomt falder det ud, naar Hr. Patursson overfor Kommissionen, altsaa nu saa længe efter, at denne Politik er saa fuldstændig mislykkedes, i aaben Modstrid med hele sin egen Politik søger at reducere Lagtinget til — „en dansk Myndighed". (Sten. Ref. pag. 459). I denne Sammenhæng vil han endog give det Udseende af, at naar man vilde sende Adressen gennem Lagtinget, var dette enstydigt med, at man vilde sende den igennem „den danske Regerings færøske Repræsentant, *Amtmanden*", der jo er Lagtingets fødte Formand, og han siger derefter: „Hvilken Vej Færoernes Lagting og Amtmanden saa vilde sende den, det var Lagtinget *og Amtmanden* ene og alene Herre over". For det første kunde Hr. Patursson intet Øjeblik være i Tvivl om, at det vilde have været umuligt

*) Selvstyremanden R. Rasmussen har da ogsaa overfor Kommissionen udtrykt sig saaledes:

„Maa jeg først sige, at efter min Opfattelse var Adressen til den britiske Regering, i sin Oprindelse i hvert Fald, et Udslag af en vis politisk Umodenhed, der i og for sig ikke er til at undres over, en Overvurdering af sine Evner til at udrette noget stort under disse vanskelige Forhold og maaske ogsaa et forfængeligt Haab om ved saadan en dristig Daad i Nødens Stund at kunne vinde hele Folkets Tillid, altsaa Udslag af ganske ungdommelige Rørelser, der har taget en forkert Retning, idet man har taget Opgaver op til Løsning, hvis Omfang man ikke er i Stand til at overskue".

at bevæge daværende Amtmand Rytter — om hvem hans foresatte, Justitsminister Zahle, den 29. Oktober 1917 i det danske Folketing har erklæret, at han kun kendte ham „som en i hele hans Embedsgerning korrekt Embedsmand" — til at oversende en Henvendelse af et for den danske Regering saa fornærmeligt Indhold til et fremmed Lands Regering. Og dernæst udtalte Hr. Patursson selv den 21. Marts (altsaa 3 Dage efter hint af ham saa ofte paaberaabte Møde den 18. Marts) i Bladet „Tingakrossur" angaaende hele dette Anliggende:

„Lad os derfor tænke det mindst mulige paa Hr. Rytter i alt det, vi gør og vil gøre. Han er *ikke**) valgt af Færinger til at beklæde den Plads, han indtager".

Og endvidere:

„Lagtinget maa nu *henvende sig til London* om fri Sejlads og til Island om Varekob og saa sende en Mand til Reykjavik. Det er lige meget, om Hr. Rytter siger Nej nu som for til alt dette".

Og Bladet „Tingakrossur" fortsætter i samme Tonart: endnu den 28. Marts, altsaa den Dag, da Lagtinget traadte sammen, skildres Adressebevægelsen saaledes:

„Saa stod der blot ét tilbage at gøre: at alle Færinger tog sig sammen og prøvede paa at vinde Vejen frem til den engelske Regering uden om dette farlige Skær, som hidtil havde ligget og spærret for al Færdsel Vest paa — Amtmanden og hans Fylking".

I et paa hele Adressebevægelsen tilbageskuende Interview af Hr. Patursson i „Ekstrabladet" for 11. April 1918 (hvilket Referat er godkendt af ham selv forinden Trykningen), har han da ogsaa selv rent ud bekendt: „Da saa Tanken opstod om at rette en Henvendelse til den engelske Regering om at faa fri Sejlads (Adressen), var man ligeledes *paa Forhaand* enig om, at det ikke kunde nytte at sende denne gennem Amtmanden".

Gennem disse Bevisligheder er det uomstødeligt godtgjort, at Hr. Patursson og de øvrige Adressemænd vel har forsøgt og haabet paa ved Hjælp af Adressebevægelsen at tvinge Lagtinget frem til at optræde som rette Myndighed for Færøerne overfor Udlandet, men at man samtidig mente paa ringeagtende Vis at kunne forbigaa dettes Formand.

Efter de høje Tanker, som Hr. Patursson og de øvrige Adressemænd havde haft om Lagtinget som Færøernes specielle Repræsentation, efter de vidtgaaende Forhaabninger, som havde dannet sig om denne specielle Repræsentation, og efter de vidtdrevne Forventninger, man havde næret om dets Villighed til at spille den det tiltænkte Rolle som Hævder af Færøernes nationale Selvstændighed i internationale Forhold, skulde man have ventet, at man havde slaaet sig til Taals med Lagtingets Beslutning og loyalt havde bøjet sig for dets Afgørelse. Som skildret i det foregaaende, var Hr. Patursson ogsaa et Øjeblik betænkt herpaa, idet hans ovenfor citerede Koncept til det Brev, der agtedes sendt Folketingsmand Mortensen i København, netop anslog de efter Lagtingsflertallets Formening rette Strenge, nemlig at en Henvendelse af Adressens Art kunde kun tænkes fremmet gennem Moderlandets kompetente Myndigheder.

Efter hvad han selv har oplyst for Kommissionen, „medførte Forholdene imidlertid, at denne Henvendelse til Folketingsmanden aldrig skete. Som det ses, er Skrivelsen ikke dateret. Det kom sig af, at da den blev affattet, kort efter Lagtingets Afslutning, cirkulerede Adressen endnu til Underskrift, og Aftalen var, at Skrivelsen skulde dateres samme Dag, den blev sendt. Men saa indtraf der et Tilfælde, som medførte, at vi

*) Udhævelsen af Hr. Patursson.

forandrede vor Beslutning med Hensyn til Fremsendelsen." Hr. Patursson fortsætter: „Jeg havde for det Tilfælde, at vi skulde sende Adressen direkte til London til den danske Gesandt, hvad vi *en Tid* nærmest havde i Sinde, telegraferet til Mortensen og spurgt ham om Gesandtens Adresse, ligesom jeg ogsaa havde tilskrevet Mortensen."

Nu er det vel saa, at der ganske rigtig den 5. April blev afsendt et Telegram fra Hr. Mortensen til Hr. Patursson, saalydende: „Gesandten er Castenskjold, Pont Street, London. Telegrafer, naar Andragende er sendt." Derimod er det, efter hvad der er oplyst for Kommissionen, fuldkommen udelukket, at dette Telegram kan have været et Svar paa en fra Hr. Patursson udsendt *telegrafisk* Forespørgsel, thi en saadan er ikke blevet afsendt til Hr. Mortensen fra Færøerne mellem den 18. Marts og den 5. April, altsaa de yderst tænkelige Tidsgrænser. Da Hr. Mortensen Telegram af 5. April imidlertid naturligt maa antages at have været et Svar paa det *Brev*, som Hr. Patursson (jfr. Sten. Ref. pag. 239—40) har angivet at have tilstillet ham med „Islands Falk", som afgik fra Færøerne den 27. Marts, er det ikke ret vel muligt at se, hvorfor Hr. Patursson i sin Forklaring for Kommissionen den 20. Febr. 1919 har villet fremstille Hr. Mortensens Depeche som et Svar paa et af ham afsendt *Telegram — medmindre* Forklaringen da skal søges i, at han den 13. December 1918 havde meddelt Kommissionen, at han i den paagældende Periode „*ikke* havde udvekslet Breve med Folketingsmanden, det var umuligt, naar man skulde have noget hurtigt afgjort; det hele maatte foregaa i Telegramform."*)

Hr. Patursson har paa dette Sted yderligere dvælet ved Hr. *Ziskas* ovenfor omomtalte Brev til Hr. Mortensen af 26. Marts 1917, der ligesom hans eget afgik fra Færøerne med „Islands Falk" næste Dag, den 27., og citerer af dette Brev den tidligere nævnte Sætning: „Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette Andragende til den danske Gesandt". Derefter fortsætter Hr. Patursson: „Da *saa* et Telegram, afsendt af Hr. Mortensen den 5. April, indtraf af følgende Indhold: „Gesandten er Castenskjold, Pont Street, London. Telegrafer, naar Andragende er sendt" — gik jeg ud fra, at Mortensen tilraadede at sende Adressen direkte til Gesandten."

Hr. Patursson har ikke været i Stand til at fremlægge det Brev, han vil have sendt til Mortensen samtidig med Ziska den 27. Marts, ihvorvel dette ifølge Sagens Natur vilde have haft den største Interesse for Kommissionens Undersøgelser. Desværre har Modtageren, Hr. Mortensen, heller ikke kunnet stille dette Brev til Kommissionens Raadighed, hvad der er saa meget mere beklageligt — saaledes som det nærmere vil fremgaa af nedenstaaende —, som Kommissionen da kun kan henholde sig til det samtidige Brev fra Ziska, der i Modsætning til Hr. Paturssons Brev er blevet bevaret af Hr. Mortensen og er blevet overleveret Kommissionen in orginali (ihvorvel Hr. Mortensen har erklæret, at den Slags Breve gemmer man ikke).

For Kommissionen, der intet autentisk Kendskab har til Hr. Paturssons Brev, har det maattet være paafaldende, at Hr. Mortensen intet direkte Svar har givet paa *Ziskas* klare og ligefremme Spørgsmaal om, hvorvidt der gøres noget urigtigt ved at

*) Endnu senere har Hr. Patursson i en skriftlig Redegørelse til Kommissionen søgt at bortforklare denne Uoverensstemmelse, hvorved ogsaa Overretsassessor Rytter under Kommissionens Forhandlinger har hæftet sig, ved at hævde, at han ved sin sidst citerede Udtalelse blot har villet „illustrere de sendrægtige Korrespondanceforhold, Færøerne havde med Danmark" — — „altsaa ogsaa mellem mig og Folketingsmanden", idet „Brevudveksling mellem Færøerne og København under daværende Forhold nærmest var en Umulighed". Det viser sig dog saaledes, at det i dette Tilfælde er lykkedes Hr. Patursson at overvinde denne Umulighed, ligesom det af Kommissionens Materiale fremgaar, at Hr. Mortensen har sendt Hr. Patursson Brev eller Breve den 2., den 12. og den 28. April.

Det ser i øvrigt lidet tiltalende ud, at Hr. Patursson paa dette Sted mener at kunne sigte Hr. Rytter for at citere hans Udtalelser „i en af ham selv lavet Form og udeladt en forklarende Eftersætning", naar han lige ovenfor i sin Gengivelse af det i Teksten anførte Citat af ham selv har udeladt Ordene: „det var umuligt" umiddelbart efter „Folketingsmanden".

sende Adressen til den danske Gesandt, men at han i Stedet for simpelthen sender Gesandtens Adresse og sender den til *Hr. Patursson**).

Under sin Afhøring for Kommissionen henviste Hr. Mortensen udtrykkelig til det oftomtalte Brev til ham fra Købmand Ziska, anfører korrekt, at der heri findes en direkte Forespørgsel om, hvorvidt der var noget urigtigt i at sende Adressen til Gesandten i London, men tilføjer i umiddelbar Fortsættelse, at Ziska i samme Brev bad ham „opgive Gesandtens Adresse". Herom findes der imidlertid ikke eet Ord i Hr. Ziskas Skrivelse. Naar Hr. Mortensen oplyser, at der „udtrykkelig var spurgt om denne Adresse *i et Brev*", saa var det altsaa ikke i Ziskas, men maa have været i Hr. Paturssons. Herved faar det sin naturlige Forklaring, at Hr. Mortensen telegraferer denne Adresse netop til Hr. Patursson. Havde Hr. Mortensen ønsket i selve denne Opgivelse af Gesandtens Adresse at lægge en Besvarelse af Ziskas Spørgsmaal om, hvorvidt der var noget urigtigt i at sende Adressen til Gesandten i London, maatte man have ventet, at Svaret var blevet rettet direkte til Hr. Ziska, eller at Hr. Patursson i Svaret til ham var blevet opfordret til at gøre Ziska bekendt med dette Svars Indhold. Saafremt der ikke alene i Hr. Ziskas Brev, men ogsaa i Hr. Paturssons Brev havde været spurgt om Hr. Mortensens Billigelse af Adressens Oversendelse til Gesandten, maatte man endvidere have ventet, at Hr. Mortensen i sin Forklaring for Kommissionen udtrykkeligt havde anført dette, hvorefter Fremkomsten af Hr. Ziskas Brev i denne Sammenhæng i og for sig havde været ganske irrelevant og kun for Fuldstændighedens Skyld havde behøvet en Omtale. Naar derimod baade Hr. Mortensen og Hr. Patursson stadig under Afhøringerne opererer med Ziskas Brev og det deri indeholdte Spørgsmaal om Billigelsen, kan det umuligt opfattes anderledes, end at ingen af dem vover at opretholde den Paastand, at Hr. Patursson i sit Brev skulde have spurgt baade om Hr. Mortensens (derigennem ogsaa Regeringens) Billigelse og om Gesandtens Adresse paa en saadan Maade, at Fremsendelsen af Gesandtens Adresse i et Telegram maatte være nok til at vise Hr. Patursson, at Billigelsen ogsaa dermed var givet.

I Overensstemmelse hermed er Hr. Mortensens Forklaringer overfor Kommissionen vaklende. Den 27. December 1918 skriver han angaaende sit Telegram til Hr. Patursson, hvori han gav den danske Gesandts Adresse i London, saaledes som allerede

---

*) Hr. Mortensen har herom i en Skrivelse til Kommissionen af 27. December 1918 erklæret, at hans Telegram til Hr. Patursson af 5. April tjente som Svar paa Ziskas Brev af 26. Marts, og at der heri naturligvis laa, at han (Mortensen) ikke kunde finde noget urigtigt i, at der skete en Henvendelse til Gesandten. Han tilføjer endvidere, at naar han telegraferede til Hr. Patursson i Stedet for til Hr. Ziska, var Grunden den, at det var ham bekendt fra Lagtingsforhandlingerne i Marts 1917, at Hr. Patursson havde med denne Sag at gøre.

Af det for Kommissionen forelagte Materiale ses det nu, at der ikke fra Færøerne afgik noget Skib, hvormed et Referat af Lagtingets Forhandlinger kunde være nedsendt, i Tiden mellem 28. Marts — den Dag, da Lagtinget traadte sammen — og den 5. April, da Hr. Mortensen telegraferede til Hr. Patursson. I sin Afhøring for Kommissionen den 5. Juli 1919 har Hr. Mortensen desuagtet fastholdt den sidste Del af Forklaringen, og paa Forespørgsel om, hvorledes han saa sig i Stand til at øse den af ham paastaaede Kundskab til Hr. Paturssons særlige Andel i Sagen, udtalte han som „sikkert", at han havde vidst det fra Lagtingsforhandlingerne i Slutningen af Marts 1917, „idet der kom Telegrammer til Pressen hernede (ɔ: i København), og af dem saa jeg, at Patursson havde med Sagen at gøre". „Jeg husker meget tydeligt, at der hurtigt kom til at foreligge Artikler om Sagen i danske Blade". Destoværre for Hr. Mortensen lader imidlertid Sandheden heraf sig umuligt opretholde, thi efter hvad der er oplyst for Kommissionen, er der overhovedet fra Færøerne i Dagene forud for den 5. April kun afsendt et eneste Pressetelegram vedrørende de paagældende Lagtingsforhandlinger, nemlig et Telegram til „Ritzaus Bureau" af 4. April saalydende:

„Lagtinget sluttet. Fordømmelse af Selvstyreadressen. Tillidsvotum til Regering, Amtmand og Vareudvalg".

Det behøver næppe at tilføjes, at det ikke har været gørligt for Hr. Mortensen heraf at „se", at „Patursson havde med Sagen at gøre".

citeret: „Heri laa *naturligvis*, at jeg ikke kunde finde noget urigtigt i, at der skete Henvendelse til denne". Men den 5. Juli 1919 erklærer han mundtligt for Kommissionen: „Det er selvfølgelig umuligt for mig at udtale mig om, hvad Hr. Patursson kunde lægge ind i et saadant Telegram". „Naar jeg telegraferede Gesandtens Adresse, var det selvfølgelig først og fremmest, fordi der var blevet spurgt om den", (altsaa af Hr. Patursson, da Hr. Ziska notorisk ikke har spurgt om den). „Der var udtrykkelig spurgt om denne Adresse i et Brev; jeg fik den oplyst og telegraferede den. At Patursson har faaet den Opfattelse, er maaske meget naturligt; det kan jeg ikke *bestemt udtale mig om*".

Som nævnt, har Hr. Patursson selv heller aldrig overfor Kommissionen hævdet, at han i sit oftomtalte Brev til Hr. Mortensen skulde have spurgt om, hvorvidt der var noget urigtigt i at sende Adressen til den danske Gesandt — i Stedet for henviser han ganske udtrykkeligt (Sten. Ref. pag. 239) til Ziskas Brev og Ziskas deri indeholdte Forespørgsel. Naar han derefter fortsætter, at da Hr. Mortensens Telegram af 5. April med Gesandtens Adresse indtraf, „gik jeg (Patursson) ud fra, at Mortensen tilraadede at sende Adressen direkte til Gesandten", saa er denne Slutning saa skruet, at man ganske maa afvise Hr. Paturssons Berettigelse til at drage den. Selv har han da ogsaa vist saa stor Usikkerhed i denne Henseende, at han umiddelbart efter, nemlig den 11. April s. A., i et Brev til en ham nærstaaende Meningsfælle, Lagtingsmand Nolsøe, (Sten. Ref. pag. 239 ff.), indskrænker sig til at sige om Hr. Mortensens Telegram: „at domme efter dette kan man *næppe* komme til andet Resultat, end at han henviser os til at sende Adressen direkte til Gesandten". Ogsaa i dette Brev maa han opstille Konstruktionen med Forholdet mellem hans og Ziskas Breve, og efter at have citeret Hr. Mortensens Telegram, fortsætter han, at han herefter „ikke kan faa andet ud deraf, end at Edward Mortensen siger til os: Send I Adressen til den danske Gesandt i London."

Saa skrøbeligt var altsaa det Grundlag, paa hvilket Hr. Patursson efter den afgørende Fordømmelsesdom, som „Færøernes særlige Repræsentation" (Lagtinget) havde fældet over Adressen, bestemte sig til paa Trods og tværs af denne at føre Sagen videre.

Efter den Modstand, som Øernes kompetente Myndigheder havde rejst herimod, skulde man dog i hvert Fald have troet, at han vilde gøre alt, hvad der stod i hans Magt for at *forvisse* sig om, at Færøernes Folketingsmand ved sin Fremsendelse af London-Gesandtens Adresse ikke alene havde billiget Adressesagens videre Fremme, men ogsaa havde konfereret med den danske Regering herom og erhvervet *dens* Billigelse. Hr. Patursson nøjes imidlertid med, som han udvikler for Kommissionen, at „gaa ud fra", at Hr. Mortensen, før han svarede, „selvsagt" havde „talt med Zahle", og det er ud fra denne Forudsætning, at han i det ovenfor nævnte Brev af 11. April opfordrer sin Partifælle Nolsøe til at støtte sine nye Planer i Adressesagen. Hr. Nolsøe følte sig imidlertid ingenlunde overtydet ved Hr. Paturssons Argumentation, og i et Telegram til ham af 15. April opfordrede han ham udtrykkelig til at spørge Mortensen, „om Ministeriet billiger at sende Adressen den lige Vej til Gesandten i London. Godt at have Jasvar."

Den *nye* Vej, som Hr. Patursson nu søgte at faa sine nærmeste Partifæller til at slaa ind paa, var ikke alene forskellig fra den, som han havde faaet disses Samtykke til ved Affattelsen af sit ovenfor citerede Udkast til en Skrivelse til daværende Folketingsmand Mortensen, som takket være ham (Patursson) aldrig kom til at afgaa. Den er tillige et nyt Forsøg paa i Modstrid med det nævnte Koncept igen at komme udenom Moderlandets kompetente Myndigheder. „Efter den Tort", har han forklaret overfor Kommissionen den 25. April d. A., „der fra Amtmandens og hans Partis Side var overgaaet vore Forslag om Ansøgning om Licens i Lagtinget, var det vor faste Mening, at een dansk Myndighed vilde vi gaa udenom, og det var *Amtmand Rytter*; og derefter handlede vi" — en Tilstaaelse, der i Tydelighed intet lader tilbage at ønske for Hr. Paturssons eget person-

lige Vedkommende, ganske bortset fra, at den ved at bruge Ordet „vi" i Stedet for „jeg" rummer en Beskyldning mod hans Meningsfæller, hvis manglende Berettigelse disses Godkendelse af hans nysnævnte Koncept, hvorefter man netop *ikke* skulde udenom Amtmanden, klart nok viser. Hvad han nu foreslog var at overtelegrafere Adressen til den danske Gesandt i London og — under Hensyn til, at denne „var en stædig gammel Krabat, som maatte have en Mand at stramme sig op" — samtidig at sende Hr. Mortensen derover til at være behjælpelig under de Forhandlinger, som Hr. Patursson tænkte sig maatte blive en Følge af Adressens Oversendelse til Storbritanniens Regering. Under disse Forhandlinger skulde Hr. Mortensen instrueres fra *et færøsk Nævn*, bestaaende af de Lagtingsmænd, som sendte Adressen, i Forening med to eller flere handelskyndige Medlemmer — Hr. Patursson foreslog hertil N. J. Mortensen, Folketingsmandens Fader, og Ziska. „En Mand maa vi opgive straks, som skal tage mod Besked fra E. M." — — „Bedst var det selvsagt, om en prøvet og dygtig Købmand var ved Siden af E. M. i London, f. Eks. N. J. M." (N. J. Mortensen). Altsaa ved Siden af den danske Gesandt skulde der stilles en færøsk Gesandt og en færøsk Handelsattaché.

Hvad der er sket, efter at Hr. Patursson har rettet disse Henvendelser til sin Partifælle, Lagtingsmand Nolsøe — Henstillinger, om hvilke det i Skrivelsen af 11. April hedder, at „alt dette er kun et *Forslag* fra mig; jeg har ingen Lagtingsmand talt med om dette endnu . . . . naar jeg faar Deres Svar tilbage, skal jeg spørge de andre Lagtingsmænd (ogsaa Poulsen og Winther), hvad de vil", — savnes der destoværre fyldestgørende Oplysninger om. Hr. Patursson, som havde været nærmest til at give disse, har indskrænket sig til at meddele, at i Henhold „hertil" (ɔ: Skrivelsen til Nolsøe) „blev det besluttet, at Adressen skulde sendes til Castenskjold". Hvilken Bemyndigelse han hertil kan have haft, vides ikke; sikkert er det kun, at han netop ikke har haft Hr. Nolsøes Bemyndigelse, idet denne, som oplyst ovenfor, i Stedet for at give sit Samtykke sendte Hr. Patursson et Telegram, som denne modtog den 16. April, og hvori han udtrykkelig fordrede som Betingelse for sin Consens, at der fremskaffedes et direkte Svar fra Mortensen om, hvorvidt „Ministeriet billigede at sende Adressen den lige Vej til Gesandten i London." Ikke destomindre findes Hr. Nolsoes Navn under det Telegram, hvorved Patursson paa hans og de Herrer Niclasens, Egholms, Winthers og J. H. Poulsens Vegne den 17. April oversendte Adressen til det kongelige Gesandtskab i London.

Efter gennem Ziska at have telegraferet Indholdet af Adressen til den danske Gesandt i London meddelte Hr. Patursson dette til Hr. Mortensen i et Telegram, som afsendtes Kl. 6 om Eftermiddagen samme Dag, den 17. Det hedder heri: „Antager (gaar ud fra) — (*suppose*) — , at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem". Aftenen i Forvejen var Postdamperen fra København ankommet til Thorshavn, og efter hvad der er oplyst for Kommissionen, har Hr. Patursson den næste Morgen (altsaa netop den nysnævnte Dato: den 17. April) modtaget sin Post. At der heri har været Brev eller Breve fra Hr. Mortensen, er utvivlsomt. Den 18. April Kl. 1,30 besvarede Hr. Patursson da ogsaa Lagtingsmand Nolsøes ovenfor angivne Telegram, hvori denne stiller som Betingelse for at gaa med til Adressens Oversendelse, at der skal foreligge et „Jasvar" fra Mortensen, med følgende Telegram:

„Faaet Breve fra Mortensen. Han har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt. Alt er, som det skal være. Sendte *derfor* Adressen i *Gaar* baade til Castenskjold og Mortensen".

Det vil heraf ses, at Hr. Patursson overfor Hr. Nolsoe udtrykkelig motiverer, at han den 17. har afsendt Folke-Adressen til Gesandten, med en bestemt Henvisning til, at han har faaet Breve fra Mortensen, af hvilke han har kunnet se, at denne Fremsendelse var, „som det skal være." Det staar da i den sælsomste og mest afgørende Modstrid hermed, at han i

sit lige ovenfor citerede Telegram til Hr. Mortensen af 17. April Kl. 6 Eftermiddag (altsaa *efter* at han havde faaet sin Post, hvoriblandt Brevene fra Mortensen), kan bruge et saadant Udtryk som, at han blot „*antager*" — eller, som han hellere vil have Ordet oversat, „*gaar ud fra*" — „at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem". Hvis Brevet eller Brevene fra Hr. Mortensen har haft det Indhold, som Hr. Patursson gengiver i sit Telegram Dagen efter til Hr. Nolsøe, nemlig at Hr. Mortensen „har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt", og at han just „*derfor*" har sendt Adressen, er det simpelthen uforklarligt, at han om det samme Brev eller de samme Breve kan telegrafere til Hr. Mortensen, at han blot „antager" eller maa „gaa ud fra", at denne „har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt", („at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem"). Da det nu vides, at han har haft disse Breve i Hænde, forinden han afsendte sit Telegram den 17. til Hr. Mortensen, synes ingen anden Forklaring mulig, end at Hr. Patursson af en eller anden Grund har villet bibringe Hr. Mortensen det Indtryk, at han, da han afsendte Adressen, netop ikke *endnu* havde modtaget de i Hr. Mortensens Breve indeholdte Efterretninger om den danske Regerings Stilling til Sagen fra ham. Heri bestyrkes man til Overflod derved, at han den 18. April Kr. 1,30 — altsaa samtidig med, at han telegraferede til Nolsøe — har afsendt et nyt Telegram til Hr. Mortensen, i hvilket der omsider staar rent positivt det, som der burde have staaet i det første Telegram (men hvorved ganske vist den deri indeholdte senere Tilføjelse vilde have været umuliggjort): „Deres Breve modtaget."*)

Saafremt det nu virkelig havde været Hr. Patursson om at gøre overfor Kommissionen at bringe fuldt Lys over sin Færd i hele denne Sag — hvad ganske vist den overmaade store Mængde af Stof, han har ophobet paa Kommissionens Bord, skulde tyde paa —, vilde han utvivlsomt have ladet sig det være magtpaaliggende ved den første Lejlighed, han fik til at forklare sig, at meddele, hvad der saa egentlig stod i disse Hr. Mortensens Breve, som han havde modtaget den 17. om Morgenen inden Afsendelsen af det Telegram til Hr. Mortensen, hvori han udtrykkelig skjuler Modtagelsen af disse Breve ved netop omvendt at give Hr. Mortensen Indtryk af, at han *endnu* er uden Brevsvar fra denne og kun henviser til løse Antagelser. Og hvis det er saa, at dette vigtige Brev tilfældigvis skulde være bortkommet, vilde dog i hvert Fald en Meddelelse efter Hukommelsen om

*) I „Tingakrossur" for 20. Marts 1918 fandtes der en Redegørelse fra Hr. Andreas Ziska „som Leder af det af „Havnar framburdsfelag" nedsatte Udvalg i Anledning af den færøske Folkeadresse". Heri meddeles det, at han den 16. April 1917 havde afleveret samtlige de indkomne Eksemplarer af Adressen til Formanden for Lagtingets Selvstyreparti, Hr. J. Patursson, og modtaget Kvittering derfor. Han fortsætter derefter saaledes:

„Han anmodede mig derpaa *den 17. April* om velvilligst at besørge Adressens Ordlyd oversat og fremsendt med Følgeskrivelse ad telegrafisk Vej til den danske Gesandt, Ambassador *Castenskjold*, Pont Str. London, hvilket jeg gjorde *samme* Dag Kl. 3 Eftermiddag".

Hr. Patursson har imidlertid ment for Kommissionen at burde fremskaffe en Erklæring fra samme Hr. Ziska, hvori denne under *16. April* bekræfter overfor Hr. Patursson, at han (Patursson) samme Dag har bedt Ziska om at oversende Adressen til Gesandten. De opmærksomme Læsere vil sikkert studse over, hvorfor Hr. Patursson har ment det fornødent at producere den sidstnævnte Erklæring fra Hr. Ziska, hvorefter Hr. Patursson har afgivet Adressen til Oversendelse allerede den 16. April, medens der i Hr. Ziskas officielle kronologiske Redegørelse findes anført Datoen den 17. April. Naar man imidlertid nu har faaet at vide, at Hr. Patursson den 17. modtog det eller de Breve fra Hr. Mortensen, som han sidenhen aldrig har turdet paaberaabe sig som Motivering for Adressens Afsendelse — af Grunde, som i det følgende vil blive nærmere klargjort —, vil man utvivlsomt bedre forstaa, hvorfor det har været Hr. Patursson magtpaaliggende i Forhold til Adressens Afsendelse at skaffe sig et „Alibi" for den 17.'s Vedkommende.

Den Fordel, som Hr. Patursson vel maa have haft til Hensigt at sikre sig ved Fremskaffelsen af dette „Alibi", har han dog siden undladt at udnytte, efter at Forholdet mellem Datoerne den 16., 17. og 18. April og hans Færd paa disse senere er blevet lagt klar for Dagen ved Kommissionens Fremskaffelser af de ovenfor citerede Telegrammer in originali. Derefter har Hr. Patursson trods gentagne Opfordringer da heller ikke kunnet bevæges til at udtale sig nærmere derom.

Indholdet paa Kommissions-Undersøgelsens *daværende* Standpunkt have været i høj Grad vejledende. Saa meget tør da herom i hvert Fald slaas fast, at det er lidet rimeligt, at dette Brev eller disse Breve kan have haft det Indhold, som angives i Hr. Paturssons Telegram til Hr. Nolsøe af 18. April 1917, thi i saa Tilfælde vilde der ingen som helst Grund have været for Hr. Patursson til Dagen i Forvejen at svare Hr. Mortensen i Anledning af de samme Breves Modtagelse paa den Maade, som ovenfor er gengivet.

Desuden skal man i denne Sammenhæng endnu en Gang bringe i Erindring, at Hr. Patursson til Trods for sin Paaberaabelse i Telegrammet til Hr. Nolsøe af afgørende Breve fra Hr. Mortensen overfor Kommissionen har forklaret, *at* der overhovedet ingen Brevveksling i den paagældende Periode har fundet Sted mellem ham og Hr. Mortensen (Sten. Ref. pag. 175) — samt *at* Grundlaget for Adressens Afsendelse *udelukkende* var Hr. Mortensens telegrafiske Opgivelse af Gesandtens Adresse (Sten. Ref. pag. 175—176), „uden" at han „i fjerneste Maade" gav sig til „at undersøge, om et saadant Ræsonnement havde nogen som helst Berettigelse eller ej" (altsaa netop den „Undersøgelse", Hr. Nolsøe havde fordret, hvorpaa Hr. Patursson under Henvisning til Breve fra Hr. Mortensen gav ham udtrykkelig og beroligende Meddelelse den 18. April).

Da det selvfølgelig for Kommissionen var af yderste Vigtighed at faa oplyst til Bunds, hvorvidt der fra Hr. Mortensen nogen Sinde skulde være fremkommet en Meddelelse til *Hr. Patursson*, som denne med Rette kunde opfatte som en direkte Tilkendegivelse af, at den danske Regering i hvert Fald efter Hr. Mortensens Mening ikke havde noget imod, at Adressen sendtes direkte til den danske Gesandt, blev der formuleret et *skriftligt* Spørgsmaal til Hr. Patursson. Anledningen dertil gaves, da Hr. Rytter under sin første Afhøring havde overleveret Kommissionen et Eksemplar af „Tingakrossur" for 10. April 1918, hvori Hr. *Ziska* i en Artikel havde afgivet følgende Erklæring: „Som det fremgaar af min *den 26. Marts 1917* daterede Skrivelse til Folketingsmand *Edw. Mortensen* har vi *allerede een Gang* i fuld Loyalitet mod den danske Regering udbedt os telegrafisk Svar paa, om vi med den paatænkte Fremsendelse af Andragendet (Adressen) til den danske Gesandt i London gjorde noget urigtigt. *Først efter at vi havde modtaget Besked tilbage om, at de paagældende Regeringsmyndigheder* — i Forstaaelse af Grundlaget for dette Skridt: de truende Udsigter for vorVaretilførsel — *ikke havde noget imod, at en saadanHenvendelse blev rettet til det danske Gesandtskab i London, blev Adressens Ordlyd telegrafisk afsendt til Ambassador Castenskjold, som efter Fremsendelsen modtog de behørige Instrukser fra Udenrigsminister Scavenius*"*). Man maatte herefter tro, at der ligefrem var indløbet et „telegrafisk Svar" fra Hr. Mortensen med den danske Regerings Billigelse — men, som alt ovenfor berettet, foreligger der intet andet „telegrafisk Svar" fra Hr. Mortensen end det ovenfor anførte Telegram til *Hr. Patursson* angaaende Gesandtens Londoner-Adresse. Man kunde imidlertid ogsaa tænke sig, at der kunde være indløbet et *brevligt* Svar til Hr. Patursson — saaledes som det jo ogsaa senere har vist sig, da Telegrammaterialet kom til Kommissionens Kundskab, at Hr. Patursson den 17. April virkelig havde faaet „Brev" eller „Breve" fra Hr. Mortensen — og *deri* kunde da den af Hr. Ziska paaberaabte Billigelse have staaet. Da nu Hr. Rytter udtrykkelig havde opfordret Kommissionen til, om muligt, at søge fremskaffet det Dokument, som eventuelt kunde *hjemle* Hr. Ziskas Paastand om den Billigelse, der skulde være indtruffet fra Hr. Mortensen, henvendte man sig fra Kommissionens Side ganske naturlig til *Hr. Patursson* som den, der maatte være nærmest til at fremskaffe denne Hjemmel. Under Hensyn hertil formuleredes der til Hr. Patursson følgende Spørgsmaal:

„Hvorledes forklarer Hr. Patursson Udtalelsen paa Side 100 i Assessor Rytters Fremstilling: at „man herhede fra havde faaet Meddelelse om, at den danske Regering ikke havde noget derimod" (mod at sende Adressen til England) at erindre?"

*) Udhævet af Hr. Ziska.

Som det vil ses, blev der herved givet Hr. Patursson en naturlig Lejlighed til — i Overensstemmelse med sit Telegram til Hr. *Nolsøe* (se Side 26) — at meddele Kommissionen, at han den 17. April, altsaa samme Dag, da han havde afsendt Adressen, netop havde faaet en saadan Meddelelse fra Hr. Mortensen, og at det var „*derfor*", han havde ladet Adressen afgaa. Men i Stedet for svarede Hr. Patursson den 13. December 1918:

„Da det af Hr. Rytters Foredrag fremgaar, at det er Hr. Købmand Ziska, som har skrevet Brevet i „Tingakrossur" (ɔ: ovennævnte Artikel), anbefaler jeg Kommissionen at stille det Spørgsmaal til Købmand *Ziska*, af hvem man absolut vil kunne faa Oplysninger".

Dette Hr. Paturssons Forsøg paa i December 1918 at skyde Spørgsmaalet helt fra sig, skønt han altsaa bedre end nogen skulde have været i Stand til at give en fyldestgørende Forklaring — som oven i Købet vilde have været ganske anderledes i hans egen Favør end hans blotte Henvisning til Hr. Mortensens Telegram om Gesandtens Adresse som Motiv til Afsendelsen — turde da i sin Intetsigenhed være tilstrækkelig talende. Endnu saa sent som den 20. Februar i Aar, da Hr. Patursson gav Kommissionen sin egen udførlige Fremstilling af hele Adresse-Sagens Gang, frembød der sig en ny, endnu naturligere Lejlighed til at omtale det i hans Telegram til Hr. Nolsøe paaberaabte Brev fra Hr. Mortensen til ham selv og til *dermed* at *hjemle* Adressens Afsendelse til den danske Gesandt i London, idet han jo ifølge sit Telegram til Hr. Nolsøe *derigennem* skulde have erfaret den danske Regerings Billigelse. Men ogsaa i denne Hr. Paturssons *egentlige Redegørelse* for Kommissionen er det ene og alene Hr. Mortensens Telegram om Gesandtens Londoner-Adresse, hvortil han henholder sig. Overfor denne haardnakkede Tavshed kan man vanskeligt frigøre sig for det Indtryk, at det eller de paagældende Breve fra Hr. Mortensen maa have indeholdt noget *helt andet* end den paastaaede Meddelelse om den danske Regerings Billigelse — i alt Fald har der været en bestemt Grund for Hr. Patursson til ganske at lade dette Brev uomtalt. Paa det daværende Tidspunkt lod dette sig saa meget bedre gøre, som Kommissionen endnu ikke ad anden Vej havde Kendskab til, at der overhovedet forelaa Brev eller Breve fra Hr. Mortensen til Hr. Patursson, hvad denne jo endog positivt havde benægtet (jfr. ovenfor). Men 4 Dage efter Hr. Paturssons Redegørelse udsendtes til Kommissionens Medlemmer det fra Færøernes Telegrafstation fremskaffede Telegrammateriale, hvoraf det fremgik, at Hr. Patursson umiddelbart før Adressens Afsendelse havde faaet Brev eller Breve fra Hr. Mortensen. Herefter kunde disse Breve ikke længere lades uænsede, og da Hr. Mortensen — som i *sin* tidligere Forklaring ej heller havde fundet det tjenligt at omtale dem — derpaa i Juli 1919, efter at han og Hr. Patursson havde haft al ønskelig Lejlighed til at konferere med hinanden om Sagen, fremstillede sig for Kommissionen, forklarede han da ogsaa, at samtidig med, at han skrev til *Ziska*, skrev han til Patursson, „og jeg kan huske, at jeg skrev ganske enslydende eller saa at sige enslydende Breve til dem". Hr. Mortensens Brev til Hr. Ziska er blevet fremlagt for Kommissionen, og deri blev det i hvert Fald indirekte antydet, at der forelaa en Slags Billigelse, idet han af en Samtale med Udenrigsministeren „fik den Opfattelse, at han ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt". Først *herefter*, oven i Købet fire Dage efter Udløbet af den Frist, der var sat for Afslutningen af Kommissionens Materiale-Indsamling, nemlig den 5. August *i Aar*, og efter at de ovenfor paapegede Modsigelser Gang paa Gang er blevet foreholdt ham, faar Hr. Patursson omsider produceret en Erklæring fra Hr. A. Ziska og Hr. Chr. Holm-Isaksen, hvori disse — karakteristisk nok: appellerende til *Hr. Paturssons* Hukommelse („Som De mulig vil erindre") — taler om et af Hr. Patursson fra Hr. Mortensen April 1917 modtaget Brev, som Hr. Patursson skal have „oplæst" for dem, og fra denne Oplæsning kan de ikke „er-

indre nogen, endsige nogen væsentlig Afvigelse" mellem dette Brev og det samtidig indlobne Brev fra Hr. Mortensen til Hr. Ziska*).

Naar Hr. Patursson imidlertid ikke *tidligere* har givet Oplysning om, endsige henholdt sig til dette Brev, hvorved dog en for ham ret skæbnesvanger Modsigelse vilde være blevet lost, er det aabenbart, fordi ingen bedre end han har maattet vide, at da han handlede og lod Adressen afgaa, var det ingenlunde som Følge af et saadant Kendskab til den danske Regerings formodede Billigelse, men (som han selv forinden sin Afrejse til Færoerne og sine Konferencer deroppe med Meningsfæller har forklaret for Kommissionen) *udelukkende* paa Grundlag af Hr. Mortensens Opgivelse af *Gesandtens Adresse* (jfr. Side 26), hvilket Telegram han med agitatorisk Behændighed greb som Paaskudet. Havde Ansvaret i Stedet for været Hr. *Mortensens*, havde Hr. Mortensen virkelig tilskrevet selve den Mand, hos hvem alle Adressebevægelsens Traade løb sammen, at Udenrigsministeren havde givet sit Minde til Adressens direkte Oversendelse til Gesandten, og derved bibragt Patursson en urigtig Forestilling — da havde Ansvaret unægtelig ogsaa tynget dobbelt haardt paa Hr. Mortensen. Udenrigsminister Scavenius har nemlig udtrykkelig oplyst for Kommissionen, at saafremt Hr. Mortensen skulde have paastaaet noget saadant, „maa der foreligge en Misforstaaelse fra Mortensens Side": han (Udenrigsministeren) har aldrig udtalt sig „for, at Adressen skulde sendes direkte til Gesandten".

Men hvad der nu end har staaet i Hr. Mortensens Brev (eller Breve) til Hr. Patursson, og ihvorvel dette Brev, saaledes som paavist ovenfor, *ingen Opmuntring kan have indeholdt for Hr. Patursson til at sende Adressen*, saa kaster det unægteligt et ejendommeligt Lys over *Hr. Mortensen*, at han i sit samtidige Brev til Hr. Ziska (altsaa den Mand, der forholdt sig til Hr. Patursson som Redskabet til Hovedet og Haanden) har ladet denne forstaa, at Udenrigsministeren ikke alene intet havde imod, at Adressen sendtes til Gesandten, men at han var beredt til derefter („saa") at give Gesandten videre Instrukser — hvilket sidste Hr. Mortensen efter sin egen nærmere Forklaring vil have opfattet saaledes, „at det ikke var nok, at den blev sendt til Gesandten: der maatte ogsaa gøres noget her i Kobenhavn, for at Gesandten kunde faa Instrukser", og derfor maatte han (Mortensen) have Folke-Adressen sendt samtidig for derpaa nærmere at aftale med Udenrigsministeren det videre fornødne i saa Henseende. Mulig turde Forklaringen søges i de i Brevet til Ziska yderligere indflydte *Angreb paa Amtmanden*, ved hvilke der gaves Ziska (og dennes

*) Naar d'Hrr. Ziska og Holm-Isaksen nu saa længe efter mener at kunne erindre, at da Hr. Patursson „oplæste" *sit* Brev for dem, fandtes der ikke „nogen, endsige nogen *væsentlig* Afvigelse i de to Breves Indhold", bør det dog oplyses, at der i hvert Fald er een afgørende „væsentlig Afvigelse". Det eneste man kan konstatere om „Indholdet" af Hr. Mortensens Brev til Hr. Patursson er nemlig, at det maa have omhandlet Spørgsmaalet om „Udgifterne" ved Hr. Mortensens eventuelle Sendefærd til London, i hvilket Spørgsmaal Hr. Mortensen har stillet „Forhandlinger med Partimedlemmer om en anden Ordning i Udsigt". *Herpaa* — og betegnende nok: *udelukkende* herpaa — har nemlig Patursson givet Gensvar i sit ovennævnte Telegram (af 18. April 1917), som begynder med Ordene „Deres Breve modtaget", hvorimod man ganske savner den mindste Antydning af, at han gennem disse Breve skulde have modtaget den paaberaabte Billigelse fra Hr. Mortensens, eventuelt d'Hrr. Zahles og Scavenius' Side. Hele dette Udgifts-Spørgsmaal, som altsaa har udgjort en saa væsentlig Del af Brevet til Hr. Patursson, at denne straks har fundet sig foranlediget til et telegrafere herned, findes derimod ikke med en Stavelse berørt i Hr. Mortensens Brev til Hr. *Ziska*.

Det synes heraf at fremgaa, at Hr. Patursson ved den paagældende Lejlighed ikke kan have „oplæst" det *hele* Brev for de to paagældende Herrer — eller muligvis ikke det ene af de „Breve", han ifølge sit Svartelegram til Hr. Mortensen har modtaget fra denne, men kun et andet, som da maaske har været „en Afskrift af Hr. Mortensens Brev til medunderskrevne Ziska", i hvilket Tilfælde Overensstemmelsen naturligvis maa have været de to Herrer paafaldende. Det aabne Spørgsmaal bliver imidlertid fremdeles, hvad der da stod i den Del af Brevet eller i det Brev, som *ikke* blev oplæst for de Herrer, og hvori det ovenfor omtalte Udgifts-Spørgsmaal bl. a. maa have været omhandlet.

Ven. Redaktøren af „Tingakrossur" Hr. Holm-Isaksen), en agitatorisk Parole, som i hvert Fald vilde kunne faa sin Betydning, hvis den hele Adressebevægelse paany skulde strande. I Samklang med, at noget saadant har været Brevets egentlige Hensigt, turde det formentlig staa, at da Færø-Adressen kom Hr. Mortensen i Hænde, og han altsaa derefter ifølge sit eget Program skulde overgive den til Udenrigsministeren som Grundlag for fælles Samraad om, hvad der i den Henseende videre var at foretage, dristede han sig ikke til at gøre det saaledes af ham selv bebudede Skridt, men indskrænkede sig til i en (for Kommissionen forelagt) Skrivelse af 23. April 1917 til Udenrigsministeren at udtrykke sig saaledes:

„Da det under de foreliggende Forhold vil være af største Betydning, at der kan tilføres Færøerne Varer fra Amerika enten direkte eller over Island, skal jeg underskrevne Folketingsmand for Færøerne tillade mig at anmode det høje Ministerium om at søge at opnaa en Overenskomst med den britiske Regering, hvorefter Varer frit kan føres fra Amerika til Færøerne og fra Island til Færøerne samt omvendt fra Færøerne til Island eller Amerika, uden at vedkommende Skib, i hvert Fald hvad Forbindelsen Færøerne—Island og omvendt angaar, behøver at anløbe engelsk Havn.

Jeg vedlægger et Eksemplar af Amtstidende for Færøerne, hvoraf fremgaar, at der er Udførselsforbud for en Række vigtige Levnedsmidler paa Færøerne.

Endelig tillader jeg mig at fremhæve, at man tidligere med Hensyn til Post og Passagerer har faaet Løfte fra de engelske Autoriteter om, at de frit maa passere mellem Færøerne og Island".

Hvor lidet overhovedet selve Adressens Oversendelse til den danske Gesandt i London var forberedt fra de Herrer Mortensens og Patursssons Side, fremgaar til Evidens deraf, at da Udenrigsminister Scavenius den 18. modtog telegrafisk Meddelelse fra det kongelige Gesandtskab i London om, at man havde modtaget en overtelegraferet Adresse og i den Anledning ventede Instruktioner, svarede Udenrigsministeriet telegrafisk herpaa under 19. April:

„Meddel Afsender, at han ikke har henvendt sig til rette Autoritet, da Gesandtskabet selvsagt er udelukket fra uden efter Ordre at fremsætte Ønsker fra danske Undersaatter til en fremmed Regering, og at han derfor har spildt sin Tid ved at telegrafere til Dem. Da De imidlertid forstaar, at den omhandlede Sag er af stor Betydning, vil De henstille, at en Henvendelse snarest sker til rette vedkommende danske Autoritet, formentlig Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden".

Man maa i høj Grad paaskønne den Korrekthed, hvormed Udenrigsministeriet her handlede ved at beordre Gesandten til at tilkendegive Hr. Patursson, „at han ikke har henvendt sig til rette Autoritet", men at en saadan Henvendelse maatte ske „til rette vedkommende danske Autoritet, formentlig Justitsministeriet ad tjenstlig Vej *gennem Amtmanden*". Naar yderligere henses til Afvisningens skarpe Form, staar det i tilsyneladende Modstrid hermed, at Udenrigsminister Scavenius den 18. Marts 1919, altsaa omtrent 2 Aar efter, har forklaret for Kommissionen, at han har den Opfattelse, „at Henvendelser fra Rigsdagsmænd for de paagældende Egne er en fuldkommen tilstrækkelig Basis for, at Ministeriet kan handle" i Anliggender som det vedkommende, og at det derfor „i og for sig ikke havde nogen Interesse, om Sagen havde passeret Amtmanden". Men da der nu ikke foreligger nogen Grund til at antage, at Udenrigsminister Scavenius ikke to Aar i Forvejen skulde have indtaget det samme principielle Standpunkt og følgelig ikke vilde have ladet Hr. Patursson og hele Adressebevægelsen behandle paa saa haanlig en Vis, hvis han havde haft Indtryk af, at den fra Gesandtens Side omtelegraferede Sag havde haft „Basis" i en umiddelbart forinden til ham foretagen Henvendelse fra Rigsdagsmanden for den paagældende Egn, Hr. Mortensen, kan man atter heraf slutte, at sidstnævnte umulig med nogen som

helst Ret af Samtalerne med Hr. Scavenius kan have faaet „den Opfattelse, at han (Scavenius) ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt, og at han *saa* vilde give Gesandten Instrukser" (som Ordene lyder i Hr. Mortensens Brev af 8. April 1917 til Hr. Ziska). Det bliver da kun endnu mere sandsynligt, at Hr. Mortensen i sit samtidige Brev til Hr. Patursson vel har vogtet sig for at give denne, for hvem det gjaldt at faa den hele og fulde Sandhed at vide, og som ifølge sin ledende Stilling ikke kunde spises af med løse Formodninger, en tilsvarende Forestilling om, at der virkelig var givet et Samtykke fra den danske Regerings Side til Adressens direkte Oversendelse — hvad da Hr. Patursson, som allerede flere Gange ovenfor nævnt, heller ikke selv har søgt at hævde for ved Oversendelsen af h'n ovennævnte Erklæring af 5. August d. A., altsaa i Ordets bogstavelige Forstand: *bagefter*.

Som Svar paa Udenrigsministeriets ovennævnte Telegram af 19. April 1917 til Gesandtskabet i London modtog det derefter under 23. s. M. følgende Telegram fra Gesandten:

„I Besvarelse af mit Telegram afsendt i Henhold til Ministeriets Telegram meddeler Patursson, den kgl. Regering er underrettet gennem Folketingsmand for Færøerne, og at Instruktion fra det kgl. Ministerium formentlig snart vil blive mig tilstillet".

Ogsaa denne Depeche bekræfter til Overflod, at Udenrigsministeren umulig kan, som af Hr. Patursson paastaaet, være blevet underrettet gennem Folketingsmanden for Færøerne paa virkelig fyldestgørende Vis, da i saa Fald Hr. Scavenius ifølge sit principielle Syn paa Betydningen af Henvendelser fra Rigsdagsmænd selvfølgelig ikke kunde have afsendt det ovenfor nævnte Telegram af 19. April. Heller ikke de siden følgende Henvendelser fra Hr. Mortensen kan have gjort noget afgørende Indtryk paa Udenrigsminister Scavenius, eftersom denne først over 3 Uger efter, nemlig den 18. Maj, afslutter Sagen med at meddele Gesandtskabet i London, at man „nu" fra „Justitsministeriet" havde „modtaget Anmodning om at søge den i Deres Telegram ommeldte Ordning opnaaet. De bedes i den Anledning rette en Henvendelse til den britiske Regering at søge udvirket, at danske Skibe kan sejle fra Amerika til Færøerne og omvendt og fra Island til Færøerne og omvendt uden at blive underkastet Inspektion i Havne i Storbritannien".

Ordene „fra Justitsministeriet" viser tilstrækkeligt, at den „Anmodning", hvorefter Udenrigsministeren „nu" handler, er kommet til ham ad rent tjenstlig Vej — og stadig *ikke fra Folketingsmanden for Færøerne*, saaledes at mulige Henvendelser fra denne, som kan have haft Betydning, maa være blevet rettet til Justitsministeriet.

Dagen efter Afsendelsen af Adressen til den danske Gesandt i London, nemlig den 18. April 1917, udfærdigede Hr. *J. Patursson* en Henvendelse til den britiske Konsul i Thorshavn. Denne er formet som en Følgeskrivelse til en Kopi af den saakaldte Folkeadresse til den britiske Regering, og efter Meddelelse om, at Adressen Dagen i Forvejen er blevet oversendt til den danske Gesandt i London og den færøske Folketingsmand, fortsætter Hr. Patursson: „Vi forventer Deres gunstige Assistance til Støtte for Adressen".

Denne Skrivelse fremtræder dels paa egne, dels paa følgende Lagtingsmedlemmers Vegne: R. Niclasen, Th. Egholm, A. Nolsoe, J. H. Poulsen og M. A. Winther. Disse har imidlertid i en offentlig Erklæring af Marts 1918 udtalt følgende:

„Den 19. April blev Adressen af underskrevne Jóannes Patursson gennem Posten sendt til den engelske Konsul i Thorshavn, for at denne kunde gøre sig bekendt med Adressens Indhold og Underskrifternes Antal, beregnet paa at han, saafremt der skulde komme Forespørgsel om Sagen fra engelske Myndigheder, kunde attestere Rigtigheden af dens Indhold og Underskrifternes Antal.

Vi skal paa given Anledning bekræfte, at vi aldrig har haft til Hensigt at sende den omtalte Adresse udenom danske Myndigheder eller forsøgt noget saadant".)

Besynderligt nok er denne Erklæring ogsaa undertegnet af J. Patursson, endskønt denne for Kommissionen har tilstaaet, at han i ovennævnte Skrivelse til Konsulen personlig havde indføjet Sætningen: „Vi forventer Deres gunstige Assistance til Støtte for Adressen", — hvorefter Adressens Oversendelse aabenbart fik en helt anden Karakter end den af de øvrige underskrevne Lagtingsmedlemmer udtrykkelig angivne. Selvfølgelig kan dette ikke bortforklares, som Hr. Patursson søger, ved at anføre, at han „ansaa" dette (af ham indføjede) Udtryk for „betimeligt ogsaa af Høflighedshensyn", ligesom han undskylder sig med, at han ikke havde haft „Adgang til at konferere med sine (mine) Medunderskrivere derom". Heller ikke kan Indtrykket af den paagældende Sætning i nogen Maade anses for svækket derved, at Hr. Patursson har føjet en Efterskrift til Brevet, der lyder saaledes:

„Jeg tager mig den Frihed til Deres Inspektion at fremsende et Antal af 63 af forannævnte Adresse, hvilke De bedes behage at returnere til Hr. A. Ziska, Thorshavn".

Hvis virkelig Hensigten udelukkende havde været den af de andre Lagtingsmænd angivne — at Konsulen „kunde gøre sig bekendt med Adressens Indhold og Underskrifternes Antal" og eventuelt overfor engelske Myndigheder „attestere Rigtigheden af dens Indhold og Underskrifternes Antal" —, vilde dette aabenbart have været ligefrem udtalt i selve Skrivelsen, hvor der i Stedet for findes den ovenfor citerede Sætning om, at man „forventer Deres (Konsulens) gunstige Assistance til Støtte for Adressen", medens ifølge normal Opfattelse en Efterskrift i andre Skrivelser end Fortidens Damebreve kun kan opfattes som en mindre væsentlig, supplerende Tilføjelse.

Hr. Patursson bærer saaledes ene og alene Ansvaret for, at denne Henvendelse til Konsulen fremtraadte, i Modstrid med hans Kollegers Hensigt, som et nyt Forsøg paa at gaa *andre Veje* end den af Lagtinget med saa stor Styrke anviste: gennem Moderlandets Myndigheder. Det samme korrekte Syn paa Sagen udviste i øvrigt ogsaa den britiske Konsul. Da Hr. Ziska Dagen i Forvejen søgte ham for at faa ham til at modtage Adressen, nægtede han bestemt at have noget med den at gøre — og da den derpaa til Trods herfor indsmugledes hos ham ved at blive sendt med Posten, lod han Pakken forblive uaabnet og tilbagesendte den i denne Stand.

Dermed var det tredie Forsøg paa at komme udenom Moderlandets Myndigheder uhjælpelig bristet.

Ovenstaaende Redegørelse for Adressesagens forskellige Faser er, som tidligere nævnt, givet paa Grundlag af Hr. Paturssons Fremstilling for Kommissionen. Om Hr. Rytters tjenstlige Indberetninger og Forklaringer for Kommissionen skylder denne nu tilsidst at oplyse, at de stemmer overens med de Resultater, Kommissionen gennem sin Sigtning af Materialet er kommet til. Det viser sig saaledes, at Justitsminister Zahle stedse har været vel oplyst om, hvad der foregik paa Færøerne, og har kunnet følge nøje med Adressebevægelsens forskellige Trin: baade den direkte Henvendelse til den britiske Regering og de senere Henvendelser udenom de danske Myndigheder i København.

Adressens Forudsætninger og Hensigt.

Det gaar som et Skrig gennem den saakaldte færøske Folkeadresse og alle de Artikler i Selvstyrebladene, som starter og støtter Bevægelsen, at Færøernes Befolkning paa det daværende Tidspunkt stod overfor en truende Mangel paa Levnedsmidler,

*) Udhævelserne i Erklæringen.

ja, rimeligvis overfor fuldstændig økonomisk Ruin og ligefrem Hunger. Havde man derved virkelig fremført Sandheden, den hele Sandhed og intet uden Sandheden, vilde der heri unægtelig have ligget en saare naturlig, menneskelig Forklaring paa Adressens Fremkomst — ganske bortset fra, om Vejene, ad hvilke man søgte at fremme denne Bevægelse, var Vrangveje og Glipstier. Dette bliver da nu at undersøge.

Da Verdenskrigen udbrød i August 1914, var Lagtinget samlet. Tinget tog straks Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler op til Behandling. Ved Slutningen af Samlingen vedtoges det, den 10. September s. A., enstemmigt at nedsætte et Udvalg paa 5 Medlemmer (med 5 Suppleanter) til paa Tingets Vegne sammen med Amtmanden at behandle og træffe Afgørelse i Sager vedrørende Foranstaltninger i Anledning af Krigen. Det nævnte Udvalg, almindelig benævnt Vareforsyningsudvalget (eller kortere: Vareudvalget), nedsattes ogsaa i de paafølgende ordinære Samlinger, idet Udvalget stedse blev valgt af Tingets to Valggrupper efter Forholdstalsvalgmaaden.

Udvalgets Hovedopgave var at sørge for Sikringen af Tilførslerne udefra. Det handlede stedse efter det Princip, at der til enhver Tid burde forefindes saa stor en Forsyning paa Øerne af de omhandlede Artikler, at den kunde dække Øernes Forbrug i mindst 3 Maaneder. I dette Øjemed holdt Udvalget sig underrettet om de ved hver Maaneds Begyndelse tilstedeværende Varebeholdninger og om ankommende Vareforsyninger. For at supplere de første og sikre de sidste, til Dels ogsaa for at regulere Varepriserne, iværksatte Vareudvalget tillige Indkøb for Amtskommunens Regning, samtidig med at Købmændene fortsatte deres Import af Varer.

Ved Tysklands Proklamering af den saakaldte Blokade den 1. Februar 1917 fremkom der en meget vanskelig Situation for Færøerne paa Grund af disses geografiske Beliggenhed. Al Fart med Handelsskibe til og fra Øerne standsede foreløbig. Tyskland forkyndte, at dets Krigsmagt vilde angribe ethvert Skib, som kom indenfor en vis Krigszone, der blandt andet omfattede Farvandet omkring Storbritannien og Irland, og her overfor fastholdt England sin Ret til at føre ethvert Handelsskib ind i en Havn i England til Visitation, hvorved altsaa det paagældende Skib vilde komme ind i Farezonen og udsættes for Ødelæggelse fra tysk Side.

Det er let forstaaeligt, at denne Situation vakte Bekymring paa Færøerne som overalt, og at det allerede derfor maatte staa rette vedkommende klart, at der krævedes Udfoldelsen af dobbelt Vagtsomhed og Energi for fremdeles at sikre Øernes Forsyning i tilstrækkelig Grad.

Efter hvad der er oplyst for Kommissionen, har det ogsaa glædeligvis kunnet konstateres, at samtlige Myndigheder, hvem denne Opgave paahvilede, i første Række Øernes Amtmand, viste sig fuldt paa Højde med den af de vanskelige Forhold stillede Opgave og løste den med Handlekraft, Beslutsomhed og Omsigt.

Da Blokaden erklæredes, havde man deroppe, som oplyst af Flertallet i det om Adressesagen nedsatte Lagtingsudvalg (hvoriblandt Selvstyremanden S. P. úr Konoy, Medlem af Vareudvalget), allerede saa store Beholdninger af de nødvendigste Artikler, at det var tilstrækkeligt for 4—5 Maaneder. Det kneb mest med Margarine og Salt, men den førstnævnte Artikel og enkelte andre Varer blev snart bragt med to af Marinens Skibe, og Tilførslen af Salt kom ogsaa hurtigt i Gang. „Af andre Foranstaltninger, som blev iværksat, skal nævnes, at Udrustningen af Fiskerskibe til den forestaaende Fiskerisæson blev støttet bl. a. ved Iværksættelse af Kuldrift. Brødkort og Sukkerkort blev indført for at regulere Forbruget af Korn, Mel, Brød og Sukker."

Ved en streng Overholdelse af Kortordningen var der endnu den 19. Marts, Datoen for Adressens Udsendelse, Mel og Sukker for 3¾ Maaned og af andre Nødvendighedsartikler for godt et Fjerdingaar. Det er derfor fuldstændig urigtigt, naar Hr. Patursson

for Kommissionen har forklaret, at „Blokaden traf os ganske uforberedte: af Fødevarer var der forholdsvis smaa Beholdninger". Under Adressedebatten kunde Pastor Evensen (udenfor Partierne) endog sige: „Vi ved jo dog alle, at der er ingen Plet i Europa, hvor man mærker saa lidt til Krigen som her, hvor hver Mand saa at sige er madproducerende".

Da Blokaden blev erklæret, opholdt daværende Amtmand Rytter sig i København. Umiddelbart efter, at han havde modtaget Efterretningen, hvis faretruende Vigtighed for Færøerne han straks indsaa, var han i fuld Aktivitet for at faa truffet de nødvendige Foranstaltninger. Han opsøgte først Departementschef Schrøder, satte ham ind i, hvorledes den øjeblikkelige Situation formede sig for Færøerne og klargjorde ham, at hvis Forbindelsen med Danmark skulde blive afbrudt, stod hele Haabet *til Amerika*, saa man maatte stille Penge til hans Disposition i Amerika. Det blev noteret, at der skulde stilles til hans Disposition foreløbig en halv Million Kroner, og at han i øvrigt kunde trække paa det danske Gesandtskab. Endvidere aftalte han med Departementschefen, at denne vilde forhandle med Grosserer Chr. Nielsen, saaledes at Departementschef Schrøder varetog den diplomatiske Side og Grosserer Nielsen den handelsmæssige Side. Dernæst henvendte han sig i D. F. D. S., gjorde opmærksom paa, at „Vesta" laa paa Færøerne, og hvis alt gik galt, og Telegrafen skulde blive afbrudt, maatte han have Lov til at disponere over dette til Amerikafart. Han fik straks det imødekommende Svar, at han maatte raade over „Vesta", som han vilde, hvis Telegrafen blev afbrudt, og at man, da Kaptajnen ingen Søkort havde til denne Rute, øjeblikkelig skulde sørge for, at der blev raadet Bod herpaa. Man lovede ham endelig i Selskabet, at man skulde søge at varetage Færøernes Interesser, hvis der blev etableret en Forbindelse Amerika—Island.

Derefter henvendte han sig til Det danske Petroleums-Aktieselskab, fordi det paa Grund af Øernes særlige Beliggenhed i Farezonen vilde blive særdeles vanskeligt at forsyne Øerne med Petroleum. Han modtog ogsaa her Løfter om, at der skulde blive gjort alt, for at han kunde faa Petroleum.

Paa tilsvarende Maade gjorde han sit muligste for at sikre Tilførslen af Salt under Blokaden, ligesom han ved Departementschef Schrøders og Grosserer Nielsens Bistand fik en Del Margarine og Tændstikker med i en af Marinens Baade, som just da laa i Helsingør, og med hvilken Hr. Rytter nu vendte tilbage til Færøerne.

Denne Hr. Rytters Fremstilling er overfor Kommissionen blevet bekræftet af Departementschef Schrøder, som tilføjer, at efter at der gennem Finansministeriet var stillet 500 000 Kr. til Raadighed for Færø Amts-Kommune ved en Bank i New York, førte han mundtlig Forhandling med Udenrigsministeriet om de eventuelt indkøbte Varers Fremførelse fra De forenede Stater til Færøerne.

Det vil allerede heraf tilstrækkelig fremgaa, hvor fuldstændig i Strid med Kendsgerningerne det er, naar Hr. Patursson for Kommissionen har paastaaet, at „Amtmandens Politik gik ud paa at forhindre, at Befolkningens Ønsker om fri Sejlads paa *Amerika* blev til Virkelighed."

Efter sin Tilbagekomst til Færøerne meddelte Amtmanden Vareudvalget, hvilke Dispositioner han havde truffet, og hans Meddelelse blev modtaget med Tilfredshed — „ja, selv Patursson var tilfreds", da han ved en personlig Henvendelse til Amtmanden fik tilsvarende Meddelelser. Oplysningen stammer fra Hr. Rytter, som desuden i et Brev af 9. Marts 1917 fra Amtet til Hr. Patursson paaberaabte sig denne Tilfredshed: „Jeg udviklede derhos overfor Dem, hvorledes Situtationen var, og hvad der var gjort for at komme ud over Vanskelighederne. De udtalte, at De *herefter* heller ingen Anledning fandt til, at Lagtinget blev sammenkaldt." Da Hr. Patursson ganske undlod i den nærmest følgende Tid efter Modtagelsen af dette Brev at nedlægge Indsigelse mod denne Passus og først har gjort det overfor Kommissionen, tør man sikkert antage, at Hr. Rytters Meddelelse

om, at Hr. Patursson paa det daværende Tidspunkt var „tilfreds" med de iværksatte Foranstaltninger, er fuldstændig korrekt.

Ligeledes har Justitsministeriet paa dertil af Amtmanden given Foranledning under 18. August 1917 — altsaa saa meget senere, at Justitsminister Zahle har maattet have et fyldigt Overblik over, hvad der i den her omhandlede Periode var foregaaet — officielt pr. Telegram bekræftet, at Amtmanden og Vareudvalget efter de for Ministeriet foreliggende Oplysninger ikke har „forsømt noget, som kunde bidrage til at skaffe Færøerne Varer, eventuelt ogsaa fra Amerika." Til Overflod henvises til de af Ministeriet i Kommissionen forelagte Telegrammer fra Foraaret og Forsommeren 1917, jfr. de ligeledes fremlagte Skrivelser fra Grosserer Chr. Nielsen til Amtmand Rytter i Marts—Juli 1917, i hvilke Aktstykker man vil finde de fyldigst mulige Vidnesbyrd om Hr. Rytters Arbejde paa at skaffe Øerne Forsyninger, deriblandt *netop ogsaa fra Amerika.*

Der blev saaledes straks fra de kompetente Myndigheders Side gjort alt, hvad der overhovedet kunde gøres for at sikre Øerne Tilførsler, og da de forhaandenværende Beholdninger foreløbig slog rigelig til, kunde man saaledes med en vis Ro imødese Begivenhedernes Udvikling for den nærmeste Fremtids Vedkommende. I den Maanedstid, som fulgte efter Amtmandens Hjemkomst medio Februar, indtraf der imidlertid ingen større Tilførsler, og som Følge deraf opstod der en vis Ængstelse blandt Færøernes Befolkning. Selvstyremanden R. Rasmussen har for Kommissionen træffende skildret Situationen saaledes: „Der var imidlertid saa at sige uovervindelige Vanskeligheder for hurtigt at faa Tilførsler til Færøerne ude fra. Søfolkene vilde ikke risikere deres Liv, i hvert Tilfælde ikke i Begyndelsen, og Rederne vilde ikke risikere deres Skibe, inden Assuranceforholdene var ordnede. Der var i det hele taget en oprørt Stemning paa Transportvæsenets Omraade, og derfor trak det ganske naturligt ud, inden der kunde ske noget."

Herved blev der skabt frugtbar Jordbund for en uforsvarlig Agitation — altsaa netop (for at bruge Lagtingsudvalgets Udtryk) „paa et Tidspunkt", da det „i særlig Grad var af Vigtighed at bevare Besindigheden". Selvstyremanden *R. Rasmussen* har i sin Fremstilling for Kommissionen udtrykt sig saaledes: „Der blev (paa dette Tidspunkt) desværre paa Færøerne agiteret en Del paa en saadan Maade, at det ikke var egnet til at bringe Gemytterne i Ro" — og det skønt der indenfor Vareudvalget ikke var „Spor af Tvivl om, at man havde foretaget alt, hvad der burde foretages." „Vareudvalget havde ogsaa Indtryk af, at der forhandledes mellem den danske og den engelske Regering for at opnaa saa gode Betinge ser for Sejlads som muligt; man følte sig aldeles sikker paa, at der gjordes et stort Arbejde, uden at man dog i de enkelte Dele var bekendt med, hvad der gjordes, og netop derfor var man yderst forsigtig med straks at foretage noget selv, for ikke muligvis at gribe forstyrrende ind." Det er herefter let forstaaeligt, at man i Vareudvalget var „enig om, da Adressen kom frem, at dette var et ganske uforsvarligt Skridt, fordi man ikke kunde overskue, hvilken Virkning denne Henvendelse, hvis den foretoges, vilde gøre."

Over denne Agitation, som navnlig systematisk blev drevet fra det Hr. Patursson saa nærstaaende Organ „Tingakrossur"s Side, udtalte Pastor *Evensen* under Adressedebatten den haarde Dom: „Jeg synes, det er daarlig gjort, at der fra en vis Side er agiteret saa voldsomt og stærkt, saa man, tilsigtet eller ikke tilsigtet, har skræmmet det færøske Folk saadan, at det tror, der staar Hungersnød for Døren." Og senere: „Vi skulde bestræbe os for at staa som Mænd og værdige bære de Ulemper, Tiderne fører med sig. Det modsatte er demoraliserende."

Som alt ovenfor nævnt, var det under denne Sagernes Stilling kun altfor let at opskræmme Sindene — og naar man saa samtidig, som Adressens Ophavsmænd gennem selve Udkastets Ordlyd, ligesom aabnede Udsigt til, ja, endog gav Anvisning paa en nem og naturlig Vej, som man blot behøvede at betræde for at faa Frygten fjernet og Spise-

kamrene fyldt, kan ingen undre sig over, at Adressen fandt saa mange Underskrifter (3 242). Selvstyremanden R. Rasmussen siger da ogsaa herom, at naar der først var vakt „en vis Mistanke" om bristende Vareforsyning, var det „en meget let Sag at faa Underskrifter paa den paa det Grundlag, at man vilde skaffe Varer til Landet, naar Folk ikke tænker dybere over den Ting — og det gør Folk jo ikke; det er meget forstaaeligt. Det viste sig jo ogsaa, at maaske Flertallet af dem, der underskrev, var Folk, der hørte til Sambandspartiet." Adressen blev nemlig af „Folk kun opfattet som noget, der skulde tjene til at skaffe Varer, og i denne gode Tro har Folk skrevet under. Man gør altsaa f.rkert i at tillægge Underskriverne nogen som helst politisk Hensigt" — at de skulde faa Øjnene op for, at den Vej, Adressen anviste, pegede i landsforrædersk Retning. I saa Henseende skulde vel ogsaa Underskriverne med god Ret have slaaet sig til Taals med, at Adressens Fremsendelse skulde ske „gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting." Ved at skrive under beroligede man den hos sig selv vakte Ængstelse, „men at den (Adressen) af Folk ikke blev opfattet som en *politisk* Akt, det er rigtigt."*) Naar da siden hen Hr. Patursson og andre Adressemænd har stillet en vis Fortørnelse til Skue over, at man ved overhovedet at se Adressen i højforrædersk Lys rejste en krænkende Sigtelse mod den loyale færøske Befolkning, saa er denne Indignation fuldstændig forloren. Ingen ved bedre end Adressens Ophavsmænd, at ikke een af Adressens Modstandere nogen Sinde har hævdet, at der i denne Sag kunde rejses Bebrejdelser mod andre end hine selv.

Men har saaledes ingen sigtet Adressens Underskrivere for at have „opfattet den som en *politisk* Akt" eller forbunden „nogen som helst *politisk* Hensigt" med den, saa lader det sig umuligt dølge, at Adressens Ophavsmænd udelukkende kan og maa have „opfattet den som en *politisk* Akt" og med denne forbunden en „*politisk* Hensigt".

Ifølge „Tingakrossur"s Referat af Lagtingsmødet den 29. Marts har Adressemændenes nære Partifælle, Hr. R. Rasmussen, klart og utvetydigt fastslaaet dette ved følgende Ord:

„Jeg fastholder, at Hensigten med Adressen var at gøre et politisk Kup; det blev sagt i Framburdsfelaginnum, og blev det tilføjet, at var Adressen først naaet frem, saa var det blevet Sambandets Død". Og et andet Sted: „Den (Adressen) var fra først af tænkt som et politisk Kup og blev endnu mere politisk farvet ved den røde Plakat" (jfr. ovenfor).

Adressebevægelsens politiske Formaal er ogsaa blevet stærkt understreget i Hr. Rytters Forklaring for Kommissionen — i nøje Overensstemmelse med hans tjenstlige Indberetninger som Amtmand til Justitsminister Zahle, hvis Øjne han stadig havde beflittet sig paa at aabne herfor. Overfor Kommissionen har han paavist, at Hensigten var: *at* sprænge Sambandspartiet, *at* knytte den nøjest mulige Forbindelse med Island, helst saaledes, at man paa Færøerne fik Indtryk af at være fuldkommen afhængig af Island for Tilførslers Vedkommende, samt *at* skabe et Slags Præcedens for selvstændig Forhandlingsmodus mellem Færøfolket og en udenlandsk Stat.

Berettigelsen af denne Hr. Rytters Karakteristik af Hensigten med Adressen fremgaar maaske tydeligst af den Kendsgerning, at Hensigten i hvert Fald ikke var og ikke kunde være *at skaffe Færøerne nye Forsyninger af Levnedsmidler*. Adressen berører nemlig ikke Spørgsmaalet om fri Sejlads mellem *København* og Færøerne og ej heller om fri Sejlads mellem *Amerika* og Færøerne. Med andre Ord: den undlader at ansøge om fri Sejlads mellem Færøerne og de Steder, hvorfra Varer kunde faas, medens den udelukkende lægger Vægten paa fri Sejlads mellem Færøerne og Island — og Island var netop et Sted, hvorfra det i hvert Fald var højst usikkert, om Varer overhovedet kunde faas.

Til Trods for alle Beskyldninger mod Amtmand Rytter for at have forsømt at skaffe Varer fra det dog saa nærliggende Island har nemlig denne netop i de kritiske Dage

*) R. Rasmussen i sin Forklaring for Kommissionen.

været i Forbindelse med Islands Ministerium. Fra dette modtog han den 23. Marts 1917 et Telegram, hvis Slutning lyder saaledes: „I Tilfælde af, at der kunde være Tale om Genudførsel herfra til Færøerne af saadanne (amerikanske) Varer, maatte der derfor fra Færøernes Side være opnaaet Tilladelse til saadan Genudførsel fra vedkommende Myndigheder i London. Dette vilde man gøre opmærksom paa, selvom det for Tiden er *uden Betydning, da der her i Landet nu er følelig Mangel paa Varer*".

Man erindre nu, at det netop var dette Sted, *Island*, hvortil den færøske Befolkning ifølge den i de samme Dage cirkulerende Adresse skulde sætte hele sit Haab — just derfor maatte alt sættes ind paa „Opnaaelsen af fri Sejlads mellem Island og Færøerne". Netop den 23. Marts var det, at Hr. Patursson og Fæller udsendte hin røde Plakat, hvori det paany indprentedes Befolkningen, at det er udelukkende herom, det gælder. Og paa selvsamme Dag indtraf altsaa ved en Skæbnens Ironi fra selve Aastedet for Hr. Paturssons politiske Forhaabninger, fra *Island*, den autentiske Meddelelse, der som en Bombe uhjælpelig maatte sprænge hele det faktiske Grundlag, det af Adresseophavsmændene selv paaberaabte Grundlag for den saa kunstigt rejste Adressebevægelse. Netop den Genudførsel af i Amerika samkøbte Varer fra Island til Færøerne, hvortil Færø-Folket ifølge Adressen skal sætte al sin Lid, fordi det er den eneste sikre Vareforsyningskilde, viser sig at være „for Tiden uden Betydning", da der paa Island „er følelig Mangel paa Varer"! Intet viser bedre det hule og løse i Adressemændenes Færd, og hvilket dumdristigt Spil der spilledes med Befolkningens dyreste Interesser.

Dette Telegram blev som alle andre Vareforsyningen vedrørende Dokumenter saaledes fremlagt, at Lagtingsmændene, altsaa ogsaa Hr. Patursson og Fæller, har faaet Kendskab dertil. At de selv derefter fremturede, stiller dem i den allerufordelagtigste Belysning.

Endnu et Par Aar derefter har Hr. Patursson dristet sig til, nemlig overfor Kommissionen, at skildre Situationen saaledes, at „netop fordi de Færinger, som kom under Island og havde Forbindelse med Island, vidste, at Island stadig var godt forsynet med *Petroleum*, netop derfor savnede man den endnu mere paa Færøerne". — „Man havde, da Blokaden blev erklæret, 2—300 Tdr., det var alt, vi havde lige til Lanternerne"!*)

Hvorledes forholder det sig da hermed — altsaa med Paastanden om, at man savnede Petroleum paa Færøerne *saa meget mere*, som man vidste, at *Island* stadig var godt forsynet med denne Vare —, hvoraf man altsaa skal bibringes det Indtryk, at havde Amtmand Rytter blot sørget for at faa den i Adressen fordrede Forbindelse med *Island* i Stand, saa var dermed ogsaa Petroleumsmangelen paa Færøerne blevet afhjulpet! Kommissionen ser sig ogsaa her i Stand til at oplyse det virkelige Forhold til Bunds. Om Petroleumslagrene paa *Island* er der nemlig forelagt Kommissionen en Række Telegrammer fra Petroleumsfirmaet Debell i Reykjavik. Det første er af 20. Februar 1917 og besvarer en Anmodning fra Amtmanden om at hjælpe Færøerne med Petroleum saaledes: „Beklager umuligt at hjælpe Dem. *Petroleumsmangel* her. Vort Lager fuldstændig udsolgt".

Den 3. Marts meddeler derpaa samme Firma Amtmanden: „Venter ny Forsyning *medio April*, men *utilstrækkelig til eget Behov.*"

Og derpaa endelig den 14. April: „Udsigterne for vor Petroleumsforsyning mørkest mulige, Lageret udsolgt."

Heller ikke i den følgende Tid lysnede det paa Island: den 15. Maj telegraferer Firmaet til Amtmanden, at Island selv mangler Varer for Tiden, men *venter* en Petroleumsdamper. Og saa langt hen paa Forsommeren som den 29. Juni telegraferer Islands Ministerium til Amtmanden: „Kunde Ministeriet eventuelt for en kort Tid laane noget af det Petroleum, som *Færøerne* har liggende her og kom hertil med Dampskibet „Island"s første Amerikarejse?"

*) Ifølge den officielle Statistik udgjorde Petroleumsbeholdningen d. 1. Febr. 1917 216 295 l (1200 Tdr.).

Det gaar altsaa med denne specielle Artikel som med Vareforsyningen overhovedet: fra *Island* kunde der i den Periode, Adressebevægelsen florerede, umuligt være ventet nogen Hjælp.

Videre skal det oplyses, at det islandske Ministerium allerede forinden sit ovennævnte Telegram af 23. Marts til Amtmanden, hvorved Udsigten til Vareforsyningen fra Island indtil videre lukkes, den 12. Marts havde svaret Hr. Patursson selv paa en Føler fra denne, med et Telegram, hvori det hedder: „Som Forholdene er, er Tilførsel meget vanskelig og *Varemangel her*. Hvis Gullfoss og Lagarfoss frigives, vil det maaske være muligt at transportere noget til Brug for Færingerne. *For i Begyndelsen af Maj er der ikke Sandsynlighed for, at der kan ydes Færinger Korn og Melvarer herfra*. Hvorledes tænker De Dem Ordningen af denne Tilførsel, *hvis det gaar i Orden*."

Skønt dette Telegram er en Kende forhaabningsfuldere i Tonen end det senere officielle Telegramsvar til Amtmanden (af 23. s. M.), saa fremgik det dog allerede heraf med al ønskelig Tydelighed, at den Strimmel Udsigt, der aabnedes i Fremtidshorizonten, laa saa langt ude som Begyndelsen af *Maj*, og dette Telegram har saaledes ikke kunnet hjemle, at Hr. Patursson forsøger paa gennem Adresseudkastets Udsendelse at faa Færingerne til for de mellemliggende 8 Uger at bygge Færøernes Forsyning paa Tilførsler fra Island.

Rimeligvis har Adressemændene selv haft en klar Fornemmelse heraf. I hvert Fald er der i den Gengivelse af dette Telegram, som fandtes i „Tingakrossur" for 14. Marts, udeladt forskellige afgørende Ord. Det hedder nemlig heri, at Tilførsel kun er *vanskelig*, medens Originaltelegrammet har: *meget vanskelig*, ligesom Forudsætningen for, at der overhovedet vil kunne ventes noget fra Island, nemlig Ordene: *„hvis det gaar i Orden"*, omhyggelig er udeladt.

Foruden denne Farvning af Telegrammer, som havde Betydning i Vareforsyningsspørgsmaalet, har man fra Adressemændenes Side i den paagældende Periode ogsaa gjort sig skyldig i andre Udeladelsessynder. Da f. Eks. det islandske Blad „Austri" den 30. Marts telegraferer til „Tingakrossur": „Gullfoss og Island faaet Sejltilladelse. De kommer med Varer den lige Vej til Reykjavik. Dér Smørmangel, Kødmangel overhængende", — gengives Telegrammet med Udeladelse af den sidste Sætning. I et andet Tilfælde fortier man hele Telegrammet — som da selve Kredsens Tillidsmand i København, Hr. Edward Mortensen, den 21. Marts telegraferer til R. Rasmussen: „Bedre Udsigter". Hr. Rasmussen giver Telegrammet videre til Framburdsfelaget, som i Stedet for at offentliggøre det *brevligt* spørger Hr. Mortensen i øjensynlig Gnavenhed: „Vi forstaar ikke dette „Bedre Udsigter"; betyder det, at der kan føres Varer fra Danmark, England eller Amerika." Der er ingen Tvivl om, at Telegrammets Offentliggørelse vilde have virket beroligende paa den offentlige Stemning — Hr. Patursson foretrak imidlertid at udsende sin oftnævnte røde Plakat, der yderligere spigrede den Usandhed fast i Bevidstheden, at skulde der kunne ventes Hjælp, kunde den ikke komme fra København, men fra Island.

I Forbigaaende bemærket synes det ofte at være hændet i nærværende Sammenhæng, at Telegrammer gengives med Udeladelse af de afgørende Punkter*). Det i hele denne Forbindelse ubetinget mest beroligende Telegram var et Telegram af 29. Marts fra Hr. Mortensen til Hr. Patursson, saalydende:

„700 Tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske. Hvis det er nødvendigt, er jeg villig til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt. Afventer nærmere."

*) Af det af Kommissionen tilvejebragte Telegrammateriale fremgaar det, at Hr. Patursson den 25. Marts ligefrem har bestilt paa Island et Telegram af et bestemt Indhold vedrørende Vareforsyningen.

Dette Telegram har Hr. Patursson for Kommissionen gengivet saaledes, at han begynder med Ordet „villig" og altsaa *udelader* Meddelelsen om de 700 Tons Levnedsmidlers forestaaende Ankomst samt den betingede Sætning: „Hvis det er nødvendigt".

Først da Kommissionen selv fik fremskaffet Telegrammet, fik man set, hvor vigtigt dets Indhold var — eller rettere sagt: hvor vigtigt Indholdet var af det, Hr. Patursson havde *udeladt* i sin Gengivelse for Kommissionen.

Hr. Patursson har samtidig meddelt Kommissionen, at han efter Telegrammets Modtagelse den 31. Marts oplæste Telegrammet *paa samme Maade* for Lagtinget. Denne Fortielse overfor Færingerne af, at Hjælpen var i Færd med at komme, og at den kom *fra Kobenhavn*, kan kun forstaas, naar man nøje genkalder sig i sin Erindring, i hvilken Situation Hr. Patursson just paa dette Tidspunkt stod. Det Lagting, som gennem Adressebevægelsen skulde have været drevet frem til at gaa Hr. Paturssons snævre, personlige, partipolitiske Ærinde, havde allerede med fast Haand grebet om Brændenælden og var tilmed fuldtud vidende om, at den Udsigt til Vareforsyning fra Island, som Hr. Patursson gennem Adressen havde fremkaldt, kun var en Lygtemand, Færø-Folket vilde blive officielt advaret mod at følge — og nu indløb der fra hans egen Tillidsmand en Meddelelse, som fuldstændig slog Fødderne bort fra Adressebevægelsen: hvad der havde givet denne Gang i Støvlerne var den hos Befolkningen rystede Tillid til, at de kompetente Myndigheder kunde skaffe nye Forsyninger, og det var just disse Forsyningers Komme, der anmeldtes.

Ikke mindst maa det have været ham en Torn i Øjet, at Varerne netop kom *fra Kobenhavn* og ikke fra det Island, hvortil Adressebevægelsen skulde lære Færø-Folket at se hen som sit naturlige Tilflugtssted i Nøden. Naar denne bankede paa Færingernes Dør, skulde dog Moderlandet være det naturlige Sted, hvortil man fra ansvarlig Side oppe paa Færøerne tyede. Men det var just Tanken herom, man ved Adressen søgte at slaa fuldstændig hen hos Færø-Folket, som i Stedet for udelukkende henvistes til Island. *Her* skulde man søge sin Forsyning, og det var den islandske, ikke den danske Regering, som Hr. Patursson i et Telegram af 10. Marts anmodede om Støtte for „meget nødvendige færøske Sager", ligesom han i samme Telegram slog paa, at det er den *islandske Ombudsmand* i London, som man fra færøsk Side i saa Henseende maa have fat paa. Og skønt Hr. Patursson gaar ud fra, at Forsyningen ikke kunde ydes direkte af Islænderne selv, men maatte skaffes fra Amerika *via* Island, stiller Adressen dette sidste Led: Viderebringelsen af de amerikanske Varer fra Island til Færøerne saa dominerende i Forgrunden, at Færingerne føres til saa at sige udelukkende at fæste deres Opmærksomhed herpaa. Havde nemlig Vægten været lagt paa, at *Amerika* var den rette Forsyningskilde, vilde Konsekvensen deraf have været, at Storbritanniens Regering ansøgtes om den frie Forbindelse mellem *Amerika* og Færøerne, hvad enten den kom til at foregaa over Island *eller direkte*. Selv hans nærmeste Tilhængere har været klare herover saa sent som den 26. Marts (jfr. „Foroyatidindi" for denne Dato) — men Hr. Paturssons Interesse samlede sig om at udnytte Situationen til at befordre, hvad „Tingakrossur" i et Telegram af 5. April til Islandsbladet „Austri" betegner som: den „*islandske Retning*"; hvorom det hedder, at „Færinger fastholder" den „kraftigt" til Trods for Modbevægelsen mod Adressen. Og med fin Forstaaelse svarer „Austri" den 6.: „*Færøernes islandske Retning finder man meget interessant*. Stemningen her sympatetisk".

Af Lagtingsreferaterne, ikke alene i „Dimmalætting", men ogsaa i „Tingakrossur„ fremgaar det da ogsaa, at Hr. Paturssons Forsvar paa Tinge for Adressen og dens Nødvendighed er en Henvisning til, at den danske Regering ikke i London arbejder for Udførselstilladelse *fra Island*: „Vi søger om Tilladelse til at sejle frit *mellem*

Island og Færøerne og dermed selvfølgelig om Udførselstilladelse. Arbejder Regeringen i London for Udførselstilladelse *fra Island*? Nej, det arbejdes der aldeles ikke for, og *derfor* er Adressen absolut paa sin Plads". („Tingakrossur").

Heroverfor gjorde Amtmanden virkningsfuldt gældende, at dette Punkt var noget ganske underordnet i det hele Vareforsyningsspørgsmaal, eftersom man dog ikke for Tiden kunde faa Varer fra Island (jfr. den klare Besked herom fra den islandske Regering under 23. Marts)! Og om det, som for Hr. Patursson *burde* have været det fornemste: Amerikavarernes Fremkomst, oplyser Amtmanden, at det i Vareudvalget er et Hovedspørgsmaal at søge at faa Skib fra Amerika gennem Chr. Nielsen (jfr. ovenfor).

Under Kommissionens Forhandlinger, altsaa aarevis bagefter, har Hr. Patursson i de stærkeste Udtryk hævdet, at Amtmandens Modstand mod Adressen skyldtes Ønsket om at hindre Forbindelsen med Amerika overhovedet. Det er alt ovenfor godtgjort, hvor fuldstændig ugrundet denne Beskyldning er, og at Sandheden netop er den stik modsatte, at Hr. Rytter under de daværende Forhold stedse gjorde sig al tænkelig Umage for at lægge alt saaledes til Rette, at der kunde være kommet Varer fra Amerika, saafremt Tilførslerne fra Danmark havde svigtet — og at han bl. a. ogsaa just med dette for Øje havde ført Forhandlinger med den islandske Regering, der imidlertid *havde maattet melde Pas.*

Som alt ovenfor nævnt, maatte Hr. Patursson i sin Egenskab af Lagtingsmand vide dette saa godt som nogen. Hans nærstaaende Partifælle, Hr. *R. Rasmussen*, der som Lagtingsmand øste sin Viden af de selvsamme Kilder som Hr. Patursson, har da ogsaa udtrykkelig forklaret for Kommissionen: „Jeg mente ikke, at der var nogen større Mulighed for at faa Varer til Færøerne fra Island, bl. a. fordi jeg paa mange Maader havde Vished for, at Island selv havde Vanskelighed ved at forsyne sig". Og han tilføjer, at der var „saa store Vanskeligheder ved at opnaa tilstrækkelige Tilførsler til Færøerne ad den Vej, at det vilde have været aldeles uforsvarligt at anvende sine Kræfter i den Retning i Stedet for at arbejde paa at faa Varer *fra Kobenhavn*, hvilken Vej var farbar paa den Tid".

Selv forinden den officielle Bekræftelse herpaa forelaa i den islandske Regerings Telegram til Amtmanden af 23. Marts, havde Hr. Patursson, som oplyst ovenfor, personlig modtaget Meddelelser fra Island, der i hvert Fald maatte og burde have vakt Betænkelighed hos ham ved vedblivende at faa Færø-Folket til at sætte alt ind paa dette ene Kort — som det er blevet vist, fandt han selv disse Meddelelser saa lidet tilfredsstillende, at han ved deres Fremforelse maatte lempe og farve dem. Men til Trods for alt dette, til Trods for, at han gennem Adressedebatten var blevet stillet Ansigt til Ansigt med den nogne Virkelighed: at der ved at vandre i „den islandske Retning" intet Haab var om at skaffe Færingerne den Vareforsyning, hvis Fremskaffelse angaves at være Adressebevægelsens Maal — til Trods for endelig, at han til sidst fik Vished i Hænde for, at denne Vareforsyning kom andet Steds fra, og at dermed alle Forudsætningerne for Adressebevægelsen var uhjælpelig bristede, saa *vedblev han dog alligevel*, som alt skildret, *at føre denne videre.* Intet viser tydeligere Adressebevægelsens rent *politiske* Hensigt.

Og efter alle Julemærker at domme kan denne Hensigt vanskeligt have været nogen anden end at bibringe Færingerne et Indtryk af de danske Myndigheders Evneløshed i Nødens Stund, hvorfor ingen anden Udvej var mulig, end at Færingerne tog deres Skæbne i deres egen Haand og Side om Side med Islænderne, men udenom Danmark, søgte Hjælpen, hvor den kunde findes.

Inden man derefter gaar ind paa Adressesagens videre Skæbne, vil det være rigtigt at give en Fremstilling af Forholdet mellem Justitsminister Zahle og daværende Amtmand Rytter i Aarene 1915—17 og derved kaste Lys over Hr. Zahles færøske Politik.

Justitsminister og Amtmand.

Da Hr. Rytter af Justitsminister Bülow i 1911 blev udnævnt til Amtmand paa Færøerne, modtog han ved sin Tiltrædelse af Embedet ingen som helst Instruktioner med Hensyn til den almindelige politiske Karakter af den ham overdragne Embedsvirksomhed. Derimod fik han den Opgave, at han „skulde bringe Orden i de embedsmæssige Forhold paa Øerne". Efter sin Ankomst til Færøerne fandt han, at der laa mange Sager uekspederede, ja, ved at gennemgaa Journalerne viste det sig, at det for fleres Vedkommende strakte sig indtil 13—14 Aar tilbage i Tiden. Det tør antages, at det er hertil, Herredsfoged Helms sigter, naar han i sin Forklaring for Kommissionen paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Amtmandskiftet i 1911 var nødvendigt for at faa Forholdene til at forme sig paa en tilfredsstillende Maade, svarede ordret: „Dertil skal jeg tillade mig at svare, at jeg ansaa det for ganske nødvendigt. Jeg beder mig fritaget for at komme ind paa Detailler om Hr. Rytters Forgænger, som er min gode Ven, og som jeg sætter megen Pris paa. Som sagt, jeg ansaa det for ganske nødvendigt, at der kom en ny Amtmand derop den Gang. Jeg har selv i Ministeriet sagt baade til daværende Departementschef Rentzmann og til Minister Bülow, at jeg ansaa det for nødvendigt".

Kommissionen skal følge Hr. Herredsfoged Helms i ikke at komme dybere ind paa dette Forhold. Man kan imidlertid ikke undres over, at Forsinkelser i Ekspeditionen af Sager føles som Ulemper af dem, hvem Sagerne vedkommer, og man kan godt forstaa, at Hr. Rytter ifølge sin egen Forklaring efter sin Embedstiltrædelse snart fik det Indtryk, at mange af Beboerne mente, at der her var en Fejl hos Administrationen, som næppe kunde søges hos de lokale Embedsmænd, men hos Ministeriet i København, der ikke var inde i Sagerne og derfor skulde have uforholdsmæssig megen Tid til at sætte sig ind i dem og overveje dem. Det er ligeledes forstaaeligt, at der hos en Del af Befolkningen dannede sig den Opfattelse, at en naturlig Maade at raade Bod herpaa var at faa mere lokalt Selvstyre for netop derigennem at faa Sagerne ekspederet. Det bestrides nu ikke fra nogen Side, at Hr. Rytter som den Mand, der kom til med friske Kræfter og stor Interesse for sin nye Opgave, tog sig ivrigt og virkningsfuldt af sine Embedsforretninger, hvorved han hurtigt skaffede Sagerne à jour og derefter sørgede for, at de ny indkommende Sager blev fremmede med fornøden Hurtighed. Det er da værd at lægge Mærke til, at de første 3—4 Aar, han fungerede som Amtmand, gik Selvstyrepartiets Indflydelse mere og mere tilbage. I 1913 opstillede Partiet end ikke nogen Folketingskandidat, og i 1914—15 havde Hr. Patursson kun 6 Meningsfæller i Lagtinget.

Da det i 1915 lykkedes Hr. *Edvard Mortensen* som staaende udenfor Partierne at blive valgt til Folketingsmand for Færøerne, begyndte imidlertid den Paturssonske Retning at faa Vind i Sejlene. Fra dette Tidspunkt udvikler ogsaa Forholdet mellem Justitsministeren og Amtmand Rytter sig hurtigt paa en saadan Maade, at det uundgaaelige Resultat blev hans og hans Embedskollegers Afskedsbegæring i Marts 1918.

Modsætningen mellem Ministeren og Amtmanden, som fra en Nuanceforskel skærpede sig mere og mere, indtil Bruddet kom, drejede sig om Færøernes statsretlige Stilling i Riget. Amtmanden har stedse hævdet, at den almindelige Politik, Ministeriet overfor Færøerne skulde følge, omhyggelig burde undgaa alt, hvad der kunde vanskelig-

gøre Stillingen for den store Del af Befolkningen, som ønskede den bestaaende statsretlige Stilling loyalt bevaret, medens efter Hr. Rytters Opfattelse Justitsminister Zahles Afgørelser i en Række forskellige Sager og Stilling overfor en Række færøske Personligheder var egnede til at styrke den yderliggaaende Fløj indenfor Selvstyrepartiet — og saaledes ikke kunde forsvares fra et rigspolitisk Synspunkt, men overhovedet kun forstaas fra et (dansk) partipolitisk Synspunkt.

Som afgørende for Færøernes Forbindelse med Danmark skal først nævnes *Sproget*. Hr. Rytter har her indtaget det Standpunkt — som han ogsaa har maattet have Lov til at gaa ud fra Justitsminister Zahle delte —, at Færingerne ved Siden af det daglige Færømaal, som læres i Hjemmene, bør lære at beherske det danske Sprog til Fuldkommenhed, og at derfor dette i Skolen bør være det Sprog, hvorpaa Undervisningen foregaar. Justitsminister Zahle har da ogsaa udtrykkeligt erklæret overfor Kommissionen:

> „Det bør være Maalet for Skolen, at et almindeligt begavet Barn, som har nydt almindelig Skoleundervisning paa Færøerne, naar det afslutter Skolens Undervisning, er i Stand til at tale, læse og skrive baade Færøsk *og Dansk*".

Vil man dette Maal, maa man ogsaa ville Midlet, der som nævnt er, at Dansk *i Skolen* overvejende bliver Undervisningssproget. Det kan umuligt være nok at indskrænke Dansk til, saaledes som Selvstyrepartiet har forlangt det, at blive „et væsentligt Lærefag". Det vilde derfor være en afgørende Fare for den sekelgamle Forbindelse mellem Færøerne og Danmark, hvis Selvstyrepartiet fik gennemført „det Maal, vi bør stile imod", nemlig „i den færøske Skole at faa gennemført Modersmaalet som Skolesprog baade bogligt og mundtligt." Kommissionen maa give Hr. Effersøe fuldstændig Medhold, naar han herom har sagt: „Det er jo ganske forstaaeligt for enhver, at naar det danske Sprog paa Færøerne bliver reduceret til et Lærefag, og naar alle Skolebøgerne er blevet færøske, saa er det danske Sprogs Saga paa Øerne dermed ude."

Dette vilde imidlertid være en uoprettelig Ulykke for den færøske Befolkning. Et Sprog, der som Færøsk kun tales af en Snes Tusinde Mennesker, vil umuligt alene kunne bære den Kultur, Færingerne bør kunne tilegne sig. Ved for Fremtiden at afskære de færøske Skolebørn fra at tilegne sig det danske Sprog vilde man berøve dem en nem og naturlig Adgang til at lære en mere omfattende og rig Kultur at kende, en Kultur, som aabner større Udsyn saavel over Fortidens Historie som Nutidens Udvikling, en videre Verdenshorizont end den, som et ensidigt Kendskab til en lille isoleret Befolknings Sprog formaar at spænde over.

Endog fra Selvstyrepartiets Side er det blevet indrømmet, at Færøernes Lidenhed „fordrer, at der lægges ganske særlig Vægt paa Tilegnelsen ogsaa af et andet Sprog, af et fremmed Kultursprog", og at dette da „bør være Dansk", Moderlandets Sprog.

En Ordning, som fastholder dette: at Færøsk læres i Hjemmet, Dansk i Skolen, har ogsaa Historiens Ret. „Dansk Sprog har været benyttet paa Øerne sammen med Færøsk i flere Hundrede Aar uden nogen som helst Rivninger". Fra Arilds Tid har Gudstjenesten været dansk, og naar Færingerne ikke kunde komme i Kirke, læste i mangt et Hjem Husfaderen Dagens Prædiken af den danske Postil. Ifølge uforkastelige Vidnesbyrd var for den nuværende Slægts Fædre „det danske Sprog kært for denne Slægt, ligesom ogsaa for de forudgangne Slægter paa Øerne. Det Sprog fulgte dem fra Vuggen til Graven. Færingerne blev døbt, konfirmeret, viet og begravet paa Dansk, de var aldeles absolutte Tilhængere af dansk Gudstjeneste, hvad de for Resten gennemgaaende er endnu. Naar Færingerne i den tidlige Morgenstund drog ud paa Fiskeri til deres farlige Dont, var det en dansk Salme, der blev sunget. Ved Folkeforlystelser med Dans var det i væsentlig Grad, ligesom for Resten ogsaa nu, danske Viser, der blev benyttet. Jeg skal særlig gøre opmærksom paa, at den saakaldte Bryllupsvise var dansk, det var den første Vise, man

benyttede ved Bryllupper, og man ansaa den omtrent for lige saa vigtig som selve Vielsen; det var noget, der absolut hørte til."

Just derfor var det, der ikke har kunnet komme nogen *national* Modsætning op mellem Dansk og Færøsk, endsige Krav om politisk Selvstændighed for Færøernes Vedkommende, før den er blevet kunstigt opavlet ved den nyere Tids Agitation. Bestræbelserne for at rendyrke det gamle Færømaal og faa Oldtidens Malm i dette skønne og stærke Sprog til at lyse mere purt og lødigt, har da ej heller savnet Sympati fra dansk Side, endsige nogen Sinde hernede vakt den fjerneste Uvillie. Ingen Sinde har man i disse Bestræbelser kunnet øjne noget Forsøg paa at ville sætte Dansken paa Døren, men har tværtimod troskyldigt ment, at begge de saa nær beslægtede Sprog, der stammede ned fra samme Oldtidsmaal, vel kunde trives broderligt Side om Side, selv om Færingernes Kærlighed til eget Sprog fæstnedes og styrkedes. Der har været saa meget mindre Grund for os Danske til at tænke os Muligheden af, at den færøske Sprogbevægelse en Gang skulde kunne rettes med fjendtlig Front mod den aarhundredgamle Forbindelse mellem Øerne og Moderlandet, som der utvivlsomt helt op i dette Aarhundrede, altsaa længe efter hin Sprogbevægelses Opstaaen, har været en stærk Følelse af Samhørighed mellem Færingerne og de Danske. Hernede fra er det ikke blevet glemt, hvorledes denne lagde sig for Dagen under de sønderjydske Krige, da endog alle Færinger, som paa den Tid var nede i Danmark, meldte sig frivilligt under de danske Faner.

Kommissionen kan derfor kun udtale sin Paaskønnelse af, at Hr. Rytter under sit Amtmandskab stedse har vaaget over, at det danske Sprogs Stilling ikke blev forvitret eller skørnet, men med Styrke har modsat sig ethvert Forsøg i denne Retning og stadig foreholdt Justitsministeren Faren ved, at saadanne Forsøg overhovedet blev taalt. Dette sidste var ikke mindst nødvendigt, fordi Faren i saa Henseende oftest fremtraadte tilsløret. Allerede i en Lagtingsudvalgsbetænkning fra 1910 lader dette sig erkende. De Selvstyremænd, der dannede Mindretallet, udtaler nemlig heri den ovenfor gengivne Indrømmelse af, at Øernes Lidenhed fordrer, at Skolebørnene maa lære at tilegne sig et andet Kultursprog, og at dette bør være Dansk. Men i Stedet for heraf følgerigtigt at slutte, at netop fordi Børnene nu en Gang fra de spædeste Aar i Hjemmet opøves i et fra Dansk forskelligt Sprog, vil Dansk kun kunne blive fuldstændig tilegnet af de samme Børn, naar i *Skolen* Undervisningen foregaar paa dette Sprog, drager Mindretallet Slutningen ind i det stik modsatte Spor og paastaar med største Frejdighed, at „deraf følger *ikke*, at Dansk bør være Undervisningssproget, men nok at Dansk, ved Siden af Modersmaalet, bør være et væsentligt Lære*fag**) i Skolen". Det er overfor slige Forvrængninger af det rette Forhold, at Hr. Effersøe modsætningsvis har stillet sin alt ovenfor citerede klare Udtalelse om, at saa snart Dansk synker ned til at blive et blot og bart *Lærefag*, er dermed dets Saga paa Færøerne ude.

I levende Forstaaelse heraf har Hr. Rytter handlet som Amtmand. Gang paa Gang har han overfor Ministeren betonet Sprogsagens vitale Betydning for Opretholdelsen af den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Færøerne — Gang paa Gang har han fremhævet Nødvendigheden af, at man nede fra Danmark fastslog dette og ikke lod Sagen behandle og afgøre deroppe som et indre færøsk Anliggende, uden at den forinden havde været Genstand for den danske Rigsdags og den danske Offentligheds Drøftelse. Han har endvidere gjort Ministeren opmærksom paa, at naar der endelig hernede fremsattes Oplysninger om Sprogsagen paa Færøerne, var disse stillede paa Skruer, saa at Faren for Rigsmaalets Skæbne, som ovenfor nævnt, blev tilsløret. Han sigtede herved bl. a. til en Tale, som daværende Folketingsmand Mortensen holdt i Tinget den

*) Udhævet i Betænkningen.

27. Oktober 1915. Hr. Mortensen citerer heri Selvstyrepartiets Program, af hvilket anføres 7 Punkter, hvoraf det sidste lyder saaledes: „at skaffe det færøske Sprog *lige Ret* med dansk Sprog *i færøske Anliggender*" og tilføjer: „o. s. v.". Af Ordene: „lige Ret" slutter han, at der heri „udtrykkelig" maa ligge, at Selvstyremændene „vil have Dansk i Skolen". Men i Virkeligheden omhandler det paagældende Programpunkt aldeles ikke Skolesproget, men netop Sproget i alle andre „færøske Anliggender", idet nemlig Skolesproget behandles i det umiddelbart derefter følgende Punkt (som Hr. Mortensen betegner med „o. s. v."): „at fremme *Skolevæsenets* Forbedring med *færøsk* Sprog som første Grundlag", altsaa netop den Passus, hvormed Selvstyremændene i Programmet af 1909 vil betegne, at „det Maal, vi bør stile imod, er ogsaa i den færøske Skole at faa gennemført Modersmaalet som Skolesprog, baade bogligt og mundtligt"*).

Hr. Rytter har dernæst som Amtmand overfor Ministeren henvist til, at Hr. Patursson i sin Tid lukkede Skolen i Kirkebø, da han opdagede, at der i Overensstemmelse med Loven og de af Forstanderskabet godkendte Planer blev undervist paa Dansk. Han har vist, hvorledes Hr. Patursson modarbejdede en Styrmands-*Skole*, fordi den lededes af en *dansk* Mand — ved en Hukommelsesforskydning fremtræder denne Episode i Hr. Paturssons Omtale deraf for Kommissionen ikke som en Kamp mod Dansksheden, men mod den „mørke Pietisme"! Hr. Rytter henviste fremdeles til „Tingakrossur"s „utvivlsomme Danskfjendtlighed", som han godtgjorde ved en Række Citater af Bladet — man skal her indskrænke sig til at nævne, at det endog er gaaet saa vidt, at Bladet aabent har benægtet, at Færinger og Danske kan kaldes *Landsmænd* — og at det, da et dansk Krigsskib paa Vej fra Grønland til Danmark lagde ind til Færøerne for at faa noget Brød (hvortil det for øvrigt selv leverede Melet) om Bord, herom skrev, at nu skulde de deroppe ogsaa føde de Danske, som kom dertil. Hr. Herredsfoged Helms, der for Kommissionen ytrede stor Sympati med Selvstyrepartiet, har da ogsaa indrømmet, at han gentagne Gange har opfordret sine gode Venner blandt Selvstyremændene til at tage Afstand fra „Tingakrossur"s bitre Artikler".

— Hr. Rytter har endelig advaret mod Udnævnelsen af Pastor Dahl til Provst bl. a. under Hensyn til dennes ensidige Begunstigelse af det færøske Sprog**); men det Zahle'ske Ministerium vendte det døve Øre til, Partifællen Pastor Dahl blev alligevel udnævnt til Provst og fik derved Sæde og Stemme i Lagtinget.

Hr. Rytter har altsaa som Amtmand gjort sin Pligt og Skyldighed ved at benytte den ene Lejlighed efter den anden til at søge at aabne Justitsminister Zahles Øjne for, at der i Selvstyrepartiets Politik laa en Fare for det danske Sprogs fremtidige Stilling paa Færøerne og derigennem for det nationale Sambaands vedvarende Styrke, ligesom ogsaa for, at det i øvrigt overfor Moderlandet loyale Selvstyreparti rummede en radikal Fløj, hvis Optræden til Tider havde Danskfjendtlighedens Præg***). I saa Henseende havde han navnlig advaret mod d'Hrr. *Mortensen* og *Patursson*. Og hvad blev saa Resultatet heraf? At Hr. Zahle i sit Telegram til Amtmanden af 15. Marts 1918 vel erklærede, at han fuldtud stolede paa Rigtigheden af Amtmandens embedsmæssige Indberetninger, men i samme Aandedræt lader ham, og derigennem Offentligheden,

*) Selvstyremændenes ovenfor citerede Mindretalsbetænkning af 1910.

**) Hr. Rytter har dog navnlig motiveret sin Advarsel med, at Moderlandets Myndigheder, efter hvad der er oplyst med Hensyn til Pastor Dahls Indberetninger, „ikke kan føle sig trygge paa" af denne „at faa en upartisk Fremstilling af de foreliggende Sager med alle de foreliggende faktiske Oplysninger".

***) Skønt Herredsfoged Helms har gjort sig Umage for at fremstille Selvstyrepartiet i det gunstigst mulige Lys, maa han dog Gang paa Gang udtale sin Forundring over, at hver Gang han opfordrede sine Venner indenfor Partiet til at tage Afstand fra denne yderliggaaende Fløj, kunde han ikke formaa dem dertil.

vide, at „det er urigtigt at opfatte Færingernes Kærlighed til Hjemstavn og Sprog som Tegn paa Danskfjendtlighed", hvorhos han paalægger Amtmanden at skaffe oplyst for Færingerne, at han ønsker Hr. Mortensen genvalgt som „en dygtig Repræsentant for de færøske Interesser". Derimod undlader Ministeren i samme Telegram ganske med blot et eneste Ord at oplyse, at i disse embedsmæssige Indberetninger fra Amtmanden, paa hvis Rigtighed han „fuldtud stoler", er Hr. Mortensens, Hr. Paturssons og Selvstyrebladet „Tingakrossur"s Stilling til dansk Sprog, danske Embedsmænd og Danskheden overhovedet blevet afsløret som farlig for det rigspolitiske Forhold mellem Færøerne og Danmark.

Derimod afslører Hr. Zahle med al ønskelig Aabenhed i samme Telegram, at naar han til Trods herfor ønsker Rigsdagsmand Mortensen genvalgt, er det bl. a., „fordi han er en paalidelig Støtte af den Politik, Ministeriet har ført".

Den 11. Oktober 1915 indberettede Færø Amt til Justitsministeriet, at 6 af Lagtingets Medlemmer, nemlig Hrr. J. Patursson, R. Rasmussen, S. P. úr Konoy, M. A. Winther, Th. Egholm og J. M. Hentze, den 30. Juli s. A. havde forelagt Tinget en Skrivelse af 29. Juli s. A., hvori dette anmodedes om at optage til Overvejelse Spørgsmaalet om en Række vidtgaaende Ændringer i de nugældende Lovregler. Tyngdepunktet i Skrivelsen ligger i det om „Lov om Færøernes Lagting og Landsstyre" anførte. Herefter skulde Lagtinget være lovgivende i alle Forhold, som vedrører Færøerne særskilt, og der skulde oprettes en særlig færøsk Landskasse. Bestemmelsen om Lovgivningsmyndighed for Lagtinget vilde gøre det nødvendigt, at der ved Lov nærmere fastsattes, hvilke Anliggender der er særlig færøske, og som altsaa — i Strid med Danmarks Riges Grundlov — herefter skulde være den danske Rigsdag uvedkommende. Skrivelsen indeholdt dog ikke nogen nærmere Antydning heraf, men anførte, at der skulde gives Regler for, hvilke Forhold en af Kongen udnævnt Ombudsmand for Færøerne skulde have med at gøre. Denne Ombudsmands Hverv skulde bl. a. være „at ekspedere Lagtingets Vedtagelser til Rigsregeringen". Endelig fremsattes der i Skrivelsen Ønske om, at Amtmanden og Provsten skulde fratræde som faste Medlemmer af Lagtinget, at dette selv skulde vælge sin Formand, og at der skulde oprettes et særligt Overkommunalraad (Amtsraad) for Færøerne, saaledes at Lagtinget derved kunde faa mere Tid til at beskæftige sig med Lovgivningsarbejder. Det vilde under dette kun faa med den nye Ombudsmand at gøre, og med denne synes Tanken at have været den, at naar der opstod væsentlige Uoverensstemmelser mellem ham og Lagtingsflertallet, skulde han afløses af en anden. („Lagtings-Parlamentarisme").

I Anledning af dette Forslag — hvis Hensigt tydeligt ses at være et Brud paa den nuværende Rigsenhed — opfordrede Amtmanden den danske Regering til at det „allerede nu, f. Eks. ved nærværende Sags Forelæggelse for Rigsdagen, eller saafremt Forhandlingerne giver Anledning dertil, stærkt betones, at man ikke ønsker at gaa med til en Ændring af Færøernes statsretlige Stilling indenfor Riget, altsaa navnlig heller ikke saadan, at Færøerne helt eller delvis unddrages Rigsdagens Lovgivningsmyndighed. *Det er formentlig i denne Henseende ogsaa af den allerstørste Vigtighed, at der er Kontinuitet mellem de skiftende Regeringer og Rigsdagssamlinger.*"*)

I Slutningen af samme Skrivelse tilraader Amtmanden udtrykkelig, „at Ministeriet, saafremt Forhandlingerne i Rigsdagen skulde give Anledning dertil, da udtaler sig paa en ligesaa klar og utvetydig Maade som under Rigsdagsforhandlingerne i 1908—09 om, hvad Regeringen vil gaa med til i Fremtiden, saa længe Forbindelsen med Færøerne

*) Udhævet af Amtmand Rytter.

bestaar, nemlig at man ikke vil gaa med til noget Skridt, der i sig selv er en Ændring eller Brydning i det statsretlige Forhold, at man heller ikke vil gaa med til nogen Ordning, som kun er et Skridt henimod en Ændring eller Brydning af det bestaaende statsretlige Forhold, men at man — for saa vidt Regeringen ikke mener at burde udskyde Spørgsmaalet, indtil man har overvejet lignende Spørgsmaal vedrørende Amtsraadene — er sindet at gaa med til en Ordning, hvorefter Amtmanden og Provsten udgaar som stemmeberettigede Medlemmer, for saa vidt der derved kan skabes en Ordning, som efter Regeringens Formening kan virke tilfredsstillende, og ikke en uholdbar Tilstand, der i Løbet af kort Tid maa nøde til yderligere Forandringer."

Lejligheden til for Justitsministeren at fremkomme med en saadan klar og utvetydig Udtalelse frembød sig under Behandlingen af Lagtingsvalgloven i Landstinget den 7. April 1916. Ikke destomindre var alt, hvad Justitsminister Zahle udtalte om, hvad Amtmanden havde indberettet under nævnte Forhandlinger, at *„der har i denne Anledning fundet nogen Korrespondance Sted, som er uden Interesse for Forsamlingen"*. Ogsaa i øvrigt viste Justitsminister Zahle til Trods for Amtmandens nys citerede indtrængende Henstilllinger fuldkommen *Passivitet* overfor den nye saa højst betænkelige Fase, der var indtraadt i den færøske Politik — formodentlig fordi han har stolet paa Udtalelser fra Hr. Mortensen om, at det ingenlunde var Selvstyrepartiets Agt at sætte nogen virkelig Kraft ind paa slige yderliggaaende Forslags Fremme. Den følgende Udvikling op til de allerseneste Dage har imidlertid med Kendsgerningernes Styrke godtgjort, at Amtmanden saa rigtigt, at han fuldtud gjorde sin Pligt ved i Tide at advare Hr. Zahle imod at undlade paa energisk og afgørende Vis at afvise Forslag som det anførte og derved standse den separatistiske Bevægelse. Ved i Stedet for at forholde Rigsdagen Oplysninger om, hvilken faretruende Situation der var i Færd med at trække op, og i øvrigt intet som helst positivt Skridt at foretage har Justitsminister Zahle paadraget sig et særdeles tyngende Medansvar for hele denne Udvikling — saa meget mere som han umuligt kan have været uvidende om, at denne hans Passivitet blev fortolket og paaberaabt som en velvillig Holdning fra den danske Centralmyndigheds Side.

Efter hin manende Skrivelse af 11. Oktober 1915 og efter Hr. Zahles Fortielse af denne Maning overfor Landstinget i 1916 har Amtmand Rytter haft forskellige — for at bruge Hr. Zahles eget Udtryk — : „embedsfortrolige Samtaler under fire Øjne" med sin Minister og heri Gang paa Gang gentaget sine Forsøg paa at klargøre for denne den farlige Udvikling, som foregik oppe paa Færøerne, og de Herrer Paturssons og Mortensens Andel i denne Udvikling*). Hr. Zahle har overfor Kommissionen i det store og hele ikke turdet bestride, at det væsentlige Indhold af disse Samtaler var som af Hr. Rytter angivet, idet han har indskrænket sig til at nedlægge Indsigelse mod Rigtigheden af visse Detailler**). Det maa herefter anses for givet, hvad der i øvrigt ogsaa ligger

*) Naar Justitsministeren i en Skrivelse til Kommissionen af 29. Juli d. A. om disse Samtaler bruger den Vending, at de „aldrig burde have været fremdragne for Kommissionen", maa der heroverfor nedlægges en bestemt Indsigelse. Det er en parlamentarisk Kommissions Pligt at søge til Bunds i Forhold af den heromhandlede Natur, ikke mindst naar det oven i Købet som her gælder Forsøg paa at bryde Rigsenheden, og det er ikke mindre en Pligt for de Vidner, Kommissionen indkalder, at hjælpe denne til saaledes at komme til Bunds i Sagen ved at give de fuldstændigst mulige Oplysninger efter Grundsætningen: den hele og fulde Sandhed og intet andet end Sandheden.

**) Naar det saaledes synes Hr. Zahle magtpaaliggende at benægte, at han om daværende Folketingsmand Mortensen efter Hr. Rytters Fremstilling af dennes Færd skal have udbrudt, at han jo i saa Fald maatte være „en fræk og løgnagtig Person", og i Stedet for skubber Amtmanden disse Ord i Skoene, saa er det for Kommissionen af ret ringe Betydning, om denne Udtalelse er brugt af den ene eller den anden. Har Hr. Zahle Ret, og han i hvert Fald efter sin egen Erklæring har indskrænket sig til at spørge om, hvorvidt Hr. Rytter vilde fastholde denne Beskyldning, kan han i alle Tilfælde ikke fri-

i Forholdenes Natur, at daværende Amtmand Rytter har benyttet Lejligheden under disse Samtaler til yderligere at uddybe sin Opfattelse af, hvor Forholdenes Udvikling paa Færøerne bar hen, og hvilke Personer der særlig var Skyld deri. Og i det hele og store maa ifølge Hr. Zahles oftnævnte Telegram af 15. Marts 1918 disse Hr. Rytters Meddelelser for ham have staaet til Troende.

Det maa da siges at vidne om en uforsvarlig Sorgløshed og om en i hans høje Embedsstilling svigtende Ansvarsfølelse overfor den danske Rigsdag, hvem han som Fagminister for Færøerne skyldte at give klar og aaben Besked om de færøske Forholds faretruende Udvikling, naar Hr. Zahle den 3. Juni 1918 udtalte i det danske Folketing:

„Hvad i øvrigt Forholdene paa Færøerne angaar, tror jeg ikke, de udvikler sig saa daarligt. Jeg tror, at der her er grebet ind, omend maaske i sidste Øjeblik, saa dog tidsnok til, at man kan *afvende* en Udvikling, som syntes at skulle blive højst uheldig."

Næst efter at fastslaa, at Hr. Zahle dog selv har indrømmet, at den Udvikling, her var i Færd med at foregaa, var højst uheldig, kan Kommissionen allerbedst belyse Værdien af Hr. Zahles Forsikring om, at Udviklingen deroppe ikke gik „saa daarligt" ved at citere følgende Udtalelse af Hr. Patursson overfor Kommissionen:

„Færingernes Frihedsbestræbelser er dikterede af, at de er et særligt Folk, en særlig Nation, som er indeklemt i en unaturlig Statsramme, der hedder et Amt og styres som et Amt.

Hvor stærkt ønsker vi den Ramme udvidet, kan Kommissionen nu spørge: saa langt som Befolkningen til enhver Tid finder formaalstjenligt, vil jeg svare. For Tiden ønsker vi: 1) fuld Frihed for vort Sprog under alle Forhold indenfor Øerne, 2) et folkeligt Lagting med frit Formandsvalg, 3) Genindførelse af Lovgivningsmyndighed for Lagtinget i særlige færøske Anliggender, og 4) finansielt Selvstyre efter Overenskomst. Man vil maaske svare: Ja, men hvad skal det betyde, for *Tiden**) ønskes disse 4 Punkter gennemført, men hvad saa senere, vil Færingerne saa i næste Omgang forlange Personalunion med eget Flag o. s. v., eller vil de maaske begære at tage Bestemmelse om, at de kan faa frit Valg angaaende, hvorvidt de ønsker at vedligeholde Forbindelse med Danmark eller ej? Hertil vil jeg svare: Det maa Tiden vise, *Færingerne maa til enhver Tid have Selvbestemmelsesret og selv afgøre, hvilken Styreform de finder mest formaalstjenlig for deres Lands og Folks Trivsel.*

Jeg kan tænke, at Kommissionen nu vil svare mig: Men saa er jo Vejen den samme som den, Island har gaaet. Ja, om saa var, det skulde da ikke være Færingerne til nogen Forklejnelse, om de gik en lignende politisk Udvikling i Møde, som deres store Broder har gaaet forud, og som har vundet de frisindede danske Partiers saavel som hele Nordens Tilslutning. Vi ligger jo saa tæt op ad Island og har haft saa god Anledning til at følge Udviklingen i dette Land paa nært Hold, at vi har faaet fuld Forstaaelse af, hvor ganske overordentlig meget Islands erhvervede politiske Frihed har betydet for al Udvikling, aandelig og materiel, i dette Land. Eller, hvorledes maa jeg spørge, vil man fra dansk Side formene Færingerne, i Tilfælde af at de skulde finde det formaalstjenligt, at følge Islands Eksempel?"

Til nærmere Belysning af Forholdet mellem Minister og Amtmand i de heromhandlede Aar skal endelig som karakteristiske Eksempler skildres Gangen i Behandlingen af nogle Sager, som Hr. Rytter under sit Amtmandskab efter Omstændighederne maatte tillægge særlig Vægt, og som han derfor gentagende gjorde til Genstand for sine Henstillinger til og Samtaler med sin overordnede, Justitsminister Zahle.

---

tages for i nogen Maade at have givet Hr. Rytter et vist Medhold i en saadan Betragtningsmaade overfor Hr. Mortensen, naar han i sit Telegram af 15. Marts 1918 udtrykkelig erklærer, at han stoler „fuldtud" paa Hr. Rytters embedsmæssige Indberetninger, hvorunder selvfølgelig hans Meddelelser under „embedsfortrolige Samtaler" maa høre.

*) Udhævet af Hr. Patursson.

Heygum-Sagen.

Under Kommissionens Afhøringer har man fra forskellige Sider Gang paa Gang grebet Lejligheden til at dvæle ved Kongsbonde Olaf à Heygums Forhold og Retssag. Gennem disse Afhøringers Fremadskriden har det imidlertid vist sig, at hvad der vedrører denne Mand — en vis Person ved Navn Olsen, som paa et Tidspunkt af sin Karriere tog Navneforandring til à Heygum — for Kommissionens Opgave kun har underordnet Interesse, og man skal derfor nøjes med i nærværende Sammenhæng at fremdrage nogle enkelte Hovedtræk.

I 1911 blev der indledet en Politiundersøgelse mod à Heygum. Efter hvad Hr. Rytter har forklaret, søgte Hr. Patursson at lægge et stærkt Pres paa ham for ikke at lade Politiundersøgelsen gaa videre ved Retten og senere for ikke at lade vedkommende aktionere. Hr. Patursson opsøgte nemlig en Dag Amtmanden og betroede ham, at han var bange for denne à Heygum-Sag, thi hvis Amtmanden lod den gaa videre, kunde det let ske, at hele Lagtinget kunde blive indblandet og afhørt som Vidner, hvad der maaske vilde være ubehageligt for mange, der sad i Lagtinget. Da denne Henstilling skal være fremkommet i elskværdig Form, blev den paa samme elskværdige Vis besvaret derhen, at det visselig kunde blive ubehageligt, om sligt skulde ske, men naar Sagen en Gang var begyndt, maatte den gaa sin Gang, ikke mindst af Hensyn til à Heygum, thi hvis han blev frifundet, var alt jo godt. Hr. à Heygum blev derfor tiltalt for Bedrageri og Falsk og ved Underretten (af Sorenskriver Thygesen) dømt til 6 × 5 Dages Vand og Brød for Bedrageri.

Efter hvad Hr. Justitsminister Zahle har oplyst, traf han ved sit Besøg paa Færøerne i 1907 Hr. à Heygum, som viste ham de Elskværdigheder, som en stedkendt Mand har Lejlighed til at yde en tilrejsende — „alle den Slags Venligheder", tilføjer Hr. Zahle, „for hvilke man ved sin Afrejse takker med et Par forbindtlige Ord om, at det vilde glæde En meget, hvis man nogen Sinde kunde faa Lejlighed til at gengælde den megen Venlighed, man havde nydt godt af". Denne „Lejlighed" kom senere. idet efter Hr. Zahles eget Udsagn hans Tak for „den megen Venlighed", han havde „nydt godt af", „*berettigede* Hr. à Heygum" til at tilskrive ham qua Justitsminister „et fortroligt, privat Brev", hvori han anmodede om Hjælp i Anledning af et af ham udkastet Projekt om et Elektricitetsværk i Vestmannhavn. Under Indtrykket af dette Brev, hvis videre Skæbne netop efter samstemmende Forklaringer fra Hr. Zahle og Hr. Rytter var Genstand for en Samtale mellem dem i 1914, udtalte Justitsministeren, at det var ønskeligt, om à Heygum kunde blive benaadet, en Appel til Højesteret kunde saa maaske undgaas. Amtmanden svarede imidlertid, at det var umuligt for ham at tage Standpunkt til Benaadningen, saa længe der ikke forelaa en Højesteretsdom, da à Heygum havde ønsket Sagen appelleret og for nogle Forholds Vedkommende var dømt paa Indicier.

Sagen gik derefter til Højesteret, og Defensor forlangte Reassumptionsforhør optaget. Hr. à Heygum indsendte da et Andragende til Justitsministeren med Anmodning om, at der maatte blive beskikket Sættedommer i Sagen, da han ikke ansaa Sorenskriver Thygesen for tilstrækkelig upartisk. Hr. Zahle vil i sin Forklaring have dette Andragende henlagt til et tidligere Tidspunkt i Sagen, nemlig da Hr. à Heygum blev sat under Tiltale; men det rette Forhold er det her angivne. Justitsminister Zahle ses nu at have givet Hr. à Heygum Medhold, idet han anmodede Amtmanden om at beskikke en Sættedommer, da han gik ud fra, at Hr. Thygesen vilde vige sit Sæde i denne Sag — en Opfattelse, der maa synes noget besynderlig hos den Mand, der som Minister ivrigt har virket for den Retsreform, hvorefter slig Indgriben fra Administrationens Side overfor Domsmyndigheden maa anses for i høj Grad principstridig. Anmodningen kan

heller ikke af den Grund staa for Kritik, at Hr. Thygesen jo netop var den, der *harde afsagt Dommen* over à Heygum, og da det nu blot drejede sig om Optagelse af Reassumptionsforhør, vilde han ved frivillig at vige sit Sæde saaledes paa en Maade have givet sig selv Attest for manglende Habilitet til at dømme i den paagældende Sag.

Som Grund til denne Anmodning har Hr. Zahle kun kunnet anføre, at Hr. Thygesen i sin Tid som vagthavende Assistent i Justitsministeriet havde undladt af en Aktspakke, der var oversendt fra Finansministeriet og derpaa havde passeret forskellige Hænder i Justitsministeriet, at fjerne det ovennævnte Brev fra à Heygum til Hr. Zahle, hvilket var paategnet „Privat" — hvad Hr. Thygesen imidlertid overfor Kommissionen har erklæret ikke at have bemærket. Saaledes som hele Sagen forelaa, ses der da ej heller at have foreligget nogen Grund for ham til at gaa den vedkommende Pakke saa nøjagtigt igennem, endsige til at lede efter private Breve for at fjerne dem.

Nu var det imidlertid saa uheldigt, at Hr. à Heygums Brev indeholdt nogle højst fornærmelige Udtalelser om Lagtingets Medlemmer, og da — som Hr. Zahle har udtrykt sig for Kommissionen — „*Amtmanden* heller ikke tog Privatbrevet ud af Aktspakken", kom Brevet til at følge med de øvrige Akter over i Lagtinget, „hvis Medlemmer blev meget vrede paa Hr. à Heygum i den Anledning." Da Hr. Zahle paa det paagældende Sted i sin Fremstilling i det umiddelbart følgende Punktum taler om Hr. Rytters Stilling til samme Sag, turde det ikke være overflødigt at gøre opmærksom paa, at den paagældende „Amtmand", hvis Undladelsessynd saaledes paaankes af Hr. Zahle, *ikke* var Hr. Rytter, der paa det paagældende Tidspunkt netop ikke var Amtmand — hvad en mindre agtsom Tilhører eller Læser maaske kunde lade sig forlede til at tro. Kommissionen skal paa dette Punkt ikke tilbageholde den Bemærkning, at det ikke er lykkedes Hr. Justitsminister Zahle at overbevise den om, at den ovenfor af ham refererede Omstændighed — nemlig at Hr. Thygesen ikke havde fjernet det paagældende Brev af Akterne — rettelig skulde kunne begrunde Justitsministerens Henstilling til Sorenskriveren om at vige sit Sæde i den paagældende Sag.

Med Støtte fra Amtmandens Side erklærede Hr. Thygesen da ogsaa, at han kun vilde vige sit Sæde, naar Justitsministeren udtrykkelig udtalte Mistillid til ham. Dette turde Hr. Zahle imidlertid ikke indlade sig paa, og Sagen gik altsaa sin Gang. Højesteret dømte derpaa à Heygum til 4 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost, og hverken Retten selv eller Amtmanden vilde anbefale Benaadning.

Genoprettelsen af Sysselmandsposten paa Vaagø.

Embedet som Sysselmand paa Vaagø blev nedlagt i 1913. Hermed var Folketingsmand Edw. Mortensen saare misfornøjet og udfoldede stor Iver for at faa Posten *genoprettet*. Amtmanden lagde derimod paa sin Side saavel skriftligt som mundtligt Justitsminister Zahle indtrængende paa Sinde, at det vilde være saglig uforsvarligt at følge Hr. Mortensen heri, saa meget mere som han aabenlyst benyttede Embedets Nedlæggelse som Grundlag for Beskyldninger mod Amtmanden for vilkaarligt Embedsmandsvælde. Da Hr. Zahle heroverfor indtog det Standpunkt, at man dog ikke ret vel kunde nedlægge et Embede det ene Aar og genoprette det kort efter, vil man forstaa, at han afslog Hr. Rytters Tilbud om at sætte ham udførligt ind i de lokale Grunde, der talte for den en Gang fattede Beslutnings Opretholdelse. I Overensstemmelse med sit Standpunkt lovede imidlertid Hr. Zahle Amtmanden at give ham Adgang til at fremkomme med nærmere Oplysninger, hvis Rigsdagen mod Forventning alligevel skulde ønske Embedet genoprettet. Nogen positiv Benægtelse af dette specielle Punkt har da Hr. Zahle heller ikke givet.

I Marts 1917 fremsatte Justitsministeren for Landstinget et Forslag om Syssel

mandslønninger, og heri var Sysselmændenes Antal i Overensstemmelse med, hvad der var sket, fastsat til 5. Sagen gik uden Udvalgsbehandling igennem Landstinget. I Folketinget nedsattes der derimod et Udvalg, hvis Formand og Ordfører Hr. Mortensen blev, og dette foreslog Sysselmandsposten paa Vaagø genoprettet. Da Sagen derpaa kom til anden Behandling i Salen, udtalte Justitsministeren om dette Forslag: „Jeg kan ikke anse det for at være af nogen større Betydning, jeg har ikke Grund til at mene, at det er nødvendigt just i Øjeblikket at ansætte en Sysselmand til paa Færøerne, og Amtmanden paa Færøerne er ogsaa af den Mening, at det ikke i *Øjeblikket* er paakrævet, men paa den anden Side kan jeg ikke stille mig i Modsætning til det enige Udvalg. Naar alle er enedes om, at der skal være 6 Sysselmænd paa Færøerne, som der har været i mange Aar, skal jeg ikke modsætte mig det".

Som naturligt var, blev Forslaget derpaa vedtaget af Folketinget og siden tiltraadt af Landstinget.

Da nu Amtmanden, som rimeligt var fra hans Standpunkt, i en Samtale med Ministeren i Efteraaret 1917 beklagede sig herover, gav Justitsminister Zahle ham den Forklaring, at han havde haft i Sinde at *standse Sagen i Landstinget*, men den blev ført igennem, uden at han lagde Mærke dertil. I Overensstemmelse hermed besvarede han Amtmandens Spørgsmaal om, hvorfor han ikke havde modsat sig Folketingsudvalgets Ændring, derhen, at det havde været hans Agt at faa Landstinget til at fremkomme med Indvendinger, hvad han syntes, at han skyldte Hr. Mortensen, og hvorved desuden Sagen jo ogsaa var gaaet lettere.

Hr. Zahle har overfor Kommissionen betegnet denne Sag som „yderst ubetydelig" og „af den størst mulige Simpelhed". „Et enstemmigt Folketingsudvalg ønskede Sysselmandsembedet oprettet, og hertil sluttede Landstinget sig ligeledes enstemmig, og under disse Omstændigheder modsatte jeg mig ikke Sagens Løsning paa den af hele Rigsdagen ønskede Maade".

Hermed stemmer det imidlertid saare daarligt, at Kontorchef Lundbye i Justitsministeriet, ifølge Hr. Rytters Fremstilling for Kommissionen, overfor Hr. Rytter har bekræftet, at Ministeren havde været ganske overordentlig ked af Lovens Gennemførelse, men han var blevet overrumplet, da Sagen ved en Fejltagelse var kommet igennem Folketinget, og da han derefter havde villet *standse den i Landstinget* og havde aftalt med dette at udsætte den indtil videre, var den alligevel, „uden at man vidste hvorledes", blevet sat paa Dagsordenen, „og Ministeren kunde jo ikke saa godt fraraade, hvad han havde modtaget i Folketinget, og derefter ikke undlade at indstille til Kongen i Statsraadet, hvad Rigsdagen havde vedtaget". Kontorchefen har yderligere forsikret Hr. Rytter „i Overensstemmelse med Ministerens Udtalelse, at han følte sig overbevist om, at det hele var kommet Ministeren ganske overraskende, da Ministeren havde været meget ked af Sagen."

Det er da heller ikke overfor Kommissionen blevet benægtet, at saavel Ministeren som Ministeriet havde lovet den daværende Amtmand, at hans Erklæring i hvert Fald skulde blive indhentet, hvis der opstod Spørgsmaal i Rigsdagen om at fremme Sagen om Genoprettelse af Vaagøs Syssel.

At det mulig rent partipolitisk kunde have været Ministeren behageligst, at ikke han selv — i Samklang med sit Løfte til Amtmanden — standsede Hr. Mortensens Forehavende, men i Stedet for havde faaet det ham politisk modstaaende Landsting til at gaa i Brechen for sig, tør naturligvis ikke nægtes.

Berammelsen af Lagtingsvalgene i 1918 m. m.

Da der i 1918 skulde foretages Valg paa Færøerne til Lagtinget, foreslog Selvstyrepartiet at henlægge dem til Februar, medens Sambandspartiet ønskede Valg i Oktober.

Begge Tidspunkter var belejlige for Fiskerne til at afgive Stemme. Minister Zahle ønskede imidlertid *ikke* Valget afholdt i *Februar*, da Grundloven derved vilde blive sat i Kraft paa Færøerne paa et tidligere Tidspunkt end hernede. Ved en Sammenkomst i Justitsministeriet mellem Ministeren, Amtmanden og Kontorchef Lundbye udtalte førstnævnte sig for Sommervalg, men Kontorchefen fik dog Ordre til at undersøge Spørgsmaalet om, hvorvidt der skulde foreligge Fortilfælde, hvor man havde udsat Valget til en kommunal Forsamling ud over Valgperioden, altsaa Muligheden for Valg i Oktober.

Efter at dette Spørgsmaal var blevet undersøgt, bestemte Justitsminister Zahle sig for *Sommervalg* og udtalte til daværende Amtmand Rytter, at han vilde fremsætte Forslag om Sommervalg, og at han havde lovet daværende Landstingsmand Samuelsen, der ønskede Valg i Oktober, at fremsætte Forslaget i Folketinget, thi naar det blev vedtaget her, vilde derved Stillingen for Hr. Samuelsen, der som Medlem af Sambandspartiet ønskede Valg i Oktober, selvfølgelig blive mindre vanskelig.

Hermed stemmer Hr. Samuelsens Gengivelse af en Konference med Ministeren og Hr. Mortensen, hvilken sidste holdt paa Valg i Januar—Februar, og af en senere Samtale med Hr. Zahle.

Lovforslaget blev ogsaa fremsat i Folketinget, men gik da rigtignok ud paa Valg i *Januar—Februar*, hvilket altsaa kom til at virke som en partipolitisk Begunstigelse af Hr. Mortensen. Det er aabenbart, at Hr. Zahle sikkert kunde regne med, at naar Sagen kom op i Landstinget, vilde Hr. Samuelsen ikke søge Tidspunktet flyttet hen til den Aarstid, hvor han og det øvrige Sambandsparti helst vilde have Valgene afholdt, nemlig Oktober (altsaa det næste for Færø-Fiskerne belejlige Tidspunkt), *men* bunden af sin Aftale med Justitsministeren vilde gaa med til Sommervalg. Det vil let ses, at Hr. Mortensen, om dette Standpunkt gennemførtes af Landstinget, vilde faa det politiske Kort paa Haanden, at det var Sambandsmanden Hr. Samuelsen og ikke hans Velynder og Beskytter Hr. Zahle, hvem det skyldtes, at Valgene kom til at falde paa en Aarstid, som var mindre gunstig for Fiskerne til Stemmeafgivning.

Sagen fik da ogsaa det Forløb, som efter Omstændighederne maatte være det behageligste for Hr. Mortensens Partipolitik. Under dens Behandling i Landstinget benægtede Hr. Zahle overfor Hr. Samuelsen med ham at have aftalt et andet Forslag under Mødet i Justitsministeriet — og paa Grund af Landstingets Stilling blev Resultatet Sommervalg.

Valget berammedes af Amtmanden efter Samraad med Fiskerorganisationerne til Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni, men Justitsministeriet beordrede uden at have forhandlet med Hr. Samuelsen derom og paa Trods af Amtmandens indtrængende Indstilling Valget til at finde Sted den 20. April, hvorved adskillige Fiskere afskares fra at stemme. Hr. Mortensen fik derved Vind i Sejlene for sin agitatoriske Paastand om, at denne Følge af det uheldige Tidspunkt maatte og burde kunne have været forudset.

Paa lignende Vis benyttede Hr. Mortensens Presse de til Udsættelsen af og den fornyede Berammelse af Lagtingsvalgene i 1916 knyttede Omstændigheder, uden at det trods gentagne Anmodninger lykkedes Amtmanden at faa Ministeren til at give en detailleret Forklaring af Begivenhederne til Vejledning for den offentlige Mening.

Kirkebø-Sagen.

Sagen om Sysselmandsgaarden i Kirkebø, hvori Kongsbonde Patursson er stærkt personlig interesseret, har henstaaet uafgjort i henved en Snes Aar. I en Samtale mellem Ministeren og Amtmand Rytter i 1914 udtalte allerede den Gang førstnævnte ,at det var en Skandale, at den ikke forlængst var afsluttet, og at den nu vilde blive afgjort efter Amtets Indstilling. Minister Zahle har dog benægtet overfor Kommissionen at have givet

Amtmanden et absolut Tilsagn herom, idet han alene vil have sagt, at der skulde blive taget alt muligt Hensyn til hans Indstilling. Efter at man havde indhentet Erklæring fra Hr. Patursson, var paany i 1916—17 — Hr. Mortensen var imidlertid blevet Folketingsmand — Sagen paa Tale mellem Ministeren og Amtmanden. Denne sidste gjorde da opmærksom paa, at det let kunde faa Udseende af, at Ministeren vilde udskyde Sagens Afgørelse, fordi de to i Sagen interesserede Parter, Hr. Patursson og Skibsreder Müller, paa forskellig Vis stod Ministeren nær — og det burde selvfølgelig undgaas, at der faldt et saadant Skær over Ministeren.

Hermed stemmer det, at Ministeren har henvendt sig til den i færøske Landboforhold særlig sagkyndige, Herredsfoged Helms om en Udtalelse i denne Sag med den Motivering, at han var noget i Forlegenhed, da han stod i personligt Forhold til de nævnte Parter.

Man vil herefter vanskeligt kunne frigøre sig for det Indtryk, at Ministerens rent personlige Forhold har umuliggjort Afgørelsen af en Sag, hvis Ekspedition Ministeren allerede i 1914 fandt saa paatrængende nødvendig, at han betegnede enhver Udsættelse som skandaløs. Ministerens Undladelse af at afgøre Sagen er saa meget mere paafaldende, som han, naar han var i Tvivl, kunde have henholdt sig til sin lokale Embedsmands Indstilling, saaledes som han — efter hvad der er oplyst for Kommissionen — har gjort det i alle andre færøske Jordspørgsmaal.

Embedsmændenes Afskedsbegæring.

I den ordinære Lagtingssamling 1917 lod Hr. Patursson falde en Bemærkning om, at man faktisk med Adressen var gaaet de Veje, man vilde gaa. Heroverfor hævdede Amtmanden, at man, efter at Adressen var slaaet ned af Lagtinget, havde forsøgt at komme udenom Regeringen i København ad tvende Veje,

dels havde man prøvet at faa Adressen fremsendt gennem den danske Gesandt i London,

dels havde man forsøgt en anden Vej, (nemlig det engelske Konsulat i Thorshavn, hvad Amtmanden imidlertid mente ikke at burde sige rent ud).

Ved samme Lejlighed oplæste Amtmanden en Skrivelse fra Amtet til Ministeren, nemlig Skrivelsen af 23. Juli 1917 (Aktstykke Nr. 10). Han havde heri indtrængende henstillet til Justitsministeriet at give en klar og utvetydig Fremstilling af Ministeriets Stilling til Adressen og derunder navnlig at besvare følgende Spørgsmaal:

„1) Misbilliger Ministeriet den ommeldte Adressebevægelse,
2) Har Ministeriet gennem Gesandten i London forelagt Adressen for den engelske Regering".

Herpaa havde Ministeriet telegrafisk svaret under 18. August:

„ad 1. Ministeriet maa anse det for forkasteligt og unyttigt for det paagældende Formaal, at danske Undersaatter gør Forsøg paa Henvendelse til en fremmed Stats Regering udenom de rette danske Autoriteter.

ad 2. Nej. Gesandtskabet i London fik Ordre til at afvise den direkte Henvendelse og henstille det i Adressen omhandlede Ønske forelagt Justitsministeriet. Da dette var sket, gav Udenrigsministeriet Gesandtskabet Ordre til at søge det udtalte Ønske fremmet".

Hr. Patursson bestred imidlertid, at man var gaaet anden Vej end til Gesandten. I Overensstemmelse hermed udtalte Folketingsmand Mortensen i Tinget den 29. Oktober 1917 (Folketingstidende Sp. 1335—44), at Ministeriets Svar af 18. August 1917 hvilede paa et delvis noget fejlagtigt Grundlag, nemlig Amtmandens Indberetning om Sagen af 18. April s. A. (Aktstykke Nr. 6). Meningen havde, udviklede han, ingenlunde været den at gaa udenom de danske Myndigheder, ligesom Adressen aldrig var blevet sendt direkte til engelske Myndigheder.

I denne Anledning tilskrev Amtmanden, der da var i København, under 3. November 1917 (Aktstykke Nr. 14) Justitsministeriet og meddelte, at han havde sin Viden om den anden Vej: Afleveringen af Adressen til den engelske Konsul i Thorshavn — *bl. a. fra Konsulen personlig*. Han sluttede Skrivelsen med at udtale, at det stod ham klart, at hele Folketingsmandens Tale skulde bruges i Agitationens Tjeneste, og at dette var saa meget lettere, som Folketingsmandens Udtalelser paa de afgørende Punkter indtil da stod uimodsagt i Rigsdagen, og da hertil kom, at langt de fleste Underskrivere af Adressen absolut ikke havde tilsigtet noget som helst illoyalt Skridt overfor Danmark eller overfor danske Myndigheder og derfor maatte tro, at Folketingsmanden havde talt Sandhed ved at sige, at det ikke var tilsigtet, at Adressen skulde gaa udenom de danske Myndigheder, og at den ikke var blevet afleveret til de engelske Myndigheder, henstillede han til Ministeren, at denne ved første givne Lejlighed i Rigsdagen udtalte, at han (Ministeren) følte sig overbevist om, at den allerstørste Del af de 3 500 Underskrivere ikke havde tilsigtet noget som helst illoyalt overfor de danske Myndigheder, *men* at Ministeren dog paa den anden Side sad inde med tilstrækkelig dokumenterede Oplysninger om, at det fra *Ophavsmændenes* Side var tilsigtet at gaa udenom de danske Myndigheder, og at Adressen faktisk var blevet afleveret til engelske Myndigheder, men afvist, hvorfor Ministeren ikke paa dette Punkt kunde lade sig skuffe af Folketingsmandens Tale.

I en Samtale med Ministeren den 24. November s. A. gentog Amtmanden dette Krav. Ministeren nægtede at opfylde det af Hensyn til Hr. Mortensen. Amtmanden erklærede da, at saafremt denne hans embedsmæssige Henstilling ikke blev fulgt, vilde han blive nødsaget til at *tage sin Afsked*.

Hr. Zahle har overfor Kommissionen indrømmet, at Hr. Rytter „ganske vist en Gang meget usikkert har antydet, at han kunde tænke sig at søge sin Afsked". At det imidlertid ikke kan have været saa „meget usikkert", fremgaar af Hr. Zahles derefter umiddelbart følgende Bemærkning, at han *dertil* svarede, at han (Ministeren) „nødig vilde, at der skulde ske Amtmandskifte paa Færøerne under Krigen, men at han (Amtmanden) paa den anden Side jo maatte regne med, at ingen Mand er uundværlig" — en Bemærkning, som kun kan falde naturlig, naar den anden Part i Samtalen tilstrækkelig tydeligt har stillet et forestaaende „Amtmandskifte" i Udsigt. Overfor en *usikker Antydning* vilde det dog have været paafaldende, at Ministeren skulde have reageret saa stærkt, at han endog foreholdt den paagældende, at han „maatte regne med, at ingen Mand er uundværlig", hvilken Ytring paa en ejendommelig Maade modsiger, at der ikke fra Amtmand Rytters Side skulde være „øvet", hvad Hr. Zahle kalder for nogen „Tvang" (man bedes bemærke, at Gaaseøjnene er Hr. Zahles) imod ham. Men til Overflod gentog Hr. Rytter det med al ønskelig Tydelighed skriftligt i et Brev til Justitsministeren fra Færø Amt den 5. Marts 1918, hvori det hedder:

„Som Hr. Justitsministeren rimeligvis vil erindre, havde jeg en Samtale med Dem den 24. November f. A., umiddelbart før jeg rejste tilbage til Færøerne. Grunden til Samtalen var navnlig den, at Folketingsmanden for Færøerne i Rigsdagen havde udtalt, at min Indberetning om den saakaldte „Adresse" var urigtig, hvorfor jeg ansaa det for

nødvendigt, at De udtalte, at De var fuldt ud inde i Sagen, og at De vidste, at min Indberetning var rigtig, da jeg *i modsat Fald ikke mente at kunne vedblive med at være Amtmand paa Færøerne.*"

I Samtalen mellem Ministeren og Amtmanden den 24. November 1917 skal førstnævnte efter Hr. Rytters Fremstilling have lovet vedrørende Adressen at udtale, hvad Amtmanden havde indberettet om nævnte Sag med Hensyn til Ophavsmændenes og Underskrivernes Hensigter, samt *at Adressen havde været afleveret til den engelske Konsul.* Heroverfor har imidlertid Justitsminister Zahle under sin Afhøring for Kommissionen hævdet, at han kun havde lovet daværende Amtmand Rytter, at han, naar Lejlighed dertil gaves i Rigsdagen, skulde udtale, at for ham (Ministeren) stod Amtmandens embedsmæssige Indberetninger til Troende.

Hr. Rytter har paa sin Side gjort gældende, at det er ganske urimeligt, at nogen kan tro, at han skulde ville nøjes med en Erklæring om, at hans Indberetninger stod til Troende, saa vist som det var ganske selvindlysende, at de gjorde det, eftersom Ministeren jo ellers vilde gøre sig skyldig i en grov Forsømmelse ved at lade Amtmanden forblive i sit Embede. Hr. Rytter har ydermere henvist til sin forudgaaende Skrivelse af 3. November 1917 til Ministeriet, hvilken netop var Anledning til Samtalen, og hvori han, som ovenfor citeret, ingenlunde havde nøjedes med at kræve en Udtalelse fra Ministerens Side i Rigsdagen om, at hans indberettede Ord stod til Troende, men udtrykkelig havde fordret, at Ministeren i Rigsdagen ved første givne Lejlighed skulde udtale, at han sad inde med tilstrækkelig dokumenterede Oplysninger om, at det fra Ophavsmændenes Side var tilsigtet at gaa udenom de danske Myndigheder, og at Adressen faktisk var blevet afleveret til engelske Myndigheder, men afvist.

Kommissionen maa heri give Hr. Rytter Medhold: alt maa siges at tyde paa, at der fra daværende Amtmand Rytters Side har været Tale om at kræve en Erklæring fra Ministeren af et ganske bestemt, konkret Indhold og ikke en almindelig ubestemt Udtalelse om, at Amtmandens tjenstlige Indberetninger stod til Troende, eftersom det i modsat Fald havde været Ministerens Pligt at fjerne ham fra hans Embede. Hr. Justitsminister Zahle har til Støtte for sin Hukommelse paaberaabt sig sin Departementschef, Hr. Schrøders, Udsagn, og dette skal gaa ud paa, at denne ikke ved noget om, at Ministeren har lovet Hr. Rytter andet, end at han ved første givne Lejlighed vilde udtale overfor Rigsdagen, at Amtmandens Indberetninger for Ministeren stod fuldtud til Troende. Betydningen heraf svækkes imidlertid ved, at Justitsminister Zahle, hvad han samtidig har gjort Kommissionen bekendt med, *ikke* har ladet sine Embedsmænd gennemlæse de for Kommissionen afgivne Forklaringer, altsaa heller ikke Hr. Rytters, men *derimod* har nøjedes med at tage „en ganske kort Notits ud af det og givet den til vedkommende Embedsmænd, som jeg maatte bede besvare et eller andet for mig". Ikke destomindre maa Hr. Zahle oplyse for Kommissionen, at Departementschef Schrøder i den Besvarelse, han paa dette skrøbelige Grundlag har maattet afgive, udtrykkelig har gjort opmærksom paa, at Hr. Rytter efter Samtalen mellem Ministeren og ham meddelte Hr. Schrøder, at Ministeren bl. a. „ogsaa vilde afgive en Udtalelse om, at Adressen ifølge Amtmandens Indberetning var afgivet *til den engelske Konsul* paa Færøerne". Denne Hr. Schrøders Udtalelse har saa meget mere Vægt, som Hr. Zahle netop anmodede Hr. Rytter om at træffe Aftale med Departementschefen om, hvad Ministeriet kunde udtale Adressen vedrørende.

Det staar herefter fast, at Minister Zahle i hvert Fald har givet Amtmand Rytter et udtrykkeligt Løfte om bl. a. ved første givne Lejlighed at oplyse Rigsdagen om, at den saakaldte færoske Folkeadresse var blevet søgt afleveret til en britisk Myn-

dighed, nemlig den engelske Konsul i Thorshavn. Dette Justitsminister Zahles Løfte forblev imidlertid i den følgende Tid uopfyldt, ligesom ogsaa det Tilsagn, han efter Hr. Rytters Fremstilling skal have givet i Samtalen den 24. November 1917, for hvilken Amtets Skrivelse til Justitsministeriet af 3. November s. A. var *Basis*.

I Stedet for slæbte Tiden sig hen, uden at der fremkom nogen som helst Erklæring fra Minister Zahles Side.

Under Behandlingen af Lagtings-Valgloven i December 1917 kunde derfor Hr. Mortensen frejdigt *gentage* sin Paastand om, at Amtmandens Udtalelser om Hensigten med Adressen var urigtige. Han tilføjede endog: „Jeg har positive Beviser for, at dette er urigtigt" (nemlig hvad Amtmand Rytter som Formand for Lagtinget havde udtalt, at det havde været forsøgt at sende Adressen udenom de danske Myndigheder).

Da Referatet af denne Udtalelse fremkom i „Tingakrossur" for 6. Februar 1918, lod Amtmanden i „Dimmalætting" for 9. Februar s. A. indrykke en Erklæring, som gik ud paa, at han bekræftede at have udtalt, at det var forsøgt at gaa udenom de danske Myndigheder, og at det var forsøgt at sende den ommeldte Adresse ad tvende Veje, forinden man henvendte sig til den danske Regering i København — og tilføjede: „at saafremt Justitsministeren ikke har imødegaaet Folketingsmandens ovenfor citerede Udtalelser, maa det formentlig skyldes, at Ministeren ikke har hørt dem".

Denne Amtmandens Erklæring blev samme Dag (9. Februar 1918) telegraferet til Justitsministeren og ses at have foranlediget en Henvendelse til Folketingsmand Mortensen af 16. Februar fra Ministerens Side om at fremkomme med Beviser for Rigtigheden af sin Paastand. Denne Henvendelse besvarede Hr. Mortensen under 5. Marts med at fremsende en Ekstrakt-Udskrift af Hr.Ziskas Brev af 26. Marts 1917 og med at stille yderligere Beviser i Udsigt. Senere fremsendte Hr. Mortensen et Eksemplar af „Tingakrossur" for 20. Marts 1918 indeholdende forskellige Erklæringer om Sagen, og under 3. Juni s. A. fremsendte han Originalen til en af disse Erklæringer.

I Forbigaaende genkaldes i Erindringen, at det med Hensyn til det eneste af disse „Beviser", som overhovedet med nogen Ret kan siges at have nogen Beviskraft — nemlig Erklæringen af Marts 1918 i „Tingakrossur" fra 6 Lagtingsmænd om, at de aldrig har haft til Hensigt at sende den omtalte Adresse udenom danske Myndigheder eller forsøgt noget saadant — ovenfor er tilstrækkelig godtgjort, at de 5 af de 6 Underskrivere vel har været i god Tro, men at den paagældende Erklæring er objektiv urigtig.

Samtidig med, at Hr. Mortensen begyndte sit Forsøg paa at bevise Rigtigheden af sin saa fuldkommen uholdbare Paastand, nemlig den 5. Marts 1918, afsendte Amtmanden en Skrivelse til Justitsministeren. Han gør her Rede for sin Stillings fuldkomne Uholdbarhed, saafremt Ministeren vedblivende „Gang paa Gang" lod ham „i Stikken" ved at undlade at tage til Genmæle mod Folketingsmandens Sigtelser. Skrivelsen sluttede saaledes:

> „Da alt ovenstaaende medfører en voksende Utilfredshed og benyttes af det Parti, som for Tiden benytter sig af Folketingsmand Mortensen, til at skabe en god Jordbund for en Politik, som jeg for mit Vedkommende anser for skadelig og ødelæggende for et godt Forhold mellem de to Landsdele, og da jeg, som jeg gentagne Gange har fremhævet overfor Ministeren, ikke vil have noget som helst Ansvar for en saadan Udvikling, for hvilken De bærer det fulde Ansvar, tillader jeg mig at udbede mig Deres Udtalelse, om De trods Deres Løfte til mig stadig har det Princip ikke at ville udtale Dem om Forholdene heroppe, saaledes som de fremgaar af mine Indberetninger. Jeg anser nemlig en aaben Politik i Rigsdagen som ganske nødvendig, nu da Forholdene er blevet, som de er. Man undgaar derved, at de færøske Repræsentanter eller andre søger at faa de forskellige Ministerier til at fatte Afgørelser, som ikke kan saglig forsvares, men kan bruges til Agitation, da de let derved udsættes for, at hele Sagen kan blive diskuteret i Rigsdagen; det ved man for Tiden er en Umulighed, da selve den Minister, som særlig repræsenterer Færøerne, bevarer en konsekvent Tavshed i Rigsdagen.

Jeg skal tilføje, at naar jeg ikke allerede nu søger om Forflyttelse, *eventuelt Afsked*, er Grunden dels den, at jeg ikke véd, om Ministeren har *Grunde for Deres Optræden*, og jeg mener ikke at kunne forsvare at rejse ned til København for Tiden for at konferere herom, dels den, at jeg ikke vil, at en saadan Ansøgning fra min Side skal drages frem under Valgkampen i Danmark, da jeg ikke er Politiker. Men jeg vil og kan ikke fortsætte under de nuværende Forhold, ligegyldig hvilken Regering der er, det være sig en radikal eller konservativ, saa længe jeg ikke har Sikkerhed for, at den nuværende Holdning forandres.

Jeg har gjort *Landfogeden* og *Sorenskriveren* bekendt med mit Synspunkt og Standpunkt, og de har bemyndiget mig til at udtale, at *de er enige med mig deri.*"

Denne Skrivelse modtog Ministeren rimeligvis den 12. Marts og besvarede den med et Telegram af s. D. Han meddeler heri, at „Hr. Mortensen er blevet anmodet om at fremlægge de Beviser, han paastaar at være i Besiddelse af, for Justitsministeriet". Størst Interesse knytter der sig imidlertid til dette Telegram derigennem, at Justitsministeren med øjensynlig Glæde griber Lejligheden til at udslette det pinlige Indtryk, som det naturlig maa have gjort paa hans Amtmand, at han ikke har opfyldt det til ham givne Tilsagn, ved nu den 12. Marts, altsaa godt en Maaned efter at Amtmanden har udtalt sin høflige Formodning, at bekræfte denne ved at telegrafere, at naar han (Justitsministeren) ikke har imødegaaet Folketingsmand Mortensens Udtalelser, skyldes det, at Ministeren har overhørt dem. Endelig betegner Ministeren i samme Telegram pludselig, uden nogen som helst paaviselig Grund, den ham fra „Færø Amt" under 5. Marts 1918 tilstillede officielle Skrivelse som „your *private* letter" — altsaa ret som om dette fuldkommen embedsmæssige Aktstykke, der til Overflod var tiltraadt af Landfogeden og Sorenskriveren, skulde være et blot og bart *Privatbrev* fra Mennesket Hr. Rytter til Mennesket Hr. Zahle.

Redaktøren af „Dimmalætting" er „Ritzaus Bureau"s Korrespondent paa Færøerne, og i nøje Overensstemmelse med, hvad der var hans Pligt overfor den danske Offentlighed, sendte han Bureauet et Pressetelegram, hvori Amtmandens den 9. Februar i „Dimmalætting" offentliggjorte Erklæring var gengivet. Telegrammets Slutning havde følgende Ordlyd:

„Amtmanden tilføjer, at hvis Justitsministeren ikke har imødegaaet Mortensen, saa er Grunden formentlig den, at Ministeren ikke har paahørt Mortensens Erklæring."

Ihvorvel dette Telegram selvsagt maatte have den største Interesse for den danske Presse, blev det dog ikke udsendt fra Ritzaus Bureau. Da Landstingsmand Samuelsen, der fra „Dimmalætting"s Redaktør havde faaet Meddelelse om, at et saadant Pressetelegram var tilstillet Bureauet, den 17. Februar henvendte sig til dette, erfarede han, at det var tilbageholdt af Direktør Gamst. Dagen efter, den 18. Februar, meddelte Direktør Gamst ham, at han rigtig havde modtaget Telegrammet, men havde anset det for at være uden Nyhedsinteresse og derfor havde undladt at offentliggøre det. Skønt Hr. Samulesen forklarede ham Betydningen af dets offentlige Fremkomst, vægrede han sig vedblivende ved at medvirke hertil, hvorfor Hr. Samuelsen saa sig nødsaget til at foranledige Telegrammets Fremkomst i Dagbladet „København" for 5. Marts.

Denne højst besyndelige Adfærd fra „Ritzaus Bureau"s Side gav naturlig Anledning til Fremkomsten af Artikler i Pressen, bl. a. fandtes der tvende Indlæg i Sagen i „Fyns Tidende" (Numrene for den 11. og den 14. Marts 1918). Man dvælede heri ikke alene ved det i og for sig interessante, men Kommissionen i denne Sammenhæng uvedkommende Spørgsmaal om, hvilken særlig Grund Direktør Gamst vel kunde have haft til at tilbageholde og nægte at offentliggøre et Telegram af denne Art, men man kom overhovedet ind paa den hele Affære, herunder særlig Justitsminister Zahles paafaldende Tavshed overfor Hr. Mortensens vitterlig grundløse Anbringende. Det hedder bl. a. i den sidste Artikel:

„Da Ministerens Partifælle indenfor dansk Politik i Almindelighed staar op i

Rigsdagen og stempler Amtmanden som en Mand, der fører sin Kamp ved Hjælp af bevislig urigtige Paastande, saa har Ministeren *ikke et Ord dertil at bemærke, skønt han sidder inde med alle Amtmandens Oplysninger!**) — Dette er en aldeles *enestaaende Desavouering**) fra en Ministers Side overfor en ham undergiven Embedsmand, og det endda en Embedsmand, som i særlig Grad kan trænge til al den Støtte, han kan faa fra sin Minister. Dette: at den danske Regeringschef *officielt og direkte**) paaskønner de Bestræbelser, der paa Færøerne udfoldes for at bevare disse Øer i den næreste Sammenknytning til den danske Rigsenhed, medens han *underhaanden og indirekte**) støtter en af de ivrigste Forkæmpere for de modsatte Bestræbelser — dette er et *Dobbeltspil af den forargeligste Karakter.*"*)

At Bladudtalelser af denne Art umiddelbart foran et nyt Folketingsvalg maatte bevæge Hr. Justitsminister Zahle til omsider at ytre sig overfor Offentligheden angaaende det Anliggende, hvorom han Gang paa Gang fra sin lokale Tillidsmand indtrængende var opfordret til at give fuld og aaben Besked overfor den danske Rigsdag, vil næppe kunne forundre nogen. Nu kunde der hverken ties eller bies længer — end ikke det officiøse Telegrambureaus haardnakkede Vægring ved at holde det danske Bladpublikum à jour med, hvad der foregik paa Færøerne, slog længer til. Hr. Zahles Passivitet og Tavshed paa den færøske Politiks Omraade var omsider blevet lagt blot for den offentlige Mening i Danmark.

Hr. Zahle havde hidtil haft det beklagelige og ret uforklarlige Uheld, at han ved de afgørende Lejligheder, hvor Hr. Mortensen fremsatte fuldkommen vildledende Udtalelser for den danske Rigsdag, ganske overhørte disse og derved forsømte de naturlige Lejligheder til at retlede Rigsdagen i dens Bedømmelse af de paagældende Forhold — hvad der maaske hænger sammen med, at Hr. Zahle ikke synes at skænke de færøske Sager tilbørlig Opmærksomhed. Men sent var bedre end aldrig: paa den ved de i Venstrepressen fremkomne Artikler givne Anledning frembød der sig endnu en Lejlighed til at give Amtmand Rytter den Oprejsning, som han havde lovet ham. At dette vilde komme til at gaa ud over hans Partifælle Hr. Mortensen, burde retfærdigvis ikke have spillet nogen Rolle for den Mand, der i sin Egenskab af Minister for Færøerne bar det konstitutionelle Ansvar for, at Rigsenheden ikke taaltes truet fra separatistiske Bestræbelsers Side, ganske bortset fra, om disse stammede fra den ene eller den anden.

Det er da et ejendommeligt Bevis paa Moralens Magt i offentlige Forhold, at Hr. Zahle da straks forstod, at der nu var givet ham en Lejlighed til overfor Amtmand Rytter at gøre godt, hvad han ved sin Tavshed, Passivitet og svigtende Opmærksomhed overfor, hvad der foregik under Forhandlingerne af hans Ressortsager i Rigsdagen, havde forsømt overfor denne. Naar han da lod sig interviewe af sit Partis fynske Hovedorgan, begyndte han i Overensstemmelse med denne Erkendelse Interviewet med den uforbeholdne Erklæring, at det ej alene var rigtigt, at Amtmanden over Færøerne havde meddelt ham, at det havde været tilsigtet at sende den færøske Adresse til England udenom de danske Myndigheder, men at han overhovedet „fuldtud" stolede „paa Rigtigheden af Amtmandens embedsmæssige Indberetninger". Havde Hr. Zahle indskrænket sig hertil, kunde man maaske have baaret over med Utilstrækkeligheden af denne Maade at holde sit Løfte paa overfor Amtmanden, hvem det — i dennes Egenskab af den danske Statsmagts Repræsentant paa Færøerne — var og maatte være magtpaaliggende at faa en udtrykkelig Tilkendegivelse af, at Moderlandets Regering i hele Adressesagen overhovedet stod bagved ham. Ifølge det foregaaende vilde heri have ligget, at Adresseophavsmændenes Færd var forkastelig set fra Rigsenhedens Standpunkt, hvad der da ogsaa havde været i nøje Overensstemmelse saavel med Justitsministerens egne tidligere Erklæringer som ogsaa med Udenrigsministerens Holdning i hele denne Sag.

*) Udhævet i „Fyns Tidende".

Den uundgaaelige Konsekvens heraf maatte imidlertid have været den, at Hr. Zahles nære Partifælle Hr. Mortensen for dette Anliggendes Vedkommende var blevet fuldstændig desavoueret. Hele Sagens Sammenhæng laa tilstrækkeligt oplyst for Ministeren gennem Amtmandens Indberetninger, altsaa just de selvsamme Indberetninger, paa hvis Rigtighed han nu højtideligt officielt erklærede fuldtud at stole. Havde han i Modsætning hertil noget Øjeblik næret Tvivl herom, vilde der i den lange Tid, som var forløbet siden Marts 1917, have været rig Lejlighed nok til at afæske Partifællen Mortensen Erklæringer. Efter hele den Maade, hvorpaa han var blevet instrueret om Adressesagen, frembød der sig i det hele taget paa det daværende Tidspunkt kun et Alternativ for Justitsministeren: *enten* at mene om Amtmandens embedsmæssige Indberetninger, at disses Rigtighed var tvivlsom, eller dog at de var subjektivt farvede, *eller* „fuldtud" at forlade sig paa disse — og i sidste Tilfælde maatte det være udelukket, at der nu skulde kunne føres effektive Modbeviser mod deres Rigtighed. Det er derfor en haandgribelig Modsigelse, naar Justitsminister Zahle i det selvsamme Interview, der indledes med hans aabne Bekendelse af, at han stoler fuldtud paa Amtmandens embedsmæssige Indberetninger, fortsætter med, at hans Partifælle Hr. Mortensen havde erklæret at kunne føre Beviser for det modsatte, og da han hertil „maatte have en passende Frist", kunde han (Ministeren) „ikke sige mere i Øjeblikket".

Men ikke nok hermed. Naar Hr. Zahle dernæst i samme Interview paastaar, at dette Spørgsmaal kun har „historisk Interesse", idet „Adressen forlængst er overgivet til den engelske Regering ad rigtig Vej, nemlig gennem det danske Gesandtskab i London efter Udenrigsministerens Ordre", er dette i aaben Strid med de foreliggende Kendsgerninger. Efter hvad der er oplyst for Kommissionen, er nemlig Adressen — man kunde tilføje: selvfølgelig — aldrig nogen Sinde (endsige „forlængst") blevet overgivet til den engelske Regering, (hvortil den ganske vist var stilet). Udenrigsministeriet har, som ovenfor oplyst, udtrykkelig officielt erklæret, at det danske Gesandtskab *„selvsagt* er udelukket fra uden efter Ordre at fremsætte Ønsker fra danske Undersaatter til en fremmed Regering", og da det siden fra Justitsministeriet modtog Anmodning om at søge den i Adressen omhandlede Ordning opnaaet, blev den danske Gesandt i London bedt om i den Anledning at rette en Henvendelse til den britiske Regering uden i nogen Maade at paaberaabe sig Adressen. Over den formelt afgørende Forskel paa, at „Adressen" *som saadan* blev „overgivet til den engelske Regering", og at dens Indhold gjordes til Genstand for en fra Gesandtskabet rettet „Henvendelse til den britiske Regering", har oven i Købet Justitsminister Zahle været fuldstændig klar, idet han paa Amtmand Rytters Spørgsmaal til Justitsministeriet under 23. Juli 1917: „Har Ministeriet gennem Gesandten i London forelagt Adressen for den engelske Regering", under 18. August s. A. har svaret med et blankt „Nej".

Den grove Uoverensstemmelse mellem dette officielle „Nej" fra Justitsministeriets Side og Hr. Zahles ovenfor citerede Udtalelser i Interviewet viser derfor noksom, at han paa dette Punkt har ført den danske Offentlighed bag Lyset — og det kan hertil føjes, at han ved at gentage denne sin Passus i Interviewet i et Telegram til Færø Amt af 15. Marts 1918 og paalægge Amtmanden at give Hr. Mortensen en Kopi deraf, selvfølgelig til Offentliggørelse, ligeledes har vildledt den færøske Offentlighed i samme Henseende.

De øvrige i Interviewet indeholdte Besynderligheder og Urigtigheder vil blive belyst nedenfor.

Det omtalte Interview fremkom i „Fyns Venstreblad" den 15. Marts 1918. Samme Dag telegraferede Justitsminister Zahle det i dets Helhed til Amtmand Rytter med Tilføjende af:

„Vær saa god at give Mortensen en Kopi af ovenstaaende og af mit forrige Telegram" (af 12. Marts).

Som alt ovenfor berørt lød dette Telegram af 12. Marts saaledes:

„Med Henvisning til Deres *private Brev* af 5. Marts meddeles, at Deres Formodning i Telegram Nr. 9 er rigtig. Hr. Mortensen er blevet anmodet om at fremlægge de Beviser, han paastaar at være i Besiddelse af, for Justitsministeriet."

Medens man muligvis tør gaa ud fra, at den *danske* Offentlighed, der ikke paa noget tidligere Tidspunkt — til Trods for Amtmandens gentagende ytrede Ønske — var blevet oplyst om Sagernes rette Stilling oppe paa Færøerne, dog saa nogenlunde havde ladet sig berolige ved Justitsministerens uforbeholdne Tillidserklæring til Amtmanden (hvoraf maatte synes at følge en overensstemmende Holdning fra samtlige danske Regeringsmyndigheder overfor Færøerne), maatte derimod den her endnu ikke omhandlede Del af Interviewet gøre et fuldstændig forvirrende og derigennem højst skadeligt Indtryk paa den *færoske* Offentlighed.

Denne havde nemlig, som man vel maa holde sig for Øje, haft Lejlighed til nøje at følge alle skiftende Faser i Adressesagens Gang — og ikke mindst i de Bestræbelser, som den yderliggaaende Fløj indenfor Selvstyrepartiet herunder havde udfoldet for at tvinge hele Partiet ind paa Separatismens Vej. Alle og enhver var fortrolig med den haardnakkede Modstand, der heroverfor var gjort fra Amtmandens Side — alle og enhver havde Dag for Dag fulgt „Tingakrossur"s, Hr. Paturssons og Hr. Mortensens Forsøg paa at udnytte Adressebevægelsen m. m., paa agitatorisk at undergrave Amtmandens Autoritet, ja, endog paa til Tider at fremstille det danske Styre som i den Grad ude af Stand til under Nødstilstande at sørge for Øernes Forsyning, at man i Stedet for at holde sig til dettes Forsorg maatte ty til *Island*. Tilmed var det lykkedes Selvstyrepartiets yderliggaaende Fløj at fremkalde den Tro hos Befolkningen eller Dele af denne, at den danske Regerings officielle Repræsentant paa Færøerne, Amtmand Rytter, ikke ret havde sin overordnedes Øre, men at hans ivrigste Modstandere, Hr. Patursson og Hr. Mortensen oven i Købet kunde regne med stor Sympati fra dennes Side. Just under Trykket heraf havde Amtmanden Gang paa Gang indtrængende og indstændigt anmodet Justitsminister Zahle om at bortrydde den nævnte Tro og give hans Autoritet den fornødne Støtte overfor de Misbrug af Hr. Zahles formodede Sympati, som Agitationen mod ham benyttede sig af.

Paa denne skæbnesvangre Baggrund maa det da ses, at der nu — i Midten af Marts 1918 — indtræffer en telegrafisk Indgriben af den færøske Minister, og at denne gaar ud paa at tvinge selve Amtmanden til at give Hr. Mortensen den Trumf paa Haanden, at den paagældende Minister „ønsker Mortensen genvalgt", fordi „han er en dygtig Repræsentant for de færøske Interesser", og „en paalidelig Støtte af den Politik, Ministeriet har ført", samt at Ministeren „naturligvis" ønsker „valgt en Landstingsmand, om hvem det samme gælder" (hvorved alle Færinger maatte vide, at der sigtedes til Hr. Patursson).

Men den officielle Tilkendegivelse indskrænkede sig ikke hertil. Den færøske Minister tog heri aabent Parti for *Selvstyrepartiet* — det ene af de to omtrent lige store Partier — mod Sambandspartiet ved at rense *samtlige* det førstnævntes Medlemmer for Beskyldningen for at være danskfjendtlige og ved at tilføje:

> „Det er urigtigt at opfatte Færingernes Kærlighed til Hjemstavn og Sprog som Tegn paa Danskfjendtlighed. Bevarelsen af et godt Forhold mellem Færøernes danske Borgere og os hernede beror i høj Grad paa vor Beredvillighed til at forstaa Færingernes Krav paa Frihed til at hævde deres Ejendommelighed indenfor den danske Stats Omraade".

Og hvad særlig den Adressebevægelse angaar, om hvis Forkastelighed Hr. Zahle bedre end nogen anden vidste god Besked, har han i samme Telegram fremført den ovennævnte faktiske Urigtighed, at „Adressen forlængst er overgivet til den engelske Regering" — uden nogen som helst Tilføjelse af det uforsvarlige i denne Sags tidligere Behandlingsmaade —, hvad der selvfølgelig oppe paa Færøerne kun kunde opfattes, som om Følgen af de Fejl, Adresseophavsmændene havde begaaet, i hvert Fald nu „forlængst" var forvundet, og saaledes det faktiske Resultat af Bevægelsen havde diskulperet dem og givet dem Ret. At Sandheden var lige det modsatte, er ovenfor blevet uimodsigeligt godtgjort.

Som alt nævnt, sluttede Telegrammet af 15. Marts 1918, der rent officielt var rettet til Amtmanden paa Færøerne, endelig med følgende Passus:

„Vær saa god at give Mortensen en Kopi af ovenstaaende og af mit forrige Telegram."*)

Det er et i Danmarks politiske Historie hidtil enestaaende Tilfælde, at en Minister forud for et Valg saaledes sætter Statens officielle Embedsapparat i Bevægelse for at give en af Regeringspartiets Folketingskandidater et Vaaben i Hænde til den forestaaende Valgkampagne. Man kan intet andet Eksempel fremføre paa, at en Minister ligefrem har beordret en Amtmand til at overlevere en Folketingskandidat en officiel Anbefaling, som giver denne et vigtigt lokalpolitisk Kort paa Haanden — saa vist som ingen kan være i Tvivl om, at Meningen med at give Amtmanden denne Ordre ikke var blot at styrke den vedkommende Folketingskandidats Forvisning om at have sin Partichefs Tillid, men ogsaa at bringe ham et Dokument i Hænde, som kunde forudses at ville øve den største Virkning paa Kredsens Vælgere.

Overfor denne Handlemaade har Landstinget allerede under 20. Marts 1918 udtalt sin Misbilligelse, efter at det under de forudgaaende Forhandlinger var mislykkedes for Justitsminister Zahle at svække Indtrykket af det politisk uforsvarlige i hans Handlemaade. Men endnu mere uforsvarlig bliver denne derigennem, at Hr. Zahle bedre end nogen anden havde haft Adgang til at vide, med hvor stor Ret daværende Amtmand Rytter Gang paa Gang havde beklaget sig over Hr. Mortensens hele Adfærd overfor ham personlig. Ikke alene var det netop Hr. Mortensen, hvem Amtmanden i Embeds Medfør indtrængende havde opfordret Ministeren til at desavouere overfor den danske Rigsdag, for derved at nedslaa hans vitterlig urigtige Paastande og saaledes skaffe Amtmanden en højst nødvendig Oprejsning overfor Hr. Mortensens og hans nære Partifællers grundløse Angreb paa dennes embedsmæssige Holdning, men Amtmand Rytter havde endogsaa saa sent som i en Indberetning til Ministeren af 21. Januar 1918 ligefrem paavist, hvorledes Hr. Mortensen imod ham havde rettet graverende Sigtelser af fuldkommen falsk Indhold. I det Folketingsmanden nærstaaende Blad „Tingakrossur" var nemlig Amtmanden blevet beskyldt for intet mindre end Klausulbrud, i hvilken Anledning Amtmanden selvfølgelig anlagde Sag imod Bladet. Da der var optaget Forhør, mente Amtmanden, at Sagen burde forelægges Ministeren, for at denne kunde lære Hr. Mortensen ret at kende, og sendte ham derfor den nysnævnte Indberetning af 21. Januar 1918. Han henviser heri til en af Folketingsmanden under Sagen fremlagt Skrivelse af 22. Juli 1917, hvori Hr. Mortensen udtaler, at han personlig føler sig overbevist om, at Amtmanden har gjort sig skyldig i et Tillidsbrud overfor den engelske Regering. Hr. Rytter udvikler videre, at hvis Hr. Mortensen endda havde været beskikket Defensor i Sagen, kunde Fremsættelsen af en slig Anskuelse maaske forstaas — Hr. Mortensens Forhold til Defensoratet indskrænker sig imidlertid til den Mærkelighed, at han tilraadede Defensor at benægte, at der sigtedes til Amtmanden,

*) Det ovenfor citerede Telegram af 12. Marts 1918.

skønt han vidste, at det i en anden Sag var dokumenteret, at Sigtelsen netop gjaldt denne. Og meget korrekt skriver Hr. Rytter endvidere, at saafremt Folketingsmandens Sigtelse var rigtig, forekommer det ham besynderligt, „at den danske Regering i disse vanskelige Tider kan have en Repræsentant her paa Øerne, om hvem Folketingsmanden tør udtale en saa graverende Sigtelse. Saafremt det imidlertid skulde vise sig at være en ganske løs Sigtelse, eller Ministeriet paa Forhaand føler sig overbevist herom ifølge de skete Indberetninger og Udfaldet af hele Sagen" — den britiske Regering gav nemlig Amtmanden Medhold —, „saa forekommer det mig (Rytter) besynderligt, at vedkommende Folketingsmand, der, som Ministeren bekendt, i sidste Lagtingssamling udtalte, at han som Ministerens Partifælle kunde udvirke mere end andre, stadig skal kunne nyde Ministerens Tillid, for saa vidt angaar Fremstillingen af færøsk Politik."

Her er vi overhovedet ved det springende Punkt i hele denne Forbindelse. Justitsminister Zahle synes ganske at have savnet Forstaaelsen af, hvor nødvendigt det er, at der bestaar et ubetinget Tillidsforhold imellem ham og den Mand, som har Lejlighed til daglig at følge de færøske Forhold paa nært Hold, og som i det hele taget er Rigsenhedens Repræsentant paa Stedet. Naar da denne i den ene Indberetning efter den anden giver sin Minister en dokumenteret Fremstilling af Forholdenes Udvikling, og Rigtigheden heraf afgørende bestrides fra en anden lokalkendt Mands Side, i dette Tilfælde hans nære Partifælle Folketingsmand Mortensen, saa maa Ministeren *træffe sit Valg:* enten fatte Lid til sin Amtmand eller til sin Partifælle (i hvilket sidste Fald Amtmanden ubarmhjertigt burde være fjernet). Dette Valg kan da heller ikke synes at have faldet Ministeren svært efter de autentiske Oplysninger om Hr. Mortensens Uvederhæftighed og hadefulde Sigtelser mod Amtmanden, som denne havde givet ham i Hænde, og at *Justitsministerens* Valg er faldet paa *Amtmand Rytter*, kan fornuftigvis ikke betvivles efter den ovenfor citerede Maade, hvorpaa han overfor den danske Rigsdag er gaaet i Borgen for Hr. Rytters Paalidelighed, ligesom han til Overflod i Telegrammet af 15. Marts 1918 paany har bekendt, at han fuldtud stolede paa Amtmandens embedsmæssige Indberetninger. Men hermed er det da ganske uforeneligt, at han i samme Telegram ligeledes gaar i Brechen *for Hr. Mortensen* og for at faa denne valgt til Folketingsmand endog gaar saa vidt, at han paalægger selve den Mand, der har været Genstand for Hr. Mortensens falske og for ham i hans Egenskab af Færøernes højeste Embedsmand saa farlige Kæremaal, at give samme Hr. Mortensen Midlet i Hænde til at kunne fortsætte sin Politik. At Justitsminister Zahle saaledes tilføjede Amtmand Rytter denne ufortjente Ydmygelse og derved samtidig kompromitterede hele Amtmandens hidtidige Holdning overfor den separatistiske Fløj af Selvstyrepartiet, hvoraf Hr. Mortensen var et fremtrædende Medlem, kan da ej heller undskyldes med, at Hr. Mortensen var „en paalidelig Støtte af den Politik, Ministeriet har ført". Her er det aabenbart ikke længer *Justitsministeren* — som bærer det konstitutionelle Ansvar for Rigsenhedens Opretholdelse og i saa Henseende stadig mener at maatte henholde sig udelukkende til sin Amtmand —, men *Partipolitikeren* Zahle, der har ført Ordet og i et for den færøske Politiks Udvikling skæbnesvangert Moment truffet Valget.

Da imidlertid Partipolitikeren Zahle og Justitsministeren Zahle er en og samme Person, og da Justitsministeren endnu saa sent som den 15. Marts 1918 højtideligt havde erklæret, at han fuldtud stolede paa Amtmandens Indberetninger, maa han ogsaa have været fuldkommen fortrolig med, at det vel med Sandhed lod sig sige om „det ene af de to omtrent lige store færøske Partier", nemlig Selvstyrepartiet, at „dets Medlemmer" ikke er „dansk-fjendtlige og tilstræber Løsrivelse fra Danmark", men som flittig Læser af de Indberetninger, Hr. Rytter Aar ud og Aar ind havde givet ham, og som interesseret Deltager i de lange personlige Konferencer, han har haft med sin Amtmand,

maatte han vide, at selv om dette var Tilfældet, lod det sig umuligt gøre derfor uden videre at frikende *enkelte* af Selvstyrepartiets *ledende* Mænd for Tendenser i den nævnte Retning. I denne afgørende begrebsmæssige Sondring har Justitsminister Zahle gennem Hr. Rytters Indberetninger Aar efter Aar været indøvet, saa at det særlig maatte være ham givet, naar han i et afgørende Øjeblik skulde vejlede den danske og den færøske Offentlighed, at foretage denne Sondring. Men i Stedet for tier han herom fuldstændigt. Og under de givne Omstændigheder, ganske særlig i det Øjeblik, da han træder frem som den, der fra sit høje Stade vil give en Redegørelse for den færøske Politik, maa denne Tavshed betegnes som ligefrem vildledende.

Den er det ikke mindst i Henseende til Hr. *Mortensen*, om hvis Fløjstilling han efter Amtmandens Indberetninger ikke kunde være i Tvivl — ej heller om Hr. *Paturssons*, hvis Valg til Landstingsmand han i samme Telegram ligeledes — indirekte — anbefaler. Hr. Paturssons hele Forhold i Adressebevægelsen var ham gennem de nævnte Indberetninger fuldtud bekendt, og samme Mands politiske Vederhæftighed var Gang paa Gang blevet tilstrækkelig belyst af Amtmanden, der aabent og ligeud havde erklæret, *„at Paturssons Ord, naar det drejer sig om Politik, ikke staar til Troende"**), — altsaa i diametral Modsætning til Hr. Rytters Ord, som netop efter Hr. Justitsministerens Udsagn „fuldtud" staar „til Troende".

Det vil af det ovenstaaende tilstrækkeligt fremgaa, hvilket Indtryk Justitsminister Zahles Telegram af 15. Marts 1918 maatte gøre ej alene paa Amtmand Rytter, men ogsaa paa Sorenskriver *Thygesen* og Landfoged *Vest*, altsaa de to Mænd, om hvilke Amtmand Rytter i Amtets Skrivelse til Justitsministeren af 5. Marts s. A. havde oplyst, at de ligesom han stod paa det Standpunkt, at naar de ikke allerede „nu" søgte om Forflyttelse, eventuelt Afsked, var Grunden dels den, at de endnu ikke kunde vide, om Ministeren havde Grunde for sin Optræden, dels at de ikke vilde, at en saadan Ansøgning skulde kunne drages frem under Valgkampen i Danmark, men at de hverken vilde eller kunde fortsætte under de nuværende Forhold, saa længe der ikke var Sikkerhed for, at Regeringens nuværende Holdning forandredes.

Resultatet af Ministerens Telegram blev da i Overensstemmelse hermed ganske naturligt dette, at alle tre Embedsmænd under 17. Marts 1918 telegrafisk anmodede Ministeriet „om Forflyttelse eller, hvis saadan ikke kan opnaas i Løbet af kort Tid, om Afsked", hvorhos det bebudedes, at „Ansøgning i sædvanlig Form og med nærmere Forklaring" vilde følge „ved første Lejlighed".

Ansøgningen fremsendtes Dagen efter, den 18. Marts 1918, til Kongen, og det hedder heri:

> „Grunden til denne vor allerunderdanigste Ansøgning er den og alene den, at vi har den Opfattelse, at Ministeriets Holdning overfor de færøske Forhold, saaledes som den i de senere Aar mere og mere udpræget, navnlig gennem Passivitet, men ogsaa gennem positive Afgørelser, har lagt sig for Dagen og stærkest i den sidste Tid, er ødelæggende for Forholdene paa Færøerne og for Forbindelsen mellem Færøerne og det øvrige Kongerige. Ministeriet har efterhaanden Gang paa Gang indtaget en Holdning, der virker til Støtte for de Bestræbelser her paa Øerne, som gaar ud paa at løsne Forbindelsen med Danmark, og modarbejder den store Del af Befolkningen, der føler sig tryg og tilfreds ved det nuværende nære Forhold til det øvrige Kongerige og ønsker denne Forbindelse fortsat og styrket, en Holdning fra Ministeriets Side, som her almindelig opfattes, og som vi heller ikke ser kan opfattes anderledes end, som dikteret ikke af Hensyn til Rigets eller af Hensyn til Færøernes Interesser, men væsentlig af ensidige partipolitiske Grunde.

---

*) Udhævet af Amtmand Rytter.

Denne Holdning fra Ministeriets Side gør den Del af Befolkningen, der ønsker den nuværende Forbindelse opretholdt, modløs og bitter.

Medunderskrevne Amtmand Rytter har ved mange forskellige Lejligheder og i forskellige Anliggender saavel mundtligt som skriftligt, sidst ved en Skrivelse af 5. d. M. til Justitsministeren, søgt, men uden Held, at indvirke paa Ministeriet, for at fremkalde en Ændring i dets Holdning; vi medunderskrevne Sorenskriver Thygesen og Landfoged Vest har stadig været bekendt med den af Amtmand Rytter i Forhold til Ministeriet indtagne Holdning, og vi billiger den ganske.

Vi ser os ladt i Stikken af Ministeriet. Der føres, hvad Justitsministeren maa vide, her fra en bestemt Side en særlig mod Amtmand Rytter som Repræsentant for det danske Embedsstyre rettet Agitation, der ikke synes at sky noget Middel. Denne Agitation er ogsaa kommen til Udtryk i Rigsdagen, og den modsiges ikke af Justitsministeren, men støttes af denne derved, at han forholder sig tavs overfor den. Underskrevne Amtmand Rytter har gentagne Gange gjort Justitsministeren Forestillinger i denne Henseende, og Justitsministeren lovede mig under en Samtale den 24. November f. A. positivt at udtale sig, eventuelt i Rigsdagen angaaende en mod mig fremsat Beskyldning for Afgivelse af urigtige Indberetninger. Jeg havde Grund til at vente, at denne Udtalelse vilde komme i Løbet af ganske kort Tid, da Ministeren under Samtalen var gjort bekendt med, at jeg anmodede om en saadan Udtalelse, idet jeg i modsat Fald ikke mente at kunne vedblive med at være Amtmand paa Færøerne.

Saaledes som Situationen altsaa efter vor Opfattelse er, og særlig saaledes som den foreligger efter et Telegram af 15. d. M. fra Justitsministeren til Amtet, hvilket — ved Siden af forskellige Urigtigheder, der vil kunne udnyttes i Agitationen her paa Øerne — indeholder en fornyet Desavouering af vor Synsmaade og en stærk og efter vor Mening aldeles uforsvarlig Indgriben i den lokale færøske Politik, og det endog imod den Del af Befolkningen, der ønsker den nuværende Forbindelse med det øvrige Kongerige opretholdt, samt — saaledes vil det blive opfattet — en Godkendelse fra Ministeriets Side af hele den her førte Agitation, ser vi ikke anden Vej for os end at ansøge om Forflyttelse — hvorom vi dog ikke tør nære Forventninger — eller Afsked.

Det er os af mange Grunde i højeste Grad imod at foretage dette Skridt, navnlig paa nærværende Tidspunkt. Naar vi dog mener at burde gøre det, er det, fordi vi ikke vil have Medansvar for den Udvikling af Forholdene her paa Øerne og af Forholdet mellem Færøerne og det øvrige Kongerige, som Ministeriet støtter eller rettere endog fremkalder, ej heller det Medansvar, der vilde følge af, at vi forholdt os tavse og blev siddende i vore Embeder.

Ministeriet maa ogsaa have været klar over, at en saadan Ansøgning er en naturlig eller maaske nødvendig Følge af Amtets foran omtalte Skrivelse af 5. d. M. efter det Standpunkt, Justitsministeren har indtaget til den i sit ligeledes før omtalte Telegram af 15. d. M., hvorefter Stillingen for os her paa Øerne er uholdbar.

Allerunderdanigst

Svenning Rytter. *Chr. Thygesen.* *F. Vest*".

For Fuldstændighedens Skyld skal endnu kun oplyses, at der i det ovennævnte Telegram af 17. Marts 1918 nedlagdes en klar Indsigelse imod, at Amtmandens ovenfor nævnte og citerede Brev af 5. Marts s. A. skulde have været „privat" — Grundløsheden af denne besynderlige Antagelse fra Ministerens Side er ovenfor berørt.

Den af Ministeren æskede Forklaring.

Den 20. Marts 1918 indeholdt Dagbladet „København" et Privattelegram fra Hr. Samuelsen, Thorshavn, dateret Dagen i Forvejen. Det lyder saaledes:

„I Telegram af 15. Marts har Justitsministeriet tilstillet Amtmanden Ministerens Artikel til radikale Blade vedrørende Amtmanden.

Artiklen indeholder ogsaa Bemærkning om, at Ministeren ønsker Mortensen genvalgt og ligeledes ønsker et Medlem af samme Parti valgt til Landstinget.

Amtmanden beordres til at tilstille Mortensen en Kopi af Ministerens Telegram.

Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden har efter Modtagelse af Ministerens Telegram forlangt at blive forflyttet eller at faa deres Afsked".

Samme Dag (den 20. Marts 1918) stilledes fra det konservative Folkepartis Formand, den 1ste Landstingsmand for 2den Kreds (Piper) en Forespørgsel til Justitsministeren, saalydende:

„Er det rigtigt, at Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden paa Færøerne har indgivet Begæring om Forflyttelse eller Afsked?

Er det i bekræftende Fald Justitsministeren bekendt, hvad der er Aarsag til dette Skridt?".

Tingets Samtykke til Forespørgslens Fremme blev givet i et Møde Kl. 3,25, og i det derpaa følgende Møde Kl. 3,27 motiverede Hr. Piper Forespørgslen.

I sit Svar oplyste Justitsminister Zahle, at da Amtmanden paa Færøerne, Hr. Rytter, sidst var hernede — nemlig i November 1917 — „beklagede han sig i en Samtale" med ham over, „at Folketingsmanden for Færøerne i Folketinget havde udtalt, at en Embedsindberetning, som Amtmanden havde givet, ikke var rigtig". Ministeren havde da svaret Amtmanden, at naar der frembød sig en Lejlighed dertil, skulde han „i Folketinget udtale, at Amtmandens embedsmæssige Indberetning for mig stod fuldt til Troende".

Af Kommissionens ovenfor givne Redegørelse vil det ses, hvor mager og ufuldstændig denne Fremstilling er. Det var netop i den paagældende Samtale, at Hr. Rytter havde stillet sin Afskedsbegæring i Udsigt, og dette havde han genkaldt i Erindringen gennem sin tjenstlige Indberetning af 5. Marts 1918, hvori han understregede, at hvis Ministeren ikke gav Rigsdagen Meddelelse om, at han (Ministeren) var fuldt inde i Adressesagen og derfor vidste, at Amtmandens Indberetning herom var rigtig, mente denne ikke „at kunne vedblive med at være Amtmand paa Færøerne".

Selv om Hr. Zahles Løfte imidlertid skulde have indskrænket sig til, at han — som han nu sagde — ved given Lejlighed vilde „i Folketinget" udtale, at „Amtmandens embedsmæssige Indberetning for ham stod fuldt til Troende", falder det unægtelig lidt flovt ud, at han i det følgende maa bekende, at han forsømte en enestaaende gunstig og i sig selv netop højst naturlig „Lejlighed" i saa Henseende, idet nemlig „Folketingsmand Mortensen en Dag i Folketinget gentog Benægtelsen af Rigtigheden af Amtmandens embedsmæssige Indberetning". Dette *overhørte* han imidlertid, ja, han vil først være blevet bekendt med denne Ytring, „da den blev telegraferet ned igen fra Færøerne, hvor Folketingsmanden formodentlig selv havde publiceret den". Da han „imidlertid" stadig følte sig trykket af „sit Løfte til Amtmanden", „benyttede" han den „Lejlighed", som Fremkomsten af tvende Artikler i den moderate Presse om færøske Forhold efter hans Skøn gav ham, „til at lade sig (mig) interviewe for at faa sagt dette, som jeg vilde sige til Amtmandens Tilfredsstillelse, at hans embedsmæssige Indberetning for mig stod fuldt til Troende. Det gjorde jeg." Og videre refererede Ministeren i store Træk Restindholdet af sit Interview, samt at han lod dette Interview som Helhed telegrafere til Amtmanden.

Det hedder derpaa: „Jeg havde altsaa haft til Hensigt med dette Interview at indfri det Løfte, som jeg havde givet Amtmanden, og haabede efter at have gjort det, at vi levede i den bedste Forstaaelse, da jeg altid er villig til at støtte ham i hans embedsmæssige Virksomhed, og han ikke i sin Egenskab af Amtmand er Politiker. Det er imidlertid sket anderledes. Jeg har faaet et Telegram fra Amtmanden, hvori han tilligemed to Embedsmænd deroppe, Sorenskriveren og Fogeden, telegraferer, at hvis de ikke faar ändet „appointment", vil de om kort Tid indgive Afskedsbegæring med Forklaring. *Dette forstaar jeg ikke ganske.* Jeg ser, at man i Bladene oversætter det saaledes, at de paagældende Embedsmænds Mening med Ordet „appointment" er den, at de derved vil udtrykke, at hvis de ikke bliver forflyttet til et andet Embede, begærer de deres Afsked. *Men det kan ikke være Meningen*, for Embedsmænd kan dog ikke telegrafere, at hvis

de ikke bliver forflyttet, vil de have deres Afsked. Hvis de ønsker Forflyttelse, maa de dog først søge, om de kan blive forflyttet, og saa kan der være Tid nok til at begære Afsked bagefter. *Jeg er derfor ikke ganske klar over, hvad Telegrammet egentlig indeholder.*"

Til Bedømmelsen af denne Forklarings Vederhæftighed er det nødvendigt at genkalde sig i Erindringen, hvad ovenfor er oplyst. Hr. Zahle maatte herefter fuldtud være paa det rene med, at han fra Hr. Rytters Side netop var stillet overfor det ovenfor nævnte Valg imellem at holde med sin Amtmand i hele dennes mod Adressebevægelsen og dens Konsekvenser indtagne Holdning *eller* med den til Adressemændenes Kreds knyttede Hr. Mortensen. Endnu saa sent som den 5. Marts 1918 havde Hr. Rytter tilskrevet ham: „Stillingen heroppe er ganske uholdbar, naar Ministeren saaledes Gang paa Gang lader mig i Stikken", og skildret, hvorledes Ministerens Tavshed medførte „en voksende Utilfredshed og benyttes af det Parti, som for Tiden benytter sig af Folketingsmand Mortensen, til at skabe en god Jordbund for en Politik, som jeg for mit Vedkommende anser for skadelig og ødelæggende for et godt Forhold mellem de to Landsdele." Og Skrivelsen, der overhovedet sammenfatter Indholdet af tidligere Indberetninger og Samtaler, endte netop med at stille Ministeren saa bestemt overfor det nysnævnte Valg, at Amtmanden udtrykkelig bebudede sin, Landfogedens og Sorenskriverens eventuelle Ansøgning om Forflyttelse, henholdsvis Afsked, hvis ikke Hr. Mortensen og den Retning, han tilhørte, aabent desavoueredes fra Ministerens Side. Naar da Minister Zahle herefter beordrede Amtmanden til at besørge den officielle Knæsættelse af Hr. Mortensens Kandidatur, kunde han fornuftigvis ikke være i Tvivl om, at Amtmanden maatte opfatte dette, som om Ministeren havde truffet sit Valg *i Favør af Mortensen* og altsaa *imod* Amtmanden — og Indtrykket heraf kunde ikke svækkes ved den ganske intetsigende Indledning om, at Amtmandens Indberetninger stod „fuldtud" til Troende, naar der umiddelbart bagefter fulgte en Henvisning til, at disse Indberetningers Rigtighed mulig kunde *modbevises* af Hr. Mortensen, og samme Hr. Mortensen, hvis urigtige Anbringender Hr. Rytters Indberetninger netop paaviste, gjordes til Genstand for Ros og hædrende Omtale. Hr. Zahle kunde derfor saa meget mindre finde Afskedsbegæringens Fremkomst *uforstaaelig*, som han maaske var den eneste, der fuldtud burde være „klar over", at et saadant Skridt maatte blive den nødvendige Konsekvens af hans Optræden overfor Amtmanden.

Men selv bortset fra Fortiden, var i øvrigt selve det paagældende Telegrams Indhold tilstrækkelig tydeligt — det er kun i Hr. Zahles Gengivelse, at man „ikke ganske" kan blive „klar over, hvad Telegrammet egentlig indeholder". Det lyder nemlig saaledes:

Thorshavn, March 17, 1918.

Ministry of Justice,
Copenhagen.

Number 22. telegrams of 12 and 15 march number 21 received Governors letter of march 5 was not private but quite official. we the signed officials Rytter, Governor, Thygesen, Judge, and Vest, Sheriff, ask Ministry to obtain other appointment or if not possible within short time our dismissal. Petition in due form and with further explanation will follow by first opportunity.

Rytter. Thygesen. Vest.

Thorshavn, 17. Marts 1918.

Justitsministeriet,
København.

Modtaget Telegrammer af 12. og 15. Marts. Amtmandens Brev af 5. Marts var ikke privat, men ganske officielt. Vi undertegnede Embedsmænd Rytter, Amtmand, Thygesen, Sorenskriver, og Vest, Landfoged, anmoder Ministeriet om Forflyttelse eller, hvis saadan ikke kan opnaas i Løbet af kort Tid, om Afsked. Ansøgning i sædvanlig Form og med nærmere Forklaring følger ved første Lejlighed.

Rytter. Thygesen. Vest.

Som det vil ses heraf, staar der *ikke*, som Hr. Zahle siger: „at hvis de (Embedsmændene) ikke faar andet „appointment", vil de *om kort Tid* indgive Afskedsbegæring med Forklaring". Det staar, at de anmoder om at erholde anden Ansættelse (Forflyttelse) *eller*, hvis saadan ikke kan opnaas „i Løbet af kort Tid", om Afsked, og der tilføjes, at „Ansøgning i sædvanlig Form og med nærmere *Forklaring følger* ved første Lejlighed" — men dette er noget ganske andet end, at de „om kort Til vil indgive Afskedsbegæring med Forklaring".

Just derfor er da ogsaa det Telegramsvar meningsløst, som Justitsminister Zahle ved samme Lejlighed meddelte Tinget, han havde sendt Embedsmændene, og hvori det hedder:

„Ved ikke, hvad De mener med Ordene other appointment i denne Sammenhæng. De maa derfor ved første Lejlighed sende til Justitsministeriet tydelig Redegørelse for, hvad De,Vest og Thygesen *hver enkelt for sig**) kan anføre til Begrundelse af Optræden."

Idet Justitsminister Zahle meddelte Tinget Indholdet af dette sit Svartelegram, maatte man ganske naturligt faa det Indtryk, at de paagældende Embedsmænd havde sendt ham et fuldstændig uforstaaeligt Telegram, saa at deres overordnede maatte kræve en begrundende Redegørelse. Havde Ministeren gjort, hvad der havde været hans Pligt og Skyldighed, nemlig simpelthen at oplæse selve Ordlyden af det Telegram, han havde faaet fra de tre Embedsmænd, vilde man deraf have set:

1) at denne begrundende Redegørelse allerede var bebudet („petition in due form and with further explanation will follow by first opportunity"), saa at Hr. Zahles Opfordring var fuldstændig overflødig, ja, rent ud hensigtsløs;
2) at der havde foreligget et Brev fra Amtmanden af 5. Marts, til hvilket Embedsmændene — med Rette — mente at *kunne henholde sig.*

I Stedet for oplæste Justitsminister Zahle, som nævnt, sit Svartelegram — et Telegram, der var afsendt samme Dag Kl. 1,50, altsaa umiddelbart forinden Forespørgslen kom til Forhandling. Det Telegram fra Embedsmændene, som efter Hr. Zahles Sigende skal have forundret ham saa saare, havde han modtaget 2½ Dag forinden, men altsaa først fundet det tjenligt at besvare det under den ved Forespørgslen fremkomne Situation. Ved saaledes at sætte sig selv i Stand til ved Forespørgslens Besvarelse at benytte dette Dokument, i Stedet for selve det Telegram, hvorpaa alt kom an, opnaaede han ganske vist at skabe en Slags Begrundelse af sin bristende Forstaaelse af Embedsmændenes Depeche — idet denne Forundring altsaa havde været saa stor, at han maatte have afsendt et Svar, der bad om nærmere Forklaring —, men samtidig fordulgte han den Oplysning om Sagens virkelige Sammenhæng, som han skyldte Tinget at give. Saa snart han nemlig i Stedet for sit eget havde oplæst *Embedsmændenes Telegram* for Tinget, vilde man straks have været paa Sporet, straks stillet det selvfølgelige Spørgsmaal: *hvad der da havde staaet i Amtmandens Brev af 5. Marts s. A., hvortil der udtrykkelig henvistes*, og som altsaa naturlig maatte indeholde den Forklaring, Hr. Zahle foregav saa fuldstændig at savne — samt hvorfor Hr. Zahle havde fundet det formaalstjenligt ved at betegne det som „privat" ligesom at skyde det ud af Bevislighedernes Kæde i denne Sag. Og var da atter *dette* Aktstykke kommet frem, vilde hele Beviskæden have viklet sig op Led for Led, Tinget vilde have forstaaet, at den strakte sig langt tilbage i Tiden, at Indberetning paa Indberetning fra Amtmandens Side, mundtlige og skriftlige, dannede det ene Led efter det andet i denne Kæde, og at man nu omsider var naaet til den færøske Adressesags sidste Led, fremkaldt af Ministerens hidtidige haardnakkede Tavshed. Man vilde endelig af selve dette sidste Led,

*) De kursiverede Ord, der ikke findes i Originaltelegrammet, er, efter hvad Justitsministeren har forklaret for Kommissionen, „ved en Skødesløshed udfaldet" af Telegrammet.

Skrivelsen af 5. Marts, have set, at da Ministeren endelig brød sin Tavshed og telegraferede, som han havde gjort den 15 Marts, maatte Embedsmændenes Afskedsbegæring blive den uundgaaelige, alt forud bebudede, Konsekvens heraf, og at Ministeren paa Forhaand burde have været fuldkommen „klar over" dette.

Ifølge Grundlovens § 61 hører det med til Rigsdagens Rettigheder, at ethvert Medlem af Rigsdagen i det Ting, hvortil han hører, kan bringe ethvert offentligt Anliggende under Forhandling og derom æske Ministerens Forklaring. Skal den Kontrol fra Offentlighedens og Rigsdagens Side, som der herved aabnes Adgang til, have nogen virkelig Betydning, maa der aabenbart med denne Grundlovsbestemmelse menes, at den Minister, til hvem Forespørgslen rettes, har den konstitutionelle Pligt for det paagældende Ting at lægge aabent og klart frem *alt*, hvad der efter hans Kendskab til det paagældende offentlige Anliggende kan tjene til dettes fulde Opklaring og Belysning. Al Fortielse af visse Omstændigheder eller Stikken under Stolen af visse Oplysninger, som i den nævnte Henseende har afgørende Betydning, maa være aldeles udelukket. Det er derfor i utvivlsom Strid med en parlamentariske Ministers konstitutionelle Pligt, naar Justitsministeren i det her omhandlede Tilfælde væsentlig har indskrænket sig til at fremstille Embedsmændenes Afskedsansøgning som et for ham „uforstaaeligt" Skridt og derigennem, op imod et Valg, har sikret sig en Frist, inden hvilken det offentlige Anliggende, hvorom han blev æsket, kunde blive alsidigt oplyst for Offentligheden. En Forklaring, som havde været oprigtig, ærlig og udtømmende, maatte have sat Tinget og dermed Offentligheden i Kundskab om, at Justitsminister Zahle Aar efter Aar havde vendt det døve Øre til indtrængende Forestillinger fra Amtmandens Side om, at Forholdenes Udvikling oppe paa Færøerne, takket være Mænd som Hr. Patursson og Hr. Mortensen, havde taget en skæv, for Danskhedens og Enhedens Bevarelse faretruende Retning. Dette dækkede Hr. Zahle i Stedet for over, dels ved sin Fortielse af, hvad han vidste om Grundene til Embedsmændenes Afskedsbegæring som nødvendig Konsekvens af, hvad der tidligere var foregaaet, dels ved at lade forundret over dette sidste Skridt, en Forundring, som han fornuftigvis ikke kunde nære, da han fremfor nogen anden sad inde med Nøglen til at „forstaa" — og det var netop den Nøgle, som det maatte være hans konstitutionelle Pligt paa den ved Forespørgslen skabte Foranledning at give Tinget og dermed ogsaa det danske Vælgerfolk, som just da stod overfor den politiske Afgørelse, der ligger i nye Valg.

Tillæg.

Et Mindretal i Kommissionen (*Bramsnæs*, *Martin Olsen* og *Trier*) kan ikke underskrive foranstaaende Beretning, i hvis Udarbejdelse det ikke har haft nogen Del, og som det ikke har kendt, før den forelaa trykt. Beretningen er i sin Form ikke alle Vegne præget af den Ligevægt og Selvbeherskelse, som sædvanlig anses for at være et naturligt Krav til en parlamentarisk Kommissions Udtalelser, og Fremstillingen har vistnok mere end ønskeligt faaet Præg af et for en Domstol ført Aktorat, jævnlig saa godt som udelukkende rettet mod Enkeltmand; det kan ikke nægtes, at Beretningen derved har faaet en ret iøjnefaldende Farvning af ensidig politisk Tankegang.

Mindretallet føler sig derfor ikke opfordret til med samme Udførlighed som Flertallet at komme ind paa alle Enkeltheder i Begivenhedernes Gang, men skal kun i en kort Oversigt fremsætte sit Indtryk af Hovedtrækkene i hvad der er sket, saaledes som de fremgaar af Kommissionens Undersøgelser.

Først er der Adressesagen. Naar man tager den ganske jævnt, som den foreligger efter de foretagne Afhøringer og øvrige indhentede Oplysninger, saa er Forholdet dette: Under Verdenskrigen vaktes der paa et givet Tidspunkt paa Færøerne en — mere eller mindre grundet — Frygt for, at Øernes Forsyning med Livsfornødenheder skulde svigte. Der opstod da den Tanke, først i en mindre Kreds, senere udbredt til en større Del af Befolkningen, at en Henvendelse til den engelske Regering vilde kunne tilvejebringe en for dens Forsyning med nødvendige Varer nyttig Forbindelse ad Søvejen med andre Lande, særlig Amerika og Island — man var ikke sikker paa, at Forbindelsen med Danmark under de foreliggende Forhold vilde gøre tilstrækkelig Fyldest. Om man har begyndt med at mene, at Henvendelsen skulde sendes direkte til den engelske Regering, ligesom man under Krigsforhold 100 Aar i Forvejen ved en lignende, paa Færøerne meget omtalt Lejlighed havde gjort det og derved opnaaet, hvad man ønskede, faar staa hen. Man har ikke Ret til at fastholde Paastanden derom, naar Mænd, der har haft med Sagen at gøre fra dens første Trin, har benægtet det. Sikkert er det i ethvert Tilfælde, at det ikke er blevet udført. Men selv om det var blevet udført, forekommer det Mindretallet ganske urigtigt, naar Flertallet i sin Beretning betegner det som noget, der vilde have nærmet sig »Højforræderi« og »Landsforræderi«. Hernede i Danmark har man jo endda efter Krigen fra private Kredse og Personer, i Spørgsmaal af afgørende Betydning for Land og Rige, uden om Regeringen og andre danske Myndigheder foretaget Henvendelser til fremmede Magter, sikkert uden at det er faldet de paagældende ind, at de gjorde sig skyldige i Højforræderi eller Landsforræderi — de har vistnok betragtet deres Handlinger som Udtryk for en særlig fædrelandskærlig og fortjenstfuld Tankegang. Det vilde da ikke have været mærkeligt, om der i et mindre Samfund som Færingernes, endda i en praktisk Sag, der kom dem lige ind paa Livet, havde været en lignende Uklarhed til Stede over Grænsen mellem tilladeligt og utilladeligt, uden at det behøvede at betyde nogen som helst ildesindet Hensigt over for Danmark. Og da man nu tilmed ikke gik den nævnte Vej, men i alt Fald paa et meget tidligt Tidspunkt slog ind paa en anden, bortfalder derved al berettiget Anledning til at opholde sig ved Spørgsmaalet, om man ved Planens allerførste Skridt har haft den ene eller den anden Fremgangsmaade for Øje. I Tillid til, at man derved

imødekom alle paakrævede Hensyn, sendte man Henvendelsen til den danske Gesandt i London. Man var ikke opmærksom paa, at man derved begik en Formfejl, idet den burde være tilsendt ham gennem den danske Regering. Gesandten vilde i saa Fald have faaet Instruks om sin Behandling af Henvendelsen samtidig med denne; nu fik han Henvendelsen, før han havde faaet nogen Instruks. Men Formfejlen rettedes, da den paavistes, og Færingernes Henvendelse meddeltes den engelske Regering, saaledes som de havde ønsket.

Det er det hele. Mindretallet kan ikke se, at Sagen efter dette dens Forløb spiller nogen væsentlig Rolle eller for sin egen Skyld har været en saa omfattende Undersøgelse værd som den, der har fundet Sted i Kommissionen. I alt Fald er der i Flertallets Beretning formentlig tillagt Sagen en Betydning for Færøernes Forhold til Danmark, som den i ingen Henseende har haft, men som Beretningens Udtalelser muligvis nu bagefter paa en uheldig Maade kan give den.

Personlige og politiske Lidenskaber har dernæst tydelig nok været fremme paa Færøerne før og under Krigen. Haarde Halse har staaet over for hinanden. I 1906 var der stiftet et Selvstyreparti, for en væsentlig Del paa Grundlag af Forhandlinger, der var førte med færøske Repræsentanter, og Løfter, der var givne dem Aaret i Forvejen, af Medlemmer af Ministeriet J. C. Christensen. En ledende Mand inden for Partiet blev Kongsbonde J. Patursson. Med et halvt spøgende Udtryk, men dog som en Betegnelse af hans Stilling blandt sine Landsmænd kalder Herredsfoged Helms ham i et af Kommissionens Møder (S. 504): »jeg havde nær sagt en national Heros«. Overfor Selvstyrepartiet, hvis Maal ligger udtrykt i dets Navn, stod et Sambandsparti, og det synes, at et Hovedspørgsmaal, der var dem imellem, var det færøske Sprogs Stilling særlig i Skolen og i Flugt dermed Formen for Øernes Forbindelse med det øvrige Danmark. I 1911 var nuværende Overretsassessor Rytter som Amtmand kommen til Færøerne, og han betragtede det som en af sine Opgaver at være Danskhedens Forkæmper over for den nationale Bevægelse deroppe. Lagtingsmand R. Rasmussen, til hvis Vidneudsagn Flertallet i øvrigt stotter sig, har under Afhøringerne i Kommissionen karakteriseret Amtmanden saaledes (S. 261): »I alle Ting, der vedrører Handelsvæsen og den Slags, anser jeg ham for en Dygtighed, absolut, men overfor aandelige Rørelser i det hele taget og nationale Rørelser i Særdeleshed er Amtmand Rytter efter min Opfattelse ikke alene uforstaaende, men han er fuldkommen blind. Der mangler noget i hans aandelige Habitus i, at han kan komme i Forhold til den Slags«. Den Kritik, der her paa et afgørende Punkt er udtalt over Amtmand Rytter, er ikke bleven afkræftet ved hans Optræden og Udtalelser i Kommissionen. Hans meget udførlige Foredrag her, de første, der holdtes, gav et levende Billede af en Mand, der var saa stærkt behersket af Tanken om sin Opfattelses og sine Handlingers Rigtighed, man kunde næsten sige: sin Ufejlbarhed, at han i Modstanden mod dem væsentlig kun kunde se Udtryk for en Ondsindethed over for Danmark eller over for ham selv, som det gjaldt om at faa slaaet ned. Hans lidenskabelig betagne Indbildningskraft arbejdede derfor med at forfølge politiske Modstanderes Handlemaade helt ind i deres formentlige personlige Udgangspunkter og Bevæggrunde. Han kom uvilkaarlig til at konstruere Forklaringer af Modstandernes ikke udtalte Formaal og Planer. Der kunde i hans Gisninger til Tider være en Skarpsindighed i Lighed med den, som tit kendetegner Mennesker, der beherskes af visse stadig genkommende faste Forestillinger. Paa en saadan psykologisk Baggrund har hans Udtalelser i Kommissionen naturligt ikke kunnet faa en saadan objektiv historisk Karakter, at der uden Kritik har kunnet bygges paa dem, ligesom hans Optræden paa Færøerne ikke af Modstandere har kunnet opfattes som en ligevægtig Hensyntagen til alle Sider. Det er derfor ikke at undres over, at Striden efterhaanden blev staaende, og at Modsætningerne uddybedes. Havde Amtmanden for-

staaet den Folkenatur, han stod overfor, vilde han ogsaa have forstaaet, at den haarde Haands Politik i det nationale Spørgsmaal her ikke vilde kunne føre til det Maal, han havde stillet sig.

Han var ansat under en tidligere Regering, som det synes, uden Instruks, og det Paalæg, den nuværende Justitsminister gav ham om at holde sig uden for den nationale Strid og lade den udkæmpes mellem Partierne deroppe, forstod han ikke, det stod for ham som en Svigten af, hvad der for ham var en dansk Embedsmands paakrævede Opgave. Han følte sig derfor ogsaa over for Ministeren som den overlegne Indehaver af den rette Forstaaelse og sendte ham Embedsskrivelser, i hvilke denne hans Fornemmelse mere og mere tilspidsedes til Kritik over for Ministeren og mere end én Gang valgte en Udtryksmaade, hvori næppe nogen anden dansk Embedsmand har ment at kunne henvende sig til sin øverste overordnede, og paa hvilken det naturlige Svar under almindelige Forhold maatte være Afskedigelse. Selv da Ministeren ved en bestemt Lejlighed lagde ham i Munden at kalde en af Amtmanden fremsendt Skrivelse privat, hvorved den vilde faaet en anden, mindre utilgivelig Karakter, fastholdt han barsk, at den netop ikke havde været privat, men officiel. Ministerens Overbærenhed mod den ham underordnede Embedsmand vilde have været en Svaghed, hvis ikke Forholdene paa Grund af Krigen havde gjort Øjeblikket lidet egnet til et Amtmandsskifte paa Færøerne. Ministeren burde derfor have været paa det rene med, at enhver Lejlighed vilde blive brugt af Amtmanden til fornyede Angreb paa ham og hans Politik, maaske endog til Demonstrationer udadtil, og at selv hvad der i og for sig var en ganske naturlig og uangribelig Fremgangsmaade fra Ministerens Side, vilde blive benyttet til at komme ham til Livs, hvis der var nogen som helst Mulighed derfor. Det blev da ogsaa Tilfældet med hans Meddelelse til Amtmanden om, paa hvilken Maade han havde indfriet et denne givet Løfte, og den Meddelelse om, hvad han ved samme Lejlighed yderligere havde sagt, som han lod følge med for ikke at faa Udseende af at have skjult noget for ham. Naar han derhos anmodede Amtmanden om at delagtiggøre Øernes Folketingsmand i denne Meddelelse, saa gik han kun ad den under almindelige Forhold naturlige Vej for sligt. Men nu var det en lidenskabelig politisk Modstander, til hvem Meddelelsen og Anmodningen om Videresendelse sendtes, og det har formentlig været uforsigtigt af Ministeren ikke at tage dette i Betragtning. Amtmandens Begæring om Forflyttelse eller Afsked i denne Anledning — der fik en yderligere demonstrativ Karakter derved, at to andre danske Embedsmænd paa Færøerne, Sorenskriver Thygesen og Landfoged Vest, fulgte Amtmanden — blev da ogsaa grebet af Oppositionen i Rigsdagen, medførte i Landstinget en Mistillidsudtalelse, rettet mod Ministeren, og førte i sidste Række til Nedsættelsen af nærværende Kommission.

Mindretallet kan fuldt ud give Ministerens Politik overfor Færøerne sin Tilslutning, naar han i Kommissionens Møde den 19. Januar 1919 har betegnet den saaledes (S. 198 f.): »Færingerne er forskellige fra os andre Danske baade ved Afstamning og Sprog. Det er kun naturligt og rigtigt, at en Befolkning som den færøske, naar den vaagner til Bevidsthed om sin nationale Særegenhed, ønsker ikke alene at hævde Retten til at tale og skrive sit Modersmaal, men ogsaa ønsker at udvikle og højne sit Sprog. Der er ingen berettiget Grund til fra dansk Side at bekæmpe en saadan Bestræbelse... Ikke alene bør vi Danske give Færingerne Lejlighed hertil, men vi bør hjælpe og støtte dem i disse Bestræbelser... Det bør være Maalet for Skolen, at et almindeligt begavet Barn, som har nydt almindelig Skoleundervisning paa Færøerne, naar det afslutter Skolens Undervisning, er i Stand til at tale, læse og skrive baade Færøsk og Dansk. Jeg tror ikke, at der mellem roligt tænkende Danske paa Færøerne og hernede er nogen dybtgaaende Divergens paa dette Punkt... Den Strid, som nu er i Gang, lykkes det vel nok at bilægge, naar ikke blind Lidenskab mere bærer Ved til Branden. Derefter vil det være en forstandig Opgave for

dansk Statsstyrelse paa alle aandelige og materielle Omraader at støtte og styrke et selvstændigt Samfundsliv paa Færøerne. Det er en smuk Opgave, og den er ikke overvældende selv for vore begrænsede Kræfter. Den bør derfor snarest tages op med roligt Omdømme; thi det er med Forstand og ikke med Lidenskab, at Menneskene bør styres.« Og som Sagerne har udviklet sig, maa Mindretallet anse det for tilraadeligt, at Spørgsmaalet om det færøske Sprogs Stilling, særlig i Skolen, underkastes en indgaaende, til alle Sider hensyntagende Overvejelse. Man kan i vore Dage ikke uden videre afvise det naturlige, hos os ogsaa ved Ordningen af Forholdene i andre Dele af Riget anerkendte Krav om, at Befolkningens Modersmaal skal være Undervisningssproget i dens Skoler.

Baade herom og om Færøernes erhvervsmæssige og administrative Forhold i det hele kunde der være god Anledning til at optage en Drøftelse sammen med Repræsentanter for Færøerne, og Mindretallet har paa et Tidspunkt næret Haab om, at Kommissionens Arbejde kunde have ført til et saadant Resultat.

Men Flertallet har, saaledes som dets Beretning viser, arbejdet ud fra rent partipolitiske Hensyn, tilsyneladende uden at overveje de uheldige Følger, der heraf kan opstaa for det gensidige Forhold mellem Færøerne og det øvrige Danmark. Flertallet maa da alene bære det Ansvar, som det har paataget sig ved at give sin Beretning den Karakter og det Indhold, hvormed den fremtræder.

Kommissionens Medlem *J. Patursson* gør følgende Bemærkninger til Flertallets Beretning:

Som Kommissionen bekendt har jeg i Juni Maaned dette Aar overfor denne tilkendegivet, at jeg ikke ønskede at afgive Betænkning eller fremsætte Forslag i denne Sag.

I Anledning af, at jeg under 6. Decbr. fra Kommissionens Formand modtog saalydende Iltelegram: „Kommissionen er ved Afslutningen af sit Arbejde. Udkast til Beretning sendt med Botnia. Eventuelle Bemærkninger bedes fremsendt, saaledes at de kan være Kommissionen i Hænde inden Nytaar", og et Par Dage derefter den i Telegrammet omtalte Beretning, skal jeg, saaledes foranlediget, fremsende efterfølgende, idet jeg bemærker, at de faa Dage, der er stillet til min Disposition, foranlediger, at jeg fatter mig i Korthed.

Skipper- og Navigatørforeningens Andragende til den engelske Konsul af 24. Febr. 1917 og Framburdsfelagets Andragende til samme af 7. Marts s. A.

A. Skipper- og Navigatørforeningens Andragende.

Som Eksempel paa Beviserne for Kommissionsflertallets fejlagtige Redegørelse skal her først anføres den af Kommissionen under „*Adressebevægelsens Forhistorie*" omhandlede Sag angaaende *Skipper- og Navigatørforeningens* Andragende til den engelske Konsul.

Flertallet paastaar, at min Fremstilling af denne Sag ikke er i Overensstemmelse med Sandheden, idet det fremhæver, at det skyldes Amtmand Rytters Mellemkomst, at denne Sag ordnedes, medens jeg har anført, at Hr. Rytter intet havde med den Sag at gøre.

Følgende Kendsgerninger foreligger:

Den 24. Februar indsendtes nævnte Andragende, *uden om Amtmanden*, til den engelske Konsul i Thorshavn. Den 4. Marts modtog Foreningen af den engelske Konsul det engelske Udenrigsministeriums Svar. I dette Svar fremkom følgende Udtryk: „Jeg telegraferede *straks**) *(imidiatly)* til det britiske Udenrigsministerium".

Bagefter — efter at *Konsulen* — ikke Amtmanden — havde meddelt det britiske Ministeriums Svar til Foreningen, anmodede Hr. Amtmand Rytter et Medlem af Skipper- og Navigatørforeningens Bestyrelse om en Afskrift af Foreningens Andragende. Denne Afskrift tilstillede Foreningen Hr. Rytter 8—14 Dage senere. Først da fik Hr. Rytter Kundskab om Andragendets Indhold.

Det fremgaar af foranførte Fakta, at Amtmand Rytter intet som helst har haft med Skipper- og Navigatørforeningens Andragende at gøre. Heri har kun medvirket, som jeg før korrekt har anført, den engelske Konsul og det engelske Udenrigsministerium.

---

*) Hvor ikke andet er bemærket, er Udhævelserne af Patursson.

Flertallets Fremstilling af denne Sag er saaledes ikke i Overensstemmelse med Kendsgerningerne.

B. Framburdsfelagets Andragende.

Flertalsberetningen har en Paastand om, at der ikke kunde være indvarslet til Møde i Framburdsfelaget paa Foranledning af den engelske Konsuls Svar til Skipper- og Navigatørforeningen. Denne Paastands Rigtighed dokumenterer Flertallet med, at Svaret først offentliggjordes i „Dimmalætting" 7. Marts.

Dertil er at svare:

Det Bestyrelsesmedlem af Skipper- og Navigatørforeningen, der modtog Konsulens Svar, fik dette tilsendt 4. Marts. Samme Bestyrelsesmedlem var Medlem af Framburdsfelaget.

Nævnte Bestyrelsesmedlem tilsendte Bladene „Tingakrossur" og „Dimmalætting" Konsulens Svar til Offentliggørelse. „Tingakrossur"s Redaktør var ogsaa Medlem af Framburdsfelaget. Fra ham modtog jeg Meddelelsen om Konsulens Svar.

Jeg og flere andre Medlemmer af Framburdsfelaget har saaledes været vidende om den engelske Konsuls Svar *2—3 Dage* forinden dettes Offentliggørelse i „Dimmalætting". Hermed falder Flertallets Paastand om, at der ikke kunde være indvarslet til Møde i Framburdsfelaget paa Grundlag af Efterretningen om det gunstige Svar, Skipper- og Navigatørforeningen havde modtaget fra det engelske Udenrigsministerium.

Den færøske Befolknings Andragende til den britiske Regering.

A. Andragendets Nødvendighed.

Kommissionsflertallet paastaar, at Andragendet ikke var nødvendigt, da Amtskommunen ved Blokadens Udbrud laa inde med store Beholdninger, og da „næsten enhver Mand var madproducerende".

I Beretningen opgives, at der, da Blokaden erklæredes, var Beholdninger af Nødvendighedsartikler for 4—5 Maaneder, og at der den 19. Marts, da Adressen udsendtes, forefandtes en Beholdning af Mel og Sukker for $3^3/_4$ Maaned og af andre Nødvendighedsartikler for godt et Fjerdingaar.

Lad os nu undersøge Holdbarheden af denne Paastand:

Af Færø Amts Beretning, undertegnet Svenning Rytter, i det autoriserede Blad „Dimmalætting" for 21. Februar 1917 — den *sidste Beretning for Adressens Udsendelse* og den *eneste* officielle Beretning om Øernes Varebeholdning — fremgaar det, at Melbeholdningen den 1. Februar udgjorde 504 087 kg. Samtidig meddeltes, at Forbruget i Januar havde været 186 098 kg. Et lignende maanedligt Forbrug vilde da strække til $2^3/_4$ Maaned, regnet fra 1. Februar.

Adressen udsendtes til Underskrift blandt Befolkningen den 21. Marts, ca. 7 Uger efter 1. Februar. Ifølge Amtets egen Beretning skulde da Melvarebeholdningen paa daværende Tidspunkt række til Øernes Forsyning for 4 Uger. Naar der saa i Adressen udtales, at Øernes Forsyning af *Melvarer* kun vil strække til for nogle Uger, var dette altsaa *i Overensstemmelse med de seneste Oplysninger, man havde fra Amtet.*

At Beholdningerne i det hele taget var minimale, fremgaar endvidere af Amtmand Rytters samtidige og senere Telegrammer til Justitsministeriet. Under 24. Februar sender Amtet saalydende Telegram:

„Justitsministeriet, Kbh.

..... *Vi har Mel og Sukker 2—3 Maaneder, men ingen Margarine og Petroleum.*

Rytter, Amtmand."

Den 18. Marts sender Amtet et endnu mere presserende Telegram saalydende:

Justitsministeriet, Kbh.

Absolut nødvendigt at faa Varer ved Begyndelsen af April, da Fordelingen mellem de forskellige Øer ellers er umulig. Forsog enhver Mulighed for at sende Varer.

Rytter, Amtmand.

Naar man har Amtmandens egne Ord for, at *Beholdningerne var i den Grad smaa, at de end ikke lod sig fordele*, maa videre Kommentar være unødvendig. Man har udtalt sig korrekt ved Adressens Udsendelse. At man ogsaa har udtalt sig korrekt ved Adressens Fremsendelse fremgaar af Lagtingsmændenes Efterskrift til Adressen, se Side 30 Aktstykker I.

Kommissionen har lagt stor Vægt paa Pastor Evensens Bemærkning i Lagtinget om, at næsten enhver Færing var madproducerende, og forudsætter, at der var Adgang til færøske Madprodukter.

Paa det heromhandlede Tidspunkt var Forholdet følgende: Høsten fra det foregaaende Aar var for største Delen opbrugt, en meget streng Eftervinter truede med i høj Grad at reducere Faarebesætningerne. Fangsten af Graasei havde været yderst ringe, ligeledes Grindefangsten. Torskefiskeriet stod i Fare paa Grund af Saltmangel.

Hertil kom endvidere: Vor Fiskerflaade blev af Blokadegrænsen afskaaret fra at benytte vore bedste Fiskegrunde (Færø Banken). Om Flaaden søgte til sine vanlige Fiskepladser ved Island, var den udsat for at blive taget ind til Kirkwall og eventuelt nedskudt. Slupfiskerne kunde ikke røgte deres sædvanlige Dont uden med overhængende Fare for Liv og Gods.

Det fremgaar heraf, at det ikke var uden Grund, at Befolkningen nærede Bekymring for Fremtiden og krævede, at de Ulemper blev afhjulpen, som kunde ryddes af Vejen.

At der var Uro i Befolkningen, og at Amtmanden ligeledes var trykket af Situationen, fremgaar foruden af de førnævnte Telegrammer til Justitsministeriet ogsaa af et Brev af 6. Marts — altsaa før der er Tale om nogen Adresse — fra Amtet til Christian Nielsen. Heri skriver Amtmand Rytter bl. a.: „..... Da det er absolut nødvendigt at modtage Forsyninger her senest i Begyndelsen af April, konferer med Schrøder angaaende Forogelsen af Lagrene. ..... Da Befolkningen begynder at blive nervøs, hold mig godt underrettet med korte Mellemrum".

B. Berettigelsen for Andragendets Fremsendelse.

Angaaende Berettigelsen for Færingerne selv til at fremsætte Begæring om Ordning af Sejladsforholdene skal anføres:

Grosserer Christian Nielsen skriver under 16. Marts 1917 til Amtmand Rytter: „Hver eneste Dag har jeg konfereret i de sidste Dage med Departementschef Schrøder, og *Resultatet er nok det, at Ministeriet ikke godt kan underhandle med den engelske Legation*, da man jo ikke kan anerkende, at England har nogen Ret til at indbringe Skibe".

Uden at være kendt med denne Skrivelse havde man paa Færøerne en Forstaaelse af denne Ministeriets vanskelige Stilling. Dette kom ogsaa til Orde i den Diskussion, der afholdtes i Framburdsfelagets første Møde om Adresseforslaget. Her betonedes Nødvendigheden af, at Initiativet toges fra færøsk Side.

Man var indforstaaet med, at Regeringen havde stillet eller vilde lade stille Penge til Disposition for Indkøb af Varer i Amerika. Man vidste ligeledes, at der for disse Penge kunde købes Mad, Petroleum etc., og man havde gode Udsigter til at erholde tilstrækkelig Tonnage for Hjemtransporten. Men *Tilladelsen* til Hjemtransporten manglede. Og Tilladelsen til Færingernes frie Fiskeri ved Island manglede ligeledes. Her raadede Englænderne; de alene kunde bestemme, om vore Skibe skulde opbringes eller sejle frit.

Efter de Oplysninger, man mente at have angaaende Amtmandens og Vareudvalgets Arbejde, fremgik deraf, at der fra den Side *intet som helst Skridt var taget for at opnaa Sejltilladelse Vest over*. At dette virkelig var Tilfældet, er nu ved Afhøringerne og Fremlæggelse af alt Materiale tilfulde blevet belyst. Uagtet jeg nemlig Gang paa Gang har opfordret dels Hr. Rytter, dels Kommissionen til at fremskaffe Bevis for, at Amtmanden eller Vareudvalget har anmodet Regeringen eller Gesandten i London eller andre om at arbejde for fri Sejlads Vest over til Island eller Amerika, saa er intet saadant Bevis endnu ved Kommissionens Afslutning fremlagt. Det eneste, som Kommissionens Flertal holder sig til i denne *afgørende* Sag, er en Bemærkning, Side 36, om, at Vareudvalget havde ogsaa „*Indtryk af*, at der forhandledes mellem den danske og engelske Regering om at opnaa saa gode Betingelser for Sejlads som vel muligt".

Man vil efter dette indse det uforsvarlige i, at Flertallet har bygget sine opsigtsvækkende Angreb paa Adressens Fremsendere paa Vareudvalgets *Indtryk*, — hvilket Indtryk nu efter Kommissionens Undersøgelse viser sig at have været et *falsk* Indtryk.

Vareudvalget med dettes Formand, Folketingsmand Samuelsen, opslog den 21. Marts en Plakat, hvori Befolkningen paa det mest indtrængende advaredes imod *at gribe „forstyrrende ind i de Forhandlinger, der den Gang førtes mellem den danske og den engelske Regering"*.

Denne Plakat viser sig nu at have været i allerhøjeste Grad vildledende, thi efter hvad der nu er oplyst, har der ingen som helst Forhandlinger fundet Sted angaaende den Sejltilladelse, Striden drejede sig om. Vareudvalgets Plakat maa derfor ses som et Eksempel paa dette Udvalgs uforsvarlige Vankundighed om de virkelige Forhold, at Udvalget handlede mod bedre Vidende, kan man ikke gaa ud fra.

Allerede umiddelbart efter Krigens Udbrud havde Ministeriet paa det samlede Lagtings Foranledning villet sikre Færøerne imod Følgerne af den Situation, som kunde indtræde i Tilfælde af, at Regeringen blev forhindret i at handle paa Færingernes Vegne. Dette skete ved en Bemyndigelse, der i Begyndelsen af August 1914 blev givet Amtmanden til om nødvendigt egenhændigt at optræde paa Regeringens Vegne.

Denne Vanskelighed, som Regeringen og Lagtinget forudsaa i 1914, indtraadte ved Blokadens Udbrud i 1917. Da var det, at Amtmanden ifølge forannævnte Bemyndigelse absolut burde have taget Affære. Uagtet *alt* opfordrede hertil, forsømte han dette. Han modvirkede endog, at Lagtinget tog Affære. Saa tog Befolkningen Initiativet, hvorefter Udenrigsministeriet og Gesandten i London gennemførte Sagen.

Jeg gentager det Faktum, at *først efter Fremsendelsen af Befolkningens Andragende* indledtes der Forhandlinger med den engelske Regering om Sejltilladelse Vesten for Farezonen*). Jeg har i mit sidste Indlæg for Kommissionen fremlagt en Redegørelse

*) Jævnfør ogsaa de af Justitsministeriet under 15. Marts 1918 til Færø Amt afgivne Oplysninger vedrørende denne Sag.

for de Resultater, der opnaaedes. Jeg paataler paa det stærkeste, at Kommissionen har undladt at trykke denne Oversigt. Her skal kun anføres: Forud for Adressens Fremsendelse indtoges Handels- og Fiskerskibe i engelsk Havn. Endda saa sent som i April eller Maj blev en færøsk Islandsslup indtaget og paa Tilbagevejen torpederet. Efter at Færingernes Andragende var forebragt og forhandlet med de britiske Myndigheder, blev intet færøsk Skib indbragt i Farezonen, ejheller noget af de Fragtskibe, som nu fik fri Sejltilladelse til at hidbringe Petroleum, Madvarer og andre Nødvendighedsvarer fra Amerika og Island.

C. Andragendets Fremsendelse.

Angaaende Paastanden om, at Adressen er forsøgt sendt udenom de danske Myndigheder, skal jeg endnu engang i Tilslutning til min Redegørelse, se Side 582, paapege:

Optællingen af Adressens Underskrivere blev først foretaget den 15. April. Den 16. April ekspederede Framburdsfelaget Adressen til Lagtingsmændene (til J. Patursson). Samme Dag tilbageleverede J. Patursson ved sin Afrejse fra Thorshavn til Kirkebø Adressen til Købmand Ziska. Den 17. fik Hr. Ziska Anmodning fra Patursson om paa Lagtingsmændenes Vegne at ekspedere Adressen telegrafisk til Gesandten i London med samtidig Underretning til Folketingsmand Mortensen om det fremsendte. Fremsendelsen skete og Underretningen gaves samme Dags Eftermiddag. Den 19. underrettedes den engelske Konsul i Thorshavn om Ekspeditionen, hvorhos han fik tilsendt Afskrift af Adressen og Originalerne til Gennemsyn.

Dette var den første og eneste Ekspedition af den færdige Folkeadresse.

Adressen er aldrig forsøgt sendt hverken gennem den engelske Konsul eller nogen engelsk Myndighed til den britiske Regering. Den er lige saa lidt forsøgt sendt direkte til den britiske Regering.

Kommissionens Flertal har haft det beklagelige Uheld, at det har bygget sine Paastande herimod paa et ganske fejlagtigt Grundlag. Flertallet gør nemlig *Framburdsfelagets Andragende til den engelske Konsul af 7. Marts identisk* med den færøske Befolknings Adresse til Storbritanniens Regering af April. Dette er i afgjort Strid med Virkeligheden. Paa *Framburdsfelagets* Andragende *til Konsulen* staar følgende Personer opførte som Fremsendere: R. Rasmussen, Nyholm Debes og Johan Evensen, og som Anbefalere: Ras. Niclasen, Nolsøe, M. A. Winther, J. H. Poulsen, Ras. Rasmussen, Simon P. ur. Konoy, Th. Egholm og Jóannes Patursson. Paa *Befolkningens* Andragende til *Storbritanniens Regering* staar derimod opført som Andragere ca. 3500 navngivne færøske Mænd og Kvinder og som Fremsendere: Th. Egholm, Nolsøe, R. Niclasen, Patursson, J. H. Poulsen og M. A. Winther.

D. Andragendets „politiske" Hensigt.

Der er i Beretningen fremsat Paastand om, at Adressens Tilhængere har handlet ud fra ondartede politiske Hensigter. Denne Paastand modbevises klart af foranstaaende Fremstilling.

Jeg skal i øvrigt herom bemærke:

Kommissionens Flertal har i overvejende Grad bygget denne sin Beskyldning paa Udtalelser og Forklaringer fra Hr. R. Rasmussen. Som Formand for Selvstyrepartiets Valggruppe i Lagtinget agter jeg *for Tiden* ikke at tage Stilling over for disse Hr. Rasmussens Udtalelser. Jeg skal paa dette Sted indskrænke mig til at henvise til de

Modbeviser mod Berettigelsen af R. Rasmussens Udtalelser, der er fremkomne ved Afhøringer af Medlemmer af Framburdsfelaget i det af Lagtinget nedsatte Udvalg vedrørende Færøkommissionen. Referat af disse Afhøringer findes anførte Side 116, Supplement til Afsnit 1, Folkeadressen, hvortil henvises.

I øvrigt skal jeg kun konstatere, at Flertallet slet ikke har indladt sig med at gendrive disse Aktstykker, som borttager det Grundlag, det har bygget sine Beskyldninger paa.

E. Ansvaret for Andragendets Fremkomst og Fremsendelse.

Ansvaret for Adressens *Fremkomst* skyldes Hr. Amtmand Rytters utilgivelige administrative Forsømmelse og intet andet. Havde han i Henhold til den ham af Lagtinget givne Instruks: „Alle Meddelelser til Offentligheden foretages af Amtmanden", meddelt Offentligheden, eller havde han underrettet Lagtingsmænd, eller havde han endda paavist for Vareudvalget, at han arbejdede for at opnaa fri Sejlads for vore Fiskerskibe og Fragtskibe i Farvandene Færøerne—Island—Amerika, saa havde Befolkningen følt sig betrygget, og saa var *aldrig nogen Adressetanke fremkommet.*

Ansvaret for Adressens *Fremsendelse* falder ogsaa med al sin Vægt paa Hr. Rytter. Havde han i Tide, f. Eks. da han lod Vareudvalget opslaa hin uforsvarlige Plakat af 21. Marts, eller havde han, endda saa sent som da Lagtinget traadte sammen i Anledning af Adressesagen, sagt til Adressens ansvarshavende: Dette Skridt er unødvendigt, jeg vil sammen med Lagtinget fremme denne vigtige Sag paa anden Maade og øjeblikkelig søge at faa de nødvendige Forhandlinger i Gang med England, *saa var aldrig nogen Adresse blevet afsendt.*

Derfor: Er Adressens Opstaaen og Fremsendelse en rigsskadelig Handling, saa bærer Hr. Amtmand Rytter Ansvaret herfor. Han og ingen anden.

Lødigheden af Kommissionens psykologiske Studier.

Jeg skal anføre nogle Eksempler:

A. Patursson vedrørende.

Kommissionens Flertal viger ikke af Vejen for at fremsætte Mistanke om, at jeg er i Besiddelse af et Brev fra Mortensen, om hvilket jeg har oplyst, at det ikke eksisterede. Det tillader sig endvidere at antyde, at jeg skjuler dette Brevs Indhold, da dette vil virke kompromitterende for mig.

Man gaar endvidere ud fra, at jeg, for at fremme mine uædle Hensigter, har villet skjule Telegrammer og Telegrammers Indhold. Jeg skal kun fremdrage et enkelt Eksempel: Jeg beskyldes for at have fordulgt for Lagtinget den Del af Mortensens Telegram af 29. Marts 1917, modtaget 31. Marts, der har Ordlyden: „700 Tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske". Forholdet er dette, at Amtmand Rytter fik, og ganske selvfølgelig, som den *Handelsdirektør, der skulde modtage disse Varer*, maatte faa Meddelelsen herom mindst ligesaa tidlig, rimeligvis meget tidligere end jeg. Og Kendsgerningen er denne, skønt jeg nu ikke mere erindrer Enkelthederne, *at* Amtmanden fra Lagtingets Formandsstol gav Tinget Meddelelse om Afsendelsen af de 700 Tons Varer, og *at* jeg i Udvalgsbetænkning af 4. April (Side 14, Aktstykker I) udtaler: „Siden nærværende Sags Fremkomst har den almindelige Situation med Hensyn til Landets Forsyning med Levneds-

midler midlertidig forbedret sig, idet S/S. Island efter modtagne Telegrammer ventes at ville ankomme hertil med 700 Tons Varer".

Jeg har allermindst overfor Kommissionen villet fordølge Indholdet af min Telegramkorrespondance. Som Kommissionen bekendt tilbød jeg straks at fremskaffe denne. I den Anledning satte jeg mig i Forbindelse med Island og Telegrafstationen i Thorshavn. Fra Island kunde Korrespondancen ikke fremskaffes, og fra Telegrafstationen i Thorshavn fik jeg den Besked, *at Telegrammerne slet ikke eksisterede.* Jeg beklager nu meget, at den Person af Telegrafstationens Personale, som jeg henvendte mig til, har givet mig fejlagtig Besked. Thi hvis jeg var blevet underrettet om det virkelige Forhold — nemlig at Telegrammerne eksisterede hos Store Nordiske i København, havde jeg selvfølgelig henvendt mig dersteds. Nu fik Kommissionens Flertal — foranlediget af den Uvidenhed, Thorshavns Telegrafstation holdt mig i, Lejlighed til at anvende Udtrykket: „Efter at *Kommissionen* har fremskaffet Telegrammerne", og det har benyttet sig bl. a. heraf til at vække Mistanke om, at jeg har villet skjule Telegrammerne og Telegrammernes Indhold.

At jeg enkeltvis kan have husket fejl angaaende Datoer og lignende, skal jeg ikke benægte, men Kommissionsflertallets forcerede, næsten sygelige Febrilskhed for at tillægge mine Handlinger uædle Motiver, Snedighed og Prokuratorkneb for at komme uden om Sandheden, er for mine Landsmænds Vedkommende ikke den Sværte og det Papir værd, Kommissionen har ofret derpaa. Mine Landsmænd kender mig.

B. Mortensen vedrørende.

I en Fodnote, Side 24, anfører Flertallet, at Mortensen „i en Skrivelse til Kommissionen af 27. December 1918 har erklæret.... „at det var ham bekendt fra Lagtingsforhandlingerne i Marts 1917, at Hr. Patursson havde med denne Sag (Adressesagen) at gøre". I Vidneafhøring har Mortensen stadfæstet dette Udsagn og tilføjet: „idet der kom Telegrammer til Pressen".

Efter dette udtales der i Beretningen: „Destoværre for Hr. Mortensen lader imidlertid Sandheden heraf sig umulig opretholde, thi efter hvad der er oplyst for Kommissionen, er der overhovedet fra Færøerne i Dagene forud for 5. April kun afsendt et eneste Pressetelegram vedrørende de paagældende Lagtingsforhandlinger, nemlig et Telegram til Ritzaus Bureau af 4. April", der intet beretter om Paturssons Forhold til Sagen.

Sandheden er dog denne, at Mortensen har afgivet en rigtig Forklaring i sin ovennævnte Skrivelse til Kommissionen. Med Hensyn til, fra hvem han havde *modtaget* Oplysninger, har han derimod erindret fejl. Meddelelsen stammede nemlig ikke fra et *Presse*telegram, men fra et *Privat*telegram fra mig selv til Hr. Mortensen, se Supplement til Folkeadressen, Afsnit 1, Side 123 af 27. Marts, hvor jeg meddeler, at Sagen er forelagt Lagtinget m. v.

Dette Telegram er jo Kommissionen kendt med, og det faar derfor et unægtelig særdeles egenartet Udseende, naar man vil benægte, at Mortensen vidste noget om, at jeg havde med den Sag at gøre, fordi „der overhovedet i Dagene forud for 5. April kun var afsendt et eneste *Presse*telegram".

Dette, at Mortensen har taget fejl af, hvorvidt han har modtaget en Meddelelse gennem et Pressetelegram eller et privat Telegram, har været en af Grundpillerne for Kommissionens Flertal til en længere Udtalelse i Beretningen. Methoden behøver ingen Karakteristik fra min Side, men — naar alle Holdepunkter svigter, klynger man sig selv til det mindste Halmstraa.

C. Adresseunderskriverne vedrørende.

Kommissionens Flertal har i sit Forsvar for Hr. Rytters og Kollegaers Optræden fundet det nødvendigt at fremstille Adressens „Ophavsmænd" som disse tituleres, som Adressens Underskriveres Forførere. Men Følgen heraf har været den, at Flertallet da tydelig maa have ladet skinne igennem, at Underskriverne har været en Hob lidet vidende Mennesker, der, under de nervøse Tilstande, der indtraadte paa Færøerne ved Blokadens Udbrud, maatte slutte sig til Andragendet om Sejltilladelsen Vest over, selv om dette Andragende skulde gaa „direkte" til den britiske Regering. „Forførernes" Magt maa i Sandhed have været overvældende. Hr. Rytter selv har gentagne Gange overfor Kommissionen erklæret, at alene af Adressens Ordlyd kunde ingen være i Tvivl om, at man vilde gaa „direkte" til den britiske Regering, og Flertallet synes at give ham Medhold, i ethvert Fald lader det denne Opfattelse bekræfte af andre Vidner, f. Eks. R. Rasmussen. Og dog sluttede færøske Mænd og Kvinder sig til den i Tusindtal, ja endda i den Grad, at selv efter at Vareudvalget havde fordømt den ved sin Plakat af 21. Marts, traadte ca. 1 500 Færinger i Skranken for den, og efter at Amtmanden havde faaet sit Parti i Lagtinget til at nedtrykke den, rykkede endnu ca. 1 600 Færinger frem til dens Forsvar.

Og uagtet al Agitation fra Amtmandens, fra Vareudvalgets og fra „Dimmalætting"s Side har endnu ikke en eneste af samtlige ca. 3 500 Underskrivere meldt sig for at tage Afstand fra den i sin Tid foretagne Tilslutning. Tværtimod, disse 3 500 færøske Kvinder og Mænd er sig bevidst, hvad de har foretaget, nemlig at de har gjort en god og nødvendig Gerning ved i Farens Stund ved deres Navns Underskrift at have ydet deres Bidrag til at rydde de Hindringer af Vejen, som stængte Handelsvejen til Island—Amerika, hemmede vort Fiskeri og udsatte vore Fiskere for Torpedering.

Men naar Flertallet gennem sin Beretning giver den Mening til Kende, at disse ca. 3 500 Færinger ikke har været sig bevidst, hvad de har underskrevet, da kan heraf kun udledes, at Flertallet anser Færingerne for et Folkefærd uden Oplysning og uden Kultur. Det er meget sandsynligt, at Flertallet svæver i en saadan Vildfarelse. Et nærliggende Eksempel, der bekræfter denne Antagelse, foreligger i Beretningen. I denne omtales nemlig gentagne Gange i Forholdet Danmark-Færøerne Danmark som *Moderlandet:* Færøerne skulde som Følge heraf være *en dansk Koloni.* Men intet er fejlagtigere, og det karakteriserer i allerhøjeste Grad den ringe Grad af Indsigt, danske Landstingsmænd besidder vedrørende Færøernes statsretlige Stilling i Riget. Definition af Færøernes statsretlige Stilling hører dog ikke herunder, men i ovennævnte Forbindelse er Forholdet dette, at Færingerne er et ligesaa gammelt Kulturfolk som Danskerne, og at de Færinger, der har underskrevet Adressen, er lige saa oplyste og deres Handlinger lige saa bevidste, som danske Mænd og Kvinder er det.

Paa de 3 500 Færingers Vegne tilbageviser jeg herved paa det kraftigste den Sigtelse for Uvidenhed, der i Beretningen er fældet over disse. Jeg er intet Øjeblik i Tvivl om, at det i sin Tid vil bekræftes, at Flertallet i dette som for øvrigt i andre Tilfælde har begaaet en uovervejet Handling og et for Danmark skæbnesvangert Fejlgreb, idet en saadan umotiveret og hensynsløs Sigtelse mod agtværdige og selvstændige Mænd og Kvinder kun kan bidrage til at vække Uvillie mod Danmark og de dermed forbundne Følger.

„Retningen" Island—Amerika.

Flertallet er kommet til det Resultat, at Adressens Begæring om fri Sejlads mellem Færøerne og Island var belydningsløs, „da Island selv manglede Varer"*). Jeg har før paavist det uholdbare i dette Ræsonnement. Her skal tilføjes det korrekte Billede, Christian Nielsen ved denne Tid, i sin Skrivelse af 11. April 1917 til Amtet, giver af den ulige Situation, der er til Stede paa Færøerne i Forhold til Tilstanden paa Island. Han skriver: „Desværre gik det ikke med at faa Petroleum med denne Lejlighed (S/S. Island) til Færøerne, thi D. F. D. S. turde ikke paa nogen Maade indlade sig derpaa, *hvorimod den (Island) skal gaa til Amerika for Islænderne, da disse har Overenskomst med Englænderne om, at Damperen kan laste Gods i Amerika uden Visitation, naar det islandske Ministerium og den engelske Konsul i Island bliver enige derom*..... Jeg indser saa godt, at Situationen er slem paa Færøerne, ikke at kunne faa Petroleum før senere hen, *men nu i Øjeblikket er Island bedre stillet end Færøerne med Hensyn til Amerika.*"

Grosserer Christian Nielsens klare og tydelige Ord behøver ingen Kommentar. De kan ikke modsiges. Flertallets Bortforklaringer af, at det var unødvendigt at sikre os Sejltilladelse Vest over, er her nytteløse, og Amtmand Rytters haardnakkede og stædige Modsættelse af at arbejde for den frie Vej Vest over var uforsvarlig.

Angaaende Betydningen af Forbindelsen Island—Færøerne, som Kommissionen reducerede til Nul, skriver Christian Nielsen videre i Brev af 12. Juli til Færø Amt: „Udenrigsministeriet arbejder stadig paa at faa det ordnet, *saa der tillades Varer at gaa fra Island til Færøerne uden at risikere noget.*"

Hvorfor meddeler Chr. Nielsen Amtmanden dette? Selvfølgelig fordi det var af allerstørste Betydning, at Færøerne kunde faa de i Amerika for Regeringens deponerede Penge indkøbte Varer hjembragte, saaledes at de med islandske eller danske Skibe fragtedes til Reykjavik og derfra videre befordredes til Færøerne. Og hvem var det, der havde foranlediget Udenrigsministeriet til at arbejde for at erhverve denne Tilladelse? Var det Amtmand Rytter? Nej! Var det Vareudvalget med A. Samuelsen i Spidsen? Nej! Var det Lagtingets Sambandsparti? Nej! Absolut ikke! Det var de *3 500 færøske Kvinder og Mænd, som var Underskrivere af Folkeadressen*, og som Kommissionens Flertal har stemplet som en Flok, om hvem det maa siges, at „de vide ikke, hvad de gøre".

Hvis det derfor er Flertallets Mening at paastaa, at Amtmand Rytter har arbejdet for at skaffe Færingerne Tilladelse til at hjembringe Amerikavarer enten direkte eller via Island, saa kan jeg ikke forhindre Fremkomsten af en saadan Paastand, men jeg vil derimod paa Forhaand sige, at dette vil ingen Færing tro.

At Amtmanden foranlediger, at Regeringen, efter Lagtingets Ønske, deponerer Penge i Amerika til Indkøb for Færøerne, at Amtmanden anskaffer Søkort for Farvandene Færøerne—Island—Amerika etc., er jo alt omsonst, naar han ikke samtidig sørger for, at den nødvendige *Sejltilladelse* til at *hjemføre* disse Varer opnaas. Og det er notorisk oplyst ved Kommissionens Undersøgelse, at dette har Hr. Rytter ikke gjort. Tværtimod, han har gjort det, som værre var, han anvendte alle sine politiske Kræfter, al sin af Regeringen beskikkede Autoritet til at forhindre, at andre vilde bøde paa hans Forsømmelse. Og da desuagtet 3 500 Færinger trodsede Amtmandens uforsvarlige Undladen

*) Kommissionens Flertal synes ikke at skænke det Forhold en eneste Tanke, at Farvandet Island—Færøerne er de færøske Fiskeres saa at sige daglige Landevej i Fiskesæsonen, og at saalænge Englænderne ikke havde indrømmet Sejltilladelse i disse Farvande, var vor Fiskerflaade enten indestængt paa Færøerne eller udsat for ved Visitation at blive indbragt i Farezonen og torpederet.

af at gaa til Handling, foranledigede han en Begivenhed, der resulterede i, at Danmarks Rigsdag tog Affære, der atter førte til nærværende af Landstinget nedsatte Kommission, som nu vil afgive en Beretning, hvori Færingers Bestræbelser for at afbøde Amtmand Rytters hasardiøse Spil med Blokadens Eventualiteter omtales som: „rigsskadelig Adfærd", „den til Højforræderi grænsende Letsindighed", „dumdristigst Spil" m. v.

Om Færingerne var af Sten lige saa haard som deres Fjelde, maatte de dog røres ved en saadan Adfærd.

Forskellige Kommissionssager.

Beretningen gaar let over forskellige Sager, som Hr. Rytter i lange Foredrag har opholdt sig over og utvivlsomt regnet med som vægtige Angreb mod Justitsminister Zahle og enkelte Medlemmer af Selvstyrepartiet. Jeg kan derfor ogsaa fatte mig i største Korthed angaaende disse Sager.

I *Heygum-Sagens* Forklaring afgiver Amtmand Rytter et af Beviserne for sin sædvanlige frie Fantasi, naar han lægger i min Ytring, i en personlig Samtale, om, at hvis Retsforfølgning indlededes i Sagen, kunde Lagtingets Medlemmer ogsaa tænkes at blive implicerede — at saa skulde denne min Ytring staa i aldeles bestemt Forbindelse med denne Sag. Jeg erindrer ikke nu, om Hr. Rytter refererer rigtigt eller forkert, kun dette ved jeg, at om jeg har fremsat en noget lignende Ytring, gjaldt den helt andre Forhold. Jeg fandt ingen Anledning til videre Omtale af disse Forhold over for Hr. Rytter, og finder det heller ikke over for Kommissionen, da det er betydningsløst for denne, men jeg har fæstet mig ved Kommissionsflertallets Annekteren af Hr. Rytters Autoritet som Tankelæser. Eksemplet afgiver Bevis for, at Flertallet regner med Fakta, naar Hr. Rytter opstiller Teorier og fremsætter Hypoteser i fri Fantasi. Mærkeligt kun, at Flertallet ikke ogsaa fremtrækker det mest typiske Eksempel paa Hr. Rytters Kapacitet i Tankelæsningskunsten. Han har jo berettet for den samlede Kommission, at han ved at møde mig paa Gaden i Thorshavn en Dag efter Københavnspostens Ankomst i „meget nedtrykt Stemning" deraf straks var klar over, at jeg havde modtaget daarlige Efterretninger fra Mortensen vedrørende Adressesagen. Formentlig har dog Flertallet fundet dette Eksempel alt for typisk til at trække frem.

Flertallet har helt undladt at berøre Hr. Rytters og Hr. Landfoged Vests aldeles umotiverede og fuldstændig grundløse Beskyldninger mod *Fóroya Bóndafelags* Anvendelse af 1 000 Kr. af Landbrugslotteriets Overskud.

Vedrørende *Kirkebosagen* anker Flertallet over, at Ministeren ikke har fremmet denne i Henhold til „sin lokale Embedsmands (Amtmand Rytters) Indstilling". Dette er forklarligt nok, thi dette vilde staa i fuldeste Samklang med Amtmandens Partifælle A. Samuelsens „Indstilling" bl. a. af 4. Maj 1915, hvori f. Eks. anføres saa vægtige Argumenter for Müllers Overtagelse af Trediedelen af Kirkebogaard som: „Det bør være hævet over enhver Tvivl ,at Müller er *fortrinlig kvalificeret**) til at blive Fæster paa den Gaard", og „En heldig Ordning af Sysselmandsgaarden" vil kunne opnaas, ved at Müller faar Udmarken i Fæste". — For Færinger har det sin meget store Interesse at vide, at ogsaa i denne Sag staar Kommissionsflertallet, Amtmand Rytter og Folketingsmand Samuelsen enige.

---

*) Udhævet af Folketingsmand Samuelsen.

Kommissionens og Rytters Færøpolitik kontra Justitsminister Zahle.

Kommissionens Flertal har i sin Beretning givet Amtmand Rytter Medhold i, at Selvstyrepartiets Vækst paa Færøerne væsentlig skyldes det Forhold, at Justitsministeren har undladt at støtte Amtmanden i hans politiske Bestræbelser for at bevare „Rigsenheden" med Færøerne. I Særdeleshed anker Flertallet over, at Justitsministeren ikke har tiltraadt Hr. Rytters Forslag om i Rigsdagen at udtale „paa en klar og utvetydig Maade", at man „ikke vil gaa med til noget Skridt, der i sig selv er en Ændring eller Brydning i det statsretlige Forhold, at man heller ikke vil gaa med til nogen Ordning, som kun er et Skridt henimod en Ændring eller Brydning af det bestaaende statsretlige Forhold". Hvis Justitsministeren havde udtalt sig saaledes, siger Flertallet videre, havde han derved kunnet „standse den separatistiske Bevægelse".

Som jeg i mit første Foredrag har anført, skyldes Selvstyrepartiets Dannelse i 1906 hovedsagelig det Tilbud til Færøernes Lagting, der fremkom fra det daværende Venstreministerium og de Udtalelser i Rigsdagen om Færøernes finansielle Forhold og Lagtingets Stilling, der i Samlingen 1905—06 fremkom fra samme Ministerium.

Efter Valgene i 1906 kom Selvstyrepartiet ind som et ringe Mindretal. Ved Sysselmand Oliver Effersøes Indtræden i Rigsdagen som Færøernes Folketingsmand satte han Separatiststemplet og Løsrivelsesstemplet paa Selvstyrepartiet. Rigsdagen stillede sig til at begynde med tvivlraadig overfor disse Beskyldninger. Ved gentagne Angreb vandt Effersøe omsider Stemning for sig. Det lykkedes ham først at vinde Højrepressen og siden Venstres Presse. Angrebene fra den danske Presse mod Selvstyrepartiet særlig fra enkelte Blade, som Dagbladet „København", og fra enkelte Personer, som Professor Knud Berlin, faldt nu Slag i Slag.

Amtmand Rytter kom til Færøerne i 1911. Af hans nu offentliggjorte politiske Program ses det, at han i Danmark havde allieret sig med den politiske Retning, der skulde standse den „separatistiske Bevægelse".

Det var derfor ganske naturligt, at han paa Færøerne snart kom i det allerintimeste Samarbejde med Sambandspartiet, som paa Liv og Død bekæmpede Selvstyrepartiet. Skønt Amtmanden ikke officielt var Medlem af dette Parti, indtog han en saadan førende Stilling inden for samme, at Partiet med fuld Berettigelse ofte blev kaldt Amtmandspartiet i Stedet for Sambandspartiet.

Det er uden for al Tvivl, at Amtmanden ved den af ham indgaaede Alliance med Sambandspartiet har følt sig sikker paa, ved dette Partis betydelige Flertals Stilling, at kunne være i Stand til at slaa Selvstyrepartiet ned. Men han forregnede sig, han slog til med haard Haand, men jo haardere han slog, desto hurtigere voksede Selvstyrepartiet, til dette tilsidst kom i Flertal og voksede ham over Hovedet — og nu giver han Justitsminister Zahle Skylden for, at han tabte Slaget. Kommissionens Flertal giver Hr. Rytter Medhold. Den gaar ud fra, at hvis Hr. Amtmand Rytter i sin politiske Kamp havde modtaget den nødvendige Støtte fra Justitsministeren, og denne Støtte blev ydet i en saadan Form, at han ved en Udtalelse i Rigsdagen satte en Bom for det Maal, som Selvstyrepartiet sigtede imod, saa vilde det have lykkedes Hr. Rytter at „standse den separatistiske Bevægelse".

Intet kan være fejlagtigere end denne Opfattelse, og det er for øvrigt uforklarligt, at Parlamentarikere og verdenserfarne Mænd for Alvor kan gøre en saadan Opfattelse gældende. Kun en Forklaring er her mulig, denne nemlig, at man i dette Tilfælde som i Adressesagen gaar ud fra, at Færingerne er en uvidende, trællesindet, frygtagtig Befolkning, der kryber i Støvet og falder til Føje, naar man blot slaar haardt nok til den.

Men Kendsgerningerne taler et andet Sprog. Selvstyrepartiets Vækst og alt videre og videre gaaende Ønsker om politisk Selvstændighed grunder sig netop paa „den haarde Haand", der har villet slaa alle vore Ønsker, selv de rimeligste ned. Kendsgerningen er den, at vi kan takke den danske chauvinistiske Presse, Professor Knud Berlin, Sambandspartiets Brutalitet og først og sidst Amtmand Rytters haardhændede Junkerpolitik — for det Flertal, vi nu sidder inde med, og — de yderligere Krav, som nu vil blive stillede fra Selvstyrepartiets Side.

Jeg er overbevist om, og der er ingen Færing, der kan tvivle derom, at hvis danske Politikere, og i særlig Grad, hvis Amtmand Rytter havde fulgt Justitsminister Zahles forudseende og kloge Raad om med Forstaaelse at komme Selvstyrepartiets Ønsker i Møde, da vilde Hr. Rytter endnu kunne have siddet i Ro og Mag paa Færøerne, og den politiske Krise, som nu foreligger, være undgaaet.

Slutningsbemærkninger.

Jeg paataler paa det stærkeste, at Kommissionens Flertal i sin Beretning ikke har anholdt Hr. Rytter for hans krænkende Udtalelser om den britiske Regerings Repræsentant her paa Øerne under Krigen *Hr. Konsul Coates*, saa meget mere som Kommissionen ikke har givet den britiske Konsul Adgang til Forsvar.

Jeg paataler, at man i Kommissionen uden min Indvilgelse har afkortet mit *sidste Foredrag* og udeladt betydningsfulde Dele deraf.

Jeg konstaterer, at man i Beretningen er kommet til den Opfattelse, at skal *den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Færøerne bibeholdes, maa og skal Dansk være Undervisningssproget.* Det er altsaa *for det danske Riges Enheds Skyld* og *ikke for Færingernes egen Skyld, at vi skal tvinges ind under dansk Skolesprog.*

Det er godt, at det er sagt af Kommissionen med rene Ord. Før har vi hørt noget om, at dansk Skolesprog skulde være nødvendigt for vor Kultur. Efter at Kommissionen nu har haft Lejlighed til at stifte Bekendtskab med den rytterske Kultur, gælder hin Forklaring ikke længer. Nu er det altsaa den danske Rigsenhed, det gælder: Færingerne skal under dansk Skoletvang, selv om de skal gaa til Grunde som et særligt Folk. — Et herligt Prøjserstyre!

Jeg paataler, at der i Flertalsberetningen intet som helst Hensyn er taget til de af mig fra *Færøkommissionens Lagtingsudvalg* fremlagte betydningsfulde Oplysninger.

Jeg paataler paa det skarpeste, at Kommissionens Flertal trods gentagne Anmodninger fra Mindretallet har nægtet at lade afhøre en hel Del Vidner, hvis Forklaringer vilde have haft sin store Betydning for en alsidig Belysning af de under Kommissionens Omraade omhandlede Forhold.

Jeg paataler, at Kommissionens Flertal, under Hensyn til det Faktum, at nærværende Kommission nu en Gang er nedsat, har modsat sig at henlægge sine Undersøgelser til „Aastedet", til Færøerne, hvor den vilde have faaet et ganske andet Billede af de virkelige Forhold end ved at sidde inden for fire Vægge paa Christiansborg Slot i København.

Jeg nedlægger til Slutning den skarpeste Indsigelse mod, at man gennem en parlamentarisk Kommission under kriminelle Procesformer har indledet Undersøgelse over for en anden Nation inden for det danske Rige, hvilken Undersøgelse tydelig er rettet mod et bestemt Parti, der arbejder for mere Selvstændighed. Det vilde have været mere i Overensstemmelse med Tidens Krav, om man i Stedet for at *undertrykke* færøske Frihedsbestræbelser havde stillet sig imødekommende over for større national Hævdelse og Moders-

maalets naturlige Ret; sandelig et Krav, som ikke mindst danske Politikere og netop i disse Tider skulde være lydhøre over for, da de bedre end nogen kender Sønderjydernes Kamp for Bevarelsen af deres Sprog og Nationalitet.

Saa kvad Sjøarbøndinn for Hundrede Aar siden: „Annað skal enn orðabrask, Noregis menn at vinna". Det kan hænde, at Tiden vil vise, at af alle de mange Fejlgreb, der fra *stor*dansk Side er begaaede mod Færøerne, har intet i Nutiden været saa fejlagtigt som Nedsættelsen af denne Kommission.

Naar Hr. Patursson i sine ovenanførte Bemærkninger har søgt paa forskellige Punkter at svække Rigtigheden og Betydningen af den ovenfor af *Kommissionens Flertal* (Frandsen, Godskesen, Hauch, Kragh, Jørgen Pedersen, Piper og Schovelin) givne Fremstilling og Redegørelse, saa er dette Indlæg saa aabenbart formet med agitatorisk Hensigt overfor *Færingerne*, at man fra vor Side vel turde slaa sig til Taals med, hvad Hr. Patursson selv anfører om Færingerne: „Mine Landsmænd kender mig". Hensynet til Læserne hernede gør imidlertid følgende Modbemærkninger nødvendige:

Framburdsfelagets Andragende.

I sin Omtale heraf forlader Hr. Patursson nu sin egen, for Kommissionen givne Fremstilling, til hvilken Flertallet høflighedsvis har ment at burde holde sig. Ifølge denne vakte „det heldige Udfald af Skipperforeningens Henvendelse til de engelske Myndigheder megen Opmærksomhed blandt *Befolkningen*", og „særlig fæstede *man* (ɔ: Offentligheden) Blikket paa, at det engelske Udenrigsministerium *uden direkte at være ansøgt derom* gav Tilladelse til at *købe* Varer paa Island til Skibsforsyning", medens den britiske Konsuls imødekommende Svar af 4. Marts 1917 paa Skipper- og Navigatørforeningens Henvendelse blot gik ud paa en Tilladelse for de færøske Fiskere til at *sælge* deres Fangst oppe paa Island. Da nu Befolkningen og den færøske Offentlighed kun har kunnet have sit Kendskab til Købetilladelsen fra den offentlige Bekendtgørelse herom, og denne først fremkom den 7. (i Bladene „Tingakrossur" og „Dimmalætting"), har Flertallet vedblivende Ret til at hævde, at Hr. Patursons Beretning om, at det var en almindelig Stemning blandt Færingerne, som foranledigede Framfurdsfelagets Møde, var „historisk urigtig". Dette bekræfter Hr. Patursson nu selv ved at oplyse, at Anledningen til Mødet aldeles ikke gaves af den „blandt Befolkningen" vakte „Opmærksomhed", men ved at „Tingakrossurs" Redaktør meddelte Hr. Patursson — ja, Hr. Patursson skriver „Konsulens Svar", men da heri intet indeholdes om Købetilladelsen, maa han atter huske fejl: er der overhovedet nogen Mening i hans Modbemærkning, maa hans paastaaede Kundskab om *Købe*tilladelsen skrive sig fra, at „Tingakrossur"s Redaktør har meddelt ham Indholdet af den britiske Konsuls Annonce om samme Tilladelse forinden dens Offentliggørelse i Bladet den 7.

Rigtignok *kan* Hr. Patursson have faaet Meddelelsen direkte fra den britiske Konsul selv, men ogsaa i saa Tilfælde bliver Forholdet det samme: Foranledningen til Mødet i Framburdsfelaget — det samme Møde, hvor, som oplyst fra anden Side, Hr. Patursson foreslog at rette en „stor Tak paa det færøske Folks Vegne" til den britiske Konsul — kan *ikke* være den af Hr. Patursson i sin Fremstilling for Kommissionen angivne: den „blandt Befolkningen" vakte „Opmærksomhed".

Andragendets (Adressens) Nødvendighed.

I Beretningen opgives, at der den 19. Marts, da Adressen udsendtes, forefandtes en Beholdning af Mel paa Øerne for 3¾ Maaned. Hr. Patursson giver sig nu til at undersøge „Holdbarheden af denne Paastand" — ihvorvel han særdeles godt ved, at der netop

den Dag fandt en Tælling Sted, hvis Resultat er blevet offentliggjort i det af ham selv for Kommissionen fremlagte Nummer af „Dimmalætting" for 11. April, saa at Betegnelsen „Paastand" ogsaa fra hans egen Side falder noget mærkelig. Af Tællingen fremgik, at Beholdningen af Mel, Korn og Brød, bortset fra færøsk Korn, den 19. Marts udgjorde 470 000 kg. Det maanedlige Forbrug var efter Kortordningens Indførelse 145 000 kg, og den nævnte Beholdning maatte altsaa strække til i $3^1/_4$ Maaned. Lægges nu hertil det færøske Korn (72 000 kg), strakte saaledes den tilstedeværende Forsyning til i $3^3/_4$ Maaned, altsaa netop som af Kommissionens Flertal angivet.

I Stedet for har Hr. Patursson nu søgt at *konstruere* sig til et betydelig lavere Tal. Han støtter sig i saa Henseende til Færø Amts Beretning af 21. Februar 1917 og citerer heraf, at Melbeholdningen den 1. Februar udgjorde 504 087 kg, at Forbruget i Januar havde været 186 098 kg, hvorefter „et lignende maanedligt Forbrug vilde strække til $2^3/_4$ Maaned, regnet fra 1. Februar". Ca. 7 Uger efter, den 21. Marts, skulde derefter „Melvarebeholdningen" kun „række til Oernes Forsyning for 4 Uger".

Hr. Patursson ved imidlertid meget vel, at der i den nævnte officielle Opgørelse af 21. Februar kun er angivet de offentlige Beholdninger og Købmændenes Lagre, men derimod ikke Forraadene hos de private, som den 19. Marts viste sig at udgøre over 160 000 kg, altsaa godt og vel 1 Maaneds Forbrug. Dernæst regner han med Januar-Forbruget (186 000 kg) for hele Perioden, som han undersøger, ihvorvel han ved, at det rationerede Forbrug, hvormed han selvfølgelig skulde have regnet fra Kortordningens Indførelse medio Marts, kun var, som ovenfor angivet, 145 000 kg pr. Maaned. Endelig gør han sig skyldig i en lignende Uagtsomhed, som Kommissionens Flertal maa indrømme for sit Vedkommende at have gjort; men medens Flertallets Uagtsomhed i nærværende Sammenhæng er uden real Betydning, er Hr. Paturssons saare uheldig, idet den netop røber, hvad han ønsker at dølge. Naar Flertallet taler om Beholdningen af „Mel" den 19. Marts, er dette Udtryk ikke fuldt korrekt, der burde have staaet „Melvarer", men dette forandrer i ingen Henseende Betydningen af Kommissionsflertallets Oplysning: at der den 19. Marts var $3^3/_4$ Maaneds Forbrug, rigtignok ikke af Mel alene, men vel af formalede og uformalede Kornvarer tilsammen, hvad det i denne Sammenhæng uimodsigeligt kommer an paa. Hr. Patursson følger Flertallet i — til en Begyndelse — udelukkende at tale om Mel (Flormel og Rugmel), men kommer faa Linier længere nede til uforvarende i Stedet for at tale om „Melvarebeholdningen" og fører derved Tanken hen paa, hvad der i nærværende Forbindelse er afgørende, nemlig Størrelsen af den samlede Beholdning af formalede og uformalede Kornvarer paa det undersøgte Tidspunkt. Medens Flertallet saaledes kun har *nævnt* Mel, men *regnet* med baade Mel og Korn, viser det sig omvendt, at Hr. Patursson netop har *udeladt* Kornet, som den 1. Februar hos det offentlige og Købmændene udgjorde ca. 100 000 kg.

Regnes disse forskellige „Forglemmelser" med — man bortser, ligesom Hr. Patursson, fra 59 000 kg Gryn — viser det sig saaledes, at Hr. Patursson i sin Opgørelse behændigt har bortelimineret ca. 2 Maaneders Forbrug.

Berettigelsen for Andragendets (Adressens) Fremsendelse.

I dette Afsnit genopfrisker Hr. Patursson sin ofte nok gentagne, men i Beretningen omhyggeligt gendrevne Paastand om, at der fra Amtmand Rytters Side *„intet som helst Skridt"**) var taget for eventuelt at opnaa en Forbindelse mellem Amerika og Færøerne. Der hører en forbløffende Dristighed til herefter at paastaa, at „det eneste,

*) Udhævet af Hr. Patursson.

som Kommissionens Flertal holder sig til i denne *afgørende**) Sag, er en Bemærkning, Side 36, om, at Vareudvalget havde ogsaa „*Indtryk af**), at der forhandledes mellem den danske og engelske Regering om at opnaa saa gode Betingelser for Sejlads som vel muligt". „Man vil efter dette indse det uforsvarlige i, at Flertallet har bygget sine opsigtsvækkende Angreb paa Adressens Fremsendere paa Vareudvalgets *Indtryk*"**). Man behøver imidlertid blot at gennemlæse Beretningens Side 35 for at se, at Hr. Paturssons Paastand er fuldstændig grebet ud af Luften. Til Overflod skal man henvise til Departementschef Schroders Udtalelser i Skrivelse til Kommissionen af 29. Juli 1919, hvori det hedder:

„Hoslagt følger Afskrift af fire Skrivelser**) fra Justitsministeriet, der giver Oplysning om, hvad der herfra er foretaget for at skaffe Færø Amtskommune den fornødne Kredit til Indkøb af Varer *i De forenede Stater. Om Varernes Fremførelse har der derefter været fort mundtlige Forhandlinger med Udenrigsministeriet.*"

Endvidere henvises til Amtmand Rytters Telegram af 6. Marts 1917 til Grosserer Chr. Nielsen:

„Hvis ingen Udsigt til hurtig og tilfredsstillende Ordning med Island angaaende Forsyninger for om muligt 6 Maaneder, vær saa god at fragte Skib *fra Amerika* eller Danmark og at købe Varer til i det mindste et halvt Aars Forsyning".

Den 18. August 1917 besvarede endelig Justitsministeriet Amtmand Rytters saalydende Spørgsmaal:

„Har Amtmanden og Vareudvalget efter de for Ministeriet foreliggende Oplysninger forsømt noget, som kunde bidrage til at skaffe Færøerne Varer, eventuelt ogsaa fra Amerika",

med et kort og bestemt „Nej". Er der i denne Sag forsømt noget, maa herefter Hr. Patursson henholde sig til Justitsministeriet.

Andragendets (Adressens) Fremsendelse.

Paa Trods af Beretningens udførlige Dokumentation opretholder Hr. Patursson sin forlængst gendrevne Paastand om, at „Adressen aldrig er forsøgt sendt hverken gennem den engelske Konsul eller nogen engelsk Myndighed til den britiske Regering. Den er lige saa lidt forsøgt sendt direkte til den britiske Regering".

Overfor de i Beretningen fremførte Bevisligheder anfører Hr. Patursson ingen som helst Modgrunde. Han indskrænker sig til som en sidste Udvej at vove sig til følgende Vending: „Kommissionens Flertal har haft det beklagelige Uheld", at det har bygget sin Fremstilling „paa et ganske fejlagtigt Grundlag": „Flertallet gør nemlig *Framburdsfelagets Andragende til den engelske Konsul af 7. Marts identisk**) med den færøske Befolknings Adresse til Storbritanniens Regering af April. Dette er i afgjort Strid med Virkeligheden". Og herpaa følger en Angivelse af, at Underskriverne af de to forskellige Aktstykker er forskellige.

Pudsigt nok har Hr. Patursson selv karakteriseret denne „Metode" ved at skrive: „Naar alle Holdepunkter svigter, klynger man sig selv til det mindste Halmstraa", hvorved han overordentlig betegnende fremkalder for Bevidstheden Billedet af en druknende. Men desto værre for Hr. Patursson er der i dette Paahit end ikke et Straa af Sandhed at gribe efter; man behøver blot at læse Beretningen igennem for at overbevise sig herom. Denne skrider fuldkommen kronologisk frem, skildrer først i et Afsnit, betitlet *Adressebevægelsens*

*) Udhævet af Hr. Patursson.

**) Af 27. Februar 1917, 28. Juni 1917, 10. Oktober 1917 og 31. Juli 1918.

Forhistorie, Framburdsfelagets Andragende til den engelske Konsul af 7. Marts paa Siderne 6—9, herunder hvorledes han selvanden overbringer dette Andragende til Konsulen, gaar derefter i et helt nyt Afsnit (betitlet: *Adressen*), nederst Side 10, over til at omhandle Adressen — et Afsnit, som begynder med Ordene: „Det første Stød til Adressebevægelsen blev givet af et lille færøsk Blad i Tveraa, „Føroyatidindi", og i øvrigt kun nævner Framburdsfelagets Andragende et enkelt Sted, hvor netop Forskellen accentueres. Forsøget paa at slippe bort fra sit dobbelte Ansvar er saa meget mere fortvivlet,som han i sin egen Fremstilling for Kommissionen i Mødet den 20. Februar 1919 (Sten. Ref. Side 242) har meddelt — som citeret i Beretningen — at han i en Følgeskrivelse (af 18. April) med Adressen til Konsulen med egenhændig Underskrift har udtalt de for ham fældende Ord: „Vi forventer Deres gunstige Assistance til Støtte for Adressen", hvilken Sætning en Gang for alle har spiddet ham fast til dette Forsøg paa at faa Adressen besørget udenom de danske Myndigheder.

Hr. Paturssons bristende Evne til af sine forskellige, til forskellige Tidspunkter afgivne Paastande at faa dannet et sammenhængende Billede af Begivenhederne viser sig i øvrigt paany i selve dette af ham sidst fremsendte Aktstykke. Allerede paa Side 79, hvor det gælder for ham om at hævde, at Adressen kun er blevet sendt gennem danske Myndigheder, og at Hensigten aldrig kan have været i denne Sag at gaa udenom disse, har han glemt, at han paa Side 77 nederst selv har citeret en Skrivelse fra Grosserer Nielsen til Amtmand Rytter af 16. Marts 1917:

„Hver eneste Dag har jeg konfereret i de sidste Dage med Departementschef Schrøder, og *Resultatet er nok det, at Ministeriet ikke godt kan underhandle med den engelske Legation**), da man jo ikke kan anerkende, at England har nogen Ret til at indbringe Skibe", — hvorefter han for egen Regning tilføjer:

„Uden at være kendt med denne Skrivelse havde man paa Færøerne en Forstaaelse af denne Ministeriets vanskelige Stilling. Dette kom ogsaa til Orde i den Diskussion, der afholdtes i Framburdsfelagets første Møde om Adresseforslaget. *Her betonedes Nødvendigheden af, at Initiativet toges fra færøsk Side*".

Altsaa paa Trods af den i denne Sammenhæng mest kompetente Myndigheds Skøn over de folkeretlige Vanskeligheder, der stillede sig i Vejen for en Forhandling mellem det danske Riges Myndigheder og den engelske Regering angaaende Sejltilladelse Vest over — under Hensyn til, at man fra vor Side ikke kunde anerkende, at England havde nogen Ret til at indbringe Skibe —, hævder han frejdigt „*Nødvendigheden*" af, at man ikke desto mindre fra færøsk Side indlod sig med de britiske Myndigheder i den heromhandlede Henseende, og forsvarer derigennem den Adressebevægelse, hvorigennem ovenikøbet Enkeltmænd paa Trods af den færøske Myndighed (Lagtingets) Advarsler søgte Færingerne sat i underdanig Forbindelse med den engelske Regering. Det er Tilstaaelser som disse, der rammes af Justitsministeriets Udtalelse i Telegrammet til Amtmanden af 18. August 1917: „Ministeriet maa anse det for forkasteligt og unyttigt for det paagældende Formaal, at danske Undersaatter gør Forsøg paa Henvendelse til en fremmed Stats Regering udenom de rette danske Autoriteter".

Hr. Patursson synes endelig ikke at have været opmærksom paa, at den af ham citerede Skrivelse fra Grosserer Nielsen til Amtmand Rytter af 16. Marts 1917 noksom viser, hvorledes danske Myndigheder netop med den færøske Befolknings Vel for Øje indbyrdes drøftede, om der var nogen Mulighed for at hjælpe den ad den Vej, som man ifølge Hr. Paturssons Fremstilling paa det daværende Tidspunkt „intet som helst Skridt" havde taget for at slaa ind paa.

---

*) Udhævet af Hr. Patursson.

Andragendets (Adressens) „politiske" Hensigt.

Den i Beretningen indeholdte Bevisførelse for, at Adressebevægelsen fra dens Ophavsmænds Side umuligt kan have haft anden Hensigt end en *partipolitisk*, søger Hr. Patursson først at affærdige ved en Henvisning til sin lige „foranstaaende Fremstilling", hvis fuldkomne Urimelighed netop er blevet godtgjort. Det er derfor en vis naiv Dristighed om denne „Fremstilling" at paastaa, at den „klart modbeviser", hvad Flertallets Beretning har slaaet fast.

„I øvrigt" oplyser Hr. Patursson, at han „*for Tiden**) ikke agter at tage Stilling" over for „Hr. Rasmussens Udtalelser", paa hvilke „Kommissionens Flertal i overvejende Grad har bygget".

Heri gør Hr. Patursson klogt. Ogsaa om de andre Punkter vilde en tilsvarende Tavshed have baadet ham bedst.

Naar Hr. Patursson endelig har henvist til de „Afhøringer af Medlemmer af Framburdsfelaget", som er foretagne i et af Lagtinget nedsat Udvalg vedrørende Færøkommissionen, Afhøringer, der ses at være foretagne nøje i et kriminelt Forhørs Former, saa klæder det ham unægtelig godt i sine Slutningsbemærkninger at beklage sig over, at nærværende Kommission skulde have foretaget sine Undersøgelser „under kriminelle Procesformer", hvad dog ingen bedre end Hr. Patursson ved er fuldstændig stridende mod Virkeligheden.

Betegnende nok lededes disse Forhør i Lagtingsudvalget af Hr. Mortensen, altsaa en Mand, der i højeste Grad er Part i, eller, hvis man skal bruge Hr. Paturssons Udtryksmaade, endog turde betegnes som *anklaget* i denne Sag. Man har her i Landet fornylig gennemført en Retsreform for at faa den anklagede beskyttet imod, at hans eventuelle Dommer paavirkedes af samtidig at skulle være den, der foretog Undersøgelsen mod ham. Men man har dog endnu ikke i noget Land set en anklaget sætte sig op paa Forhørsdommerens Plads og som saadan foretage en Undersøgelse, paa Grundlag af hvis Resultater en anden af de anklagede (Hr. Patursson) mener sig berettiget til at fungere som Dommer.

Det kan paa dette Sted indskydes, at Hr. Patursson har saa meget mere Grund til at være fuldt tilfreds med den Maade, hvorpaa nærværende Kommission har foretaget sine Undersøgelser i Forholdet til ham selv, som hans Stilling sikkert var blevet langt mindre behagelig, hvis Kommissionsundersøgelsen virkelig havde været foretaget „under kriminelle Procesformer", og der herunder havde vist sig at være afgivet modsigende og forbeholdne Forklaringer.

Lødigheden af Kommissionens psykologiske Studier.

A. Patursson vedrørende.

Hr. Patursson skriver: „Kommissionens Flertal viger ikke af Vejen for at fremsætte Mistanke om, at jeg er i Besiddelse af et Brev fra Mortensen, om hvilket jeg har oplyst, at det ikke eksisterede".

Sandheden er her denne, at Beretningen har fastslaaet, at Hr. Patursson „ved den første Lejlighed, han fik til at forklare sig", burde have meddelt, „hvad der saa egentlig stod i disse Hr. Mortensens Breve" — og man har saa langtfra insinueret, at han *endnu* skulde være i Besiddelse af det eller de Breve, hvorom her er Tale, at man udtrykkelig

*) Udhævet af Hr. Patursson.

tilføjer: „hvis det er saa, at dette vigtige Brev tilfældigvis skulde være bortkommen, vilde dog i hvert Fald en Meddelelse efter Hukommelsen om Indholdet paa Kommissions-Undersøgelsens *daværende* Standpunkt have været i høj Grad vejledende". Først længe efter det Stadium af Kommissions-Undersøgelsen, hvorom her er Tale, har Hr. Patursson „oplyst, at det ikke eksisterede" — men ifølge Hr. Patursons Fremstilling skulde man tro, at det var *efter dette Tidspunkt*, at Kommissionen havde fremsat nogen „Mistanke". Herom vil man imidlertid i Flertallets Beretning ikke finde et Ord.

Hr. Patursson tilstaar dernæst paany, at han ved Gengivelsen af Hr. Mortensens Telegram af 29. Marts 1917, modtaget den 31. Marts, har udeladt Ordene: „700 Tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske". Andet eller mere har Kommissionens Flertal ej heller paastaaet. Han mener sig imidlertid dækket ved, at Amtmanden ogsaa havde faaet Meddelelse om disse 700 Tons Levnedsmidlers Ankomst og meddelt det i et Lagtingsmøde den 31. Marts.

Yderst betegnende hedder det i „Dimmalætting"s Referat af dette Møde:

„Patursson meddelte derefter i en hemmelighedsfuld Tone, at han ogsaa havde faaet Telegram, men det var foreløbig kun privat".

Man kommer uvilkaarlig til at tænke paa, hvor meget simplere og klarere det hele Forsyningsspørgsmaal havde stillet sig, hvis Hr. Patursson ikke saaledes Gang efter Gang havde hyllet sig i Hemmelighedsfuldhedens Kaabe, men rentud meddelt sin Kundskab — og saaledes ogsaa den 4. April 1917 ikke havde indskrænket sig til at meddele en Del af Sandheden, men den hele og fulde Sandhed, nemlig at der i det af ham modtagne Telegram stod de af ham udeladte Ord.

Det visse er, at han i hvert Fald med denne Viden paa sin Haand havde den nationale *Pligt* at søge Adressebevægelsen standset, da jo derved en hvilken som helst Anledning — undtagen netop den partipolitiske — til Fortsættelsen faktisk var bortfaldet.

Angaaende Telegrammerne oplyser Hr. Patursson sluttelig, at han har gjort Forsøg paa at skaffe disse til Veje fra Telegrafstationen i Thorshavn. Da han i Mødet den 20. Februar f. A. formente, at „den væsentligste Del" af den ham vedkommende Telegramudveksling alt *var* „blevet offentliggjort", ses det egentlig ikke, hvorfor han har foretaget dette Skridt. Men da det forblev resultatløst, vil sikkert heller ikke Hr. Patursson nægte, at det var saa meget mere fortjenstfuldt, at Kommissionen skaffede hele det paagældende Telegrammateriale til Veje, saaledes at man Depeche for Depeche fik et udtømmende og korrekt Kendskab dertil.

B. Mortensen vedrørende.

For at paavise den manglende „Lødighed af Kommissionens psykologiske Studier" griber Hr. Patursson her til det ejendommelige Middel, at han ganske bekræfter Rigtigheden af Flertallets Fremstilling: at Hr. Mortensens gentagne Henvisninger til nedtelegraferede *Presse*meddelelser fra Færøerne som Kilde til sit Kendskab til Hr. Patursons ledende Stilling i Adressebevægelsen var fuldstændig grebne ud af Luften — han har heri ifølge Hr. Patursons Forklaring (der sikkert ogsaa er den mildest mulige) „erindret fejl". For at undskylde ham henviser han til et andet Telegram, nemlig det i selve Kommissionens Beretning paa iøjnefaldende Sted og Maade aftrykte Telegram af 27. Marts fra Hr. Patursson til Hr. Mortensen (Side 18) — hvorefter det ikke er uden Komik, at Hr. Patursson med kursiverede Bogstaver udbryder: *„Dette Telegram er jo Kommissionen kendt med"*, eftersom dette jo umulig kan være skjult for nogen Læser af Kommissionens Beretning.

Det springende Punkt i denne Forbindelse ligger imidlertid et helt andet Sted. Destoværre for Hr. Patursson er der nemlig et andet Telegram, som Kommissionen af gode Grunde ikke har kunnet finde — nemlig fordi det slet ikke eksisterer — og det er det Telegram, som vilde have forklaret, hvorfor Hr. Mortensen telegraferede den danske Gesandt i Londons Adresse til Hr. Patursson (i Stedet for til Hr. Ziska). Om dette Telegram har Hr. Patursson i sin første Forklaring for Kommissionen oplyst: „Jeg havde for det Tilfælde, at vi skulde sende Adressen direkte til London til den danske Gesandt, hvad vi en Tid nærmest havde i Sinde, *telegraferet* til *Mortensen* og spurgt ham om Gesandtens Adresse". Men som allerede oplyst i Beretningen er en saadan Depeche *„ikke* blevet afsendt til Hr. Mortensen fra Færøerne mellem den 18. Marts og den 5. April, altsaa de yderst tænkelige Tidsgrænser".

Det er ikke Hr. Mortensens Hukommelsesfejl — der netop kun har „psykologisk" Betydning —, men det her omhandlede Telegrams Ikke-Tilstedeværelse, som „har været en af Grundpillerne" for Kommissionsflertallets Udredning.

„Retningen" Island-Amerika.

Hr. Patursson gaar atter her i Gang med det Sisyphosarbejde at søge bevist, at Amtmand Rytter intet som helst har gjort for at skaffe Varer fra Amerika, eventuelt ogsaa over Island, ja, at han endog „haardnakket og stædigt" har modsat sig „at arbejde for den frie Vej Vest over".

Det var imidlertid ikke for meget forlangt af Hr. Patursson, at han endelig kunde begribe, at det overfor en Bevisførelse som den af Kommissionens Flertal i Beretningen Side 35, 36, 38 og 41 førte er haabløst at gentage denne urigtige Paastand, selv om man har Dristighed nok til at betegne den som „det korrekte Billede". Man henviser i saa Henseende paany bl. a. til hele Korrespondancen imellem den af Hr. Patursson selv citerede Grosserer Chr. Nielsen og Amtmand Rytter i Marts—Juni 1917, ligesom til Johnsen & Kaabers Telegramudveksling med Amtmanden i samme Tidsrum, hvoraf det Aktstykke for Aktstykke fremgaar, hvorledes der ustandselig er bleven arbejdet fra de danske Autoriteters Side paa *ogsaa* at skaffe Varer Vest fra, eventuelt via Island. Hr. Patursson sigter stadig efter Amtmand Rytter. Havde han ramt, var det imidlertid ikke blevet Amtmanden, men Justitsministeriet. Dette har nemlig under 18. August 1917 erklæret:

„Væsentlig paa Grundlag af Henvendelser fra Amtmanden har Regeringen under hele Krigen draget Omsorg for Færøernes Forsyning med Varer navnlig fra Danmark og England. *Ogsaa Spørgsmaalet om Forsyning fra Amerika har længe før Adressens Fremkomst haft Regeringens Støtte.*"

Yderst betegnende for den Maade, hvorpaa Hr. Patursson opridser sine „korrekte Billeder", turde det være, at han i sit Citat af Chr. Nielsens Skrivelse af 11. April til Amtet har oversprunget følgende Sætninger:

„Jeg har prøvet at faa det arrangeret, at „Island" tog Petroleum til Island, hvoraf en Del skulde tilhøre Færøerne, som saa selv maatte hente Petroleumen; men end ikke det kan arrangeres. Imidlertid vil Schrøder og Borchsenius gøre, hvad de kan, for at faa Forsyning til Færøerne *enten fra Amerika* eller herfra, hvis det kan lade sig gøre."

At erstatte saadanne Sætninger, der direkte modbeviser Rigtigheden af Hr. Patursons Udsagn, med nogle Prikker, er en af de mange Ting, som just ikke skal øge Tilliden til Hr. Patursons Argumentation.

Men hvorfor overhovedet bestandig vende tilbage til alle disse mange Forsøg paa at skaffe Varer fra Amerika, naar det sikre ved Sagen dog er dette, at de danske Myndigheder samtidig med disse Forsøg, som paa Grund af Omstændighederne først senere førte til noget, virkningsfuldt fik løst den foreliggende Opgave: *rettidig* at skaffe Øerne den nødvendige Forsyning — nemlig hernedefra —, hvad det dog i denne Sammenhæng ene kommer an paa!

Hr. Patursson har da ogsaa selv en levende Følelse af, at det egentlig aldeles ikke nytter paa dette Grundlag at rette Bebrejdelser mod Amtmand Rytter, idet han tyer til den Vending, at hvis Flertallet vedblivende vil „paastaa", hvad der er den rene og tørre Sandhed, saa vil han „derimod paa Forhaand sige, at dette vil ingen Færing tro."

En saadan — for at bruge Hr. Paturssons egen Udtryksmaade — „umotiveret og hensynsløs Sigtelse" mod de Færinger, der med Rette betegnes som „ligesaa oplyste" som (herværende) „danske Mænd og Kvinder": at „ingen" af dem „vil tro", hvad klart og uimodsigeligt bevises for dem, overlader Kommissionen trøstig til en *Færing* at fremsætte.

Hvad *Sprogsagen* angaar har Kommissionens Flertal aldeles ikke stillet sig paa noget som helst nyt Standpunkt, men ganske simpelt ønsket den hidtil herskende Tilstand opretholdt.

Angaaende Undervisningssproget under den siden Begyndelsen af Halvfjerdserne indførte Ordning af Skolevæsenet har Provst Hammershaimb, der væsentlig bidrog til Genoprettelsen af Skolerne omkring i Bygderne paa Færøerne og „ubestridelig besad et indgaaende Kendskab til disse Skolers Virksomhed og Arbejdsmetode", oplyst om Forholdet: „Danske Lærebøger er Grundlag for Undervisningen, til hvilken begge Sprog bruges, dog mest Dansk."

Om de sidste Aar før 1910 er det oplyst, at der har været en Tendens til at udvide Brugen af Færøsk, men der var fremdeles en Del Skoler, hvor der ved Undervisningen gennemgaaende taltes mere Dansk end Færøsk, ja, der fandtes endog en Del ældre Lærere, som udelukkende talte Dansk ved Undervisningen. At der paa den anden Side var andre Skoler, hvor Færøsk overvejende benyttedes, gav netop Anledning til, at Flertallet i det Udvalg, som i 1910 nedsattes angaaende Undervisningssproget i de færøske Skoler, hævdede, at Forholdene paa dette Omraade trængte til at reguleres, da det aabenbart ikke burde bero paa hver enkelt Lærers Forgodtbefindende, hvilket Undervisningssprog der benyttes i Skolerne. Og Flertallet fortsætter:

> „Nu er det imidlertid ganske klart, at det danske Sprogs hele Stilling i vort offentlige og kulturelle Liv — blandt andet som vort Kirkesprog — med Nødvendighed maa kræve, at Børnene i vore Folkeskoler maa lære ikke alene at læse og skrive dette Sprog, men ogsaa med Lethed at forstaa det, naar det bliver talt, og uden Vanskelighed at kunne tale det. Men Øvelsen gør Mesteren, og skal dette kunne naas, maa der ikke blot i de for Danskundervisningen bestemte Timer, men ogsaa ved den mundtlige Undervisning i de andre Fag gives Børnene Lejlighed til at høre og tale Dansk; kun paa den Maade kan de opnaa den fornødne Færdighed i paa Dansk at gøre Rede for det, som de have lært. At forstaa Færøsk og at udtrykke sig paa Færøsk, det lærer Børnene hovedsagelig udenfor Skolen, tildels allerede inden Skolegangens Begyndelse; at forstaa Dansk og udtrykke sig paa Dansk, det maa Børnene lære i Skolen; dette maa stadig erindres, naar man skal overveje de to Sprogs Stilling i vore Skoler."

I Overensstemmelse hermed lyder Hovedbestemmelsen i den under 16. Januar 1912 udstedte Skoleanordning saaledes:

„Der bør ved Undervisningen lægges Vægt paa, at Børnene, forinden de tilegne sig Lærestoffet, lære at forstaa og tale det danske Sprog, saa at de mundtlig kunne gøre Rede for det i hvert af Skolefagene lærte saavel paa Dansk som paa Færøsk. — Tilegnelsen af Stoffet kan og bør, særlig for de yngre Børns Vedkommende, lettes ved Benyttelse af Børnenes sædvanlige Talesprog, Færøsk, medens det, for at den fornødne Færdighed i Brugen af det danske Sprog kan opnaas, er nødvendigt, at Undervisningen i de enkelte Fag, navnlig overfor de ældre Børn, hovedsagelig foregaar paa Dansk".

Dette er i Samklang med, at „den overvejende Del af den færøske Befolkning maa siges at ønske, at det danske Sprog i det væsentlige maa bevare den gennem Aarhundreder hævdede Stilling som Færøernes officielle Sprog og egentlige Kultursprog".

Det er da ogsaa paa et tilsvarende Grundlag, nærværende Kommissions Flertal har stillet sig, og man vil derefter have let ved at forstaa, hvor fuldkommen Hr. Patursson skyder over Maalet, naar han udbryder: „Færingerne skal under dansk Skoletvang, selv om de skal gaa til Grunde som et særligt Folk. — Et herligt Prøjserstyre!"

Hvis Hr. Patursson skulde have forbundet nogen Mening med dette Udbrud, maatte jo nemlig efter denne hans egen Mening Færingerne *allerede* være *gaaet til Grunde som et særligt Folk*.

Naar endelig Hr. Patursson agitatorisk skriver: „Det er altsaa *for det danske Riges Enheds Skyld og ikke for Færingernes egen Skyld, at vi skal tvinges ind under dansk Skolesprog*",*) — saa maa man dog her overfor modsat spørge, om ikke ogsaa Færingerne ligesom hidtil, ligesom i Aarhundreder, vel skulde være tjente med, at det danske Riges Enhed i Henseende til Færøerne bevares.

Henvisningen til Analogi med Sønderjyderne klinger ganske falsk i danske Øren, thi ingen turde vel hernede være i Tvivl om, at i det danske Sønderjylland skal det danske Sprog herske.

Der findes endnu i Hr. Paturssons Motivbemærkninger adskillige andre løse Paastande end de ovenfor paaviste, men da der for disses Vedkommende end ikke er gjort noget Forsøg paa at *hjemle* dem,**) finder man ingen Anledning til at gaa ind derpaa. At Hr. Patursson i sine stærkt separatistiske Tendenser er tilfreds med Justitsminister Zahles færøske Politik og kun har Lovord om denne, er ganske ligetil, og allerede heri ligger der en lidet smigrende Karakteristik af samme Politik. At Hr. Patursson vedblivende søger at identificere sig selv og sin egen Retning med *Selvstyrepartiet*, skal kun i Forbigaaende konstateres: da man netop i Beretningen har nedlagt en stærk Forvaring mod denne for Selvstyrepartiet farlige og nedsættende Sammenblanding, finder man saa meget mindre Anledning til at beskæftige sig med de Konsekvenser, han heraf søger at drage ved at beskylde Flertallet for at have rettet sin Kritik mod Selvstyrepartiet *som saadant* i Stedet for mod Hr. Paturssons snævrere Kreds.

Overfor alle Hr. Paturssons Forsøg paa at sværte Kommissionens Flertal i Færingernes Øjne skal dette sluttelig udtale, at det har saa urokkelig en Tillid til denne Befolknings sunde Sans, at det ganske kan underskrive Hr. Paturssons Citat af Sjøarbøndinns Kvad for hundrede Aar siden: „Annað skal enn orðabrask, Noregis menn at vinna".

---

*) Udhævet af Hr. Patursson.

**) Saaledes navnlig ikke i hans første Afsnit, betitlet „Skipper- og Navigatørforeningens Andragende til den engelske Konsul af 24. Februar 1917 og Framburdsfelagets Andragende til samme af 7. Marts s. A.". Naar det heri hedder: „Følgende Kendsgerninger foreligger", og der senere tales om „foranførte Fakta", saa er det nok heroverfor at paapege, at der for den faktiske Rigtighed af disse „Kendsgerninger" end ikke er søgt ført Skygge af Bevis.

Ved Kommissionens Møde den 15. Januar 1920 har ovennævnte *Mindretal* (Bramsnæs, Martin Olsen og Trier) paa den fraværende Hr. Paturssons Vegne fremsat et Ønske, han har udtalt om eventuelt at faa Adgang til at føje nogle Bemærkninger til Flertallets Imødegaaelse af hans Fremstilling.

Flertallet (Frandsen, Godskesen, Hauch, Kragh, Jørgen Pedersen, Piper og Schovelin) har ikke ment at kunne imødekomme dette Ønske under Hensyn til, at Hr. Patursson selv har meddelt Kommissionen, at han »ikke ønskede at afgive Betænkning«, men vilde indskrænke sig til de af ham nedsendte Modbemærkninger, samt at han, der siden 16. Juni 1919 har opholdt sig paa Færøerne, hvorfra han skriftlig har nedsendt sine Indlæg, endnu ikke havde givet Møde den 15. Januar 1920, den Dato, som forud enstemmig af Kommissionen var fastsat som Afslutningsdagen.

Sluttelig skal *Kommissionens Formand* i Anledning af Hr. Paturssons Klage over, at Kommissionen skulde have »udeladt betydningsfulde Dele« af Hr. Paturssons Indlæg, oplyse følgende.

Stoffets Sigtning med Offentliggørelse for Øje er foretaget af et Udvalg, bestaaende af d'Hrr. Bramsnæs, Kragh, Trier og Kommissionens Formand. Efter dette Udvalgs Indstilling til Kommissionen er Afgørelserne trufne. Det ledende Synspunkt for disse har været at bortskære, hvad der laa fuldstændig udenfor den ved Kommissoriet skarpt stillede Opgave. Saaledes er udeladt et Afsnit, som indeholder en Erklæring fra Landbrugskonsulent M. Winther Lützen angaaende Anvendelse af 1000 Kr. af Landbrugslotteriets Overskud og nogle dertil knyttede Bemærkninger om Landbrugsministeriets Syn paa Fóroya Bondafelag — hvilke Udeladelser er sket i Overensstemmelse med, at de øvrige Aktstykker denne Sag vedrørende ej heller er medtagne i Kommissionens Bilagssamling. Paa samme Maade har Kommissionen ikke fundet Anledning til at offentliggøre fremsatte Klager over fhv. Amtmand Rytters administrative Forhold som Leder af Handelsforvaltningen, hans Anvendelse af de ham betroede Statsmidler, hans Virksomhed som Godsbestyrer o. lign., for hvilke Anliggenders Behandling Kommissionen ikke kan være det rette Forum. I øvrigt er — med den nedenfor behandlede særlige Undtagelse — foruden nogle ganske korte Gentagelser af, hvad Hr. Patursson andetsteds udførligere har udviklet, kun udeladt en vidtløftig Afhandling om Kirkebøgaards Historie og Arkæologi, begyndende med Ordene: »Kirkebø har allerede før Aar 800 ifølge Runeindskrifter været bebygget af norske Vikinger« og strækkende sig derfra henimod 1100 Aar ned i Tiden.

Ganske særlig har Hr. Patursson »paa det stærkeste paatalt«, at Kommissionen har undladt at trykke en Oversigt over Resultaterne af de Henvendelser, der henholdsvis fra færøsk og dansk Side er rettet til engelske Myndigheder for at sikre de færøske Besejlingsforhold Vest over til Island og Amerika. Oversigten indeholder for det første en Gengivelse af andetsteds i Beretningen og dens Bilag omtalte og i deres Helhed offentliggjorte Dokumenter, saasom Skrivelse af 24. Februar 1917 fra Færøernes Skipper- og Navigatørforening, Skrivelse af 6. Maj 1917 fra Havnar Framburdsfelags Bestyrelse, den noksom omtalte Folkeadresse samt endelig en Skrivelse af 18. Juli 1918 fra Landstingsmand Patursson til Udenrigsministeriet — den sidste refereret i hans Redegørelse for Kommissionen Side 242 f. De paa Foranledning heraf fremkomne Skrivelser fra det danske Gesandtskab i London af 21. August, 25. September og 7. Oktober 1918 er af den selvfølgelige Grund udeladte, at hvad der overhovedet er sket efter nærværende Kommissions Nedsættelse med det Formaal at undersøge visse bestemt angivne Fortidsbegivenheder, ikke med Rette kan siges at henhøre under eller vedkomme det Kommissionen paalagte Hverv.

I Henhold til de Kommissionen givne Forskrifter afgives foranstaaende Indberetning med Tillæg til det høje Landsting.

Christiansborg, d. 15. Januar 1920.

Bramsnæs. Frandsen. Godskesen,
Formand.

Hauch. Kragh,
Sekretær. Martin Olsen.

Jørgen Pedersen,
Næstformand. Piper. Schovelin.

Trier.

J. Patursson var fraværende ved Beretningens Afgivelse.

Bilag 1.

Kirkebø, Færøerne, 10. Januar 1920.

Landstingsmand Godskesen, Rigsdagen, Kbhvn.

Paa Grund af manglende Postforbindelse afskaaret fra at møde i København før ved Maanedens Slutning.

Patursson.

Bilag 2.

Fortegnelse over Litteratur, hvortil der er blevet henvist under Kommissionens Afhøringer, samt over enkelte andre Værker omhandlende Færøernes Topografi, Næringsveje eller Historie.

Færøernes Topografi m. v.

L. Jacobson Debes: Færoa et Færoa reserata. Thorshavn 1903.
J. Landt: Forsøg til en Beskrivelse over Færoerne. Kbh. 1800 (ill.).
A. Berg: Bidrag til Kundskab om Færoerne. Kbh. 1889
H. I. I. Sørensen: Nogle Bemærkninger om Færoerne. [Kbh. 1859].
M. J. Sand: Generalstabens Opmaaling af Færoerne. Kbh. 1897.
J. F. Ronne: Færøerne. Landet og dets Beboere. Kbh. 1900. (Ill.).
Report on the Faroe Islands. Lond. 1901.
D. Bruun: Fra de færøske Bygder. Kbh. 1904. (Ill.)..
C. H. Ostenfeld: Færoernes Naturforhold. Kbh. 1905.
J. Patursson: Froa Færöyarne. Oslo 1907.
E. Åkesson: Færoarna. Sthlm. 1911. (Ill.).
E. Lehmann: Auf den Färöern. Berl. 1913. (Ill.).
T. Sørensen: Færoerne for 30 Aar siden og nu. Thorshavn 1913.
H. Reynolds: Hos gammelt norsk Folk, Rejseskildringer fra Færoerne. Kria. 1905. (Ill.).
D. Bruun: Turistruter paa Færoerne I. Kbh. 1917. (Ill.).
T. Tarnovius: Færoers-Beskrivelser. Tórshavn 1908.

Færøernes indre Forhold.

J. Patursson: Tingstarv og onnur Verk. [1902].
S. Patursson: Fra Færoernes næringsveje. Kria. 1918. (Ill.).
I. H. Schrøter. Til Lagtinget. Thorshavn 1892.
Forslag og Betænkninger afg. af den færøske Landbokommission. Nedsat i Henhold til Lov af 1908. Kbh. 1911. (Ill.).
C. E. Flensborg: Plantning paa Færoerne. (Thorshavn 1903).
D. Bruun: Gammel Bygningskunst paa Færoerne. Kria. 1907. (Ill.).

S. Frederiksen (o: Svend H. Grundtvig): Dansken paa Færoerne, Sidestykke til Tysken i Slesvig. Kbh. 1845.
Richard Long: Færöisk-Dansk. „Tilskueren" for 1918.
S. Widding: Om færøske Forhold. „Højskolebladet" for 1919.
Th. Sørensen: Endnu noget om Færøske Forhold. „Højskolebladet" for 1919.

Færøernes Historie og Litteratur.

Færeyinga Saga eller Færøernes Historie i den islandske Grundtext med færøisk og dansk Overs. Udg. af C. C. Rafn. Kbh. 1832.

Sagaen om Trond i Gata og Sigmund Brestesson eller Færøingernes Saga. Overs. af A. Bugge. Kria. 1901.

Diplomatarium Færoense. Við....J. Jakobsen. Kbh. 1907.

J. Jakobsen: Færøsk Sagnhistorie med Overs. over Øernes alm. Historie og Litteratur. Tórshavn 1904..

F. Petersen. Tale ved Altingets Aabning 1882. Thorshavn 1883.

J. Patursson: Foredrag paa det politiske Mode i Thorshavn den 1. Maj. Thorshavn 1898.

J. Patursson: Færøsk Politik. Kbh. 1903.

[I. T. L.] Effersøe: Færøernes Stilling i det danske Rige. Kbh. 1907.

G. Brandes: Færøerne og den engelske Fare. Saml. Skrifter XVIII. Kbhvn. 1910.

(O. Effersøe): Folketingsvalg og Lagtingsvalg. Justitsminister Zahle. Thorshavn 1918. (Ill.).

(J. Jakobsen): Biskop Erlend af Kirkebo. (Thorshavn 1901).

D. Bruun: Blokstuerne paa Kirkebo og i Thorshavn. Kbh. 1904. (Ill.).

D. Bruun: Færøske Bygdekirker. Kbh. 1904. (Ill.).

Föroya fólkaháskúlafelag. Ársskrift fyri 1916. Tórshavn.

Föroya fólkahás kúlafelag. Árbok fyri 1917. II. Tórshavn.

Færøsk Anthologi ved V. U. Hammarshaimb. 1—2. Kbh. 1891 (m. Register og Ordsamling af J. Jakobsen).

BILAG

til

Beretning til Landstinget

afgiven af

Den af Tinget i Henhold til Grundlovens § 45
nedsatte Kommission

til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Aktstykker. Vidneafhøringer.

Kobenhavn.
Trykt hos J. H. Schultz A/S.
1919.

Aktstykker.

Hovedregister til Aktstykkerne.

		Side.	Indholds-fortegnelse Side.
1. Del.	Folkeadressen. — Embedsmændenes Afskedsbegæring. — Tillidsadresse til Justitsministeren m. v.	1—97	1
	Supplement til 1. Del. Skrivelser fra cand. juris Edw. Mortensen og Købmand Andreas Ziska. — Skrivelser fra Redaktør J. Mortensen og Lagtingsmand Nyholm Debess. — Telegrammer vedr. Folkeadressen og Blokadesituationen.	99—131	100
2. Del.	Sprogsagen. — Provsteudnævnelsen 1918.....	133—158	134
3. Del.	Tilbudet af 1906. — Partiprogrammer m. v. — Lagtingsvalgloven m. m.	159—194	160
4. Del.	Færøernes Forretningsforbindelse med Amerika.....	195—214	196
5. Del.	Erklæringer og Vidneudsagn ang. Forløbet af et Møde i Lagtingsbygningen d. 12. August 1914	215—225	216
6. Del.	Forskellige Aktstykker	227—240	228

1ste Del.

Indholdsfortegnelse.

Afsnit I.

Folkeadressen.

1. Telegram fra Færø Amt af $^{24}/_{3}$ 17.
2. Andragende til Storbritanniens Regering af Marts 17.
3. Vareforsyningsudvalgets Udtalelse af $^{21}/_{3}$ 17.
4. Lagtingsudvalgets Betænkning over Folkeadressen af $^{3}/_{4}$ 17.
5. Lagtingsudvalgets Betænkning over Forslag om Fællesindkøb med Island af Varer fra Amerika m. m. af $^{4}/_{4}$ 17.
6. Færø Amts Skrivelse til Justitsministeriet af $^{18}/_{4}$ 17.
7. a. Færø Amts Skrivelse til det britiske Konsulat i Thorshavn af $^{8}/_{3}$ 17.
   b. — — - — - — - $^{23}/_{3}$ 17.
   c. Svarskrivelse fra det britiske Konsulat i Thorshavn til Færø Amt af $^{23}/_{3}$ 17.
8. Udenrigsministeriets Telegramudveksling med Gesandtskabet i London af $^{18}/_{4}$. $^{19}/_{4}$. $^{23}/_{4}$ og $^{18}/_{5}$ 17.
9. Justitsministeriets Tak til Lagtinget af $^{22}/_{6}$ 17.
10. Færø Amts Skrivelse til Justitsministeriet af $^{23}/_{7}$ 17.
11. Skrivelse fra Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden til Justitsministeren af $^{23}/_{7}$ 17.
12. Telegram fra Justitsministeriet til Færø Amt af $^{18}/_{8}$ 17.
13. Skrivelse fra Folketingsmand Edw. Mortensen til Justitsministeriet af $^{15}/_{9}$ 17.
14. Færø Amts Skrivelse til Justitsministeriet af $^{3}/_{11}$ 17.
15. Amtmandens Erklæring af $^{8}/_{2}$ 18.
16. Erklæringer i „Tingakrossur" for $^{20}/_{3}$ 18 af
    Folketingsmand Edw. Mortensen,
    Havnar Framburðsfelag,
    6 Lagtingsmænd,
    Købmand Ziska.
17. Færø Amts Skrivelse til Justitsministeriet af $^{26}/_{3}$ 18
    bilagt med:
17 a. Amtets Skrivelse til Konsul Coates af $^{21}/_{3}$ 18.
17 b. Konsulatets Svarskrivelse til Amtet af $^{21}/_{3}$ 18.
17 c. Erklæring af Vicekonsulerne Evensen og Lützen af $^{23}/_{3}$ 18.
18 a. Skrivelse fra Kongsbonde Patursson til Justitsministeren af $^{2}/_{4}$ 18.
18 b. — - — - — - $^{3}/_{4}$ 18.
19. Brevveksling mellem Justitsministeriet og Amtmand Rytter af $^{12}/_{4}$. $^{18}/_{4}$. $^{2}/_{5}$ og $^{13}/_{5}$ 18.
20. Skrivelse fra cand. juris Edw. Mortensen til Justitsministeren af $^{3}/_{6}$ 18.
21. Skrivelse fra Kongsbonde Patursson til Justitsministeren af $^{9}/_{6}$ 18
    bilagt med:
21 a. Skrivelse fra Købmand Ziska til Kongsbonde Patursson af $^{19}/_{5}$ 18.
21 b. Erklæring af Sekretær A. Brend af $^{19}/_{5}$ 18.
21 c. Privat Brev fra Købmand Ziska til Redaktør Mortensen af $^{13}/_{4}$ 17.

Tillæg. „Adressen og Amtmand Rytter". Af „Tingakrossur" for 10. April 1918.

Afsnit II.

Embedsmændenes Afskedsbegæring.

22. Skrivelse fra Færo Amt til Justitsministeren af $^{5}/_{3}$ 18.
23. Telegram fra Justitsministeren til Amtmanden af $^{12}{}_{3}$ 18.
24. — - — - -- - $^{15}/_{3}$ 18.
25. Telegram fra Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden til Justitsministeren af $^{17}/_{3}$ 18.
26. Embedsmændenes Ansøgning om Forflyttelse eller Afsked af $^{18}/_{3}$ 18.
27. Justitsministerens Telegram til Embedsmændene af $^{20}/_{3}$ 18.
28. Amtmandens Telegram til Justitsministeriet af $^{21}/_{3}$ 18.
29. — — - — - $^{1}/_{4}$ 18.

Afsnit III.

Tillidsadresse til Justitsministeren m. v.

30. a. Forslag til Tillidsadresse fra Lagtinget af $^{13}/_{5}$ 18.
b. Mindretalsindstilling af $^{16}/_{5}$ 18.
c. Flertalsindstilling af $^{16}/_{5}$ 18.
31. Forslag til Beslutning angaaende Landstingskommissionens Arbejde af $^{10}/_{8}$ 18.

Bilag.

Til 6.

I. Tingakrossur af $^{14}/_{3}$ 17 „Selvstyremændenes Ting".
II. — - $^{21}/_{3}$ - „Samdrægtighed" og „Vejen".
III. — - $^{28}/_{3}$ - „Adressen".
IV. — - $^{4}/_{4}$ - „Vejen til Island" og „Hungersbaandet".
V. Føroyatidindi - $^{12}/_{3}$ - „Spørgsmaal og Forslag".
VI. — - $^{26}/_{3}$ - »Maal og Midler".

Til 10.

VII. Tingakrossur af $^{11}/_{7}$ 17 „Sejltilladelse".
VIII. — - $^{18}/_{7}$ - „Sejltilladelsen".
IX. Føroyatidindi - $^{6}/_{7}$ - „Færøernes Handelspolitik".

Afsnit I.

Folkeadressen.

1.

Telegram fra Amtet den 24. Marts 1917.

Strengt fortroligt. Grunden til Lagtingets Sammenkaldelse er, at der er udsendt et Cirkulære til almindelig Underskrift blandt Befolkningen fra en herværende politisk Forening, indeholdende en direkte Henvendelse til den engelske Regering angaaende Færøernes Besejling. Patursson er den delvis skjulte Ophavsmand til denne Adresse, og Tanken støttes af de herværende Blade Tingakrossur og Føroya Tidende. — Jeg har ingen som helst Beviser for, at den engelske Konsul direkte eller indirekte har nogen Andel heri, men jeg tør ikke helt bortse fra denne Mulighed og har min Opmærksomhed henledt derpaa. — I øvrigt er der ikke Anledning for Ministeriet til at foretage noget for Øjeblikket.

Rytter,
Amtmand.

2.

Til Storbritanniens Regering.

Den hjemmeværende færøske Befolkning sender gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting følgende Andragende i Tillid til den britiske Regerings Højsind:

„Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse til at sejle med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende."

Ved Henvendelse til Island har vi Færinger faaet Tilsagn om fælles Vareindkøb i Amerika, hvis vi selv kan føre Varerne hjem til Færøerne fra Island, og derfor henvender vi os til Storbritanniens Regering med førnævnte Andragende.

Den færøske Befolkning nærer det Haab, at dette vort Andragende vil blive bevilget, da vi tror, at den høje Regering fuldt ud kan forstaa, hvor langt vanskeligere det er for os — knap 20 000 Indbyggere — at kunne bjærge os i denne Tid, end det vil være for større Nationer med stort Antal Fragtskibe.

Naar Færøernes Befolkning, som hovedsagelig bestaar af fattige Fiskere, skal fragte Skib med Varer i denne Tid, maa vi som Sikkerhed for Skib og Ladning stille omtrent al den Pengebeholdning, der findes her i Landet, saa det vilde betyde fuldstændig økonomisk Ruin og tillige Hunger, ifald det til os fragtede Skib med Varer sænkedes i Havet. Vi har i 2 Maaneder været aldeles afskaarne fra Omverdenen, hvad Tilførsel af Levnedsmidler angaar, og den Beholdning af Melvarer, som endnu findes her, vil ikke strække længere end nogle Uger. Der har ikke kunnet sendes os noget fra de Pladser, hvor vi plejer at købe, fordi Skibsfarten ad den Vej er standset aldeles. Vi er derfor henviste til kun at stole paa os selv og mener ogsaa selv at kunne skaffe os tilstrækkelig Forsyning, om fri Sejlads opnaas.

Den færøske Befolkning sætter sin fulde Lid til den britiske Regerings Højsind, og vi har al Grund til at gøre dette, fordi der fra Englands Side tidligere i Krigstid, nemlig i 1809, er givet den færøske Befolkning lignende og større Indrømmelser og det endda paa et Tidspunkt, hvor det Land, hvortil Færøerne var knyttet, taltes blandt Englands Fjender.

Underskrevne færøske Mænd og Kvinder over 18 Aar giver ovenstaaende Andragende vor fulde Tilslutning.

i Marts 1917.

3.

Til Færøernes Befolkning.

Vi undertegnede Medlemmer af Lagtingets Vareudvalg maa paa det alvorligste fraraade ærede Medborgere at underskrive en i disse Dag omsendt Henvendelse til Storbritanniens Regering vedrørende Færøernes Forsyning med Levnedsmidler.

Der føres nemlig i denne Tid Forhandlinger om dette Spørgsmaal mellem den danske og den engelske Regering, og alle nødvendige Oplysninger om de færøske Forhold i Øjeblikket er ved vor Medvirken tilstillet den danske Regering, og det er derfor vort Skøn, at en Forhandling mellem nogle Lagtingsmænd og den engelske Regering kun kan forsinke og skade de Forhandlinger, som føres mellem de to Regeringer, selv om disse enkelte Lagtingsmænd som Grundlag for deres Indgriben kan henvise til en Adresse fra en større eller mindre Del af den færøske Befolkning, og selv om man — som vi — regner med, at den engelske Regering har den største Sympati for den færøske Befolkning.

Ved at underskrive Adressen og derved bidrage til, at der gribes forstyrrende ind i de Forhandlinger, der allerede føres mellem de to Regeringer, vil den færøske Befolkning absolut skade den Sag, som man ønsker at gavne. Vi maa derfor gentage, at vi paa det bestemteste fraraader Folk at underskrive Adressen, og vi fralægger os alt Ansvar for de Følger, et saadant Skridt maatte medføre.

Vi skal tilføje, at der fra Amtets og Vareudvalgets Side allerede forlængst er foretaget alle de Skridt, som vi anser for hensigtsmæssige og gennemførlige for Færøernes Forsyning med Levnedsmidler, og de telegrafiske Meddelelser, som jævnlig tilgaar os, berettiger os til at tro, at vore Anstrengelser vil føre til det forønskede Resultat.

Vareforsyningsudvalget, den 21. Marts 1917.

H. A. Djurhuus. **S. P. úr Konoy.** **Joen Poulsen.**

Rasmus Rasmussen. **A. Samuelsen.**

4.

Betænkning

fra

det af Lagtinget nedsatte Udvalg til Behandling af Sagen om en Folkeadresse til Storbritanniens Regering.

Udvalget har ikke opnaaet Enighed hverken med Hensyn til sine Forslag eller Begrundelsen af disse, men har delt sig i et *Flertal*, som bestaar af Djurhuus, Effersøe, Konoy, Matras, J. Rasmussen og Samuelsen, og et *Mindretal*, bestaaende af R. Niclasen, Patursson og J. H. Poulsen.

Flertallet tillader sig at fremføre følgende:

Da Verdenskrigen udbrød i August 1914, var Lagtinget samlet. Tinget optog straks den for Færøerne ved Krigen foraarsagede Situation til Behandling. I Løbet af Samlingen blev der taget Beslutning om og iværksat forskellige Foranstaltninger, særlig med Hensyn til Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler.

Ved Slutningen af Samlingen vedtog Tinget den 10. September s. A. enstemmig overensstemmende med Lagtingslovens § 13 at nedsætte et *Udvalg paa 5 Medlemmer* (med 5 Suppleanter) til *paa Tingets Vegne sammen med Amtmanden at behandle og træffe Afgørelse i Sager vedrørende Foranstaltninger i Anledning af Krigen*, jfr. Lagtingstidende for 1914, Side 126 og 127.

Det nævnte Udvalg (almindelig benævnt Vareforsyningsudvalget) nedsattes ogsaa i de to paafølgende ordinære Samlinger (i 1915 og 1916), *idet Udvalget stedse blev valgt af Tingets to Valggrupper efter Forholdstalsvalgmaaden.*

En Hovedopgave for Udvalget var at sørge for, at Øerne blev forsynede med de forskellige Nødvendighedsartikler, som vi trængte til at faa tilførte ude fra. Udvalget har handlet efter det Princip, at der til enhver Tid burde forefindes saa stor Forsyning her paa Øerne af de omhandlede Artikler, som kunde dække Øernes Forbrug i mindst 3 Maaneder. I dette Øjemed holdt Udvalget sig underrettet om de ved hver Maaneds Begyndelse forhaandenværende Varebeholdninger og om ankommende Vareforsyninger.

For at sikre Tilførselen (supplere Beholdningen) og til Dels ogsaa for at regulere Varepriserne iværksatte Vareforsyningsudvalget tillige Indkøb for Amtskommunens Regning, samtidig med at Købmændenes Indførsel af Varer vedblev.

Udvalget har i Overensstemmelse med Lagtingslovens § 13 paa fyldestgørende Maade gjort Tinget Regnskab for de Foranstaltninger, som det har truffet, og Tinget

har været fuldt tilfreds med Udvalgets Virksomhed. Man skal i saa Henseende henvise til, at Tinget i 1915 enstemmig vedtog saalydende Udtalelse:

„1) at den af Amtmanden med Støtte fra et staaende Udvalg af Lagtinget udøvede Virksomhed til Færøernes Forsyning med Levnedsmidler har været meget tilfredsstillende saavel med Hensyn til de indkøbte Varers Art, Mængde, Kvalitet og Udsalgspris — hvorved det uden Fastsættelse af Maksimalpriser er lykkedes at holde Købmændenes Detailpriser saa langt nede, som man efter Verdenssituationen med Billighed kan vente — som med Hensyn til det finansielle Resultat af Virksomheden.

2) at man ønsker, at Virksomheden indtil videre fortsættes paa samme Maade".

Jfr. Lagtingstidende for 1915, Side 218 og 221.

I 1916 fremkom ingen udtrykkelig Udtalelse fra Tinget herom, men det er bekendt for alle Tingets Medlemmer, at der ikke under Tingets Forhandlinger fra noget af Tingets Medlemmer blev udtalt Utilfredshed med Udvalgets Virksomhed. Denne erkendtes tværtimod som aldeles fyldestgørende, og samtlige Udvalgets Medlemmer blev genvalgte uden Modsigelse.

Ved Tysklands Proklamering af den saakaldte „Blokade" opstod omkring den 1. Februar i Aar en meget vanskelig Situation for Færøerne, idet al Fart med Handelsskibe til og fra Øerne standsede. Tyskland forkyndte, at dets Krigsmagt vilde angribe ethvert Skib, som kom indenfor en vis Krigszone, der blandt andet omfattede Farvandet omkring England (Storbritannien og Irland), og England holdt fast paa sin formentlige Ret til at føre ethvert Handelsskib ind i en Havn i England til Visitation, hvorved altsaa paagældende Skib vilde komme indenfor Zonen og udsættes for Ødelæggelse af den tyske Krigsmagt.

Nærværende Udvalg har som Følge af fornævnte Folkeadresse særlig undersøgt, hvilke Foranstaltninger Amtmanden og Vareforsyningsudvalget har truffet for at afvende de ved den nye Situation foraarsagede Farer fra Færøerne, og man har i den Anledning faaet forelagt de Aktstykker, som vedrører dette Spørgsmaal — en Afskrift af Udvalgets Forhandlingsprotokol, Udvalgets ind- og udgaaende Korrespondance, herunder Telegrammer m. m.

Udvalgets Flertal skal paa Grundlag af de indhentede Oplysninger udtale, at Amtmanden i Forbindelse med Vareforsyningsudvalget paa bedste Maade har varetaget Befolkningens Interesser, og at intet, som kunde tjene til at sikre Tilførselen til Øerne af Nødvendighedsartikler og betrygge Næringslivet, er blevet forsømt.

Uden at fordybe sig i Enkeltheder skal man med Hensyn til de trufne Foranstaltninger udtale følgende:

Paa det Tidspunkt, da „Blokaden" blev proklameret, opholdt Amtmanden sig i København for at føre forskellige Forhandlinger paa Vareforsyningsudvalgets Vegne, og Amtmanden skred straks til Handling her i Anledning af Situationen — først og fremmest ved at sætte sig i Forbindelse med Regeringen og paakalde dennes Bistand i forskellige Retninger. Den konstituerede Amtmand og Vareforsyningsudvalget hjemme paa Øerne laa heller ikke ledigt, og efter Amtmandens Tilbagekomst i Midten af Februar blev Virksomheden ogsaa fortsat.

Hovedsagen var at opnaa Fritagelse for, at de Handelsskibe, der var bestemte til at føre Varer til og fra Færøerne, blev tvunget af den engelske Krigsmagt til at anløbe engelsk Havn indenfor Farezonen (Kirkwall) for at visiteres. Regeringen iværksatte straks Forhandlinger om dette Spørgsmaal. Desuden er der blevet truffet Foranstaltning til, at vi:

1) saa snart Skibsfarten fra en eller anden Havn — *i Amerika, paa Island* eller *København* — blev aabnet, kunde *faa Skib* til at føre Varer med her til Øerne,
2) at man saa vidt muligt kunde *faa de Varer*, der tiltrængtes, samt
3) at der *sikredes Penge* til at købe Varerne for.

Hovedspørgsmaalet og *det Spørgsmaal, som først maatte ordnes*, var, som nævnt, *Fritagelsen for* Indbringelse til *Visitation indenfor Farezonen*. Dette Spørgsmaal kunde selvfølgelig alene bringes til en god Løsning ved Forhandlinger ad *diplomatisk* Vej imellem *vor* og den *britiske Regering*, men Forhandlingerne maatte have deres Tid og kunde *ikke ventes afsluttede hurtig*.

Heldigvis havde vi en *Forsyning* af de nødvendigste Artikler, der var tilstrækkelig for *4—5 Maaneder*. Det kneb mest med Margarine og Salt. Den førstnævnte Artikel og enkelte andre Varer har vi faaet hertil med to af Marinens Skibe, og Tilførselen af Salt blev hurtig bragt i Gang. Af andre Foranstaltninger, som blev iværksat, skal nævnes, at Udrustningen af Fiskerskibe til den forestaaende Fiskerisæson blev støttet bl. a. ved Iværksættelse af Kuldrift. Brødkort og Sukkerkort blev indførte for at regulere Forbruget af Korn, Mel, Brød og Sukker.

Paa et Tidspunkt, da de forhaandenværende Varebeholdninger var svundne en Del ind, og da det i særlig Grad var af Vigtighed at bevare Besindigheden, blev der imidlertid rejst en Agitation blandt Befolkningen, som var egnet til at gribe forstyrrende og derved skadeligt ind i Myndighedernes Virksomhed for Øernes Vareforsyning m. m.

Denne Agitation, som byggede paa den fuldstændig urigtige Forudsætning, at de paagældende Myndigheder ikke tilstrækkelig varetog vort Tarv, gav sig navnlig Udslag i en Adresse, som blev udsendt til Underskrift blandt Befolkningen.

Adressen havde følgende Ordlyd:

Se ovfr. under 2.

Forud for Adressen var foretaget Skridt til at faa Lagtinget samlet. Lagtingsmand J. Patursson havde nemlig den 14. Februar i Aar rettet en *mundtlig* Henvendelse herom til Amtmanden, hvilken Henvendelse ses at være blevet støttet af 5 andre Medlemmer af Tinget (Egholm, Niclasen, Nolsøe, J. H. Poulsen og Winther). Trods Amtmandens Anmodning om at fremsætte Opfordringen i skriftlig Form kom en saadan ikke paa det Tidspunkt. — Den 20. Marts indleverede J. Patursson en Skrivelse til Amtmanden, hvori den fornævnte Anmodning om at sammenkalde Lagtinget bringes i Erindring. Skrivelsen fremtraadte som hidrørende fra Selvstyrepartiets Valggruppe i Tinget, men Hr. J. Patursson meddelte den 27. s. M. i en Skrivelse af 26. s. M. Amtmanden, at to af Gruppens Medlemmer (Konoy og Rasmussen) ikke havde samtykket i Skrivelsen, og at det beroede paa en Fejltagelse, at deres Navne var blevet medtagne paa denne. — I Skrivelsen henvises til et medfølgende Forslag til Beslutning som Genstand for Forhandling i den eventuelle Tingsamling.

Som bekendt blev Tinget sammenkaldt af Amtmanden den 22. Marts til en overordentlig Samling den 28. s. M. i Anledning af Folkeadressen, hvilken Sammenkaldelse Flertallet finder vel begrundet.

Derimod kan Flertallet ikke indse, at der har været Grund til at sammenkalde Tinget paa noget tidligere Tidspunkt.

Herom skal man i Korthed bemærke følgende:

Den ved Begyndelsen af Februar Maaned i Aar opstaaede Situation traf os, som foran nærmere oplyst, ikke uforberedte. Lagtinget havde nedsat et staaende Udvalg til sammen med Amtmanden at handle og træffe Afgørelse i Sager vedrørende Foranstaltninger i Anledning af Krigen. Desuden kunde man fuldt ud stole paa Regeringsmyndighedernes Bistand. Vi savnede altsaa ikke Organer, der kunde handle paa vore Vegne, og vi mener, at disse Organer var i Stand til at handle for Befolkningen paa betryggende Maade. En Sammenkalden af Lagtinget kunde let foraarsage Forstyrrelse i Vareforsyningsudvalgets Arbejde og vilde i ethvert Fald tage en Del af Ansvaret fra dette. I kritiske Situationer tyer man, som bekendt, gerne til at samle Myndigheden paa færre Hænder, da disse, naar de rette Personer vælges, er mere handledygtige og navnlig er i Stand til at handle hurtigere end de mange. Hvis Lagtinget skulde samles, maatte det blive sammen til Stadighed indtil videre. Forskellige Forhandlinger var iværksatte, men de maatte selvfølgelig fortsættes og kunde kræve yderligere Foranstaltninger til enhver Tid. Et saadant stedsevarende Lagting er et *stort* og *kostbart* Apparat, som man ikke kunde sætte i Værk uden *meget tvingende Grunde, og saadanne forelaa aldeles ikke.* —

Det fremgaar ikke af Adressen, hvem der har udsendt denne. Efter Ordene i Begyndelsen af Adressen: „Den hjemmeværende færøske Befolkning sender gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting følgende Andragende . . ." skulde man tro, at Adressen i alt Fald var *underskrevet* af et vist Antal af Lagtingets Medlemmer. Imidlertid ser man, at ingen Lagtingsmand har lagt Navn til, og under Forhandlingerne i Tinget om Sagen erklærede ingen anden af Tingets Medlemmer

end J. Patursson sig for ansvarlig for Adressens Fremkomst og Udsendelse. Tiltrods herfor *kan Sagen ikke ignoreres af Lagtinget*, og vi maa tværtimod anse den for at være særdeles betydningsfuld.

Vi finder det paakrævet, at *Lagtinget underkaster Sagen en grundig Overvejelse og Behandling* og at det udtaler sin bestemte Mening om Adressen, ganske uden Hensyn til, om denne fremtræder som underskrevet af en større eller mindre Del af Befolkningen.

Inden Flertallet imidlertid kommer ind paa en Omtale af selve Adressen, skal vi fremsætte nogle Bemærkninger angaaende Betydningen af de Navne, som mulig forefindes paa denne.

Adressen havde ikke, forinden den udsendtes, været Genstand for offentlig Behandling. Den kendtes kun af faa Personer, og den virkede ganske som en Overrumpling. Vareforsyningsudvalget udstedte vel den 21. Marts en Advarsel imod at underskrive Adressen (jfr. vedhæftede Bilag)*), men Advarselen kom paa Grund af den Maade, der var blevet anvendt ved Adressens Udsendelse m. v., for sent til at gøre sin fulde Virkning.

Der foreligger ikke for Udvalget nogen Oplysning om, hvilken Tilslutning allerede Adressen har faaet, og for øvrigt har dette Spørgsmaal ikke synderlig Betydning i Betragtning af den Fremgangsmaade, som er blevet benyttet ved Adressens Udsendelse og Cirkulation.

Ganske uden Hensyn til, om Adressen er tiltraadt af flere eller færre voksne Personer, finder vi Anledning til at *tage bestemt Afstand fra den* samt at udtale os om den.

Vi betragter det for meget urigtigt og *stridende mod sand neutral Holdning*, saaledes som denne er blevet stærkt fremhævet ved mange forskellige Lejligheder af Regeringen, at der udsendes en Tillidsadresse til en enkelt af de krigsførende Magter.

Adressen er derhos egnet til at *vække Mistillid til de Myndigheder, som skal varetage vore Interesser under Krigssituationen*, nemlig Regeringen og Vareforsyningsudvalget sammen med Amtmanden. — Adressen var udsendt, *uden* at der var gjort noget virkeligt Forsøg paa at faa *oplyst, om paagældende Myndigheder havde iværksat de Foranstaltninger, som Situationen krævede.* Disse Myndigheder trængte netop til Befolkningens fulde Tillid og tillige til Ro for at kunne arbejde tilfredsstillende.

Adressen var endvidere egnet til at *forsinke og forstyrre de diplomatiske Forhandlinger*, som blev ført, og dette var saa meget mere alvorligt, som Tiden har været og er meget kostbar. En Indgriben fra en ny Side i Forhandlingerne maatte nødvendigvis bevirke et Ophold i disse, særlig naar noget nyt fremdrages, som let kunde blive skæbnesvangert og medføre, at den for os nødvendige Ordning kom for sent eller muligvis helt udeblev. Overhovedet maa det være indlysende, at *private og uansvarlige Personers Indgriben i Forhandlinger mellem Regeringerne maatte virke hemmende og skadeligt og derfor er aldeles forkastelig.*

Det maa derhos fremhæves, at Adressen hviler paa en fuldstændig *urigtig Forudsætning*, nemlig at der kan faas Varer fra Island, som kommer fra Amerika, og at det kun gælder om at opnaa den britiske Regerings Tilladelse til at føre Vareerne fra Island til Færøerne for at faa hele Sagen løst. Sandheden er den, at der *er Mangel paa Varer paa Island*, at vi *intet ved om*, hvorvidt denne Mangel *vil kunne blive afhjulpet snart.* Islands Regering udtaler udtrykkelig i et Telegram af 23. Marts i Aar til Færø Amt, at der da var en *følelig Mangel paa Varer i Landet.* Islands Regering arbejder selvfølgelig ligesom vi paa at faa Tilførsel efter Omstændighederne fra Amerika.

Et ganske enkelt Punkt, nemlig *Tilladelsen fra den engelske Regering til at føre Varer hertil fra Island*, gøres i Adressen til *Hovedsagen.* Det er let at indse, at vi, hvis vi f. Eks. faar ordnet et Vareindkøb i Amerika sammen med Island og opnaar den britiske Regerings Tilladelse til at føre disse Varer fra Amerika uden en Visitation, der kan være til Hinder for Varernes Transport over Havet, med stor Lethed vil kunne opnaa den samme Regerings Tilladelse til at føre Vareerne fra Island til Færøerne, hvis det mod al Sandsynlighed skulde blive nødvendigt at oplagre

*) Se ovenfor under 3.

Vareme midlertidigt paa Island. En saadan Tilladelse til Udførsel af Varer fra Island hertil er for øvrigt tidligere i et bestemt Tilfælde hurtigt og med stor Lethed opnaaet hos den britiske Regering. Desuden *har Vareforsyningsudvalget allerede* truffet de fornødne Skridt til en Ordning *ogsaa af dette Punkt* for det Tilfældes Skyld, at der skulde blive Brug for en Tilladelse til Udførsel af Varer fra Island.

Det fremgaar endvidere af Adressen, at denne ganske *lader ude* af Betragtning *andre* Spørgsmaal, som maatte forudsættes at kunne blive *af den største Betydning* for os. Herunder hører Fritagelse for Visitation i britisk Havn indenfor Farezonen af Skibe, som maatte sejle med Varer fra København til Færøerne. Dette sidste Punkt, hvis Betydningsfuldhed vi netop i disse Dage har faaet fuld Bekræftelse paa, da vi ved, at det første Handelsskib, som kan ventes at komme til Færøerne, siden Blokaden blev iværksat (bortset fra et Par Skibe med Salt fra Spanien) er afgaaet fra København den 2. April.

Vareforsyningsudvalget har derimod handlet ud fra den Forudsætning, at det *først og fremmest* gjaldt om at faa *de fornødne Varer* tilførte og *dernæst* at faa dem *billigst muligt*, alt *uden Hensyn til, hvorfra disse Varer kom* — om de kom fra København, Spanien, Island eller Amerika eller fra samtlige disse Steder.

Med Hensyn til de forskellige andre Urigtigheder, som indeholdes i Adressen, skal vi nævne, at der bibringes Befolkningen den Opfattelse, at den Beholdning af Melvarer, som findes paa Øerne, ikke vilde vare længere end „nogle Uger", skønt Forsyningen paa vedkommende Tidspunkt kunde række omtrent 3 Maaneder, samt at vi var henvist til kun at stole paa os selv, fordi Skibsfarten var standset paa de Pladser, hvorfra vi plejer at faa Varer — en Paastand, hvis Urigtighed er blevet tilstrækkelig oplyst ved den sidste Tids Begivenheder.

Mindretallet tillader sig at fremføre følgende:

Efter at Flertallet har stillet sig afvisende overfor de af Mindretallet som Grundlag for en eventuel Overenskomst fremsatte Forslag, har man ikke kunnet følge Flertallet i dettes videre Behandling af og Forslag i Adressesagen.

Mindretallet har derefter ikke villet fremsætte noget Forslag i Sagen, men vil i en anden af os til Lagtinget indbragt Sag fremkomme med Betænkning og Forslag vedrørende samme Spørgsmaal, bl. a. gaaende ud paa Opnaaelse af fri Sejlads med Varer mellem Færøerne—Island—Amerika og omvendt.

Forslag.

Af et *Flertal* (Djurhuus, Effersøe, Konoy, Matras, J. Rasmussen og Samuelsen):

1.*) Lagtinget udtaler i Anledning af den til Underskrift udsendte Folkeadresse sin fulde Tilslutning til den Stilling, som Tingets Vareforsyningsudvalg har indtaget til Adressen i en Henvendelse af 21. Marts d. A. til Færøernes Befolkning, og fremhæver, at det altid maa være en ufravigelig Grundsætning, at alle Henvendelser fra Færøerne til fremmede Landes Regeringer bør ske gennem vedkommende danske Statsmyndigheder, samt opfordrer alle til at afholde sig fra Indgreb i de Forhandlinger angaaende Tilførsel af Nødvendighedsartikler m. v., som føres af Regeringen eller af Vareforsyningsudvalget sammen med Amtmanden.

2.**)Lagtinget udtaler paa den færøske Befolknings Vegne en varm Tak til Regeringen for dens Virksomhed for Færøerne under Krigssituationen.

*) Vedtaget enstemmig med 14 Stemmer.
**) Vedtaget enstemmig med 20 St.

3.*) Lagtinget godkender Amtmandens og Vareforsyningsudvalgets hidtidige Virksomhed med Hensyn til Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler og andre Foranstaltninger, som er nødvendiggjorte ved Krigssituationen.

4.*) Lagtinget udtaler sin fulde Tillid til, at Regeringen, Amtmanden og Tingets Vareforsyningsudvalg ogsaa i Fremtiden paa fyldestgørende Maade vil varetage Øernes Interesser under Krigssituationen.

Thorshavn, den 3. April 1917.

H. A. Djurhuus. **Oliver Effersoe,** Formand og Ordfører. **S. P. úr Konoy.** **R. Nielasen.**

J. M. Matras. **J. Patursson.** **J. H. Poulsen.**

Joen Rasmussen. **A. Samuelsen.**

*) Vedtaget enstemmig med 14 St.

5.

Udvalgsbetænkning.

Til undertegnede Udvalg er henvist et Andragende med Bilag fra Formanden for Lagtingets Selvstyrepartis Valggruppe, hvori han paa Gruppens Vegne fremsætter Forslag om Fællesindkøb med Island af Varer fra Amerika m. m.

Udvalget har delt sig i et *Flertal* og et *Mindretal*.

Flertallet (Djurhuus, Effersøe, Konoy, Matras, J. Rasmussen og Samuelsen) skal næst at henvise til det samme Flertals Udtalelser i Udvalgsbetænkning af Gaars Dato om Folkeadressen bemærke, at de Udvalget foreliggende Oplysninger viser, at Vareforsyningsudvalget. i alt Fald siden Blokadens Indtrædelse, har haft sin Opmærksomhed henvendt paa ogsaa at skaffe Færøerne Vareforsyning fra Amerika over Island, idet Vareudvalget dels er i Forbindelse med Islands Ministerium, dels med det Kommissionsfirma i Reykjavik, der besørger Indkøb for den islandske Regering i Amerika, ligesom Udvalget fremdeles under Hensyn til eventuelle diplomatiske Forhandlinger om denne Side af Sagen har kommuniceret Justitsministeriet et Svartelegram fra Islands Ministerium.

Da Forhandlinger med Island med stor Lethed kan føres telegrafisk, mener man ikke, at der er tilstrækkelig Anledning til at sende en Mand til Island for at forhandle om Indkøb af Varer, saa meget mindre som Fællesindkøb med Island allerede i 1914 er foregaaet, uden at det var nødvendigt at have en Sendemand i Reykjavik.

Et *Mindretal* (R. Niclasen, J. H. Poulsen og J. Patursson) tillader sig at afgive følgende Betænkning:

Siden nærværende Sags Fremsendelse til Lagtinget har den almindelige Situation med Hensyn til Landets Forsyning med Levnedsmidler *midlertidig* forbedret sig, idet S/S „Island" efter modtagne Telegrammer i disse Dage ventes at ville ankomme hertil med ca. 700 Tons Varer.

Den fremtidige Situation er dog endnu som før uberegnelig, idet Sandsynligheden for yderligere Trafikvanskeligheder er lige saa stor som for Trafikforholdenes Forbedring. Andre Forhold medfører desuden, at Mindretallet maa fastholde, at de i Andragendet fremsatte Forslag i Realiteten maa indstilles til Tingets Vedtagelse.

Man kan saaledes ikke se bort fra, at der hos en stor Del af den færøske Befolkning næres et stærkt Ønske om Oprettelsen af en Handelsforbindelse via Island med Amerika. Da en saadan Forbindelse, særlig under den foreliggende Situation, som ogsaa i Fremtiden, maa anses for fuldt ud paakrævet, formener Mindretallet, at

det bør være det færøske Lagtings Pligt med alle dets til Raadighed staaende Midler at rydde de Hindringer af Vejen, der stiller sig hæmmende for Gennemførelse af her nævnte Ordning. Endvidere haves der ingen absolut Sikkerhed for, at vort Fiskeri under Island i denne Tid foregaar under saa betryggende Former som ønskeligt. Tilsidst kan der peges hen paa, at den Forvirring der nu indenfor Øerne hersker paa Handelens og Næringslivets Omraade, som Følge af de i den sidste Tid fastsatte forskelligartede Regler og Bestemmelser, hurtigst muligt bør søges afløste af ensartede Regler, gældende ligeligt for alle Landets Indbyggere. Endelig maa det anses af Betydning snarest mulig at kunne sikre Færøerne et større Oplag af visse Varesorter, f. Eks. 1 Aars Forsyning af Korn.

I Henhold hertil har Mindretallet fremsat nedennævnte Forslag og skal til de enkelte Punkter tillade sig at knytte nogle yderligere Bemærkninger.

Ad Punkt 1 a.

Det maa anses at være af den største Interesse for Amtmanden saavel som for det fungerende Vareudvalg at blive bedst mulig kendt dels med alle Forhold vedrørende de eventuelle Kontrakter og Bestemmelser, Island til Betryggelse af sin Handel og Skibsfart har indgaaet under Ufredstiden, dels vedrørende Oparbejdelsen af en islandsk Fragtskibsflaade m. v. og endelig at søge erholdt Kendskab til de eventuelle offentlige Bestemmelser, der foretages til Udvidelse og Oparbejdelse af den indenlandske Produktion af Nødvendighedsartikler. Mindretallet maa formene, at der alene paa Basis af saadanne erhvervede Oplysninger kan fra færøsk Side fremsættes eventuelle Forslag, dels til frugtbringende Samarbejde med Island og dels til en gunstig ensartet Ordning af de før berørte uensartede og for Næringslivet hæmmende indre færøske Forhold.

Ad Punkt 1 b og Punkt 2.

I Tilfælde af de Deputeredes samtidige Afrejse til Island vil det være mest formaalstjenligt, at Lagtingets særlige Repræsentant saavel som de handelskyndige Udsendinge arbejder som en Kommission, og saaledes at der hurtigst mulig vil være at forelægge Amtmanden Indberetning og eventuelle Forslag angaaende Køb af amerikanske Varer, Sikring af Tonnage etc.

Ad Punkt 3 a.

Fra de islandske Myndigheder er der tilgaaet Færøerne Meddelelse om, at Hovedvanskeligheden ved Transport af Amerikavarer via Island bestaar i det Kontraktsforhold, Island staar i til Storbritannien, hvorefter der findes Udførselsforbud paa Island for dertil indførte Varer. Denne Vanskelighed kan kun ryddes af Vejen ved Forhandlinger med de engelske Myndigheder i London.

Da Mindretallet, uagtet det har haft Adgang til den her fra Færøerne førte Korrespondance med vor Regering, ikke har kunnet udfinde, at der herfra er stillet direkte, endsige indtrængende, Anmodning til Regeringen om at virke hen til a) at Færingerne erholder fri Sejlads mellem Island og Færøerne eller Amerika og Færøerne eller b) Udførselstilladelse fra Island til Færøerne, formener Mindretallet, at det absolut paahviler Lagtinget, nu dette er samlet til ekstraordinært Møde, at rette en indtrængende Anmodning til vor Regering om at yde sin bedste Støtte til Fremme af denne Sag.

Da det kan tænkes, at de britiske Myndigheder, for at yde den ønskede Tilladelse til fri Sejlads og Udførsel, opstiller visse Betingelser og forøvrigt under Hensyn til, at færøsk Lokalkundskab bør være repræsenteret i London ved saadan Anmodnings Forebringende, formener Udvalgets Mindretal det at være nødvendigt, at Regeringen lader en særlig Repræsentant med Bistand af den danske Gesandt forebringe vore Ønsker i London. Man gaar da tillige ud fra som givet, at samme Repræsentant vil have et særlig vaagent Øje overfor Betryggelsen af det færøske Havfiskeri.

Ad Punkt 4.

Saavel under Krisen i 1914 som siden Blokaden indtraf har de islandske Myndigheder dels direkte ved Handling og dels ved Telegrammer udvist stor Velvillie overfor alle Henvendelser fra færøsk Side angaaende Fællesarbejde paa Trafikkens Omraade. Mindretallet anser det for en Selvfølgelighed, at Tinget ved sin Afslutning tilsender de islandske Myndigheder sin Tak for udvist Imødekommenhed.

Forslag fra Flertallet.

1.*) Lagtinget udtaler, at det for nærværende Tid ikke finder Anledning til at sende en Udsending til Reykjavik.

2.**) Den fremtidige Ordning af dette Forhold henvises til Overvejelse og Behandling i Vareforsyningsudvalget, idet man finder, at Udvalget allerede har Bemyndigelse til at ordne sig med Udsending til Island eller andetsteds, for saa vidt Udvalget maatte anse en saadan Foranstaltning som et nødvendigt Led i Vareforsyningsvirksomheden.

3.**) De øvrige i Andragendet omhandlede Spørgsmaal henvises til Overvejelse og Behandling i Vareforsyningsudvalget.

Forslag fra Mindretallet.

1.

a) Ved S/S „Island"s første Afgang herfra til Island udsender Lagtinget en Deputeret til Reykjavik med det Formaal hos den islandske Regering *at* søge Oplysninger om de af Island trufne Ordninger til at sikre Islands Næringsliv under Krigstilstanden og under den nærmeste Tid efter Krigens Afslutning samt *at* indlede Forhandlinger med de islandske Myndigheder angaaende eventuelt Samarbejde mellem Færøerne og Island paa Næringslivets Omraade.

b) I Henhold til Lagtingets Beslutning i sidste Samling udsender Tinget med S/S „Island" 2 handelskyndige Mænd til Reykjavik for at indlede Forhandlinger og fremsætte Forslag til et eventuelt Samarbejde med Island angaaende vor Handel og Skibsfart (Import, Eksport m. v.). For saa vidt de under a) og b) nævnte Udsendinges Ophold i Reykjavik bliver samtidigt, forudsætter Tinget, at disse arbejder i Fællesskab som Kommission.

c) Udgifterne ved Udsendingenes Islandsrejse og Ophold dèr afholdes i Henhold til de i Fjor af Lagtinget trufne Bestemmelser.

2.

Umiddelbart efter de under Punkt 1 b omhandlede Udsendinges Tilbagekomst eller i Tilfælde af, at Omstændighederne gør det nødvendigt, efter telegrafisk Meddelelse og Forslag fra Udsendingene sammentræder Vareudvalget, eventuelt Lagtinget, for at tage Beslutning vedrørende de forelagte Forslag.

3.

a) Lagtinget anmoder Regeringen om at virke hen til, at der snarest muligt kan etableres en Overenskomst med den britiske Regering, hvorefter det kan opnaas, at Skibe, der sejler mellem Island og Færøerne eller Amerika og Færøerne og omvendt, bliver fritagne for at løbe ind i engelsk Havn i Storbritannien, samt at det bliver tilladt Færøerne at udføre Varer fra Island, naar der fra dette Land kan tillades Udførsel.

b) Lagtinget anmoder telegrafisk Regeringen om at virke hen til, at Færøernes Interesser i London under den foreliggende Krigssituation varetages af en særlig udsendt Repræsentant, som udpeges af Regeringen. Denne Repræsentant har saa vidt muligt ogsaa at holde Amtet à jour med Forhandlingernes Gang.

*) Vedtaget enstemmig med 14 St.
**) Vedtaget enstemmig med 16 St.

4.

Lagtinget udtaler sin Tak til den islandske Regering og Islands Alting for de imødekommende Tilbud om Samarbejde paa Handelens Omraade, disse islandske Myndigheder telegrafisk har tilstillet Færøerne.

Lagtingets Udvalg i Adressesagen, Thorshavn, den 4. April 1917.

H. A. Djurhuus. **Oliver Effersøe,** Formand. **S. P. úr Konoy.** **J. M. Matras.**

J. Patursson. **R. Niclasen.** **Johan H. Poulsen.**

Joen Rasmussen. **A. Samuelsen.**

Ændringsforslag

til

Mindretallets Forslag i Udvalgsbetænkningen i Sag Nr. 1.*)

I Stedet for Mindretallets Punkt 4 sættes:

Der telegraferes til Islands Ministerium:
Lagtinget, der afholder en overordentlig Samling som Følge af Krigssituationen, udtaler sin bedste Tak til Islands Ministerium for sammes Velvillie og Bistand i Anledning af Henvendelsen til Ministeriet fra Amtmanden paa Tingets Vegne med Hensyn til Færøernes Forsyning af Varer.

Thorshavn, den 4. April 1917.

Oliver Effersøe. **Johan C. F. Dam.** **A. Samuelsen.**

Poul Niclasen. **S. P. úr Konoy.**

---

*) Vedtaget med 20 St.

6.*)

Fortroligt.

Færø Amt.

Thorshavn, den 18 April 1917.

Til Justitsministeriet.

I Forbindelse med en anden Skrivelse af Dags Dato, hvormed fremsendes Lagtingets Indstilling til Ministeriet i to i den nu afsluttede ekstraordinære Lagtingssamling behandlede Sager, henholdsvis om en Adresse til Storbritanniens Regering angaaende Sejladsen fra Island til Færøerne, og om forskellige Forhold vedrørende Færøernes Vareforsyning, herunder eventuel Udsendelse til London af en særlig Repræsentant til at varetage Færøernes Interesser under den foreliggende Krigssituation, skal man herved tillade sig at fremkomme med en nærmere Udvikling af forskellige Forhold, der staar i nøje Sammenhæng med fornævnte Adresses Fremkomst.

A. Den Baggrund, paa hvilken Adressen maa ses.

Som det vil være Ministeriet bekendt, findes der her paa Øerne to forskellige politiske Partier, nemlig »Sambandspartiet« og »Selvstyrepartiet«. Af disse Partier har »Sambandspartiet«, — der ønsker den *nuværende* statsretlige Forbindelse opretholdt —, lige siden det i 1906 blev dannet, udgjort Befolkningens Flertal og maa antages vedblivende at gøre dette. »Selvstyrepartiet« — hvis Program, saaledes som Navnet antyder, gaar ud paa mere Selvstyre, men iøvrigt er ret uklart — udgør imidlertid et betydeligt Mindretal. Dette Parti omfatter, som ethvert Oppositionsparti, Folk af meget forskellige Anskuelser.

Det langt overvejende Flertal af den færøske Befolkning — praktisk talt sikkert den hele med ganske enkelte Undtagelser — er uden al Tvivl loyal overfor Danmark i den Forstand, at de ønsker vedblivende at udgøre en Del af det danske Rige. Der findes *næppe nogen ansvarsbevidst Føring*, der ønsker, at Øerne i Stedet for at høre til Danmark skal høre til et fremmed Land (Norge eller England). Derimod findes der *et Antal Personer* — sikkert ret ringe, men indbefattende *nogle* af de ledende Selvstyremænd — *der ønsker* og arbejder hen til en Ordning, hvorefter den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Færøerne bliver rent nominel, endnu et Skridt løsere end Forbindelsen efter den nugældende Ordning er mellem Danmark og Island (Separatisme, der ikke maa forveksles med Selvstyre). Det er i det hele de mest yderliggaaende Partier paa Island, de paagældende Personer tager som Rettesnor for deres Politik, og enkelte af dem tænker sig muligvis og haaber, at Færøerne, naar Forbindelsen med Danmark er ophørt, skal indgaa i nærmere Forbindelse med Island.

Foruden disse omfatter Selvstyrepartiet Folk med langt mindre vidtgaaende Anskuelser. Øernes Historie, isolerede Beliggenhed, de særlige Naturforhold med

*) jfr. Bilag I—VI.

deraf følgende særlige Næringsveje, delvis ogsaa det færøske Sprog, der dog først i den sidste Menneskealder — og endnu kun i ringe Udstrækning — har været benyttet som Skriftsprog, har nemlig *ganske naturligt* bevirket, at Befolkningen til en vis Grad føler sig som noget for sig selv. Den stærke Betoning af »det nationales« Betydning, som i den største Del af forrige Aarhundrede fandt Sted i de fleste Lande i Europa, har selvfølgelig ogsaa — bl. a. gennem Færingers Besøg paa danske Højskoler —, været af Betydning i saa Henseende. De allerfleste Færinger (herunder altsaa ogsaa Flertallet af »Sambandspartiet«) føler sig ikke som »Danske« i samme Forstand som f. Eks. Jyder eller Sjællændere, og naar Flertallet af Befolkningen ikke desto mindre bestemt ønsker den nuværende statsretlige Forbindelse med det øvrige Danmark opretholdt, skyldes dette derfor sikkert i første Række Overbevisningen om, at en saadan Forbindelse er til Fordel for Færøerne. Den mangehundredaarige Forbindelse med Danmark og den stærke aandelige Paavirkning, Befolkningen har modtaget herfra (bl. a. gennem det danske Skriftsprog og Kirkesproget — som gennem Aarhundreder har været Dansk, og hvori den største Del af Befolkningen ikke ønsker nogen Forandring —, gennem Færingers Ophold i Danmark og danske Embedsmænds Virksomhed paa Færøerne), har dog udviklet en ikke ringe Følelse af Samhørighed med Danmark, *og denne Følelse vil sikkert, saafremt Udviklingen faar Lov til at foregaa normalt, i Aarenes Løb vokse i Styrke, efterhaanden som Oplysningen blandt Befolkningen stiger, og Forbindelsen mellem Færøerne og den øvrige Del af Kongeriget bliver stærkere.*

Den Omstændighed, at de fleste Færinger paa den foran udviklede Maade i første Række føler sig som »Færinger« og først i anden Række som danske Statsborgere, er det Grundlag, der muliggør, at »Selvstyrepartiet« kan vinde Tilslutning udenfor den ovenfor omtalte snævre Kreds, hvad jeg ovenfor kaldte »Separatisme«. Som alle andre danske Kommuner har de færøske Kommuner, og da særligt Færø Amtskommune, ganske vist allerede efter de nugældende Regler et udstrakt Selvstyre, for saa vidt angaar Styrelsen af Kommunens egne Anliggender, og Færøerne er i denne Henseende endda en Del friere stillet end Landets andre Dele, jfr. i denne Forbindelse særligt, at Lagtingets Betænkning indhentes med Hensyn til de særlige færøske Love. Naar det ikke desto mindre er muligt at skabe *nogen Stemning* for et endnu mere vidtgaaende Selvstyre, skyldes dette sikkert det før berørte Forhold, at Befolkningen til en vis Grad føler sig som noget for sig selv. Udfra denne Følelse i dens mere yderliggaaende Form er det, at »Selvstyrepartiet«s *officielle* Program, hvis mest vidtgaaende Krav er det, at ingen Lov (altsaa heller ikke en almindelig, i det øvrige Danmark gældende Lov) maa gøres gældende paa Færøerne uden Lagtingets Samtykke, er bygget. Hidtil er det imidlertid som nævnt ikke lykkedes at samle Befolkningens Flertal om dette Program.

Et Partis Program kan selvfølgelig ikke i enhver Henseende betragtes som et fuldgyldigt Udtryk for alle Partiets enkelte Medlemmers politiske Anskuelser. Mange af dem, der slutter sig til et Parti, har muligvis mindre yderliggaaende Anskuelser end dem, der har fundet Udtryk i Programmet, og omvendt kan det tænkes, at en Del af Partiets Medlemmer nærer mere vidtgaaende Ønsker end udtalt i Programmet. *Det er navnlig det sidste Punkt, der er Anledning til at fremhæve, naar Talen er om det færøske Selvstyreparti.*

Der findes nemlig som foran nævnt her paa Øerne en Del Personer, hvis Anskuelser er betydelig mere yderliggaaende end Selvstyrepartiets Program angiver, idet *de ønsker den statsretlige Forbindelse mellem Færøerne og Danmark indskrænket til det mindst mulige. Blandt disse Mænd maa i første Række nævnes Kongsbonde Patursson, Kirkebø*, der er Selvstyrepartiets Formand og tidligere har været valgt som Folketingsmand for Færøerne. Det samme gælder formentlig om flere andre af de mere fremtrædende Medlemmer af Selvstyrepartiet, og i hvert Fald maa det antages, at flere af dem, der direkte eller indirekte støtter Kongsbonde Patursson (herunder ogsaa Færøernes nuværende Folketingsmand Edw. Mortensen), er eller maa være klar over, at dennes politiske Hensigter er adskilligt mere vidtgaaende, end Selvstyrepartiets Program angiver.

Naar Selvstyrepartiets officielle Program ikke er mere yderliggaaende, end Tilfældet er, og naar Kongsbonde Patursson og hans nærmeste Meningsfæller heller ikke danner et nyt, mere yderliggaaende Parti med Kravet om Færøernes Ligestilling med Island som Program, skyldes dette sikkert den Omstændighed, at der

som foran nævnt for Tiden ikke vil kunne skabes nogen Stemning blandt Befolkningens store Flertal for et saadant Program, og fordi flere af Partiets ledende Mænd ikke vil gaa med hertil. *Den Taktik*, Kongsbonde Patursson og nærmeste Meningsfæller følger, er derfor indtil videre ikke at fremsætte de mere yderliggaaende Ønsker, *ja endogsaa* offentligt bestemt at benægte, at de nærer saadanne, og lade meget forarget, naar der fra anden Side gøres opmærksom paa, hvorhen deres Politik bærer. Underhaanden arbejdes der saa samtidigt paa, saavidt gørligt, at forberede Jordbunden for mere yderliggaaende Foranstaltninger paa en saadan Maade, at Befolkningens Flertal (herunder største Delen af Selvstyrepartiets Vælgere) ikke er klar over den virkelige Mening hermed. Som et Eksempel herpaa kan nævnes den i Lagtingssamlingen 1915 fra Selvstyrepartiets Lagtingsmænd indbragte Sag om Ændring i Reglerne om Færøernes Landsstyre, Udnævnelse af en færøsk Minister m. m., jfr. Amtets Skrivelse til Ministeriet af 11. Oktober 1915 (XII. 781). Naar Partiets Førere i denne og i flere lignende Sager søgte at bortforklare den virkelige Rækkevidde af de foreslaaede Forfatningsændringer, skyldtes dette maaske nok delvis Ønsket om at føre den danske Lovgivningsmagt bag Lyset. Men Hovedmotivet var uden al Tvivl, at Partiets Førere var klar over, at der ikke for Tiden vilde kunne skabes Flertal *hos den færøske Befolkning* for saa vidtgaaende Ændringer. Naar Sagen derfor saa vidt muligt søgtes fremstillet som uden særlig Betydning for Færøernes statsretlige Stilling, skyldes dette derfor først og fremmest, at Forslagets Ophavsmænd var klar over, at det gjaldt om at skjule Sagens virkelige Betydning for den færøske Befolknings Flertal. Der er i denne Forbindelse Grund til at pointere, at et vigtigt Led i denne Taktik er over for Befolkningen at give det Udseende af, at Forslag som de ommeldte støttes af den danske Regering og navnlig af selve Konsejlspræsidenten. Ved underhaanden at agitere med, at man fra dansk Side ser med Sympati paa Forslag i den ommeldte Retning, saaledes er f. Eks. et Telegram fra Konsejlspræsidenten til Patursson af 1914 bleven benyttet, lykkes det overfor en Del af Vælgerne at tilsløre den virkelige Hensigt med Forslagene og at faa langt mere Tilslutning blandt Vælgerne, end man ellers vilde faa — for saa *bagefter* overfor Lagtinget og overfor de danske Lovgivningsmyndigheder at lade de paagældende Forslag fremtræde som Udtryk for et almindeligt Folkeønske. — Jeg vil i denne Forbindelse for yderligere at vise Taktiken gøre opmærksom paa, at man ikke saa sjældent i norske, engelske og danske Blade ser Artikler, om hvilke jeg *ved*, at de er skrevne heroppe. De bliver saa gengivet i Partiets Blade heroppe som Udtryk for norske, engelske og danske Synspunkter og er altsaa et godt Bevis paa, at hvad Partiet kæmper for, er rigtigt. Paa lignende Maade med mange andre Forhold. Folketingsmandens Angreb paa Amtmanden i Rigsdagen i 1915 hvilede paa faktiske Usandheder. Men da Ministeren, under hvem jeg sorterer, ikke tog til Genmæle, end ikke da Angrebene fremkom i Bladene, og heller ikke sagde, at Forholdet skulde blive undersøgt, saa fremstilles det heroppe, som om Ministeren *ikke kunde* gendrive Folketingsmandens Angreb, og at det jo derfor maatte være sandt, at Amtmanden f. Eks. misbruger sin Stilling, skønt man oprindelig egentlig ikke havde troet derpaa. Paa lignende Maade var Forholdet med Kongsbonde à Heygum. Meget faa heroppe troede paa ham; da han imidlertid blev støttet af indflydelsesrige Personer nede, virkede det igen tilbage paa den Maade, at en Mængde heroppe maatte tro, at der blev gjort ham Uret, da disse Mænd jo selvfølgelig havde undersøgt hans Forhold, idet de ellers ikke kunde indestaa for ham. Dette blev saa atter forebragt nede som Bevis paa, at man heroppe havde Tillid til Manden. Som Følge af disse Forhold tilskrev jeg Ministeren under 25. August 1915, hvorledes jeg og de andre Embedsmænd saa paa Kongsbonde Paturssons Politik, og i den ovennævnte Skrivelse af 11. Oktober 1915 tilraadede jeg Ministeriet klart at udtale sit Standpunkt i Rigsdagen med Hensyn til Færøernes forfatningsmæssige Stilling, saaledes at man heroppe kunde blive klar over Ministeriets Stilling, hvilket vilde have været af uvurderlig Nytte. Under en personlig Samtale med Justitsministeren i Slutningen af Maj 1916 gjorde jeg paany opmærksom paa ovenstaaende, ligesom jeg gjorde opmærksom paa den Taktik, der anvendes i ret stor Udstrækning: at lade indrykke Notitser og Meddelelser i danske Blade — ikke for Offentlighedens Skyld i Danmark — men for igen at lade dem citere heroppe som Udtryk for dansk Anskuelse.

B. Adressen.

Den nu foreliggende Sag angaaende Folkeadressen til den engelske Regering er et nyt og *meget ondartet* Vidnesbyrd om, hvilke politiske Maal Kongsbonde Patursson i Virkeligheden arbejder hen til, samt om den Taktik, han benytter for at naa disse Maal.

Det er en Selvfølge, at de unormale Tilstande, der er fremkaldt ved Verdenskrigen, maa synes Kongsbonde Patursson m. fl. særlig gunstige til at søge deres Politik gennemført. Det er saaledes næppe nogen Tilfældighed, at de fornævnte vidtgaaende Forslag om Ændring i Færøernes statsretlige Stilling netop fremkom i Samlingen 1915, altsaa i den første Lagtingssamling efter Verdenskrigens Udbrud (bortset fra Samlingen 1914, der faldt samtidig med selve Krigens Begyndelse og derfor næsten udelukkende optoges af Forhandlingerne om Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler o. lign.), og Partiets Ordfører udtalte dengang i Lagtinget, at man netop havde fundet det paagældende Tidspunkt særlig egnet til at søge Sagen gennemført.

Den ved Tysklands Erklæring af »Krigszonen« omkring England den 1. Februar d. A. skabte Situation aabnede nye Muligheder for at forsøge gennemført en *separatistisk* Politik, altsaa ikke Selvstyrepolitik i dens mere moderate Form. De herværende Forsyninger af Levnedsmidler og andre Nødvendighedsartikler var — bortset fra Margarine — tilstrækkelige til flere Maaneders Forbrug, og til at begynde med saa Befolkningen derfor roligt paa Situationen. Da der imidlertid gik nogen Tid, uden at der kom ny Forsyning til Øerne, og uden at man med Sikkerhed kunde sige, hvornaar saadan Tilførsel vilde finde Sted, begyndte enkelte at blive bange for, at det muligvis ikke vilde lykkes i rette Tid at tilføre Øerne tilstrækkelig mange Levnedsmidler.

Det var denne for hans Politik gunstige Situation, som Kongsbonde Patursson søgte at udnytte til Fordel for sin *separatistiske* Politik. Den 7. f. M. vedtog Selvstyrepartiets Vælgerforening i Thorshavn, »Havnar framburdsfelag«, sandsynligvis paa Foranledning af Kongsbonde Patursson, at fremsende en Ansøgning til den engelske Konsul her om hos den engelske Regering at søge udvirket en Ordning, hvorefter Varer kunde føres fra Færøerne til Island og Amerika og omvendt, uden at Skibene blev bragt ind til engelsk Havn. Denne Ansøgning tiltraadtes samme Dag af samtlige Medlemmer af Selvstyrepartiets Valggruppe med Undtagelse af Folketingsmand Edw. Mortensen, som ikke var heroppe, og blev, uden at Amtet havde faaet nogensomhelst Meddelelse herom, overleveret til den engelske Konsul. Næste Dag indfandt Kongsbonde Patursson og en anden Selvstyremand sig imidlertid paa Amtet og anmodede om en Anbefaling fra Amtet af Andragendet, da Konsulen ellers ikke vilde eller kunde videresende dette, og Patursson vilde have Anbefalingen overleveret for at bringe den til Konsulen. Jeg tilkendegav de paagældende, at jeg ansaa den til Konsulen skete direkte Henvendelse i et saadant Anliggende uden om de danske Myndigheder for illoyal og skadelig, og at jeg ogsaa betragtede selve Andragendet som skadeligt, blandt andet fordi Sagen allerede behandledes mellem Regeringerne, hvorfor jeg først vilde tage Standpunkt til Spørgsmaalet om Anbefaling, naar de havde indsendt en skriftlig Anmodning derom til Amtet. Under den paafølgende Samtale udtalte Kongsbonde Patursson, »at det vilde være til Fordel for hans Politik, hvilket han nok skulde udnytte«, saafremt Amtet nægtede at anbefale Andragendet, og den anden Udsending fra »Framburdsfelag« bemærkede, at man maaske i saa Fald vilde foretage et Skridt, der kunde være endnu mere skadeligt. Efter samme Dag at have modtaget den skriftlige Anmodning om Amtets Anbefaling, og efter at have overvejet Sagen, besluttede jeg mig til at sende Andragendet til Konsulen, dels ud fra den Betragtning, at jeg ved min Skrivelse kunde forebygge de muligt skadelige Følger af Andragendet, og dels fordi jeg paa den Maade haabede at kunne hindre Patursson i yderligere Agitation. Jeg gjorde af samme Grund de to Udsendinge bekendt med min Skrivelse til Konsulen, og de erklærede sig tilfreds. Jeg lod selvfølgelig ikke Patursson overbringe Skrivelsen til Konsulen. Mit Formaal, at hindre yderligere Agitation, vilde formentlig ogsaa være lykkedes, da Patursson nu ikke kunde faa sine Meningsfæller med til yderligere Skridt, hvis Konsulen — saaledes som Patursson fremstiller dette — ikke havde udtalt overfor 2 af Patursson til ham sendte Mænd, at Amtets Anbefaling ikke var tilstrækkelig

indtrængende, hvorfor han ikke kunde gøre noget til Gavn for Andragendet paa det foreliggende Grundlag. Selve Korrespondancen med Konsulen vedlægges i en anden samtidig nedsendt Sag.*)

Kongsbonde Patursson og hans nærmeste Meningsfæller fortsatte derefter, *dels mundtlig, dels i* de Folketingsmanden nærstaaende *Blade* »Tingakrossur« og »Föroyatidindi« en meget yderliggaaende Agitation, gaaende ud paa, *at* Befolkningen truedes med at dø af Sult om kort Tid, *at* der ikke fra de danske Myndigheders Side blev gjort tilstrækkeligt for at forhindre dette (hvilket delvis skyldtes, at man for enhver Pris — af Hensyn til de københavnske Kommissionærer — ønskede at forhindre, at Færøerne fik Varer fra andre Steder end Danmark), og *at* det færøske Folk derfor selv burde henvende sig direkte til den engelske Regering i London med Ansøgning om at maatte faa Varer tilført, *at* det danske Ministerium selv havde antydet, at det ikke kunde magte sin Opgave at hjælpe Øerne, hvorfor man henvistes til at søge Islands Ministerium om Hjælp, *samt at* Ministeriet ikke var interesseret for Færøerne, men søgte at fremme Danmarks Landbrugseksport ved at forhandle denne Sag sammen med Færøernes Eksport, hvorfor Færingerne selv burde tage Affære, saaledes at Ministeriet ikke kunde bruge Fiskeeksporten herfra til at opnaa en gunstig Ordning af Danmarks egen Landbrugseksport. — En lignende Tankegang laa til Grund for Paturssons Artikel i sin Tid om, at Færøerne ved Fredsslutningen ikke burde repræsenteres af den danske Regering, da Interesserne maaske var modstridende. — Jfr. »Tingakrossur« for 14. Marts (særlig Artiklen »Sjálvstyrismannating«), 21. Marts (»Sameining« og »Leidin«) og 28. Marts (»Adressan«) og »Föroyatidindi« for 12. Marts (»Spörgsmaal og Forslag«) og 26. Marts (»Maal og Midler«). De to Blade supplerer hinanden paa en fortræffelig Maade. I det ene udtales f. Eks., at Amtmanden og Vareudvalget ødelægger Købmændenes Initiativ og Købmændene selv o. s. v., og i det andet, at de samme Myndigheder blot sørger for at hjælpe Købmændene til at tjene. Paa denne Maade kan enhver faa noget for sin Smag, og alt udnyttes af Patursson i den ovenfor angivne Retning. Den 19. Marts udsendtes derhos med Kongsbonde Patursson som Hovedophavsmand den i Amtets Chiffertelegram til Ministeriet af 23. f. M. ommeldte Adresse [Bilag 1.]

Saavel efter Adressens hele Ordlyd og Affattelse som efter den forudgaaende Agitation, jfr. ovenfor, er det hævet over al Tvivl, at Meningen med Adressen var, at den skulde oversendes den engelske Regering *udenom* enhver dansk Myndighed. Ministeriet bør ikke lade sig vildlede af ,at Kongsbonde Patursson senere i Lagtinget, følgende sin sædvanlige Taktik, har udtalt, at man kunde tænke sig Muligheden af at fremsende Adressen »f. Eks. gennem den herværende engelske Konsul og gennem den danske Gesandt i London« eller gennem Færøernes Folketingsmand. Det er nemlig utvivlsomt, *at Paturssons Ord, naar det drejer sig om Politik, ikke staar til Troende,* ja endog saa lidt, at han har benyttet sig af Lagtingsmænds Navne — baade mundtlig og som Underskrivere —, skønt disse aldeles ikke har givet ham Bemyndigelse dertil og senere offentlig erklæret, at de ikke har gjort det. Amtet anser det for ufornødent nærmere at paavise, at Hensigten med Adressen oprindelig var at gaa udenom de danske Myndigheder, men skal indskrænke sig til at henvise til de ovennævnte Bilag.

Formaalet med Adressen fra Kongsbonde Paturssons Side var overhovedet *ikke* det at skaffe Færøerne ny Forsyning med Levnedsmidler og kunde ikke være det. Adressen berører nemlig ikke Spørgsmaalet om fri Sejlads mellem København og Færøerne, ejheller fri Sejlads mellem Amerika og Færøerne. Med andre Ord: den undlader at ansøge om fri Sejlads mellem Færøerne og de Steder, hvorfra Varer kan faas, medens den udelukkende lægger Vægt paa fri Sejlads mellem Færøerne og et Sted, hvor det i hvert Fald er usikkert, om Varer kan faas. Adressens Betydning for Patursson laa netop udelukkende deri, at den gik udenom det af Lagtinget nedsatte Udvalg, der bestaar af 5 Medlemmer, deraf 2 af Selvstyrepartiets Ledere, og som uden Hensyn til Partistandpunkt fordømte en saadan direkte Henvendelse til England [jfr. Bilag 2], og udenom de danske Statsmyndigheder. Det Patursson tilsigtede, var nemlig, *dels* at ramme Lagtingets Flertal, Sambandspartiet, derved, at det overfor Befolkningen fik Udseende af, at det ikke var de danske Myndig-

*) Se under Nr. 7.

heder eller det af Lagtinget nedsatte Udvalg, der havde aabnet Udvej for Forsyning med Levnedsmidler, men derimod nogle Selvstyremænd med Kongsbonde Patursson selv i Spidsen, *dels* at knytte en saa nær Forbindelse med Island som muligt og helst saaledes, at Færøerne blev afhængige af Island med Hensyn til Tilførsel af Varer, *dels*, og maaske navnlig, at skabe et *Præcedens for direkte* Forhandling mellem »det færøske Folk« og en udenlandsk Stat udenom de danske Statsmyndigheder (i Lighed med, hvad der under Krigen har fundet Sted fra islandsk Side) for saaledes at forberede Opløsningen af den statsretlige Forbindelse mellem Færøerne og Danmark, og *dels* at faa godtgjort, at det paa et kritisk Tidspunkt i Færøernes Historie har været nødvendigt at paakalde Islands og Englands Hjælp for at skaffe Færøerne Levnedsmidler, idet Danmarks Regering intet vilde gøre eller intet kunde gøre. — I Nøden vilde man lære sine Venner at kende. — Som et karakteristisk Eksempel paa Paturssons Iver efter ikke at faa Færøerne knyttet for meget til Danmark kan nævnes hans Artikel i »Tingakrossur« for 28. Februar 1917, hvori han fraraader at paamale Fiskeskibene Dannebrog, da det er farligt at knytte sin Skæbne til Danmark. — Adressen henvender sig direkte til en af de krigsførende Magter; den søger at fremkalde en Folkebevægelse, der skal give Udtryk for Tillid til vedkommende fremmede Magt og samtidig Mistillid til, at Danmark og den danske Regering er i Stand til at varetage og sikre Færøernes Interesser. Den danske Regering forhandlede allerede om Sagen, og dette vidste Adressens Ophavsmænd. Vedkommende fremmede, krigsførende Magt maatte nødvendigvis faa det Indtryk, at Færøerne ikke har Tillid til sin Regering, og at Regeringen heller ikke havde Føling med Færøernes Befolkning. Adressen gaar nemlig ud paa at opnaa noget, den danske Regering i Øjeblikket maatte anse for underordnet i Forhandlingerne, medens Befolkningen ifølge Adressen ansaa dette Punkt for Hovedpunktet og endda det eneste Punkt, ligesom det ikke kan lades ude af Betragtning, at Ophavsmændene til Adressen faktisk havde forhandlet med den engelske Konsul om Situationen, jfr. den samtidigt nedsendte Sag.

Som det fremgaar af Bilagene og som foran berørt, har man tillige fremstillet Forholdet saaledes, at medens der ingen Hjælp kunde ventes fra Danmark, kunde saadan faas fra Island. Amtet skal ikke i nærværende Skrivelse komme ind paa en Udvikling *af de islandske* Myndigheders Forhandlinger med Kongsbonde Patursson, men skal indskrænke sig til at henlede Opmærksomheden paa Artiklen »Islandsleidin« i »Tingakrossur« for 7. ds., hvoraf fremgaar, at man, selv efter at der ved Ministeriets Foranstaltning og Hjælp er blevet sendt ca. 700 Tons Varer til Færøerne med »Island«, forsøger at give det *Udseende af, at det er de islandske Udsendinge i London, der har bevirket Tilladelse for »Island« til at sejle udenom Krigszonen, og at det skyldtes en Velvilje fra islandsk Side, at 700 Tons* af »Island«s Skibsrum er overladt Færingerne, eller — jfr. »Föroyatidindi« for 16. ds. — at det skyldes Adressen, at »Island« kom — selvfølgelig fordi Ministeriet blev bange for Adressen — alt i den Hensigt at skille Befolkningen fra Danmark.

Man skal sluttelig endnu engang fremhæve, at der er blevet agiteret med, at naar Amtet og Lagtingets Flertal var imod, »at Færingerne selv forhandler med England«, skyldtes dette, at Danmark i Forhandlingerne med England om Transport af Varer *fra og til Danmark* ønskede at udnytte Færøerne (særlig Englands formentlige Ønske om at komme i Handelsforbindelse med Færøerne for at indføre Fisk herfra) til Fordel for *danske* Interesser, men i Strid med Færøernes Interesser. Denne Agitation har man selvfølgelig gennemgaaende vogtet sig for at fremsætte offentlig, men man skal dog i denne Forbindelse henvise til Notitsen »Hungursband« i »Tingakrossur« for den 4. ds.

Naar jeg ovenfor har fremhævet Motiverne for Adressen, maa det meget holdes for Øje, at det er Ophavsmændenes Motiver. De allerfleste Underskrivere af Adressen har absolut været i god Tro og ikke tilsigtet noget ondt. De har kun ønsket det, som alle ønsker, at faa Levnedsmidler til Øerne. Adressen er derfor ogsaa formuleret, som den er. Det siges »vi undertegnede Lagtingsmænd« og giver det derved Udseende af, at det er i Overensstemmelse med Lagtingets Ønske. Det siges ikke, at Adressen er i Strid med Amtmandens og Vareudvalgets Stilling til Sagen, ja, der er endog flere Steder blevet sagt Befolkningen, at det er i Overensstemmelse med disse Myndigheder og for at hjælpe dem. Det kan derfor ikke undre, at Adressen faar mange Underskrifter. Den skræmmer Befolkningen ved at sige, at der kun er Levnedsmidler til »nogle Uger«, endskønt der var for langt længere Tid,

omend Fordelingen vilde blive meget vanskelig, da vi manglede Petroleum til Transport, og den indeholder den Tillokkelse, at vi har Tilsagn fra Island om at kunne faa Varer, hvilket ikke er rigtigt.

Da jeg fik Kendskab til, at den omhandlede Adresse var udsendt, sammenkaldte jeg straks Lagtinget, [jfr. Bilag 3], for at det kunde blive klart (dels her paa Øerne, dels for den danske Regering og dels endelig ogsaa for de engelske Myndigheder), at Befolkningens store Flertal ikke var enig med Kongsbonde Patursson i dennes Forsøg paa at gaa udenom den danske Regering. Det vil af Lagtingets Indstilling og den vedlagte Udvalgsbetænkning fremgaa, at Lagtingets store Flertal, deriblandt *Selvstyrepartiets Repræsentanter i Vareudvalget*, blandt andet fremhævede, at det altid maa være en ufravigelig Grundsætning, at alle Henvendelser fra Færøerne til fremmede Landes Regeringer bør ske gennem vedkommende danske Statsmyndigheder. Kongsbonde Patursson og dennes Meningsfæller søgte under Forhandlingerne at fragaa, at det havde været deres Mening at indsende Adressen udenom de danske Myndigheder, og med Undtagelse af Kongsbonde Patursson var der *ingen* Lagtingsmand, der vilde vedkende sig at have Ansvaret for Adressens Fremkomst. Derimod var der foruden Patu sson 5 Lagtingsmænd, der ikke vilde udtale deres Misbilligelse af Adressen eller overhovedet stemme for de af Udvalgets Flertal fremsatte Forslag, bortset fra Forslaget om at udtale Tak til Regeringen for dens Virksomhed for Færøerne under Krigssituationen, hvilket stemmer med Patursons sædvanlige Taktik overfor selve Ministeriet: at ville give sig Udseende af at have Tillid til Ministeriet. Det lykkedes Patursson at fastholde disse 5 Lagtingsmænd, dog kun saaledes, at de intet Forslag fremsatte, formentlig fordi de ikke kunde blive enige om noget bestemt Forslag. Derimod afgav de, som det fremgaar af den under Dags Dato indsendte Lagtingssag, en skriftlig Motivering af, hvorfor de ikke stemte for Flertallets Forslag. Blandt disse Lagtingsmænd findes 3, der er ansatte i Statens Tjeneste som Bestillingsmænd, nemlig en Sysselmand, en Postekspeditør og en Skolelærer.

Lagtingets Stilling har ikke medført, at Adressen er faldet bort. Dette vilde og kunde Patursson ikke gøre for sin Prestiges Skyld. Den cirkulerer stadigt og faar en Del Underskrifter. Ikke desto mindre er det utvivlsomt, at den loyale Stilling, Flertallet af Lagtingets Medlemmer har indtaget til Sagen, har været af stor Betydning. Den herværende engelske Konsul har sikkert faaet Forstaaelsen af, at han intet kan opnaa ved at indlade sig i direkte Forhandlinger med Patursson, og naar Adressen i sin Tid indsendes, vil det *antagelig* ske til den *danske* Regering eller den danske Gesandt i London. Man skal derfor, *da det selvfølgelig er af meget stor Betydning heroppe, at der ingen Tvivl kan være om Ministeriets Standpunkt til den foreliggende Sag*, tillade sig at indstille til Ministeriet, *at dette overfor Lagtinget udtaler sin Tak for Tingets loyale Holdning i Sagen om Folkeadressen til den engelske Regering.*

Man skal derhos indstille, at Ministeriet bifalder, at der indhentes Erklæringer fra de 3 fornævnte Bestillingsmænd, om de har haft nogen Andel i Adressens Fremkomst og videre Udbredelse saavel som i den ovenangivne mundtlige og skriftlige Agitation, og i bekræftende Fald, hvorvidt de paagældende har været klar over, at Hensigten var, at Adressen skulde indsendes direkte til England udenom de danske Myndigheder. — Selvfølgelig vil et saadant Skridt kun give et rent negativt Resultat, men det vil engang for alle derved slaas fast, at Ministeriet kræver en loyal Optræden af sine Bestillingsmænd.

Foruden til det i nærværende Skrivelse udviklede skal man til yderligere Belysning af de yderliggaaende Selvstyremænds Politik tillade sig at henvise til Amtets fornævnte Skrivelse af 11. Oktober 1915 angaaende det i 1915 fremsatte Forslag om Ændring i Færøernes Styrelse, til Amtets forskellige Skrivelser i Begyndelsen af Aaret 1916 angaaende Bladet »Tingakrossur«, (XII. 781), og til mine mundtlige Henstillinger til Ministeren. — Med Hensyn til de i Bilagene forekommende Artikler paa *Færøsk* skal man tillade sig at henstille, at Ministeriet, hvis det anses for fornødent, lader disse oversætte af Dr. phil. Jacob Jacobsen.

Iøvrigt skal jeg tillade mig at henvise til de i Bladene fremkomne Referater af Lagtingsforhandlingerne.

Jeg undlader til Slut ikke at udtale, at naar jeg saa forholdsvis udførligt og uden alle Omsvøb har forsøgt at gøre Rede for den politiske Situation her paa

Øerne, skyldes det min faste Overbevisning om, at et godt og varigt Forhold mellem de forskellige Landsdele ikke kan opnaas, uden at al usand Agitation bliver stemplet for, hvad den er, og at det derfor er min Pligt, saa længe jeg er Amtmand, at sige den usminkede Sandhed, navnlig for at Ministeriet kan være klar over, hvorledes en Haandsrækning fra Ministeriet til Selvstyrepartiets ledende Mænd bliver benyttet heroppe i Agitationen til Gavn for en separatistisk Bevægelse, og hvorledes det Folketingsmanden nærstaaende Blad »Tingakrossur« virker i en yderst danskfjendtlig Retning, og det ved at fremkomme med alle mulige Usandheder, som Folk ganske vist bagefter maaske faar at vide er Usandhed, men som alligevel, naar det sker Gang efter Gang, Uge efter Uge, Aar efter Aar, uvægerligt vil gøre sin Virkning paa den opvoksende Slægt.

For saa vidt Adressen skulde blive sendt gennem de danske Myndigheder, tillader jeg mig at henstille, at der indhentes en Erklæring fra mig *over det fremsendte*, da det efter hele mit Kendskab til de paagældende ikke vil undre mig, at der fremsættes nye positive Urigtigheder deri.

Svenning Rytter.

7.

a.

Færø Amt.

Thorshavn. den 8. Marts 1917.

Det britiske Konsulat, Thorshavn.

Som det vil være Hr. Konsulen bekendt, føres der for Tiden Forhandlinger mellem den danske og den engelske Regering om, hvorledes Forholdene med Hensyn til Indførsel af Varer til og Udførsel af Varer fra Færøerne vil kunne ordnes paa bedst mulig Maade.

I Tilslutning til disse Forhandlinger skal man herved tilstille Hr. Konsulen en Anmodning fra en Del Beboere paa Færøerne om, at Konsulatet vil søge udvirket, at Varer kan føres fra Amerika og Island til Færøerne og omvendt, uden at Transportskibene skal anløbe britiske Havne.

Da det hele Spørgsmaal vedrørende Færøernes Import og Eksport for Øjeblikket forhandles mellem Regeringerne, skal Amtet ganske henholde sig til disse Forhandlinger og skal kun efter den ved Skrivelsen givne Foranledning tilføje, at det selvfølgelig — saaledes som det sikkert allerede er Hr. Konsulen bekendt — er et almindeligt Ønske her paa Øerne baade hos de offentlige Myndigheder og hos Befolkningen, at der maa opnaas en Ordning, der sikrer Muligheden saavel for Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler som for Udførsel af Øernes Produkter, til hvilken Ordning man ikke tvivler om, at Hr. Konsulen vil yde Deres gode Bistand.

Svenning Rytter.

b.

Færø Amt.

Thorshavn, den 23. Marts 1917.

Det britiske Konsulat, Thorshavn.

Med Skrivelse af 8. ds. fremsendte Amtet til Hr. Konsulen en Anmodning fra en Del Beboere paa Færøerne om, at Konsulatet vilde søge udvirket, at Varer kan føres fra Amerika og Island til Færøerne og omvendt, uden at Transportskibene skal anløbe britiske Havne.

Samme Dags Aften meddelte Hr. Konsulen mig telefonisk gennem Vicekonsulen, at De paa nuværende Tidspunkt ikke mente at kunne foretage noget i Sagen, dels fordi det almindelige Spørgsmaal om Import til og Eksport fra Færøerne forhandledes mellem de to Regeringer, og dels fordi der ikke i Andragendet og den dertil sig sluttende Amtsskrivelse var nævnt noget bestemt konkret Ønske, f. Eks. et vist Skib, et bestemt Tidspunkt, hvorom De kunde telegrafere, men at De senere, naar jeg kunde opgive saadanne bestemte Fakta, vilde yde mig Deres Bistand.

Den 14. ds. meddelte Kongsbonde Patursson mig, at Hr. Konsulen overfor to Udsendinge — saavidt jeg forstod fra den politiske Forening, som havde sendt Andragendet — skulde have udtalt, at De ikke kunde gøre noget til Gavn for Andragendet, da Amtets Anbefaling ikke var tilstrækkelig indtrængende. Jeg svarede selvfølgelig Kongsbonde Patursson, at de to Herrer maatte have misforstaaet Hr. Konsulen. En lignende Hentydning er nu imidlertid fremkommet i det her i Thorshavn udkommende politiske Ugeblad „Tingakrossur" Nr. 12 for 21. ds.

Da jeg er overbevist om, at det er Hr. Konsulen ubehageligt at være bleven misforstaaet paa en Maade, som synes at skulle bruges i den lokalpolitiske Agitation, og da jeg vil sætte særdeles Pris paa at faa den tidligere blot telefoniske Meddelelse bekræftet, skal jeg henstille til Hr. Konsulen at bekræfte den enten skriftlig eller mundtlig under en personlig Sammenkomst, i hvilken Henseende jeg skal tillade mig at tilføje, at jeg skal være at træffe, naar som helst Hr. Konsulen enten personlig eller ved Vicekonsulen skulde ønske at aflægge mig en Visit.

Svenning Rytter.

c.

British Consulate, Thorshavn.

March 23, 1917

Sir,

I have the honour to acknowledge the receipt of your Excellency's letters of March 8 and March 23 — the former of which enclosed a Petition, signed by eight members of the Faroese Lagthing, respecting the importation of provisions and the exportation of Faroese products.

In reply, I beg leave to point out that it would not be proper for me to interfere except perhaps in compliance with your clearly expressed wish. A communication from me to the British Government would, I think, be ineffective unless I were able to furnish full particulars including the names of the vessels to be employed, dates &c.

I have the honour to be,
Sir,
Your Excellency's most obedient,
humble Servant,

A. G. Coates,
Consul.

His Excellency
The Governor of the Faroe
Islands &c. &c. &c.
Thorshavn.

Det britiske Konsulat, Thorshavn.

26. Marts 1917.

Sir,

Jeg har den Ære at anerkende Modtagelsen af Deres Ekscellences Breve af 8. og 23. Marts, hvoraf det første indeholdt et af 8 Medlemmer af Færøernes Lagting underskrevet Andragende angaaende Indførsel af Levnedsmidler og Udførsel af færøske Produkter.

I Besvarelse heraf tillader jeg mig at paapege, at det ikke vilde være rigtigt, om jeg blandede mig i Sagen, undtagen muligvis for at imødekomme et af Dem klart udtalt Ønske herom. En Henvendelse fra mig til den britiske Regering vilde efter min Mening være virkningsløs, medmindre jeg kunde give fuldstændig Oplysning om Enkeltheder, herunder Navnene paa de Skibe, der skulde benyttes, Datoer m. v.

Med Højagtelse, ærbødigst

A. G. Coates,
Konsul.

Hans Ekscellence
Amtmanden over Færøerne.
Thorshavn.

8.

Udenrigsministeriet.

København, den 26. Maj 1917.

Paa dertil given Foranledning skal Udenrigsministeriet herved meddele, at man under 18. April d. A. fra det kgl. Gesandtskab i London modtog et saalydende Telegram:

„Following telegram received dated thorshavn april seventeenth. members of the lagting Niclasen Egholm Nolsoee Winther J. H. Poulsen and undersigned hereby have the honour on behalf of 3,242 inhabitants of Faroe above eighteen years to forward following petition accompanied by our annexment to the British Government: The population of Faroe Islands presently at home sends through us the undersigned members of the „Lagting" Parliament of Faroe the following petition to the British Government with confidence to the Government's highmindedness. „we inhabitants of Faroe Islands apply to the British Government for giving us permission to sail with goods mail and passengers between Iceland and Faroes in such a manner that the vessels, which take charge of this transport, are free from obligation to pass the danger zone and call at British port outward and homeward". by application to Iceland we have got promise of buying goods in partnership in America if we ourselves can bring the goods to Faroe from Iceland and it is on this account we apply to the British Government with the above petition. the population of Faroe entertains the hope that this petition will be granted as we believe that the highly honoured Government fully will under-

„Modtaget følgende Telegram, dateret Thorshavn den 17. April. Lagtingsmedlemmerne Niclasen, Egholm, Nolsø, Winther, J. H. Poulsen og undertegnede har herved den Ære paa 3,242 Færingers Vegne over 18 Aar at tilstille den britiske Regering følgende Andragende. ledsaget af vor Tilføjelse.

— — — — — — — — — — — —

(Se foran under 2).

stand how far more difficult it is for us scarcely 2,000 inhabitants to supply us in this time than it is for greater nations with a number of merchant vessels. if the population of Faroe which chiefly consists of poor fishermen charter vessel with goods in this time we must as security for ship and cargo deposit nearly all the stock of ready cash which is in these Islands. it would therefore cause economical ruin and hunger if the chartered vessel with goods was sunk. we have in two months been quite separated from other countries as far supply of provisions and the stock of meal goods which still is here will only last some weeks. nothing has been sent us from the places where we used to buy because the navigation that way has been quite stopped. we therefore must rely on ourselves and we also think us able to get sufficient supply if we can obtain free sailing. the population of Faroe has full confidence to the British Government's highmindedness and we have full reason to do so because England formerly in time of war namely in 1809 granted the population of Faroe similar and greater allowances and this on a point of time then the country to whom Faroe Islands belonged was amongst the ennemies of England. this petition from the inhabitants of Faroe presently at home to the British Government is signed by 3242 persons. at the same time as we signed members of the „Lagting" of Faroe have the honour to forward the present petition we give it our best recommendation and take the liberty to add the following since the situation has changed in some degrees as we now after two months stopping of shipping have got information about the vessel with goods and passengers from Copenhagen and sailing of a steamer from here for Leith. this however does not weaken the necessity for free sailing to Iceland eventually to America and reverse. we shall inform that Icelandic authorities have given the information that Iceland has prohibition for export of goods with reference to contract with Great Britain. as commercial connection between Faroe and America is supposed arranged in partnership with Iceland we also take the liberty with reference to the prohibition of export for Iceland to apply for the Government's permission for free export of goods from Iceland to Faroe. in conclusion we take the liberty to point that

Dette Andragende fra den hjemmeværende færøske Befolkning til den britiske Regering er underskrevet af 3,242 Personer. Idet vi undertegnede Medlemmer af Lagtinget har den Ære at fremsende nærværende Andragende, giver vi det vor bedste Anbefaling og tillader os at tilføje følgende, da Situationen i nogen Grad er blevet forandret, idet vi nu efter 2 Maaneders Standsning af Skibsfarten har faaet Underretning vedrørende Skib med Gods og Passagerer fra København og om Dampskibsforbindelse herfra til Leith. Dette formindsker dog ikke Nødvendigheden af fri Sejlads til Island, eventuelt til Amerika og omvendt. Vi anfører, at islandske Autoriteter har meddelt, at der paa Island findes Forbud mod Udførsel af Varer i Henhold til Overenskomst med Storbritannien. Da Handelsforbindelsen mellem Færøerne og Amerika er tænkt ordnet i Fællesskab med Island, tillader vi os derfor under Henvisning til det nævnte Udførselsforbud at anmode om Regeringens Tilladelse til fri Udførsel af Varer fra Island til Færøerne. Endelig tillader vi os at anføre, at vi med Hensyn til Handelsforbindelsen med Is-

as to the commercial connection with Iceland and the fishing from Faroe at Iceland we trust that the highly honoured Government will understand the considerable interests which for Faroe are attached to an arrangement by which the traffic and export between Iceland eventually America and Faroe can act unhindered. Faroe Islands in april 1917 J. Patursson Rasmus Niclasen J. A. Nolsoee Th. Egholm M. A. Winther J. H. Poulsen. we trust the ambassador will do your best in the matter at British Authorities Edward Mortensen member of Danish Parliament has information and has promised travel London if necessary affair is urgent as for negotiating with England.*) on behalf of aforesaid members of Lagting yours respectfully J. Patursson Message ends here awaiting instructions".

land og færøsk Fiskeri ved Island stoler paa, at den højtærede Regering vil forstaa, hvilke betydelige Interesser der for Færøerne er knyttede til en Ordning, hvorved Trafikken og Samhandelen mellem Island, eventuelt Amerika og Færøerne kan foregaa uhindret. — Færøerne i April 1917. J. Patursson, Rasmus Niclasen, J. A. Nolsø, Th. Egholm, M. A. Winther, J. H. Poulsen. Vi stoler paa, at Gesandten vil gøre, hvad De formaar i denne Sag hos de britiske Autoriteter. Rigsdagsmand Edward Mortensen er underrettet og har lovet i fornødent Fald at rejse til London. Det haster med Forhandlingen med England*). Paa ovennævnte Lagtingsmedlemmers Vegne Deres ærbødige J. Patursson. — Afventer Instruktioner."

Som Svar herpaa afsendte Udenrigsministeriet under 19. s. M. følgende Telegram til Gesandtskabet i London:

„Meddel Afsender, at han ikke har henvendt sig til rette Autoritet, da Gesandtskabet selvsagt er udelukket fra uden efter Ordre at fremsætte Ønsker fra danske Undersaatter til en fremmed Regering, og at han derfor har spildt sin Tid ved at telegrafere til Dem. Da De imidlertid forstaar, at den omhandlede Sag er af stor Betydning, vil De henstille, at en Henvendelse snarest sker til rette vedkommende danske Autoritet, formentlig Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden".

Udenrigsministeriet modtog herefter under 23. s. M. følgende Telegram fra Gesandtskabet:

„I Besvarelse af mit Telegram afsendt i Henhold til Ministeriets Telegram meddeler Patursson, den kgl. Regering er underrettet gennem Folketingsmand for Færøerne og at Instruktion fra det kgl. Ministerium formentlig snart vil blive mig tilstillet".

Endelig afsendte Udenrigsministeriet efter stedfundne Forhandlinger med Justitsministeriet under 18. Maj følgende Telegram til Gesandtskabet i London:

„Man har nu fra Justitsministeriet modtaget Anmodning om at søge den i Deres Telegram ommeldte Ordning opnaaet. De bedes i den Anledning rette en Henvendelse til den britiske Regering at søge udvirket, at danske Skibe kan sejle fra Amerika til Færøerne og omvendt og fra Island til Færøerne og omvendt uden at blive underkastet Inspektion i Havne i Storbritannien. Telegrafer Resultatet af Henvendelse".

Erik Scavenius.

Justitsministeriet.

*) I Telegramteksten staar Iceland.

9.

Justitsministeriet.

København, den 22. Juni 1917.

Justitsministeriet udtaler herved overfor Lagtinget sin Tak for Tingets loyale Holdning i den i Tingets overordentlige Samling i indeværende Aar behandlede Sag vedrørende en paa Færøerne til Underskrift blandt Befolkningen udsendt Adresse til Storbritanniens Regering angaaende Sejladsen mellem Island og Færøerne.

Zahle.

Lundbye.

Færøernes Lagting.

10.*)

Færø Amt.

Thorshavn, den 23. Juli 1917.

I Skrivelse af 22. f. M. (XIII, 438) har Justitsministeriet overfor Lagtinget udtalt sin Tak for Tingets loyale Holdning i den i Tingets overordentlige Samling i indeværende Aar behandlede Sag vedrørende en paa Færøerne til Underskrift blandt Befolkningen udsendt Adresse til Storbritanniens Regering angaaende Sejlads mellem Island og Færøerne.

Idet jeg fremsender „Tingakrossur" for 11. og 18 ds. og „Föroyatidindi" for 9. ds. samt en Oversættelse af de i førstnævnte Blad indeholdte Artikler „Siglingsloyvi" og „Siglingsloyvid", skal jeg tillade mig at oplyse, at der stadig føres en stærk Agitation til Gunst for den ovennævnte til Storbritanniens Regering stilede Adresses Berettigelse, og at der navnlig agiteres med, at det danske Ministerium, specielt Konseilspræsidenten og Udenrigsministeren, meget stærkt sympatiserede med Adressebevægelsen, og at selve Adressen er blevet tilstillet den engelske Regering enten direkte herfra eller af det danske Ministerium, samt at det skyldes Adressebevægelsen, at der er opnaaet forskellige Begunstigelser, medens der fra det af Lagtinget nedsatte Vareudvalg intet er gjort, specielt ikke med Hensyn til at faa Varer fra Amerika. Hele denne Agitation føres bl. a. ogsaa for at vildlede Folk med Hensyn til Spørgsmaalet, om det var forsvarligt at sende en Adresse direkte til den engelske Regering. Efter Folketingsmandens Tilbagekomst agiteres der om muligt endnu mere end tidligere, og de i de to ovennævnte Blade indeholdte Artikler „Siglingsloyvi" og „Færøernes Handelspolitik" antages derfor ganske naturligt enten at være skrevne af Folketingsmanden eller i alt Fald at maatte være skrevne efter Oplysninger, som Folketingsmanden maa have fra bedste Kilde, d. v. s. Ministrene, og som netop derfor faar Sandhedens Præg over sig.

Da der ikke vil blive Ro om denne Sag, saa længe der ikke foreligger en aldeles utvetydig Udtalelse fra Ministeriet, og da det forekommer mig, at saavel den færøske Befolkning, Lagtinget, Lagtingsudvalget som jeg har Krav paa at faa Klarhed med Hensyn til Ministeriets Stilling til Sagen, skal jeg tillade mig meget indtrængende at henstille til Ministeriet at give en klar og utvetydig Fremstilling af Ministeriets Stilling til Adressen, derunder navnlig at besvare følgende Spørgsmaal:

1) Misbilliger Ministeriet den ommeldte Adressebevægelse,

2) Har Ministeriet gennem Gesandten i London forelagt Adressen for den engelske Regering,

3) Havde Ministeriet intet foretaget ad diplomatisk Vej og paa anden Maade for at muliggøre, at Færøerne kunde faa Varer fra Amerika, forinden den ommeldte Adresse fremkom,

*) jfr. Bilag VII.–IX.

4) Har Adressen efter Ministeriets Formening haft nogen Betydning for Færøerne med Hensyn til Varetilførselen, eller kan den i saa Henseende betragtes som overflødig,

5) Har Amtmanden og Vareudvalget efter de for Ministeriet foreliggende Oplysninger forsømt noget, som kunde bidrage til at skaffe Færøerne Varer, eventuelt ogsaa fra Amerika. —

Da Lagtingsudvalget dernæst overfor mig har udtrykt dets Misfornøjelse med, at flere Oplysninger om Begunstigelser, som angives at være opnaaet af Ministeriet, f. Eks. om Ordning af Sejladsen mellem Amerika og Island og mellem Island og Færøerne, ikke er meddelte Amtet, skønt det vilde være af stor Interesse for os at vide det, medens de derimod fremkommer i Pressen og paa anden Maade og dèr benyttes som Middel til at undergrave Udvalgets Arbejde, navnlig derved, at det antydes, at Ministeriet og Vareudvalget ikke arbejder i Forstaaelse med hinanden, hvorfor Folketingsmanden maa søge at overvinde alle Vanskeligheder paa Trods af Udvalget, skal jeg henstille, at Ministeriet udtaler sig om, om der er givet Folketingsmanden Oplysninger i saa Henseende, som han kan benytte til Brug for Pressen, og som ikke er tilstillede Amtet, og i bekræftende Fald, hvad Grunden hertil har været.

Da hele Spørgsmaalet om Færøernes Vareforsyning meget hurtigt vil komme til Forhandling i Lagtinget, og da Ministeriets Stilling til hele Adressebevægelsen der vil blive af allerstørste Betydning, skal jeg henstille, at Ministeriet besvarer de ovennævnte Spørgsmaal telegrafisk. Jeg vil da forelægge saavel denne Skrivelse som Ministeriets Svar for Lagtinget.

Det tilføjes, at hvad den Kritik og Agitation angaar, som ikke henviser til Ministeriets Stilling eller til Udtalelser fra Ministrene, imødeser jeg den med stor Ro. Det er kun Ministeriets Stilling til Spørgsmaalet, som det er af Vigtighed for Amtet og Lagtinget at faa officiel Underretning om.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

11.

Vi undertegnede Embedsmænd paa Færøerne tillader os at tilskrive Hr. Justitsministeren i følgende Anledning:

Jeg, underskrevne Amtmand Rytter, har gjort Sorenskriveren og Landfogeden bekendte med hele min Korrespondance med Ministeriet angaaende den saa meget omtalte Adressebevægelse, for at de to Embedsmænd eventuelt overfor Ministeriet kunde udtale deres Mening, og for at Ministeriet derved kunde faa en mere alsidig Udtalelse.

Vi er imidlertid alle enige i den Fremstilling, som er givet i Amtets Skrivelser, og vi er ligeledes enige om, at det er uomgængelig nødvendigt, at Ministeriet besvarer de af Amtmanden fremsatte Spørgsmaal.

Hele den Agitation, som føres heroppe, er efter vor Anskuelse rejst fra *Førernes* Side af politiske Grunde, fordi man har fundet Tiden særlig gunstig hertil. Den Agitation, som støtter sig paa Kendsgerninger, som foreligger heroppe, kan Ministeriet selvfølgelig ikke tage Standpunkt til. Derimod er det efter vor Mening, som sagt, absolut nødvendigt, at Ministeriet oplyser sin Stilling til Sagen, da denne ellers kun refereres eller maaske snarere antydes af Folketingsmanden. Ministeriets i Skrivelse af 22. f. M. udtalte Tak til Lagtinget er ikke tilstrækkelig, da den intet udtaler om Adressebevægelsen som saadan. Havde Ministeriet bifaldet, at der blev indhentet Erklæringer fra nogle Bestillingsmænd om deres Andel i Adressens Fremkomst og videre Udbredelse, havde Ministeriet derved udtrykt sin Opfattelse, og videre Skridt havde da været unødvendigt, men nu er denne Udvej ikke længere mulig.

Vi skal derfor meget stærkt tilraade Ministeriet at besvare de rejste Spørgsmaal klart og utvetydigt.

Thorshavn, den 23. Juli 1917.

Svenning Rytter. **Thygesen.** **F. Vest.**

12.

Telegram.

Justitsministeriet, København, den 18. August 1917.

1) Misbilliger Ministeriet den ommeldte Adressebevægelse,
2) Har Ministeriet gennem Gesandten i London forelagt Adressen for den engelske Regering,
3) Havde Ministeriet intet foretaget ad diplomatisk Vej og paa anden Maade for at muliggøre, at Færøerne kunde faa Varer fra Amerika, forinden den ommeldte Adresse fremkom,
4) Har Adressen efter Ministeriets Formening haft nogen Betydning for Færøerne med Hensyn til Varetilførselen, eller kan den i saa Henseende betragtes som overflødig,
5) Har Amtmanden og Vareudvalget efter de for Ministeriet foreliggende Oplysninger forsømt noget, som kunde bidrage til at skaffe Færøerne Varer, eventuelt ogsaa fra Amerika.

---

ad 1. Ministeriet maa anse det for forkasteligt og unyttigt for det paagældende Formaal, at danske Undersaatter gør Forsøg paa Henvendelse til en fremmed Stats Regering udenom de rette danske Autoriteter.

ad 2. Nej. Gesandtskabet i London fik Ordre til at afvise den direkte Henvendelse og henstille det i Adressen omhandlede Ønske forelagt Justitsministeriet. Da dette var sket, gav Udenrigsministeriet Gesandtskabet Ordre til at søge det udtalte Ønske fremmet.

ad 3. Væsentlig paa Grundlag af Henvendelser fra Amtmanden har Regeringen under hele Krigen draget Omsorg for Færøernes Forsyning med Varer navnlig fra Danmark og England. Ogsaa Spørgsmaalet om Forsyning fra Amerika har længe før Adressens Fremkomst haft Regeringens Støtte.

ad 4. Som det fremgaar af ovenstaaende, er det ikke korrekt at tale om en Adresse til den britiske Regering, da en saadan aldrig kom til at foreligge. Da der derimod blev udtalt et Ønske overfor den danske Regering om at fremme Forbindelsen mellem Island og Færøerne, støttede Regeringen dette Ønskes Gennemførelse.

ad 5. Nej.

13.

Edw. Mortensen,
M. F.
Hollænderdybet 14.

Den 15. September 1917.

Til Justitsministeriet.

I et Lagtingsmøde den 1. September d. A. oplæste Amtmanden paa Færøerne en Skrivelse fra Færø Amt til Justitsministeriet af 23. Juli d. A. og et Svartelegram fra Ministeriet. Amtmanden benyttede Skrivelsen og Svaret i en Debat, inden de paagældende Dokumenter var fremlagte for Tinget. Fremlæggelsen fandt først Sted den 3. ds. For at klargøre Amtets Stilling til den paagældende Sag og faa fuldt oplyst, hvad Ministeriet havde bygget paa, anmodede jeg Amtmanden om at fremlægge sin tidligere Erklæring til Ministeriet om Sagen. Han nægtede dette.

I Anledning af, at der i Amtets nævnte Skrivelse indeholdes forskellige Udtalelser om mig, skal jeg tillade mig at fremkomme med følgende:

Jeg skal da først udtale, at jeg finder Amtmandens Fremgangsmaade mod mig meget mærkelig. Han foretager denne Henvendelse bag min Ryg, i Stedet for at det mest passende og naturligste var, at han henvendte sig til mig. Jeg opholdt mig den 23. Juli (Skrivelsens Dato) paa Færøerne og var netop i Thorshavn et Par Dage i Forvejen. Det fremgaar, at Amtmanden til Ministeriet har fremsendt en Artikel, skrevet af mig i „Tingakrossur" af 18. Juli d. A. „Siglingsloyvið" med en Oversættelse. Amtmanden er langt fra kyndig i færøsk Sprog. Skønt han har været 5—6 Aar paa Færøerne, kan han saaledes ikke tale Færøsk. Dette beviser i øvrigt hans manglende Interesse for og Forstaaelse af Færingers Tankegang og særlige Kultur. Jeg skal derfor anmode om, at der tilstilles mig en Genpart af Oversættelsen af de Amtets Skrivelse bilagte færøske Artikler i Tingakrossur af 11. og 18. Juli.

De Antydninger, som indeholdes i Sætningsforbindelsen: „Efter Folketingsmandens Hjemkomst agiteres der om muligt endnu mere end tidligere ..... over sig", forekommer mig ganske utilbørlige, fremsatte af en Embedsmand i en Skrivelse som den omhandlede, og jeg tilbageviser dem paa det bestemteste. Inden min Afrejse fra København i Slutningen af Juni fik jeg fra Udenrigsministeriet meddelt Oplysning om, at der var opnaaet et Tilsagn fra den britiske Regering om Indrømmelse af fri Sejlads mellem Færøerne og Island og omvendt paa visse Betingelser. Dette er vel ingen Hemmelighed, og jeg har derfor omtalt det for Folk paa Færøerne og skrevet Artiklen „Siglingsloyvið" i „Tingakrossur" af 18. Juli om denne Sag, saaledes som den forelaa oplyst for mig. Jeg tillader mig at anmode om, at Ministeriet velvilligst vil meddele mig en Genpart af den britiske Regerings Svar paa vedkommende Henvendelse.

Jeg finder ved denne Lejlighed Anledning til at udtale, at Lagtingets Selvstyreparti ikke udsendte til Underskrift den i Sagen omhandlede Adresse, samt overfor mig har erklæret, at hverken Partiet eller nogen af dets Medlemmer

nogen Sinde har tænkt paa at fremsende Adressen udenom danske Myndigheder. Jeg har henvendt mig til de Mennesker, som udsendte Adressen til Underskrift, og disse har erklæret heller ikke at have haft saadanne Hensigter, og jeg har ingen Grund til at tvivle om Sandheden af deres Ord.

En Forening i Thorshavn havde inden Adressens Fremkomst henvendt sig til den engelske Konsul i Thorshavn om den i Adressen omhandlede Sag: fri Sejlads mellem Færøerne og Island, og denne havde erklæret, at han maatte have en Anbefaling fra Amtmanden. Denne havde saa foretaget en Henvendelse til Konsulen, altsaa en direkte Henvendelse til engelsk Myndighed om samme Sag, som Adressen drejede sig om. Konsulen skal derpaa have udtalt, at Amtmandens Anbefaling ikke var god nok.

Jeg finder det, som tidligere nævnt, meget mærkeligt, at Amtmanden ikke inden Afsendelsen af sin Skrivelse af 23. Juli henvendte sig til mig, og dette er mig et nyt Bevis paa hans manglende Evne til at tilvejebringe saa rolige Arbejdsforhold paa Færøerne som muligt i disse Tider. Jeg er nemlig ogsaa overbevist om, at det i væsentlig Grad skyldes denne Mangel hos Amtmanden, at Adressen udsendtes. Som en af hans Hovedfejl skal jeg saaledes nævne, at han undlod at sammenkalde Lagtinget, da der ca. 1. Marts skete Henvendelse til ham derom. Færøerne var fuldstændig afskaaret fra al Forbindelse med Omverdenen, og man forstaar ikke, at Tinget ikke sammenkaldtes. Havde der nogen Sinde været Anledning til en ekstraordinær Lagtingssamling, maatte det være da, og var Lagtinget blevet sammenkaldt, var Adressen utvivlsomt aldrig fremkommet. Først da dette var sket, blev Lagtinget sammenkaldt og kun i den Anledning, ikke for at drøfte de ved Blokaden skabte vanskelige Forhold. — I Ekstrasamlingen fremsatte Selvstyrepartiet i øvrigt Forslag, som absolut burde have kunnet tjene som Forhandlingsgrundlag for Partierne, og som kunde have bevirket ogsaa, at Adressen ikke blev sendt til den danske Gesandt i London.

Jeg vilde altid i Sommer have været villig til at meddele Amtmanden og Vareudvalget de Oplysninger, jeg sad inde med, og fra hvem jeg havde dem. Amtmanden kunde da meget nemt, om han ønskede det, telegrafisk have forespurgt Ministeriet, om der forelaa et generelt Tilsagn fra England om Sejltilladelse mellem Island og Færøerne.

Amtmandens Sigtelse eller Antydning af, at jeg har givet Meddelelser til Pressen, og at denne har benyttet disse til at undergrave Vareudvalgets Arbejde, er helt hen i Vejret.

I øvrigt forekommer Amtets Henstilling om, „at Ministeriet udtaler sig, om der er givet Folketingsmanden Oplysninger i saa Henseende, som han kan benytte til Brug for Pressen, og som ikke er tilstillet Amtet, og i bekræftende Fald, hvad Grunden hertil har været", mig at være næsten komisk og af en saadan Art, at jeg ikke finder Anledning til nærmere at omtale den.

Denne Henstilling i Forbindelse med den øvrige Del af Skrivelsen minder mig i øvrigt om Tilfælde, hvor Lagtingsmænd i Lagtinget har maattet spørge Amtmanden, om de befandt sig i Forhørslokaler. — Jeg kan ikke opfatte Amtets Udtalelser anderledes end et Angreb paa mig af lignende Art som hans tidligere Angreb paa Statsgældsdirektør Andersen og Bankdirektør Havstein, Thorshavn, og har her tilladt mig at tilbagevise dette. —

Ærbødigst

Edw. Mortensen.

14.

Færø Amt.

p. t. København, den 3. November 1917.

Jeg tillader mig at tilskrive det høje Ministerium i følgende Anledning.

Jeg har i Gaar Aftes erholdt et Eksemplar af Fortryk til Rigsdagstidende, indeholdende Folketingets Forhandlinger vedrørende 1ste Behandling af Forslag til Finansloven for 1918—19, hvori Folketingsmanden for Færøerne Sp. 1335—44 omtaler den saakaldte Adresse.

Da Folketingsmanden heri udtaler, at han maa tro, at den danske Regering har bygget sin Mening paa et delvist noget fejlagtigt Grundlag, hvorved sigtes til min Indberetning til Ministeriet, tillader jeg mig herved at udtale, at min Indberetning selvfølgelig er korrekt i enhver Henseende.

Jeg vil derhos udtale, at hele Folketingsmandens Fremstilling er fuldstændig vildledende, dels paa Grund af en Mængde positive Urigtigheder, og dels paa Grund af, at forskellige Forhold er i højeste Grad mangelfuldt fremstillet.

Uden paa nærværende Tidspunkt at komme nærmere ind paa alle de af Folketingsmanden fremførte Urigtigheder, ser jeg mig dog nødt til at berøre blot nogle ganske enkelte Punkter.

Som et Eksempel paa positiv urigtig Fremstilling skal jeg nævne:

Folketingsmanden hævdede stadigt og gentagne Gange, at det ikke var Meningen at gaa uden om de danske Myndigheder, og at „Adressen aldrig blev sendt direkte til engelske Myndigheder".

Jeg henviser i denne Anledning til min tidligere Indberetning, hvorhos jeg skal udtale, at Adressen endogsaa blev afleveret til den engelske Konsul i Thorshavn, men afvist af ham, efter at han havde haft den liggende i nogle Dage. Jeg har disse Oplysninger fra Konsulen personlig, og for Resten ogsaa paa anden Maade. Jeg antager, at Konsulen afviste den, fordi han var blevet bange for at blande sig i færøsk Politik, jfr. nærmere mine tidligere Indberetninger angaaende hans Forhold til færøsk Politik.

Som Eksempel paa en ved ufuldstændig Meddelelse af Kendsgerningerne vildledende Fremstilling skal jeg nævne:

Folketingsmanden fremhæver, at der den 14. Februar er sket Henvendelse til mig om at sammenkalde Lagtinget, men at jeg nægtede at sammenkalde det.

Dette er i højeste Grad misvisende. Kongsbonde Patursson henvendte sig ganske vist mundtlig til mig „paa otte Lagtingsmænds Vegne" om at sammenkalde Lagtinget, men efter hele mit Kendskab til Patursson, og da jeg vidste, at i alt Fald to af de otte Lagtingsmænd ikke havde givet Patursson noget Mandat i den Retning, bad jeg ham, forinden jeg tog min Beslutning, at fremkomme med en skriftlig Begæring, hvilket han dog af letfattelige Grunde nægtede at gøre.

Selvstyrepartiet var samlet nogen Tid efter, og der fremkom heller ikke da nogen Begæring, skønt man positivt vidste, at jeg havde forlangt en skriftlig Begæring, forinden jeg tog min endelige Beslutning. Hele dette Forhold foreligger oplyst ved en Skrivelse fra Amtet til Kongsbonde Patursson, hvoraf Genpart skal blive sendt ved min Hjemkomst til Færøerne.

Som Eksempel paa Folketingsmandens besynderlige Tilbøjelighed til at vende op og ned paa Kendsgerningerne, kan anføres:

Folketingsmanden udtaler, „at det fremgaar af Amtmandens Udtalelse i Lagtinget, at han har sendt en Indberetning til den danske Regering, og at han heri har udtalt, at der var gjort Forsøg paa at sende Sagen direkte til de engelske Myndigheder. Dette maa bero paa en Misforstaaelse hos Amtmanden."

Dette er misvisende, hvad jeg udtrykkelig ønsker at gøre opmærksom paa.

Forholdet er følgende: Da jeg havde gjort Lagtinget bekendt med Ministeriets Svartelegram paa min Forespørgsel, meddelte Folketingsmanden, at han vidste, at jeg havde sendt en fortrolig Skrivelse til Justitsministeriet og forlangte at se en Afskrift heraf. Jeg spurgte ham, hvorfra han vidste, at jeg havde sendt en fortrolig Indberetning, hvorhos jeg udtalte, at jeg ikke ansaa mig berettiget til at give Afskrift af en fortrolig Skrivelse til Ministeriet. Dette bliver i hans Foredrag til den ovenfor citerede Sætning. Det er vel ubestrideligt, men Pointet er dog, at Folketingsmanden før sin Henvendelse til mig vidste, at jeg havde givet en fortrolig Indberetning, og at han ikke af mig fik nogen som helst Oplysning om Indholdet af min Indberetning.

Jeg finder ikke Anledning til at udtale mig yderligere om Folketingsmandens Tale, idet jeg dog skal tilføje, at jeg selvfølgelig skal fremkomme med yderligere Oplysninger, saafremt Ministeriet ønsker det.

Da det staar mig klart, at hele Folketingsmandens Tale skal bruges i Agitationens Tjeneste, hvilket er saa meget lettere, som Folketingsmandens Udtalelser paa de afgørende Punkter staar uimodsagt i Rigsdagen, og da dertil kommer, at langt de fleste Underskrivere af Adressen absolut ikke har tilsigtet noget som helst illoyalt Skridt overfor Danmark eller overfor danske Myndigheder og derfor vil tro, at Folketingsmanden har talt Sandhed ved at sige, at det ikke var tilsigtet, at Adressen skulde gaa uden om de danske Myndigheder og ikke er bleven afleveret til de engelske Myndigheder, tillader jeg mig meget at henstille, at Ministeren ved først givne Lejlighed i Rigsdagen udtaler, at Ministeren føler sig overbevist om, at den allerstørste Del af de 3,500 Underskrivere ikke har tilsigtet noget som helst illoyalt overfor de danske Myndigheder, men at Ministeren dog paa den anden Side indesidder med tilstrækkelig dokumenterede Oplysninger om, at det fra Ophavsmændenes Side var tilsigtet at gaa udenom de danske Myndigheder, og at Adressen faktisk var blevet afleveret til engelske Myndigheder, men afvist, hvorfor Ministeren ikke paa det Punkt kan lade sig skuffe af Folketingsmandens Tale.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

15.*)

Ifølge det i Ugebladet „Tingakrossur“ for 6. ds. indeholdte Referat af Folketingsmand Mortensens Tale under den endelige Behandling i Folketinget af Lagtingsvalgloven, skal Folketingsmanden have udtalt:

„Jeg (d. v. s. Folketingsmanden) har sagt, at det aldrig har været Hensigten at sende denne Adresse uden om de danske Myndigheder — efter de Oplysninger jeg sidder inde med, er der nemlig aldrig gjort noget saadant Forsøg — men det er urigtigt, hvad Formanden for Lagtinget har udtalt, at det var forsøgt. Jeg har positive Beviser for, at dette er urigtigt“.

Efter den ved denne Udtalelse givne Foranledning erklærer jeg, at jeg herved bekræfter at have udtalt, at det var forsøgt at gaa uden om de danske Myndigheder, og at det var forsøgt at sende den ommeldte Adresse ad 2 Veje, forinden man henvendte sig til den danske Regering i København.

Det tilføjes, at saafremt Justitsministeren ikke har imødegaaet Folketingsmandens ovenfor citerede Udtalelser, maa det formentlig skyldes, at Ministeren ikke har hørt dem.

Færø Amt, den 8. Februar 1918.

Svenning Rytter.

---

*) Indrykket i „Dimmalætting“ for 9. Februar 1918 og telegraferet til Justitsministeriet.

16.*)

Den rytterske Adresse-Affære belyst.

I Ekstra-Tingsamlingen 1917 fremsatte Amtmand *Rytter* for første Gang offentlig sin senere saa „berømte" Beskyldning om, *at den færøske Folkeadresse skulde have været fremsendt udenom de danske Myndigheder.* Lagtingsmand *Patursson* stemplede straks Beskyldningen som en Usandhed og afkrævede Amtmanden Beviser derfor. Amtmanden undlod at svare.

I den paafølgende ordinære Tingsamling gentog Amtmanden atter sin Beskyldning, efter at have insinueret det samme i sin Skrivelse af 22. Juli til Ministeriet. Der forefaldt i den Forbindelse følgende Replikskifte:

Amtmanden: Det er ikke rigtigt, at Selvstyremændene vilde sende Adressen gennem den danske Regering. **Meningen var netop at gaa udenom de danske Myndigheder.**

Patursson: Det er ikke sandt.

Amtmanden: Meningen var netop at gaa udenom de danske Myndigheder.

Patursson: Det er ikke sandt.

Amtmanden: Det kan ikke nytte Hr. Patursson at ville benægte, **alle Mennesker heroppe var klar over, at Adressen var tænkt at gaa udenom de danske Myndigheder.**

Patursson: Jeg vil slaa fast, at vor Hensigt ikke var at gaa udenom den danske Regering, og vil opfordre Amtmanden til at bevise det modsatte.

Amtmanden: Der behøves ikke noget Bevis.

Patursson: **Saa konstaterer jeg, at Amtmand Rytter igen har sagt Usandhed.**

I „Dimmalætting", Amtstidende for Færøerne, den 9. Februar 1918 offentliggjorde Amtmand Rytter en Erklæring, hvori han bekræfter „at have udtalt, at **der var forsøgt at gaa udenom de danske Myndigheder,** og **at der var forsøgt at sende den ommeldte Adresse ad 2 Veje, forinden man henvendte sig til den danske Regering i København.**"

Foranlediget ved Folketingsmand Edw. Mortensens Benægtelse og Amtmand Rytters Gentagelse af disse Beskyldninger har Konsejlspræsident, Justitsminister Zahle anmodet Folketingsmanden om en Redegørelse i Sagen. Nedenstaaende Erklæringer fra Hr. *Edw. Mortensen*, „*Havnar Framburðsfelag*", Lagtingsmændene *Patursson*, *Egholm*, *R. Niclasen*, *J. A. Nolsøe*, *M. A. Winther* og *J. H. Poulsen* samt Købmand *Andr. Ziska* — d. v. s. alle dem, der har haft Forbindelse med Adressens Ordlyd, Omsendelse og endelige Ekspedition — fastslaar uomstødeligt, at **det aldrig** fra deres Side **har været forsøgt at gaa udenom de danske Myndigheder,** endmindre „ad to Veje".

*) Af „Tingakrossur" for 20. Marts 1918.

„p. t. København d. 5. Marts 1918.

Hr. Justitsminister *Zahle*.

For nogle Dage siden har De meddelt mig, at Amtmanden over Færøerne telegrafisk har indberettet, at han i Anledning af et i „Tingakrossur" indeholdt Referat af nogle Udtalelser af mig i Rigsdagen den 8. Februar har offentliggjort en Meddelelse om den saakaldte Adresse, hvori han bekræfter at have udtalt, at det var forsøgt at sende Adressen udenom danske Myndigheder. De har tidligere mundtligt meddelt mig, at Amtmanden allerede for et Par Maaneder siden har besværet sig overfor Dem over mine Udtalelser om, at det ikke har været Hensigten at sende Adressen uden om danske Myndigheder, og at der heller ikke er gjort noget Forsøg derpaa, hvilke Udtalelsers Rigtighed jeg fastholder, idet jeg iøvrigt henviser til min Skrivelse til Ministeriet af 15. September f. A.

Amtmanden udtaler i sin Bekendtgørelse, „at saafremt Justitsministeren ikke har imødegaaet Folketingsmandens ovenfor citerede Udtalelser, maa det formentlig skyldes, at Ministeren ikke har hørt dem". Heroverfor skal jeg bemærke, at jeg kender Dem og Deres upartiske Retfærdighed alt for godt til at tro, at De vilde have imødegaaet mine Udtalelser uden at have givet mig Lejlighed til at fremlægge mine Beviser. Amtmandens Paastand staar mod min Paastand, og selvfølgelig vilde De aldrig opkaste Dem til Dommer om, hvilken Paastand var rigtig, før begge Parter havde haft Lejlighed til at fremkomme med deres Dokumentation.

Det skal paa den givne Anledning være mig en Glæde at fremlægge mine Beviser. Adressen udsendtes af en Forening i Thorshavn, „Havnar Framburðsfelag", gennem et nedsat Udvalg, hvis Leder var Købmand A. Ziska, Thorshavn, og Udsendelsen fandt Sted i Dagene 21.—23. Marts f. A. Jeg er i Besiddelse af et Brev fra nævnte Købmand A. Ziska, dateret 26. Marts f. A., hvoraf fremgaar, at Hensigten var at sende Adressen til den danske Gesandt i London.

Jeg vedlægger en Ekstraktafskrift af nævnte Brev:

„Thorshavn, den 26. Marts 1917.

Hr. Folketingsmand Edw. Mortensen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vi tænker os Andragendet telegraferet til London og frembaaret af derværende danske Gesandt — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette Andragende til den danske Gesandt — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Andreas Ziska."

Paa Færøerne har jeg yderligere Beviser, som jeg nu skal fremskaffe og tilstille Dem.

Deres ærbødige

Edw. Mortensen."

„Medunderskrevne Landstingsmand Jóannes Patursson modtog under Lagtingets Ekstrasamling i 1917 fra „Havnar Framburðsfelag" en Adresse, undertegnet af c. 1,800 voksne Færinger, angaaende fri Sejlads mellem Island og Færøerne, for at give Tingmændene Lejlighed til at give denne Adresse sin Tilslutning. Den blev med en Paategning underskrevet af følgende Medlemmer af Lagtinget: Th. Egholm, Rasmus Niclasen, J. A. Nolsø, J. Patursson, J. H. Poulsen og M. A. Winther.

Den 16. April modtog vi yderligere indkomne Underskrifter, saaledes at disse ialt var 3,242 for efter Aftale at fremsende Adressen gennem den danske Gesandt i London. Dette fandt telegrafisk Sted 17. April. Samtidig blev Folketingsmand Edw. Mortensen, som opholdt sig i København, underrettet om Fremsendelsen til Gesandten. Den 19. April blev Adressen af underskrevne Jóannes Patursson gennem Posten sendt til den engelske Konsul i Thorshavn, for at denne kunde gøre sig bekendt med Adressens Indhold og Underskrifternes Antal, beregnet paa at han, saafremt der skulde komme Forespørgsel om Sagen fra engelske Myndigheder, kunde attestere Rigtigheden af deres Indhold og Underskrifternes Antal.

Vi skal paa given Anledning bekræfte, at vi aldrig har haft til Hensigt at sende den omtalte Adresse udenom danske Myndigheder eller forsøgt noget saadant.

Færøerne, Marts 1918.

R. Niclasen. M. A. Winther. J. Patursson. Johan H. Poulsen.

Th. Egholm. J. A. Nolsø".

„Som Leder af det af „Havnar framburðsfelag" nedsatte Udvalg i Anledning af den færøske Folkeadresse skal jeg herved erklære:

Efterat der i Dagene den 20.—23. Marts 1917 var rettet skriftlig Henvendelse til forskellige Mænd omkring paa Øerne om at bære eller lade ombære den medfølgende Adresse blandt Befolkningen i de paagældende Bygder opbevarede jeg paa „Havnar framburðsfelag"s Vegne de tilbagesendte Eksemplarer af nævnte Adresse. Inden Slutningen af Lagtingets Ekstrasamling s. A. blev jeg af Lagtingsmand Patursson anmodet om at give Tingmændene Lejlighed til at yde denne Adresse deres Tilslutning, og frembar jeg derfor de den Gang indkomne Eksemplarer af Adressen, hvis samlede Antal Underskrifter var 1,769. Samme Dag modtog jeg de ommeldte Eksemplarer tilbage til Opbevaring.

Den 16. April afleverede jeg efter Anmodning fra „Havnar framburðsfelag" samtlige da indkomne Eksemplarer af Adressen til Formanden for Lagtingets Selvstyreparti, Hr. J. Patursson, og modtog Kvittering derfor. Han anmodede mig derpaa den 17. April om velvilligst at besørge Adressens Ordlyd oversat og fremsendt med Følgeskrivelse ad telegrafisk Vej til den danske Gesandt, Ambassadør *Castenskiold*, Poeet Str. London, hvilket jeg gjorde samme Dag Kl. 3 Eftermiddag. Samtidig telegraferede jeg paa Opfordring til Folketingsmand Edw. Mortensen om, at Adressen var fremsendt til London med Angivelse af Lagtingsmændenes Tilføjelse.

Hermed var den mig betroede Opgave med Hensyn til den færøske Folkeadresse tilendebragt.

Thorshavn, den 18. Marts 1918.

Andreas Ziska".

*) I Anledning af, at Hr. Amtmand Svenning Rytter i „Dimmalætting“ for 9. Februar 1918 i en Artikel angaaende Folketingsmanden og Andragendet skriver: „Efter den ved denne Udtalelse givne Foranledning erklærer jeg, at jeg herved bekræfter at have udtalt, at det var forsøgt at gaa udenom de danske Myndigheder, og at det var forsøgt at sende den ommeldte Adresse ad 2 Veje, forinden man henvendte sig til den danske Regering i Københavns“, tillader vi os for tredie og sidste Gang at fremsætte følgende Spørgsmaal til Hr. Rytter:

1) Hvem eller hvilke har forsøgt at gaa „udenom de danske Myndigheder“, og naar er det sket?
2) Hvem eller hvilke har forsøgt at sende Andragendet ad 2 Veje, førend „man“ henvendte sig til danske Myndigheder?
3) Hvilke var disse Veje?

Vi fremsætter disse Spørgsmaal af den Grund, at det var „Havnar Framburdsfelag“ (Torshavns Fremskridtsforening), som sendte Andragendet ud over Landet, for at Folk kunde underskrive det.

Vor Hensigt og Tanke med dette var at gøre noget gavnligt for vort Land og gøre det paa bedste Maade; derfor haaber vi, at Hr. Rytter er saa forekommende at give os Svar paa vore Spørgsmaal, for os bekendt var Mænd enige om at gaa *én Vej* og gik ogsaa kun *én Vej* med Andragendet, og denne Vej var efter vort Skøn ikke „udenom de danske Myndigheder“.

Paa „Havnar Framburdsfelag“s Vegne:

Nyholm Debess,
Formand.

Amtmand Rytter vil nu ikke længere kunne forholde sig tavs overfor de Krav, der fra Offentlighedens Side, saavel nede i Danmark som her til Lands og mindst fra de 3,242 færøske Kvinder og Mænd, som har underskrevet Adressen, stilles til ham, Øernes øverste Embedsmand, om at dokumentere sine graverende Beskyldninger.

Frem med Beviserne, Hr. Amtmand Rytter!

---

*) Den følgende Udtalelse fremtræder i Oversættelse.

17.

Færø Amt.

Thorshavn, den 26. Marts 1918.

I Forbindelse med tidligere Brevveksling, senest Amtets Skrivelser af 3. November 1917 og 5. Marts d. A., vedrørende „Adressen", fremsendes herved paa den ved Folketingsmandens samtidig nedsendte Skrivelse af 24. ds. dertil givne Foranledning:

1) Afskrift af Amtets Skrivelse af 21. ds. til Konsul Coates.
2) Afskrift af sammes Skrivelse af 21. ds. til Amtet.
3) Afskrift af en af Hollands Vicekonsul Evensen og Britisk Vicekonsul Lützen — der til Stadighed har været og endnu er fast Medarbejder ved Konsulatet under 23. ds. afgiven Erklæring.

Der fremsendes samtidig Nr. 12 af „Tingakrossur" for 20. ds. med Bemærkning, at det lige indtil nu har været hemmeligholdt for Offentligheden, at Adressen overhovedet havde været i det engelske Konsulat.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

17 a.

Færø Amts Skrivelse til Konsul Coates, Thorshavn, af 21. Marts 1918.

Under en officiel Visit, jeg aflagde Hr. Konsulen Søndagen den 24. Juni f. A. for at underskrive en Deklaration, meddelte Hr. Konsulen mig bl. a., at De i sin Tid havde modtaget den saakaldte „Folkeadresse" med Anmodning om at videresende den til den engelske Regering, men at De efter at have haft den liggende i nogle Dage, havde tilbagesendt den, da De ikke vilde fremsende den, idet De til mig bemærkede, at De ikke vilde indblandes i den lokale færøske Politik.

Paa Grund af en i Ugebladet „Tingakrossur" for G. D. indeholdt Artikel om bemeldte Folkeadresse tillader jeg mig at bede Hr. Konsulen velvilligst skriftlig bekræfte Deres mundtlige Udtalelse til mig.

Jeg vilde sætte overordentlig stor Pris paa, om Hr. Konsulen vilde bekræfte ovenstaaende i Løbet af Dagen.

17 b.

British Consulate, Thorshavn.

March 21, 1918.

Sir,

In reply to your Excellency's letter of to-day's date I have the honour to state that I received a Petition with the request that I should forward it to the British Government and that later I received a large envelope sealed which I returned unopened. I was informed that it contained a second Petition and I assumed that it was also to be sent by me to the British Government.

I have the honour to be,
Sir,
your Excellency's most obedient,
humble Servant,

A. G. Coates,
Consul.

His Excellency
The Governor of the Faroe
Islands, &c., &c., &c.

17 b.

Det britiske Konsulat, Thorshavn.

21. Marts 1918.

Sir.

I Besvarelse af Deres Ekscellences Brev af D. D. har jeg den Ære at meddele, at jeg har modtaget et Andragende med Anmodning om at sende det til den britiske Regering, og at jeg senere har modtaget en stor forseglet Konvolut, som jeg sendte tilbage uaabnet. Jeg var underrettet om, at den indeholdt et nyt Andragende, og jeg antog, at det ogsaa skulde sendes gennem mig til den britiske Regering.

Med Højagtelse,
ærbødigst

A. G. Coates,
Konsul.

Hans Ekscellence
Amtmanden over Færøerne.

17 c.

Undertegnede hollandsk Vicekonsul, Købmand Jens Evensen og britisk Vicekonsul, Købmand Valdemar Lützen, som fra Amtmand Rytter har erholdt til Gennemsyn en af Konsul A. G. Coates under 21. ds. udstedt Erklæring vedrørende den saakaldte „Folkeadresse" erklærer herved i Tilslutning til bemeldte Erklæring og er villig til med Ed at bekræfte, at Konsul Coates overfor mig, Jens Evensen, har udtalt, at han havde faaet den ommeldte Adresse tilsendt fra J. Patursson, men at han ikke vilde fremsende den til den engelske Regering, og at Patursson kunde henvende sig til Amtmanden med den for at faa den fremsendt; og overfor mig, Valdemar Lützen, har udtalt, at han havde haft den ommeldte Adresse, men at han ikke vilde fremsende den til den engelske Regering, hvorfor han allerede havde tilbagesendt den.

Efter hele den Maade, hvorpaa Konsulen omtalte Sagen, er ingen af os og har ingen af os været i Tvivl om, at han var blevet anmodet om at videresende Adressen til den engelske Regering.

Thorshavn, den 23. Marts 1918.

Jens Evensen. **Valdemar Lützen.**

18 a.

Hr. Justitsminister *Zahle*, her.

Foranlediget ved en Meddelelse fra Justitsministeren i en personlig Samtale i Dag om, at Amtmanden over Færøerne har sendt Justitsministeren en Udtalelse fra den engelske Konsul om, at Selvstyrepartiet har tilsendt Konsulen den færøske Folkeadresse med Anmodning om, at denne vilde besørge den videresendt til den engelske Regering, tillader jeg mig at oplyse:

Vistnok i Januar Maaned 1917 anmodede den færøske Skipperforening den engelske Konsul i Thorshavn om at udvirke hos sin Regering Adgang for færøske Fiskere til at sælge sin Fisk i Island og sammesteds indkøbe Varer til Skibsbrug. Andragendet blev bevilget.

Den 5. Marts s. A. vedtog Foreningen „Havnar framburdsfelag" at gøre en Henvendelse til den engelske Konsul om Tilladelse til at sælge færøske Produkter i Almindelighed i Island og Import af Varer fra Amerika, dels direkte, dels over Island, uden Anløb af britisk Havn.

Den 7. Marts s. A. meddelte Havnar framburdsfelags Næstformand paa et samme Dag afholdt Foreningsmøde, at Henvendelsen havde været forebragt den engelske Konsul, og at denne havde lovet at fremme Sagen i Tilfælde af, at Amtmanden gav den sin Anbefaling.

Framburdsfelagets Henvendelse til Konsulen, der var anbefalet af 8 navngivne Lagtingsmænd, blev derefter tilsendt Amtmanden med følgende Skrivelse:

Hr. Amtmand Rytter.

Ifølge Samtale af Dags Dato fremsender vi hermed Ansøgning til det britiske Konsulat hersteds med Anmodning til Amtet om dettes Anbefaling.

7. Marts 1917.

Joannes Patursson. Nyholm-Debess.

Samtidig tilsendtes den britiske Konsul et Eksemplar af Andragendet med saalydende Skrivelse:

Hr. A. G. Coates.

Ved at fremsende indlagte Brev tilføjer vi, at en Afskrift er sendt til Amtmand Rytter for at faa hans Anbefaling.

Rasm. Rasmussen. Nyholm-Debess.

Den 8. Marts oplyste Amtmanden i en mundtlig Samtale med de Herrer Nyholm-Debess og J. Patursson, at han havde indsendt Andragendet forsynet med sin Anbefaling.

Nogle Dage derefter rettede Framburdsfelaget en Forespørgsel til Konsulen om Sagen. Denne svarede, at han ikke kunde fremme Andragendet, da Amtmandens Anbefaling var for svævende.

Dermed var Framburdsfelagets Andragende færdigt.

Derefter drøftedes igen Muligheder til Forbedring af Besejlingsforholdene ved Lagtingets Sammentræden.

Et Andragende herom blev imidlertid afvist af Amtmanden.

Derefter fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse.

— Jeg kender ikke den engelske Konsuls Meddelelse til Færø Amt, hverken af Ord eller Indhold, men Henvendelsen fra den lokale Forening Framburdsfelaget har intet at gøre med den færøske Folkeadresse og kan ikke blandes sammen med denne.

Paa Foranledning af Amtets førstnævnte Meddelelse til Justitsministeriet fra den engelske Konsul vil jeg paa egne og samtlige Selvstyremænds Vegne, der har haft noget med Adressesagen at gøre, paastaa, at Amtmandens Meddelelse om, at Selvstyrepartiet har tilsendt den engelske Konsul Adressen med Anmodning om, at denne vilde foranledige den videresendt til den engelske Regering, er helt og aldeles urigtig.

p. t. København, 2. April 1918.

Ærbødigst

J. Patursson.

---

18 b.

Til Justitsministeriet.

Jeg har herved den Ære at fremsende følgende*):

— —

— —

Idet jeg fremsender ovenstaaende rigtige Afskrift af Originalen til foranstaaende Erklæring skal jeg oplyse, at Originalen beror hos mig hjemme paa Færøerne, men at jeg ikke medtog denne af Hensyn til det paa Færøerne gældende Forbud mod Medtagelsen af Breve til Danmark eller Udlandet.

Et Eksemplar af „Tingakrossur" for 20. Marts 1918 vedlægges.

p. t. København, den 3. April 1918.

Ærbødigst

J. Patursson.

---

*) De 6 Lagtingsmænds Erklæring af Marts 1918, se under 16.

19.

Justitsministeriet.

København, den 12. April 1918.

Ved Fremsendelsen af hosfølgende 3 Aktstykker*) ..... skal man udbede sig en Udtalelse fra Amtmanden over Færøerne ved Bilagenes Tilbagesendelse.

P. M. V.

Schrøder.

Til Amtmanden over Færøerne.

Tilbagesendes Ministeriet under Henvisning til min tidligere givne Fremstilling, saavel mundtlig for Hr. Justitsministeren som i Amtets Codetelegram af 23. Marts 1917, Amtets 2 Skrivelser af 18. April og af 23. Juli, 3. November s. A. og 5. Marts 1918, hvortil jeg kan nøjes med at henvise, da de tilstrækkelig vil vise Ministeriet Uholdbarheden og Urigtigheden i den af Kongsbonde Patursson givne Fremstilling.

Færø Amt, den 18. April 1918.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

Hermed 3 Bilag.

Idet man henleder Opmærksomheden paa, at det i Lagtingsmændene R. Niclasen, M. A. Winther, J. Patursson, Johan H. Poulsen, Th. Egholm og J. A. Nolsøs Erklæring af Marts d. A. anførte om, at Adressen den 19. April f. A. blev sendt til den engelske Konsul i Thorshavn, for at denne kunde gøre sig bekendt med Adressens Indhold og Underskrifternes Antal, beregnet paa, at han, saafremt der skulde komme Forespørgsel om Sagen fra engelske Myndigheder, kunde attestere Rigtigheden af deres Indhold og Underskrifternes Antal, ikke ses at være berørt i Hr. Amtmandens tidligere Indberetninger om Sagen, skal man udbede sig en Udtalelse fra Dem om dette Punkt.

Justitsministeriet, den 2. Maj 1918.

P. M. V.

Schrøder.

Lundbye.

Amtmanden over Færøerne.

I Anledning af ovenstaaende tillader man sig at henvise til Amtets Skrivelse af 26. Marts d. A., til hvilken man kan henholde sig.
3 Bilag.

Færø Amt, den 18. Maj 1918.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

*) Nr. 16, 18 a og 18 b.

20.

Edw. Mortensen,
cand. jur.

p. t. København, den 3. Juni 1918.

Hr. Justitsminister *Zahle*.

Den 16. Februar d. A. har De rettet en Opfordring til mig (J. N. XIII-438) om at forelægge Ministeriet mine Beviser for Rigtigheden af min i Rigsdagen fremsatte Paastand om, at det aldrig har været Hensigten at sende en færøsk Adresse udenom danske Myndigheder, og at der heller ikke er foretaget noget Forsøg i den Retning.

Med en Skrivelse af 5. Marts tilstillede jeg Dem en Ekstraktafskrift af et Brev, og senere har jeg tilsendt Dem et Eksemplar af „Tingakrossur", indeholdende forskellige Erklæringer om Sagen.

Hoslagt fremsendes Originalen af en Erklæring, udstedt af de 6 Lagtingsmænd, som havde med Sagen at gøre*). Herefter mener jeg at have fremlagt fuldtud tilstrækkelige Beviser for Berettigelsen af de af mig fremsatte Udtalelser i den paagældende Sag.

Deres ærbødige

Edw. Mortensen.

*) Se under 16.

21.

Hr. Justitsminister *Zahle*, København.

Som formentlig værende af justitsministeriel Interesse i den saakaldte „Adressesag" tillader jeg mig hoslagt at fremsende følgende:

1) Brev af 19. Maj 1918 til undertegnede fra Købmand A. Ziska, Thorshavn.
2) Erklæring af samme Dato fra Sekretær A. Brend, Thorshavn.
3) Afskrift af privat Brev af 13. April 1917 fra Købmand A. Ziska, Thorshavn, til Redaktør Mortensen („Fóroyatíðindi"), Tveraa.

p. t. København, 9. Juni 1918.

Ærbødigst

J. Patursson.

21 a.

Thorshavn, den 19. Maj 1918.

Hr. Kongsbonde Patursson, Kirkebø!

I Anledning af „Dimmalættings“ Paastand atter i Onsdags om vor Hensigt vedrørende Adressens Fremsendelse, at vi har forsøgt at sende den gennem den engelske Konsul i Thorshavn, har jeg ment det rigtigt at bede Hr. Brend, som var til Stede hos Konsulen, den Gang denne bad mig overbringe Dem en til ham med Deres Afsenderadresse tilsendt Pakke, attestere mine Udtalelser angaaende vor Hensigt med Pakkens Fremsendelse til Storbritanniens Consulate i Thorshavn.

Samtidig vedlægger jeg en Afskrift af et af mig privat sendt Brev til Redaktør Mortensen, Tveraa, vedrørende denne Sag. Disse to Skrivelser kan bedre end alle „Dimmalættings“ tomme Paastande fortælle og overbevise rette vedkommende om vor Hensigt med Adressens Fremsendelse til Konsul Coates.

Hvis De mener, at der skulde blive Brug for vedlagte Beviser har jeg intet imod, at De benytter det tilsendte til Gavn for Sagen.

Med Højagtelse

Andreas Ziska.

21 b

Paa given Anledning erklæres herved, at Købmand A. Ziska, Thorshavn, den 25. April 1917, da han hos den britiske Konsul i Thorshavn underskrev „Klausul", ved hvilken Anledning undertegnede fungerede som Tolk, af Konsulen blev anmodet om at overbringe Kongsbonde Patursson en Brevpakke med Paturssons Afsenderadresse, stilet til Storbritanniens Konsulat, Thorshavn. Brevpakken var lakforseglet med Købmand Ziskas Segl.

Hr. Ziska lovede at overbringe Pakken, der var uaabnet, til Kongsbonde Patursson, men bad mig meddele Konsulen, at Hensigten med Pakkens Fremsendelse til Konsulatet var denne, at hvis der fra Storbritanniens Regering blev forespurgt hos Konsulen angaaende en fra den færøske Befolkning gennem det danske Gesandtskab i London sendt Folkeadresse om fri Sejlads mellem Island og Færøerne, skulde Konsulen kunne meddele, at Adressens Ordlyd og Underskrifternes Antal var rigtige, hvilket jeg ogsaa meddelte Hr. Konsulen.

Thorshavn, den 19. Maj 1918.

Arthur Brend.

21 c.

Thorshavn, den 13. April 1917.

Hr. Redaktør Mortensen, Tveraa!

Andragendet til Storbritanniens Regering vil vistnok kunne sendes nu paa Mandag og tænkes sendt saaledes, at en Afskrift sendes til den danske Gesandt i London og en til Færøernes Folketingsmand. Folketingsmanden vil faa telegrafisk Afskrift af den Efterskrift, som Lagtingsmændene har tilføjet Andragendet. Selve Andragendets Ordlyd har han allerede for 3 Uger siden faaet tilsendt pr. Brev og blev samtidig underrettet om Sagens Forhistorie — Vareudvalgets Stilling til Andragendet og Amtmandens Bestræbelser for at kunne faa ødelagt denne Sag ved Lagtingets Hjælp.

Folketingsmand Mortensen har for nogle Dage siden sendt Telegram til Patursson med Angivelse af Ambassadør Castenskjolds Adresse i London, saa jeg tror, at Folketingsmanden mener, vi bør sende Andragendet derhen. Samtidig bad han om Besked, naar vi sendte Andragendet til London. Det tyder paa, at han ogsaa vil gøre sit til, at dette vort Andragende kan naa frem paa heldigste Maade.

Vi tænker ogsaa at sende Afskrift i engelsk Oversættelse til den britiske Konsul i Thorshavn og samtidig sende ham Originalerne til Eftersyn, for at han kan overbevise sig og sin Regering om Rigtigheden af det, der fremsendes. Jeg mener ikke, at der er nogen som helst Grund til at faa Sorenskriveren til at attestere Afskrifternes Rigtighed, da jeg mener, det er tilstrækkelig Bekræftelse, naar Medlemmer af vort Lagting sender Andragendet fra den færøske Befolkning. Nu gælder det om for os Underskrivere at sætte vor Folketingsmand og de underskrevne Lagtingsmænd saa højt vi kan, hvad Repræsentation angaar, da det kan tænkes, at vi ved Afsendelsen af dette Andragende danner Grundlaget til en Forhandling af største og gavnligste Betydning, selv om vi til at begynde med ikke faar vore Ønsker straks opfyldte. Det er muligt, at vor Folketingsmand vil komme til at konferere med Færøerne — Adressens Repræsentanter — baade een og flere Gange, før denne Sag bliver ordnet tilfredsstillende.

Naar den engelske Konsul faar Originalerne til Eftersyn, saa er der Garanti nok. De vil sikkert være saa elskværdig at underrette Lagtingsmand Nolsøe om, at Patursson deler min Anskuelse, hvad Andragendets Bekræftelse angaar. Hvis I er af anden Mening vedrørende Forsendelsen og Bekræftelsen, saa bedes De sende et Telegram nu Søndag.

Andragendet har ca. 3 300 Underskrifter, hvoraf ca. 1 200 paa Suderø. Her i Thorshavn tror jeg, at vi faar ca. 200 til de allerede tegnede.

Telegramudgifterne bliver en Del større end før meddelt, da vi ogsaa skal telegrafere Efterskriften til Folketingsmanden, men dette vil forhaabentlig ordne sig.

Andragendet har faaet ca. 1 500 Underskrifter siden Lagtingssamlingen. Jeg vilde nødig være i Sysselmand Effersøes Sted nu, naar hans Udtalelser i Lagtinget saa aldeles rammer ham selv og hele hans Sambandsflok. Det kan ikke hjælpe i Længden at trodse Folkevillien, selv om Amtmanden er baade Inden- og Udenrigsminister og ønsker Hyldest af sine tro Mænd.

Med Højagtelse

Andreas Ziska.

Tillæg.

Adressen og Amtmand Rytter.*)

Det er bevist baade her paa Færøerne og nede i Danmark, **at Amtmand Rytter har faret med Usandhed angaaende den færøske Folkeadresse.**

De Mænd, der i sin Tid udsendte og fremsendte Adressen har overfor Offentligheden afgivet deres Erklæring med Hensyn til Adressens Fremsendelse, og disse Erklæringer fastslaar som en uomstødelig Kendsgerning, at Adressen telegrafisk blev sendt til den danske Gesandt i London den 17. April 1917, **efter at man ca. 3 Uger forinden havde henvendt sig til den danske Regering med Underretning om, at dette var Hensigten.**

Naar derfor Amtstidende for Færøerne trods disse Kendsgerninger og uden Hensyn til de af os afgivne Erklæringer fremdeles tillader sig at forsvare de af Amtmand Rytter fremsatte Beskyldninger om, at Adressen har været forsøgt fremsendt ad to Veje, før man henvendte sig til Regeringen i København, og hævder, at disse Beskyldninger nu er beviste, skal jeg herved stemple denne Paastand **som en grænseløs Frækhed.**

Som det fremgaar af min den 26. Marts 1917 daterede Skrivelse til Folketingsmand *Edw. Mortensen* har vi allerede een Gang i fuld Loyalitet mod den danske Regering udbedt os telegrafisk Svar paa, om vi med den paatænkte Fremsendelse af Andragendet (Adressen) til den danske Gesandt i London gjorde noget urigtigt. **Først efter at vi havde modtaget Besked tilbage om at de paagældende Regeringsmyndigheder** — i Forstaaelse af Grundlaget for dette Skridt: De truende Udsigter for vor Varetilførsel — **ikke havde noget imod, at en saadan Henvendelse blev rettet til det danske Gesandtskab i London, blev Adressens Ordlyd telegrafisk afsendt til Ambassadør Castenschiold, som efter Fremsendelsen modtog de behørige Instrukser fra Udenrigsminister Scavenius.**

Thorshavn, den 6. April 1917.**)

Andreas Ziska.

*) Af „Tingakrossur" for 10. April 1918.
**) Skal være: 1918.

Afsnit II.

Embedsmændenes Afskedsbegæring.

22.

Færø Amt.

Thorshavn, den 5. Marts 1918.

Som Hr. Justitsministeren rimeligvis vil erindre, havde jeg en Samtale med Dem den 24. November f. A. umiddelbart før jeg rejste tilbage til Færøerne. Grunden til Samtalen var navnlig den, at Folketingsmanden for Færøerne i Rigsdagen havde udtalt, at min Indberetning om den saakaldte „Adresse" var urigtig, hvorfor jeg ansaa det for nødvendigt, at De udtalte, at De var fuldt ud inde i Sagen, og at De vidste, at min Indberetning var rigtig, da jeg i modsat Fald ikke mente at kunne vedblive med at være Amtmand paa Færøerne. Jeg spurgte Dem, om De ønskede flere Oplysninger end dem, De allerede sad inde med. De svarede mig efter nogen Forhandling, saaledes forstod jeg Dem i alt Fald, at jeg ikke behøvede at fremkomme med flere Oplysninger, og at De var villig til at udtale Dem som foran nævnt, eventuelt telegrafisk. Efter Samtalen kom Hr. Ministeren ind til Departementschefen, hvor jeg var, og sagde da, at De gik ud fra, at jeg intet havde imod, at De udtalte Dem i Rigsdagen, hvad jeg selvfølgelig intet havde imod.

Da forrige Post var kommen hertil, læste jeg i et af Folketingsmanden paa den i tidligere Korrespondance ommeldte Maade opsendt Rigsdagsreferat af Forhandlingerne vedrørende Lagtingsvalgloven, at Folketingsmanden paa ny havde udtalt det samme og i en endnu mere skærpet Form. Jeg saa mig derefter nødt til at indrykke en Erklæring i „Dimmalætting", hvilken jeg ordret telegraferede til Dem. Jeg udtalte, at Ministeren rimeligvis ikke havde hørt Udtalelsen, hvilket jeg mente at burde skrive, da jeg ikke ansaa det for rigtigt at udtale, at Ministeren havde udtalt overfor mig at ville udtale Dem og endnu mindre, at det var Ministerens embedsmæssige Pligt at tage mig i Forsvar, da De vidste, hvorledes Sagen forholdt sig. — Siden har jeg intet hørt fra Ministeren om Sagen.

Det Folketingsmanden nærstaaende Blad „Tingakrossur" har været inde paa Erklæringen og antyder, at jeg derved blander mig i Politik, og udtaler, at Grunden til, at Ministeren ikke har modsagt Udtalelsen, er den, at den ikke kunde modsiges, da den var sand. — Jeg ser i denne Forbindelse ganske bort fra, at i alt Fald en af de Personer, som har Hovedindflydelse paa Bladet, ved, hvorledes Forholdet er.

Stillingen heroppe er ganske uholdbar, naar Ministeren saaledes Gang paa Gang lader mig i Stikken, og der derhos undertiden træffes forskellige Afgørelser eller indtages et vist Standpunkt, som ikke synes sagligt at kunne forsvares, men som af en Rigsdagsrepræsentant kan bruges til Agitation. Den Ret-

ning, som Folketingsmanden tilhører, og specielt Bladet „Tingakrossur" kan beskylde mig for alt muligt og med Rette, naar Ministeren i Rigsdagen tillader, at den ene Usandhed fremføres efter den anden, og naar Ministeren endog overfor mig antydede, at De opfattede det af mig anlagte Injuriesøgsmaal mod Bladet som Udtryk for en Forfølgelse af Bladet. De mere besindige staar ganske uforstaaende overfor hele Situationen, da de jo ikke kan forstaa, at en Minister kan optræde saaledes, saafremt Amtmanden virkelig har Ret; de maa tro, at alt, hvad der siges, er sandt, men at Ministeren holder sin Haand over mig ved at være passiv, saaledes som man i mange Aar holdt sin Haand over den foregaaende Amtmand ved ligeledes at forholde sig passiv. Selve den førte Politik og Bladets ondskabsfulde Sigtelser generer mig ikke personligt og vilde heller ikke kunne gøre nogen som helst Skade, saafremt man ikke havde paa Fornemmelsen, at alt sker med Ministerens stiltiende Godkendelse. Jeg vil og kan ikke optræde i Politik, uagtet der bliver skrevet aabne Breve til mig og Kongsbonde Patursson indbyder mig til politiske Møder. — Ganske betegnende er det, at deslige Møder ofte ikke refereres i Partiets Blade, det er nemlig ikke altid opportunt, da Ministeren saa maaske kunde faa dem at læse; jeg vedlægger et i „Dimmalætting" offentliggjort Referat. — Men naar jeg ikke vil det, og Ministeren holder sig passiv overfor alle Beskyldninger mod mig, og der imod eller uden min Indstilling træffes forskellige Afgørelser, som ikke synes at kunne forsvares sagligt, er Stillingen uholdbar og er tilmed ganske uværdig for al dansk Administration. Forholdet er nemlig i Virkeligheden følgende: Folketingsmanden kan udslynge forskellige Sigtelser mod mig i Rigsdagen. Disse gaar Øerne rundt og maa være sande, da Ministeren ikke tager til Genmæle. Der træffes i visse Sager af større Betydning forskellige Afgørelser mod Amtets Indstilling. Da Folk maa gaa ud fra, at Ministerens Afgørelse er upartisk, har Amtets Indstilling — saaledes agiteres der — altsaa været partisk, med andre Ord, Amtmanden blander sig i Politik og er partisk. Dette forebringes igen Ministeren, som maaske er utilfreds med Amtets Indstilling og derfor let lader sig paavirke til at tro, at Amtets Indstilling er præget af politiske Hensyn, uden at tænke tilstrækkelig over, at det maaske netop er Ministerens Afgørelse, som kan kritiseres.

Foruden den ovennævnte Sag vedrørende Folketingsmandens gentagende Udtalelser i Rigsdagen var der flere andre, jeg ogsaa kunde have Lyst til at udtale mig om, saaledes nu for nylig Ministeriets Berammelse af Valgene; men jeg anser det for ørkesløst, da vort Syn paa Forholdene nu en Gang er saa ganske forskelligt.

Jeg har flere Gange tænkt paa at søge om Forflyttelse, eventuelt Afsked, særlig efter at Sysselmandsloven var blevet gennemført; men jeg gjorde det ikke, maaske noget af personlige Grunde, men dog mest, fordi jeg ansaa Tidspunktet for meget uheldigt under de nuværende Forhold, og jeg haabede stadig, at Krigen skulde høre op.

Imidlertid er Forholdene efterhaanden saaledes, at Situationen er umulig; der agiteres mere og mere med, at naar Forholdene er, som de er, f. Eks. Vanskelighederne med Petroleumstilførsel, er Skylden min, hvilket igen vil sige den danske Administration. Der siges ikke, at Forholdene i Virkeligheden, relativt set, er gode. Der agiteres endog saa stærkt dermed, at selv venligsindede Blade nede taler om, at Danmark ikke har været heldig med Øernes Forsyning. Der agiteres heroppe meget stærkt med, at der bestaar et dybt Modsætningsforhold mellem Ministeriet og Amtet, og man føler, at Ministeriet støtter Selvstyrepartiet, selv i dets mest yderliggaaende Agitation.

Da alt ovenstaaende medfører en voksende Utilfredshed og benyttes af det Parti, som for Tiden benytter sig af Folketingsmand Mortensen, til at skabe en god Jordbund for en Politik, som jeg for mit Vedkommende anser for skadelig og ødelæggende for et godt Forhold mellem de to Landsdele, og da jeg, som jeg gentagende Gange har fremhævet overfor Ministeren, ikke vil have noget som helst Ansvar for en saadan Udvikling, for hvilken De bærer det fulde Ansvar, tillader jeg mig at udbede mig Deres Udtalelse, om De trods Deres Løfte til mig stadig har det Princip ikke at ville udtale Dem om Forholdene heroppe, saaledes som de fremgaar af mine Indberetninger. Jeg anser nemlig en aaben Politik i Rigsdagen som ganske nødvendig, nu da Forholdene er blevne, som de er. Man

undgaar derved, at de færøske Repræsentanter eller andre søger at faa de forskellige Ministerier til at fatte Afgørelser, som ikke kan saglig forsvares, men kan bruges til Agitation, da de let derved udsættes for, at hele Sagen kan blive diskuteret i Rigsdagen; det ved man for Tiden er en Umulighed, da selve den Minister, som særlig repræsenterer Færøerne, bevarer en konsekvent Tavshed i Rigsdagen.

Jeg skal tilføje, at naar jeg ikke allerede nu søger om Forflyttelse, eventuelt Afsked, er Grunden dels den, at jeg ikke vèd, om Ministeren har Grunde for Deres Optræden, og jeg mener ikke at kunne forsvare at rejse ned til København for Tiden for at konferere herom, dels den, at jeg ikke vil, at en saadan Ansøgning fra min Side skal drages frem under Valgkampen i Danmark, da jeg ikke er Politiker. Men jeg vil og kan ikke fortsætte under de nuværende Forhold, ligegyldig hvilken Regering der er, det være sig en radikal eller konservativ, saa længe jeg ikke har Sikkerhed for, at den nuværende Holdning forandres.

Jeg har gjort Landfogden og Sorenskriveren bekendt med mit Synspunkt og Standpunkt, og de har bemyndiget mig til at udtale, at de er enige med mig deri.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeren.

23.

Telegram.

København, den 12. Marts 1918.

Referring to your private letter March 5. your supposition in cable 9 correct Mister Mortensen is demanded to produce alleged evidence before Ministry of Justice.

Zahle.

Governor, Thorshavn.

Med Henvisning til Deres private Brev af 5. Marts meddeles, at Deres Formodning i Telegram Nr. 9 *) er rigtig. Hr. Mortensen er blevet anmodet om at fremlægge de Beviser, han paastaar at være i Besiddelse af, for Justitsmininisteriet.

Zahle.

Amtmanden, Thorshavn.

*) Se under Nr. 15 in fine.

24.

Telegram.

København, den 15. Marts 1918.

21. Minister of justice Zahle has in the newspapers of his faction published following. It is correct that the Faroe governor has reported to me, that it has been intended to send the Faroe adress to England beside the Danish authorities I fully rely on the correctness of the official reports of the governor. Mortensen member of parliament has later in the lower house declared, that he could produce positive proofs that this had not been intended. I did not hear this statement, when it was given but as soon as I was informed of it I have asked Mr. Mortensen to produce the asserted evidence to the ministry of justice. To do this he must have a reasonable respite and therefore I cannot say more at this moment. Apart from the local stir of election on Faroe this question has only historical interest as the adress has been handed over to the English government by the right way long ago namely by the Danish legation in London by order from the minister of foreign affairs. It is necessary to warn earnestly against the manner in which is written down here lately about Faroe affairs. Rather unveiled imputations are propounded against one of the two about equally great Faroe factions that its members are antidanish and aiming at an emancipation from Denmark. Down here such publishments can be of no advantage and on Faroe of course they create great bitterness. They are apt to call forth just

Justitsminister Zahle har i sit Partis Organer offentliggjort følgende. Det er rigtigt, at Amtmanden over Færøerne har meddelt mig, at det har været tilsigtet at sende den færøske Adresse til England udenom de danske Myndigheder. Jeg stoler fuldtud paa Rigtigheden af Amtmandens embedsmæssige Indberetninger. Rigsdagsmand Mortensen har senere i Folketinget erklæret, at han kunde føre positive Beviser for, at dette ikke havde været tilsigtet. Jeg hørte ikke denne Udtalelse, da den blev fremsat, men saa snart jeg havde faaet Underretning derom, anmodede jeg Hr. Mortensen om at fremlægge de Beviser, han paastod at være i Besiddelse af, for Justitsministeriet. Hertil maatte han have en passende Frist, og derfor kan jeg ikke sige mere i Øjeblikket. Bortset fra det lokale Valgrøre paa Færøerne har dette Spørgsmaal kun historisk Interesse, idet Adressen forlængst er overgivet til den engelske Regering ad rigtig Vej, nemlig gennem det danske Gesandtskab i London efter Udenrigsministerens Ordre. Man maa alvorligt advare mod den Maade, hvorpaa der nylig er skrevet hernede om færøske Anliggender. Ret utilsløret beskyldes det ene af de to omtrent lige store færøske Partier for, at dets Medlemmer er dansk-fjendtlige og tilstræber Løsrivelse fra Danmark. Hernede kan offentlige Meddelelser af den Art ikke gøre nogen Gavn og paa Færøerne vækker de naturligvis stor Bitterhed. De

what is eagerly avoided. The spiteful manner in which Mr. Mortensen is attacked in some newspapers must also irritate his friends on Faroe. I wish Mortensen reelected first because he is an able deputy of Faroe interests and then because he is a reliable supporter of the policy, carried by the ministry. I wish of course a member of the upper house, to whom this also applies. It is wrong to interpret the love of the Faroe islanders to homestead and language as a symptom of antidanism. The maintenance of good terms between the danish citizens on Faroe and us down here greatly depends on our willingness to understand the claim of the Faroe Islanders on liberty in maintaining their peculiarity within the domain of Danish state. Please give copy of the above and of my former telegram to Mortensen.

Ministry of justice.

Zahle.

Governor Thorshavn.

er egnede til at fremkalde netop det, som man energisk har søgt at undgaa. Den hadefulde Maade, hvorpaa Hr. Mortensen er blevet angrebet i nogle Aviser, maa ogsaa irritere hans Venner paa Færøerne. Jeg ønsker Mortensen genvalgt, for det første fordi han er en dygtig Repræsentant for de færøske Interesser og dernæst fordi han er en paalidelig Støtte af den Politik, Ministeriet har ført. Jeg ønsker naturligvis valgt en Landstingsmand, om hvem det samme gælder. Det er urigtigt at opfatte Færingernes Kærlighed til Hjemstavn og Sprog som Tegn paa Danskfjendtlighed. Bevarelsen af et godt Forhold mellem Færøernes danske Borgere og os hernede beror i høj Grad paa vor Beredvillighed til at forstaa Færingernes Krav paa Frihed til at hævde deres Ejendommelighed indenfor den danske Stats Omraade. Vær saa god at give Mortensen en Kopi af ovenstaaende og af mit forrige Telegram.

Justitsministeriet.

Zahle.

Amtmanden, Thorshavn.

25.

Thorshavn, March 17, 1918.

Ministry of Justice,
Copenhagen.

Number 22 telegrams of 12 and 15 march number 21 received Governors letter of march 5 was not private but quite official. we the signed officials Rytter, Governor, Thygesen, Judge, and Vest, Sheriff, ask Ministry to obtain other appointment or if not possible within short time our dismissal. Petition in due form and with further explanation will follow by first opportunity.

Rytter. Thygesen. Vest.

25.

Thorshavn, 17. Marts 1918.

Justitsministeriet,
København.

Modtaget Telegrammer af 12. og 15. Marts. Amtmandens Brev af 5. Marts var ikke privat men ganske officielt. Vi undertegnede Embedsmænd Rytter, Amtmand, Thygesen, Sorenskriver, og Vest, Landfoged, anmoder Ministeriet om Forflyttelse eller, hvis saadan ikke kan opnaas i Løbet af kort Tid, om Afsked. Ansøgning i sædvanlig Form og med nærmere Forklaring følger ved første Lejlighed.

Rytter. Thygesen. Vest.

26.

Færø Amt.

Thorshavn, den 18. Marts 1918.

Til Kongen.

Amtmand over Færøerne Svenning Krag Nielsen Rytter, Sorenskriver paa Færøerne Hans Christian Thygesen og Landfoged paa Færøerne Christian Fredrik Vilhelm Vest søger om Forflyttelse eller Afsked fra deres respektive Embeder.

Herved tillader vi undertegnede Embedsmænd paa Færøerne, Amtmand Svenning Krag Nielsen Rytter, Sorenskriver Hans Christian Thygesen og Landfoged Christian Fredrik Vilhelm Vest os allerunderdanigst at andrage om Forflyttelse fra vore nuværende til andre Embeder, eller, saafremt vi ikke anses kvalificerede til Forflyttelse til om muligt lignende Embeder, da om Afsked fra vore respektive Embeder.

Grunden til denne vor allerunderdanigste Ansøgning er den og alene den, at vi har den Opfattelse, at Ministeriets Holdning overfor de færøske Forhold, saaledes som den i de senere Aar mere og mere udpræget, navnlig gennem Passivitet, men ogsaa gennem positive Afgørelser, har lagt sig for Dagen og stærkest i den sidste Tid, er ødelæggende for Forholdene paa Færøerne og for Forbindelsen mellem Færøerne og det øvrige Kongerige. Ministeriet har efterhaanden Gang paa Gang indtaget en Holdning, der virker til Støtte for de Bestræbelser her paa Øerne, som gaar ud paa at løsne Forbindelsen med Danmark, og modarbejder den store Del af Befolkningen, der føler sig tryg og tilfreds ved det nuværende nære Forhold til det øvrige Kongerige og ønsker denne Forbindelse fortsat og styrket, en Holdning fra Ministeriets Side, som her almindelig opfattes, og som vi heller ikke ser kan opfattes anderledes end, som dikteret ikke af Hensyn til Rigets eller af Hensyn til Færøernes Interesser, men væsentlig af ensidige partipolitiske Grunde.

Denne Holdning fra Ministeriets Side gør den Del af Befolkningen, der ønsker den nuværende Forbindelse opretholdt, modløs og bitter.

Medunderskrevne Amtmand Rytter har ved mange forskellige Lejligheder og i forskellige Anliggender saavel mundtligt som skriftligt, sidst ved en Skrivelse af 5. d. M. til Justitsministeren, søgt, men uden Held, at indvirke paa Ministeriet for at fremkalde en Ændring i dets Holdning; vi medunderskrevne Sorenskriver Thygesen og Landfoged Vest har stadig været bekendt med den af Amtmand Rytter i Forhold til Ministeriet indtagne Holdning, og vi billiger den ganske.

Vi ser os ladt i Stikken af Ministeriet. Der føres, hvad Justitsministeren maa vide, her fra en bestemt Side en særlig mod Amtmand Rytter som Repræsentant for det danske Embedsstyre rettet Agitation, der ikke synes at sky noget Middel. Denne Agitation er ogsaa kommen til Udtryk i Rigsdagen, og den modsiges ikke af Justitsministeren, men støttes af denne derved, at han forholder sig

tavs overfor den. Underskrevne Amtmand Rytter har gentagne Gange gjort Justitsministeren Forestillinger i denne Henseende, og Justitsministeren lovede mig under en Samtale den 24. November f. A. positivt at udtale sig, eventuelt i Rigsdagen, angaaende en mod mig fremsat Beskyldning for Afgivelse af urigtige Indberetninger. Jeg havde Grund til at vente, at denne Udtalelse vilde komme i Løbet af ganske kort Tid, da Ministeren under Samtalen var gjort bekendt med, at jeg anmodede om en saadan Udtalelse, idet jeg i modsat Fald ikke mente at kunne vedblive med at være Amtmand paa Færøerne.

Saaledes som Situationen altsaa efter vor Opfattelse er, og særlig saaledes som den foreligger efter et Telegram af 15. d. M. fra Justitsministeren til Amtet, hvilket — ved Siden af forskellige Urigtigheder, der vil kunne udnyttes i Agitationen her paa Øerne — indeholder en fornyet Desavouering af vor Synsmaade og en stærk og efter vor Mening aldeles uforsvarlig Indgriben i den lokale færøske Politik, og det endog imod den Del af Befolkningen, der ønsker den nuværende Forbindelse med det øvrige Kongerige opretholdt, samt — saaledes vil det blive opfattet — en Godkendelse fra Ministeriets Side af hele den her førte Agitation, ser vi ikke anden Vej for os end at ansøge om Forflyttelse, — hvorom vi dog ikke tør nære Forventninger — eller Afsked.

Det er os af mange Grunde i højeste Grad imod at foretage dette Skridt, navnlig paa nærværende Tidspunkt. Naar vi dog mener at burde gøre det, er det, fordi vi ikke vil have Medansvar for den Udvikling af Forholdene her paa Øerne og af Forholdet mellem Færøerne og det øvrige Kongerige, som Ministeriet støtter eller rettere endog fremkalder, ej heller det Medansvar, der vilde følge af, at vi forholdt os tavse og blev siddende i vore Embeder.

Ministeriet maa ogsaa have været klar over, at en saadan Ansøgning er en naturlig eller maaske nødvendig Følge af Amtets foran omtalte Skrivelse af 5. d. M. efter det Standpunkt, Justitsministeren har indtaget til den i sit ligeledes før omtalte Telegram af 15. d. M., hvorefter Stillingen for os her paa Øerne er uholdbar.

Allerunderdanigst

Svenning Rytter. **Chr. Thygesen.** **F. Vest.**

27.

Telegram.

København, den 20. Marts 1918.

22. Your manner of proceeding is incomprehensible and indefensible (stop). I dont know what you mean with the words „other appointment" (stop). Please therefore as soon as possible send ministry of justice a plain account about what you, West and Thygesen can alledge as reasons for your manner of proceeding.

Ministry of justice.

Zahle.

Governor Thorshavn.

Deres Optræden er ubegribelig og uforsvarlig. Jeg ved ikke, hvad De mener med Ordene „other appointment". De maa derfor ved første Lejlighed sende til Justitsministeriet tydelig Redegørelse for, hvad De, West og Thygesen kan anføre til Begrundelse af deres Optræden.

Justitsministeriet.

Zahle,

Amtmanden, Thorshavn.

28.

Thorshavn, March 21, 1918.

Ministry of Justice,
Copenhagen.

Nr. 24 our before mentioned petition with further explanation follows by Tjaldur (stop) of course willing go to Copenhagen to confer if necessary and you wish so (stop) please answer soonest so I can take first steamer and falken eventually fetch me bergin returning.

Rytter,
Governor.

28.

Thorshavn, 21. Marts 1918.

Justitsministeriet,
København.

Vor føromtalte Ansøgning med nærmere Forklaring følger med Tjaldur. Naturligvis villig til at tage til København for at forhandle, hvis det er nødvendigt, og De ønsker det. Svar udbedes snarest, saa at jeg kan tage første Damper og Falken eventuelt hente mig i Bergen paa Tilbagerejsen.

Rytter,
Amtmand.

29.

Thorshavn, 1. April 1918.

I hear that I am attacked for telegram to Tidens Tegn I hereby officially report that we three officials have absolutely nothing to do with this telegram neither direct nor indirect not even knew about it beforehand (stop) if you believed so I regret you have not asked me or called me Copenhagen.

Rytter,
Governor.

Ministry of Justice.

29.

Thorshavn, 1. April 1918.

Jeg hører, at jeg angribes for Telegram til Tidens Tegn. Jeg meddeler herved paa Embeds Vegne, at vi tre Embedsmænd absolut intet har at gøre med dette Telegram, hverken direkte eller indirekte, ja ikke en Gang har haft Kundskab om det i Forvejen. Hvis De troede det, beklager jeg, at De ikke har spurgt mig eller anmodet mig om at komme til København.

Rytter,
Amtmand.

Justitsministeriet.

Afsnit III.

Tillidsadresse til Justitsministeren m. v.

30 a.

Forslag til Tillidsadresse til Justitsminister Zahle*).

Idet Lagtinget udtaler sin Paaskønnelse og Tak til Justitsminister Zahle for den Støtte, han har ydet Færøerne i sin Virksomhed som Øernes Minister og for den Forstaaelse, han har lagt for Dagen for Øernes særlige Forhold, hvilket blandt andet har fundet Udtryk i hans Telegram af 15. Marts d. A. til Amtmanden over Færøerne, udtaler Tinget sin fulde Tillid til Justitsministeren.

Thorshavn, den 13. Maj 1918.

J. Patursson. **M. A. Winther.** **Edw. Mortensen.** **D. J. Thomsen.**

S. P. úr Konoy. **Th. M. Ström.** **R. Niclasen.** **R. Rasmussen.**

Johan H. Poulsen **Nyholm Debess.** **J. Guttesen.** **J. Dahl.**

*) Vedtaget med 12 Stemmer mod 9; 1 svarede: Stemmer ikke.

30 b.

Mindretalsindstilling

i Sagen om en Takadresse fra Færøernes Lagting til Justitsminister Zahle.

Undertegnede Medlemmer af Lagtinget, der efter Udfaldet af Afstemningen ved sidste Lagtingsvalg repræsenterer Flertallet af Vælgerne paa Færøerne, skal i Anledning af, at Forslaget om en Takadresse til Justitsminister Zahle til Trods for vor Modstand er blevet vedtaget i Lagtinget, fremsætte følgende Udtalelser.

Efter vor Opfattelse skylder vi Færinger den nuværende Regering lige saavel som tidligere Regeringer samt Rigsdagen Tak, men vi anser det for urigtigt at udtale en særlig Tak til Justitsministeren for den Støtte, han har ydet Færøerne, allerede af den Grund, at dette vil kunne misforstaas, som om der tilsigtes at fremhæve Justitsministeren i Modsætning til de øvrige Statsmyndigheder.

Adressens Hovedindhold er desuden Takken til Justitsministeren for dennes Telegram af 15. Marts d. A. til Amtmanden over Færøerne, og imod en saadan Tak maa vi nedlægge den mest bestemte og alvorlige Protest.

Vi protesterer imod, at Justitsministeren har grebet ind i den politiske og nationale Kamp paa Færøerne til Fordel for egne Partiinteresser.

Vi protesterer imod, at Justitsministeren i sit Telegram har fremsat Udtalelser, der er egnede til at bibringe Offentligheden den Opfattelse, at Selvstyrepartiet nærer større Kærlighed til Færøerne og færøsk Sprog end Sambandspartiet. Det maa være Justitsministeren bekendt, at det virkelige Skel imellem de to Partier bestaar deri, at Sambandspartiet kæmper for at bevare den statsretlige og nationale Forbindelse mellem Færøerne og Danmark som Helhed, medens Selvstyrepartiets Hovedformaal er en indgribende Svækkelse af denne Forbindelse.

Vi protesterer imod den Haan imod Øernes Amtmand, der ligger i Justitsministerens embedsmæssige Telegram, og beklager den Svækkelse af Statens Magt og Statens Anseelse her paa Øerne, som dette Telegram utvivlsomt har medført.

Vi beklager dybt, at Lagtingets Flertal, Selvstyrepartiet, ved Fremsættelsen af og Afstemningen over Takadressen har godkendt og søgt at fæstne den aldeles forkastelige Fremgangsmaade, at Rigets Justitsminister ved Indgriben i Valgkampen lægger et Tryk paa de færøske Vælgere.

Thorshavn, den 16. Maj 1918.

Oliver Effersøe. **J. M. Matras.** **Poul Niclasen.** **Joen Poulsen.**

Joen Rasmussen. **A. Samuelsen.** **M. Samuelsen.** **H. C. W. Torgard.**

Joen Jacob Weihe.

30 c.

Indstilling.

Endskønt man oprindelig ikke havde anset det nødvendigt at fremkomme med nogen Indstilling i Sagen vedrørende en Tillidserklæring til Justitsminister Zahle, skal man dog, efter at Mindretallet paa en højst udfordrende Maade er fremkommet med en saadan, tillade sig at foreslaa følgende:

Efter at Afstemning er foretaget, og efter at Mindretallet i Anledning af denne er fremkommet med sin Indstilling, finder Lagtinget Anledning til at udtale følgende:

Naar Selvstyrepartiet har fundet Anledning til at rette en Tak særlig til Justitsminister Zahle, har dette sin Grund i, at han er den Minister, hvorunder de færøske Sager væsentlig sorterer, og at han navnlig nu i Krigsaarene har ledet det betydelige Arbejde, som af Justitsministeriet er udført til Gavn for Øerne, samt at han i sin Virksomhed har lagt for Dagen en sjælden Forstaaelse af vore særlige Forhold, hvilket blandt andet fremgaar af følgende Udtalelse:

„Det er galt at fortolke den Kærlighed, som Færingerne har til deres Hjemstavn og Sprog, som et Tegn paa Danskfjendtlighed. Vedligeholdelsen af det gode Forhold mellem Færøernes danske Borgere og os hernede beror meget paa vor Beredvillighed til at forstaa Færingernes Krav paa Frihed til at opretholde deres Ejendommeligheder indenfor den danske Stat".

Vi nedlægger en bestemt Protest mod de usømmelige Sigtelser, som Mindretallet har rettet mod Justitsministeren for at have grebet eller villet gribe ind i færøsk Politik til Fordel for egne Partiinteresser, for at have villet udøve et Tryk paa Vælgerne samt for at have bevirket en Svækkelse af Statens Magt eller Anseelse paa Øerne.

Uden her at indlade os paa at bedømme Sambandspartiets Kærlighed til færøsk Sprog og Nationalitet nedlægger vi en skarp og bestemt Protest mod Mindretallets Sigtelse mod Selvstyrepartiet for at have til Hovedformaal en indgribende Svækkelse af den statsretlige og nationale Forbindelse mellem Færøerne og Danmark.

Lagtingssalen, den 16. Maj 1918.

J. Patursson. Johan H. Poulsen. R. Niclasen. M. A. Winther.

Edw. Mortensen. N. Debess. S. P. úr Konoy. R. Rasmussen. Th. M. Strøm.

D. J. Thomsen. J. Guttesen. J. Dahl.

31.

Motiveret Forslag til Beslutning.*)

Landstinget vedtog den 5. Juli 1918 saalydende Forslag til Beslutning:

„Landstinget beslutter:

Der nedsættes en Kommission i Henhold til Grundlovens § 45 med det Hverv:

1. at undersøge alt af ældre og nyere Dato, der staar i Forbindelse med Justitsministerens Telegram af 15. Marts 1918 til Amtmanden paa Færøerne og den derefter følgende Anmodning af Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden om Forflyttelse eller Afsked, og
2. at undersøge, hvad der udover det allerede foreliggende maatte kunne oplyses om den i Marts 1917 paa Færøerne iværksatte Folkeadresse, bestemt for et fremmed Lands Regering.
3. Medlemmernes Antal fastsættes til 11.
4. Resultatet af Kommissionens Undersøgelser forelægges Landstinget.
5. Tingets Formand bemyndiges til at iværksætte det fornødne til denne Beslutnings Udførelse."

Lagtinget *udtaler*, at det finder det beklageligt, at Landstinget i den Grad nærer Mistanke til den Politik, der føres paa Færøerne, at det har taget Anledning til at nedsætte en Kommission for blandt andet at undersøge herværende politiske Forhold.

Skulde en saadan Handlemaade, hvad der langt fra er usandsynligt, vække en Bitterhed paa Færøerne, der let kan faa uberegnelige Følger, maa den Del af det danske Folk, der staar bagved Landstinget i denne Sag, tage Ansvaret derfor.

Lagtinget beslutter:

Justitsministeren anmodes om at foranledige, at Landstingskommissionens Arbejde vedrørende Undersøgelse af forskellige færøske Forhold, jfr. Lagtingslovens § 11, forelægges Lagtinget til Betænkning.

Lagtinget, den 10. August 1918.

Joannes Paturssøn. **Nyholm Debess.**

*) Vedtaget med 11 St. mod 8; 1 svarede: Stemmer ikke, 2 var fraværende.

Bilag.

Til 6.*)

I.

Selvstyremændenes Ting.

„Tingakrossur". 14. Marts 1917.

Som bekendt bad 8 Lagtingsmedlemmer den 14. Februar Amtmanden om at sammenkalde Tinget. Dertil svarede Amtmanden Nej og lod det blive derved.

Selvstyrepartiets Tingmænd holdt derfor selv Ting for at fremme Landets nødvendigste Sager, saa vidt de formaaede.

Forud for Selvstyre-Tingsamlingen var afholdt Selvstyremandsmøde i Thorshavn (i „Framburdsfelaginum" [Fremskridtsforeningen]). Dèr fremlagde Selvstyre-Tingmændenes Formand nedenstaaende Forslag, som blev enstemmigt vedtaget:

> Samtidig med, at „Havnar framburdsfelag" [Thorshavns Fremskridtsforening] bringer den højtærede britiske Konsul i Thorshavn sin bedste Tak for, at han har udvirket Adgang for Færinger til at sælge Fisk paa et saa bekvemt Marked som Island, beder vi Hr. Konsulen om yderligere at bevise os den Tjeneste hos den britiske Regering at udvirke, at vi maa faa Tilladelse til at sælge færøske Salgsvarer overhovedet til Island og Amerika, uden at de Skibe, som fører Varerne, derfor nødes til at anløbe britisk Havn.
>
> Endnu mere indtrængende beder vi dog om, at Hr. Konsulen udvirker Hjemmel for os til at føre nødvendige Varer til Færøerne fra Amerika, saavel den lige Vej som ogsaa over Island, ligeledes uden at Transportskibene derfor nødes til at anløbe britisk Havn.

Denne Vedtagelse blev saa paa Framburdsfelagsins Vegne underskrevet af Bestyrelsen: R. Rasmussen, Nyholm Debess og J. Evensen.

Selvstyrepartiets Lagtingsmedlemmer vedlagde Andragendet følgende Anbefaling:

> Vi undertegnede Medlemmer af Lagtinget anbefaler dette Andragende fra „Havnar framburdsfelagi" og nærer Tiltro til, at Hr. Konsulen gør, hvad der staar i Deres Magt for at fremme denne for Færøerne i denne Tid saa umaaleligt betydningsfulde Sag.
>
> Færøerne, 7. Marts 1917.
>
> J. Patursson. R. Niclasen. Th. Egholm. M. A. Winther.
>
> J. H. Poulsen. R. Rasmussen. S. P. úr Konoy. A. Nolsøe.

Denne Ansøgning blev dernæst af Framburdsfelagsins Bestyrelse sendt til den britiske Konsul i Thorshavn, som tidligere velvilligt havde lovet at modtage Sagen og tilsagt sin Støtte, hvis Amtet vilde give Andragendet sin gode Anbefaling.

---

*) Oversættelserne ved Frøken *Marie R. Mikkelsen.*

Framburdsfelagid sendte ogsaa saalydende Telegram til Folketingsmanden:

Thorshavn, 7. Marts.

Edw. Mortensen, Rigsdagen, København.

Deres politiske Parti spørger om, hvilke Udsigter der er vedrørende nødvendige Varer til Færøerne.

R. Rasmussen
(for Framburdsfelag).

og modtog følgende Svar:

København, 10. Marts.

Til Framburdsfelag.

40 Tons Margarine, Post og rejsende afgaar herfra omkring Midten af Marts. Jeg skriver ved samme Lejlighed.

Edw. Mortensen.

Selvstyremænds-Tinget, som derefter samledes, drøftede blandt andet Nødvendigheden af for Færingerne at opnaa 1) Tilladelse til fri Sejlads mellem Færøerne—Island og Færøerne—Amerika, 2) Vareoplag paa Island og 3) Besked om, hvad Velfærdsudvalget foretager sig.

Da Tingsamlingen sluttede, sendte Selvstyretingmændenes Formand blandt andet saalydende Telegram til Landsregeringen paa Island og Altingets Formand:

Ministeriet, Reykjavik.

Vil Regeringen hjælpe Færinger til amerikanske Varer for $^1/_2$ Million, ført til islandsk Havn. Beløbet til Raadighed for Lagtinget.

Patursson.

Altingsformand *Bjørnson*, Reykjavik.

Telegraferet til Regeringen. Stoler paa Deres Støtte.

Patursson.

I Gaar kom saalydende Svar fra det islandske Ministerium:

Reykjavik, 12. Marts.

Patursson, Kirkjubø, Thorshavn.

Som Forholdene er, er Tilførsel vanskelig og Varemangel her. Hvis „Gullfoss“ og „Lagarfoss“ frigives, skulde det være muligt at bringe nogle Varer til Færinger. Før i Begyndelsen af Maj er der ikke Sandsynlighed for, at der kan ydes Færinger Korn- og Melvarer herfra. Hvorledes tænker De Dem Ordningen. Det er overhovedet nødvendigt at købe Varer i Amerika paa Maaneds Sigt. Køber De Varerne selv, eller lader De Kommissionær gøre det. Lands-

regeringen har mest brugt Firmaet Johnson & Kåber. Nu er Fragten mellem Amerika og Island 150 Kr. pr. ton og derover. Hvorledes faas Vareme herfra? Englands Tilladelse udkræves utvivlsomt til saadan Overførsel.

Ministeriet.

Fra Altingets Formand kom samtidig følgende Telegram:

Patursson, Kirkjubø, Thorshavn.

Islands Regering er enig med mig i, at vi Islændere bør yde Færingerne, vore Medborgere, Hjælp af yderste Evne; Ministeriet vil gøre sit bedste. De burde helst sende Skib med Ombudsmand hertil.

Bjørnson,
Altingsformand.

Til Ministeriet blev i Gaar sendt saalydende Gensvar:

Ministeriet, Reykjavik.

Takker for Telegrammet og Forekommenhed. Vi tænker os Varekøb gennem Dem eller Deres Ombudsmand og henter selv Vareme fra Island. Telegrafer udførligere snart.

Patursson.

Det maa med Rette siges, at man er naaet et godt Stykke frem i de faa Dage, Selvstyremændene har arbejdet med Landets Sager. Der synes nu blot at mangle Lagtingets Afgørelse og Samtykke, saa haaber vi at faa Varer fra Island i Maj.

II.

a.

Samdrægtighed.

„Tingakrossur" 21. Marts 1917.

Al Landets Til- og Udførsel har nu været standset snart i 2 Maaneder. Vi uddeler de Smuler, der endnu er tilbage, og intet kommer til. Om kort Tid er der ikke mere.

Mænd, som har Ansvar, og i Særdeleshed Lagtingsmænd, har nu ikke Ret til at folde Hænderne. Den danske Regering har henvist Færøernes Landsstyre til at søge Støtte fra Island. Island har givet os Svar, som man kan se af sidste „Tingakrossur" og svaret godt. Dèr er der gode Udsigter til at faa Varer og til at kunne afhænde Varer, paa alle andre Pladser er Udsigterne daarlige — som Forholdene nu er, hvad det bliver til, ved ingen.

Island har i sit Telegram af 12. d. M. givet os Haab om at faa Varer først i Maj. Af udenlandsk Telegram til „Dimmalætting", dateret 15. d. M., ses det, at mange islandske Skibe i disse Dage lader i New York. Denne senere Nyhed viser, at Islænderne har støttet sig til Kendsgerninger, da de sendte os Besked om Varer til Begyndelsen af Maj.

Islændere har bekvem Sejlads til Amerika. I Juni i Fjor fik de Kontrakt med England om fri Sejlads mellem Island og Amerika. Denne Kontrakt var gældende til 1. Januar 1917. Island har en Udsending bosiddende i London. I December i Fjor sendte Altinget yderligere tre midlertidige Udsendinge til London, mest for at forhandle om den nye Kontrakt, der skulde indgaas. Endnu har man kun hørt lidt om Resultatet, men vi ser af det fornævnte Telegram af den 15. ds., at det er bestemt, at Islændere nu skal anløbe Halifax i Kanada paa Vej til Island. Det sinker ikke, da Vejen falder dèr forbi. Saa dette viser ogsaa, at Islændere sejler i Fred og Ro mellem Amerika og deres Land —, saa fredeligt, som der kan sejles i en Ufredstid.

Altinget har meddelt Færinger, at det ønsker en Færing (et Lagtingsmedlem eller en Tillidsmand for Lagtinget) vestpaa — for at forhandle om nuværende og kommende Forhold i dette Fællesskab mellem Islændere og Færinger. Saadan en Mand maa vi Færinger sende og lade ham tage Ophold i Reykjavik foreløbig.

Islands Landsregering har meddelt os, at Varer i Amerika skal bestilles en Maaned, før de kan faas. Dette vil sige det samme, som at der kan gaa 7—8 Uger fra den Tid, vi beder Islænderne om at købe for os, til vi har Varerne paa Færøerne. Køber vi f. Eks. sidst i denne Maaned, har vi ikke Ladningen før sidst i Maj. Mangen en bliver sidst i Maj sulten af det, der nu findes i Landet; tøver vi længere, bliver vi endnu mere sultne. Der er ingen Tid at spilde, *vi maa købe* **nu.**

Islænderne har paapeget og ved ogsaa, at vi ikke frit kan føre Varer mellem Island og Færøerne. Men det maa vi skaffe os Adgang til. Vi forsøger af al vor Magt at udvirke, at Færinger ikke skal nødes til at vove Liv og Gods, hvis vi henter Varer f. Eks. fra Reykjavik og sejler Varer derover. Og beder vi i Samdrægtighed Englands Regering om saadan Besejlingstilladelse, er det lidet troligt, den vil nægte os det fremfor Islænderne. Englands Regering har i Krigstiden for godt 100 Aar siden vist Velvillie mod Færinger, den har for faa Dage siden, støttet af sin herværende Konsul, føjet en Del af vort Folk (Skippere og deres Mandskab). Man kan ikke tro andet, end at Englands Regering ogsaa vil føje den Del af Færingerne, som sidder hjemme, hvis den rigtige Fremgangsmaade bliver brugt.

„Dimmalætting" skriver sidste Lørdag, at nu bør alle Færinger staa sammen som een Mand. Det er rigtigt sagt. Lad os gøre det.

Men lad os gøre det med Forstand. Lad os Færinger selv enes om, hvad Færinger skal gøre i denne Tid. Lad hver eneste Færing blot faa Lov til at tænke over, hvad der gavner Land og Folk mest, og lad hver eneste Færing ganske og aldeles komme bort fra at *vare sig for*, hvad Hr. Rytter vil have ham til at tænke og gøre. Saa kommer der noget godt ud deraf. For saa bliver det frie Færinger, der finder hverandre. Og **ene og alene** *som Færinger kan vi evne at staa som een Mand og formaa at redde vort Land.*

Men Færinger kan ikke bringes til at staa som een Mand, hvis en Del af os ikke gør det, som deres Forstand siger er det rette, og deres færøske Hjerte siger er det rigtige, fordi de maa vare sig for, hvad Hr. Rytter vil.

Lad os derfor tænke det mindst mulige paa Hr. Rytter i alt det, vi gør og vil gøre. Han er *ikke* valgt af Færinger til at beklæde den Plads, han indtager.

Færøernes Lagting maa nu komme sammen og arbejde for de her nævnte Sagers Fremme. Det er lige meget, om Hr. Rytter endnu siger Nej til at sammenkalde Lagtinget, 11 af dets Medlemmer faar det sammenkaldt alligevel. Lagtinget maa nu henvende sig til London om fri Sejlads og til Island om Varekøb og saa sende en Mand til Reykjavik. Det er lige meget, om Hr. Rytter siger Nej nu som før til alt dette, 11, og endnu bedre, alle de hjemmeværende 19 Lagtingsmedlemmer kan i Forening gøre det alligevel.

Lad os sørge for, at Eftertiden ikke skal have det at bebrejde Færøernes Lagting: Der var en Tid, da Lagtinget kunde redde Landet, men det blev ikke gjort, fordi de fleste af Tingmændene var bange for at gøre en herskesyg dansk Amtmand imod.

Jóannes Patursson.

b.

Vejen.

„Tingakrossur" 21. Marts 1917.

Færinger kan reddes fra Varemangel, hvis Lagtinget vil lade dem raade, der har Forstand derpaa.

Vi har tilstrækkelige Pengemidler at købe for, at sejle for, at styre for.

Vi har Løfte om Samarbejde med Island, vi har bekvem Telegrafforbindelse med Island, og vi faar Sendebud til og fra Island med „Falken", „Beskytteren" eller med Slupper.

England maa kunne tillade uhindret Varetilførsel med Handelsskibe mellem Færøerne og Island. Men vi maa ikke stole paa, at vore „Slupper" kan overføre Ladninger nogenlunde uhindrede.

Men indenfor de Grænser, Lands Lov drager, *maa Magten nu tages ud af Hr. Rytters Hænder.*

Jóannes Patursson.

III.

„Adressen".

„Tingakrossur". 28. Marts 1917.

Ugen. der svandt, havde et Hoved-Emne fremfor alle andre til Samtale og til Meningsudveksling Mand og Mand imellem over hele Færø-Land; det var „Adressen" — Bønskriftet til den engelske Regering, som „Havnar framburðsfelag" (Tórshavns Fremskridtsforening) sendte Færø-Folk til Underskrift, og som indgød Amtmandsflokken en saadan Rædsel og Harme, at den greb til det utrolige: *at sammenkalde Lagtinget!* Nød afstedkommer mangt og meget.

Hvad var det saa, det forfærdelige, der gjorde Amtmanden „magtesløs" — hans eget Udtryk! — og fik Varekommissionens Medlemmer til at krybe sammen som Faar i Fold under forrygende Snefog, de fornemste Samband- og Selvstyrespidser mellem hverandre. Ja, her er det bedst at lade „Adressen" tale for sig selv, saa kan enhver dømme efter eget Tykke. Den lyder saaledes:

(Se foran under 2).

Disse var Ordene, og særlig skrækindjagende er de just ikke: et fredeligt Bønskrift fra et Folkesamfund i Nød om Tilladelse til Sejlads til næste Naboland i Fred og Ro for England — andet er det ikke. Saa spaltet og trættelystent dette Folkesamfund ellers viser sig i Forhold til alt, som kan være til Baade for det selv og dets eget Land, *her* var da en Sag, som alle Færinger maatte have samme Mening om gelv at prøve den Vej, som end er farbar for at bjerge Livet og pleje Landets Nærin sveje, nu alle andre er lukkede.

Omendskønt: hele Færøfolket *burde* ikke have behøvet at gribe til dette, saa vist som vi har og i tre Aar har haft et Lagtingsudvalg siddende med Amtmanden i Spidsen til at drage Omsorg for, at Landet ikke skulde fattes nødvendige Varer. Dem — eller rettere sagt Amtmanden — var jo alt betroet: Magt og Myndighed og mange Penge med Besked om sammen med Islændere at foretage Vareindkøb fra Amerika.

Aar kom og Aar gik, men Vejen blev ikke prøvet — (undtagen een eneste Gang med godt Udbytte), vi *skulde* møjsommeligt træde de gamle Handelsstier, koste, hvad det koste vilde. Saa blev de spærrede, hvad man altid kunde have ventet, Tilførselen hørte op, og Færøerne laa nu indelukte med Korn- og Melvarer til et Fjerdingaar og i øvrigt manglende baade det ene og det andet. Men den ene Maaned gik efter den anden. De „forhandlede" om fri Sejlads til og fra Danmark!

Saa blev Folket utaalmodigt, som rimeligt er; her maatte gøres noget, skulde vi ikke om kort Tid dø af Hunger. Skipperforeningen havde peget paa en farbar Vej: at henvende sig til den engelske Konsul med Bønskrift til Regeringen om Tilladelse til at sælge Fisk, Rogn og Lever til Island; de fik baade den og anden Handelstilladelse, som de ikke havde bedt om. „Havnar Framburðsfelag" tog sig dette

til Forbillede og fremsendte Bønskrift om fri Sejlads mellem Færøerne—Island—Amerika, men der udkrævedes Amtmandens indstændige Anbefaling, for at dette Bønskrift kunde oversendes, og her stoppede det op: *han vilde ikke.* Saa stod der blot ét tilbage at gøre: at alle Færinger tog sig sammen og prøvede paa at vinde Vejen frem til den engelske Regering uden om dette farlige Skær, som hidtil havde ligget og spærret for al Færdsel vestpaa — Amtmanden og hans Fylking. Men da blev „den store bøjgen" rasende. Dette var Svig, dette var ligefrem Oprør, dette vilde helt ødelægge deres „Forhandlinger", dette maatte forhindres og det øjeblikkelig. De fór til Telefonerne, og der blev en Ringen og Kimen over alt Færøland for at skræmme Folk fra at underskrive denne ulyksalige „Adresse"; Sysselmændene fik Bud fra Amtmanden om at raabe: Varsko! Lagtingsmændene bad og bønfaldt deres Vælgere om dog ikke at gøre denne ubodelige Ulykke og ødelægge Landet; Syderøingerne fik — traadløst — en fed Mundfuld, som styrkede dem saa godt, at de skrev under i Tusindtal; „Plakater" blev opslaaet ved alle Tórshavns Gadekryds og enkelte Steder paa Bygderne, hvor de f. Eks. fik denne Ordlyd:

> Sysselmand Nielsen anmoder at Vareudvalget fraraader at købe Varer i Island, da det kan være skadeligt.

Amtmandsudvalget var vaagnet — forfærdet. Det saas tydeligt af den Kundgørelse, som var opslaaet paa Lagtingsbygningen:

> I Anledning af et i disse Dage uden Amtets og det paagældende Lagtingsudvalgs Medvirken udsendt Cirkulære angaaende et Spørgsmaal vedrørende Øernes Forsyning med Varer sammenkaldes herved .... Lagtinget til ekstraordinært Møde, der vil begynde Onsdag den 28. ds. Kl. 11.

Dette blev det første Resultat af „Adressen", og det maa siges at være helt godt. Det, som 8 Lagtingsmedlemmer i flere Uger havde arbejdet for at sætte i Værk, var her klappet og klart i et Nu.

Man tør haabe, at endnu bedre og gavnligere Bedrifter vil spørges efter „Havnar Framburðsfelag"s (Tórshavns Fremskridtsforenings) „historiske Dokument": „Adressen".

IV.

a.

Vejen til Island.

„Tingakrossur". 4. April 1917.

„Forsøg Island" lød den Meddelelse, Effersøe sendte Amtet og Vareudvalget fra København i 1914, da Verdenskrigen var udbrudt med et Brag, og Færinger syntes stedt i Vaade med Hensyn til Varetilførsel. Der var ringe Haab om at faa noget til Livets Ophold fra Danmark, nu Krigsbrændingen havde gjort denne Forbindelse usikker, og den daværende færøske Folketingsmand vidste ikke andet Raad at give sine Landsmænd end dette: Vend jer til Island. Prøv paa at blive enige med det om Vareladning fra Amerika, for herfra er intet at vente.

Siden da er der nu snart forløbet 3 Aar, og Tilstanden er højlig forværret, men endnu har Færingerne eller deres raadende Mænd ikke bedre efterkommet Effersøes Raad, end at de eengang — nærmest som om det skete uforvarende — fik en lille Skibsladning fra Amerika sammen med Islænderne. Og dog har Opfordringen lydt gentagende, fra Færøerne som fra Danmark, i alle disse Aar, skønt baade Effersøe og hans Efterfølger har forladt deres Sæde i Folketinget. Men aldrig lød den mere manende end nu.

Lysten hos de raadende til at benytte denne Vej synes dog stadig at være lige daarlig. Og naar Færø-Folket til sidst bliver utaalmodigt og gør en Kraftanstrengelse og prøver paa at nærme sig denne Vej, sammenkalder Amtmanden øjeblikkelig hele Lagtinget for at hindre denne Udaad. Har ikke han og hans udvalgte Mænd gjort, hvad de kunde, for at skaffe sig Besked om, hvorvidt denne Vej kunde være os til nogen Gavn, og hvad var Udbyttet! „Vi kan ikke hjælpe jer" — det var det Svar, de fik fra Island. Og saa var der jo ikke mere at gøre!

Men hvorledes der er blevet spurgt er ikke godt at vide. For saaledes lyder den Meddelelse, Altingets Formand sender Færinger, som prøver paa at naa frem til den Vej, og den siger det stik modsatte:

„Reykjavik, 26. Marts 1917.

Jeg har truffet Førsteministeren. De maa selv søge om Besejlingstilladelse med Støtte fra den danske Gesandt i London og den engelske Konsul i Tórshavn, for vore Tilførsler er bundne af den Overenskomst med England, at intet maa genudføres herfra. Prøv derfor af yderste Evne paa at faa denne Tilladelse. Naar De har faaet den, vil Regeringen hjælpe Dem af hele sin Magt, og der er de allerbedste Udsigter til, at den formaar at gøre det. Fremfor alt gælder det nu om, at De faar denne Tilladelse af Englænderne. Om den maa De selv ansøge. Lad os straks faa det at vide, naar De opnaar Tilladelse. Jeg ønsker Dem alt Held.

Bjørnson."

Netop denne Tilladelse er det, som Færinger i disse Dage har sluttet sig sammen om at faa udvirket, og som Amtmanden med Vareudvalg og andre Fylkings-Mænd af al Magt vil hindre dem i! Og dog er denne Vej den eneste, vi har at stole paa i denne farefulde Tid; Vejen mod Øst er og kan altid blive spærret for os nu som før; kun med Islændere er der Haab om at faa det, vi mangler, om det saa bliver østfra, men helst fra Verden mod Vest, som disse Telegrammer melder:

„Seydisfjørður, 26. Marts 1917.

„Tingakrossur", Tórshavn.

Siden Begyndelsen af Februar er 3 Skibe kommet fra England, 1 fra Amerika, 5 ventes derfra. Ingen Sejladshindring paa vor Amerikarute. Udmærket Vejr paa hele Island, godt Fiskeri."

At denne Melding giver bedre Haab om et udbytterigt Samarbejde med Island end den, Amtmanden og Vareudvalget meddeler at have faaet: „Vi kan ikke hjælpe jer", maa alle have Forstand nok til at kunne skønne. Og at Islænderne *kan* — og vil — hjælpe os, derfor har vi nu faaet Syn for Sagn.

Sidste Lørdagaften kom følgende Telegram til „Tingakrossur":

„Seydisfjørður, 30. Marts.

„Gullfoss" og „Island" faaet Sejltilladelse. De kommer med Varer den lige Vej til Reykjavik."

Som det vil være de fleste bekendt, har Islænderne Udsendinge i London for at varetage deres Lands Anliggender, og saaledes har disse Mænd forhandlet med den engelske Regering, at de har faaet Sejltilladelse for begge disse Skibe. Og skønt det var Hensigten, at de begge fuldladede skulde lige til Reykjavik, viser de Færinger den Velvillie at lade os faa en Andel af mere end Halvdelen af den ene Ladning, som Folketingsmanden melder:

„København, 29. Marts.

700 Tons Proviant kommer til Færøerne før Paaske."

Skibet, der bringer os denne Ladning i Hænde, er „Island". Det laster omtrent 1,200 Tons, og skønt Islænderne selvfølgelig behøver dem alle selv, overlader de Færingerne de 700 Tons. Saadant er Velvilje og det til Gavns og passer daarligt til Amtmandsmeddelelsen: „Vi kan ikke hjælpe jer!"

Men skal de kunne hjælpe os, saa det kan forslaa noget i kommende Tider, maa vi først hjælpe os selv saavidt, at vi forsøger paa hos den engelske Regering at faa fri Besejling og Udførselstilladelse fra Island. Derfor maa Ansøgningen fra Færø-Folket, „Adressen", som den kaldes, føres frem af al Magt, om saa Amt og Vareudvalg og andre stritter imod det, de formaar, for at hindre det. *„Gøres det nødvendigt, er jeg villig til at rejse til London"*, har vor Folketingsmand lovet, og vi tør haabe, at hvis han frembærer denne Bøn for den engelske Regering paa 3—4,000 Færingers Vegne, saa er Vejen til Island i Orden.

b.

Hungersbaandet.

„Tingakrossur". 4. April 1917.

Vestmannahavn, 28. Marts 1917.

Kære Krossur! Giv mig Plads for disse Linier.

I „Dimmal." Nr. 24 læste jeg en Artikel, underskrevet af Varekommissionen for Færøernes Landshandel, hvori der blev advaret imod at underskrive en Adresse fra Færø-Folket til den engelske Regering om at give Skibe Tilladelse til at sejle mellem Island og Færøerne uden at anløbe engelsk Havn. At et saadant Andragende kunde skade de Forhandlinger, som den danske Regering fører med England om det samme, forstaar jeg ikke. Kan et Andragende fra Færø-Folket ikke gavne dem — skade maatte det ikke kunne. Eller er det mon saa, som man har hørt løseligt nævne, at de raadende Herrer paa Færøerne skønner, at Sambaandet løsner sig, naar Færingerne selv forhandler med England? Saa maa jeg sige: Daarligt er Sambaandet — det skulde hellere hedde Hungersbaandet.

En Færing.

V.

Spørgsmaal og Forslag.

„Føroyatidindi", 12. Marts 1917.

Hvorledes gaar det til, at der under den for Færøerne i Øjeblikket saa vanskelige Situation ikke høres det mindste fra Lagtinget? Har Folkets kaarne Repræsentanter, der nu, om nogen Sinde, burde stræbe at gøre sig værdige til den Tillid, Befolkningen har vist dem, endnu ikke sat sig i Bevægelse?

Herom forlyder der intet som helst. Men Vælgerfolket ønsker som snarest et klart og tydeligt Svar paa de mange Spørgsmaal, som det med Berettigelse ønsker at stille sine Tillidsmænd.

Vareudvalgets Saga er endt. Om det har spillet sin Rolle godt eller daarligt, derom er det ørkesløst at diskutere. Vi foretrækker at lade Kendsgerningerne tale. Deres Sprog er uimodsigeligt og ikke til at tage fejl af.

Forholdene er nu saaledes, at der allerede hersker Mangel paa vigtige Livsfornødenheder, en Mangel, der bliver føleligere Dag for Dag. Voksne Mennesker kan nok holde det gaaende en Tid, selv om de maa paalægge sig forskellige Savn, men værre er det med Børnene, der netop nu hjemsøges af forskellige Epidemier. Der er langt fra tilstrækkelig Mælk. Smør og Margarine findes ikke, Kartofler er ikke til at opdrive, og Sukkeret, der i mange Smaakaarshjem hidtil har spillet en stor Rolle som Surrogat baade for Fedt og Paalæg, faas kun til Købs i smaa og utilstrækkelige Portioner. Tørt Brød og Thepjask er just ikke særligt egnet til Føde for Rekonvalescenter efter Mæslinger eller Skarlagensfeber.

Derfor er Folket berettiget til at fremsætte sine Spørgsmaal. Føres der Forhandlinger med England, er de bristede, eller er de gaaet i staa? Er der Udsigt til, at Forhandlingerne, saafremt de fortsættes, snarligt kan føre til et gunstigt Resultat? Forholder det sig rigtigt, at Trafikken mellem Island og Amerika foregaar uhindret, og er der Haab om, at vi ad den Vej kan faa Forsyning nu eller senere?

For at modarbejde den voksende Bekymring for Fremtiden, vilde det være heldigt, om Folk blev holdt à jour med Sagernes Stilling.

I Færøernes Historie er der et Præcedens for, at en direkte Henvendelse til engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning er blevet modtaget med stor Velvilje. Hvorfor ikke forsøge det samme nu?

Lagtinget, der optræder paa den i visse Retninger nødlidende færøske Befolknings Vegne, henvende sig *direkte* til det britiske war office med telegrafisk Anmodning om Tilladelse til fri Passage for de nødvendigste Fødemidler til Færøerne fra det Land, hvor man finder det mest opportunt at fragte dem eller lade dem afhente.

Det foreslaaede Skridt bør gøres i Tide, da der paa den Maade er Mulighed for et Resultat forud for Forhandlingernes Afslutning.

VI.

Maal og Midler.

„Føroyatidindi", 26. Marts 1917.

Maalet, mod hvilket der i Øjeblikket arbejdes med den største Energi, og hvis Opnaaelse ikke synes fjern, er Tilladelse fra den britiske Regering til, at Varer, enten direkte fra Amerika eller via Island kan føres hertil, uden at Skibene, der beskæftiges med denne Sejlads, bringes ind til Visitation i nogen britisk Havn indenfor Farezonen.

Enigheden om, at dette bør være Maalet, synes ikke at strække sig til de Midler eller Maader, der er bedst egnede til at hidføre et gunstigt og, hvad der er det vigtigste, et hurtigt Resultat.

Den islandske Regering, med hvilken der er plejet Underhandlinger, stiller sig meget imødekommende og lover paa alle Maader at være Færinger behjælpelig med Indkøb af Varer i Amerika og disses Forsendelse til Island, der har opnaaet Tilladelse for egne og fragtede Skibe til Visitation i Halifax.

Det er altsaa givet, at vi ad den Vej uden Risiko kan faa Varer, selv om de paa Grund af den høje Fragt bliver dyre, men hvorledes faar vi dem hertil?

Det er Øjeblikkets brændende Spørgsmaal, der trænger til en hurtig Løsning, hvorfor det er blevet besluttet at rette en Henvendelse til den britiske Regering fra det færøske Folk om Tilladelse til fri Sejlads mellem Island og Færøerne; der burde selvfølgelig have været tilføjet: mellem Amerika og Færøerne.

Henvendelsen har følgende Ordlyd:

Se under 2.

I Betragtning af Tilstandene paa vore Øer finder vi, at ingen bør vægre sig ved at underskrive Henvendelsen,

At dokumentere Nødvendigheden af en hurtig Ordnings Tilvejebringelse er ganske overflødigt. Vi skal blot fremdrage een Omstændighed, der har mange Sidestykker.

Der hersker Petroleumsmangel. Om nogen Tid kan man ikke faa Olie til Belysning, langt mindre til Motorbrug. Sæt nu, at Kutterne ikke kan udredes til mere end Vaarturen, hvad skal saa alle de mange Fiskere stille op for Resten af Aaret, naar de ikke kan drive Motorbaadsfiskeri?

Og det kan de ikke, medmindre vi faar Petroleum enten direkte fra Amerika eller over Island.

Lad os derfor faa Liv og Fart i Forhandlingerne.

Imidlertid anses den omtalte Foranstaltning, som det vil ses af et Opraab „Til Færøernes Befolkning", der findes som Annonce i Bladet, for alt andet end heldig.

Dette Opraab stammer fra Vareudvalget, dog ikke underskrevet af alle Medlemmerne.

Det fraraades paa det alvorligste og bestemteste at underskrive Adressen, hedder det i Opraabet, da den vil gribe forstyrrende ind i de Forhandlinger, der føres mellem den danske og engelske Regering, og skade disse. Udvalget fralægger sig Ansvar for Følgerne og meddeler, at der jævnlig tilgaar det telegrafiske Efterretninger, der berettiger til at tro, at Anstrengelserne vil krones med Resultat.

Hertil skal vi bemærke, at det kun er en dristig Paastand, at Henvendelsen til den britiske Regering vil skade Forhandlingerne. Tværtimod, den vil netop give dem et mægtigt Skub fremad.

Utvivlsomt gør den danske Regering, hvad den kan, men man har Lov til at tvivle om, at den, til Trods for Oplysninger fra Vareudvalget, har nogen rigtig Forestilling om, hvor alvorlige Forholdene vil blive paa Øerne om ikke lang Tid. Det ved det færøske Folk bedst selv og vil derfor tage Skeen i sin egen Haand og ikke længere lade sig smøre om Munden med skønne Løfter om, „at der er Grund til at tro“ o. s. v.

Det er overflødigt af Vareudvalget at bemærke, at det fralægger sig Ansvar for Adressens skadelige Følger. Disse vil ganske udeblive og dermed tillige Ansvaret. Den megen Hemmelighedsfuldhed, hvormed Udvalget har yndet at omgive sig, saa at ikke en Gang de andre Lagtingsmænd har faaet Meddelelse om de indløbne Telegrammer, har just ikke været egnet til at virke beroligende.

Endelig bliver Lagtinget sammenkaldt. Det er i højeste Grad beklageligt, at det ikke fra første Haand, efter at Noten var fremkommet, i sin Helhed blev konstitueret som Velfærdsudvalg, saa at Ansvaret, der synes at falde Vareudvalget saa tungt, i Tide blev taget fra dettes Skuldre.

Saa vilde man maaske være blevet forskaanet for den nu begyndende Kappestrid om, hvilket Parti der med Rette skal kunne tilegne sig Æren for at have frelst Landet; og for uendelige Diskussioner og Stridigheder, der i Fremtiden vil plage os Færinger som det hæsligste Mareridt.

Til 10.

VII.

Sejltilladelse.

„Tingakrossur", 11. Juli 1917.

Saa blev da denne store Knude løst, som nu saa længe har hindret Færingerne al Varetilførsel gennem Vesterled: Amerika—Island, Island—Amerika. Den engelske Regering har opfyldt Færø-Folket den Bøn, der blev baaret frem af halvfjerdetusind Mænd og Kvinder paa Øerne, og som saa ihærdigt blev støttet og underbygget af Færøernes Folketingsmand, den danske Regering og dens Ombudsmand i London. Der er vel endnu visse Betingelser, som skal opfyldes, men der er ingen Vanskelighed: *Sejltilladelsen* er given, og Færø-Folkets Andragende til Britannien, „Adressen", har sejret.

Det er ikke nødvendigt i denne Tid, da alle Øjne og alle Haab her i Landet mere og mere rettes mod Vest, at paapege, hvilken Betydning denne Tilladelse har for os. Den er selvfølgelig. Men interessant er det at lægge Mærke til, hvem af sine valgte Tillidsmænd Færingerne har at takke for dette store og betydningsfulde Arbejde: Herhjemme Bonden *Johannes Paturssøn* og dem, der stod ved hans Side i Foraarets Lagtingssamling, dernede Folketingsmanden Edward Mortensen. Hvis han ikke havde stillet sit trofaste, dygtige og virkningsfulde Arbejde til Raadighed for at fremme Andragendet, var det aldrig naaet frem til sit Bestemmelsested.

Og der *behøvedes* Støtte, paalidelig Støtte og godt Mod, ikke mindst til at modstaa Angrebene *herhjemme fra, det politiske Raseri* af Mistænksomhed og Usandhed og Smædeord, som *Flertallet af Færøernes Lagtingsmænd* fremkaldte dernede, for at hindre at Færø-Folket skulde faa fremmet sine Ønsker! At Amtmanden gik i Spidsen for dette Hærværk, er der intet at sige til i Sammenligning med den rædsomme Utilbørlighed, at de, som er valgte af Folket til Tillidsmænd og Talsmænd paa Tinge, at *de* gjorde deres yderste for at besudle og forvrænge og kvæle en Landesag, som Færinger i fuld Tiltro, Mænd og Kvinder i Tusindtal frembar til dem, for at de skulde gøre fælles Sag. At disse Mænd paa en saa skammelig Maade lagde sig i Vejen, just da det mest gjaldt om at faa løst denne vanskelige Knude: *Andreas Samuelsen, Oliver Effersøe* og de andre, som fulgte efter dem, *det* bør Færingerne huske. Sligt er ikke sket paa Færøerne før og bør ikke gentage sig.

Hvis de saa endda, og Amtmanden med dem, for Skams Skyld selv havde gjort Forsøg paa at forskaffe Færingerne denne Sejltilladelse og de *derfor* havde raadet Folk fra at blande sig i Sagen — som den berømte Vareudvalgs-plakat af 21. Marts i Aar synes at tyde paa: „Ved at underskrive Adressen og derved bidrage til, at der gribes forstyrrende ind i de Forhandlinger, der allerede føres mellem de to Regeringer, vil den færøske Befolkning absolut skade den Sag, som man ønsker at gavne" o. s. v.! Men det var saa langt fra: *Førend den 1. April i Aar var intet gjort for denne Sag hverken her fra Amtet eller Vareudvalget eller fra Regeringen.* Og *dog* prøvede de ved truende Skræmsler og Advarsler af al Magt at skræmme Færingerne fra at skrive under Andragendet og — da det ikke frugtede — ved usande Efterretninger til Regeringen og onde Tunger i danske Blade at ødelægge det dernede.

Nu da det er overstaaet og man ser sig tilbage ud over Valpladsen, hvor Ekstratingsamlingsslaget har staaet, forbavses man over Fremgangsmaaden, som disse Færøernes folkevalgte Tingmænd — „Sandhedsapostlene" — efterlod sig i Færøernes Historie. De er gaaet *for dybt* i Vandet.

VIII.

Sejltilladelsen.

„Tingakrossur". 18. Juli 1917.

Paa Grund af, at Folk paa Færøerne i disse Dage uden Tvivl gerne vil have klar Besked vedrørende Fremgangsmaaden med Andragendet til den britiske Regering om Sejltilladelse mellem Færøerne—Island—Amerika, tillader jeg mig at fremføre forskelligt denne Sag vedrørende.

Det er mig bekendt, at Udenrigsministeriet i April fik Besked fra Gesandten i London om, at han havde faaet Andragendet om Sejltilladelse telegrafisk tilsendt fra 6 Lagtingsmænd paa Færøerne. Paa Grund af, at jeg var anmodet om at støtte dette Andragende efter bedste Evne, og at jeg ikke kunde tvivle paa, at det jo var af stor Betydning for Færinger at erholde en saadan Sejltilladelse, frembar jeg denne Sag baade mundtligt og skriftligt for Udenrigsministeriet og bad dette paa bedst mulig Maade forsøge at opnaa den omtalte Sejltilladelse hos den engelske Regering. Udenrigsministeriet telegraferede derpaa til Gesandten om at virke for den Sag, som han havde faaet Telegram om fra 6 Lagtingsmænd paa Færøerne. At Gesandten ikke undlod at efterkomme Ordre, men frembar Sagen for den engelske Regering og støttede den paa bedste Maade, er selvsagt.

Udfaldet fik jeg at høre fra Udenrigsministeriet, inden jeg rejste fra København, og det er, *at England har tilstaaet Færingerne den Sejltilladelse, de bad om,* med de sædvanlige Betingelser for Sejltilladelse i det hele taget: Fragtskibene skal være godkendte af den engelske Regering, og hvis det er en Damper, skal den underkaste sig de engelske Betingelser for „buncker-coal" (Kullene maa f. Eks. ikke være tyske).

At Udfaldet *ene og alene skyldes Andragendet fra det færøske Folk og intet andet* har jeg fuldgode Beviser for baade i selve den givne Tilladelse og i den Besked, jeg har modtaget fra Udenrigsministeriet om, at Spørgsmaalet om den nævnte Sejltilladelse *ikke* var forebragt dette, førend Andragendet kom fra Færøerne. Spørgsmaalet var rejst ene og alene paa Andragendet fra det færøske Folk gennem de 6 Lagtingsmænd.

Edw. Mortensen.

IX.

Færøernes Handelspolitik.

„Føroyatidindi". 9. Juli 1917.

Den 1. Februar kom Færøerne i en meget vanskelig Stilling. Vi havde hidtil ligesom før Krigen faaet mindst $^2/_3$ af vor Tilførsel fra Københavu. Da Tyskerne proklamerede Farezonen omkring England, og da Skibene mellem Færøerne og København og omvendt ifølge Englands Forlangende skulde anløbe Kirkwall for Inspektion, standsede al Sejlads mellem Færøerne og Københavu. Ca. 1. April fik s/s „Island" Tilladelse til at sejle herop med en Del Varer, senere i Maj gav England et almindeligt Tilsagn om, at Skibe under visse Betingelser frit maatte sejle fra Københavu til Færøerne, medens England derimod holdt fast paa sit Forlangende om, at Skibe fra Færøerne til Danmark skulde anløbe engelsk Havn. I Henhold hertil har „Tjaldur" foretaget en Tur til Færøerne. Bortset fra et Par mindre Sejlskibsladninger har vi fra vort hidtidige Hovedmarked ikke faaet anden Tilførsel. D. F. D. S. vil, saa vidt mig bekendt, kun undtagelsesvis sende „Tjaldur" herop, saa længe Situationen ligger som nu. I hvert Fald bliver der ikke Tale om nogen regelmæssig Tilførsel fra Danmark, højst om en Ladning nu og da, naar Nøden er størst. Da den danske Regering har arbejdet energisk for at skaffe fri Sejlads mellem Færøerne og Københavu, men det kun har været muligt at opnaa det ovennævnte Resultat, kan vi derfor ikke vente nogen større Tilførsel fra Danmark.

Det forekommer mig, at man fra ledende Side paa Færøerne med et mildt Udtryk har set alt for optimistisk paa Forholdene, idet man dels har troet, at Forbindelsen med Danmark nok kom i Gang igen, og dels har troet, at Krigen snart vilde høre op, og Tilførslerne derved komme i Gang igen. Desværre ser det ud til, at Krigen vil vare eet maaske 2 Aar endnu.

Man har arbejdet altfor lidt energisk paa at aabne os Tilførsel andetsteds fra, nemlig fra Amerika. Hvis det var muligt, havde det naturligvis været bedst, om vi selv kunde fragte en Damper paa 1000—1500 Tons og sætte den i Fart. Men det er maaske umuligt. I saa Fald tilbyder der sig Mulighed for et Samarbejde med Island. Islænderne har været ganske anderledes energiske end vi. Medens vi saa at sige intet har gjort, har de sat mindst 5 Dampere i Gang paa Amerika. Island har elskværdigst tilbudt at tage noget Gods med til os fra Amerika, saaledes at der i Henhold dertil synes at være Mulighed for en regelmæssig Tilførsel fra Amerika over Island til Færøerne. Lagtinget vedtog i Fjor, at der skulde sendes to Mand til Reykjavik for at forhandle om et Samarbejde; det er meget beklageligt, at Amtmanden og Lagtingsudvalget har forsømt at opfylde denne Opgave, som Lagtinget udtrykkeligt havde paalagt dem. Telegrafisk kan man nu ikke forhandle om den Slags Ting. Der bør derfor hurtigst etableres et Samarbejde med Island paa Handelens Omraade i videst muligt Omfang.

Et saadant Samarbejde forudsætter fri Sejlads mellem Færøerne og Island. Ved den i sin Tid saa berygtede Folkeadresse blev dette Spørgsmaal rejst. Foran-

lediget ved den i Henhold til Adressen stedfundne telegrafiske Henvendelse til Gesandten i London fra 7 Lagtingsmænd, og ved at Gesandten fra Regeringen efter Anmodning fra Folketingsmanden fik de nødvendige Instrukser, foretog Gesandten en Henvendelse til den britiske Regering om fri Sejlads mellem Færøerne og Island. Det meddeles fra absolut paalidelig Kilde, at der ikke fra Amtmand eller Vareudvalg direkte eller indirekte var tilgaaet Udenrigsministeriet nogen Anmodning om at tage det nævnte Spørgsmaal op. For kort Tid siden har Udenrigsministeriet faaet Meddelelse fra Gesandten i London om, at England principielt tillader fri Sejlads mellem Færøerne og Island paa visse Betingelser. Forholdene ligger saaledes godt, og det færøske Folk maa kræve, at der nu tages energisk fat paa at skaffe os rigeligere Tilførsel.

Hvad Udførselen angaar, er jo Fisken Hovedeksportproduktet. Her har Udenrigsministeriet gennem Gesandten i London opnaaet et almindeligt Tilsagn om, at Skibe frit maa sejle fra Færøerne til Spanien, naar blot Gibraltar anløbes som Visitationshavn, og der arbejdes paa, at Skibene paa samme Maade frit maa sejle tilbage med Salt.

Der er en vis Mulighed for nogen Udførsel af Fisk til København, idet der i Danmark har været Tale om Indførelse af en Fiskeordning, hvorefter noget af den danske Fisk skulde gaa til England, og samtidig skulde nogen Fisk fra Færøerne faa Lov til at komme til Danmark. Men dette er saa usikkert, at man ikke bør bygge noget bestemt derpaa.

Suðringur.

Supplement

til

Afsnit I. Folkeadressen.

Indholdsfortegnelse.

Skrivelser fra cand. juris Edw. Mortensen og Købmand Andreas Ziska m. m.

I. Skrivelse fra Folketingsmand Edw. Mortensen til Udenrigsministeriet af $^{23}/_{4}$ 17.
II. Skrivelse fra cand. juris Edw. Mortensen til Kommissionen af $^{27}/_{12}$ 18,
bilagt med:
Skrivelse fra Købmand A. Ziska til Folketingsmand Edw. Mortensen af $^{26}/_{3}$ 17.
Skrivelse fra Havnar Framburdsfelags Adresseudvalg til samme af $^{30}/_{1}$ 17.
III. Skrivelse fra Købmand A. Ziska til Kommissionen af $^{31}/_{12}$ 18.
bilagt med:
Skrivelse fra Folketingsmand Edw. Mortensen til Købmand A. Ziska af $^{2}/_{4}$ 17.
Skrivelse fra Folketingsmand Edw. Mortensen til Købmand A. Ziska af $^{8}/_{4}$ 17.
IV. Skrivelse fra Det store nordiske Telegrafselskab, Thorshavn, til Kommissionen af $^{14}/_{7}$ 19,
bilagt med:
Telegram fra Redaktør Skaalum til Ritzaus Bureau af $^{4}/_{1}$ 17.
V. Skrivelse fra Landstingsmand J. Patursson til Købmand A. Ziska og Redaktør C. Holm-Isaksen af $^{4}/_{8}$ 19,
bilagt med:
Erklæring fra disse af $^{5}/_{8}$ 19.

Skrivelser fra Redaktør J. Mortensen og Lagtingsmand Nyholm Debess m. m.

VI. Skrivelse fra Redaktør J. Mortensen til Kommissionen af $^{14}/_{5}$ 19.
VII. Skrivelse fra Havnar Framburdsfelag til Lagtingets Udvalg ang. Kommissionen af $^{14}/_{7}$ 19.
VIII. Skrivelse fra Lagtingsmand Nyholm Debess til samme af $^{14}/_{7}$ 19.
IX. Udskrift af Forhandlingsprotokollen for samme af $^{19}/_{7}$ 19.

X. Telegrammer vedrørende Folkeadressen og den ved Blokaden i 1917 skabte Situation.

Skrivelser fra Cand. juris Edw. Mortensen og Købmand Andreas Ziska m. m.

I.

Edw. Mortensen,
Folketingsmand.

Hollænderdybet 14, 23. April 1917.

Til Udenrigsministeriet.

Da det under de foreliggende Forhold vil være af største Betydning, at der kan tilføres Færøerne Varer fra Amerika enten direkte eller over Island, skal jeg underskrevne Folketingsmand for Færøerne tillade mig at anmode det høje Ministerium om at søge at opnaa en Overenskomst med den britiske Regering, hvorefter Varer frit kan føres fra Amerika til Færøerne og fra Island til Færøerne samt omvendt fra Færøerne til Island eller Amerika, uden at vedkommende Skib, i hvert Fald hvad Forbindelsen Færøerne—Island og omvendt angaar, behøver at anløbe engelsk Havn.

Jeg vedlægger et Eksemplar af Amtstidende for Færøerne, hvoraf fremgaar, at der er Udførselsforbud for en Række vigtige Levnedsmidler paa Færøerne.

Endelig tillader jeg mig at fremhæve, at man tidligere med Hensyn til Post og Passagerer har faaet Løfte fra de engelske Autoriteter om, at de frit maa passere mellem Færøerne og Island.

Ærbødigst

Edw. Mortensen.

II.

Edw. Mortensen,
cand. jur.

Thorshavn, den 27. December 1918. 7 Bilag*).

Til den af Landstinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission vedrørende færøske Forhold.

I Henhold til Kommissionens Anmodning undlader jeg ikke hoslagt at fremsende Brev fra Købmand A. Ziska til mig af 26. Marts 1917 i Original med 3 Bilag. Som Svar paa dette Brev tjente — saaledes som jeg ogsaa har noteret paa Skrivelsens Forside — et Telegram til Landstingsmand Patursson, hvori jeg blot opgav den danske Gesandts Adresse i London. Heri laa naturligvis, at jeg ikke kunde finde noget urigtigt i, at der skete Henvendelse til denne. Naar jeg telegraferede til Hr. Patursson, var det, fordi det var mig bekendt fra Lagtingsforhandlingerne i Marts 1917, at han ogsaa havde med denne Sag at gøre. Jeg har desværre ikke Konceptet til dette Telegram, men Landstingsmanden vil muligvis have Telegrammet i sin Besiddelse.

Senere skrev jeg et privat Brev til Købmand Ziska, hvilket denne vil tilstille Kommissionen. I øvrigt knyttede der sig ingen anden Korrespondance til det omtalte Brev fra Hr. Ziska. Efter at have modtaget den omtalte Skrivelse erindrer jeg i April at have haft en Samtale med Justitsminister Zahle og senere med Udenrigsminister Scavenius, hvori jeg forklarede disse den Situation, paa Grundlag af hvilken Adressen var fremkommet, og de nærmere Omstændigheder ved dens Fremkomst, og at man agtede at foretage en Henvendelse til den danske Gesandt i London. Ministrene kunde ikke se noget urigtigt i en Henvendelse fra danske Borgere til en dansk Gesandt. Jeg anmodede om, at man fra Ministeriets Side gennem Gesandten maatte arbejde for at løse det paagældende Spørgsmaal om fri Sejlads mellem Færøerne—Island og Færøerne—Amerika, og at der maatte gives Gesandten Instrukser i den Retning. Samtidig med eller umiddelbart efter Henvendelsen fra Færøerne til den danske Gesandt foretog jeg en skriftlig Henvendelse til Udenrigsministeriet ved Skrivelse af 23. April 1917, hvilken Skrivelse jeg anmoder om, at man fremskaffer og forelægger for Kommissionen. Saa vidt jeg erindrer, har jeg ogsaa senere skrevet et Brev til Hr. Kontorchef Styhr, med hvem jeg i øvrigt havde nogle Samtaler om Sagen. Til Forstaaelse af den Situation, som forelaa paa Færøerne, skal jeg anmode om, at man fremskaffer en Skrivelse fra mig til Hr. Justitsminister Zahle af 8. Marts 1918**).

Af andre Skrivelser vedrørende denne Sag, som jeg har modtaget, er jeg i Besiddelse af et Brev af 30. April 1917 fra Medlemmer af et Udvalg af „Havnar Framburdsfelag", hvilken Skrivelse hoslagt fremsendes.

---

*) Nemlig foruden de to her som Bilag optagne Skrivelser af 26. Marts 1917 og 30. April 1917 [3]) Justitsministerens Skrivelse til Folketingsmand Edw. Mortensen af 16. Februar 1918 og [4]) Kopi af Hr. Mortensens Skrivelse til Justitsministeren af 5. Marts 1918 (se Aktstykker under 16, pag. 43); endvidere [5]) Adressen til Storbritanniens Regering (Aktstykker Nr. 2), [6]) den Skrivelse fra „Framburdsfelag", hvormed Adressen omsendtes, og [7]) den i det stenografiske Referat pag 70 omhandlede Plakat.

**) Skal være: 8. Marts 1917. Skrivelsen er tilstillet Kommissionen med Skrivelse fra Justitsministeriet af 13. Januar 1919.

Jeg ser af Avisreferater, at Hr. Overretsassessor Rytter har holdt Foredrag for Kommissionen paa ca. 10 Timer, og jeg formoder derfor, at han ogsaa har omtalt mig. Jeg tillader mig derfor at andrage om at faa tilsendt Aftryk af alt, hvad der maatte fremkomme for Kommissionen, for saa vidt det maatte indeholde Udtalelser om mig, for at jeg kan faa Lejlighed til skriftlig eller overfor Kommissionen, forsaavidt denne eller Medlemmer af denne maatte gøre Færøerne den Ære at aflægge dem et Besøg, at forsvare mig. I en Skrivelse af 23. Juli 1917 fremsatte daværende Amtmand Rytter forskellige Angreb mod mig. Jeg forsvarede mig i en Skrivelse til Justitsministeriet af 15. September s. A., hvilken Skrivelse jeg anmoder om maa fremlægges for Kommissionen, da den indeholder forskellige Udtalelser om Adressen og Hr. Rytters Forhold til denne. Den 16. Februar modtog jeg i Aar hoslagte Anmodning fra Justitsministeren om at dokumentere, at det aldrig havde været Hensigten at sende Adressen uden om danske Myndigheder, og at der aldrig var gjort Forsøg herpaa. Jeg vedlægger mit Svar af 5. Marts d. A. Senere fremsendte jeg en Erklæring fra de Lagtingsmænd, som havde haft med Sagens Fremsendelse til Gesandten at gøre, og fra Købmand Ziska, hvilke Erklæringer ogsaa findes trykt i „Tingakrossur".

De fremsendte Dokumenter bedes efter Afbenyttelsen mig tilbagesendt.

Edw. Mortensen.

Bilag 1.

Har telegraferet til Patursson*).

Thorshavn, den 26. Marts 1917.

Hr. Folketingsmand Edw. Mortensen!

I Anledning af Lagtingets Sammenkomst nu 28. ds. vil jeg sende Dem en Del Oplysninger, som kan forklare den foreliggende Situation og den mærkelige Motivering for Sammenkaldelsen af denne ekstraordinære Lagtingssamling.

Man havde her paa Færøerne vænnet sig til den dominerende Stilling, vort Vareudvalg indtog, og den Tavshed og Hemmelighedsfuldhed, der kendetegnede disse Mænd i al deres Virken, var saa hævdvunden, at det nærmest nu blev betragtet som Tidsspilde at omtale de mærkelige Dispositioner og Foranstaltninger, vort Vareudvalg foretog snart i en, snart i en anden Henseende. Selv om Kritikken ofte var berettiget, saglig og retledende, saa blev den af Vareudvalget helt upaaagtet ligesom ogsaa af Folk i Almindelighed — saadan er jo desværre Færingerne. Der blev næsten ikke længere ofret en Tanke paa de mørke og truende Efterretninger, som modtoges fra Udlandet vedrørende Verdenskrigen og dennes Indvirken paa Handel og Skibsfarten. Amtmanden og Vareudvalget lod alt gaa i den gamle Gænge, skønt Lagtinget havde

*) Noteret med Blyant paa Skrivelsen.

vedtaget at sende 2 Mand til Island for at undersøge de Muligheder, et Samarbejde med disse kunde byde os i Fremtiden. Skønt Skibene skulde udrustes og Vinteren stod for Døren, blev der ikke sørget for rigeligere Varetilførsel end vanlig, derfor kom den tyske Blokade meget ubelejligt, og først da fik Færingerne at se, hvor uforsvarligt vore Repræsentanter havde sørget for Øernes Forsyning med Levnedsmidler, og hvor berettiget den Kritik i Virkeligheden er, som af mig og andre er fremsat denne Sag vedrørende. Først da vi pludselig og aldeles blev indestængt, og al Tilførsel standsede, indsaa Folk, at der var handlet uforsvarligt ved ikke at have sikret os Færinger farbar Vej Vest over i god Tid. Skønt „Dimmalætting" endnu paastod, at vor Forsyning var stor og vilde strække langt — takket være vort udmærkede Vareudvalg og dennes Overhoved Hr. Rytter — saa var Folks Tro begyndt at rokkes. Man begyndte at lægge Mærke til de Tal, som offentliggjordes vedrørende Beholdningerne, og man gav sig af med at sammenligne disses Størrelse i Forhold til det maanedlige Forbrug, og snart var Uroen paa Færde. Selv de Mennesker, som tidligere baade var blinde og døve med Hensyn til denne Sag, begyndte pludselig at tale om at sammenkalde Lagtinget. Formanden for Selvstyremændene forsøgte to Gange at henvende sig til Amtmanden i samme Hensigt, men forgæves, og desværre blev Amtmanden støttet i denne hans Nægten af samtlige Vareudvalgsmedlemmer. Disse Herrer mente ikke, at der var mindste Anledning til at sammenkalde Lagtinget. Imidlertid samledes Selvstyremændene her i Thorshavn, hvor de holdt Møder i Lagtinget angaaende den foreliggende Situation. Der sendtes Telegrammer til Island med Forespørgsel, om der var Mulighed for fælles Vareindkøb i Amerika. Islænderne svarede Ja og lovede at hjælpe os alt, hvad de formaaede, hvis vi selv vilde føre Varerne til Færøerne fra Island; men tilføjede, at vi maatte henvende os til Storbritannien med Andragende om fri Sejlads og Udførsel.

„Havnar Framburdsfelag" samledes saa angaaende denne Sag, og man vedtog at sende Andragende gennem den engelske Konsul. Patursson og mig opsøgte Konsulen og talte med ham angaaende dette Spørgsmaal, og han lovede at sende Andragendet, hvis Amtmanden vilde anbefale det.

Amtmanden indvilgede nødig, men lovede til sidst at sende Konsulat Skrivelse angaaende denne Sag. Der gik saa en Tid, og vi fik saa den Besked, at der ikke var sendt noget Andragende, fordi den af Amtmanden sendte Anbefaling var ubrugbar som Støtte for Sagen. Der skete atter Henvendelse til Amtmanden med Anmodning om bedre Anbefaling; men det Svar, vi fik, var ikke i den Grad opmuntrende, at man ønskede flere Henvendelser til Amtmanden vedrørende Sagen.

Man mente dog ikke at kunne opgive denne vigtige Sag, og derfor samledes „Framburdsfelagið" atter, hvor jeg fremsatte det Forslag at lade et Andragende cirkulere rundt paa Øerne, hvor Kvinder og Mænd over 18 Aar ved Navns Underskrift gennem Lagtingsmænd henvender sig til Storbritanniens Regering. Vi tænker os Andragendet telegraferet til London og frembaaret af den derværende danske Gesandt.

Dette Andragende cirkulerer nu her paa Øerne; men Amtmanden og Vareudvalget er helt misfornøjede og har alene paa Grund af dette Andragendes Fremkomst sammenkaldt Lagtinget, vistnok i den Hensigt at forhindre, at Andragendet sendes fra Færøerne til Bestemmelsesstedet.

Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette Andragende til den danske Gesandt.

Min personlige Mening er, at vi har langt større Fordel nu for Tiden af at arbejde sammen med Island end med Danmark, da vi dèr kan faa baade Madvarer, Salt og Petroleum samt kunne sælge vore Produkter, hvis fri Sejlads opnaas.

Venlig Hilsen

Andreas Ziska.

Bilag 2.

Thorshavn, den 30. April 1917.

Hr. Folketingsmand *Edw. Mortensen!*

Som Medlemmer af et af „Havnar Framburdsfelag" nedsat Udvalg til Fremme af Arbejdet vedrørende en Folkeadresse til Storbritanniens Regering, skal undertegnede herved tillade os at berigtige en Del Paastande, som er indeholdte i en af Færøernes Lagting vedtagen Betænkning denne Sag vedrørende.

I Betænkningen, der er dateret 3. April d. A., siges bl. a.:

1. „Adressen havde ikke, forinden den udsendtes, været Genstand for offentlig Behandling. Den kendtes kun af faa Personer, og den virkede ganske som en Overrumpling."....
2. „Der foreligger ikke for Udvalget nogen Oplysning om, hvilken Tilslutning allerede Adressen har faaet, og for øvrigt har dette Spørgsmaal ikke synderlig Betydning i Betragtning af den Fremgangsmaade, som er bleven benyttet ved Adressens Udsendelse og Cirkulation. Ganske uden Hensyn til, om Adressen er tiltraadt af flere eller færre voksne Personer, finder vi Anledning til at tage bestemt Afstand fra den."....
3. „Adressen er derhos egnet til at vække Mistillid til de Myndigheder, som skal varetage vore Interesser under Krigssituationen, nemlig Regeringen og Vareforsyningsudvalget sammen med Amtmanden."
4. „Adressen var udsendt, uden at der var gjort noget virkeligt Forsøg paa at faa oplyst, om paagældende Myndigheder havde iværksat de Foranstaltninger, som Situationen krævede."....
5. „Adressen var endvidere egnet til at forsinke og forstyrre de diplomatiske Forhandlinger, som blev ført."....

Til foranstaaende Uddrag af Betænkningen skal vi tillade os at bemærke følgende:

1. Adressen blev behandlet i „Havnar Framburdsfelag" 17. og 18. Marts, hvor Medlem af Vareudvalget, R. Rasmussen, den første Aften var tilstedeværende, og den fremkom som Fortsættelse af det Arbejde, „Framburdsfelag" allerede havde gjort denne Sag vedrørende, nemlig Skrivelsen til Konsulatet, som R. Rasmussen satte sig i Spidsen for. Han var da Formand i „Framburdsfelag". Den 18. havde han ikke givet Møde, skønt han havde lovet at komme til Stede.

   „Framburdsfelag" valgte paa dette Møde et 5 Mands-Udvalg, som skulde søge at faa denne Sag fremmet paa heldigste Maade.

   Medunderskrevne A. Ziska foreslog paa dette Møde, at Udvalget, før dette begyndte at samle Underskrifter, først skulde henvende sig til forskellige Personer rundt omkring paa Bygderne med Forespørgsel om, hvorvidt disse troede, at en saadan Sag var gavnlig, og om de troede, Befolkningen ønskede den fremmet.

   Der blev saa den 19. Marts telefoneret til Bygderne Kunø, Klaksvig, Lervig, Ejde, Kvalvig, Vestmannhavn, Lejnum, Sørvaag, Sand, Husevig samt telegraferet til Suderø om Sagen.

Den 20. og 21. blev der telefoneret til Bygderne Fuglefjord, Andefjord, Glibre, Skaale, Solmunde, Salletræ, Strender, Funding, Midvaag, Gjov, Bø, Kvivig, Lervig, Kirkebø, Skopen, Hestø og Kollefjord. I enkelte Bygder blev der sammenkaldt til Møder i denne Anledning, og vi fik alle Steder fra den Besked, at Beboerne vilde underskrive Folkeadressen.

Da der saaledes var indhentet Besked, samledes Udvalget for at ekspedere Skrivelser med indlagte Adresser til de forskellige Bygder. En Del blev sendt til Posten den 21. og Resten 22. og 23. Marts; men allerede den 21. Marts opslog Vareudvalget Plakater, som fraraadede Befolkningen at underskrive Andragendet, og der blev saaledes straks modarbejdet denne Sag. Dèr, hvor Plakaterne ikke hurtig nok kunde naa frem, telefonerede og telegraferede saa Amtmanden for Vareudvalget og foranledigede, at mindre Plakater, som ogsaa modarbejdede Andragendet, blev opslaaede, indtil „Dimmalætting" og Vareudvalgets trykte Plakater kunde ankomme.

Der blev saaledes af os gjort et forberedende Arbejde, og dette Arbejde beviser, at Sagen ikke fremkom som Overrumpling; men tværtimod Dage i Forvejen havde været Genstand for offentlig Behandling rundt omkring paa Færøerne.

2. Det er urigtig paastaaet i Betænkningen, at Udvalget ikke kendte, hvilken Tilslutning Adressen havde faaet før Lagtingssamlingen.

Medunderskrevne J. Patursson meddelte allerede 29. Marts i offentligt Tingmøde, at Adressen da havde ca. 2000 Underskrifter.

Der fandtes da nøjagtig paa de hertil indsendte Adresser 1769 Underskrifter.

Det er derfor ogsaa helt urigtigt og vildledende, naar det paastaas i Betænkningen, „at dette Spørgsmaal (Underskrifternes Antal) ikke havde synderlig Betydning i Betragtning af den Fremgangsmaade, som blev benyttet ved Adressens Udsendelse og Cirkulation."

Fremgangsmaaden var, som ovenfor meddelt, aldeles samvittighedsfuld, og Underskrifternes Antal havde stor Betydning, især naar man husker, at Vareudvalg, Amtmand og Sysselmand, ligestraks som Andragendet blev sendt til Cirkulation, anmodede Befolkningen om ikke at underskrive. Naar der alligevel fandtes 1769 Navne paa de da indsendte Lister, saa beviser dette, at disse 1769 Mennesker var af helt anden Mening med Hensyn til dette Andragende end Amtmanden og Vareudvalget. Det maa derfor kaldes uforsvarligt af Lagtinget aldeles at trodse denne Folkemening, og det kan kun kaldes uklogt og skadeligt for Lagtinget som Lagting straks at tage fuldstændig og bestemt Afstand fra dette Andragende.

3. I Betænkningen fremsættes ogsaa den Paastand, „at Adressen er egnet til at vække Mistillid til Myndighederne — Regeringen, Vareudvalget og Amtmanden".

Enhver, som kender Andragendet, vèd, at der andrages om intet andet end fri Sejlads mellem Færøerne—Island—Amerika og om Vareudførselstilladelse fra Island hertil; og for at opnaa en saadan Tilladelse maatte vi selvsagt henvende os til Storbritanniens Regering.

Naar de underskrevne færøske Mænd og Kvinder sender Andragendet gennem Befolkningens valgte Repræsentanter, nemlig Lagtingsmænd, og disse saa skal viderebesørge Andragendet, som nu er sendt til den danske Gesandt i London og til Regeringen i København gennem Færøernes Folketingsmand, saa beviser dette, at vi netop har Tillid til vore egne Myndigheder og ikke Mistillid. Vi sendte selvsagt Andragendet til de Lagtingsmænd, der i Lagtingssamlingen havde sluttet sig til dette Andragende, hvilke Mænd i øvrigt havde lovet at støtte Sagen allerede før Adressen udsendtes til Cirkulation. De nævnte Myndigheder har saaledes gennem Adressens Fremsendelse modtaget et Tillidshverv fra 3389 færøske Mænd og Kvinder.

4. Den Paastand, „at Adressen var udsendt, uden at der var gjort noget virkeligt Forsøg paa at faa oplyst, om paagældende Myndigheder havde iværksat de Foranstaltninger, som Situationen krævede", er ogsaa helt urigtig. „Framburdsfelagi" henvendte sig til sin Formand R. Rasmussen, som ogsaa er Medlem af Vareforsyningsudvalget, og han besvarede mundtlig forskellige Forespørgsler, der frem-

sattes fra Medlemmer vedrørende dette Spørgsmaal. Der holdtes Møder om dette Spørgsmaal flere Aftener, og vi fik alle den Besked, at Vareforsyningsudvalget haabede paa lysere Tider; men at dette ikke vidste noget positivt, hverken med Hensyn til Varetilførsel, ejheller om der blev arbejdet for Tilladelse til fri Sejlads mellem Færøerne—Island—Amerika. Derimod fik vi det bestemte Indtryk, at Vareforsyningsudvalget omgikkes med nogle for det færøske Samfund helt faretruende Planer, nemlig at fragte paa eget Risiko et meget stort Skib fra Amerika og direkte til Færøerne. R. Rasmussen fortalte os endda i „Framburdsfelag", at hvis dette Skib med Varer blev torpederet, saa vilde det betyde et Tab af 3—4 Mill. Kr. Vi mente derfor, at et Andragende om fri Sejlads var i højeste Grad nødvendigt.

5. Naar det i Betænkningen siges, „at Adressen var egnet til at forstyrre de diplomatiske Forhandlinger, som blev ført", saa har denne Paastand højlig forbavset Medlemmer af „Havnar Framburdsfelag". Der blev nemlig i Foreningen af Skibsfører Marius Rein rettet det Spørgsmaal til R. Rasmussen, om hvorvidt et Andragende som omtalte kunde virke forstyrrende. Hvortil Rasmussen svarede: „Ikke paa nogen Maade. Det er netop denne Tilladelse fra Storbritanniens Regering, vi mangler".

Foranstaaende Berigtigelse har vi ment os forpligtede at fremsende, da de i Betænkningen citerede Punkter direkte berører det Arbejde, vi som Udvalg har gjort vedrørende denne Sag.

Med Højagtelse

Havnar Framburdsfelags Adresseudvalg

Jens Pauli Andreasen. **Nyholm Debess.** **Andreas Ziska.**

III.

Til den af Landstinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.
3 Bilag*).

Idet der hoslagt fremsendes Afskrift af 3 Skrivelser vedrørende Andragendet til Storbritanniens Regering, vil jeg — i Forstaaelse af de eventuelle skadelige Følger, som ensidig Undersøgelse og forudfattede Meninger her kunde faa for Samlivet mellem Danskere og Færinger — samtidig anmode om snarest belejligt at faa tilsendt fuldstændig Afskrift af de fremsatte Meddelelser, for at jeg derved bedre kan blive i Stand til saa alsidigt som muligt at belyse Spørgsmaal, der kan have Betydning for os Færinger.

Thorshavn, den 31. December 1918.

Andreas Ziska.

Bilag 1.

Afskrift.

Brøcker & Edw. Mortensen,
Sagfører. Cand. jur.
Raadhusstræde 8.
Telf. 10666. 10—12 og 4—6

København K., den $^{2}/_{1}$ 1917.

Hr. Købmand *Ziska*, Thorshavn.

Jeg har netop nu faaet Deres Brev. Posten maa afleveres inden 1 Time. Jeg har telegraferet om Sagen og skrevet til Patursson.

Hilsen
Deres forbundne
Edw. Mortensen.

Konfereret med Originalen og befundet overensstemmende med samme.

Notarialkontoret i Thorshavn, den 31. December 1918.

Heise.

Gebyr: 16 Øre = seksten Øre.

*) Nemlig Afskrift af Koncept til Skrivelse af $^{26}/_{3}$ 1917 til Folketingsmand Edw. Mortensen, se ovenfor II. Bilag 1 og de to her som Bilag optagne Skrivelser af $^{2}/_{4}$ og $^{8}/_{4}$ 1917.

Bilag 2.

Ekstrakt-Afskrift*).

Oversættelse**).

Rigsdagen, København, den 8. April 1917.

Kære Hr. Købmand *Ziska!*

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tak for Deres Redegørelse om Tilstandene paa Færøerne. Sidst, jeg skrev, havde jeg ingen Tid, for „Island" gik kort Tid efter, at jeg fik Deres Brev. Jeg har talt baade med Zahle og Udenrigsminister Scavenius. De er begge forstandige Mænd og forstod godt, at naar der staar Nød for Døren, maa et Folk rejse sig, gøre, hvad det formaar; et Folk, som ikke er dødt, kan ikke lade sig sulte ihjel uden at gøre, hvad gøres kan. Zahle og Scavenius har jo været saa indsigtsfulde, at de har set, at Færinger og Islændinge maa arbejde sammen — det er det naturligste, ikke mindst i saadanne Tider —, og de har henvist Færinger til et Samarbejde med Island.

De kendte ikke den Gang noget nærmere til, hvad I har gjort. Men jeg forklarede dem det, og de forstod det naturlige Grundlag for Eders Handling. Zahle sagde til mig: „Amtmanden mangler jo fuldstændig Smidighed."

Scavenius forstod, hvorledes det hele laa for, og jeg fik den Opfattelse, at han ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt, som Hensigten var, efter hvad De skriver, og at han saa vilde give Gesandten Instrukser.

Med „Island" har I faaet en Del Varer. Men ingen ved, naar Krigen bliver overstaaet; det maa derfor være det rigtigste at faa Ruten til Island aabnet. En af Aarsagerne til, at „Island" og „Gullfoss" fik Tilladelse til at komme fra København, var, at Eksporten fra Danmark til England nu atter er i god Gænge. Af Uvillie mod Selvhævdelse paa Færøerne, af Uvillie mod Islændinge og mod Selvstyremænd har Amtet handlet saa ilde, at han ikke for længe siden har faaet Samarbejde i Stand med Island. Hertil kommer, at han ganske savner Evner til at sidde i den „politiske" Plads, hvor han sidder. Det har han bedst dokumenteret derved, at han saa sent har ladet Lagtinget komme sammen.

Med Hilsen

Edw. Mortensen.

P. S.

Hvis Redaktør Holm-Isaksen ønsker at læse, hvad jeg har skrevet om disse Landssager, er De nok saa venlig at give ham Tilladelse dertil. Dog beder jeg om, at det, Zahle og Scavenius har sagt til mig, ikke refereres officielt.

d. s. u.

*) Kommissionen har ved Skrivelse af $^{20}/_{11}$ 18 anmodet om „Hr. Edward Mortensens Svar paa nysnævnte Skrivelse (ɔ: Skrivelse af $^{20}/_{3}$ 17) — Brev eller Telegram — saa vidt muligt i Original".

**) ved Frk. Marie R. Mikkelsen.

Nu Amerika er kommet med i Legen, kan man ikke vide, om Tyskerne ikke kan finde paa at nægte Skibe at sejle fra Danmark og som Følge heraf ogsaa Skib fra Danmark til Færøerne. Alt er utrygt. Vend derfor Øjnene end mere mod Amerika.

Konfereret med den foreviste Original og befundet overensstemmende med samme.

Notarialkontoret i Thorshavn, den $^{31}/_{12}$ 1918.

Heise.

Gebyr 16 Øre = Seksten Øre.

IV.

Det store nordiske Telegraf-Selskab
(Aktieselskab).

Thorshavn, den 14. Juli 1919.

Deres Telegram af 10. ds. modtaget; der fandtes intet Telegram fra Patursson til Mortensen, Folketingsmand, angaaende den danske Gesandts Adresse i London, mellem 18. Marts og 5. April 1917, jfr. mit Telegram $^{11}/_{7}$.

Gennem Telegrafdirektøren fremsendes 1 Telegramkopi, det eneste, der drejer sig om „Adressen" og Lagtinget mellem 28. Marts og 5. April 1917.

Ærbødigst

E. Rein,
kst.

Til Godskesen, Formand for „Færø-Kommissionen".
København.

Bilag.

Telegram fra Thorshavn, afsendt $^{4}/_{4}$ 1917, 12 T. 45 M.

Oversættelse.

Ritzau, København.

Lagtinget sluttet. Fordømmelse af Selvstyre-Adressen. Tillidsvotum til Regering, Amtmand og Vareudvalg.

Skaalum.

V.

Til de Herrer Chr. Holm-Isaksen og A. Ziska.

Paa Foranledning af, at der fra en vis Side er rejst Tvivl om, hvorvidt et af mig fra Hr. forhenværende Folketingsmand Mortensen modtaget Brev af April 1917 havde det samme Indhold som det Brev, Hr. Ziska samtidig modtog fra Hr. Mortensen, skal jeg herved tillade mig at anmode de Herrer, for hvilke jeg forelæste omtalte Brev, at udtale sig om, hvorledes de to Breves Indhold stod i Forhold til hinanden.

p. t. Thorshavn, den 4. August 1919.

J. Patursson.

Som De mulig vil erindre, udtalte vi begge med een Mund, efterat De havde oplæst det ovenomtalte Brev for os, at det maatte være enten Originalen til eller en Afskrift af Hr. Mortensens Brev til medunderskrevne Ziska. Nogen Afvigelse, endsige nogen væsentlig Afvigelse i de to Breves Indhold, kan vi ikke erindre.

Thorshavn, den 5. August 1919.

Andreas Ziska. **C. Holm-Isaksen.**

Skrivelser fra Redaktør J. Mortensen og Lagtingsmand Nyholm Debess m. m.

VI.

Tveraa, den 14. Maj 1919.

Som Svar paa de til mig rettede Forespørgsler fra den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold tjener:

ad a.*) Nej.

Hovedpunktet i Artiklen er, at Lagtinget burde sammenkaldes, hvad Amtmanden havde vist sig utilbøjelig til at foranstalte, og tage det paagældende Spørgsmaal op om en Henvendelse, stilet direkte til den engelske Regering, men selvfølgelig fremsendt gennem vedkommende Myndigheder, som ansaas bedst egnede, jeg tænkte vel nærmest paa den danske Gesandt.

Jeg tillader mig at tilføje, at jeg under de foreliggende meget vanskelige og truende Omstændigheder og den herskende Nødstilstand, hvor Forbindelsen med Danmark var afbrudt, ikke kunde se noget urigtigt i en saadan ganske upolitisk Henvendelse om Handelsforhold, en Anskuelse, jeg nærmere har udviklet i en Artikel i „Føroyatidindi" for 30. April 1917, hvoraf et Eksemplar fremsendes hoslagt.

ad b.**) Nej.

Der er i Artiklen ikke Tale om nogen Adresse.

Derimod er der en Mulighed for, at Ideen kan være taget derfra.

Ærbødigst

J. Mortensen.

Til den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

---

*) Var det Deres Mening, at Lagtinget (og Amtmanden) uden Mellemkomst af den danske Gesandt i London skulde forhandle direkte med det britiske „War office"?

**) Erkender De at være Fader til Ideen om den færøske Folkeadresse?

VII.

Oversættelse.

Havnar Framburdsfelag.

Thorshavn, den 14. Juli 1919.

Til Lagtingets Udvalg vedrørende Landstingets parlamentariske Kommission.

Paa Framburdsfelags Vegne tillader Selskabets Bestyrelse sig at meddele Lagtingsudvalget som Svar paa Skrivelse af 12. Juli 1919, at den Diskussion, som Lagtingsmand R. Rasmussen hentyder til, fandt Sted i Foreningens Møde den 22. Marts 1917. Om dette Møde staar i Forhandlingsprotokollen blandt andet:

„II. Nyholm Debess meddelte, at det Andragende til Storbritanniens Regering om fri Sejlads mellem Færøerne—Island, som blev vedtaget i Foreningens Møde 18. Marts, var sendt rundt om alt Færøland. I den Anledning havde Amtmanden sendt Bud efter ham for navnlig at skaffe sig Sikkerhed for, at det var Framburdsfelaget, som havde sendt det ud. Amtmanden havde blandt meget andet sagt, at det var til Skade for det Arbejde, som nu blev foretaget mellem den danske og den engelske Regering vedrørende det samme Spørgsmaal, at dette var „illoyalt" mod Amtet, Vareudvalget og den danske Regering.

Han vilde, at Nyholm Debess skulde klarlægge forskellige Spørgsmaal, hvad N. Debess ikke gjorde.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Der blev paa dette Møde en lang og varm Diskussion om denne Sag. I Diskussionen deltog:

Joannis Patursson, Joh. Lambaa,

Andr. Ziska, Elias Johannesen,

Kamban og Poul Isaksen."

Hvorledes Ordene er faldne, kan ikke ses af Forhandlingsprotokollen, som efter Skik og Brug kun beretter, hvorledes Hovedtrækkene var paa hvert Møde. Bestyrelsen antager, at Dirigenten (H. D. Niclasen) og de Mænd, som deltog i Diskussionen paa dette Møde, bedst vil være i Stand til at gøre Rede for, hvad der foregik.

Ærbødigst

P. B. V.

Nyholm Debess,
Formand.

VIII.

Oversættelse.

Thorshavn, den 14. Juli 1919.

Til Lagtingets Udvalg vedrørende Landstingets parlamentariske Kommission.

I Anledning af, at Lagtingsudvalget i Skrivelse af 12. Juli 1919 har henvendt sig til „Havnar Framburdsfelag" med et Spørgsmaal, vil jeg tillade mig at fremføre det, som jeg paa samme Møde sagde foruden det, som ses af Forhandlingsprotokollen, selvfølgelig saaledes som jeg nu kan huske, at Ordene faldt.

Paa det Tidspunkt var jeg Foreningens Formand, og paa det paagældende Møde (22. Marts 1917) havde jeg først Ordet.

Jeg husker tydeligt, at jeg før Mødet havde haft en Sammenkomst med daværende Amtmand S. Rytter. Amtmanden havde sendt Bud efter mig, fordi han vilde tale med mig. Under denne Sammenkomst sagde Amtmanden bl. a., da Talen var om Andragendet, at „dette (at Andragendet var kommet frem og udsendt) var det allerværste, der kunde ske, og her staar jeg aldeles magtesløs".

Disse Amtmandens Udtalelser gjorde jeg Foreningen bekendt med, men grundet paa, at Amtmanden sagde, at disse Udtalelser fandt Sted under fire Øjne, meddelte jeg Foreningen, at dette skulde ikke viderefortælles, og disse Ord kom selvfølgelig ikke til at staa i Forhandlingsprotokollen.

Jeg erindrer, at jeg, efter at have meddelt Foreningen disse Amtmandens Udtalelser, sagde, at jeg syntes, at dette beviste, at Andragendet var af stor Betydning, thi kunde vi med det opnaa det, som vi androg om, vilde dette være det bedste Bevis for, at Amtmanden — som lige siden Krigens Begyndelse havde været imod Amerikaforbindelsen — var paa forkert Spor, og den Politik, som han førte vedrørende dette Spørgsmaal, og som Sambandslagtingsmændene støttede af al Magt og enstemmigt, var dødsdømt.

Ærbødigst

Nyholm Debess.

IX.

Udskrift.

Aar 1919, 17. Juli, holdt Udvalget Møde. Torgarð var bortrejst. Man besluttede at anvende det danske Sprog ved Tilvejebringelsen af de af J. Patursson ønskede Oplysninger til Brug for Landstingets Kommission.

Fremstod *Skibsfører J. Lambaa,* Thorshavn, og forklarede:

Hovedmotivet og Formaalet med den i Marts 1917 udsendte Folkeadresse var at hjælpe i den truende Nødstilstand, som den skærpede Undervandsbaadskrig fremkaldte, idet man igennem den i Adressen indeholdte Ansøgning vilde opnaa, at Fragtskibe fritoges for at komme ind i Farezonen, og at Fiskerskibe ogsaa fritoges herfor. Det modsatte vilde betyde Undergang for det færøske Fiskeri.

Det er ikke Vidnet bekendt, at der laa noget politisk Motiv bag Adressen og dens Udsendelse, endmindre at den var ment som et politisk Kup. Betegnelser som „politisk" eller „politisk Kup" fremkom ikke, før efter at Adressen var udsendt, hvilken Udsendelse vistnok blev besluttet den 18. Marts. Den 22. Marts holdtes et Møde i Havnar Framburdsfelag, hvor et Medlem udtalte, at Adressen kunde blive et Kup. Det fremkom ved, at Formanden Nyholm Debess redegjorde for et Møde, hvortil Amtmanden havde bedt ham komme, og hvor Adressen var drøftet. Formanden berettede i Fortrolighed, at Amtmand Rytter efter den mere officielle Samtale med ham havde sagt privat, at han stod magtesløs overfor en saadan Adresse, hvilket Cpt. forstod saaledes, at han ikke kunde standse den. Et af Medlemmerne sagde da, saavidt Cpt. husker, var det Elias Johansen, at Adressen var saa „et Kup". Cpt. erindrer ikke, at der blev sagt „politisk Kup", og han forstod, at Meningen var, at den var et Kup overfor Amtmandens Ledelse af Færøernes Vareforsyning, idet han syntes altid at have været imod Handelsforbindelsen med Amerika.

R. Rasmussen var til Stede. Han husker ikke, om J. Patursson var til Stede. Cpt. erindrer ikke, at der blev sagt noget om, at det, at Adressen vandt frem, vilde være Død for Sambandet.

Cpt. erindrer intet Møde i Framburdsfelag, hvor der er blevet udtalt, at Adressen var politisk eller havde politiske Hensigter.

Oplæst — godkendt.

Fremstod *Lærer Kamban,* Thorshavn. Han forklarer:

Ifølge alt, som forelaa i Framburdsfelag, var der ikke knyttet nogen politisk Hensigt til Adressen. Der fremkom ingen Udtalelser i den Retning, da det vedtoges at udsende Adressen, ej heller senere.

Cpt. godkender Lambaas Forklaring. Han tilføjer, at Udtalelserne fra Formanden, Nyholm Debess, om den private Samtale med Amtmanden og Elias Johansens Udtalelse „et Kup" eller rettere — saa vidt Cpt. husker — „et ordentligt Kup" — efter hans Mening fremkom efter Mødet i Framburdsfelag mere som private Sidebemærkninger. Hensigten med Udtalelsen var, at Adressen var et Kup i Handelsforholdene.

Oplæst — godkendt.

Fremstod *Baadebygger Elias Johansen,* Thorshavn:

Vidnet godkender Lambaas Forklaring. Han erindrer Mødet den 22. Marts og Nyholm Debess' Referering af den private Samtale med Amtmanden. Han udtalte da, at hvis Amtmanden vilde medvirke ved Løsningen af Spørgsmaalet, vilde det være godt, men selv om han modarbejdede Fremsendelsen af Adressen, skulde og burde Sagen forsøges ført igennem, og lykkedes det, vilde det være et Kup. Han erindrer ikke at have brugt Udtrykket „politisk" Kup, og han kan ikke have brugt et saadant Udtryk, da der ikke var Tale om Politik, lige saa lidt som der laa nogen politiske

Hensigter i Adressen. Cpt.s Udtalelser var i øvrigt ganske private. Cpt. forstaar for det første ikke, hvordan R. Rasmussen har villet drage disse ganske private i Fortrolighed fremsatte Forhold frem, og endmindre hvorfor og hvordan han har kunnet give en saa urigtig og misvisende Fremstilling. Det er saa meget mere uforstaaeligt, som R. Rasmussen den Aften, det vedtoges at udsende Adressen, ikke gav Møde. idet han da burde have mødt og protesteret og ikke bagefter fremdrage private Samtaler og protestere.

Oplæst — godkendt.

Fremstod *Malermester Poul Isaksen*, Thorshavn, og godkendte Lambaas Forklaring med Tilføjelse, at han erindrer, at Elias Johansen ikke benyttede Udtrykket „politisk Kup", men blot Udtrykket „Kup". Meningen hermed var et Kup mod den Retning i Handelsledelsen fra Amtmandens og Sambandspartiets Side, som gik mod Amerikaforbindelsen. Vidnet husker med Bestemthed, at alle politiske Tanker laa fjernt fra Adressesagen, og at intet nogen Sinde blev udtalt indenfor Framburdsfelag om, at Adressen var politisk eller havde politiske Hensigter, undtagen fra R. Rasmussens Side paa et Møde vistnok den 24. Marts.

Fremstod *Postfører H. D. Niclasen*, Thorshavn, og godkender Lambaas Forklaring. Der var ikke Tale om Politik. Baggrunden var den truende Nødstilstand og de usikre Forhold. Man mente, at alle — Sambands- som Selvstyremænd — kunde staa enige om denne Sag.

Oplæst — godkendt.

Fremstod *Købmand A. Ziska*, Thorshavn, og godkendte Lambaas Forklaring. Han tilføjer, at han kan ikke forstaa, at R. Rasmussen har fremsat den Paastand, at Adressen var politisk eller ment som et politisk Kup fra Framburdsfelags Side, idet Rasmussen paa et politisk Møde i 1918 i Afholdsforeningens Lokale i Thorshavn, hvor Vidnet var til Stede, udtalte, at hvis nogen havde gjort Adressen politisk, var det Sambandspartiet og dets Agitation.

Oplæst — godkendt.

Vidnet fremlagde Eksemplarer af „Tingakrossur", Nr. 25—27 1917 og henviste til sine Artikler om „Folkeadressen". Han tilføjer, at han kan fremstille, om det ønskes, flere Vidner paa de ovenomtalte Udtalelser af R. Rasmussen, fremsatte ved et offentligt Møde, om, at det var Sambandspartiet, som havde gjort Adressen politisk.

Oplæst — godkendt.

sign. Edw. Mortensen. sign Nyholm Debess.

Rigtigheden af ovenstaaende Udskrift af Forhandlingsprotokollen for det af Lagtinget nedsatte Udvalg angaaende Landstingets parlamentariske Kommission bekræftes.

Thorshavn, den 19. Juli 1919.

P. U. V.

Edw. Mortensen.

Telegrammer vedrørende Folkeadressen og den ved Blokaden i 1917 skabte Situation.

X.

Ministeriet for offentlige Arbejder.

København, den 15. Februar 1919.

I Skrivelse af 16. f. M. har den ærede Kommission anmodet om at erholde Afskrifter af følgende Telegrammer:

1. De fra Færøerne af Kongsbonde Johannes Patursson af Kirkebø og af Købmand Andreas Ziska af Thorshavn til daværende Folketingsmand Edw. Mortensen i København i Marts og April Maaneder 1917 afsendte Telegrammer samt Hr. Mortensens Telegrammer i samme Tidsrum til de nævnte Herrer, for saa vidt de ikke klarlig kan ses ikke at vedrøre den saakaldte Folkeadresse eller den ved Blokaden skabte Situation.
2. De af Kongsbonde Patursson til Island i Marts, April og Maj Maaneder 1917 afsendte Telegrammer vedrørende Færøernes Vareforsyning, formentlig adresserede til Islands Regering eller Altingsmænd, samt de fra disse i samme Tidsrum til Kongsbonde Patursson afsendte Telegrammer.

Endvidere har Kommissionen anmodet om eventuelt at faa andre Telegrammer tilstillet, som maatte vedrøre Folkeadressen.

I denne Anledning skal man tilstille Kommissionen hosfølgende Afskrifter af de paagældende Telegrammer med Tilføjende, at Pakken mrk. A indeholder Telegrammer afsendt fra Thorshavn pr. Kabel eller Radio; Pakken mrk. B I indeholder Telegrammmer modtaget i Thorshavn pr. Kabel, og Pakken mrk. B II indeholder Telegrammer modtaget i Thorshavn pr. Radio.

Hassing Jørgensen.

T. F. Krarup.

Den af Landstinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

A.

Oversættelse.

1. Fra Kirkebø. Indleveret $^{5}/_{3}$ 1917 14 T. 35 Minutter.

Baldwinsson, Austri, Seydisfjord.

Dimmalætting siger, at Prisen paa Hvedemel i Seydisfjord er 70 Øre, Melis 110, Strøsukker 95 pr. kg. Er dette sandt? Vi har hørt lavere Pris. Hvad er Prisen paa Petroleum, Kul, Salt, Margarine. Ventes Transportskib til Island. Telegrafer straks.

Patursson.

(Svar se B I 1).

2. Fra Thorshavn. Indleveret $^{7}/_{3}$ 1917 11 T. 5 M.

Postmesteren, Tværaa.

Framburdsfelaget igaar vedtaget Henvendelse engelsk Konsul udvirke hos britisk Regering Undtagelse fra Anløb britisk Havn Skibe, der fører Varer fra Amerika til Færøerne. Vedtagelsen tiltrædes af Selvstyrelagtingsmænd. Er De med? Svar øjeblikkelig.

Patursson.

(Svar se B II 1).

Oversættelse.

3. Fra Thorshavn. Indleveret $^{8}/_{3}$ 1917 10 T. 0 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Deres politiske Parti i Thorshavn spørger om, hvilke Udsigter der er for Levnedsmidler til Færøerne.

Rasmus Rasmussen.

Oversættelse

4. Fra Thorshavn. Indleveret $^{8}/_{3}$ 1917 14 T. 58 M.

Postmesteren, Tværaa.

Selvstyretingmænd forsamles alle til Møde her i Morgen Aften og bliver sammen i nogle Dage. Kom endelig til Stede, hvis det er muligt. Der gaar Post fra Skopen i Morgen. Rejseudlæg betaler vi.

Patursson.

Oversættelse.

5. Fra Thorshavn. Indleveret $^{10}/_{3}$ 1917 16 T. 8. M.

Minister Zahle, København.

Vær saa venlig at sørge for, at Kaptajn Asmussen bliver sendt til Bergen saa snart som muligt.

Patursson.

Oversættelse.

6. Fra Thorshavn. Indleveret $^{10}/_{3}$ 1917 16 T. 9. M.
Radherra Jon Magnusson, Reykjavik.

Haaber, De kan gaa ind paa Færingernes Ønsker om Varekøb. Besejlingstilladelse til Amerika usikker. Rimeligere til Island. Banken kan eventuelt sende Penge telegrafisk til Island, Danmark eller Amerika.

G. Havstein.

Oversættelse.

7. Fra Thorshavn. Indleveret $^{10}/_{3}$ 1917 16 T. 30 M.
Regeringen, Reykjavik.

Den britiske Konsul har lovet at støtte Ansøgningen til den britiske Regering om Tilladelse for færøske Skibe til at sejle mellem Færøerne og Island uden at anløbe britisk Havn. Beder den højtærede Regering tillade deres Ombudsmand i London at støtte denne Sag og andre meget nødvendige færøske Sager. Kan Regeringen skaffe Færøerne Amerikavarer for en halv Million transporterede til islandsk Havn. Beløbet disponibelt for Lagtinget. Vær saa venlig ogsaa at telegrafere Ombudsmandens Adresse i London.

Patursson.

(Svar se B I 3, jfr. 2; se ogsaa A 12).

Oversættelse.

8. Fra Thorshavn. Indleveret $^{10}/_{3}$ 1917 16 T. 30 M.
Austri, Seydisfjord.

Hjertelig Tak for Telegrammet. Uden Færøernes Amtmands Mellemkomst har den britiske Regering givet færøske Skibe Tilladelse til at sælge Fisk til Island og købe Skibsudrustning derfra, hvis Regeringen [den islandske] tillader det. Amtmanden nægter at sammenkalde Lagtinget. Selvstyrepartiet Møde i Thorshavn. Alle Søveje lukkede. Halvanden Maaneds Forraad.

Patursson.

Oversættelse.

9. Fra Thorshavn. Indleveret $^{10}/_{3}$ 1917 16 T. 20 M.
Landfysikus, Reykjavik.

Selvstyrepartiet til Møde i Thorshavn. Amtmanden nægter at sammenkalde Lagtinget. Halvanden Maaneds Forraad. Telegraferet til Regeringen. Venter Deres Støtte.

Patursson.

(Svar se B I 2).

Oversættelse.

10. Fra Thorshavn. Indleveret $^{11}/_{3}$ 1917 18 T. 50 M.
Hannes Hafstein, Reykjavik.

Har telegraferet til Jon M. om Varekøb. Vil Du støtte og bede ham telegrafere til mig. Alt vel. Hilsen.

Gunnar.

Oversættelse.

11. Fra Thorshavn. Indleveret $^{11}/_{3}$ 1917 18 T. 50 M.

Statsminister Zahle, København.

Vi har ikke modtaget nogen Meddelelse siden den 25. Januar. Post udenlands meget vigtig for Forretningslivet[1]).

Havstein,
Direktør, Føroya Bank.

(Svar se B I 4).

Oversættelse.

12. Fra Thorshavn. Indleveret $^{13}/_{3}$ 1917 18 T. 18 M.

Islands Regering, Reykjavik.

Tak for Telegrammet. Har tænkt at købe Varerne af Landsregeringen eller gennem dens Ombudsmand og hente dem paa Island. Telegrafer[2]) nærmere.

Patursson.

13. Fra Thorshavn. Indleveret $^{19}/_{3}$ 1917 14 T. 5 M.

Redaktør Mortensen, Tværaa.

Jeg har i Framburdsfelag fremsat det samme Forslag, som De fremkommer med i Føroyatidindi angaaende Henvendelse til Storbritanniens Regering. Dette Forslag vandt stor Tilslutning, og det blev vedtaget, at jeg skulde henvende mig til forskellige Personer paa Færøerne angaaende denne Sag. Tror De, at Suderingerne underskriver saalydende Andragende med Følgeskrivelse: Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse at sejle direkte med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne saaledes, at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende. Dette Andragende tænkes underskrevet af Kvinder og Mænd over 18 Aar og telegraferet til Regeringen i London. Kan vi stole paa Deres Hjælp, og vil De bede andre Personer i forskellige Bygder paa Suderø arbejde paa denne Sags Fremme. Kan Asdal overlade Fram Papir til Tingakrossur.

Ziska.

(Svar se B. II., 3.)

Oversættelse.

14. Fra Kirkebø. Indleveret $^{21}/_{3}$ 1917 13 T. 35 M.

Lagtingsmand Nolsøe, Tværaa.

Selvstyremændene har til Lagtinget indsendt Forslag om Varekøb straks med Island; fri Sejlads Island—Færøerne; sender Færing til Reykjavik. Taget Deres Navn med.

Patursson.

(Svar se B. II. 4.)

[1]) Den sidste Sætning er ordret oversat, men der maa antagelig i den engelske Original være indløbet en Fejl.

[2]) Eller: Telegraferer.

15. Fra Thorshavn. Indleveret $^{22}/_{3}$ 1917 14 T. 45 M.

Sysselmanden Tværaa.

Til Færøernes Befolkning. Vi undertegnede Medlemmer af Lagtingets Vareudvalg o. s. v. (se Aktstykker Nr. 3, Side 7).

Ovenstaaende Opraab er udsendt, hvilket herved meddeles Dem til Efterretning.

Amtmanden.

Oversættelse.

16. Fra Thorshavn. Indleveret $^{23}/_{3}$ 1917 12 T. 5 M.
(Svar betalt 20).

Hannes Hafstein, Reykjavik.

Har Amtet igen gjort Forsøg paa Samkøb. Varemangel i Maj, hvis der ikke kan opnaas Overenskomst med Island. Hvorledes er Tilstanden og Udsigterne hjemme.

Gunnar.

(Svar se B. I. 6.)

17. Fra Kirkebø. Indleveret $^{24}/_{3}$ 1917 19 T.

Lagtingsmand Nolsøe, Tværaa.

Tegning Adressen fuld Gang. Her stærk Tilslutning, Vareudvalgets Opraab Paahit fra Amtmanden for at hindre Færingerne i Island—Amerika-Ruten. Det maa slaas ned. Rasmussen Konoy ingen positiv Grund givet. Framburdsfelagets Forslag i Aften ekskludere Rasmussen. Mød senest Tirsdag Lagtinget og sørg for Suderø fuldt tegnet ved din Ankomst.

Patursson.

Oversættelse.

18. Fra Kirkebø. Indleveret $^{25}/_{3}$ 1917 17 T. 30 M.

Altingsformand Bjørnson, Reykjavik.

Takker for Telegrammet og Deres Hjælp. Lagtinget bliver sat paa Onsdag. Selvstyremændene fremsætter Forslag om Varekøb straks med Island, Ombudsmand til Reykjavik, Besejlingstilladelse til Island. Den færøske Amtmand vil af al Magt forsøge at hindre vore Tingforslag. Det er derfor absolut nødvendigt for mig at faa Telegram fra Regeringen eller Ombudsmanden om, at det er muligt at købe og bringe Færinger Amerikavarer til islandsk Havn. Jeg stoler paa Deres Støtte. Telegrafer hurtigst muligt.

Patursson.

(Svar se B I, 7).

19. Fra Thorshavn. Indleveret $^{26}/_{3}$ 1917 11 T. 45 M.

Redaktør Mortensen, Tværaa.

Trods Modagitation har Adressen stor Tilslutning. Vareudvalget spiller højt Spil efter vor Mening, da der intet positivt foreligger hverken med Hensyn til fri Sejlads eller Tilførsel af Levnedsmidler. Framburdsfelaget taget Afstand fra Rasmussen og Konoy. Vedtaget at fortsætte Tegningen. Man vil samle saa mange Underskrifter som muligt, men ikke sende Andragendet før efter 1. April.

Ziska.

Oversættelse.

20. Fra Kirkebø. Indleveret $^{26}/_{3}$ 1917 14 T. 22 M.

Austri, Seydisfjord.

Lagtinget sat Onsdag. Nødvendigt for mig at faa at vide omtrentlig, hvormange Ladninger fra Amerika Bretland eller Spanien[1]) til Island siden 1. Februar. Er der almindelig Tilladelse til Besejling mellem Island og Amerika eller er Betingelser stillet og i saa Tilfælde hvilke? Telegrafer hurtigst muligt.

Tingakrossur.

(Svar se Aktstykker Side 89, Telegram fra Seydisfjord af $^{26}{}_{3}$ 1917; findes ikke blandt Telegrammerne — se ogsaa B I, 10).

Oversættelse

21. Fra Tværaa. Indleveret $^{27}/_{3}$ 1917 14 T. 30 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Stor Mangel paa Petroleum. Alle Fiskemotorbaade standsede. Enorme Tab. Amtmanden beregner 85 Kr. pr. Ton Kul i Kvalbø. Tusinder af Tons kan faas, hvis tilstrækkelig Arbejdskraft lantages og ledes af Ingeniør. Amtmanden og Samuelsen træffer Ordning[2]), Fattigfolk. Ikke tilladt at købe færøske Kul. Tre Skibsbyggerier og forskellige Smede har underskrevet Erklæringen, derfor kan flere Smakker ikke blive repareret eller faa nødvendige Forsyninger. Mange Ejere af Motorbaade er tvungne til at underskrive Erklæringen. Situationen utaalelig.

Niels Juel.

Oversættelse.

22. Fra Thorshavn. Indleveret $^{27}/_{3}$ 1917 20 T. 10 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Islands Førsteminister har gennem Altingets Formand telegrafisk lovet Færøerne Hjælp med Hensyn til Vareforsyningen, hvis den engelske Regering tillader Eksport fra Island til Færøerne. Paa dette Grundlag cirkulerer Folkeadresse til den engelske Regering om fri Transport af amerikanske Varer mellem Færøerne—Island. Samme Forslag forelagt Lagtinget. Vil De rejse med Andragendet til London? Telegrafer øjeblikkelig og opgiv Betingelser.

Patursson.

(Svar se B I, 11).

Oversættelse.

23. Fra Thorshavn. Indleveret $^{29}{}_{3}$ 1917 20 T. 25. M.

Austri, Seydisfjord.

Selvstyremændene Forslag til Tinget om Varekøb fra Island, Udførselstilladelse fra Island, færøsk Ombudsmand til Reykjavik. Amtmandens Tilhængere forsøger af al Magt at hindre Forslagene. To Tusinde Færinger underskrevet Andragendet til Englænderne om Udførsel fra Island. Amtmanden forlanger Tingets Beslutning imod Adressen. Fiskeriet godt, bedste Tid. Petroleumsmangel, Saltmangel.

Tingakrossur.

[1]) Ordet utydeligt.
[2]) I Originalen staar der et ulæseligt Ord.

Oversættelse.

24. Fra Thorshavn. Indleveret $^{5}/_{4}$ 1917 17 T. 25 M.

Austri, Seydisfjord.

Tinget sluttet. Til Trods for almindelig Tilslutning fra hele Landet til at knytte Forbindelse med Islænderne har Amtmandspartiet slaaet alle dertil sigtende Forslag ned. Færinger fastholder alligevel kraftigt deres islandske Retning udenfor[1]) Tinget[1]). Er Amerikaskibe kommet? Hvorledes er Udsigten nu til Besejling Vest paa.

Tingakrossur.

(Svar se B I., 13).

25. Fra Thorshavn. Indleveret $^{8}/_{4}$ 1917 12 T. 10 M.

Redaktør Mortensen, Tværaa.

Tak for tilsendt Papir. Adressen sendes telegrafisk indeværende Uge. Udgifterne tænkes fordelt. Forhaabentlig vil Suderingerne deltage med Halvdelen af Telegramudgifterne, ca. 100 Kr. Svar imødeses.

Ziska.

(Svar se B II, 7).

Oversættelse.

26. Fra Thorshavn. Indleveret $^{17}/_{4}$ 1917 15 T. 0 M.

Gesandt Castenskjold, Pont Street, London.

Lagtingsmedlemmerne R. Niclasen, Egholm, Nolsøe, Winther, J. H. Poulsen og undertegnede har den Ære paa 3242 Færingers Vegne over 18 Aar at fremsende følgende Andragende, ledsaget af vor Tilføjelse:

Til den engelske Regering.

Den hjemmeværende færøske Befolkning sender gennem os undertegnede Medlemmer o. s. v. (Se Aktstykkerne, Side 30—31).

(Svar se B. I, 15).

Oversættelse.

27. Fra Thorshavn. Indleveret $^{17}/_{4}$ 1917 18 T. 0 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Har i Dag telegraferet til Castenskjold Indholdet af Adressen, som De kender. Lagtingsmænd har gjort følgende Tilføjelse. Dette Andragende fra den hjemmeværende o. s. v. (Se Aktstykkerne Side 30—31). J. Patursson, Rasmus Niclasen, J. A. Nolsøe, Th. Egholm, M. A. Winther og J. H. Poulsen.

Forventer, De rejser, naar Forholdene tillader det og forbliver i London, til Sagen er afgjort. Arbejd for fri Passage for alle Fiskefartøjer Island—Færøerne. Hvis den engelske Regering stiller Betingelser, send Meddelelse før Overenskomst. Antager, at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem. Hold mig stadig à jour. Fremskynd Sagen.

Patursson.

Oversættelse.

28. Fra Kirkebø. Indleveret $^{18}/_{4}$ 1917 13 T. 30 M.

Lagtingsmand Nolsøe, Trangisvaag.

Faaet Breve [brøv] fra Mortensen. Han har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt. Alt er, som det skal være. Sendte derfor Adressen i Gaar baade til Castenskjold og Mortensen.

Patursson.

[1]) Telegramteksten uklar.

Oversættelse.

29. Fra Thorshavn. Indleveret $^{18}/_{4}$ 1917 13 T. 30 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Deres Breve [letters] modtaget. Vi mente Udgifterne ved Deres Rejse til London skulde afholdes af Justitsministeriet i det mindste foreløbig. Tiden er nu altfor kort til Forhandlinger med Partimedlemmerne om en anden Ordning af Pengespørgsmaalet. Flere Købmænd i Thorshavn har forsøgt at eksportere Varer til Island til Videresalg i Amerika nu med S/S „Island". S/S „Island" fuldstændig nægtet Antagelse. Anser stadig Eksport- og Importtilladelse Island—Amerika for absolut nødvendig.

Patursson.

Oversættelse.

30. Fra Thorshavn. Indleveret $^{20}/_{4}$ 1917 15 T. 30 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Brev modtaget. Det var ikke Amtmanden, men Konsulen, som overtalte Beddinger og Smede til at underskrive Erklæringen.

Niels Juel.

Oversættelse.

31. Fra Thorshavn. Indleveret $^{21}/_{4}$ 1917 19 T. 0 M.

Dansk Gesandt Castenskjold, Pont Street, London.

Ærbødigt takkende for velvillig Vejledning med Hensyn til Andragendets Adressering tager jeg mig den Frihed at meddele, at vor Regering er underrettet gennem vor Rigsdagsmand. Jeg forstaar, at Regeringen snart vil give Gesandten de fornødne Ordrer.

Patursson, Lagtingsmand.

Oversættelse.

32. Fra Thorshavn. Indleveret $^{21}/_{4}$ 1917.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Har i Dag modtaget Telegram fra Castenskjold. Han anser Sagen for meget vigtig, men kan intet foretage sig uden Ordre fra vor Regering. Han raader til at sende Andragende saasnart som muligt, sandsynligvis gennem Amtmand Rytter og Justitsministeren. Amtmanden og Vareudvalget samt 7 Lagtingsmænd nedstemte i Lagtinget vort Forslag om 1) at anmode Regeringen om hos den engelske Regering at udvirke Tilladelse til fri Sejlads Færøerne—Island—Amerika og Tilladelse til Eksport fra Island og, 2) at vor Regering udnævner Repræsentant til London. Da den sædvanlige Vej saaledes er lukket for os, haaber vi, at vor Regering forstaar Situationen og samtykker i, at De rejser og sender Castenskjold de fornødne Instrukser.

Patursson.

(Svar se B I 16)

Oversættelse.

33. Fra Thorshavn. Indleveret $^{23}/_{4}$ 1917 19 T. 30 M.

Edward Mortensen, Rigsdagen, København.

Indtil Lagtingsmødet 1769 Underskrifter paa Adressen til Trods for Vareudvalgets Modagitation. Efter Lagtingets Modresolution 1620 Underskrifter, hvoraf 147 siden Meddelelsen til Dem, og endnu flere vil komme. Dette viser Folkets faste Ønske om at faa Sagen afgjort.

Patursson.

34. Fra Kirkebø. Indleveret $^{25}/_{4}$ 1917 12 T. 30 M.

Lagtingsmand Nolsøe, Trangisvaag.

Telegram fra Castenskjold den 21. April. Anser Sagen stor Betydning Afventer Instrukser Telegram fra Mortensen i Gaar. Ministeriet lover at sende Instrukser til Castenskjold. Hensigten afvente Damper Island Transport Amerika. Island ogsaa nogle Hundrede Tons for Færøerne. Telegraferer senere. (Oversættelse:) Saa nu er Skeen sat i Grøden.

Patursson.

Oversættelse.

35. Fra Thorshavn. Indleveret $^{1}/_{5}$ 1917 9 T. 30 M.

(Svar betalt 20).

Altingsformand Bjørnson, Reykjavik.

Gode Udsigter for Færingernes Andragende til den britiske Regering telegraferede fra København og London. Købmandsmøde i Thorshavn. God Stemning for Vestervejen . . . . . [1]) Vareudvalg. Amtmanden siger, at Meddelelser fra Island melder om store Hindringer for Sejladsen med Amerika, og at de islandske Skibe endnu ikke har faaet Tilladelse til at sejle fra Amerika. Er dette sandt? Svar straks.

Patursson.

(Svar se B I, 19).

B I.

Oversættelse.

1. Fra Seydisfjord. Indleveret $^{5}/_{3}$ 1917 20 T. 40 M. Modtaget $^{5}/_{3}$ 1917, 20 T. 55 M.

Tingakrossur, Thorshavn.

Hvedemel 62 og 70, Sukkerprisen rigtig, Melis næsten sluppet op. Ingen Petroleum, kostede 50 Øre pr. kg., 65 Kr Fadet. Kul 90 og 100 Kr. pr. Ton, Salt 100 Kr. pr. Ton, Margarine 2—2 Kr. og 20 Øre pr. kg. To Skibe nylig komne fra England til Reykjavik med Kul, Salt etc. Tre Skibe ligger ladet i New York. Venter paa Sejltilladelse. Gullfoss endnu i København. Nægtet at sejle Island Amerika uden at anløbe England. Regeringens Skib „Bisp" nylig sejlet til Amerika for at hente Petroleum. Regeringen forbudt Udførsel af Smør og af tilførte Nødvendighedsvarer.

Baldwinsson.

Oversættelse.

2. Fra Reykjavik. Indleveret $^{12}/_{3}$ 1917 16 T. 55 M. Modtaget $^{12}/_{3}$ 19 T. 12 M.

Patursson, Thorshavn.

Islands Regering er enig med mig i, at vi Islændere bør yde Færingerne vore Medborgere Hjælp af yderste Evne. Ministeriet vil gøre sit bedste. De burde derfor helst sende Skib med Ombudsmand hertil.

Bjørnson, Altingsformand.

---

[1]) I Telegramteksten staar: „Oandgja". Dette Ord er formentlig en Fejl i Teksten.

Oversættelse.

3. Fra Reykjavik. Indleveret $^{12}/_{3}$ 1917 17 T. 5 M. Modtaget $^{12}/_{3}$ 19 T. 14 M.

Til Johannes Patursson, Thorshavn.

Som Forholdene er, er Tilførsel meget vanskelig og Varemangel her. Hvis Gullfoss og Lagarfoss frigives, vil det maaske være muligt at transportere noget til Brug for Færingerne. Før i Begyndelsen af Maj er der ikke Sandsynlighed for, at der kan ydes Færinger Korn og Melvarer herfra. Hvorledes tænker De Dem Ordningen af denne Tilførsel, hvis det gaar i Orden. Det er overhovedet nødvendigt at købe Varer i Amerika paa Maaneds Sigt. Køber De Varerne selv, eller lader De Kommissionær gøre det? Landsregeringen har mest brugt Firmaet J. Johnson & Kaaber. Nu er Fragten mellem Amerika og Island 150 Kr. pr. Ton og derover. Hvorledes faas Varerne herfra? Englands Tilladelse udkræves utvivlsomt til saadan Overførsel.

Ministeriet.

Oversættelse.

4. Fra København. Indleveret $^{19}/_{3}$ 1917 17 T. 40 M. Modtaget $^{20}/_{3}$ 8 T. 11 M.

Direktør Havstein, Føroya Bank, Thorshavn.

Siden Modtagelsen af Deres Telegram er der arbejdet energisk paa at bringe de uheldige Forhold i Orden. Haaber paa et godt Resultat i Løbet af kort Tid.

Justitsministeriet. Zahle.

Oversættelse.

5. Fra København. Indleveret $^{21}/_{3}$ 1917 19 T. 2 M. Modtaget $^{23}/_{3}$ 18 T. 23 M.

Rasmus Rasmussen, Thorshavn.

Bedre Udsigter.

Edward Mortensen.

Oversættelse.

6. Fra Reykjavik. Indleveret den $^{23}/_{3}$ 1917 16 T. 30 M. Modtaget $^{23}/_{3}$ 17 T. 10 M.

Bankdirektør Havsten, Thorshavn.

Ministeriet har i Dag telegraferet Amtmanden alt, hvad siges kan angaaende Muligheden Samkøb. Hilsen.

Hafstein.

Oversættelse.

7. Fra Reykjavik. Indleveret $^{26}/_{3}$ 1917 15 T. 35 M. Modtaget $^{26}/_{3}$ 19 T. 15 M.

Patursson, Kirkebø.

Jeg har truffet Førsteministeren. De maa selv søge Englændernes Tilladelse til de omtalte Varetransporter med Støtte fra den danske Gesandt i Lon-

don og den engelske Konsul i Thorshavn, thi vore Tilførsler er bundne af den Overenskomst med England, at intet maa genudføres herfra. Prøv derfor af yderste Evne paa at faa denne Tilladelse. Naar De har faaet den, vil Regeringen hjælpe Dem af hele sin Magt, og der er de allerbedste Udsigter til, at den formaar at gøre det. Frem for alt gælder det nu om, at De faar denne Tilladelse af Englænderne. Om den maa De selv ansøge. Lad os straks faa det at vide, naar De opnaar Tilladelsen. Jeg ønsker Dem alt Held.

Bjørnson.

Oversættelse.

8. Fra København. Indleveret $^{28}/_{3}$ 1817 19 T. 6 M. Motaget $^{29}/_{3}$ 20 T. 50 M.
Rasmus Råsmussen, Thorshavn.

Den engelske Regering har tilladt, at Levnedsmidler gaar til Færøerne.

Edward Mortensen.

Oversættelse.

9. Fra København. Indleveret $^{29}/_{3}$ 1917 19 T. 6 M. Modtaget $^{30}/_{3}$ 9 T. 0 M.
Niels Juel, Tværaa.

Den engelske Regering har tilladt, at Levnedsmidler gaar til Færøerne.

Edward Mortensen.

Oversættelse.

10. Fra Seydisfjord. Indleveret den $^{30}/_{3}$ 1917 18 T. 30 M. Modtaget $^{30}/_{3}$ 19 T. 10 M.
Tingakrossur, Thorshavn.

Gullfoss og Island faaet Sejltilladelse. De kommer med Varer den lige Vej til Reykjavik. Dèr Smørmangel, Kødmangel overhængende.

Austri.

Oversættelse.

11. Fra København. Indleveret $^{29}/_{3}$ 1917 17 T. 32 M. Modtaget $^{31}/_{3}$ 9 T. 10 M.
Johannes Patursson, Thorshavn.

700 Tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske. Hvis det er nødvendigt, er jeg villig til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt. Afventer nærmere.

Edward Mortensen.

Oversættelse.

12. Fra København. Indleveret $^{5}/_{4}$ 1917 15 T. 55 M. Modtaget $^{6}/_{4}$ 17 T. 9 M.
Johannes Patursson, Thorshavn.

Gesandten er Castenskjold, Pont Street, London. Telegrafer, naar Andragende er sendt.

Edward Mortensen.

Oversættelse.

13. Fra Seydisfjord. Indleveret $^{6}/_{4}$ 1917 13 T. 30 M. Modtaget $^{6}/_{4}$ 17 T. 20 M.

Tingakrossur, Thorshavn.

Amerikaskibene ikke komne. Ikke indtraadt Forhindringer for Sejladsen Vest paa. Færøernes islandske Retning finder man meget interessant. Stemningen her sympatetisk. Lagarfoss har faaet Tilladelse til Varetransport til Island. Mere senere.

Austri.

Oversættelse.

14. Fra Reykjavik. Indleveret $^{19}/_{4}$ 1917 11 T. 41 M. Modtaget $^{19}/_{4}$ 14 T. 29 M.

Kongsbonde Patursson, Thorshavn.

Har ingen Varer for Øjeblikket, men faar ventelig Amerikavarer Maj—Juni. Umuligt at opgive Prisen.

Johnson Kaaber.

Oversættelse.

15. Fra London. Ingen Indleveringsdato. Modtaget $^{20}/_{4}$ 1917 17 T. 16 M.

J. Patursson, Lagtingsmedlem, Thorshavn, Færøerne.

Maa meddele Dem, at De i Deres Telegram ikke har henvendt Dem til den rette Myndighed, da jeg selvfølgelig er afskaaret fra at forebringe en fremmed Regering danske Undersaatters Ønsker undtagen ifølge Ordre fra vor egen Regering. Jeg beklager derfor, at De har spildt Tiden med at telegrafere til mig. Da jeg imidlertid er fuldtud klar over, at den i deres Telegram omtalte Sag er af stor Betydning, foreslaar jeg, at De snarest muligt sender Andragende til den rette danske Myndighed, antagelig Justitsministeriet, ad den sædvanlige, officielle Vej, Amtmand Rytter.

Castenskjold, dansk Gesandt.

(Svar se A 31).

Oversættelse.

16. Fra København. Indleveret $^{23}/_{4}$ 1917. Modtaget $^{24}/_{4}$ 19 T. 6. M.

Johannes Patursson, Thorshavn.

Ministeriet har lovet at sende Instrukser pr. S/S „Island" angaaende den tilsigtede Transport Amerika—Island; ogsaa nogle Hundrede Tons til Færøerne. Telegraferer senere.

Edward Mortensen.

Oversættelse.

17. Fra London. Ingen Indleveringsdato. Modtaget $^{27}/_{4}$ 1917 11 T. 9. M.

Johannes Patursson, Kirkjuboe, Færøerne.

Brev modtaget. Skriver.

Sigurdsson.

Oversættelse.

18. Fra København. Indleveret $^{29}/_{4}$ 1917 17 T. 36 M. Modtaget $^{30}/_{4}$ 18 T. 5 M.

Johannes Patursson, Thorshavn.

Den islandske Regering lovede Færøerne 300 Tons fra Amerika. S/S „Island". Instrukser vil blive sendt London. Skrev til Dem igaar.

Edward Mortensen.

Oversættelse

19. Fra Reykjavik. Indleveret $^{1}/_{5}$ 1917 15 T. 56 M. Modtaget $^{1}/_{5}$ 14 T. 24 M.

Landstingsmand Patursson, Thorshavn.

Modtaget Sejltilladelse fra Amerika. Skib lige taget herfra Vest paa Flere afsejler.

Bjørnson.

Oversættelse

20. Fra København. Indleveret $^{8}/_{5}$ 1917 12 T. 32 M. Modtaget $^{10}/_{5}$ 15 T. 2 M.

Johannes Patursson, Thorshavn.

Den engelske Regering nægtede direkte Forbindelse Færøerne—København Intet Haab om regelmæssig Sejlads Færøerne—Danmark i den nærmeste Fremtid

Edward Mortensen.

B II.

1. Fra Tværaa. Indleveret $^{8}/_{3}$ 12 T. 5 M. Modtaget $^{8}/_{3}$ 16 T. 27 M.

Patursson, Kirkebø.

Ja, tiltræder Vedtagelsen.

Lagtingsmand Nolsøe.

2. Fra Tværaa. Indleveret $^{14}/_{3}$ 13 T. 10 M. Modtaget $^{14}/_{3}$ 16 T. 59 M.

Patursson, Kirkebø, eller Hotel Djurhuus.

Tak for Strævet. Hermed mit Samtykke.

Nolsøe.

3. Fra Tværaa. Indleveret den $^{20}/_{3}$ 14 T. Modtaget $^{20}/_{3}$ 15 T. 47 M.

Købmand Ziska, Thorshavn.

Suderinger vil sikkert være med underskrive. Jeg vil gerne virke fo Sagen ved at lade Lister trykke og faa en paalidelig Mand i hver By til a samle Underskrifter. Er Arbejdet allerede sat i Gang Nordenfjords? Bestyrelse for Asdal mener ikke at kunne undvære Papir, medmindre Edw. Mortensen sei der noget med den kommende Post.

Mortensen.

Oversættels

4. Fra Tværaa. Indleveret $^{22}/_{3}$ 1917 16 T. Modtaget $^{22}/_{3}$ 18 T. 55 M.

Patursson, Kirkebø.

Samtykker Forslaget.

Nolsøe, Lagtingsmand.

5. Fra Tværaa. Indleveret $^{23}/_{3}$ 1917 16 T. 30 M. Modtaget $^{24}/_{3}$ 15 T. 50 M.

Patursson, Kirkebø.

Vareudvalget telegraferet Effersøe fraraadet Underskrift paa Framburdsfelagets Adresse. Konoy Rasmussen blandt Underskriverne. Hvad er Meningen? Svar straks.

Nolsøe.

(Svar se A 17).

6. Fra Tværaa. Indleveret $^{24}/_{3}$ 1917 12 T. Modtaget $^{24}/_{3}$ 16 T.

Købmand Ziska, Thorshavn.

Adressen er i Cirkulation, men der arbejdes stærkt imod den. Forundring over, at Selvstyremændene har underskrevet Opraabet fra Vareudvalget. Hvorledes hænger det sammen?

Mortensen.

(Svar se A 19).

7. Fra Tværaa. Indleveret $^{10}/_{4}$ 1917 16 T. Modtaget $^{10}/_{4}$ 19 T.

Købmand Ziska, Thorshavn.

Suderinger betaler ca. 100 Kr. Om Afsendelsen og Edward Mortensens Rejse udbedes Enkeltheder pr. Brev.

Mortensen.

Oversættelse.

8. Fra Tværaa. Indleveret $^{15}/_{4}$ 1917 10 T. 1 M. Modtaget $^{16}/_{4}$ 16 T. 8 M.

Patursson, Kirkebø.

Spørg Edward, om Ministeriet billiger at sende Adressen den lige Vej til Gesandten i London. Godt at have Jasvar. Brev Tirsdag.

Nolsøe.

2den Del.

Indholdsfortegnelse.

Sprogsagen.

32. Betænkning af September 1910, afgiven af Lagtingets Udvalg i Sagen ang. Undervisningssproget.
33. Skrivelse fra Færø Amts Skoledirektion til Undervisningsministeriet af $^{6}/_{9}$ 16.
34. Cirkulære fra Færø Amts Skoledirektion af $^{12}/_{4}$ 12.

Provsteudnævnelsen 1918.

35. Skrivelse fra Færø Amt til Biskoppen over Sjællands Stift af $^{12}/_{12}$ 17.
36. Skrivelse fra Biskoppen over Sjællands Stift til Kirkeministeriet af $^{9}/_{1}$ 18.
37. Skrivelse fra Undervisningsministeriet til Kirkeministeriet af $^{9}/_{4}$ 18.
38. Allerunderdanigst Forestilling ang. Udnævnelse af en Provst for Færøerne af $^{13}/_{4}$ 18

32.

Udvalgsbetænkning

angaaende

Undervisningssproget i de færøske Skoler*).

I Anledning af en Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af Færø Amts Skoledirektion forelagt Sag vedrørende Undervisningssproget i Færøernes Mellem- og Realskole har nævnte Ministerium ved Skrivelse af 14. Januar d. A. — af hvilken Skrivelse det fremgaar, at Skoledirektionen under 17. Oktober 1908 har besvaret en Forespørgsel fra paagældende Skolekommission om, hvorvidt det maatte være tilladeligt, at det færøske Sprog anvendes som Undervisningssprog ved nævnte Skole ogsaa udenfor Timerne i Færøsk, benægtende, dog med Tilføjende, at det derved ikke er udelukket, at en Lærer, der er i Stand dertil, undtagelsesvis benytter Færøsk som Hjælpemiddel til klarere Forstaaelse — anmodet Skoledirektionen om, forinden videre etages i Sagen, at indhente en Erklæring fra Lagtinget om, hvorvidt dette for sit kommende kan tiltræde den af Direktionen i ovennævnte Skrivelse til Skolekommonen hævdede Stilling til Spørgsmaalet om Undervisningssproget ved Færøernes n- og Realskole, idet Ministeriet samtidig ønsker en Udtalelse fra Lagtinget om Undervisningssproget i de øvrige Skoler paa Færøerne som om, hvorvidt sk bør optages som særligt Fag i disse Skoler.

Ved at kommunicere Lagtinget nævnte Skrivelse fra Ministeriet har Drekmen tilstillet Tinget en Afskrift af samtlige Sagens Aktstykker, ligesom Tinget ogaa fra Lærer ved Thorshavns Mellem- og Realskole, cand. theol. Jacob Dahl, har modtaget en Skrivelse af 7. Septbr. f. A., hvori han forespørger, om det efter Lagtingets Mening kan være ham tilladt ved Undervisningen at tale Færøsk til Eleverne, samt, hvis dette Spørgsmaal maatte blive besvaret benægtende, andrager om at faa udvirket, at en saadan Tilladelse maa gives ham.

Indenfor undertegnede Udvalg, der af Lagtinget er nedsat for at afgive Betænkning over nærværende Sag, er der paa Grund af afvigende Anskuelser paa det omhandlede Omraade ikke opnaaet Enighed om fælles Udtalelse og fælles Indstilling til Tinget, hvorfor Udvalget har delt sig i et Flertal og et Mindretal.

Flertallet (Poulsen, Provsten og Skaalum) skal, forinden man kommer ind paa en nærmere Omtale af de Punkter, hvoromi Tingets Udtalelse er begæret, tillade sig at forudskikke nogle almindelige Bemærkninger.

*) Bilag 5 til Lagtingstidende for 1910.

Paa Steder, hvor Sprogforholdene ere saadanne, som de i Aarhundreder hav
været paa Færøerne, at Befolkningens almindelige Talesprog er væsentlig forskellig
fra Skrift- og Bogsproget, dér vil under vaagnende Interesse for Talesprogets Ku
tivering og dets Anvendelse ogsaa som litterært Meddelelsesmiddel ganske naturlig
Spørgsmaalet opstaa om de to Sprogs indbyrdes Stilling eller om, hvilken Plads d
hvert for sig skal indtage paa de forskellige Omraader.

Dette Spørgsmaal er ogsaa kommet frem paa Færøerne og har navnlig i de
sidste Menneskealder i stigende Grad samlet Opmærksomheden om sig, idet Forhold
mellem Dansk og Færøsk jævnlig har været under Debat i Tale og Skrift og alti
har vist sig vel skikket til at sætte Sindene i Bevægelse.

Medens paa den ene Side den overvejende Del af den færøske Befolknir
maa siges at ønske, at det danske Sprog i det væsentlige maa bevare den genne
Aarhundreder hævdede Stilling som Færøernes officielle Sprog og vort egentlige Ku
tursprog, arbejdes der i de sidste Aar fra anden Side for „at skaffe det færøske Spr
lige Ret med det danske i alle færøske Anliggender" og, hvad særlig vort Undervi
ningsvæsen angaar, „at fremme Skolevæsenets Forbedring med færøsk Sprog so
Grundlag".

Det er let forstaaeligt, at disse forskellige Standpunkter ogsaa maa komm
til at gøre sig gældende ved Besvarelsen af de her omhandlede, Tinget forelag
Spørgsmaal.

Med Hensyn til disse skal Flertallet bemærke følgende:

1. At Undervisningssproget ved Realskolen (nu Mellem- og Realskolen)
Thorshavn er og lige siden dens Oprettelse for ca. 50 Aar siden har været Dansk
ikke Færøsk, fremgaar formentlig klart nok deraf, *at* visse Kundskaber i Dansk (ikl
i Færøsk) altid have været krævede som Betingelse for Optagelse i Skolen, *at* d
aldrig ved Opslag af ledige Lærerembeder ved Skolen har været betinget, at eventuel
Ansøgere skulle kunne tale eller forstaa Færøsk, *at* samtlige ved Skolen inden 19
fast ansatte Lærere paa een nær ikke have kunnet tale Færøsk, og *at* denne e
(Andenlærer ved Skolen 1871—97), skønt han, efter hvad der nu er oplyst, men ikl
tidligere bekendt, af og til ved Undervisningen skal have benyttet Færøsk, dog alt
ved Aarsprøverne kun brugte Dansk, hvorhos endnu kan tilføjes, *at* den ene af de
nu ved Skolen som Lærere ansatte Færinger, ansat 1902, altid ved Undervisning
har benyttet det danske Sprog.

For vedblivende at bevare Dansk som Skolens Undervisningssprog taler blan
andet Skolens Stilling som forberedende for videregaaende Uddannelse i Danmar
Dette rent praktiske Hensyn synes Lærer J. Dahl at undervurdere, naar han i
Andragende ønsker, at Dansk og Færøsk skal sidestilles som Undervisningssp
saa at Valget mellem dem skal bero paa, om vedkommende Lærer er F
eller ikke.

Flertallet kan derfor ikke se rettere end, at Skoledirektionens foran
Besvarelse af Spørgsmaalet om Undervisningssproget ved denne Skole er kor
tydelig nok. At Færøsk i enkelte Tilfælde med Fordel kan benyttes som Hj
bedre Forstaaelse, og at saadan Benyttelse af Færøsk derfor er tilladelig, best
ikke fra nogen Side; men en saadan Undtagelse ophæver ikke Hovedreglen, at Un
visningssproget ved Mellem- og Realskolen er Dansk.

2. Anderledes forholder det sig med Undervisningssproget ved de færøs
Folkeskoler. I disse, tagne under eet, benyttes nemlig baade Dansk og Færøsk s
Undervisningssprog. Dette var allerede til Dels Tilfældet i de i Henhold til „Pr
visorisk Reglement for Almueskolevæsenet paa Færøerne" af 28. Maj 1845 oprette
indtil 1854 bestaaende Skoler, for hvilke nævnte Reglements § 20 indeholdt saalyden
i sin Tid noget omtvistede Bestemmelse:

„Læreren bør stræbe efter at bringe Børnene til grundigt at forstaa og tale d
danske Sprog, men dog ved Undervisningen tillige afbenytte det færøske, forsaav
det anses fornødent til Udvikling af Børnenes Begreber og til at sætte dem i Sta
til fuldkomment at fatte, hvad der foredrages dem."

Angaaende Undervisningssproget under vor nuværende, siden Begyndelsen
Halvfjerdserne indførte, Ordning af Skolevæsenet findes ingen Lovbestemmelse; m
Provst Hammershaimb, der væsentlig bidrog til Genoprettelsen af Skolerne omkri
i Bygderne paa Færøerne og ubestridelig besad et indgaaende Kendskab til di
Skolers Virksomhed og Arbejdsmethode, har sikkert udtalt sig korrekt om Forhold

naar han i Indledningen til sin „Færøsk Antologi“ (trykt 1891) bemærker: „Danske Lærebøger ere Grundlag for Undervisningen, til hvilken begge Sprog bruges, dog mest Dansk“.

Siden denne Udtalelse fremkom, og navnlig i de sidste Aar, har der været en Tendens til at udvide Brugen af Færøsk paa Bekostning af Dansk, saa det er tvivlsomt, om man vil kunne sige, at der nu ved Undervisningen gennemgaaende tales mere Dansk end Færøsk. Der er en Del Skoler, om hvilke dette kan siges, ja, der findes enkelte ældre Lærere, som udelukkende taler Dansk ved Undervisningen; men paa den anden Side er der flere Skoler, hvor Færøsk overvejende benyttes, ligesom der findes enkelte Lærere, der næsten aldrig taler Dansk med Børnene, næppe nok i Dansktimerne.

Det er formentlig indlysende, at Forholdene paa dette Omraade trænge til at reguleres, da det aabenbart ikke bør bero paa hver enkelt Lærers eget Forgodtbefindende, hvilket Undervisningssprog der benyttes i Skolen, selv om man i øvrigt ønsker Læreren al mulig Frihed til at tage paa Undervisningen, saaledes som han mener at faa mest ud af den.

I al Almindelighed maa det vel siges, at begge Sprog har deres naturlige Plads ved Undervisningen, saaledes som det ogsaa synes forudsat i Vedtægt for Færøernes Seminarium af 31. Maj 1907, hvor det i § 19 angaaende Afgangsprøven i praktisk Skolegerning hedder: „Eleven maa vise sin Evne til paa Dansk og Færøsk:

a. at fortælle eller fremstille . . . . .
b. at samtale med Børn“ o. s. v.

De allerfleste færøske Børn — i alt Fald udenfor Thorshavn — begynder deres Skolegang uden at have haft nogen Lejlighed til at høre Dansk talt, end mindre til selv at tale dette Sprog.

Det ligger da saa nær, at Læreren til at begynde med samtaler med Børnene og fortæller dem f. Eks. Dele af Bibelhistorien paa Færøsk; det er ogsaa forstaaeligt, at det i Regelen falder baade Læreren og Børnene lettere vedblivende at benytte dette deres daglige Talesprog ved den mundtlige Undervisning i Skolens forskellige Fag.

Nu er det imidlertid ganske klart, at det danske Sprogs hele Stilling i vort offentlige og kulturelle Liv — blandt andet som vort Kirkesprog — med Nødvendighed maa kræve, at Børnene i vore Folkeskoler maa lære ikke alene at læse og skrive dette Sprog, men ogsaa med Lethed at forstaa det, naar det bliver talt, og uden Vanskelighed at kunne tale det. Men Øvelsen gør Mesteren, og skal dette kunne naas, maa der ikke blot i de for Danskundervisningen bestemte Timer, men ogsaa ved den mundtlige Undervisning i de andre Fag gives Børnene Lejlighed til at høre og tale Dansk; kun paa den Maade kan de opnaa den fornødne Færdighed i paa Dansk at gøre Rede for det, som de have lært. At forstaa Færøsk og at udtrykke sig paa Færøsk, det lærer Børnene hovedsagelig udenfor Skolen, tildels allerede inden Skolegangens Begyndelse; at forstaa Dansk og udtrykke sig paa Dansk, det maa Børnene lære i Skolen; dette maa stadig erindres, naar man skal overveje de to Sprogs Stilling i vore Skoler.

I øvrigt er det en Selvfølge, at Bestemmelser i det enkelte om Forholdet mellem de to Sprog ved Undervisningen maa træffes af vedkommende Skoleautoriteter ud fra de Erfaringer, man til enhver Tid mener at have høstet.

3. Hvad endelig angaar Spørgsmaalet om, hvorvidt Færøsk bør optages som særligt Fag i Folkeskolerne, da skal Flertallet erindre om, at Lagtinget med Skrivelse af 24. September 1907 til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har indsendt et „Udkast til Forslag til kgl. Anordning om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen i Bygderne paa Færøerne“, i hvilket Udkasts § 7 „Færøsk“ nævnes blandt de Fag, hvori der „s k a l“ undervises, medens „færøsk Retskrivning“ i samme Paragraf anføres blandt de Fag, hvori der „efter nærmere Bestemmelse i Undervisningsplanen k a n“ gives Undervisning.

Endvidere skal man bringe i Erindring, at Lagtinget ved Skrivelse af 1. Oktober f. A. til nævnte Ministerium indstillede, „at Færøsk indføres som Skolefag ved Thorshavns Kommuneskole, dog saaledes, at Deltagelsen i Undervisningen i Færøsk

fra Elevernes Side skal være frivillig", og at Ministeriet ved Skrivelse af 23. Decbr. f. A. har bifaldet det af Tinget saaledes indstillede.

Flertallet mener, at Tinget ikke har nogen Grund til for Tiden at forandre sin ovenanførte Stilling til Spørgsmaalet om Færøsk som Fag i Folkeskolen.

Mindretallet (Evensen og Símun av Skarði) vil udtale følgende:

1. Uden at ville indlade sig i Polemik med de Betragtninger, som Flertallet anstiller i sin Betænkning, og som Mindretallet ikke kan samstemme i, skal her dog anføres, at af de to Færinger, der inden Hr. cand. theol. J. Dahls Ansættelse ved Skolen var fast ansatte ved samme, benyttede den ene, der var Andenlærer i Tiden fra 1871 til 1897, i mange Aar næsten udelukkende Færøsk som mundtligt Undervisningssprog, uden at det vides at være bleven paatalt eller at have virket anderledes end gavnligt, medens ganske vist den anden, ansat i 1902, ikke vides at have benyttet det.

Mindretallet finder det naturligt og rigtigt, at Modersmaalet benyttes som Undervisningssprog i Mellemskolen. Vel maa man bevare Mellemskolens Stilling som forberedende for videregaaende Uddannelse ved Gymnasier i Danmark, men det ses ikke, med hvilken Ret denne Omstændighed skulde hindre Modersmaalets Benyttelse.

For øvrigt henviser Mindretallet til sine Udtalelser om Undervisningssproget ved Folkeskolen.

2. Spørgsmaalet om Skolesproget eller Undervisningssproget i den færøske Folkeskole er vigtigt, saa sandt Folkeskolen har en aldeles overvejende Betydning for hele Folkets Opdragelse og Udvikling. Det bør overvejes med Omhu og Samvittighedsfuldhed af dem, der har med det at gøre. Og for saa vidt man paa dette Omraade fastsætter Bestemmelser, maa man forsøge at gøre sig klart, hvorledes de vil virke i en maaske længere Fremtid. Bestemmelser paa dette Omraade hører jo ikke til dem, der med Lethed kan forandres senere. Ved at bestemme her kommer man let til at skubbe Udviklingen ind i et Spor, som maaske senere viser sig at være forkert, men som det bliver vanskeligere at komme bort fra, jo længere man har været i det. Er der derfor Tvivl til Stede om, i hvilken Retning de Bestemmelser bør gaa, man vil træffe — for saa vidt man vil træffe saadanne —, da bør formentlig disse Bestemmelser være saaledes, at de saa lidt som muligt foregriber eller griber ændrende ind i Udviklingen.

Og i den foreliggende Sag er det utvivlsomt, at en bestemt Udvikling gør sig gældende.

Det kunde synes mærkeligt, at der ikke allerede forlængst var truffet Bestemmelser om Undervisningssproget. Et ordnet Skolevæsen paa Færøerne har jo allerede bestaaet i ret lange Tider. Muligvis har man i sin Tid fra ledende Side ikke turdet eller ikke ment at burde foregribe Udviklingen; man har muligvis villet lade Spørgsmaalet staa hen. Imidlertid har saa den naturlige Udvikling ført til, at Lærerne mere og mere har benyttet Modersmaalet som Undervisningssprog, ja adskillige af de yngre benytter det næsten udelukkende, enkelte endogsaa i Dansk-Timerne.

Nu er vi pludselig blevne stillede overfor det klart udtalte Spørgsmaal: Hvad mener Lagtinget om Undervisningssproget i Folkeskolen? Og Spørgsmaalet er fremsat for os paa den Maade, at vi maa besvare det, vel vidende at vor Besvarelse muligvis vil medføre visse lovlig fastsatte Bestemmelser. Fra den færøske Lærerstands eller det færøske Folks Side vilde vi næppe være blevne bragte i denne Stilling til Spørgsmaalet.

Vi anser det for meget tvivlsomt, om der overhovedet for Tiden er nogen paatrængende Nødvendighed for at give bestemte Regler paa dette Omraade — udover det, at man bestemt sikrede sig, at Undervisningssproget i Dansk-Timerne var dansk, saaledes at Børnene lærte ikke blot at forstaa, men ogsaa at tale Dansk; samt at man af Hensyn til det danske Kirkesprog muligvis krævede delvis dansk Undervisningssprog i Religionstimerne for de ældste Børns Vedkommende. Der foreligger ikke noget om, at Befolkningen har udtalt noget almindeligt Ønske om at faa fastsat Bestemmelser, heller ikke noget om, at Lærerstanden ønsker det. Og vi

frygter for, at i Fald der blev givet Bestemmelser, der gik i den Retning, som Udvalgets Flertal foreslaar, vilde dette give Signalet til en haardnakket og bitter Sprogstrid.

I øvrigt vil vi i Anledning af Spørgsmaalet anstille nogle almindelige Betragtninger over Undervisningssprog.

Skal man i ren Almindelighed opstille Spørgsmaalet om, hvad Sprog der i et Lands Skoler bør være Skolesprog, da vil Svaret altid være: Modersmaalet. Mere og mere er det bleven en anerkendt Sætning hos Nutidens Skolemænd, at Modersmaalet er Hovednerven i Folkeskolen. Og dette er ikke mindst anerkendt i Danmark, jfr. Skoleloven af 1899. Modersmaalet er nu en Gang det Grundlag, Barnet kommer i Skolen med, det Grundlag, hvorpaa Skolens Bygning og Arbejde bør hvile og opføres, om der da skal være organisk Sammenhæng i den Udvikling Barneaanden faar. Modersmaalet er nu en Gang den Ytringsform, hvori Barnets Aand lettest smidiggøres (dannes), og tillige det Organ, hvorigennem det senere i Livet, i sin Plads i det arbejdende Samfund, træder i Forbindelse med Omverdenen, og hvorigennem den erhvervede Dannelse fungerer og fortsætter sit Liv. Derfor bør Opøvelse i Brugen af Modersmaalet være et væsentligt Arbejde for Skolen, ikke af nationale Grunde, men af Hensyn til Barnets aandelige Ret. Modersmaalet bør være Skolens Hovedfag. Men ikke blot det. „Overalt maa det Synspunkt fastholdes, at Undervisning i et hvilket som helst Lærefag *tillige* bør være en Undervisning i Modersmaalet" (Heegaard: Om Opdragelse).

Der er ikke Tvivl om, at saaledes forholder Sagen sig i ren Almindelighed. Men i de enkelte konkrete Tilfælde kunne forskellige Hensyn gribe ind og indvirke paa det rene Krav. Men Modersmaalets rette Plads og det Dannelsens sande Udbytte, som Opøvelse i det bringer, bør stedse være Ledestjernen; man bør søge at virkeliggøre Idealet saa meget som muligt.

Vender vi os nu specielt til vort færøske Samfund, da griber her et meget betydeligt Hensyn ind i Skolens Arbejde. Vor Lidenhed fordrer nemlig, at der lægges ganske særlig Vægt paa Tilegnelsen ogsaa af et andet Sprog, af et fremmed Kultursprog. Og dette bør være Dansk. Men deraf følger ikke, at Dansk bør være Undervisningssproget, men nok at Dansk, ved Siden af Modersmaalet, bør være et væsentligt Lære*fag* i Skolen. Dansk skal Børnene lære gennem den egentlige Dansk-Undervisning, gennem en grundig Dansk-Undervisning. Men man bør ikke træde Opdragelsens og Dannelsens Idé for nær ved at fratage Børnene deres Ret til og Krav paa at faa deres Aand gennem Skolens forskellige Fag smidiggjort i det Sprog, de faktisk bevæger sig i og vil komme til at bevæge sig i senere i Livet.

Der er ogsaa en anden Omstændighed, der griber ind i den færøske Skoles Arbejde. Der findes nemlig endnu næsten ingen færøske Lærebøger, da det er forbundet med store Bekostninger at udgive dem, en Omstændighed, der gør, at vi nødes til *delvis* at bruge Dansk som Undervisningssprog, nemlig hvad Bøgerne angaar. Men dette er tillige et Forhold, som det offentlige netop burde bøde paa, af Hensyn til Skolens og Børnenes Tarv. (Jfr. saaledes, hvorledes der aarlig paa Finansloven opføres et Beløb af indtil 5000 Kr. til Udgivelse af grønlandske Bøger). Imidlertid — for Tiden findes ikke de fornødne færøske Lærebøger. Men fordi saaledes Lærebøgerne endnu væsentlig ere danske, kan Modersmaalet dog meget vel (og bør saa meget des mere) være det mundtlige Undervisningssprog, en Opgave, som dette meget vel magter og altid bedre vil magte, jo mere det bruges. Fordi en Mand er lam i den ene Arm, gaar man dog ikke hen og berøver ham Brugen ogsaa af den anden Arm; man gaar tværtimod den modsatte Vej og søger at helbrede hans syge Arm.

I alle andre Dele af det danske Rige er Modersmaalet Undervisningssprog. I Dansk-Vestindien, hvor Engelsk er Talesproget, er Undervisningssproget Engelsk, paa Island er Islandsk Undervisningssprog og paa Grønland Grønlandsk.

Det Maal, vi bør stile imod, er ogsaa i den færøske Skole at faa gennemført Modersmaalet som Skolesprog, baade bogligt og mundtligt, stadig i Kraft af hin almengyldige Sætning om Modersmaalet som det bærende Underlag for et Folks Kultur og Dannelse.

Men for Tiden kan vi ikke naa dette Maal, og bør heller ikke utidig presse det frem; ogsaa af Hensyn til Befolkningens forskellige Sindelag og Stilling til

Spørgsmaalet og af Hensyn til Lærernes Evne bør vi gaa varsomt frem og søge a undgaa anden Tvang end Overbevisningens.

Vi kan ikke komme bort fra, at det i hvert Fald for Tiden vil være rigtigs at lade det bero ved den nuværende Ordning eller Praksis. Derved afstedkommer v mindst Tvang, og derved foregriber vi ikke Udviklingen. Tiden vil da efterhaande besvare de rejste Spørgsmaal.

Befolkningen har hidtil fundet det ganske naturligt, at Lærerne gik frem son de fandt mest formaalstjenligt for Undervisningen og Opdragelsen. For øvrigt vil de i Virkeligheden formentlig ogsaa medføre næsten uovervindelige Vanskeligheder a virkeliggøre en Bestemmelse om, at Dansk skulde være det egentlige eller hovedsage lige Undervisningssprog, selv overfor ældre Børn, eller en Bestemmelse om, at Børnene skulde kunne gøre Rede for det i ethvert Fag lærte lige saa godt paa Dansk son paa Færøsk, ikke blot de Steder, hvor Læreren har 2 eller 3 Skoler at betjene, mei ogsaa hvor han kun har een.

Fandt man det imidlertid uomgængelig nødvendigt allerede nu at træffe visse Bestemmelser, vilde vi finde det rigtigst at lade de mere lokale Myndigheder træffe Bestemmelser om Undervisningssproget under Approbation af Færø Amts Skoledirek tion. En saadan Frihed for Befolkningen til at vælge og bestemme Brugen af de ene eller det andet eller begge Undervisningssprog vilde ogsaa stemme godt med hel den frivillige Maade, hvorpaa det nyere Skolevæsen paa Færøerne er skabt.

Tilsidst maa vi bemærke, at det formentlig vil være i Uoverensstemmelse mec Landkommunallovens § 16 at træffe Bestemmelser om Undervisningssproget uden førs at høre Forstanderskabernes Mening.

3. Hvad Spørgsmaalet om, hvorvidt Færøsk bør optages som særligt Fag Folkeskolen angaar, skal Mindretallet henvise til sine Udtalelser ovenfor og i øvrig indskrænke sig til med Flertallet at erindre om de i Flertallets Betænkning omtalte Lagtingsvedtagelser. Skønt vor Stilling er den samme som Mindretallets var i 1907 o 1909 (jfr. Lagtingstidende for 1907 og 1909), finder vi ikke Anledning til i Aar paan at fremkomme med Forslag.

I Henhold til det anførte indstilles til Tingets Vedtagelse:

Af *Flertallet:*

1. Lagtinget maa med Skoledirektionen være enigt i, at Undervisningssproget i Fæ øernes Mellem- og Realskole er Dansk, hvilket dog ikke udelukker, at Færøsl lejlighedsvis benyttes som Hjælpemiddel til bedre Forstaaelse.
2. Lagtinget udtaler, at der ved Undervisningen i Folkeskolen paa Færøerne bø lægges Vægt paa, at Børnene, foruden at tilegne sig Lærestoffet, lærer at forsta og tale det danske Sprog, saa at de mundtlig kan gøre Rede for det i hvert a Skolefagene lærte lige saa godt paa Dansk som paa Færøsk. — Efter Lagtinget Formening kan og bør Tilegnelsen lettes ved en delvis Benyttelse af Børnene sædvanlige Talesprog, Færøsk, medens det, for at den fornødne Færdighed Brugen af det danske Sprog kan opnaas, formenes nødvendigt, at Undervisnin gen i de enkelte Fag hovedsagelig foregaar paa Dansk, navnlig overfor de ældr Børn.
3. Med Hensyn til Spørgsmaalet om at optage Færøsk som særligt Fag i Folke skolerne henholder Lagtinget sig for Bygdeskolernes Vedkommende til de i § i Tingets „Udkast til Forslag til kgl. Anordning om forskellige Forhold ved rørende Folkeskolen i Bygderne paa Færøerne" foreslaaede Bestemmelser og fo Thorshavns Kommuneskoles Vedkommende til det af Tinget ved Skrivelse af 1 Oktober f. A. indstillede.

Af *Mindretallet:*

1. Lagtinget udtaler, at det ved Færøernes Mellem- og Realskole bør være tilladt ved Undervisningen at benytte Modersmaalet, for saa vidt Læreren finder, at det fremmer Undervisningen, og det ikke viser sig at vanskeliggøre fra Mellemskolen udgaaede Elevers Optagelse i Gymnasier i Danmark.
2. Lagtinget udtaler, at efter dets Formening vil det være ubetimeligt for Tiden ved nærmere Bestemmelser at forandre den nuværende Praksis, hvorefter Læreren har været frit stillet i Valget mellem Modersmaalet og Dansk som Undervisningssprog i Folkeskolen paa Færøerne, dog at Undervisningssproget i Dansk-Timerne skal være Dansk og i Færøsk-Timerne Færøsk.

Udvalget i Sagen ang. Undervisningssproget, Thorshavn den 10. Septbr. 1910.

Fr. Petersen,
Ordfører.

A. C. Evensen. **Joen Poulsen.**

O. N. Skaalum. **Símun av Skarði.**

33.

Færø Amts Skoledirektion.

Thorshavn, den 6. September 1916.

I Skrivelse af 11. April d. A. (A. S. 1421) har Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet udbedt sig Direktionens Ytringer i Anledning af det hoslagt med Bilag tilbagefølgende Andragende fra konstitueret Lærer i Kirkebø Sogn Louis Zachariasen om, at Ministeriet vil undersøge og afgøre Spørgsmaalet om, hvorvidt Direktionen er berettiget til at nægte ham fast Ansættelse som Lærer i nævnte Sogn.

I den Anledning skal Direktionen tillade sig at anføre følgende.

Før man gaar over til selve Sagen, skal man først udtale sig i Almindelighed om de 2 Spørgsmaal: 1) Hvorledes er Undervisningssproget paa Færøerne i Henhold til Loven, og 2) har Skoledirektionen overtraadt Loven.

ad 1. Bestemmelserne om Undervisningssproget i Skolerne i de færøske Bygder findes i Anordning Nr. 11 af 16. Januar 1912 § 7, 4de Stykke, der er saalydende:

> „Der bør ved Undervisningen lægges Vægt paa, at Børnene, forinden de tilegne sig Lærestoffet, lære at forstaa og tale det danske Sprog, saa at de mundtlig kunne gøre Rede for det i hvert af Skolefagene lærte saavel paa Dansk som paa Færøsk. — Tilegnelsen af Stoffet kan og bør, særlig for de yngre Børns Vedkommende, lettes ved Benyttelse af Børnenes sædvanlige Talesprog, Færøsk, medens det, for at den fornødne Færdighed i Brugen af det danske Sprog kan opnaas, er nødvendigt, at Undervisningen i de enkelte Fag navnlig overfor de ældre Børn, hovedsagelig foregaar paa Dansk."

Det er en Selvfølge, at det altid i nogen Grad er en Ulempe, at Undervisningssproget delvis er et andet end det Sprog, Børnene taler i Hjemmene, selv om de paagældende Sprog er saa nær beslægtede, som Tilfældet er med Dansk og Færøsk. Paa den anden Side er der praktisk talt Enighed om, at det er af stor Betydning, ja ligefrem nødvendigt, at Børnene lærer at forstaa og tale Dansk. Flertallet af Lagtinget i den Samling, hvor Spørgsmaalet blev behandlet, mente at det for at opnaa dette var nødvendigt, at Dansk blev Undervisningssprog i det Omfang, som Tilfældet blev ved Anordning 16. Januar 1912 § 7, der er affattet i nøjeste Overensstemmelse med Lagtingets Vedtagelse, jfr. nærmere Lagtingstidende 1910 Side 24 ff. samt Bilag 5, der tillige viser Mindretallets Stilling. Et Par Særtryk vedlægges. — Bortset fra, at det selvfølgelig er vanskeligt at kontrolere, hvorvidt Bestemmelserne overholdes fuldtud af enkelte mindre loyale Lærere, er det Skoledirektionens Mening, at Bestemmelsen ogsaa i det praktiske Liv i det hele og store har virket tilfredsstillende, saaledes at Maalet, Færdighed i Dansk, naas i de Skoler, hvor Læreren overhovedet er i Besiddelse af tilstrækkelig Dygtighed, Energi og Samvittighedsfuldhed. At Børnenes Tilegnelse af de

andre Skolefag i nogen væsentlig Grad skulde blive hemmet ved den delvise Brug af det danske Undervisningssprog, betragter Skoledirektionen, der kender Forholdene i de fleste Skoler gennem Selvsyn, som ganske udelukket. *Under alle Omstændigheder er det en Selvfølge, at det, saalænge der ikke maatte blive foretaget en Ændring i den omhandlede Bestemmelse, er Skoledirektionens Pligt saa vidt muligt at paase, at den overholdes, og Lærernes Pligt at overholde Bestemmelsen.*

De Lærere, der uddannes ved Færøernes Seminarium, opnaa alle en saadan Færdighed i Dansk, at det ikke volder dem nogen Vanskelighed at benytte dette Sprog ved Undervisningen. Naar der dog findes et ret stort Antal Lærere, der (bortset fra Dansktimerne) ønsker udelukkende at betjene sig af det færøske Sprog, skyldes dette derfor andre Grunde, nemlig *dels* en Overvurdering af de Vanskeligheder, det danske Sprog volder Børnene for Forstaaelsen af det lærte, i Forbindelse med en Undervurdering af (eller maaske rettere Bortseen fra) de Vanskeligheder, Børnene vilde have ved at tilegne sig Dansk i tilstrækkelig Omfang, hvis det danske Undervisningssprog fjernedes, *dels* et rent følelsesmæssigt, abstrakt Krav om, at det færøske Sprog paa Færøerne i alle Forhold, hvor det er muligt, bør benyttes i Stedet for Dansk. Det er selvfølgelig vanskeligt i det enkelte at skille disse to fuldstændig forskellige Bevæggrunde ud fra hinanden. Men det er Skoledirektionens Overbevisning, at de rent pædagogiske Hensyn for Flertallet af de Lærere, der ønsker at benytte Færøsk, langt fra har den Vægt, som Ønsket om at benytte Færøsk, blot fordi det er Færøsk, og ganske bortset fra, om dette er til Fordel for Undervisningen eller ej. Paa lignende Maade findes der her en Del Personer, som benytter Færøsk som Skriftsprog og ønsker de herværende Blade udgivne paa Færøsk, skønt Befolkningen som Forholdet i Øjeblikket er, gennemgaaende langt hellere læser Dansk; ønsker Færøsk indført som Kirkesprog, skønt Befolkningens Flertal foretrækker dansk Kirkesprog; og taler Færøsk til herboende Danske, skønt disse uden al Tvivl gennemgaaende har mere vanskeligt ved at forstaa Færøsk, end de paagældende har ved at tale Dansk. Færøske Ord, der skønnes at have for megen Lighed med tilsvarende danske, søges bortfjernede af Sproget og erstattes med islandske eller selvlavede Ord. — Det er ikke Skoledirektionens Hensigt ved nærværende Skrivelse at udtale sig om Berettigelsen eller Betimeligheden af saaledes at erstatte Dansk i de Forhold, hvor dette Sprog hidtil har været benyttet, med Færøsk. Man ønsker kun at nævne dette Forhold for nærmere at klarlægge, hvad der foran menes med, at det for flere færøske Lærere ikke er et blot og bart pædagogisk Spørgsmaal, i hvilken Omfang det er rigtigst at anvende Færøsk eller Dansk i Skolerne. Der gør sig i det hele en ikke ringe Fanatisme gældende, naar Spørgsmaalet drejer sig om at trænge Færøsk frem paa Bekostning af Dansk, og Spørgsmaalet er derhos delvis gjort politisk, idet det ene Parti „Selvstyrepartiet", i sin Agitation gør gældende, at det andet Parti, „Sambandspartiet", ikke viser tilstrækkelig Interesse for det færøske Sprog.

ad 2. Det andet Forhold, der berøres i den foreliggende Sag, er Skoleanordningens § 11, hvorefter *saavel* Lærerne for Færøernes Seminarium (hvor Fordringerne er en hel Del lavere end nede i Danmark) *som* fra andre Seminarier i Danmark (hvor der ikke gives Undervisning i Færøsk eller i færøsk Historie og Geografi) er kvalificerede til Ansættelse i den offentlige Folkeskole paa Færøerne. I Henhold til denne Bestemmelse og i Henhold til Lagtingets Vedtagelse, jfr. Lagtingstidende for 1912 Pag. 120 ff., har Skoledirektionen efter Indstilling fra det paagældende Forstanderskab og den paagældende Skolekommission og paa et Tidspunkt, da der var Mangel paa kvalificerede færøske Lærere, ansat en Lærer fra Danmark i et færøsk Embede med Bistand fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsministeriet, jfr. Skoledirektionens Skrivelser af 8. December 1911 og 20. September 1912. Spørgsmaalet om færøsk Undervisning i vedkommende Skole vilde ogsaa være gaaet i Orden, men hele Sagen bortfaldt, da vedkommende Lærer, som Ministeriet bekendt, maatte afskediges.

Der holdes i Regelen hver Sommer en Del Folkemøder her paa Øerne, hvor Folk fra mange forskellige Bygder samles i betydeligt Antal. Som oftest er det Folk hørende til Selvstyrepartiet, der foranstalter disse Friluftsmøder, og et af Hovedpunkterne i Talerne er Agitationen for at benytte Færøsk i større Omfang, end det hidtil har været Tilfældet.

Paa et Møde, der holdtes i Slutningen af Juni eller Begyndelsen af Juli 1913, talte Andrageren, Lærer Louis Zachariasen, der under 30. November 1912 var blevet konstitueret som Lærer i Kirkebø Sogn fra den 1. Januar 1913 at regne. Ifølge Referatet i det yderliggaaende „nationale" Ugeblad „Tingakrossur" for 9. Juli s. A. udtalte han blandt andet, at: *„Lov er brudt og Lov skal brydes, og at der ingen som helst Grund er for de færøske Lærere til at overholde Lærerloven, naar Autoriteterne saa eftertrykkelig har overtraadt dens Bestemmelser"*. Ved sidste Sætning sigtes formentlig til den før berørte Ansættelse af en Lærer fra Danmark.

Foranlediget heraf anmodede Skoledirektionen Skolekommissionen om snarest muligt at indhente en Udtalelse fra Lærer Zachariasen, om det var rigtigt, at han havde udtalt sig som angivet i bemeldte Blad, og i bekræftende Fald, om denne Udtalelse var at forstaa saaledes, at han opfordrede de færøske Lærere til ikke at overholde Skoleanordningens Bestemmelser; samt om han selv i sin Skolevirksomhed havde overholdt og vedblivende agtede at overholde disse Bestemmelser (jfr. Andragerens Bilag 1).

Som Svar herpaa tilskrev Lærer Zachariasen under 17. Juli 1913 Skolekommissionen, som det fremgaar af Bilag 2. Det vil af denne Skrivelse ses, at Lærer Zachariasen svarer ret forbeholdent og ubestemt paa de til ham rettede Spørgsmaal. Dog udtaler han udtrykkeligt, at han i den yngste af de to Klasser, hvori Skolen er delt, *kun* taler Færøsk, dog at han i Dansktimerne stiller Børnene enkelte Spørgsmaal paa Dansk, og i ældste Klasse ogsaa kun taler Færøsk, undtagen i Dansktimerne, da han udelukkende benytter Dansk. — Denne Ordning af Undervisningssproget er, som det vil ses, særlig for ældste Klasses Vedkommende i positiv og væsentlig Strid med Skoleanordningen.

Skønt Lærer Zachariasen som nævnt var blevet udtrykkeligt spurgt, om han havde opfordret de andre Lærere til ikke at overholde Skoleanordningens Bestemmelser, indeholder hans Svar ikke nogen Benægtelse heraf. Tværtimod vedkender han sig Sætningen om, at Loven skal brydes, og tilføjer, at han ikke er i Tvivl om, at Tilhørerne efter Sammenhængen fik det Indtryk, at Skoleanordningen var af den Beskaffenhed, at den nødvendigvis maatte blive overtraadt. Ogsaa efter hvad der i øvrigt forelaa om Lærer Zachariasens Udtalelser paa Mødet, var man ikke i Tvivl om, at Lærer Zachariasen positivt havde udtalt, at Skoleanordningen *ikke burde* overholdes af Lærerne.

Som Følge heraf havde Skoledirektionen alvorligt under Overvejelse at fjerne Lærer Zachariasen fra Skolen eller i hvert Fald at meddele ham, at den ham for et Aar meddelte Konstitution efter Fristens Udløb vilde blive ophævet. En saadan Fremgangsmaade vilde formentlig ogsaa have været den rigtigste. Naar Skoledirektionen imidlertid ikke gik denne Vej, skyldes det *dels*, at man ansaa det for uklogt at skaffe Lærer Zachariasen et letkøbt Martyrium, der uden Tvivl vilde blive udnyttet til det yderste i den politiske Agitation, *dels og navnlig* Hensynet til Lærer Zachariasen selv. Lærer Zachariasen var nemlig ganske ung, kun et Par og tyve Aar, og han var efter Skoledirektionens Formening under stærk Paavirkning af andre, i hvert Fald af den før nævnte almindelige, yderliggaaende Agitation for det færøske Sprog, muligvis ogsaa af enkelte Personer indenfor hans Skolekreds. Beboerne i denne er nemlig gennemgaaende ivrige Selvstyremænd, blandt andre er Formanden for Partiet, den ogsaa for saa vidt angaar Benyttelsen af Færøsk meget yderliggaaende Kongsbonde Patursson, bosat i Sognet. Formanden for Skolekommissionen, Pastor Dahl, er ligeledes en endog meget ensidig Tilhænger af, at Færøsk benyttes i alle Forhold, hvor det overhovedet er muligt, jfr. Lærer Zachariasens Bemærkning i førnævnte Skrivelse af 17. Juli 1913, Side 2 f. o. om, at han ikke kan andet end undres over, at han bliver spurgt, om han har overholdt Skoleanordningen. „Thi Skolekommissionen ved meget godt, at ved Aarsprøven paa Velbestad den 26. Maj benyttede vi udelukkende Færøsk som Talesprog i Skolen". De saaledes stedfundne og de ogsaa ellers stedfindende Brud paa Skoleanordningen har Pastor Dahl aldrig indberettet til Skoledirektionen, og ligeledes har han heller ikke indberettet Lærer Zachariasens Udtalelser paa det ommeldte Møde, skønt han var til Stede paa dette, jfr. Bilag 1 i de af Direktionen indsendte Bilag. Man skal i denne Forbindelse ligeledes henvise til Skoledirektionens Skrivelse af 27. Oktober f. A., jfr. Ministeriet

Skrivelse af 21. Januar d. A. (A S 651/771) angaaende Indførsel af Færøsk som Lærefag ved Kommuneskolen i Thorshavn. Det fremgaar af denne Sag, at Pastor Dahl i direkte Strid saavel med Bestemmelsen i § 24, sidste Punktum, i Lov Nr. 126 af 27. Maj 1908 som med almindelige Principper for loyal Forelæggelse af en Sag undlod at medsende den af Førstelæreren afgivne Erklæring, uden Tvivl fordi han antog, at denne Erklæring muligvis vilde have til Følge, at Skoledirektionen og Ministeriet ikke kunde gaa med til at optage Færøsk paa Timeplanen under de nuværende Forhold. — Efter nøje Overvejelse blev Skoledirektionens Medlemmer derfor enige om, at man i Betragtning af Lærer Zachariasens unge Alder og det beklagelige i at berøve ham Udsigten til at opnaa Beskæftigelse som Lærer paa Færøerne, da hans Eksamen ikke hjemlede ham Adgang til Ansættelse ved andre danske Skoler, vilde *indskrænke sig til at afkræve Lærer Zachariasen* en Erklæring om, at han for Fremtiden vilde overholde Skoleanordningens Bestemmelser. Saafremt han erklærede sig villig hertil, vilde Skoledirektionen intet videre foretage, og *naar* der var hengaaet en passende Tid, i hvilken Lærer *Zachariasens Virksomhed ikke gav Anledning til Klage*, var det Hensigten at tildele ham *fast Ansættelse*. Man havde i denne Forbindelse for Øje, at det, da Konstitutionstiden medregnes ved Anciennetetsberegningen, ikke var af væsentlig økonomisk Betydning for Lærer Zachariasen, at han først ansattes fast efter i alt indtil 3 Aars Konstitution, idet det første Løntillæg først da indtræder. At Lærer Zachariasens Konstitution blev kendelig længere end den normale Konstitutionstid (der gennemgaaende er 1 à 2 Aar), ansaa Skoledirektionen for aldeles nødvendigt, særlig for overfor den øvrige Lærerstand at betone, at det selvfølgelig var en ufravigelig Fordring, at Skoleanordningens Regler maatte overholdes.

Paa et Møde med Skoledirektionen den 28. Juli 1913, hvor Pastor Dahl som Formand i Skolekommissionen var til Stede, underskrev Lærer Zachariasen den nævnte Erklæring, jfr. Bilag 2 i de af Direktionen indsendte Bilag, idet det forud var blevet tilkendegivet ham, at denne eventuelt vilde blive offentliggjort, da Skoledirektionen eventuelt maatte anse det for nødvendigt. Saadan Offentliggørelse fandt Sted i „Dimmalætting" for 23. August 1913 med Skoledirektionens Tilladelse, men med en redaktionel Tilføjelse, for hvilken Skoledirektionen selvfølgelig ikke er ansvarlig.

I „Tingakrossur" for 10. September 1913 „Skulastjörnin og „Dimmalætting"" "; 1. Oktober 1913 „Hensigten helliger Midlet"; 17. Juni 1914 „Magt og Ret"; 17. Marts 1915 „Ensidighed" og 24. Marts 1915 „Vore Skolemyndigheder" har Lærer Zachariasen derefter skrevet en Række Artikler, der alle gaar ud paa at vise, at der er tilføjet ham Uret af Skoledirektionen. I flere af Artiklerne benyttes meget voldsomme Udtryk og Beskyldninger mod Direktionen, jfr. særlig Artiklerne „Hensigten helliger Midlet" og „Magt og Ret". Som Følge af disse Artikler og endnu mere hele den mundtlige Agitation har Skoledirektionen hidtil ikke anset det for rigtigt at give Zachariasen fast Ansættelse, saa meget mere som han i Skrivelse af 21. Januar 1914 (Bilag 5. d.) havde truet med at trække sig tilbage, en Løsning, der vilde have været den bedste. En Ansættelse under disse Omstændigheder vilde nemlig nødvendigvis i vide Kredse blive opfattet som en Erkendelse af, at det var uden Føje, at Skoledirektionen hidtil havde nægtet Lærer Zachariasen fast Ansættelse, da hele Agitationen er gaaet ud paa, at Skoledirektionens Indgriben var ukorrekt. Man har derfor, som det fremgaar af Bilagene, gentagne Gange nægtet Lærer Zachariasen fast Ansættelse, idet man dog i Skrivelse af 18. Marts 1914 (Bilag 5) meddelte, at Spørgsmaalet om fast Ansættelse paa ny vilde blive taget under Overvejelse, naar Andrageren havde været konstitueret i 2 Aar. I Skrivelser til Forstanderskabet og Skolekommissionen var der tilføjet: „For saa vidt det skulde ønskes, er Skoledirektionen villig til at forelægge Sagen for Ministeriet". Man skal i denne Forbindelse indskrænke sig til at bemærke, at den af Andrageren i Bilag 10 givne Sagsfremstilling paa mange Punkter er *fuldstændig usandfærdig og i Strid med det virkelig forefaldne, hvilket vil kunne bevidnes af alle Direktionens daværende Medlemmer*. Det skal kun tilføjes, at det sidste Møde, han omtaler, af os var beregnet paa at tale ham til Fornuft, hvilket imidlertid ganske mislykkedes, bl. a. fordi han under hele Samtalen greb til alle mulige Udflugter.

Saaledes som Sagen har udviklet sig, og efter det Standpunkt, Lære Zachariasen vedblivende indtager, maa Skoledirektionen anse det for *ganske for kasteligt* at meddele Lærer Zachariasen fast Ansættelse. Det rigtigste vilde muli vis være at tilbagekalde den ham meddelte Konstitution. Naar Skoledirektione ikke er skredet hertil, skyldes det delvis, at Lærer Zachariasen siden Efteraare 1915 med Skoledirektionens Tilladelse har opholdt sig i Danmark for at søg Uddannelse paa Højskole, saaledes at hans Embede bestrides ved en Vik Denne Permission er under 24. Juli d. A. efter derom indgivet Andragende f længet indtil 1. April n. A.

I Henhold til det anførte skal man indstille til Ministeriet, at dette sv Andrageren, at Ministeriet er enig med Skoledirektionen i, at denne har v fuldt berettiget til ikke blot at skride ind mod ham i Aaret 1913, men ogsa Betragtning af hans senere Forhold, til hidtil at have nægtet og til vedblivei at nægte ham fast Ansættelse, og at man ganske maa overlade til Skoledire tionen at afgøre, om den nuværende Konstitution skal opretholdes eller eventu bør tilbagekaldes.

Ministeriet vil sikkert være klar over, at en anden Afgørelse vilde bli betragtet som en fuldstændig Desavouering af Skoledirektionen og gøre denn — paa Grund af Sprogkampen i Forvejen vanskelige — Stilling fuldstændi uholdbar. Som det af det foran udviklede vil fremgaa, drejer Sagen sig ikke on hvorvidt den nuværende Ordning af Undervisningssproget er den heldigste, me derimod om, hvorvidt Lærerne skal respektere den bestaaende Ordning. Og o dette Spørgsmaals Besvarelse synes der ikke at kunne være endog fjerneste Tviv

Man skal til Slut tillade sig at udtale, at ogsaa Lærerforeningen, hv Hjælp han har paaberaabt sig, synes at have været betænkelig ved at forelægg Sagen for Ministeriet, jfr. navnlig Bilag 13, „uden at kompromittere ham". Rim ligvis har Foreningen en Følelse af, at hans Opførsel har været en saadan, a den ikke kan forsvares.

Som Bevis paa, at der ikke altid fremkommer fuldt korrekte Oplysninge fra vedkommendes Side, tillader man sig at vedlægge Akterne i en Sag anga ende Understøttelse til Lærerhøjskolen.

Det bemærkes, at det delvis skyldes Formandens Fraværelse paa Rejs til Danmark, at Sagen først fremkommer nu.

Som Medlem af Skoledirektionen i Sommeren 1913 underskriver Sysse mand Samuelsen nærværende Skrivelse.

Alle Bilagene bedes tilbagesendt med Ministeriets Resolution i Sagen.

Svenning Rytter. Fr. Petersen. H. A. Djurhuus. J. Samuelsen.

Til Undervisningsministeriet.

34.

Cirkulære fra Færø Amts Skoledirektion.

Som det vil være de ærede Skolekommissioner bekendt, er der under 16. Januar d. A. udstedt en kgl. Anordning angaaende forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen i Bygderne paa Færøerne.

Da den indeholder en Del nye Regler, og det derfor maatte anses for rettest, at den først bliver almindelig bekendt, forinden den træder i Kraft, har Skoledirektionen fastsat dens Ikrafttræden til 1. September d. A., ogsaa fordi det derved opnaas, at det bliver en bestemt Dag paa alle Færøerne.

Som Regler, man særlig skal henlede Skolekommissionernes Opmærksomhed paa, bemærkes § 3; den første Fortegnelse, vedkommende Lærer herefter skal indsende over Børnenes Forsømmelser, skal altsaa fremsendes den 15. Oktober d. A. for Tiden fra 1. September til 1. Oktober. Forsaavidt Lister ikke haves, vil de paa Forlangende blive tilsendt vedkommende Lærer fra Amtet. Med Hensyn til Bøderne, som Forældrene eventuelt vil kunne idømmes, haaber man, at Skolekommissionerne og Forstanderskaberne vil optræde med fornøden Fasthed.

§ 7, sidste Stykke, hvorefter de Læremidler, der kun bruges paa Skolen, anskaffes til samtlige Børn for Kommunens Regning. Kommissionerne maa paase, at det fornødne Materiel er til Stede.

§ 16. Skulde en Lærer ønske sig fri for Skolen en enkelt eller et Par Dage udenfor de i § 16 nævnte Tider, maa han indhente Samtykke fra Skolekommissionens Formand; hvor særdeles vægtige Grunde taler derfor, kan der undtagelsesvis tilstaas ham længere Fritagelse, som ordentligvis gives af Skoledirektionen; denne kan eventuelt, hvis Fritagelse gives, paalægge ham at skaffe Vikar i den ommeldte Tid, hvilken godkendes af den paagældende Skolekommission.

Alle Fritagelser af Læreren — herunder Sygdomstilfælde — angives i de indsendte Forsømmelseslister.

Med Hensyn til Undervisningens Ordning og Omfang henvises til §§ 4 ffg. Ifølge § 8 skal *Skolekommissionen* i Forening med vedkommende Lærer udarbejde en Skole- og Undervisningsplan; denne maa udarbejdes og indsendes til Forstanderskaberne saa betids, at den derefter kan være Skoledirektionen i Hænde senest den 1. Juli. Ved Udarbejdelsen af denne Plan henledes Opmærksomheden paa, at de af Skoledirektionen ansatte 4 Skoleinspektører vil yde fornøden Vejledning, naar tilstrækkelig Oplysning indsendes til dem under Overlærer Lauritsens Adresse; der maa indsendes Oplysning om, hvor mange Skoler vedkommende Lærer har, hvor mange Elever, hvorledes Bestemmelse i §§ 5 og 6 tænkes ordnet.

Det tilføjes, at for Tiden vil ingen Plan kunne ventes approberet, som fordrer andre Fag end dem, som er tvungne ifølge § 7; saa snart man derimod har prøvet Forholdene i et Aarstid, vil det selvfølgelig kunne ske. Undtagelser fra de tvungne Fag vil kunne gøres ifølge § 9, og de vil navnlig blive tilladt paa Steder, hvor vedkommende Lærer har flere Skoler, eller hvor Børnene maa antages foreløbig ikke at kunne overkomme alle Fagene.

Skoledirektionen undlader ikke at tilføje, at der saavidt muligt bør tilstræbes ensartede Planer for ensartede Skoler. I saa Henseende anser Skoledirektionen Hver-

dagsundervisning for heldigst, f. Eks. saaledes: de yngre Børn 3 Timer, de ældre 4 Timer (den ene af Timerne fælles, hvor Pladsforholdene tillader det), uden dog at andre Muligheder derfor udelukkes.

Som Fællesfag kan nævnes Sang, Skrivning, Sagnhistorie og almindelig Geografi.

Naar Forslaget indsendes til Approbation, maa det være ledsaget af Oplysning om Skolernes Antal, Elevantallet i de forskellige Klasser og Skoler, og eventuelt Oplysning om, hvorledes man fyldestgør Reglerne i § 6. Har en Lærer flere Skoler maa der samtidig være Oplysning om, hvornaar Lærerne er ved de forskellige Skole hvorfor den samlede Plan saavidt muligt bør være maanedsvis ordnet. Det henstil her til Skolekommissionerne ved Forhandling med Forstanderskaberne at yde ve kommende Lærere fri Skyds enten helt eller delvis, f. Eks. ved Pligtmænd.

Man skal til Slut udtale, at man tør betragte det som en Selvfølge, at Skole kommissionerne vil bistaa Skoledirektionen og Lærerne med Forbedring af de færøske Skoleforhold, derunder, at Skolekommissionerne f. Eks. ved mundtlig eller skriftlig Henvendelse til de Forældre, som lader Børnene forsømme, eller hvis Børn ved Kommissionens Besøg i Skolen viser sig utilfredsstillende, søger at vække deres Interesse for Skoleundervisningen, thi først naar dette er sket, vil der kunne opnaas virkelig gode Resultater. Enhver Slags Vejledning og Hjælp vil beredvillig blive ydet Kommissionen saavel fra Skoledirektionens som fra Skoleinspektionens Side.

Man forventer, at Skolekommissionerne af egen Drift sætter sig i Forbindelse med de respektive Forstanderskaber, saa Skoleplanerne kan indsendes inden 1. Juli.

Eksemplarer af Anordningen og af denne Skrivelse bedes overleveret de respektive Forstanderskaber og Lærere.

Færø Amts Skoledirektion, den 12. April 1912.

P. D. V.

Svenning Rytter.

35.

Færø Amt.

orshavn, den 12. December 1917.

I Anledning af, at Stillingen som Provst paa Færøerne er ledig, skal jeg, da det er af betydelig almindelig Interesse, at denne Stilling besættes med en Mand, der i enhver Henseende er vel egnet til at beklæde samme, tillade mig at udtale følgende.

Saafremt nogen af de her paa Øerne ansatte Præster skal udnævnes til Provst, vil der formentlig i første Række blive Tale om to, nemlig Sognepræsten for Suderø nordre Præstegæld, Gullak Jacobsen, og Sognepræsten for Sydstrømø Præstegæld, J. Dahl.

Af disse er *Gullak Jacobsen* baade den ældste og den, der har været ansat længst som Præst, idet han blev udnævnt til Sognepræst for Suderø Præstegæld i 1911, medens Pastor Dahl først ansattes som Præst i 1912. Pastor Jacobsen er et i enhver Henseende sympatetisk Menneske, der dog som Provst vil have den Fejl, at han har noget vanskeligt ved at indtage bestemte Standpunkter overfor Andragender etc., fordi han i det hele vanskeligt kan sige Nej til, hvad Folk anmoder ham om. Han regnes ikke for at være nogen fremragende Prædikant, arbejder langsomt og bliver let nervøs. *Dog synes det, som om han mere og mere overvinder disse Svagheder.* I Politik eller i den færøske Sprogstrid har Pastor Jacobsen aldrig taget Del paa nogen fremtrædende Maade, hverken aabenlyst eller skjult.

Pastor Dahl har indenfor visse Kredse af sin Menighed vakt en ret stærk Uvilje imod sig paa Grund af sin politiske Virksomhed og sin Stilling til det danske Sprog. Bortset herfra anses han almindeligt for at udfylde sin Stilling som Sognepræst tilfredsstillende, dog at han menes at være noget magelig anlagt.

Efter min Mening egner Pastor Dahl sig imidlertid yderst daarligt til at ansættes som Provst paa Færøerne paa Grund af visse personlige Egenskaber, som vil bevirke, at han langtfra kan udfylde Stillingen paa tilfredsstillende Maade. —

Som Hr. Biskoppen bekendt har der i de sidste Aar været en ret heftig Strid paa Færøerne angaaende Sprogforholdene, Forholdet mellem Benyttelsen af Dansk og Færøsk. — Færøsk er Befolkningens Talesprog og benyttes af enkelte som Skriftsprog, hvorimod Dansk er det almindelige Skriftsprog og det officielle Sprog, der i lang Tid udelukkende har været anvendt som Kirkesprog og Retssprog og i det væsentlige ogsaa som Skolesprog. I det hele er det Kendskab, Befolkningen har til Dansk, fuldt ud tilfredsstillende, og den nuværende Ordning har aldrig medført Vanskeligheder af nogen praktisk Art. — Blandt andet under Paavirkning fra den danske Højskolebevægelse er der imidlertid i den sidste Menneskealder med stedse stigende Styrke her paa Øerne blevet agiteret for at trænge Dansk tilbage og erstatte det med Færøsk i alle offentlige Forhold, herunder ogsaa som Kirkesprog og som Skolesprog. Bevægelsen støttes *dels* af Bestræbelserne for at gøre Færøsk til Befolkningens Skriftsprog og for at skabe en Litteratur paa Færøsk — Bestræbelser, der selvfølgelig principielt intet har med Politik at gøre — *dels* af den separatistiske — for nogle Personers Vedkommende danskfjendtlige — Politik, som repræsenteres af en Del af det ene af de herværende Partier („Selvstyrepartiet").

Medens Flertallet af Befolkningen hidtil har haft Forstaaelsen af, at Forholdene paa Færøerne med Hensyn til Sproget paa Grund af den nære Forbindelse med det øvrige Danmark og Befolkningens Faatallighed, som udelukker at skabe en fyldestgørende Litteratur paa Færøsk, er og nødvendigvis maa være særlige, jfr. i denne Forbindelse med Hensyn til Skolesproget Flertallets Betænkning afgivet af det i 1910 nedsatte Lagtingsudvalg, er der en Del Personer, der synes at være blinde herfor, og som ganske kritikløst mener, at det er en Selvfølge, at færøsk Sprog paa Færøerne bør indtage samme Stilling som f. Eks. Dansk (Højdansk) i det øvrige Danmark. Disse Personer optræder — saaledes som det i Regelen er Tilfældet med ensidige Personer — med meget stor Fanatisme, naar det gælder om at trænge Færøsk frem paa Bekostning af Dansk, da der ikke er blevet agiteret med samme Kraft fra modsat Side, ligesom „Argumentet": at Færøsk selvfølgelig bør benyttes paa Færøerne af Færinger i de færøske Kirker, overfor færøske Skolebørn o. s. v., naar Problemet betragtes ganske overfladisk, er egnet til at gøre Indtryk paa Folk, har Forholdet udviklet sig saaledes, at Tanken om at udelukke dansk Kirkesprog, dansk Skolesprog (Undervisningssprog) o. s. v. nu som Følge af den nævnte ensidige Paavirkning har Tilslutning i ret vide Kredse af Befolkningen. Det er i det hele en Selvfølge, at det færøske Sprog („Modersmaalet"), naar Spørgsmaalet gøres politisk har let ved at vinde frem overfor det „fremmede" danske Sprog, jfr. som et noget tilsvarende Forhold den norske Maalstrid. *Noget virkelig udpræget Ønske* om at erstatte Dansk med Færøsk *findes derimod absolut ikke* hos Befolkningens brede Lag; det er saaledes betegnende, *at* selv det danskfjendtlige Blad „Tingakrossur" ser sig nødsaget til af Hensyn til sine Abonnenter for en væsentlig Del at udkomme paa Dansk, medens de to andre „nationale" Aviser saa godt som udelukkende udgives paa Dansk, *at* „Føroya bokmentafelag", der for ca. 10 Aar siden blev dannet for at støtte Udgivelsen af Bøger paa Færøsk, for flere Aar siden faktisk er ophørt at eksistere paa Grund af manglende Tilslutning og Interesse, *at* Bøger, der udkommer paa Færøsk, i Regelen kun købes i meget ringe Udstrækning, *at* det ligeledes er en Erfaring fra de herværende Biblioteker, at Befolkningens store Flertal foretrækker danske Bøger for færøske, og *at* der de Gange, der har været gjort Forsøg paa at afholde private Kursus i Færøsk, herunder særlig færøsk Retskrivning, har været endog meget ringe Tilslutning.

En af de mest udprægede og mest fanatiske af de Personer, som ønske at erstatte Dansk med Færøsk i alle Forhold, herunder i første Række som Kirkesprog og Skolesprog, er netop Pastor Dahl. Det er en Selvfølge, at Amtet ikke kan udtale sig om, med hvilken Interesse Pastor Dahl omfatter sin Præstegerning, og man skal i saa Henseende indskrænke sig til at henvise til det i Begyndelsen af nærværende Skrivelse anførte, idet man yderligere skal tilføje, at man ikke har Grund til andet end at antage, at Pastor Dahl, saafremt han udnævnes til Provst, ogsaa vil udføre de dermed forbundne Kontorforretninger paa tilfredsstillende Maade *i alle Tilfælde, hvor Spørgsmaalet om færøsk Sprog, og hvad dermed staar i Forbindelse, ikke spiller med ind.* Det er imidlertid Amtet absolutte Overbevisning, at Interessen for at fremme færøsk Sprog hos Pastor Dahl overskygger enhver anden Interesse, saaledes at han som Provst først og fremmest vil anse det som sin Opgave at faa dansk Kirke- og Skolesprog for trængt eller indskrænket til et Minimum; hans Fanatisme er overfor dette Spørgsmaal tilmed saa stærk, at man maa være forberedt paa, at han vil være alt andet end nøjeregnende i Valget af Midler til at fremme den nævnte Sag.

Det er en Selvfølge, at det *ikke* er muligt *fuldtud* at dokumentere Rigtigheden af det foran om Pastor Dahl udviklede, idet saadant ifølge Sagens Natur *delvis* maa bero paa et subjektivt Skøn. Skønt Pastor Dahl kun har virket et halv Snes Aar paa Færøerne og formentlig har en udpræget Lyst til at virke det skjulte i Stedet for at træde aabenlyst frem, foreligger der ikke desto mindre dog efter Amtets Formening *tilstrækkelig mange og tydelige faktiske Kendsgerninger til, at man med Sikkerhed kan sige, at Pastor Dahl ikke egner sig til at ansættes i det højeste kirkelige Embede paa Færøerne,* som jo tilmed paa Grund af de lokale Forhold er ganske anderledes betydningsfuldt end tilsvarende Stillinger i Danmark.

De bestemte Kendsgerninger, *der foreligger oplyst* for Amtet angaaende Pastor Dahls Stilling til dansk Kirke- og Skolesprog samt angaaende den Fremgangsmaade, Pastor Dahl i visse Tilfælde anvender, er navnlig følgende:

1) Pastor Dahl var, forinden han blev Præst, Lærer ved Thorshavns Mellem- og Realskole. Undervisningssproget i denne Skole har altid været Dansk, hvilket Sprog ogsaa er blevet benyttet af de færøske Lærere, der har været ansatte ved Skolen. Det er ogsaa en Selvfølge, at Sproget bør være Dansk, idet alle Børnene i Skolen forstaar dette Sprog fuldt ud, medens et ret stort Antal af Eleverne (de herboende Danskes Børn) har Vanskelighed ved at forstaa Færøsk. Desuden forbereder Skolen til videre Uddannelse ved Skoler i det egentlige Danmark, til Ansættelse under Postvæsenet o. s. v., hvorfor det er af allerstørste Betydning, at Børnenes Kendskab til Dansk og Øvelse i at benytte dette Sprog bliver saa fuldkommen som muligt. Straks efter sin Ansættelse begyndte *Pastor Dahl, der selvfølgelig ikke kunde være uvidende om, hvilket Undervisningssprog der benyttes ved Skolen, at undervise paa Færøsk.* De danske Elever tiltalte han dog paa Dansk, men naar han rettede Henvendelser til hele Klassen, f. Eks. gennemgik Lektier o. s. v., skete dette som Regel paa Færøsk uden Hensyn til, at flere af Eleverne daarligt forstod dette Sprog. Denne usædvanlige og selvfølgelig pædagogisk set ganske uforsvarlige Fremgangsmaade benyttede Pastor Dahl ganske paa egen Haand, uden at give Skolemyndighederne, herunder Skolens Overlærer, Meddelelse derom. Forholdet kom først frem derved, at et af de danske Børn til sine Forældre beklagede sig over ikke at kunne forstaa, hvad Læreren sagde. Der fremkom derefter Klage fra den paagældende Mand, og dette førte til, at Skoledirektionen (der den Gang udelukkende bestod af Færinger, deriblandt den af det færøske Sprogs Udvikling højt fortjente Provst Fr. Petersen) ved Skrivelse af 17. Oktober 1908 lod Pastor Dahl tilkendegive, at det færøske Sprog ikke maatte benyttes som Undervisningssprog ved Færøernes Mellem- og Realskole, dog saaledes, at det ikke var udelukket undtagelsesvis at benytte Færøsk som Hjælpemiddel til klarere Forstaaelse. Fornyede Klager over Pastor Dahls Anvendelse af Færøsk ved Undervisningen gav Anledning til, at Skoledirektionen under 29. September 1909 affordrede Pastor Dahl en Erklæring, om han havde holdt sig Direktionens Afgørelse efterrettelig, *og det viste sig da, at dette ikke var Tilfældet, idet Pastor Dahl vedblivende anvendte Færøsk i ret stor Udstrækning*, saaledes eksempelvis ved Gennemgang af Regneopgaver, ligesom han lod de mindre Elever fortælle deres Bibelhistorie paa Færøsk. Allerede forud for Skoledirektionens fornyede Undersøgelse indgav Pastor Dahl under 7. Septbr. 1909 en Skrivelse til Lagtinget, hvori han forespurgte om Lagtingets Mening om Sagen, idet han tilføjede, at det efter hans Mening var „det bedste, sundeste og naturligste, at en Færing taler Færøsk til færøske Børn". Samtidig forelagdes for Lagtinget en Skrivelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet *dels* om samme Spørgsmaal, *dels* om Undervisningssproget i de øvrige Skoler. Lagtingets Flertal gik bestemt imod Anvendelse af færøsk Undervisningssprog i Mellem- og Realskolen, og i Overensstemmelse hermed og med Skoledirektionens Indstilling resolverede Ministeriet under 28. December 1911, „at Undervisningssproget i nævnte Skole er Dansk, dog at Færøsk lejlighedsvis kan benyttes som Hjælpemiddel til bedre Forstaaelse." — Hele denne Sag har foreligget for Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, jfr. senest sammes Skrivelse af 28. December 1911 (A. S. 2829).

2) I 1912 ansattes Dahl som Sognepræst for Sydstrømø Præstegæld og fik herved et nyt Virkefelt for sit Arbejde med at trænge færøsk Sprog frem paa Bekostning af dansk. Medens Højmessegudstjenesten ifølge de gældende Regler *skal* holdes paa Dansk og et Forsøg paa at faa dette Forhold ændret paa daværende Tidspunkt vilde være haabløst, da Menighedens Flertal ønskede at bibeholde den danske Gudstjeneste, var Præsten mere frit stillet ved Afholdelse af andre kirkelige Handlinger. Med Hensyn til Ligtaler kunde han saaledes eksempelvis holde disse paa Færøsk, naar vedkommende ønskede dette. I Regelen ønskede den paagældende Familie Ligtalen holdt paa Dansk, men det synes, som om Pastor Dahl i alt Fald undertiden forestillede dem, at det dog var langt mere naturligt og rigtigt, at Talen holdtes paa Færøsk, og paavirkede Folk til at fremsætte Ønske herom. Nu afdøde Provst Petersen henvendte sig allerede i 1912 flere

Gange til mig om dette Forhold, som han fandt beklageligt, bl. a. fordi det selv følgelig maatte virke forstyrrende ind paa Andagten, at dette sproglige Strids spørgsmaal ved disse Lejligheder rejstes fra Præstens Side.

Det vakte ligeledes pinlig Opsigt, at Pastor Dahl ved Pinsegudstjeneste 1913 i Kirkebønnen bad om, at Færøsk maatte blive Kirkesprog paa Færøerne og det er mig bekendt, at Provst Petersen i den Anledning henvendte sig til ham og bebrejdede ham, hvad der var sket; og ved Reformationsfesten i Aar benyttede Pastor Dahl paa lignende Maade Lejligheden til at fremhæve, at en vigtig Sid af Reformationen endnu ikke var gennemført her paa Øerne, idet Modersmaa her endnu ikke var Kirkesprog.

Et kristeligt Ungdomsblad, som Pastor Dahl for nogen Tid siden l Redaktør af, og som hidtil var udkommet paa Dansk, udgaar nu næsten u lukkende paa Færøsk uden smaaligt Hensyn til, at Flertallet af Læserne lette læser Dansk.

Provsten paa Færøerne er jo tillige Medlem af Skoledirektionen og ha som saadan betydelig Indflydelse paa hele Skolevæsenets Udvikling, saa mege mere som det er Sognepræsterne, der er Formænd i de lokale Skolekommissione Men netop denne Side af Provstens Virksomhed vilde det være ganske uforsvarlig at give i Hænderne paa Pastor Dahl. Foruden det under 1) anførte om de Maade, hvorpaa Pastor Dahl som Lærer søgte at fortrænge det danske Undervis ningssprog, skal anføres følgende Eksempler:

3) En konstitueret Lærer Louis Zachariasen udtalte i 1913 paa et offen ligt Folkemøde, at Skoleanordningens Bestemmelser om Brugen af henholdsv dansk og færøsk Undervisningssprog ikke burde overholdes af Lærerne. Skøn Pastor Dahl er Formand for den paagældende Skolekommission og var til Sted under Mødet, indberettede han aldrig dette til Skoledirektionen, ligesom han fo mentlig heller aldrig har foreholdt Læreren det urigtige i en saadan Optræde Under den Undersøgelse, der blev foretaget i Sagen med Hensyn til Spørgsmaal om, hvorvidt den paagældende Lærer selv overholdt de paagældende Bestemme ser, viste det sig, at dette langtfra var Tilfældet, *og at Pastor Dahl fuldtud va vidende herom.* Lærer Zachariasen udtalte udtrykkelig i sin Erklæring af 1 Juli 1913 til Skolekommissionen, hvis Formand som nævnt var Pastor Dahl, c som af Skoledirektionen var anmodet om at indhente en Erklæring fra Lærere at han ikke kan andet end undres over, at han af Skolekommissionen bliv spurgt, om han har overholdt Skoleanordningen. „Thi Skolekommissionen ve meget godt, at ved Aarsprøven paa Velbestad den 26. Maj benyttede vi udelul kende Færøsk som Talesprog i Skolen." *Det saaledes stedfundne og de ogs ellers stedfindende Brud paa Skoleanordningen har Pastor Dahl aldrig indberett til Skoledirektionen.*

Hele denne Sag har foreligget for Undervisningsministeriet, jfr. sene sammes Skrivelse af 6. Oktober d. A. (A. S. 1421).

Medens Færøsk tidligere ikke var Lærefag ved de færøske Skoler, ske der en Forandring heri ved Skoleanordningen af 1912, hvorefter der i alle Bygd skoler skal undervises i Færøsk. — Med Hensyn til Thorshavns Kommunesko havde Ministeriet under 23. December 1909 i Overensstemmelse med Lagtinge Indstilling bestemt, at Færøsk skulde indføres som Undervisningsfag, dog sa ledes, at Deltagelsen i Undervisningen i Færøsk skulde være frivillig. Efter Ge nemførelsen af Anordningen om Bygdeskolerne var det naturligt, at Forholdet or nedes paa lignende Maade i Skolen i Thorshavn, saaledes at Færøsk altsaa o saa her indførtes som tvungent Fag. I Begyndelsen af 1914 rejste Skolekor missionen paany Spørgsmaalet herom og indhentede i den Anledning en Udtalel fra Lærerraadet ved Skolen. Denne Udtalelse gik ud paa, at Lærerraadet i for sig gerne saa Færøsk indført som Fag, men maatte fraraade dette, saa læn der ikke var ansat en Lærer til ved Skolen, da der ikke, som Forholdene va burde optages nye Fag paa Undervisningsplanen. Sagen blev senere af Skol kommissionen forelagt Byraadet og derfra sendt til Skoledirektionen, *men Past Dahl undlod at medsende den ommeldte Erklæring fra Skolens Lærerraad,* ud Tvivl fordi han antog, at denne Erklæring muligvis vilde have til Følge, Skoledirektionen og Ministeriet ikke kunde gaa med til at optage Færøsk p Timeplanen under de daværende Forhold. Denne Fremgangsmaade var i direk

Strid saavel med Bestemmelsen i § 24, sidste Punktum i Lov Nr. 126 af 27. Maj 1908 *som med almindelige Principper for loyal Forelæggelse af en Sag.*

Den ovennævnte Sag har foreligget for Undervisningsministeriet, jfr. senest sammes Skrivelse af 7. Februar d. A. (A. S. 651).

Efter Skoledirektionens Indstilling udtalte Ministeriet ved Skrivelse af 21. Januar 1916, at man i og for sig intet vilde have at erindre imod, at der ved Kommuneskolen i Thorshavn blev indført Undervisning i Færøsk i Overensstemmelse med Lagtingets Indstilling af 1915, men at dette dog ikke kunde ske, saalænge Skolens Klasser kun havde det da normerede Timetal, idet det ikke kunde tillades, at Timerne til Færøsk toges fra Timerne i de almindelige Skolefag. Denne Skrivelse blev kommuniceret Skolekommissionen ved Skrivelse af 23. Marts s. A. Medens Skolekommissionen ikke tog Initiativ til, at der oprettedes et nyt Embede ved Skolen, blev der paa Foranledning af Skoledirektionerne allerede i April eller de første Dage i Maj Maaned søgt tilvejebragt en Ordning, hvorved der kunde ansættes en ny Lærer, uden at man behøvede at afvente Opførelsen af udvidede Lokaler. Pastor Dahl var nøje bekendt med hele Sagens Forløb, saaledes at han var fuldstændig klar 1) over Grunden til, at Færøsk ikke var blevet indført endnu og 2) over, at Færøsk vilde blive indført, saa snart der var blevet ansat en Lærer til ved Skolen, og at Skoledirektionen overfor Ministeriet vilde anbefale, at dette skete. Skoledirektionen blev derfor meget forbavset over i det fornævnte Blad „Tingakrossur" for 24. Maj 1916 at finde en Artikel: „Modersmaalet i Thorshavns Skole", jfr. det paagældende Nummer, der vedlægges, undertegnet „J. D.", hvori der gives en fuldstændig forvrænget Fremstilling af Sagen. Paa Provst Petersens direkte Forespørgsel har Pastor Dahl vedgaaet, at han var Forfatteren af ommeldte Artikel. Det i Artiklen anførte skyldes derfor ikke manglende Kendskab til Sagen, *men er skrevet mod bedre Vidende* og udelukkende for at udnytte Sagen i den almindelige Agitation, der føres af paagældende Blad, med hvis ledende Mænd Pastor Dahl er stærkt allieret. Som det ses, omtales Lærerraadets Stilling slet ikke; Spørgsmaalet om Ansættelse af en Lærer til forbigaas ligeledes; det forties, at Færøsk vil blive indført, saa snart der er ansat en ny Lærer, hvilket der var Grund til at vente i en meget nær Fremtid; tværtimod søger man at bibringe Læserne det Indtryk, at Sagen om Indførelse af Færøsk er blevet endeligt afslaaet; det omtales som noget mærkeligt, at Færøsk ikke er blevet indført, og der spørges om Grunden hertil, skønt denne fuldtud er Forfatteren bekendt; det samme gælder om Direktionens og Ministeriets Stilling, som Forfatteren ogsaa lader uvidende om, idet han nøjes med at stille et Spørgsmaal, som han vel ved vil blive opfattet saaledes, at begge disse Myndigheder og særlig Skoledirektionen (som det i første Række gælder om at komme til Livs) havde modsat sig Indførelsen af Færøsk. Hele Artiklen er kort sagt yderst ondartet og uværdig for en Embedsmand, og Slutningsspørgsmaalet, „om dette er Vejen til at fremme god Forstaaelse mellem Dansk og Færøsk, eller om det ikke snarere er den direkte Vej til at fremkalde Strid?", kan passende sættes som Motto ikke blot over den paagældende Artikel, men over en væsentlig Del af den Virksomhed, Pastor Dahl har udfoldet og vedblivende udfolder for Fremme af færøsk Sprog.

Under Henvisning til alt foranstaaende anser jeg det for ganske uforsvarligt at ansætte Pastor Dahl som Provst, idet man maa gaa ud fra, at Pastor Dahl paa lignende Maade, som han hidtil som Formand i Skolekommissionen i det skjulte har modarbejdet Skoledirektionen og spillet under Dække med Lærere, der ikke overholder de gældende Regler, ogsaa som Provst og Medlem af Skoledirektionen ikke vil undse sig for at forholde Ministeriet saadanne Oplysninger, som han mener vil kunne influere paa Ministeriets Stilling i en anden Retning. Med andre Ord, Myndighederne nede vil staa aldeles hjælpeløse, idet de ikke kan føle sig trygge paa at faa en upartisk Fremstilling af de foreliggende Sager med alle de foreliggende faktiske Oplysninger, *eller maaske endog i de fleste Tilfælde slet ikke vil faa nogen Indberetning.*

Jeg skal derfor tillade mig at indstille, at Pastor Gullak Jacobsen udnævnes til Provst. Der er ganske vist den Ulempe derved, at han bor paa Suderø, der ligger afsondret fra de andre Øer, men paa den anden Side er der nu traadløs Telegrafforbindelse mellem Thorshavn og Suderø, hvorved Ulemperne dog for-

mindskes. Dertil kommer, at jeg føler mig overbevist om, at Pastor Jacobsen, saafremt han om nogle faa Aar *imod al Forventning* skulde mene, at han af den ene eller anden Grund ikke paa tilfredsstillende Maade har kunnet varetage Stillingen, vil bede sig fritaget, og Ministeriet kan da paa ny tage Spørgsmaalet op til Overvejelse, ligesom det er sandsynligt, at der da er flere kvalificerede Præster at vælge imellem.

Jeg skal til Slut tilføje, at nu afdøde Provst Evensen ansaa Pastor Dahl for uegnet til at være Provst, og at han var meget betænkelig ved at lade ham konstituere, men at han dog indstillede ham, da han troede, at det kun drejede sig om en Maanedstid, og da det var umuligt for ham at komme til at tale med Pastor Jacobsen, idet hans Nedrejse til Danmark pludselig blev bestemt.

Jeg har afgivet ovenstaaende Erklæring saa udførligt, for at De kan være fuldt ud bekendt med min Anskuelse, og fordi jeg mener, at Udelukkelse — helt eller næsten helt — af dansk Sprog vil faa uoverskuelige Følger for Forholdet mellem Færøerne og Hovedlandet, samt navnlig fordi jeg samtidig føler mig overbevist om, at det fremfor alt vil være skadeligt og ødelæggende for Færøerne selv, at Dansk forsvinder.

Svenning Rytter.

Til Biskoppen over Sjællands Stift.

36.

Biskoppen over Sjællands Stift.

København, den 9. Januar 1918.

Efter at den hidtilværende Provst for Færøerne, Evensen, den 21. Oktober f. A. er afgaaet ved Døden, vil der være at foretage en Genbesættelse af Embedet som Provst for Færøerne.

Blandt Præsterne i færøiske Præsteembeder skal jeg tjenstlig tillade mig at anbefale, at Pastor Gullak Jacobsen i Suderø nordre Præstegæld som den mest skikkede indstilles til dette Embede.

Pastor Jacobsen er den ældste Præst paa Færøerne. Han er selv Færing og meget kendt og afholdt paa alle Øerne, har tidligere været personel Kapellan i det store Østerø Præstegæld. Han er dertil en god og velanset Præst, hvilket jeg selv kan bevidne efter min Visitats hos ham under mit Besøg paa Øerne i 1913. Han nyder derhos Sympati fra de forskellige Lejre paa Færøerne.

Ganske vist er det mig ikke ubekendt, at en ganske ung Præst, som i 3 Maaneder har været konstitueret som Medhjælper paa Færøerne, har en anden Mening om Pastor Jacobsen, men her drister jeg mig til at sige, at min personlige Bedømmelse af Pastor Jacobsen maa være af større Betydning.

Endelig maa jeg anføre, at Provst Evensen, hvem jeg adskillige Gange besøgte under hans Sygdom her i Byen, et Par Gange umiddelbart før sin Operation selv førte Talen hen paa et eventuelt Valg af sin Eftermand i Tilfælde af, at han faldt fra, og da ytrede i afgjorte Vendinger, at den eneste, der kunde være Tale om, var Pastor Gullak Jacobsen, og herpaa maa jeg lægge megen Vægt.

Naar jeg ikke har nævnt andre, skønt man maaske kunde mene, at den til Østerø nylig udnævnte Pastor Nielsen kunde have en Del Betingelser for at kunne komme i Betragtning, er det, fordi andre Grunde efter min Mening taler afgørende herimod.

Heller ikke den for Tiden konstituerede Provst, Pastor Dahl, vil jeg kunne anbefale. At han overhovedet blev konstitueret, foranledigedes ved det pludselige Udbrud af Provst Evensens Sygdom og hans deraf følgende telegrafiske Forespørgsel til mig fra Thorshavn, hvor han opholdt sig nogle Dage for at søge Skibslejlighed til Danmark, i hvilken korte Tid han vanskelig kunde forhandle med andre end den i Thorshavn værende Præst, men jeg anser ham afgjort ikke for egnet til at være Provst.

Pastor Dahls ret udprægede Virksomhed i Spørgsmaalet om færøiske Sprog og hvad dermed staar i Forbindelse, skal jeg her ikke indlade mig paa at bedømme og endnu mindre fordømme, men jeg skal her kun bemærke, at der fra hans Virksomhed paa dette Omraade foreligger Vidnesbyrd for mig om, at han i denne ingenlunde altid har udvist den tilbørlige Loyalitet og Aabenhed, og

Kendskabet hertil vilde altid kunne volde nogen Utryghed med Hensyn til, hvor vidt de fra ham modtagne Indberetninger vilde være fuldt upartiske og tilstræk kelig oplyste fra alle Sider. Jeg anser mig for berettiget til at udtale dette fordi jeg her kan henvise til Sager, der i alt Fald vil være Undervisningsmini steriet fuldt bekendte, saaledes en Sag fra 1909 om daværende Lærer Dahls Be nyttelse af det færøiske Sprog ved Undervisningen i Færøernes Mellem- og Real skole, og en Sag, der senest har foreligget for Ministeriet f. A. angaaende Pasto Dahls Forhold som Medlem af Skolekommissionen med Hensyn til en Lære Zachariasens Benyttelse af færøiske Undervisningssprog.

Jeg bemærker fremdeles, at Pastor Gullak Jacobsen paa min Forespørgsel om jeg maatte indstille ham til Provsteembedet har erklæret sig villig dertil medens det underhaanden i et Brev, der, om ønskes, staar til Disposition, e kommet til min Kundskab, at Pastor Dahl i et Brev til Pastor Gullak Jacobsen har udtalt, at han ikke vil være Provst.

I Anledning af Ministerens Udtalelse til mig forleden i en af ham ønske Samtale om denne Sag skal jeg sluttelig bemærke, at en Besættelse af Embedet hvorved det blev Pastor Dahl og ikke Pastor Gullak Jacobsen, der blev Provs paa Færøerne, vilde ikke blot faa et uheldigt Præg af, at uvedkommende Hensyn havde gjort sig gældende, men ogsaa betegne et Brud paa den hævdvundne Sæd vane, at Provsten som Biskoppens Medhjælper indstilles af denne.

H. Ostenfeld.

Til Kirkeministeriet.

37.

Ministeriet
for
Undervisningsvæsenet.

København, den 9. April 1918.

Ved at tilbagesende hosfølgende med Kirkeministeriets Skrivelse af 4. d. M. modtagne Indstilling fra Biskoppen over Sjællands Stift angaaende Beskikkelse af en Provst paa Færøerne skal nærværende Ministerium med Hensyn til Valget af Pastor Dahl ikke undlade at henlede Opmærksomheden paa de i vedlagte Skrivelse fra Færø Amts Skoledirektion af 6. September 1916, Side 9—11, omtalte Forhold, idet man derhos skal tilføje, at der tidligere er fremkommet Klage over Sognepræst Dahl i hans daværende Egenskab af Lærer ved Færøernes Mellem- og Realskole og ved Færøernes Seminarium over Benyttelse af Færøsk som Undervisningssprog.

Forsaavidt Kirkeministeriet maatte have Grunde til uanset det anførte at ønske Pastor Dahl udnævnt til Provst, skal nærværende Ministerium dog intet have at erindre mod hans Beskikkelse.

S. Keiser-Nielsen.

H. Lehmann.

Kirkeministeriet.

38

Allerunderdanigst Forestilling angaaende Udnævnelse af en Provst for Færøerne.

Ved Provst Evensens Død den 21. Oktober f. A. er Embedet som Provst for Færøerne blevet ledigt.

Da Provst Evensen i September i Fjor rejste her til København for at underkaste sig en Operation, blev Sognepræst for Sydstrømø Præstegæld Dahl konstitueret som Provst, og denne har i det forløbne halve Aar udført Provstegerningen og er villig til at modtage Udnævnelse i dette Embede. Imidlertid har Biskoppen indstillet, at Sognepræst for Suderø Nordre Præstegæld Gullak Jacobsen udnævnes til Provst, og Biskoppen har begrundet dette ved at henvise til, at Sognepræst Jacobsen er den ældste af Præsterne paa Færøerne, og at han, der er Færing, er kendt og afholdt paa Øerne. Derimod har Biskoppen ikke ment at kunne indstille Sognepræst Dahl, idet han har henvist til dennes ret udprægede Virksomhed i Spørgsmaalet om det færøske Sprogs Stilling i Kirke og Skole.

Undertegnede Minister kan ikke finde, at der i det af Biskoppen anførte findes nogen Grund til ikke at udnævne Sognepræst Dahl, og da jeg maa finde denne fuldt egnet til at udnævnes til Provst, hvorved jeg ogsaa skal henvise til, at Sognepræst Dahl, da han nu har været konstitueret i Embedet og udført dette paa tilfredsstillende Maade, efter min Mening har Krav paa at udnævnes i Embedet, idet en anden Udnævnelse vilde kunne se ud som en Tilsidesættelse, saa meget mere, som Sognepræst Dahl bor mere centralt, nemlig i Thorshavn, medens Sognepræst Jacobsen bor temmelig afsides, og det derfor af praktiske Grunde maa anses for heldigt, at Sognepræst Dahl udnævnes, skal jeg indstille dette til Deres Majestæt, idet jeg endnu skal bemærke, at Sognepræst Jacobsen er født 1870 og Kandidat fra 1908 og i 1911 ansattes i sit nuværende Embede, men at Sognepræst Dahl, der er født 1878, har større Kandidatanciennetet, idet han har Eksamen fra 1905 og i 1912 ansattes i sit nuværende Embede.

I Henhold hertil tillader jeg mig at indstille, at Sognopræst for Sydstrømø Præstegæld blandt Færøerne Jacob Dahl allernaadigst maa beskikkes til tillige at være Provst for Færøerne, hvorhos jeg, i Haab om, at denne Indstilling maa vinde Deres Majestæts Bifald, tillader mig at vedlægge en i Overensstemmelse hermed udfærdiget Ekspedition til allerhøjeste Underskrift.

Kirkeministeriet, den 13. April 1918.

Allerunderdanigst

Afskriftens Rigtighed bekræftes.

Kirkeministeriet, $^{16}/_{12}$ 1918.

V. Holbøll.

3die Del.

Indholdsfortegnelse.

Tilbudet af 1906.

39. Referat af Foredrag af Folketingsmand J. Patursson $^{22}/_{4}$ 06.
40. Skrivelse fra J. Patursson til Lagtinget af $^{12}/_{5}$ 06.
41. Skrivelse fra Justitsministeriet til Lagtinget af $^{1}/_{6}$ 06.

Partiprogrammer m. m.

42. Program for Sambandspartiet af $^{23}/_{9}$ 16.
43. Program for Selvstyrepartiet af $^{1}/_{4}$ 09.
44. Skrivelse fra Sysselmand Effersøe til Lagtinget af $^{13}/_{9}$ 13.

Lagtingsvalgloven m. m.

45. Skrivelse fra Justitsministeriet til Færø Amt af $^{9}/_{8}$ 15.
46. Skrivelse fra Færø Amt til Justitsministeriet af $^{25}/_{8}$ 15.
47. Skrivelse fra Justitsministeriet til Færø Amt af $^{21}/_{9}$ 15.
48. Skrivelse fra 6 Lagtingsmænd til Lagtinget Olaidag 1915.
49. Skrivelse fra Færø Amt til Justitsministeriet af $^{11}/_{10}$ 15.
50. Referat af Tale i Lagtinget af Kongsbonde J. Patursson $^{7}/_{9}$ 18.

39.

Min Rigsdagsvirksomhed.

Referat i „Tingakrossur" for 25. April og 2. Maj 1906 af Folketingsmand *Paturssons* Foredrag i Thorshavns Teatersal Søndagen d. 22. April s. A.

Jeg skal til at begynde med give en Oversigt over de Lagtingssager, jeg har haft i Hænde under min Rigsdagsvirksomhed i Vinter.

De Love, der er gaaet igennem i Rigsdagen, er følgende:

Lov om Kokoppeindpodning paa Færøerne, Lov om Skatter og Afgifter, Lov ang. Udførelse af Notarialforretninger, Lov ang. Amtmandens og Sorenskriverens Lønninger samt Lagtingsloven, der jo er saa langt den betydeligste.

Det er altsaa 5 Love gennemførte foruden en Del kongelige Anordninger.

Saa er der af Bevillinger:

60,000 Kr. til Tuberkulosesanatoriet foruden et Tilskud fra Nationalforeningen.

42,000 Kr. til en traadløs Telegraf mellem Thorshavn og Suderø. Der skal oprettes en Station her og en i Porkere; Terrænforholdene gør det desværre umuligt at anbringe denne Station nærmere Trangisvaag. Endvidere er bevilget:

30,000 Kr. til Fiskeriforsøg ved Grønland. Det maa være os en Glæde, at Færinger har faaet denne store og banebrydende Opgave overdraget, saa meget mere som vi langtfra har været alene om Budet; man har fra anden Side tilbudt at sætte betydelig Kapital i et saadant Foretagende, mens vi jo søgte om Penge dertil. Naar Opgaven ikke destomindre blev os betroet, saa er dette noget, Færinger har sig selv at takke for, de har som Fiskeridrivende skabt sig et Navn saa godt som neppe noget andet Sted i Norden. Ligeledes har vi kun Grund til Tilfredshed over, at Ledelsen af Foretagendet er blevet lagt i Hænderne paa en af vore dygtigste Mænd paa dette Omraade; det giver gode Løfter om et heldigt Udfald, saaledes at der her vil kunne aabnes os nye og maaske rige Muligheder for fremtidigt Fiskeri her fra Øerne.

12,000 Kr. er dernæst bevilgede til Kystfarten mellem Øerne — „Smiril" —, 5,000 til en Skole i Kvivig. 600 til en i Vestmannhavn, 1,400 til en Skolestue i Leinum, 600 til Feriekursus i Thorshavn i Aar og endelig 100 Kr. til Undervisning i Violinspil.

Alt i alt er der saaledes i Aar bevilget 150,700 Kr. til Færøerne ud over det sædvanlige Budget.

Foruden disse Sager er der endnu en Del, som er under Arbejde: Tilskud til Suderø Fiskeriforsikring paa 1,500 Kr., Tilskud til Sildefiskeri-Forsøg, der for saa vidt kan siges at være gaaet igennem, som Regeringen har givet Tilsagn om at søge dette Tilskud paa næste Finanslov; disse to Sager kan saaledes regnes med blandt denne Samlings Resultater. Saa er der to andre Sager, som fremdeles er under Be-

handling: Telegramtaksten mellem Færøerne og Danmark og Postskibsforbindelsen mellem Færøerne og Island. Som vi ved, blev der fra Lagtinget sendt Andragende til Rigsdagen om at søge udvirket, at Telegraferingen mellem Danmark og Færøerne kunde blive lige saa billig som mellem Færøerne og Skotland, og det er nu slet ikke saa let en Sag at faa ordnet. Jeg har talt meget med Trafikministeren og Telegrafdirektøren herom, og den sidste lovede at gøre alt, hvad han paa nogen Maade kunde dertil; de arbejder nu sammen paa en tilfredsstillende Ordning af denne vigtige Sag, men de kommer neppe til Ende dermed før ud paa Sommeren. Hvad angaar den anden — Postforbindelsen —, saa har Justitsministeren skrevet til Islands Minister desangaaende, og denne har lovet at gøre alt for at rette paa det nuværende Misforhold. Det tør da sikkert ventes, at denne Sag ogsaa gaar i Orden. Af andre Love, der endnu venter paa deres Gennemførelse, kan nævnes Loven om Søfolks Forsikring, Lov ang. smitsomme Sygdomme hos Husdyrene — den menes ikke at kunne gennemføres, som den foreligger, uden at vi samtidig faar en Dyrlæge ansat heroppe —, Ædruelighedsloven, som Justitsministeren standsede paa Grund af de Forandringer, den var undergaaet; Loven om Tiendeafløsningen og Thorshavns Byraadslov. Denne tror jeg nok, at vi nu kan have Haab om at faa frem, hvis vi blot bærer os klogt ad. Alt i alt er det saaledes ca. 25 offentlige Lagtingssager, som dels er, dels snart kan ventes gennemførte, saa vi maa vist alle være enige om, at vore Krav har nydt en god Modtagelse i Rigsdagen. Men saa er der rigtignok nogle Sager, som ingen Vej er komne: Ansættelse af en Læge paa Vaagø, et gammelt Andragende, som endnu ikke er blevet sendt ned til Rigsdagen, og for hvis Forsinkelse Regeringen altsaa er uden Skyld; 3 Andragender om Køreveje, Havneanlæg og lokal Telefonforbindelse. De drejer sig om ca. $1^1/_2$ Mill. Kr. Skønt Samlingens Udbytte for vort Vedkommende efter det foran anførte maa siges at være ret betydeligt, kan det dog ikke nægtes, at sammenligner man, hvad vi har faaet, med alt det, vi har bedt om, saa maa Resultatet siges at være ringe.

Men saa har vi til Gengæld faaet et Tilbud fra Regeringen, der aabner os de bedste Betingelser for at faa disse Sager gennemførte, hvis vi selv vil. Hertil skal jeg senere vende tilbage.

Det første jeg, efter at være kommen til Rigsdagen, forhørte mig om, var Ædruelighedsloven, og hvorledes det hang sammen med den. Herpaa fik jeg snart tilfredsstillende Svar. Imidlertid saa jeg i færøske Blade, at jeg beskyldtes for at have arbejdet mod Sagen, hvorfor jeg nu skulde kasseres som Folketingsmand, kort sagt: at denne Sag var ved at blive et betydningsfuldt Agitationsnummer i færøsk Politik. Dette undrede mig til at begynde med, thi det syntes ikke at have været Meningen med den før, men jeg fik snart Øjnene op for min Fejltagelse: Hensigten havde nok allerede tidlig været den at benytte dette Spørgsmaal til at lave Politik paa. Det turde her være paa sin Plads at minde om, hvad det er, jeg er blevet beskyldt for i „Dimmal.“: Jeg gøres ansvarlig for, hvad der af ondt maatte ramme Lovforslaget; jeg skal have arbejdet for Rustrafikken og det herværende „Brændevinsparti“ (!); jeg skal allerede herfra have paavirket Justitsministeren til at standse Sagen og er derved gaaet bag om Lagtingets Ryg; jeg forudsættes at være en Fjende af Afholdsbevægelsen — det fremgaar af alt, hvad jeg har skrevet o. s. v. Jeg kræver og er moralsk forpligtet til at kræve, at de Mænd, der har fremsat disse Beskyldninger — Poul Effersøe, A. Samuelsen, „Andr. Joensen“ og „Dimmal.“s Redaktør o. fl. —, fremlægger Beviser for deres Paastande mod mig. Jeg skylder ikke blot mig selv, men Vælgerne at faa godtgjort, hvad der ligger til Grund for den uendelig grimme Sigtelse, at jeg er gaaet bag Lagtingets Ryg; det er en Sigtelse saa graverende for en færøsk Repræsentant, at intet kan være værre. Man vil forstaa, at jeg fordrer: Beviserne paa Bordet!

Poul Effersøe skrev: „Dette Forhold bør gøres til Genstand for alvorlig Undersøgelse.“ Det var godt at han fik det paa Prent og at „Dimmal.“s Redaktør yderligere meddelte, at Thorshavns Afholdsforening og Kvindeforening havde sendt en Tillidsmand til København for *i Forening med Landstingsmanden at undersøge Sagen*. Thi dette er nu sket, og derfor kan og maa jeg, paa mine egne og Vælgernes Vegne, fordre, at der bliver gjort Rede for denne Undersøgelse og dens Resultater. Selv kunde jeg jo meddele, hvad jeg har gjort i denne Sag, men det tilkommer foreløbig ikke mig. De, der har anstillet Undersøgelsen, maa vide det, og de er moralsk

forpligtede til at give Besked desangaaende. Jeg skal derfor vente paa, hvad de har at sige. —

Vi skal da foreløbig forlade denne Sag, der mærkelig nok synes at være opgivet som utjenlig til videre agitatorisk Brug, og gaa over til at omtale de store Sager om Telefon-, Havne- og Vejanlæg. Hvad Havnesagen angaar, ved vi nok alle fra Lagtingsberetningen, at Meningen var den, først at faa iværksat en samlet Undersøgelse af færøske Havneforhold, hvad vi ogsaa har faaet Tilsagn om. Men en saadan Undersøgelse er jo ikke ensbetydende med en Bevilling. Med Hensyn til Vejene er Tilfældet det, at i Danmark er alle Veje Amtsveje, uden at Staten har det mindste dermed at gøre, og ud fra dette foreslog saa Vejdirektøren, at det gjordes gældende heroppe, hvad der selvfølgelig ikke kan være Tale om. Begge disse Sager viste sig imidlertid snart umulige at faa gennemført, og jeg opgav dem da som haabløse for til Gengæld at sætte Kraft paa Arbejdet for Telefonanlægget. Jeg talte med Telegrafdirektøren ofte og længe derom, og da han i Januar Maaned fik Sagen til Undersøgelse, tvivlede han ikke om, at Tilskuddet vilde blive givet. Man vil derfor kunne tænke sig min Overraskelse, da jeg paa fornyede Forespørgsler fik til Svar, at der ikke kunde blive Tale om det forventede Tilskud; det var en anden Besked end den, jeg havde faaet før. Og saaledes blev det: Skønt jeg gjorde alt, hvad der stod i min Magt, og skønt hele Lagtinget stod bag mig, viste alle Anstrengelser sig unyttige; Finansloven kom til 3die Behandling uden en Øres Tilskud til Telefoner paa Færøerne, ja, ikke engang et Tilsagn. Her stod jeg. Skulde jeg nu rejse hjem igen uden at kunne bringe mindste Besked om, hvilke Muligheder denne for os saa paatrængende nødvendige Foranstaltning kunde ventes at have — det vilde dog være et lovlig negativt Resultat. Saa var dog et Tilbud, hvis et saadant kunde opnaas, bedre end intet. Jeg talte derfor med Ministrene; forestillede dem, hvor magtpaaliggende det var os at faa gennemført, at vi maatte have dette Telefonnet lagt i Løbet af 3 Aar, at der maatte findes en Udvej, thi en fortsat Udsættelse kunde ikke længere forsvares overfor Færingerne. De havde jo savnet disse Ting saa altfor længe. Var det ikke værd at søge denne Udvej i udvidet finansielt Selvstyre med Tilskud fra Staten? Tanken blev drøftet i et Ministerraad, og Forhandlingen resulterede i et Tilbud saa gunstigt, som jeg neppe havde turdet vente det, og som det nu staar frit for Færingerne at tage imod eller forkaste. Nu havde jeg i hvert Fald et Bud at bringe mine Landsmænd.

Ved denne Tid kunde det ikke være andet end, at Tankerne af sig selv vendte sig atter mod Lagtingsloven, thi skulde der blive Tale om en saadan Omordning af vort Finansvæsen som den, her var tilbudt, saa vilde det have sin store Betydning at faa dette Lovforslag fremmet. Jeg henvendte mig derfor til det Landstingsudvalg, der var nedsat i Sagen og bad og besvor dem om at lade os faa Loven; otte Dage efter kom den uforandret i Lagtingets Vedtagelse. Jeg skal ikke nægte, at det undrede mig saavel som flere andre, der vidste, hvor umulig dens Gennemførelse indtil da syntes at være, men selvfølgelig kunde jeg kun være glad over det uventede Resultat. At bringe den igennem i Folketinget voldte ikke større Vanskeligheder; her var det Forslagets altfor ringe Frisindethed, der fra de Radikales og Socialdemokraternes Side lagde Hindringer i Vejen, men paa mine Forestillinger om, at Loven vilde blive forelagt Vælgerne til endelig Vedtagelse — den er jo i egentlig Forstand vor Grundlov —, lod de den gaa igennem uden yderligere Ændringsforslag fra deres Side, i Tillid til, at Færingerne nok vilde vide at skabe den om i en mere frisindet Skikkelse. Hvad Tanken om en finansiel Omordning angaar, saa er den altsaa kommet som en nødvendig Følge af, at de store Bevillinger paa $1^1/_2$ Million ikke gik og heller ikke kan ventes at gaa igennem under den nuværende Ordning. — Bestemmelsen om Lagtingsopløsning er ligesaa selvfølgelig i det Øjeblik, Lagtingsloven er ændret. Det samme er Regel i de fleste Lande i Tilfælde af Grundlovsforandring, at denne to Gange bliver forelagt Vælgerne, og jeg finder det blot naturligt, at Tinget opløses, og at nye Valg udskrives, for at Vælgerne paa ny kan give deres Mening til Kende, hvorvidt de synes om Loven i sin ny Skikkelse eller ej. Naar man ikke desto mindre har villet lægge mig baade det ene og det andet til Last, saa er det virkelig en komplet Misforstaaelse; her har jeg sandelig ingen Magt, — det er Kongen, der raader for det.

Men sikkert er det, at vi trænger og trænger haardt til et Systemskifte nu, vi maa tage et ganske anderledes bestemt Standpunkt til disse Spørgsmaal, end vi

hidtil har gjort, i Fald vi ville have Udviklingen frem og føre de store Opgaver igennem, som nu ligger og trænger sig paa. Det er om dette, Vælgerne nu skal spørges. Hos dem ligger Afgørelsen af, hvorvidt vi selv fremtidig skal holde Hus med vore egne Finanser og bestemme vor egen Lovgivning, hvor vidt Færinger selv skal have Raadighed over og Ansvaret for deres Lands Forvaltning, eller de vil lade det hele fra sig i Hænderne paa andre. Vælger vi det sidste, maa vi ogsaa finde os i, at Lagtinget falder bort — der bliver nemlig i saa Tilfælde ingen Brug for det — men det haaber jeg dog ikke, Færinger vil gaa med til. Med Hensyn til dette „finansielle Selvstyre", saa synes det jo i Øjeblikket at være en ret vanskelig Sag for Folk at gøre sig klart, hvor meget eller hvor lidt det omfatter; det viser sig, som om man er en Del bange for dette Tilbud, men denne Frygt beror vist paa manglende Forstaaelse. Meningen er jo nemlig kun, at vi mod at faa alle vore nuværende Ydelser til Statskassen stillede til fri Raadighed — foruden et fast aarligt Statstilskud, — overtager, hvad vi tror at kunne magte af herværende Opgaver og Institutioner. Det første, vi saaledes faar at gøre, er at skelne imellem, hvad fremtidig skal være at henregne til Statsopgaver, og hvad vi selv vil overtage; som Forholdet er nu, gaar alt i et, ingen ved, hvor Ansvaret skal lægges. Men det maa vi vel erindre, at det aldrig har været Meningen, at vi skulde bære alt; selv Island med sin frie Forfatning faar ca. 250 000 Kr. aarlig fra Staten. Vi raader for, hvor meget vi vil tage, og er vi først kommet nogenlunde paa det rene hermed, konfererer vi med Regeringen derom. At den vil stille sig velvilligt imødekommende overfor os, har vi faaet Bud og Tilsagn om. Kort før jeg rejste fra København, sagde en bekendt Folketingsmand til mig: „Arbejd nu dygtigt, thi nu blæser der en gunstig Vind for Færøerne!" Og det er sandt, Øjeblikket er os gunstigt, blot vi selv forstaar at benytte det.

Det vil selvfølgelig være vanskeligt for mig allerede nu at sætte noget op om, hvad der under en saadan Ordning vil blive lokale og hvad Statsopgaver; det maa Lagtinget afgøre. Men en Del kan man jo altid tænke sig som sandsynligt. At Staten som hidtil varetager alt Kommunikationsvæsen udenfor Øerne, Postforbindelsen, Telegrafvæsen, Søværnet („Beskytteren"), Fyrvæsenet, anser jeg saaledes for mest rimeligt, om end vi sikkert vilde besørge det sidste betydelig billigere, end hvad Tilfældet har været; Fyret paa Nolsø har vistnok kostet 2 à 3-dobbelt af, hvad nødvendigt var. Men disse Ting vil vi nok helst blive fri for. Saa er der Embedslønningerne, der beløber sig til omkring 30 000 Kr. At vi overtog dem, vilde utvivlsomt have den Fordel, at Embedsmændene derved kom til at føle sig mere som Borgere iblandt os, som de Folkets Tjenere, de rettelig burde være, men jeg antager ikke, at Færinger sætter Pris paa at have noget med den Sag at gøre. Men saa kommer jo det lokale Kommunikationsvæsen: Veje, Telefonanlæg, Havne, der vel vil blive vor Opgave at røgte; Kirkevæsenet har vi jo og Skolevæsenet delvis. Jeg nævner blot dette ud fra et foreløbigt Skøn; hvad og hvor meget vi kommer til at overtage bliver jo Lagtingets og Vælgernes Sag at afgøre. Har vi saa faaet det afgjort, saa regner vi ud, hvad det vil komme til at koste; sætter vi Vej- og Telefonanlæg til en Million Kr., fordeler vi saa dette Beløb paa henholdsvis 15 og 3 Aar f. Eks., og faar saaledes en bestemt aarlig Sum til Anvendelse paa disse Konti. Tilbage staar da at bringe disse Udgifter i Overensstemmelse med vore Midler, og viser det sig da — hvad det selvfølgelig vil gøre —, at vi ikke kan bringe de tilstrækkelige Indtægter til Veje selv, saa er det, at Statskassen maa skaffe Resten. Og det vil Regeringen gaa ind paa; den vil være glad ved at faa fastsat et bestemt Beløb til os at holde Hus for, men blot ikke være med til rent tilfældigt at bevilge 20 000 i Aar, 100 000 næste Aar og saa fremdeles. Hvor uheldigt det er for Staten og dens Finansordning, at der, bedst som Finansoverslaget for det kommende Aar er gjort færdigt, hen i November kommer Andragender fra Lagtinget maaske paa et Par Mill. Kr. og derved bringer Forstyrrelse i Regnskabet, det maa navnlig enhver Forretningsmand forstaa. Et fast aarligt Tilskud, bestemt for en passende Aarrække, vil netop tjene til at afhjælpe dette Misforhold, men dermed er aldeles ikke sagt, at vi skal være afskaarne fra ogsaa at faa smaa Beløb paa Finansloven; der bevilges tværtimod aarlig mange saadanne i Form af Stipendier o. l. til Island.

Hvad vi fremfor alt bør gøre os klart, og som jeg haaber Færinger vil forstaa, det er, at Meningen med denne finansielle Omordning kun er den at faa gjort Rede paa vort offentlige Pengevæsen, hidføre en ordnet Tilstand paa dette Omraade, saa vi i Fremtiden kan arbejde med et fast Budget og ikke som nu helt i det uvisse.

Saavel denne Omordning som en forøget Lovgivningsmyndighed vil tjene til at klargøre og slaa fast, hvor Ansvaret for vore Øers Forvaltning er at søge, noget, vi hidtil har savnet i beklagelig Grad. Hvor forvirrede Begreberne er paa saadanne Omraader fremgaar bl. a. af en anonym Artikel i „Dimmal.", betitlet „Matadoren", hvori jeg beskyldes for at ville paalægge hvert Individ paa Færøerne 30 Kr. i Statsskat. Jeg synes virkelig, at en ansvarlig Redaktør af et officielt Blad burde være i Stand til at læse og forstaa saa meget Dansk, at han ikke lod den Slags Taabeligheder gaa i Trykken — selv om han ikke just er bekendt for at kunne skrive Sproget. Naar jeg har udtalt mig som gengivet i Rigsdagsreferatet, saa har det sin selvfølgelige Grund i, at jeg ikke har anset det for nødvendigt — hvad det heller ikke er — at give Rigsdagsmændene den Ting ind med Skeer, men derfor burde det da heller ikke af Folk, der giver sig ud for at skulle vejlede den offentlige Mening, misforstaas saaledes, at det bruges til at skræmme Vælgere med. Tror maaske nogen, at danske Skatteborgere vilde være glade ved at faa deres Statsskat sat ned i 2 Kr. mod at blive berøvede alt, hvad den 20-dobbelte Skat har tilført dem af offentlige Foranstaltninger til Erhvervslivets Fremme og i det hele taget af Udviklingsbetingelser og Muligheder? Selvfølgelig ikke. Dette er, hvad jeg har ment ved min Udtalelse om, at vi Færinger nu vilde have staaet os bedre ved en langt højere Statsskat, naar ellers alle disse Goder var blevne os til Del. Apropos: Statsskat. Hvor mange af os ved i Grunden af, at vi svarer disse 2 Kr. pr. Individ til Staten? Det er en Skatteydelse, man hverken tænker over eller mærker noget til.

Hvad den udvidede Lovgivningsmyndighed angaar, saa har dette Spørgsmaal ikke været Genstand for videre Drøftelse nede og vil vel heller ikke her fremkalde nævneværdige Brydninger. De fleste Færinger har forhaabentlig længst indset det rimelige og retfærdige i, at Lagtinget faar større Indflydelse paa vor Lovgivning, saaledes at Lovforslag herfra ikke fremtidig kan blive forandrede nede og vedtagne dèr i en helt anden Skikkelse end den, de havde fra Lagtingets Haand, hvad før er sket adskillige Gange. Nu er ganske vist Ministeriet saa loyalt, at det ikke fremmer noget Lovforslag, før Lagtinget er adspurgt, men nogen Ret har vi ikke dertil. Og dog burde det være saaledes, at intet Forslag herfra blev til Lov uden Lagtingets Samtykke, lige saa lidt som at nogen dansk Lov gjordes gældende for Færøerne, uden at det var sket. Dansk Lovgivning kan jo saare ofte have en ikke ringe Indflydelse paa vore Forhold, og ved saadanne Lovforslags Behandling kan færøske Rigsdagsmænd let komme i en vanskelig Stilling, idet det overlades til dem alene at skønne over det heldige eller uheldige i, at den ene eller den anden af disse Love bliver gjort gældende heroppe. Det er et altfor stort Ansvar at lægge i Enkeltmands Haand.

I disse to Spørgsmaals Fremkomst: Vort Finansvæsens Ordning paa mere selvstændig Grund og udvidet Lovgivningsmyndighed ligger denne Rigsdagssamlings store Udbytte for os — fraset de Tilskud, vi har opnaaet. Vi staar nu overfor et saa godt Tilbud fra den danske Regering og Rigsdag, at vi ikke har faaet et bedre siden Grundloven, og Synd og Skam vilde det være, om vi nu, gennem falsk og uværdig Agitation, skulde forspilde det gode Tilbud, forspilde den Velvillie, vi nyder hos Regeringen. Derfor er det mit Haab, at Færinger maa se disse Sager saaledes, som de bør ses, betragte dette Tilbud med samme Velvillie som den, hvormed det er givet og ud fra dette Synspunkt arbejde for, at de Valg, der nu forestaar, maa blive til Fremskridt og varigt Gavn for vort Fædreland!

40.

Skrivelse af 12. Maj 1906 fra J. Patursson til Lagtinget*).

Den 12. Maj fremlagdes følgende Skrivelse:

Til Lagtinget.

Efter at der i afvigte Rigsdagssamling var ført indgaaende Forhandlinger mellem de færøske Repræsentanter og Regeringen, viste det sig at være umuligt at opnaa Statstilskud til Gennemførelse af de fra Lagtinget indsendte Andragender om Vejanlæg, Telefonanlæg og Havneanlæg; heller ikke opnaaedes Tilsagn paa Finansloven om, at Regeringen til næste Aar agtede at søge Bevilling til disse Formaals Fremme. Derimod blev der givet Tilskud til en traadløs Telegrafforbindelse mellem Thorshavn og Suderø.

I Henhold til det høje Lagtings Anskuelser og under Hensyn til, at Telegrafstationen i Thorshavn vil blive aabnet til Høsten, fremholdt undertegnede Folketingsmand særlig overfor Finansministeren og Trafikministeren den absolute Nødvendighed af, at i ethvert Fald Telefonspørgsmaalet bragtes til Løsning snarest muligt, eventuelt saa betids, at det til Foraaret sammentrædende ekstraordinære Lagting om muligt kunde tage endelig Stilling til Sagen.

Efter en Del yderligere Forhandlinger blev der mig da fra det samlede Ministerium givet Meddelelse om, at Regeringen var villig til at overlade Færøernes Lagting fri Raadighed over Øernes direkte og indirekte Skatter, imod at Lagtinget saa selv afholdt Udgifterne ved Telefon-, Vej- og Havneanlægene.

Yderligere blev det mig meddelt af Regeringen, at hvis Færingerne ogsaa ønskede andre lokale Anliggender, som nu helt eller delvis var Statsanliggender, overført til færøske Sager, da var Regeringen villig til at forhandle med Lagtinget derom; ligeledes vilde man stille sig imødekommende, om Lagtinget til Bestridelse af sine forøgede Udgifter skulde mene det paakrævet at søge om et bestemt aarligt Statstilskud.

Jeg skal endvidere tillade mig at henlede Opmærksomheden paa de i Rigsdagen faldne Udtalelser, saavel af Justitsministeren som af adskillige Folketingsmænd, vedrørende vor nu reviderede Lagtingslov. I Henhold til disse Udtalelser vil man se, at der var almindelig Stemning for, ja, at der endog blev udtalt udtrykkeligt Ønske om, at Lagtingsloven toges under fornyet Overvejelse i Lagtinget snarest muligt.

Endelig skal bemærkes, at Justitsministeren i sin Tale ved Lagtingslovens 2den Behandling i Folketinget har bebudet, at han, efter at den omarbejdede Lagtingslov var blevet ophøjet til Lov, agtede at foranledige, at Lagtinget blev opløst.

Under Hensyn til foranstaaende tillader jeg mig at henstille til det høje Ting, om det ikke allerede nu maa anse det for formaalstjenligt at tage de forannævnte for Landets Velfærd saa betydelige Spørgsmaal under Overvejelse.

For den Befolkning, som Lagtinget repræsenterer, vil det have stor Betydning at komme til Kundskab om det nuværende Lagtings Stilling til den tiltænkte Omændring i vor finansielle Politik og til den Indflydelse, Lagtingsmændene mener, at Tinget bør have paa Landets Lovgivning.

p. t. Thorshavn den 12. Maj 1906.

Ærbødigst

J. Patursson.

*) Af Tillæg til Lagtingstidende for 1906.

41.

Skrivelse af 1. Juni 1906 fra Justitsministeriet til Lagtinget*).

Ved Lagtingets Aabning [den 30. Juli 1906] fremlagdes følgende Skrivelse fra Justitsministeriet:

Justitsministeriet.

København, den 1. Juni 1906.

Ved Skrivelse af 20. f. M. har Amtmanden over Færøerne meddelt Ministeriet, at Folketingsmand J. Patursson har til Lagtingets nys afsluttede overordentlige Samling indbragt en Meddelelse fra Regeringen om, at denne er sindet at virke hen til, at der overlades Lagtinget Raadighed over de direkte og indirekte Skatter paa Færøerne, imod at Tinget selv afholder Udgifterne ved de færøske Telefon-, Vej- og Havneanlæg.

Amtmanden har tillige meddelt, at Lagtinget vilde sætte Pris paa, at Regeringen forinden de forestaaende Lagtingsvalg vilde lade Vælgerne gennem en offentlig Udtalelse tilflyde en Tilkendegivelse om de Spørgsmaal, som ved Opløsningen særligt forelægges dem.

I denne Anledning skal Justitsministeriet herved meddele Lagtinget, at Folketingsmand J. Patursson har været bemyndiget til at give Lagtinget den foran nævnte Meddelelse.

Regeringen er nemlig rede til, hvis der igennem Forhandlingerne herom paa det forestaaende Lagting viser sig at herske et vidt udbredt Ønske derom paa Færøerne, at søge gennemført en Ordning, hvorved paa den ene Side Færøernes Telefon-, Vej- og Havneanlæg bliver amtskommunale Anliggender, og paa den anden Side de nuværende direkte og indirekte Skatter paa Færøerne gaar over til at blive amtskommunale Indtægter, og det overlades Lagtinget under Justitsministeriets Sanktion at fastsætte saadanne andre amtskommunale Skatter og Afgifter, som maatte findes fornødne til Gennemførelse af de nævnte og andre amtskommunale Formaal.

I disse Henseender forventer Ministeriet nærmere Forslag fra Lagtinget.

Det er som en Forberedelse til Forhandlingerne om disse vigtige Spørgsmaal, at Lagtinget er blevet opløst, idet Regeringen har forment — særlig efter at nye Valgbestemmelser vedkommende Lagtinget ere traadte i Kraft —, at det vilde være rigtigst at give alle Lagtingsvælgerne Lejlighed til at give deres Anskuelser til Kende.

Foruden Forslag i ovennævnte Henseende vil Ministeriet ønske fornyede Udtalelser af Lagtinget angaaende Tiendesagen og Ædruelighedssagen.

Alberti.

Rentzmann.

Til Færøernes Lagting.

*) Af Lagtingstidende for 1906.

42.

Program for Sambandspartiet i Færøernes Lagting.

(Vedtaget den 23. September 1916).

Partiet har følgende Program, hvorom dets Medlemmer samler sig:

1) Partiets Hovedformaal er at virke for en frisindet Udvikling af det færøske Folk med særligt Henblik paa Bevarelsen af de nuværende statsretlige Forhold.
2) Partiet erkender Nødvendigheden af, at der ved Tingets Arbejde haves Sparsommelighed for Øje, for at det færøske Folk ikke skal komme ind i saadanne usikre økonomiske Forhold, som er til Hinder for solid Fremgang.
3) Partiet vil ud fra de i Punkt 1) og 2) angivne Grundsætninger støtte Arbejdet for Udviklingen af færøsk Aandsliv, saavel gennem Skolevæsenets Forbedring som paa anden hensigtsmæssig Maade. Man vil støtte Arbejdet for det færøske Sprogs Røgt og gode Udvikling, samtidig med at man fortsætter Arbejdet for Folkets Dygtiggørelse i dansk Sprog.
4) Partiet vil ud fra de samme Grundsætninger, støtte Arbejdet for Udviklingen af færøske Næringsveje saavel til Lands som til Vands.

43.

Selvstyrepartiets Program

(Offentliggjort den 1. April 1909).

Partiets Program gaar ud paa:

At arbejde for at skaffe Lagtinget saa stor Indflydelse og saa meget Selvstyre, som man kan opnaa i god Forstaaelse med Regering og Rigsdag.

At bevare de særlige færøske Landsrettigheder.

At holde paa den nuværende Ordning, i Følge hvilken de færøske Sager særlig sorterer under een Minister.

Ad lempelig Vej at skaffe Lagtinget større Indtægter.

At skaffe det færøske Sprog lige Ret med det danske i alle færøske Anliggender.

At fremme Skolevæsenets Forbedring med færøsk Sprog som første Grundlag.

At ingen Lov bør gøres gældende for Færøerne, forinden den i sin Helhed er vedtaget af Lagtinget.

44.

Skrivelse af 13. September 1913 fra Sysselmand Effersøe til Lagtinget.

Thorshavn, den 13. September 1913.

Til Færøernes Lagting.

Undertegnede Medlem af Lagtinget tillader sig herved at fremsætte nogle Udtalelser samt et Forslag til Tinget angaaende et Forhold, som formentlig har stor Betydning med Hensyn til Tingets hele Virksomhed.

Lagtingsloven forudsætter en normal Varighed for de aarlige Samlinger af 4 Uger, men efterhaanden har det vist sig umuligt at tilendebringe disse i saa kort Tid. Det ses bl. a. af de trykte Lagtingsberetninger, i hvor høj Grad Tingets Arbejde er blevet forøget i de sidste 35 Aar og navnlig i de senere Aar. Lagtinget skal jo ikke blot behandle de almindelige amtskommunale Sager, men tillige afgive Betænkninger over Lovudkast og andre Sager af indgribende Betydning m. m. Særlig efter at Amtskommunen har udvidet sin Virksomhed ved at overtage Anlæg og Drift af Øernes Telefoner og af Tuberkulosesygehuset ved Thorshavn, er Arbejdet blevet meget forøget. Man har som Følge heraf set sig nødsaget til at forlænge Tingsamlingerne til 6 à 8 Uger. Af forskellige Grunde er det formentlig meget vigtigt, at Samlingerne ikke overstiger 6 Uger, naar ikke ganske særlige Forhold gør en Forlængelse, der dog ikke gerne skulde strække sig over mere end en Uges Tid, aldeles nødvendig.

Lagtingets Arbejdstid er følgelig meget begrænset. I Løbet af 6—7 Uger skal Tinget behandle en Mængde Sager, der for største Delen er ret omfattende og betydningsfulde. Hvis Tingets Virksomhed skal bære god Frugt, er det derfor nødvendigt, at Tinget ordner sin Virksomhed paa hensigtsmæssig Maade, at det samler sin Arbejdskraft om det, der er nødvendigt og frugtbringende. Hvis Tingets Virksomhed derimod spredes ud over unødvendig mange Felter, og der under Diskussionen inddrages baade den Mangfoldighed af mere eller mindre vigtige offentlige Spørgsmaal, som meget vel kan diskuteres andetsteds, f. Eks. i Pressen eller paa Vælgermøder, og Spørgsmaal, der slet ikke vedrører Lagtinget, eller hvis Indbringen for Tinget er uberettiget eller kun er skikket til at sinke Tingets Tid og forstyrre Medlemmernes Arbejde paa de egentlige og vigtige Tingsager, maa dette faa højst skadelige Følger.

Lagtingets Arbejde har i indeværende Samling imidlertid været saa stærkt forstyrret og hæmmet som Følge af et enkelt Medlems Optræden, at der formentlig er Anledning til nærmere at overveje Spørgsmaalet om, hvad der i den Anledning bør foretages. Bemeldte Medlem, Hr. Johannes Patursson, har særlig anvendt sine Kræfter paa uberettigede Angreb dels imod Tingets Formand og dels imod Øernes Folketingsmand.

Det vil føre for vidt at komme ind paa en Omtale af, hvad han i saa Henseende har fremført mundtlig. Jeg skal kun kort omtale, hvad der foreligger skriftlig, og væsentlig kun med Hensyn til Angrebene paa Tingets Formand, men dette er ogsaa tilstrækkeligt til at belyse det paagældende Medlems Optræden.

Et Sammenstød imellem Lagtingets Formand, Amtmanden, og Hr. Johannes Patursson i Tingets Møde den 16. f. M., hvorved sidstnævnte ganske uberettiget fandt sig forurettet af Formanden, gav Anledning til de senere gentagne Angreb paa Formanden fra Hr. J. Paturssons Side.

Angrebene begyndte med, at Hr. J. Patursson i Tingets Møde den 22. August beskyldte Formanden for Partiskhed, og da hele Lagtinget (bortset fra Hr. J. Patursson) i et Møde den 26. s. M. havde taget udtrykkelig Afstand fra denne grove Beskyldning, fortsatte han i følgende Møder sin Fremgangsmaade.

Den 28. s. M. begærede han tilført Tingets Forhandlingsprotokol en Protest mod Gyldigheden af den foran berørte af Tinget den 26. s. M. tagne Beslutning. Denne Beslutning toges i et „hemmeligt" Møde (Forretningsordenens § 32), og der herskede fuld Enighed indenfor Tinget angaaende Forhandlingsmaaden. Heller ikke Hr. J. Patursson, som var til Stede, ytrede nogen Utilfredshed med, at Mødet ikke var offentligt. Uden nogen som helst Paavisning blev Protesten desuagtet fremsat den 28. s. M., alene med en Henvisning til, at Mødet den 26. skulde være „besluttet og ansat i Strid med Forretningsordenen for Færøernes Lagting af 1. Januar 1906 § 32".

Den 29. s. M. krævede Hr. J. Patursson tilført Tingets Forhandlingsprotokol en Paatale af, at Tingets Formand i Strid med Forretningsordenens § 5 skulde have undladt at fremlægge en til Tinget indkommen Sag. Der var imidlertid slet ikke begaaet nogen Fejl, idet det paagældende Dokument var stilet baade til Skoledirektionen og til Lagtinget og først havde været hos Skoledirektionen, som modtog det den 19. f. M., og da Dokumentet derefter, saasnart det indkom til Lagtinget, blev anmeldt og fremlagt i et Møde af Formanden den 29. s. M., var alt fornødent iagttaget.

Samme Dag (den 29. f. M.) krævede Hr. J. Patursson tilført Tingets Forhandlingsprotokol endnu et Aktstykke, indeholdende en Underretning til Tinget om, at han agtede at forelægge for nuværende Justitsminister Zahle og forhenværende Trafikminister Th. Larsen visse Sigtelser, som skulde være fremkomne i Lagtinget den 22. s. M. imod ham, m. m.

Sammenhængen hermed var følgende:

I Tingets Møde sidstnævnte Dag havde Hr. J. Patursson erkendt, at han, efter Afslutningen af Tingets overordentlige Samling i sidste Vinter, havde skrevet til de to nævnte Mænd for at modarbejde en Beslutning, som Tinget havde taget i Samlingen med Hensyn til Sagen om Anlæg af Havne m. m. — En saadan for Tingets øvrige Medlemmer skjult Henvendelse var selvfølgelig utilbørlig. Lagtingets Forretningsorden § 15, 2det Stykke, indeholder den fornødne Anvisning paa, hvorledes Mindretal i Tinget kan fremføre deres fra Flertallets afvigende Anskuelser, nemlig paa en aabenlys Maade, ligesom Lagtingets (Flertallets) Indstillinger jo altid fremtræder aabenlyst. Selvfølgelig blev Hr. J. Patursson Handlemaade dadlet af forskellige Medlemmer. Skønt der var al Anledning for ham til at røre saa lidt ved den Sag som muligt, da den ikke stillede ham i noget fordelagtigt Lys, sinkede han Tingets Tid med en vidtløftig Debat den 22. f. M. og føjede hertil sit Krav den 29. s. M. om den førnævnte Protokoltilførsel. Hvor ringe Tilslutning hans Krav om at faa sit Aktstykke tilført Protokollen fandt i Tinget, vil fremgaa deraf, at kun 1 Medlem (han selv) stemte derfor. — For øvrigt skal bemærkes, at det paagældende Aktstykke, der blev fremlagt i Tinget og taget til Efterretning, indeholder en urigtig Fremstilling af, hvad der var blevet sagt af hans Modstandere i Tinget den 22. f. M.

Den 30. f. M. mødte Hr. Johannes Patursson paa ny med et skriftligt Krav om en Protokoltilførsel, der fik samme Skæbne som den foregaaende. Han stod ganske ene. Det paagældende Aktstykke maa opfattes som en Klage over Tingets Formand, en Klage, som var ganske uberettiget. Dette vil ses af nedenanførte:

I Tingets Møde den 18. f. M. var følgende blevet oplyst:

Hr. Johannes Patursson havde bortlejet et Lokale i Kirkebø til Brug for Sognets Skole. En Dag i Sommer standsede han pludselig og uden nogen Opsigelse ved sit Forbud Brugen af det paagældende Lokale til Skolestue. Som Grund angav

han, at Skolen undlod at undervise i et bestemt Fag, som han mente, at den burde undervise i. Bortset fra, at dette selvfølgelig ikke berettigede ham til at unddrage Skolen Brugen af den udlejede Skolestue, var hans Optræden helt grundløs, da det paagældende Fag ikke fandtes paa den approberede Skoleplan, og da han længe havde været bekendt hermed. Det var ikke noget, som kom til hans Kundskab den paagældende Dag. Han havde længe været vidende derom, men benyttede det kun som et Paaskud til at vise Skolen Døren og til at kaste et formentlig berettiget Skær over hans egenmægtige og ulovlige Handling. Ved sin Handling foranledigede han, at Undervisningen i Bygden blev helt standset indtil videre, fordi der ikke var noget andet Lokale at faa. Lagtingets Formand, der har den samme Ret og Pligt til at tage Del i Diskussionen som Tingets øvrige Medlemmer, betegnede i det omhandlede Tingmøde Hr. J. Paturssons Fremgangsmaade paa en fuldstændig rigtig Maade.

Den 8. d. M. fremkom Hr. Johannes Patursson atter til Tinget med et Dokument, rettet imod Formanden — denne Gang i Form af en Forespørgsel — og for øvrigt vedrørende den samme Sag, som omhandledes i hans den 30. f. M. fremsatte Dokument. Heller ikke dette hans Foretagende vandt Billigelse i Tinget, idet der kun afgaves 3 Stemmer for overhovedet at tage Sagen under Behandling i Aar, saaledes som Hr. J. Patursson krævede.

Samme Dag fremlagde Hr. Johannes Patursson et Andragende til Tinget om at afgøre, hvorvidt en i forrige Aars Samling af Tinget foretagen Behandling af en Sag har været i Overensstemmelse med Forretningsordenen. Den paagældende Sag angik Ordningen af Medicinalhandelen paa Færøerne (Apotekervæsenet), (Lagtingstidende 1912, Side 16—21 og Bilag 7), og Hr. J. Paturssons Mening er tydeligvis den — hvad han ogsaa har udtalt mundtlig —, at Tingets Formand ved den omhandlede Lejlighed har tilsidesat Forretningsordenen.

Saadant var imidlertid ikke Tilfældet. Der forelaa samtidig dels et Lovforslag, som var affattet af et Udvalg, og dels et Forslag til Beslutning fra Formanden, hvilket sidste gik ud paa, at Lovforslaget, hvis det blev vedtaget, skulde indsendes til Regeringen med en Udtalelse om, at Tinget, hvis Regeringen ikke vilde fremme det af Tinget vedtagne Lovforslag, anbefalede, at et andet af Regeringen i Lagtinget forelagt Lovforslag blev fremmet. Paa det Tidspunkt, da Afstemningen foregik over Udvalgets Lovforslag, vidste Tingets Medlemmer, at Sagen ikke vilde være endelig afgjort og vedtagen med en eventuel Vedtagelse af Lovforslaget, men eventuelt først, naar der havde været afstemt om Forslaget til Beslutning.

For øvrigt blev der ikke i Fjor ytret nogen Utilfredshed med Behandlingsmaaden af den nævnte Sag.

Lagtinget vilde imidlertid heller ikke imødekomme Hr. J. Paturssons Krav om en Forhandling i Aar angaaende denne Sag. Kun 3 Medlemmer stemte herfor.

Atter i Dag har Hr. J. Patursson fortsat sine Angreb med et fornyet Krav om en Protokoltilførsel, som jeg imidlertid paa Grund af den knappe Tid ikke skal omtale.

Disse idelige Angreb paa Lagtingets Formand er vel grundløse, men dog skikkede til at gøre Skade. Allerede i Aar har de paagældende Sager medført nogen Forstyrrelse, og da de skal behandles næste Aar, vil de da efter al Sandsynlighed give Anledning til betydelig Tidsspilde og yderligere Forstyrrelser, uden at der kan komme noget nyttigt ud deraf.

Det maa derhos erindres, at Tingets Formand, hvis Virksomhed som saadan og som Tingets Stedfortræder imellem Samlingerne er almindelig anerkendt, har Grund til at føle sig brøstholden, hvis der ikke fra Medlemmernes Side gøres, hvad der er muligt for at standse den af J. Patursson iværksatte Fremgangsmaade.

Der kunde ogsaa være Anledning til at dvæle ved forskelligt andet, der i indeværende Samling er fremkommet fra Hr. J. Paturssons Side eller med ham som egentligt Ophav i rent agitatorisk Øjemed til Skade for Tingets Arbejdsfred, men Tiden tillader det ikke.

Det forudsættes, at nærværende ikke kan komme til Behandling allerede i indeværende Tingsamling, men det har dog formentlig Betydning, at det fremkommer allerede nu. Denne Sag vil da kunne forhandles næste Aar i Forbindelse med de af Hr. J. Patursson fremførte, ovenfor ommeldte Sager, der er blevet udsat til næste Aar.

Det er meget muligt, at der ikke kan tages nogen positiv Forholdsregel til Skring af Tingets Arbejdsfred, men selv om dette ikke lader sig gøre, vil en Behand-

ling af denne Sag dog ved at foranledige en omfattende Belysning af det paapegede Forhold kunne gøre Gavn.

Det foreslaas, at Tinget underkaster det omhandlede Spørgsmaal en grundig Overvejelse.

Naar jeg har fremført denne Skrivelse alene, hidrører det fra, at Tiden nu paa Slutningen af Lagtingssamlingen har været for knap til at forhandle med andre Medlemmer om Ordlyden af nærværende Henvendelse. Jeg har ogsaa anset det for Hovedsagen, at det, der skulde siges, blev sagt, og betragtet det for mindre væsentligt udtrykkelig at faa de manges Tilslutning hertil.

Oliver Effersøe.

45.

Justitsministeriet.

København, den 9. August 1915.

Justitsministeriet skal herved anmode Amtet om at indhente en Udtalelse fra Lagtinget i dettes indeværende Samling med Hensyn til Spørgsmaalet om Bortfald af den Stilling, der nu ved Lov af 15. April 1854 om Færøernes Lagting §§ 1 og 10 er tillagt Amtmanden og Provsten som selvskrevne, stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget, og derefter snarest indsende denne Udtalelse hertil, ledsaget af de Bemærkninger, hvortil De finder Anledning.

Zahle.

Lundbye.

Amtmanden over Færøerne.

46.

Færø Amt.

Thorshavn, den 25. August 1915.

I Skrivelse af 9. ds. (F. XII. Brev Nr. 444) har Justitsministeriet anmodet Amtet om at indhente en Udtalelse fra Lagtinget i dettes indeværende Samling med Hensyn til Spørgsmaalet om Bortfald af den Stilling, der nu ved Lov om Færøernes Lagting af 15. April 1854 §§ 1 og 10 er tillagt Amtmanden og Provsten som selvskrevne, stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget, og derefter snarest indsende denne Udtalelse til Ministeriet, ledsaget af de Bemærkninger, hvortil Amtet finder Anledning.

I denne Anledning undlader jeg ikke at gøre opmærksom paa, at Skrivelsen har vakt stor Opmærksomhed i de 2 herværende Partier, og at den rimeligvis vil blive benyttet i partipolitisk Øjemed af det ene Parti, medens det andet Parti synes at staa temmelig uforstaaende overfor Forespørgselen, eftersom der allerede i Lagtinget behandles en Sag vedrørende de Ændringer, som Lagtinget ønsker i Lagtingsloven. Eksemplarer af det fremlagte Forslag og en Henvendelse til Lagtinget vedlægges.

Det forekommer mig derfor at være heldigt, om Ministeriet vil oplyse mig om Grunden til Skrivelsens Fremkomst paa nuværende Tidspunkt, specielt om der er udgaaet en lignende Skrivelse til samtlige Amtmænd med Hensyn til deres fremtidige Stilling i Amtsraadene, idet det tilføjes, at Oplysning herom vil være af Interesse saavel for Lagtinget som for mig selv.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

47.

Justitsministeriet.

København, den 24. September 1915.

I Anledning af Amtets Skrivelse af 25. f. M. — 1915, Nr. 722 — skal man meddele, at Amtet bør forelægge Lagtinget Justitsministeriets Skrivelse af 9. s. M. angaaende Spørgsmaalet om Bortfald af den Stilling der nu ved Lov om Færøernes Lagting af 15. April 1854 §§ 1 og 10 er tillagt Amtmanden og Provsten som selvskrevne, stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget, men at der intet haves at erindre imod, at de Drøftelser, som Ministeriets nævnte Skrivelse maatte give Anledning til, sker sammen med Behandlingen af de Lagtinget alt foreliggende Forslag om Ændringer i Lagtingsloven. Man skal derhos i Fortrolighed meddele, at det er under Overvejelse at søge de nugældende Regler om Valg til Amtsraadene i det øvrige Kongerige ændret, i hvilken Forbindelse man dog ikke skal undlade at henlede Opmærksomheden paa, at der er tillagt Lagtinget Funktioner med Hensyn til Lovgivningsvirksomhed, som ikke er tillagt Amtsraadene, hvis Stilling derfor ikke kan sidestilles med Lagtinget.

(Underskrift).

48.

Oversættelse foretaget af Docent, Dr. phil. J. Jakobsen.

Til Lagtinget.

Vi underskrevne Lagtingsmænd henvender os herved til det højtærede Lagting for Færøerne og beder Tinget om at optage til Overvejelse Spørgsmaalet om at faa vor nugældende Lagtingslov af 15. April 1854 optaget til Behandling, forandret og paa ny vedtaget som „Lov om Færøernes Lagting og Landsstyre". Efter denne Lov skal Lagtinget være en Samling af udelukkende folkevalgte Mænd og lovgivende i alle Forhold, som vedrører Færøerne særskilt.

Det være os tilladt med faa Ord at sige vor Mening om den Sag, som vi herved ønsker at fremme:

I.

Nu efter at „Danmarks Riges Grundlov" er ændret til at være en af de mest frisindede Forfatninger i Verden og saa at sige enstemmig vedtaget paa Rigsdagen, er det mere urimeligt end før, at vi i Færøernes Lagting ere saaledes stillede, at vi ikke har Tilladelse til at vælge vor egen Tingformand, men maa nøjes med en kongelig Embedsmand til at røgte dette Hverv.

Det er os fuldkommen klart, hvilke indgribende Forandringer i Færøernes Landsstyre det vil føre med sig, at Amtmanden gaar fra som Formand i Færøernes Lagting; thi ikke er Sagens Ordning fuldført, førend han ogsaa er skilt af med det Hverv, som bestaar i at ekspedere Lagtingets Vedtagelser til Rigsregeringen. Men det drejer sig ikke blot om at faa Amtmanden skilt af med dette Hverv; her maa sættes Mand i Mands Sted. Og da det Hverv, som Amtmanden hidtil har haft i Hænde som Lagtingets Formand, ikke tykkes os at kunne gives nogen Mand i Hænde, som sidder i noget andet Embede, uden at det bliver saaledes, at de samme Fejl, som vi ved at lægge denne Sag frem for Tinget prøver at slippe fri for, igen kommer til at følge vort Landsstyre, ved vi ikke rettere Vej at gaa end at bede Kongen om at udnævne en Ombudsmand („umboðsmann") særlig for Færøerne. Det tykkes os bekvemmest, at denne Ombudsmand har Sæde i Færøernes Lagting og Tilladelse til at tage til Orde der under de samme Vilkaar som andre Tingmænd. Han skal dog ikke have Stemmeret, uden saa er, at han er folkevalgt Tingmand.

II.

Som det er alle bekendt, har nu Kvinder lige saa vel som Mænd i Danmark efter denne nylig vedtagne Grundlov faaet Ret til at vælge og blive valgt til Rigsdagen; det tykkes os derfor saa urimeligt, at Færøernes Kvinder ikke skal have Valgret til Lagtinget, og det saa meget mere, som dette fører det Misforhold med sig, at de blot har Valgret til det ene af Rigsdagens Ting (Folketinget), eftersom Færøernes Lagting, som kun vælges af Mænd, vælger Landstingsmanden for Færøerne. Der er derfor stor Trang til, at „Lov om Forandring i Lov om Færøernes Lagting" bliver ændret i den Retning, at ogsaa Kvinder faar Ret til at vælge og blive valgt til Lagtinget; men fordi de Kvinder, som bor fjernere fra Valgstederne, ikke

har den samme Nytte af Valgretten som de Kvinder, der bor nærmere, bør Valgstedernes Antal forøges; og da andre Smaaændringer ogsaa synes os nødvendige, beder vi Lagtinget sørge for, at Loven i sin Helhed bliver optaget til Behandling, ændret i førnævnte Retning og skilt baade fra Lagtingsloven og Loven om Folketingsvalgene paa Færøerne og vedtaget som en Lov for sig under Navnet „Lov om Lagtingsvalgene paa Færøerne".

III.

Det er let at se, at et Forslag til „Lov om Færøernes Lagting og Landsstyre" i en saadan Udstrækning, som vi her har tilsigtet, ogsaa kræver, at andre indgribende Love og Regler maa tilvejebringes, som f. Eks.:

1) Forslag til Regler for, hvilke Forhold den førnævnte Ombudsmand skal have med at gøre.
2) Forslag til Lov om Oprettelse af et Overkommunalraad for alle Færøerne, som bør faa til Behandling mange af de Sager, som nu sinker Lagtinget i dets Lovgivningsarbejde.
3) Forslag til Lov om Skatter og Afgifter, hvori det fastsættes, hvilke Skatter og Afgifter den Pengekasse skal have i Indtægt, som Lagtinget skal raade over.

Idet vi mener, at denne Sag kræver at behandles med nøje Omtanke, tilbørlig Behændighed og med sikker og grundig Lovkundskab, førend den endelig kan blive vedtaget, beder vi herved det højtærede Lagting om, at det vil vælge et Udvalg eller en Kommission („nævnd"), hvis Opgave det skal være at tilvejebringe Forslag til disse nævnte Love.

Thorshavn, Olaidag 1915.

R. Rasmussen. **S. P. úr Konoy.** **Th. Egholm.**

M. A. Winther. **J. Patursson.** **J. M. Hentze.**

49.

Færø Amt.

Thorshavn, den 11. Oktober 1915.

Under Henvisning til Justitsministeriets Skrivelse af 9. August d. A. (F. J. XII, Brev Nr. 444), hvorved Amtet anmodes om at indhente en Udtalelse fra Lagtinget i dettes nu afsluttede Samling med Hensyn til Spørgsmaalet om Bortfald af den Stilling, der ifølge Lov om Færøernes Lagting af 15. April 1854 §§ 1 og 10 er tillagt Amtmanden og Provsten som selvskrevne, stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget, skal man tillade sig at anføre følgende:

A. Henvendelser til Lagtinget:

Ifølge § 4 i Lov Nr. 77 af 3. April 1906 om Forandringer i Lov om Færøernes Lagting af 15. April 1854 forholdes der ved Lagtingsvalg med Hensyn til Valgdistrikter, Valgsteder, Valgnævn og Valglister efter Lov om Folketingsvalg paa Færøerne af 2. Marts 1903 §§ 9—21. Endvidere finder den anførte Lovs §§ 38—41 Anvendelse med Hensyn til Lagtingsvalg. Ved det af Amtet i Henhold til Justitsministeriets Skrivelse af 4. Juni d. A. (F. J. XII 733) udarbejdede Forslag til en ny Lov om Folketingsvalg paa Færøerne ændredes de paagældende Regler i Loven af 2. Marts 1903 under Hensyntagen til Grundloven af 5. Juni d. A. og Valgloven af 10. Maj d. A. meget betydeligt, idet der indførtes langt flere Valgdistrikter, Valgsteder og Valgnævn, og Valglisterne kom til at omfatte en Mængde Personer, der efter Loven af 3. April 1906 § 3 ikke havde Valgret til Lagtinget. Efter Forslaget i den af Lagtinget vedtagne Skikkelse affattes Valglisterne endvidere paa et andet Tidspunkt end tidligere. Det blev derfor nødvendigt, samtidig med at Folketingsvalgloven ændredes saa indgaaende, tillige at ændre Reglerne om Valg til Lagtinget, saafremt man ikke vilde anvende de i Loven af 2. Marts 1903 indeholdte Regler om Valgdistrikter, Valgsteder og Valgnævn ved Lagtingsvalg, ogsaa efter at Loven selv var bortfaldet. Det syntes derhos naturligt, at man samtidig udvidede Valgretten til Kvinder og Tyende, da man derved opnaaede at kunne benytte Folketingsvalglisterne uforandret, og da de nævnte Befolkningsklasser allerede havde Valgret til de kommunale Raad. I Henhold til disse Betragtninger udarbejdede Amtet det vedlagte *Forslag til Lov om Forandringer i Lov om Færøernes Lagting af 15. April 1854, saaledes som denne er ændret ved Lov Nr. 77 af 3. April 1906*, jfr. de til Lovforslaget føjede Motiver. 1) Fra Amtet.

Under Udarbejdelsen af det fornævnte Forslag havde Amtet under Overvejelse, hvorvidt der ved samme Lejlighed burde foretages andre Forandringer i Lagtingsloven end de ovenfor berørte, ved Ændringer i Grundloven og Folketingsvalgloven foraarsagede. Blandt andet paatænkte man eventuelt at indhente Lagtingets Udtalelse med Hensyn til Ønskeligheden af, at Færøerne ogsaa ved Lagtingsvalgene kom til at udgøre en enkelt Valgkreds. Man undlod imidlertid i det fornævnte Forslag til Ændring af Lagtingsloven at optage andet end det, der var en naturlig Følge af de i Grundloven og Folketingsvalgloven foretagne Ændringer, idet man ikke i en Sag som den foreliggende ansaa Amtet for berettiget til at gøre dette paa egen Haand, men ansaa det for det rigtigste, at Initiativet til eventuelle yderligere Ændringer i Lagtingsloven tages enten fra Regeringen selv eller fra Lagtinget, i hvilken Henseende man dog skal tillade sig at udtale, at det ved Spørgsmaal om mere indgribende Ændringer efter Amtets Formening vilde være heldigt, om

Ministeriet i Forvejen indhentede Erklæring fra Amtet om Sagens eventuelle Forelæggelse for Lagtinget.

Det af Amtet saaledes udarbejdede Forslag forelagdes Lagtinget til Betænkning ved Lagtingets Sammentræden den 29. Juli d. A.

2) Fra 6 Lagtingsmænd.

Dagen efter og uafhængigt af det af Amtet udarbejdede Forslag forelagde 6 af Lagtingets Medlemmer den vedlagte Skrivelse af 29. Juli d. A., hvori Tinget anmodes om at optage til Overvejelse Spørgsmaalet om en Række vidtgaaende Ændringer i de nugældende Lovregler.

I Slutningen af de 6 Lagtingsmænds Skrivelse anmodedes Lagtinget om at vælge et Udvalg eller en Kommission (det i den færøske Tekst benyttede Udtryk »nævnd« har ikke nogen bestemt fastslaaet teknisk Betydning) til at fremsætte Forslag til de paagældende Love. I Overensstemmelse hermed indeholder Skrivelsen selv ikke noget nærmere udarbejdet Forslag, hverken til Ændring i Lagtingsloven eller til Ændring i andre Lovregler, men er holdt i mere almindelige Udtryk. Skrivelsen er desuden selv bortset derfra ret uklart affattet, og paa et enkelt Hovedpunkt er der uden nærmere Forklaring benyttet et Ord (»Ombudsmand«, Færøsk »umboðsmann«), der hverken paa Dansk eller Færøsk har nogen fastslaaet Betydning. I Hovedtrækkene maa dog Skrivelsen siges at gaa ud paa følgende:

I Stedet for de nugældende Regler i Lagtingsloven af 15. April 1854 med senere foretagne Ændringer, der dels indeholder Regler om Lagtingets Sammensætning og om Medlemmernes Valg, dels om Lagtingets Myndighedsområde som raadgivende, som tilsynsførende med de færøske Kommuner og som disponerende over visse til Lagtingets Bestyrelse henlagte offentlige Kasser m. m., jfr. nærmere Lov af 15. April 1854 §§ 11 og 12, foreslaas der at søge vedtaget to forskellige Love, nemlig dels en »Lov om Færøernes Lagting og Landsstyre«, dels en »Lov om Lagtingsvalgene paa Færøerne«. I den sidstnævnte Lov foreslaas der, i Lighed med det af Lagtinget vedtagne Forslag, at give Kvinder Valgret og at forøge Valgstedernes Antal. Valgret til Tyende omtales ikke særligt, men Spørgsmaalet herom er ogsaa af ganske underordnet Betydning her paa Færøerne. — Tyngdepunktet i Skrivelsen ligger imidlertid i det om »Lov om Færøernes Lagting og Landsstyre« anførte. Herefter skal Lagtinget være lovgivende i alle Forhold, som vedrører Færøerne særskilt (jfr. Indledningen), og der skal oprettes en særlig færøsk Landskasse, der i Indtægt skal have saadanne Skatter og Afgifter, der ved Lov maatte blive henlagt til den (jfr. Punkt III 3). Den paagældende Lov maa antages at ville komme til at henhøre til de Omraader, der, saafremt Lagtinget bliver lovgivende i alle særlige Forhold, vil kunne ændres af Lagtinget, uafhængigt af Rigsdagen. Bestemmelsen om Lovgivningsmyndighed for Lagtinget, hvilket i øvrigt selvfølgelig ikke vil kunne gennemføres uden ved en Ændring i den nylig vedtagne Grundlov, gør det nødvendigt, at der ved Lov nærmere fastsættes, hvilke Anliggender der er særlig færøske, den danske Rigsdag uvedkommende Anliggender. Skrivelsen indeholder ikke nogen nærmere Antydning heraf, men anfører under Punkt III 1, at der skal gives Regler for, hvilke Forhold den færøske »Ombudsmand« skal have med at gøre. Ifølge Punkt I. skal der nemlig af Kongen udnævnes en »Ombudsmand«, særlig for Færøerne. Ombudsmanden maa ikke sidde i noget andet Embede, han skal have Sæde i Lagtinget og Tilladelse til at tage til Orde der under de samme Vilkaar som andre Tingmænd, Stemmeret udøves kun, saafremt han tillige er folkevalgt Lagtingsmand. Ombudsmandens Hverv skal blandt andet være »at ekspedere Lagtingets Vedtagelser til Rigsregeringen«. I øvrigt er det efter Skrivelsen uklart, hvorledes hans Stilling skal være, saaledes angives det ikke, om han i Tiden mellem Lagtingssamlingerne skal være bosiddende i København eller paa Færøerne. *Da* Mindretallets Ordfører under Forhandlingerne i Lagtinget oplyste, at Meningen var, at Ombudsmanden skulde lønnes af den særlige færøske Kasse, og navnlig da Bestemmelsen om, at han ikke maa beklæde noget andet Embede under anden Forudsætning synes meningsløs, maa det antages, at de paagældende Lagtingsmænd har haft for Øje en Ordning, hvorefter Ombudsmanden kunde afløses af en anden, naar der opstod væsentlig Uoverensstemmelse mellem ham og Lagtingets Flertal, altsaa en Slags »Lagtingsparlamentarisme«. — Endelig fremsættes der i Skrivelsen Ønske om, at Amtmanden og Provsten fratræder som faste Medlemmer af Tinget, at Lagtinget selv skal vælge sin Formand, og at der oprettes et særligt Overkommunalraad

(Amtsraad) for Færøerne, saaledes at Lagtinget faar mere Tid til at beskæftige sig med Lovgivningsarbejde.

Som det af det foranførte vil fremgaa, er de i de 6 Lagtingsmænds Skrivelser fremsatte Forslag meget vidtgaaende, og deres Gennemførelse vilde betyde en indgribende Ændring i Færøernes hele statsretlige Stilling indenfor Riget. Dette er særlig Tilfældet med Forslaget om at gøre Lagtinget lovgivende med den dermed i Forbindelse staaende Udsondring af særlige færøske, Rigsdagens Lovgivningsmagt unddragne Anliggender, med Forslaget om Udnævnelsen af en »Ombudsmand» og med Indførelse af Skattebevillingsret for Lagtinget, eventuelt i Forbindelse med, at nogle af de Indtægter, der nu fra Færøerne indflyder i Statskassen, overføres til den særlige færøske Kasse. Som Følge heraf erklærede det ene af de i Lagtinget værende politiske Partier, Sambandspartiet, allerede ved Sagens første Behandling i Lagtinget, at det ikke vilde gaa med til at nedsætte en Kommission til Udarbejdelse af Forslag i den omhandlede Retning. Ordføreren for det andet Parti, Selvstyrepartiet, der bestaar af de 6 tidligere omhandlede Lagtingsmænd samt en 7de, der var fraværende paa den Tid, Skrivelsen af 29. Juli affattedes og indgaves, fremhævede, at Skrivelsen kun var tænkt som et Forhandlingsgrundlag, og at man var villig til at gaa med til Gennemførelsen af mindre vidtgaaende Ændringer som *Led*, eller, som det blev sagt, som et Skridt henimod den i Skrivelsen af 29. Juli skitserede Ordning.

Den ommeldte Skrivelse henvistes til Behandling i Udvalg sammen med det tidligere af Amtet udarbejdede Forslag.

3) Fra Justitsministeriet.

Efter at de to fornævnte Sager en Tid havde været behandlede i det ommeldte Udvalg, modtog Amtet den 20. August Ministeriets fornævnte Skrivelse af 9. s. M. om Amtmandens og Provstens Stilling som faste Lagtingsmedlemmer og tilskrev samme Dato Lagtinget og udbad sig den i Ministeriets Skrivelse begærede Udtalelse. — Denne Forespørgsel blev den 21. s. M. henvist til samme Udvalg.

B. Lagtingsudvalgets Stilling og Forslag.

Det af Lagtinget nedsatte Udvalg delte sig i et Flertal paa 5 Medlemmer og et Mindretal paa 2 Medlemmer. Saavel Flertallet som Mindretallet fremkom med en udførlig Redegørelse for deres Standpunkt i den af Udvalget afgivne Betænkning, der vedlægges, og til hvilken man skal tillade sig at henvise.

a) Flertallet.

Flertallets Standpunkt gaar ud paa at tilraade at udvide Valgretten og Valgbarheden til alle Kvinder og Tyende samt at forøge Valgstedernes Antal. Flertallet udtaler endvidere, at man, saa snart som Omstændighederne tillader det, bør søge at iværksætte Lagtingets Omformning til en Repræsentation af udelukkende folkevalgte Medlemmer. Det betoner imidlertid stærkt de hermed forbundne praktiske Vanskeligheder. Disse viser sig navnlig derved, at Amtmanden ikke alene er Lagtingets Formand under Tingsamlingerne, men ogsaa fungerer som saadan i Tiden mellem Tingsamlingerne, i hvilket Tidsrum han optræder paa hele Lagtingets Vegne, jfr. Lagtingslovens § 13, sender de af Lagtinget vedtagne Sager til Ministeriet, modtager Skrivelser, rettede til Lagtinget, og udarbejder Lovforslag, indhenter Oplysninger i indkomne Sager til Brug for Lagtinget o. s. v. Flertallet mener, at Forholdet næppe vil kunne ordnes tilfredsstillende, uden at det nuværende Lagting deles i en raadgivende Forsamling til Behandling af de i Lagtingslovens § 11 ommeldte Sager og en kommunal Forsamling til Behandling af de i samme Lov § 12 nævnte Sager. Det anfører, at Amtskommunen vil faa betydelig større Udgifter til sin Administration, ikke blot til Lønninger, men ogsaa til Kontorlokaler, at der maa træffes Afgørelse af Spørgsmaalet om, hvor Lagtingets Formand skal være bosat mellem Samlingerne, og om den Fremgangsmaade, der skal følges med Hensyn til Sagernes Forberedelse til Lagtingssamlingen. Alle disse Spørgsmaal mener Flertallet bør nøje overvejes, forinden man skrider til at foretage nogen Ændring i Amtmandens Stilling som Formand for Lagtinget, og Flertallet har derfor ikke i den nu afsluttede Lagtingssamling set sig i Stand til at tage endelig Stilling til Sagen og udarbejde et Forslag til dens Afgørelse. I denne Forbindelse anfører Flertallet endvidere, at et saa stort Spørgsmaal som det omhandlede ikke bør gennemføres, forinden Kvinderne og Tyendet har faaet Lejlighed til at gøre sine Anskuelser gældende gennem et almindeligt Valg til Lagtinget. Endelig udtaler Flertallet, at det maaske

vilde være ønskeligt, at Lagtingsvalgkredsene blev noget større end hidtil. — Med Hensyn til den af de seks Lagtingsmænd indgivne Skrivelse af 29. Juli fremhæver Flertallet stærkt, at der herved tilsigtes at ændre Færøernes statsretlige Stilling i Riget, navnlig ved at overføre Rigsdagens Lovgivningsmyndighed vedrørende Øerne helt eller delvis til Lagtinget og ved at iværksætte et omfattende finansielt Opgør mellem Øerne og Staten. Flertallet er afgjort mod Ændringer i nogen af de nævnte Retninger og tilraader Lagtinget bestemt og klart at afvise enhver Forhandling om de to nævnte Hovedpunkter.

Udvalgsflertallets Forslag gik i Overensstemmelse hermed ud paa, at det af Amtet udarbejdede Forslag søgtes ophøjet til Lov, dog saaledes, at der samtidig foretages den Ændring i Lov af 3. April 1905 § 15, 1ste Stykke, at Lagtingsvalg fremtidig skulde finde Sted hvert 4de Aar og samtidig i alle Kredse og ikke, som nu hvert 2det Aar, skiftevis i den nordlige og sydlige Halvdel af Øerne. Det foresloges endvidere Lagtinget at udtale, a) at Tinget er sindet at søge iværksat en Ordning, hvorefter det kommer til at bestaa af udelukkende folkevalgte Medlemmer, medens den højeste Statsmyndighed paa Øerne (Amtmanden) bør være berettiget til at møde i Tinget og at deltage i Tingets Forhandlinger, samt *at* det ogsaa er sindet nærmere at overveje Indførelsen af en Ændring, hvorefter Lagtingets Medlemmer skal vælges i større Kredse end de nuværende, og b) at den i Anledning heraf nødvendige Ændring i Lagtingsloven er saa omfattende og betydelig, *at* den kræver en mere indgaaende Drøftelse end den, som kan finde Sted inden nærværende Lagtingssamlings Slutning, og *at* der tillige, før en Afgørelse træffes, bør gives Vælgerne og deriblandt de eventuelle nye Vælgere (Kvinder og mandligt Tvende) Lejlighed til at give deres Mening til Kende. — Et enkelt Medlem af Flertallet fremkom med særlige Forslag om en Omordning af Lagtingsvalgkredsene.

b) Mindretallet.

Mindretallet har ikke i Betænkningen gjort noget Forsøg paa nærmere at klargøre den efternævnte Skrivelse af 29. Juli d. A. Der er saaledes ikke fremsat Forslag om, hvilke Anliggender der skal være særlige, hvilke Skatter og Afgifter der skal indgaa i den færøske Landskasse o. s. v. Som Motivering herfor anføres kun, at Mindretallet »ikke anser Lagtingets nuværende indre Forhold for at være tilstrækkelig betryggende i parlamentarisk Henseende til, at man kan gøre sig begrundet Haab om Gennemførelsen af noget Skridt i radikal-folkelig Retning«. Disse »parlamentarisk usikre Forhold« anses af Mindretallet særlig at have sin Grund deri, »at Amtmanden over Færøerne ifølge sin Embedsstilling sidder som Lagtingets Formand, der skal lede Tingets Forhandlinger og overvaage de nødvendige Formers retfærdige Overholdelse«. Mindretallets Standpunkt er derfor, at man foruden de i det af Amtet forelagte Forslag foretagne Ændringer med Hensyn til Udvidelse af Valgretten og Forøgelse af Valgstedernes Antal allerede nu skal søge gennemført en Ordning, hvorefter Amtmandens og Provstens Stilling som selvskrevne, stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget bortfalder. *Det udtales dog samtidig udtrykkeligt, at man fra Mindretallets Side betragter de i Lagtingsloven fra forskellige Sider foreslaaede Ændringer som forelobige, idet man i Analogi med Henvendelsen fra de 6 Lagtingsmænd ønsker at arbejde hen til en videregaaende og mere fuldkommen Ændring af Lagtingsloven m. m.*

Udvalgsmindretallets Forslag gik derfor ud paa at søge det af Amtet udarbejdede Forslag ophøjet til Lov, men saaledes, *at* Amtmanden og Provsten udgaar som Medlemmer af Tinget, *at* dette selv vælger sin Formand, *at* desuden en af Regeringen udnævnt Repræsentant skal have Sæde i Lagtinget, dog uden at have Stemmeret, *at* den Tid, Lagtinget uden særlig Samtykke kan forblive samlet hvert Aar, udstrækkes fra 6 Uger til 8 Uger, *at* der til yderligere Forlængelse af Tingsamlingen kræves Kongens i Stedet for som nu Amtmandens Samtykke, *at* i Lov 15. April 1854 § 10, 3die Punktum, 2den Linie, Ordet »Amtmanden« ændres til »Regeringens Repræsentant«, medens sidste Sætning i Punktummet udgaar, *at* der i Stedet for 6te Punktum sættes: »I Tilfælde af Stemmelighed er Sagen betragtet som bortfalden«, *at* Ordet »Amtmanden« ændres til »Regeringens Repræsentant« i Lov 15. April 1854 § 13, 1ste og 3die Punktum, *at* der til nævnte Paragraf føjes et nyt Stykke om Fremlæggelse i Afskrift fra Lagtinget af Erklæringer, som Regeringens Repræsentant maatte finde Anledning til selv at afgive eller indhente til Ledsagelse af Sagens Fremsendelse til Regeringen, og *at* Lov 15. April 1854 § 14 affattes saaledes: »Kongen kan

opløse Lagtinget, og skal der da udskrives nyt Valg senest inden 2 Maaneder, efter at Opløsning har fundet Sted«. — Endvidere foreslog Mindretallet, at der skulde nedsættes et staaende Udvalg paa 5 Medlemmer til at afgive Betænkning over og Forslag til 1) Lov om Oprettelse af et Overkommunalraad (Amtsraad) for Færøerne, 2) *Lov om Færøernes Lagting.* 3) Udkast til saadanne ændrende Bestemmelser vedrørende Færøernes administrative og finansielle Forhold, som samme Udvalg i Forbindelse med ovenfor under 1) og 2) nævnte Love maatte finde Anledning til.

C. Lagtingets Stilling.

Ved Afstemningen i Lagtinget blev samtlige Udvalgsflertallets Forslag vedtaget, medens alle Mindretals-Forslagene forkastedes, jfr. nærmere den vedlagte Ekstrakt-Udskrift af Lagtingets Forhandlingsprotokol.

Efter at Lagtinget den 25. f. M. var sluttet, modtog Amtet den 28. s. M. følgende Telegram fra det høje Ministerium: »Please produce in Lagting question of dropping of Governors and Deans places as members of Lagting«. Samme Dag afsendte Amtet følgende Svartelegram til Ministeriet: »The matter in question has been discussed in Lagting, which closed saturday«.

D. Amtets Stilling og Indstiling til Ministeriet.

1) Spørgsmaal om Udsættelse med Gennemførelsen a Lagtingets Forslag.

Som det fremgaar af det i Udvalgsbetænkningen anførte, anses de foreslaaede Ændringer i Lagtingsloven ikke fra nogen af Siderne for endelige. Af Ministeriets Skrivelse af 9. August og særlig af Ministeriets Telegram af 28. f. M. synes det formentlig endvidere at fremgaa, at der fra Ministeriets Side næres Ønske om, at Lagtinget tager Stilling til Spørgsmaalet om Amtmandens og Provstens Stilling som Medlemmer af Lagtinget, samtidig med at det tager Stilling til de nu af Lagtinget vedtagne Spørgsmaal om Kvindernes Valgret m. m.

Det Spørgsmaal kunde derfor rejses, om Regeringen ikke burde eller kunde undlade at fremme det af Lagtinget vedtagne Forslag og i Stedet vente med at foretage Ændringer i Lagtingsloven, indtil Forslag herom forelaa i en Form, der af Lagtinget var vedtaget som en ikke blot midlertidig Ordning, og som derhos vandt Regeringens Bifald.

Det kan imidlertid absolut ikke tilraades og det navnlig af følgende Grunde. Allerede under Hensyn til det i Begyndelsen af nærværende Skrivelse anførte om Forbindelsen mellem Reglerne om Valg til Lagtinget og Reglerne i Folketingsvalgloven vilde en saadan Udsættelse af Sagen være meget uheldig. Hertil kommer endvidere, at der blandt alle Lagtingsmænd, paa enkelte Undtagelser nær, var Enighed om Ønskeligheden af, at de af Lagtinget vedtagne Ændringer (Valgret til Kvinder og Tyende og flere Valgsteder) gennemføres, selv om man var uenig om Tidspunktet for deres Gennemførelse, medens der var stor Uenighed om de andre ovenfor berørte Spørgsmaal. Den Ulempe, det selvfølgelig er, eventuelt at skulle revidere Lagtingsloven to Gange med kort Mellemrum, opvejes desuden fuldt ud ved den Fordel, det utvivlsomt maa siges at være, at Lagtingsvælgerne, heriblandt Kvinder og Tyende, faar Lejlighed til at tage Stilling til de Spørgsmaal, hvorom man ikke paa Forhaand kan gaa ud fra, at der er Enighed blandt Befolkningen. (Bortfald af Amtmandens og Provstens Stilling som selvskrevne Medlemmer, men navnlig den nærmere Ordning, der nødvendiggøres, hvis Amtmanden ophører at være Formand for Lagtinget; eventuelt tillige de vidtgaaende i de 6 Lagtingsmænds Skrivelse fremsatte Krav om en Ændring i hele Færøernes statsretlige Stilling).

2) Spørgsmaal om viderega ende Æ dringer ved Lag tingets Forslag.

Det sidstnævnte *Hensyn til Lagtingsvælgerne* taler endnu mere imod, at man fra Regeringens eller Rigsdagens Side paa eget Initiativ, for at undgaa en senere fornyet Revision af Lagtingsloven, skulde skride til at foretage mere vidtgaaende Ændringer i Loven end de af Lagtinget vedtagne. Ogsaa *Hensynet til selve Lagtinget* maa formentlig bevirke, at en Fremgangsmaade som den anførte maa betragtes som udelukket. Dette gælder ogsaa det Punkt, hvor Amtet — under Hensyn til Ministeriets Skrivelse af 9. August og Telegram af 28. f. M. i Forbindelse med de Anskuelser, Ministeriet og Rigsdagens Flertal maa antages i al Almindelighed at nære angaaende Ønskeligheden af Opretholdelsen af »fødte« Medlemmer i repræsentative Forsamlinger — snarest kunde vente, at der fra Regeringens eller Rigsdagens Side næredes Ønske om at foretage Forandring, nemlig Spørgsmaalet om Amt-

mandens og Provstens Stilling som faste, stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget og om førstnævntes Stilling som Tingets Formand. Begge de i Lagtinget værende Partier har ganske vist i Princippet udtalt sig for Ønskeligheden af, at Lagtinget kun kommer til at bestaa af folkevalgte Medlemmer. Men samtidig har ca. to Trediedele af samtlige Medlemmer meget bestemt udtalt sig mod, at denne Ændring foretages nu, og har fremhævet, at dette *ikke kan ske uden i Forbindelse med en Række andre Ændringer, som først maa behandles og nøje overvejes af Lagtinget.* Der er ikke af Lagtinget vedtaget eller udtalt noget som helst om, hvorledes den nærmere Ordning efter Lagtingets Mening burde være,, og at indføre saadanne Regler eller endog blot nødvendiggøre dem ved at ændre Amtmandens og Provstens Stilling som Lagtingsmedlemmer, uden at Lagtinget havde haft Lejlighed til at foretage en indgaaende Behandling af dem, vilde efter Amtets Mening være en Tilsidesættelse af Lagtinget, der var lige lidt stemmende med Principperne om kommunal Selvstyre og med Aanden i den nugældende Lagtingslovs § 11, hvorefter Lagtingets Betænkning skal indhentes over de Færøerne vedkommende Lovudkast og over ethvert Forhold, ved hvis Bedømmelse den Indsigt og Erfaring, der kan forudsættes hos Lagtinget, kan anses at være af Betydning. Der er ikke Amtet noget bekendt om, at der nogensinde fra Regeringens og Rigsdagens Side er foretaget gennemgribende Forandringer i *bestaaende* særlige færøske Lovregler, uden at Lagtinget først har udtalt sig derom. Dette vil formentlig ogsaa i Almindelighed være lidet heldigt; noget andet er selvfølgelig, at almindelige, ogsaa i den øvrige Del af Landet gældende Regler ændres uden Lagtingets Tiltræden eller Erklæring, og navnlig at Regeringen og Rigsdagen ikke ubetinget fremmer ethvert Forslag til Forandring, der maatte blive vedtaget af Lagtingets Flertal, særlig ikke, saafremt det paagældende Forslag ogsaa berører det øvrige Danmark eller det indbyrdes Forhold mellem Færøerne og Danmark. — De af Lagtingsudvalgets Mindretal fremsatte Forslag, hvorefter Amtmanden og Provsten skulde udgaa som Medlemmer, er først forelagt Tinget en Uge før Tingets Slutning, idet Udvalgsbetænkningen først fremkom den 18. September, kun ca. en Trediedel af Medlemmerne har stemt for disse Ændringer, og Lagtingets store Flertal stillede sig absolut afvisende overfor Tanken om at søge disse Ændringer eller blot nogle af dem gennemført i Forbindelse med den af Lagtinget vedtagne Revision af Lagtingsloven. Man ønskede, som nævnt, Tid til at overveje, hvorledes en saadan Ordning hensigtsmæssigst kunde gennemføres. At gennemføre de nævnte Forslag eller blot en Del af disse vilde derfor være en klar og uomtvistelig Tilsidesættelse af Lagtingsflertallets Standpunkt. — Saafremt Regeringen eller Rigsdagen indsatte Bestemmelser om, at Amtmanden og Provsten skulde fratræde som selvskrevne Medlemmer af Lagtinget, vilde dette ikke blot, som nævnt, være en Tilsidesættelse af Lagtinget; men det vilde endvidere almindeligt blive opfattet som *en Indgriben i indre færøsk Politik fra Statsmyndighedernes Side til Fordel for Selvstyrepartiet.* Det er en Selvfølge, at Sambandspartiet vilde være i høj Grad misfornøjet med en Ordning, der gennemførtes i direkte Modstrid med Partiets Indstilling til Ministeriet, og uden at Partiet havde Lejlighed til at medvirke ved den nærmere Ordning af Forholdet. Og det er ligeledes givet, at der heller ikke fra Selvstyrepartiets Side vilde være noget Ønske om at blive staaende ved den paagældende Ordning, idet denne jo, som nævnt, af Mindretallet betegnes som et rent midlertidigt Skridt hen imod Partiets langt mere vidtgaaende Krav, Lovgivningsmyndighed for Lagtinget m. m. Der opnaas saaledes ikke engang det, der kunde anføres for at foretage den omhandlede Ændring i det af Lagtinget vedtagne Forslag, nemlig at undgaa en senere Revision af Lagtingsloven. Tværtimod maa det antages, at Krav herom saa vilde fremkomme fra begge de færøske Partiers Side, og den ommeldte Indgriben fra Myndighedernes Side i den indre færøske Politik vilde i dette som i alle andre Tilfælde have virket skadelig. Den Omstændighed, at Lagtingsmindretallet kun anser Ordningen som midlertidig og ønsker yderligere Ændringer foretaget saa hurtig som muligt, *bevirker endvidere, at Mindretallet absolut ingen Interesse har i, at den af det foreslaaede midlertidige Ordning skulde vise sig at være praktisk brugbar.* Der kan derfor ingen afgørende Vægt lægges paa, at Mindretallet mener, at Amtmanden kan fjernes som Formand i Lagtinget, forinden hele den nærmere Ordning er nøje gennemtænkt, thi opstaar der derved Vanskeligheder, som der sikkert vil, er det kun et yderligere Bevis for, at man nødvendigvis maa gaa videre efter Selvstyrepartiets Program. Det skal i denne Forbindelse bemærkes,

at det i Betragtning af de store Vanskeligheder og Udgifter, der utvivlsomt vil være forbundne med Oprettelsen af en særlig Post som Lagtingsformand, ikke engang kan anses for udelukket, at Lagtinget bliver nødt til at beskæftige sig med Muligheden af at blive staaende ved en Ordning, hvorefter Amtmanden i alt Fald mellem Samlingerne skal fungere paa Lagtingets Vegne. Med andre Ord: Alle disse Spørgsmaal kræver en vidtgaaende Drøftelse og Behandling i Lagtinget, og Regeringen eller Rigsdagen bør efter Amtets Mening ikke foregribe Udviklingen ved selv at give Regler.

Foruden disse almindelige Betragtninger, der formentlig i sig selv vil være tilstrækkelig Motivering for at gennemføre det af Lagtinget vedtagne Forslag og ikke yderligere Ændringer, skal man tillade sig nærmere at udvikle, hvorfor det efter Amtets Formening vilde være særlig uheldigt, saafremt Regering eller Rigsdag *netop i den foreliggende Sag* gik imod Lagtingets Indstilling.

Som Ministeriet vil have bemærket, har man i nærværende Skrivelse givet en meget udførlig Fremstilling af Sagens Behandling i Lagtinget og har navnlig gjort nøje Rede for Indholdet af den af 6 Lagtingsmænd fremlagte Skrivelse af 29. Juli d. A. Dette skyldes den Omstændighed, at hele det Synspunkt, fra hvilket den foreliggende Sag bør betragtes og behandles fra de danske Statsmyndigheders Side, efter Amtets Formening staar i nøje Sammenhæng med Sagens Forhistorie, herunder navnlig da den fornævnte Skrivelse af 29. Juli. — *Saaledes som Sagen i Udvalgsmindretallets Betænkning og i sammes Indstilling til Ministeriet er fremstillet, synes Hovedpunktet i Sagen at være at faa Amtmanden og Provsten fjernet som selvskrevne Medlemmer af Tinget.* Man kunde heraf forledes til at tro, at Striden mellem Lagtingets Partier særlig drejer sig herom. Og da ogsaa Lagtingets Flertal i Princippet har udtalt sig for, at Lagtinget kun skal bestaa af folkevalgte Medlemmer, vilde det være forklarligt, om end som foran anført næppe rigtigt, om Regeringen uanset Lagtingets Vedtagelse foreslog de nævnte Embedsmænd fjernet, for saaledes at opnaa en Ordning, der kunde antages at være endelig. Saafremt Flertallets Forslag om Spørgsmaalets Udsættelse kun var en Partimanøvre, motiveret ved Ønsket om, at det ikke overfor Vælgerne skulde se ud, som om Mindretallets Forslag havde haft den største Betydning for Ændringen af Lagtingsloven, vilde der maaske ikke være Grund til at tage alt for meget Hensyn til Flertallets Stilling. — *Forholdet er imidlertid ganske anderledes.* Som Ministeriet vil se ved en Gennemgang af den tidnævnte Skrivelse af 29. Juli d. A., er Ønsket om en Fjernelse af Amtmanden og Provsten som Lagtingsmedlemmer kun et enkelt Led i et langt mere omfattende Program. Det staar for mig som meget heldigt, at dette Program nu foreligger offentliggjort, saa at alle, som ønsker at faa Klarhed over, hvilke Maal Selvstyrepartiet arbejder henimod, kan se, at der tilstræbes en i alt Fald meget vidtgaaende Ændring af det bestaaende statsretlige Forhold. Efter Amtets Anskuelse er Kravet om at faa Amtmanden og Provsten bort baade efter Skrivelsens Fremstillingsmaade og efter de øvrige Kravs Natur endog kun et Bimoment; herom kan der dog paa Grund af Skrivelsens uklare Affattelse være delte Meninger. Det vilde nu paa Forhaand være yderst usandsynligt, om de samme Lagtingsmænd, der ved Lagtingssamlingens Begyndelse fremsatte de nævnte vidtgaaende Krav, een à to Maaneder senere skulde have opgivet Ønsket om at se dem realiseret, om ikke straks saa dog senere, naar det paagældende Parti en Gang maatte komme i Flertal i Lagtinget. Naar Partiet har indskrænket sig til i Forbindelse med en Del mindre væsentlige Ændringer at foreslaa Ændring i Amtmandens og Provstens Stilling, er dette derfor *ikke*, fordi Partiet anser den derved fremkomne Ændring som tilfredsstillende, men kun fordi Partiet ansaa disse Ændringer som et Skridt frem imod det endelige Maal, som man ikke mente sig i Stand til at faa gennemført, saa længe Partiet ikke var Flertal i Tinget, og vistnok tillige fordi Partiet blev bange for, at den færøske Befolkning ikke vilde gaa med til saa vidtgaaende Planer. At Partiets Førere ønskede mere omfattende Ændringer gennemført, fremgik med fuld Tydelighed af Lagtingsforhandlingerne, om end Partiet ogsaa her, som foran berørt, søgte at skyde Spørgsmaalet om »Privilegiernes« Afskaffelse i Forgrunden, og siges utvetydigt i Mindretalsudvalgets Betænkning, hvor de af Mindretallet foreslaaede Ændringer udtrykkelig betegnes som midlertidige, idet Mindretallet i Analogi med Henvendelsen fra de 6 Lagtingsmænd ønsker at arbejde hen til en videregaaende og mere fuldkommen Ændring af Lagtingsloven, hvorved tilsigtes, at Lagtinget paa visse Omraader skal, som det blev

sagt under Forhandlingerne, »ligestilles med Rigsdagen«, og at »Ingen maa komme mellem Lagtinget og Regeringen, derved at Regeringen indhenter Erklæringer fra Embedsmænd«. — *Under Hensyn hertil synes der at Grund for Regeringen og Rigsdagen til ikke at gaa med til nogen Del af de af de 6 Lagtingsmænd fremsatte Krav, forinden* man saavidt muligt har sikret sig, at der ved den tilvejebragte Ordning er naaet en Tilstand, som kan virke tilfredsstillende, saa at man ikke paa Grund af dennes Mangelfuldhed nødes til senere at gaa videre, end man fra Begyndelsen af var sindet at gaa.

Da der derfor under Forhandlingerne i Rigsdagen kan opstaa Spørgsmaal om, hvor langt man nede vil og bør gaa i at forandre de bestaaende Regler for Færøernes Vedkommende, skal jeg tillade mig at udtale følgende:

3) Spørgsmaal om, hvor langt man senere er villig til at gaa.

Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang der skal tillægges enkelte Dele af Landet Raadighed over de offentlige Anliggender i den paagældende Landsdel, kan naturligvis være Genstand for delte Meninger. Det forekommer dog Amtet utvivlsomt, at *Lovgivningsmyndigheden*, herunder *Skattebevillingsretten*, bør være fælles for hele Landet. Det er klart, at der, som hidtil, efter Lagtingets Indstilling kan blive givet særlige Lovregler for Færøerne; men ligesom det saavel af principielle som af praktiske Grunde er ønskeligt, at Lovreglerne i videst muligt Omfang er ensartede i hele Landet, saaledes synes det utvivlsomt at ville være et Fejlgreb at indskrænke Rigsdagens Lovgivningsmyndighed til ikke at omfatte hele Landet. Det er ligeledes en Selvfølge, at der eventuelt kan være Grund til at indføre særlige Regler om Skatter og Afgifter paa Færøerne. Men Retten til at give og forandre saadanne Regler bør formentlig være hos Rigsdagen og ikke hos den lokale Repræsentation. Allerede ud fra almindelige Principper bør Lagtingsmindretallets Ønske om at give Lagtinget lovgivende Myndighed og Skattebevillingsret derfor ikke imødekommes. — Hertil kommer imidlertid, at man ikke bør være blind for, at der paa Færøerne, i hvert Fald som Forholdene for Tiden er, gør sig særlige Forhold gældende, der bevirker, at et tilsvarende Maal af Selvstyre, som man uden statsopløsende Virkning *kunde* tildele andre Dele af Landet, for Færøernes Vedkommende vil have langt mere vidtgaaende Virkninger. Selv om der inden for samme Rige findes flere mere eller mindre ligestillede Lovgivningsmyndigheder, *behøver* dette jo ikke i og for sig at medføre, at Rigsforbindelsen mellem Landsdelene opløses, eller at der opstaar stadige Rivninger mellem de lokale lovgivende Forsamlinger og Rigets fælles Lovgivningsmagt. En nødvendig Betingelse for at undgaa dette er imidlertid formentlig, *at* der findes en kraftig Samhørighedsfølelse mellem de paagældende Landsdele, *at* det betragtes som en Selvfølge fra alle Sider, at Forbindelsen ønskes opretholdt, og *at* det ligeledes betragtes som en Selvfølge, at Landets Beboere skal nyde samme Ret i alle Landsdelene uden Hensyn til, om de er født i den paagældende Landsdel eller ikke, *at* et Parti i den ene Landsdel ikke vælger et Tidspunkt, hvor den anden Landsdel er meget udsat for Krigen, til at fremme saa vidtgaaende Planer, som Tilfældet har vist sig at være. — Efter den Stilling, flere af Førerne for Selvstyrepartiet indtager overfor Spørgsmaal som f. Eks., om Danmark med Rette kan betragtes som deres Fædreland, om andre Danske er deres Landsmænd, om andre Danske end Færinger, naar de opfylder de nødvendige Betingelser, bør ansættes i saadanne Embeder, der rent faktisk hidtil altid har været beklædt af Færinger, om dansk Sprog eller Færøsk skal være Retssprog og Skolesprog, om herboende danske Privatpersoner overhovedet har (moralsk) Ret til at blande sig i færøsk Politik, ja, endog om de danske Statsmyndigheder, in concreta Udenrigsministeren, kan antages paa betryggende Maade at kunne eller ville varetage Færøernes Tarv under eventuelle internationale Forhandlinger, jfr. 2 Artikler af selve Partiets Fører i »Tingakrossur« Nr. 50 og 51 1914, om Grundloven gælder for Færøerne eller i alt Fald, om den bør gælde, at Løsenet maa være, at man i kulturel Henseende maa nærme sig mere til Norge, maa det imidlertid betragtes som en Kendsgerning, at en Imødekommen af de fra samme Side fremsatte vidtgaaende Krav om Selvstyre let vil kunne medføre, at Forbindelsen mellem Danmark og Færøerne efterhaanden naturnødvendigt helt løsnes, og det, selv om dette muligvis slet ikke tilsigtes fra Selvstyrepartiets Side og endnu mindre fra det store Flertal af den færøske Befolkning.

Det forekommer derfor Amtet for utvivlsomt, at der fra de danske Statsmyndigheders Side ikke bør ydes nogen Støtte til Gennemførelse af det af de seks Lagtingsmænd fremsatte Program. Tværtimod bør det formentlig fra Regeringens

Side allerede nu, f. Eks. ved nærværende Sags Forelæggelse for Rigsdagen, eller saafremt Forhandlingerne giver Anledning dertil, stærkt betones, at man ikke ønsker at gaa med til en Ændring af Færøernes statsretlige Stilling indenfor Riget, altsaa navnlig heller ikke saadan, at Færøerne helt eller delvis unddrages Rigsdagens Lovgivningsmyndighed. *Det er formentlig i denne Henseende ogsaa af den allerstørste Vigtighed, at der er Kontinuitet mellem de skiftende Regeringer og Rigsdagssamlinger.* Jeg skal derfor meget henstille, at man har sin Opmærksomhed henvendt paa, hvorledes de tilsvarende Spørgsmaal besvaredes i *Folketinget i 1909, jfr. Rigsdagstidende, Folketingstidende 1908 og II 4845—4872, navnlig Side 4863*, som det synes med Tilslutning fra alle Rigsdagens Partier.

At gennemføre en Ændring, hvorefter Amtmanden og Provsten ophørte at være Medlemmer, vil selvfølgelig som af Udvalgsflertallet hævdet, kunne ske uden at svække Forbindelsen med Danmark, om end Sagen, for saa vidt angaar Amtmandens Stilling, næppe er ganske uden Betænkelighed i saa Henseende, særlig hvis man ikke samtidig sikrer sig en god stabil Ordning i Stedet for. Det, man derimod paa det stærkeste maa fraraade, er, at denne Ændring foretages paa en saadan Maade eller et saadant Tidspunkt, at den kan opfattes som et Led i Bestræbelserne for at løsne Forbindelsen mellem Færøerne og Danmark. En væsentlig Betryggelse herimod vilde det være, dersom Spørgsmaalet om Bortfald af den færøske Amtmands Stilling som Formand i Lagtinget behandledes af Rigsdagen i Sammenhæng med det samme Spørgsmaal for Landets øvrige Amter. Herved opnaaedes ogsaa, at den i de øvrige Amter trufne Ordning med Hensyn til Amtsraadssagernes Behandling kunde virke vejledende ved Ordningen af det noget tilsvarende, men dog formentlig mere indviklede Spørgsmaal for Færøernes Vedkommende. Ud fra disse Betragtninger ansaa mange af Lagtingets Medlemmer det for uheldigt, at der fra den danske Regerings Side paa det daværende Tidspunkt indhentedes Erklæring fra Lagtinget om dettes Stilling til Bortfald af Amtmandens Stilling som Medlem og Formand, saa meget mere som man paa Forhaand kunde gaa ud fra, at Skrivelsen vilde blive benyttet i partipolitisk Øjemed, hvilket ogsaa har vist sig. Det var for eventuelt nærmere at kunne begrunde Ministeriets Skrivelse af 9. August overfor Lagtinget, at Amtet under 25. s. M. tilskrev Ministeriet og bad om Oplysning om Grunden til Ministeriets Skrivelse af 9. August, specielt om der var udgaaet en lignende Skrivelse til samtlige Amtmænd med Hensyn til deres fremtidige Stilling i Amtsraadene. Amtet har imidlertid ikke modtaget nogen Besvarelse af denne Skrivelse. — Selv om Regeringen nu af principielle Grunde maatte mene at burde stille sig paa det Standpunkt, at Spørgsmaalet om Amtmandens Stilling i Lagtinget meget godt kan løses uden i Forbindelse med det tilsvarende Spørgsmaal med Hensyn til de øvrige Amtmænds Stilling i Amtsraadene — hvilken Forbindelse jeg, som foran nævnt, i og for sig synes var det naturligste, ogsaa fordi man saa ved de stedfundne Overvejeser vilde indvinde Erfaringer, som kunde komme Færøerne og Lagtinget til Gode ved Ordningen heroppe —, men maatte være villig til at fremme Sagen særlig for Færøernes Vedkommende, saafremt der fra den færøske Befolknings Side fremsattes Ønske herom, synes det klart, at et saadant Skridt ikke bør foretages fra de danske Myndigheders Side paa nærværende Tidspunkt, hvor et Flertal i Lagtinget bestemt har udtalt sig for Sagens Udsættelse og derhos har ønsket nærmere at overveje, hvorledes Forholdet skal ordnes, naar Amtmanden fratræder som Formand. Derimod er der selvfølgelig intet til Hinder for, at Regeringen, hvis Forhandlingerne i Rigsdagen giver Anledning dertil, udtaler, at den er sindet at gaa med til en Ordning, hvorefter Amtmanden og Provsten udtræder som stemmeberettigede Medlemmer af Lagtinget, men at man forbeholder sig sin Stilling med Hensyn til Spørgsmaalets nærmere Ordning, indtil Forslag foreligger fra Lagtinget. Ønsker Lagtinget saa, at Amtmanden og Provsten udgaar, saa kan jeg ikke indse, at der fra Statens Side kan være noget afgørende til Hinder herfor, for saa vidt, men ogsaa kun for saa vidt, der træffes en endelig og betryggende Ordning; at Lagtinget mister den Ret og dermed følgende Magt, som det nu har, til under de mundtlige Forhandlinger at afæske bemeldte Embedsmænd Erklæring med Hensyn til de forelagte Sager, maa ganske overlades til Lagtingets egen Afgørelse.

Naar Amtet indtager ovenstaaende Standpunkt, at Regeringen absolut ikke bør hjælpe med til at ændre eller løse det statsretlige og kulturelle Forhold, skyldes det, at jeg ikke blot mener, at det er bedst for hele Landet, saa længe For-

bindelsen bestaar, men ogsaa, og det er maaske i denne Henseende det vigtigste, at jeg mener, at Færøerne specielt er bedst tjente hermed. Et saa lille Samfund som Færøerne kan ikke have Lovgivningsmyndighed; lokale og personlige Hensyn vil gøre sig altfor stærkt gældende. Nu kan Lovgivningsmagten derimod være regulerende. Det kan heller ikke have finansiel Adskillelse fra et større Samfund; det vil ramme Befolkningen for haardt og vil hindre alle mulige Fremskridt, hvortil der kræves Kapital. Selvfølgelig bør Færøerne som et Amt i Riget have Statsstøtte og formentlig forholdsvis mere end de andre Amter, men det maa være Rigsdagen, som tager endeligt Standpunkt vedrørende Spørgsmaalene.

I Henhold til alt det anførte skal man tillade sig meget at anbefale, at Sagen fremmes i den af Lagtinget vedtagne Skikkelse, og skal stærkt fraraade, at der foretages principielle Ændringer i det af Lagtinget vedtagne Lovforslag. Jeg tillader mig derhos at tilraade, at Ministeriet, saafremt Forhandlingerne i Rigsdagen skulde give Anledning dertil, da udtaler sig paa en ligesaa klar og utvetydig Maade som under Rigsdagsforhandlingerne i 1908—09 om, hvad Regeringen vil gaa med til i Fremtiden, saa længe Forbindelsen med Færøerne bestaar, nemlig at man ikke vil gaa med til noget Skridt, der i sig selv er en Ændring eller Brydning i det statsretlige Forhold, at man heller ikke vil gaa med til nogen Ordning, som kun er et Skridt henimod en Ændring eller Brydning af det bestaaende statsretlige Forhold, men at man — for saa vidt Regeringen ikke mener at burde udskyde Spørgsmaalet, indtil man har overvejet lignende Spørgsmaal vedrørende Amtsraadene — er sindet at gaa med til en Ordning, hvorefter Amtmanden og Provsten udgaar som stemmeberettigede Medlemmer, for saa vidt der derved kan skabes en Ordning, som efter Regeringens Formening kan virke tilfredsstillende, og ikke en uholdbar Tilstand, der i Løbet af kort Tid maa nøde til yderligere Forandringer.

Der vedlægges en af Lagtinget under 25. f. M. afgiven Indstilling, en Mindretalsindstilling af samme Dato fra 2 Lagtingsmænd, en Skrivelse fra 14 Lagtingsmænd, samt Ekstrakt-Udskrift af Lagtingets Forhandlingsprotokol, 20 Eksemplarer af Lovforslaget og 20 Eksemplarer af Udvalgsbetænkningen samt et tilsvarende Antal af de 6 Lagtingsmænds Henvendelse til Lagtinget, trykt baade paa Færøsk og i dansk Oversættelse. Endelig en Skrivelse fra Lagtingsmand, Pastor Evensen af 3. f. M.

Svenning Rytter.

Til Justitsministeriet.

50.

Tale, holdt i Lagtinget den 7. September 1918 af Kongsbonde J. Patursson.*)

J. Patursson: Folketingsmanden har talt mod dette Forslag fra Selvstyrepartiet*. Jeg troede, at han ved saadan en Lejlighed som denne vilde forsøge, om han ikke kunde være en Smule saglig. Men nej. Han beskylder mig for at misbruge „fortroligt" Dokument og anføre, at jeg her i Salen havde fremlagt en Bog, hvorpaa der stod „fortrolig". Jeg kan fortælle ham, at denne Bog er omdelt i Rigsdagen til Gennemsyn for alle Rigsdagsmændene, og selvfølgelig kan den lige saa godt ses af Lagtingsmændene. Jeg har med Vilje fremlagt den her til Vejledning for de Lagtingsmænd, der beskæftiger sig med Maksimalpriser. Eftersom han synes at ville befatte sig mere med den her foreliggende Sag, end jeg havde troet, saa har jeg ogsaa i Sinde at tale mere om den. Dog vil jeg først sige, at det for mig synes underligt, at Folketingsmanden, som var blandt Ophavsmændene til dette Forehavende, lod dem fremlægge det uden at have paapeget for dem, at vi har en § 11 i Lagtingsloven. Naar altsaa nu danske Venstre- og Højremænd skal tage Færinger i Forhør for deres Selvstyretendensers Skyld, saa vil jeg give et Overblik over, hvilket Besvær vi har haft med at holde vort Folk oppe paa disse vore Øer. For mere end tusind Aar siden tog vore Forfædre dette Land og gjorde det til deres, til det Land, de selv raadede for. Her boede vore Forfædre som frie og frelse Mænd, her røgtede de deres daglige Dont. Dette Land gav *de* Navn, Føroyaland kaldte de det. Her lagde de Grunden til det særprægede nordiske Folk, som siden har hedet Føroyafolk, *Føroyingar;* her stillede de det gamle Arvesprog, det norrøne Sprog op i dets særprægede, egenartede Form og gav deres Efterkommere, os, det til Forvaring. Det var *Føroyamál.* Vi satte vort eget Ting, *Føroyaløgting,* vi fik vor egen Lagmand, Føroya løgmann, vi fik vort eget Bispedømme, *Bispesædet i Kirkjubø,* vi fik vor egen lærde Skole, Bispeskolen, hvor blandt andet saa lærd en Mand som Kong Sverre modtog Kundskaber. „Men Tiden randt, og ved ny Sæd tog mangen paa Færøerne", synger Digteren. Færøernes Frelse og Selvhævden stækkedes. Bispedømmet blev søndret, vor lærde Skole nedlagt, og den færøske Kirkes Hjemmestyre lagt øde. Vore Forfædres Jordegods underlagdes Kongen og vore Fribønder Fogdernes Forgodtbefindende. Mod at sejle den salte Sø blev der sat Færinger Forbud og Forbud mod at handle med andre Nationers Mænd. Laas sattes for Søen, Færingernes Frelse og frie Farvej. Landets rette Odelssprog, vore Fædres Sprog, det færøske Sprog, blev udjaget af Kirke og Ting, fra Højsædet blev det stødt, ved Yderdøren blev det sat. Lagtinget blev slaaet til Jorden, den svage Visdomslue, Latinskolen, som blafrede efter Bispeskolen, blev slukt i Vanrøgt og af Mangel paa Næring. Vakre var de, vore Forfædre, den Tid, de slog sig ned paa disse Stene, Vanskæbne fik de, saa ilde gik det dem, at en kendt dansk Tingmand for kort Tid siden — det var i 1916 — i det danske Ting fortalte, at Færinger i 1814 var saa forkomne, at Norge, vort gamle Moderland, kastede Vrag paa os.

*) Se under Nr. 31.

*) Oversættelse ved Frøken Marie R. Mikkelsen.

Saa elendige bedømte denne danske Mand os til at have været. Og dette Eksempel er ikke enestaaende; vort Land med levende og døde, Herligheder og Rettigheder, har været udbudt til et fremmed Rige for et gammelt Krigsskib; men vi kunde ikke afsættes, end ikke for saa lidt, og endda Island fulgte med i Købet; den Ære blev derimod ikke vist os, som blev vist vore sydligere Frænder, at vi blev udbudt i Pant for en Brudegave.

Farsoter hærgede dette Land og bortrev Mennesker i Tusindvis. Sørøvere flokkedes om Øerne, saa neppe en eneste Bygd undslap deres Hærgning. De røvede vort Fæ og bortførte til Tider i Hobetal Mennesker til Trældom, og da Færøernes Lagting bad dem, der da raadede for dette Land, om Hjælp til Løsepenge for at udfri vore Landsmænd af Tyrkens Vold, fik vi til Svar, at det blev vor egen Sag. De prøvede paa, vore Forfædre, at kæmpe sig ud af denne Nød. Magnus Heinesen gik løs paa Ransmændene og holdt dem borte fra Landet en Tid. Men hvad blev hans Løn: han blev fængslet, lagt i Bolt og Jern og halshugget i København. En anden daadskraftig Mand fulgte efter ham: Poul Nolsøe. Han satte al sin Evne, ja, hele sit Liv ind paa at skaffe os Handelsfrihed, Næringsfrihed, Besejlingstilladelse, højere Skolevæsen og alt til Landets Fremme sigtende. Hvad fik han ud deraf? Ham gav Mænd Gift, og da det ikke hjalp, gav de ham paa hans Livs Højde en kold Grav i Atlanterhavet. Vi forsøgte i 1846 at genrejse vort Lagting — vi fik Nej. Vi forsøgte nogle Aar senere, da Danske var i Færd med at give sig selv en fri Grundlov, at opnaa at blive *adspurgt* om, hvorledes vi kunde ønske vor Forfatning at være. Vi fik atter Nej. To Gange i Træk fik vi Nej, medens vore Frænder Islænderne fik to Gange Ja. Vi fik Nej, og vi fik desforuden at vide, at vi *skulde* lyde, og at vi *skulde* underordne os — som det ses af Rigsdagstidende 1850—51, Side 2646.

Vort Lagting fik vi dog igen, men kun af Navn; det var ikke nu *Lov*ting, men nærmest et Amtsraad; vi fik Frihandel og troede, vi havde den baade af Navn og Gavn, men nu er det ikke saa; der skal sættes Grænse ogsaa her. Men Færingerne har været sejge. Al denne Underkuelse har dog ikke bragt dem til at ligge næsegrus. Det er dog et alt andet end vidtrækkende Selvstyre, vi har bedt om. Vi har bedt om selv at maatte raade indenfor vore egne særlige Lovomraader, og vi har i denne Ufredstid bedt om, at et fremmed Land vil give os Besejlingstilladelse Vest paa, vi har sendt Mænd til vore Frænder Islændingene, for at vi kan faa den størst mulige Nytte af vor Frihandelslov. — Vi, som nu lever, har *bedt* om Frihed for vort Sprog, som ejer Odelsretten paa Færøerne. Vi bad i 1890 om at lade det komme indom Kirkens Dør. Urostiftere, Oprørere blev vi kaldt. De „store og kloge", de raadende her i Landet, højeste Skolemyndighed og højeste Lægemyndighed, Præster og Dommere sluttede Kreds for at nedtræde og slukke denne lille færøske Gnist, som var antændt og laa og ulmede under Asken. — De havde Magten, og de vandt, Landets Sprog, vort Modersmaal, skulde udslukkes. Som Digteren sang: Over Nakken hang Pisken, i Bur var det [færøske Folk] indestængt, som et Kreatur blev det traadt under Fødder. — Vi bad i 1906 om Tilladelse til at raade over vore egne Indtægter, Færøernes egne Indtægter, og Tilladelse til at bruge vor egen Fangst, som vi selv vilde og kunde. Vi bad om, at vort Lagting maatte faa en Smule Raadighed i vort eget Lands Administration. Svaret kom i 1907, „Separatister" blev vi kaldt i Rigsdagen, — se „Rigsdagstidende" Folketinget, Sp. 937. Om Færingerne, disse Separatister, faldt bl. a. disse Ord: „Det ene Parti, som ikke har givet sig noget Navn, vil jeg tillade mig at kalde Separatisterne. ..... Jeg føler mig forvisset om, at deres Virken, om den fortsættes og faar Magt, vil føre til Adskillelse og Ulykke for os.....Sker det, at Separatismen faar Overhaand dèr, er jeg bange for, at endnu en Del af Nordens Forposter, endnu en Landsdel, hvor nordisk Sprog og dansk Sprog har haft hjemme i Aarhundreder, vil gaa tabt." Dette er blot et Udpluk, og jeg vil anbefale Tingets Medlemmer selv at læse Folketingstidende 1906—07, Side 937—946, 1907—08, Side 4845—4862; thi Angrebene paa Færinger og Beskyldningerne mod dem er talrige, og de forstærkedes Aar efter Aar. Ord som „Separatisme", „Skilsmissepolitik" forslaar nu ikke længere som nedsættende Betegnelser for færøske Ønsker om *denne Smule Hjemmestyre*, nej, i Rigsdagen i 1909 er Sprogets værste Ord taget i Brug, nu bliver vore Ønsker benævnt „ren Svindel", „Forræderi", ja, endog Ordet „Røvere" bliver ikke sparet*). Dertil bliver al vor Frihedsstræben knyttet til den mest fordømmelige Forbryder, Danmark den Gang havde. Og dette blev gjort i den danske Rigsdag. I det hele

*) Jfr. Noten S. 194.

taget er det Skudsmaal, Færingerne har faaet fra en vis Side i disse Aar og senere i den danske Rigsdag, saa hæsligt, at man daarligt nok kan befatte sig med det. — Endda saa sent som nu sidste Foraar fremsættes Insinuation mod Færinger i Rigsdagen. I Folketinget siger en af Talsmændene for Undertrykkelse af Færinger, at selv om han ikke har sagt, at der fandtes Færinger, som vil Adskillelse fra Danmark, saa *kunde han have* sagt det. Da det af Lagtinget i Foraaret nedsatte Lagtingsudvalg enedes om at sende Mænd til Island for at forhandle om Handelsspørgsmaalene Vest paa, hidser danske Blade, inspirerede, som de er, af denne samme Talsmand for Undertrykkelse af Færinger, sig op til at udtyde denne Lagtingsrejse som — nær sagt — Landsforræderi. *Saa* langt ned skal Færingerne dukke sig, at de ikke engang skal have Lov til at forhandle med deres næreste Frænder om Handelsforhold. I et sligt Trællebaand skal vi, de fribaarne Mænd fra 8—900-Aarene, nu lægges.

I mere end tusind Aar har vi stridt her paa Stenene Vest i Atlanterhavet. I mere end fem Hundrede Aar er vor Frihed blevet ringere og ringere, men i hele denne Tid hændte det ikke, at Færingerne selv sveg Land og Folk. I gode som i onde Dage holdt de sammen, og om Kraften af og til kunde slippe op hos nogle, og Frygten fik større Magt end Forstanden, saa er det dog aldrig hændt i Færingernes tusindaarige Levetid, at nogen af vor Æt og Folk har forringet sine Landsmænds Omdømme borte i fremmed Land. — Før i 1916. Da bragtes den Skam over Færøerne, at en Færing — en Mand af vor egen Midte, en Mand med Færinger til Forfædre, rustede sig til de grimmeste Angreb paa sine egne Landsmænd og opnaaede i den danske Rigsdag og blandt den danske Almenhed saaledes at tilsøle sine egne Landsmænd, sit eget Kød og Blod, at vor tusindaarige Historie ikke kan opvise slig politisk Niddingsdaad.

Denne Mand sidder i Lagtinget i Dag, det er Tingmanden for Tveraa, Oliver Effersøe. Han er Manden, der, som jeg sagde før, i den danske Rigsdag og ude blandt Almenheden kastede Smædeordene „Separatister", „Skilsmissepolitikere", "Røvere", „Svindel og Forræderi" efter sine Landsmænd*). Den Skam, han har bragt over Færinger, bliver sent aftvættet. Men Skammen er eet, Skaden noget andet og ikke ringere. Naar den *Skade*, Effersøe har forvoldt ved sin skræmmende Adfærd blandt vore danske Stammefrænder, bliver genoprettet, det ved ingen nulevende, men i vore Dage, for os, som nu staar i vore bedste Aar, bliver det neppe. Dertil har Effersøes Ukvemsord slaaet alt for dybe Rødder og har spredt sig for vidt omkring i den grøderige danske Muld. — Og desværre: „Er først Fjeldet skredet een Gang, skrider det venteligt atter." Effersøe fik sin Arvtager. Enhver jævn Færing vilde have forsvoret, at nogen af dette Lands Mænd vilde træde de snavsede politiske Stier, denne ene Mand, Effersøe, havde traadt. Men det slog fejl. En anden Færing forsøgte sig; Knebene var de samme og Hensigten den samme: at tale ondt om sine Landsmænd, sit eget Kød og Blod, for derved at forhindre, at noget frihedsbaaret Emne kunde bryde sig Sti og bære Sejr i By paa Færøerne. — Thi hvem er han, som sidste Vinter rejser rundt om til danske Venstreforeninger og holder Foredrag om Separatisterne paa Færøerne, som *bed* sig saa godt fast, at det ene Venstreblad efter det andet fremsatte forbitrede Angreb paa Færinger. Endog et saa fredeligt Blad som „Sorø Amtstidende" refererer saaledes 17. December 1917 fra et af disse Møder, at Foredragsholderen havde sagt: „J. C. Christensen udtalte sig klart og tydeligt mod Løsrivelse og Højres Ordfører ogsaa. Men Ministeren tav, de Radikale tav, og Socialisterne tav, og deraf slutter Selvstyrefolkene, at der maa være Haab". — Haab om hvad? Om Adskillelse? — Hvem er han, som atter vakte til Live denne Mistanke mod Færinger om Adskillelse? Hvem er han, som i den danske Rigsdag, i Folketinget, saa sent som sidste Sommer endnu en Gang mistænkeliggør Færinger. Hvem er han, som i Folketinget i Juni i Aar siger: „Jeg sagde, at denne Beskyldning (om at Selvstyremænd vilde rive sig løs fra Danmark) aldrig har været fremsat mod Selvstyrepartiet, men dermed har jeg ikke sagt, at man ikke kunde fremsætte denne Beskyldning mod Partiet eller mod enkelte af dets Mænd". Hvem er han, der fører saadan Tale? Og hvem er han, som da Vareforsyningsudvalget enstemmigt foranlediger, at Udsendinge nu i Sommer tager op til Island, til vor Handels Fremme, atter skynder sig til at fylde de Danske med Mistanke. Hvem er han, som under Mærket A. skriver i „B(erlingske T(idende)", „at det nye Flertal har straks iværksat en opsigtvækkende Handling, der minder stærkt om den egenmægtige

*) Jfr. Noten S. 194.

Henvendelse til England i Fjor. Det har valgt et Vareforsyningsudvalg, som uden om danske Myndigheder og uden at give Lagtinget nogen Meddelelse derom, har sendt 5 Lagtingsmænd op til Island for at forhandle med den islandske Regering om Varetilførsler". — Hvem er han, som bringer Meddelelsen videre til „København", saa dette Blad kan skrive om disse Udsendinges Rejse, „at dette Forsøg paa et særligt færøsk—islandsk Samarbejde egentlig ikke stod godt til Tillidserklæringen til den danske Ministerchef". Hvem er han, som har ført Samtalen med Provinsbladet „Vendsyssel Tidende", for at Mistanken mod Færingerne kunde naa ud til de fjerneste Yderkanter af Danmarks Rige, saaledes at dette Blad om denne Sag skriver: „Har det færøske Selvstyreparti her foretaget et nyt Skridt i samme Retning som den famøse Adresse i Fjor Foraar". — Ja, hvem er denne Udspreder af skadelige Efterretninger? En Færing er det, en af vore Landsmænd, en af Færøfolket valgt Mand, som sidder her i Lagtinget: Andreas Samuelsen hedder han. — Begge disse Mænd, som her sidder i Tinget: Oliver Effersøe og Andreas Samuelsen — jeg gentager det —, det er harmeligt, at de, Færinger som de er, har kastet al denne Mistanke paa deres egne Landsmænd og bragt over deres Fosterland den Ydmygelse og det Ærestab, den Ringeagt for vore nationale og naturlige Rettigheder, som der nu haves de tydelige Beviser for.

Resultatet af disse tolv Aars Ufredssæd viser sig nu; Landstinget har talt; Færinger skal tages i Forhør, men før jeg taler mere om denne sidste Ydmygelse, vil jeg forudskikke nogle Ord — Færinger fordristede sig i 1808, uden at spørge Embedsmændene, at udsende en Mand til den engelske Regering for at fremskaffe Varer til vort Folk, medens Hungersnøden stod for Døren. Fra London sendte Færingernes Udsending Myndighederne Bud om, hvad han foretog sig. Hvad blev Resultatet: Nedsænket blev han med hele sin Ladning. — Færinger fordristede sig i 1917, da man frygtede for, at Tyskernes Afspærringer vilde stænge for alle vanlige Søveje Øst paa, at slutte sig sammen for at gøre et Forsøg paa at holde sig fredet Søvej Vest paa. De sluttede sig sammen om et Bønskrift til den engelske Regering om at unde os Besejlingstilladelse Vest efter. Men da Adressen forlod Landet, gik den den lige Vej til dansk (og færøsk) Myndighed. Hvad blev Resultatet? I danske Venstre- og Højreblade blev vi Færinger for denne Handling næsten beskyldt for Landsforræderi. Da Færøernes særlige Minister, Zahle, i Foraaret fra København sender Bud og venlig Hilsen til Færøerne til Myndighederne her i Landet, hævner denne Myndighed sig for dette Budskab paa den Maade, at den forlanger at blive forflyttet fra sin Plads. — Da Færøernes Lagting i Foraaret sender Kommission til Island for at skaffe os den Tonnage o. a., som vi mangler fra vore Frænder mod Vest, maa vi heller ikke faa Lov til det. Vor saakaldte Frihandelslov af 1852 skal atter gøres til Monopollov; vi skal atter under det samme Handelsaag, som vi før var under i Aarhundreder, og som Grønlænderne er under endnu; vi skal ikke have Tilladelse til at handle eller have Handelsforbindelser sammen med vore næste Frænder og Naboer. — Og nu er der nedsat en Kommission til bl. a. at undersøge færøsk Politik, til at tage os i Forhør, saaledes som Venstres Ordfører Jørgen Pedersen bl. a. tager til Orde for — se Rigsdagstidende, Landstinget $^{5}/_{7}$ 1918 S. 274 —: „Befolkningen (altsaa de Danske) har Krav paa at faa Klarhed, saavidt den kan skaffes tilveje, over den Bevægelse paa Færøerne, som Ministeren støttede før Valget. Som end yderligere Bevis for, at det er nødvendigt at nedsætte denne Undersøgelseskommission, siger han: „..... og den bedste Maade for ikke at sige den eneste, hvorpaa denne Undersøgelse kan ske, er ved Nedsættelse af en parlamentarisk Kommission, der jo har Midler til til alle Sider og i det Omfang, den anser for nødvendigt, at foretage Afhøringer saa vel af Parterne selv som af andre, der er i Stand til at give Oplysninger, der kan være til Gavn for Sagens Klaring. Under denne Kommissions Virksomhed bør ogsaa inddrages en nærmere Undersøgelse af den Folkeadresse, som i Marts i Fjor blev iværksat paa Færøerne og af denne Adresses endelige Skæbne". At det er nødvendigt, at det danske Ting, Landstinget, lader optage *Førhør* af Færinger, vil han vise med disse Ord — S. 282—283: „... der er kommet saa meget frem under denne Bevægelse (altsaa Selvstyrebevægelsen) deroppe Tid efter anden — en Del kan være løst, en Del mere fast, at der er al Grund til at undersøge, hvorledes det virkelig hænger sammen og faa virkelig Klarhed over denne Bevægelses Karakter". — Ja, disse er Ordene, som nu lyder fra det største Parti i det danske Landsting. De har ikke lidt til fælles med de Ord, som

i 1850 lød i det samme Ting og i Folketinget, hvor Monrad i Anledning af, at danske Mænd vilde, at Færinger først skulde adspørges om, hvorledes de selv vilde have deres Stilling at være i det danske Rige, og om de selv vilde ind under den danske Grundlov, og om de selv ønskede at faa Sæde i den danske Rigsdag, udtalte disse velkendte og uforglemmelige Ord: „Jeg svarer den ærede Rigsdagsmand blot: „De *skulle* ønske det"". Vi skulde ikke adspørges, men vi skulde tvinges ind i Rigsenheden. Og da flere af Tingets Medlemmer kritiserede Monrad for hans Undertrykkelse af færøsk Folkevilje, giver han til Gensvar: „Det er blevet stærkt fremhævet, at jeg har brugt Ordet „skal". Det er sandt, at jeg har brugt dette Ord; jeg staar ved det, og jeg gentager det herved". Og Monrad og hans Partifæller vandt, og vi fik det „skal" nedover os, som endnu staar, vi fik Nej paa vor Bøn om blot at blive afæsket vor Mening om det, de havde i Sinde at bestemme for os. Ret er Ret, og Ret skal være Ret; ligesom der, paa Stænderforsamlingen i Roskilde, paa den grundlovgivende Forsamling, paa Rigsdagen, da Færøernes Stilling i Riget blev bestemt, ganske udenom Færinger, fandtes danske Politikere, som vilde unde Færinger Hjemmel til selv at tage Standpunkt til egne Forhold, saa er der endnu danske politiske Partier, som paataler, naar der bliver budt os for stærke Krænkelser. Saaledes udtalte vor Minister, Statsminister Zahle, nu i den Forbindelse, det her drejer sig om: „Det er mit Formaal med den Politik, jeg vil føre overfor Færøerne, at søge at lægge Forholdene saaledes til Rette, at alle vore Medborgere kan føle sig i samme Grad glade ved at være Borgere i den danske Stat. Det kan kun ske, hvis vi her fra den danske Lovgivningsmagt i det hele behandler dem med tilbørlig Hensyntagen til de Forholds Særegenhed, under hvilke de lever". Men disse Ord overhørte Landstingets Flertal. Undersøgelseskommissionen blev valgt den 5. Juli, og den skal nu til at arbejde.

Det, som særlig maa brænde sig ind i enhver Færings Sind, er det, at saadan en Kommission bliver nedsat netop *nu*. Det ene Ting i den danske Rigsdag nedsætter en Kommission, som skal rejse til Færøerne, naturligvis for at tage Færinger i Forhør for deres politiske Holdning, for at tage Forhør af denne faatallige, men egenartede Folkestamme, som har ligget underkuet i Aarhundreder og aldrig er blevet agtet det værd, spurgt om, hvorledes den s litiske Stilling ordnet. D stamme skal nu efterses, for a faa oplyst, om der i den fina Tendens til at have en Vilje, og ikke det, som de danske Partier, og Venstre, vil, saa skal den tvinges t ville det. Saaledes ser det tilsigtede ena lige Maal for Undersøgelseskommissionen ud, og jeg kan ikke se rettere, end at det er dette, som Ophavsmændene til denne Undersøgelse har villet opnaa. Men hvad gør det danske Ting paa samme Tid. Jo, samtidig med at der nedsættes Kommission til at tage Forhør af Færinger, til at *straffe* Færinger, som altid har maattet bøje sig i det politiske Spørgsmaal, nedsætter det danske Ting en Kommission til at *forhandle* i Venskabelighed med vore nærbeslægtede Frænder mod Vest, de Frænder, som paa den grundlovgivende Rigsdag, paa Stænderforsamlingen fik „Ja", hvor vi fik „Nej", og som siden har haft saa nogenlunde Tilladelse til at gaa sin Vej mod Friheden, medens vi har staaet paa Stedet, siden vi fik det første „Nej". — Jeg og alle Færinger med mig ønsker af Hjerte vore Frænder al den Frihed, som man byder dem fra Danmark. Men hvorfor gør de Danske denne umaadelige Forskel, maa Færinger have Lov til at spørge. Hvorfor sender Danske Kommission til Færøerne for at tage Forhør af Færinger for at byde os Uhøflighed og, om saa skal være, naar alt er overstaaet, at straffe os, medens de paa samme Tid sender Kommission til Island for i Venskabelighed at forhandle med Islændinge og, naar det er overstaaet, at unde dem Fostbroderskab og deres Land gode Vilkaar. Den spørger, som intet ved, men at Danske gennem dette Forehavende handler klogt, derom tvivler jeg meget stærkt. De maa kunne sige sig selv, at dette er en besk Mundfuld at byde Færinger. De maa kunne forstaa, at deres Adfærd ikke kan fremme god Forstaaelse mellem Danske og Færinger. Men det kommer den Del af danske Tingmænd, som har drevet denne Undersøgelseskommission frem til Vedtagelse i Landstinget, at bære Skylden for. Den Uvilje, som kan opstaa heraf, maa de være ansvarlige for, som har fremsat Truslerne. — Lad Danske begynde paa at undersøge de politiske Forhold, lad dem gøre det i Danmark, og lad dem komme hjem til Færøerne og tage os i Forhør. De er de stærkeste, og den maa bøje sig, som svagere er. Vil de skade

ager og udspejde vort Bo, saa kan ke hindre det. Men det forlanger og rdrer vi, at det Arbejde, som denne Kommission udfører, skal gøres bekendt for Færøernes Lagting, før Landstinget fælder Dommen. Og naar denne Undersøgelse er skredet saa langt frem, da maa der — om nogen politisk Retfærdighed er til i dette Rige — ogsaa skabes Hjemmel for, at Lagtinget lader Sagen behandle i et Udvalg, som har Ret til at føre frem det, der kan tjene til at retfærdiggøre Færinger. Færøernes Lagting kan ikke, naar Sagen kommer til at ligge saaledes for, folde Hænderne og blot se til. Da maa og skal Færøernes Lagting vise, at det er Vogter og Værge for det Folk, som disse Øer bygger og bor.

At de Danske er kommet ind paa ufarbare Veje i vor Politik er harmeligt, men dobbelt harmeligt er det, at det er to af vore egne Mænd, som har ført Danske ud paa glat Is.

---

ad Side 190 og 191:

Med Udtrykkene „Svindel", „Røvere" og „Forræderi" (jfr. Ref. Side 209, Sp. 2) er der formentlig sigtet til flgd. Steder i Folketingsmand Effersøes Tale i Folketinget d. 6. Marts 1909:

„Man forstod det [ɔ: det af Folketingsmand Patursson i 1906 bragte Budskab fra Regering og Rigsdag] aldeles ikke. Nogle gættede paa, at det hele var Forræderi eller ren Svindel." (Sp. 4847).

„Jeg tror, man skal gøre opmærksom paa dette [ɔ: Beskyldninger mod Danmark og Danske i Almindelighed], og at man ikke gør klogt i at gaa ud fra, at der ingen Røvere er i Skoven." (Sp. 4860).

„Efter min Opfattelse vilde det være en Undertrykkelse og tillige et Forræderi mod dansk Nationalitet, hvis Regeringen vilde hjælpe Mindretallet paa Øerne til mod den færøske Befolknings Vilje at tilbagetrænge det danske Sprog og dansk Nationalitet paa Øerne." (Sp. 4862).

4de Del.

Indholdsfortegnelse.

Færøernes Forretningsforbindelse med Amerika m. m.

51. a. Skrivelse fra Kommissionen til Justitsministeriet af $^{13}/_{2}$ 19.
51. b. Svarskrivelse fra Justitsministeriet af $^{21}/_{2}$ 19.
52. Uddrag af Telegrammer fra Amtmand Rytter til Justitsministeriet i Februar—Maj 1917 og fra Islands Ministerium m. fl. til Amtmand Rytter i Februar—August s. A.
53. Uddrag af Skrivelser fra Grosserer Christian Nielsen til Amtmand Rytter i Marts—Juli 1917.
54. Skrivelse fra Justitsministeriet til Kommissionen af $^{29}{}_{7}$ 19.
bilagt med:
Udtalelse af Departementschef Schrøder (med Bilag).
55. a. Skrivelse fra Færø Amt til Islands Ministerium af $^{6}/_{8}$ 17.
55. b. Beretning ang. færøsk-islandsk Forretningsforbindelse med Amerika, afgiven $^{15}/_{8}$ 17.
56. a. Skrivelse fra Færø Amt til Islands Ministerium af $^{18}/_{5}$ 18.
56. b. Beretning ang. færøsk-islandsk Forretningsforbindelse med Amerika, afgiven i August 1918.

51.

a.

Den af Landstinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Christiansborg, 13. Februar 1919.

Kommissionen ønsker sig tilstillet:

1. Til Gennemsyn: Amtmand Rytters Korrespondance med det britiske Konsulat i Thorshavn i Tiden fra 1. Januar 1916 til 1. Maj 1918.
2. I Afskrift: Udskrift af Vareudvalgets Forhandlingsprotokol af 24. August 1914, indeholdende Betingelser for Udlevering af Varer fra Handelens Lager, samt af et under 5. September s. A. til Fru Andrea Løve Stopum stilet Brev fra Udvalgets Formand.
3. Afskrift af Henvendelse fra Amtmand Rytter eller Vareudvalget til Regeringen forud for 21. Marts 1917, gaaende ud paa hos de britiske Myndigheder at udvirke fri Sejlads og fri Varetransport mellem Færøerne og Island og Færøerne og Amerika.

Endvidere beder man sig meddelt Ordlyden af:

4. Regeringens Bemyndigelse af August 1914 til Amtmanden over Færøerne,
5. Sysselmand Effersøes første Telegram — tidlig i August 1914 — til Amtmanden angaaende Henvendelse til Island,
6. Telegram af 4. August 1914 fra Lagtinget (Amtmanden) til den danske Konsul i New-York.

Det tilføjes, at Kommissionen vilde sætte Pris paa at faa tilstillet de ommeldte Oplysninger snarest muligt.

M. Godskesen.

Justitsministeriet.

b.

Justitsministeriet.

København, den 21. Februar 1919.

I Anledning af den ærede Kommissions Skrivelse af 13. d. M. skal man hoslagt fremsende de i den nævnte Skrivelse under Punkterne 3—6 omhandlede Dokumenter.....

Med Hensyn til Punkterne 1—2 i Kommissionens Skrivelse bemærkes, at Justitsministeriet i Dag telegrafisk har anmodet Amtmanden over Færøerne om ved første Postlejlighed at tilstille Justitsministeriet de deri nævnte Dokumenter.

Zahle.

Skadhauge,
Fm.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

---

ad 3. (se ndfr. under 52 (Nr. 1—4 og Nr. 9).

ad 4.

1. 4. August 1914.

Amtmanden over Færøerne.

Staten kautionerer for Lagtingets Indkøb af Nødvendighedsartikler. Lovhjemmel til Udførselsforbud faas Torsdag.

Amtmanden maa iøvrigt handle efter praktisk Behov for at sikre Nødvendighedsartikler.

Zahle.

2. Den 8. August 1914.

Amtmanden over Færøerne.

Amtet bemyndiges for Færøernes Vedkommende til at udøve den Indenrigsministeriet ved Lov 7. ds. tillagte Bemyndigelse til indtil videre at træffe Foranstaltninger til Regulering af Prisen paa Levnedsmidler og Varer, derunder mod

fuld Erstatning at lade Staten overtage saadanne Levnedsmidler og Varer, som det er af Betydning for Samfundet at have Raadighed over, og til at udøve den Justitsministeriet ved Lov 6. ds. meddelte Bemyndigelse til at forbyde Udførsel af Varer, særlig:

1. Foderstoffer, Korn, Kartofler, Mel og Gryn.
2. Guld og Sølv.
3. Kul, Kokes, Petroleum, Benzin og andre Brændselsstoffer samt Smørestoffer.
4. Vaaben af enhver Art, derunder indbefattet Jagtvaaben, samt enkelte Dele deraf, der er kendelige som saadanne.
5. Ammunition af enhver Art, samt enkelte Dele deraf, der er kendelige som saadanne.
6. Krudt og Sprængstoffer, der særlig er bestemt til Krigsbrug.
7. Elektriske Kabler.

Zahle.

ad 5.

2. August Kl. 9^{21} Fm.

Amtmanden, Thorshavn.

Islands Regering bemyndiget opkøbe Nødvendigheds-Artikler og forbyde Udførsel, bør Lagtinget købe Mel, Kornpriserne stiger stærkt, Kul faas næppe England, mærk Dimmalættings Telegrammer.

Effersøe.

ad 6.

4. August Kl. 12.

Dansk Generalkonsulat — New York.

Færøernes Lagting ønsker Konsulatets eventuelle Bistand til Anskaffelse af Nødvendighedsartikler og til Fragtarrangement. Der forhandles om Fællesindkøb med Island. Hvorledes er Kornbørsen. Svar snarest.

52.

Uddrag af Telegrammer fra Amtmand Rytter til Justitsministeriet i Februar—Maj 1917 og fra Islands Ministerium, Direktør Debell og Firmaet Johnsen og Kaaber, Reykjavik, til Amtmand Rytter i Februar—August s. A.*)

Oversættelse.

1. Fra Thorshavn, 24. Februar 1917.

Justitsministeriet, Kbh.

Hvis Ordning med at bringe Varer fra Amerika til Island finder Sted, haaber jeg, De vil varetage vor Interesse. Har telegraferet D. F. D. S. Vi har Mel og Sukker 2—3 Maaneder, men ingen Margarine og Petroleum.

Rytter, Amtmand.

Oversættelse.

2. Fra Thorshavn, 6. Marts 1917.

Chr. Nielsen. Grosserer-Societetet. Havnegade, København.

Modtaget Deres Telegram af 3. Marts. Jeg finder det tilraadeligt at fragte omtalte Skibe især for at bringe Margarine, Fedt, Rugmel, Korn og nogle Kartofler som midlertidig Hjælp, men konferer med Departementschef Schrøder. D. F. D. S. tilraadede mig i Telegram af 26. Februar at holde nær Forbindelse med Islands Ministerium, da Ministeriet meget snart skulde træffe Bestemmelse vedrørende Amerika. Nævnte Ministerium telegraferede i Gaar, at de har ventet Svar fra D. F. D. S. siden Begyndelsen af Februar. Konferer med D. F. D. S. og varetag vore Interesser. Da det er absolut nødvendigt at modtage Forsyninger her senest i Begyndelsen af April, konferer med Schrøder angaaende Forøgelse af Lagrene. Hvis ingen Udsigt til hurtig og tilfredsstillende Ordning med Island angaaende Forsyninger for om muligt 6 Maaneder, vær saa god at fragte Skib fra Amerika eller Danmark og at købe Varer til i det mindste et halvt Aars Forsyning. Følgende Varer ønskes: Korn, Mel, Rugmel, Sukker, Margarine, Fedt, Ris, Kartofler, Petroleum, Sæbe, Kaffe, The, Tændstikker, alle Slags Fiskeredskaber. Hvis det er nødvendigt for at fylde Skibet, kan vi tage indtil 5 000 Tdr. Petroleum og andre Varer, som ikke er nævnt ovenfor, efter Deres Skøn. Ladningen skal konsigneres Thorshavn, Tveraa og om muligt Fuglefjord. Har telegraferet til Justitsministeriet angaaende Margarine og Sejlskibe, men har endnu ikke faaet Svar. Vær saa god at spørge. Da Befolkningen begynder at blive nervøs, hold mig godt underrettet med korte Mellemrum. Anerkend øjeblikkelig Modtagelsen af dette Telegram og giv Meddelelse om Saltskibene.

Rytter, Amtmand.

*) I nedenstaaende Uddrag af Telegrammer og Skrivelser er kun medtaget saadanne, der mere i Almindelighed angaar Spørgsmaalet om Handels- og Skibsfartsforbindelsen med Island og Amerika i Foraaret 1917, og saadanne, der angaar et i Afhøringerne fremdraget specielt Vareforsyningsspørgsmaal (Tilførsel af Petroleum), medens det betydelige Materiale, der vedrører Forhandlinger om Køb og Transport af bestemte Varer, som Helhed er udeladt.

Oversættelse.

3. Fra Thorshavn, 6. Marts 1917 [afsendt 4. Marts].

Justitsministeriet, Kbh.

Har telegraferet til Chr. Nielsen og henvist ham til Dem. Vær saa god at yde ham Deres Bistand m. H. t. Befragtning af Skib med Forsyninger for 6 Maaneder, hvilke er nødvendige her i Begyndelsen af April.

Rytter, Amtmand.

Oversættelse.

4. Fra Thorshavn, 18. Marts 1917.

Justitsministeriet.

Absolut nødvendigt at faa Varer ved Begyndelsen af April, da Fordelingen mellem de forskellige Øer ellers er umulig. Forsøg enhver Mulighed for at sende Varer. Telegrafer Tid og Modtagelse af dette Telegram omgaaende.

Rytter, Amtmand.

Oversættelse.

5. Fra Thorshavn, 22. Marts 1917.

Justitsministeriet, København.

Lagtinget vil samles den 28. ds. som Følge af Spørgsmaal om at faa nødvendige Forsyninger. Vær saa god at fortsætte Deres Underhandlinger som hidtil.

Rytter, Amtmand.

6. Fra Thorshavn, 23. Marts 1917. Oversættelse.

Justitsministeriet, København.

Har i Dag modtaget følgende Telegram fra Islands Ministerium: „Man har telegraferet til København angaaende Damper, som af Det forenede Dampskibsselskab muligvis kunde stilles til Disposition til Transport af Varer fra Amerika. Alle Varer, som indføres til Island, er ifølge afgivne Erklæringer bestemte til udelukkende Forbrug her i Landet. I Tilfælde af, at der kunde være Tale om Genudførsel herfra til Færøerne af saadanne Varer, maatte der derfor fra Færøernes Side være opnaaet Tilladelse til saadan Genudførsel fra vedkommende Myndigheder i London. Dette vilde man gøre opmærksom paa, selvom det for Tiden er uden Betydning, da der her i Landet nu er følelig Mangel paa Varer". Jeg meddeler ovenstaaende til Oplysning under Deres Overvejelser.

(Ved Gengivelsen af Indholdet af Islands Ministeriums Telegram er benyttet Ministeriets Tekst. Det af Amtmanden fremsendte, paa engelsk affattede Telegram er gengivet i Noten *).

Rytter, Amtmand.

7. Fra Thorshavn, 27. April 1917. Oversættelse.

Justitsministeriet, København.

Modtaget Deres Telegram af 14. ds. angaaende S/S Island. Gaar ud fra, at Varekøb i Amerika og Transport til Reykjavik og derfra til Færøerne ordnes i København uden min Medvirken.

Rytter, Amtmand.

---

*) Ministry of Justice, Copenhagen.

Following telegram received today from Icelands Ministry (quote) have telegraphed Copenhagen regarding steamer which United Steamship Company possibly could place at disposal for transport of goods from America (stop) all goods imported to Iceland are according declarations destined for exclusive consumption in this country (stop) In case of there could be question of reexport from here to Faroe of such goods the Faroes must obtain permit for such reexport from concerved authorities in London (stop) This is pointed out although it at present is without importance as there in this country is severe scarcity of goods (unquote) I report above for your information during considerations.

Rytter, Governor.

Oversættelse.

8. Fra Thorshavn 24. Maj 1917.

Justitsministeriet, København.

Har købt i New York gennem Johnsen og Kaaber Reykjavik 150 Tons Mel, 50 Tons Hvede, 50 Tons Havregryn, 30 Tons Majsmel, 20 Tons Ris, 10 Tons Kaffe, 20 Tons The, 10 Tons Cavendish Tobak og 500 Tønder Petroleum, for hvilke der er lovet Plads i „Gullfoss" eller „Lagarfoss" Juli-August. Islands Ministerium har samtykket Genudførsel. Har telegraferet til Gesandtskabet i Washington om at bistaa Firmaerne med at opnaa letter of assurance i Amerika. Vær saa god at opnaa fra den engelske Regering nødvendige Licenser til Genudførsel fra Island og Videre-Transport til Færøerne.

Rytter, Amtmand.

---

9. Fra Reykjavik, 10. Februar 1917.

Bureauchef Krabbe, Islands Regerings Kontor, Kbh.

Ministeriet har fra Færø Amt modtaget Forespørgsel, om Færøerne kunde faa Korn fra Amerika med islandske Skibe eventuelt saaledes, at Færingerne selv afhenter Varerne fra Island; dette vilde man eventuelt være villig til at gøre, hvis Overenskomst opnaas med Forenede om Amerikarejser.

Islands Regering.

10. Fra Reykjavik, 20. Februar 1917.

Amtmanden, Thorshavn.

Beklager umuligt at hjælpe Dem. Petroleumsmangel her. Vort Lager fuldstændig udsolgt.

Debell.

11. Fra Reykjavik, 3. Marts 1917.

Amtmanden over Færøerne.

I Anledning af Amtmandens Telegrammer af 27. Februar og 3. ds. meddeles, at Ministeriet har henstillet til D. F. D. S. at ombytte nogle Mellemlandsrejser med Amerikarejser, men Ministeriet har endnu ikke modtaget noget Svar fra D. F. D. S., skønt Henvendelsen herfra fandt Sted i Begyndelsen af Februar.

Islands Ministerium.

12. Fra Reykjavik, 3. Marts 1917.

Amtmanden, Thorshavn.

Venter ny Forsyning medio April, men utilstrækkelig til eget Behov. Iøvrigt forhindrer Eksportforbud os at hjælpe. Omkring Begyndelsen af April venter Islands Regering 2 Skibe med ca. 10,000 Tdr. [Petroleum] fra Amerika; mon ikke en Henvendelse fra Dem vilde have Virkning. Forudsat nævnte 3 Lasters lykkelige Ankomst rigelig Forsyning her lang Tid.

Debell.

13. Fra Reykjavik, 14. April 1917.

Amtmanden, Thorshavn.

Udsigterne for vor Petroleumsforsyning mørkest mulige, Lageret udsolgt. Begyndelsen af Marts chartret Skib forsinket, saa at ny Forsyning tidligst kan ankomme Begyndelsen af Juni. En Del Skibe købt i Amerika af Islændere, men endnu har intet faaet Sejltilladelse eller Kul. Regeringen har Petroleumsskib fuldlastet i New York, som dog næppe vil være fremme før medio Maj, og Lasten utilstrækkelig eget Forbrug. Kan De ikke chartre Ceres, som ligger uvirksom her, for en Amerikatur. Forenede har Kul foreliggende.

Debell.

14. Fra Reykjavik, 15. Maj 1917.

Amtmanden, Thorshavn.

Island mangler selv Varer for Tiden, men venter en Petroleumsdamper, ligesom en Varedamper under Vejs. Endvidere er Damperne „Island" og „Gullfoss" afgaaet herfra til Amerika, ligesom „Lagarfoss" afgaar nærmeste Fremtid. Nathan Olsens Damper og vor Dampskonnert afgaar fra Amerika nærmeste Fremtid. Vi kan skaffe Varer mod fast Bestilling til bedst mulige Priser, da vor Konsul Johnsen øjeblikkelig (er i) New York, men Afskibning og Genudførsel fra Island til Færøerne maa ordnes med islandske og britiske Autoriteter. Dagspriserne er uforbindende ..... Islands Førsteminister i Øjeblikket i København. Priserne stadig stigende i Amerika.

Kaaber.

15. Fra Reykjavik, 23. Maj 1917.

Amtmanden, Thorshavn.

Islandske Dampskibsselskab har lovet Plads for Deres Varer med „Gullfoss" eller „Lagarfoss" Juli—August fra New York til Reykjavik, og Islands Ministerium har sanktioneret dette, men fremhæver, at letter of assurance i Amerika og britiske Myndigheders Sanktion maa indhentes af Amtmanden. Vi har i Dag telegraferet Johnsen New York Deres Ordre med Anmodning om at indkøbe bedst muligt; kan skaffe 4—500 Tdr. Petroleum Dækslast samtidig hertil fra New York, hvorfor De bedes telegrafere, hvis dette ønskes. Færøerne maa altsaa selv sørge for Tilladelse til Genudførsel fra Island hos britiske Myndigheder samt anmode Danmarks Gesandt i Amerika understøtte Leverandørerne efter Samraad med Konsul Johnsen (i at) erholde letter of assurance. Naar Indkøbene er gjort, telegraferer vi angaaende Betalingen.

Kaaber.

16. Fra Reykjavik, 20. Juni 1917.

Amtmanden, Thorshavn.

Damper „Island" afgik i Gaar til Amerika. Turen tager omkring en Maaned. Vi kan meget vanskelig skaffe Skib herfra til Færøerne for Varerne; hvis muligt, tilraades vente lidt med yderligere Køb af Kornvarer for Efteraarslevering, da Priserne vistnok falder senere. Dog bedes De telegrafere Specifikation over, hvad ønskes og hvornaar Varerne skal leveres. Vi gaar ud fra, at De selv afhenter Varerne her og ordner Spørgsmaalet om Udførselstilladelse.

Kaaber.

17. Fra Reykjavik, 29. Juni 1917.

Amtmanden over Færø Amt.

Kunde Ministeriet eventuelt for en kort Tid laane noget af det Petroleum, som Færøerne har liggende her og kom hertil med Dampskibet „Island"s første Amerikarejse. To Petroleumsforsendelser er paa Vej hertil nu fra Amerika.

Islands Ministerium.

18. Fra Reykjavik, 9. August 1917.

Amtmanden over Færø Amt.

Det er nu meddelt Ministeriet, at ikke en Gang de resterende 75 Tdr Petroleum af Islandspartiet kan udføres herfra til Færøerne. Forbudt nu at udføre fra Island nogen som helst Varer indførte her til Landet fra Forenede Stater i Nordamerika, med mindre Dispensation foreligger med alle interesserede Parters Samtykke. Hvis Færøerne kan opnaa Tilladelse saavel til Udførsel fra New York og Indførsel hertil som Genudførsel herfra til Færøerne, vilde Ministeriet være villig til at overlade Færøerne nogen Plads i Damper „Island", der afgik herfra i Gaar til Amerika.

Islands Ministerium.

53.

Uddrag af Skrivelser fra Grosserer Christian Nielsen til Amtmand Rytter i Marts—Juli 1917*).

1) 16. Marts 1917.

..... Hver eneste Dag har jeg konfereret i de sidste Dage med Departementschef Schrøder, og Resultatet er nok det, at Ministeriet alligevel ikke godt kan underhandle med den engelske Legation, da man jo ikke kan anerkende, at England har nogen Ret til at indbringe Skibe. Jeg maa nu se, hvad jeg kan opnaa. Maaske skal der betales 8 pCt. af Skib og det samme i Krigsforsikring af Varer og Fragtforskud, for at Skibene maa sejle uden Visitation. Jeg synes, det maa prøves, selv om Varerne blev dyrere, da Fragten nok blev ca. 65 Kr. pr. Ton, men Varer maa der jo sendes. Underhandlingerne med Islands Ministerium og Justitsministeriet om Skibe for Amerika er i Dag ikke længere end for 14 Dage siden. Jeg har ingen Skibe kunnet faa tilbudt fra Amerika.....

2) 11. April 1917.

.....Jeg vedlægger Kopi af Telegrammer, og efter at jeg havde faaet Deres Telegram Nr. 5, gik jeg straks i Lag med at tale med Departementschef Schrøder og Direktør Borchsenius. Schrøder blev omtrent ligesaa overrasket over, at „Island" skulde til Amerika, som jeg, thi det var lykkedes at faa den op herfra mod, at den skulde gaa tom ned. Nu lod det til, at der alligevel kunde arrangeres Sejlads til Amerika. Desværre gik det ikke med at faa Petroleum med den Lejlighed til Færøerne, thi D. F. D. S. turde ikke paa nogen Maade indlade sig derpaa, hvorimod den skal gaa til Amerika for Islænderne, da disse har Overenskomst med Englænderne om, at Damperen kan laste Gods i Amerika uden Visitation, naar det islandske Ministerium og den engelske Konsul i Island bliver enige derom. Derimod er der intet Arrangement med Færøerne, og D. F. D. S. siger, at bliver „Island" opbragt ved at bringe Gods til Færøerne, skal den ned i Farezonen, og det tør de absolut ikke risikere med det nye kostbare Skib. Jeg har prøvet at faa det arrangeret, at „Island" tog Petroleum til Island, hvoraf en Del skulde tilhøre Færøerne, som saa selv maatte hente Petroleumen; men end ikke det kan arrangeres. Imidlertid vil Schrøder og Borchsenius gøre, hvad de kan, for at faa Forsyning til Færøerne enten fra Amerika eller herfra, hvis det kan lade sig gøre. Imidlertid er vor Beholdning her meget lille, og hvornaar der kommer ny Tilførsel, kan ikke siges under disse Forhold, maaske „Tjaldur" kunde komme op. Jeg indser saa godt, at Situationen er slem paa Færøerne, ikke at kunne faa Petroleum før senere hen, men nu i Øjeblikket er Island bedre stillet end Færøerne med Hensyn til Amerika.....

3) 27. April 1917.

..... Hvordan det egentlig vil stille sig med at faa Gods fra Amerika, er ikke godt at sige, thi Forhandlingerne lader til at trække ud i det uendelige. Sidst da jeg talte med Departementschef Schrøder, var Sagen ikke videre fremme, men han lod til at vente et Telegram fra Amtmanden, hvorfor jeg paa hans Anmodning spurgte.

*) jfr. Noten Side 200

om De havde faaet Telegram fra Ministeriet om Sejladsen paa Amerika..... Det Samarbejde med Justitsministeriet og Islands Ministerium her lader ikke til at føre til Resultat, men efter at Planen først var strandet, hvorom jeg telegraferede den 11. April, viste der sig dog senere igen en Mulighed for at faa det ordnet, som jeg da igen telegraferede om. Færingerne forstaar forhaabentlig, at det, at Amerika er kommet med i Krigen, gør alle Dispositioner endnu vanskeligere og sinker dem meget mere end før den Tid.....

4) *Amerikavarer.* 26. Maj 1917.

..... Ministeriet arbejder paa at faa noget ordnet, og mere er der egentlig ikke at sige før efter Pinse. Jeg vedlægger Kopi af Telegram, jeg har faaet fra et Firma, jeg telegraferede til om Varer, men hvorvidt og hvor meget jeg faar dermed at gøre, ved jeg ikke endnu. Jeg indser godt, at det er uheldigt, om det ikke kan arrangeres herfra, men der er saa meget at tage i Betragtning, at det er uendelig vanskeligt i disse Krigstider at komme nogen Vegne dermed. Imidlertid mener jeg, at det bliver nødvendigt, at der købes Varer i Amerika.....

5) *Amerikagods.* 2. Juni 1917.

..... Ministeriet har svaret mig et Par Gange, at der arbejdes paa Sagen, og da Kontorchef Bøeg for nylig er rejst til Amerika, tyder det ogsaa paa, at der skal gøres noget særligt, selv om han ikke er rejst i den Anledning.....

6) 12. Juni 1917.

..... Imidlertid havde det været heldigt, om der var kommet en ordentlig Forsyning af Kornvarer fra Amerika til Færøerne, og man saa nu og da kunde sende Supplering herfra, men det lader til at have for store Vanskeligheder.....

7) 12. Juli 1917.

..... Jeg bemærker, at der er bestilt nogle Varer i Amerika, og Udenrigsministeriet arbejder stadig paa at faa det ordnet, saa der tillades Varer at gaa fra Island til Færøerne uden at risikere noget. Imidlertid er det muligt, at al Eksport fra Amerika omtrent fuldstændig vil gaa i Staa, da Sendingerne til de neutrale skal indskrænkes mest muligt.....

54.

Justitsministeriet.

København, den 29. Juli 1919.

Under Henvisning til Kommissionens Skrivelse af 10. Maj d. A. skal man hermed fremsende vedlagte Skrivelse med 4 Bilag.

Zahle.

Lundbye.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Bilag.

Justitsministeriet.

København, den 29. Juli 1919.

I Anledning af Skrivelser af 10. Maj d. A. fra den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold skal jeg udtale, at fhv. Amtmand Rytters Forklaring for Kommissionen i Mødet den 21. Marts d. A. pag. 385—87 stemmer overens med, hvad jeg erindrer om de der omforklarede Begivenheder.

Hoslagt følger Afskrift af fire Skrivelser fra Justitsministeriet, der giver Oplysning om, hvad der herfra er foretaget for at skaffe Færø Amtskommune den fornødne Kredit til Indkøb af Varer i De forenede Stater. Om Varernes Fremførelse har der derefter været ført mundtlige Forhandlinger med Udenrigsministeriet.

P. M. V.

Schrøder.

Underbilag.

Justitsministeriet.

København, den 27. Februar 1917.

Da der som Følge af den etablerede Afspærring af Havnene omkring England er Fare for, at Færøerne kan blive afskaaret fra Forbindelse med Omverdenen, skal man efter Anmodning af Amtmanden over Færøerne paa Færø

Amtskommunes Vegne henstille til Finansministeriet at stille et Beløb svarende til 500 000 (Fem Hundrede Tusind) Kr. til Raadighed ved en Bank i New York for Færø Amtskommune, saaledes at Amtmanden paa Amtskommunens Vegne kan hæve Beløbet, efterhaanden som det gøres nødvendigt, til Indkøb af Levnedsmidler og andre Nødvendighedsgenstande.*)

Beløbet bedes ført til Udgift i Forbindelse med de Amtskommunen tidligere ydede Laan til samme Formaal paa forventet Efterbevilling ved Lov om Tillægsbevilling for indeværende Finansaar Til § 26 V. D. Nyt Nr.

Om de Foranstaltninger, der træffes, beder man sig underrettet.

P. M. V.

E. B.

(Underskrift).

Finansministeriet.

---

*) Ved Skrivelser til Finansministeriet af 28. Juni og 10. Oktober 1917 samt 31. Juli 1918 anmodede Justitsministeriet efter Amtmandens Begæring Finansministeriet om at forhøje den nævnte Kredit, først til 1 Million Kr., derpaa til 2 Millioner Kr., endelig med 200 000 Dollars.

Beretninger angaaende færøsk-islandsk Forretningsforbindelse med Amerika, afgivne af Lagtingets (Vareudvalgets) Udsendinge til Island i 1917 og 1918, m. v.

55.

a.

6. August 1917.

Til Islands Ministerium, Reykjavik.

I Lagtingssamlingen 1916 blev det af Tinget nedsatte Vareudvalg anmodet om, at der herfra kunde udsendes to kvalificerede Mænd til Reykjavik for der at indhente detaillerede Oplysninger angaaende den islandske Handelsforbindelse med Amerika samt for at undersøge Mulighederne for en eventuel samlet islandsk-færøsk Forretningsforbindelse med Amerika.

Udvalget har stadig arbejdet paa Udførelsen af denne Beslutning.

Først nu har imidlertid Dampskibsforbindelsen tilladt, at Planen kan realiseres, idet Dampskibet „Tjaldur" skal sejle til Reykjavik og tilbage hertil.

Man har formaaet Købmand S. P. Petersen, Fuglefjord, og Konsul, Købmand J. Evensen til at paatage sig Hvervet. I Henhold til ovenstaaende tillader Amtet sig at bede Ministeriet velvilligst yde de ommeldte Købmænd Ministeriets værdifulde Assistance.

b.

Thorshavn, den 15. August 1917.

Til Færøernes Lagting.

Efter Anmodning af det høje Lagting har vi undertegnede Købmænd S. P. Petersen af Fuglefjord og Jens Evensen af Thorshavn med Dampskibet „Tjaldur" foretaget en Rejse til Reykjavik, der begyndte den 7. ds. om Morgenen med Skibets Afgang fra Thorshavn. Den 9. ds. om Morgenen naaede vi Reykjavik, hvor vi opholdt os til den 11. ds. om Formiddagen. I Gaar Morges naaede vi tilbage hertil Byen.

Vi har allerede haft Lejlighed til at aflægge mundtlig Beretning om vor Rejse til det høje Lagting, og vi skal nedenfor søge at give udførligere Meddelelser i Til-

knytning til Skrivelse af 6. ds. fra Vareforsyningsudvalget, som vi modtog inden vor Afrejse.

Punkt 1. Forretningsforbindelse med Island er umulig. Vi maa se at faa amerikanske Varer fra Amerika uden Oplægning paa Island. Det kan formentlig ske i Skibe, der nu sejler mellem Amerika og Island.

Punkt 2. Vi henviser til Punkt 1.

Punkt 3. Fællesindkøb for Island og Færøerne i Amerika er formentlig umuligt. Der vil i saa Tilfælde slet ikke kunne faas Udførselstilladelse fra „De forenede Stater". Vi bør gøre vore Indkøb særskilt og vil vistnok dertil med Fordel kunne anvende Firmaet O. Johnsen & Kaaber, Reykjavik, der anbefales fra alle Sider og under Krigen har været benyttet af den islandske Regering som Kommissionærer ved Indkøb i Amerika.

Punkt 4. Det kan ikke være af Interesse for os at have en forretningskyndig Udsending paa Island. Heller ikke kan det under de nuværende Forhold anbefales at have en saadan Mand i Amerika. Hvis vi sender Skib direkte til Amerika, kunde det have sin Betydning at lade en kyndig Superkargo følge med, men nødvendigt kan det ikke siges at være.

Punkt 5. Det stiller sig meget daarligt med Pakhusrum i Reykjavik, særligt om Efteraaret. Prisen har hidtil været 1—3 Kr. pr. Ton om Maaneden.

Punkt 6 [Priserne for amerikanske Varer]. Herom henvises til de Erfaringer, der er gjort ved de Varer, som for færøsk Regning er ført fra Amerika til Reykjavik i Dampskibet „Island". Yderligere kan oplyses, at man ikke venter, at Havregryn vil falde i Pris, medens Sukker og Hvede rimeligvis vil gaa ned i Pris til September. Paa Tabletsukker var Prisen i Maj d. A. pr. 100 Pd. engelsk 9,25 ned i 8,25 à 7,75 Dollars i Amerika.

Punkt 7. Island indfører fra Amerika hovedsagelig Melvarer (undtagen Rugmel), Majsmel, Havregryn, Sukker, Margarine, Kaffe, Petroleum, Kolonialvarer (i god Kvalitet), Fiskeliner, Manilla og — man kan sige — al Slags Varer.

Punkt 8 [Islands Forsyning med Nødvendighedsartikler]. Herom syntes man ikke at ville udtale sig nærmere, og vi har ikke faaet Oplysninger herom af Betydning. Dog fik vi det Indtryk, at Forsyningen var temmelig god.

Punkt 9. Angaaende Varepriserne paa Island henviser vi til vedlagte Prisfortegnelse (i 2 Stykker) fra Firmaet O. Johnsen & Kaaber over Eksportartikler samt til ligeledes vedlagte Nr. 4 for 2den Aargang „Hagtíðindi" (Juli 1917) og Nr. 215 for 4de Aargang af „Morgunladid" (10. Juni 1917), sidstnævnte indeholdende (paa Side 5) en Fortegnelse over Maksimalpriser.

Punkt 10. Vi kan ikke faa Nødvendighedsartikler f. Eks. Petroleum fra Island, da der er Klausul paa de Varer, Island faar fra Amerika, saa at de ikke kan genudføres. Vi kan afsætte Kul til Island, hvis der bliver Tale om at sende Skib til Reykjavik.

Punkt 11. Vi vil kunne faa Kød fra Island, hvis der opnaas Tilladelse fra den britiske Regering. Derimod er der ingen Udsigt til at faa Talg, da Island har Mangel paa Fedtstoffer.

Punkt 12. Forsaavidt den islandske Regering kun faar Dampskibet „Sterling" i Kystfart, er der ingen Udsigt til at faa det til at gøre Tur over til Færøerne. Hvis „Botnia" tillige skal bruges i denne Fart, vil der nok kunne blive Tale om at faa dette Skib herover, og det vil der vist i hvert Fald kunne blive Spørgsmaal om, idet „Botnia" næppe slipper hjem til Danmark.

Punkt 13. Paa Island er der hidtil ingen Dyrtidsforanstaltninger truffet udover Forhøjelse af Lønnen til fastlønnede Funktionærer i Landets og Kommunernes Tjeneste. Denne Lønforhøjelse er afholdt af Landskassen. Der vil næppe heller blive truffet andre Dyrtidsforanstaltninger udover billigt Udsalg af Varer. Dette afhænger af Altingets Bestemmelse. Købmændene har haft frie Hænder til Beregning af Avance paa Nødvendighedsartikler, dog at de i Tilfælde af Klagemaal over urimelig Avance har været underkastet en dertil beskikket Kommissions Afgørelse.

Punkt 14. Der findes kun Brunkul, og Driften vil under normale Forhold ikke betale sig.

Punkt 15. Paa Grund af de høje Kulpriser menes Torskefiskeri med Dampskibe ikke at ville betale sig undtagen Foraarsfiskeriet. Sildefiskeri menes at betale sig for Tiden. Fiskeri med Robaade, Motorbaade og Sejlskibe agtes fortsat.

Punkt 16. Der træffes ingen Foranstaltninger paa Island i Anledning af Krigssituationen til Fremme af Næringsvejene.

Punkt 17. Der vil kunne eksporteres Uld og saltede Faareskind fra Færøerne til Amerika. Prisnotering kan faas gennem Firmaet O. Johnsen & Kaaber.

Punkt 18. Det kan ikke tilraades at købe Varer, før man har sikret sig Skibsrum, og det menes, at Priserne gennemgaaende vil blive lavere hen paa Efteraaret.

Punkt 19. Man kan ikke ordne Spørgsmaal om Tilladelse fra den britiske Regering til Vareførsel fra Island til Færøerne gennem den britiske Konsul i Reykjavik.

Punkt 20. For Tiden er der 5 Dampskibe i Fart mellem Island og Amerika, hvoraf 3 i fast Rute og 2 for en enkelt Tur lejede Skibe. Til at føre Kul og Salt haves ikke tilstrækkelig Tonnage.

Punkt 21. Saltforsyningen paa Island er meget lille, og den har været saa ringe, at der er indtraadt Standsning i Fiskeriet. Nylig er der kommet noget Salt fra England. Af Sejldug og Tovværk er Beholdningen lille, af Fiskeliner og Kroge tilstrækkelig.

Punkt 22. Det islandske Dampskibsselskabs Skibe „Gullfoss« og „Lagarfoss" fører næsten udelukkende Varer fra Amerika til Købmændene. Regeringen har hovedsagelig lejet Tonnage for at overlade Købmændene Ruteskibene. Regeringen har ingen Detailudsalg.

Punkt 23. Der har ingen Maksimalpris været paa Indførselsvarer. Købmændene har haft Lov til at tage 10 pCt. Avance (udover Prisen paa eget Pakhus) paa de af Regeringen indførte Varer. Der har været forsøgt Maksimalpris paa Varer som Mælk, Smør, fersk Fisk. Oksekød har kostet 70—120 Øre pr. Pund. Prisen paa Lammekød var forrige Efteraar 55—65 Øre pr. Pund.

Punkt 24. Melkort og Brødkort har været brugt i Reykjavik og Havnefjord. Nu udstedes de kun paa Rugbrød. Der beregnes 9 kg Rugbrød pr. Individ om Maaneden. Der beregnes af Vareforsyningskommissionen i Reykjavik et Forbrug af 150 kg Kornvarer pr. Individ om Aaret, Gryn 400 gr til 3 Uger, Margarine 1 kg til 14 Dage, og Sukker $^1/_2$ kg pr. Uge. Petroleumskort og Kulkort har været brugt i Reykjavik og Havnefjord. De, som har Gasindlæg, har da intet Petroleum faaet; i øvrigt har der været udleveret fra 1 Liter pr. Familie om Ugen (naar Forsyningen har været mindst) til 3 Liter pr. Familie om Ugen. Kulkort har kun en Gang været i Brug. Vi vedlægger 2 trykte Eksemplarer af Salgsregler fra Maj og Juni i Aar.

Punkt 25. Prøver af den omtalte Margarine er hjembragt og overleveret det høje Lagting.

Naar der er Tale om at faa Varer hertil fra Amerika, kan Spørgsmaalet blive om at fragte en Del af Rummet i et Skib, som i øvrigt har Varer til Island, og lade Skibet gaa videre hertil med den os tilhørende Last, men det vil sikkert være at foretrække at tage en Damper helt for en Rejse („Island" laster ca. 1 200 Tons, „Gullfoss" ca. 900 Tons).

Vi har ved det foran udtalte haft de nuværende ekstraordinære Forhold for Øje, men hvis vi ønsker at staa helt paa egne Ben, maa en Forretningsmand, naar der igen indtræder normale Forhold, sendes herfra over til Amerika for at undersøge Forholdene og knytte Forbindelser, hvis det skulde vise sig, at det under normale Forhold kan betale sig for os at gøre Forretning med Amerika.

Angaaende Petroleumsforsyningen skal vi oplyse, at vi fra den mest kompetente Side i Reykjavik har faaet det Raad, at de færøske Købmænd gennem Amtet

skal rette en indtrængende Opfordring til „Det danske Petroleums-Aktieselskab“ om at skaffe Udførselstilladelse fra Amerika for 4—5 000 Fade Petroleum og sende det til Færøerne i et Skib til Losning i to Havne, f. Eks. Thorshavn og Trangisvaag.

Vi slutter med at udtale, at vi under vort Ophold paa Island overalt fandt den største Imødekommenhed.

Med Ærbødighed

S. P. Petersen. Jens Evensen.

56.

a.

18. Maj 1918.

Til Islands Ministerium, Reykjavik.

Det her paa Øerne nedsatte Vareudvalg har besluttet at sende 3 af dets Medlemmer til Island sammen med 2 andre Lagtingsmænd for dèr at indhente detaillerede Oplysninger angaaende den islandske Handelsforbindelse med Amerika samt for at undersøge Mulighederne for en eventuel samlet islandsk-færøsk Forretningsforbindelse med Amerika.

De 5 Lagtingsmænd er: Lærer J. H. Poulsen, cand. jur. Mortensen, Tømrermester Torgard og Typograf Niclasen samt Købmand Rasmus Niclasen, der er Formand for Udvalget.

I Henhold til ovenstaaende tillader Amtet sig at bede Ministeriet yde de ommeldte Lagtingsmænd Ministeriets værdifulde Assistance.

b.

.....

19. Maj Kl. 11 Formiddag afrejste vi med S/S „Botnia" og ankom til Reykjavik den 21. Maj Kl. 11 Formiddag.

Altinget, der havde været samlet i et Par Maaneder i Anledning af Spørgsmaalet om Overenskomsten med Danmark og forskellige af Krigssituationen skabte Forhold, holdt Møde Kl. 1 Eftermiddag, samme Dag vi ankom. Efter et Par Timers Ophold paa Hotellet begav vi os op i Altingsbygningen, hvor en af Sekretærerne straks førte os ind i Ministerværelset. Førsteminister Jon Magnusson bød os her Velkommen; til Stede var tillige Ministrene Sigurdur Eggerz og Sigurdur Jonsson samt Altingsformand Gudmundur Bjørnsson. Man lovede at assistere os paa alle Omraader, hvor det var muligt, og det blev aftalt, at vi skulde have en Sammenkomst med Ministeriet Kl. $10^1/_2$ Dagen efter. Som Ordfører fungerede Cand. jur. Edw. Mortensen.

22. Maj Kl. $10^1/_2$ fandt den foran omtalte Konference Sted, og fremdrog Ordføreren følgende Forespørgsel:

1) om der var Mulighed for at faa et vist Kvantum Varer, f. Eks. 100—200 Tons maanedlig med de islandske Skibe, der gik i Fart paa Amerika;
2) om Færøerne kunde faa til Købs eller til Laans fra Island nogle Hundrede Tdr. Petroleum, ca. 50 Tons Hvede samt et mindre Parti Havregryn, Majs og Kaffe snarest muligt;
3) om den islandske Regering mente, det var nødvendigt og fornuftigt, at Færøernes Amtskommune sendte Udsendinge for kortere eller længere Tid til Reykjavik, London og Amerika.

.....

22. Maj Kl. 5 afholdtes igen Konference. Førsteminister Jon Magnusson besvarede den fremsatte Forespørgsel:

1) at under Forudsætning af, at der ikke indtraf noget ekstraordinært, og alt gik nogenlunde som hidtil, var Regeringen villig til at overlade Færøerne den omtalte Tonnage;

2) at under Forudsætning af, at den Ladning paa 7—8000 Tdr. Petroleum, som ventedes til Island med S/S „Fredericia", ankom i god Behold, vilde man være villig til at laane Færøerne nogle Hundrede Fade; den nødvendige Tilladelse maatte selvfølgelig gives af den engelske Regering; ligeledes vilde man være villig til at laane Færøerne Hvede, Havregryn, Majs og Kaffe, ifald man sad inde med Beholdning af disse Varer;

3) at det utvivlsomt vilde være af Betydning for Færøerne, om man af og til havde Udsendinge i Reykjavik og London; hvad angik Udsendinge til Amerika, vilde dette næppe have større Betydning, da det danske Gesandtskab dèr kunde foretage de fornødne Indkøb og, om ønsket, faa Assistance af de Udsendinge, Island havde derovre.

Samme Dag blev ført Konference med Firmaet Johnsen & Kaaber, Landshandelsdirektør Flygenring, Direktør for Petroleumsselskabet Debell o. fl. Johnsen & Kaaber anbefalede paa det kraftigste, at Vareforsyningsudvalget sendte Udsendinge til Reykjavik og London.

23. Maj blev vi inviteret til Frokost hos Førsteminister Magnusson.

Samme Dags Eftermiddag holdt vi Møde, og blev man enig om, at to af Udsendingene, nemlig Rasmus Niclasen og Poul Niclasen, skulde blive tilbage i Reykjavik, medens de andre afrejste med S/S „Botnia". Hvad angaar Motiverne til denne Afgørelse, skal her anføres, at Ministrene, Altingsformand Gudmundur Bjørnsson og andre overfor os udtalte, at det vilde være af stor Betydning, om en eller to af Udsendingene blev tilbage i Reykjavik, dels for at gøre sig bekendt med den mellem England og Island indgaaede Handelsoverenskomst, hvis Indhold ventedes telegrafisk en af de førstkommende Dage, og dels for nærmere at undersøge de Muligheder, der kunde være for en Handelsforbindelse Amerika—Færøerne eller Amerika—Island—Færøerne.

. . . . . .

Under Opholdet i Reykjavik havde vi en Konference med Konsul Arnesen, Reydafirði, angaaende Leverance af Salt til færøske Fiskeskibe ved Island, og lykkedes det at opnaa Regeringens Tilladelse hertil.

Firmaet Johnsen & Kaaber, som flere Gange har indkøbt Varer for Amtskommunen, og som under vort Ophold i Reykjavik — ligesom alle de, vi kom i Berøring med — stillede sig meget elskværdigt med at give alle Oplysninger, vi ønskede, sendte os Tilbud om Leje af Selskabets Skib „Frances Hyde" (i timecharter). „Frances Hyde" (ca. 800 Tons under Dæk og ca. 1 200 Tdr. Petroleum paa Dæk), der benytter saavel Damp- som Sejlkraft, har gaaet i Fragtfart mellem Amerika og Island. Firmaet tilbød os Skibet til en Betaling af 500 Kr. mindre pr. Dag, end hvad det var blevet fragtet for af den islandske Regering.

Da vi havde godt Haab om at faa license paa 5 000 Tdr. Petroleum og andre Varer fra Amerika, og da det var os bekendt, at det var overordentlig vanskeligt at skaffe Tonnage i Amerika, indledede vi, efter at have telegraferet til Færøerne og forespurgt, om Vareforsyningsudvalget vilde fragte Skibet, Forhandling med Johnsen & Kaaber. Efter at have faaet Skibet paa Haanden telegraferede vi Firmaets Tilbud in extenso til Vareudvalget og Amtmand Rytter, der da opholdt sig i København. Vi modtog imidlertid Svar fra Amtet, at Vareudvalget fraraadede at befragte „Frances Hyde"; vi rettede os selvfølgelig herefter og afbrød Forhandlingerne med Johnsen & Kaaber.

Vi havde forskellige Konferencer med Importører af Varer fra Amerika, bl. a. Direktør for Petroleumsselskabet Debell.

Med Hensyn til Færøernes Forsyning med Petroleum betragtede han det som givet, at Indkøbet blev foretaget gennem det danske Petroleumsselskab, og at dette

saa førte Varerne hjem til Færøerne med eget Skib, og man haabede, at S/S „Fredericia", som førte Petroleum fra Amerika til Island, vilde faa Tilladelse til at foretage en Tur til Færøerne.

Desuden konfererede vi med islandske Grossister, som personlig havde foretaget Indkøb, bl. a. af Manufakturvarer i Amerika. Disse Varer er ikke af samme Mønster som dem, man var vant til at importere fra Europa før Krigen, men ved personlig Nærværelse kunde der købes Ting, som var tilsvarende og fuldt ud tilfredsstillende. Den første Betingelse for at kunne gøre fordelagtig Handel var den, at man foretog Indkøbene personlig. Varerne maatte betales straks ved Indkøbet og for Køberens Regning lagres paa Pakhus; derefter maatte man først søge hos de amerikanske Myndigheder om Udførselstilladelse og hos England om Sejltilladelse; dette tog i Reglen meget lang Tid.

Hvad angik Fiskeriredskaber, f. Eks. Fiskesnører, kunde man ved at henvende sig til de rigtige Fabrikker faa Varer, der var lige saa tilfredsstillende som dem, man var vant til at købe i England.

Under Opholdet i Reykjavik stod vi i stadig telegrafisk Rapport med Vareforsyningsudvalget og holdt dette à jour med alt, hvad vi mente kunde være af Interesse.

Vi fik det Indtryk, at Købmændene i Reykjavik paa daværende Tidspunkt laa inde med rigelige Beholdninger af de almindelige Købmandsvarer.

Thorshavn i August 1918.

5te Del.

Indholdsfortegnelse.

Erklæringer og Vidneudsagn ang. Forløbet af et Møde i Lagtingsbygningen den 12. August 1914*).

57. Erklæring, afgiven af Kongsbonde, Lagtingsmand J. Patursson den $^{21}/_{1}$ 18.
58. Udskrift af Færøernes Sorenskriveris Politiprotokol.
59. — - — — — .
60. Skrivelse fra Lagtingets Udvalg vedr. Kommissionen af $^{20}/_{5}$ 19,
bilagt med:
Skrivelse fra Lagtingsmand R. Niclasen til Kommissionen af $^{10}/_{5}$ 19.
61. Skrivelse fra Folketingsmand A. Samuelsen til Kommissionen af $^{17}/_{6}$ 19,
bilagt med:
Erklæring, afgiven af Landfoged F. Vest den $^{17}/_{6}$ 19.

*) jfr. det stenografiske Referat Side 87—88 og Side 324 -327.

57.

p. t. Thorshavn, d. 21. Januar 1918.

Den 12. August 1914 var jeg som Medlem af Vareudvalget til Udvalgsmøde i Lagtingsbygningen sammen med Amtmand Rytter og Repræsentanter for den færøske Købmandsforening. Under Mødet ringede Telefonen, Amtmanden gik ud og kom tilbage med Besked om, at der var Telefonbud til mig fra Kirkebø. Det var min Hustru, der meddelte, at to Orlogsskibe kom sejlende Vest fra i Retning af Kirkebønæs, og at det saa ud til, at de skulde ind til Thorshavn. Da jeg kom ind igen til Udvalgsmødet, var Amtmanden begyndt paa et Foredrag og stod med en hel Del Dokumenter i Haanden. Jeg fortalte da, hvad der var blevet mig meddelt i Telefonen. Amtmanden blev i den Grad nervøs og forfjamsket derover, at han tabte alle Dokumenterne paa Gulvet, gav sig derpaa febrilsk til at samle dem sammen igen og stoppe dem hulter til bulter ind i Dokumentmappen, hvorefter han skyndsomt løb til Dørs og lige hjem. Hvor han siden blev af, ved jeg ikke, men jeg saa ham ikke igen, før Orlogsskibene var afsejlede. Hans Usynlighed under Krydsernes Ophold ved Thorshavn var da ogsaa almindeligt Samtaleemne.

Jeg skal tilføje, at saavidt jeg mindes, undlod Amtmanden, straks efter Efterretningerne om Krigens Udbrud var blevet bekendt, som vanligt at møde i Uniform som Lagtingets Formand og optraadte herefter kun civilklædt i Lagtinget. Først i den følgende Lagtingssamling anlagde han Uniform igen. Der var den Gang ogsaa harcelleret stærkt over dette Forhold, der blev sammenlignet med Kommandant Løbners Optræden i 1801, da han i fejg Frygt over det engelske Krigsskibs Ankomst hertil smed Uniformen og trak i civile Klæder.

Foranstaaende har jeg telefonisk konfereret med Lagtingsmand, Købmand R. Niclasen, som i 1914 ogsaa var Medlem af Vareudvalget, der fuldt ud slutter sig til denne min Fremstilling.

J. Patursson,
Lagtingsmand.

58.

Udskrift af Færøernes Sorenskriveris Politiprotokol.

Aar 1918, den 21. Januar Kl. 4^{10} Eftermiddag blev en Politiret sat paa Sorenskriverkontoret i Thorshavn af Dommeren med nedentegnede Vidner, hvor da foretoges:

Forhør Nr 47/1917.

Forhøret reassumeredes.

Dommeren fremlagde en fra Tiltalte netop modtagen Skrivelse af Dags Dato samt en Erklæring fra Lagtingsmand Patursson.

Han bemærker, at han havde forelagt denne for Amtmand Rytter, der i den Anledning havde oplyst, at han den paagældende Dag — i Begyndelsen af August 1914, paa et Tidspunkt, da man var uvidende om, hvorvidt Danmark var i Krig eller ikke — holdt Møde i Lagtingsbygningen med et Lagtingsudvalg og nogle af Købmændene.

Under Mødet blev han kaldt til Telefonen i Anledning af Opringning fra Sysselmanden paa Sandø. Denne meddelte ham, at en Krydser var under Opsejling. Amtmanden anmodede Sysselmanden om at holde ham stadig underrettet om Krydserens Bevægelser, hvilket Sysselmanden ogsaa gjorde, saa Amtmanden gik flere Gange til Telefonen. Han fortsatte imidlertid Mødet og meddelte ikke de tilstedeværende noget.

Kongsbonde Patursson blev saa kaldt til Telefonen — om af Amtmanden kan denne nu ikke huske — og raabte, da han kom tilbage, at der kom en Krydser.

Mødet opløstes herefter.

Amtmanden mindes, at han sad med nogle Dokumenter paa Skødet, og at han, da han rejste sig, tabte nogle af dem.

Amtmanden begav sig derpaa op i Amtmandsboligen og lod Regeringsflaget hejse, derpaa udfærdigede han sammen med sin Fuldmægtig Kodetelegrammer til Ministeriet om Krydseranløbet, hvilke han afsendte, mens Krydseren endnu laa her, dels via England og dels via England—Norge, alt i Overensstemmelse med de ham givne Instrukser; derpaa opholdt han sig vedblivende i Amtmandsboligen for at afvente Visit fra Krydseren; noget efter kom ogsaa den britiske Konsul paa Visit paa Skibschefens Vegne.

Amtmanden meddeler endelig, at under Anløb af fremmede Orlogsskibe opholder han sig selvfølgelig altid i Amtmandsboligen for at afvente Visit.

Som Vidne mødte Kongsbonde, Lagtingsmand Johannes Patursson, 51 Aar gammel, af Kirkebø, der efter at Pligten til som Vidne at udtale sig fuldt sandfærdigt var ham foreholdt, forklarer, at det er ham, der har afgivet den fremlagte Erklæring.

Vidnet forklarer paa Forespørgsel, at Amtmand Rytter syntes meget overrasket, da Vidnet meddelte, at Krydseren kom sejlende.

Foreholdt, at Amtmanden i Forvejen, efter hvad Amtmanden har oplyst, var underrettet, forklarer Vidnet, at det vidste han ikke. Da Vidnet kom med sin Meddelelse, kom alle i Bevægelse. Amtmanden var bleven ved med Forhandlingerne, indtil Vidnet kom med sit Telefonbud.

Vidnet mindes ikke, om Amtmanden forud var blevet kaldt til Telefonen.

Amtmanden gik, saa vidt Vidnet ved, hjem.

Forespurgt, om Vidnet ikke finder det rigtigt, at Amtmanden gik hjem, bemærker han, at han syntes, at Amtmanden burde have fortsat de vigtige Udvalgsforhandlinger, indtil han fik at vide, at Krydserchefen kom i Land.

Vidnet mindes ikke, om der blev hejst Flag paa Amtmandsboligen.

Forespurgt, hvor Vidnet mener, at Amtmanden bør være at træffe, naar der kommer Besøg af fremmede Orlogsskibe, svarer Vidnet, at det ved han ikke, maaske i Amtmandsboligen, maaske paa Skansen, men i det omtalte Tilfælde burde Amtmanden være blevet i Lagtinget. Færøernes Amtmand bør ikke danse efter fremmedes Pibe.

Forespurgt, om der blev arbejdet meget i Lagtinget i den Tid, svarer Vidnet, at det blev der baade i aabne og lukkede Møder. Det maa i øvrigt kunne ses af Lagtingsprotokollen. Der var ogsaa ofte Udvalgsmøder.

Forespurgt, om det saa ikke kunde være noget besværligt for Amtmanden stadig at skulle trække i Uniform, svarer Vidnet, at Amtmanden i den Tingsamling helt holdt op med at møde i Uniform.

Oplæst og godkendt, idet Vidnet dog bemærker, at han protesterer mod, at Bemærkningen om, at Færøernes Amtmand ikke skulde danse efter fremmedes Pibe, var tilført Protokollen, fordi han ogsaa sagde, at Amtmanden, som sad i en Forsamling af Landets folkevalgte Repræsentanter, havde saa vigtige Forhandlinger for, at han ikke skulde afbryde dem, fordi det blev meldt, at en Krydser var i Søen og maaske kom ind til Thorshavn.

Foreholdt, at Vidnet havde sagt, at alle sprang op ved Meddelelsen og Amtmanden ogsaa, bemærker Vidnet, at Amtmanden som Mødets Dirigent burde have fortsat Forhandlingerne og om fornødent paalagt de øvrige at forholde sig roligt. Vidnet protesterer mod at have brugt de ovennævnte Udtryk, at alle sprang op og Amtmanden ogsaa.

Dommeren og Retsvidnerne bemærkede, at Vidnet havde brugt — paa Færøsk — Udtryk, der ganske svarede dertil.

Vidnet bemærker videre, at han ønsker tilført, at Amtmanden som Dirigent burde have talt beroligende Ord til de øvrige i Tilfælde af, at de begyndte at blive urolige, i Stedet for at Amtmanden efter Vidnets Mening var den første, der gik fra Koncepterne og blev perpleks, og skulde have sagt, hvis nogen var nervøs, at der var intet at være nervøs for. Det sagde Amtmanden ved flere andre Lejligheder under Lagtingssamlingen, hvor der intet var at være bange for.

Oplæst og godkendt.

Paa Forespørgsel bemærker Vidnet, at han ikke mindes, om Amtmanden var nervøs, inden Vidnet kom med sin Meddelelse.

Oplæst og godkendt.

Vidnet ønsker videre tilført, at naar Amtmanden, der var Dirigent, uden videre afbrød Forhandlingerne, havde det jo ikke nyttet, at de andre blev tilbage.

Oplæst og godkendt.

Vidnet ønskede videre tilført, at han havde protesteret mod, at hans Bemærkning om, at Amtmanden ikke bør danse efter fremmedes Pibe, var tilført Protokollen, fordi det kan misforstaas, idet det ikke er hans Mening at sige, at Færøerne eller, om man vil, Kongeriget Danmark skal sætte sig paa den høje Hest overfor andre Nationer.

Oplæst og godkendt.

Dommeren attesterede, at Vidnet havde fremsat en saadan Protest.

Oplæst.

Vidnet bemærker videre, at han ønsker at slaa fast, at Amtmanden ikke, fordi der meldtes en fremmed Krydser, paa en Studs burde have opgivet det Arbejde, som da foregik, i en saa stor Forsamling — à 12—14 Repræsentanter for Lagtinget og Købmændene.

Oplæst og godkendt.

Vidnet aftraadt.

Forhøret udsat.

Retten hævet.

Thygesen.

Vidner:

K. Djurhuus. *John E. Joensen.*

Aar 1918, den 21. Januar, Kl. $5^{3}/_{4}$ Eftermiddag blev en Politiret sat paa Sorenskriverkontoret i Thorshavn af Dommeren med nedentegnede Vidner, hvor der foretoges:

Forhør Nr 47/1917 (paany).
Tiltalte fremstod.

Det i forrige Retsmøde fremkomne blev ham foreholdt. Han ønsker ikke at bemærke noget dertil.

Oplæst og godkendt.

Dommeren bemærkede, at han efter Omstændighederne havde ment at burde modtage den fremlagte Erklæring og saa ogsaa afhøre Udstederen. I øvrigt var der næppe efter det allerede fremkomne Anledning til yderligere Afhøring paa dette Punkt, dog skulde han henstille, at Landstingsmand Samuelsen, hvis han i det hele taget blev afhørt, ogsaa fik Lejlighed til at udtale sig herom.

Oplæst.
Tiltalte aftraadte.
Forhøret sluttet paany.
Retten hævet.

Thygesen.

Vidner:
K. Djurhuus. *John E. Joensen.*

Udskriftens Rigtighed bekræftes.

Færøernes Sorenskriveri, Thorshavn, den 21. Januar 1918.

Thygesen.

59.

Udskrift af Færøernes Sorenskriveris Politiprotokol.

Aar 1918, den 22. Januar Kl. 10 Formiddag blev en Politiret sat paa Tinghuset i Thorshavn af Dommeren med nedentegnede Vidner, hvor da foretoges Forhør Nr. 47/1917.

Forhøret reassumeredes paany.

Dommeren bemærkede, at Amtmand Rytter, hvem det afsluttede Forhør var blevet tilstillet, havde oplyst, at han ikke var Dirigent ved det af Kongsbonde Patursson omtalte Møde, der var sammenkaldt af et Lagtingsudvalg, idet dette havde tilkaldt Amtmanden og nogle Købmænd til Forhandling. Ifølge gældende Praksis var Udvalgsformanden Dirigent. — Det var derfor ej heller helt nøjagtigt, naar der i forrige Protokoltilførsel staar, at Amtmanden fortsatte Mødet, idet Situationen burde udtrykkes saaledes, at han blev tilstede ved Mødet.

Kongsbonde Patursson fremstod. Forespurgt, om det ikke beror paa en Fejlhuskning, naar han i Gaar omtalte Amtmanden som Dirigent ved paagældende Møde, da det var sammenkaldt af et Udvalg, saaledes at der var Grund til at tro, at Udvalgets Formand maaske styrede Forhandlingerne, svarer Vidnet, at han ikke direkte kan sige, at Amtmanden var Ordstyrer ved Mødet; derimod mener Vidnet at kunne sige, at Amtmanden var den, der ledede Mødet. Nu afdøde Provst Petersen var Udvalgsformand, og han tog kun lidet formelt paa Ledelsen af Udvalgets Møder.

Oplæst og godkendt, idet Vidnet tilføjer, at der saaledes ikke førtes nogen Forhandlingsprotokol i den Tid, han var Medlem af Udvalget. Naar Amtmanden var tilstede, ansaa Vidnet ham som den i egentlig Forstand styrende om end ikke i egentlig Forstand som Ordstyrer. Det fremgaar af Lagtingets Praksis, at Amtmanden ikke er Ordstyrer ved Udvalgsmøder; dette Møde gik saa formløst, at det ikke var godt at sige, hvem der var Dirigent og hvem ikke, men han mener, at Amtmanden maa betragtes som den ledende.

Udvalgsformanden skal efter Forretningsordenen være Ordstyrer. I paagældende Lagtingssamling ankede Vidnet over, at Forhandlingerne i det nævnte Udvalg gik altfor formløst, blandt andet med Hensyn til Ordstyrerforretningen og Forhandlingernes Præcisering, og han fremsatte Forslag til Forbedring af disse Forhold.

Oplæst og godkendt.

Forespurgt, om Skibene kom Vest fra, siger Vidnet, at det den Gang var hans Opfattelse, men han har ikke undersøgt det nærmere og tør ikke sige det sikkert.

Oplæst og godkendt.

Aftraadt.

Tiltalte fremstod.

Foreholdt foranstaaende Forklaring bemærker han, at han ikke i den Anledning har noget at anføre.

Oplæst og godkendt.

Dommeren bemærkede, at da Forhøret maatte gøres færdigt til den i Dag herfra afgaaende Post, havde der ikke været Tid til at indhente Amtmandens Udtalelser om det senest fremkomne ved Skrivelse.

Oplæst.
Tiltalte aftraadte.
Forhøret sluttet paany.

Retten hævet.
Thygesen.

Vidner:
H. Hansen. H. A. Hansen.

Udskriftens Rigtighed bekræftes.

Færøernes Sorenskriveri.

Thorshavn, den 22. Januar 1918.

Thygesen.

60.

Lagtingets Udvalg vedrørende Landstingets parlamentariske Kommission.

Thorshavn, den 20. Maj 1919.

Til Landstingets parlamentariske Kommission vedrørende forskellige færøske Forhold.

Fra Købmand, Lagtingsmand R. Niclasen, Midvaag, har man modtaget hoslagte Skrivelse af 10. ds. til Kommissionen til Videreforsendelse.

P. U. V.

Edw. Mortensen.

Bilag.

Midvaag, den 10. Maj 1919.

Til Landstingets Kommission vedrørende forskellige færøske Forhold.

I Anledning af Kommissionens Skrivelse af 24. April d. A., som jeg har modtaget den 10. ds., skal jeg tillade mig at udtale angaaende de paa den med samme Skrivelse vedlagte Liste opførte Spørgsmaal:

ad a. Jeg kan erindre et Møde i Lagtingsbygningen i Dagene mellem 5.—10. August 1914 eller rettere en Fortsættelse af et Møde mellem Vareudvalget og Købmændene angaaende Tilførsel til Øerne af Nødvendighedsvarer. Spørgsmaalet drøftedes, om det paa den Tid ikke var rigtigst at forsøge at skaffe Øerne Forsyning af Nødvendighedsartikler fra Amerika. Forhenværende Amtmand Rytter var en efter min Mening afgjort Modstander af dette Forslag. Mødet begyndte ved 10-Tiden Fm. i Lagtingsbygningens Kvistværelse. Afdøde Provst Petersen fungerede som Formand for Vareudvalget. Der blev talt meget af de mødende, og efter min Opfattelse var der god Stemning for den Tanke at forsøge at skaffe Nødvendighedsvarer fra Amerika, hvilket formentlig foranledigede fhv. Amtmand Rytter til et længere Foredrag imod Amerika.

Under dette Foredrag blev Kongsbonde Patursson, som den Gang var Medlem af Vareudvalget, kaldt til Telefonen, kom 3—5 Minutter senere tilbage og meddelte fhv. Amtmand Rytter, at en stor Krydser passerer nu Kirkebø med Kurs mod Thorshavn. Hr. Rytter. som *da stod midt* i sit Foredrag, tabte sin Mappe paa Gulvet, saa alle deri værende Papirer væltede ud. Skyndsomst samlede han Papirerne op og gik som en skrækslagen Mand ud af Døren. Mødet opløstes. Jeg saa, at fhv. Amtmand Rytter gik op til Amtsboligen. Hr. Rytter stod midt i sit Foredrag, da Meddelelsen kom fra Patursson om Krydserens Kurs mod Thorshavn, og havde han 15—20 Minutter i Forvejen faaet Meddelelse om Orlogsskibets Nærhed, var der ingen virkelig Grund for ham til at stoppe op med Foredraget ved Paturssons Meddelelse, thi man kunde regne med ca. 1 Time, inden Dampskibet kunde være i Thorshavn. Den eneste forklarlige Aarsag til Hr. Rytters Forsvinden var den i øvrigt som nævnt synlige Skræk, som greb ham. Fhv. Amtmand Rytter sad ikke under sit Foredrag, men stod og lænede sig med venstre Haand til en Stol.

ad b. Efter min Mening er fhv. Amtmands Rytters Udtalelser vedrørende paagældende Sag i Kommissionsforklaringen paa flere Punkter ikke i Overensstemmelse med Sandheden, som det fremgaar af ovenstaaende, hvoraf det ogsaa fremgaar, paa hvilke Punkter den afviger derfra.

ad c. Det samme som ad b. Jeg kan fuldt ud slutte mig til den Forklaring, Kongsbonde, Landstingsmand Patursson har afgivet under Forhørene i en Retssag, som var anlagt af fhv. Amtmand Rytter mod Redaktør Isaksen om, at „Amtmanden havde været meget overrasket og meget forskrækket, da han (Patursson) meddelte Amtmanden i Mødet, at en Krydser var i Nærheden med Kurs mod Thorshavn".

Den almindelige Mening var, at fhv. Amtmand Rytter og ogsaa fhv. Sorenskriver Thygesen ikke bevarede deres Hoveder kolde i de Dage, men var vistnok til Tider meget konfuse.

Jeg anser fhv. Sorenskriver Thygesens Forklaring i nævnte Sag for Kommissionen for ikke at være i Overensstemmelse med Sandheden, bl. a. naar han siger, at Amtmanden 15 eller 20 Minutter i Forvejen havde faaet Meddelelse om, at et Orlogsskib, der utvivlsomt var fremmed, nærmede sig Øerne *Syd fra*, thi Orlogsmanden, som her er Tale om, kom *Vest fra*, ikke Syd fra. Fra Sandø, Hestø eller Vaagø var ingen telefonisk Meddelelse kommet til Thorshavn om den Orlogsmand, som Kongsbonde Patursson bragte Amtmanden Underretning om. Patursson maa uden Tvivl have været den første, der bragte Amtmanden Meddelelse om denne Orlogsmand; saa vidt jeg husker, var oven i Købet Telefonforbindelsen netop paa det Tidspunkt afbrudt mellem Sandø og Thorshavn over Hestø, og fra Vaagø havde man ikke set Krydseren.

Om fhv. Amtmand Rytter under Orlogsmandens Ophold i Thorshavn skjulte sig i Kulkælderen eller paa et andet bedre Opholdssted, ved jeg ikke, men det var almindeligt Samtaleemne den Gang, at man ikke saa Amtmanden. Hvor var han blevet af? Ingen sagde sig at have set ham fra det omtalte Mødes Afbrydelse til langt hen paa Eftermiddagen.

Rasmus Niclasen.

Indholdsfortegnelse.

Forskellige Aktstykker.

62. Skrivelse fra Justitsministeren til Kommissionen af $^{29}/_{7}$ 19 (Bilag).
63. Skrivelse fra Lagtingets Udvalg ang. Kommissionen til Kommissionen af $^{24}/_{5}$ 19.
46. a. Skrivelse fra cand. juris Edw. Mortensen til Kommissionen af $^{29}/_{10}$ 18.
b. Skrivelse fra cand. juris Edw. Mortensen til Kommissionen af $^{26}/_{3}$ 19.
c. Telegram fra Kommissionen til cand. juris Edw. Mortensen af $^{21}/_{4}$ 19.
d. Telegram fra cand. juris Edw. Mortensen til Kommissionen af $^{5}/_{5}$ 19.
65. Erklæring, afgiven af Købmand, Vicekonsul Jens Olsen den $^{1}/_{2}$ 19.
66. Telegram fra Landstingsmand Trier til Landstingsmand Patursson af $^{28}/_{6}$ 18.
67. Erklæring, afgiven af Provst J. Dahl den $^{4}/_{8}$ 19.
68. Erklæring, afgiven af Lagtingets Udvalg ang. Kommissionen den $^{4}/_{8}$ 19.
69. Skrivelse fra Overretsassessor Rytter til Kommissionen af $^{25}/_{9}$ 19.
70. Brev fra Redaktør Chr. Holm-Isaksen til Pastor Evensen af $^{29}/_{1}$ 16.
71. Skrivelse fra Landstingsmand Patursson til Redaktør Chr. Holm-Isaksen af $^{10}/_{1}$ 19 og Erklæring fra sidstnævnte af $^{25}/_{1}$ 19.

6te Del.

61.

Til Formanden i den parlamentariske Landstingskommission af 1918
Hr. Landstingsmand, Overretssagfører Godskesen.

København.

Hermed tillader jeg mig at fremsende til Kommissionen en Erklæring fra Hr. Landfoged Vest, afgiven paa min Foranledning.

Ærbødigst

Andr. Samuelsen,

Folketingsmand.

p. t. Thorshavn, 17. Juni 1919.

Bilag.

Jeg er blevet gjort bekendt med en Skrivelse af 10. Maj 1919 fra Lagtingsmand Rasmus Niclasen til Landstingets Kommission vedrørende forskellige færøske Forhold.

I Anledning af det i denne Skrivelse indeholdte har jeg forespurgt forhenværende Sysselmand Gunnar Winther paa Sandø, om han erindrede noget om, at der i Begyndelsen af August 1914 kom en engelsk Krydser til Færøerne. Forhenværende Sysselmand Winther svarede hertil, at en engelsk Krydser med tre Skorstene i Begyndelsen af August 1914 blev set fra Telefonstationen paa Sand; Skibet kunde i øvrigt ogsaa ses fra Sysselmandens egen Bolig, men forhenværende Sysselmand Winther mener at huske, at Skibet først blev opdaget fra Telefonstationen. Forhenværende Sysselmand Winther husker aldeles bestemt, at han telefonerede til Amtmanden herom og traf ham i Lagtinget; han telefonerede ogsaa til Telefonstationerne i Skaalevig og Husevig, for at det derfra kunde blive meddelt ham, hvorhen Skibet styrede. Han husker ikke nu, om han telefonerede flere Gange om Krydseren til Amtmanden. Endelig udtalte forhenværende Sysselmand Winther, at der vistnok ogsaa blev telefoneret om Skibets Ankomst fra Kirkebø. Skibet kunde ses fra Sand og Husevig i lang Tid, førend det kunde ses fra Kirkebø. Derimod udtaler forhenværende Sysselmand Winther, at det er muligt, at man, dersom Skibet er gaaet i nogen Afstand fra Sandøens Østkyst, har set det tidligere i Kirkebø end i Skaalevig.

Min Samtale med forhenværende Sysselmand Winther, der er bosat paa Sandø, fandt Sted i Dag Kl. $12^1/_2$ Eftermiddag i Telefon. Ovenstaaende er nedskrevet umiddelbart efter, at min Samtale med forhenværende Sysselmand Winther fandt Sted.

Thorshavn, den 17. Juni 1919.

F. Vest,

Landfoged paa Færøerne.

62.

Justitsministeriet.

København, den 29. Juli 1919.

Kommissionen har med Skrivelse af 20. Juni 1919 tilstillet mig nogle Spørgsmaal.

Uagtet disse beskæftiger sig med et Emne — nemlig embedsfortrolige Samtaler under fire Øjne —, som aldrig burde have været fremdragne for Kommissionen, skal jeg, da Fejlen nu er begaaet, ikke vægre mig ved at besvare Spørgsmaalene:

Med Hensyn til Spørgsmaal a. skal jeg bemærke, at min Fremstilling paa dette Punkt udtrykkelig er godkendt af Hr. Departementschef Schrøder, som er det eneste Menneske, der kan have nogen Mening derom.

b. Det er en komplet meningsløs Paastand, at jeg skulde have udtalt mig yderst nedsættende og rettet grove Beskyldninger mod fhv. Folketingsmand Edv. Mortensen i en Samtale med Assessor Rytter.

c. Den af mig givne Fremstilling fastholdes.

d. Det Telegram, hvis Afsendelse man vilde gøre til en stor Skændighed af mig, har jeg fremlagt, og dermed er det bevist, at alle Paastande i denne Henseende er aldeles uberettigede, idet Telegrammet er aldeles uskyldigt.

I øvrigt er Fremstillingen angaaende Lagtingsvalget i 1918 (Spørgsmaal d.) ligesom Fremstillingen angaaende Sysselmandsembedet paa Vaagø (Spørgsmaal 2) og Kirkebøsagen (Spørgsmaal 3) udarbejdet af den Embedsmand i Justitsministeriet, under hvem disse Sager nærmest sorterer, og jeg fastholder den af mig fremsatte Fremstillings Rigtighed saavel paa disse Punkter som vedrørende Spørgsmaal 4.

Hvad angaar Spørgsmaal 5 skal jeg bemærke, at det er ganske ligegyldigt, om Adressen er fremkommet gennem Amtmanden eller gennem Folketingsmanden, naar den blot kom til Justitsministeriet og derfra videre gennem Udenrigsministeriet. — Den af mig i Kommissionen den 13. Januar givne Fremstilling var gennemgaaet af 2 Embedsmænd i Justitsministeriet, og jeg havde derfor god Grund til at anse den for rigtig. — Senere er det blevet paastaaet, at Adressen er blevet leveret Justitsministeriet af Folketingsmanden, og jeg har accepteret denne Opfattelse uden nogen Undersøgelse, da det er ligegyldigt.

ad Spørgsmaal 6. Samtlige de omhandlede Aktstykker er daterede, og deraf fremgaar med al ønskelig Tydelighed Begivenhedernes Rækkefølge.

Zahle.

Lundbye.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Bilag.

Uoverensstemmelser mellem Statsministerens og Assessor Rytters Udtalelser.

1) Samtalerne i Efteraaret 1917.
a) Side 201, Sp. 1, sidste Stykke, smh. med Side 53 nederst til 54 (Samtalens Resultat).
b) Side 199 nederst til 200 smh. med Side 53 (Karakteren af Samtalen angaaende Folketingsmand Mortensen).
c) Side 204, Sp. 2, 2. Stykke, smh. med Side 47, Sp. 1, sidste Stykke (Provstesagen).
d) Side 45, Sp. 2 til 46 og Side 85, Sp. 2; jfr. Side 195 (Lagtingsvalgene i 1918, Spørgsmaalet om Sommervalg).

2) Sysselmandsembedet paa Vaagø. Side 203, smh. med Side 44, Sp. 1, 1. Stykke og Side 46, Sp. 1, 2. Stykke (Udtalelse til Amtmanden om Ikke-Genoprettelse af Embedet).

3) Kirkebøsagen. Side 204, Sp. 1, 1. Stykke in fine, smh. med Side 15, Sp. 2, Midten og Side 53 nederst (Udtalelse til Amtmanden om Afgørelse efter Amtets Indstilling).

4) Forstaaelsen af Udtrykket „Danskhedens Repræsentant". Side 204, Sp. 2, 4. Stykke, smh. med Side 41, Sp. 2, Midten, jfr. Side 416, Sp. 2, 2. Stykke.

5) „Henvendelse ad ordinær Vej kom frem igennem Amtmanden". Side 204, Sp. 2, sidste Stykke, Linie 6 fn., smh. med Side 399 til 400.

6) Begivenhedernes Rækkefølge. Side 206, Sp. 2, 1. Stykke, smh. med Side 90, 1. Sp. nederst, jfr. Side 91, 1. Sp., 2. Stykke og 2. Sp., 2. Stykke, 1. Punktum, og Side 98, 1. Sp., Linie 12 til 23 (Aktstykker Nr. 22, 23, 24 og 25, Side 61 til 67).

63.

Lagtingets Udvalg vedrørende Landstingets parlamentariske Kommission.

Thorshavn, den 24. Maj 1919.

Til Landstingets parlamentariske Kommission.

Under 3. Februar d. A. tilskrev man Landstingsmand Patursson, idet man vedlagde en i Lagtingssamlingen afgiven Betænkning fra det ekstraordinære Ting 1919, og fremsatte Anmodning om i Henhold til denne at faa sig forelagt, hvad der maatte være fremkommet for Landstingets Kommission. Hr. Patursson har meddelt, at Kommissionen ikke den Gang vilde imødekomme Anmodningen.

Under Hensyn til, at det drejer sig om en særlig færøsk Sag, og at Lagtinget er den færøske Nations særlige Repræsentation, som baade ifølge Lovgivningen og Forholdets Natur har Krav paa at udtale sig om færøske Sager, udtaler man sin store Forbavselse over den af Landstingets Kommission indtagne Stilling. Da Lagtinget træder sammen til ordinær Samling 29. Juli, under hvilken Spørgsmaalet om Landstingets parlamentariske Kommission paany vil blive taget op til Drøftelse, tillader Udvalget sig endnu engang paa det alvorligste at gentage den nævnte Anmodning om at faa sig forelagt det, som er fremkommet hidtil for Kommissionen, og faa tilstillet efterhaanden, hvad der fremtidigt maatte fremkomme. Man kan ikke tilbageholde en Udtalelse om sin store Forundring over, at Landstingets Kommission ikke hidtil har taget noget Hensyn til en gyldig Lagtingsbeslutning i en saadan Sag.

Saafremt Kommissionen afslutter sit Arbejde, uden at Lagtinget selv eller gennem et Udvalg har faaet Lejlighed til at udtale sig, anser man ikke det af Kommissionen tilvejebragte Materiale for at kunne være af saadan Art, at man deraf kan danne sig et sandt Billede af de paagældende Forhold eller paa Grundlag af det afgive en rigtig Betænkning, idet bl. a. adskillige færøske Borgere, direkte implicerede i Sagen, ikke har faaet Lejlighed til paa den eneste naturlige Maade, nemlig gennem Lagtingets Udvalg, at udtale sig, og idet man ikke har villet lade Lagtingets Udvalg eller Lagtinget, den ifølge Lovgivningen og Sagens Natur særlige Sagkundskab i færøske Forhold, komme til Orde.

P. U. V.

Edw. Mortensen.

64.

a.

Edw. Mortensen,
cand. jur.

Thorshavn, den 29. Oktober 1918.

Til den af Landstinget i Henhold til Beslutning af 5. Juli 1918 nedsatte Kommission.

Jeg har i Dag telegrafisk modtaget en Anmodning om at komme til København for at meddele Oplysninger om en i Marts 1917 paa Færøerne udsendt Folkeadresse.

I den Anledning skal jeg straks erklære, at jeg selvfølgelig er villig til at meddele alle Oplysninger, jeg maatte sidde inde med, om ovennævnte Adresse, idet jeg dog skal bemærke, at jeg paa det Tidspunkt, da den udsendtes, opholdt mig i København som Folketingsmand og havde intet Kendskab til dens Indhold eller Fremkomst.

Havde jeg boet i Danmark, vilde det have været mig en Glæde mundtligt at meddele Oplysninger. En Rejse herfra til København vil imidlertid meget let medføre en og muligt to Maaneders Fraværelse fra Øerne, hvilket vil betyde et stort Næringstab for mig, hvortil kommer, at min Stilling som Formand for det af Lagtinget nedsatte Vareforsyningsudvalg umuliggør en saa lang Rejse. Jeg ved heller ikke, om jeg kan opnaa den britiske Regerings Tilladelse til Rejsen, hvilket udkræves, hvorhos jeg i Tilfælde af Rejse, grundet paa krigsførende Magters Foranstaltning, maa underskrive en Erklæring paa Tro og Love, hvorefter jeg ikke kan medtage Breve eller anden skriftlig Oplysning, som jeg maatte være i Besiddelse af, og som kan være af Betydning ved Meddelelse af Oplysninger.

Af de nævnte Grunde maa jeg anmode om, at de ønskede Oplysninger afæskes mig skriftligt.

Edw. Mortensen.

b.

Edw. Mortensen,
cand. jur.

Thorshavn, den 26. Marts 1919.

Til Kommissionen, nedsat i Henhold til Landstingets Beslutning af 5. Juli 1918.

Jeg har i Dag modtaget et engelsk Telegram, underskrevet „President Gofskesen“ (skal aabenbart være Godskesen), hvori jeg atter anmodes om at møde for den ærede Kommission i København.

Idet jeg tillader mig at henvise til min Skrivelee af 29. Oktober f. A., skal jeg paany udtale, at det er mig umuligt at foretage den omtalte Rejse, som vil vare en à to Maaneder, bl. a. af økonomiske Grunde, idet jeg efter det ovennævnte Telegram kun kan forvente Rejseudgifterne refunderet. Jeg gentager, at jeg er villig til at meddele alle Oplysninger, som jeg maatte sidde inde med, skriftligt eller mundligt overfor Kommissionen eller et eller flere Medlemmer af denne ved mit Værneting paa Færøerne. I øvrigt har jeg i min Skrivelse af 27. December f. A. givet en udtømmende Fremstilling af, hvad jeg kender til vedkommende Sag, og ønskes der supplerende Oplysninger, er og har jeg altid været rede til at meddele disse skriftligt.

Jeg beklager, ikke at have modtaget Svar paa min i nævnte Skrivelse af 27. December fremsatte Anmodning om at faa Aftryk af, hvad der maatte være fremkommet for Kommissionen, forsaavidt det indeholder Udtalelser om mig, for at jeg kan faa Lejlighed til skriftligt overfor Kommissionen at forsvare mig mod eventuelle Angreb, og jeg havde ventet, at denne Anmodning forlængst vilde blive imødekommet, idet forskellige Lagtingsmænd som Sysselmændene Effersøe og Samuelsen og Lærerne I. H. Poulsen og R. Rasmussen har faaet Aftryk af Forhandlingerne, og idet jeg selvfølgelig kunde paatage mig Hemmeligholdelsespligt ligesom disse. Skulde jeg ikke faa Lejlighed til overfor Kommissionen at forsvare mig mod Angreb, som maatte være rettede mod mig af usandfærdige Personer, er det mig dog en Trøst, at jeg i Tilslutning til tidligere Udtalelser i Lagtinget, naar denne specielt færøske Sag, og hvad der maatte komme til at foreligge fra Landstinget, ifølge sin Natur og Grundsætningen i Lagtingslovens § 11 kommer til Behandling i Færøernes Lagting, den færøske Nations særlige Ting, vil faa Lejlighed til Forsvar.

Edw. Mortensen.

c.

København, 24. April 1919.

Cand. juris Edw. Mortensen.

I Anledning af Deres Skrivelse til Kommissionen af 26. Marts skal jeg meddele, at der vil blive ydet Dem en efter Kommissionens Skøn passende Godtgørelse for det Næringstab, som Deres Rejse til København maatte medføre. Kommissionens Materiale vil blive stillet til Raadighed efter Deres Ankomst hertil.

Sv. bet.

Godskesen,
Formand.

d.

Oversættelse.

Thorshavn
(Modtaget 5. Maj 1919.)

Fastholder min tidligere Stilling. Ingen Grund til at ulejlige (trouble) mig til København. Lagtingets Udvalg rede til at give alle Oplysninger.

Mortensen.

65.

Jens Olsen,
Købmand, Vicekonsul.

Thorshavn, den 1. Februar 1919.

Til den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Undertegnede, der har været Formand i Bestyrelsen for Færøernes Købmandsforening i hele det Tidsrum under Verdenskrigen, da nuværende Overretsassessor Svenning Rytter var Amtmand over Færøerne og sammen med et af Lagtinget nedsat Udvalg ledede Færøernes, af Lagtinget etablerede offentlige Vareforsyningsvirksomhed, erklærer herved paa Anledning følgende:

Amtmand Rytter var Sjælen i Vareforsyningsvirksomheden, og han har under Indsats af et umaadeligt personligt Arbejde ledet denne store og vanskelige Virksomhed paa en ganske fortrinlig Maade med usædvanlig Forudseenhed og med en sjælden Forstaaelse af Tidens Krav til Gavn for hele Befolkningen.

Han arbejdede derhos udmærket godt sammen med Købmandsforeningen, hvis Raad blev søgt i mange forskellige Tilfælde.

Med Ærbødighed

Jens Olsen.

66*).

Oversættelse.

København, 28. Juni 1981.

Kirkjubøbøndinn (Landstingsmand Patursson).
Kirkjubø.

Forslag om Færøkommission forelagt i Landstinget.
Kom hurtigt.

Trier.

---

*) jfr. det stenografiske Referat Side 109—111, 177 og 561—62.

67*).

Som Formand for Lagtingets Udvalg vedrørende Landstingets parlamentariske Kommission har De ved Skrivelse af 2. d. M. anmodet mig om en Erklæring om, „hvorvidt der ved en afholdt Eksamensprøve ved Færøernes Lærerseminarium blev givet Karakterer som „slet" og „mdlg." i Modersmaalet — skriftlig eller mundtlig Færøsk".

Saaledes foranlediget skal jeg hermed tillade mig først at oplyse, at der ved Prøverne i Færøernes Seminarium bliver givet Karakter af Censor og vedkommende Lærer, og at Prøverne for det færøske Sprogs Vedkommende er baade skriftlig og mundtlig, men at Karaktererne for disse to bliver lagt sammen.

Ved den sidste Afgangseksamen ved Seminariet fik, saavidt mig bekendt, 3—4 af Eleverne Karakteren „tg." som den samlede Karakter for baade mundtlig og skriftlig Færøsk.

Men dernæst skal jeg bemærke, at den daværende Censor i Færøsk, afdøde Provst Evensen, i Eksamensdagene overfor mig og andre udtalte sin Beklagelse over Præstationerne i *skriftlig* Færøsk, som han ansaa for meget daarlig, og han viste mig de Bemærkninger og de Karakterer, som han havde givet for de skriftlige Arbejder, og der fandtes Karakterer baade med „mdl." og „slet".

Thorshavn, den 4. August 1919.

J. Dahl.

Til Hr. Lagtingsmand Edw. Mortensen.

*) jfr. det stenografiske Referat Side 349 og 515—16.

68.

Lagtingets Udvalg vedrørende Landstingets parlamentariske Kommission.

Thorshavn, den 4. August 1919.

Hr. Landstingsmand Patursson.

Det aarlige Forbrug af Petroleum paa Færøerne er normalt ca. 6 000 — Sex Tusinde — Tdr. Den første Petroleumslast til Færøerne, efter at Blokaden var indtraadt, ankom ca. 25 Oktober 1918.

P. U. V.

Edw. Mortensen.

69.

Niels Juelsgade 3, 2, den 25. Septbr. 1919.

I Anledning af de seneste, for Kommissionen afgivne, Forklaringer, skal jeg tillade mig et Par korte Bemærkninger.

1. Fhv. Folketingsmand Mortensen besværer sig Pag. 532, Spalte 1—2, over, at jeg overfor Kommissionen har oplyst, hvorledes hans Faders Forhold var til Bladet „Tingakrossur", fordi jeg maatte vide det fra min Stilling som Bankraadsformand.

Jeg skal i den Anledning oplyse, at jeg længe forinden, jeg vidste det i denne min Egenskab, vidste det fra Folketingsmandens Fader, der ikke lagde noget Skjul paa de faktiske Forhold, som i øvrigt ogsaa var ret almindelig bekendte paa Færøerne.

2. Pag. 391 omtalte jeg, at jeg havde maattet skride ind, fordi Bankdirektør Havstein ulovlig vilde sikre sig Mel fra en Bager i Thorshavn.

Denne Affære fandt Sted i Foraaret 1918.

Jeg omtalte samtidig, at der under min Fraværelse ved Blokadens Begyndelse i Februar 1917 maatte skrides ind overfor Bankdirektøren, fordi han havde sikret sig Petroleum.

Forholdet med Hensyn til denne sidste Affære er kortelig saaledes:

Da Blokaden udbrød, sikrede nogle enkelte sig Melvarer, og enkelte sikrede sig Petroleum. Det første var selvfølgelig langt det farligste, baade for Eksemplets Skyld, og fordi det drejede sig om de for Livets Ophold absolut nødvendige Levnedsmidler. Man greb ind overfor de 2 Slags Opkøb paa følgende Maade: De, som havde sikret sig Melvarer, maatte finde sig i, at de intet Brødkort fik udleveret, saa længe deres Oplag — beregnet efter de fastsatte Brødrationer — skulde slaa til, og det blev forbudt Købmændene fremtidig at udlevere uden mod Brødkort. Da der derimod intet Kortsystem blev indført med Hensyn til Petroleum, blev denne Vare i et enkelt Tilfælde, hvor vedkommende havde sikret sig for meget Petroleum, frataget vedkommende.

Da jeg afgav min tidligere Forklaring, hvor jeg var udelukket fra at indhente de nødvendige Oplysninger om, hvad der var sket under min Fraværelse fra Øerne ved Blokadens Begyndelse, svævede jeg i den Misforstaaelse, at Bankdirektøren kun een Gang, nemlig i Foraaret 1918, havde forsøgt ulovligt at sikre sig Melvarer. Jeg havde troet — deraf kommer vistnok min Misforstaaelse —, at en her fra opsendt Embedsmand i det højeste havde villet sikre sig Petroleum for Bankens Skyld, men ikke at han endog ved Blokadens Udbrud, hvor det netop var nødvendigt, at der fra alle Sider vistes et godt Eksempel, havde sikret sig Fødemidler.

Bankdirektøren gør nu opmærksom paa — og jeg har faaet det bekræftet fra min daværende Fuldmægtig —, at han paa det nævnte Tidspunkt i Vinteren 1917 ikke sikrede sig Petroleum, men derimod, paa samme Maade som han gjorde Forsøg paa det i Foraaret 1918, Melvarer. Jeg behøver formentlig ikke nærmere at indlade mig paa, at han siger, at han gjorde det, fordi han ansaa et Brødkortsystem for upraktisk.

Svenning Rytter.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forsk. færøske Forhold.

70*).

(Oversættelse).

Thorshavn, d. $^{29}/_{1}$ 1916.

Kære Ven!

Sidst, Du var inde hos mig, spurgte jeg Dig, om Du havde i Sinde at stille Dig til det kommende Lagtingsvalg, eller om Du modtog Valg, hvis Du blev anmodet derom. Du forsikrede da overfor mig, at selv vilde Du ikke røre en Finger i saa Henseende — der var to andre, der hørte paa det —; blev Du alvorlig opfordret, vidste Du ikke, hvorledes Du vilde forholde Dig.

Jeg spurgte Dig af forskellige Grunde, mest af Nysgerrighed, men ogsaa, fordi jeg havde hørt om en Sag, der skulde være under Opsejling, vedrørende en Suderø-Pige i København. Jeg frygtede for, at den maaske kunde blive pinlig for Dig, og har derfor gjort mit til at hindre den i at komme frem.

Nu erfarer jeg, at Du farter om paa Sandøen og gør alt, hvad Du kan, for at faa Sandingen — navnlig Østenmændene — til at vælge Dig. Efter hvad Du sagde til mig, kan jeg ikke vel forstaa dette. Vil Du ikke være saa venlig at lade mig vide, om det forholder sig saaledes, eller ikke?

Som sagt, jeg faar mig ikke til at tro dette, og for din Skyld haaber jeg, at det er Løgn altsammen.

Venlig Hilsen

Chr. Holm-Isaksen.

*) Gengivet i „Dimmalætting" af 2. Februar 1916, jfr. det stenografiske Referat Side 30—31 og 478—79.

71.

p. t. Thorshavn 10. Januar 1919.

Hr Redaktør Chr. Holm Isaksen, her.

I Anledning af at jeg har bragt i Erfaring, at Købmand, Konsul Jens Evensen i sin Tid har sagt til Amtmand Rytter vedrørende en i 1915 i „Tingakrossur" fremkommet Notits, som Købmændene var meget kede af: „Jeg garanterer for, at det er Patursson, der har sagt det, jeg har det fra Redaktionen", tillader jeg mig at forespørge, om det forholder sig saaledes for Redaktionens Vedkommende.

Ærbødigst

Jóannes Patursson.

Den paagældende Notits [, der] findes i „Tingakrossur" Nr. 8 1915, som vedlægges, er skrevet af mig efter Meddelelse fra en herværende Købmand og har end ikke den allerfjerneste Forbindelse med Kongsbonde Patursson, overfor hvem jeg ikke forinden Artiklens Fremkomst havde berørt det her omhandlede Forhold med et Ord. Ligesaa lidt har Købmand, Konsul Jens Evensen hos mig søgt eller faaet nogensomhelst Udtalelse om, hvorfra jeg havde mine Oplysninger, bl. a. af den gode Grund, at vi paa det Tidspunkt aldrig vekslede et Ord.

Det er mig derfor ganske ufatteligt, og jeg maa, indtil Hr. Evensens Bekræftelse deraf foreligger sort paa hvidt, vægre mig ved at tro, at han skal have fremsat en saa fantastisk løgnagtig Paastand som den i foranstaaende Spørgsmaal citerede: „Jeg har det fra Redaktøren". Isaafald maatte Konsul Evensen paa det Tidspunkt have været fuldstændig utilregnelig eller have løjet mod bedre Vidende. Thi „Redaktionen" var jeg personlig og ingen anden.

Efter at daværende Amtmand Rytter havde bragt denne taabelige Historie frem i Lagtinget, dementerede jeg den i „Tingakrossur" Nr. 36 s. A. med disse Ord: „Selvfølgelig er der ikke et sandt Ord i hele denne Sladder, men fremsat fra Tingets priviligerede Formandsplads virker den unægtelig saare lidet sømmeligt." I et følgende Nr. af „Tingakr." betegnede Hr. Patursson Historien som det, den var: „En Løgnehistorie". Hverken mit eller Hr. Patursons Dementi er nogensinde blevet imødegaaet af Hr. Evensen eller Hr. Rytter.

Thorshavn d. 25. Januar 1919.

C. Holm Isaksen.

Rettelse.

Side 127. Telegram Nr. 5, 1ste Linie. „18 T." rettes til: „8 T.".

Vidneafhøringer.

Kronologisk Fortegnelse

over

Vidneafhøringerne.

Side.

Mødet 11. November 1918.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 1— 42

Mødet 12. November 1918.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 43— 89

Mødet 13. November 1918.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 90—111

Mødet 5. December 1918.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 112—138

Mødet 12. December 1918.

Vidne: Sysselmand *Oliver Effersøe* ..... 139—162

Mødet 13. December 1918.

Vidne: Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson* ..... 163—178

Mødet 19. December 1918.

Vidne: Sysselmand *Oliver Effersøe* ..... 179—186

Mødet 10. Januar 1919.

Vidne: Folketingsmand, Sysselmand *Andreas Samuelsen* ..... 187—197

Mødet 13. Januar 1919.

Vidne: Statsminister og Justitsminister *Zahle* ..... 198—208

Mødet 15. Januar 1919.

Vidne: Sysselmand *Oliver Effersøe* ..... 209—216

Mødet 20. Februar 1919.

Vidne: Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson* ..... 217—251

Side.

Mødet 28. Februar 1919.

Vidner: Lagtingsmand, Højskolelærer *R. Rasmussen* ..... 252—270
Lagtingsmand, Lærer *Johan H. Poulsen* ..... 270—274

Mødet 10. Marts 1919.

Vidne: Departementschef, Statsgældsdirektør *P. O. A. Andersen* .... 275—289

Mødet 14. Marts 1919.

Vidner: Udenrigsminister *Scavenius* ..... 290—297
Statsminister og Justitsminister *Zahle* ..... 298—308
Herredsfoged *H. C. Thygesen* ..... 309—327

Mødet 19. Marts 1919.

Vidne: Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson* ..... 328—355

Mødet 21. Marts 1919.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 356—401

Mødet 22. Marts 1919.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 402—412

Mødet 15. April 1919.

Vidner: Landfoged *C. F. V. Vest* ..... 413—434
Lærer *Louis Zachariasen* ..... 434—449

Mødet 25. April 1919.

Vidne: Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson* ..... 450—467

Mødet 30. April 1919.

Vidner: Baadebygger *Elias Johannesen* ..... 468—469
Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson* ..... 470—490

Mødet 28. Maj 1919.

Vidne: Herredsfoged *J. C. Helms* ..... 491—513

Mødet 26. Juni 1919.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter* ..... 514—529

Mødet 5. Juli 1919.

Vidne: Lagtingsmand, cand. juris *Edv. Mortensen* ..... 530—554

Fortsættelse af Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson*s Redegørelse for Kommissionen ..... 555—583

Stenografisk Referat

af

Afhøringer ved den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Mødet 11. November 1918 Kl. 10.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter*.

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn?

Overretsassessor **Rytter:** Svenning Krag Nielsen Rytter.

Formanden: De har været Amtmand paa Færøerne?

Overretsassessor **Rytter:** Ja, i omtrent $7^1/_2$ Aar.

Formanden: Fra og til hvilken Tid?

Overretsassessor **Rytter:** Fra 1. April 1911 til 1. August 1918.

Formanden: De er vel bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission. Kommissionens Hverv gaar ud paa:

1) at undersøge alt af ældre og nyere Dato, der staar i Forbindelse med Justitsministerens Telegram af 15. Marts 1918 til Amtmanden for Færøerne og den derefter følgende Anmodning af Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden om Forflyttelse eller Afsked, og
2) at undersøge, hvad der udover det allerede foreliggende maatte kunne oplyses om den i Marts 1917 paa Færøerne iværksatte Folkeadresse, bestemt for et fremmed Lands Regering.

I den Anledning har Kommissionen ønsket en Forklaring af Hr. Rytter. De er gjort bekendt med de Dokumenter, som Kommissionen foreløbig har indsamlet, og har faaet tilstillet det trykte Hefte, der omfatter de Dokumenter, som skulde være af Betydning. Jeg ved ikke, om De ogsaa er blevet gjort bekendt med de supplerende Dokumenter, som for nogle faa Dage siden er kommet fra Justitsministeriet?

Overretsassessor **Rytter:** Nej.

Formanden: Hvis De maatte have Interesse derfor, vil De kunne faa Lejlighed til at gøre Dem bekendt med dem, f. Eks. i Eftermiddag.

Naar Kommissionen nu ønsker at høre Deres Forklaring, vilde jeg finde det naturligt og rimeligt, at De gav en sammenhængende Fremstilling af de Begivenheder, hvori De jo har taget saa overordentlig væsentlig Del, men dette udelukker naturligvis ikke, at hvert enkelt af Kommissionens Medlemmer bagefter vil kunne stille Spørgsmaal til Dem.

Jeg skal saa blot gøre opmærksom paa, at Kommissionen jo ikke er offentlig — dens Arbejde vil først blive forelagt Offentligheden, naar den til sin Tid afgiver Beretning til Tinget — og vi tør derfor gaa ud fra, at Hr. Overretsassessoren, lige saa

vel som Kommissionens Medlemmer, vil føle sig bundet ved Diskretionspligt til ikke at meddele Offentligheden noget om, hvad her passerer — heller ikke om Deres egen Forklaring —, før Kommissionens Beretning foreligger.

Overretsassessor **Rytter:** Højtærede Kommission! Da jeg vil lægge Vægt paa overfor den højtærede Kommission at faa alle de af mig opnoterede Kendsgerninger med — saa vidt muligt med de af mig brugte Udtryk —, vil jeg tillade mig at holde mig temmelig nøje til mit Manuskript.

Den højtærede Kommission har tilsagt mig til at give Forklaring i Anledning af de paa Færøerne i Marts Maaned stedfundne Begivenheder og alt, hvad der vedrører disse. Jeg har foreløbig ikke faaet bestemte Spørgsmaal at besvare, men er blevet anmodet om at give en almindelig Fremstilling af Sagen. Forinden jeg gaar nærmere ind paa en Udvikling af Forholdene, derunder de ommeldte Begivenheder, vil jeg tillade mig at fremsætte et Par indledende Bemærkninger.

Jeg ser af Pressen — ogsaa den mig venligsindede Presse —, at store Dele af den danske Befolkning har betragtet de i Marts Maaned stedfundne Begivenheder som rent isolerede Kendsgerninger, hvilket er ganske naturligt, da Befolkningen kun har kendt Ministerens Telegram af 15. Marts, vort Svartelegram af 17. Marts — og det endda kun i Ministerens rent misvisende og ufuldstændige Gengivelse — samt Ministerens Svartelegram til os af 20. Marts. Denne almindelige Opfattelse er imidlertid ganske forkert og fuldstændig i Strid med de faktiske Forhold. De ommeldte Handlinger var ikke rent isolerede Handlinger, de var — i alt Fald ser jeg saaledes paa det — den nødvendige Afslutning paa en længere Strid med Ministeren, og Ministeren vidste, at de ikke var og ikke kunde opfattes som isolerede Kendsgerninger. Ikke des mindre gav Ministeren Rigsdagen det Indtryk, at det hele var kommet over ham som Lyn fra klar Himmel, derved, at han ikke oplyste, hvad der laa forud, ligesom han ikke senere oplyste, hvad der skete bag efter, men lod sit Partis Presse forkynde, at hele Anledningen til vor Afsked var Ministerens Telegram af 15. Marts. Ministeren har ligeledes gennem sin Presse villet give det Udseende af, at Striden mellem ham og mig var af rent politisk Natur. Ogsaa dette er fuldstændig i Strid med de faktiske Forhold, om end jeg ganske vist mener, at Ministerens Optræden kun kan forstaas ud fra det Synspunkt, at han har handlet af partipolitiske Grunde i et Rigsanliggende, hvad jeg tror, min Forklaring vil godtgøre.

Jeg har tilladt mig at fremsætte denne Udtalelse, for at Kommissionen straks kan være klar over, at den faar et stort Materiale at undersøge, og for straks at klarlægge Situationen: at de ommeldte Begivenheder ikke var isolerede Kendsgerninger og i alt Fald ikke fra min Side opfattedes som en Strid af partipolitisk Natur.

Samtidig vil jeg tillade mig at gøre endnu en Bemærkning. Det er ganske naturligt, ja maaske selvfølgeligt, at den radikale Gruppe paa Rigsdagen har ønsket Kongsbonde Patursson indvalgt som Medlem af Kommissionen, formentlig ud fra den Betragtning, at det var heldigt at have en lokalkendt Mand som Medlem af denne. Derimod har det forbavset mig — ikke saa meget, at Kongsbonde Patursson kunde have Lyst til at være Medlem af Kommissionen, men derimod, at han har ment at kunne lade sig indvælge i Kommissionen, at han har kunnet anse sig for kompetent til at være Medlem deraf, da han ved eller maa vide, at han fra min Side vil blive beskyldt for forskellige Handlinger, som netop vil vise, at han er den egentlige eller i alt Fald den vigtigste Aarsag til hele Katastrofen, ligesom det vil forbavse mig, hvis Ministeren ikke har gjort alt for at modvirke, at Kongsbonde Patursson blev indvalgt i Kommissionen, da Ministeren ved, at det er Kongsbonde Paturssons Virksomhed i forskellige Retninger, som har været Anledning til Striden mellem Ministeren og mig, ligesom Ministeren er gjort bekendt med, at jeg og flere med mig anser Kongsbonde Patursson som Politiker for ikke vederhæftig med Hensyn til de Meddelelser, han giver, hvorfor man ogsaa maa tage f. Eks. hans Meddelelser i den seneste Tid til Ritzaus Bureau og til Pressen med den allerstørste Forsigtighed, da de i flere Tilfælde er i Strid med de faktiske Forhold — og Kongsbonde Patursson ved, at hans Meddelelser til Pressen og andre hernede i flere Tilfælde har været i Strid med Sandheden.

Kommissionen vil forstaa, at jeg kun med den allerstørste Betænkelighed har fremsat denne Udtalelse: at jeg ikke kan forstaa, at Ministeren og Kongsbonde Patursson har villet tillade, at Kongsbonde Patursson indvalgtes af Partiet, da Ministeren og Kongsbonde Paturs-

son maa vide, at han nødvendigvis maa blive afhørt som Vidne, og da de maa vide, at det ikke kan undgaas, at jeg ofte maa bruge stærke Udtryk om hans Virksomhed paa Færøerne og hans Meddelelser hernede, hvilket ikke kan være andet end ubehageligt for den højtærede Kommission. Naar jeg ikke desto mindre har sagt dette allerede nu, er det, fordi jeg paa Forhaand maa gøre Kommissionen min Undskyldning for, at jeg ofte vil blive nødt til at bruge stærke Udtryk om et af Kommissionens Medlemmers Virksomhed og Optræden paa Færøerne og hernede, ligesom jeg paa Forhaand har villet gøre opmærksom paa, at Kongsbonde Patursson nødvendigvis maa afhøres som Vidne, og at det derfor maaske er uheldigt, at han i Forvejen er bekendt med de Oplysninger, som foreligger for Kommissionen, for saa vidt disse vedrører de Punkter, om hvilke han skal udtale sig som Vidne. Jeg sigter herved til Adressesagen, saafremt der senere heri skal optages retlig Undersøgelse.

Jeg gaar nu over til at give en Fremstilling af Forholdene for at klargøre det, som Ministeriets Presse kalder „den færøske Gaade". Jeg skal bestræbe mig for at gøre det saa kort som muligt, men jeg frygter, at min Fremstilling alligevel vil blive temmelig vidtløftig. Da jeg tror at kunne gaa ud fra, at Kommissionen paa Forhaand er temmelig ukendt med de politiske Forhold paa Færøerne, vil jeg først tillade mig kort at skitsere disse — fuldstændig paa samme Maade, som jeg gentagne Gange har gjort det overfor Ministeren. Naar dette er sket, vil jeg gaa over til at fremstille Forholdet mellem Ministeren og mig indtil den 24. November 1917, den Dag, da den afgørende Samtale med Ministeren fandt Sted, under hvilken jeg med meget stor Bestemthed forlangte, at han lod Offentligheden tilflyde Meddelelse om de virkelige Forhold med Hensyn til, hvad jeg havde indberettet i den saakaldte Adressesag, dernæst Forholdene i Tiden fra den 24. November 1917 til vor Afskedsbegæring den 17. Marts og til Slutning Forholdene derefter. Med andre Ord: jeg vil tillade mig overfor den højtærede Kommission at give en saa vidt muligt kronologisk Fremstilling, idet en saadan vil have den Fordel, at Kommissionen kan følge den gradvise Udvikling mellem Ministeren og mig. Det vil ganske vist have den Skavank, at en Sag derved undertiden bliver spaltet i forskellige Perioder — efter den første Samtale, efter den anden Samtale og efter den tredie —, men saa skal jeg gøre, hvad jeg kan, for kort at henvise til det tidligere sagte. Den anden Fremgangsmaade, jeg kunde anvende, var at gennemgaa de enkelte Sager, men derved kan jeg ikke tænke mig, at Kommissionen, som jeg, som sagt, gaar ud fra er ukendt med de færøske Forhold, vilde kunne følge hele Udviklingen. Jeg tillader mig derfor at gaa den første Vej. Jeg vil bestræbe mig for at undgaa abstrakte Udtryk, og hvor jeg ifølge Sagens Natur ikke kan undgaa saadanne, vil jeg søge at illustrere dem med Eksempler. Jeg tror, dette er det korrekte; thi derved, at Fremstillingen bliver saa konkret som muligt, kan Kommissionen kontrolere, hvad jeg siger.

De politiske Forhold paa Færøerne.

Jeg maa gøre den indledende Bemærkning, at naar jeg her udtaler mig om de politiske Forhold paa Færøerne, saa gør jeg det, ikke fordi det, som det er blevet agiteret med paa Færøerne, skulde være denne Kommissions Opgave at undersøge de politiske Forhold paa Øerne, at kritisere og undersøge, eventuelt forhøre et politisk Parti paa Færøerne. Dette er selvfølgelig fuldstændig forkert. Naar jeg, til Trods for, at Kommissionen ikke har en saadan Undersøgelse til Opgave, alligevel vil give en Fremstilling af de politiske Forhold paa Færøerne, er det, fordi en saadan efter min Mening er nødvendig til Forstaaelse ikke blot af Adressesagen, men af Forholdene deroppe i det hele, derunder Striden mellem Ministeren og mig. Jeg skal tillade mig at henvise til mine Skrivelser af 11. Oktober 1915, som ikke foreligger trykt, min Skrivelse af 18. April 1917, som foreligger trykt, samt min Skrivelse til Undervisningsministeriet af 6. September 1916, som ikke foreligger trykt.

Som det vil være almindelig bekendt, findes der paa Øerne *to forskellige politiske Partier*, nemlig Sambandspartiet og Selvstyrepartiet. Af disse Partier har Sambandspartiet, der ønsker den nuværende statsretlige Forbindelse opretholdt, lige siden det i 1906 blev dannet, udgjort Befolkningens Flertal. Selvstyrepartiet — hvis Program, saaledes som Navnet antyder, gaar ud paa mere Selvstyre — udgør imidlertid et saa stort og betydeligt Mindretal, at det endog ved sidste Lagtingsvalg paa Grund af en uretfærdig Valgkredsordning kom i Flertal i Lagtinget. Dette Parti om-

fatter — som ethvert Oppositionsparti — Folk af meget vidt forskellige Anskuelser.

Den langt overvejende Del af den færøske Befolkning — praktisk talt sikkert den hele med ganske enkelte Undtagelser — er uden al Tvivl endnu loyal overfor Danmark i den Forstand, at den ønsker vedblivende at udgøre en Del af det danske Rige. Der findes neppe — bortset fra rene Fanatikere og Folk, som af en eller anden Grund føler sig knyttet til et fremmed Land — nogen ansvarsbevidst Færing, der ønsker og tilstræber, at Øerne i Stedet for at høre til Danmark skal tilhøre et fremmed Land, f. Eks. England. Derimod findes der et Antal Personer — sikkert endnu et ret ringe Antal, men indbefattende nogle af de ledende Selvstyremænd —, der ønsker og arbejder hen mod en Ordning, hvorefter den statsretlige Forbindelse mellem Færøerne og Danmark bliver rent nominel, maaske en Slags Personalunion, endnu en Grad løsere end Forbindelsen efter den nugældende Ordning er mellem Danmark og Island. Jeg vil tillade mig at kalde dette for Separatisme og Ordningens Tilhængere for Separatister. Denne Gruppe maa ikke forveksles med Selvstyre og Selvstyremænd, saaledes som det desværre altid sker hernede. Det er i det hele taget de mest yderliggaaende Partier paa Island, de paagældende Personer tager som Rettesnor og Vejledning for deres Politik, forsaa vidt angaar Opløsningen af den nuværende statsretlige Forbindelse med Danmark. Enkelte af dem tænker — og muligvis haaber —, at Færøerne derefter, naar Forbindelsen med Danmark er ophørt, enten paa den forangivne Maade eller maaske endnu yderligere, skal indgaa i nærmere Forbindelse maaske med Island eller maaske blive en Slags selvstændig Stat eller muligvis ogsaa faa nærmere Forbindelse med f. Eks. England — et Ønske, hvori de altsaa mødes med de før omtalte Fanatikere. Men *det sikre* er altsaa: Forbindelsen med Danmark skal løsnes meget stærkt eller maaske, hvis Udviklingen foregaar programmæssigt, helt bringes til Ophør. Hvad der *derefter* skal ske, derom er der *ikke Enighed*, saa langt er de endnu ikke kommet i deres Overvejelser eller i deres Beslutninger.

Foruden disse to Grupper omfatter Selvstyrepartiet — hvad jeg vil kalde: den tredie Gruppe —, Folk med langt, langt mindre vidtgaaende Anskuelser. Det er ikke saa mærkeligt, at der eksisterer et saadant Parti paa Færøerne, tværtimod. Øernes Historie, isolerede Beliggenhed, de særlige Naturforhold med deraf følgende særlige Næringsveje, delvis ogsaa det færøske Sprog, der dog først i den sidste Menneskealder og endnu kun i ringe Udstrækning har været benyttet som Skriftsprog — alt dette har ganske naturlig bevirket, at Befolkningen til en vis Grad føler sig som noget for sig selv. Den stærke Betoning af det nationales Betydning, som i den største Del af forrige Aarhundrede fandt Sted i de fleste Lande i Europa, har selvfølgelig ogsaa, blandt andet gennem Færingers Besøg paa Højskoler hernede, været af Betydning i saa Henseende. De allerfleste Færinger, herunder altsaa ogsaa Flertallet af Sambandspartiet, føler sig ikke som Danske i samme Forstand som f. Eks. Jyder og Sjællændere, og naar Flertallet af Befolkningen ikke des mindre bestemt ønsker den nuværende statsretlige Forbindelse med det øvrige Danmark opretholdt, skyldes det derfor sikkert i første Række Overbevisningen om, at en saadan Forbindelse er til Fordel for Færøerne. Men ved den mangehundredaarige Forbindelse med Danmark og ved den stærke Paavirkning, Befolkningen har modtaget hernede fra, bl. a. gennem det danske Skriftsprog, gennem Kirkesproget, som i Aarhundreder har været Dansk — og deri ønsker den største Del af Befolkningen ikke nogen Forandring — gennem Færingers Ophold i Danmark og danske Embedsmænds Virksomhed paa Færøerne, har der dog udviklet sig en ikke ringe Følelse af Samhørighed med Danmark, og denne Følelse vilde sikkert, saafremt Udviklingen havde faaet Lov til at foregaa normalt, i Aarenes Løb være vokset i Styrke, efterhaanden som Oplysningen blandt Befolkningen steg og Forbindelsen mellem Færøerne og den øvrige Del af Kongeriget blev stærkere udviklet.

Den Omstændighed, at de fleste Færinger paa den her udviklede Maade i første Række føler sig som Færinger og først i anden Række som danske Statsborgere, er det Grundlag, som muliggør, at Selvstyrepartiet — og her tager jeg det i sin videste Betydning, den Betydning, hvori de Herrer plejer at høre om det hernede — kan vinde Tilslutning udenfor den ovenfor omtalte snævre Kreds, som jeg før betegnede med Ordene Separatisme og Separatister. Som alle andre danske Kommuner har de færøske Kommuner og da særlig Amtskommunen ganske vist allerede efter de nugældende Regler et udstrakt Selvstyre, for saa vidt angaar Kommunernes egne Anliggender; ja, Før-

øerne er i den Henseende en Del friere stillet end Landets andre Dele, jfr. i denne Forbindelse særlig, at Lagtingets Betænkning indhentes med Hensyn til de særlige færøske Love. Naar det ikke des mindre er muligt at skabe nogen Stemning for et endnu mere vidtgaaende Selvstyre, skyldes det sikkert det før berørte Forhold, at Befolkningen til en vis Grad føler sig som noget for sig selv, og paa denne Følelse i dens mere yderliggaaende Form er det, at Selvstyrepartiets officielle Program, hvis mest vidtgaaende Krav endnu er det, at ingen Lov, altsaa heller ikke en almindelig, i det øvrige Danmark gældende Lov, maa gøres gældende for Færøerne uden Lagtingets Samtykke, er bygget.

Hidtil er det imidlertid, som nævnt, ikke lykkedes at samle Befolkningens Flertal om dette Program, selv om det paa Grund af en uheldig Valgkredsordning og andre Forhold, som jeg senere kommer til, fik Flertal ved Lagtingsvalgene og blandt Lagtingets Medlemmer. Et Partis Program kan selvfølgelig — det ved de Herrer langt bedre end jeg — ikke i enhver Henseende betragtes som et fuldgyldigt Udtryk for alle Partiets enkelte Medlemmers politiske Anskuelser. Mange af dem, der slutter sig til et Parti, har muligvis mindre yderliggaaende Anskuelser end dem, der har fundet Udtryk i Programmet, og omvendt kan det tænkes, at en Del af Partiets Medlemmer nærer mere vidtgaaende Ønsker end udtrykt i Programmet. Det er navnlig det sidste Punkt, der er Anledning til at fremhæve, naar Talen er om det færøske Selvstyreparti — her maa man altsaa være forsigtig med, hvad der menes med Ordet Selvstyre: deroppe — hernede. Der findes nemlig, som nævnt, en Del Personer paa Færøerne, hvis Anskuelser er betydelig mere vidtgaaende, end Selvstyrepartiets officielle Program angiver, idet disse Personer ønsker den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Færøerne indskrænket til det mindst mulige. Mellem disse Mænd maa jeg i første Række nævne Kongsbonde Patursson, der er Selvstyrepartiets Formand; det samme gælder formentlig om flere andre af de mere fremtrædende Medlemmer af Selvstyrepartiet, og i hvert Fald maa det antages, at flere af dem, der direkte eller indirekte støtter Kongsbonde Patursson, deriblandt den tidligere Folketingsmand Edward Mortensen, er klar over, at dennes politiske Hensigter er adskillig mere vidtgaaende end udtrykt i Selvstyrepartiets officielle Program, skønt dette er mere vidtgaaende, end store Dele af Selvstyrepartiet ønsker, og derfor undertiden maa bortforklares. Naar Selvstyrepartiets officielle Program dog ikke er mere vidtgaaende, end Tilfældet er, og naar Kongsbonde Patursson og hans nærmeste Meningsfæller heller ikke danner et nyt, mere yderliggaaende Parti, skyldes det sikkert den Omstændighed, at der, som tidligere nævnt, for Tiden ikke vil kunne skabes nogen som helst Stemning blandt Befolkningens store Flertal for et saadant Program, og fordi flere af Partiets ledende Folk ikke vil gaa med dertil.

Den Taktik, som Kongsbonde Patursson og hans nærmeste Meningsfæller følger, er derfor: indtil videre ikke at fremsætte mere yderliggaaende Ønsker, end det officielle Program angiver — skønt dette som nævnt er saa vidtgaaende, at de maa søge at bortforklare det, ja, — endogsaa offentlig bestemt benægte, at de nærer saadanne Anskuelser, og lade meget forargede, naar de fra anden Side gøres opmærksomme paa, hvorhen deres Politik bærer; underhaanden arbejder de saa samtidig paa saa vidt gørligt at forberede Jordbunden for mere yderliggaaende Foranstaltninger paa en saadan Maade, at Befolkningens Flertal, herunder største Delen af Selvstyrepartiets Vælgere, ikke er klar over den virkelige Mening dermed. Som et Eksempel herpaa kan nævnes den af Selvstyrepartiets Lagtingsmænd i Lagtingets Samling 1915 indbragte Sag om Ændringer i Reglerne om Færøernes Landsstyre og Udnævnelse af en færøsk Minister. Naar Partiets Førere i denne og flere lignende Sager søgte at bortforklare den virkelige Rækkevidde af de foreslaaede Forfatningsændringer, skyldes det maaske nok for nogles Vedkommende Ønsket om at føre den danske Lovgivningsmagt bag Lyset, men Hovedmotivet var absolut og uden al Tvivl, at Partiets Førere var klare over, at de ikke for Tiden vilde kunne skabe Flertal i den færøske Befolkning for saa vidtgaaende Ændringer, og det til Trods for at de staar paa det officielle Program, altsaa ikke er af endnu mere yderliggaaende Natur. Naar Sagen altsaa saa vidt muligt søgtes fremstillet som uden særlig Betydning for Færøernes statsretlige Stilling, skyldtes det derfor først og fremmest, at Forslagets Ophavsmænd var klare over, at det gjaldt om at skjule dens virkelige Betydning for den færøske Befolknings Flertal.

Der er i denne Forbindelse Grund til at pointere, at et vigtigt Led i denne Taktik er overfor Befolkningen at give det Ud-

seende af, at Forslag som de ommeldte støttes af den danske Regering og navnlig af selve Konseilspræsidenten, eller nu Statsministeren, og de til ham sig sluttende Partier. Ved underhaanden at agitere med, at man fra dansk Side nærer Sympati for Forslag i den ommeldte Retning eller i alt Fald ser med Sympati paa de Mænd, som kæmper for disse Forslag — saaledes er f. Eks. et Telegram fra Konseilspræsidenten til Kongsbonde Patursson fra 1914 blevet udnyttet — jeg kommer senere til det —, lykkes det overfor en Del Vælgere at tilsløre de virkelige Hensigter med Forslagene og faa langt mere Tilslutning blandt Vælgerne, end man ellers vilde faa, for saa bagefter, naar man paa denne Maade har skaffet sig Tilslutning, overfor Lagtinget og overfor den danske Lovgivningsmyndighed at lade de paagældende Forslag fremtræde som Udtryk for et Folkeønske. Jeg har i min Skrivelse af 18. April 1917, som foreligger trykt, gjort opmærksom paa yderligere Eksempler paa denne Taktik og skal derfor foreløbig ikke gaa nærmere ind derpaa.

Jeg haaber ved min her givne Fremstilling at have klargjort, at det saakaldte Selvstyreparti, taget i videste Betydning, rummer yderst forskellige Anskuelser, 1) hvad jeg vil kalde Adskillelsesmændene, men det er som sagt yderst faa, og der er blandt dem, bortset fra rene Fanatikere og enkelte andre, neppe nogen ansvarsbevidst Færing, 2) hvad jeg kaldte Separatisterne, ikke mange, men desværre indbefattende nogle af de ledende Selvstyremænd, og det er dem, jeg for mit Vedkommende mener Statsministeren, med eller mod sin Villie, har understøttet, 3) alle de mange andre, som ønsker mere eller mindre udvidet Selvstyre, men dog indenfor de nu gældende Rammer, saaledes at en Forhandling mellem dem og Sambandspartiet er mulig og kan ske rent sagligt og med aabent Visir uden Benyttelse af forkastelige Midler, som ikke taaler at ses i fuld Belysning. Som jeg har udviklet, er det ganske naturligt, at et saadant Parti eksisterer, og jeg holder her paa: Lad Færingerne tage, hvilket Standpunkt de vil, men lad dem vide, hvad de statsretlige Rammer tillader, og lad dem vide, hvad der er Tale om. Derfor maa al forløjet og uklar Politik væk; Kampen maa føres for aabne Døre.

Medens jeg omtaler de politiske Forhold maa jeg kortelig berøre *den saakaldte Sprogsag*, idet jeg i øvrigt i denne Henseende henviser til min Skrivelse til Undervisningsministeriet af 6. September 1916, som jeg gaar ud fra vil blive forelagt Kommissionen. Denne Sag er desværre blevet gjort politisk. Det færøske Sprog bruges Mand og Mand imellem i mundtligt Samkvem, i den senere Tid ogsaa af en Del skriftligt, men Dansk forstaas af saa at sige alle, og de fleste Færinger læser lettere Dansk end Færøsk, hvorfor ogsaa de Aviser, der ellers kæmper for Færøsk, skriver deres Artikler paa Dansk, naar de skal forstaas af alle, f. Eks. i udpræget Grad i Valgtiden. Dansk har været og er det officielle Sprog i Kirken, i Retten og i Skolen, og den største Del af Befolkningen ønsker dette Forhold bevaret. Der er imidlertid baade indenfor Sambandspartiet og indenfor Selvstyrepartiet en udpræget Interesse for det færøske Sprog. Mange af dem, der har gjort mest for det færøske Sprog, var og er ivrige Sambandsmænd. Men Forskellen er, at medens alle, baade Sambandsmænd og Selvstyremænd, ønsker det færøske Sprog *bevaret* — det er de alle enige om — og derfor alle er enige om, at det skal læres i Skolerne, saaledes at det ikke lidt efter lidt uddør, har *nogle*, dels af politiske Grunde, dels af ideelle, ønsket langt mere, nemlig at det ogsaa skulde *fortrænge det danske Sprog*. Ganske vist finder de det opportunt samtidig at pointere deres store Kærlighed til det danske Sprog, men enhver, som kender Forholdene paa Færøerne, ved, at skal Færøsk være Undervisningssprog, forsvinder Dansk i Løbet af faa Aar, og Danskere kan ikke mere gøre sig forstaaelige deroppe. Og hvad det betyder, behøver vel neppe nogen Forklaring. Jeg skal blot nævne det Faktum, at danske Embedsmænd ikke vilde kunne gøre sig forstaaelige for Befolkningens store Lag; Embedsmændene maatte altsaa ene og alene være Færinger, ene og alene, men hvorledes skal en Befolkning paa 20,000 Mand kunne være sikker paa, at der altid indenfor den er tilstrækkelig mange brugbare Kræfter til Embedsmænd. Danske Aviser vilde forsvinde fra Øerne, danske Bøger vilde ikke blive læst; vi ved jo alle, at selvom en kan læse Engelsk, gaar det dog altid noget langsommere, derfor læser han det ikke, undtagen hvis det er nødvendigt.

De, som ønsker at benytte Sagen partipolitisk, siger nu, at Modstanderne vil det færøske Sprog til Livs, medens Forholdet er det, at ogsaa disse kæmper for at *bevare* det færøske Sprog, men kun ikke sam-

tidig vil fortrænge det danske. Set i Forhold til en Rigsforbindelse er det selvfølgelig ganske nødvendigt, at Dansk er Undervisningssproget; set i Forhold til Færøerne selv er det lige saa klart, at det vilde være mere end sørgeligt, om Færøsk forsvandt. Jeg vilde føle det saaledes, og jeg kan derfor forstaa, at Færingerne vilde føle det som en virkelig Sorg, ligesom jeg vilde føle det som en Sorg, hvis Jydsk forsvandt, og dog er Jydsk ikke nær saa forskelligt fra Dansk, som Færøsk er. Men det vilde være endnu mere ødelæggende og sørgeligt, om Færøsk blev det eneste Sprog, som læses og forstaas paa Færøerne. Færingerne vilde derved som Helhed udelukkes fra alt Samkvem med andre, de vilde ikke kunne faa nogen aandelig Paavirkning andetsteds fra. De maa have et Kultursprog, for at Vejen ud ad skal staa dem aaben, ellers vil kun de velhavende kunne udvikle sig, de andre vil stagnere. Om dette Kultursprog er Dansk eller f. Eks. Engelsk, som man undertiden hører Folk deroppe sige vil være nyttigere for Færøerne — de Herrer vil let forstaa af alt, hvad jeg lige har udviklet, hvem det er, der siger saaledes — kan i denne Forbindelse i og for sig være ligegyldigt —, om det er Dansk eller Engelsk set i Forhold til Færøerne, men jeg gaar ud fra, at et Land som Danmark ikke har Raad til, at en Del af det har et andet Kultursprog end Dansk. Forholdet synes mig derfor klart: enhver Bestræbelse for at bevare det færøske Sprog bør hilses med Glæde og Sympati, men enhver Bestræbelse for at udrydde Dansk eller formindske Kendskabet til Dansk maa mødes med et bestemt Afslag. Derfor maa Dansk vedblive at være Undervisningssprog, og det maa overholdes af Lærerne.

Før jeg forlader Udviklingen vedrørende de politiske Forhold, er der endnu et Emne, jeg maa berøre, da jeg gentagne Gange har talt med Ministeren derom og søgt at sætte ham ind deri, det er det her i Rigsdagen meget omdebatterede Spørgsmaal: *Danskfjendtligheden* paa Færøerne. De Herrer har rimeligvis hørt herom i Rigsdagen, og det er gaaet Landets Presse rundt. Ministeren har sagt, at fra en vis Side søger man at udsprede den Beskyldning mod Selvstyrepartiet, at det er danskfjendtligt. Forholdet er efter min Mening det, at Hovedmassen af Selvstyremændene, nemlig hele den store under Nr. 3 nævnte Gruppe, absolut ikke er danskfjendtlig. Derimod er der ingen Tvivl om, at den under 2 nævnte Gruppe, hvis vigtigste Medlem er Kongsbonde Patursson, er danskfjendtlig — for mig maa man gerne bruge et andet Udtryk, man maa endogsaa bruge Udtrykket danskvenlig; naar blot man er enig om, hvad Ordene betyder, maa man for mig bruge, hvilket Udtryk man vil; jeg mener, danskfjendtlig er det bedste Udtryk; mener nogle, at danskvenlig er bedst, saa synes jeg, man skal benytte det. Der er ingen Tvivl om, at mange Medlemmer af denne Gruppe er danskfjendtlige i den Forstand, at de søger at kompromittere Forbindelsen med Danmark paa alle Punkter, hvor det er muligt, med Hensyn til Flaget, med Hensyn til Danmarks Evne og Berettigelse til at repræsentere Færøerne overfor Udlandet, og i det hele taget ved at give en forvrænget Fremstilling af, hvad Danmark og Danmarks Regering eller danske Selskaber gør for Færøerne, og hvorfor de gør det. I Forbindelse hermed trænger de det danske Sprog tilbage og angriber de Embedsmænd, som vil modarbejde dette, selv om Modarbejdet kun bestaar deri, at vedkommende Embedsmænd giver sandfærdige Beretninger til den danske Regering og udtaler sig i Lagtinget og Skoledirektionen, hvad der er deres Pligt, samt udtaler deres Sympati for Bekæmpelsen af slige Midler til Opnaaelse af saadanne Programmer. Kongsbonde Patursson er en udpræget Repræsentant herfor. Jeg skal eksempelvis nævne hans Stilling til en dansk Mand, som vilde starte en Styrmandsskole deroppe, Pastor Ryving Jensen. Patursson sagde til ham, at han vilde modarbejde ham, fordi han var Dansk. Jeg skal ligeledes nævne hans Forhold til en Sanatorielæge-Besættelse i 1914. For Kongsbonde Patursson — han har selv sagt det — var det ikke om at gøre at faa den bedst kvalificerede Læge, men om af politiske Grunde at faa en i denne Henseende langt mindre kvalificeret Læge, fordi han var Færing. For mig maa det godt kaldes, at Kongsbonde Patursson er danskvenlig — jeg synes ikke, vi skal strides om Ord —, men det forekommer mig, at den anden Betegnelse er mere rammende, og Kongsbonde Paturssons Fanatisme paa dette Omraade har været saa stor, at selv ivrige Selvstyremænd offentlig har maattet tage kraftig til Genmæle mod ham.

Denne Fremstilling har Ministeren gentagne Gange faaet af mig, og jeg har navnlig fremhævet, at hele den store under 3 nævnte Gruppe absolut ikke var danskfjendtlig. En enkelt Gang har jeg

endog fremhævet det saa kraftigt, at Ministeren blev fornærmet. Hertil skal jeg senere vende tilbage. Ikke des mindre har Ministeren i Folketinget sagt, at det var hele Selvstyrepartiet, som beskyldtes derfor. Det kan altsaa ikke være mig, Ministeren hentyder til, men jeg finder det underligt, at Ministeren i alt Fald ikke siger, hvad den af Amtmanden givne Fremstilling er gaaet ud paa, bl. a. fordi han ved, at *jeg* paa Færøerne beskyldes for at have sagt om Selvstyrepartiet som saadant, at det var danskfjendtligt.

Man vil maaske spørge: Naar de politiske Forhold er saaledes, hvorledes kan da Kongsbonde Patursson være blevet valgt til Landstingsmand for Færøerne? Som de Herrer vil have indset, er der altsaa forskellige Grupper indenfor Selvstyrepartiet. Hvorfor skulde det ikke paa Færøerne gaa ligesom alle andre Steder i Verden — vi kender det her i Danmark ned gennem Tiderne indenfor Højre, indenfor Venstre og indenfor Socialdemokratiet, og vi kender det fra Udlandet —, at den Fløj, som til enhver Tid, naar Valgene finder Sted, er den stærkeste indenfor vedkommende Parti, høster Frugterne ved Stemmeafgivningen af hele Partiets Vælgerkorps, idet Partiet foreløbig i alt Fald maa holde sammen for at bekæmpe de andre Partier eller det andet Parti. Den stærkeste Fløj faar sine Kandidater opstillet i de forskellige Kredse, og faar Stemmerne fra *hele* Partiet. Naar Kandidaterne er valgte, maa de ogsaa saa vidt muligt holde sammen, selv om de ikke alle er enige, langtfra. Paa denne Maade er det, at Kongsbonde Patursson, skønt hans Fløjs Program er langt mere yderliggaaende end hele Partiets, og hans personlige Program endnu mere yderliggaaende end manges indenfor vedkommende Fløj, dog nu kan give det Udseende af, at han har et meget stort Partis Tilslutning paa Færøerne. Denne Fløj har *for Tiden* sejret paa Grund af Konsejlspræsidentens Stilling fra 1914—15 og lige op til Nutiden, og den vil blive stærkere og stærkere, saafremt den samme Politik fortsættes, indtil endelig alt er forbi.

Jeg har udviklet de politiske Forhold, men jeg maa meget stærkt fremhæve, at jeg *ikke* har gjort det, *fordi* jeg mente, at det var Kommissionens Opgave at undersøge disse; jeg har gjort det, fordi det efter min Mening var nødvendigt for Forstaaelse af Adressesagen og hele Situationen, som den har udviklet sig. Nogle vil maaske allerede nu sige: Er det Grunden til Striden imellem Amtmanden og Ministeren? Nej, jeg tror det i alt Fald ikke, thi jeg har gentagne Gange gjort Ministeren opmærksom paa de to Partier og de to store Grupper indenfor det andet Parti, og Ministeren har udtalt, at i mit Synspunkt var han enig — en Gang, vi talte om det, var jeg endogsaa for radikal. Jeg har endvidere udviklet dette, for at man kan være klar over Forholdet hernede. Man kan maaske gøre gældende: Lad Færingerne om, hvilket Standpunkt, de vil tage. Men, som jeg senere skal komme tilbage til, de fundamentale Spørgsmaal skal efter min Mening bestemmes hernede fra; indenfor de fundamentale Spørgsmaal maa Færingerne kæmpe, som de vil. Jeg kan imidlertid ogsaa meget godt tænke mig, at nogle hernede siger: Nej, de fundamentale Spørgsmaal maa de ogsaa selv afgøre. Vel, saa er der dog en Ting, jeg mener er af yderste Vigtighed, og det er, at de, som siger dette, er klare over, hvorledes Forholdet er, om de har Sympati for det eller ikke, saaledes at ikke de Mænd deroppe, som kæmper derfor, agiterer med en Sympati fra dansk Side, som enten er fremnarret eller overhovedet slet ikke eksisterer.

Dette er, hvad jeg har at sige om de politiske Forhold. Jeg har søgt at fremstille og udvikle de politiske Forhold, saaledes som jeg gentagne Gange har gjort det overfor Ministeren.

1911—14.

Jeg skal saa gaa over til en Omtale af mine forskellige Sammenstød med Konseilspræsidenten, idet jeg dog maa forudskikke nogle indledende Bemærkninger vedrørende min Embedstid fra 1911 til 1914 og eventuelt illustrere det ved Eksempler baade fra Tiden før denne Periode og Tiden efter, idet jeg maaske ved rene Tilfældigheder hurtigt blev klar over Forholdene paa Øerne.

Da jeg var blevet udnævnt til Amtmand paa Færøerne, blev jeg gjort bekendt med, at Forholdene skulde være noget vanskelige, og jeg besluttede mig derfor til at søge at sætte mig godt ind i Forholdene, forinden jeg tog noget Standpunkt. Jeg vilde ved Arbejde og med Interesse sætte mig ind i alt og se alt, saa at jeg kunde have Førstehaandsviden, som jeg derfor turde udtale, og ikke Andenhaandsforklaring, som kun var Formodninger, jeg ikke turde udtale. Jeg var

ligeledes bestemt paa, saa vidt jeg kunde det og magtede det, og det stod til mig, at blive Færøerne og Danmark en gavnlig Embedsmand, og jeg mødte ikke med forudfattede Synspunkter, hverken med Antipati eller Sympati for noget af Partierne. Mit Arbejde for at gavne Færøerne gik let og behageligt, da det daværende Ministerium havde Tillid til mig. Da jeg senere, men først temmelig lang Tid efter Ministerskiftet i 1913 saa, hvorhen Ministerens Ønske gik, havde jeg selvfølgelig stadig det samme Ønske, men nu maatte jeg tilføje for mig selv: Koste, hvad det vil. Det var ikke nogen morsom Tilføjelse, men det var en Beslutning, som gjorde min Stilling stærk, baade i mit Forhold tll Færøerne og i mit Forhold til Konseilspræsidenten.

Uden at komme nærmere ind paa alt, hvad jeg saa i de første Aar, kan jeg dog ikke undlade at bemærke, at der laa mange Sager uekspederede. Ved at gennemgaa Journalerne viste det sig, at det strakte sig indtil 13—14 Aar tilbage. Jeg fik snart det Indtryk, at mange af Beboerne mente, at Fejlen ikke laa hos de lokale Embedsmænd, nej, den laa i — saaledes havde mange af Beboerne opfattet det —, at det var nødvendigt at gaa til Ministeriet i København og i, at Ministeriet, som ikke var inde i Sagerne, derfor skulde have Tid til at overveje dem, og maaske afgjorde Ministeriet saa slet ikke Sagerne, da de ikke interesserede Ministeriet tilstrækkeligt. Mange mente derfor, at det var nødvendigt at faa mere Selvstyre, for at Sagerne kunde blive ekspederet. Jeg begyndte at forstaa, hvorfor der var saa megen Tale om Selvstyre, her altsaa taget i Ordets videste og absolut uskyldige Betydning.

Da jeg havde været paa Færøerne ganske kort Tid, kom Kongsbonde Patursson en Dag ind til mig — han kom ofte ind og talte med mig, og jeg var glad derved. Vi sad og passiarede om alt muligt. I Samtalens Løb foreslog Patursson mig under en spøgende Form, at jeg skulde se at blive færøsk Minister, han vilde hjælpe mig, eller rettere udvirke det, da det var let at opnaa nu, idet det havde vist sig, at Sagerne ikke kunde blive ekspederet. Jeg slog ind paa den samme spøgende Form og sagde, at det vilde være uhyre interessant, men at jeg jo først maatte overbevise mig om, at Sagerne ikke kunde ekspederes nogenlunde hurtigt. Jeg begyndte at forstaa, at Ministerspørgsmaalet var et af Hovednumrene, og det blev mig senere mere og mere klart. Jeg satte derfor endnu mere Kraft paa for at faa Sagerne ekspederet, og jeg tror at kunne sige, at saavel Landfogeden og Sysselmændene som andre Embedsmænd i denne Tid havde nok at gøre; om de alle mindes den Tid med Glæde, tør jeg ikke paastaa, men de savnede i alt Fald ikke Arbejde. Da der var gaaet et Aars Tid, kunde jeg skrive en fortrolig Skrivelse til Sysselmændene om, at de paa deres næste Omrejse skulde undersøge, om der fandtes Sager, som ikke var ekspederede, eller i hvert Fald ikke nu var under Ekspedition.

Det var ikke altid muligt at være mild. Jeg kan eksempelvis nævne følgende: Ved en Samtale med en engelsk Trawlerkaptajn fik jeg at vide, at vore Embedsmænd var elskværdige Mennesker, man kunde, som han udtrykte det, forhandle med dem om Nedsættelse af Sportlerne. Jeg undersøgte ved første givne Lejlighed Sagen, og det viste sig, at nogle af Sysselmændene, navnlig en enkelt Sysselmand, havde, om jeg saa maa sige, for at blive i Kaptajnens Udtryksform, drevet en udstrakt Handel med engelske Trawlere om en lovstridig Fortolkning. Selv om Sportlerne ganske vist tilfaldt vedkommende selv, og man derfor kunde sige, at han maatte kunne give Afkald paa dem eller nedsætte dem, kunde det selvfølgelig ikke gaa, da det bl. a. gik ud over de andre Sysselmænd. Jeg maatte gribe ind, alle Sysselmændene forstod, at det var en forkert Trafik, men en enkelt Sysselmand var fra den Tid af ivrig Selvstyremand, og det ikke altid i den mildeste Form.

I et andet Tilfælde viste det sig, at en Skolelærer, der skulde undervise i en anden Bygd end den, hvor hans Hovedundervisning fandt Sted, i flere Aar ikke havde undervist dèr. Skoledirektionen undersøgte Sagen, og det viste sig, at vedkommende Lærer ikke kunde huske, hvornaar han sidst havde undervist i Bygden, men saa vidt jeg nu kan huske, blev det oplyst, at det i alt Fald mindst var 6 Aar siden. Tilskuddet fra Staten fik han alligevel, derimod havde han været saa venlig at give Afkald paa det kommunale Tilskud for saa til Gengæld at blive fri for at undervise i Bygden. Skoledirektionen kunde, som de Herrer vil forstaa, ikke lade det passere, men denne Sag blev ordnet meget mildt, vedkommende Lærer forblev bl. a. i sit Embede.

I en anden Skole, som jeg besøgte, kunde Læreren og Børnene ikke blive enige om, hvornaar Undervisningen begyndte,

Læreren holdt bestemt paa, at det var Kl. 8, Børnene holdt endnu mere bestemt paa, at det var Kl. 9. Enighed opnaaedes ikke trods Mægling. Skoledirektionen maatte dèr ogsaa gribe ind af forskellige andre Grunde.

Det viste sig, at der var meget store Restancer paa Færøerne til de forskellige Kasser. Ligeledes at Kongsbønderne, som betaler deres Afgift bagud, ret almindelig i flere Sysler var 1, ja undertiden 2 Aar yderligere tilbage. Jeg maatte selvfølgelig ogsaa her gribe ind, men meget mildt.

Jeg har nævnt disse Eksempler, ikke fordi jeg synes, de var særlig graverende, men for at vise, at det var nødvendigt undertiden at optræde lidt kraftigt. Jeg tror dog, at Folk gennemgaaende ansaa min Optræden for korrekt, og at ogsaa de, som det gik ud over, mente det. Der kom ingen Kritik — lige forinden min Afrejse fik jeg endogsaa en meget hjertelig Hilsen, som jeg selvfølgelig var meget glad over, fra en Lærer, der havde maattet søge sin Afsked. Først flere Aar efter, da man mærkede, at jeg ikke havde Ministerens Tillid, begyndte man at sige, at jeg var egenmægtig, og at de og de Handlinger var Udslag deraf.

Jeg kan dog ikke undlade at fortælle Slutningen paa Affæren med Kongsbøndernes Restancer. Kongsbønderne var meget glade over Forandringen, da den først var gaaet i Orden. Færingerne holder nemlig af, at der er Orden i Sagerne. Ikke desmindre kom — jeg tror, det var i Begyndelsen af 1915, men det vil kunne oplyses — Kongsbonde Patursson til mig og sagde, at han kom paa en Kreds af Kongsbønders Vegne. De kunde ikke betale deres Skat og vilde klage til Ministeriet, hvis jeg ikke tilbagekaldte min Ordre. Jeg svarede ham selvfølgelig, at det gjorde mig meget ondt, men jeg kunde desværre ikke gøre det, da Henstanden var i Strid med Loven, og der efter min Mening ingen Grund var til for Tiden at fravige Reglerne. Jeg raadede Kongsbonde Patursson til gennem Amtet at indgive Klage til Ministeriet, den skulde blive nedsendt med første Post. Jeg hørte ikke mere til Sagen og troede, at Patursson havde sendt Klagen direkte til Ministeriet, og at den vilde komme til min Erklæring. Nogen Tid efter meddelte Landfogeden mig imidlertid tilfældigt, at Patursson ogsaa havde været hos ham og sagt det samme, men da Landfogeden saa efter i Regnskabsbøgerne, viste det sig, at Patursson var den eneste Restant, bortset fra en enkelt fattig Kongsbonde, som der altid blev givet Henstand. Vi hørte aldrig senere noget om en Klage fra en Kreds af Kongsbønder.

Kongsbonde Patursson blev snart klar over min Hensigt med at fremme Sagerne, nemlig, at jeg ikke vilde være færøsk Minister. Han begyndte derfor saa smaat i Lagtinget i 1912—13 at sige, at det ikke var tilstrækkeligt, at Sagerne blev fremmet, de kunde ogsaa fremmes for hurtigt, men alt absolut i den elskværdigste Form. Kongsbonde Patursson selv sendte mig Masser af Sager, men jeg tror, de alle blev ekspederet. Jeg maatte endog en Tid føre et privat Register over Kongsbonde Paturssons Sager.

En anden Omstændighed blev jeg ogsaa hurtigt klar over. Jeg rejste meget rundt paa Øerne for at faa bedre Skik paa Skolevæsenet og stifte Sygekasser og af andre Grunde, og paa denne Maade lærte jeg Befolkningen og dens Tankegang godt at kende. Jeg lærte, at der ikke eksisterede Danskfjendtlighed udover den Kreds, jeg før har talt om, tværtimod, der blev udvist en enestaaende Gæstfrihed mod os danske Embedsmænd fra alle Sider. Men jeg erfarede ogsaa ved Samtale med Folk, at der var stor Mistænksomhed mod danske Embedsmænd, og jeg kunde forstaa det; jeg hørte f. Eks. at det var en almindelig Anskuelse, at en Amtmand f. Eks. afsendte en Skrivelse officielt, som var beregnet paa at lægges frem, og en anden privat, hvori han anførte andre Grunde end i den officielle Skrivelse, naar han vilde opnaa et andet Resultat end det, den officielle Skrivelse gik ud paa. Jeg erfarede ogsaa, at mange troede, at Amtmanden, naar han ikke syntes om en Sag, lod den ligge uden at svare og uden at sende den til Ministeriet. Jeg besluttede mig til saa vidt muligt ikke at skrive private Breve om officielle Sager og til saa vidt muligt altid at give Folk Svar paa deres Skrivelser, selv om det maaske i og for sig ikke altid var strengt nødvendigt. Ligesom vor Bondebefolkning for ikke saa mange Aar siden endnu nærede en indgroet Mistænksomhed til alle Godsejere, rimeligvis stammende fra den Tid, da de blev mishandlet af Herremændene, saaledes er der endnu paa Færøerne stærke Minder om den kongelige Enehandel, hvorunder Embedsmændene misbrugte deres Stilling.

Jeg skal blot nævne et enkelt Eksempel herpaa. En gammel Købmand, en rigtig Hædersmand, fortalte mig følgende Historie — han var nu noget over de 70

Aar. Da han var en ganske ung Mand, ca. 20 Aar, og var begyndt at handle, sejlede han en Gang til Thorshavn, hvor den kongelige Handels Hovedsæde var, med Aarets Produktion af Uldtøj, alt hvad han i det Aar selv havde lavet og købt. Han kom ind i den kongelige Handel, men paa en eller anden Maade har han ikke været vedkommende Handelsbetjent tilpas, alt det, han havde samlet i Aarets Løb, fik en rød Streg, det vil sige, det var kasseret og kunde ikke bruges. Han troede efter dette, at han var en ruineret Mand — det var, lige efter at han var begyndt, og han var grædefærdig, ja han græd endogsaa, fortalte han mig. Han gik sin Vej og vidste ikke, hvad han skulde gøre. Men saa mødte han en Mand fra samme Bygd, og ham fortalte han, hvad der var sket. Vedkommende gav sig til at le og sagde: Herregud, det skal du ikke græde over; lad os nu vadske det, saa gaar jeg hen med det. Saa vadskede de Uldtøjet, Manden gik hen med det, og saa blev det antaget. Det var nemlig ikke klippet i Stykker, saaledes som man undertiden gjorde, naar noget skulde kasseres. Af den Slags Misbrug var der mange, og man kan derfor forstaa den store Mistænksomhed, der saa at sige sidder de ældre Færinger i Blodet. Men til Trods derfor har de dog bevaret deres Sympati for Danmark — det var kun de lokale Embedsmænd, der havde været saaledes, Ministeriet var upartisk.

Da der var gaaet et Par Aar, forstod Kongsbonde Patursson, at Befolkningen indsaa, at Sagerne meget godt kunde fremmes, uden at der behøvedes mere Selvstyre, og hans Indflydelse gik mere og mere tilbage. Umiddelbart før Lagtingssamlingen 1913, men efter Ministerskiftet, kom han en Dag op paa Kontoret. Han var da meget nedtrykt. Han kunde ikke forstaa, hvorfor jeg ikke vilde hjælpe ham noget, jeg skulde faa en god Omtale og derved sikres en god Karrière; ellers skulde han nok sørge for, at jeg kom bort fra Øerne, da jeg havde ødelagt ham politisk. Da jeg svarede ham, at det kunde jeg ikke forstaa, han kunde, saa svarede han, at han kendte sine Færinger, og han skulde nok gøre dem kede af mig eller i alt Fald mig ked af at være paa Færøerne. Han var heller ikke for intet oplært i dansk Politik, hans Læremester havde altid sagt: Man skal angribe sine Modstandere dèr og navnlig dèr, hvor de ikke er skyldige, det skal nok hjælpe lidt efter lidt. Han skulde nok bringe mig ind i Politik. Meningen var paa tydelig Dansk: Man skal komme med Sigtelse paa Sigtelse, man skal gentage en Løgn saa ofte, at den til sidst bliver Sandhed. Denne Samtale havde stor Betydning for mig, den belærte mig nemlig om to Ting. Den belærte mig om, at det ikke var mig personlig, Patursson vilde til Livs, jeg var kun en Hindring for et yderliggaaende Program, men vel at mærke et Program, som han ikke talte med mig om. Der maatte altsaa være noget muggent derved, ellers havde det været naturligere at tale lige ud med mig om det end at komme med Henstillinger, eller hvad jeg skal kalde det, som jeg selvfølgelig ikke vilde tage noget som helst Hensyn til. Men det troede Kongsbonde Patursson maaske ikke den Gang, senere var han i hvert Fald ikke i Tvivl derom. Derfor skulde jeg altsaa bort. Men derfor indvirkede Angrebene heller ikke paa nogen som helst Maade paa mig i Tidens Løb. Kampen skulde selvfølgelig føres med Amtmanden personlig — andet kunde man ikke sige, den virkelige Grund taalte ikke Dagens Lys, hverken deroppe eller hernede. Det er ikke altid det samme: deroppe og hernede, men denne Grund taalte hverken deroppe eller hernede Dagens Lys. Jeg var klar over, at Kongsbonde Patursson ved det første: at Færingerne skulde blive kede af mig, tænkte paa den Mistænksomhed, som mange Færinger nærer mod Danske. Derimod var jeg ikke klar over, hvad han mente med det sidste om Angrebsmaaden. Det blev mig først klart i Lagtingssamlingen 1913, da han begyndte et saa rasende Angreb paa mig, at alle var forbavsede derover. Han blev mere og mere rasende, da alle Sager gik ham imod; kun 1 à 2 i hele Lagtinget fulgte ham i hans Angreb — det vil sige, de angreb ikke, men de rejste sig halvt op, naar der var Tale om at stemme — og undertiden var han helt alene. Hele Tiden identificerede han mig og Sambandspartiet og omvendt.

Jeg var nu klar over, at Taktiken skulde være Mistænkeliggørelse og at gøre mig ked af at være paa Færøerne samt at tvinge Sambandsmændene til at tage mig i Forsvar for derved at give det Udseende af, at jeg blandede mig i Politik. For at undgaa at faa Udseende af at holde med Sambandspartiet mere end med det andet Parti meddelte jeg ikke Provsten, Effersøe eller Samuelsen noget om Paturssons Trusler, da jeg var klar over, at Patursson netop ønskede dette, for at

de skulde tvinges til at forsvare mig. Jeg meddelte kun den ene Gang efter den anden i Lagtinget, at begge Partier selvfølgelig kunde faa alle mulige Oplysninger paa Amtet om verserende Sager. Jeg var nemlig klar over, at naar Sambandspartiet og jeg skulde identificeres, vilde Partiet selvfølgelig udbede sig Oplysninger hos mig om de Punkter, hvor jeg og Partiet blev angrebet. Jeg vilde derfor pointere, at ikke blot Sambandspartiet, men lige saa godt Selvstyrepartiet kunde faa alle mulige Oplysninger.

Hvornaar f. Eks. Sysselmand Samuelsen blev klar over, at Taktiken var at gøre mig ked af at være paa Færøerne, ved jeg ikke, men først i Lagtingssamlingen 1917 — saa vidt jeg da husker — tog han offentlig til Genmæle og sagde, at det var Meningen. Jeg vil tillade mig at oplæse vedkommende Episode, saaledes som den er refereret i et af Bladene, hvorunder ingen tog Afstand fra Samuelsen.

Under en Diskussion falder følgende Ordskifte:

„**Amtmanden:** Jeg syntes, R. Niclasen spurgte om, hvorvidt der fra Amtmandens Side var givet Sysselmændene et Paalæg, eller at der var givet Telefonstationerne Paalæg. Jeg er ikke ganske klar over, hvad det ærede Medlem mente, og forinden jeg svarer, vilde jeg sætte Pris paa at forstaa ham rigtigt, og henstiller. om han vil gentage Spørgsmaalet.

Patursson, faldende Amtmanden i Talen i en arrig, tudende Tone — saaledes staar der i Bladets Gengivelse —: „Nu begynder han at forhøre".

R. Niclasen ser opskræmt over til Patursson, men gentager saa sit Spørgsmaal i en forstaaelig Form og faar Svar fra Amtmanden.

Samuelsen: Maa jeg bede om Ordet for en kort Bemærkning.

Formanden: Samuelsen har Ordet for en kort Bemærkning.

Samuelsen: Det forekommer mig, at det efterhaanden bliver meget uhyggeligt her i Tinget at føre en saglig Diskussion i en alvorlig Tid, saa længe man ikke kan være sikker mod *skandaløse Optrin fra Hr. Paturssons Side.* Vi Tingmænd maa Gang paa Gang være Vidne til, at han her i Tinget, *naar alle Udveje er lukkede for ham, skraaler op* om, at Amtmanden optræder som Forhørsdommer i Lagtinget. Men han kaster det ikke alene ud her i Tinget, men ogsaa ud blandt Færøfolk, baade skriftlig og mundtlig. Han lader det ogsaa kaste ud nede i Danmark, og hans Hensigt er tydelig nok. Meningen er tydeligvis den at ødelægge Amtmandens Stilling baade heroppe og dernede. Han synes ikke at kunne se, at denne Optræden er ganske uforsvarlig, lige saa lidt som han synes at kunne forstaa, at han ved denne sin Optræden samtidig krænker Lagtingets Værdighed og generer de færøske Lagtingsmænd. *Jeg maa sige, at jeg synes, at det er en Skam for Lagtinget og en Skam for os Færinger at have en Mand i Lagtinget, der optræder som Hr. Patursson.*"

Der var ingen, der tog til Genmæle. — Ligeledes vil jeg tillade mig at oplæse en Udtalelse af Pastor Evensen ved en anden Lejlighed — en Udtalelse, som heller ingen tog Afstand fra. Det var en meget nær personlig Ven af Kongsbonde Patursson lige til de sidste Aar, men saa blev Patursson ham for vidtgaaende. Pastor Evensens Udtalelse lyder saaledes: „Den Optræden, Hr. Patursson igen i Dag har udvist, er overmaade grim og utiltalende. Han falder ganske ubehersket over Amtmanden, fordi denne fremhævede den Kendsgerning, at Anledningen til, at Patursson forlod Vareudvalget, var den, at Amtskommunen solgte Kartofler billigt, medens Patursson ønskede, at „Bondafelagid" skulde tjene lidt paa Kartoffelsalget. Saadan var Sammenhængen, den maa man dog have Lov til at referere uden at risikere at blive overfaldet, saaledes som Patursson før overfaldt Amtmanden. En saadan Optræden her i Lagtinget er saa styg, at der bør protesteres mod den".

Jeg har kun villet nævne disse to Tilfælde, men hvis jeg fik Sagen gennemgaaet, tror jeg, jeg kunde finde mange. Jeg vil som sagt pointere, at saa vidt jeg husker, var det først i 1917, at Samuelsen udtalte, at Meningen var at gøre mig ked af at være paa Færøerne eller ved Mistænkeliggørelse gøre Færingerne kede af mig.

Patursson søgte ligeledes at faa mig blandet direkte ind i Politik ved at indbyde mig til politiske Møder og ved at skrive aabne Breve til mig. Men jeg svarede aldrig og gav aldrig Møde for at diskutere. Jeg svarede kun i Lagtinget. Da Patursson opdagede mit Standpunkt, blev Taktiken fra hans Side den, at jeg blandede mig i Politik ved at forsvare mig i Lagtinget.

Da jeg i 1915 frygtede for, at Patursson ogsaa skulde faa sine Angreb frem i Rigsdagen gennem Folketingsmand Mortensen og derved tvinge Landstingsmand Provst Petersen til at tage mig i Forsvar, hvilket igen vilde betyde, at jeg var Sambandsmand, bad jeg Landstingsmanden om ikke at tage mig i Forsvar, men overlade det til Ministeren. Jeg gav ham dog ingen Motivering, men brugte kun almindelige Ord om, at det maatte være Ministerens Pligt og Sag. Jeg tænkte hele Tiden kun paa Forholdene paa Færøerne, og der frygtede jeg ikke Kongsbonde Patursson. Han sagde i den senere Tid, undertiden udenfor Lagtinget, at jeg løj, og han skrev det offentlig. Han vidste, at jeg ikke tog til Genmæle, og det skønt jeg, hvad han vidste, havde Beviser ikke blot for, at hvad jeg havde sagt, var sandt, men ogsaa for, at den Fremstilling, der var givet af ham, var usand og imod bedre Vidende.

Jeg maa referere et enkelt saadant Tilfælde. Kongsbonde Patursson og jeg arbejdede i nogen Tid i Vareudvalget i god Forstaaelse med hinanden; det gik storartet. Sammen med os arbejdede Købmandsforeningens Bestyrelse. En Dag kom der en Notits i „Tingakrossur", som Købmændene var meget kede af; den var nemlig noget ondartet mod dem — saaledes opfattede de den —, og de talte med mig, om jeg ikke kunde tage til Genmæle imod den. Jeg sagde, som jeg altid plejede: Jeg kan ikke forstaa, at man gider svare paa den Slags. Saa siger en af dem: Det er kedeligt, at det er en af Lagtingsudvalgets Medlemmer, der har sagt det, han ved, hvorledes Sagen forholder sig, og her er den refereret fuldstændig forkert. Dertil svarer jeg: Det er umuligt, ingen af Udvalgets Medlemmer kan have sagt det. Vedkommende, den hollandske Konsul Evensen, siger saa: Jeg garanterer for, at det er Patursson, der har sagt det, jeg har det fra Redaktionen. Der var nemlig to Brødre i Redaktionen, om jeg saa maa sige, og han havde det fra den ene af dem. Jeg sagde da til vedkommende: Lad os lade være at drage Sagen frem i Aviserne, lad os hellere drage den frem i Lagtinget, saa skal jeg spørge Patursson. Sagen kom til Behandling i Lagtinget. Under Behandlingen af Spørgsmaalet om Vareforsyningen tog jeg Artiklen frem, læste den op og sagde, hvorledes det virkelige Forhold var, og saa siger jeg til Patursson: De ved jo, at det forholder sig paa den Maade, jeg har refereret, jeg vil gerne tillade mig at spørge: Har De paa nogen Maade, direkte eller indirekte, givet Oplysninger om denne Sag, saaledes at Artiklen er skrevet paa Basis af Oplysninger, De har givet? Patursson svarede: Nej, selvfølgelig ikke, for jeg ved, hvorledes det forholder sig. Saa siger jeg: Der maa foreligge en Misforstaaelse, for Konsul Evensen har bemyndiget mig til at sige, at han fra en af de to Brødre ved, at det er Dem, der har givet Oplysningerne. Patursson blev rasende, men i Stedet for at sige, at jeg løj — det sagde han ikke —, sagde han, at jeg faldt ham i Ryggen. Det betød dette, at jeg ikke paa Forhaand havde sagt til ham: Hr. Patursson, vær forsigtig, for jeg har Beviser. Altsaa, jeg faldt ham i Ryggen. En Uge senere skrev han i Avisen offentlig, at jeg havde løjet i Lagtinget. Det mærkværdige var, at han ikke kom med en Erklæring fra Konsul Evensen om, at denne ikke havde sagt det til mig — den Erklæring vilde have bevist, at jeg løj —, og han kom heller ikke med en Erklæring fra dem, som ellers var hans kæreste og nærmeste Venner, de to, om jeg saa maa sige, Redaktører af „Tingakrossur" om, at ingen af dem havde sagt det til Evensen, for saa havde det været bevist, ganske vist ikke, at jeg havde løjet, for jeg havde været i god Tro, men at det, jeg havde sagt, var forkert. Ingen af de to Ting gjorde Patursson, han sagde kun, jeg løj. De Herrer vil maaske sige: Hvordan turde han det, naar jeg sad inde med Bevis — med „Bevis" mener jeg, at Evensen selvfølgelig paa et hvilket som helst Tidspunkt vilde kunne bevidne det. Jo! Patursson vidste, at jeg ikke tog til Genmæle. Og den Gang kunde Patursson ikke faa en Erklæring fra de to Brødre, da var Sagen for frisk. Om han kan faa det nu, 3—4 Aar efter, ved jeg ikke, men den Gang kunde han ikke faa den, for saa var den kommen. De Herrer vil maaske undre sig over, at jeg ikke tog til Genmæle. Nej, absolut ikke. Jeg vidste, at Lagtingsmændene, ogsaa de fleste af Patursons Tilhængere, i Virkeligheden troede paa mig, og jeg vidste — og det var for mig det vigtigste —, at Befolkningens store Flertal troede paa mig og satte Pris paa, at jeg ikke blandede mig i Avispolemik. Jeg saa desuden, at Patursson mere og mere tabte Terræn for sin yderliggaaende Politik paa Grund af sine ubeherskede Angreb paa mig i og udenfor Lagtinget.

Som sagt, *paa Færøerne* frygtede jeg ikke Kongsbonde Patursson, og jeg tænkte ikke den Gang paa, at han *hernede* kunde

opnaa, hvad han ønskede, rimeligvis fordi jeg ansaa det for umuligt og utænkeligt, at det kunde lade sig gøre. Og jeg tænkte ikke paa — maaske var det min Fejl —, at selve Angrebene paa mig ikke var beregnede for Færøerne, men for den danske Minister og den danske Presse.

Et andet Forhold stod mig heller ikke klart. Jeg har haft mange Sammenstød med Kongsbonde Patursson, men jeg har ogsaa undertiden haft Sammenstød med Effersøe, Samuelsen og Evensen, men altid rent saglige Sammenstød. I Begyndelsen glædede Patursson sig over disse Sammenstød — jeg kunde maaske trods alt vindes for Partiet. Senere, da han saa, at dette var umuligt, var han ked af disse Sammenstød med de tre nævnte Herrer, det stemte ikke rigtig med hans Agitation. Men saa blev Melodien den: Amtmanden optræder saadan i Lagtinget, at selv Evensen og Effersøe og Samuelsen maa protestere. Det skulde ogsaa bruges hernede, og det blev brugt i Folketinget af Mortensen.

Jeg maa referere, hvorledes det gik til med denne Protest, som har spillet saa stor en Rolle i Rigsdagen. Ja, jeg ved ikke, om de Herrer vil opfatte den som en Protest, jeg opfattede den som en ubetinget Tilslutning, saa jeg var mere end tilfreds. Forholdet var følgende: Vi var samlede i 1915 for at vælge en Landstingsmand. Landstingsmanden er valgt, jeg staar og skal til at slutte Lagtinget, saa siger en Lagtingsmand, Rasmussen, at han gerne vil have Ordet. Jeg svarer: Der er ingen Sag paa Dagsordenen, hvad ønsker De Ordet for? Ærlig som han er, svarer han: for at angribe Amtmanden. Saa siger jeg: Jeg kan desværre ikke give Dem Ordet, vi er samlede for Landstingsvalgets Skyld og ikke af andre Grunde, men da det er et Angreb paa mig personlig, vil jeg overlade til Lagtinget selv, om De skal have Ordet, jeg vil ikke trække Lagtingets Tid ud med den Slags unyttige Ting. Saa rejser Sysselmand Samuelsen sig og siger: Jeg fraraader paa det kraftigste at følge Amtmanden og ikke at give Rasmussen Ordet, vi ved jo alle, at han ikke har Spor at sige, og at han om et Øjeblik kører i Staa, men det, han ønsker, er, at Amtmanden skal nægte ham Ordet, saaledes at det ude blandt Færøfolk kan lyde: Amtmanden har nægtet at give en af Folkets Tillidsmænd Ordet for at angribe ham. Effersøe stod op og sagde det samme. Det er i Anledning af denne Episode, at det hernede er blevet sagt, at min Optræden i Lagtinget var saa ubehersket, at selv Effersøe og Samuelsen offentlig maatte protestere. De to Herrer har aflagt Ed paa denne deres Forklaring. Den er gaaet igen i den danske Rigsdag, men i en anden Skikkelse.

Jeg troede, som sagt, ikke, at Angrebene var beregnede paa Folk hernede. Jeg tog imidlertid grundig fejl i, at disse Angreb ikke kunde have nogen Virkning hernede. Paa Færøerne havde de den modsatte Virkning af den, Patursson tilstræbte. Jeg var derfor tilfreds, for jeg regnede ikke med Forholdene hernede. Men min følgende Fremstilling vil vise, at jeg tog grundig fejl. Jeg regnede ikke med Ministerskiftet i 1913, hvor ked jeg end var af, at to af de tidligere Ministre, som ved Rejser og paa anden Maade havde sat sig grundigt ind i færøske Forhold, ikke mere skulde have med dem at gøre. Jeg regnede altsaa ikke med Ministerskiftet, jeg troede, at en Amtmand paa Færøerne, som gjorde sin Pligt, og hvis Princip var: Fremme af Skolevæsenet og den videst mulige Overførelse til Færøerne af de sociale Love, som gaves i Danmark, ligegyldigt af hvilket Parti de gaves, kunde gøre Regning paa, at han af sin Ministerchef vilde blive hørt, før Ministerchefen tog sit Standpunkt. Jeg tog derfor alle Angrebene paa mig med stor Ro. Paturssons Indflydelse blev mindre og mindre, jo mere rasende han angreb mig. I 1913 opstillede han end ikke en Folketingskandidat, det vilde være haabløst, og i 1914—15 havde han kun 6 Meningsfæller i Lagtinget, og dem kneb det ham oven i Købet at holde sammen om sig. Naar man derfor har agiteret med, at Selvstyrepartiet er gaaet frem, medens jeg har været Amtmand, var det i alt Fald ikke Tilfældet i de 3 à 4 første Aar, idet den yderliggaaende Del af Partiet tværtimod gik meget stærkt tilbage, og den besindige Del deraf fik mere og mere Magten indenfor Partiet, eller interesserede sig overhovedet ikke længer for Politik — Sagerne kunde godt ekspederes uden Selvstyre. Først senere er det sket, og Grundene vil fremgaa af det følgende, ligesom det af det følgende vil fremgaa, hvorfor Bladet „Tingakrossur" saa samvittighedsfuldt stillede sig paa Paturssons og Meningsfællers Side, og det med saa meget større Glæde, som det dèr ogsaa var mod mig personlig — baade reelt og formelt. Fra Paturssons Side var det reelt noget andet, men formelt maatte jeg selvfølgelig skydes frem, thi den sande Grund turde ikke skydes frem, nemlig at

jeg var en lille Hemsko for et videregaaende Program.

Jeg har nu skitseret dels de politiske Forhold, dels mine første Embedsaar. Jeg har maaske gjort det noget vidtløftigt, men jeg har ment at burde gøre det, dels for at Kommissionen kan sætte sig ind i hele den Baggrund, hvorpaa Kampen med Ministeren fandt Sted, dels for at gøre det forstaaeligt — hvad jeg ofte har sagt til Ministeren var min Mening —, at jeg følte mig overbevist om, at han havde den bedste Villie til at forstaa den færøske Politik, men at han og hans Parti desværre lod sig vildlede, fordi Patursson og Mortensen fandt det formaalstjenligt at give det Udseende af, at det var den almindelige danske Politik, de kæmpede for, og derved opnaaede Ministerens og Ministerens Partis Tilslutning, medens dette Forhold paa Færøerne blev benyttet — og selvfølgelig blev benyttet paa den Maade: Vi to, Patursson og Mortensen, har Tilslutning hos Ministeriet og Ministeriets Partier, I, Vælgerne, kan jo nok forstaa, at naar de slutter sig til os, er det ikke for den danske Politiks Skyld, thi den interesserer jo ikke os, nej, det er vor færøske Politik, de giver deres Tilslutning. Som sagt, det er forstaaeligt, at Folk i Almindelighed og Pressen hernede kan have ladet sig vildlede, i alt Fald kan jeg, som baade kender Forholdene deroppe og hernede, meget godt forstaa, at man kan lade sig narre. Men jeg mener, at for Ministerens Vedkommende er det uforstaaeligt, at han kunde lade sig føre bag Lyset, da han ikke blot var advaret, men var sat ind i Forholdene.

Jeg har nu søgt at fremstille de politiske Forhold og haaber, at de Herrer deraf kan se, at der nok er to Partier, men at der ogsaa indenfor Selvstyrepartiet er en mere skjult Strid mellem de mindre og de mere yderliggaaende, hvilket selvfølgelig igen vil sige, at i samme Øjeblik den yderliggaaende Fløj har sejret, er Sambandspartiet ødelagt; det er klart. Jeg har dernæst fremstillet mine første Embedsaar, for at de Herrer kan se den Baggrund, paa hvilken Kampen mellem Ministeren og mig fandt Sted.

Samtalen med Ministeren i 1914.

Jeg gaar derefter over til at fremstille de forskellige Samtaler, jeg har haft med Ministeren. Jeg begynder med Samtalen i 1914.

Under et Ophold i København i 1914 blev jeg gennem den daværende Departementschef anmodet om at forhandle med Indenrigsministériet om en Ordning, hvorefter Rigsdagsrepræsentanterne kunde vælges hurtigt, saafremt der skulde være nye Valg i Anledning af en ny Grundlov. Det kunde nemlig ikke ske efter de dagældende Regler med Hensyn til Folketinget, fordi Fristerne var for lange, derimod kunde en Landstingsmand vælges hurtigt, fordi han skulde vælges af Lagtinget, som kan sammenkaldes næsten uden Varsel. For Folketingsmandens Vedkommende skulde der altsaa en Lovændring til. Vi naaede ogsaa til en Ordning.

Forinden lod Ministeren mig kalde. Jeg kan give et nogenlunde fyldestgørende, jeg tror næsten ordret, Referat af Samtalen, da den var kort og gjorde meget Indtryk paa mig, idet det var mit første Sammenstød med Ministeren, og jeg var forbavset over hele Samtalens Forløb, baade den Gang og senere, naar jeg tænkte over, om jeg kunde eller burde have optraadt anderledes.

Først talte Ministeren om den saakaldte „Sysselmandsgaard" eller „Kirkebøsag", en Sag, som har været uafgjort nu i ca. 20 Aar, og hvori Patursson er meget stærkt interesseret — jeg kommer senere tilbage til denne Sag. Ministeren sagde, at han vidste, at den nu var kommet ned, og at han var glad derved, da det var en Skandale, at den ikke forlængst var afgjort. Den vilde selvfølgelig blive afgjort efter min Indstilling, da Ministeriet ikke kunde sætte sig ind i en saadan Sag. Jeg skulde derfor blot tale med Departementschef Rentzmann. Vi blev enige om, at vi maatte sende Sagen til Erklæring til Kongsbonde Patursson og høre, hvad han sagde om den, før Ministeriet kunde træffe sin Afgørelse. Men jeg afbryder her min Omtale af denne Sag, da jeg kommer tilbage til den senere i min Fremstilling.

Ministeren gik *derefter* over til at tale om en nylig falden Dom, hvorefter Kongsbonde Olaf á Heygum var blevet dømt til 6 Gange 5 Dages Vand og Brød for Bedrageri, og kritiserede meget skarpt Sorenskriveren, det vil sige Dommeren, for et Forhold, jeg ikke skal komme nærmere ind paa, og udtalte, at det var ønskeligt, om Heygum kunde blive benaadet, en Appel til Højesteret kunde saa maaske undgaas. Jeg blev noget stødt over denne Udtalelse, da jeg — med Rette eller Urette, jeg tør ikke sige det — fik det Indtryk, at det var i vor Interesse, at Sagen ikke skulde appelleres. Jeg svarede Ministeren, at det

var umuligt for mig at tage Standpunkt til Benaadningen, saa længe der ikke forelaa en Højesteretsdom, da Heygum havde ønsket den appelleret og for nogle Forholds Vedkommende var dømt paa Indicier. Jeg fik det Indtryk, at Ministeren blev stødt.

Ministeren gik saa over til det, som han sagde, var Grunden til, at han havde ladet mig kalde. Jeg troede, det var for at høre, hvorledes Sagen om Rigsdagsvalgene kunde ordnes, og blev derfor forbavset over Ministerens Spørgsmaal. Han vilde gerne høre noget om Valgudsigterne paa Færøerne. Jeg svarede ham, at Samuelsen var sikker paa at blive valgt, idet Patursson nu i politisk Henseende var en død Mand, hvorfor han ikke en Gang havde opstillet nogen til Folketingsvalget i 1913, og han sad med faa Tilhængere i Lagtinget, som det oven i Købet kneb ham med at holde sammen paa. Jeg fortalte ham i sammentrængt Form, hvad jeg ovenfor har udviklet, om Paturssons Udtalelse til mig: at jeg havde ødelagt ham politisk, og at jeg derfor maatte bort fra Færøerne. Ministeren haabede ikke, jeg tog mig det nær og sagde, at han var glad ved at høre, at Samuelsens Valg var sikkert, da vi ikke kunde faa nogen bedre Repræsentant, han syntes overordentlig godt om ham, han var dygtig og inde i alle Forhold og havde let ved at omgaas alle Partier. Men det var navnlig Landstingsvalget, Ministeren vilde høre noget om. Jeg misforstod Ministeren og svarede, at det var der ingen Grund til: Folketingsvalget var det vanskelige Spørgsmaal at ordne; Landstingsvalget kunde vi sagtens ordne, da Lagtinget kunde sammenkaldes med faa Dages Varsel. Ministeren sagde saa: Nej, De misforstaar mig. I Folketinget har vi stor Majoritet for Grundloven, det er i Landstinget, det kniber, og dèr maa vi se at faa Provst Petersen væk, da det maaske kan komme til at bero paa en enkelt Stemme. Jeg svarede Ministeren, at vi vistnok misforstod hinanden. Jeg troede, vi skulde tale om, hvorvidt Loven skulde forandres, for at Valget kunde finde Sted; Spørgsmaalet om, hvem der skal vælges, afgør vi oppe paa Færøerne, og jeg anser det for meget uheldigt, hvis Ministeren vil gøre noget positivt for at faa et vist Resultat. Alle ved jo, hvad Ministeren ønsker. For at Ministeren imidlertid ikke skal være i Tvivl om min Stilling, vil jeg sige, at jeg stemmer paa Provst Petersen, og jeg føjede til, at jeg gjorde det til Trods for, at det rimeligvis blev Effersøe, som blev opstillet som hans Modkandidat. og. ham kunde man ikke andet end vurdere overordentlig højt. Ministeren blev meget vred og sagde: De er da vel klar over, at det er i direkte Strid med hele Ministeriets Ønske. Ja, jeg er klar over, at Ministeren ikke synes om det, men jeg troede, at De holdt paa Stemmefrihed, og jeg vil kun stemme efter min Overbevisning. Ministeren rejste sig og sagde: Saa er der ikke mere at tale om, jeg maa saa se at hjælpe mig paa anden Maade. Jeg var ikke klar over, hvad han mente. Havde jeg vidst det, vilde jeg selvfølgelig meget stærkt have advaret Ministeren. Jeg rejste mig ligeledes, men sagde, at der var en Sag, jeg gerne vilde tale med Ministeren om. Ritzaus Bureau udsendte undertiden meget uheldige og skadelige Meddelelser, som var i Strid med de faktiske Forhold, og jeg nævnede ham Eksempler, hvorfor jeg vilde henstille til Ministeren at tale med Bureauet om at sikre sig troværdige og sanddru Mænd til Korrespondenter, saa at alle faktiske Oplysninger var strengt korrekte. Ministeren svarede, at han nok skulde gøre, hvad *han* ansaa for nødvendigt, jeg vilde vel ikke forbyde Ritzaus Bureau at skrive, hvad det vilde, der var jo heldigvis ikke Censur, og jeg vilde vel ikke indføre den.

Jeg vil tillade mig at sige, at jeg efter hele Samtalen ikke kunde være i Tvivl om, at Ministeren ønskede min Hjælp til at faa valgt en Meningsfælle med Hensyn til Grundlovssagen — ja, at det endog næsten var min Pligt at yde den. Jeg fremhæver det meget skarpt her, da Ministeren i November 1917 indtog et ganske andet og modsat Standpunkt overfor mig. Da var det nemlig pludselig blevet min Pligt *ikke* at stemme ved Landstingsvalget, men hertil vil jeg senere komme tilbage, da jeg, efter hvad der foreligger for mig, maa gaa ud fra, at den sidste Provstebesættelse paa Færøerne, som for nylig har været saa stærkt debatteret i Folketinget og i sin Tid vakte saa stor Opmærksomhed hernede, blev, som den blev, fordi jeg stadig væk vilde hævde min Ret ikke blot til at stemme, men ogsaa til at stemme efter min Overbevisning.

Tiden mellem Samtalerne med Ministeren i 1914 og Sommeren 1916.

I Tiden mellem 1914 og 1916 havde jeg forskellige Sammenstød med Ministe-

ren i Skrivelser, men da jeg kom ind paa dem alle overfor Ministeren i Maj 1916, ligesom jeg da fremførte, hvad jeg for mit Vedkommende havde at klage over, er det formentlig bedst at referere denne Samtale og derunder medtage de nævnte Sammenstød i Skrivelserne. Jeg vil her indskyde den Bemærkning, at jeg havde intet Sammenstød før Sommeren 1915, men de begyndte fra dette Tidspunkt. Mortensen var nemlig nu blevet valgt til Folketingsmand. Jo, der var dog et enkelt Sammenstød, hvor Ministeren imidlertid bøjede af, det vedrørte den tidligere omtalte Kongsbonde á Heygum, som Ministeren har interesseret sig meget for — efter min Mening ufattelig meget. Den ommeldte Samtale strakte sig over to à tre Timer. Jeg fik Tilsigelse til at møde hos Ministeren gennem Departementschefen, „da Ministeren meget gerne vilde tale med mig om min færøske Politik", med hvilken han var utilfreds. Jeg svarede, at jeg ogsaa vilde sætte Pris paa at tale med Ministeren om det samme, da ogsaa jeg var utilfreds med hans færøske Politik.

Samtalen i Maj 1916.

Da jeg kom ind til Ministeren, var han meget højtidelig og alvorlig. Jeg takkede ham for hans Virksomhed og Hjælp med Hensyn til Vareforsyningen og sagde, at jeg følte mig overbevist om, at det ogsaa efterhaanden vilde gaa op for Folk, hvor stor Hjælp der var blevet ydet, selv om der blev gjort alt for at mistænkeliggjøre Grundene til Hjælpen og reducere den. Ministeren blev derved en helt anden og var endogsaa meget elskværdig. Da vi havde talt lidt sammen, sagde Ministeren, at han havde ladet mig kalde, da han gerne vilde tale med mig om min færøske Politik.

Ministeren udviklede saa et fuldstændigt Program, gaaende ud paa, at jeg skulde se at faa et godt Forhold til begge Partier, og at jeg navnlig skulde se at komme til at staa i et godt Forhold til begge Folkerepræsentanterne og afholde mig fra Politik, saaledes at intet af Partierne kunde tage mig til Indtægt. Ministeren udtalte, at det engelske Styre var Idealet. Da jeg spurgte ham om, hvad det var ved det engelske Styre, han satte saa højt, og da jeg indvendte, at han jo ikke kendte mit Synspunkt og mit Program og ikke kendte de faktiske Forhold paa Færøerne, svarede han ikke paa mit Spørgsmaal med Hensyn til, hvad det var i det engelske Styre, han satte saa stor Pris paa, og med Hensyn til det sidste svarede han, at han fulgte med i Aviserne, ogsaa de paa Færøsk skrevne Artikler, og han havde været Borgmester i Stege, saa han kendte ogsaa til Politik under smaa Forhold, og han havde forstaaet at stille sig saaledes, at Partierne ikke havde noget at kritisere.

Jeg troede først, at Sammenligningen med Stege var en Vittighed, men blev snart klar over, at dette ikke var Tilfældet. Jeg fremhævede da dels, at Hovedprincipet i al engelsk Styre efter min Formening for det første var, at Regeringen troede paa sin Repræsentants Indberetning, saa længe han var dens Repræsentant, og at Regeringens stedlige Repræsentant maatte og skulde ordne Forholdene, uden at den hjemlige Regering blandede sig deri anderledes end ved paa enhver Maade at støtte ham, saa længe han havde Regeringens Tillid, og ellers øjeblikkelig tilbagekalde ham og sætte en anden i Stedet. Saaledes saa jeg paa Princípet i engelsk Styre. Selvfølgelig skal det engelske Princip ikke i det hele gælde for Færøerne, thi dèr skal Regeringen jo netop afgøre en Mængde Sager. Men i den nævnte Henseende syntes jeg, Princípet burde være det samme som Hovedprincipet for al engelsk Styre. Hvad Sammenligningen med Stege angik, passede den aldeles ikke, da de politiske Delingslinier var helt andre, blandt andet i Forholdet til Danmark. Og det forekom mig unaturligt, at Amtmanden, som repræsenterer den danske Regering og Danmark i det hele taget, ikke skulde kunne have en bestemt Mening herom og kunne udtale den aabent og ærligt. Jeg følte mig overbevist om, at Færingerne ikke satte Pris paa at have en Amtmand, der ikke skulde kunne dette, ligesom jeg følte mig overbevist om, at Ministeren ikke havde optraadt saaledes i Stege, at Folk dèr antog ham f. Eks. for konservativ. Selvfølgelig maatte Amtmanden ikke i sine Afgørelser tage Hensyn dertil og efter min Mening ej heller tage aktiv Del i Politik. Men Ministeren kunde vist heller ikke paavise noget Tilfælde, hvor mit Synspunkt havde paavirket en Sags Afgørelse, saaledes at den var præget deraf. Ministeren svarede dertil: Nej. det manglede bare, saa skulde vi tales ved for et andet Forum. Jeg svarede, at det forstod jeg ikke, vi skulde, idet det var meget naturligt, at ens Syns-

punkter kunde præge ens Afgørelser, uden at man derfor kunde tale om et andet Forum. Men jeg var endogsaa meget forsigtig med mine Afgørelser — Ministeren havde heller ikke set Eksempler paa Klager —, jeg gik maaske snarest for vidt i modsat Retning, netop for at være paa den sikre Side.

Da Samtalen nu imidlertid var blevet noget kraftig, og da Ministeren bebrejdede mig mit Forhold til Bladet „Tingakrossur", Patursson og Mortensen, tog jeg Bladet fra Munden og gjorde Ministeren bekendt med følgende tre Omstændigheder: For det første gjorde jeg Ministeren bekendt med Taktiken i Pressen hernede, idet Pressen blev benyttet af Folketingsmanden og andre til at skrive Artikler med forskellige Sigtelser, der kritikløst blev optaget af Blade hernede, hvorefter de gaar i Aviserne deroppe som Kendsgerninger. Jeg skal overfor Kommissionen nævne et Eksempel, som jeg har set gaa Landet hernede rundt. Det er blevet sagt, at Amtmanden var saa antifærøsk, at han endog en Gang havde optraadt overfor en Præst og forbudt, at et 7-aarigt Barn talte Færøsk, medens han var til Stede i Skole. Jeg har set denne Historie i saa at sige alle Blade hernede, og den vandrede derefter op paa Færøerne. Der var mange deroppe, som sagde, at den Historie kendte de dog ikke noget til. Nogle Folk f. Eks., som en Gang kom til mig fra Svinø, udtalte: Det var mærkeligt, vi var jo med paa Svinø, saa dèr var det ikke; paa hvilken Ø var det da? Paa Svinø troede de altsaa, det var paa en anden Ø. Det var en glimrende Historie: paa alle Øerne troede de, at det maatte være sket paa en af de andre Øer, for paa den Ø, man selv boede paa, var det ikke sket, dèr havde jo Præsten, Skolekommissionen eller andre været med mig i Skolen og set, at jeg var fuldstændig ligeglad, om de smaa Børn talte Færøsk eller Dansk, efter at jeg havde lært Færøsk. Historien blev imidlertid brugt, men ganske vist paa den Maade. at det maatte jo være sket paa en anden Ø end den, hvorpaa man selv boede. — Folketingsmandens Presse deroppe udslyngede ligeledes Sigtelser, f. Eks. om Misbrug af Embedsmyndighed — Sigtelser, der blev refereret hernede som Kendsgerninger. Navnlig blev det saakaldte Sammenstød, jeg talte om før mellem Samuelsen, Effersøe og mig, refereret i Rigsdagen paa den Maade, at Amtmanden endog optraadte saaledes, at selv hans ivrige Tilhængere maatte tage Afstand fra ham. De Herrer vil maaske sige, at det jo i og for sig er Sandhed, men saa vil jeg svare, at det er Sandhed i en saa forvrænget Form, at der skal Mod til at kalde det Sandhed; i hvert Fald opfattede jeg de to Herrers Optræden som en kraftig Tilslutning til mig, selv om de vilde have, at vedkommende Lagtingsmand skulde udtale sig. Han fik Ordet, og han var færdig i Løbet af faa Minutter. Man refererer Sigtelsen om, at Amtmanden forhører i Lagtinget, at Amtmanden lyver i Lagtinget; det er et staaende Nummer, som jeg har set i Aviserne hernede. Jeg har lige læst op, hvorledes Sysselmand Samuelsen udtalte sig herom, uden at der blev taget til Genmæle derimod. Selvfølgelig vil Hr. Paturssons nærmeste Meningsfæller holde med ham, men der var ingen i Lagtinget. som sagde noget dertil.

For det andet gjorde jeg Ministeren bekendt med Kongsbonde Paturssons Udtalelser til mig forud for Lagtingssamlingen 1913: at jeg havde ødelagt ham politisk og derfor skulde bort fra Øerne, at han kendte sine Færinger, hvorved han tænkte paa Mistænkeliggørelsens gode Frugter, og at han ikke for intet var oplært i dansk Politik: angribe paa Steder, hvor der intet er at angribe — noget hænger der altid ved. Jeg gjorde Ministeren bekendt med mange af de Eksempler fra Taktiken, hvor man gav det Udseende af, at der var sigtet mod mig, skønt det slet ikke var Sigtelser imod mig, men der i Virkeligheden toges langt, langt videre Sigte, nemlig mod den danske Regering, det danske Flag — men det udtaler Mortensen og Patursson selvfølgelig ikke. Parolen maa opretholdes: det er Amtmanden — indtil videre, tænker Hr. Patursson; ikke andet, siger han aabenlyst. Jeg gjorde opmærksom paa og pointerede stærkt, at det fra Paturssons Side ikke var en Kamp mod mig personlig — selvfølgelig —, men det maatte naturligvis siges saaledes; derimod var det en Kamp mod den *danske* Amtmand, fordi jeg var en Hindring for et videregaaende Program, som han ikke kunde nævne. Jeg gjorde Ministeren bekendt med Paturssons Stilling til forskellige Mænd: Pastor Ryving Jensen, som ikke kunde faa en Styrmandsskole — det vil sige, Patursson modarbejdede det, fordi Ryving Jensen var Dansk; endvidere Doktor Hansen, om hvem Kongsbonde Patursson i og bagefter det Møde, vi havde, udtalte, at naar han ikke vilde have Dr. Hansen ansat, var det — ikke fordi han ikke var den mest kvalificerede, men til Trods derfor, fordi han var Dansk. — Jeg gjorde

endvidere Ministeren bekendt med Patursons Angreb paa „Embedsmandsvælde“ og mange andre Ting, som han kunde sige, fordi det stemte godt med Ministerens Synspunkt. Jeg udtalte, at jeg ikke havde stillet mig paa anden Maade overfor Andragender fra Patursson end overfor alle andre, heller ikke med Hensyn til Regninger. Jeg nævnede navnlig det, da Ministeren havde hørt noget om, at jeg var streng med Hensyn til Regninger. Jeg sagde, at Paturssons Regninger blev revideret som alle andres, ogsaa Embedsmænds, og mine egne. Ganske vist havde flere af Paturssons Regninger været af en saadan Art, at de nødvendigvis maatte kritiseres, og Patursson havde ganske vist undertiden været noget fornærmet, men det havde ogsaa andre været: han havde sagt, at da han var Rigsdagsmand, indgav han altid sine Regninger, uden at de blev kritiseret, selv om de maaske var noget høje. Men jeg havde paa Fornemmelsen, at saavel Patursson som de andre Lagtingsmænd i Almindelighed var glade over, at der var kommet Orden i Regnskaberne, og at der blev udøvet kritisk Kontrol, og de vidste, at det skete overfor alle: Embedsmænd, Lagtingsmænd, kort sagt alle, saa selv om det i Øjeblikket vakte Fornærmelse, varede det dog meget kort.

Det var de to Ting, jeg gjorde Ministeren opmærksom paa: Taktiken, og at denne Taktik nok i første Omgang syntes at være rettet mod mig, men at den i Virkeligheden havde et videre Sigte; thi at Danmark ikke evnede at repræsentere Færøerne, kan man dog ikke sige, blot fordi man har været saa uheldig at faa netop denne Amtmand derop — der kunde jo komme en bedre Amtmand —, og at det danske Flag ikke kunde beskytte Færøerne, kunde dog heller ikke være, fordi jeg var Amtmand deroppe. Der maatte være andre Grunde, men dem skal jeg komme tilbage til senere.

For det tredie gjorde jeg Ministeren bekendt med, at hele hans Politik med Hensyn til Færøerne var egnet til at undergrave al dansk Embedsstyre og efter min Mening virkede endog ødelæggende for et godt Forhold mellem Danmark og Færøerne.

Han spurgte mig, om jeg kunde nævne Eksempler. Jeg havde opnoteret forskellige Sager — saa vidt jeg mindes 10 — men jeg har nu kun kunnet huske og ved Hjælp af Journalerne finde de 7. Jeg skal kort gennemgaa dem.

For det første Ministerens Telegram i 1914 til Kongsbonde Patursson samt til Effersøe og Samuelsen, i hvilket Ministeren anmodede om disse tre Herrers Støtte til Landstingsvalget. Jeg bebrejdede ham hans Telegram til Patursson i Anledning af Landstingsvalget, da jeg i Samtalen i 1914 havde advaret meget stærkt imod, at Ministeren gjorde noget positivt med Hensyn til det daværende Landstingsvalg — det er netop det, Telegrammet ogsaa refererer sig til —, men jeg forstod nu, hvad hans Mening den Gang havde været med, at han maatte se at hjælpe sig paa anden Maade. Ministeren spurgte: „Har jeg ikke Lov til som Partifælle at telegrafere?“ Jeg svarede: „Jo, men ikke som Konseilspræsident og ikke til en Mand, om hvem De ved, at han i alt Fald ikke var kritikfri eller dadelfri i Heygum-Sagen, og om hvem De ved og har Indberetning om, at han af Embedsmændene anses for uvederhæftig i politisk Henseende og tilstræber at fjerne alt, hvad der hedder Dansk paa Færøerne, at han mistænkeliggør det danske Udenrigsministeriums Evne og Beredtigelse til at repræsentere Færøerne, at han arbejder paa at løsne Forbindelsen mellem Færøerne og Danmark mere og mere, og at han er en Mand, som ikke er nøjeregnende med sine Midler. Jeg gjorde Ministeren bekendt med alt det, det kan jeg huske; det er jo længere Tid siden, og maaske har der været mere. Ministeren siger: Jeg gjorde det ikke som Konseilspræsident, men som Partifælle, og det har jeg selvfølgelig Lov til. Jeg svarede: Jeg synes det ikke, og i alt Fald kan dette ikke paaberaabes overfor Deres Telegram til Samuelsen og Effersøe. —

For det andet nævnede jeg Sagen om Amtmandens og Provstens Stilling i Lagtinget — jeg kommer senere tilbage dertil. Der havde været Diskussion om, hvorvidt Amtmanden og Provsten skulde være Medlemmer af Lagtinget eller ikke. Dette Spørgsmaal er meget naturligt og maa afgøres deroppe; Ministeren var imidlertid endog meget ivrig for at faa det afgjort, pressede altsaa netop paa hernede fra, hvilket ikke burde ske. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at han i sin Indgriben med Hensyn til Provstens og Amtmandens Stilling i Lagtinget netop havde været meget aktiv og presset paa for at faa en Lovændring i saa Henseende. Jeg henviste til, at hans Skrivelse af 9. August 1915 blev fulgt af en Skrivelse af 24. September s. A. og oven i Købet af et Telegram af den 28., der imidlertid kom for sent. Jeg har aldrig set saa

mange Skrivelser og Telegrammer ovenpaa hinanden; man plejede at mene, at een Skrivelse til mig var tilstrækkelig; her fik jeg to Skrivelser og et Telegram om det samme, og deroppe blev Ministerens Skrivelse af 9. August selvfølgelig til: Amtmanden og Provsten ud af Lagtinget! I ser, Ministeriet støtter os! Jeg er ikke imod, at Amtmanden og Provsten kommer ud af Lagtinget, men jeg er imod, at det presses igennem ved, at man paa Færøerne agiterer med, at Kravet har Sympati hernede. Jeg havde i Samtalen 1914 gjort opmærksom paa det skadelige i Indgreb og ligeledes i Skrivelsen af 25. August 1915. Ikke desmindre afsendte Ministeren dog Telegrammet, som ganske vist kom for sent. Jeg forstod paa Ministeren, at Mortensen ikke mente, det var skadeligt, at han havde telegraferet — nej, det var jeg heller ikke i Tvivl om. —

Jeg bebrejdede for det tredie Ministeren hans Passivitet under Behandlingen af Lagtingsvalgloven hernede i Landstinget den 7. April 1916. I Landstinget har han nemlig udtalt angaaende Provstens og Amtmandens Stilling, „at der har i denne Anledning fundet nogen Korrespondance Sted, som er uden Interesse for Forsamlingen". Jeg sagde til Ministeren, at jeg ikke mente, man kunde udtale sig saaledes, naar Amtets Skrivelse af 11. Oktober 1915 netop meget kraftigt og indtrængende opfordrede ham til at udtale sig, og naar Forhandlingen netop gav ham Anledning dertil, idet Provst Petersen advarede mod Pres hernede fra. Han omtalte ganske vist heller ikke — det kan jeg imidlertid forstaa —, at han selv havde udøvet Pres, men jeg mener, det var forkert, at han ikke omtalte i Rigsdagen, hvad Amtet havde indstillet, enten paa den Maade, at han sluttede sig dertil, eller saaledes, at han ikke sluttede sig dertil. Jeg henviste til min Skrivelse og sagde, at det var meget skadeligt, at man ikke fik Ministerens og Rigsdagens Standpunkt at vide, da alt Vrøvl saa vilde høre op, ligesom det var meget skadeligt, at Ministeren ikke udtalte, hvad jeg havde indstillet, da man saa havde faaet en aaben og klar Politik, og Mortensen derved vilde være udelukket fra at tage Konseilspræsidenten, hele Ministeriet og nogle Partier i Rigsdagen til Indtægt for de mest yderliggaaende Planer — hvad jeg følte mig overbevist om ikke var Meningen — og blev udelukket fra sin Agitation med, at jeg modsatte mig Amtmandens og Provstens Fjernelse. Min Stilling i denne Henseende var klart udtalt i den ommeldte Skrivelse. Med andre Ord, jeg har i denne Skrivelse af 11. Oktober 1915 efter min Mening meget kraftigt og meget indtrængende henstillet til Ministeriet at komme frem med sit Program for Færøerne, aabent udtale, hvad det var, saaledes at man fik en aaben og klar Politik, saa at man ikke paa Færøerne kunde sige: Dernede har man Sympati for det og det, derfor maa vi se at faa det gennemført heroppe! Forholdet maa dog virkelig være det omvendte: at man deroppe vedtager noget, fordi man synes, det er rigtigt, og saa ser at vinde Sympati for det hernede. Ministeren svarede, at han var villig til at udtale sig ved Lejlighed om sin Politik, som gik ud paa, at Amtmanden ikke skulde være stemmeberettiget i Lagtinget, og at Provsten skulde ud af Lagtinget, samt at det ikke gjorde noget, at han ikke havde udtalt sig saaledes, som jeg havde forlangt, da eventuelle yderliggaaende Forslag kunde standses hernede. For Resten var det heller ikke Meningen at komme med saa yderliggaaende Forslag, som jeg sagde; Mortensen havde selv forsikret ham derom. Jeg gjorde opmærksom paa, at Ministeren ikke vilde kunne stole paa Mortensen, da Partiets Politik i alt Fald var langt mere yderliggaaende, og at det var skadeligt, at Ministeren ikke udtalte sig, da det var bedre at forhindre en yderliggaaende Politik i at opstaa — navnlig under Paaberaabelse af Ministerens og nogle Partiers Sympati — end bag efter at standse den med Magt, hvilket let kunde sætte ondt Blod, samt at jeg var langt mere yderliggaaende end Ministeren. Hvis jeg skulde staa for Angivelsen af Hovedlinierne, skulde de være disse, at saafremt Lagtinget virkelig ønsker, at Amtmanden skal fjernes, skal Staten ikke holde paa, at det kun er som stemmeberettiget, at han skal fjernes. Jeg gjorde Ministeren bekendt med, at min Politik, hvis jeg skulde udtale den offentlig — hvad jeg ikke har gjort, men jeg har altsaa udtalt den til Ministeren og har ikke lagt Skjul paa den, —, skulde indeholde følgende 3 Punkter: Grundloven skal gælde for Færøerne, saa Repræsentanterne maa møde her, Rigsdagen og Regeringen er de lovgivende Faktorer, Lagtinget derimod absolut ikke, end ikke for de specielt færøske Loves Vedkommende, Amtmanden skal være Regeringens Repræsentant. Det var, hvad jeg vil kalde, den ene Ramme. Den anden Ramme skulde være et klart Standpunkt

med Hensyn til Sproget, nemlig at Dansk skal være Undervisningssproget, og at dette skal overholdes. Endelig skal det tredie Punkt være, at Ordningen af de finansielle og indre Forhold kan indenfor de to angivne Rammer fastsættes ved Forhandling, og de kan i stor Udstrækning ordnes efter Lagtingets Indstilling, men der skal tages et klart Standpunkt, saaledes at det bliver aabenbart, hvorledes Forholdet er, saa at Selvstyrepartiet ikke kan agitere med: Vi vil selv bære vore Byrder, som det sømmer sig Mænd —, men dog alligevel søge om alle mulige Bevillinger og faa dem og derved forvirre Begreberne deroppe. De har nu det Program: Vi vil selv bære vore Byrder, men Folk ser alligevel, at de faar alle disse Bevillinger, og saa gaar Folk ganske naturligt efter det rent ideelle. Jeg vil have, at de to Partier maa kæmpe paa dette tredie Punkt om de finansielle og indre Forhold, men der skal være Klarhed. De to første Punkter skulde efter min Mening være absolute og slaas fast hernede fra, det tredie Punkt maa overlades til en Kamp mellem de to Partier, derunder eventuelt Spørgsmaalet om Amtmandens og Provstens Stilling. Men Forskellen maa gøres klar for Vælgerne; det maa være klart med Hensyn til det økonomiske, om man vil holde med Sambandspartiet og sige: Vi er delagtige i den danske Statskasse, eller med Selvstyrepartiet og sige: Vi vil ikke være delagtige i den danske Statskasse, vi vil have vor egen Statskasse. Hvilket af de to Principper jeg vilde have Sympati for, kan jeg ikke sige paa dette Tidspunkt, for jeg har ikke set Selvstyrepartiets Program paa det Punkt opstillet. Ministeren mente med et Smil, at jeg var altfor radikal. —

Jeg bebrejdede endvidere Ministeren hans Undladelse af at give tilstrækkelige Oplysninger om, hvad Grunden var til, at Lagtingsvalgene i 1916 var blevet aflyst og senere berammet igen, og det til Trods for, at jeg havde bedt ham om Oplysninger derom. Forholdet var det, at i 1916 havde jeg berammet Lagtingsvalgene til den 2. Februar, men jeg fik da Ordre til at tilbagekalde det, da der var Tale om at udsætte Lagtingsvalgene; faa Dage efter fik jeg imidlertid Ordre til paa ny at beramme dem, men nu kunde det desværre først ske til Slutningen af Februar, og paa det Tidspunkt var mange af Fiskerne allerede afrejst hjemmefra hen til de Pladser, hvor de skulde gaa om Bord i Skibene, og den Gang kunde man ikke stemme til Lagtinget efter Reglerne om Søfolks Stemmeret. Jeg havde altsaa faaet Telegram om at tilbagekalde Valget. Fra Mortensens Meningsfællers Side agiteredes der meget kraftigt med, at det var Provstens og Amtmandens Skyld, at det var tilbagekaldt, men at Mortensen heldigvis havde faaet det forandret. Det var altsaa det Nummer! Man sagde deroppe, at det var Provsten og Amtmanden, som havde faaet Valget tilbagekaldt, og saa kunde det først berammes til en senere Tid, og det var selvfølgelig for at udelukke Fiskerne! Forholdet var imidlertid det, at Provst Petersen var syg, og Ministeriet havde saa talt med Mortensen, som ikke mente, der var noget i Vejen for at tilbagekalde min Berammelse og lade Valget foregaa senere, men han skulde først tale med Provst Petersen derom. Han opsøgte saa Provst Petersen, og denne sagde: Det gaar aldrig, for man kan ikke til Lagtinget stemme efter Reglerne for Søfolks Stemmeret. Mortensen gik saa igen til Ministeriet, som imidlertid allerede havde givet mig Ordre til at tilbagekalde min Berammelse, og han fik dette forandret paa ny, saaledes at Valget fandt Sted i Slutningen af Februar. Dette lyder, som De vil se, saaledes deroppe i Mortensens Fremstilling: „Ministeren havde udsat Valgene; da jeg hørte det, protesterede jeg kraftigt, og saa blev det forandret". Saa kunde han lade sine Folk deroppe om Resten: Ministeriet har udsat Valget; hvem er det, der har faaet Ministeriet til at udsætte det? Selvfølgelig de to Uhyrer, Amtmanden og Provsten! — skønt jeg altsaa ikke har haft noget som helst med det at gøre, tværtimod har faaet Ordre dertil, og Provst Petersen laa i Sengen, og det var ham, som til Mortensen sagde: Det gaar ikke an, De maa gaa op i Ministeriet og sige, at det gaar ikke. Mortensen havde altsaa med Ministeriet truffet denne Ordning og havde sagt, at han troede ikke, der var noget i Vejen for Udsættelsen, men først vilde han dog tale med Provsten. Saa er det, at Ministeriet handler, forinden han kommer derop igen, og han kunde da med stor Sandhed sige paa Færøerne, at Ordren om Valg paa et senere Tidspunkt var udstedt af Ministeriet mod eller uden hans Villie, men at han havde faaet det forandret. Det kunde han sige, for han skulde jo først tale med Provsten!

Jeg bebrejdede altsaa Ministeren, at vi ikke havde faaet en tydelig og klar Fremstilling. Vi har faaet Grundene at vide; de var rent saglige, nemlig, at man

tænkte paa at faa en Grundlovsændring hernede; men det, jeg skrev til Ministeriet, var: Kan vi ikke faa at vide, om det er Amtmandens eller Provstens Skyld. Det Spørgsmaal kunde jeg ikke faa besvaret. Det blev deroppe et nyt Eksempel paa Amtmandens og Sambandspartiets Fællesoptræden i politisk Øjemed, nemlig at forhindre Fiskerne i at stemme, og samtidig paa Mortensens loyale Optræden overfor Fiskerne. —

Hvad angaar *Kirkebøsagen*, som jeg har nævnt, berørte jeg allerede denne i Samtalen med Ministeren i 1914. Som det deraf fremgik, skulde Amtmandens Indstilling være afgørende; efter Aftale mellem Departementschefen og mig skulde der imidlertid først indhentes en Erklæring fra Kongsbonde Patursson. Denne blev indhentet, men imedens havde Forholdene forandret sig. Mortensen var blevet Folketingsmand, og jeg antager, det havde nogen Betydning; ellers forstaar jeg ikke den Stilling, Ministeriet pludselig tog i denne Sag. I sin Tid skulde Afgørelsen selvfølgelig ske efter min Indstilling, da Ministeriet ikke kunde sætte sig ind i en saadan Sag, og i sin Tid var det en Skandale, at man ikke fik den afgjort; nu synes det, som om det er noget helt andet. I Skrivelse af 10. Juni 1915 sendte Ministeriet mig et ganske umuligt Forslag. Jeg bad om Henstand for at sætte Ministeriet ind i Sagen, da det er uheldigt og bliver misbrugt, naar Ministeriets Skrivelser er umulige, men jeg fik pure Afslag. Sagen blev paa ny ekspederet under 20. Marts 1916. Jeg bad nu i Sommeren 1916 — det var i den Samtale, jeg refererer — om at faa Sagen fremmet, og det skete den 16. November 1916 ved et nyt umuligt Forslag. Amtmanden svarede den 29. November s. A., at han kunde ikke se andet, end at Ministeriet søger at udskyde den endelige Afgørelse, og at det var uheldigt af mange Grunde. Jeg mente bl. a. ogsaa, at Forholdet mellem Patursson og mig vilde blive bedre, naar Sagen engang havde faaet en positiv Afgørelse — det er altid bedre, at en Sag, der er et omstridt Emne mellem to Herrer, faar en Afgørelse, saa er den Sten fjernet. —

Der var endnu to Sager, som Ministeren og jeg talte om. Jeg bebrejdede Ministeren hans Optræden i *Heygum-Sagen*, den Sag, jeg tidligere havde nævnt i Samtalen i 1914. Forholdet var nemlig det, at Heygum var dømt deroppe. Sagen var appelleret til Højesteret, Aktor og Defensor for Højesteret havde forlangt optaget Reassumptionsforhør i Sagen, men Ministeriet skrev samtidig til mig og anmodede mig om ved Optagelsen af dette Reassumptionsforhør at ansætte den og den som Sættedommer „i den Forudsætning, at Sorenskriver Thygesen ved Kendelse maatte vige sit Sæde". — Ministeriet gik altsaa ud fra, at Sorenskriver Thygesen veg sit Sæde. Jeg svarede meget kraftigt tilbage i en Skrivelse, at det vilde være i Strid med alt muligt; nu under denne Samtale gjorde jeg Ministeren bekendt med, at hans Indgriben i Heygum-Sagen med Hensyn til, at Sorenskriveren skulde vige, var forkert og var i Strid med alle Retsprincipper, jfr. nærmere Amtets Skrivelse af 18. Januar 1915. Endvidere var Forholdet det med Hensyn til samme Sag, at da Heygum efter at være blevet dømt ved Højesteret kom op til Færøerne, kom han op til mig paa Amtet, ikke for at tale om Benaadning — for den var efter hans Opfattelse en Kendsgerning, den var saa at sige ordnet, det var en Biting —, men for at tale om sin økonomiske Genrejsning. — Ministeren havde nemlig, saaledes havde han opfattet det, lovet ham Benaadning. Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at hans mere eller mindre sikre Tilsagn til Heygum om Benaadning ligeledes var forkert, jfr. Amtets Skrivelse af 11. Juni 1915, saa længe han ikke vidste, hvad Dommeren, Højesteret og Amtmanden og Embedsmændene vilde sige, og at dette deroppe satte os i en pinlig Forlegenhed, da det er kedeligt for lokale Embedsmænd paa Forhaand at vide, at Ministeren vil benaade en Mand, selv om det tilføjes, hvis ikke Embedsmændene sætter sig derimod. Jeg synes, Ministeren først bør tage sit Standpunkt, naar han har set deres Erklæring, og derfor heller ikke sige noget til vedkommende paa Forhaand. —

Formanden: Jeg skal her udsætte Mødet; det genoptages Kl. 1.

Mødet udsat Kl. 12.

Mødet genoptaget Kl. 1.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg var ved Samtalen med Ministeren i Maj 1916. Jeg gjorde, som sagt, Ministeren bekendt med Taktiken og med Kongsbonde Paturssons Forhold. Endvidere gjorde jeg Ministeren bekendt med, at det for mig stod, som om Ministerens hele Politik var egnet til at undergrave al dansk Embedsmandsstyre. Ministeren spurgte mig om Eksempler. Saavidt jeg husker, nævnede jeg 10, men ved Hjælp af Journalerne og min Hukommelse har jeg kun kunnet finde 7. Jeg troede ikke den Gang, at Sagen skulde udvikle sig, som sket, og har derfor ikke ført Dagbog. Jeg blev færdig med Ministerens Forhold til Heygum-Sagen og skal nu gaa over til et Forhold, jeg vil kalde „Statsgældsdirektøren".

Statsgældsdirektøren har intesseret sig meget stærkt for Kongsbonde Olaf à Heygum, ogsaa da Sagen verserede, endogsaa i den Grad, at han paa et vist Tidspunkt sendte en Skrivelse til Heygum, hvori der stod, at han tænkte paa at foranledige en Interpellation i Rigsdagen i Anledning af den skrækkelige Forfølgelse af ham. Denne Skrivelse, som Statsgældsdirektøren sendte til Heygum, blev selvfølgelig forevist Sorenskriveren, der til mig har sagt, at han naturligvis ikke kunde opfatte den anderledes end som en Slags Trusel. Statsgældsdirektøren udtalte altsaa, at man endog tænkte paa at foranledige en Interpellation i Rigsdagen mod, om jeg saa maa sige, disse Uhyrer af Embedsmænd, i dette Tilfælde ikke mig, men Sorenskriveren. Interpellationen kom imidlertid ikke. Heygum blev ved Højesteret dømt til 6 Gange 5 Dages Vand og Brød. De Herrer har hørt Sagen nævne tidligere, nemlig ved min Omtale af Samtalen i 1914, da Ministeren tænkte paa, at man maaske kunde undgaa Appel til Højesteret, men at jeg svarede, at jeg ikke kunde tage Standpunkt til Benaadningen, før der forelaa en Højesteretsdom, idet Heygym selv havde ønsket Sagen appelleret. Jeg vidste nemlig, at hvis Heygum blev benaadet, vilde det paa Færøerne hedde: Han er blevet dømt af Embedsmændene, men da Kongen saa Sagen, var han straks klar over Stillingen, og derfor har han benaadet ham endog uden Appel til Højesteret. Mit Standpunkt var derfor: Appel til Højesteret, bagefter vilde jeg tage Standpunkt til Benaadningen. Jeg blev i 1914 af Heygum spurgt om, hvordan mit almindelige Standpunkt til Benaadningen var. Jeg har altid haft det Princip at udtale mig tydeligt, saa at det ikke kan misforstaas, og jeg sagde til ham, at mit Standpunkt, saa vidt jeg kunde se paa det Tidspunkt, vilde være det, at hvis han ved Højesteret kun blev dømt for Forhold, hvor der forelaa egen Tilstaaelse, vilde jeg anbefale Benaadning, men hvis han blev dømt for Forhold, hvor Dommen hvilede paa Indicier, vilde jeg ikke gøre det, thi saa vilde det se ud, som om han var uskyldig i det, Indicierne gik ud paa, og overfor Ministeren indtog jeg som sagt det Standpunkt ikke at kunne udtale mig om Benaadning, før Sagen blev afgjort ved Højesteret. Sagen blev afgjort ved Højesteret, og, som jeg sagde før, Heygum kom til Færøerne og var klar over, at han skulde benaades, i alt Fald gav han mig det Indtryk, mere tør jeg ikke sige; overfor mig var der ikke Tale om Benaadning, det var en Bisag, men der var Tale om, hvorledes han skulde genrejses økonomisk ved Hjælp af Statsgældsdirektøren. Benaadningssagen kom til min Erklæring. I denne Benaadningssag forelaa der et Andragende fra en højtstaaende dansk Embedsmand, Departementschef og Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen. Enhver Embedsmand har efter min Mening Lov til tydelig og klart at sige sin Mening, han har efter min Opfattelse endog en Pligt dertil, men at sige den i en Sag, han ikke har med at gøre, at sige den i en Erklæring. Statsgældsdirektøren samtidig giver den anklagede, og som indeholder et efter min Mening umotiveret Angreb paa Embedsmændene deroppe, forekommer mig uværdigt for al dansk Administration. Var han gnaven paa Embedsmændene og mente, at de misbrugte deres Stilling, havde han efter min Mening to Veje at gaa, enten at klage over dem til Justitsministeriet og faa dem afskediget, efter at Sagen var undersøgt, eller at offentliggøre Sagen i Pressen, saaledes at Embedsmændene blev tvunget til at tage sig selv i Forsvar, hvis ikke Justitsministeren vilde. Da jeg saa denne Erklæring og et senere tilsvarende Brev paa Færøerne, skrev jeg til Ministeren, om det var hans Hensigt at tage os i Forsvar, eller om han mente, vi selv skulde gøre det.

I saa Fald mente vi nemlig at kunne gøre det, saa at det kunde forstaas. Jeg maa hellere oplæse de forskellige Skrivelser, det forekommer mig at være et meget interessant Kapitel i Administrationforhold, jeg vilde have forsvoret, at saadant kunde ske. Desværre har jeg ikke Statsgældsdirektørens Anbefaling af Heygum, men jeg gaar ud fra, den kan fremskaffes; derimod har jeg den Skrivelse, jeg selv sendte til Ministeriet. Den lyder saaledes:

„Færø Amt. Den 11. Juni 1915.

Som Ministeriet bekendt, var der ved min Tiltrædelse af Stillingen som Amtmand her paa Færøerne en Del Sager, som skulde ordnes. Der blev klaget over, at Administrationen havde været daarlig, og at det var gaaet, som det bedst kunde. Det var derfor nødvendigt, at der maatte tages fat paa de Punkter, hvor jeg mente, det tiltrængtes. Som et af disse Tilfælde var Heygum-Sagen, idet der netop lige før min Tiltrædelse var kommet en kriminel Anmeldelse imod ham. Jo mere jeg kom ind i den, og jo mere jeg saa og mærkede, hvilken demoraliserende og ødelæggende Rolle den havde spillet, desto mere klar blev jeg over, at der længe forinden burde have været grebet ind mod vedkommende, og at den nu maatte og skulde føres til Ende, saaledes at Højesteret maatte bringe Sagen til en endelig Afslutning, thi kun naar Domstolene afgjorde Sagen, og Administrationen holdt sig ganske udenfor, saa jeg en Udvej ud af Uføret. Jeg har derfor paa ethvert Punkt holdt mig udenfor selve Undersøgelsen, og ligeledes har jeg tilraadet Ministeriet ved forskellige Lejligheder heller ikke at gribe ind, men overlade det hele til Domstolene".

— Ved det sidste tænker jeg paa det, jeg før refererede, at Ministeriet paa en for mig uforklarlig Maade vilde gribe ind og sige, at Sorenskriveren burde vige sit Sæde ved Kendelse, hvilket jeg imidlertid meget kraftigt tilraadede Ministeriet ikke at gøre. Ministeriet kunde efter min Mening sige: Vi har Mistillid til Sorenskriveren, og derfor nedsætter vi en Kommission, eller: Vi har Mistillid til Sorenskriveren, derfor mener vi, at han bør vige. Men saa bør Ministeriet sige, at det har Mistillid, og det var det, jeg skrev til Ministeriet: Udtal, at I har Mistillid, saa vil Sorenskriveren afsige en Kendelse om, at han viger paa Grund af Ministeriets Mistillid, men jeg, Amtmanden heroppe, erklærer, at jeg har det absolut ikke, og jeg fraraader Ministeriet at erklære det, thi saa bliver det et Punkt i Sagen for Højesteret, og saa kommer det til at foreligge for Højesterets Afgørelse, og det er Justitsministeriet ikke tjent med. Justitsministeren frafaldt sit Standpunkt, Sorenskriveren blev. Den nævnte Sætning refererer sig hertil. —

„Da jeg hele Tiden derhos behandlede Sagen rent embedsmæssig, hjalp anklagede, hvor det kunde lade sig gøre, og sagde Nej, hvor jeg ikke kunde imødekomme hans Anmodninger, har min Stilling, indtil Benaadningsspørgsmaalet opstod, forsaavidt været ikke behagelig, men temmelig let, naar bortses fra, at der fra forskellige Sider blev lagt stærkt Pres paa mig, først for ikke at lade Politiundersøgelsen gaa videre ved Retten, og senere for ikke at lade vedkommende aktionere."

— Ved dette tænker jeg paa Kongsbonde Patursson, som nemlig en Dag opsøgte mig og i al Elskværdighed — Hr. Patursson og jeg har altid talt sammen i al Elskværdighed paa et Par Undtagelser nær — sagde til mig, at han var bange for denne Heygum-Sag, for hvis jeg lod den gaa videre, kunde det let ske, at hele Lagtinget kunde blive indblandet og afhørt som Vidne, og det vilde maaske være ubehageligt for mange, der sad i Lagtinget. Alt blev sagt i elskværdig Form, og jeg sagde lige saa elskværdig, at det var kedeligt, hvis det skulde ske; men jeg saa ingen anden Udvej; naar Sagen var begyndt, maatte den gaa videre; det var ogsaa bedst for Heygum, for hvis han blev frifundet, var alt jo godt. Altsaa Sagen gik videre. —

„De forskellige Dommeres Stilling i Sagen har været baade ubehagelig og vanskelig. Men de har alle været paa det rene med, at Sagen maatte føres igennem, for at den almindelige Retsfølelse kunde styrkes. Dertil kom yderligere, at den nuværende Sorenskriver følte sig utryg, fordi han havde Indtrykket af, at Regeringen ikke havde Tillid til ham i denne Sag, men heldigvis skete der intet for at faa en anden konstitueret". Derved tænker jeg paa Korrespondancen mellem Ministeren og mig.

„Med andre Ord det har været baade en vanskelig og en ubehagelig Sag for os at have med at gøre. Man skulde derfor have ventet, at højtstaaende Embedsmænd i Danmark ikke havde gjort os Sagen endnu mere vanskelig og ubehagelig. Jeg forstaar selvfølgelig, at private Mennesker kan have et helt andet Syn paa en færøsk Sag end vi heroppe, og at disse Mænd

mener, at vi har handlet forkert, og at vi derfor maa finde os i Kritik, og jeg forstaar ogsaa, at højtstaaende Embedsmænd kan og har Lov til at mene det samme. Men jeg forstaar ikke, at en højtstaaende Embedsmand — Statsgældsdirektør, Departementschef i Finansministeriet Andersen —, naar der er paabegyndt en kriminel Undersøgelse mod en Mand, da brevveksler med vedkommende, saa længe Undersøgelsen varer, og vel at mærke saaledes, at herværende Embedsmænd rakkes ned, og at Mandens Uskyldighed roses i høje Toner, ja, i et af Brevene gik han endog saa vidt, at han meddelte, at han tænkte paa at foranledige en Interpellation i Rigsdagen. Heygum viste Sorenskriveren dette Brev, og Sorenskriveren meddelte mig senere, at han ikke kunde andet end opfatte den Omstændighed, at Heygum gjorde ham bekendt dermed, som en Trusel. Heygum har ligeledes vist mig forskellige af Brevene. Jeg opfattede det nærmest som et Forsøg paa at bibringe mig den samme Anskuelse om ham, som Statsgældsdirektøren havde. Hvilket Indtryk den Slags Breve gør paa Folk her, behøver jeg vist neppe at sige. De ved, at det er en meget højtstaaende Embedsmand, som saaledes kritiserer herværende Embedsmænd, og de ved ikke, eller tænker i hvert Fald ikke paa, at vedkommende som aldeles ukendt med Forholdene her mangler enhver Forudsætning for at kunne fremkomme med en berettiget Kritik. Befolkningen ser, at en højtstaaende Embedsmand siger god for en Mand, hvis Affærer Myndighederne her søger at komme til Bunds i. Den tænker ikke paa, at han kun har et ret overfladisk Kendskab til denne Mand og aldeles ikke, i alt Fald ikke paa det Tidspunkt, har sat sig ind i, hvad der faktisk foreligger oplyst om hans Affærer her paa Øerne, men ved Bedømmelsen af Sagen maaske har ladet sig lede for meget af de samme Egenskaber hos Heygum, som til en Begyndelse ogsaa blændede Folk heroppe. Befolkningen hører, at det er en Departementschef i Ministeriet, altsaa til en vis Grad Embedsmændenes overordnede, som udtaler sig saaledes. Den tænker ikke paa, at vedkommende ikke gaar den Vej, som ellers overordnede Embedsmænd plejer at gaa, nemlig den officielle Vej.

Var det endda til en god Ven, Statsgældsdirektøren havde skrevet disse Breve, var det noget andet, det vilde da være et Misbrug af Vennen at bruge dem, men man kunde forstaa Statsgældsdirektørens Stilling. Ganske vist bruger Heygum altid Udtrykket „min Ven“ om Statsgældsdirektøren, men Statsgældsdirektøren selv udtaler i sin Erklæring, „at han ikke har noget som helst Berøringspunkt med Heygum, dette være sig personligt, økonomisk eller politisk“. Han maa derhos gaa ud fra, at Heygum bruger disse Breve. Jeg har flere Gange tænkt paa at skrive til Ministeren for at bede Ministeren om at henstille til vedkommende Embedsmand at ophøre med at indblande sig i Sagen paa det daværende Tidspunkt og paa den ommeldte Maade. Jeg gjorde det ikke, fordi jeg nødig vilde stille Ministeren i en vanskelig Situation, og fordi jeg haabede, at naar Højesteretsdommen forelaa, vilde han standse.“

— Dette, at jeg ikke vilde stille Ministeren i en vanskelig Situation, skrev jeg, fordi hele Angrebet i Virkeligheden ogsaa var rettet mod Konseilspræsidenten, idet Konseilspræsidenten paa et tidligere Tidspunkt ogsaa meget kraftig har støttet Heygum, ikke paa den Maade som Statsgældsdirektøren, men selve Beskyttelsen af Heygum skete baade fra Statsgældsdirektørens og Ministerens Side. Altsaa, Klagen gælder Statsgældsdirektøren reelt, men det er selvfølgelig samtidig en Bebrejdelse mod Justitsministeren for, at han kan beskytte en saadan Mand. —

Jeg sagde, at jeg haabede, at han vilde standse, naar Højesteretsdommen forelaa. „Heri er jeg imidlertid blevet skuffet. En Erklæring af 18. Maj d. A. fra ham i Benaadningssagen viser det modsatte. Jeg har udtalt mig udførlig om Erklæringens Indhold i Benaadningssagen. Her skal jeg kun henvise til følgende Ytringer: „Meget i hele denne sørgelige Sag bunder utvivlsomt i det lille Samfunds smaalige Misundelse og Had, men nogen Støtte hos de lokale Myndigheder har Heygum neppe heller haft.““

Jeg ved ikke, hvad de Herrer mener om en Skrivelse af det Indhold fra vor overordnede, som det deroppe selvfølgelig lyder: at det bunder i det lille Samfunds smaalige Misundelse og Had, og at vedkommende, der er anklaget, ikke har haft Støtte hos Myndighederne. Og han fortsætter: „og særlig ikke, fordi jeg med Hensyn til adskillige Udtalelser om Heygum overfor mig, selv af ansete og fremtrædende Mænd paa Færøerne og herhjemme, har kunnet konstatere flere af deres Udsagns Urigtighed og et ganske mærkelig politisk og økonomisk Had mod Heygum.“ Ved de „fremtrædende Mænd“

tænker flere naturligvis paa mig ifølge min Stilling. Jeg havde aldrig talt med Statsgældsdirektøren, før jeg blev Amtmand. Da jeg blev Amtmand, talte jeg med ham; han var fanatisk for Heygum, jeg kendte ikke Heygum, altsaa kunde jeg ikke sige noget. Senere talte jeg først i 1917 med Statsgældsdirektøren.

Men jeg gaar videre med Brevet: „Vedkommende fortsætter stadig med sin Kritik af os, og det uagtet baade Justitsministeriet og Højesteret, som kender Sagen og har læst Sagen, har haft Lejlighed til at misbillige ethvert Trin i Sagen, og det en Kritik, der gaar ud paa, at Myndighederne burde have hjulpet en Mand som Heygum. Vedkommende Embedsmand sigter derhos „ansete og fremtrædende Mænd paa Færøerne" dels for „Udsagns Urigtighed" og dels for „et ganske mærkelig politisk og økonomisk Had mod Heygum".

Jeg tillader mig at henstille til Justitsministeren at foranledige indhentet en Erklæring om, til hvem han dermed sigter og til hvilke Udtalelser.

Jeg skal dernæst henstille, om Justitsministeren ikke gennem Finansministeren kan tilkendegive vedkommende Embedsmand, at han som højtstaaende Embedsmand ikke bør kritisere Forhold, som han ikke er inde i, eller i alt Fald, for saa vidt han mener at være inde i dem, at han da fremsætter sin Kritik enten offentlig eller officielt og ikke bag vedkommende Embedsmænds Ryg til en Mand, som netop er interesseret i at skade disse.

Naar jeg har ment det nødvendigt at henvende mig til Ministeren i ovenstaaende Anliggende, sker det dels for at værne Sorenskriveren og mig mod lignende fortsatte hemmelige Angreb, mod hvilke vi ikke kan tage til Genmæle, men fremfor alt, fordi en saadan Adfærd efter min Mening virker skadelig og demoraliserende heroppe og derhos er ganske uforstaaelig for Folk".

Jeg skrev altsaa dette til Ministeren. Forinden jeg havde faaet Svar paa denne Skrivelse, var Heygum blevet hensat i Thorshavns Arrest for at udstaa sin Straf. Han blev nemlig ikke benaadet. Højesteret vilde ikke anbefale en Benaadning, og Amtmanden vilde heller ikke, da Heygum var dømt paa Indicier. Jeg kunde ikke gaa med til en Benaadning, naar Agitationen paa Færøerne vilde blive den: han har ikke tilstaaet; da Kongen saa Sagen, var han imidlertid straks klar over den sande Retfærdighed og benaadede Manden.

Efter almindelige Regler maa en Arrestant ikke modtage Breve uden gennem vedkommende Embedsmand; medens Heygum sad i Arresten, fik han et Brev hernede fra, fra en højtstaaende Embedsmand, Fyringeniør Wedén. Dette Brev er privat, og jeg skal derfor kun oplæse de Udtalelser, i hvilke han kritiserer Embedsmændene paa Færøerne; thi denne Kritik vil Hr. Wedén selvfølgelig staa ved. Han skriver: „De kender jo Statsgældsdirektøren — han har Hjerte og Forstand — en Mangel, som adskillige baade Landsmænd og Embedsmænd deroppe paa Færøerne lider svarlig af. Jeg kunde give Dem forskellige Oplysninger, kære Heygum — men da det er tidsnok til den Tid, De kommer hjem til Familien, venter jeg hermed — særlig ogsaa af den Grund, at det jo ikke er umuligt, at dette Brev aabnes „By Censor"" — det er Landfogeden — „og det er mig imod at udenforstaaende snager i andre Folks Brevveksling — og helt sikker paa er man jo ikke —, at fortrolige Oplysninger til Dem, ... dog kunde misbruges af en saadan lavpandet Censor — jeg mener ikke dermed i nogen bevidst ond Hensigt —, men blot at have den Glæde at kunne sludre væk til Kreti og Pleti — for derved at hæve sin lille Ubetydelighed i andre Folks Omdømme som dem, der sidder inde med Vægtskaalen, der afvejer godt og ondt. Mærkeligt — medens man til Eks. i England — fra Moderlandet sender ud til de fjernest liggende Provinser og Kolonier 1ste Klasses Personligheder til at styre Provinserne —, har man for Skik herhjemme at udsende secunda Varer. Jeg har i det lange Løb jo kendt adskillige baade Amtmænd og andre Embedsmænd paa Færøerne — og jeg maa sige — imponeret er jeg aldrig bleven — smaatskaarne, skikkelige Sludrebøtter, hvis eneste Formaal og Tanke var den snart at kunne komme herned igen —, og det er jo i Virkeligheden Grunden til, at Embedsmændene oppe paa Færøerne kender saa lidet til Befolkningen, og hvad der muligt kunde gøres for at knytte Færøerne stærkere til Moderlandet — vi ser det med Island — Vestindien — Grønland — overalt: Mangelen til at leve sig ind med Befolkningen — og som Regel i det højeste tage Parti med Skraalerne, dem der gider gaa og gnide sig op ad Embedsmændene, efter min Mening ikke altid de bedste af Øernes Befolkning."

Denne Skrivelse til Heygum blev aabnet af Landfogeden, som jo skal se de

Breve, der kommer. Han spurgte mig om, hvad han skulde gøre ved Skrivelsen. Selvfølgelig øjeblikkelig overgive den til Heygum, svarede jeg. Han fik den, men vi tog en Afskrift, som vi sendte til Justitsministeren. Samtidig skrev jeg under 21. Oktober 1915 til Ministeren: „Ved at fremsende den hoslagte medfølgende Skrivelse af 20. ds. fra Landfogeden paa Færøerne tilligemed Genpart af det i samme Skrivelse ommeldte private Brev fra Fyringeniør Wedén til Olaf à Heygum, skal jeg tillade mig at udtale følgende": — For en Ordens Skyld vil jeg blot bemærke, at jeg har aldrig set, talt, korresponderet eller paa anden Maade haft noget at gøre med Fyringeniør Wedén —. „Fyringeniør Wedén er mig ganske ubekendt; jeg ser af Hof- og Statskalenderen, at han er Embedsmand og ansat som Bygningsingsingeniør under Fyrvæsenet. Da han er 67 Aar gammel, kan Brevet i alt Fald ikke skyldes — hvad jeg først troede — ungdommelig Ubesindighed, men det maa tværtimod antages, at det er med fuldt Overlæg, at han har skrevet det ommeldte Brev, et Brev, der er bestemt til en Mand, som hensidder i Thorshavns Arrest, dømt af Højesteret for Bedrageri i Medfør af Straffelovens § 257, og om hvem han maa vide, at han er interesseret i baade offentlig og privat at bruge de i Brevet indeholdte Udtalelser, dels med Hensyn til de paa Færøerne ansatte Embedsmænd og dels med Hensyn til Danmarks almindelige Princip vedrørende Udnævnelse af visse Embedsmænd.

Det maa være enhver klart, at et Brev af dette Indhold fra en Statsembedsmand vanskeliggør eller rettere fuldstændig umuliggør enhver Administration, thi at Brevet vil blive kendt i vide Kredse, er ganske utvivlsomt. Heygum har til Fuldkommenhed forstaaet saavel heroppe som i Udlandet at benytte Breve og Anbefalinger fra ansete danske Mænd til Fremme af sine Planer.

Jeg har under 11. Juni d. A. tilskrevet Ministeriet om lignende Breve fra Statsgældsdirektøren og deri fremsat visse nærmere angivne Spørgsmaal, men har endnu ikke erholdt Svar. Selvfølgelig er deslige Breve fra Statsgældsdirektøren langt skadeligere end dette Brev paa Grund af hans Stilling og den Anseelse, han nyder.

Jeg staar ganske uforstaaende overfor en saadan Optræden fra de to Embedsmænd, en Optræden, som heroppe blandt andet vil bevirke, at Folk ikke ved, om man kan og tør stole paa en Højesteretsdom, naar de ser, at højtstaaende Embedsmænd stadig anser Heygum for uskyldig og dømt paa Grund af Misundelse og politisk Had til vedkommende.

Jeg skal i samme Anledning yderligere oplyse, at Olaf à Heygum, som en Dag ønskede at tale med mig om det til Ministeriet indsendte Andragende om hans Sags Genoptagelse, overfor mig oplyste, at han var bekendt ikke blot med Indholdet af Amtets Skrivelse i Benaadningssagen, men endogsaa i Hovedtrækkene med min Klage over Statsgældsdirektøren. Jeg har Grund til at tro, at det er fra Statsgældsdirektøren, at han kender disse Skrivelser. Han var ligeledes i Besiddelse af den Skrivelse, som Statsgældsdirektøren havde affattet til Brug i Benaadningssagen, og om hvilken jeg har udtalt mig udførlig dels i Benaadningssagen og dels i min Skrivelse af 11. Juni d. A." — De Herrer ser altsaa, at Heygum var godt underrettet. — „Idet jeg skal gøre Ministeriet opmærksom paa, at en slig Optræden af Statsembedsmænd har og maa have de allerskadeligste Følger for enhver Administration — jeg ser i denne Forbindelse ganske bort fra Ubehageligheder for de vekommende færøske Embedsmænd —, tillader jeg mig at forespørge Ministeriet, om samme vil gribe ind overfor disse Embedsmænds Optræden paa en saadan Maade, at de uheldige Følger i det Omfang, det nu en Gang er muligt, afværges, eller om Ministeriet er af den Anskuelse, at det maa være herværende Embedsmænds egen Sag at søge at forsvare Administrationen paa og af Færøerne.

Jeg tillader mig derfor at afvente Ministeriets Svar, dels med Hensyn til mine Spørgsmaal i Skrivelsen af 11. Juni d. A. og dels med Hensyn til denne Skrivelse."

Den 28. December 1915 svarede Ministeriet paa min første Skrivelse angaaende Statsgældsdirektøren; derimod fik jeg aldrig noget Svar paa min Klage over Wedén. Ministeren svarede saaledes:

„I Skrivelse af 11. Juni d. A. har Hr. Amtmanden besværet Dem over forskellige skriftlige Udtalelser, som Departementschef i Finansministeriet, Statsgældsdirektør Andersen, er fremkommet med i Anledning af den ved Højesterets Dom af 6. Maj d. A. afsluttede Justitssag mod Kongsbonde Olaf à Heygum af Vestmanhavn paa Færøerne.

I denne Anledning har jeg tilkende-

givet Statsgældsdirektøren, at han, det anerkendelsesværdige i hans uegennyttige Bestræbelser for at redde Kongsbonde à Heygum fra økonomisk Sammenbrud ufortalt, under den kriminelle Undersøgelses Gang og i de af ham afgivne Erklæringer har handlet udenfor sin embedsmæssige Ressort, hvad han ikke burde have gjort, samt at denne Tilkendegivelse vilde blive meddelt Færø Amt".

Jeg sagde senere til Ministeren, at det var mig ikke klart, om denne Skrivelse var Ros eller ej, idet jeg ikke vilde blive fornærmet, hvis man sagde til mig: Hr. Amtmand Rytter, De har handlet udenfor Deres Ressort, men — samtidig antyder — De har gjort det forbandet godt. Ministeren siger her til Statsgældsdirektøren: De har handlet udenfor Deres Ressort, og det burde De ikke have gjort — men gør man det godt, kan det jo betragtes som en Kompliment. Det var nu det, Ministeren mente med, at han kraftig havde slaaet Statsgældsdirektøren ned, saaledes at Statsgældsdirektøren ikke mere vilde gribe ind i denne Sag. Jeg kommer senere tilbage dertil, thi Statsgældsdirektøren begyndte igen i 1917 — eller maaske var det 1918.

Det var disse Ting, som jeg nævnede overfor Justitsministeren. Min Fremstilling her har naturligvis taget noget længere Tid, end den gjorde overfor Ministeren — Ministeren var jo i Forvejen inde i Sagerne. Nu kender de Herrer altsaa Grundlaget.

Jeg gjorde Ministeren bekendt med, at hans Tilladelse til Statsgældsdirektørens Stilling og Optræden forekom mig forkastelig, jfr. Amtets Skrivelse af 11. Juni 1915, og at jeg alene havde skrevet min Klage over denne Embedsmand i en særlig Skrivelse, fordi jeg ikke vilde have den forelagt Højesteret sammen med Benaadningsandragendet, idet Skrivelsens Indhold i Virkeligheden ogsaa var et Angreb paa Ministeren selv. Ministeren svarede først den 28. December 1915 og paa en Maade, som jeg ikke kunde anse for fyldestgørende under de foreliggende Omstændigheder, hvor Statsgældsdirektørens Skrivelse var udleveret til Brug paa Færøerne. Man maa stadig erindre, at den var udleveret til Brug paa Færøerne. Man vil maaske spørge: Blev den da brugt? Ja, hvad der er sket underhaanden, behøver jeg vist ikke at sige. Avisen, som staar til de Herrers Disposition, meddelte ogsaa engang: Statsgældsdirektørens Mening om Forholdene paa Færøerne er interessant, og den kommer vi med. Men den kom aldrig. Hvorfor ikke? Nej, de Herrer havde rimeligvis hørt, at jeg havde klaget over Statsgældsdirektøren, og da det saa ud til at blive en noget alvorlig Sag, kunde Skrivelsen ikke bruges offentlig. Denne Forhaands-Avertering i Avisen førte derfor ikke til noget, men den private Brug af disse Breve er ganske utvivlsom.

Jeg meddelte Ministeren, at Statsgældsdirektørens Skrivelse faktisk var kendt paa Øerne, og at det selvfølgelig var uværdigt for dansk Administration, at en overordnet Embedsmand kunde udtale sig saaledes om en Højesteretsdom og om lokale Embedsmænd, samt at Statsgældsdirektøren til Provst Petersen havde udtalt, at det skulde blive Amtmand Rytter en dyr Historie. Jeg ansaa det ogsaa for forkert, at Heygum fik Amtets Indstilling og min Klage over Statsgældsdirektøren at vide.

Min Klage over Fyringeniør Wedén, som jeg syntes havde skrevet paa en ganske usømmelig Maade, er overhovedet ikke blevet besvaret. Det er dog muligt, at Ministeren egentlig har besvaret den, thi hans Svar vedrørende Statsgældsdirektøren slutter saaledes — jeg glemte at læse det før: „Hvilket herved meddeles med Tilføjende, at denne Sag dermed betragtes som afsluttet". Det betyder altsaa, at jeg ikke skal sige mere om denne Sag, men om det ogsaa omfatter Wedén, ved jeg ikke.

Ministeren sagde, at det vilde ikke gentage sig.

Jeg skal ikke dvæle længere herved, thi de to Embedsmænd har vel nok troet, at deres Skrivelse kun kunde bruges til Angreb paa de daværende Embedsmænd, og Ministeren har maaske paa det Tidspunkt ogsaa troet det. Jeg havde jo først i 1916 Lejlighed til mundtlig at udvikle Sagernes Sammenhæng for ham: at Angrebene og Agitationen havde et videre Sigte som Udtryk for et videregaaende Program; men skandaløse forekom Brevene mig under alle Omstændigheder at være. —

Jeg har nu nævnt de Sager, jeg talte med Ministeren om, og jeg var maaske noget skarp i mine Udtalelser. Da jeg var færdig med min Udvikling, troede jeg, at Ministeren vilde være meget skarp, men tværtimod, Ministeren var endog meget elskværdig og sagde, at hans Stilling vilde blive lettere, hvis jeg stillede mig lidt mere elskværdigt overfor Patursson, Mortensen og „Tingakrossur", og at dette ogsaa vilde være til min egen Gavn, da

Ministeriet vilde belønne mig, hvis jeg fik alt til at glide roligt og stille; og Ministeren sagde, at han vidste, at jeg kunde gøre det, da han havde hørt, at jeg var almindelig afholdt deroppe. Ministeren henviste paa ny til sin Virksomhed i Stege, hvorhos han udtalte, at jeg kunde jo se, at han havde ordnet Sagen med Island godt, at der nu var truffet en Ordning dèr, som var god og udelukkede alt Vrøvl for Fremtiden.

„Mener De da virkelig, at det er en endelig Ordning, der er truffet", spurgte jeg. „Ja, det er, Ministeren for Island har selv sagt det". „Ja, jeg tror ikke paa det, men lad os tales ved om et Par Aar", svarede jeg.

Jeg gik derefter over til at besvare Ministerens Opfordring til mig om at indtage en anden Stilling til de førnævnte Personer og Blade.

Jeg vil bede de Herrer lægge Mærke til denne Samtale. Det har været mit Standpunkt i flere Aar konsekvent ikke at ville have noget at gøre med „Tingakrossur". Det har Ministeren bebrejdet mig, og det vil Ministeren holde sig til. Jeg udviklede for Ministeren, for det første, at dette Blad havde haft altfor stor Magt, da Embedsmændene havde været bange for det. Daarlige Embedsmænd og Embedsmænd, som der har været noget at udsætte paa, kom uvægerlig i Bladets Magt, og ligeledes de Embedsmænd, der var bange for deres Karrière. Der foreligger et Par typiske Eksempler herpaa, og der har i Tidens Løb været mange.

Jeg fortalte dernæst om Familiens stiltiende Trusler overfor mig, hvad jeg ganske kort skal referere — jeg hentydede til det før. Fra „Tingakrossur"s Side var Hensigten med Angrebene paa mig ikke blot den samme som for de Herrer Paturs-son, Mortensen m. fl.: Udtryk for Ønsket om at gennemføre et videregaaende Program, hvor jeg kun var en lille Sten i Vejen; Bladets Angreb mod mig skyldtes ogsaa rent personlige Grunde. Det kom sig paa følgende Maade: Hvert tredje Aar bliver Amtmandsboligen og de øvrige Embedsboliger repareret — som de Herrer ved, giver Rigsdagen en Bevilling hertil paa Finansloven. Hvert sjette Aar bliver Embedsboligerne malet. I 1912 skulde de males — og det er en god Forretning for dem, der har Arbejdet. En Dag kom to Brødre af Redaktøren af „Tingakrossur" op til mig, og jeg stillede mig selvfølgelig i Begyndelsen overfor dem, som jeg stillede mig overfor enhver anden, der kom til mig. De fortalte, at de altid havde været vante til at have Malingen af Embedsboligerne — det var saadan til gensidig Gavn, og de gjorde en god Forretning ved det. Hvordan nu Ordene faldt, kan jeg ikke huske, men Meningen var tydelig nok, at jeg vidste jo nok, de stod et Blad nær. Det var første Gang, jeg mærkede noget til den Slags fra Bladet. Jeg var glad derfor, thi det er altid godt at vide det, naar der bruges den Slags Midler. Jeg svarede, at det skulde glæde mig, om de Herrer fik Arbejdet, men jeg saa nu saaledes paa det, at det maatte udbydes i Licitation; jeg syntes, det var uheldigt, om man paa Forhaand tog Vurderingssummen og gav den til et bestemt Firma i Thorshavn. Der var jo ikke noget for de Herrer at sige til det Svar, og de svarede da ogsaa kun, at det kunde de godt forstaa. Forholdet mellem de Herrer og mig fortsattes derefter meget venskabeligt. Da Malerarbejdet var udbudt i Licitation, kom den ene af de to Herrer, der tidligere havde været hos mig — de er, som sagt, Brødre til Redaktøren af „Tingakrossur", men i Virkeligheden er det dem alle, der har noget at sige ved Bladet — og sagde: Her kommer jeg og indleverer et Tilbud til Licitationen. Jeg modtog det, men saa tilføjede han: Her er et andet Tilbud; hvis det nu viser sig, at det, jeg har indleveret, ikke er det laveste, vil De saa ikke tage dette her i Stedet for. Jeg forstod ikke, hvad Meningen var og sagde: Naar De har to Tilbud, maa et jo være det laveste, indlever saa det! Ja, det mente han nu ikke, han syntes, jeg skulde først se alle Tilbudene. Jeg svarede: Der maa være noget her, jeg ikke forstaar. Naa, jeg kunde godt se, det trak op, men jeg fik saa det ene Tilbud — det billigste Tilbud, vil jeg gaa ud fra, men jeg tør ikke sige det. Han gik saa sin Vej. Jeg var selvfølgelig klar over, hvorledes Situationen nu vilde udvikle sig med den Familie, men jeg vilde ikke have, at Bruddet skulde komme fra mig. Jeg vilde afvente, hvorledes det udviklede sig, og jeg gjorde ingen bekendt med, hvad der var sket.

Arbejdet var vurderet til 1 435 Kr., og det Tilbud, der blev antaget, var paa 965 Kr. Den, der havde givet dette Tilbud, fortalte mig, at hans Arbejdsløn var 755 Kr., saa det Arbejde, der faktisk kunde udføres for 965 Kr. eller maaske rettere for 755, vilde de Herrer have faaet 1 435 Kr. for.

Jeg var som nævnt klar over, at min Skæbne overfor Bladet var beseglet. Det

gik imidlertid forholdsvis godt endnu i et Aarstid, eller maaske ikke slet saa længe. Der var nemlig endnu ikke kommet den Jordbund, som var nødvendig for Bladets Angreb, den kunde først skabes i samme Øjeblik, man kunde sige: Det Uhyre, som ogsaa Ministeriet er gnaven paa! Bladets Angreb gjorde imidlertid intet, thi deroppe satte jeg netop Pris paa, at man fra den Side skældte mig ud; jo mere ubeherskede Angrebene paa mig var, des mere formindskedes nemlig „Tingakrossur"s og Kongsbonde Paturssons Indflydelse. Jeg forstod efter denne Affære og efter, hvad jeg lige har udviklet, hvorfor nogle Embedsmænd havde stillet sig og senere stiller sig paa en uforklarlig elskværdig Maade overfor Andragender fra Redaktøren, ganske i Strid med ellers gældende Regler ved slige Sagers Afgørelse. Og jeg blev ikke overrasket i 1918, da Folketingsmand Mortensen selv, og selvfølgelig ogsaa hans Blad, „raadede" en Præst til ikke at blande sig i Politik, da der ellers var en Affære hernede fra, som kunde genopfriskes. Jeg skal senere oplyse, hvad det betyder efter de Herrers Sprogbrug „ikke at blande sig i Politik". „At blande sig i Politik" og „ikke at blande sig i Politik" er to mystiske Udtryk, som jeg kommer tilbage til. Men under Valget ser man altsaa Folketingsmand Mortensen „raade" en Præst til „ikke at blande sig i Politik", da der ellers var en Affære hernede fra, som kunde genopfriskes.

Som før sagt udtalte jeg overfor Ministeren, at „Tingakrossur" havde haft altfor stor Magt, da Embedsmændene har været bange for det. Daarlige Embedsmænd og Embedsmænd, som der har været noget at udsætte paa, kom uvægerlig i dets Magt, og ligeledes de Embedsmænd, der var bange for deres Karrière. Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at jeg ikke vilde indtage en saadan Stilling til Bladet, at Folk skulde sige: Er nu ogsaa vor Amtmand blevet bange?

I de første Aar blev jeg altsaa ved at indtage en saadan Stilling til Bladet, at det gik godt. Jeg vilde se, om det var muligt at vinde Bladet, og jeg er tilbøjelig til at tro, at det vilde være lykkedes, hvis ikke dette Agitationsnummer med Ministeriet var kommet til. Jeg misbrugte nemlig ikke de Oplysninger, jeg sad inde med; jeg sagde intet i Lagtinget. Den eneste Gang, det blev antydet i Lagtinget, var i en Sag i Anledning af Malingen af Lagtingsbygningen, hvor det blev sagt, at der var et „Nummer", som skulde bringes frem i Lagtinget om mig, fordi jeg havde taget et andet Firma til Arbejdet end det, der var vant til at have det, og hertil svarede jeg: lad det bare komme, jeg glæder mig til at udtale mig derom. Sagen kom mærkværdig nok derefter ikke frem, saa jeg fik ikke Lejlighed til at udtale mig.

Jeg fortalte dernæst Ministeren om det skandaløse Brev til Pastor Evensen, det saakaldte „Redaktørens Vennebrev" og senere Overfaldet paa Pastor Evensen, som var af den Art, at Mænd af begge Partier tog Afstand derfra. Forholdet var følgende: I 1916 skulde der være Valg paa Færøerne. Som de Herrer vil have forstaaet — eller i hvert Fald begyndt at skimte —, er der deroppe ganske vist en Kamp mellem Sambandspartiet og Selvstyrepartiet, men indenfor Selvstyrepartiet er der to Grupper: en yderliggaaende Fløj eller rettere sagt en meget yderliggaaende Fløj og en mere moderat Fløj. Da den desperate Fløj i disse Aar vandt Overhaand, og det derved kunde faa Udseende af, at det var den, der var Selvstyrepartiet, vilde Pastor Evensen ikke have noget med Partiet at gøre og meldte sig ud. Saaledes forholder det sig, og det er ikke rigtigt, som det nu er blevet sagt i Folketinget, at Pastor Evensen blev Sambandsmand. Men ganske vist, man sagde indenfor Fløjen, at den, der ikke fulgte Partiet, var Sambandsmand, for at man ikke skulde kunne paavise, at Amtmanden godt kunde arbejde sammen med andre end Sambandsmænd. Paa den Maade kan man altsaa sige, han var det, men han var det i Virkeligheden ikke; det er der ingen, der véd bedre end jeg, thi jeg var en god Bekendt af ham. Til Valget i 1916 skulde han opstilles paa Sandø og fik da et „Vennebrev" fra Redaktøren, hvori denne skriver — hvis de Herrer ønsker det, kan det fremlægges; det har spillet en stor Rolle; jeg skal referere det nogenlunde efter Hukommelsen: Da jeg har hørt, at du agter at stille dig til Lagtinget, vil jeg bare herved give dig det venskabelige Raad, at jeg ikke synes, du skulde, thi naar man saadan stiller sig til Valg, kan det ikke undgaas, at der let kommer gamle Historier frem, og du kan nok huske den Historie med det Pigebarn i København for — jeg tror, det var — 25 Aar siden. Det vil vanskelig kunne undgaas, at noget saadant kommer frem. Jeg giver dig derfor det Raad ikke at stille dig. Pastor Evensen kom op til mig og spurgte: Hvad synes De, jeg skal gøre? Det var første Gang, han kom og bad mig om Raad. Han tilføjede: Maa jeg først sige Dem, at det er selvfølgelig forkert, jeg kan end ikke huske, at jeg nogensinde har

kysset et Pigebarn i København, saa det hele er rent Digt. Jeg svarede: Hvis det var mig, vilde min Stilling til dette Brev være klar: jeg offentliggjorde det; jeg vilde blot sige: Se, saadan et Brev har jeg modtaget — det vilde svare til mit Temperament at gøre saaledes. Da Pastor Evensen gik, var han i stærk Tvivl om, hvad han skulde gøre, men det endte dog med, at han offentliggjorde Brevet. Det vakte kolossal Opsigt, og Mænd af begge Partier tog Afstand derfra. De Herrer vil imidlertid have faaet et meget urigtigt Indtryk af „Tingakrossur", hvis De tænker Dem, at en saadan Affære kunde gaa upaatalt hen; man faldt i et eller flere af de følgende Numre med en saadan Graadighed over Pastor Evensen og hans Privatliv, at jeg har aldrig set Mage. De paagældende Artikler vil jo alle kunne fremskaffes.

Jeg fortalte altsaa Ministeren det, jeg her har gengivet — dog næppe saa udførlig som her, idet Ministeren jo fulgte Begivenhederne deroppe, saa jeg vil antage, det er sket i den Form: De kender ogsaa „Redaktørens Vennebrev" o. s. v.

Jeg henviste fremdeles til „Tingakrossur"s utvivlsomme Danskfjendtlighed. Der har altid, som de Herrer maaske vil vide, været nogen Tvivl hernede om Spørgsmaalet: Er det Danskfjendtlighed eller ikke? Jeg haaber, jeg har udtalt mig saaledes, at man i alt Fald véd, hvad *min* Mening er. Man kan kalde det Danskvenlighed for mig, hvis man vil, idet man til Nød jo kan sige, at det er danskvenligt af f. Eks. Hr. Patursson at modarbejde, at Embedsmænd kommer derop, da de saa bliver fri for at blive skældt ud. For mig maa man altsaa godt sige: Danskvenlighed, naar man blot er klar over, hvad Ordene betyder. Jeg henviste altsaa til „Danskvenligheden" og sagde: Amtmand Bærentsen har taget Afstand, og Selvstyrepartiet i videste Forstand vil ikke anerkende Bladet som sit Blad. Endskønt der er blevet arbejdet af alle Kræfter paa at faa Partiet som saadant til at anerkende Bladet som sit Blad, har Partiet ikke villet. Det har ikke kunnet presses igennem før nu, vistnok for nylig, men det vil Kongsbonde Patursson kunne oplyse. Ellers har man i Lagtinget fralagt sig Ansvaret, udtalte jeg til Ministeren, og sagt, at det var ikke Partiets Blad; man vilde ikke indenfor Partiet være med til den Politik, det fører med disse Midler.

I 2—3 Aar, sagde jeg videre til Ministeren, har jeg været forsigtig overfor Bladet og har villet se Tiden an; Bladet er blevet behandlet paa en saadan Maade, at jeg ikke troede, det havde noget at klage over, bortset fra den nævnte Licitationsaffære. Jeg omtalte ikke denne Sag paa Færøerne, da jeg stadig vilde se, hvorledes Bladet vilde stille sig, men jeg var klar over, at Virkningen ikke vilde udeblive. Bladet blev imidlertid værre og værre og kom med de giftigste Løgne og Antydninger, alt beregnet paa at øge Hadet til Danmark; jeg ser her fuldstændig bort fra de ugentlige Angreb paa mig; de vedrører ikke Sagen her, undtagen hvor Angrebene havde længere Rækkevidde. Jeg personlig brød mig nemlig ikke om Angrebene paa mig og tog ikke til Genmæle, det var Kanonskydning, uden at der blev svaret igen. Deroppe skadede Angrebene ikke. Jeg tænkte ikke paa Forholdene hernede, og jeg vidste, at Folk satte Pris paa, at jeg ikke indlod mig i Polemik. Jeg svarede derfor aldrig.

Jeg skal nævne nogle Eksempler paa „Tingakrossur"s Danskfjendtlighed. Der kunde nævnes mange, men ligefrem samle dem alle paa ét Bræt, naar man pludselig faar den Opgave, kan man ikke. Jeg vil for det første nævne, hvorledes Bladet agiterer ved Valg. Det gælder jo om at vise, hvilke Uhyrer Danskerne er, og Danskerne er sandelig ikke altid gode, det har jeg aldrig hævdet, men deroppe gælder det altsaa Danskerne som Danske. En lille Notits lyder saaledes:

„*Tre Sambandsrepræsentanter*".

— Man gør altsaa dem, der vil til Danmark, til Sambandsrepræsentanter, ligegyldigt om det er Forbrydere eller ikke Forbrydere —

„Atter en Repræsentant for „Sambandet" som Bedrager. Den danske *Direktør Mollerup* begaaet Underslæb paa 60 000 Kr.

Det var Mollerup, der *mod* Paturssons Ønske fik den fordrukne danske Arkitekt *Kofoed-Jensen* til at forestaa Restaureringsarbejdet i Kirkebø i Stedet for en dygtig norsk Arkitekt, og ødte derved Masser af unyttige Penge.

Mollerup - Kofoed-Jensen - Søren Hansen, tre kønne „Sambands"repræsentanter."

Meningen er tydelig: Gud fri os for Danskerne.

Saaledes er den Agitation, der bliver ført i Pressen. De Herrer tror maaske, det er en Agitation, der først er begyndt, efter at jeg var kommet til Færøerne, men dette foregik altsaa, før jeg kom derop. De vil lægge Mærke til: den *danske* Direktør, den fordrukne *danske* Arkitekt; det er det, der kommer offentlig frem. Og med

Hensyn til, hvad der kommer offentlig frem, er man dog uhyre forsigtig; Kongsbonde Patursson er, det indrømmer jeg, absolut en fornuftig General, der ikke lader sine bedste Argumenter komme frem for Dagens Lys.

Det var altsaa eet Tilfælde. Jeg gjorde endvidere opmærksom paa nogle Tilfælde, som er indtrufne i min Tid. Den 5. Februar 1913 skete der følgende: Et havareret norsk Skib blev bjerget ind til Thorshavn, men i meget daarlig Tilstand; „Beskytteren" fik de forulykkede om Bord og bespiste dem. Det var i og for sig kun rent selvfølgeligt, men det var dog altfor pænt til, at man deroppe kunde lade det gaa. Derfor kom „Tingakrossur" med sine Antydninger — Resten skal nok blive besørget ude blandt Publikum: Det er gaaet saaledes til, at „Beskytteren" opførte sig elskværdigt mod de paagældende, men man forlangte 36 Kr. for Bespisning af disse skibbrudne Mennesker. Dette begyndte selvfølgelig at gaa Øerne rundt, og den daværende Inspektionskaptajn var ked af, at det skulde have Udseende af, at Inspektionsskibet havde forlangt 36 Kr., og bad mig om at faa det rettet. Jeg talte med Redaktøren derom, og i den første Udgave kom der en lille Rettelse i spøgende Form. Jeg sagde: Det er ikke tilstrækkeligt, det maa rettes tydelig og klart. Det kom saa tydelig og klart, at Meddelelsen beroede paa en Fejltagelse. Jeg spurgte, hvor den Fejltagelse kom fra, og han svarede, at han havde sin Viden fra sikker Kilde, nemlig fra en Sysselmand. De Herrer vil maaske sige, at det er lidt; ja, det kan godt være, men det skal ses paa Baggrund af det, der var Meningen dermed, nemlig at vise, hvorledes *danske* Marineskibe optræder; ellers var der jo ikke noget ved den Historie, for 36 Kr. spiller ikke nogen Rolle, hverken for den ene eller den anden. Jeg behøver ikke at nævne, at det selvfølgelig var Løgn, at „Beskytteren" havde taget de 36 Kr.

De Herrer vil sikkert erindre, at der i 1913 skete en stor Ulykke, hvorved mange færøske Fiskere druknede. Der blev hernedefra vist en enestaaende Vilje til at hjælpe. „Østsjællands Folkeblad", som kender Forholdene deroppe godt og har haft mange gode Artikler om Færøerne, gjorde et kraftigt Arbejde, og der kom for mange Penge ind, om jeg saa maa sige, efter de Herrers Mening, thi de skrev, selvfølgelig i Form af Antydninger — det kunde jo ikke siges direkte, at de mange Penge kom paa tværs — de „antydede" derfor: Ulykken paa Norderøerne er kun et velkomment Paaskud i Daniseringsarbejdet paa Færøerne.—Det var den Vending, der skulde gives Indsamlingen og de mange Penge, som kom ind: Husk paa, det gøres dernede fra udelukkende for at danisere os heroppe. Og naar selv jeg, som er færøfjendsk, efter hvad der siges, dog, som jeg haaber de Herrer har faaet Indtryk af, kan forstaa, at Færingerne føler sig som noget for sig selv, hvad jeg ogsaa vilde gøre, hvis jeg var Færing, vil De kunne indse, at dette med Daniseringsarbejdet er noget, der virker.

Jeg skal fremdeles gengive en Udtalelse fra 1915: Danmark vil med Glæde købe Sønderjylland mod Færøerne. — Danmark interesserer sig ikke for dem. — Endvidere hedder det i 1915 i Anledning af en Artikel om Hvide Sande — der har formodentlig været en Diskussion hernede om denne Sag —: At nogen Færing skal bekvemme sig til at skrive og tale om den danske Velvillie og Offervillighed overfor os, er næsten værre end alt andet. — Alene det, at nogen vovede at sige, at noget, der gjordes hernede fra, kunde ses fra den gode Side, blev til, at det var værre end alt andet. Ved en anden Lejlighed hed det: Da Danske og Færinger tilhører hver sin forskellige Nationalitet, kan de selvfølgelig ikke kaldes Landsmænd.

Jeg henviste til Bladets Artikler om Kongehusets Jubilæum. Det gjorde jeg udtrykkeligt overfor Ministeren; det var netop noget, som den Gang stod mig i frisk Minde. Jeg henviste til en Artikel om Dannebrogs Uddeling i Skolerne. Jeg omtalte en Artikel, som havde gjort forholdsvis stærkt Indtryk paa mig — jeg var ellers efterhaanden blevet hærdet, saa det generede mig ikke saa meget, hvad der blev skrevet. Den angik den saakaldte Melaffære fra 1914, da Krigen brød ud. Da var man selvfølgelig deroppe som hernede bange, men jeg antager dog, man tog Situationen med forholdsvis Ro; det gjaldt jo imidlertid om at passe paa de Fødevarer, vi havde; det var vi alle klare over. Nu kom et dansk Krigsskib fra Grønland paa Vej herned ind til Færøerne, og jeg gik øjeblikkelig om Bord og meddelte, at der var Verdenskrig. Vedkommende Chef havde Ordre til, naar han fik den Meddelelse, straks at aabne en forseglet Konvolut, og det gjorde han. Skibet skulde da af Sted, og det skulde gaa til Trondhjem; det var altsammen ganske selvfølgeligt; man fik nogle Melvarer om Bord, Brød nemlig, og Skibet sejlede. Øjeblikkelig, vil de Herrer kunne forstaa, skriver „Tingakrossur": Nu skal vi heroppe ogsaa føde de Danske, som

kommer herind. Den Omstændighed, at Krigsskibet selv har sendt Mel i Land og ladet det bage i Land, den Omstændighed bliver selvfølgelig ikke berørt, men kun det, at man fik Brødet om Bord; hvorledes Sagen i Virkeligheden forholder sig, spiller ingen Rolle. De Herrer vil sige: Alt det kan jo berigtiges. Ja, det ved jeg ikke, jeg tror, der skulde et stort Arbejde til for at berigtige det, og det kunde i Virkeligheden ikke berigtiges, for overfor den Slags Ting stiller man sig saaledes: Det gør ikke noget, at Forholdet senere oplyses, lad det bare gaa. Sagen har jo gjort sin Virkning.

Som et senere rent eksemlepvis nævnt Tilfælde, medens jeg er ved „Tingakrossur", skal jeg berøre et, som de Herrer kender, nemlig at denne Kommissions Nedsættelse blev omtalt paa den Maade, at det var Meningen at undersøge et politisk Partis Program. Selvfølgelig blev det bekendtgjort paa den Maade for at vække Hadet hos alle de menige Medlemmer af Partiet paa Færøerne; der kunde saa igen hernede agiteres med, at det havde vakt stor Forbitrelse paa Færøerne, naar man først deroppe havde fremkaldt Forbitrelse ved at give Forholdet et falsk Udseende. De vil se den Cirkelbevægelse, der efter min Mening er indenfor Agitationen.

Jeg er som sagt saa hærdet, at der er Masser af Eksempler, som ikke har gjort noget Indtryk paa mig, men som jeg tror vilde gøre Indtryk paa de Herrer; jeg skal endnu nævne et, som dog ogsaa for mig staar som forholdsvis grovkornet, et Eksempel, som jeg ikke gjorde Ministeren bekendt med den Gang, da Begivenheden er indtraadt senere. Vi har, som de Herrer ved, et Par Inspektionsskibe, „Beskytteren" og „Islands Falk". I 1917—18 havde de to udmærkede Chefer, og „Beskytteren" og „Islands Falk" var almindelig afholdte, og man var glad ved dem. Det kunde selvfølgelig ikke gaa; der maatte en „Antydning" i Bladet, saa kunde man senere ude blandt Folk sige, hvorledes det forholdt sig. Anledningen kom ogsaa, idet der forulykkede en Motorbaad, hvorved en Mand druknede, og der var et engelsk Skib, som forliste i Nærheden af Færøerne. De Herrer vil allerede kunne mærke Tendensen: Hvis Skyld var det, at Manden druknede? det var sørgeligt, at de to Inspektionsskibe ikke havde gjort mere for at frelse de skibbrudne! Man vil maaske spørge, om jeg lod det passere. Nej, men det skyldtes en særlig Grund. Jeg finder mig i alt, undtagen naar man ligefrem beskylder mig for Bedrageri; i et saadant Tilfælde har jeg engang anlagt Injuriesag. Her gjorde jeg det imidlertid af Hensyn til England, uagtet Ministeren engang havde antydet overfor mig, at jeg forfulgte Bladet ved at anlægge Injuriesag; det var, da jeg havde anlagt Injuriesag mod „Tingakrossur", fordi jeg var blevet beskyldt for Klausulbrud. Jeg vilde anlægge Sag her, for jeg vilde ikke have, at Konsulen skulde telegrafere til England: Et engelsk Skib er gaaet til Grunde, og jeg ser af Pressen heroppe, at det skyldes de danske Inspektionsskibe. Jeg indledede derfor en Politiundersøgelse mod Bladet for at faa Sagen oplyst, og den gik saaledes, at Redaktøren sagde, at han kendte ikke noget nærmere til Forholdet, men han havde hørt lidt om det, og saa skrev han det. Det var det, der kom ud af denne Sag, og mere gjaldt det ikke om for os at faa fastslaaet; overfor England kunde man saa henvise til denne udmærkede Mand, som fremkom med saadanne Sigtelser uden at kende noget nærmere dertil. — Har den Slags Ting nu virkelig noget at betyde? Ja, det er ganske interessant, at lang Tid efter blev det mig fortalt, at der i en By blev sagt, at de to Inspektionsskibe havde gjort meget, meget godt deroppe, men at det var mærkeligt, at de ikke vilde gøre tilstrækkelig for at frelse de forulykkede ved denne Lejlighed. Det er den Slags Ting, der bider sig fast; det er det, der skal virke. Bladet er ellers forsigtigt, men i visse Tilfælde skyder de alligevel over Maalet, uagtet de passer paa, at det kun „antyder"; „Antydninger" er det gode Løsen. Jeg mente altsaa, jeg var nødt til at lade Sagen undersøge af Hensyn til England, men det var ikke af Hensyn til mig selv og ikke af Hensyn til Inspektionsskibene, for oppe paa Færøerne, navnlig i Thorshavn var ingen paa det Tidspunkt i Tvivl om, at Inspektionsskibene ikke blot havde gjort, hvad de kunde, men det blev endog fortalt, at søkyndige i Thorshavn kritiserede, at det ene var gaaet ud, idet de erklærede, at Vejret var saa frygteligt, at det ikke burde være gaaet ud.

Disse Eksempler — selvfølgelig med Undtagelse af dem, der er indtruffet efter vor Samtale — fremhævede jeg overfor Ministeren og gjorde opmærksom paa, at jeg ikke vilde benytte Bladet, da det vilde opfattes som en Sanktion af den Agitationsmaade, eller som om jeg nu ogsaa var bange. Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at Mortensen selvfølgelig gerne vilde have, jeg brugte Bladet, da det vilde undskylde og retfærdiggøre hans nøje Forbindelse med Bladet. —

Vi gik dernæst over til at tale om Mor-

tensen. Jeg gjorde først Ministeren bekendt med, hvorledes det var gaaet til, at han blev valgt i 1915. Jeg sagde, at det skyldtes bl. a. følgende fire Grunde: for det første, at han vidt og bredt proklamerede: Udenfor Partierne! De Herrer vil kunne forstaa, at det at staa udenfor Partierne var godt, som Forholdene var, idet Folk deroppe var kommet til at se, at der egentlig ikke var nogen Grund til at have Selvstyre, det gik godt uden det: lad os være fri for al Politik, og lad os faa en Mand, der staar udenfor Partierne. Hertil kom, at Kongsbonde Patursson ikke kunde lade sig opstille; det vilde være den sikre Ruin; han vilde ikke have faaet mange Stemmer. Derfor maatte han have en anden Mand. Det blev træffende sagt til mig, at Kongsbonde Patursson ikke lod sig opstille, men han vilde bruge Mortensen som en „lille morsom Mellemret". Jeg ved egentlig ikke, hvilken Hensigt Mortensen har haft, men det var altsaa en Vej for Patursson til at komme til Magten igen, at han fik denne Mand valgt.

Jeg gjorde endvidere opmærksom paa, hvad Grunden var til, at Mortensen, hvis Familieforbindelser paa Forhaand nærmest skulde synes at bestemme ham til at være Sambandsmand, da f. Eks. hans Fader, efter hvad man mente at vide, havde været en meget ivrig Modstander af „Tingakrossur", fik kraftig Støtte af sin Fader, som var meget velhavende, og jeg sagde Ministeren Grunden hertil. Forholdet var det, at i 1914, vistnok i Februar eller Marts, fik jeg en Skrivelse fra Ministeriet for offentlige Arbejder angaaende Havneanlæg paa Færøerne, hvori der stod, at man nu tænkte paa at begynde disse Havneanlæg, og man vilde bortlicitere Havnen i Tveraa til et Firma her, Saabye & Lerche, for den Sum, som var fastsat i Loven. Man vilde imidlertid gerne tale med mig herude. Det var meddelt Tveraa By, at Ministeriet vilde lade Tveraa gaa forud for de andre; dette Anlæg kunde straks gives i Licitation. Jeg blev altsaa kaldt derned — Folketingsmand Mortensens Fader var samtidig herude for at arbejde for Havnen i Tveraa —, og jeg hævdede meget stærkt overfor Ministeriet for offentlige Arbejder, at denne Skrivelse var lovstridig, idet der nemlig i Loven udtrykkelig stod, at alle Havnene skulde bortliciteres samtidig, da man haabede ved Hjælp af et billigere Tilbud i Tveraa at kunne faa Midler til Anlæg af en Havn i Vaag. Jeg hævdede altsaa, at den nævnte Fremgangsmaade var lovstridig, og Ministeriet maatte ogsaa indrømme, at den var lovstridig, og altsaa tilbagekalde sit Tilsagn. Men hvad blev det til paa Færøerne? Det blev til, at Loven skulde egentlig forstaas paa en saadan Maade, at Tveraa skulde have sin Havn, men Amtmanden, som ikke vilde det, brød sig Pokker om Loven; han sagde til Ministeriet: det vil jeg ikke gaa med til. Saaledes maatte det selvfølgelig se ud for Folk, der ikke kendte Situationen, naar de deroppe havde faaet Tilsagn om at faa deres Havn. Jeg indtog imidlertid dette Standpunkt, fordi jeg syntes, det var i Overensstemmelse med Loven, og fordi jeg mente, jeg ikke havde Pligt til specielt at varetage Tveraas Interesser, men ligesaa godt skulde varetage andre Steders. Denne Agitation blev derfor kun brugt i Tveraa; den blev derimod ikke brugt andre Steder paa Færøerne, der vilde den ikke være saa heldig; men det er jo saaledes, at naar man først er borte fra en Kendsgerning, kan man altid benytte den paa forskellig Maade. Paa Grund af denne Affære blev Folketingsmand Mortensens Fader en ivrig Forkæmper for at faa en anden Folketingsmand, som kunde modstaa „Amtmandsvældet".

Jeg gjorde som sagt Ministeren opmærksom paa, at Mortensen stillede sig udenfor Partierne, at Kongsbonde Patursson vilde, som jeg hørte det udtrykke, benyttte ham som en „lille morsom Mellemret", og at hans Fader var blevet meget vred over Afgørelsen i Havnesagen, og jeg sagde til Ministeren: Jeg synes, det er forkert, at Ministeriet afgør en Sag herude uden at høre mig, i alt Fald, naar man afgør den paa en Maade, som er i Strid med en Lov, saa det hele maa rettes igen. Dertil kommer saa, at det almindeligvis antages — jeg véd ikke, om det er rigtigt, men man siger det —, at Mortensen gerne vilde være fri for Værnepligten. Dog det kender jeg ikke noget til. De andre Omstændigheder var det, der stod for mig som Grundene til, at han blev valgt. Det hele kom som en Overrumpling.

Jeg udtalte endvidere til Ministeren, at jeg vilde behandle Mortensen som enhver anden, men ikke ud derover; naar han kom med Usandheder i Rigsdagen, kunde jeg ikke vise ham ekstra Hensyntagen; jeg tog det Hensyn til ham, som jeg ogsaa viste andre: at jeg ikke oplyste hans Modkandidater og andre Modstandere om hans Usandheder, forsaavidt de alene var kendte af Amtet. Jeg haaber, at det vil fremgaa af det følgende, at dette har været mit Standpunkt. Den Grænse er selvfølgelig noget

vanskelig at drage, men de Sager, som alene har været kendt af Amtet, har jeg ikke oplyst Mortensens eller Ministerens Modkandidater om. Det har været en Strid mellem Ministeren og mig, og jeg saa saaledes paa det den Gang, at naar Ministeren og jeg udkæmpede Striden med hinanden, blev det nok godt; derfor vilde jeg ikke gøre andre bekendt med disse Ting. Det er ogsaa Grunden til, at der er kommet saa lidt frem i Rigsdagen, for naar en eller anden Repræsentant vilde sige noget, manglede han egentlig alt Skyts; men det kommer jeg tilbage til.

Jeg nævnede i denne Forbindelse, at Mortensens Omtale af det danske Sprog, (som staar refereret i Rigsdagstidenden for 1915—16), var ganske forkert; Programmet var langt mere vidtgaaende. Ministeren svarede, at det var ikke rigtigt, for han havde talt med Mortensen derom. Jeg behøver nu ikke at sige andet end: Se det Forslag, som er kommet ned i Aar, og sammenlign det med Mortensens Udtalelser i Samlingen 1915—16, saa vil man se Forskellen, saa vil man se, om det er de samme Anskuelser, der er udtrykt deri.

Jeg omtalte endvidere for Ministeren hans Ejendomsforhold til „Tingakrossur". Han fragik nemlig hernede, at han ejede „Tingakrossur". Det kan ogsaa godt være, at han ikke *ejede* Bladet, og derved fik han let Spil overfor sine Modstandere, idet han kunde sige: Jeg ejer det ikke, jeg har kun to Aktier. Jeg kan imidlertid ikke forstaa den Argumentation; for mig staar det nemlig saaledes, at den mægtige ved et Blad er ikke den, der ejer det, men den, der forsyner det med Penge for at faa det til at gaa. Det er ham, der i Virkeligheden ejer det, selvom en eller anden fattig Stymper „ejer" Bladet, og havde man spurgt Mortensen om dette, er jeg ikke sikker paa, at hans Svar var blevet, som det blev. Der var nemlig omtrent paa samme Tid en Sag i Amtet, og i den skrev Mortensen: „Ved det mig tilhørende Trykkeri". Det synes ikke at kunne misforstaas, og dog, nede i Rigsdagen siger han, at han ikke har noget at gøre dermed. Men her bruger han selv dette Udtryk: „det mig tilhørende Trykkeri" — jeg kan ikke huske, om det var før eller efter Rigsdagsforhandlingen, men det var omtrent i samme Periode. Jeg oplyste endvidere Ministeren om, hvad enten det nu var i 1916 eller 1917, at Faderen var Kautionist for de 7, der formelt ejede „Tingakrossur", blandt disse den engelske Missionær Brend, som netop var inde i det samme Kleresi. Men naar hans Fader er Kautionist for dem, synes jeg ikke, man skulde strides om, hvorvidt Folketingsmanden „ejede" Bladet eller ikke. For mig er dette en Biting; den, der i mine Øjne har Hovedindflydelsen paa et Blad, er den, der understøtter Bladet; det er selvfølgelig ham, der kan sætte sin Vilje igennem, og for Resten, selvom man vil hævde det andet, saa siger Mortensen selv: „ved det mig tilhørende Trykkeri", saa han gaar altsaa selv ud fra det.

Jeg skal endvidere nævne hans Omtale af Difterien om Bord i Inspektionsskibet. Det er kun en lille Ubetydelighed, men jeg nævner den for at vise Tendensen. Inspektionsskibene gjorde, som jeg har sagt, megen Gavn, og navnlig har de under Krigen gjort overordentlig meget godt deroppe, idet de har staaet os til Tjeneste med alt muligt. Det kunde ikke gaa! Det var imidlertid vanskeligt paa Færøerne ligefrem at sige noget om dem, men man kom dog med de Antydninger, jeg før omtalte — de kunde saa bruges senere hen i Tiden, om ikke lige straks — Antydninger om, at skibbrudne havde de ikke gjort nok for at frelse. Men nu lykkedes det ogsaa Mortensen glimrende at faa det ført frem i den danske Rigsdag, hvor Justitsministeren og Forsvarsministeren rimeligvis var til Stede, og naar man kan sige det dér, er enhver Tvivl om Sandheden jo udelukket. Mortensen udtaler: Jeg tror, det var Difteritis, der var udbrudt om Bord, og Officererne gik i Land, skønt der var en Officer, der havde Difteritis. Mortensen er inde paa at tale om, hvorvidt Inspektionsskibene deroppe er, som de skulde være, og saa antyder han: Tænk Dem, der var Difteritis om Bord, men hvem maatte gaa i Land? Det maatte ikke de menige, ikke Matroserne; disse ulykkelige, lavt stillede Mennesker maatte ikke gaa i Land; nej, Officererne maatte gaa i Land, og det uagtet det var en Officer, som havde Difteritis. Hans Ord lyder saaledes: „Jeg tror, det var Difteritis .... men Officererne gik i Land, skønt det var en Officer, der havde Difteritis". Forholdet var imidlertid følgende: For det første var det ikke Difteritis, men Skarlagensfeber, og det er dog noget mildere, for det andet var det ikke en Officer, der var nemlig ingen af Officererne syge, for det tredie var det ikke om Bord, der var nogen syge; dér var de nemlig alle raske. Nej, det var i Land, der var Skarlagensfeber, og derfor sagde Chefen ganske naturligt til Folkene om Bord: „Jeg tør ikke lade jer gaa i Land, da Fysikus har erklæret, at der i en Mængde af Husene er Skarlagensfeber; men hvis nogen af jer skal til et bestemt Hus og kan skaffe Erklæring om,

at der ikke er noget i Vejen dér, kan I selvfølgelig faa Lov til at gaa derhen. Efter dette kom Chefen til Amtmanden; thi der var ikke Skarlagensfeber i Amtmandsboligen. Saaledes var altsaa den Historie; jeg synes, det er noget helt andet end den Fremstilling, Mortensen har givet i den danske Rigsdag, hvor Justitsministeren og Forsvarsministeren var til Stede, uden at de dog, saa vidt jeg ved, lod Forholdet undersøge, i alt Fald blev Folketingsmandens Udtalelser ikke korrigeret.

De Herrer kan sige: Naa, ja, men der var ingen hernede, som troede paa det. Ja, men de Herrer har misforstaaet det, hvis De mener, det var hernede, det alene skulde benyttes; nej, absolut ikke. Det var Meningen at benytte det deroppe, for dér var man ikke saa kendt med Forholdet, navnlig senere hen i Tiden.

Jeg gjorde endvidere Ministeren bekendt med, hvad det vilde sige, naar Mortensen talte om den skandaløse Maade, hvorpaa Amtmanden optraadte i Lagtinget. Han spyttede paa Medlemmerne. Det var nu sagt paa en saadan Maade, at det kunde forstaas, som om det var den første Amtmand eller en af de tidligere Amtmænd, og paa den Maade skulde det selvfølgelig forstaas, men ved en hurtig Gennemlæsning faar man det nævnte Indtryk, idet han nemlig siger, at det er Forhold, som kan forekomme endnu. Selv om Forholdene for Øjeblikket ikke er slet saa gale, at han ligefrem spytter paa Folk, er de dog forfærdelige. De kan tænke Dem, mine Herrer, antyder Mortensen, de er saa forfærdelige, at Effersøe og Samuelsen, som De dog ved er hans svorne Tilhængere, har taget offentlig Afstand fra ham.

Jeg har tidligere omtalt, hvorledes Samuelsen og Effersøe „protesterede", og skal derfor ikke omtale det her igen.

Jeg fremstillede for Ministeren, at Mortensens Udtalelser om Embedsmandsaaget og Enkepenge og mange andre Tilfælde var forkerte. Ministeren mente, at Mortensen var en flink ung Mand, der maaske endnu var lidt uforsigtig. Jeg havde med andre Ord det Indtryk, at Mortensen paa det Tidspunkt — jeg pointerer meget stærkt: paa det Tidspunkt — var godt anskrevet hos Ministeren.

Dette var Indholdet af min Samtale med Ministeren om Mortensen, og Resultatet var altsaa, at Mortensen vilde blive behandlet af mig som enhver anden, men ikke anderledes, idet jeg ikke kunde vise ham særlig Hensyntagen, naar han kom med Usandheder i Rigsdagen. —

Vi talte ogsaa om Patursson, idet Ministeren ogsaa havde nævnt ham. Jeg udtalte, at hans Danskfjendtlighed var saa stor, at selv Meningsfæller havde taget Afstand fra ham. Jeg gjorde ham opmærksom paa det, som jeg her i min Udvikling om de politiske Forhold har fremhævet, og derfor kun kortelig skal berøre: Hans Forhold til en Sanatorielægebesættelse og hans Forhold til den Præst, der vilde have en Styrmandsskole, og endvidere gjorde jeg opmærksom paa, at selv hernede i Færøsk Forening kunde han ikke lade være med at udtale sig paa nedsættende Maade om os Danske. Jeg gjorde Rede for, hvilke Midler man deroppe brugte for stadig væk at holde Bevægelsen i Aande, nemlig at sige, at Danmark ikke formaaede noget, han henviste stadig til 1807 og 1814, da Færøerne var meget daarlig stillede, og hvor man agiterer med, at Danmark manglede Villie og Evne til at hjælpe Færøerne. De Herrer vil se det, naar vi kommer til Adressesagen. For at gøre Folk rigtig bange, antydes det stadig væk: Husk paa 1807, da vi heroppe sultede og maatte spise Tang. Patursson ved, hvilken Indflydelse saadanne Udtalelser har.

Jeg omtalte ogsaa en Affære, vi har haft deroppe, som Hr. Patursson og jeg begge husker, thi den satte Sindene i Lagtinget i stærk Bevægelse — det var Spørgsmaalet om Dansk i Kirkebø, den Bygd, hvor Patursson bor. Der var udarbejdet en Skoleplan for Kirkebo. Patursson havde været uforsigtig nok til at laane denne og sendte den tilbage igen, men den Omstændighed, at Hr. Patursson havde laant Skoleplanen, havde han glemt i Lagtinget. Det oplystes, at en Dag, da Patursson kom ind i Skolen og opdagede, at vedkommende Lærer underviste paa Dansk, erklærede han: Jeg vil ikke have Skolen her i mit Hjem, naar De underviser paa Dansk, og han lukkede saa Skolen for Børnene. De Herrer ved, at man *skal* undervise paa Dansk, men Patursson lukkede alligevel Skolen, netop fordi man underviste, som man skulde. Man vil maaske sige: Ja, men saa skete det vel i alt for stor Udstrækning, at man underviste i Dansk. Jeg vil i saa Henseende gøre opmærksom paa, at saa vidt jeg husker, var den Lærer, hos hvem det skete, en Lærer, som netop paa det Tidspunkt offentlig havde udtalt til Lærerne: I skal ikke bryde eder om Loven, I skal ikke undervise paa Dansk. Det var, saavidt jeg husker — men det vil Hr. Patursson kunne oplyse — Hr. Zachariasen, en Lærer, som senere af Skoledirektionen og Ministeriet

blev afskediget, fordi han ikke overholdt Anordningen. Skoledirektionen, hvoraf jeg var Medlem, gjorde det eneste, som jeg synes, man kunde gøre i dette Tilfælde, idet vi sagde: All right, vi har ingen Skolestue i Kirkebø, vi ophæver derfor Skolen i Kirkebø, og Børnene maa gaa til en nærliggende Bygd. Dermed var Sagen ordnet. Den blev draget frem i Lagtinget, og jeg refererede Sammenhængen. Jeg brugte da det Udtryk: Og saa smider Hr. Patursson Børnene ud af Skolen. Det er jo det Udtryk, man bruger om et saadant Tilfælde. Man skulde nu vente, at Patursson vilde have kastet sig over det reelle i Sagen, nemlig at vi havde ophævet Skolen i Kirkebø. Det gjorde han imidlertid ikke, han kastede sig kun over det forfærdelige, at Amtmanden brugte Udtrykket: „smide ud", det var ganske uhørt. Det reelle i Sagen vilde Patursson ikke ind paa, dèr kunde han ikke faa Medhold. Det tydede ikke paa stor Venlighed imod Dansk, at han lukkede Skolen, skønt jeg føler mig overbevist om, at der ikke blev undervist mere end højst nødvendigt paa Dansk.

Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at selv om der forelaa andre Omstændigheder, kunde jeg dog ikke se bort fra, at Paturssons rasende Vrede imod mig stammede fra 1913 og faldt mærkelig sammen med det Tidspunkt, da han kom op paa Amtet og spurgte mig, om jeg havde noget imod at fortælle ham mit Standpunkt i Kirkebøsagen. Jeg sagde ham aabent, at det var saadant og saadant. Jeg antager ogsaa, at der var mange andre Grunde til Paturssons Vrede; som det altid gaar: en Beslutning bliver ikke fattet af een Grund, men af flere, og det gjorde sig ogsaa gældende her. Jeg sagde til Ministeren, at jeg ikke kunde behandle Patursson anderledes end enhver anden, og jeg fremhævede, at det gjaldt ikke om at være eftergivende overfor enkelte, men om at være konsekvent, ellers var man inde paa et Skraaplan. Jeg udtalte fremdeles, at Patursson søgte at mistænkeliggøre al dansk Administration og Forholdet til Danmark derved, at han f. Eks. skrev, at Danmark kunde ikke ved Fredsslutningen repræsentere Færøerne, og Færøerne kunde ikke nøjes med den Repræsentation, ligegyldigt om Danmark var med i Krigen eller ikke. Jeg henviste Ministeren til at læse et Par Artikler om Fredsslutningen, som Patursson skrev i December 1914. Ministeren svarede: Jeg har læst dem, Manden maa jo være gal. Jeg skal tillade mig at oplæse disse Artikler i Oversættelse, de var ikke beregnede paa at bruges hernede. Som alle Paturssons Artikler er de glimrende, de har enkelte Ord, der er tilstrækkelig illustrerende, 1814 er et glimrende Ord paa Færøerne, 1801 og 1807 mindede om, at vi paa det Tidspunkt havde en fejg Amtmand, mindede om, at vi sultede, mindede om de frygteligste Tider i Oernes Historie. Der staar ingen Steder, at det er Meningen at minde derom, der staar kun 1814, det er tilstrækkeligt til at faa Beboerne til at huske paa den Tid, om hvilken det gennem mange Aar er sagt, at Danmark lod Færøerne i Stikken.

Jeg skal læse den Artikel op, Patursson skrev under 2. December 1914: „Hvilken Ret der skal gælde, naar en Gang Freden bliver efter denne Ufred, det ved ingen. Thi lige saa vanskelig nogen endnu for Alvor forstaar at se, hvad Enden bliver paa denne Strid, lige saa vanskelig forstaar nogen at finde Rede paa, hvilket Resultat den endelige Fredsslutning faar: hvilke Lande eller Landsdele der bliver lagt sammen, eller hvilke der bliver sønderdelt. — Eet vil dog de fleste have lidt Forhaabning om, og det er, at Fredsslutningen vil blive saaledes, at det ikke er een Magthaver, som da vil komme til at raade alene for Delingen. Alle har en Forhaabning om, at *flere* Mænd skal forhandle om Fredsreglerne, og de Mænd findes ogsaa, som stoler paa, at endogsaa de mindste Nationer kommer til at have Talsmænd ved den afgørende Fredsforhandling.... Kommer Danmark til at være med, naar der en Gang bliver forhandlet om Fred, saa vil den Forhandling sikkert ikke alene tage Sigte paa de Dele af Danariget, som ligger ved Øresund og Nordsøen, men ogsaa de yderste Dele, og derimellem Færøerne, vil da komme med. Spørgsmaalet, som saa kommer frem, og som allerede nu bør overvejes af Færinger, er da dette: Skal Færinger, saaledes som i 1814, da Freden blev sluttet i Kiel, sidde hjemme og lade, som om der intet er i Vejen med Hensyn til, hvor godt eller hvor daarligt et Udfald Delingen faar for os, eller skal vi efter Evne prøve at gøre det, vi er i Stand til, saaledes at Fredsreglerne med Hensyn til os kommer til at blive, som vi vil. — De fleste Færinger er vel enige om, at naar det kommer til Freden, gavner det os ikke at sidde hjemme, saaledes som det hændte i 1814. Færinger maa til den Tid, om Forholdene bliver dertil, prøve paa af al Kraft selv at slippe frem for at give deres Mening tilkende som det særlige Folk, de er, naar der

skal leges Tavl om deres Skæbne. — Men hvem skal være vort Sendebud? Under almindelige Tilstande ved vi, at det er den danske Udenrigsminister, som varetager alle færøske Forhold overfor Udlandet. Men duer denne almindelige Regel i ualmindelige Tider? Tager vi det Eksempel, at Danmark ved Fredsforhandlingerne kommer til at staa saa godt, at det paa Fredstinget faar Tilbud om at eje hele Sønderjylland mod at overlade Færøerne til et eller andet Rige, er da den danske Udenrigsminister den rette Talsmand for Færingerne paa Tinge? De fleste vil sande, at det kan han ikke blive, thi det er selvfølgeligt, at Danmark hellere vil eje Sønderjylland end Færøerne. — Gaar det derimod Danmark saa daarligt, at der kun kan ventes at blive lidt tilbage af det, naar Freden kommer, og at det i alle Tilfælde staar overfor Muligheden af at miste sine Bilande, er da den danske Udenrigsminister den rette Mand til at tale vor Sag, ifald saa er, at et eller andet Rige vil have os, eller der kunde stilles os Hjemmestyre i Udsigt? De fleste kan vel forstaa, at bliver Færøerne taget fra Danmark, kan den danske Minister ikke drage Omsorg for eller fatte Beslutning om Færøernes fremtidige Skæbne. — Men om saa er, at det hænder, som mange venter, at det staar, som det er i Danmarks Rige efter Krigen som før den, saaledes at det let lykkes den danske Regering for det første at holde Rigets gamle Grænse, saa er der dog faa, som tvivler om, at mangen en anden Grænse i Europa bliver flyttet, en hid, en anden did. Og saaledes som Grænseskellene i Nordeuropa bliver flyttet, saaledes vil den Flytning ogsaa hurtig øvet sin Indvirkning paa vort Land i Fremtiden, selv om Danmarks Rige staar i sin hele Skikkelse".

Det var første Kapitel. Det andet er ganske kort, det lyder: „Det siger sig selv, at der ikke for vor lille Nation kan være Udsigt til at møde ved Delingen paa samme Maade som de store Nationer eller de mindre Nationer overhovedet. Men skønt vi ikke naar saa langt frem, saa er det dog ikke rent ud i det blaa at vente, at hvis Færinger frembærer Ønsker om deres fremtidige inden- og udenørs Forhold, at de saa bliver ænset. Derimod ved vi aldeles forvist, at „Tavshed kommer ikke paa Tinge"; og tier vi, saa er vi sikre paa at faa et nyt 1814 igen over os . . . .

Af den Aarsag maa Lagtinget, om en saadan Tilstand opstaar efter Krigen, at der ogsaa bliver leget Tavl om Færøerne, hvor de skal hen eller være, til den Tid eje Magt til at udnævne Mand eller Mænd til at tale paa Færø-Folkets Vegne". —

De Herrer vil se, at denne Artikel er lidt anderledes end ellers. Ellers plejer Angrebene at gælde Amtmanden, det danske Ministerium er godt nok — saadan maa Parolen lyde indtil videre, som jeg før sagde. Her vil de Herrer imidlertid se, at det er den danske Udenrigsminister, som hverken har Evne eller Berettigelse til at repræsentere Færøerne, og man vil særlig lægge Mærke til, at der ofte henvises til 1814. Derved mindes der — det er selvfølgelig Meningen — paa en fin Maade om det Tidspunkt, der for Færæerne staar som den frygteligste Tid i Øernes Historie, den Tid, da Beboerne, hvis man kan tro Sagnet, maatte spise Tang, og da Danmark lod Færingerne i Stikken. Dette Argument — hvornaar man har begyndt at bruge det, tør jeg selvfølgelig ikke sige — er benyttet lige op til Nutiden, og Meningen var den samme med den saakaldte Adressesag: at fremmane, om ikke et nyt 1814, saa et 1917, der ogsaa kunde gaa over i Historien som et Tidspunkt, da Danmark ikke kunde repræsentere Færøerne.

Jeg gjorde altsaa Ministeren bekendt med denne Artikel, og Ministeren var enig med mig — som han udtrykte det: Manden maa jo være gal. Jeg har nu en anden Anskuelse. Jeg mener, at Patursson netop er en klog General, der ikke saa meget lægger Vægt paa det øjeblikkelige — maaske ogsaa paa det — men nok saa meget ser ud i Fremtiden. Og det er ikke nogen daarlig Idé at forberede Jordbunden for Fremtiden.

Jeg fremhævede paa ny, hvorledes min Stilling var overfor Patursson. Jeg sagde, at jeg i Begyndelsen havde syntes overordentlig godt om ham, da han forekom mig at være en aaben og ligefrem Natur, men at jeg nu maatte være paa min Post, fordi jeg kendte ham, og navnlig fordi Ministeren stillede sig, som jeg før har sagt, idet Ministeren f. Eks. telegraferede til Patursson om at være behjælpelig ved Landstingsvalget. Hvad et saadant Telegram paa det Tidspunkt var værd for Patursson, maa de Herrer kunne forstaa: at Patursson, hvis Politik var saadan, at intet fornuftigt Menneske kunde gaa med til den, pludselig kunde møde frem med et Telegram fra den danske Konseilspræsident om Assistance og Støtte, det var selvfølgelig en kraftig Hjælp. Derfor var det ogsaa, at jeg i 1916 bebrejdede Ministeren, at han havde sendt det Telegram.

Desværre gjorde jeg ikke det samme i 1914, da jeg var hernede, for jeg forstod ikke, hvad Ministeren mente med: Saa maa jeg se at hjælpe mig paa anden Maade. Havde jeg vidst, at han vilde sætte sig i Forbindelse med Patursson, vilde jeg have gjort, hvad jeg kunde for at hindre det. Om det var lykkedes mig, ved jeg ikke, men jeg vilde allerede paa det Tidspunkt have gjort Ministeren bekendt med denne Agitationsmaade.

Ministeren var nu efterhaanden blevet meget vred, og han udbrød: Er der mere, som Amtmanden paa Færøerne mener at have at klage over Konseilspræsidenten? Ja, svarede jeg, min Hovedklage er jeg endnu ikke kommet med. Forholdene paa Færøerne skal jeg nok klare trods alle Angreb deroppe, men jeg kan ikke klare mig, naar Ministeren hjælper med hernede ved at bevidne Angrebenes Berettigelse og godkende Sigtelsernes Rigtighed derved, at De forholder Dem passiv overfor saadanne Angreb. Folk i Almindelighed maa saa selvfølgelig tro, at De sidder inde med Oplysninger om Amtmanden, som viser, at Sigtelserne er rigtige, selv om de er noget forbavsede derover oppe paa Færøerne, da de aldrig har lagt Mærke til noget i den Retning. Men Deres Passivitet benyttes paa denne Maade. Ministeren havde nemlig — det vil fremgaa af det følgende — flere Gange ikke hørt de forskellige Ting, og paa Færøerne var Hovednummeret netop dette: Ministeren har hørt det og har ikke taget til Genmæle. Jeg gjorde derfor Ministeren bekendt med, at min Hovedklage var: hans Passivitet. Jeg henledte endvidere Ministerens Opmærksomhed paa, at eventuelle Klager over mig vilde være saaledes affattede, at de kunde bruges under alle Omstændigheder: Omstødes Amtets Afgørelse i politiske Sager, er Spørgsmaalet om, hvorledes Sagerne skal bruges, klart, nemlig til at vise Folketingsmandens store Indflydelse — fordi han kender Justitsministeren — og et nyt Eksempel paa Embedsmandsmisbrug paa Færøerne. Formaalet maa derfor — saaledes lyder det — være for os heroppe paa Færøerne: Kun vore egne som Embedsmænd, ingen fremmede Embedsmænd, for de forstaar os ikke. Saaledes var det, naar Ministeriet gik imod Amtet. Sluttede Ministeriet sig derimod til Amtets Afgørelse, bruger man kun selve de indsendte Klager for at vise, hvilket Embedsmandsvælde man lever under, og Ministeriets Afgørelse bliver enten slet ikke bekendt, eller hvis den lang Tid efter bliver bekendt, saa er det med den Motivering, at det endnu ikke er lykkedes at overvinde „dansk Embedsmandsstyre“ paa Færøerne. At Andragenderne indeholder faktiske Urigtigheder, berøres nemlig aldeles ikke, eller ogsaa bruges det som et Argument for Rigtigheden af disse faktiske Urigtigheder, at Andragendet er indsendt til Ministeriet, hvad man selvfølgelig ikke turde gøre, hvis det ikke var sandt.

Det er derfor nødvendigt, at Justitsministeren meget nøje undersøger alle Klager, baade naar Mortensen fremsætter dem i Rigsdagen og naar de indsendes anonyme, og at Ministeriet kun tager rent saglige Hensyn, og hvis Klagerne indeholder faktiske Urigtigheder, saa lader Andragerne det vide. Dette var altsaa Hovedpunktet i min Samtale med Ministeren i 1916: at hans Passivitet var forkert. Og vi brugte saadanne Ord, at der ikke kunde være Tvivl om, at Ministeren og jeg ikke misforstod hinanden.

Jeg kom saa ind paa de to Spørgsmaal — og dèr vil jeg bede de Herrer om at passe paa —, hvad det efter Paturssons og „Tingakrossur“s Sprogbrug vil sige, at en Embedsmand „blander sig i Politik“, og hvad det vil sige, at en Embedsmand „ikke blander sig i Politik“. Med Hensyn til det første gjorde jeg Ministeren opmærksom paa — baade den Gang og mange Gange senere —, at enhver Embedsmand, selv om han ikke blander sig i Politik, naar han ikke vil hylde Paturssons og Meningsfællers Parole, men har en Mening i modsat Retning og tør udtale den, uvægerlig vil blive sigtet for at drive Politik. Dette er nemlig nødvendigt for de Herrers Taktik, da Ministeriet ellers kunde risikere at faa paalidelige Oplysninger fra disse upolitiske Personer, og det maa de Herrer undgaa, da fuld Oplysning om deres Politik ikke vilde være heldig her i Danmark. Enhver, der ikke er for dem, er derfor imod dem — det har jeg gentagende gjort Ministeren opmærksom paa — og maa mistænkeliggøres og uskadeliggøres ved at stemples som politisk; derved undgaas det, at Ministeriet faar Tillid til vedkommende. Jeg anførte Eksempler paa Folk, som er blevet stemplet for at blande sig i Politik, skønt de netop har villet holde sig udenfor, og som først blev stemplet derfor i det Øjeblik, de erklærede, at de vilde holde sig udenfor, netop fordi man saa kunde mærke, at

de ikke var *for* Hr. Patursson — vel, saa maa de netop gøres til at være imod mig, Patursson, thi de maa mistænkeliggøres dernede. Jeg omtalte det saakaldte „Vennebrev", som jeg tidligere har refereret, og hvor Forholdet var et lignende. Pastor Evensen vilde ikke makke ret overfor Patursson, følgelig maatte han, da han ikke var *for* de andre, være imod dem. Man kunde jo ellers hernede tro paa Sandheden af det, han sagde — thi det var jo ikke en af Amtmandens Tilhængere —, og hvis han virkelig sagde noget til Gavn for Amtmanden, saa maatte denne dog ikke være saa forfærdelig, som man gjorde ham til. Denne Mand maatte da øjeblikkelig gøres til Amtmandens svorne Tilhænger. Jeg gjorde opmærksom paa min egen Stilling, nemlig, at naar jeg forsvarede mig i Lagtinget mod Patursson og Mortensen, saa „blandede jeg mig i Politik", mit Forsvar mod de Herrers Angreb blev gjort til Politik. Man søgte at drage mig ind i Politik ved aabne Breve og Indbydelse til politiske Møder. Da det mislykkes, identificerer man mig med Sambandspartiet og kommer med Beskyldninger mod mig og Sambandspartiet i Lagtinget, og Sambandslagtingsmændene faar saa selvfølgelig de faktiske Forhold at vide af mig, f. Eks. med Hensyn til Udsættelsen af Lagtingsvalgene, hvor man beskyldte Provst Petersen og mig for at have bevirket Udsættelsen. Da jeg blev spurgt, om det var rigtigt, svarede jeg, som jeg vilde svare alle andre: Jeg kender intet dertil. „Jeg blandede mig i Politik" ved at give den Oplysning, siges der saa. Da jeg mærkede Tendensen, søgte jeg gentagne Gange at afbøde Virkningen i Lagtinget ved at sige: Enhver Lagtingsmand kan faa de nødvendige Oplysninger. Patursson forstod min Hensigt, men søgte selvfølgelig sjældent Oplysninger, og søgte han dem undertiden, saa fremstillede han dem med et mildt Udtryk i en forvrænget Form.

Jeg har Eksempler, hvis det skulde blive bestridt. Jeg kan allerede nu nævne et, men det er taget fra et senere Tidspunkt — vist fra den ekstraordinære Samling i 1917. Der var Tale om, at Justitsministeren havde telegraferet til Amtet, at vi skulde søge Hjælp hos Island. Saa siger jeg i Lagtinget, at der var ikke indløbet et saadant Telegram. Patursson kommer da op paa Amtskontoret, han kommer ind til mig og siger: Maa jeg ikke se det Telegram, som er kommet fra Justitsministeren, og som henviser til Forhandling med Island. Jeg svarer da: Der er intet saadant Telegram kommet. Jo, der er, siger han, Fuldmægtig Ege har sagt det til mig. Har Fuldmægtig Ege sagt det, siger jeg, det kan jeg ikke forstaa et Ord af. Jeg ringede paa Fuldmægtigen. Han kommer, og jeg siger til ham: Hr. Patursson siger, at De har sagt, at der er kommet et saadant Telegram, vil De ikke oplyse, hvorledes det forholder sig? Saa svarer Fuldmægtigen: Et Telegram fra Ministeriet kender jeg ikke noget til, hvad er det, De sigter til, Hr. Patursson, det har jeg aldrig sagt noget om. Saa talte de Herrer noget om Tingen, og de blev hurtig enige om, at Fuldmægtigen ikke havde sagt det. Men denne Samtale blev refereret ude blandt Publikum og i Lagtinget, og der blev Historien selvfølgelig til, at der var i den Grad Uorden paa Amtet, at naar man spurgte Amtmanden, saa kendte han ikke noget til Sagen, og saa kaldte han paa Fuldmægtigen, som heller ikke kendte noget til den. Hvorledes Forholdet virkelig var, kom Patursson derimod ikke frem med. Da vi havde diskuteret Spørgsmaalet i Lagtinget og jeg oplyste Sammenhængen, var der ingen, som var i Tvivl om, hvis Fremstilling der var den rigtige.

Jeg gjorde Ministeren bekendt med baade denne Gang og senere, at hans Forhold til Embedsmandsnedrakningen var ganske uforsvarlig. Selv om det maaske kunde gaa hernede — det maatte han selvfølgelig selv vide — var det uforsvarligt at lade det passere paa Færøerne. Her er nemlig Embedsmændene ikke Amtmand den og den, Sorenskriver den og den, Landfoged den og den, her er det den *danske* Amtmand, den *danske* Landfoged o. s. v., gør de Fejl, saa er det Danmark, der gør Fejl. Ministeren havde flere Gange overfor mig rost Herredsfoged Helms, fordi han ikke blandede sig i Politik. Jeg sagde dertil, at jeg var ikke enig med ham om Helms' Embedsvirksomhed og var villig til at diskutere dette Spørgsmaal og Spørgsmaalet om, hvorvidt han blandede sig i Politik. Men eet vidste jeg, og det var, at selv Helms vilde være enig med mig om, at Embedsmændene indtog en ganske anden Stilling paa Færøerne end i Danmark. Det havde han flere Gange udviklet for mig. Det var derfor ganske forkasteligt og uværdigt for dansk Administration, at Ministeren ikke lod Klagerne undersøge, saa meget mere som de blev fremsat af selve Ministerens egen Tilhænger, og Folketingsmanden kunde dog ikke have noget imod, at de Klager,

som han fremsatte, blev undersøgt, tværtimod burde han være glad ved, at Ministeren tog Hensyn til hans Klager. Naar det ikke des mindre ikke skete, kunde det kun forstaas paa en af to Maader. Det kunde efter Folks Mening kun betyde, at Ministeren ikke turde, da der maatte være noget muggent ved Embedsmændene deroppe, men efter min Mening — sagde jeg til Ministeren — kunde det kun betyde, at Ministeren ikke turde, da han var bange for derved at ødelægge sin Partifælle, og hans Standpunkt forekom mig saa meget mærkeligere, som Mortensen maatte regne med, at Ministeren vidste Besked, og derfor risikerede altfor meget, hvis Ministeren tog til Orde, man maatte næsten gaa ud fra, at Mortensen vidste, at Ministeren ikke vilde tage mig i Forsvar.

Jeg gjorde ligeledes Ministeren bekendt med, hvad det vil sige, at Embedsmændene efter „Tingakrossur"s Sprogbrug „ikke blandede sig i Politik". Det betød i alt Fald i mange Tilfælde efter „Tingakrossur"s og Meningsfællers Sprogbrug, at vedkommende Embedsmand makkede ret eller i alt Fald viste dem Smaa-Tjenester udover det, som fulgte af almindelige Regler eller Praksis, altsaa begunstigede dem, selv i det mindre. Naar der bliver sagt i „Tingakrossur" om en Embedsmand, at han „ikke blander sig i Politik", kan de Herrer være vis paa, hvad Meningen er i mange Tilfælde.

Jeg sagde til Ministeren, at mine Vanskeligheder paa Færøerne var meget smaa, da det Parti, som i Virkeligheden var imod mig, ikke var Selvstyrepartiet som saadant, men den Fløj, Patursson repræsenterede. Naar jeg derfor optraadte saa kraftigt overfor Ministeren, var det for at forhindre, at denne Fløj skulde vinde Udbredelse ved Hjælp af den danske Ministerchef derved, at han blev ført bag Lyset, og det troede jeg var Tilfældet med Ministeren. Min Hovedklage var, gentog jeg atter og atter, hans Passivitet i Rigsdagen overfor Angrebene mod mig, thi de vilde, som jeg mange Gange havde sagt, blive udnyttet paa følgende Maade af Hr Patursson og hans Tilhængere: Naar *det* kan siges, medens Ministeren hører derpaa, maa det være sandt, og Folk maa tænke: Det er mærkeligt, vi har aldrig vidst det, men noget maa der være derom, naar det kan bruges overfor Ministeren. Jeg sagde derfor til Ministeren, at han maatte tage mig i Forsvar, men han svarede: Mener De virkelig, at jeg skulde forsvare Dem, naar jeg finder, at De handler fuldstændig forkert? Nej, det var i gamle Dage, at Embedsmænd altid blev taget i Forsvar af deres overordnede, men den Tid er heldigvis forbi. Jeg svarede: Ja, jeg mener oven i Købet, at det er Deres embedsmæssige Pligt at tage mig i Forsvar. De burde i Folketinget sige: Jeg skal lade Folketingsmandens Klager undersøge, og viser de sig at være rigtige, skal Amtmanden øjeblikkelig blive afskediget, men i modsat Fald maa jeg tillade mig her i Tinget at sige, at Folketingsmanden har vist sig at være uvederhæftig. Ministeren gav det Svar: Ja, jeg hørte det ikke, ved Finanslovens Behandling er Ministeren saa ofte fraværende. Jeg sagde: Ja, men ved Lagtingsvalglovens Behandling var De jo til Stede. Men da hørte jeg det ikke, svarede Ministeren. Jeg sagde da til Ministeren, at den Begrundelse kunde jeg bedre forstaa end den, at Ministeren ikke vilde, og jeg turde derfor haabe paa, at Ministeren vilde lade Mortensens Klager undersøge og eventuelt ogsaa Klagerne i Bladene, og jeg skal garantere Dem for, at hvis De gør det nogle faa Gange, vil Klagerne høre op. Ministeren lovede det, men tilføjede: Jeg vil ikke have, at De føler Dem som Danskhedens Repræsentant og Forkæmper paa Færøerne. Jeg svarede: Ja, men det gør jeg, og det hjælper ikke, at Ministeren sender mig mundtlig Bud om det modsatte, som det for nylig er sket gennem Landfogeden. Ministeren gentog: Jeg vil ikke have det, det siger jeg Dem. Jeg forstaar ikke, hvad Ministeren mener med, at De ikke vil have det; jeg har sagt, at jeg gør det paa den Maade, jeg har udviklet, og Ministeren maa altsaa handle derefter. Jeg klamrer mig ikke til Stillingen, uagtet jeg befinder mig overordentlig godt deroppe. Ministeren svarede: Det er sørgeligt at have den Slags Embedsmænd. Ja, sagde jeg, men det maa dog være en Trøst, at vedkommende siger det straks, saa at Ministeren kan handle derefter. Vi skiltes derpaa.

Straks da jeg var kommet udenfor, fortrød jeg, at jeg ikke havde bedt om skriftlige Instrukser, jeg kunde saa have givet skriftligt Svar; jeg gik nemlig ud fra, at Spørgsmaalet stod paa Afsked eller i alt Fald en alvorlig Irettesættelse for min Optræden paa Færøerne. Faa Dage efter saa jeg Ministeren, og han var da overordentlig elskværdig. Jeg maatte derfor se Tiden an og haabede, at han maaske havde indset, at der var noget i det, jeg havde sagt, thi gjorde han det, var alt

godt, da Forholdene paa Færøerne var endog meget lette at ordne, naar den yderliggaaende Fløj, repræsenteret af de Herrer Patursson og Mortensen, ikke kunde agitere med Ministerens Tilslutning og med, at de forskellige Sigtelser i Rigsdagen og i Pressen var sande, da Ministeren sad inde med Oplysninger derom, og med, at jeg ikke nød Ministeriets Tillid. Det var nemlig Hovedagitationen deroppe. Alt det andet maatte de gerne agitere med: at jeg optraadte saadan og saadan i Lagtinget, alt det gjorde ingenting, det var mig en ugentlig Tilfredsstillelse at læse Bladene, det tør jeg i Sandhed sige, thi Folk brød sig ikke om, hvad der blev skrevet, det var nu en Gang noget, som hørte sig til. Men de Sigtelser, der fremkom i Rigsdagen, var det umuligt for en Amtmand at staa for, thi Folk vil tænke: de maa være sande, ellers maatte Ministeren have taget Afstand fra dem; saadant kan man ikke staa for, det har ganske overordentlig Vægt, og jeg siger: med Rette og heldigvis, thi hvis det skulde komme dertil, at man oppe paa Øerne ikke troede paa Ministeriet, ser jeg meget sort paa Forholdene.

Formanden: Jeg skal her afbryde Afhøringen, der fortsættes i Morgen Kl. 10.

Mødet hævet Kl. 3.

Mødet 12. November 1918, Kl. 10.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter*. (Fortsættelse).

Overretsassessor **Rytter:** Jeg søgte i Gaar at udvikle og klargøre for den højtærede Kommission, hvorledes de politiske Forhold er paa Færøerne. Der er to omtrent lige store Partier, Sambandspartiet, som holder paa den nuværende statsretlige Ordning og i øvrigt paa saa nær Forbindelse med Danmark som muligt, men med kraftig Hensyntagen til de specielt færøske Forhold, og Selvstyrepartiet, som rummer Folk af meget forskellige Anskuelser, nemlig nogle faa Fanatikere og enkelte andre, som jeg vil kalde: Adskillelsesmænd, og den Gruppe, jeg kaldte Separatister, med Kongsbonde Patursson som Hovedmand, samt den tredie Gruppe, der ikke tilsigter at sprænge de statsretlige Rammer, men indenfor disse Rammer ønsker mere Selvstyre end Sambandspartiet med Hensyn til de indre Forhold og de finansielle Forhold. En Diskussion mellem denne Gruppe eller rettere hele Selvstyrepartiet, saa længe Partiet holder sig indenfor, hvad denne Gruppe ønsker, og Sambandspartiet er mulig og kan ske for aabne Døre, da der i denne Kamp intet er at skjule hverken deroppe eller hernede. Jeg udviklede, hvorledes den moderate Fløj af Selvstyrepartiet mere og mere fik Magten indenfor Selvstyrepartiet de første Aar, jeg var paa Færøerne, saa at Patursson i 1913 meget ofte stod alene og i 1915 kun havde 6 Meningsfæller, som det kneb ham med at holde sammen paa. Da det imidlertid i 1915 lykkedes Patursson ved en Overrumpling at faa Mortensen valgt, forandredes Forholdet efterhaanden saaledes, at Paturssons Fløj nu er den dominerende indenfor Selvstyrepartiet. Jeg søgte at paavise den Paturssonske Taktik; jeg udviklede, at Partiets Sigtelser mod mig fik Præg af at være sande, da Ministeren ikke tog til Genmæle. Jeg udtalte, at Ministeren efter en længere Diskussion i 1916 lovede at lade alle Klager, som Folketingsmand Mortensen fremsatte i Rigsdagen mod mig, undersøge.

Samtalen med Ministeren i Foraaret 1917.

Jeg gaar nu over til Samtalen mellem Ministeren og mig i Januar eller Februar 1917. Der var passeret forskellige Ting, siden jeg sidst havde talt med Ministeren, og det var dem, vi nu drøftede.

Der var først den saakaldte *Sysselmandssag*, som de Herrer, der den Gang sad i Landstinget, maaske vil erindre. I 1913 blev et Sysselmandsembede nedlagt paa Færøerne. Selv „Tingakrossur" var af den Formening, at det var rigtigt. Kunde det nu lykkes at faa dette Embede genoprettet, og Mortensen tog sig af Sagen, vilde det være et godt Nummer: dels vilde man tilfredsstille de utilfredse, dels vilde Nedlæggelsen af Embedet være et godt Eksempel paa Embedsmandsmisbrug, og Genoprettelsen af Embedet vilde være et godt Bevis paa Mortensens store Indflydelse, ikke blot hos Regeringen, men baade i Folketinget og i Landstinget. Jeg havde allerede talt med Ministeren derom i Maj 1916, men talte nu med ham igen og fremhævede i Overensstemmelse med min Skrivelse af 10. November 1916, at Folketingsmanden anvendte Sagen om Nedlæggelsen af bemeldte Sysselmandsembede imod mig som et Overgreb fra Amtets Side, som Udtryk for vilkaarlig Embedsmandsvælde, og han vilde derfor meget stærkt søge at faa Forholdet ændret og Embedet oprettet

igen. Jeg spurgte Ministeren, om han vilde sættes ind i, baade hvorfor Embedet i sin Tid blev nedlagt, og hvorfor det nu var baade saglig og politisk uforsvarligt at genoprette det. Ministeren svarede: Nej, det er unødvendigt, det vil nemlig ikke ske, man kan selvfølgelig ikke det ene Aar genoprette et Embede, man har nedlagt det foregaaende. Ministeren lovede mig, at saafremt Rigsdagen alligevel vilde have en Ændring med Hensyn til dette Embede trods hans Modstand, skulde jeg under alle Omstændigheder først faa Lejlighed til at sætte ham ind i, hvorledes Sagen forholdt sig. —

Endvidere talte vi om et Forhold vedrørende *Bladet „Tingakrossur"*. Ministeren syntes, at jeg skulde ændre min Stilling overfor Bladet, der var jo ingen Mening i, at jeg forfulgte det. Jeg svarede Ministeren: Det kan jeg ikke, man vilde, som jeg tidligere har sagt til Ministeren, opfatte det, som om nu ogsaa Amtmanden var blevet bange for Bladet, og jeg henviste Ministeren til, hvad jeg tidligere havde meddelt ham; for Resten forfølger jeg ikke Bladet, føjede jeg til, jeg lader, som om det ikke eksisterer, jeg tager aldrig til Genmæle mod det. Ja, svarede Ministeren, men De har dog anlagt Injuriesag mod det. Det var nødvendigt, svarede jeg, af Hensyn til, at Konsulen ikke overfor den engelske Regering skulde kunne sige, at ogsaa den færøske Presse ansaa mig for skyldig i Klausulbrud. Ministeren udtalte da saadan noget som: De kunde jo lade, som om De ikke forstod det, man skal være overlegen. Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at Folk paa Færøerne havde anset mig for overlegen, idet jeg gennem mange Aar ikke havde taget til Genmæle mod Bladet trods alt, hvad det sagde om mig, og desværre — føjede jeg til —, selv om jeg ikke forstod det, forstod Beboerne og den britiske Konsul Artiklen, og jeg mente derfor, at jeg havde været nødt til at anlægge Injuriesagen, altsaa af Hensyn til, at Konsulen ikke overfor England skulde kunne give det Udseende af, at hans Paastand om, at jeg havde gjort mig skyldig i Klausulbrud, var rigtig, da ogsaa Pressen sagde det samme. —

I denne Forbindelse kom vi til at tale om de Principper, vi oppe paa Færøerne fulgte med Hensyn til *Vareforsyningen* og i det hele taget om Krigen. Jeg udviklede ganske kort for Ministeren de Principper, vi fulgte, for at Ministeren kunde være inde i det, hvis der blev Diskussion derom i Rigsdagen. Jeg udviklede for Ministeren, at vi havde ingen virkelige Maksimalpriser deroppe, men naar Varerne blev for dyre, konkurrerede det offentlige. Med andre Ord: Købmændene kunde handle frit og indføre alle de Varer, de vilde, men blev en Vareart for dyr, sagde det offentlige: Den Vare er for dyr, vi optræder som Konkurrent paa dette Omraade og indfører ogsaa Varer, og hvis Købmændene købte Varer hos Amtskommunen, skulde de sælges til en vis Pris — altsaa for de Varer, som var købte dèr, gjaldt der, kan man kort sige, en Slags Maksimalpris, men det var ikke en virkelig Maksimalpris. Senere, da Skibsfarten blev vanskelig, blev Købmændene nødt til at købe hos Amtskommunen, og derved blev de Priser, vi foreskrev, faktisk de bestemmende. Det blev de ogsaa derved, at Købmændene faktisk ikke kunde tage højere Priser end vi. Man forsøgte det ganske vist et enkelt Sted. I en enkelt Bygd erklærede Købmændene: Vi vil ikke købe bos Amtskommunen, thi saa tjener vi intet, da vi skal sælge med bestemt Avance, men købte de hernede, kunde de tage, hvilke Priser de vilde. Vi svarede hertil: Det er fuldstændig i sin Orden, men vi ser os saa desværre nødt til at oprette en Filial i denne Bygd. Da Købmændene saa det, købte de fremtidig hos Amtskommunen. Jeg udviklede endvidere, at vort Princip overfor England var det: Absolut ikke at bøje af for Englands Krav overfor Færøerne, medmindre der forelaa absolut Nødvendighed derfor, og jeg tilføjede, at Konsulen var meget utilfreds dermed og ofte udtalte: Min Kollega paa Island faar altid gennemført, hvad min Regering ønsker, men det gør jeg ikke paa Grund af Deres Modstand. Jeg sagde til Konsulen gentagne Gange: Det er umuligt, jeg vil netop gaa med til alt, naar England *forlanger* det, men jeg vil *tvinges* dertil, jeg vil ikke frivilligt gaa med til mere end nødvendigt. Det er det Standpunkt, vi har staaet paa gennem Tiderne, og man anser det ogsaa nu for fornuftigt oppe paa Færøerne. Vi har altsaa ikke paa Færøerne som Færøerne været forpligtede overfor England, de enkelte Købmænd har været forpligtede, men ikke Færøerne som saadanne. Dette benyttede Patursson i partipolitiske Øjemed sammen med Udspredningen af Paastanden om, at jeg ikke nød Ministeriets Tillid. Ministeren udtalte, at det var umuligt, han havde aldrig sagt, at han ikke havde Tillid til mig. —

Derpaa kom vi paa ny ind paa den af Kongsbonde Patursson og Meningsfæl-

ler benyttede *Taktik*. Jeg raadede paa ny til at lade alle Klager undersøge og gjorde opmærksom paa, at „Tingakrossur" selv havde udtalt, at Zahles Tiltræden havde hjulpet, og han kunde dog ikke være interesseret i Tilslutning fra et danskfjendtligt Blad. Ministeren fremhævede, at jeg kunde faa alt til at gaa roligt, hvis jeg vilde, og udtalte, at han gjorde mig ansvarlig, hvis det ikke skete. Jeg svarede Ministeren, at det kunde han dog virkelig ikke gøre, naar jeg bestemt fralagde mig alt Ansvar, saafremt Ministeren vilde fortsætte paa den efter min Mening forkastelige og uværdige Maade, at han intet vilde undersøge, naar jeg blev angrebet, og han vidste og var enig med mig i, at jeg ikke vilde forsvare mig ved at klargøre Forholdene i Aviserne. Ministeren svarede, at han vilde ogsaa støtte mig; naar der var noget, skulde jeg skrive privat til ham, men jeg svarede: Nej, det kan jeg ikke, jeg kan til Nød svare privat, men jeg vil ikke give Anledning til, at man faar det Indtryk, at jeg ved Siden af de officielle Indberetninger skriver private Breve til Ministeren om Sagerne. Men Ministeren ved jo ogsaa, naar jeg angribes i Rigsdagen; Angrebene paa Færøerne gør intet, naar de ikke kan underbygges med Ministerens Tilslutning i Rigsdagen og med, at Ministeren sidder inde med hemmelige Oplysninger mod mig.—

Vi talte endvidere om den saakaldte *Kirkebøsag*, hvori Patursson er meget stærkt interesseret. Jeg gjorde Ministeren bekendt med, hvorledes man maatte se paa, at der ikke blev truffet nogen Afgørelse. De, som vidste, at Sagen beroede i Ministeriet, maatte mene, at Ministeren vilde udskyde Sagen, da de to interesserede Personer, nemlig de Herrer Patursson og Müller, stod Ministeren nær paa forskellig Maade og i denne Sag stod overfor hinanden, og det var uheldigt. Jeg gjorde ham bekendt med, at Ministeriets forskellige Skrivelser i Sagen var saa umulige, at det for mig kun kunde se ud, som om Ministeren vilde udskyde Sagen. Ministeren bad mig om at blive sat ind i den. Jeg gjorde det meget vidtløftig, han var tilfreds med Udviklingen, og jeg troede, Sagen var i Orden, men pludselig siger Ministeren: Men hvad faar Patursson? Da Patursson intet fik, var Forslaget uantageligt. Desværre afbrød et Ministermøde Samtalen, men Ministeren vilde lade mig kalde. Imidlertid kom Blokaden, og jeg maatte rejse hjem uden paa ny at faa konfereret med Ministeren.

Det var i Januar eller Februar 1917.

Samtalen med Ministeren i Efteraaret 1917.

Tiden gik nu indtil Oktober—November 1917, da kom den Samtale med Ministeren, der for mig staar som den afgørende. Man har sagt, at Telegrammet var det afgørende, efter min Mening var det det ikke, det var den Samtale, jeg havde med Ministeren paa dette Tidspunkt; i det Øjeblik var for mig Konflikten — hvis man vil kalde det en Konflikt — udbrudt.

Vi talte om *Lagtingsvalgloven*. Som den højtærede Kommission maaske vil erindre, var der sidste Aar til Behandling i Rigsdagen et Lovforslag om Tidspunktet for Afholdelse af Lagtingsvalgene. For Folketingsvalgenes Vedkommende var det givet, at Valget skulde foregaa om Sommeren. Hvad Lagtingsvalgene derimod angik, havde Selvstyrepartiet stillet et Forslag, der gik ud paa, at Valg efter den nye Grundlovs Regler skulde afholdes allerede i Februar 1918. Det var en meget god Tid, thi da var Fiskerne endnu ikke sejlet paa Fiskeri. Af Sambandspartiet stilledes der Forslag om, at Valget skulde foregaa i Oktober. Det var ogsaa en meget god Tid, da Fiskerne paa den Tid var kommet hjem fra Fiskeri. Der kunde derfor ikke fra nogen Side agiteres med, at det andet Parti søgte at udelukke Fiskerne. Grundene til Forskellen var helt andre. Sambandspartiets Stilling var bl. a. den, at Grundloven kunde ikke gælde paa Færøerne førend hernede. Selvstyrepartiet saa ikke saa nøje paa den Argumentation og mente, at det var mere naturligt, at Valget blev i Februar. Blev man ikke enig her i Rigsdagen, skulde man gaa frem efter den hidtil gældende Regel, det vil sige Valg i Februar, men kun af den ene Halvdel af Lagtingets Medlemmer, og saa maatte der afholdes nye Valg, naar den nye Grundlov var traadt i Kraft. Saaledes var Stillingen. Ministeren udtalte ganske utvetydigt til mig, at han vilde ikke tage Valgene i Februar, fordi det var at sætte Grundloven i Kraft paa Færøerne førend hernede, og fordi Valgene til Folketinget under alle Omstændigheder skulde ske om Sommeren; det var derfor latterligt at lade Lagtingsvalgene foregaa i Februar. Paa den anden Side vilde han heller ikke tage Valgene i Oktober, bl. a. fordi man ikke kunde forlænge Valgtiden for de Medlemmer, der sad nu: Valgperioden udløb tidligere, og ingen Landstingsmand kunde saa vælges efter de nye Regler før i Oktober. Ministeren vilde derfor

for sit Vedkommende foreslaa Sommervalg, og han spurgte mig, om der var noget til Hinder derfor. Jeg svarede ham, at jeg stadig ansaa Oktober for den bedste Tid, da Fiskerne saa var hjemme. Jeg var enig med Ministeren om, at Valgene ikke burde foregaa i Februar, da Grundloven endnu ikke var traadt i Kraft paa det Tidspunkt, men skulde Valgene afholdes om Sommeren, sagde jeg til Ministeren, maa det være, naar Fiskerne er kommet hjem efter deres første Tur, altsaa i Begyndelsen af Juni. Det var min Indstilling til Ministeren. Nogle Dage senere meddelte Ministeren mig, at han havde lovet Landstingsmand Samuelsen at fremsætte Lovforslaget i Folketinget og faa det vedtaget dèr, saa kunde der ikke rettes saa megen Kritik mod Samuelsen, fordi han gik med til det i Landstinget. Jeg blev derfor meget overrasket ved at se, at Ministeren under en Debat i Landstinget udtalte, at han ikke havde foreslaaet denne Ordning. Jeg vender senere tilbage til Sagen for ganske kort at meddele Resultatet, jeg har jo nemlig nu omtalt den temmelig vidtløftig. —

Vi talte om *Sysselmandsembedet* paa Vaagø. Jeg har tidligere berørt denne Sag. Den højtærede Kommission vil erindre, at det drejede sig om Genoprettelse af et nedlagt Embede. Som de Herrer ligeledes vil erindre, havde Ministeren lovet mig, at det ikke skulde blive gennemført, og hvis Rigsdagen alligevel skulde ville gennemføre det, skulde jeg faa Lov til at sætte ham ind i Grundene til Nedlæggelsen. De stod nemlig ikke Ministeren klare, ligesom alle Grundene for Resten heller ikke stod Folk paa Færøerne klare. I Mellemtiden var Lovforslaget, som de Herrer, der var Landstingsmænd den Gang, vil huske, gaaet igennem baade Folketing og Landsting, og Sysselmandsembedet var blevet genoprettet. Men i det Forslag, der blev fremsat af Ministeren, var der ikke indsat nogen Bestemmelse herom, det drejede sig kun om Lønspørgsmaalet for Sysselmændene overhovedet, Bestemmelsen blev indsat i Folketinget, og Forslaget blev saa tilbagesendt til Landstinget og blev vedtaget dèr ved eneste Behandling. Bestemmelsen blev altsaa indsat i Folketinget, hvor Mortensen var Ordfører for Udvalget. Jeg bebrejdede Ministeren, at han havde gennemført en Bestemmelse i Loven om Oprettelse af Embedet trods hans og hele Justitsministeriets Løfte til mig, og jeg bebrejdede ham, at han ikke havde gendrevet Mortensen. Jeg havde allerede i en Skrivelse til Ministeriet bebrejdet ham dette, og denne Skrivelse vil jeg gerne tillade mig at oplæse. Den er af 11. Juni 1917 og lyder saaledes:

„I Skrivelse af 2. ds. har Justitsministeren meddelt mig, at Lov om Lønning for Sysselmændene paa Færøerne er gennemført.

Uden at komme nærmere ind paa Loven, som den nu foreligger, skal jeg blot med Hensyn til, at der paa ny skal ansættes en Sysselmand paa Vaagø, tillade mig overfor Ministeren at udtale min store Sorg over, at Ministeren tager saa lidt Hensyn til mine Indstillinger, at en Anmodning fra mig i en officiel Skrivelse om kun at opnaa en mundtlig Konference med Ministeren ikke har kunnet imødekommes, hvilket jeg saa meget mere maa beklage, som jeg i min Skrivelse gjorde opmærksom paa, at Folketingsmanden havde benyttet Sagen meget stærkt i sin politiske Agitation og derfor vilde gøre alt muligt for at faa Forholdet ændret, og endvidere, da jeg af de Referater, jeg har set af Sagens Forhandlinger, ikke har set, at Ministeren i Rigsdagen har anført nogen af de vigtigste Grunde for Nedlæggelsen og for ikke nu at oprette det paa ny og derfor ej heller har korrigeret den af Folketingsmanden i Rigsdagen holdte Tale.

Der agiteres for Tiden meget stærkt baade privat og offentlig med, at jeg ikke nyder Ministeriets Tillid, og den foreliggende Sag vil give Agitationen Vind i Sejlene. Da jeg imidlertid under en Samtale med Ministeren i Maj 1916 meget stærkt og efter min Mening indtrængende har gjort Ministeren opmærksom paa Sammenhængen mellem den Politik, der fra en vis Side føres, og Angrebene paa mig for „Embedsmandsvælde“ eller „Amtmandsvælde“ og for „derfor ikke at nyde den nuværende Regerings Tillid“, skal jeg ikke komme nærmere ind derpaa.

For at undgaa enhver Misforstaaelse skal jeg tilføje, at naar jeg før har udtalt min store Sorg over Lovens Gennemførelse i den foreliggende Form, skyldes det selvfølgelig i første Række rent saglige Grunde og ikke alene den personlige Sorg, det har forvoldt mig, at Ministeren ikke vilde tilstaa mig en mundtlig Konference i en Sag, som baade Ministeriet og Ministeren ved, at jeg har lagt ganske overordentlig Vægt paa, saa megen Vægt, at jeg ikke vilde have taget i Betragtning

straks at rejse til København, hvis Sagen om Sysselmændenes Lønning, der nu har staaet paa Dagsordenen i ca. 30 Aar, ikke kunde udsættes til en mere belejlig Tid."

Saaledes lød Skrivelsen til Ministeren. Jeg bebrejdede nu altsaa Ministeren hans Stilling. Han svarede, at han ikke havde hørt Udtalelser, der kunde genere mig, og Loven var blevet gennemført, uden at han havde lagt Mærke dertil. Jeg svarede: „Det forstaar jeg ikke, at en Lov kan, da De dog maa tiltræde Ændringerne." Ja, men det var i Folketinget, svarede Ministeren, i Landstinget, hvor jeg vilde standse Sagen, havde jeg saa travlt — jeg tror, Ministeren sagde noget om, at han skulde rejse til Sverige —, at den blev ført igennem, uden at jeg hørte det. Jeg svarede Ministeren: Ja, men jeg forstaar ikke, hvorfor De tiltraadte Ændringerne i Folketinget og vilde standse dem i Landstinget. Jo, sagde Ministeren, jeg vilde have Landstinget til at fremkomme med Indvendinger, jeg syntes, jeg skyldte Mortensen det, og saa gik det lettere. Saa sagde jeg til Ministeren: Nu forstaar jeg det. Nu var nemlig Situationen ganske tydelig. Ministeren havde saa nemlig holdt sit Løfte til mig: at Loven ikke blev gennemført i den Form, og dog havde han hjulpet Mortensen med Agitationsnummeret. Amtmanden havde faaet det reelle, Loven, som han vilde, Mortensen havde faaet det formelle, som han vilde, Agitationsnummeret, nemlig at Folketinget og hans Parti havde gjort alt, men Landstinget havde sat sig imod et saadant Folkeønske. Nu var det imidlertid saa uheldigt, at jeg ikke en Gang fik mit, fordi Ministeren ikke hørte, hvad der skete i Landstinget, eller ogsaa havde saa travlt. —

Vi gik saa over til at tale om, hvad jeg vil kalde, *Provstesagen*. Ministeren sagde til mig, at det er latterligt, at der er privilegerede Vælgere i Lagtinget til Landstinget, naar vi ellers hernede har faaet Bugt med dem, og at det derfor, hvis jeg ikke vilde lade være med at stemme ved Landstingsvalget, var nødvendigt at tage en Provst, som vilde stemme modsat mig, for at ophæve min Stemmes Virkning. Jeg sagde til Ministeren: For det første forstaar jeg ikke, at det er privilegerede Vælgere, thi Retten er knyttet til en Stilling, som man udnævnes til, og som kan bringes til Ophør naar som helst og derfor ikke er livsvarig, for det andet er Provst Evensen endnu ikke død, og for det tredie vil jeg ikke forpligte mig til at lade være at stemme, hvis det er nødvendigt for at undgaa, at f. Eks. Patursson vælges. Jeg vil ikke have noget som helst Ansvar for, at han vælges, saa at den samme forløjede Politik, som føres paa Færøerne, skal føres hernede. Senere, da Provst Evensen var død, talte jeg igen med Ministeren, og jeg fremhævede overfor ham, at Ancienneteten talte for Pastor Jacobsen, at Undervisningsministeriet, som kendte Pastor Dahl, nødvendigvis maatte fraraade, at Dahl udnævntes — det mente jeg altsaa —, og jeg nævnede, at Pastor Dahl, lad mig sige, havde gjort sig skyldig i en mærkværdig Forglemmelse med Hensyn til at medsende en afgørende Erklæring. Jeg nævnede hans Spillen under Dække med Lærere, der ikke overholdt de gældende Regler. Jeg nævnede hans Artikel i „Tingakrossur" om Skoledirektionens Stilling til Færøsk, der var fuldstændig forvrænget. Jeg sagde, at Ministeriet vilde staa aldeles hjælpeløst, idet det ikke kunde føle sig trygt med Hensyn til at faa upartiske Fremstillinger af de foreliggende Sager med alle de foreliggende faktiske Oplysninger, eller endog i de fleste Tilfælde ikke vilde faa nogen Indberetning. Jeg omtalte for Ministeren, hvad jeg mente med den mærkværdige Forglemmelse. Spørgsmaalet om at faa Færøsk indført i Kommuneskolen i Thorshavn var for. Denne Sag kom fra Pastor Dahl ind til Skoledirektionen og Lagtinget. I denne Sag var ved „en Forglemmelse" ikke medfulgt en Erklæring fra Lærere i Thorshavn Skole, som udtalte: Vi kan ikke have Færøsk i Skolen, saa længe vi ikke er flere Lærere. Der var en anden Sag verserende for Byraadet, nemlig om at faa flere Lærere, og med denne Sag fulgte senere den omtalte Erklæring, men denne Sag skulde ikke til Lagtinget og heller ikke til Ministeriet, saa disse to Myndigheder fik den altsaa end ikke dèr at se. Skoledirektionen opdagede rent tilfældig „Forglemmelsen", og Erklæringen blev saa forelagt Lagtinget og Ministeriet. Dette gjorde jeg, som sagt, Ministeren bekendt med. —

Vi talte om *Sprogsagen*. Ministeren var fuldstændig enig i mit Standpunkt. Han vilde ikke gaa med til en Ændring, men han vidste ogsaa fra bestemt Kilde, at det ikke var saa alvorlig ment, som jeg sagde. Jeg havde paa Fornemmelsen, at han havde læst min Indberetning i Zachariasen-Sagen. Skoledirektionen havde nemlig i Skrivelse af 6. September 1916 givet en længere Redegørelse til Undervisningsministeriet — jeg henviste til den samme Skrivelse i Gaar, idet jeg gik ud fra, at Kommissionen eventuelt vilde se den. —

Vi talte om endnu en Sag, den saakaldte *Kulklage* fra Mortensen. Jeg skal kort fremstille, hvorledes det forholdt sig hermed. England stillede, som de Herrer ved, Betingelser med Hensyn til de Varer, man fik fra England, derunder den, at de Skibe, som fik Kul fra England, kun maatte sælge deres Fisk til England, Spanien og visse andre bestemte Lande, deriblandt ikke Danmark. Vi begyndte at bryde Kul deroppe. *Udvalget* og jeg mente, at hvis vi nu gav de færøske Kul til Skibene uden Betingelser, kunde man risikere, at Englænderne sagde: Vi maa have de Skibe ind til Inspektion i Kirkwall. Dette vilde vi undgaa, og derfor blev vi enige om for de Skibe, som fik Kul fra Færøerne, at foreskrive visse Betingelser, men selvfølgelig ikke de Betingelser, som England vilde; vi vilde ikke tage Konsulens Erklæring. Betingelserne gik da ud paa, at de, der fik færøske Kul, skulde forpligte sig til kun at sælge Fisk med Amtmandens Samtykke. Det mente vi var forsvarligt. Blev det saa nødvendigt for os paa Færøerne at indgaa en Forpligtelse overfor England, maatte jeg selvfølgelig til den Tid bøje mig derfor, og saa maatte jeg overholde det overfor de paagældende Skibe. Mortensen indgav en Klage til Ministeren herover og udtalte deri, at det var pinligt, at en dansk Embedsmand foreskrev danske Statsborgere saadanne Betingelser og gik efter Englands Fløjte, om jeg saa maa sige. De Herrer vil lægge Mærke til, at nu er det pludselig pinligt, at det er en dansk Embedsmand, der gør det. Det virker nemlig saa godt hernede, at den Amtmand, de har deroppe, en dansk Amtmand, virkelig vil foreskrive saadanne Betingelser. Deroppe var Melodien den, at jeg gjorde de og de Ting, *fordi* jeg var dansk Amtmand, hernede var det pinligt, at en dansk Mand bar sig saaledes ad.

Med Klagen fulgte et Bilag. Jeg skal ganske kort fremstille, hvorledes det forholder sig hermed. Da vi var blevet enige om disse Betingelser, var der lidt Vrøvl nede paa Suderø. Man bad mig om at komme derned. Jeg gjorde det og talte med Købmændene om Kullene. De Herrer maa nemlig ikke tro, at jeg foreskrev den Slags Betingelser af egen Magtfuldkommenhed; jeg diskuterede Sagen med alle dem, som var interesserede, med Vareudvalget, med Købmændene, og vi syntes, Betingelserne var fornuftige. Jeg var altsaa nede paa Suderø. Folketingsmandens Broder — hans Fader var her i København — havde imidlertid afhentet nogle Kul i Tveraa, og de laa i et Skib for at komme om Bord i Fiskeskibene. Jeg sagde til ham: De maa ikke udlevere Kullene fra Skibet, vi har foreskrevet Betingelser, og det er ulovligt, at De har faaet dem ved Kulbruddet. De maa vente, til jeg kommer til Thorshavn, og vi kan faa sendt Dem Betingelserne. Han bad mig meget, om jeg ikke vilde lave de Betingelser nu, da jeg var paa Stedet, fordi de havde saa travlt, og de skulde have Kullene om Bord i Skibene. Jeg sagde saa: Jeg har forfærdelig daarlig Tid, men jeg kan gøre det i Nat, — jeg blev nemlig i Tveraa den Nat og skulde af Sted næste Morgen. Saa udarbejdede jeg de Betingelser, som vi var blevet enige om, og efter at jeg havde formuleret dem, renskrev jeg dem paa et lille Ark Papir, saa det saa nogenlunde pænt ud; men det var almindeligt Konceptpapir, jeg havde ikke Papir med fra Kontoret. Jeg kommer saa hen paa Sysselmandskontoret. Der kommer Folketingsmandens Broder hen til mig, og jeg siger til ham: Her er de Betingelser, vi kræver. Han talte med sin Familie om dem, der var et Par Smaating, de vilde have ændret. Jeg sagde, at det spillede ingen Rolle, og det ændrede vi saa i Koncepten. Jeg tilføjede: Naar jeg kommer til Thorshavn, skal vi sende Betingelserne, og saa kan De gaa ud fra, at Sagen er i Orden. Han spurgte, om jeg havde noget imod, at han renskrev dem, saa kunde han skrive under med det samme. Nej, det havde jeg i og for sig ikke; han renskrev dem saa og kom ind paa Sysselkontoret med dem. Jeg læste dem igennem og fandt, at de var rigtige. Saa siger jeg: Hvor er min Koncept, den maa jeg have med. Ja, den havde han glemt i Butikken. Naa, det er ogsaa ligegyldigt, sagde jeg, saa riv den i Stykker.

Dette Bilag blev af Mortensen vedlagt Klagen over mig uden nærmere Forklaring. Og de Herrer forstaar nok, at der behøves ingen Forklaring, naar der sendes saadanne Bilag med fra en offentlig Institution, som er skrevne med en ikke særlig pæn Skrift; det ser jo ud, om jeg saa maa sige, som noget frygteligt Griseri. Dette Bilag var altsaa vedlagt hans Klage til Ministeriet. Klagen blev tilstillet Amtet til Erklæring, jeg besvarede den og gjorde Ministeriet opmærksom paa Sammenhængen med vedkommende Bilag og sagde, at Mortensen vilde kunne faa mange lignende Bilag paa Færøerne. Jeg har nem-

lig meget ofte været Folk behjælpelig med at skrive Andragender, ja, endog med at renskrive dem.

Nu talte Ministeren og jeg om Sagen; Ministeren kendte den og Historien med Bilaget. Jeg gjorde ham bekendt med, at hernede lød Mortensens Klager i dette Tilfælde paa, at det var pinligt, at danske Embedsmænd foreskrev saadanne Betingelser, skønt det var i et dansk Amt — paa Færøerne havde det sædvanligvis den Melodi, at jeg gjorde det eller det, fordi jeg var dansk Embedsmand, skønt Færøerne selvfølgelig var noget for sig selv. Ministeren udtalte, at Mortensens Optræden med Hensyn til Bilaget var gemen eller perfid, og at han var villig til at give et kraftigt Svar; Mortensen var i det hele taget altfor smart som Politiker. Denne sidste Udtalelse fremkom, efter at jeg havde gjort Ministeren bekendt med, at Mortensen i Udenrigsministeriet havde opnaaet en Pengeudbetaling eller Pengerefusion til sin Fader, uden at Amtet var hørt — saaledes som det ellers plejer at ske i den Slags Sager, og uden at man paa det Tidspunkt i Ministeriet var bekendt med, at det drejede sig om hans Fader. Vi talte ogsaa i denne Forbindelse om, at det var uheldigt, at Amtet ikke blev hørt i alle Sager, hvor Ministeriet ikke kunde kende Forholdene, f. Eks. i en Sag, hvor Mortensen havde opnaaet, at der blev givet det af Kongsbonde Patursson repræsenterede Selskab et Tilskud af offentlige Midler, nemlig af Landbrugslotteriets Overskud, skønt det var et rent privat Forretningsforetagende; for at det skulde se pænt ud, agiterede det ganske vist med et alment Formaal, men paa Færøerne var ingen i Tvivl om, at det var et rent privat Foretagende. Det har forøvrigt hjulpet godt med til, at Priserne paa Landbrugsprodukter kom saa højt i Vejret. Altsaa, det er et privat Selskab, det er en Sammenslutning af de større Kongsbønder deroppe. Jeg mente, det var forkert, at Ministeriet understøttede dette Selskab med Penge, navnlig fordi der ingen Tvivl kunde være om, hvorledes det ser ud paa Færøerne, at Ministeriet derved paa en Maade godkender Selskabet.

Samtalen endte — som alle vore Samtaler med, at jeg krævede Ministerens Støtte; og han lovede mig den, han skulde lade alt undersøge. Det var altsaa den første Samtale, jeg havde med Ministeren i Efteraaret 1917.

Saa skete der det, som kom til at sætte Sagen paa Spidsen. Efter Rigsdagsforhandlingerne i Slutningen af Oktober 1917 sendte jeg en Skrivelse til Ministeriet af 3. November 1917 — den foreligger trykt i Aktstykkerne. Grunden til denne Skrivelse var den, at Ministeren havde lovet at tage mig i Forsvar. Adressesagen var slaaet ned paa Færøerne — jeg kommer senere til den — ikke een Gang, men to Gange, og det meget kraftigt, saaledes at Situationen deroppe var klar; ingen var i Tvivl om, at Adressesagen var ude af Verden. Det kunde jo imidlertid ikke gaa an, naar Sagen saas fra Hr. Paturssons Side. Kunde Mortensen nu i Folketinget faa indflettet en lille Bemærkning om: Ja, men den er slaaet ned ved Hjælp af Ministeriet, og Amtmandens Indberetning til Ministeriet var forkert — saa var Vejen jo farbar igen. Og det var det, som skete i Oktober 1917, da Mortensen igen kom til at nævne Sagen. Men Ministeren hørte det ikke. Da jeg saa det i Rigsdagstidende, skrev jeg i November 1917 en Skrivelse til Ministeriet, i hvilken jeg kraftigt sagde, hvad det var, jeg krævede. Jeg synes ikke, der kunde være nogen Tvivl. Paa Færøerne havde nemlig Kongsbonde Patursson, efter at han havde set, han havde lidt Nederlag og var blevet angrebet, taget det Standpunkt, at dette Angreb selvfølgelig ikke gjaldt ham, men de 4000 Færinger, som havde underskrevet Adressen, skønt de fleste af dem jo netop var blevet narret til at underskrive; dem skød han nu frem i Forgrunden. Naar jeg eller andre angreb Patursson, var det i Virkeligheden ikke ham, men de 4000 Færinger, der blev angrebet og gjort sorte overfor det danske Ministerium. Og det Standpunkt indtog han, til Trods for at han havde narret de 4000 Færinger, eller en stor Mængde af dem, til at skrive under. Da Hr. Patursson blev angrebet, blev de skudt frem i Forgrunden; naar Amtmanden klarlagde i Lagtinget, hvorledes Situationen var, var det ikke et Angreb paa Kongsbonde Patursson, men paa de 4000 Færinger. Da jeg saa dette i Rigsdagstidende, skrev jeg som sagt til Ministeriet, men da mit Foredrag i Forvejen er langt nok, skal jeg ikke trætte med at oplæse Skrivelsen, men jeg vil bede de Herrer om at læse den.

Jeg henvendte mig allerede Tirsdagen efter i Ministeriet, men det trak stadig ud. Den 18. November gennemgik jeg sammen med Departementschefen Adressesagen, for at vi kunde se, hvad Ministeren kunde udtale om den. Jeg bad Departementschefen om at være til Stede under Forhandlingen med Ministeren, men Departementschefen

sagde det selvfølgelige, at Anmodningen herom maatte komme fra Ministeren.

Da jeg den 24. November, Dagen før jeg skulde rejse, fik Adgang til Ministeren, anmodede jeg straks om, at Departementschefen maatte være tilstede. Ministeren svarede, at det formentlig var unødvendigt; naar vi nu talte fortroligt sammen, ordnedes det hele nok.

Han havde ikke hørt eller lagt Mærke til Mortensens Udtalelser, og han ytrede, at han var blevet forbavset over, at jeg ikke var tilfreds med hans Udtalelser i Rigsdagen, da han netop syntes, de havde været saa rosende. Jeg tænkte ved mig selv — for at blive i den Sprogbrug, som findes i det, jeg nu skal læse op —: Gud hjælpe mig for Ministefen, naar han roser mig! Ministeren sagde følgende i Rigsdagen: „Det ærede Medlem fra Hjørring (Vanggaard) fremdrog nogle Forhold vedrørende Færøerne. Jeg vil sige til det ærede Medlem, at det første og vigtigste Krav, jeg finder kan stilles til Embedsmændene overalt i Danmark, ogsaa i Færøernes Amt, altsaa til alle Embedsmænd, ogsaa Ministre og Amtmænd, fra de højeste til de laveste, er Upartiskhed i deres Embedsgerning. Der maa ikke være Grundlag for blot en Beskyldning for Partiskhed i Udøvelsen af Embedsmyndigheden. Det er derfor, tror jeg, meget uheldigt for Embedsmænd, naar Partipolitikere begynder at drage deres Navne og deres Gerning ind i den politiske Debat. Hvad særlig Amtmand Rytter angaar, kender jeg ham kun som en i hele hans Embedsgerning korrekt Embedsmand, og det forekommer mig, at han i Forhold til det ærede Medlem fra Hjørring har Grund til at udbryde: Gud hjælpe mig for mine Venner og de upaakaldte Vennetjenester, de gør mig!" De vil se, at paa Færøerne kunde det, iklædt smukke Former, se saaledes ud: alle Embedsmænd skal være upartiske, baade Ministeren og Amtmanden paa Færøerne; men hvorledes det kunde benyttes, behøver jeg vist ikke at sige. Jeg kan nemlig ikke se andet, end at Ministerens Udtalelser paa godt Dansk og uden Omsvøb var en alvorlig Paamindelse til Amtmanden paa Færøerne om ikke at være partisk — og det var jo netop det, som baade Mortensen og Patursson sigtede mig for at være. Jeg gik imidlertid ikke ind paa det, da jeg i Virkeligheden var enig med Ministeren om, at de færøske Forhold — naar det gik godt — saa lidt som muligt burde drages ind i Diskussionen hernede. Jeg havde derfor ogsaa gjort alt, hvad jeg kunde, for at det ikke skete de første Aar, jeg var paa Færøerne, og der vil i Aviserne ses meget lidt fra den Tid om Færøernes politiske Forhold og om mig. Naar jeg den Gang blev interviewet eller var sammen med Pressemænd, svarede jeg absolut undvigende paa Spørgsmaal om Selvstyrepartiets Program; alt skulde nemlig efter min Mening udkæmpes i Stilhed, da der saa forfærdelig let kommer Misforstaaelser i Interviews om saadanne Spørgsmaal, naar man ikke er fuldstændig inde i alle Sagens Detailler; og de Misforstaaelser, som opstaar, bliver udnyttet paa Færøerne. Derfor havde jeg konsekvent overfor alle Interviewere ikke indladt mig paa dette Spørgsmaal, men svaret undvigende, og naar jeg overhovedet svarede, da med almindelige Talemaader. Men da den nuværende Minister traadte til, forandrede han Situationen ved sin ofte berørte Passivitet overfor Mortensens Beskyldninger. Jeg advarede ham mange, mange Gange, idet jeg sagde til ham, at han jo maatte kunne forstaa, at Angrebene selvfølgelig vilde give Anledning til Modangreb og Forsvar. Jeg for mit Vedkommende indtog stadig samme Stilling til Pressen hernede, som jeg tidligere har omtalt. Som sagt, jeg indlod mig ikke paa det Spørgsmaal mere, da det nu — for at bruge Ministerens Udtryk ved en anden Lejlighed — kun havde historisk Interesse.

Jeg forlangte derimod, at Ministeren skulde udtale, hvad han vidste om Adressen, og ogsaa, at jeg ikke havde beskyldt 4 000 Færinger for at have villet gaa udenom de danske Myndigheder, tværtimod. Nej, det vilde Ministeren ikke, det var jo at falde Mortensen i Ryggen, og det vilde blive benyttet mod Mortensen. Derom kan jeg ikke udtale mig, svarede jeg; naar Mortensen siger Usandheder, maa han tage Konsekvenserne. Ministeren vilde imidlertid ikke gøre det. Saa svarede jeg Ministeren: Ja, saa tager jeg min Afsked i Dag. Det kan De ikke, sagde Ministeren. Jeg svarede: Maaske ikke, men jeg kan indgive min Afskedsbegæring, og det gør jeg, saa kan Ministeren tage Standpunkt til, om den skal bevilges.

Ministeren slog nu ind paa en helt anden Vej og sagde: Jeg har været ganske overordentlig tilfreds med Dem som Amtmand og med hele Deres Virksomhed under Krigen; det er kedeligt, at vi ikke kan komme til Forstaaelse. Hvad er det egentlig, De er saa utilfreds med? Lad os tale fortroligt og rent ud om det. — Jeg refererer noget udforligt, fordi Samtalen endte lidt kraftigt.

Jeg gjorde Ministeren bekendt med,

at siden Taktiken med Angrebene i Rigsdagen gik saa godt, havde man udvidet Omraadet til andre Klager, nemlig ogsaa til navngivne, medens det tidligere var anonyme, og jeg nævnede Eksempler herpaa. Jeg anførte saaledes et Eksempel med en Klage over Sorenskriveren, hvor Klagen var skrevet saaledes, at man fik det Indtryk, at Sorenskriveren ved Trusler paa Forhaand skulde have tvunget et Vidne til at udtale sig, medens Forholdet var det, at Sorenskriveren, *efter* at den vedkommende havde afgivet sin Forklaring, og fordi han havde begyndt at gøre sig skyldig i Modsigelser, sagde til ham ved Slutningen af Forhøret: Det var jo godt Hr. Holm-Isaksen, at De kom ind paa Sandheden — ellers var Deres Vej blevet en anden. Det skete som sagt ved Slutningen af Retsmødet. I Klagen til Justitsministeriet blev det ganske vist ogsaa skrevet saaledes, men vi, som kendte Forholdene, var klare over, at det til sin Tid skulde udvides til, at det var sagt i Begyndelsen for at tvinge vedkommende til overhovedet at udtale sig. Klagen var nemlig affattet saaledes, at det kunde bruges paa den Maade. Da Klagen blev nedsendt, gjorde jeg en Bemærkning om, at den i og for sig paa det Punkt var korrekt, men at den var skrevet saaledes, at Ordene kunde benyttes paa den nævnte Maade. Det varede heller ikke længe, før baade Chr. Holm-Isaksen og Folketingsmanden, cand. jur. Mortensen, i en ny Skrivelse gik ud fra som en given Ting, at det var blevet sagt i Begyndelsen som en Trusel for at faa vedkommende til at udtale sig. Jeg havde som nævnt i Forvejen meddelt Ministeriet, at saaledes skulde Klagen benyttes. Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at det gjorde ikke noget, at Klagen indeholdt Urigtigheder, thi man stolede paa, at Ministeren ikke lod det undersøge, og at han i hvert Fald gav et elskværdigt Svar.

Endvidere gjorde jeg paany Ministeren opmærksom paa Taktiken med Avisangrebene. Jeg henviste ham til, hvad der var sagt under Adressedebatten af Samuelsen og Evensen — hvad jeg læste op i Gaar —: at det gjaldt om at gøre mig ked af det og at bruge Angrebene hernede, hvor de har let ved at vinde Tiltro hos selve Ministeren.

Da vi talte herom, skete der noget, som jeg senere maatte mindes meget stærkt. Ministeren sagde: Jeg tror ikke, at den Fremstilling, De giver om Avismisbrugene, er rigtig, da jeg aldrig i „Tingakrossur" har set Artikler om Politik, beregnet paa Forholdene hernede. Jeg svarede: Jo, der har været mange, ganske vist ikke om Storpolitik, thi det vilde se altfor grelt ud deroppe, om „Tingakrossur" pludselig begyndte at blive danskvenlig, det vilde være *for* dristigt, saa *det* kunde ikke ske, men derimod om „Amtmandsvælde", „Embedsmisbrug" o. s. v., det var nemlig det, man kunde paaberaabe sig hernede — deroppe virkede det ikke —, og det troede man hernede selvfølgelig paa. Nej, svarede Ministeren, det er kun de nuværende Embedsmænd deroppe, de er kede af, det ved jeg; Danmark holder de af. Denne Udtalelse af Ministeren skulde jeg som sagt mindes — jeg kan ikke sige med Glæde, men derimod med Forstaaelse. Jeg kommer senere tilbage til den.

Jeg udtalte, at det ikke kunde undgaas, at jeg troede, at Ministerens Øjemed var at beskytte Mortensen af partipolitiske Grunde, og at Mortensen endog vidste, at det var Hensigten at gøre det, da jeg ellers ikke kunde forstaa, at Mortensen turde sige i Rigsdagen, hvad han sagde, eller skrive i Aviserne, hvad han skrev f. Eks. om Adressen; han maatte jo dog vide, at Ministeren vidste Besked. Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at det nødvendigvis — uden at der behøvedes at siges noget — maatte opfattes saaledes paa Færøerne — og derfor kunde jeg ikke staa for det —: Angrebene mod Amtmanden er i Virkeligheden sande; vi heroppe har ganske vist ikke troet det, men naar Ministeren, som jo hører Mortensen, ikke siger noget, men tværtimod støtter ham, saa maa det jo være, fordi Ministeren sidder inde med tilstrækkelige Oplysninger om Sagen, og det er egentlig ganske pænt af Mortensen, at han ikke oplyser, hvad det er for nogle Beviser. Amtmanden tager jo heller ikke til Genmæle, tænker man, og de, som forsvarer Amtmanden, kan ikke give gode Oplysninger. De vidste nemlig ikke, hvad der var indberettet; de kendte Forholdene i al Almindelighed, men hvilke Indberetninger, der forelaa for Ministeriet, vidste de ikke, saa mine Forsvarere har haft en meget, meget daarlig Stilling. Derimod kendte de andre mine Indberetninger eller i alt Fald gav det Udseende deraf — og hvorledes de har brugt dem, haaber jeg, jeg har vist. Saaledes var Situationen. Alle Angreb paa mig blev naturligvis overført paa Sambandspartiet.

Jeg gjorde paa ny Ministeren bekendt med, hvad det vil sige, at „Embedsmænd blander sig i Politik", og jeg pointerede navnlig, at enhver Omstødelse af mine Afgørelser i politiske Sager blev udnyttet

politisk og derfor kun maatte ske af rent saglige Grunde, og at ethvert Forsvar fra min Side blev udlagt af Hr. Patursson og Meningsfæller, som om jeg blandede mig i Politik. — Naar jeg siger „Patursson og Meningsfæller", tror jeg ikke, at nogen af de Herrer vil være i Tvivl om, hvem det er, jeg mener, nemlig hans nærmeste Meningsfæller indenfor hans Parti, absolut ikke den store Mængde af Selvstyremændene, ja, indenfor hans Fløj end ikke dem alle, langtfra, men altsaa Hr. Patursson og nærmeste Meningsfæller. — Jeg sagde udtrykkelig til Ministeren, at det var let forstaaeligt, at Patursson var nødt til at udlægge det paa denne Maade; dels var det en let Maade at slippe udenom mine Redegørelser i Lagtinget paa, dels frygtede Patursson, at jeg skulde aabenbare hans, om jeg saa maa sige, „Henstillinger" til mig, og det maatte paa Forhaand undgaas ved hernede og deroppe at faa det Faktum indarbejdet, at jeg „blandede mig i Politik". Paa den anden Side var jeg nødt til at udtale mig i Lagtinget, naar jeg blev angrebet dér — ellers udtalte jeg mig ikke —, og det fordi Ministeren ikke gjorde noget. Patursson kan saa agitere med, at jeg blander mig i Politik, og at det gode Forhold mellem Danmark og Færøerne ødelægges af Amtmanden og andre, fordi vi oplyser, hvorledes Forholdene er — og det uagtet jeg netop ikke udtalte noget til Forsvar andetsteds end overfor Ministeren og i Lagtinget.

Jeg gjorde Ministeren opmærksom paa, at han til mig i Sommeren 1916 havde sagt — ganske vist efter nogle Omsvøb —, at han ikke havde hørt Mortensens Angreb paa mig, men at Provst Petersen senere havde meddelt mig, at Ministeren til ham havde sagt, at jeg var bedst tjent med, at mit Navn ikke blev draget ind i Rigsdagens Forhandlinger. Ministeren sagde, at han derved havde sigtet til, at det altid var uheldigt, at en Embedsmands Navn blev draget ind i Politik; han havde ikke netop sigtet til mig. Jeg sagde: Saa har De altsaa hørt Angrebene. Ministeren kunde nu ikke huske, hvorledes det hele forholdt sig.

Jeg udtalte fremdeles, at mine Modstandere ikke var Selvstyrepartiet som saadant, men en desperat Fløj af det; hernede vilde man imidlertid give det Udseende af, at *hele* Selvstyrepartiet ikke kunde arbejde sammen med mig. Da Ministeren ikke destomindre hele Tiden blev ved at tale om Selvstyrepartiet som mine Modstandere og som det Parti, man beskyldte for Danskfjendtlighed, gjorde jeg efterhaanden tre Gange Ministeren, medens han talte, opmærksom paa: ikke Selvstyrepartiet, men en Fløj af det. Jeg gjorde det altsaa tre Gange, saa at Ministeren tilsidst vredt udbrød: Nu har jeg hørt det tit nok! De véd vel, at det er almindelig Politik, naar Førerne angribes, saa at sige, at det er hele Partiet, der angribes. Ja, svarede jeg, men jeg troede ikke, det gjaldt, naar Konseilspræsidenten skulde sættes ind i Forholdene af Amtmanden, og naar de to taler sammen om Sagerne.

Jeg fremhævede, at de mest yderliggaaende troede Ministeren paa; Heygum, Patursson og Mortensen, dem troede han, de maatte tale, men andre maatte ikke; talte andre, ødelagde de ganske det gode Forhold; men disse tre maatte tale, dem stolede man paa, og de opretholdt det gode Forhold.

Jeg gjorde endvidere Ministeren opmærksom paa, at de første Aar paa en Maade havde været de vanskeligste for mig, da saa meget skulde bringes i Orden, og da jeg nødvendigvis undertiden maatte gaa noget strengt frem — dog ikke strengere, end at Færingerne var glade ved, at der kom Orden i Sagerne —; men at det havde været umuligt for mig, efter at han var kommet til — i hvert Fald var det blevet vanskeligere og vanskeligere —, da han troede paa Beskyldningerne imod mig; men at mine Vanskeligheder dog ikke laa paa Færøerne, thi dèr troede man ikke paa Beskyldningerne, saa længe Ministeren ikke sluttede sig til dem, men mine Vanskeligheder laa i et bestemt Værelse i den røde Bygning.

Ministeren mente, at jeg optraadte som Formand for Sambandspartiet. Nej, og atter nej, svarede jeg, og De kan heller ikke selv tro det, da De saa maatte fjerne mig. Og var jeg Medlem af Partiet, kan Ministeren være overbevist om, at Kampen blev ført paa en anden Maade, idet jeg saa offentliggjorde de Ting, jeg har indberettet til Ministeriet, og som ikke er fortrolige. Jeg siger Dem Sandheden, og det er min Pligt, da De ikke kender Forholdene; hernede vilde jeg som Amtmand overlade til Ministeriet at gøre, hvad det vilde, og saa vilde jeg være, som Ministeren siger, en „loyal Embedsmand". Ministeren sagde: Nej, De vilde saamænd ogsaa hernede være en Modstander af mig og mene, at jeg var Europæer.

Jeg gjorde yderligere Ministeren bekendt med følgende Tilfælde af Mortensens Praksis, men tilføjede, at der var mange flere og vigtigere. Jeg gjorde ham for det første bekendt med, at min defensive

Stilling i Lagtinget, som skyldtes, at Ministeren konsekvent forholdt sig passiv, benyttedes af Mortensen til at udsprede den Anskuelse, at jeg blander mig i Politik. For det andet gjorde jeg ham opmærksom paa, at Mortensens Telegram til den danske Presse om Samuelsens Valg til Landstingsmand viste, hvorledes hans Opfattelse af en Sags Fremstilling er; det er til Nød Sandhed, hvad han telegraferer, men i en saa forvrænget Form, at der skal Mod til at sige og mene, at det er Sandhed. For det tredie udtalte jeg, at hans Omtale af mig under Rigsdagsforhandlingerne: at Samuelsen og Effersøe maatte tage Afstand fra mig for min Optræden i Lagtinget, viser, hvilke Midler han benytter. Dette Tilfælde har jeg refereret, saa jeg skal ikke vende tilbage til det. For det fjerde nævnede jeg Mortensens Kulklage og hans Anvendelse af det før omtalte Bilag. For det femte gjorde jeg paa følgende Maade Ministeren bekendt med, at Mortensen havde beskyldt mig for Klausulbrud. Jeg foreholdt Ministeren: enten var Mortensens Udtalelse om, at han følte sig overbevist om, at jeg havde gjort mig skyldig i Klausulbrud efter Ministeriets Mening rigtig, og da burde jeg fjernes, idet Regeringen saa ikke kunde have mig som sin Repræsentant, navnlig af Hensyn til England, som var det Land, jeg skulde have forbrudt mig imod, eller ogsaa var Mortensens Udtalelse forkert, men saa var det uforstaaeligt for mig, at Ministeren støttede ham eller troede paa ham. Det kunde efter min Mening kun virke demoraliserende, at Ministerens Meningsfælle kunde sige i en Skrivelse, som var fremlagt i en offentlig Sag, at han følte sig overbevist om, at Amtmanden havde gjort sig skyldig i Klausulbrud. Jeg anførte endelig, at jeg ansaa det for meget uheldigt, at Mortensen blev gjort bekendt med mine fortrolige Indberetninger, eller i hvert Fald med, at jeg havde skrevet saadanne, uden at jeg fik at vide, at Ministeren ikke opfattede dem som fortrolige, saa at jeg ogsaa kunde gøre Lagtinget bekendt med dem, naar Mortensen opfordrede mig dertil i Lagtinget. Jeg vilde derfor ikke mere fremsende fortrolige Skrivelser, men overlade til Ministeren, hvad han vilde meddele Mortensen — jeg kunde saa gøre det samme overfor Lagtinget.

Da jeg havde udviklet dette overfor Ministeren, sagde han: Ja, han er dog en fræk og løgnagtig Person!

Vi talte nu sammen i, jeg antager en 5—10 Minutter, og jeg troede, at alt var saare godt. Fholordene paa Færøerne skulde jeg nok klare — kun kunde jeg ikke gøre det, naar man kunde falde mig i Ryggen med, at Mortensen vilde have mig væk, og at Ministeren støttede ham heri, da jeg ikke havde hans Tillid, thi det maatte nødvendigvis — selv uden at der blev sagt noget derom — betyde, at Ministeriet sad inde med hemmelige Oplysninger om mig. Jeg var derfor fuldtud tilfreds med Resultatet af Samtalen; jeg brød mig egentlig ikke om at opnaa andet end det, jeg havde forlangt i Begyndelsen: at Ministeren skulde udtale, hvad jeg havde indberettet i Adressesagen: at jeg ikke havde beskyldt 4000 Færinger for det og det, og at Adressen havde været hos Konsulen; det sidste Punkt var mærkværdig nok kommet til at spille en stor Rolle, skønt jeg synes, det var temmelig ligegyldigt. Mit Indtryk var, at medens Ministeren i 1916 og i Februar 1917 satte Pris paa Mortensen, saa havde han i Mellemtiden skiftet Standpunkt.

Saa sker der imidlertid det, at Ministeren pludselig farer op fra Stolen og siger: Det er dog for galt, det er Toppunktet af, hvad jeg endnu har oplevet; her kommer Amtmanden for Færøerne og beskylder den af Færøerne valgte Tillidsmand for at være en fræk og løgnagtig Person! Det er dog for galt.

Jeg rejste mig ogsaa, og jeg tror, det var første Gang under mine mange Samtaler med Ministeren, at min Stemme dirrede. Jeg svarede Ministeren: Ja, det er for galt, det er Toppunktet af, hvad jeg har oplevet; her kommer Amtmanden for at tale med Ministeren, og saa siger Ministeren pludselig, at jeg har kaldt Folketingsmanden for en fræk og løgnagtig Person, men Ministeren ved jo meget godt, at det var Dem, der sagde det. Og saa siger De nu, at det var mig, der sagde det — vel sagtens for at bruge det imod mig! Jeg antager, at vor Samtale er forbi.

Ministeren svarede: Nej, sæt Dem ned, det var ikke Meningen. Jeg mente blot, at naar det, De sagde, var sandt, *saa* var han en fræk og løgnagtig Person. Ja, svarede jeg, men Ministeren ved jo, at det er sandt, hvad jeg har sagt. Ministeren spurgte nu: Hvad er det, De ønsker? Nu var jeg heller ikke mere paa den Maade elskværdig, som jeg var paa et vist tidligere Tidspunkt, da jeg egentlig syntes, at Sagen var ordnet. Nu forlangte jeg følgende tre Ting. For det første, at der blev svaret paa Kulklagen, da Mortensen ellers fortsatte eller klagede over, at han ikke kunde faa Svar. Dernæst forlangte jeg, at Kirkebøsagen skulde afgøres. Det er de to Sager, jeg har talt om

i det foregaaende. Men jeg forlangte først og fremmest, at Ministeren skulde udtale, hvad jeg havde indberettet om Adressesagen, og hvad der i øvrigt var Ministeriet bekendt om den; og det maa udtales, sagde jeg til Ministeren, forinden jeg og Mortensen kommer til Færøerne, og jeg gav ham mine Grunde derfor, nemlig de to Grunde, at jeg for det første ikke paa Færøerne vilde staa som den, der havde beskyldt 4000 Færinger for noget, jeg vidste, de ikke havde gjort, og som Folk vidste, jeg ikke kunde tro om dem, hvis jeg vilde holde mig til Sandheden, da Masser af Underskrivere havde forsikret mig om, at de var blevet ført bag Lyset, og det vidste jeg maaske bedre end nogen anden paa Færøerne — selv om de ikke havde sagt det, vilde jeg have vidst det alligevel, at de var blevet ført bag Lyset. For det andet vilde jeg have det slaaet fast, at Adressen endogsaa havde været afleveret til den engelske Konsul, hvad man ligeledes havde skjult deroppe —, og det maa ske, forinden Mortensen kan forhandle med Paturssson —, derigennem, at det er Ministeriet, der siger det. Jeg spurgte Ministeren, om han ønskede flere Oplysninger end dem, han sad inde med, for saa kunde jeg fremskaffe en Erklæring om, at Adressen havde været hos Konsulen. — Jeg berørte før, at det Punkt er kommet til at spille en stor Rolle i Debatten hernede, navnlig til Forsvar for mig; jeg anser det imidlertid for fuldstændig ligegyldigt med Hensyn til Spørgsmaalet om Adressens oprindelige Bestemmelse, men da det nu var kommet til at spille en Rolle, og da man deroppe ikke vidste det, var det et godt Argument for, at man i alt Fald havde gjort noget hemmeligt, og at man endogsaa paa det Tidspunkt vilde have haft Adressen til England. — Ministeren svarede, at jeg ikke behøvede at give flere Oplysninger: Jeg ved godt, at den skulde have været til England, sagde han.

Jeg bad saa om, at Departementschefen maatte blive kaldt ind, da Skrivelsen skulde til Færøerne sammen med mig, idet jeg ikke vilde staa som den, der løj i mine Indberetninger. Ministeren svarede: Ja, det er blevet noget sent, og jeg skal til Møde, men jeg kan jo telegrafere, hvad De og Departementschefen mener, Ministeriet kan udtale, og de ommeldte Sager skal nok blive ekspederet. Jeg sagde saa til Ministeren: Jeg meddeler nu Departementschefen, hvad vi er blevet enige om. Jeg gik straks ind til Departementschefen og meddelte ham, hvad Ministeren og jeg var blevet enige om, hvilket jeg kunde gore ganske kort, da Departementschefen og jeg kort i Forvejen havde talt om, hvad Ministeriet kunde udtale; vi talte iøvrigt ganske kort om Affæren med, at Mortensen var en fræk og løgnagtig Person; det var den sidste Dag, jeg var i Byen, jeg havde travlt, og Departementschefen havde travlt. Medens jeg var der, kom Ministeren ind og sagde: Jeg gaar ud fra, at De er tilfreds, naar jeg siger det i Rigsdagen, hvortil jeg svarede: Ja, selvfølgelig.

Adressesagen.

Vi er kommet til den 24. November 1917, og jeg vil nu afbryde den københavnske Udvikling, om jeg saa maa sige, og gaa over til den saakaldte Adressesag, fordi den ogsaa forelaa før Afskedsbegæringen. Jeg vil ønske, at Kommissionen vil undersøge denne Sag til Bunds, saa at Kommissionen kan være enig om, hvad der er rigtigt, for at denne Sag ikke i Aarevis skal staa som et Stridsspørgsmaal paa Færøerne, men saaledes at man kan faa at vide, hvorhen Adressen var bestemt af Ophavsmændene, og hvad der maa antages at have været deres Hensigt dermed.

Min Fremstilling vil blive noget vidtløftig, det er nemlig en Sag, som det er vanskeligt for Folk hernede at sætte sig ind i, da de ikke kender den Baggrund, hvorpaa det hele maa ses, fremfor alt ikke kender den gradvise Udvikling af Adressesagen og af Hr. Paturssons Tilbagetog og Genoprejsning, og derfor let lader sig vildlede af Argumenter, som udslynges med stor Dristighed. Jeg nødsages saaledes til at være noget vidtløftig, da jeg, som jeg sagde, meget gerne vil have, at de, som vil forstaa denne Sag, kan faa Lejlighed til at sætte sig ind i den og saa danne sig deres Mening. Jeg forlanger absolut ikke, at man paa Forhaand skal forsvare Lagtingets, Udvalgets og min Optræden.

Jeg maa bede de Herrer meget stærkt om ikke at sammenblande forskellige Spørgsmaal, saaledes som jeg ser, de bliver sammenblandet hernede, baade af dem, der vil tage den Side, jeg repræsenterer, i Forsvar, og af dem, der vil angribe denne Side; det hele er ét Virvar. *For det første maa man ikke sammenblande de to Spørgsmaal:* hvilken Rolle Adressesagen har spillet imellem Ministeren og Amtmanden, og selve Adressesagen. De to Spørgsmaal maa holdes meget skarpt ude fra hinanden.

Det første Spørgsmaal er let at besvare. Der har aldrig mellem Ministeren personlig og mig været nogen som helst Tvivl om Adressesagen eller Strid om dens Forkaste-

lighed, selvom Ministeren en enkelt Gang har ment, at der maaske var nogle undskyldende Momenter, hvilket han dog øjeblikkelig opgav for Ophavsmændenes Vedkommende. Jeg fik endog den 24. November i den Samtale, jeg berørte før, Indtryk af, at Ministeren vidste mere om Adressesagen end, hvad der fremgik af mine Indberetninger, idet han paa mit Spørgsmaal, om han ønskede flere Beviser, svarede: Nej, jeg ved godt, at den skulde til England. I Striden mellem Ministeren og mig har Adressesagen kun spillet den Rolle, som enhver anden Sag ligesaa godt kunde have spillet og faktisk har spillet, nemlig at jeg forlangte og i Samtalen den 24. November 1917 satte min Stilling ind paa, at Ministeren skulde udtale, hvad jeg havde indberettet, nemlig de to Fakta, at der ikke kunde bebrejdes de 4000 Færinger noget, og at Adressen havde været afleveret hos den engelske Konsul. De to Ting forlangte jeg udtalt, og Ministeren lovede det; dermed er Adressesagens Betydning mellem Ministeren og mig udtømt.

Vi gaar derefter over til *selve Adressesagen*. Naar jeg nu overfor den højtærede Kommission maa gaa nærmere ind paa denne, skyldes det altsaa ikke mit Forhold til Ministeren, men det skyldes, at denne Sag specielt er nævnt i Angivelsen af Kommissionens Opgave. Som sagt, Sagen er vanskelig at forstaa, derunder ogsaa min Stilling til den, idet man ganske naturligt hernede, vel at mærke, naar man ikke som Ministeren sidder inde med alle Oplysninger, vil ræsonnere saaledes: Herregud, hvad er der egentlig sket andet, end at Folk paa Færøerne var blevet bange i disse frygtelige Tider, navnlig da Undervandsbaadskampen begyndte i sit fulde Omfang, og at de derfor er gaaet til den engelske Konsul; det er jo ikke andet, end hvad vi hernede har gjort i Tusinder af Tilfælde; hvorfor blev Amtmanden, som det saa smukt er blevet sagt hernede, hysterisk over det? Jeg kan forstaa, at Folk hernede ræsonnerer saaledes: jeg vilde ræsonnere paa samme Maade, hvis jeg ikke sad inde med Oplysningerne. Jeg indrømmer, at det ved første Øjekast ser rigtigt ud, baade at Folk havde Grund til at være bange, og at der i og for sig ikke i Henvendelsen til den engelske Konsul — jeg henholder mig altsaa forelobig til denne Henvendelse, skønt den, som sagt, efter min Mening med Urette er skudt i Forgrunden — ligger noget yderst dadelværdigt. Det gør der ikke, thi hvor ofte har jeg ikke set en saadan Henvendelse ske hernede, og hvor ofte har jeg ikke set den ske paa Færøerne, og det oven i Købet med min Assistance, naar Talen var om private Folk og faglige Institutioner. Jeg tror ikke, nogen vil kunne bebrejde mig, at jeg ikke har assisteret saa meget, jeg kunde, baade overfor Konsulen og overfor den danske Gesandt i London.

Hvad var da Øjemedet med Adressen, og hvorfor var den, naar Amtmanden ser saaledes paa det, dog forkastelig i en saadan Grad, at Udvalget og Lagtinget og Amtmanden saa kraftigt tog til Genmæle? Jo, Ophavsmændene til Adressen — jeg mener de ansvarlige og her navnlig Kongsbonde Patursson; thi der nævnes nok ogsaa en anden Person ved Navn Ziska, men det er en Herre, som man paa Færøerne ikke tager helt alvorligt; de Herrer kender ikke Hr. Ziska, men det vil kunne dokumenteres, at mange paa Færøerne ikke tager helt alvorligt, hvad han siger og skriver; Hr. Patursson selv har derimod holdt sig skjult, da Beboerne ellers havde forstaaet Meningen med Sagen eller i alt Fald var kommet i Tvivl. Maa jeg indskyde her i Parentes, at hvis der er noget af det, jeg nu vil fremsætte, som er uklart, vil jeg bede om, man vil afbryde mig og spørge mig, for at man kan komme godt ind i Sagen. — Altsaa Hr. Patursson og Hr. Ziska — hvem jeg altsaa hernede er nødt til at tage alvorligt — *havde følgende Formaal: for det første* at ødelægge Sambandspartiet og samtidig at lade den yderliggaaende Fløj indenfor Selvstyrepartiet vinde Overhaand. Hr. Patursson gik nemlig ud fra, og han gik med Rette ud fra — han er en god Politiker —, at Ødelæggelsen af Sambandspartiet samtidig vilde give hans Fløj Magten indenfor Selvstyrepartiet; og ganske vist vidste hans Fløj endnu ikke noget om Sagen, da han endnu ikke havde talt med dem og sagt, at det var Hensigten, men sejrede han, fik han jo nok Tilgivelse! Det var det ene Øjemed. *Det andet Øjemed var* — jeg holder mig strengt til Hr. Patursson — *ikke* eller kunde ikke være det at skaffe Varer — det kunde nemlig ikke være hans reelle Hensigt, hvad jeg haaber at kunne bevise — *men derimod* det at storme selve Borgen, det danske Ministerium, at vise, som Hr. Patursson tidligere havde udviklet i de Avisartikler, jeg oplæste om Fredsslutningen, at Danmark og Danmarks Ministerium ligesom under Napoleonskrigene ikke havde Evne til at repræsentere Færøerne. Ved at henvise til denne Periode opnaaede han samtidig at sætte Folk Skræk i Livet, som jeg tidligere har vist, og i de følgende Hundrede Aar kunde man saa henvise til

1917 som Eksempel paa Danmarks bristende Evne til at varetage Færøernes Interesse i en kritisk Tid, ligesom man nu i mange Aar har henvist til Napoleonskrigene, skønt efter min Mening med Urette. *Derimod var det ikke Hensigten* — det lyder overordentlig mærkværdigt, men det var det ikke — at ødelægge Amtmanden; nej, for han vilde selvfølgelig, naar selve Borgen, det danske Ministerium var faldet, samtidig være ødelagt, og desuden var det overflødigt, thi Patursson havde erklæret paa Færøerne, at Amtmanden ikke mere eksisterede: man skulde lade og handle, som om han ikke mere var til; jeg var i Hr. Paturssons Mund, i hans Breve og i Aviserne ikke mere Amtmand Rytter, jeg var slet og ret Hr. Rytter, jeg var afsat som Amtmand paa Færøerne, det var overflødigt at ødelægge mig.

Jeg hævder, at der var disse to Formaal, og jeg skal tillade mig at fremføre det, hvorpaa jeg støtter denne Paastand. Jeg maa derfor søge at sætte Kommissionen ind i Situationen, som den forelaa og kom til at foreligge, samt i Adressesagens Udvikling. For at De kan forstaa Udviklingen af Adressesagen og de Beviser, jeg fremfører, vil jeg bede de Herrer tænke paa et andet Tilfælde. Jeg vil bede Dem meget om det, for jeg forstaar egentlig slet ikke hele Tvivlen hernede. Jeg vil bede Dem tænke paa et lignende Tilfælde og inddele dets Udvikling i fire Stadier, f. Eks. følgende: 1) hvad et Lands Overhoved — thi Hr. Patursson følte sig som Færøernes Overhoved i det Øjeblik — tilsigter, naar han erklærer Krig, 2) hvad han gør og tilsigter, naar han mærker, at der uventet møder ham Modstand fra en Side, han ikke havde ventet, da han troede, at Modstanderen enten var knust eller var bange, 3) hvad han gør og tilsigter, naar han har lidt et fuldstændigt Nederlag, og endelig 4) hvad han gør og tilsigter, naar han efter Nederlaget vil søge at redde Stumperne, ja, endog lidt efter lidt er kommet til Kræfter. Jeg forstaar ikke, at man ikke hernede ganske naturligt tænker sig en saadan Gradation, men man gør det ikke, naar Talen er om Færøerne, for Færøerne er et mærkeligt Land, hvis Forhold man ikke forstaar. Var der derimod f. Eks. Tale om, at man overfor et Land mod Syd skulde undersøge, hvad Hensigten hos Overhovedet eller andre havde været med Krigen, vilde ingen være i Tvivl om, at vi maatte undersøge Hensigten paa det Tidspunkt, Krigen erklæredes, vi maatte undersøge den paa det Tidspunkt, da der kommer uventet Modstand, f. Eks. England gaar med i Krigen, vi maa for det tredie undersøge Hensigten, naar vedkommende har lidt et fuldstændigt Nederlag, og endelig maa vi ganske naturligt spørge, hvad der tilsigtes, naar vedkommende igen begynder at rejse sig. Vedkommendes Hensigt har absolut været forskellig paa disse Stadier. Det vil man ikke være i Tvivl om overfor noget andet Land, men naar Talen er om de færøske Forhold, lykkes det Politikere paa Færøerne at faa det hele sammenblandet i ét Virvar. Forholdet var altsaa det, for at udtrykke det i et andet Billede, at Termometret hos Patursson gik fra Kogepunktet, da Krigen erklæredes, maaske lidt ned, da han mærkede Modstand, og saa endelig ned til Nulpunktet, da han havde lidt Nederlag; derefter begyndte det at stige igen.

Jeg maa bede de Herrer fastholde denne Gradation eller en lignende, da man ellers paa et fjernt Sted, og naar man ikke selv har været med i Kampen, har vanskelig ved at sætte sig ind i Sagen; thi Ophavsmændenes Tanker har været ganske forskellige paa disse fire Stadier, og selvfølgelig maa Beviserne med Hensyn til deres Hensigter ogsaa være forskellige; man kan ikke pludselig paaberaabe sig noget, som tilsigtedes i Nederlagets Stund, som Bevis for, hvad de tilsigtede, da de aabnede Kampen. Det forekommer mig at være klart, at man maa fastholde en saadan Gradation. Ingen af de Herrer vilde, naar man spurgte, hvad vedkommende tilsigtede i Begyndelsen, da han aabnede Krigen, lade sig nøje med Udtalelser fra vedkommende, fremsatte i Nederlagets Stund. Men naar det er saaledes Verden over, hvorfor skulde det saa ikke ogsaa være saaledes paa Færøerne, og hvorfor skal som sagt alt paa Færøerne blive til ét Virvar hernede, naar det skal diskuteres, blot fordi man fra en vis Side, fra Paturssons Side, ønsker det?

Jeg har lagt megen Vægt paa denne Gradation, da det forekommer mig, efter hvad jeg har set hernede, at de forskellige Stadier fuldstændig er blevet sammenblandet, baade til Forsvar for mig og til Forsvar for Hr. Patursson, dog mest det sidste, synes jeg. Før jeg gaar ind paa det første Stadium under Kampen, det Stadium, som efter min Mening er det vigtigste, nemlig hvad Kongsbonde Patursson tilsigtede, da han aabnede Krigen — hvad han tilsigtede i Nederlagets Stund, tør jeg ikke sige, og jeg tror heller ikke, Hr. Patursson kan sige det, men for mig er det ene

afgørende, hvad han tilsigtede, da han aabnede Krigen —, før jeg altsaa gaar ind paa dette første Stadium, maa jeg vise, *hvorledes Hr. Patursson fik det nødvendige Krudt til Kampen*, nemlig de mange Underskrivere, de 4000 Færinger, som saa senere, da Hr. Patursson blev angrebet, blev Syndebukkene. Han fik det ved at søge at vække Frygt og Angst hos Beboerne, og her var han selvfølgelig nødt til at lade det gaa ud over Amtmanden, da selve Borgen, som han vilde storme, jo ikke kunde nævnes, hverken paa Færøerne eller hernede, og heller ikke, hvilke Midler han vilde benytte. Saglige Grunde forelaa der neppe, og i alt Fald maatte han, en Privatmand, overlade disse Forhold til de ansvarlige; eventuelt kunde han telegrafere til Ministeriet i København — hvor han vidste, i alt Fald agiterede han med det, at jeg ikke nød Tillid —, at der ikke gjordes tilstrækkelig paa Færøerne. Men selv om man vil sige, at der var nogen saglig Grund for Hr. Patursson, da han startede Krigen i denne Sag, var der i alt Fald absolut ingen Grund, da han efter Nederlaget atter rejste sig og afsendte Adressen, thi da havde vi faaet Varer.

Jeg dvæler altsaa først ved, hvorledes Tilstanden var, da Kampen begyndte, og hvilke Midler Hr. Patursson benyttede til at skaffe sig den fornødne Ammunition; naar jeg har gjort det, gaar jeg over til at fremstille Ojemedet med Adressesagen, og jeg haaber at kunne dokumentere de forskellige Ting. Jeg skal altsaa først omtale Tilstanden, som den var, og de Midler, som Hr. Patursson benyttede sig af til at faa det, som jeg kaldte den nødvendige Ammunition.

Da Blokaden ved Undervandsbaadskrigen begyndte, laa vi inde med en god Forsyning, for ca. 5 Maaneder. Jeg var tilfældigvis i København, sendt af Købmændene for at ordne en Sag, og jeg henvendte mig straks til de Mænd, som under hele Krigen har ordnet alt for os paa en aldeles glimrende Maade, først og fremmest Departementschef Schrøder og Det forenede Dampskibsselskab, hvis Direktør, Cold under hele Krigen har ydet os ganske umaadelig Støtte og til den billigst mulige Fragt, samt til Grosserer Chr. Nielsen og Petroleumsselskabet. Jeg fik Tilsagn om al mulig Støtte — mere kunde man selvfølgelig ikke sige straks —, og Penge blev stillet til min Disposition i Amerika. Da jeg kom hjem til Færøerne og fremstillede Sagen for det af Lagtinget nedsatte Udvalg, var man ogsaa dér godt tilfreds; ja, selv Patursson var tilfreds, da han fik Meddelelse fra mig — som jeg tit har sagt, kunde private Folk komme op paa Amtet og faa de Oplysninger, de vilde have, undtagen selvfølgelig i Sager, som angik fortrolige Meddelelser til Ministeriet; der foreligger en Skrivelse fra Amtet til Patursson herom, som Selvstyrepartiet senere fik.

Jeg maa indskyde den Bemærkning, at jeg hele Tiden har arbejdet godt sammen med hele Udvalget og de øvrige Mænd, som stod os bi med Raad og Daad; jeg skal navnlig nævne Købmandsforeningens Bestyrelse, Formanden og Næstformanden, den daværende engelske Vicekonsul, altsaa ikke den udsendte Konsul, og forskellige Købmænd, f. Eks. Chefen for det største Firma i Tveraa, i Fuglefjord og i Vaag og mange, mange andre. Navnlig to af Udvalgsmedlemmernes Stilling var uhyre vanskelig, fordi de ikke blot havde de Vanskeligheder, vi alle havde, men tillige den Vanskelighed, at hvis de skulde tilfredsstille Kongsbonde Patursson, deres Partifører, maatte de ikke arbejde i fuld Forstaaelse med de øvrige Udvalgsmedlemmer og med Amtmanden; disse to Mænd tilsidesatte imidlertid alle partipolitiske Synspunkter og optraadte under hele Affæren som Folk, der vilde det bedste for Færøerne, selv om det ikke gavnede deres Partipolitik.

Jeg maa ligeledes her indskyde den Bemærkning, at takket være de nævnte Mænd baade hernede og deroppe har Vareforsyningen hele Tiden været god. Jeg tør sige det, fordi jeg er overbevist om, at en Undersøgelse vil vise det, og jeg siger det positivt, fordi Hr. Patursson og Meningsfæller saa kraftig har agiteret med det modsatte — at jeg endog har set omtale i Pressen hernede, selv i venligsindede Blade, at Danmark ikke har været heldig med Færøernes Forsyning — alt selvfølgelig i det Ojemed at skade Forholdet mellem Færøerne og Danmark og senere at kunne agitere med dette: ligesom under Napoleonskrigene, saaledes har Danmark under denne Krig manglet Evne til at hjælpe Færøerne. Paa lignende Maade mistænkeliggøres Det forenede Dampskibsselskab; det er nemlig et stort *dansk* Selskab. Jeg skal kort nævne et Eksempel. Jeg udtalte før, at vi fik Varerne fragtet til den billigst mulige Pris. De Herrer vil blive forbavset, naar jeg siger, at den Fragt, som gjaldt før Krigen, opretholdt Direktør Cold saa at sige uforandret lige til Februar 1917; Forandringen er næsten ikke værd at tale om, det drejede sig kun om lidt Rabat der faldt væk. Altsaa, i

omtrent tre Aar efter, at Krigen var erklæret, havde vi samme Fragter som før Krigen. De Herrer vil spørge: Hvordan kunde det misbruges paa Færøerne? Det kunde jeg have sagt paa Forhaand, og jeg sagde det paa Forhaand: Det forenede Dampskibsselskab maa jo have udplyndret Færøerne i tidligere Tider, naar det nu kan sejle for saa billige Fragter! Det var altsaa Nummeret oppe paa Færøerne, thi dette fremmede Dampskibsselskab, et stort *dansk* Selskab, kunde selvfølgelig ikke have andre Grunde dertil, end at det ikke kunde være andet bekendt, fordi det for havde tjent saa umaadelig paa Færøerne, at man nu for Skams Skyld maatte beholde den samme Fragt. Jeg tror ikke, det vil blive benægtet; hvis det bliver benægtet, maa jeg jo til at søge Aviserne frem, men Aviserne er en Biting, for den Slags Ting virker bedst, naar de ikke sker i fuld Belysning; kommer der altfor meget i Aviserne, kunde det blive bekendt hernede, eller der kunde blive taget til Genmæle — ganske vist lidt bagefter, naar Paastanden har baaret sine Frugter.

Forholdene paa Færøerne var med andre Ord saaledes ved Blokadens Begyndelse, at der ikke var noget som helst for Patursson at gøre. Da det imidlertid trak ud med vor Forsyning, begyndte Folk naturligt at blive bange, og der blev gjort alt for at gøre dem bange. Der blev agiteret med følgende fire Numre — ja, der var for Resten mange, men jeg skal navnlig indlade mig paa følgende fire. Der blev agiteret med, at jeg, der var dansk Amtmand — man maa lægge Marke til dette: *dansk* Amtmand — hellere vilde lade Færingerne sulte end tillade, at de fik Varer fra andre Steder end fra Danmark; man skulde derfor efter Paturssons Raad lade, som om jeg ikke eksisterede, og lade Færingerne selv sørge derfor, thi en Dansker kunde selvfølgelig ikke interessere sig for Færøerne For det andet blev der agiteret med, at jeg ikke kunde arbejde sammen med mit Ministerium, da dette ingen Tillid havde til mig, for det tredie, at heller ikke den engelske Regering — nu var det ikke mere Konsulen, men det var den engelske Regering — vilde have noget at gøre med mig, da jeg ikke kunde komme ud af det med Konsulen, og for det fjerde søgte man at fremkalde en Frygt hos Beboerne, idet man paaberaabte sig Hensynet til de fraværende Fiskere.

Jeg maa sige et Par Ord om disse fire Agitationsnumre, og jeg maa gøre det, da jeg ellers føler mig ganske overbevist om, at Hr. Patursson vil fremkomme med dem, ligesom han gjorde paa Færøerne.

Hvad angaar det første Punkt, at jeg var dansk Amtmand, maa jeg sige, at det er rigtigt, jeg var en dansk Amtmand, men jeg følte mig først og fremmest som den Mand, hvem 20000 Mennesker var betroede. Og ganske vist har man forsøgt alle mulige Midler for at forklare, hvorfor jeg netop vilde have Varer fra Danmark: Jeg var en Svoger til Grosserer Chr. Nielsen, jeg havde Aktier i Det forenede Dampskibsselskab, som jo tjente ubyre Penge, selvfølgelig ogsaa ved Sejladsen paa Færøerne. Men de to Numre gik alligevel ikke rigtig, for man kunde jo ikke gøre mig til Chr. Nielsens Svoger, naar jeg faktisk ikke var det, og man kunde heller ikke lade mig have Aktier i Det forenede Dampskibsselskab, naar jeg faktisk ikke havde det, og andre personlige Interesser kunde man ikke finde. Man maatte altsaa opgive den Melodi, i alt Fald i Dagslyset. Som sagt, jeg var af Patursson afsat som Amtmand. Patursson sammenkaldte endog et ekstra Selvstyrelagting, der udsendte Telegrammer til alle Verdenshjørner, og faa Dage efter at dette var traadt sammen, kunde Pressen, „Tingakrossur", meddele, at Sagen allerede var kommet i god Gænge, jfr. nærmere Aktstykkerne Side 81—83.

Det andet Punkt, at Regeringen ikke havde Tillid til mig, blev flittig benyttet baade den Gang og senere.

Hvad angaar det tredie, at jeg ikke kom godt ud af det med den engelske Konsul, er dette rigtigt, men jeg tror ikke, det har skadet. Jeg ser mig desværre nødsaget til at gaa noget ind paa dette Punkt, for at man hernede kan se, om jeg er optraadt som dansk Amtmand paa Færøernes Bekostning, eller om jeg er optraadt overfor den engelske Konsul, som en dansk Amtmand burde gøre, naar han skal varetage Hensynet til baade Danmark og Færøerne. Jeg maa derfor indlade mig paa nogle af Konfliktspørgsmaalene.

Konsulen var, som jeg tidligere har berørt, ked af, at han ikke kunde opnaa det samme paa Færøerne, som der var opnaaet paa Island, nemlig at Færøerne som saadanne forpligtede sig til at levere Varer til England. Jeg havde paa Fornemmelsen, at hans Regering Gang paa Gang anmodede ham om dette. Mit, og jeg maa sige, hele Udvalgets Standpunkt var, at vi ikke vilde afslutte en saadan Overenskomst, hvorved vi forpligtede Færøerne som saadanne; de enkelte Købmænd kunde forpligte sig. Det Standpunkt har vi fastholdt under hele Krigen, saaledes at Færøerne ikke, som Island i den sidste Tid, har været forpligtede

til kun at handle med England. De enkelte Købmænd maatte forpligte sig, men ogsaa de kunde handle andre Steder end i England, hvad islandske Købmænd ikke har kunnet i den seneste Tid. Vi vilde altsaa kun forpligte os i den Udstrækning, hvori det bliver *forlangt* af os, for at vi kunde faa Skibe til Færøerne, idet vi mente, at saafremt vi afsluttede en saadan Overenskomst uden ligefrem af være tvungne til det, vilde det ikke være til vor Gavn. Vi vilde saavidt muligt forbeholde os vor Ret til ogsaa at sælge Varer til andre Lande end England, og vi mente ikke, den engelske Regering vilde tvinge os, hvis det ikke var nødvendigt af Hensyn til Krigsøjemed. Derfor kunde vi paa Færøerne i lang Tid sende Fisk baade til Danmark, Spanien og Norge foruden til England. Det viste sig da ogsaa, at vor Tillid til den engelske Regering var berettiget; vi fik Varer uden at forpligte os til *alene* at sælge til England; til Danmark maatte de enkelte Købmænd til sidst ikke sælge. Kun Petroleum kunde vi ikke faa, men det skyldtes helt andre Grunde; det skyldtes nemlig, at vi laa lige ved Zonen, hvor Undervandsbaadene holdt til, og man frygtede derfor, at de kunde blive forsynet; for Islands Vedkommende, som laa en Dagsrejse udenfor Zonen, frygtede man det ikke saa meget. Det er sagt mig — eller maaske snarere antydet — gentagne Gange af Cheferne paa Krigsskibene, at det var saaledes, og det er en Grund, man forstaar. Jeg véd ogsaa, at man nu oppe paa Færøerne er glad over, at der ikke blev afsluttet en Overenskomst, idet Færingerne nu faar langt højere Priser for deres Fisk, lige op til 220—230—240—250 Kr. pr. Skippund, medens man paa Island kun faar 170 Kr. — De Herrer vil lægge Mærke til denne Forskel — man faar først mere paa Island, naar man kan levere over 10.000 Tons; saa faar man Gennemsnitsprisen af denne Pris og en højere, men det bliver vanskeligt at komme højt op, da de ikke leverer stort mere end 10.000 Tons. Paa Færøerne derimod opnaaede vi altsaa indtil 250 Kr., fordi vi kunde sælge til Spanien. Jeg tror derfor ikke, at det Nummer nu vil have meget at sige paa Færøerne: at Sambandspartiet og Amtmanden ikke vilde afslutte en Overenskomst, men det er sandelig blevet brugt, jeg tror ikke af reelle Grunde.

Foruden den nævnte Uoverensstemmelse med Konsulen om en bindende Kontrakt — de Herrer vil kunne forstaa, at det strakte sig over længere Tid — var der ogsaa andre Uoverensstemmelser. De enkelte Skibsejere maatte forpligte sig til at sælge Varerne til bestemte Lande. Konsulen hævdede, at det betød, at de ogsaa *skulde* sælge Fiskene til disse Lande, altsaa ikke selv maatte spise dem, ikke engang Leveren. De havde forpligtet sig til at sælge dem, altsaa skulde de gøre det. Jeg hævdede, at det selvfølgelig betød, at hvad disse Skibsejere solgte, skulde de sælge til disse Lande, men at de selvfølgelig havde Lov til at bruge den Fisk, de selv fiskede, og ogsaa havde Lov til at sælge den til Beboerne paa Færøerne. Det var mit Standpunkt, Konsulen holdt paa det andet. Jeg forlangte, at han skulde spørge i London. Efter nogen Vægring spurgte Konsulen i London, som selvfølgelig gav mig Medhold.

Et andet Eksempel: Vi havde en stor Beholdning Manilla, det vil sige Tovværk. Da jeg imidlertid frygtede Krigens Langvarighed, købte jeg et nyt Parti og underskrev Forpligtelse til kun at sælge det efter bestemte Regler og til visse Mænd. Den gamle Beholdning, vi laa inde med den Gang, solgte vi derimod frit til alle. Det blev straks af en eller anden meddelt Konsulen, der blev aldeles ude af sig selv og hævdede, at jeg havde gjort mig skyldig i Klausulbrud, jeg havde brudt min Forpligtelse overfor England, og England vilde derfor ikke mere tage min Underskrift for god. Jeg hævdede, at jeg selvfølgelig havde Lov til at sælge de Varer, vi havde faaet uden Betingelser, til hvem jeg vilde. Jeg havde kun Forpligtelse med Hensyn til den fremtidige Levering. Selv om den engelske Regering ønskede, at jeg skulde boycotte visse danske Statsborgere, fordi de — hvad de paa det Tidspunkt havde Ret til — havde solgt Varer til Danmark, vilde jeg ikke gøre det, saafremt og saalænge jeg ikke blev tvunget dertil. Konsulen nægtede imidlertid at tage min Underskrift, han vilde ikke engang forelægge Spørgsmaalet i London, thi det var klart, sagde han, at jeg havde gjort mig skyldig i Klausulbrud. Jeg meddelte Konsulen, at saafremt han ikke forespurgte i London, vilde jeg telegrafere til Ministeriet blot de Ord: Konsulen nægter at overbringe en Forespørgsel fra mig til den engelske Regering. Da Konsulen hørte det, telegraferede han til London og meddelte, hvorledes jeg havde baaret mig ad. Nogle Dage efter kom der Svar til Konsulen om, at han selvfølgelig skulde tage min Underskrift. Forholdet forekom mig saa lige ud ad Landevejen. Naar man forpligter sig med Hensyn til nogle Varer, som skal komme, gælder det selvfølgelig ikke de Varer, man ligger inde med. Konsulen mente

ogsaa blot, at jeg burde have gjort saadan og saadan, fordi jeg maatte have paa Fornemmelsen, at England ønskede det. Ja, svarede jeg, det har jeg ogsaa, men jeg har ikke forpligtet mig, og derfor vil jeg ikke gøre det. Englands Ønske er ikke for mig som dansk Embedsmand en Befaling. Jeg har overholdt mine Forpligtelser og kun dem. Den engelske Regering gav mig Medhold.

Ogsaa med Hensyn til Krigsskibe havde vi forskellige Sammenstød. Jeg skal nævne et enkelt Eksempel. Et norsk Skib med engelsk Prisemandskab ombord blev i Storm tvunget ind til Thorshavn. Da Stormen havde lagt sig, nægtede det norske Mandskab at sejle videre, de var bange for at komme ind i Farezonen. Skibet skulde tages til Kirkwall. Jeg meddelte gennem Konsulen Chefen for Prisebesætningen, at han maatte sejle inden det og det Klokkeslet eller opgive Prisen, det norske Skib, i modsat Fald saa jeg mig nødsaget til at gaa frem efter Folkerettens Regler. Konsulen fraraadede Chefen at forlade Skibet, forinden Admiralitetet havde svaret, og protesterede overfor mig. Jeg fastholdt mit Standpunkt. Konsulen var meget vred og udtalte: De kan dog ikke optræde overfor engelske Officerer og Mandskab uden Admiralitetets Tilladelse. Henimod det nævnte Klokkeslet kom Chefen ganske privat, som han sagde, op til mig og spurgte mig, om jeg ikke privat vilde raade ham i denne Sag, thi, udtalte han, Konsulens Standpunkt forekommer mig noget mærkeligt. Jeg raadede Chefen til at adlyde min Ordre, da *han* i alt Fald intet risikerede ved at lyde en Ordre fra den øverste Embedsmand paa Stedet. Han gjorde det, og Sagen var ordnet. To Dage efter kom der Meddelelse fra Admiralitetet til Konsulen om, at Chefen selvfølgelig skulde lyde min Ordre, ligesom ogsaa det danske Udenrigsministerium, der blev forespurgt af den norske Regering, kunde svare tilfredsstillende. Jeg antager ikke, det danske Ministerium kunde have gjort det, hvis jeg, som man den Gang ønskede det, skulde bøje mig for alle Konsulens Ønsker. Dette Tilfælde kender Kongsbonde Patursson selvfølgelig ikke, men Agitationen var: Amtmanden vil ikke bøje sig for Konsulens Ønsker.

Paa Grund af disse Uoverensstemmelser kom jeg ikke godt ud af det med Konsulen, det er sandt; til Gengæld kom jeg godt ud af det med de engelske Officerer. Naar de engang imellem besøgte os, opholdt de sig meget ofte lang Tid i Amtmandsboligen, medens deres Visitter hos Konsulen var meget kortvarige, de kunde heller ikke komme ud af det med ham. Jeg skal nævne et enkelt Eksempel. 8 engelske Skibe var blevet torpederet, 108 Mand blev i den Anledning bragt ind til Thorshavn, delvis ved min Foranstaltning, idet Inspektionsskibet elskværdig stillede sig til Disposition for at faa dem ind til Thorshavn fra de forskellige Øer. Konsulen spurgte mig til Raads. Han sagde udtrykkelig til mig: Lad os i 2 Dage lade være med at være Uvenner, og hjælp mig med Hensyn til, hvad jeg skal gøre. Det gjorde jeg. Vi samlede Folkene i Thorshavn. Et engelsk Krigsskib, som var ude at lede efter dem, fandt dem ikke og sejlede til Thorshavn for at spørge Konsulen om, hvor den ene Baad var henne; den var imidlertid kommet ind til Thorshavn. Vedkommende Chef for Krigsskibet siger til Konsulen: Her gaar 108 Mand, det er urimeligt, jeg skal lige til England, lad mig faa dem om Bord, saa skal jeg tage dem med til England, men saa maa jeg have Brød og andre Madvarer med, thi det tager nogen Tid at sejle derned, og vi er nu færdige med vor Inspektion og har ingen Levnedsmidler tilovers. Jeg fik et traadløst Telegram om at gaa herind. Konsulen svarede, at det var en Sag, han ikke kunde ordne, Udlevering af Brød skulde man henvende sig til Amtmanden om, og de talte lidt videre om Sagen. Kort Tid derefter kom Chefen op til mig. Vi drøftede Spørgsmaalet, og han spurgte, om han kunde faa Madvarer. Jeg udtalte da — man kan jo sige saadan noget i Spøg—: Ja, De kan, skønt De maa huske paa, at det er drøjt, naar vi skal give Dem Madvarer, for England stiller sig jo kraftigt overfor os med Hensyn til Madvarer, saa vi har ondt ved at faa dem. Vi blev selvfølgelig enige om, at han skulde have disse Madvarer, og jeg udtalte saa: Nu er vi altsaa færdige med den Sag, nu gaar vi ind til min Kone og drikker et Glas Vin. Nej, svarede Chefen; vi er desværre ikke færdige, thi jeg har ingen Penge. Jeg svarede selvfølgelig, at det gjorde intet, thi Konsulen kan jo garantere for Betalingen, saa er det i Orden. Ja, men han vil ikke, svarede Kaptajnen. Vil den engelske Konsul ikke garantere for den engelske Kaptejn paa et engelsk Krigsskib? Nej, han vil ikke, jeg har søgt at overtale ham, men han erklærer, at han har ingen Instrukser fra London, han vil godt telegrafere efter Instrukser, men jeg kan ikke ligge her og vente i 4 Dage paa dem. Jeg ved ikke, hvad jeg skal gøre. Det kan vi let komme ud over, svarede jeg. Jeg er dansk Embedsmand, og selvfølgelig maa jeg ikke forsyne Dem med Penge af Stats-

kassen, men De kan laane Pengene privat af mig. Hvormeget drejer det sig om? 3 £. Det Beløb maa De med Fornøjelse faa af mig privat. Vil De saa ikke, sagde han, bede officielt om at faa Pengene tilbage. Han gav mig Kvittering, og jeg havde altsaa paa det Tidspunkt af mit Liv 3 £ til gode hos det engelske Admiralitet. Han fik nogle af Folkene ombord og sejlede saa til England. Faa Dage efter kom eller ringede Konsulen til mig og spurgte, hvormeget Chefen havde laant hos mig. 3 £, svarede jeg. Er det ikke mere, tror jeg nok, det engelske Admiralitet vil betale det. Konsulen havde nemlig naturligvis faaet Ordre fra England, hvor Chefen havde gjort Indberetning. Senere hørte jeg fra Chefen om, hvorledes det var gaaet til. Konsulen havde faaet Ordre til øjeblikkelig at betale Pengene.

Engelske Officerer kom altsaa heller ikke godt ud af det med Konsulen, han turde kun handle efter Instrukser, og, hvad der var værre, han turde ikke bede om Instrukser, fordi hans Regering let kunde blive fornærmet over mange Telegrammer. Ogsaa med engelske Officerer var jeg undertiden uenig om folkeretlige Regler, men det løstes altid paa den elskværdigste Maade af Verden. De adlød mine Bestemmelser; et Par Gange reserverede Cheferne sig dog at indberette min Fortolkning til Admiralitetet. Det forhindrede imidlertid ikke, at vedkommende Chef tilbragte et Par fornøjelige Timer hos os. Jeg hørte aldrig noget om, at Admiralitetet klagede til den danske Regering over min Fortolkning. Princippet for mig var i det hele taget: Færøerne er ikke og skal ikke være et Lydland af England, jeg maa optræde saaledes overfor England, at der ikke fra de andre krigsførende Magters eller de neutrale Staters Side kan rettes nogen Bebrejdelse mod den danske Regering for Begunstigelse. De engelske Officerer var klare over, at dette var mit Motiv, og jeg havde den Tillid til den engelske Regering, at den ogsaa vilde kunne forstaa det hele. Hvor jeg kunde gøre det uden at være unevtral, gjorde jeg alt for at hjælpe blandt andet engelske Officerer og skibbrudne. Jeg har endog en Gang faaet en officiel Tak fra den engelske Regering for Hjælp, jeg havde ydet skibbrudne. Konsulen derimod mente, at enhver Embedsmand, ogsaa dansk, burde gøre, hvad han kunde tænke sig, den engelske Regering vilde sætte Pris paa, selv om han ikke var forpligtet dertil.

Jeg haaber, at disse Eksempler maa vise, at jeg har optraadt saaledes overfor Konsulen, som jeg burde, og ikke fordi, som det blev sagt, jeg var en dansk Amtmand, der vilde gavne Danmark paa Færøernes Bekostning. Jeg mener, at havde jeg ikke optraadt i disse Tilfælde, saaledes som jeg har, vilde det have været til stor Skade, ogsaa for Færøerne. —

Det fjerde Nummer, man agiterede med, angik vore Islandsfiskere. Da Adressen kom frem, var mange af vore Fiskere ude, og Ophavsmændene frygtede, at Konerne ikke vilde skrive under paa den. Man maatte derfor have et Nummer for at faa Konerne til at skrive under for de fraværende, og man fik et glimrende Nummer. Adressen var jo til England, men saa antyder man: Vore Fiskere, som er ude, risikerer jo altfor meget, hvis vi ikke skriver under, vi risikerer jo — det var altsaa Tanken —, at de bliver taget ind gennem Farezonen til Kirkwall. Derfor maatte man have en lille Sætning med, der viste, at vore Islandsfiskere udsattes for den allerstørste Fare. Direkte kunde man selvfølgelig ikke sige det, men der skulde blot en Antydning til, saa forstod Folk det nok ved Hjælp af lidt Agitation. Meningen var at antyde, at England ikke vilde være blid og lade Skibene passere, naar det vidste, at man ikke havde villet underskrive en Adresse til den engelske Regering. Det er altsaa ennoget lignende Antydning, som Patursson fremkom med med Hensyn til Dannebrogsflaget, som blev malet paa Skibene — dette kommer jeg senere til. Som de Herrer vil forstaa, havde den Slags Antydninger et videregående Øjemed, nemlig det at vise Danmarks bristende Evne til at repræsentere Færøerne.

I det, jeg her har udviklet, nemlig: en naturlig Frygt hos Beboerne, en agitatorisk fremkaldt forøget Frygt, en Mistænkeliggørelse af mit Samarbejde med den danske og den engelske Regering — den engelske Regering er jeg altid kommet godt ud af det med, idet den har godkendt alle mine Fortolkninger — var der, som de Herrer vil forstaa, en god Jordbund at arbejde i for at gøre et politisk Kup.

Om selve Adressen skal jeg intet sige, dels fordi min Indberetning, der findes trykt i Aktstykkerne, og senere Skrivelser indeholder fornøden Vejledning, dels fordi den gennem Pressen hernede er i alt Fald noget kendt.

Jeg skal gaa over til *Øjemedet med Adressen*. Jeg har nævnt det for og skal gentage det her, at Hensigten med den var at ødelægge Sambandspartiet og i Nutid og Frem-

tid at kunne vise, at i kritiske Tider i Færøernes Historie kunde den danske Regering i København ikke sørge for Oernes Forsyning. Jeg har ligeledes udtalt mig om dette Punkt i den fremlagte Skrivelse af 18. April 1917, saaledes at en nærmere Udvikling maaske er unødvendig. *Jeg skal derfor kun bevise min for nævnte Paastand. Jeg maa paany bede de Herrer erindre den Gradation, jeg nævnede for* vedrørende et faldet Overhoveds forskellige Standpunkter før og efter Nederlaget, altsaa de 4 Stadier. To Gange har Patursson nemlig været paa Nulpunktet, første Gang saa at sige alene, da han nemlig havde optraadt uden sit Partis Vidende, sidste Gang sammen med dem, som i Lagtinget frivillig eller nødtvungen havde maattet gaa med ham for at redde noget ud af det første Nederlag, der altsaa alene ramte ham, da de andre ikke havde været med ved Starten.

Det første Stadium er Tiden fra 12. Marts til 21. Marts, det Stadium, hvor Idéen opstod, hvor den blev nærmere udarbejdet og forbedret, og hvor den blev vedtaget af en politisk Forening, Selvstyreforeningen i Thorshavn, og hvori Adressen blev udsendt. Det gaar til det Tidspunkt, da man uventet mødte Modstand ved Vareudvalgets Opraab. Det er det første Stadium, og egentlig det eneste, som efter min Mening har nogen Betydning. Men det er blevet sørgelig misforstaaet hernede. Hernede siger man, at det er mærkeligt, at Færingerne ikke ved det. Men jeg siger: Det er dog mærkeligt, at man hernede ikke kan se en Sag, som den er, og at man stadig vil skyde den fra sig med dette: Det er dog mærkeligt, at Færingerne ikke kan se Sagen. Hvordan i al Verden skal Færingerne kunne gøre det, naar man ikke kan det hernede, hvor man vel at mærke har alle Beviserne? Naar de, der har Beviserne, ikke kan se det eller vil udtale det, forekommer det mig naturligt, at Sagen bliver forkludret deroppe, naar de 4 Stadier blandes sammen. Derimod forekommer det mig, at Danskernes Optræden hernede ikke er naturlig. Hernede vil man ikke være i Tvivl om, at man skal se paa, hvad et Statsoverhoved tilsigter paa de nævnte 4 Stadier, men naar det samme angaar Færøerne, skal de blandes sammen. Dette første Stadium er det, som jeg i og for sig alene lægger Vægt paa, og derfor vil de Herrer forstaa, hvorfor jeg ikke bryder mig om i denne Forbindelse at paaberaabe mig Henvendelsen til Konsulen, da den hører til et senere Stadium. Jeg skal senere komme til, hvad den beviser; den viser, at man efter Nederlaget igen var begyndt at komme op. Men det er det første Stadium i Sagen, jeg her maa bede de Herrer fastholde.

Andet Stadium gaar fra det Øjeblik, da Patursson ser, at han møder Modstand ved Vareudvalgets Opraab, og indtil Nederlaget begynder at nærme sig, nemlig til han ser Stemningen i Lagtinget. Jeg sagde, at Patursson uventet mødte Modstand. Selve Adressen er nemlig absolut et Mesterstykke af Agitation. Jeg skal vise dette. Patursson udsender den ikke i eget Navn. Det vilde ikke være heldigt, saa vidste Beboerne nemlig, hvad det var, men han udsendte den gennem en politisk Forening, som ogsaa betalte den. Det saa i alt Fald noget mere upolitisk ud, end hvis Patursson havde været nævnt. Jeg maa her sige, at vedkommende Forenings Medlemmer har maaske ikke eller endog rimeligvis ikke været klare over Hensigten. Adressen er ogsaa af en anden Grund et sandt Mesterstykke. Den gør Folk bange, den henviser til 1809. Man behøver kun denne Henvisning deroppe, det er tilstrækkeligt. Adressen siger et Par smaa Usandheder, men tilstrækkeligt til at gøre Folk bange. Den siger: Vi har kun Forsyning for „nogle" Uger, og paa det Tidspunkt havde vi dog mindst for 10—12 Uger. Den siger en anden Ting, som jeg senere kommer til. Den har ingen Underskrifter, hvad de Herrer maaske vil tro var tilfældigt eller en ren Fejltagelse. Absolut ikke, for Patursson vidste paa det Tidspunkt ikke, hvem „vi undertegnede Lagtingsmænd" var, det skulde man først have at vide, naar Lagtinget kom sammen, men vel at mærke, et Lagting, som blev tvunget ved en Folkeadresse, og hvor maaske enkelte Medlemmer i Forvejen havde sat deres Navn under i god Tro, og andre maaske nu ikke turde lade være med at skrive under, fordi der laa en Folkeadresse bagved. Først skulde man nemlig narre Folk til at underskrive *selve Adressen*. Det var Punkt 1 af Nummeret, og naar det var sket, maatte Lagtingsmændene paa en Maade tvinges til at skrive under paa *selve Fremsendelsen* til den engelske Regering. Altsaa, først narre Folk til at faa skaffet det nødvendige Krudt, og naar man saa havde denne store Adresse, vovede Lagtingsmændene ikke at lade være at underskrive paa Fremsendelsen til den engelske Regering, og saa havde man opnaaet, hvad man vilde.

Nej, det var, som sagt, ikke et Tilfælde eller en Fejltagelse, at der stod: Vi undertegnede Lagtingsmænd, uden at det var angivet, hvem det var. Naar

Lagtinget kom sammen, vilde, haabede Patursson, mange, eller i alt Fald tilstrækkelig mange, skrive under, til at Færøernes lovlige Forsamling kunde optræde direkte overfor den engelske Regering. Og Formaalet var naaet nu og i al Fremtid. Thi alt det gode, som fremtidig vilde ske, maatte selvfølgelig skyldes denne Henvendelse, selv om den engelske Regering ikke skænkede den en Tanke. De Herrer vil se, at allerede faa Dage efter, at Patursson havde afsendt sit Telegram til den danske Gesandt i London — som blev afvist, men det vidste man ganske vist ikke deroppe —, begyndte de færøske Aviser at vise Virkning Nr. 1 af Adressen; Virkning Nr. 2 kom allerede meget kort derefter — og det var Virkninger af en Adresse, som var blevet afvist, hvad man dog altsaa skjulte. Tænk Dem saa, hvad Virkningerne vilde være af en Adresse, som var blevet modtaget af den engelske Regering, selv om den ogsaa blev afvist eller lagt i Papirkurven. Ligegyldigt hvad Pokker der skete i de første 50 Aar, eller i alt Fald saa længe Krigen varede — det vilde være Virkninger af denne Henvendelse, og det vilde i umindelige Tider staa som et Bevis paa, at Patursson havde opnaaet at frelse Færøerne, medens den danske Regering paa det Tidspunkt ikke havde magtet Opgaven. Ligegyldigt om den danske Regering havde magtet Opgaven ved at skaffe os Varer, saa var det en Kendsgerning, at Adressen var afgivet, og selvfølgelig, vilde det blive sagt, havde den virket, thi alt det gode kom jo bagefter Adressens Afsendelse. Jeg tænkte paa det Tidspunkt paa, om jeg ikke denne Gang skulde lade Patursson løbe Linen ud og eventuelt faa Adressen til England, for saa vilde Konseilspræsidenten kunne indse, at hvad jeg sagde, var sandt. Men saa tænkte jeg: Nej, min personlige Forfængelighed vil blive tilfredsstillet, men jeg kan ikke gøre det, for saa vil der i al Fremtid blive sagt: Danmark kunde ikke hjælpe i 1917 ligesom under Napoleonskrigene, det var Adressen, der hjalp — skønt jeg var overbevist om, at den var betydningsløs. Ligesom i 1814, da Færøerne var i Nød, og en Slægtning af Patursson i de senere Tider er blevet hævet til Skyerne, fordi han „hjalp", saaledes vilde det ogsaa i Historien komme til at staa, at Patursson „havde hjulpet" i denne Situation. Som et Eksempel paa, hvor frygtelige de Danske er, siges det for Resten paa Færøerne, at Danskerne eller i alt Fald Embedsmændene, efter alt hvad man kan forstaa, sendte Mænd ud for at snigmyrde denne Slægtning af Patursson, og at det lykkedes. Patursson vil bedre kunne gengive, hvordan det er, man agiterer med dette, men det siges altsaa, at vi paa en eller anden Maade sendte Lejesvende ud for at myrde denne Mand. Jeg tror selvfølgelig ikke paa det. *Som sagt, Meningen var altsaa at skabe en god Jordbund for fremtidig Politik derved, at det havde vist sig, at Danmark manglede Evne til at hjælpe Færøerne i 1917.*

Til Trods for at Adressen var et Mesterstykke, mødte den, som jeg nylig sagde, uventet Modstand. Man havde ikke ventet, at Vareudvalget turde gaa mod et Folkeønske om at gaa til den engelske Regering, og som et Folkeønske vilde det jo se ud, naar man havde faaet Masser af Underskrifter; saa vilde det nemlig ikke lyde: vi har narret disse Mennesker til at underskrive, saa vilde det i Hr. Patursson Mund lyde: disse Mennesker kan ikke tage fejl, de maa jo være — ja, jeg véd ikke, om jeg maa bruge et kraftigt Udtryk, — Idioter, hvis de ikke kan se paa den Adresse, at den skulde til den engelske Regering, for det staar jo tydelig og klart. Der var altsaa ingen, der kunde sige: Beboerne har skrevet under paa noget, der ikke skulde til den engelske Regering; thi Patursson behøvede blot at fremvise Adressen og sige: er der nogen, der har set den, som kan tro, at den ikke skal til den engelske Regering?

Vareudvalget, hvis Formand var nuværende Folketingsmand Samuelsen, tog imidlertid kraftig til Genmæle, og selv om man havde ventet Modstand fra Sambandsmændene, regnede Patursson i alt Fald ikke med, at hans to Meningsfæller i Udvalget vilde eller turde gøre Modstand. Men han blev skuffet. De Herrer vil maaske sige: Men naar det var saaledes, at Patursson vilde til den engelske Regering gennem Lagtinget, hvorfor bad han saa ikke Amtmanden om at sammenkalde Lagtinget *forud for* Udsendelsen af Adressen, saa kunde man paa den Maade faa Lagtinget til at vedtage den og saa lade Lagtinget forhandle med England. Nej, absolut ikke, Lagtinget skulde netop ikke sammenkaldes før Udsendelsen af Adressen, det var nemlig Masseunderskrifterne, der skulde tvinge Lagtinget. Derfor afsendte Patursson ogsaa først Anmodningen til Amtmanden om at faa Lagtinget sammenkaldt, da Adressen allerede var udsendt, endnu før han vidste, at jeg sammenkaldte Lagtinget, men af en anden Grund, nemlig for at tage Standpunkt til selve Udsendelsen af Adres-

sen, medens Patursson vilde have det sammenkaldt for at tage Standpunkt til Oversendelsen til den engelske Regering, ganske vist tvunget af Masseunderskrifterne. Jeg haaber, at dette er tydeligt, for jeg vilde gerne fremstille det saa tydelig som muligt.

Som sagt, Adressen var et Mesterstykke. Den narrede endog, det vil jeg indrømme, Vareudvalget og mig, som dog gennem mange Aar har kendt Patursson. Ogsaa derfor betragter jeg den som et sandt Mesterstykke. Den siger nemlig: Vi undertegnede Lagtingsmænd, og jeg og Udvalget med mig var virkelig paa det Tidspunkt naive nok til at tro, at der sigtedes til nogle bestemte — vi vidste ganske vist ikke hvilke — Lagtingsmænd. Først da jeg omtrent samtidig fik Paturssons Anmodning om at sammenkalde Lagtinget, og da en af de ledende indenfor Selvstyrepartiet i Thorshavn, som netop i Adressesagen var Paturssons ivrige Tilhænger, betroede mig, hvorledes han personlig saa paa Udtrykket „vi undertegnede Lagtingsmænd", blev baade jeg og Udvalget klare over, at „vi undertegnede Lagtingsmænd" ikke sigtede til nogen bestemt, men blot overfor Beboerne skulde vise: dér kan I se, vi er nogle Lagtingsmænd — saa vilde man faa Masseunderskrifter, og naar man havde faaet dem, vilde man komme til Lagtinget og sige: Hvem vil være med i Udtrykket „vi undertegnede Lagtingsmænd".

Det var det andet Stadium — det Stadium, jeg før talte om, naar jeg sagde, at Patursson følte sig som et Lands Overhoved, hvilket bl. a. vil fremgaa af Aktstykkerne Side 82—83, og som gaar *fra* den Stund, da han efter at have erklæret Krigen uventet mødte Modstand fra den Side, som han ikke hidtil havde regnet med, eller som han havde haabet vilde holde sig udenfor, og *indtil* Nederlaget.

Vi kommer nu til *det tredie Stadium:* det første Nederlag. Jeg kan forsikre de Herrer, at det var fuldstændigt. Da Patursson saa, at der var sket en Bommert, og hvorhen Stemningen i Lagtinget bar, brugte han sin sædvanlige Trafik, nemlig at sige: Bevis, at Adressen skal direkte til England. Men han selv turde ikke, uagtet han blev spurgt derom, erklære, at den ikke skulde direkte til England. Han blev spurgt: skal den ikke til England, men han turde ikke svare. To af hans Meningsfæller, som ikke havde kendt Adressen før dens Udsendelse, var derimod ikke saa hurtige i Vendingen, de gik stadig i deres Tale i dette Møde i Lagtinget ud fra — jeg kan bevise det —, at den skulde direkte til England. De havde nemlig endnu ikke forstaaet Paturssons nye Parole. Det kunde først ske efter det ommeldte Møde. Nederlaget var saa fuldstændigt, at ikke blot selve Borgen, det danske Ministeriums Berettigelse og Evne til at repræsentere Færøerne, holdt, men Patursson maatte endog for at holde Partiet sammen erklære, at selve Adressen end ikke udtrykte Mistillid til Myndighederne, og der var jo ingen, der var i Tvivl om, at der herved sigtedes til mig. Man holdt sig fra at give mig et Tillidsvotum, det vilde man ikke, man vilde blot sige det negative: Adressen udtrykker ingen Mistillid til Udvalget og Amtmanden. Senere da Patursson begyndte at rejse sig efter Nederlaget, saa var det hele selvfølgelig kun rettet mod mig. Men den Gang, i Nederlagets Stund, maatte han for at holde Partiet sammen gaa med til at sige, at Adressen end ikke udtrykte Mistillid til Udvalget og mig. Jeg tror, det har været en bedsk Mundfuld, men den maa have været nødvendig paa det Tidspunkt.

Jeg skal tillade mig at oplæse den Udtalelse, som de Herrer er fremkommet med. Den er kun paa 6 Linier og lyder saaledes: „Undertegnede Medlemmer af Selvstyrepartiets Valggruppe skal udtale, at vi efter Fremlæggelsen af Flertallets Betænkning med Indstilling i Adressesagen ikke finder Anledning til at deltage i Afstemningen om Sagen. Folkeadressen udtaler efter vor Opfattelse ingen Mistillid til Myndighederne lige saa lidt som til Vareudvalget, og da vi har opfordret vore Partifæller i Vareudvalget til at fungere Valgperioden ud og derved vist dem vor Tillid, finder vi det ubehøveligt at give Tillidsvotum til nogen Side." Det har Kongsbonde Patursson skrevet under paa....., Hr. Patursson ryster paa Hovedet, men Deres Underskrift er der. Senere da Termometret begynder at stige, havde hele Adressebevægelsen selvfølgelig efter Hr. Paturssons Udtalelse altid været rettet mod mig, thi da selve Borgen havde holdt, og det Argument ikke kunde skydes frem, maatte den lille Sten, som jeg var, og som var i Vejen for Programmet, selvfølgelig tage Stødet, og hele Bevægelsen havde, efter hvad de nu sagde, været rettet mod mig fra Begyndelsen af. Det var det Argument, man kunde komme frem med. At Hr. Patursson tidligere havde underskrevet paa, at Adressen ikke udtrykte Mistillid til mig, gjorde selvfølgelig ingen Ting.

Jeg har nævnt de tre Stadier, jeg gaar over til *det fjerde Stadium*, som strækker

sig fra Nederlagets Stund lige op til Nutiden. Trods alle mine Henstillinger har Ministeren jo nemlig ikke udtalt sig, efter at Mortensen i Folketinget havde sagt, at mine Indberetninger var forkerte. Paa Færøerne kan man selvfølgelig ikke vide noget sikkert, thi de, som har alle Beviserne, siger intet. Hernede i Danmark siger man: Det er mærkeligt, at Færingerne ikke véd, hvorledes det forholder sig med Adressen, medens det efter min Mening, som sagt, er mærkeligt, at de Danske ikke kan forstaa, at Færingerne ikke kan vide Besked. Hvordan i Alverden skulde Færingerne kunne gøre det, naar man hernede sidder inde med Beviserne og dog intet siger? Efter Nederlaget begyndte Termometret altsaa at stige igen. Her er det naturligvis umuligt for mig, og jeg antager ogsaa for Hr. Patursson, Landets Overhoved, at udtale de forskellige Stemninger, en slagen Mand har, efterhaanden som han kommer til Kræfter. Skulde jeg — rent psykologisk — sige, hvad jeg tror, begyndte det saaledes: *For det første:* lad os — det er Patursson og allernærmeste Meningsfæller — prøve paa at gaa til den danske Gesandt i London eller til Folketingsmanden, saa kan vi altid sige, at det er udenom de danske Myndigheder, saa er det jo nemlig ikke Ministeriet i København. Det kan vi saa meget bedre gøre, som det jo var de to Udveje, vi havde slaaet ind paa i Nederlagets Stund. *Senere* har maaske de Herrer, her tænker jeg navnlig paa Hr. Patursson og Hr. Ziska — sagt noget mere: lad os komme til Konsulen, vi kan sige, det er, for at han skal se paa Underskrifterne, det kan han da ikke nægte at gøre, saa kan vi senere hen bruge, at det ogsaa har været hos Konsulen. Og *endnu senere* sagde man maaske, da Termometret var steget endnu højere: Vi vil ikke nøjes med, at det fremsendes til Konsulen til Eftersyn, lad os faa det fremsendt gennem ham til England, men det maa ske i største Hemmelighed, da vi ikke talte om det i Lagtinget. Saaledes vil jeg omtrent antage, man har sagt. Lykkes det, kan vi senere sige, at vi har gjort det, og saa faar vi nok Tilgivelse; lykkes det ikke, er der ingen, som kan bebrejde os noget, da de ikke véd det.

Formanden: Jeg skal her udsætte Mødet; det genoptages Kl. 3.

Mødet udsat Kl. 12,20.

Mødet genoptaget Kl. 3.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg gaar nu over til at *føre mine Beviser for, at Kongsbonde Patursson havde til Hensigt at gaa udenom de danske Myndigheder overhovedet,* og her er det efter min Mening det første Stadium, altsaa Dagene fra den 12. til den 21. Marts, da Vareudvalgets Advarselsopraab kom, som har Interesse, thi selvfølgelig kan jeg ikke bevise, at Kongsbonde Patursson selv i Nederlagets Stund havde den Hensigt, ja, jeg antager end ikke, han har haft den — det vilde være at stille overmenneskelige Fordringer til ham, at han selv i Nederlagets Stund skulde have fastholdt sin oprindelige Hensigt, og følgelig vilde det ogsaa være at stille for store Fordringer til mig at kræve, at jeg skulde bevise det.

Med Hensyn til Beviset er der jo blandt Jurister et Spørgsmaal, der hedder: *Hvem har Bevisbyrden?* Og i saa Henseende mener jeg rigtignok, at under alle andre Forhold end netop — jeg var lige ved at sige her i Danmark — vilde vistnok ingen være i Tvivl om, at det var Kongsbonde Patursson, som havde Bevisbyrden for, at det ikke havde været hans Hensigt at gaa direkte til de engelske Myndigheder med et Opraab, som har følgende Overskrift og følgende Indhold:

„*Til*
Storbritanniens Regering!

Den hjemmeværende færøske Befolkning sender gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting følgende Andragende i Tillid til den britiske Regerings Højsind:

„Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse til at sejle med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende".

Ved Henvendelse til Island har vi Færinger faaet Tilsagn om fælles Vareindkøb i Amerika, hvis vi selv kan føre Varerne hjem til Færøerne fra Island, og derfor henvender vi os til Storbritanniens Regering med fornævnte Andragende.

Den færøske Befolkning nærer det Haab, at dette vort Andragende vil blive bevilget, da vi tror, at den høje Regering fuldt ud kan forstaa, hvor langt vanskeligere det er for os — knapt 20,000 Indbyggere — at kunne bjærge os i denne Tid, end det vil være for større Nationer med stort Antal Fragtskibe.

Naar Færøernes Befolkning, som hovedsagelig bestaar af fattige Fiskere, skal fragte Skib med Varer i denne Tid, maa vi som Sikkerhed for Skib og Ladning stille omtrent al den Pengebeholdning, der findes her i Landet, saa det vilde betyde fuldstændig økonomisk Ruin og tillige Hunger, ifald det til os frægtede Skib med Varer sænkedes i Havet. Vi har i 2 Maaneder været aldeles afskaarne fra Omverdenen, hvad Tilførsel af Levnedsmidler angaar, og den Beholdning af Melvarer, som endnu findes her, vil ikke strække længere end nogle Uger. Der har ikke kunnet sendes os noget fra de Pladser, hvor vi plejer at købe, fordi Skibsfarten ad den Vej er standset aldeles. Vi er derfor henviste til kun at stole paa os selv og mener ogsaa selv at kunne skaffe os tilstrækkelig Forsyning, om fri Sejlads opnaas.

Den færøske Befolkning sætter sin fulde Lid til den britiske Regerings Højsind, og vi har al Grund til at gøre dette, fordi der fra Englands Side tidligere i Krigstid, nemlig i 1809, er givet den færøske Befolkning lignende og større Indrømmelser og det endda paa et Tidspunkt, hvor det Land, hvortil Færøerne var knyttet, taltes blandt Englands Fjender".

Der var ingen Underskrifter under dette Opraab, og Meningen hermed var den, som jeg før sagde, at det skulde virke som et Pres paa Lagtinget, at der i Samlingen blev fremlagt en saadan Adresse med Masser af Underskrifter; nu turde Lagtingsmændene ikke andet — mente man — end gaa med til at underskrive, og „vi undertegnede Lagtingsmænd" blev altsaa et stort Antal, haabede man. Hvis det hele var lykkedes, og man bagefter vilde have sagt: Adressen beviser jo ingenting, den var jo ikke til England — tror jeg, Kongsbonde Patursson vilde have svaret: Det forstaar jeg ikke; naar man ser den Adresse og hører, hvad der staar, maa alle dog kunne forstaa, at den var til England. Nu gik det daarligt, og nu er altsaa Spørgsmaalet: Var Andragendet til England? Jeg forstaar ikke, at nogen kan være i Tvivl derom. Paa Færøerne var da heller ikke nogen i Tvivl paa det Tidspunkt; jeg skal tillade mig at oplæse, hvorledes en nær Ven af Kongsbonde Patursson den Gang udviklede Sagen i Lagtinget, som han saa paa den, nemlig Pastor Evensen, der lige til de sidste Aar stod Hr. Patursson nær, men brød med ham, da han indsaa, at hans Maal var for yderliggaaende og hans Midler ikke tilladelige:

„Pastor Evensen talte kun paa egne Vegne, som Repræsentant for Lagtingets mindste Parti" — det var ham selv —:

„Jeg synes, det er daarlig gjort, at der fra en vis Side er agiteret saa voldsomt og stærkt, saa man, tilsigtet eller ikke tilsigtet, har skræmmet det færøske Folk saadan, at det tror, der staar Hungersnød for Døren. Selvfølgelig ved vi alle, hvor betænkelig Situationen er, men det virker *moralsk nedbrydende* at slaa det fast med en saa voldsom Agitation. *Vi ved jo dog alle, at der er ingen Plet i Europa, hvor man mærker saa lidt til Krigen som her*, hvor hver Mand saa at sige er madproducerende. Vi skulde bestræbe os for at staa som Mænd og værdige bære de Ulemper, Tiderne fører med sig. *Det modsatte er demoraliserende.*

Jeg har i mange Aar staaet Kirkebønden nær;" — det er Kongsbonde Patursson — „jeg har glædet mig sammen med ham i Bestræbelserne for at skabe et fribaarent Folk paa Færøerne, men jeg synes absolut ikke, at en saadan Agitation som den, der drives nu, skaber et fribaarent Folk.

En Dag blev jeg ringet op af Sysselmand Winther, der spurgte mig, om jeg vilde være med til Sammenkaldelsen af Lagtinget. Han var sendt af R. Niclasen. Jeg svarede, at jeg med min bedste Vilje ikke kunde se nogen Nytte i Sammenkaldelsen; vi havde jo Vareudvalget, og vi maatte i hvert Fald se Tiden an; men hvis der skulde vise sig en overvejende Stemning blandt Lagtingsmænd for at faa Indkaldelse, vilde jeg selvfølgelig ikke modsætte mig. Nogle Dage efter var jeg i Thorshavn, og her fik jeg at vide, at mit Navn blev nævnt blandt dem, der forlangte Lagtinget sammenkaldt; jeg mødte saa Patursson paa Elvevejen og spurgte ham, hvem der havde givet ham Lov til at tage mit Navn; herpaa svarede han dette mærkværdige: *Det kommer jo ikke saadan an paa et Ord!*

Der synes at være en mærkelig Overensstemmelse mellem Adressen og forskelligt, der stammer fra Paturssons Haand, og det er et Fingerpeg, naar man vil søge oplyst, hvem der er Adressens Ophavsmand og Fader.

Jeg vil rette et Spørgsmaal til Amtmanden: Har Amtet modtaget et Telegram fra Ministeriet, der beder os forhandle med

Island? I en Henvendelse fra nogle Selvstyremænd til Lagtinget staar: „Den danske Regering har anmodet Færøernes Landestyre om at søge Hjælp og Støtte hos Islands Regering". — Jeg vil indskyde den Bemærkning, at her har vi den sædvanlige Agitation: man paaberaaber sig den danske Regering for et eller andet Skridt. — „Man har rundt omkring fortolket dette Telegram saaledes, at al videre Forhandling med Danmark om Vareforsyning var unyttig og umulig, men kun en Henvendelse til Island vilde føre til noget. Jeg vil sætte stor Pris paa at faa Besked herom, da der er bygget meget paa dette Telegram.

Det skal indrømmes, at det er gaaet langsomt med at faa Varer hertil, men i vort Hjerte føler vi, at der herfra ikke kunde gøres mere, end der er gjort. Island har i December yderligere sendt tre Udsendinge til London, men selv „Tingakrossur" maa fortælle, at der ikke foreligger noget videre Resultat fra denne Sendefærd. Der er ogsaa store Vanskeligheder for Island at overvinde. Men hvorledes skulde man saa vente, at vi, der forhandler herfra, skulde være saa meget bedre stillet?

I en Artikel, som Patursson har skrevet i „Tingakrossur", staar: „Altinget har sagt Færinger, at det ønsker en Færing derop" for at forhandle om Vareindkøb fra Amerika. *Det er Usandhed.* Der foreligger ikke en Stavelse derom fra *Altinget.* I et Privattelegram fra Altingsformanden til Patursson staar der: „Tit àttu at sent"; „— der burde sendes —" det er altsaa kun et Raad, denne Mand — ikke Altinget — giver. Det er ikke engang et Ønske, saa ogsaa det ligger ved Siden af Sandheden. Men det kommer maaske ikke an paa et Ord, som Patursson sagde. I samme Artikel, der har baade Næb og Klør, skriver Patursson: „.....lad enhver Færing helt og aldeles blive fri for at tage Hensyn til, hvad Hr. Rytter vil have ham til at tænke og gøre. Saa bliver der et godt Resultat. Thi da finder frie Færinger hinanden". Som Færing vil jeg protestere mod de grove Beskyldninger, som Patursson her retter mod mig saavel som mod andre om, at vi ikke tør gøre andet end, hvad Hr. Rytter vil, at vi skal tænke og gøre.

Den udsendte *Adresse udtaler mildest talt Mistillid til Regeringen.* Patursson spørger om, hvor det staar i Adressen, at man ikke skal henvende sig til England gennem den danske Regering. Han stiller Sagen paa Hovedet. Nej, vi bør spørge: Hvor staar det i Adressen, at den skal gaa gennem den danske Regering? Adressen er *direkte* rettet til Storbritanniens Regering og siger *ikke et eneste Ord* om, at den skal sendes gennem vor Regering, eller at vor Regering anmodes om at forelægge den for den britiske. I en Artikel i „Tingakrossur" staar det tydeligt, at vi skal henvende os til London. Dette er saaledes ganske oplagt.

Patursson har i en Artikel skrevet, at Lagtinget skal lade de Mænd raade, som kan raade. Enhver er klar over, hvem *han* mener har Forstand paa at raade; men den Mening er næppe i Overensstemmelse med Folkets.

I et Telegram til Reykjavik taler Patursson om en halv Million Kr., der er stillet til Raadighed; men hvem har givet *ham* Ret til at disponere over disse Penge og optræde paa Lagtingets Vegne?

Naar man skal sende en Adresse til en Regering, maa den være *korrekt* og *sand.* Jeg har allerede paavist, at Adressen *hviler paa Usandhed.* Det er *usandt,* at vi fra Island „har faaet Tilsagn om fælles Vareindkøb i Amerika". Det er ogsaa illoyalt overfor Island at sige dette. Adressen skulde *overrumple* den færøske Befolkning, der har faaet den Opfattelse, at den stammede fra *flere* Lagtingsmænd. Derfor bør vi bestemt kræve at vide, hvem det er, Adressen sigter til, naar det hedder i den „vi undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting". Lad os hellere kalde det hele *Overrumpling af Folket* end Omsorg for Folket. Det er den rette Betegnelse.

Patursson drog Sammenligning mellem Tiden nu og for 100 Aar siden. Den Sammenligning passer ikke. Forholdene er nu ganske anderledes end den Gang; Udviklingen er en anden. Der er først den store Forskel, at det Land, hvortil vi hører, ikke er i Krig: vi er heller ikke som den Gang uden Forbindelse med Danmark; vi har Telegrafen, som stadig kan benyttes. Vi er ikke afskaarne fra Omverdenen. Den Gang havde vi ingen Skibe, nu har vi en hel Flaade. Det eneste, der maaske kan sammenlignes, er, at vi for 100 Aar siden havde Poul Nolsø, og nu lever en af hans Slægtninge. Patursson har givet Islænderne det Indtryk, at han optræder paa Lagtingets Vegne; derfor har vi Krav paa at kende hans Telegrammer til Island og se de Telegrammer, som han har faaet derfra, ogsaa for at sikre os, at han har oversat dem rigtigt.

Jeg har set, at en politisk Forening har takket den engelske Konsul. Jeg har ikke opfattet Konsulens Arbejde saaledes, at der er nogen Grund for os til at takke ham for at have skaffet os bedre Marked for vore Produkter."

Saaledes lyder Pastor Evensens Tale i Lagtinget under Adressedebatten.

Jeg har læst denne op, fordi jeg mener, at efter almindelige Regler var det Kongsbonde Patursson, der havde Bevisbyrden for, at en Adresse med den Overskrift og det Indhold ikke skulde til England. Jeg har vist, hvad en Mand i Lagtinget har sagt efter et Referat i „Dimmalætting". Man vil maaske sige: Naa, ja, det kan være, men Amtmanden har sagt, at han ogsaa kunde føre sine Beviser. Nuvel, det skal jeg ogsaa gøre, uagtet jeg altsaa mener, det var Patursson, der burde have Bevisbyrden, og det vil jeg dog bede de Herrer have in mente, at dette var det naturlige. *Jeg skal nu fremsætte mine Beviser for, at det var Meningen, at Adressen skulde gaa udenom de danske Myndigheder*, idet jeg gennemgaar Adressesagens Opstaaen, og idet jeg indskyder den Bemærkning, at Paturssons Lyst under Krigen altid har staaet til at forhandle selvstændig med England, ligesom Island; hans Artikler om Danmarks bristende Evne til og Interesse for at varetage Færøernes Interesser ved Fredsslutningen tyder paa det samme, og mange andre Ting. Jeg gaar nu over til Beviserne.

Idéen til at gaa direkte til England opstod i „Føroyatidindi" for 12. Marts 1917, jfr. Side 91 i Aktstykkerne. Jeg skal kun citere følgende Sætninger: „I Færøernes Historie er der et Præcedens for, at en direkte Henvendelse til engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning er blevet modtaget med stor Velvillie. Hvorfor ikke forsøge det samme nu? Lagtinget, der optræder paa den i visse Retninger nødlidende færøske Befolknings Vegne, henvende sig *direkte* til det britiske war office med telegrafisk Anmodning om Tilladelse til fri Passage for de nødvendigste Fødemidler til Færøerne fra det Land, hvor man finder det mest opportunt at fragte dem eller lade dem afhente. Det foreslaaede Skridt bør gøres i Tide, da der paa den Maade er Mulighed for et Resultat forud for Forhandlingernes Afslutning." Ingen vil formentlig være i Tvivl om, at der staar tydelig og klart i denne Artikel, at det er Lagtinget, som skal forhandle direkte med den engelske Regering udenom den danske Regering — der er endnu ikke nogen Tanke om Folkeadressen —, jeg tror ikke, nogen vil modsige, at man her vil finde Idéens Fader. For øvrigt maa man erindre, at dette Blad her er Folketingsmandens pæne Blad. Det tør ikke sige: „den nødlidende færøske Befolkning" som det andet Blad; det siger: „den i visse Retninger nødlidende". Det tør ikke sige, at Vareudvalget og Ministeriets Forhandlinger ikke vil føre til noget Resultat, men siger derimod, at den af Bladet foreslaaede Vej maaske hurtigere vil føre til et Resultat. Bladet tør heller ikke sige, at vi er værre stillede end andre paa Grund af vort daarlige Vareudvalg; nej, det siger under 19. Marts: „Relativt set er vi dog ikke værre stillede end saa mange andre; man plejer at sige, at fælles Skibbrud trøster; vi er ikke de eneste, der bliver sat paa Smalkost, og sammenlignet med Folkeslag, der lider den bitreste Nød, ja, ligefrem dør af Hunger, har vi det som i et Slaraffenland". Jeg citerer disse Ord for at vise, at Henvisningen i Adressen til 1809 ikke passer, og de Herrer kan nok læse mellem Linierne, hvorledes Forholdene virkelig var paa Færøerne paa det Tidspunkt i 1917. Man maa jo huske paa, at det var et Blad, der stod „Tingakrossur" nær, og dog maatte det udtale sig saaledes, altsaa relativt anerkendende.

Man vil ligeledes se, at Idéen endnu er i sin Vorden. Det er Lagtinget, som skal optræde i Forhandling med den engelske Regering. Lagtinget skulde selvfølgelig gøre det frivilligt, thi Bladet havde endnu ikke set, hvorledes Lagtinget skulde tvinges; selve Idéen om Folkeadressen var endnu ikke opstaaet. Jeg mener altsaa at have dokumenteret, at Idéen kan der ikke være Tvivl om, nemlig at Lagtinget skal forhandle direkte med den engelske Regering; derimod har dette Blad endnu ikke set det, som er Finessen i det, der siden skete, nemlig hvorledes man skulde tvinge Lagtinget til at gøre det.

Nu vil man selvfølgelig sige: Ja, men, hvem siger, at det er Idéen, som staar der? maaske det er en helt anden Idé, som Patursson fik. Den Udvej har man jo foreløbig. Da denne Avis kommer til Thorshavn, ser de Herrer Ziska og Patursson Bladet og læser den nævnte Artikel; de finder den god, men der er kun det kedelige derved, at Lagtinget vedtager saamænd aldrig at træde i Forbindelse med den engelske Regering! Midlet er da: Lagtinget skal tvinges til at gøre det. Hvad gør saa de Herrer for at opnaa dette? De beslutter først følgende Fremgangsmaade: 1) Udsendelse snarest muligt af en Folkeadresse, og med den som Baggrund kan Lagtinget ikke gøre andet end sende den videre til den engelske Regering, 2) naar den er udsendt, skal man nogle Dage efter ved en Anmodning til Amtmanden paa Selvstyre-

partiets Vegne se at faa Lagtinget sammenkaldt, for saa er det nemlig Partiet, som nu skal optræde og have Æren for, at man faar den sendt til England. For at opnaa dette sætter Patursson eller andre sig i Forbindelse med „Føroyatidindi". Jeg har ikke det Brev eller Telegram, hvori Hr. Patursson eller „Tingakrossur" eller Ziska gjorde det, men *jeg gaar ud fra, at Hr. Patursson vil fremlægge en Kopi deraf.* Man spørger altsaa Bladets Redaktion, om den vil være med til at realisere Bladets Idé ved Hjælp af en Folkeadresse, og man spørger ligeledes telefonisk rundt om i Bygderne paa de nordlige Øer, om man dér vil gaa med, og man valgte netop at forespørge den 15. Marts; den Dag var nemlig særlig egnet til dette Formaal, for det var den Dag, Brødkortordningen skulde sættes i Kraft, og der derfor fandt en Optælling af Fødevarer Sted hos alle Beboerne rundt om paa Øerne. Man spurgte telefonisk, og hvad skulde de Folk svare andet end: Ja, selvfølgelig. Man opgav ikke, at Udvalget og Amtmanden rimeligvis ikke vilde gaa med, og man opgav ikke, hvorledes Tilstanden var; man opgav ikke, hvad Hensigt man havde. Det vidste yderst faa, Hr. Patursson og Hr. Ziska.

Vi er nu kommet saa langt: Idéen er opstaaet, Hr. Patursson udformer den nøjere: nemlig først en Folkeadresse, og naar den er udsendt, en Anmodning til Amtmanden om at indkalde Lagtinget; men der mangler ét endnu. Hr. Paturssons Navn kan nemlig ikke træde frem for Offentligheden, for saa ved Folk, hvorledes Situationen er; derfor maa der nogen til at udsende den og betale den; Hr Paturssons Navn maa ikke komme frem for ikke at vække Mistanke. Derfor faar de to Herrer Selvstyreforeningen i Thorshavn til at udsende den. Man maatte jo sagtens i Selvstyreforeningen kunne finde tilstrækkelig Grund dertil i disse Tider. Om fornødent vil disse Forhandlinger kunne oplyses, men jeg anser det for ufornødent, da jeg antager, at mange dér er blevet narret, maaske de alle.

Vi er altsaa kommet til Idéens Opstaaen paa Suderø, dens Forbedring af Kongsbonde Patursson til, at der maatte lægges en Folkeadresse til Grund, for ellers fik man saamænd ikke Lagtinget til det; derfor kom der ingen Underskrifter, men kun dette: vi undertegnede Lagtingsmænd o. s. v. Jeg mener altsaa, at Idéens Opstaaen er der ingen Tvivl om; Forespørgselen fra Thorshavn, enten det nu var fra Patursson eller Ziska eller „Tingakrossur", til Suderø, om man vil være med til en Folkeadresse for at gaa den Vej, Bladet har foreslaaet, og tage den Idé op, viser klart og tydelig, hvad Meningen var.

Da det var sket, kommer selve Adressen. Jeg tror nok, jeg kan sige, at naar man ser denne Adresse, kan ingen være i Tvivl; den ser langt bedre ud, naar man ser den i Originalen, end naar man ser den i den trykte Gengivelse, for dér træder det ikke saadan frem, dette: T i l S t o r b r i t a n n i e n s R e g e r i n g. Men hvis nogen virkelig kan være i Tvivl efter det, jeg har udviklet her — jeg forstaar det ikke —, vil jeg yderligere gøre opmærksom paa, at jeg synes, al Tvivl falder bort, naar man ser, hvad Vareudvalget siger umiddelbart efter Adressen. Vareudvalgets Advarselsopraab, som findes trykt i Aktstykkerne som Nr 3, lyder saaledes:

„Vi undertegnede Medlemmer af Lagtingets Vareudvalg maa paa det alvorligste fraraade ærede Medborgere at underskrive en i disse Dage omsendt Henvendelse til Storbritanniens Regering vedrørende Færøernes Forsyning med Levnedsmidler.

Der føres nemlig i denne Tid Forhandlinger om dette Spørgsmaal mellem den danske og den engelske Regering, og alle nødvendige Oplysninger om de færøske Forhold i Øjeblikket er ved vor Medvirken tilstillet den danske Regering, og det er derfor vort Skøn, at en Forhandling mellem nogle Lagtingsmænd og den engelske Regering kun kan forsinke og skade de Forhandlinger, som føres mellem de to Regeringer, selv om disse enkelte Lagtingsmænd som Grundlag for deres Indgriben kan henvise til en Adresse fra en større eller mindre Del af den færøske Befolkning, og selv om man — som vi — regner med, at den engelske Regering har den største Sympati for den færøske Befolkning.

Ved at underskrive Adressen og derved bidrage til, at der gribes forstyrrende ind i de Forhandlinger, der allerede føres mellem de to Regeringer, vil den færøske Befolkning absolut skade den Sag, som man ønsker at gavne. Vi maa derfor gentage, at vi paa det bestemteste fraraader Folk at underskrive Adressen, og vi fralægger os alt Ansvar for de Følger, et saadant Skridt maatte medføre.

Vi skal tilføje, at der fra Amtets og Vareudvalgets Side allerede forlængst er foretaget alle de Skridt, som vi anser for hensigtsmæssige og gennemførlige for Færøernes Forsyning med Levnedsmidler, og de telegrafiske Meddelelser, som jævnlig

tilgaar os, berettiger os til at tro, at vore Anstrengelser vil føre til det forønskede Resultat".

De Herrer vil altsaa se, at Vareudvalget i alt Fald paa det bestemteste gik ud fra, at denne Henvendelse skulde til England. Vi var den Gang ikke klare over Finessen, nemlig hvad dette: „nogle Lagtingsmænd" betød, for vi havde endnu ikke faaet en Anmodning om at sammenkalde Lagtinget.

Jeg kan forstaa, om de Herrer siger: Hvorfor i al Verden læser Amtmanden Vareudvalgets Advarsel op? Den er vi ikke i Tvivl om! Jeg læste den op, for at De kunde se, hvorledes vi saa paa det den Gang. Men hvad der er det vigtigste, er den Plakat, som Patursson udsendte lige efter, at vi havde udsendt den nys oplæste Advarsel. Patursson udsendte en Plakat, om hvilken en af hans nærmeste Partifæller sagde, at det var den, der gjorde Sagen politisk blandt Beboerne. Indtil dette Øjeblik havde den kun været politisk hos Patursson. Dette Opraab, som Patursson altsaa udsendte, straks efter at Vareudvalget havde udsendt sit Advarselsopraab, lyder saaledes:

„*Til Færoernes Befolkning!*

Vi undertegnede maa paa det alvorligste fraraade at tage Hensyn til en i disse Dage her i Byen opslaaet Plakat fra Vareforsyningsudvalget.

Ved at undersøge de Foregivender, der af Vareudvalget er anført som Grunde mod den paatænkte Henvendelse til Storbritanniens Regering, har vi bragt i Erfaring, *at der* ikke foreligger *noget som helst positivt* med Hensyn til Opnaaelsen af fri Sejlads mellem Island og Færøerne, eventuelt Amerika, lige saa lidt som der foreligger noget positivt, der sikrer os de vigtigste Levnedsmidler, Petroleum etc.

Ved at underskrive Adressen til den britiske Regering og dermed bidrage til at fremskynde den saa haardt tiltrængte Tilladelse til fri Sejlads vil den færøske Befolkning absolut gavne den Sag, som i Øjeblikket er et Livsspørgsmaal for Øerne. Vi maa derfor gentage, at vi paa det bestemteste tilraader Folk at underskrive Adressen, da en Undladelse heraf maa befrygtes at kunne faa de alvorligste Følger ogsaa for vore Islandsfiskere".

Naar man har set dette Opraab fra Paturssons Side lige efter, at Vareudvalget havde fraraadet at underskrive Adressen paa en saadan Maade, at enhver Tvivl om Adressens Bestemmelsessted var udelukket, ja, saa forstaar jeg ikke, paa hvilket Punkt det er, det skorter paa Bevis; saa synes jeg ikke, der kan være nogensomhelst Tvivl. Dette er undertegnet af 5 Selvstyremænd, hvoriblandt altsaa Joannis Patursson, saa jeg kan ikke se, der kan være nogensomhelst Tvivl. Denne Plakat kom mig i Hænde, lige før jeg nu rejste fra Thorshavn; jeg har selvfølgelig kendt den forinden, men da spillede den ingen Rolle, for det var jo saa soleklart, at Adressen skulde til England, og ingen tvivlede herom eller overhovedet talte om det modsatte. Der kan altsaa ikke, synes jeg, være nogensomhelst Tvivl om det hele.

Jeg holder mig stadig til det, som jeg kaldte Stadium 1. Jeg har paavist disse 5 Fakta: for det første hvorledes Idéen opstod i et Blad paa Suderø, men i den Form, at det var Lagtinget, der skulde forhandle med den engelske Regering, — for det andet et Telegram, som Patursson formentlig kan fremskaffe, hvor man spørger, om man vil gaa med til den Idé, her yderligere i Form af en Folkeadresse, — endvidere selve Adressen, som, naar man læser den igennem, ikke hos mig efterlader nogen Tvivl, — fremdeles det Advarselsopraab, der blev udsendt af Vareudvalget, og endelig umiddelbart derefter en ny Erklæring fra Patursson, hvori han kraftigt tilraader at slutte sig til Adressen og ikke at tage Hensyn til Vareudvalgets Advarsel mod at forhandle direkte med England. Hvad var rimeligere, end at han dér havde sagt: Herregud, det hele er bare Vareudvalget, som tager fejl, for den Adresse skal ikke til England. Men det siger man ikke med et eneste Ord — ganske vist vilde det ogsaa være kommet meget overraskende, hvis man havde sagt det, for vi var klare over Situationen. Vi var kun ikke klare over, hvad „vi undertegnede Lagtingsmænd" betød; vi gik i Vandet og troede, at det var nogle bestemte Lagtingsmænd, fordi vi endnu ikke havde faaet nogen Anmodning om at sammenkalde Lagtinget.

Jeg mener nu at have bevist, at Adressen skulde direkte til England. For mig er der ingen Tvivl om det, og jeg kan ikke engang forstaa, at der kan være nogen Tvivl. Bortset fra, at jeg aldeles ikke mener, det var mig, der havde Bevisbyrden for det, mener jeg altsaa at have præsteret dette Bevis. *Jeg mangler kun at bevise, hvad der var Adressens Øjemed; det er det næste, jeg kommer til.*

Dens Opgave *kunde — stadig set i Forhold til Ophavsmændene — ikke være at skaffe Varer*; thi i saa Fald maatte man søge om Sejladstilladelse til de Steder, hvor man kunde faa Varer, nemlig Danmark og Amerika. Der var ingen Mening i at søge

om Tilladelse til at sejle mellem Færøerne og Island, hvorfra man ikke kunde faa Varer. Man indvender: Naa, ja, men man kunde maaske faa Island til at hjælpe os, og det paaberaaber man sig; men som de Herrer vil huske fra det, jeg læste op af Pastor Evensens Udtalelser, bruger han netop kraftige Ord og siger: Det er Usandhed, Island har ikke lovet noget. Endvidere kunde det ikke være Hensigten at søge at skaffe Varer, for hvis det havde været Hensigten, saa maatte man selvfølgelig holde op i samme Øjeblik, som man havde faaet Varer. Det gjorde den Forening, man havde faaet til at gaa i Vandet; da den saa, vi havde faaet Varer, erklærede den: Nu vil vi ikke mere have med den Sag at gøre, men saa blev Adressen overleveret af vedkommende Forening til Kongsbonde Patursson og Ziska.

Jeg paastod endvidere, at *Adressen var politisk*, og at den havde til Hensigt at ødelægge Sambandspartiet, hvilket altsaa, efter hvad jeg har udviklet, vilde betyde, at den yderliggaaende Fløj indenfor Selvstyrepartiet blev den dominerende. Jeg skal anføre som Hjemmel herfor, at den blev udsendt af en Selvstyreforening, og at den, efter hvad der uimodsagt blev oplyst i Lagtinget, kun blev udsendt til Selvstyremænd, for at de kunde faa Æren af at bære den omkring og samle Underskrifter — selvfølgelig skulde man ogsaa samle Underskrifter blandt Sambandsfolk, thi ude i Befolkningen skulde den til at begynde med være upolitisk, for at man kunde faa saa mange som muligt til at gaa i Tøjet; man har endog visse Steder, hvor man vidste, at Amtmanden var særlig populær, agiteret med, at man skulde skynde sig at underskrive, for Amtmanden vilde have Adressen tilbage snarest muligt til Hjælp for ham i hans Virksomhed. Da Adressen imidlertid ogsaa ude i Befolkningen var begyndt at blive politisk, da der var begyndt at komme Modstand, idet Folk saa, hvad det var for noget, sagde man: Ja, men de to Selvstyremænd i Udvalget, Paturssons Meningsfæller, har ikke underskrevet Vareudvalgets Advarselsopraab, og følgelig var det kun Sambandsmændene, der var mod Adressen, Selvstyremændene var enige. Det var ganske vist Løgn, men hvad gjorde det? Dertil kom, at man paa en vis Maade kunde sige det med Rette, thi Patursson opfordrede ved Skrivelse af 20. Marts til at sammenkalde Lagtinget, selvfølgelig for at faa „vi undertegnede Lagtingsmænd" til at sende den direkte til England; det havde han gjort paa hele Selvstyrepartiets Vegne og nævnede udtrykkelig alle Valgkredsene, altsaa ogsaa de to Udvalgsmedlemmers; disse to Mænd blev imidlertid vidende om, at han var optraadt paa deres Vegne uden nogen som helst Bemyndigelse, ligesom han i Februar 1917 overfor Amtet optraadte paa 8 Lagtingsmænds Vegne, skønt det ligeledes var forkert — han maatte senere indrømme, da han blev spurgt derom, at han var optraadt paa deres Vegne, og han havde intet at undskylde sig med, men den Gang, han optraadte overfor Amtet paa de 8 Lagtingsmænds Vegne og blev bebrejdet det af den ene, Pastor Evensen, da var det, som jeg før oplyste, at han undskyldte det med: Herregud, det er kun et Ord. Her optraadte han altsaa paa hele Selvstyrepartiets Vegne overfor Lagtinget, ogsaa paa de to Udvalgsmedlemmers Vegne, men maatte senere tilbagekalde det, da det ikke var rigtigt, men ude blandt Befolkningen paa Suderø, hvor man ikke saa let kunde komme i Forbindelse med Folk fra Thorshavn, lød det: De to Udvalgsmedlemmer har *ikke* underskrevet Vareudvalgets Advarselsopraab, saa det er en Adresse fra Selvstyrepartiet mod Sambandspartiet, endskønt Vareudvalgets Opraab var undertegnet af alle, baade Sambandsmænd og Selvstyremænd.

Som afgørende Bevis for, at Adressen var politisk og tilsigtede at ødelægge Sambandspartiet derved, at der skabtes et nyt 1814, skal jeg yderligere tillade mig at oplyse, at en af Paturssons nære Meningsfæller i politisk Henseende, et af Udvalgsmedlemmerne, Rasmus Rasmussen, sagde til ham i Lagtinget: „Jeg vilde gerne vide, hvilke de Lagtingsmænd er, som stod bagved Adressen, da den blev skrevet. Det er jo kun een Mand, som fuldtud har støttet den — hvilke er de andre? Dette hænger sammen med Spørgsmaalet om, hvorledes Adressen skulde fremsendes. Alt borger for, at Adressen er politisk; den var fra først af ment som et politisk Kup og blev endnu mere politisk farvet af den røde Plakat". — Det var den, jeg omtalte før.

Patursson svarede: „Det er ene og alene Amtmanden og hans Følgesvende, som har prøvet paa at gøre Adressen politisk, og det maa staa for deres Regning. Vi har ikke i et eneste Punkt haft politisk Bagtanke".

Saa siger Rasmus Rasmussen: „Jeg fastholder, at Meningen med Adressen var at gøre et politisk Kup"; det var sagt i Selvstyreforeningen, hvor han og Patursson havde været til Stede under Diskussionen, og det blev tilføjet, „at var Adressen vundet

frem, saa havde det været Død for Sambandet".

Det var altsaa den Motivering, man gav: at hvis den naaede frem til England, var det Død for Sambandet. De Herrer vil spørge: Hvorledes? Ja, det er det, jeg har søgt at vise i det foregaaende.

Jeg skal, idet jeg slutter min Omtale af dette Stadium, tilføje, at den engelske Missionær, en Omgangsven af og senere Medhjælper hos Konsulen, deltog kraftigt i Agitationen for Adressen. En Selvstyremand, Lærer Konoy, en af Paturssons to Meningsfæller i Vareudvalget, udtalte endogsaa: „Er jeg i Danmark eller i England? Jeg vil ikke være med til at drive med Strømmen til England". Det udtalte han kraftigt og tydeligt, man vidste jo ikke, hvad det hele var. Man vil maaske spørge mig, om jeg da tror, at Patursson vilde have Færøerne til England. Nej, absolut ikke. Jeg vil antage, at han herom havde den samme Mening som de to Udvalgsmedlemmer, at det vilde betyde Ødelæggelse af alt nationalt Liv paa Færøerne, men man fik en Situation, om hvilken man senere hen i Tiden kunde sige, at i den kritiske Situation havde Danmark manglet Evne til at repræsentere Færøerne, og det Argument vilde kunne udnyttes i en eller anden Retning, som man nu ønskede det.

Jeg mener at have bevist, at Adressen skulde til England, og jeg mener at have bevist nogle af dens Øjemed for Ophavsmændenes Vedkommende, nemlig, at den ikke kunde have til Hensigt at skaffe Varer, og at den var af politisk Natur. Men det vigtigste for mig er egentlig, at man ser, med hvilken Fanatisme man søger at vise, at den ikke skulde til England, til Trods for, at der foreligger saa overordentlige Beviser derfor. Hvis Meningen var at skaffe Varer, hvorfor siger man saa ikke, at man har begaaet en Dumhed, saaledes som den politiske Forening erklærer: nu har vi faaet Varer, nu opgiver vi det. Det gjorde man ikke, men med en Fanatisme uden Lige søger man at bevise, at den ikke skulde til England. Jeg har ikke set et eneste Bevis for, at mit Standpunkt med Hensyn til Adressens første Stadium er forkert, og dog skulde man synes, at det maatte kunne skaffes og selvfølgelig med stor Glæde, hvis mit Standpunkt var forkert. Og selv om mit Standpunkt er rigtigt, vilde det alligevel være af Interesse at se Beviserne, selv om Glæden for vedkommende saa ikke var saa stor. Hvorfor har man aldrig, skønt der er opfordret dertil, set Paturssons og Ziskas Brevveksling med Mortensen? Hvorfor har man ikke faaet Paturssons Telegramudveksling med Island, ej heller hørt, hvad Mortensen havde meddelt Ministeren paa det Tidspunkt, endskønt alt dette vedrører Adressens første Stadium? I Stedet for kommer man med betydningsløse Beviser vedrørende de senere Stadier. Man bruger dem som Beviser for de første Stadier, hvad man, som jeg tidligere har sagt, ikke kan.

Jeg mener nu at have dokumenteret, hvad jeg har paastaaet om Adressen paa dens første Stadium, og det er, som jeg gentagne Gange har sagt, det eneste afgørende. Hvad man oplyser om Forholdene paa andet, tredie eller fjerde Stadium, er egentlig uden al Betydning for det, man har tilsigtet paa det første Stadium, men derfor kan det selvfølgelig godt have sin Interesse. Jeg skal derfor ogsaa sige et Par Ord om det, jeg kaldte *det andet Stadium*, altsaa Tiden fra 21. Marts, til Hr. Patursson ser Stemningen i Lagtinget, altsaa fra det Øjeblik, da han mærkede, at der kom Modstand, da der træder nogen ind i Kampen, som han ikke havde ventet, og indtil han ser, at Stemningen er ham imod. Da Patursson saa, at han vilde møde Modstand, sikrede han sig som enhver klog General — og det *er* Patursson — eventuelt andre Udveje og Beviser. Som ethvert paatænkt Tilbagetog maatte det selvfølgelig ikke komme offentlig frem, før det var nødvendigt. Det er aldrig godt at sige, at man har forberedt et Tilbagetog, saalænge man ikke skrider til det. Patursson lader, som det synes den 26. Marts 1917, hvis Dateringen er rigtig, Ziska skrive et Brev til Mortensen, — det staar aftrykt Side 43 i Aktstykkerne —, hvori han omtaler Muligheden af, at Andragendet sendes til den danske Gesandt i London. Hvis Dateringen er rigtig, sagde jeg, thi da jeg saa denne Ekstraktafskrift, var jeg straks klar over, at den intet beviste, da det laa efter det første Stadium, hvor de Herrer mente at have frit Slag, altsaa ikke vedrørte det første Stadium, som dog var det afgørende. Jeg var imidlertid forbavset over, at de allerede den 26. Marts havde begyndt at sikre sig Tilbagetoget; Lagtinget traadte først sammen den 28. Marts. Naar man ser dette Bevis, denne Ekstraktafskrift paa 3 Linier, indsendt til Justitsministeriet, og jeg antager, at den højtærede Kommission har faaet flere lige saa intetsigende Beviser forelagt, bliver man, naar man ikke kender de Herrers Fremgangsmaade, noget forbavset, man siger til sig selv: Hvad kan vedkommende mene med det Bevis? Men naar man kender de

Herrer, er der intet mærkeligt deri. Vedkommende kan nemlig nu oppe paa Færøerne sige saadan noget som: Jeg har forsynet Justitsministeriet med Bevis, nu véd Justitsministeren, hvorledes Sagen forholder sig; jeg har udtalt mig tydelig nok i Folketinget. Om Justitsministeriet siger — hvis det siger det —, at Beviserne er betydningsløse, faar man nemlig ikke at vide. For Resten maa jeg sige, at netop denne Ekstraktafskrift forekommer mig overordentlig interessant, men jeg antager, at den maa uddybes, thi naar Kommissionen husker paa, at dette Brev er skrevet den 26. Marts, netop da Kampen gik højest, og man saa ser en Ekstraktafskrift fra, om jeg saa maa sige, en Forretningsfører til sin Herre om det Punkt, som er Brændpunktet, forekommer det mig mærkværdigt. Tænk paa, at man kun kunde faa Post en Gang hver anden Maaned. Det eneste afgørende, der staar om denne Sag, er altsaa — maa man gaa ud fra —, hvad der staar i Ekstraktafskriften paa tre Linier. Det kunde være, at der i Brevet har staaet noget om den virkelige Hensigt. — Det er, hvad jeg har at sige om det andet Stadium.

Jeg kommer saa til *det tredie Stadium*, nemlig da Nederlaget nærmede sig, idet Patursson var blevet klar over Stemningen i Lagtinget. Han begynder saa med at antyde offentlig, at Adressen kunde ogsaa gaa igennem den danske Gesandt i London eller Folketingsmanden i København. Hidtil havde han maaske sagt det privat, jeg ved det dog ikke, men det synes, som om Ziskas Brev tyder hen paa, at man allerede paa det andet Stadium havde tænkt paa det. Nu, da han saa Stemningen i Lagtinget, antydede han denne eller andre Fremgangsmaader, man kunde f. Eks. lade den gaa igennem Færøernes Folketingsmand, saa var det i alt Fald stadigvæk uden om den danske Regering i København. Derimod kunde han selvfølgelig ikke i Lagtinget sige: Lad os gaa igennem den danske Regering, thi saa var hele den stolte Plan faldet bort. Jeg skal som Bevis anføre, hvad Patursson udtalte i Lagtinget. Som Bevis for, at han ikke vilde til Ministeriet, men vilde benytte en af de andre Udveje — hvilket allerede var et Tilbagetog, men Tilbagetoget var dog endnu ikke blevet saa stort, at han opgiver det hele —, udtalte han i Lagtinget: „Jeg paastaar, at Amtmanden og Rasmussen taler Usandhed, naar de siger, at det var Meningen at gaa uden om Landets Regering. Jeg kan tage 20 — ja flere — til Vidne paa det modsatte". Det forbavser mig, at Hr. Patursson ikke nævner flere end 20, jeg vilde i hans Sted have nævnt 5000—7000, thi Hr. Patursson kan tage alle paa Færøerne til Vidne herpaa, de er alle blevet narret. Hr. Patursson fortsætter: „Vi var bange for, at det var mere vanskeligt for Udenrigsministeren at varetage specielt færøske Sager, nu der var et skandinavisk Forbund. Norge og Sverige kunde jo kræve de samme Fordele for et af deres Amter. Derfor er det bedre at benytte Gesandten, akkurat ligesom Islænderne og Grønlænderne forhandler nu." Man vil altsaa se, at endnu paa det Tidspunkt skal Udenrigsministeriet holdes udenfor, men man har dog trukket sig noget tilbage fra den direkte Henvendelse til England, idet den danske Gesandt nu var Redningsplanken. Resultatet i Lagtinget blev et fuldstændigt Nederlag for Patursson, saaledes at ikke blot Adressen blev slaaet ned, men at han endog maatte erklære, at Adressen ikke udtrykte Mistillid til Myndighederne.

Jeg gaar saa over til *det fjerde Stadium*, hvor Termometret igen langsomt begyndte at stige. Patursson havde i Lagtinget sagt: Den danske Gesandt i London, saa det kunde man holde fast ved. Den Vej kunde man gaa, men det var jo noget lidt. Kunde man faa noget mere, vilde det være godt, men nu maatte det foregaa i Hemmelighed paa Grund af Lagtingets Stilling. Den politiske Forening, som oprindelig udsendte Adressen, trak sig nemlig tilbage, da der ikke mere var nogen reel Grund til denne, idet der var kommet Varer til Øerne. Saafremt de reelle Grunde havde været afgørende for Patursson, var han selvfølgelig ogsaa traadt tilbage nu. Termometret begyndte altsaa at stige noget. Det kan saamænd godt være, at Patursson og Ziska paa et vist Tidspunkt — det synes at fremgaa af et Brev fra Ziska til Redaktøren af „Føroyatidindi" af 18. April 1917 — det staar citeret i Aktstykkerne Side 57 — kun har tænkt paa at lade Konsulen *se* Adressen. Jeg forstaar ikke hvorfor, men det kunde jo altid benyttes, hvis alt gik godt, ligesom naar man til Justitsministeriet indsendte betydningsløse Beviser. For Resten overraskede Brevet mig noget. Hvorfor er det ikke kommet frem *paa Færøerne* som et slaaende Bevis paa, at Amtmanden løj? — jeg erindrer nemlig ikke at have set det før —, thi selv om det først angaar Tiden efter Nederlaget, kunde det jo brillant, efter de Herrers sædvanlige Taktik, benyttes som Bevis vedrørende det første Stadium. Jeg sagde nemlig aldrig noget til mit Forsvar. Hvis jeg skal tænke noget med Hensyn til, hvorfor det ikke er kommet frem paa Færøerne, er Grunden den, at der stod i Brevet, at

nu maa vi tage os af de Mennesker, der saa kraftigt har støttet os, lad os nu rose dem i høje Toner. Det vilde ikke se godt ud deroppe, at to Mennesker saaledes sagde: Nu maa vi til at rose dem. At det ikke er blevet sendt *til Justitsministeren* før, forstaar jeg derimod meget godt, thi det omtales deri, at Mortensen er blevet sat ind i Adressens Forhistorie pr. Brev, og dog har Justitsministeren kun faaet en Ekstraktafskrift paa 3 Linier, rimeligvis netop af dette Brev. Men selv om de altsaa muligvis paa et vist Tidspunkt har haft den Hensigt efter Nederlaget kun at vise Konsulen Adressen, er det dog givet, at den samtidig med, at den blev afsendt til den danske Gesandt, ganske vist indeholdende endnu flere Urigtigheder end den Gang, den blev udsendt, blev afleveret ogsaa til Konsulen *til Fremsendelse;* men dette maatte ske i største Hemmelighed. Jeg vil bede de Herrer om at lægge Mærke til — det staar Side 30 —, at man til Gesandten telegraferer: „Da Situationen i nogen Grad er blevet forandret, idet vi nu efter to Maaneders Standsning af Skibsfarten har faaet *Underretning* vedrørende et Skib med Gods og Passagerer fra København". Vi havde imidlertid ikke blot faaet Underretning, vi havde faaet selve Skibet og selve Varerne, men til denne Myndighed sagde man, at vi blot havde faaet Underretning, medens vi havde faaet Skibet, Varerne og det hele og havde spist en hel Del af dem.

Det skete, som sagt, i største Hemmelighed for det Tilfælde, at Konsulen afviste Adressen, og det senere blev opdaget. Jeg vil bede de Herrer se det Side 56 aftrykte Brev, det er nemlig meget interessant, naar man kender de forskellige Mænd. For det første er det en engelsk Missionær, der her optræder som Vidne. I en offentlig Sag, som vi har haft deroppe, afgav han en Erklæring, som var forkert, og da han senere blev afhørt, sagde han: Det var ikke min Mening, at den skulde fremlægges i en Sag. Jeg ved ikke, om han muligvis vil sige det samme i dette Tilfælde. For det andet er det Købmand Ziska, som øjeblikkelig, da han faar at vide, at Adressen ikke kan afsendes, trækker sig tilbage. Jeg tror ikke, at nogen vil tro, at Ziska ellers er saa forfærdelig hurtig i Vendingen, at han, naar han fik at vide, at Konsulen ikke vilde tage sig af Sagen, øjeblikkelig skulde erklære, at det blot var gjort, for at Konsulen kunde se Underskrifterne, hvis ikke dette Punkt i Forvejen havde været diskuteret. Endelig kommer den engelske Konsul. Da jeg saa, at Konsulen, som det vil fremgaa af Aktstykkerne, var noget vel impliceret i Sagen, skrev jeg et Brev til ham, jeg vilde have ham ud af dette her. Brevet gjorde ham endogsaa meget bange. Han kom op til mig eller ringede til mig og forsikrede mig om, at det ikke var hans Hensigt at have noget med Sagen at gøre. Men at gøre ham saa bange, at han sender et Brev tilbage uaabnet, havde jeg dog aldrig tænkt. At en offentlig Myndighed faar et Brev, som uaabnet sendes tilbage! Hvordan i al Verden ved Konsulen, hvad det indeholder. Der maa have været nogen oppe hos ham og forhandlet med ham. Selv om jeg som Amtmand var forfærdelig bange for et Brev, vilde jeg dog aabne det for at se, hvad det indeholdt, men det gjorde Konsulen ikke. Hvem har forhandlet med Konsulen, saa at han ved, hvad der staar i det uden at aabne det? De Herrer vil se, at Brevet har Ziskas Segl, men er afsendt af Patursson, altsaa de to Herrer, som jeg stadig henholder mig til, men som blot havde faaet den politiske Forening til at gaa i Breschen. Den politiske Forening, som var blevet narret, trak sig tilbage, saasnart det reelle var opnaaet. Jeg mente ikke, der var nogen reel Grund til Adressen, men Foreningen trak sig som sagt ogsaa tilbage, da den saa, at vi fik Varer til Øerne, medens de to Herrer fortsatte.

Erklæringen fra de to Vicekonsuler — den hollandske og den engelske —, som jeg har fremlagt, og som forefindes aftrykt, forekommer mig tilstrækkelig klar med Hensyn til, hvorledes den engelske Konsul har opfattet Afleveringen af Adressen til ham, og behøver ikke nogen videre Dokumentation; dog er jeg ikke utilbøjelig til at tro, at den engelske Vicekonsul maaske vilde kunne oplyse noget yderligere.

Adressens senere Historie var den, at den blev sendt til den danske Gesandt i London, men blev afvist af ham, det maa jeg bede de Herrer lægge nøje Mærke til, og det oven i Købet med et kraftigt Svar, med en Henvisning til at gaa igennem Amtmanden. Jeg vidste, at Sagen var afvist men Svarets Form kendte jeg ikke. Dette nye Nederlag maatte skjules, paa Færøerne kunde man ikke sige, at den danske Gesandt havde afvist Sagen. Tværtimod, aldrig saasnart var den sendt til England, før man efter Bladenes Mening begyndte at se alle dens Virkninger — at den var afvist kom slet ikke frem. Det kom først frem i Lagtinget. Hr. Patursson udtalte i Lagtinget, at de Veje, man vilde gaa med Adressen, havde man faktisk gaaet. Nej, sagde jeg, man har selv efter Neder-

laget forsøgt to Veje til at komme til den engelske Regering udenom den danske Regering i København. Derved tænkte jeg paa den danske Gesandt og paa Konsulen. Den danske Gesandt havde jeg Ministeriets Telegram om, at man havde forsøgt, saa det blev slaaet fast. Vi kommer til Konsulen. Man forkyndte altsaa med Brask og Bram, at Adressen var sendt, og allerede kort Tid efter kunde Virkningerne mærkes, efter hvad Folketingsmandens Blade udtalte — med Folketingsmandens Blade mener jeg de Blade, som støtter ham. Derimod sagde man intet om, at den var afvist af Gesandten, thi saa faldt ogsaa det Nummer, at man dog var kommet udenom Regeringen i København, selv om man ikke var kommet udenom alle de danske Myndigheder. Da den ordinære Lagtingssamling i 1917 fandt Sted, fik jeg Ministeriets Telegram om, at Adressen var unyttig og forkastelig, og at den var afvist af den danske Gesandt. Man blev forbavset herover paa Færøerne, men endnu mere forbavset blev man over, at jeg kunde oplyse, at den ogsaa var afvist ad en anden Vej. Jeg kunde ikke oplyse ad hvilken Vej, da jeg ikke mente at kunne blande Konsulen ind i en Diskussion — det er min Opfattelse, at man aldrig skal blande en Stormagts Konsul ind i en lokal Debat. Hr. Patursson var øjeblikkelig klar derover og benyttede det til at benægte Rigtigheden af min Udtalelse. Der var dog ingen Grund for mig til at gøre noget, thi alle var paa det Tidspunkt klare over, hvem der havde Ret.

Slaget var med andre Ord for anden Gang tabt for Patursson, og jeg kan forsikre, at det Nederlag var ikke meget mindre end det første. Behandlingen af de af Amtmanden afgjorte Sager, som ellers plejer at vare til Kl. 6, 7 eller 8, undertiden 12, holdt op allerede ved Ettiden den Dag, saa kraftigt var Slaget, da man hørte Ministerens Telegram. Alt Haab var ude, ingen Udvej syntes aaben. Da er det, at Folketingsmanden igen kommer frem, idet han i Folketinget siger, at Ministeriets Svar var bygget paa Amtmandens forkerte Indberetning og derfor hvilede paa en falsk Forudsætning. Nu var Vejen farbar igen. Man kunde nu opfriske Paturssons Protest mod min Udtalelse om, at der var forsøgt to Veje for at komme udenom den danske Regering i København. Ministeren havde nemlig ikke, som jeg gentagende har sagt, udtalt, at jeg senere havde indberettet, at den havde været hos den engelske Konsul. Nu kom det Punkt til at spille en stor Rolle, endskønt jeg, som de Herrer vil have forstaaet af min Udvikling, mener, at det er af underordnet Betydning, for saa vidt angaar Stadium 1. Derimod har det efter min Opfattelse stor Betydning med Hensyn til Stadium 4, idet man selv efter Nederlaget i al Hemmelighed begyndte at prøve paa at opnaa noget i Retning af Forhandling med England. Paa det Moment kom der altsaa til at ligge stor Vægt, skønt jeg oprindelig mente og stadig mener, at det i og for sig er ligegyldigt med Hensyn til, hvad den oprindelige Hensigt har været, men det viser jo med tilstrækkelig Tydelighed, at selv efter Nederlaget, og selv efter at Færøernes lovlige Repræsentation havde udtalt, at der ingen Grund var til at gøre noget, og selv efter at Patursson og Meningsfæller havde maattet nøjes med at gaa til den danske Gesandt i London, og selv efter at al saglig Grund til en Adresse overhovedet var ophørt, fordi der var kommet Varer, fortsatte Hr. Patursson dog, men nu ganske vist i Hemmelighed. Hvorfor, vil man spørge. Jeg mener at have udviklet Grundene: for at det senere hen i Tiden kunde staa som Eksempel paa, at Danmarks Udenrigsministerium ikke havde haft Evne og Villie, det skulde benyttes engang i Tiden, det kunde Hr. Patursson nemlig lige saa godt gøre som at henvise til Tilstanden under de sidste Napoleonskrige.

Som sagt, en af Grundene til Adressens Skæbne var den meget vigtige — den vilde være blevet slaaet ned alligevel —, at der midt under Lagtingsbehandlingen indløb et Telegram om, at der kom Varer. Der knytter sig hertil en ganske interessant Episode. Denne Meddelelse kom Patursson i Hænde fra Folketingsmanden, før den kom mig i Hænde. Man skulde tro, at Patursson vilde blive glad, da man selvfølgelig maatte gaa ud fra, at han havde reelle og saglige Hensigter, nemlig at faa Varer. Nej, han skjulte Telegrammet og sagde ingenting i Lagtinget undtagen til sine allernærmeste Partifæller. Offentligheden fik intet at vide, vi i Lagtinget fik intet at vide, først da jeg senere meddelte, at jeg havde faaet Telegram, sagde han, at han ogsaa havde faaet Telegram. Det var mærkeligt; naar man har en saadan Nyhed, plejer man ellers at udbrede den vidt og bredt, men alt dette skulde skjules. Selvfølgelig skulde den danske Regering ikke have Æren af at have skaffet Varerne. Hvordan kom man udenom det? Det gik saamænd meget let. I det følgende Nummer af vedkommende Blad „Tingakrossur" hedder det: Skibet, som bringer os denne Ladning i Hænde er „Island", det laster omtrent 1200 Tons.

Selvfølgelig har Islænderne selv Brug for alle disse Varer, men alligevel lader de Færingerne faa de 700 Tons. Sligt er Velvillie og fortjener Ros, det passer daarligt med Amtmandens Budskab om, at Islænderne ikke vil hjælpe os. Da vi nu havde faaet Varer, vilde man altsaa skjule, at Danmark havde hjulpet; Agitationsnummeret var ikke saa godt mere, derfor øjeblikkelig en Artikel om, at det dog ikke var den danske Regerings Skyld, at Varerne var kommet.

Jeg har nu udviklet alt om Adressesagen, som jeg mener er af Betydning for at forstaa Sagen. Man vil maaske hernede sige, at det er mærkeligt, at man paa Færøerne ikke er klar over, hvor Adressen skulde hen. Nej, som jeg før sagde, det er ikke saa mærkeligt, naar man hernede, hvor man har Beviserne, kan være i Tvivl om, hvor den skulde hen, selv naar man har set Adressen og eventuelt faaet yderligere Oplysninger. Paa Færøerne kan man sige, at hernede i Danmark, hvor alle Beviserne er, ved man det ikke, og man begynder deroppe at blande de 4 Stadier sammen ligesom her. Det forekommer mig at være en Fejl, at de Danske hernede siger, at det er mærkeligt med Færingerne, at de ikke ved det; jeg siger med Færingerne: Det er mærkeligt med de Danske hernede, at de ikke ved det.

Jeg foreslog i min Indberetning til Ministeriet, at Sagen skulde undersøges, for hvis den straks var blevet undersøgt, havde Spørgsmaalet været klart. Men i Stedet derfor begyndte man deroppe at fremkomme med den ene ligegyldige Erklæring efter den anden, f. Eks. fra 6 Lagtingsmænd om, hvad de havde tilsigtet, de 6 Mænd, der netop selv udtalte, at de ikke havde været med til at udsende Adressen. Som sagt, Patursson løb fra det hele, da det gik daarligt med Adressen, og maatte til Slut endog nøjes med, at det hele var rettet mod Amtmanden — selve Borgen havde holdt — og det, skønt han i Lagtinget for at holde sammen paa Partiet i sin Tid havde erklæret, at Adressen ikke skulde udtrykke Mistillid til nogen Myndighed. Og da han maatte trække sig tilbage og høre Sandheden, sagde han, at det var en Beskyldning, et Angreb mod alle Underskriverne, skønt de var blevet narret til at underskrive. Og Ministeren oplyste ikke, at jeg netop havde indberettet, at Patursson var den skjulte Ophavsmand, og at der intet var at bebrejde den store Mængde af Underskrivere, som derfor med Rette maatte føle sig brøstholdne, hvis jeg havde indberettet, hvad jeg blev beskyldt for.

Som Eksempel paa, hvorledes det benyttes, vil jeg bede de Herrer se paa Side 50 i Aktstykkerne, en Skrivelse fra Patursson til Justitsministeriet. Der staar deri: „Foranlediget ved en Meddelelse fra Justitsministeren i en personlig Samtale i Dag om, at Amtmanden over Færøerne har sendt Justitsministeren en Udtalelse fra den engelske Konsul om, at *Selvstyrepartiet* har tilsendt Konsulen" o. s. v. Der er vist ingen af de Herrer, der vil kunne finde noget Sted, hvor jeg har udtalt, at det var Selvstyrepartiet, tværtimod lige det modsatte; ikke desto mindre bliver det paastaaet i et Brev, at Justitsministeren har sagt det. Selvfølgelig tror jeg ikke, at Justitsministeren har sagt det, men nu vilde man oppe paa Færøerne kunne sige: Dér kan I se, det er Selvstyrepartiet, der beskyldes. Andre Steder er det de 4000 Færinger.

Til Slutning skal jeg bemærke, at hele Udvalget og jeg var enige om enhver Beslutning, vi fattede, vi var de ansvarlige, og vi var parate til at tage Følgerne af vort Ansvar, eventuelt af vore Fejlgreb. Men vi kunde ikke lade Patursson bestemme, hvad vi, de ansvarlige, skulde gøre. Fulgte vi Patursson, og det viste sig at være forkert, vilde han være den første til at angribe os. Man vil maaske mene, at det er for haardt sagt, jeg tror det ikke, og jeg skal anføre et Par Eksempler.

I Krigens Begyndelse var der Tale om at leje et Skib til at gaa til Amerika. Næsten hele Lagtinget var for det, Provsten og jeg var mod det, og vi udviklede vore Grunde. Forinden der var fattet en Beslutning, forandrede Forholdene sig saaledes, at da Spørgsmaalet kom til Beslutning, stemte hele Lagtinget, ogsaa Hr. Patursson, for ikke at sende Skibet — 1 undlod at stemme af en helt anden Grund; det var Pastor Evensen. Hele Lagtinget stemte altsaa for ikke at sende det, men nogen Tid efter angreb Kongsbonde Patursson mig alligevel og beskyldte mig for, at jeg havde forhindret Amerikaturen, fordi jeg vilde bevare Handelen paa Danmark af den Grund, at jeg var en dansk Amtmand. Dette blev gentaget saa ofte paa Færøerne, at Folk til sidst næsten troede derpaa. Jeg udviklede derfor engang Sagen i Lagtinget, saa at Folk fik Besked, og Patursson havde intet andet at sige end: Amtmanden blander sig i Politik.

Jeg skal anføre et andet Eksempel. Umiddelbart før sidste Valg agiterede man

overalt paa Øerne meget stærkt med, at Vareforsyningen havde givet stort Underskud, og at det selvfølgelig vilde gaa ud over Færøerne, der hæftede for Beløbet. Det var en Skandale, da der selvfølgelig burde have været Overskud til Dækning af eventuelle Tab. Man udsendte Plakater: Hvor er de 4 Millioner? Meningen var jo klar. Da det saa viste sig, at der var ½ Million Kroners Overskud, fik Melodien fra Hr. Paturssons Side pludselig en anden Lyd, nemlig den, at det var en Skandale, at der var saa stort et Overskud! Patursson er en Mester i Agitation, og som jeg nys har udviklet, har Hr. Patursson undertiden for at hjælpe til benyttet sig af andres Navne — undertiden kunde hans eget Navn nemlig ikke være nok, han maatte tage andres med. I en snever Vending brugte han som nævnt i et Tilfælde Pastor Evensens Navn, i et andet Tilfælde to Lagtingsmedlemmers Navne i den Forstand, at han nævnte deres Valgkredse.

Jeg skal endvidere nævne følgende Tilfælde. Der skete en stor Ulykke paa Færøerne: 8 Skibe blev skudt ned, og vi frygtede for, at alle de Skibe, der laa rundt omkring Færøerne, skulde komme ind i Farezonen. Der blev derfor organiseret Skibe til at give Underretning til alle. Jeg stod for Arbejdet, og jeg tror, det blev gjort saaledes, at der ikke var Grund til Kritik; i alt Fald fremkom der ingen. Men selvfølgelig maatte en saadan Ulykke ikke lades ubenyttet. Patursson antydede i „Tingakrossur", at hvis Skibene ikke havde haft Dannebrog malet paa Siderne, var det ikke sket, nej, de burde have haft det færøske Flag paamalet. For ikke at blive misforstaaet vil jeg lige læse to Notitser op. I den første Notits skriver Patursson:

„D a n m a r k".

„Dette Navn bliver nu malet paa Siden af flere „Slupper", som skal paa Fiskeri ved Færøerne og Island. Er det rigtigt? Er det klogt? Mon ikke engelske Vagtmænd snarere tvinger et Skib ind til Kirkwall, som er malet saaledes, hellere end et, som ikke er mærket? Eller et, som er mærket „Føroyar" eller „Faroe Island"? Eller er ikke de engelske Krav for *dansk* Sejlads *nu* saa haarde, at de *danske* Skibe med „Danmark" paa Siden ikke tør gaa til Søs? Og skulde Danmark komme ind i Striden, medens vore saaledes mærkede Skibe er ude, er de bedre stedt saa? — Dette er Spørgsmaal, som man maa lægge Alvor i".

De Herrer vil altsaa se, at Patursson advarer mod at paamale „Danmark" paa et Tidspunkt, da ingen Ulykke var sket, af Hensyn til England, fordi Englænderne rimeligvis ikke vilde respektere det.

Da saa Ulykken var sket, skriver Hr. Patursson: „..... Da Skibene sejlede af Sted i Foraaret, bød Styrelsen, at de skulde males med Ordet „Danmark" og danske Flag. Saaledes blev ogsaa gjort, og det saa ikke bedre ud, end at dette skulde gøres af den Grund, at saa fik Krigsmændene intet gjort Slupperne. Resultatet blev i hvert Fald det, at da denne røde og hvide Maling var strøget paa Skibssiderne, sejlede Skibene uden Frygt, saavel paa de fredelige Have som ind i Farezonen. Der blev den Gang talt om her i „Tingakrossur", at denne Maling intet værnede færøsk Skib. Men der var ingen, der hørte efter..... Nu blev det slemt, og det kunde være blevet værre, hvis Vejret ikke havde været saa godt, som det blev. — Ledelsen havde gjort Landet mere Gavn ved at lade være med al denne Maling, som intet godt kunde gøre, og i Stedet for ordnet det saaledes for Skibsudrustningen, at hvert Dæksfartøj, som sejlede til Havs, blev saa godt udrustet med Baade, at de kunde bjerge Besætningen, om Skibet gik under .... — De gamle havde deres Overtro. Troen paa de gamle Værgemidler er faldet. Troen paa de gode Raad, som Landshøvdingen gav, er nu ogsaa faldet. Men desværre, den blev betalt for dyrt, Skaden var for stor. — „Man lever, mens man lever", de bjergede Livet denne Gang ved et Guds Under, men Amtmandsmalingen stoler de ikke paa en anden Gang".

Den højtærede Kommission ser altsaa, at den Omstændighed, at der var paamalet „Danmark", og at der skete en Ulykke, selvfølgelig skulde benyttes. Det blev benyttet. Medens det første Gang, Spørgsmaalet kommer frem, siges, at Paamalingen var sket af Hensyn til Englænderne, skal der senere gives Udseende af, at det var blevet sagt, at Skibene saa kunde sejle frit baade indenfor og udenfor Farezonen. Det var selvfølgelig aldrig blevet sagt; det var derimod blevet sagt, at naar de fik „Danmark" og Dannebrog paamalet, kunde de sejle frit *udenfor* Farezonen. Nu var de imidlertid gaaet ind i Farezonen — hvad de paa Forhaand var blevet advaret imod — og var blevet skudt ned. Det var en stor Ulykke, men til Trods derfor skulde den benyttes. —

En eller anden hernede kunde muligvis tænke som saa: Ja, det er klart, at Hensigten var, at Adressen skulde direkte til England, i Begyndelsen i alt Fald, men der ligger dog et undskyldende

Moment i, hvad Patursson anfører — derfor har han selvfølgelig ogsaa anført det — i Skrivelsen til Justitsministeriet af 2. April 1918 — den findes aftrykt i Aktstykkerne Side 50—51. Han anfører dér to Omstændigheder, nemlig, at man i Marts Maaned havde anmodet Amtmanden om dels at hjælpe med ved en Henvendelse til den engelske Konsul, dels at sammenkalde Lagtinget. De Herrer vil blive noget forbavsede, for efter hvad jeg nu har udviklet, vil De ikke rigtig kunne forstaa, hvorfor Lagtinget skulde sammenkaldes *for* Adressens Fremkomst, da det netop, efter hvad jeg har udviklet, var Meningen, at Sammenkaldelsen først skulde ske, efter at Udsendelsen havde fundet Sted, for at dette skulde virke paa Lagtinget, naar der skulde tages Bestemmelse, om den skulde sendes til England. Kendte Kongsbonde Patursson og jeg ikke hinanden, vilde jeg ikke kunne forstaa, at han anfører Forholdet med Konsulen som en Undskyldning i en officiel Skrivelse til Ministeriet. Hr. Patursson prøvede det nemlig ogsaa i Lagtinget, men da det blev oplyst dér, at Patursson selv havde faaet forelæst min Anbefalingsskrivelse til Konsulen, forinden den kom til Konsulen, og havde erklæret sig tilfreds dermed, og da han derhos var nødt til, for at kunne klare sig, at sige: Ja, men det kunde være, at Amtmandens Skrivelse til Konsulen ikke var den samme som den, jeg nu har hørt ham oplæse — saa blev der taget saa kraftig Afstand fra Hr. Patursson i Lagtinget, at jeg ikke troede, han vilde genopfriske Sagen i en officiel Skrivelse til Ministeren, selv om det nu sker i andre Vendinger end den Gang, nemlig at Konsulen havde sagt, at Anbefalingen ikke duede. Hr. Patursson glemmer at sige, at han selv paa Forhaand var godt tilfreds med den. Selvfølgelig har Konsulen heller ikke udtalt sig saaledes, som det blev sagt — det fremgaar af Korrespondancen.

Den anden Undskyldning var, at jeg ikke vilde sammenkalde Lagtinget. Med Hensyn til den forholder det sig saaledes: Denne Undskyldning vilde paa det daværende Tidspunkt ikke have haft stor Virkning paa Færøerne, og det af mange Grunde, men navnlig fordi vi jo netop var klare over, at Patursson ikke vilde have Lagtinget samlet, før Masseunderskrifterne var skaffet tilveje — ellers maatte han jo have sluttet sig til den Idé, der fremkom i Suderø-Bladet: at lade Lagtinget forhandle med England. Men det vilde Patursson ikke.» Nej, først Udsendelsen af Adressen og saa Lagtinget samlet, for saa virkede nemlig Udsendelsen af Adressen som det kompulsive Tvangsmiddel paa Lagtingsmændene. Altsaa, det vilde ikke have haft meget at sige paa Færøerne, og det maatte derfor bruges hernede, at jeg ikke vilde sammenkalde Lagtinget. De Herrer vil indvende: Hvorfor indgav han saa Andragende til Amtmanden om at faa Lagtinget samlet, efter at Henvendelsen til Konsulen havde været resultatløs, naar det ikke virkelig var hans Mening at faa Lagtinget sammenkaldt; det ser lidt mærkeligt ud. Ja, heller ikke jeg vilde have forstaaet det; jeg vilde ogsaa have tænkt: der maa være andre Grunde, som jeg ikke var klar over paa det Tidspunkt. Men hvad der er det afgørende er, at denne Undskyldning er anført i en officiel Skrivelse til Justitsministeriet til Forsvar for en Sag, som Kongsbonde Patursson ved, man baade hernede og oppe paa Færøerne lægger stor Vægt paa, og dog eksisterer denne Undskyldning ikke: Intet Andragende er paa det daværende Tidspunkt blevet afslaaet af Amtet, thi der var intet Andragende indkommet — i alt Fald kan jeg ikke erindre det nu, og de Dokumenter, jeg sidder inde med hernede, tyder alle paa det modsatte. Men Hr. Patursson vil maaske fremlægge det Andragende, han har indsendt til Amtet — og som maa være indsendt i Tiden mellem Konsulens Afslag paa Henvendelsen og Adressens Udsendelse, efter hvad der anføres i Skrivelsen til Ministeriet. Et saadant Andragende eksisterer ikke — i alt Fald kan jeg ikke huske det; men, som sagt, jeg vil bede Hr. Patursson om at komme frem med det.

Selv denne lille Undskyldning, som Hr. Patursson søger for sin Optræden, maa jeg altsaa, i alt Fald foreløbig, meget kraftigt protestere imod, da hans Skrivelse til Ministeriet af 2. April 1918 er, hvad angaar Henvisningen til Konsulen, misvisende — den refererer ikke, hvorledes Sagen staar — og med Hensyn til Andragendet om Indkaldelse af Lagtinget absolut forkert. De Herrer vil spørge: hvorfor anfører han det saa? Jo, det var nødvendigt, fordi man overfor Ministeriet skulde give det Udseende af, at det var Amtmandens Skyld — det kunde man kun gøre ved at sige, at han havde afslaaet et Andragende om Sammenkaldelse. Men Andragendet eksisterer altsaa ikke. Jeg ved paa Forhaand, hvad Hr. Patursson vil sige. Han vil sige, at han sammenblander to Tidspunkter. I Februar søgte han at faa Lagtinget sammenkaldt, og jeg afslog det, d. v. s., jeg bad Patursson om at komme med de 8 Mænds Underskrift, paa hvis Vegne han optraadte. Jeg vidste

nemlig, at Patursson ikke kunde møde med disse 8 Mænds Underskrift, og den kom heller ikke. Da svarede jeg altsaa: Jeg vil ikke sammenkalde Lagtinget, Vareudvalget har handlet; men det var i Februar, inden enhver Idé om Adressen var opstaaet. Senere sammenkaldte Patursson et Selvstyrelagting for at tage Bestemmelse, og saa vilde man give det Udseende af, at dette Selvstyrelagting var blevet enigt om at anmode Amtmanden om at sammenkalde Lagtinget: saa havde man den Undskyldning for Adressen, at det var Amtmandens Skyld. At selve Paastanden om Lagtingets Sammenkaldelse var forkert, gør intet.

Jeg mener nu ikke, Forholdet med disse Undskyldninger har Betydning, naar jeg har bevist det foregaaende. Jeg har bevist, hvad Hensigten var, og jeg mener ogsaa at have bevist, at selv de Undskyldninger, man kom med, var daarlige, endog positivt urigtige. Jeg tror at have klargjort Forholdene. Jeg har gjort det meget vidtløftigt; thi det bør for Færøernes Skyld en Gang for alle dokumenteres, hvorledes Sagen hænger sammen. Jeg er ikke i Tvivl.

Derimod er jeg i Tvivl om, hvilken Meddelelse Folketingsmanden har givet til Færøerne, thi efter hvad jeg har udviklet, vil de Herrer se, at Resultatet var det, at Adressen blev afvist af den danske Gesandt. Nu siger en af de to Herrer, nemlig Hr. Ziska — med hans Navn er Artiklen underskrevet, jeg antager imidlertid, den er affattet efter Aftale med Patursson, men det vil Hr. Patursson kunne oplyse; de to er jo Hovedmændene — i en Artikel i „Tingakrossur" for 10. April 1918, at Adressen først blev sendt til den danske Gesandt, *efter at* man hernede fra havde faaet Meddelelse om, at den danske Justitsminister eller det danske Ministerium raadede dertil eller i alt Fald intet havde derimod. Jeg synes, det ser meget mærkeligt ud, naar Gesandten netop har afvist den efter Ordre fra Ministeriet. Hvorledes kan man saa hernede fra faa Meddelelse om, at man skal sende den den Vej? Jeg forstaar det ikke; der er her et Punkt, som er uopklaret for mig; det spiller ingen Rolle i Adressesagen, men hvad der spiller en Rolle, er dette: Er ikke ogsaa Mortensen blevet ført bag Lyset? Hvordan i al Verden kan han ellers sige det? Jeg skal lige oplæse de Punkter af denne Artikel, som har Betydning. Der staar: „Som det fremgaar af min den 26. Marts 1917 daterede Skrivelse til Folketingsmand Edw. Mortensen." — „har vi allerede den Gang" — som jeg sagde lige før, var jeg ogsaa forbavset over, at de saa hurtig havde sikret sig Tilbagetoget — „i fuld Loyalitet mod den danske Regering udbedt os telegrafisk Svar paa, om vi med den paatænkte Fremsendelse af Andragendet (Adressen) til den danske Gesandt i London gjorde noget urigtigt." Saa staar der: „Først efter at vi havde modtaget Besked tilbage om, at de paagældende Regeringsmyndigheder — i Forstaaelse af Grundlaget for dette Skridt: de truende Udsigter for vor Varetilførsel — ikke havde noget imod, at en saadan Henvendelse blev rettet til det danske Gesandtskab i London, blev Adressens Ordlyd telegrafisk afsendt" til Gesandten. Jeg forstaar det ikke rigtig; jeg mener ikke, det spiller nogen Rolle med Hensyn til den oprindelige Hensigt med Adressen, men det vil jo altid klare Folketingsmandens Stilling til Sagen. Jeg tror nemlig, at ogsaa Folketingsmanden er blevet ført bag Lyset. Der staar altsaa her berettet af en af Hovedmændene: Vi afsendte den først til England, efter at Ministeriet havde sagt, vi kunde gøre det.

Jeg har hermed udviklet Adressesagen. Jeg vil bede de Herrer undskylde, hvis jeg har gjort det vidtløftigt, jeg har gjort det, fordi den spiller en umaadelig stor Rolle oppe paa Færøerne. I mit Forhold til Ministeren har den derimod kun spillet den Rolle, som enhver anden Sag ligesaa godt kunde have spillet: nemlig at jeg har bedt om en Udtalelse om, hvad jeg havde indberettet. Og jeg vil nu bede de Herrer om, naar Sagen diskuteres, endelig ikke at sammenblande de forskellige Tidspunkter.

Tiden efter den 24. November 1917 til Embedsmændenes Afskedsansøgning.

Jeg har altsaa udviklet Forholdet indtil den 24. November 1917, den Dag, som jeg mener er den afgørende i Forholdet mellem Ministeren og mig, og skal nu gaa over til Udviklingen efter den 24. November 1917. Situationen var paa det Tidspunkt den, at Ministeren havde lovet mig, at alle Klager skulde blive undersøgt. Endvidere havde Ministeren lovet mig at udtale, eventuelt i Rigsdagen — og jeg maatte, efter hvad jeg har fremstillet, gaa ud fra, at det vilde ske meget hurtigt —, hvad jeg havde indberettet om Adressen, og hvad der iøvrigt var Ministeriet bekendt, derunder navnlig, at jeg netop ikke havde beskyldt 4000 Færinger for at være illoyale, tværtimod. For det tredie havde jeg henstillet til Ministeren ikke at forandre Amtets Afgørelser i politiske Forhold uden paa Grund af rent saglige Be-

tragtninger, og for det fjerde havde han lovet at afgøre visse Sager.

Da jeg nu kom tilbage til Færøerne, troede jeg, at alt var eller rettere vilde blive i Orden. I Tillid til Ministerens Ord, og fordi jeg ogsaa selv fandt det heldigt ikke at optræde i en Bladpolemik, afventede jeg trods alle Angreb og Insinuationer roligt Ministerens Erklæring. Hvorfor jeg i det hele taget ikke har taget til Genmæle, som de Herrer maaske synes er mærkeligt, skal jeg komme til til allersidst. Men desværre, der skete nu saa meget, at jeg ikke var eller kunde være i Tvivl om, at vi var i Valgtiden, og ikke kunde være i Tvivl om, at jeg med eller mod min Vilje skulde fungere som et Redskab i Ministerens Haand.

Jeg skal kun kort dvæle ved følgende Omstændigheder. *For det første* afgjorde Ministeren ganske vist den tidligere nævnte Kulklage med, at „Ministeriet ikke finder noget at erindre mod den af Amtskommunen trufne Ordning". Det var altsaa, hvad Ministeren forstod ved, at han vilde give et „kraftigt" Svar. Folketingsmanden begyndte selvfølgelig ogsaa straks paany at klage, og han antydede, at Ministeriets Svar havde ladet vente paa sig. Hvorfor det havde ladet vente paa sig, kunde Folk saa selv slutte sig til: det var selvfølgelig Amtmandens Skyld! I denne Forbindelse maa jeg nævne følgende. Da jeg var i København, fik jeg Anmodning fra Justitsministeriet om at forhandle med Ingeniør Nyboe om, hvilken Pris der skulde fastsættes for Kul paa Færøerne, saaledes at Driften kunde bære sig. Ingeniør Nyboe udarbejdede ogsaa efter en Samtale med mig et Forslag, som jeg sluttede mig til, og Ministeriet antog Forslaget, men med nogle Ændringer. Da nu Mortensen overfor Ministeren havde klaget over, at Priserne var for høje, maa Ministeren have sagt saadant noget som: Ja, men det er jo ikke mig, der har fastsat dem, det er jo Amtmanden; — thi da Mortensen kom op til Færøerne, agiterede han straks med, at det ikke var Ministerens eller Rigsdagens Skyld, at Priserne paa Kul var saa høje. Det forekommer mig altid forkasteligt, at en overordnet Embedsmand antyder, at noget er en underordnet Embedsmands Skyld, naar Forholdet faktisk er det, at det er Ministeren, der har truffet Afgørelsen, men navnlig forekommer det mig forkert, naar vedkommende underordnede Embedsmand netop har faaet den ganske selvfølgelige og naturlige Ordre at indstille saadanne Priser, at Driften kunde dække sig. Som sagt, Kulklagen blev et Nummer for Folketingsmanden, medens jeg synes, den burde have været det modsatte. —

Jeg skal — *for det andet* — heller ikke dvæle længe ved, at vi paa Færøerne hørte fra Islændere, der var paa Vej fra Danmark over Færøerne til Island, at Spørgsmaalet om en ny Overenskomst med Island skulde bringes frem lige efter Valgene, og at Ministeren ikke havde noget mod et selvstændigt Flag, men at Sagen ikke maatte komme offentlig frem før efter Valget. Jeg forstod endelig nu, hvorfor Provsteudnævnelsen trak i Langdrag; den maatte vel sagtens heller ikke foretages før efter Valget. —

Heller ikke skal jeg dvæle ved den *tredie Omstændighed*, at Statsgældsdirektøren igen, og han siger udtrykkelig: med Justitsministerens Tilslutning, begynder sine Skriverier for at hjælpe Heygum. I hans Skrivelse derom til Handelsministeriet, altsaa til en offentlig Myndighed, kritiserer han Højesteret og Amtmanden paa en efter min Mening skandaløs Maade, særlig naar man tager Hensyn til, at Heygum faar disse Oplysninger. Han siger: „Benaadningen var strandet paa en ufattelig og smaalig Modstand fra en lokal Øvrigheds Side"; han siger, at „Dommen kan neppe siges at være fuldt fyldestgørende, og den hviler kun paa Indicier af meget ringe Værdi". Dette udtaler en højtstaaende Embedsmand i en Skrivelse til en offentlig Myndighed og i en Skrivelse, som han ved bliver bekendt paa Færøerne, og det udtaler han, skønt Statsgældsdirektøren maa vide — jeg gaar nemlig ud fra, at han ved, hvad han taler om —, at det er forkert, da Heygum netop for visse af sine Forhold blev dømt paa egen Tilstaaelse, og jeg antager ogsaa, at Højesteret ikke har fundet Indicierne i de andre Forhold af meget ringe Værdi. Den Reprimande, som Ministeren tidligere har givet ham, men som jeg ganske vist ikke synes var nogen Reprimande, har altsaa ikke hjulpet stort. —

For det fjerde skal jeg heller ikke dvæle længe ved Justitsministerens Omtale i Telegrammet og i Rigsdagen af de to Rigsdagsmænd. Den blev nemlig Motto for Valget deroppe: om Edward Mortensen, „at han er en dygtig Deputeret, en dygtig Rigsdagsmand for de færøske Interesser. en paalidelig Støtte for Ministeriets Politik" — om Samuelsen derimod, „at han taler i en personlig irriteret Tone, og Ministeren maa imødegaa ham dér, hvor hans Bemærkninger er urigtige". Folketingsmanden meddeler endvidere: Samuelsen er Huskarl hos Ministeren, men Mortensen derimod er hans Studiekammerat! Det var altsaa Argumentationen deroppe! Ministeren maa selv-

følgelig selv om sin Karakteristik, men den forekommer mig mærkelig, naar han overfor mig har udtalt om Mortensen, at han var for smart, at han var fræk og løgnagtig, og at hans Optræden i et enkelt Tilfælde, det med Bilaget, var gemen eller perfid, naar endvidere henses til, hvad der var oplyst om Mortensen i mine Indberetninger, som Ministeren selv har sagt, han troede paa, og naar Ministeren fremdeles henser til, at Mortensen har stemplet mig som en, han var overbevist om havde gjort sig skyldig i Klausulbrud, for Virkningen heraf turde neppe være i Færøernes Interesse, og det burde ikke af Folketingsmanden være fremsat i en officiel Skrivelse uden til Justitsministeriet. Paa dette Tidspunkt kalder Ministeren ham imidlertid en overordentlig dygtig Repræsentant for de færøske Interesser.

Jeg har kun lige nævnt disse 4 Punkter; *derimod maa jeg dvæle ved følgende Forhold.*

Jeg havde af Ministeriet faaet Anmodning om endelig ikke at sende private *Breve* med Skibene, altsaa Breve fra Folk deroppe, fra Købmænd og andre — derunder gaar jeg ud fra selvfølgelig ogsaa mine egne —, altsaa i det hele taget private Breve, da det bestemt var lovet Englænderne, at ingen Post, undtagen Regeringserklæringer, skulde blive sendt. Da jeg var her i Kobenhavn i Oktober, blev det ligeledes indskærpet mig, ligesom jeg blev anmodet om at meddele det til de Kommissionærer og andre, som spurgte mig, og det blev meddelt mig, at Ministeriet heller ikke mere vilde besørge saadanne Breve, undtagen fra visse Institutioner og fra Landstingsmanden til hans Hustru. Jeg gjorde dette; og da jeg kom til Færoerne, gjorde jeg det samme. Det var et meget haardt Slag for Købmændene og andre; men da de hørte, at ingen kunde sende Breve paa den Maade, end ikke jeg og min Hustru til vore Forældre, faldt man snart til Ro, da det ikke kunde være anderledes. Med Posten i Januar fik jeg imidlertid en hel Del private Breve fra Folketingsmanden og dennes Faders Kommissionær til Besørgelse, blandt andet et til Folketingsmandens Bladforbindelser. Jeg tilskrev i den Anledning Ministeriet og skal tillade mig at oplæse denne Skrivelse:

„Jeg tillader mig at henlede Ministeriets Opmærksomhed paa følgende Forhold.

Da jeg var i Kobenhavn, fik jeg fra Ministeriet gentagne Gange Ordre til ikke at sende privat Post ad officiel Vej, ligesom det blev mig meddelt, at Ministeriet ikke mere vilde sende private Breve paa denne Maade uden fra ganske bestemte Institutioner eller Institutioner af en vis offentlig Karakter, hvilket jeg blev anmodet om at meddele dem, der spurgte mig. Forskellige Kommissionærer spurgte mig, om de ikke kunde sende deres Forretningsbreve og Aarsopgørelser gennem Ministeriet, deriblandt Amtets Kommissionær Chr. Nielsen og flere andre. Jeg svarede dem i Overensstemmelse med Ministeriets Paabud. Landstingsmand Samuelsen spurgte mig ligeledes, om han kunde sende private Breve gennem Ministeriet. Jeg svarede ligeledes i Overensstemmelse med foranstaaende, men tilraadede ham selv at tale med Ministeren. Saavidt jeg ved, fik han Tilsagn om at maatte sende Breve til sin Hustru og faa Brev igennem Amtet fra sin Hustru. Da jeg kom tilbage her til Øerne, indtog jeg samme Standpunkt, baade med Hensyn til hvilke Breve jeg sendte, og med Hensyn til Forespørgsler om, hvilke Breve der kunde sendes hertil. Købmændene var selvfølgelig meget uheldig stillede, navnlig da de ikke kunde faa Opgørelser fra deres Kommissionærer i København uden over England. Da alle imidlertid blev fuldstændig ens behandlet, faldt de snart til Ro.

Imidlertid har jeg nu med sidste Post modtaget 17 lukkede Breve fra Grosserer Julius Nielsen til hans Forbindelser her paa Øerne, samt 4 lukkede og 1 aabent Brev fra Folketingsmanden til private Folk her paa Øerne. Dette forekommer mig at være meget uheldigt.

Forholdene her er nemlig saa smaa, at det allerede nu er almindelig bekendt, at en Købmand har kunnet sende Breve hertil, medens andre ikke har kunnet det. Vedkommende Købmand er Kommissionær for Folketingsmandens Familie.

Det forekommer mig ligeledes uheldigt, at den ene Rigsdagsrepræsentant kan sende Breve til sine Bladforbindelser, medens den anden ikke kan det. Jeg ved ikke, hvilken Aftale der er truffet med den engelske Regering, eller om der overhovedet er truffet nogen, men skal dog gøre opmærksom paa, at det ikke vil kunne undgaas, at Ankomsten af saa mange private Breve til saa mange tilfældige Personer vil blive bekendt for den engelske Konsul, og jeg ved, eller har Formodning om, han telegraferer alt, selv temmelig løse Rygter".

Jeg fik altsaa disse Breve. Jeg haaber, man vil forstaa, at jeg efter Modtagelsen af dem var meget uheldig stillet. Enten maatte jeg tage den Konsekvens, at det var et nyt Eksempel paa, at jeg havde lojet for Folk, og i saa Fald vilde der blive talt meget

derom, og det vilde komme den engelske Konsul for Øre, eller ogsaa maatte jeg lægge Brevene i Postkassen hemmeligt og lade Folk tro, at de var indsmuglede med en eller anden af Skibets Personale. Jeg valgte det sidste, da der saa ikke vilde blive talt saa meget derom, fordi man ikke gerne vilde genere vedkommende Indsmugler. Det kom selvfølgelig alligevel ud, men jeg opnaaede, at der ikke blev talt derom, og Sagen gik heldigvis derved i Glemmebogen, uagtet Mortensen havde ladet sin Redaktør vide, at Brevene var sendt ad officiel Vej, og Redaktøren vidste, at det var forbudt. Det var ikke af Hensyn til mig, at han tav stille, men for ham var det selvfølgelig et nyt Eksempel paa Folketingsmandens store Indflydelse, enten direkte eller indirekte i Ministeriet — jeg antager det sidste, at man vilde stille sig elskværdigt. Ministeriet svarede, at det ikke vilde gentage sig, men Mortensen vidste at skaffe sig andre Udveje, skønt han maatte kende Faren for Færøerne derved.

Kort Tid efter, den 30. Januar, kom Folketingsmand Mortensens Opraab til Vælgerne. Det kunde kun være kommet op paa den Maade, medens derimod Samuelsens Opraab ikke kom; det kunde nemlig ikke komme saaledes derop, da han kun havde Tilladelse til at skrive til sin Hustru. Men her kom altsaa et Opraab, som var skrevet derop, det gaar jeg ud fra. Derimod var Samuelsens Opraab vist telegraferet derop, men det kan maaske oplyses. —

Endvidere maa jeg dvæle ved følgende Forhold: Som de Herrer vil erindre, havde Ministeren den 24. November 1917 sagt til mig, at han ikke troede, at min Omtale af *Avismisbrug* var rigtig, da han aldrig i „Tingakrossur" havde set Artikler, beregnede paa Forholdene hernede derved, at Bladet skrev danskvenlige Artikler, som blev optaget hernede for at vise, hvor danskvenlig man var. Jeg mente, at en Artikel om Danskvenlighed i Bladet vilde se for grel ud oppe paa Færøerne. Han mente, at Bladet ikke var danskfjendtligt, og at det kun var de nuværende Embedsmænd, Bladet var forbitret paa. Den 13. Februar indeholdt „Tingakrossur" en Artikel med Titel: „Danmark og vi". Jeg skal ikke forlænge min Forklaring med at oplæse den, men jeg skal overlade den til Kommissionen, da den for dem, der kender Forholdene deroppe, er uhyre interessant. Den falder i to Afdelinger, nemlig først en overordentlig rosende Beskrivelse af Danmark og Danmarks Forhold til Færøerne, for det andet en Nedrakning af de nuværende Embedsmænd. Jeg skal dog citere enkelte Udtalelser. Med Hensyn til det første siges der: „Det nationale Parti paa Færøerne er i sit Forhold til Danmark under delvis samme Skæbne som den gamle Herremand. Alle har vi, dels direkte, dels gennem Læsning været i Berøring med og under Paavirkning af „det skønne Danmark", alle føler vi os mere eller mindre knyttede til det i Venskab og Taknemmelighed for, hvad vi har hentet derfra af gode og skønne Indtryk, gennem personlige Bekendtskaber, dansk Natur, dansk Aandsliv, af Kundskabstilegnelse og Kulturbefrugtning. Thi netop for os nationale Færinger, hvis aandelige Udvikling i saa langt, langt højere Grad end det saakaldte „Sambandsfolks" har faaet sit første stærke Præg af Grundtvigs og Georg Brandes's Fædreland, rummer Begrebet *Danmark* en Rigdom af personligt tilegnede Værdier" o. s. v. Dette var den første Afdeling. Den anden indeholder som sagt en Karakteristik af Embedsmændene. Det hedder der: „Men her som i Carl Ewalds Historie formørkes Udsynet af en sort, bredt anmassende Skygge: *Den danske Embedsmandsvælde paa Færøerne!* Alt hvad der „raadner i Danmark", synes at have fortættet sig i denne Skygge: Forbenet Højre-Tænkemaade og ulden bondefiffig Moderation, preussisk Herskesyge og Brutalitet, bigot Snæversyn og bornert Fruentimmerhysteri! Fra denne uhyggelige Skygge, der snart antager Form af en bredbovet Gaardmands-Opkomling af den J. C. Christensenske Type" o. s. v. — saaledes fortsættes der. Med denne Karakteristik: „Forbenet Højre-Tænkemaade og ulden bondefiffig Moderation" tænkes paa mig, ligesom jeg er den bredbovede Gaardmands-Opkomling af den J. C. Christensenske Type. De Herrer vil dog have lagt Mærke til, at der er baade „forbenet Højre-Tænkemaade" og „ulden bondefiffig Moderation". Men med preussisk Herskesyge og Brutalitet siges der at være sigtet til andre.

Jeg kan forsikre de Herrer, at det var morsomt at tale med Folk i Thorshavn den Dag. Det staaende Spørgsmaal var: „Har De læst „Tingakrossur"", han maa jo have været fuld eller lide af Delirium. Kun én hørte jeg sige: Hvad der er i Vejen med ham, ved jeg ikke, men jeg ved, at han ved, hvad han gør. Denne Forbavselse kan jeg forsikre de Herrer refererer sig ikke til den anden Afdeling, nemlig Karakteristiken af Embedsmændene, thi det var den almindelige Melodi og ikke værre, end det ellers plejede at være, men den refererede sig til den lyriske Beskri-

velse af, hvad vi skyldte vort elskede Danmark. Det var den, Folk var forbavsede over. Den lammede Folk deroppe. Man hørte dem kun sige dette: han maa have været fuld eller lide af Delirium. Jeg var formentlig den eneste, der ganske vist ogsaa morede mig, men som troede at forstaa, hvorledes det forholdt sig. Jeg mindedes mine private Samtaler i Ministerværelset i den røde Bygning, og jeg længtes blot efter at se Artiklen gaa igen i Bladene i Danmark. Jeg syntes nemlig, at Redaktøren havde skudt noget over Maalet for danske Blade, for nogle Blade selvfølgelig ved denne Karakteristik, for andre Blade derved, at de vilde sige: Gud Fader bevares, hvordan kan man have de Embedsmænd!

Det klaredes imidlertid fortræffeligt, og jeg maa føje til, at jeg er overbevist om, at det klaredes i absolut god Tro. Et Par Blade, som jeg skal referere, føler jeg mig overbevist om, har været i god Tro med Hensyn til, at det virkelig var en danskvenlig Artikel, og som ikke vilde vække den Sensation paa Færøerne, som den vakte. Et Blad indeholdt nemlig den 29. Marts kun den første Afdeling af Artiklen — af Elskværdighed mod os Embedsmænd har det rimeligvis udeladt den anden. Maaske denne Karakteristik var faldet Folk hernede for Brystet; den faldt ikke os deroppe for Brystet. Man citerer altsaa den første Del og siger: Der kan I se, at alt det, der siges, er Løgn, og vedkommende Blad føjer til, at det maa være rigtigt, da denne Beskrivelse af Danmark netop er skrevet, før den nuværende Konflikt opstod. Denne Motivering var nu ikke rigtig, thi som de Herrer vil vide, opstod Konflikten den 24. November 1917, medens Artiklen er af 13. Februar 1918. Det andet Blad, som jeg troede var godt inde i Forholdene deroppe, da det har haft mange fortræffelige Artikler, var, da det havde læst denne Artikel eller maaske noget senere, overbevist om, at Forholdene paa Færøerne nu egentlig var overordentlig gode, for Sambandsmændene vidste man var gode nok — det har vi hørt saa tit —, og nu viste det sig, at Selvstyremændene var endnu mere fortræffelige, saa nu var alt godt. Et nyt Eksempel paa, hvorledes Agitationen virker i dette Kredsløb! Og dog er jeg altsaa aldeles overbevist om, at de to Blade i absolut god Tro er blevet ført bag Lyset af en saadan Artikel. (*Kragh:* Hvad var det for Blade?). Det ene var „Politiken" af 29. Marts, det andet var „Østsjællands Folkeblad" fra en noget senere Dato; jeg kan ikke sige hvilken, men det vil let kunne oplyses. Jeg har, som nævnt, Grunde til at tro, at disse Blade var i god Tro. Men det er atter et Udtryk for,at Sambandsmænedne kan man gøre ved, hvad det skal være, men det er Selvstyremændene, man skal søge at vinde. Jeg tror, man skal vogte sig for en slig Opfattelse. Det kunde være, at naar man ikke hernede støtter de besindige Partier, hvormed jeg mener Sambandspartiet og den fornuftige Del af Selvstyrepartiet, saa gaar det let galt.

Jeg antager, at Sammenhængen med den nævnte Artikel er den, at Justitsministeren har ladet falde en Ytring om det formaalstjenlige ved en saadan Artikel om nogle for Danmark venlige Ord i Bladet, og Mortensen har faaet sit Brev derop med den Post, jeg talte om før. Jeg har altsaa selv været behjælpelig med den smukke Karakteristik af mig, der, som sagt, ikke overraskede nogen som helst deroppe. Men det er kun en Formodning, for jeg gaar ogsaa ud fra, at Justitsministeren har troet, at „Tingakrossur" i Virkeligheden er danskvenlig, og derfor mente, at naar det indeholdt en saadan Artikel, var det kun Udtryk for Bladets relle Hensigter, for dets Danskvenlighed. Det gaar jeg ud fra. Jeg tror, at Ministeren er blevet ført bag Lyset. Men deroppe vakte Artiklen saa kolossal Opsigt, at jeg sjældent har moret mig saa meget som den Dag i Thorshavn. —

For det tredie maa jeg fremdrage følgende Forhold. Som de Herrer vil erindre, havde Ministeren lovet mig at udtale, hvad han vidste om *Adressen*, nemlig at den havde været hos Konsulen, og at jeg ikke havde indberettet, at 4000 Færinger havde været illoyale. Og saaledes som Samtalen formede sig, var det Meningen, at Ministeren skulde udtale sig. Der behøvedes altsaa ikke nogen Anledning. Jeg ventede stadig, at det skulde ske, da det, i alt Fald efter min Motivering, var nødvendigt, at det skete, før Mortensen talte med Patursson, idet jeg var klar over, at de ellers fandt en eller anden Forklaring, som ikke saa let kunde findes, naar de var adskilte, da den saa let kunde blive noget forskellig. Postforbindelsen var daarlig, saa jeg kunde ikke kontrolere, om Ministeren gjorde det. Den 6. Februar — altsaa stadig med den samme Postforbindelse, jeg lige har talt om — indeholdt „Tingakrossur" imidlertid en fornyet Udtalelse

om Adressen, nemlig at min Indberetning var forkert, og Justitsministeren havde intet sagt.

For første Gang mente jeg nu, at jeg maatte indrykke en offentlig Erklæring. Jeg gjorde det og telegraferede den straks til Justitsministeren, for at han kunde kende den, forinden den af Korrespondenterne deroppe blev telegraferet til Pressen. Jeg véd ikke, om de Herrer kan erindre den, den lød saaledes:

„I Følge det i Ugebladet „Tingakrossur" for 6. ds. indeholdte Referat af Folketingsmand Mortensens Tale under den endelige Behandling i Folketinget af Lagtingsvalgloven, skal Folketingsmanden have udtalt:

„Jeg (d. v. s. Folketingsmanden) har sagt, at det aldrig har været Hensigten at sende denne Adresse uden om de danske Myndigheder — efter de Oplysninger, jeg sidder inde med, er der nemlig aldrig gjort noget saadant Forsøg — men det er urigtigt, hvad Formanden for Lagtinget har udtalt, at det var forsøgt. Jeg har positive Beviser for, at dette er urigtigt".

Efter den ved denne Udtalelse givne Foranledning erklærer jeg, at jeg herved bekræfter at have udtalt, at det var forsøgt at gaa uden om de danske Myndigheder, og at det var forsøgt at sende den ommeldte Adresse ad 2 Veje, forinden man henvendte sig til den danske Regering i København.

Det tilføjes, at saafremt Justitsministeren ikke har imødegaaet Folketingsmandens ovenfor citerede Udtalelser, maa det formentlig skyldes, at Ministeren ikke har hørt dem".

Dette var den første Erklæring angaaende politiske Forhold, jeg indrykkede, og jeg telegraferede den, som sagt, til Ministeren, for at han kunde kende den, forinden den, hvad jeg gik ud fra som givet, blev telegraferet til Ritzaus Bureau. Ritzaus Bureau nægtede den imidlertid Optagelse, og jeg saa af Bladene, at der var en større Affære hernede i den Anledning. Min Mening med at telegrafere til Ministeren var dels den, at jeg vilde optræde loyalt overfor ham, dels, at jeg vilde give ham endnu et Advis om hans Løfte til mig, idet jeg sagde i Erklæringen, at naar han ikke havde imødegaaet Folketingsmanden, maatte det skyldes, at han ikke havde hørt Udtalelserne. Ministeren gjorde imidlertid intet. Men paa Grund af Postforbindelsen vidste jeg ikke, at han intet gjorde. Først den 12. Marts meddelte han mig, at han havde afkrævet Mortensen Beviser. Der var imidlertid intet at kræve Bevis for, thi det var jo et Faktum, som ingen menneskelig Magt kunde modbevise, at jeg havde indberettet, at Adressen havde været hos Konsulen, og at jeg ikke havde beskyldt 4000 Færinger for Illoyalitet. Om man saa giver Udsættelse i 10 Aar for at modbevise dette, er der ingen menneskelig Magt, der kan modbevise det Faktum, at jeg har indberettet, at Adressen har været hos Konsulen, og det var det, jeg forlangte, han skulde udtale. For Resten kan jeg ikke engang forstaa, at Ministeren kunde tro paa Mortensen, at Adressen ikke havde været hos Konsulen, for han maatte jo kunne mærke paa Mortensen, om Mortensen vidste, at den havde været hos Konsulen, og saa var det jo godt, og hvis Mortensen ikke vidste, at den havde været hos Konsulen, maatte der være noget mistænkeligt. Jeg véd det ikke, det er kun en Slutning, men jeg er nærmest tilbøjelig til at tro, at Mortensen ikke havde vidst det, for ellers forstaar jeg ikke, at han turde udtale sig saaledes i Rigsdagen.

Den nævnte Erklæring var, som sagt, min første Erklæring, medens jeg har været paa Færøerne, om politiske Forhold i Pressen, og den var rent defensiv. De Herrer vil maaske tænke, at saafremt min foran givne Udvikling er rigtig, at min defensive Stilling i Lagtinget blev udlagt som politisk, som om jeg blandede mig i Politik, saa maatte denne Erklæring, som end ikke var afgiven i Lagtinget, absolut give Anledning til en Agitation om, at jeg derved blandede mig i Politik. Ja selvfølgelig, jeg vidste det paa Forhaand. Jeg havde jo saa ofte sagt det til Ministeren. Det udeblev ikke, og det er saa heldigt, at Agitationen stadfæstede, hvad jeg har sagt, at det var første Gang.

„Tingakrossur" siger lige efter: „Thi nu er det hændt, som de allerfleste vilde have forsvoret, Svenning Rytter selv er kommet udenfor Borgen og byder sig frem til en politisk Dyst med Færøernes Folketingsmand, som i Folketinget har sagt, at Amtmanden paa Færøerne farer med Usandhed". Senere: „Mest harmes Rytter dog over Justitsminister Zahle, thi han har ikke modsagt Folketingsmanden ... Hvad fejler Amtmanden?. Hvorfor skulde Justitsministeren modsige det, som er Sandhed, eller ved han maaske bedre?". Senere meddelte Bladet, at det nu var bevist, at jeg havde faret med Usandhed.

Folketingsmanden udtalte paa Møderne rundt omkring, efter hvad jeg saa i Aviserne — jeg minder om, at jeg mødte ikke paa Møderne og tog ikke til Genmæle

jeg forholdt mig passiv, og jeg er snarest tilbøjelig til at tro, at man vil bebrejde mig, at jeg har holdt mig for passiv, men jeg mente, det var rigtigt, og mener det stadig —, altsaa Folketingsmanden udtalte paa Møderne, der blev refereret i hans Aviser: „For nogen Tid siden har man fundet det hensigtsmæssigt og formaalstjenligt paany at rejse Striden om Adressesagen ved en Erklæring, som blev offentliggjort i „Dimmalætting". Det synes mig, at det havde været mere korrekt, om man havde henvendt sig paa højere Sted og derigennem faaet Sagen oplyst". Saaledes agiterer Mortensen, uagtet han maa vide, at jeg netop kæmpede for at faa Justitsministeren til at svare. Dog siger Mortensen: Amtmanden bør gaa til Justitsministeren.

Det vil ses, at Mortensen vil give det Udseende af, at det er hans Modstandere, der paany har rejst Sagen. Nej, Sagen var afgjort ved, at Ministeren havde taget Afstand fra den i Sommeren 1917. Den kunde ikke mere bringes frem oppe paa Færøerne. Som jeg refererede før: Patursson havde lidt sit andet Nederlag, og det var fuldstændigt. Men Mortensen kunde ikke lade det bero derved. Som jeg før udviklede, drog han Sagen frem i Folketinget og sagde, at min Indberetning var forkert, og Ministerens Svar derfor ogsaa forkert. Nu var Vejen atter farbar. Thi naar det kunde siges, medens Justitsministeren hørte derpaa — og man maa erindre, at medens Justitsministeren siger, at han ikke hørte de forskellige Udtalelser hernede, saa hørte han dem selvfølgelig, naar det refereredes paa Færøerne —, saa maatte det alligevel være rigtigt: Justitsministeren maatte sidde inde med hemmelige eller bedre Oplysninger.

De Herrer vil maaske finde det mærkeligt, at man paa Færøerne har saa megen Tillid til en Minister. Ja, men saadan er det nu, og jeg vil, trods mine dyrekøbte Erfaringer sige: heldigvis. Thi bliver det ikke ved, at man deroppe har Tillid til Ministeren, saa er Forholdet mellem Danmark og Færøerne umuligt. Dertil kommer, at man selvfølgelig deroppe, da der jo alligevel var en Del, som tvivlede om, at Ministeren nu ogsaa kendte Forholdene saa godt som Amtmanden, søgte at slaa det Faktum fast: Jo, det gjorde Ministeren. Man agiterede med: „Færøernes Minister Zahle har besøgt vore Øer og kender altsaa ved Selvsyn færøske Forhold, ligesom han ogsaa ved sit Kendskab til Folk fra de forskellige Lejre er nøje inde i den færøske Lokalpolitik". Saa fik man altsaa det slaaet fast: Det er en Minister, der kender vore Forhold af Selvsyn — saa vidt jeg ved, har Ministeren paa en Tur til Island været nogle faa Timer i Land paa Færøerne. —

Jeg kommer saa til Berammelsen af *Lagtingsvalget*. De Herrer vil erindre, at der var to Forslag fremme, et om Valg i Oktober, som var en god Tid for Fiskerne — det var Sambandspartiets Forslag — og et andet om Valg i Februar, ogsaa et godt Forslag i denne Henseende, for da var Fiskerne endnu ikke sejlet ud. Ministeren vilde ikke tage Februar, sagde han til mig, men heller ikke Oktober — jeg har tidligere udviklet Grundene —, men Ministeren vilde have Sommervalg. Han spurgte mig; jeg holdt paa Oktober, men tilføjede, at hvis Valget skulde være om Sommeren, maatte det være i Juni Maaned, for saa var Fiskerne kommet hjem fra deres første Tur, og saa kunde de komme til at stemme. Resultatet blev hernede, at Ministeren gik med Folketingsmanden om at foreslaa, at Valget skulde holdes i Februar. Paa Grund af Landstingets Stilling blev det imidlertid ikke vedtaget, og det endelige Resultat blev da, at der blev Sommervalg.

Nu vil de Herrer se, at hvis man kunde faa Valg deroppe paa en uheldig Tid, var det et glimrende Nummer for Folketingsmanden, for saa vilde man selvfølgelig sige, at Amtmanden havde villet udelukke Fiskerne fra at stemme. Loven overlader Berammelsen af Valget til Amtmanden og det ikke paa Justitsministerens Vegne; men Justitsministeren kan selvfølgelig give Amtmanden en Ordre, som denne lige saa selvfølgelig maa udføre. Da Fiskerne skulde til at rejse, og nogle spurgte mig om Tiden, saa forhandlede jeg med begge Partier i Udvalget, og vi var alle enige om, at som Forholdene nu var, hvor vi skulde have Sommervalg, burde det være i Slutningen af Maj eller i Begyndelsen af Juni. Da er Fiskerne nemlig kommet hjem, saa at de kan stemme. Jeg spurgte ligeledes ved Skrivelse de interesserede, nemlig Rederne, Skipperne og Fiskerne. Rederne svarede selvfølgelig, at Spørgsmaalet havde ingen Interesse for dem. Skipperne kom med et Forslag om, at jeg skulde foreskrive, at Kandidatlister skulde indkomme nu, og at de ikke kunde indkomme senere. Det kunde jeg ikke gaa med til, det var nemlig imod Loven. Fiskerne, som var de mange, svarede gennem deres Forening, hvis Formand var et af Udvalgets Medlemmer, at den Tid, som vi havde talt om, Maj eller Juni, absolut burde vælges, hvis man ikke vilde udelukke mange Fiskere fra at stemme.

Efter saaledes at have forhandlet med de to Partier i Udvalget og spurgt de 3 interesserede Organisationer, og fra den Organisation, som havde de mange Medlemmer, faaet det nævnte Svar — den anden Organisation vilde, som anført, have en anden Fremgangsmaade, men da den var ulovlig, kunde jeg ikke følge den —, saa fastsatte jeg den 11. Februar foreløbig Valget til at finde Sted i Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni — Dagen skulde blive opgivet senere. Dette meddelte jeg de Fiskere, som skulde sejle, og sagde, at de roligt kunde sejle ud, ligesom jeg meddelte det til Ministeriet og angav Grundene. Jeg anførte blandt andet de to Grunde for, at vi ikke kunde have Valget tidligere: at der manglede Stemmesedler, og at Fiskerne vilde være borte. Da jeg nu fra Ministeriet fik Ordre om at tilbagekalde Berammelsen, saa gjorde jeg det selvfølgelig, men jeg anbefalede meget stærkt overfor Ministeriet, at det ikke forandrede Tiden, og anførte, at Fiskerforeningen var enig med mig. Jeg fik imidlertid Ordre om at beramme Valgene til omkring den 20. April; det var en meget uheldig Tid, for det var for sent til, at Fiskerne kunde stemme, før de sejlede ud igen, og det var for tidlig til, at de kunde stemme, naar de kom hjem fra den første Tur. Jeg gjorde det og tænkte, at Ministeren maatte have gode Grunde, da jeg netop mange Gange havde bedt ham om ikke at forandre min Afgørelse i politiske Forhold uden af saglige Grunde, og jeg tænkte, at han selvfølgelig havde forhandlet med begge Rigsdagsmændene derom.

I Agitationen blev det selvfølgelig et nyt Eksempel paa Amtmandens Partiskhed — det var jo oplagt —, ligesom det blev meddelt, at det var en Forandring, der var sket fra Færøerne. Og i saa Fald var Grundene mig klare. Jeg blev forbavset, da jeg senere hørte, at Ministeren ikke havde forhandlet med daværende Landstingsmand Samuelsen, og endnu mere forbavset blev jeg, da jeg af Bladene saa og af andre hørte, at Mortensen netop brugte de Punkter i sin Agitation, som jeg havde angivet i mine Telegrammer til Ministeriet som Grunde for, at Valget ikke skulde være før i Slutningen af Maj eller i Begyndelsen af Juni. Han brugte dem saaledes: Valget burde ikke være i April, som det nu er, da Fiskerne saa er borte, og nogle allerede var sejlet, før de vidste noget om Valget, og da der desuden mangler Stemmesedler, nej, Valget burde være i Februar, som vi foreslog den Gang. Han sagde ikke, at jeg selvfølgelig maatte rette mig efter Loven, og at Folketingsvalget alligevel skulde være om Sommeren. Jeg havde selvfølgelig — saaledes lød det — valgt Tiden netop for at udelukke Fiskerne, idet Fiskerne paa en anden Tid kunde komme til at stemme i langt større Udstrækning.

I Overensstemmelse med min konsekvent gennemførte Sædvane — bortset fra min offentliggjorte Erklæring af 8. Februar — tog jeg ikke til Genmæle. Selvfølgelig kan jeg godt forstaa, at Ministeren ønskede Valg samtidig med Valgene her, men det vigtigste ved disse Valg var jo Færøerne, og i alt Fald burde Ministeren have forhandlet med begge Repræsentanterne og udtalt, hvad jeg havde anført i mine Telegrammer. —

Som tidligere berørt, havde jeg anlagt *Injuriesag* mod Folketingsmandens Blad „Tingakrossur", fordi jeg var blevet beskyldt for Klausulbrud. Ved „Folketingsmandens Blad" forstaar jeg stadig det Blad, som varetager Folketingsmandens Interesser. Da der var optaget Forhør, og da jeg mente, at Sagen burde forelægges Ministeren, for at han kunde lære Mortensen og eventuelt ogsaa Kongsbonde Patursson at kende, sendte jeg den til Ministeriet ved en Skrivelse af 21. Januar 1918. Jeg syntes nemlig, at det var godt, Ministeren lærte de to nævnte Herrer at kende. Man ser af Sagen et — som det synes — ret intimt Samarbejde mellem Mortensen, Redaktøren af et danskfjendtligt Blad og den tidligere nævnte engelske Missionær Brend. Jeg skal tillade mig at oplæse en Del af den nævnte Skrivelse. Jeg skriver til Ministeren: „Da Sagen forekommer mig meget karakteristisk for forskellige Forhold heroppe, tillader jeg mig at henstille, at Ministeren sætter sig ind i Sagen, før de medfølgende Bilag tilstilles Overretten, til hvem nærværende Skrivelse selvfølgelig ikke ønskes sendt. Jeg skal særlig henlede Ministerens Opmærksomhed paa Folketingsmandens Skrivelse af 22. Juli f. A. Den forekommer mig nemlig ret betegnende. Folketingsmanden udtaler, at han personlig føler sig overbevist om, at jeg har gjort mig skyldig i et Tillidsbrud overfor den engelske Regering, og han udtaler det i en Skrivelse, der er fremlagt under en Retssag — han vil formentlig ikke som de to andre Brevskrivere, Missionær Brend og Redaktør C. Holm Isaksen undskylde sig med, at Skrivelsen ikke var bestemt til at fremlægges, og deri finde et undskyldende Moment for, at Indholdet ikke er korrekt. — Saafremt nu Folketingsmandens Sigtelse er rigtig — til min Undskyldning skal jeg dog

anføre, at jeg ikke tror, han kender de Forhold, han taler om —, forekommer det mig besynderligt, at den danske Regering i disse vanskelige Tider kan have en Repræsentant her paa Øerne, om hvem Folketingsmanden tør udtale en saa graverende Sigtelse. Saafremt det imidlertid skulde vise sig at være en ganske løs Sigtelse, eller Ministeriet paa Forhaand føler sig overbevist herom ifølge de skete Indberetninger og Udfaldet af hele Sagen, saa forekommer det mig besynderligt, at vedkommende Folketingsmand, der, som Ministeren bekendt, i sidste Lagtingssamling udtalte, at han som Ministerens Partifælle kunde udvirke mere end andre, stadig skal kunne nyde Ministerens Tillid, for saa vidt angaar Fremstillingen af færøsk Politik.

I Forbindelse med ovenstaaende gør bemeldte Skrivelse i det hele taget et daarligt Indtryk paa mig paa Grund af de Raad, Folketingsmanden giver Defensor om at benægte noget, han ved er et Faktum". — Han tilraadede nemlig Defensor i Sagen at benægte, at det sigtede til Amtmanden, skønt Mortensen vidste, at det i en anden Sag var dokumenteret, at det sigtede til Amtmanden. — „Han er jo ikke beskikket Defensor i Sagen. Han føler sig blot bundet til at forsvare den Redaktør, hvem han næst Ministeren kan takke for sin nuværende Position her paa Øerne, en Position, som jeg er bange for vil medføre en paa urigtige og vildledende Oplysninger bygget ødelæggende og demoraliserende Politik, hvis Udfald ikke kan overskues. Da jeg imidlertid under flere Samtaler med Justitsministeren har gjort Ministeren opmærksom herpaa samt paa Sammenhængen mellem den Politik, der fra en vis Side føres og tilstræbes, og Angrebene paa mig i og udenfor Rigsdagen og i og udenfor Pressen samt paa de Følger, hele Ministerens Stilling vil have for Fremtiden, skal jeg ikke komme nærmere ind herpaa.

Idet jeg tillader mig at henvise til den af Chr. Holm Isaksen i sin Tid indgivne Klage over Sorenskriver Thygesen, jfr. senest Ministeriets Skrivelse af 19. Oktober 1917 skal jeg yderligere tillade mig at paapege, at medens Redaktøren den Gang i en efter Brevveksling med Folketingsmanden affattet Klage ikke — rimeligvis af Hensyn til Straffeloven — turde sige, at Sorenskriveren ved Trusel om Arrest havde tvunget ham til at opgive Hjemmelsmanden, skønt han søgte at give det Udseende deraf, jfr. Amtets Skrivelse af 31. Maj 1917, saa siger nu baade Redaktøren og navnlig Folketingsmanden det ganske utvetydigt. Redaktøren undskylder dog bemeldte Skrivelse med, at den ikke skulde fremlægges." Jeg har altsaa i Forvejen gjort Ministeriet opmærksom paa, at da Klagen blev nedsendt, lød den kun paa, at Sorenskriveren havde sagt det efter Afhøringen, fordi Redaktøren havde begyndt paa at forsøge at give en mindre rigtig Fremstilling, men at den var affattet saaledes, at den næste Klage vilde lyde paa, at det var sket før Afhøringen for at tvinge vedkommende til at udtale sig. Jeg troede, at kun Redaktøren vilde have sagt det, men Folketingsmanden sagde det ogsaa. „Jeg skal ikke særlig henlede Ministerens Opmærksomhed paa Missionær Brends Skrivelse af 3. Maj f. A, da han er en Ministeren i denne Forbindelse uvedkommende Person." Og saa tilføjede jeg til Slut: „Jeg tillader mig at henstille, at de medfølgende Bilag hurtigst muligt sendes til Overretten, eventuelt med Ministerens ovennævnte Erklæring, da Sagen er blevet noget forsinket paa Grund af Postforbindelsen." Jeg henstillede nemlig til Ministeriet eventuelt at afgive en Erklæring om, at jeg ikke havde gjort mig skyldig i Klausulbrud; — det vidste jo Ministeriet, jeg ikke havde.

Saaledes lød altsaa min Skrivelse til Ministeriet.

De Herrer vil altsaa se, at jeg med Hensyn til Mortensen dvælede ved de to Omstændigheder, at han, som ikke var beskikket Defensor, raadede en beskikket Defensor til at benægte noget, som han vidste var et Faktum, og at Folketingsmanden for Færøerne havde beskyldt Amtmanden for Færøerne for at have begaaet Klausulbrud, idet han utvetydig udtalte, at han følte sig overbevist derom.

Med Hensyn til Brend skal jeg kun sige, at han har ogsaa afgivet en Erklæring i Sagen, og da han saa blev forespurgt, om den var rigtig, svarede han, at det kunde godt være, den ikke var det, men han havde heller ikke troet, at den skulde fremlægges. Redaktøren havde ogsaa afgivet en Erklæring i Sagen, og da han blev afhørt angaaende forskellige Punkter, udtalte han, at han havde ikke tænkt, den skulde fremlægges. Den var kun skrevet til Folketingsmanden, og han havde ikke troet, at Folketingsmanden vilde fremlægge den i Sagen. Som sagt, Folketingsmandens Skrivelse var heller ikke rigtig, men jeg antager ikke, at han vil sige det samme som de andre Herrer.

Der staar altsaa i Skrivelsen ikke noget om Kongsbonde Patursson, men af selve Sagen fremgik det, at Patursson havde afgivet en meget mærkelig Forklaring, en

Forklaring, han havde afgivet som Vidne, altsaa under Vidneansvar. Forklaringen er i sig selv tilstrækkelig oplysende, men da jeg gaar ud fra, at Sorenskriver Thygesen, som optog Forklaringen, ogsaa skal afhøres, skal jeg ikke indlade mig paa at fremstille det Indtryk, som Sorenskriveren har meddelt mig, at Paturssons Forklaring gjorde paa ham.

Jeg vil blot referere et Faktum. Jeg beskyldes i Paturssons Skrivelse for Fejghed, da den første engelske Krydser kom til Færøerne. Jeg skjulte mig, siger han, aflagde Uniformen i den følgende Tid i Lagtinget, dansede efter Englændernes Pibe, hvad jeg paa dette Tidspunkt selvfølgelig ikke burde — senere var min Fejl netop, at jeg *ikke* gjorde det. Der mindedes om, at det var ligesom i Napoleonskrigene, da en dansk Amtmand ogsaa havde opført sig fejgt.

For at de Herrer ikke skal misforstaa det med Uniformen og tro, at jeg frygtede Oprør, skal jeg kun sige, at jeg brugte aldrig Uniform undtagen i Lagtinget, saa hvis Færingerne vilde slaa mig ihjel, kendte de mig bedst uden Uniform. Det var altsaa det, han sigtede til med, at jeg vilde skjule mig, hvis Englænderne kom og vilde tage Færøerne. Da Patursson blev afhørt, maatte han indrømme, at han i den Skrivelse, hvor han beskyldte mig for disse Ting, havde — jeg vil bruge Udtrykket: glemt forskellige Kendsgerninger, ligesom han maatte indrømme, at forskellige Kendsgerninger, som stillede det hele i et ganske andet Lys, havde han ikke vidst noget om.

Jeg skal, som sagt, blot referere en Ting. Patursson udviklede i Skrivelsen, at da den første Krydser kom, var vi i Lagtinget til et Udvalgsmøde, og jeg havde været rolig lige til det Øjeblik, da han meddelte mig, at nu kom der en engelsk Krydser, men fra det Øjeblik gik jeg fuldstændig fra Koncepterne, afbrød Mødet, tabte mine Papirer, trak af Uniformen og skjulte mig, saa længe Krydserens Besøg varede. Da saa Sorenskriveren under Forhøret spurgte: Havde Amtmanden da været rolig lige til det Tidspunkt? svarede han: Jo, det var han — det hørte nemlig med til Fremstillingen, at det var Krydserens Ankomst, der gjorde mig bange. Sorenskriveren sagde saa til Patursson: Ja, men er det ikke mærkeligt, for Amtmanden har en halv Time i Forvejen vidst, at Krydseren kom, idet han ustandselig blev holdt underrettet om, at Krydseren nærmede sig, han fik telefonisk Meddelelse fra hver Bygd, den passerede; var det saa ikke mærkeligt, at han først blev forbavset i dette Øjeblik? Jo, det var det jo ogsaa — altsaa hvis Fremstillingen skal lægges til Grund. Det er rigtigt, at jeg tabte nogle Papirer paa Gulvet. Jeg sad nemlig, som det var min Vane — naar jeg ikke var den ledende, og det var jeg ikke her, da det var et Udvalgsmøde og et Købmandsmøde —, paa en Stol, lænet tilbage mod Væggen med Hænderne over Knæene og med Papirerne paa Skødet, og da jeg saa hælder mig forover for at rejse mig, falder Papirerne ned. Det er fuldstændig rigtigt, men det andet er altsaa Fremstillingen i Skrivelsen, og det er en Forklaring, som Patursson har afgivet som Vidne.

Som jeg udtalte før, ansaa jeg det for heldigt, at Justitsministeren saa, hvorledes de Personer var, som han troede paa og beskyttede, og jeg mente ligeledes, det var heldigt, at han saa, hvorledes de samme Mænd, som det synes, arbejdede godt sammen med den tidligere nævnte engelske Missionær, som siden Krigens Begyndelse har vist sit sande Sindelag; paa en Maade i alt Fald havde de jo samme Formaal: at vise Danmarks bristende Evne til at hjælpe Færøerne, ligesom de i Adressesagen havde haft forskellige Konferencer med den engelske Konsul, og dog var det jo ikke Forretningsfolk, som skulde søge Assistance hos Konsulen. Havde de endda været Forretningsfolk! men det var de ikke, det var en politisk Forening og Politikere. Disse Konferencer blev der imidlertid sat en Stopper for, da jeg ved en Skrivelse, der findes aftrykt, lod den engelske Konsul vide, at jeg gik ud fra, han ikke vilde give det Udseende af at ville indblandes i den lokale Politik. Denne Skrivelse gjorde ham ogsaa faktisk bange.

Jeg sendte af de Grunde, som jeg har nævnt, Sagen gennem Justitsministeriet, og skrev paa den, at den hastede meget; jeg vilde gerne have den afgjort før Valget. Det skete imidlertid ikke. Ministeriet beholdt den i længere Tid og gav ikke nogen Erklæring, men det er der maaske ikke noget at sige til; jeg véd ikke, hvad jeg selv vilde have gjort, om jeg vilde have afgivet Erklæring i en Sag, der endnu verserede for Domstolene; det kan være, jeg er nærmest tilbøjelig til at tro, at jeg alligevel havde gjort det, da jeg vidste, hvorledes Sagen hang sammen, men der er dog formentlig ikke noget at sige til, at man ikke afgav den nævnte Erklæring. —

For ikke at blive misforstaaet skal jeg udtale med Hensyn til de forskellige Herrer, at hvad Hr. Patursson angaar, tror jeg selvfølgelig ikke, der har været noget med Eng-

lænderne, men jeg tror, han har benyttet sig af Omstændighederne til at søge at skabe en Situation, som senere kunde være et godt Grundlag for hans Politik. Mortensen tør jeg ikke sige andet om, end at det egentlig er min Mening, at han er blevet ført bag Lyset i Adressesagen, og at han, da han senere saa, hvordan det hang sammen, maatte følge Trop; det kan være, jeg tager fejl, men gør jeg det, er det egentlig meget værre for ham, at han tør udtale sig som sket; det vilde forekomme mig meget mærkværdigt. Hvad Ziska angaar, mener jeg, at han har været med som en Slags nær Forbindelse af Patursson. Ziska er en Svoger til „Tingakrossur"-Folkene, de tre Brødre, hvoraf den ene er Redaktør. Ziska hader mig af et godt Hjerte, og det er psykologisk meget forstaaeligt. Den Familie har jo aldrig ventet Tjenester af mig, og han havde en Gang gjort sig skyldig i en Forseelse, idet han havde skældt en Politibetjent ud og vistnok skubbet noget til ham. Der var derfor en Sag mod Ziska, og Spørgsmaalet var, om man kunde nøjes med en Bøde ved Forlig, eller om Sagen skulde ordnes ved Dom. Ziska vilde i Bevidsthed om Sagens Farlighed, da det drejede sig om en Natvægter, helst have den ordnet ved Forlig og kom op til mig; han havde talt med Landfogeden om det, men da det var mig, der afgjorde den Slags Ting, kom han til mig for at faa at vide, om Sagen ikke kunde afgøres ved Forlig. Jeg sagde: Det er der ikke Tale om, for jeg véd, at saa snart Forliget er indgaaet, begynder de fra den Side at sige, at De er blevet narret til at vedtage en Bøde, medens Resultatet vilde være blevet et andet, hvis der var faldet Dom; derfor kan der ikke blive Forlig i den Sag. Han forsikrede mig, at det vilde Bladet ikke sige; jeg svarede, at der kunde ikke være Tale om andet, der maatte gaa Dom i Sagen. Saa begyndte han at græde og henviste til sin Familie, som han skulde sørge for, og det Argument har jeg aldrig kunnet staa for, saa jeg svarede: Nuvel, saa afgør vi det med en Bøde. Dagen efter at Sagen var ordnet, mødte jeg ham paa Gaden, men fra den Dag af har han ikke villet hilse paa mig. Det har altid forekommet mig rent psykologisk interessant: Manden kom op paa Amtskontoret, han ventede rimeligvis ikke at faa den Tjeneste fra min Side, og saa holdt han fra den Dag op med at hilse paa mig. Mig morede det selvfølgelig.

Formanden: Jeg skal her afbryde Afhøringen, der fortsættes i Morgen Kl. 10.

Mødet hævet Kl. 5^{45}.

Mødet 13. November 1918, Kl. 10.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter*. (Fortsættelse).

Embedsmændenes Afskedsbegæring.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg gaar nu over til vor Afskedsbegæring. Den falder egentlig i to Dele, for det første i en Skrivelse af 5. Marts til Ministeriet, som jeg vil tillade mig at kalde et Slags Varsel eller et Advis til Ministeren, og for det andet selve Afskedsbegæringen.

Jeg skal *først omtale dette „Varsel"*, eller hvad jeg skal kalde det. Forholdene var i Marts saaledes — for at nævne Hovedpunkterne —, at Ministeren ikke havde opfyldt sit Løfte til mig om at udtale, hvad han vidste om Adressen, og navnlig at jeg ikke havde beskyldt 4000 Færinger for Illoyalitet — og det til Trods for mit Advis til ham i Telegrammet af 9. Februar, hvor jeg, som de Herrer erindrer, telegraferede, at Ministeren ikke kunde have hørt det. Ministeren havde heller ikke opfyldt, hvad han i øvrigt havde lovet mig med Hensyn til Ekspedition af visse Sager. Han havde tværtimod paany overhørt Mortensens Udtalelser, og det saa heller ikke ud til, at han vilde opfylde sit Løfte til mig før Mortensens Ankomst til Færøerne, hvad der for mit Vedkommende var det afgørende. Ministeren havde endelig i Mellemtiden truffet forskellige Afgørelser, som for mig saa ud, som om de var politiske og ikke kunde forsvares, og der var, med eller uden Ministerens Vidende, sket meget kedelige Fejl, f. Eks. med Hensyn til Postforsendelsen, Fejl, som satte mig i en pinlig Situation, blandt andet fordi jeg var bange for, at de skulde komme den engelske Konsul for Øre. Endvidere var Provstesagen uafgjort paa det Tidspunkt.

Paa Grund af disse Forhold afsendte jeg min Skrivelse af 5. Marts, som jeg ser mig nødsaget til delvis at referere, da dens Form kom til at spille nogen Rolle.

Jeg omtaler min Samtale med Justitsministeren den 24. November 1917 og minder om, at jeg satte min Stilling ind paa at faa ham til at svare paa et bestemt Spørgsmaal. Jeg omtaler Folketingsmandens Korrespondance — hvordan han sender Breve op. Endvidere: at jeg ikke anser det for rigtigt, at Ministeren stadigvæk ikke udtaler sig. Jeg omtaler, at der træffes forskellige Afgørelser, som jeg ikke kan betragte som andet end politiske. „Stillingen heroppe er ganske uholdbar", skriver jeg, „naar Ministeren saaledes Gang paa Gang lader mig i Stikken, og der derhos undertiden træffes forskellige Afgørelser eller indtages et vist Standpunkt, som ikke synes saglig at kunne forsvares, men som af en Rigsdagsrepræsentant kan bruges til Agitation. Den Retning, som Folketingsmanden tilhører, og specielt Bladet „Tingakrossur", kan beskylde mig for alt muligt og med Rette, naar Ministeren i Rigsdagen tillader, at den ene Usandhed fremføres efter den anden, og naar Ministeren endog overfor mig antydede, at De opfattede det af mig anlagte Injuriesøgsmaal mod Bladet som Udtryk for en Forfølgelse af Bladet". Jeg udtaler endvidere, at jeg ikke kan og vil optræde i Politik. Jeg vil ikke tage mig selv i Forsvar — jeg kommer senere til hvorfor —, de Herrer har vist allerede forstaaet det. „Jeg har flere Gange", skriver jeg, „tænkt paa at søge om Forflyttelse, eventuelt Afsked, særlig efter at Sysselmandsloven var blevet gennemført; men jeg gjorde det ikke, maaske noget af personlige Grunde, men dog mest, fordi jeg ansaa Tidspunktet for meget uheldigt under de nuværende Forhold, og jeg haabede stadig, at Krigen

skulde høre op". Jeg udtaler fremdeles, at det ikke saa meget er mig, det gaar ud over, som det er den danske Administration i det hele taget, der paa den Maade udsættes. Jeg siger, at jeg ikke vil have noget som helst Ansvar for en saadan Udvikling, for hvilken Ministeren bærer det fulde Ansvar. Jeg hævder, at en aaben Politik i Rigsdagen, saaledes som Forholdene nu havde udviklet sig, var den eneste Udvej, jeg kunde se af Affæren, da den paa Grund af Ministerens Stilling var blevet omtalt saa meget offentlig. Jeg fortsætter saa: „Jeg skal tilføje, at naar jeg ikke allerede nu søger om Forflyttelse, eventuelt Afsked, er Grunden dels den, at jeg ikke ved, om Ministeren har Grunde for Deres Optræden, og jeg mener ikke at kunne forsvare at rejse ned til København for Tiden for at konferere herom, dels den, at jeg ikke vil, at en saadan Ansøgning fra min Side skal drages frem under Valgkampen i Danmark, da jeg ikke er Politiker. Men jeg vil og kan ikke fortsætte under de nuværende Forhold, ligegyldigt hvilken Regering der er, det være sig en radikal eller konservativ, saalænge jeg ikke har Sikkerhed for, at den nuværende Holdning forandres. Jeg har gjort Landfogeden og Sorenskriveren bekendt med mit Synspunkt og Standpunkt, og de har bemyndiget mig til at udtale, at de er enige med mig deri".

Jeg mente ved denne Skrivelse at kunne fremtvinge en offentlig Udtalelse af Ministeren, da det forekom mig, at han ellers ikke kunde modtage denne Skrivelse. Resultatet blev baade ja og nej. Ministeren meddelte mig i et, som jeg maa gaa ud fra, paa det Tidspunkt privat Telegram — det var ikke nummereret, saaledes som Ministeriets Telegrammer er, og det var kun underskrevet Zahle —, at han opfatter min Skrivelse af 5. Marts som en privat Skrivelse, at han ikke har hørt Mortensens Udtalelser, men at han har forlangt Beviser af Mortensen. Jeg har refereret min Skrivelse, og jeg tror ikke, de Herrer kan have faaet Indtryk af, at det var en privat Skrivelse. Jeg har for Resten kun en Gang skrevet privat til Ministeren, og det var som Svar paa en Forespørgsel fra ham. Min Skrivelse bærer Betegnelsen „Færø Amt", den er skrevet „Til Justitsministeren", og den er som Embedsskrivelse kun underskrevet med Navnet Svenning Rytter. Der er altsaa intet, som tyder paa, at den er privat. Ikke desto mindre meddeler Ministeren mig i et, som jeg maa gaa ud fra, privat Telegram, at han opfatter min Skrivelse som privat.

Allerede efter Modtagelsen af dette Telegram tænkte jeg over, hvad jeg skulde gøre — om jeg skulde søge min Afsked. Jeg følte mig nemlig nu meget utryg. For det første var min officielle Skrivelse til Ministeren i et privat Telegram fra Ministeren gjort til en privat Skrivelse, til Trods for at den var ment som officiel, og der intet var, som kunde antyde, at den var privat, saa meget mindre som jeg ifølge hele mit Standpunkt, saaledes som jeg tidligere har udviklet det, ikke uden tvingende Grund vilde skrive private Indberetninger — højst svare, naar jeg blev spurgt. For det andet: Mine tidligere fortrolige Indberetninger blev Mortensen gjort bekendt med, i alt Fald saaledes, at han kunde misbruge dem. For det tredie: Det skulde i Løbet af faa Dage vise sig, at Ministerens private Telegram skulde gøres officielt. De Herrer vil se, at der derved i et officielt Telegram fra Ministeriet kommer til at staa, at Amtmanden i Adressesagen har skrevet private Indberetninger, hvad jeg altsaa ikke har gjort. Med andre Ord: Fortroligt og ikke fortroligt, officielt og privat, embedsmæssigt og Politik — alt syntes mig at løbe sammen i ét Virvar. Jeg havde imidlertid endnu ikke truffet nogen endelig Beslutning. Dog var jeg vel nok nærmest kommet til det Resultat, som man jo let kommer til, naar man er i Tvivl og derhos befinder sig overordentlig godt i en Stilling: at se Tiden an og se, hvorledes Forholdene udvikler sig.

Saa kom *Ministerens bekendte Telegram af 15. Marts.* Da jeg var færdig med Læsningen af dette, var min Beslutning taget. Jeg var overhovedet ikke i Tvivl nu, saa meget mindre som Telegrammet indeholdt positive Urigtigheder, eller om man vil: Sandheder i en saadan Form, at man vilde foretrække positive Urigtigheder. Jeg meddelte derefter Landfogeden og Sorenskriveren, som hele Tiden var blevet holdt à jour med Udviklingen, at for mit Vedkommende var Stillingen nu klar. Det er blevet sagt, at jeg har overtalt disse to Embedsmænd til at slaa Følge med mig. Det er gansk forkert, jeg kan forsikre, at de to Embedsmænd er Mænd for selv at tage deres Standpunkt — det har de vist gentagne Gange, uagtet de vidste, hvad Følgen blev fra „Tingakrossur"s Side —, jeg kan desværre ikke sige det samme om alle Embedsmænd, der har været paa Færøerne i min Tid og før, som jeg tidligere har udviklet —, men da jeg gaar ud fra, at disse to Embedsmænd skal afhøres, kan de jo selv spørges, om jeg har overtalt dem. Der blev med Hensyn til de to Embedsmænd sagt hernede: Ja, Amt-

manden, det kan vi forstaa, men at de to andre gik, det maa være en Demonstration. Jeg har imidlertid, som sagt, ikke opfordret de to Embedsmænd til at gaa, men jeg beundrer, at de gik, og det er rigtigt, at det ikke var af personlig Fornærmelse, de gik, men det var, fordi de syntes, at dansk Administration paa den Maade, som den formede sig, var en Umulighed. Naar vi søgte om Afsked, var Grunden den, som jeg nylig har anført. Og vi gjorde det selvfølgelig ikke, som det senere blev antydet i Pressen, for privat Fordels Skyld, nemlig fordi vi vilde foretrække et godt Embede hernede. Vi ventede, som vi udtrykkelig skrev i vor Afskedsansøgning, overhovedet ikke at faa nye Embeder. For mit personlige Vedkommende kan jeg oven i Købet sige, at jeg vidste, Justitsministeren trods alt satte mig højt som Embedsmand, og at jeg var udset til et Embede i en nær Fremtid, som jeg antager, Ministeren vidste, jeg meget gerne vilde have. Alt dette maatte jeg opgive, saa jeg synes ikke, man kan beskylde os for at have handlet for privat Interesses Skyld.

Foruden de nysnævnte Grunde var der desuden den meget vigtige Grund, at vi ikke vilde have, at de loyale af Færingerne skulde faa det Indtryk: Der er jo intet at gøre, vi kan lige saa godt straks opgive Kampen, naar man nede i Danmark kun interesserer sig for den mest yderliggaaende Del af Selvstyrepartiet, medens vi andre bliver haanet med ikke at være virkelige Færinger. Vi vilde derfor gøre vort til, at de kunde se, at selv om Ministeriet stillede sig saaledes — saaledes vilde nemlig Ministerens Telegram blive opfattet —, var vi, som kendte Forholdene, dog af en anden Mening, og vi vilde vise det i Gerning.

Vi haabede paa Tilslutning hernede, men vi havde ikke ventet den kolossale Tilslutning, som vi fik, da vi maatte gaa ud fra, at Folk hernede i Virkeligheden intet kendte til de virkelige Grunde. Da Landstingets Mistillidsvotum til Ministeren kom til Færøerne, var min første Tanke den: Det forstaar jeg ikke, Landstinget kender jo i Virkeligheden intet til Sagen. For mig stod Ministerens Telegram nemlig kun som den sidste Draabe, der fik Bægeret til at flyde over. Jeg tænkte derfor: Ministeren maa være blevet spurgt og har derfor oplyst, hvorledes Sagen forholder sig.

Af den før nævnte Grund: at vi syntes, det var vor Pligt overfor Færøerne at gaa, lagde vi heller ikke Skjul paa, at vi havde søgt vor Afsked; men vi meddelte det først, da vort Telegram maatte antages at være Ministeriet i Hænde, saa Ministeren ogsaa vidste det. Jeg kan godt forstaa, at det kan kritiseres: jeg havde jo selv hidtil indtaget det Standpunkt ikke at give mine Forsvarere Vaaben i Hænde, naar det drejede sig om, hvad jeg ansaa for et Mellemværende mellem Justitsministeren og mig. Men i nærværende Tilfælde følte vi, at bortset fra, at vi vilde blive til Latter paa Færøerne, naar Ministerens Telegram blev bekendt, hvad der jo ikke kunde være i Danmarks Interesse, vilde de, der kæmper for Forbindelsen med Danmark, blive nedtrykte. Vi sagde derfor ved ikke at skjule vor Afskedsansøgning, at vi deler ikke Ministerens Synspunkt, og vi tager Følgerne.

Dertil kom, at vi havde tilstrækkelige Præcedenser for, at Ministeren plejede at forholde sig passiv, hvad han i Virkeligheden ogsaa synes at have gjort i nærværende Tilfælde, thi han maa have haft vort Telegram 1½—2 Døgn, før det kom til Offentlighedens Kundskab hernede, og dog gjorde han intet. Han afsendte først, efter Afsendelsestiden at dømme, Svartelegram til os, umiddelbart før Sagen skulde behandles i Landstinget.

Jeg skal bemærke, at alle paa Færøerne forstod, at vi maatte tage vor Afsked; der var intet andet at gøre. Først da man fik Parolen hernede fra, kunde man pludselig ikke forstaa det. Nu blev Programmet pludselig: Hvad er der sket? Det er jo kun personlig Fornærmelse og Hysteri!

Selvfølgelig var jeg og rimeligvis ogsaa de to andre Embedsmænd i Tvivl om, hvorvidt vor Optræden var heldig, eller lad mig sige, absolut rigtig under de foreliggende kritiske Forhold; der var imidlertid efter vor Mening intet andet at gøre; derfor maatte det altsaa ske, og vi maatte tage Følgerne. Men da jeg fik Ministerens Svartelegram til os og senere læste hans Forklaring i Landstinget, var jeg aldeles klar over, at vor Optræden havde været korrekt, thi jeg turde eller vilde aldrig have givet saa mangelfulde Oplysninger i Færøernes Lagting, som jeg synes Ministeren har givet i Rigsdagen, og som jeg oven i Købet synes, Ministeren kun har turdet give, fordi han følte sig tryg paa, at jeg ikke havde givet andre end ham de nødvendige Oplysninger og heller ikke vilde gøre det. Jeg skal gaa over til nærmere at dokumentere dette,

Jeg skal tillade mig kort at referere vor Afskedsansøgning, da den danner et godt Udgangspunkt, selv om den selvfølgelig ikke ved Rigsdagsforhandlingerne forelaa i Ministeriet. Den staar gengivet i Aktstykkerne Side 68. Vi omtaler i Afskedsansøgningen

„Ministeriets Holdning overfor de færøske Forhold". Vi omtaler, at Ministerens positive Afgørelser virker ødelæggende. Vi siger, at vi ikke kan se, de er „dikterede af Hensyn til Rigets eller af Hensyn til Færøernes Interesser, men væsentlig af ensidige partipolitiske Grunde". Der gøres opmærksom paa, at vi har søgt at gøre Ministeren begribeligt, hvorledes hele Situationen er. Vi siger, at „denne Agitation er kommet til Udtryk i Rigsdagen", og der er ikke blevet taget til Genmæle. Vi gør opmærksom paa, at der i Justitsministerens Telegram af 15. Marts indeholdes „forskellige Urigtigheder", som er egnede til at bruges i Agitationen — hvad de i Sandhed ogsaa er blevet. Vi siger til Slut, at Ministeriet maa have været „klar over, at en saadan Ansøgning er en naturlig eller maaske nødvendig Følge af Amtets foran omtalte Skrivelse af 5. Marts. efter det Standpunkt, Justitsministeren har indtaget til den i sit ligeledes for omtalte Telegram af 15. s. M., hvorefter Stillingen for os her paa Øerne er uholdbar".

Jeg nævnede, at *Telegrammet indeholdt forskellige Urigtigheder,* som kunde udnyttes i Agitationens Tjeneste, og jeg forsikrer de Herrer, at de blev benyttet, nogle var endog saaledes, at de end ikke behøvedes positivt at udnyttes, da de talte for sig selv; enkelte af Numrene faldt dog noget bort paa Grund af, at vi faktisk havde taget vor Afsked. Jeg vil nu bede de Herrer følge med i Telegrammet af 15. Marts, og saa endvidere sætte Dem ind i, hvorledes dette Telegram maatte virke paa Færøerne ud fra de Forudsætninger, de Herrer nu kender.

Der staar først: „Det er korrekt, at Færøernes Amtmand har indberettet til mig, at man har haft til Hensigt at sende den færøske Folkeadresse udenom de danske Myndigheder". Ja, det er i og for sig sandt; men Ministeren glemmer, at jeg indberettede og gentagne Gange har sagt, at det var Patursson, som var den skjulte Ophavsmand, og at den store Mængde af Underskrivere ikke har tilsigtet noget som helst illoyalt, og at det var det, Ministeren skulde udtale. —

Det hedder videre: „Jeg stoler fuldt ud paa Amtmandens officielle Indberetninger". De Herrer vil kunne sætte sig ind i, hvad det betyder paa Færøerne. Denne, som jeg maa gaa ud fra, selvfølgelige Sandhed var det værste, der kunde siges. Da jeg læste det, mindedes jeg uvilkaarlig Ministerens Løfte til mig om ikke at gennemføre Sysselmandssagen paa den Maade, Mortensen ønskede, for ikke at give Anledning til Agitation. Resultatet blev: Lad Amtmanden faa Loven, som han ønsker, og lad Mortensen faa Agitationsnummeret. Derfor skulde Forslaget i den af Mortensen ønskede Skikkelse akcepteres af Folketinget, men i Landstinget skulde det standses. Man kunde saa agitere med: det reaktionære Landsting, Amtmandens Meningsfæller, som det vilde lyde, har sat sig imod en færøsk Folkevilje — hvad det nu ikke engang var. Resultatet blev som før nævnt, at jeg ikke engang fik det, jeg skulde have, Loven, fordi Ministeren, som han sagde, havde saa travlt. Paa lignende Maade her: paa Færøerne var Hovednummeret det: Amtmanden har indberettet om 4000 Færinger, at de er Landsforrædere, illoyale o. s. v. Ministeren vidste, at det var Hovednummeret. Jeg tog som sædvanlig ikke til Genmæle, og havde jeg først nu sagt, at det havde jeg ikke indberettet, vilde jeg selvfølgelig ikke være blevet troet, og det vilde jeg ikke udsætte mig for, da jeg hidtil var blevet troet fra alle Sider, naar der kom en Skrivelse fra Amtet — selv bortset fra, at jeg overhovedet ikke vilde tage aktiv Del i Kampen.

Nu siger Ministeren altsaa, at han stoler fuldtud paa Rigtigheden af Amtmandens Indberetninger. Paa Færøerne hedder det: Amtmanden har indberettet om 4000 Færinger, at de er illoyale. Hvorledes maa da Ministerens Telegram forstaas deroppe, endog uden at det behøver nærmere Forklaring i Agitationens Tjeneste? Jeg synes ikke, at man hernede kan være i Tvivl. De Herrer vil kunne forstaa, at paa Færøerne kunde det med det Agitationsnummer, som man havde, kun forstaas saaledes: Ministeren tror paa Amtmandens Indberetning, Mortensen og andre, der kender Amtmandens Indberetning, har sagt, at han har beskyldt 4000 Færinger for at være illoyale, og Amtmanden har ikke modsagt det, ja, ikke engang hans Tilhængere har kraftig taget til Genmæle. Paa denne Maade ligesom ved Sysselmandsloven havde jeg nu ved dette Telegram efter Ministerens Mening faaet mit, nemlig dette, at Ministeren troede paa mine Indberetninger, men hvad der var det vigtigste: Mortensen havde faaet sit frygtelige Agitationsnummer, som han end ikke behøvede at bruge, og derfor maaske heller ikke brugte: Her kan I se, Ministeren tror paa Amtmandens Indberetning, og hvad den gaar ud paa, er jo en Kendsgerning heroppe. Det var et saa godt Nummer, at der behovedes overhovedet ikke at agitere

med det, det var i sig selv meget kraftigt, og det blev brugt i alt Fald paa samme Maade som hidtil, at Amtmanden havde beskyldt 4000 Færinger for at være illoyale, og det kunde jo med stor Nytte bruges, da Ministeren trods sit Løfte til mig ikke havde sagt, at jeg netop havde indberettet det modsatte.

Mortensen fik altsaa sit. Jeg sagde for, at jeg maatte gaa ud fra, at det var Sandhed, at Ministeren troede paa mine Indberetninger. Men i saa Fald forstaar jeg ikke, at han kunde anbefale Mortensen, da han i flere officielle Skrivelser var blevet advaret mod Mortensen, fordi jeg ikke kunde overskue Virkningerne af den Politik, som han for Tiden blev benyttet til at føre. I alt Fald maatte Ministerens Anbefaling af Mortensen være et direkte Slag mod mig og mod mine Indberetninger. —

Det var det andet Punkt i Telegrammet. Der udtales saa videre: „Mortensen, Medlem af Rigsdagen, har senere i Folketinget erklæret, at han kunde fremskaffe positive Beviser for, at dette ikke havde været Hensigten". Jeg vil bede de Herrer om at sætte Dem ind i Forholdene paa Færøerne; de Herrer vil forstaa, at 4000 Færinger i deres stille Sind maatte opfatte Mortensen som deres sande Redningsmand, og der kunde efter deres Mening selvfølgelig ikke være Tvivl om, at det vilde lykkes ham at bevise, at det ikke havde været Meningen at gaa direkte til England og derved begaa noget illoyalt, for der var jo 4000 Mænd, som kunde aflægge Ed paa det; thi de har aldrig haft den Hensigt, som Amtmanden tillægger dem og, vel at mærke, tillægger dem mod bedre Vidende, idet Amtmanden selv til Masser af Færinger har sagt: De skal ikke være ked af, at De har underskrevet, jeg vilde have gjort det samme i Deres Sted, hvis jeg ikke havde kendt mere til Adressen end De. Altsaa, for Beboerne staar det saaledes: Mortensen optræder som deres sande Redningsmand, thi naar Ministeren oven i Købet tror paa Amtmandens Indberetninger, er det godt, at vi har ham til at modbevise, hvad Amtmanden har sagt, men det er mærkeligt, at Amtmanden har sagt saaledes, da han selv har udtalt til Masser af Mennesker, som kom og beklagede, at de havde skrevet under: Det skal De ikke bryde Dem om, jeg vilde have gjort det samme i Deres Sted, hvis jeg ikke havde kendt mere til Adressen.

Jeg er klar over, at Ministeren selvfølgelig ikke har tænkt sig, at Telegrammet paa Færøerne maatte forstaas saaledes; men han havde lovet mig at udtale, at jeg *ikke* havde beskyldt 4000 Færinger, og det Løfte opfyldte han i hvert Fald ikke. Dertil kommer, at jeg, som jeg tidligere har udviklet, ikke forstaar Ministerens Standpunkt. For det første maatte han kunne mærke paa Mortensen, om denne vidste, om Adressen havde været hos Konsulen eller ej, og kunde saa tage sit Standpunkt derefter. For det andet vidste han, at Hovednummeret mod mig var Beskyldningen mod de 4000 Færinger. Ved en Gennemlæsning af sit Telegram maatte Ministeren kunne se, at det i alt Fald ikke var afkræftet, tværtimod. Da jeg læste Telegrammet og ikke var kommet længere i det end til dette, tænkte jeg: Tak, det er det værste, der kunde siges. —

Der udtales saa i Telegrammet: „Bortset fra den lokale Valgagitation paa Færøerne har dette Spørgsmaal kun historisk Interesse". Hertil maa jeg sige, at selve Adressen var ganske vist knust, men man skulde dog tro, at det for Justitsministeren ogsaa maatte have aktuel Interesse, at Oernes øverste Embedsmand ikke stadig skulde beskyldes for at lyve. —

Det hedder videre i Telegrammet: „idet Adressen er blevet overleveret til den engelske Regering paa den rigtige Maade for længe siden". I et tidligere Telegram, som jeg afkrævede Ministeren i Sommeren 1917, og som jeg tidligere har omtalt, fordi det blev fremlagt i Lagtinget 1917, siger Ministeren, at Adressen ikke var blevet overleveret de engelske Myndigheder, men at Gesandten havde faaet Ordre til at søge fremmet de Ønsker, man nærede. Nu vil de Herrer maaske sige: Aa, den Forskel er ikke saa stor. Jo, den er kolossal. Forklaringen paa denne Uoverensstemmelse mellem Ministerens 2 Telegrammer lød saaledes: Den Adresse, som Ministeren omtaler i sit første Telegram, og som altsaa ikke blev afleveret, det er den Adresse, som Amtmanden har indberettet om, og med Hensyn til hvilken 4000 Færinger beskyldes for Illoyalitet. Den blev selvfølgelig ikke afleveret, da den aldrig havde eksisteret. Men om den anden Adresse, den som vi alle kender, siger Ministeren nu, at den er afleveret, og det er selvfølgelig rigtigt. Denne Forklaring blev udtalt selv i Bladene. Ellers plejede man saa vidt muligt at komme med den Slags Agitation Mand og Mand imellem, men her var man uforsigtig nok til at lade Agitationen komme frem i Bladene. Med andre Ord: Patursson havde opnaaet om ikke sit Hovednummer: udenom den danske

Regering, saa dog det mindre: uden om Amtmanden, thi nu havde det, efter hvad han paastaar, selvfølgelig altid været hans Hensigt blot at komme uden om Amtmanden, skønt han i Lagtinget havde maattet gaa med til at indrømme, at Adressen ikke udtrykte nogen Mistillid til Myndighederne. —

Jeg kommer til det 6te Punkt. Der udtales: „Temmelig utilslørede Beskyldninger er hernede rettede mod det ene af de omtrent lige store færøske Partier for, at dets Medlemmer er danskfjendtlige og tilstræber en Løsrivelse fra Danmark". Selv om Ministeren selvfølgelig ikke herved har tænkt paa mig, maatte han dog vide, at det vilde blive udnyttet mod Statens Repræsentant sammen med Sambandspartiet. Han burde derfor have sagt, at han i alt Fald dog vidste bedre Besked, da Amtmanden gentagne Gange, baade mundtlig og skriftlig, havde sagt til ham, hvorledes Forholdene var. —

Det 7de Punkt i Telegrammet er, at Ministeren anmoder mig om at give Mortensen en Kopi af hans tidligere Telegram, der, efter hvad jeg har udviklet, oprindelig var „privat". Nu skal jeg give Mortensen en Kopi af det, nu bliver det altsaa officielt. I dette officielle Telegram staar om Amtmanden, at han har skrevet et privat Brev til Justitsministeren i den Sag, som spillede saa stor en Rolle: Adressesagen. De Herrer vil kunne forstaa, hvorledes det kunde benyttes, navnlig Mand og Mand imellem. Og dog har jeg ikke skrevet en privat Skrivelse til Ministeren, jeg har kun skrevet en officiel, som Ministeren opfattede som privat. —

Som sagt, alle disse Udtryk i Telegrammet blev ikke fuldt udnyttet, da vi faktisk havde taget vor Afsked, og Valgkampen derfor pludselig fik et andet Udseende.

Jeg har talt om dette Telegram, saaledes som det maatte se ud for os paa Færøerne — det er kun det, jeg har at holde mig til. Om Ministeren er jeg nærmest tilbøjelig til at tro, at han ikke har kunnet overskue alle disse Virkninger. Men jeg havde advaret Ministeren og raadet ham til at være forsigtig, enten at have Tillid til Amtmanden eller, hvis han ikke havde det, saa tage ham væk.

Jeg gaar nu over til *Ministerens Forsvar i Landstinget* og den Forklaring, som derigennem blev givet Landets Offentlighed. Jeg maa her være noget vidtløftig, da jeg ovenfor har brugt temmelig stærke Udtryk om denne Fremstilling, om end jeg mener, at min foranstaaende Udvikling vil vise, hvor Ministerens Udtalelser er forkerte eller mangelfulde.

Forespørgeren udtaler ifølge Rigsdagstidenden, at vor Afskeds- eller Forflyttelsesbegæring bringer Tanken hen paa, „at der maa være foregaaet noget, som vi andre ikke kender", og stillede derfor følgende Forespørgsel: „Er det rigtigt, at Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden paa Færøerne har indgivet Begæring om Forflyttelse eller Afsked? — Er det i bekræftende Fald Justitsministeren bekendt, hvad der er Aarsag til dette Skridt." Man skulde synes, at det var et klart Spørgsmaal. Ministerens Udtalelser skal jeg tage punktvis.

1) „Da Amtmanden paa Færøerne, Rytter, for nogle Maaneder siden — jeg husker ikke rigtig hvornaar — sidst var hernede, beklagede han sig i en Samtale med mig over, at Folketingsmanden for Færøerne i Folketinget havde udtalt, at en Embedsindberetning, som Amtmanden havde givet, ikke var rigtig. Jeg sagde da til Amtmanden, at naar der frembød sig en Lejlighed dertil, skulde jeg i Folketinget udtale, at Amtmandens embedsmæssige Indberetning for mig stod fuldt til Troende." — Ministeren glemmer at sige, at jeg tvang ham til at love mig en saadan Udtalelse og til at ekspedere visse Sager, idet jeg ellers vilde tage min Afsked samme Dag. Det vil dog straks give et noget andet Indtryk. Dernæst er det faktisk ikke rigtigt, naar han siger: „naar der frembød sig en Lejlighed". Det var et absolut Løfte; jeg vilde aldrig have ladet mig nøje med „ved Lejlighed", thi jeg vilde have været bange for, at den enten ikke kom, eller at den blev overhørt. Ministeren skulde selvfølgelig selv sørge for hurtigst muligt at faa eller fremkalde en Lejlighed. Endelig er det heller ikke rigtigt, naar Ministeren siger: at han lovede mig at udtale, at mine embedsmæssige Indberetninger for ham stod fuldt til Troende. Selvfølgelig vilde jeg aldrig ved Trusel om Afskedsbegæring fremtvinge en saadan Udtalelse, som jo i sig selv er en Fornærmelse mod mig, thi naturligvis staar Amtmandens Indberetninger til Troende; gjorde de ikke det, var det jo en Embedsforbrydelse af Ministeren at have mig siddende som Amtmand paa Færøerne i disse Tider, blandt andet ogsaa af Hensyn til Udlandet. Jeg mener, at der ikke kan være nogen Tvivl om, hvad Ministeren skulde udtale, naar henses til Skrivelsen af 4. November 1917, som var Basis for vor Samtale.

2) „Der skete da det beklagelige Uheld

for mig, at Folketingsmand Mortensen en Dag i Folketinget gentog Benægtelsen af Rigtigheden af Amtmandens embedsmæssige Indberetning og sagde, at han kunde føre positive Beviser for Urigtigheden, uden at jeg hørte denne Bemærkning. Ærede Medlemmer af dette Ting ved, hvor ofte en Minister bliver distraheret, hvor ofte Medlemmer henvender sig til ham og spørger ham om et eller andet, hvor ofte han ved Bud bliver kaldt ud til Telefonen og lignende. Denne Bemærkning var sagt i mindre end et Minut, og jeg hørte den til min Beklagelse ikke." — Som jeg lige har sagt, Ministeren glemmer at sige, at han selv skulde finde Lejligheden og ikke behøvede Mortensen, og han glemmer at sige, at det Uheld „at overhøre" desværre havde ramt ham hver Gang, han skulde udtale sig, eller i alt Fald mange Gange.

3) „Jeg blev først bekendt med den, da den blev telegraferet ned igen fra Færøerne, hvor Folketingsmanden formodentlig selv havde publiceret den. Saa snart jeg blev bekendt med denne Ytring, sendte jeg en embedsmæssig Skrivelse fra Justitsministeriet til Folketingsmanden og anmodede ham om at fremføre sine Beviser, da han havde sagt, at han havde positive Beviser. Og Folketingsmanden erklærede sig i en Skrivelse villig til at føre disse Beviser og sendte ogsaa noget frem, som imidlertid ikke beviste det, det skulde bevise, men, sagde han, han havde yderligere Beviser paa Færøerne og bad om at maatte fortsætte sin Bevisførelse, efter at han var kommet hjem til Færøerne. Og naturligvis, naar han havde sagt, at han kunde føre saadanne Beviser, maatte han have en rimelig Frist til at føre dem frem, det maatte man jo give ham." — Ministeren glemmer at sige, at jeg allerede den 9. Februar havde telegraferet til ham paa en saadan Maade, at det kun kunde opfattes som et Advis, og at han kendte min officielle Erklæring om, at han maatte have overhørt Mortensens Udtalelse, forinden Ritzaus Bureau nægtede at offentliggøre et Pressetelegram derom, og dog gjorde han intet officielt overfor Offentligheden fra den 9. Februar at regne. Ministeren glemmer endvidere at gøre opmærksom paa, at han overfor mig havde udtalt ikke at behøve flere Beviser, da han vidste, at Adressen skulde til England. Ministeren glemmer at sige, at det, han skulde udtale, var de to Fakta: at Adressen havde været hos Konsulen — han maatte godt tilføje, at det var Amtmanden, der havde indberettet dette —, og at jeg ikke havde beskyldt 4000 Færinger for Illoyalitet, og at det, at jeg havde indberettet disse to Fakta, under alle Omstændigheder ikke kunde modbevises af nogen som helst, selv om der blev givet ham Henstand i det uendelige. Ministeren glemmer endelig at sige, om Mortensen allerede vidste om Adressen, at den havde været hos Konsulen, i saa Fald var Henstand jo overflødig, og i modsat Fald maatte Mortensen være ført bag Lyset.

4) „Imidlertid havde jeg endnu ikke indfriet mit Løfte til Amtmanden om en offentlig Udtalelse om, at hans embedsmæssige Indberetning for mig stod fuldt til Troende. Da der saa i den moderate Presse i Provinsen her fremkom to Artikler angaaende de færøske Forhold, benyttede jeg denne Lejlighed." — Ministerens Løfte er, som jeg lige har udviklet, forkert gengivet. Ministeren siger, at det var den moderate Presse i Provinsen, der gav Anledning til hans Udtalelse. Ministeren glemmer, at Anledningen ogsaa var givet ham paa anden Maade, nemlig ved Amtmandens officielle Skrivelse — som han imidlertid opfattede som privat — af 5. Marts, og jeg maa indrømme, at da jeg saa Ministerens Interview og senere »Fyns Tidende", var jeg ikke i Tvivl om, at min Skrivelse af 5. Marts, som Ministeren sandsynligvis har modtaget den 12. Marts, var Anledningen. Og deri bestyrkedes jeg yderligere ved, at Ministeren rimeligvis har skrevet Interviewet den 14. Marts, netop den samme Dag, som han meddelte mig, at han desværre havde overhørt Udtalelsen, akkurat den samme Dag. Men for Resten skal jeg ikke strides om, hvorvidt det er „Fyns Tidende" eller mig, der har Æren af at være Anledning til Interviewet, med mindre Ministeren med Vilje har ladet „Fyns Tidende" undgælde, da han ikke saa godt kunde opgive min Skrivelse. Saaledes havde jeg nemlig været ond nok til at mene, indtil jeg læste „Rigsdagstidenden", hvor Ministeren siger det modsatte.

5) „Det gjorde jeg, og jeg tilføjede saa i Anledning af disse Artikler en Advarsel mod, at man i al Almindelighed hernede kom ind paa at skrive saaledes om de færøske Forhold, som der var skrevet i disse Artikler, og som der stadig skrives i et enkelt Blad i København. Forholdet er det, at der paa Færøerne er to Partier, som er omtrent lige store. Men nu er det blevet Tone i en Del af Pressen hernede, at man beskylder det ene Parti for at være danskfjendtligt. Naar man tager dem alle over eet og retter Beskyldninger mod Selvstændighedspartiet som Helhed"..... —, Ministeren refererer, hvorledes det faktiske

Forhold er, men glemmer at sige, hvorledes de officielle Indberetninger lyder, og dog tror jeg netop, Ministeren har tænkt paa dem, da hans Udtalelse om: naar man tager dem alle som Helhed, tyder derpaa.

6) „Jeg tilføjede, at jeg ønskede naturligvis min politiske Partifælle Hr. Mortensen genvalgt, baade fordi han er en efter mit Skøn dygtig Repræsentant for de færøske Interesser, og fordi han har været en god Støtte for Ministeriet, og jeg tilføjede yderligere, at jeg ønskede en Landstingsmand valgt, om hvem det samme gælder." — Men Ministeren glemmer at sige, hvorledes han havde karakteriseret Folketingsmanden overfor Amtmanden: »altfor smart, fræk og løgnagtig, en Handling af ham var gemen eller perfid," og at denne derfor maatte blive meget overrasket over at se Ministeren anbefale ham; og naar Ministeren udtaler, at Mortensen har været en god Støtte for Ministeriet, glemmer han at tilføje: dog ikke, naar han udtaler i en Skrivelse, som skal fremlægges i en offentlig Sag, at han føler sig overbevist om Amtmandens Klausulbrud, thi Ministeren kunde dog blive uheldigt stillet overfor England, hvis Øernes øverste Embedsmand havde gjort sig skyldig deri, ligesom en saadan Udtalelse paa den Plads, hvor den fremkom, ikke kunde være i Færøernes Interesse og næppe heller kunde være fremkommet for Færøernes Skyld.

7) „Jeg sluttede saa dette Interview med at sige, at man gjorde sig skyldig i en Fejltagelse, naar man opfattede Færingernes Kærlighed til Sprog og Hjemstavn som Tegn paa Danskfjendtlighed. Det er i Virkeligheden det, man gør." — Ministeren glemmer at sige baade i Telegrammet og i Rigsdagen, at han véd fra Amtmandens Indberetninger, at begge Partier er meget interesserede for det færøske Sprog, men kun den ene Fløj af det ene Parti paa en saadan Maade, at det skal fortrænge Dansk, og at det netop er denne Fløj, som Ministeren med eller mod sin Vilje støtter.

8) „Dette Interview lod jeg som Helhed telegrafere til Amtmanden, thi jeg ansaa det ikke for tilstrækkeligt at telegrafere alene de Linier, som omhandlede ham, for saa kunde han maaske beklage sig over, at han ikke havde faaet fuld Besked. Jeg telegraferede altsaa det hele op til Amtmanden, og jeg ansaa det for mest praktisk at anmode Amtmanden om at give en Kopi af dette Telegram til Folketingsmanden. I hvert Fald i det af mig skrevne Manuskript staar der ikke noget om „Ordre" — jeg er ikke saa stor i Udtrykkene, naar jeg henvender mig til Embedsmænd, som sorterer under mig. Jeg kan ikke huske Ordene, men jeg har enten skrevet, at jeg bad ham om det, eller at jeg anmodede ham om det. I min Henvendelse til ham ligger der ikke noget krænkende, og jeg kan ikke begribe, at det skal være krænkende for en Amtmands Værdighed". — Jeg skal ikke her dvæle ved, om det var en Ordre eller ikke, da det aldeles ingen Betydning har for mig, jeg er langt fra formelt anlagt. Derimod maa jeg fremhæve, at dette Punkt er aldeles urigtigt. Ministeren véd, hvad Grunden til vor Afskedsansøgning var, han behøvede kun at læse min officielle Skrivelse af 5. Marts — den var nemlig ikke privat —, og jeg meddelte ham oven i Købet i vort Telegram om Afsked, at Skrivelsen ikke var privat. Henvisningen til dette Brev maa nødvendigvis betyde noget i et Telegram om Afsked. Ikke des mindre lader Ministeren overfor Rigsdagen og Offentligheden, som om han tror, at det er det formelle Spørgsmaal: at jeg skal give Mortensen en Genpart, som har været det afgørende. Ministeren ansaa det med andre Ord for formaalstjenligt at lade Rigsdagen faa det Indtryk, at det blot var et formelt Spørgsmaal, som havde faaet os til at foretage et saa vigtigt Skridt, skønt *han* ikke kunde være i Tvivl om, hvad det var.

9) „Jeg har altsaa haft til Hensigt med dette Interview at indfri det Løfte, som jeg havde givet Amtmanden, og haabede efter at have gjort det, at vi levede i den bedste Forstaaelse, da jeg altid er villig til at støtte ham i hans embedsmæssige Virksomhed, og han ikke i sin Egenskab af Amtmand er Politiker. Det er imidlertid sket anderledes. Jeg har faaet et Telegram fra Amtmanden, hvori han tilligemed to Embedsmænd deroppe, Sorenskriveren og Fogeden, telegraferer, at hvis de ikke faar andet „appointment", vil de om kort Tid indgive Afskedsbegæring med Forklaring. Dette forstaar jeg ikke ganske. Jeg ser, at man i Bladene oversætter det saaledes, at de paagældende Embedsmænds Mening med Ordet „appointment" er den, at de derved vil udtrykke, at hvis de ikke bliver forflyttet til et andet Embede, begærer de deres Afsked. Men det kan ikke være Meningen, for Embedsmænd kan dog ikke telegrafere, at hvis de ikke bliver forflyttet, vil de have deres Afsked. Hvis de ønsker Forflyttelse, maa de dog først søge, om de kan blive forflyttet, og saa kan der være Tid nok til at begære Afsked bagefter. Jeg er derfor ikke ganske klar over, hvad Telegrammet egentlig indeholder". — Med Hensyn til dette Punkt skal jeg udtale,

at det er fuldstændig forkert. Ministeren siger, at vi havde telegraferet, at hvis vi ikke fik andet „appointment", vilde vi om kort Tid indgive Afskedsbegæring med Forklaring. Det er fuldstændig urigtigt. Vort Telegram er klart, jeg synes oven i Købet, man kan sige, overordentlig klart, og det gik selvfølgelig ikke ud paa, at vi, hvis vi ikke fik andre Embeder, om kort Tid vilde indgive vor Afskedsansøgning med Forklaring. Telegrammet lyder saaledes i ordret Oversættelse: „Nummer 22. Telegrammer af 12. og 15. Marts Nr. 21 modtaget. Amtmandens Skrivelse af 5. Marts var ikke privat, men ganske officiel. Vi undertegnede 3 Embedsmænd Rytter, Amtmand, Thygesen, Sorenskriver og Vest, Landfoged, anmoder Ministeriet om at erholde andre Embeder eller, hvis ikke muligt indenfor kort Tid, vor Afsked. Ansøgning i behørig Form og med yderligere Forklaring vil følge med første Skibslejlighed". Det er udelukket, at Telegrammet overhovedet kan misforstaas, og *under alle Omstændigheder* ikke paa Ministerens Maade, thi vi siger jo udtrykkelig, at vor Afskedsansøgning kommer med første Skibslejlighed, saa det kan der ikke være Tvivl om. Ministeren udtaler, at han er derfor ikke ganske klar over, hvad Telegrammet egentlig indeholder; han ved kun, at vi ikke har begæret vor Afsked, men stillet i Udsigt, at vi vilde begære den. Jeg forstaar det ikke; men er det rigtigt, at Ministeren ikke kunde forstaa Telegrammet, vilde jeg, hvis jeg havde været Ministeren og i et lignende Tilfælde, enten have fremskaffet en Translatøroversættelse, eventuelt med en Udtalelse om, at Forstaaelsen var tvivlsom — og det maa erindres, at Ministeren havde haft Telegrammet i mindst 1½—2 Døgn —, eller ogsaa vilde jeg oplæse Telegrammet for at høre, om nogen af Landstingsmændene muligvis kunde tyde et saadant mærkeligt Telegram, som det maatte være, hvis tre Embedsmænd stiller deres Afsked i Udsigt paa en, som Ministeren siger, saa demonstrativ Maade og ikke forlangte Afsked.

Hvorfor gjorde Ministeren ikke det? Lad os se, hvad der vilde være sket, hvis Ministeren havde gjort det. Landstinget vilde da have set, *at* vi virkelig forlangte vor Afsked og ikke blot stillede den i Udsigt, *at* Afskedsansøgningen vilde blive nedsendt med første Post, *at* Ministeriet havde sendt et tidligere Telegram, som saa selvfølgelig vilde komme frem — vi kvitterede nemlig for Modtagelsen af to Telegrammer —, *at* Amtmanden havde skrevet en Skrivelse af 5. Marts, der ligesaa selvfølgelig vilde komme frem, *at* denne Skrivelse betegnedes i det tidligere Telegram som privat, skønt den er officiel, og ved Læsning af Amtets Skrivelse af 5. Marts vilde Landstinget se, hvad Grundene var til vor Ansøgning om Afsked: *at* det drejede sig om en aarelang Kamp, *at* der har været noget galt med en Postforbindelse og med Loven om Sysselmændene. Landstinget vilde med andre Ord paa denne Maade straks forstaa det hele og enten give Ministeren eller os Ret, og saa stod Spørgsmaalet ikke paa det formelle, som Ministeren ønskede det, men paa det reelle, og det var dog det bedste for alle Parter, gaar jeg i alt Fald ud fra.

Hvorfor gjorde Ministeren ikke dette? Var det for at undgaa, at Landstinget skulde faa de ovennævnte Kendsgerninger at vide, og dem vilde Tinget uvægerlig have faaet at vide, hvis Ministeren blot havde vist det vort Afskedstelegram, da det indeholder disse Oplysninger ved Ordene: Ministeriets Telegrammer af 12. og 15. Marts modtaget. Amtmandens Skrivelse af 5. Marts ikke privat, men ganske officiel. Vor Afskedsansøgning følger med første Skibslejlighed.

10) „Jeg har af den Grund, i Anledning af Telegrammets hele Karakter og ogsaa, fordi det bagefter er offentliggjort paa den Maade, som jeg skal komme til i min Slutningsbemærkning, telegraferet saaledes: „Amtmand Rytter, Thorshavn, Færøerne. Deres Optræden ubegribelig og uforsvarlig. Ved ikke, hvad De mener med Ordene „other appointment". De maa derfor ved første Lejlighed sende til Justitsministeriet tydelig Redegørelse for, hvad De, Vest og Thygesen" — det er Navnene paa de to andre Embedsmænd — „hver enkelt for sig kan anføre til Begrundelse af Optræden. Zahle, Justitsminister". Naar jeg har brugt Ordet „uforsvarlig" i dette Telegram, sigter jeg ikke derved til, at de paagældende har henvendt sig til deres overordnede om at faa Forflyttelse, eller hvad de mener dermed, eller eventuelt deres Afsked, det har de Ret til, men til, at de offentliggør dette og ikke alene offentliggør det hernede, men ogsaa offentliggør det i Norge, og ikke alene offentliggør det i Norge, men i et Blad, som „Tidens Tegn".. — Jeg skal hertil bemærke: Ministeren citerer sit Svartelegram til os — for Resten, i Parentes bemærket, forkert — hvorfor citerer han saa ikke ogsaa hele vort Telegram, men rigtigt? Da jeg fik Ministerens Svartelegram, blev jeg dybt forbavset. Jeg kunde jo ikke vide, at Ministeren, som han siger, med Ordet „uforsvarlig", tænkte paa, at vi skulde have af-

sendt et Telegram til „Tidens Tegn". Jeg opfattede derfor Telegrammet saaledes, at vor Optræden var uforsvarlig; og det var ganske naturligt, at Ministeren mente det; det var det i og for sig overflødigt at telegrafere til mig. At Ministeren ikke forstod, at vi kunde tænke paa „other appointment", kunde jeg ligeledes forstaa; vi skrev det nærmest, for at Ministeren ikke skulde sige, at vi opfattede os selv som umulige som Embedsmænd. Derimod kunde vi aldeles ikke forstaa: „De maa derfor ved første Lejlighed sende til Justitsministeriet tydelig Redegørelse for, hvad De, Vest og Thygesen kan anføre til Begrundelse af Optræden". Jeg forstod det ikke, thi vi havde jo netop telegraferet, at Forklaringen kom med første Skibslejlighed. Ministeren vil maaske indvende: Ja, men vi havde ikke sagt, at der kom Begrundelse *for hver enkelt* af os. Nej, det havde vi ganske vist ikke, men det stod heller ikke i Ministerens Telegram til os, at vi skulde fremkomme dermed. Ministeren maa have glemt det, da han læste Telegrammet op i Landstinget, der maa være sket en Fejl dér.

Ministeren siger saa, at vi havde offentliggjort Afskedsbegæringen, og det ikke blot hernede, men ogsaa i Norge, og ikke alene i Norge, men i et Blad som „Tidens Tegn". Jeg forstaar ikke, at en ansvarlig Minister tør udtale en saadan Sigtelse i Rigsdagen, og det oven i Købet en Minister, som lige bagefter siger, at han gaar ud fra, at man skal høre Folk ordentlig, inden man dømmer dem — men det er om et andet Punkt. Sigtelsen med Hensyn til „Tidens Tegn" er udtalt som en Kendsgerning. Jeg forstaar ikke, at en Minister tør udtale en saadan Sigtelse uden at have noget som helst at støtte sig til, ja tværtimod, idet Ministeren gentagne Gange maa have mærket, at jeg aldrig lod mig interviewe om de relevante Kendsgerninger i denne Sag og aldrig forsynede hans Modstandere med Oplysninger, selv naar han ved andre Lejligheder havde udtalt noget forkert eller angribeligt i Rigsdagen. Ministeren ved meget godt, at i samme Øjeblik noget er ude i Offentligheden, er vedkommende, som har sagt det, ikke længere Herre over, hvorhen det kommer. Paa Færøerne lagde vi ikke Skjul paa det Skridt, vi havde taget, og det, kan jeg forstaa, kan diskuteres, men jeg har tidligere forklaret mine Grunde, og jeg ved, at jeg gjorde det en anden Gang igen under lignende Omstændigheder. Jeg forstaar altsaa ikke, at Ministeren havde udslynget en saadan Sigtelse mod os uden at have noget som helst at støtte sig til, men jeg forstaar endnu mindre, at Ministeren ikke rettede det, men lod det gaa Landet rundt, skønt han fik at vide, at vi intet havde med Telegrammet at gøre. En Ven af mig var nemlig klar over, at jeg selvfølgelig ikke havde telegraferet til „Tidens Tegn", hverken direkte eller indirekte, og han meddelte mig, at Ministeren angreb mig paa dette Punkt. Jeg afsendte derfor et saalydende Telegram til Ministeren: „Nr. 26. Jeg hører, at jeg angribes for Telegram til Tidens Tegn. Jeg indberetter herved officielt, at vi tre Embedsmænd absolut ikke har noget som helst at gøre med dette Telegram, hverken direkte eller indirekte, ja, ikke engang vidste noget om det i Forvejen. Hvis De troede det, beklager jeg, at De ikke har spurgt mig eller kaldt mig til København". Den sidste Udtalelse om København sigter til, at jeg, da jeg modtog Ministerens telegrafiske Svar paa Afskedsansøgningen og ikke forstod det, ansaa det for bedst at telegrafere mere abstrakte Udtryk, og jeg telegraferede derfor, at jeg vilde komme til København, hvis Ministeren ønskede min Nærværelse her; men det fik jeg ikke noget Telegram om.

11) „Det er derfor, jeg betegner deres Optræden som uforsvarlig. Jeg maa ogsaa sige, at det er dog højst besynderligt saaledes at offentliggøre et Telegram af den Beskaffenhed. Thi naar en Embedsmand, fordi han af en eller anden Grund føler sig misfornøjet med at være i sit Embede, søger sin Afsked, er det rimeligt, at han derom henvender sig til den Myndighed, der skal indstille ham til Afsked. Der kan da muligvis komme en Forhandling i Stand, under hvilken det kan ske, at en Misforstaaelse kan paavises og udviskes, og Sagen gaa i Orden igen; men naar man gaar frem paa den Maade, at man offentliggør paa saadan demonstrativ Vis sin Hensigt, er det endda blot til om kort Tid at søge sin Afsked, er man rigtignok inde paa en højst besynderlig Fremgangsmaade. Imidlertid har jeg ikke villet følge disse Embedsmænd ud i en saadan heftig Adfærd. Jeg har sendt det Telegram, jeg har oplæst, og hvis Tone og Indhold, man maa erkende, er efter Forholdene behersket og rolig. Nu vil jeg afvente den Indberetning, der kommer fra disse Embedsmænd, idet jeg gaar ud fra, at man skal høre Folk ordentlig, inden man dømmer dem." — Ministeren glemmer at sige, at jeg gentagne Gange har henvendt mig til den vedkommende Myndighed, og at jeg endog har givet ham et Varsel, nemlig ved Skrivelse af 5. Marts. Ministeren glemmer ogsaa at sige, at det var Afslutning paa en aarelang Kamp, som har haft

følgende Gradationer: Først nægter jeg at være Ministeren behjælpelig med et Landstingsvalg i 1914. I 1914 var der ikke Tale om Afsked. I 1916 og Begyndelsen af 1917 var Standpunktet følgende: Saafremt Ministeren ikke er tilfreds med mig, kan han jo afskedige mig, jeg klamrer mig ikke til Stillingen. I Slutningen af 1917 var Standpunktet det: Hvis Ministeren ikke vil gøre det og det, forlanger jeg min Afsked. I Marts 1918 et meget kraftigt Brev, forinden vi tog vor Afsked. Det forekommer mig, at der er ikke noget overraskende eller uforstaaeligt i denne Udvikling. Derimod er det efter min Mening overraskende, at Ministeren giver Rigsdagen et andet Referat og ikke fremviser Telegrammet, men refererer det forkert og siger, at han kan ikke forstaa Grunden til vor Handling, men at Aarsagen maaske er det formelle Spørgsmaal om Genparten, og derhos uden noget som helst Holdepunkt angriber os for den, som jeg vil indrømme, meget lidt patriotiske Handling, det vilde have været, hvis vi virkelig havde telegraferet til „Tidens Tegn", hvorhos han lader sin Presse sige, at vor Afskedsansøgning var et politisk Træk af os, skønt Ministeren ved, at jeg den 5. Marts har meddelt ham, at jeg ikke allerede da søgte om Afsked netop for at undgaa, at Spørgsmaalet skulde komme ind i Valgkampen — netop for at det ikke skulde blive et Partispørgsmaal her paa Rigsdagen.

12) I sin anden Tale siger Ministeren: „Saa vidt jeg kunde faa ud af det ærede Medlems Tale, var egentlig det eneste, han bebrejdede mig, det, at jeg havde bedt Amtmanden om at levere Folketingsmanden en Genpart af det Telegram, jeg havde sendt ham. Jeg kan med min bedste Villie ikke se noget forkert deri. Skulde det virkelig ikke være muligt at anmode en Amtmand, til hvem man har sendt et langt Telegram, som koster ikke faa Penge — det er dyrt at telegrafere til Færøerne —" o. s. v.

Jeg skulde ellers ikke dvæle ved, at Ministeren forsvarer det, at jeg skal give Mortensen en Genpart, med, at det er dyrt at telegrafere til Færøerne, thi, som sagt, den Omstændighed, at jeg skulde give Mortensen en Genpart, var selvfølgelig ganske uden reel Betydning, men naar Ministeren vil give en Oplysning, som synes at være brugt som Forsvar, bør den selvfølgelig være rigtig — og den er fuldstændig forkert! Det vilde nemlig efter de gældende Telegrafregler have været 2 Kr. 75 Øre billigere at telegrafere til Mortensen og mig hver for sig, idet Ministeren saa vilde have sparet Ordene om, at jeg skulde give Mortensen en Genpart. De gældende Telegrafregler siger, at et Telegram gaar for samme Takst til to Adressater, kun med ekstra Betaling for den anden Adresse. Jeg har kun dvælet ved dette, fordi Ministeren søger en Undskyldning i den nævnte Omstændighed. Og denne Omstændighed er altsaa ikke rigtig, hvad Ministeren dog maaske ikke har vidst.

13) Ministeren afbryder Formanden for denne Kommission, da han taler om officielle Kandidater, med at sige: „Det er hørt! Derfor har jeg heller ikke gjort det." Spørgsmaalet er om det embedsmæssige Maskineri, og den højtærede Formand for denne Kommission har sagt, at det er uforsvarligt at benytte det embedsmæssige Maskineri til Fremsættelse af den Slags Udtalelser. Jeg forstaar ikke Ministerens Afbrydelse. Telegrammet er nummereret og maa derfor antages at have passeret de forskellige Instancer i Ministeriet. Selvfølgelig har Ministeren skrevet Interviewet, men Ekspeditionen og den eventuelle Oversættelse er sket embedsmæssigt. I alt Fald maatte jeg faa det Indtryk, thi jeg har aldrig bedt Politikeren Zahle om en Udtalelse, men kun Ministeren Zahle.

14) Ministeren siger, at det maa være en Vittighed, naar man taler om officielle Kandidater. Jeg kan kun oplyse, at paa Færøerne blev der agiteret med Udtrykket: Stem paa Regeringens Mænd! Det var Kongsbonde Patursson og Mortensen, som blev stillet op. Derved staar de jo som en Slags officielle Kandidater. —

Jeg har nu afsluttet min Forklaring med Hensyn til de to direkte Spørgsmaal, der er stillede mig. *Hvad Adressen angaar, skal jeg tillade mig at rette en Henstilling til Kommissionen.* Jeg sluttede min Omtale af Adressesagen med at overlevere den højtærede Kommission et Eksemplar af „Tingakrossur" for 10. April d. A., hvori en af Adressens Ophavsmænd udtaler, at Adressen først blev afsendt til den danske Gesandt i London, da man hernede fra havde faaet Meddelelse om, at den danske Regering ikke havde noget derimod at erindre. *Da* jeg ved, at den danske Regering selvfølgelig ikke har udtalt dette — hvilket heller ikke vilde stemme med, at den danske Regering gav Gesandten Ordre til at afvise Adressen, saaledes som sket er —, *og da* jeg ikke kan forstaa, at den daværende Folketingsmand, som i Adressesagen, i alt Fald i dens første Periode, kun var et Redskab i Kongsbonde Paturssons Haand — han havde nemlig ikke selv været med til Starten —, kan have haft nogen som

helst Interesse i, hvad denne Sag angaar, at give forkerte Meddelelser til Færøerne, vel at mærke paa dette Tidspunkt, da han endnu ikke var blevet impliceret selv, saa vil jeg tillade mig at henstille til den højtærede Kommission, at den saa hurtig som muligt faar udleveret det Brev eller de Telegrammer, hvorved denne Meddelelse er sendt til Færøerne, samt det Telegram, som „Tingakrossur" har meddelt, at man straks sendte til Folketingsmanden, da Adressen var afsendt til Gesandten. Jeg kan ikke se andet end, at disse Breve eller Telegrammer vil være uhyre interessante; *de vil maaske endog overflødiggøre al yderligere Undersøgelse i Adressesagen.*

Da jeg læste vedkommende Nummer af „Tingakrossur", tænkte jeg et Øjeblik ved mig selv: Er da virkelig ogsaa Ziska narret? Er virkelig ogsaa han ført bag Lyset af Patursson? Er Patursson da virkelig den eneste ansvarlige Ophavsmand — som altsaa *ikke har turdet* betro sig til nogen af sine nærmeste Meningsfæller? Er endog hans nærmeste Partifæller først gaaet med, efter at de var blevet narret, og saa ikke har haft moralsk Mod til at trække sig tilbage, men er blevet ved for at frelse sig fra Skibbrud? Jeg kan nemlig ikke forstaa, at Ziska turde skrive saa ligeud, som han har gjort, uden Omsvøb og uden at have nogen Bagdør og uden Antydninger, som det ellers plejer at ske, naar han ikke troede, at der var kommet en saadan Meddelelse. Jeg har ogsaa en anden Grund, og den er meget vigtig, til at tro, at disse Breve og Telegrammer vil være af afgørende Betydning. Naar nemlig den højtærede Kommission betænker, at netop dette Spørgsmaal om Henvendelse til Gesandten udenom den danske Regering i København har været et Hovednummer og et Hovedspørgsmaal gennem halvandet Aar, og at Patursson i Lagtinget i 1917 led et fuldstændigt Nederlag, fordi det pludselig blev oplyst, at Regeringen havde anmodet Gesandten om at afvise Adressen, saa kan man jo aldeles ikke forstaa, at Kongsbonde Patursson, som sidder inde med skriftlig Dokumentation for, at Ministeriet endog har givet ham Tilladelse til at gaa til den danske Gesandt i London, ikke kom frem med dette Bevis, som jo vilde være af afgørende Betydning, ikke blot for hans egen Anskuelse, men for at slaa enhver modsat Anskuelse ned, ja, endog fuldstændig knuse Amtmanden, som lige i Lagtinget har oplyst, at Ministeriet har anmodet Gesandten om at afvise Adressen. Af disse Grunde vil jeg tillade mig at henstille til Kommissionen, at de nævnte Beviser *hurtigst muligt* skaffes tilveje. Jeg vil haabe, at den højtærede Kommission saa vil afhøre mig igen, naar Beviserne er fremskaffede, thi jeg ved af Erfaring, at Beviser fra Hr. Paturssons Haand kan se endog meget bestikkende ud. Jeg kommer senere lidt nærmere ind derpaa.

Tiden efter Embedsmændenes Afskedsbegæring.

Forinden jeg slutter, skal jeg tillade mig at fremkomme med nogle Udtalelser om Tiden efter vor Afskedsbegæring indtil min Afrejse. Her vil jeg selvfølgelig ikke omtale Valgagitationen — jeg har heller ikke i det foregaaende berørt den undtagen i det Omfang, hvori Justitsministerens Afgørelser med eller imod hans Vilje har spillet en Rolle. Det kunde selvfølgelig ikke undgaas, da det netop har været en af mine Hovedklager imod Ministeren.

Men da der i denne Periode indeholdes forskellige Momenter, som tjener til Belysning af hele Situationen og af de Midler, Kongsbonde Patursson og „Tingakrossur" benytter sig af, maa jeg dvæle lidt derved. *Jeg maa vise, hvorfor Kongsbonde Patursson maa antages at have være interesseret i at faa mig bort, før Lagtingssamlingen begyndte, og dernæst vise, hvorledes Kongsbonde Patursson bar sig ad med at gøre, hvad der fra hans Side kunde gøres, saaledes at det skete.* Det var en Præstation, om hvilken selv jeg, der kender Hr. Patursson, maa sige, at den var Hr. Patursson værdig.

Jeg vil først tale om *Tiden før Valget*, derefter om Tiden efter Valget. Med Hensyn til Tiden før Valget skal jeg udtale følgende:

De Herrer kan være forvissede om, at vor Afskedsbegæring virkede som en Bombe. Skulde der den Dag eller de følgende 8 Dage have været afholdt Valg, var Resultatet af Valget blevet et ganske andet, end det blev. Partiet — jeg mener, som jeg gentagne Gange har sagt, ikke Selvstyrepartiet, men den Paturssonske Fløj, tabte fuldstændig Hovedet. For det første: Fra Kirkebø telegraferedes der til Island om Raad og Vejledning, er det blevet mig sagt fra troværdig Kilde — og Hr. Patursson maa kunne oplyse det eller benægte det —, men Ministeren paa Island afslog selvfølgelig at have noget med den Sag at gøre. For det andet: Patursson selv rejser over Hals og Hoved til København; dér kunde man maaske ogsaa faa Raad og Vejledning, og i alt Fald kunde man etablere en for For-

maalet nyttig Telegrafkorrespondance. For det tredie: Der telegraferes herned for at støtte, at man „paatænkte" store Demonstrationer eller Protester mod os rundt omkring paa Øerne. De udeblev, men Trøst havde man jo paa Forhaand givet hernede; jeg tror, det lykkedes et eller to Steder at faa vedtaget en Protest.

Vi tre Embedsmænd var — det behøver jeg næppe at sige — overordentlig interesserede i Kampen, men vi havde gjort vort og var nu meget interesserede Tilskuere og Tilhørere. Vi traadte ikke ind i Kampen, end ikke med at give Oplysninger, som ikke stod til Disposition for alle. Ellers deltog baade Danske og Færinger i Kampen, baade Embedsmænd og ikke Embedsmænd, og jeg mener, det var ganske naturligt, at Embedsmænd deltog i den, særlig da de fandtes paa begge Sider.

Saaledes var Situationen umiddelbart efter vor Afskedsbegæring. Da Tiden imidlertid gik, og der intet skete, troede man lidt efter lidt, at det hele maaske ikke var saa slemt. Fra Fløjens Side blev det endog i Bladene sagt, at Landfogeden allerede havde fortrudt sin Afskedsbegæring, og jeg fik Masser af Telefonopringninger rundt omkring fra Øerne, at det glædede Folk at høre, at jeg alligevel ikke skulde bort; det havde de hørt mine Modstandere sige, og saa maatte det jo være rigtigt. En Mængde troede til Slut, at det altsaa i Virkeligheden kun var et Stormløb mod Selvstyrepartiet i sin Helhed, saaledes agiteredes der fra Fløjens Side, — og her maa vi altsaa tage Selvstyrepartiet i videste Betydning, thi saaledes blev det selvfølgelig benyttet deroppe.

Jeg skal ikke dvæle ved Kampen, den hører ikke hjemme her, som jeg før sagde. Selvstyrepartiets Agitation tiltalte mig ikke, langtfra, men Sambandspartiets Agitation tiltalte mig paa mange Punkter heller ikke. Jeg skal kun sige, at Valgets Udfald, baade Folketingsvalgets og Lagtingsvalgets, forbavsede mig overordentlig, saa godt gik det. Man maa jo erindre, at Mortensen og hans Tilhængere indenfor Fløjen havde alt Krudtet, ja, jeg kan sige: Bomberne. De behøvede ikke at fremstille den samme Kendsgerning paa samme Maade paa alle Øerne, de kunde ændre den efter Behag. Men navnlig havde de den umaadelige Fordel, som var kraftigere end alt andet: Mortensen kendte Amtmandens Indberetninger, saaledes sagde han i hvert Fald. Der blev sagt, at jeg havde beskyldt 4000 Færinger for Illoyalitet, ja, det blev gjort til, at jeg havde beskyldt dem for Landsforræderi. — Jeg skal lige fortælle en lille Oplevelse. Dagen før jeg skulde rejse fra Færøerne, kom en gammel Mand, vistnok ude fra Bygderne, som jeg ikke før havde talt med, hen til mig paa Gaden i Thorshavn og sagde omtrent saaledes: Jeg har altid været glad ved, at vi fik Dem herop, men da jeg hørte, at De havde beskyldt os for Landsforræderi, kunde jeg ikke tilgive Dem dette. Nu, da De skal fra os, vil jeg alligevel sige Dem Farvel. Min Søn kan slet ikke forstaa noget af det hele, thi til ham har De sagt, at De vilde have gjort det samme i hans Sted. — Sambandspartiet kunde ikke benægte denne Paastand og derved ophæve Bombens Virkning. De benægtede den nok, men svævende og ikke med tilstrækkelig Kraft, thi de kendte jo ikke min Indberetning og kunde ikke vide, om der muligvis i en eller anden uforsigtig Ytring fra min Side, naar den blev løsrevet fra sin Forbindelse, kunde staa noget i Retning af, at jeg havde rettet Beskyldning mod en hel Mængde af Beboerne paa Færøerne.

I denne Forbindelse kan jeg ikke undlade at gøre en psykologisk Bemærkning, som jeg tror er rigtig. En bekendt af mig hernede fortalte mig en Dag, at Folketingsmand Samuelsen var noget nervøs, naar han diskuterede med Ministeren i Folketinget. Jeg kunde aldeles ikke forstaa det og troede ikke paa det, thi fra den Side kendte jeg ikke Sysselmanden paa Færøerne; men da jeg tænkte over det, stod det hele mig klart: han maatte nødvendigvis være nervøs, det var umuligt andet; han kæmpede jo med den Mand, som havde alle mine Indberetninger, og han kunde ikke vide, selv om han maaske følte sig moralsk overbevist om det modsatte, om ikke Ministeren kunde oplæse et eller andet fra mine Indberetninger, f. Eks. med Hensyn til de 4000 Færinger, som løsrevet fra sin Forbindelse kunde stille ham blot; thi han kendte faktisk ikke mine Indberetninger herom; han kunde kun have en paa Antagelse støttet Formodning, men ingen Vished, som han kunde bevise paa staaende Fod.

Jeg sagde, at de andre havde Bomberne, og nævn de denne Bombe med de 4000 Færinger. De havde endvidere den Bombe, at Amtmanden og Sambandspartiet ikke vilde have Pastor Dahl til Provst af politiske Grunde, man vilde blande Politik ind i kirkelige Forhold! Man glemte selvfølgelig at gøre opmærksom paa, at Pastor Jacobsen var den ældste, og at det var ham, man skulde tage, hvis man ikke vilde have Politik blandet ind i kirkelige Sager.

Endelig havde man den Bombe, at

Ministeriets Modparti hernede vilde have indført Værnepligt paa Færøerne. Ja, det blev endog saa groft og saa hensynsløst udnyttet, at da „Islands Falk" blev sendt til Island i et eller andet Øjemed, blev der sagt, at nu var den blevet sendt derop for at hente Fiskerne og føre dem til Danmark, for de skulde i Krigen.

Det var de tre Bomber. Jeg har nævnt dem, fordi de vedrører Forholdet mellem Ministeren og mig. Jeg sagde for et Øjeblik siden, at der skulde etableres en for Formaalet nyttig Telegrafforbindelse mellem København og Færøerne, og det blev der i Sandhed. Jeg maa fortælle et lille morsomt Træk, som viser, hvorledes Folk hernede, som absolut i god Tro hjalp de Herrer, og som derfor gik frem, som hæderlige Folk og hæderlige Blade vilde gøre, ved en bestemt Lejlighed kom til at gøre dem en meget ubehagelig Tjeneste. Kongsbonde Patursson var kommet herned og blev interviewet af »Politiken«, som knyttede en Hale, en velvillig Hale, til dette Interview. De, der havde med det at gøre, optraadte som hæderlige Folk, og som ethvert hæderligt Menneske vilde gøre, og telegraferede til Bladet paa Færøerne baade Interviewet og Halen. De Herrer havde imidlertid en anden Korrespondent hernede, som var bedre inde i, hvordan saadan noget skulde gribes an, thi han telegraferede, som det sig hør og bør, selvfølgelig kun Halen. Nu kom de to Telegrammer samtidig til „Tingakrossur", og jeg ventede med Spænding paa at se dem offentliggjort. Der gik nogen Tid, saa jeg var klar over, at der var stærke Tvivl, jeg vidste endnu ikke, hvorfor. Endelig kommer Telegrammet fra Bladets egen Korrespondent, altsaa det om Halen, i Bladets Vindue, og det blev selvfølgelig telefoneret rundt til Bygderne; her kan De se, hvordan „Politiken", Landets største Blad og Regeringspartierne ser paa det! Men det andet Telegram skulde de ogsaa have frem, thi ethvert Pressetelegram skal publiceres i det følgende Nummer af Bladet. Saa gør de det, at de slaar de to Telegrammer sammen til eet, og der kommer saa med spærrede Typer, hvad „Politiken" siger, men i det, Patursson siger, fremhæves kun det ene Ord: Danskfjendtlighed, altsaa den sædvanlige Beskyldning. Jeg er nu klar over, at Bladet i Danmark har været absolut i god Tro; jeg har ikke nogen som helst Grund til at tro andet, end at de paagældende kun har opført sig, som ethvert Blad vilde gøre — jeg maa straks tilføje, at jeg ved selvfølgelig ikke, om det er „Politiken", der har telegraferet det, eller en Mand, der har staaet „Politiken" nær.— De Herrer vil spørge, hvorfor dette Interview ikke maatte blive kendt deroppe. Nej, det maatte det rigtignok ikke, for saa vilde man sige: Hvad Pokker! siger Patursson saaledes i København, medens han heroppe siger noget andet? Jeg ved ikke, om Patursson vil oplyse, hvorledes hans Meningsfæller eventuelt har set paa dette hans Interview i København.

Jeg gaar saa over til *Tiden efter Valget*, og her vil jeg da bevise, *hvorfor Patursson var interesseret* i at faa mig bort, før Lagtinget samledes.

Selvstyrepartiet i videste Betydning var kommet ind som Flertal, alle Vælgerne havde jo hjulpet med dertil, selv om de ikke hørte til den dominerende Fløj, og mange af Repræsentanterne i Lagtinget hørte til den yderliggaaende Fløj. — Jeg har jo vist, hvorledes denne Fløj ved Støtte hernedefra har faaet Overhaand indenfor Partiet og derfor har faaet sine Kandidater opstillet. Saaledes var altsaa Stillingen deroppe. Vi maa nu se, hvorledes det selvfølgelig vilde virke. De Herrer vil lægge Mærke til, at skulde hele den Agitation, der er ført hernede mod mig, passe, kunde jeg fra det Øjeblik, dette var sket, ikke mere forhandle med Lagtingsudvalg eller Lagtinget; hvis det viste sig, at jeg dog kunde det, har jo Agitationen, der er ført hernede, været urigtig.

Her maa jeg først omtale Vareforsyningen. Jeg skal ikke dvæle ved, at jeg, endskønt det hidtil havde været Hovednummeret at faa mig ud, alligevel stadig blev valgt til Medlem. Jeg skal ikke dvæle ved, hvorledes jeg blev valgt, skønt jeg kunde fristes dertil, da det var uhyre morsomt. Men jeg sad altsaa i Udvalget sammen med nogle meget yderliggaaende Mænd, alle Paturssons svorne Tilhængere, og til Trods herfor gik alt roligt og godt. De nye Mænd havde ikke Spor af Kendskab til noget som helst vedrørende Vareforsyningen og kunde selvfølgelig ikke have det, og det gik derfor akkurat ligesaa roligt som hidtil, kun at jeg, hvis jeg havde villet, kunde have været endnu mægtigere, thi de tidligere Medlemmer var godt inde i alle Sagerne og kunde derfor diskutere dem, kritisere mine Afgørelser og hævde deres Standpunkter. Og nu var der ingen Kritik mere i Aviserne, thi nu var det jo Partiets Mænd, der fattede Beslutningerne, saa selve Kritiken var forstummet. Med andre Ord: det var et helt Paradis for mig; de gjorde ingenting i Ud-

valget, og de kunde ikke gøre noget, Bladene var henrykte, og dog gik det akkurat ligesom før.

Saavidt jeg husker, var der kun én Sag, som gav Anledning til længere Diskussion. Jeg skal kort referere den. Et Skib under Belgian Relief, altsaa et af de Skibe som bringer Varer til de nødlidende i Belgien, kom ind til Thorshavn med 6000 Tons Korn om Bord. Det havde været ude i Storm og manglede derfor Kul — 70 Tons, og Kaptajnen kom op til mig og spurgte, om han kunde faa Kullene. Jeg svarede, at det kneb forfærdelig, for vi havde kun, jeg tror, 100 Tons engelske Kul; jeg tilføjede imidlertid, at de nok skulde faa dem, men jeg vilde først tale med Udvalget derom. Det var nemlig et Princip, jeg havde: jeg talte altid med Udvalget om den Slags Beslutninger, saa gik det hele saa let og behageligt. Jeg fik saa tre af Medlemmerne samlet, to af Paturssons Meningsfæller og en af Sambandspartiet, og Sagen blev diskuteret. Den ene af Paturssons svorne Tilhængere vilde imidlertid ikke gaa med; vi kunde ikke, sagde han, undvære disse Kul oppe paa Færøerne. Jeg gjorde ham opmærksom paa: Hvad vil Englænderne sige, hvis vi ikke giver dem disse Kul, og hvad vil Belgierne sige? — Ja, han vilde alligevel ikke gaa med, han var i Udvalget for at varetage Færøernes Interesser og ikke for andet! Jeg svarede: Englænderne vil blive rasende, naar vi bærer os saadan ad overfor deres allierede og overfor Belgien, som ogsaa Tyskerne tillader faar Forsyning. Men han vilde dog ikke gaa med til det; Englænderne vilde ikke bryde sig om den Slags Smaating. Jeg svarede, at Englænderne ikke vilde se paa det som Smaating; vi diskuterede videre, og det endte ogsaa med, at de to andre absolut gik med mig, saa at Skibet fik Kullene. Jeg vilde nu gerne se, hvad Ministeren vilde have sagt, hvis der havde været Flertal for det modsatte, og jeg havde bøjet af, ja, hvis jeg ikke var gaaet mod dem alle tre, dersom de havde været enige. Hvad vilde man have sagt i England, hvad vilde man have sagt i Belgien, og hvad vilde Færingerne have sagt dertil? Jeg hørte da heller aldrig nogen Kritik.

Jeg nævner dette, for at man kan se, at man kan ikke altid gaa efter, hvad Folk siger, men, som sagt, vedkommende stod ogsaa alene i det paagældende Spørgsmaal.

I Udvalget gik det altsaa godt. — Jeg maa nu genopfriske, hvorledes min Stilling var overfor de to Partier, da den er blevet benyttet til at sige, at jeg blandede mig i Politik, og til at vise, at jeg ikke kunde være deroppe fra det Øjeblik, jeg ikke mere havde Majoritet i Lagtinget, som der er blevet sagt. De Herrer vil huske, at jeg for mit Vedkommende fremhævede tre Punkter, som jeg har bedt Ministeren udtale sig om: 1) Grundloven skal gælde for Færøerne, Rigsdagen og Regeringen er de lovgivende Faktorer, Lagtinget absolut ikke, end ikke med Hensyn til specielt færøske Love; Amtmanden skal være Regeringens Repræsentant, 2) et klart Standpunkt med Hensyn til Sproget, nemlig at Dansk skal være Undervisningssprog, og at dette skal overholdes, 3) Ordning af de finansielle og de indre Forhold, f. Eks. Amtmandens og Provstens Stilling i Lagtinget; denne Ordning kan indenfor de ovenfor givne Rammer fastsættes ved Forhandling, og i øvrigt kan Færingerne i stor Udstrækning ordne deres indre Forhold selv, men de skal tage et klart Standpunkt, navnlig saaledes at det bliver tydeligt, hvorledes Forholdene er. De to første Punkter mener jeg er absolutte, og jeg mener, de skal slaas fast hernede, det tredie af Punkterne kan overlades til en Kamp mellem de to Partier, men Forskellen maa gøres klar for Vælgerne. Jeg er selvfølgelig Tilhænger af de to første Punkter, og følgelig er jeg en Tilhænger af Sambandspartiet, som ønsker dette, og endvidere af den Del af Selvstyrepartiet, som ogsaa ønsker det; og jeg har ikke lagt Skjul paa mine Sympatier i den Retning. Jeg mener endog, at det vilde være forkert, om man ikke skulde vide, hvilken Anskuelse Amtmanden har om disse fundamentale Spørgsmaal, ligesom jeg mener, at det er forkert, at Ministeren ikke, som jeg har opfordret ham til, og som han har lovet mig, har udtalt sig i Rigsdagen; thi hans private Udtalelser — ligesom mine private Udtalelser — er selvfølgelig ganske uden Værd, det er kun en tilfældig Ministers og en tilfældig Amtmands Udtalelser. Nej, det burde slaas fast i Rigsdagen, og saa maatte selvfølgelig alle Embedsmænd rette sig derefter.

Hvad angaar det tredie Punkt: Ordningen af de indre og finansielle Forhold, er jeg en Tilhænger af en klar og utvetydig Politik, men ogsaa kun af den. Hvis Lagtinget virkelig ønskede Amtmanden fjernet — som Lagtingsmand vilde jeg aldrig gøre det, da Amtmandens Stilling efter min Mening derved vilde blive altfor mægtig, thi naar Amtmanden først bagefter skal kritisere Lagtingets Beslutninger overfor Ministeren, vil han have frit Spil — men, hvis Lagtinget altsaa virkelig ønskede Amt-

manden fjernet, vilde jeg som Regeringens Repræsentant tilraade — og jeg har tilraadet —, at man gik med dertil, *forsaavidt*, men ogsaa *kun* forsaavidt der kan opnaas en god Ordning, som sikrer, at man ikke skal videre. Patursson har nemlig en Gang sagt i Lagtinget: Lad os bare prøve, det gør jo ikke noget, at det er daarligt, saa forsøger vi bare videre. Det vil jeg ikke være med til. Med Hensyn til fornævnte Spørgsmaal kan jeg altsaa slutte mig baade til Sambandspartiet og til Selvstyrepartiet, som begge ønsker en saadan Ordning, men dog kun til den Del af Selvstyrepartiet, som vil have en endelig og god Ordning.

Med Hensyn til det finansielle Spørgsmaal har jeg kun det Standpunkt: en klar Politik. Jeg synes, at det er forkasteligt, at nogle Selvstyremænd deroppe agiterer med: Det er uværdigt for os at faa Bevillinger fra Danmark, vi bør have vor egen Landskasse, naar de saa samtidig alligevel søger om den ene Bevilling efter den anden og derved forkludrer Vælgernes Opfattelse. Hvorfor kommer Hr. Patursson ikke med et samlet Forslag om Ordningen af Finanspolitiken og lader Rigsdagen hernede og Folk deroppe tage Standpunkt til det, men i Stedet for søger om Bevillinger og faar dem og derved stikker Folk Blaar i Øjnene?

Jeg er altsaa med Hensyn til det tredie Punkt kun Tilhænger af en *klar* Politik, og da Sambandspartiet har den, nemlig Deltagelse i den danske Statskasse og Bevillingsmyndighed, kan jeg gaa med til det, men jeg kan ogsaa gaa med til en Selvstyrepolitik i vid Udstrækning, da jeg meget godt indser, at der kan være Fordele ved en saadan. Spørgsmaalet er blot, om Fordelene eller Ulemperne er de største. Jeg skal imidlertid ikke komme videre ind herpaa. Jeg kan altsaa gaa med dertil, naar blot Partiet vil fremkomme med et Program; men jeg har endnu ikke i de 7 Aar, jeg har været paa Færøerne, hørt det udformet eller endog blot skitseret. Derfor har jeg ikke taget Standpunkt til det og har hverken kunnet udtrykke Sympati eller Antipati derfor, men jeg vilde, hvis jeg var den ledende, opfordre Partiet til at fremkomme med sit Program. De Herrer vil nu rimeligvis tænke: Naar den tidligere Amtmand har haft en saadan Mening om Sagerne, er det mærkeligt, at han ikke kunde komme ud af det med Selvstyrepartiet. Ja, det vilde det i Sandhed være, men her viser det sig, hvorledes Agitation kan virke, hvorledes en Usandhed kan gentages saalænge, at den tilsidst næsten bliver Sandhed.

Forholdet er det, at jeg netop kom godt ud af det med begge Partier, kun ikke med den yderliggaaende Fløj af Selvstyrepartiet, repræsenteret af de Herrer Patursson og Mortensen, som efter min Mening ikke blot havde en anden Opfattelse af de to første Punkter end jeg, men derhos — hvad der i denne Retning var det vigtigste — baade overfor Vælgerne paa Færøerne og hernede, baade i Rigsdagen og i Pressen, førte Folk bag Lyset. Selv med meget yderliggaaende Folk, som aabent sagde deres Standpunkt, har jeg ofte diskuteret disse to Punkter, og vi var til Trods derfor gode Venner og er det til Stadighed, men de kom altsaa aabent frem med, hvad de mente om de to Punkter. Jeg var farlig for de to Herrer Patursson og Mortensen, og derfor skulde jeg bort. Den moderate Fløj af Selvstyrepartiet kom jeg godt ud af det med; den vandt mere og mere Overhaand i Tiden indtil 1915. Patursson stod, som jeg tidligere har udviklet, meget daarligt. Med andre Ord: indtil 1915 stod jeg mig godt med den største Del af Partiet, og jeg skulde ogsaa nok være kommet til at staa mig godt med den yderliggaaende Fløj derved, at den kunde indse, at Forholdene i Virkeligheden var gode, saa at der ingen Mening var i at kæmpe for de yderliggaaende Principper. Selv efter at Patursson var gaaet ud af Spillet og havde begyndt at angribe mig meget stærkt, kom vi godt ud af det med hinanden, rent privat. Patursson kan nemlig være overordentlig elskværdig, og gæstfri er de paa Kirkebø. Man saa var det, at Mortensen ved en Overrumpling og andre Tilfældigheder, som jeg har udviklet, blev valgt, og da Ministeren saa kraftig støttede ham og hans Meningsfæller, vandt denne Fløj Overhaand indenfor Selvstyrepartiet, og man hører derfor kun disse, for hernede repræsenterer de selvfølgelig hele Selvstyrepartiet, ligesom den Omstændighed, at Ministeriet er paa deres Side, giver dem en voldsom Støtte. Saasnart en mindre yderliggaaende Selvstyremand tog Ordet og kunde samarbejde med mig, blev han øjeblikkelig stemplet som Overløber, som en, der forraadte Partiet, f. Eks. Pastor Evensen. Jeg ser endog, at selv Kirkeministeren hernede uden videre gør ham til Sambandsmand — jeg gaar ud fra, at Justitsministeren har sagt Kirkeministeren en hel Del om Forholdet. Han meldte sig ud af sit Parti, fordi det var altfor yderliggaaende, men han blev ikke Sambandsmand. Og flere tænkte paa at følge hans Eksempel og gaa bort fra Patursson. Som et ganske morsomt Eksempel kan nævnes, at Patursson i mange Aar var Formand for

Partiet. Det var egentlig Meningen, at der hvert Aar skulde vælges en Formand, men der blev aldrig valgt nogen. Patursson fungerede som Formand uden at være direkte valgt; man vilde nemlig ikke lade det komme til en Katastrofe. Mange har udtalt deres Forbavselse over, at det gik saaledes. Men selvfølgelig var han Formand, naar de andre fandt sig i det uden at protestere.

Som tidligere udviklet har jeg aldrig lagt Skjul paa, hvad jeg mener, hverken i private Samtaler, eller naar Spørgsmaalet ellers blev diskuteret, men derfor har jeg selvfølgelig ikke været partisk, og dog er jeg ligesaa selvfølgelig blevet beskyldt for at være partisk. Jeg gaar ud fra, at den højtærede Kommission eventuelt vil lade det grundig undersøge. Jeg skal dog allerede nu bemærke, at „Tingakrossur" to Gange har anmodet Folk om at indsende Bidrag til Belysning af min Partiskhed, men begge Gange har Bladet ladet Sagen falde, Bidragene strømmede rimeligvis for smaat ind. Naar nu Hr. Patursson har søgt at bevise det, haaber jeg at faa Lejlighed til at udtale mig, og jeg haaber at kunne forsvare mig. Jeg haaber oven i Købet, at jeg vil kunne nævne Tilfælde, hvor jeg, hvis jeg vilde mine, om jeg saa maa sige, Modstandere til Livs og gavne mine Tilhængere, kunde have gjort det, uden at man kunde have kaldt mig partisk, ja, endogsaa Tilfælde, hvor jeg paa Forhaand vidste, at jeg kunde gøre det med Tilslutning af Justitsministeren, selvfølgelig fordi Justitsministeren mente, at det vilde være fuldt forsvarligt. Jeg gjorde det imidlertid ikke, fordi jeg syntes, at det var mod Loven, men hvis jeg vilde have gavnet disse Mennesker, som siges at være mine Tilhængere, kunde jeg have gjort det med Ministeriets Billigelse, fordi Lovens Fortolkning var tvivlsom. Jeg sagde: naar Patursson har søgt at bevise det — Ministeren mener det selvfølgelig ikke, thi hvis han havde ment det, kunde han ikke have ladet mig sidde som Amtmand saa længe. Jeg har aldrig lagt Skjul paa mine før nævnte Synspunkter, og jeg har, saavidt jeg ved, aldrig været partisk.

Spørgsmaalet er da: Har jeg, som Ministeren siger i Folketinget, blandet mig i Politik, maaske endog været Medlem af Sambandspartiet, maaske endog dets Formand. Jeg mener selv, at jeg aldrig har blandet mig i Politik paa anden Maade, end jeg har Lov til. Jeg har aldrig deltaget aktivt i politiske Møder, har kun en enkelt Gang været til Stede som Tilhører, har aldrig skrevet politiske Artikler eller andet vedrørende Politik, og det uagtet jeg stadig af Hr. Patursson blev indbudt dertil, og uagtet han skrev aabne Breve til mig. Jeg har end ikke forsvaret mig i Aviserne, naar jeg blev angrebet, og der er ikke mange Numre, hvor det ikke er sket i de sidste 3 Aar. Derimod har jeg selvfølgelig i Lagtinget og i Skoledirektionen sagt min Mening, og jeg plejer at tale ligeud. Jeg har forsvaret mig i Lagtinget, naar jeg blev angrebet, og et Forsvar bliver let til et Angreb, f. Eks. naar Patursson nogle Gange har beskyldt mig for et og andet, og jeg saa har bevist ikke blot, at det var urigtigt, men ogsaa, at Patursson vidste, at det var urigtigt. Derimod tror jeg ikke, at jeg nogen Sinde har angrebet Hr. Patursson eller Hr. Mortensen uden først at være angrebet, men saa haaber jeg ogsaa, at jeg undertiden har gjort det saaledes, at ikke blot Sambandsmænd har været tilfredse, men at ogsaa selv Mortensens og Paturssons nærmeste Fløj var om ikke tilfreds, saa dog ude af Stand til yderligere Argumentation og Kamp den Dag. Jeg mener altsaa, at jeg ikke har blandet mig i Politik; men har Ministeren paa Basis af de Indberetninger, der forelaa, skriftlige eller mundtlige, af mig eller andre ansvarlige Raadgivere, været berettiget til at gaa ud fra det modsatte? Jeg tror det ikke. Ministeren har endog erklæret, at han stoler paa min Indberetning. Ministeren kan ikke sige: Ja, men kun om Adressesagen. Jeg synes endog, at Ministeren positivt maa vide, at jeg ikke blandede mig i Politik; thi Ministeren ved, hvorfor jeg ikke vilde have noget som helst med Bladet „Tingakrossur" at gøre. Det kan altsaa ikke være hans eneste Argument for, at jeg har blandet mig i Politik: at jeg ikke vilde være med til at sanktionere Bladet „Tingakrossur"s Nedrakningssystem overfor Danmark, naar Ministeren kender Grunden til de Herrers personlige Fornærmelser mod mig i Licitationshistorien. Ministeren ved, at jeg gav ikke Møde efter politiske Indbydelser. Ministeren ved, at jeg ikke sendte Aviserne skrevne Artikler. Ministeren ved, at jeg ikke gav „Dimmalætting", det mig venligtsindede Blad, andre Oplysninger end dem, alle og enhver kunde faa, skønt Redaktøren var en god Ven af mig, og Ministeren maa ogsaa vide, thi han læser „Dimmalætting", at han der ikke har set officielle Oplysninger misbrugt. Ministeren ved, at jeg ikke oplyste i Lagtinget, hvorledes mange Ting i Virkeligheden forholdt sig, fordi jeg overlod til ham at oplyse det. Ministeren vidste, at jeg ikke havde sat Sysselmand Samuelsen og gennem ham andre i Rigsdagen ind i mange Forhold,

thi saa antager jeg, at Diskussionen var blevet anderledes, ja, Ministeren maa efter min Mening endog have følt sig tryg derpaa; ellers kunde han i alt Fald efter min Mening ikke ved forskellige Lejligheder have udtalt sig, som han gjorde, f. Eks. under Landstingets Mistillidsvotumsdebat. Selvfølgelig har jeg talt med Samuelsen, Effersøe og mange andre om de politiske Forhold, og Sysselmand Effersøe har jeg undertiden raadspurgt i vanskelige Tilfælde, men aldrig er fortrolige Meddelelser blevet misbrugt af ham. Ligesaa selvfølgelig har jeg i bedste Forstaaelse talt med mange Selvstyremænd om Forholdene. To af de mest yderliggaaende Selvstyremænd er, skønt jeg misbilliger deres Politik paa det kraftigste, mine gode Venner — om de vil sige det samme om mig, tør jeg naturligvis ikke paastaa.

Jeg mener altsaa, at jeg ikke har blandet mig utilladeligt i Politik, ja, jeg afholdt mig endog fra at søge min Afsked den 5. Marts, netop med den Begrundelse, at jeg ikke vilde have, at det skulde benyttes i Valgkampen, og dog har Ministeren gennem sin Presse sagt det modsatte. Jeg vilde ikke have, at det skulde benyttes i Valgkampen hernede, idet jeg frygtede, at Rigsdagens Stilling til Færøerne saa vilde blive taget efter politiske Partier, og jeg vilde netop ikke have, at det skulde ske, da Spørgsmaalet forekom mig ikke blot at burde holdes udenfor, men endog ikke at have noget med de politiske Delingslinier hernede at gøre. Alle Partier burde efter min Mening her staa enige.

Jeg mener, som sagt, ikke at have blandet mig i Politik mere, end jeg var nødt til. Jeg kunde endog tænke mig, at nogle synes, at jeg netop har blandet mig for lidt i Politik. Jeg ved saaledes, at flere af de Mænd, som jeg undertiden diskuterede Sagerne med, og som var godt inde i Forholdene, fandt, at jeg burde optræde mere aktivt og tage Bladet fra Munden. Jeg vilde imidlertid ikke, og det af følgende tre Grunde, som jeg stadigvæk mener, er rigtige.

For det første vilde Patursson netop have mig ind i Politik, og det navnlig, fordi hans Hovedprogram jo er, at Amtmanden skal være Minister og skal være en parlamentarisk Minister, som staar og falder med Flertallet i Lagtinget; det er det, hele hans og hans Meningsfællers Politik gaar ud paa. En af Paturssons nærmeste Meningsfæller paa det Punkt, en Mand, der er min gode Ven, og som jeg tror vil staa ved sin Mening selv under vanskelige Forhold — jeg tror ikke, han vil bøje sig selv for et Pres fra Patursson —, indrømmer, at jeg ikke blandede mig i Politik; men, sagde han, jeg er ikke i Tvivl om Deres Stilling, og jeg mener, det er forkert, at De ikke blander Dem i Politik, idet vi vil have en Amtmand, som er Politiker og Minister, og som staar og falder med sit politiske Standpunkt. Men Patursson kan ikke hernede sige den fulde Sandhed, nemlig at han netop ønsker en politisk Amtmand, det vilde ikke gøre sig. Hernede maa Melodien derfor være en helt anden, nemlig denne: Amtmanden er politisk. Det er Agitationsnummeret, skønt hans virkelige Mening jo netop er at faa en særlig færøsk Minister — saa kan man kalde ham Amtmand, eller hvad man vil. Da jeg altsaa mener, at Amtmanden ikke skal være Minister, vilde jeg med fuldt Overlæg ikke blande mig mere i Politik, end min Stilling absolut krævede. Men jeg vil ligesaa bestemt hævde, at jeg a'drig i private Samtaler eller paa anden Maade har lagt Skjul paa mine Meninger. Jeg vilde ikke sidde paa Færøerne som en Mand, der hverken turde sige det ene eller det andet, naar man spurgte mig, jeg vilde have min bestemte Mening og ikke sige det ene til den ene og det andet til den anden; jeg vil sige det samme til alle Sider baade offentlig og privat, skriftlig og mundtlig, ellers kunde man gøre gældende imod mig: Ved den Lejlighed sagde De det, ved en anden Lejlighed sagde De noget andet.—

Min anden Grund var, at Patursson, hvis jeg blandede mig i Politik, straks vilde sige: Nu kan I da se, han blander sig i Politik. Det var et godt Argument overfor Konseilspræsidenten. Det var et tydeligt Bevis. Hidtil havde man kun haft daarlige Beviser derfor: at jeg forsvarede mig, og at man ikke var i Tvivl om mine Synspunkter, endskønt det var temmelig vanskeligt at sige, hvordan mine Synspunkter var, thi paa de to Punkter faldt de absolut sammen med Sambandspartiets og en stor Del af Selvstyrepartiets, og paa det tredie Punkt kunde jeg sympatisere med begge Partier, naar blot Standpunkterne var klare. —

Den tredie Grund til, at jeg ikke vilde blande mig i Politik, var, at jeg vilde godt ind i Forholdene paa Færøerne, og det kunde jeg aldrig komme og derfor heller ikke blive i Stand til at give fyldestgørende Oplysninger hernede, hvis ikke netop Folk fra begge Partier turde tale med mig om alt uden Frygt, idet de gik ud fra, at jeg ikke misbrugte deres Tillid og ikke brugte det politisk mod dem.

De Herrer vil nu maaske spørge:

Hvorfor udvikler jeg dette? Hvorfor vilde Patursson have Amtmanden bort fra Lagtinget, og hvorledes bar han sig ad dermed?

Med Hensyn til de to første Punkter er Forholdet følgende. De Herrer maa huske, at Agitationsnummeret paa Færøerne og hernede ikke altid er det samme. Maaske er der allerede sagt tilstrækkeligt, til at man kan forstaa, hvorledes Agitationsnummeret var *paa Færøerne* i den sidste Tid. Det var dette: Regeringspartiet: Socialdemokraterne og de Radikale vil ikke have noget med Amtmanden at gøre. Derfor var det ogsaa en Sorg af den anden Verden, da en Socialdemokrat kom op til Færøerne og efter at have undersøgt Forholdene viste sig ikke at være saa slem mod Amtmanden, men tværtimod havde den modsatte Mening. Det var et haardt Stød, men man klarede det ganske godt ved at sige: Herregud, det viser ingen Ting, for det var en Amtmands-Socialist; I skal bare se, naar Førerne kommer herop, saa faar Piben en anden Lyd. Det gik da hverken værre eller bedre, end at den islandske Kommission paa Vejen anløb Thorshavn, og alle Herrerne, ogsaa Redaktør Borgbjerg, kom op i Amtmandsboligen. Det var et haardt Slag for de Herrer, og derfor maatte det skjules. I det følgende Nummer af Bladet stod der om alle de andre Medlemmer, at de gik op til Amtmanden, men Borgbjerg steg til Fjelds. Det er ogsaa Sandhed, Amtmanden bor nemlig op ad et Fjeld, og Redaktør Borgbjerg gik ogsaa efter at have været hos os virkelig til Fjelds. I Thorshavn kunde man ikke skjule Faktum, men ude paa Færøerne kunde det ikke gaa an, at Regeringspartiet virkelig vilde besøge Amtmanden. Jeg nævner det selvfølgelig blot for at vise, at man oplever meget morsomt i forskellige Retninger.

Hovedagitationsnumrene *hernede* var dermod to Punkter, som de Herrer vist kender ligesaa godt som jeg. *Det ene var*, at jeg ikke interesserede mig for Arbejderne og Fiskerne, men tværtimod varetog de mere velhavendes Interesser, og at Fiskerne og Arbejderne derfor ikke havde Tillid til mig — det Nummer er gaaet hele Landet rundt —; *det andet var*, at jeg ikke kunde arbejde sammen med Selvstyrepartiet, og her blev der selvfølgelig sagt: hele det store Selvstyreparti, den ene Halvdel af Færøernes Befolkning. Nu vil de Herrer se, at det første Punkt havde faaet et Grundstød ved, at i en kritisk Tid, da det saa meget farligt ud paa Færøerne, med Strejke i selve Hovednæringsvejen, ja, egentlig den eneste Næringsvej, var det Fiskerne og Arbejderne, der bad om min Assistance, oven i Købet kun vilde indlade sig paa nye Forhandlinger, hvis jeg vilde love at prøve paa at mægle. Købmændene og Rederne bad først om det, da alle andre Udveje var prøvede, og da jeg erklærede at jeg kun vilde optræde som Mægler, hvis jeg fik Anmodning derom fra begge Sider. Jeg skal tilføje, at ved denne Mægling medvirkede to af Paturssons politiske Tilhængere, de to tidligere nævnte Udvalgsmedlemmer. Om Hr. Patursson var tilfreds med, at de medvirkede, vil Hr. Patursson eventuelt kunne udvikle nærmere.

De Herrer vil altsaa se, at dette Nummer var faldet hernede. *Nu ræsonnerede Patursson ganske naturligt:* skulde nu ogsaa det andet Nummer falde derved, at det viser sig, at Amtmanden meget godt kan arbejde sammen med Selvstyrepartiet, og oven i Købet Selvstyrepartiet i dets mest yderliggaaende Form, saaledes som det sidder i Lagtinget, saa er der ingen Ting tilbage dernede, thi Kendsgerningerne har vist det modsatte. Jeg var nemlig, som sagt, til Trods for, at Partiet havde Flertal, stadig den ledende i Vareforsyningsudvalget ved Siden af det af Lagtinget nedsatte Udvalg, og trods det, at Paturssons nære Meningsfæller blev Flertal i dette Udvalg, gik alt stadig roligt og godt. Skulde det nu virkelig ske, at Forhandlingerne i Lagtinget ogsaa gik godt, var der ingen Udvej for Hr. Patursson, saa var ogsaa hans andet Nummer hernede forsvundet. Og det saa ud dertil. De Herrer ved langt bedre end jeg, hvad det vil sige at have Flertal i en politisk Forsamling med to Partier. Der er 22 Medlemmer i Lagtinget; det Parti, der kan præstere 12 Mand, har altsaa absolut Majoritet. Hvis der saa indenfor dette Parti er 2 Fløje, hvoraf den ene har 7 Mand, saa har i Virkeligheden disse 7 Mand hele Magten i Lagtinget — vel at mærke, naar det er sikkert, at Partiet vil holde sammen. Hvis altsaa Hr. Patursson havde kunnet stole paa, for det første at have 6 Meningsfæller, for det andet, at Partiet ikke under nogen Omstændighed vilde lade sig sprænge, vilde han selvfølgelig have været sikker paa at kunne regere Lagtinget. Og saa var min Stilling ikke behagelig. I saa Fald vilde Hr. Patursson ogsaa med Glæde have beholdt mig i Lagtinget, han vilde ikke af Venskab for mig — saaledes som Ministeren nylig har sagt i Folketinget, at Ministeren gjorde — have ladet mig komme bort for Lagtingssamlingen. Patursson vilde saa nemlig have haft det gode

Nummer hernede: Der kan I se, Amtmanden kan ikke arbejde med Selvstyrepartiet *som Helhed*. Saaledes vilde det nemlig lyde, skønt det altsaa i Virkeligheden kun var de 7 Mand. Men ikke engang disse 7 Mand turde Hr. Patursson regne med, eller ogsaa turde han ikke regne med, at Partiet vilde holde sammen, thi gik blot to Mand over og stemte med Sambandsmændene, saa var disse i Flertal, selv om jeg holdt mig udenfor. Og dertil kommer, at selv mange af Paturssons nærmeste Meningsfæller er Folk, som *kan* lade sig overbevise, og som maaske, naar de hørte, hvorledes Sagen forholdt sig, vilde lade sig overbevise.

Jeg maatte derfor bort, thi skulde det ske, at Lagtingets Forhandlinger gik roligt, saa var ogsaa det andet Nummer ude af Verden. Hertil kom endelig — jeg tør sige det paa Forhaand —, at selv Hr. Patursson vilde have været overmaade elskværdig i Lagtinget. Jeg har flere Gange lagt Mærke til — med indvendig Glæde selvfølgelig —, at Patursson i Lagtinget var endog meget utilfreds, naar jeg tog Ordet til Forsvar. Han forstod, hvorfor jeg holdt mig tilbage fra selvstændige Angreb, han vidste, at jeg ikke vilde blande mig i Politik — men han vidste ikke, hvor længe min Taalmodighed vilde vare, om jeg ogsaa denne Gang vilde holde mig rolig. Patursson var derfor, antager jeg, sikker paa, at alt vilde gaa roligt i Lagtinget, og af den Grund skulde jeg altsaa bort. Min Stilling til Spørgsmaalet om at komme bort var selvfølgelig den: Jeg var villig til at rejse, jeg havde søgt om Afsked, paa den anden Side var jeg lige saa villig til foreløbig en ganske kort Tid at blive, indtil en Ordning var truffet, saaledes at der kunde komme en Afløser. Jeg gjorde positivt hverken noget for det ene eller det andet. Ministeriet meddelte mig, saaledes forstod jeg det, at jeg maatte være parat til at blive Lagtingssamlingen over, og da Patursson hører det, saa er Spørgsmaalet: hvordan skal han bære sig ad med at faa mig bort, for Patursson kan selvfølgelig ikke sige Justitsministeren Sandheden, thi i ond Tro har Justitsministeren ikke hjulpet dem med de Sager, jeg har nævnt i det foregaaende, han har kun ladet sig føre bag Lyset af daarlige Raadgivere, og han har ikke kunnet forstaa eller overse, hvorhen hans Stilling og Afgørelser vilde bære — jeg havde imidlertid advaret ham —, og endvidere har han ment at burde tage en Meningsfælle i Forsvar og støtte ham.

Hvorledes klarede Patursson denne Situation? Jo, han var Mand for at skabe en saadan Jordbund hernede, at jeg nødvendigvis maatte blive kaldt tilbage, hvis ikke han forregnede sig fuldstændig. Patursson telegraferer — eller da han maaske vil sige, at det ikke er ham, der har gjort det, vil jeg bruge det Udtryk: lader telegrafere til Ritzaus Bureau et Telegram, der lyder saaledes: „Bladet „Tingakrossur" meddeler: Færøske Blade foreslaar at rette en Anmodning til Lagtinget om at nedsætte en Kommission med det Hverv at undersøge Amtmand Rytters Beskyldninger i Anledning af det færøske Folks Adresse, hans Optræden som Leder af Vareudvalget, Skoledirektør og Formand for Lagtinget samt angaaende Udnyttelsen af Statsminister Zahles Telegram og Embedsmændenes Forhold under Valgkampen. Det ventes, at der vil fremkomme interessante Oplysninger". Bladet „København" tilføjer: Stilen i ovenstaaende Telegram er Ritzaus, til Gengæld er Røsten Mortensens. Patursson siger: „Tingakrossur" meddeler, man kunde ikke hernede sige „Patursson" meddeler, for det vilde vække Mistanke, akkurat som man ikke kunde sige „Patursson" ved Adressen, det vilde ogsaa have vakt Mistanke. Men det er ikke rigtigt, naar „København" skriver, at Røsten er Mortensens, nej, Røsten er Paturssons. Han giver det Udseende af, at Telegrammet er afsendt for at hjælpe det radikale Parti hernede, nemlig ved, at der er noget muggent ved mine Forhold. Det kan være, haaber Patursson, at Landstinget bliver bange, naar det ser, at der er saa meget muggent ved Amtmandens Forhold, thi Patursson tror selvfølgelig, at Landstingets Nedsættelse af Kommissionen kun skyldes politiske Hensyn. Altsaa, det kan være, at Landstinget bliver bange for en Trusel om, at man vil undersøge alle Amtmandens Forhold. Paa Færøerne, vidste Patursson, blev man ikke bange. Dernæst haabede han ved dette Telegram at fremkalde en saadan Opfattelse hernede, at Justitsministeren ikke kunde andet end at kalde mig hjem, idet jeg jo nu ikke mere vilde have Flertallet i Lagtinget, som Ministeren sagde i Folketinget. Jeg vilde sikkert selv i Ministerens Sted have gjort det samme — vel at mærke, hvis jeg troede paa Telegrammet; men det vilde jeg ikke have gjort. Jeg vilde derfor have forespurgt Amtmanden, om han mente, at han kunde lede Lagtinget i Aar, og Ministeren vilde have faaet det Svar, at det kunde han med Lethed.

Patursson lader altsaa Telegrammet afgaa, uagtet han ved, at de færøske Blade paa det Tidspunkt ikke har forlangt en

Kommission nedsat. Han havde nemlig endnu ikke faaet sin Anmodning til Bladene efterkommet. Det kunde først ske, efter at han havde afsendt Telegrammet — Telegrammet er nemlig dateret 1. Juli, og „Tingakrossur" udkom først efter den Dato. Og Patursson gjorde det, uagtet han vidste, at Befolkningen ikke ønskede en saadan Kommission, og uagtet han vidste, at Forslag herom ikke kunde blive vedtaget i Lagtinget. Ja, han havde endog den Sorg, efter at han havde afsendt Telegrammet, at et af de Blade, som ellers staar til hans og Meningsfællers Disposition, ikke vilde gaa med dertil, selvfølgelig af Hensyn til Bladets Læsekreds.

De Herrer vil ganske naturligt spørge: Hvorledes kunde en saadan Tanke opstaa hos Hr. Patursson? Jo, Tilfældet kom han til Hjælp, og han benyttede det straks. En Landstingsmand, som selvfølgelig har troet paa, at mine Forhold ikke var, som de skulde være — og med Rette troet det, da Ministeren aldrig havde taget mig i Forsvar —, og som derfor lige saa naturligt siger til sig selv; ja, men Patursson maa kunne give os Oplysninger — telegraferer til Patursson om Assistance — selvfølgelig i god Tro og kun for at faa sande Oplysninger. Patursson kommer, efter at have faaet dette Telegram, øjeblikkelig til Thorshavn, konfererer med „Tingakrossur", og saa afsender de straks Telegram til Suderø og telefonerer til Norderøerne. Telegrammet til Suderø skal jeg tillade mig at oplæse. Jeg tør ikke garantere for, at min Gengivelse er ordret rigtig, men Hr. Patursson vil kunne fremskaffe en Kopi. Han telegraferer saaledes: „Trier har i Dag telegraferet efter mig at hjælpe. Uvist om jeg slipper af Sted, men Zahle maa støttes. Vi agter derfor at sende Telegram i Dag til Ritzau: Den færøske Presse kræver, at Lagtinget nedsætter en Kommission til Undersøgelse af Amtmand Rytters forskellige Forhold. Jeg lider paa, at „Fóroyatidindi" i første Nummer vil fremsætte Ønske om, at dette bliver gjort. Svar straks, om jeg kan regne med „Fóroyatidindi"". Dette Telegram sendes til Suderø. Forinden man fik Svar paa det, havde man telegraferet til København om, at den færøske Presse kræver en Kommission. De Herrer vil se en Gradation i Udtrykkene. Telegrammet til Suderø siger „den færøske Presse", men senere, da man skulde telegrafere til København, er man blevet noget bange og nøjes med at skrive „færøske Blade". Som jeg før sagde, telefonerede man ogsaa til et andet Blad, nemlig „Nordlyset" paa Norderøerne. Derfra fik man Tilsagn om Hjælp.

Men Patursson havde altsaa foreløbig ikke faaet sin Anmodning optaget, og dog telegraferer han herned, selvfølgelig for at benytte den samme Trafik som deroppe: nemlig at *gøre* Folk bange. Det kunde jo være, at Landstinget opgav det hele, og under alle Omstændigheder opnaaede han dog, om ikke andet, at frembringe en saadan Jordbund, at det blev en almindelig Følelse hernede: Rytter kan ikke lede Lagtingets Forhandlinger i Aar. Det maatte jeg ikke komme til, skønt Patursson vidste lige saa godt som jeg, at det vilde være gaaet endnu mere roligt end nogen Sinde før akkurat som i Vareudvalget, idet enhver Kritik vilde forstumme, da det nu var Partiets Mænd, der havde Magten.

Jeg vil overlevere Kommissionen de 3 Blade, som indeholder denne Paturssons Anmodning. Men jeg maa dog straks bede de Herrer meget om ikke at lade sig vildlede af det ene Blad „Nordlyset". Det er nemlig, ganske praktisk, dateret den 28. Juni, altsaa før den 1. Juli, da Patursson afsendte Telegrammet, og det synes altsaa at kunne vise, at min Fremstilling er forkert, idet i alt Fald ét Blad havde talt om Nedsættelse af en Kommission paa Færøerne, før Patursson lod telegrafere herned. Og det vilde jo saa let kunne blive et Bevis for, at jeg havde givet Kommissionen forkerte Oplysninger. Da jeg saa Bladet, og da jeg var klar over, hvorledes det lang Tid efter i alt Fald *kunde* benyttes, lod jeg optage Politirapport over, hvornaar Bladet var udkommet, idet det nemlig, hvis det var udkommet den Dag, det var dateret — 28. Juni — ikke havde opfyldt den Forskrift i Presseloven, at der øjeblikkelig skal afleveres et Eksemplar til Politimesteren. Det viste sig ved denne Politiundersøgelse, at Bladet udkom den 9. Juli. De Herrer vil forstaa, at selv dette Bevis er det altsaa lykkedes mig at slaa af Hænde. Man vil ikke kunne paaberaabe sig, at et af Bladene dog forinden Telegrammets Afsendelse havde indeholdt den nævnte Anmodning. Selv om man har været saa forsigtig at forandre Udtrykket „den færøske Presse" til „færøske Blade", kan man i alt Fald ikke bruge „Nordlyset" som Bevis, idet jeg har dokumenteret, at Hr. Patursson eller ogsaa „Tingakrossur" — jeg hænger mig aldrig i Ord, altsaa en af dem —, den 1. Juli havde en Samtale med „Nordlyset", og at Bladet, som skulde være udkommet den

28. Juni, først udkom den 9. Juli, men med den anden Dato.

Jeg skal her afslutte min Forklaring for den højtærede Kommission. Jeg har søgt at gøre den saa kortfattet, som jeg kunde, naar henses til, at Kommissionen paa Forhaand er ukendt med Forholdene, og samtidig søgt at illustrere den saa meget som muligt med konkrete Eksempler, idet jeg mener, at Kommissionen saa har Mulighed for at kontrolere, hvad jeg siger. Jeg har ligeledes søgt at udtale mig saa tydelig som muligt om disse Forhold, som jeg har stræbt efter at sætte mig ind i paa første Haand.

Formanden: Som jeg bemærkede, da Hr. Assessoren begyndte sin Forklaring, vilde der blive Adgang for Kommissionens Medlemmer til at stille Spørgsmaal. Men efter at Forklaringen har vist sig at blive saa udførlig, som den er blevet, maa jeg gaa ud fra, at Medlemmerne ikke paa staaende Fod kan være saaledes orienterede, at de straks er i Stand til at formulere mulige supplerende Spørgsmaal. Det vil derfor vistnok være naturligst, at vi beder Hr. Assessoren om at møde ved et senere Møde, hvor der saa kunde stilles saadanne supplerende Spørgsmaal. Det er jo ogsaa muligt, at de Forklaringer, som fremkommer fra anden Side, kunde give Anledning til, at man ønskede at høre yderligere Udtalelser af Hr. Assessoren.

Foreløbig vil jeg derfor blot tillade mig at nævne en enkelt Ting. Hr. Assessoren omtalte nogle Breve og Telegrammer, som De særlig ønskede, at Kommissionen skulde fremskaffe og fremskaffe hurtigst muligt. Men det gled i alt Fald mig forbi, om disse Breve og Telegrammer var ganske nøjagtig betegnede, saaledes at Kommissionen ved, hvad det er, det drejer sig om, og altsaa har Forudsætninger for at skrive om dem. Jeg ved ikke, om de paagældende Breve og Telegrammer kunde betegnes bestemtere, end det er sket.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg tror, at Hr. Patursson meget let kan oplyse det. I „Tingakrossur" for 10. April staar, at man afsendte Adressen til den danske Gesandt, efter at man havde faaet Meddelelse herned fra. Der maa altsaa foreligge Telegrammer eller Breve derom. Det var den ene Gruppe. Hr. Patursson eller hans nærmeste Meningsfæller deroppe, de, som var med ved Adressen, har sagt, at man samtidig med, at man telegraferede til Gesandten, sender Meddelelse herned til Folketingsmanden; ogsaa det maa altsaa kunne oplyses. Hr. Patursson, der er Medlem af Kommissionen, maa derfor sikkert kunne oplyse alt dette. Fra min Side er det kun en Slutning, at Fremskaffelsen af disse Ting vil være af uhyre Værdi, idet deres Fremlæggelse vilde have været en kraftig Støtte for Patursson deroppe i de Henseender, jeg nævnede, og dog er de ikke kommet frem. Hvorfor? Derom er jeg ikke i Tvivl. De vil nemlig ikke støtte Hr. Patursson.

Formanden: Der staar da kun tilbage for Kommissionen at takke Hr. Assessoren for den udførlige Forklaring, De har været saa god at give os.

Afhøringen sluttet Kl. 12,20.

Mødet 5. December 1918 Kl. 10½.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter*.

Formanden: Vi har bedt Hr. Assessoren om at ulejlige sig herop i Dag igen, idet nogle af Kommissionens Medlemmer kunde ønske at stille nogle supplerende Spørgsmaal til Dem i Anledning af den Forklaring, De har afgivet, og som jo nu foreligger trykt.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg vil gerne have nogle Spørgsmaal besvaret til Belysning af Amtmandens Stilling paa Færøerne. Jeg vil for det første gerne spørge: Taler De Færøsk?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar Færøsk.

Landstingsmand **Martin Olsen:** De taler det altsaa ikke?

Overretsassessor **Rytter:** Nej.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Er det ikke af Hensyn til Befolkningen nødvendigt at kunne tale Færøsk?

Overretsassessor **Rytter:** Absolut ikke. Det har meget sjældent, naar jeg talte med en Færing, knebet med Forstaaelsen. De allerfleste Færinger forstaar Dansk, og jeg har i hvert Fald ikke truffet nogen, overfor hvem jeg ikke kunde gøre mig forstaaelig med mit Danske og med de enkelte færøske Udtryk, jeg kunde.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg har stillet mit Spørgsmaal, fordi jeg tænkte mig, at Forholdene næsten krævede, at man kunde tale med Befolkningen i dens eget Sprog.

Overretsassessor **Rytter:** Nej, det kræver Forholdene absolut ikke. Det forholder sig paa lignende Maade med Lægerne og Præsterne. Mange af de Præster som kommer derop, kan heller ikke tale Færøsk, og det gaar dog godt. Ligeledes gaar det godt med de Læger, som kommer til Færøerne, selv om de ikke kan Færøsk.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvilket politisk Parti tilhører De?

Overretsassessor **Rytter:** Hernede?

Landstingsmand **Martin Olsen:** Ja.

Overretsassessor **Rytter:** Det er meget vanskeligt for mig at udtale mig om, da jeg jo ikke i mange Aar har beskæftiget mig med Politik hernede; men skulde jeg endelig sige, til hvilket Parti jeg nærmest maa antages at slutte mig, bliver det det konservative.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Side 16 i det stenografiske Referat omtales nemlig en Samtale, som Amtmanden har haft med Ministeren, og dèr kommer det til et Ordskifte angaaende Landstingsvalget paa Færøerne, hvor De udtaler, at De vil stemme efter Deres Overbevisning. De ønskede altsaa ikke den nye Grundlov vedtaget?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar ikke rigtig det ærede Kommissionsmedlems Spørgsmaal; thi saa vidt jeg husker, gik dog flere af de Medlemmer, der i første Omgang protesterede mod Grundlovsforslaget, senere med til det i en ændret Form. Jeg ved ogsaa, at Provst Petersen var en Tilhænger af den nye Grundlov, men ganske vist ikke i den Form, hvori den forelaa første Gang. Han vilde absolut have stemt for den nye Grundlov i den Form, hvori den blev fremmet anden Gang.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Af Ministeriet Zahle?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg ved ikke, af hvem den blev fremsat, men Provst Petersen, som var hernede i 1914, og som den Gang stemte imod Grundlovsforslaget, vilde have stemt for det Grundlovsforslag, der senere blev vedtaget.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvem var den „bekendt", der gav Vidnet Meddelelse om, at Folketingsmand Samuelsen var nervøs, naar han diskuterede med Ministeren i Folketinget?

Overretsassessor **Rytter:** Det har jeg hørt fra flere Sider; jeg har saaledes hørt det af flere Folketingsmænd.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Der nævnes Side 102 en „bekendt".

Overretsassessor **Rytter:** Jeg har, som sagt, hørt det fra forskellige Sider.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Der maa jo være en bestemt.

Overretsassessor **Rytter:** Ja, men hvem der var den første, er det vanskeligt for mig at sige. Jeg tror, at jeg bl. a. har hørt det af Folketingsmand H. P. Hansen, men den første var dog vist Folketingsmand Vanggaard.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Der staar Side 102: „En bekendt af mig hernede fortalte mig en Dag, at Folketingsmand Samuelsen var noget nervøs, naar han diskuterede med Ministeren i Folketinget."

Overretsassessor **Rytter:** Ja, men jeg har længe forinden hørt af forskellige Folketingsmænd, at Hr. Samuelsen var noget nervøs, naar han diskuterede med Ministeren, og da jeg havde tænkt noget derover, kom jeg til det Resultat, at Hr. Samuelsen jo ogsaa *maatte* være noget nervøs.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvilken Folketingsmand H. P. Hansen mener De?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg tror, Folketingsmanden repræsenter Mariagerkredsen. Jeg siger altsaa udtrykkelig, at det enten er ham eller Hr. Vanggaard, men siden har jeg diskuteret Spørgsmaalet med mange.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Stod De ellers i nogen særlig Forbindelse med Folketingsmand Vanggaard?

Overretsassessor **Rytter:** Nej, jeg havde overhovedet ikke set Hr. Vanggaard eller talt med ham, da han første Gang tog mig i Forsvar i Folketinget. Siden har jeg talt med ham en Gang, eller maaske to Gange.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvem var den „Ven", der meddelte Vidnet, at Ministeren angreb ham, altsaa Vidnet, angaaende Telegrammet til „Tidens Tegn"?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg hørte det fra Fysikus Metz i Esbjerg. Jeg fik et Telegram fra ham, og ved at sammenholde det med de Telegrammer, som i øvrigt kom til Færøerne om det samme, kunde jeg forstaa det.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Har Vidnet deltaget i Forhandlinger, direkte eller indirekte, angaaende Fremsættelsen eller Formuleringen af det i Landstinget den 5. Juli d. A. stillede Forslag til Beslutning om Nedsættelse af en Kommission i Henhold til Grundlovens § 45?

Overretsassessor **Rytter:** Da jeg en Gang i Foraaret var hernede, henvendte Sysselmand Samuelsen sig til mig, medens jeg boede paa Hotel „Hafnia" og bad om at faa nogle Oplysninger i Anledning af den forestaaende Folketingsdebat. Jeg svarede Sysselmanden, at jeg ikke kunde give ham nogen af de Oplysninger, som stod i Forbindelse med Adresseaffæren og Embedsmændenes Forflyttelse; Oplysninger herom kunde jeg kun give dem, som jeg var pligtig at give Oplysninger. Det var altsaa, forinden Kommissionen blev nedsat, men senere har jeg faaet en Fornemmelse af, at den Omstændighed, at jeg ingen Oplysninger gav, maaske har været en Grund til Kommissionens Nedsættelse, idet Sagen vel var draget frem i Folketinget, hvis jeg var fremkommet med Oplysninger. Men det vil Sysselmand Samuelsen bedre kunne gøre Rede for.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Vidnet har altsaa ikke, direkte eller indirekte, deltaget i Forhandlinger derom?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg diskuterede naturligvis Spørgsmaalet, om jeg vilde eller kunde give disse Oplysninger, med Hr. Samuelsen ved denne Lejlighed.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Var Folketingsmand Samuelsen den eneste, De talte med om Sagen?

Overretsassessor **Rytter:** Ja, jeg har overhovedet ikke talt med andre om Sagen.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Vidste Vidnet noget om, at et saadant Forslag vilde blive stillet i Landstinget?

Overretsassessor **Rytter:** Nej, jeg havde ikke Kendskab dertil, før det var besluttet, at det skulde ske. Jeg gik ud fra, at Effersøe og Samuelsen ikke vilde finde sig i Ministeriets Adfærd, men under hvilken Form de vilde tage fat paa Sagen, om det vilde ske i Form af en Interpellation eller Nedsættelse af en Kommission, eller hvorledes man i øvrigt kunde tænke sig at fremdrage Spørgsmaalet, var jeg ikke klar over.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Side 92 taler Vidnet om et Embede, som han skulde være udset til. Hvad var det for et Embede?

Overretsassesssor **Rytter:** Det var Embedet som Rigsanklager.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg vil gerne gøre Hr. Rytter nogle Spørgsmaal om Forholdet til den engelske Konsul i Thorshavn. Det forekommer mig, at Hr. Rytter i en Skrivelse, som paa et vist Tidspunkt er nedsendt til Ministeriet, har anset denne Konsul for at være en meget nyttig Mand, som man nødig vilde have erstattet med en anden. Den paagældende Skrivelse er ikke aftrykt i Aktstykkerne, men jeg har i hvert Fald læst den et Sted, saa den maa være mellem Aktstykkerne. Endvidere fremgaar det af disse, at Hr. Rytter *senere* mener, at Konsulen ikke var heldig, hverken for Danmark eller for England, navnlig ikke for Danmark. Der synes altsaa at være foregaaet en meget betydelig Svingning i Amtmandens Opfattelse af den engelske Konsul.

Maa jeg samtidig spørge om, hvad der sigtes til, naar der i det Telegram, der blev afsendt fra Færø Amt den 24. Marts 1917, og hvori der meddeles, at Adressen er i Gang deroppe, staar: „Jeg har ingen som helst Beviser for, at den engelske Konsul direkte eller indirekte har nogen Andel heri, men jeg tør ikke helt bortse fra denne Mulighed og har min Opmærksomhed henledt derpaa." Jeg vil gerne spørge, om disse Linier skal forstaas saaledes, at Amtmanden havde nogen Grund til at tro, at den engelske Konsul var med i Adressebevægelsen, eller om de skal forstaas saaledes, at Amtmanden ikke havde nogen Grund til at tro det. Hvis det første er Tilfældet mener jeg, at det maaske var en meget alvorlig Sag, men hvis det sidste er Tilfældet, forstaar jeg ikke rigtigt, at Hr. Rytter kan antyde noget saadant, navnlig paa et, som Hr. Rytter selv siger, meget løst Grundlag.

Overretsassessor **Rytter:** Saa vidt jeg forstod det ærede Kommissionsmedlem, gik det første Spørgsmaal ud paa at erfare Grunden til Amtets forandrede Holdning overfor Konsulen.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Ja.

Overretsassessor **Rytter:** Det er fuldstændig rigtigt, at der skete en meget stærk Svingning i min Holdning, en Svingning, som jeg dog allerede paa det første Tidspunkt var klar over vilde komme, hvis Situationen udviklede sig paa en vis Maade. Jeg vil bede de Herrer om at mindes Verdenskrigens Gang. I Begyndelsen gjaldt det for et neutralt Land om at have passive fremmede Embedsmænd, Embedsmænd, som ikke greb mere ind i Landets Administration end højst nødvendigt, og som altsaa generede saa lidt som muligt. Senere, da den skærpede Blokade kom, og Forholdene blev vanskeligere, var det modsatte Tilfældet. Da gjaldt det i allerhøjeste Grad om at have Embedsmænd, som turde optræde overfor deres egen Regering. Ud fra dette Synspunkt maa man bedømme min Holdning. I 1914—15 var Situationen paa Færøerne den, at der blev grebet meget lidt ind fra de engelske Myndigheders Side. Derimod greb f. Eks. den engelske Konsul paa Island meget kraftigt ind. Den engelske Konsul paa Færøerne var altsaa meget passiv, og det var en Stilling, som netop var god for os. Da der derfor var Tale om at forflytte Konsulen, bad jeg om, at han maatte blive, idet jeg gik ud fra, at det var bedst for Færøerne under den

daværende Situation at have en passiv Mand. Jeg telegraferede til Ministeriet, om det ikke vilde søge udvirket, at han blev. Selvfølgelig var jeg klar over, at det danske Ministerium ikke kunde gøre noget dertil, jeg vidste jo godt, at Ministeriet ikke kunde henvende sig til den engelske Regering om at beholde en engelsk Embedsmand; men jeg var lige saa klar over, at længe forinden mit Telegram kom til København, var det i det engelske Udenrigsministerium til Censur, saa at det engelske Ministerium kendte det længe før det danske Ministerium, og hvis England saa vilde tage Hensyn til en Anmodning fra mig, vilde det selvfølgelig ogsaa gøre det uden Henvendelse fra det danske Ministerium — som jeg altsaa gik ud fra ikke vilde kunne rettes. En eller to Dage efter indløb da ogsaa den Meddelelse, at Konsulen vilde forblive i sin Stilling.

Jeg handlede, som sagt, ud fra det Synspunkt, at det den Gang gjaldt om at have en passiv Mand i Stillingen — saaledes var Forholdene i 1914—15. Men da Krigen skærpedes, og det gjaldt om at opnaa positive Begunstigelser i England, forandredes Forholdet fuldstændigt. Nu gjaldt det tværtimod om at have en Mand, der turde træde op overfor sine engelske Myndigheder, og det turde Konsul Coates ikke. Derfor udviklede Situationen sig, som den gjorde. Konsul Coates fik nu Instruks fra England om — det gaar jeg ud fra — at være mere aktiv overfor Færøerne, og det kunde jeg ikke finde mig i — saaledes som Situationen i det hele taget udviklede sig. Konsul Coates Stilling, synes jeg, fremgaar tilstrækkelig klart deraf, at han ikke turde give telegrafiske Indberetninger og spørge sit Ministerium og heller ikke turde handle paa egen Haand. Derfor var Stillingen vanskelig. Konsul Coates er da ogsaa nu kommet bort fra Færøerne, og jeg antager, det hænger sammen hermed.

Hvad det andet Spørgsmaal angaar, Spørgsmaalet om Adressesagen, tror jeg, at det ærede Kommissionsmedlem har opfattet mig korrekt. Naar jeg skriver saaledes i et Telegram, er det selvfølgelig at underforstaa, at jeg overfor England kraftigt maa pointere, at jeg ikke har noget som helst at støtte mig til, men samtidig vil jeg sige til det danske Ministerium, at jeg alligevel tror, at Konsulen — ikke direkte, men indirekte har noget med Sagen at gøre, nemlig ved den Maade, hvorpaa han paa dette Tidspunkt blandede sig ind i færøske Forhold. Det ærede Medlem vil af de fremlagte Akter se, at jeg nogle Dage forinden har maattet skrive til Konsulen, at jeg gik ud fra, at han ikke satte Pris paa at blive indblandet i de lokale færøske Forhold. Kongsbonde Patursson og andre havde nemlig paa det Tidspunkt forskellige Konferencer med Konsulen, og det faldt mig for Brystet, at de henvendte sig til Konsulen, da de ikke gjorde det som Forretningsfolk. Derfor skrev jeg paa denne Maade, da jeg ikke holdt af Konsulens Indblanding; det var det, jeg antydede overfor Ministeriet. Det ærede Medlem vil endvidere kunne se mit Standpunkt i denne Sag i den Indberetning, jeg har sendt til Ministeriet; dèr anføres de forskellige Fakta, jeg her har nævnt.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar altsaa, at Amtmanden paa det Tidspunkt mente, at den engelske Konsul var stærkt interesseret i og maaske medvirkende i hele Adressespørgsmaalet, og jeg formoder, at Hr. Rytter i det hele taget mener, at den engelske Konsul havde stærke Interesser sammen med den „yderliggaaende Fløj" af Selvstyrepartiet, saaledes som De har karakteriseret den. Men var denne Mistanke mod Konsulen af ny Dato? Var den nemlig ikke det, er det lidt vanskeligt for mig at forstaa, at Amtmanden kunde være saa ivrig for at beholde Konsulen paa et tidligere Tidspunkt. De Sympatier hos Konsulen, som Amtmanden mener var skadelige, maa vel saa være opdukket senere, altsaa i Tiden mellem 1914 og 1917.

Overretsassessor **Rytter:** Absolut og decideret. I 1914 var Kongsbonde Patursson Stilling den, at han var en død Mand i Politik, saa hvad han tilsigtede paa det Tidspunkt, havde ikke nogen som helst Betydning. Konsulen havde heller ikke Interesse i noget den Gang, han var, som sagt, en overordentlig passiv Mand. Det var først efterhaanden, som Krigen trak ud, og — det er altsaa min private Mening — efter Anmodning fra London, at Konsulens Optræden forandredes; derfor forekommer der ogsaa i min Indberetning den Udtalelse, at jeg synes, man i London skulde have sin Opmærksomhed henvendt derpaa. Det vil ogsaa ses, hvorledes en Udtalelse af Konsulen blev misbrugt. Det er refereret i mine Indberetninger, hvorledes der i Begyndelsen af Marts indkom et Andragende, som Kongsbonde Patursson vilde have, jeg skulde anbefale overfor Konsulen. Efter at jeg havde over-

vejet Situationen, medgav jeg det min Anbefaling for at undgaa de yderligere Skridt, som Kongsbonde Patursson truede med ellers vilde blive gjort. Min Anbefaling blev sendt til Konsulen, og Kongsbonde Patursson var tilfreds med den. Konsulen ringede mig saa op gennem Vicekonsulen og sagde: Ja, men Andragendet er jo i sig selv saa ubestemt, at det er umuligt at gøre noget. Og det var ganske klart, thi der nævnedes intet bestemt i Andragendet. Da Andragendet saaledes ikke havde Held med sig, var det, at Kongsbonde Patursson sagde, at Grunden til, at det ikke var lykkedes, var den, at Amtmandens Anbefaling var altfor svævende; og det indrykkede man i Avisen. Derfor skrev jeg til Konsulen, at jeg gik ud fra, han ikke vilde blande sig i den færøske Politik. Konsulen blev faktisk meget bange og baade skrev og sagde til mig, at det selvfølgelig ikke paa nogen Maade var hans Mening.

Men foruden Konsulen er der endnu en Person deroppe, en, der hedder Brend. Det er meget vanskeligt at sige, hvad vedkommende Persons Opgave er, men han arbejder i alt Fald i meget nær Forbindelse med de yderliggaaende indenfor Selvstyrepartiet. Det ærede Medlem maa ikke forlange, at jeg paa alle Punkter skal være inde i disse Forhandlinger, men han arbejder i alt Fald i meget nær Forbindelse med de mest yderliggaaende indenfor dette Parti, Bladet „Tingakrossur"s Ejere og forskellige andre. Men Hr. Patursson vil bedst kunne oplyse, hvem de paagældende er.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Man kan altsaa formentlig gaa ud fra, at Amtmandens Stilling til adskillige Spørgsmaal deroppe har været paavirket eller maaske afhængig af en Mistanke om, at den engelske Konsul vilde fremme Interesser paa Færøerne, som kunde være skadelige for Danmark?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar ikke rigtig den Slutning. Min Stilling overfor Selvstyrepartiet har været uafhængig af min Stilling overfor Konsulen. Konsulen var, som sagt, meget bange, da jeg skrev en officiel Skrivelse til ham om, hvorvidt det var hans Mening at blande sig i en Sag, saa Konsulen gjorde ingen Ting. Den, der var værst, var Brend.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg tænker dog, Amtmanden har lagt nogen Vægt derpaa, siden der telegraferedes til Ministeriet den 24. Marts 1917, at den engelske Konsul menes at staa bagved. Det maa dog betyde, at Amtmanden tillagde det en virkelig Betydning.

Overretsassessor **Rytter:** Absolut, men derfra og til at slutte, at min Stilling overfor Selvstyrepartiet skulde være bestemt af det nævnte Hensyn, synes jeg, der er et meget stort Spring.

Landstingsmand **Bramsnæs:** I Forholdet overfor Konsulen?

Overretsasessor **Rytter:** Ja, selvfølgelig i allerhøjeste Grad overfor Konsulen, men ikke i Forhold til de nævnte Selvstyremænd. Det er klart, at naar den engelske Konsul kom i en officiel Visit til mig og forsikrede, at han havde ikke noget at gøre med de Mennesker, og var meget ulykkelig derover, vilde det præge min Stilling overfor ham.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Maa jeg dernæst spørge, hvad der særlig sigtes til Side 9 i det stenografiske Referat, hvor det bemærkes, at „der laa mange Sager uekspederede. Ved at gennemgaa Journalerne viste det sig, at det strakte sig indtil 13—14 Aar tilbage". Det kommer maaske ikke direkte denne Sag ved, men jeg forstaar det saaledes, at Vidnet mener, der tidligere har været en meget daarlig Administration paa Færøerne, og det har selvfølgelig altid sin Interesse at faa dette konstateret. Tør jeg derfor spørge, om det ikke er Hr. Rytters Mening, at Administrationen har været meget daarlig paa Færøerne, før De kom derop som Amtmand.

Overretsassessor **Rytter:** Det ærede Medlem har forstaaet min Udtalelse fuldstændig rigtigt.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Maa jeg have Lov til at bede om lidt nærmere Forklaring paa den Argumentation, der føres bl. a. Side 69 angaaende Spørgsmaalet om, hvorvidt man kunde antage, da Adressen blev fremlagt paa Færøerne, at det var Hensigten, at den skulde gaa direkte til den engelske Regering. Det fremhæves der, at ingen, som saa denne Adresse, kunde være i Tvivl om, at den skulde direkte til den engelske Regering; den var stilet til den engelske Regering, og Hr. Rytter foreviste jo Adressen og

mente, at netop særlig Synet af den maatte faa Folk til at tro, at den skulde direkte til den engelske Regering. Jeg forstaar Argumentationen Side 69 paa denne Maade. Tør jeg spørge, om dette er rigtigt.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg ved ikke, om det ærede Medlem kender Kongsbonde Patursson ligesaa godt som jeg, men hvis det ærede Medlem gør det, vil det ærede Medlem lægge Mærke til, at Kongsbonde Patursson er en Mand, der forstaar at benytte de Chancer, der gives i hvert Øjeblik. Jeg antager, at da Kongsbonde Patursson den Gang sendte Adressen ud, stod kun eet klart for ham, nemlig at han vilde have den til den engelske Regering. Den nærmere Fremgangsmaade, om den skulde sendes gennem Konsulen paa Færøerne eller telegraferes direkte til England, antager jeg ikke, han paa det Tidspunkt havde taget Standpunkt til. Men at den skulde direkte til den engelske Regering eller en af de underordnede Myndigheder, derom er der ingen Tvivl.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar godt, at der for Amtmanden ingen Tvivl var om, at Adressen skulde derover; hvorvidt der er det for mig, skal jeg ikke udtale mig om i Øjeblikket. Men jeg forstaar altsaa Argumentationen saaledes, at selve Adressens Udseende og Indhold absolut maatte fremkalde det Indtryk, at den skulde til den engelske Regering. Selve Adressens Udseende og Ordlyd benyttes som et Bevis derfor. Men jeg synes, denne Argumentation staar noget i Strid med en anden Argumentation, der findes adskillige Steder i Vidnets Foredrag, hvor det nemlig hævdes, at de Folk, der skrev under paa Adressen, ikke kunde tænke sig, at den skulde til den engelske Regering. Jeg forstaar ikke, hvorledes Adressen i sin ydre Apparition netop tydeligt kan udvise, at den skulde til den engelske Regering, og at man paa den anden Side siger, at de, der skrev under, ikke kunde vide, at den skulde til den engelske Regering. Jeg finder en Modsætning her, som jeg gerne vil bede om en Forklaring paa.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg synes, det fremgaar af min Forklaring, hvad min Mening dermed er. Min Mening er at udtrykke, og jeg haaber at have gjort det meget tydeligt, at Kongsbonde Patursson og Hr. Ziska absolut tænkte paa at sende Adressen direkte til den engelske Regering; men overfor Beboerne maatte de selvfølgelig lade, som om det hele var ganske uskyldigt. Derfor skrev Beboerne under. Da der senere opstod Modstand mod Adressen, og de saa, at de havde begaaet en Dumhed, søger de paa enhver mulig Maade at løbe derfra; men overfor Beboerne var Adressen udsendt, og det gjaldt om at faa dem til at skrive under. Og hvorledes i al Verden skulde Beboerne vide, at der var noget forkasteligt i det, naar de samtidig et Sted fik at høre, at Amtmanden vilde have Adressen tilbage samme Dag, et andet Sted, at Medlemmerne af Vareudvalget interesserede sig meget stærkt for den? Naar der altsaa samtidig mange Steder i Befolkningen blev agiteret med, at Myndighederne selv ønskede det, er det klart, at man kunde faa Folk til at skrive under paa Adressen.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar Stillingen saaledes, at Befolkningen paa det Tidspunkt, den skrev under, maatte vide, at Adressen skulde til den engelske Regering, men blot ikke kunde vide, at der deri laa noget illoyalt.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg vil hellere udtrykke det saaledes, at Befolkningen paa det Tidspunkt var meget bange; der var blevet indjaget den Frygt paa enhver Maade. Det, det for Befolkningen drejede sig om med Adressen, var derfor at faa Madvarer; det var det, man skrev under paa. Om det saa skulde ske paa den ene eller anden Maade, har naturligvis ikke staaet Befolkningen klart, og det kan jeg fuldt ud forstaa. Befolkningen giver sig selvfølgelig ikke, naar den læser Adressen, til at spørge: Hvad er egentlig Meningen med den, ligger der Rævestreger bagved? Den skriver under for at faa Fødevarer, det har været det afgørende for Befolkningen. Den tænkte ikke paa de Udspekuleretheder, der laa bagved; det gør kun de, der udsender Adressen. Derfor synes jeg, at det ærede Medlem ikke gør tilstrækkelig stor Forskel paa dem, der udsendte Adressen, og dem, der skrev under. For dem, der skrev under paa Adressen, har Hovedmotivet som sagt været at faa Madvarer; om det skete paa den ene eller anden Maade, har de ikke tænkt over. I hvert Fald har de ikke tænkt paa at være illoyale; det tør jeg ganske roligt sige.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg vil dernæst gerne spørge, om Hr. Rytter ikke mener, det vilde have været klogt at indkalde Lagtinget i Begyndelsen af Februar 1917, da Undersøblokaden fremkom. Jeg har Indtrykket af, at det af forskellige Steder i hele denne Sag fremgaar, at der var ikke ringe Bekymring og Uro paa Færøerne, og for et almindeligt politisk Omdømme — uden at man behøver at kende Forholdene paa Færøerne synderligt — synes det, at det maatte kunne bringe en vis Beroligelse, hvis den Forsamling, der repræsenterer Befolkningen, fik Lov til at samraade om, hvad der eventuelt kunde gøres. Jeg vil bede Hr. Rytter besvare det Spørgsmaal direkte, om han ikke mener, det vilde have været klogt at indkalde Lagtinget i Februar Maaned, da den nye Situation indtraadte.

Overretsassessor **Rytter:** Har det ærede Medlem noget imod at nævne mig de Steder i min Forklaring, hvoraf det skulde fremgaa, at der i Februar var stor Ængstelse paa Færøerne? Jeg har tværtimod søgt at vise, at der, den Gang Blokaden udbrød, og da jeg kom tilbage til Færøerne, var fuldstændig Ro deroppe og ikke nogen Ængstelse. Først efterhaanden opstod en saadan, efter at Kongsbonde Patursson havde gjort alt for at sætte Skræk i Livet paa Folk; men jeg haaber, det skulde fremgaa af min Forklaring, at i Begyndelsen af Februar, da jeg kom op til Færøerne, var der ingen, der var bange. Jeg vilde derfor sætte Pris paa, om det ærede Medlem vilde vise mig de Steder, hvor jeg skulde have sagt det andet; saa kunde jeg bedre besvare Spørgsmaalet.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Det er ikke netop ud fra Udtalelser af Hr. Rytter, jeg mener at kunne konstatere, at Stemningen var trykket deroppe. Det er ud fra hele det foreliggende Materiale, og selv om en Udtalelse fra Hr. Rytters Side om, at Stemningen absolut ikke var trykket, ikke var pessimistisk deroppe, naturligvis i nogen Grad overbeviser mig, er jeg dog ikke sikker paa, at den helt vilde have overbevist mig, idet jeg kender Stemningen i Danmark paa det Tidspunkt og selv havde en levende Følelse af, hvor stærkt Befolkningen her var trykket, og det vilde ikke have undret mig, om man ogsaa paa Færøerne følte sig trykket af den truende Situation. Paa Forhaand vilde man finde det naturligt, om man paa Færøerne følte sig mere trykket. Det er altsaa ikke til nogen speciel Udtalelse, jeg sigter; det er til mit hele Indtryk af Situationen; men hvis der ikke har været nogen som helst Bekymring deroppe eller Frygt for Fremtiden, forstaar jeg bedre, at Amtmanden ikke har ment det nødvendigt at indkalde Lagtinget. Foreløbig vil jeg dog gerne lade det staa hen som noget, der ikke er helt bevist, at der ikke kunde være en saadan Bekymring hos den færøske Befolkning. Maa jeg spørge, hvis der havde været en saadan Bekymring, vilde Amtmanden saa have anset det for rigtigt at indkalde Lagtinget eller have undladt at gøre det?

Overretsassessor **Rytter:** Maa jeg vende tilbage til Besvarelsen af det ærede Medlems forrige Spørgsmaal, da det forekommer mig, at det ærede Medlem drog forskellige Slutninger af mine Udtalelser, som det ikke var min Mening at lægge deri. Jeg bad, om der ikke maatte blive vist mig de Steder, det ærede Medlem sigtede til, naar han sagde, at det fremgik af forskellige Steder, at der var stor Bekymring og Uro paa Færøerne.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Ja, af hele Materialet, ikke alene af Vidneafhøringen.

Overretsassessor **Rytter:** Naa, jeg forstod det saaledes; derfor bad jeg om at faa de paagældende Steder at se. Som det fremgaar af min Forklaring, var man selvfølgelig paa det Tidspunkt, da Blokaden udbrød, ængstelig, men ikke saa ængstelig, at man derfor vilde foretage et ganske ekstraordinært Skridt, som det vilde være at sammenkalde Lagtinget. Hvis det ærede Medlem ligesom jeg skulde have taget Beslutning i en saadan Situation, hvad vilde det ærede Medlem saa gøre? Jeg er vis paa, at De vilde tale med de to politiske Partier, som var repræsenterede i Vareudvalget, men begge disse politiske Partier mente, at der ikke var Grund til at sammenkalde Lagtinget, ja, de mente oven i Købet, at det nærmest vilde være skadeligt at gøre det, fordi de vidste, hvorledes der fra en vis Side vilde blive agiteret og gjort alt for at skræmme Befolkningen, saaledes at den naturlige Frygt, der selvfølgelig til enhver Tid maatte være hos Beboerne — jeg sondrer altsaa mellem den naturlige Frygt og den ekstraordinært fremkaldte Frygt — vilde blive meget forøget, hvis Lagtinget blev sammenkaldt ganske ekstraordinært.

Medlemmerne af de to politiske Partier i Udvalget, Sambandspartiet og Selvstyrepartiet, var derfor alle enige om ikke at sammenkalde Lagtinget, og jeg kan oven i Købet sige, hvad der maaske vil have Indflydelse paa det ærede Medlem, at ikke blot de to politiske Partier i Udvalget var enige derom, men ogsaa Kongsbonde Patursson var enig med os om ikke at sammenkalde Lagtinget. Kongsbonde Patursson kom nemlig op til mig, da jeg kom hjem fra København — jeg nævner en Dato; jeg tør ikke absolut garantere for, at den er rigtig, men jeg tror, det var den 14. Februar —, og bad paa 8 Lagtingsmænds Vegne om at faa Lagtinget sammenkaldt. Jeg bad Hr. Patursson om at faa denne Anmodning skriftlig; jeg vidste nemlig, at Hr. Patursson ikke kunde komme med den, da den ikke var rigtig, men jeg satte samtidig Hr. Patursson ind i, hvorledes Forholdene var i Danmark, hvad der var gjort hernede, og hvorledes Situationen var, og Kongsbonde Patursson udtalte til mig — det foreligger i en Skrivelse, idet jeg senere blev forespurgt derom af Selvstyrepartiet —, at ogsaa han var enig i, at Lagtinget ikke skulde sammenkaldes. Men da saa Kongsbonde Patursson er gaaet fra mig og kommer til at tale med nogle af sine Meningsfæller, sagde man: Nej, det gaar ikke, saaledes maa Situationen ikke lades ubenyttet — og da er det, Kongsbonde Patursson senere kommer i Tanker om, at det vilde være godt at faa Lagtinget sammenkaldt.

Altsaa, jeg mente paa det Tidspunkt ikke, det vilde være fornuftigt, og de to politiske Partier var enige derom. Jeg mener endvidere, at Kongsbonde Patursson, da han uden Paavirkning fik Sagen fremstillet paa Amtmandens Kontor, var af samme Mening, skønt jeg nærmest er af den Anskuelse, at hvad Kongsbonde Patursson mente, selvfølgelig var ligegyldigt, fordi han var en Privatmand; det var dem, der sad i Udvalget, der var de ansvarlige. Paa det Tidspunkt var der altsaa ikke Grund til at sammenkalde Lagtinget. Senere, da Hr. Patursson vilde benytte Situationen, sammenkaldte han, som jeg har udviklet, et særligt Selvstyrelagting. Hvis nu dette Selvstyrelagting havde ment, der var Grund til at sammenkalde Lagtinget, hvorfor fremkom der saa ingen Anmodning herom? Det var et Selvstyrelagting, ene bestaaende af Selvstyremænd, men ikke desmindre kom der ikke nogen Beslutning derfra, saa ikke en Gang i Begyndelsen af Marts Maaned har det altsaa været saa paakrævet; ellers vilde der selvfølgelig fra Hr. Patursson, som sad der med lutter Tilhængere, være kommet en Anmodning, men det gjorde der, som sagt, ikke. Ganske vist maa Hr. Patursson give det det Udseende, det er han nødt til, og derfor er det netop ogsaa, at han i sin Skrivelse til Ministeriet siger, at der forelaa en saadan Anmodning til Amtmanden om at sammenkalde Lagtinget; jeg har bedt om, at denne Anmodning maatte blive fremlagt, thi den eksisterer ikke.

Jeg mener altsaa ikke, der har været Anledning til at sammenkalde Lagtinget før det Tidspunkt, da Adressen kom, og der skulde tages Standpunkt til denne.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar naturligvis godt, at Hr. Rytter ikke paa det Tidspunkt, Anmodningen forelaa i 1917, mente at kunne anse det for nødvendigt, for saa kunde Hr. Rytter formentlig ikke have afvist den Henstilling, der blev gjort paa den Maade, som sket er, denne Henstilling fra Hr. Patursson med Tilslutning af 5 Medlemmer; det var ganske vist mundtligt, men jeg gaar ud fra, at en mundtlig Henvendelse ogsaa har sin Betydning i et saadant Forhold. Jeg forstaar altsaa, at paa det Tidspunkt mente Amtmanden, det vilde være skadeligt at indkalde Lagtinget. Men det, jeg nærmest ønskede oplyst, var, om ikke Amtmanden paa et senere Tidspunkt er blevet klar over, at det vilde have været klogere at indkalde Lagtinget den Gang for at dæmpe den begyndende Bevægelse, som synes i høj Grad at have haft sit Udspring i dette, at Lagtinget ikke kom sammen. Det er vanskeligt for et Medlem af Kommissionen at underlægge alle de Ting, vi ser ske ganske objektivt, bestemte personlige Motiver. Vi kan foreløbig i alt Fald blot holde os til disse Kendsgerninger og derudaf drage vore Anskuelser, saa hvilke Motiver der kan have ligget bagved den Anmodning, der kom til Amtmanden om at indkalde Lagtinget, kan jeg ikke udtale mig om. Jeg spørger blot, om ikke Hr. Rytter paa det nuværende Tidspunkt mener, det vilde have været klogere paa et tidligere Tidspunkt, i Februar 1917, eller maaske i Begyndelsen af Marts 1917, at indkalde Lagtinget, saaledes at man derved maaske kunde have undgaaet noget af det, der senere skete.

Overretsassessor **Rytter:** Det ærede Medlem taler om en Anmodning, der er

kommet til mig fra Hr. Patursson og 5 Medlemmer. Den kender jeg ikke.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Den staar omtalt Side 10 i Aktstykkerne, i Gengivelsen af Lagtingsudvalgets Betænkning; det er netop den 14. Februar, den Dato, som Amtmanden selv antydede. Jeg kan maaske læse den paagældende Passus op: „Forud for Adressen var foretaget Skridt til at faa Lagtinget samlet. Lagtingsmand J. Patursson havde nemlig den 14. Februar i Aar rettet en *mundtlig* Henvendelse herom til Amtmanden, hvilken Henvendelse ses at være blevet støttet af 5 andre Medlemmer af Tinget (Egholm, Niclasen, Nolsøe, J. H. Poulsen og Winther). Trods Amtmandens Anmodning om at fremsætte Opfordringen i skriftlig Form, kom en saadan ikke paa det Tidspunkt." Det fremgaar altsaa heraf, at det var en mundtlig Anmodning, hvad jeg ogsaa selv sagde.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg tænkte ikke paa. at det var den samme Anmodning, som ellers plejer at siges at være rettet paa 8 Lagtingsmænds Vegne; Kongsbonde Patursson kom, som sagt, til mig og sagde mundtlig, at det var paa 8 Lagtingsmænds Vegne.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Men Tallet spiller vel ikke saa stor en Rolle?

Overretsassessor **Rytter:** Jo, det spiller en stor Rolle, da jeg vidste, at Kongsbonde Patursson ikke kunde møde med de 8 Underskrifter. Det spiller en stor Rolle, om det var 5 eller 8, for 5 kunde han møde med, men ikke med 8.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Mener Hr. Rytter, at 5 Medlemmers Anmodning ikke vilde være tilstrækkelig Foranledning til at indkalde Lagtinget, men at 8 Medlemmers Anmodning vilde være tilstrækkelig?

Overretsassessor **Rytter:** For det første vidste jeg altsaa, at Kongsbonde Patursson ikke kunde møde med de 8 Underskrifter, for det andet var Spørgsmaalet i og for sig ikke, om man skulde tage en Anmodning fra 8 eller fra 5 eller eventuelt fra et eneste Medlem til Følge; om denne Anmodning kom fra een Mand eller fra 8, var selvfølgelig fuldstændig ligegyldigt, naar Talen var om at sammenkalde Lagtinget; der behøvedes overhovedet ingen Anmodning derom, for jeg kunde gøre det, hvis jeg selv ansaa det for fornuftigt. Men jeg ansaa det altsaa ikke for fornuftigt, efter at jeg havde talt med det Lagtingsudvalg, som var nedsat til at drøfte hele Situationen, som var nedsat enstemmig af begge Partier i Lagtinget, og som jeg selvfølgelig maatte forhandle med; dette Udvalg mente, som sagt, ikke, der var Grund til at gøre det.

Naar det ærede Medlem spørger om, hvad jeg *nu* mener, synes jeg altid, det er meget vanskeligt at svare paa, hvad man to Aar efter mener vilde have været fornuftigere. Hvis vi ved en Sammenkaldelse havde undgaaet alt det Vrøvl med Adressen, var det en anden Sag, men det er der ingen Mennesker, der garanterer mig for; hvis jeg vidste, at Forholdene vilde have udviklet sig godt, kunde jeg have taget Standpunkt til Spørgsmaalet, men jeg aner jo ikke, hvorledes det var kommet til at se ud. Derfor synes jeg, det ærede Medlem maa spørge mig om, hvad jeg *paa det Tidspunkt* mente var fornuftigt. Det kommer jo ganske an paa, hvad der vilde være sket i det Lagting. Hvis der var sket det, at man var gaaet til England eller havde foretaget et eller andet lignende abnormt Skridt, vilde jeg ikke anse det for fornuftigt. Var der derimod blot sket det, at vi havde opnaaet at dulme Hr. Paturssons Uro, eller hvad jeg skal kalde det, vilde det have været godt. Men det er altsaa ganske umuligt for noget Menneske at besvare det stillede Spørgsmaal, for vi ved ikke, hvad der vilde være sket, hvis Lagtinget var kommet sammen.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar godt, at man ikke kan bedømme Amtmandens Stilling til den nævnte Anmodning efter, hvad man nu ved, der er sket. Det er heller ikke min Mening at rette en Anklage mod Amtmanden for ikke at have sammenkaldt Lagtinget den Gang, da Amtmanden jo ikke mente, det var nødvendigt; i hvert Fald skal jeg ikke i Øjeblikket gaa nærmere ind paa Spørgsmaalet. Men naar man har set, hvorledes Begivenhederne har udviklet sig senere — saaledes har det staaet for mig og for andre —, synes jeg, man maa indse, at man kunde have handlet klogere paa et tidligere Tidspunkt. Men det synes altsaa, som om Hr. Rytter heller ikke nu mener, at der vilde være opnaaet noget ved at indkalde Lagtinget paa et tidligere Tidspunkt.

Overretsassessor **Rytter**: Nej, det mener jeg ikke, saa meget mere som jeg ikke ved, hvad der vilde være sket, hvis Lagtinget var kommet sammen, hvad Hr. Patursson saa vilde have fundet paa, og hvorledes Ministeren vilde have stillet sig.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Side 47 i det stenografiske Referat omhandles Spørgsmaalet om Embedsmændenes Stemmeret i Lagtinget. Mener Hr. Rytter, at det er heldigt eller uheldigt, at Amtmanden og Provsten har Stemmeret i Lagtinget?

Overretsassessor **Rytter**: Jeg har mest Lyst til at henvise til, hvad jeg har udtalt herom, da det forekommer mig, at mine Udtalelser er klare og tydelige. Jeg ved ikke, om det ærede Medlem spørger mig som Lagtingsmand eller som Amtmand? Hvis jeg var Medlem af Færøernes Lagting, og hvis jeg var Færing, vilde jeg absolut være af den Anskuelse: lad os endelig have Amtmanden i Lagtinget, saa vil vi kunne spørge ham om de forskellige Ting og undgaa, at han faar den enorme Indflydelse, som han efter min Mening vil faa, hvis han ikke er Medlem af Lagtinget. Saaledes er altsaa min Mening, hvis det ærede Medlem spørger mig som Medlem af Lagtinget. Men spørger det ærede Medlem mig som Amtmand med Henblik paa Forholdet til den danske Stat, vil jeg svare, som jeg ogsaa allerede har sagt, at hvis Færøernes Lagting kan finde en Ordning, som er god, og som ikke medfører, at vi om nogle Aar skal videre — thi, som jeg allerede har udtalt: jeg er ikke i Tvivl om, at Patursson og hans nærmeste Meningsfæller ønsker en Ordning, som skal vise sig at være daarlig, saa vil de nemlig tvinge begge Partier til at gaa endnu videre —, mener jeg, der ikke er noget i Vejen for, at Amtmanden gaar ud af Lagtinget.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Side 72, 2den Spalte i det stenografiske Referat, omtales der et Brev fra Ziska til Mortensen. Det omtales af Hr. Rytter med denne Indledningsbemærkning: „hvis Dateringen er rigtig". Tør jeg spørge: mener Hr. Rytter, at Dateringen er urigtig, siden der fremsættes en saadan Antydning?

Overretsassessor **Rytter**: Jeg forklarer vistnok senere, at det forbavsede mig, at man allerede paa det Tidspunkt, den 26. Marts, var blevet noget bange.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Det forstaar jeg, men mener Hr. Rytter, at Dateringen er forfalsket eller hvorledes?

Overretsassessor **Rytter**: Jeg mener, at man fra den Side ikke altid tager det saa nøje med Dateringen. Skibet gaar maaske den 28. — jeg ved ikke, hvad Tid det gaar, det kan jeg ikke sige noget om. Altsaa efter mit Kendskab vilde det ikke forbavse mig, om Dateringen mulig var et Par Dage forkert, men jeg tør selvfølgelig ikke sige noget bestemt derom. Jeg er blot selv blevet forbavset over denne Dato, ikke fordi den spiller nogen Rolle, men det, at man paa det Tidspunkt skriver en Ekstraktafskrift paa siger og skriver 3 Linier, forbavser mig. Det forbavser mig, at Ziska i selve Kampperioden afsender et Brev til sin Herre og Mester, indeholdende 3 Linier om denne Sag.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Hr. Rytter mener altsaa, at der er nogen Grund til at tro, at Dateringen bevidst er forkert.

Overretsassessor **Rytter**: Hvis dette Brev kun indeholder 3 Linier vedrørende det paagældende Spørgsmaal — ja. Og man maa jo tage Brevet, som det foreligger. Naar der kommer en Ekstraktafskrift af et Brev, skrevet i de kritiske Dage, som skal indeholde hele Adressens Forhistorie — det siges der jo nemlig —, og naar saa denne Ekstraktafskrift bestaar af 3 Linier, saa mener jeg, der er noget galt enten i Ekstraktafskriften eller i Dateringen.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Dernæst vil jeg gerne stille et Spørgsmaal angaaende Embedsmændenes Afsked. Side 92 i Afhøringsreferatet bliver det, synes jeg, stærkt fremhævet af Hr. Rytter, at den Ansøgning, som blev nedsendt, ikke var nogen Ansøgning om *Forflyttelse*. Jeg kan ikke se andet, end at der baade i Telegrammet, der formentlig var det, som først blev kendt i Danmark, og tillige i den skriftlige Ansøgning, der senere kom ned, udtrykkelig staar, at man anmoder om Forflyttelse til et andet Embede. I Brevet — og dèr har der været Tid til nærmere Udformning — staar der: „Herved tillader vi . . . os allerunderdanigst at andrage om Forflyttelse fra vore nuværende til andre Embeder". Jeg for-

staar ikke rigtig, hvorfor der saa senere er Grund til at polemisere stærkt imod dette, at det skulde være en Ansøgning om Forflyttelse. Ganske vist, hvis man ikke kan blive forflyttet, vil man afskediges, men det kan dog ikke bortforklares, at dette ikke er nogen almindelig Afskedsansøgning som dem, Embedsmænd plejer at indgive. Det er en Anmodning om Forflyttelse og subsidiært om Afsked, Forflyttelse kommer i begge Tilfælde foran. Det forekommer mig, at der i Erklæringen fra Hr. Rytters Side lægges overordentlig stærk Vægt paa, at det var en absolut Afskedsansøgning, og at Ansøgningen om Forflyttelse i og for sig betød lidet. Jeg vil gerne spørge, hvorfor der bliver lagt saa stærk Vægt paa dette i Stedet for at forstaa Ansøgningen efter dens Ordlyd og Sætningssammenhæng.

Overretsassessor **Rytter:** Naar Justitsministeren faar et Telegram, der tydeligt og klart siger, at vi gerne vil have Forflyttelse eller, hvis det ikke kan ske i Løbet af kort Tid, vor Afsked, saa opfatter vi Situationen saaledes, at enhver Justitsminister selvfølgelig vil svare: Forflyttes under den Form kan I ikke, og da I altsaa ikke kan forflyttes i Løbet af kort Tid, saa betyder det Afsked. Saaledes stod Afsendelsen af vort Telegram for os: at Ministeren i det Øjeblik, han faar Telegrammet, maa sige til sig selv: De Herrer anmoder om Forflyttelse i Løbet af kort Tid, det vil jeg ikke give dem, vel, saa søger de om Afsked; jeg kan derfor telegrafere i Morgen, at Afskedsbegæringen er bevilget. Nu vil man maaske sige: Hvorfor skrev I saa Forflyttelse? Ja, det kom ind, jeg kan godt sige, tilfældigt, for den Gang, jeg var ved at redigere Telegrammet, slaar det mig: Jeg vil ikke have, at Justitsministeren skal sige, at vi opfatter os selv som umulige som Embedsmænd, derfor er det naturligt at søge om Forflyttelse og ikke blot om Afsked. Af den Grund føjede jeg i sidste Øjeblik de nævnte Ord ind, og jeg talte med de to andre Herrer derom. Vi vilde ikke møde den Indsigelse: De Herrer anser sig selv som umulige som Embedsmænd, for ellers var det mere naturligt, at de søgte om Forflyttelse, ikke om Afsked. Derfor skrev vi begge Dele. Men for os stod det, som sagt, saaledes, at det Svar, Ministeren vilde give omgaaende, var: Selvfølgelig kan jeg ikke forflytte Dem i Løbet af kort Tid, som De forlanger, men De beder da om Afsked, vel, den skal De faa. Som de Herrer vil se, staar der ogsaa i Ansøgningen — Side 69 i Aktstykkerne —: „ansøge om Forflyttelse — hvorom vi dog ikke tør nære Forventninger —". Det er vist ejendommeligt, naar man søger om to Ting, saa udtrykkelig at sige, at man ikke nærer Forventninger om den ene. Jeg tror derfor, det er fuldt berettiget, naar vi opfattede Ansøgningen som en Afskedsansøgning. Naar jeg derfor særlig har fremhævet det Punkt, som det ærede Medlem spørger om, er det paa Grund af Justitsministerens Stilling i Landstinget, idet Justitsministeren gentagne Gange har sagt, at vi ikke havde søgt om Afsked. For mig stod det altsaa saaledes, at vi havde absolut søgt om Afsked. Vi har føjet til „om Forflyttelse", men herom nærede vi absolut ikke paa det daværende Tidspunkt Forventninger.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar altsaa, at denne Ansøgning om Forflyttelse ikke har været alvorlig ment, men det kan man ikke bestemt vide noget om, naar den kommer fra Folk, der to Steder, baade i Telegrammet og i den offentlige Ansøgning, har anmodet om Forflyttelse. Og jeg tror ikke, man kan sige, som der staar i Telegrammet, at „Ansøgning i sædvanlig Form .... følger ved første Lejlighed". Jeg tror, man maa give Ministeren Ret i, at Ansøgning i sædvanlig Form er ikke en Ansøgning, hvor man, tillige og først, anmoder om Forflyttelse. Jeg forstaar, at det væsentligst er kommet med for at præcisere, at man ikke var uvillig til at overtage nye Embeder. Men for os, der ikke ved, hvad der ligger bag, synes det, som om det er en Ansøgning om Forflyttelse.

Overretsassessor **Rytter:** Maa jeg have Lov til at svare paa denne Bemærkning? Det forekommer mig nemlig, at det ærede Medlem drager nogle helt forkerte Slutninger. Jeg synes tværtimod, at naar man læser Andragendet og ligeledes vort Telegram, er de netop saaledes, at ingen kan misforstaa dem. Naar det ærede Medlem, som jeg forstaar, dog mener dette, maa jeg protestere mod denne Opfattelse. Jeg synes, at Folk, der ser denne Sag, ikke vil kunne misforstaa den. Jeg maa endvidere gøre opmærksom paa, at naar vi bruger Ordene „Forflyttelse eller Afsked", er det en Form, som er brugt før i denne Sag. Jeg vil særlig nævne, at i min Skrivelse af 5. Marts skrev vi akkurat det samme om Forflyttelse eller Afsked.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Side 92 i Afhøringsreferatet staar der endvidere en Bemærkning om den Tilslutning, der hernede blev givet dette Skridt. Der staar: „Vi haabede paa Tilslutning hernede, men vi havde ikke ventet den kolossale Tilslutning, som vi fik". Tør jeg spørge: hvorledes gav denne kolossale Tilslutning sig Udslag?

Overretsassessor **Rytter:** I Mistillidsvotumet til Ministeren, ved hvilken Lejlighed, efter hvad der er blevet mig meddelt, Ministeren oven i Købet havde været meget nervøs, saaledes at han paa flere Punkter havde vanskeligt ved at klare sig. Der kom altsaa et kraftigt Mistillidsvotum i Landstinget. En saadan Tilslutning havde jeg ikke ventet i den danske Rigsdag og med et saa eklatant Udfald.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg forstaar, at der udelukkende sigtes til, hvad der skete i Landstinget, ikke til Tilslutningen i den almindelige Befolkning hernede.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg synes, at det ærede Medlem er noget for skarp i Distinktionerne. Naar man faar Tilslutning baade i Pressen og i Rigsdagen, er det vanskeligt at sige, hvad man lægger mest Vægt paa. Jeg var glad for begge Dele, og jeg antager, at det ene hører sammen med det andet. Jeg formoder, at hvis Sagen ikke var kommet frem i Rigsdagen og havde faaet det Udfald, var den heller ikke kommet frem med den Styrke i Pressen, og omvendt, at, hvis Pressen ikke havde taget saa kraftig Stilling, saa var heller ikke Udfaldet i Landstinget blevet saa kraftigt. Jeg er ikke i Stand til at skille de to Momenter paa den Maade, som det ærede Medlem tilsyneladende er i Stand til.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg vil gerne spørge: Ved Hr. Rytter noget om, hvem der har meddelt Bladet „København" Oplysninger om færøske Forhold, saaledes at det har været i Stand til at behandle dette Spørgsmaal paa indgaaende Maade.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg har, for at sige det straks, og da det ærede Medlem rimeligvis sigter hertil, ikke haft nogen Forbindelse med Bladet „København". Jeg har en Gang for ca. 7 Aar siden i et privat Selskab været sammen med Redaktøren. Men jeg har med stor Interesse læst de omhandlede Artikler. Hvor Bladet faar Oplysningerne fra? Jeg antager fra Rigsdagsmænd og færøske Blade og paa mange andre Maader, og jeg antager, at den Herre, som har skrevet disse Artikler om færøske Forhold maa være godt inde i Forholdene. Men specielt fra hvilke Kilder han har sit Kendskab, kan jeg ikke sige, idet jeg kun en eneste Gang har talt med vedkommende Herre et halvt Minut i Telefon, ved hvilken Lejlighed jeg gjorde opmærksom paa en gal Oversættelse af et engelsk Telegram.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Hr. Rytter ved altsaa, hvem det er, der har skrevet Artiklerne. Jeg kunde da maaske have Lov til at spørge, hvem det er.

Overretsassessor **Rytter:** Hvis Kommissionen ønsker det oplyst, er jeg selvfølgelig villig til at sige det; men jeg ved ikke, om den højtærede Kommission vil stille dette Spørgsmaal.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Jeg stiller Spørgsmaalet.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg er villig til at opgive det, hvis Formanden retter Spørgsmaalet til mig, men jeg antager for øvrigt, at de Herrer i Kommissionen ved det lige saa godt som jeg.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Maa jeg endelig som sidste Spørgsmaal fremsætte følgende: Ved Hr. Rytter noget om, hvem der har telegraferet til „Tidens Tegn" i Norge om Afskeden.

Overretsassessor **Rytter:** Som der staar i mit Telegram, vidste jeg det ikke paa det daværende Tidspunkt. Senere da der blev saadant et Røre om Spørgsmaalet, fik jeg det selvfølgelig at vide.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Tør jeg spørge: Er det ogsaa noget, som Hr. Rytter mener, det er vanskeligt at udtale sig om.

Overretsassessor **Rytter:** Nej, jeg er villig til at besvare et hvilket som helst Spørgsmaal, Kommissionen stiller mig. Det blev telegraferet fra „Dimmalætting". Men det, jeg har villet pointere, er, at paa det Tidspunkt, da der blev telegra-

feret, kendte jeg ikke Spor til det; jeg fik det først at vide bagefter.

Landstingsmand **Martin Olsen:** I Tilslutning til et tidligere Spørgsmaal vil jeg gerne spørge: Paa hvilken Maade kom De i Forbindelse med Folketingsmand Vanggaard?

Overretsassessor **Rytter:** Det er mange mærkelige Spørgsmaal, der stilles, synes jeg. Saavidt jeg husker, gik det saaledes til: Efter at Folketingsmand Vanggaard havde taget mig kraftigt i Forsvar i Folketinget, var det Hr. Vanggaard, som ønskede at tale med mig; eller maaske mig, som gerne vilde tale med Hr. Vanggaard; eller maaske var det Sysselmand Samuelsens Skyld; jeg blev i alt Fald inviteret til Kaffeselskab hos den Familie, hos hvem Sysselmand Samuelsen bor, og der traf jeg Hr. Vanggaard. Det var altsaa *efter*, at Hr. Vanggaard havde taget mig i Forsvar, *før* det Tidspunkt havde jeg aldrig hverken set, talt med eller skrevet til Hr. Vanggaard.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Har Vidnet ved en anden Lejlighed talt med Folketingsmand Vanggaard om Forholdene paa Færøerne, om Amtmandens Stilling overfor den færøske Befolkning og overfor Justitsministeren?

Overretsassessor **Rytter:** Det er næsten umuligt at besvare dette Spørgsmaal. Naar Amtmanden paa Færøerne er sammen med forskellige Mennesker, er det klart, at han drøfter Situationen med dem, forsaavidt de da taler om Færøerne; han sidder ikke og siger ingenting, han taler ligesom de andre. Men saa meget er vist, at jeg er ikke overfor Folketingsmand Vanggaard fremkommet med nogen Embedshemmelighed eller har sagt noget, der ikke maatte komme ud; jeg har kun sagt til Hr. Vanggaard, hvad jeg vilde sige til alle, og hvad jeg vilde sige, hvis f. Eks. det ærede Medlem havde talt med mig.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg spurgte direkte, om De havde talt med Hr. Vanggaard om Amtmandens Stilling overfor Justitsministeren.

Overretsassessor **Rytter:** Spørgsmaalet er meget svævende. Jeg tør ikke besvare det anderledes, end at Justitsministeren havde tilladt, at der blev rettet et Angreb paa mig, og jeg gaar ud fra, at vi har talt om Justitsministeren.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Talte Hr. Vanggaard om, at der burde foretages visse Skridt overfor Ministeren?

Overretsassessor **Rytter:** Naar Spørgsmaalet formuleres saaledes, kan jeg bedre besvare det. . . Absolut Nej!

Landstingsmand **Martin Olsen:** Skete Samtalen eller Samtalerne med Hr. Vanggaard i Vidners Overværelse? Er der senere ført Samtaler med Hr. Vanggaard?

Overretsassessor **Rytter:** Der var formentlig Vidner til Stede. Jeg har senere, efter at det var besluttet at nedsætte en Kommission, talt vistnok to Gange med Hr. Vanggaard. Hvis det ærede Medlem tænker paa Tiden inden Kommissionens Nedsættelse, maa jeg svare Nej.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvad talte De om, efter at Kommissionen var nedsat.

Overretsassessor **Rytter:** Hvis det ærede Medlem pludselig fik det Spørgsmaal: Hvad talte De om ved den eller den ligegyldige Lejlighed, vilde det vist være vanskeligt for det ærede Medlem at besvare det.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Talte Vidnet med Vanggaard om, hvad der skulde foregaa i Kommissionen?

Overretsassessor **Rytter:** Nej, absolut ikke, jeg har intet aftalt med Hr. Vanggaard om, hvad der skulde foregaa i Kommissionen, jeg var jo Embedsmand. Hvis jeg skulde tale med nogen om Afgørelser vedrørende Færøerne, maatte det være med Justitsministeren. Da Folketingsmand Samuelsen bad mig om Oplysninger til Brug i Rigsdagen, svarede jeg Nej! Jeg har ikke aftalt med nogen, hvad man skulde gøre overfor Ministeren, alle mine Indberetninger gik til Justitsministeren, jeg skrev kun til Justitsministeren om at tage mig i Forsvar, ikke til nogen som helst anden. De Herrer vil ikke i „Dimmalætting" eller noget andet Blad kunne finde noget som helst, der tyder paa, at jeg skulde have lagt Planer imod Justitsministeren.

Landstingsmand **Patursson:** I Anledning af den Diskussion, der har været ført her, vil jeg tillade mig at spørge: Hvornaar har jeg haft forskellige Konferencer med den engelske Konsul, og hvad har de drejet sig om? Hr. Rytter har udtalt, at Kongsbonde Patursson har haft forskellige Konferencer med Konsulen.

Overretsassessor **Rytter:** Det kniber for mig at forstaa Spørgsmaalet: Vil Hr. Patursson ikke gentage det? Jeg er ikke vant til at høre Hr. Patursson tale med det Tonefald paa Færøerne, derfor falder det mig vanskeligt at forstaa Spørgsmaalet.

Landstingsmand **Patursson:** Det er maaske lettere at forstaa mig, hvis jeg taler Færøsk.

Overretsassessor **Rytter:** Nej, jeg plejer ogsaa at forstaa det ærede Medlem, naar han taler Dansk.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Rytter udtalte, at Kongsbonde Patursson havde haft forskellige Konferencer med den engelske Konsul. Jeg spørger: Hvornaar fandt disse Konferencer Sted, og hvad drejede de sig om?

Overretsassessor **Rytter:** Naar Hr. Patursson stiller det Spørgsmaal, maa han forudsætte, at jeg er Troldmand. Hvorledes skulde jeg kunne vide, hvad Hr. Patursson har talt med Konsulen om, hvor maaske intet Vidne har været til Stede. Jeg gaar ud fra, at det er et af de Spørgsmaal, den højtærede Kommission vil søge oplyst.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil gerne gøre opmærksom paa, at Spørgsmaal af den Art, som Spørgeren selv er i Stand til at besvare, finder jeg ikke, der er nogen som helst Anledning til at spilde Kommissionens Tid med at stille. Hr. Patursson stiller her et Spørgsmaal til Hr. Rytter, som, naar Tiden dertil er inde, kan stilles til Hr. Patursson.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg har kun ønsket at faa at vide, hvornaar disse Konferencer har fundet Sted, og det Spørgsmaal maa Vidnet kunne give Oplysninger om, naar han siger, at jeg har ført forskellige Konferencer.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg har vist altid brugt Udtrykket „har ført eller ladet føre". Hvis Formanden stiller Spørgsmaalet til mig, skal jeg oplyse, hvad der er mig bekendt derom, men det forekommer mig rigtignok, at Hr. Patursson maa udtale sig om dette Spørgsmaal, idet det er et af Hovedspørgsmaalene.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Det forekommer mig dog, at det er ganske berettiget at stille et Spørgsmaal til Vidnet, hvori der kræves en Begrundelse af det, der er sagt.

Formanden: I Tilfælde af, at der opstaar Meningsforskel med Hensyn til, om et Spørgsmaal skal stilles eller ikke, eller i Tilfælde af, at Hr. Assessoren ikke ønsker at svare, før han faar bestemt Afgørelse fra Kommissionens Side, vil Sagen ikke kunne føres videre i Øjeblikket, saa maa Kommissionen overveje, hvad den vil foretage. Der vil sikkert, naar Hr. Patursson og andre har afgivet Forklaring, blive Lejlighed for Hr. Assessoren til at udtale sig; til den Tid vil Kommissionen kunne have taget sin Bestemmelse.

Overretsassessor **Rytter:** I Anledning af de Udtalelser, der er fremkommet, skal jeg lige bemærke, at Kongsbonde Patursson selv enkelte Gange har været hos Konsulen, andre Gange har forhandlet med ham gennem andre.

Landstingsmand **Patursson:** Paa Side 23 i Aktstykkerne staar der: „Den danske Regering forhandlede allerede om Sagen, og dette vidste Adressens Ophavsmænd"; det vil sige: den forhandlede om det samme, som omtales Side 6 som det, vi Adressemænd ønskede, nemlig Tilladelse til at sejle med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne paa Grund af, at vi havde faaet fælles Tilsagn om Vareindførsel fra Amerika.

Jeg vil tillade mig at spørge Hr. Rytter: Hvilken Dokumentation har Hr. Rytter for, at den danske Regering paa dette Tidspunkt forhandlede med den engelske Regering om fri Sejlads mellem Færøerne og Island paa Grundlag af, at vi havde faaet Tilsagn om Varer fra Amerika gennem Island?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg har kendt Kongsbonde Patursson i 7 Aar, men jeg har aldrig hørt ham tale med den Røst før, og derfor kniber det for mig at for-

staa den; jeg tror dog, jeg har faaet fat paa Spørgsmaalet.

Den danske Regering var fuldstændig inde i Sagens Detailler. Jeg havde lige været her nede og forhandlet med Departementschef Schrøder. Det Spørgsmaal, Hr. Patursson nu finder paa at stille med Hensyn til Forholdet mellem Island og Færøerne, er et Spørgsmaal, der maaske var af nogen politisk Interesse, men jeg kender ikke noget til det, Hr. Patursson nu uden videre siger: at vi havde faaet Tilsagn om fælles Vareindførsel. De Oplysninger, der forelaa, vil man kunne faa hos Justitsministeren, baade Telegrammer, Skrivelser og det hele. Som sagt, jeg kender ikke noget Tilsagn om fælles Indførsel. Pastor Evensen udtalte sig derom i Lagtinget, da Hr. Patursson dèr havde omtalt dette Spørgsmaal, og Hr. Evensen brugte meget stærke Udtryk, nemlig at det var Usandhed; hans Tale staar citeret i det stenografiske Referat.

Landstingsmand **Patursson:** Det er af stor Betydning for Kommissionen at faa at vide, om det, vi Færinger ønskede opnaaet gennem Adressen, nemlig fri Sejlads fra Færøerne til Island, var Genstand for Forhandling mellem den engelske og den danske Regering, og om vi vidste dette, saaledes som Hr. Rytter anfører. Hvis vi vidste det, var det ganske umotiveret af os at fremkomme med Adressen, dersom vi syntes, at Sagen var i god Gænge. Da Hr. Rytter mener, at han ikke klart har forstaaet, hvad jeg spurgte om, vil jeg tillade mig at spørge paa en anden Maade: Kan Hr. Rytter fremlægge Telegrammer eller andre Dokumenter, der kan bevise, at Amtet havde rettet en Anmodning til den danske Regering om fri Sejlads mellem Færøerne og Island, forinden Adressen fremkom?

Overretsassessor **Rytter:** Den højtærede Kommission vil kunne faa de Dokumenter, der foreligger, fra Ministeriet. Vareudvalgets Opgave var ikke at hjælpe Hr. Patursson i hans politiske Formaal, men dets Opgave var at hjælpe til at faa Varer til Færøerne, og selvfølgelig var Ministeriet fuldt ud underrettet. Om vi fik Varerne direkte til Færøerne eller over Island, var et Spørgsmaal, som Ministeriet selvfølgelig maatte ordne, saaledes som det til enhver Tid fandtes hensigtsmæssigst. Jeg haaber, at den højtærede Kommission vil bedømme det Spørgsmaal, Hr. Patursson nu stiller, efter Fortjeneste. Jeg ved ikke, hvad Kommissionen synes om, at Hr. Patursson anfører Spørgsmaalet, om man kunde faa Forbindelse mellem Færøerne og Island, som et epokegørende Punkt, naar der ikke var Varer paa Island. Man kunde lige saa godt spørge om Forbindelsen mellem Færøerne og St. Mayn, hvor der heller ingen Varer var. Realiteten i Sagen var jo at skaffe Varer til Færøerne, men nu vil Hr. Patursson overfor den højtærede Kommission gøre det til et Hovednummer, om man kunde sejle mellem Færøerne og Island, hvor man paa det Tidspunkt ikke kunde faa Varer — det islandske Ministerium havde erklæret, at det ikke kunde love os Varer.

Landstingsmand **Patursson:** Det vil formentlig være klart for alle, at det, vi ønskede at opnaa, var at faa fri Sejlads for amerikanske Varer til Færøerne. Om de gik over Island, eller de kom direkte til os, var ligegyldigt, men vi mente, at det under de foreliggende Forhold var det nemmeste at faa dem over Island, og derfor spurgte jeg om, hvorvidt den danske Regering forud for Adressen arbejdede netop for det.

Overretsassessor **Rytter:** Den danske Regering arbejdede paa Kraft for at skaffe os Varer fra Amerika. Paa hvilken Maade det skulde ske, maatte selvfølgelig den danske Regering tage Standpunkt til, og den danske Regering var inde i alle Detailler angaaende dette Spørgsmaal.

Landstingsmand **Patursson:** Saa forventer jeg at faa de paagældende Dokumenter at se. Trods alle vore Anstrengelser paa Færøerne har vi ikke kunnet faa dem at se endnu, men de vil vel saa fremkomme.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar ikke Hr. Paturssons sidste Udtalelse — jeg ved ikke, om Kommissionen forstod den.

Landstingsmand **Patursson:** I Amtmandens Indberetning af 18. April staar der — Side 21 i Aktstykkerne —: „De herværende Forsyninger af Levnedsmidler og andre Nødvendighedsartikler var — bortset fra Margarine — tilstrækkelige til flere Maaneders Forbrug." I sit Foredrag sagde Hr. Rytter — Side 57 —: „Da Blo-

kaden ved Undervandsbaadskrigen begyndte, laa vi inde med en god Forsyning, for ca. 5 Maaneder." Men senere i den førnævnte Indberetning — Side 23 — skriver Amtmanden, at Adressen „skræmmer Befolkningen ved at sige, at der kun er Levnedsmidler til „nogle Uger", endskønt der var for langt længere Tid, omend Fordelingen vilde blive meget vanskelig, da vi manglede Petroleum til Transport." Nu spørger jeg: Hvorledes kan det rime, at der det ene Sted siges, at vi havde Nødvendighedsartikler til flere Maaneders Forbrug, det andet Sted, at vi havde Forsyning for ca. 5 Maaneder, og det tredie Sted, at vi kort Tid efter Blokadens Begyndelse manglede Petroleum. Maa jeg spørge Hr. Rytter: Er Petroleum ikke i allerhøjeste Grad en Nødvendighedsartikel for Færøerne?

Overretsassessor **Rytter:** Før jeg i Morges gik herhen, læste jeg en Tale, som Hr. Patursson har holdt i Lagtinget. Der var angaaende Vareforsyningen fremlagt et Regnskab med en halv Million Kroners Overskud, og Hr. Patursson kritiserede dette Overskud og sagde noget lignende som: De Herrer vil nok kunne forstaa, at vi ikke kan have Tillid til det Regnskab, thi jeg har været ude paa Tinganæs, og jeg har ikke fundet en eneste rød Øre i Kassen derude. Den Slags Postulater kommer Hr. Patursson altsaa med mod et Regnskab: man har ikke fundet Penge i Kassen, saa maa der være noget forkert ved det! Jeg forstaar i Sandhed ikke Hr. Paturssons Spørgsmaal. Jeg tror ikke, at nogen af den højtærede Kommissions Medlemmer vil anse Petroleum for at være en Vare, der er nødvendig for at opretholde Livet — og det var det, der var Tale om paa det Tidspunkt. Ja, Petroleum var nødvendig for at kunne fortsætte Fiskeriet, men jeg talte naturligvis her om Varer, som var nødvendige for at kunne opretholde Livet. Hr. Patursson vil ogsaa kunne nævne adskillige andre Ting, som vi manglede — vi har jo dog ogsaa paa Færøerne mærket, at der var Verdenskrig. Det tilkommer naturligvis ikke mig at kritisere Hr. Paturssons Spørgsmaal her, men jeg vil dog gøre opmærksom paa, at jeg finder en Lighed mellem hans Spørgsmaal her og den Udtalelse af ham, jeg nævnede i Begyndelsen af mit Svar.

Landstingsmand **Patursson:** Men Hr. Rytter maa dog vide, hvilken overordentlig stor Rolle, Petroleum spiller paa Færøerne, nu da vi er gaaet over til Motordrift i Fiskeriet. Vi har ganske vist forsøgt at hjælpe os med Tran, men Hr. Rytter ved jo ogsaa, hvor lidt det betyder, og netop fordi de Færinger, som kom under Island og havde Forbindelse med Island, vidste, at Island stadig var godt forsynet med Petroleum, netop derfor savnede man den endnu mere paa Færøerne. Man kan ikke sige andet end, at det var en overordentlig betydningsfuld Nødvendighedsartikel.

Formanden: Jeg tillader mig at gøre det ærede Medlem opmærksom paa, at Tanken med dette Møde er at stille Spørgsmaal og ikke at faa en Diskussion i Gang. Det forekommer mig, at vi nu kommer noget for langt ud i Diskussion.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg skal holde mig den ærede Formands Henstilling efterrettelig, og jeg takker, fordi man vil gøre mig opmærksom derpaa, naar jeg gaar for vidt.

Hr. Rytter anfører som Grund til, at hans Forhold til Justitsministeren tilspidsedes, at der var visse Sager, som Ministeren ikke vilde fremme, til Trods for at han havde lovet det. Jeg tror, det vil interessere Kommissionen at faa at vide, hvilke Sager det er.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg vil bede Hr. Patursson om at læse Akterne — dèr staar nævnt de forskellige Sager.

Landstingsmand **Patursson:** Naa, staar det nævnt? Det har jeg overset. Jeg synes ikke, jeg har kunnet finde det.

Jeg kommer saa til en Sag, som vel har Betydning, siden Hr. Rytter anfører den. Hr. Rytter har tilladt sig at gruppere Selvstyrepartiet i tre Grupper. Det vil ses paa Side 4 og særlig paa Side 6 i det stenografiske Referat, at Hr. Rytter omtaler tre Grupper indenfor Selvstyrepartiet, af hvilke den første og den anden Gruppe bestaar henholdsvis af yderst faa og af „et ret ringe Antal", men Side 8 karakteriserer Hr. Rytter Selvstyrepartiet som bestaaende af to store Grupper. Jeg ved ikke rigtig, hvorledes det er at forstaa, det maa forklares lidt nærmere. Jeg kender nemlig slet ikke de Grupper.

Overretsassessor **Rytter:** Nej, Hr. Patursson vil søge at gøre hele Partiet til een Gruppe, men jeg har søgt at vise — og jeg haaber, det er lykkedes mig —, at

der er en yderliggaaende Gruppe og en moderat Gruppe, og at den yderliggaaende har faaet Overtaget paa Grund af Konseilspræsidentens Stilling og hans Støtte af Kongsbonde Patursson. Det er det, som det har været min Mening at sige, og jeg haaber, det fremgaar tydeligt og klart af mine Udtalelser.

Landstingsmand **Patursson:** Der staar her udtrykkelig, at der er yderst faa i den første Gruppe, og naar der kun er yderst faa, er det vel ikke for meget, at jeg beder Hr. Rytter oplyse, hvem der er i den første Gruppe, som altsaa bestaar af Fanatikere og Separatister.

Overretsassessor **Rytter:** Hr. Patursson ønsker altsaa Navnene paa dem, der tilhører de tre Grupper.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg mener blot Lagtingsmændene.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg haaber, den ærede Kommission vil kunne forstaa, at det vil være umuligt at nævne Navne, da Selvstyrepartiet er saa splittet, som det er. I øvrigt er Forklaringen ganske simpelt den, at min Indberetning til Ministeriet er skrevet i 1917, og da var Hr. Patursson endnu meget lille, da var han endnu ikke kommet fuldt til Kræfter efter sit fuldstændige Forlis i 1913—14. Men saa er det, at hans Tilhængere paa Grund af Konseilspræsidentens stadige Støtte vokser i Antal, saa at de bliver lige saa mange som den anden Del af Partiet, ja, er blevet de dominerende i Partiet. Dette har det været min Mening at udtale — men eventuelt vil jo ogsaa Medlemmer af politiske Partier komme til at udtale sig her.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg maa maaske med Formandens Tilladelse oplæse, hvad Hr. Rytter udtaler Side 6: „Jeg haaber ved min her givne Fremstilling at have klargjort, at det saakaldte Selvstyreparti, taget i videste Betydning, rummer yderst forskellige Anskuelser, 1) hvad jeg vil kalde Adskillelsesmændene, men det er som sagt yderst faa, og der er blandt dem, bortset fra rene Fanatikere og enkelte andre, neppe nogen ansvarsbevidst Færing, 2) hvad jeg kaldte Separatisterne, ikke mange, men desværre indbefattende nogle af de ledende Selvstyremænd, og det er dem, jeg for mit Vedkommende mener Statsministeren, med eller mod sin Villie, har understøttet, 3) alle de mange andre, som ønsker mere eller mindre udvidet Selvstyre". Nu kan jeg ikke forstaa, at Hr. Rytter nu siger, at der kun er to Grupper, altsaa to store Grupper. Jeg maa holde mig til, hvad der staar her — det er dog ikke mere end 14 Dage siden, det er sagt. Jeg skal ikke spørge om, hvilke Personer i al Almindelighed, der tilhører de forskellige Grupper, men der er ikke flere end 12 Selvstyremænd i Lagtinget, og jeg tror, det vilde have megen Betydning for Kommissionen at faa at vide, hvilke af disse Lagtingsmænd, der hører til de forskellige Grupper 1, 2 og 3.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg ved ikke, om det har Betydning for Kommissionen at faa Navnene at vide, men en Ting ved jeg, og det er, at det vilde have Betydning for Hr. Patursson med Hensyn til hans Agitation paa Færøerne, hvis jeg skulde til at karakterisere de enkelte Personer. Hvad selve Sagen angaar, maa Hr. Patursson og den højtærede Kommission huske, at Situationen er den, at mange af dem, der nu staar sammen med Kongsbonde Patursson, i 1913 og 1914 var tilbøjelige til at forlade ham; hvor langt de saa er kommet i deres Overvejelser nu, er det selvfølgelig ganske umuligt for mig at sige. Altsaa, jeg udtaler, at der er to Grupper indenfor Partiet i Lagtinget, men jeg skal ikke komme nærmere ind paa at karakterisere Personerne, medmindre Kommissionen ligefrem beder mig derom. Det vil selvfølgelig være meget vanskeligt at dele Personerne i disse to Grupper — ligesom det selvfølgelig vilde være meget vanskeligt, om man hernede skulde til at sige, f. Eks. om Socialdemokraterne, hvilke der staar paa den ene Fløj og hvilke paa den anden; der er jo nemlig talrige Overgange.

Hr. Paturssons Spørgsmaal forekommer mig ikke at være til at besvare. Hvis Kommissionen ønsker det besvaret, haaber jeg, at det vil blive stillet i en saa menneskelig Form, at det kan besvares.

Landstingsmand **Patursson:** Naar Hr. Rytter ikke ønsker at besvare mit Spørgsmaal, maa jeg gaa ud fra, at den Udvikling, han har givet, ikke har nogen særlig Betydning, og heller ikke de, lad mig sige, meget mærkelige Udtryk, hvormed han betegner de enkelte Grupper: Adskillelsesmænd og Separatister.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg mener, det er en god Sondring, jeg dèr har gjort.

Landstingsmand **Patursson:** Naar man nævner saadanne Ting, mener jeg, at man absolut maa sige, hvilke Personer der hører til den ene Gruppe og til den anden. Man kan ikke udslynge noget saadant mod alle Færinger.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg mener, som sagt, det er en god Sondring, jeg har opstillet, og jeg vil fastholde den overfor Kommissionen.

Landstingsmand **Patursson:** Side 6 udtaler Hr. Rytter, at ogsaa Sambandsmændene „kæmper" for at bevare det færøske Sprog. Jeg tillader mig at spørge: Hvad mener Hr. Rytter dermed? Hvem kæmper Sambandsmændene imod for at bevare det færøske Sprog?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar slet ikke Meningen med Spørgsmaalet. Jeg synes, min Forklaring for Kommissionen var meget tydelig paa det Punkt, nemlig, at der er to Standpunkter, et, som gaar ud paa at bevare, og et for at udrydde. Alle er enige om at bevare Færøsk, saa der er altsaa ikke nogen at kæmpe imod, men derimod er de ikke enige om at udrydde Dansk. Paa det Punkt er der en Kamp.

Landstingsmand **Patursson:** Naar man kæmper, maa man have nogen at kæmpe imod, man kan dog ikke kæmpe mod sig selv. Det er ganske selvfølgeligt, at Sambandsmændene ikke kan kæmpe mod Selvstyremændene for at bevare det færøske Sprog, men hvem er det da, de kæmper imod?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg pointerer, at man er enig om at bevare Færøsk, og jeg pointerer, at Selvstyremændene med Hr. Patursson i Spidsen vil udrydde det danske Sprog. Dèr er en Kamp. Det er udtalt tydelig nok. Hr. Paturssons Spørgsmaal forbavser maaske Kommissionen, men det forbavser ikke mig, for jeg har hørt ham spørge saa mange Gange.

Landstingsmand **Patursson:** Ja, jeg har mange Spørgsmaal, overordentlig mange Spørgsmaal; men jeg kan forstaa, at jeg ikke kan tage dem allesammen; det vilde trække alt for længe ud. Side 9 i Referatet staar der noget om en Sysselmand, som blev ivrig Selvstyremand, fordi det blev paatalt, at han drev en udstrakt Handel med engelske Trawlere. Jeg vil gerne vide, hvem den Sysselmand var.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg er villig til at besvare Spørgsmaalet, hvis den højtærede Kommission ønsker, at der skal drages Navne paa Personer frem. Hr. Paturssons Hensigt med disse Spørgsmaal er for mig klar. Det er den at kunne komme op paa Færøerne og sige: Det er ikke blot det færøske Folk, Amtmanden angriber, men det er ogsaa disse bestemte Personer. Jeg ved ikke paa Forhaand, om Kommissionen ønsker Spørgsmaalet besvaret, men hvis Formanden ønsker det, besvarer jeg det selvfølgelig.

Formanden: Nej, det Spørgsmaal maa naturligvis bero paa samme Maade som det Spørgsmaal, vi talte om før.

Landstingsmand **Patursson:** Det forekommer mig dog mærkeligt. Naar Hr. Rytter har faaet Lov til at anføre, at Motivet for denne Sysselmand paa Færøerne til at blive Selvstyremand var, at det blev paatalt, at han havde drevet ulovlig Handel med Trawlere, synes jeg dog, man maa faa oplyst, om det er rigtigt, og hvorledes kan man faa at vide, om det er rigtigt, naar man ikke faar opgivet Navnet paa den Person, som er blevet Selvstyremand af den nævnte Grund?

Formanden: Min Bemærkning sigter kun til det samme, som jeg sagde før, at hvis der viser sig Meningsforskel om, hvorvidt et Spørgsmaal skal fremsættes, eller hvis Hr. Rytter ikke ønsker at besvare et Spørgsmaal, med mindre han faar en bestemt Afgørelse fra Kommissionens Side for, at det skal besvares, kan man naturligvis ikke komme videre, før Kommissionen har overvejet Sagen; men denne Overvejelse vil senere finde Sted.

Landstingsmand **Patursson:** Saa kan det vel heller ikke nytte for mig at spørge om Skoleforholdene deroppe, som interesserer mig meget. Hr. Rytter har talt om Tilstandene, som de tidligere var paa Færøerne, og har blandt andet nævnt en Skolelærer, der i flere Aar ikke underviste, hvor han skulde. Saa kan det vel ikke nytte for mig at spørge om, hvem denne Skolelærer var, og det kan vel heller ikke nytte at spørge, hvorfor det tidligere Medlem af Skoledirektionen, afdøde Provst

Petersen, som har siddet i Skoledirektionen for Færøerne i overordentlig mange Aar, har ladet den Slags passere. Ligeledes kan det vel heller ikke nytte at spørge om det Forhold, at Læreren i en anden Skole ikke kunde blive enig med Børnene, hvorfor der ingen Skole blev holdt. Saa kan jeg vel heller ikke spørge om, hvorfor Amtmand Rytter, naar han inspicerede Skolerne paa Færøerne, aldrig inspicerede Skolen paa Strender. Men naar man ikke kan spørge om de mere personlige Ting, maa jeg jo lade være. Det forundrer mig dog, at naar denne Redegørelse, som jeg kun kan finde har været saa gennemgaaende personlig, har kunnet fremsættes i Kommissionen, at saa et af Kommissionens Medlemmer ikke kan faa personlige Oplysninger ved Henvendelse netop til det Vidne, som har afgivet denne meget personlige Forklaring. Jeg haaber imidlertid ikke at blive forstaaet saaledes, at jeg indlader mig paa at kritisere Formanden; det vil jeg selvfølgelig ikke gøre.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg synes, Hr. Patursson sværer i en Misforstaaelse. Der er intet som helst afgjort om, hvorvidt Hr. Patursson kan stille de Spørgsmaal eller ikke. Det er kun afgjort, at de ikke kan stilles i Øjeblikket, før Kommissionen har taget Stilling til dem.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Rytter har i sit Foredrag henvist en hel Del til Referater fra Lagtinget og læst en Del Referater op. Nu ved Kommissionen maaske ikke, at der ikke eksisterer noget officielt Referat af Forhandlingerne i Færøernes Lagting. Vi har ikke Stenografer eller andre, der optager Referat. Det, der sker, er, at Bladene uden nogen som helst Autoritet, eller hvad man vil kalde det hernede, optager Referater til Brug for Pressen; nogle af Bladene gør det, andre gør det ikke, og Referaterne bliver selvfølgelig farvet, saaledes som ogsaa de danske kender det. Hr. Rytter har oplæst Referater fra Lagtinget, som har staaet i „Dimmalætting". Nu vil jeg spørge Hr. Rytter, om han ikke kan erindre, at jeg gentagne Gange har indrykket Bekendtgørelser i Bladene paa Færøerne, dels i „Dimmalætting", dels i andre Blade, om, at man ikke skulde fæste Lid til de Referater, der fremkom i „Dimmalætting" af mine Udtalelser i Lagtinget, da de var forkerte. Jeg haaber, Hr. Rytter vil svare Ja eller Nej paa, om han kan erindre det.

Overretsassessor **Rytter:** Maa jeg komme med et Kontraspørgsmaal: Til hvilke Gengivelser sigter Hr. Patursson? til hvilke bestemte Referater i min Fremstilling sigter De? Jeg har f. Eks. citeret noget om et Sammenstød mellem Hr. Patursson og Højskolelærer Rasmussen, og jeg har citeret Referatet af et Sammenstød mellem Pastor Evensen og Hr. Patursson. Til hvilket af de to sigter Hr. Patursson, eller sigter De til dem begge?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg sigter ikke nu til noget bestemt, men jeg stillede det Spørgsmaal, om Hr. Rytter ikke kan erindre, at jeg har taget bestemt Afstand fra alle de Referater, der er fremkomne i „Dimmalætting", og sagt, at jeg ikke vil staa ved dem.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg erindrer oven i Købet, at Hr. Patursson paa Forhaand, før han har set dem, har sagt, at de Referater, der vilde komme i „Dimmalætting", vilde han ikke staa ved. Jeg erindrer altsaa begge Dele; jeg erindrer, at Hr. Patursson, efter at have set et Referat, har sagt, at det ikke var rigtigt, og jeg erindrer, at han, inden Referatet er kommet, paa Forhaand har erklæret: Jeg vil ikke indestaa for de Referater, der kommer i „Dimmalætting".

Landstingsmand **Patursson:** Det er fuldkommen rigtigt.

Overretsassessor **Rytter:** Men jeg vil blot tilføje den Bemærkning, at en Del af de Referater, jeg er kommet med, ogsaa er taget fra andre Blade, og Hr. Patursson bedes oplyse, hvad der er forkert i Referaterne.

Landstingsmand **Patursson:** Side 12 i Referatet anfører Hr. Rytter, at Samuelsen havde udtalt noget, og at vi ikke havde svaret. Jeg vil i den Anledning spørge Hr. Rytter, om han ikke ligeledes erindrer, at vi i Selvstyrepartiet, i hvert Fald de af os, der oftere plejede at tale, meget ofte, for ikke at sige gennemgaaende, brugte den Taktik slet ikke at svare Samuelsen, naar han, som det undertiden skete, blev meget ubehersket, at vi ikke alene ikke svarede ham, men at vi af og til forlod Salen, naar han talte.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg erindrer, at Hr. Patursson nogle Gange, da han var

kørt i den Grad fast, at der overhovedet ikke var noget for ham at gøre, fik Partifæller til at gaa sammen med sig; det saa altid lidt mere stort ud. Men ellers har jeg ikke set det. Mortensen plejede ikke at kunne staa sig i Debatten med Sysselmand Samuelsen og forlod derfor altid Salen, saa snart han selv havde talt. Kongsbonde Patursson har fulgt den Taktik mange Gange ikke at møde ved Lagtingets Forhandlinger, men pludselig at komme ind og holde en Tale — den stod maaske i Forbindelse med det, som laa for, undertiden kun i en fjern Forbindelse — og saa gaa igen. Hvis Hr. Patursson forstaar dette ved den Bemærkning, at han er gaaet, naar Sysselmand Samuelsen tog Ordet, er det ogsaa sket, naar jeg har haft Ordet. Jeg har altid haft det Indtryk, at Hr. Patursson forlod Salen, naar han var slaaet; af Hr. Mortensen har jeg haft det Indtryk, at han forlod Salen, fordi han var bange for at blive slaaet.

Landstingsmand **Patursson:** Det er omtalt, at jeg stod muttersalene en Gang, vistnok i 1913, i Lagtinget. Var det i nogen betydelig Sag? Var det i nogen politisk Sag?

Overretsassessor **Rytter:** Det vil altsammen fremgaa af Lagtingstidende. Der var blandt andet en Sag angaaende Sproget i Kirkebø Skole. Der var ogsaa en anden Sag; men det kan vi jo faa frem.

Landstingsmand **Patursson:** Var der flere?

Overretsassessor **Rytter:** Der var noget om nogle Protokollationer, men vi maa hellere faa den Sag frem; Effersøe udtalte sig jo meget vidtløftigt om Spørgsmaalet. Hr. Patursson var i 1913—14—15 en død Mand i Politik — mine Udtalelser derom var saa kraftige, at de ikke kunde misforstaas —, indtil han blev hjulpet paa Benene af Konseilspræsidenten.

Landstingsmand **Patursson:** Hvad mener Hr. Rytter om den færøske Havnesag? Blev den anset som en politisk Sag paa Færøerne?

Overretsassessor **Rytter:** Den færøske Havnesag ansaa jeg absolut ikke for at være politisk, men jeg ansaa det for lige saa givet, at den af Hr. Patursson skulde benyttes politisk, men heldigvis ikke af hans Meningsfæller. Hr. Patursson har nemlig brugt den Fremgangsmaade, som maaske ogsaa vil gøre sig gældende overfor Kommissionen, at han søger at opnaa Kompromiser, gode Kompromiser, og saa pludselig i sidste Øjeblik, 5 Minutter før det skal skrives under, nægter han at skrive under. Da har han nemlig opnaaet Kompromiset, og saa lader han være med at skrive under. Det har været Hr. Paturssons særegne Taktik i de Aar, jeg har været paa Færøerne. Saaledes tænkte Hr. Patursson ogsaa med Hensyn til Havnesagen. Han var enig i Havnesagen, enig i Principperne, lige til næsten det afgørende Øjeblik; saa trækker han sig tilbage.

Landstingsmand **Patursson:** Mener Hr. Rytter da, at Havnesagen blev politisk?

Overretsassessor **Rytter:** Ja, fra Hr. Paturssons Side, derom nærer jeg ingen Tvivl.

Landstingsmand **Patursson:** Men altsaa ikke fra Amtmandens Side?

Overretsassessor **Rytter:** Absolut ikke.

Landstingsmand **Patursson:** Side 17 i Referatet staar der, at „Amtmanden repræsenterer den danske Regering og Danmark" paa Færøerne. Hvorledes skal det forstaas? Der staar kun det.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar ikke Spørgsmaalet.

Landstingsmand **Patursson:** Saa maa jeg maaske udtrykke mig paa en anden Maade.

Overretsassessor **Rytter:** Det forekom mig unaturligt, at Amtmanden, som repræsenterer den danske Regering og Danmark paa Færøerne, ikke skulde have en bestemt Mening.

Landstingsmand **Patursson:** Men den færøske Amtmand repræsenterer vel lige saa meget eller maaske ikke lige saa meget, men dog omtrent lige saa meget noget andet. Han repræsenterer vel det færøske Lagting. Jeg kan derfor ikke rigtig forstaa, at der staar, at Amtmanden repræsenterer den danske Regering og Danmark, og at der ikke noget Sted i alt,

hvad der her foreligger, findes et eneste Ord om, at Amtmanden som Lagtingets Formand er Færøernes Repræsentant, selv naar man tager Hensyn til, at Amtmanden her, hvad vi ikke har vidst noget om før, havde opstillet et aldeles bestemt Program for sin Stilling som Repræsentant for den danske Regering.

Formanden: Det forekommer mig rigtignok, at Hr. Patursson er ved at komme ind paa en Modargumentering mod Hr. Rytters Opfattelse. Det var ikke det, der var Meningen med Mødet i Dag. Det var kun supplerende Spørgsmaal, der skulde stilles.

Landstingsmand **Patursson:** Saa vil jeg stille et andet Spørgsmaal. Der staar Side 21 i Referatet, at Amtmanden, altsaa i Kraft af, at han er Danskhedens Repræsentant paa Færøerne, hvad han kom i Strid med Statsministeren om, mener, at Dansk skal være Undervisningssproget, og at dette skal overholdes. Hvorfor har da Hr. Rytter som Amtmand og Skoledirektør i den Tid, han har været Skoledirektør paa Færøerne — og det har han været hele Tiden — ikke sørget for, at dette, at Dansk skal være Undervisningssproget, blev overholdt?

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar ikke Meningen med det Spørgsmaal. Forholdet er ganske tydeligt og klart det, at saaledes som jeg har sagt, mener jeg, Forholdet skal være, og jeg har ogsaa søgt at overholde det i den Udstrækning, det var mig muligt. Jeg ved godt, at det ikke altid er blevet overholdt, men Hr. Patursson ved lige saa godt, at jeg har haft heftig Modstand hernedefra at overvinde.

Landstingsmand **Patursson:** Det anføres Side 29, at der foreligger et Par typiske Eksempler paa, at daarlige Embedsmænd og Embedsmænd, som der har været noget at udsætte paa, uvægerlig kom i Bladet „Tingakrossur"s Magt. Dette er jo en meget graverende Sigtelse mod de Embedsmænd, som har været paa Færøerne. Saa vidt jeg husker, siges det ogsaa et andet Sted, at Embedsmænd har været i „Tingakrossur"s Magt og derved undladt at gøre, hvad de skulde, til Dels gjort noget andet, end de skulde gøre. Jeg mener, vi maa have oplyst, hvem disse Embedsmænd var.

Overretsassessor **Rytter:** Selvfølgelig er jeg villig til at give Oplysninger derom, hvis Kommissionen ønsker det. Meningen fra Hr. Paturssons Side er mig klar. Jeg vilde have udtalt mig tydeligt og kraftigt herom, men jeg kunde ikke se bort fra den Situation, at Hr. Patursson sad som Medlem af Kommissionen. Derfor udtalte jeg mig paa denne Maade, for jeg følte mig i alt Fald ikke tryg paa, at de Oplysninger, han fik, ikke blev misbrugt.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Rytter har aabenbart ment, at dette var et meget betydeligt Punkt, thi han taler ogsaa Side 30 om, at nogle Embedsmænd havde stillet sig og senere stiller sig paa en uforklarlig Maade overfor Redaktøren ganske i Strid med ellers gældende Regler. Det forekommer mig, at dette er alvorlige Sigtelser mod Embedsmændene.

Overretsassessor **Rytter:** Ja, jeg er villig til at besvare Spørgsmaalet, hvis Kommissionen ønsker det.

Landstingsmand **Patursson:** Det vilde ogsaa interessere mig i høj Grad at vide, hvorfor Hr. Rytter, som gentagne Gange har sagt, at han ikke blandede sig i færøsk Politik, i sin Tid tilraadede Pastor Evensen, da denne kom op til ham med det saakaldte „Vennebrev", at offentliggøre dette; thi Amtmanden vidste jo meget godt, at hvis det blev offentliggjort, kom der en overordentlig stor politisk Strid ud af det. Hvis han i Stedet derfor havde sagt til Pastor Evensen: Aa, lad nu bare den Sag gaa, saa vilde der ikke være blevet saa megen Politik paa den Sag, som der blev.

Overretsassessor **Rytter:** Hr. Patursson ved meget godt, hvad det betød, at jeg ikke blandede mig i Politik. Men naar Folk spørger mig om min Mening om et eller andet, kan man ikke forlange, at jeg absolut skal sige: Jeg vil ikke svare. Hr. Patursson har ogsaa et Par Gange gjort mig den Ære at spørge mig til Raads i politiske Sager, han gik saa vidt en Gang, at han kom og spurgte mig, om Heygum vilde blive dømt, for saa var det ikke værd „at knytte min Skæbne til ham." Det Spørgsmaal vilde jeg ikke besvare. Men naar Pastor Evensen kom og spurgte mig til Raads i den paagældende Sag, hvorfor i al Verden skulde jeg saa ikke give ham et Raad? Absolut! Hvis Hr.

Patursson kommer og spørger mig til Raads, vil jeg ogsaa give ham et Raad, men det opfatter jeg ikke som at blande mig i Politik. For Resten synes jeg, at det Brev var saa gement, at det ikke skulde have noget med Politik at gøre. Saa siger jeg i alt Fald Tak for Politik.

Landstingsmand **Patursson:** Det interesserer mig meget, fordi Hr. Rytter har anført, at Pastor Evensen tog Afstand fra mig af Hensyn til yderliggaaende Politik. Men han tog ikke saa megen Afstand fra mig, at han ikke konfererede netop ogsaa med mig om, hvorvidt han skulde offentliggøre dette Vennebrev. Jeg raadede ham til at lade være, men han sagde, at Amtmanden havde raadet ham til det. Jeg vilde altsaa faa ham til at bilægge den politiske Strid, som jeg forudsaa, men han lyttede ikke til min Stemme, men til Amtmandens, og jeg synes, at Amtmanden her har været mere politisk end jeg.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg har aldrig været i Tvivl om, at Hr. Patursson, efter at Redaktøren af „Tingakrossur" havde skrevet et saa gement Brev som det, her er Tale om, selvfølgelig vilde raade enhver til ikke at gøre noget imod Redaktøren.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Rytter siger dernæst S. 31, at „Tingakrossur" kom med de giftigste Løgne. Efter at „Tingakrossur" er sat i Forbindelse med Selvstyrepartiet, vilde det ogsaa være af Betydning at faa at vide, hvilke disse Løgne er.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg vil gerne i Anledning af den Form, som Afhøringen har faaet, bemærke, at det forekommer mig, at dersom vi skal igennem hele Materialet under denne Form, bliver Afhøringen ret endeløs. Var der ikke nogen Mening i, at Hr. Patursson formede sine Spørgsmaal, og at Kommissionen havde Lejlighed til at tage Stilling til dem, før de kom frem, for det bliver dobbelt Arbejde, saaledes som Afhøringen nu former sig. Spørgsmaal bliver ikke besvaret, og man skal drøfte dem senere. Vilde det ikke være mere praktisk, om Afhøringen formedes paa en anden Maade?

Landstingsmand **Martin Olsen:** Maa jeg til Hr. Hauchs Bemærkning sige, at Kommissionen jo til enhver Tid kan beskæftige sig med, hvad den vil. Men naar det drejer sig om at faa supplerende Oplysninger til, hvad der staar i det Foredrag, som Hr. Rytter har holdt i Kommissionen, ved jeg ingen anden Vej end at spørge Hr. Rytter om, hvad der menes med det og det. Det er ikke Hr. Patursons eller vor Skyld, at Foredraget er blevet saa langt og indholdsrigt og med saa mange Sigtelser, og for at faa Klarhed maa man forlange Besked.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg er bange for, at jeg er blevet misforstaaet. Det var ikke min Hensigt at begrænse Klarlæggelsen af det, der foreligger, men jeg skønner ikke, at det Spor, hvori Afhøringen i Øjeblikket er kommet ind, egentlig fremmer den. Det er derfor, jeg mener, det vilde være rimeligt, om vi havde Lejlighed til at tage Stilling til Spørgsmaalene.

Landstingsmand **Kragh:** Der er jo ikke et eneste Medlem indenfor Kommissionen, der ønsker at indskrænke Spørgsmaalenes Rækkevidde eller Art i nogen som helst Henseende. Det har vi ved sidste Kommissionsmøde ganske afgjort og klart givet Udtryk for. Men hvis jeg ikke husker fejl — og det tror jeg ikke, jeg gør —, var vi enige om, at Anmodningen til Overretsassessor Rytter om at komme til Stede og besvare Spørgsmaal kun tog Sigte paa Besvarelse af saadanne Spørgsmaal, som foranledigedes ved Uklarhed og Tvivl om selve den reale Mening i Hr. Rytters Foredrag. Men vi var udtrykkelig enige om, at en real Gennemgang af hans Fremstilling saavel som af Aktstykkerne med alle Oplysningerne gennem Spørgsmaal til de enkelte først skulde finde Sted paa et senere Tidspunkt. Jeg nævner dette, ikke fordi jeg i og for sig nærer noget Ønske om, at man her skal hindre, at Spørgsmaal, som har en ganske anden Karakter, stilles, men kun for at minde de Herrer, der spørger, om, hvad Kommissionen i saa Henseende har været enig om.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg forstaar de faldne Udtalelser saaledes, at der fremsættes Ønske om, at denne Spørgeform ikke fortsættes. Har jeg forstaaet det rigtigt, eller har jeg misforstaaet?

Landstingsmand **Kragh:** Vi var i forrige Møde, ogsaa efter Protokollen, enige om, at den Række Spørgsmaal, der skulde stilles, skulde stilles paa det Grundlag, som

hele Sagen er rejst paa fra Hr. Bramsnæs' Side, nemlig dette at faa Rede paa forskellige Uklarheder, som Hr. Bramsnæs fandt i Hr. Rytters Fremstilling. Deroverfor blev det hævdet — og dette fandt Flertal i Kommissionen —, at man ved denne Lejlighed skulde indskrænke sig til Spørgsmaal af den nævnte Karakter, men at selvfølgelig den fulde Spørgefrihed til sin Tid, ogsaa hvad angaar reale Spørgsmaal om selve Sagens Enkeltheder, skulde gives alle, naturligvis indenfor de Rammer, som Kommissionen i de enkelte Tvivlstilfælde, der kan opstaa med Hensyn til, hvorvidt Spørgsmaal skal stilles eller ikke, vil sætte. Det var vi enige om. Jeg vil nødig, at Indtrykket skulde være det, som Hr. Patursson har faaet, at nogen ønsker at hindre ham i at spørge om, hvad han maatte ønske at faa oplyst. Men en Række af de Spørgsmaal, han her har stillet, ligger udenfor den Ramme, som paa Hr. Bramsnæs' Forslag, der blev vedtaget forleden, var sat for disse Spørgsmaal. Dette vil jeg gøre opmærksom paa; jeg synes, det har sin Betydning.

Landstingsmand **Patursson:** Det var altsaa en Aftale, at vi skulde have Rede paa Uklarheder, paa Ting, som vi ikke kunde forstaa. Men mig forekommer hele denne Afhandling at være en eneste Uklarhed, da den er ganske i Uoverensstemmelse med alt, hvad jeg forstaar og kender til Sagerne. Men at skulle isolere de enkelte Spørgsmaal og søge at finde Punkter frem, hvor der er Grund til at faa oplyst Uklarheder, medens der ikke er det paa andre Punkter, vil volde mig overordentlig mange Vanskeligheder. Og det bliver maaske da alligevel bedst, at jeg foreløbig standser, jeg kan jo altid senere faa Lejlighed til at drage de Ting frem, jeg ønsker. Jeg er ikke i Stand til her at vælge og sige, hvad der er uklart, og hvad der ikke er uklart; det er derfor maaske bedst, jeg slutter.

Formanden: Jeg gaar ud fra, at der hos hele Kommissionen er et oprigtigt Ønske om at faa Sagen fuldkommen oplyst. Hvad der har været Spørgsmaal om her, er, saa vidt jeg forstaar, kun, hvilken Form der vil være den heldigste til at naa dette Maal paa den mest praktiske Maade.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg maa ganske bestemt fremhæve, at jeg kun har mindet om, hvad vi vedtog i det sidste Kommissionsmøde; jeg har aldeles ikke gjort noget Forsøg paa at afskære Hr. Patursson fra at stille de Spørgsmaal, han kunde ønske, og jeg forstaar ogsaa, at Hr Patursson er klar derover.

Landstingsmand **Patursson:** Da et andet æret Kommissionsmedlem imidlertid har udtalt, at jeg allerede har fremsat en Del forskellige Spørgsmaal, som ikke er i Henhold til Aftalen, synes jeg ikke, jeg skal gaa videre.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg behøver ikke at understrege, at det aldrig har været Hensigten med min Bemærkning at foranledige, at Ting, som Hr. Patursson ønsker frem, ikke kommer frem, men det forekommer mig, at vi den ene Gang efter den anden kommer til Spørgsmaal, om hvilke Hr. Patursson siger: Det kan maaske ikke stilles, og: Det bliver ikke besvaret. Jeg synes derfor, det vilde være rimeligere, om vi kendte disse Spørgsmaal i Forvejen og kunde tage Stilling til, hvorvidt de skal besvares. Det er blot det, jeg har gjort opmærksom paa, og det finder jeg fremdeles rigtigt.

Landstingsmand **Patursson:** Var det alligevel ikke det fornuftigste ikke at fortsætte nu, men maaske tale om det, inden vi gaar videre?

Formanden: Saa ønsker Hr. Patursson altsaa ikke at stille flere supplerende Spørgsmaal?

Landstingsmand **Patursson:** Ikke foreløbig.

Landstingsmand **Trier:** Det er blot et enkelt Punkt, jeg ønsker at komme ind paa, et Punkt, som det forekommer mig, Fremstillingen dog har lagt nogen Vægt paa. Jeg vil gerne spørge: Kan Hr. Rytter ikke tænke sig nogen naturlig, nærliggende Grund til, at Justitsministeren har betegnet Amtmandens Brev af 5. Marts 1918 som privat, eller kan han i det hele taget ikke tænke sig noget, der har kunnet foranledige det?

Overretsassessor **Rytter:** At det betegnes som privat?

Landstingsmand **Trier:** Ja, om Hr. Rytter ikke kan tænke sig nogen nærliggende Grund til, at Justisministeren betegnede det saaledes?

Overretsassesor **Rytter:** Nej, *jeg* kan ikke tænke mig nogen Grund dertil. Fra min Side var der gjort alt for, at det skulde fremtræde som officielt, det var stilet til Justitsministeren, det var betegnet med „Færø Amt", det var ikke underskrevet „Ærbødigst" eller paa anden Maade, der kunde udtrykke, at Brevet var privat. Det blev i Ministeriet af en eller anden antydet, at Ministeren maaske havde betegnet det som privat af Velvillie overfor mig, men det er en Forklaring, jeg selvfølgelig ikke kan tage noget Hensyn til. Navnlig kan jeg ikke forklare mig, at Justitsministeren, da jeg udtrykkelig havde telegraferet til ham, at Brevet ikke var privat, ikke i Landstinget oplyste det.

Landstingsmand **Trier:** Assessor Rytter antyder altsaa dog en Forklaring . . .

Overretsassessor **Rytter:** . . . . . som er blevet antydet overfor mig.

Landstingsmand **Trier:** Hvis jeg maa have Lov dertil, jeg kan ikke helt holde mig til Spørgsmaalets Form, vil jeg gerne udtale, at naar jeg stillede mit Spørgsmaal, var det, fordi jeg, efter at have læst denne Skrivelse, tænkte ved mig selv: Det er en mærkelig Skrivelse. En Embedsmand kan ikke til sin Minister sende en Skrivelse i den Form som Skrivelsen af 5. Marts. Hvordan mon Ministeren egentlig har taget det? Da jeg saa, at Ministeren havde brugt Udtrykket „privat" om Skrivelsen, tænkte jeg: Naa, Ministeren synes at have faaet det samme Indtryk som jeg, at denne Skrivelse ikke ret havde en saadan Form, at en Minister officielt kunde tage imod en saadan Skrivelse fra en af sine Embedsmænd, og jeg forklarede Ordet „privat" saaledes, at Ministeren mente: Jeg maa gøre Manden opmærksom paa, at saaledes er Forholdet, men jeg vil ikke gøre ham nogen Fortræd, jeg vil hellere kaste en Slags Kærlighedens Kaabe derover, og jeg vil derfor sige det i den mildeste Form, i hvilken jeg kan sige det. Manden er jo en intelligent Mand, tænker jeg, han vil forstaa en halvkvædet Vise, og naar han læser Ordet „privat", vil han forstaa, at der deri ligger en Slags Anvisning paa, at officielt kan man ikke skrive saaledes, og maaske en Henstilling om at overveje sine Udtryk mere, naar han senere skriver til Ministeren. Det var det Indtryk, jeg fik ved at læse Ordet „privat", og det var derfor, jeg følte mig kaldet til at spørge, om Hr. Rytter ikke havde faaet et lignende Indtryk.

Overretsassessor **Rytter:** Min Skrivelse af 5. Marts 1918 er meget kraftig, og Landstingsmanden siger, at han var forbavset over den. Hvis jeg var Landstingsmand, vilde jeg ogsaa være blevet i allerhøjeste Grad forbavset, thi jeg antager heller ikke, det er sædvanligt, at en Embedsmand skriver saaledes til sin Minister. Men Landstingsmanden var heller ikke inde i de Forudsætninger, der forelaa mellem Justitsministeren og mig, og paa Basis af hvilke denne Skrivelse er affattet. Justitsministeren havde udtrykkelig lovet mig en Udtalelse, der ikke var kommet; endvidere havde Justitsministeren i den Samtale, jeg sidst havde med ham, paa en Maade, jeg syntes var yderst forkert, pludselig villet lægge mig nogle Ord i Munden, som jeg ikke havde brugt, om, at vedkommende Folketingsmand var fræk og løgnagtig, og den Maade, hvorpaa vi skiltes — alt dette maa danne Forudsætninger for Forstaaelsen af den nævnte Skrivelse. Naar man kender dette, mener jeg, den er ganske naturlig. Som Justitsminister vilde jeg ikke have modtaget en saadan Skrivelse; jeg vilde have givet vedkommende Mand Afsked eller ogsaa gjort det, der stod i Skrivelsen, nemlig opfyldt det Løfte, jeg havde givet ham. Jeg mener, at en Minister staar meget daarlig i en Sag, naar han ikke opfylder de Løfter, han har givet en underordnet Embedsmand angaaende vigtige Spørgsmaal; saa er den underordnede Embedsmand den stærkeste i Forholdet. Saaledes ser jeg i alt Fald paa det.

Landstingsmanden siger, at Justitsminister Zahle har villet kaste Kærlighedens Kaabe over Skrivelsen. Jeg synes ikke, det er Tilfældet, thi saa forstaar jeg ikke, at Justitsministeren senere telegraferede til mig, at jeg skulde give Mortensen en Afskrift af det Telegram, der efter Landstingsmandens Mening skulde indeholde en Kærlighedens Kaabe. Hvorfor i Alverden skulde jeg give Mortensen en Afskrift deraf? Ministeren siger altsaa, at Skrivelsen er privat, og som Landstingsmanden rigtigt antydede, opfattede jeg det selvfølgelig som en Slags Reprimande. Jeg paatænkte da ogsaa i det Øjeblik, som jeg har udviklet i mit Foredrag, at tage min Afsked, men to Dage efter kom Ministerens Telegram af 15. Marts, og jeg svarede saa tydeligt og klart, at min Skrivelse var ikke privat, men officiel. At Ministeren af Kærlighed

til mig i Landstinget, da Mistillidsvotumet stod paa Dagsordenen, skulde have skjult dette Brev, tror jeg ikke, ogsaa naar henses til Beskyldningen vedrørende „Tidens Tegn".

Landstingsmand **Trier:** Vi er ganske vist nu inde paa en Realitet, men jeg skal udtale mig ganske kort. Hr. Rytter erklærer altsaa, at han har forstaaet, at der laa en Reprimande deri, og han opfatter selv sit Brev saaledes, at en Minister burde have givet ham hans Afsked. Saa er der ikke mere at sige.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg synes, mine Ord bliver udlagt forkert. Jeg sagde udtrykkelig: vilde have givet Afsked eller ogsaa taget den Begæring, som laa i Skrivelsen, til Følge. Jeg haaber, jeg udtalte mig saaledes. Altsaa, hvis Embedsmanden har Uret, vilde jeg som Justitsminister have givet ham hans Afsked, naar han skriver et saadant Brev, men hvis vedkommende Embedsmand mener, at han har Ret til at fremsætte sit Krav, og han faktisk har det, ogsaa efter Ministerens Mening, mener jeg ikke, at vedkommende Embedsmand kan afskediges, hvis man vil holde sig indenfor Retfærdighedens Rammer.

Landstingsmand **Trier:** Det, jeg har talt om, er slet ikke Sagens Realitet, den vil jeg ikke paa dette Tidspunkt blande mig i; jeg har blot talt om den Form og Tone, hvori Skrivelsen fra en Embedsmand til Ministeren fremtraadte, og den forekommer mig, saaledes som Hr. Rytter selv antyder, ikke at være i sin Orden, selv om Amtmanden i Realiteten har Ret overfor Ministeren.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg mener altsaa, at Skrivelsen var i sin Orden, saaledes som Situationen forelaa, og jeg mener, at da Justitsministeren senere i Landstinget gav den Forklaring, at det hele var kommet over ham som et Lyn fra klar Himmel, kan han ikke have tænkt paa, hvorledes Sagen var, eller maaske tænkt paa det, men ikke kommet med alle de Oplysninger, som var nødvendige for Landstinget.

Landstingsmand **Trier:** Jeg kan ikke se, at nogen Situation giver en Embedsmand Ret til at tale paa upassende Maade overfor en overordnet.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg mener ikke, Skrivelsen er upassende; den er kraftig, men ikke mere kraftig, end Situationen krævede det, hvilket fremgaar af, at Justitsministeren bagefter afsendte sit Telegram af $^{15}/_{3}$. Naar Ministeren har lovet en at indtage et vist Standpunkt, maa man have Lov til at sige det til ham i en Skrivelse. Jeg tror ikke, Landstingsmanden vil kunne finde noget upassende Udtryk.

Landstingsmand **Trier:** Jeg maa fastholde, at vi saa har en noget forskellig Opfattelse af de Grænser, der maa trækkes.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg haaber, at Landstingsmanden og jeg saa ogsaa har en forskellig Opfattelse af, hvad man maa kræve af en Minister, da jeg ellers ikke forstaar Landstingsmandens Udtalelse og Slutninger.

Formanden: Er der andre af Kommissionens Medlemmer, som har supplerende Spørgsmaal at stille?

Overretsassessor **Rytter;** Jeg vil gerne have Lov til at gøre opmærksom paa, hvorledes man agiterer oppe paa Færøerne, for at Kommissionen kan være klar over, hvorledes man dèr ser paa Kommissionens Virksomhed. Maaske kan det forklare Hr. Paturssons Spørgsmaal. Jeg skal overlade vedkommende Blad til Kommissionen. Der staar i Tingakrossur for 13. November: „Saa latterlig som hele denne taabelige Landstingskomedie jo er og alle Dage har været — saavel Adresse- som Telegramspørgsmaalet har længe foreligget saa klart oplyst som i det hele taget muligt —, er den Behandling, her bydes Færinger fra Landstingsmoderationens Side af en saadan Art, at den ikke bør affejes med et Smil og et Skuldertræk. Forlangendet om, at Færinger pr. telegrafisk Ordre sporenstregs skal forlade Hus og Hjem og deres daglige Virksomhed for at stille til Forhør i København som mistænkte politiske Forbrydere — og den Skæbne kan selvfølgelig samtlige Underskrivere af den færøske Folkeadresse være forberedt paa! —, er i sig selv en saadan Hensynsløshed, at man skal lede længe for at finde et Sidestykke."

Jeg har ønsket at læse dette op, thi maaske er Kongsbonde Paturssons mange Spørgsmaal kommet Kommissionens Medlemmer overraskende — mig er de ikke

kommet overraskende. Saaledes skriver det Blad, der plejer at tale ud fra Hr. Patursons Synspunkt. I „Føroyatidindi" offentliggør fhv. Folketingsmand Mortensen Kommissionens Anmodning om at komme herned og sit Brev til Kommissionen, og han tilføjer som en Hale: „Det ser saaledes ud til, at Kommissionen vil kræve Færinger til Danmark for at vidne mod Ministeren og mod andre Færinger. Hele Kommissionssagen er i sig selv et politisk Komediespil" o. s. v.

Ligeledes vil jeg tillade mig at henlede Kommissionens Opmærksomhed paa den Henstilling, jeg gjorde, om at skaffe Oplysninger i Telegramsagen, da jeg tror, de vil være meget interessante med Hensyn til Forstaaelsen af Adressebevægelsen; de vil maaske i det hele kaste et Lysglimt over Situationen. Ekstraktafskriften paa tre Linier forbavser mig overordentlig. Jeg vil bede om, at Telegrammerne maa komme frem ligesom selve Brevet, hvoraf Ekstraktafskrift er taget.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg forstaar, at vi er nær Slutningen af dette Møde, og jeg vil da, saafremt Kommissionsmødet fortsættes, efter at Overretsassessoren har forladt Mødet — idet jeg agter at fremføre en Sag, som jeg tidligere har rørt ved —, spørge den ærede Formand, om der eventuelt vil være noget til Hinder for, at Hr. Rytter, ifald det Spørgsmaal, jeg agter at rejse, skulde gøre det ønskeligt, efter vor Forhandling fik Lejlighed til ganske kort at besvare et Spørgsmaal, jeg eventuelt vil rette til ham?

Formanden: Er det det ærede Medlems Mening, at vi skulde bede Hr. Assessor Rytter om at komme til Stede senere paa Dagen?

Landstingsmand **Kragh**: Det vil ikke tage lang Tid at faa Klarhed over, om der er Anledning for mig til at stille mit Spørgsmaal.

Overretsassessor **Rytter**: Jeg kan vente udenfor saa længe.

Formanden: Jeg skal da udsætte Afhøringen, indtil Kommissionen har behandlet det ærede Medlems Spørgsmaal.

Afhøringen udsat Kl. 12 55.

Afhøringen genoptaget Kl. 1 20.

Formanden: Saa vil Hr. Kragh gerne rette et Spørgsmaal til Assessoren.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg vil bede Overretsassessoren slaa op Side 51 i Aktstykkerne. Det hedder der i et Brev af 2. April 1918 fra Lagtingsmand Patursson til Justitsminister Zahle:

„Den 8. Marts oplyste Amtmanden i en mundtlig Samtale med de Herrer Nyholm-Debess og J. Patursson, at han havde indsendt Andragendet forsynet med sin Anbefaling.

Nogle Dage derefter rettede Framburdsfelaget en Forespørgsel til Konsulen om Sagen. Denne svarede, at han ikke kunde fremme Andragendet, da Amtmandens Anbefaling var for svævende.

Dermed var Framburdsfelagets Andragende færdigt.

Derefter drøftedes igen Muligheder til Forbedring af Besejlingsforholdene ved Lagtingets Sammentræden.

Et Andragende herom blev imidlertid afvist af Amtmanden.

Derefter fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse".

Jeg beder saa dette Citat sammenholdt med et Citat af den Betænkning, som er afgivet af det af Lagtinget nedsatte Udvalg til Behandling af Sagen om Folkeadressen. Det findes Side 10 i Aktstykkerne: „Forud for Adressen var foretaget Skridt til at faa Lagtinget samlet. Lagtingsmand J. Patursson havde nemlig den 14. Februar i Aar rettet en *mundtlig* Henvendelse herom til Amtmanden, hvilken Henvendelse ses at være blevet støttet af 5 andre Medlemmer af Tinget" o. s. v., en Henvendelse, som saa blev drøftet. Derefter fortsættes der saaledes: „Den 20. Marts indleverede J. Patursson en Skrivelse til Amtmanden, hvori den fornævnte Anmodning om at sammenkalde Lagtinget bringes i Erindring".

Det fremgaar altsaa af de Side 10 givne Oplysninger, at der overfor Amtmanden ikke har foreligget noget Andragende om Lagtingets Sammentræden i Tiden mellem den 14. Februar og den 20. Marts, den sidste Dato dog ikke medregnet, medens Hr. Patursson oplyser, at der i Tiden mellem den 8. Marts og den 19. Marts har foreligget et Andragende, som Amtmanden har afslaaet, og Hr. Paturs-

son oplyser endvidere, at først efter dette Afslag fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse. Det, jeg vil spørge Overretsassessoren om, er dette, om han erindrer, at der indenfor dette Tidsrum, fra den 8. til den 19. Marts, fra nogen Side har foreligget et Andragende om Lagtingets Sammenkaldelse, som er blevet afslaaet af Amtmanden?

Overretsassessor **Rytter**: Jeg erindrer ikke et saadant Andragende, og jeg føler mig temmelig overbevist om, at der ikke har foreligget noget, da jeg i saa Fald vilde have kunnet husket det. Derfor har jeg ogsaa meget kraftigt bedt om, at man vilde fremkomme med det Andragende, som Hr. Patursson siger, han har indleveret. Jeg føler mig aldeles overbevist om, at der ikke har været noget. Jeg sagde i mit Foredrag, at jeg vilde bede om, at man vilde forespørge Kongsbonde Patursson, thi ifølge de Akter, der forelaa for mig hernede, kunde jeg ikke se, at der havde været et saadant Andragende. Jeg tænkte her paa det Citat, som Landstingsmanden har læst op, og som ogsaa bestyrker, at der ikke har foreligget noget Andragende. Jeg udtalte endvidere, hvorfor jeg mente, det stod i Hr. Paturssons Skrivelse til Ministeriet; for i denne Skrivelse var det jo nødvendigt at sige det. Jeg udtalte fremdeles, at Selvstyrelagtinget lige havde været samlet, saa hvis der havde været et Andragende som det, Hr. Patursson taler om, maatte det være behandlet paa Selvstyrelagtinget i Thorshavn; men det vil let kunne dokumenteres, at der ikke derfra kom nogen Anmodning om Lagtingets Sammenkaldelse. Jeg er altsaa overbevist om, at der ikke har været noget Andragende, men var det ikke muligt, at jeg maatte blive gjort bekendt med den Forklaring, Kongsbonde Patursson har afgivet? Det vilde maaske kunne støtte min Erindring.

Formanden: Hvis ingen har flere Spørgsmaal at stille, maa vi takke Assessoren for den Ulejlighed, De har haft denne Gang. Det vil dog sikkert, saaledes som Sagen nu foreligger, blive nødvendigt at ulejlige Overretsassessoren endnu en Gang.

Landstingsmand **Kragh**: Maa jeg dog gøre en Bemærkning. Jeg forstod, at Overretsassessorens sidste Bemærkning i Virkeligheden var rettet til Formanden, Spørgsmaalet om, hvorvidt han kunde blive gjort bekendt med, hvad Hr. Patursson maatte have svaret, hvis Spørgsmaalet har været stillet ham.

Formanden: Ja, der foreligger endnu ikke noget. Jeg opfattede Assessorens Henstilling som noget, der maatte tages under Overvejelse til sin Tid, naar vi har det Materiale, der kan være Tale om at forelægge Assessoren, men det er der altsaa ikke Spørgsmaal om endnu.

Mødet hævet Kl. 1^{30}.

Mødet 12. December 1918, Kl. 5¾.

Vidne: Sysselmand *Oliver Effersøe*.

Formanden: Jeg gaar ud fra, at Hr. Sysselmand Effersøe er bekendt med den Opgave, der er stillet Kommissionen?

Sysselmand **Effersøe:** Ja.

Formanden: Kommissionen har ønsket at høre Deres Forklaring, og paa Kommissionens Vegne bringer jeg Dem vor bedste Tak, fordi De saa sent paa Aaret har villet foretage den besværlige Rejse fra Færøerne herned for at afgive Forklaring. De har haft Adgang til at gøre Dem bekendt med det, der tidligere er passeret i Sagen, og med de Akstykker, Kommissionen har fremskaffet. Jeg ved ikke, om denne Adgang er blevet benyttet?

Sysselmand **Effersøe:** Nej, jeg har hverken læst eller set noget som helst af det, og Grunden dertil er den, at jeg ikke har ment det rigtigt; det kunde tænkes, at det kunde paavirke min Fremstilling paa en eller anden Maade, og det har jeg villet undgaa.

Formanden: Kommissionen vil altsaa sætte Pris paa at høre Deres Fremstilling. Det er blevet mig meddelt, at De ønsker at give denne Fremstilling i sammenhængende Form, men efter at dette er sket, vil der naturligvis blive Adgang for Kommissionens Medlemmer til at rette Spørgsmaal til Dem.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg gaar ud fra, at det er Kommissionens Opgave grundigt at undersøge det færøske Spørgsmaal, det vil sige færøsk Politik, for saa vidt den angaar Riget som Helhed. Jeg vil derfor tillade mig at give en Fremstilling af dette Spørgsmaal og i Sammenhæng dermed at udtale mig om Regeringens og Rigsdagens Stilling dertil.

I en længere Aarrække og uafbrudt siden Aaret 1905 har jeg taget aktiv Del i færøsk Politik. For Øjeblikket er jeg Formand for det ene Parti deroppe, Sambandspartiet. Jeg har stedse, lige fra min Barndom næret stor Interesse for offentlige Anliggender, og jeg kom allerede som ung Mand, i Aaret 1889, ind i Lagtinget. Siden har min Virksomhed i Lagtinget kun været afbrudt i 2 Perioder, nemlig fra 1893 til 1899 og fra 1901 til 1904. Jeg maatte frabede mig Valg, fordi jeg ikke kunde faa nogen kvalificeret Person til at udføre mine Forretninger i Hjemmet. Derhos har jeg været Folketingsmand for Færøerne fra 1906 til 1913 og Landstingsmand for samme Kreds i 1914 og 1915. Ogsaa min Rigsdagsvirksomhed har jeg været nødsaget til at afbryde af den samme Grund som før nævnt. Jeg har saaledes ved min Virksomhed haft rig Lejlighed til at erhverve mig Kendskab til færøsk Politik.

Hernede opfatter mange Færøerne som en Slags Koloni eller Biland, hvor der tales Færøsk, og hvor man har en hel Del forskellige interessante nationale Særegenheder. De yderliggaaende paa Færøerne taler om Færøsk som vort Modersmaal og om vort Krav paa politisk Selvstændighed, men alt dette er ganske ensidigt. Der forefindes et statsretligt og nationalt Fællesskab mellem Færøerne og den øvrige Del af Landet, et Fællesskab, der er skabt frivillig og gennem den historiske Udvikling.

Den nationale Modsætning mellem Dansk og Færøsk og Kravet om politisk Selvstændighed er opstaaet paa Færøerne i nyere Tid. Dansk Sprog har været benyttet paa Øerne sammen med Færøsk i flere Hundrede Aar uden nogen som helst Riv-

ninger. Færingerne, som i den første Tid efter Øernes Bebyggelse for over 1000 Aar siden var selvstændige og derefter kom under Norge, senere under den dansk-norske Stat, har i den nyere Tid frivillig sluttet sig til Danmark. Rigets Grundlov er uden Indsigelse blevet gjort gældende paa Færøerne, — for ganske nylig har vore to Repræsentanter i Rigsdagen stemt for den nu gældende Grundlov.

Jeg er født paa Færøerne for 55 Aar siden og har stedse boet dér, naar undtages den Tid, da jeg for min Uddannelses Skyld var hernede i Danmark, og senere, da jeg var her som Rigsdagsmand. Begge mine Forældre er ligeledes fødte paa Øerne og var Færinger. Samtidig med at de var Færinger, betragtede de sig som Danske, og det samme er min Opfattelse. Jeg levede mine første 9—10 Aar i mine Forældres Hjem, som var et almindeligt jævnt færøsk Hjem, hvor Talesproget var Færøsk, men mine Forældre kunde tale Dansk, og de læste det ogsaa. I den Tid, for Resten ligesom man gør nu, hørte vi dansk Gudstjeneste i Kirken, og naar vi ikke kunde komme i Kirke, læste min Fader Dagens Prædiken af den danske Postil. Vi læste desuden almindeligt danske Bøger. Min Moder sang udelukkende danske Salmer; særlig stærkt Indtryk gjorde det paa mig, naar hun i de lange Vinteraftener sang de skønne gamle danske Folkeviser og ogsaa nyere Viser og Sange, ligeledes danske, — og af disse kunde hun en Mængde. Særlig dette greb mig dybt, og Indtrykket vil ingensinde svinde for mig. Vort Hjem var ganske saaledes, som færøske Hjem var i Almindelighed. Det hørte til, hvad man kalder de bedrestillede færøske Hjem. Jeg gik i Skole, hvor Undervisningssproget var Dansk, og Bogerne, der benyttedes, var danske. Jeg havde ingen som helst Vanskelighed ved at tilegne mig det danske Sprog til Trods for, at det ikke var Talesproget i mit Hjem. Under lignende Forhold henlevede jeg min øvrige Barndom, efter at jeg var kommet bort fra Hjemmet for at faa en bedre Undervisning end den, man kunde faa dér paa Pladsen. I det hele taget var det danske Sprog kært for den Slægt, ligesom ogsaa for de forudgangne Slægter paa Øerne. Det Sprog fulgte dem fra Vuggen til Graven. Færingerne blev døbt, konfirmeret, viet og begravet paa Dansk, de var aldeles absolutte Tilhængere af dansk Gudstjeneste, hvad de for Resten gennemgaaende er endnu. Naar Færingerne i den tidlige Morgenstund drog ud paa Fiskeri til deres farlige Dont, var det en dansk Salme, der blev sunget. Ved Folkeforlystelser med Dans var det i væsentlig Grad, ligesom for Resten ogsaa nu, danske Viser, der blev benyttet. Jeg skal særlig gøre opmærksom paa, at den saakaldte Bryllupsvise var dansk, det var den første Vise, man benyttede ved Brylupper, og man ansaa den omtrent for lige saa vigtig som selve Vielsen; det var noget, der absolut hørte til.

Paa lignende Maade har de foregaaende Slægter levet, det kan man se af de Skrifter, vi har fra den Tid. Jeg skal saaledes i Korthed nævne, at der i en Bog om Færøerne, som blev skrevet af Præsten Lucas Debes i Aaret 1670, i en Udgave, trykt i Thorshavn 1903, Side 241 berettes, at Færingerne, naar de er ledige, synger Salmer, d. v. s. danske — færøske eksisterede ikke — Dagen igennem, og naar de forlyster sig, danser og synger Kæmpeviser, de sidste i meget væsentlig Grad danske. Side 295—96 berømmes Færingerne for deres Religionskundskab, og der berettes, at de flittig læser i danske Postiller og kan med Fynd konferere med Præsten om det læste, at de er dygtige til at synge Salmer (d. v. s. danske) og lærer de unge Kristendomskundskab (det kunde de kun lære gennem danske Bøger). Side 294 nævnes, at „Størsteparten kan fast alle gamle Kæmpeviser, ikke alene af den gamle danske Kæmpevisebog, men endogsaa mange andre om de norske Kæmper.“ I den Bog, Præsten Landt har skrevet om Færøerne i Aaret 1800, staar der Side 440, at Færingerne næsten alle forstaar Dansk, ja mange taler endog godt Dansk. Det berettes, at Indbyggerne har megen Læselyst, hvilket giver Præsterne en herlig Anledning til ved Udlaan af gode Almuebøger at udbrede almennyttige Kundskaber. De paagældende Almuebøger var selvfølgelig danske, idet der den Gang ikke fandtes nogen paa Færøsk.

Jeg skal vende tilbage til mine Forældres Tid. Der var den Gang en stærk Følelse af Samhørighed mellem os Færinger og de Danske. Jeg skal minde om, at den bl. a. lagde sig for Dagen under de sønderjydske Krige ved Indsamlinger, som den Gang blev foretaget deroppe, og ved, at Færinger frivillig meldte sig til Tjeneste i Krigene. Af mine Onkler meldte tre sig frivillig og gjorde Tjeneste under disse Krige. En af disse, som tog Del i den første Krig, fortalte mig endnu i sin høje Alder, da han var over 80 Aar gammel, med Begejstring om den Tid og udtalte, at det var en herlig Tid. Han sagde, „at alle vi Færinger, der var nede her i Danmark paa den Tid, meldte os frivillig“ — saavidt jeg husker,

nævnede han Tallet 16 eller 18 —, og jeg ved, at han var overordentlig glad derfor, og Tanken om den Tid varmede hans Hjærte endnu i hans Alderdom. Stillingen er ikke meget forandret fra den Tid, men noget.

Jeg har tilladt mig at dvæle noget ved det nationale Spørgsmaal, idet det er min Opfattelse, og det er en Grundopfattelse, at der er og maa være en fast Forbindelse mellem det nationale og det statsretlige eller det politiske. Naar der ikke længere er national Forbindelse mellem os Færinger og de Danske hernede, vil der utvivlsomt ikke gaa lang Tid, før det politiske Baand brister. Færingerne kan ikke nationalt staa paa egne Ben, de kan det heller ikke statsretligt, men vil de forsøge paa at staa paa egne Ben nationalt, vil der blive Lejlighed til Indtrængen fra anden Side, og hvordan det vil ende, kan enhver tænke sig.

Imidlertid fremstod der paa Øerne hen ved Slutningen af forrige Aarhundrede en Bevægelse for at give færøsk Sprog en bedre Stilling indenfor vort Aandsliv, end det tidligere havde haft. Dette vandt min og mange andre Færingers Tilslutning, men da Bevægelsen dreves til Yderlighed og blev forbundet med en antidansk Tendens samt med Krav om politisk Selvstændighed — ikke kommunalt Selvstyre, thi det havde vi —, kunde jeg og andre, der satte Pris paa dansk Sprog og statsretligt Fællesskab, ikke følge med længere, og derved opstod der Splittelse. Den antidanske Tendens fremkom dog kun spredt og kunde ikke lægges Befolkningen i sin Helhed eller dens lokale Repræsentation, Lagtinget, til Last. Imidlertid vakte det, der fremkom herom i Bladene, en vis Opmærksomhed hernede og gav endog Anledning til Omtale i Rigsdagen. Jeg skal tillade mig at henvise til Rigsdagstidenden for 1902—03, Folketingets Forhandlinger Spalte 3457—62 og Landstingets Forhandlinger Spalte 1955—56, 1962—63, 1984—86 og 1987—90 m. fl. Jeg skal tillade mig at oplæse nogle korte Udtalelser, som det daværende socialdemokratiske Medlem af Folketinget, nuværende Medlem af Landstinget, Harald Jensen, fremsatte. Han udtalte følgende: „Jeg antager, at om et Øjeblik vil den ærede Folketingsmand for Færøerne (Patursson) rejse sig og takke for de Bevillinger, der gives her paa Finansloven, og jeg kunde derfor have Anledning til at sige et Par Ord først. Jeg vil da sige, at de 3 Bevillinger, som staar under Nr. 42, 43 og 44 ikke gik saa ganske glat gennem Udvalget, og naar i det hele de kom igennem, skyldtes det den lykkelige Haand, som vor højtærede Justitsminister er i Besiddelse af. Sjælden forlanger han mere, end han kan begrunde, og derfor faar han det. Jeg har lagt Mærke til, at heller ikke denne Gang er der paa Justitsministerens Konto indtaget Særstandpunkt eller foreslaaet Nægtelser. ... Men desuden var der en tredie Grund, og det er netop derfor, jeg gerne vilde have det ærede Medlem for Færøerne til at udtale sig. Det er dette Angreb, som har fundet Sted fra færøsk Side paa det danske Folk som Helhed. Det har staaet i flere Dagblade her i Landet som Citat, saa der er ingen Grund til at tro, at det ikke forholder sig rigtigt med, hvad der er anført". Senere udtalte Folketingsmanden for Færøerne, Hr. Johannes Patursson, sig. Han sagde, at han kunde ikke have noget Ansvar for, hvad der fremkom i Bladene deroppe — det var for Resten et Blad, som var redigeret af hans Broder, Hr. Sverre Patursson —, og han nævnede, at det var et Udpluk af Bladet; Citaterne var maaske ikke heldige, men til syvende og sidst erkendte han, at det, der var fremkommet, saa ud som et Udfald mod Danmark, „et særlig grimt, siger et æret Medlem, hvad der er ganske rigtigt". Paa Færøerne tillagde man ikke den Gang denne Sag nogen Betydning.

Imidlertid havde Hr. Johannes Patursson stillet sig to Gange som Kandidat ved Folketingsvalgene deroppe, nemlig i 1898 og 1901, men ikke paa den Politik, som han og hans Partifæller senere har ført frem. Da han blev valgt i 1901, blev han absolut ikke valgt paa den Politik, det vil ses tydeligt af et Valgopraab, som findes i Bladet Dimmalætting Nr. 18 for 4. Maj 1901. Jeg skal citere nogle faa Sætninger, som findes i denne Valgartikel. Folketingskandidaten udtalte dér bl. a.: „Som bekendt har jeg aldrig offentlig optraadt som Politiker, men som Repræsentant i Folketinget gælder det jo et: Enten-Eller, og da mine Anskuelser mest staar i Samklang med Reformpartiet, agter jeg at slutte mig til dette, der desuden har den store Majoritet. Hvad Højre angaar, er dette jo „en saga blott" i Folketinget". Heller ikke Hr. Johannes Paturssons Skrift »Færøsk Politik« fra Aaret 1903 vakte nogen egentlig Opmærksomhed eller Diskussion deroppe, men for øvrigt maa dette Skrift betragtes som Indledningen til den kommende Politik, idet det indeholder to Punkter, der opstilles som Programpunkter, nemlig, at ingen Lov maa gælde for Færøerne uden Lagtingets Vedtagelse, og at Lagtinget skal være berettiget til at indstille Lovforslag til Regeringens Sank-

tion. Paa den Tid tog jeg ikke aktiv Del i færøsk Politik, særlig ikke omkring 1901, da Hr. Patursson blev valgt. Det skyldtes private Forhold, idet min Hustru den Gang døde efter en langvarig Sygdom, og jeg var meget nedtrykt. Det var først den saakaldte Tilbudsaffære fra 1906, som gav Anledning til Partidannelser paa Øerne. Den Gang blev Sambandspartiet dannet med det Formaal at værne om vor Stilling i Riget og at bekæmpe den separatistiske Bevægelse, der tydelig havde lagt sig for Dagen. Der var mange, som sagde, at man maaske gjorde klogest i at lade som ingenting, men det var vor Opfattelse, at det ikke vilde være klogt at gøre lige som Strudsen og stikke Hovedet i Sandet, men at det derimod var nødvendigt at gøre vort for at bekæmpe Ondet i dets Begyndelse.

Jeg skal tillade mig at omtale denne saakaldte Tilbudsaffære, idet den som nævnt var Indledningen til de følgende Tiders politiske Kamp. Den falder egentlig i tre Dele eller Punkter, nemlig for det første Folketingsmand Johannes Paturssons mundtlige Fremstilling af et Bud, han havde at bringe til Færøerne, et Tilbud, han havde modtaget hernede fra, fra den daværende Justitsminister. Hans mundtlige Fremstilling findes angivet i Bladet „Tingakrossur" i et Referat af en Tale, som han holdt den 22. April 1906. Da denne Tale, som findes i to Numre af Bladet „Tingakrossur", ofte har været fremhævet oppe paa Færøerne, paa politiske Møder og ellers, uden at der nogensinde fra Hr. Paturssons Side er gjort Indsigelse mod Rigtigheden af den givne Fremstilling, maa jeg antage, at Referatet er rigtigt, og jeg anser det for at være saa betydningsfuldt, at jeg vil tillade mig at henstille til Kommissionen at optage dette Referat blandt Kommissionens Aktstykker. Jeg skal kun omtale det ganske kort. Det berettes, at Folketingsmanden ikke hernede ad den sædvanlige Vej havde kunnet opnaa de Bevillinger, som vi Færinger ønskede; den Vej, ad hvilken vi plejede at faa Bevillinger, var ikke længere farbar, og vi maatte slaa ind paa en ny Vej. Det nævnes endvidere, at han i den Anledning satte sig i Forbindelse med Justitsministeren og forhandlede med ham om, hvad der skulde gøres, og at der da imellem dem blev truffet Aftale om, at vi Færinger kunde komme til at ordne vore Sager paa en anden Maade end hidtil. Det hedder i Talen, at der skulde foretages en Omordning af hele vort Finansvæsen, saaledes at vi skulde komme til at holde Hus med vore egne Finanser og bestemme vor egen Lovgivning. Det maatte afgøres, hvorvidt Færingerne selv skulde have Raadighed over og Ansvar for deres Lands Forvaltning eller lægge det hele fra sig i Hænderne paa andre. Det berettes, at Tilbudet gik ud paa, at vi, mod at faa alle vore nuværende Ydelser til Statskassen stillet til fri Raadighed foruden et fast aarligt Statstilskud, skulde overtage, hvad vi troede at kunne magte af herværende Opgaver. Der tales stadig om et fast aarligt Statstilskud, der tales ogsaa flere Gange om Lovgivningsmyndighed for Lagtinget. Jeg skal ikke omtale dette nærmere, idet jeg kan henvise til det nævnte Referat. Det andet Punkt, jeg skal nævne, er den Fremstilling, der blev givet af det samme Tilbud, og som findes i Lagtingstidenden for 1906, den ekstraordinære Samling, Side 12. Dér har Tilbudet faaet en meget betydelig Begrænsning i Forhold til det førnævnte. Det tredie Punkt er den Fremstilling, som Regeringen giver af den samme Sag; heri fremstilles den nogenlunde som i Skrivelse fra Hr. Johannes Patursson til Lagtinget, men dog med den Forskel, at det faste aarlige Statstilskud ikke er omtalt.

I Aaret 1906 var Justitsministeren overhovedet et meget vigtigt Led i Selvstyrepartiets Valgagitation. Imidlertid blev jeg valgt, og da jeg indtraadte i Rigsdagen, ansaa jeg det for en vigtig Opgave for mig at skabe Klarhed med Hensyn til Regeringens og Rigsdagens Politik overfor Færøerne. Jeg holdt derfor den 23. Oktober 1906 i Folketinget en Tale, hvori jeg gjorde Rede for mit Syn paa de politiske Forhold paa Færøerne, og jeg skal tillade mig at henstille, at denne Tale bliver aftrykt og optaget i Kommissionens Aktstykker. Det vil blive altfor vidtløftigt at omtale den nærmere, jeg kan henvise til dens Indhold. Dog skal jeg nævne, at jeg sluttede med at sige: „Færøernes Udvikling kan kun fremmes ved en stærk og bestemt Fastholdelse af Øernes inderlige Tilslutning til Danmark i statsborgerlig, retslig og kulturel Henseende, men med Agtelse over for det færøske Sprog og Færingernes Traditioner". Jeg fremsatte Ønske om, at Ministeren vilde udtale sig i Anledning af min Tale, og det gjorde han ogsaa. Han udtalte sig for saa vidt tilfredsstillende, som det viste sig, at det Bud, som Hr. Johannes Patursson havde bragt op til Færøerne, ikke stemmede med det, som Justitsministeren mente, han havde overdraget Hr. Patursson at bringe frem. Ligeledes var Ministerens Tale for saa vidt tilfredsstillende, som han udtalte, at han ønskede, at Færingerne skulde bibeholde

deres Stilling ifølge Grundloven og Lagtingsloven. Men samtidig fremkom Justitsministeren med en Udtalelse, som var af den Art, at den egnede sig til at benyttes i Agitationen mod Sambandspartiet. Han sagde nemlig — Sp. 1199 i Folketingstidenden —: „Det, vi ønske, er at imødekomme Færingernes Ønsker, saaledes som disse have lagt sig for Dagen og fremdeles i Fremtiden maatte lægge sig for Dagen gennem de Valg, der foretages paa Færøerne". Dette var selvfølgelig tilstrækkeligt til, at man oppe paa Færøerne blandt Selvstyremændene sagde: Saa behøver vi jo blot at arbejde for at faa et Flertal, saa har vi Justitsministerens Tilslutning med det samme.

Imidlertid tabte jeg ikke Modet. Jeg var glad over den stærke Tilslutning, som min Tale havde faaet i Folketinget saa vel som i Pressen, jeg væbnede mig med Taalmodighed og fastholdt mit Maal: at skabe fuld Klarhed. Selvstyrepartiet agiterede vedblivende med Justitsministerens Udtalelser og med, at de havde Tilslutning hernede. Jeg indbragte da den 6. Marts 1909 i Folketinget en Forespørgsel til Regeringen, som havde følgende Ordlyd: „Finder Regeringen, at den statsretlige og finansielle Forbindelse mellem Færøerne og det øvrige Danmark bør bevares uden Forandring? Vil Regeringen ud fra det bestaaende Grundlag som hidtil støtte Reformarbejdet paa Færøerne med særlig Hensyntagen til Øernes særlige Forhold, saaledes at Regeringen t. Eks. eventuelt ogsaa vil medvirke til, at Staten yder de Bidrag til Havne og Vejvæsen paa Øerne, som paakræves"? Dette sidste var navnlig vigtigt under Hensyn til, at man jo havde paastaaet, at man til Opnaaelse af Bevillinger paa Finansloven ikke længere kunde gaa ad den sædvanlige Vej, den, som man havde benyttet tidligere. Forespørgslen findes i Rigsdagstidenden for 1908—09, Folketingets Forhandlinger Sp. 4845—72. Jeg begrundede Forespørgslen udførligt, og jeg vil tillade mig at henstille, at Forhandlingen om den bliver optaget i Kommissionens Aktstykker.

Justitsministeren svarede paa Regeringens Vegne fuldstændig bekræftende paa Forespørgslen. Jeg henviser til Sp. 4862—70. Endvidere udtalte Føreren for Venstre, Hr. J. C. Christensen sig. Hans Udtalelser findes Sp. 4870—71.

Jeg skal nævne nogle Punkter af Hr. J. C. Christensens Tale. Han sagde, at han i Hovedsagen maatte slutte sig til de Udtalelser, der blev fremsat af den højtærede Justitsminister, og endvidere, at »det kan siges paa alle Partiers Vegne, at hernede ønske vi at opretholde baade det folkelige og det kulturelle Fællesskab, som hidtil har fundet Sted mellem Færøerne og os". I den Henseende nævner han saa en Passus i det kgl. aabne Brev af 18. Juli 1906. „Dernæst", siger han, „føler jeg mig overbevist om, at der ikke hernede er noget som helst Ønske om, at Lovgivningsmagten for Færøernes Vedkommende skulde skilles ud fra Rigsdagen og lægges op til Færøerne" eller „at Bevillingsmagten skulde lægges fra Rigsdagen over til Lagtinget paa den Maade, at Færøerne skulde have en Sum udbetalt af Statskassen og saa i øvrigt klare sig selv". Jeg vil særlig understrege, at Hr. J. C. Christensen, som var Formand for det største Parti i Folketinget, var det eneste af Folketingets Medlemmer, bortset fra mig, der udtalte sig, og at ingen udtalte sig i modsat Retning. Den nuværende Justitsminister, der den Gang var Formand for sit Parti, havde heller ikke noget at indvende mod Hr. J. C. Christensens Udtalelser. Jeg mener derfor, at vi havde al Grund til at føle os fuldstændig sikre paa Regeringen og paa Partiernes Stilling hernede i Forholdet til os.

Nu kan man naturligvis sige, at min Fremstilling var ensidig. Men derimod maa jeg indvende, at Sagen ingenlunde var ny. Flere af Rigsdagens Medlemmer havde været paa Færøerne i Aaret 1907. Endvidere havde jo Selvstyrepartiet al Adgang til offentlig at diskutere Spørgsmaalet og fremsætte sine Anskuelser.

Foruden disse Udtalelser, som vi mente at kunne bygge paa og stole paa, kan jeg ogsaa henvise til Kongens Udtalelse under Opholdet paa Færøerne i 1907, en Tale, der vel maatte betragtes som en officiel Tale, og som blev holdt i Thorshavn. Samhørigheden blev deri stærkt understreget. Jeg skal endvidere henvise til en Tale, som Justitsminister Bülow holdt i Thorshavn under et Ophold paa Færøerne i Aaret 1911. Den maatte paa en Maade opfattes som en officiel Tale, og i den blev ligeledes Samhørigheden stærkt understreget. Han udtalte sig blandt andet saaledes: „Men er det saa, at der her paa Færøerne er Følelse af dette, at vi er ét Land og ét Folk, saa vær forvissede om, at der hos os nede i den sydlige Del af Kongeriget hersker en lige saa stærk Følelse af Samhørighed, og at der dér er en lige saa stærk Interesse for Færøerne og Befolkningen heroppe".

I Aaret 1911 fandt der et Amtmandsskifte Sted. Dette Skifte tiltrængtes i høj

Grad, idet den daværende Amtmand paa Færøerne var syg. Vi trængte til at faa en ny Mand, en ny Kraft. Jeg henvendte mig da til daværende Justitsminister Bülow i den Anledning. Jeg sagde til ham, at det var af Betydning for os at faa en dygtig Mand, helst en yngreMand og en Mand, der var ævn, en Mand af Folket, men desuden en selvstændig Mand, som kunde give Regeringen fuld Besked om Forholdene paa Færøerne efter sin egen Opfattelse af disse. Men for Resten blandede jeg mig ikke paa nogen Maade i Udnævnelsen, og jeg kendte ikke noget til Amtmand Rytter. Jeg saa ham først, efter at han var blevet udnævnt.

Hvad Amtmand Rytters Forhold paa Færøerne angaar, kender jeg dette ret godt, for det første fordi jeg har staaet i Tjenesteforhold til ham som hans underordnede, og for det andet fordi jeg jo har fungeret som Lagtingsmand og som Rigsdagsmand i hans Tid. Han viste sig at være en første Klasses Embedsmand med en kolossal Arbejdsevne, med Energi og Interesse, en Mand med stor Taalmodighed og Ligevægt. Han viste, at han hurtig kunde sætte sig ind i de færøske Forhold. Desuden vandt han Folk ved Jævnhed, Venlighed og Imødekommen. Udtalelserne herom overfor mig — bortset fra, hvad jeg selv erfarede — er saa mange, at jeg ikke kan være i nogen Tvivl om, at saaledes var han over for alle. Han var derfor ganske overordentlig vel lidt af Folk i Almindelighed paa Øerne. Hvad særlig angaar hans Virksomhed som Lagtingets Formand, saa var denne præget af de samme Egenskaber. Det viste sig, at han som Lagtingets Formand virkede just paa den Maade, som han havde omtalt i en Tale, han holdt ved Lagtingets Aabning, første Gang han fungerede, i Aaret 1911. Han udtalte nemlig: „Det er første Gang, jeg har den Ære at give Møde i Færøernes Lagting, hvor jeg som Statens Repræsentant sammen med Dem skal drøfte og træffe Afgørelse i Færøernes og Færingernes offentlige Anliggender. Jeg tillader mig ved denne Lejlighed at udtale til Dem, at det er mit inderlige Ønske at komme til at deltage i et frugtbart Samarbejde med Dem, og jeg haaber, at det baade vil lykkes mig at komme i et godt Forhold til de ærede Medlemmer og at kunne bidrage til yderligere at fæstne det gode Forhold mellem Befolkningen paa Færøerne, Danmarks mest afsides liggende Amt, og de andre mere centralt beliggende, mellem denne Forsamling og Regeringen". Jeg er ikke i Tvivl om, at dette var Amtmand Rytters Ønske, og jeg ved, at han gennem sin Virksomhed har gjort, hvad han kunde, for at opfylde, hvad han her havde udtalt. I Lagtinget var han fuldkommen upartisk. Han viste sig at være forhandlingsdygtig, i Besiddelse af Takt, Taalmodighed og Ro under de Forhandlinger, som dér foregik, og som til Tider kunde være nok saa stormfulde. Jeg maa særlig fremhæve, at han aldrig nogensinde optraadte udæskende. Han havde en aldeles forbløffende Taalmodighed og Ro overfor de voldsomme Angreb, der tit blev rettet mod ham. Han optraadte aldrig nogensinde i Lagtinget som Partigænger. Hvad særlig angaar hans Forhold til færøsk Politik i det hele taget, kan jeg herom sige, at han ikke stod i nogen Forbindelse med Sambandspartiet, saa vidt mig bekendt. Og hvad angaar hans Forhold til vor Presse, har jeg hørt ham sige, at han aldrig gjorde sin Indflydelse gældende med Hensyn til nogen Artikel, der fremkom i vort Blad, eller havde Del i noget af det, der fremkom i Bladet, med mindre hans Navn stod under. Jeg har Grund til at tro, at dette er rigtigt, men for Resten vil Kommissionen derom kunne forhøre sig hos Bladets daværende Redaktion og ogsaa hos andre, om man vil. Jeg tror absolut, at det er rigtigt. Medens han altsaa ikke i nogen Maade var udæskende eller Partigænger, er det en anden Sag, at han selvfølgelig havde sin politiske Mening, og at han ved Afstemningerne fulgte denne Mening. Hans Forhold til Lagtingets Medlemmer, ogsaa til hans politiske Modstandere, var overhovedet rigtig godt. Det maa siges, at i Hovedsagen kom han kun i et Modsætningsforhold til Hr. Johannes Patursson og derefter til Hr. Edward Mortensen.

Under sit Ophold paa Færøerne fik Amtmand Rytter en meget stor Opgave, nemlig den at være den ledende dér under Krigen. De Herrer maa forstaa, at vi var i en nok saa vanskelig Situation, da Krigen udbrød, og har været det siden. Færøerne ligger jo ret nær ved England, netop paa det Omraade, som blev bevogtet af England for at hindre Tilførsler udefra til Tyskland. Der kunde meget let tænkes at ville opstaa Sammenstød netop paa dette Omraade. Endvidere var det af allerstørste Betydning for os at sikre vor Indførsel ude fra saavel som ogsaa Udførselen fra Øerne. Færingerne kan nemlig ikke leve, uden at Forbindelsen med Omverdenen er i nok saa god Stand. Amtmanden havde paa Grund af Forholdene fra Regeringen faaet en ganske særlig Myndighed til at handle paa dens Vegne, og saa vidt jeg i Egenskab af Lagtingsmand

og Rigsdagsmand har haft Lejlighed til at se, løste han denne Opgave paa en udmærket Maade. Han førte en Politik, der var neutral og klog, og viste navnlig Fasthed overfor den engelske Repræsentant paa Stedet — en klog Fasthed, som senere har vist sig at være heldig og fordelagtig for os. Vi kom derfor gennem denne vanskelige Situation, uden at der egentlig skete noget af Betydning, som var uheldigt eller skadeligt for os. Amtmanden havde desuden en særlig Stilling, der blev givet ham af Lagtinget, nemlig som Leder af vor Vareforsyningsvirksomhed. Denne blev efterhaanden betydelig; det blev ligefrem en stor Vareimporthandel, som det offentlige drev deroppe, og i denne var Amtmanden Sjælen, den egentlige, overlegne Leder. Det var ganske heldigt, at denneMand havde særlige Evner i den Retning, for man kan jo være en meget god Amtmand, uden at man derfor har Evne til at lede en Virksomhed af den nævnte Art. Men denne Evne havde han ubetinget, det vil kunne bekræftes af mange Mennesker paa Færøerne, der virkelig forstaar sig paa disse Ting.

Lagtingets Holdning overfor ham under Krigen viste ogsaa, hvor stærk hans Stilling var. Jeg skal blandt andet henvise til, at der i Lagtinget i 1915 enstemmig blev vedtaget en Udtalelse, der gik ud paa, „at den af Amtmanden med Støtte fra et staaende Udvalg af Lagtinget udøvede Virksomhed til Færøernes Forsyning med Levnedsmidler har været meget tilfredsstillende saavel med Hensyn til de indkøbte Varers Art, Mængde, Kvalitet og Udsalgspris — hvorved det uden Fastsættelse af Maksimalpriser er lykkedes at holde Købmændenes Detailpriser saa langt nede, som man efter Verdenssituationen med Billighed kan vente — som med Hensyn til det finansielle Resultat af Virksomheden". Endvidere: „at man ønsker, at Virskomheden indtil videre fortsættes paa samme Maade". Selv Hr. Johannes Patursson saa sig nødsaget til — Situationen var saadan, at han ikke kunde komme udenom det — at anerkende Amtmandens Virksomhed. Dette fremgaar af et Forslag til Beslutning, som han fremsatte i Lagtinget, og hvori det hedder, „at den af Amtmanden i Forbindelse med det staaende Udvalg udøvede Virksomhed til Øernes Forsyning med Levnedsmidler har været tilfredsstillende". Det er jo noget kortere end det, der blev vedtaget, men det er alligevel talende. Paa samme Maade gik det senere, i 1916. Heller ikke den Gang rejste der sig nogen Modstand i Lagtinget mod den Virksomhed, som Amtmanden var Leder for, og ogsaa senere, selv efter at Selvstyrepartiet havde opnaaet Flertal i Lagtinget, blev han valgt af dette til Leder af Vareforsyningen.

Til Trods for alt dette og til Trods for den Fortjeneste, som Amtmand Rytter paa saa mangfoldige andre Maader indlagde sig paa Færøerne, var han Genstand for en systematisk Forfølgelse. Denne gav sig blandt andet lejlighedsvis Udslag i Lagtinget. De Mænd, der stod i Spidsen for denne Forfølgelse, var Hr. Johannes Patursson og Hr. Edward Mortensen, og deres Hovedredskab var Bladet „Tingakrossur". Ved at gennemgaa dette Blad vil Kommissionen kunne faa adskillige Beviser derfor. Jeg var som Medlem af Lagtinget ofte Vidne til, at Amtmanden blev angrebet og forfulgt uden nogen som helst virkelig Grund. Jeg skal derhos henvise til Rigsdagstidenden, Folketingets Forhandlinger for 27. Oktober 1915, Sp. 894, hvor det udtales af Hr. Edward Mortensen, at Amtmanden er „efter min Mening temmelig egenraadig og temmelig udfordrende i forskellige Retninger i sin politiske Virksomhed". Og Hr. Mortensen omtaler saa en Begivenhed, der skal være foregaaet i Lagtinget i 1915, hvor „Amtmanden vilde afskære et af Medlemmerne fra at faa Ordet uden at vide, hvad vedkommende Medlem vilde sige; det var blot antydet, at hans Udtalelser vilde indeholde et Angreb paa Amtmanden. Baade Sysselmand Samuelsen og Sysselmand Effersøe maatte paa det bestemteste protestere mod denne Amtmandens Optræden. Og jeg hørte i hvert Tilfælde flere Gange i Sommer, at Medlemmerne maatte spørge Amtmanden, om det var en Afhøring af Arrestanter, der foregik; saaledes henvendte Amtmanden sig til de forskellige Medlemmer".

Hvad det første angaar, da er dette fuldstændig urigtigt. Et af Medlemmerne havde begæret Ordet, og efter min Opfattelse var Amtmanden, saaledes som Sagen forelaa, uden videre berettiget til at sige, at den paagældende ikke kunde faa Ordet, fordi det var begæret paa et for sent Tidspunkt. Imidlertid henskød Amtmanden Spørgsmaalet til Lagtingets egen Afgørelse, og i den Anledning fremkom der Udtalelser baade af Hr. Samuelsen og af mig, idet vi tilraadede, at Ordet blev givet det paagældende Medlem. Men det var udelukkende af den Grund, at vi ansaa det for politisk uklogt at give Modstanderne dette at agitere med, at et af deres Medlemmer ikke havde faaet Lejlighed til at udtale sig, og der var ikke Tale om, at vi i nogen Maade misbilligede, hvad Amtmanden foretog sig.

Hvad angaar dette, at Medlemmer ved forskellige Lejligheder maatte spørge Amtmanden, om det var en Afhøring af Arrestanter, der foregik, saa er Sammenhængen efter min Opfattelse i Virkeligheden den, at naar der var fremkommet et eller andet, som indeholdt et aldeles uberettiget Angreb paa Amtmanden, saa kunde han blot ved at rette et Spørgsmaal til det paagældende Medlem faa klaret Sagen, idet et Svar paa Spørgsmaalet vilde lægge Forholdet klart frem, og det gjorde han ved visse Lejligheder. Men i Stedet for at svare sagde vedkommende: „Ja, dette er jo en Afhøring af Arrestanter, men vi sidder ikke i et Forhørslokale". — Det var jo en nem Maade at slippe udenom Sagen paa, men jeg synes ikke, at det berettiger til nogen Anklage mod Amtmanden. Saaledes var det virkelige Forhold.

Endvidere vil jeg henvise til Forhandlingerne i Folketinget den 26. April 1916, hvor Hr. Edward Mortensen, Sp. 4642, udtaler sig om „Forhold, som har eksisteret i Lagtinget og delvis endnu eksisterer dér, om end dog naturligvis ikke altid i lige høj Grad", og derefter citerer nogle Udtalelser, som er faldet tidligere i Rigsdagen, og hvorefter Medlemmer i Lagtinget skulde være blevet behandlet af dets Formand paa en aldeles utilbørlig Maade. Disse Udtalelser staar ikke i nogen som helst Forbindelse med Virkeligheden, idet Amtmanden — daværende Amtmand Rytter — hvorledes det er gaaet tidligere, kender jeg ikke — ingensinde har behandlet Medlemmerne paa den Maade, som man maa tro efter den her omtalte Fremstilling.

Jeg nævnede, at det særlig var Bladet „Tingakrossur", der blev anvendt som Redskab under denne systematiske Forfølgelse af Amtmanden, men desuden blev der ogsaa — efter alt, hvad vi kunde høre og faa at vide — iværksat en saadan Forfølgelse *mundtlig;* der blev udspredt Rygter om saa meget, som Amtmanden skulde have gjort sig skyldig i. Og selvfølgelig, den forhaandenværende Krigssituation var jo egnet til den Slags, idet der af og til maatte ske noget, som var uheldigt og ubehageligt for Folk, og det var da saa nemt at kaste Skylden over paa Amtmanden. I øvrigt skal jeg ikke fordybe mig i Spørgsmaalet om Forfølgelsen, da jeg antager, at Amtmanden selv har fremskaffet Beviser derfor.

Hvad angaar Aarsagerne til den, kan jeg selvfølgelig kun udtale et Skøn, og mit Skøn er da det, at det var politiske og nationale Grunde, som dikterede denne Optræden. Amtmanden var jo Statens Repræsentant paa Øerne, Repræsentant for det Fællesskab, som man søgte at afbryde. Desuden var han uvillig til at lade sig benytte som Redskab i den politiske Strid; man kom hurtig til Klarhed over, hvorledes hans politiske Mening var. Jeg antager endvidere, at et Forhold, der egentlig var privat, spillede en Del ind, nemlig Spørgsmaalet om, hvad der skulde foretages ved den saakaldte Sysselmandsgaard i Kirkebø, en Staten tilhørende Gaard, som Hr. Johannes Patursson i længere Tid havde arbejdet for at faa indlagt under sin Fæstegaard, medens Amtmanden modsatte sig hans Bestræbelser i saa Henseende.

Amtmandens Fortjenester af Færøerne indskrænkede sig ikke til det, jeg har nævnt; de indskrænkede sig ikke til hans Virksomhed som Embedsmand eller hans Virksomhed i det hele taget under Krigssituationen, men han indlagde sig Fortjenester paa forskellige andre Omraader. Jeg skal saaledes nævne, at han ved personlig Agitation under Rejser omkring paa Øerne fik dannet mange Sygekasser og i det hele taget fik Sygekasseprincippet til at trænge igennem paa Færøerne. Endvidere skal jeg anføre, at han i Fjor var Mægler i en meget alvorlig Konflikt mellem Skibsredere og Skibsfolk, en Konflikt, som kunde have faaet højst skadelige Følger for Øerne, idet den kunde have ført til, at vort Skibsfiskeri standsede, hvis den ikke blev bilagt. Det viste sig netop ved denne Lejlighed, hvilken Tillid man havde til Amtmanden, hvorledes man betragtede ham som den overlegne Mand, man kunde henvende sig til, og som kunde bringe det i Orden, andre ikke kunde ordne. Skibsfiskerne henvendte sig netop til ham, da man var kørt fast, og bad ham om at komme til Stede. Han rejste øjeblikkelig til Stedet, og hans Mægling blev akcepteret af Skibsrederne. Han ordnede Sagen ved sin Forhandlingsevne, ved den Taalmodighed og Dygtighed, han var i Besiddelse af, saaledes at man fra alle Sider var tilfreds med Udfaldet. I det hele taget staar Amtmand Rytters Virksomhed paa Færøerne som noget ganske enestaaende. Han har ved denne Virksomhed vundet sig en uvisnelig Hæder, og som Følge deraf er jeg alvorlig oprørt over den Behandling, som blev ham til Del, ham, som vi Færinger skylder saa overordentlig meget.

Ansvaret for den nationale og politiske Strid paa Færøerne ligger ikke hos Sambandspartiet, men hos Selvstyrepartiet. Kommissionen vil selv kunne skønne derom.

Jeg skal her fremlægge Programmet for Sambandspartiet i Færøernes Lagting og tillade mig at oplæse det.

1) Partiets Hovedformaal er at virke for en frisindet Udvikling af det færøske Folk med særligt Henblik paa Bevarelsen af de nuværende statsretlige Forhold.
2) Partiet erkender Nødvendigheden af, at der ved Tingets Arbejde haves Sparsommelighed for Øje, for at det færøske Folk ikke skal komme ind i saadanne usikre økonomiske Forhold, som er til Hinder for solid Fremgang.
3) Partiet vil ud fra de i Punkt 1) og 2) angivne Grundsætninger støtte Arbejdet for Udviklingen af færøsk Aandsliv, saavel gennem Skolevæsenets Forbedring som paa anden hensigtsmæssig Maade. Man vil støtte Arbejdet for det færøske Sprogs Røgt og gode Udvikling, samtidig med at man fortsætter Arbejdet for Folkets Dygtiggørelse i dansk Sprog.
4) Partiet vil ud fra de samme Grundsætninger støtte Arbejdet for Udviklingen af færøske Næringsveje saavel til Lands som til Vands.

Dette Program falder fuldstændig sammen med Partiets Virksomhed. Partiet har ved sin Virksomhed vist sig forstaaende overfor det færøske nationale Krav. Vi har været med til at stemme for, at Færøsk efterhaanden indføres i Kirke og i Skole i det Omfang, som Forholdene tillader det. Med Hensyn til Skolen var der et vigtigt Forhold at tage Hensyn til: det gjaldt om at faa Lærere, der var dygtige til at undervise i Sproget; man kunde jo ikke indføre Undervisning i færøsk Sprog, før man havde Lærere, som var dygtige deri. Men efterhaanden har vi i den Henseende vist, at vi *vilde* imødekomme berettigede Krav. Noget andet er, at vi ikke vilde imødekomme yderliggaaende og fuldstændig uberettigede Krav. — Vi hævdede Lagtingets Myndighed indenfor Grundlovens Rammer, og vi har øget Lagtingets Betydning gennem det Arbejde, som Tinget har udført. Vi har endvidere vist os villige til at demokratisere Tinget ved de Ændringer, der i 1915 foretoges i Lagtingsloven, og ved vort Tilbud om at være med til, at Amtmanden og Provsten, der nu er faste Medlemmer af Tinget, udtraadte af dette. Vi har fremdeles været med til Fremskridt og Reformer, og vi har paavist, at Midlerne dertil kunde skaffes til Veje. Hvad angaar vor finansielle Politik skal jeg henvise til den første Sag i Lagtingstidende for 1906. Det, vi derimod ikke vilde være med til med Hensyn til det finansielle, var den almindelige Akkord med Staten, som man fra Modpartiets Side ønskede.

Hvad angaar Selvstyrepartiets Program skal jeg henvise til dette. Jeg ved ikke, om det er blevet fremlagt for Kommissionen, men hvis det ikke er sket, er det ganske naturligt, at det sker. For Resten mener jeg, at Partiets Program ikke har nogen større Betydning, da det ikke falder sammen med Partiets Virksomhed. Det er Partiets Virksomhed, man maa lægge Vægten paa, og denne skal jeg da ganske kort omtale.

Hvad det sproglige, det nationale angaar, vil man finde det fornødne i en Udvalgsbetænkning i Lagtingstidende for 1910, Bilag 5. Dér siger Udvalgsmedlemmerne af det daværende Mindretal, Selvstyrepartiet, at det danske Sprog paa Færøerne er „et fremmed Kultursprog", som de ikke vil give anden Stilling i vor Skole end som „et væsentligt Lærefag". De siger endvidere, at man bliver nødsaget til at anvende danske Lærebøger, fordi man ikke har færøske. De slutter med at sige: „Det Maal, vi bør stile imod, er ogsaa i den færøske Skole at faa gennemført Modersmaalet som Skolesprog baade boglig og mundtlig". Disse Udtalelser viser, at Partiet aldeles ikke har den mindste Forstaaelse af det danske Sprogs gennem den historiske Udvikling erhvervede Betydning paa Øerne; for dem er Færøsk det eneste, og Dansk kun noget, som man skal lære, fordi det nu en Gang er nødvendigt — men ikke andet. Det er jo ganske forstaaeligt for enhver, at naar det danske Sprog paa Færøerne bliver reduceret til et Lærefag, og naar alle Skolebøgerne er blevet færøske, saa er det danske Sprogs Saga paa Øerne dermed ude.

Angaaende det politiske kan jeg særlig henvise til en Skrivelse, som fremkom til Lagtinget fra Selvstyrepartiet og er dateret den 29. Juli 1915. Den er skrevet paa Færøsk, men der findes en Oversættelse af den, foretaget af Docent, Dr. phil. J. Jacobsen. Af denne Skrivelse vil man se, at Partiets Maal er, at Lagtinget skal være lovgivende i alle Forhold, som vedrører Færøerne særskilt. Der tales om en Ombudsmand særlig for Færøerne — det vilde i Virkeligheden blive en Slags Minister —, og der tales om Forslag til Love om Skatter og Afgifter. Naar man sammenholder dette sidste med, hvad der tidligere var fremkommet, vil man se, at der i Virkeligheden tilsigtedes en finansiel Udsondring. — Det er dette, Partiet har arbejdet for.

Endelig er der saa Folkeadressen. Denne viser tydeligt Partiets hele Tendens.

Jeg forudsætter, at selve Adressen er fremlagt i Kommissionen, og jeg skal da kun sige om den, at det forekommer mig, at dens Ordlyd er tilstrækkelig talende. Der staar jo ganske tydeligt, hvad det er, der skal ske: at Færingerne „gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes Lagting sender følgende Andragende i Tillid til den britiske Regerings Højsind", og at „Storbritanniens Regering andrages om". Egentlig er denne Sag klar og tydelig alene ved Adressens Ordlyd. Hvad der saa senere er sket, kan selvfølgelig have sin Betydning, men det, som levende fremgaar af selve Adressen, kan jo ikke udslettes.

Da Adressen fremkom i Thorshavn, opholdt jeg mig paa Suderø, altsaa et Sted, der ligger noget afsides i Forhold til Thorshavn. Som Følge deraf kender jeg ikke personlig noget til, hvad der skete i Thorshavn ved denne Lejlighed. I øvrigt skal jeg tillade mig at henvise til Lagtingets Betænkning angaaende den nævnte Sag; jeg antager, at Kommissionen allerede er i Besiddelse af den. Jeg var Ordfører for det paagældende Udvalg, og i denne Betænkning findes mit Syn paa Sagen, saaledes som jeg dannede mig det paa Grundlag af de Oplysninger, som den Gang forelaa for Lagtinget.

For øvrigt var det min Opfattelse, at der ved denne Adresse gjordes et Forsøg paa at fiske i rørt Vande. Det forsøgtes at drive Politik; Udtalelser, der fremkom i Lagtinget fra et af Selvstyrepartiets Medlemmer, Hr. Rasmus Rasmussen, tydede bestemt derpaa, idet han sagde, at noget saadant havde været fremme under Forhandlingerne, og at Hr. Johannes Patursson netop havde understreget Sagens *politiske* Betydning. Selvfølgelig vilde en saadan Adresse give rig Lejlighed til at svække Statsforbindelsen, etablere direkte Forhandlinger med Udlandet og derved skabe en ny Statsskik, som kunde have Betydning senere i Tiden. Endvidere var Sagen skikket til at skabe en Handelsforbindelse Vest over og en dermed følgende politisk Forbindelse.

I denne Sammenhæng skal jeg henvise til et Referat af nogle Forhandlinger, som fandt Sted i Lagtinget i 1908 angaaende Færingernes Fiskeriret ved Island. Jeg skrev da et Referat til mit eget Brug, og tilfældig traf jeg paa det — jeg havde næsten helt glemt, at det eksisterede — ved nu at lede i mine Papirer; jeg læste det igennem og opdagede, at det stod i ret god Samklang med hele Adressebevægelsen. Referatet er saa fyldigt, som man kan skrive det, medens man sidder og hører paa, at der bliver talt, og det foreligger her fuldstændigt i den Form, det havde fra først af, med Undtagelse af, at jeg med rødt har understreget nogle faa Steder, som jeg her ønsker at fremhæve. Dette Referat viser netop Tendensen til at søge Vest over og Tendensen til at løse Forbindelse mod Øst. Jeg skal tillade mig at overlade Referatet til Kommissionen.

Ifølge det nævnte Referat udtalte Hr. Patursson, at „hvis denne Sag" — nemlig Spørgsmaalet om, hvorledes Færingernes Fiskerirettigheder paa Island kunde opretholdes — „kun angik Forholdet mellem Islændere og Færinger, var det ikke saa vanskeligt. Fik vi en Forhandling i Gang, enten ved en Kommission eller Enkeltmand, da kom vi nok overens, tror jeg, maaske mod at Færingerne ydede nogen Gengæld. Naar derimod de 2½ Mill. Danske er med, bliver det vanskeligt. Skal vi Færinger forhandle direkte med Islænderne, vil det maaske blive optaget ilde i Danmark". Senere siger Hr. Patursson: „Selv har vi ingen Ret til at forhandle med Island". Dette er fremsat paa en beklagende Maade. Endvidere har jeg noteret følgende Udtalelse af Hr. Johannes Patursson: „Jeg vilde ønske, at vi var kommet saa vidt, at vi kunde forhandle direkte med Island. Hvad skal vi gøre, vi er kun et Amtsraad ..... Havde vi haft den Ret at forhandle direkte med Island, da antager jeg, at vi havde" — og saa staar der ikke mere, men jeg gaar ud fra, at Meningen har været den, at saa var vi nok kommet ud af det. Derefter fortsætter mit Referat: „Hvis Danskerne ikke lagde sig i Vejen for et Sambaand paa dette Omraade, mellem to Landsdele, stod vi i en nogenlunde selvstændig Stilling, vilde vi kunne have opnaaet en bedre Kontrakt med Island". Det er altsaa Gentagelser. Senere siger Hr. Patursson: „Et saa stort Folk som Islænderne kan ej være tilfreds med at være paatvungne at give Færingerne Retten" — altsaa til Fiskeriet deroppe — „anderledes var det, om de kunde give det frivilligt". En anden Selvstyremand, Evensen, som for øvrigt senere er død, udtalte: „Naar vi Færinger sidder i det, som vi gør, er det en Følge af den herskende Sambaandspolitik. Vi ved, at der har været Tider, da der herskede et andet Samhold mellem Islænderne og Færingerne. Dette blev afbrudt omkring 1848 (49), da der gjorde sig en anden Strømning gældende i Retning af Danmark.

Havde vi ej kommet ind i Sambaand med Danmark, men var vi gaaet den anden Vej mod Island, var vi ej inde i denne Ulempe".

Disse Udtalelser viser tydeligt, at man ogsaa den Gang har beskæftiget sig med Tanken om denne direkte Forhandling, fuldstændig svarende til Forholdene med Folkeadressen. Jeg bemærker, at mit Referat er skrevet paa Dansk og selvfølgelig kun kort angiver, hvorledes jeg opfattede de paagældende Udtalelser, Udtalelserne faldt i hvert Fald fra Hr. Paturssons og Hr. Evensens Side paa Færøsk.

Endvidere skal jeg henvise til en Oversættelse af en Artikel i „Tingakrossur" Nr. 28 for 8. Juli 1908. Artiklen er underskrevet J. P.; det er det Mærke, som Hr. Johannes Patursson plejer at bruge. I denne kommer lignende Udtalelser frem. Jeg skal ikke komme ind paa den, men jeg stiller den til Kommissionens Disposition.

Jeg tror ogsaa, det har spillet en vis Rolle, at man ved denne Adresse til England vilde efterligne en Person ved Navn Nolsoyar Poul, som levede paa Færøerne for 100 Aar siden. I hvert Fald var Folkeadressen ikke begrundet i virkelig tilstedeværende Forhold. Jeg skal her henvise til Lagtingets Udvalgsbetænkning, som jeg omtalte før.

Adressen maa ingenlunde opfattes saaledes, at Færingerne i al Almindelighed havde noget af de Formaal med Adressen, som jeg tænker mig, at nogle Færinger har haft. For Færingerne i Almindelighed stod Adressen kun som et Forsøg paa at skaffe Fødevarer til Øerne, og man undersøgte selvfølgelig ingenlunde nærmere den Maade, hvorpaa det skulde ske. For Resten blev hele Sagen fremmet paa en saadan Maade, at den fremtraadte som en fuldkommen Overrumpling; i hvert Fald gjorde den det paa den Del af Øerne, hvor jeg boede. Der gik det hele saa stille for sig, at der ikke blev nogen Lejlighed, i alt Fald ikke nogen nævneværdig Lejlighed, for Modstanderne af Adressen til at advare Folk mod at underskrive den. Det gik endog saa vidt, at man søgte at hindre mig i at faa indrykket i det lokale Blad en Udtalelse fra Vareforsyningsudvalget, som advarede mod at underskrive Adressen.

Alt det, som jeg har omtalt, alt dette og særlig Selvstyrepartiets Politik og dets Optræden overfor Amtmanden maa i Hovedsagen have været bekendt for Landets Justitsminister. Desuden kan jeg henvise til nogle Udtalelser, som Folketingsmand H. P. Hansen har fremført i Folketinget. Desuagtet finder vi Justitsministeren som Forbundsfælle af det Parti, som var kompromitteret ved Folkeadressen, og som søgte at svække Forbindelsen mellem Færøerne og den øvrige Del af Riget. Vi ser ham som en Modstander af det Parti, der vilde bevare denne Forbindelse. Ved det sidste Valg forholdt det sig i Virkeligheden saaledes, at Justitsministeren var en Fane for Selvstyrepartiet. I alt Fald dér, hvor jeg kom, og hvor jeg mærkede til det, foregik Valget i en meget væsentlig Grad fra Selvstyrepartiets Side ud fra det Synspunkt, at det drejede sig om: for eller imod Justitsministeren. Jeg skal desuden i denne Sammenhæng nævne nogle Udtalelser, som forhenværende Folketingsmand Edward Mortensen fremkom med i Lagtinget, hvori han netop henpegede paa, at han paa Grund af sit Partiforhold til Justitsministeren vilde være bedre i Stand end andre til at fremme Sagerne. Jeg ved, at man har forsøgt at give en anden Fremstilling af den paagældende Udtalelse, men den faldt saaledes, som jeg siger. — Jeg mener derhos, at Justitsministeren maatte have den Pligt overfor den højeste Statsmyndighed paa Øerne, Amtmanden, enten at støtte denne eller ogsaa afskedige ham, hvis han fandt, at hans Optræden var urigtig. Jeg mener endvidere, at Justitsministeren havde en særlig Pligt overfor Amtmanden under den forhaandenværende Krigssituation. Han maatte vide, hvor betydningsfuldt det var for os netop at støtte Amtmanden under denne Situation, men det skete desværre ikke, og Højdepunktet var da det bekendte Telegram fra Justitsministeren til Amtmanden.

Jeg skal endvidere omtale den politiske Situation paa Øerne. Fra 1906 til 1915 holdt Sambandspartiet Stillingen ved Folketingsvalget omtrent uforandret, saaledes at det viste sig, at der for Selvstyrepartiet var mellem $^1/_3$ og $^1/_4$ af de afgivne Stemmer; der var ikke nogen væsentlig Difference deri. Ved 2 af Valgene opstillede Selvstyrepartiet overhovedet ikke Kandidater. Saa kom imidlertid Valget i 1915. Som de Herrer vil mindes, var dette Valg hernede i det hele taget et Fredsvalg, og vi paa Færøerne troede ogsaa, vi skulde faa et Fredsvalg, navnlig i Betragtning af, at man ikke ved det foregaaende Valg, der ikke var et Fredsvalg, havde haft nogen Kandidat opstillet fra Selvstyrepartiets Side. Men saa valgte man den Fremgangsmaade, som fra den Side set var snild nok, at opstille en Kandidat udenfor Partierne. Folketingsmanden og Landstingsmanden var den Gang fraværende; de kom først hjem ganske kort forud for Valget, havde overhovedet ikke

Lejlighed til at agitere, og Valget fremtraadte derfor som en Overrumpling. Det gav til Resultat, at Kandidaten, der stod udenfor Partierne, og som senere har været Selvstyrepartiets Kandidat, fik 759 Stemmer, medens hans Modkandidat, Sambandspartiets Kandidat, fik 667. Dette Valg kan der egentlig ikke, naar man skal undersøge den politiske Stilling paa Øerne, tillægges nogen egentlig Vægt. Til Trods for den Situation, som derefter fulgte, nemlig for det første den skærpede Krigssituation, der selvfølgelig var uheldig for Flertallet, idet det jo maatte gaa saaledes i mange Forhold, at alle de Ulemper, som fulgte af Krigssituationen, blev tillagt Flertallet, medens man indkasserede alt det behagelige og gode som noget ganske selvfølgeligt — denne Situation var ubetinget Flertallet, Sambandspartiet i Lagtinget, imod — til Trods endvidere for Justitsministerens Indgriben og til Trods for andre Forhold, som jeg ikke her skal komme ind paa, viste det sig dog ved Valget i 1918, at Sambandspartiet havde Livskraft. Det opnaaede nemlig 2874 Stemmer, medens det andet Parti havde ca. 200 Stemmer mindre. Naar desuagtet Lagtingsvalget, som med Hensyn til Stemmetallet havde et lignende Udfald, ved Fordelingen af Mandaterne fik det Udfald, at Selvstyrepartiet fik 2 Mandater mere end Sambandspartiet, skyldtes det den Ordning af Kredsene og Fordelingen af Mandaterne mellem Kredsene, som findes deroppe, hvorved nogle Kredse begunstiges paa andres Bekostning.

Saaledes som det nu er gaaet deroppe, hvor man ved den ene Lejlighed (i 1909) faar en tydelig og klar Erklæring fra Landets Regering og mener, at denne Erklæring ogsaa gælder for Rigsdagens Partier, og saa ved en anden Lejlighed fra Landets Justitsminister faar Udtalelser, der gaar i ganske anden Retning, og ser, at Landets Justitsminister er forbundet med det Parti, der gaar imod Samhørigheden politisk og nationalt, saaledes kan det ikke blive ved at gaa. Der maa findes en Afslutning paa den ene eller den anden Maade, thi Færøerne bliver ganske ødelagt af denne Strid. Vi har staaet meget tilbage i forskellige Retninger, og vi trænger til at arbejde os fremad. Vi trænger til mange Reformer — der er saa meget, vi savner —, og dem kan vi kun opnaa ved Enighed, ved enigt Samarbejde, i alt Fald til en vis Grad. Vi ødelægges ved den Splid, der er for Haanden, og vi maa i alt Fald kræve, at der føres en fast og ærlig Politik hernede fra, uafhængig af de skiftende Regeringer, at der overfor Færøerne føres en virkelig *Landspolitik*. Det maa ogsaa kræves, at Regeringens Repræsentant paa Øerne, Amtmanden, bliver støttet af sin Regering. En Politik overfor Færøerne, der gaar paa Rævekløer, vil ikke lønne sig i Længden, og den er desuden ganske uværdig. En Imødekommen af Separatismen gør blot dennes Folk mere forslugne. De vil simpelt hen indkassere, hvad de faar, og saa kræve mere. Naar de gennem den Politik, der føres hernede fra, endelig er kommet til at sidde rigtig fast i Sadlen, saa tror jeg, det vil falde vanskeligt baade for Regering og Rigsdag at stille dem tilfreds. Saa kommer Vanskeligheden for de Herrer; og saa bliver det ikke længere os, der er vanskelig stillet. Man vil forstaa, at Selvstyrepartiets Politik drives paa lang Sigt, men dog efter hvad der i Øjeblikket er belejligt. I saa Henseende kan jeg henvise til Behandlingen i Lagtinget i Aar af Lagtingsloven, hvor det udtrykkelig udtales, at det, man dér fremsætter som Forslag, kun er noget ganske foreløbigt; det er noget helt andet, der vil komme engang senere. Ved Regeringens nuværende Politik vil Sambandspartiet blive stødt tilbage og blive gjort helt magtesløst.

Nu kan man vel sige, at Sagen er saa ganske lille; det er jo kun 20,000 Mennesker og de smaa fattige Færøer, det drejer sig om. Den er særlig lille i disse Dage, da saa store Ting bliver afgjort. Men jeg vil herimod fremhæve, at det er en gammel dansk Landsdel, det drejer sig om, hvor Danskheden uden Vold har faaet Hjemret og endnu trods alt har Hjemret. Desuden er det for mange af os Færinger en Velfærdssag og en Hjertesag. Den Stilling, som Landstinget har indtaget i det foreliggende Spørgsmaal, har derfor glædet mig. Det har glædet mig, at Landstinget har Forstaaelsen af, at færøsk Politik er noget, som angaar Riget som Helhed. Det er ikke noget, som blot angaar os Færinger deroppe, og som vi kan slaas om, men det er sandelig noget, som man ogsaa hernede har et vist Ansvar for. Men en Ting vil jeg dog sige: at vi Sambandsmænd, vi trænger os ikke paa. Hverken jeg eller mine Meningsfæller gør det. Vi kender vort Ansvar, men vi mener, at det danske Folk er det, der til syvende og sidst raader, og ikke Øjeblikkets Justitsminister, og at Folket ogsaa har sit Ansvar overfor denne Sag. Vi har kæmpet, men vi agter ikke at føre Kampen videre paa de Vilkaar, der nu bydes os. Jeg og andre har ofret nok. Hvad der kan komme ud af det i Fremtiden, ved jeg ikke. Maaske er det allerede for sent, men det havde ikke været

for sent, hvis der hernede havde eksisteret en interesseret og vaagen Offentlighed, som havde givet sig Udslag i Regeringens Optræden. Mit Parti ønsker Frihed for enhver til at stille sig nationalt og statsretligt, som han vil. Vi har aldrig nogensinde krævet, at der skulde anvendes Tvang, men hvad vi ønskede, var en bestemt og ærlig Tilkendegivelse af Regeringens Holdning, og vi vilde finde det naturligt og rigtigt, at Regeringen ikke støttede vore Modstandere, men derimod os. Om den vil det, maa jo derimod Regeringen selv om.

Jeg vil endnu kun fremsætte nogle faa spredte Bemærkninger. I den politiske Agitation oppe paa Færøerne har Paastanden om, at der rejstes Beskyldninger mod Færingerne for Danskerhad, spillet en vis Rolle. Hver Gang det hernede blev paatalt, at en eller anden paa Færøerne havde sagt noget, som han ikke kunde staa ved, paastod Selvstyrefolkene, at Paatalen indeholdt en Beskyldning mod os Færinger. Men denne Paastand er kun blevet benyttet for at skræmme Offentligheden hernede fra at beskæftige sig med det færøske Spørgsmaal. Hvad mig angaar er Sandheden, at det, jeg har fremført som ledende Politiker om Modstandere, har i Virkeligheden været moderat og har aldrig nogensinde fremtraadt som en Beskyldning mod Færingerne i Almindelighed eller imod mit Modparti i Almindelighed. Jeg har kun paapeget ganske bestemte Tilfælde, hvor der var fremkommet antidanske Udtalelser, og jeg har endda benyttet dem for at understrege, at det var noget, man ikke kunde lægge Færingerne eller mit Modparti til Last. Jeg skal netop med Hensyn til dette henvise til mine Udtalelser i Folketinget ved den førnævnte Forespørgsel til Regeringen, Sp. 4862 i Folketingets Forhandlinger i Samlingen 1908—09.

Man har talt meget om, at der hernede i Pressen er fremkommet Beskyldninger mod os Færinger. Hvad det angaar, maa jeg sige, at naar man ser hen til, at det, der i Virkeligheden har været Tale om, er et Rigsanliggende og ikke noget specielt færøsk Anliggende, og naar man ser hen til, hvad der virkelig er fremkommet af antidansk, saa er det ikke at undres over, at Pressen hernede er blevet noget opskræmt, og at man har paatalt et og andet. Det er heller ikke at undres over, om der enkeltvis kan være fremkommet et eller andet, som har indeholdt Misforstaaelser, hvad der dog, saavidt mig bekendt, har været meget lidt af.

Det er meget beklageligt, at der er fremkommet danskfjendtlige Udtalelser paa Færøerne, men det er særlig beklageligt, naar der gives saadanne Udtryk af ledende Politikere. Jeg maa i saa Henseende henlede Kommissionens Opmærksomhed paa en Tale, som Selvstyrepartiets Formand, Medlem af Landstinget, Hr. Johannes Patursson, holdt i indeværende Aars Lagting under Behandlingen af Sagen om denne Kommission. Der findes et Referat af denne Tale, og jeg vil paa det mest indtrængende anmode Kommissionen om at skaffe dette Referat til Stede og at foranledige det paalideligt oversat. Jeg har ikke selv læst Referatet, men jeg paahørte Talen, og mit Indtryk af denne Tale var bestemt dette, at den indeholdt en Ophidselse af Færingerne mod Danmark og de Danske, at der i den opregnes alle de mangfoldige Forsyndelser, som dansk Styre og Danmark skulde have gjort sig skyldig i gennem lange Tider mod Færøerne. Mange af disse Beskyldninger var, saavidt jeg kan mindes, absolut urigtige og uretfærdige, men allerede dette, at de fremsættes i Lagtinget, er mere end tilstrækkelig talende; det er mere end tilstrækkeligt til at stemple den paagældende. Det viste saa fuldkommen den Uvilje og den Uvenlighed, som man fra den Side har imod det danske. Det er efter min Opfattelse aldrig kommet saa tydelig for Dagen, som det gjorde den Gang, og det gjorde paa mig et ganske uhyggeligt Indtryk. Jeg ved ikke, om Referatet er rigtigt, men jeg venter, at det skal være rigtigt, og saa vil jeg overlade til de Herrer selv at dømme. Jeg ved ikke, om alle Lagtingsmændene var til Stede ved den Lejlighed, men Talen paahørtes af Selvstyrepartiets Medlemmer, og ingen af disse protesterede mod den.

Jeg skal endvidere med et Par Ord omtale Tendensen til at holde den danske Offentlighed borte fra det færøske Spørgsmaal og udtale, at denne Tendens særlig har lagt sig for Dagen under Behandlingen i Lagtinget af den Sag, jeg nævnede før, angaaende Landstingets Kommission. Jeg skal ogsaa henpege paa den Vedtagelse, som fandt Sted i Lagtinget, og som det forekommer mig indeholdt Trusler, der gik ud paa at skræmme Kommissionen fra at give denne Sag en klar og rigtig Behandling; anderledes kan jeg ikke forstaa det; men ogsaa det vil jeg ganske overlade til Kommissionen at bedømme; de paagældende Aktstykker vil, hvis de ikke er kommet til Stede, kunne fremskaffes. Jeg maa med det samme nævne med Hensyn til Referatet af den før omtalte Tale, at jeg har gjort, hvad jeg kan, for at det skal blive fremsendt til Justitsministeriet, hvor Kommissionen

saa vil kunne faa det. Om det er kommet, ved jeg ikke, men er det det ikke, vil det kunne skaffes.

Jeg har nu sagt, hvad jeg mener at burde sige ved denne Lejlighed, men jeg er i øvrigt rede til at besvare de Sagen vedkommende Spørgsmaal, som maatte blive mig forelagt. Jeg udtalte før, at jeg ikke var bekendt med Amtmand Rytters Forklaring for Kommissionen og de dertil hørende Aktstykker, og jeg forbeholder mig at udtale mig derom, naar jeg har læst Talen og Aktstykkerne.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af de ærede Medlemmer tænker paa at stille Spørgsmaal til Hr. Sysselmand Effersøe. Hvis der nemlig skulde stilles flere Spørgsmaal, var det maaske rigtigt først at holde en Pavse.

Landstingsmand **Trier:** Jeg vil gerne spørge, hvor det Referat af Forhandlingen i Lagtinget, som blev omtalt, er offentliggjort; det blev ikke sagt.

Sysselmand **Effersøe:** Det forholder sig saaledes, at der i Lagtingets sidste Samling blev optaget et skriftligt Referat af Tingets mundtlige Forhandlinger, og der blev ogsaa optaget et saadant Referat af den paagældende Tale. Under mit Ophold i Thorshavn henvendte jeg mig til Amtmanden og opfordrede ham paa den mest indtrængende Maade til at sørge for, at det nu med det samme blev sendt til Justitsministeriet. Om det er kommet, ved jeg ikke, men er det ikke kommet, maa det kunne skaffes til Veje gennem Ministeriet.

Landstingsmand **Trier:** Var det et af selve Lagtinget foranlediget Referat?

Sysselmand **Effersøe:** Ja.

Formanden: Jeg ved ikke, om der er flere, der ønsker at stille Spørgsmaal?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg vil gerne stille nogle Spørgsmaal.

Formanden: Saa vil jeg foreslaa, at vi udsætter Mødet lidt.

Mødet udsat Kl. 7^{35}.

Mødet genoptaget Kl. 8^{50}.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Effersøe nævnede i Begyndelsen af sit Foredrag, at han havde fortsat sin politiske Virksomhed med visse Afbrydelser, og at disse Afbrydelser var begrundede i, at han ikke kunde skaffe paalidelig fagkyndig Bistand i Hjemmet. Jeg vil tillade mig at spørge ham, om det ogsaa var Grunden til, at han kom til at afbryde sin Virksomhed som dansk Rigsdagsmand. Efter min og andre Færingers Opfattelse forsøgte han netop i Sommer at vedblive med sin politiske Virksomhed hernede, men det mislykkedes.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg har jo ganske vist berørt det Spørgsmaal, saaledes som man i Forbigaaende berører et og andet, men jeg kan egentlig ikke se, at en yderligere Diskussion om dette Spørgsmaal vedkommer Kommissionen. Jeg har imidlertid ikke det allermindste imod at udtale mig derom. Som jeg nævnede, afbrød jeg først min Virksomhed som Lagtingsmand, fordi jeg hjemme havde Ansættelse som Postekspeditør og konstitueret Sysselmand, og jeg kunde ikke faa nogen til at besørge disse Forretninger for mig. Jeg maatte sige til mine Vælgere: Jeg kan ikke modtage Valg. Det var altsaa paa et tidligere Tidspunkt. Paa et senere Tidspunkt, i 1913, var det nok muligt, at jeg kunde have prøvet et Aars Tid eller saa, men jeg ansaa dog — af den af mig angivne Grund — Tidspunktet for rigtigt til at bryde af, idet jeg ganske vist havde en Fuldmægtig, men jeg vidste, at han saa snart som muligt vilde søge en anden Stilling, og saa stod jeg der uden at kunne klare mine Sager. Og desuden, selv med hans Hjælp blev det mere og mere vanskeligt for mig at klare mig. At jeg ikke skulde kunne opnaa Valg igen den Gang, vilde det være ganske meningsløst at antage, thi Hr. Sysselmand Samuelsen, der blev min Efterfølger som Folketingsmand, opnaaede Valg, uden at nogen i det hele taget stillede sig op imod ham, og med al Respekt for Hr. Samuelsen tror jeg, at alle Færinger vil være klare over, at mine Valgchancer vilde have været en Del bedre end hans. Jeg modtog derefter Valg det følgende Aar som Landstingsmand, men det var, som mine Partifæller vil vide, ud fra den Forudsætning, at det skulde være en ganske kort Tid. Desuden ansaa jeg det for rigtigt og

nyttigt under de forhaandenværende Forhold at modtage Valget, og mine egne Forhold var den Gang saadanne, at jeg nok kunde gøre det for en kortere Periode. De Herrer ved imidlertid, at Forholdene udviklede sig saaledes, at det kom til at vare længere end paatænkt; Gennemførelsen af den nye Grundlov tog længere Tid end beregnet, saaledes at jeg kom til at møde i Landstinget i 1914 og 1915, desværre med en Afbrydelse, fordi jeg overhovedet ikke kunde være hjemme fra hele Tiden. Saa snart Grundlovssagen var færdig, nedlagde jeg mit Mandat, fordi jeg ikke kunde fortsætte. Det er den ganske simple Sammenhæng.

Jeg ved ikke, om Hr. Patursson sigter til det sidste Landstingsvalg, som blev afholdt. Hvis han sigter til det, maa jeg sige, at Valgets Udfald paa Forhaand var givet. Det var givet, at vort Parti ikke kunde gennemføre Valget af en Kandidat, og naar der stemtes paa mig, var det altsaa ikke for at faa mig valgt, thi det vidste man ikke kunde lade sig gøre, men kun fordi jeg var Partiets Formand, og man syntes bedst om at stemme paa mig. Mine Partifæller mente, der skulde stemmes paa mig, og saa blev det mig.

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg bemærke, at det jo ikke paa Forhaand var aldeles givet, hvem der blev valgt, og i hvert Fald var det ikke Hr. Effersøe selv, der afbrød sin Rigsdagsvirksomhed, saaledes som han anfører; det var de færøske Landstingsvælgere, der afbrød den.

Sysselmand **Effersøe:** Det er ganske urigtigt. Jeg nedlagde mit Landstingsmandat her i København i Aaret 1915. Jeg forstaar slet ikke, hvad der sigtes til.

Landstingsmand **Patursson:** Saa maa jeg forklare mig nøjere. Jeg maa da anføre det Faktum, at ved det sidste Landstingsvalg paa Færøerne, altsaa i Sommer, stemte 9 Landstingsvælgere — jeg tager vist ikke fejl i, at det var 9 — paa Hr. Effersøe og 12 paa mig. Saa maa man vel nok have Ret til at sige, at vedkommende, der var paa Valg, ikke selv har afbrudt sin politiske Virksomhed, men at det er Valgudfaldet, som har afbrudt den.

Hr. Effersøe omtalte en national Forening paa Færøerne, som virkede sidst i Firserne. Jeg vil gerne spørge Hr. Effersøe, hvad det var for en national Forening, og om han kan erindre denne Forenings Program.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg forstaar slet ikke Spørgsmaalet. Jeg ved ikke, hvad det er for en national Forening, Hr. Patursson taler om.

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg saa udvikle det nærmere. Det var den Forening, Hr. Effersøe talte om, som virkede for det færøske Sprog, men til sidst skejede ud. Denne Forenings Navn var „Föroyingafelag". Det var den Forening, Hr. Effersøe talte om, saa vidt jeg forstod, og det, jeg gerne vil vide, er, om han kan erindre denne Forenings Program.

Sysselmand **Effersøe:** Spørgsmaalet har ingen som helst Tilknytning til mine Udtalelser, saa jeg forstaar slet ikke, hvad der sigtes til. Jeg har ikke talt om nogen Forening.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg maa gaa ud fra, at Hr. Effersøe neppe havde nævnt denne Forening i sit Foredrag, hvis den ikke har haft nogen Tilknytning til hans Skildring af de færøske Forhold; jeg gaar ud fra, at der laa noget virkeligt til Grund for, at Foreningen blev nævnt. Hr. Effersøe udtalte ogsaa, at den blev antidansk, fik en antidansk Tendens. Det forekommer mig at være af Betydning, at denne Forenings Program bliver kendt af Kommissionens Medlemmer. Erindrer Hr. Effersøe dette Program? (Ophold).

Formanden: Jeg gaar ud fra, at Hr. Effersøe har svaret paa Spørgsmaalet i det Omfang, hvori han mener at kunne svare.

Landstingsmand **Patursson:** Dernæst vil jeg gerne spørge, om Hr. Effersøe kan erindre, i hvilket Aar han gik ud som Bestyrelsesmedlem af denne Forening.

Sysselmand **Effersøe:** Det bliver værre og værre. Jeg forstaar ikke et levende Muk af det hele. Jeg ved slet ikke, hvad der tales om; jeg har ikke talt om noget af den Slags. Kommissionen maa meget undskylde mig, men jeg forstaar ikke et Muk. Hr. Paturssons Spørgsmaal har ikke Spor af Tilknytning til mit Foredrag — det vil Referatet af mit Foredrag vise.

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg have Lov til at spørge: Erindrer Hr. Effersøe, at han har været Bestyrelsesmedlem i denne Forening?

Sysselmand **Effersøe:** For at vi muligvis kan komme til at faa fat i noget — endskønt det altsaa ikke staar i Forbindelse med mine Udtalelser —, vil jeg gerne spørge Hr. Patursson: Hvad er det for en Forening, han taler om, og som jeg ikke har talt om?

Landstingsmand **Patursson:** Føroyingafelag.

Sysselmand **Effersøe:** I København?

Landstingsmand **Patursson:** Nej, paa Færøerne.

Sysselmand **Effersøe:** Det kan jeg selvfølgelig ikke sige noget som helst om. Jeg har aldrig talt om den Forening, og jeg kan ikke sige noget som helst om dens Forhold.

Landstingsmand **Patursson:** Hvad var det da for en Forening til Bevarelse af det færøske Sprog, Hr. Effersøe talte om eksisterede paa Færøerne i Slutningen af Firserne eller i Slutningen af forrige Aarhundrede?

Sysselmand **Effersøe:** For at vi ikke helt skal køre fast i — ja, hvad skal jeg sige — Umuligheder, vil jeg gerne bede om, at vi venter med dette Punkt, til mit Foredrag foreligger trykt. Det er nemlig ganske tydeligt, at Hr. Patursson ikke i mindste Maade har forstaaet mig, i alt Fald ikke paa dette Punkt.

Landstingsmand **Patursson:** Saa ved jeg ikke, om det er til nogen Nytte, at jeg stiller andre Spørgsmaal.

Formanden: Det maa jeg henstille til Hr. Patursson.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg vilde ogsaa have spurgt om, hvem der var denne Forenings Formand.

Hr. Effersøe nævnede, at Amtmand Rytter havde haft en heldig Haand til at bilægge en Strid mellem Fiskere og Redere — jeg husker ikke, om det var i Fjor eller nu i Foraaret. Jeg vil i den Anledning tillade mig at spørge Hr. Effersøe, om han mener, at en anden Amtmand, f. Eks. den Amtmand, der var paa Færøerne før Hr. Amtmand Rytter, ikke lige saa godt kunde have formaaet at bilægge en saadan Strid — under Hensyn netop til den Stilling, en Amtmand som Autoritet altid indtager overfor den færøske Befolkning. Jeg mener altsaa Amtmanden som Autoritet, ikke Personen.

Sysselmand **Effersøe:** Det er min Opfattelse, at det i allerhøjeste Grad netop var Personligheden Rytter, som bevirkede, at denne Overenskomst kom i Stand, og jeg er fuldkommen overbevist om, at der kan skaffes Udtalelser fra en stor Mængde Personer om, at de ikke er i Tvivl om, at ingen anden end netop Amtmand Rytter kunde have bragt denne Konflikt til Afslutning. Jeg udtalte ogsaa før, at jeg ikke troede, det havde været muligt for nogen anden. Jeg kendte Forholdene meget nøje, og jeg troede end ikke, det havde været muligt for Amtmand Rytter at bringe Konflikten til Afslutning. Alle, jeg talte med, baade Redere, Skibsførere og Fiskere, alle sagde det samme: Det var aldeles storartet, det var aldeles storartet! — Om en foregaaende Amtmand kunde have bragt Konflikten til Afslutning — ja, hvad kan jeg sige om det? Det kan jeg jo ikke have nogen videre Mening om. Men, som sagt, jeg mener, det var Personen, at det netop var Hr. Rytters specielle Evner, der bevirkede Resultatet.

Landstingsmand **Patursson:** Da Hr. Effersøe oplæste Sambandsprogrammets Punkter, lagde jeg Mærke til, at Udtrykket „det færøske Folk" forekom tre Gange. Jeg vil tillade mig at spørge, om dette Udtryk har været overvejet og begrundet i Sambandspartiet, før Programmet blev opsat. Hvis dette nemlig er Tilfældet, kan jeg ikke helt forstaa Sambandspartiets Politik, Fremgangsmaade og Udtryksmaade i Politik, nemlig at man fra Sambandspartiets Side siden stadig fremholder, at Færøerne kun er et Amt i Kongeriget. Det kunde dog ikke godt tænkes, at man f. Eks. sagde „det bornholmske Folk" eller „det Hjørringske Folk" eller brugte lignende Betegnelser for Befolkningen indenfor et Amt.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg ser ikke rettere, end at Udtrykket „det færøske Folk" kun staar 2 Gange i Programmet, men det kan nu ogsaa være temmelig ligegyldigt. De Herrer har maaske forstaaet, at jeg netop er klar over, at Færingerne nationalt indtager en vis Særstilling, idet vi i Virkeligheden har to Sprog: det færøske, som hovedsagelig har været vort

Talesprog, og det danske, som har været det Sprog, der i tidligere Tid næsten udelukkende har baaret vort Aandsliv; i hvert Fald efter min Opfattelse tilhører begge Sprogene Færøerne. Altsaa, vi har i national Henseende en vis Særstilling, som jeg og mit Parti aldrig nogensinde har benægtet, men som ikke i mindste Maade er til Hinder for et nationalt Fællesskab med den Befolkning, som bor i denne Del af Landet. Hvorvidt dette specielle Udtryk har været overvejet eller ej, det kan jeg sandelig ikke huske noget nærmere om. Det er gaaet her som saa ofte: der fremsættes et Forslag, og saa bliver man enig om det; man har ikke fundet, at der var noget urimeligt i at benytte det. Ogsaa i politisk Henseende har vi jo i nogen Grad en Særstilling derved, at vi har vort Lagting, men heller ikke det er i nogen Maade til Hinder for et Fællesskab i politisk Henseende.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg har ikke før set det Program, som Hr. Effersøe læste op, men det vil jeg villigt vedgaa er min egen Fejl; jeg har derimod kendt et Sambandsprogram, som blev opstillet for flere Aar siden. Jeg vil tillade mig at spørge Hr. Effersøe, af hvilken Dato dette sidste Program er.

Sysselmand **Effersøe:** Dette Program er vedtaget af Partiet den 23. September 1916; det staar angivet paa det. Det forrige Program var af 1906, og hvis det ønskes, kan det fremskaffes. Forskellen mellem dem er den, at Punkt 3 er kommet til i det sidste, altsaa det Punkt, der omtaler det færøske og det danske Sprog. Det var ikke med i vort første Program, fordi man den Gang ikke ansaa det for rigtigt eller nødvendigt at have det med; men saaledes som Forholdene udviklede sig, fandt vi det rigtigt at fremsætte en positiv Udtalelse om dette Spørgsmaal, en Udtalelse, der staar i nøje Overensstemmelse med vor Politik og vor Optræden i de foregaaende Aar. Vi fandt det nødvendigt at udtrykke det, som vi havde virket for paa dette Omraade, i et bestemt Programpunkt. At det ikke kom frem i det første Program, antager jeg ogsaa, noget skyldes den særlige Omstændighed, at det, der specielt foranledigede Opstillingen af dette Program, var den saakaldte „Tilbudsaffære", og i denne Tilbudsaffære spillede Sprogspørgsmaalet ingen Rolle.

Landstingsmand **Patursson:** Kan Hr. Effersøe erindre, naar han sidste Gang valgte mig til Folketingsmand?

Sysselmand **Effersøe:** Jeg antager ikke, at jeg nogensinde har valgt Hr. Patursson til Folketingsmand; men det er jo noget, som ligger meget langt tilbage i Tiden. Vi har jo forøvrigt længe haft hemmelig Afstemning — jeg kan saamænd ikke huske, hvor længe.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Effersøe nævnede i Slutningen af sin Tale et Referat af en Tale, som jeg har holdt i Lagtinget i Sommer, og sagde, at han havde anmodet Amtmanden om at fremsende det til Justitsministeriet — og det finder jeg ganske naturligt. Denne Tale af mig foreligger i et Lagtingsreferat, som er optaget ikke af Stenografer, men af Referenter, som Lagtinget selv har valgt, og derfor vil dette Referat vistnok kunne betragtes som et godt Udtryk for, hvad jeg har sagt. Men det er ogsaa noget nyt, thi lige fra vi i 1906 kom i Mindretal, og indtil vi nu igen kom i Flertal, har det trods alle Anstrengelser fra vor Side været aldeles umuligt at faa optaget et virkeligt Referat af Lagtingets Forhandlinger, fordi Sambandspartiet stadig har modsat sig det. Derfor vil jeg ogsaa sige om alle de forud liggende Referater, at det er noget, som vi ikke kan staa til Ansvar for; de er kun optagne af Bladreferenter.

Jeg vil gerne sige en Ting til om denne min Tale i Sommer. Den er holdt paa Færøsk, og jeg ved ikke, hvem der har oversat den. Der vil fremkomme et Referat af alle Lagtingets Forhandlinger i Aar; det er nu under Trykning. Der er altsaa foretaget en Oversættelse af min Tale, men jeg vil dog sige, at jeg ikke vil godkende denne Oversættelse, før jeg har set den; de Oversættelser, som tidligere er blevet fremlagt her i Kommissionen, har ikke altid været helt rigtige.

For øvrigt vil jeg tillade mig at sige om min Tales Indhold, at den maa opfattes som en Forsvarstale, en Forsvarstale, som giver Udtryk, om jeg saa maa sige, for den Harme, det vakte paa Færøerne, at det høje Landsting vilde nedsætte en Kommission til at undersøge færøske politiske Forhold. Vi tænkte dog ikke, at man vilde gaa meget vidt, men vi fik jo Referatet af Landstingets Forhandlinger om Sagen. Jeg havde dog aldrig tænkt mig, at man vilde gaa saa vidt, som man nu er gaaet, og derfor

anser jeg denne Tale som velbegrundet, set som et Forsvar for os Færinger, fordi vi ikke skulde have Lov til at have en selvstændig politisk Mening, uden at den skulde gøres til Genstand for Granskninger hernede for at se, om vi er passende skikkelige eller ej. Dette har vakt en Storm af Uvillie paa Færøerne, og denne Storm vil ikke lægge sig efter det, som er fremkommet her, og det, som er fremkommet fra Hr. Rytters Side. Jeg ønsker altsaa, at denne Tale ikke skal ses som en særskilt Tale eller som et særskilt Udfald, men ses i den Sammenhæng, som jeg ønsker, jeg maa faa Lejlighed til at forelægge for Kommissionen, af hele den færøske Situation.

Landstingsmand **Trier:** Hr. Effersøe skildrede, hvorledes paa Færøerne et Selvstyreparti havde udskilt sig fra et Sambandsparti, det vil altsaa sige: en mere yderliggaaende national Retning fra en mere moderat. Jeg vil gerne spørge Hr. Effersøe, om han anser denne Udvikling for at være en i og for sig naturlig Udvikling, som man finder Sidestykker til under lignende Forhold i andre Lande, i Norge f. Eks., hvor man har Modsætningen mellem Maalmændene og Dansk-Norskens Mænd, eller hvad man vil kalde dem — saaledes hed de i gamle Dage, nu hedder de vist Rigsmaalets Mænd. Jeg vil altsaa gerne spørge Hr. Effersøe, om han anser denne Bevægelse paa Færøerne for en kunstig Bevægelse, saaledes at der f. Eks. maatte siges væsentlig at staa personlige Motiver bag eller Motiver af lignende Art.

Sysselmand **Effersøe:** De Udtalelser, som Hr. Patursson før fremførte, kunde nok give Anledning til Udtalelser fra min Side, men jeg antager, at Diskussionen herom er afsluttet, saa jeg skal ikke komme ind derpaa igen. Kommissionen kommer jo ogsaa nok senere til at forhandle om den Tale.

Til Hr. Trier maa jeg sige, at jeg er maaske ikke saa inde i Udviklingen af den Slags Forhold andre Steder i Verden, at jeg kan udtale mig med nogen Kompetence om dette Spørgsmaal. Det, der egentlig er Hovedsagen i Spørgsmaalet, er vel, om jeg mener, at de, som blev yderliggaaende, havde en personlig Opfattelse af det paagældende Spørgsmaal eller ej. Men det er jo et Spørgsmaal, som er altfor vanskeligt for mig at besvare, da det her drejer sig om en hel Del Mennesker, som jeg maaske kender, nogle godt og andre mindre godt, og Mennesker, som jeg ikke kender. Jeg er ikke i Tvivl om, at mange af dem havde en personlig Opfattelse i den Retning, men hvorvidt der laa andre Motiver bag for andres Vedkommende, kan jeg ikke afgøre. Det er meget muligt, men jeg kan absolut ikke sige noget derom.

Landstingsmand **Trier:** Jeg har ikke udtrykt mig helt klart, kan jeg forstaa. Det, jeg vilde spørge om, var, om den Bevægelse, der finder Sted paa Færøerne, maa siges i og for sig at være en i en ganske naturlig folkelig Udviklingslov hvilende Udvikling mellem Modsætninger, eller om det maa siges at være en Modsætning, som er fremkaldt ved kunstige Midler, og som ikke har Rod i, hvad der naturligt udvikler sig af sig selv i ethvert Samfund under lignende Forhold.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg synes, det er et Spørgsmaal, hvis Besvarelse jeg maa overlade til Folk, som i meget højere Grad end jeg er Autoriteter paa det paagældende Omraade. Jeg maa vist have Lov til at kalde det et rent videnskabeligt Spørgsmaal, som der kunde skrives en Afhandling om — men det drister jeg mig ikke til at indlade mig paa.

Landstingsmand **Trier:** Ja, selvfølgelig har Hr. Effersøe Ret i, at det kan gøres til et videnskabeligt Spørgsmaal, som der kan skrives en Afhandling om, men jeg synes alligevel nok, at man som Deltager i Bevægelsen maa have et Indtryk af, hvorvidt det drejer sig om ganske naturlige Modsætninger, som man godt kan forstaa opstaar af sig selv i en Befolkning, eller om noget, som er vakt ad kunstig Vej gennem Agitation, og som i og for sig ikke hænger sammen med den naturlige Udvikling af det nationale i et Folk.

Sysselmand **Effersøe:** Det, der for mig har været Hovedsagen, er, at denne Udvikling efter mit Skøn var uheldig og skadelig, absolut skadelig for os, og jeg har derfor maattet stille mig som en Modstander af den. Saa kan man kalde den, hvad man vil, en naturlig Udvikling eller en kunstig.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg forstod Hr. Effersøes sidste Bemærkning til Hr. Patursson saaledes, at Hr. Effersøe ikke ønskede at gøre Modbemærkninger overfor de sidste Udtalelser fra Hr. Paturssons Side. Hvis det er saaledes, kan jeg som Kommissionsmedlem ikke andet end billige det, thi det, der er givet Tilladelse til her, er at stille bestemte Spørgsmaal

for at faa en Tydeliggørelse paa saadanne Punkter, hvor der maaske kunde være Misforstaaelse og Uklarhed til Stede hos os. Det var ikke Meningen, at der skulde optages en Diskussion mellem de Herrer om forskellige Forhold, og det var navnlig ikke Meningen, og det kan ikke være Meningen, at den Drøftelse og Undersøgelse, Kommissionen skal foretage, skal foregaa paa den Maade, at de Herrer, som skal give Oplysninger, strides med Kommissionens Medlemmer om enkelte Punkter frem og tilbage.

Formanden: Er der flere af Kommissionens Medlemmer, der ønsker at stille Spørgsmaal nu?

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vilde gerne gøre en Bemærkning, hvis det er Meningen, at denne Del af Mødet nu staar ved sin Afslutning; den Sag, jeg vil omtale, er stenografisk refereret i det foregaaende Møde.

Formanden: Det berører ikke Hr. Effersøe?

Landstingsmand **Kragh:** Nej.

Formanden: Saa vil vi takke Hr. Effersøe for den Forklaring, han har været saa god at give i Dag. Efter de Bemærkninger, der er faldet, er det jo antageligt, at der vil blive rettet yderligere Spørgsmaal til Hr. Effersøe, naar hans Forklaring foreligger trykt.

Jeg skal endnu blot tilføje, at det sikkert vil være Hr. Effersøe bekendt, at Kommissionens Forhandling ikke er offentlig, og vi tør gaa ud fra, at Hr. Effersøe vil betragte sig som bundet ved den samme Diskretionspligt, som paahviler Kommissionens Medlemmer, saaledes at han navnlig ikke giver Offentligheden Adgang til at blive bekendt med den Forklaring, han har givet os, før den kommer frem fra Kommissionens Side.

Landstingsmand **Schovelin:** Maa jeg have Lov til, inden Hr. Effersøe gaar, at gøre en Henstilling. Jeg forstod Hr. Effersøe saaledes, at De ikke havde haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med Overretsassessor Svenning Rytters Fremstilling af Forholdene. Jeg vil da gerne tillade mig at spørge Hr. Effersøe — jeg synes, De kom ind paa det før, men jeg forstod Dem ikke ret —, om De maatte mene, at De, naar De har faaet Lejlighed til at gennemlæse denne, da atter ønsker at faa Foretræde for Kommissionen for at meddele, hvilke Tilføjelser De kunde have Lyst til at gøre i Anledning af denne Læsning.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg kan jo ikke paa Forhaand vide, om det vil give mig Anledning til yderligere Udtalelser, men jeg er rede dertil, og jeg skal sætte mig ind i det foreliggende saa hurtig som muligt, og saa er jeg klar. Jeg er i det hele taget fuldstændig til Kommissionens Disposition kortere eller længere.

Herefter forlod Sysselmand Effersøe Mødet.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg havde ved Slutningen af det sidste Møde af Kommissionen, hvor Forhandlingerne blev stenograferet, Lejlighed til at henlede Opmærksomheden paa det Spørgsmaal, som jeg i Tilknytning til Hr. Paturssons Brev til Justitsminister Zahle af 2. April 1918 tidligere har stillet til Hr. Patursson. Som de Herrer vil erindre, forlangte jo Hr. Patursson, den Gang jeg stillede Spørgsmaalet, Adgang til at gøre sig bekendt med det i skriftlig Form. Dette skete; under 20. November tilskrev jeg Kommissionens Formand et Brev indeholdende mit Spørgsmaal, og dette Brev blev i Mødet den 5. December tilstillet Hr. Patursson. Der foreligger nu i Dag et Svar fra Hr. Patursson paa det stillede Spørgsmaal. Derimod foreligger ikke mit Brev, som blev overladt til Hr. Patursson, men som jo er stilet til Kommissionens Formand. Jeg vil derfor gerne begynde med at spørge Hr. Patursson, om han er færdig med det Arbejde, han agter at udføre i Tilknytning til mit Brev, thi i saa Fald vilde jeg anmode Hr. Patursson om at aflevere det, da det jo hører med til Sagens Akter.

Hvad angaar det Svar, som foreligger fra Hr. Patursson, anser jeg det for fuldstændig ufyldestgørende og overhovedet ikke indeholdende blot Antydning af et Svar paa det, jeg har spurgt om. Derfor vil jeg tillade mig at henstille til Kommissionen, at der blev afholdt et Møde, eventuelt i Morgen, i hvilket jeg kunde faa Lejlighed til at drøfte det Spørgsmaal, som jeg har stillet, og det Svar, som Hr. Patursson har givet, med Kommissionen og da i første Række med Hr. Patursson. Endvidere forekommer det mig paa Baggrund af Hr. Effersøes sidste Bemærkninger, før han forlod Salen, som jeg forstod saaledes, at han i den nærmest kommende Tid, saa længe

Kommissionen i det hele taget ønsker det, vil være til Disposition for den, at det vilde være meget ønskeligt, om Kommissionen fik Lejlighed til en nærmere Forhandling med Hr. Patursson, inden Hr. Patursson forlader København for at rejse til sit Hjem i Julen. Det forstaar jeg er Hr. Paturssons Agt, og da vi jo i Kommissionen intet som helst ved om, hvornaar Hr. Patursson agter at vende tilbage, vilde jo, hvis vi ikke faar yderligere Materiale til Disposition gennem en Forhandling, Afhøring, om man vil kalde det saa, af Hr. Patursson inden hans Afrejse, Forholdet meget let blive det, at Kommissionen, medens Hr. Effersøe gaar her og er til dens Disposition, overhovedet ikke vil kunne arbejde videre. Jeg vil derfor tillade mig at stille Forslag om, at dette Møde fortsættes, eventuelt i Morgen, saafremt det er fornødent, hvis Hr. Patursson agter at afrejse i de allernærmeste Dage, hvad jeg har forstaaet, han gør.

Landstingsmand **Patursson:** Det ærede Medlem henstillede til mig, hvis jeg var færdig med mit Svar, da at sende Brevet til Kommissionens Formand tilbage. Jeg skal i den Anledning bemærke, at jeg selvfølgelig har glemt det Brev, jeg modtog fra Formanden; det skulde allerede have været leveret tilbage, og jeg skal se at faa skaffet det tilbage i Morgen.

Med Hensyn til det Spørgsmaal, om jeg er færdig med mit Svar, maa jeg sige, at det er jeg i og for sig ikke. Jeg sagde sidst, jeg var til Stede, at jeg ikke var sikker paa, jeg havde alle de Dokumenter hernede, som var nødvendige dertil, men jeg vil lige saa lidt kunne give mere fyldestgørende Oplysninger i Morgen, som jeg har kunnet hidtil, og jeg maa fastholde mit Ønske, som jeg har fremsat, lige saa snart Hr. Rytter var færdig med sit Foredrag, om at maatte faa Adgang til at give en samlet Fremstilling af hele Situationen, forinden man indlader sig altfor meget paa at drage de enkelte Spørgsmaal frem. En saadan Tilladelse har de to hidtil værende Vidner haft. Hr. Rytter har givet en samlet Fremstilling af hele Situationen, før han blev spurgt, og Hr. Effersøe har ogsaa haft Lejlighed til at give en samlet Fremstilling af Situationen, før han blev spurgt. Jeg ved ikke, om jeg kan sige, at jeg *fordrer* af Kommissionen, men jeg henstiller i hvert Fald til Kommissionen, at samme Ret og Skel gøres mig som de to andre Herrer: at man først bagefter kommer til de enkelte Spørgsmaal.

Landstingsmand **Trier:** Saafremt Hr. Kragh motiverer Afholdelsen af et Møde i Morgen med det Svar, Hr. Patursson har sendt paa det skrevne Spørgsmaal, synes jeg, det er nødvendigt, inden vi kan tage Stilling, at vi kender dette Svar. Kan vi ikke lære det at kende? Det er jo et Svar, der er rettet til Kommissionen, gaar jeg ud fra; det maa det jo være; men vi kender det ikke endnu.

Formanden: Det er ogsaa først ankommet under Mødet; jeg skal læse det op:

„p. t. København, $^{9}/_{12}$ 1918.

Hr. landstingsmand, overretssagf. Godskesen,
Formand for Færokommissionen.

Som besvarelse på det mig forelagte brev fra landstingsmand Kragh af 20. novb. d. a. meddeles:

Da begge de specielle andragender om lagtingets sammenkaldelse, jeg på egne og flere lagtingsmænds vegne rettede til amtmanden, skete i februar måned, havde det været mere fyldestgørende, om den citerede sætning: »Et andragende herom blev imidlertid afvist af amtmanden«, havde haft Ordlyden: »2 andragender herom vare imidlertid blevne afviste af amtmanden.«

Og for at gøre den næste sætning: „Derefter fremkom tanken om den færøske folkeadresse" mere klar og forståelig kunde jeg have gentaget, at *da* framburdsfelagets andragende til konsulen *var blevet afvist*, og *da* andragenderne til amtet om lagtingets sammenkaldelse *ogsaa vare afviste, så* fremkom tanken om folkeadressen.

Der vedlægges »Løgtingstidindi« uppskot og úrslit. »Eykatingid 1917« på hvis side 5 X findes det fra selvstyrepartiet under 20. marts indsendte motiverede forslag til beslutning, der i aktstykkerne side 10 i flertalsbetænkningen omtales som en erindring til amtet om lagtingets indkaldelse med forslag til beslutning.

Ærbødigst

J. Patursson."

Landstingsmand **Kragh:** Som Kommissionens Medlemmer vil erindre, drejede mit Spørgsmaal sig om en ganske enkelt Ting: om der har foreligget for Amtmanden et Andragende om Lagtingets Sammenkaldelse i Dagene mellem den 8. og den 19. Marts, idet Hr. Patursson i det af mig citerede Brev, som findes i Aktstykkerne, Side 51, udtrykkelig i kronologisk Orden

gjorde Rede for en Række Begivenheder. De enkelte Stykker begynder saaledes: „Den 8. Marts" ... „Nogle Dage derefter" ..., „Derefter" ..., hvorpaa der fortsættes: „Et Andragende herom blev imidlertid afvist af Amtmanden", og der fortsættes saa: „*Derefter* fremkom Tanken om den færørske Folkeadresse". Dette kan ikke forstaas anderledes, end at et Andragende har forligget om Lagtingets Sammentræden i Dagene mellem den 8. Marts og det Tidspunkt, da Folkeadressen udsendtes, nemlig den 19. Marts. Spørgsmaalet er, forekommer det mig, ganske enkelt og fuldkommen klart. Hr. Paturssons Svarskrivelse, som nu er oplæst af Kommissionens Formand, berører imidlertid aldeles ikke det stillede Spørgsmaal. Der tales om to Andragender, som har foreligget i Februar Maaned, men om disse Andragender kan der ikke være Tale i Hr. Paturssons Skrivelse af 2. April, da det dér udtrykkelig siges, at det er et Andragende, der har foreligget *efter* den 8. Marts, og Hr. Paturssons Henvisning til „Løgtingstidindi" er i denne Sammenhæng ogsaa betydningsløs, thi Side 5 i dette Bilag er der kun Tale om, hvad der skete den 20. Marts, og det Andragende, der dér tales om, er det, for hvilket der er gjort Rede i Aktstykkerne Side 10 af det Udvalg, som var nedsat til Behandling af Sagen om Folkeadressen til Storbritanniens Regering. Det er et Andragende, hvis Tilstedeværelse er alle Medlemmerne velbekendt, og som jeg ogsaa i mine i Mødet den 5. December fremsatte Bemærkninger til Hr. Patursson har omtalt. Jeg konstaterer altsaa, at Hr. Paturssons Svar aldeles ikke vedrører det af mig stillede Spørgsmaal, og da jeg anser det for betydningsfuldt paa et enkelt Punkt i hvert Tilfælde at faa Sagen klaret, er det, jeg har anmodet om, at vi maa faa Lejlighed til at gennemgaa denne Sag og denne Fremstilling paa Side 51 i Enkeltheder og sammenholde den med Hr. Paturssons Svar.

Landstingsmand **Schovelin:** Denne Anmodning vil jeg i høj Grad støtte; jeg synes, det er en naturlig Ting. Det er jo ogsaa noget, som Hr. Patursson maa kunne besvare forholdsvis hurtigt. I det hele taget vilde jeg sætte megen Pris paa, om vi fik Lejlighed til at stille Spørgsmaal om forskellige Enkeltheder, forinden Hr. Patursson rejser. Det kan jo være, der er enkelte Ting, om hvilke han maa sige ligesom de andre Herrer, at de Spørgsmaal kan han ikke i Øjeblikket besvare; i saa Henseende maa han raadføre sig med sine Dokumenter, og dem kan han maaske ikke skaffe tilveje fra Færøerne, inden han rejser. Men der er dog adskilligt, som vi, medens vi endnu har alt dette i Hovedet, maa kunne spørge ham om, og som han maa kunne svare paa, og det synes at ville kaste et rent forkert Skær over det hele, hvis Hr. Patursson nu unddrog sig dette og rejste bort til Færøerne, hvor han faar Lejlighed til at konferere med flere af de Vidner, vi bagefter skal have fat i, hvorigennem jo disse Vidners hele Fremstillingsmaade ganske ubevidst kan blive paavirket paa en Maade, som Kommissionen ikke kan være tjent med. Ogsaa jeg vil derfor meget indtrængende henstille, at vi i Morgen eller i de nærmeste Dage, i hvert Fald inden Hr. Paturssons Afrejse, faar Lejlighed til at stille disse Spørgsmaal til ham, først og fremmest det Spørgsmaal, som Dr. Kragh har stillet, og som jeg synes maatte kunne klares, og som det efter min Mening er af stor Vigtighed at faa klaret; thi derigennem vil vi allerede kunne vide saa meget, at vi med Held kunde sysle med denne Sag i Ferien.

Landstingsmand **Patursson:** Som jeg allerede har udtalt i Begyndelsen af dette Møde, vil jeg være rede til at besvare Spørgsmaal, naar jeg er indkaldt som Vidne, hvad jeg jo ikke er i Dag. Jeg haaber ogsaa, dette er tilført Protokollen i den Form, at naar jeg er indkaldt som Vidne, eller Spørgsmaalene bliver forelagt mig skriftlig, er jeg villig til at svare paa dem, saa langt jeg kan hernede, hvor jeg ikke har Dokumenter af nogen Art til min Raadighed, i hvert Fald ikke saadanne, som kan komme til at berøre enkelte eller flere af de Spørgsmaal, som stilles til mig. Jeg vil derfor søge at gøre det saa godt, som jeg kan, men jeg kan ikke antage, at mine Svar bliver fyldestgørende. De fyldestgørende Svar paa de fremsatte Spørgsmaal kan Kommissionen, i hvert Fald for flere Spørgsmaals Vedkommende, ikke vente af mig, før jeg har haft Adgang til at faa Dokumenterne.

Landstingsmand **Piper:** Jeg tillader mig at foreslaa, at Kommissionen indkalder Hr. Patursson som Vidne, for at de Spørgsmaal, der nu er rejst, dels Spørgsmaalet fra Dr. Kragh, dels de af Hr. Hauch rejste Spørgsmaal, dels et Par andre Spørgsmaal kan blive stillet til Hr. Patursson, saaledes at vi kan sammenholde dette Materiale med det Materiale, som allerede foreligger.

Landstingsmand **Schovelin:** Det Forslag vil jeg gerne støtte.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil blot gøre den Bemærkning, at naar Hr. Patursson i sin forrige Replik hævdede for sig den Ret, som er givet andre, til at give en sammenhængende Fremstilling af sin Opfattelse af hele det Spørgsmaal, som beskæftiger Kommissionen, saa er det i hvert Tilfælde for mit Vedkommende ganske givet, at Hr. Paturssons Ønske derom vil jeg støtte til det yderste. En saadan Adkomst skal Hr. Patursson selvfølgelig have, og jeg ser godt, at til denne sammenhængende Fremstilling er det fornødent at give ham den Respit, han ønsker. Det er beklageligt, at Hr. Patursson ikke har været i Stand til allerede paa nærværende Tidspunkt at give en saadan Fremstilling, da Hr. Patursson jo ganske afgjort ikke kunde være uvidende om, hvad denne Kommissions Forhandlinger vilde komme til at dreje sig om, og da han siden Juli Maaned har været vidende om, at disse Forhandlinger vilde finde Sted; men man maa jo regne med Kendsgerningen, og den er altsaa den, at Hr. Patursson endnu ikke paa nærværende Tidspunkt er i Besiddelse af noget som helst Materiale til at bygge en saadan sammenhængende Fremstilling paa.

Jeg maa dog gøre opmærksom paa, at da Hr. Patursson var her i København den 2. April 1918, var han i Stand til at give den paa Side 51 aftrykte Fremstilling af Sagens kronologiske Gang i den halve Snes Dage af Marts Maaned, som er af saa afgørende Betydning for den hele Sags Historie oppe paa Færøerne. Derfor undrer det mig i meget høj Grad, at Hr. Patursson nu er ganske ude af Stand til at give Kommissionen Besked om, hvad det i Virkeligheden er, han har skrevet om til Justitsministeren den 2. April 1918. Men det er altsaa saaledes, og jeg forstaar Hr. Paturssons Bemærkning saaledes, at i et kommende Møde agter Hr. Patursson at holde sig til det skriftlige Svar, som her er afgivet til Kommissionen — Svar i Gaaseøjne, da det nemlig slet ikke angaar det stillede Spørgsmaal. Men jeg vil dog endnu en Gang henstille til Hr. Patursson, om han ikke vilde være saa velvillig at tage under Overvejelse til i Morgen, saafremt Kommissionen afholder et Møde i Morgen Eftermiddag, at søge genkaldt i sin Erindring det, som han saa malende har beskrevet den 2. April 1918, og give Kommissionen Meddelelse om, hvad det er for et Andragende, han paa saa afgørende Maade har henpeget paa i denne Skrivelse til Justitsministeren. Thi mit Syn paa dette Spørgsmaal har jeg intet imod allerede paa nærværende Tidspunkt at udtale, og det er dette, at hvis Færøernes Amtmand har stillet sig afvisende overfor en Anmodning fremkommet i de Dage fra Selvstyrepartiets Lagtingsmedlemmer, saa er det en meget beklagelig Ting, og saa vil det maaske i nogen Grad kunne forklare, at en Sindsstemning er opstaaet, blandt andet hos Hr. Patursson, som har kunnet være Grundlag for hele den Affære, der er blevet sat i Gang deroppe. Men er det ganske umuligt at skaffe blot nogenlunde Rede paa, om et saadant Andragende har foreligget, maa jeg udtale min store Forbavselse over, at Hr. Patursson i en Skrivelse til Justitsministeren den 2. April 1918 har kunnet fremsætte en saadan Paastand. Jeg vil derfor gentage min Anmodning. Kommer der ikke andet ud deraf, saa kommer der dog i hvert Tilfælde, naar Hr. Patursson indkaldes som Vidne, dette ud af det, at det bliver konstateret, at Hr. Patursson ikke er i Stand til at gøre Rede for, hvad han den 2. April 1918 har skrevet til Justitsministeren.

Landstingsmand **Patursson:** Den Udtalelse af Dr. Kragh glæder mig overordentlig meget: at hvis det kan konstateres, at Amtmanden i disse Dage, altsaa kort forud for Adressens Udsendelse, har stillet sig modvillig overfor at faa Lagtinget sammenkaldt, saa vilde han beklage det — ja, jeg husker nu ikke Udtrykkene, men de er jo refererede. Thi det tror jeg vil kunne dokumenteres paa Færøerne, at ikke alene i Begyndelsen af Februar og midt i Februar, men lige fra Begyndelsen af Februar og hele Tiden lige til kort før Adressens Fremkomst var det kendt for alle og enhver, at Amtmanden ikke paa nogen mulig Maade var at formaa til at sammenkalde Lagtinget.

Naar Hr. Kragh anførte, at jeg kunde have haft Dokumenterne hernede, og at jeg har maattet vide omtrent, hvad der vilde komme frem i Kommissionen, saa jeg havde været i Stand til at skaffe Dokumentation for mit Forsvar, har jeg mange Gange paapeget, at det har ikke været mig muligt. Jeg skal ikke gøre det oftere, men kun udtale, at naar mit Forsvar, hvis jeg faar ordentlig Tid til det, kommer frem, bilagt med de nødvendige Dokumenter, føler jeg mig overbevist om, at Hr. Kragh

vil sige: Ja, det var ganske umuligt for Dem at skaffe alt det i København, det forstaar jeg.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg forstaar saa udmærket godt, at Hr. Patursson er ude af Stand til at fremskaffe disse Ting, naar han gaar her i København, men Hr. Patursson har tilbragt Maaneder paa Færøerne siden Kommissionens Nedsættelse, uden at det er lykkedes ham at komme i Besiddelse af en Dokumentation for Adressesagens Historie.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg har ventet, at baade et og andet vilde fremkomme i denne Kommission, men jeg har aldrig — det maa jeg sige aabent og ærligt — aldrig paa nogen Maade kunnet tænke mig Muligheden af, at der vilde fremkomme saa meget og i saa forskellige Retninger og fra saa forskellige Tider, som der er fremkommet gennem Hr. Rytters Foredrag og til Dels gennem det sidste Foredrag af Hr. Effersøe. Det har hverken jeg eller nogen af mine Partifæller drømt om.

Landstingsmand **Kragh:** Det forstaar jeg i og for sig saa udmærket godt, men jeg holder mig jo heller slet ikke til Punkter i Hr. Rytters Foredrag. Jeg holder mig til et bestemt Punkt i en Fremstilling, givet af Hr. Patursson selv, som paa det allersnævreste og nøjeste staar i Forbindelse med det Problem, hvis Løsning er overdraget Kommissionen, nemlig Problemet: Hvorledes opstod Adressebevægelsen paa Færøerne, og hvad var Hensigten med denne Bevægelse? Hvad var Hensigten med Adressen? Hr. Patursson har den 2. April i en Skrivelse til Justitsministeren gjort Rede for Sagens kronologiske Gang, og et enkelt Punkt deraf har jeg fremdraget og anmodet Hr. Patursson om nærmere at oplyse. Naar han ikke kan det, kan det da kun skyldes, at Hr. Paturssons Hukommelse, som synes at have været i Orden den 2. April, siden den Tid paa dette meget væsentlige Punkt har svigtet. Men naar det er Tilfældet, forekommer det i hvert Tilfælde mig underligt, at Hr. Patursson ikke har været klar derover paa et tidligere Tidspunkt og derfor har benyttet de Maaneder, som han efter Kommissionens Nedsættelse, inden han vendte tilbage til Rigsdagen, har tilbragt paa Færøerne, til at skaffe sig dette Materiale, som dog ikke kunde fylde ret meget i Hr. Paturssons Rejsekuffert, og som kunde have givet os den Oplysning, som Kommissionen gennem mig anmoder Hr. Patursson om.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg vil bede Kommissionen se paa, i hvilken Anledning denne Fremstilling — jeg husker ikke Datoen, det var vist den 2. April — fremkom. Den fremkom i Anledning af, at Justitsministeren henvendte sig til mig i en personlig Samtale, hvorigennem jeg fik den Opfattelse, at Amtmand Rytter alligevel efter Justitsministerens Mening kunde have leveret et Bevis for, at vi har villet sende Adressen igennem den engelske Konsul direkte til London. Nu vidste jeg, at det ikke kunde være rigtigt, jeg kunde end ikke tænke mig, at Amtmand Rytter kunde have gjort det, og derfor kom jeg i Tanker om, at Amtmand Rytter vist maatte have forvekslet Adressen med en Skrivelse, for Resten gaaende ud paa det samme, som Framburdsfelaget sendte Konsulen. Derfor aftalte jeg med Ministeren, at jeg vilde give en Redegørelse derfor, og Ministeren mente da, at hvis jeg gjorde det, maatte det ske hurtigt, og jeg havde nogle Timer til det. Jeg mente da paa denne Maade at kunne give en Fremstilling af, at først efter at Framburdsfelagets Andragende var forkastet, og efter at ogsaa vore Andragender — for der var nu to direkte foruden andre mindre Henvendelser til Amtmanden — var afviste, saa vi altsaa ikke kunde fremme vort Formaal ad denne Vej hverken gennem Framburdsfelagets Henvendelse til Konsulen eller gennem Andragendet til Amtet om at faa Lagtinget sammenkaldt, først da fremkom Tanken om Adressen. Det er det, jeg har sagt.

Landstingsmand **Kragh:** Vi kommer jo i denne Række af Bemærkninger i Virkeligheden ind paa Sagens Realitet, og jeg vil da spørge Hr. Patursson, om han ikke tillægger den kronologiske Fremstilling af Begivenhederne, som han den 2. April har tilsendt Justitsministeren, Betydning som Udtryk for Sagens Historie, saaledes som den stod for ham paa dette Tidspunkt, og dernæst vil jeg spørge Hr. Patursson, om han vil fastholde, at det Andragende, hvorom der tales Side 51, ikke er et Andragende, der er fremkommet imellem den 8. og den 19. Marts, men derimod de Andragender, som fremkom i Februar Maaned. Det gaar nemlig Hr. Paturssons Svar, saavidt jeg i det hele taget kan forstaa det, ud paa. Hvis det sidste er Tilfældet, hvis det er det, der sigtes til med: „Et Andra-

gende herom blev imidlertid afvist af Amtmanden", efter at man har fremstillet, hvad der skete den 8. Marts og i Dagene derefter, saa mener jeg mig berettiget til at stemple den Fremstilling, som Hr. Patursson har givet overfor Justitsministeren af Sagens Gang i de Dage, som urigtig.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg henholder mig foreløbig ganske til, hvad jeg har givet Udtryk i mit Brev til Formanden, og hvis det ønskes, vil jeg søge at fremskaffe yderligere Oplysninger om dette Spørgsmaal oppe paa Færøerne.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg maa tilstaa, jeg er i Øjeblikket ikke klar over Hr. Paturssons Stilling; det er maaske, fordi man har hørt saa meget, at ens Opfattelsesevne er sløvet. Vilde det derfor ikke være rigtigt at indkalde Hr. Patursson som Vidne og spørge om de Ting, vi nu spørger om, inden han rejser? Saa maa Hr. Patursson altsaa have Ret til at sige: De og de Ting kan jeg ikke bevise, før jeg har skaffet Beviserne. Besvare Spørgsmaalene maa han jo kunne, men de nærmere Beviser, Dokumentationen, maa han forbeholde sig at føre, naar han kommer tilbage fra Færøerne.

Formanden: Saa maa vi vel tage Bestemmelse om, hvorvidt vi vil bede Hr. Patursson møde og afgive Forklaring.

Jeg ved ikke, om det vil passe Hr. Patursson at møde og give Forklaring en af Dagene?

Landstingsmand **Patursson:** Jo.

Det vedtoges herefter at afholde næste Møde Fredag den 13. December Kl. 10½ og dertil at indkalde Landstingsmand Patursson som Vidne.

Mødet hævet Kl. 10.

Mødet 13. December 1918 Kl. 10^{50}.

Vidne: Landstingsmand, Kongsbonde *Johannes Patursson*.

Formanden: Hr. Landstingsmand Patursson! De er Medlem af denne Kommission, men Kommissionen har ønsket at høre en Forklaring af Dem angaaende de Forhold, som er Genstand for Kommissionens Undersøgelser. De har været saa god at love at give Kommissionen en samlet Fremstilling af de paagældende Forhold, naar De maatte have samlet det fornødne Materiale og lagt Deres Foredrag til Rette. Imidlertid er der nogle af Kommissionens Medlemmer, som har ønsket allerede nu at rette nogle foreløbige Spørgsmaal til Dem. Anledningen dertil er særlig, at Hr. Sysselmand Effersøe jo for Tiden er her i København og afgiver Forklaring, men kan ventes at ville rejse tilbage til Færøerne i en nær Fremtid, og man har ønsket enkelte Spørgsmaal besvaret af Dem, medens Hr. Effersøe er til Stede, idet man har tænkt sig Muligheden af, at de Oplysninger, der kom fra Dem, kunde give Anledning til yderligere Spørgsmaal til Hr. Effersøe, hvilke yderligere Spørgsmaal jo altsaa maa stilles Hr. Effersøe i en meget nær Fremtid, hvis det ikke skal blive for sent. Dette er Grundene til, at man har bedt Dem være saa god i Dag at give Kommissionen Svar paa nogle foreløbige Spørgsmaal. Jeg skal give Ordet til Hr. Landstingsmand Kragh.

Landstingsmand **Kragh:** I sidste Møde blev der af Hr. Hauch stillet en Række Spørgsmaal i skriftlig Form, hvilke blev overleveret til Hr. Patursson. Jeg vil gerne spørge Hr. Patursson, om han er rede til i Dag at besvare de Spørgsmaal, som Hr. Hauch har stillet.

Landstingsmand **Patursson:** Ja.

Landstingsmand **Kragh:** Det første Spørgsmaal lyder saaledes: Er det rigtigt, hvad Assessor Rytter forklarer Side 68—69, at man fra Thorshavn satte sig i Forbindelse med „Føroyatidindi" angaaende Udsendelsen af Adressen? I bekræftende Fald, kan Hr. Patursson fremlægge Afskrifter?

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg, forinden jeg besvarer de enkelte Spørgsmaal, have Lov til at gøre en lille Bemærkning. Jeg har gentagne Gange overfor Kommissionen fremholdt, at jeg ønskede at give en sammenhængende Fremstilling af hele Situationen, fordi jeg efter de foreliggende Aktstykker, og efter hvad der for øvrigt er fremkommet, ikke kan se andet, end at det vilde være rigtigt, at akkurat den samme Fremgangsmaade anvendtes af Kommissionen overfor mig første Gang, jeg bliver indkaldt, som den, der er anvendt overfor Assessor Rytter og overfor Sysselmand Effersøe. De Herrer har faaet Adgang til at give en samlet Fremstilling af, hvad de havde paa Hjerte, inden der blev stillet Spørgsmaal til dem, medens jeg ikke har kunnet opnaa den Gunst hos Kommissionen, det ønsker jeg at pointere. Nu er det blevet udtalt, at det er af særlige Grunde, der stilles enkelte Spørgsmaal til mig, og at jeg altsaa ikke kan komme til at afgive en sammenhængende Fremstilling. Jeg vil dertil svare, at der i hvert Fald for Assessor Rytters Vedkommende var akkurat lige saa god Anledning til at benytte den Fremgangsmaade, som nu i Dag benyttes overfor mig, nemlig at stille Spørgsmaal. Da jeg kom herned i Kommissionen, fik jeg forelagt en større Samling Aktstykker, og Hr. Rytters Fremstilling af de færøske Forhold gav, mente jeg, Kommissionen, i hvert Fald mig, fuld Anledning til at stille Hr. Rytter Spørgsmaal, og jeg finder mindst lige saa god Anledning, som Kommissionen nu har fundet til at stille mig Spørgsmaal.

Det er i Dag blevet anført, at det væsentlig er, fordi Hr. Effersøe er kommet her-

ned, og da jeg skal rejse hjem i Juleferien, at man nu vil have nogle Spørgsmaal klaret. Jeg finder det mærkværdigt, at Hr. Effersøe møder i Kommissionen nogle faa Dage, før den almindelige Juleferie begynder, og hvis jeg skal rejse til mit Hjem i Juleferien, hvad jeg antager, jeg maa have lige saa god Ret til som nogen af de andre Herrer, maa jeg rejse i Overmorgen; der er altsaa kun en Dag til, jeg skal rejse hjem, og Hr. Effersøe havde først i Gaar Foretræde for Kommissionen. Jeg finder det meget uheldigt, at Hr. Effersøe indtræffer paa et saa sent Tidspunkt, saa kort før Juleferien, at jeg alene af den Grund skal blive afkrævet disse enkelte Svar. Jeg antager, at Hr. Effersøe meget godt kunde være kommet hertil med Dampskibet „Tjaldur", og hvis han ikke kunde det, finder jeg, at det havde været til større Nytte for Kommissionen, om hans Ankomst ikke var indtruffet før efter Juleferien.

Da man nu altsaa har ønsket at bruge en anden Fremgangsmaade overfor mig end overfor Assessor Rytter og Sysselmand Effersøe, skal jeg selvfølgelig svare paa de stillede Spørgsmaal saa godt, jeg kan, og kun gentage, at jeg ikke fyldestgørende vil kunne besvare disse Spørgsmaal, saa meget mindre som jeg netop selv har tænkt paa i Anledning af Hr. Rytters Forklaring at faa nogle Spørgsmaal oplyst — det er Hr. Rytter, som er fremkommet med Spørgsmaalene, men han har ikke dokumenteret dem, hvad jeg mener, han burde have gjort.

Angaaende det første Spørgsmaal vil jeg kort og godt tillade mig at henvise Kommissionen til at søge Oplysninger hos Købmand Ziska; thi det er ham, der har haft med det at gøre.

Landstingsmand **Kragh:** Det andet Spørgsmaal lyder saaledes: Har Hr. Patursson noget Kendskab til det i Aktstykkerne Side 43 berørte Brev fra Ziska til Mortensen? Anser Hr. Patursson det for sandsynligt, at der i Brevet kun har staaet tre Linier af Interesse for det Spørgsmaal, til hvis Oplysning Skrivelsen er sendt til Justitsministeriet?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg har selvfølgelig vidst, at Ziska har skrevet et Brev til Mortensen, men hvad Brevet egentlig indeholder, vil vel fremgaa af de Oplysninger, der vil fremkomme for Kommissionen fra Hr. Ziska — saavidt jeg ved, har Kommissionen rettet en Henvendelse til Hr. Ziska om at faa Brevet i sin fulde Ordlyd herned. At Brevet har været længere end de tre Linier, ser man af de punkterede Linier. Hvad Brevet i øvrigt har indeholdt, vil, som sagt, klart fremgaa, naar Afskrifterne kommer herned, hvilket jeg antager vil ske med næste Post, som vistnok kommer hertil omkring Juletid.

Landstingsmand **Kragh:** Det næste Spørgsmaal er delt i flere Punkter. Jeg anser det for rettest at oplæse dem alle under et.

1) Hvorledes forklarer Hr. Patursson Udtalelsen paa Side 100 i Assessor Rytters Fremstilling: at „man hernede fra havde faaet Meddelse om, at den danske Regering ikke havde noget derimod", det er: mod at sende Adressen til England, at erindre?

2) Hvorfor ventede man ikke med at sende Adressen, til man havde faaet sikker Kundskab om Ministeriets Stilling, da det altsaa lader til, at man lægger Vægt derpaa, og da det af Aktstykkerne Side 57 fremgaar, at man ikke straks havde ventet at faa sine Ønsker opfyldt, samt da der i Mellemtiden var kommet Varer?

3) Var Hr. Mortensen enig med Hr. Patursson om at sende Adressen til England?

4) Hvorledes forholder det sig, at Hr. Patursson i Aktstykkerne Side 50 siger, at Amtmanden har indberettet, at „Selvstyrepartiet har tilsendt Konsulen den færøske Folkeadresse", da det netop af Aktstykkerne fremgaar, at Amtmanden ikke har indberettet, at det er Selvstyrepartiet, men enkelte Medlemmer, Talen er om?

5) Er Forklaringen i Assessor Rytters Fremstilling rigtig, naar han siger, at Hr. Patursson eller „Tingakrossur" henvendte sig til „Føroyatidindi" og „Nordlyset" angaaende Hr. Triers Telegram? I benægtende Fald: Hvorledes forholder Sagen sig?

6) Er det rigtigt, hvad der staar Side 101, Spalte 2, i Assessor Rytters Forklaring: at der fra Kirkebø telegraferedes til Island; i bekræftende Fald hvorfor, og hvad gik Telegrammet ud paa?

Landstingsmand **Schovelin:** Hr. Patursson vil maaske læse de enkelte Spørgsmaal op, inden De besvarer Dem, saa at vi straks kan sammenholde Spørgsmaal og Svar.

Landstingsmand **Patursson:** Hvorledes forklarer Hr. Patursson Udtalelsen paa Side 100 i Assessor Rytters Fremstilling: at „man hernede fra havde faaet Meddelelse om, at den danske Regering ikke havde noget derimod", det er: mod at sende Adressen til England, at erindre?

Da det af Hr. Rytters Foredrag fremgaar, at det er Hr. Købmand Ziska, som har skrevet Brevet i „Tingakrossur", anbefaler jeg Kommissionen at stille det Spørgsmaal til Købmand Ziska, af hvem man absolut vil kunne faa Oplysninger.

2) Hvorfor ventede man ikke med at sende Adressen, til man havde faaet sikker Kundskab om Ministeriets Stilling, da det altsaa lader til, at man lægger Vægt derpaa, og da det af Aktstykkerne Side 57 fremgaar, at man ikke straks havde ventet at faa sine Ønsker opfyldt, samt da der i Mellemtiden var kommet Varer?

Oplysning angaaende dette Punkt vil jeg ikke kunne skaffe, før jeg har været hjemme. Da der i Slutningen af Spørgsmaalet staar, at da der i Mellemtiden var kommet Varer, hastede det ikke saa forfærdeligt, skal jeg dog sige, at det gjorde det. Der var kun kommet en Del af en enkelt Last, en Del af Lasten skulde til Island, og vi havde ikke nogen som helst Sikkerhed for, at vi vilde faa andre Laster af den Art. Vi ansøgte jo hverken den engelske eller den danske Regering om at faa Sejltilladelsen Øst over, vi vidste jo, at det arbejdede den danske Regering stadigvæk paa, og derfor var det ikke nødvendigt at rette nogen Henvendelse derom hverken til den engelske eller til den danske Regering. Forholdet var dette, at Blokaden gik Øst over, men ikke Vester paa, fra Færøerne—Island til Amerika var der frit Hav, og naar Blokaden havde stænget for Tilførslerne eller paa det nærmeste stænget for Tilførslerne Øst fra, var der kun een Vej at gaa for at sikre Færingerne mod Udsultning, og det var at faa Sejltilladelse Vest over til Amerika. Det kunde selvfølgelig ikke forandre vor Stilling, at England havde givet Tilladelse til en enkelt Rejse fra København til Færøerne, og derfor ansaa vi det at faa Sejltilladelse Vester over for lige saa nødvendigt.

3) Var Hr. Mortensen enig med Patursson om at sende Adressen til England?

Jeg vil anbefale Kommissionen at spørge Mortensen derom.

4) Hvorledes forholder det sig, at Patursson i Aktstykkerne Side 50 siger, at Amtmanden har indberettet, at „Selvstyrepartiet har tilsendt Konsulen den færøske Folkeadresse", da det netop af Aktstykkerne fremgaar, at Amtmanden ikke har indberettet, at det er Selvstyrepartiet, men enkelte Medlemmer, Talen er om?

Hvis jeg havde faaet Lejlighed til at give en samlet Fremstilling, vilde de Herrer have faaet Indtryk af, hvad det var, som ledede mig og maaske enkelte af Selvstyrepartiet. Da Hr. Rytter sidst var til Stede i Kommissionen, tillod jeg mig at stille ham det Spørgsmaal: Hvad mener Assessoren, naar han har skilt Selvstyrepartiet i dets forskellige Grupper — han havde opstillet tre forskellige Grupper — ; hvem af os Selvstyremænd er i de enkelte Grupper? Det er nemlig noget, jeg ikke kender til. Hr. Rytter vilde imidlertid ikke svare paa mit Spørgsmaal, men overlod til Kommissionen, om han skulde svare derpaa, men Kommissionen fordrede ikke, at han skulde besvare det. Hvis Hr. Rytter havde svaret derpaa, eller hvis jeg havde haft Lejlighed til at give en sammenhængende Fremstilling, var det Spørgsmaal slet ikke kommet frem, thi jeg staar ikke isoleret af Selvstyrepartiet, hvad de Herrer nok vil kunne forstaa, da alle de tolv Selvstyrepartimænd i Lagtinget har valgt mig til Landstingsmand.

Alene af denne Omstændighed vil man se, at jeg ikke staar isoleret. Jeg skal dog gøre den Bemærkning, at kun to af Selvstyrepartiets Mænd, som har været Medlemmer af Vareforsyningsudvalget, har overfor Adressespørgsmaalet indtaget en Særstilling, en Stilling, der er forskellig fra den, alle vi andre indtog; men det skal jeg senere give Oplysning om. Jeg mener derfor at have haft al god Grund til at sige, at det er Selvstyrepartiet, som har tilsendt Konsulen den færøske Adresse til Gennemsyn, men altsaa ikke for at sende den videre, og det fastholder jeg selvfølgelig, indtil det modsatte bevises.

5) Er Forklaringen i Assessor Rytters Fremstilling rigtig, naar han siger, at Patursson eller „Tingakrossur" henvendte sig til „Føroyatidindi" og „Nordlyset" angaaende Hr. Triers Telegram? I benægtende Fald: Hvorledes forholder Sagen sig?

Sammen med Redaktøren af „Tingakrossur" har jeg konfereret med „Føroyatidindi" og „Nordlyset" angaaende den foreliggende Situation, nemlig det at Landstinget skulde nedsætte en Kommission til Undersøgelse af de færøske Forhold. Jeg har konfereret med Pressen derhjemme og mine Partifæller om, hvorledes vi skulde stille os, men derom skal jeg senere fremskaffe nærmere Oplysninger.

6) Er det rigtigt, hvad der staar Side 101, Sp. 2, i Assessor Rytters Forklaring: at der fra Kirkebø telegraferedes til Island; i bekræftende Fald hvorfor, og hvad gik Telegrammet ud paa?

Jeg kan ikke i Øjeblikket svare paa, hvorvidt jeg har sendt Telegram fra Kirkebø. Det maa jeg vel altsaa have gjort, naar Hr. Rytter siger det. Hvad Telegrammet gik ud paa, kan jeg heller ikke paa staaende Fod oplyse noget om. Men jeg skal underrette Kommissionen om, at jeg i Gaar har skrevet et Brev til den islandske Minister Magnusson, og deri opfordret ham til at give Besked om, hvad der er foregaaet mellem mig og den islandske Regering i Henseende til det, som Hr. Rytter anfører. Saa snart jeg faar denne Besked fra Ministeren, skal jeg fremlægge den. Han er hernede; jeg ved ikke, om han kan skaffe Dokumenterne her, men hvis ikke, kan jeg skrive til Færøerne. Hvad jeg selv har telegraferet, skal jeg saa fremlægge, og hvis jeg ikke kan fremskaffe alt, kan man henvende sig til Telegrafkontoret.

Men saa vil jeg dog tillade mig at rette en Henvendelse til Kommissionen. Jeg vil meget bede Kommissionen om at undersøge, fra hvilken Kilde Hr. Rytter har disse Oplysninger om denne min Telegramudveksling, som her omtales, og de øvrige Telegramudvekslinger, som han har oplyst, han har Kendskab til, ja, endog har citeret ordret — hvad *han* i alt Fald mener er ordret — i sin Fremstilling. Jeg ønsker meget, at Kommissionen sørger for, at der skaffes Klarhed over, hvorfra Hr. Rytter har faaet saa nøjagtige Oplysninger om mine Telegramudvekslinger.

Da jeg ikke vil, at man skal kunne anke over, at jeg ikke har villet besvare Spørgsmaal, maa jeg maaske samtidig have Lov til mundtlig at besvare de Spørgsmaal, som Kommissionen har tilsendt mig under 9. d. M.

Formanden: Ja.

Landstingsmand **Patursson:** Kommissionens Skrivelse til mig lyder saaledes:

„Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold. Christiansborg, d. 9. Decbr. 1918

Kommissionen anmoder Dem herved om at overlade Kommissionen:

1. Det Side 19, 2den Sp. f. o., i det stenografiske Referat omhandlede Telegram fra Justitsministeren.

2. Kopi af det Side 69, 1ste Sp. f. o., i Referatet nævnte Brev eller Telegram til „Føroyatidindi".

3. Den Side 72, 2den Sp. f. o., i det stenografiske Referat omhandlede Telegramudveksling med Island.

4. Det Side 110, 1ste Sp., i Referatet nævnte Telegram fra Landstingsmand Trier, Kopi af det sammesteds omhandlede Telegram til Suderø, Svaret herpaa fra „Føroyatidindi" samt Kopi af det sammesteds ommeldte Telegram til Ritzaus Bureau.

M. Godskesen.

Hr. Landstingsmand, Kongsbonde Patursson".

Det førstnævnte Telegram fra Justitsministeren har jeg ikke her, og jeg har heller ikke Afskrift af det, men jeg antager, at Sysselmand Samuelsen maa kunne skaffe Oplysning angaaende dette Telegram, thi, saa vidt jeg erindrer, fik han samtidig et Telegram fra Justitsministeren af noget lignende Indhold. Sysselmand Samuelsen og jeg talte i hvert Fald sammen i Lagtinget, og jeg kan ikke tro, at jeg erindrer fejl, naar jeg siger, at ogsaa han har faaet et Telegram; vi konfererede, som sagt, om det. Men jeg skal søge at faa Telegrammet fremskaffet hjemme. Hvis jeg ikke har det, maa vel ogsaa Justitsministeren kunne fremskaffe det.

Det Side 69 omtalte Brev eller Telegram er vist det samme, som man har spurgt om før, og med Hensyn til hvilket jeg har svaret, at det er noget, som Ziska havde med at gøre. Det maa der altsaa søges Oplysning om hos ham... Ja, jeg ser nu paa Side 69, at det er det samme.

Med Hensyn til det tredie Punkt har jeg ogsaa før svaret. Jeg forventer, at Islands Ministerium vil give fyldestgørende Oplysninger desangaaende.

Endelig er der den Telegramudveksling, som omtales Side 110 i Referatet. Her skulde vel ogsaa Telefonsamtalen med „Nordlyset" have været med — den kan jeg ogsaa skaffe Oplysning om —, for den har ogsaa Interesse; det var i samme Anledning, den fandt Sted. Disse Ting vil jeg formentlig kunne fremlægge, naar jeg har været hjemme, det meste af det i hvert Fald.

Jeg har nu ikke flere Spørgsmaal at besvare. Men jeg kunde dog ønske at maatte faa Lov til at komme lidt tilbage til det Spørgsmaal, som vi behandlede i

Gaar, og som et af Kommissionens Medlemmer, Hr. Kragh, mente ikke forelaa saa fyldestgørende oplyst. Jeg maa da maaske have Lov til at gennemgaa det Brev, som findes aftrykt Side 50—51 i Aktstykkerne. Det er et Brev, jeg har skrevet til Justitsminister Zahle, og hvis Begyndelse lyder saaledes: „Foranlediget ved en Meddelelse fra Justitsministeren i en personlig Samtale i Dag om, at Amtmanden over Færøerne har sendt Justitsministeren en Udtalelse fra den engelske Konsul om, at Selvstyrepartiet har tilsendt Konsulen den færøske Folkeadresse med Anmodning om, at denne vilde besørge den videresendt til den engelske Regering, tillader jeg mig at oplyse:".

Det, som jeg ønskede at oplyse overfor Justitsministeren, er ikke i og for sig, hvornaar Amtmanden havde nægtet os Indkaldelse af Lagtinget, men jeg ønskede at give Justitsministeren en Oplysning om en Indberetning fra Amtmanden til Ministeren, som Ministeren ikke viste mig, men hvoraf han fortalte mig noget, og hvoraf Ministeren havde faaet det Indtryk, at vi havde villet sende Adressen gennem den engelske Konsul direkte til London. Derfor skrev jeg dette Brev, og for mig gjaldt det saa om at klarlægge for Ministeren, at det maatte skyldes en Misforstaaelse af Amtmanden, og at Amtmanden maatte have forvekslet Folkeadressen med en tidligere Henvendelse fra „Havnar Framburdsfelag", som Konsulen sagde, han ikke kunde ekspedere, fordi Amtmandens Anbefaling var for svævende.

Jeg skrev da til Justitsministeren for at belyse disse Henvendelser lidt nærmere: „Vistnok i Januar Maaned 1917 anmodede den færøske Skipperforening den engelske Konsul i Thorshavn om at udvirke hos sin Regering Adgang for færøske Fiskere til at sælge sin Fisk i Island og sammesteds indkøbe Varer til Skibsbrug. Andragendet blev bevilget". Jeg begynder med at oplyse Ministeren om, hvilke Henvendelser den engelske Konsul har modtaget fra Færinger, og jeg begynder med Begyndelsen, nemlig den Henvendelse, der skete fra den færøske Skipperforening om at faa Lov til at købe Salt, var det vistnok, paa Island, sælge Fisk dér og forsyne sig med Skibsproviant og saadan noget. Det var altsaa en Henvendelse, som ikke gik gennem Amtmanden, en direkte Henvendelse fra Færinger til den engelske Konsul, som denne sendte videre til den engelske Regering, og som blev bevilget, vistnok i Løbet af ikke mange Dage. Den har Amtmanden ikke anket over, og den har man heller ikke hernede anket over. Men den Tilladelse, som opnaaedes derigennem, blev begrænset til kun at gælde færøske Fiskeskibe; der var altsaa ikke derved noget at faa til Forsyning for den almindelige hjemmesiddende Befolkning paa Færøerne, og det var det, vi kunde ønske, da Blokaden indtraadte.

Saa siger jeg videre i mit Brev til Justitsministeren: „Den 5. Marts s. A." Hvis jeg nu vilde have tagetHenvendelsen fra os om at faa Lagtinget sammenkaldt med, saa skulde jeg, efter at have gjort Rede for, hvorledes den færøske Skipperforening havde ansøgt om det omtalte og gennem Konsulen faaet Bevilling dertil, have anført, at i Begyndelsen af Februar søgte jeg og flere, altsaa Partiet, at formaa Amtmanden til at sammenkalde Lagtinget. Men jeg ser altsaa bort fra det, da det er en kort Redegørelse. Og saa skulde jeg endda have sagt, at ogsaa i Midten af Februar henvendte vi os til Amtmanden, men fik stadig Nej. Men det har jeg altsaa slet ikke anført i Brevet til Justitsministeren, da det, som sagt, var en kort Redegørelse. Ganske vist har, saa vidt jeg erindrer — jeg har ikke set det saa nøje efter —, Hr. Rytter sagt, at jeg i en Samtale med ham havde tilbagekaldt mit Onske om at faa Lagtinget sammenkaldt. Men det benægter jeg fuldstændig. Jeg skriver altsaa: „Den 5. Marts s. A. vedtog Foreningen „Havnar Framburdsfelag" at gøre en Henvendelse til den engelske Konsul om Tilladelse til at sælge færøske Produkter i Almindelighed i Island og Import af Varer fra Amerika, dels direkte, dels over Island, uden Anløb af britisk Havn". Jeg viser overfor Ministeren, at nu kommer Framburdsfelag med sin Henvendelse til Konsulen, og jeg forklarer saa nærmere, hvorledes det gik med denne Henvendelse, idet jeg skriver: „Den 7. Marts s. A. meddelte „Havnar Framburdsfelag"s Næstformand paa et samme Dag afholdt Foreningsmøde, at Henvendelsen havde været forebragt den engelske Konsul, og at denne havde lovet at fremme Sagen i Tilfælde af, at Amtmanden gav den sin Anbefaling". Videre fortæller jeg, at Framburdsfelagets Henvendelse tilKonsulen, der var anbefalet af 8 navngivne Lagtingsmænd, derefter blev tilsendt Amtmanden med følgende Skrivelse:

„Hr. Amtmand Rytter.

Ifølge Samtale af Dags Dato fremsender vi hermed Ansøgning til det britiske Konsulat hersteds med Anmodning til Amtet om dettes Anbefaling".

Jeg forklarer altsaa, at vi gik til Amtmand Rytter med dette Andragende, som vi vilde sende til Konsulen, og at der samtidig blev tilstillet Konsulen et Eksemplar af Andragendet med saalydende Skrivelse:

„Hr. A. G. Coates.

Ved at fremsende indlagte Brev tilføjer vi, at en Afskrift er sendt til Amtmand Rytter for at faa hans Anbefaling". Skrivelsen er undertegnet Rasm. Rasmussen, den daværende Formand for Framburdsfelaget, og af Nyholm-Debess. For øvrigt var Hr. Rasmus Rasmussen den Gang det ene af vort Partis Medlemmer, som havde Sæde i Vareudvalget.

Jeg skriver saa videre:

„Den 8. Marts oplyste Amtmanden i en mundtlig Samtale med de Herrer Nyholm-Debess og J. Patursson, at han havde indsendt Andragendet forsynet med sin Anbefaling.

Nogle Dage derefter rettede Framburdsfelaget en Forespørgsel til Konsulen om Sagen. Denne svarede, at han ikke kunde fremme Andragendet, da Amtmandens Anbefaling var for svævende.

Dermed var Framburdsfelagets Andragende færdigt".

Jeg forklarer altsaa Ministeren: nu kunde vi ikke opnaa noget ad denne Vej, idet Konsulen altsaa udtalte, at efter den Anbefaling, der forelaa fra Amtmanden, kunde han ikke arbejde videre paa Sagen.

Saa kommer jeg til de Punkter, hvorom der tvistes her. Der staar videre i Brevet: „Derefter drøftedes igen Muligheder til Forbedring af Besejlingsforholdene ved Lagtingets Sammentræden". De Herrer ser, at jeg slet ikke har omtalt Lagtingets Sammenkaldelse før, saa at Skrivelsen jo ikke er saa korrekt udførlig, som man kunde forlange, hvis jeg skulde give en samlet Fremstilling af Amtmandens Stilling overfor det af os fremsatte Ønske om at faa Lagtinget sammenkaldt, idet jeg altsaa siger: „Derefter drøftedes ...". Men naar jeg siger: „Derefter drøftedes igen Muligheder til Forbedring af Besejlingsforholdene ved Lagtingets Sammentræden", er det jo givet, at vi har drøftet det før. Altsaa, da den Udvej, at Konsulen vilde arbejde paa Framburdsfelagets Henvendelse, ogsaa var lukket, saa drøftede vi igen Situationen. Men da Amtmanden stadig fastholdt ikke at ville indkalde Lagtinget, er det, man siger: Hvad skal vi dog gøre?. Skal vi virkelig ingen Ting gøre? Skal vi udsætte os for, at vi maaske bliver helt indestængt, eller skal vi gøre noget? Da er det, Tanken om Folkeadressen kommer op. Jeg skal villig indrømme, at det, saaledes som jeg har skrevet i mit Brev til Formanden for Kommissionen, vilde have været tydeligere, om der i Stedet for „Et Andragende herom blev imidlertid afvist af Amtmanden", havde staaet: „To Andragender var imidlertid blevet afvist".

„Derefter fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse", skriver jeg saa videre. Dette betyder saa meget som, at først efter at alle Udveje var stængte for os, fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse.

Jeg har villet læse det hele op, fordi det hele maa ses i Sammenhæng. Man kan ikke være berettiget til at drage en enkelt eller nogle enkelte Linier af en Skrivelse frem. Man maa se paa, hvad Skrivelsen gik ud paa, og det har jeg nu forklaret. Man maa se paa Hovedsagen.

Jeg fortsætter saaledes: „Jeg kender ikke den engelske Konsuls Meddelelse til Færø Amt, hverken af Ord eller Indhold, men Henvendelsen fra den lokale Forening, Framburdsfelaget, har intet at gøre med den færøske Folkeadresse og kan ikke blandes sammen med denne". De Herrer vil se, at det, som jeg har ønsket at bevise i min Skrivelse, er, at Amtmand Rytter ikke har Ret til at blande Folkeadressen sammen med Henvendelsen fra Framburdsfelaget.

Endelig skriver jeg: „Paa Foranledning af Amtets førstnævnte Meddelelse til Justitsministeriet fra den engelske Konsul vil jeg paa egne og samtlige Selvstyremænds Vegne, der har haft noget med Adressesagen at gøre, paastaa, at Amtmandens Meddelelse om, at Selvstyrepartiet har tilsendt den engelske Konsul Adressen med Anmodning om, at denne vilde foranledige den videresendt til den engelske Regering, er helt og aldeles urigtig". Hele Skrivelsen gaar altsaa ud paa at protestere paa mit Partis Vegne mod den Beskyldning, at vi har villet sende Adressen gennem den engelske Konsul til London.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil gerne i Anledning af de Bemærkninger, Hr. Patursson her har fremsat, først gøre opmærksom paa, hvad jeg for øvrigt ogsaa gentagne Gange sagde i Gaar, at her er ikke Plads, forekommer det mig, for Beklagelser fra Hr. Paturssons Side i Anledning af, at han ikke faar Lejlighed til at give en samlet Fremstilling. En saadan Lejlighed har Hr. Patursson haft, lige siden Kommissionen begyndte sine Møder, og en saadan Lejlighed har Hr. Patursson fremdeles, saa Kommissionens Medlemmer kan ikke, synes jeg i

hvert Fald, modtage nogen Bebrejdelse i den Anledning. Og naar Hr. Patursson i en beklagende Tone fremhævede, at Kommissionen ikke havde krævet, at Assessor Rytter skulde svare paa Spørgsmaalet om, hvem der var Medlemmer af de forskellige af ham paastaaede Grupper indenfor Selvstyrepartiet, maa Hr. Patursson jo dog ikke glemme, at for saa vidt han ønsker Kommissionens Afgørelse af, om Hr. Rytter skal besvare dette Spørgsmaal, maa han indlevere dette ligesom andre Spørgsmaal, med Hensyn til hvilke der var Tvivl om, hvorvidt de kunde stilles, til Kommissionens Overvejelse. Jeg ved ikke, om Hr. Patursson har gjort det; mig bekendt har han det ikke, og før det er sket, har Hr. Patursson ikke nogen som helst Anledning til at beklage sig over Kommissionens Stilling til de stillede Spørgsmaal.

Med Hensyn til de Bemærkninger, Hr. Patursson mod Slutningen af sit Foredrag fremsatte i Tilknytning til Skrivelsen til Justitsministeren af 2. April d. A., skal jeg udtale, at jeg vilde kunne forstaa disse Bemærkninger, hvis jeg havde anket over Ufuldstændigheder eller Mangler i Hr. Paturssons Skrivelse, men om noget saadant er der jo aldeles ikke Tale. Jeg har intet Øjeblik besværet mig over, at der ikke var givet en fuldstændig Fremstilling i dette Brev; men det, jeg har peget paa, er netop en positiv Paastand i Brevet, og Hr. Patursson kan ikke ved at fremhæve aldrig saa mange mulige Mangler ved denne Skrivelse komme bort fra, at denne positive Paastand har han fremsat. Og jeg har saa lidt udtaget enkelte Sætninger af den paagældende Skrivelse, at jeg, baade skriftlig til Kommissionen og derigennem overfor Hr. Patursson og mundtlig, fuldstændig har gjort Rede for, at det, der her er Tale om, er en kronologisk Fremstilling; i denne forekommer efter et „Derefter" i det foregaaende Stykke og fulgt af et „Derefter" i det følgende Stykke Paastanden om, at et Andragende blev afvist af Amtmanden.

Det er, vil jeg konstatere overfor Kommissionen, ikke lykkedes Hr. Patursson, hverken i Aftes eller i Dag, at give noget som helst Bidrag til Belysning af det Spørgsmaal, som forekommer mig at være af stor Vigtighed, Spørgsmaalet om, hvorvidt Amtmanden mellem den 8. Marts og den 19. Marts 1917 har afvist et Andragende, fremkommet fra kompetent Side, om Lagtingets Sammenkaldelse. Jeg konstaterer, at Hr. Patursson ikke har været i Stand til at besvare dette Spørgsmaal, og jeg konstaterer endvidere, at det af hele Hr. Paturssons Fremstilling med fuld Klarhed, i hvert Tilfælde for mig, fremgaar, at Hr. Patursson ikke ønsker at opretholde Brevets Paastand om, at et saadant Andragende om Lagtingets Sammenkaldelse indenfor det Tidsrum, hvorom Talen er, har været fremsat. Jeg spørger derfor Hr. Patursson direkte, om han vil fastholde den i Brevet indeholdte Paastand om, at et Andragende om Lagtingets Sammenkaldelse har været fremsat indenfor det Tidsrum, hvorom Talen er.

Jeg har endnu nogle faa Spørgsmaal, som jeg gerne vilde gøre Hr. Patursson, men det kan jeg maaske opsætte, til Hr. Patursson har besvaret det Spørgsmaal, jeg nu har stillet.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg har ikke tænkt mig, at Kommissionens Medlemmer vilde have taget et saadant Standpunkt, før Kommissionen havde talt om, hvad Kommissionens Mening var. Derfor vil jeg kun protestere mod, at det, Hr. Kragh har sagt, skulde være Udtryk for den samlede Kommissions Mening. Jeg har hele Tiden ment og mener fremdeles, at det er urigtigt og ubilligt overfor Hr. Patursson, at man kræver enkelte Spørgsmaal besvaret, uden at der er givet ham Lejlighed til at fremstille hele Sagen i et samlet Foredrag. Hvad kan vi i det hele taget faa at vide om de enkelte Spørgsmaal, naar de bliver revet ud af den Sammenhæng, hvori vi ønsker at se dem i en Fremstilling fra Hr. Paturssons Side?

Landstingsmand **Kragh:** Jeg har udtrykkelig sagt, at jeg ikke skønner, at der overfor Kommissionen er givet noget Svar paa mit Spørgsmaal, og jeg har udtrykkelig fremhævet, at efter min Opfattelse ligger Sagen saaledes, som jeg gjorde Rede for for et Øjeblik siden, og det er paa det Grundlag, jeg har stillet dette Spørgsmaal. Jeg synes ikke, der er Anledning for nogen til at protestere; enhver har jo Lov til at have sin Opfattelse af Sagen.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg vil gerne slutte mig til en Udtalelse fra Hr. Kraghs Side, nemlig den, at der ingen Anledning er for Hr. Patursson til at rette Bebrejdelser mod Kommissionen, fordi vi her stiller visse bestemte Spørgsmaal til ham. Jeg forstaar, at det har været ham magtpaaliggende at nedlægge denne Protest i Stenografernes Overværelse, for at den senere kunde komme til Offentlighedens Kundskab — det er jo Meningen, at disse Ting skal komme til Offentlighedens Kund-

skab — , idet han derigennem ligesom søger antydet overfor en eventuel Offentlighed, at han er blevet stillet paa en anden Maade, paa en uretfærdigere Maade end andre; man har ikke behandlet dem ligeligt: Hr. Rytter fik Lejlighed til at gøre ganske, som han vilde, men Hr. Patursson derimod er blevet behandlet daarligt fra Kommissionens Side. Heroverfor vil jeg nedlægge den bestemteste Indsigelse. I det Øjeblik Hr. Patursson har ladet sig vælge ind i denne Kommission, har han haft en enestaaende Lejlighed til at tale først og give en samlet Fremstilling, og da han selv har holdt en flammende og, som det er blevet sagt, oven i Købet danskfjendtlig Tale oppe paa Færøerne i Anledning af Landstingets Nedsættelse af denne Kommission, har været med til at angribe Landstinget, angribe det Ting, han nu er Medlem af, fordi det har foretaget dette Skridt, saa vilde det dog have været ganske naturligt, om Hr. Patursson havde samlet alle sine Dokumenter deroppe og efter at være kommet herned straks havde gjort Rede for, hvor fuldstændig forkert dette Skridt var: de var alle fortræffelige deroppe, havde rent Mel i Posen o. s. v. Hr. Patursson har imidlertid forsømt enhver Lejlighed. Der synes at være en eller anden Grund til, at Hr. Patursson først vil høre, hvad de andre siger i Sagen, saa vil tilbage og konferere med sine Venner paa Færøerne, og først da skal vi have en samlet Fremstilling; indtil den Tid maa vi ikke vide noget, og Hr. Patursson stiller sig paa Benægtelsessystemets Standpunkt. henviser enten til Hr. Ziska eller Hr. Mortensen, søger med andre Ord at svare det mindst mulige.

Hertil maa jeg kort føje, at det kan ikke lade sig gøre at bebrejde Kommissionen noget. Af de bestemte Grunde, som vor højtærede Formand har nævnt, har vi anset det for praktisk at stille disse Spørgsmaal til Hr. Patursson, medens Hr. Effersøe er hernede, og det enkelte Spørgsmaal, der blev stillet af Hr. Kragh, er jo til en Begyndelse stillet indenfor Kommissionen, og der havde været rig Lejlighed for Hr. Patursson til at gøre Rede for det i sin Egenskab af Medlem af Kommissionen. Med Hensyn til selve dette Spørgsmaal tilspidser det sig jo derhen, om der efter Hr. Paturssons Mening er sket en Henvendelse til Amtmanden om Lagtingets Sammentræden i Tiden mellem den 8. og den 19. Marts, og jeg vil gerne spørge, om ikke det Indtryk fra min Side er rigtigt, at Hr. Patursson nu har forladt denne Paastand, ikke mener at kunne opretholde den af ham fremsatte Paastand, men har husket fejl; der er sket en Hukommelsesforskydning: den Henvendelse, som han sigter til, maa have fundet Sted i Februar og ikke i Marts?

Landstingsmand **Patursson:** Det blev anført, at jeg har haft Lejlighed til at give en samlet Fremstilling, og det er endog blevet udtalt, at jeg har haft en enestaaende Lejlighed dertil (*Schovelin:* Ja, som Medlem af Kommissionen). Nej, det er ikke rigtigt, set i Forhold til, hvilken Lejlighed der har foreligget for Hr. Rytter og Hr. Effersøe. Allerede da Hr. Folketingsmand J. C. Christensen i Foraaret i Folketinget bebudede, at noget saadant som en Kommission, ja, en Kommission blev ikke nævnt, men en Slags Undersøgelse, vilde blive iværksat fra Landstingets Side, kan jeg ikke tænke mig andet, end at Hr. Rytter maa have været indforstaaet med, hvad denne Undersøgelse skulde gaa ud paa. Men ikke alene det — endog i Færøernes Lagting fremkom der, før disse Udtalelser faldt hernede i Rigsdagen, Hentydninger fra Sambandspartiets Side. Det er ikke nødvendigt at nævne de enkelte Medlemmer, som fremkom med Hentydninger om, at de færøske politiske Forhold eller Selvstyrepartiets Forhold skulde blive gjort til Genstand for Undersøgelse, og andet mere i denne Retning. Allerede paa dette Tidspunkt — jeg kan godt sige for mere end et Aar siden — har altsaa Amtmand Rytter, Hr. Samuelsen og Hr. Effersøe været nogenlunde paa det rene med, hvilken Slagplan de vilde lægge for at komme os til Livs; og da Kommissionen blev nedsat, maatte Hr. Rytter selvfølgelig lige straks gaa ud fra, at han blev den første, der blev indkaldt, og han havde derfor straks Anledning til at indsamle Materiale og udarbejde sit overmaade lange Foredrag.

Naa, man kan sige: Ja, men De maatte jo ogsaa vide, hvad det gik ud paa. Ja, selvfølgelig havde jeg en Anelse, mit Parti kunde have Tanker om, hvad det gik ud paa, men vi var jo ganske og aldeles afskaarne fra at vide, hvad det i Enkeltheder kom til at dreje sig om. Efter Fremlæggelsen af disse Aktstykker er jeg, som jeg før har udtalt, blevet aldeles forbavset. Jeg har mange Gange i mit Liv haft Anledning til at blive forbavset over Angreb, men jeg havde dog virkelig ikke tænkt mig, at den færøske Amtmand kunde sende saadanne officielle Indberetninger til Justitsministeren som dem, jeg fik at se her i Dokumenterne. Jeg havde heller ikke tænkt mig, at de Angreb, Hr. Rytter fremkom

med i sit Foredrag, blev af den Art og blev saa mangeartede, som de blev. Derfor staar jeg næsten blank. Jeg har jo overfor Kommissionen fremhævet, at Kommissionen umuligt kan vente at faa fuldstændige Oplysninger i denne Sag — og der skal jo skaffes fuldstændige Oplysninger —, medmindre der bliver afhørt et stort Antal Personer paa Færøerne, et meget stort Antal Personer. Jeg kan vel ikke fremsætte noget Forslag om, at Kommissionen skal begive sig derop, det maa Kommissionen selv om, men jeg synes, det er saa ganske givet, at den bør det, thi hele Situationen er jo opstaaet, og alt er foregaaet paa Færøerne og ikke i København; det er kun en meget ringe Del, der er foregaaet i København. Og man plejer dog i Almindelighed at gaa til Aastedet, naar man vil skaffe virkelig Klarhed til Veje. I København kan man ikke skaffe megen Klarhed.

Den Gang Hr. Rytter ikke kunde eller ikke vilde eller ikke fandt sig beføjet til — hvilket Udtryk man nu vil bruge — at svare paa mine Spørgsmaal, deriblandt Spørgsmaalet om, hvilke Lagtingsmænd der hørte til den og den Gruppe af Selvstyrepartiet, som han havde nævnt, sagde jeg: Ja, saa kan det vel ikke nytte, at jeg fortsætter med at spørge; er det saa ikke bedst, at Kommissionen tager Bestemmelse om, hvorledes man skal forholde sig? Saaledes udtalte jeg mig den Gang; det var i hvert Fald min Mening at sige, at saa skulde Kommissionen afgøre, hvorledes den vilde forholde sig. Jeg havde nemlig den Gang flere Spørgsmaal, som jeg ønskede at stille til Hr. Rytter, men som jeg altsaa ikke fik Lejlighed til at stille.

Jeg skal kun ganske kort komme tilbage til Spørgsmaalet om Lagtingets Sammenkaldelse. Man hænger sig saa stærkt i, at der absolut skal have foreligget et specielt Andragende efter den 8. Marts, og det mener jeg ikke, man kan faa ud af min Skrivelse, naar man ser paa den som Helhed. Men jeg vil paa det allerbestemteste fremhæve, at de to Andragender i Februar, det første i Begyndelsen og det andet i Midten af Februar, ikke paa nogen som helst Maade paa noget Tidspunkt var tilbagekaldt af os. De forelaa jo fremdeles. Hvor ofte skal man sende et Andragende ind for at opnaa en Ting? Jeg havde to Gange personlig henvendt mig til Amtmanden paa flere Lagtingsmænds Vegne om at faa Lagtinget sammenkaldt. Jeg vil spørge den ærede Kommission: Hvor ofte skal man fremføre et Andragende, for at det skal være gyldigt, naar man ikke har tilbagekaldt det? Hr. Rytter har paastaaet, at jeg i en Samtale med ham har sagt, at det ikke var nødvendigt at faa Lagtinget sammenkaldt. Jeg protesterer paa det allerbestemteste derimod; det var jo netop det, vi ønskede: paa denne Maade at faa sammenkaldt landskaarne Mænd til at tage under Overvejelse, hvad vi skulde gøre. Det var det, vi ønskede og hele Tiden holdt fast paa. Jeg forventer at kunne skaffe Beviser for hjemme fra, at det er rigtigt, at vi hele Tiden har ønsket at faa Lagtinget sammenkaldt.

Landstingsmand **Schovelin:** Den 5. Juli 1918 besluttede Landstinget at nedsætte en Kommission i Henhold til Grundlovens § 45 med det Hverv bl. a. at undersøge, „hvad der udover det allerede foreliggende maatte kunne oplyses om den i Marts 1917 paa Færøerne iværksatte Folkeadresse, bestemt for et fremmed Lands Regering". Siden Juli 1918 har Hr. Patursson dog altsaa vidst Besked herom, vidst Besked om, at Folkeadressen hørte ind under det Omraade, hvormed Kommissionen skulde beskæftige sig, og det vilde da ikke være for meget forlangt, at Hr. Patursson, der bedre end nogen af os andre maatte vide, at han vilde blive den egentlig anklagede i denne Sag, samlede Dokumenterne sammen paa Aastedet, som han selv rigtig udtrykker sig. Naar han oven i Købet er bekendt med — som han selv har oplyst —, at hans Modstandere har lagt en vis Slagplan imod ham, og naar man maa give ham Ret i, at hele Situationen er opstaaet paa Færøerne — saaledes faldt hans Ord — og ikke her i København, og at det som Følge heraf maatte være paa Aastedet, Beviserne skulde samles, for at der kunde føres en Dokumentation hernede, og naar han endvidere selv befandt sig paa Aastedet, vilde det da ikke have været højst naturligt, om han havde samlet Beviserne og benyttet sin Stilling som Medlem af Kommissionen til at give os alle disse Oplysninger? Jeg vilde have fundet det mest naturligt og stemmende bedst ogsaa med Hr. Paturssons egne Interesser i dette Anliggende, om han ikke havde ladet sig indvælge i Kommissionen, men naar han nu har gjort det, til Trods for at han vidste, at han var i dybeste Forstand impliceret i Sagen og netop kunde blive Genstand for saadanne Beskyldninger, som nu er blevet rettet imod ham, forundrer det mig i høj Grad, at han ikke havde sit Materiale i Orden, da han kom herned, og straks søgte at vejlede os om, hvor skammeligt han er blevet behandlet, og hvorledes den hele Sag i Virkeligheden forelaa. Han

ved, det er det, vi skal undersøge, han har selv en bestemt Opfattelse og mener at have bestemte Oplysninger, der kaster et helt andet Skær over Forholdene end Amtmand Rytters Beretninger, og som Følge heraf vilde det dog have været højst naturligt, at han havde benyttet sin Stilling i Kommissionen til at skaffe os sit Materiale.

Men naar han ikke har gjort det — og det stod ham jo frit for ikke at gøre det —, kan han dog aldeles ikke komme og bebrejde os vor Stilling i denne Sag; thi jeg fastholder, at han netop i sin Egenskab af Medlem af Kommissionen har haft en enestaaende Lejlighed til at tale, før nogen anden har talt, og til paa et hvilket som helst Tidspunkt at komme med sin sammenhængende Fremstilling af Sagen. For øvrigt er det jo ikke noget afgørende med denne sammenhængende Fremstilling. Det kan være en Behagelighed for den enkelte at kunne give en samlet Fremstilling, og det kan først og fremmest være behageligt for Kommissionen at faa sammenhængende Fremstillinger, men en parlamentarisk Kommission er ingenlunde bundet til at høre paa saadanne, hverken ifølge det oprindelige Mønster, det engelske, hvor sammenhængende Fremstillinger i det hele taget slet ikke forekommer, men hvor man netop rejser bestemte Spørgsmaal, ej heller efter den Praksis for parlamentariske Kommissioner, der hidtil har udviklet sig her i Landet.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Schovelin omtalte, at Landstingskommissionen allerede var nedsat den 5. Juli, og at et af Hovedpunkterne i Undersøgelsen skulde være Adressesagen, og at jeg vilde blive den, som væsentligst blev anklaget. Hvorfor dog det? Hvorfor skulde Hovedklagen for Adressens Fremkomst rettes mod mig? Det ønsker jeg gerne besvaret. Hvorfor det, Hr. Schovelin?

Landstingsmand **Schovelin:** Det er jo Dem, der har sat den i Scene!

Landstingmand **Patursson:** Kan Hr. Schovelin bevise det?

Landstingsmand **Schovelin:** Om jeg kan bevise det? Det er det, der foreløbig er fremkommet! Men lad mig rette et bestemt Spørgsmaal til Hr. Patursson: Har De da overhovedet slet ikke haft noget at gøre med den Adresse? Er De som himmelfalden over, at man kan beskylde Dem for at have noget som helst med den Adresse at gøre? Mener De, De er saa uskyldig som et Lam i denne Sag? Eller *har* De haft noget med den at gøre? Thi har De haft noget som helst at gøre med den, vilde De dog vide, at De vilde blive impliceret i denne Sag.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg spørger igen: Kan Hr. Schovelin bevise det, han sagde, at jeg har sat Adressen i Scene?

Landstingsmand **Schovelin:** De skulde hellere besvare mit Spørgsmaal; det er ikke mig, der skal besvare Deres.

Landstingsmand **Patursson:** Det var vistnok Hr. Schovelin, der udtalte en Beklagelse — det forekom det mig at være — over, at jeg kunde rejse tilbage til Færøerne for at konferere med mine Venner deroppe. Ja, naar jeg kommer til Færøerne, agter jeg selvfølgelig at tale med mine Venner om Situationen. Jeg har Diskretionspligt, som vi allesammen har, men derfor maa jeg vel nok samtale med dem om et eller andet. Det maa jeg vel have Lov til, eftersom det ikke er forbudt endnu, og eftersom Hr. Rytter, Hr. Effersøe og Hr. Samuelsen hernede — saavidt jeg ved — har fuld Adgang til at konferere indbyrdes. Det er overladt til disse Herrers Ære som Vidner, hvor meget de vil oplade sig overfor hinanden — de har jo Diskretionspligt som vi andre, men der er ingen, som har fundet paa at sige, at det skal forhindres, at disse tre Venner konfererer med hinanden. Hvis den Udtalelse derfor er ment som en Anke eller en Beskyldning mod mig: at jeg vil udsætte min Fremstilling for at faa en Konference med mine Venner, vil jeg tilbagevise den.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg mener, at det med tilstrækkelig Tydelighed fremgaar af den Forhandling, der nu har været ført, og af de af mig til Hr. Patursson stillede Spørgsmaal, at Hr. Patursson ikke vil fastholde Rigtigheden af den Fremstilling, han har givet paa Side 51 i Aktstykkerne i Skrivelsen af 2. April til Justitsministeren. Jeg maa derfor udtale min Beklagelse over, at Hr. Patursson i denne Skrivelse har givet Udtryk for en Tendens overfor Justitsministeren, som forekommer mig vildledende til Forklaring af Adressesagens Fremkomst.

Jeg vil gerne stille nogle faa, ganske korte Spørgsmaal til Hr. Patursson; hvad

jeg ellers ønsker at spørge Hr. Patursson om, vil jeg opsætte, til Hr. Patursson har givet sin sammenhængende Fremstilling.

I Anledning af den Uoverensstemmelse, der for nylig er kommet til Orde mellem Hr. Schovelin og Hr. Patursson, vil jeg gerne gøre Hr. Patursson opmærksom paa, at der i de os tilstillede Aktstykker Side 10, i den Betænkning, der er givet af det af Lagtinget nedsatte Udvalg til Behandling af Sagen om Folkeadressen, allernederst paa Siden findes følgende: „Imidlertid ser man, at ingen Lagtingsmand har lagt Navn til, og under Forhandlingerne i Tinget om Sagen erklærede ingen anden af Tingets Medlemmer end J. Patursson sig for ansvarlig for Adressens Fremkomst og Udsendelse." Dér er den Paastand jo fremsat med rene og klare Ord, som Hr. Patursson i sit Svar til Hr. Schovelin benægtede Rigtigheden af, og derfor vil jeg gerne stille Hr. Patursson det Spørgsmaal, om han vil hævde, at denne Udtalelse i Udvalgets Betænkning er uoverenstemmende med Sandheden.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg vil gøre Hr. Kragh opmærksom paa, at den refererede Betænkning i og for sig ikke er en Udvalgsbetænkning, men en Betænkning afgivet af Udvalgets Flertal. (*Kragh:* Ja, det fremgaar ogsaa). I det paagældende Udvalg var jeg sammen med nogle andre i Mindretal, og vi fandt ikke Anledning til at fremkomme med Kontinuationsbetænkning for at rette de Fejl, som fandtes i Flertallets Betænkning. Vi foretrak ingenting at sige. Jeg vil derfor ikke paa nogen som helst Maade underskrive, hvad der staar i denne Betænkning fra Flertallet, og jeg vil opfordre de af mine Kolleger, der sammen med mig dannede Mindretallet, da den paagældende Betænkning blev afgivet, til nu at fremkomme med en Kontinuationsbetænkning overfor det, der da fremkom ogsaa angaaende mit og de øvrige Lagtingsmænds Forhold til Adressen.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg vil gerne rette følgende bestemte Spørgsmaal til Hr. Patursson, som jeg vil bede ham besvare ikke med Fremstillinger af andre Forhold, men helst med et Ja eller Nej, saa at man tydelig og klart forstaar Svaret. Mener Hr. Patursson, at han, til Trods for, at han har tiet stille til denne Oplysning fra Flertallets Side, er uansvarlig, ikke bærer noget som helst Ansvar for Adressens Fremkomst og Udsendelse? Mener Hr. Patursson med andre Ord, at det er en løgnagtig Paastand, Flertallet har fremsat, idet det siger, at det under Forhandlingerne, der var aabne og klare for alle Mennesker, har vist sig, at Patursson var ansvarlig for Adressens Fremkomst og Udsendelse? Mener Hr. Patursson altsaa, at Flertallet har løjet i den Henseende?

Mit andet Spørgsmaal er: Benægter Hr. Patursson at have været en af Ophavsmændene til Adressen?

Landstingsmand **Patursson:** Selvfølgelig er jeg ansvarlig for Adressen. (*Schovelin:* Naa, Gudskelov!) Ja, ja, det vil jeg meget gerne være.

Landstingsmand **Trier:** Det er flere Gange med stor Styrke blevet hævdet, at Hr. Patursson havde haft Lejlighed til at give en samlet Fremstilling af Forholdene, men ikke havde benyttet den. Jeg har dog den Opfattelse, at det ikke kan siges med saa afgjort Sikkerhed. Det er Kommissionen, der har bestemt sin Forretningsgang, og Kommissionen har meget hurtigt bestemt, at der skulde begyndes med en Afhøring af fhv. Amtmand Rytter, og det forekommer mig ret naturligt, at hans Fremstilling kan have givet Anledning til, at Situationen blev en noget anden for den, der fra anden Side skulde oplyse Sagen. Jeg tror derfor ikke, at man saa afgjort kan sige, at det er Hr. Paturssons egen Skyld, naar han endnu ikke har givet den Fremstilling, der er Tale om, at han ønsker at give.

I Forbindelse med, hvad Hr. Kragh har spurgt om, vil jeg spørge Hr. Patursson, om der ikke i Tiden imellem Indsendelsen af de to Andragender, som nævnes, og det Tidspunkt, jeg husker ikke længere bestemt, hvilket det er, som Hr. Kragh angav som Slutning — den 19. Marts, er sket Henvendelse af nogen Art til Amtmanden, som kunde sættes i Forbindelse med Ønsker om Afholdelsen af Lagtingsmøde? Har Sagen ligget ganske stille i den Mellemtid?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg vil først knytte nogle Bemærkninger til det, der er blevet sagt om min Adgang til at give en samlet Fremstilling. Jeg har udtalt, at jeg vil kunne give en Fremstilling, naar jeg har været paa Færøerne, men jeg finder det betimeligt, eftersom jeg rejser hjem, samtidig at sige, at den Fremstilling, jeg vil kunne give, hvis jeg kommer tilbage i Slutningen eller Midten af Januar, langtfra vil kunne blive fuldstændig, og jeg forbeholder mig eller mit Parti Adgang til at fremkomme med yderligere Dokumentation og Bevisførelse; thi hvad der skal frem-

skaffes, kan ikke fremskaffes paa kort Tid, der maa gaa Maaneder, ja maaske mange Maaneder, før det kan fremskaffes.

Paa det til mig stillede Spørgsmaal, om der inden den 19. Marts — det skulde have været inden den 17. Marts, thi den 18. Marts blev Adressen, saavidt jeg husker, udsendt — havde foreligget nogen speciel Henvendelse til Amtet, skal jeg svare, at jeg, som før nævnt, to Gange har været oppe hos Amtmanden eller rettet Henvendelse til Amtmanden. (*Schovelin:* Vi taler slet ikke om Februar). Nej, men disse Henvendelser stod ved Magt — det mener jeg at kunne oplyse —, og adskillige af mine Partifæller talte om det ønskelige i, at vort Andragende blev efterkommet, men jeg har ikke selv direkte sendt nogen anden Henvendelse end den i Februar. Jeg ønsker at konstatere, hvorledes vi har set paa Sagen. Vi har set saaledes paa den, at det Andragende, jeg paa Partiets Mindretals Vegne indleverede, stod ved Magt, og senere har adskillige af os talt med Amtmanden derom, men vi var stadig klare over, at det nyttede ikke noget. Et specielt Andragende fra mig foreligger der ikke.

Landstingsmand **Kragh:** Der er nogle enkelte Spørgsmaal, som jeg gerne vil have Lejlighed til at stille Hr. Patursson. Jeg har dem her i to Eksemplarer; de er ganske korte og kan sikkert besvares i Løbet af meget kort Tid.

Forinden jeg stiller dem, ønsker jeg dog i Kontinuation af, hvad jeg før har sagt om denne Sag, at gøre opmærksom paa, at det forekommer ikke mig, at Kommissionen kan modtage fra Hr. Patursson nogen Beklagelse over, at han ikke faar Lejlighed til at give Kommissionen en samlet Fremstilling; thi en saadan Lejlighed har han haft i længere Tid, og en saadan Lejlighed har Hr. Patursson fremdeles, det maa slaas fast. Hr. Patursson kan derfor ikke med nogen som helst Ret beklage sig over den Optræden, som Kommissionen udviser overfor ham. Hr. Patursson er i enhver Henseende med Hensyn til sin samlede Fremstilling frit stillet; kun kunde jeg ønske, da Kommissionen jo en Gang skal have afsluttet sit Arbejde, at Hr. Patursson vilde bestræbe sig for, at det Antal Maaneder, som skal til for at fremskaffe Materialet, ikke bliver altfor stort, men at vi hurtigst søger at komme til Ende med denne Sag.

Det første Spørgsmaal, jeg ønsker at stille, lyder saaledes: Mener Hr. Patursson, at de Lagtingsmænd, som fremsendte Adressen, først vilde sende den, efter at man havde faaet Ministeriets Tilladelse?

Landstingsmand **Patursson:** Selvfølgelig vilde man først sende den, naar man følte sig forvisset om, at Ministeriet ikke havde noget derimod. Fra vor Side vilde man selvfølgelig ikke gøre noget, der var Ministeriet imod, det kan man ogsaa nok forstaa af andre Grunde. Vi havde jo politisk sluttet os til Ministeriet, saa det vilde være politisk meget uklogt af os — hvis man skal lægge Politik i denne Sag, hvad jeg ser, de andre har gjort, men det har jeg ikke —, hvis vi fik en Sag trumfet igennem, som vi vidste, at Ministeriet absolut var imod.

Landstingsmand **Schovelin:** Hr. Patursson antyder nu, at naar de Herrer, som bærer Ansvaret for Adressens Fremkomst, følte sig forpligtet til at holde Ministeriet à jour eller ikke vilde gøre noget i denne Sag uden Ministeriets Samtykke, var det af partipolitiske Grunde. Jeg vil derfor gerne spørge: Foresvævede der ikke nogen af de Herrer noget om, at de skyldte deres Regering — den danske Regering er jo endnu Færingernes Regering — at holde den à jour med de Skridt, de agtede at foretage overfor en fremmed Regering, som de endnu ikke er under?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg maa paa det allerbestemteste protestere imod, at jeg skulde have sagt, at det var af partipolitiske Grunde, vi vilde holde Regeringen à jour; jeg sagde i Forbigaaende, at det vilde jo være naturligt, da vi stod i samme Parti, om vi gjorde det. Men hvad i al Verden skulde vi i det hele taget bestille i London, hvis vi var sikre paa, at den danske Regering vilde modarbejde os, vi er jo ikke Børn oppe paa Færøerne. Straks naar vi anmodede den danske Gesandt om at hjælpe, vilde han have svaret: Nej, det kan jeg ikke, det er noget, Regeringen er imod. Og kunde man tænke sig, at vi kunde gaa direkte til den engelske Regering udenom den danske Gesandt?

Landstingsmand **Kragh:** Hvorledes gjorde man i 1809, det Aar, Hr. Patursson henviser til? (*Patursson:* Det skal jeg oplyse).

Jeg forstaar Hr. Paturssons Svar saaledes, at det var en, muligvis stiltiende, Overenskomst mellem Starterne af Adressen,

at man ikke vilde handle mod den danske Regerings Ønske i denne Sag.

Mit andet Spørgsmaal lyder saaledes: Var man — forudsat at man ikke ønskede at fremsende Adressen, før Tilladelse var givet — blevet enig herom? Hr. Patursons Svar ligger vel ganske nær.

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg spørge: Hvem var blevet enige.

Landstingsmand **Kragh:** De Lagtingsmænd, som fremsendte Adressen.

Landstingsmand **Patursson:** Ja, vi har altid i hele denne Sag staaet paa det Standpunkt, at vi vilde stille os loyalt overfor Regeringen.

Landstingsmand **Kragh:** Men man var altsaa ikke blevet formelt enig om at udsætte Adressens Afsendelse, indtil Regeringens Tilladelse realiter forelaa?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg kan sige i al Almindelighed, at vi fik jo ikke udvekslet Breve med Ministeriet, det kunde vi ikke gøre, og vi fik heller ikke udvekslet Breve med Folketingsmanden, det var umuligt, naar man skulde have noget hurtig afgjort. Det hele maatte foregaa i Telegramform, det var Folketingsmanden, vi forhandlede med i den Forudsætning, at han holdt Myndighederne nogenlunde à jour med, hvad vi foretog os; det gik vi altsaa ud fra.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Patursson svarer stadig paa noget, der slet ikke er spurgt om. Jeg har ikke spurgt om de Herrer Lagtingsmænds mulige Forhandlinger med Regeringen og Hr. Mortensen, men jeg har spurgt, om de Herrer Lagtingsmænd indbyrdes, ved Forhandling med hinanden, var blevet enige om ikke at fremsende Adressen, før Regeringens Tilladelse forelaa.

Landstingsmand **Patursson:** Nej, det gjorde vi ikke paa den Maade. Det var det, jeg kom til — jeg fik ikke Lov til at fortsætte —, at jeg skulde berette, naar vi havde faaet en Besked fra Mortensen, og saa var det besluttet, at saa skulde vi sende Adressen saadan og saadan.

Landstingsmand **Kragh:** Saa vil Hr. Patursson maaske se paa det tredie Spørgsmaal, som lyder saaledes: Hvem opfattede Mortensens Telegram om Gesandtens Adresse som en Tilladelse fra Ministeriet?

Landstingsmand **Patursson:** Der er ikke Tale om nogen Tilladelse, men jeg fik altsaa Telegram fra Mortensen, hvori han henviser til, at Gesandtens Adresse er den og den i London, og derved fik jeg den Opfattelse, at det var den Vej, som Ministeriet — ja, jeg ved ikke, jeg vil nærmest sige Udenrigsministeren — havde anvist Mortensen, altsaa at der ikke var noget i Vejen for, at vi kunde gaa den Vej. Jeg ved ikke, hvorfor man skal tale om en absolut Tilladelse? Vi havde ikke søgt om en absolut Tilladelse, men jeg opfattede Telegrammet fra Mortensen saaledes, at han havde konfereret med Udenrigsministeren — det maatte jeg gaa ud fra — , og Udenrigsministeren havde saa opgivet ham Adressen paa den danske Gesandt i London og dermed, at vi kunde sende Adressen den Vej, naar vi samtidig underrettede Ministeriet om, hvad vi foretog os. Man kan kalde det en Tilladelse, hvis man vil, men det er ikke en Tilladelse, som er bygget paa nogen Ansøgning, for vi har ikke direkte ansøgt Regeringen.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Patursson vil maaske svare mig paa det Spørgsmaal, om man slet ikke tænkte over, hvorvidt Hr. Mortensens Telegram hvilede paa en Forhandling med det danske Udenrigsministerium, eller Hr. Mortensens Telegram kun var Udtryk for en personlig Viden om den Adresse, som Hr. Mortensen tilstillede de Herrer. I det sidste Tilfælde betød det nemlig overhovedet aldeles ingen Ting, at de fik denne Oplysning om, hvor den danske Gesandt boede i London, i første Tilfælde vilde Sagen jo have været en anden. Jeg spørger derfor Hr. Patursson, om der ikke blandt de Herrer Lagtingsmænd noget Øjeblik var Ønske fremme om at sikre sig, at der mellem deres Repræsentant hernede og kompetente danske Myndigheder havde fundet en Forhandling Sted om, hvorvidt det kunde anses betimeligt, at Adressen fremsendtes saaledes, som de Herrer ønskede det.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg forstaar ikke Spørgsmaalet.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg kan ogsaa sige det paa denne Maade: De modtog altsaa, om jeg saa maa sige, ganske raat Mortensens Telegram om Adressen som en Tilkendegivelse af, at der intet var i Vejen,

uden i fjerneste Maade at undersøge, om et saadant Ræsonnement havde nogen som helst Berettigelse eller ej?

Landstingsmand **Patursson:** Ja.

Landstingsmand **Kragh:** Saa kommer det fjerde Spørgsmaal: Sendte man Adressen umiddelbart efter, at man havde faaet Tilladelsen — Tilladelsen i Gaaseøjne?

Landstingsmand **Patursson:** Det var ikke lang Tid efter — jeg har ikke Datoen for mig, men det var ikke lang Tid efter. Det vil for Resten Ziska bedst kunne oplyse, han havde mest med det at gøre.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hr. Schovelin fremsatte før den Bemærkning, at en parlamentarisk Kommission aldeles ikke var forpligtet til at høre paa samlede Fremstillinger, og henviste til, at det gjorde man i det hele taget ikke i England. Det ved jeg ikke noget om, men det kommer heller ikke Sagen ved. I denne Kommission har man i meget høj Grad tilladt samlede Fremstillinger. (*Schovelin:* Tilladt!). Tilladt, ja. Naar Kommissionen har givet en indkaldt en saa enestaaende Adgang til at føre et Aktorat med Beskyldninger mod mange, saa maa andre have Adgang til med samme Grundighed at svare paa Beskyldninger, der er fremsatte, og der maa gives disse andre Adgang til at se det foreliggende Materiale. Saaledes maa Gangen jo være, ellers begaar man Uret.

Landstingsmand **Kragh:** Ja.

Landstingsmand **Schovelin:** Ja, det er vi enige om. — Maa jeg stille et Spørgsmaal? I Aktstykkerne Side 91 staar citeret en Artikel af „Føroyatidindi" af 12. Marts 1917, hvor der i trediesidste Stykke forekommer følgende Vendinger: „I Færoernes Historie er der et Præcedens for, at en direkte Henvendelse til engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning er blevet modtaget med stor Velvillie. Hvorfor ikke forsøge det samme nu?" Jeg vil nu gerne rette det Spørgsmaal til Hr. Patursson, om han kan oplyse os noget om, i første Række, hvem der har skrevet denne Artikel, i anden Række, hvem der muligvis har inspireret den. Og var denne Artikel overhovedet Hr. Patursson bekendt inden dens Fremkomst?

Landstingsmand **Patursson:** Nej, jeg ved ikke, hvem der har skrevet denne Artikel, og Artiklen var mig ikke bekendt før dens Fremkomst. Hvad var det tredie Spørgsmaal?

Landstingsmand **Schovelin:** Naar De ikke ved, hvem der har skrevet den, falder det andet Spørgsmaal væk. Det tredie var, om Artiklen var Dem bekendt, forinden den fremkom.

Landstingsmand **Patursson:** Nej, det var den ikke. Men eftersom der staar i denne Artikel, at der før var sket en direkte Henvendelse til England, og Hr. Kragh ogsaa har omtalt dette, kunde jeg maaske ved denne Lejlighed — det havde jeg for Resten tænkt at gøre i den samlede Fremstilling — meddele, hvorledes det gik til med denne Henvendelse. Jeg har her et Uddrag af en Bog, som hedder „Poul Nolsøe". Den er skrevet af Dr. phil. Jakob Jakobsen og udkommet i Thorshavn 1908. Side 133—34 staar der:

„Poul Nolsøe var i København, da Krigen udbrød, og saa den danske Flaade blive bortført af Englænderne i 1807. Han havde just da langt om længe med Kronprinsens Hjælp faaet Tilladelse til at føre en Skibsladning Korn for Handelens Regning op til Færøerne, men der var stor Fare forbundet med at sejle i denne Ufredstid. Han opsøgte derfor den engelske Flaades Øverstbefalende, Admiral Gambier, opnaaede at faa Foretræde, bad ham om Beskyttelsesbrev mod de engelske Sørøvere og skildrede saa godt Færøernes Nød, at Admiralen gav ham Besejlingstilladelsesbrev (pas, licence), egenhændig underskrevet, som skulde værne ham mod Overfald og Ødelæggelse af engelske Sørøvere, om han foreviste det. Han kom til Færøerne sent paa Sommeren i 1807 uhindret og uskadt med denne Kornladning, men maatte udlosse den paa Suderø efter mange og mindelige Bønner af Præsten dér, Johan Henrik Schrøter, og Sysselmanden Ole Evensen, som begge klagede over Øens store Nød. Ladningens Pengeværdi blev siden tilbagebetalt den kongelige Handel. De Efterretninger, Poul bragte med sig om Englændernes Angreb paa København med Bomber og om Flaadens Bortførelse, løb som spredt med Ildbauner over Øerne og vakte megen Græmmelse og Sorg.

Side 157—59 hedder det: „Sidst i

Juni [1808] — den 29de efter Lunds*) Dagbog — sejlede Poul Nolsøe atter fra Øerne med „Royndini fridu", „uvist hvorhen", siger Lund. Det var Pouls Hensigt at sejle til København eller en hvilkensomhelst anden Havn, hvor han kunde have Haab om at faa en Skibsladning Korn med tilbage til Færøerne. Et Bønskrift til det engelske Admiralitet havde han med sig; i dette var Nødstilstanden paa Færøerne skildret, og bad man Admiralitetet om at give Poul Tilladelse til uhindret at søge Havn og indlade de til Skibet nødvendige Varer. Nær Skagen, ved Jyllands Nordspids, mødte han en væbnet engelsk Kaper, „the Tury Bomb", ført af Kaptajn Gibson. Uden at ænse Pouls Protest erklærede Gibson hans Skib for god Krigs-Prise og førte det ind til Gøteborg i Sverige. Under denne Sejlads led „Royndin" saa svært Havari, at den ikke oftere kunde stikke i Søen. Efter at Poul mange Gange forgæves havde forsøgt at træffe de engelske Admiraler, Keats og Derby, lykkedes det ham til sidst at opnaa en Sammenkomst og frembære sin Klage. De misbilligede Kaptajn Gibsons Adfærd og sendte Poul til London med en god Anbefaling til Admiralitetet dér. Da Poul var naaet London, gik han til den danske Konsul Wulff, som ydede ham al den Støtte, han evnede, og gik med ham til „the Privy Council". Dettes Medlemmer spurgte om Aarsagen til Pouls Rejse, og da den blev klart fremstillet, dømte Raadet, at nyt Skib skulde købes og udrustes til ham og dernæst lades med Korn og andre nødvendige Varer. Med denne Last skulde Poul sejle til Færøerne paa den ene Betingelse, at han lovede som Gengæld at føre en Ladning af Øernes Produkter tilbage til England. Saa stor Tillid havde „the Privy Council" faaet til ham, baade af hans gode Anbefalinger og af hans egen høviske, aabne og djærve Optræden.

Poul havde ogsaa et Brev med sig om den Overlast, von Hompesch**) havde tilføjet Færøerne, særlig Thorshavn, og om hans Røverier fra forskellige Mænd dér. Han fik, medens han opholdt sig i London, Løfte af Konsul Wulff om Støtte ogsaa i denne Ransag, og da han var i Stand til at fremlægge Beviser for Rigtigheden af dette Klagemaal, blev det henvist til Admiralitetsretten og dèr bragt frem af Sagførerne Bishop og Townsend. Sagen blev vundet, thi Rettens Dom faldt saaledes, at det, der var ranet fra enkelte Personer: det, disse Mænd personlig ejede og ikke var Statsejendom, skulde blive erstattet, naar der forelaa Bevis for, hvor meget der var taget fra hver enkelt Mand, men Handelens Varer og Handelens Penge blev som godt og lovligt Krigsbytte dømt at tilfalde den engelske Konge og tages fra von Hompesch, som ikke ejede noget deraf med Rette. I øvrigt brugte Retten hvasse og fordømmende Ord om den Røveradfærd, von Hompesch havde vist paa Færøerne.

Poul Nolsøes Hjemfærd med dette nyerhvervede Skib og med den Kornladning, han havde indtaget i England, kom til at blive hans sidste. Han naaede aldrig Færøerne og er utvivlsomt forlist eller skudt i Sænk af Sørøvere".

Landstingsmand **Trier:** Da der flere Gange, saa vidt jeg husker ogsaa i Dag, er talt om Telegrammet fra mig til Hr. Patursson, vil jeg paa det bestemteste anmode om, hvad der maaske allerede er sket, at man søger at fremskaffe dette Telegram. Jeg gaar ud fra, at det maa være det Telegram, i hvilket jeg meddelte Hr. Patursson, at han var blevet Medlem af Kommissionen, noget som han ikke vidste Besked med i Forvejen; han var ikke spurgt, inden han blev valgt. Det har derfor nogen Betydning, at det ogsaa konstateres, fra hvilket Øjeblik det maa siges, at Hr. Patursson har vidst noget om, at han var Medlem af Kommissionen.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil gerne gøre en Bemærkning, inden vi slutter. Jeg forstod Hr. Patursson i Gaar saaledes, at han ønskede at stille en Række Spørgsmaal til Hr. Effersøe udover de Spørgsmaal, der blev stillet i Kommissionens Møde i Gaar. Hvis det er Tilfældet, forekommer det mig at være af ikke ringe Betydning for Kommissionens Arbejde at faa Oplysning om, hvornaar Hr. Patursson kan ventes tilbage fra Færøerne, thi da Hr. Effersøe jo er hernede for Tiden, vilde det dog vel være rimeligt, at de Spørgsmaal, man ønskede at stille til ham, blev stillet nu under hans Ophold her, saaledes at man ikke senere af Hensyn til Spørgsmaalenes Besvarelse skal kræve af Hr. Effersøe, at han skal foretage den lange Rejse herned. Jeg forstod paa en af Hr. Paturssons Bemærkninger før, at det muligvis godt kunde vare til hen i Slutningen af Januar, inden Hr. Patursson vender tilbage, og jeg finder

*) Claus Lund, dansk Literat, 2 Aar konstitueret Landfoged.

**) Tysker, med engelsk Borgerret, plyndrede paa Færøerne og Island i Sommeren 1808.

det dog ikke synderlig hensynsfuldt overfor Sysselmand Effersøe at forlange, at han skal gaa i Uvirksomhed her i København indtil Slutningen af Januar Maaned for at besvare Spørgsmaal, som Hr. Patursson maatte ønske at stille ham.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg har maaske ikke udtrykt mig saa klart, men det er i hvert Fald en Misforstaaelse, at jeg skulde have saa mange Spørgsmaal at stille Hr. Effersøe. De mange Spørgsmaal, jeg havde at stille, var til Hr. Rytter. Hr. Effersøe tror jeg ikke, jeg har synderlig mere at spørge om, i hvert Fald ikke efter det Foredrag, han holdt i Gaar. Hvis han kommer til at holde et Foredrag til, kan det jo være, at jeg kunde ønske at stille ham Spørgsmaal. Men ellers tror jeg, at jeg vil kunne klare mig med at faa Adgang til at stille Hr. Rytter Spørgsmaal, og han bliver jo her i Byen. Jeg vil ikke paa nogen Maade forlange, at Hr. Effersøe bliver her.

Hvad det Spørgsmaal angaar, hvornaar jeg kommer tilbage, da er det jo altid saa vanskeligt af Hensyn til Skibslejligheden at sige noget bestemt. Jeg vil anmode om, at Kommissionen ikke af den Grund standser sit Arbejde.

Formanden: Er der flere, der ønsker Ordet? (Ophold). Jeg vil da blot sige, at jeg ikke paa nogen Maade kritiserer Hr. Paturssons Bemærkning om, at han ikke nu er i Stand til at give en samlet Fremstilling, men jeg ønsker dog at konstatere, at Kommissionen ikke blot med største Glæde og Interesse vil modtage en samlet Fremstilling fra Hr. Paturssons Side, men at man ogsaa meget ønsker en saadan. Hvis Hr. Patursson havde set sig i Stand til at give en samlet Fremstilling nu, vilde Kommissionen uden al Tvivl have været overmaade villig til at modtage den. Men da Hr. Patursson nu af de Grunde, han har nævnt, ikke ser sig i Stand til at give denne samlede Fremstilling før senere, er det, at nogle Medlemmer af Kommissionen har ønsket at rette nogle foreløbige Spørgsmaal til Hr. Patursson, medens vi har Hr. Effersøe til Stede her i Byen.

I øvrigt skal jeg paa Kommissionens Vegne takke Hr. Patursson for den foreløbige Forklaring, De i Dag har givet os.

Mødet hævet Kl. 12^{35}.

Mødet 19. December 1918 Kl. 5¼.

Vidne: Sysselmand *Oliver Effersøe.*

Formanden: Hr. Sysselmand Effersøe! Efter hvad der er meddelt mig, har De nu haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med de Aktstykker, som Kommissionen har indsamlet, saavel som med de Forklaringer, der tidligere er afgivne af forhenværende Amtmand, Overretsassessor Rytter. Jeg ved ikke, om De i den Anledning kunde ønske at føje noget til det, De tidligere har forklaret for Kommissionen?

Sysselmand **Effersøe:** Jo, det ønsker jeg.

Jeg har læst det trykte stenografiske Referat af Amtmand Rytters Forklaring for Kommissionen den 11.—13. November d. A. og de til Sagen hørende trykte Aktstykker, der er betegnede med Numrene 1—31, tilligemed Bilagene til Nr. 6 og Nr. 10 samt et Fortryk af Forhandlingerne indenfor Kommissionen den 5. d. M., og jeg vil tillade mig at fremføre nogle Bemærkninger herom.

Side 3—8 i Hr. Rytters Forklaring findes en kort Fremstilling af de politiske Forhold paa Færøerne. Hr. Rytter begynder med at sige, at han mener, det ikke er denne Kommissions Opgave at undersøge de politiske Forhold paa Færøerne, at kritisere og undersøge, eventuelt forhøre et politisk Parti paa Færøerne. Jeg ved ikke bestemt, hvorledes dette skal forstaas, men jeg vil, idet jeg i øvrigt henholder mig til Udtalelserne i Begyndelsen af min Tale i Kommissionen forleden Dag, bemærke, at Kommissionens Opgave efter min Opfattelse omfatter hele den Sag, som jeg har tilladt mig at benævne: det færøske Spørgsmaal; Folkeadressen til Storbritanniens Regering og Embedsmændenes Begæring om Forflyttelse eller Afsked udgør kun Momenter i denne Sag. Jeg maa hævde, at Færøernes Stilling indenfor Riget nationalt og statsretlig set, og hvad dermed staar i nærmere eller fjernere Forbindelse, maa være et Rigsanliggende og et Anliggende, Landstinget er berettiget og efter Omstændighederne tillige forpligtet til at undersøge i det Omfang, som Forholdene kræver, selv om det skulde blive nødvendigt at undersøge et færøsk Partis Forhold. Jeg vil tillade mig at understrege dette stærkt, fordi jeg kender Selvstyrepartiet og Selvstyreledernes Taktik, den Taktik, som netop er Aarsagen til det Uføre, vi er kommet i, den Taktik, som netop gaar ud paa at betegne disse Anliggender som indre færøske Anliggender, som hverken Regeringen eller Rigsdagen eller Offentligheden hernede har noget som helst med at gøre; og jeg forudser, at man fra den Side vil søge at behandle denne alvorlige Sag paa den Maade, at man vil agitere med, at her sker en utilbørlig Indblanding i færøske Forhold, et Angreb paa os. Kommissionen maa være forberedt paa, at det vil gaa saaledes; det rent saglige, venter jeg, vil i langt mindre Grad blive Genstand for Diskussion fra den Side.

Hvad angaar Hr. Rytters Fremstilling af de politiske Forhold paa Færøerne, kan jeg i alt væsentligt give den min Tilslutning. Den er i visse Henseender mere udpenslet end min, jeg kan for øvrigt henvise til denne, og jeg skal kun tilføje følgende: Ved sidste Folketingsvalg paa Færøerne afgaves 2874 Stemmer paa Sambandspartiets Kandidat og 2681 paa Selvstyrepartiets Kandidat, men man maa vogte sig for at tro, at dette er et sandt Udtryk for Partiernes Styrkeforhold. Valgsituationen var ganske abnorm, bl. a. som Følge af den Stilling, Justitsministeren

havde indtaget, og efter hele den tilsløredе Taktik, Selvstyrelederne havde benyttet. Hvis Valget var kommet til at foregaa efter rene Linier og udelukkende paa Spørgsmaalet: for eller imod den Politik, som Selvstyrelederne havde søgt fremmet, vilde Selvstyrepartiet efter min Opfattelse have faaet langt ringere Tilslutning.

I sin Forklaring angaaende den nyere Tids Begivenheder paa Færøerne: Forhandlingerne mellem Justitsministeren og Amtmanden, Adressesagen m. m. har Hr. Rytter omtalt forskellige Forhold, som jeg har Kendskab til, og jeg kan bekræfte, at Forklaringen for saa vidt er rigtig. Særlig skal jeg fremhæve Rigtigheden af Fremstillingen af Hr. Johannes Paturssons Angreb paa Amtmand Rytter. Disse begyndte, saa vidt mig bekendt, i Lagtinget i Aaret 1913. I nævnte Lagtingssamling rettede Hr. Johannes Patursson det ene voldsomme og fuldstændig uberettigede Angreb efter det andet paa Amtmanden, saaledes som dette er nærmere skildret i en Skrivelse af 13. September 1913 fra mig til Lagtinget, en Skrivelse, hvoraf jeg herved tillader mig at fremlægge en Afskrift, idet jeg henstiller, at Skrivelsen maa blive trykt og optaget blandt Kommissionens Aktstykker. Jeg mener bestemt, at Afskriften er rigtig, men for øvrigt kan Kommissionen foranledige den sammenholdt med Originalen, som maa findes hos Færø Amt blandt Lagtingets Papirer. Rigtigheden af de Forhold, som omhandles i Skrivelsen, vil for Resten fremgaa af Lagtingets Forhandlingsprotokol, og forsaavidt denne ikke maatte godtgøre den, vil Resten kunne bevises ved Vidner.

Jeg skal kort omtale Skrivelsens Indhold. Den blev afgivet den sidste Dag, Lagtinget var samlet, og jeg begyndte med at fremhæve, at det er nødvendigt for Lagtinget, som kun har kort Tid at være samlet i og har mange Sager at behandle, at der bliver Arbejdsfred indenfor Tinget, at Tingets Arbejde ikke bliver optaget af unødvendige Demonstrationer, specielt Angreb paa Folketingsmanden — det var den Gang mig — og paa Amtmanden, og jeg paaviste forskellige Punkter, hvor denne Arbejdsfred var blevet forstyrret paa en ganske utilbørlig Maade. Jeg omtalte kun, hvad der forelaa skriftlig, ikke de mange Tilfælde, hvor der var sket Brud paa Arbejdsfreden ved det, der fremkom mundtlig. Angrebene begyndte med, at Hr. Johannes Patursson i Tingets Møde den 22. August 1913 beskyldte Formanden for Partiskhed, men hele Lagtinget med Undtagelse af Hr. Patursson selv tog i et Møde, hvor dette Spørgsmaal blev behandlet, udtrykkelig Afstand fra hans Beskyldning. Det hindrede imidlertid ikke Hr. Johannes Patursson i i et følgende Møde at fortsætte sin Fremgangsmaade. Den 28. samme Maaned begærede han tilført Tingets Forhandlingsprotokol en Protest mod Gyldigheden af den nysnævnte Beslutning, hvorved man tog Afstand fra ham, under efter min Mening aldeles intetsigende Paaskud. Den 29. samme Maaned krævede Hr. Johannes Patursson tilført Tingets Forhandlingsprotokol en Paatale af en formentlig Overtrædelse af Forretningsordenens § 5, som Tingets Formand skulde have gjort sig skyldig i med Hensyn til Fremlæggelse af en Sag, og samme Dag krævede Hr. Johannes Patursson tilført Forhandlingsprotokollen endnu et Aktstykke, indeholdende Underretning til Tinget om, at han agtede at forelægge forskellige Spørgsmaal for daværende Justitsminister Zahle og forhenværende Trafikminister Thomas Larsen. Med Hensyn hertil gik det saaledes, at kun eet Medlem af Lagtinget stemte for Tilslutning til hans Krav om at lade Aktstykket tilføre Protokollen. Den 30. samme Maaned mødte Hr. Johannes Patursson paa ny med Krav om en Protokoltilførsel, ligeledes en Klage over Formanden, som var ganske uberettiget. Hvad den angik vil fremgaa af min Skrivelse. Den 8. September fik Tinget atter et Dokument fra Hr. Patursson, ligeledes rettet imod Formanden. Det fremkom i Form af en Forespørgsel, men heller ikke dette vandt Billigelse i Tinget, idet der kun afgaves 3 Stemmer for overhovedet at tage Sagen under Behandling samme Aar — *det* var nemlig efter Forretningsordenen nødvendigt, for at en Sag, der var fremkommet saa sent, overhovedet kunde gøres til Genstand for Behandling. Der kunde altsaa kun opnaas 3 Stemmer derfor. Samme Dag fremkom der et Andragende til Tinget fra Hr. Johannes Patursson om at afgøre, hvorvidt en i den foregaaende Samling foretagen Behandling af en Sag var i Overensstemmelse med Forretningsordenen, altsaa atter et Angreb paa Formanden. Heller ikke i saa Henseende vilde Lagtinget imødekomme Hr. Johannes Patursson; kun de samme tre Medlemmer stemte derfor. Den 13. September fortsatte Hr. Johannes Patursson sine Angreb paa Amtmanden, altsaa paa Tingets Formand, med fornyet Krav om Protokoltilførsel, der var lige saa uberettiget som de andre.

Jeg har ment at burde nævne dette

og nærmere oplyse det, for at Kommissionen kan se, hvorledes Angrebene paa Amtmand Rytter er blevet ført fra den Side. Det er ganske ejendommeligt at lægge Mærke til, at det er Formanden for Selvstyrepartiet, som retter disse Angreb, og samtidig at se, hvor liden Tilslutning han faar hos sine Partifæller, og det maa, synes jeg, forbavse, at han efter dette — som for Resten efter saa meget andet — kunde vedblive at være sit Partis Formand. Den nævnte Skrivelse fra mig, der havde til Hensigt at anmode Tinget om at overveje, hvad der skulde gøres i Anledning af disse for Tinget saa skadelige Forhold, kom ikke til Behandling og var heller ikke bestemt til at komme til Behandling i den paagældende Samling, og den næste Samling begyndte Krigen, og dermed faldt hele Sagen bort. I 1914 var der jo til at begynde med kun Forsonlighed og Tanke om, at vi skulde holde sammen, og de Foranstaltninger, der burde træffes i Anledning af Krigssituationen, optog alle.

I Hr. Rytters Forklaring er nævnt Statsgældsdirektør Andersens Forhold til Hr. Johannes Paturssons nære Ven og Forbundsfælle Olaf à Heygum. Jeg kender noget dertil, dels af egen Erfaring, dels af Meddelelser fra nu afdøde Provst, tidligere Landstingsmand F. Petersen. I August 1914 henvendte jeg mig i et offentligt Anliggende til Statsgældsdirektøren, og denne talte da meget indtrængende og for Resten meget venligt til mig om at støtte ham med at skaffe Hr. Olaf à Heygum Oprejsning, som det hed. Jeg udtalte mig da, for øvrigt ganske kort, bestemt imod Statsgældsdirektørens Ønske, idet jeg advarede ham imod Hr. Olaf à Heygum og udtalte, at jeg ikke delte hans Anskuelser om ham. Provst Petersen havde tidligere fortalt mig, hvorledes Statsgældsdirektøren overfor ham havde udtalt sig paa en noget lignende Maade, men for Resten meget kraftigere. Overhovedet var det ganske mærkeligt, at denne Mand, Olaf à Heygum, kunde vinde Tiltro og Støtte hernede, bl. a. hos Statsgældsdirektør Andersen og hos Justitsminister Zahle, til Trods for at Rigsdagsmændene advarede imod ham; men det blev vel sagt om os, at det var af politiske Grunde, vi gjorde det. Det viste sig i øvrigt, maa jeg tilføje, at hele Lagtinget tog Afstand fra Hr. Olaf à Heygum personlig. Det drejede sig om offentlig Støtte af et Foretagende, som han vilde sætte i Gang. Foretagendet i sig selv havde Lagtinget megen Sympati for, men kun under den Forudsætning, at Hr. Olaf à Heygum blev holdt udenfor. Det omtalte Forhold med Hensyn til Hr. Olaf à Heygum minder mig ikke saa lidt om den foreliggende Situation: Situationen Amtmand Rytter og Justitsminister Zahle, idet der ogsaa her er Tale om en Paastand om, at Amtmand Rytters, Øernes øverste Statsmyndigheds, Forhold skyldes Personlighed og politisk Forfølgelse, skyldes Politik. Amtmanden blev mistroet af Ministeren, som vendte det døve Øre til overfor alle Advarsler — overhovedet det, man atter og atter kommer til: at man hernede ikke kender Forholdene oppe paa Færøerne.

Den dansk-fjendtlige Virksomhed bl. a. i Bladet „Tingakrossur" har jeg omtalt i min tidligere Forklaring for Kommissionen. Den er blevet skildret en hel Del udførligere, men fuldkommen rigtigt af Hr. Rytter. Jeg kan efter alt, hvad der foreligger, ganske bekræfte Hr. Rytters Forklaring Side 57 angaaende hans gode Samarbejde med Lagtingets Vareforsyningsudvalg, med Købmandsforeningens Bestyrelse og forskellige større Købmænd. Lagtinget nedsatte i Krigstiden hvert Aar et Udvalg, det saakaldte Vareforsyningsudvalg, og Øjemedet hermed var, at Udvalget mellem Tingets Samlinger sammen med Amtmanden skulde lede Lagtingets Virksomhed paa Øerne med Hensyn til Krigssituationen, bl. a. Øernes Forsyning med Nødvendighedsartikler. Dette Udvalg bestod lige indtil de sidste ca. 3 Maaneder af 2 Selvstyremænd og 3 Sambandsmænd, og disse arbejdede, efter alt hvad der foreligger — der kan ikke være ringeste Tvivl derom — udmærket sammen. Til Trods for at de to førstnævnte, Selvstyremændene, var Partifæller med Hr. Johannes Patursson og var udpegede af ham og hans Parti, angreb han dem dog i Lagtinget for at lade sig kujonere og beherske af Amtmanden. De paagældende, som begge har en meget selvstændig Karakter, tog alvorligt til Genmæle herimod og paastod, at det var ren Usandhed; men man kan jo ikke nægte, at det var højst mærkværdigt, at noget saadant kunde ske: at Partiets Formand angreb sine egne Medlemmer indenfor dette meget vigtige Udvalg, og at Partiet fandt sig deri. Jeg antager, at det maa have været Hensynet til den fælles Sag, altsaa Hensynet til, hvad jeg kort og godt vil kalde Fremme af Selvstyret, der bevirkede dette.

Overhovedet var Amtmand Rytter, saaledes som jeg tidligere har omtalt, overordentlig anset og afholdt paa Fær-

øerne. Hr. Rytter vil være i Stand til at fremlægge Udtryk herfor, bl. a. i et Telegram fra Købmænd paa Suderø — deriblandt ogsaa Selvstyremænd —, som takkede ham meget for hans Virksomhed. Kommissionen vil kunne faa Udtalelser af Købmandsforeningens Formand. Konsul Jens Olsen, der for Tiden opholder sig i København, om, hvorledes Amtmanden samarbejdede med Købmandsforeningen. Jeg kan endvidere henvise til en Resolution, der blev vedtaget paa et stort Borgermøde i Thorshavn den 21. Marts 1918 og derefter blev omsendt til Underskrift af dem, der vilde give den deres Tilslutning. Desværre blev Udsendelsen ikke foretaget med tilstrækkelig Energi, saa at den langtfra cirkulerede overalt; mange Steder, hvor Folk vilde være meget villige til at underskrive, kom den overhovedet ikke. Jeg lagde Mærke til, at i den Kreds, hvor jeg bor, og hvor der var afgivet mange Stemmer paa Selvstyrepartiets Kandidat, var der alligevel mange, som vilde underskrive Resolutionen, ganske sikkert, fordi de anerkendte Amtmandens Fortjeneste af Færøerne.

Den nævnte Resolution, som giver Udtryk for min dybeste Overbevisning og Følelse, vil jeg tillade mig at oplæse, den er ganske kort. Jeg skal forudskikke den Bemærkning, at man var blevet meget forbitret over alt det, der var sket, og som tilsidst havde ført til Justitsministerens Telegram til Amtmanden. I Thorshavn, som jo er Hovedstaden deroppe, var Folk overhovedet i en meget forbitret Stemning. Resolutionen lyder saaledes:

„Borgere og Borgerinder i Thorshavn, under skæbnesvangre Forhold forsamlede til Møde den 21. Marts 1918 i Anledning af de nylig forefaldne Begivenheder, udtaler vor Tillid til de tre Embedsmænd, der har søgt deres Forflyttelse eller Afsked, fordømmer paa det skarpeste det Nedrakningsarbejde, der planmæssigt har været drevet mod vor Øvrighed, fastslaar med dyb Sorg dette Arbejdes giftige Virkning i vort Folk og brændemærker i levende Bevidsthed om den Vanære, der ogsaa falder paa os som Færinger, baade de Personer, der gør denne Nedrakningstjeneste, og Hovedmændene, som nyder Frugten deraf. Vi tilbageviser skarpt Ministeriets partipolitiske Indgriben i vore Valg, udtaler vor Beslutning om at vise Ministeriet, at vi selv vil bestemme, hvem vi skal vælge, og kalder Færøernes Vælgere til at rejse sig for som frie Mænd og Kvinder at slaa Følge med os paa Valgdagene."

Jeg føler navnlig dybt den Beskæmmelse, der falder paa os Færinger i Anledning af den Behandling, som er blevet Amtmand Rytter til Del — ham, hvem vi skylder saa overordentlig meget —, og jeg kræver og vil blive ved at kræve, at der gives ham Oprejsning.

Jeg kender, som før udtalt, ikke meget til Begivenhederne ved Adressesagens Opkomst, fordi jeg boede saa fjernt fra det Sted, hvor denne Sag blev sat i Gang, nemlig Thorshavn; tilmed var der en ret ringe Forbindelse mellem dette Sted og det, hvor jeg boede. Jeg kan imidlertid støtte Hr. Rytters Forklaring om, hvorledes Ideen opstod, nemlig i et Blad i Tveraa, det Sted, hvor jeg bor. Min daværende Fuldmægtig, nuværende Sysselmand Carl Mortensen, meddelte mig udtrykkelig, at man i Thorshavn fik Idéen fra Bladet i Tveraa „Føroyatidindi". Jeg kan fremdeles bekræfte, at Adressen blev fremmet som en Overrumpling og i Virkeligheden i stor Hemmelighed. Endvidere har jeg tidligere nævnt, at man ligefrem søgte at hindre mig i at faa indrykket i det lokale Blad den Advarsel mod at underskrive Adressen, som var fremkommet fra Vareforsyningsudvalget. Jeg kan mindes, at der kom et Barn — tror jeg sikkert, det var, i alt Fald var det en ganske uansvarlig Person — til mig med Adressen og med Hilsen fra den og den, om jeg vilde underskrive den. Jeg er meget varsom med, hvad jeg sætter mit Navn under, og jeg kendte for Resten ikke den Gang noget til Adressen; jeg saa den igennem, hvorefter jeg leverede den tilbage. Andre Steder er det selvfølgelig ikke gaaet saaledes, Folk er jo nu en Gang, og det ikke alene paa Færøerne, meget villige til at underskrive. Der var, ganske overfladisk set, ogsaa megen Grund dertil, for Adressen maatte af Folk i Almindelighed, som Hr. Rytter har sagt, opfattes som en Foranstaltning, der skulde skaffe Varer til Færøerne, skaffe Brød til Befolkningen og intet andet.

Hr. Rytters Fremstilling af, at Adressen var politisk, støttes ved mit Kendskab til en af Hr. Johannes Patursson ogsaa ved andre Lejligheder anvendt Taktik, nemlig at faa Folk til at slutte sig til noget, som de i Virkeligheden bagefter burde fortryde at være gaaet med til, at faa Folk til, hvad man populært kalder, at gaa i Vandet ved at give en uforsvarlig politisk Handling deres Tilslutning. Man skulde synes, at naar Folk saa, at de var ført bag Lyset, vilde det have til Følge, at de vendte sig mod den eller dem, der

havde ført dem bag Lyset. Men det gaar jo ofte saaledes i det praktiske Liv, at kun Folk med betydelig Overlegenhed er i Stand til at indrømme den Fejl, de har begaaet, og at de fleste tværtimod let ved den Slags Manøvrer bliver knyttet til den Person, som har faaet dem til at gaa i Vandet. Og ved denne Lejlighed var det virkelig saaledes: man skulde have Folk til at underskrive Adressen, og naar den saa bagefter blev angrebet, kunde man sige: det er Færingerne, det er det færøske Folk, der bliver angrebet.

Hr. Rytters Forklaring indeholder selvfølgelig meget, som jeg ikke kan kende noget til, f. Eks. hans Samtaler med Justitsministeren. Jeg kan dog sige saa meget, at efter mit almindelige Kendskab til Personer og Forhold bærer hans Forklaring al Sandsynlighedens Præg. Den passer efter min Opfattelse ganske godt ind i Billedet, og jeg skal fremhæve, at jeg i de ca. $7^1/_2$ Aar, hvori jeg har kendt Hr. Rytter — og har kendt ham meget nøje —, har fundet, at han var en fuldt ud ærlig og sandfærdig Mand. Jeg ved desuden, at han har en aldeles glimrende Opfattelsesevne og en lige saa glimrende Hukommelse. Jeg kunde tænke mig, at der gøres den Indvending mod Hr. Rytters Forklaring, at den er for vidtløftig. Men man maa mindes, at Sagen i sig selv er vidtløftig, og tillige, at Hr. Rytter er blevet uretfærdigt behandlet, at han føler dette og derfor vil have Sagen belyst i alle Enkeltheder og ønsker at finde et fuldstændigt Udtryk for sine Anskuelser. Der indvendes maaske ogsaa, at Forklaringen er for kraftig, at Hr. Rytters Modstandere er blevet tegnet med alt for stærke Skygger, altfor personligt. Det er imidlertid min Opfattelse, at Fremstillingen er fuldstændig rigtig. Det af mig tidligere omtalte officielle Referat af Forhandlingerne i Lagtinget om Kommissionens Nedsættelse m. v. vil give Kommissionen visse Oplysninger herom. Referatet er, saa vidt jeg ved, endnu ikke kommet Kommissionen i Hænde; det laa i Lagtinget, da jeg var der, og fremmede havde en vis Adgang dertil, saa jeg kan ingenlunde vide, hvorledes det i alle Enkeltheder kommer til at se ud, naar det en Gang maatte komme herned. Forsaavidt man vil gøre gældende, at Hr. Rytters Forklaring er alt for personlig, maa jeg henvise til, at det jo netop er Personers Handlinger og meget mærkelige Handlinger, der er Tale om. Der er ikke Tale om Naturbegivenheder, men kun om, hvad Personer har foretaget; der maa følgelig ogsaa blive Tale om disses Handlinger — blot det sker sandfærdigt.

Jeg maa dog gøre en lille Indvending mod Hr. Rytters Forklaring paa et enkelt Punkt, nemlig hans Opfattelse af Hr. Johannes Patursson som en klog General og stor Taktiker. Jeg skal for Resten ikke komme nærmere ind paa Hr. Johannes Paturssons Fremgangsmaade og Forhold, men da dette er blevet nævnt, og da min Anskuelse afviger noget fra Hr. Rytters, vil jeg blot erindre om, at der jo er flere om Arbejdet. Hr. Johannes Patursson er nok Fører, men man kan ikke i alle Tilfælde bestemt pege paa, hvad der er hans eget, og hvad der er hans Medhjælperes, hvad der er Generalens, og hvad der er Generalstabschefens — som saadan maa jeg nærmest betragte Redaktøren af Bladet „Tingakrossur", Hr. Holm Isaksen, som er en meget velbegavet Mand. Men selvfølgelig er Partiformanden, Hr. Johannes Patursson, den ansvarlige.

Jeg skal dernæst dvæle et Øjeblik ved et Punkt, som har været fremdraget under Sagen, og som spiller en vis Rolle, nemlig Embedsmændenes Stilling til færøsk Politik og de færøske Embedsmænds Stilling i det hele taget. Jeg kan nemlig ikke dele den Opfattelse, der gøres gældende, at de færøske Embedsmænd, derunder Amtmanden, ikke er berettigede til at blande sig i Politik paa Færøerne. De paagældende har jo deres almindelige Borgerrettigheder, og det kan ikke gaa an, at de aldeles afskæres fra at udtale sig om saadanne meget vigtige Forhold. De bliver da ringere stillet end nogen anden Borger paa Øerne. Jeg tror, at man ogsaa er tilbøjelig til at kræve af Embedsmændene paa Færøerne, at de i nogen Grad skal imødekomme Selvstyrepartiet, se at komme godt ud af det med dette Parti. Selv om f. Eks. en Embedsmand mener, at et Blad deroppe er aldeles infamt, saa tror jeg — jeg har faaet den Opfattelse —, at det ønskes, at man skal imødekomme det. Dette er efter min Mening aldeles uforsvarligt og urigtigt. Man skal i det hele taget vogte sig vel for at give efter overfor uberettiget politisk Agitation og stille Embedsmændene saaledes, at de dels ikke har Lov til at sige et Ord, dels skal vise sig imødekommende. Et saadant Standpunkt vil i Virkeligheden komme til at virke ganske demoraliserende, og Embedsmændene vil ikke i Længden finde sig deri.

Medlem af Kommissionen, Hr. Trier, stillede forleden Dag det Spørgsmaal til

mig, om jeg ansaa den nationale Udvikling paa Færøerne for at være en naturlig Udvikling i Lighed med Udviklinger, man ser foregaa i andre Lande. Dette Spørgsmaal var meget omfattende, og jeg sagde, at det krævede egentlig Besvarelse af en Videnskabsmand; jeg var saa forsigtig, at jeg ikke rigtig vilde indlade mig derpaa. Dog vil jeg ved denne Lejlighed — i Overensstemmelse med, hvad jeg saa ofte har fremhævet — udtale, at jeg mener, at Selvstyrepartiets Virksomhed baade nationalt og statsretlig staar i den skarpeste Strid med en naturlig Udvikling. Sammen med Udviklingen af Samfærdselsmidlerne kommer der jo en Tendens mod Sammenslutning, og i vidt fremskredne Lande — jeg kan nævne Tyskland, Frankrig og England-Skotland — har der da ogsaa fundet en ganske naturlig national Sammenslutning Sted. At der er stærke splittende Kræfter fremme i de nordiske Lande skyldes efter min ringe Opfattelse, at Udviklingen her ikke er saa vidt fremskreden; jeg venter derfor ogsaa, at den Tid kommer, da vi slutter os mere sammen, end vi hidtil har gjort. Den stærke Splittelse hører jo i Virkeligheden Oldtiden til, Tiden før Gorm den Gamle og Harald Haarfager; der hører den hjemme og ikke i Nutiden. Men jeg beder Kommissionen om at optage mine Udtalelser herom ikke som Udtalelser af en Videnskabsmand, men af en ganske jævn Mand, som har beskæftiget sig en Del netop med dette Spørgsmaal, og som ofte har tænkt derover.

Hr. Rytter taler i sin Forklaring om, hvorvidt Stemningen paa Færøerne var trykket i den første Tid, efter at Tyskland havde erklæret Blokade, bl. a. af England, altsaa i Tiden lige efter den 1. Februar 1917. Efter mit Kendskab hertil var, straks da man hørte om denne Blokade, Fiskerne, særlig Skibsfiskerne, meget ængstelige for at tage ud paa Fiskeri, idet de var bange for at blive angrebet af Undervandsbaade, og der var meget stærk Tale om, at Skibsfiskerne ikke vilde gaa ud. Jeg tror ikke, jeg tager fejl i — nej, det maa absolut være rigtigt —, at Købmænd paa Suderø, hvor jeg bor, og som er et Hovedsæde for Skibsfiskeriet, den Gang sendte Bud til Amtmand Rytter — det skete gennem mig — og bad ham om at komme dertil for at tale med Skibsfiskerne og formaa dem til ikke at holde sig hjemme. Det gjorde han ogsaa og med ret godt Resultat. Men bortset fra disse Fiskere var Stemningen den Gang ikke trykket. Man følte sig ret rolig, navnlig med Hensyn til Vareforsyningen, som man haabede ret snart vilde komme i Gang igen, i hvert Fald saa tidligt, som det krævedes. Det var først, da man fra visse ledende Selvstyrepolitikeres Side begyndte den voldsomme Agitation forud for Adressesagen, at Folk begyndte at blive ængstelige — efter min Mening ikke med nogen egentlig Grund, men det er selvfølgelig overmaade let at gøre Folk ængstelige.

Jeg skal endnu ganske kort berøre Hr. Johannes Paturssons Tagen-Afstand fra Referater, idet jeg i Sammenhæng med det før af mig nævnte Referat skal understrege, at han tog meget stærkt Forbehold med Hensyn til Godkendelsen af dette. Jeg maa ogsaa fremhæve, at han ganske rigtigt, saaledes som det er blevet oplyst for Kommissionen, ved en tidligere Lejlighed har taget Afstand fra Avisreferater, ikke alene fra dem, som forelaa, men ogsaa for al Fremtid fra Referater i et bestemt Blad. Det er jo en Fremgangsmaade, som ingen Steder hører hjemme. Med Hensyn til de Referater, som foreligger for Kommissionen i de før af mig nævnte Aktstykker og i Hr. Rytters Forklaring, skal jeg udtale, at jeg ikke finder noget som helst at indvende imod dem.

Jeg har nu sagt, hvad jeg mener, der er Grund for mig til at udtale i Anledning af det Materiale, som jeg har gjort mig bekendt med, og jeg er rede til, saa godt jeg kan, at besvare eventuelle Forespørgsler.

Formanden: Jeg vilde gerne spørge Hr. Effersøe om en enkelt Ting. I det stenografiske Referat af Overretsassessor Rytters Forklaring Side 19, Sp. 1—2 findes omtalt et Telegram, som Justitsministeren i 1914 har sendt til Kongsbonde Patursson samt til Hr. Effersøe og Hr. Samuelsen, og i hvilket Ministeren anmoder om disse tre Herrers Støtte til Landstingsvalget. Tør jeg spørge, om Hr. Effersøe skulde være i Besiddelse af dette Telegram?

Sysselmand **Effersøe:** Nej, det antager jeg ikke — det antager jeg bestemt ikke. Men jeg mindes saa nogenlunde dets Indhold.

Formanden: Saa vilde jeg sætte Pris paa at høre det.

Sysselmand **Effersøe:** Saavidt jeg mindes, havde det Telegram, jeg modtog, en ganske privat Form. Jeg tror ikke, der stod det allerringeste om, at det var fra Justitsministeriet eller noget lignende; det var, saavidt jeg husker, underskrevet „Zahle". Han opfordrede mig til at lade den indbyrdes Strid fare og ved Afstemningen ved Landstingsvalget kun at tage Hensyn til, hvad der var gavnligt for Grundlovens Gennemførelse." Det var Indholdet, og jeg betragtede, som sagt, Telegrammet som privat. Jeg kan ikke engang huske, om jeg nævnede det for nogen; jeg henlagde det blot, og jeg maa sige, at jeg havde ingen som helst Grund til at tage særligt Hensyn til det, idet min Virksomhed netop gik ud paa at fremskaffe en Situation, hvorved vi kunde give Grundlovsforslaget vor Tilslutning.

Formanden: Er der nogen af de Herrer, som kunde ønske at stille Spørgsmaal?

Landstingsmand **Trier:** Der er blevet talt om nogle Forhandlinger og Afstemninger i Lagtinget i 1913, ved hvilke — efter Fremstillingen — Hr. Patursson stod ret ene. Hr. Effersøe ved maaske, hvad jeg tænker paa. Kan det paavises, hvorledes den politiske Situation i Lagtinget var paa den Tid? Jeg mener: hvor mange Partifæller Hr. Patursson havde i Lagtinget den Gang, og hvor mange der tilhørte et andet Parti?

Sysselmand **Effersøe:** Jeg kan desværre ikke huske det saa nøje, men det kan ganske sikkert let oplyses. Jeg tænker, at der var saadan noget som en 8 Selvstyremænd, og saa var der vist et Par Medlemmer udenfor Partierne; Resten var Sambandsmænd.

Landstingsmand **Trier:** Hr. Effersøe omtalte en Resolution, som i 1918 vedtoges paa et Folkemøde, saa vidt jeg forstod. Kan det paavises, paa hvis Initiativ denne Resolution fremkom? Jeg mener: om den fremkom fra politiske Partier eller Personer?

Sysselmand **Effersøe:** Jeg var jo ikke til Stede i Thorshavn ved den Lejlighed, men efter alt, hvad jeg har hørt, var Situationen den, at det var forskellige Personer, der tog Initiativet dertil. Jeg antager, at der har været Sambandsmænd imellem, og jeg maa ogsaa antage, at der har været Personer, som ikke havde taget Stilling eller ønskede at tage bestemt Stilling i Politik, og at disse netop af Hensyn til Amtmand Rytter deltog i den Demonstration, der fandt Sted, og sluttede sig til Resolutionen. Jeg kan ikke give nærmere Oplysning herom, men dette var mit almindelige Indtryk.

Landstingsmand **Trier:** Det tredie, jeg gerne vilde nævne, er ikke i egentlig Forstand et Spørgsmaal. Hr. Effersøe besvarede i Dag noget mere indgaaende et Spørgsmaal, som jeg rettede til ham forleden, men jeg maa vedblivende beklage, at jeg ikke har udtrykt mig tydeligt nok, thi det, jeg spurgte om, var egentlig ikke det, Hr. Effersøe i Dag svarede paa, hvorefter man f. Eks. kunde sammenligne Tilstandene nu med Tilstandene i tidligere Tider og mene, at Situationen var naturlig i tidligere Tider, men ikke var naturlig nu. Mit Spørgsmaal gik ud paa, hvad jeg synes, det kunde være naturligt at spørge om, efter den Fremstilling, der er givet af Forholdene deroppe, om Hr. Effersøe havde den Opfattelse, at det var almene politiske, nationale Overbevisningsgrunde, der førte til en Udskillelse, eller om, hvad der ikke ligger saa langt fra den Fremstilling, der er givet, det maa siges at være rent personlige Motiver, hvorved jeg mener Ærgerrighedsmotiver, eller hvad der i det hele hænger sammen med det personlige i snævrere Forstand, der har staaet bag ved adskillige Dele af den politiske Virksomhed, der er blevet udfoldet og navnlig udfoldet fra Selvstyrepartiets Side, for det er jo dette Parti, der væsentlig er skildret i disse Forhandlinger.

Sysselmand **Effersøe:** Det Spørgsmaal er det ganske umuligt for mig at besvare. Det kan være overmaade vanskeligt at besvare, naar det begrænses til en enkelt eller nogle enkelte Personer, thi man skal jo kende dem meget nøje, naar man skal gøre Rede for deres Motiver. Jeg er imidlertid ikke i Tvivl om, at mange Selvstyremænd ledes af virkelig færøsk nationale Motiver, de har virkelig ærlige Motiver for deres Optræden. Derom er jeg slet ikke i Tvivl, men ellers har jeg jo ikke gransket Hjerter og Nyrer, saa jeg kan ikke udtale mig nærmere om det Spørgsmaal.

Landstingsmand **Trier:** Hr. Effersøe mener altsaa ikke at kunne udpege be-

stemte Deltagere i denne Bevægelse, som ikke omfattes af det, Hr. Effersøe nu sagde om sin Tillid til, at mangfoldige netop ud fra deres Overbevisning var med i Bevægelsen. Det forstaas nok, hvorfor jeg kommer til at gøre dette Spørgsmaal, thi Forhandlingerne har jo væsentlig drejet sig om ganske faa Personer, som jeg troede var saa almenkendte, at man havde en Mening om dem. Det er derfor, jeg gerne vil have det Spørgsmaal klaret: hvorledes de, der kender Situationen, ser paa disse Personer, i hvilken Grad de mener, det er personlige Motiver, der har gjort sig gældende, eller Motiver af anden Art. Men det har altsaa Hr. Effersøe ment ikke at kunne svare paa.

Sysselmand **Effersøe:** Spørgsmaalet er altfor vanskeligt. Jeg maa dog sige, at det ingenlunde kan falde mig ind at beskylde mine politiske Modstandere i Almindelighed for at virke mod deres Overbevisning eller virke for noget, som de slet ikke mener. Jeg har i mange Henseender dadlet overmaade skarpt deres Fremgangsmaade og navnlig deres tilsløredе Virksomhed, men Motiverne er jo noget helt andet. Og det er ingenlunde et ganske bestemt begrænset Antal Personer, der her kan være Tale om; det maa jo efter Omstændighederne være et større Antal Personer. Jeg indskrænker mig ikke, naar jeg taler om Selvstyremændene og deres politiske Virksomhed, til alene at tale f. Eks. om Lagtingsmændene. Der er adskillige andre, som er Ledere, men fortrinsvis selvfølgelig Lagtingsmænd.

Landstingsmand **Trier:** Undskyld, at jeg vedbliver at hænge i med Spørgsmaalet, men det er ikke Forholdet i Almindelighed til politiske Modstandere, jeg taler om, men jeg taler om de bestemte Skikkelser, som nu træder op for os paa den politiske Arena gennem de Fremstillinger, der er givne, og det vilde for mig i alt Fald have Betydning at faa et Indtryk af, hvorledes man opfatter disse Personer. Det er ikke Kommissionen, der har givet Undersøgelsen det Præg: at det mest er Personer, der er drøftede, men de givne historiske Fremstillinger koncentrerer sig om bestemte Personer, og naar der allerede er udtalt saa meget om dem, som der er, vilde jeg gerne have en bestemt Opfattelse af, om det er den ene eller den anden Side af det, der kan drive Folk til at optræde i det offentlige Liv, som man mener er Hovedsagen i disse Personers Virksomhed.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg synes ikke, man kan kræve, at jeg skal svare paa et Spørgsmaal, som det forekommer mig at være umuligt at besvare.

Landstingsmand **Hauch:** Hr. Triers Udtalelser giver mig Anledning til at gøre et Par Bemærkninger. Saaledes som Sagen har formet sig, er det jo enkelte Personer, der navnlig i Assessor Rytters Fremstilling er blevet stærkt fremhævet, og uden at forklejne nogen af de andre, der er omtalt, tør man nok sige, at blandt disse er først og fremmest Hr. Patursson. Jeg forstod Hr. Trier saaledes, at det var hans Ønske at faa Hr. Effersøe til at udtale sig om disse Personer, specielt om Hr. Patursson. Jeg vil i den Anledning sige, at jeg har forstaaet Hr. Effersøes Tilslutning til Assessor Rytters Fremstilling saaledes, at Hr. Effersøe heller ikke i Realiteten har Indvendinger at gøre mod de Angreb, som Hr. Rytter har rettet imod Hr. Patursson og hele hans Virksomhed, dels i Forholdet til Amtmand Rytter, dels med Hensyn til Folkeadressen, som skulde sendes til England.

Sysselmand **Effersøe:** Ja, og jeg har ikke yderligere at bemærke, hvis ingen ønsker at forelægge mig Spørgsmaal.

(Ophold).

Formanden: Da dette ikke er Tilfældet, skal jeg paa Kommissionens Vegne takke Hr. Effersøe for hans Nærværelse i Dag.

Sysselmand **Effersøe:** Maa jeg blot bemærke, at jeg, saaledes som Sagen foreligger, venter indtil videre at blive her i København, og at jeg staar til Kommissionens Disposition.

Mødet hævet Kl. 6 ^{20}.

Mødet 10. Januar 1919 Kl. 2.

Vidne: Folketingsmand, Sysselmand *Andreas Samuelsen.*

Formanden: Hr. Sysselmand Samuelsen. De er jo bekendt med den Opgave, som er stillet Kommissionen?

Sysselmand **Samuelsen:** Ja.

Formanden: Kommissionen har ønsket at høre Deres Forklaring, og De har været saa god i Dag at komme til Stede for at give en Fremstilling af Deres Forhold til de forskellige Sager, som omhandles i de Aktstykker, der er forelagte Kommissionen. Der er givet Dem Lejlighed til at blive bekendt saavel med disse Aktstykker som med de Forklaringer, der er afgivne. Jeg véd ikke, om De har benyttet denne Adgang?

Sysselmand **Samuelsen:** Jo.

Formanden: De er altsaa bekendt med det foreliggende Materiale. Jeg vil saa bede Dem være saa god at give Deres Fremstilling af Forholdene.

Sysselmand **Samuelsen:** Jeg ser af det stenografiske Referat, at de Herrer Overretsassessor Rytter og Sysselmand Effersøe har benyttet Lejligheden til at give en Fremstilling af de politiske Forhold paa Færøerne. Jeg erkender, at det er nødvendigt, at der bliver givet en saadan Fremstilling, for at man skal kunne forstaa forskellige Ting, som kommer frem i Kommissionen. Jeg mener imidlertid ikke, det vil være nødvendigt for mig at give en samlet Fremstilling af de politiske Forhold, da jeg ganske kan tiltræde den Fremstilling, som er givet af de Herrer Rytter og Effersøe. Jeg skal derfor straks gaa over til at omtale de to Sager, som den højtærede Kommission har faaet til Opgave at undersøge.

Først skal jeg give nogle Oplysninger om Adressesagen, saaledes som jeg ser paa den. Jeg har aldrig været i Tvivl om, at Adressens Ophavsmænd havde til Hensigt at sende Adressen udenom de danske Myndigheder, direkte til England. Derimod føler jeg mig forvisset om, at Flertallet af dem, der underskrev Adressen, ikke har tænkt paa andet end paa at medvirke til at skaffe Færøerne Forsyning med Levnedsmidler under den vanskelige Krigsperiode, og da der nu var Mænd, som mente, at en Adresse til England vilde være formaalstjenlig i saa Henseende, vilde man ikke nægte at være med. Saaledes, mener jeg, har de fleste af Underskriverne set paa Sagen. Mange af dem har maaske ment, at Adressen var overflødig, enkelte har maaske ogsaa ment, at den var unyttig, men de har saa beroliget sig med, at Skade kunde den i hvert Fald næppe gøre, og derfor underskrev man. Dette udelukker imidlertid efter min Mening ikke, at andre underskrev af politiske Grunde. Disse sidste har skaffet sig Vished om, at det var Selvstyremænd eller Selvstyrepartiets Førstemænd, der stod bagved Adressen, og derfor ønskede de at være med. De havde paa Følelsen, at det havde Betydning, at man fik saa mange Underskrifter som muligt, de havde paa Følelsen, at det var et politisk Skridt, og i Tilfælde af, at det ikke fik Tilslutning, vilde det være mislykket, og derfor gjorde man, hvad man kunde, for at faa saa mange Underskrifter som muligt.

Hvorledes forskellige af Selvstyrepartiets Lagtingsmænd har set paa Sagen under den i Anledning af Adressen sammenkaldte ekstraordinære Lagtingssamling, fremgaar af de Udtalelser, som faldt under Sagens Behandling i Lagtinget. Det er imidlertid ikke paa Grundlag af disse Udtalelser, at jeg har dannet mig min Mening om Sagen. Jeg var Formand for Vareudvalget paa det Tidspunkt, og i Vare-

udvalget drøftede vi Sagen, og vi var ganske klare over, hvad Hensigten paa det Tidspunkt var; vi var allesammen enige, og jeg tør sige, at før Lagtinget traadte sammen den 28. Marts 1917, var der sikkert ikke mange Lagtingsmænd, som var i Tvivl om, at Adressen skulde sendes direkte til England eller i alt Fald sendes gennem en engelsk Myndighed udenom de danske Myndigheder; det er først senere, at man fra Selvstyrepartiets Side forsøgte at faa Folk til at tro, at der var saa mange Veje, ad hvilke Adressen kunde sendes. Jeg skal citere, hvad en af Selvstyrepartiets Lagtingsmænd, Sysselmand Winther, udtalte i Lagtinget den 28. Marts 1917. Dette Citat og de følgende Citater er efter „Dimmalætting"s Referat. Man vil maaske indvende, at dette Referat er noget for ensidigt, men jeg har ikke kunnet finde noget bedre, og det passer i alt Fald med, hvad jeg mener, der blev udtalt ved den Lejlighed, jeg var jo selv til Stede. Hr. Winther udtalte: „Der er Grundlag for at faa noget ud af en Adresse, thi Skipperforeningen har udenom Amtet indgivet Ansøgning til det engelske Konsulat om Lov til at sælge Fisk paa Island og faaet Lov. Det Skridt var ikke illoyalt. Senere henvendte Framburðsfelaget sig til Konsulen; det var heller ikke illoyalt. Adressen er kun en Fortsættelse af disse to Henvendelser. Det ligger ikke for, at vi ogsaa skal henvende os til Tyskland." Hele Tankegangen i denne Udtalelse viser, at det var Talerens Mening, at Adressen skulde sendes udenom de danske Myndigheder; de to Henvendelser, der nævnes, og som anføres som Fortilfælde, skete jo udenom Amtet, i alt Fald fra vedkommende Forenings Side, og i alt Fald udenom de danske Myndigheder hernede.

En anden af Selvstyrepartiets Lagtingsmænd, Rasmus Niclasen, udtalte i Lagtinget den 29. Marts 1917: „Jeg har støttet den omtalte Adresse ude blandt mine Vælgere, og jeg vil gøre alt, for at den direkte" — paa færøsk hedder det „beinan vegin" — „kan komme til rette Vedkommende. Det er rigtigt, at jeg har interesseret mig meget for at faa Lagtinget sammenkaldt. Jeg vil med Glæde staa med Adressen i Haand og anbefale den til det færøske Folk. Det danske Styre har anbefalet Amt og Vareudvalg at henvende sig til Island, som er det eneste Land, der har Lov til at indføre Varer fra Amerika udenom England. Det kan ikke være fejl at henvende sig direkte til England. Færøerne indtager jo en Særstilling i Riget. Island henvender sig direkte, og Grønlænderne har en Mand i London." Ogsaa denne Taler har forstaaet det saaledes, at Adressen skulde sendes direkte eller „beinan vegin", som han udtrykker det, til Englands Regering, som Adressen jo er stilet til; han paaberaaber sig Færøernes Særstilling, og at Island forhandler direkte. Jeg beder Kommissionen lægge Mærke til, at det paaberaabes, at Island forhandler direkte. Jeg tror, at man her staar ved Nøglen til hele Gaaden, jeg tror, at Rasmus Niclasen, hvem jeg sætter megen Pris paa personlig, her har udtalt, hvad forskellige andre tænkte, men som vistnok ikke skulde have været udtalt paa det paagældende Tidspunkt; han har det nu en Gang saadan, at han skal udtale, hvad han véd.

Dernæst vil jeg gerne citere Lagtingsmand, Landstingsmand Patursson. Han havde paahørt Diskussionen, og denne gav ham Anledning til Forsigtighed. Han tænker sig nu flere Maader at sende Adressen paa, bl. a. tænker han sig, at en af de færøske Rigsdagsmænd, den udenrigs Repræsentation, som han kalder det, kan sendes til London med Adressen. Hr. Patursson udtalte bl. a.: „Jeg mener ikke, det er rigtigt, Amtmanden siger, at Islænderne ikke kan hjælpe os. Jo, de kan, men vi maa gøre alt, hvad der staar i vor Magt for at faa Adressen af Sted. Og der kan jo tænkes flere Maader. Lagtinget kunde f. Eks. give sit Samtykke, den kunde forelægges den engelske Konsul og dernæst den danske Gesandt i London. Vi har jo ogsaa selv en udenrigs Repræsentation, nemlig vore Rigsdagsmænd. Der skulde vel være andet Brug for dem end at sidde i København og skaffe nogle Sysselmænd nogle Penge. En af dem, f. Eks. Mortensen, kunde jo sendes til London. ..... Det er kedeligt, at der blandes saadanne Smaating ind i en stor Sag som denne som Ordlyden af Adressen. Hvad skulde der være i Vejen for, at Lagtinget kunde rette paa den eller føje noget ind." Hr. Patursson var ikke bange for at foretage Rettelser i den underskrevne Adresse, hvis det skulde gøres fornødent. Endvidere skal jeg henlede Opmærksomheden paa, at der af Patursson er forhandlet skriftlig eller telegrafisk med forhenværende Folketingsmand Mortensen om at rejse til London. Hr. Patursson oplæste ogsaa for Lagtingsmændene Hr. Mortensens telegrafiske Svar, der, saavidt jeg husker, gik ud paa, at Hr. Mortensen var villig til at rejse, saafremt Lagtinget valgte ham dertil. Jeg har tidligere offentlig opfordret Hr. Mortensen til at offentliggøre de Breve eller Telegrammer, som er udvekslede mellem ham og hans politiske Meningsfæller paa Færøerne om

Udsendelsen til London, men endnu er denne Korrespondance ikke offentliggjort. Jeg skal meget opfordre den højtærede Kommission til at foranledige, at denne Korrespondance tilvejebringes.

Selvstyremanden, Lagtingsmand Rasmus Rasmussen, der var Medlem af Vareudvalget, var en Modstander af Adressen. Det maa imidlertid forudsættes, at han som Medlem af Selvstyrepartiet og Formand for Selvstyrepartiets Forening, Framburðsfelag i Thorshavn har særlige Forudsætninger for at udtale sig om Hensigten med Adressen. Han udtalte under Adressebehandlingen i Lagtinget bl. a. følgende: „Jeg har al Grund til at tro, at det var Meningen, at den" — d, v. s. Adressen — „skulde sendes udenom Administrationen. Med Paturssons Tilladelse vil jeg meddele, at han lige før Adressens Fremkomst ved et Foreningsmøde udtalte, at nu skulde vi handle og lade, som om der ingen Amtmand var til. Adressen kom kort efter ganske hovedkulds, og der var da andre, der kraftigt udtalte, at den skulde gaa udenom alle Myndigheder. Det var klart, at det var Meningen..... Men Adressen blev gjort politisk — offentlig politisk — ved en Plakat, der blev opslaaet mod Vareudvalgets Advarsel. Men jeg paastaar, at der ligger Politik i den før; den har været en Sag, der ikke alene skulde hjælpe Landet til Brød, men ogsaa hjælpe Selvstyrepolitiken." Det forekommer mig, at man maa lægge særlig Vægt paa Hr. Rasmussens Udtalelser om Hensigten med Adressen, da Hr. Rasmussen staar i Selvstyrepartiet, han er endnu Medlem af dette Parti, i alt Fald var han Medlem i den sidste ordinære Lagtingssamling.

Jeg skal fremdeles citere nogle faa Udtalelser af Landstingsmand Patursson fra Diskussionen i Lagtinget angaaende Adressen. Hr. Patursson udtalte den 30. Marts 1917 bl. a.: „Jeg sagde før, at vi havde et Gesandtskab i København. Island har baade i København og i London. Kunde man ikke tænke sig, at det var heldigt, at vi fik et Gesandtskab i London. (Munterhed i Salen). Hvorfor ler man ad mig, naar jeg siger noget træffende. Vor Folketingsmand (Mortensen) har jo studeret i London, og han har i den senere Tid færdedes i diplomatiske Kredse, hvor han maa have lært noget. Kunde vi ikke faa ham sendt til London?" Disse Landstingsmand Paturssons Udtalelser behøver formentlig ikke nogen Kommentar, de faldt offentligt i et Lagtingsmøde. Samme Dag udtalte Hr. Patursson bl. a.: „Effersøe talte roligt og sagligt, men Evensen var saa langt nede, at det ikke er til at komme ind paa. Vareudvalget kan slet ikke tage Stilling til, f. Eks. hvis der opstilledes Betingelser i London. Lagtinget kunde udsætte sine Møder uden at blive hjemsendt." Det vil fremgaa af disse Udtalelser, at Hr. Patursson ønskede Lagtingets Møder udsat for det Tilfælde, at der i London opstilledes Betingelser. Hr. Patursson har tænkt sig, at Forhandlingerne førtes i London af en Mand paa Lagtingets Vegne. Hvis man nu under Forhandlingerne i London skulde stille Krav til Færøerne, mente Hr. Patursson, at Vareudvalget ikke kunde tage Stilling til dem, men at Lagtinget derimod kunde. Det er utvivlsomt, at Hr. Patursson her ligefrem har tænkt sig en Forhandling imellem Lagtinget eller en Repræsentant for Lagtinget og London, derfor skulde Lagtinget udsætte sine Møder uden at blive hjemsendt. I øvrigt forekommer det mig interessant at lægge Mærke til, at Hr. Patursson gentagne Gange kalder Færøernes Rigsdagsrepræsentation for Gesandtskab, og at han endvidere, som nævnt, foreslaar, at Færøerne skal arbejde hen til at faa et Gesandtskab ogsaa i London. Til at beklæde Gesandtskabsposten i London foreslaar Hr. Patursson den daværende Folketingsmand Mortensen.

Nu kunde jeg tænke mig, at den højtærede Kommission vilde mene, at dette dog er for galt, og jeg maa sige, at det synes jeg ogsaa. Men ikke desto mindre er det passeret i et offentligt Lagtingsmøde — hvor altsaa ikke alene Lagtingsmænd, men ogsaa Tilhørere var til Stede — i en alvorlig Sag i en meget alvorlig Tid, hvor der ikke var Anledning til at tale skæmtende —, og jeg har ogsaa det Indtryk, at Hr. Patursson ikke var oplagt til Skæmt ved den omhandlede Lejlighed.

Jeg skal herefter citere nogle faa Ord af Lagtingsmand Konoy, Medlem af Vareudvalget. Han udtalte bl. a. den 29. Marts 1917: „Jeg er absolut imod Adressen, og da jeg saa den, spurgte jeg mig selv: befinder du dig i Danmark, eller er du i England? Geografisk ligger vi England nærmest, men jeg vil ikke ro med Strømmen til Bretland, men imod". Hr. Konoy, som baade før og siden har været Medlem af Selvstyrepartiet, har tydeligvis haft en bestemt Følelse af, at han som dansk Statsborger ikke kunde være med til Adressebevægelsen, bl. a. af de Grunde, han nævner. Han var, som sagt, Medlem af Vareudvalget og var med til at advare Færingerne mod at underskrive Adressen.

Det forekommer mig, at de citerede

Udtalelser af Selvstyrepartiets Lagtingsmænd beviser, hvorledes man saa paa Sagen, forinden Adressebevægelsens Ophavsmænd havde faaet Lejlighed til at bortforklare det Skridt, man vilde have den færøske Befolkning og Færøernes Lagting til at foretage. Det paagældende Skridt var efter min Mening saa meget mere ondartet, som man roligt kunde regne med, at hele Befolkningen deroppe var meget optaget af Spørgsmaalet om Færøernes Forsyning med Levnedsmidler, og at man paa et saadant Spørgsmaal under en saa truende Situation kunde faa Folk med til et Skridt, som man under andre Omstændigheder ikke kunde faa dem med til. Det gjaldt bare om at agitere med, at Nøden stod for Døren. Marts Maaned kan være en af Aarets allermørkeste Vintermaaneder. Man havde lige besluttet at rationere Kornvarer — ikke fordi der manglede Kornvarer i Øjeblikket, men vi ønskede at rationere paa et Tidspunkt, da vi havde noget at rationere. Den Omstændighed, at der i Modsætning til tidligere skulde rationeres, var et udmærket Agitationsnummer. Lejligheden til at drive Agitation var saaledes formentlig ganske udmærket. Heldigvis har Amtmanden med Tilslutning fra Vareudvalget under hele Krigssituationen — maaske med Undtagelse af Krigens første Maaneder — ladet offentliggøre, hvor meget der fandtes i Behold paa Færøerne af de nødvendigste Varer den 1. i hver Maaned. Det har været forbundet med et betydeligt Arbejde at samle Materialet og udarbejde disse Oversigter, som tillige viser den foregaaende Maaneds Forbrug. Jeg skal tillade mig, for at Kommissionen kan se, hvorledes disse Oversigter ser ud, at fremlægge et Eksemplar af Færø Amtstidende, hvori en saadan Oversigt findes. Det paagældende Blad kommer temmelig sikkert til hver eneste færøsk Bygd, saa praktisk talt alle Færinger har haft Lejlighed til at se, hvor meget der den 1. i hver Maaned fandtes paa Øerne af visse Varer, som maa regnes til absolutte Nødvendighedsvarer. Jeg tør paastaa, at der næppe noget andet Sted er givet Befolkningen saa gode Oplysninger om, hvor stor Beholdning af Fødevarer der fandtes indenfor vedkommende Landsdel, som de Oplysninger, der blev givet Befolkningen i Færø Amt. Jeg skal her indskyde den Bemærkning, at det var godkendt af Lagtinget som en Hovedopgave for Vareudvalget og Amtmanden at sørge for, at Færøerne til enhver Tid havde en Beholdning af Kornvarer — Mel, Gryn og lignende — svarende til Øernes Forbrug i 3 Maaneder. Ved Adressens Udsendelse var Beholdningens Størrelse forsvarlig; den var over 3 Maaneders Forbrug. Befolkningen vidste desuden, at der altid fandtes en større Beholdning af Fisk — Saltfisk —, som i Nødsfald kunde bruges. Fisk er ikke medtaget i Oversigten; man var fuldstændig klar over, at der altid var tilstrækkeligt af Saltfisk. Naar jeg nu nævner, at der — jeg ved det — er gjort Forsøg paa at bibringe Folk den Opfattelse, at denne maanedlig givne Oversigt over Varebeholdningerne maaske ikke var til at stole paa, saa forstaar man, at alle Midler er brugte i Agitationens Tjeneste for at svække Administrationen og for at skabe den Usikkerhed, som var nødvendig for at faa tilstrækkelig Tilslutning til Adressen.

Man vil maaske sige, at det dog næppe kan have været Selvstyrepartiets Mening at gaa uden om den danske Regering med Adressen, idet dette Skridt jo vilde røbe en Mistillid til Regeringen, som ikke kan forudsættes at være til Stede hos Selvstyremændene, der jo angiver i almindelig dansk Politik at slutte sig til Regeringen. I denne Forbindelse skal jeg tillade mig at pege paa, at naar det drejer sig om at fremme Selvstyrepolitikken, saa viger Hensynet til Regeringen, undtagen for saa vidt man netop maatte have Brug for Regeringen til de politiske Formaals Fremme. Jeg henviser i saa Henseende bl. a. til Landstingsmand Paturssons Artikkel i „Tingakrossur", som findes citeret i det stenografiske Referat Side 37. Her insinueres det, at den danske Udenrigsminister ikke egner sig til at varetage Færøernes Interesser under en eventuel Fredsforhandling, og Artiklen kan kun være egnet til at skabe Mistillid til Regeringen. Her drejer det sig ikke om at skabe Mistillid til Amtmanden, men til den danske Regering, og en agitatorisk Artikel som denne virker jo nok paa sine Steder. Ejendommeligt nok var Artiklen skrevet paa Færøsk, kun beregnet som et agitatorisk Indlæg, der skulde læses paa Færøerne — hernede ønskede man sikkert ikke at faa mange Læsere til denne Artikel.

Men jeg skal vende tilbage til Adressen. Det forekommer mig, at Adressens Indhold tyder paa, at det ikke har været Hensigten at sende den gennem den danske Regering eller danske Myndigheder. Vilde det se godt ud, at Danmark lod den færøske Befolkning, knap 20 000 Fiskere, være nødt til at klare sig selv — det staar jo i Adressen. Vilde den danske Regering kunne lade England faa Indtrykket af, at Færøerne kun kunde arbejde med deres egne Pengemidler, naar den danske Statskasse faktisk siden Krigens

Begyndelse har stillet Millioner af Kroner til Disposition for Færøernes Vareforsyning? Vilde den danske Regering kunne billige, at England fik det Indtryk, at Færøerne var saa hjælpelost opgivne af Danmark, som Adressen giver det Udseende af? Nej, Adressen var ikke bestemt til at passere den danske Regering, bl. a. fordi denne i saa Fald nødvendigvis maatte korrigere den, hvorved den vilde tabe i Betydning. Jeg har altid ment, at det mest uforsvarlige i Adressebevægelsen dog ligger i den Agitation, som var nødvendig for at faa Folk til at underskrive, nemlig: Nøden staar for Døren, Danmark og Danmarks Regering kan nu ikke hjælpe jer, nu maa vi henvende os til England og Englands Regering, nu maa vi tage Sagen i vor egen Haand — ganske som Island. Denne Argumentation forekommer mig at være det mest uforsvarlige. Naar Faren nemlig var forbi, vilde den, der havde hjulpet os i Nøden, have et større Krav paa vor Taknemmelighed end den, der havde Forpligtelser overfor os, men som havde svigtet os, enten fordi man ikke kunde hjælpe, eller fordi man ikke ønskede at sætte tilstrækkelig meget ind paa at hjælpe. Færøernes Befolkning maatte jo ogsaa af Adressen faa det Indtryk, at vi maatte arbejde med vore egne smaa Hjælpemidler alene, medens Forholdet var det, at vi har benyttet Statskassens Penge i Millionvis og næppe en eneste Øre af vore egne Midler i Vareforsyningsøjemed.

Nu kan man maaske sige, at Bemærkningen i Adressen om de færøske Pengemidler kun er beregnet paa at blødgøre Englands Regering. Men man har dog ikke Lov til at føre Englands Regering bag Lyset og derved nedsætte Danmark, og man har ikke Lov til at bibringe den færøske Befolkning den Opfattelse, at vi kun arbejder med de færøske Kassers smaa Pengemidler, naar vi slet ikke bruger disse, men udelukkende, og forholdsvis ubegrænset, Statens Pengemidler.

Nej, Adressens Ophavsmænd havde, som Rasmus Rasmussen siger, den Hensigt med Bevægeisen: ikke alene at forsøge paa at skaffe Befolkningen Brød, men ogsaa at hjælpe Selvstyrepolitikken. Ja, jeg mener endog, at de egentlige Ophavsmænd kun havde det sidste til Hensigt, men de maatte jo tage Varespørgsmaalet med for overhovedet at faa Folk til at gaa med. Da Hensigten ikke kunde opnaas, dels paa Grund af Befolkningens, dels paa Grund af Lagtingsflertallets og Amtmandens Stilling, maatte man søge at bortforklare det foretagne Skridt. Justitsministeriet har i et Telegram til Amtmanden betegnet Adressen som forkastelig og unyttig for det paagældende Formaal og har takket Lagtinget — jeg gaar ud fra, at det er Lagtingets Flertal — og Amtmanden for deres loyale Stilling i Adressesagen. Det forekommer mig, at ethvert Forsøg paa at tilsløre den virkelige Hensigt hos Ophavsmændene kun kan gøre ondt værre. Hvis Ophavsmændene til Adressen nu havde Mod til at sige, at det var Hadet til Amtmand Rytter og til Sambandspartiet, der fik dem til at foretage det desperate Skridt, men at man nu beklagede det, saa vilde det være mere troligt end den Forklaring, man nu forsøger paa at give.

Den anden Sag, som den højtærede Kommission skal undersøge, skal jeg ogsaa fremsætte nogle Udtalelser om. Jeg er af den Formening, at den danske Regering og hele det danske Folk, herunder ogsaa Færøernes Befolkning, er tidligere Amtmand Rytter megen Tak skyldig for hans Virksomhed paa Færøerne, specielt hans Virksomhed under Verdenskrigen. Jeg har som Formand i Vareudvalget arbejdet meget sammen med Hr. Rytter, og jeg har som Følge deraf faaet Lejlighed til adskillige Gange at faa et Indblik i de mange vanskelige Spørgsmaal, som han har skullet tage Stilling til under Krigen. Her tænker jeg særlig paa de mange Henvendelser, der er rettede til ham fra den britiske Konsul i Thorshavn og fra de Krigsskibe, som ret hyppig anløb Thorshavn og for Resten ogsaa andre færøske Havne. Forskellige meget vanskelige Spørgsmaal har saaledes været fremme, og naar Vanskelighederne har været lykkeligt overstaaede, har Amtmanden lejlighedsvis fortalt mig, hvad det har drejet sig om. Jeg har ment, at Spørgsmaalene har været saa vanskelige, at Amtmanden for at have sin Ryg fri skulde have forespurgt hos Justitsministeriet, hvilken Stilling der burde tages. Altid har der ikke været Tid til at forespørge, men i visse Tilfælde har der dog været Tid dertil. Amtmanden har da givet mig det for ham saa karakteristiske Svar: Nej, jeg vilde ikke blande Regeringen ind i Sagen, netop fordi den var saa vanskelig. Hvis de Afgørelser, jeg traf, ikke passede vedkommende krigsførende Magt, og der opstod Vanskeligheder, vilde Regeringen kunne faa Sagen ordnet ved at lægge Ansvaret over paa Amtmanden, eventuelt afskedige ham eller forflytte ham, men hvis Amtmanden handlede efter indhentet Ordre fra Regeringen, og Forvik-

linger opstod, vilde Ministeriet have vanskeligere ved at klare Sagen. Dette har været Amtmandens Svar til mig.

Det er rigtigt, hvad Justitsminister Zahle sagde i Folketinget for et Aars Tid siden, at Amtmand Rytter har været en korrekt Embedsmand, men Ministeren kunde have tilføjet: en loyal og overordentlig dygtig Embedsmand. Amtmand Rytter har ikke alene været Færøerne en udmærket Amtmand, men ogsaa været Danmark en udmærket Embedsmand, altid parat til at værne om Færøernes Interesser og Danmarks Interesser i det hele. Derfor har det været mig, og mange Færinger med mig, ganske uforstaaeligt, at Justitsministerens Forhold til Amtmand Rytter har været et saadant, at Amtmandens Stilling paa Færøerne nødvendigvis maatte svækkes, efterhaanden som nogle Selvstyremænd og deres Blade aabnede en systematisk Kamp mod ham og ligefrem forfulgte ham. De paagældende Selvstyremænd har, samtidig med at de kæmpede mod Amtmanden, overfor den færøske Befolkning virkelig kunnet give det Udseende af, at Justitsministeren, Færøernes Minister, som samtidig var Regeringens Chef, stod paa deres Side. Selvstyrepartiet styrkedes i samme Forhold, som Amtmandens Stilling svækkedes — og Sambandspartiets Stilling svækkedes selvfølgelig samtidig.

Justitsministerens Politik overfor Færøerne har efter min Mening haft den Virkning, at den almindelige Mening paa Færøerne nu er den, at Selvstyrepartiet, den mindst danskvenlige Del af den færøske Befolkning, kan regne med Justitsministerens fulde Sympati og Bistand, medens Ministeren betragtes som Sambandspartiets, Sambandspolitikkens mest interesserede og mest formaaende Modstander. Man ser saadan paa det, at Amtmand Rytter blev tvunget væk fra Færøerne, fordi han var Modstander af Selvstyrepolitikken. Ministeren har formentlig ogsaa selv givet Anledning til, at Færinger ser saaledes paa Sagen, idet det vides, at Ministeren har bebrejdet Amtmanden, at han har taget Stilling til færøsk Politik. Og dog maa Justitsministeren med det Kendskab til færøsk Politik, han som Minister for Færøerne maa sidde inde med, vide, at en Amtmand, der er Medlem af Lagtinget, umulig kan optræde paa en saadan Maade, at han ikke tager Stilling til visse af de politiske Spørgsmaal, som i de senere Aar har været fremme paa Færøerne, som f. Eks. Spørgsmaalet om Lovgivningsmyndighed for Lagtinget. Det er formentlig ikke Amtmandens Fejl, at han for sit Vedkommende har taget Stilling til dette Spørgsmaal, naar han spørges derom, men det er sikkert en meget stor Fejl af Ministeren — som vil blive skæbnesvanger for Færøerne, i alt Fald for færøsk Politik —, at Ministeren ikke har været til at formaa til at tage klar og utvetydig Stilling til f. Eks. dette Spørgsmaal. Naar vi i Lagtinget spørger Lagtingets Formand, Amtmanden, om, hvorledes han vil stille sig overfor et af Dagens vigtigste og mest brændende Spørgsmaal, vil Amtmanden ikke i Længden kunne nægte at svare. Han skal jo dog alligevel senere erklære sig om Spørgsmaalet til Ministeriet, det ved alle Lagtingsmænd. Hvis Amtmanden svarer, har han samtidig taget Stilling til færøsk Politik, og han bliver behandlet derefter. — Og svarer han ikke, vil den Respekt, som Lagtinget og dermed Færingerne har for Øernes øverste Embedsmand, lide betydeligt. Senere hen faar man jo dog ogsaa i Almindelighed at vide, hvad Amtmanden har udtalt i sin Erklæring til Ministeriet, og stemmer dette ikke med hans Stilling i Lagtinget, saa vil han være umulig paa Færøerne — og jeg synes ogsaa, han bør være det. Amtmand Rytter har altid loyalt meddelt Lagtinget, naar Spørgsmaal derom ganske naturligt har været fremsat, hvorledes hans Stilling var til en Sag, hvori der skulde træffes Afgørelse.

Amtmand Rytter har ikke været Politiker, og han har staaet udenfor de færøske politiske Partier, men han har, saa vidt jeg kan skønne, stadig levet efter Sætningen: Ærlighed er den bedste Politik. Netop denne udmærkede Sætning kan være Overskrift over Amtmand Rytters Virksomhed paa Færøerne.

Samtidig har han med sin vindende Personlighed saa udmærket kunnet arbejde sammen med Færinger, naar lige undtages de Selvstyremænd, som i Amtmand Rytter har set en Hindring for Opnaaelsen af deres personlige Ærgerrighed og Ønsker og deres separatistisk-politiske Formaal.

Før jeg forlader Omtalen af Amtmand Rytter, maa jeg maaske have Lov til at sige, at Forholdet paa Færøerne i den sidste vanskelige Menneskealder har været det, at naar de danske Embedsmænd har været dygtige, og som Følge deraf populære, har ogsaa Danmark og Forbindelsen med Danmark været populær paa Færøerne. Amtmand Rytters retsindige Optræden deroppe bevirkede, at han, alle Vanskeligheder til Trods, var Øernes populæreste Mand — det nærer jeg ingen Betænkelighed ved at sige. Og jeg maa sige, at det kunde ikke godt

være anderledes, thi han passede ikke alene sine mange Forretninger udmærket, men han var altid villig til at staa Befolkningen bi med Raad og Daad. Dag ud og Dag ind, saa at sige hele Dagen og Aftenen med var han at træffe paa sit Kontor eller i sit Hjem for alle og enhver. Man kunde møde personlig hos ham, og man kunde ringe ham op i Telefonen — altid fik man klar og tydelig og elskværdig Besked. Og Mænd af alle politiske Anskuelser benyttede sig selvfølgelig heraf. Vi har paa Færøerne haft mange dygtige Embedsmænd her fra Danmark, men jeg tror at kunne sige — uden at gaa nogen for nær —, at vi aldrig har haft en Mand, som i den Grad er gaaet op i sit Arbejde, som i den Grad har ofret sin Tid og Arbejdsevne for Øerne som Amtmand Rytter. Han havde altid Tid, afviste ingen paa Grund af Travlhed, og hans Arbejdsevne var kolossal. Han modtog alle elskværdigt, alle ens, og det sætter vi Færinger overordentlig megen Pris paa.

Amtmandens stærke Stilling i den færøske Befolkning kom Landets Regering og Forholdet til Danmark til gode, saalænge man havde Følelsen af, at Amtmanden havde Justitsministeren bag sig. Men saa snart de Mænd, som i Amtmand Rytter saa en Hindring for deres Planer, fik den færøske Befolkning til at tro, at Justitsministerens Sympati var hos Amtmandens aabenlyse Modstandere, blev Befolkningen noget mere delt paa Spørgsmaalet: Amtmand Rytter. Dog farer man vild, hvis man tror, at Amtmandens Venner i den senere Tid kun var Sambandspartiets Folk, nej, mange Selvstyremænd stod ogsaa i Vennernes Række. Det er betegnende, at Selvstyrepartiet i den sidste Tid ikke ønskede medgørlige Mænd ind i Vareudvalget, thi man var bange for, at Amtmand Rytter skulde omvende dem. Selvstyremændene Rasmus Rasmussen og Konoy har Grund til at erkende, at de i den sidste Tid, de var i Vareudvalget sammen med Hr. Rytter, i alt Fald af Bladet „Tingakrossur" blev beskyldt for at have ladet sig omvende af Amtmanden. Man spaaede dem, og lovede dem vist ogsaa, et Valgnederlag i den Anledning, men det udeblev for Resten.

Det er denne Embedsmand, Amtmand Rytter, som Justitsministeren Gang paa Gang har ladet i Stikken i Folketinget overfor Edward Mortensens mere eller mindre aabenlyse og ubeføjede Angreb. Det er denne Embedsmand, som Færøernes Minister, Justitsministeren, har behandlet eller ladet behandle paa en saadan Maade, at han maatte forlade Færøerne, og det netop paa en Tid, da Øerne havde særlig Brug for hans alsidige og usædvanlige Arbejdslyst og Arbejdsevne, og da Danmark netop, skulde jeg tro, havde Brug for en saadan Mand paa Færøerne. Det er beklageligt, at Amtmand Rytter maatte gaa sin Vej, og det bliver ikke mindre beklageligt derved, at to andre udmærket dygtige Embedsmænd paa Grund af Forholdene saa sig nødsaget til at følge ham.

Hvorledes Justitsminister Zahle, til Trods for at han ved Besked om færøsk Politik, blandt andet fra Amtmand Rytter, hvis Indberetninger Ministeren selv siger, han fuldtud stolede paa, har optraadt mod Sambandspartiet, skal jeg ikke komme meget ind paa, men jeg maa dog lige nævne et enkelt Træk. Det fremgaar maaske tydeligst af følgende Udtalelse, som Ministeren fremsatte i Folketinget den 4. Juni 1918 under et Ordskifte med mig. Da udtalte Ministeren: „Det ærede Medlem vedkendte sig altsaa nu Rigtigheden af det Referat, jeg oplæste, for saa vidt angaar den Passus, jeg har oplæst, og dermed anser jeg det for dokumenteret, at disse i den senere Tid hernede verserende Rygter og Beskyldninger mod den ene Halvdel af Færingerne for at være danskfjendtlige og have Løsrivelsestendenser har sin Oprindelse fra det ærede Medlem og de Udtalelser, han først har fremsat. Men det ærede Medlem tager fejl, naar han mener, at det er den Politik, som Selvstyrepartiet fører paa Færøerne, der giver Anledning til disse Ytringer i Venstres Presse hernede. Nej, det skyldes den Omstændighed, at Sambandspartiet oppe paa Færøerne i lang Tid har set sin partipolitiske Fordel ved at beskylde det andet Parti for at være danskfjendtligt og at have Løsrivelsestendenser og nu har faaet disse Beskyldninger ført herned. Det er ikke Selvstyrepartiet selv, som er Skyld deri." Denne Beskyldning, som Ministeren i Slutningen af den citerede Udtalelse fremsætter mod Sambandspartiet, der bestaar af Venstremænd af alle Afskygninger, Socialdemokrater og Konservative — vi har altsaa ment, at Sambandsspørgsmaalet var det vigtigste, det har samlet alle, baade radikale og moderate Venstremænd, Socialdemokrater og Konservative i Sambandspartiet —, denne Beskyldning mod Partiet vil sent glemmes paa Færøerne, ligesom Ministerens Optræden mod Amtmand Rytter sent vil blive glemt deroppe. Det bliver i den nærmeste Tid Sambandspartiets vigtigste Opgave at oplyse Færingerne om, at Justitsministerens Syn paa færøsk Politik ikke er det danske Folks Syn, og at det

danske Folk ikke er ansvarligt for Justitsministerens Optræden overfor Amtmanden og overfor de mest danskvenlige Færinger. Hvis denne Opgave ikke lykkes, enten fordi det viser sig, at man er uberettiget til at fremstille Forholdene paa denne Maade, eller fordi man ikke kan faa Færingerne til at tro paa denne Fremstilling, kan jeg ikke se rettere, end at Sambandspartiet som saadant ingen Mission har mere paa Færøerne.

Nu vil man maaske kunne sige, at da Justitsminister Zahle er min politiske Modstander, er jeg interesseret i at sværte ham saa meget som muligt. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Jeg er nok Venstremand, men jeg er først og fremmest Sambandsmånd, og som Sambandsmand bliver jeg gjort ansvarlig for en hvilken som helst dansk Mands Fejltrin overfor Færøerne, ligegyldigt hvilken Partifarve vedkommende Mand har. Naar en Politiker optræder saadan, at Selvstyrepartiet kan tage ham til Indtægt, tager de ham til Indtægt og bruger ham imod Sambandspartiet, men skulde det vise sig, at det, vedkommende Politiker eller en anden Mand har foretaget sig, bedre kan udnyttes paa en anden Maade, saa siger man: Det er Sambandspartiets Skyld det hele. Man siger nemlig, at naar Forholdet mellem Færøerne og Danmark er saa intimt, som det er, er det Sambandspartiet, der har Ansvaret derfor, men vi — Selvstyrepartiet — har ønsket et andet Forhold. Alt, hvad der sker, som Selvstyrepartiet ikke ønsker at rose sig af, lægger man Sambandspartiet til Last, fordi det er Sambandspartiets Skyld, at der bestaar et saa intimt Forhold mellem Færøerne og Danmark. Hvis den Ordning, som Selvstyrepartiet ønsker indført, virkelig blev indført, vilde danske Politikere overhovedet ikke have ret stor Indflydelse paa færøske Forhold. Derfor er jeg slet ikke interesseret i at godtgøre, at danske Politikere har gjort Fejl, for til syvende og sidst vil Selvstyrepartiet, hvis det viser sig at være gavnligt for dem, vælte Skylden over paa Sambandspartiet, idet de siger: Det er Sambandspartiets Skyld, thi hvis vi havde faaet det ordnet med et Selvstyre, saaledes som vi ønsker det, vilde danske Politikere overhovedet ingen Indflydelse have paa færøske Forhold. Jeg er altsaa mest interesseret i, at alt kunde gaa paa en saadan Maade hernede, at der ikke kunde fremføres Indvendinger derimod, i alt Fald ikke begrundede Indvendinger.

Til den Forklaring, som Overretsassessor Rytter har afgivet, skal jeg sige, at jeg kan tiltræde den overalt, hvor jeg har Kendskab til de paagældende Forhold; men der er fremført Ting, som jeg aldrig har haft nogen Anelse om. Jeg kan ogsaa tiltræde den Forklaring, som er afgivet af Sysselmand Effersøe, for saa vidt den vedrører Forhold, jeg er bekendt med. Dog maa jeg paa et Par Steder supplere de givne Oplysninger, for saa vidt som jeg maaske har haft noget mere at gøre med vedkommende Sag end Folk i Almindelighed.

Side 18 i det stenografiske Referat omtales Historien om et 7 Aars Barn, som ikke maatte tale Færøsk i Skolen. Denne Historie har jeg set omtalt i Bladene, men heller ikke jeg ved, hvor Tilfældet er passeret, og jeg maa sige, at jeg tror ikke, det er passeret nogetsteds. Da Amtmand Rytter var paa sin første Rejse for at tilse de færøske Skoler, var jeg Medlem af Skoledirektionen, og Amtmanden rejste netop sammen med mig rundt i mit Syssel, Østerøsyssel. Jeg tror, jeg var med i alle de Skoler, som Amtmanden besøgte paa denne Rejse, og den Gang passerede der ikke noget af den Slags med et 7 Aars Barn. Tværtimod skete det meget ofte, at Amtmanden bad mig om paa Færøsk at spørge Børnene eller gentage Spørgsmaal for Børnene, som Amtmanden ikke havde faaet besvaret, naar han spurgte paa Dansk, og jeg var oven i Købet til Stede, medens det blev betydet Børnene, at for saa vidt de ikke kunde svare paa Dansk, maatte de lige saa gerne svare paa Færøsk. Derfor og af mange andre Grunde tror jeg ikke paa, at Amtmanden har kunnet stille sig saaledes, som den paagældende Krønike beretter. Jeg besøgte ogsaa som Skoledirektør Skoler i Norderøernes Syssel sammen med Amtmanden og den daværende Præst paa Norderøerne — Faulenborg hedder han —, men heller ikke paa denne Rejse skete der noget, medens jeg var til Stede, som kan være forstaaet eller misforstaaet paa den Maade, som den omhandlede Krønike fortæller. Jeg tror derfor, den fra første Færd er grebet ud af Luften, men jeg skal erkende, at Tendensen er meget tydelig.

Paa samme Side i det stenografiske Referat omtales det saakaldte Sammenstød i Lagtinget mellem Sysselmand Effersøe og mig paa den ene Side og Amtmand Rytter paa den anden Side. Jeg kan med Hensyn til dette Punkt fuldstændig tiltræde de Herrer Rytters og Effersøes Forklaring, og jeg betragter det som noget af det mest ondartede, jeg har oplevet i mit politiske Liv, at netop denne Episode benyttedes i Folketinget af den daværende Folketingsmand, saaledes som sket.

Side 19 i Referatet omtales et Telegram, som Justitsminister Zahle sendte Effersøe, Patursson og mig i 1914 forud for Landstingsvalget. Jeg tror nu ligesom Assessor Rytter, at det Telegram stivede Hr. Patursson vældigt af i hans Parti. Paa mig gjorde det den Virkning, at hvis jeg ikke for Grundlovssagens Skyld havde været interesseret i at faa Sysselmand Effersøe valgt i Stedet for Provst Petersen, der i færøsk Politik var min Partifælle og mit Partis Formand, og som hele Partiet satte saa umaadelig højt, vilde jeg efter Modtagelsen af Telegrammet have stemt paa Provsten. Justitsministeren er jo min overordnede — jeg er Sysselmand og sorterer under Justitsministeriet —, og jeg risikerede af mine politiske Modstandere paa Færøerne at faa forekastet, at naar jeg ikke stemte paa mit Partis Formand, altsaa paa Provsten, var det, fordi jeg havde faaet en Ordre fra min øverste overordnede. Det risikerede jeg, og det var jeg meget ked af. Telegrammet var ikke alene sendt til mig, men der var ogsaa, saa vidt jeg husker, telegraferet til Patursson følgende Slutning: Jeg har telegraferet baade til Effersøe og Samuelsen. Jeg har ikke Telegrammet ved Haanden, jeg kan desværre ikke fremskaffe det, men jeg betragtede det den Gang og betragter det endnu som meget uheldigt. Men jeg vil sige, at formelt kunde det ikke betragtes som en Ordre.

Side 46—47 i Referatet omtales Lagtingsvalgloven, som i Slutningen af Aaret 1917 gennemførtes paa Rigsdagen. Under Debatten i Landstinget om denne Sag benægtede Ministeren, at han havde stillet det Forslag, som senere blev ophøjet til Lov. Jeg blev meget overrasket, da Justitsministeren benægtede dette, idet han i et Møde i Justitsministeriet, hvor baade Folketingsmanden og jeg var til Stede, skitserede Forslaget og vilde have os til at gaa ind paa det.

Vi havde begge Betænkeligheder, Folketingsmand Mortensen, fordi han vilde have Lagtingsvalgene i Januar—Februar, jeg, fordi jeg ønskede et Forslag fra Lagtinget om Udskydelse af Valgene til Oktober gennemført. Ved en senere Lejlighed talte Ministeren atter med mig om Sagen og foreslog mig, at han skulde forelægge Forslaget først i Folketinget, hvor det vilde blive vedtaget, og naar det saa kom til Landstinget, kunde jeg jo gaa med til det, selv om jeg ikke var saa glad for det; Justitsministeren vidste, at min Stilling var noget vanskelig som Følge af, at det netop var mit Parti og mig, der havde vedtaget i Lagtinget, at Valgene skulde udskydes; hvis jeg gik imod denne Beslutning, vilde det se noget urimeligt ud, og jeg er fuldstændig klar over, at Ministeren her ønskede at være elskværdig imod mig. Jeg havde stadig mine Betænkeligheder, men jeg udtalte, at jeg snarere kunde akceptere Lagtingsvalg om Sommeren, naar blot fraværende Fiskere fik Ret til at stemme lige som ved Folketingsvalg, end Valg i Januar—Februar. Denne Samtale med Ministeren fandt Sted — jeg kan nævne det, fordi jeg i Øjeblikket husker det — paa Vejen fra Justitsministeriet til Amalienborg; Ministeren skulde nemlig til Amalienborg, og jeg skulde til Fredericiagade og fik Lov at følges med ham. Nu glæder det mig at se af det stenografiske Referat, at Justitsministeren ogsaa har udtalt til Amtmand Rytter, hvad han har udtalt til mig. Ikke desto mindre fremsatte Ministeren i Folketinget det Forslag, at Valgene skulde være i Januar—Februar, og benægtede overfor mig, at han havde stillet et andet Forslag under Mødet i Justitsministeriet. Jeg maa sige, at jeg blev meget bedrøvet under Mødet i Landstinget, da Ministeren fremsatte denne Benægtelse. Den af Ministeren benyttede Fremgangsmaade var nemlig ganske ny for mig. Af mange Grunde, derunder ogsaa rent private Grunde, ønskede jeg at komme godt ud af det med Justitsminister Zahle, og derfor virkede Justitsministerens Optræden ved den paagældende Lejlighed dobbelt pinligt paa mig.

Ved at læse det stenografiske Referat har jeg faaet det Indtryk, at der er nogle Medlemmer af den højtærede Kommission, som mener, at det vilde have været klogt, om Amtmand Rytter i Februar 1917 havde sammenkaldt Lagtinget, da Hr. Patursson anmodede derom. Hvis der deri skulde ligge en Bebrejdelse mod Amtmand Rytter, maa Lagtingets Vareudvalg, for hvilket jeg, som nævnt, den Gang var Formand, bære en stor Del eller maaske Størstedelen af Skylden. Udvalget fraraadede nemlig Amtmanden at sammenkalde Lagtinget. Hvis Udvalget havde tilraadet det, vilde Amtmanden sikkert have indkaldt Lagtinget, ogsaa uden Anmodning fra Hr. Patursson. Udvalget mente imidlertid, at en saadan ekstraordinær Indkaldelse af Lagtinget var unødvendig og uheldig; i Stedet for at berolige Folk vilde en saadan Indkaldelse midt om Vinteren have foruroliget Folk, man vilde have ment: nu maa der være noget meget alvorligt paa Færde, siden man benytter den ganske usædvanlige Fremgangsmaade at sammenkalde et ekstraordinært Lagting. Man vidste, at Lagtinget netop

havde nedsat Vareudvalget til sammen med Amtmanden at drage Omsorg for alt, hvad der vedrørte Færøernes Vareforsyning under Krigen, netop for at undgaa en ekstraordinær Indkaldelse af Lagtinget, og hele Udvalget, baade Udvalgets Sambandsmænd og dets Selvstyremænd, var enigt om, at det var meget utilraadeligt at sammenkalde Lagtinget paa det daværende Tidspunkt. Og hvis det virkelig var Hr. Paturssons Mening at faa Lagtinget sammenkaldt i Februar, hvorfor fremsatte han saa ikke Anmodningen skriftlig, som han blev opfordret til, og som det, saavidt jeg véd, har været sædvanligt, naar Lagtinget er blevet ekstraordinært sammenkaldt? Man skal nemlig ikke alene fremsætte en Anmodning om at faa Lagtinget sammenkaldt, men man skal ogsaa angive, i hvilken Anledning man ønsker det sammenkaldt. Medlemmerne har nemlig Krav paa efter Lagtingsloven at faa at vide, i hvilken Anledning de indkaldes, og for at Amtmanden kan sige dette til Lagtingsmændene, er han nødt til at kræve opgivet af den, der ønsker Tinget sammenkaldt, hvilke Forhandlingsgenstande man har at forelægge. Jeg antager imidlertid, at Hr. Paturisson ikke ønskede at fremsætte en skriftlig Anmodning, fordi han ikke ønskede skriftlig at opgive de Sager, der skulde behandles; blev Anledningen til Lagtingets Sammenkaldelse skriftlig angivet, saa maatte man hænge paa det, saa kunde man ikke senere eventuelt fragaa det eller benægte det, og denne Udvej, tror jeg, Hr. Patursson ønskede at holde sig aaben. Den, der havde saa indgaaende Kendskab til Hr. Patursson som Politiker som f. Eks. Amtmand Rytter, havde al Grund til at være forsigtig, selv om han udtalte sig tydelig og klart til Hr. Patursson. Jeg kan i denne Forbindelse ikke nægte mig at citere nogle Udtalelser af afdøde Provst Evensen under Adressedebatten. Afdøde Provst Evensen, der havde været Medlem af Selvstyrepartiet og i lang Tid havde haft Hr. Patursson til Formand og maatte antages at kende ham indgaaende, siger under Diskussionen: Det er næsten haabløst at diskutere med Hr. Patursson, da han ikke kan gengive Udtalelser korrekt.

Side 81 i Referatet omtales de Forhold, som gælder med Hensyn til Posten. Det er rigtigt, at jeg har faaet Tilladelse til med hver Post, som afgaar til Færøerne fra Regeringen, at sende et Brev til min Hustru, og med Posten fra Amtet til Ministeriet har min Hustru Tilladelse til at sende et Brev til mig; mere har der ikke kunnet være Tale om at opnaa for mit Vedkommende sidste Vinter. Min Hustru ankom imidlertid til København i Slutningen af Januar i Fjor, og da vi ønskede, efter at hun var kommet herover, at underrette vore Børn og vor øvrige Familie om, hvorledes vi havde det, og særlig hvorledes min Hustru havde det, idet hun var syg, da hun rejste hjemmefra, skrev jeg i Februar Maaned et Brev til den Mand, som var konstitueret for mig i Sysselmandsbestillingen, og som boede i mit Hjem, og jeg skrev i Haab om, at dette Brev kunde besørges paa samme Maade som Breve til min Hustru — det indeholdt kun Meddelelser til Familien og mulig ogsaa nogle Oplysninger til den konstituerede Sysselmand angaaende Vareforsyningen; den konstituerede Sysselmand, hvis Navn var Joen Poulsen, var nemlig blevet Vareudvalgets Formand i Stedet for mig. Jeg traf Justitsministeren i Landstinget, satte ham ind i Forholdene og spurgte, om jeg kunde faa det paagældende Brev med Ministeriets Post. Ministeren lovede at gøre, hvad han kunde, og han tilbød oven i Købet at tage Brevet med. Jeg afleverede det saa til Ministeren. Nogle Dage efter, da det paagældende Skib var afsejlet til Færøerne, leverede Ministeren mig Brevet tilbage og sagde, at det kunde ikke sendes til den paagældende, men hvis jeg havde en Søn eller Datter, kunde jeg sende det til Vedkommende: jeg kunde godt sende det til min Familie, men ikke til Sysselmanden. Dette Tilbud benyttede jeg imidlertid ikke; Skibet var afsejlet, og med et af de første Skibe derefter tænkte jeg selv at rejse hjem. Meddelelsen til mine Vælgere om, at jeg vilde stille mig til Folketingsvalg, maatte jeg telegrafere hjem, og Anmeldelsen til Valgnævnet og et længere Opraab til Vælgerne ekspederede jeg efter min Hjemkomst. Jeg forsøgte ikke at faa det med Regeringens Post efter den Erfaring, jeg havde gjort, og jeg vilde ikke sende den Slags Post til mine Børn, hvoraf den ældste var 13 Aar gammel. Jeg var for øvrigt glad for, at jeg kunde korrespondere med min Hustru, medens hun var paa Færøerne, og var Justitsministeren taknemlig for denne Elskværdighed imod mig; men nu, da jeg af den Forklaring, der er afgivet for Kommissionen, ser, at min Modkandidat har faaet sendt Post i stor Udstrækning, kan jeg ikke tilbageholde den Udtalelse, at jeg synes ikke, der af Justitsministeren er skiftet Sol og Vind lige mellem Hr. Edward Mortensen og mig.

Der er forskellige Ting i Forklaringen, som jeg kunde ønske at udtale mig om, men jeg har ment ikke at burde trætte den højt-

ærede Kommission altfor meget, og jeg gaar ud fra, at der enten i Dag eller senere vil blive stillet Spørgsmaal til mig om de Forhold, der her er Tale om. Jeg skal derfor straks slutte. Men jeg kan dog ikke saa godt slutte uden at berøre et enkelt Punkt i Forklaringen, som jeg har gjort mig bekendt med — det vedrører maaske egentlig ikke Sagen, men jeg kan alligevel ikke undlade at nævne det. Side 130 i det stenografiske Referat udtaler Hr. Patursson, at jeg undertiden optræder ubehersket i Lagtinget, og saa plejer Selvstyrepartiets Folk i Almindelighed at gaa deres Vej — det er vistnok af en vis Anstændighedsfølelse, de vil ikke være til Stede. Det har interesseret mig meget at læse dette, fordi jeg indtil nu har været ubekendt med, at jeg optræder ubehersket. Derimod er jeg ikke ubekendt med, at Selvstyrepartiets Folk plejer at gaa deres Vej, naar det passer dem, og at de saa plejer at sige, at jeg optræder ubehersket. Men det er særlig interessant for mig, at Hr. Patursson siger, at jeg optræder ubehersket. Hr. Patursson burde efter min Mening være den sidste til at udtale dette. Nu er Hr. Patursson ikke til Stede, saa jeg skal ikke udtale mig nærmere herom, men jeg kunde dog, hvis jeg vilde, minde Hr. Patursson om forskellige Episoder fra Lagtinget eller Lagtingets Udvalg, hvor Betegnelsen ubehersket vilde være meget mild for Hr. Paturssons Optræden. Og jeg maa sige, at naar Hr. Patursson en Gang kommer til Stede i Kommissionen — jeg antager ikke, han er kommet til Byen med det Skib, der er kommet i Dag eller i Gaar, — men naar han en Gang kommer til Stede, vil det glæde mig, om han skulde ønske, at jeg vilde nævne nogle Eksempler paa Tilfælde, hvor hans Optræden har været meget ubehersket. Det vilde glæde mig, og jeg vilde være meget villig til at imødekomme et saadant Ønske. Men jeg tror ikke, det Ønske bliver fremsat af Hr. Patursson; jeg tror nemlig ikke, han tør fremsætte det.

Sluttelig siger jeg Tak for, at jeg har faaet Lejlighed til at udtale mig saa udførlig; det er en Selvfølge, at jeg er villig til i det Omfang, jeg formaar, at besvare de Spørgsmaal, som den højtærede Kommission maatte stille til mig, enten ved denne Lejlighed eller ved en senere Lejlighed.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af Kommissionens Medlemmer kunde ønske nu at rette Spørgsmaal til Hr. Samuelsen. (Ophold). Jeg skal da kun gøre en enkelt Bemærkning. Det vil være Hr. Sysselmand Samuelsen bekendt, at der paahviler denne Kommissions Medlemmer Diskretionspligt, og jeg tør gaa ud fra, at De for Deres Vedkommende vil iagttage den samme Diskretion, ogsaa med Hensyn til Deres egen Forklaring.

Maa jeg saa blot paa Kommissionens Vegne takke Hr. Samuelsen for den Forklaring, De har været saa god at give os i Dag.

Afhøringen sluttet Kl. 3^{30}.

Mødet 13. Januar 1919 Kl. 10½.

Vidne: Statsminister og Justitsminister *Zahle*.

Formanden: Hr. Statsministeren har været saa god i Dag at ville give Kommissionen en Fremstilling af Deres Forhold til de Sager, der er Genstand for Kommissionens Undersøgelse. Efter hvad der er mig meddelt, har Statsministeren haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med det Materiale, som Kommissionen hidtil har indhentet, saavel de Dokumenter som de Forklaringer, der foreligger.

Statsminister **Zahle:** Jeg maa maaske gøre opmærksom paa, at jeg har gennemlæst de Forklaringer, som jeg mente vedrørte mig, men jeg kan ikke sige, at jeg har læst hele det foreliggende Materiale, som jo er af et overordentlig stort Omfang. Jeg er gledet hen over det, som jeg fik Indtryk af ikke vedrørte mig, og som jeg ikke skulde svare paa.

For at kunne svare paa, hvad der er fremført, har jeg maattet konferere med forskellige Embedsmænd, men jeg har ikke tilladt mig — da jeg har set, at der flere Gange er blevet indskærpet Diskretion — at lade dem gennemlæse de afgivne Forklaringer. Jeg har derimod taget en ganske kort Notits ud af det og givet den til vedkommende Embedsmænd, som jeg maatte bede besvare et eller andet for mig.

Da nu visse Passager af rent saglig Natur er udarbejdede af den Embedsmand, under hvem disse Forretninger sorterer, og da desuden to Embedsmænd i Justitsministeriet har gennemlæst den Fremstilling, jeg her vil give, for at jeg kunde være sikker paa, at der ikke fra min Side fremkom faktiske Urigtigheder, og navnlig, for at jeg paa de Punkter, hvor jeg citerer de paagældende Embedsmænd, ikke skulde sige andet end, hvad de var sikre paa var rigtigt, er jeg nødt til at holde mig til den Tekst, jeg har udarbejdet, og beder Kommissionen undskylde, at jeg maa oplæse min Fremstilling af mit Syn paa disse Forhold.

Færøernes statsretlige Stilling er den, at Færøerne udgør et Amt i den danske Stat; Færingerne er danske Statsborgere, der er repræsenterede i Rigsdagen, der udøver Lovgivningsmagten i hele Danmark, altsaa ogsaa paa Færøerne. — Saa sandt og ubestrideligt dette er, lige saa ubestrideligt og sandt er det, at alt ikke hermed er sagt. Færø Amt indtager paa visse Punkter en Særstilling.

I statsretlig Henseende er der tillagt Lagtinget en raadgivende Indflydelse i Lovgivningsanliggender, som gaar ud over et Amtsraads Beføjelser. Dette har sin Betydning. Men af langt større Vigtighed er det, at Færingerne nationalt indtager en Særstilling, som begrundes ikke alene ved Færøernes afsides Beliggenhed fjernt fra det øvrige Danmark, ved deres ganske særlige fremmedartede geologiske Beskaffenhed, men først og fremmest derved, at Færingerne er forskellige fra os andre Danske baade ved Afstamning og Sprog. Det er kun naturligt og rigtigt, at en Befolkning som den færøske, naar den vaagner til Bevidsthed om sin nationale Særegenhed, ønsker ikke alene at hævde Retten til at tale og skrive sit Modersmaal, men ogsaa ønsker at udvikle og højne sit Sprog. Der er ingen berettiget Grund til fra dansk Side at bekæmpe en saadan Bestræbelse. Færingerne maa arbejde med to Sprog, deres Modersmaal, det færøske, og det danske, som er Rigssproget i det Land, hvis Statsborgere de er. Det er en Nødvendighed

for Færingerne at lære et Kultursprog, thi en Befolkning paa ca. 20,000 Mennesker kan ikke nøjes med deres eget Sprog, der umuligt kan bære en Litteratur, hverken en skønlitterær eller en videnskabelig, men hvor højt det end maatte blive udviklet, ingensinde kan blive mere end et Hjemmesprog, og dette Kultursprog maa, da Færingerne er Borgere i den danske Stat, være det danske Sprog. Oplærelsen i begge Sprog kan for Færingerne i mange Henseender være en Berigelse, ligesom det maa siges i kulturel Henseende at være en Berigelse for den danske Stat indenfor sine Grænser at have en Folkestamme som den færøske, naar denne faar Lejlighed til at udvikle og højne sit Sprog som Udslag af dens nationale Særegenhed. Ikke alene bør vi Danske give Færingerne Lejlighed hertil, men vi bør hjælpe og støtte dem i disse Bestræbelser.

Det er en nærliggende Opgave for den videnskabelige Højskole i København at udarbejde en færøsk Sproglære og Ordbog og saaledes hjælpe det færøske Sprog frem i Stedet for at bekæmpe det. Det vilde være saare kortsynet og smaasindet af os andre Danske hernede at bekæmpe vore færøske Medborgeres Interesse for deres Modersmaals Udvikling. Enhver Færing lærer i Hjemmet at tale Færøsk, han bør ogsaa i Skolen lære at læse og skrive sit Modersmaal; hans Kundskaber i Dansk behøver og bør ikke derved lide noget Afbræk, og det er sikkert heller ikke nogen Færings Mening at ville isolere sig saaledes, at han kun lærer det færøske Sprog. Det bør være Maalet for Skolen, at et almindelig begavet Barn, som har nydt almindelig Skoleundervisning paa Færøerne, naar det afslutter Skolens Undervisning, er i Stand til at tale, læse og skrive baade Færøsk og Dansk.

Jeg tror ikke, at der mellem roligt tænkende Danske paa Færøerne og hernede er nogen dybtgaaende Divergens paa dette Punkt; naar blot denne Sag behandles roligt, og ikke nogen Fanatiker fra den ene eller den anden Lejr faar Lejlighed til at ophidse og irritere — saa vil det neppe være vanskeligt at bringe det færøske Sprogspørgsmaal, som er det vigtigste nationale Spørgsmaal for de færøske Lokalpatrioter, til en rimelig Ordning og Afslutning. Den Strid, som nu er i Gang, lykkes det nok at bilægge, naar ikke blind Lidenskab mere bærer Ved til Branden. Derefter vil det være en forstandig Opgave for dansk Statsstyrelse paa alle aandelige og materielle Omraader at støtte og styrke et selvstændigt Samfundsliv paa Færøerne. Det er en smuk Opgave, og den er ikke overvældende selv for vore begrænsede Kræfter. Den bør derfor snarest tages op med roligt Omdømme; thi det er med Forstand og ikke med Lidenskab, at Menneskene bør styres.

Efter disse almindelige Bemærkninger vilde jeg helst gaa over til en Omtale af ren saglig Natur af de enkelte Spørgsmaal, som Hr. Assessor Rytter har fremdraget. Jeg beklager, at det ikke er mig muligt helt at forbigaa i Tavshed de Referater af fortrolige Samtaler, som Assessor Rytter har fundet det passende at give.

Jeg skal dog opholde mig saa lidt som muligt ved disse. — Jeg maa bestride Rigtigheden af Referaterne. De er overdrevne og undertiden ganske fantastiske og giver et aldeles forvrænget Billede af, hvad der mellem os er sagt og foregaaet. Jeg skal indskrænke mig til nogle ganske enkelte Punkter, idet jeg maa anse det for mest passende ikke at indlade mig nærmere paa disse Ting, som Hr. Rytter ikke vilde have fremført, hvis han ikke var aldeles forblindet af Lidenskab.

Som en karakteristisk Illustration af det hele Forhold maa jeg henlede Opmærksomheden paa, at Hr. Overretsassessor Rytter Side 53 udtaler følgende: „Saa sker der imidlertid det, at Ministeren pludselig farer op fra Stolen og siger: „Det er dog for galt, det er Toppunktet af, hvad jeg endnu har oplevet; her kommer Amtmanden for Færøerne og beskylder den af Færøerne valgte Tillidsmand for at være en fræk og løgnagtig Person! Det er dog for galt".

Jeg (Rytter) rejste mig ogsaa, og jeg tror, det var første Gang under mine mange Samtaler med Ministeren, at min Stemme dirrede. Jeg svarede Ministeren: „Ja, det er for galt, det er Toppunktet af, hvad jeg har oplevet; her kommer Amtmanden for at tale med Ministeren, og saa siger Ministeren pludselig, at jeg har kaldt Folketingsmanden for en fræk og løgnagtig Person, men Ministeren ved jo meget godt, at det var Dem, der sagde det. Og saa siger De nu, at det var mig, der sagde det — vel sagtens for at bruge det imod mig! Jeg antager, at vor Samtale er forbi" ".

Det, der virkelig foregik, var følgende: Daværende Amtmand Rytter gjorde Folketingsmand Mortensen til Genstand for en meget nedsættende Omtale; da jeg havde hørt paa dette i nogen Tid,

samlede jeg roligt de forskellige grove Udtryk, han havde brugt, og sagde derpaa: „Saaledes mener De altsaa om Folketingsmand Mortensen. Det er en meget haard Dom, er den vel betænkt?“

Hr. Rytter blev forskrækket og spurgte, om det var Meningen, at han skulde drages til Ansvar for, hvad han her havde sagt fortroligt. Jeg svarede: „Paa ingen Maade. De kan tale aldeles frit her, men jeg vil kun, at De skal være ganske klar over, hvad det er, De beskylder Hr. Mortensen for; men om at blive draget til Ansvar kan der ikke blive Tale. Hvad vi her siger hinanden i Fortrolighed, kan ingen af os faa at høre senere.“

Dette skete paa den roligste Maade af Verden, som alt andet, hvad der er passeret mellem Hr. Rytter og mig, naar vi har talt sammen. Hr. Rytter sværter sig selv, naar han i Referaterne af de fortrolige Samtaler giver det Karakteren af, at han skulde have været overordentlig stortalende. Det er paa ingen Maade Tilfældet. Han har altid, hvor vi har mødt hinanden, optraadt artig og net, om han end har vævet præget af en tung Stædighed, som jeg har opfattet som en Naturfejl, han ikke var Herre over.

Det ligger i, hvad jeg foran har sagt, at jeg ingenlunde har brugt Udtryk som „fræk og løgnagtig“ eller noget som helst andet grovt eller gement Udtryk om forhenværende Folketingsmand Mortensen. Hvad der har været i min Mund af den Slags Ord, har kun været en Gentagelse af, hvad Hr. Rytter har udtalt — for at foreholde ham, hvad han sagde om Hr. Mortensen. Paa samme Maade forholder det sig, naar Hr. Rytter paa Side 37 beskylder mig for at have sagt om Hr. Patursson: „Manden maa jo være gal!“ Det er muligt, at jeg har brugt et skarpt Udtryk om den ved denne Lejlighed omtalte Artikel af 2. December 1914, i hvilken Hr. Patursson gør gældende, at Færøerne bør selvstændigt repræsenteres ved de kommende Fredsforhandlinger; thi i denne Artikel er Hr. Paturssons Lokalpatriotisme løbet af med ham udover rimelige Grænser. Om Hr. Paturssons Personlighed kunde det ikke falde mig ind at bruge noget nedsættende Udtryk. Hvis jeg i Anledning af denne Artikel i den fortrolige Samtale var kommet til at bruge et Udtryk som det citerede, forekommer det mig i øvrigt, at en Fremdragen af dette under de Omstændigheder, hvor det nu er sket, er ret upassende.

Paa Side 16 giver Amtmand Rytter en Fremstilling, som for en overfladisk Iagttager kan give det Indtryk, at jeg har forsøgt ved utilbørlige Midler at bevæge ham til i sin Egenskab af Amtmand paa Færøerne enten at stemme efter mit Ønske eller undlade at stemme ved Landstingsvalgene. Hr. Rytter har ikke dristet sig til at paastaa det, der kommer et lille „næsten“ imellem. Det maa man vel mærke sig. — Jeg har aldrig overfor nogen forsøgt at øve noget i Retning af Valgtryk. — Overfor Hr. Rytter har jeg lejlighedsvis udtalt, at jeg gik ud fra, at han, saa længe han var Medlem af Lagtinget, benyttede sin privilegerede Valgret og stemte efter sin Overbevisning paa en Modstander af det nuværende Ministerium, og at det ikke i nogen Henseende vilde blive lagt ham til Last af mig. En anden Sag er, at jeg ønskede og ønsker meget ivrig den Amtmanden og Provsten paa Færøerne tillagte privilegerede Valgret til Landstinget afskaffet, da det er ganske urimeligt at bevare denne sidste Rest af privilegeret Valgret. — Jeg gad forresten vide, hvorledes jeg skulde kunne have lokket eller truet den daværende Amtmand Rytter til at stemme mod sin Overbevisning. Med hvad skulde jeg have truet ham? Det maatte vel være med hans Afskedigelse! Men han paastaar selv, at han ved Trusler om at begære sin Afsked „tvang“ mig til at love ham forskellige Ting, se bl. a. pag. 95. Det er altsaa umuligt, at jeg har kunnet tvinge ham ved at true ham med Afsked. Saa har jeg kunnet lokke for ham ved at stille ham Forfremmelse i Udsigt. Hr. Rytter siger, at der er stillet ham i Udsigt, at han skulde blive Rigsanklager. Jeg maa dertil sige, at jeg aldrig har vekslet et Ord med Hr. Rytter om den Slags Ting. Jeg har spurgt Departementschefen i Justitsministeriet, om han har stillet Hr. Rytter en saadan Forfremmelse i Udsigt. Hr. Departementschef Schrøder har dertil svaret, at han, der ansaa Assessor Rytter for at være i Besiddelse af mange af de Egenskaber, som maatte kræves af en Rigsanklager, har talt med ham om, at han mulig kunde blive forflyttet til det Embede, men ikke paa en saadan Maade, at der forelaa noget Departementschefen forbindende Tilsagn. Det paahvilede Departementschefen at henlede min Opmærksomhed paa Mænd, som var egnede til at beklæde denne Post, og han har med dette for Øje vekslet Ord med forskellige, deriblandt ogsaa med Hr. Rytter. I hvert Fald har jeg, som sagt, aldrig talt med Hr. Rytter derom og kan altsaa heller ikke have brugt det til at

lokke ham til at stemme paa anden Maade, end hans egen Overbevisning tilsagde ham.

Paa Side 100 siger Hr. Rytter følgende: „Ministeren siger, at det maa være en Vittighed, naar man taler om officielle Kandidater. Jeg kan kun oplyse, at paa Færøerne blev der agiteret med Udtryk som: „stem paa Regeringens Mænd!" Det var Kongsbonde Patursson og Mortensen, som blev stillet op. Derved staar de jo som en Slags officielle Kandidater."

Nej, derved staar de, som Regeringspartiets Kandidater staar over hele Landet. Da en Landstingsmand talte om „officielle Kandidater", mente han dermed Kandidater, som Embedsmændene blev tvunget til at stemme paa.

Jeg mener for Kommissionen at have bevist, at der hverken er blevet øvet eller blot forsøgt, ja, end ikke har foreligget Mulighed for at øve nogen Tvang paa daværende Amtmand Rytter.

Daværende Amtmand Rytter har for øvrigt heller ikke øvet nogen „Tvang" mod mig. Det er fri Fantasi, hvad han derom fortæller. Han har ganske vist en Gang meget usikkert antydet, at han kunde tænke sig at søge sin Afsked. Jeg svarede dertil, at jeg nødig vilde, at der skulde ske Amtmandsskifte paa Færøerne under Krigen, men at han paa den anden Side jo maatte regne med, at ingen Mand er uundværlig. Videre er der ikke blevet talt om nogen Afskedsbegæring fra Hr. Rytters Side overfor mig.

Alt det meget, Hr. Rytter fortæller om, at jeg skulde have givet ham en hel Række Løfter, dels aftvungne, dels frivillige, er fri Fantasi. I Anledning af, at han Side 54 siger, at han gik lige fra mig til Hr. Departementschef Schrøder og fortalte ham om, hvad han havde tvunget mig til at love, har jeg fundet det rigtigt at forelægge Departementschefen det Spørgsmaal, om der er Departementschefen noget bekendt om saadanne Løfter. Departementschefen har i den Anledning til mig udtalt, at han ikke ved noget om, at jeg har lovet Hr. Rytter andet, end at jeg ved første givne Lejlighed vilde udtale, at hans Indberetninger for mig stod fuldt ud til Troende. Dette er ogsaa min Opfattelse. Jeg lovede, vistnok i Efteraaret 1917, daværende Amtmand Rytter, at jeg, naar Lejlighed gaves, i Rigsdagen skulde udtale, at for mig stod hans Embedsindberetninger til Troende. Jeg lovede med andre Ord at støtte ham ved en almindelig Tillidserklæring. Derimod har jeg ikke lovet ham alt det andet, han paastaar. Dog skal jeg ikke undlade at bemærke, at Departementschef Schrøder formener, at Hr. Rytter meddelte ham, at jeg ogsaa vilde afgive en Udtalelse om, at Adressen ifølge Amtmandens Indberetning var afgivet til den engelske Konsul paa Færøerne, hvilket skulde imødegaa en i Folketinget fra Folketingsmand Mortensen fremkommen Udtalelse.

Jeg tror nu at kunne vende mig til de enkelte Sager.

Jeg skal først omtale *à Heygum-Sagen*, skønt min Forklaring i denne Sag ikke kan siges at være af synderlig Interesse, da jeg ikke kender denne Retssags Enkeltheder.

Jeg maa henstille til Kommissionen, at den angaaende denne Sag udbeder sig Oplysning fra Hr. Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen, som vel sagtens skal have Lejlighed til at svare paa de Angreb, han er blevet gjort til Genstand for fra Hr. Assessor Rytters Side.

Da jeg i 1907 var paa Færøerne, traf jeg der Hr. à Heygum, der til mig omtaltes som en Mand, der havde gjort sig meget fortjent ved Indførelsen af Telefonnet paa Færøerne, et moderne teknisk Fremskridt, som det forklarligt nok er af den største Vigtighed at kunne drage Nytte af paa disse smaa Øer, hvor Folk for en Del lever meget afsides. Hr. à Heygum viste mig de Elskværdigheder, som en stedkendt Mand har Lejlighed til at yde en Tilrejsende, saasom nærmeste Vej til en Mand, hvor man kunde købe udstoppede Fugle o. lign., de smukkeste Udsigtspunkter, fortalte mig stedlige Anekdoter o. lign.; alle den Slags Venligheder, for hvilke man ved sin Afrejse takker med et Par forbindtlige Ord om, at det vilde glæde En meget, hvis man nogensinde kunde faa Lejlighed til at gengælde den megen Venlighed, man havde nydt godt af.

Dette berettigede Hr. à Heygum til at tilskrive mig, da jeg var Justitsminister forrige Gang, et fortroligt, privat Brev, hvori han først omtalte en Sag, hvis Sammenhæng jeg ikke husker, men som maa have sorteret under Finansministeren, og dernæst gav sit betrængte Hjerte Luft i nogle meget vrede Ord om det færøske Lagting eller Lagtingsflertal. For at hjælpe Manden til at faa sine Oplysninger frem for Finansministeren sendte jeg Brevet over til Brandes efter dog først at have overstreget med et blaat Blyant den Del af Brevet, som handlede om Lagtinget, for at Brandes ikke skulde have Ulejlighed med at læse mere end det, som angik den

under Finansministeriet sorterende Sag. Dette Brev har Finansminister Brandes givet til en Embedsmand, der saa ubetænksomt har lagt det ved den paagældende Sags Akter. Derfra er det gaaet videre til Justitsministeriet, og heller ikke dèr har man taget det paagældende private Brev ud af Sagen og givet mig det tilbage, men tværtimod sendte en daværende Assistent i Justitsministeriet Thygesen den hele Aktspakke, ogsaa indeholdende Hr. à Heygums Brev til mig, op til Færø Amt. Amtmanden tog heller ikke Privatbrevet ud af Aktspakken for at sende mig det tilbage, men forelagde de overstregede Udtalelser i Privatbrevet til mig for Lagtinget, hvis Medlemmer blev meget vrede paa Hr. à Heygum i den Anledning og, saavidt jeg ved, gjorde Udtalelserne til Genstand for Søgsmaal. Naar Hr. Rytter Side 15 siger, at „jeg kritiserede meget skarpt Sorenskriveren d. v. s. Dommeren for et Forhold, jeg (Rytter) ikke skal komme nærmere ind paa", maa han herved sigte til, at jeg bebrejdede Hr. Thygesen, der i 1912 var blevet udnævnt til Sorenskriver paa Færøerne, at han i sin Egenskab af Assistent i Justitsministeriet havde sendt det heromtalte Brev op til Færø Amt, enten med Villie eller af en ikke helt undskyldelig Skødesløshed. Det er altsaa en Tilsnigelse, Hr. Rytter gør sig skyldig i, naar han giver det Udseende af, at det er *Dommeren*, jeg har bebrejdet noget; det er ikke Dommer Thygesen, det er Assistent Thygesen, der har begaaet den af mig omtalte Fejl.

Da Hr. à Heygum senere var sat under Tiltale for bedrageligt Forhold, følte han sig utryg ved at skulle have Sorenskriver Thygesen til sin Dommer, idet Hr. à Heygum gaar ud fra, at det ikke var af Skødesløshed, men af Fanatisme, at Hr. Thygesen sendte det paagældende Brev til Færø Amt. Jeg fandt, at naar Dommeren en Gang i Fortiden havde begaaet en Fejl overfor den Tiltalte, som havde forvoldt denne megen Fortræd, kunde det være lige saa ubehageligt for Dommeren at skulle have Sagen betroet som for Tiltalte at være Genstand for en af denne Dommer ledet Retsforfølgning, og jeg henstillede derfor til Thygesen at vige sit Sæde i denne Sag, men jeg foretog mig ikke yderligere, og Hr. Thygesen beholdt Sagen. Hr. à Heygum blev tilsidst idømt Straf ved Højesteret, men vil naturligvis til sin Dødsdag være overbevist om, at Sagen ikke vilde have faaet et for ham uheldigt Udfald, hvis ikke Hr. Thygesen havde ledet den, hvilket jo i og for sig er beklageligt, selv om det er forkert. Senere har à Heygum søgt om Benaadning, men jeg har ikke gjort nogen Indstilling i den Henseende, og han har maattet afsone sin Straf.

Han har Koncession paa Udnyttelse af en Fos paa Færøerne, og han har gjort Forsøg paa at faa dannet et Aktieselskab til Udnyttelse af denne Fos, saaledes at en væsentlig Del af Færøerne, saa vidt jeg ved baade Vestmannhavn og Thorshavn, derved kunde blive forsynet med Elektricitet. Han har i den Anledning søgt Handelsministeriet om at kunne faa Lov til at indtræde i et saadant Aktieselskabs Bestyrelse, uagtet der er overgaaet ham den føromtalte Dom, men saa vidt jeg ved, har Handelsministeriet afslaaet dette hans Andragende, bevilget er det i hvert Fald ikke. Forsøget paa at rejse Penge til Udnyttelsen er strandet. Det er beklageligt, hvis et saadant Foretagende paa Færøerne ikke kan fremmes; men selvfølgelig bør det ingen Rolle spille, om Hr. à Heygum kan faa nogen Fordel deraf eller ej. Det, der bør ses paa, er det færøske Samfunds Vel.

Hr. à Heygum har to gode Venner i Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen og Ingeniør Wedén, som begge tror paa ham og hans Projekt; een Ting er i hvert Fald sikker, at kun absolut Uegennytte har drevet dem til at støtte Hr. à Heygum. Han er ikke saaledes stillet, at Egennytte kan bringe nogen til at yde ham Hjælp.

Om hele denne Sag kan, som sagt, Statsgældsdirektøren bedre give Oplysninger.

Med Hensyn til Hr. Thygesen kan jeg med det samme bemærke, at han har faaet, hvad man populært kalder en „Næse", fra Justitsministeriet i følgende Anledning:

Hr. Thygesen tillod sig, da en Vidneførsel var afsluttet, at sige til Vidnet omtrent saadan: Det er godt, at De vidnede, som De gjorde, ellers var De blevet arresteret. — En saadan Udtalelse er ganske usømmelig. Justitsministeriet skrev derfor den 18. Juli 1917 til Færø Amt: „I det med Amtets Skrivelse af 31. Maj d. A. hertil tilbagesendte Andragende har Redaktør af Ugebladet „Tingakrossur" Christen Holm Isaksen af Thorshavn besværet sig over den Maade, hvorpaa Sorenskriveren paa Færøerne har forholdt sig overfor Andrageren under et den 12. Januar d. A. under Sorenskriveriets Politiret afholdt Forhør.

Foranlediget heraf skal man til Efterretning og videre Bekendtgørelse meddele, at Justitsministeriet er enigt med Amtet i, at der ikke er Grund til at foretage videre i Sagen, idet Ministeriet dog ikke skal tilbageholde den Bemærkning, at det havde været heldigere, om Sorenskriveren ikke efter Afhøringens Tilendebringelse havde hentydet til, at Redaktøren havde løbet Fare for at blive sat under Anholdelse".

Færø Amts Svar er Kommissionen bekendt, da den paagældende Skrivelse beror hos Kommissionen.

Justitsministeriets Gensvar lød saaledes: „Justitsministeriet er enigt med Amtet i, at det maa have sit Forblivende ved Tilkendegivelsen, som man forventer, at Sorenskriveren vil lægge sig paa Sinde".

Dermed var den Sag tilende.

Paa Side 43 og 47 omtaler Assessor Rytter Sagen angaaende Genoprettelse af et *Sysselmandsembede i Vaag.* Sagen er yderst ubetydelig. Jeg havde i Samlingen 1916—17 forelagt et Forslag om Lønninger til Sysselmændene paa Færøerne. Folketingets Udvalg knyttede dertil enstemmig et Forslag om, at man genoprettede det for faa Aar siden nedlagte Sysselmandsembede paa Vaagø. Herom siger jeg ved 2den Behandling i Folketinget bl. a.: „Der er desuden foreslaaet, at der igen skal ansættes en Sysselmand paa Vaag, jeg kan ikke anse det for at være af nogen større Betydning, jeg har ikke Grund til at mene, at det er nødvendigt just i Øjeblikket at ansætte en Sysselmand til paa Færøerne, og Amtmanden paa Færøerne er ogsaa af den Mening, at det ikke i Øjeblikket er paakrævet, men paa den anden Side kan jeg ikke stille mig i Modsætning til det enige Udvalg. Naar alle er enedes om, at der skal være 6 Sysselmænd paa Færøerne, som der har været i mange Aar, skal jeg ikke modsætte mig det". Da Sagen kom til eneste Behandling i Landstinget, anbefaledes Ændringen først af Landstingsmand Sørensen-Egaa, dernæst af Landstingsmand Goos, som bl. a. udtalte: „. . . . Jeg kan paaberaabe mig det Vidnesbyrd, jeg har fra Dampskibsførere, der farer paa Færøerne, at det medfører adskillige Vanskeligheder for dem, at de ikke har en Sysselmand paa Vaag som tidligere, og jeg kan derfor fra den Side set kun betragte det som en Fordel, at dette Sysselmandsembede nu igen oprettes." Under disse Forhold accepterede jeg ogsaa i Landstinget Ændringsforslaget, og der blev altsaa oprettet et Sysselmandsembede paa Vaag. Alt, hvad Hr. Rytter her siger om, at jeg er gaaet ind paa dette for at støtte Hr. Mortensen og fremme andre ufine Hensigter, er ren og skær Fantasi. Sagen er af den størst mulige Simpelhed. Et enstemmigt Folketingsudvalg ønskede Sysselmandsembedet oprettet, og hertil sluttede Landstinget sig ligeledes enstemmig, og under disse Omstændigheder modsatte jeg mig ikke Sagens Løsning paa den af hele Rigsdagen ønskede Maade, men oplyste for øvrigt for Rigsdagen, at Amtmanden ansaa Oprettelsen af et saadant Sysselmandsembede for at være overflødig.

Hr. Rytters *Forhold til Pressen* var det, at han sendte kun Bladet „Dimmalætting" alle officielle Meddelelser fra Færø Amt og fra det af daværende Amtmand Rytter forestaaede Vareudvalg. Jeg har bebrejdet daværende Amtmand Rytter dette Forhold og sagt ham, at han jo derved skabte sig bitre Fjender i hele den øvrige færøske Presse, der maatte betragte sig som forfulgt af ham, og spurgt ham, hvad han mente, man hernede vilde sige, hvis Ministeriet kun udsendte Meddelelserne om de forskellige krigsøkonomiske Foranstaltninger til de Ministeriet venligt sindede Blade eller blot undtog enkelte, som man var særlig vred paa. Hertil svarede Hr. Rytter mig noget om, at det vilde jo være meget forkert, men det kunde man ikke overføre paa færøske Forhold — for en eller maaske to Brødre til den Mand, der redigerede Bladet „Tingakrossur", havde en Gang forsøgt at faa en ublu Fordel paa noget Malerarbejde paa Amtmandsboligen, en lang Historie, som Hr. Rytter jo ogsaa udførligt har fortalt Kommissionen. I alt dette er der ikke Gran af sund Sans, men Hr. Rytter var urokkelig, det var ikke muligt for mig ved nogen venlig Henstilling at bevæge ham til at stille sig i et bedre og mere upartisk Forhold til den færøske Presse. Følgerne maatte naturligvis blive onde.

Angaaende *Kirkebøsagen* véd jeg egentlig ikke, hvad det er, Hr. Rytter tilsigter overfor mig, men jeg skal gerne give fuld Oplysning om mit Standpunkt til denne Sag. I 1898 blev en Gaard imellem Thorshavn og Kirkebø fæsteledig ved en Sysselmand Müllers Død. Gaarden drives af Skibsreder Müller i Thorshavn og nuværende Landstingsmand Patursson i Kirkebø delvis i en Art Fællesskab. Dette hænger sammen med de færøske Landboforhold og vilde være for vidtløftigt her at komme ind paa. Gaarden er, som sagt, siden 1898 fæsteledig, og baade Skibsreder

Müller og Landstingsmand Patursson ønsker at faa den i Fæste og paaberaaber sig at have Krav derpaa. Efter min Mening foreligger der dog ikke for nogen af dem noget egentlig juridisk Krav. Mit Standpunkt er det, at det vilde forekomme mig rigtigst, at det offentlige paa en eller anden Maade fik Lejlighed til i hvert Fald delvis at gøre Brug af denne Gaard, fremfor at den helt blev givet enten til Skibsreder Müller eller Landstingsmand Patursson eller deltimellem dem. Jeg har derfor ladet forhøre, om ikke Thorshavn Kommune kunde have Trang til at faa nogen Del af denne Gaard. Nylig har jeg ladet undersøge, om Gaarden var anvendelig som Grundlag for den Landbrugsskole, som paatænkes oprettet paa Færøerne. Ingen af disse 2 Ting har imidlertid ladet sig realisere. Jeg har ogsaa indhentet en Erklæring fra Herredsfoged Helms, som er en med færøske Landboforhold særlig kendt Mand, hvilket fremgaar af flere Skrifter, han desangaaende har offentliggjort. Jeg har aldrig givet Amtmand Rytter noget Løfte om, at denne Sag ubetinget skulde blive afgjort efter hans Indstilling, men jeg har sagt til ham, at der selvfølgelig skulde blive taget alt muligt Hensyn til hans Indstilling.

I Anledning af, at Hr. Rytter gør opmærksom paa, at baade Hr. Patursson og Skibsreder Müller staar mig nær, skal jeg, for at ingen Misforstaaelse skal gøre sig gældende, oplyse, at Skibsreder Müllers Søn er gift med min Broders Datter. Mit Forhold til Hr. Patursson er Kommissionen bekendt.

Jeg vil, da Hr. Patursson er Genstand for saa mange Angreb af personlig og hadefuld Natur, dog oplyse Kommissionen om, at Hr. Patursson ingensinde, medens han som Landstingsmand har opholdt sig her, er trængt ind paa mig for at faa gennemført den af ham ønskede Ordning af dette Spørgsmaal om Kirkebøgaard, og jeg gør endvidere opmærksom paa, at Herredsfoged Helms, der i nogle Aar har været Embedsmand paa Færøerne, i den Betænkning, jeg har udbedt mig fra hans Side i denne Sag, om Hr. Patursson skriver, at han „sikkert paa mange Maader har vist sig som Foregangsmand i det færøske Landbrug ved Forbedring af Jordens Dyrkning, Anlæg af Veje, Indførelse af nye Markredskaber m. v.“

Mine Forsøg paa at faa Anvendelse for Gaarden i det offentliges Tjeneste maa jeg nu betragte som strandede, og jeg forventer nu en Indstilling fra den nye Amtmand paa Færøerne og haaber derefter at kunne træffe en Ordning; men det maa vel mærkes, at der ingen Skade sker derved, at Gaarden indtil videre vedblivende anvendes paa den hidtil værende Maade, undtagen for de to Personer, som saa længe i hvert Fald ikke faar opfyldt deres Ønske om hver for sig at faa hele Gaarden i Fæste eller den aldeles overvejende Del deraf.

Jeg maa angaaende *Provstesagen* paa det bestemteste benægte, at jeg nogensinde har sagt til Assessor Rytter, at „hvis jeg (Rytter) ikke vilde lade være med at stemme ved Landstingsvalget, var det nødvendigt at tage en Provst, som vilde stemme modsat mig for at ophæve min Stemmes Virkning.“

Det er Kirkeministeren, der har ansat Provsten; han har i Folketinget begrundet sin Stilling i denne Sag, og jeg henholder mig til denne Begrundelse.

Jeg skal endnu gøre en speciel Bemærkning om Hr. Rytters Referat af Samtalen med mig, da mit Øje just er faldet derpaa, men jeg vil udtrykkelig gøre opmærksom paa, at jeg ingenlunde imødegaar alle Urigtigheder i Hr. Rytters Fremstilling, idet min Fremstilling jo saa vilde svulme lige saa voldsomt op som hans. Men jeg ser, at han Side 41 siger, at „jeg (Zahle) vil ikke have, at De (Rytter) føler Dem som Danskhedens Repræsentant og Forkæmper paa Færøerne“. Dette har jeg ikke sagt i den Betydning, hvori Hr. Rytter gengiver det. Mine Ord til Hr. Rytter var at forstaa saaledes, at han ikke maatte forveksle sin Person med Danskheden, saaledes at han gjorde alle dem, med hvem han lagde sig ud oppe paa Færøerne, til Danskhedens Fjender — i hvert Fald efter sin egen Overbevisning.

Om selve *Adressesagen* ser jeg ikke jeg har Anledning til at bemærke synderligt. Det drejer sig vel for Kommissionen om at faa oplyst, hvorvidt det har været de færøske Adressefolks Hensigt at sende Adressen direkte til den engelske Regering eller ej. Jeg ser ikke rettere, end at Sagen staar saaledes i dette Øjeblik, at der er oplyst, at en til den engelske Regering stilet Adresse er sendt til den danske Gesandt i London, men af denne afvist, indtil Henvendelse ad ordinær Vej kom frem igennem Amtmanden, Justitsministeriet og Udenrigsministeriet i København, samt at Adressen har været indleveret til den engelske Konsul, efter Hr. Rytters Paastand, for at den af denne skulde sendes videre til den engelske Regering, efter

Adressefolkenes Paastand, for at Konsulen skulde undersøge Underskrifternes Antal og Rigtighed for eventuelt at kunne besvare Spørgsmaal desangaaende fra sin Regerings Side, naar Adressen ad anden Vej var naaet frem til denne.

Jeg er ikke i Stand til at sige, hvad der er rigtigt i denne Henseende, før Bevis af objektiv Natur foreligger. Det maa være Kommissionens Sag at bedømme de foreliggende Oplysningers Værdi. Jeg kan kun henvise til Aktstykkerne, men er ikke i Stand til at fremføre noget ud over, hvad disse oplyser.

Side 21 beklager Assessor Rytter sig over Fremgangsmaaden med Hensyn til Berammelsen af *Lagtingsvalgene i 1916*. Han erkender ganske vist i de sidste Linjer paa Side 21, at Grunden til den anvendte Fremgangsmaade „var rent saglig", men det er vel rigtigst, at jeg oplyser Sammenhængen, som er følgende:

Det Forslag til Lov om Forandringer i Lov om Færøernes Lagting af 15. April 1854, som Lagtinget vedtog i sin overordentlige Samling i 1915, skulde efter sit Indhold træde i Kraft samtidig med Grundloven af 5. Juni 1915, altsaa den 5. Juni 1916, under Forudsætning af, at Grundlovens Ikrafttræden ikke blev udskudt, hvad man i Begyndelsen af 1916 ikke ventede, vilde blive Tilfældet. Ud fra denne Forudsætning maatte Justitsministeriet i Begyndelsen af 1916 anse det for rettest, at den Ændring i Reglerne om Valgretten til Lagtinget, som tilsigtedes gennemført ved det ovennævnte Lovforslag, førtes ud i Livet inden næste Lagtingssamling. Dette kunde imidlertid, hvis ingen ekstraordinære Foranstaltninger blev truffet, kun lade sig gøre ved, at nye Valg til hele Lagtinget blev afholdt i Tiden mellem den 5. og den 30. Juni 1916, og hvis dette skulde ske, vilde Valg, foretagne i Januar—Februar, blive uden Betydning. Man udarbejdede derfor i Justitsministeriet et Forslag til midlertidig Lov om Udsættelse af de ordentlige Valg til Færøernes Lagting, ifølge hvilket Forslag de ordentlige Valg til Lagtinget kunde udskydes til Maanederne Marts—Juni 1916, og i Overensstemmelse hermed telegraferede man den 3. Januar 1916 til Amtet om at aflyse Januar—Februar Valgene. Folketingsmand Mortensen og Landstingsmand Provst Petersen rettede imidlertid derefter en Henvendelse til Justitsministeriet om af Hensyn til Fiskerbefolkningen paa Færøerne ikke at foretage den paatænkte Udsættelse af Valgene. Da Justitsministeriet fandt denne Henvendelse velbegrundet, opgav man at fremsætte dette midlertidige Lovforslag, og dette førte atter til, at man den 12. Januar 1916 telegraferede til Amtet om igen at beramme Valg til Lagtinget i Januar—Februar.

Hvad Hr. Rytter sigtede til med Hensyn til nogle Bemærkninger paa Side 81 om 17 lukkede Breve, der „fra en Kommissionær for Folketingsmandens Familie" er kommet til Færøerne, var mig personlig ubekendt, da jeg læste Fremstillingen heraf. Jeg har aldrig tidligere hørt noget derom mig bevidst, men man har nu oplyst mig om, at det forholder sig paa følgende Maade:

Da Postforbindelsen mellem Færøerne og det øvrige Kongerige var blevet afbrudt, saaledes at kun Regeringspost kunde sendes, blev det tilsagt de to færøske Rigsdagsmænd, at Breve mellem dem og deres nærmeste Familie kunde medtages i Regeringsposten. En Funktionær i Justitsministeriet, der havde set, at saadanne Breve gik med i Regeringsposten, havde misforstaaet Forholdet og paa egen Haand ladet disse 17 Breve følge med Regeringsposten. Saa snart dette blev meddelt Justitsministeriet af daværende Amtmand Rytter, blev Gentagelser forhindret, og der blev skrevet til ham, at der forelaa en Fejltagelse, og at saadant for Fremtiden vilde blive undgaaet.

Dette har jeg i øvrigt ikke haft det mindste med at gøre; det er en ren Ekspedition oppe i Kontorerne.

Hr. Samuelsen giver mig en daarlig Tak for mit Forsøg paa at skaffe det af ham omtalte Brev med Regeringsposten til Færøerne. Det forhindredes kun derved, at de Regler, som den paagældende Embedsmand var pligtig at overholde, ikke tillod det.

Naar der en Gang er givet en Rettesnor for nogle Embedsmænd om, hvad de maa gøre, saa er det ikke rigtigt, at Ministeren kommer og siger, at til Trods for at de har den, skal de alligevel gøre det og det paa en anden Maade. Jeg har bragt Hr. Samuelsens Brev til de paagældende Embedsmænd og sagt, at kunde det komme med, vilde det glæde mig, og der er blevet svaret: Det tillader Reglerne ikke, og saa har jeg taget Brevet tilbage.

Paa Side 87 er Hr. Rytter misfornøjet med, at jeg ikke har givet ham en Erklæring om, at han ikke havde gjort sig skyldig i *Klausulbrud*, men Side 88 erkender han selv, at der „dog formentlig ikke er noget at sige til, at man ikke af-

gav den nævnte Erklæring". Nej, det er der i Sandhed ikke. Det drejede sig om en Erklæring til Brug under en Retssag, som der ikke var Anledning hverken for Justitsministeriet som Institution eller for mig personlig til at indblande sig i.

Jeg skal rent ex tuto bemærke, at jeg aldrig har gjort Hr. Mortensen bekendt med nogen *fortrolig Indberetning* fra nogen Embedsmand til Justitsministeriet.

Af Hr. Rytters Fremstilling og af Aktstykke Nr. 27 erfarer jeg for første Gang, at Ordene „hver for sig" ved en Skødesløshed er udfaldet af mit Telegram af 20. Marts 1918 til Amtmanden i Thorshavn. Jeg havde givet Besked om, at disse Ord skulde staa i Telegrammet og lagt Vægt paa dem, idet jeg derved tilkendegav min Misbilligelse af, at de tre Herrer optraadte i Komplot.

Jeg har formentlig kun tilbage at omtale *Telegramaffæren*. Jeg tror, at jeg bringer mest Klarhed ved at udtale mig ganske kort. Jeg havde en Gang lovet Hr. Rytter, at jeg skulde udtale i Rigsdagen en Tillidserklæring til ham, som gik ud paa, at hans embedsmæssige Indberetninger for mig stod til Troende. Naar Hr. Rytter vil benægte, at dette var en Udtalelse, som skulde fremkomme „ved Lejlighed", røber dette Ukendskab til Rigsdagens Arbejdsmetode. Jeg har ikke Adgang til til en hvilken som helst Tid at gaa op paa Folketingets Talerstol og fremsætte en Udtalelse om, at jeg stoler paa Rigtigheden af Hr. Rytters embedsmæssige Erklæring. Der maa være en Sag for, som kan foranledige det, eller være faldet en Udtalelse, som giver mig Anledning dertil. Derfor hengik nogen Tid, og jeg var selv ked af, at jeg ikke fik Lejlighed til at indfri mit Løfte. Der passerede mig saa det yderligere Uheld, at jeg en Dag, da en saadan Lejlighed blev givet mig, endogsaa en fortræffelig Lejlighed ved en Udtalelse af Hr. Folketingsmand Mortensen, til min Beklagelse paa en eller anden Maade har været distraheret, saaledes at jeg ikke hørte den paagældende Udtalelse og altsaa ikke fik benyttet Lejligheden. Jeg erfarede først Hr. Mortensens Udtalelse, da jeg fik den tiltelegraferet af Amtmanden fra Færøerne. Jeg afkrævede da straks Mortensen Bevis for den Udtalelse, han havde fremsat i Folketinget, og var derefter nødt til at afvente, hvad han i saa Henseende kunde præstere.

Imidlertid bemægtigede Lidenskaben sig mere og mere Hr. Rytter, og den 5. Marts sendte han mig et Brev, som var affattet ganske usømmeligt. Min første Tanke var straks at indstille Hr. Rytter til Afskedigelse, men ved roligt Overlæg fandt jeg det dog stadig bedst at undgaa Amtmandsskifte paa Færøerne under Krigen, saa vidt det var muligt. Jeg telegraferede derfor til Hr. Rytter et Vink om, at jeg betragtede hans Brev som privat, for derved at aabne en skikkelig Udvej, og en beroligende Bemærkning om, at jeg havde afkrævet Hr. Mortensen Beviser. Hr. Rytter svarede mig med fortsat Uartighed, at Brevet var aldeles officielt. Nu vilde jeg imidlertid ikke lade mig rokke uden Nødvendighed fra den Vej, jeg var slaaet ind paa, og jeg søgte derfor en Udvej til at berolige Hr. Rytter, saa at en akut Krise kunde undgaas.

Jeg søgte derfor efter en Lejlighed til at indfri mit Løfte om at give ham en Tillidserklæring, der gik ud paa, at jeg stolede paa hans embedsmæssige Indberetninger.

I Vinteren 1916—17 havde Folketingsmand Samuelsen holdt et Foredrag, der blev refereret i Bladet „Sorø Amtstidende", og i hvilket for første Gang hernede antydedes Beskyldninger mod en Del af de danske Statsborgere paa Færøerne for at være danskfjendske og nære Tendens til at løsrive sig fra den danske Stat, hvis Borgere de er. Fra den Tid fremsattes i en Del Blade hernede af og til en saadan Beskyldning, og Venstres Fælleskorrespondent fik flere Gange inspireret Artikler af den Art, hvis Indhold var højst uheldigt. Jeg ansaa det for nødvendigt at protestere imod denne stadige Agitation, som kunde virke ødelæggende paa Forholdet til Færingerne, og jeg bestemte mig nu til at fremsætte en saadan Protest og saa benytte denne Lejlighed til at indfri mit Løfte til Hr. Rytter. Jeg gjorde dette ved den Erklæring, som jeg den 15. Marts telegraferede op til Amtmand Rytter. Efter at jeg i denne Erklæring havde udtalt: „jeg stoler fuldt ud paa Rigtigheden af Amtmandens embedsmæssige Indberetninger", og gjort Hr. Rytter bekendt med, at jeg havde fremsat denne Udtalelse, troede jeg, at han derved vilde være fuldkommen tilfreds. De Udtalelser, jeg i øvrigt havde fremsat, var ham uvedkommende, men jeg fandt det rigtigst at telegrafere dem til ham, for at han ikke i sin Nervøsitet skulde finde nogen Grund til Misfornøjelse deri, at jeg ikke havde gjort ham bekendt med hele min Udtalelse, men kun med et enkelt Brudstykke deraf.

Da mit Telegram var renskrevet i Ju-

stitsministeriet og blev mig forelagt af Departementschefen, faldt det mig ind, at det vilde være rigtigst, at Folketingsmanden ogsaa blev gjort bekendt med, hvad jeg her saavel som den 12. Marts havde telegraferet til Amtmanden, og jeg talte med Departementschefen om den bedste Fremgangsmaade i saa Henseende. Ingen af os var bekendt med, at man kunde sende det samme Telegram til 2 Adresser uden nogen væsentlig Forhøjelse i Prisen. Vi enedes om, at den bedste Fremgangsmaade vilde være at anmode Amtmanden om at give Mortensen en Kopi. Jeg husker bestemt, at jeg udtrykkeligt spurgte Departementschefen, om der kunde være nogensomhelst Mulighed for, at det kunde gaa Hr. Rytters Ære for nær at levere en Genpart af Telegrammerne til Hr. Mortensen, men vi var enige om, at dette var udelukket, det kunde ikke gaa en Amtmands Ære for nær at levere en Folketingsmand og Lagtingsmedlem, der var Medlem af det Lagting, for hvilket Amtmanden var Formand, en Genpart af et Telegram. Derefter afsendtes det og benyttedes saa af Amtmanden til den Demonstration, som han sammenrottede sig med 2 andre Embedsmænd om at sætte i Værk imod mig. Nu siger Hr. Rytter, at det, han er krænket over, er, at han skulde levere Genpart af Telegrammet af 12. Marts, i hvilket et Brev fra ham urigtigt var betegnet som privat. Jeg maa dertil for det første sige, at det ikke er let at se, hvorfor det skulde være krænkende for en Amtmand, at han har sendt et privat Brev til en Minister, men dernæst maa jeg bemærke, at naar det forholder sig saaledes, kunde Hr. Rytter blot have telegraferet til mig. „Jeg beder mig fritaget for at levere Hr. Mortensen Genpart af Telegrammerne, da der urigtigt i det første staar Tale om et privat Brev."

Intet Øjeblik vilde da andet være faldet mig ind end at meddele Hr. Rytter, at han med Glæde fritoges for at levere denne Genpart. Det var slet ikke noget magtpaaliggende, da jeg selv kunde gøre det.

Angaaende Sagens videre Forløb er jo alt offentlig bekendt. Jeg kan ikke erkende Rigtigheden af, at Embedsmændene betragter sig som værende absolut uden Skyld i, at der blev telegraferet til „Tidens Tegn" angaaende deres Demonstration. Det er dog dem og ingen andre, der maa have bragt denne til Offentlighedens Kundskab.

Jeg kan med Sikkerhed sige, at jeg intet Øjeblik har foretaget mig noget som helst for at skade Hr. Rytter. Selv efter at Valget her i Landet var tilendebragt, og jeg saaledes havde haft Magt til at foranledige Hr. Rytters Ønske om Afskedigelse imødekommet, uden at de Aar, han havde staaet i Statens Tjeneste, paa nogen Maade var kommet ham til Nytte, faldt det mig intet Øjeblik ind at gøre dette. Jeg har foranlediget ham flyttet til det Embede, som var stillet ham i Udsigt, da han i sin Tid modtog Udnævnelse til Amtmand paa Færøerne, og jeg har endog paa Finansloven stillet Forslag om, at der tillægges ham en saa høj Anciennetet, som Forholdene i det hele gør det muligt.

Naar Hr. Rytter endogsaa beklager sig over, at han tilsidst blev forflyttet, gaar det dog vel vidt. Han siger Side 109, at jeg „burde have forespurgt Amtmanden, om han mente, han kunde lede Lagtinget i Aar", og saa ladet ham gøre det. Det kunde da umuligt falde mig ind, naar han ikke alene selv, men i Komplot med 2 andre Embedsmænd paa Færøerne havde begæret sin Afsked, endog telegrafisk den 17. Marts, og fremsendt ny Begæring derom i Skrivelse af 18. Marts — Telegrammet er maaske ikke nogen hel Afskedsbegæring, men det er en Nuance, som der ikke kan tillægges nogen Vægt, jeg tror, Hr. Rytter gør en Sondring dèr, men det Pindehuggeri kan jeg virkelig ikke have noget med at gøre. Jeg maa da ogsaa antage, at det vilde have været Amtmanden yderst pinligt at lede Lagtinget, efter at han havde mistet Flertallet dèr, og hans Paastand om, at dette kunde være gaaet glat og uden Rivninger, vidner om en sjælden Grad af Mangel paa Selvkritik.

Til Hr. Effersøe har jeg kun faa Bemærkninger at gøre. Han udtaler Side 142: „det var først den saakaldte Tilbudsaffære i 1906, som gav Anledning til Partidannelser paa Øerne". Her tror jeg, vi staar overfor det rigtige, og den Betydning, Hr. Rytter vil tillægge mit Telegram til Hr. Patursson i 1914, se Side 19, er ganske overdreven. Der maa sigtes til et Telegram, som jeg afsendte til de Herrer Patursson, Effersøe og Samuelsen, og som havde følgende Tekst:

„Folketingsmand Samuelsen,
Thorshavn.

Valgmandsvalgene enestaaende Sejr ved de tre Grundlovspartiers Sammenhold. Jeg beder Dem virke for, at ogsaa Færingerne ved dette Valg, der ude-

lukkende gælder Danmarks Grundlov, ser bort fra Uenighed om andre Spørgsmaal og vælger en Grundlovsven. Jeg har telegraferet ogsaa til Effersøe og Patursson.

Zahle."

Et ligelydende Telegram er sendt alle de tre Herrer. Det var et Udtryk for det da stedfindende politiske Samarbejde mellem Grundlovspartierne.

Naar Hr. Samuelsen siger, at dette Telegram ikke *formelt* var en Ordre til ham som Sysselmand om, hvordan han skulde stemme, er det et noget svagt Udtryk at anvende. Der er heller ikke *reelt* den allermindste Smule Valgtryk i dette Telegram.

Partikampene paa Færøerne hidrører ikke fra dette uskyldige Telegram, som ganske uden Grund har fyldt Hr. Rytter med Vrede, men sikkert fra det, som Hr. Effersøe kalder Tilbudsaffæren i 1906, men herom maa man gaa i Rette med Ministeriet J. C. Christensen, som maa have forsynet dette Ministeriums Partifælle, Hr. Patursson, med det fornødne Mandat til at fremsætte det Tilbud om større politisk Selvstændighed, navnlig ogsaa i finansiel Henseende, for Færøerne, som dengang fremkom.

Hvis man derfor er en absolut Modstander af, at der rører sig noget selvstændigt nationalt og politisk Liv paa Færøerne, maa man vende sig med sin Vrede imod det Ministerium, som sad i 1906. I hvert Fald er det Uret at give mig hele Skylden derfor. Jeg maa imidlertid dog bemærke, at det efter min Overbevisning var uundgaaeligt, at der fremkom selvstændige nationale Rørelser blandt Færingerne i Tider som de nuværende. Den færingske Folkestamme er vaagnet til større aandelig Modenhed end tidligere, og Tiderne er saadanne, at de overalt giver ogsaa de lokale nationale Bevægelser stærkt forøget Liv.

Hr. Effersøe siger Side 149, at ved sidste Valg var Justitsministeren „en Fane for Selvstyrepartiet"; derved fastslaas, at Partiets Fane er dansk. Jeg tror, den rette Vej til et godt Forhold imellem de danske Statsborgere paa Færøerne og os danske Statsborgere hernede er, at vi ikke stiller os afvisende, men forstaaende overfor Færingernes nationale Ejendommeligheder og Særkrav. Jeg er i den Henseende særdeles enig med Grundtvig, der allerede midt i forrige Aarhundrede gjorde sig til Talsmand for denne Opfattelse i den danske Rigsdag.

Mit politiske Maal er at skabe en god Forstaaelse mellem Færingerne og os andre Danske. Det kan kun naas derved, at man indenfor enhver rimelig Grænse imødekommer Færingernes nationale Følelser. Naar man derved har beredt Jordbunden for et frugtbart Samarbejde, skal vi søge paa enhver Maade at fremhjælpe Færingernes aandelige og materielle Interesser. Ved Københavns Universitet bør ansættes en Docent i det færøske Sprog, saa at dette kan læres her, og dets Udvikling fremmes ad videnskabelig Vej. Dernæst bør vi ved Oprettelse af en Landbrugsskole og ved Jordens Udskiftning — den henligger endnu i Fællig som her før Landboreformerne — bidrage til Fremme af det færøske Landbrug. Vi maa anlægge Havne og paa denne og andre Maader støtte den færøske Skibsfart og Fiskeriet, der er en Hovednæringsvej deroppe. Færøernes Vejvæsen er i en meget mangelfuld Tilstand og trænger til væsentlig Forbedring. Paa disse og mange andre Omraader bør vi uden Karrighed hjælpe Færingerne til at faa deres Forhold forbedret, saa at disse Øer kan blive et lille Mønstersamfund.

Formanden: Jeg skal paa Kommissionens Vegne takke Hr. Statsministeren for den givne Fremstilling.

Afhøringen sluttet Kl. 11^{30}.

Mødet 15. Januar 1919 Kl. 4.

Vidne: Sysselmand *Oliver Effersøe.*

Formanden: Efter hvad der er meddelt mig, har Hr. Sysselmand Effersøe nu haft Lejlighed til at gennemgaa det senest af Kommissionen indsamlede Materiale og vil derefter fremkomme med nogle yderligere Bemærkninger.

Sysselmand **Effersøe:** Siden jeg den 19. f. M. afgav Forklaring for Kommissionen, har jeg læst for det første det væsentligste af en af Færø Amt bekræftet Afskrift af det officielle Referat af Lagtingets Forhandlinger om Landstingskommissionens Nedsættelse, for det andet Sysselmand Samuelsens Forklaring for Kommissionen den 10. d. M., for det tredie Statsminister Zahles Forklaring den 13. s. M. og endelig for det fjerde Aftryk af Skrivelser til Kommissionen fra de Herrer Edward Mortensen og Ziska. Jeg vilde meget have ønsket, at der nu var Lejlighed for mig til at udtale mig indgaaende om det nævnte Referat af Lagtingets Forhandlinger, men det er desværre ikke muligt. Afskriften af Referatet er først nylig kommet til København, og jeg har kun haft ringe Lejlighed til at sætte mig ind i det, det har ikke en Gang været mig muligt fuldstændigt at gennemlæse det. Den højtærede Kommission vil kunne forstaa, at jeg nu længes efter at komme tilbage til mit Hjem. Der er hengaaet to Maaneder, siden jeg efter Kommissionens Opfordring rejste hjemmefra for at afgive Forklaring for Kommissionen, og førstkommende Søndag er der Skibslejlighed, hvormed jeg kan komme til Færøerne. Benytter jeg ikke denne Lejlighed, maa jeg sandsynligvis blive her en Maaned længere. Jeg vil ikke være i Stand til inden Søndag at afgive en tilstrækkelig indgaaende og for mig tilfredsstillende Forklaring med Hensyn til de Forhold, der omhandles i Lagtingsreferatet, og en saadan Forklaring forekommer mig nødvendig for Kommissionens Undersøgelse. Jeg haaber imidlertid, at Kommissionen vil være enig med mig i, at jeg vil kunne rejse hjem nu, samt at jeg saa snart som muligt sender Kommissionen mine Udtalelser angaaende Lagtingsreferatet skriftligt. Skulde disse ikke forekomme Kommissionen fyldestgørende, eller skulde man af andre Grunde ønske en mundtlig Forhandling med mig, er jeg villig til at møde og afgive Forklaring senere, for saa vidt som det overhovedet er mig muligt. Angaaende det nævnte Referat fra Lagtinget skal jeg for Øjeblikket kun udtale følgende: Jeg opfordrede den 7. September forrige Aar i Lagtinget Hr. Johannes Patursson til at paavise i Rigsdagstidende, hvor og naar jeg i Rigsdagen skulde have betegnet Færinger som „Svindlere", „Forrædere" og „Røvere", saaledes som han paastod. Hr. Johannes Patursson svarede derpaa og nævnede Spalte og Linie i Folketingsforhandlingerne i Rigsdagstidenden for 1908—09, men hans Angivelser findes ikke i Referatet. For at jeg overfor Kommissionen kan blive i Stand til at stille Politikeren Johannes Patursson i fuld Belysning, er det af Vigtighed, at netop disse Angivelser konstateres. At de ikke findes i Referatet, er en stor Mangel ved dette, og jeg vil derfor opfordre Kommissionen til ved Henvendelse til Hr. Johannes Patursson at faa denne Mangel berigtiget derved, at han opgiver, hvad han i Tinget i sit Svar til mig har udtalt om, hvor de omhandlede Udtalelser af mig ifølge hans Opfattelse findes i Rigsdagstidenden. Dette beder jeg Kommissionen om at faa oplyst saa snart som muligt. Det kunde tænkes, at der i det oprindelig nedskrevne Referat

deroppe staar en Angivelse. Jeg lader for øvrigt i Dag Referatet uomtalt og skal indskrænke mig til at omtale det ellers foreliggende. I øvrigt er jeg rede til at besvare Spørgsmaal, som maatte blive mig forelagt.

Jeg finder intet at indvende imod Hr. Sysselmand Samuelsens Forklaring. Jeg kan derimod ikke sige det samme om Statsministerens Forklaring, men mine Bemærkninger til denne skal ikke være omfattende, da Ministeren ikke har haft synderligt at udsætte paa min Forklaring, og da jeg forudsætter, at Assessor Rytter, som bedst kender forskellige af de omtalte Forhold, vil udtale sig om et og andet, som indeholdes i Forklaringen. Samtalerne mellem Statsministeren og Amtmand Rytter har jeg jo ikke overværet. I øvrigt skal jeg sige, at det, Statsministeren har fremført, ingenlunde har ændret mit for Kommissionen udtalte Syn paa Assessor, forhenværende Amtmand Rytter og dennes Virksomhed. De Bemærkninger, jeg har at gøre til Statsministerens Forklaring, er følgende: [redacted]

I disse Tider, da de spredende Kræfter er i stærk Virksomhed ogsaa paa Færøerne, forekommer det mig, at det er en uafviselig Pligt for Rigets Statsminister at fremhæve og i det hele at optræde som Repræsentant for de samlende Kræfter samt ikke at give de spredende Kræfter Vaaben i Hænde, men saaledes er Ministeren ikke optraadt, hverken nu for Kommissionen eller tidligere. Ved stærkt og ganske overdrevent at fremhæve det fremmedartede paa Færøerne og stille Færøerne og Færingerne i stærk Modsætning til Landet herude og Befolkningen her arbejder Ministeren netop for Selvstyrepartiet og for de Indskrænkninger i det politiske og nationale Fællesskab mellem Færøerne og Riget, som Partiet og særlig de yderliggaaende indenfor dette søger at gennemføre. Ministeren er i det hele taget offentlig optraadt saaledes, at Selvstyrepartiet med god Grund har kunnet og vil kunne opfatte Statsministeren som Partiets Tilhænger og Forsvarer, samt saaledes, at Sambandspartiet har maattet og vedblivende maa opfatte ham som dette Partis Modstander og Anklager. Foruden til, hvad der indeholdes i Ministerens Forklaring for Kommissionen, henviser jeg som Eksempler til Rigsdagstidende for ordentlig Samling 1918, Forhandlingerne i Folketinget, Spalte 120 og 163. Det er øjensynligt, at Ministeren kun har lyttet til, hvad der er blevet forebragt ham af Selvstyremænd, men Ministeren er blottet for Forstaaelse af, at Sambandspartiet har hævdet færøske Særegenheder, politiske og nationale, og at Forskellen paa dette Omraade mellem de to Partier paa Øerne er denne, at Selvstyrepartiet vil hævde Særegenheder udover de naturlige og for Færøerne gavnlige Grænser, saaledes at Fællesskabet skades derved, medens Sambandspartiet holder sig indenfor Grænserne. Ministeren forstaar ikke, at det Parti, som kræver Lovgivningsmyndighed for Lagtinget og kun kender Berettigelsen af det ene Sprog, nemlig Færøsk paa Øerne, er i Strid med det, Ministeren burde repræsentere, nemlig Rigsenheden, og derunder det danske Sprogs berettigede Stilling paa Øerne. De Udtalelser, Ministeren har fremsat for Kommissionen, vil sikkert, naar de i sin Tid bliver bekendt for Offentligheden, — og det forudsætter jeg bliver Tilfældet — i høj Grad støtte Selvstyrebevægelsen paa Øerne. Navnlig er dette Tilfældet med Hensyn til Ministerens stærke Fremhæven af de nationale Særegenheder paa Øerne og af den Støtte, han vil yde for at fremme disse. Der ligger heri en Opmuntring af den spredende Virksomhed deroppe, som vil faa sin store Betydning, og en Beskyldning imod de samlende Kræfter, mod Sambandspartiet, for ikke at tage tilstrækkeligt Hensyn til de nationale færøske Ejendommeligheder. Jeg skal saaledes henvise til, hvad Ministeren har udtalt Side 198, 2den Spalte fra Linie 22 fra neden. Ministeren udtaler blandt andet, at Færingerne er forskellige fra os andre Danske ved Afstamning, og det maa være hans Mening at fremhæve dette stærkt. Jeg tillader mig at spørge: Hvad ved Ministeren egentlig om dette? Hans Kendskab hertil er sikkert meget overfladisk, thi det er et Spørgsmaal, som man overhovedet ved grumme ringe Besked om. Medens Islænderne har et nøje Kendskab til deres Lands Bebyggelse, ved Færingerne kun meget lidt derom for deres Vedkommende. Islænderne ved i meget vidt Omfang Besked med Hensyn til de Personer, som kom derover og bebyggede Landet, derimod ved vi saa at sige ingenting, og en Ting ved vi navnlig ikke: Vi ved ikke, hvorledes de Personers Skæbne er blevet, som kom over til Øerne. Man slutter sig til, at det hovedsagelig var Nordmænd, som fra første Færd nedsatte sig dér, men det forekommer mig, at der er god Grund til at antage, at der blandt disse første Beboere har været andre Elementer og deriblandt danske. Man ved, at der i den første Tid bl. a. kom Folk til Færøerne fra de nordiske Kolonier i det nordvestlige Skotland og vistnok ogsaa fra

Irland, og man ved, at der var ikke saa faa Danske paa Irland og vistnok ogsaa i Skotland. Hvormange af disse Danske, der er fulgt med over, kender man intet til, men Muligheden er til Stede. Dernæst er der al Grund til at antage, at der har været iblandet Befolkningselementer fra de nævnte Landes keltiske Beboere. Hvad der herefter er foregaaet i ældre Tid med Hensyn til Invandring paa Øerne, kender man intet paalideligt til. Der tales om en Friser-Koloni paa Færøerne, der tales ogsaa om dansk Indvandring, men hvad dette har paa sig, ved jeg ikke. Hvad man derimod ved med Sikkerhed, er, at der i Løbet af de senere Aarhundreder har fundet en betydelig Tilblanding Sted af dansk Blod gennem danske Præster og andre, som er kommet derop. Det har haft særlig stor Betydning. Jeg kan nævne som Eksempel Præsterne. Naar de kom til Færøerne, blev de der i Reglen; adskillige af dem véd man havde mange Børn, deres Sønner fik de store Statsfæstegaarde, og Døtrene blev gift med de formuende Mænd paa Øerne. Det var specielt dem, der havde Adgang til at stifte Familie og forplante Slægten, og dette har utvivlsomt præget Befolkningen paa Øerne overordentlig meget. Det er ganske ejendommeligt, at de eneste Færinger, saa vidt mig bekendt, der kan paavise Afstamning fra de gamle norske Udvandrere, er jeg og nogle af min Slægt paa Øerne, som stammer fra Island, tilsammen forholdsvis faa Mennesker. Vi kan kun paavise det, fordi vi stammer fra Island. Betegnende for den stærke Raceblanding paa Øerne er det, at der ikke blot blandt mine Forfædre findes flere Danske, men at forskellige af Selvstyremændene, af de mest ivrige af disse, ogsaa har danske Forfædre, medens de aldeles ingenting kender til og intet kan paavise om, at de har norske Forfædre. Min Hovedmodstander i Politik, Hr. Johannes Patursson, ved saaledes intet om, at han har norske Forfædre. Derimod stammer han, saa vidt mig bekendt, blandt andet fra en Mand, der levede paa Øerne for ca. 100 Aar siden og benævnedes Skipper Hansen. Denne var, efter hvad Dr. phil. Jakob Jakobsen, der for kort Tid siden er afgaaet ved Døden, har meddelt mig, efter al Sandsynlighed en dansk Mand. En anden af Hr. Johannes Paturssons Forfædre angives, vistnok med Rette, at have været fra Bøhmen. Men norsk Blod kan ikke paavises. Kommissionens Medlemmer kender desuden Hr. Patursson og vil indrømme, at han ikke har noget nordisk Udseende.

Jeg véd derfor ikke, hvorfor alt dette om den store Afstamningsmodsætning skal fremhæves saa stærkt. Det skyldes i Virkeligheden overfladisk Kendskab eller Ukendskab, naar man gør det.

Det er rigtigt nok, hvad Statsministeren anfører, at Partikampen paa Færøerne ikke hidrører fra hans Telegram til Amtmand Rytter, men det har heller ingen nogensinde paastaaet. Det er imidlertid misvisende, naar Statsministeren kort og godt skyder Skylden for den saakaldte Tilbudsaffære af 1906, som gav Anledning til Partikampen, over paa Ministeriet J. C. Christensen. Færøerne sorterer i Almindelighed under Justitsministeriet, og det maatte derfor være den daværende Justitsminister, som havde Hovedindflydelsen paa og Hovedansvaret for færøsk Politik, ligesom Justitsminister Zahle har det nu. I hvert Fald blev den Skade, som skete den Gang, i Hovedsagen genoprettet ved Sambandspartiets Virksomhed og ved Regeringens Politik, saaledes som jeg har skildret det for Kommissionen i en tidligere Tale. Selvstyrebevægelsen stod svagt paa Færøerne, indtil Justitsminister Zahle fik Indflydelse paa Forholdene deroppe. De foregaaende Ministre, Høgsbro og Bülow, byggede paa Rigsfællesskabet og var Modstandere af Selvstyrebestræbelserne, og de var ikke bange for at udtale deres Standpunkt i færøsk Politik offentligt. Derved bidrog de til at holde de spredende Kræfter paa Færøerne tilbage. Samtidig herskede der et ret godt Forhold mellem Statsmyndighederne og Færingerne. Da Minister Bülow var paa Færøerne i 1911, udtalte han sig offentligt for Fællesskab og Samling. Hans Stilling styrkede Sambandspartiet og vakte Respekt hos Selvstyrepartiet. Dettes Folk forstod, at det var en ærlig og bestemt *Rigspolitik*, Ministeren førte. Det er Justitsminister Zahles Stilling til færøsk Politik, der var Hovedaarsagen til Omslaget i Partistillingen paa Færøerne. Selvstyrepartiets Ledere paa Færøerne kendte Justitsminister Zahles Anskuelser. De opstillede derfor i 1915, som af mig før nævnt, en Folketingskandidat, der stod udenfor Partierne. Det passede jo udmærket til hele Ministerens valne Holdning til færøsk Politik, og da Folketingskandidaten først var blevet valgt, gik han hurtig over i Selvstyrepartiet og førte samtidig adskillige Vælgere med sig over i dette Parti. Det var Justitsminister Zahle, som disse Folk støttede sig til, og det er derfor ganske naturligt, at Ministeren, saaledes som jeg har udtalt, blev Selvstyrepartiets Fane ved sidste Folketingsvalg og

Lagtingsvalg paa Øerne. Men det er misvisende at udtale, saaledes som Statsministeren har gjort det i Følge Referatet af Kommissionens Forhandlinger den 13. d. M., Side 208, 2den Spalte øverst, at hermed fastslaas, at Partiets Fane var dansk. Det kalder jeg i højeste Grad misvisende. Den fulde Sanhed er, at Partiet benyttede en dansk Fane for at fremme Formaal, der var til Skade for Rigsenheden, og at denne Fane var stillet til Partiets Raadighed af et Medlem af Rigsstyret.

Efter at have fremsat disse mere almindelige Bemærkninger skal jeg gaa over til at omtale forskellige Punkter i Justitsministerens Forklaring i Rækkefølge.

Paa Side 199, 1ste Spalte, anfører Ministeren, at det ikke er „nogen Færings Mening at ville isolere sig saaledes, at han kun lærer det færøske Sprog". Dertil maa jeg for det første sige, at det kan Ministeren egentlig talt ikke vide noget om, i alt Fald kan han ikke med Rette sige, at det ikke er nogen Færings Mening. Det, man kan sige, er, at det fremgaar af Selvstyrepartiets Stilling til Skolespørgsmaalet i Lagtinget i Aarene 1910 og 1918, at Partiet ikke vil indrømme dansk Sprog en saadan Stilling i Skolen, at det virkelig kan læres, og det fremgaar af Partiets Udtalelser, at det kun anser Dansk for at være et „fremmed Sprog", hvad jeg har tilladt mig at paatale, idet det efter min Opfattelse ingenlunde kan betegnes som et fremmed Sprog deroppe, men maa betegnes som et Sprog, der tilhører os Færinger, ligesaavel som Færøsk gør det.

Længere nede paa samme Spalte siger Statsministeren, at han ikke tror, „at der mellem roligt tænkende Danske paa Færøerne og hernede er nogen dybtgaaende Divergens" paa det af ham tidligere omtalte Punkt med Hensyn til det nationale, „naar blot denne Sag behandles roligt, og ikke nogen Fanatiker fra den ene eller den anden Lejr faar Lejlighed til at ophidse og irritere". Derefter tales der længere nede om „blind Lidenskab", og det hele fremtræder som et af de sædvanlige Angreb fra Statsministerens Side paa Sambandspartiet. At Selvstyremændene samtidig faar et lille Slag, ændrer ikke Sagen synderlig, Hovedsagen er Justitsministerens Paastand om Fanatisme indenfor Sambandspartiet, og denne Paastand er urigtig. Partiet har vist sig overmaade taalsomt, imødekommende, sagligt og roligt, og Ministeren savner ganske Grundlag for sin Paastand. Statsministeren burde tale alvorligt til Selvstyrepartiet, og det vilde sikkert have virket, om Ministeren havde talt i Tide og netop havde paatalt den Fanatisme, som det har lagt for Dagen, og som er overmaade let at paavise. Jeg har givet Eksempler paa det tidligere for Kommissionen.

Side 201, 2den Spalte, og i det derefter følgende, omtaler Statsministeren en Mand ved Navn Olaf à Heygum, som før har været omtalt for Kommissionen. Blandt andet siges det, at han har „gjort sig meget fortjent ved Indførelsen af Telefonnettet paa Færøerne". Jeg mener det modsatte. Jeg mener, at Hr. à Heygums Forhold til Telefonsagen har været skikket til at forkludre den. Inden Hr. à Heygum optog Sagen, var den i 1902 blevet rejst i Lagtinget, og dette indsendte en Ansøgning til Regeringen om, at et offentligt Telefonanlæg paa Færøerne maatte faa Statens Støtte. Da Hr. Olaf à Heygum imidlertid i samme Samling indkom med sit Andragende om en privat Telefon, og da det i en følgende Samling lykkedes ham, fornemmelig ved Hjælp af sin gode Ven og Tilhænger Hr. Johannes Patursson, at faa Lagtingets Støtte, blev Sagen i Virkeligheden derved forhalet. Senere er Telefonen paa Færøerne, ogsaa det Anlæg, som Hr. Olaf à Heygum i Virkeligheden gennemførte, gaaet over i offentligt Eje, og det var ubetinget det heldigste. Der burde aldrig have været rejst Spørgsmaal om en privat Telefon, for det var kun i Hr. Olaf à Heygums Interesse at faa denne fremmet.

Overhovedet bliver Hr. à Heygums Virksomhed paa Færøerne som Foregangsmand forkert opfattet af flere hernede. Han har haft adskillige Ideer og Evne til at interessere visse Folk hernede for disse Ideer, men han har savnet personlige Evner til at gennemføre dem. Det er min Opfattelse, at han i Virkeligheden har skadet Fremskridtet deroppe i Stedet for at gavne. Hans Projekter har virket skræmmende paa Almenheden; Folk i Almindelighed har absolut ikke næret Tillid til ham. Jeg skal bl. a. henvise til Lagtingets Stilling til en Ansøgning fra ham om offentlig Støtte til Udnyttelse af Vandkraften i Vestmannhavn til Anlæg af et Elektricitetsværk. Justitsministeriet — det var Hr. Zahle, der var Justitsminister — havde sendt Sagen op til Lagtinget med den Udtalelse, at Ministeriet, om jeg husker ret, vilde støtte Sagen, hvis Lagtinget vilde anbefale den. Lagtinget udtalte sig i al Almindelighed om Udnyttelsen af Vandkraft paa en anerkendende Maade og anbefalede, at man støttede en saadan Udnyttelse, men samtidig udtalte Lagtinget, at man ikke kunde anbefale Sagen, naar Hr. Olaf à Heygum var dens Leder,

Og dette skete, inden Hr. Olaf à Heygum blev dømt ved Højesteret. Lagtinget var enigt om denne Udtalelse; man har nok senere villet bortforklare, at der var en saadan Enighed til Stede, men Lagtingsmændene vil vel ikke gaa fra deres Ord og deres Afstemning. Hvad særlig angaar den Sag, som Statsministeren har omtalt — Elektricitetsværket i Vestmannhavn — er det min Opfattelse, at den netop er blevet standset, fordi Hr. Olaf à Heygum er med i den. Hvis han ikke havde været Indehaver af de paagældende Rettigheder, vilde de utvivlsomt være blevet udnyttet, og hvis han ikke absolut havde holdt paa, at han selv skulde være den ledende, men havde overgivet Sagen til andre, som kunde tage den fornuftigt og sagligt, vilde den ogsaa efter min Opfattelse være blevet fremmet til Gavn for Dele af Øerne.

Der omtales Side 201, 2den Spalte, noget længere nede, et saakaldt „privat Brev" fra Hr. Olaf à Heygum til Statsministeren. Denne Sag kender jeg en hel Del til. Jeg har set det paagældende Brev, og jeg har ogsaa set og kender nøje hele den paagældende Sag. Brevet havde oppe til venstre Paategningen „Privat", men det forekommer mig, at det ingenlunde kan være tilstrækkeligt til Berettigelsen af at lade dette Brev være privat. Det kan man jo skrive paa ethvert Andragende til offentlige Myndigheder. Andragendet var til Justitsministeren og indeholdt en Anmodning til denne om Statsstøtte til Etablering af det fornævnte Elektricitetsværk. Det gik ikke ud paa et privat Laan af Hr. Zahle eller lignende, og det var derfor i Virkeligheden offentligt. I hvert Fald forekommer det mig, at Ministeren enten burde have sendt Brevet eller Andragendet tilbage til Omskrivning eller ogsaa fremsendt det med Sagen med en Beklagelse over, at det, som indeholdtes i Brevet, overhovedet kunde fremkomme. Brevet indeholdt nemlig et nedrægtigt og ærefornærmende Angreb paa Lagtinget — maaske stod der Lagtingets Flertal, det kan jeg ikke mindes —, ogligeledes indeholdt det ærekrænkende Udtalelser mod mig, som den Gang var Folketingsmand. Alle Udtalelserne var fuldstændig uberettigede. De Herrer vil forstaa, at naar vi faar en Sag sendt op med saadanne Udtalelser, maa vi synes, at det er uhyggelige Forhold at komme til Kundskab om. Det skyldtes jo, siges det, en Tilfældighed, at Brevet kom til vor Kundskab, men havde vi intet faaet at vide derom, var der jo dog alligevel foregaaet det samme mellem Justitsministeren og denne Mand, og det kan ikke bortforklares med nogle faa Ord som noget, der ikke havde nogen Betydning. Det var i Virkeligheden i en offentlig Skrivelse fra Hr. Olaf à Heygum til Justitsminister Zahle, disse Udtalelser fandtes. Der er for Resten visse Enkeltheder med Hensyn til hele denne Sag, som jeg kunde omtale, men jeg vil ikke gøre mine Udtalelser mere vidtløftige end højst nødvendigt.

Ministeren udtaler sig meget skarpt om den Optræden, som den daværende Assistent i Justitsministeriet, senere Sorenskriver Thygesen, udviste ved at sende dette Brev op til Færøerne, og insinuerer oven i Købet, at Fremsendelsen ikke er sket i god Tro. Jeg mener, at daværende Assistent Thygesen havde al Grund til at opfatte dette Brev, som fandtes i den offentlige Justitsministeriet tilhørende Sag, som et offentligt Dokument, men naar det er kommet med, skyldes det jo andre Myndigheder. Jeg finder det for Resten fuldstændig rigtigt, at det kom med. Amtmanden paa Færøerne — det var Amtmand Rytters Forgænger — havde jo utvivlsomt den samme Opfattelse af Brevet, nemlig at det var et offentligt Dokument, idet han, da han modtog det fra Justitsministeriet, lod det gaa videre til Lagtinget. For øvrigt maa jeg ved denne Lejlighed bemærke, at jeg kender Sorenskriver Thygesen som en udpræget Hædersmand og som en meget samvittighedsfuld Mand — jeg kender ham meget nøje.

Statsministeren omtaler Side 203, 1ste Spalte, Sagen om et Sysselmandsembede paa Færøerne og siger om denne: „Sagen er yderst ubetydelig". Det kan nok siges fra en vis Side, men naar man som jeg ved, at den paagældende Sag havde stor politisk Betydning paa Færøerne, og at det navnlig var af meget stor Betydning for Statsministerens Partifælle, Hr. Edward Mortensen, at faa Sagen gennemført paa den Maade, hvorpaa den blev gennemført, for at han kunde sikre sig Stemmer indenfor det Distrikt, hvor Embedet skulde oprettes, synes jeg ikke, man er berettiget til at kalde Sager ubetydelig. For Resten mener jeg, det er af Vigtighed, at enhver Sag, enhver nok saa ubetydelig Sag, bliver fremmet af Ministeren paa rette Maade.

Endvidere omtaler Statsministeren paa samme Side, 2den Spalte, den saakaldte Kirkebøsag, og Ministeren synes at have den Opfattelse, at denne Sag er en Sag mellem to Personer paa Færøerne, nemlig

Hr. Johannes Patursson og Hr. Skibsreder Müller; men det er ingenlunde Tilfældet, idet den paagældende Sag har almindelig offentlig Betydning. Der er nemlig oppe paa Færøerne en betydelig Del af Befolkningen, som ønsker at faa Jord i Besiddelse. Der er ikke saa faa besiddelsesløse. Man kræver at faa Jord til Dyrkning, og det har været et af de store Spørgsmaal paa Øerne og i Lagtinget, hvorledes man skal skaffe Folk Jord til Dyrkning. Naar der i dette Tilfælde er Tale om en Statsejendom, da vilde jeg anse det for rigtigt, at Justitsministeren først og fremmest lagde Vægt paa den Side af Sagen og i hvert Fald ikke indtog den Stilling, at Hr. Johannes Patursson skal have noget af den paagældende Gaard. Hr. Johannes Patursson er nemlig i Forvejen den største Jordbesidder paa Færøerne, og hvad i den vide Verden skulde berettige ham til at faa endnu en Del af en Statsgaard! Ellers skal jeg ikke komme nærmere ind paa den paagældende Sag, som jeg kun omtaler, fordi den findes omtalt i Statsministerens Forklaringer.

I Anledning af, hvad der forefindes paa Side 207, 2den Spalte øverst, skal jeg tillade mig at bemærke, at Ministeren ikke kan drage sig til gode, at han har ansat fhv. Amtmand Rytter i hans nuværende Embede ved Overretten, nemlig det Embede, som, efter hvad jeg ser, i sin Tid er blevet stillet ham i Udsigt. Amtmand Rytter blev nemlig længere oppe paa Færøerne end oprindelig beregnet, og hans særlige, ganske overordentlige Fortjenester deroppe kræver offentlig Belønning. Endvidere kan man ikke se bort fra hele den krænkende Maade, hvorpaa hans Fratræden fra Amtmandsembedet foregik, som skyldes Ministerens Forhold overfor Amtmanden.

Endelig har jeg kun at nævne, hvad der findes anført Side 208, 2den Spalte, om Statsministerens politiske Maal paa Færøerne. Ministerens Politik overfor Færøerne har været urigtig og fordærvelig. Ministeren kan ikke være uvidende om Selvstyrepartiets Bestræbelser hverken i national Henseende, som de fremgaar af de Lagtingssager, jeg før nævnede, og af saa meget andet, eller i politisk Henseende, som de bl. a. fremgaar af en i Lagtinget i Aaret 1915 behandlet Sag. Der bør efter min Mening ikke *tales* om at *imødekomme* Færingernes nationale Følelser indenfor rimelige Grænser, men der bør fra Statsmyndighedernes Side fastsættes og kundgøres bestemte Grænser, som Amtmanden har forlangt det, og Bestræbelser, som gaar ud over disse Grænser, og det gør Selvstyrepartiets Bestræbelser, bør vises tilbage. Medens Justitsminister Høgsbro i sin Tid tog bestemt Stilling i færøsk Politik ved sin Erklæring i Folketinget den 9. Marts 1909, og medens Justitsminister Bülow øjensynlig har sluttet sig dertil, har Justitsminister Zahle ikke været at formaa til at tage Stilling til de Krav, som frem kom fra Selvstyrepartiet i Forfatningssagen, den af mig omtalte Sag fra 1915, skønt Amtmand Rytter bestemt krævede, at Ministeren skulde tage Stilling og udtale sig. Naar hertil kommer Statsminister Zahles hele Forhold til Selvstyrepartiet og særlig til dettes ledende Mænd, de Herrer Johannes Patursson og Edward Mortensen, vil man kunne forstaa, at det politiske Maal, som Statsministeren har sat sig: at skabe en god Forstaaelse mellem Færingerne og andre Danske, ikke vil kunne naas. Ministeren siger vel, at det vil kunne naas derved, at man „indenfor enhver rimelig Grænse imødekommer Færingernes nationale Følelser", men dette forudsætter jo, at der er nogle — og det maa øjensynlig være Sambandspartiet —, der er uvillige til at imødekomme disse Følelser indenfor de rimelige Grænser. Men ved en saadan Beskyldning kan Ministeren ikke vinde den større Del af Færøernes Befolkning, som tænker ligesom jeg. Han kan kun vinde Færingerne ved en aaben og fast Politik. Vi maa faa at vide, ikke blot hvad Statsministeren vil imødekomme, men ogsaa hvad han misbilliger, men det er det, vi ikke har kunnet faa at vide. Ministeren sætter os Sambandsmænd lavt, naar han tror, at vi vil lade os byde en saadan Politik, og at der paa den kan skabes Forstaaelse.

I et tidligere Møde blev der af Hr. Johannes Patursson stillet det Spørgsmaal til mig, om jeg havde været Bestyrelsesmedlem af en Forening, som hedder Føroyingafelag. Jeg gjorde den Gang opmærksom paa, at jeg overhovedet ikke havde talt om nogen Forening, hvad han forudsatte, saa jeg forstod ham ikke til at begynde med; men naar han spørger, om jeg har været Medlem af en saadan Forening, maa jeg dertil sige, at det ligger mange Aar tilbage i Tiden, vistnok i 80-erne. Da har jeg sikkert været Medlem af en saadan Forening. Hvad dens Opgave var, kan jeg ikke mindes bestemt længere; overhovedet kender jeg ikke noget nærmere til det Spørgsmaal, det ligger alt for langt tilbage i Tiden, og det har ikke Spor af Betydning i den foreliggende Sag, idet jeg netop i mit første Foredrag tydelig fremhævede,

at jeg i Begyndelsen var ganske enig med forskellige oppe paa Færøerne, ogsaa med Hr. Johannes Patursson, om, at vi burde føre det færøske Sprog videre frem, end vi havde gjort; det var først, da Hr. Johannes Patursson og andre blev yderliggaaende, at jeg trak mig tilbage og mente ikke at kunne følge ham længere.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af Kommissionens Medlemmer ønsker at stille Spørgsmaal til Hr. Effersøe?

Landstingsmand **Hauch:** Inden Hr. Effersøe rejser hjem til Færøerne, vil jeg gerne gøre et Spørgsmaal i Anledning af Statsministerens Udtalelser i Forgaars, som jeg forstaar i alle Enkeltheder er Hr. Effersøe bekendt. — Side 199, Spalte 1, Linie 6 franeden, staar der følgende: „Den Strid, som nu er i Gang, lykkes det nok at bilægge, naar ikke blind Lidenskab mere bærer Ved til Branden. Derefter vil det være en forstandig Opgave for dansk Statsstyrelse paa alle aandelige og materielle Omraader at støtte og styrke et selvstændigt Samfundsliv paa Færøerne. Det er en smuk Opgave, og den er ikke overvældende selv for vore begrænsede Kræfter", og saa kommer det, som jeg lægger Hovedvægten paa, idet Statsministeren siger: „Den bør derfor snarest tages op med roligt Omdømme; thi det er med Forstand og ikke med Lidenskab, at Menneskene bør styres«. Jeg kan ganske erkende Rigtigheden af de Tanker, der ligger bagved disse Udtalelsers Realitet, men naar der her staar, at den bør derfor snarest tages op med roligt Omdømme, og den Mand, der skal tage den op paa Færøerne, er Amtmanden, vil jeg gerne spørge, om Hr. Effersøe ikke mener, at den tidligere Amtmand, som vi jo i denne Kommission beskæftiger os saa meget med, netop har ledet sin Virksomhed deroppe med Forstand og med Omdømme, om denne Udtalelse her kunde sigte til noget i modsat Retning? Jeg hæfter mig ved, at der staar: „Den bør derfor snarest tages op". Jeg vil bede Hr. Effersøe udtale sig om dette Spørgsmaal, inden han forlader os.

Sysselmand **Effersøe:** Jeg maa for det første sige, at jeg først modtog Fortrykket i Gaar Aftes, men jeg har alligevel søgt saa godt som muligt at sætte mig ind i det og at overveje, hvad jeg i den Anledning kunde have at bemærke; jeg har ogsaa i mit Foredrag talt herom, og det maa jeg henholde mig til med Hensyn til dette Punkt. Jeg skal dertil føje, at jeg, saaledes som jeg ogsaa ved tidligere Lejligheder har fremhævet stærkt for Kommissionen, har den Opfattelse, at Amtmand Rytter har ledet sin Virksomhed paa Færøerne med Forstand og roligt Omdømme. Mage til besindig, rolig og forstandig Mand som Embedsmand paa Færøerne har jeg ikke kendt, og jeg venter, at der vanskelig kommer nogen, som bliver hans Lige.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg har forstaaet Hr. Effersøe saaledes, at De, naar De kommer tilbage til Færøerne, vil give Dem i Lag med en skriftlig Udarbejdelse til Kommissionen i Anledning af det Materiale, som De har haft Lejlighed til at gennemgaa, idet De dér vil faa Lejlighed til i Ro og uforstyrret at affatte Deres Svar og gøre de Bemærkninger, De mener, der bør gøres, efter at De har lært dette Materiale at kende.

Sysselmand **Effersøe:** Ja, jeg fremhæver altsaa, at jeg med Hensyn til Referatet af visse Forhandlinger i Lagtinget ikke har Lejlighed til at fremsætte tilstrækkelig indgaaende Udtalelser, for saa vidt jeg skal rejse nu paa Søndag. Men saa snart jeg kommer til Færøerne, og der levnes mig Tid dertil, vil jeg affatte mine Udtalelser skriftlig, Hvor hurtig jeg kan gøre det, er ikke godt at sige. For det første hører jeg nu, at Lagtinget er blevet sammenkaldt til en ekstraordinær Samling, og desuden er det jo altid saaledes, naar man kommer tilbage, at der er et og andet, der skal tages fat paa. — Men jeg formener, at Kommissionen, efter alt hvad der foreligger, ikke slutter sit Arbejde saa hurtig. — I hvert Fald skal jeg gøre det, saa snart jeg kan.

Hvis der ikke er nogen af de Herrer, der ellers ønsker at spørge mig om noget, vil jeg gerne gøre en Bemærkning, som jeg glemte før, med Hensyn til det tidligere af Hr. Johannes Patursson stillede Spørgsmaal: naar jeg sidst havde stemt paa ham — saaledes faldt vist Udtalelsen — ved Folketingsvalg. Jeg sagde, at jeg, saa vidt jeg kunde mindes, ikke kunde have gjort det, og det mener jeg endnu. Men det, jeg ved denne Lejlighed stærkt vil fremhæve, er, at selv om jeg i Aaret 1901 skulde have stemt paa Hr. Patursson ved Folketingsvalget, hvad jeg altsaa ikke kan mindes noget bestemt om, saa ligger deri ikke nogen inkonsekvent Optræden fra min Side, idet Hr. Patursson ikke den Gang kunde fremtræde for mig og for Offentligheden som den Mand, han senere har vist sig at være i politisk Henseende med Hensyn til For-

holdet mellem Færoerne og Riget. Det var først paa et senere Tidspunkt — det har jeg allerede tidligere fremhævet for Kommissionen —, at jeg og andre blev klare over, hvad Hr. Patursson førte i sit Skjold.

Formanden: Maa jeg spørge, om der er flere, som ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold). Da dette ikke er Tilfældet, vil jeg takke Hr. Effersøe for den Forklaring, De har afgivet i Dag, og dertil føje en Tak fra Kommissionen, fordi Hr. Effersøe nu har været hernede i omtrent 2 Maaneder og saaledes ofret saa meget af sin sikkert paa andre Maader kostbare Tid for at støtte os i vort Arbejde.

Mødet hævet Kl. 5^{15}.

Mødet 20. Februar 1919 Kl. 9½ Fm.

Vidne: Landstingsmand *J. Patursson.*

Formanden: Hr. Landstingsmand Patursson vil i Dag være saa god at give os den tidligere bebudede samlede Fremstilling af de Forhold, som er Genstand for Kommissionens Undersøgelse.

Landstingsmand **Patursson:** I dette mit Foredrag agter jeg særlig at behandle Forhold, der knytter sig til Adressesagen; jeg forventer senere at faa Lejlighed til at imødegaa nogle Fremstillinger, der er givne Kommissionen, af forskellige andre Forhold.

Ansøgningen til Storbritanniens Regering gik ud paa, at Færingerne skulde have Tilladelse „til at sejle med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende". De Lagtingsmænd, der fremsendte Adressen, forsynede denne med en Tilføjelse, hvori udtaltes Ønskeligheden af, at den frie Sejlads eventuelt ogsaa kom til at omfatte Sejlads paa Amerika, at der erholdtes Udførselstilladelse fra Island, og at det færøske Fiskeri ved Island kunde foregaa uhindret. Adressens Fremkomst havde sin direkte Aarsag i forskellige Omstændigheder, som indtraf ved Erklæringen af den tyske Blokade i Februar 1917. For at Kommissionen imidlertid kan faa fuld Forstaaelse af Adressens, nærmest selvfølgelige, Fremkomst, vil det dog være nødvendigt at fremdrage nogle Fakta fra Stillingen paa Færøerne fra Krigens Udbrud og til de begivenhedsrige Maaneder i Februar, Marts og April 1917.

Ved Krigens Udbrud i 1914 var Lagtinget samlet. Lagtinget forudsaa straks, at *al* Forbindelse med Danmark *kunde* blive afskaaret, endog selve Telegrafforbindelsen kunde svigte. Allerede paa et tidligt Tidspunkt henvendte Tinget sig derfor til Regeringen med Anmodning til denne om at meddele Amtmanden Bemyndigelse til i paakrævet Tilfælde at kunne optræde paa Regeringens Vegne, hvilken Anmodning Regeringen straks beredvilligt efterkom. Jeg har anmodet om at faa denne Regeringens Tilkendegivelse, der, saa vidt jeg erindrer, blev telegraferet til Amtmanden i Begyndelsen af August Maaned 1914, men den er endnu ikke fremkommet; den er blandt de Oplysninger, som jeg har ønsket fremlagt, men den kommer vel nok og kan saa siden vedlægges Akterne.

Det var under disse Omstændigheder ganske naturligt, at Tanken om et Samarbejde med Island angaaende fælles Forsyning af Nødvendighedsartikler direkte fra Amerika opstod. Hertil bidrog ogsaa et Telegram i Begyndelsen af August fra Hr. Oliver Effersøe, der den Gang opholdt sig her i København som Rigsdagsmand, et Telegram, i hvilket han henstillede til os at forhandle med Island. Dette Telegram har jeg ogsaa bedt om at faa, men det er heller ikke kommet endnu.

Ved velvillig Imødekommenhed fra Regeringens Side blev der i Form af Laan paa meget gunstige Vilkaar stillet Penge til Færøernes Disposition, hvad enten vi vilde købe Varer paa de gamle Steder, her i Danmark og de nærmest liggende Lande, eller i Amerika. Lagtingets to Partier saavel som Befolkningen stod enige i den Betragtning: at for at sikre Forsyningerne under den indtraadte Situation burde Vareindførslen mest muligt baseres paa Amerika. Kun forhenværende Amtmand Rytter var ikke enig heri.

Da de første Panikdage i August Maaneds Begyndelse var gaaet, begyndte Hr. Rytter at indtage et andet Standpunkt til Spørgsmaalet om Vareforsyning fra Amerika; dette Standpunkt fraveg han ikke senere, og han lagde heller ikke Skjul derpaa. Det vil fremgaa af, hvad jeg senere anfører, at denne Hr. Amtmand Rytters Modvilje mod Færingernes Amerikahandel var Hovedaarsagen til Adressens Fremkomst.

Lagtinget havde nedsat et Udvalg, det senere saakaldte Vareudvalg, paa 5 Medlemmer til sammen med Amtmanden at foretage det fornødne i Anledning af Krigen. Efter Forhandling mellem Færøernes Købmandsforening paa den ene Side og Lagtingsudvalget paa den anden Side kom Lagtinget, eller i snævrere Forstand Lagtingsudvalget, til at overtage Hovedansvaret for Øernes Forsyning. Vareforsyningen gik altsaa fra Købmændene over til Vareudvalget. Købmændene mente ikke, at de under de ekstraordinære Forhold kunde forpligte sig til at sørge for Forsyning fra deres tidligere Forbindelser i Skandinavien og England.

Baade Lagtinget og den færøske Købmandsstand var imidlertid, den Gang Tanken om at forsøge i Amerika opkom, ukendte med Handelsforholdene derovre. For at fremskaffe nogle Oplysninger om de amerikanske Handelsforhold fremsattes der i Lagtinget et Forslag om at afsende et Telegram til den danske Konsul i New York. Heller ikke dette Telegram har jeg endnu modtaget. Det gik ud paa at anmode om Oplysninger angaaende den Sag vi tænkte paa at faa fremmet, altsaa at komme i Handelsforbindelse med Amerika. For Afsendelsen af dette Telegram stemte hele Lagtinget med Undtagelse af Amtmand Rytter, Provst Petersen og Lagtingets Sekretær, Joen Poulsen.

Dette var Amtmand Rytters første Uoverensstemmelse med Lagtinget i Amerikaspørgsmaalet.

Det næste mærkbare Træk fra Hr. Amtmand Rytters Side i samme Retning skete den 8. samme Maaned. Det skal her bemærkes, at Amtmanden besørgede Vareudvalgets udenøske, for ikke at sige udenlandske Korrespondance, men alle Telegrammerne havde dog til Dato været sanktionerede af Lagtinget eller af Lagtingsudvalget, før de afsendtes. Medens Lagtinget forberedte at sende et Skib over til Amerika, sendte imidlertid Amtmanden den 8. August uden Lagtingets Vidende eller Sanktion et Telegram til Hr. Effersøe af saalydende Indhold: „Mener De, at det er nødvendigt at sende Damper til Amerika efter Korn, saaledes som Forholdene nu er?" Som Svar herpaa telegraferede Hr. Effersøe: „Nej." Disse Telegrammer benyttede saa Amtmanden i Lagtinget til at modvirke den almindelige Stemning for Amerikafarten.

Af den følgende Redegørelse i „Tingakrossur" Nr. 49, 1914: „„Heredia" endnu en Gang" — „Heredia" er Navnet paa et Skib — vil det med al Tydelighed fremgaa, at Amtmanden formede sit Telegram til Chr. Nielsen saaledes, at det paatænkte Amerikaskib ikke kunde erholdes til Leje, derved at han telegraferede, at Lejemaalet ogsaa skulde baseres paa den farefulde Rejse til København, samt, da dette Træk ved Lagtingsmand Dahls Hjælp — han var Sambandsmand — mislykkedes, forsøgte at afbryde alle Underhandlinger om Fælleskøb med Islænderne.

Hr. Overretsassessor Rytter har jo fremdraget disse Forhold i sin Tale for Kommissionen og paastaaet, at ogsaa jeg stemte imod, at „Heredia" i de første kritiske Dage af August 1914 skulde sejle til Amerika. Jeg finder det derfor nødvendigt — skønt det tager nogen Tid — at oplæse en Redegørelse, som jeg angaaende dette Spørgsmaal har offentliggjort i „Tingakrossur" Nr. 44, 1914. Artiklen har til Overskrift: „Atter „Heredia"" og lyder saaledes:

„*Atter „Heredia."*

Hvorledes „Dimmalætting" saa end laver sig til for at sige, at det ikke var Amtmandens og Provstens Skyld, at „Heredia" ikke sejlede over [til Amerika], saa hjælper det ikke. Det skal derimod staa fast, at Amtmanden ikke blot prøvede paa at forhindre, at vi sendte „Heredia" til Amerika, men han prøvede endda paa at hindre, at vi skulde købe Varer sammen med Islændinge fra Amerika.

For at føre Bevis for, at saaledes var Amtmandens Standpunkt, nødes jeg, foranlediget af „Dimmalætting", at oplyse, fra min Dagbog, hvad der skete den 12., 13. og 14. August.

Det er ikke behageligt at blive nødt til offentligt at fremsætte det, man blot havde tiltænkt sig selv privat, men „Dimmalætting" har selv villet det saaledes.

Dagbogen beretter bl. a.

Den 12. Aug.

Det fremgaar nu tydeligt af det Hele, at der er ét, Amtmanden vil, og det er at hindre, at vi skal komme til Amerika.

Det meste af Dagen i Gaar bearbejdede han Købmændene for at faa dem til at lade være og stillede dem skriftlige Spørgsmaal, som de blev nødt(!) til at svare paa. Disse Spørgsmaal var dels saaledes affattede, at Købmændene kunde komme til ikke at forpligte sig til at modtage Varer fra Amerika med „Heredia" og dels saaledes, at det blev sagt, at naar der nu var Haab om Varer fra Københavu, var der ingen Grund til at tage til Amerika. Til sidst kom han med det: at spørge dem, om de ikke syntes, det var det bedste, nu med det samme, medens „Tjaldur" og „Ceres" ladede, at sende Bud til København om at faa et Skib paa 400 Tons — derfra — yderligere lige straks.

Den 13. Aug.

Atter i Morges kom vi til Møde med Købmændene, og sagde jeg saa til dem, at nu maatte det afgøres, om de eller Lagtinget skulde tage Ansvaret for, at Landet blev afskaaret fra Nødvendighedsvarer. De samtykkede i at lade Lagtinget bære Ansvaret som hidtil, men vilde dog ikke forpligte sig til at modtage Varer, som vi fik fra Amerika med „Heredia". Jeg betonede, at naar det var Tinget, som skulde forestaa Vareindkøbet, maatte Tinget have Lov til at tage Varerne derfra, som det fandt var rigtigst, og vilde Købmændene saa ikke forhandle dem for os, maatte Tinget tiltage sig den Raadighed over Handelen paa Færøerne, som det fandt var nødvendigt. Amtmanden var af en anden Mening, da som tidligere, og gjorde alt for at faa *afbrudt med Island* og for *kun* at tage Varerne fra Københavu.

Om Eftermiddagen kom Telegram fra Island om, at de tilbød os at faa 200 Tons med „Hermod"." — Det var et Skib, som Islænderne havde paa Haanden, for Resten et meget større Skib end „Heredia". Det laa i Reykjavik, medens „Heredia" laa paa Thorshavns Rhed. — „Blev saa det sidste Møde holdt med Købmændene, som nu tog ved Tilbudet, og stod da Amtmanden alene og maatte give tabt." — Man tog altsaa mod Islændernes Tilbud om at gøre Fællesindkøb med dem og at faa Varer hjem med „Hermod".

„Om Aftenen blev det saa vedtaget i Lagtinget at gøre Fællesindkøb sammen med Islændingene, og havde vi da ført Amerikasejladsen frem til Sejr. Alle Tingets Medlemmer, med Undtagelse af Provsten, Amtmanden og J. Poulsen, var for den lige fra Begyndelsen, men ikke flere end 5 Købmænd; 25 Købmænd modsatte sig den. Tilsidst gav alle deres Tilslutning.

Den 14. Aug.

Nu, da Fællesindkøbet sammen med Island var bragt i Stand, stod tilbage at vide, hvad vi skulde gøre med „Heredia". „Heredia"s Historie er som følger:

Den 7. fik vi fra Magnus Dahl" — det er en Købmand i Vaag paa Suderø; han er samtidig Lagtingsmand, og han er Sambandsmand — „at vide, at dette Skib laa i Vaag, og at det utvivlsomt var at faa til en Amerikatur. Møde blev sat og vedtaget at sende Telegram til Rederen om at leje det. R. Niclasen og Dahl fik den Opgave at redigere Telegrammet. De gjorde det, men Amtmanden var misfornøjet med det, fordi de ikke havde nævnt København deri og omskrev derefter deres Telegram saaledes, at Turen ogsaa skulde kunne lægges over København", altsaa den farefulde Rejse „Dette blev sendt til Chr. Nielsen.

Bud kom tilbage fra Chr. Nielsen om, at Skibet ikke var at faa. Saa forsøgte Dahl den lige Vej til Rederen Røgesland i Haugesund om at faa Skibet, og da var det klappet og klart lige straks.

Men nu blandede Amtmanden sig atter deri; han telegraferer saa i al Hemmelighed til O. Effersøe og spørger, om det er nødvendigt, at vi selv sender Skib til Amerika, Effersøe svarer „Nej". Samtidig telegraferer Amtmanden, ogsaa i al Hemmelighed, til D. F. D. S. om at lade os faa Skib, og det svarer imødekommende. Med disse Efterretninger kommer Amtmanden i Tinget og samtidig med Besked om, at nu kan Varer faas fra Københavu. Tinget vedtager saa at opgive Planen med „Heredia". Da bestemmer det sig dog atter om og vil sikre sig den stadig. Nu bliver der sendt Bud efter Suderøens Købmænd om at komme til Møde i Thorshavn. De giver ondt af sig, fordi vi ikke allerede har sendt „Heredia" til Amerika, da de naar Thorshavn, men senere bliver de fleste enige om, at Skibet ikke skal sendes af Sted. Nu er Skibet blevet saa daarligt, det kan springe læk, og Varerne ødelægges, de vil ikke forpligte sig til at tage mod de Varer, et saadant Skib fører, det kan komme til at bruge en Maaned til Overfarten og den anden til Tilbagerejsen, bruge 300 Tons Kul for at naa over Havet, koste umaadeligt o. s. v. Vi derimod kræver en Besigtigelse og Redegørelse for, at saaledes kan det forholde sig, og siger, vi ingen Bestemmelse vil træffe, før en saadan Synsforretning er fremlagt. Det bliver ikke til noget. Amtmanden vil da yderligere have Købmændene til at tage en Ladning direkte (foruden „Tjaldur" og „Ceres") fra Kø-

benhavn *og telegrafere til Islændingene, at vi intet vil have med deres Amerikaindkøb at gøre.*

Dette bliver dog ikke vedtaget. Timerne gaar, og saa kommer Telegram fra Island, at vi nu og fremdeles sammen med dem kan gøre Indkøb i Amerika, og mod det Tilbud tog Lagtinget.

Da dette nu forelaa, blev det vedtaget at give Slip paa „Heredia" og saa samtidig vedtaget, at skulde „Tjaldur" eller „Ceres" komme noget til, skulde der telegraferes til Norge straks om at leje os Amerikabaad 1. Klasse omgaaende.

Saaledes fortæller Dagbogen, og maa dette vist være tilstrækkeligt. Selvfølgelig: For at hele Modstanden mod Amerikaturene skulde træde fuldstændig klart frem i Lyset, burde alt være fremsat, som hændte lige fra Aftenen 4. August, da Amtmanden uden Tingets indhentede Tilladelse lod Købmændene og „Tjaldur"s Kaptajn indfinde sig i Tinget under et Møde, og saa til Amerikavrøvlet endte, men det vil optage for megen Plads.

Men ønsker „Dimmalætting" at faa mere oplyst, faar jeg kanske Tid dertil, om „Tingakrossur" giver Plads. Særlig kunde det kanske være interessant at se de Spørgsmaal, Amtmanden stillede til Købmændene o. a. m.

Men det skal Skaalum vide, at den sidste Strid om „Heredia" stod ikke om, hvorvidt vi skulde sende den til Amerika. Nej, den stod om, enten *den skulde ligge længere i Thorshavn eller ej.* Det var det, som Tinget ikke vilde. Købmændene havde bedt om, at den skulde ligge, til „Tjaldur" var kommet ind paa Thorshavns Red, det vilde vi ikke; for at ligge *stille* syntes vi Skuden allerede havde kostet Landet for meget (2 300 Kr.), og om den havde ligget til Dagen i Dag, havde den endnu ikke faaet Tilladelse til at komme til Amerika, det vil sige paa fornuftig Vis, nemlig med dygtige Mænd" — der var altsaa lige straks Forslag om, at vi skulde sende to af vore bedste Købmænd derover, fordi vi var ukendte med Handelsforholdene i Amerika — „Vareprøver og tilstrækkelige Pengemidler. Saa stor Magt har Amtmanden, og saa ringe Magt har Selvstyret i Færøernes Lagting" — at vi altsaa ikke kunde faa det gennemført.

„Men det maa vel være det rigtigste, det Amtmanden og Provsten gør, *for Færinger vil, at de skal raade.*

J(óannes) P(atursson)."

Striden for og imod Amerika var begyndt. Amtmanden stod til at begynde med svagt, støttedes kun af et folkevalgt (Joen Poulsen) og et født Medlem af Lagtinget (Provsten); Købmandsforeningens Formand, Forretningsføreren for Amtsorganet „Dimmalætting", norsk Vicekonsul Jens Olsen sluttede sig straks til Amtmanden. Adskillige andre fulgte imidlertid efter. Det opnaaedes derved bl. a. at forhindre det Forslag, der baade i Lagtingskredse og blandt Befolkningen nød næsten enstemmig Tilslutning, nemlig at sende to handelskyndige Færinger over til Amerika for dér at gøre sig personlig bekendt med Forholdene og bistaa ved den tiltænkte Import. Kun Bestillingen med S/S „Hermod" sammen med Islænderne kunde Amtmanden ikke afværge, og da omsider Amerikavarerne ankom til Thorshavn — det var altsaa den første Sending —, og disse viste sig at være baade bedre og langt billigere end de Varer, vi var vant til at faa, vedtog Købmandsforeningen i Begyndelsen af November 1914 efter Forslag af Bestorfs Handelsbestyrer, Hr. R. Andersen, at rette Forespørgsel om Prisen for ny Bestilling og ny Befragtning. Efter stærk Modstand fra Amtmand Rytters Side vedtog Vareudvalget at støtte Sagen, som dernæst overgaves Amtmanden til Ekspedition. Det lykkedes imidlertid Hr. Amtmand Rytter ganske at henlægge denne Sag paa Grund af — som han siger —, at „der ikke kunde gives noget fast Tilbud hverken paa Varer eller Fragt fra Amerika".

Jeg skal ikke trætte den ærede Kommission med at anføre flere Eksempler paa Hr. Amtmand Rytters Stilling vedrørende Spørgsmaalet om Amerikahandelen, en Stilling, som han vidste var stik imod Befolkningens Ønsker. Jeg skal blot anføre, at lige saa vel som Amtmandens Stejlhed i den Retning var almindelig kendt, lige saa lidt lagde han Vægt paa at skjule sin Modvilje mod den vestlige Handelsforbindelse.

Konflikten angaaende Amerikahandelen tilspidsedes mere og mere i Vareudvalget. Den blev Hovedaarsagen til, at jeg, der ved Krigens Begyndelse var indvalgt i Udvalget, sammen med det andet Vareudvalgsmedlem af Selvstyrepartiet, Købmand R. Niclasen, ved næste Tingsamling i 1915 nægtede at modtage Genvalg. I Stedet for indvalgtes Selvstyremændene R. Rasmussen og S. P. ur Konoy. Men heller ikke disse formaaede at paavirke Amtmandens Stilling til Gunst for Amerikahandelen.

Da de nødvendige Forsyninger Vest fra saavel af Melvarer som af Petroleum som

Følge heraf var udeblevne, traf Blokaden os ganske uforberedte. Af Fødevarer var der forholdsvis smaa Beholdninger, og af Petroleum, denne nødvendige Artikel i vor mindre Lokaltrafik og til Drift af vore Motorfiskerbaade, havde vi kun en Ubetydelighed.

Paany optog Forsyningen fra Amerika Befolkningens Tanker, men Amtet foretog sig øjensynligt intet i den Retning, og Vareudvalget havde forøvrigt omgærdet sig med den største Hemmelighedsfuldhed. Det var lykkedes Amtmanden at faa Lagtinget til at vedtage en Bestemmelse med Hensyn til Vareudvalgets Diskretionspligt saalydende: Alle Meddelelser til Offentligheden foretages af Amtmanden. Dette overholdtes saa strengt, at end ikke Lagtingsmændene kunde erholde Meddelelser fra deres egne Partifæller i Vareudvalget om den foreliggende Situation, og langt mindre fik selvfølgelig private Mennesker Oplysninger om, hvad Udvalget eller Amtmanden foretog sig. Der blev rettet Henvendelser fra forskellige Foreninger — jeg skal nævne Arbejdsmændenes Forening og Framburdsfelaget i Thorshavn — om Oplysninger om, hvad der blev gjort, men uden Resultat. Det var dog sivet ud, at Ministeriet ved Blokadens Erklæring havde tilraadet Vareudvalget at forhandle med Island. Senere, men først i Tingsamlingen i Marts Maaned, blev dette rettet til, at det var D. F. D. S., der havde gjort Henstilling herom til Udvalget. Dette havde dog formentlig mindre at sige. Tanken om Redning fra Amerika var igen vaagnet til fornyet Liv paa samme Maade som efter Effersøes Telegram i 1914.

Vi kommer saa til det Tidspunkt, da man bestræbte sig for at faa Lagtinget sammenkaldt.

For at der under disse Omstændigheder kunde foretages noget effektivt, maatte formentlig Lagtinget sammenkaldes. Som Partiformand fik jeg Bud fra Lagtingsmændene Rasmus Niclasen og M. A. Winther om at forhøre hos andre Lagtingsmænd, om der var Stemning for Lagtingets Sammenkaldelse. Ved telefonisk og telegrafisk Forespørgsel fik jeg Meddelelser, som jeg forstod saaledes, at der af Lagtingets 22 Medlemmer var 8, der ønskede Tinget sammenkaldt. Lagtingsmand Matras paa Norderøerne erklærede senere i Lagtinget, at hans Svar til mig ikke skulde have været forstaaet saaledes, at han begærede Tinget sammenkaldt, men saaledes, at han ikke stillede sig uvillig overfor dets Sammenkaldelse, hvis de andre af hans Parti sluttede sig dertil. Pastor Evensen udtalte ligeledes i Lagtinget, at han ikke havde erklæret sig for Lagtingets Sammenkaldelse. Da jeg ikke selv modtog Budskabet fra Evensen, ved jeg ikke, hvorledes han har udtrykt sig, men jeg vedgaar at have svaret ham, da han spurgte mig, hvorfor jeg havde regnet ham med, at det var ligegyldigt, om jeg havde gjort det eller ej. Hermed mente jeg naturligvis, at naar vi kun var 8, var det ligegyldigt, enten vi var 8 eller 7 eller 6, thi vi kunde jo ikke efter Lagtingsloven kræve Lagtinget sammenkaldt, med mindre vi var 11. — Jeg gør disse Bemærkninger i Anledning af Overretsassessor Rytters Udvikling af min urigtige Opgivelse af det Antal Lagtingsmænd, der begærede Sammenkaldelse af Lagtinget.

Min første Henvendelse om Lagtingets Sammenkaldelse skete telefonisk tidligt i Februar fra Kolls Fjord, hvor jeg opholdt mig i Anledning af Landbrugsskolesagen — det var et Lagtingsudvalg, der behandlede denne Sag. Min Henvendelse skete til konstitueret Amtmand Ege. Jeg fandt det ikke fornødent at indgive Ansøgningen skriftligt, 1) *da* Lagtingsloven intet melder derom, 2) *da* vi, selv om vi var 8, ikke var nok, og 3) *da* Amtmanden netop, fordi vi var et Mindretal, *selv* maatte bestemme, om han vilde sammenkalde Tinget eller ej.

Som det fremgaar af det Brev fra Færø Amt af 9. Marts, som jeg straks skal oplæse, skete denne Henvendelse til Amtet den 14. Februar. Det fremgaar ligeledes af samme Brev, at jeg personlig den 16. Februar talte med Amtmanden om Lagtingets Indkaldelse. Amtmanden skriver, at jeg ved denne Lejlighed udtalte, at jeg ingen Anledning fandt til, at Lagtinget blev sammenkaldt. Dette er ikke rigtigt. Jeg opsøgte Amtmanden for personlig at søge at formaa ham til at sammenkalde Lagtinget, og jeg forandrede ikke min Opfattelse under den omhandlede Samtale. Det fremgaar yderligere af samme Brev, idet Amtmanden derefter skriver, at jeg den 19. Februar paany gentog min mundtlige Anmodning. Det fremgaar videre af samme Brevs Indhold, at jeg den 9. Marts har anmodet Amtmanden om at bekræfte, at jeg paa 8 Lagtingsmænds Vegne havde henvendt mig til Amtet med en Anmodning om Sammenkaldelse af Lagtinget i Anledning af den foreliggende Situation samt om Angivelse af Grundene til, at Amtet ikke havde imødekommet Begæringen.

Dette viser, at jeg — ganske selvfølge-

ligt for øvrigt — endnu den 9. Marts anser min Anmodning af 14. Februar, gentaget den 19. s. M., som stadig staaende ved Magt.

Som Grund til ikke at efterkomme mit Ønske om Lagtingets Sammenkaldelse anfører Amtmanden, at Anmodningen ikke er skriftlig, og at der ingen nærmere Grund for Ønsket angives.

Alle Selvstyrepartiets Lagtingsmedlemmer med Undtagelse af A. Nolsøe, der var syg, var den samme Dag, som jeg modtog fornævnte Brev, til Møde i Lagtingsbygningen for at drøfte Situationen. Vi kunde kun opfatte Amtets Skrivelse som et Afslag paa Anmodningen af 14. og 19. Februar og ansaa det for Tiden for ørkesløst at foretage en fornyet Henvendelse.

Jeg skal tillade mig at oplæse Amtets Brev af 9. Marts i sin Helhed:

„I en telefonisk Samtale af Dags Dato har De bedt Amtet om 1) at ville bekræfte, at der fra Dem paa 8 Lagtingsmænds Vegne er sket Henvendelse til Amtet med Anmodning om at sammenkalde Lagtinget i Anledning af den foreliggende Situation, samt 2) at ville angive Grundene til, at Amtet ikke har imødekommet denne Anmodning.

I denne Anledning skal man herved udtale, at De den 14. f. M. telefonisk meddelte Amtet, at følgende Lagtingsmænd Rasmus Niclasen, Th. Egholm, Matras, Evensen, M. A. Winther, J. H. Poulsen, A. Nolsøe og J. Patursson fremsatte Anmodning om, at Lagtinget maatte blive sammenkaldt. Den 16. f. M. udtalte jeg imidlertid efter min Tilbagekomst til Øerne den foregaaende Aften overfor Dem, dels at den paagældende Henvendelse, saafremt den ønskedes officielt besvaret, maatte foreligge skriftlig, dels at jeg for Tiden ikke fandt tilstrækkelig Anledning til at sammenkalde Lagtinget. Jeg udviklede derhos overfor Dem, hvorledes Situationen var, og hvad der var gjort for at komme ud over Vanskelighederne. De udtalte, at De herefter heller ingen Anledning fandt til, at Lagtinget blev sammenkaldt.

Nogen skriftlig Anmodning om Lagtingets Sammenkaldelse er senere ikke modtaget fra Dem, derimod har De den 19. f. M. paany gentaget Deres mundtlige Anmodning.

Da der altsaa ikke foreligger nogen skriftlig Henvendelse til Amtet om at sammenkalde Lagtinget, og da der desuden heller ikke fra Deres Side er anført nogen nærmere Grund, hvorfor Lagtinget ønskes sammenkaldt, udover en almindelig Henvisning til den foreliggende Situation, skal man med Hensyn til det andet af Dem i Dag fremsatte Spørgsmaal indskrænke sig til at henvise til sine tidligere Udtalelser.

Svenning Rytter.

Til Hr. Lagtingsmand, Kongsbonde J. Patursson, R. af Dbg.“

Saaledes var Stillingen med Hensyn til Lagtingets Sammenkaldelse, da Selvstyre-Lagtingsmændene holdt Møde i Thorshavn i Anledning af Situationen.

Selvstyrepartiet beskæftigede sig dog stadig med Spørgsmaalet om Lagtingets Sammenkaldelse. Da det lod til, at Amtmanden krævede en ganske særlig Anledning udover den foreliggende Situation, for at Tinget kunde sammenkaldes, indledtes der Forhandlinger med Island om Mulighederne for fælles Vareindkøb, fælles Befragtning fra Amerika m. v.

Disse Forhandlinger resulterede i, at Selvstyrepartiet blev i Stand til at opsætte et motiveret Forslag til Lagtinget, som den 18. Marts forelagdes Framburdsfelaget i Thorshavn.

Jeg skal her indskyde, at saa vidt jeg kan se, er den væsentligste Del af den Telegramudveksling, jeg førte med Island, blevet offentliggjort, men for Sikkerheds Skyld har jeg henvendt mig til Islands Ministerium og til Formanden for Islands Alting med Anmodning om at faa alle de Telegrammer, afgaaede og modtagne, som er udvekslede mellem mig og Islands Regering og Altingets Formand. De er endnu ikke fremkomne — Postforbindelsen er endnu vanskelig —, men jeg venter, at de skal komme.

Vi Selvstyremænd havde altsaa i vort Partimøde affattet et Forslag til Lagtinget om at foretage noget i Anledning af Situationen, og dette Forslag blev forelagt for den politiske Forening „Havnar Framburdsfelaget“, som saa gav Forslaget følgende Tilføjelse: „Havnar Framburdsfelag giver den os foreviste Selvstyremænds Ansøgning til Færøernes Lagting sin bedste Støtte og vedlægger ogsaa sin Anmodning til vort højtærede Ting om at faa den paatrængende Sag bedst muligt ordnet“.

Vort Forslag, som jeg skal oplæse senere — det er ganske kort —, gik ud paa det samme, hvorom alle Tanker drejede sig, nemlig at Lagtinget skulde arbejde for, at vi kunde faa fri Handel og fri Sejlads Vest over.

For yderligere at dokumentere, at man fra alle Sider ansaa Anmodningen af 14. og 19. Februar om Lagtingets Sammenkaldelse som stadig staaende ved Magt,

og at Amtmanden desuagtet vedblivende modsatte sig denne Anmodning, fremlægger jeg nogle Udtalelser i „Tingakrossur" fra 14. Februar til 24. Marts 1917 og i „Dimmalætting" for 24. Marts 1917. Det fremgaar heraf, at „Tingakrossur" i hvert eneste Nummer af Bladet, lige fra Ansøgningen første Gang omtales og til endelig „Adresse"-Lagtinget indkaldes, behandler Spørgsmaalet: Lagtingets Indkaldelse og Amtmandens mærkværdige Uvilje derimod. Jeg skal her tillade mig at citere enkelte af „Tingakrossur"s Udtalelser. Det er jo nok saa kedeligt, at man nødes til at fremdrage saadanne Enkeltheder, men da enkelte af Kommissionens Medlemmer har lagt saa overordentlig stærk Vægt paa, at vi ikke har været, om jeg saa maa sige, paagaaende nok eller vedholdende nok med at opfordre Amtmanden til at sammenkalde Lagtinget, er jeg nødt til at gaa saa meget i Enkeltheder i denne Sag, skønt det ikke skulde synes nødvendigt, eftersom Amtmanden havde det i sin Magt til enhver given Tid at sammenkalde Lagtinget uden at spørge en eneste Lagtingsmand derom.

I „Tingakrossur" Nr. 8 den 21. Februar 1917 findes en Artikel med Overskrift „Lagtinget"; den lyder saaledes:

„Det siges, der er flere Lagtingsmænd, som har gjort Amtmanden bekendt med, at de ønsker at komme sammen i Tinget for at forhandle om de vanskelige Forhold. Det synes ikke at røre Amtmanden. Hvad er der i Vejen med ham? Tør han ikke gøre Tingmændene bekendt med Tilstanden, eller hvad er det? Straks som Trawlerne viste sig ved Landet, blev Tinget sammenkaldt for at raade Bod paa den Skade, man antog, de vilde forvolde." — Det var mange Herrens Aar siden, at man frygtede for, at Trawlerne skulde ødelægge Færøernes Fiskeri. — „Nu skulde man tro, Skaden kunde blive endnu større, og at det var endnu mere nødvendigt at søge Raad hos alle Tingmændene."

I „Tingakrossur" Nr. 9 for 28. Februar udtales under Overskriften „Vareforsyningen": „Der blev for et Par Uger siden af nogle Lagtingsmænd rettet en Henstilling til Amtet om at sammenkalde Lagtinget ..... men Amtmanden kunde med frelst Samvittighed afslaa Anmodningen."

I Nr. 10 for 7. Marts anføres under Overskriften „Situationen": „Jeg saa i „Tingakrossur", at nogle Tingmænd vilde have Lagtinget sammenkaldt for at forhandle om Forholdene, men at det blev nægtet. Skulde den Dag komme, at vi led Hunger her paa Færøerne, da skal de, som bestemmer her, vide, at de bærer Skylden derfor, fordi de ikke gjorde, hvad de kunde, da Tiden var inde."

I Nr. 11 for 14. Marts hedder det under Overskriften „Selvstyremændenes Ting": „Som bekendt anmodede 8 Tingmænd Amtmanden den 14. Februar om at sammenkalde Tinget. Hertil svarede Amtmanden Nej, og lod det blive derved."

I Nr. 12 for 21. Marts skrives under Overskriften „Fælles": „Færøernes Lagting maa nu træde sammen for at fremme heromhandlede Spørgsmaal. Det kommer ikke an paa, om Hr. Rytter siger Nej for at sammenkalde Lagtinget; 11 Tingmænd kan gøre det alligevel. Lagtinget maa nu vende sig til London om fri Sejlads og til Island om Vareindkøb og saa sende en Mand til Reykjavik. Det gør ikke noget, om Hr. Rytter siger Nej endnu som før til alt dette, 11 og endnu bedre alle hjemmeværende 19 Lagtingsmænd kan i Fællesskab gøre dette alligevel."

I vor Presse behandlede man altsaa stadig Spørgsmaalet om at sammenkalde Lagtinget, og ligesaa stadig blev det fremholdt, at Amtmanden vedblivende sagde Nej dertil. Yderligere bekræftes dette ved følgende Udtalelse i „Dimmalætting" — Amtmandens eget Organ — for 24. Marts under Overskriften „Lagtinget samles": „Enkelte Personer har i de sidste Uger" — det vil altsaa sige hele Marts Maaned — „slaaet paa, at Lagtinget burde sammenkaldes som Følge af den nuværende alvorlige Situation. Men dette Krav havde ikke Sangbund blandt Lagtingsmedlemmerne, da kun fem siges at have givet det Tilslutning..... Det vilde desuden baade være uheldigt og upraktisk, at hele Lagtinget kom til at arbejde med den Sag."

Saaledes var altsaa Stillingen. Efter alt det foranførte vedrørende Anmodningen om Lagtingets Sammenkaldelse vil det formentlig være overflødigt at fremføre yderligere Beviser for, *at* Amtmanden i hele Tidsrummet mellem 14. Februar og 19. Marts var opfordret af mig og andre til at sammenkalde Lagtinget, og *at* han stadig vedblev at modsætte sig Lagtingets Sammenkaldelse, lige til han blev bekendt med Udsendelsen af Adressen. Da sammenkaldte han Lagtinget i største Hast, dog ikke for at det skulde fremme Folkets Ønsker om Amerikahandelens Iværksættelse, men kun for at sætte en ny Bom for disse Ønsker.

Som jeg senere skal udvikle, gik Amtmandens Politik ud paa at forhindre, at Befolkningens Ønsker om fri Sejlads paa

Amerika blev til Virkelighed, og han gik endog saa vidt, at hans Tilhængere, Sambandspartiet, forkastede et Forslag, stillet af Selvstyrepartiet i Lagtingsudvalget, om at tilbagekalde Adressen, hvis Lagtinget vilde tage den Opgave op gennem Regeringen at søge Sejltilladelsen ordnet. Vi tilbød nemlig under Udvalgsbehandlingen af Adressesagen at tilbagekalde Adressen, hvis Lagtinget vilde tage Opgaven op, men det nægtede Sambandspartiet.

Det er nu nødvendigt at hæfte Blikket ved Situationen, dels saaledes som den forelaa paa Færøerne i Anledning af Krigen, dels saaledes som den kom til at foreligge under Blokaden. Da det for mig vilde medføre mere Arbejde, end jeg for Øjeblikket kan afse Tid til, vil jeg dog paa Forhaand bemærke, at jeg ikke kan anføre de indtraadt Begivenheder eller Forhold under bestemte Datoer, ej heller nævne dem i kronologisk Orden, men det antager jeg i øvrigt har mindre at sige. Ved at fæste Blikket paa Kortet over Nordeuropa vil man forstaa, at Færingerne lige straks, da det rygtedes, at Storbritannien var indtraadt i Krigen, kom til at nære Bekymring for, at vore Tilførsler fra de sædvanlige Markeder, væsentlig Danmark og England, kunde blive truet. Al vor Handelsforbindelse, Post- og Passagertrafik foregik jo den Gang væsentlig over Nordsøen, og hertil kom yderligere, at vor eneste Telegrafforbindelse gaar over England og eventuelt let kunde blive afbrudt. Medens saaledes Trafikforholdene mod Øst til England og Skandinavien tegnede sig daarligst muligt, havde vi derimod fuldstændig fri Passage mod Vest over til Amerika. Det var under disse Forhold ganske naturligt, at den Tanke opstod, baade i Befolkningen og i Lagtinget: Amerika maa redde os! Denne Tanke støttedes ved, at vi fra Hr. Effersøe, der som før sagt ved Krigens Begyndelse var vor Repræsentant i København, fik en telegrafisk Meddelelse, som gik ud paa, at man hernede var af samme Anskuelse, og at det var altfor risikabelt at basere sin Import paa de Tilførsler, vi kunde faa ad de sædvanlige Veje; vi maatte holde os til Amerika. Hertil bidrog yderligere, at vi vidste, at Islænderne straks havde givet sig i Lag med at realisere Planen om Forsyning fra Amerika. Besejlingsforholdene Øst over blev efterhaanden mere og mere vanskeliggjort ved de engelske Bestemmelser om, at Skibene skulde anløbe engelsk Havn til Visitation. Selv Salttrafikken fra Spanien blev derved i højeste Grad generet; der blev nedskudt mange Saltskibe. Ja, man nærede den største Bekymring for, at vor islandske Fiskerflaade skulde blive truet i sit Erhverv.

Det er i denne Forbindelse ganske nødvendigt ogsaa at danne sig et Billede af de indre politisk-administrative Forhold, saaledes som de kom til at foreligge paa Færøerne. Vel havde Øernes danske administrative Overøvrighed, Amtmanden, efter Lagtingets Ansøgning og ved Regeringens Velvilje faaet en endog meget udstrakt Myndighed overdraget, saaledes at han eventuelt, nærmest dog i Forbindelse med Lagtinget, naar Nødvendigheden krævede det, kunde optræde meget selvstyrende; men vi fik meget snart fuld Forstaaelse af, at saavel Amtmandens som Lagtingets Myndighed i mange Tilfælde maatte underordne sig en fremmed Magts endnu højere Myndighed paa Færøerne, og dette var den engelske Regerings, udøvet gennem dens Repræsentant paa Færøerne, den engelske Konsul. England indtog paa visse Omraader den Stilling, at det med Hensyn til vor Forbindelse med Omverdenen disponerede, som om vi var et selvstændigt Land. Vor Amtsstilling i Danmark blev ganske ladt ude af Betragtning. Herpaa skal anføres nogle Eksempler. England forbød Færingerne al Udførsel af Varer til Danmark. Uagtet der var fri Forbindelse og Vareudveksling mellem alle de andre danske Amter, maatte Amtmanden over Færøerne underordne sig den engelske Bestemmelse om, at Færø Amt i den Henseende blev udskilt fra de øvrige danske Amter, England afbrød Postforbindelsen mellem Færø Amt og de øvrige Amter, og England kontrollerede ligeledes Persontrafikken. Post kunde der kun sendes mellem Danmark og Færøerne, naar den gik over England og blev censureret i dette Land, og da vi ingen regelmæssig Forbindelse havde med England, og vi kun lejlighedsvis havde Forbindelse med Danmark, var denne Postforbindelse af aldeles underordnet Betydning; Brevpost sendt paa denne Maade blev, hvis den da ikke blev nedskudt og forsvandt, som Regel 3—4 Maaneder gammel, før den fremkom i censureret Tilstand. Passagerer kunde ikke rejse fra Færø Amt til København eller omvendt, med mindre de var forsynede med Pas og havde afgivet Erklæring paa Tro og Love om kun at medtage personlige Effekter. Den engelske Konsul i Thorshavn førte Kontrol med de færøske Rejsende, der vilde til København, og det beroede paa Konsulen, om de enkelte Færinger kunde faa Rejsetilladelse til Danmark eller ikke. Som det fremgaar af tre forskellige Deklarationer, jeg skal frem-

lægge, maatte saavel de færøske Fiskegrossister og Motorbaadsredere som Købmænd, Grovsmede, Bagere etc. personlig møde paa den engelske Konsuls Kontor i Thorshavn og dér underskrive og med engelsk Ed sværge at overholde de Forpligtelser, som den engelske Konsul krævede i Tilfælde af, at de ønskede Begunstigelser af engelsk Handel. Der er som sagt forskellige Deklarationer, jeg skal tillade mig at oplæse den ene, som i Oversættelse lyder saaledes:

„Jeg ..... N. N..... Motorskibs Reder af Thorshavn, erklærer paa Tro og Love, som følger:

At jeg ikke direkte eller indirekte skal udføre nogen Fiskeprodukter (indbefattet Hvaltran og Fiskeolie) i min Forretning til noget Land, som er i Krig med Storbritannien;

At jeg skal sælge alle mine Fiskeprodukter (indbefattet Hval- og Fiskeolie) i min Forretning udelukkende i Storbritannien, til Markedspris til et Firma, der er anerkendt af den engelske Regering, eller i Spanien, Portugal, Italien eller Amerika, eller et Firma paa Færøerne, der har underskrevet en Erklæring overfor den britiske Regering i Thorshavn, i hvilken det lover at sælge sine Fiskeprodukter (indbefattet Hval- og Fiskeolie) til de fem ovennævnte Lande;

Og at jeg ikke skal sælge alt, eller Dele af Kul, Salt, Olie, Hamp, Net eller andre Fiskerirekvisitter, som maatte blive leveret mig direkte eller indirekte fra Storbritannien til nogen anden Person, med mindre denne ogsaa forpligter sig til at opfylde ovennævnte Betingelser.

Beediget og underskrevet paa det britiske Konsulat Thorshavn, d. 30. November 1918, *N. N.* overfor mig

N. N.
Konsul.“

Det stod ligeledes i den engelske Konsuls Magt at nægte Færinger Adgang til Underskrift og Edsaflæggelse. Personer, der havde forset sig mod de engelske Bestemmelser, fik saaledes ikke Adgang til at underskrive, og det er stærkt fremhævet i en Udvalgsbetænkning, underskrevet af Oliver Effersøe som Ordfører i 1917 i den ordinære Lagtingssamling, hvor uheldig en Stilling vi var i netop i denne Henseende med de Baand, der blev lagt paa os af de fremmede Magter. Selv Amtmanden, den øverste danske Myndighed, maatte underkaste sig disse engelske Regeringsbestemmelser, men da jeg i et senere Foredrag agter at behandle Amtmandens Forhold til det engelske Konsulat, skal jeg ikke nærmere omtale det her. At den færøske Statstidende, om jeg saa maa kalde den, „Dimmalætting“ jævnlig indeholdt Meddelelser til Færingerne fra det engelske Konsulat med Anmodning om Optagelse, skal jeg ligeledes nævne.

Kommissionen vil formentlig efter dette forstaa, at den mægtigste Mand paa Færøerne i det her omhandlede Tidsrum ikke var Amtmand Rytter, men den engelske Konsul, og at man ikke vel kunde tænke sig at kunne komme udenom ham, naar det gjaldt om at opnaa Begunstigelser i Handels- eller Besejlingsforhold. At man ved at henvende sig til Konsulen skulde begaa en illoyal Handling, var der selvfølgelig intet Menneske, der tænkte paa, al den Stund ikke alene saadanne enkeltvise Henvendelser, som før nævnt, Afgivelse af Deklarationer og lignende, daglig fandt Sted, men man desforuden stadig fornyede disse Forpligtelser og Edsaflæggelser overfor Konsulatet — de skulde vist fornyes med 3 Maaneders Mellemrum. Ja, endog den danske Stats øverste Repræsentant paa Øerne, Amtmanden, havde maattet underskrive den engelske Deklaration og paatage sig Forpligtelserne overfor England.

Under disse Omstændigheder var det ret naturligt, at de færøske Borgere, da Blokaden indtraf, henvendte sig til den engelske Konsul, for at han hos sin Regering skulde udvirke Lempelser i de haarde Betingelser, der var fastsat for færøsk Sejlads, Handels- og Næringsliv. Som en ganske selvfølgelig Ting rettede derfor Færøernes Skipper- og Navigatørforening en direkte Henvendelse til den engelske Konsul om at udvirke en Forandring i de af de fleste færøske Fiskerskippere indgaaede Forpligtelser, saaledes at det kunde tillades at sælge Fisken paa Island. Vedkommende Andragende havde følgende Ordlyd, og jeg maa sige, det forbavser mig overordentlig meget, at fhv. Amtmand Rytter, der har holdt Foredrag her i saa mange Timer og har villet give Oplysning om, hvorledes Forholdene foreligger paa Færøerne overfor Konsulatet og i det hele taget, ikke har medtaget de to Ansøgninger til Konsulen, der ligger forud for Adressen, ikke har berørt dem. Jeg skal altsaa oplæse den første, som er en direkte Henvendelse til den engelske Konsul fra den færøske Skipper- og Navigatørforening; den lyder saaledes:

„Indenfor Færøernes Skipper- og Navigatørforening er det kommet til Omtale, hvor forskelligt og uheldigt Forholdene vil stille sig i Aar i Modsætning til Aarene i

Forvejen med Hensyn til Afhændelse af Fangst i Island. Dette er nu blevet umuligt; saaledes stiller sig i hvert Fald Forholdene for de fleste Medlemmer af vor Forening; idet man nemlig har forpligtet sig til ikke at afhænde nogen Del af Fangsten uden til visse bestemte Lande, og uheldigvis er Island ikke derimellem. — Vi er nemlig vant til at sælge en Del af vor Fiskefangst deroppe, i Særdeleshed al vor Lever og Rogn, fordi det altid vil forvolde Spild af Tid at sejle hjem til Færøerne med Fangsten, særlig fra Vest-Island, netop i den bedste Fiske-tid i Juni Maaned, hvor der ofte indtræffer stille Vejr; og hvad Pris angaar, har man ofte opnaaet ligesaa gode og stundom bedre Priser deroppe end her.

Man skal derfor tillade sig ærbødigst at andrage hos det ærede engelske Konsulat her i Thorshavn om at faa Lov til at sælge Fisk, Lever og Rogn til saadanne islandske Opkøbere, der kan fremlægge Bevis for, at de har indgaaet samme Forpligtelser overfor den engelske Regering som vi ved at have underskrevet en engelsk Deklaration.

Thorshavn, den 24. Februar 1917.

P. B. V.
J. Lambaa.

Til
Det engelske Konsulat i Thorshavn."

Da denne Skrivelse blev indsendt til den engelske Konsul, for øvrigt overbragt af den af Amtmanden saa meget omtalte Missionær Brend, modtog den engelske Konsul meget velvilligt Anmodningen og rettede en Henvendelse til den engelske Regering, altsaa sin egen Regering, uden at omtale Sagen til Amtmanden, og paa 8 Dage — Sagen færdig, klar! Den engelske Konsul tilskrev saa J. Lambaa følgende:

„Britiske Konsulat Thorshavn
den 4. Marts 1917.

Sir!

Jeg har den Ære at anerkende Modtagelsen af Deres Skrivelse af 24. f. M. angaaende Ønske fra færøske Fiskekøbere og Ejere af Fiskerskibe, der har underskrevet Deklarationer hos mig, lovende at sende deres Fiskeriprodukter til de fem Lande, der er approberede af den britiske Regering, om Tilladelse til at sælge Dele af deres Fangst i Island.

Jeg telegraferede straks om Sagen til den britiske Udenrigsminister og modtog i Dag Svar fra ham med Angivelse af, at der ikke haves noget at erindre imod at give den ønskede Tilladelse, forudsat at Fisken bliver ilandbragt i Island.

Jeg har den Ære at være, Sir,
Deres mest lydige Tjener
A. G. Coates,
Konsul.

Hr. Kaptajn J. Lambaa
Færøernes Skipper- og Navigatørforening.
Thorshavn."

Altsaa, der indgaar en Ansøgning, som faktisk gjaldt vor allervigtigste Næringsvejs — ikke Eksistens, det vil jeg ikke sige, men Virksomhed, direkte til den engelske Konsul, Konsulen sender den direkte til den engelske Regering, uden at Amtmanden faar det mindste at vide derom, og paa 8 Dage er Sagen ordnet og færdig. Herom vilde vel Amtmanden have sagt, at det var dog den illoyaleste Handling, der endnu er begaaet; men man hører ikke det mindste om det; Sagen er ordnet, og man er glad ved den praktiske og hurtige Ordning. Jeg gentager: det er mærkeligt nok, at Amtmanden ikke har fortalt Kommissionen om denne Sag.

Jeg kan bemærke her, at de færøske Fiskere fik ikke alene Ret til at sælge deres Fisk, saaledes som Andragendet lød paa, til enkelte islandske Købmænd, men Tilladelse til at sælge deres Fisk overalt i Island, hvad de ikke havde bedt om, og desuden den engelske Regerings Samtykke til, hvad de heller ikke havde bedt om, paa Island at forsyne sig med Udrustning til Fiskeri, hvad en Bekendtgørelse i „Dimmalætting" for 7. Marts 1917 fra den engelske Konsul udviser. Det er ogsaa betegnende med Hensyn til den engelske Repræsentation paa Færøerne og den engelske Regerings Stilling i det hele taget overfor den færøske Befolkning, at naar der kom et saadant ganske naturligt Ønske, sagde man: Ja, vær saa god, det har vi ikke noget imod, og den giver ikke alene, hvad der er bedt om, men den giver endogsaa mere, end der er bedt om, blot vel at mærke der ikke kommer Mudder ind i Sagen, for det synes Engelskmændene ikke om; Engelskmændene er Gentlemen. Altsaa, i Færøernes Statstidende, om jeg saa maa sige, Amtmandens eget Organ, „Dimmalætting", har den britiske Konsul indrykket en Bekendtgørelse fra den engelske Regering til Færingerne som Svar paa dette Andragende fra Færøernes Skipper- og Navigatørforening. Der staar i denne:

„Den britiske Konsul har anmodet os om at optage følgende:

Den britiske Konsul ønsker at underrette de Ejere af færøske Fiskerskibe, der har underskrevet Deklaration og lovet at sende deres Fiskeprodukter til de 5 af den britiske Regering godkendte Lande, om, at de af deres Skibe, der fisker ved Island, kan sælge Dele af deres Fangst der, naar disse oplosses fra Skibene i en eller anden islandsk Havn.

— Den britiske Regering samtykker i, at Skibe, hvis Ejere har underskrevet Deklaration paa herværende Konsulat, paa Island forsynes med Udrustning til Fiskeri, forudsat at de islandske Autoriteter giver Tilladelse dertil".

Denne Begunstigelse var selvfølgelig af allerstørste Betydning for vort Fiskeri. Alle var taknemmelige for det gode Udfald og den særdeles hurtige Ekspedition, man hørte kun Ros over Skipper- og Navigatørforeningens Beslutsomhed, og intet Menneske faldt paa at kalde denne Henvendelse direkte til de britiske Myndigheder for illoyal.

Det heldige Udfald af Skipperforeningens Henvendelse til de engelske Myndigheder vakte som ommeldt megen Opmærksomhed blandt Befolkningen. Særlig fæstede man Blikket paa, at det engelske Udenrigsministerium uden direkte at være ansøgt derom gav Tilladelse til at købe Varer paa Island til Skibsforsyning. Den Tanke maatte ligge ganske nær, at gav England de færøske Fiskerskibe Lov til at købe Varer paa Island, maatte England formentlig ogsaa være at formaa til ogsaa at lade den hjemmeværende færøske Fiskerbefolkning, som faktisk fiskede for Englænderne — og Spanien — faa Adgang til at købe Varer paa Island, men da de Varer, vi kunde købe paa Island, væsentlig var importerede til dette Land fra Amerika, fandt man, at England formentlig heller ikke vilde have noget at erindre imod, at vi fik disse amerikanske Varer ved selv at købe og hjemføre dem, direkte fra Amerika eller over Island, saa meget mindre som Amerika var et af de Lande, hvor Deklarationerne tillod at sælge vore Fiskeprodukter.

Da nu Blokadekrigen ved denne Tid var indtraadt — altsaa da dette foregik med Andragendet fra Skipper- og Navigatørforeningen —, og da det saa overordentlig mørkt ud for vore Forsyninger, blev der efter Begæring af nogle Medlemmer indvarslet til et Møde i Føroya Framburdsfelag for at drøfte den foreliggende Situation og eventuelt drøfte Forslag om hos den engelske Konsul at søge opnaaet yderligere Begunstigelser med Hensyn til Varetilførsler. Jeg har, da jeg var hjemme i Juleferien, ved velvillig Imødekommen fra Framburdsfelagets Bestyrelse erholdt en Udskrift af Forhandlingsprotokollen vedrørende „Forslag til Forbedring af Besejlingsforholdene og Forhandling om Lagtingets Sammenkaldelse", og jeg skal efter denne Afskrift citere de herhenhørende Forhandlinger og Vedtagelser. Det fremgaar af Afskriften, at der paa et af Foreningen afholdt Møde den 6. Marts 1917 blev fremsat Forslag om følgende Andragende, som skulde sendes til den britiske Konsul:

„Til
den britiske Konsul.

Idet „Havnar Framburdsfelag" udtaler sin store Tak paa det færøske Folks Vegne til den højtærede britiske Konsul i Thorshavn for, at han har skaffet Færinger Adgang til at sælge Fisk paa et saa let tilgængeligt Marked som Island, beder vi Hr. Konsulen om ogsaa velvilligst at udvirke hos den britiske Regering, at vi maa faa Tilladelse til at sælge færøske Udførselsvarer overhovedet enten til Island eller til Amerika, uden at de Skibe, som fører Varerne, derfor nødes til at anløbe britisk Havn.

Endmere beder vi dog om, at Hr. Konsulen udvirker os Tilladelse til at føre Nødvendighedsvarer til Færøerne fra Amerika, baade direkte og ogsaa via Island, ligeledes uden at Varetransportskibene derfor nødes til at anløbe britisk Havn.

I Framburdsfelags Bestyrelse

R. Rasmussen. *Nyholm Debess.*
Johan Evensen."

Da dette Forslag fremkom i Foreningen „Havnar Framburdsfelag", var det ledsaget af en Skrivelse fra nogle Lagtingsmænd af følgende Indhold:

„Vi underskrevne Lagtingsmænd giver herved foranførte vor fulde Tilslutning og er overbeviste om, at Hr. Konsulen vil virke af alle Kræfter for hurtigst muligt at skaffe denne for Færøernes Velfærd saa vigtige Sag Fremme."

Underskriverne er: Ras. Niclasen, Nolsøe, M. A. Winther, J. H. Poulsen, Ras. Rasmussen, Simon P. ur Konoy, Th. Egholm og Jóannes Patursson.

Derefter hedder det, at

„Joh. Lambaa" — altsaa Skipper- og Navigatørforeningens Formand, som havde sendt Skrivelsen til Konsulen om Salg oppe paa Island —" forklarede, hvordan det havde gaaet for sig, da „Skiparafelagid"" — altsaa Skipperforeningen — „gennem den britiske Konsul havde faaet større Raaderum, hvad angaar Salg af Fisk i

Island og Køb af Varer dér til Fiskerskibene."

Efter Diskussionen blev Forslaget enstemmigt vedtaget. — Saa har vi Forhandlingsprotokollen af 7. Marts, hvoraf det fremgaar, at

„Jóannes Patursson og A. Ziska med Købmand Hans Joensen som Tolk var hos den britiske Konsul og fremlagde Forslaget og spurgte, hvad Konsulen troede, at han kunde gøre for dette. Konsul Coates svarede, at han vilde tage sig af dette, saa godt han kunde, men han bad om, at der skulde indsendes til ham en Skrivelse med Anbefaling fra Færø Amt."

Det er iøjnefaldende, at den engelske Konsul, der udenvidere anbefalede Skipper- og Navigatørforeningens Andragende til det britiske Udenrigsministerium, stiller den Betingelse overfor en anden Forening, Framburdsfelaget, og dens Andragende, at det maa være anbefalet af Amtmanden, for at han kan fremme Sagen. Man kan ikke vel antage, at det er paa sit eget Initiativ, den engelske Konsul stiller sig saa forskelligt til to saaledes beslægtede Andragender. Man maa derimod antage, at Amtmanden, efter at Resultatet af Skipperforeningens Henvendelse var offentliggjort, har henstillet til Konsulen ikke at fremme den Slags Ønsker fra Befolkningen uden hans Anbefaling. Da imidlertid Amtmandens Anbefaling blev stillet som en Betingelse, blev jeg og Bestyrelsesmedlem Debess anmodet om at fremskaffe denne, og jeg refererer da igen til Framburdsfelagets Forhandlingsprotokol, hvor der ligeledes under 7. Marts er indført:

„Jóannes Patursson og Nyholm Debess var af den Grund hos Amtmand Rytter, og han lovede, efter Samtale, at give Sagen et Følgebrev næste Morgen, skønt han flere Gange bemærkede, at Amtet syntes, at dette var meget uklogt og ødelæggende for en gunstig Udvikling af dette samme Spørgsmaal, som nu havde været aktuelt og stadig blev forhandlet om mellem den danske og den britiske Regering og Færø Amt. Dog krævede Amtet, at Resolution skulde sendes til ham med Brev fra underskrevne Mænd.

Paa fremsat Spørgsmaal lovede Amtet at underrette Patursson og Debess om, hvad han vilde komme til at skrive til det britiske Konsulat vedrørende denne Sag.

Resolutionen blev saa sendt til Amtet med saalydende Skrivelse — altsaa, efter at vi var kommet tilbage og havde fortalt, hvad Amtmanden havde sagt, blev det besvaret med denne Skrivelse:

„Hr. Amtmand *Rytter*.

Ifølge Samtale af Dags Dato fremsender vi hermed Ansøgning til det britiske Konsulat hersteds med Anmodning til Amtet om dettes Anbefaling.

Jóannes Patursson. Nyholm Debess."

Samtidig blev der til den britiske Konsul Coates af Framburdsfelagets Bestyrelse sendt en Skrivelse, der lød saaledes:

„Hr. *A. G. Coates*.

Ved at fremsende indlagte Brev tilføjer vi, at en Afskrift er sendt til Amtmand Rytter for at faa hans Anbefaling.

Med megen Agtelse

Deres ærbødige

Ras. Rasmussen. Nyholm Debess."

Som det fremgaar af et Brev fra Framburdsfelagets Bestyrelse til Hr. Edw. Mortensen, som jeg snart skal oplæse, modtog man senere den Besked fra den engelske Konsul, at han ikke kunde sende Andragendet til den britiske Regering, fordi Amtmandens Anbefaling var „too weak". Dette vakte almindelig Misstemning, da det blev bekendt, at Framburdsfelagets Andragende om fri Sejlads og Varetransport paa Island og Amerika var standset, og efter alt, hvad der forelaa, kunde man kun give Amtet Skylden derfor. Man ræsonnerede ganske naturligt som saa, at havde Amtmandens Indblanding i Sagen kunnet undgaas, havde dette Andragende ligesom Skipper- og Navigatørforeningens Andragende kunnet gaa udenom Amtmanden og kun haft med de engelske Myndigheder at gøre, vilde den ansøgte Tilladelse let være opnaaet. At der som Følge heraf opstod en Del Bitterhed mod Amtmanden, var ikke til at undgaa, og det var forstaaeligt nok, at man hverken kunde eller vilde slaa sig til Taals med en saadan Fremfærd og et saa negativt Resultat med Hensyn til vore Forsyninger.

Ved denne Tid, den 9. Marts og nogle Dage senere, var det, som før omtalt, at Selvstyrepartiets Lagtingsmænd var samlede til et Møde i Thorshavn i Anledning af Situationen. Det kunde ikke undgaas, at baade Lagtingsmændene og Framburdsfelagets Medlemmer kom til at staa noget tvivlraadige, efter at Framburdsfelagets Andragende var strandet, og der heller ikke øjnedes nogen Udsigt til, at Amtmanden vilde sammenkalde Lagtinget. Man diskuterede Sagen frem og tilbage i nogle Dage, indtil der i et Møde afholdt den 18. Marts i Framburdsfelaget samtidig frem-

kom to Forslag, et fra Selvstyrepartiet om en ny Henvendelse til Lagtinget med Forslag om at vedtage et motiveret Forslag til Beslutning om at foretage det og det, og et andet fra Framburdsfelaget om en Adresse til de britiske Myndigheder, som Foreningen skulde sende ud omkring paa Færøerne og faa Folk til at underskrive, og som saa skulde sendes gennem Lagtinget til den britiske Regering. Selvstyrepartiets Forslag, vort motiverede Forslag til Beslutning, fik, som jeg allerede før har omtalt, en Anbefaling eller blev tiltraadt af Framburdsfelaget, og Framburdsfelagets Forslag om Udsendelse af en Adresse blev vedtaget, og da Vareudvalget ved Opslag og paa anden Maade den 22. Marts fraraadede Befolkningen at underskrive Adressen, afholdt Foreningen et nyt Møde samme Dags Aften, hvor det vedtoges, at Adressen foreløbig skulde blive hvilende; der vedtoges følgende Forslag:

„Framburdsfelag fastholder sin Vedtagelse af 18. Marts om at lade en Adresse til den britiske Regering ombære til Underskrift paa Færøerne vedrørende fri Sejlads for Færinger mellem Island og Færøerne. Dog skal Adressen ikke sendes tilbage underskreven til Foreningen før efter 1. April."

Et Brev af 26. Marts, altsaa 4 Dage efter den sidste Vedtagelse om, at Adressen skulde cirkulere, fra Framburdsfelagets Bestyrelse til Hr. Edw. Mortensen, skal jeg her gengive, da det giver nogen Oplysning om Situationen. Det er ogsaa en Afskrift, jeg har faaet fra Framburdsfelaget, og det lyder saaledes:

„Thorshavn den 26. Marts 1917.

Hr. Folketingsmand Edw. Mortensen, Kobenhavn.

For Deres Skrivelse af 16. og 17. ds. takker vi. At det, De skriver, synes vi at kunne forstaa, at Udsigterne er alt andet end lyse, hvad angaar Sejlads mellem Danmark og Færøerne — og at det kan trække længe ud, inden der igen bliver saadanne Forhold, at Varer kan faas paa vanlig Vis fra Danmark. I værste Tilfælde bliver saa „Islands Falk" det eneste, man kan stole paa vil kunne føre os Melvarer fra Danmark, hvis andre Veje ogsaa skulde blive spærret og af den Grund farlige for Sejlads —. Deres Telegrammer af 10. og 21. ds. har vi ligeledes med Tak modtaget. Det første forstod vi selvfølgelig ligefrem, og er „Falken" nu saa at sige udlosset paa Thorshavns Red; det senere „Better prospects" er mere uforstaaeligt — her kan vi kun gætte, og naar man gaar den Vej, kan man let gaa vild. — Vi synes at vi kan forstaa saa meget, at naar De telegraferer saaledes, er det fordi De ikke kan forklare os udførligere om Forholdene paa Grund af den britiske Censur. Vi synes, det kan ikke være forkert, om vi tillader os at tillægge dette Telegram en ret stor Betydning — ellers havde De utvivlsomt ikke sendt det. Af denne Grund, og foraarsaget af det, som er fremme nu i disse Dage her paa Færøerne, beder vi Dem — om De tror, det kan lade sig gøre — hurtigst mulig sende os et andet Telegram, som kan sige os, hvor denne Lysning, som De ved om, er kommet til Syne. Vi mener, at dette kan De med faa Ord gøre saaledes: er det fra Danmark, vi faar Skib med Ladning, sæt saa „Write", eller skulde det være fra Island, saa passer „I will write" og er det fra Amerika, saa forstaar vi det, omDe sætter „I have written" — De spørger, hvorfor Islændere og Færinger ikke sammen har fragtet Skib fra Amerika. Dertil er at sige:

I. At Islændinge har Tilladelse til at fragte Skibe fra Amerika, men ikke til at lade Varerne ud af Landet igen; dog er undtaget en Ekstratilladelse for færøske Fiskerskibe, der 1) fisker under Island, 2) er under britisk Klausul og 3) sælger deres Fisk der. Denne Tilladelse har „Skiparafelagið" paa Færøerne faaet i Stand gennem den britiske Konsul i Thorshavn. Vareudførsel fra Island til Færøerne kan ikke faas uden gennem den britiske Regering. Uden Tilladelse og Sikring er Sejlads mellem Amerika—Færøerne ligefrem farlig og kunde, om der skulde træde Uheld til, bringe os i Nødstilstand.

II. Hvad angaar Varer her i Landet, er der allerede næsten Mangel — Melvarer er der til midt i Maj, medens vi allerede er saa godt som fuldstændig udtømt for Petroleum, saa Fiskeriet med Motorbaade i enkelte Bygder er standset. Hvad dette har at betyde for mange her i Landet, vil De kunne forstaa. En enkelt Bygd — Fuglafjörður — siges at have tilstrækkelig Petroleum til Vaarfiskeriet. — Her kunde være mangt at berette Tilstanden vedrørende, nu Noden staar for Døren; men vi vil — for ikke at blive omstændelige, blot sige saa meget, at Folk omkring i Bygderne er begyndt at nære Frygt for en Fremtid, som ingen kan sige den mindste Smule om. —

Af denne Grund og fordi „Skiparafelagið" fik — som før sagt — ekstraordinær Tilladelse fra den britiske Regering, blev paa Foreningsmøde den 6. Marts 1917 saa-

lydende Forslag vedtaget: — det var det, jeg læste op før —.

„Dette blev givet den britiske Konsul i Thorshavn i Hænde, men han sagde, at han kunde ikke virke for dette, uden Amtmanden i Færøerne gav Ansøgningen sin Anbefaling. Udsendinge gik saa til Amtmanden, som var imod dette og fraraadede at gøre dette, men han gav alligevel Andragendet sin Anbefaling, men tilføjede, at han haabede med denne sin Anbefaling at have forhindret den Skade, som Andragendet kunde komme til at gøre det Arbejde, som den danske Regering for Øjeblikket gør vedrørende dette. Nu tænkte vi, at alt forholdt sig vel; men da man saa undersøgte Sagen nærmere, fik man det Svar fra Konsulen, at han kunde ikke sende Andragendet til den britiske Regering, fordi Amtmandens Anbefaling var „too weak".

Paa Grund af, at dette ikke kom videre, blev paa et Møde den 18. Marts vedtaget følgende Andragende, som den 20. og 21. i samme Maaned blev udsendt over hele Landet til Underskrift" — det er altsaa Adressen —. „Selvfølgelig syntes Amtmanden, at dette var næsten Galmandsværk, og mente, at det var endnu mere skadeligt end det foregaaende, kaldte det „illoyalt" mod Amt, Vareforsyningsudvalg og den danske Regering. Som De vil se i „Dimma" 24. ds. har Vareforsyningsudvalget enstemmig (den 22. ved Plakater) taget til Modmæle. Samme Aften 22. var Møde i Framburðsfelag, og af den Grund, at Amtmanden mente — under Samtale med Foreningsformanden —, at Vareforsyningsspørgsmaalet rimeligvis vilde være løst først i April Maaned, og at R. Rasmussen, som var til Stede paa dette Møde, meget ivrigt fraraadede Folk at give denne Adresse Medhold, var det vedtaget" ... — det er det, jeg læste op, at Adressen skulde hvile foreløbig til den 1. April —.

„Den 23. blev indlagte Plakat opslaaet imod Vareforsyningsudvalgets førnævnte Plakat. Som De ogsaa vil se i „Dimma" har Amtmanden indkaldt Tingmændene til at møde i Tinget 28. ds. Dette har „Framburdsfelag" sammen med Selvstyretingmændene ogsaa bedt Tingets Formand om. — Dette er en kort Redegørelse for, hvad „Framburðsfelag" har udvirket vedrørende denne Sag.

Med megen Agtelse

For Havnar Framburðsfelags Bestyrelse

Nyholm Debess,
Formand".

Hr. Overretsassessor Rytter har jo før opholdt sig ved den saakaldte røde Plakat af 23. Marts, der blev opslaaet mod Vareudvalgets Plakat af 22. Marts, men det var rimeligt, at den Plakat, som blev udsendt den 22. Marts, og som omhandles her i dette Brev, vakte Protest, og Uviljen mod Amtmanden blev ikke mindre, da man havde erfaret, at Amtmanden dels havde telegraferet, dels telefoneret ud til Sysselmændene om at kundgøre for Befolkningen Vareudvalgets Advarsel. Som Eksempel paa, hvorledes Amtmandens Budskab til til Sysselmændene kom til at lyde, naar det efter telefonisk Sysselmandsbesked blev opslaaet i Bygderne, kan f. Eks. anføres, at der paa Telefonstationen i Kvivig blev opslaaet følgende Plakat: „Sysselmand Nielsen anmoder" — det vil vel sige, anmoder Stationen om at opslaa — „at Vareudvalget fraraader at købe Varer i Island, da det kan være skadeligt". Selvfølgelig blev Vareudvalgets Protest mødt med en Modprotest fra dem, der ønskede Adressen fremmet. Den udkom den 23. Marts; det er den, jeg nævnede, og som findes omtalt i Hr. Overretsassessor Rytters Foredrag Side 70. Det er bemærkelsesværdigt, at Amtmanden, samme Dag som han kundgør Vareudvalgets Advarsel, forfatter Bekendtgørelsen om Lagtingets Indkaldelse. Begge tog nemlig Sigte paa at umuliggøre Befolkningens Andragende om Sejladstilladelse. Amtmanden ser i sin Bekendtgørelse Adressen udelukkende som et Overgreb eller en Fornærmelse mod Amtet og Vareudvalget. Han synes ikke at have tænkt paa det, vi ønskede at fremme ved Adressen; han ser kun Adressen i den allersletteste Belysning; derfor faar ogsaa Indkaldelsen til Lagtinget, som staar i „Dimmalætting" for den 24. Marts 1917, følgende ganske mærkelige Ordlyd:

„Bekendtgørelse.

Ekstraordinær Lagtingssamling.

I Anledning af et i disse Dage uden Amtets og paagældende Lagtingsudvalgs Medvirken udsendt Cirkulære angaaende et Spørgsmaal vedrørende Oernes Forsyning med Varer sammenkaldes herved, under Henvisning til Lov om Færøernes Lagting af 14. April 1854 § 10, Lagtinget til et ekstraordinært Møde, der vil begynde Onsdag den 28. ds. Kl. 11.

Hvilket herved bringes til almindelig Kundskab.

Færø Amt, den 22. Marts 1917.

Svenning Rytter."

Samme Dag, som Amtmanden telefonerer rundt paa Færøerne Advarslen mod Framburdsfelagets Andragende, indkaldtes Lagtinget paa denne Maade for at slaa Andragendet ned.

Jeg skal tillade mig at oplæse yderligere Udskrift af Framburdsfelagets Forhandlingsprotokol:

„Den Adresse, som vedtaget var paa Foreningens Møde den 18. Marts 1917, har fra efternævnte Lagtingsmænd modtaget disse Telefontelegrammer:

Framburdsfelaget.

At jeg som Lagtingsmand er villig til at fremsende Adressen fra Færø Folket til den britiske Regering om Sejltilladelse mellem Island og Færøerne bevidner jeg herved og venter, at alle Lagtingsmænd gør det samme.

Patursson.

Framburdsfelaget.

Jeg er af Thorshavns Framburdsfelag spurgt, om jeg som Lagtingsmand vil underskrive et Andragende til Storbritanniens Regering; dertil svarer jeg Ja. Andragendets Indhold er mig bekendt.

Thomas Egholm.

21/3 1917. Framburdsfelaget.

Paa Tingmændene Niclasen, Winther, Egholm, J. H. Poulsens og egne Vegne bekræfter jeg herved, at vi er villige til at fremsende Andragende fra Færø Folket til den britiske Regering om Sejltilladelse mellem Island og Færøerne, og vil jeg forsøge at faa alle Tingmænd til at gøre det samme.

Patursson.“

Der skulde egentlig have været tilføjet Nolsøe, men han kom ikke med den Gang; han bor paa Suderø, og der er ikke Telefon.

Heraf fremgaar, at 5 Lagtingsmænd havde erklæret sig villige til at fremsende Adressen. Desforuden havde jeg lovet Foreningen at forsøge at faa de andre Lagtingsmænd til at gøre det samme. Dette Løfte opfyldte jeg, da Lagtinget traadte sammen den 28. Marts.

Det skal bemærkes, at Framburdsfelaget den Dag, det udsendte Adressen, ikke anede, hvorvidt det omtrent samtidige, fornyede Andragende fra Selvstyremænd om Lagtingets Sammenkaldelse vilde blive taget til Følge. Man enedes derfor om, at, hvis Lagtinget ikke blev sammenkaldt, skulde jeg forhandle med Tingmændene enkeltvis og søge at faa saa stor Tilslutning som muligt. Kom Lagtinget derimod sammen, skulde jeg forsøge at faa den nødvendige Tilslutning blandt Tingmændene til, at Adressen kunde sendes ikke alene gennem „undertegnede Lagtingsmænd“, men ogsaa gennem Lagtinget, saaledes som det var bestemt fra første Færd.

Da Lagtinget saa traadte sammen, og jeg personlig havde overbevist mig om ved at forelægge Adressen for Lagtingsmændene, at kun 6 af disse var stemte for at yde den videre Fremme, mente jeg at handle i Overensstemmelse med Framburdsfelaget ved ikke at forelægge Adressen i Lagtinget. Adressen var den Gang efter Framburdsfelagets Beslutning „hvilende“ for at afvente Udfaldet af Lagtingets Forhandlinger, som maaske vilde føre til et eller andet positivt Resultat, forøvrigt ogsaa „hvilende“ af Hensyn til en Forandring til det bedre i Vareforsyningen, som Amtmanden havde bebudet vilde ske til 1. April. Hertil bidrog, at Selvstyrepartiets Forslag af 20. Marts ogsaa skulde behandles, og hvis dette fik en gunstig Modtagelse og blev fremmet, vilde det formentlig være nok at omtale den store Tilslutning, Adressen havde faaet, uden at det dog i saa Tilfælde vilde anses for nødvendigt at fremsende den. Thi i og for sig gik Selvstyrepartiets Forslag og Framburdsfelagets Adresse ud paa Opnaaelsen af samme Øjemed, kun var Selvstyrepartiets Forslag mere detailleret og mere vidtomspændende. Men i Hovedsagen var det saa at sige akkurat det samme: blev det ene vedtaget, var det andet overflødigt, eller man kunde maaske samarbejde dem. Kort sagt, Formaalet var det samme: at opnaa fri Sejlads.

Selvstyrepartiets Indlæg i Lagtinget lød saaledes i Oversættelse:

„Til Lagtingsformanden.

Endnu en Gang tillader underskrevne sig at minde om det af mig paa 8 Tingmænds Vegne den 14. Februar d. A. for Formanden fremsatte Ønske om at faa Lagtinget sammenkaldt.

Jeg skal nu paa Selvstyrepartiets Vegne fremsende hoslagte Forslag til Lagtingets Afgørelse og anmoder derfor Tingets Formand om uden Forsinkelse at indkalde Færøernes Lagting.

Lagtingskredsene: Suderø, Sandø, Sydstrømø, Nordstrømø, Vagø, Østerø og Norderøerne den 20. Marts 1917.

Paa Lagtingets Selvstyrepartis Vegne.

Jóannes Patursson,
Formand.“

Nævnte Forslag, som fulgte med denne Skrivelse, lød i Oversættelse saaledes:

„Til Færøernes Lagting.

Motiveret Forslag til Beslutning.

Den danske Regering har før paavist Lagtinget at forhandle med det islandske Ministerium. Fra Islands Regering og fra Altingets Formand har jeg modtaget de Oplysninger, som fremgaar af vedlagte Telegrammer, nemlig:

1. at den islandske Regering har de bedste Forhaabninger om at kunne skaffe os Varer i Maj Maaned.

2. at vi nødvendigvis maa have Tilladelse fra den britiske Regering, for at Varerne uhindrede kan overføres fra Island til Færøerne.

3. at det vilde være bekvemmest for os at sende en Udsending til Reykjavik og

4. at den islandske Regering efter Evne vil støtte os.

Saaledes foranlediget tillader jeg mig paa Lagtingets Selvstyre-Valggruppes Vegne at fremsætte efterfølgende

Forslag til Beslutning:

Lagtinget beslutter:

1. at der straks afsluttes Handel med Islænderne om Indkøb af Nødvendighedsartikler.

2. at den britiske Regering direkte herfra med det allerførste ansøges om fri Sejlads for Gods, Passagerer og Post mellem Færøerne og Island og

3. at Færøerne snarest sender en Udsending til Reykjavik.

Lagtingskredsene: Suderø, Sandø, Sydstrømø, Nordstrømø, Vagø, Østerø og Norderøerne den 20. Marts 1917.

Paa Lagtingets Selvstyre-Valggruppes Vegne.

Højagtelsesfuldt

Jóannes Patursson,
Formand."

Jeg skal her tillige oplæse en Skrivelse, som 6 Dage senere blev vedlagt selve Sagen. Naar jeg fremdrager den, er det, fordi den er blevet omtalt af Overretsassessor Rytter. Den lyder saaledes:

„Til Lagtingets Formand.

Jeg tillader mig herved at meddele, at Lagtingsdistriktet Østerø ved en Misforstaaelse er kommen til at staa nedenunder Brevet til Færøernes Lagting og til Formanden.

Fra Lagtingsmanden for Selvstyre-Lagtingsdistriktet paa Østerø har jeg nu faaet Meddelelse om, at han ikke samtykker i, at Lagtinget vender sig til de britiske Myndigheder, ej heller i, at Lagtinget nu bliver sammenkaldt, og at han angaaende Varekøb paa Island og Udsending til Island retter sig efter saadant, som Vareudvalget bestemmer.

Ligeledes skal jeg meddele, at Hr. Rasmus Rasmussen (Norderøernes Selvstyre-Valgdistrikt) siden har gjort mig bekendt med, at heller ikke han samstemmer med det af mig indsendte Forslag til Beslutning.

Kirkebø den 26. Marts 1917.

Jóannes Patursson."

I Anledning af, at Hr. Overretsassessor Rytter har opholdt sig ved, at jeg urigtig havde benyttet Norderøernes og Østerøs Selvstyre-Valgkredse som Underskrift, har jeg forelagt de Herrer Rasmus Rasmussen og ur Konoy to Spørgsmaal. Det ene kan maaske synes at være lidt ved Siden af, men det falder alligevel fuldstændig i Traad med den Maade, hvorpaa Overretsassessor Rytter har omtalt dette Forhold. Mine Spørgsmaal lød saaledes:

„p. t. Thorshavn, 10. Januar 1919.

Herrer Lagtingsmænd Lærer S. P. ur Konoy og Lærer R. Rasmussen.

Tillad mig følgende Spørgsmaal:

1. Anser D'Hrr. mig for „en saadan Mester i Agitationen", at jeg „for at hjælpe til benytter mig af andres Navne"?

2. Mener D'Hrr., at jeg i en saadan eller lignende Hensigt undertegnede et nærmere bestemt Andragende „Norduroya valdømi og Eysturoya valdømi"?

Ærbødigst
Jóannes Patursson."

D'Herrers Svar lyder saaledes:

„Thorshavn den 22. Januar.

Hr. Landstingsmand J. Patursson.

Vi tillader os at svare følgende:

Ad 1. Nej.

Ad 2. Vi tvivler ikke om, at Patursson har skrevet Ordene „Norderøernes og Østerø Syssel" i god Tro.

Ærbødigst
S. P. ur Konoy. *R. Rasmussen.*"

De omtalte Telegrammer fra Island, som jeg lod følge med Andragendet fra Selvstyrepartiet til Lagtinget, lød i Oversættelse saaledes:

„Reykjavik 12. Marts.

Den islandske Regering er enig med mig i, at Islænderne bør støtte Færingerne,

vore Medundersaatter, efter bedste Evne. Regeringen vil gøre sit yderste. I burde helst sende hid en Skude med en Udsending.

Bjørnson,
Altingsformand."

Der var ikke Tale om at sende et Skib ad regelmæssig Vej til Island, der var ingen Passagerskibsforbindelse, men derimod kunde man tænke sig at sende en Fiskerskude.

Dernæst var der et Telegram fra det islandske Ministerium til mig, ligeledes af 12. Marts. Det lyder saaledes:

„For Øjeblikket meget vanskeligt med Tilførsel og Varemangel her. Dersom „Gullfoss" og „Lagarfoss"" — som den Gang laa i København — „kan komme løs, maa det blive muligt at føre noget for Færingerne. Forend først i Maj kan man ikke vente at det bliver muligt at tildele Færøerne Kornvarer herfra. Hvordan tænker I Samfærdselen ordnet, om den bliver mulig. Varerne maa købes i Amerika en Maaned forud. Køber I Varerne selv, eller lader I en Kommissionær købe. Regeringen her har mest benyttet Firmaet Johnson & Kaaber. Nu er Fragten 150 Kr. pr. Ton mellem Island og Amerika og derover. Hvordan tænker I Varerne førte herfra. Det er utvivlsomt nødvendigt, at Englænderne giver Tilladelse til en saadan Overflytning.

Ministeriet."

Forannævnte Skrivelse fra Selvstyrepartiet fremlagdes i Lagtingets første Møde. Amtmanden fremlagde en Afskrift af Folkeadressen, men det oplystes aldrig, hvorledes han havde erhvervet den, den var jo ikke indsendt af os.

I det følgende Møde oplæste jeg et fra Altingets Formand den 26. Marts afsendt Telegram af følgende Indhold:

„Har talt med Førsteministeren. I maa selv søge om Englands Tilladelse til den omtalte Vareoverflytning med Bistand af den danske Gesandt i London og den engelske Konsul i Thorshavn, fordi vor Import er bunden af den Overenskomst med Engelskmændene, at intet maa genudføres herfra. Søg af yderste Evne at opnaa denne Tilladelse. Naar dette er opnaaet, vil Regeringen her bistaa Eder efter yderste Evne. Alle Omstændigheder taler for, at dette bliver muligt. Alt kommer an paa, at I faar Tilladelsen fra England, den maa I selv søge om. Underret os straks om, naar Tilladelsen er opnaaet. Ønsker det maa gaa godt.

Bjørnson."

Senere oplæste jeg et Telegram fra Folketingsmand Edw. Mortensen af følgende Indhold:

„København 29. Marts 1917.
Villig rejse til England, men antager det endnu unødvendigt. Afventer Besked.

Edw. Mortensen."

Dette var altsaa fremlagt fra vor Side, og efter alt det forelagte skulde man jo mene, at Lagtinget kun havde een Ting at gøre: at udforme et samlet Forslag og snarest muligt gennem sin Formand, Amtmanden, telegrafere dette til den danske Gesandt i London og samtidig telegrafere til Regeringen en Anmodning om at sende Gesandten Instrukser og Opfordring om at arbejde for Sagens hurtigste Fremme. Desuden kunde det have været paa sin Plads, om Folketingsmanden som færøsk lokalkendt Mand havde faaet Anmodning om at rejse til London for at bistaa Gesandten. Det forekommer mig, at enhver uhildet Mand maatte sige, at det vilde være det naturligste i Henhold til alt, hvad der forelaa: Befolkningens Ønske, over hele Færøerne kan man godt sige, og den Stilling, som Island havde taget, den Henvisning, vi havde modtaget derfra, at der ikke kunde gøres noget for Samarbejdet Vest over, uden at vi fik den samme Tilladelse til Varetransport, som Islænderne havde. Det skulde synes at være aldeles givet, naar alt forelaa fuldstændig usikkert Øst over ad Nordsøen, at saa maatte Lagtinget have kunnet gaa den Vej at søge om det ene fornødne, nemlig Englands Tilladelse til den omtalte Sejlads.

Men Amtmanden, der ikke ønskede, at Færingerne skulde erholde Besejlingstilladelse Vest over til Island og Amerika, vilde det anderledes, og det lykkedes ham at faa Lagtinget til at nedslaa alt det For arbejde, der var lagt til Rette. Ved Hjælp af Sambandspartiets Føreres mistænkeliggørende Udtalelser lykkedes det under Debatten at faa Besejlingssagen trukket saa langt bort fra dens naturlige Formaal, at det allerede, før Sagen kom i Udvalg, stod klart for alle, at selve Sagen ikke alene skulde standses, men ogsaa Forslagstillerne stemples nærmest som Landsforrædere. Jeg henviser for øvrigt til vedlagte Referat af Forhandlingerne i Bladet „Tingakrossur", hvilket Referat desværre ikke blev trykt i sin Helhed, men som formentlig endnu vil kunne fremskaffes, da det vistnok opbevares i Manuskript.

Efter at Sagen var kommet i Udvalg, vilde vi dog ikke helt opgive den. Det for-

søgtes da fra vor Side at faa Stridighederne jævnet for at komme til et positivt Resultat. Udvalget, der bestod af 9 Mand, havde nedsat et Underudvalg paa 3 Medlemmer. I dette Udvalg fremsattes fra vor Side et Kompromisforslag, der gik ud paa, at Lagtinget skulde anmode Framburdsfelaget og de Lagtingsmænd, der havde lovet at fremsende Adressen, om at trække den tilbage imod, at Tinget indgik til Regeringen med Anmodning om, at denne gennem Gesandten i London ansøgte om den eftertragtede Besejlingstilladelse. Men Sambandsmændene i Udvalget med Sysselmand Effersøe som Ordfører nægtede bestemt og afgjort at tiltræde Forslaget, som derfor heller aldrig blev forelagt i Tinget.

Hvis Amtmandens og Effersøes Hensigt havde været at afværge, at Tusinder af Færinger begik en efter deres Mening illoyal Handling, var her en enestaaende Lejlighed til at forhindre det. Men dette kan ikke have været Hensigten. Denne maa have været en anden, bl. andet den, at vi ikke skulde faa Samhandel med Amerika i Stand, og desuden at forebygge, at den Efterladenhed, Amtmanden muligvis havde udvist ved ikke selv at have anmodet Regeringen om at arbejde for fri Sejlads mellem Færøerne og Amerika og Island, nu ved en Henvendelse fra Lagtinget til Regeringen skulde blive blottet, og Amtmandens uforsvarlige Optræden imod dette Folkekrav om Amerika-Handel komme for Dagen.

Udvalgets Flertals Formand og Ordfører, Effersøe, afgav en længere Betænkning. Denne findes trykt i Aktstykkerne Side 8—13. Det er fremholdt her i Kommissionen, at det er mærkeligt, at ikke Mindretallet, altsaa vi, imødegik den. Det har jeg svaret paa, og jeg skal ikke her komme ind paa det. Da Selvstyrepartiets Udvalgsmedlemmer ikke fandt Anledning til den Gang at paavise Betænkningens overordentlig misvisende Fremstilling og dens fuldstændige Gaaen uden om Kærnen i Sagen: Ansøgning om fri Handelsforbindelse med Island—Amerika, kunde det være fristende for mig nu at underkaste Betænkningens mange Urigtigheder en grundig Behandling. Men da Tiden for nærværende ikke tillader dette, vil jeg i Stedet for fremlægge et Brev af 27. April 1917 fra Kobmand Ziska til Folketingsmand Mortensen — Brevet findes trykt som Bilag 2 i „Skrivelser til Kommissionen" — hvis Indhold jeg kan tiltræde, og som jeg kan betragte som et godt Bidrag til en delvis Imødegaaelse af Betænkningens Urigtigheder.

Jeg har for øvrigt en hel Del endnu, som jeg fik afskrevet hjemme, men det er ikke nødvendigt at læse det op her, da det findes aftrykt.

Mødet udsat Kl. 11,35.

Mødet genoptaget Kl. 12,45.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg skal saa fortsætte med Besejlingssagens videre Forløb i Lagtinget.

Mindretallet fandt sig ved Betænkningens Afgivelse kun beføjet til at anføre følgende: „Efter at Flertallet har stillet sig afvisende overfor de af Mindretallet som Grundlag for en eventuel Overenskomst fremsatte Forslag, har man ikke kunnet følge Flertallet i dettes videre Behandling af og Forslag i Adressesagen" — hermed mener vi altsaa det Forslag, som fremkom under Udvalgsbehandlingen, og som jeg før har citeret, hvor vi indgaar paa et Kompromis og trækker Adressen tilbage, hvis det andet Parti vil gennemføre Besejlingssagen paa den Maade, at Lagtinget tager hele Sagen i sin Haand. Da dette ikke skete, fandt vi det ikke nødvendigt at fremkomme med en særlig Mindretalsbetænkning. Derefter fortsætter Mindretallet saaledes: „Mindretallet har derefter ikke villet fremsætte noget Forslag i Sagen, men vil i en anden af os til Lagtinget indbragt Sag fremkomme med Betænkning og Forslag vedrørende samme Spørgsmaal, bl. a. gaaende ud paa Opnaaelse af fri Sejlads med Varer mellem Færøerne—Island—Amerika og omvendt". Det kommer jeg siden til. Sambandspartiets Betænkning og fire Indstillingspunkter, som findes i Aktstykkerne Side 12 og 13, blev derefter vedtaget. Det var et fuldstændig negativt Forslag, hvorefter der ikke kunde foretages det mindste angaaende dette Spørgsmaal.

Saa kom vi til at behandle Selvstyrepartiets motiverede Forslag til Beslutning. Her kunde Udvalgets Flertal heller ikke tiltræde vort Forslag, hvad der ses af Aktstykkerne Side 14 og 16, men fremsatte ligesom under Adressesagen fuldstændig negative Indstillingspunkter, som vedtoges. Mindretallets Indstillingspunkter findes i

Aktstykkerne Side 16. Det var altsaa Selvstyrepartiets Forslag til Lagtinget, der ikke maa forveksles med Framburdsfelagets Andragende. Selvstyrepartiet havde et selvstændigt Forslag, der lod saaledes — det findes forøvrigt i Aktstykkerne S. 16 —: a) Ved S/S „Island"s første Afgang herfra til Island udsender Lagtinget en Deputeret til Reykjavik med det Formaal hos den islandske Regering *at* søge Oplysninger om de af Island trufne Ordninger til at sikre Islands Næringsliv under Krigstilstanden o. s. v. b) I Henhold til Lagtingets Beslutning i sidste Samling udsender Tinget med S/S „Island" 2 handelskyndige Mænd til Reykjavik for at indlede Forhandlinger og fremsætte Forslag til et eventuelt Samarbejde med Island angaaende vor Handel og Skibsfart o. s. v. c) Udgifterne ved Udsendingenes Islandsrejse og Ophold dér afholdes i Henhold til de i Fjor af Lagtinget trufne Bestemmelser. Punkt 2 i Indstillingen lyder saaledes: Umiddelbart efter de under Punkt 1 b omhandlede Udsendinges Tilbagekomst eller i Tilfælde af, at Omstændighederne gør det nødvendigt, efter telegrafisk Meddelelse og Forslag fra Udsendingene sammentræder Vareudvalget, eventuelt Lagtinget, for at tage Beslutning vedrørende det forelagte Forslag. 3 a: Lagtinget anmoder Regeringen om at virke hen til, at der snarest muligt kan etableres en Overenskomst med den britiske Regering, hvorefter det kan opnaas, at Skibe, der sejler mellem Island og Færøerne eller Amerika og Færøerne og omvendt, bliver fritaget for at løbe ind i engelsk Havn i Storbritannien, samt at det bliver tilladt Færøerne at udføre Varer fra Island, naar der fra dette Land kan tillades Udførsel. b) Lagtinget anmoder telegrafisk Regeringen om at virke hen til, at Færøernes Interesser i London under den foreliggende Krigssituation varetages af en særlig udsendt Repræsentant, som udpeges af Regeringen. Denne Repræsentant har saa vidt muligt ogsaa at holde Amtet à jour med Forhandlingernes Gang.

Det var det væsentlige af, hvad vi vilde opnaa. Vi ønskede at faa Regeringens Bistand til Ordning af de fortvivlede Forhold, vi levede under, men det reelle Udfald af Lagtingssamlingen blev, at der intet som helst besluttedes angaaende Øernes Forsyning. Omsorgen for Forsyningen overgaves igen til Amtmanden og Vareudvalget. Jeg fremlægger her Referater fra Bladene „Tingakrossur" og „Dimmalætting". Selvfølgelig kan man gaa ud fra, at disse Referater er noget farvede, og jeg vil sige for „Dimmalætting"s Vedkommende ogsaa misvisende, dog vil Kommissionen ved at gennemlæse dem faa et vist Billede af Forhandlingerne paa „Adressetinget", som det kaldes. Der fandtes den Gang ikke officielle Referenter, man havde kun Bladenes Referater. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa det her, men kun nævne enkelte Punkter.

Som det fremgaar af Referatet i „Tingakrossur" Side 3, udtalte Andr. Samuelsen: „Den danske Regering vil sikkert kræve en Indberetning om denne Bevægelse", altsaa om, hvad det er for noget, vi har foretaget, hvad det er, vi har lavet, hvad det er, Framburdsfelaget har sat i Scene, og hvad vi Lagtingsmænd har tiltraadt. Jeg anholder ham og udtaler: „Andreas Samuelsen truer med en Indberetning til Regeringen om Adresse-Bevægelsen og at Færinger kan vente sig alvorlig Paatale". Endvidere bliver Hr. Samuelsen anholdt af J. H. Poulsen — det er en Selvstyrelagtingsmand — som udtaler: „Der er blevet truet med Indberetning til Regeringen og lyst efter Navne paa de Tingmænd, som vil kendes ved Adressen. Ja, vil Myndighederne skride ind, saa er der vel flere, som tør lægge Navn til". Samuelsens Udtalelse og mit Gensvar er ogsaa refereret i „Dimmalætting" for 31. Marts, omend paa en noget anden Maade. Derimod kan jeg ikke se, at J. H. Poulsens hvasse Gensvar er gengivet dér.

Der er formentlig ingen Tvivl om, at vi her har med Amtets fortrolige Skrivelse til Justitsministeriet af 18. April 1917 at gøre, den findes i Aktstykkerne Side 18 f. f. Allerede den Gang har altsaa Krigsplanen mellem Amtmanden og Hr. Samuelsen været lagt. Set paa Baggrund af denne Sammenrottelse virker det ikke saa lidt overraskende, naar Overretsassessor Rytter i sit Foredrag forsikrer, 1) at han ikke har blandet sig i færøsk Politik og 2) at Samuelsen intet kendte til Amtmandens Indberetninger til Ministeriet. Jeg skal senere komme tilbage til at behandle nævnte fortrolige, officielle Indberetning, der giver et overordentlig karakteristisk Bidrag til Belysning af, hvilke Midler Danskhedens Repræsentant paa Færøerne, Amtmand Rytter, betjente sig af for at komme sine politiske Modstandere til Livs.

Evensens Udtalelse — den findes i „Tingakrossur"s Referat Side 7 —: „At Patursson er Adressens Ophav er givet", har jeg besvaret ved at udtale — det staar i „Tingakrossur"s Referat Side 8 —: „Derimod har vi hørt lærde Udviklinger og lærde Taler, som skal vise, at jeg er Adressens Fader; dette er saa langt hinsides al Fornuft og

Mening, som jeg ikke ejer en Stavelse i den". Jeg skal, da Overretsassessor Rytter i sit Foredrag, til Trods for at han kendte denne min Udtalelse, paastod, at jeg var Adressens Ophavsmand, og desuden fremførte Evensens usømmelige Tale som et Aktstykke, jeg ikke havde kunnet tage til Genmæle imod, i Forbigaaende bemærke, at Grundene til, at jeg ved denne Lejlighed ikke yderligere svarede Evensen, var disse, 1) at han gennem hele sit Liv havde været min nærstaaende Ven, 2) at han den Gang allerede var en dødssyg Mand og næppe fuldt tilregnelig, 3) at jeg formodede, at Amtmanden holdt hans timelige Ve og Vel i sin Haand. Derfor sagde jeg kun, hvad jeg maatte sige, at jeg ikke ejede en Tøddel eller Bogstav i Adressen, og jeg gentager det her.

Ønsker Kommissionen Oplysning om, hvem der var Adressens Fader, maa den derom henvende sig til Havnar Framburdsfelag, der ejede og udsendte Adressen.

Et af Hovedpunkterne i Diskussionen i Lagtinget var fra vor Side det at blive klar over, hvorvidt Amtmanden havde anmodet vor Regering om hos de engelske Myndigheder at arbejde for fri Sejlads og Udførselstilladelse Vest over mellem Færøerne —Island-Amerika, thi hvis det kunde konstateres — ved Lagtingets Sammenkomst var det til Trods for alle vore Anstrengelser ikke lykkedes os at komme til Kundskab herom —, at Amtmanden havde anmodet Regeringen om at arbejde for at faa Amerikavejen fri, vilde det dog maaske baade med Hensyn til Selvstyrepartiets Forslag til Beslutning og Framburðsfelagets Adresse ikke være *saa* absolut nødvendigt for Lagtinget at gennemføre disse Sager. Mine gentagne Spørgsmaal herom, endda i forskellig Form, bragte det Resultat, at Amtmanden *ikke* havde foretaget en saadan Henvendelse. „Tingakrossur" refererer mine Spørgsmaal saaledes — det findes i „Tingakrossur"s Referat Side 5 —: „Hvilke Forhandlinger fører den danske Regering med England?" angaaende Sejlads Vest over. Paa Side 13 i Referatet hedder det endvidere: „Jeg spurgte, om der var arbejdet for gennem den danske Gesandt i London at skaffe os fri Sejlads til Island". Senere (S. 20) hedder det: „Jeg vil bede Vareudvalget meddele, om det har sendt Bud til det engelske Admiralitet og bedt om fri Sejlads. I „Dimmalætting" for 4. April er Spørgsmaalet refereret saaledes: „Hvorfor kommer Adressen Forhandlingerne i London paa tværs? til hvilke Punkter er disse Forhandlinger naaede?" I „Tingakrossur"s Referat ses Amtmanden ikke at have svaret noget. Efter „Dimmalætting" den 31. Marts svarede Amtmanden herpaa: „Adressen har en saglig Side og en storpolitisk Side. Fra den første Side set gaar Adressen ud paa at bede vedkommende krigsførende Lands Regering om at indrømme det færøske Folk Begunstigelse med Hensyn til Vareførsel mellem Island og Færøerne, men om dette Spørgsmaal saavel som om adskillige beslægtede Spørgsmaal er der allerede forlængst indledet Forhandlinger mellem den danske Regering og vedkommende fremmede Lands Regering". Ifølge „Dimmalætting" for 4. April svarede Amtmanden følgende: „Patursson spurgte, hvilke Forhandlinger der bliver ført; alt, hvad vi har foretaget, har været tilgængeligt for Lagtingsmændene ..... Der forhandles med England om *alle de Spørgsmaal*, der vedrører vor Forsyning". Naar jeg til Trods for dette Svar fra Amtmanden derefter har kunnet udtale efter „Dimmalætting" for 4. April: „Vi har nu faaet konstateret, at der ikke føres Forhandling i London om det, Adressen tilsigter, og derfor er den nødvendig", saa var det, fordi der i det af Amtmanden paapegede for Lagtingets Medlemmer fremlagte Materiale, Amtets Korrespondance, absolut intet forelaa om, at vor Regering arbejdede for fri Sejlads Vest over til Island og Amerika. At Amtmanden alligevel uden at fremlægge noget Bevis derfor, vedblivende kunde paastaa, at der i London blev arbejdet for denne Sag, og at han lod sit politiske Organ „Dimmalætting" publicere denne Paastand, faar staa for hans egen Regning, men en Paastand uden Bevis, selv fra en Amtmand, kunde hverken Selvstyremændene eller Adressefolket bøje sig for.

Sagen var for os som for store Dele af Befolkningen ganske klar. Amtmanden vilde ikke, at vi skulde komme i Handelsforbindelse med Amerika, hvilket ogsaa fremgaar af Referaterne, og vilde derfor heller ikke opfordre vor Regering til at arbejde for Trafikforholdets Ordning Vest over. Dette har senere bekræftet sig ganske. Blandt andet har daværende Folketingsmand Edward Mortensen i et Inserat i „Tingakrossur" Nr. 31 1917 under Overskriften — det er oversat —: „Sejltilladelsen" udtalt: „For dem, der er tungnemme, skal jeg endnu en Gang trække frem, hvad jeg skrev i dette Blad den 18. d. M. 1) *Jeg har faaet Besked fra Udenrigsministeriet om*" — det er stærkt understreget alt sammen — „„*at for Adressen om Sejltilladelse mellem Færoerne—Island og Amerika kom fra Færoerne til Gesandten i London, sendt af 6 Lagtingsmænd, var Spørgs-*

maalet om den nævnte Sejltilladelse ikke baaret frem for den britiske Regering". Denne sidste Tilkendegivelse konstaterer ogsaa, at vi var rigtigt underrettede. Den Plakat fra Vareudvalget, der blev publiceret paa Øerne — den findes i Aktstykkerne Side 7 —, og som Amtmanden ogsaa fremlagde i Lagtinget, beroede paa Vareudvalgets Uvidenhed eller fejlagtige Underretning om de Forhandlinger, som Amtmanden havde ført med Regeringen og Gesandten i London, paa samme Maade som de to Udsendinge fra Framburðsfelaget den 6. eller 7. Marts var blevet urigtigt underrettet om det samme Forhold, se Udskrift af Framburðsfelagets Forhandlingsprotokol af 7. Marts.

Lagtinget sluttedes, uden at der foretoges noget som helst til Forbedring af Forholdene. Disse var dog alt andet end tilfredsstillende. Jeg henviser i saa Henseende til Købmand Ziskas Brev af 26. Marts 1917 („Skrivelser til Kommissionen", Bilag 1). Lagtingsmand Winthers Udtalelse findes i „Tingakrossur"s Referat Side 9 og lyder saaledes: „At Folk har Grund til at blive betænkelige ved alle disse Raab om at spare, at tørre Fisk til den kommende Vinter, hver Mand dyrke Kartofler o. s. v., det er ikke til at undres over, og selvfølgelig spørger Folk om, hvad der er gjort, og der bliver gjort, naar det staar saa daarligt til. Men de, der kunde svare, tier; det er „Statshemmeligheder", siger Vareudvalget". Vi maatte ikke faa noget at vide om de Ting. Jeg tillader mig ogsaa at henvise til Amtets Bekendtgørelse i de her fremlagte Blade — jeg skal ikke trætte Kommissionens Medlemmer med at oplæse den; der tales deri om Petroleumsforbrug, hvorledes man skal indskrænke sig og skikke sig under den foreliggende Situation, hvor det ser ud til, at der vil komme til at foreligge Nødstilstand, i alt Fald meget besværlige Forhold for Ernæringen og Ernæringslivet — samt til Vareudvalgets Betænkning, fremlagt den 23. August 1917, og hvor selv Hr. Effersøe opstiller 10 Punkter, som han anmoder Regeringen om at hjælpe os med i denne vanskelige Tid.

Kommissionen vil kunne forstaa, at det under disse Omstændigheder ikke kunde forsvares at lade Aressen blive i sin daværende hvilende Stilling, den maatte ekspederes. Men saa var det Maaden, hvorpaa den skulde fremsendes. Det er her paa sin Plads at henvise til Udskrift af Framburðsfelagets Forhandlingsprotokol for Foreningens Møde den 18. Marts 1917. Der gengives følgende: „Fra A. Ziska var indkommet et Forslag til en Adresse til den britiske Regering, som Foreningen skulde sende ud omkring paa Færøerne og faa Folk til at underskrive denne, som saa *skulde sendes gennem Lagtinget til* den britiske Regering". Det fremgaar heraf, at det allerede fra første Færd af var tiltænkt at sende Adressen gennem Fæøernes naturlige Repræsentation: *Lagtinget*. Paa hvilken Maade Lagtinget saa skulde fremsende den videre, blev der ikke forhandlet om, formentlig af den gode Grund, at naar Lagtinget havde indvilget i dens videre Fremme, var det Tinget selv, som derefter skulde bestemme Fremsendelsesmaaden. Efter Forretningsordenen og vanlig Forretningsgang vilde Sagen saa formentlig være blevet overdraget til Amtmanden at ekspedere til Regeringen. Jeg skal dog straks anføre, at da man antog, at Amtmanden i denne ekstraordinære Tid foretog adskillige Henvendelser udenom Regeringen direkte til den danske Gesandt i London, til Dels endda baade udenom den danske Gesandt og Regeringen — man erindre saaledes hans Anbefaling af Framburðsfelagets første Andragende til den britiske Konsul, som han vidste skulde gaa udenom baade Regeringen og Gesandten — vilde det formentlig være ganske praktisk for at lette og hurtiggøre Ekspeditionen, at Lagtinget gennem sin Formand, Amtmanden, sendte Adressen direkte til London til den danske Gesandt og samtidig bad Regeringen give Gesandten Instrukser. Men da Lagtinget pure afviste Adressen fra Framburðsfelaget og ligesaa energisk nedslog et Forslag fra Selvstyrepartiet i lignende Retning, maatte de Lagtingsmænd, der havde paataget sig at sende Adressen, overveje, hvorledes dette bedst kunde ske. At den skulde sendes gennem den engelske Konsul, var der ikke Tale om, ikke fordi man deri saa noget illoyalt — Færøernes Navigatør- og Skipperforening var selv gaaet den Vej uden at blive beskyldt for Illoyalitet, og Amtmanden havde ligeledes i et andet Tilfælde givet Framburðsfelaget en Anbefaling med paa samme Vej. Jeg fremholdt derfor ogsaa i Lagtinget, at selv om vi vilde sende Adressen igennem Konsulen, saa jeg ikke, at vi derved begik nogen Illoyalitet. Det, det for os gjaldt om, var at faa Sejltilladelse. Af Købmand, Lagtingsmand R. Niclasen blev ogsaa anført, at hvis det skulde være illoyalt at sende Adressen gennem Konsulen, saa havde baade den færøske Købmandsforening og alle de færøske næringsdrivende, som havde aflagt engelsk Ed og underskrevet de engelske Deklarationer, Udsendingene fra Grosserersocietetet i Danmark o. s. v. handlet illoyalt.

Nej, Aarsagen til, at det ikke kom paa Tale at sende Adressen gennem den engelske Konsul, var simpelt hen den, at det vilde være det samme som at forhindre, at den kom til Bestemmelsesstedet. Af det førnævnte foreliggende Tilfælde ved Framburðsfelagets Andragende vidste vi jo i Henhold til den engelske Konsuls egne Udtalelser, at han derefter intet Andragende vilde sende til sin Regering, medmindre det blev tilstrækkelig indtrængende anbefalet af Amtmanden, og at Adressen ikke en Gang vilde blive „too weak" anbefalet af Amtmanden, men endog i højeste Grad misanbefalet af ham, det havde vi Vidnesbyrd nok om fra hans Stilling i Lagtinget til Sagen, ja, baade før og efter Tingsamlingen.

At sende den direkte til den britiske Regering i London endog udenom den britiske Konsul i Thorshavn, vilde der ikke være nogen rimelig Grund til. Det vilde jo have været en Fornærmelse imod Konsulen, der selvfølgelig vilde faa Forespørgsel fra sin Regering, og allerede dette vilde formentlig være nok til at standse Sagen. Hertil kom, at den britiske Regering efter Modtagelsen af et saadant Bønskrift direkte fra Færingerne selvfølgelig, forinden den foretog sig noget, vilde henvende sig til den danske Gesandt i London med Forespørgsel. Men naar saa Gesandten ogsaa havde været uvidende om Henvendelsen, var det jo klart, at dermed var en ny Hindring lagt paa Vejen for at opnaa det tilsigtede Formaal. Det, vi Lagtingsmænd efter det sørgelige Udfald af Lagtingssamlingen overvejede, var, hvorledes vi bedst skulde faa Adressens Formaal, Besejlingssagen Vest over, fremmet. I saa Henseende mente vi, at Adressens Ordlyd ikke var helt fyldestgørende, og tillod vi os derfor at gøre en Tilføjelse, som mere tog Sigte paa den direkte Handelsforbindelse med Amerika, men dog tillige i saa forsigtige Vendinger som muligt berørte Betydningen af Sikring af Sejladsen paa Island for vore Fiskerskibe. Vi vidste nemlig ikke afgjort, om ikke ogsaa disse var underkastede Forpligtelsen til at løbe ind til Kirkwall paa Op- og Nedturen til Island. Senere indtrufne Tilfælde viste dog, at vi havde en vis Grund til ogsaa angaaende dette Forhold at nære Ængstelse.

Det havde flere Gange, ogsaa forud for det heromhandlede Tidspunkt, baade i Lagtinget og udenfor dette, været stærkt paa Tale at sende en handelskyndig Udsending til London for som lokalkendt Mand gennem det danske Gesandtskab at opnaa visse Indrømmelser til Gunst for færøsk Handel og Sejlads. Spørgsmaalet havde dog stadig mødt Modvilje fra Amtmandens Side. Derimod havde Amtmanden oplyst om, at han selv to Gange havde tilbudt Regeringen at rejse over til London, men dette havde Regeringen ikke villet gaa ind paa. Utvivlsomt havde Færingerne heller ikke ønsket at faa ham udsendt som deres handelskyndige, lokalkendte Mand til London. Amtmanden havde vistnok ogsaa paatænkt — antagelig i Januar 1917 — en Rejse til Berlin paa Færingernes Vegne, men heller ikke den kom til Udførelse, uvist af hvilken Aarsag. Under disse Omstændigheder havde jeg telegraferet til Hr. Edward Mortensen, der den Gang var Repræsentant i Folketinget, og som af Selvsyn var velkendt med engelske Forhold og antagelig besad en Del Handelskyndighed, og forespurgt ham, om han var villig til at rejse derover. Jeg beklager meget, at der er en Del Telegrammer fra Adressetiden, som jeg ikke længere er i Besiddelse af, jeg havde jo ikke tænkt mig, at de skulde faa historisk Værdi, og har derfor ikke lagt nogen Vægt paa at opbevare dem, men det væsentligste vil alligevel fremgaa af Breve, som jeg senere skal oplæse. Jeg modtog — det var under Tingsamlingen — et Svartelegram fra Mortensen, som jeg før har citeret, det lød som følger: „Villig til at rejse til London, men antager, dette endnu unødvendigt. Afventer Besked." Dette Telegram var afsendt den 29. Marts.

Under Hensyn hertil besluttede vi Lagtingsmænd at sende Adressen til Folketingsmanden, og jeg konciperede i den Anledning et Udkast til en Henvendelse til Folketingsmanden, som blev gennemgaaet og tiltraadt af Adresselagtingsmændene. Denne tiltænkte Henvendelse er en af de Veje, som Hr. Overretsassessor Rytter har bebrejdet os. Jeg tror dog neppe, at Kommissionen vil kalde den illoyal. Jeg skal tillade mig at læse Skrivelsen op:

„Hr. Folketingsmand Edw. Mortensen.

Herved tillader undertegnede Lagtingsmænd at tilsende Dem vedlagte Adresse fra den færøske Befolkning til den britiske Regering med Anmodning om, at De efter Konference med Regeringen rejser over til London for dersteds gennem den danske Legation at forebringe de britiske Myndigheder de Ønsker, som den færøske Befolkning gennem Adressen søger opnaaet, samt at De indtil videre forbliver i London for at føre eventuelle nødvendige Forhandlinger, indtil Spørgsmaalet er løst.

Skulde Deres Forebringende for de engelske Myndigheder medføre, at England

opstiller visse Krav for Færøernes Vedkommende, for Eks. Forslag til en Kontrakt, noget i Lighed med, hvad vi antager finder Sted for Islands Vedkommende, anmoder vi Dem herved om at holde vor Regering og Amtmanden over Færøerne à jour hermed og for øvrigt afvente Lagtingets og Regeringens Sanktion, før endeligt Kontraktsforhold afsluttes.

Idet vi gør Dem bekendt med, at de islandske Myndigheder gennem Telegrammer til Færø Amt og med undertegnede Patursson har tilkendegivet os, at der er al Sandsynlighed for, at der over Island kan aabnes os Handelsforbindelse med Amerika, vil vi samtidig gøre Dem opmærksom paa, at islandske Myndigheder har pointeret, at alt afhænger af, at de engelske Myndigheder giver Tilladelse til Udforsel fra Island til Færøerne.

Man skal yderligere gøre Dem opmærksom paa, at der, saavidt det er underskrevne Lagtingsmænd bekendt, ikke foreligger nogen Overenskomst, hvorefter færøske Skibe, være sig Fragtskibe eller Fiskerskibe, har fri Sejlads mellem Island og Færøerne eller Færøerne og Amerika.

Uden nærmere at paapege, hvike Følger et saadant Forhold kan faa for vort Fiskeri, og hvilket Stængsel samme Forhold sætter for en paatænkt Transportfart Vest over, antager vi, at De vil være fuldtud forstaaet med Nødvendigheden af, at vi snarest muligt opnaar Englands Samtykke til fri Sejlads Færøerne—Island eventuelt Amerika samt Udførselstilladelse fra Island til Færøerne.

Skulde der imidlertid føres Forhandlinger mellem det danske Gesandtskab i London og de engelske Myndigheder angaaende heromhandlede Spørgsmaal, og De mener, at en Henvendelse fra den færøske Befolkning som nærværende vil skade disse Forhandlinger eller indvirke forstyrrende paa disses heldigste Udfald, anmoder vi Dem herved om at lade Adressen hvile foreløbig.

De nødvendige Midler til Udgifter ved Deres eventuelle Rejse til London forventer vi at ville blive afholdt af Justitsministeriet."

Forholdene medførte imidlertid, at denne Henvendelse til Folketingsmanden aldrig skete. Som det ses, er Skrivelsen ikke dateret. Det kom sig af, at da den blev affattet, kort efter Lagtingets Afslutning, cirkulerede Adressen endnu til Underskrift, og Aftalen var, at Skrivelsen skulde dateres samme Dag, den blev sendt. Men saa indtraf der et Tilfælde, som medførte, at vi forandrede vor Beslutning med Hensyn til Fremsendelsen. Jeg havde for det Tilfælde, at vi skulde sende Adressen direkte til London til den danske Gesandt, hvad vi en Tid nærmest havde i Sinde, telegraferet til Mortensen og spurgt ham om Gesandtens Adresse, ligesom jeg ogsaa havde tilskrevet Mortensen; det samme gjorde Købmand Ziska, som særlig henstillede til Mortensen, hvis han mente, vi begik noget galt ved at sende Adressen til den danske Gesandt, da at sende Afbud. Det staar i „Skrivelser til Kommissionen" i Slutningen af Brevet fra Ziska af 26. Marts. Jeg skal tillade mig at oplæse en Sætning, den lyder saaledes: „Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette Andragende til den danske Gesandt." Da saa et Telegram, afsendt af Mortensen den 5. April, indtraf, at følgende Indhold: „Gesandt er Castenskjold, Pont Street. Naar Adressen sendt, telegrafer mig." — gik jeg ud fra, at Mortensen tilraadede at sende Adressen direkte til Gesandten. Mine Slutninger herom vil bedst fremgaa af et Brev, jeg sendte til en af Adresselagtingsmændene, Hr. A. Nolsøe, han boede paa Suderø, og der maatte sendes Brev eller Telegram til ham. Jeg har faaet fat paa Brevet deroppe, det giver gode Oplysninger om hele Sagen, og jeg skal tillade mig at oplæse det. Det lyder i Oversættelse saaledes:

„Kirkebø 11/4 1917.

Kære Nolsøe.

Modtaget Deres Brev i Dag.

Det er sandt, hvad De siger, at vi Lagtingsmænd afgjorde, før vi skiltes, at sende Adressen til Folketingsmanden, og at han saa skulde spørge sig for i Ministeriet.

Men nu er det sket videre, at et Telegram er kommet fra Mortensen, og at dømme efter dette kan man neppe komme til andet Resultat, end at han henviser os til at sende Adressen direkte til Gesandten.

For rigtig at forstaa E. Mortensens sidste Telegram skal jeg fremdrage det, der ligger forud. Desværre ser jeg mig ikke i Stand til at gengive vor Korrespondance ordret, da alle mine Papirer, som skulde komme hjem med sidste Baadsfart, endnu beror i Thorshavn.

I det første Telegram, som jeg sendte Edward Mortensen, spurgte jeg, som De nok erindrer, om han vilde rejse med Adressen til London, og hvilke Betingelser han stillede. Ved dette sidste mente jeg baade, om han forlangte Rejsepenge, og ligeledes om han forlangte officielt Stempel paa Adressen herfra. Edward Mortensen svarede tilbage, at han var klar til at rejse,

men ansaa det ikke helt nødvendigt da og bad om nærmere Redegørelse.

Dertil er først at bemærke, at han intet nævnede om Betingelser. Jeg gaar ud fra, at han, før han svarede, selvsagt har talt med Zahle, og at Zahle har stillet ham Rejsepenge til Disposition paa Justitsministeriets Budget, der altid har ekstraordinære Midler til Raadighed at anvende i færøske Anliggender. Dernæst tvivler jeg heller ikke om, at Edward Mortensen tillige har talt med Udenrigsministeren og har faaet at vide, at „officielt Stempel" ikke forlangtes herfra.

Dernæst er det at erindre, at Edward Mortensen bad om nærmere Redegørelse. Dette fik han nogle Dage efter, at han havde sendt mig Telegrammet, da jeg sendte ham Brev med „Islands Falk". I dette Brev meddelte jeg ham, ja, Ordene kan jeg ikke gengive, at Amtmanden havde kaldt Lagtinget sammen for at undertrykke Adressen, *fordi det var illoyalt af os at vende os direkte til London*. Jeg meddelte ham ligeledes, hvilken Betydning det havde for os at faa Udførselstilladelse fra Island og Sejltilladelse foruden Færøerne og Island tillige Færøerne—Amerika. Ziska sendte ham ligeledes Brev med „Islands Falk", og deri bad han Edward Mortensen, om han ansaa det at være illoyalt at sende Adressen direkte til London, *da at telegrafere Afbud*. Som Svar paa den Redegørelse, Edward Mortensen fik fra mig og Ziska i Breve med „Islands Falk", er det, at Edward Mortensen har sendt mig sit sidste Telegram, som lød saaledes:

„5. April 1917.

J. Patursson, Thorshavn.

Gesandt er Castenskjold, Pont Street. Naar Adressen sendt, telegrafer mig.

Edward Mortensen".

Af alt det, der foran er meddelt, kan jeg ikke faa andet ud deraf, end at Edward Mortensen siger til os: Send I Adressen til den danske Gesandt i London og meddel mig dette, naar saa er sket, jeg skal da ligeledes rejse til London, i Fald det lader sig gøre, i ethvert Fald skal jeg støtte Sagen herfra, hvad jeg formaar.

Der kan ikke tvivles om, at Edward Mortensen har raadført sig med Ministeriet, ligeledes før han sendte mig det sidste Telegram, i ethvert Fald gjort Zahle opmærksom paa, hvorledes Tilstanden var paa Færøerne angaaende Adressestriden.

Det, som jeg nu anser rigtigst at foretage med Adressen, er dette: Vi faar Sorenskriveren at attestere, at Underskrifterne er saa og saa mange. Derefter telegraferer vi Indholdet af Adressen og vor (Lagtingsmændenes) Følgeskrivelse og Sorenskriverens Attest til Castenskjold, og samtidig meddeler vi ham, at den færøske Folketingsmand i København og den engelske Konsul i Thorshavn er underrettede. Edward Mortensen har med „Islands Falk" faaet et Eksemplar af Adressen. Samtidig som vi telegraferer til Castenskjold, underretter vi Edward Mortensen og telegraferer ham vor Tilføjelse og Sorenskriverattesten. Saa har han alt, hvad Castenskjold har. Af Adressen og Tilføjelsen tager vi en ligelydende Afskrift og sender den med Sorenskriverattesten til Konsulen og meddeler ham, hvad vi har sendt. Det er maaske rigtigt tillige at lade Amtmanden faa Besked, naar vi sender.

Men alt dette er kun et Forslag framig. Jeg har ingen Lagtingsmand talt med om dette endnu. Synes I bedre om, at Adressen bliver sendt saaledes, som De foreslaar i Deres Brev af 9. April, skal det blive gjort. Naar jeg faar Deres Svar tilbage, skal jeg spørge de andre Lagtingsmænd — (ogsaa Poulsen og Winther), hvad de vil. Vær saa venlig at telegrafere, da vi maa skynde os. Jeg har anmodet Ziska om at fremsende Attesten og faa V. Mohr til at afskrive og oversætte. Desværre er ikke alle Listerne tilbagekomne endnu, men nu kan vi nok ikke vente længere.

Jeg gaar selvsagt ud fra, at Edward Mortensens Telegram (første) til mig: Jeg er villig at rejse til London, staar ved Magt, thi han har ikke sendt Afbud. Derfor stoler jeg paa, at han rejser med det samme, vi meddeler ham, at afsendt er — ifald han kan rejse for Ufred. Vi faar Meddelelser om, at Forholdene stadig forværres, ogsaa danske Smørbaade bliver nu nedskudt. *Kan* Edward Mortensen ikke rejse derover, da er det bedre, at vi sender Adressen direkte, og kan Edward Mortensen rejse, foretager Gesandten intet, før Edward Mortensen kommer. Hvorledes dette saa end bliver, venter Gesandten selvfølgelig med at foretage noget, før han har spurgt sig for i København. Jeg talte med islandske Købmænd ombord paa S/S „Island". De fortalte, at Castenskjold var en stædig gammel Krabat, som maatte have en Mand at stramme sig op, og at vi kunde vente at faa Nej mange Gange, før vi fik Ja, men at alt kom an paa at holde ud, saa gik det; dem havde det gaaet godt.

Da det kan ske, at Engelskmændene for at give os det, som vi beder om, vil

kræve forskelligt af os til Gengæld, f. Eks. en Kontrakt noget lig den, som gælder for Island, maa vi opgive Edward Mortensen en Mand paa Færøerne, som han maa holde à jour med Forhandlingernes Gang. Ziska fremsatte det Forslag at vælge et Nævn, og jeg samstemmer deri." Saa kommer der noget, som ikke er af nogen Betydning, men jeg skal fremlægge Skrivelsen, saa det kan ses.

I Henhold hertil blev det besluttet, at Adressen skulde sendes til Castenskjold, og jeg sendte saa den 18. April Lagtingsmand Nolsoe følgende Telegram — det er oversat —:

„Den 18. April 1917
Lagtingsmand Nolsoe,
Trangisvág.

Faaet Brev fra Mortensen. Han har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt. Alt er, som det bør være. Sendte derfor Adressen i Gaar baade til Castenskjold og Mortensen.

Patursson."

Jeg skal samtidig tillade mig at oplæse Udskrift af Framburðsfelagets Protokol for 14. og 15. April:

„14. April 1917.

— — — — —

Foreningens Formand meddelte, at han havde faaet Brev fra Jóannes Patursson, og lod dette Brev saaledes:

Kirkjuböur, 12. April 1917.

Til Framburðsfelagsins Formand
Hr. Nyholm Debess, Thorshavn.

Jeg har herved den Ære og den Glæde at meddele Dem, at vi Lagtingsmænd, som har paataget os at sende Brevet til den britiske Regering til dets rette Plads, nu mener saa mange Underskrifter at være komne, at nu kan Brevet godt sendes, og da Folk, særlig fra Suderö, er utaalmodige efter, at Brevet bliver sendt, og vi ogsaa mener, at det har mere at betyde at faa Brevet sendt hurtigst mulig end at vente efter yderligere nogle Hundrede eller Tusind Underskrifter, har jeg i Dag bedt V. Mohr oversætte Brevet.

Jeg skylder at lade Framburðsfelagið være vidende om, hvem de Tingmænd er — jeg har spurgt dem alle — som har paataget sig at sende Adressen. De er disse: R. Niclasen, Th. Egholm, A. Nolsøe, M. A. Winther, J. H. Poulsen og jeg.

Lad os saa haabe, at Lykken følger dette Storværk, som Framburðsfelagið rejste paa Fode.

Med Agtelse
Jóannes Patursson.

Formanden, Nyholm Debess, mente derefter, at paa Grund af, at Foreningen før havde vedtaget at sende Adressen ud over Landet, var det rigtigst, at Foreningen vedtog at overgive Adressen med Underskrifter til de Lagtingsmænd, som Jóannes Bonde hentyder til i sit Brev. Foreningen havde jo vedtaget at sende Adressen omkring i Landet, at faa Underskrifterne tilbage — og mente han som Foreningens Formand, og begge de to andre Bestyrelsesmedlemmer var enige med ham, at det rigtigste var, at Foreningen vedtog at give Adressen med Underskrifter til de Mænd, som var nævnte i Brevet.

— — — —

A. Ziska mente, at det rigtigste var, at Foreningen vedtog et saalydende Forslag:

„Foreningen vedtager, at Adressekomitéen arbejder for at samle Underskrifter, og overgiver dernæst Adressen med Underskrifter til de Tingmænd, som vil sende den til den britiske Regering, naar de kræver den." "

— — —

Med de Ord: „Foreningen havde jo vedtaget at sende Adressen omkring i Landet" hentydes der til en Rundskrivelse, som Framburðsfelaget udsendte i Marts 1917, og som i Oversættelse lyder saaledes:

„Thorshavn i Marts 1917.

Hr. .....

Landet staar i Vaade. Der begynder at blive Mangel paa Købmandsvarer og Udførslen er standset.

Det danske Ministerium har bedt os om nu, da alt er lukket imod Øst, at søge Støtte hos Island. Islands Alting og Islands Regering har i Telegrammer daterede 12. Marts lovet at hjælpe os med Tilførsel saa meget, som Islændinger formaar, og giver de os Haab om, at vi — om vi handler tilstrækkelig hurtigt — kan faa Varer i Reykjavik i Begyndelsen af Maj Maaned.

Men for at vi atter kan føre Varerne ud fra Reykjavik og til Færøerne, er det nødvendigt for os at faa Tilladelse af Englands Regering til fri Sejlads mellem Island og Færøerne. Alt afhænger nu af, om vi faar denne Tilladelse og faar den hurtigst muligt.

Vi har ment, at som Forholdene nu er i vort Land, vil dette bedst opnaas ved at alle Færinger, Mænd og Kvinder over 18 Aar, underskriver medfølgende Ansøgning, og beder vi Dem godhedsfuldt bære eller lade bære denne Adresse omkring i Deres Bygd hurtigst muligt og straks, naar der

bliver Lejlighed, sende den tilbage til Hr. Købmand Ziska, Thorshavn.

Med største Agtelse

F r a m b u r ð s f e l a g i ð,
Thorshavn."

Det hedder videre i Framburðsfelagets Protokol:

„15. April 1917.

Foreningsmøde blev holdt 15. April 1917. Hr. Jóannes Patursson havde først Ordet og forklarede hvad der var udrettet vedrørende Adressen. Adressekomitéen havde talt Underskrifter, der var indkomne, og var de i Tal 3119.

Meningen var nu at sende Adressen telegrafisk til London til den danske Gesandt Castenskjold, samtidig skulde Folketingsmanden faa Bud om dette. Den danske Regering vilde utvivlsomt give sin Repræsentant i London Instrukser vedrørende denne Sag.

— — — — — — — — — — — — —

Hr. Nyholm Debess fremkom med Forslag om: At „Framburðsfelag" vedtager at betale det Beløb som er brugt til at sende Adressen rundt om i Landet og faa Underskrifterne tilbage.

(Dette blev vedtaget)."

Indholdet af Telegrammet til Castenskjold er Kommissionen bekendt, det staar anført i Aktstykkerne. Indholdet af det samtidige Telegram til Mortensen forelagde jeg i en Koncept for en Tid siden for Kommissionen, men jeg sagde, at jeg var ikke sikker paa, at den var rigtig. Jeg har imidlertid faaet en Afskrift hjemme, som viser, at det er absolut den samme. Telegrammet lyder saaledes:

„17 April 1917.

Edward Mortensen
Rigsdagen,
København.

Har i Dag telegraferet Castenskjold. Adressens Indhold Dem bekendt. Lagtingsmænd følgende Tilføjelse:

„— — — — — — — — — — — —

fremgaar af vedlagte Erklæring, der i Oversættelse lyder saaledes:

„At Hr. J. Patursson i Dag har bedt mig underskrevne og Sekretær V. Mohr sende Telegrammerne vedrørende Ansøgning fra Færøernes Befolkning til den britiske Regering til Ambassadør Castenschjold og Folketingsmand Edw. Mortensen, og at J. Patursson ogsaa har bedt mig om at opbevare Adressen hos mig, indtil anden Bestemmelse bliver taget, bekræfter jeg med min Underskrift.

Thorshavn, 16. April 1917.

Andreas Ziska."

Konsulen aabnede imidlertid aldrig den ham tilsendte Pakke, der var forseglet, og kan derfor selvfølgelig aldrig have fremsat nogen positiv Mening om, hvad den indeholdt.

Jeg modtog kort Tid efter Afsendelsen af mit Telegram til Gesandten et Gensvar fra ham, der noget forbavsede mig. Telegrammet findes i Aktstykkerne S. 31. Gesandten taler om, at Andragendet skulde gaa til Embedsmændene, Amtmanden og Ministeren. Jeg gik imidlertid ud fra, at der forelaa en Misforstaaelse, at han ikke var underrettet. Jeg telegraferede da tilbage, som det ses af Aktstykkerne. Den 18. Maj ses derefter Udenrigsministeriet at have givet Gesandten Instrukser om at arbejde for Adressens Formaal. Den 18. Juli beretter Folketingsmand Edw. Mortensen som før omtalt i Bladet „Tingakrossur", at den Besejlingstilladelse, som Færingerne gennem Adressen søgte om, da var bevilget, og at han fra Udenrigsministeriet havde faaet den Besked, at før Adressen fremkom, havde der ingen Anmodning foreligget fra Ministeriet om at arbejde paa denne Sejltilladelse.

I „Tingakrossur" for 8. August 1917 berettes under Overskriften „Adressen virker", at Dampskib sejler fra Thorshavn for at hente Varer i Island. Ligeledes berettes om, at England har givet Sejltilladelse for Saltskibe fra Spanien. Det gik dog meget smaat for Amtmanden med at udnytte den givne Sejltilladelse paa Amerika. Der blev langt om længe af Amtmanden eller Købmandsforeningens Formand, Vicekonsul Jens Olsen eller dem begge to i Forening — Forholdet er aldrig rigtig blevet opklaret — fragtet en amerikansk Skonnert, der afsejlede fra Amerika sent om Høsten 1917, men hjembragte en saa overordentlig dyr Ladning, at man aldrig havde oplevet noget lignende. Alene Assuranceudgiften sagdes at beløbe sig til 97 pCt. Uagtet sidste ordinære Lagting søgte at indhente Oplysninger om, *hvorfor* det havde været nødvendigt at leje et Skib fra en Magt, som var i Strid med Tyskland, *hvorfor* Varerne ikke var sendt med de islandske Skibe, da vi havde Islands Tilladelse dertil, *hvorfor* der foruden den overordentlig store Assurance var beregnet en ekstra Assurance paa 23 000 Dollars, og hvem der paa Færøerne og i Amerika, i New York, havde Hovedansvaret for Misæren, er man endnu ikke, saa vidt jeg ved, kommen til Bunds i denne Sag.

Da Selvstyrepartiet ved Valgene sidste Foraar fik Flertal i Lagtinget, vedtog det nye Vareudvalg umiddelbart efter Tingsamlingens Slutning enstemmigt at sende et Udvalg paa 5 Medlemmer til Reykjavik for at forhandle om Indkøb i Amerika og Transport af færøske Varer i islandske Skibe til Reykjavik. Udvalget bestod af 2 Sambandsmænd og 3 Selvstyremænd. Efter to Udsendinges Tilbagekomst — to blev tilbage paa Island og en, Mortensen, rejste umiddelbart til København — blev der holdt Vareudvalgsmøde. Udsendingene havde under deres Forhandlinger med Ministeriet i Reykjavik opnaaet Løfte om, at der til Færingernes Disposition skulde stilles gennemsnitlig 100—200 Tons Skibsrum om Maaneden i de islandske Skibe fra New York til Reykjavik. Men uagtet vi gennem den færøske Folkeadresse havde opnaaet Sejltilladelse fra Amerika, havde vi ikke, saaledes som Islænderne, faaet Tilladelse til Vareudførsel i Almindelighed fra Amerika. De hjemvendte Udvalgsmedlemmer foreslog i den Anledning at rette en Henvendelse til den engelske Konsul. Dette blev vedtaget. Ved Valget af Udsendinge til Konsulen stemte begge Udvalgets Sambandsmænd Joen Poulsen og Torgard for Beslutningen om Udsendelsen. Jeg skal angaaende denne Beslutning tillade mig at oplæse følgende af Udvalgets Forhandlingsprotokol:

„J. H. Poulsen og Torgard, som var kommet hjem fra Island, meddelte, at Udsendingene deroppe vare blevet enige om, at Udvalget skulde rette en Henvendelse til den engelske Konsul i Thorshavn om, at han, hvis hans Regering stillede Forespørgsel til ham derom, vilde anbefale, at Færøerne faar Tilladelse til at indføre Varer fra Island og Amerika. J. Poulsen var mest stemt for, at Henvendelsen skete ved Amtmanden. — Den konstituerede Amtmand ønskede tilført Protokollen, at han ansaa det for at være urigtigt, at Lagtinget eller noget af det nedsatte

Udvalg henvendte sig til nogen fremmed Statsmyndighed, herunder den herværende engelske Konsul.

Han mente ikke, at man ved Bedømmelsen af det nu foreliggende Spørgsmaal kunde se bort fra den Stilling, det nuværende Udvalgsflertal havde indtaget i Sagen vedrørende Adressen til den engelske Regering. — Amtet var villig til at meddele den engelske Konsul, at de af Udvalget ommeldte Spørgsmaal eventuelt vilde blive forhandlet mellem den danske og den engelske Regering, og at anmode Konsulen om at medvirke til en heldig Løsning af disse Spørgsmaal, saafremt de blev forelagt ham til Erklæring af hans Regering.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Udvalget skulde sende 2 Udsendinge til Konsulen, sattes under Afstemning. Forslaget vedtoges enstemmig med 4 Stemmer, Joen Poulsen stemte ikke. Derefter vedtoges enstemmig med 5 Stemmer at vælge: J. H. Poulsen og Torgard".

Det er betegnende for Betydningen af al den Hvirvelvind, der af Overretsassessor Rytter og Effersøe er rejst om Adressens Illoyalitet, at almindelige Lagtings-Sambandsmænd, Joen Poulsen og Torgard, gør sig medskyldige i en Handling, som den fungerende Amtmand ved en Protokoltilførsel sætter i Klasse — og med fuld Grund — med Sagen vedrørende Adressen til den engelske Regering. Der er herved konstateret et godt Eksempel paa, at ogsaa Sambands-Lagtingsmænd kan være, hvad Hr. Overretsassessor Rytter kalder „illoyale", naar det gælder at tage praktisk paa en Sag. Disse Sambands-Lagtingsmænd var jo ogsaa illoyale i allerhøjeste Grad i Hr. Rytters Betydning, de gik jo direkte til de engelske Myndigheder, ikke alene udenom Amtmanden, men ogsaa udenom baade Regeringen og den danske Gesandt i Englands Hovedstad.

I afvigte Juni Maaned modtog jeg under mit Ophold her i København fra en af Vareudvalgets Udsendinge til Island, Hr. Edw. Mortensen, følgende Skrivelse:

„p. t. København den 12. Juni 1918.

Hr. Landstingsmand Patursson,
Rigsdagen.

Som Dem bekendt sendte det af Færøernes Lagting nedsatte Vareudvalg i Maj Maaned 5 Medlemmer af Lagtinget til Reykjavik for at forhandle med Islands Ministerium om forskellige Handelsspørgsmaal.

Der blev blandt andet stillet i Udsigt, at Færøernes Vareforsyning maanedlig kunde faa mindst 100 Tons amerikanske Varer med de islandske Skibe, som sejler mellem Island og Amerika, naturligvis forudsat at det nødvendige Samtykke forelaa fra paagældende krigsførende Magters Side til, at vedkommende Varepartier maatte transporteres ad den nævnte Rute, saaledes at de omlades i Reykjavik og føres derfra til Færøerne. De vil erindre, at Spørgsmaalet om Varetransport mellem Island og Færøerne har været paa Tale bl. a. i Lagtinget i 1917, hvilket førte til en Henvendelse til Ministeriet. Saa vidt jeg kan se, er Forholdet det, at danske Skibe under visse Betingelser kan sejle uden Inspektion mellem Færøerne og Island, hvilket for Eks. er Tilfældet med „Botnia", som en Gang maanedlig foretager den nævnte Tur. Da den sejler tom fra Island, vil den have god Plads til eventuelle amerikanske Varer, som maatte komme med de islandske Skibe, bestemte til Færøerne, Som Forholdet er nu, vil man imidlertid vistnok i hvert enkelt Tilfælde være nødt til at indhente Samtykke i London for at føre et Vareparti med „Botnia" fra Island til Færøerne. Jeg vedlægger en Ekstraktafskrift af et Brev fra Udenrigsministeriet af 9. Marts d. A.

Da Henvendelser til London ofte maa tage temmelig lang Tid, vilde det hensigtsmæssigste være, om man paa Forhaand kunde opnaa vedkommende krigsførende Magters Samtykke til det omtalte Arrangement med Varetransport af 100—200 Tons amerikanske Varer maanedlig med de islandske Skibe fra Amerika til Island (Reykjavik) og derfra til Færøerne, saaledes at de engelske Konsuler i Reykjavik og Thorshavn kunde føre den nødvendige Kontrol, uden at man i hvert enkelt Tilfælde behøvede at foretage Henvendelse til London.

Deres ærbødige
Edw. Mortensen."

Det her omtalte Brev fra Udenrigsministeriet lyder saaledes:

„Udenrigsministeriet.
2det Departement.

København, den 9. Marts 1918.

Til
Hr. Folketingsmand Edw. Mortensen,
Hollænderdybet 14.

. . . . . .

6) Varetrafik mellem Island og Færøerne.

I Foraaret 1917 rettede Udenrigsministeriet gennem den danske Gesandt i London en Henvendelse til den britiske Regering for at søge udvirket, at danske Skibe for

at undgaa Farezonen kunde sejle mellem Amerika, Færøerne og Island og omvendt uden Inspektion i britisk Havn. Det lykkedes at erholde den britiske Regerings Indforstaaen med, at Skibe, hvis Ejere havde akcepteret Betingelserne for Inspektion af nevtrale Skibe i Havne udenfor United Kingdom og ligeledes havde akcepteret de sædvanlige Betingelser for at faa Bunkerkul, kunde anløbe Halifax i Farten mellem Island og Færøerne og omvendt var helt undtaget fra Anløb af britisk Inspektionshavn. Varetransport fra Island til Færøerne og omvendt vil saaledes kunne finde Sted udenom Farezonen.

P. M. V.

Clan."

Jeg forelagde derefter Udenrigsministeren Sagen, og vi blev enige om, at jeg, før videre foretoges, skulde indhente en Udtalelse fra Færøernes Folketingsmand, Hr. A. Samuelsen, som den Gang opholdt sig her i Byen. I den Anledning tilskrev jeg Folketingsmanden følgende Brev (oversat):

„Rigsdagen, København den 14. Juni 1918.

Hr. Folketingsmand A. Samuelsen,
her.

Jeg har i Dag anmodet Udenrigsministeren om at forsøge at skaffe os udenrigs Tilladelse til at udføre Varer fra Island til Færøerne. Han meddelte mig, at han gerne vilde gøre, hvad han formaaede, i den Anledning, og ansaa vi begge, at det vilde lette ham disse Bestræbelser, om De som Færøernes Folketingsmand ogsaa anmodede ham om at søge at opnaa denne Tilladelse.

Jeg vil derfor herved anmode Dem om at give mig skriftlig Besked (paa dansk Sprog), som jeg kan forevise Ministeren, og venter jeg, at De og jeg i denne Sag kunne enes om at anbefale Ministeren at arbejde for, at Udførselstilladelse bliver givet, f. Eks. for 200 Tons Varer pr. Maaned.

Da jeg skal træffe Ministeren igen under Mødet, anmodes De om at skrive mig disse faa Ord nu.

Ærbødigst
J. Patursson."

Herpaa modtog jeg følgende Svar:

„Rigsdagen, København, den 14. Juni 1918.

Hr. Landstingsmand Patursson.

I Gensvar paa Deres Skrivelse af D. D. angaaende Tilvejebringelse af Sejltilladelse for Skibe med Varer fra Island til Færøerne skal jeg herved udtale, at det formentlig vilde være meget ønskeligt og i Overensstemmelse med det almindelige Ønske paa Færøerne (saavel hos Amt og Vareudvalg som hos Befolkningen), om saadan Sejltilladelse kunde tilvejebringes.

Jeg er enig med Dem i at opfordre Regeringen til at foretage, hvad der kan foretages i denne Sag udover, hvad der allerede maatte være gjort.

Ærbødigst
A. Samuelsen,
Folketingsmand."

Efter at have forelagt 1: Skrivelsen af 12. Juni fra cand. jur. Edw. Mortensen og 2: Skrivelsen af 14. s. M. fra Folketingsmand Samuelsen for Udenrigsministeriet, og efter at jeg havde konfereret en Del med dette Ministerium om Sagen og indhentet nogle nødvendige Oplysninger i det islandske Ministeriums Kontor her i Byen, tilskrev jeg Udenrigsministeriet som følger:

„*Til Udenrigsministeriet.*

Jeg tillader mig herved at ansøge Udenrigsministeriet om dets gunstige Medvirken til, at der hos vedkommende udenrigske Magter erholdes almindelig Tilladelse til, at Varepartier op til gennemsnitlig 200 Tons pr. Maaned af samtlige Varesorter, som for Tiden indføres fra Amerika til Island, maa kunne transporteres med islandske Skibe fra Amerika til Island (Reykjavik) og videresendes til Færøerne om fornødent under Kontrol af de engelske Konsuler i Reykjavik og Thorshavn.

18. Juni 1918."

I Slutningen af August Maaned eller i Begyndelsen af September — jeg husker det ikke saa nøje — fik jeg fra Amtmanden over Færøerne — jeg var den Gang hjemme til Lagtingssamlingen — Meddelelse om, at Tilladelsen var opnaaet. Vi fik altsaa nu gennem denne sidste Indrømmelse fra Englands Side Tilladelse til almindelig Indførsel af alle Varer, som Island bruger — jeg mente, det var fornuftigt at tage det paa den Maade, for det er egentlig de samme Varer, som vi bruger.

Endelig i Oktober Maaned fik vi saa Petroleum fra Island, efter at vi havde maattet undvære denne for vort Fiskeri saa vigtige Artikel i ca. 16 Maaneder. Og siden er der kommet og kommer fremdeles af og til amerikanske Varer via Island.

Fra den Tid da Havnar Framburðsfelag i Marts Maaned 1917 indsendte sit første Andragende til den engelske Konsul om Sejltilladelse og Varetransport Vest over, og indtil almindelig Tilladelse var givet, var der altsaa gaaet et Tidsrum af ca. 18

Maaneder. Der er formentlig ingen som helst Tvivl om for det første, at, hvis Amtmanden ikke havde blandet sig i denne Sag, saa at den havde kunnet gaa lige saa fredeligt og roligt som Andragendet fra Skipper- og Navigatørforeningen, var Resultatet blevet opnaaet inden det samme Antal Dage, som der nu var brugt Maaneder. Eller man kan sige for det andet: Hvis Amtmanden vilde have været lydhør overfor den færøske Befolknings Ønsker og dog samtidig villet være *meget* loyal, kunde *han* have taget sig af Framburðsfelagets Andragende paa den Maade, at han med sin bedste Anbefaling havde sendt dette til Regeringen og samtidig anbefalet den engelske Konsul at arbejde derfor. Ogsaa derved kunde Sagen formentlig hurtigt have nydt Fremme. Men han kunde ogsaa for det tredie, da Adressen kom frem, have anbefalet Lagtinget at optage Sagen, hvis han ikke ønskede Adressen fremsendt, og saa ekspederet den som Lagtingssag og som Amtmand givet den sin bedste Anbefaling. Jeg gjorde jo ogsaa under Lagtingsdebatten — det findes i „Tingakrossur"s Referat Side 20 — opmærksom paa, at det for os slet ikke gjaldt om at faa Adressen sendt, men om at faa *Sagen* fremmet. Endvidere kunde han for det fjerde have optaget Selvstyrepartiets Andragende til Lagtinget og opfordret sine Partifæller til at slutte sig til dette; saa vilde ogsaa Adressen have været ude af Verden, og hele Sagen vilde have faaet en hurtigere og sundere Gænge. Han kunde endelig for det femte selv have indkaldt Lagtinget og fremsat et selvstændigt Forslag om at efterkomme Befolkningens Ønsker med Hensyn til Amerikahandelen. Men han gjorde intet af alt dette. Han stillede sig stejl overfor ethvert Ønske, der fremkom i den Retning og han lagde Sagen alle de Hindringer i Vejen som en Mand, der ikke skyer noget tilladeligt Middel for at opnaa sin Hensigt, kan finde paa.

Det uvenskabelige Forhold, der opstod mellem Amtmanden og den engelske Konsul, og som Amtmanden vistnok foranledigede, var sikkert ogsaa en af Grundene til, at det gik saa sent for England med at gøre os Indrømmelser. Jeg skal som sagt ikke komme ind paa dette Forhold her, da jeg forbeholder mig i et senere Foredrag at behandle dette Spørgsmaal om Amtet og det britiske Konsulat.

Foruden at holde os udestængte fra Tilforsler Vest fra, opnaaede Amtmanden at faa iværksat en oprivende politisk Strid baade mellém Færinger indbyrdes og sidst, men ikke mindst, mellem Færinger og Danskere. Dette sidste skal jeg dog ikke ved denne Lejlighed komme ind paa, men jeg forbeholder mig at komme tilbage dertil ved Behandlingen af andre Emner, der er trukket ind under Kommissionens Omraade.

Jeg kan dog ikke slutte dette Afsnit af mit Foredrag, som jeg ventelig kommer til at fortsætte, uden at benytte Lejligheden til at udtale allerede nu som Vidne:

Jeg forstaar ikke, hvad Hensigten er med denne Kommission. Man skal „undersøge alt af ældre og nyere Dato" o. s. v., staar der. I hvilken Anledning maa der spørges. Er det for at straffe os Færinger? Er det for at brændemærke os, hvis disse Undersøgelser fører til, at man finder noget, man kan hænge sit Hat paa? Er det, for at de Overfald, som Færingerne i en Række af Aar har været Genstand for i en vis Del af den danske Presse, nu skal autoriseres derved, at den danske Rigsdag, det høje Landsting, sætter sit Stempel paa disse Tilsmudsninger af navngivne og ikke-navngivne færøske Personer? Jeg kan ikke tænke det. Er det, for at Hr. Overretsassessor Rytter i dagelange Foredrag skal kunne udslynge den ene fornærmende Beskyldning efter den anden mod saavel almindelige færøske Borgere som i Særdeleshed mod Færingernes Tillidsmænd, Færingernes Repræsentanter paa Tinge, saavel i Lagtinget som i Rigsdagen? Hvis det er Tilfældet, hvad jeg dog maa sige, jeg ikke kan gaa ud fra, ja, saa giver man derved Fornærmelserne en Rækkevidde, en Dybde, et Autoritetspræg, som er større, end ærlige Mænd kan finde sig i. Jeg personlig er ikke den mindst overfaldne, men De maa huske, at mere end det halve Lagting staar bag mig, og jeg er hele Færøfolkets og ikke et enkelt Partis Repræsentant.

Overretsassessor Rytter har villet skyde mig ud fra mit Parti. Jeg kan vise, at han i dette Tilfælde som i saa overordentlig mange andre har givet en urigtig Fremstilling. Medens jeg har været hjemme, har jeg forelagt Selvstyrepartiets samtlige Medlemmer nogle Spørgsmaal, og deres Svar derpaa beviser, at Hr. Rytters Fremstilling er urigtig. Jeg har skrevet saaledes til Selvstyrepartiets Lagtingsmænd: „Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig at tilstille de Herrer følgende Spørgsmaal:

1. Bestaar Selvstyrepartiet af 3 Grupper nemlig 1) Adskillelsesmændene (yderst faa), 2) Separatisterne (ikke mange) og 3) alle de mange andre, som ønsker mere eller mindre udvidet Selvstændighed indenfor de nu gældende Rammer?"

Hertil har Lagtingsmedlemmerne svaret: „Som Svar paa Deres Brev af 10. ds. til Selvstyrepartiets Lagtingsmænd tjener følgende: Ad. 1. Nej. Kun en Gruppe.«

Mit andet Spørgsmaal lød: „Da Pastor Evensen i sin Tid meldte sig ud af Partiet, „tænkte saa flere paa at følge hans Eksempel og gaa bort fra Patursson"?" Herpaa svares der: „Ikke os bekendt".

For det tredie spurgte jeg: „Hvis fhv. Amtmand Rytter var forblevet i Embedet og havde ledet sidste Lagtingssamling, var det da tænkeligt, „at 2 Mand af Partiet gik over og stemte med Sambandsmændene"?" Herpaa svares der: „Hr. Rytters Forbliven i sit Embede som Amtmand paa Færøerne havde selvfølgelig ingen Indflydelse paa vor Stilling i nogen Sag."

For det fjerde spurgte jeg: „Er min Fanatisme med Hensyn til Danskfjendtlighed saa stor, „at selv ivrige Selvstyremænd offentlig har maattet tage kraftig til Genmæle mod mig"?" Hertil svares der: „Nej".

Endelig stillede jeg følgende femte Spørgsmaal: „Er de Herrer kendt med følgende Forhold med Hensyn til Formandsskabet indenfor Partiet: „Patursson var i mange Aar Formand for Partiet. Det var egentlig Meningen, at der hvert Aar skulde vælges en Formand, men der blev aldrig valgt nogen. Patursson fungerede som Formand uden at være direkte valgt; man vilde nemlig ikke lade det komme til en Katastrofe. Mange har udtalt deres Forbavselse over, at det gik saaledes. Men selvfølgelig var han Formand, naar de andre fandt sig i det uden at protestere"?" Herpaa lyder Svaret: „Nej." Svarskrivelsen er undertegnet: „Deres hengivne M. A. Winther, R. Rasmussen, Rasmus Niclasen, Edw. Mortensen, Nyholm Debess, Konoy, Th. M. Strøm, J. Dahl, D. J. Thomsen, J. Guttesen". — J. H. Poulsen var den Gang fraværende.

Det passer altsaa aldeles ikke, naar Hr. Rytter siger, at jeg staar alene. Og jeg mener, at Overfald paa mig ogsaa er Overfald paa mit Partis samtlige Medlemmer og altsaa ogsaa Lagtingets Flertal og hele den færøske Befolkning.

Der tales saa meget om Nødvendigheden af, at Færingerne tilegner sig dansk Kultur. Men skal det, som fhv. Amtmand Rytter har leveret her for Kommissionen, og det, som han under sit Formandsskab i Lagtinget har tilladt sig til Nedsættelse af Tonen i dette Ting, være Produktet af dansk Kultur, da er denne ikke til at eftertragte. Jeg siger ikke, at Færingerne er fejlfri. Jeg indrømmer, at disse kan have givet Gensvar, der har saaret, ja, jeg indrømmer, at utilbørlige Udtalelser ogsaa kan være fremkomne fra vor Side; men jeg siger med Sysselmand Effersøes Broder, afdøde Landbrugskonsulent R. Effersøe: Der er ingen, der ved, hvad vi har udstaaet, og en Gang maa vor Taalmodighed faa Ende. Jeg gør hans Ord til mine!

Jeg vil saa spørge videre i Anledning af, hvad der er sket. Har man Mistanke om, at vi er Landsforrædere? Er det derfor, vor Politik skal undersøges? Har man f. Eks. Mistanke om, at vi svigagtigt, „i det skjulte", som der er sagt, arbejder for en Tilslutning til England eller en Genforening med Norge? Jeg siger, at alene dette, at man nærer uberettiget Mistanke til os om *skjulte* illoyale Hensigter er nok til at skabe Separatister, hvor der ingen Separatister er i Forvejen. Thi vi er ikke et Folk af Trælle. Vi har en Oldtidshistorie i Norge, og vi har en tusindaargammel Historie paa fæøsk Jord. Vort Folk, vort lille Folk, maa jeg sige, har aldrig gennem hele sin Historie været beskyldt for Lumskhed eller Underfundighed før nu i den sidste halve Snes Aar fra en vis Side. Vi er et frihedselskende Folk, men vi har aldrig lagt Skjul derpaa. Vi er og vi føler os i nært Stammefællesskab med Norge og med Islænderne, men vi har aldrig lagt Skjul paa det. I en Tid som denne, da ogsaa Danmark ønsker, at Folkenes Selvbestemmelsesret skal være den gældende Ret, fordrer vi Færinger vor Ret til at have vore politiske Meninger uden at blive antastet derfor. Der tales i Bladene om et danskvenligt og et dansktjendtligt Parti paa Færøerne. Oh, sørgelige Uvidenhed! Sørgeligst dog af alt, at det tildels er vore egne Landsmænd, der har bibragt Danskerne denne vrange Forestilling! Kunde Kommissionen afværge disse stadige Bebrejdelser, disse stadige Naalestik fra Bladene, saa gjorde den en god Gerning, hvis det da ikke allerede er for sent.

Naar jeg har udtalt mig saaledes, mener jeg at have haft Grund til det som Vidne. Jeg gør det absolut ikke for at sige noget om selve Kommissionens Arbejde, eller hvad den foretager sig her i og for sig, ikke paa nogen Maade. Det er ikke for at kritisere Fremgangsmaaden eller den Slags; det maa jeg forvare mig imod; men saa vil jeg samtidig indskyde, at naar Hr. Sysselmand Effersøe saa bestemt holdt paa at faa den Tale frem, som jeg har holdt i Lagtinget ved Forhandlingen om Landstingskommissionen, da denne blev nedsat, vil

jeg meget opfordre til, at den maa blive trykt, og jeg vil sige, som jeg sagde den Gang, at den skal opfattes som en Forsvarstale fra min Side.

Jeg er altsaa færdig med selve Adressesagen. Der er dog enkelte Ting endnu, jeg har Lyst til at sige — ja, jeg har ikke Lyst dertil, men tværtimod Ulyst, altfor megen Ulyst, men jeg er nødt til at sige det i Anledning af, hvad der er fremkommet i de mundtlige Referater og i de foreliggende Skrivelser. Der er en hel Del, som jeg er nødt til at indlade mig paa, omend med megen Ulyst, men denne Gang tænkte jeg nærmest ikke at komme yderligere ind paa Sagen. Det betydende Materiale, der allerede er forelagt Kommissionen i Form af Aktstykker og Foredrag — hvilket Materiale ikke alene spænder over Tidsrummet fra Adressens Tilblivelse i 1917 og til Statsministerens Telegram til Amtmanden i April 1918, men for Hr. Overretsassessor Rytters Vedkommende lige fra 1908 til Nutiden, og som for Hr. Oliver Effersøes Vedkommende gaar saa langt tilbage som til Færøernes Bebyggelse i det 9de Aarhundrede — vil foranledige, at jeg for at imødegaa Modpartens Fremstilling vil komme til at lægge stærkt Beslag paa Kommissionens Opmærksomhed, men da jeg har andre Ting at varetage end Kommissionsarbejdet — jeg maa meget beklage, at jeg for dette Kommissionsarbejdes Skyld har været nødt til at give Afkald paa den daglige Medvirken i Arbejdet i den dansk-færøske Landbrugsskolekommission —, ser jeg mig ikke i Stand til at fortsætte yderligere nu.

Der er dog en Ting, jeg ikke kan undlade at omtale, nemlig dette, at man fra min Modparts Side, særlig fra Hr. Effersøes Side, saa stærkt har trukket Venstreregeringens Tilbud af 1906 frem i Debatten som Bevis for Selvstyrepartiets separatistiske Tendenser. Hr. Effersøe udtalte i sin Forklaring den 12. December f. A. Side 142 i det stenografiske Referat: „Det var først den saakaldte Tilbudsaffære fra 1906, som gav Anledning til Partidannelser paa Øerne. Den Gang blev Sambandspartiet dannet med det Formaal at værne om vor Stilling i Riget og bekæmpe den separatistiske Bevægelse, der tydelig havde lagt sig for Dagen." Altsaa Tilbudet var, siger Hr. Effersøe, Oprindelsen til det færøske Separatistpartis Dannelse. Men fra hvem stammede dette saa ondartede Tilbud? Det stammede fra den første Venstreregering, se Aktstykkerne under Nr. 39. Det fremkom saavidt vides efter enstemmig Beslutning i Ministermøde af de daværende Venstreministre. Da den af Hr. Effersøe saakaldte Tilbudsaffære, der efter hans Udsagn er Roden til alt det politisk onde, der siden er sket paa Færøerne, er fremkommet fra en Venstreregering, maa jeg som Medlem af det daværende Reformparti have Adgang til at udtale mig lidt nøjere om Venstres daværende Stilling til færøsk Selvstyrepolitik, eller, som Hr. Effersøe behager at kalde det, Separatistpolitik.

Nogle Aar før jeg blev Folketingsmand, var den færøske Hvallov til Behandling i Rigsdagen. Den gik bl. a. ud paa Beskatning af Hvalfangsten. Lagtinget havde indstillet, at Hvalskatten skulde tilfalde Færøerne. Sagen kom til Rigsdagen. Sysselmand Olsen var Færøernes Rigsdagsmand, og han holdt paa Lagtingets Standpunkt til at begynde med, men Justitsministeren, Højres Justitsminister holdt bestemt paa, at Hvalskatten var en Statsskat og derfor ikke kunde tilfalde Færøerne. Rigsdagen sluttede sig til Justitsministerens Standpunkt, saa den Gang overholdtes endnu Formerne meget strengt: Statsskatter skulle tilfalde Staten, ikke Færøerne; vi fik alene overladt 1 000 Kr. aarlig af disse Indtægter. Men ved Systemskiftet brød Partiet Venstre Statsrammen, thi da Loven igen kom til Behandling i Rigsdagen vistnok i 1902, vedtog Venstre i et Partimøde, hvor J. C. Christensen fungerede som Formand, saavidt jeg erindrer — han var Formand den Gang —, at den Statsskat, der for Eftertiden svaredes af den færøske Hvalfangst, skulde tilfalde Lagtingets Kasser. Venstres Forslag om denne Statsskats fuldstændige Henlæggelse til Færøerne gik med Glans gennem Rigsdagen. Ved det første derefter kommende Lagting fik jeg i aabent Tingmøde Tingets specielle Tak for denne den første Indgaaelse af en Statsskat i Lagtingets Kasser.

I Vinteren 1902—03 skrev jeg min lille Bog „Færøsk Politik", som Hr. Effersøe ogsaa omtalte som Bevis paa min Separatisme. Efterhvert som jeg forberedte den til Trykken, lod jeg Manuskriptet gennemse af afdøde, daværende Folketingsmand Johan Ottosen, som ogsaa den Gang var Medlem af Reformpartiet. Jeg lod ham efterse, om der kunde være noget stødende eller udfordrende deri, set fra et dansk venstrepolitisk Standpunkt overfor færøsk Politik, og jeg bad ham gøre mig opmærksom paa, om saa skulde være Tilfældet. Men han rettede aldrig et Ord i Manuskriptet; tværtimod han bifaldt fuldt ud Indholdet og mente endda, at jeg kunde have opstillet

[illegible]nu større Krav og foreslog mig at kalde [illegible]en „Færøsk Selvstyre" i Stedet for [illegible]røsk Politik". Da Bogen udkom, sendte [illegible] et Eksemplar til, saavidt jeg erindrer, samtlige Rigsdagens Medlemmer, ligesom alle de større Blade i Hovedstaden og Provinsen fik tilsendt Eksemplarer. Ingen af mit Parti, Venstrereformpartiet, rejste, mig bekendt, nogen Indvending mod Bogen eller mod de i dens Slutning opstillede Programpunkter, og hjemme blev den kun rosende omtalt ogsaa af Hr. Effersøe, efter hvad der blev mig berettet, og saavidt jeg ved, var han blandt mine Vælgere til Folketinget, efter at Bogen var udkommet. Hr. Effersøe gør Side 141 i det stenografiske Referat opmærksom paa, at dette Skrift „Færøsk Politik" maa „betragtes som Indledningen til den kommende Politik, idet det indeholder to Punkter, der opstilles som Programpunkter, nemlig at ingen Lov maa gælde for Færøerne uden Lagtingets Vedtagelse, og at Lagtinget skal være berettiget til at indstille Lovforslag til Regeringens Sanktion." Ja, det er rigtigt, disse Programpunkter havde jeg fremsat offentligt som Medlem af Venstrereformpartiet, og Partiet lod mig aldrig forstaa, at det havde noget at erindre derimod. Allerede før Tilbudsaffæren fremkom, havde altsaa Venstre 1) akcepteret Indledningen til finansielt Selvstyre for Færøerne og 2) ladet henstaa upaatalt et af et af dets egne Medlemmer fremsat Programpunkt om lovbestemmende Myndighed for Lagtinget.

Tilbudet af 1906 fra Venstreministeriet var en ganske naturlig Konsekvens heraf. Dette Tilbud gik jo først og fremmest ud paa finansielt Selvstyre for Færøerne — det kaldtes ganske vist amtskommunalt Selvstyre, men Lagtinget vilde jo, om det havde akcepteret Tilbudet, samtidig have faaet en ganske betydelig Indflydelse paa den færøske Lovgivning, ja, oven i Købet udenom Rigsdagen, saa det, blot med Justitsministerens Sanktion og Kongens Underskrift selvfølgelig, kunde have vedtaget f. Eks. færøske Toldlove, Arveafgiftslove, direkte Beskatningslove o. s. v. Saaledes var Venstres Stilling. Et saa yderligt Brud paa Statsforholdet mellem Danmark og Færøerne foretoges altsaa af den første Venstreregering. Det er allerede før bemærket, at der blev afholdt Ministermøde, før jeg modtog Budskabet om Tilbudet. Det har altsaa ikke været et Tilbud fra en enkelt Minister, men et Tilbud fra den samlede Venstreregering. Dette fremgaar ogsaa tydeligt af Aktstykke Nr. 39.

Jeg skal her tilføje, at jeg personlig er kendt med en Del af de Forhandlinger med de enkelte Ministre om færøsk Selvstyre, der laa forud for det omhandlede Ministermøde. Jeg forhandlede saaledes indgaaende med Trafikministeren, afdøde Sv. Høgsbro. Det var hos ham, de af Lagtinget omsøgte Bevillinger til Kommunikationsvæsenet havde mødt nogle Vanskeligheder, og der maatte saa findes andre Veje til Fremskaffelse af Midler. Hos Finansministeren Vilh. Lassen var jeg ogsaa ofte til Konference i den Anledning. Jeg kom endda meget i hans private Hjem den Gang for at tale med ham om Ordningen af Færøernes finansielle Selvstyre. Dette vil hans endnu levende Hustru, Fru Marie Lassen, kunne bevidne; jeg tilskrev hende for øvrigt for et Aarstid siden et Brev for at minde hende om de Forhandlinger, jeg førte med hendes Mand den Gang, og hvori ogsaa hun stundom tog livlig Del. Vilh. Lassen var den Gang meget optaget af at ordne Finansforholdene i Vestindien og var levende interesseret i, at vi paa Færøerne kunde faa et finansielt Selvstyre, som vi kunde være tjent med, og Danmark kunde være tilfreds med. Jeg tror, at det mest skyldes Finansminister Vilh. Lassens Interesse for denne Sag, at Tilbudet fremkom. Med daværende Indenrigsminister Sigurd Berg førte jeg ogsaa Forhandlinger. Disse gjaldt særlig Indførelsen af færøske Frimærker. Efter Samraad med Filatelister her i Byen forelagde jeg Ministeren et Forslag om færøske Frimærker, Sagen blev drøftet væsentlig med Hensyn til Mærkernes Udseende, og vi kom saa vidt, at det blev foreslaaet, at man til at begynde med ikke skulde gaa videre end til at overstemple de danske Frimærker med Mærket „Ur Føroyjum"; siden kunde man tænke paa særlige Mærker med originale Billeder. I Filatelistkredse regnede man med, at færøske originale Frimærker vilde blive en betydelig Indtægtskilde for Lagtinget. Nogen endelig Beslutning blev der ikke taget, inden jeg rejste hjem i Foraaret 1906, da min Mening var først at forelægge Lagtinget Spørgsmaalet.

Er Færingerne nu kommet ud paa illoyale og separatistiske Veje, saa er jeg i hvert Fald til Dels enig med Hr. Effersøe i, at Skylden derfor væsentlig er Regeringens, Venstreregeringens Tilbud af 1906. Af den daværende Venstreregerings Medlemmer er endnu to aktive Politikere, nemlig Folketingsmændene J. C. Christensen og Sigurd Berg. Det forekommer mig, at Hr. Effersøe har fremsat en nok saa vægtig Beskyldning mod de to fornævnte Herrer af Venstre-

ministeriet, og jeg vil derfor opfordre Kommissionen til at gore de Herrer bekendt med Hr. Effersoes og for øvrigt ogsaa mine Udtalelser, saa at de overfor Kommissionen kan faa Adgang til at forsvare den Handling, de foretog i 1906.

Hr. Effersøe benyttede Venstres Tilbudsaffære i Agitationen hjemme, saa at Folk maatte faa det Indtryk, at der laa Svindlerier og Bedrag bagved. Jeg maa derfor her lige berøre to Sager, hvoraf den ene stod i direkte Forbindelse med Tilbudssagen: Telefonsagen, og den anden, Stokkestuesagen, forelaa forud for denne, i 1905.

Effersøes Organ „Dimmalætting" beskyldte mig i Valgtiden 1906 for et „uhørt Bedrag i Telefonsagen". Jeg anlagde Sag mod Bladet, og jeg konfererede med Trafikminister Høgsbro. Bladet blev idømt en klækkelig Bøde og Udtrykkene mortificerede. Der ymtedes dog fremdeles om Fordægtigheder mellem mig og Regeringen i Telefonsagen. Jeg venter for øvrigt under en senere Behandling af Heygum-Sagen at komme nærmere ind paa den personpolitiske Del af hele Telefonsagen og skal derfor ikke føre den Sag videre her.

Den anden Sag var i Korthed følgende: Nationalmusæet var kendt med, at jeg paa min Kongsgaard besad Bygninger af stor arkæologisk Værdi, hvoraf enkelte Partier beregnes til en Alder af ca. 800 Aar. Folkemusæet (Bernhard Olsen) ønskede i sin Tid en af de gamle Stuer overført hertil. Det vilde jeg ikke tillade. Derimod havde man i Aaret 1874 under Kirkens Restauration overført til Nationalmusæet alle dens indvendige Prydelser fra Middelalderen. Jeg ønskede Prydelserne tilbage. Musæet henskød Spørgsmaalet, der for øvrigt ikke er løst endnu. Et Sneskred eller Jordskred havde i Aaret 1772 i høj Grad ramponeret, til Dels ødelagt en væsentlig Del af de gamle Bygninger, der dels fejedes væk, dels blev begravet af Jord. De er endnu ikke udgravede. En Del af Bygningerne, der stod ramponerede efter Sneskredet, blev afstivet, men aldrig istandsat i oprindelig Form. Afdøde Professor Schiødte undersøgte de stedlige arkæologiske og arkitektoniske Forhold. Senere foretog Kaptajn Daniel Bruun Undersøgelser. Disse Undersøgelser vakte Nationalmusæets store Interesse, og der blev Tale om at paabegynde en Restauration. Kapt. Daniel Bruun forelagde daværende Kultusminister J. C. Christensen Sagen. Denne stillede sig overordentlig velvilligt til Spørgsmaalet om offentlig Tilskud til denne Restauration. Da jeg ikke var paagaaende — eftersom Sagen berørte mig personlig —, og jeg dvælede noget med at fremsende Restaurationsforslaget, erindrede J. C. Christensen mig derom. Forslaget kom da frem anbefalet af J. C. Christensen; det blev bifaldet af Finansudvalget og vedtaget af Rigsdagen. Det bevilgede Beløb var paa 6 000 Kr. Pengene blev mig udbetalt, anvendtes af mig, og jeg har senere gjort Rede for Anvendelsen.

Om denne Sag rejste Effersøe en vældig Agitation. Hans Broder, Sagfører P. Effersøe opstillede i „Dimmalætting" en lang Række af Spørgsmaal, som jeg maaske ikke behøver at oplæse alle. Han spørger: Er Beløbet helt eller delvis udbetalt? Hvornaar er Udbetalingen sket? Til hvem er Udbetalingen sket? Plejer man af Statskassen at udbetale Vederlag for et Arbejde inden dets Paabegyndelse? Ved hvilke særlige Midler er Udbetalingen af det bevilgede Beløb paa 6 000 Kr. (eller en Del deraf) opnaaet? o. s. v. o. s. v. Jeg svarede derpaa i Følge Referat i „Dimmalætting" af 12te Maj 1906: „Poul Effersøe kan vedrørende det, han skrev om mig, henvende sig til Kapt. Daniel Bruun; det var denne, der kom frem med Sagen vedrørende Røgstuen i Kirkebø. Bruun interesserer sig meget for gamle Mindelsmærkers Bevarelse, og han henvendte sig til Kultusministeren om Røgstuen i Kirkebø. Kultusministeren talte med mig om, at han ønskede Sagen fremsat."

Agitationen med min og J. C. Christensens Stokkestue-Affære dreves af Effersoe saa agressivt og velholdende, at hvert Barn paa Færøerne den Gang kendte Valgslagordet „Stokkastovan". Først paa Lagtinget vistnok i 1912 opgav Effersøe Agitationen „for ever". Folk troede efter den frække Agitation, der fandt Sted paa Vælgermøder og i Lagtinget om denne Sag, at der laa en uhæderlig Handling mellem Regeringen og mig bag ved denne Sag, eller i mildeste Tilfælde, at Hr. J. C. Christensen havde ladet sig føre bag Lyset af mig. Og da Effersoe nu atter har fremtrukket 1906, mener jeg, at det er absolut nødvendigt, at Hr. J. C. Christensen bliver indkaldt for at vidne i den Sag, som han gennemførte i Rigsdagen, og som i hele 6 kampfulde Aar var et af Hovednumrene i Sambandsagitationen paa Færøerne.

Stokkestue-Sagen og Tilbuds-Affæren kan nu en Gang, takket være Effersoes Agitation, ikke trækkes fra hinanden. Det var paa Effersoes Mistænkeliggorelse baade af Stokkestue-Affæren og Tilbuds-Affæren, at Sambandspartiet opstod. Det er nødven-

digt, at man gaar til Bunds ogsaa i Venstres Delagtighed i disse Sager. Jeg kan ikke tro, at Venstreregeringen har gjort Tilbudet af 1906 i den Hensigt bagefter at faa Lejlighed til at bekæmpe mig og andre Færinger, der onskede at akceptere dette Tilbud.

Jeg skal hermed slutte, idet jeg dog vil meddele, at jeg, foruden hvad der nu er fremlagt, endnu har indsamlet en hel Del Materiale paa Færøerne, der vedrører andre Forhold end dem, der er fremdragne under dette Foredrag. Jeg har egentlig ikke haft Tid til at udarbejde mere, end sket er, men jeg ønsker gerne ved Lejlighed — jeg kan ikke sige bestemt hvornaar, maaske om en 14 Dages Tid, maaske senere — at faa Adgang til at fremlægge yderligere Oplysninger for Kommissionen. Hvad angaar de omtalte Telegrammer og lignende, forventer jeg, at det væsentligste i alt Fald af, hvad man ønsker, vil fremkomme, naar næste Post kommer fra Island. Jeg kan ikke tænke mig andet. Jeg har altsaa søgt at fremskaffe alt, hvad der vedrører den foreliggende Sag.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af de Herrer skulde have Spørgsmaal at stille til Hr. Patursson nu. (Ophold). Der vil jo sikkert senere blive Lejlighed dertil, idet Hr. Patursson, saa vidt jeg forstod, kunde ønske i en nær Fremtid at fremsætte flere Bemærkninger for Kommissionen.

Mødet hævet Kl. 2^{40}.

Mødet 28. Februar 1919 Kl. 9½.

Vidne: Lagtingsmand, Højskolelærer *R. Rasmussen.*

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn og Stilling?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Rasmus Rasmussen. Jeg er Højskolelærer.

Formanden: De er Medlem af Færøernes Lagting?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Ja.

Formanden: Hvor længe har De været Medlem af Lagtinget?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Siden 1914.

Formanden: De er jo bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Ja.

Formanden: Og De har haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det Materiale, Kommissionen har indsamlet, saa vidt det kan have Betydning for Deres Vedkommende?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det kan jeg ikke sige. Jeg har haft det i 2 Dage og været meget optaget, saa jeg har ikke faaet læst det altsammen igennem.

Formanden: I saa Fald vil De have Lejlighed til at gennemlæse Materialet senere, og hvis De derefter kunde ønske at give Kommissionen en yderligere Forklaring, vil vi naturligvis med Glæde modtage den.

Det er Dem sikkert bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og jeg tør gaa ud fra, at De for Deres Vedkommende vil føle Dem bundet ved den samme Diskretionspligt.

De har faaet tilstillet de Hovedspørgsmaal, som Kommissionen kunde ønske at rette til Dem. Jeg skal nu tillade mig at forelægge Dem disse Spørgsmaal.

Det 1ste Spørgsmaal lyder: Hvad kan De oplyse med Hensyn til den i Aktstykkerne Side 81 aftrykte Henvendelse fra „Havnar Framburdsfelag" til den engelske Konsul?

Denne Henvendelse gengives saaledes Side 81 i Aktstykkerne:

„Samtidig med at „Havnar Framburdsfelag" (Thorshavns Fremskridtsforening) bringer den højtærede britiske Konsul i Thorshavn sin bedste Tak for, at han har udvirket Adgang for Færinger til at sælge Fisk paa et saa bekvemt Marked som Island, beder vi Hr. Konsulen om yderligere at bevise os den Tjeneste hos den britiske Regering at udvirke, at vi maa faa Tilladelse til at sælge færøske Salgsvarer overhovedet til Island og Amerika, uden at de Skibe, som fører Varerne, derfor nødes til at anløbe britisk Havn

Endnu mere indtrængende beder vi dog om, at Hr Konsulen udvirker Hjemmel for os til at føre nødvendige Varer til Færøerne fra Amerika, saavel den lige Vej som ogsaa over Island, ligeledes uden at Transportskibene derfor nødes til at anløbe britisk Havn."

Henvendelsen er underskrevet af R. Rasmussen, Nyholm Debess og J. Evensen.

I den Forklaring, som Landstingsmand Patursson tidligere har afgivet for Kommissionen, og som findes Side 227 i Afhøringerne, gengives Henvendelsen i en lidt anden Form, nemlig saaledes:

„Til
den britiske Konsul.

Idet „Havnar Framburdsfelag" udtaler sin store Tak paa det færøske Folks Vegne til den højtærede britiske Konsul i Thorshavn for, at han har skaffet Færinger Adgang til at sælge Fisk paa et saa let tilgængeligt Marked som Island, beder vi Hr Konsulen om ogsaa velvilligst at udvirke hos den britiske Regering, at vi maa faa Tilladelse til at sælge færøske Udførselsvarer overhovedet enten til Island eller til Amerika, uden at de Skibe, som fører Varerne, derfor nødes til at anløbe britisk Havn

Endmere beder vi dog om, at Hr Konsulen udvirker os Tilladelse til at føre Nødvendighedsvarer til Færøerne fra Amerika, baade direkte og ogsaa via Island, ligeledes uden at Varetransportskibene derfor nødes til at anløbe britisk Havn

I Framburdsfelags Bestyrelse
R. Rasmussen. Nyholm Debess.
Johan Evensen."

Forskellen i Gengivelserne beror vel nærmest paa en forskellig Oversættelse.

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg gøre en kort Bemærkning?

Formanden: Ja.

Landstingsmand **Patursson:** I Anledning af Formandens Bemærkning om, at den lille Uoverensstemmelse i Ordlyden formentlig beror paa en forskellig Oversættelse, skal jeg udtale, at det ikke ganske forholder sig saaledes. Den Henvendelse, som jeg har fremlagt, er en Udskrift af „Framburdsfelag"s Forhandlingsprotokol, og det Forslag, som blev indbragt paa Mødet i „Framburdsfelag", blev forandret en lille Smule ved Vedtagelsen. Der udgik blandt andet Ordene „paa det færøske Folks Vegne". Det, mente man, var for meget sagt, man mente, at man kunde sige Tak i al Almindelighed. Det var at vise en Høflighed. Derimod strøg man som sagt ved den endelige Vedtagelse Udtrykket „paa det færøske Folks Vegne".

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg skal forsøge, saa godt jeg kan, at svare paa det stillede Spørgsmaal.

Angaaende den i Aktstykkerne Side 81 aftrykte Artikel i Bladet „Tingakrossur" for 14. Marts 1917 skal jeg bemærke, at nævnte Aktstykke unægtelig paa mig gør det Indtryk, at Selvstyremændene paa Færøerne, uagtet de var et Mindretal, havde til Hensigt at gennemføre visse Sager vedrørende Landets Styrelse. Men dette er ganske forkert, for Partiets Vedkommende i hvert Fald —; hvilke Tanker enkelte Personer, som f. Eks. Redaktøren af dette Blad, har omgaaedes med, faar staa for deres egen Regning.

Det Møde, som Selvstyremændene holdt i Marts Maaned 1917, er her benævnt et „Ting", og dermed menes vel sagtens et Ting ligestillet med Lagtinget. Det er imidlertid fuldstændig forkert. Det Møde, som Selvstyremændene holdt den Gang, var et ganske almindeligt Møde for at forhandle indenfor Partiet visse foreliggende Sager, særlig Spørgsmaal, der var fremkomne ved den ekstraordinære Situation, som den tyske Blokade først i Februar havde skabt paa Færøerne. Vel kan det maaske se saadan ud af en Udtalelse, som „Tingakrossur" har berettet, og som vistnok er den ærede Kommission bekendt, idet jeg kan se, at den er fremkommet her — en Udtalelse, som jeg har ladet falde i Lagtinget, og som er optaget i Bladet „Dimmalætting", og hvori jeg skal have sagt, at Johannes Patursson paa dette Møde som Selvstyrepartiets Formand havde udtalt, at nu skulde vi handle, som om der ingen Øvrighed var i Landet. Denne Udtalelse maa nærmest opfattes som en dristig Spøg, anderledes blev den heller ikke opfattet af Partiet, og den har ikke faaet nogen som helst Indflydelse paa det videre af Partiet foretagne. Den har vistnok heller ikke af Patursson været ment som andet end en dristig Spøg. Det Møde i „Framburdsfelag", hvor Henvendelsen til den engelske Konsul vedtoges, havde i Grunden ikke den ringeste Forbindelse med Selvstyrepartiets Partimøde, saaledes som man let kan faa Indtrykket af ved at læse dette Aktstykke. Mødet i „Framburdsfelag" var et af Foreningens almindelige Møder. Jeg var den Gang Formand for Foreningen, og jeg kendte ikke noget til, at der skulde foretages en saadan Henvendelse til den britiske Konsul i Thorshavn, før Forslaget fremkom i nævnte Møde. Det var Hr. Patursson, der frembar denne Henvendelse. Heller ikke kendte jeg som Foreningens Formand den

Gang, hvad der forelaa som Grundlag for Henvendelsen, nemlig det, at Færøernes Skibsfører- og Navigatørforening af den engelske Konsul havde opnaaet noget i Retning af Lettelser i Klausulforholdene for deres Skibe ved Sejlads paa Island. Det blev mig først meddelt paa dette Møde. Man kan deraf se, at der i Grunden ikke har været nogen Forbindelse mellem Selvstyrepartiets Partimøde og „Havnar Framburdsfelag"s Møde.

Med Hensyn til den nævnte Henvendelse til den engelske Konsul skal jeg iøvrigt udtale følgende. Hvad der har været Grunden til, at „Framburdsfelag"s Medlemmer sluttede sig til denne Henvendelse, skal jeg ikke komme nærmere ind paa, men kun sige, hvad der for mig var Hovedgrunden til, at jeg sluttede mig til den. Efter min Erfaring var jeg berettiget til at antage, at den britiske Konsul i Thorshavn var, om jeg saa maa sige, en Anstødssten for meget, som man vilde have gennemført fra færøsk Side. Bekendt er det jo, at den britiske Konsul nægtede færøske handlende Adgang til at underskrive Deklaration overfor den engelske Regering, endskønt denne Deklaration var en Betingelse for deres Eksistens som Købmænd, og nægtede den — saaledes saa det ud for os — uden Plan og Hensyn. Mænd, der havde udført Fisk og andre Varer maaske til Norge og andre Steder eller havde faaet en Del af deres Fisk sendt til København, slap igennem, andre, der havde sendt Størsteparten af deres Fisk til England, slap ikke igennem. Det er maaske noget rent personligt, maaske noget ubeslutsomt ved Konsulen, der har været Aarsagen til dette. I hvert Fald maatte det se ud, som om Konsulen var en Anstødssten paa Vejen for meget, som man kunde ønske at føre igennem. Men paa det Tidspunkt, da Mødet holdes i „Framburdsfelag", ser det ud, som om den engelske Konsul er rede til at faa gennemført visse Ting for Færøerne, idet han havde gjort disse Indrømmelser overfor Færøernes Skipper- og Navigatørforening, og det var da ganske fornuftigt og rimeligt, at man vilde benytte Øjeblikket til at opnaa andre Indrømmelser hos ham. Jeg maa tilføje, at det var en stiltiende Forudsætning hos mig, at denne Henvendelse til Konsulen maatte ske med Amtets Anbefaling, hvilket ogsaa skete. Der blev nedsat et Udvalg, bestaaende af Foreningens Bestyrelse og desuden en Mand udenfor til at ekspedere Henvendelsen. Et Par Medlemmer af dette Udvalg havde opsøgt Konsulen, saa vidt jeg husker uden nogen forudgaaende Konference med det samlede Udvalg, for at faa at vide, om han vilde modtage Henvendelsen, og man havde faaet den Besked, at han ønskede Amtets Anbefaling. De samme Mænd havde da, saa vidt jeg husker, anmodet Amtmanden om en saadan Anbefaling, men Amtmanden havde naturligvis krævet først at se Henvendelsen. Nu faldt det i min Lod at gaa op paa Amtskontoret med Henvendelsen for at bede om denne Anbefaling, og jeg skal her i Sandhedens Interesse oplyse, at Amtmanden ingenlunde var villig til at give Sagen sin Anbefaling; særlig havde han noget at indvende imod, at man samtidig havde bragt den engelske Konsul en Tak. Jeg skal med Hensyn til denne Tak bemærke, at jeg i hvert Fald bagefter godt indser, at den var mindre paa sin Plads, men den kan jo let opfattes som en Kompliment paa Forhaand og intet andet. Imidlertid mente Amtmanden, at den var uheldig, og jeg syntes ikke at kunne opnaa noget i Retning af Anbefaling. Dette meddelte jeg det samlede Udvalg telefonisk, men Udvalget fastholdt alligevel at ville sende Henvendelsen. Dette meddelte jeg Amtmanden, og han gav saa sin Anbefaling.

Det er, hvad jeg kan sige om dette Punkt. Saadan saa jeg paa Sagen, og saadan blev den i det hele taget behandlet. Henvendelsen, der jo findes i Aktstykkerne Side 81 i den Form, den havde, da den blev sendt, er en Henvendelse til den britiske Konsul om at udvirke en friere Sejlads til Island og Amerika, uden at Skibene skal anløbe britisk Havn. Men jeg peger igen paa, at det hele Tiden var min bestemte stiltiende Forudsætning, at denne Henvendelse for at skulle gøre nogen Gavn maatte have Amtets Anbefaling, maatte i Grunden sendes gennem Amtet, hvilket ogsaa skete, idet Amtmanden fik et Eksemplar af Henvendelsen og fremsendte dette med sin Anbefaling.

Formanden: Det næste Spørgsmaal lyder saaledes:

Hvad kan De oplyse med Hensyn til den i Aktstykkerne Side 6 aftrykte Adresse til Storbritanniens Regering?

Adressen er saa vel kendt af Kommissionens Medlemmer og sikkert ogsaa af Hr. Rasmussen, at det er overflødigt for mig at oplæse den.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Ja, Adressen er mig saare vel bekendt, men om jeg kan fremføre noget nyt om denne Sag er meget tvivlsomt. Den har jo været belyst for Kommissionen fra saa at sige alle

Sider, og jeg kan vist ikke komme med nogen faktisk Oplysning, der ikke allerede foreligger. Jeg skal kun med Hensyn til det rent faktiske sige nogle faa Ord.

Jeg blev kendt med Tanken om Fremsendelse af en Adresse til den britiske Regering paa et Møde i „Havnar Framburdsfelag" umiddelbart efter, at jeg var fratraadt som denne Forenings Formand. Den blev fremsat paa et almindeligt Foreningsmøde af et af Medlemmerne, som nylig var indtraadt i Foreningen. Jeg tog Stilling til denne Adresse lige med det samme — en Stilling, som jeg senere har beholdt —, idet jeg fandt det voveligt, uformaalstjenligt at fremsende en saadan Adresse. Dette udtalte jeg paa Mødet, og jeg fik Tilslutning fra en Del af Medlemmerne, saaledes at der den Aften ikke blev foretaget noget. Udsendelsen til Underskrift af Adressen blev vedtaget paa et senere Møde i denne Forening, hvor jeg var forhindret i at være til Stede, uden at jeg havde sendt Afbud. Det er saa at sige det hele, jeg kender til denne Adresse paa nært Hold, hvor jeg har været til Stede ved dens Behandling. Jeg fraraadede saa mange Mennesker, som jeg kunde komme i Forhold til, at underskrive Adressen, det er ganske sikkert.

Ud herover kan jeg vist ikke om de faktiske Forhold, med Hensyn til hvorledes Adressen er gaaet frem og tilbage og er blevet behandlet, oplyse noget, der ikke allerede er kendt, men hvis de Herrer ikke skulde have noget imod det, kunde jeg have Lyst til overfor den ærede Kommission at fremsætte mit Syn paa, hvad der i Grunden er Betingelsen for, at en saadan Adresse overhovedet kunde fremkomme i et Folk, der er saa loyalt, som Færingerne altid har haft Ord for at være, og ogsaa er. Det er selvfølgelig ganske almindelige Betragtninger, men jeg kunde have Lyst til at fremsætte dem for Kommissionen, da de har en vis Sammenhæng med et andet Spørgsmaal, som har været behandlet her, nemlig det politiske Spørgsmaal, Forholdet til Selvstyrepartiets Politik paa Færøerne, thi det kan jo ikke nægtes, at der ved Landstingets Forhandlinger om denne Kommissions Nedsættelse fremkom aldeles bestemte Udtalelser fra et Medlem af Landstinget, der sigtede i Retning af, at denne Kommission bl. a. maa have til Opgave at undersøge de partipolitiske Forhold paa Færøerne, og dermed, tænker jeg, menes særlig Selvstyrepartiets politiske Forhold. Hvis ingen har noget derimod, kunde jeg altsaa have Lyst til at fremsætte nogle faa Bemærkninger, de vil kun tage en halv Snes Minutter.

Formanden: Ja Tak.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Maa jeg først sige, at efter min Opfattelse var Adressen til den britiske Regering, i sin Oprindelse i hvert Fald, et Udslag af en vis politisk Umodenhed, der i og for sig ikke er til at undres over, en Overvurdering af sine Evner til at udrette noget stort under disse vanskelige Forhold og maaske ogsaa et forfængeligt Haab om ved saadan en dristig Daad i Nødens Stund at kunne vinde hele Folkets Tillid, altsaa Udslag af ganske ungdommelige Rørelser, der har taget en forkert Retning, idet man har taget Opgaver op til Løsning, hvis Omfang man ikke er i Stand til at overskue, og hvis Tyngde man ikke er i Stand til at veje. Dette hænger atter sammen med den Skæbne, som den nationale Bevægelse paa Færøerne har haft gennem Tiderne. Selvstyrebevægelsen paa Færøerne er i sin Oprindelse og ogsaa i sin senere Udvikling et Udslag af national Rejsning, af dette ungdommelige Fænomen, der er saa godt kendt i hvert Fald af Mænd, der har Føling med Folkenes Liv, og saa godt kendt hos mange smaa Nationer rundt om i Verden, at jeg ikke behøver at komme nærmere ind derpaa. Der er i en saadan ungdommelig national Rejsning en ubændig Kraft; man har i lang Tid underkendt denne Kraft fra konservativ Side baade her og dér, men nu er man vist kommet ud over dette Standpunkt. Jeg tror, at man nok fra alle Sider nu anerkender, at der i disse nationale Rejsninger bor en ubændig Kraft, der altid er i Stand til at give sig Udslag, mere eller mindre heldige, eftersom de bliver mødt fra de store Nationer med mere eller mindre Forstaaelse. Naar en saadan national Rejsning, der er Grundlaget for Selvstyrepartiets Politik paa Færøerne, møder Uforstand og endda Haan fra andre Sider, giver den sig altid uheldige Udslag, den bliver bitter, henvendt mod Maal, som den ikke skulde henvendes imod, i Stedet for at den skulde være en virkelig Drivkraft for Folkets Udvikling. Dette folkelige Fænomen behøver jeg ikke at komme ind paa, det er til fulde kendt, jeg havde nær sagt, af alle dannede Mennesker i Verden.

Den nationale Bevægelse og dermed Selvstyrebevægelsen paa Færøerne er nu ikke blevet mødt med den nødvendige Forstaaelse, for at den kunde faa en god og sund Udvikling. Modstanden mod og Ringe-

agten for Bevægelsen har haft sine Repræsentanter lige saa godt paa Færøerne mellem Færinger som i Danmark, men det kedelige og skæbnesvangre, havde jeg nær sagt, ved denne Sag er, at Modstanden og Ringeagten har givet sig Udslag paa Færøerne i en Presse, der har taget Patent paa at være Udtryk og Talsmand for, hvad der er rigtig godt Dansk, igennem „Dimmalætting", og denne Uforstaaen og Ringeagten har desværre ogsaa haft Tilhold hos mange af Regeringens Repræsentanter paa Færøerne, hos mange danske Embedsmænd deroppe — det er kommet frem mere end én Gang. Den samme Mangel paa Forstaaelse, og hvad dermed hænger sammen, har ogsaa vist sig hernede i Danmark i det danske Folk, og det er særlig kommet frem i den sidste Tid. Hvad Grunden dertil er, skal jeg ikke komme ind paa. Det har givet sig Udslag paa mange Maader, ogsaa, forekommer det mig, deri, at denne Kommission er blevet nedsat bl. a. med det Formaal at undersøge de nationale politiske Rørelser paa Færøerne. Naar man først begynder at undersøge, kan man være vis paa, at denne Bevægelse foretager den samme Reaktion som Snurretoppen: Naar man trykker paa Siden, trykker den imod. Dette burde man have forstaaet i et Land som Danmark netop fra Venstrepartiets Side. der gennem Tiderne har været saa nær op til alt, hvad der hedder Forstaaelse og Frisind; men man har ikke forstaaet det, det er Kommissionens Nedsættelse et tilstrækkeligt Bevis paa.

Det er denne Uforstand paa mange Smaapunkter, som det ikke er let at fremdrage hver for sig, der har gjort, at der er kommet mere eller mindre uheldige Udvækster paa den i og for sig sunde Bevægelse, som Selvstyrebevægelsen paa Færøerne er, og til saadanne uheldige Udvækster kan vi regne denne Henvendelse til den britiske Regering. Naar jeg i sin Tid i Lagtinget har udtalt — jeg kan godt komme ind paa det med det samme, jeg faar maaske ellers senere et Spørgsmaal derom —, at Adressen til den britiske Regering var af politisk Natur, eller at der var noget politisk ved den, er det set ud fra denne Baggrund: det er en uheldig politisk Udvækst fra et bestemt Parti, der har haft den og den Skæbne, og ansvarlige derfor er lige saa godt de Herrer som jeg; enhver, der har vist Mangel paa Forstaaelse af den færøske nationale Bevægelse er medansvarlig for, at et saadant uheldigt Spil er foretaget deroppe. Naar man ofte er fremkommet med, at jeg med min Udtalelse om, at Adressen var politisk, skulde have ment, at den var politisk i den Forstand, at den henpegede paa en Bevægelse paa Færøerne, der vilde bort fra Danmark, maaske til et andet Land, er det aldeles grundløst og forkert, det har aldrig været min Mening, dertil kender jeg Færingerne altfor godt. Den politiske Side ved denne Sag ligger i det, som jeg her har fremført, at det aldrig vilde være sket saadan, hvis man fra de Sider, hvor man kunde vente det, havde vist den nationale Bevægelse og dermed Selvstyrebevægelsen paa Færøerne den Forstaaelse, som en saadan Bevægelse skal have for at kunne blive til noget; thi i sin Grund er den god, det indrømmer alle.

Formanden: Det tredie Spørgsmaal lyder saaledes: Hvad var Grunden for Vareudvalget i Almindelighed og Dem i Særdeleshed til at udsende den i Aktstykkerne Side 7 aftrykte Advarsel mod at underskrive Adressen?

Denne Advarsel er ogsaa vel bekendt, saa at jeg ikke behøver at oplæse den. Jeg har bemærket, at De i Deres foregaaende Udtalelser er kommet lidt ind paa dette Spørgsmaal, men jeg skal nu stille Spørgsmaalet for det Tilfælde, De kunde ønske at tilføje noget.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg har ogsaa nogle Ord at svare paa dette Spørgsmaal for at klarlægge min Stilling til den nævnte Advarsel til det færøske Folk.

Jeg har været Medlem af Vareudvalget, saavidt jeg husker fra September 1915 til Maj 1918, jeg var altsaa Medlem af Udvalget, da den tyske Blokade blev erklæret, og Vareudvalget var paa dette Tidspunkt efter min Mening sin Opgave fuldt bevidst. Der blev af Vareudvalget sendt telegrafisk Meddelelse om Tilstanden paa Færøerne straks, da den tyske Blokade blev bekendt deroppe. Vi holdt Møde samme Aften, som det blev bekendt. Amtmanden var den Gang i København og kunde, da han fik Telegrammet forelagt, paa eget Initiativ foretage det nødvendige, thi han vidste, hvad Færøerne laa inde med af Varer, han vidste i det hele taget, hvordan Stillingen var paa Færøerne. Situationen var ogsaa Ministeriet bekendt, saa der var alle mulige Betingelser til Stede for, at Ministeriet og andre Myndigheder i København kunde foretage det nødvendige paa det Tidspunkt. Der var imidlertid saa at sige uovervindelige Vanskeligheder for hurtigt at faa Tilførsler til Færøerne ude fra. Søfolkene vilde ikke risikere deres Liv, i hvert Tilfælde ikke i

Begyndelsen, og Rederne vilde ikke risikere deres Skibe, inden Assuranceforholdene var ordnede. Der var i det hele taget en oprørt Stemning paa Transportvæsenets Omraade, og derfor trak det ganske naturligt ud, inden der kunde ske noget. Der blev desværre paa Færøerne agiteret en Del paa en saadan Maade, at det ikke var egnet til at bringe Gemytterne i Ro, og paa Grundlag heraf fremkom en Jordbund, som var egnet til at faa Folk til at slutte sig til Adressen. Vareudvalget var imidlertid paa den Tid, da Adressen fremkom, aldeles sikker paa at have gjort alt, hvad der kunde gøres for at skaffe Færøerne den nødvendige Tilførsel; indenfor Vareudvalget var der ikke Spor af Tvivl om, at man havde foretaget alt,hvad der burde foretages, det var der skøn Enighed om mellem alle. Paa den anden Side var man ogsaa sikker paa, at Regeringen vilde foretage alt, hvad der var nødvendigt, og Vareudvalget fik, den Gang Amtmanden kom hjem, ogsaa Besked om, at Regeringen lige saa snart, det var muligt, vilde sende et Skib med Varer til Færøerne. Vareudvalget var endda bekendt med, at dette sandsynligvis vilde ske først i April Maaned; denne Viden kunde Udvalget dog ikke lade komme ud paa det Tidspunkt, da man jo var meget lidt sikker paa, hvad der vilde ske, hvis de og de Ting kom ud, særlig vedrørende Skibe; der var ogsaa taget Forholdsregler, gaaende ud paa, at man ikke maatte lade noget komme ud angaaende Skibes Sejlads, og derfor kunde Vareudvalget ikke saa godt meddele, at der kom Skib paa den Tid, endskønt man følte sig sikker paa, at det vilde ske, og at Grunden, hvis det ikke skete, maatte være den, at det var aldeles umuligt. Vareudvalget havde ogsaa Indtryk af, at der forhandledes mellem den danske og den engelske Regering for at opnaa saa gode Betingelser for Sejlads som muligt; man følte sig aldeles sikker paa, at der gjordes et stort Arbejde, uden at man dog i de enkelte Dele var bekendt med, hvad der gjordes, og netop derfor var man yderst forsigtig med straks at foretage noget selv, for ikke muligvis at gribe forstyrrende ind. Endelig var man i Vareudvalget enig om, da Adressen kom frem, at dette var et ganske uforsvarligt Skridt, fordi man ikke kunde overskue, hvilken Virkning denne Henvendelse, hvis den foretoges, vilde gøre. Vi havde det bestemte Indtryk, at den ikke alene var uheldig, men at den i et uheldigt Tilfælde kunde virke aldeles forstyrrende paa, hvad der blev foretaget af Regeringen. At Vareudvalget ikke havde forsømt at foretage det nødvendige, fremgaar ogsaa af en Skrivelse fra Ministeriet til Amtet, oplæst i Lagtinget — saavidt jeg husker, i Samlingen 1917 — hvori Ministeren skriver, at Vareudvalget havde foretaget alt, hvad der skulde foretages. Derfor var Vareudvalget sikker paa, at alt andet kunde være egnet til at gribe forstyrrende ind, og derfor udsendte Udvalget den Advarsel, som findes trykt paa Side 7 i Aktstykkerne, for at faa saa mange som muligt til at lade være med at slutte sig til denne efter vor Mening skadelige Henvendelse. Min personlige Stilling til den omtalte Advarsel afviger ikke paa noget væsentligt Punkt fra de andre Medlemmers, der var skøn Enighed om, at Advarselen skulde udsendes, og den blev affattet efter nøje Overvejelse af alle Udvalgets Medlemmer; to af dem var ikke i Thorshavn, men det blev ordnet saaledes, at vi forhandlede pr. Telefon med begge Medlemmerne. Denne Advarsel var ikke en paa et Øjeblik affattet Skrivelse; den blev nøje overvejet, og hvad der staar i den, har vi derfor allesammen til denne Dag fuldtud kunnet staa ved.

Formanden: Tør jeg spørge, om nogen af de Herrer ønsker at stille Spørgsmaal?

Landstingsmand **Kragh:** Jeg kunde ønske, at Hr. Rasmussen vilde give os nærmere Oplysning om den Forhandling, som fandt Sted paa Modet i Havnar Framburdsfelag den 6. Marts, da man besluttede at rette en Henvendelse til den engelske Konsul. Jeg kunde ønske at blive gjort nærmere bekendt med de Forhandlinger, der da har fundet Sted, navnlig efter at jeg nu har hørt Hr. Rasmussen udtale, at det var hans stiltiende Forudsætning, at Henvendelsen til Konsulen maatte ske med Amtets Anbefaling. Jeg synes nemlig ikke, det fremgaar af det, der foreligger for Kommissionen i Øjeblikket, at Henvendelsen er sket paa en saadan Maade, at man har givet Udtryk for den Opfattelse af Sagen, som jeg nu hører, Hr. Rasmussen har. Derfor vilde jeg gerne høre lidt nærmere om den Forhandling, der blev ført paa det Møde, hvor Forslaget oprindelig blev fremsat, og om, hvilken Adresse Henvendelsen havde i det oprindelige Forslag.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** I og for sig har jeg ikke synderlig mere at svare herpaa end det, jeg allerede har sagt; jeg gengav, synes jeg, saa nogenlunde udførligt, hvad der forefaldt paa dette Møde. Jeg tror ikke, at det ærede Medlem af Kommissionen rigtig har opfattet, hvad jeg før

svarede, naar det ærede Medlem — saavidt jeg forstod — spørger om, hvem der fremsatte Forslaget. Jeg sagde udtrykkelig, at det var Hr. Patursson, der fremsatte det.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg hørte meget vel, at Hr. Rasmussen bemærkede, det var Hr. Patursson, der fremsatte Forslaget; men da den Maade, hvorpaa Henvendelsen efter Hr. Rasmussens Opfattelse skulde fremsendes, var forskellig fra den Maade, hvorpaa det virkelig skete, gik jeg ud fra, at der havde fundet en Forhandling Sted, som havde overbevist Hr. Rasmussen om, at han ikke skulde gaa til Amtmanden med Adressen, men derimod skulde indlevere den hos Konsulen, og det var denne Forhandling, jeg kunde ønske nærmere Oplysning om.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Der blev paa det nævnte Møde i Framburdsfelaget ikke vedtaget noget om og heller ikke diskuteret, hvorledes Henvendelsen skulde ske. Man maa huske paa, at denne Henvendelse til den britiske Konsul ikke fremkom for Medlemmerne før i selve dette Møde. Maaden, hvorpaa den skulde fremsendes, blev forhandlet indenfor det Udvalg, der blev nedsat til dens Fremsendelse, og dér var man enig om, at Amtets Anbefaling var nødvendig. For mig var det en aldeles given Sag, at en saadan Anbefaling maatte til, saa given, at jeg ikke en Gang tænkte paa at omtale det paa Mødet i Framburdsfelaget, idet man selvfølgelig ikke kunde komme nogen Vegne uden denne Anbefaling.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Rasmussen sagde, at Maaden, hvorpaa Henvendelsen skulde fremsendes, blev forhandlet indenfor Udvalget, og at man dér var enig om, at Amtets Anbefaling maatte til; men jeg ser Side 21 i Aktstykkerne, at man, efter at man havde afleveret Andragendet til den engelske Konsul, af ham blev oplyst om, at han ikke kunde ekspedere det videre uden Amtets Anbefaling.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Dette kender jeg ikke noget til. Hvis der staar saaledes, er det ganske forkert.

Landstingsmand **Kragh:** Er det da ikke saaledes, at efter at Andragendet var indleveret til Konsulen, overbragte Hr. Rasmussen Amtmanden en Afskrift af Andragendet for at opnaa Amtmandens Anbefaling?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Nej.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg synes, at Hr. Rasmussen meddelte, at det faldt i hans Lod — saavidt jeg husker, var det Ordene — at aflevere Andragendet til Amtmanden.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Saa maa jeg gentage, hvad jeg sagde før. Der blev nedsat et Udvalg i Framburdsfelaget for at faa denne Henvendelse fremsendt. Medlemmer af dette Udvalg havde erfaret, uden at disse Medlemmer naturligvis havde forebragt Konsulen Henvendelsen, at den engelske Konsul selv meget gerne saa, at Sagen blev anbefalet af Amtmanden. Henvendelsen var den Gang ikke en Gang skrevet i sin endelige Form; den blev sendt paa Engelsk til Konsulen, og den blev først oversat om Aftenen. Det var, efter at dette var sket. Man var fra alle Sider i Udvalget enig om, at Amtets Anbefaling maatte til, og jeg blev sendt op til Amtmanden for at hente den. Jeg var meget glad derfor, da jeg altsaa fra først af havde anset det for en given Sag, at den skulde til, saa Konsulens Ord herom havde ingen som helst Indflydelse haft paa min Stilling. Noget andet var, at Amtmanden ikke var saa glad for at anbefale Skrivelsen i den Form, hvori den forelaa; men han gjorde det alligevel — for at fremme Sagen, som han selv sagde. Hvis der kunde opnaas noget ved Henvendelse til Konsulen, vilde han gøre sit dertil.

Landstingsmand **Kragh:** Side 21 i Aktstykkerne, lidt nedenfor Midten, finder jeg i en Skrivelse fra Færø Amt til Ministeriet den Oplysning, at Henvendelsen til den engelske Konsul „blev, uden at Amtet havde faaet nogen som helst Meddelelse herom, overleveret til den engelske Konsul". Og derefter staar der: „Næste Dag indfandt Kongsbonde Patursson og en anden Selvstyremand sig imidlertid paa Amtet og anmodede om en Anbefaling fra Amtet af Andragendet, da Konsulen ellers ikke vilde eller kunde videresende dette, og Patursson vilde have Anbefalingen overleveret for at bringe den til Konsulen. Jeg tilkendegav de paagældende, at jeg ansaa den til Konsulen skete direkte Henvendelse i et saadant Anliggende uden om de danske Myndigheder for illoyal og skadelig, og at jeg ogsaa betragtede selve Andragendet som skadeligt, bl. a. fordi Sagen allerede behandledes mellem Regeringerne, hvorfor jeg først vilde tage Standpunkt til Spørgsmaalet om Anbefaling, naar de havde ind-

sendt en skriftlig Anmodning derom til Amtet".

Jeg vil gerne spørge Hr. Rasmussen, om han er ganske ubekendt med de Forhold, der her omtales.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Disse Henvendelser er ikke foretagne af de paagældende Mænd som Medlemmer af det nedsatte Udvalg, thi dette Udvalgs Arbejde var afsluttet den Aften, da jeg overleverede Amtmanden Henvendelsen, og han lovede at anbefale den. Jeg har selv afleveret Henvendelsen til Amtmanden.

Landstingsmand **Kragh:** Er det Hr. Rasmussen bekendt, at Andragendet allerede paa dette Tidspunkt var afleveret til Konsulen?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Ikke til Konsulen; men det blev, som jeg sagde før, sendt i dobbelt Eksemplar, dels fra Udvalget dels fra Amtet paa samme Tid, saa at Konsulen maa have modtaget begge disse.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Rasmussen vil altsaa hævde, at Andragendet fra Foreningen ikke var kommet Konsulen i Hænde paa et Tidspunkt, der laa forud for det Øjeblik, da Henvendelsen præsenteredes for Amtmanden til Anbefaling.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** At den ikke var kommet Konsulen i Hænde? Ja, saa vidt jeg ved, er det ikke Tilfældet.

Landstingsmand **Kragh:** Det synes jo at stride ganske mod den Beretning, som gives Side 21 i Aktstykkerne.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Maa jeg spørge: Hvem stammer den Beretning fra?

Landstingsmand **Kragh:** Det er en Skrivelse fra Færø Amt til Justitsministeriet.

Maa jeg endvidere spørge Hr. Rasmussen, om De ikke under Forhandlingerne om Henvendelsens Form var opmærksom paa, at dette, at et Medlem af Vareudvalget rettede en Tak til Konsulen, var i Strid med de Bestræbelser, som iøvrigt udfoldedes med Hensyn til Fortsættelsen af Konsulens Virksomhed paa Færøerne?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg maa sige, at jeg ikke saa saa meget paa den Side af Sagen, altsaa paa Takken, som paa den anden Side: at man rettede en Henvendelse til Konsulen for at opnaa noget. Takken opfattede jeg i det Øjeblik — men det var maaske forkert af mig — nærmest som en Kompliment paa Forhaand for at opnaa noget, og jeg skal gerne tilstaa — man skal jo ikke gøre sig klogere, end man er — at jeg ved at tænke nærmere over denne Tak til den engelske Konsul fandt, at den ikke var paa sin Plads; jeg skal gerne indrømme, at hvis jeg den Gang havde tænkt nøjere over Sagen — det hele skete jo temmelig hurtigt —, havde jeg haft mine Betænkeligheder ved at udtale denne Tak.

Landstingsmand **Kragh:** Maa jeg yderligere spørge Hr. Rasmussen i denne Sammenhæng: Da denne Betænkelighed opstod hos Dem i Anledning af Takken til Konsulen, gjorde De saa ikke noget Forsøg paa at standse Henvendelsen — det havde jo været den naturlige Konsekvens — eller i hvert Fald paa ikke at faa den fremsendt, forinden Formen var ændret?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Mine Betænkeligheder ved Takken opstod i Grunden i det Øjeblik, da jeg forlangte at faa en Anbefaling fra Amtet; det var Amtmanden, som gjorde mig opmærksom derpaa. Men da var altsaa det hele bestemt, og alt var skrevet. Jeg konfererede med Udvalget pr. Telefon, men Udvalgets Medlemmer var enige om, at det var den rette Form, og jeg maa sige, at selvom Amtmanden nu saa paa Takken paa den Maade, jeg har nævnt, var det først bagefter — man er jo lettere bagklog end forklog —, at jeg blev helt klar paa det, fordi denne Tak til Konsulen senere af Amtmanden blev sat i Forbindelse med en anden Hændelse, en Hændelse mellem færingske Købmænd og det engelske Konsulat.

Landstingsmand **Kragh:** Maa jeg saa blot spørge Hr. Rasmussen, om De ikke var opmærksom paa, at der dog var en væsentlig Forskel paa, at en Erhvervsorganisation som Skipperforeningen henvendte sig til en fremmed Stats Repræsentant, og at en saadan Henvendelse fremkom fra en politisk Forening som Framburdsfelaget.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Om der ikke var nogen Forskel?

Landstingsmand **Kragh:** En væsentlig Forskel paa, om en Erhvervsorganisation eller en politisk Organisation henvender sig direkte til en fremmed Stats Repræsentant.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg vil godt indrømme, at der er en Forskel, men denne Forskel blev til Fulde ophævet ved Amtets Anbefaling.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil gerne rette endnu et Spørgsmaal til Hr. Rasmussen. Jeg kunde ønske at høre, hvad Hr. Rasmussen maatte vide om, hvad der skete paa Selvstyrepartiets Møde den 7.—10. Marts, navnlig hvad der dér forhandledes om Sammenkaldelse af Lagtinget, hvis saadanne Forhandlinger fandt Sted.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det er sandelig ikke saa let at huske, hvad der blev forhandlet den Gang; der ligger jo lange Tider imellem da og nu. Jeg maa sige, at det Spørgsmaal kan jeg ikke svare noget paa, fordi jeg ikke husker, i hvilken Rækkefølge og hvilke Ting der blev forhandlet ved dette Møde angaaende Sammenkaldelse af Lagtinget. Det var et Spørgsmaal, der gik igen og blev omtalt baade her og dér og alle Steder, saa hvad der paa dette Møde blev forhandlet om den Sag, maa jeg sige, staar mig ikke ganske klart. Derfor vil jeg afholde mig fra at svare derpaa.

Landstingsmand **Kragh:** Saa vil jeg blot spørge videre i denne Sammenhæng, om Hr. Rasmussen som Medlem af Selvstyrepartiet har været bekendt med den Telegramudveksling angaaende Varespørgsmaalet, som Hr. Patursson har haft med den islandske Regering.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Dertil maa jeg svare: Nej.

Landstingsmand **Kragh:** Endvidere vil jeg gerne spørge, om man i det hele taget indenfor Selvstyrepartiet maa antages at have været uvidende om, at Hr. Patursson i disse Telegrammer angav Varebeholdningen paa Færøerne saa ringe, at den kun vilde slaa til i 1½ Maaned.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** I Telegrammer til den islandske Regering?

Landstingsmand **Kragh:** Ja.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det kender jeg ikke noget til.

Landstingsmand **Kragh:** Saa har Hr. Rasmussen maaske heller ikke lagt Mærke til, at den Maade, hvorpaa disse Telegrammer er gengivet i Aktstykkerne Side 82—83, er forkert. Hr. Rasmussen har antagelig læst Telegrammerne, som er trykte, og har maaske ogsaa læst det, der findes Side 82. Det vil heraf fremgaa, at Gengivelsen i „Tingakrossur"s Referat af 14. Marts 1917 af det, som kaldes Selvstyremændenes Ting, er urigtig. Maa jeg spørge, om Hr. Rasmussen kan udtale noget om, hvorvidt denne Gengivelse i „Tingakrossur" er en virkelig ordret Gengivelse af de Telegramafskrifter, som maa antages at have været fremlagt i Selvstyremændenes Ting.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Af de Telegrammer, som er gengivne paa Side 82, skal jeg indskrænke mig til at omtale dem, som jeg kender, og det er det Telegram, jeg selv har afsendt — det er rigtigt gengivet — og det Svar, som Hr. Edw. Mortensen har sendt til Framburdsfelag, til mig; det er ligeledes rigtigt gengivet. Hvordan de andre Telegrammer er gengivne, som Hr. Patursson har sendt? — ja, han har ikke sendt dem paa Selvstyrepartiets Vegne; han har sagt, at han sendte et Telegram af det og det Indhold til Island ganske for egen Regning; jeg har ikke set Teksten til dette Telegram og kan derfor ikke udtale mig derom; jeg kender ikke Ordlyden af det.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil bede Kommissionens Medlemmer lægge Mærke til Telegrammet Side 82, som er gengivet saaledes:

„Ministeriet, Reykjavik.
Vil Regeringen hjælpe Færinger til amerikanske Varer for ½ Million, fort til islandsk Havn. Beløbet til Raadighed for Lagtinget.
Patursson."

Dette er en Del af det Telegram, som findes under Nr. 7 i det Hefte Aktstykker, der indeholder Telegrammer m. v., og som lyder saaledes:

„Regeringen, Reykjavik.
Den britiske Konsul har lovet at støtte Ansøgningen til den britiske Regering om Tilladelse for færøske Skibe til at sejle mellem Færøerne og Island uden at anløbe britisk Havn. Beder den højtærede Regering tillade deres Ombudsmand i London at støtte denne Sag og andre meget nødvendige færøske Sager. Kan Regeringen skaffe Færøerne Amerikavarer for en halv Million transporterede til islandsk Havn. Beløbet disponibelt for Lagtinget." —

De to sidste Sætninger findes, som sagt, Side 82 i Aktstykkerne i Tingakrossurs Gengivelse, men det egentlige Telegrams sidste Sætning, som lyder saaledes: „Vær saa venlig ogsaa at telegrafere Ombudsmandens Adresse i London", findes heller ikke i denne Gengivelse.

Hr. Rasmussen siger, at han ikke er bekendt med, at Hr. Patursson har telegraferet til Island, at man paa Færøerne kun havde 1½ Maaneds Forraad. Jeg vil da bede Hr. Rasmussen fæste sin Opmærksomhed ved det næste Telegram Side 82, saalydende:

„Altingsformand Bjørnson, Reykjavik.
Telegraferet til Regeringen. Stoler paa Deres Støtte.
Patursson."

Da Hr. Rasmussen ikke véd noget om 1½ Maaneds Forraad, maa jeg gaa ud fra, at det er det Telegram, der er fremlagt paa Selvstyremændenes Ting; men saa beder jeg Hr. Rasmussen se paa Telegrammet Nr. 9 i Heftet med Telegrammer; det lyder saaledes:

„Landfysikus, Reykjavik.
Selvstyrepartiet til Møde i Thorshavn. Amtmanden nægter at sammenkalde Lagtinget. Halvanden Maaneds Forraad. Telegraferet til Regeringen. Venter Deres Støtte.
Patursson."

Man vil se, at det er de to sidste Sætninger, der er gengivet i Tingakrossur, derimod ikke Paastanden om, at Amtmanden nægter at sammenkalde Lagtinget, og heller ikke Paastanden om, at der kun er halvanden Maaneds Forraad. Det er altsaa Hr. Rasmussen ganske ubekendt?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** I det hele taget siger jeg kun det om disse Telegrammer, at jeg har ikke kendt deres Ordlyd. De har ikke været fremlagt, og selv om de havde det, kunde jeg ikke huske dem Ord til andet. Men det med den halve Million blev refereret; det blev refereret, at Patursson stod i telegrafisk Forbindelse med Bjørnson.

Landstingsmand **Kragh:** Det blev altsaa refereret, at man ønskede Varer for en halv Million, men ikke, at Hr. Patursson havde meddelt Island, at der kun var Forraad for halvanden Maaned?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Nej, det kan jeg ikke huske noget om.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hr. Rasmussen var ved sin Besvarelse af de stillede Spørgsmaal inde paa en almindelig Karakteristik af de politiske Forhold paa Færøerne, derunder ogsaa, hvilken Indflydelse denne Kommissions Nedsættelse sandsynligvis havde haft paa Forholdene deroppe. Jeg vil derfor gerne stille et bestemt Spørgsmaal til Hr. Rasmussen: Mener Hr. Rasmussen, at man paa Færøerne er ilde berørt af, at denne Kommission er nedsat for blandt andet at undersøge de partipolitiske Forhold paa Færøerne, og mener De, at dette vil være til Skade for det gode Forhold mellem Færøerne og Danmark?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det er min aldeles faste Overbevisning. Det er ikke noget, jeg mener, men jeg er aldeles sikker paa, at Nedsættelsen af denne Kommission i det nævnte Øjemed føler man sig i højeste Grad ilde berørt af, i allerhøjeste Grad, og jeg mener, at ethvert Skridt i den Retning vil skade Forholdet nu og altid.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg vil saa gerne stille et andet Spørgsmaal, idet Hr. Rasmussen før udtalte, at den nationale Bevægelse er blevet mødt med Haan og Ringeagt, Modstand o. s. v. Jeg vil gerne spørge: Mener Hr. Rasmussen, at Amtmand Rytter var blandt dem, der mødte den nationale Bevægelse paa Færøerne med Ringeagt og Mangel paa Forstaaelse?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det skal jeg gerne svare paa. Amtmand Rytters Person og Forhold paa Færøerne er et meget stort Spørgsmaal. Jeg har arbejdet meget sammen med Amtmand Rytter, og jeg maa sige, at i alle Ting, der vedrører Handelsvæsen og den Slags, anser jeg ham for en Dygtighed, absolut, men overfor aandelige Rørelser i det hele taget og nationale Rørelser i Særdeleshed er Amtmand Rytter efter min Opfattelse ikke alene uforstaaende, men han er fuldkommen blind. Der mangler noget i hans aandelige Habitus, i, at han kan komme i Forhold til den Slags. Det kan han ikke gøre ved, men han er fuldkommen blind, og hvad en Mand gør i Blinde, er ganske tilfældigt.

Landstingsmand **Piper:** Jeg vil gerne spørge Hr. Rasmussen: Hvornaar blev Tanken om Adressen første Gang bragt frem i Framburdsfelaget? Erindrer Hr. Rasmussen, hvilken Dato det var? Hr. Rasmussen udtalte, at Tanken var først bragt frem paa et Møde, men da blev den

ikke ført frem til noget Resultat; senere kom Tanken frem igen.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det var med ganske kort Mellemrum. Datoen kan jeg desværre ikke huske, men den kan man jo let faa oplyst.

Landstingsmand **Piper:** Var det kun med Dages Mellemrum?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Med en eller to Dages Mellemrum. Maaske det var Lørdag og Søndag eller Fredag og Søndag. Længere Tid var der ikke imellem.

Landstingsmand **Piper:** Hr. Rasmussen sagde, at Adressen blev bragt frem paa et ordinært Møde.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Møderne i „Framburdsfelag" har aldrig været satte til en bestemt Dag. Der er indkaldt til Møde, saa snart nogen har anmodet om Afholdelse af Møde, eller der har været noget at forhandle om. Sommetider er der gaaet halve Aar, hvor der ikke har været Møde, sommetider har der været Møde hver Dag i 3—4 Dage, sommetider to eller en Gang om Ugen. Det er her som ofte i politiske Foreninger: naar der er noget paa Tapetet, er der mange Møder.

Landstingsmand **Piper:** Er det en ganske lille Kreds, der kommer sammen ved saadanne Møder, eller er det en større Forsamling?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Der maa have været et halvt Hundrede Mennesker til Stede, antager jeg. Der er halvandet Hundrede Medlemmer, og der mødte i Almindelighed ca. en Trediedel.

Landstingsmand **Piper:** Hr. Rasmussen udtalte, at der var blevet agiteret stærkt paa Færøerne, før Adressen kom frem. Jeg havde det Indtryk, at denne Agitation havde beredt en god Jordbund for Adressen. Hvem havde sat Agitationen i Scene?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Denne Agitation var man blevet bekendt med ved at læse Bladene, særlig „Tingakrossur".

Landstingsmand **Piper:** Nærede Hr. Rasmussen noget Ønske om at faa Lagtinget sammenkaldt under disse Forhold, i de Dage, Adressen kom frem?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Da Adressen kom frem?

Landstingsmand **Piper:** Nej, for Adressen kom frem. Der var jo Bestræbelser for at faa Lagtinget sammenkaldt.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Paa dette Spørgsmaal kan jeg ikke svare ligefrem. Det havde været behandlet i Vareudvalget mange Gange, hvorvidt det var betimeligt at faa sammenkaldt Lagtinget. Der var nogle, som var stærkt imod, andre, som var mindre stærkt imod. Men man mente i det hele taget, at der ikke var nogen Grund dertil, fordi Lagtinget ikke kunde foretage noget. Jeg var heller ikke meget for at faa det sammenkaldt; jeg var ikke mellem dem, der vilde have det sammenkaldt. Naget andet er, om man bagefter indser, at det maaske havde været fornuftigere at sammenkalde Lagtinget for at udløse Spændingen. Men det er maaske Bagklogskab.

Landstingsmand **Piper:** I Adressen omtales, at der kun var Varer for nogle faa Uger tilbage paa Færøerne. Var det en Kendsgerning, at der kun var Varer for nogle Uger?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det kan man faa oplyst. Jeg véd ikke, hvad man kalder faa Uger. Efter mit Kendskab var der omkring den 1. Februar Varer til omtrent 3 Maaneder. Det maa der have været godt og vel, fordi Folk laa inde med en Del. Jeg kan ikke huske nøjagtigt, hvor mange Uger. Der har maaske, ja sandsynligvis, knap været til 3 Maaneder. Naar man kun regner de Beholdninger, man var bekendt med, har der maaske ikke været mere end til godt 2 Maaneder. Men hvis man medregner alle de Beholdninger, der var i Landet, og som man ikke kendte, maa der omkring den 1. Februar have været til 3 Maaneder. Men selvfølgelig var Beholdningerne gaaet en Del ned, da Adressen kom frem i Marts, og man skal naturligvis se Fremkomsten af Adressen paa Baggrund af, at der var en vis Mistanke til Stede. Og det var en meget let Sag at faa Underskrifter paa den paa det Grundlag, at man vilde skaffe Varer til Landet, naar Folk ikke tænker dybere over den Ting — og det gør Folk jo ikke; det er meget forstaaeligt. Det viste sig jo ogsaa, at maaske Flertallet af dem, der underskrev, var Folk, der hørte til Sambandspartiet. Nu mener man, at man paa det Grundlag kan sige, at Adressen i sin Oprindelse ikke

var ment som en politisk Daad. Det er ikke helt rigtigt. Det kan man ikke sige paa det Grundlag. Men at den af Folk ikke blev opfattet som en politisk Akt, det er rigtigt. Den blev af Folk kun opfattet som noget, der skulde tjene til at skaffe Varer, og i denne gode Tro har Folk skrevet under. Man gør altsaa forkert i at tillægge Underskriverne nogen som helst politisk Hensigt. Naar jeg taler om politisk Hensigt, er det kun over for de vistnok ganske faa Personer, der har sat Adressen i Scene fra først af.

Landstingsmand **Piper:** Der er sikkert heller ingen, der tillægger Underskriverne af Adressen i Almindelighed saadanne Bevæggrunde.

Landstingsmand **Hauch:** Denne sidste Udtalelse af Hr. Rasmussen falder i alt væsentligt sammen med den Fremstilling, som forhenværende Amtmand Rytter har givet af Færøernes Befolknings Forhold til Adressen. Det har derfor interesseret mig at høre den. Men jeg vil gerne tillade mig at spørge Hr. Rasmussen: Var De, Hr. Rasmussen, i Tvivl om, at Adressen skulde sendes direkte til den engelske Regering, da den første Gang kom frem, da De første Gang mødte Spørgsmaalet i „Framburdsfelag"?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Naar jge skal svare paa det Spørgsmaal, maa jeg sige, at i det Øjeblik — det forstaar sig — Adressen fremtræder med den Overskrift „Til Storbritanniens Regering", er der ikke noget fornuftigt Menneske, der kunde have anden Opfattelse, end at den skulde sendes direkte. Men jeg maa tilføje, at jeg meget snart under Diskussionen om denne Sag kom til Kundskab om, at man fandt, at det dog vist ikke var nogen heldig Vej, og jeg maa ogsaa tilføje, at den Person, der først udtalte noget i Retning af, at det ikke var nogen heldig Vej, var Patursson.

Landstingsmand **Hauch:** Var det da hos alle en stiltiende Forudsætning, at den skulde direkte til den engelske Regering, og kom Tanken om at lade den gaa gennem danske Myndigheder først frem paa et senere Tidspunkt?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg kan ikke kende, hvad der var en stiltiende Forudsætning hos alle Mennesker, men allerede paa Mødet den Aften — jeg var jo ikke til Stede ved Adressens Behandling mere end den samme Aften — fremkom der Udtalelser, saavidt jeg husker — og jeg husker vist rigtigt — fra Patursson, om, at man kunde tænke sig Adressen sendt paa forskellige Maader. Jeg kender ikke, hvem der har forfattet Adressen „Til Storbritanniens Regering", men jeg har det bestemte Indtryk, at Adressen, enten det nu er sket af Tankeløshed eller Uvidenhed, er fremkommet paa det Grundlag, jeg før nævnede: at man har fundet det ganske naturligt, uden at tænke videre derover, at der sendtes en saadan Adresse til den engelske Regering. Det er altsaa en Udvækst paa Selvstyrepolitikens Træ.

Landstingsmand **Hauch:** Vilde Hr. Rasmussen være villig til at oplyse os om, hvilke Veje man tænkte sig at følge for at faa Adressen overbragt, da der blev Diskussion om dette Spørgsmaal?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Der blev, saavidt jeg husker, ikke diskuteret specielt herom den Aften, ud over dette, at det blev fremhævet, at man kunde sende Adressen paa andre Maader end saaledes som den var stilet: „Til Storbritanniens Regering". Og jeg var, maa man huske, ikke til Stede ved de senere Forhandlinger. Mødet var egentlig ganske kort, og jeg havde det Indtryk, at hele Sagen nærmest kom til at falde væk, fordi der virkelig ikke var nogen Stemning i det hele taget for den, fraregnet hos nogle enkelte.

Landstingsmand **Hauch:** Hr. Rasmussen nævnede før, at Hr. Patursson var den første, som Hr. Rasmussen havde hørt udtale, at man næppe burde gaa direkte med denne Adresse, saaledes som Adressen i sig selv forudsætter, man gør. Jeg vil gerne spørge Hr. Rasmussen, hvilke Veje Hr. Patursson saa antydede, man i den Henseende skulde gaa?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg kan ikke huske, at Patursson antydede nogen bestemt Vej; det maa jeg tilstaa, jeg ikke kan. Men det staar mig ganske klart, at Patursson var inde paa, at Adressen, selvom den var stilet til den britiske Regering, godt kunde sendes paa anden Maade. Hvad i det hele taget Adressens Fremsendelse angaar, da er det en Sag, som jeg ikke kender noget til, for jeg kom meget snart bort fra Foreningen. Jeg meldte mig ud af den temmelig hurtig, allerede medens Lagtinget var samlet, og da var Adressen ikke færdigunderskrevet. Den blev ganske

vist lagt frem i Lagtinget, for at Lagtingsmændene kunde faa Lejlighed til at skrive under, men der var ikke taget Bestemmelse om, hvordan den skulde fremsendes. Jeg kender altsaa ikke til de Sager. Det hjælper ikke, jeg faar Spørgsmaal derom, for jeg var uden for det. Jeg traadte, som sagt, ud af Foreningen temmelig hurtig efter, at Adressen var fremkommen.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg skal ikke følge dette videre, men jeg ønsker at sige overfor Kommissionen, at denne Udtalelse af Hr. Rasmussen om, at Hr. Patursson var den første, der ytrede Tvivl om, at Adressen burde sendes direkte til den engelske Regering, i og for sig klart og tydeligt nok beviser, at dette var den oprindelige Hensigt; thi i det Øjeblik man begynder at nære nogen Tvivl, forlader man jo det Grundlag, som man har bygget Adressen paa.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Men det beviser ikke noget om, hvor mange Mennesker der har haft den Opfattelse; det er maaske ganske faa.

Landstingsmand **Hauch:** Det er meget muligt, at det er ganske faa, det kan maaske være en enkelt, men det er i og for sig i denne Forbindelse nogenlunde ligegyldigt. Det forekommer mig imidlertid at være af Interesse at fastslaa, at der kom et Tidspunkt, da det blev klart, at Adressen ikke skulde sendes direkte til den engelske Regering.

Maa jeg saa stille endnu et Spørgsmaal. Det er sikkert Hr. Rasmussen bekendt, at Spørgsmaalet om Adressens Ordlyd har spillet en Rolle ogsaa under disse Forhandlinger. Der staar i Adressen: „Vi undertegnede Lagtingsmænd". Vil Hr. Rasmussen ikke være saa god at meddele os, hvad han eventuelt ved om „Vi undertegnede Lagtingsmænd"?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det skal jeg gerne. Jeg ved ikke andet om det end det, der staar i Adressen; jeg kender ikke Spor til, hvem der har staaet bagved, *jeg* har i hvert Fald ikke gjort det.

Landstingsmand **Hauch:** Naar Adressen fremtræder saaledes: „Vi undertegnede Lagtingsmænd", forudsætter man, at der staar Lagtingsmænd bagved. Mente man da paa Færøerne, at det var enkelte Lagtingsmænd, der stod bagved, eller mente man, at det var hele Lagtinget? Jeg synes, det vilde have Interesse at vide dette, da de Mennesker, der skrev under, naturligvis maatte tillægge det nogen Betydning, at det var Lagtingsmænd, som var med til denne Adresse.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg har ikke nogen Føling med, hvad man har ment paa Færøerne, men det er ganske naturligt, at Folk tillagde det Betydning, at der stod „Vi undertegnede Lagtingsmænd". Selv om Folk har tillagt det den Betydning, at hele Lagtinget stod bagved, var der ikke noget unaturligt deri.

Landstingsmand **Hauch:** Nej, det finder jeg heller ikke.

Landstingsmand **Schovelin:** Vi har nu hørt af Hr. Rasmussens Fremstilling, at han og de øvrige Medlemmer af Vareudvalget paa det Tidspunkt, da Adressen fremkom, var klare over, at der var gjort alt hernedefra for at skaffe Færøerne Tilførsler. Man var sikker paa, at Regeringen i København vilde foretage alt fornødent, man ventede Skib først i April, og man var klar over, at den danske og den engelske Regering forhandlede med hinanden for at finde de bedst mulige Vilkaar for Færøerne; man kendte ikke Detaillerne, men man var vis paa, at der i saa Henseende blev gjort alt fornødent, og Hr. Rasmussen resumerede det derhen, at Vareudvalget var sig bevidst, at det intet havde forsømt.

I en Skrivelse, som Havnar Framburdsfelags Adresseudvalg, de Herrer Jens Pauli Andreasen, Nyholm Debess og Andreas Ziska under 30. April 1917 har skrevet til Folketingsmand Edward Mortensen — denne Skrivelse er aftrykt i „Skrivelser til Kommissionen" fra Edward Mortensen og Ziska — giver disse trende Herrer imidlertid en helt anden Fremstilling end Hr. Rasmussen. Jeg antager, at den Rasmussen, der er Tale om i Skrivelsen, er den samme, som den ærede Herre, vi i dette Øjeblik ser for os. I nævnte Skrivelse er skildret et Møde i Havnar Framburdsfelag den 17. Marts, hvor Hr. Rasmussen var til Stede; man henvendte sig dér til Hr. Rasmussen, som var Medlem af Vareforsyningsudvalget, og han besvarede mundtlig forskellige Forespørgsler vedrørende denne Sag, og Medlemmerne fik den Besked, staar der, at Vareforsyningsudvalget haabede paa lysere Tider, men at det „ikke vidste noget positivt, hverken med Hensyn til Varetilførsel, ejheller om der blev arbejdet for Tilladelse til fri Sejlads mellem Færøerne—Island—Amerika". „Derimod fik vi det bestemte Indtryk", hedder det videre, „at Vareforsy

ningsudvalget omgikkes med nogle for det færøske Samfund helt foretruende Planer, nemlig at fragte paa egen Risiko et meget stort Skib fra Amerika og direkte til Færøerne. R. Rasmussen fortalte os endda i „Framburdsfelag", at hvis dette Skib med Varer blev torpederet, saa vilde det betyde et Tab af 3—4 Mill. Kr.". Under Punkt 5 staar der endelig, at Hr. Rasmussen angaaende Adressen, da han blev spurgt, om et Andragende som det omtalte kunde virke forstyrrende, udtalte: „Ikke paa nogen Maade. Det er netop denne Tilladelse fra Storbritanniens Regering, vi mangler".

Det paastaas altsaa, at Hr. Rasmussen ved denne Lejlighed er optraadt, som om Vareudvalget hverken vidste ud eller ind, som om det eneste virkelige, det havde at beskæftige sig med, var den faretruende Plan om paa egen Risiko at fragte et stort Skib fra Amerika direkte til Færøerne, og at han, da han blev spurgt om Adressen, svarede: Det er det eneste, vi egentlig mangler; det, vi behøver, er denne Tilladelse fra Storbritanniens Regering, saa er det hele i Orden. Da der er en iøjnefaldende Uoverensstemmelse imellem de trende Herrers Skildring og Hr. Rasmussens egen Fremstilling, vil jeg tillade mig at spørge, om Hr. Rasmussen vedkender sig dette Referat, eller om det ikke beror paa en Misforstaaelse, hvad disse tre Herrer her har udtalt.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg skal gerne svare det ærede Medlem af Kommissionen. Med Hensyn til det sidste, at jeg skulde have udtalt, at Adressen til den britiske Regering paa ingen Maade vilde virke forstyrrende, er det en fuldstændig Misforstaaelse. Saaledes har jeg aldrig udtalt mig om Adressen; men jeg tænker, at der ikke menes Adressen til den britiske Regering, men derimod Henvendelsen til den engelske Konsul i Thorshavn.

Landstingsmand **Schovelin:** Nej, i hele denne Skrivelse, der skal sætte Folketingsmand Mortensen ind i Situationen, tales der kun om Adressen til den britiske Regering, det er en Imødegaaelse af Lagtingsflertallets Bemærkninger om Folkeadressen til Storbritanniens Regering. Om denne Adresse skal Hr. Rasmussen altsaa have udtalt, at det er netop den, Vareudvalget mangler.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg kan ikke have udtalt mig saaledes om Adressen; jeg var stik imod den fra første Øjeblik af. Derimod foresvæver det mig, at jeg om Henvendelsen til den britiske Konsul udtalte, at den ikke var til nogen Skade, tværtimod. Naar jeg har udtalt, at Vareudvalget ikke vidste noget positivt om Tilførslerne, har jeg selvfølgelig ment, at alting var usikkert. Jeg ved ikke, om jeg har brugt Ordet positiv, men selvfølgelig var det aldeles usikkert, om vi fik Varetilførsel fra København; thi man vidste ikke, hvad Øjeblik der kunde ske noget, som hindrede det.

Med Hensyn til det store Skib fra Amerika, som vi tænkte paa at fragte for egen Regning, maa jeg sige, at det husker jeg ikke noget om, det kan jeg slet ikke udtale mig om, der foreligger ikke noget derom i min Hukommelse.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg vil dernæst gerne rette følgende Spørgsmaal. Det, som er Grundlaget for hele Adressebevægelsen, det, der gaar som en rød Traad igennem den, er jo Paastanden om, at Færøernes Vareforsyning egentlig burde ske fra Island; — fra Danmark kunde man ikke vente Varer, dér havde man en forsømmelig Regering — nej, det var fra Island, man skulde have Varer, og det hele drejede sig altsaa om at skaffe Tilladelse fra de engelske Myndigheder til at faa Varer fra Island til Færøerne, saa vilde der opstaa et Eldorado for Færøerne. Jeg vil gerne rette det Spørgsmaal til Hr. Rasmussen: Tillagde han i sin Egenskab af Medlem af Vareudvalget, altsaa som en Mand, der virkelig havde nogen Indsigt i Forsyningsforholdene paa Færøerne, Muligheden for at faa Varer fra Island en lignende Betydning som Hr. Patursson og de Mænd, der stod for Adressebevægelsen? Mente han ligesom de, at det væsentlig var derfra, Vareforsyningen skulde ske, og at Vareforsyningsspørgsmaalet, blot man kunde opnaa den engelske Regerings Tilladelse til fri Sejlads mellem Island og Færøerne, vilde være løst uden Hensyn til, hvad der kunde skaffes fra København?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg mente ikke, at der var nogen større Mulighed for at faa Varer til Færøerne fra Island, bl. a. fordi jeg paa mange Maader havde Vished for, at Island selv havde Vanskelighed ved at forsyne sig. Derimod maa jeg sige, at jeg meget gerne havde set, at Amerika kunde have forsynet Færøerne, selv om det skete over Island. Jeg skal ikke udtale mig om Tiden, før jeg blev Medlem af Vareudvalget, men efter at jeg var kommet ind i Udvalget, var der saa store

Vanskeligheder ved at opnaa tilstrækkelige Tilførsler til Færoerne ad den Vej, at det vilde have været aldeles uforsvarligt at anvende sine Kræfter i den Retning i Stedet for at arbejde paa at faa Varer fra København, hvilken Vej var farbar paa den Tid. Skønt dette var Tilfældet, maa jeg imidlertid sige, at Vareudvalget, efter at jeg var kommet derind, stadig stod i Beredskab med at skaffe Varer fra Amerika baade igennem Vareforsyningens Kommissionær, Chr. Nielsen her i København, og gennem Islands Ministeriums, Johnsen og Kaaber. Der foreligger tilstrækkeligt Materiale i Aktstykkerne til at oplyse det, og jeg antager, Kommissonen er bekendt dermed. Selv om man ansaa det for ønskeligt, at man handlede paa Amerika i Stedet for paa København, laa Forholdene paa den Tid saaledes, at det ikke vilde have været rigtigt kun at henvende sig dér, og jeg er bange for, at hvis man havde gjort det, var man kommet til at staa uden Varer. Men det gjorde Vareforsyningens Ledelse heller ikke. Man maatte skaffe Varer, hvorfra man kunde, man maatte skaffe Nødvendighedsvarer, lige meget hvad de kostede. Landet maatte ikke mangle de Ting, som er en Betingelse for Erhvervslivet. I det hele taget er jeg ret godt tilfreds dermed.

Landstingsmand **Schovelin:** Hr. Rasmussen udtalte, at Nedsættelsen af denne Kommission og forskellige i Forbindelse dermed staaende Skridt efter hans Mening havde gjort eller vilde gøre Skade paa Færoerne. Dette Udtryk er mig meget for ubestemt, for hvad vil det sige, at dette eller hint gør Skade paa Færoerne? Vil det sige, at den færøske Befolkning eller Dele af den færøske Befolkning — det er vel ikke den hele — skulde komme til at nære Løsrivelsestendenser eller ønske at komme ind under Norge eller Island eller Amerika eller England eller hvad man nu kunde tænke sig? Hvad vil det i det hele taget sige, at den skader? Vil det sige, at man i Øjeblikket er forbitret derover, men at det gaar over som saa megen anden Forbitrelse, naar den faar Tid til at sætte sig? Eller kan Hr. Rasmussen nævne noget positivt, hvorved Skaden ytrer sig? Vil den efter Hr. Rasmussens Mening bringe varig Skade ind i Forholdet til Danmark? Sker der et Stemningsomslag deroppe? Bliver man vred paa, hvad der er Dansk? Bliver man vred paa det danske Styre, de danske Embedsmænd? Jeg vil gerne have en nærmere Forklaring paa, hvad det vil sige, at Nedsættelsen af denne Kommission gør Skade paa Færoerne.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg kan mærke, at det ærede Medlem af Kommissionen ikke har opfattet mig aldeles rigtigt. Jeg sagde Skade, og jeg mener Skade. Jeg mener at kunne bevise, at den gør Skade, omend ikke med foreliggende Tal. Jeg har jo en Opfattelse af de Kræfter, der rører sig i vort Folk, og idet man anerkender, at den nationale Bevægelse, som er Grundlaget for Selvstyrebevægelsen, i sig har en Kraft, der kan virke til Gavn for vort Folk, omend den maaske i sin Oprindelse er en ganske raa og ubearbejdet Kraft, maa man ogsaa indrømme, at denne Kraft kan ledes til Skade eller til Gavn ligesom enhver anden Kraft — til Skade, naar den møder Mangel paa Forstaaelse herfra saa vel som fra andre Steder, naar den bliver ringeagtet, naar den bliver underkendt, og naar man vil se den paa Fingrene i dens Virkninger. Saa kan det let ske, at den ledes ind i Spor, hvor den gør Skade i det gode Forhold, der bør være mellem Danske og Færinger. Og ikke alene kan den gøre Skade, men den kan blive draget bort fra sit egentlige Formaal, som er at være, om jeg saa maa sige, den skjulte Kraft til Folkets Fremskridt. — Det er paa den Maade, jeg mener, der gøres Skade. Det ligger maaske lidt udenfor almindelige Synsmaader, men ingenlunde udenfor, hvad der har Betydning for et Samfunds Liv og Trivsel.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg har dog endnu ikke faaet nogen Udtalelse om, hvilken Skade der vil ske. Hvorledes vil denne Skade komme til at ytre sig? Vil det ske i Løsrivelsestendenser, eller vil det ske i Had til det danske Styre, eller hvordan kan overhovedet denne Skade komme til at ytre sig? Naar man siger, at der er sket Skade, plejer man at kunne paavise, at det og det er brudt i Stykker, dér ligger det ødelagte o. s. v. Hvad er det, der er blevet ødelagt? Hvad er det for bestemte positive Ting, der er sket deroppe, om hvilke man altsaa bruger Ordet Skade?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det lader ikke til, at jeg kan komme i Forstaaelse med det ærede Medlem af Kommissionen. Hvad Grunden er, skal jeg lade være usagt: om der er en for stor Forskel i vort Syn paa det hele, eller vi strides om Ordet Skade. Hvis det ærede Medlem ved Ordet Skade absolut tænker paa, at der er noget, som er slaaet i Stykker, medens jeg ved Ordet Skade i Grunden mener Ugavn, Ikke-Gavn,

saa er det en Strid om Ord, for jeg antager, at det ærede Medlem af Kommissionen nok vil indrømme mig, at nationale Kræfter godt kan virke i en uheldig Retning.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Er det ikke Hr. Rasmussens Mening, at der kunde afstedkommes et spændt Forhold, saaledes at den nationale Bevægelse i Stedet for at blive til Gavn for Landet bliver til Skade for Landet og Forholdet til Danmark, og de nationale Kræfter bliver udnyttet til forkerte Formaal?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jo, det ærede Medlem har fuldstændig forstaaet mig.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Rasmussen har udtalt, at han ved, at Kommissionens Opgave blandt andet er at undersøge de politiske Forhold paa Færøerne. Jeg vil gerne spørge Hr. Rasmussen, hvorfra han har den Viden, hvor det findes opgivet som en Opgave for Kommissionen i Almindelighed.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det skal jeg gerne. Det har jeg fundet i Referatet af de Forhandlinger, der blev ført om denne Sag i Landstinget, i en Udtalelse af Medlem af det høje Landsting, Jørgen Pedersen. Jeg kan ikke anføre, paa hvilken Side eller Spalte i Rigsdagstidenden det staar, men det vil formodentlig let kunne findes.

Landstingsmand **Schovelin:** Som Afslutning paa mit sidste Spørgsmaal vil jeg blot slaa fast, at jeg har forstaaet Hr. Rasmussens Bemærkninger saaledes, at han med Ordet „Skade" ikke vil have sagt, at der er gaaet noget i Stykker, men at der maaske kan ske Ugavn.

Landstingsmand **Kragh:** Maa jeg blot gøre den Bemærkning til Hr. Rasmussen, at Kommissionen opfatter sin Opgave som angivet i de to første Punkter i Kommissoriet og ikke ved noget som helst andet eller nogen som helst anden Udtalelse, og jeg vil gerne bede om, at man ogsaa paa Færøerne vilde opfatte den saaledes.

Formanden: Jeg skal her udsætte Mødet.

Mødet udsat Kl. 11^{45}.

Mødet genoptaget Kl. 12^{45}.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Rasmussen udtalte, at det var Haabet om „dristig Daad i Nødens Stund" og om, at man derved kunde vende hele Folket, som havde givet Anledning til, at Tanken om Folkeadressen kom frem. Jeg vil da gerne spørge Hr. Rasmussen, hvem det var, der vilde udføre den dristige Daad, og hvori Hr. Rasmussen mener, at Dristigheden bestod?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Om dette Spørgsmaal har jeg udtalt mig. Jeg ønsker ikke at udtale mig nærmere. Jeg synes, jeg har udtalt mig om dette Punkt med tilstrækkelig Tydelighed.

Landstingsmand **Kragh:** Tør jeg spørge Hr. Rasmussen, om han da deler den Opfattelse, som er kommet til Orde baade gennem Telegrammer og Udtalelser — jeg skal henvise til en Udtalelse af Lagtingsmand R. Niclasen, der findes Side 188 i det stenografiske Referat, og til Hr. Rasmussens egen Udtalelse, gengivet Side 189, hvor det efter min Opfattelse udtrykkelig siges —, at Hensigten er den at sende Adressen direkte. Jeg opfatter det nemlig saaledes, at der, hvis Hensigten var at sende Adressen gennem de danske Myndigheder, ikke i og for sig ved dette Foretagende vistes noget som helst i Retning af Dristighed. Dristigheden maa efter min Mening referere sig til, at man havde til Hensigt at gaa andre Veje. Jeg skal ligeledes henvise til Telegrammet Nr. 13 fra Ziska, hvoraf jo ogsaa tydeligt fremgaar, at Tanken oprindelig er at sende Adressen direkte. Dette Andragende tænkes underskrevet, siger Ziska, af Kvinder og Mænd over 18 Aar og telegraferet til Regeringen i London. Telegrammet er af 19. Marts, hidrører altsaa netop fra de Dage, da Adressen blev til. Jeg maa da gentage mit Spørgsmaal til Hr. Rasmussen og forme det saaledes: om Hr. Rasmussen ikke har brugt Udtrykket „dristig Daad" i denne Sammenhæng netop i Tilknytning til de Fakta, som jeg her har peget paa, Bemærkninger som dem, der fremsættes af Niclasen og af Hr. Rasmussen selv, og dem, som er indeholdte i Telegrammet Nr. 13 fra Ziska til Redaktør Mortensen, Tveraa?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg maa have udtalt mig uklart forste Gang; thi jeg synes ellers, at det Spørgsmaal godt kan betragtes som besvaret ved, hvad jeg har sagt. Jeg skal kun med Hensyn til Telegrammet til Redaktøren af „Føroyatidindi" bemærke, at dette Telegram staar i Samklang med, hvad jeg har sagt, og hvad der ogsaa fra først af maa have været Meningen. Der var ingen, der kunde se anderledes; det behøver man næsten ikke at bemærke. Det kan ikke være andet. Men ellers synes jeg som sagt, at jeg har besvaret Spørgsmaalene angaaende dette Punkt. Jeg har udtalt min Mening, og jeg synes snart ikke, at der skulde kunne være mere at sige. Jeg tror ikke, jeg kan belyse den Sag med flere Svar.

Landstingsmand **Kragh:** Maa jeg spørge, hvad Hr. Rasmussen sigter til, naar han udtaler, at der paa Færøerne blev agiteret paa en Maade, som ikke kunde virke beroligende.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det Spørgsmaal har jeg ogsaa besvaret ved at henvise til, hvad der har staaet i Bladet „Tingakrossur". Ved at gennemlæse dette Blad fra den Tid vil man faa det bestemte Indtryk.

Landstingsmand **Kragh:** Mener Hr. Rasmussen da, at de, der udfoldede denne Agitation, gjorde det i god Tro, eller havde de haft Adgang til at være vidende om, hvorledes det stillede sig med Vareforsyningen?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Derom kan jeg ikke udtale mig. Jeg kender ikke de Menneskers Forhold, hverken til det ene eller det andet.

Landstingsmand **Kragh:** Havde de vedkommende, som agiterede, ikke haft Adgang til at faa at vide, hvilke Varebeholdninger der fandtes og derigennem til at vide, om der var Grundlag for en saadan Agitation eller ej?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Det maa de have haft, for saa vidt som enhver har haft det gennem hvad der kom offentligt frem. Hvad ellers de Mennesker har siddet inde med af Kundskab og Oplysninger om Forholdene, kender jeg ikke Spor til og ønsker ikke at udtale mig om.

Landstingsmand **Kragh:** Maa jeg saa blot stille endnu to Spørgsmaal. Jeg vil gerne sporge Hr. Rasmussen, om han ved noget om, hvorvidt man paa Færøerne fik at vide, at Gesandten i London havde afvist Folkeadressen. Ifølge Telegram B. I, Nr. 15 modtog Hr. Patursson den 20. April et Telegram fra Gesandten, gaaende ud paa, at han ikke kunde modtage Adressen. Og i Telegram Nr. 31 til Lagtingsmand Nolsoe om Sagen findes der overhovedet ikke et Ord om, at Adressen er afvist af Gesandten. Telegrammet lyder jo saaledes: „Telegram fra Castenskjold den 21. April. Anser Sagen stor Betydning. Afventer Instruks. Telegram fra Mortensen i Gaar. Ministeriet lover at sende Instrukser til Castenskjold. Hensigten afvente Damper" o. s. v. Der findes ikke i Telegrammet et Ord om, at Gesandten har afvist Adressen. Jeg sporger altsaa, om Hr. Rasmussen ikke kan oplyse os, om det blev bekendt paa Færøerne, at Gesandten havde indtaget denne Stilling til Adressen.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Herom kan jeg kun udtale, at jeg paa det Tidspunkt ikke stod i nogen som helst Forbindelse med de Mænd, der arbejdede med Adressen, og derfor ikke ved, hvad de har ladet tilflyde deres Meningsfæller. Hvad der fremkom som Rygter Mand og Mand imellem, var jeg bekendt med ligesaa godt som andre, men den Slags lægger man ikke saadan Vægt paa. Det foresvæver mig, at jeg ogsaa har hort, at Adressen var afvist. Paa hvilket Tidspunkt, skal jeg ikke kunne udtale mig om. Jeg kan i det hele taget ikke udtale mig om dette Forhold, for jeg stod, som sagt, ikke i nogen som helst Forbindelse med de Mænd, der arbejdede med Adressen. Hvad jeg senere som Medlem af Vareudvalget fik at vide, vedrorer ikke denne Sag.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Rasmussen udmeldte sig jo af „Framburdsfelag". Maa jeg sporge: var det som Udtryk for Hr. Rasmussens Misbilligelse af, at det var gennem denne Forening, Sagen var sat i Gang?

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Ja, det var det.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg agter ikke at stille noget Spørgsmaal, men jeg vil gerne gore et Par Bemærkninger. Da Kommissionen i Forgaars vedtog at indkalde de Herrer Poulsen og Rasmussen som

Vidner, vedtog den samtidig at tilstille de Herrer nogle Spørgsmaal, som blev udformede og godkendte af Kommissionen, og vi vedtog endvidere, at de indkaldte Vidner skulde gøres bekendt med, hvad der forelaa for Kommissionen. Dette er sket. Men det Materiale, som blev tilstillet de Herrer, for at de kunde orientere sig i Sagen, før de gav Møde for Kommissionen, fremkom først til de Herrer i Forgaars Aftes; de to Herrer havde været paa Rejse og kom, saa vidt jeg ved, ikke hjem før ved Nitiden. I Gaar var begge de to Herrer optagne af Landbrugsskolekommissionsmøder, saa vidt jeg husker fra Kl. 9½ Form. til omtrent Kl. 7, og vi begyndte Afhøringen her Kl. 9½ i Morges. Man vil saaledes se, at de Herrer ikke har haft Adgang til at orientere sig i den foreliggende Sag, de har kun haft et Par Nattimer eller et Par Aftentimer, hvad man vil, til at se paa Sagen, de har været optagne af andre Ting, og vi maa derfor gaa ud fra som givet, at de ikke kender Sagens Forhistorie. Disse Omstændigheder har maaske ikke været Kommissionen bekendt, men i Henhold til de saaledes foreliggende Fakta har det forekommet mig, at den her foretagne Krydsafhøring af Hr. Rasmussen om helt andre Ting end de, der berøres i de Spørgsmaal, Kommissionen vedtog skulde stilles, er mindre vel motiveret. Under Hensyn hertil er der selvfølgelig den allerstørste Mulighed for, at den Opfattelse, Kommissionen kommer til efter denne Afhøring, kommer til at bero paa en hel Del Misforstaaelser og Formodninger, og jeg kan ikke paa nogen Maade underskrive Hr. Hauchs Udtalelse om, at paa Grundlag af det, der var fremkommet, maatte Kommissionen slutte saadan og saadan. I den Forklaring, jeg afgav overfor Kommissionen, og som nu foreligger trykt, har jeg meget indgaaende besvaret Spørgsmaal af samme Slags som de, der nu er stillet til Hr. Rasmussen, rimeligvis uden at man har gennemlæst end sige tænkt over Besvarelsen af disse Spørgsmaal, men saa meget vil jeg dog nu sige, og saa meget vil Kommissionen forhaabentlig forstaa, at efter hvad der i Dag er fremkommet som Besvarelse af de stillede Spørgsmaal, er det mere end nogen Sinde en absolut Nødvendighed, at der bliver foretaget Afhøringer paa Færøerne, thi efter hvad der foreligger, staar det fuldstændig kontra Opfattelsen baade i Framburdsfelaget, Framburdsfelagets Bestyrelse og hos adskillige andre Personer paa Færøerne. Har det ikke været nødvendigt for at foretage Afhøring deroppe, enten nu Kommissionen rejser derop, eller man lader den færøske Kommission foretage Afhøring, eller man vælger en anden Fremgangsmaade, er det det nu.

Jeg vil som sagt ikke stille noget Spørgsmaal, men jeg kan selvfølgelig ikke undgaa at udvikle min Mening angaaende det, der er fremkommet her i Dag. Jeg skal dog tillade mig at rette en Henstilling i denne Anledning. Formentlig har — man maa jo tage næsten alt, hvad der er fremkommet, som Formodninger — Amtmanden over Færøerne opfordret den danske Regering til at anmode den engelske Regering om at sikre os fri Sejltilladelse vester paa. I den Anledning maa jeg anmode om, at man fremskaffer de fra Færøerne af forhenværende Amtmand Rytter eller hans Stedfortræder til Regeringen og den danske Gesandt i London i Februar, Marts og April Maaneder 1917 sendte Telegrammer, for saa vidt de ikke klarlig kan ses ikke at vedrøre den saakaldte Folkeadresse eller den ved Blokaden skabte Situation, og at man ligeledes fremskaffer de af forhenværende Amtmand Rytter til den islandske Regering i Februar, Marts og April afsendte Telegrammer vedrørende Færøernes Vareforsyning. Først naar det Materiale er skaffet til Veje, kan vi fra begge Sider diskutere Sagen paa et virkelig faktisk Grundlag. Vi har efter vort Kendskab paastaaet, at der ikke er sket en saadan Henvendelse fra Amtet, medens man derimod fra anden Side mener, at der er sket en saadan Henvendelse. Det er derfor absolut nødvendigt, at denne Korrespondance fremskaffes.

Formanden: I Anledning af Hr. Paturssons Bemærkninger skal jeg udtale, at naar Kommissionen har bedt de to Herrer om at komme til Stede i Dag, er det, fordi vi vidste, at de om ganske kort Tid skulde rejse; men som jeg allerede tidligere har haft Lejlighed til at nævne, vil det være os kært, om de Herrer, — hvis de paa et eller andet Punkt ikke har fundet sig tilstrækkelig orienterede — vil søge at orientere sig i de nærmest følgende Dage ved Gennemlæsning af Materialet, og naar dette er sket, vil afgive en supplerende Forklaring. Hvis de Herrer efter at have gennemlæst Materialet maatte finde Anledning til enten at supplere eller endog at rette, hvad De tidligere har sagt, vil vi med Glæde modtage en saadan ny Forklaring, og der vil i saa Fald blive berammet Møde i næste Uge inden de Herrers Afrejse til den Tid, som maatte passe dem.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Jeg takker for Lejligheden til at sætte mig

bedre ind i det foreliggende Materiale, men jeg kan desværre ikke overkomme det; min Tid indtil Tirsdag Aften er i den Grad optaget, at det vil være mig aldeles umuligt.

Landstingsmand **Hauch:** Naar det former sig saaledes for Hr. Rasmussen, er der jo ikke noget at gøre ved den Sag; men dersom der maatte foreligge et eller andet, var det jo muligt, at Kommissionen kunde vente at modtage en skriftlig Fremstilling fra Hr. Rasmussen, hvis Hr. Rasmussen maatte finde Anledning dertil.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Ja.

Formanden: Er der flere af de Herrer, som ønsker at stille Spørgsmaal til Hr. Rasmussen?

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hr. Patursson anførte, at det, navnlig efter hvad der er fremkommet i Dag, var nødvendigt, at Kommissionen foretog Afhøringer paa Færøerne. Jeg vil i den Anledning gerne spørge Hr. Rasmussen, hvad han mener med Hensyn til Nødvendigheden af, at der foretages Afhøring paa Færøerne af Personer, som ikke kan skaffes til Stede her.

Lagtingsmand **R. Rasmussen:** Hvis jeg skal udtale mig om dette Spørgsmaal, vil jeg sige, at skønt jeg ikke paa nogen Maade har kunnet billige Nedsættelsen af denne Kommission til at undersøge de politiske Forhold paa Færøerne, finder jeg det ganske naturligt, da Kommissionen nu en Gang er nedsat, at Færinger oppe paa Færøerne faar Lejlighed til paa en eller anden Maade at udtale sig for Kommissionen, enten derved, at Kommissionens Medlemmer rejser til Færøerne, eller gennem den af Lagtinget nedsatte Kommission. Det finder jeg ganske naturligt og retfærdigt.

Formanden: Tør jeg spørge, om der er flere, som ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold.) Da det ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Rasmussen for den Forklaring, han har været saa elskværdig at give os.

Vidne: Lagtingsmand, Lærer *Johan H. Poulsen.*

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn og Stilling?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Johan Henrik Poulsen. Jeg er Lærer.

Formanden: Tør jeg spørge, hvorlænge De har været Lagtingsmand?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Sidste Gang i 5 Aar; men jeg har for været Medlem af Lagtinget.

Formanden: De er jo bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Ja.

Formanden: Og De har faaet tilstillet det Materiale, som Kommissionen hidtil har tilvejebragt, for at kunne gøre Dem bekendt dermed?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Ja.

Formanden: Det vil være Dem bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og jeg tør gaa ud fra, at De vil føle Dem bundet af den samme Diskretionspligt, indtil Kommissionens Resultat foreligger.

Jeg skal nu tillade mig at forelægge Dem de Spørgsmaal, som Kommissionen ønsker at stille til Dem. Det første Spørgsmaal lyder saaledes:

Hvad kan De oplyse med Hensyn til den i Aktstykkerne Side 81 aftrykte Henvendelse fra Havnar Framburdsfelag til den engelske Konsul?

Formanden oplæste den paa Side 81 i Aktstykkerne aftrykte Henvendelse og bemærkede: Det er nævnt i Aktstykkerne Side 81, at denne Vedtagelse paa „Framburdsfelag"s Vegne blev underskrevet af Bestyrelsen: de Herrer R. Rasmussen, Nyholm Debess og J. Evensen.

Den samme Henvendelse gengives i Forklaringerne Side 227 af Hr. Landstingsmand Patursson i en lidt anden Form.

Formanden oplæste derefter den Side 227 i det stenografiske Referat anførte Gengivelse.

Hr. Landstingsmand Patursson har i Dag oplyst, at den Forskel, der findes i Formuleringen af Henvendelsen paa de to Steder, hidrører fra, at man under Forhandlingerne om Henvendelsen har foretaget nogle redaktionelle Ændringer, idet man navnlig blev enig om at udelade Ordene: „paa det færøske Folks Vegne".

Jeg skal saa tillade mig at bede Dem besvare Spørgsmaalet.

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Om dette Spørgsmaal ser jeg mig ikke i Stand til at give Oplysninger. Jeg har i det hele taget ikke været forberedt paa at blive indkaldt for Kommissionen; jeg er her i København i andet Anliggende. Jeg har været bortrejst i nogle Dage, og da jeg kom tilbage, forelaa Indkaldelsen og Kommissionens Materiale. Jeg har ikke en Gang faaet Tid til at sætte mig ind i det; jeg var optaget hele Dagen i Gaar til Kl. 8 Aften af mine Forretninger her i Byen. Det er altsaa ikke meget, jeg i det hele taget kan oplyse. Om det Spørgsmaal, som nu stilles mig, tror jeg ikke, jeg kan give anden Oplysning end den, at jeg som Medlem af Lagtinget har været med til at anbefale Havnar Framburgsfelags Andragende til den engelske Konsul.

Formanden: Det næste Spørgsmaal lyder saaledes:

Hvad kan De oplyse med Hensyn til den i Aktstykkerne Side 6 aftrykte Adresse til Storbritanniens Regering?

Jeg antager, det er ufornodent at oplæse Adressen?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Ja. Jeg kan oplyse en Del derom. I og for sig har jeg ikke haft noget med Adressens Tilblivelse og Affattelse at gore; den blev mig forst bekendt nogle Dage efter, at den var sendt ud omkring paa Oerne. Jeg fik først noget med den at gøre i det Lagting, som derefter blev sammenkaldt.

Jeg føler mig fuldstændig sikker paa, at Adressen ikke havde nogen politisk Oprindelse; det er ikke paa Grund af politiske Forhold, den er kommet frem, men fordi der var en Angst hos Befolkningen for, at den skulde komme til at mangle Nødvendighedsvarer paa Grund af den tyske Blokade, som jo blev erklæret den 1. Februar. Jeg synes ogsaa, det er nok til at forklare Adressens Fremkomst. Jeg har loselig gennemlæst den sidste Tale, som Landstingsmand Patursson har holdt for Kommissionen, og jeg kan i det store og hele slutte mig til den Fremstilling, han dér har givet af Adressens Fremkomst. I min Valgkreds — jeg er fra Sando, ca. 3 Mil fra Thorshavn — skrev Folk under paa Adressen, udelukkende fordi man mente, at man muligvis af den Vej kunde faa Forsyninger, nemlig ved at man af England maaske kunde opnaa Tilsagn om Lejde for Handelsskibe. Man var bange for at blive afskaaret fra Forsyninger fra København, hvorfra man hidtil havde faaet sine Varer. Jeg kan naturligvis ikke svare for hvert enkelt Menneskes Bevæggrunde, men jeg tror, jeg kan sige bestemt, at i min Valgkreds var det ud fra saadanne Følelser, man skrev under paa Adressen.

Iovrigt fik jeg ikke meget at gore med Adressen, for Lagtinget samledes. Til Stotte for min Formodning om, at Adressen ikke fremkom af politiske Grunde, kan jeg maaske i Forbigaaende nævne, at et Medlem af Lagtingets Sambandsparti, Johan Damm fra Kollefjord, som er en meget klog Mand, havde skrevet under paa Adressen. Senere slettede han sit Navn; hvorfor, kan jeg ikke sige, men jeg tror nærmest, det var som Følge af den Advarsel, som blev udsendt af Vareudvalget; Damm havde altsaa først sat sit Navn under. Jeg kan maaske ogsaa indskyde, at lige straks da vi var kommet sammen i Lagtinget, sagde Damm til mig: Lad os nu se at faa noget godt ud af dette her! Lad os nu se at komme til et Resultat. Jeg opfattede dette, som om han mente, at vi skulde gore noget i den Retning, som Adressen antydede.

Vi kommer saa til vor Stilling i Lagtinget til Adressen. Vi indtog dér den Stilling, at vi vilde se at faa et Resultat ud af det, og vor Bestræbelse var jo ikke at komme nogen til Livs, men at tilvejebringe en betryggende Forsyning af Oerne med Nødvendighedsartikler. Der blev nedsat et Udvalg paa 9 Medlemmer til at behandle Spørgsmaalet. Jeg blev hurtig klar over,

at Modsætningerne var meget skarpe, og jeg var bange for, at vi ikke kunde naa til et Resultat ved en Forhandling i dette Udvalg. Derfor tillod jeg mig at foreslaa nedsat et Underudvalg paa 3 Medlemmer, idet jeg tænkte, at vi lettere kunde naa til Enighed om noget, naar vi var færre. Til dette Underudvalg valgte vort Parti mig, medens Sambandspartiet valgte Effersøe og Folketingsmand Samuelsen. Efter Forhandling med mit Parti fik jeg Mandat til at tilbyde et Forhandlingsgrundlag, et Slags Kompromis, som gik ud paa, at vi skulde indgaa til den danske Regering med en Bøn om, at den vilde søge at indvirke paa den engelske Regering, saa at vi kunde faa Lov til at sejle paa Island og Amerika uden at skulle anløbe britisk Havn og derved komme ind i Farezonen. Men saa vilde vi, at det skulde omtales, at der i Anledning af Blokaden var opstaaet en Folkebevægelse paa Færøerne, som havde givet sig Udslag i den omtalte Adresse. Dette Forhandlingsgrundlag fra vor Side blev fremlagt skriftligt; jeg har det ikke her, og jeg kan naturligvis ikke huske det ordret. Jeg henstillede til de Herrer af Flertallet at finde en eller anden Form, og jeg foreslog, at vi skulde udtale, at vi ikke fandt det tilraadeligt eller betimeligt at afsende Adressen, skønt den var fremkommet. Vi vilde altsaa indgaa til Regeringen med denne Henstilling, og saa skulde vi paatage os at standse Adressen. Hvis Flertallet vilde gaa ind paa dette Forslag, skulde Adressen ikke sendes.

Det, som det drejede sig om for os, var altsaa at opnaa Sikkerhed for Landets Tilførsler; det fremhævede jeg ogsaa overfor De Herrer Samuelsen og Effersøe. De nægtede imidlertid at gaa ind paa vort Forslag, idet de forlangte, at Tinget skulde udtale en Misbilligelse eller snarere en Fordømmelse af Adressebevægelsen. Det Standpunkt vilde de ikke forlade, og vi vilde ikke gaa ind paa det. Jeg kan huske, at jeg havde et Ordskifte med Hr. Effersøe i den Anledning. Jeg sagde til Hr. Effersøe: Mener De, at det vil være skadeligt for os, hvis denne Adresse bliver afsendt fra Færøerne til den britiske Regering, at det vil virke skadeligt? Dertil svarede Hr. Effersøe: Ubetinget Ja. Saa sagde jeg til ham: Naar De mener, det er skadeligt, at den bliver afsendt, kan De saa ikke gaa med til at henstille til Regeringen og bede Regeringen om at hjælpe til at opnaa det, Adressen tilsigter, at opnaa fri Sejlads vestpaa, medens vi saa standser Adressen, hvorved det, De mener er skadeligt, bliver forhindret — nemlig at Adressen bliver sendt — men vi søger gennem Regeringen at udvirke det samme? Hr. Effersøe studsede lidt, da jeg sagde dette, men svarede saa: Nej, jeg er i Tvivl om, at jeg har Lov til at gøre noget, som jeg anser for urigtigt eller mindre rigtigt, selvom jeg derved kan hindre noget, som jeg anser for skadeligt. Det var omtrent Ordene. Det saa ud, som vilde de for ingen Pris andet, end at der skulde udtales en Fordømmelse af Adressebevægelsen, eller at den i hvert Tilfælde skulde standses, og jeg havde stadig det Indtryk, at de Herrer Effersøe og Samuelsen var bundet af den Advarsel, som var udsendt af Vareforsyningsudvalget, og at de mente, at det, hvis de gik ind paa vort Forslag, vilde genere dette Udvalg, og at det ikke vilde gaa ind derpaa. Jeg fandt saa ikke Anledning til at forelægge Forslaget for det samlede Udvalg eller for Tinget, men vi kom under Behandlingen af en anden Sag, som ogsaa var for i Tinget, til at udtale os paa lignende Maade. Det var med Hensyn til Andragendet fra Selvstyrepartiet i Tinget; derom har vi en Indstilling fra Mindretallet, som gaar ud paa det samme: at vi beder Regeringen om, saavidt muligt at søge at opnaa hos den engelske Regering Frihed til at sejle vestpaa. Det omtalte Papir fremlagde jeg altsaa ikke i Udvalget, men jeg har senere under en Debat i Tinget den 1. Juni 1917 oplæst Indholdet.

Vor Bevægelse gik altsaa ud paa at fremme et nyttigt Formaal, at skaffe os Forsyninger, thi vi var allesammen bange for, at vi kunde blive afskaaret; det saa jo saaledes ud.

Ellers tror jeg ikke, jeg kan oplyse noget særligt i Dag. Jeg mener, at der ikke var nogen politisk Baggrund for Adressen, men at den kun er fremkommet som Følge af den Angst, der var hos os for at blive afskaaret fra Forsyninger, og at vi ikke fra nogen Side har tilsigtet at begaa noget illoyalt eller uneutralt, hvad man vil kalde det.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg vil gerne rette det Spørgsmaal til Hr. Lagtingsmand Poulsen: Hvad blev der vedtaget paa det saakaldte Selvstyrelagtings Møder, som blev afholdt i Dagene den 7. -10. Marts?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Jeg kender ikke den Benævnelse: Selvstyrelagting. Det er muligt, at den er blevet brugt i et Blad, men der er ikke blevet afholdt

noget Selvstyrelagting. Det var et Partimøde i Thorshavn, og der skete ikke særlige Vedtagelser. Vi droftede forskellige Spørgsmaal.

Landstingsmand **Hauch:** Er Hr. Poulsen ikke i Stand til at meddele os noget om, hvad man paa dette Møde, der jo har spillet en ret væsentlig Rolle, har droftet angaaende de Spørgsmaal, vi her beskæftiger os med, eller hvilke Beslutninger der er taget i Henhold dertil? Erindrer Hr. Poulsen intet derom?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Vi droftede Vareforsyningsspørgsmaalet, særlig det Spørgsmaal, om det ikke var naturligst og lettest for os at faa Forsyninger over Island fra Amerika.

Landstingsmand **Hauch:** Maa jeg spørge: Tog man ikke nogen Beslutning om, hvad der skulde gøres for at fremme denne Varetilførsel, hvorledes man skulde gribe dette Arbejde an?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Vi var jo inde paa allesammen, at Tinget skulde tage sig af Sagen.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg har forstaaet af Hr. Paturssons Udtalelser, at man ønskede, at Lagtinget skulde sammenkaldes. Jeg vil da gerne spørge, om man rettede nogen Henvendelse til Amtmanden om at faa Lagtinget sammenkaldt.

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Ikke fra det Møde, men Landstingsmand Patursson har jo anmodet Amtmanden om at faa Lagtinget sammenkaldt ogsaa paa vore Vegne, paa mine Vegne og paa andre Selvstyremænds Vegne.

Landstingsmand **Hauch:** Var det ikke paa Tale i dette Møde at rette en skriftlig Henvendelse til Amtmanden om Sammenkaldelse af Lagtinget?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Det kan jeg ikke bestemt erindre. Det er muligt, det kan godt være, men jeg kan ikke sige noget bestemt derom.

Landstingsmand **Hauch:** Hvad besluttede man paa dette Møde at gøre, efter at Adressen var slaaet ned? Hvad besluttede man sig saa til at foretage angaaende Vareforsyningen?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Enten husker jeg fejl eller ogsaa husker det ærede Medlem af Kommissionen fejl. Dette Møde, det saakaldte Selvstyreting, afholdtes, saavidt jeg erindrer, før vi samledes til det Lagtingsmøde, hvor Adressen blev slaaet ned, som der siges.

Landstingsmand **Hauch:** Ja, men efter at det var sket, hvad besluttede man da fra Deres Side at gøre for yderligere at fremme Sagen?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Efter den Tid har jeg, saavidt jeg kan erindre, ikke været med til noget Partimøde. Vi rejste hjem, da Tinget var sluttet, og Adressen blev beroende i Thorshavn; men paa et Møde, hvor jeg ikke var til Stede — det var vist i Framburdsfelaget, men det kan jeg ikke sige bestemt — blev Tingmændene enige om, at den skulde sendes, og jeg tiltraadte telefonisk at være med til at anbefale, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt i London. Saavidt jeg erindrer, forholder det sig saaledes.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg vil gerne spørge Hr. Lagtingsmand Poulsen, om De var bekendt med, at Hr. Patursson havde telegraferet til Altingsformanden.

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Jeg var bekendt med, at Hr. Patursson vilde telegrafere til Altingsformanden, men jeg var vist næppe bekendt med Ordlyden af Telegrammet; det tror jeg ikke. Det var ogsaa noget af det første, vi droftede: at vi skulde søge Oplysning hos Island om, hvordan vi bedst kunde komme i Forbindelse med dem. Det droftede vi paa det saakaldte Selvstyreting, altsaa før Lagtinget kom sammen og behandlede Adressen. Vi telegraferede ogsaa, saavidt jeg ved, til Island til Altingsformanden.

Landstingsmand **Hauch:** Var De bekendt med, at Hr. Folketingsmand Mortensen havde telegraferet til Hr. Patursson paa et senere Tidspunkt, at Rejse til England ikke var fornøden?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Det kan jeg ikke erindre bestemt. Men jeg var bekendt med, at vi tænkte paa, hvis det var nødvendigt, at faa Hr. Edw. Mortensen til

London. Det andet kan jeg ikke sige bestemt, men sandsynligvis har jeg hort det.

Landstingsmand **Hauch:** Erindrer Hr. Poulsen, hvornaar De fik at vide, at Gesandten havde afvist Adressen?

Lagtingsmand **Johan H. Poulsen:** Nej, det erindrer jeg ikke. Det er noget, jeg hørte bagefter, og som jeg ikke rigtig troede paa; men det var vist ret længe efter, vi hørte dette, at han skulde have afvist Adressen.

Formanden: Maa jeg spørge, om andre af Kommissionens Medlemmer ønsker at stille Spørgsmaal til Hr. Poulsen? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Poulsen for den Forklaring, han har været saa elskværdig at give os.

Mødet hævet Kl. 1 40.

Mødet 10. Marts 1919 Kl. 1.

Vidne: Departementschef, Statsgældsdirektør *P. O. A. Andersen.*

Formanden: Det er Hr. Statsgældsdirektør Andersen?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Ja.

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Peter Otto Albert Andersen.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Ja, jeg har læst det i det Hefte, som er tilstillet mig.

Formanden: De har haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det Materiale, som Kommissionen har indsamlet, forsaavidt det kan have Betydning for Deres Forhold?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Jeg har modtaget det første samlede Hæfte og har læst det igennem.

Formanden: Det er Dem sikkert bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og jeg tør gaa ud fra, at De vil føle Dem bundet af den samme Diskretionspligt, indtil Kommissionens Resultat foreligger?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Ja, selvfølgelig.

Formanden: Det Punkt i Sagen, som Kommissionen har ønsket Hr. Statsgældsdirektørens Forklaring om, er Sagen vedrørende Hr. Olaf à Heygum. De har tidligere haft Lejlighed til at udtale Dem om denne Sag — der findes i Kommissionens Materiale Udtalelser derom fra Deres Haand —, men De vil have bemærket, at Deres Udtalelser er blevet mødt med Kritik fra anden Side, og Kommissionen har derfor anset det for rigtigt at give Hr. Statsgældsdirektøren Lejlighed til at udtale, hvad De maatte kunne ønske at tilføje i den Anledning.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Maa jeg begynde med at takke den højtærede Kommission, fordi den har givet mig Lejlighed til at komme til Stede; jeg tror ikke, det er helt uden Betydning, at jeg faar Adgang til at udtale mig for de Herrer. Efter det ret ensidige og tendentiøse Angreb, som forhenværende Amtmand Rytter har rettet imod mig, maa jeg vel ogsaa have Lejlighed til at forsvare mig.

Maa jeg dernæst fremkomme med nogle ganske korte Bemærkninger om min personlige Stilling til alle disse Spørgsmaal. De Herrer ved, at jeg er Departementschef i Finansministeriets andet Departement og er Statsgældsdirektør. Det har jeg nu været i omtrent 20 Aar, og det har i denne Tid været mig en Opgave ikke at indblande noget som helst politisk Spørgsmaal i min Embedsførelse; jeg tror ogsaa, at de Herrer, som er til Stede her, og alle, som i øvrigt kender mig, vil indrømme, at noget saadant aldrig har foreligget. Dertil kommer, at jeg af Naturen ikke er særlig politisk interesseret — idet jeg dog selvfølgelig benytter min grundlovmæssige Ret til at stemme. Jeg vil netop af Hensyn til, at

jeg er Statsgældsdirektør i Ministeriet Zahle, gerne anføre, at jeg absolut ikke er Radikal; jeg er hjemmehørende paa Frederiksberg og har i mange Aar stemt paa den dèr opstillede Højremand. Skulde jeg sige, i hvilken Retning min politiske Anskuelse gaar, vil jeg kalde mig en Slags Frikonservativ. De Herrer vil forstaa, at Spørgsmaalet: Statsminister Zahle—Amtmand Rytter fra min Side ikke er blevet behandlet ud fra politisk Interesse; intet som helst i den Henseende har indvirket paa mig.

Ligesom det altsaa har været mig en Forudsætning i min Embedsgerning ikke at indblande Politik i denne, kan jeg sige, at mit Embede i sig selv har den store Fordel, at det rummer forholdsvis faa politiske Spørgsmaal. De Herrer er ganske vist for Øjeblikket beskæftigede med et overordentlig stort politisk Spørgsmaal: nemlig Optagelsen af Statslaanet, men alt det egentlig finansielle, som vedrører Statsgældsdirektøren, er decideret ikke noget politisk. Og der er det gode ved mit Embede, at der ikke er nogen Forskel paa en Højre-Krone, en Venstre-Krone, en Radikal-Krone og en Socialdemokrat-Krone — de gaar ind, og de gaar ud efter de Regler og Formaal, som jeg maa anse for at være forsvarlige for Embedsførelsen.

Derimod maa jeg sige, at jeg ved Gennemlæsningen af det mig tilstillede stenografiske Referat af Afhøringer ved den højtærede Kommission er blevet endnu langt ud over min tidligere Anskuelse bestyrket i, at Amtmand Rytter i hele sin Optræden som Amtmand egentlig kun har handlet som politisk Embedsmand. Han gør straks i sin Indledning den Bemærkning, at han bliver nødt til at bruge stærke Udtryk; jeg vil saavidt muligt undgaa at bruge stærke Udtryk, men naturligvis maa jeg — det maa vel ogsaa være den højtærede Kommissions Hensigt med at afhøre mig — udtale min Mening efter min bedste Overbevisning, selv om der om enkelte Personer skulde falde Bemærkninger og Ytringer, der maaske ikke lyder lige behagelige.

Jeg kan kun sige dette, at jeg aldrig har set et samlet Indlæg, der i den Grad som dette lyser af Politik fra Ende til anden. Det er min Overbevisning, at hvis Kommissionen havde sendt dette til alle Landets 18 Amtmænd, vilde der ikke have været een, som vilde billige det. Jeg kender alle Amtmændene af den gamle Skole; en hel Del af dem er gaaet bort, hos flere af dem har jeg været i Tjeneste, og de har været mine Foresatte i Indenrigsministeriet; jeg kender alle Amtmænd, der nu sidder rundt i Landet, men hvis de havde benyttet en saadan politisk Agitation og havde kastet sig i Armene paa et politisk Parti i den Grad, som Amtmand Rytter har gjort, saa tror jeg, vi vilde have haft en Komedie her i Landet, der var ganske utaalelig. Jeg mener, at en moderne Embedsmands første Pligt er at være ganske uafhængig og at søge at udføre sine Pligter uden at se til den ene eller den anden Side, ganske sagligt og ganske upartisk. Men efter alt, hvad jeg har haft med Amtmand Rytters Affærer at gøre, kan jeg ikke se andet, end at han er en ganske decideret Partimand. Da han kom op til Færøerne, kastede han sig i Løbet af kort Tid i Armene paa det ene af Partierne deroppe, som vel ogsaa var stærkt ude efter ham, og han har siden regeret deroppe som den mest ensidige Diktator, der har eksisteret. Jeg tror, at han i den Henseende har gjort Danmark og Færøerne ganske overordentlig stor Skade.

Personlig kender jeg saa at sige ikke Manden, jeg kender ikke hans øvrige Liv og bryder mig heller ikke om at kende det; jeg har vist to Gange talt med ham, den ene Gang rent en passant og den anden oppe paa mit Kontor, ved hvilken Lejlighed vi kom ind paa den saakaldte Heygum-Sag, og hvor jeg blev forfærdet over hans Tankegang og den Opfattelse, han havde af denne Sag.

Jeg skal saa meddele de Herrer, hvorledes jeg er kommet i Berøring med den saakaldte Heygumske Sag. Saavidt jeg husker, var det i 1909, jeg første Gang fik Besøg af Hr. Heygum. Han kom fra Justitsministeriet og meddelte mig, at han havde indgivet et Andragende om Støtte til forskellige Værker paa Færøerne, et Elektricitetsværk, hvorved der skulde skaffes Belysning, Varme og Drivkraft, et Havneanlæg i Vestmannhavn, et mindre Baadebyggeri og maaske et Træskæreri. Han kom til mig med Anmodning fra Justitsministeren, nuværende Statsminister Zahle, om jeg ikke i min Egenskab af Departementschef i Finansministeriet, hvorhen saadanne finansielle Sager sendes til Erklæring, vilde se paa Sagen og tage mig lidt af den. Hr. Heygum troede at kunne meddele, at Ministeren interesserede sig for Sagen, og at den efter hans Mening var Interesse værd. Selvfølgelig erklærede jeg mig villig til at

tage mig af Sagen — det var jo min embedsmæssige Pligt —, jeg talte noget med Hr. Heygum, og dermed var det forbi. I de 11 Aar, der er forløbne siden da, har jeg vistnok to Gange hvert Aar haft Besøg af Hr. Heygum, og skønt han er en af Højesteret domfældt Mand, som har maattet afsone en Straf, der ikke er fri for at være vanærende, kan jeg personlig attestere, at jeg i disse 10—11 Aar ikke hos Hr. Heygum har fundet noget som helst uhæderligt, illoyalt, ja, end ikke noget taktløst eller mindre fint. Han har kæmpet for sin Sag, og han har kæmpet som en Mand, der saa lyst paa Tingene, skønt han havde været langt, langt nede i Fortvivlelse — da han var under Tiltale, blev dømt, og da hans Benaadning blev afslaaet. Han har aldrig tabt Modet; jeg tror ikke, jeg har truffet mange Karakterer af hans Slags. Hvorledes han ellers er i sin Færd, skal jeg ikke udtale mig om; i det hele taget er min Stilling til alle disse Spørgsmaal kun rent saglig og dikteret af mit Embede. Men jeg kan sige, at det Arbejde, jeg i disse 10 Aar har haft med disse Spørgsmaal, Samtalerne og de forskellige Erklæringer, der er indkomne og afgivne, det vilde jeg ikke have om igen for mange Tusinde Kroner. Det har været et stort og besværligt Arbejde, men det er gaaet mig saaledes, at for hvert Aar, der er gaaet, og for hver Gang, jeg har set, at hans Fjenders Tal voksede, og at disse Fjender delvis blev baaret af det mest smaatskaarne personlige Nid og Had, har jeg unægtelig faaet mere og mere Interesse for Manden. Det er min Pligt at sige, at saadan ser jeg paa Hr. Heygum.

Han kom altsaa op i Ministeriet i 1909. Han havde tidligere været en meget rig Mand, ejet flere Skibe eller Trawlere og havde været inde med den bekendte Forretningsmand Alexander Warburg, som Kommissionens Medlemmer vil huske gjorde en stor Fallit her i København. Denne Warburg havde været en stor Støtte for ham, og da han faldt væk, gik han til Grundejerbanken. Ogsaa der blev han venligt modtaget, fik Laan paa sine Værdier og mødte i det hele taget stor Interesse for sin Sag. Imidlertid kom saa Bankkrachet i 1908. Da han kom til mig første Gang, var altsaa alle økonomiske Sunde lukkede for ham, og det var derfor naturligt, at han søgte Statshjælp og gik til Justitsministeriet. Fra Jussitsministeriet fik jeg altsaa ganske officielt Sagen oversendt til Erklæring, og dette gav Anledning til mit Kendskab til Manden. Jeg drøftede saa Sagen med den daværende Finansminister, som støttede den, og de senere Finansministre, som jeg ogsaa har drøftet den med, har gennemgaaende set venligt paa den.

Selvfølgelig er den Sag, som Hr. Heygum kæmper for, ogsaa en Sag af personlig Interesse for ham, og navnlig er den jo blevet det senere, da han er blevet slaaet ned og trampet ned i den Grad, som Tilfældet er, men i Virkeligheden er Sagen efter min Mening og ogsaa efter de Færingers Mening, som jeg har haft med at gøre, af en ganske overordentlig stor Betydning for de smaa Øer deroppe.

Det staar saaledes for mig, at vi herhjemme nærer overordentlig ringe Interesse baade for Færøerne, Island og de vestindiske Øer. Paa de vestindiske Øer har saa at sige ingen af Centraladministrationens Embedsmænd været, og det samme gælder Island; nu har Island faaet sit eget Ministerium, og det gør jo Forholdet for denne Øes Vedkommende til et noget andet. Paa Færøerne tror jeg heller ikke nogen af de Embedsmænd har været, som har med disse Øer at gøre indenfor Centralstyrelsen. Dette er Grunden til, at disse tre Dele af Landet er blevet administreret overordentlig doktrinært. Jeg vil i og for sig nødig udtale mig nedsættende om min Kollega i Justitsministeriet, men jeg maa dog sige, at i Justitsministeriet er Færøerne blevet administreret ganske overordentligt doktrinært — for at bruge det mildeste Udtryk —, og lige efter at Hr. Rytter kom derop, var det saaledes, at der i Ministeriet var en Række gamle Venner, som skærmede ham, saa at det har været meget vanskeligt for de andre Ministerier at faa noget virkeligt bragt frem i Justitsministeriet.

Naar jeg fremkommer med disse Bemærkninger, er det, fordi jeg her for første Gang staar Ansigt til Ansigt med en Kommission, som har Indflydelse paa og Ansvar for disse Sager, og det er af den Grund — og med Tak, fordi jeg faar Lov til at udtale mig —, at jeg her tillader mig at komme noget vidtløftigt ind paa disse Spørgsmaal. Amtmand Rytter har jo selv været over alle Grænser bred, og jeg maa derfor have Lov til at komme lidt nøjere ind paa Spørgsmaalene. Jeg gør det kun, fordi jeg gerne vil bidrage noget til, at vi virkelig kan komme i et godt Forhold til Færøerne. Det er en overordentlig kedelig Ting, at Færøerne som Helhed administreres fra Justitsministeriet —, paa samme Maade som de vest-

indiske Øer som Helhed administreredes fra Finansministeriet; Skolesager, som man dog skulde tro hørte under Undervisningsministeriet, hvor Sagkundskaben paa dette Omraade findes, blev for de vestindiske Øers Vedkommende afgjort af Finansministeriet; paa samme Maade afgøres Sager, der vedrører Færøernes Handel, af Justitsministeriet.

Færøerne er et dansk Amt, og det er min bedste Overbevisning efter de Samtaler, jeg har haft med Færinger — jeg spørger selvfølgelig ikke om deres politiske Mening, men jeg ved, at de har tilhørt forskellige politiske Partier —, at Færingerne er saa gode danske Mænd som vi, der er til Stede her, og jeg tror, det vilde være i høj Grad heldigt, om vi behandlede Færø Amt som et ganske almindeligt dansk Amt, saaledes at de finansielle Sager kom under Finansministeriet, de justitielle under Justitsministeriet, Trafik- og Samfærdselsforhold under Ministeriet for offentlige Arbejder, Skolesager under Undervisningsministeriet o. s. v. En af de første Sager, jeg hørte Tale om deroppe, nemlig Telefonsagen, blev ordnet saaledes, at der blev givet Hr. Heygum en Koncession af Ministeriet for offentlige Arbejder, og dette har for saa vidt været en Undtagelse fra Reglen, men jeg tror altsaa, det vilde være heldigt, om denne Undtagelse blev Regel. Var den store Sag, som jeg med et enkelt Ord vil kalde Elektricitetssagen paa Færøerne, blevet behandlet paa denne Maade, havde den ganske sikkert været afgjort for lang Tid siden.

Det første, jeg hørte om Hr. Heygum, var, at han havde været en rig Mand, men at han havde tabt mange Penge, at han, medens han var rig, havde været en godgørende Mand, skænket ikke saa faa Beløb til Skoler og andre Foretagender, at han havde faaet Koncession paa et Telefonanlæg deroppe, men efter Anmodning af et Parti i Lagtinget havde overladt sin Koncession og sine Anlæg uden noget som helst Vederlag til Amtet. Dette er ogsaa rigtigt; det fremgaar af Lagtingets Redegørelse, at det er Tilfældet. I denne Forbindelse kan jeg ikke undlade at gøre opmærksom paa en ganske mærkelig Omstændighed. Det var i 1906, at han opgav sin Koncession paa et Telefonanlæg paa Færøerne og uden Vederlag overdrog det til Amtet efter det, som den regnskabsmæssige Revision viste, han havde haft af Udgifter paa det. Det blev vedtaget paa et Møde i Lagtinget, og om dette Lagtingsmøde foreligger der en Erklæring, som er bekræftet ved en Fremstilling i Lagtinget, om, at Lagtingets protokolerende Sekretær, Hr. J. Poulsen, havde foretaget en urigtig Protokoltilførsel. Det saa meget mærkeligt, ja, i højeste Grad utiltalende ud, og skønt man senere maatte indrømme, at der forelaa en Fejltagelse, blev denne Protokoltilførsel dog benyttet af Modpartiet til at forsøge paa bagefter at komme bort fra den første Aftale. Jeg ved egentlig ikke, hvad man skal tænke om en saadan Affære i en offentlig Forsamling af Lagtingets Karakter; jeg vilde ønske, at den høje Kommission, der her er samlet, vilde tage denne Sag op til Undersøgelse for derigennem selv at skabe sig en Mening om dette Spørgsmaal — den Gang var Hr. Rytter endnu ikke Amtmand deroppe, saa det er for saa vidt ikke noget, der vedkommer ham.

Jeg kan kun sige, at de Heygumske Planer og det Heygumske Ønske om Statslaan blev anbefalet af forskellige af Landets daværende bedste Mænd, ganske uafhængigt af politiske Anskuelser hernede; der var Generaldirektør Steffensen, der var Folketingsmand Jensen-Sønderup, og jeg tror næsten ogsaa Hr. J. C. Christensen; i alt Fald de to andre havde skrevet under paa et Dokument, som maa kunne skaffes frem, hvori de anbefaler Sagen. Desuden var der Folketingsmand Starcke og Folketingsmand Zahle. Man vil altsaa se, at de forskellige Partier har været repræsenterede, og de Herrer vil derfor kunne forstaa, at jeg bortset fra min rent embedsmæssige Pligt til at tage mig af Sagen havde det Indtryk, at det var en Sag, som havde Tilslutning eller Interesse fra forskellige Sider. Jeg maa her gøre opmærksom paa, at jeg altid har haft en meget betydelig Interesse for økonomisk Udvikling. Det er derfor, jeg i sin Tid har været med til at stifte Islands Bank; da var Forholdet det samme, der kom politiske Momenter ind i Sagen, men det lykkedes dog at føre den igennem, og min Stilling var selvfølgelig ganske uafhængig af det politiske. Den Ordning, vi fik, var efter Omstændighederne tilfredsstillende, men medførte den Abnormitet, at der paa Island er to Arter af Sedler. Dette var et politisk Kompromis; økonomisk set betragter jeg det som en Uting. Jeg har siden i min Embedsvirksomhed efter Finansministeriets Ordre været med til at reorganisere St. Croix' Sukkerfabrik og har fulgt den, og det var min Hensigt og var egentlig en Aftale med afdøde Minister Vilhelm Lassen, at vi

skulde have været en Tur over at se paa disse Forhold. De Herrer vil derfor kunne forstaa, at bortset fra min rent embedsmæssige Interesse var der ogsaa hos mig et personligt Ønske om at kunne bidrage noget til, at denne Sag kom i Gang.

Det endte saa med en Skrivelse fra Finansministeriet, hvori man tilsagde en vis Sum, under Forbehold af Rigsdagens Bevilling selvfølgelig, og under Forudsætning af, at Færøernes Lagting bevilgede en vis Andel ($^1/_6$) af Summen, og med denne Bemærkning gik Sagen op til Lagtinget. Her blev den anbefalet, idet Lagtinget var villigt til at yde den Sum, der var Tale om den Gang; da var hele Anlægget meget mindre, end det nu maa stille sig, men under den Kamp, der fandt Sted i Lagtinget, og som skyldtes rent politiske personlige Antipatier og Sympatier, blev der sagt, at Sagen fandt man særdeles god og formaalstjenlig, men man maatte stille som Betingelse, at Hr. Heygum ikke fik noget med den at gøre. Det var selvfølgelig for Finansministeriet en meget underlig Betingelse at knytte dertil. Saa indtraf imidlertid de andre Ulykker, der stødte til, altsaa Hr. Warburgs Krach og Bankkrachet og Alberti-Katastrofen, som bevirkede, at Aarene 1910—11 var økonomisk meget trykkede; jeg kan nu ikke i Detaillerne huske alt, hvad der er foregaaet den Gang, men da vi atter kom til at tale om Sagen, var Hr. Heygums Forhold blevet meget daarlige, og der var Stemning for at erklære ham fallit og falde over ham i økonomisk Henseende. Under dette blev der rejst Anklage imod ham for at have begaaet forskellige Uregelmæssigheder, navnlig overfor en hel Del yngre Kautionister. Det blandede jeg mig selvfølgelig ikke særlig i. Jeg var naturligvis paa Hr. Heygums Vegne meget ked af det, baade for hans egen og for Sagens Skyld. Efterhaanden blev Forholdet bitrere og bitrere deroppe, og det endte med, at der blev dekreteret Aktion imod ham, hvorunder han skulde tiltales for 22 forskellige Punkter. Jeg skal ikke læse disse 22 Punkter op, men jeg har her et Andragende fra Hr. Heygum til Handelsministeriet, og hvis jeg maatte levere det til den høje Kommission, og det maatte blive trykt sammen med de andre Bemærkninger, tror jeg, det i høj Grad vil gavne Oplysningen af hele denne Sag.

Forundersøgelsen stod paa i flere Aar, 2—3 Aar tror jeg, 2 Aar i hvert Tilfælde, og det endte med, at Heygum blev dømt paa Indicier for 3 af de Ting, der var nævnt i de 22 Punkter. Men nu kommer jeg til at tale et Par Ord om denne Forundersøgelse. Jeg er Kandidat fra 1886 og har i godt et Aar været Amtsfuldmægtig hos daværende Stiftamtmand Wahl i Aalborg, som jo havde Aktionsvæsenet under sig. Jeg har derefter, efter at jeg var vendt tilbage og kommet ind i Indenrigsministeriet, været Fuldmægtig hos afdøde Overretsprokurator Hvalsøe og afdøde Overretssagfører Gottschalck; begge havde offentlig benificerede Sager, og da de var overordentlig samvittighedsfulde Mennesker, tror jeg, jeg tør paastaa, at de har haft nogle af de største og vanskeligste Sager. Men jeg tillader mig efter min inderligste og bedste Overbevisning at udtale, at jeg aldrig har set nogen Justitssag, hvor Forundersøgelsen har været udført paa en Maade som denne: hensynsløs, ensidig, uden Spor af Hensyntagen til den anklagede, med en Ensidighed, som trodser enhver Beskrivelse, og jeg maa sige til den højtærede Kommission, at jeg tror ikke, De kommer til Bunds i alle disse Forhold paa Færøerne, og jeg tror ikke, der kommer Ro i Forholdene, før denne Sag, som ganske vist er afgjort ved en Højesteretsdom, bliver undergivet de Herrers personlige, sagkyndige Undersøgelse. En Højesteretsdom skal vi selvfølgelig alle bøje os for, men det er givet, at der for Højesteret har manglet adskillige Oplysninger, som dels ikke kunde komme frem den Gang, dels blev forhindret i at komme frem og delvis ogsaa af andre Grunde tilfældigvis ikke kom frem. Derfor mener jeg, at Højesteretsdommen er i al sin Magerhed ikke den virkelige, sande. Højesteret har selvfølgelig ikke kunnet dømme anderledes, end den har dømt, paa det Grundlag, der forelaa, og paa den Forundersøgelse, som jeg tillader mig at sige er den sørgeligste Forundersøgelse, som nogen Sinde under de gamle Retsregler er blevet præsteret herhjemme i Danmark.

Under alt dette tiltraadte Amtmand Rytter sit Embede, vistnok i 1911, og hans Forhold til denne Sag kan efter min Mening i allerhøjeste Grad kritiseres. Jeg kan efter min bedste Overbevisning ikke se andet, end at Amtmand Rytter og Sorenskriver Thygesen, som var gode Venner allerede her i Justitsministeriet, i alt væsentligt fuldstændig har taget Magten i denne Sag og handlet ganske, som de vilde. Det var efterhaanden blevet saaledes deroppe, at Spørgsmaalet for eller imod Heygum var blevet et politisk Partispørgsmaal. Jeg ved slet ikke, hvad der er de Herrer imellem deroppe; det har

jeg aldrig spurgt dem om, og jeg bryder mig heller ikke om at vide det; men jeg ved saa meget, at naar man nævner Ordet Heygum og erfarer en Mands Stilling til denne Sag, ved man med det samme, hvorledes hans Forhold til de to Partier er. I 1910 var Sorenskriver Thygesen Assistent i Justitsministeriet. Den Gang havde altsaa Heygum sin Gang i Justitsministeriet for at tale sin Sag, men han blev modarbejdet fra alle mulige Sider, og kun Konseilspræsident og Justitsminister Zahle interesserede sig for Sagen, medens der var en mærkværdig Kølighed, en uhyggelig Kølighed hos Ministeriets Personale overfor ham og overfor denne Sag. Han skrev da et Brev til Minister Zahle, et ganske privat Brev, og dette private Brev har Justitsministeren vist sine Embedsmænd og ved en Fejltagelse ladet ligge i Sagen, men enhver nogenlunde velkonstrueret ministeriel Embedsmand vilde vide, at dette Brev var og skulde kun være privat og under ingen Omstændigheder skulde sendes med op. Det staar for os allesammen saaledes, at det ikke kan have været den pure Fejltagelse, men ganske sikkert til en vis Grad er sket med Hensigt, at dette Brev blev sendt op til Færøerne. Det var meget personligt, og man skal selvfølgelig ikke være saa personlig, men det vakte jo endnu mere Uro og Harme deroppe, og fra det Øjeblik var det, som om alle de Embedsmænd, der fik noget med det at gøre, for enhver Pris vilde slaa Heygum ned.

Dette Fjendskab var navnlig stærkt mellem Hr. Heygum og Hr. Thygesen, den Mand, der som Assistent i Justitsministeriet havde besørget dette lille Skaktræk, og de Herrer kan ikke forundre Dem over, at da Hr. Heygum kom under Tiltale, søgte han at faa Hr. Thygesen til at vige sit Sæde som Sorenskriver og Landsdommer, fordi han med Rette maatte sige: denne Mand er mig hadsk. Dette har han, som det ogsaa fremgaar af Amtmand Rytters egen Erklæring, ganske vist med en meget let Motivering, modsat sig paa enhver Maade, og Følgen blev, at til Slut fik ogsaa Hr. Thygesen med Sagen at gøre og behandlede den derefter. I de to Aar, Sagen stod paa, lukkede man i en 4—5 Maaneder ved Segl Hr. Heygums Forretning, saa at den blev ganske ødelagt; han var Handelsmand, men han kunde ikke faa Lov til at komme ind i sin Forretning. Han blev hentet fra Vestmannhavn i aaben Baad, var en eller to Dage undervejs, men fik ikke Spor af Mad i den Tid. Jeg vil bede de Herrer læse hans Klage igennem; De vil se, det minder om længst forsvundne Tider.

I disse to Aar blev Sagen to Gange sendt ned til Kriminal- og Politiretten her i København med Anmodning om, at Departementschef Andersen paa Finansministeriets Vegne maatte blive afæsket Erklæring i den, og begge Gange gik det ud paa, at da Hr. Heygum var under Anklage for disse forskellige Ting, maatte det vel antages, at han ogsaa havde villet snyde, bedrage Finansministeriet. Den Dommer, der havde med Sagen at gøre, var Assessor Rump, en ganske overordentlig rolig og besindig Mand. Han læste op for mig, hvad der var kommet fra Færøerne, og jeg havde unægtelig det Indtryk, at det var lagt lidt til Rette, for at man skulde sige, at Finansministeriet var heller ikke rigtig glad ved hans Affærer. Jeg kunde imidlertid kun udtale, at Finansministeriet havde faaet Interesse for Sagen og havde ment, at der burde gøres noget for disse Forhold deroppe, og at man havde stillet som Betingelse, at Færøernes Lagting sluttede sig til, og at alle de Værdier, der blev Tale om at inddrage, skulde underkastes en fuldstændig ny Vurdering, i det Øjeblik Statens Penge kom med i Spillet. De Herrer vil altsaa kunne forstaa, at der, hvad enten Hr. Heygum havde Ret eller ikke, hvad enten han havde vurderet sine Ejendomme for højt eller for lavt, havde udstedt en pro forma Obligation eller ikke, ikke overfor Finansministeriet kunde være Tale om noget som helst i Retning af Svig og Bedrageri. Jeg svarede ogsaa, da Sagen anden Gang, efter 3—4 Maaneders Forløb, kom ned med næsten det samme Spørgsmaal — et ganske overflødigt Spild af Tid —, at Finansministeriet paa intet Punkt havde noget som helst at bebrejde Hr. Heygum. Jeg vilde gerne have haft det indført med disse Ord, men det blev indført med lidt almindelige Ord: at Finansministeriet ikke havde noget særligt at bemærke, tror jeg. Det er jeg senere blevet ked af, og jeg mener, at saadan som Spørgsmaalet var lagt til Rette, burde det have haft et ganske anderledes skarpt og stringent Gensvar fra min Side. Jeg kan yderligere tilføje, at i disse Aar søgte man paa forskellige Maader at faa Sagerne ordnet, og jeg raadede Hr. Heygum til at tale med Grundejerbanken og har ogsaa selv haft med hans Sag at gøre, da jeg sad i Afviklingskassen, eller det var

maaske den Gang Bankkomitéen. Grundejerbanken, som ligeledes blev hørt, dog vist ikke ved Kriminal- og Politiretten, men underhaanden, svarede: Vi har absolut intet at bebrejde Hr. Heygum, vi har tabt Penge paa ham, ikke saa faa Penge maaske lige i de Tider, men det er kun vor egen Skyld, fordi vi har set for optimistisk paa disse Forhold, og Konjunkturerne er gaaet os imod. Jeg tror, en saadan Erklæring foreligger skriftlig; jeg har i alt Fald bestemt tilraadet Hr. Heygum at faa skaffet sig den, men jeg tør ikke sige bestemt, om det er sket. Faktum er imidlertid, at senere er der kommet en Ordning med Grundejerbanken, som paa intet Punkt nærer Spor af Nag eller Mistillid til Hr. Heygum. Han er maaske en Mand med optimistiske Syner. Han er i Virkeligheden en overordentlig dygtig og energifuld Mand. Han er maaske for stor for de smaa Øer deroppe, og Konjunkturerne har været ham imod, men jeg har ikke kendt mange Folk med et saadant Udsyn og med en saadan Energi, som han har udfoldet i disse 10—11 Aar, hvor han nu har kæmpet for denne Sag deroppe og kæmpet med en væsentlig Del af sine Landsmænds fulde Interesse og Hengivenhed, om end han nu er blevet slaaet til Jorden som ingen anden.

Medens alle disse Forhandlinger stod paa, som var en fortsat Tovtrækning — snart hed det sig, at Ministeriet vilde hjælpe ham, snart hed det sig: Nej, nu kommer der ikke noget ud af det —, har jeg haft Besøg af mange Færinger, og alle har de i Virkeligheden, med Undtagelse af dem, som var hans personlige Fjender, udtalt sig i høj Grad anerkendende om hans Virksomhed, i høj Grad beklagende om den Ulykke, der havde truffet ham, og ingen af dem har af den Grund senere villet slaa Haanden af ham. Der findes her i Byen en lille færøsk Forening, hvis Formand er en Dame, en overordentlig karakteristisk, velbegavet Kvinde; ogsaa hun har været et Par Gange hos mig og talt for Færingernes Tarv og sagt, at det var i Virkeligheden Synd, som det var gaaet denne Mand.

Jeg maa altsaa paa det mest varme og indtrængende anmode den ærede Kommission om at drage hele denne Sag ind under sin Undersøgelse og tage dette Spørgsmaal op. Jeg tror ikke, vi faar Fred paa Færøerne, og jeg tror ikke, der kommer Orden i Forholdene, før der har fundet en virkelig Afgørelse Sted, rent bortset fra alle Partihensyn.

I 1911 var altsaa Hr. Rytter kommet derop fra Justitsministeriet. Jeg kendte ham ikke, og jeg kender endnu saare lidt til ham. Jeg har vist to Gange talt med ham — det er meget rigtigt, hvad han siger i sin Fremstilling —, den ene Gang var det ganske en passant, den anden Gang var, da han kom herned, og der var Tale om at benaade Hr. Heygum. Jeg søgte da at paavirke ham i den Retning. Nu havde Manden lidt saa meget, og Forundersøgelsen havde været ført under saa afskrækkende Former, at den simpleste Grad af Medlidenhed og Retfærdighedsfølelse burde gøre, at man benaadede ham. Han kom da med en Erklæring, som tilstrækkelig viser, hvor lille et Menneske han er, idet han sagde: Ja, var Manden ikke dømt paa Indicier, skulde jeg gerne have gjort det — at han havde gjort det, nærer jeg Tvivl om —, men naar han er dømt paa Indicier, og vi saa indstiller ham til Benaadning, siger alle Folk: de har taget fejl.

Jeg ser saaledes paa det, at naar en Mand har lidt en saadan, delvis ikke fra hans egen Skyld stammende, Forundersøgelse som den, denne Mand har lidt, og naar man ikke har kunnet komme længere end at dømme ham paa Indicier paa 3 af 22 Punkter, saa hører der ikke megen menneskelig Barmhjertighed til for at indstille ham til Benaadning, hvis man da ikke var gennemsyret af det mest personlige Had og kun tænkte paa, hvad der passede i ens eget Kram. Og det er det, som maa antages at have dikteret Amtmand Rytter hans Optræden, jeg kan ikke fatte det paa anden Maade.

Under denne Benaadningssag henvendte Heygum sig ogsaa til mig om en Udtalelse, og naar jeg under Sagen gav en Udtalelse, og efter Omstændighederne en varm og mere indgaaende Udtalelse, saa mener jeg, at det har været min Pligt at gøre det, ogsaa i alt væsentligt min Pligt som Embedsmand, thi det var i Kraft af min Stilling som Departementschef i Finansministeriet, at jeg overhovedet havde med Sagen at gøre. Det var som saadan i alt væsentligt, jeg afgav min Erklæring og mente at have fuld Ret til at afgive den. At min personlige Sympati for den ulykkelige Mand ogsaa efterhaanden var blevet større, vil de Herrer sikkert ikke kunne bebrejde mig. Jeg har ikke denne Erklæring og heller ikke nogen Kopi af den, men jeg ved i det store og hele, hvad den indeholder, og den findes vistnok ved Sagen; i alt Fald maa Amt-

mand Rytter kunne skaffe den. Jeg kan altsaa ikke ved denne Lejlighed komme nærmere ind paa den, jeg kan kun sige, at jeg paa, jeg tror, ethvert Punkt kan staa ved, hvad jeg dèr har skrevet..

Heygum blev altsaa ikke benaadet, fordi Hr. Rytter modsatte sig det og fik Højesteret til at undlade at anbefale Benaadningen. Og Statsminister Zahle var en saa korrekt og hensynsfuld Mand mod sine Embedsmænd, at han fulgte disse, i Stedet for at han efter min Mening skulde have fulgt sit gode Hjerte og taget det personlige Ansvar derved.

Jeg haaber, at de Herrer nu har forstaaet hele mit Forhold til den Heygumske Sag. Jeg har, som jeg siger i et Brev, der ogsaa er blevet citeret, absolut intet politisk, økonomisk eller personligt med Manden at gøre, men jeg har i 11 Aar haft ham gaaende oppe i mit Ministerium 2—3 Gange om Aaret, og jeg har selvfølgelig søgt at raade ham. Jeg har søgt at sætte mig ind i de Sager og har faaet det bestemte Indtryk, at der i allerhøjeste Grad trængtes til, at der paa Færøerne kom en Embedsmand i Spidsen, der er frisindet og fuldstændig saglig. Naar Hr. Rytter et Sted siger, at jeg var fanatisk for Hr. Heygum, saa tror jeg det egentlig ikke, for i Virkeligheden var jeg tit meget træt af denne Sag. Jeg kunde maaske ogsaa efterhaanden have skubbet den fra mig, men jeg har ikke ment at burde gøre det. Jeg har ikke ment overfor mig selv at turde tage det Ansvar paa mig at gøre det.

Jeg skal nu følge Hr. Rytters Fremstilling lidt. Han siger for det første et Sted, at jeg har sendt en Skrivelse til Heygum, hvori der stod, at han — det maa være mig — tænkte paa at foranledige en Interpellation i Rigsdagen, og at dette maa opfattes som en Trusel mod Embedsmændene. Jeg har ikke truet nogen Embedsmand — jeg ønsker heller ikke, nogen truer mig —, men jeg har unægtelig ment, at paa det Tidspunkt, da alt bristede i denne Sag, som efter min og manges Overbevisning var lidt af et Justitsmord, efter at Højesteret og Benaadningsvejen var prøvet og havde svigtet, var der kun een Vej tilbage, og det var at faa Sagen ind for den repræsentative lovgivende Forsamling, og jeg har henstillet til Heygum, om han ikke gennem en af sine Venner kunde faa vakt Interesse for den. Hvilket Udtryk jeg har brugt i den Skrivelse, ved jeg ikke; jeg har ikke selve Skrivelsen. Men hvad der menes med Trusel, ved jeg ikke. Jeg mener, jeg har Lov til at raade enhver Mand til at gaa til de Herrer, der sidder i den lovgivende Forsamling, og se at vække deres Interesse for en Sag, og da navnlig en Sag, der efter min Mening havde en saa indgribende Betydning for det gode Forhold mellem Danmark og Færøerne.

Videre siger Hr. Rytter i sin Fremstilling, at han havde sagt til Heygum, at naar han blev dømt ved egen Tilstaaelse, vilde han anbefale Benaadning, men naar han blev dømt paa Indicier, vilde han ikke. Jeg ved ikke, om de Herrer psykologisk har forstaaet dette Ræsonnement.

Fremdeles siger Hr. Rytter, at der i Benaadningssagen forelaa „et Andragende fra en højtstaaende dansk Embedsmand, Departementschef og Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen". Der var intet Andragende fra mig; det maa vist ogsaa kun være en fejlagtig Brug af Ordet. Der var i Benaadningssagen en Anbefaling for at benaade Manden, navnlig under Hensyn til alt det, han havde lidt, og til, at han økonomisk var ganske ruineret. Og en saadan Henstilling om Benaadning forelaa der i Sagen fra forskellige andre.

Hr. Rytter siger dernæst Side 25, at jeg i min Erklæring om Benaadningssagen skal have brugt følgende Ytring: „Meget i hele denne sørgelige Sag bunder utvivlsomt i det lille Samfunds smaalige Misundelse og Had, men nogen Støtte hos de lokale Myndigheder har Heygum neppe heller haft". Ja, det staar jeg ganske ved. Jeg mener, at hele denne Sag i en ganske ualmindelig Grad bunder i det smaatskaarne Had og den personlige Misundelse, der kan være i saadanne smaa Samfund, hvad vi alle kender saa godt. . . . . Hvis Hr. Rytter virkelig synes, at det Udtryk er for stærkt, tror jeg slet ikke, at han har forstaaet Forholdene deroppe.

Naar Hr. Rytter derefter anfører, at jeg udtalte, at jeg „med Hensyn til adskillige Udtalelser om Heygum overfor mig, selv af ansete og fremtrædende Mænd paa Færøerne og herhjemme, har kunnet konstatere flere af deres Udsagns Urigtighed og et ganske mærkeligt politisk og økonomisk Had mod Heygum", og ønsker at vide, hvad det er for fremtrædende Mænd, og om jeg har tænkt paa ham, saa har jeg i mindre Grad tænkt paa ham, for han kom jo senere til. Men jeg har et ganske bestemt Tilfælde, som jeg kan fremdrage i Kommissionen, men som i øvrigt ikke skal falde den paagældende til Forklejnelse, fordi jeg tror, at hans

Optræden skyldes Kortsynethed og Mangel paa politisk Forstaaelse. Jeg sigter her til afdøde Provst Petersen, Medlem af Landstinget. Jeg ved ikke, at der findes en elskværdigere og pænere Mand, end han var. Men han kom op til mig, da Sagen laa i Finansministeriet, den ene Gang efter den anden for at paavirke mig. Og han sagde til mig: Heygum er det skrækkeligste Menneske, han har begaaet det, og han har begaaet det, han har forfalsket Vurderingsforretninger og underskrevet falske Obligationer. Saa siger jeg til ham: bedste Provst Petersen, hvad er det med denne Obligation? Han forklarer sin Opfattelse. Jeg siger da til ham: Kære Provst Petersen, jeg har Obligationen liggende i min Skuffe, vil De nu se paa den, og kan De saa staa ved, hvad De har sagt? Han maatte da indrømme, at han havde taget fejl. Jeg føjede til: Prost Petersen, jeg synes, at en Mand i Deres Stilling, baade som Landstingsmand og som Gejstlig, ikke burde gaa og sige noget, naar De ikke er aldeles overbevist om det. Han blev meget rød, men vi skiltes i øvrigt som gode Venner og har ogsaa siden kunnet træffe hinanden. Det var det, jeg sigtede til. Jeg har ikke truffet nogen Sag — undtagen maaske almindelige politiske Sager —, hvor der i den Grad har været et Væv af politiske Usandheder, som er blevet slynget efter de forskellige Personer, som i denne Heygumske Sag. Om Heygum paa enkelte Punkter har været uforsigtig, skal jeg ikke udtale mig om. Han blev navnlig dømt paa, at han skulde have faaet nogle unge Mennesker under 18 Aar til at give Kaution for nogle Laan, han skulde optage. Ogsaa andre Kautionsforpligtelser var der Tale om. De Vidneforhør, der blev holdt om disse Kautionshistorier, var i den Grad forvirrede, og Vidnerne afgav et Øjeblik det ene Udsagn, et andet Øjeblik det andet, og da de var sluppet vel ud fra Forhørene, skrev de til Heygum og beklagede i høj Grad, hvad de havde sagt. Det synes ogsaa paa det Punkt at have været en i høj Grad mærkelig Forundersøgelse. Det er blevet oplyst, at Kaution fra unge Mennesker under 18 Aar er noget, der i ikke ringe Grad har fundet Sted og finder Sted paa Færøerne. De 15—16—17-aarige unge Mennesker gaar ud som Fiskere og Fiskerdrenge og tjener Penge, og de kan faa noget paa Kredit og betale det af senere. Og det er blevet oplyst, at de samme Embedsmænd, som har paatalt denne Art Kautioner i Sagen, har paa Auktioner taget saadanne unge Mennesker for tilstrækkelig gode trods deres Umyndighed, altsaa givet dem Kredit.

Foruden af de Mænd, som jeg har nævnt, var Heygums oprindelige Andragende ogsaa anbefalet af Amtmand Bærentsen, og jeg kunde egentlig ønske — jeg ved ikke, om Kommissionen har tænkt paa det —, at Bærentsen blev hørt her i Kommissionen om sit Syn paa hele denne Sag. Amtmand Bærentsen saa forstaaende paa Forholdene, han var i Virkeligheden en dygtig og meget kundskabsrig Mand. Han var en noget svag Mand, han sad i vanskelige økonomiske Kaar, men han havde i en ganske anden Grad end Rytter Befolkningens Øre. Hvad Rytter angaar, staar det for mig saaledes, at han mere og mere fra at være en borgerlig administrativ Embedsmand er gaaet over til at ønske at blive en politisk Diktator deroppe. De Herrer maa undskylde, men skal jeg finde en nogenlunde træffende Bedømmelse af hans Adfærd, staar han for mig som en tysk Landraad af den Art, vi herhjemme saa ofte har ønsket ikke at have for meget med at gøre.

Hr. Rytter klagede over mig til Statsminister Zahle i hans Egenskab af Justitsminister, fordi jeg havde afgivet denne Erklæring vedrørende Olaf à Heygums Benaadning. Jeg hævder, at den i alt væsentligt er afgivet af mig i Kraft af, at Finansministeriet var impliceret i Sagen. Vi var fremme under Forundersøgelsen, og vi var hørt om, hvorvidt vi paa nogen Maade havde lidt Brøst ved hans Optræden, men da det ikke var Tilfældet, mener jeg, som ogsaa antydet i min Udtalelse, at jeg sagligt og som Embedsmand har været fuldstændig berettiget til at udtale mig om hans Benaadning. De Herrer vil af Rytters Udtalelse om denne Skrivelse vide, hvorledes denne Klage blev besvaret af Zahle: at jeg vel fik en lille Næse, men at Justitsministeren samtidig erkendte, at jeg havde udført et anerkendelsesværdigt Arbejde og gjort uegennyttige Bestræbelser for at redde Olaf à Heygum for økonomisk Sammenbrud, og det har jeg gjort med min egen Ministers og med Justitsministerens Tilladelse, thi jeg har spurgt om, hvorledes de saa paa Sagen, og de har alle ment, at enten den Straf, der var overgaaet Heygum, var rigtig eller ikke, var det set i Forhold til, hvad han havde lidt ved den lange Forundersøgelse og det fuldstændige økonomiske Sammenbrud, som var foraarsaget ved Forundersøgelsen, berettiget at udfolde saadanne Bestræbelser,

og de ønskede, at jeg som Embedsmand søgte at bidrage mit til, at der kom Orden i Sagerne deroppe. Jeg maa derfor sige, at jeg paa intet Punkt fortryder denne Udtalelse, selv om den ogsaa noget har haft Præget af min egen faste Overbevisning om, at der var sket Manden Uret, og naar som helst det er Tilfældet, mener jeg, at jeg maa have Ret til at komme med en lignende Udtalelse om en Sag, hvori jeg efter de forskellige Ministres Anmodning har udført et ikke ringe ministerielt Arbejde.

Dette er i alt væsentligt, hvad jeg har at sige om mit Forhold til Heygum-Sagen. Jeg kan gentage overfor den højtærede Kommission, at jeg i Sagens Interesse ganske overordentlig inderligt ønsker, at hele denne Sag bliver undergivet de Herrers Undersøgelse; jeg tror ikke, vi faar Ro og Orden paa Færøerne, før dette sker. Maa jeg samtidig tilføje en anden Bemærkning. Efter at Heygum-Sagen var endt, og Benaadningen afslaaet, havde denne Mand dog endnu Energi og Kraft nok til at arbejde videre paa Elektricitetssagen, og i de 4—5 Aar, Krigen har varet, har han i denne Sag præsteret et stort Arbejde, og han har derved i forøget Grad vundet den færøske Befolknings Tilslutning. Der foreligger Udtalelser fra forskellige Kommuner oppe paa Færøerne, i hvilke de paa det varmeste anbefaler Sagen og beder om, at den nu maa blive fremskyndet. Hvis det Værk var blevet lavet i 1914, havde Færøerne haft Varme, Belysning og Bevægkraft, og de havde kunnet udføre et stort Arbejde og havde haft ganske anderledes hyggelige Forhold i de fire Krigsaar, end de nu har haft, idet der har været Sult, Kulde og delvis Nød deroppe. Jeg har tilraadet Hr. Heygum at gaa baade til Justitsministeriet og til de to Tings Finansudvalg angaaende denne Sag med alle de varme Anbefalinger fra de forskellige Kommuner og Lag deroppe, og det siges i alt Fald til mig — jeg kan ikke bedømme det —, at der blandt Anbefalerne findes en Række Folk, som hører til i det andet Parti, men som varmt anbefaler, at der ydes Statsstøtte til den færøske Elektricitetssag. Heygum har bevæget en yngre, meget dygtig Ingeniør i Bergen, Haakon Blaauw til at udarbejde et Projekt angaaende Elektricitetssagen i Vestmannhavn, Thorshavn og Midvaag. Denne Redegørelse har været sendt til Landmandsbanken, som i en Skrivelse til mig udtalte, at hvis det paa nogen Maade var gørligt, vilde den yde denne Sag finansiel Støtte, men den vilde forbeholde sig at sende Redegørelsen til Erklæring af den europæisk bekendte Ingeniør Eyde i Norge. Der har den været, og saavidt jeg forstaar, har han ikke haft noget væsentligt at indvende imod den, men ved et mærkeligt underjordisk Arbejde har Landmandsbanken i alt væsentligt trukket sit Løfte tilbage. Han er derefter nu gaaet til Justitsministeriet med Sagen. Sagen fremkom efter en Anbefaling i Lagtinget, hvor den blev varmt anbefalet af det ene Parti og nogenlunde anbefalet af det andet Parti, der dog som sædvanlig arbejdede imod den. Sagen blev selvfølgelig behandlet under den nye Amtmands Forsæde, og han deltog i Behandlingen og i Afstemningen om Sagen. Sagen kom derefter herned, men paa Grund af den mærkelig kolde og klamme Haand, der hviler i Justitsministeriet, og som maa skyldes gammelt Kammeratskab, blev der nu, hvor det dog gælder om at tage fat paa alle økonomiske Omraader, ikke foretaget en sagkyndig Behandling af den; man sagde: Nej, den er sendt af Lagtinget, underskrevet af Lagtingets Formand, Amtmanden, men den har ikke været behandlet af Landets højeste Embedsmand, Amtmanden deroppe, vi maa altsaa høre Amtmanden selv. Det vil med de nuværende Kommunikationsforhold betyde et Tab af 2—3 Maaneder, altsaa den vigtigste Arbejdstid i Aar. Maa jeg spørge: Er det ikke en haarrejsende, frygtelig og samvittighedsløs Maade at tage en Sag paa, en Sag, som alle deroppe siger gælder deres Interesser i en saa kolossal Grad? Man vil sende den op til Erklæring af den Amtmand, der har været med til at forelægge den for Lagtinget, og som, hvis han havde villet — han er sikkert en brav Mand, men han er endnu ung og ukyndig —, kunde have udtalt sig om den! Jeg har aldrig i min Embedsgerning kunnet tænke mig noget saadant. Hvis der kom en Mand og sagde: Det haster, og der staar store Interesser paa Spil, vilde jeg selvfølgelig have staaet paa Hovedet for at se at faa noget gjort.

Jeg vil bede de Herrer i Deres Egenskab af Rigsdagsmænd om at se paa denne Sag, hvis den kommer frem for Dem, med al den Interesse, De formaar. Skal vi faa et godt Forhold til vore smaa Øer deroppe, maa vi først og fremmest gøre noget for dem. Jeg kunde have haft Lyst til — men jeg fik Tilsigelsen saa sent og har desuden for Tiden meget andet at gøre — at undersøge, hvor mange

finansielle Bevillinger der egentlig er givet til Færøerne paa den danske Finanslov; jeg tror ikke, der er saa forfærdelig mange. Der har været givet en Bevilling til Thorshavns Havn, men den er vist slet ikke blevet bygget, den har vist været noget af en Skueret, og der har været givet til enkelte andre Ting, men det er efter min Mening saare, saare lidt.

Jeg vil tillade mig til Slutning at sige, at jeg ser saaledes paa Færøerne, at vi nu egentlig skulde være klare over, hvorledes vi vil behandle en saadan Del af vort Land. Jeg har med Hensyn til Island set, i hvilken Grad Mangel paa Interesse og en høj Grad af Ligegyldighed har gjort Befolkningen kold og uinteresseret for Samlivet og Samarbejdet med os, men jeg tror, at meget vil kunne opnaas, hvis det økonomiske Samarbejde kunde komme i en virkelig god Gænge. Her maa jeg imidlertid sige, at en Bank som Nationalbanken viser en ganske forfærdelig Mangel paa Interesse for vore Landsmænd deroppe. De økonomiske Forhold hviler i Øjeblikket for Islands Vedkommende i Virkeligheden paa Landmandsbanken og Handelsbanken, af hvilke to Banker den sidste, som dog havde en saa forsigtig og meget dygtig Direktør som Geheimeetatsraad Damm er den, der for Tiden er villig til mest at gaa ind i Forholdene deroppe. Der var fornylig en Deputation fra Reykjavik hernede, ogsaa for at skaffe Elektricitet deroppe, den maatte i tre Maaneder gaa Tiggergang og blev afvist paa en overordentlig uforstaaende Maade de fleste Steder. I Kraft af, at man ved, at jeg har Interesse, og jeg tør sige uegennyttig Interesse, for den økonomiske Udvikling paa fjernere Steder, har jeg haft den Ære, at de forskellige islandske Ministre — der har dog nu været en Række — har raadspurgt mig om forskellige Ting, naar de har været hernede, og jeg har været dem behjælpelig med Behandling af Laan til Islands Landskasse. I Fjor var den nuværende islandske Minister Magnusson hernede, og jeg kan ikke sige andet, end at jeg fandt den Maade, hvorpaa han blev afvist af de fleste Banker, overordentlig saarende og ganske upassende. Ved Finansminister Brandes' Mægling lykkedes det at skaffe ham i alt væsentligt, hvad han ønskede, men jeg forstaar ikke, hvorfor vi hernede først skal være saa umedgørlige, afvisende og lidet forstaaende, for saa maaske til Slut at blive klare over, at vi bør gøre noget.

Jeg vil derfor sige til de Herrer, som her er samlet med den store og smukke Opgave at bringe noget godt ud af de færøske Forhold, at vil De gøre noget virkeligt, skal De ogsaa tænke paa Øernes økonomiske Forhold, og hvilket Parti de Herrer end tilhører, og hvilket Parti der end er primus motor til de Ting, der kommer, er det rosværdigt at støtte dem, hvis det er gode og sunde Ting, som kan gavne Samfundet deroppe.

Dette er, hvad jeg har at sige; hvis de Herrer har noget at spørge om, er jeg selvfølgelig til Tjeneste.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af Kommissionens Medlemmer ønsker at stille Spørgsmaal til Statsgældsdirektøren?

Landstingsmand **Piper:** Jeg vil gerne spørge Statsgældsdirektøren, om De nogensinde har været paa Færøerne?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Jeg har været der løseligt, to Gange en halv Dag; jeg har ikke kunnet være der længere, men jeg har tidt attraaet at komme derop; jeg har været der paa Rejse til og fra Island.

Landstingsmand **Piper:** Hvad var det for et Mellemværende, Finansministeriet havde med Hr. Heygum, siden der kunde være Tale om, at han kunde komme til at øve Svig mod Statskassen?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Der var ikke Tale om noget Mellemværende, men om et Laan af Statskassen til et Selskab, hvori Heygum var primus motor, og i hvilket han havde anbragt en Del Værdier, Ejendomme, delvis ufuldførte Havneanlæg og sin Ejendomsret til en Fos, der skulde levere Drivkraft til Foretagendet. Det var Meningen, at Staten skulde sikres for sit Laan ved at faa Pantesikkerhed i disse Ting, og saa var det jo af Betydning, om de indbragte Værdier virkelig var af den Størrelse, sem Hr. Heygum angav. Finansministeriet stillede derfor straks den Betingelse for Laanet — forudsat at Rigsdagen og Færøernes Lagting bevilgede det —, at disse Værdier skulde vurderes af Folk hernede fra. Derfor vilde Finansministeriet under ingen Omstændigheder kunne blive bedraget, idet jeg selvfølgelig gik ud fra, at det var fornuftige og dygtige Folk, der blev sendt derop, Folk, som

havde Begreb om, hvilken Værdi en Fos havde.

Landstingsmand **Piper:** Var Thygesen Sorenskriver, da Sagen blev rejst, eller hvem var Sorenskriver den Gang?

Statsgældsdirektør **Andersen:** Det tør jeg ikke sige bestemt.

Landstingsmand **Piper:** Jeg synes, det fremgaar af Akterne, at det kun var den Gang, Reassumptionsforhørene skulde optages, at Thygesen var i Embedet.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Det tør jeg ikke sige bestemt.

Landstingsmand **Piper:** Jeg vilde gerne vide, om Thygesen har haft noget med Sagen at gøre paa et tidligere Stadium.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Ja, han har haft med Sagen at gøre i Justitsministeriet, og han havde en vis Aversion mod Heygum. Det var ham, som var Skyld i, at Heygums private Brev til Justitsminister Zahle blev sendt op til Lagtinget. Senere blev Thygesen forflyttet til Færøerne.

Landstingsmand **Piper:** Saa kan han jo ikke have været Dommer deroppe, medens Sagen stod paa.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Jo, husk paa, at Sagen stod paa i 2 Aar. Han kan godt være kommet derop i den Tid.

Landstingsmand **Piper:** Men naar han havde med Sagen at gøre i Justitsministeriet . . . . . .

Statsgældsdirektør **Andersen:** Ja, han havde med Heygums almindelige Sag at gøre, hans Laaneandragende og hele Forholdet i Justitsministeriet, men den kriminelle Sag kom jo slet ikke til at foreligge i Justitsministeriet, før den skulde til Højesteret — tror jeg da. Denne Sag er rejst af Aktionsmyndigheden paa Færøerne, der, saavidt jeg ved, er Amtmanden.

Landstingsmand **Piper:** Altsaa af Amtmand Bærentsen?

Landstingsmand **Schovelin:** Ja, det var ikke Rytter, som rejste Sagen. Jeg tror, det var i 1910, den blev rejst.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Der var allerede tidligere ført Klager over ham og gjort Forsøg paa at faa ham dømt; det stammede fra disse Kautionshistorier. Der blev af hans Venner hernede gjort Forsøg paa at faa disse Klager fjernet og at faa Folk til at betale, og da de saa blev dømt til at betale, sagde de: Den Kautionsforpligtelse er os i Virkeligheden blevet paanarret eller paalistet, derfor klager vi over Manden. Jeg har maaske ikke i mit Foredrag udtrykt mig tilstrækkelig nøjagtigt; men for øvrigt har jeg heller ikke haft med den Sag at gøre. Først var Heygums Sag jo en i Justitsministeriet beroende almindelig Sag om Statsstøtte til et Anlæg, der havde Interesse for Færøerne, og til hvis Etablering Lagtinget derfor ogsaa vilde yde sin Medvirkning; men derefter gled Sagen over til at blive en Kamp for og imod Heygums Person, og saa opkom Spørgsmaalet om hans økonomiske Forhold, og Spørgsmaalet om, hvorvidt han paa et tidligere Tidspunkt ved Transaktioner havde begaaet noget, der stred mod Lovgivningen. Og saadanne Spørgsmaal kan jo aldeles faktisk oplyses.

Landstingsmand **Schovelin:** Departementschefen omtalte flere Gange Højesterets Dom i Heygum-Affæren, og de Ytringer, Departementschefen fremsatte, genkaldte uvilkaarligt i Erindringen den Kritik, som tidligere er blevet rejst mod en Højesteretsdom i en Sag fra en anden Ø — jeg tænker paa den saakaldte Fejø-Sag. Ved denne Sag var der imidlertid det ejendommelige, at der kunde paapeges et enkelt iøjnespringende Faktum, hvis Konstatering var nok til at bevise, at Højesterets Dom beroede paa Forudsætninger, som var faktisk forkerte. Sagen drejede sig jo om en Pige, som beskyldtes for Fosterfordrivelse eller Fødsel i Dølgsmaal, hvad det nu var, og det blev efter Dommen paavist, at hun overhovedet aldrig havde født. Dermed var altsaa paavist en Kendsgerning, som paa uomstødelig Maade godtgjorde, at Højesteretsdommerne, der selvfølgelig havde været in bona fide — ligesom de ogsaa efter Departementschefens Anskuelse har været det i Heygum-Sagen — paa Grund af utilstrækkelige Oplysninger var blevet ført bag Lyset af Kendsgerninger, som de mente at kunne dømme paa, men som i Virkeligheden ikke havde været Kendsgerninger.

Nu vil jeg gerne rette det Spørgsmaal til Departementschefen, om han er i Stand til at fremhæve en enkelt eller maaske

flere Kendsgerninger, rene, bestemte Fakta, der paa tilsvarende Maade — selv om det ikke kan blive paa en saa tydelig og direkte Maade som i Fejø-Sagen, hvor det drejede sig om et rent fysisk Forhold — viser, at der fra Højesterets Side maa være begaaet en Fejltagelse, fordi disse Kendsgerninger, som nu paavises, ikke har foreligget for Højesteret ved Dommens Afsigelse. Dette forekommer mig nemlig at være ganske afgørende, thi i ubestemt Almindelighed kan jo enhver overfor enhver Højesteretsdom have Lov til at sige: Efter mit Skøn har Højesteretsdommerne dømt forkert, men man maa jo rette sig efter Dommen, og Dommerne har selvfølgelig været in bona fide. Vi ved jo, at juridiske Professorer mange Gange har kritiseret Højesteretsdomme og paavist, at de i Virkeligheden var forkerte — det er en Ting for sig —, men saavidt jeg forstaar, er Tilfældet her et helt andet. Det er ikke selve den Konklusion, der er draget af de for Højesteret foreliggende Præmisser, som Statsgældsdirektøren qua Jurist retter sin Kritik imod, men han mener, at Dommen er gal, er fejlagtig, med andre Ord: at der er noget i *Præmisserne*, der er forkert, og saa maa der efter min Mening kunne paapeges bestemte Kendsgerninger, som kaster Lys over Urigtigheden af de for Højesteret i sin Tid foreliggende Præmisser.

Jeg synes, det er en Sag af saa stor Vigtighed, at man ikke kan faa tydelig Besked nok, og jeg vil gerne føje til, at hvad der sker her i Kommissionen, har jo ingen som helst og kan ifølge Sagens Natur ingen som helst Lighed have med en Forundersøgelse af den Art, som Statsgældsdirektøren skildrede, og som altsaa efter Statgældsdirektørens Mening har fundet Sted i Sagen mod Olaf à Heygum. Som Følge deraf er det heller ikke min Mening at rejse dette Spørgsmaal som noget som helst Overrumplingsforsøg overfor Departementschefen — derpaa kommer det slet ikke an i denne Sag, men hvis det er Departementschefen muligt nu eller ved en senere Lejlighed, skriftligt eller mundtligt, at paapege for os en enkelt eller flere saadanne Kendsgerninger, der kunde vise, at Præmisser, som Højesteret er gaaet ud fra, paa et eller andet afgørende Punkt er forkerte, vilde jeg synes, det havde overordentlig stor Betydning. Og det er da det Spørgsmaal, jeg gerne vil rette til Statsgældsdirektøren, om det er ham muligt nu eller senere, naar det er belejligt, at fremføre saadanne Oplysninger.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Jeg takker Landstingsmand Schovelin for hans overordentlig klare Forespørgsel. Han har ganske Ret i, at det er det Spørgsmaal, hvorpaa denne Sag i en væsentlig Grad hviler. Jeg har ikke disse Ting saa aldeles præsent, men jeg kan blandt andet sige, at min Opfattelse for det første er bygget paa, at der blev optaget Forhør af Hr. Thygesen, altsaa en Mand, der var Hr. Heygum meget fjendtligt stemt, endvidere, at et Andragende til Justitsministeriet om at faa ham til at vige sit Sæde og faa en Mand, der efter den anklagedes Mening var ganske uafhængig, til at lede Sagen, blev forpurret af Amtmand Rytter, og endelig ved jeg, at den Gang Sagen stod paa for Højesteret, var det Hr. Heygum meget om at gøre at faa den udsat noget for at faa fremskaffet forskellige Erklæringer fra Vidnerne. Der var blevet afhørt en Række Vidner deroppe, unge Mennesker og gamle Mennesker; deres Forklaringer var overordentlig forvirrede, og nogle Erklæringer fra dem og nogle andre Ting, der yderligere var kommet frem, vilde han gerne have frem for Højesteret. Men Sagen skulde for; den var sat paa Højesterets Liste, og disse Ting naaede ikke frem til Højesterets Bedømmelse. Jeg er ganske enig med den højtærede Landstingsmand i, at Højesteret efter det, der forelaa, formentlig ikke kunde dømme anderledes. Jeg har ogsaa talt med hans Aktor, den meget dygtige Højesteretssagfører Liebe, der ogsaa til en vis Grad havde Sympati for Manden, og hvis De læser hans Defensors Indlæg, vil De ogsaa deraf se, at baade Aktor og Defensor hævder, at der var mange Oplysninger, som var udelukkede fra at komme til Bedømmelse i Højesteret, dels paa Grund af Embedsmændenes fjendtlige Stemning deroppe, dels fordi Tiden, de lange Afstande og Transportforholdene gjorde, at disse Oplysninger ikke kunde komme frem. Jeg skal søge at samle dette og sende det til den højtærede Kommission, men jeg vil bede Kommissionen modtage dette Andragende her fra Hr. Heygum til Handelsministeriet. Han har nemlig indgivet et Andragende til Handelsministeriet om Dispensation fra den Regel i Aktieloven, at en Mand, der er straffet, ikke maa sidde i et Aktieselskabs Bestyrelse. Det drejer sig jo om hans eget Selskab, Föroya Handils- og Industri Partafelag, som han har stiftet, og som skulde overtage denne Elektricitetsforretning og de dermed i Forbindelse staaende andre industrielle Anlæg,

og det var jo en Æressag for ham, om han kunde faa Lov til at være med i Bestyrelsen. Dette Andragende, som taler for ham i mange Retninger, har hans Fjender ogsaa paa mange Maader søgt at lægge Hindringer i Vejen for, men det rummer en meget interessant Fremstilling af Sagen. Jeg skal imidlertid, som sagt, yderligere søge at skaffe det frem, som Landstingsmanden nævnede, og som jeg er ganske enig med ham om har sin Betydning; det kan ikke falde mig ind paa nogen Maade at sige andet, end at Højesteret selvfølgelig paa det foreliggende Grundlag har dømt saa godt og rigtigt, som den kunde.

Maatte jeg i denne Forbindelse oplæse et Brev, som yderligere viser, i hvilken Grad hele Elektricitetssagen berører den samlede Befolkning paa Færøerne. Det er et Brev fra Vestmannhavn af 23. Januar 1919 til Lagtingsmand Michel Samuelsen, p. t. Thorshavn, og lyder saaledes:

„Da nu Lagtinget er samlet, og vi er gjort bekendt med, at Herr Olaf á Heygum paa Opfordring af hans Medarbejdere i København har gjort Tinget en Henvendelse om bedst mulig Støtte til, ved Hjælp af Staten, at opnaa den fulde Kapital, som trænges til Fuldførelse af de saa længe planlagte Elektricitetsværker, føler vi os som Deres politiske Partifæller foranlediget til at anmode Dem om at yde hans Forehavende med Lagtinget Deres Bistand. I dette for Samfundet saa vigtige Anliggende bør ikke Partistridigheder gribe forstyrrende ind. Aldeles fraset partipolitiske Hensyn bør Olaf á Heygum støttes i dette hans utrættelige Arbejde for denne gode Sag.

Vi haaber, De vil gøre Deres bedste i denne Henseende."

Det er altsaa skrevet af hans politiske Modstandere, og det er underskrevet af 4 Mænd, 2 Købmænd, 1 Kongsbonde og 1 Odelsejer.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg har desværre ikke haft Lejlighed til at høre Statsgældsdirektørens Fremstilling af denne Sag og kan altsaa ikke gaa i Enkeltheder, men jeg kunde have Lyst til at spørge Statsgældsdirektøren, om han med det Udtryk, at Amtmanden „forpurrede", at Dommeren deroppe veg sit Sæde, vil tilkendegive, at Amtmanden ved denne Afgørelse optraadte paa en Maade, som var i Uoverensstemmelse med de Krav, der maa stilles til en Embedsmand, som varetager sit Embede upartisk.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Jeg kan kun svare, at hvis jeg havde været Amtmand deroppe og vidste, i hvilken Grad denne Sag greb ind i Partiforholdene, og desuden, at der var et fjendtligt Forhold mellem vedkommende Sorenskriver og den anklagede, vilde jeg absolut have tilraadet og arbejdet paa, at Sorenskriveren veg sit Sæde. Det var det eneste naturlige og sømmelige. Om han derfor kan siges som Embedsmand at have handlet ukorrekt, ved jeg ikke, men jeg mener, at kommer der en saadan Sigtelse, maa man meget hellere følge det Princip ikke at ville have den siddende paa sig; Herregud, der maa jo kunne findes andre. Der var ganske sikkert — det fremgaar jo af Amtmandens egen Fremstilling — ogsaa Stemning for i Ministeriet, at Sorenskriveren skulde vige, men Amtmanden fraraadede det, og det er det, jeg betegnede med, at han forpurrede det, for havde han ikke blandet sig i Sagen paa den Maade, havde den anden sikkert veget sit Sæde. Og derved har han ikke handlet saaledes, som jeg vilde have handlet.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Statsgældsdirektøren siger, at hvis Amtmanden ikke havde „blandet sig i Sagen" vilde det og det være sket. Mener Statsgældsdirektøren dermed at ville tilkendegive, at Amtmanden ud fra et personligt Initiativ har blandet sig i denne Sag? Jeg har forstaaet det saaledes, at ved denne Sags Afgørelse var det Amtmandens Pligt paa Embeds Vegne at tage Stilling, og for saa vidt det er rigtigt, forekommer Udtrykket „at blande sig i Sagen" mig egentlig ikke at dække det, som Amtmanden ved den Lejlighed gjorde.

Statsgældsdirektør **Andersen:** Det ærede Medlem har jo ikke hørt mit Foredrag; ellers vilde han være klar over, at Udtrykket: at blande sig i det, var et meget uskyldigt og blegt Udtryk i Sammenligning med det, jeg ellers har tilladt mig at sige. Jeg har tilladt mig at udtale, at jeg saa saaledes paa Amtmand Rytters Virksomhed, at han ganske havde kastet sig i Armene paa et enkelt Parti deroppe.

Landstingsmand **Kragh:** Om Amtmand Rytter har kastet sig i Armene paa et enkelt Parti eller ikke, forekommer mig i denne Sammenhæng ganske ligegyldigt, idet der her er Tale om en rent konkret

Handling fra Amtmandens Side, nemlig en Indstilling til Justitsministeriet om ikke at paalægge Sorenskriver Thygesen at vige sit Sæde, en Indstilling, som jeg har forstaaet er foretaget af Amtmanden paa Embeds Vegne, og det er derfor, jeg har ønsket at høre, om Hr. Statsgældsdirektøren med Udtrykket „at blande sig i Sagen" vilde tilkendegive, at Hr. Rytter har taget et personligt Initiativ i Sagen, som var hans Embedsgerning i dette Forhold uvedkommende. Men det forstaar jeg, at Statsgældsdirektøren ikke mener.

Statsgældsdirektør **Andersen**: Jeg kan kun sige, at gennemgaaende er han i denne Sag kun optraadt som Amtmand, som Embedsmand, og hvad han har foretaget sig, har han gjort paa Embeds Vegne. Men jeg tilføjer, at der er et saadant Skær over hans Virksomhed, at jeg, navnlig overfor de Angreb, han har rettet paa mig, har ment at maatte sige, at han efter min Mening dèr ikke har handlet som en Embedsmand, der vilde se rent sagligt paa det, vilde have handlet.

Formanden: Maa jeg spørge, om der er flere af Kommissionens Medlemmer, der ønsker at stille Spørgsmaal. (Ophold) Da det ikke er Tilfældet, vil jeg paa Kommissionens Vegne takke Hr. Statsgældsdirektøren for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Mødet hævet Kl. 3^{35}.

Mødet 14. Marts 1919 Kl. 10.

Vidne: Fungerende Udenrigsminister *Scavenius.*

Formanden: Hr. Udenrigsministeren har været saa god at komme til Stede i Dag for at besvare nogle Spørgsmaal, som Kommissionen har ønsket at forelægge. Ministeren har haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med det Materiale, Kommissionen har indsamlet, forsaavidt han har ønsket det.

Der foreligger først 4 Spørgsmaal, som staar i nær indbyrdes Forbindelse.

I Relation til Folketingsmand Mortensens Brev af $^{8}/_{4}$ 1917 til Købmand Ziska bedes Ministeren besvare følgende 4 Spørgsmaal:

1. Har Ministeren forhandlet med Mortensen om den saakaldte færøske Folkeadresse, stilet til den engelske Regering i Marts 1917?
2. I bekræftende Fald: Hvad gik Samtalen ud paa, og hvilket Svar gav De Mortensen?
3. Var Mortensen berettiget til af Deres Svar og Forhandlingerne i det hele at meddele, at De ikke havde noget imod den ommeldte Folkeadresse?
4. I benægtende Fald: Hvorledes kan det da efter Deres Mening forklares, at Adressen dog blev sendt, og har Mortensen overfor Dem redegjort for sin Opfattelse af Aarsagen til, at Adressen blev sendt?

Jeg skal ganske henstille til Ministeren, om De finder det mest praktisk at besvare de 4 Spørgsmaal under eet eller hvert for sig.

Udenrigsminister **Scavenius:** Med Formandens Tilladelse vil jeg gerne besvare de 4 Spørgsmaal under eet.

I den Tid, Hr. Edward Mortensen som Folketingsmand repræsenterede Færøerne paa Rigsdagen, har han ofte saavel skriftlig som mundtlig henvendt sig til Udenrigsministeriet og til mig personlig for at opnaa Regeringens Støtte i Anledning af de vanskelige Forhold, som Blokaden havde skabt, for at skaffe Tilførsler til Færøerne af nødvendige Varer. Nu at gengive Enkeltheder fra disse Samtaler er mig efter saa lang Tids Forløb ikke muligt, men naar Tanken om at tilvejebringe et direkte Udtryk for den færøske Befolknings Ønsker er blevet fremført, maatte den ifølge de af Udenrigsministeriet under Krigen fulgte Principper møde Sympati. Jeg bemærker imidlertid af Hr. Mortensens Brev af 8. April 1917 til Købmand Ziska, at Hr. Mortensen maa have misforstaaet mig med Hensyn til den formelle Side af Sagen, idet min Forudsætning maa have været, at Adressen gennem Justitsministeriet var blevet oversendt til Udenrigsministeriet, saaledes at jeg paa Grundlag deraf kunde give Gesandten de fornødne Instruktioner. Af hvilken Grund man paa Færøerne har ønsket at sende Adressen direkte til Gesandten, skal jeg lade være usagt, men som det fremgaar af det oplyste, var det Meningen samtidig at underrette den danske Regering. Imidlertid fik Udenrigsministeriet fra Gesandten i London Meddelelse om, at han havde modtaget Adressen direkte fra Færøerne paa et Tidspunkt, hvor Udenrigsministeriet ikke havde modtaget samme gennem Justitsministeriet, hvilket var nødvendigt, for at Udenrigsministeriet kunde give Gesandten de fornødne Instrukser, og dette var Grunden til, at jeg telegraferede til Gesandten om at henvise Adressens Ophavs-

mænd til at gaa den normale Vej gennem Justitsministeriet. Da dette saa skete, fik Gesandten Ordre til at fremme Sagen paa Grundlag af de af den færøske Befolkning fremsatte Ønsker. Jeg har ikke faaet nogen Forklaring fra Hr. Mortensen af, hvorledes den omtalte Misforstaaelse er opstaaet.

Medens det kan karakteriseres som i formel Henseende ukorrekt, at den omtalte Adresse blev direkte tilstillet Gesandten i London, hvorved dog ingen Skade var sket, idet man stadig var indenfor de danske Myndigheders Omraade, og Gesandten selvfølgelig ikke vilde foretage sig noget overfor den britiske Regering uden nærmere Ordre fra Udenrigsministeriet, maa derimod Tanken om en Adresse indsendt til den britiske Regering gennnem den britiske Konsul paa Færøerne siges at være ikke alene ukorrekt, men uheldig i politisk Henseende, idet det vilde betyde en direkte Henvendelse til en fremmed Regering fra en Del af den danske Stat udenom de Myndigheder, der lovligt varetager Forbindelsen mellem den danske Stat og de fremmede Regeringer. Dette maatte jeg tage Afstand fra, og jeg maa for øvrigt ogsaa mene, at det heller ikke var nogen praktisk Vej, idet den britiske Regering neppe vilde tage Hensyn til en saadan Adresse, med mindre den blev støttet af den danske Regering, saaledes som det ogsaa synes at fremgaa af den britiske Konsuls Forlangende om, at Amtmanden, d. v. s. den danske Regerings Repræsentant paa Færøerne, skulde anbefale Adressen. Jeg bemærker af det for Kommissionen oplyste — det har tidligere været mig ubekendt —, at Amtmanden ogsaa har efterkommet Ønsket om at medgive denne Adresse sin Anbefaling, men ganske vist har gjort det paa en Maade, som den britiske Konsul ikke fandt tilstrækkelig, hvorfor der intet kom ud af Sagen.

Jeg maa maaske tillade mig at sige, at jeg herefter ikke rigtig forstaar Amtmandens Holdning i hele denne Sag, hvorfor han, som det synes at fremgaa af det oplyste, saa heftig har bekæmpet Tanken om den saakaldte Folkeadresse, der dog skulde fremsendes gennem de danske Myndigheder, samtidig med, at han har kunnet anbefale en Adresse, som det var Meningen at tilstille den britiske Regering direkte gennem den britiske Konsul paa Færøerne uden om den danske Regering.

Landstingsmand **Schovelin**: Der kom en Forstyrrelse paa et afgørende Punkt i Ministerens Tale, men bortset derfra vilde jeg alligevel være vendt tilbage til det, som for os er et af Hovedpunkterne under vor Behandling af denne Sag. Folketingsmand Mortensen har paastaaet, at han i Tiden mellem den 2. og den 8. April — den 2. April har han skrevet første Gang til Ziska, den 8. April sidste Gang — har haft en Samtale med Udenrigsministeren, og derom hedder det: „Scavenius forstod, hvorledes det hele laa for" — han har altsaa faaet meget nøje Forklaring efter Hr. Mortensens Mening —, „og jeg" — Mortensen — „fik den Opfattelse, at han ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt". Dette forstod jeg, at Udenrigsministeren benægtede. Det forholder sig altsaa ikke saaledes, at Udenrigsministeren nogensinde skulde have sagt til Mortensen, at han ikke havde noget imod, at Folkeadressen blev sendt til den danske Gesandt. Dernæst staar der: „at han" — altsaa Udenrigsminister Scavenius — „saa" — det vil sige efter Samtalen mellem ham og Mortensen — „vilde give Gesandten Instrukser". Mortensen maa følgelig have faaet det Indtryk af denne Samtale, at alt var all right, han behøvede nu blot at meddele sine Partifæller paa Færøerne, at de kunde sende Adressen til den danske Gesandt, det havde den danske Udenrigsminister intet imod, ja, han vilde endogsaa have givet Gesandten Instrukser, saa at denne forud vidste Besked om Tingene. Det, jeg vilde spørge om, er: er denne Fremstilling fra Mortensens Side rigtig? Saa vidt jeg har forstaaet efter de Meddelelser, Udenrigsministeren nu har givet, kan den ikke have været rigtig, men jeg vilde gerne have en ganske positiv Besvarelse af dette: er det rigtigt, at Udenrigsministeren nogensinde — derfor behøver Ministeren ikke at kunne huske den enkelte Samtale — som Udenrigsminister har sagt til Mortensen, at han ikke havde noget imod, at Folkeadressen blev sendt til den danske Gesandt, og at Udenrigsministeren har lovet Mortensen, at ha- i den Anledning vilde instruere den danske Gesandt? Dette stemmer nemlig aldeles ikke med, at den danske Gesandt senere hen udbeder sig Instrukser. Det kunde han ikke godt gøre, naar han allerede havde modtaget Instrukser i den Anledning. Da Vederheftigheden af Mortensens Udsagn jo er af største Vigtighed i hele denne Sag, vil jeg altsaa gerne spørge, om den højtærede Udenrigsminister mener at have sagt til Mortensen, at han ikke havde

noget imod, at en Adresse blev sendt til den danske Gesandt — det skulde altsaa være sagt i Tiden mellem den 2. og 8. April — og at have givet Løfte om at ville give Gesandten Instrukser i saa Henseende.

Udenrigsminister **Scavenius:** Som jeg nys sagde, er det ikke muligt for mig nu, 2 Aar efter at disse Samtaler har fundet Sted, at gengive Enkeltheder i dem uden nogen som helst skriftlig Støtte i saa Henseende, og jeg maa derfor alene basere mig paa min Erindring. Som jeg tillod mig at sige, maa der foreligge en Misforstaaelse fra Mortensens Side, forsaavidt jeg skal have udtalt mig for, at Adressen skulde sendes direkte til Gesandten. Jeg maa være gaaet ud fra, at den skulde komme til Udenrigsministeriet, og det synes jeg passer meget godt med den Omstændighed, som nu blev fremhævet, at da Gesandten fik sendt Adressen direkte, havde han ingen Instrukser. Dette tyder jo netop paa, at *jeg* skulde have Adressen, og saa skulde jeg paa Grundlag af de saaledes overfor mig udtalte Ønsker fra den færøske Befolkning instruere Gesandten. Nærmere kan jeg ikke komme dette Spørgsmaal, fordi jeg, som sagt, ikke har noget skriftlig til Støtte. Men jeg synes, at Begivenhedernes Udvikling tyder paa, at det netop maa forholde sig saaledes. Hvorledes saa Mortensen af en Samtale med mig kan have faaet det Indtryk, at jeg ikke havde noget imod, at Adressen gik direkte til Gesandten, ved jeg ikke. Det har maaske slet ikke særlig været fremme; det kan man ikke tænke sig; der har vel kun været talt i Almindelighed om en Adresse, og efter det foreliggende har jeg altsaa — saaledes som ogsaa min Erindring er — sagt, at jeg ikke havde noget imod at modtage en Adresse; men jeg har altsaa ment, at jeg selv skulde modtage den.

Landstingsmand **Hauch:** I det Telegram, der er sendt fra Udenrigsministeriet til den danske Gesandt, staar der blandt andet: „Da De imidlertid forstaar, at den omhandlede Sag er af stor Betydning, vil De henstille, at en Henvendelse snarest sker til rette vedkommende danske Autoritet, formentlig Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden". Dette falder i og for sig godt sammen med de Udtalelser, som Udenrigsministeren her er fremkommet med. Men skulde den højtærede Udenrigsminister ikke være i Stand til at oplyse, hvorfor man saa senere fraveg dette at sende den gennem Amtmanden?

Udenrigsminister **Scavenius:** Det blev ikke fraveget. Jeg modtog den netop ad tjenstlig Vej, da den saa kom. Paa Færøerne havde man, efter hvad jeg har forstaaet af de Afhøringer, der har fundet Sted for Kommissionen og det i øvrigt for denne oplyste, ment at ville sende den samtidig til Gesandten og Ministeriet. Da saa Gesandten faar den, spørger han Ministeriet: Jeg har faaet dette, hvad skal jeg nu gøre? Vi havde den ikke, og derfor forekom det mig at være den nemmeste Maade at sige til Gesandten: Svar De straks de paagældende, at de maa indsende den gennem Justitsministeriet. Det har hele Tiden været Forudsætningen, og den kom da ogsaa frem paa den Maade; man fraveg altsaa ikke dette.

Landstingsmand **Hauch:** Henvendelsen kom til Ministeriet, men den kom jo ikke gennem Amtet. Den blev telegraferet til Folketingsmand Mortensen. Men i det nævnte Telegram siger Udenrigsministeren udtrykkelig, at den maa sendes ad tjenstlig Vej til Justitsministeriet gennem Amtet. Jeg spørger altsaa, om Udenrigsministeren skulde være i Stand til at oplyse, hvorfor man fraveg dette og ikke sendte den gennem Amtet?

Udenrigsminister **Scavenius:** Det maa formodentlig have været af Hensyn til de praktiske Forhold. Det drejede sig jo ikke om at hugge Pinde, det, det for Udenrigsministeriet drejede sig om, var at faa Adressen paa en saadan Maade, at den overfor Udenrigsministeriet støttedes af den danske Centralmyndighed, som Færøerne ligger under, nemlig Justitsministeriet. Udenrigsministeriet har i og for sig ikke noget Forhold til Amtet paa Færøerne. Det maa formodentlig være gaaet saaledes til — uden skriftlig Støtte er det meget vanskeligt at udtale noget positivt —, at da man paa Færøerne faar at vide af Gesandten, at Adressen først maa foreligge i København, saa telegraferer man hertil, og saa har jeg formodentlig spurgt i Justitsministeriet: er De indforstaaet med, at vi giver Gesandten Instrukser paa det foreliggende Grundlag? Og dèr har man formodentlig været enig i, at dette var fuldkommen tilstrækkeligt, og at der ikke skete nogen Fravigelse. Amtmanden er jo ikke en sideordnet Myndighed, men en Agent for Justitsministe-

riet paa Færøerne. Naar det var afgørende for Udenrigsministeriet, at Adressen kom hertil, inden Gesandten fik Instrukser, var det, fordi Ministeriet ikke kunde optræde i en Sag vedrørende Færøerne, uden at Justitsministeriet havde haft den til Behandling, og det kunde Justitsministeriet ikke faa Anledning til, naar den gik direkte til Gesandten udenom København. Saa maatte man enten have den tilbage fra London eller direkte fra Færøerne. I hvert Fald maatte der tilvejebringes Overensstemmelse mellem Justitsministeriet og Udenrigsministeriet om den rette Fremgangsmaade.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg forstaar i og for sig godt dette, men naar jeg ser hen til dette Telegram, hvori der udtrykkelig staar, at Adressen skal sendes til Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden, maa jeg forudsætte, at Udenrigsministeren har ment, at det var den Vej, den skulde gaa. Da Udenrigsministeriet senere er kommet i Berøring med denne Adresse, har det øjensynlig ikke interesseret Udenrigsministeriet. Det er maaske ogsaa berettiget, at Adressen ikke er kommet gennem Amtet. Men det maa dog aabenbart, da man afsendte dette Telegram, gennem Konference med Justitsministeriet have været forudsat, at den gik den normale tjenstlige Vej. Det, jeg altsaa gerne vilde have klaret, var, om Udenrigsministeren var i Stand til at oplyse, hvorfor den ikke gik den normale tjenstlige Vej. Men jeg forstaar af Udenrigsministerens Udtalelser, at det er Ministeren i og for sig ikke i Stand til at oplyse. Derom maa vi saa høre Justitsministerens Mening.

Udenrigsminister **Scavenius:** Jeg kan ikke føje noget til, hvad jeg her har sagt. Jeg kunde kun tænke mig, at det kunde være gaaet saaledes til. I hvert Fald, det, der var afgørende for Udenrigsministeriet, var ikke Amtmanden, men Justitsministeriet og dette at faa tilvejebragt Overensstemmelse med Justitsministeriet om den rette Fremgangsmaade, og en saadan Overensstemmelse kunde tilvejebringes i samme Øjeblik, Adressen forelaa her i København, selv om den var kommet direkte til Folketingsmanden.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg maa efter Telegrammets Form gaa ud fra, at der er konfereret mellem Udenrigsministeriet og Justitsministeriet ogsaa om dette Telegram. Derpaa synes jeg netop dette kunde tyde, at det har faaet denne bestemte Form: at Adressen skulde sendes ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden. Vi maa da paa andet Sted søge oplyst, hvorfor man har fraveget det naturlige Princip at sende den gennem de Autoriteter, gennem hvilke saadanne Sager almindeligt maa gøres færdige.

Udenrigsminister **Scavenius:** Min Formodning er, at da det at faa Adressen fremmet var en Sag af allerstørste praktisk Betydning, har man ønsket at fremme den saa hurtigt, man kunde, og man har kunnet fremme den, saa snart man havde den hernede; saa havde man det Grundlag, som var nødvendigt for at kunne instruere Gesandten. Den formelle Side, om Adressen var passeret gennem Amtmanden, har formodentlig for de to Ministerier ikke spillet nogen Rolle i Forhold til den Vigtighed, Sagen havde for Færøernes Forsyning med Varer.

Landstingsmand **Hauch:** Naar jeg er kommet ind paa dette, er det, fordi jeg har forudsat, at det har spillet nogen Rolle, naar Udenrigsministeren telegraferer til Gesandten, at Gesandten maa meddele Afsenderen af Telegrammet, at Telegrammet maa gaa den bestemte Vej. Dersom det var en Sag, der var ligegyldig, var der ingen Grund til at telegrafere det til Gesandten i London.

Landstingsmand **Piper:** Har Udenrigsministeren udtalt sig saa uklart, at der er nogen Rimelighed for, at Hr. Mortensen kan have misforstaaet ham angaaende det Spørgsmaal, som omhandles i det Brev, Mortensen har skrevet til Kommissionen under 27. December 1918? Han udtaler dèr: „Ministrene kunde ikke se noget urigtigt i en Henvendelse fra danske Borgere til en dansk Gesandt". Det ser jo efter Mortensens Udtalelse ud, som om han direkte havde drøftet dette Spørgsmaal baade med Justitsminister Zahle og senere med Udenrigsministeren.

Udenrigsminister **Scavenius:** Jeg har ikke noget at føje til, hvad jeg har sagt om dette Forhold. At rekonstruere en Samtale efter 2 Aars Forløb lader sig ikke gøre. Det er jo i og for sig fuldkommen rigtigt, hvad Mortensen har sagt: at der ikke er noget ukorrekt i, at danske Borgere henvender sig til en dansk Ge-

sandt. Og det er maaske netop et Fingerpeg om, hvorledes Misforstaaelsen kan være opstaaet; en lejlighedsvis Bemærkning kan for Mortensen have antaget Karakteren af at være afgørende, eller han kan have tillagt den større Betydning. Men alt dette kan ikke blive andet end Formodninger. Min Opfattelse maa være denne: jeg har gjort Rede for, at for at Ministeriet skulde kunne give Gesandten Ordre, maatte vi først have Grundlaget her, og derfor, selv om der ikke var noget urigtigt i, at man sendte den til Gesandten, vilde det ikke være fremmende for Sagen, hvad jeg ogsaa udtrykte i Telegrammet til Gesandten. Vi maatte kende Adressen her i København for paa Grundlag af dens Ordlyd at kunne give Gesandten de fornødne Instrukser. Hvorledes dette Punkt nu for Mortensen har drejet sig paa den Maade, det har, kan jeg ikke have nogen Mening om.

Landstingsmand **Schovelin:** Den 23. April 1917 sendte Gesandtskabet følgende Telegram til Udenrigsministeriet: „I Besvarelse af mit Telegram, afsendt i Henhold til Ministeriets Telegram, meddeler Patursson, den kgl. Regering er underrettet gennem Folketingsmand for Færøerne“ o. s. v. Og derefter følger først Udenrigsministeriets definitive Telegram til Gesandtskabet den 18. Maj. Man ser deraf, at Hr. Patursson har faaet Meddelelse fra Gesandten om, at Henvendelsen maa ske gennem vedkommende danske Autoritet, formentlig gennem Amtmanden. Saa har Patursson dertil uden videre svaret, at dette var ufornødent, den kongelige Regering — „den kongelige Regering“ maa være Regeringen i København — er underrettet gennem Folketingsmanden for Færøerne. Jeg vil gerne spørge den højtærede Minister, om han husker, eller om der fra Udenrigsministeriets Arkiv kan fremskaffes nogen Oplysning om, hvorvidt Folketingsmand Mortensen har været i Ministeriet i Perioden mellem den 23. April og 18. Maj, og, om jeg saa maa sige, været den, der traadte i Stedet for den Mand, som skulde handle „ad tjenstlig Vej“, nemlig Amtmanden. Der paastaas her fra Hr. Paturssons Side, at det maa være nok, naar Folketingsmanden for Færøerne henvender sig til Udenrigsministeriet og gør Rede for Sagen. Jeg spørger altsaa: Har Folketingsmanden for Færøerne i den nævnte Periode henvendt sig til Udenrigsministeriet, saaledes som Hr. Patursson meddeler, og har denne Henvendelse fra Udenrigsministeriets Side været betragtet som tilstrækkelig, saa at man som Følge deraf har opgivet at fordre Sagen forelagt ad den Vej, som Udenrigsministeriet selv under 19. April har anvist nemlig: ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden?

Udenrigsminister **Scavenius:** Hvorvidt der i Udenrigsministeriet foreligger noget skriftligt fra den nævnte Periode, skal jeg undersøge. Nu at erindre Data for, hvornaar Samtaler har fundet Sted eller ikke, lader sig jo ikke gøre, men for øvrigt maa jeg have den Opfattelse — og saaledes handler Ministerierne ogsaa —, at Henvendelser fra Rigsdagsmænd for de paagældende Egne er en fuldkommen tilstrækkelig Basis for, at Ministeriet kan handle; det er formodentlig ogsaa det, der er Forklaringen: at det i og for sig var fuldkommen tilstrækkeligt, at det var gennem Færøernes Folketingsmand, at Adressen endelig blev forelagt. Jeg maa stadig vende tilbage til det, at det for Udenrigsministeriet som Ministerium i og for sig ikke havde nogen Interesse, om Sagen havde passeret Amtmanden; det, der var afgørende for Udenrigsministeriet, var, hvorledes Justitsministeriet stillede sig til til den; Amtmanden er en underordnet Instans, men i samme Øjeblik, Justitsministeriet overfor Udenrigsministeriet har udtalt: Det er ønskeligt, at Udenrigsministeriet fremmer denne Sag paa det foreliggende Grundlag, er det for Udenrigsministeriet tilstrækkeligt, og det kan ikke tænkes, at Udenrigsministeriet vilde svare: Ja, men det er os ikke nok, thi Sagen er kun kommet gennem Folketingsmanden, vi maa bede om, at den fremkommer gennem Amtmanden. En saadan Bemærkning vilde ikke kunne komme fra Udenrigsministeriet.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil gerne spørge den højtærede Udenrigsminister, om han ikke, efter at han gennem Meddelelse fra Gesandtskabet havde bragt i Erfaring, at hans Forhandling med Mortensen om Adressesagen var blevet misforstaaet derhen, at man havde sendt Adressen direkte, derefter hos Mortensen søgte Oplysning om, paa hvilken Basis Misforstaaelsen var opstaaet.

Udenrigsminister **Scavenius:** Jeg erindrer intet derom. Under Hensyn til Slutningsbemærkningen i Spørgsmaal 4 har jeg udtrykkelig anført, at jeg efter min Erin-

dring ikke har faaet nogen Forklaring fra Hr. Mortensen paa, hvorledes den omtalte Misforstaaelse er opstaaet.

Landstingsmand **Kragh:** I Relation til en Udtalelse af Ministeren vil jeg gerne gøre et Spørgsmaal. Ministeren udtalte, at der i og for sig intet urigtigt var i, at Adressen sendtes til Gesandten — jeg forstaar, at det er i Tilknytning til Ministerens Udtalelse om, at der ikke i al Almindelighed kan siges at være noget urigtigt i, at danske Statsborgere henvender sig til de danske Gesandter i Udlandet —, men mener Ministeren da ikke, at det var urigtigt at tilstille Gesandten denne Henvendelse direkte, denne Henvendelse, som i Virkeligheden var til en fremmed Regering? Jeg har faaet det Indtryk gennem det i Aktstykkerne aftrykte Telegram fra Udenrigsministeriet, hvor man udtrykkelig siger, at vedkommende har spildt deres Tid med en saadan Optræden.

Udenrigsminister **Scavenius:** Det var Meningen, at det skulde være en praktisk Bemærkning. Forudsætningen var, at vi skulde kende Adressen i København for at kunne handle paa Grundlag af den, og derfor var det Tidsspilde kun at sende Adressen til London, naar den ikke fandtes i København; saaledes blev det faktisk en Forsinkelse, og Adressen maatte hellere straks være sendt derhen, hvorfra Ordren skulde udgaa.

Landstingsmand **Schovelin:** Man maa ikke reducere hele Spørgsmaalet til det rent formelle: at de Mennesker skulde ikke have spildt deres Tid, thi der staar jo udtrykkelig i Udenrigsministeriets første Instruktion til Gesandten, at han skal meddele Afsenderen, at han ikke har henvendt sig til den rette Autoritet, da Gesandten selvsagt er udelukket fra uden efter Ordre at fremsætte Ønsker fra danske Undersaatter til en fremmed Regering — altsaa kan det aldeles ikke nytte noget, at danske Undersaatter direkte henvender sig til den danske Gesandt, da han dog intet som helst kan foretage sig uden efter Ordre fra den danske Regering. Det er, om jeg saa maa sige, Pointet i Historien; om man derved spilder sin Tid, er noget ganske underordnet. Dette maa jeg fastholde som Udenrigsministeriets eget Standpunkt, og jeg antager ikke, Udenrigsministeren vil fravige dette Standpunkt; det vil være interessant at faa det at vide.

Udenrigsminister **Scavenius:** Paa ingen Maade; jeg vilde betragte det som højst forkert, om Gesandten handlede uden Instrukser fra det Ministerium, han sorterer under, det vilde han ganske sikkert aldrig gøre; men naar man taler om, hvorledes de vedkommende Borgere har opført sig, saa maa man sige, at de har ikke gjort noget skadeligt, ja, man kan ikke en Gang sige, at de har gjort noget forkert, set fra deres Standpunkt, thi de har henvendt sig til en dansk Myndighed. At det saa bagefter viser sig — hvad de rimeligvis slet ikke har tænkt paa —, at det ikke nytter noget, fordi Henvendelsen skal ske til Centralmyndigheden, er en anden Sag; men med Hensyn til Bedømmelsen af disse Menneskers Optræden er det afgørende, om Sagen paa den Maade kommer udenom Regeringen til den fremmede Regering, men det gør den ikke, thi selvfølgelig vil Gesandten, naar han faar en saadan Henvendelse — og det er ogsaa sket i dette Tilfælde — straks spørge i Ministeriet: Hvad skal jeg gøre?

Landstingsmand **Schovelin:** Man kan ikke sige, at de paagældende Mennesker paa Færøerne, hvorved maa menes Mænd som Hr. Patursson, ikke har tænkt paa det, thi efter hans Fremstilling af Sagen har han udtrykkelig sendt Hr. Mortensen op i Udenrigsministeriet for at faa at vide, hvorledes man skal bære sig ad i et saadant Tilfælde, og Hr. Mortensen har skrevet, at nu har han talt med Landets Udenrigsminister, og nu kan vi godt gøre det. Selv om man ikke har *tænkt* paa det, har man dog altsaa været klar derover. Dette kaster et Lys over Hr. Mortensen. Hr. Mortensen maa have givet forkert Besked, skønt han netop er sendt op i Ministeriet af de Mennesker for at faa Rede paa, hvorledes de skulde bære sig ad.

Formanden: Hvis ikke flere af Kommissionens Medlemmer har yderligere Spørgsmaal at stille, kommer vi til det andet Hovedspørgsmaal:

Hvilke Forhandlinger har der siden Verdenskrigens Udbrud været ført mellem Regeringen og den engelske Regering angaaende Aabning af Sejlads paa Færøerne? Hvilket Resultat har disse Forhandlinger ført til?

Udenrigsminister **Scavenius:** Med Hensyn til dette Spørgsmaal er der i Udenrigsministeriet udarbejdet en Fremstilling, den er trængt saa meget sammen som muligt, men paa den anden Side ikke mere, end at den giver fyldestgørende Oplysninger om disse gennem adskillige Aar førte og mange Omraader omfattende Forhandlinger. Den fylder 13 Foliosider. Jeg ved ikke, om Kommissionen ønsker, at jeg skal oplæse den?

Formanden: Hvis Ministeren vil overlevere den til Kommissionen, vil man føle sig tilfredsstillet derved.

Landstingsmand **Schovelin:** Maa jeg i Anledning heraf blot faa Lov til at gøre et Spørgsmaal: Har Udenrigsministeren gennem de Forhandlinger, der har været ført, og det Kendskab til Sagen, som Udenrigsministeren derigennem har erhvervet sig om Færøernes naturlige Forsyningskilder under Krigen, faaet det Indtryk, at denne Forbindelse med Amerika og Island var af en saa fremragende, overvejende Betydning for Færøernes Forsyning, som Adressen og Adressebevægelsen i det hele taget gaar ud fra?

Udenrigsminister **Scavenius:** I Anledning af dette Spørgsmaal maa jeg dog maaske oplæse det Afsnit af Fremstillingen, som drejer sig herom:

Varer til Færøerne fra Amerika via Island.

Efter at Udenrigsministeriet havde gjort Justitsministeriet bekendt med den af Lagtingsmand Patursson og andre rettede Anmodning til den kgl. Gesandt i London om Fremsendelse til den britiske Regering af en Ansøgning vedrørende Besejlingen af Øerne og Justitsministeriet i Skrivelse af 12. Maj 1917 havde rettet en lignende Anmodning til Udenrigsministeriet, instruerede man telegrafisk den kgl. Gesandt i London om ved Henvendelse til den britiske Regering at søge udvirket, at danske Skibe for at undgaa Farezonen kunde sejle mellem Amerika—Island—Færøerne og omvendt uden Inspektion i Storbritannien. Det lykkedes at erholde den britiske Regerings Indforstaaelse med, at Skibe, hvis Ejere havde accepteret de almindelige Betingelser for Inspektion af neutrale Skibe udenfor U. K. og de almindelige Bunkerkulsbetingelser i Farten fra Amerika til Island eller Færøerne og omvendt, kunde anløbe Halifax som Inspektionshavn, samt at saadanne Skibe i Farten Island—til Færøerne og omvendt var fritagne for Anløb af britisk Inspektionshavn, jfr. Udenrigsministeriets Skrivelse af 25. Juni 1917. Forinden dette mere almindelige Spørgsmaal om Sejladsen Amerika—Island—Færøerne saaledes var blevet ordnet, havde man herfra specielt instrueret Gesandten om at søge udvirket den britiske Regerings Samtykke til, at der med Dampskibene „Gullfoss" og „Lagarfoss" blev afskibet Levnedsmidler og Petroleum fra Amerika til Island for videre Befordring til Færøerne. Den britiske Regerings Svar gik ud paa, at den intet havde at erindre imod de paagældende Afskibninger, „forudsat, at der i Amerika var opnaaet „letter of assurance" og Eksporttilladelse for Varerne, og derved udtrykkelig var angivet, at disse var endelig bestemt for Færøerne" (jfr. Skrivelse herfra af 3. August 1917).

Dette Svar var forsaavidt negativt, som Inspektionstilladelse for Skibe som de paagældende — som ovenfor anført — allerede forinden var givet generelt, og for Varernes Vedkommende var Spørgsmaalet i Virkeligheden netop, om den britiske Regering vilde lade udstede „letter of assurance". Man havde i øvrigt forinden den britiske Regerings Svar (saa snart man havde modtaget nærmere Oplysninger om Kvanta etc.) instrueret de kgl. Gesandter i London og Washington om at søge opnaaet henholdsvis Udstedelse af „letter of assurance" og amerikansk Udførselstilladelse for de paagældende Varepartier. Den amerikanske Udførselstilladelse blev ret hurtigt udvirket, men det endelige Svar fra den britiske Regering med Hensyn til Udstedelsen af „letter of assurance" gik ud paa, at dette vel kunde ske for Levnedsmidlerne, men ikke for Petroleum (jfr. Udenrigsministeriets Skrivelse af 8. September 1917). Først i Februar Maaned 1918 — efter at Udenrigsministeriet gennem Gesandten i London under Henvisning til Spørgsmaalets vitale Betydning for Færøerne havde søgt udvirket Tilførsel af Petroleum fra England (subsidiært Island) til Færøerne — gik den britiske Regering ind paa ikke at ville lægge Hindringer i Vejen for Tilførsel af Petroleum (450 Tønder) fra Amerika til Færøerne. Den britiske Regering gav endvidere for at afhjælpe den øjeblikkelige

Mangel under 24. Januar 1918 Udførselstilladelse for 80 Tønder Petroleum fra England til Færøernes Amtskommune. I Løbet af Juni Maaned 1918 blev det yderligere gennem de danske Gesandtskaber i London og Washington ordnet, at en dansk Damper fik Befragtningstilladelse, Bunkerlicence samt amerikansk Udførselstilladelse for Ladning bestaaende af forskellige for Færøerne nødvendige Varer (Petroleum, Mel, Kaffe, The, Olier etc.). Paa Foranledning af Landstingsmand Patursson opnaaede man derefter i August Maaned s. A. gennem den kgl. Gesandt i London den britiske Regerings Samtykke til, at 200 Tons Varer maanedlig kunde tilføres Færøerne fra Amerika via Reykjavik under britiske Konsulers Kontrol, saaledes at de paagældende Skibe paa Tilbagerejsen kunde medtage færøske Produkter til Island og Amerika.

Vigtigheden af dette Spørgsmaal hænger nøje sammen med den tyske Blokadeerklæring af 1917; det var den Omstændighed, der gjorde Forbindelsen Vest over til den eneste sikre for Færøerne, saalænge man fra engelsk Side vilde forlange Inspektion, thi det var umuligt at komme ind til nogen britisk Inspektionshavn uden at passere Farezonen, medens de paagældende, hvis man, som det her lykkedes, kunde faa Inspektion for Tilførsler fra Amerika i Halifax, ikke kom til at berøre den fra tysk Side proklamerede Farezone.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg vil gerne spørge Udenrigsministeren, om Spørgsmaalet om Sejltilladelse mellem Færøerne —Island—Amerika ikke var taget op til Løsning af Regeringen før Adressens Fremkomst. Det fremgaar maaske af den maskinskrevne Fremstilling, som Ministeren har afleveret, men jeg synes, det var interessant at faa det Spørgsmaal besvaret her i Mødet, hvis Ministeren er i Stand dertil.

Udenrigsminister **Scavenius**: Efter Affattelsen her synes det at være sket paa Grundlag af en Henvendelse fra Færøerne. For at besvare dette Spørgsmaal positivt bliver jeg nødt til at undersøge Forholdet nærmere. Det Afsnit af Redegørelsen, som jeg læste op, begynder med nævnte Henvendelse og paa Grundlag af denne; deraf synes det at fremgaa, at der ikke tidligere har været Forhandlinger, og det hænger ogsaa sammen med, at disse Skridt fra Færøernes Side er sat i Gang, saa snart den tyske Blokadeerklæring forelaa.

Landstingsmand **Kragh**: Af den Betænkning, som det af Lagtinget nedsatte Udvalg til Behandling af Spørgsmaalet om Folkeadressen har afgivet, fremgaar det, at saadanne Forhandlinger om Forbindelse Vest over allerede forlængst havde fundet Sted paa Foranledning af den danske Regering ved Vareudvalget paa Færøerne.

Udenrigsminister **Scavenius**: Det ser jeg mig ikke i Stand til at udtale mig om paa staaende Fod, det maa jeg nærmere undersøge. Jeg turde maaske udbede mig Spørgsmaalet skriftlig, saa vil jeg lade det undersøge i Ministeriet.

Formanden: Er der flere af Kommissionens Medlemmer, der ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, vil jeg paa Kommissionens Vegne tillade mig at takke Udenrigsministeren for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Vidne: Fungerende Statsminister og Justitsminister *Zahle*.

Formanden: I Tilslutning til den Forklaring, Hr. Statsministeren tidligere har været saa god at give Kommissionen, er der fremsat Ønske om at faa besvaret nogle Spørgsmaal, som jeg skal tillade mig at oplæse. Der er først 4 Spørgsmaal, som danner en Cyclus, og som staar i Relation til Oplysninger af fhv. Folketingsmand Mortensen i et Brev af 8. April 1917 til Købmand Ziska. Disse Spørgsmaal lyder saaledes:

1. Har Ministeren forhandlet med Mortensen om den saakaldte færøske Folkeadresse, stilet til den engelske Regering i Marts 1917?
2. I bekræftende Fald: Hvad gik Samtalen ud paa, og hvilket Svar gav De Mortensen?
3. Var Mortensen berettiget til af Deres Svar og Forhandlingerne i det hele at meddele, at De ikke havde noget imod den ommeldte Folkeadresse?
4. I benægtende Fald: Hvorledes kan det da efter Deres Mening forklares, at Adressen dog blev sendt, og har Mortensen overfor Dem redegjort for sin Opfattelse af Aarsagen til, at Adressen blev sendt?

Yderligere har man udtalt Ønske om at faa besvaret følgende Spørgsmaal:

Hvilke Forhandlinger har siden Verdenskrigens Udbrud været ført mellem Regeringen og den engelske Regering angaaende Aabning af Sejlads paa Færøerne?

Hvilket Resultat har disse Forhandlinger ført til?

Jeg skal ganske henstille til Hr. Statsministeren, om Ministeren finder det mest praktisk at besvare Spørgsmaalene under eet eller hvert for sig.

Statsminister **Zahle:** Jeg kan godt besvare dem hvert for sig — dog maa jeg maaske tage de to første under eet. Jeg gaar ud fra, at det af Formanden sidst nævnte Spørgsmaal er blevet besvaret af Udenrigsministeren; han har sagt til mig, at han vilde aflevere en skriftlig Redegørelse.

Paa det *første* Spørgsmaal skal jeg svare: Jeg erindrer — men ikke meget tydeligt —, at daværende Folketingsmand Mortensen vistnok et Par Gange i Folketinget har talt til mig om, at man paa Færøerne samlede Underskrifter paa en Adresse, der havde til Formaal at søge udvirket Tilførsel af Livsfornødenheder fra Amerika, og jeg tror ogsaa, han har nævnt, at man vilde sende denne Adresse til den danske Gesandt i London. Det er mig umuligt nu at erindre, hvorledes Ordene faldt, men jeg har utvivlsomt med Hensyn til Formaalet sagt, at vi her i København vilde gøre alt, hvad der stod i vor Magt, for at skaffe Færingerne de fornødne Forsyninger, men at det i saa farlige og vanskelige Tider kun var godt, at Færingerne selv viste Interesse for deres Anliggender. Med Hensyn til Vejen, det vil sige Spørgsmaalet om, hvor vidt Adressen kunde sendes til den danske Gesandt i London, har jeg ganske sikkert henvist Hr. Mortensen til Udenrigsministeren.

Dermed er ogsaa *Spørgsmaal 2* besvaret.

Paa det *tredie* Spørgsmaal skal jeg svare: Mod selve Adressen kan vel ingen have noget at indvende, men derimod var det en rent formel Fejl, at den blev sendt direkte til den danske Gesandt i London, eller — som Amtmanden energisk, men saavidt jeg kan forstaa nu efter de Oplysninger, jeg har faaet ved at gennemse de Ting, der er tilstillet mig fra Kommissionen, vistnok med Urette paastod — endog forsøgtes sendt direkte til den engelske Regering.

Hvad det *fjerde* Spørgsmaal angaar, skal jeg sige, at jeg er ikke i Stand til at give selvstændige Oplysninger til Forklaring af, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt i London, og Hr. Mortensen har ikke overfor mig redegjort for sin Opfattelse af Aarsagen til, at Adressen blev sendt ad denne Vej.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af Kommissionens Medlemmer ønsker at rette yderligere Spørgsmaal til Statsministeren?

Landstingsmand **Piper:** Jeg vil gerne spørge Statsministeren, om Hr. Mortensen senere har leveret positive Beviser for, at Adressen ikke skulde sendes udenom den danske Regering. Det havde Mortensen jo stillet i Udsigt den Gang, da Statsministeren henvendte sig til ham og gav ham Respit. Mortensen sendte jo først nogle Oplysninger, om hvilke Statsministeren erklærede, at de ikke var Beviser, og saa sagde Mortensen, at hjemme paa Færøerne havde han Beviser, og naar han kunde faa Tid, skulde han sende dem. Jeg vil derfor gerne spørge, om Hr. Mortensen senere har sendt saadanne Beviser. Det stod i Forbindelse med hans Udtalelse i Folketinget om, at Amtmanden ikke talte Sandhed.

Statsminister **Zahle:** Det kan jeg ikke svare paa paa staaende Fod. Hvis Kommissionen hos Justitsministeriet har rekvireret, hvad Hr. Mortensen i saa Henseende har fremsendt, har den sikkert faaet alt. Hvis Kommissionen spørger i Ministeriet, vil den faa alt, hvad der foreligger. Jeg kan ikke sige, om der er noget tilbage, som ikke er forelagt Kommissionen.

Landstingsmand **Piper:** Statsministeren misforstaar. Det var Statsministeren, som Hr. Mortensen havde lovet at give disse yderligere Oplysninger. Det var, længe før Kommissionen blev nedsat.

Statsminister **Zahle:** Men det maatte dog være noget, der skulde fremsendes til Justitsministeriet og ikke til mig personlig. Hvis der er fremsendt noget, maa det bero i Justitsministeriet, og Kommissionen skal faa det, hvis den vil rekvirere det.

Landstingsmand **Piper:** Det vilde være ønskeligt, om der var saadanne Oplysninger.

Statsminister **Zahle:** Ja, jeg ved skam ikke, om der findes flere; jeg har ikke fulgt denne Sag med saa spændt Opmærksomhed, at jeg kan svare paa det. Men hvis Kommissionen vil rekvirere, hvad der er kommet fra Mortensen, kan den faa det. De Herrer er jo i det hele taget meget bedre inde i denne Sag, end jeg er.

Landstingsmand **Hauch:** I „Skrivelser til Kommissionen fra Mortensen og Ziska" staar der i et Brev fra Hr. Mortensen følgende angaaende Adressen: „Ministrene" — det er Udenrigsministeren og Statsministeren — „kunde ikke se noget urigtigt i en Henvendelse fra danske Borgere til en dansk Gesandt." Det er altsaa Hr. Mortensens Meddelelse til Kommissionen. Men i Aktstykkerne Side 31 findes aftrykt et Telegram, som Udenrigsministeren har sendt til den danske Gesandt i London, og det lyder saaledes: „Meddel Afsender" — d. v. s. Patursson — „at han ikke har henvendt sig til rette Autoritet, da Gesandtskabet selvsagt er udelukket fra uden efter Ordre at fremsætte Ønsker fra danske Undersaatter til en fremmed Regering, og at han derfor har spildt sin Tid ved at telegrafere til Dem. Da De imidlertid forstaar, at den omhandlede Sag er af stor Betydning, vil De henstille, at en Henvendelse snarest sker til rette vedkommende danske Autoritet, formentlig Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden."

Nu er Forholdet jo det, at Henvendelsen ikke skete til Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden, men den skete gennem Folketingsmand Mortensen, og jeg vil derfor gerne spørge Hr. Statsministeren, hvorfor man har fraveget det Princip, som man i dette Tilfælde har fundet det fornødent at præcisere overfor den danske Gesandt i London: at Adressen skulde sendes ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden.

Statsminister **Zahle:** Den tjenstlige Vej for Fremsendelse af en overordentlig stor Mængde Sager er jo den, at de sendes gennem Amtet til Ministeriet, men hvis f. Eks. en Landstingsmand eller en Folketingsmand fra Viborg-Egnen kommer med en Sag til Justitsministeren og siger: Her er denne Sag, svarer Ministeren ikke: Vær saa god at rejse hjem til Viborg og aflever den til Amtmanden, for at han kan sende den ind, nej, man ekspederer den, navnlig naar den er vigtig — det er ikke bureaukratisk maaske. Men naar man skal pege paa den tjenstlige Vej, saa siger man, hvad den tjenstlige Vej er. Imidlertid er det vel noget, som forekommer ikke hundrede, men tusinde Gange i Aarets Løb, at en Rigsdagsmand kommer til en Minister med en eller anden Sag, som ellers skulde være fremsendt ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden, og anmoder Ministeren om at tage sig af den. Og saa tager man sig af den og fremmer den.

Landstingsmand **Hauch:** Naar jeg har stillet mit Spørgsmaal, er det, fordi jeg skønner, at man i Udenrigsministeriet —

og jeg forudsætter, at det Telegram, jeg oplæste, er fremsendt efter Konference mellem Udenrigsministeriet og Justitsministeriet — har ønsket at præcisere, at netop denne Sag, hvorom det siges, at den er af stor Betydning, ekspederes ad tjenstlig Vej, og man tilføjer udtrykkelig: „gennem Amtmanden". Men man modtog dog Adressen paa anden Maade. Er Statsministeren i Stand til at udtale, hvad Aarsagen har været til, at man fraveg det Princip, som man har bedt Gesandten gøre gældende overfor Afsenderen?

Statsminister **Zahle**: Der foreligger sikkert ingen anden Aarsag end den, at Sagen var saa betydelig, at naar den kom frem til Ministeren gennem en Folketingsmand, tog han sig af den. Det forekommer mig, at der ikke er noget paafaldende i det.

Landstingsmand **Hauch**: Under den Forhandling, som i sin Tid fandt Sted i Landstinget angaaende Forholdet mellem Justitsministeren og de færøske Embedsmænd, blev der af Statsministeren i Anledning af en Tale af denne Kommissions højtærede Formand gjort opmærksom paa, at det embedsmæssige Maskineri ikke var blevet benyttet ved Afsendelsen af det meget omtalte Telegram til Amtmanden. Det fremgaar af Amtmand Rytters Forklaring Side 100, at der har fundet en Forhandling Sted, og ifølge det stenografiske Referat af Statsministerens Tale for Kommissionen — Side 206—07 — siger Statsministeren om det samme Forhold følgende: „Da mit Telegram var renskrevet i Justitsministeriet og blev mig forelagt af Departementschefen, faldt det mig ind, at det vilde være rigtigst, at Folketingsmanden ogsaa blev gjort bekendt med, hvad jeg her saavel som den 12. Marts havde telegraferet til Amtmanden, og jeg talte med Departementschefen om den bedste Fremgangsmaade i saa Henseende." Jeg mener, at der er en Forskel her mellem Statsministerens Svar til denne Kommissions højtærede Formand — eller det var vist, rettere sagt, en Afbrydelse — og den nys citerede Udtalelse, idet Statsministeren overfor Landstingsmand Godskesen hævdede, at det embedsmæssige Maskineri ikke var blevet benyttet, medens det af Statsministerens Forklaring her fremgaar, at det har været benyttet; der gøres Rede for, hvorledes Statsministeren og Departementschefen har drøftet Forholdet vedrørende dette Telegram. Der synes at være en Uoverensstemmelse her, som jeg vilde sætte Pris paa at høre Statsministeren udtale sig om.

Statsminister **Zahle**: Maa jeg komplimentere den ærede Taler for den overordentlige Grundighed, hvormed han gennemgaar disse Sager, saa at endog denne Uoverensstemmelse kan være af Interesse for det ærede Medlem af Kommissionen. Der synes altsaa at være en lille Uoverensstemmelse her. Det kan godt være, at jeg i en Afbrydelse overfor en Taler i Landstinget er kommet til i Stridens Hede at bruge et Udtryk, som maaske ikke rigtig passer, det ved jeg ikke, thi jeg ved ikke, hvad der sigtes til, men den Fremstilling, som jeg har givet her for Kommissionen, og som er givet efter nøje Overvejelse, er rigtig. Den er blevet nedskrevet i Forvejen og har været gennemset af paagældende Embedsmænd. Da jeg talte med Departementschefen, blev denne Sætning føjet til. Det er rigtigt, hvad der staar i min Fremstilling her; den er gennemset af andre.

Landstingsmand **Piper**: Den højtærede Statsminister udtalte under Forhandlingerne i Landstinget den 20. Marts: „Naar jeg har brugt Ordet „uforsvarlig" i dette Telegram, sigter jeg ikke derved til, at de paagældende har henvendt sig til deres overordnede om at faa Forflyttelse, eller hvad de mener dermed, eller eventuelt deres Afsked, det har de Ret til, men til, at de offentliggør dette, og ikke alene offentliggør det hernede, men ogsaa offentliggør det i Norge, og ikke alene offentliggør det i Norge, men i et Blad som „Tidens Tegn", hvis Tendens i dette Forhold er at arbejde for en Sammenslutning mellem Færøerne og Norge". Jeg vil gerne spørge Statsministeren, hvilke Beviser han har for den Sigtelse, han her retter mod de færøske Embedsmænd.

Statsminister **Zahle**: Det er jo bevist derved, at Meddelelsen fremkommer i dette Blad. Meddelelsen kan ikke komme offentlig frem, uden at den er blevet meddelt af de eneste Mennesker, som kendte den: det kunde jo ikke ske, saa længe de tav stille. Hvis de ganske stille havde telegraferet herned og ladet være med at omtale det til nogen, kunde Meddelelsen jo ikke komme offentlig frem. Men Meddelelsen kom altsaa frem i dette norske Blad, og det var, saa vidt jeg husker, det

første, der fremkom offentligt om Forholdet.

Landstingsmand **Piper:** Jeg synes, at Statsministeren med sine Udtalelser i Landstinget siger, at det er Embedsmændene, der har sørget for at offentliggøre det, ogsaa at offentliggøre det i Norge.

Statsminister **Zahle:** Beviset ligger i, at det er offentliggjort. Det kan jo ikke komme offentlig frem uden at komme fra Embedsmændene. De maa have sagt det til nogen. Jeg tvivler ikke om, at de har været saa forsigtige ikke selv at telegrafere det til „Tidens Tegn", men de har fortalt det til nogen, som har telegraferet det. Maaske er det „Dimmalætting"s Redaktør, som har gjort det, — jeg ved ikke, hvem der har gjort det. Men der er jo ikke saa mange Bladkorrespondenter i Thorshavn.

Formanden: Maa jeg henlede Opmærksomheden paa, at der findes en Bemærkning om dette Punkt i Statsministerens tidligere Forklaring Side 207, første Spalte nederst.

Landstingsmand **Schovelin:** I den Skrivelse af 8. April 1917, hvori Edward Mortensen, daværende Folketingsmand for Færøerne, redegør overfor Købmand Ziska for sine Forhandlinger med Ministeriet, fortælles der om en Dobbeltsamtale, han har haft med Statsministeren og Udenrigsministeren. Det fremgaar nu ikke tydeligt af Skrivelsen, om han har haft tvende Samtaler, eller om begge Ministrene har været til Stede samtidig, men jeg gaar ud fra, at han har ført Samtalerne med de to Ministre hver for sig. (Statsminister *Zahle:* Ja, det har han ganske sikkert). Det hedder saa i Skrivelsen om Statsministeren, at han henviste Færingerne til et Samarbejde med Island.

Dernæst lægges der Statsministeren følgende Ord i Munden — de staar i Gaaseøjne, saa det maa vel være ordret —: „Amtmanden mangler jo fuldstændig Smidighed". Dette skulde være en resumerende Bemærkning overfor en Udvikling, som Edward Mortensen udtrykker med de Ord, at Statsministeren forstod: „det naturlige Grundlag for Eders" — det vil sige Færingernes — „Handling".

Nu vil jeg gerne spørge den højtærede Statsminister, for det første, om han i denne Samtale med Hr. Mortensen har henvist Færingerne til et Samarbejde med Island, dernæst, om han har betegnet Grundlaget for Adressen som naturligt, og endelig, om han har brugt den Ytring eller erindrer at have brugt den Ytring: „Amtmanden mangler jo fuldstændig Smidighed."

Statsminister **Zahle:** Det første Spørgsmaal, Hr. Schovelin nævnede, var jo, om jeg skulde have henvist Færingerne til et Samarbejde med Island; der staar altsaa: „de" — det er bl. a. mig — „har henvist Færinger til et Samarbejde med Island". Nogen Udtalelse, som kunde berettige til at sige, at jeg henviste Færingerne til et Samarbejde med Island, har jeg ikke fremsat. Alt, hvad jeg har foretaget mig og fremdeles vil foretage mig i disse Forhold, sigter til at knytte Færingerne saa nær som muligt til os andre Danske. Hvad angaar det citerede Udtryk af mig: „Amtmanden mangler jo fuldstændig Smidighed", kan jeg ikke huske nu at have brugt den Vending, men da den staar citeret her, er det jo sandsynligt, at det er ordret, hvad jeg har sagt, og det kan jeg meget vel have sagt. Jeg anser det for en meget mild Udtalelse om fhv. Amtmand Rytter, saaledes som jeg nu er kommet til at se paa ham efter at være blevet gjort bekendt med de Forklaringer, han har afgivet for Kommissionen; men allerede den Gang maatte jeg erkende, at nogen smidig Mand var han ikke. Han forekommer mig at være dygtig i visse Henseender, en dygtig Kontormand, som er ordentlig og flittig med sit Arbejde, og som derfor vil gøre god Fyldest paa et Kontor, der ledes af andre, og han har sikkert ogsaa, hører jeg fra alle Sider, gjort udmærket Fyldest, da han var ansat i Justitsministeriets 2det Kontor. Jeg har ogsaa Indtrykket af, at hans rent embedsmæssige Virksomhed, forsaavidt det var Kontorvirksomhed og lignende, var godt varetaget af ham, og ønskede derfor, at han skulde vedblive at være Amtmand paa Færøerne, saa længe de Vanskeligheder var til Stede, som var opstaaede ved Krigen, og som han havde arbejdet med fra først af. Men jeg maa sige, at hans Ufordragelighed og Mangel paa Evne til at forstaa anderledes tænkende og bringe Folk, som er af en anden Mening, til at samarbejde med sig efter min Mening gør ham ukvalificeret til en virkelig ledende Stilling, hvor han skal i Forbindelse med mange Mennesker og samarbejde med Folk af forskellige Anskuelser. Jeg ved ikke, hvad Hr. Mortensen den Gang har sagt

til mig; det kan jeg ikke huske nu; men der kan jo godt i denne Forbindelse af Hr. Mortensen være blevet sagt Ting, som kan have givet mig Anledning til at bruge denne Vending om fhv. Amtmand Rytter.

Landstingsmand **Schovelin:** Naar Statsministeren saa bestemt benægter at have henvist Færingerne til et Samarbejde med Island, stemmer det ganske med det Indtryk, jeg har haft af Statsministerens Stilling i alle færøske Sager; men da nu altsaa Hr. Edw. Mortensen i en meget vigtig Sag har skrevet dette op til Færøerne som en Slags Begrundelse for, at man skulde gaa frem paa den Maade, har jeg anset det for rigtigt at faa en yderligere Bekræftelse af Rigtigheden af denne min Opfattelse. Jeg forstaar den højtærede Statsminister saaledes, at dermed er egentlig ogsaa besvaret mit andet Spørgsmaal: om den højtærede Statsminister skulde have ment, at der var et naturligt Grundlag for Færingernes Handling; thi da denne Handling gik ud paa at skabe et Samarbejde med Island, har Statsministeren, naar han slet ikke har henvist til et saadant Samarbejde, heller ikke kunnet sige, at man har fundet dette Grundlag naturligt.

Statsminister **Zahle:** Jeg maa dog bede om, at man dèr gør en Forskel. En Ting er det jo at henvise dem til Samarbejde eller Tilknytning, hvad det nu er, der staar, til Island. Det Udtryk har jo unægtelig en mere almindelig Karakter. En anden Ting er, om man kunde finde det ikke dadelværdigt, maaske tværtimod ogsaa nødvendigt, i en Tid som den, da Blokaden blev erklæret, at Færingerne tænkte over at skaffe sig Fødemidler, hvor de kunde faa dem fra, fra Amerika, Island o. s. v. Jeg kan ikke se, at jeg kunde indvende noget som helst imod den Realitet, at de søgte at skaffe sig deres Livsfornødenheder derfra, hvis Tilførslen skulde svigte herfra. Jeg kunde sandelig i Marts 1917 ikke give nogen Garanti for, at vi til enhver Tid skulde kunne levere alle Forsyninger i tilstrækkeligt Omfang og rettidig til Færøerne. Vi kunde gøre vort bedste, og det tør jeg indestaa for, at vi har gjort, men mere end love at gøre vort bedste kunde vi heller ikke i den Forbindelse, for ingen kunde jo sige, hvad Fremtiden vilde bringe.

Landstingsmand **Kragh:** Paa Side 31 i Aktstykkerne findes aftrykt et Telegram fra Udenrigsministeriet til den danske Gesandt i London, hvori Gesandten faar Ordre til at rette en Henvendelse til den britiske Regering for at „søge udvirket, at danske Skibe kan sejle fra Amerika til Færøerne og omvendt og fra Island til Færøerne og omvendt uden at blive underkastet Inspektion i Havne i Storbritannien", altsaa det, som man i den færøske Folkeadresse ønskede. Imidlertid finder jeg ved at se videre blandt Aktstykkerne paa Side 33 en Skrivelse fra Færø Amt til Justitsministeriet, hvori der for at skaffe Klarhed med Hensyn til Adressesagen, rettes nogle Spørgsmaal til Justitsministeriet, som det første dette: „Misbilliger Ministeriet den ommeldte Adressebevægelse?" og som det andet: „Har Ministeriet gennem Gesandten i London forelagt Adressen for den engelske Regering." Side 36 finder jeg Justitsministeriets Besvarelse af disse Spørgsmaal, og Spørgsmaal 2, altsaa om Ministeriet gennem Gesandten har forelagt Adressen for den engelske Regering, besvares med Nej, men der tilføjes: „Gesandtskabet i London fik Ordre til at afvise den direkte Henvendelse og henstille det i Adressen omhandlede Ønske forelagt Justitsministeriet. Da dette var sket, gav Udenrigsministeriet Gesandtskabet Ordre til at søge det udtalte Ønske fremmet". Jeg vil da gerne spørge den højtærede Statsminister, om jeg har forstaaet dette galt, naar jeg har opfattet det saaledes, at man gennem Gesandtskabet i London overfor den engelske Regering har søgt fremmet de Ønsker, som havde fundet Udtryk i Folkeadressen, men derimod ikke har ladet Gesandten overrække den engelske Regering selve Adressen.

Statsminister **Zahle:** Det kan jeg ikke med Bestemthed sige. Har det nogen som helst Betydning, skal jeg søge at skaffe det oplyst. Spørges der ikke om, hvorvidt Gesandten samtidig med, at han søgte at fremme Adressens Indhold, afleverede Adressen?

Landstingsmand **Kragh:** Jo.

Statsminister **Zahle:** Ja, det ved jeg virkelig ikke. Jeg ved ikke i dette Øjeblik, om det staar et eller andet Sted i Aktstykkerne. Det kan jeg ikke svare noget paa. Skal der telegraferes over til den danske Gesandt for at spørge ham om det, kan det jo ske; men det er mig ikke klart, hvilken Betydning det har.

Landstingsmand **Kragh:** Den højtærede Statsminister mener altsaa, at det ikke har nogen Betydning, om man har søgt disse Ønsker fremmet paa Initiativ af den danske Regering gennem Gesandten ved en almindelig Forhandling mellem Gesandten og den engelske Regering, eller derved, at selve Adressen direkte er overrakt af Gesandten, saaledes at Ønsket altsaa er fremkommet som en Henvendelse fra det færøske Folk med den Billigelse fra den danske Regerings Side, som ligger i, at Gesandten overrækker den. Den højtærede Statsminister ser ingen Forskel paa dette?

Statsminister **Zahle:** Det er mig i hvert Fald ikke klart, hvad Forskellen er. Jeg kan ikke finde Katten; jeg ved ikke, hvad det er, det drejer sig om.

Landstingsmand **Schovelin:** Det drejer sig om, om selve Adressen som saadan er blevet overrakt til den engelske Regering eller ikke.

Statsminister **Zahle:** Ja, hvad har det dog at betyde, om Gesandten har forelagt Adressens Indhold for den engelske Regering uden samtidig at aflevere det Papir, hvorpaa den er skrevet, eller om han samtidig har afleveret dette?

Landstingsmand **Schovelin:** Det er en afgørende Forskel.

Landstingsmand **Kragh:** Ja, det er en afgørende Forskel. Jeg finder nemlig, naar jeg gaar videre i Aktstykkerne, paa Side 65 i Justitsministerens Telegram til Færøernes Amtmand af 15. Marts 1918 en Bemærkning om, at „bortset fra det lokale Valgrøre paa Færøerne har dette Spørgsmaal kun historisk Interesse, idet Adressen forlængst er overgivet til den engelske Regering ad rigtig Vej." Jeg synes derfor, det havde Interesse at faa klaret denne, som det synes mig, aabenlyse Uoverensstemmelse mellem to Telegrammer af justitsministeriel Oprindelse til Færøerne med forholdsvis korte Mellemrum.

Statsminister **Zahle:** Mig forekommer det at være noget rent Sofisteri. Jeg kan ikke antage, at man noget andet Sted fastholder en Forskel imellem, om Gesandten, naar han har overbragt Adressens Indhold og fremmet dens Hensigt, har haft Adressen med og afleveret den eller ikke. Jeg ved slet ikke, om en Gesandt, naar han gør noget saadant, plejer at have noget med at overlevere til fremmede Regeringer. Jeg ved ikke, hvordan man bærer sig ad; jeg er ikke inde i den Forretningsgang.

Landstingsmand **Kragh:** Ministeren ved altsaa ikke, om det er den første Besvarelse, som er den rigtige, eller det er den sidste, Opgivelsen i Telegrammet af 15. Marts, der er rigtig?

Statsminister **Zahle:** Bliver jeg spurgt om dette, hvorvidt jeg ved, om den danske Gesandt i London — er det ikke Castenskjold, han hedder —, da han henvendte sig til den engelske Regering for at fremme Indholdet af den færøske Folkeadresse, har haft Adressen med og afleveret den eller ikke, maa jeg dertil svare, at det ved jeg ikke, og jeg maa tilføje, at det forekommer mig ganske irrelevant i enhver Henseende.

Landstingsmand **Schovelin:** Kan det ikke skaffes oplyst?

Statsminister **Zahle:** Det kan man jo spørge Castenskjold om. Jeg ved ikke, om der er nogen anden, der kan oplyse det, end Castenskjold, saa hvis det er de Herrer magtpaaliggende, vil De saa ikke bede Udenrigsministeren telegrafere til ham derom?

Landstingsmand **Kragh:** Jeg maa dog henlede Statsministerens Opmærksomhed paa, at man aabenbart i Udenrigsministeriet har haft en Forstaaelse af, at der er Forskel paa, om man gør det ene eller det andet; thi af Udenrigsministeriets Telegram til Gesandten af 18. Maj 1917 fremgaar det ganske aabenbart, at man ikke anmoder Gesandten om at overrække Adressen, men man anmoder Gesandten om at søge Adressens Formaal fremmet.

Statsminister **Zahle:** Det kan jo være, det er rent tilfældigt, at det Udtryk er valgt. Det ved jeg virkelig ikke. Jeg kan ikke se nogen Forskel, men jeg er jo heller ikke Udenrigsminister. Udenrigsministeren har jo været her i Dag; det havde maaske bragt mere Udbytte, om man havde spurgt ham om det.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vilde gerne sluttelig tillade mig at spørge den højtærede Statsminister, om der er ham noget bekendt om, hvorvidt Spørgsmaalet

om Sejltilladelse mellem Færøerne paa den ene Side og Island og Amerika paa den anden Side ikke før Adressens Fremkomst var taget op til Løsning af Regeringen.

Statsminister **Zahle:** Det kan jeg ikke svare paa. Fremgaar det ikke af alle de mange Oplysninger, Kommissionen har faaet sendt? Ellers vilde jeg rigtignok meget bede om, at et saadant Spørgsmaal maatte blive mig tilstillet skriftlig. Naar det saaledes stilles mig uden videre, kan jeg ikke besvare det. Men de Herrer har jo faaet alle mulige Oplysninger; kan De ikke deraf se det? Jeg *kan* ikke alle disse Ting, saadan som De kan.

Landstingsmand **Kragh:** Ja vel, men derfor maa vi jo dog spørge dèr, hvor vi kan gøre os Haab om at faa Oplysninger, og det ligger dog ikke saa fjernt, at en saadan Mulighed er til Stede, naar man staar overfor Regeringens Chef.

Statsminister **Zahle:** Jeg har faaet tilstillet de andre Spørgsmaal, men ikke dette, og det er dog ganske anderledes vanskeligt at besvare og kræver en forudgaaende Undersøgelse.

Landstingsmand **Kragh:** Maa jeg begrunde, hvorfor jeg fremsætter Spørgsmaalet. Side 9 i Aktstykkerne finder jeg i Betænkning fra det af Lagtinget nedsatte Udvalg til Behandling af Sagen om en Folkeadresse til Storbritanniens Regering en Oplysning fra Flertallet i Udvalget om, at der er blevet truffet Foranstaltninger til, at vi „saasnart Skibsfarten fra en eller anden Havn — i Amerika, paa Island eller København — blev aabnet, kunde faa Skib til at føre Varer med her til Øerne, at man saavidt muligt kunde faa de Varer, der tiltrængtes, samt at der sikredes Penge til at købe Varerne for". Deraf synes at fremgaa, at saadanne Bestræbelser har været fremme. Men i Hr. Paturssons Forklaring, bl. a. paa Side 236, siger han udtrykkelig, idet han citerer en Udtalelse af Folketingsmand Mortensen i „Tingakrossur", at Folketingsmanden har faaet Besked fra Udenrigsministeriet om, at før Adressen om Sejltilladelse mellem Færøerne—Island og Amerika kom fra Færøerne til Gesandten i London, sendt af 6 Lagtingsmænd, var Spørgsmaalet om den nævnte Sejltilladelse ikke baaret frem for den britiske Regering. Og jeg finder en ganske tilsvarende Udtalelse paa Side 243, hvor Folketingsmand Mortensen ogsaa beretter, at en saadan Bestræbelse overhovedet ikke har været fremme, før Folkeadressen fremkom. Der synes altsaa her at være en ganske aabenlys og paa et vigtigt Punkt afgørende Modsætning mellem Udvalget i Lagtinget, som har haft Sagen til Behandling, og Folketingsmand Edward Mortensen, som man maa antage har været informeret fra ministeriel Side, da han jo opholdt sig hernede i denne Tid. Denne Uoverensstemmelse er Grunden til, at jeg har tilladt mig at stille det Spørgsmaal til Statsministeren, men jeg forstaar, at jeg ikke kan gøre mig Haab om i alt Fald paa nærværende Tidspunkt at faa det besvaret.

Landstingsmand **Paturssón:** Jeg vilde gerne rette en lille Misforstaaelse. Den, som egentlig skulde rette denne Misforstaaelse, er Mortensen, men han er saa langt borte, at man ikke kan faa fat i ham. Det drejer sig om det Udtryk, han har anvendt i en Meddelelse hjem, hvor han siger, at Ministeren har anmodet om et bedre Samarbejde med Island. Ingen af os oppe paa Færøerne har forstaaet dette paa anden Maade, end at vi skulde søge saa vidt muligt at faa Tilførsler fra Amerika ved Hjælp af islandske Skibe og Reykjaviks Kommissionsfirma Johnsen & Kaaber. Og jeg kan ikke se noget galt i, at Regeringen havde henvist os til at gaa den Vej, lige da Blokaden kom, saa meget mindre som Sysselmand Effersøe som Landstingsmand i 1914 henviste os til at gaa den samme Vej, foruden at forhenværende Amtmand Rytter under hele Krigssituationen har samarbejdet med Island paa Handelens Omraade. Ganske vist mener jeg, at han har arbejdet alt for lidt dèr, men han har hele Tiden samarbejdet med Island, med den islandske Regering og med det nævnte Firma i Reykjavik, og Lagtinget har ligeledes samarbejdet med Island, den Gang da Sambandspartiet havde Flertal i Tinget. I denne Tid sendte endog Lagtinget med Amtmand Rytters Billigelse, og jeg kan sige paa hans Opfordring, to Deputerede til Reykjavik for at forhandle om Samarbejdet med Island — selvfølgelig udelukkende paa Handelens Omraade. Jeg kan altsaa ikke se, hvad galt der skulde være i dette. Der er ikke Tale om noget som helst andet end at skaffe Forsyninger og eventuelt om at faa Eksport i Stand — altsaa baade Import og Eksport.

Naar der nu af Hr. Kragh spørges, hvorvidt der har været arbejdet paa en

Forbindelse mellem Færøerne, Island og Amerika, før Adressen kom — hvad der er paastaaet i den af Hr. Kragh citerede Flertalsbetænkning fra Lagtingets Udvalg —, saa formener jeg, at det rigtige for Hr. Kragh vilde være at henvende sig til nogle af Flertallets Medlemmer eller til fhv. Amtmand Rytter og spørge dem: hvad har Meningen været med at fremsætte dette, hvoraf det ser ud, som om der har været arbejdet i den Retning. Den, der fremsætter en Paastand, hvoraf man uddrager en bestemt Slutning, maa, synes jeg, være pligtig at dokumentere Paastandens Rigtighed. Jeg var jo i Lagtinget, da denne Paastand blev fremsat, jeg var Medlem af Udvalget, og vi bad fra vor Side om at faa dokumenteret, hvad der er paastaaet ikke alene i Betænkningen, men ogsaa i den Advarsel fra Vareforsyningsudvalget, der blev opslaaet paa Plakater i Thorshavn. Men skønt Vareudvalget gennem Hr. Rytter fremlagde al den Korrespondance — i hvert Fald blev det sagt af Amtmanden, at det var det hele —, der havde været ført med Ministeriet angaaende Arbejdet paa at lette os Tilførslerne, fandtes der ikke en eneste Hentydning til, at Amtet havde anmodet den danske Regering om at udvirke hos den engelske Regering, at vi fik fri Sejlads Vest over til Island og Amerika.

Saadan er de faktiske Forhold, og jeg mener, at skal der skaffes Oplysninger, skulde det være dem, der har fremsat Paastanden, der burde komme frem med Dokumenterne. I øvrigt har jeg, som Kommissionen bekendt, stillet en Opfordring om Oplysninger i den Retning.

Formanden: Da Statsministerens Tid naturligvis er overmaade meget optaget, henstiller jeg, at vi ikke opholder Ministeren ved, at Kommissionens Medlemmer diskuterer indbyrdes. Dette kan jo altid gøres senere.

Landstingsmand **Piper:** Statsministeren havde den 24. November 1917 en Samtale med daværende Amtmand Rytter og lovede denne, at han, naar Lejlighed gaves, skulde tage til Orde for at gendrive de Udtalelser, som var fremsat af Folketingsmand Mortensen vedrørende Adressesagen. Denne Berigtigelse fremsatte Statsministeren først i Telegrammet eller rettere sagt i det Interview, som gik forud for Telegrammet af 15. Marts. Hvorfor har Statsministeren ikke paa et tidligere Tidspunkt søgt at vejlede den offentlige Mening paa Færøerne ved at berigtige den fejlagtige Udtalelse af Folketingsmanden?

Statsminister **Zahle:** Det var min Agt at fremsætte en Udtalelse lejlighedsvis i Rigsdagen desangaaende, men der blev ingen Lejlighed for mig dertil før.

Landstingsmand **Piper:** Der blev behandlet færøske Love i Mellemtiden, ligesom der ogsaa var Finanslovsbehandling i Mellemtiden.

Statsminister **Zahle:** Jeg tror ikke, at der under Finanslovbehandlingen var nogen færøsk Sag.

Landstingsmand **Piper:** Det synes noget uheldigt, at en saadan Retledning af den offentlige Mening først fandt Sted paa et saa meget senere Tidspunkt.

Statsminister **Zahle:** Jeg synes, at det var tidlig nok efter den Virkning, det havde.

Landstingsmand **Hauch:** Statsministeren gav mig en Kompliment for, at jeg havde fundet en Uoverensstemmelse. Jeg mener, det var heldigt, at Uoverensstemmelsen blev draget frem, og vi fik slaaet fast, hvorledes Statsministeren saa paa Forholdet.

Jeg kunde have Lyst til at gøre en Bemærkning i Anledning af en Udtalelse, som er fremsat i Marts 1918 i Landstinget, hvor der var Tale om det Telegram, der var kommet fra Amtmanden om Afsked. Statsministeren udtalte sig saaledes: „Jeg har faaet et Telegram fra Amtmanden, hvori han tilligemed 2 Embedsmænd deroppe, Sorenskriveren og Fogeden, telegraferer, at hvis de ikke faar andet „appointment", vil de om kort Tid indgive Afskedsbegæring med Forklaring. Dette forstaar jeg ikke ganske. Jeg ser, at man i Bladene oversætter det saaledes, at de paagældende Embedsmænds Mening med Ordet „appointment" er den, at de derved vil udtrykke, at hvis de ikke bliver forflyttet til et andet Embede, begærer de deres Afsked. Men det kan ikke være Meningen, for Embedsmænd kan dog ikke telegrafere, at hvis de ikke bliver forflyttet, vil de have deres Afsked. Hvis de ønsker Forflyttelse, maa de dog først søge, om de kan blive forflyttet, og saa kan der være Tid nok til at begære Afsked bagefter. Jeg er derfor

ikke ganske klar over, hvad Telegrammet egentlig indeholder."

Jeg forstaar denne Udtalelse saaledes, at Statsministeren ikke — og det kan maaske ogsaa være forklarligt — paa dette Tidspunkt har opfattet Telegrammet som en Afskedsbegæring. Men i den Forklaring, som Statsministeren har været saa venlig at give Kommissionen staar der Side 207 følgende om det samme Telegram: „Telegrammet er maaske ikke nogen hel Afskedsbegæring, men det er en Nuance, som der ikke kan tillægges nogen Vægt; jeg tror, Hr. Rytter gør en Sondring dèr, men det Pindehuggeri kan jeg virkelig ikke have noget med at gøre. Jeg maa da ogsaa antage, at det vilde have været Amtmanden yderst pinligt at lede Lagtinget, efter at han havde mistet Flertallet dèr, og hans Paastand om, at dette kunde være gaaet glat og uden Rivninger, vidner om en sjælden Grad af Mangel paa Selvkritik".

Af denne Udtalelse maa man forstaa, at Statsministeren har opfattet Telegrammet som en Afskedsbegæring. Nu kan det jo meget godt forklares — og det er det, jeg kunde ønske at høre Statsministerens Forklaring om —, at Statsministeren paa det Tidspunkt, Telegrammet kom, ikke har ment, at det var en Afskedsbegæring. Men det er øjensynligt, at Statsministeren paa det Tidspunkt, hans Forklaring gives overfor Kommissionen, har ment, at det var en Afskedsbegæring. Der maa altsaa være foregaaet noget i Mellemtiden, som forklarer dette Forhold, og jeg maa maaske bede Statsministeren med et Par Ord udtale sig derom.

Statsminister **Zahle:** Jeg kan ikke give nogen Forklaring, for jeg forstaar slet ikke, hvad det drejer sig om. Jeg er ikke i Stand til at forstaa, hvad Forskel der er. Der staar Ordet „Pindehuggeri". Hvad er det, det drejer sig om?

Landstingsmand **Hauch:** Det drejer sig om, at Statsministeren i Landstinget i Marts 1918 i Virkeligheden har sagt, at Amtmand Rytters Telegram kunde ikke opfattes som en Afskedsbegæring — det er den ene Realitet, den, som knytter sig til Forhandlingen i Landstinget —; i Forklaringen for Kommissionen om det samme Telegram siger Statsministeren imidlertid, at det maaske ikke er nogen hel Afskedsbegæring, men det er en Nuance, der ikke kan tillægges nogen Vægt. Jeg maa forstaa dette saaledes, at paa sidstnævnte Tidspunkt har Statsministeren haft den Opfattelse, at Telegrammet maa opfattes som en Afskedsbegæring. Der er her en Forskel, og det, jeg gerne vilde have oplyst — dersom der foreligger noget til Oplysning derom — er, hvad der har bidraget til, at Statsministeren har ændret sit Syn paa dette Telegram.

Statsminister **Zahle:** Det har vist Tidens Udvikling og de mellemkommende Begivenheder. Jeg forstaar virkelig ikke dette Spørgsmaal.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hr. Kragh har stillet nogle Spørgsmaal til Statsministeren, men det forekommer mig, at disse Spørgsmaal findes tilstrækkeligt besvarede i Aktstykkerne. Side 36 i den første Samling Aktstykker, vi har modtaget, staar der under Nr. 12 et Telegram fra Justitsministeren af 18. August 1917, som indeholder Svar paa Amtmandens Skrivelse af 23. Juli s. A. Der staar som Svar paa det andet Spørgsmaal, som lyder saaledes: „Har Ministeriet gennèm Gesandten i London forelagt Adressen for den engelske Regering", følgende: „Nej. Gesandtskabet i London fik Ordre til at afvise den direkte Henvendelse og henstille det i Adressen omhandlede Ønske forelagt Justitsministeriet. Da dette var sket, gav Udenrigsministeriet Gesandtskabet Ordre til at søge det udtalte Ønske fremmet."

Der er al den Forklaring, som behøves.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg skal ikke lægge Beslag paa Statsministerens kostbare Tid. Det Svar, jeg maa give Hr. Martin Olsen, kunde jeg ogsaa give, uden at Statsministeren var til Stede. De Bemærkninger, som Hr. Olsen nu fremsatte, dækker jo — paa nær Slutningsbemærkningen — ganske det, jeg har fremsat, idet han citerer det paa Side 36 givne Svar, som jeg ogsaa har citeret, men jeg har rettet mit Spørgsmaal, fordi jeg paa Side 65 finder en Udtalelse af Justitsministeren i Telegrammet af 15. Marts 1918, hvoraf det fremgaar, at det er selve Adressen, der er afleveret til den engelske Regering (Statsminister *Zahle:* Og det finder De af Interesse?). Ja, det finder jeg, Hr. Statsminister, thi hvis det er selve Adressen, der er afleveret, vil det sige, at det færøske Folk gennem sin direkte Henvendelse til den engelske Regering — ved direkte forstaar jeg altsaa her: passerende

de danske Myndigheder — har opnaaet et vist Resultat, medens derimod dette, at man søgte Ønsket fremmet, saaledes som jeg opfatter, man har gjort det, er Udtryk for, at den hele Adressebevægelse for Opnaaelsen af det tilsigtede Formaal i Virkeligheden var fuldkommen overflødig, at man altsaa ogsaa kunde have naaet dette ved at rette en Henstilling til den danske Regering om gennem Gesandten at søge Formaalet opnaaet, saa at det overfor den engelske Regering var fremkommet som et Ønske fra den danske Regering og ikke som et direkte skriftligt Ønske, udtalt af en vis Del af den færøske Befolkning. Jeg undrer mig meget over, at den højtærede Statsminister ikke kan se, at der er en Væsensforskel.

Statsminister **Zahle:** Jeg synes, Forskellen er ganske formel.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg kan ganske slutte mig til Statsministeren. Forskellen er rent formel, og jeg kan bevise, at den ogsaa fra vor Side betragtet er rent formel derved, at Selvstyremændene i Lagtinget, da Adressen allerede var fremkommet, sendte en Ansøgning til Lagtinget om, at Lagtinget gennem Amtmanden vilde anmode den danske Regering om at udvirke hos den engelske Regering alt, hvad Adressen indeholdt, men uden at Adressen blev sendt. For os gjaldt det kun om at opnaa et Resultat.

Formanden: Jeg skal atter henstille, at vi ikke opholder Statsministeren med Diskussion mellem Kommissionens Medlemmer indbyrdes.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg tror, at det for alle, som har Forstaaelsen af denne Sags Betydning og af, hvad det i denne Sag drejer sig om, vil være af stor Interesse at faa oplyst, om Færøadressen befinder sig her i København hos danske Regeringsmyndigheder, i det danske Gesandtskab i London eller eventuelt hos den engelske Regering.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg har jo skelnet mellem de to Ting, naar jeg mente, at det første gav fyldestgørende Forklaring, idet Telegrammet af 15. Marts 1918 er et Interview, og det er afsendt af Justitsministeren med Udtryk, der ikke er afvejede saa nøje, som hvis det var en Embedsmands-Skrivelse.

Landstingsmand **Kragh:** Det var dog det, Justitsministeren tilstillede Amtmanden paa Færøerne.

Formanden: Er der flere af de Herrer, der ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, skal jeg oplæse det andet Hovedspørgsmaal, der lyder saaledes:

Hvilke Forhandlinger har der siden Verdenskrigens Udbrud været ført mellem Regeringen og den engelske Regering angaaende Ordningen af Sejladsen paa Færøerne? Hvilket Resultat har disse Forhandlinger ført til?

Saavidt jeg forstod Statsministeren, mente han imidlertid med Hensyn til Besvarelsen af dette Spørgsmaal i det hele at kunne henholde sig til den Redegørelse der er fremkommet fra Udenrigsministeriets Side. Jeg ved ikke, om jeg har forstaaet Ministeren rigtigt?

Statsminister **Zahle:** Den Redegørelses Indhold er mig ikke bekendt, men Udenrigsministeren har sagt mig, at han vilde aflevere en Redegørelse desangaaende.

Formanden: Det er ogsaa sket. Statsministeren har saa ikke noget at tilføje?

Statsminister **Zahle:** Nej.

Formanden: Vi vil saa takke Statsministeren for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Bilag.

Justitsministeriet.

København, den 17. Marts 1919.

I den ærede Kommissions Møde den 14. d. M. blev der af Medlem af Kommissionen, Landstingsmand Hauch rettet Forespørgsel til mig om, hvorfra jeg, da jeg forrige Gang gav Møde i Kommissionen, vidste, at forhenværende Amtmand Rytter havde begæret sin Afsked fra Stillingen som Amtmand over Færøerne.

Jeg forstod ikke Spørgsmaalet; maaske maa jeg til Forklaring heraf gøre opmærksom paa, at de paa Kommissionens Foranledning trykte Aktstykker under Nr. 26 indeholder en aldeles uomtvistelig Afskedsansøgning saavel fra daværende Amtmand Rytter som fra de to andre færøske Embedsmænd, Sorenskriveren og Landfogeden. Denne Skrivelse maa Landstingsmand Hauch formodentlig ikke have været opmærksom paa, da han stillede den ovennævnte Forespørgsel til mig.

Zahle.

Landbye.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Vidne: Herredsfoged *H. C. Thygesen.*

Formanden: Det er Hr. konstitueret Herredsfoged Thygesen?

Herredsfoged **Thygesen:** Ja.

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn.

Herredsfoged **Thygesen:** Hans Christian Thygesen.

Formanden: De har været Sorenskriver paa Færøerne?

Herredsfoged **Thygesen:** Ja, fra Februar 1912 til August 1918.

Formanden: Tør jeg spørge, om Deres tidligere Virksomhed har bragt Dem i Forbindelse med Færøerne?

Herredsfoged **Thygesen:** Ja, i udpræget Grad. Jeg var Amtsfuldmægtig paa Færøerne fra Foraaret 1904 til December 1906. Derefter var jeg ansat i Justitsministeriet fra April 1907, indtil jeg blev udnævnt til Sorenskriver paa Færøerne, og havde i Justitsministeriet at gøre med de færøske Anliggender i al den Tid, jeg var der. Jeg havde selvfølgelig ikke nogen som helst afgørende Myndighed med Hensyn til de færøske Anliggender; jeg var Underreferent, men jeg havde til Stadighed at gøre med Forholdene, saaledes som de udviklede sig paa Færøerne i de Aar.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Herredsfoged **Thygesen:** Ja.

Formanden: Og De har haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det Materiale, som Kommissionen har indsamlet, forsaavidt som det vedrører Dem?

Herredsfoged **Thygesen:** Ja, jeg har gjort mig bekendt med det første og det tredie trykte Hefte samt med Statsgældsdirektør Andersens Forklaring. Det andet Hefte kender jeg ikke, men saavidt jeg forstaar, har det heller ikke stor Interesse for mig.

Formanden: Det vil være Dem bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og jeg tør gaa ud fra, at Hr. Herredsfogeden for Deres Vedkommende vil føle Dem bundet af den samme Diskretionspligt, indtil Resultatet af Kommissionens Arbejde foreliggør.

Herredsfoged **Thygesen:** Ja, selvfølgelig.

Formanden: Kommissionen har ønsket at høre Hr. Herredsfogedens Forklaring i det Omfang, De mener at kunne give Oplysninger, og hvad man særlig kunde ønske at høre Deres Udtalelser om, er dels den Række af Begivenheder, som førte til Embedsmændenes — deriblandt Deres — Afskedsbegæring, dels Deres Forhold til den saakaldte Heygumske Sag, som jo omtales meget i Kommissionens Materiale.

Herredsfoged **Thygesen:** Højtærede Kommission! Naar jeg skal udtale mig om de Forhold, der foreligger for Kommissionen til Undersøgelse, vil jeg i høj Grad kunne begrænse mig ved at henvise til den udtømmende og gode Forklaring, som forhenværende Amtmand Rytter har givet, og som jeg altsaa har gjort mig bekendt med. Angaaende denne Forklaring kan jeg for det første bemærke, at da jeg gennemlæste den, var der intet deri, med Hensyn til hvilket jeg ikke var orienteret. Forsaavidt angaar de rent faktiske Oplysninger — Oplysninger om Lagtingssager og andre Sager o. s. v. —, der gives deri, maa jeg selvfølgelig tage det Forbehold, at en hel Del af Detaillerne ikke paa den Maade er mig bekendt, at jeg kan sige, jeg har gennemlevet dem og har været med til dem, men det meste er mig i hvert Fald indirekte bekendt.

Med Hensyn til de Samtaler, som Amtmand Rytter i sin Forklaring refererer at have haft med Statsministeren, skal jeg udtale følgende: Amtmand Rytter, Landfoged Vest og jeg arbejdede i nær Føling med hinanden i disse sidste Aar paa Færøerne under de vanskelige Krigsforhold, og det var derfor en Selvfølge, at Amt-

mandens Stilling overfor Ministeriet var af Interesse for os andre. Amtmanden satte os ind i, hvorledes Forholdene udviklede sig, efterhaanden som han under forskellige Ophold her i København konfererede med Ministeren, og satte os i det hele taget ind i, hvad der foregik hernede. De Meddelelser, Amtmand Rytter har givet mig om sine Samtaler med Statsministeren, og det Billede, jeg har af dem, stemmer ganske med Amtmandens Gengivelse af Samtalerne her for Kommissionen. Jeg ser, at Statsministeren bestrider Rigtigheden af Amtmand Rytters Gengivelse af disse Samtaler, og at Statsministeren oven i Købet taler om fri Fantasi og Forvrængning. Jeg vil derom sige, først og fremmest, hvad jeg allerede har sagt, at da jeg læste Referatet af Amtmand Rytters Forklaring for Kommissionen, svarede dette ganske til det Billede, jeg havde af, hvad Amtmanden i sin Tid meddelte mig om Samtalerne, og endvidere vil jeg udtale, at efter mit Kendskab til Amtmand Rytter har han en ganske usædvanlig hurtig, klar og skarp Evne til at opfatte og en ligesaa usædvanlig stærk Hukommelse. Derfor er det min personlige Overbevisning, at der ingen som helst Tvivl er om, at Amtmand Rytters Gengivelse af disse Samtaler er rigtig. Det er selvfølgelig kun min personlige Overbevisning, men jeg vil gerne understrege, at det er min faste Tro, at Amtmand Rytters Gengivelse af disse Samtaler er korrekt.

Der er en lille Ting, jeg kunde have Lyst til at bemærke i denne Sammenhæng. Jeg ser, at Statsministeren forklarer, at paa et givet Tidspunkt under disse Samtaler blev Amtmand Rytter forskrækket. Enhver, der kender Amtmand Rytter, vil blive højst forbavset over denne Oplysning — Ængstelse og Frygtagtighed er ikke det mest fremtrædende Træk i Amtmand Rytters Karakter!

Med Hensyn til Adressen, som ikke direkte vedrørte mit Embedsomraade, kan jeg kun sige, hvad vist ingen, der levede paa Færøerne i de Dage, vil benægte, at der selvfølgelig ikke var noget fornuftigt Menneske, som tvivlede om, at Adressen skulde direkte til den engelske Regering. Det var først senere, man fandt paa at sige, at den ikke skulde det; fra først af tror jeg ikke, der var et eneste Menneske, som tvivlede om, at den skulde til den engelske Regering direkte.

Jeg kan ganske tiltræde den almindelige Opfattelse af Forholdene oppe paa Færøerne, som Amtmand Rytter lægger for Dagen i sin Forklaring, og den Redegørelse, Amtmanden fremsætter om de politiske Partiforhold deroppe, og endvidere den Opfattelse, Amtmanden gør gældende med Hensyn til, hvordan den danske Regerings Stilling — hvis der skal komme en sund Udvikling i Gang — fornuftigvis bør være overfor Færøerne og færøsk Lokalpolitik. Jeg skal i denne Forbindelse bemærke, at Forskellen mellem Danske og Færinger, eller lad mig hellere sige, mellem os hernede og Færingerne, synes man hernede noget tilbøjelig til at overdrive. Der er en betydelig Forskel. Færingerne er paa mange Maader forskellige fra os — Forskellen er ikke altid til vor Fordel. Men paa den anden Side, Ligheden er meget større end Forskellen Naar man lever mellem dem, har man i udpræget Grad Fornemmelsen af, at man er mellem Stammefæller; det er ikke noget vidtforskelligt Folk, og man befinder sig vel imellem dem. Naar man lever deroppe som dansk Embedsmand og efterhaanden kommer en Del i Berøring med Folk, opdager man, at det er udmærkede Mennesker, man har at gøre med, nemme og gode, beherskede og rimelige Mennesker at færdes imellem. Man mødes med stor Elskværdighed, hvor man kommer frem, og der har i den Henseende, kan jeg sige, ikke været nogen som helst Forskel, om Folk hørte til det ene eller det andet Parti, bortset fra nogle meget udprægede Folk paa Selvstyrepartiets Side. Jeg mener altsaa, det er noget en Misforstaaelse, naar man vil fremstille det, som om man enten er Færing eller Dansk. Forholdet er i Virkeligheden det — og det er ganske naturligt, naar man husker paa, at Færingerne i 400 Aar har været forbundne med Danmark —, at en Færing selvfølgelig først og fremmest er Færing, men ved Siden deraf udmærket godt kan være og føle sig som Dansk. Jeg skal her nævne en Mand, som den ærede Kommissions Medlemmer har kendt, nemlig afdøde Landstingsmand Provst Petersen. Han var født paa Færøerne, som de Herrer sikkert ved, og havde som næppe nogen anden sin Rod fast i disse; han holdt af sit Sprog, han har skrevet nogle af de smukkeste Digte, der er skrevet paa Færøsk, bl. a. Færøernes Nationalsang, og han havde en overordentlig dyb og god Forstaaelse af sine Landsmand og nød i høj Grad deres Tillid; men ved Siden af at være Færing var Provst Petersen uden Tvivl en bedre dansk Mand end de allerfleste.

Med Hensyn til Amtmand Rytters Stilling og Virksomhed i de Aar, han var paa Færøerne, vil jeg gerne gøre nogle Bemærkninger. Jeg mener ikke derfor at turde sige, at jeg i nogen Maade er kvalificeret til at bedømme Amtmand Rytters efter min Mening udmærkede Virksomhed deroppe, men jeg har levet ham paa saa nært Hold, at det maaske kan have nogen Interesse for Kommissionen at høre, hvilken Mening jeg har faaet ved at arbejde ved Siden af ham og i Nærheden af ham.

Da Amtmand Rytter kom derop, trængtes der i høj Grad til en kraftig og dygtig Mand. Forholdene i hele Administrationen deroppe trængte til en gennemgribende Omordning. Amtmand Rytter gik til Arbejdet med stor Energi, men samtidig efter min Mening med alt skyldigt Hensyn til de Sider, hvor der var Hensyn at tage. Det lykkedes ham i Aarene indtil Krigen at bringe det hele paa en udmærket Fod. Der var god Gang i Arbejdet, og Amtskommunens Økonomi, som havde været stærkt ude af Lave, fik han bragt i Orden ved en gennemført Sparsommelighed og ved en yderst detailleret Omhu, navnlig ved at han altid med stor Ihærdighed saa efter, om der ikke paa et eller andet Omraade kunde spares noget, om ikke en eller anden Udgift var unødvendig eller uberettiget og ved saa uden Hensyn til, om en eller anden maaske blev fornærmet, at hindre den. Derved fik han Amtets Økonomi bragt ind i en saadan Gænge, at man nu har fast Bund under Fødderne paa det Punkt. Der siges — jeg tror, det blev sagt af Statsgældsdirektør Andersen —, at Amtmand Rytter optraadte som Diktator, at han var absolutistisk o. s. v. Det er saa langt fra Virkeligheden som noget. Enhver, der har haft noget at gøre med Amtmand Rytter og har samarbejdet med ham, vil indrømme dette, specielt de 5 Medlemmer af det tidligere Vareudvalg, som Amtmand Rytter arbejdede sammen med, ikke blot de tre Sambandsmedlemmer, men ogsaa de to Selvstyremedlemmer. Naar man arbejdede sammen med Amtmand Rytter, var Situationen tvertimod den, at Amtmand Rytter, inden han tog sin Stilling, og inden han dannede sin Mening, havde den Kløgt og Overlegenhed først at høre, hvad den første, den anden, den tredie og fjerde o. s. v. havde at sige, og derefter uddrage sin Mening af det, han havde hørt; i det hele taget var det hans Princip, naar der var noget, der skulde rettes, saa selvfølgelig at rette det, men helst gøre det saaledes, at han talte med de paagældende derom og søgte paa lempelig Maade at bringe det, som var i Ulave, i bedre Orden.

Da Krigen udbrød 1914, blev Amtmandens Stilling jo selvfølgelig en helt anden i mange Maader, end den havde været inden Krigens Udbrud. Der frembød sig helt nye Opgaver. Der frembød sig, kan jeg sige, to Opgaver, en Opgave udadtil og en indre, færøsk Opgave. Udadtil frembød sig den Opgave at holde over Rigets Neutralitet, forsaavidt den Del af Riget angik. Det var, saavidt jeg forstaar mig paa det, ikke nogen let Opgave. Færøernes geografiske Beliggenhed er saadan, at den engelske Krydserlinie, Blokadelinien, som skulde spærre for Trafikken fra Amerika og i det hele taget Vest fra, saa at Englænderne ganske kontrolerede denne Trafik, gik fra Skotland og Irland Vest om Færøerne op ad Island til. Disse engelske Skibe laa derude Dag efter Dag, Sommer og Vinter, og naar man ved lidt om Vejrforholdene deroppe om Vinteren, forstaar man udmærket godt, at de sikkert havde den allerstørste Lyst til i daarligt Vejr at løbe ind til Færøerne. Om Vinteren staar der et Hav oppe paa de Kanter, som næsten ikke er til at være ude i. I Begyndelsen af Krigen saa vi dem ogsaa af og til, men vi saa efterhaanden mindre og mindre til dem, og jeg har Indtryk af, at naar det efterhaanden blev til meget lidt, skyldes det den af Amtmanden indtagne Stilling, som var baade elskværdig og fast, i høj Grad fast, men samtidig paa en, saavidt jeg ved, saa elskværdig Maade, at han ikke havde nogen personlig Vanskelighed med de paagældende Skibschefer. Der frembød sig ogsaa mange Vanskeligheder paa andre Maader, f. Eks. med Hensyn til Skibe, der af Englænderne var tagne som Prise, og som i daarligt Vejr kom ind paa Thorshavns Red, og som der opstod Bryderier med. Efter hvad jeg ved om disse Ting, har Amtmand Rytter dèr i høj Grad holdt sin Haand over Rigets Neutralitet. Jeg kan selvfølgelig ikke bedømme, hvor vigtigt dette har været, men vi havde den Opfattelse, at hvis man havde givet efter for Englænderne, vilde det hernede have skabt den Situation overfor de modsatte krigsførende Parter, at det danske Udenrigsministerium overfor tilsvarende Forlangender fra deres Side havde haft vanskeligt ved at sige Nej. Hvorvidt det er rigtigt, ved jeg ikke, det kan andre maaske bedre udtale sig om.

Den anden Opgave, der frembød sig, var den at skaffe Varer til Øerne, selvfølgelig først Fødemidler, men i anden Række — og det var ogsaa meget vigtigt — Midler til, at Øernes Næringsveje kunde fortsættes. Begge Dele tror jeg lykkedes udmærket godt. Amtmand Rytter arbejdede sammen med Vareudvalget, der bestod af Repræsentanter for begge de politiske Partier deroppe, 5 Medlemmer i alt. Saavidt jeg ved, gik Arbejdet paa fuldstændig sagligt Grundlag, og Situationen har under hele Krigen været den, at vi kun meget lidt har følt os generet af Krigstilstanden; selvfølgelig har vi følt den, men jeg kan godt sige, at Næringslivet som Helhed har blomstret som aldrig nogensinde tidligere.

Disse to Opgaver var i og for sig tilstrækkelige til at lægge Beslag paa en Mands fulde Arbejdskraft. Jeg undrede mig nærmest over, at Amtmand Rytter ikke sled sig ihjel i disse Aar; jeg tror, at en mindre stærk og dygtig Mand vilde være bukket under, længe forinden de 4 Aar var til Ende, men ham lykkedes det, saavidt jeg kan se, udmærket for. Imidlertid, det Arbejde, Amtmand Rytter havde at svare til, lettedes ikke for ham ved den Maade, hvorpaa Agitationen i disse Aar blev drevet fra en vis Side paa Færøerne. At Agitationen kunde blive af den Beskaffenhed, som den blev, og kunde tage det Omfang, den fik, mener jeg igen, at Statsministeren har Ansvaret for ved den Maade, hvorpaa han stillede sig i Forhold til Lederne af denne Agitation. Agitationen udgik fra Kongsbonde Patursson, Folketingsmand Mortensen og visse andre, dem nærstaaende Personer, Folk, der alle hører til den mest yderliggaaende Side af Selvstyrepartiet, en Side, som jeg ikke paa nogen Maade kan betragte som danskvenlig efter det, jeg har set til den deroppe. Denne Agitation skyede ikke noget som helst Middel, jeg tror ikke, den gik til Side for det allerfjerneste. Kommissionen vil let ved at gennemgaa Eksemplarer af „Tingakrossur" kunne se, hvordan den blev drevet. Hvis der skete noget, som paa en eller anden Maade var mindre behageligt, var det selvfølgelig altid paa en eller anden Maade Amtmand Rytters Skyld. Ligesom Amtmand Rytter mener jeg, at denne Agitation ikke vilde have gjort noget og ikke vilde være blevet til noget, hvis de paagældende ikke havde været Folk, som stod Statsministeren nær, og som Statsministeren ikke nogensinde mig bekendt har taget Afstand fra, men det Forhold, at Statsministeren støttede de paagældende, at man havde Indtryk af, at de havde Statsministerens Øre, at det var dem, der kunde opnaa noget, medens de, der hørte til den modsatte Side, nærmest blev opfattet maaske som misliebige Personer, skabte en underlig Forvirring oppe paa Øerne. Man forstod slet ikke dette. De fleste syntes, at Amtmand Rytter var en dygtig Mand, som sørgede godt for dem, men i de Blade, Patursson og Mortensen havde med at gøre, stod der det modsatte, hver eneste Gang Bladene udkom. De Folk, der skrev dette, var Statsministerens Venner, og Statsministeren sagde ikke noget deroverfor, de var ikke mindre gode Venner af den Grund. Man forstaar, at der derved skabtes Forvirring. Jeg skal i øvrigt ikke udtale mig nærmere herom, det er vist tilstrækkelig klart.

Jeg skal dernæst gaa over til at besvare et Spørgsmaal, jeg kunde tænke mig stillet, nemlig, hvorfor jeg gik, da Amtmand Rytter gik, hvorfor Amtmand Rytter ikke gik alene, idet man kunde sige, at Sagen berørte jo ikke os andre. Jeg skal derom udtale, at Situationen var den, at den Agitation, som blev drevet — den var i Almindelighed rettet mod Amtmanden, men undertiden blev den ogsaa rettet mod os andre — ikke i og for sig havde Amtmanden personlig til Genstand, nej, det, den tilsigtede, var i Virkeligheden — det var der ingen deroppe, som tvivlede om — at undergrave den danske Administrations Stilling paa Færøerne. Derfor var Landfoged Vest og jeg for saa vidt ogsaa ramte af den. Forholdet var flere Gange et saadant, at Amtmanden og vi andre under vore Drøftelser var enige om, at Situationen kunde udvikle sig saaledes, at vi ikke vilde være med længere. Da saa Statsministerens berømte Telegram af 15. Marts kom, var vi alle tre aldeles klare over, at nu vilde vi ikke være der mere; det var ikke blot Amtmand Rytter, men ogsaa os andre. Jeg ved nok, det er blevet antydet, at Amtmand Rytter skulde have bevæget Landfoged Vest og mig til at gaa, men det er fuldstændig grebet ud af Luften; vi var hver for sig aldeles klare over, at vi ligesaa fuldt som Amtmand Rytter havde Anledning til at gaa, og at vi ikke i nogen Maade vilde indtage en anden Stilling end Amtmanden.

De Hensyn, som jeg for mit Vedkommende havde at tage, var to. Der var først Hensynet til Befolkningen deroppe, særlig Hensynet til den Del af Befolkningen — og det viste sig jo senere at

være Majoriteten —, der holdt paa den nuværende Forbindelse med Danmark. Denne Del af Befolkningen havde efter min Mening faaet en saare slet Behandling fra den danske Regerings Side; jeg tror ikke, at den nogensinde i den nuværende Statsministers Tid har haft Indtryk af, at den danske Regering havde nogen som helst Interesse for den eller for de Bestræbelser, som den ønskede fremmet. Amtmand Rytter, Landfoged Vest og jeg, der sad deroppe som Embedsmænd og kendte Situationen, havde alle tre Sympati for denne Befolknings Synspunkter. Jeg skal her bemærke, at jeg anser det for selvfølgeligt, at en dansk Embedsmand paa Færøerne naturnødvendigt sympatiserer med den Del af Befolkningen, som ønsker den faste Forbindelse med Danmark opretholdt. Jeg ved, at det modsatte Standpunkt er blevet hævdet, jeg ved, at Statsministeren paastaar, at det er Indblanding i Politik, men jeg maa sige, at jeg ikke kan se andet end, at en dansk Mand paa Færøerne fornuftigvis maa sympatisere med den Del af Befolkningen, som ikke ønsker sig fjernet mere fra Danmark, end den er i Forvejen. Jeg mener altsaa, at der var et stærkt Hensyn at tage til denne Del af Befolkningen. Allerede inden Statsministerens Telegram kom, stod denne Del af Befolkningen uforstaaende overfor Ministerens Holdning, og der var iblandt dem en udbredt Bitterhed overfor den danske Førsteminister. Da saa Telegrammet kom, var vi alle tre ganske paa det rene med, at det, ved Siden af at være en Desavouering af Amtmanden, vilde føles — navnlig ved den Maade, hvorpaa Statsministeren syntes at skelne mellem virkelige Færinger og mindre virkelige Færinger, saaledes at Hr. Paturssons og Hr. Mortensens Parti var de rigtige Færinger, og det dansksindede Parti, om jeg saa maa sige, eller i hvert Fald det Parti, der ønskede Forbindelsen stærkt opretholdt, de mindre rigtige Færinger —, at Telegrammet derved vilde føles som et eftertrykkeligt Spark til den Del af Befolkningen, som ønskede Forbindelsen med Danmark opretholdt i den nuværende Form, at Telegrammet vilde blive betragtet som et Forræderi fra den danske Regerings Side overfor den Del af Befolkningen, der vilde holde fast ved Danmark.

For mit Vedkommende stod det fuldstændig klart, at hvis der fra min Side og fra de andre Embedsmænds Side kunde gøres noget for at vise, at i hvert Fald vi, der har siddet en Del Aar deroppe og kendte noget til Forholdene, ikke var enige i den danske Regerings Holdning, skulde det gøres. Det var, kan jeg sige, Hovedmotivet til, at jeg var med til at indgive Begæring om Forflyttelse, eventuelt Afsked; Forflyttelse regnede jeg ikke et Øjeblik med, jeg betragtede det som en given Ting, at jeg vilde faa min Afsked med det samme.

Et andet Motiv var Hensynet til Amtmand Rytter, ikke saa meget til Amtmand Rytter personlig, men Betragtningen var mere den, at hvis Amtmand Rytter gik alene, vilde det nok gøre et vist Indtryk — han var jo saa ubetinget Hovedpersonen blandt os tre —, men det vilde utvivlsomt blive spillet ud imod ham, at det var personlige Hensyn, der laa bagved. Naar derimod vi to andre ogsaa gik, vilde man ikke kunne sige dette, i alt Fald ikke med nogen videre Udsigt til at blive troet. Af disse to Grunde sluttede jeg mig til Amtmand Rytter, da han indgav sin Afskedsbegæring.

Hvorledes Forholdene senere udviklede sig paa Færøerne, kender den højtærede Kommission, saa det behøver jeg ikke at sige noget videre om. Jeg skal kun for dette Punkts Vedkommende slutte med den Bemærkning, at det er en underlig Situation, man er kommet i deroppe. Majoriteten af Befolkningen — det viste det sig at være ved Valgene — vil opretholde den nuværende Forbindelse med Danmark, men den samme Del af Befolkningen ser paa den danske Førsteminister med Bitterhed, med dyb Bitterhed, kan jeg sige. Den nuværende danske Regering betragtes deroppe af den Del af Befolkningen, som stærkest ønsker Forbindelsen nær og fast opretholdt, som dens Modstander. Dette er en ganske uholdbar Situation, og det er en Situation, som, hvis den fortsættes, vil føre med sig, at det Parti deroppe, som ønsker den nuværende Forbindelse med Danmark opretholdt, opløses. I hvert Fald vilde det være en psykologisk naturlig Udvikling, om disse Mennesker, hvis de vedblivende bliver behandlet med en lige saa stor Ligegyldighed fra dansk Side som hidtil, paa et givet Tidspunkt slaar om og kommer ind paa den Tanke: Ja, skønner man i det Land saa lidt paa os, saa lad os komme andetsteds hen. Jeg vil ikke give mig af med at profetere, men jeg kunde tænke mig, at det vilde være en ikke helt usandsynlig Udvikling.

Jeg skal herefter gaa over til nogle Enkeltheder. Der er først en lille Affære, som Statsministerens Forklaring giver mig

Anledning til at omtale. Statsministeren meddeler, at jeg har faaet en Misbilligelse af Justitsministeriet. Det er fuldstændig rigtigt, det er derimod mindre rigtigt, hvad Statsministeren siger om Anledningen til Misbilligelsen. Statsministeren udtaler nemlig, at jeg fik en Misbilligelse, fordi jeg havde sagt til en Mand, at hvis han ikke havde vidnet, som han gjorde, vilde han være kommet i Arrest. Hvis jeg vilde benytte Statsministerens Sprogbrug overfor Kommissionen, vilde jeg sige, at dette er en Tilsnigelse, men jeg vil hellere sige, at det er urigtigt, naar Statsministeren refererer saadan. Jeg har selvfølgelig ikke sagt saaledes til Manden. Derimod sagde jeg til ham, at hvis han var vedblevet med — som han et Par Gange begyndte paa — under Vidneafhøringen at give Forklaringer, der var forbeholdne og mindre rigtige, vilde han o. s. v. Naa, det er imidlertid uvæsentligt, og saadan som Statsministeren refererer hele Sagen, er den saare uvæsentlig. At en Embedsmand faar en Misbilligelse — og det var oven i Købet en meget blid Misbilligelse —, er der ikke noget særlig ejendommeligt eller mærkværdigt ved. Kommissionen kender jo Sagen, og hvis der ikke havde foreligget andet end denne Misbilligelse, kunde det ikke være faldet mig ind at reagere. Det ejendommelige og typiske ved denne Sag er imidlertid ikke Misbilligelsen, det er Sagens Anledning, som vistnok er Kommissionen bekendt — jeg tror, Sagen findes blandt de Papirer, som er udleverede til Kommissionen, men jeg ved ikke, om den er optrykt. Affæren begyndte med, at vedkommende Mand, Redaktør Isaksen, i sit Blad beskyldte Amtmand Rytter for Klausulbrud. Beskyldningen fremsattes i formummet Form, men der kunde ikke være nogen Tvivl om, hvad der sigtedes til. Der blev indledet offentlig Undersøgelse. Det var jo en farlig Beskyldning, den stammede indirekte fra det engelske Konsulat, og hvis den gennem Bladene gik til den engelske Presse, var det en Beskyldning, der kunde gøre megen Fortræd. I øvrigt var Beskyldningen ganske falsk, men det har Isaksen maaske ikke vidst; jeg antager, at han har haabet, den var rigtig. Meningen med at rette denne Beskyldning mod Amtmanden var ikke at gavne Færøerne, thi intet fornuftigt Menneske kunde forstaa, hvorledes det skulde gavne Færøerne, at den Mand, der ledede Forhandlingerne med England, blev beskyldt for Klausulbrud. Meningen var klart og tydeligt den, at Isaksen havde haabet, at Amtmanden skulde vælte paa Grund af dette Forhold. Der blev altsaa indledet offentlig Undersøgelse, thi Sagen maatte paa en eller anden Maade være kommet ud gennem offentlige Funktionærer. Det viste sig under Undersøgelsen, at det var fra det engelske Konsulat, Beskyldningen stammede, fra en Person, som havde sin Gang dèr.

Saa sker der det efter min Mening ejendommelige, at til Trods for, at Hr. Isaksen har rettet en saadan Beskyldning mod den Mand, som er Landets højeste Autoritet, og som er en meget dygtig Mand, den Mand, i hvis Hænder Færøernes Vareforsyning og øvrige Affærer i en overordentlig udstrakt Grad var lagt under disse Forhold, den Mand, som Justitsministeren naturlig maatte betragte som sin Repræsentant deroppe, falder det ikke Hr. Isaksen ind, at det maaske kunde være Justitsministeren ubehageligt at se denne Sag rejst, at Justitsministeren maaske, naar han saa denne Sag, kunde sige, at det var dog underligt, at man lavede saadan noget; nej, Hr. Isaksen og hans Ven Hr. Mortensen gaar med største Frimodighed til Justitsministeren med Sagen, stolende paa, at der fra Justitsministerens Side ikke vil falde Bemærkninger om det mindre passende i, at en Folketingsmand tager sig af en saadan Beskyldning mod Justitsministerens Repræsentant deroppe. Hvad der er foregaaet privat mellem Justitsministeren og Hr. Mortensen, ved jeg ikke, men jeg har ikke Indtryk af, at Hr. Mortensen i nogen Grad er blevet skuffet i sin Tillid til Ministeren; jeg vil antage, at Hr. Mortensen og Hr. Isaksen har været glade over Justitsminister Zahle, men jeg er ikke saa sikker paa, at deres Agtelse for den danske Justitsminister i og for sig er blevet hævet ved Affæren. I det hele taget skabte denne Affære sammen med meget andet af det, der foregik, den Anskuelse i vide Kredse deroppe, at det, som det for den siddende Regering kom an paa, naar det drejede sig om Færøerne, ikke var noget af saglig Natur, men det eneste fornødne var, at Færøerne præsterede en Stemme i Rigsdagen; hvis Færøerne gjorde det, vilde det Parti, som præsterede den fornødne Stemme, som Vederlag kunne opnaa, hvad det maatte ønske. Jeg tør ikke sige, at denne Opfattelse er rigtig, det skal jeg ikke have nogen Mening om, men jeg siger blot, at denne Opfattelse blev meget almindelig deroppe, og denne Opfattelse ligger til Grund for

den dybe og stærke Bitterhed, som man møder hos det Parti, der holder paa Forbindelsen med Danmark, den Bitterhed, som for Resten under Valgkampagnen gav sig meget kraftige Udslag. Jeg har hørt meget stærke Bemærkninger om Statsminister Zahle, netop fra Folks Side, som ønskede det bedst mulige Forhold til Danmark, og jeg har fra Folk, der hørte til den modsatte Side, hørt den triumferende Bemærkning: Ja, Zahle, han er Selvstyremand! At Opfattelsen blev saadan, har Statsministeren maaske ikke tilsigtet, det har jeg ingen Grund til at tro, men Statsministeren har ved den Maade, hvorpaa han har stillet sig, skabt denne Opfattelse.

Jeg skal nu til Slut gøre nogle Bemærkninger om den saakaldte Heygumske Sag. Den Person, efter hvem Sagen har Navn, er en Kongsbonde Heygum; tidligere hed han Olsen, men paa et vist Tidspunkt af sin Karrière tog han Navneforandring til Heygum. Han er Kongsbonde i Vestmannhavn, ejer en af de større Gaarde dèr i Bygden og har tillige drevet Forretning. Jeg lærte ham at kende, da jeg var Amtsfuldmægtig paa Færøerne, og fik den Gang en Del Indseende i hans Forhold. Han var en meget omtalt Mand allerede den Gang. Hans økonomiske Forhold ansaas allerede paa det Tidspunkt for at være meget slette; der var stadig Folk, kan jeg huske, som havde Penge til gode hos ham, men ikke kunde faa dem. Man havde det Indtryk, at han anvendte forskellige Udflugter, naar Folk vilde have deres Penge. Han ansaas for i meget betydelig Grad at faa Smaafolk til at laane sig Penge, til at sætte Penge i hans Forretning, som det hed, hvad de vistnok ikke fik nogen Sikkerhed for. Der blev i det hele taget set paa ham med megen Skepsis fra alle Sider. Senere hen — i 1907—08 eller maaske noget senere — kom han ind paa et Projekt om i Vestmannhavn at lave et Elektricitetsværk ved Hjælp af en Fos, der findes dèr, en mindre Fos, d. v. s., en af Færøernes største Fosser, men en Fos, som sammenlignet med de norske Fosser ikke er for ret meget at regne. Jeg skal her bemærke, at efter min Opfattelse er han en velbegavet Mand. Han er en Mand med en hel Del Ideer og en meget kraftig Fantasi. Af hans Idéer er nogle maaske gode; der er maaske ogsaa daarlige imellem, og jeg har Indtryk af, at han ganske mangler Evne til at sondre de gode fra de mindre gode. Han sidder inde med en betydelig Energi, forsaavidt det drejer sig om at faa noget startet og sat i Gang; derimod har jeg Indtryk af, at han ganske savner Evne til at holde noget gaaende, saa at der kommer noget rigtigt ud af det. Min Opfattelse er med andre Ord, at han er en typisk Projektmager, en velbegavet Mand, men en typisk Projektmager.

Hans Forhold var altsaa, allerede da jeg var deroppe som Amtsfuldmægtig, efter den almindelige Opfattelse meget daarlige. Jeg ser, at Statsgældsdirektør Andersen, hvis Udtalelser jeg senere ganske kort skal komme ind paa, fortæller om ham, at han en Tid vist havde været en meget rig Mand. Jeg antager, at hvis den Bemærkning bliver optrykt, og hvis Folk oppe paa Færøerne faar Lejlighed til at læse den, vil færøske Forretningsfolk i vidt Omfang more sig kosteligt. Den vil vække den største Munterhed blandt Masser af færøske Forretningsdrivende. Færingerne er Folk, der har megen Sans for Humor, og den vil forekomme dem uhyre pudsig.

Hr. Heygum fik altsaa denne Tanke om at lave Elektricitet fra en Fos i Vestmannhavn, og han fandt endvidere paa, at han vilde søge Statsstøtte dertil. Det har jeg set noget til, medens jeg var Assistent i Justitsministeriet. Han indgav et Andragende, og Meningen var, saavidt jeg husker, den, at den Købmandsforretning, han drev i Vestmannhavn, hvor der tillige var et lille Beddingsanlæg, skulde kombineres med Elektricitetsværket, det hele skulde laves til Aktieselskab, og saavidt jeg forstod det, skulde hans egne Aktiver og Passiver overgaa til dette, og han skulde selvfølgelig være Direktør i Selskabet. I Betragtning af, at hans Passiver sikkert oversteg hans Aktiver paa det Tidspunkt — det har jeg Grund til at antage efter den Retssag, der senere var imod ham —, var det selvfølgelig en meget praktisk Idé. Om der derimod var særlig Grund for det offentlige til at støtte en Plan af den Art, kan være mere tvivlsomt. Hvis en Købmand i en dansk Provinsby, der sad daarligt i det, vilde lave et lignende Projekt, vilde han vist ikke have megen Udsigt til at faa Statsstøtte.

Imidlertid var der Folk hernede, der tog sig af ham. Han er en vindende Mand, han har en overordentlig betydelig Overtalelsesevne, og, hvad der ogsaa har spillet en Rolle, naar han har skullet vinde Folk, han har en ualmindelig Evne til at smigre den, han taler med. Ved Siden deraf anvendte han vistnok hernede i høj Grad den Fremgangsmaade paa forskellige Steder at sige paa Forhaand om Personer,

som han vidste saa med Skepsis paa hans Foretagender, at vedkommende var hans personlige Fjender. Derved afværgede han altsaa Muligheden af, at der blev taget noget Hensyn til vedkommendes Mening senere hen. Denne Sag figurerede oppe i Justitsministeriet, den var i Finansministeriet o. s. v. Der var flere, som tog sig varmt af den. Statsgældsdirektøren tog sig meget varmt af den, og jeg har Indtryk af, at Statsministeren, daværende Justitsminister Zahle, ogsaa interesserede sig meget stærkt for den, betydelig stærkere, end man interesserer sig for en Mand, der har fortalt én færøske Anekdoter og vist én, hvor man kunde købe Fugle. Hvad Forbindelse der dèr har været mellem Statsministeren og Hr. Heygum, ved jeg ikke, det kan maaske Hr. Patursson bedre oplyse noget om. Jeg vil i denne Forbindelse bemærke, at Hr. Heygum og Kongsbonde Patursson var overordentlig intime Venner. Hr. Heygums Pengetransaktioner hernede i København foretoges tildels med Støtte og i givet Tilfælde med Garanti af Kongsbonde Patursson. Forholdet mellem dem har i det hele taget været overordentligt intimt — det fremgik ogsaa af den Retssag, der senere blev anlagt mod Heygum, og hvorunder han blev dømt for Bedrageri.

Under Behandlingen af denne Sag i Justitsministeriet er et Brev fra Heygum til daværende Justitsminister Zahle kommet med til Færøerne blandt Sagens Bilag. Det er jeg blevet angrebet meget voldsomt for, og det er maaske derfor, skønt det i og for sig er noget saare uvæsentligt, nødvendigt, at jeg siger en lille Smule derom. Jeg husker meget godt, hvordan Sagen saa ud, da den kom til Justitsministeriet. Det var en tyk Sag. Den kom med en Skrivelse fra Finansministeriet, hvori dette foreslog, hvorledes det hele skulde ordnes, noget i Retning af, at Staten skulde yde 50 000 Kr. under Forudsætning af, at Lagtinget ydede 10 000 Kr. Det var en ekstraordinær Ekspeditionsmaade; den almindelige Ekspeditionsmaade vilde have været, at Sagen var gaaet ind til Justitsministeriet, at Justitsministeriet havde taget en vis foreløbig Stilling til den og derefter hørt Finansministeriet, men denne Sag kom altsaa med en Slags Ordre eller i alt Fald en meget kraftig Skrivelse fra Finansministeriet — jeg antager, det er noget, som Statsgældsdirektør Andersen har haft at gøre med. Den kom altsaa over til Justitsministeriet — jeg har laant Sagen deroppe nu og har derfor været i Stand til at konstatere, naar det var; det var vist i Februar 1910. Det blev resolveret, at den skulde gaa til Færøerne, og dèr synes saa dette Brev at være gaaet med. Mere kan jeg ikke sige om det. Sagen medfulgtes af en Pakke Bilag, og denne Pakke er blevet gennemgaaet i Finansministeriet, maa jeg antage; den er derefter gaaet til Justitsministeriet, dèr har den været rundt hos forskellige, ikke hos mig alene, men ogsaa hos andre, men saaledes som hele Sagen forelaa, har der ikke været nogen særlig Grund til at se denne Pakke nøje igennem. Det er meget muligt, at jeg har set, der laa et Brev fra Hr. Heygum til den daværende Justitsminister i den, men jeg har ikke lagt Mærke til, at der stod „privat" i et Hjørne af Brevet. Sagen havde, inden den kom til mig, været igennem 3—4 Hænder, maa jeg antage, saa nogen særlig Grund til at lede efter private Breve i Sagen har der ikke været. Det eneste, jeg kan huske om Bilagene i Sagen, er, at Hr. Heygum en Dag, inden den gik til Færøerne, kom op og fik udleveret nogle Bllag. Jeg havde en Formodning om, at det bl. a. var Bilag, som maaske nok kunde gøre deres Nytte her i København, men som Lagtinget efter Hr. Heygums Mening ikke burde se. Derfor lod jeg, da Hr. Heygum fik Bilagene taget ud af Sagen, hvilket skete, da han og jeg stod med Sagen, disse Bilag notere op paa en Liste, jeg lod Hr. Heygum kvittere paa Listen, og jeg sendte denne Liste op til Lagtinget sammen med Sagen. Og jeg husker, at Hr. Effersøe, som den Gang var Lagtingsmand, senere sagde til mig, at det var ganske praktisk, at Lagtinget havde faaet denne Liste, for ved Hjælp af den kunde man afkræve Hr. Heygum Bilagene; det viste sig dog, sagde Hr. Effersøe, at et Par af Bilagene var blevet borte for Hr. Heygum; hvad disse Bilag drejede sig om, kan jeg ikke huske, men det var en ganske pudsig lille Situation. Hen paa Sommeren blev der skrevet, jeg tror af Hr. Heygum, at dette Brev var kommet med til Lagtinget, og det var frygteligt, o. s. v., o. s. v. Jeg granskede min Hjerne om det, men det lykkedes mig ikke at komme til et Resultat. Det eneste, jeg kunde konstatere, var, at det vist var mig, der den Gang havde haft Vagt i Justitsministeriet og altsaa havde lagt Bilagspakken ind i Renskriften. Mere kan jeg ikke huske. Jeg ser, at Hr. Andersen angriber mig voldsomt paa det Punkt. Jeg skal ikke sige meget til det, i det hele taget ikke sige meget til Hr.

Andersens Udtalelser, men dog gøre den Bemærkning, om det ikke havde været rimeligt, at Hr. Andersen, inden han angreb saa voldsomt, som han har gjort, ogsaa havde spurgt om min Mening. Men som sagt, hele denne Brevaffære er, synes jeg, ret uvæsentlig.

Jeg bemærkede før, at Kongsbonde Patursson og Hr. Heygum var meget nære Venner. Det fremgik af den Undersøgelse, der senere blev indledet mod Hr. Heygum. Denne Undersøgelse har jeg haft en Del at gøre med, om end ikke saa meget, som Statsgældsdirektør Andersen synes at forudsætte. Undersøgelsen blev indledet af min Formand i Embedet, Sorenskriver Helms. Da han blev forflyttet, var det under Vakancen daværende Landfoged Bay, der havde med Sagen at gøre. Sagen var meget stor og indviklet, og derfor blev det bestemt, at han skulde fortsætte med den og gøre den færdig, ogsaa efter at jeg var blevet udnævnt til Sorenskriver, idet man aabenbart mente, at det var nok, naar to havde haft med den at gøre, der var ingen Grund til at sinke Sagen ved at lade den gaa over til en tredie. Imidlertid gik det hverken værre eller bedre, end at Landfoged Bay, da han havde haft Sagen nogle Maaneder, blev syg og maatte søge Sygepermission, og saa gik Sagen naturnødvendigt over til mig. Det var ikke morsomt; jeg var meget ked af det; jeg skulde varetage baade Landfoged- og Sorenskriverembedet og ogsaa dette Monstrum af en Sag, som det efterhaanden var blevet. Da jeg fik med den at gøre, var der en Forhørsudskrift paa — jeg kan ikke huske det saa nøje, men jeg tror en 500 Sider, og Sagens Bilag fyldte, saa vidt jeg husker, paa det Tidspunkt ogsaa 500—600 Sider. Det, jeg havde med Sagen at gøre, var nu saa hurtigt som muligt at faa den afsluttet, men det var meget vanskeligt. Det var midt om Vinteren, Samfærdselen var meget daarlig deroppe, det var en meget stormfuld Januar, og det tog mig endvidere ret lang Tid at komme til Bunds i Sagen. Det ved enhver af de Herrer, at naar man faar et saa stort Materiale at arbejde med og samtidig har andet at gøre, maa man have sin Tid til at komme til Bunds i det. Imidlertid lykkedes det mig; jeg havde vist faaet Sagen omkring den 1. December, og det lykkedes mig at faa den færdig, saaledes at jeg lod den gaa til Amtet til Resolution angaaende Aktion vist omkring den 1. April. Naar Statsgældsdirektøren derfor saa stærkt bebrejder, at Sagen har staaet saa voldsomt længe ved Forhørsdommeren, og naar disse Bebrejdelser stilles op paa en saadan Maade, at man i Kommissionen aabenbart har faaet det Indtryk, at det var mig, der havde Ansvaret for det, er det, synes jeg, noget uberettiget. Hvorvidt de tidligere Dommere kunde have skyndt sig mere med Sagen, skal jeg ikke have nogen Mening om, men jeg maa dog sige, at Sagen var overordentlig vanskelig at have med at gøre. Den var indviklet til det yderste, og Kongsbonde Heygum var ikke den Mand, der fremskyndede Sagen. Jeg havde Indtryk af i de Maaneder, jeg behandlede den, at han gjorde alt, hvad han kunde, for at hemme dens Gang, saa uden selv at kunne udtale nogen Mening herom, forstaar jeg dog godt, at denne Sag er blevet yderst langvarig, inden Forhørene kom til Ende. Der var ogsaa særlige Forhold, som gjorde sig gældende, bl. a. det, at mange Mænd paa Færøerne er borte hele Sommeren paa Islandsfiskeri, og en Del af disse skulde afhøres som Vidner. Det siger sig selv, at det influerede paa den Hurtighed, hvormed Sagen kunde fremmes.

Saa gik Sagen vist omkring April 1913 til Aktion; der blev dekreteret Tiltale mod Heygum for Falsk og Bedrageri. Sagens Behandling som Justitssag var meget langvarig; Hr. Heygum fik engageret en Defensor her i København, en Statsminister Zahle meget nærstaaende Sagfører, der blev vekslet flere Indlæg fra hver Side, og hver Gang skulde Sagen sendes til København. Som Følge deraf blev den først optaget til Doms hen ad Jul samme Aar. Dommen blev saa afsagt i Slutningen af den paafølgende Januar.

Hidtil havde jeg intet som helst mærket til, at Kongsbonde Heygum var utilfreds med mig som Dommer, eller jeg havde i alt Fald ikke mærket noget til, at han vilde gøre gældende, at jeg skulde være ude af Stand til at dømme i hans Sag. Sagen blev imidlertid appelleret til Højesteret; ved Højesteret blev der af Defensor forlangt optaget Reassumptionsforhør, og derefter kom Sagen op til Færøerne, bilagt med Andragende fra Heygum til Justitsministeren, hvori han anmodede om, at der blev beskikket Sættedommer i Sagen, idet han ikke ansaa mig for tilstrækkelig upartisk. Dette Andragende opsendte Justitsministeren, altsaa den nuværende Statsminister, med den Skrivelse, som Kommissionen allerede kender. Jeg opfattede denne Skrivelse — og

kunde ikke opfatte den anderledes — som et meget stærkt Pres paa mig for at faa mig til at gaa. Jeg havde Indtrykket af, at der laa et eller andet bagved — hvad vidste jeg ikke rigtig, men i alt Fald havde jeg det Indtryk, at Heygum havde Justitsministerens Øre. Imidlertid vilde det have været meget uheldigt, om jeg var gaaet. Hvis jeg var gaaet min Vej, og en anden havde optaget Reassumptionsforhør, og Underretsdommen da var blevet stadfæstet — hvilket den blev —, vilde det have heddet fra Heygums Side og i det hele taget i Agitationen: Ja, dèr ser man, Grunden til, at jeg er blevet dømt, er den, at han ikke fra først af gik sin Vej; hvis en anden havde afsagt Underretsdommen, vilde jeg være blevet frifundet, men det er denne Fjende af mig, der har afsagt Underretsdommen, og at en anden optager Reassumptionsforhør, kunde ikke oprette den Skade, der allerede var sket. Hvis det modsatte var blevet Resultatet, at Underretsdommen var blevet forandret ved Højesteret, vilde det have heddet: Dèr ser man, ved Underretten havde jeg en Mand, der var en Fjende af mig, til at dømme, en af disse danske Embedsmænd, vi har heroppe, og dèr blev jeg dømt, men ved Højesteret blev jeg selvfølgelig frifundet. Jeg var aldeles paa det rene med, at der ikke var nogen som helst saglig Grund for mig til at vige mit Sæde, og da Reglen er den — ja, jeg kan ikke huske Udtrykkene, det er vist af Frygt og Magelighed, man ikke har Lov til at vige sit Sæde, indtog jeg det Standpunkt, at jeg ikke vilde gaa min Vej, med mindre der forelaa et saadant Forhold fra Justitsministerens Side, at jeg fornuftigvis — idet jeg maatte regne med, at Justitsministeren, hvis han vilde, kunde nedsætte en Kommission — blev nødt til at gaa. Jeg skrev derfor til Amtet, og Amtet sendte Skrivelsen videre til Justitsministeriet med Forespørgsel fra mig om, hvorvidt det var et stærkt Ønske fra Justitsministerens Side, at jeg skulde gaa, idet jeg i saa Fald vilde gøre det. Min Mening var den, at hvis Justitsministeren svarede, at han nærede dette stærke Ønske, vilde jeg være gaaet, men saa vilde jeg være gaaet med en Kendelse, hvori udtaltes, at Grunden til, at jeg gik, udelukkende var den, at der fra Justitsministerens Side blev lagt et Pres paa mig, ikke at jeg i nogen Maade mente, at der var saglig Anledning for mig til at gaa min Vej. Naa, Justitsministeren trak i Land og svarede, at jeg maatte selv afgøre det, og jeg afsagde derefter Kendelsen, gaaende ud paa, at jeg ikke vilde vige mit Sæde. Reassumptionsforhøret blev optaget af mig, og Sagen fik, som bemærket, i Højesteret et Udfald, der paa det allernærmeste svarede til Udfaldet ved Underretten.

Jeg skal her bemærke, at det er adskillige Forhold, Heygum er blevet dømt for. Det er ikke, som Statsgældsdirektøren synes at antage, kun for enkelte Forhold, men for en Række. I øvrigt vil Kommissionen, hvis man mener, at Sagen er af Interesse, ved at gennemse Højesterets Ekstrakt kunne danne sig et klarere Billede af den, end jeg her kan give. Skulde jeg fremstille hele Sagen, kunde jeg vist staa her og tale i flere Dage.

Jeg mener altsaa med Sikkerhed at turde sige, at jeg ikke i nogen Maade har næret fjendtlige Følelser overfor Heygum. Noget andet er, at jeg nok finder, det er et stærkt Forlangende, naar Statsgældsdirektøren synes at mene, at man bør nære kærlige Følelser til en Mand, som staar sigtet for Forbrydelser og bliver dømt for dem. Tværtimod tror jeg, at de allerfleste Øvrighedspersoner, som har en lille Smule Følelse for, hvad de sidder i Embedet for, vilde have følt en vis Uvilje overfor denne Mand, en vis embedsmæssig Uvilje. Forholdet var nemlig det, at han i meget høj Grad havde faaet Smaafolk overtalt til dels at kautionere for ham, dels at laane ham Penge og paa anden Maade faaet dem viklet ind i sine økonomiske Vanskeligheder. Der var mange Smaafolk, som derved havde lidt Tab, som de daarlig kunde taale, og i det hele taget maatte enhver Embedsmand, der saa en lille Smule samvittighedsfuldt paa Situationen, føle sig som den, der skulde bremse denne indenfor de snævre Forhold i Vestmannhavn ret stærke og betydningsfulde Mand og værge de mindre stærke overfor hans overlegne Overtalelsesevne og hans noget brutale Udnyttelse af dem, naar han først havde faaet Haand i Hanke med dem. Der var flere Momenter i den Sag, der kunde, jeg vil ikke sige, gøre en noget vred paa ham, men som kunde gøre, at man saa paa Manden som en til en vis Grad for sine Omgivelser farlig Person. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa dette, jeg kunde godt nævne Eksempler derpaa, men det er Ting, som Kommissionen selv, hvis den har Lyst til det og mener, det har Interesse, kan sætte sig ind i.

Jeg nævnede før, at Kongsbonge Patursson og Kongsbonde Heygum var meget nære og intime Venner. Det fremgik tydeligt af Retssagen. Heygum havde foretaget forskellige Pengetransaktioner i København, og dèr havde Patursson, som da vist var Folketingsmand, paa forskellig Maade været ham behjælpelig. Jeg vil ikke sige, at Paturssons Optræden, saaledes som den fremgik af Sagen, gjorde noget godt Indtryk, tværtimod, jeg fik Indtrykket af, at Patursson i en given Situation hernede i København havde optraadt paa en Maade, som jeg ikke kan betegne som vederhæftig. Den samme Opfattelse havde Heygum vistnok — det lyder mærkeligt, men han havde vistnok den samme Opfattelse. Jeg mindes endnu ganske tydeligt, at en Dag kort efter at Dommen var afsagt, kom Patursson ind til mig paa mit Kontor og sagde noget brøsigt, at Heygum havde ringet til ham og sagt: det er ikke blot mig, men det er ogsaa dig, der er blevet sværtet uhyre sort af den Dom, som Sorenskriveren har afsagt. Jeg svarede Hr. Patursson, at han selvfølgelig gerne maatte faa at vide, hvad der stod i Dommen, jeg tog Domsprotokollen frem og læste op af Dommen de Punkter, der vedrørte Patursson, og derefter sagde jeg til ham, at jeg vidste ikke, hvad han mente om det, der her stod, men at jeg ikke kunde sige andet, end at det var en nøjagtig Gengivelse af, hvad han selv havde forklaret i Retten. Dertil svarede Hr. Patursson noget mere afdæmpet, at det var det ogsaa — eller saadan noget —, og derefter havde han ikke mere at tale om, og vi skiltes. Det Indtryk, jeg den Gang fik af Hr. Patursson, som jeg ellers ikke kendte meget til, er ikke blevet forflygtiget siden. Hr. Rytter omtaler i sin Forklaring en Vidneafhøring af Patursson, der stod noget i Forbindelse med Beskyldningen mod Amtmanden for Klausulbrud, men som for Resten vedrører et ganske uvæsentligt Punkt i den paagældende Avisartikel. Jeg maa om denne Vidneafhøring sige — jeg har ikke noget imod at sige det i Hr. Paturssons Paahør, gør det tværtimod gerne —, at det er mit ganske bestemte Indtryk, at Hr. Paturssons Vidneforklaring var usandfærdig.

Til Slutning skal jeg kun gøre nogle Bemærkninger overfor, hvad Statsgældsdirektør Andersen er fremkommet med for Kommissionen. Jeg vil ikke gennemgaa det hele, men blot sige, at det gør et underligt Indtryk at se en Mand, der dog har en lang Embedsvirksomhed bag sig, og som skulde være saa vidt skolet, at han først søgte Oplysning, fremsætte meget af det, han her har fremsat. Det fremgaar heraf, at han ved uhyre lidt om hele denne Retssag, som han udtaler sig saa kraftigt om, som han gør. Han har aldrig sat sig ordentligt ind i Sagen. Jeg kunde ved at gennemgaa hans Forklaring paa mange Punkter, navnlig hvis jeg først gennemgik Heygum-Sagen, vise, at han ved uhyre lidt om Heygums Forhold. Han tror virkelig, som jeg før bemærkede, at Heygum en Gang har været en meget rig Mand. Situationen, tror jeg, er den, at Heygum neppe nogensinde har været solvent. Han synes at ville antyde, at Heygum er blevet ruineret som Følge af denne Sag. Situationen er den, at inden Retssagen overhovedet indlededes, laa hans Forretning praktisk talt stille. Han tror aabenbart, at Heygum ikke har haft noget at leve af, saa længe Sagen stod paa. Situationen var tværtimod den, at Heygum i alt Fald burde kunne leve udmærket godt; han har et af de større Kongsfæster paa Færøerne, han sidder med en forholdsvis stor Gaard for en minimal Afgift, saa saadan helt paa bar Bund har han ikke været stillet. De, der mere var stillede paa bar Bund, var de Smaafolk, han havde plyndret for deres Penge. I det hele taget er Statsgældsdirektørens Fremstilling her for Kommissionen og den Fremstilling, som foreligger udlaant fra Justitsministeriet til Kommissionen, et Sammensurium af løse Paastande, Udtalelser, der viser den største Uvidenhed om de Forhold, Statsgældsdirektøren udtaler sig om, forhastede Domme, Domme, som Statsgældsdirektøren fremsætter uden at have hørt den anden Part i Sagen, og paa en saadan Maade, at man har Indtrykket af, at Statsgældsdirektørens eneste Kilde til alt, hvad han er fremkommet med, er Heygum, og saa maaske Personer, der staar Heygum meget nær. Jeg ved ikke bedre overfor alt dette end at lade det tale for sig selv. Jeg har den Tiltro til Kommissionen, at den, naar den gennemlæser, hvad Statsgældsdirektøren er fremkommet med, ikke behøver ret meget mere end det, jeg allerede har sagt. Jeg mener, at jeg under min Udvikling angaaende Heygum-Sagen og ogsaa nu har sagt saa meget, at Kommissionen kan skønne, hvad min Mening er. Skulde man ønske flere Udtalelser af mig om dette Emne, er jeg villig til at give dem. Jeg skal for Resten bemærke, at Hr. Rytter og Landfoged Vest, som maaske senere skal afhøres,

begge er godt inde i Sagen, saa hvis jeg ikke skulde være til Stede, vil enhver af dem kunne udtale sig om den, og de er begge vel nok i noget mindre Grad af Statsgældsdirektøren gjort til Parter i Sagen. Det kan maaske derfor være ligesaa praktisk, at en af dem udtaler sig.

Jeg skal blot endnu bemærke, at jeg ikke har kunnet forstaa, at en Embedsmand som Statsgældsdirektøren i denne Sag har stillet sig, som han har gjort. Jeg tvivler ikke om, at Statsgældsdirektørens Stilling er baaret af en oprigtig Trang til at gøre noget godt for Færøerne — det har jeg ingen Grund til at tvivle om. Men det, der undrer mig, er dette, at en Embedsmand, der, som sagt, skulde have lang Tids Skoling bag sig, har taget et saa kraftigt Standpunkt paa et saa løst Grundlag. Jeg vilde ikke sige noget til, at Statsgældsdirektøren tog et kraftigt Standpunkt modsat mig, hvis han først havde sat sig grundigt ind i det, han havde at gøre med, og som han udtalte sig om. Men jeg faar ved at læse hans Fremstilling det Indtryk — det er ikke for Spøg, jeg siger det, det er min alvorlige Mening —, at det er en sindssyg Mand, der taler. Jeg kan ikke se anderledes paa det, end at der i alt Fald er et stærkt Moment af Sindssyge deri, at Statsgældsdirektøren er monoman paa dette Punkt.

Som sagt, jeg skal henvise Kommissionen til, hvis man mener det rigtigt, at sætte sig ind i Heygum-Sagen, og jeg er villig til, efter at jeg selv har opfrisket Sagen, at give enhver Oplysning, som maatte ønskes. Jeg skal dog bemærke, at Personen Heygum vel egentlig ikke er det centrale i denne Undersøgelse. Han vil gerne gøre sig til eet med Færøerne; naar han opholder sig København, har han — har jeg Indtrykket af — søgt at skabe den Opfattelse, at naar man gavnede ham og hans Foretagender, gavnede man samtidig dermed Færøerne. Det er en Opfattelse, som maaske kan vinde Tiltro hernede, fordi Folk kender saa lidt til Færøerne, som man gør. Men naar man kender dem, saa ved man, at det er en meget lille Del af Færøerne, som vil nyde godt deraf.

Jeg har ikke mere at sige, men hvis Kommissionens Medlemmer ønsker at stille Spørgsmaal til mig, er jeg selvfølgelig til Raadighed.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hr. Thygesen udtalte, at en stor Del af Befolkningen paa Færøerne følte, at de havde Modstandere i Regeringen. Hvoraf slutter Hr. Thygesen, at en stor Del af Befolkningen deroppe mener, at Regeringen modarbejder denne Del af Befolkningen? Er der andre Momenter end dem, De har nævnt her? Er der f. Eks. Forsømmelse eller Modarbejdelse af Færøernes Interesser?

Herredsfoged **Thygesen:** Nej, det er ikke Modarbejdelse af Færøernes Interesser, men den Del af Befolkningen, som ønsker at opretholde den nuværende Forbindelse med Danmark, saa igennem en Aarrække, at de Personer deroppe, som efter dens Opfattelse vilde løsne Forbindelsen, havde Ministerens Øre og kunde gøre paa Færøerne omtrent, hvad de vilde, uden at Ministeren paa nogen som helst Maade tog Afstand fra dem. Endvidere — og det, tror jeg, understregede Befolkningens Opfattelse paa dette Punkt — blev det Telegram, som Ministeren afsendte den 15. Marts 1918, opfattet, som om Ministeren trak Skel imellem dem paa Færøerne, der vilde holde Forbindelsen med Danmark, mellem Sambandspartiet og Selvstyrepartiet, som om Ministeren vilde udtale, at Selvstyrefolkene var de rigtige Færinger. Det opfattede man som en Haan, som et Spark, som en Utaknemlighed fra dansk Side overfor de Folk deroppe, som vilde holde den stærke Forbindelse med Danmark.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvoraf slutter Hr. Thygesen det? Har det givet sig offentlige Udtryk i ansvarlige Forsamlinger eller fra Mænd, der havde Ansvar.

Herredsfoged **Thygesen:** Man hørte det stadig omtalt, naar man talte med Befolkningen. Det har endvidere, husker jeg ganske bestemt, givet sig Udtryk i en Artikel, som Sysselmand Effersøe i „Dimmalætting" skrev om Ministerens Telegram og den derved foranledigede Situation — jeg vil antage, det var i Marts eller April forrige Aar. Naar man talte med Folk rundt om, hørte man voldsomme Udtalelser om Statsministeren, jeg kan ikke huske dem nøjagtig, men de var saadanne, at jeg tør sige, at Statsministeren indenfor den Del af Færøernes Befolkning, der vil holde den nuværende Forbindelse, er en forhadt Mand.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Fremkom der noget i den Retning i Lagtinget?

Herredsfoged **Thygesen:** Det kan jeg ikke udtale mig om, jeg var ikke Medlem af Lagtinget og havde intet med Lagtingets Arbejde at gøre; jeg er sjælden kommet der i de senere Aar. Statsministeren beskylder mig og de andre to Embedsmænd paa Færøerne for at blande os i Politik. Jeg maa sige, at det er en fuldstændig falsk Beskyldning. Det eneste, der er at sige om det, er, hvad jeg før sagde, at vi indtog den for en Dansk selvfølgelige Stilling paa Færøerne, at vi ønskede at knytte Færøerne fast til Danmark, eller, rettere sagt, at holde den Forbindelse, der var. Jeg har ikke deltaget i Vælgermøder og har overhovedet ikke blandet mig i Politik i nogen Maade, derimod har jeg selvfølgelig ikke lagt Skjul paa, hvor min Sympati var, og jeg har stemt, hvad jeg maa antage, jeg har Lov til. Med Hensyn til Beskyldningen for at indblande mig i Politik tror jeg, Befolkningen mener, at det ikke er de danske Embedsmænd, som har blandet sig i Politik, men at det, hvis der er nogen, som har gjort det, er Statsminister Zahle; jeg tror ikke, det har været Statsministerens Mening, men saaledes blev han opfattet.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Følte De Dem som Danskhedens Repræsentant paa Færøerne?

Herredsfoged **Thygesen:** Det var et mærkeligt Spørgsmaal. Jeg følte mig som en dansk Mand paa Færøerne, jeg havde ikke nogen særlig Anledning til at føle mig som Danskhedens Repræsentant, thi der er saa mange paa Færøerne, som holder fast paa Danskheden, hele Majoritetspartiet holder fast paa Danskheden, saa hvorfor jeg særlig skulde føle mig som Repræsentant for Danskheden, ved jeg ikke. Mit Embede var af upolitisk Natur, og det gav ikke Anledning til at demonstrere, hvad jeg var Repræsentant for eller ikke.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hvilket politisk Parti tilhører Hr. Thygesen hernede?

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg tør ikke sige det. Jeg tilhører ikke det radikale Parti, og jeg tilhører heller ikke Socialdemokratiet; om jeg tilhører Højre eller Venstre, er det mig umuligt at udtale mig om. Jeg vil ikke have noget imod at stemme paa en Venstremand, men jeg mener ogsaa, jeg kan stemme paa en Konservativ.

Landstingsmand **Martin Olsen:** De vilde helst stemme paa en Konservativ?

Herredsfoged **Thygesen:** Det kan jeg saamænd ikke en Gang sige. Jeg tror lige saa gerne, jeg stemmer paa en Venstremand; men jeg har ikke taget nogen decideret Stilling, saa jeg tør ikke udtale mig om det.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Thygesen udtalte, at en Del af Befolkningen vilde holde fast ved Danmark. Var der da en Del af Befolkningen, som ikke vilde holde fast ved Danmark?

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg tror, at Hr. Patursson og enkelte andre godt vilde løsne Forholdet til Danmark, endogsaa meget stærkt. Jeg antager, at Hr. Patursson tilstræber en Stilling for Færøerne i Lighed med den, Island har. Det er for Resten neppe rigtigt, naar Hr. Patursson lagde mig den Udtalelse i Munden, at en Del af Befolkningen vilde holde fast ved Danmark. Jeg tror, at jeg har udtalt, at en stor Del af Befolkningen vil holde fast ved Forbindelsen, som den nu er; jeg mindes det ikke tydeligt, men min Mening har været den, at ogsaa inden for Selvstyrepartiet vil Størstedelen sikkert holde fast ved Forbindelsen med Danmark, men jeg tror, at der indenfor Selvstyrepartiet er enkelte yderliggaaende, som gerne vil løsne Forbindelsen med Danmark, oven i Købet meget betydeligt.

Landstingsmand **Patursson:** Naar Hr. Thygesen siger, at jeg ikke citerer rigtigt, og at der er en Del af Befolkningen, der vilde holde fast ved Forbindelsen med Danmark, som den nu er, altsaa den nuværende omtrent fuldkomne Amtsstilling, maa jeg spørge Dem: Er det af økonomiske, pekuniære Hensyn, at den Del af Befolkningen vil holde fast ved Stillingen, som den nu er, eller er det af Kærlighed til Danmark?

Herredsfoged **Thygesen:** Den Del af Befolkningen er Majoriteten af Færøernes Indbyggere. Ganske vist kender jeg en Mængde Mennesker deroppe, men Hr. Patursson kan dog ikke forlange, at jeg skal vide, hvad den ene og den anden vil. Jeg antager, at Situationen er den — det tør jeg i alt Fald sikkert sige med Hen-

syn til mange, som jeg kender —, at der er overordentlig stærke ideelle Momenter med i Ønsket om at holde Forbindelsen.

Landstingsmand **Patursson:** Mener Hr. Thygesen, at Selvstyremænd ikke har ideelle Hensigter overfor Danmark?

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg tvivler ikke om, at Selvstyremænd har meget ideelle Hensigter.

Landstingsmand **Patursson:** Ogsaa i Henseende til Forbindelsen med Danmark?

Herredsfoged **Thygesen:** Det ved jeg ikke, hvad jeg skal sige om. Jeg ved, at en Mængde Selvstyremænd ikke ønsker Udsondring fra Danmark, I det hele taget maa jeg have Lov til at sige, at Hovedmassen af Selvstyrepartiet absolut er venligsindet overfor Danmark, det har jeg ingen Grund til at tvivle om; men de ønsker altsaa en Politik, der efter min Mening i sine Konsekvenser vil løsne Forbindelsen. Jeg har vist imidlertid før bemærket, at man hos Hovedmassen af Selvstyremænd ikke møder nogen Uvilje mod Danske, ikke paa nogen Maade; jeg har mødt det hos enkelte, hos yderliggaaende Selvstyremænd, men ikke hos Hovedmassen.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Thygesen anførte den Anke overfor Heygum, at han fik Folk til at sætte Penge i sin Forretning. Maa jeg spørge: Er det noget ualmindeligt oppe paa Færøerne?

Herredsfoged **Thygesen:** Det er meget almindeligt, at Folk sætter Penge i Købmandsforretninger — var det navnlig i ældre Tid —, og det bruges en Del endnu; men hvis Købmænd, som selv er i store økonomiske Vanskeligheder, faar Folk til at sætte Penge i deres Forretninger, kan det maaske nok kaldes noget misligt.

Landstingsmand **Patursson:** Mener Hr. Thygesen, at Hr. Heygum, da Folk satte Penge i hans Forretning, var i større økonomiske Vanskeligheder end andre Forretninger?

Herredsfoged **Thygesen:** Hvordan de andre Forretninger paa Færøerne økonomisk har været stillet, har jeg ikke haft nogen Anledning til at undersøge, fordi ikke alle Købmænd paa Færøerne har været i samme Situation som Hr. Heygum, det ved Hr. Patursson ogsaa godt. Købmændene paa Færøerne har gennemgaaende holdt sig godt klare af kriminelle Undersøgelser, derimod kom jeg gennem kriminelle Undersøgelser overfor Hr. Heygum godt ind i hans Forhold, og de har været forviklede i mange Aar, inden hans Sag kom frem.

Landstingsmand **Patursson:** Den Gang Folk satte Penge i Heygums Forretning, var han jo ikke indviklet i Forhold, som medførte kriminel Undersøgelse.

Herredsfoged **Thygesen:** Da jeg var oppe paa Færøerne som Amtsfuldmægtig, mindes jeg, at der stadig var Folk, som havde Tilgodehavender hos Heygum, men som havde vanskeligt ved at faa dem; det kan Hr. Patursson ikke være uvidende om.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Thygesen ankede over, at Statsgældsdirektøren havde kaldt Heygum en meget rig Mand, og Hr. Thygesen mente, at det vilde Folk smile ad paa Færøerne; men er der ikke oppe paa Færøerne Handelsmænd, som man deroppe kalder rige, uden at man paa nogen som helst Maade vilde sige det samme hernede?

Herredsfoged **Thygesen:** Det ved jeg ikke, hvad jeg skal sige til Hr. Patursson. Men naar man skal kaldes rig, maa man i alt Fald være solvent, og jeg tror ikke, Heygum nogensinde har været solvent, i alt Fald ikke i en lang Aarrække.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg kommer saa tilbage til Spørgsmaalet om at sætte Penge i Forretninger. Jeg vil nævne to Forretninger i Thorshavn, Restorff & Sønners Forretning og Thorshavns Handelsforening. Kender Hr. Thygesen noget til, hvormange Penge Folk, Smaafolk og andre, har indskudt i de Forretninger?

Herredsfoged **Thygesen:** Nej, det ved jeg intet om; men jeg har aldrig hørt noget om, at Folk ikke kunde faa deres Penge tilbage fra disse Forretninger; derimod har jeg hørt meget om. at Folk, naar de havde sat Penge i Heygums Forretning, ikke kunde faa dem igen.

Landstingsmand **Patursson:** Saa tror jeg ikke, Hr. Thygesen skulde have udtalt sig saa stærkt om, at Heygum ikke var en rig Mand og fremhævet saa stærkt, at

han fik Folk til at sætte Penge ind i Forretningen. Hr. Thygesen burde have undersøgt Aktieselskabet Thorshavns Handelsforening og kendt til den Indskudskapital, der er, saa tror jeg ikke, at han overfor Kommissionen havde fremhævet, at det var en Fejl, at Heygum havde modtaget Penge til Indsætning i sin Forretning; de skulde jo i hvert Fald staa i et vist Forhold til Aktiekapitalen.

Herredsfoged **Thygesen:** Vil Hr. Patursson ikke sige mig, hvorledes jeg skulde have undersøgt de nævnte Forretningers Forhold? Jeg ser ikke, at nogen anden Forretnings Forhold har nogen særlig Interesse for Kommissionen. Jeg er villig til at svare Hr. Patursson, hvis han har mere at spørge mig om, men jeg synes, at det sidste Spørgsmaal ligger meget udenfor det, Kommissionen har at beskæftige sig med.

Landstingsmand **Patursson:** Den Gang det omtalte Telegram kom fra Justitsministeren, var ikke alene Amtmanden, men ogsaa Thygesen og Vest straks klare over, at de ikke kunde være der længere. Det er jo for saa vidt rigtigt, som Amtmand Rytter er kommet hertil og Sorenskriver Thygesen ogsaa er kommet hertil, men hvorfor? Vest kunde være der længere.

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg har for det første ikke sagt, at jeg ikke kunde være der længere, jeg kunde udmærket godt være blevet der længere, hvis vi fra først af havde stillet os paa det Standpunkt, at vi viste Venlighed overfor de Tendenser, der gik ud paa at skille Færøerne fra Danmark. Hvis vi fra først af havde vist Venlighed mod Tendenser, der gik ud paa at løsne Forbindelsen, vilde der ikke være sket noget som helst i Retning af Angreb imod os; i det hele taget: hvis vi havde tiet stille til alt muligt, vilde der ingen Vanskeligheder være opstaaet, hverken fra Statsministerens Side eller fra det Partis — eller jeg vil hellere sige den Klikes Side, som Hr. Patursson hører til. Det har blot været min Mening at udtale, at vi fandt det rigtigt at stille os paa den Maade, vi gjorde ved vor Afskedsbegæring til Statsministeren; hvorledes Forholdene saa derefter har udviklet sig, er en anden Ting. For Landfoged Vests Vedkommende er Stillingen saa vidt mig bekendt den, at der er tilsagt ham Forflyttelse, naar passende Embede bliver ledigt; og det er i og for sig det, der er søgt om.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Thygesen sagde: Den Klike, som Hr. Patursson hørte til. Hr. Thygesen er af Hr. Martin Olsen bleven spurgt om, hvilket politisk Parti paa Færøerne han tilhørte, og han svarede, at han ikke tilhørte noget Parti. Nu vil jeg spørge Hr. Thygesen, hvilken *Klike* han hørte til.

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg hørte ikke til nogen bestemt Klike, det ved De godt. Jeg har tværtimod holdt mig meget reserveret. Jeg sørgede saavidt muligt for, at de Mennesker, jeg havde mest at gøre med, var Folk, som ikke kunde tænkes at faa ret meget at gøre med Retssager. Nogle af dem, jeg har haft mest med at gøre, har været Folk ude omkring i Bygderne, Folk i saadanne Stillinger, at de ikke let kunde tænkes at komme ind i Retssager i Thorshavn. Jeg har saavidt muligt søgt at undgaa, selskabeligt eller paa anden Maade, at knytte mig til en bestemt Klike, fordi det under de smaa Forhold deroppe altid for en Dommer vilde være vanskeligt at skulle dømme i Sager, i hvilke Folk, som han havde nær Omgang med, var implicerede.

Landstingsmand **Patursson:** Blev der ikke kort efter, at Ministerens Telegram var ankommet, og det var blevet bekendt, at Embedsmændene havde anmodet om Forflyttelse eller Afsked, afholdt et Møde i Thorshavns Klub af nogle særlig indbudte og særlige Venner af Embedsmændene, for ikke at sige en særlig Klike, hvorefter hele denne Forsamling begav sig op foran Embedsboligerne, særlig Amtmandsboligen? Saavidt jeg har hørt, var der ogsaa nogen Begejstring for Sorenskriveren og Landfogeden; de var vist til Stede?

Herredsfoged **Thygesen:** Det, Hr. Patursson hentyder til, er følgende: En Aften, kort efter at det var blevet bekendt, at Amtmand Rytter og vi andre havde indgivet vor Afskedsbegæring, blev der afholdt et Møde i Thorshavns Klub i et større Lokale, som findes der. Hvem der deltog i Mødet, ved jeg ikke; jeg var ikke til Stede, og heller ingen af de to andre Embedsmænd var til Stede ved Mødet — men jeg ved, at Mødet gik ud paa at vedtage en Resolution, i hvilken der protesteredes mod den daarlige Behandling, som efter Mødets Deltageres Mening var blevet Embedsmændene til Del fra Ministerens Side. Jeg husker ikke Resolutionens Ord, men jeg ved, at det var Tanken med den. Efter Mødet gik Deltagerne op foran Amt-

mandsboligen, og en Deputation gik vist ind til Amtmanden med Resolutionen. Senere gik Deltagerne ogsaa hen foran Sorenskriverens og Landfogedens Bolig og kom ligeledes her ind med Resolutionen. Hvem Deltagerne i øvrigt var, ved jeg ikke, det var mørkt, og jeg saa ikke, hvem det var; men jeg var paa det rene med, at det var Folk, som mente mig det venligt, og at der var mange Deltagere, at det var en betydelig Del af Thorshavns Befolkning. Endvidere var jeg paa det rene med, at det var Folk af alle Lag i Thorshavn. Saa meget kan jeg sige. Jeg ved ikke, om det har større Interesse for Kommissionen, men jeg har gerne villet give disse Oplysninger. Jeg husker, at det hele forløb meget smukt og roligt; udenfor Amtmandsboligen sang Mødets Deltagere, saavidt jeg ved, „Der er et yndigt Land" og den færøske Nationalsang.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Thygesen sagde før, da han blev spurgt, om han følte sig som Danskhedens Repræsentant, at det var han ikke i særlig Grad, men han var Dansk, og at alle Danske deroppe vilde føle sig som Danske og selvfølgelig, efter hvad jeg nu kan forstaa, slutte sig til Sambandspartiet, som, efter hvad Hr. Thygesen siger, er det Parti, der arbejder paa at holde sammen med Danmark, medens de andre vil løs fra Danmark. Hvis dette er Tilfældet, skulde man jo tro, at da denne Hyldest til de tre Embedsmænd fandt Sted, vilde de Danske i Thorshavn have været med — for der var jo mange Mennesker med. Jeg vil spørge, om Hr. Thygesen er bekendt med, hvor vidt f. Eks. de i Thorshavn boende Danske, Post- og Telegraffunktionærerne, var med den Gang.

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg ved, at nogle af de Danske var med, men hvem der var med, og hvem der ikke var med, har jeg ingen Anelse om. Jeg skal imidlertid bemærke, at saavidt jeg husker, var hele Mødet ganske improviseret, saa jeg antager, at det noget har beroet paa et Tilfælde, hvem der har været med og hvem ikke.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg ved, at der var grumme mange Danske, som ikke vilde være med.

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg kender ikke noget nærmere dertil. Det kan saamænd godt være, De har Ret, Hr. Patursson, for alle Danske ser jo ikke ens paa det nationale Spørgsmaal.

Landstingsmand **Hauch:** Efter den Forklaring, som Hr. Thygesen har været saa god at give os, vil der, skønner jeg, blive Anledning til at stille nogle Spørgsmaal til Hr. Patursson, men det kan vi imidlertid altid tage under Overvejelse. Jeg vil dog gerne fremhæve en Udtalelse af Hr. Thygesen, som gik ud paa, at den Forklaring, Hr. Patursson har givet i en bestemt Sag, efter Hr. Thygesens Mening ikke var sandfærdig. Idet jeg gaar ud fra, at Hr. Patursson vil tilbagevise denne Paastand — indtil videre vil jeg forudsætte dette —, vil jeg ganske bestemt henstille til Hr. Patursson, om det ikke vilde være praktisk at gøre det nu, medens Hr. Thygesen er til Stede. Jeg forudsætter nemlig, at Hr. Patursson ikke kan være tjent med at have den Paastand siddende paa sig.

Herredsfoged **Thygesen:** Maa jeg have Lov til at gøre den Bemærkning, at da Hr. Patursson begyndte at rette Spørgsmaal til mig, ventede jeg, at han vilde komme ind paa dette Emne. Han lod det imidlertid ligge og gik ind paa andre, ligegyldige og perifere Emner.

Landstingsmand **Patursson:** Ja, det er naturligvis et noksaa indgaaende Spørgsmaal for mig, og derfor vil jeg ogsaa sætte Pris paa at faa at vide, hvad det i det hele taget drejer sig om. Der er saa meget andet i denne Sag — særlig er der jo fra Hr. Rytters Side bragt meget frem i de Foredrag, han har holdt —, som jeg tænker at komme ind paa i en fuldstændig fyldestgørende Form, men jeg vil ikke her disputere frem og tilbage om saadanne Beskyldninger, før jeg faar mit Materiale tilrettelagt. Jeg vil rimeligvis ogsaa fordre endnu en hel Del nye Vidneafhøringer, og jeg vil med det samme paa staaende Fod fordre Odelsbonde Thomas Jacobsen fra Kvalvig afhørt for Kommissionen foruden flere andre.

Landstingsmand **Hauch:** Det vilde være af Interesse, forekommer det mig, at vide, om Hr. Patursson, selv om han ikke ønsker at gaa ind paa en nærmere Diskussion af denne meget stærke og, som det forekommer mig, ret fældende Udtalelse om Hr. Patursson, vil tilbagevise den.

Landstingsmand **Patursson:** Ja, selvfølgelig.

Landstingsmand **Hauch:** Vilde det være Hr. Patursson imod at begrunde Tilbagevisningen, medens Hr Thygesen er til Stede og kunde høre de eventuelle Modbeviser?

Landstingsmand **Patursson:** Ja, det vil det.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Hr. Thygesen sagde, for øvrigt blandt mange andre stærke Ord, at Ministeriet har vist Venlighed overfor de Tendenser, der vilde skille sig ud fra Danmark. Hr. Thygesen har altsaa sluttet subjektivt af, hvad der er foregaaet; men er der af Regeringens Medlemmer nogensinde udtalt noget i den Retning, eller hvad har Hr. Thygesen at støtte denne Beskyldning paa?

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg kan ikke erindre, hvilke Ord jeg har brugt; det er muligt, at jeg har brugt de Ord; er det ordret gengivet?

Landstingsmand **Martin Olsen:** Ja, det skal nok være ordret.

Herredsfoged **Thygesen:** Hvad jeg har ment at sige, er, at man paa Færøerne havde Indtryk af, at den Klike, Patursons, Mortensens og Isaksens Klike o. s. v., som var mest yderliggaaende, den Klike, der deroppe førte den mest yderliggaaende Politik, den Politik, der i stærkest Grad holdt paa, at der skulde sondres mellem Danmark og Færøerne ....

Landstingsmand **Martin Olsen:** Det sagde De ikke; De sagde, at de Tendenser, der vilde skille sig ud fra Danmark, støttedes af Ministeriet.

Herredsfoged **Thygesen:** Ja, ja, jeg mener altsaa dermed, naar Landstingsmanden spørger mig om min Mening, og jeg nærmere skal udvikle den ....

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg mener, hvorpaa De støtter den Beskyldning mod Ministeriet?

Herredsfoged **Thygesen:** Nej, mod denne Klike.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Nej, mod Ministeriet, den Beskyldning, at Ministeriet har vist Venlighed overfor de Tendenser, der vilde skille sig ud fra Danmark. Det var Deres Udtryk; saa spørger jeg: Hvorpaa støtter De den Beskyldning?

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg kan for det første henvise til hele Amtmand Rytters Forklaring. Den Klike, som er Leder af disse Tendenser, vil man gennem Hr. Rytters Forklaring tydeligt se har haft Ministerens Øre. Den Klike har kunnet faa sine Formaal fremmet. Denne Klike har f. Eks. kunnet faa Provsteudnævnelsen ført igennem.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Ja, det er ikke noget Svar.

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg synes, at det om Provsteudnævnelsen er et meget tydeligt Svar. Denne Provsteudnævnelse følte som et Nederlag for de Folk deroppe, som holder paa den nuværende Forbindelse.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Ja, undskyld, jeg har spurgt Hr. Thygesen, hvorpaa han støtter den Beskyldning udover sin almindelige Opfattelse af Forholdene; er der nogen positiv Udtalelse fra Regeringens eller dens Medlemmers Side?

Herredsfoged **Thygesen:** Jeg ved ikke, om der er nogen direkte Udtalelse af Regeringen eller dens Medlemmer; det vilde være vanskeligt eller farligt for Regeringen at fremsætte en saadan. Men Regeringen kan indtage en passiv Stilling, som er ligesaa kraftig som en aktiv Stilling. Regeringen kan vise en Passivitet overfor en saadan Klike, overfor saadanne Tendenser, som er tilstrækkelig til at støtte disse Tendenser. Det er vi sikkert alle paa det rene med, at Passivitet i visse Forhold kan virke ligesaa kraftigt som Aktivitet i andre Forhold.

Landstingsmand **Hauch:** Naar jeg før opfordrede Hr. Patursson til at udspørge Hr. Thygesen i Anledning af den stærke Udtalelse om Hr. Patursson personlig, var det, fordi det forekom mig at være den mest hensynsfulde Form overfor Hr. Patursson. Da Hr. Patursson nu imidlertid ikke ønsker at gøre det, vil jeg gerne bede Hr. Thygesen om at begrunde denne Udtalelse.

Herredsfoged **Thygesen:** Det vil jeg gerne gøre. Det Forhold, jeg omtalte, var en Vidneafhøring, der fandt Sted — ja, jeg kan ikke nøjagtig huske Tidspunktet, men det kan i alt Fald let undersøges. Vidneafhøringen fandt Sted til Brug under

en Retssag, som var anlagt af Amtmand Rytter mod Redaktør Isaksen i Anledning af den Beskyldning, som Redaktør Isaksen havde fremsat mod Amtmanden for Klausulbrud. Denne Sag gik ved Underretten som almindelig Civilsag. Isaksen blev imidlertid dømt af mig til Fængselsstraf, og Sagen blev derfor ifølge gældende Ret ved Overretten behandlet som kriminel Sag. Der blev optaget Reassumptionsforhør ved Underretten, idet Isaksen nemlig under Sagens Behandling i første Instans havde indskrænket sig til en slet og ret almindelig Benægtelse. Under disse Reassumptionsforhør siger Isaksen, da jeg mente, Forhørene var nogenlunde sluttede, at han dog endnu ønskede Kongsbonde Patursson afhørt. Den paagældende Avisartikel gik, som bemærket, ud paa, at Amtmanden skulde have gjort sig skyldig i Klausulbrud; Amtmanden beskyldtes imidlertid for meget andet, dog altsammen noget mindre væsentligt. Han beskyldtes saaledes for at have vist den forfærdeligste Fejghed, da den første engelske Krydser efter Krigens Udbrud kom ind til Thorshavn, hvilket skete saadan noget som den 4.—5. August 1914 — jeg husker ikke Datoen. Der stod noget i Artiklen om, at Amtmanden løb ned i Kulkælderen og skjulte sig og ikke kom til Syne, før Krydseren var borte o. s. v., og det var noget, mente Isaksen, som Patursson kunde give Oplysning om. Hr. Patursson mødte saa som Vidne — han var ganske paa det rene med, at han mødte som Vidne; det har jeg ingen Grund til at tvivle om — og forklarede da, at det var rigtigt nok, at Amtmanden havde været meget forskrækket, da denne Krydser kom. Jeg kan huske, at jeg undrede mig lidt over det; jeg havde netop, da Krigen udbrød, faaet baade Sorenskriver- og Landfogedembedet at bestyre — der var Vakance i Landfogedembedet —, og jeg havde i de Dage meget at gøre med Amtmanden, og jeg kan sige, at var der nogen deroppe, der bevarede Hovedet koldt i de Dage, var det Amtmanden; der var adskillige andre, som vistnok var meget konfuse — saa jeg kan huske, at jeg blev meget forundret. Jeg hørte imidlertid paa, hvad Hr. Patursson forklarede. Hr. Patursson udviklede, at den Dag, Krydseren kom, var Amtmanden til et Møde i Lagtinget; saavidt jeg erindrer, var det et Købmandsmøde; der forhandledes om Øernes Tilførselsforhold eller lignende, og saa forlyder det pludselig paa Mødet, at der kommer et fremmed Krigsskib, og Amtmanden farer forskrækket, rædselsslagen op og løber rædselsslagen hjem! Noget i den Retning var det, Hr. Patursson forklarede; i alt Fald gav Hr. Paturssons Forklaring det Indtryk, at Amtmanden var blevet ganske overordentlig overrasket og meget forskrækket, og som Bevis derpaa fortalte Hr. Patursson endvidere, at Amtmanden tabte alle sine Papirer ned paa Gulvet; saa hurtigt rejste han sig, og saa hurtigt skulde han altsaa af Sted.

Jeg spurgte saa Amtmanden, for at han ogsaa kunde faa Lejlighed til at udtale sig til Brug under Sagen, om, hvorledes det hang sammen, og Amtmanden svarede dertil: Situationen var den, at jeg længe forinden, vist 15 eller 20 Minutter i Forvejen, havde faaet Meddelelse pr. Telefon om, at et Orlogsskib, der utvivlsomt var fremmed, nærmede sig Øerne sydfra. Saavidt jeg husker, var det en eller anden Sysselmand, der havde telefoneret det ind, og Amtmanden gav saa Besked om — ja, nu erindrer jeg ikke Detaillerne, men det maa kunne ses af Sagen —, at der skulde rapporteres yderligere fra andre Bygder, hvor der var Telefonstation, naar Skibet kom forbi. Efter at Amtmanden havde faaet Meddelelsen, gik han op og fortsatte Mødet med Købmændene. Hr. Patursson fremstillede det saaledes — det var i alt Fald det Indtryk, man fik af hans Fremstilling —, at Amtmanden, indtil denne Meddelelse kom, havde været rolig, men da Meddelelsen indløb, blev himmelraabende angst, medens Situationen altsaa var den, at Amtmanden hele Tiden under den sidste Del af Mødet havde siddet og vidst dette, men ikke havde villet bryde Mødet af, da han mente, at han ligesaa godt kunde fortsætte. Da Meddelelsen indtraf, blev der almindeligt Opbrud. Folk havde selvfølgelig Interesse af at se, hvad det var for noget: man anede ikke, om Danmark var inddraget i Krigen, om Krydseren maaske kom for at besætte Færøerne. Mødet opløstes derfor. Det eneste i Hr. Paturssons Forklaring, der havde noget med Virkeligheden at gøre, var, saavidt jeg kan se, at Amtmanden tabte sine Papirer. Det, sagde han, kunde han godt huske; da han rejste sig op, var nogle Papirer, der laa paa hans Knæ, gledet fra ham ned paa Gulvet, og han samlede dem op. Jeg kan huske, at Hr. Patursson saa meget overrasket ud, da jeg fortalte ham, hvad Amtmanden havde meddelt, og jeg fik det Indtryk, at Hr. Patursson havde afgivet en Forklaring, der ikke kunde staa for nærmere Prøvelse.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Maa jeg spørge: Var Hr. Rytter tilsagt som Vidne?

Herredsfoged **Thygesen:** Nej, Amtmanden afgav embedsmæssig Erklæring, men Rigtigheden af Amtmandens Erklæring vil det vistnok være meget let at faa dokumenteret af de forskellige Folk, der holdt ham underrettet om Krydserens Bevægelser.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Thygesen sagde, at han fik det Indtryk, at jeg havde sagt noget usandfærdigt, efter at han havde hørt Amtmandens Forklaring. Jeg haaber, jeg venter, at han vil faa det Indtryk, at jeg har sagt noget, der var sandfærdigt, naar man f. Eks. faar afhørt Rasmus Niclasen, der ogsaa var til Stede den Gang blandt saa mange andre. Jeg skal ikke sige mere derom i Dag.

Formanden: Maa jeg spørge, om der er flere af de Herrer, der ønsker at stille Spørgsmaal. (Ophold). Da dette ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Herredsfogeden, fordi han har været saa god at rejse herover og for den Forklaring, han har givet os i Dag.

Mødet hævet Kl. 3^{45}.

Mødet 19. Marts 1919 Kl. 10.

Vidne: Landstingsmand, Kongsbonde *J. Patursson.*

Formanden: Hr. Landstingsmand Patursson vil i Dag være saa god at fortsætte den Fremstilling, han tidligere har paabegyndt.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg har i mit første Foredrag væsentlig holdt mig til de Forhold, der vedrørte den færøske Folkeadresse. I Dag vil jeg nærmest beskæftige mig med det færøske Sprogs Stilling og behandle dette Emne som et samlet Hele. Jeg antager, at jeg har Kommissionens Bifald til at behandle de Sager, der er fremkomne for Kommissionen, saavidt muligt afsnitsvis. Den Form, hvorunder Sagerne er fremdragne særlig ved Overretsassessor Rytters Foredrag, nemlig efter Tidsfølge, tror jeg ikke letter Overskueligheden. Netop fordi Medlemmerne af denne Kommission ikke ved Selvsyn eller særlige Studier har haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med det færøske Folks Ejendommeligheder, har jeg fundet det nødvendigt, baade at Emnerne behandles i Afsnit og desuden i en kortfattet historisk Form.

Ligesom jeg forventer, at Kommissionen efter min Fremstilling af det færøske Samfunds Stilling under og efter Adressetiden vil have fundet den færøske Befolknings Arbejde for Samhandel med Amerika baade naturligt og nyttigt, saaledes forventer jeg ogsaa, at Kommissionen, naar jeg har tilendebragt Foredraget om Sprogsagen, vil se, at vort Arbejde for denne Sag ligeledes er baade naturligt og absolut paakrævet. Hr. Overretsassessor Rytter har paa Side 20—21 i det stenografiske Referat offentliggjort det politiske Program, hvorefter han arbejdede som Amtmand, som Lagtingets Formand, som Skoledirektør, som Godsbestyrer m. v. paa Færøerne. I denne Forbindelse skal jeg kun fremdrage hans politiske Program vedrørende Sprogsagen, hans Skoledirektør-Program. Det lyder saaledes: Dansk skal være Undervisningssproget, og dette skal overholdes. Magtsproget er her tydelig nok. Ingen tysk Embedsmand i Sønderjylland kunde i sin Tid have ønsket sig et klarere Standpunkt end at kunne sige: Tysk skal være Undervisningssproget, og det skal overholdes.

Nu vil man maaske indvende, at Danskerne i Sønderjylland har haft et mere berettiget Krav paa, at deres Børn skulde undervises paa Dansk i de sønderjydske Skoler, end Færingerne har Krav paa, at deres Børn skal undervises paa Færøsk i færøske Skoler, og ligeledes vil man maaske sige, at endskønt det er urigtigt, at vore Brødre Sønden Aa har været nægtet Adgang til dansk Gudstjeneste, er det dog rigtigt, at Færingerne har været nægtet Adgang til færøsk Gudstjeneste. Netop fordi jeg ikke er ukendt med, at forhenværende Amtmand Rytters Anskuelse: at det er berettiget at nægte Færingerne Frihed til at benytte deres Modersmaal under alle Forhold, medens man samtidig fastholder, at Sønderjyderne bør have fuld Frihed i saa Henseende, deles af flere, anser jeg det for nødvendigt i korte Træk at behandle det færøske Sprogs Historie, thi kun derved belyses de i Kommissionen fremdragne Sprogsagsforhold, som „Bevægelsen paa Færøerne" i Slutningen af forrige Aarhundrede (se Effersøes Foredrag, det stenografiske Referat Side 141) og Undervisningssproget i de færøske Skoler og Provsteudnævnelsen, Sagen Louis Zachariasen m. fl., Aktstykker II (Nr. 32—36).

Som bekendt bebyggede Nordmænd Færøerne for mere end 1000 Aar siden.

De dannede et eget selvstændigt Folkesamfund med egen Folkerepræsentation, Lagtinget, og med et eget Sprog, Norrøna-Maalet, der den Gang taltes i ikke meget afvigende Former over hele Norden, den saakaldte Dönsk tunga. Man har ikke sjælden hørt den Ytring hernede, at det Sprog, der nu tales paa Færøerne, er en Dialekt paa lignende Maade som Jydsk og Bornholmsk, og man taler i samme Forbindelse om Rigssproget paa Færøerne, Dansk, som Kultursproget, og Folkemaalet, Landsmaalet, Færøsk, som det ukultiverede Sprog. For straks at komme forbi denne Vildfarelse, tillader jeg mig at oplæse et ganske kort Afsnit af Professor Rafns Færeyínga Saga. I oldnorsk Tekst lyder det saaledes: (det følgende blev oplæst med islandsk Udtale).

Sveinarnir sátu á klettinum, ok sá uppá þessi tíðindi; ok grèt þórir, en Sigmundr mælti: grátum eigi, frændi, en munum leingr; ok eptir þat fóru þeir í burt; ok lèt þrándr sveinana fara heim í Götu; en lík Hafgríms var flutt til Suðreyjar, ok þar jarðat at fornum sið; en vinir þeirra Brestis ok Beinis fluttu lík þeirra heim til Skúfeyjar, ok grófu þar enn at fornum sið. Nú spurðust þessi tíðindi um allar Færeyjar, ok harmaði hverr maðr þá bræðr.

Paa Færøsk lyder det paa denne Maade:

Sveinarnir sátu á klettinum, og sóu uppá henda atburð; og græt Tórir, en Sigmundur mæltí: „Grátum ikki, frændi, en munum longur; og eftir tað fóru teir burtur; og læt Trondur sveínana fara heim í Götu; en lík Havgríms var flutt til Suðuroyjar, og jarðað har eftir fornum síði; en vinir teírra Brestis og Beinis fluttu lík teírra heim til Skuoyjar, og grófu har eisini eftir fornum siði. Nú spurdust hesi tíðindi um allar Færoyjar og hvör maður harmaði bræðurnar.

Paa Dansk er det oversat saaledes:

Drengene sade paa Klippen og saae paa denne Tildragelse. Thorer græd, men Sigmund sagde: „Lad os ej græde, Frænde, men mindes dette des længer". Derefter begave de sig bort derfra; og Thrond lod Drengene følge med sig til Gøte. Hafgrims Lig blev ført til Suderø, og der jordet efter gammel Skik; men Bresters og Beiners Venner førte deres Lig hjem til Skufø, og begrove dem der ligeledes efter Fortids Skik. Nu spurgtes denne Tidende over alle Færøerne, og hvert Menneske sørgede over disse Brødre.

Man vil heraf straks se, at Færøsk ikke er nogen Dialekt af Dansk. Man vil endvidere se, at Færøsk er et med Oldnorsk overmaade nær beslægtet Sprog, medens Nutidsdansk i betydelig Grad afviger derfra.

Jeg vil nu i korte Træk give en Fremstilling af, hvorledes Færingerne har kunnet holde deres Forfædres Sprog saa forholdsvis uforandret fra Oldnorsken, som Tilfældet er, og derigennem søge at overbevise Kommissionen om Berettigelsen af den nuværende Bevægelse for fremtidig Bevarelse af Færingernes eget Sprog og de uberettigede Angreb, der bl. a. af Hr. Overretsassessor Rytter er foretaget til Forkuelse af vort Modersmaal. Allerede i det 10de Aarhundrede havde Færingerne deres Lagting i Thorshavn. Rettergangssproget, Lovsproget var Færingernes eget Modersmaal. Kristendommens Indførelse skete ogsaa gennem Modersmaalet. Lige til Slutningen af det 15de Aarhundrede og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede ses det af Breve og Aktstykker (se bl. a. Diplomatarium Færoense, udgivet af Dr. J. Jacobsen i 1907), at Administrationen har betjent sig af det færøske, d. v. s. af det oldnordiske Sprog (se endvidere Hammershaimb: Færøsk Antologi). I det her omhandlede Tidsrum har det færøske Sprogs Bevarelse og Udvikling utvivlsomt haft sin bedste Støtte i det Kulturcentrum, der ved Bispestolens Oprettelse paa Kirkjubø bestod fra omkring Aar 1100 til 1538. Af de 25 Biskopper, som i dette Tidsrum beklædte den færøske Bispestol, var mange fremragende Mænd, hvis Raad jævnlig blev indhentet, og hvis Tilkaldelse til Forhandling om vigtige Rigsanliggender ofte fandt Sted baade overfor norske, svenske og danske Anliggender (se herom nærmere Diplomatarium Færoense af Dr. Jacobsen: Biskopperne paa Kirkjubø). Den væsentligste kulturelle Betydning udøvede Bispestolen dog gennem sit paa Bispegaarden oprettede Pastoralseminarium. At dette har staaet fuldtud paa Højde med lignende Læresteder i de andre skandinaviske Lande fremgaar af, at derfra udeksamineredes den for sin Lærdom senere saa berømte Kong Sverre. Hans resolutte og selvstændige Optræden mod Pavemagten, det klassiske, malmfulde Sprog, han anvendte i sine Taler, taler med al Tydelighed om Fortrinligheden af den Uddannelsesanstalt, hvorfra han var udgaaet.

Reformationens Indførelse gør saa en brat Afslutning paa den kulturelle Støtte, det færøske Samfund havde besiddet i sin Præsteskole og sin selvstændige Kirke. Kirkens Godser inddroges under Kronen. En Mængde selvstændige Odelsbønder blev frataget deres Odelsret til Gaardene og

blev Kongens Lejlændinge. Øerne blev bortforlenet snart til en og snart til en anden, der mere havde egen Fordel for Øje end Befolkningens Tarv, Indbyggernes frie Handel gik over til Monopolhandelen, Præsteskolen blev nedlagt, og dansk Sprog blev indført som Kirke- og Retssprog.

Man kunde have ventet, at det færøske Sprog under disse trykkende Omstændigheder var gaaet en snarlig Undergang i Møde. Naar dette dog ikke skete, naar færøsk Sprog til Trods for denne ilde Medfart endnu efter snart 400 Aars Forløb har kunnet holde sig i en fra Oldnorsk saa lidt afvigende Form som paavist, maa allerede dette være tilstrækkeligt Vidnesbyrd baade om Sprogets Kraft i og for sig og om den Kærlighed og Agtpaagivenhed, Færingerne stadig har vist for Bevarelsen af deres Modersmaal. Til Trods for Befolkningens trange timelige og aandelige Levevilkaar efter Reformationen og for, at den tidligere Forbindelse med Broderlandet Island saa at sige fuldstændig afbrødes, samt til Trods for, at selv om Færingerne i Middelalderen har været i Besiddelse af Afskrifter eller Originaler af islandske Sagaer, maa disse antages at være gaaet til Grunde ved de idelige Plyndringer af algierske og andre Sørøvere, som Øerne gentagne Gange var udsatte for i det 16de og 17de Aarhundrede, har dog Hovedstøtten for det færøske Sprogs Bevarelse ikke kunnet ødelægges, og det er den færøske Kvaddigtning. Jeg henviser herom bl. a. til cand. mag. Hans Olriks Afhandling i Arkiv for nordisk Filologi VI 1890, Side 246—61 og til Hammershaimb: Færøsk Antologi. Det er ikke her Stedet at komme nærmere ind paa Kvaddigtningen, men jeg skal dog henpege paa, at disse færøske Kvad, der i Afskrifter af Svend Grundtvig og Jørgen Block findes paa Det kongelige Bibliotek i 16 tykke Kvartbind, udgør tilsammen 70 000 Vers, og endda er ikke alle Kvad indkomne. Denne overordentlig store Samling er noget enestaaende for en saa faatallig Befolkning som den færøske, og naar der tales om, at det færøske Sprog ikke har nogen Litteratur, ikke nogen Kulturværdi, at det ikke har Levedygtighed, at det ikke skal have Ret til at have den samme førende Stilling i Administrationen paa Færøerne, i Skolen og i Kirken, som det har i det daglige, timelige og aandelige Liv i Befolkningen, saa maa det skyldes Ukendskab med de faktiske Forhold. Lad være, at disse Kvad eller Kvæders Indhold væsentlig omhandler Tildragelser i Oldtid og Middelalder; det kan dog ikke bortdisputeres, at de gennem Hundreder af Aar har haft og endnu den Dag i Dag har en opdragende, en karakterdannende Indflydelse paa Befolkningen, som vi ikke kan være foruden uden at tilsætte store saavel individuelle som nationale Værdier. Foruden dette skal jeg her blot nævne den rige kulturelle og litterære Skat i vore Sagn, Ordsprog m. v., som bl. a. findes samlet af Dr. Jacobsen i hans „Færøske Folkesagn og Eventyr". Det er undskyldeligt, at f. Eks. danske Embedsmænd, som kommer op til Færøerne direkte fra ministerielle Kontorer hernede, staar uforstaaende overfor de aandelige Skatte, vi ejer i denne vor gamle Litteratur, men det er ikke undskyldeligt, at de vil sætte Tvangsbud, der, hvis de efterfølges, vil føre til, at vi selv bliver fremmede og uforstaaende overfor vore litterære og kulturelle Værdier. Alene dette, at Færingerne væsentlig ad mundtlig Vej har kunnet ikke alene bevare, men levendeholde disse Kvad og de øvrige mundtlige Traditioner, beviser deres Værdifuldhed, thi en værdiløs Digtning kunde ikke have været bevaret Hundreder og atter Hundreder af Aar i et sundt Folk.

Jeg skal tillade mig at anføre, hvad Grundtvig udtalte om dette Forhold under 2den Behandling af Lovudkast om Rigsdagsvalgene paa Færøerne; det findes i Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger 2den Session 1850—51, Spalte 2898—99. Jeg skal kun oplæse et Uddrag deraf: „Jeg skal slet ikke indblande mig i den Ordstrid, om Færøerne, der tilligemed Island og Grønland unægtelig i dette Øjeblik *tilhøre* Danmarks Rige, ogsaa virkelig og egentlig *høre til* Danmarks Rige, men jeg skal holde mig til det Visse og tildeels os Alle Vitterlige, at saavel Færøerne som Island idetmindste siden Frode Fredegods Tid have regnet sig enten blot til sig selv eller til Norges Rige, og jeg skjønner ikke rettere, end at Grunden, hvorfor begge Dele nu *tilhøre* Danmarks Rige, er ingen anden end den, at hverken Sverrig eller Norge i 1814 fandt det værdt at gjøre nogen Paastand paa disse Landskaber, som de agtede at være mere til Byrde end til Vinding. Dersom vi derfor skulde see blot paa Indtægt og Udgift, saa troer jeg, vi maatte dømme ligesaa, og hvad angaaer Æren for at have beholdt disse Brudstykker af det gamle Norges Rige, da kan jeg ikke anslaae den høiere end — ja, end Faaret og Fisken i det gamle danske Vaaben, som vi have faaet ved denne Leilighed, kan anslaaes i Sammenligning med

Norges kronede Løve. Det er desuagtet slet ikke min Mening, at det ingen Vinding er for Danmarks Rige, at vi have beholdt disse Brudstykker af det gamle Norges Rige, Færøerne og Island; jeg mener kun, at deres Værdi hverken kan anslaaes i Penge eller i Magt, og jeg anser det for en Lykke, ligesom jeg overalt anseer det for Lykken bedre end Forstanden, som Danmark har Saameget at takke, og dertil regner jeg det, at vi have beholdt Færøerne og Island. Det er i mine Øine en Lykke, siger jeg, at deres Værdi for os hverken kan anslaaes i Penge eller i Magt, thi vi fristes da ikke til at behandle dem stedmoderligt; hvad jeg anseer for en Vinding ved at have beholdt dem, det er da altsaa en Vinding af aandelig Natur, det er den nærmere og lettere Forbindelse, som derved er bevaret mellem os og dette gamle Norden, og naar man mener, at det er især Island, som maa betragtes fra dette Synspunkt, da tager man udentvivl feil, thi stiller jeg i den Henseende Island og Færøerne ved Siden af hinanden, saa seer jeg i Island langt mere en Balsamering af det gamle Norden, og paa Færøerne en levende Fortsættelse deraf. Det kan vides, og det bør ialtfald vides, at det saaledes er paa Færøerne, at mange af de gamle Qvad og Viser, som vi paa Island kun see i Skindbøger, lige til denne Dag have bevaret sig i Færingernes Mund, og ikke alene bevaret sig i deres Mund, men i hele deres Liv. Er nu imidlertid baade Island og Færøerne os meget værd for deres aandelige Værdiers Skyld, fordi de have bevaret os en Forbindelse med Oldtiden, som vi altid maae ønske at vedligeholde, og vi tør forudsætte, har ogsaa bevaret en Deel af Oldtidens Kraft, som kan være os gavnlig, er det saa, siger jeg, saa følger det af sig selv, at vi kun kunne høste Nytte af dem, naar vi betragte og behandle dem efter deres Eiendommelighed."

Men at Vilkaarene for Bevarelsen af det færøske Sprog, særlig i de sidste 70 Aar, har været mere og mere vanskelige, er trods alt en Kendsgerning. Det er derfor ganske rigtigt, naar Hr. Effersøe anfører, at der ved Slutningen af forrige Aarhundrede opstod en Bevægelse paa Færøerne til Værn for vor Nationalitet og vort Sprog. Selve de første Spirer til denne Bevægelse er dog af langt ældre Dato.

Jeg har nylig omtalt den ældre færøske Kvaddigtning, men Færingerne har ikke alene digtet i ældre Tider. Færingerne er et poetisk Folk og har til alle Tider haft deres Digtere. Ganske vist, den overvejende Del af senere færøsk Digtning er aldrig optegnet, det er Lejlighedsdigtningen, den, som vedkommende ved passende Lejlighed udformer og anvender samtidig i mundtlige poetiske Hentydninger til Embedsmanden, til sin Stalbroder eller til en større Forsamling. Men holder man sig kun til den optegnede Digtning fra de sidste halvandet Hundrede Aar, vil man foruden den historiske Digtning finde omsat til Poesi en hel Del Ankepunkter mod Administrationen af Færøerne, i dette Tidsrums første Halvdel mest rettede imod Embedsvældets Administration og den kongelige Monopolhandel, i den sidste Halvdel særlig imod det Overgreb, Embedsvældet har begaaet mod færøsk Sprog.

Naar Kommandant, Amtmand Løbner ved forrige Aarhundredes Begyndelse paa en ganske uforsvarlig Maade foranledigede, at Engelskmanden uden Sværdslag kunde erobre Færøernes stærke Befæstning Thorshavns Skanse, var det naturligt, at Befolkningen i Mangel af Adgang til at kritisere denne Bedrift i Aviser digtede et forhaanende Digt om den skete Landsulykke. Naar samme Mand sammen med Landfogeden m. fl. opbød al sin Magt for at forhindre Afløsning af den kongelige Monopolhandel og lagde alle Hindringer i Vejen for Folkets frie Udvikling, naar nævnte Herrer efter Befolkningens Opfattelse uden Ret og Skel satte sig i Besiddelse af de bedste Bøndergaarde i Omegnen til Brug for deres egen Husholdning, da er det forstaaeligt, at den færøske Digtning vendte sig imod dette Embedsvælde og brugte Udtryk som dem, ethvert Barn paa Færøerne kender fra Fuglakvadet eller lignende, som findes i følgende Opsats af en Bonde fra Kolle Fjord — det er altsaa fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede: „Slet er Tilstanden paa Færøerne, naar andre styre og raade. Slet er Tilstanden, naar Embedsmændene er Despoter, og endnu værre bliver Forholdene, naar hertil kommer, at Kongen er et Barn." En noget nær samtidig Digter udtrykker sig om Amtmanden saaledes, at denne betragter sig og regerer som en Enevoldskonge ved Hjælp af sine Embedsbrødre, men denne Digter er dog overbevist om, at Kongemagten i Danmark og særlig Kongen selv personlig er Færingerne gunstig stemt og aldrig vilde have tilladt den af Embedsmændene udøvede Uret at gaa i Svang, om han havde været bekendt med Forholdene.

Som Bevis for, at Befolkningen har været misfornøjet med Tilstanden, vil jeg

tillade mig at læse nogle ganske faa Ord op af Marineministerens Udtalelser i Landstinget ved 2den Behandling af Lovudkastet om Valg til Rigsdagen paa Færøerne, Landstingstidenden for den 2den ordinære Samling 1850, Spalte 1040: „Jeg har i længere Tid opholdt mig paa Færøerne, og jeg har været Vidne til, at Folk der i Almindelighed have ytret megen Misfornøjelse med det Bestaaende. De have følt sig tilsidesatte." Men saa fortsætter Ministeren: „Det er et herligt, ærligt Folk, som jeg tror, naar alt blev lidt mere udviklet hos det, snart vilde komme paa et temmeligt højt Trin". Og senere siger han: „Hvad angaar Dygtigheden, da har jeg faa Steder i Verden fundet saa megen sund Sans som hos Færingerne."

Færingerne har altsaa følt sig forurettet i administrativ Henseende, men de har efter Evne givet Gensvar, selv om de vidste, at de dog maatte trække det korteste Straa. „Færingerne har været et hart Folk", siger Præsten Lucas Debes, der udgav en Færøernes Beskrivelse i 1670. Og jeg kan i saa Henseende anføre en lille Tildragelse fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede. En Bonde, der følte sig forurettet af Fogeden derved, at denne havde annekteret et stort Areal af hans Jord til egen Fordel, kom ind paa Fogedens Kontor. Der var stærk Ild i Kakkelovnen, og Fogeden lod falde en Ytring om, at det var temmelig varmt i Stuen. Hertil svarede saa Bonden: Ja, varmt har Du det her, Du forbandede Foged, men varmere endda bliver det for Dig i Helvede. De sparede altsaa ikke paa Udtrykkene, de gamle.

Det er bemærkelsesværdigt, at den første, der paatalte den ilde Medfart, det færøske Sprog har faaet af Administrationen, ikke er nogen Færing, men en dansk Mand, den store Sprogmand Rask. Han udtalte allerede for mere end hundrede Aar siden i sin islandske Sproglære, der udkom 1811, Side 240, følgende: „Paa Færøerne har det gamle Sprog vedligeholdt sig i en egen fra Islandsken noget afvigende Sprogart. Imidlertid er det gaaet med Islandsken paa Færøerne som med Dansken i Slesvig, thi skønt Indbyggerne taler Færøsk med hinanden, saa forrettes Gudstjenesten dog ikke i Landets Sprog, men paa Dansk." Det er ligeledes bemærkelsesværdigt, at da Stænderforsamlingen i Roskilde vedtager sit provisoriske Reglement om Ordningen af Skolevæsenet paa Færøerne af 28. Maj 1845, der i Virkeligheden, om det havde faaet Lov til at bestaa og var blevet overholdt, vilde have givet vort Sprog Dødsstødet, da er atter en dansk Mand en af de fremmeligste til at paatale det Overgreb, man fra dansk administrativ Side vil begaa mod Færingernes retmæssige Sprog. Og denne Mand var ingen ringere end Svend Grundtvig. Som Protest mod det tilsigtede Overgreb udgav han i 1845 den paa Færøerne saa bekendte lille Pièce: „Dansken paa Færøerne, et Sidestykke til Tysken i Slesvig", hvilken Pièce jeg meget anbefaler Kommissionens Medlemmer at gøre sig bekendt med, thi det er ikke for meget sagt, at dette Grudtvigs Raab om Vagt i Gevær mod det færøske Sprogs Undertrykkelse har været af grundlæggende Betydning for den senere færøske nationale Opvaagnen til Bevidsthed om Færingernes Rettigheder og Pligten for Færingerne til at kæmpe mod Sprogets Undertrykkelse. Det kan til Nøjagtighed konstateres, at nævnte Skrift var den direkte Anledning til den af Hr. Effersøe omtalte nationale Bevægelse, der opstod sidst i 80erne.

Hvorfor opvakte Stænderforsamlingens provisoriske Skolereglement i den Grad Svend Grundtvigs Harme, at han endda udgav en lille Bog, hvor han sidestiller den Adfærd, Danskerne udviste mod det færøske Sprog paa Færøerne, med den Fremgangsmaade, Tyskerne anvendte overfor Dansk i Sønderjylland? Hvorfor protesterede studerende unge Færinger i københavnske Blade mod dette kgl. Udkast om Almueskolevæsenet paa Færøerne, se bl. a. „Københavns-Posten" for 19. December 1844 og „Fædrelandet" for 24. Januar 1845? Og hvorfor, da Reglementet trods alle disse Protester dog blev sat i Kraft, vakte dette et saadant Røre, en saadan Uvilje paa Færøerne, at den almindelige Befolkning med Magt modsatte sig dette Overgreb, at Deputerede udsendtes af Befolkningen til Danmark for at udvirke Reglementets snarlige Afskaffelse, ja, endog Landets Præster maatte træde sammen for sammen med Befolkningen at paatale dette Overgreb mod Befolkningens Frihed? Hvad var Aarsagen til, at Reglementet derefter fik saa krank en Skæbne, at det efter samstemmig Indstilling fra Færingerne maatte ophæves igen efter kun at have bestaaet i 8 Aar?

Aarsagen var den, at man i Stænderforsamlingen havde bygget paa et Udkast, der for den væsentligste Del var forfattet af den danske Embedsstand paa Færøerne, var forfattet af Amtmanden paa Færøerne, der vel den Gang som nu havde det po-

litiske Program, at Dansk skal være Undervisningssproget. Og Stænderforsamlingen havde begaaet det overmaade store Fejlgreb at betragte Amtmandens og de andre Embedsmænds Udtalelser og Udarbejdelser som Udtryk for Befolkningens Stemning paa Færøerne. Ved Udkastets Forelæggelse udtrykte Kommissarius det saaledes: at „Færingerne nok kunde anses som repræsenterede af deres danske Embedsmænd." Det var disse Embedsmænds Indstilling, man tog Hensyn til i Roskilde Stænderforsamling: naar Amtmanden havde talt, var det unødvendigt at høre Befolkningen. Naar Amtmanden allerede nogle Aar i Forvejen paa Færøerne paa egen Haand, uden at noget Lovbud derom var udstedt, havde sat et Tvangsskolevæsen i Hjemmeundervisningens Sted, saa skulde dette Overgreb nu stadfæstes og lovfæstes, blot fordi andre Embedsmænd, Sorenskriveren og Landfogeden, Provsten og Præsterne, tiltraadte dette, og det anbefaledes af Sjællands Biskop, hvilken sidste endda var saa lidt sprogkyndig, at han kaldte Færøsk for en Dialekt.

Det vil her føre for vidt at komme ind paa dette Reglements enkelte Paragraffer. Det vil formentlig være nok at citere § 20, der lyder saaledes: „Læreren bør stræbe efter at bringe Børnene til grundig at forstaae og tale det danske Sprog, men dog ved Undervisningen tillige benytte det færøiske, forsaavidt det ansees fornødent til Udvikling af Børnenes Begreber og sætte dem i Stand til fuldkommen at fatte, hvad der foredrages dem". Denne Paragraf motiveredes saaledes: „Ved det oprindelige Udkast var det bestemt, at det danske Sprog udelukkende skulde benyttes ved Undervisningen. Skønt det nu vel maa erkjendes for vigtigt, at Børnene bringes til grundig at forstaae og tale Dansk, hvori Gudstjenesten holdes, og hvori saavel Bibelen som de fleste Lærebøger ere affattede, blev det dog anseet betænkeligt at udelukke den færøiske Dialect aldeles af Undervisningen, da dennes Afbenyttelse muligen kunde være fornøden til Børnenes Begrebers Udvikling eller til at bringe dem til fuldkomnere at fatte, hvad der foredrages dem."

Herom siger saa Svend Grundtvig i sin lille Pièce „Dansken paa Færøerne": „Et Folks Modersmaal skal altsaa tilstedes, „*for saa vidt* det *muligen* kunde være fornødent til Udviklingen af Børnenes Begreber", men dog fornemmelig til at faa dem „grundig" lært et fremmed Sprog, hvorved det da gøres *u*fornødent. Den Ret, som her indrømmes Færingernes Modersmaal, eller rettere: den Brug, som man indtil videre troer at kunne gjøre af det, er da netop den Samme, som Tyskerne have gjort og endnu gjøre af Dansken i Slesvig. Man bruger her det danske Sprog til at lære Børnene Tysk og argumenterer ligesaa naivt og cirkelrundt som Udkastets Motiver: at det er jo nødvendigt, *fordi* Tysk nu engang er Kirkesproget! Motiverne omtale Færøisken som en „Dialect". Hvoraf? — Meningen er aabenbar, saa besynderligt det end maa forekomme en blot nogenlunde Sprogkyndig, der sammenligner de to Sprog: at det skulde være en *Dialect af Dansk!* Med omtrent lige saa god Grund kunde man kalde Angelsaxisk en Dialect af Engelsk, Latin af Italiensk, o. s. v., i en meningsløs Uendelighed. Et Sprog med et fuldstændigt grammatikalsk System, baade i Henseende til Bøjning og Kjøn m. v. skulde være en Dialect af et Andet, hvorfra alt Sligt er saagodtsom ganske forsvundet! Denne Betegnelse af det færøiske Sprog, der ikke blot er et uheldig valgt Udtryk, men ganske alvorlig meent, i samme Forstand som man kan bruge det om Sællandsk eller Fynsk, har ogsaa i høj Grad forbauset og forbitret den færøiske Forfatter til den i det Foregaaende citerede Artikel i „Kbhvnsposten", i hvilken vi med Glæde troe at see et Beviis paa den nationale Bevidstheds Opvaagnen ogsaa hos dette lille Folk, der vel er en Green paa det fælles skandinaviske Stamtræ, men et selvstændigt Skud og ingenlunde en Kvist af den danske." Forfatteren anfører derefter af den nævnte Artikel følgende Stykke: „Da det Danske en saa lang Tid har været Færingernes Religionssprog og deres Skriftsprog, ere de blevne saa vante til dette, at de ikke tænke paa det Forviklede i det Forhold, at have et andet Skriftsprog end det, de tale. Saa længe Sagen er gaaet sin jævne Gang, have Færingerne fundet sig deri, men skal det Færøiske gjøres til en større Træl, end det hidtil har været, kan jeg ikke troe Andet, end at Færingerne ville komme til den sørgelige Erkjendelse, at man har til Hensigt med Magt at udrydde et saa helligt og dyrebart Klenodie, som Modersmaalet maa være dem."

Det er før omtalt, at Pastoralseminariet paa Kirkjubø nedlagdes ved Reformationens Indførelse. Da Kongen inddrog den færøske Kirkes Godser, mistede Kirken derved alle Midler til at opretholde dette Kulturcentrum; endog Biskoppen kunde der fra nu af ikke skaffes tilstræk-

kelig Løn. Der oprettedes dog vistnok i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede en Latinskole i Thorshavn, som til sine Tider havde stor Betydning derved, at unge Færinger der kunde uddannes og ved videre Studier i Danmark kunde fuldkommengøre sig til at overtage de færøske Embeder. Men i 1808 blev ogsaa denne Skole nedlagt, fordi, sagde Befolkningen, Færingerne ikke skulde have Adgang til at uddanne sig for de færøske Embeder — saaledes saa Befolkningen paa det. En Børneskole havde tidlig været i Thorshavn, hvor Munke fra Kirkjubø gav Undervisning. Senere oprettedes der en Almueskole i Thorshavn.

Hvad nu angaar Undervisningen i de færøske Bygder, da beordrede Biskop Worm i 1737 danske Skoler oprettede alle Vegne paa Færøerne, hvor der før ikke var Skoler, d. v. s. overalt i Bygderne. Men allerede i 1741 ser Biskop Hersleb sig nødsaget til at forordne, at disse paatvungne danske Skoler igen nedlægges.

Den indre og egentlige Aarsag til alle disse mislykkede Forsøg paa at paatvinge Færingerne et dansk Skolevæsen anser J. Dahl i sin historiske Oversigt over Skoleforholdene paa Færøerne, se „Bureising" af 19. Januar 1902, i Hovedsagen at være følgende: *at* Befolkningen aldrig var hørt, kun Embedsmændene udarbejdede Forslagene, *at* Befolkningen havde sin egen Undervisningsmetode, Hjemmeundervisningen, der havde staaet sin Prøve og svarede til Folkets Tankesæt, *at* disse „nye" Bestemmelser var paatvungne Færingerne af fremmede, og *at* dette Undervisningsvæsen var blottet for Hensyntagen til noget af det, Færingerne kunde kalde deres eget. Befolkningen stod derfor fuldstændig uforstaaende overfor Systemet. Alt var fremmed og uhjemligt, Dansk var Grundlaget, og Dansk var Formaalet.

Det er her nødvendigt at paapege, at den af Indbyggerne selv drevne Hjemmeundervisning i den Grad havde vist sin Gavnlighed, at alle samtidige Rejsende var enige om at udtale, at den færøske Befolkning i Opvakthed og Kundskabsfylde snarere stod over end tilbage for Befolkningen i Danmark. Og hvad der i nærværende Forbindelse har mest Interesse er dette, at i hele denne Undervisning benyttedes ene og alene Færøsk som Undervisningssprog.

Derfor og særlig derfor var det, at Befolkningen, om end maaske ubevidst, reagerede saavel mod Biskop Worms danske Skoler som mod Stænderforsamlingens Skoler af samme Art, og i Henhold hertil var det, at Skoleloven af 1. Marts 1854 udkom, hvorved Stænderforsamlingens tvungne Skolevæsen ophævedes, og Undervisningen igen blev givet fri.

Disse frie Bestemmelser, der senere suppleredes ved Loven om de færøske Landkommuners Styrelse af 28. Februar 1872, hvorefter Forstanderskaberne skulde have Indseende med, at Børn over 7 Aar faar den fornødne Undervisning, førte saa til, at der siden ad Frivillighedens Vej efterhaanden oprettedes Skoler i de fleste færøske Bygder, og det kan i denne Henseende ikke stærkt nok pointeres, at uagtet Undervisningen derved gik over fra Hjemmene til Skolerne, vedblev Undervisningssproget fremdeles, i alt Fald i Hovedsagen, at være det samme, nemlig Børnenes Modersmaal, Færøsk. Det er først i 1912, da den paa Færøerne i Skolekredse saa berygtede § 7 indføres — den Paragraf, der vil tvinge Lærerne til at skifte Undervisningssprog, til at forlade Færøsk, som til alle Tider havde været brugt ved den almindelige Undervisning, og antage det danske Sprog i Stedet —, at Færingerne reagerede for tredie Gang. Som Worms' danske Skoler kun havde haft en Levetid af 4 Aar og Stænderforsamlingens Skoler kun en Levetid af 8 Aar, saaledes opnaaede Amtmand Rytters og Provst Petersens Skole kun en Alder af 6 Aar — foreløbig. Bestemmelsen blev sat i Kraft i 1912, og i 1918 blev den af Lagtinget foreslaaet ophævet. Denne saa berygtede Paragraf, der falder nær sammen med Stænderforsamlingens af Svend Grundtvig fordømte § 20, har følgende Ordlyd: „I enhver Skole skal der undervises i følgende Fag:

Religion, Dansk, Færøsk, Skønskrivning, dansk Retskrivning, Regning, Historie, Geografi og Sang" — altsaa ikke færøsk Retskrivning.

„Desuden skal der efter nærmere Bestemmelse i Undervisningsplanen kunne gives Undervisning i færøsk Retskrivning, Gymnastik o. s. v.".

Det Stykke, der angaar Undervisningssproget, lyder saaledes: „Der bør ved Undervisningen lægges Vægt paa, at Børnene, foruden at tilegne sig Lærestoffet, lære at forstaa og tale det danske Sprog, saa at de mundtlig kunne gøre Rede for det i hvert af Skolefagene lærte saavel paa Dansk som paa Færøsk. — Tilegnelsen af Stoffet kan og bør, særlig for de yngre Børns Vedkommende, lettes ved Benyttelse af Børnenes sædvanlige Talesprog Færøsk, medens det, for at den fornødne Færdighed i Brugen af det danske Sprog kan

opnaas, er nødvendigt, at Undervisningen i de enkelte Fag, navnlig overfor de ældre Børn, hovedsagelig foregaar paa Dansk".

Man har ikke sjælden set den Anskuelse fremholdt hernede i Danmark, at særlig de saakaldte danskvenlige Sambandsmænd benytter dansk Sprog i daglig Omgang. Dette er dog en fuldstændig forkert Opfattelse. Lige fra Landnamstiden op til vore Dage har Færinger, hvilket politisk Parti de end tilhører, aldrig talt andet end Færøsk indbyrdes. Derimod har det færøske Sprog indtil for en 30—40 Aar siden ikke været meget anvendt i Skrift. Ikke saaledes at forstaa, at det nogen Gang helt har været ude af Brug. Kvad-Optegnelser har saaledes stadig af og til været opskrevne i Originalsproget. Derimod var Skriftformen, indtil Hammershaimb i 50erne udgav sin etymologiske Retskrivning, i de nærmest foregaaende Aarhundreder en Lydskrift uden fast Ortografi. Først ved Hammershaimbs litterære færøske Arbejder vaagnede Sansen for en videre Brug af Sproget som Skriftsprog — naar jeg siger dette, underforstaar jeg selvfølgelig det færøske Sprogs Brug som Skriftsprog lige til Slutningen af det 16de Aarhundrede.

Der opstaar derefter tillige en ny færøsk Digtning først i 80erne, og denne Digtning tager særlig Sigte paa at vække Færingernes Sans til Live for, hvad vi er udsatte for at tabe, hvis vi nu ikke gør Alvor af at genindsætte vort Sprog i de Rettigheder, som det ved Tidernes Ugunst er blevet udelukket fra. Karakteristisk er her afdøde Landstingsmand, Provst Petersens Sang, digtet omkring 1880. Den lyder i rimløs Oversættelse saaledes:

Modersmaalet.

O, Modersmaal, stort er dit Fald
fra dit Hæderssæde;
før agtede alle dig som Jarl
i dit eget Bo;
du var i Skuøens Kirke,
du var yndet af Høj og Lav,
Gata-Trand, Sigmund og hans Vaabenbrødre
elskede dig.

Men Tiden randt og en ny Skik
tog Mænd paa Øerne,
og andet Maal ved din Side
satte de Store og Kloge;
de jog dig af Kirke,
de jog dig saa af Tinge;
dit Liv maatte du henleve
i Sorg og Smerte.

Men end glæder du hver Mand,
som Færing vil være,
og ham gaar du
aldrig af Minde.
Glade drikker vi din Skaal
og være vort Ønske:
en lang, god Fremtid
for vort kære, gamle Modersmaal.

Jeg skal indskyde den Bemærkning, at Provst Petersen i sin Digtning anvendte Udtrykket „de store og kloge" om Embedsmændene paa Færøerne, og dette Udtryk blev siden et almindeligt Mundheld. Man talte ikke om Embedsmændene paa Færøerne, men man talte om „de store og kloge."

Folketingsmand Samuelsen, der ogsaa er noget af en Digter — det er mange Færinger — har, dog noget senere, digtet en Sang til vort Modersmaals Pris. De to første Vers lyder saaledes:

„Færøsprog, nu har du store Vanskeligheder, nu har du daarlige Kaar. Jaget ud af Landet skal du være, saa fortælles der mig.

Næppe er du brugelig til Bondeskraal, Ulykken sker først, saa staar det skrevet i Dimmalætting, om du bliver Færøernes Kirkesprog."

Det var naturligt, at disse Sange, sammenholdt med Svend Grundtvigs Skrift „Dansken paa Færøerne" samt med den Hensynsløshed overfor færøsk Sprog og færøske Ejendommeligheder, der den Gang i saa udpræget Grad fandt Sted ved Thorshavn Realskole og Lærerseminarium, og endvidere sammenholdt med nogle vækkende Artikler i Bladet „Dimmalætting" — det var naturligt, at alle disse Omstændigheder gav Stødet til, at der blev indvarslet til det berømte Møde 2den Juledag 1888 i Lagtingsbygningen i Thorshavn. Dette for alle tilstedeværende uforglemmelige Møde indlededes med den bekendte Sang af Provst Petersen: „Hvad kan røre Færingernes Hjerte? Det kan det færøske Sprog". Mødet fortsattes under en Stemning præget af den til Mødet af Jóannes Patursson forfattede Sang: „Nu er Tiden kommen, at vi maa slutte Kreds om Arbejdet for at gengive vort Modersmaal dets tabte Odelsret paa Færøerne", og det sluttede under almindelig Begejstring med Vedtagelsen af følgende Resolution.

1) Ved Religionsundervisningen bør afskaffes al dansk Udenadslæsning og indføres Gengivelse af det læste paa Færøsk.
2) Saa snart som de nødvendige Hjælpe-

midler haves, bør Undervisning i det færøske Sprog optages som særligt Fag.

3) Ved den historiske Undervisning bør der lægges Vægt paa Undervisning i Færøernes Historie.
4) Der bør tilvejebringes Frihed for Præsterne til at benytte det færøske Sprog i og udenfor Kirken.
5) Der bør arbejdes hen til at skaffe det færøske Sprog fuld Anerkendelse som mundtlig Meddelelsesmiddel mellem Befolkningen og Autoriteterne.
6) Der bør arbejdes hen til Oprettelsen af en færøsk Højskole.

Efter at denne Resolution var vedtaget, blev der Helligtrekongersaften 1889 — altsaa en Fjortendagstid efter — afholdt et nyt Møde, paa hvilket vedtoges Dannelsen af en Forening „Føroyingafelag" med følgende Program:

1) Hovedformaalet er at faa det færøske Sprog til Ære.
2) Det andet er at faa Færinger til at gaa frem paa alle Omraader, saa at de kan blive selvhjulpne, (selvstændige) — sjálvbjarnir hedder det paa Færøsk.

Det blev desuden vedtaget, at Foreningen skulde udgive et Blad „Føringatíðindi".

Jeg vil her citere en Sætning af Hovedtaleren paa Mødet 2den Juledag, Købmand E. D. Bærentsen, fordi denne Sætning efter min Mening saa udmærket karakteriserer, hvad vi vilde. Han sagde: Bevarer vi vort Modersmaal ublandet, og lærer vi Dansk, har vi derved Nøglerne til hele Nordens Litteratur, thi da kan vi med Lethed gøre os bekendt baade med danske, svenske, norske og islandske Bogskatte. — Jeg tror, man skulde have forstaaet dette! Naar man saa intenst angriber denne Bevægelse paa Færøerne for at ville have til Formaal at udrydde Dansk, saa gør man vel i at erindre disse Købmand Bærentsens Ord paa Mødet 2den Juledag 1888.

Bestyrelsen for den nævnte Forening kom til at bestaa af en Række kendte færøske Mænd i Bygd og By. Jeg nævner bl. a. Sysselmand Effersøe, der mærkværdigt nok nu har saa ringe Hukommelse, at han paa mit Spørgsmaal om, hvor længe han var Medlem af Bestyrelsen, intet kunde svare derpaa, se det stenografiske Referat Side 153. Til Foreningens Formand — jeg spurgte ogsaa om, hvem det var, uden at faa Svar derpaa — blev valgt Sysselmand Effersøes Broder, daværende Landbrugskonsulent R. Effersøe.

Saaledes indlededes den nuværende Episode af Sprogkampen paa Færøerne. Det kan næppe nægtes, at den allerede fra første Færd af var af national og politisk Art, og da Foreningens Formand, Hr. Effersøe, af en fremragende Personlighed en Gang blev spurgt angaaende Betydningen af Programmets Punkt 2, om Foreningen kæmpede for Opnaaelsen af politisk Selvstændighed, fik vedkommende det lakoniske Svar: Foreningens Medlemmer kender meget godt Betydningen af Punkt 2; andre maa have Lov til at lægge den Betydning deri, som de selv finder for godt.

Foreningens Virken vakte en Storm af Uvilje fra Embedsmændenes Side; men da Ledelsen besad megen Dygtighed, og unge gærende Kræfter vandt Støtte og Vejledning hos de ældre og de mere erfarne — jeg selv modtog saaledes af Provst Petersen, daværende Præst i Leire paa Suderø, Raad og Anvisning paa, hvorledes jeg i min Bladpolemik bedst skulde slaa Embedsmændenes Angreb ned —, var det ingen let Opgave for „de store og kloge" at slaa den opstaaede Bevægelse ned.

Efter at Foreningen havde virket i en Del Aar, ophørte den at eksistere. Ikke fordi den bukkede under i Kampen mod Embedsstyret, saaledes som man nærmest fik Indtryk af ved at høre Hr. Effersøes Foredrag, men alene paa Grund af indre Foreningsanliggender. Det var Striden om Retskrivningsspørgsmaalet, der gav Foreningen Dødsstødet.

Men Foreningens Liv havde ikke derfor været forgæves. Der oprettedes mindre lokale Foreninger med nogenlunde samme Formaal. Der startedes de siden saa populære Friluftsfolkemøder, som i Sommertiden afholdtes og endnu afholdes paa Fjeldplateauerne, afvekslende paa de forskellige Øer, hvilke Møder alle har haft et nationalt Præg, og hvortil der altid samles Folk i store Skarer.

Der var en Tid, da Modstanden fra den færøske Embedsstands Side mod denne Bevægelse faldt noget til Ro. Det var ved Systemskiftet i 1901. Nu mistede man paa Færøerne ligesom Taget i den Tilslutning, man havde haft fra en vis Side hernede. For øvrigt kom det selvfølgelig til at øve en afgjort dæmpende Indflydelse paa Modstanden, at begge vore øverste Embedsmænd, baade Amtmanden og Provsten, var Færinger, og bekendte nationale Fær-

inger. Endvidere maatte den Kendsgerning ogsaa virke afkølende paa Angrebene, at en af de yderste Forkæmpere for færøsk Nationalitet, Kongsbonde Patursson, var indvalgt i Folketinget og var blevet Medlem af Regeringspartiet. Men helt lade Vaabnene falde vilde den antinationale Retning dog ikke. Jeg skal i saa Henseende henvise til en Artikel i Geografisk Tidsskrift, 14. Bind, 1897—98, Side 34—35, underskrevet af Kaptajn J. M. Sand, tjenestegørende ved Generalstaben. Jeg skal fremlægge Artiklen og kun oplæse et lille Stykke af den, der lyder saaledes:

„Mindre uskyldig er dog en Bevægelse, der i den senere Tid — maaske ved Smitte andet Steds fra — er rejst i specifik færøisk national Retning„ gennem en Forening, der kalder sig „Føringafelag". Tilsyneladende er dens officielle Formaal: at værne om og udvikle Modersmaalet — selvfølgelig det færøiske — og de gode gamle Sæder samt i det hele taget at arbejde hen til Øernes Opkomst, helt tiltalende, endog fortjenstfuldt, men ser man nærmere til, vil det snart opdages, at Grundtonen i hele dens Virksomhed er Uvilje og Had til Danmark og alt Dansk. I dens Blad, der udgaar paa Færøisk, findes jævnlig om end temmelig naive saa dog yderst velmente og hadefulde Udfald mod alt, hvad der er Dansk, og saavel her som paa de Folkemøder, Foreningen foranstalter, føres undertiden et ligefrem utilbørligt Sprog."

Den Slags Udtalelser saa man ikke saa sjældent hernede. Jeg kunde f. Eks. ogsaa anføre en hel Del Artikler fra „Vort Land".

Samtidig vil jeg benytte Lejligheden til at oplæse et lille Stykke af et Modindlæg mod disse antifærøske Skriverier. Det er forfattet af Oluf Skaalum, den Gang Lærer ved Realskolen i Thorshavn og senere Redaktør af Bladet „Dimmalætting". Det er for øvrigt et Indlæg, som paa en udmærket Maade viser, hvorledes Personer kan skifte Mening. Det var den Gang særlig mig, der blev angrebet af „Vort Land", og i den Anledning skrev Oluf Skaalum dette Indlæg i „Dannebrog" for 16. Marts 1903. Han forsvarer altsaa her Færingernes Standpunkt og skriver bl. a.:

„Det sidste Indlæg, jeg læste i denne Sag, var undertegnet „En Embedsmand". Denne Mand viser tydelig gennem hele Artiklen, at han staar ganske uforstaaende overfor det nationale Røre paa Færøerne. Sagen er i sin store Simpelhed denne: Vi vil værne om vort gamle Sprog. Vi vil bevare det saa meget som muligt for altfor stor Indblanding af danske Ord; *thi* særlig fra det danske har vi saa meget at frygte, da Dansk er det Sprog, som benyttes saa uhyre meget deroppe. Dette kan nu danske Embedsmænd deroppe ikke forstaa, og af den Grund bærer de fleste af dem Nag til de Mænd, som fører den nationale Sag frem. Derfor er det, at der fra de førstes Side stadig raabes op med Ordet: Separatisme. At de danske Embedsmænd i deres Embedsførelse er samvittighedsfulde, er dygtige, er der her slet ikke Tale om. Vi vil, at de danske Embedsmænd skal forstaa, at Færingerne har taget en fælles nordisk Sag op. Naar vi i vore Skoler kommer til at læse baade Dansk og Færøisk, saa kan vi forstaa *alle* de nordiske Sprog.

Naar vi bevarer vort gamle Sprog, saa holder vi Forbindelseslinien vedlige, som fra Norge gaar over Færøerne til det sagnrige Island. Hvis Danskerne bekæmper den færøisk-nationale Bevægelse, udsletter de hin gamle Forbindelseslinie og indfører Muligheden for en stor Paavirkning fra engelsk Side. Enhver Dansker, der kender Shetlandsøernes Historie, vil her udbryde: Lad os endelig blive frie herfor! — Derfor bør de danske Embedsmænd se med forstaaende Øjne paa Færingernes Sag og gøre det danske Folk bekendt med den. Dette er hidtil ikke blevet gjort. Det modsatte er snarere Tilfældet: Der er sat ondt Blod i den danske Befolkning mod Færøerne, hvilket særlig skyldes Artikler skrevne af forhenværende færøiske Præster. „Vort Land"s Artikler har ogsaa i særlig høj Grad hjulpet til at nedsætte Færingerne i det danske Folks Øjne. Bladet kommer herved til at fremme separatistiske Tanker."

Her staar altsaa den Mand, som indtil for nylig var Redaktør af „Dimmalætting" paa den Side, som jeg altid har staaet paa, men 3 Aar efter, at han skrev denne Artikel, vendte han helt om. I den Anledning blev der i den færøske nationale Presse af en af hans Kolleger stillet ham et Spørgsmaal. Det findes i „Tingakrossur" for 27. Juni 1906. Jeg tror, det har nogen Interesse for Kommissionen at blive gjort bekendt med denne Artikel; den er ikke saa lang, den lyder saaledes:

„*Et Par Spørgsmaal.*

— — — — —

Hr. Skaalum husker vistnok fra vort tidligere Samvær, at jeg havde Lyst til at tale om politiske Anliggender. Han husker nok, at jeg en Aften i næstsidste Vinter

fik saa godt som alle Eleverne og to af Lærerne ved Lærerskolen sammen til Møde for at tale om politiske Spørgsmaal. Selv valgte jeg Emnet: Færøernes heldigste Stilling til Danmark, og fra min Side var Hensigten den, at jeg vilde høre, hvad de gode Mænd sagde, for jeg var Elev og skulde uddannes til at møde Livet fra flere Sider.

Nu vidste jeg, at baade Hr. Skaalum og vi andre stod saa bestemt ved Hr. Paturssons Anskuelser, at Mødet kun vilde blive et stort „Ja" og „Amen" fra næsten alle Sider, og deraf vilde jeg kun blive lige saa klog, som jeg var i Forvejen. Derfor forsøgte jeg at stille mig paa Sysselmand Schrøters Side, det vil sige, jeg sluttede mig tilsyneladende til de Anskuelser, Hr. Schrøter fremsatte ved sidste Valg. Ved dette Møde stod Hr. Skaalum paa Paturssons Side, ja han stod, som man ofte udtrykker sig, paa begge Bagbenene og forsvarede Paturssons Anskuelser, nemlig: *Mere Selvstændighed og mere Frihed for Lagtinget! Det maatte blive mere selvbestemmende, vi maatte gennem dette faa mere Selvstyre, og Lagtinget blive mindre afhængigt af Rigsdagen, hvis Medlemmer ikke kunde kende vore Forhold.*

Hertil var selvfølgelig ikke meget at sige, og jeg tænkte: „Prægtigt! Der staar en Mand, i hvem vi har en god Støtte!" Men hvad ser jeg? Ved næste Valg, hvor Hr. Patursson stiller sig og bør støttes af alle frisindede Færinger, har Hr. Skaalum gjort en hel Omdrejning og er Paturssons — jeg vil ikke sige *ivrigste*, fordi Ivrighed fører gerne til ærlig Kamp, men — skumleste Modstander, idet han lægger en ond Vilje og et særlig mistænkeliggørende Arbejde for Dagen imod ham. — — —

— — — Hvornaar er De omvendt, Hr. Skaalum, og hvorledes er Omvendelsen gaaet for sig? Hvad i al Verden har ført Dem ind paa Deres nuværende Spor?

Hvis De nu svarer, at De ikke er omvendt, men at De har samme Mening som før, saa kan jeg ikke finde mere end en eneste anden Mulighed, og det er, *at De har solgt Deres Overbevisning* og lever paa og arbejder efter andre Mænds Anskuelser, for at De derved kan, som man siger, have det lunt i vedkommende Mænds Lomme. Ja, De faar atter have mig undskyldt, Hr. Skaalum; men De forstaar godt, at der ikke gives ret mange andre Muligheder. I hvert Fald kan jeg af Deres Optræden som Redaktør ikke finde andre. Det skulde da ikke være den, at De er uskyldig i det hele, og at De *ikke*, som De siger, „staar ved Roret og har Ansvaret".

Nu maa De ikke tro, Hr. Skaalum, at De er den eneste, der kunde faa et Par Spørgsmaal, men hvad skal man gøre, naar man er udelukket fra Postforbindelsen! Dog, det bliver maaske bedre med Tiden.

Skuø, 14. Juni 1906.

(sign.) Hans Jensen."

Saavidt jeg ved, har Hr. Skaalum aldrig svaret paa dette Spørgsmaal: Hvornaar er De omvendt?

Da dette blev skrevet, var altsaa Valgaaret 1906 kommet. Jeg skal paa et andet Sted behandle Anledningen til, at Hr. Effersøe, der indtil da havde staaet Side om Side med mig i Kampen for Færingerens nationale og politiske Rettigheder, pludselig opkastede sig til min Modstander og blev min Modkandidat. Da blussede Nationalitetsstriden op paany, men med den ganske mærkværdige Fremtoning, at en hel Del af de Mænd, som tidligere havde været de førende i Nationalitetsbevægelsen, pludselig blev dennes ivrigste Modstandere. Jeg skal her nævne en Del af de mest fremtrædende Personer; det var Sysselmand Effersøe, afdøde Provst Petersen, Folketingsmand Samuelsen, Dampskibsekspeditør Müller, Redaktør Skaalum og Forretningsfører Jens Olsen.

Det er ikke her Stedet at komme ind paa, hvorfor denne pludselige Omvendelse skete. Jeg skal herom kun sige, at det er ganske og aldeles urigtigt, naar Hr. Effersøe vil paastaa, at denne Strømkæntring skete paa Grund af Venstreregeringens Tilbud af 1906. Aarsagen laa meget dybere og var af alt andet end politisk eller national Natur, men jeg forventer senere at behandle det Müller-Effersøeske Overfald i 1906. Enhver vil dog blot ved at anstille Sammenligning kunne se, at Tilbudet af 1906 var et yderst moderat Aktstykke i Forhold til Resolutionen af 1888 eller Programmet af 5. Januar 1889, som de før nævnte Herrer havde givet deres fulde Tilslutning.

Men efter 1906 byttes altsaa Rollerne fuldstændig om. Fra den tidligere nationale Effersøe-Müllerske Side rejstes der nu en saa agressiv antinational Forskrækkelsesagitation, at det lykkedes Hr. Effersøe med overvældende Majoritet at erobre den færøske Folketingsplads. Ved Hjælp af Bladet „Dimmalætting" — Redaktør Skaalum —, ved Hjælp af sine voldsomme

Overfald i Rigsdagen paa sine forrige Partifæller paa Færøerne og ved Hjælp af en stor Del, eller i hvert Fald en Del af den danske Presse fik Hr. Effersøe vundet den offentlige Mening i saa høj Grad, at ethvert nok saa lille Ymt om mere Selvstændighed for færøsk Nationalitet og Sprog blev stemplet som Separatisme.

Denne Kamp stod paa sit højeste, da Amtand Rytter ankom til Landet i Sommeren 1911, og det varede ikke længe — hvilket ogsaa er forstaaeligt, efter at Hr. Rytter nu har offentliggjort sit politiske Program, særlig dette, at Dansk skal være Undervisningssproget —, før Hr. Effersøe i Hr. Rytter fandt sin bedste og mest formaaende Bundsforvandte i Sambandspolitiken.

Aaret efter — i 1912 — skulde saa Skoleanordningen føres ud i Livet. Jeg skal i korte Træk berøre, hvad der i de nærmest foregaaende Aar var gaaet forud for denne Sag i Lagtinget.

Jeg har tidligere paavist, at al Undervisning i Fortid og Nutid ved Hjemmeundervisningen var foretaget paa Modersmaalet, og at Undervisningen, da det saakaldte frivillige Skolevæsen opstod i 70-erne og 80-erne, ogsaa hovedsagelig foregik paa Færøsk. Saa indbringes der i 1904 i Lagtinget — se Lagtingstidende for 1904, Side 72 — et Forslag til Lov om Almueskolevæsenet paa Færøerne, hvorefter det saakaldte frivillige Skolevæsen foreslaas afløst af et tvungent Skolevæsen. Men hertil er at bemærke, at Forslagsstillerne, et Udvalg af færøske Folkeskolelærere, gaar ud fra, at med Hensyn til Undervisningssproget skal de være fritstillede som forhen, altsaa bibeholde Retten til at undervise paa Færøsk. Forslaget indeholdt Bestemmelse om, at færøsk Læsning skulde optages som Fag, og at færøsk Retskrivning kunde optages som Fag. Sagen blev behandlet, men udsattes til næste Aar.

I Lagtingssamlingen 1905 viderebehandledes Sagen sammen med et nyt Forslag fra en Ungdomsforening, der paa et Folkemøde havde faaet vedtaget en Resolution, gaaende bl. a. ud paa, 1) at Læresproget (Undervisningssproget) skulde være Færøsk, 3) at ingen Skoletvang paalægges Beboerne, før Lærerne havde taget Eksamen i færøsk Sprog, 7) at Børnene først skal lære at læse og skrive deres Modersmaal nogenlunde fejlfrit, før de lærer Dansk, og 8) at Religionsundervisningen udelukkende skal foregaa paa Færøsk.

Herved kom Undervisningssproget for første Gang under Debat i Lagtinget. Provst Petersen udtalte — se Lagtingstidende 1905 A. Side 3, Sp. 2 —: Nu bruger Lærerne paa de fleste Steder Færøsk, hvor de mener, det kan lette Forstaaelsen af det, der skal undervises i. Og Joen Poulsen, der i 1912 som Sambandsmand er Medunderskriver af Bestemmelsen om, at Dansk skal være Undervisningssproget, udtalte: Jeg opfattede Udtrykket „Skúlamál" saaledes, at Færøsk i det hele taget skulde være *Skolesprog*, medens vi nu have hørt, at det blot var Meningen, at det skulde være *Undervisningsmiddel*. Herimod vil næppe nogen gøre Indvending. Saaledes saa altsaa de konservative Provst Petersen og Joen Poulsen paa Færøsk som Undervisningssprog i 1905: at herimod vilde næppe nogen gøre Indvending. Det er jo en ganske anden Tale end den, der fra færøsk konservativ Side har lydt i 1918, da Lagtinget endelig indtog dette Standpunkt; Kommissionen erindrer vist Opraabet i Pressen, f. Eks. i Bladet „København", der lød paa, at Selvstyrepartiet driver det danske Sprog ud af de færøske Skoler.

I 1906 blev Forslaget atter behandlet af Tinget (se Lagtingstidende Side 225), men Behandlingen udsattes paany til det følgende Aar (se Lagtingstidende 1907, Side 5), da det oprindelige Skoleforslag endelig vedtoges i Form af en Anordning gaaende ud paa: 1) at der skulde undervises i færøsk Læsning, og 2) skulde kunne gives Undervisning i færøsk Retskrivning; Undervisningssproget blev stillet frit som forhen.

I en Skrivelse til Færø Amts Skoledirektion af 4. Januar 1910 fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet fremsætter samme Ministerium Ønske om, at Lagtinget bliver hørt med Hensyn til Spørgsmaalet om Undervisningssproget i Folkeskolen paa Færøerne, ligeledes om, hvorvidt Færøsk bør optages som særligt Fag i disse Skoler. Sagen forelagdes Lagtinget i dets ordinære Samling i 1910 og blev henvist til et Udvalg. Udvalgsbetænkningen findes i Aktstykker II, Nr. 32. Som det ses af Betænkningen, delte Udvalget sig i et Flertal, Sambandsmændene, og et Mindretal, Selvstyremændene. Flertallet foreslog til Tingets Vedtagelse Punkt 2 eller den berømte Tilføjelse til Anordningens § 7, som jeg for nylig har oplæst. Herom udtalte Mindretallet, efter at det først havde fremholdt, at hverken de færøske Lærere eller den færøske Befolkning har ønsket at tage Stilling til dette Spørgsmaal, at bliver Flertallets Forslag vedtaget, vilde dette give Signalet til en haard-

nakket og bitter Sprogstrid og det er jo ogsaa sket; Tiden derefter har vist, at Mindretallet saa rigtigt. Konflikten begyndte straks, da Amtmand Rytter i 1912 førte Anordningen ud i Livet. Det af Mindretallet fremsatte Forslag lyder i øvrigt saaledes: „1) Lagtinget udtaler, at det ved Færøernes Mellem- og Realskole bør være tilladt ved Undervisningen at benytte Modersmaalet, forsaavidt Læreren finder, at det fremmer Undervisningen, og at det ikke viser sig at vanskeliggøre fra Mellemskolen udgaaede Elevers Optagelse i Gymnasier i Danmark. 2) Lagtinget udtaler, at efter dets Formening vil det være ubetimeligt for Tiden ved nærmere Bestemmelser at forandre den nuværende Praksis, hvorefter Læreren har været frit stillet i Valget mellem Modersmaalet og Dansk som Undervisningssprog i Folkeskolen paa Færøerne, dog at Undervisningssproget i Dansk-Timerne skal være Dansk og i Færøsk-Timerne Færøsk."

Ogsaa angaaende det færøske Sprogs Stilling i Real- og Mellemskolen i Thorshavn kom der til at staa haard Kamp, som til sidst endte med et fuldstændigt Nederlag for det færøske Sprog. Lagtinget vedtog i 1908 et Udkast til Bestemmelser for Thorshavn Mellem- og Realskole, hvor det i § 6 bestemtes (se Lagtingstidende 1909, Bilag 6) vedrørende Undervisningssproget i Forberedelsesklassen; „at for de Børn, hvis Forældre eller Værger ønske det, gives endvidere, forsaavidt Omstændighederne tillade det, Undervisning i Færøsk. I Mellemskoleklasserne .... skal ..... Færøsk træde i Stedet for Svensk undtagen for de Elever, hvis Forældre eller Værger maatte foretrække Undervisning i Svensk. Realklassens Undervisning foregaar efter Anordning af 16. November 1906 og Cirkulære af 19. s. M., dog saaledes, at Undervisningen i Færøsk (herunder mulig lettere Læsestykker i Oldnordisk) medtages, og der afholdes en afsluttende Prøve i dette Fag." Her fik man dog medtaget Færøsk som Fag i Realklassen. Der udtaltes intet angaaende Undervisningssproget; dette havde ogsaa til den Tid været frit i Realskolen.

Hr. Effersøe omtalte for Kommissionen den Tilslutning til Danmark, den Hengivenhed for Danmark, som Færinger i ældre Tid havde udvist, bl. a. ved at Færinger havde deltaget i den slesvigske Krig. Da jeg gik i Thorshavn Realskole, havde jeg til Lærer en af de Færinger, som havde deltaget i den slesvigske Krig, og han benyttede hovedsagelig, for ikke at sige altid, Færøsk som Undervisningssprog. Denne Mand havde været med til at ofre Liv og Blod for Danmark, men han var dog saa meget Færing, at han benyttede sit eget Modersmaal til Undervisningen, hvad selvfølgelig alle fandt ganske naturligt. Derimod har det vist sig, at en anden Færing senere ikke maatte faa Lov til det; den daværende Administration saa anderledes paa det.

Fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet forelagdes der imidlertid ved Lagtingets Samling i 1909 en saalydende Skrivelse:

„Ved med behagelig Skrivelse af 14. Oktober f. A. hertil at indsende en fra Færøernes Lagting modtagen Indstilling, hvori Tinget andrager om Ministeriets Medvirkning til, at det i Lagtingssamlingen 1907 vedtagne Udkast til „Bestemmelser for Færøernes Mellem- og Realskole" med de i Ministeriets Skrivelse af 23. Maj f. A. foreslaaede Ændringer maa forsynes med allerhøjeste Stadfæstelse, har Direktionen — næst at anbefale denne Indstilling — foreslaaet, at Udkastets § 6, sidste Stykke, affattes saaledes:

„Realklassens Undervisning foregaar efter Anordning af 16. November 1906 og Cirkulæret af 19. s. M., dog saaledes at Undervisning i Færøsk (herunder mulig lettere Læsestykker i Oldnordisk) medtages, og der afholdes en afsluttende Prøve i dette Fag."

I Anledning heraf skal Ministeriet tjenstlig meddele til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse, at da Undervisningen i Færøsk i Realklassen efter Ministeriets Formening kun bør optages som et valgfrit Fag, maa man ønske en herefter ændret Affattelse af bemeldte Paragraf, hvorefter man paa ny forventer at modtage det samlede Forslag i den efter Ministeriets fornævnte Skrivelse ændrede Skikkelse indsendt hertil til allerhøjeste Stadfæstelse."

Sagen kom i Udvalg, og Flertallet gik nu ind paa at fravige Lagtingets Standpunkt fra forrige Aar, hvorefter Færøsk var bestemt som obligatorisk Fag i Realklassen, og gik ind paa Ministeriets Forslag om, at det kun skulde være valgfrit Fag. Flertallets Indstilling, der blev formet aldeles ordret som Ministeriets Forslag, blev saa vedtaget. Modersmaalets Plads i Mellem- og Realskolen paa Færøerne blev derefter ligestillet med Svensk. Det var den Plads, vort Modersmaal fik i Mellem- og Realklassen, og det er den Plads, Modersmaalet endnu har.

Der var imidlertid stadig intet bestemt om Undervisningssproget i Realklassen. En af Realskolens Lærere, J. Dahl, blev i Sommeren 1909 anklaget for sine overordnede for at have anvendt Modersmaalet ved Undervisningen i Realskolen. Det giver et ret karakteristisk Billede af Forholdene paa Færøerne, naar man kan sige og kan sige med Rette, at en Lærer er blevet anklaget for Myndighederne, fordi han har benyttet sit Modersmaal, Færingernes Modersmaal, som vi alle taler, ved Undervisningen og ikke alene er blevet anklaget, men Anklagen er taget til Følge derved, at Sagen er fremmet videre, og det endelige Resultat er blevet, at det er blevet forbudt ham at fortsætte med at anvende Færingernes Modersmaal i Undervisningen. I Anledning af det skete sendte Hr. Dahl en Forespørgsel til Lagtinget af saalydende Indhold — jeg ser, at den ikke er optaget i Dokumenterne, som ellers omhandler en Del af denne Sag:

„Til Lagtinget.

Undertegnede Jacob Dahl, Lærer ved Færøernes Mellem- og Realskole, tillader sig herved at spørge det ærede Lagting, om det efter Lagtingets Mening kan være mig tilladt ved Undervisningen at tale Færøsk til Eleverne, og, hvis det muligvis skulde vise sig, at jeg ikke har Lov til at bruge Færøsk som Undervisningssprog, at andrage hos Lagtinget om at faa udvirket, at en saadan Tilladelse maa gives mig.

Skoledirektionen har i en Skrivelse, hvis Indhold er blevet mig meddelt, udtalt som sin Mening, at Undervisningssproget ifølge gammel Tradition ved Skolen, og paa Grund af Skolens Stilling i det hele, bør være Dansk, og at Færøsk kun undtagelsesvis i enkelte Tilfælde kan bruges; men jeg vilde desuden sætte megen Pris paa at faa det ærede Lagtings Udtalelse om dette Spørgsmaal, og forventer, at den vil gaa ud paa, at Færøsk, naar Omstændighederne tillade det, som Undervisningssprog maa kunne sidestilles med Dansk.

Grunden til min Henvendelse til Lagtinget er den, at det efter min Mening er det bedste, sundeste og naturligste, at en Færing taler Færøsk til færøske Børn.

Thorshavn, den 7. September 1909.

Ærbødigst

Jacob Dahl."

Skoledirektionen hørte Kirke- og Undervisningsministeriet om Sagen og forelagde derefter en Skrivelse for Lagtinget, som findes Side 25 i Lagtingstidende 1910, hvortil jeg henviser. Sagen overgik til Udvalg, og Udvalgsflertallets Indstilling (se Aktstykker II, Nr. 32) vedtoges, medens Mindretalsindstillingen forkastedes. Mindretallet fandt sig dog foranlediget til at tilsende Ministeriet en Indstilling — og da den ikke er vedføjet Dokumenterne om denne Sag, finder jeg Anledning til at læse den op; det tager ikke lang Tid, og den har sin Interesse:

„Til
Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

I en Skrivelse af 14. Januar d. A. har Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet anmodet Færø Amts Skoledirektion om at indhente en Erklæring fra Lagtinget om dets Stilling til Spørgsmaalet om Undervisningssproget i de færøske Skoler.

Sagen blev af Lagtinget henvist til Behandling i et Udvalg paa 5 Medlemmer, der delte sig i et Flertal paa 3 Medlemmer og et Mindretal paa 2.

Skønt Mindretallets Forslag ikke blev vedtaget ved Sagens endelige Behandling i Lagtinget, idet kun 7 Medlemmer stemte for det, tillader dog Mindretallet sig herved ærbødigst at fremkomme med en særlig Henvendelse til det høje Ministerium.

Til Trods for Sagens Udfald i Lagtinget maa Mindretallet bestemt fastholde sine i Udvalgsbetænkningen udtalte Anskuelser og maa navnlig advare mod Fastsættelse af Bestemmelser, der indskrænker Brugen af Modersmaalet, hvis Plads i Skolen i Forvejen maa siges at være ret beskeden, og som lægger en saadan Vægt paa at gøre Undervisningen i de enkelte Fag til Dansk-Undervisning, at det sker paa Bekostning af Skolens almindelige Arbejde.

Ved Sagens Behandling i Lagtinget har Mindretallet, som det fremgaar af den Sagen vedlagte Udvalgsbetænkning, særlig holdt sig til Spørgsmaalet om Undervisningssproget i Folkeskolen. Mindretallet maa anse dette Spørgsmaals Afgørelse for at være af overordentlig Betydning for vor Folkeskoles Trivsel og Udvikling. Men Sagen rummer saa mange Vanskeligheder, at det ikke noksom kan anbefales, at alt herhen hørende behandles med al den Varsomhed og Skønsomhed, som det i saa høj Grad har Krav paa.

For øvrigt maa Mindretallet tillige anse det for meget ønskeligt, at det tillades en færøsk Lærer at benytte Færøsk som Undervisningssprog ved Færøernes

Mellem- og Realskole, naar vedkommende bestemt finder, at det fremmer Undervisningen.

Man skal tillade sig at anbefale Spørgsmaalet i dets Helhed til det høje Ministeriums omhyggelige Overvejelse.

Lagtinget, den 24. September 1910.

A. C. Evensen. J. M. Hentze.
D. P. Michelsen. J. Z. Nielsen.
J. Patursson. Simun av Skarði.
M. A. Winther."

For Folkeskolen i Thorshavn gælder andre Bestemmelser end for Bygdeskolerne; hidtil har jeg altsaa omtalt Bygdeskolerne og Realskolen. Skolens Førstelærer, Poul Jensen, havde den 16. April 1909 besvaret en Henvendelse fra Thorshavns Skolekommission, hvad Færøsk-Undervisningen angik, saaledes: — jeg tillader mig at læse Skrivelsen op, da den har Interesse:

„Til Kommissionen for Thorshavns Kommuneskole.

.....

For flere Aar tilbage indsendte undertegnede et Andragende til Skolemyndighederne om at faa Lov til at læse Færøsk med Børnene i de ældre Klasser, idet jeg betragtede det som Skam, at Børn i vore Dage ikke skulde være i Stand til at tilegne sig Livsværdier, der maatte fremkomme paa deres Modersmaal. — Svar herpaa er endnu ikke erholdt. — Mit Standpunkt til denne Sag er uforandret. Undervisningen i dette Fag i samme Udstrækning som Dansk vil sikkert medføre Ansættelse af en Lærer til ved Skolen."

Skolekommissionen foreslog Byraadet, at Færøsk nu burde indføres i Skolen, og at der ansattes en særlig Lærer i dette Fag, og Byraadet tiltraadte enstemmig Kommissionens Forslag og tilskrev Amtet under 12. Juni 1909 desangaaende. Sagen blev forelagt Lagtinget og bl. a. bilagt følgende Udskrift af Forhandlingsprotokollen for Thorshavns Byraads Udvalg for Skolevæsenet — jeg mener det har Interesse for Kommissionen at blive bekendt ogsaa med dette.

„Udvalget kan udtale sin ublandede Glæde ved, at saavel Skolekommission som Kommuneskolens Førstelærer i deres Erklæringer giver Indførelse af Færøsk som Undervisningsfag i Skolen sin Tilslutning. Man finder, at det er paa høje Tid, at Færøsk faar en Plads blandt Kommuneskolens Undervisningsfag, ikke saaledes, at det optages som et Fag, der k a n læres, men som et Fag, der s k a l læres; med andre Ord: Færøsk vil herefter blive at indføre som obligatorisk Undervisningsfag. Saavel set fra et pædagogisk Synspunkt, som at det for enhver Færing tillige maa være en Følelsessag, at hans Modersmaal nyder fuld Ret, hvor ens Børn modtager den første Undervisning og Opdragelse, maa Tiden nu være inde til at give Færøsk den Plads i Skolen, som det altfor længe har savnet. Udvalget er fuldt vel kendt med alle de Anker, som gennem Tiderne har været fremme mod Indførelse af Færøsk, men mener, at disse betyder saa lidt i Forholdet til det Gode, Skolen vil vinde ved Indførelsen af dette Fag. En af Ankerne, mulig den væsentligste, har hidtil været, at man savnede de nødvendige Lærebøger. Dette Savn er nu delvist afhjulpet, og efterhaanden som Færøsk-Undervisningen faar fastere Fodfæste i Skolen, vil nødvendige Lærebøger snart blive udgivet. Det er kun naturligt, at Lærerne ved Skolen ikke sidder inde med nogen fyldig Uddannelse i Færøsk; men ogsaa dette Forhold vil snart afhjælpes, naar Faget er optaget paa Skoleplanen, idet Læreruddannelsen fremtidig ogsaa maa tage Sigte paa Undervisningen i Færøsk. — Udvalget finder, at jo længere man udsætter Indførelsen af Færøsk som Fag, jo længere udskyder man Lærernes fornødne Oplæring paa dette Omraade.

Man er paa det rene med, at den Undervisning i Færøsk, der for Øjeblikket kan fordres givet i Thorshavns Kommuneskole, af mange Aarsager maa blive en Del indskrænket, især i Forhold til Dansk-Undervisningen, og Udvalget finder heller ikke at burde tilraade nogen udstrakt Undervisning udover, hvad der kan gives i de yngste Klasser. — Det ligger ogsaa udenfor Udvalgets Omraade at gøre noget Forslag om det Timetal, der bør gives Færøsk i Skolen for Tiden.

.....

Udvalgets Standpunkt over for Indførelsen af Færøsk i Thorshavns Kommuneskole er derfor som foran anført, at dette Fag indføres som obligatorisk.

Udvalget kan tilføje, at man ved den Sammenkomst, man havde med Skolens Lærere, fik den Opfattelse, at disse delte Udvalgets Syn paa de her berørte Spørgsmaal. — Desto mere Grund er der for Udvalget til at tage rent og klart Standpunkt."

Herom var altsaa alle enige. Sagen blev, som sagt, forelagt Lagtinget. Ved

anden Behandling vedtog det samlede Lagting saalydende Forslags Overgang til tredie Behandling:

„Lagtinget indstiller i Henhold til § 4, sidste Punktum, i kgl. Resolution 29. Maj 1896 til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, at Færøsk ..... indføres som Skolefag ved Thorshavns Kommuneskole."

Men ved tredie Behandling stillede Provst Petersen et saalydende Ændringsforslag:

„Deltagelse i Undervisningen i Færøsk skal dog fra Elevernes Side være frivillig."

Dette overmaade mærkværdige Ændringsforslag blev vedtaget. Sagen blev saa ekspederet til Ministeriet, og Skoledirektionen modtog fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet følgende Skrivelse:

„I et af Direktionen under 19. Oktober d. A. hertil indsendt Andragende har Færøernes Lagting i Henhold til § 4, sidste Punkt, i kgl. Resolution af 29. Maj 1896 indstillet til Ministeriet, at Færøsk, Sløjd og — forsaavidt Omstændighederne tillader det — Havebrug maa indføres som Skolefag ved Thorshavns Kommuneskole, dog saaledes, at Deltagelsen i Undervisningen i Færøsk fra Elevernes Side skal være frivillig.

I Anledning heraf skal Ministeriet tjenstlig melde til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Lagtingets Indstilling herved bifaldes, idet man dog skal tilføje, at Timerne i Færøsk vil være at lægge som sidste Fag i Undervisningstiden for den paagældende Dag, og at Indførelsen af Undervisning i dette Sprog ikke maa medføre nogen Indskrænkning af det til Undervisning i Dansk bestemte Timetal."

Kommissionens ærede Medlemmer vil ventelig forstaa og ikke forundre sig over, at Thorshavns Byraad efter dette uventede Resultat opfyldtes af en retfærdig Harme over den Behandling, som Byraadets enstemmige Andragende om Indførelse af Færøsk som Fag i Thorshavns Folkeskole havde faaet, og selvfølgelig lod Thorshavns Byraad ikke den Tort overgaa vort færøske Sprog, at Børnene skulde have Lov til at vælge, om de vilde have Færøsk som Fag eller ikke, og langt mindre den, at hvis de valgte det, skulde det færøske komme i Dagens sidste Time, da Eleverne naturligvis er matte. Den Spot og Spe vilde Byraadet ikke akceptere, og der blev saa intet gjort videre. Thorshavns Byraad tav foreløbig. Jeg tror, Thorshavns Byraad saavel som Skolekommissionen havde Sigmunds Ord til sin Frænde i Erindring: Græd ikke Frænde, men lad os huske des længer.

Ser vi nu paa alle disse underkuende Bestemmelser om vort færøske Modersmaal i alle vore færøske Skoler, tror jeg dog, jeg tør forvente at have hele den ærede Kommissions Bifald, naar jeg siger: dette er ikke, som det bør være, dette burde ikke have fundet Sted indenfor Danmarks Riges Grænser. I Bygdeskolerne, i Folkeskolen i Thorshavn, i Real- og Mellemskolen sammesteds blev Modersmaalet det mest misrøgtede af alle Fag og fik de mindste Rettigheder, og som Undervisningssprog blev det nærmest forbudt, og dette sker i en Befolkning, som troligt, i mere end tusinde Aar, ved egen Hjælp, ved egen Aandsmagt og egen Kultur har opretholdt dette Sprog saa fyldigt og saa forholdsvis rent, som det endnu er den Dag i Dag, dette Sprog, om hvilket vor lærde Sprogforsker Dr. Jacobsen har udtalt, at det ikke i Ordrigdom staar tilbage for andre nordiske Sprog, dette Sprog, som alle aandelig vakte Færinger har ligesaa stor Kærlighed til og Tilbøjelighed til at forsvare, som ethvert af de andre nordiske Folk har overfor sit Modersmaal. Og saa vover Øernes forhenværende Administrationschef at kundgøre for denne Kommission, at hans Formaal har været at knægte dette vort Sprog, thi hans Program: Dansk skal være Undervisningssproget paa Færøerne, kan ikke opfattes anderledes.

Formanden: Jeg skal her udsætte Mødet.

Mødet udsat Kl. 11^{55}.

Mødet genoptaget Kl. 1^{05}.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg skal nu paavise, hvorledes Hr. Amtmand Rytter har forfulgt sit Maal: Det færøske Sprogs Undertrykkelse.

Folkeskolen paa Færøerne staar under Ledelse af de kommunale Forstanderskaber, Skoledirektionen og Skolekommissionen. Skoledirektionen ansætter fire

Skoleinspektører. Da Embedsmaskineriet gennem Præstens selvskrevne Formandsstilling i Skolekommissionen af Lagtinget ansaas for at indtage en altfor dominerende Stilling i denne Kommission, vedtog Lagtinget i 1907 et Lovforslag om Oprettelse af folkevalgte Skolekommissioner for Færøerne, men efter 12 Aars Forløb er dette Lovforslag endnu ikke blevet fremmet af Rigsdagen, hvorfor den gamle ufolkelige Ordning endnu bestaar.

Skoledirektionen bestaar af 3 Medlemmer; af disse er Amtmanden og Provsten fødte Medlemmer, medens det tredie Medlem vælges af Lagtinget. Den ærede Kommission vil saaledes forstaa, at de færøske Skoler er undergivne en fuldstændig Embedsstyrelse.

Ved Hr. Overretsassessor Rytters Tiltrædelse i Amtmandsembedet tiltraadte han samtidig Færø Amts Skoledirektion som Formand. Formanden for Sambandspartiet, Provst Petersen, var der i Forvejen og desforuden et af Sambandspartiet valgt Medlem af Lagtinget. Denne tre Mands Skoledirektion blev derfor ganske ensidig sambandspolitisk sammensat. Det betydelige Mindretal, Selvstyrepartiet, havde ingen Repræsentant dèr.

Ved sin Ankomst til Øerne tog Amtmand Rytter straks Førerskabet indenfor Direktionen. Det er jo allerede en betænkelig Sag, at en Mand, der kommer til et ham fuldstændig ukendt Land og Folk, lige paa en Gang giver sig til at opkaste sig til den store Reformmand for vedkommende Samfund. Endnu mere betænkelig maa man dog blive overfor en saadan Foreteelse, naar man ved, at Hr. Amtmand Rytter stod aldeles blottet for Forstaaelse af det Folks Traditioner og Ejendommeligheder, som han nu opkastede sig til Foregangsmand for. Jeg skal i den Henseende henvise til den karakteristiske Skildring, Vidnet Rasmussen, der i meget forsvarer Hr. Overretsassessoren, giver af vedkommende (se Side 261 i det stenografiske Referat), idet han udtaler: „Overfor aandelige Rørelser i det hele taget og nationale Følelser i Særdeleshed er Amtmand Rytter efter min Opfattelse ikke alene uforstaaende, men han er fuldkommen blind. Der mangler noget i hans aandelige Habitus i, at han kan komme i Forhold til den Slags. Det kan han ikke gøre ved, men han er fuldkommen blind, og hvad en Mand gør i Blinde, er ganske tilfældigt". Naar hertil kommer, at Amtmanden foruden at staa fuldstændig uforstaaende overfor vore særegne Forhold var en overmaade selvraadig og stædig Natur og desuden, hvad han nu har oplyst, havde den Mission at trænge det færøske Sprog tilbage, er det kun en ganske naturlig Følge heraf, at han meget snart blev opdaget og fik en stærk Opposition imod sig.

Det første Træk fra Hr. Amtmand Rytter som Skoledirektør, der vakte særdeles Opmærksomhed, var det Cirkulære, Amtmanden sendte ud til Skolekommissionerne i Anledning af, at den af Lagtinget i 1910 vedtagne Folkeskoleordning skulde træde ud i Livet. I dette Cirkulære, der udsendtes den 12. April 1912 paa Skoledirektionens Vegne af Formanden, Svenning Rytter — det vedlægges her og ønskes trykt som Bilag —, bestemmes Skoleanordningens Ikrafttræden, hvorefter der gives adskillige Instrukser til Skolekommissionerne om, hvorledes disse har at forholde sig overfor Udarbejdelse af Undervisningsplanerne m. v. Hertil er jo intet at sige, men derefter tilføjer Skoledirektør Rytter uden videre, „at for Tiden vil ingen Plan kunne ventes approberet, som fordrer andre Fag end dem, som er tvungne ifølge § 7; saa snart man derimod har prøvet Forholdene i et Aars Tid, vil det selvfølgelig kunne ske". Denne Bestemmelse, der faktisk betød, at den mægtige Skoledirektør Rytter sagde kort Nej til Gennemførelsen af Bestemmelser om fri Adgang til færøsk Retskrivning, vakte overmaade megen Opsigt, og den blev opfattet og kunde vel heller ikke andet end opfattes som et Lovbrud, som et Brud paa Anordningens Bestemmelser i §§ 7 og 9.

§ 7 bestemmer i sit tredie Stykke: „Desuden skal der efter nærmere Bestemmelser i Undervisningsplanen kunne gives Undervisning i færøsk Retskrivning." Denne kongelige anordningsmæssige Bestemmelse forandrer Hr. Skoledirektør Rytter i sit Cirkulære ganske egenmægtig til, at bl. a. færøsk Retskrivning *ikke* skal kunne optages paa Undervisningsplanen det første Aar. Hr. Overretsassessor Rytter kan ikke her henskyde sig under, at han har truffet denne Afgørelse i Henhold til de tilladte Afvigelser fra de i Anordningens § 7 fastsatte Bestemmelser, thi for at han med lovhjemlet Beføjelse kan lade dette ske, kræver § 9, „at saadanne Afvigelser foreslaas af vedkommende Forstanderskab". Men saa vidt mig bekendt forelaa der intet Forslag i den Retning fra noget Forstanderskab og da langt mindre fra samtlige færøske Forstanderskaber, hvorefter Skoledirektionen skulde kunne nægte at approbere ethvert Skolekommissionsforslag, der

havde optaget færøsk Retskrivning paa Undervisningsplanen.

Man kan spørge, hvorledes et saadant aabent Brud paa bestaaende Bestemmelser, særlig da det angik saa indgribende Ting som Modersmaalets Stilling i Skolen, kunde finde Sted uden Paatale. Hertil er at svare, at Befolkningen er blevet saa vant til Enevoldsbestemmelser baade af den ene og den anden Art, og at Klager til højere Vedkommende har saa lang og besværlig en Vej, at man lod dette som saa meget andet af Embedsstandens Tilskikkelser for saa vidt passere.

Naar jeg siger, at man lod dette passere, maa jeg dog her tage et lille Forbehold. Som allerede omtalt holder Færingerne nu hver Sommer store Folkemøder paa historiske Steder mellem Fjældene, hvor aktuelle Emner, politiske saavel som økonomiske og nationale drøftes. I Sommeren 1913 blev der afholdt et stort Folkemøde paa Stevnuvál, Østeringernes gamle Tingsted paa Østerø. Her holdt den i Aktstykker II, Nr. 33 omtalte Lærer Louis Zachariasen en Tale vedrørende Modersmaalets Stilling i Skolen og fremsatte dér de bekendte Ord: Lov er brudt, og Lov skal brydes. Det er meget muligt, at Hr. Zachariasen, saaledes som Skoledirektionen synes at mene (se Aktstykker II, Nr. 33), her har tænkt paa Besættelsen af Lærerembedet i Porkere med en Person, som ikke kunde et eneste Ord Færøsk, skønt færøsk Læsning dog var lovbefalet Fag i denne Skole, og samme Skole kun havde een Lærer, og han kan vel for saa vidt have haft en hel Del at holde sig til her, men jeg formoder dog, at det, der særlig har bevæget Hr. Zachariasen til at fremsætte det nævnte Udtryk, var Amtmand Rytters førnævnte Cirkulære, som jeg heller ikke kan se paa paa anden Maade end som et Brud paa Skoleanordningens Bestemmelser. I denne Forbindelse vil jeg derfor tillade mig at tilføje, at den Behandling, som efter dette Møde blev samme Lærer til Del fra Skoledirektionens Side, har forekommet overmaade mange Færinger at være alt andet end retfærdig. Særlig følte den Skolekreds, hvor Zachariasen havde sin Gerning, sig meget brøstholden ved, at Direktionen gjorde vedkommende Lærers Stillling sammesteds uholdbar. I det nævnte Aktstykke omhandles denne Sag nærmere. Skoledirektionen anfører dèr, at den vilde vise sig særlig mild og indskrænke sig til at afkræve Louis Zachariasen en Erklæring om, at han for Fremtiden vilde overholde Skolelovens Bestemmelser, men da Louis Zachariasen havde afgivet den Erklæring, som Skoledirektionen forlangte, overgav Skoledirektionen — det vakte Opsigt, og jeg mener berettiget Opsigt — Dimmalættings Redaktør vedkommende Erklæring til at behandle som et politisk Agitationsnummer. Det findes i Dimmalætting for 23. August 1913, og jeg anmoder om, at dette maa blive trykt som Bilag. Jeg skal kun oplæse et kort Stykke deraf, for at man deraf kan se, hvorledes vedkommende Redaktør har anvendt den Erklæring, som Skoledirektionen siger at have udvirket Louis Zachariasens Underskrift paa, for at hans Forhold kunde behandles med al Mildhed.

Dimmalættings Redaktør skriver: „Heldigvis kunde Direktionen give beroligende Svar. Den udtalte sin Tillid til, at Færøernes Lærerstand loyalt fulgte Anordningen, og der var ikke, Direktionen bekendt, fundet nogen Uregelmæssighed Sted undtagen i Kirkebø Sogn, hvor en ung Lærer, saaledes som Hr. Patursson havde fremdraget, ikke havde holdt sig Bestemmelsen om Undervisningssproget efterrettelig, men saasnart det kom til Direktionens Kundskab, havde man grebet ind, og den Sag var i Orden.

Den unge Lærer i Kirkebø Sogn har i øvrigt ogsaa gjort sig bemærket ved fornylig paa et Folkemøde ved Stevnuvál at rette meget stærke Beskyldninger mod Skoledirektionen; man maa imidlertid antage, at han har været under saa stærk opfanatiserende Paavirkning, at han neppe i det paagældende Øjeblik har kunnet gøre Brug af sin sunde Fornuft. Han udtalte bl. a., at der var sket Brud paa Skoleloven ved Ansættelse af danske Lærere, og at der var ingen som helst Grund for færøske Lærere til at overholde Loven, naar Autoriteterne saa eftertrykkeligt havde overtraadt dens Bestemmelser. Men efter at være blevet gjort bekendt med Anordningens virkelige Indhold og overbevist om, at Udtalelserne paa Folkemødet var ganske usandfærdige, har den unge Lærer afgivet følgende Erklæring:

„Undertegnede Lærer i Kirkebø Sogn, Louis Zachariasen erklærer herved:

Da jeg er blevet gjort bekendt med og er blevet overbevist om, at den af mig ved Folkemødet á Stevnuváli hævdede Fortolkning af Skoleanordningen er urigtig, og at den af Skoledirektionen fulgte Fortolkning er rigtig, erklærer jeg herved, at jeg meget beklager de af mig paa bemeldte Folkemøde fremsatte Udtalelser, hvis fulde Rækkevidde ikke har staaet mig klart,

hvorhos jeg erklærer, at jeg i Fremtiden agter at følge Skoleanordningens Bestemmelser, saaledes som de fortolkes af Skoledirektionen, ligesom jeg selvfølgelig er villig til at rette mig efter de mig af Skoledirektionen givne Paabud med Hensyn til min Skolevirksomhed.

p. t. Thorshavn, den 28. Juli 1913.

Louis Zachariasen."

Redaktionen tilføjer saa:

„Denne uforbeholdne Erklæring er meget lærerig.

Det er aabenbart de ikke ganske normale Forhold i Kirkebø Sogn, som Hr. Patursson har overført paa samtlige færøske Skoler, men dertil har han ingen Berettigelse.

Der er saaledes ingen Grund til at nære Ængstelse for, at vore Lærere, saaledes som Hr. Patursson forudsætter, optræder som Lovbrydere i Skolen, hvorved de vilde dømme sig selv som uværdige til at opdrage den kommende Slægt til lovlydige Borgere."

Naar man nu erindrer, at denne Lærer, hvorom der tales, en ganske ung Mand paa nogle og tyve Aar, var blevet indklaget for Skoledirektionen og dèr skulde staa Skoleret og saa har underskrevet, hvad Skoledirektionen forlangte, og at Skoledirektionen derefter tillader, at hans Erklæring bliver benyttet som et politisk Agitationsnummer i Dimmalætting, forekommer det mig, at det er en Fremgangsmaade, der ikke er Skoledirektionen værdig. Jeg vil desuden tilføje, at der i denne Erklæring findes en Udtalelse, som Louis Zachariasen var nødt til at underskrive, men som ganske tydelig karakteriserer Amtmand Rytters Optræden overfor Lov og Ret paa Færøerne, nemlig den, hvorved han har faaet den unge Lærer til at gaa ind paa ikke alene at overholde Skoleanordningens Bestemmelser, men ogsaa til at overholde Bestemmelserne, *saaledes som de fortolkes af Skoledirektionen*. Jeg tror ikke, at jeg behøver at finde Ord for at karakterisere denne Optræden fra Hr. Amtmand Rytters Side. Louis Zachariasen—Sagen er blevet trukket frem blandt Aktstykkerne, den maa for ikke at foreligge ensidig belyst, hvad den jo nu gør, belyses fra begge Sider. Derfor er det ikke nok, at der er fremlagt en Betænkning fra en overtallig Skoledirektion — Direktionen bestaar kun af 3 Medlemmer, men denne Betænkning fra Skoledirektionen er undertegnet af 4, nu bør alle Papirerne i denne Sag, alle de Bilag, og alle de ministerielle Skrivelser m. v., som Betænkningen omtaler, fremlægges. Jeg anmoder herved om, at disse Bilag bliver fremskaffet, og at Hr. Louis Zachariasen, som opholder sig her i Byen, efter at være blevet gjort bekendt med Materialet, tilkaldes til at afgive Forklaring for Kommissionen. Hans Forhold er blevet saa meget benyttet, at jeg finder det berettiget, at han faar Adgang til at forsvare sig.

Hr. Skoledirektør Rytter opnaaede for saa vidt sin Hensigt med sit Cirkulære, som Skolekommissionen og Skoleinspektørerne, embedslydige som de var, saavidt vides affattede de første Skoleplaner kemisk rene for færøsk Retskrivning, herfra dog vistnok undtaget samtlige Skolekredse i Sandø, der under Pastor Evensens Ledelse allerede tidlig havde etableret et Slags sprogligt Selvstyre paa Øen. Og med Hensyn til Undervisningen i Læsning af færøsk Sprog blev denne indskrænket til det mindst mulige, maaske et Par Timer om Ugen eller noget i den Retning. Saaledes fik Skoledirektør Rytter sin Vilje frem angaaende Tilsidesættelsen af det færøske Sprog som Fag i Skolen. Hvad Undervisningssprogets Danisering angik, stødte han derimod paa en uovervindelig Mur, som han vistnok aldeles ikke havde regnet med. Den færøske Skolelærerstand har nemlig paa saa faa Undtagelser nær, at de kun bekræfter Reglen, modsat sig Bestemmelserne om Undervisningssproget i § 7 og har opgivet at følge disse som værende umulige. Her tør man sige, at Loven er brudt, og uagtet Hr. Rytter meget vel kender til, at Loven paa dette Punkt brydes hver Dag omkring i de færøske Skoler, skulde alligevel Louis Zachariasen straffes, fordi han havde sagt Sandheden og været forudseende nok til at udtale en Spaadom, der maatte gaa i Opfyldelse.

Hr. Overretsassessor Rytter har berettet for Kommissionen, at han følte sig som Danskhedens Forkæmper paa Færøerne, selvfølgelig ogsaa i sin Egenskab af Skoledirektør. Han har udtalt, at hans Program var, at Undervisningssproget skulde være Dansk, han har endvidere fremstillet sig som Manden, der med usædvanlig Energi virkede for at gennemføre sit Skoleprogram baade i en og anden Retning. Det Spørgsmaal maa derfor opkastes: Hvorfor greb Amtmanden ikke ind, da han erfarede, at Lærerne, nærmest *en bloc*, ikke overholdt § 7 med Hensyn til Bestemmelserne om Undervisningssproget? Ja, det

var simpelthen, fordi han her for en Gangs Skyld stod fuldstændig magtesløs. Her stod han, som jeg sagde, overfor en Mur, han ikke kunde bryde. Her havde hans Denationaliseringsplaner fuldstændig slaaet klik for ham. Han havde spillet for højt Spil, Slaget var tabt, hans Autoritet som Skoledirektør var forspildt for bestandig. I dette Tilfælde som for øvrigt i andre, hvad jeg ved en senere Lejlighed skal komme tilbage til, er det urigtigt, ja, i højeste Grad urigtigt, naar Hr. Overretsassessor Rytter i sit Foredrag, for øvrigt ogsaa Hr. Effersøe, giver det Udseende af, at det er Ministeriet, der har undergravet hans Stilling paa Færøerne. Det modsatte er netop Tilfældet. Han har faaet Støtte, efter vor Mening altfor megen Støtte, af Ministeriet i sine for færøsk Sprog og Nationalitet saa nedbrydende Bestræbelser. Men dette skriver vi paa Ministeriets Ukyndighed og fejle Underretning om de sande Forhold. Nej, Hr. Rytter selv og ingen anden har givet Anledning til, at hans Stjerne dalede og dalede meget hurtigt, længe før Befolkningen paa Færøerne havde nogen Mening om, i hvilket Forhold han stod til sine foresatte hernede.

Da Lagtinget traadte sammen til sidste ordinære Tingsamling, var jo Selvstyrepartiet kommet i Flertal, og det var derfor ganske naturligt, saa meget mere som der forelaa nye Sprogforslag for Tinget fra det foregaaende Aar, at man paany optog Sprogsagen til Behandling. Sagen blev henvist til et Udvalg, der afgav følgende Betænkning angaaende Ændringer i § 7:

„Hvad angaar den første af de foreslaaede Ændringer i § 7 i Anordningen af 16. Januar 1912, gaaende ud paa, at færøsk Retskrivning bliver optaget blandt de Fag, hvori der skal gives Undervisning i Folkeskolen paa Færøerne, mener Udvalget, at Tiden nu er inde til, at en saadan Undervisning kan finde Sted. Naar man i sin Tid satte færøsk Retskrivning mellem de Fag, hvori der efter Omstændighederne kunde undervises, var det sikkert af den Grund, at man mente, at mange af Lærerne, som selv ikke havde modtaget nogen Undervisning i Færøsk, var ude af Stand til at undervise i dette Fag. Heri er der imidlertid i de senere Aar sket en Forandring, idet alle Lærere og Lærerinder, der nu ansættes rundt om paa Øerne, har taget Eksamen i Færøsk, ligesom der ogsaa i en Aarrække er blevet afholdt Feriekursus for Lærere, hvor saavel ældre som yngre Lærere har haft Lejlighed til at udvide deres Kundskaber i Færøsk.

Udvalget mener, at det er ret og naturligt, at Børnene lærer at skrive deres Modersmaal og skal derfor tilraade den foreslaaede Ændring.

Med Hensyn til det andet Punkt i Forslaget, nemlig Undervisningssproget i Skolen, skal Udvalget udtale, at det baade fra et rent pædagogisk og et almindeligt Synspunkt er rigtigt og naturligt, at Undervisningssproget er det Sprog, som Børnene taler. Dette maa være det Grundlag, hvorpaa hele Skolens Arbejde bygges op.

Men som Forholdene nu en Gang er paa Færøerne, maa vor Folkeskole arbejde med to Sprog, Færøsk og Dansk. Dette kan have sine Vanskeligheder, men det har ogsaa sine Fordele. Begge Sprogene maa læres og der maa tages ligeligt Hensyn til dem begge. Paa mangfoldige Omraader i Livet møder det danske Sprog os, og det aabner os Adgang til Danmarks og store Dele af det øvrige Nordens Kultur, ligesom vi gennem Færøsk har Forbindelse med andre Sider af Nordens Aandsliv. Derfor er det nødvendigt, at der gennem Folkeskolen bibringes vort Folk gode Kundskaber i Dansk og Færdighed i Brugen af dette Sprog. Bortset fra, at de allerfleste Lærebøger, som bruges i Skolen, er danske, vil Læreren ved Undervisningen i de enkelte Fag altid have Lejlighed til at udvikle Børnenes Forstaaelse af Dansk og opøve deres Færdighed deri, uden at der herfor kan opsættes nærmere Regler.

De nuværende Bestemmelser i § 7 angaaende dette Spørgsmaal har det vist sig at være vanskeligt at efterleve, hvad ogsaa det fra Lærerforeningen fremkomne Andragende giver Indtryk af. Færøsk har efter disse Bestemmelser faaet en Plads ved Undervisningen nærmest kun som Hjælpesprog, og det er vanskeligt for Læreren at finde Grænsen for, hvor meget han i sin Undervisning kan benytte Dansk og hvor meget Færøsk; og et saadant Forhold kan afstedkomme Misforstaaelser og Forviklinger.

Udvalget mener, at der gøres Ret og Skel til begge Sider, naar man gør Færøsk til Undervisningssprog og for øvrigt stiller begge Sprogene lige, saaledes at det sættes som det Maal, som Skolen med Hensyn til denne Undervisning stræber hen imod, at et Barn med almindelige Evner og med almindelig Skolegang ved Udgangen af Skolen skal kunne tale, læse og skrive baade Færøsk og Dansk."

Den særlige Anledning til denne Sags Fremkomst i afvigte ordinære Lagtingssamling var et Andragende, som var ind-

kommet fra Bestyrelsen for Færøernes Lærerforening til Skoledirektionen og af denne oversendt til Lagtinget. Andragendet lød saaledes:

„Til
Direktionen for den færøske Skole.

Færøernes Lærerforening tillader sig med denne Skrivelse at anmode den højtærede Skoledirektion om at udvirke, at § 7 i kgl. Anordning af 16. Januar 1912 om færøske Skoleforhold bliver forandret paa den Maade, at skriftligt Færøsk bliver lært i alle Skoler, og at Undervisningssproget bliver Modersmaalet.

Thorshavn, Skt. Olavsdag 1918.

Paa Færøernes Lærerforenings Vegne:
Foreningens Bestyrelse.
S. P. ür Konoy. A. Enniberg. H. A. Djurhuus.
Formand."

Det Udvalg, der afgav den citerede Betænkning, stillede tillige Forslag om Forandring af § 7 saalydende:

„I første Stykke indsættes efter „dansk Retskrivning" Ordene „færøsk Retskrivning".

I andet Stykke udgaar Ordene „færøsk Retskrivning".

Tredie Stykke udgaar og som nyt Stykke indsættes:

„Undervisningssproget er Børnenes Talesprog, Færøsk.

Ved Undervisningen i Færøsk og Dansk lægges der Vægt paa, at Børnene opnaar Færdighed i Brugen af de to Sprog saavel i Læsning som i Tale og Skrift."

Dette Forslag blev enstemmig vedtaget af Lagtinget. Naar jeg siger enstemmig, er det dog at forstaa paa den Maade, at Sambandspartiet, saa vidt jeg erindrer, sagde: stemmer ikke. Dette kan jo efter Lagtingets Forretningsorden betyde, at man stemmer imod; det er ganske rigtigt. Vi har en særlig, lidt mærkelig Forretningsorden, hvad Afstemningsmaaden angaar. Men Forslaget blev i hvert Fald vedtaget af det nuværende Flertalsparti.

Ikke saasnart var imidlertid denne Vedtagelse sket i Lagtinget, før der gennem Hr. Overretsassessor Rytters førværende Organ paa Færøerne, Bladet „Dimmalætting", under den lige saa bekendte Tilhænger af Hr. Rytter, Redaktør Skaalums Ledelse droges saa skarpt til Felts mod denne Lagtingsbeslutning, at der i indsendte anonyme Artikler endog truedes med Protester for dog at forhindre, at nævnte Vedtagelse blev ophøjet til Lov eller stadfæstet som kgl. Anordning, hvad der nu er det rigtige at sige. Fra samme Side blev der tilsendt danske Blade Meddelelser om det vedtagne Lagtingsforslag i en saa forvansket Form, som vel kunde tænkes. Under Overskrift med store fede Typer: Dansk uddrives af de færøske Skoler, eller lign., bar enkelte danske Blade, konservative, saa vidt jeg ved, Nyheden ud til den danske Almenhed, og der er al Sandsynlighed for, at de misvisende og tendentiøse Meddelelser, der om denne Sag tilflød Pressen hernede, stammede fra Mænd i København, som baade havde staaet og fremdeles stod i Ledtog med Denationaliseringskliken paa Færøerne.

Sagen gik imidlertid sin ordinære Gang; den blev ekspederet fra Amtmanden, efter at den var færdig fra Lagtinget, og nedsendt til Ministeriet. Men efter Indtryk, jeg har faaet ved at forhøre mig i Undervisningsministeriets Embedskontorer var man vist dèr noget betænkelig ved at fremme Lagtingets Vedtagelse. I og for sig forundrer dette mig ikke saa meget, thi Ministeriets Kontorpersonale kendte jo ikke de færøske Forhold af andet end af Omtale og af danske Bladskriverier. Men skal man fæste Lid til for Eks. de danske Bladskriverier om den færøske Sprogsag, saaledes som disse har fundet Sted først i Aarhundredet i „Vort Land", siden bl. a. i „Berlingske Tidende", særlig i 1908, i „Nationaltidende" og i „København", foruden i Provinspressen, saa er det kun meget naturligt, at man i Embedskontorerne hernede bliver noget betænkelig ved at efterkomme vore Krav. Dog, naar der som i den sidste Artikel, jeg har set af den Slags, i „Nationaltidende" for 20. Februar fremsættes saadanne Uhyrligheder, som at Skoleanordningen, hvorom her tales, er en Lov, som altsaa skal forelægges Rigsdagen, medens det virkelige Forhold er, at den intet har med Rigsdagen at gøre, men er en speciel færøsk kgl. Anordning, og naar der fremsættes Udtryk som disse, at det færøske Sprog ikke er noget Kultursprog, at vi vil uddrive det danske Sprog o. s. v. — saa skulde man dog i Kontorerne vide at bedømme Lødigheden af de saaledes udelukkende i politisk Hensigt eller af pure Vankundighed fremkomne Skriverier.

Jeg skal dog her tilføje, at jeg har været opmærksom paa, at man ved Finanslovens første Behandling i indeværende Samling har trukket Lagtingets Vedtagelse om Forandring af Skoleanordningens § 7 ind under Debat, saa der kan jo nok tænkes den Mulighed, at det er herfra, Mini-

steriets Betænkeligheder ved at søge kgl. Stadfæstelse paa Anordningen stammer. Men jeg tillader mig dog at mene, at naar Ministerier ikke før i Tiden har taget Hensyn til, hvad et Lagtingsmindretal har ønsket, skulde det ikke være nødvendigt at anvende en anden Fremgangsmaade nu. Jeg skulde desuden mene, at naar førværende Ministerier meget beredvillig har søgt og faaet kgl. Stadfæstelse paa Anordninger, hvis Bestemmelser gik ud paa at forhindre vort Sprogs naturlige Ret i Skolen, kunde Ministeriet nu dog have søgt om kgl. Stadfæstelse paa anordningsmæssige Bestemmelser, der gav vort Sprog dets retmæssige Stilling tilbage, naar Lagtinget har andraget derom. Og jeg skulde endvidere mene, at Ministeriet meget vel kan forsvare kun at tage passende Hensyn til Folketingsmand Samuelsens Udtalelser i Skolesprogsspørgsmaalet ved Finanslovens første Behandling. Og denne passende Hensyntagen formener jeg bør ses ud fra, at Hr. Samuelsen faktisk ingen Ting har sagt. Hr. Samuelsen har nemlig i en Aarrække som Medlem af Føroyingafelag, som Redaktør af Foreningens Blad og som Digter kæmpet for, at det færøske Sprog skulde opnaa sin naturlige Ret i Skolen — men det var før Hr. Rytter kom til Færøerne, og han blev dennes underordnede. Efter at dette var sket, efter at Rytter var kommet derop, har Samuelsen atter i en Aarrække kæmpet for, at vort Sprog ikke skulde komme til sin Ret. Det forekommer mig, at de to Standpunkter ophæver hinanden.

Men saa længe Undervisningsministeriet ikke har faaet kgl. Stadfæstelse paa den af Lagtinget vedtagne Ændring i § 7, lider det færøske Sprog fremdeles under en Behandling, som jeg mener, den danske Nation ikke vel kan forsvare. Og dette siger jeg allerede nu, endskønt jeg endnu ikke er kommet til det færøske Sprogs hidtidige Behandling som Kirkesprog.

Jeg vil her i Korthed sammentrække vort Sprogs nuværende Kaar som Skolesprog: I Folkeskolen er færøsk Retskrivning endnu ikke lovbefalet Fag. I den samme Skole er Færøsk forbudt som Undervisningssprog, undtagen naar særlige Omstændigheder gør det nødvendigt. I Real- og Mellemskolen er Færøsk heller ikke medtaget som Fag; dèr er det jævnstillet med Svensk. Som Undervisningssprog er det ligeledes forbudt at anvende det her. I Lærerskolen i Thorshavn skal der vel tages en afsluttende Prøve i Modersmaalet, men dèr var Undervisningen i dette Sprog under Hr. Rytters Skoledirektorat saa slet, at den ene af Skolens Censorer betegnede den som under al Kritik, hvad der ogsaa fremgaar af Eksamensresultaterne, der opviste Karakterer som slet, maadelig og temmelig godt.

Dette foran citerede System har den store færøske Skolereformator Hr. Rytter ikke alene søgt at bibeholde, men endog at indsnævre yderligere. Det er dette System, han i denne Kommission har gjort sig til Talsmand for, det er Køller-Systemet i Renkultur, som han i sin Egenskab af Underkonge paa Færøerne har søgt at praktisere paa disse embedsstyrede Øer.

Jeg overlader selvfølgelig ganske til Kommissionens enkelte Medlemmer at dømme om, hvorvidt Hr. Rytters Sprogpolitik paa Færøerne har været rigtig eller ej, og ligeledes at tage Stilling til, hvorvidt den skal fortsættes. Dette gør jeg med saa meget større Frimodighed, som jeg ikke et eneste Øjeblik tvivler om, hvad Udfaldet bliver. Jeg haaber, at den ærede Kommission efter den korte Skitsering, jeg har givet af Færøernes Sproghistorie, vil have indset, at Færingerne ikke er et Folk fra i Gaar, at det færøske Sprog langt mindre er det, og at vi er os bevidst, at de kulturelle Værdier, som indeholdes i vort Sprog, vil vi ikke miste — vi taaler ikke at miste dem, og derfor skal vi ikke miste dem, om end Modstanden bliver aldrig saa stærk og ondsindet. Vi skal vinde!

Men det endelige Udfald af denne Strid kan blive af forskelligartet Beskaffenhed, det er ganske givet. Skal vi nemlig fortsætte som hidtil, under Mistænkeliggørelse, under Embedsregimente, under et evigt Bebrejdelses- og Tvangsregimente, under al den Uforstand og Forsmædelse, der møder os paa vor Vej, idet vi kæmper os frem til de Sprogrettigheder, vi i vort eget Land bør og skal nyde som den lille særlige Gren af Nordens Stamme, vi er, saa vil vor Sprogsejr ogsaa blive betalt med gensidigt Uvenskab mellem Danske og Færinger. Hvis vi derimod møder fuld Forstaaelse, Agtelse for vore Ejendommeligheder og Villighed til at efterkomme vore Ønsker med Hensyn til at bringe vort Modersmaal til at indtage den Stilling paa Færøerne, som vi anser for at være den for os mest tjenlige, ja, da er alle Betingelser til Stede for, at det gode Forhold, som vi dog alle ønsker, der skal være, kan oprettes. Og det maa vel kunne oprettes, thi det har været til Stede før: det var

til Stede forud for 1906, men *da* blev den onde Sæd udsaaet, den Sæd, hvis skadelige Frugter vi nu har saa ondt ved at komme bort fra.

Jeg finder Anledning til her at udtale: Læg ikke Færingerne i Lænker! Ikke i sproglige Lænker, men lad der være den samme Frihed for Modersmaalet paa Færøerne, som der er for Modersmaalet i Danmark — ikke i økonomiske Lænker, men lad os uden Paatale knytte f. Eks. Handelsforbindelse lige saa vel med New York som med København, selv om det sker i Form af en Adresse til Storbritannien — ikke i politiske Lænker, men lad os uden altfor mange Mislyde faa Lov til at arbejde os bort fra det hidtilværende Embedsregimente og hen til et færøsk Folkestyre, hvor vi selv har Hovedansvaret for vore Handlinger. Dette vil baade begge Parter bedst.

Færingerne er et hart Folk, siger Lucas Debes. Ja, naar de møder Modstand; men Færingerne er ogsaa et „blødt" Folk. Møder Færingerne Venlighed og Forstaaelse, er der næppe mange Folkefærd, man har lettere ved at slutte Venskab med end Færingerne.

Jeg formener, at den korte Fremstilling, jeg her har givet Kommissionen af de sproglige Skoleforhold, i nogen Grad vil kunne danne Grundlaget for en Klaring af Begreberne vedrørende de for Tiden stedfindende Begivenheder paa dette Omraade. Jeg anbefaler dog at gøre yderligere Studier ved Gennemsyn af det af mig forelagte Materiale og ved Studier af de Værker, jeg har henvist til.

Jeg mener hermed ogsaa at have besvaret en Del af de Ankepunkter, der angaaende dette Emne er fremførte fra Hr. Rytters, Hr. Effersøes og Hr. Samuelsens Side. Dog finder jeg det nødvendigt at beskæftige mig endnu en Del med de Herrers Fremstillinger, og jeg skal da begynde med Hr. Rytters Foredrag i Mødet den 11. November 1918.

Side 4, Spalte 2 i det stenografiske Referat udtalte Hr. Rytter, at det færøske Sprog „først i den sidste Menneskealder og endnu kun i ringe Udstrækning har været benyttet som Skriftsprog". Det vil af, hvad jeg før har udviklet, fremgaa, at denne Udtalelse er i aabenlys Strid med de faktiske Forhold; det modsatte har netop været Tilfældet, thi først i de sidste Menneskealdre, i de sidste Aarhundreder er det, at Sproget kun i ringe Udstrækning bliver benyttet som Skriftsprog, medens det derimod i de foregaaende Aarhundreder var saavel Færøfolkets som Færøernes Lagtings Sprog.

Side 6 udtaler Hr. Rytter, at „de fleste Færinger læser lettere Dansk end Færøsk." Her har Hr. Rytter sagt en Sandhed, desværre en sørgelig Sandhed, men en Sandhed, der i højeste Grad maa gøre det indlysende for Kommissionens ærede Medlemmer, i hvilken sørgelig Tilstand den færøske Skole endnu befinder sig — skønt den i 8 Aar har været dirigeret af en saa fremragende Pædagog som Hr. Rytter — med Hensyn til Modersmaalsundervisningen. Jeg haaber oprigtigt, at den ærede Kommission maa forstaa, at det ikke kan være til Danmarks Ære, at en dansk Embedsmand roser sig af at have ordnet Skoleforholdene paa Færøerne saa fortrinligt, at Befolkningen vanskeligt kan læse sit eget Modersmaal.

Men hvorfor er dog Forholdene paa Færøerne i den Grad mærkværdige, at Befolkningen gennemgaaende kun vanskeligt kan læse og skrive sit Modersmaal? Ja, hvilken anden Grund er der end den, at Folket ikke har haft Adgang til at lære sit eget Modersmaal i sine egne Skoler. Færingernes Modersmaal har været forbudt som Fag i de færøske Skoler.

Hr. Rytter mener ikke — se samme Side —, at det bør komme dertil, at det skal være nødvendigt for de danske Embedsmænd at gøre sig forstaaelige for Befolkningen paa Færøsk. Jo, det burde det, absolut! Om ikke i den Forstand, at Embedsmændene skulde tvinges til at tale Færøsk — det har ingen, saavidt jeg ved, endnu gjort Krav paa —, men Embedsmændene burde forstaa den Befolknings Sprog, de arbejder imellem. Foruden det rent demokratiske, der vilde ligge i, at en Tjenestemand ikke behøver at sætte en uvillig eller en fornærmet Mine op, fordi en Færing tiltaler ham paa sit Modersmaal — saa vilde Embedsstanden selv vinde ganske overordentlig meget derved, thi der vilde derved skabes de bedste Betingelser for, at den Kløft, der i saa lange Tider har været mellem Embedsmændene og Folket — naar jeg siger saadan, mener jeg ikke til Stadighed, thi der har været Undtagelser —, kunde udjævnes. Under det nuværende fuldstændig fremmedartede Forhold, som Embedsmændene og Folket staar i til hinanden, er Reglen den — der er Undtagelser —, at den danske Embedsmand efter sine 7—8 Aars Ophold paa Færøerne rejser derfra igen ligesaa uforstaaende overfor Folkets inderste Tankesæt, Folkets

Kultur og Traditioner, som han var, da han kom til Øerne. Amtmand Rytter er selv et typisk Eksempel herpaa. Han brød sig aldrig om — eller havde ikke Evner dertil — at sætte sig ind i, hvilke aandelige Skatte Færingerne gemte i deres Sprog, selv om han til Nød saa nogenlunde kunde forstaa en færøsk Tale.

Den Sideordning, Hr. Rytter — Side 7 — opstiller mellem Jydsk og Færøsk, skal jeg ikke komme ind paa. Angaaende dette Forhold skal jeg kun holde mig til de Udtalelser af Professor Rask og Svend Grundtvig, som jeg før har citeret. Det er i allerhøjeste Grad beklageligt, at en Mand med saa lidt Sprogforstand i hele 8 Aar har haft Eneretten over det færøske Skolevæsen og har benyttet denne Eneret saa agressivt, som han har. Een god Ting udrettede han derved: han gjorde Færingerne, specielt de færøske Lærere, vaagne ved det Uføre, han førte vort Skolevæsen ud i.

Saa docerer Hr. forhenværende Skoledirektør Rytter videre, at Færingerne maa have et Kultursprog. Altsaa Færøsk, mener han, er ikke noget Kultursprog! Jeg ved ikke, om han er sig bevidst, hvilke Piskeslag han ved en saadan Udtalelse giver alle tænkende Færinger. Vort tusindaarige Modersmaal skulde ikke være noget Kultursprog? Der er kun eet, som tjener Hr. Rytter til Undskyldning for denne Udtalelse: Han mangler i højeste Grad selv den for en Mand i hans tidligere Stilling nødvendige Kultur!

Paa samme Side findes en Udtalese af Hr. Rytter om, at vi vil *udrydde* Dansk. Jeg ønsker at slaa en Pæl gennem dette Spøgelse, som skimtedes i 1889, og som blev kaldt kraftigt til Live i 1906. Hvorfor skulde vi dog det? Allerede ved den nuværende nationale Bevægelses Opvaagnen i 1888 blev det fremdraget, at vi skulde lære begge Sprog, thi derved fik vi Nøglerne til hele den nordiske Litteratur; jeg har før nævnt dette. Og jeg tør dristigt paastaa, at vi ingensinde har fraveget dette Standpunkt. Jeg protesterer paa det bestemteste imod, at vi skulde være saa ukultiverede, at vi ikke kan se, hvilken Fordel vi har af at lære baade Færøsk og Dansk. Engelsk — ja, hvis vi bare kunde overkomme det! Det læres tildels i Aftenskolerne og Fortsættelsesskolerne, men i Børneskolerne bliver der jo ikke Plads til dette Sprog.

Hr. Overretsassessor Rytter har givet en endog noksaa detailleret Beskrivelse af de Eksempler paa slette Skoleforhold, han stødte paa under sine vidtstrakte Inspektionsrejser til de færøske Skoler, og han lader skinne igennem, at Færø Amts Skoledirektion — før han blev Medlem af den — havde udvist stor Forsømmelighed. Jeg maa dog paa dette Punkt forsvare den forrige Skoledirektion, og jeg tror, jeg har Kommissionens Bifald, naar jeg siger, at afdøde Provst Petersen, som i mange Aar, før Hr. Rytters Ankomst til Færøerne, var det ledende Medlem indenfor Skoledirektionen, var en Mand, som besad mindst ligesaa megen pædagogisk Indsigt som Hr. Rytter. Særlig vil jeg pointere, at Provst Petersen ikke, mig bekendt, lod politiske Hensyn være gældende under sine Inspektionsrejser. Dette kan derimod ikke siges om Hr. Rytter. Under Afhøringen af Hr. Rytter — se det stenografiske Referat Side 130 — havde jeg Lejlighed til at spørge Hr. Rytter, hvorfor han aldrig havde inspiceret Skolen paa Strender. Hr. Rytter tav til dette Spørgsmaal, og jeg kan godt forstaa hvorfor. Hr. Rytter vidste meget vel, at Skoleundervisningen paa Strender — jeg skal bruge et mildt Udtryk —: ikke stod paa Højde med, hvad man kunde forlange, men ikke desto mindre undlod han at inspicere denne Skole. Hvorfor? Ja, af hvilken anden Grund, spørger jeg, end den, at Læreren i denne Skole, der var Lagtingsmand, var en saa god Sambandsmand, at han kun meget sjælden i Lagtinget brød det Princip at stemme anderledes, end Amtmanden og Provsten stemte. Jeg selv nærer altsaa ikke den ringeste Tvivl om, at hvis der paa Strender havde siddet en anden Lagtingsmand som Lærer, der ligesaa politisk partitro sluttede sig til Selvstyrepolitikken, som vedkommende sluttede sig til Sambanspolitikken, saa havde Hr. Rytter nok undersøgt denne Skoles indre Forhold og sikkerlig fundet berettigede Ankepunkter; det er min Mening.

Jeg kommer dernæst til Hr. Effersøes Udtalelser om de historiske Sprogforhold (Side 139—41 i det stenografiske Referat). Hr. Effersøe giver dèr en ensidig og derfor ganske fejlagtig Fremstilling af Forholdene. Efter hans Udtalelser ser det ud, som om vor aandelige Næring kun har fundet Sted gennem danske religiøse Bøger og danske Salmer og Kæmpeviser, men dette er aldeles ikke Tilfældet. Selvfølgelig, jeg erkender og erkender med Glæde, at Færingerne, der var et religiøst Folk, har høstet megen aandelig Næring og aandelig Kraft af deres danske Bibel og af Kingos Salmer og af de gamle danske

Folkeviser. Hr. Effersøe berømmer sin Moder, der kunde mange danske Folkeviser udenad. Hvis den Slags Personalhistorie har Kommissionens Interesse, kan jeg fortælle, at min Bedstemoder kunde foredrage alle Peder Syvs Viser udenad. Men er det herudfra, Færingernes danske eller ikke danske Sindelag skal regnes, saa kører Hr. Effersøe sig selv uhjælpelig fast, thi det tør jeg staa inde for, og det kan jeg skaffe saa mange Vidner for paa Færøerne, som det gøres nødvendigt, at Hr. Effersøe ikke kan synge udenad en Brøkdel af de gamle danske Salmer og de gamle danske Kæmpeviser i Forhold til, hvad f. Eks. jeg selv kan præstere, og jeg tør ligeledes frit sige, at Befolkningen i den Skolekreds, som jeg bor i, og som Hr. Rytter i sit Angreb paa Louis Zachariasen stempler som en udpræget Selvstyrekreds, hvad den ogsaa er — der afgaves ved sidste Valg, saavidt jeg erindrer, omkring 120 Stemmer, hvoraf kun 4 var Sambandsstemmer —, med alle sine Selvstyretendenser er ligesaa vel indforstaaet med de danske Folkevisers Betydning som nogen af Hr. Effersøes saakaldte Sambandskredse. Thi hvad er det, som gør, at vi Selvstyremænd i disse Kampaar, da vi har været i saa afgjort Mindretal, har kunnet holde ud, ja, ikke alene det, men har kunnet gaa frem trods Had og Bagvaskelse, Forfølgelse og ærerøre Beskyldninger? Er det ikke bl. a. netop det, at vi ikke alene har kunnet udenad den gamle danske Digtning, men ogsaa har indlevet os saaledes i den, at vi har kunnet sige med den gamle Digter om Bronck, der svigagtig sultede Fru Ingeborgs 3 Brødre og til Straf derfor blev lagt paa Stejle og Hjul: „Men Falsk og Svig ej lykkes ret længe, til sidst monne de sin Herre fortrænge — at stole paa Gud og Retvished, giver Lykke og Ro og langvarig Fred.“ Eller ihukommende Marsk Stigs Hustrus, Fru Ingeborgs Ord til sin Mand, da han var gjort fredløs efter Drabet paa Kong Erik i Finderup Lade: „For ærlig sag er ærligt svar — det tarv sig ingen mand bramme — det kommer dog frem og bliver ikke borte, naar Gud vil retvist dømme.“ Nej, aldrig har vi Selvstyremænd villet kaste Vrag paa de Goder, som vi har kunnet erholde gennem dansk Litteratur, skønt det er sandt, at mange Gange, naar de værste Beskyldninger for Danskerhad af f. Eks. Knud Berlin og Amtmand Rytter og hans Følgesvende har været udslynget imod os, uden at en eneste Dansker tog vort Standpunkt i Forsvar, har vi sagt: Nej, lad dem saa hellere faa Ret, lad os saa hellere begynde at hade Danskerne, ligesaa meget som disse Herrer hader os, lad os saa hellere vise den samme Foragt for dansk Sprog, som Danskerne viser vort Sprog; men saadanne Følelsesudbrud er dog aldrig blevet til Handling endnu.

Jeg kom lidt bort fra det, jeg sagde, at Hr. Effersøes Fremstilling var ensidig og derfor ganske forkert, thi gennem den kunstige Bygning, han bygger op, giver han det fuldstændig fejlagtige Billede, at vort Aandsliv ikke blot hovedsagelig, men næsten ene og alene har hentet sin Næring fra det Danske. Han glemmer fuldstændig, at skønt Bøgerne var danske, foregik al Undervisning, al Forklaring om det, der blev lært, alle Diskussioner, der om Vinteraftenerne førtes hjemme eller i Dansestuerne efter Visernes Afsyngelse om Personer og Tildragelser o. s. v., udelukkende paa Færøsk, og han glemmer fuldstændig at henpege bl. a. paa den ægte færøske Kvaddigtning, der er saa intimt indlevet i færøsk Folkebevidsthed, at denne lille Haandfuld Folk, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kun udgjorde 5 000 Mennesker, har kunnet levendeholde væsentlig ad mundtlig Vej ikke mindre end, som jeg før har omtalt, 70 000 Vers. Han glemte at fortælle, at allerede Lyngbye for hundrede Aar siden blot ved et Besøg paa Færøerne ved at se den færøske Dans kunde optegne et Par tusind Vers af den skønne Digtning, vi ejer i Kvadet om Sigurd Fofnisbane, en Digtning, der vel behandler samme Emne som den islandske Vølsungasaga og den tyske Niebelungenlied, men dog behandler det fuldkommen selvstændigt, en Digtning, der besidder en saadan Kraft og Karakterfylde, at den skal søge sin Lige; den nyere Dramatisering af Vølsungasagaen og dens Hovedperson i Sigfried formaar kun at gøre denne til en afbleget Skikkelse imod Helten Sigurd Fofnisbane i de færøske Kvad. Men jeg tilgiver Hr. Effersøe; om ikke i samme Grad som Hr. Rytter mangler ogsaa han aandelig Forstaaelse, og det var ganske karakteristisk for Hr. Effersøe og vakte ikke nogen mærkbar Forbavselse, da han i det sidst afholdte Lagting fremsatte et Forslag vedrørende Thorshavns Realskole med den Motivering, at Skolen burde ledes i en bestemt Aand, og da han saa blev spurgt, i hvilken Retning denne Aand skulde gaa, svarede han ganske ligefrem, at denne Aand skulde slet ikke have nogen bestemt Retning. Hvis Hr. Effersøe havde staaet

i mere intimt Forhold til den færøske Folkeaand, end han gør, hvis han havde deltaget mere i det færøske Folks Liv, end han har gjort, vilde han have vidst, at ihvorvel Færingerne nok har yndet baade Folkevisetonen og Folkeviseindholdet, har det dog altid været saa, at det har været anset for mere mandigt, mere karakterbetegnende, mere i Samspil med vor Folkeopfattelse at foredrage et ægte færøsk Kvad end en Folkevise. Jeg mener ikke, Hr. Effersøe kan tale med herom, thi jeg tror ikke, han kan hverken Folkeviser eller færøske Kvad; det har jeg i hvert Fald ikke opdaget; men jeg antager, at jeg kan tale med herom, fordi jeg foruden at kunne foredrage en hel Del danske Folkeviser ogsaa kan foredrage henimod 5—6000 Vers færøske Kvad udenad. Heraf har, som sagt, Hr. Effersøe ikke haft Forstaaelse. Han har derfor heller aldrig som Politiker regnet med Djurhuus Ord i Kvadet om Svolderslaget: „Skarpur verður hildarleikur þa Norðmenn mot norskum striða"; thi ellers vilde han have været forudseende nok til aldrig at kalde den forfærdelige Kiv og Strid til Live, som han vakte i 1906, og hvis sønderrivende og ødelæggende Indflydelse paa det færøske Samfundsliv sent vil forsvinde. Og han har heller ikke regnet med Udtalelsen i det færøske Kvad, som siger: „Annað skal enn orðabrask Noregs menn at vinna".

Nej, Sandheden lader sig nu en Gang ikke bortforklare. Det nytter ikke, hverken for Hr. Rytter eller Hr. Thygesen eller Hr. Effersøe eller Hr. Samuelsen at søge at tage Patent paa, at der paa Færøerne er et danskvenligt Parti og et andet, der er det modsatte af danskvenligt. Dette er en Klassificering af den færøske Befolkning, som er opfundet för tilfället, og denne Klassificering er falsk. En af vore Digtere siger: „Det er ikke løse Baand, der binder Færingerne sammen, det er hverken Mjød eller Vin eller gode Retter; nej, det, der binder os sammen, er samme Sprog, samme Moder, og samme dyrebare Minder: disse Baand kunne aldrig raadne, disse Baand kunne aldrig briste, fordi Gud selv har skabt dem." Og det kan aldrig nytte at gaa imod Fakta. Hr Thygesen paaberaaber sig det færøske Vælgerflertal som hørende til det dansksindede Parti. Jeg er hvert Øjeblik rede til at give mit Samtykke til en Afstemning paa Færøerne angaaende det færøske Sprogs fremtidige Stilling der i Landet, selvfølgelig dog under ligesaa betryggende Former, set fra et færøsk nationalt Standpunkt, som Afstemningen i Sønderjylland skal foregaa under, set fra et dansk nationalt Standpunkt. Jeg antager ogsaa, at Tiden netop nu er inde til at tage Beslutning om en saadan Prøve, thi disse evindelige Bebrejdelser bliver trættende i Længden og gør ikke andet end Ugavn. Jeg kan derfor meget godt tænke mig, at Kommissionen som Resultat af disse Sprogforhandlinger foreslaar Afholdelse af en saadan færøsk Folkeafstemning vedrørende det færøske Sprogs Stilling paa Færøerne. Men naar jeg indgaar paa dette, mener jeg ikke dermed, at vi saa foreløbig skal vente med at forandre § 7. Nej, vi kan ikke vente. Danskerne vilde gøre en stor Uret imod os ved at lade os vente. De vilde gøre en stor Uret mod os ved at modsætte sig, at den færøske Retskrivning faar den samme Plads i den færøske Skole som den danske Retskrivning. Det er og bliver en Uret, om ikke Befolkningens Modersmaal igen bliver Undervisningssprog, saaledes som det alle Dage har været undtagen i Tiden 1737—41, 1845—54 og fra 1912 til Dato.

Jeg skal hermed slutte, idet jeg fremlægger i et Særaftryk af Tilskueren for 1918 en Artikel af Richard Long, der hedder „Færøisk—Dansk", og en Oversættelse af en Artikel i „Tingakrossur" for 18. April 1918, som hedder „Sambandet og Modersmaalet". Jeg ønsker, at dette maa blive trykt som Dokumenter. Og saa afventer jeg Amtmand Rytters Brev til Biskoppen over Sjællands Stift for at kunne behandle det færøske Kirkesprog og de øvrige Sprogforeteelser, som de for Kommissionen forelagte Dokumenter yderligere giver mig Anledning til at omtale.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg har haft Lejlighed til paa et tidligere Tidspunkt under Kommissionens Forhandlinger at stille nogle Spørgsmaal til Hr. Patursson. Disse Spørgsmaal kom til Besvarelse i et senere Møde. og de findes i det stenografiske Referat. Der er et af disse Spørgsmaal, som jeg finder Anledning til at drage frem igen. Paa Side 165 lyder Spørgsmaal Nr. 2 saaledes; „Hvorfor ventede man ikke med at sende Adressen, til man havde faaet sikker Kundskab om Ministeriets Stilling, da det altsaa lader til, at man lægger Vægt derpaa, og da det af Aktstykkerne Side 57 fremgaar, at man ikke straks havde ventet at faa sine Ønsker opfyldt, samt da der i Mellemtiden var kommet Varer".

Hr. Patursson svarer herpaa, og Svaret indledes saaledes: „Oplysning angaa-

ende dette Punkt vil jeg ikke kunne skaffe, før jeg har været hjemme." Saa kommer der nogle yderligere Bemærkninger, som ikke har nogen Interesse i denne Forbindelse. Nu har Hr. Patursson været hjemme paa Færøerne, og jeg vil da gerne bede ham besvare det nævnte Spørgsmaal 2.

Landstingsmand **Patursson**: Paa den Meddelelse, jeg fik om Mødet i Kommissionen, stod der: Hr. Patursson afgiver Forklaring. Der stod intet som helst om, at Patursson var indkaldt for at besvare Spørgsmaal. Hvis der nu var stillet Spørgsmaal til mig ud fra mit Foredrag om den færøske Sprogsag, skulde jeg være villig til at besvare saadanne Spørgsmaal, om end jeg ganske vist er noget træt efter at have holdt Foredrag i snart $3^1/_2$ Time. Men indlade mig paa at besvare Spørgsmaal, der vedrører et ganske andet Omraade af Kommissionens Arbejde end det, jeg her har talt om, er jeg ikke i Stand til, jeg er altfor træt til at komme ind paa nye Emner; ønsker Medlemmerne at fremsætte Spørgsmaal desangaaende til mig, anmoder jeg om, at det maa ske en anden Gang. Det kan jeg ikke indlade mig paa i Dag.

Landstingsmand **Hauch**: Jeg beklager, at Hr. Patursson ikke vil udtale sig om dette Spørgsmaal, men naar han ikke mener at kunne det, er der ikke noget at gøre ved den Ting, Jeg vil gerne gøre opmærksom paa, at det, der har givet mig Anledning til at stille dette Spørgsmaal, er følgende: I det Aktstykkehefte, hvor Telegrammerne er aftrykt, staar under Nr. 27 gengivet et Telegram, som Hr. Patursson har sendt til Hr. Edward Mortensen her i København. Det er indleveret den 17. April 1917 Kl. 6 om Eftermiddagen, og Hr. Patursson siger deri: „Har i Dag telegraferet til Castenskjold Indholdet af Adressen" o. s. v. I Telegram Nr. 29, som er sendt 18. April, altsaa Dagen efter, Kl. $1^1/_2$, siger Hr. Patursson til Hr. Mortensen: „Deres Breve modtaget." Hr. Patursson vidste altsaa, at der kom Skib til Færøerne, og det, som jeg gerne vilde have nogen Oplysning om, er, hvorfor man ikke afventede, hvad dette Skib mulig kunde bringe af Oplysninger, f. Eks. om Ministeriets Stilling overfor Adressesagen. Dette var min Anledning, men dersom Hr. Patursson ikke ønsker at udtale sig om Spørgsmaalet, har vi jo ikke noget Middel til at tvinge ham dertil, og saa maa det vente til et senere Møde.

Landstingsmand **Jørgen Pedersen**: Hr. Patursson skildrede i sit Foredrag, hvorledes der paa et vist Tidspunkt skete et stort Omslag fra Provst Petersens, Effersøes og en hel Del andre Mænds Side bl. a. af Hensyn til Sprogsagen. Hr. Patursson maa kunne sige os noget om, hvad der gav Anledning til dette. Har Hr. Patursson ikke nogen Anelse om, hvorledes et saadant Omslag kunde indtræffe saa pludselig og i saa stort Omfang hos Mænd, der tidligere havde staaet paa hans Side?

Landstingsmand **Patursson**: Jo, selvfølgelig kan jeg udtale mig derom. Kommissionen vil maaske nok kunne forstaa, at de smaa Forhold oppe paa Færøerne meget let vil gøre, at naar Personer pludselig kommer til at staa som Modsætning overfor hinanden, det være sig i Politik eller paa andre Omraader, vil Anledningen dertil meget ofte være personlige, maaske endog meget intimt personlige Forhold. Alligevel har jeg tænkt paa at fremkomme med en Forklaring desangaaende for Kommissionen, men jeg finder det rigtigst først at behandle ogsaa det færøske Kirkesprog, det vil jo ikke tage saa lang Tid, efter at jeg nu har behandlet de historiske Forhold ved Sproget, som influerer en Del derpaa. Jeg har derfor tænkt først at komme ind paa denne Side af Sagen, naar jeg har behandlet det færøske Kirkesprog. Det mener jeg imidlertid ikke, jeg vil kunne behandle fuldstændig, før jeg har faaet alt det nødvendige Materiale, og dertil regner jeg bl. a. Brevet fra Amtmand Rytter til Biskoppen over Sjællands Stift. Jeg skal imidlertid gøre, hvad jeg kan.

Landstingsmand **Hauch**: Jeg ved ikke, om jeg skal forstaa Hr. Paturssons Svar saaledes, at Hr. Patursson ikke ønsker at besvare det af mig stillede Spørgsmaal. Jeg vilde have sat Pris paa, at det var sket, da det forekommer mig, at Spørgsmaalet er klart. Jeg skal endnu en Gang henstille til Hr. Patursson, at han udtaler sig om Sagen.

Landstingsmand **Patursson**: Selvfølgelig er jeg villig til at besvare det Spørgsmaa; men jeg har tænkt, at der kunde blive stillet mig flere Spørgsmaal angaaende Adressesagen, og jeg synes, det er bedre at behandle dem paa en Gang i Stedet for at indblande et Par Spørgsmaal om Adressesagen i mit Foredrag om Sproget og saa maaske en anden Gang indblande andre Spørgsmaal i et andet Afsnit. Jeg

tror, det vil lette Overskueligheden i de Sager, vi behandler, om vi trækker dem sammen saa meget som muligt. Jeg antager ogsaa, at Amtmand Rytter vil stille mig Spørgsmaal. Selvfølgelig skal jeg ikke udtale mig om Kommissionens Arbejdsmaade, men jeg maa bede mig fritaget for i Dag at svare paa andre Ting end dem, der angaar Sprogspørgsmaalet.

Formanden: Er der flere af de Herrer, som ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, kan vi jo slutte Afhøringen i Dag. Efter Hr. Paturssons Udtalelser tør jeg vel gaa ud fra, at De i en nær Fremtid vil kunne give os nogle yderligere Oplysninger.

Landstingsmand **Patursson:** Ja.

Mødet hævet Kl. 2^{25}.

Mødet 21. Marts 1919, Kl. 9.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter.*

Formanden: Som Hr. Overretsassessoren vil have set, har Kommissionen, siden De sidst gav Møde her, indsamlet en Række Oplysninger, hvorunder der ogsaa er fremkommet en Række Bemærkninger om og adskillig Kritik overfor Deres tidligere Udtalelser. Kommissionen har derfor anset det for rigtigt at give Hr. Overretsassessoren Lejlighed til at fremkomme med yderligere Udtalelser, som De i den Anledning maatte finde Grund til.

Forinden jeg giver Overretsassessoren Ordet for en fortsat Fremstilling, skulde jeg imidlertid forelægge Hr. Assessoren et Par Spørgsmaal, som der var Tale om, da De tidligere gav Møde, men hvis Besvarelse blev henskudt, indtil Kommissionen havde overvejet, hvorvidt man ønskede at stille Hr. Assessoren disse Spørgsmaal. Der var en Række Spørgsmaal, som saaledes var Genstand for Omtale, og Kommissionen har ønsket i Dag at forelægge Hr. Overretsassessoren tre af disse Spørgsmaal.

Det første af disse Spørgsmaal findes i det stenografiske Referat Side 123, 2den Spalte. Der er spurgt om, hvem der har telegraferet til „Tidens Tegn" i Norge om Afskeden. Kommissionen vil altsaa bede Hr. Assessoren udtale sig derom.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg forstaar ikke rigtig Spørgsmaalet, thi hvis Hr. Formanden vil læse videre Side 123, staar der: „Nej, jeg er villig til at besvare et hvilket som helst Spørgsmaal, Kommissionen stiller mig. Det blev telegraferet fra „Dimmalætting". Men det, jeg har villet pointere, er, at paa det Tidspunkt, da der blev telegraferet, kendte jeg ikke Spor til det; jeg fik det først at vide bagefter."

Formanden: Assessoren har altsaa faaet at vide, hvem der har telegraferet til „Tidens Tegn"?

Overretsassessor **Rytter:** „Dimmalætting"!

Formanden: Er det Meningen, at det var et Redaktionstelegram?

Overretsassessor **Rytter:** Ja, det vil jeg gaa ud fra.

Formanden: Paa Side 125 i det stenografiske Referat er der Spørgsmaal om Forhandlinger mellem Kongsbonde Paturssson og den engelske Konsul. Hr. Overretsassessoren har udtalt, at hvis der stilles Spørgsmaal til Dem i saa Henseende, vil De være villig til at oplyse, hvad der er Dem bekendt om disse Forhandlinger. Det vil Kommissionen gerne bede Dem om.

Overretsassessor **Rytter:** Det kommer jeg ind paa i mit Foredrag.

Formanden: Saa ønsker De altsaa ikke at besvare det nu?

Overretsassessor **Rytter:** Ikke, hvis Kommissionen er tilfreds med de Oplysninger, jeg giver i mit Foredrag.

Landstingsmand **Trier:** Er der flere Oplysninger at give? Overretsassessoren siger: hvis Kommissionen er tilfreds; men spørger jeg, hvis vi er utilfredse, vil der saa være flere Oplysninger at give fra Overretsassessorens Side?

Overretsassessor **Rytter:** Naar jeg har givet min Fremstilling af, hvilke Samtaler der er mig bekendt, antager jeg, at Kom-

missionen, hvis den ikke er tilfreds, vil udspørge mig nærmere om disse Samtaler.

Formanden: Endelig er der Side 132 spurgt om, hvad det var for Embedsmænd, som skal være kommet i Bladet „Tingakrossur"s Magt i Anledning af, at der har været noget at udsætte paa dem. Det vil Kommissionen ogsaa gerne bede lidt nærmere oplyst.

Overretsassessor **Rytter:** Kan dette Spørgsmaal ikke stilles til mig, naar jeg har holdt mit Foredrag, thi deri kommer jeg ogsaa ind paa noget, der vedrører dette Spørgsmaal.

Formanden: Overretsassessor Rytter har Ordet for at give sin Fremstilling.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg ved ikke, om det maa være mig tilladt — det vil maaske klare et Par Punkter i mit Foredrag — at stille et Spørgsmaal til Formanden; Spørgsmaalet er i Virkeligheden rettet til Kongsbonde Patursson.

Formanden: Jo.

Overretsassessor **Rytter:** Den høje Kommission vil paa Side 174—75 og Begyndelsen af 176 i det stenografiske Referat se en Diskussion mellem Hr. Landstingsmand Kragh og Hr. Landstingsmand Patursson, i hvilken Landstingsmand Kragh spørger Landstingsmand Patursson om, hvorfor man sendte Folkeadressen blot efter Opgivelsen af Gesandtens Adresse fra Folketingsmand Mortensen. Hr. Patursson søger efter min Mening at komme noget udenom Spørgsmaalet, men svarer til Slut, at man tog denne Oplysning ganske raat og derefter telegraferede Adressen til England. Nu, da vi har faaet Telegrammerne, ser jeg, at det i det Telegram, Nr. 29, som Hr. Patursson sendte Hr. Mortensen Dagen efter, at Adressen var afsendt, hedder: „Deres Breve modtaget". Hr. Patursson vidste altsaa, at der kom Skib til Færøerne umiddelbart efter Adressens Afsendelse. Kommissionen vil forstaa, at man allesammen deroppe er klar over, naar der kommer et Skib. Jeg fik Meddelelse derom, og jeg lod den gaa videre — saavidt jeg husker, var det paa det Tidspunkt endnu ikke forbudt at meddele, naar der kom Skib. Hr. Patursson maa altsaa have vidst, at der kom Skib. Nu synes det mærkeligt, at Hr. Patursson, naar han, som det fremgaar af Telegrammet, ventede Skib, saa sendte Adressen. Maa jeg ikke faa det Spørgsmaal besvaret.

Formanden: Jeg ved ikke, om Hr. Patursson kan og vil svare paa det Spørgsmaal.

Landstingsmand **Patursson:** Nej, jeg havde ikke tænkt at besvare Spørgsmaal fra Vidnet i Dag; jeg har ikke ment, at Mødet i Dag skulde forme sig paa den Maade. Indlader jeg mig først paa at besvare et Spørgsmaal, maa jeg selvfølgelig fortsætte, og saa vil det ende med en Diskussion mellem Assessor Rytter og mig. Jeg vil derfor foretrække ikke at svare paa Spørgsmaalet.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg ønsker kun at sige, at jeg skal ikke diskutere Spørgsmaalet med Hr. Patursson, hvis Hr. Patursson blot vil give en rent faktisk Oplysning.

Formanden: Hr. Patursson ønsker maaske ikke at udtale sig yderligere?

Landstingsmand **Patursson:** Nej.

Overretsassessor **Rytter:** Hr. Patursons negative Svar er i og for sig ogsaa tilstrækkeligt. Jeg føler mig derved bestyrket i det, jeg skal oplyse overfor Kommissionen.

Jeg takker den høje Kommission, fordi den har givet mig Lejlighed til at se det Materiale, der er fremkommet, og fordi jeg faar Adgang til at besvare de Spørgsmaal, som det giver Anledning til. Jeg faar derved Lejlighed til yderligere at uddybe og fremhæve visse Punkter i mit Foredrag og til at bevise, at Kongsbonde Patursson vildleder Kommissionen ved urigtige, usandfærdige og tvetydige Udtalelser. Jeg takker den høje Kommission, fordi Telegrammerne er blevet mig forelagt. Jeg kan ikke sige, at jeg er blevet overrasket over dem, jeg havde ventet en Del af dem, men jeg maa dog sige, at jeg havde ikke ventet at finde saa mange Blottelser i Telegrammerne fra Kongsbonde Paturssons Side som dem, der foreligger. Det forbavser mig. Den eneste Forklaring, jeg kan give, er den, at Kongsbonde Patursson ikke har vidst, at Telegrammerne *kunde* fremskaffes, og ikke har vidst, at de *var* fremskaffet. Jeg havde ventet meget, men jeg havde ikke ventet i Telegrammerne at træffe falsk Citering, naar de blev forelagt for Offentligheden og for Kommissionen her.

Jeg gaar saa over til mit Foredrag. Jeg vil dele det i to Afsnit, som behandler de to Spørgsmaal, der er forelagte for Kommissionen, I) Adresseaffæren og II) Forholdet mellem Ministeren og mig.

I. *Adresseaffæren.*

Jeg pointerede i mit første Foredrag, hvad Hr. Paturssons politiske Formaal med Adressen var. Det er nu nøjere slaaet fast, og man kan se hele Situationen. Det, man maaske manglede, var Slutstenen af Beviset. Hvad Hr. Paturssons politiske Formaal var, kan man nu se, det var hans Ungdoms Drøm, nemlig den saakaldte islandske Retning, som det hedder i Telegrammerne. Hr. Paturssons Formaal var at skabe en Jordbund, i hvilken Adskillelsen fra Danmark senere kunde foregaa, saaledes at Tilknytningen til Island fandt Sted, og endvidere i samme Øjemed, at der blev ansat en Ombudsmand i Reykjavik og en færøsk Gesandt i London — altsaa ikke den danske Gesandt. De Herrer vil se, at naar dette var et fait accompli ved Krigens Slutning, vilde Færøerne straks indtage samme Stilling som Island. Jeg har vist, hvilke Midler Kongsbonde Patursson brugte hertil ved den agitatorisk fremkaldte Frygt paa Færøerne. Jeg ser yderligere af Telegrammerne, at Kongsbonde Patursson oven i Købet overfor Offentligheden og overfor Lagtinget har citeret de Telegrammer, han har faaet, falsk, uagtet de staar i Citationstegn, og uagtet de er anførte som de ordrette Telegrammer, han har modtaget.

Jeg har paastaaet, at det fra først af var Hr. Paturssons Hovedhensigt, at den saakaldte Folkeadresse skulde sendes direkte til den engelske Regering *udenom alle danske Myndigheder* — jeg vil gerne gentage det meget kraftigt, thi jeg synes, det er blevet misforstaaet af adskillige, saaledes som jeg ser paa det, der er fremkommet —, altsaa, den skulde sendes direkte til den engelske Regering *udenom alle danske Myndigheder*, enten af nogle Lagtingsmænd, hvis Fiffet med at tvinge Lagtinget ikke lykkedes, eller, hvis det lykkedes, saa af Lagtinget, og enten telegrafisk eller muligvis, som det nu viser sig, gennem en speciel færøsk Gesandt, nemlig Hr. Mortensen. Det var altsaa den oprindelige Mening. De Herrer vil lægge Mærke til, at denne Hovedhensigt er det eneste, jeg omtaler i min Beretning til Ministeriet af $^{18}/_{4}$ 1917, den fandt nemlig Sted paa et Tidspunkt, da jeg ikke kendte til Adressens videre Skæbne. Jeg antydede, at man rimeligvis vilde, naar, som jeg udtrykte mig, Hr. Paturssons Humør er steget, forsøge to Veje: Konsulen og den danske Gesandt i London. Jeg siger udtrykkelig i min Indberetning paa det Tidspunkt, da jeg selvfølgelig ikke er klar over Fremtiden, at det gør intet, hvis man forsøger Konsulen, han er bange nu, og han tør intet gøre. Jeg siger i min Indberetning ikke et dadlende Ord om den Vej: at gaa gennem den danske Gesandt eller noget om, at Adressen skal afvises, jeg henstiller kun, at Adressen, hvis den bliver sendt gennem danske Myndigheder, maa blive forelagt mig, fordi jeg gaar ud fra, at den indeholder nye Usandheder foruden dem, der oprindelig stod i Adressen. Saaledes var mit Standpunkt i Indberetningen til Ministeriet, og saaledes var det overfor Kommissionen. Jeg vil altsaa gerne endnu en Gang pointere, at min Hovedpaastand var, at Adressen skulde sendes direkte til den engelske Regering *udenom alle danske Myndigheder*. De to andre Veje, som man efter Nederlaget forsøgte, da Humøret begyndte at stige, var kun Ting, man gjorde for at frelse Skibbruddet.

Med Hensyn til Adressen er der nu kommet nye Oplysninger, og jeg vil tage dem kronologisk. Jeg skal først dvæle ved Skipperforeningens Andragende til Konsulen, som Hr. Patursson lægger saa stor Vægt paa. Jeg skal komme let over det. Skipperforeningen var en Erhvervsorganisation, og den henvendte sig selvfølgelig til Konsulen i mange Tilfælde, akkurat ligesom den færøske Købmandsforening, den færøske Rederiforening og alle andre Erhvervsorganisationer deroppe gjorde, paa samme Maade som det er sket hernede. Ønskede man saa mere Assistance, kom man selvfølgelig til mig, enten *før* man gik til Konsulen for at tale med mig om Sagen, eller *bagefter* for at sige, at man *havde* gjort det og det. Jeg forstaar ikke, at man skulde være forbavset over, at jeg ikke har nævnt dette Andragende, thi saa skulde jeg ogsaa have nævnt alle de Andragender, der er indgivne fra den færøske Købmandsforening og fra Rederiforeningen, altsaa fra rene Erhvervsorganisationer. Hr. Patursson kan ikke se Forskellen imellem dette Andragende og det, der blev indgivet af en politisk Forening. Forskellen er en lignende, som hvis paa den ene Side en radikal Grosserer eller en Højre-Grosserer i København henvender sig til det engelske Gesandtskab, og paa den anden Side den radikale Vælgerforening eller Højres Arbejder- og Vælgerforening henvendte sig til den engelske Gesandt paa Landets Vegne

eller paa et stort Antal Beboeres Vegne. Det er Forskellen. Da Hr. Patursson lægger saa stor Vægt derpaa, og da han udtaler, at Konsulen gav mere, end man androg om, skal jeg for Resten oplyse — jeg ser ikke, hvilken Rolle det spiller —, at ogsaa Skipperforeningen søgte min Assistance. I hvert Fald kom et af Bestyrelsesmedlemmerne, efter at Andragendet var indleveret til Konsulen, op til mig og sagde: Vi har gjort det og det. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at hele Klausulspørgsmaalet behandledes i Ministeriet hernede, og at jeg gentagne Gange havde forhandlet med Konsulen derom. Da han var gaaet, henvendte jeg mig paa ny til Konsulen, og jeg fik Konsulen til at forstaa, at det, der søgtes om, kun tilsigtede at raade Bod paa en Fejl fra hans Side og ikke fra nogen anden Side, og der kom ogsaa imødekommende Svar fra Konsulen. De Herrer vil maaske herefter bedre forstaa, hvorfor man opnaaede mere end det, som Andragendet gik ud paa. Jeg skal endnu kun for at orientere de Herrer, for at de kan indse, at der forelaa en Fejl fra Konsulens Side, bemærke, at vi paa Færøerne ikke maatte levere Varer til Tyskland. Dette var Hovedøjemedet. Vi forpligtede os til at levere Varer til 6 bestemte Lande, medens Island havde forpligtet sig til at levere til England. Saa vil de Herrer nok kunne forstaa, at vi selvfølgelig ogsaa kunde levere til Island, idet Varerne derved gik specielt til det ene Land, nemlig England. Jeg har ikke dvælet ved denne Affære, fordi den, som sagt, efter min Mening er ganske betydningsløs og højst kan vise, at jeg hjalp, hvor jeg kunde. Den spiller ingen Rolle for mig med Hensyn til Adressen.

Hvad selve Adressen angaar, begynder Hr. Patursson efter min Mening noget for tidligt. Jeg skal begynde paa samme Tidspunkt.

Den 6. Marts 1917 blev der afholdt et Møde i Framburdsfelag. Hr. Patursson fremlagde dèr et Forslag om at gaa til den engelske Konsul. Jeg vil bede de Herrer lægge Mærke til, at det var til den engelske *Konsul*. Jeg ser, at det begynder at glide lidt ud, at man begynder at tro, at det var til den engelske *Regering*, men det var altsaa til den engelske Konsul. Efter Mødet henvendte Patursson og Ziska sig til Konsulen *udenom Amtet*. Konsulen afviste Henvendelsen og forlangte en Anbefaling fra Amtet, og i den Anledning kom Patursson og den daværende Næstformand for Foreningen, Nyholm Debess, op paa Amtskontoret. Jeg har refereret denne Samtale meget vidtløftigt i min Indberetning til Ministeriet, og jeg har i det Referat, jeg har givet for Kommissionen, udtrykkelig henvist hertil. Hr. Patursson foreviste mig ved nævnte Lejlighed den Henvendelse, som han havde været hos Konsulen med. Jeg ser, at der har været en Diskussion mellem Landstingsmand Kragh og Højskolelærer Rasmus Rasmussen om dette Punkt: Henvendelsen udenom Amtet. Det synes deraf at fremgaa, at Hr. Patursson har handlet uden Bemyndigelse fra Foreningen. Jeg kan nu alligevel ikke rigtig forstaa, at Hr. Patursson skulde have narret Hr. Rasmussen paa det Punkt, thi hvis de Herrer vil se efter i Referatet Side 228, vil De se, at Hr. Patursson citerer Framburdsfelags Protokol; dèr staar udtrykkelig det samme som det, jeg har sagt, og denne Protokol maa jo som Forhandlingsprotokol være underskrevet af den daværende Formand, Rasmus Rasmussen. Den nævnte Henvendelse var selvfølgelig i høj Grad illoyal, da den kom fra en politisk Forening — ikke fordi Indholdet var illoyalt, absolut ikke, men fordi den var uden om Amtet. Jeg pointerede dette meget kraftigt overfor de to Herrer og bebrejdede dem meget stærkt, ikke Henvendelsens Indhold, men at den var foregaaet uden om Amtet. Foreningen blev imidlertid tvunget til at gaa gennem Amtet.

Den 8. Marts forsøgte jeg saa at hjælpe, uagtet jeg indsaa det haabløse deri, og uagtet jeg fraraadede Henvendelsen af forskellige Grunde, ikke fordi den var illoyal, for nu var den jo ikke illoyal, naar den kom gennem Amtet, da Indholdet i sig selv ikke var illoyalt — men for det første kendte jeg Konsulen ud og ind, og derfor, da det her drejede sig om et almindeligt, ikke om et konkret Spørgsmaal, sagde jeg til de Herrer: Vi faar aldrig Konsulen til at tage dette almindelige Spørgsmaal op, det henviser han uvægerligt til sin Regering, han tager kun det op, som kan udledes af allerede fastslaaede Regler. Endvidere sagde jeg til de Herrer: Det er skadeligt at gøre det, thi jeg har for nylig været i København, og et af de Spørgsmaal, jeg dèr skulde bringe frem, var fra Købmandsforeningen og drejede sig om at faa Konsulen fjernet, og nu vilde det jo se meget mærkeligt ud, om nogen heroppe takker Konsulen paa samme Tid, som dette andet Spørgsmaal forhandles i London. Det var ogsaa det eneste, der kom ud af denne Henvendelse til Kon-

sulen; jeg er overbevist om, at det eneste, han brugte af den, var dette, at han havde faaet en Tak fra nogle Færinger, hvad der selvfølgelig stod i meget daarlig Samklang med, at vi samtidig gennem Udenrigsministeriet og Justitsministeriet søgte at faa Manden fjernet. Jeg anbefalede altsaa Henvendelsen, fordi den nu ikke var illoyal — thi nu kom den ikke uden om, men gennem Amtet —, og jeg føjede oven i Købet til, at den var fra en Del Beboere paa Færøerne, altsaa ikke fra en politisk Forening. Derved var det politiske Moment selvfølgelig bortfaldet. De Herrer vil se, at dette stemmer fuldstændig med den Fremgangsmaade, som Udenrigsministeren her for Kommissionen har sagt, man fulgte i Udenrigsministeriet: man tog Hensyn til Ønsker fra Befolkningen, naar de kom til Udenrigsministeriet. Jeg havde i Masser af langt vigtigere Spørgsmaal, end der her var Tale om, forhandlet med Konsulen og Cheferne for Krigsskibene som Udenrigsminister, paa hans Vegne, hvorfor i al Verden skulde jeg saa ikke gøre det nu, da der ikke mere var noget illoyalt, idet man var blevet tvunget til at gaa gennem Amtet.

Den 7.—10. Marts blev der afholdt det i Aktstykker I, Side 81 ff. ommeldte Selvstyre-Ting. Der synes ikke at være truffet nogen vigtig Beslutning. I alt Fald kan ingen af Vidnerne erindre noget som helst derom. Hr. Poulsen kan kun erindre ét: at man ikke rettede nogen Henvendelse til Amtmanden om at faa Lagtinget sammenkaldt; han kan ikke huske, om det overhovedet var paa Tale at gøre det, men han kan huske, at man ikke gjorde det.

Den 12. Marts — nu begynder efter min Mening Adressens Historie — har Føroyatidindi den berømte Artikel, som var det første Stød til en Henvendelse direkte til den engelske Regering. Jeg skal oplæse de afgørende Punkter: „I Færøernes Historie er der et Præcedens for, at en direkte Henvendelse til engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning er bleven modtaget med stor Velvilje. Hvorfor ikke forsøge det samme nu? Lagtinget, der optræder paa den i visse Retninger nødlidende færøske Befolknings Vegne, henvende sig *direkte* til det britiske War office med telegrafisk Anmodning om Tilladelse til fri Passage for de nødvendigste Fødemidler til Færøerne fra det Land, hvor man finder det mest opportunt at fragte dem eller lade dem afhente. Det foreslaaede Skridt bør gøres i Tide, da der paa den Maade er Mulighed for et Resultat forud for Forhandlingernes Afslutning".

De Herrer vil navnlig af den sidste Sætning se, at der selvfølgelig ikke var Tale om, at Henvendelsen skulde foregaa samtidig med Regeringens Forhandlinger; saa kunde Resultatet jo ikke komme *forud* for Forhandlingernes Afslutning; det fremgaar af det foregaaende i Artiklen — se Aktstykker, Side 91 —, at der hermed sigtes til Forhandlingerne mellem den danske og den engelske Regering. Der staar ogsaa, at det var Meningen at foretage Henvendelsen direkte.

Den 14. Marts har „Tingakrossur" en lignende Antydning, jfr. Side 83. De Herrer vil se, at det er saa meget desto mere mærkeligt, som der ikke blev besluttet noget paa Selvstyre-Tinget, der sluttede den 10. Først den 14., da Føroyatidindi er kommet til Thorshavn, faar man Tanken, og de Herrer vil se, at den kommer ind lige i Slutningen som et Par Linjer. Der staar til allersidst: „Det maa med Rette siges, at man er naaet et godt Stykke frem i de faa Dage, Selvstyremændene har arbejdet med Landets Sager. Der synes nu blot at mangle Lagtingets Afgørelse og Samtykke, saa haaber vi at faa Varer fra Island i Maj". Den Slutning, som er kommet ind, som det ser ud, meget forhastet, viser tydeligt, hvad man nu begyndte at tænke paa, saa meget mere som man altsaa i Selvstyre-Tinget ikke havde tænkt paa at faa Lagtinget samlet. Poulsen kan, som sagt, huske, at man ikke rettede en Henvendelse til Amtet, og han kan ikke huske, om det overhovedet var paa Tale at gøre det.

Den 17. og 18. Marts var der Møde i Framburdsfelag. Den første Aften blev Adressen behandlet, og Rasmus Rasmussen var til Stede. Han oplyser, at der var overordentlig ringe Stemning for det hele — dette vil jeg bede de Herrer lægge Mærke til, thi der tales saa meget om et Folkeønske. Han oplyser endvidere, at man var betænkelig ved at sende den. Det er meget interessant at se, at man var betænkelig, thi hvis det var et saa selvfølgeligt Skridt, som det nu skal gøres til, hvorfor skulde man saa være betænkelig? Jeg ved ikke, hvordan Mødet er forløbet, men jeg kender Hr. Patursson tilstrækkelig til at vide, at det var ham, der var betænkelig. Det er altid Hr. Patursson, der er betænkelig, naar han vil have noget igennem; thi naar han har gjort sig til Repræsentant for Modstanden, er nemlig hele Vejen aaben samtidig med, at *han* har ladet sig overbevise; han er gaaet i Breschen, og naar han af gode Argumenter har ladet

sig overbevise, er Modstanden dermed med det samme brudt.

Den 18. Marts er der, som sagt, igen Møde, hvor Rasmussen imidlertid ikke var til Stede. Der blev altsaa Beslutningen taget. Den 19. Marts forespørger Ziska Føroyatidindi, om den vil være med. Jeg skal oplæse Telegrammet, det er meget interessant, og endnu mere interessant er det, at det er umuligt at faa Kongsbonde Patursson, da han bliver spurgt — saaledes som jeg har set, han er blevet — til at fremkomme med det og oplyse, hvad det indeholder. Telegrammet lyder: „Jeg har i Framburdsfelag fremsat det samme Forslag, som De fremkommer med i Føroyatidindi angaaende Henvendelse til Storbritanniens Regering. Dette Forslag vandt stor Tilslutning, og det blev vedtaget, at jeg skulde henvende mig til forskellige Personer paa Færøerne angaaende denne Sag. Tror De, at Suderingerne underskriver saalydende Andragende med Følgeskrivelse: Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse til at sejle direkte med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende. Dette Andragende tænkes underskrevet af Kvinder og Mænd over 18 Aar og telegraferet til Regeringen i London. Kan vi stole paa Deres Hjælp, og vil De bede andre Personer i forskellige Bygder paa Suderø arbejde paa denne Sags Fremme. Kan Asdal overlade Fram Papir til Tingakrossur." De Herer vil se, at Ziska udtrykkelig siger: „jeg har fremsat det samme Forslag" — og der er formentlig ingen, der vil være i Tvivl om, at det er det Forslag, jeg oplæste før. Ziska siger, at det vandt stor Tilslutning — det skulde ogsaa helst vinde stor Tilslutning paa Suderø, og saa var det godt at telegrafere, at det allerede havde vundet stor Tilslutning Nord paa, endskønt der, som det er oplyst af Rasmussen, var ringe Tilslutning paa Mødet den første Aften. Den anden Aften mødte Rasmussen end ikke; han var forhindret, men hvis der skulde forhandles noget efter hans Mening vigtigt, havde han nok været til Stede. De Herrer vil lægge Mærke til, at der i Telegrammet staar „Island og Færøerne"; nu skal det hele nemlig gøres til, at det drejede sig om Amerika — dette kommer jeg senere til. Men jeg vil pointere, at hele Adressebevægelsen, den Bevægelse, som jeg og Lagtinget tog Standpunkt til, gjaldt Forbindelsen mellem *Island* og Færøerne. Jeg vil bede om at lægge Mærke til dette, thi det skal nu forkludres. Det siges endvidere, at der skulde telegraferes til Regeringen i London. Paa det Tidspunkt var man altsaa endnu ikke naaet til at kunne fremsende Andragendet gennem vor særlige Gesandt — derved tænker jeg paa vor særlige færøske Gesandt.

Den 19., 20. og 21 Marts udsendes Adressen. Jeg har tilstrækkelig vist overfor Kommissionen, at Overskriften sammenholdt med Indholdet aldeles ingen Tvivl lader tilbage.

Den 21. Marts findes Paturssons Artikel i „Tingakrossur", Aktstykker I. Side 84. Jeg skal oplæse et Par afgørende Punkter: „Og beder vi i Samdrægtighed Englands Regering om saadan Besejlingstilladelse, er det lidet troligt, at den vil nægte os det fremfor Islænderne. Englands Regering har i Krigstiden for godt 100 Aar siden vist Velvilje mod Færinger, den har for faa Dage siden, støttet af sin herværende Konsul, føjet en Del af vort Folk (Skippere og deres Mandskab). Man kan ikke tro andet, end at Englands Regering ogsaa vil føje den Del af Færingerne, som sidder hjemme, hvis den rigtige Fremgangsmaade bliver brugt". Senere staar der: „Men lad os gøre det med Forstand. Lad os Færinger selv enes om, hvad Færinger skal gøre i denne Tid. Lad hver eneste Færing blot faa Lov til at tænke over, hvad der gavner Land og Folk mest, og lad hver eneste Færing ganske og aldeles komme bort fra at *vare sig for*, hvad Hr. Rytter vil have ham til at tænke og gøre. Saa kommer der noget godt ud deraf. For saa bliver det frie Færinger, der finder hverandre. Og *ene og alene som Færinger kan vi evne at staa som een Mand og formaa at redde vort Land*". Fremdeles hedder det: „Færøernes Lagting maa nu komme sammen og arbejde for de her nævnte Sagers Fremme". Heller ikke dette lader nogen Tvivl tilbage.

Den 21. Marts, samme Dag som denne Artikel stod i „Tingakrossur", kom Vareudvalgets Opraab, der findes Side 7 i Aktstykker I., og hvori man netop udtrykkelig fraraadede en Forhandling mellem den engelske Regering og nogle Lagtingsmænd. Samme Dag, efter at man havde skrevet Opraabet, modtog jeg fra Hr. Patursson et den 20. samme Maaned dateret Andragende fra Selvstyrepartiet dels om at faa Lagtinget sammenkaldt, dels indeholdende et Forslag til Lagtinget. Jeg skal læse det op og beder de Herrer lægge meget nøje

Mærke til det, det kommer til at spille en Rolle senere. Jeg læser det op her af Hensyn til den kronologiske Orden. Forslaget lyder saaledes:

„Lagtinget beslutter: 1) at der straks afsluttes Handel med Islænderne om Indkøb af Nødvendighedsartikler, 2) at den britiske Regering direkte herfra med det allerførste ansøges om fri Sejlads for Gods, Passagerer og Post mellem Færøerne og Island, og 3) at Færøerne snarest sender en Udsending til Reykjavik". De Herrer vil se, at der hele Tiden er Tale om *Island* og Færøerne, og at der tales om Henvendelse direkte til England.

Den 23. Marts kommer det et nyt Opraab fra Hr. Patursson, hvori han siger, at han har undersøgt det, 'som vi udtaler i vort Opraab, men at der ikke var nogen Grund til at tage Hensyn dertil. Han siger slet ikke: Herregud, Adressen skal aldeles ikke den Vej, I siger, der er jo ikke Tale om en Forhandling mellem nogle Lagtingsmænd og den engelske Regering.

I det stenografiske Referat Side 229—30 findes en Skrivelse af 26. Marts fra Framburdsfelaget til Mortensen, og den indeholder ikke et Ord om, at Adressen ikke skulde den Vej, den selv angiver; der siges kun, at Amtmanden selvfølgelig finder dette endnu mere illoyalt end det tidligere. Andragende udenom ham. Dette Brev stemmer ikke godt med Ziskas Brev af samme Dato, som de Herrer tidligere er blevet gjort bekendt med; der tales nemlig om, at Adressen skulde gennem den danske Gesandt. Hvis dette Brev fra Ziska overhovedet har en ægte Datering, er det maaske, om jeg maa bruge det Udtryk, et af Hr. Paturssons Post-scripta. Jeg kommer senere til, hvad jeg mener med dette Udtryk.

Den 26. Marts har Føroyatidindi en Artikel, hvoraf jeg skal oplæse et lille Stykke: „Det er Øjeblikkets brændende Spørgsmaal, der trænger til en hurtig Løsning, hvorfor det er blevet besluttet at rette en Henvendelse til den britiske Regering fra det færøske Folk om Tilladelse til fri Sejlads mellem Island og Færøerne; der burde selvfølgelig have været tilføjet: mellem Amerika og Færøerne" — det er altsaa Mænd, der endnu ikke er inde i Formaalet; de mener, at dette burde have været tilføjet, men det stod der altsaa ikke. Senere: „Hertil skal vi bemærke, at det kun er en dristig Paastand, at Henvendelsen til den britiske Regering vil skade Forhandlingerne. Tværtimod, den vil netop give dem et mægtigt Skub fremad.

Utvivlsomt gør den danske Regering, hvad den kan, men man har Lov til at tvivle om, at den, til Trods for Oplysninger fra Vareudvalget, har nogen rigtig Forestilling om, hvor alvorlige Forholdene vil blive paa Øerne om ikke lang Tid. Det ved det færøske Folk bedst selv og vil derfor tage Skeen i sin egen Haand og ikke længere lade sig smøre om Munden med skønne Løfter om, „at der er Grund til at tro" o. s. v.:

Ved det sidste tænkes paa, at jeg et Par Dage i Forvejen havde offentliggjort et Telegram fra Zahle, hvori Ministeren sagde, at han haabede at kunne skaffe Varer i Begyndelsen af April. Nu siger de Herrer her, at man ikke mere vil lade sig smøre om Munden med skønne Løfter, de vil tage Skeen i deres egen Haand.

Den 28. Marts har „Tingakrossur" en Artikel, som findes gengivet i Aktstykkerne Side 86. Jeg skal kun citere et Par enkelte Sætninger deraf: „Et fredeligt Bønskrift fra et Folkesamfund i Nød om Tilladelse til Sejlads til næste Naboland i Fred og Ro for England." Og senere: „Saa stod der blot ét tilbage at gøre: at alle Færinger slog sig sammen og prøvede paa at vinde Vejen frem til den engelske Regering uden om dette farlige Skær, som hidtil havde ligget og spærret for al Færdsel Vest paa — Amtmanden og hans Fylking."

De Herrer ser, at heller ikke dette lader nogen Tvivl tilbage: direkte til den engelske Regering.

Endelig indeholder „Tingakrossur" den 4. April en lille Artikel, som er højst illustrerende. Den er skrevet den 28. Marts, altsaa i Adressens første Periode. Den findes Side 90, og jeg skal lige læse Slutningen af den: „eller er det mon saa, som man har hørt løseligt nævne, at de raadende Herrer paa Færøerne skønner, at Sambaandet løsner sig, naar Færingerne selv forhandler med England? Saa maa jeg sige: Daarligt er Sambaandet — det skulde hellere hedde Hungersbaandet."

Naar de Herrer ser paa det, jeg nu har fremført i kronologisk Orden, for at De kan følge Bevægelsen, tror jeg ikke, at nogen af Dem vil være i Tvivl om, hvad Meningen var paa Adressens første Stadium — og det er jo egentlig det eneste, der har Betydning. Jeg skal føje til, at paa Færøerne er der ingen, der er i Tvivl, i hvert Fald var man det ikke den Gang. De Herrer vil f. Eks. se, at en Diskussion mellem Effersøe og Poulsen, som sidstnævnte citerer, tydelig viser, at selvfølgelig skulde Adressen til England. Men fremfor al

vil Kommissionen kunne forstaa af Hr. Rasmus Rasmussens Udtalelser, at ethvert Barn paa Færøerne kunde se, hvor Adressen skulde hen. Nej, der var ingen, som var i Tvivl. Men efterhaanden bliver man selvfølgelig i Tvivl derom, naar det lykkes, om jeg saa maa sige, at rode de forskellige Stadier sammen — saaledes som det nu skal ske overfor Kommissionen. Ligeledes vil Rigtigheden af det, jeg har paastaaet, fremgaa af de af Hr. Patursson citerede Ekstrakt-Udskrifter af Framburdfelagets Protokol sammenholdt med Hr. Rasmus Rasmussens Udtalelser.

Som sagt, dette Stadium er det afgørende, de andre spiller mindre Rolle. Senere forsøgte man to andre Veje, da Gifttanden var taget ud af Adressen. Da prøvede man paa at redde Stumperne og muligvis dog at opnaa lidt ved at forsøge de to Veje. Da jeg i sin Tid i Lagtinget 1917 og i Erklæring af 8. Febr. 1918 udtalte mig, gjorde jeg end ikke opmærksom paa, at Adressen oprindelig skulde direkte til England — man vilde have fundet det latterligt, hvis jeg havde sagt det —, men da der blev Strid om, hvad der var sket mellem de to Lagtingssamlinger, nøjedes jeg med at sige, at man havde forsøgt to Veje for at komme udenom den danske Regering i København. Jeg haaber, at det vil være klart for Kommissionen, hvad intet Menneske paa Færøerne var i Tvivl om.

Jeg har udviklet, at Hr. Paturssons Humør var paa Nulpunktet i Lagtingssamlingen og selvfølgelig ogsaa umiddelbart efter — det fremgaar formentlig af, hvad jeg tidligere har oplyst —, og Hr. Patursson maatte endog gaa med til at skrive under paa, at det hele ikke engang var møntet paa Amtmanden. Men navnlig fremgaar dette af det, som nu er oplyst, af den Skrivelse, som Hr. Patursson citerer Side 238—39. Det fremgaar deraf, at Adressen nu skulde sendes via København, og Folketingsmanden skulde holde Amtet à jour. Jeg vil bede de Herrer lægge Mærke til, at han skulde holde *Amtet* à jour og gøre det i Forstaaelse med vor Regering. Man vil se, hvor *loyalt*! Og de Herrer vil se, at hvis man kunde faa dette flyttet hen til Adressens første Stadium, var meget vundet. Derfor vil De ogsaa se, at Kongsbonde Patursson i en Forklaring, han har afgivet som Vidne, forsøger at faa det lagt hen paa et tidligere Stadium. Jeg beder Dem lægge Mærke til de 3 Ord: via København, Regeringen og Amtmanden. Jeg forstaar Hr. Paturssons Hensigt med at fremlægge dette Brev, som han jo meget vel kunde have skjult. Men det er saa loyalt! Hr. Patursson kan med stor Indignation udbryde: Og det har Amtmanden noget imod! Det var det, man vilde gøre deroppe, og det var Amtmanden imod! Jeg haaber ikke, Kommissionen vil være imod det. Det kan Hr. Patursson med Sandhed sige; han glemmer blot at tilføje, at det var skrevet, medens Humøret var paa Nulpunktet. Og desværre citerer han selv senere et Brev til Hr. Nolsøe, efter at Humøret er steget — hvad han for Resten ogsaa, om jeg saa maa sige, selv udtaler i Brevet, omend med nogle andre Ord; da er han allerede kommet bort fra det, han skriver her, medens Humøret er paa Nulpunktet. Det er meget interessant at lægge Mærke til, at Skrivelsen til Mortensen aldrig blev afsendt, det var kun et Koncept.

Jeg udviklede, hvorledes Hr. Paturssons Humør steg, og det bekræftes af det nu oplyste, nemlig af hans Brev til Købmand Nolsøe. Nu begynder han nemlig at arbejde paa, at Adressen *ikke* skal via København, og at man *ikke* skal holde Amtet à jour, men holde et af Hr. Patursson nedsat uansvarligt Nævn à jour med det hele. For Resten er Brevet til Købmand Nolsøe meget illustrerende. Hvad Hr. Patursson kan faa ud af et Telegram, der opgiver Gesandtens Adresse, er utroligt, og jeg kan godt forstaa, at Landstingsmand Kragh var i Tvivl om, hvorledes man har taget denne Meddelelse som Bevis. Man skulde synes, at Hr. Patursson kunde have skrevet til Mortensen: Vi ønsker Adressen sendt til Gesandten, er du enig med os, saa telegrafer Gesandtens Adresse. Saa vilde det tydelig fremgaa af Svaret: Han er enig med os deri. I Stedet ser man Hr. Patursson opstille en hel Række Fortolkninger for at faa Nolsøe bort fra den Beslutning, de har fattet i Lagtinget, nemlig at gaa over København, at man skulde holde Amtet à jour, og at det skulde ske i Forstaaelse med vor Regering. Man kan jo nemlig tydelig se af Brevet til Nolsøe, at det er det, de er blevet enige om og andet ikke. Jeg vil bede de Herrer se det omtalte Brev efter, og jeg vil navnlig bede Dem lægge Mærke til, hvorledes Hr. Patursson læser det op. Hr. Patursson begaar undertiden en meget kedelig Fejl, nemlig den ikke at læse det afgørende op, men siger, naar han kommer dertil: Det er uden Interesse. Jeg skal derfor begynde dér, hvor Hr. Patursson holder op og siger, at Resten er uden Betydning. Han har lige i det foregaaende talt om et Forslag om Nedsættelse af et uan-

svarligt Nævn, som Hr. Mortensen skulde henvende sig til; hvis England stillede Betingelser, skulde man selvfølgelig ikke forhandle med Amtmanden og Regeringen, men med det uansvarlige Nævn. Dernæst fortsatte Hr. Patursson: „Jeg tror, at foruden de Lagtingsmænd, som sender Adressen, bør 2 eller flere handelskyndige Medlemmer tiltræde Nævnet. Jeg skal straks foreslaa to Mænd: N. J. Mortensen og Ziska." — N. J. Mortensen er den forhenværende Folketingsmands Fader — „R. Niclasen har vi, maaske er det tilstrækkeligt. Skulde der saa komme Bud fra E. M. som det er nødvendigt at forhandle om, skal denne, som modtager Efterretningerne, meddele dette til de øvrige Medlemmer af Nævnet. Dette er for øvrigt løst Forslag, der er god Tid til at nedsætte dette Nævn, men én Mand maa vi opgive straks, som skal tage mod Besked fra E. M. Hvem foreslaar I?

— Bedst var det selvsagt, om en prøvet og dygtig Købmand var ved Siden af E. M. i London, f. Eks. N. J. M." — altsaa N. J. Mortensen —, „men det er vel noget, som er umuligt.

— Lige nu talte jeg med M. A. Winther. Han meddeler, at J. H. Poulsen og han skal underskrive begge to."

De Herrer vil se, at dette er meget interessant, og dog siger Hr. Patursson, at det er uden Betydning. Hr. Patursson lægger nemlig i sit Foredrag Vægt paa, at Mortensen skulde sendes til London for at være handelsraadgivende for vor Gesandt. Nu ser de Herrer imidlertid, at han i et fortroligt Brev til sine Venner deroppe siger, at det bedste var, at Mortensen kom derover, men Mortensen har, forudsætter Hr. Patursson, intet Handelskendskab, og vi maa derfor have en prøvet Handelsmand ved hans Side. Der skulde med andre Ord en selvstændig Gesandt og en Attaché til London. Jeg vil altsaa bede de Herrer lægge Mærke til dette Brev, da det efter min Mening er af umaadelig stor Interesse, navnlig ogsaa, fordi Hr. Patursson har sagt, at Slutningen er uden Betydning.

Jeg har altsaa paastaaet, at efter Nederlaget, efter at Gifttanden var taget ud, og Adressen i og for sig ikke interesserede mig mere, forsøgte man at sende den ad to Veje, og at jeg allerede paa Forhaand gjorde Ministeriet opmærksom paa, at man maaske vilde forsøge disse Veje, men at det gjorde ingen Ting, om man gik til Konsulen, for han vilde intet foretage sig — det viste sig ogsaa at stemme, efter hvad der foreligger —, og hvis man gik til Gesandten, maatte jeg bede om at komme til at afgive en Erklæring, thi denne Henvendelse vilde sikkert indeholde endnu flere Usandheder end den tidligere. Jeg vil gerne have Lov til at pointere denne Tilføjelse, thi det forekommer mig meget vildledende, naar den højtærede Statsminister siger, at hvis han faar et Andragende sendt fra en Amtmand, er det selvfølgelig godt, men det er ligesaa godt, naar han faar det fra en Rigsdagsmand. Jeg vil se den danske Rigsdagsmand, der ikke vilde sige, naar han indleverede et Andragende i Justitsministeriet og blev gjort opmærksom paa — som man jo maa forudsætte, at Justitsministeren vilde gøre ham opmærksom paa —, at Amtmanden har indberettet, at det Andragende, der kommer, formentlig vil indeholde endnu flere Usandheder end tidligere — jeg vil gerne se den danske Rigsdagsmand, der ikke saa vilde sige: Maa jeg faa Sagen undersøgt og faa konstateret, om det er rigtigt, før der overhovedet sker noget, og maa Amtmanden blive draget til Ansvar, hvis det er urigtigt, hvad han paastaar. Selvfølgelig, siger Ministeren, tog jeg det — uagtet han var gjort opmærksom paa, at det formentlig indeholdt endnu flere Usandheder, hvad det altsaa ogsaa gjorde. Jeg mener at have oplyst det, jeg har paastaaet. Men før jeg gaar videre, vil jeg, da de Herrer nu ser, hvad Meningen oprindelig var, tale lidt om de to Veje, Hr. Patursson forsøgte, Konsulen og Gesandten. Vejen over Gesandten behøvede han ikke at skjule. Det gjorde selvfølgelig ingenting, at man gik den Vej. Det var formelt forkert, men han vidste, at jeg ikke var formelt anlagt. Derimod skulde Hr. Patursson skjule, at Adressen var afvist af Gesandten, og det er umaadelig interessant at se Hr. Poulsen udtale: Jeg hørte det senere, men troede ikke paa det. Det kan altsaa ikke være af Hr. Patursson, han har hørt det; det kan ikke være hos ham, han har set Telegrammet. Det var af mig, han hørte det i Lagtinget, og dèr sagde Patursson, da jeg oplyste Sammenhængen, at det ikke var sandt. Derfor kan man forstaa Hr. Poulsens Udtalelse om, at han ikke troede det. Man forsøgte endvidere den anden Vej: over Konsulen, og det skulde skjules, for nu var man klar over, at dette var for vidtgaaende; endvidere skulde det maaske ogsaa skjules af en anden Grund, nemlig den, at man vidste paa Forhaand, at Konsulen vilde afvise Adressen. Hr Patursson har hjulpet mig med at bevise det sidste; ellers vilde det have knebet for mig. Jeg vidste det, men jeg kunde ikke bevise det.

Jeg vidste, at før man sendte Adressen til Konsulen, blev Konsulen ringet op — det kan godt være, det var af Hr. Ziska; det siger nu Hr. Patursson, saa jeg tror det; men Konsulen opfattede det i alt Fald som et Spørgsmaal fra Kongsbonde Patursson, og Konsulen lod svare eller svarede selv: Jeg vil ikke have Adressen indenfor mine Døre. Det var disse Ord, Konsulen brugte overfor mig, da han sagde, hvad han havde svaret. De Herrer vil saa bedre forstaa noget, som jeg ellers synes er uforklarligt: nemlig hvorfor Hr. Ziska, da Konsulen havde travlt den Dag, ikke ventede til Dagen efter: Herregud, nu havde man ventet 14—15 Dage, og Adressen var sendt, og man siger selv i Brevet, at der kom ikke noget ud af det foreløbig. Hvorfor ventede man saa ikke til Dagen efter? Nej, i Stedet for sender man den med Posten, for saa kom den indenfor Konsulens Døre, og saa kunde den have alle de umaadelige Virkninger, man sporer i Fremtiden. Det vil ogsaa forstaas, hvorfor Konsulen ikke aabnede Konvolutten: fordi han vidste, hvad den indeholdt, og han havde sagt, at han vilde ikke have Adressen indenfor sine Døre. Det er altsaa den Samtale, som Hr. Patursson har hjulpet mig til at oplyse, idet han siger, at Ziska telefonerede; Konsulen opfattede det, som sagt, som en Henvendelse fra Hr. Patursson.

Jeg mener altsaa, det er godtgjort, at Adressen af Ophavsmændene var bestemt til at sendes direkte til den engelske Regering, enten det nu skulde ske telegrafisk eller ved personlig Overbringelse, enten den skulde sendes af „Vi undertegnede Lagtingsmænd" eller af Lagtinget, hvis Lagtinget blev tvunget til at gaa med, og jeg mener, at da denne Plan blev forpurret, søgte man at komme udenom Regeringen i København ad to andre Veje. Jeg haaber, de Herrer vil lægge Mærke til, at jeg stadig kommer tilbage til *Hovedøjemedet og de to Veje*, thi for mig staar det som ganske utroligt, at den danske Udenrigsminister, der maa være blevet sat ind i Sagen af Justitsminister Zahle — jeg siger: „maa"; jeg mener egentlig: burde være blevet det, han er utvivlsomt ikke blevet det — kun taler om de to Veje, som man forsøgte *efter* Nederlaget. Om selve mit Hovedangreb siger den danske Udenrigsminister ikke et eneste Ord. Det er end ikke i hans Tanke, at man kunde forsøge noget saadant, skønt det er det, hele min Indberetning til Ministeriet gaar ud paa, og som Hr. Zahle ogsaa siger, jeg har kæmpet saa energisk imod. Det berører Udenrigsministeren ikke, og dog faar jeg af Udenrigsministerens Forklaring det Indtryk, at den er afgivet af en Mand, der siger sin Mening ligeud, hvad enten det er til Gavn for mig eller Mortensen. Jeg vil gerne benytte Lejligheden til at pege paa, at Udenrigsministeren ogsaa hele Tiden taler om Handelen paa Amerika, som om det var den, der toges Sigte paa, medens Adressen netop tog Sigte paa Forbindelsen mellem *Island* og Færøerne; jeg kommer senere til, hvilken Forskel det gør.

Jeg berørte før, at Hr. Patursson brugte noget, jeg kaldte Post-scripta; jeg skal vise, hvad det betyder. De Herrer vil se et glimrende Eksempel paa det i Skrivelsen til Konsulen, Side 242. I denne Skrivelse staar der: Vi fremsender en Kopi af Adressen, og saa føjer Hr. Patursson til: Vi haaber paa Deres gunstige Assistance. Dette kan selvfølgelig ikke misforstaas. Vi har først en Udtalelse, hvori der ingenting staar andet, end at man fremsender Adressen, og det kunde man ikke godt nøjes med at skrive; altsaa, i Hovedbrevet beder man om Assistance! Saa kommer der et Postscriptum: Vi fremsender ogsaa et Antal Eksemplarer af Adressen og beder Hr. Konsulen om at se paa dem. Efter almindelig Betydning skulde Brevet jo rumme Hovedindholdet og et Post-scriptum noget ubetydeligt, noget, som man har glemt, men som man paa den Maade faar med. Men nu ser de Herrer, hvor glimrende det er: Hvis Foretagendet lykkes, er det selve Brevet, der er det afgørende. Her kan De se, mine Meningsfæller, siger Patursson, jeg har skrevet direkte til Konsulen om Assistance; det kan godt være, vi ikke er blevet enige om det, men jeg troede, det var klogere, og I ser jo, vi har vundet; det andet, det, som vi blev enige om, er ogsaa sket, det er ganske vist skrevet i et Postscriptum, men det har ikke noget at sige nu. Hvis det var gaaet galt, og Intrigen var blevet opdaget, var det ogsaa glimrende, thi fra sine Meningsfæller kan Hr. Patursson faa en Erklæring om, at de aldrig har tilsigtet at anmode om Konsulens Bistand. Det er nemlig noget, Hr. Patursson siger, han selv har føjet ind uden Aftale med dem, og Hr. Patursson kan nu overfor os hernede, som selvfølgelig tror alt, hvad Hr. Patursson siger, hævde, at det var dette Post-scriptum, som var det afgørende; det var det, som havde Betydning; medens det, der stod i Hovedbrevet, var uden Betydning.

Jeg har vist Fremgangsmaaden. De Herrer vil maaske sige, at det er for snedigt; men det er den sædvanlige Taktik. Jeg kan nævne et andet Eksempel. De Herrer ser, at Adressen handler om Forholdet mellem

Færøerne og Island og ikke om Amerika. Jeg kan forstaa, at de Herrer tænker, at det sidste var selvfølgelig Meningen. Nej, det var det ikke: det var Forholdet mellem *Island* og Færøerne, der toges Sigte paa. Det bevises ved Hr. Paturssons Optræden i Lagtinget. Jeg kunde nemlig der oplyse, at der arbejdedes med Henblik paa Amerika, men Hr. Patursson svarede: Ja, men det spørger jeg ikke om; jeg spørger, om der arbejdes for Forbindelsen mellem Færøerne og Island. Dertil kunde jeg selvfølgelig kun svare, at naar vor Regering arbejdede paa at skaffe os Varer til Færøerne fra Amerika, enten direkte eller over Island, maatte den selvfølgelig ogsaa arbejde paa Forbindelsen mellem Island og Færøerne, men jeg betragtede dette som underordnet. Dertil erklærede saa Hr. Patursson: Nu kan De høre, mine Herrer, jeg kan ikke faa Svar paa det Spørgsmaal, om der arbejdes paa Forbindelsen mellem Island og Færøerne, altsaa er Adressen ikke overflødig. Men De Herrer vil lægge Mærke til, at der i Adressen paa lignende Maade som i det omtalte Brev er et Post-scriptum med Hensyn til Amerika. For det første forlanger nemlig hans Meningsfæller, som han selvfølgelig ikke kan sætte ind i alle disse Streger, dette; det andet tænker de ikke paa, naturligvis ikke; og Hr. Patursson ser dernæst ogsaa en stor Fordel deri, thi gaar det galt og opdages Intrigen, kan man nede i Danmark øjeblikkelig paastaa: Den forfærdelige Amtmand sætter sig imod en Forbindelse med Amerika, og dog ser hele Verden hen til Amerika i denne Tid! Saa er det pludselig blevet et Post-scriptum, der har Betydning.

Jeg har nævnt to Eksempler paa Hr. Paturssons Post-scripta. Jeg ved, at de Herrer vil sige: Ja, men det kan jo dog ikke være Hr. Paturssons Tanke; men saaledes er det altid. Jeg skal nævne et tredie Eksempel. De ser, at naar der sker noget, medens Hr. Patursson er paa Nulpunktet, fremfører han det, der da er sket, dette Post-scriptum, om jeg saa maa sige, som Bevis for sit Hovedøjemed. Han skrev et Brev til Mortensen, medens han var paa Nulpunktet, et Brev, som ikke blev afsendt, og der blev stillet et Forslag i Lagtinget, medens han var paa Nulpunktet. Begge Ting bliver pludselig gjort til Udtryk for noget, der ønskedes af ham oprindelig. Endvidere kan jeg for det fjerde som Eksempel nævne Hr. Paturssons politiske Program deroppe og hernede. Hernede ser det saa uskyldigt ud, forholdsvis, for der er nok nogle Punkter, som er særlig vidtgaaende, men de er et Post-scriptum. Altsaa, man har et yderliggaaende Program og et mindre yderliggaaende, og det yderliggaaende er selvfølgelig det, man vil kæmpe for, men gaar det galt og opdages Intrigen, siger man: Herregud, det er noget, som onde Mennesker siger om os, men vi har jo det mindre vidtgaaende Program.

Jeg har nævnt disse Eksempler paa, hvor glimrende det er at sige to Ting, en Hovedting og en Biting; saa kan man bruge begge Ting efter Behov. De Herrer vil sige, at det er for fiffigt. Det synes jeg ikke. Enhver, der giver sig af med at narre Folk paa en eller anden Maade — som jeg skal komme til, at Hr. Patursson har gjort —, har selvfølgelig altid sit Speciale. Hr. Patursson har dette som sit Speciale, og jeg synes, det er lykkedes fortrinligt for ham. Jeg har altid syntes, Hr. Patursson var en fortrinlig General; Hr. Effersøe er lidt uenig med mig paa dette Punkt, men det er vist nærmest formelt.

Jeg mener, som sagt, det er oplyst, at Ophavsmændene til Adressen vilde have den sendt direkte; jeg mener endvidere, det er dokumenteret, at da Gifttanden var taget ud af den, forsøgte man to andre Veje. Jeg mener oven i Købet, at Kongsbonde Patursson har tilstaaet det. Hr. Patursson siger for Resten ogsaa et Sted, at han benægter det, indtil det modsatte bevises, men jeg haaber, at Hr. Patursson indrømmer, at nu er det modsatte bevist. I øvrigt har jeg aldrig set den Udtalelse brugt af selve den Mand, der er Tale om; jeg har kun set den brugt af Defensor for vedkommende. Defensor kan selvfølgelig sige saadan noget, men Manden selv kan ikke saa godt sige det....

Landstingsmand **Patursson:** Maa jeg indskyde en kort Bemærkning for at rette en Misforstaaelse. Som Kommissionen bekendt, rejste jeg hjem, efter at jeg havde holdt mit Foredrag, hvori der staar, at jeg paastaar det og det, indtil det modsatte bevises. Da jeg kom tilbage, opdagede jeg dette i Rentrykket og sagde saa til vor Sekretær, om jeg ikke kunde faa det rettet, for selvfølgelig havde jeg ikke sagt saaledes, eller det skulde i hvert Fald ikke forstaas saaledes. Jeg udtalte, at det kunde nemlig slet ikke bevises; jeg har slet ikke sagt, at jeg benægtede det, indtil det modsatte bevistes. Vi blev imidlertid enige om ikke at omtrykke Rentrykket af denne Grund, men at jeg derimod ved Lejlighed skulde udtale dette overfor Kommissionen. Det har jeg imidlertid glemt. Jeg gør det herved.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg mener, at Hr. Patursson har tilstaaet det. Jeg beder de Herrer om at se efter Side 229. Dèr siger Hr. Patursson, at der forelaa to Forslag, og at det ene var et Forslag fra Framburdsfelaget om „en Adresse til de britiske Myndigheder, som Foreningen skulde sende ud omkring paa Færøerne og faa Folk til at underskrive, og som saa skulde sendes gennem Lagtinget til den britiske Regering." Side 231 udtaler Hr. Patursson endvidere: „Hertil bidrog, at Selvstyrepartiets Forslag af 20. Marts ogsaa skulde behandles, og hvis dette fik en gunstig Modtagelse og blev fremmet, vilde det formentlig være nok ...", men dette Forslag gik netop ud paa en Henvendelse til den engelske Regering fra Lagtinget. De Herrer vil se, at der Side 232 staar: „At den britiske Regering direkte herfra med det allerførste ansøges om fri Sejlads"; det skulde Lagtinget beslutte. Her mener jeg altsaa, at Hr. Patursson har tilstaaet. Ganske vist siger han Side 237 noget, hvoraf det synes, at Hr. Patursson gaar fra det, idet han udtaler, at Meningen altsaa er, at den skulde sendes gennem Lagtinget, og man kan jo nok forstaa, at det vil sige: gennem Amtmanden, og hvor sender Amtmanden den saa hen? Han sender den selvfølgelig derhen, hvor den bør sendes: til Ministeriet. Jeg synes imidlertid, det her maa gælde, hvad vi i det juridiske Sprog plejer at udtrykke saaledes: Til denne usandsynlige og urimelige Tilbagekaldelse kan der ikke tages noget Hensyn, idet det anførte, som de Herrer vil se, kommer fuldstændig i Strid med, hvad Hr. Patursson tidligere har udtalt, at Meningen netop var, at Adressen skulde sendes *udenom* Amtet, medens han nu pludselig lægger Vægt paa, at den skal sendes *gennem* Amtet. Endvidere overser Hr. Patursson, at det kommer i Strid med, hvad Lagtinget skulde beslutte, nemlig, at den skulde gaa *direkte* til den engelske Regering. Hr. Patursson kommer altsaa et Sted med en Udtalelse, som tyder i den Retning, at Adressen skulde til den engelske Regering. Det er godt nogle Steder paa Færøerne, nemlig hvor man siger: Hvorfor nægter du? Det vidste vi allesammen; saa kan Hr. Patursson nemlig svare: Jeg har ogsaa sagt det overfor Kommissionen. Hvis derimod Hr. Patursson vil hævde, at den skulde ikke den Vej, kan han sige: 'Jeg har jo benægtet, at den skulde den Vej, det har jeg sagt dèr og dèr.

Det eneste, jeg kunde antage, der endnu maatte kunne vække Tvivl hos de Herrer Medlemmer af Kommissionen, er følgende Ræsonnement: Alt tyder jo paa, at de af den tidligere Amtmand fremsatte Paastande er rigtige, men Patursson siger det modsatte. Ganske vist har Patursson gjort sig skyldig i nogle slemme Modsigelser, men han gør dog paa os — saadan kunde man tænke sig nogle sige — et troværdigt Indtryk, og hans Forklaring maa derfor være rigtig. Da et saadant Ræsonnement kan fremsættes, skal jeg udtale mig dels om Hr. Paturssons Forklaring dels om de nu fremskaffede Telegrammer og haaber derved at kunne vise, at hans Forklaringer er modstridende, hvad jeg allerede har sagt, at Hr. Patursson er aldeles utroværdig og ikke vederhæftig. Jeg haaber ligeledes ved mit Foredrag at kunne bevise, at hans Midler ikke har været en blot nogenlunde ærlig Mand værdige.

Landstingsmand **Trier:** Fy! Vi er ikke vante til saadanne Udtryk.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg skal bevise det, Hr. Landstingsmand.

Landstingsmand **Martin Olsen:** At vi skal finde os i at blive omtalt paa den Maade!

Overretsassessor **Rytter:** Vil de Herrer ikke vente med at bedømme mig, til jeg har fremsat mit Bevis?

Landstingsmand **Trier:** Om Beviset fremsættes eller ikke, har ingen Indflydelse paa, om man taler i en god eller slet Tone, og her er talt i en slet Tone.

Landstingsmand **Martin Olsen:** I hvert Fald i en usømmelig Form.

Overretsassessor **Rytter:** Hvis man kunde antyde, hvordan jeg skal fremsætte den samme Mening med mere beherskede Udtryk, skal jeg gøre det. Jeg ved ikke, om Formanden vil antyde en Maade, hvorpaa jeg kan sige det samme med andre Udtryk.

Formanden: Jeg kan naturligvis kun ønske, at der bruges de mest beherskede Udtryk, men paa den anden Side følger det af sig selv, at den, der indkaldes til Forklaring for Kommissionen angaaende de betydningsfulde Sager, der er Genstand for vor Undersøgelse, ogsaa maa kunne udtale sig med en betydelig Frihed.

Landstingsmand **Trier:** Jeg er ganske enig i, at man maa udtale sig med en betydelig Frihed, men vi er ikke i det parlamentariske Liv vante til at udtale os paa en Maade, der udelukkende kan virke som personlige Fornærmelser.

Overretsassessor **Rytter:** Det var absolut ikke min Mening at gøre det, og jeg tror ikke, min Tone har været en saadan. Det har ikke været min Mening at saare Hr. Patursson, og jeg haaber at kunne bevise Rigtigheden af mine Udtalelser for Kommissionen. Jeg plejer at være maadeholden i mine Udtalelser.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Det kan man høre.

Overretsassessor **Rytter:** Naar man skal kritisere en vis Optræden med de rette Ord, kan det ikke hjælpe at bruge andre Ord end dem, som rammer det, der er Tale om. Jeg kan ikke bruge andre Ord, naar jeg mener, det er saadan.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg vil gerne gøre den Bemærkning til de Herrer, at den ganske vist noget ubehagelige Situation, der fremkommer ved de Udtryk, som her bliver brugt, jo kun er ubehagelig, fordi de Herrer har anbragt Hr. Patursson paa det Sted, hvor han sidder; men derfor har det Parti, paa hvis Vegne jeg forstaar Hr. Trier gjorde Indsigelse, det fulde Ansvar.

Landstingsmand **Trier:** Jeg gør ikke Indsigelse paa noget Partis Vegne, jeg gør Indsigelse paa mine egne Vegne i Kraft af, at efter min Fornemmelse har man ikke under offentlige Forhandlinger Lov til at bruge rent personlige Fornærmelser. Hr. Kragh var ikke til Stede, da de værste af de personlige Fornærmelser blev udslynget af Hr. Rytter ved Begyndelsen af hans Foredrag.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Trier er formodentlig bekendt med, at det mange Gange her i Kommissionen er fremhævet, at disse Forhandlinger ikke er offentlige.

Landstingsmand **Trier:** De foregaar i det offentlige Livs Tjeneste, det er det, jeg forstaar ved „offentlig".

Landstingsmand **Patursson:** Jeg synes, det er fuldkommen ligegyldigt, om jeg er Medlem af Kommissionen eller ikke med Hensyn til, hvad Vidnet udtaler, thi jeg gaar ud fra, at jeg i hvert Tilfælde senere vilde have faaet Lejlighed til at se, hvad Hr. Rytter havde udtalt, for at jeg som Vidne kunde udtale mig om hans Forklaringer.

Jeg maa maaske have Lov til at tilføje nogle Ord. Historien gentager sig stadig. For godt og vel hundrede Aar siden foregik saa nogenlunde det samme som det, der nu sker. Da var der ogsaa Strid paa Færøerne mellem en Amtmand og Befolkningen, og da havde Amtmanden ogsaa — det var Amtmand Løbner — faaet sammenkaldt til et Møde paa Færøerne. Det var kun sine Tilhængere, han havde kaldt sammen, og paa dette Møde fortalte han dem, hvorledes han havde baaret sig ad i København. Og hvad siger han om vedkommende Mand — det var Poul Nolsøe, min Oldefader paa mødrene Side —, som havde krydset alle hans Planer? Der kom en Indberetning i Form af et Digt, og dette Digt fortæller, hvad Amtmanden har sagt om Poul Nolsøe nede i København overfor de høje Herrer i Regeringen. „Poul Nolsøe fremstillede jeg saa beskidt, saa sort som Beget det sorte, og mig selv fremstillede jeg som den rene Nattesne. Det gjorde jeg af et falsk Hjærte." Saaledes bliver der berettet.

Hertil vil jeg blot føje, at jeg, som Kommissionen jo ved, ikke har indladt mig paa nogen Imødegaaen af Hr. Rytters voldsomme Angreb paa min Hæderlighed allerede i det første Foredrag. Jeg havde tænkt, det var nødvendigt først at give en saglig Fremstilling, men efter at Hr. Rytter nu igen er fremkommet med de groveste Angreb paa min Ære, nødes jeg til en Imødegaaelse af Hr. Rytters samlede Tilsmudsning af min Person, og det vil jeg gøre, saa snart jeg kan; jeg beklager det meget, men jeg er nødt til det.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Jeg ønsker at præcisere min Opfattelse af Hr. Rytters Optræden for Kommissionen. Jeg synes, at det, Hr. Rytter har gjort, har været at lægge Sagerne saaledes til Rette, at der maatte fremkomme personlige Fornærmelser, Insinuationer og Mistænkeliggørelser, der kun kan være beskæmmende for vedkommende. Jeg har hele Tiden opfattet Hr. Rytters Foredrag som et Aktorat. Det er ham, der er Hovedmanden, han vil stille Spørgsmaal til Kommissionens Medlemmer, kort sagt, han føler sig som den offentlige Anklager her.

Overretsassessor **Rytter:** Maa jeg dertil sige, at jeg i Begyndelsen af mit første Foredrag netop udtalte, at jeg desværre blev nødt til at bruge stærke Udtryk.

Jeg skal nu gaa over til at bevise, hvad jeg har sagt, og naar jeg er færdig, tror jeg, at de Herrer vil sige: Det er kraftige Ord, men de er rigtige. Om de maaske kunde være sagt paa en mere diplomatisk Maade, skal jeg ikke komme ind paa.

Formanden: Det, her er Tale om, er kun Overretsassessor Rytters Opfattelse; det er den, han fremsætter. Hvorvidt denne Opfattelse er holdbar, eller om der kan rejses berettiget Kritik imod den, bliver det Kommissionens Sag senere at afgøre.

Overretsassessor **Rytter:** De Herrer vil forstaa, at min Stilling overfor Kommissionen er vanskelig, fordi Hr. Patursson er Medlem af den. Naar Hr. Patursson holder Foredrag, bestaar Kommissionen kun af 10 Medlemmer. Naar man skal bedømme. om *hans* Udtalelser eller *mine* Udtalelser* er rigtige, er der 11, idet Hr. Patursson er med dertil. Om Ordene er diplomatiske eller ikke, skal jeg, som sagt, ikke udtale mig om. De Udtalelser, jeg har brugt, kan jeg, i alt Fald efter hvad jeg mener, bevise, og mere kan man ikke forlange af mig. Jeg er indkaldt som Vidne, og jeg troede, at det betød, at jeg havde Talefrihed, og at jeg til Oplysning af Sagen skulde sige, hvad der tjente til at illustrere den. Saaledes har jeg opfattet min Vidnepligt, men det kan være, at jeg tager fejl.

Formanden: Nej, det er sikkert en ganske korrekt Opfattelse. Vi ønsker selvfølgelig at høre Assessorens virkelige Opfattelse af Sagen, uden at der lægges Skjul paa noget som helst. Et andet er, at det naturligvis altid er ønskeligt, at man iklæder den Realitet, man ønsker at fremsætte, saa beherskede Udtryk som muligt.

Landstingsmand **Trier:** Jeg kan ganske slutte mig til den ærede Formands Udtalelser. Min Paatale tilsigter ikke i fjerneste Maade at lægge noget Baand paa Fremstillingen af Kendsgerninger, jeg har blot villet foranledige, at der ikke under vore Forhandlinger blev brugt en Udtryksmaade, som, efter hvad jeg har set i andre Kommissioner, medførte Retssager efter Kommissionsarbejdets Afslutning, Retssager, i hvilke det Vidne, der har udtalt sligt, er blevet dømt til at tage sine Ord tilbage.

Overretsassessor **Rytter:** Saa takker jeg Landstingsmanden, saa er det altsaa sagt af Elskværdighed overfor mig.

Landstingsmand **Trier:** Det er ogsaa for at hindre Dem i at fortsætte i en Tone, som jeg for mit Vedkommende er vant til her i Rigsdagen ikke at betragte som stemmende med god Tone.

Formanden: Saa vil jeg bede Overretsassessoren om at gaa videre.

Overretsassessor **Rytter:** Hvad angaar Hr. Paturssons Forklaringer maa jeg sondre mellem den Forklaring, han afgav, da han udtrykkelig blev spurgt, den almindelige Forklaring, han nu har afgivet, og endelig Telegrammerne.

Hvad den første angaar, skal jeg gennemgaa de Spørgsmaal, der blev stillet Hr. Patursson af de Herrer Landstingsmænd Hauch, Kragh og Schovelin, af selve Kommissionen og af Hr. Landstingsmand Trier, og de Besvarelser, Hr. Patursson har givet.

Jeg skal dog først bede de Herrer lægge Mærke til Side 161, hvor Hr. Patursson angaaende en Skrivelse, han har sendt til Ministeriet, siger: „jeg fik den Opfattelse, at Amtmand Rytter alligevel efter Justitsministerens Mening kunde have leveret et Bevis for, at vi har villet sende Adressen igennem den engelske Konsul direkte til London. Nu vidste jeg, at det ikke kunde være rigtigt, jeg kunde end ikke tænke mig, at Amtmand Rytter kunde have gjort det". De Herrer vil vist nu se paa dette med lidt andre Øjne end den Gang, thi nu er det oplyst, at der var et Brev, hvori der forekommer en Sætning, som Hr. Patursson selv har føjet ind. Den staar citeret Side 242. Videre hedder det i Hr. Paturssons Svar Side 161: „der var nu to direkte foruden andre mindre Henvendelser til Amtmanden". De Herrer vil se, at efter at Hr. Patursson har været hjemme paa Færøerne, har han ikke kunnet fremkomme med nogen Udtalelse, der bestyrker det, han har paastaaet Side 174, at flere af hans Meningsfæller ogsaa har bedt Amtmanden om at sammenkalde Lagtinget. Det er faldet bort. Det eneste, Hr. Patursson er kommet frem med, er „Tingakrossur", og han anfører Side 223 forskellige Citater derfra. Dette skal jeg se-

nere komme til, dog skal jeg allerede nu bemærke, at det er her ligesom med Tordenskjolds Soldater, thi af disse Artikler i „Tingakrossur" er en udtrykkelig underskrevet af Patursson, saa den synes jeg ikke er særlig god at bruge i denne Sammenhæng; en anden giver et Referat af, hvad der er sket paa Selvstyremændenes Ting, og den opfattede man almindeligvis deroppe som skrevet af Patursson.

Jeg gaar saa over til de Spørgsmaal, som er stillede Hr. Patursson, og skal da først tage Hr. Landstingsmand Hauchs Spørgsmaal. Jeg skal overlade den ærede Kommission at bedømme, om man kan kalde Hr. Paturssons Svar tilstrækkelig tydelige dér, hvor han bliver ført som Vidne.

Nr. 1 af Hr. Hauchs Spørgsmaal lyder: „Er det rigtigt, hvad Assessor Rytter forklarer Side 68—69, at man fra Thorshavn satte sig i Forbindelse med „Føroyatidindi" angaaende Udsendelsen af Adressen? I bekræftende Fald, kan Hr. Patursson fremlægge Afskrifter?"

Hr. Paturssons Svar lyder: Jeg vil bede Kommissionen om at søge Oplysninger hos Købmand Ziska. Han siger altsaa ikke andet, og dog udtaler han straks efter, da der er Tale om et Brev fra Ziska til Mortensen, at han *selvfølgelig* vidste, at Ziska har skrevet dette Brev. Nu er Telegrammerne fremskaffede, ganske vist ikke af Hr. Patursson, og de Herrer vil bl. a. af Nr. 13 tydelig se, hvad det hele gik ud paa.

Det næste Spørgsmaal af Hr. Hauch er følgende: „Har Hr. Patursson noget Kendskab til det i Aktstykkerne Side 43 berørte Brev fra Ziska til Mortensen? Anser Hr. Patursson det for sandsynligt, at der i Brevet kun har staaet tre Linier af Interesse for det Spørgsmaal, til hvis Oplysning Skrivelsen er sendt til Justitsministeriet?"

Hr. Patursson svarer, at det „vel vil fremgaa af de Oplysninger, der vil fremkomme for Kommissionen fra Hr. Ziska" — uagtet Hr. Patursson siger, at han vidste, at Ziska har skrevet Brevet. De Herrer vil i øvrigt se, at Brevet, saaledes som det foreligger for os, i Slutningen indeholder en interessant Udtalelse, nemlig om Forbindelsen med Island.

Det tredie Spørgsmaal, Hr. Hauch stiller, er: „Hvorledes forklarer Hr. Patursson Udtalelsen paa Side 100 i Assessor Rytters Fremstilling: at „man hernede fra havde faaet Meddelelse om, at den danske Regering ikke havde noget derimod", det er: mod at sende Adressen til England, at erindre?"

Hr. Patursson svarer: Jeg vil anbefale Kommissionen „at stille det Spørgsmaal til Købmand Ziska, af hvem man absolut vil kunne faa Oplysninger". De Herrer vil nu af Brevet til Nolsøe, Side 240 i det stenografiske Referat, se, at Hr. Patursson skrev til Mortensen — det har vi hidtil ikke vidst —, og derfor er der ikke noget mærkeligt i, at Svartelegrammet kom til Patursson. Det forekommer mig derfor lidt mærkeligt, at Hr. Patursson henviser til at spørge Ziska, da Hr. Patursson baade havde skrevet til Mortensen og faaet Svar fra ham. Jeg kan ikke forstaa, hvorfor Hr. Patursson paa det Tidspunkt har skjult sin Korrespondance med Mortensen. Han siger Side 175, at der fandt ingen Brevveksling Sted med Folketingsmanden, det kunde der ikke. Nu er det oplyst, at der fandt en saadan Korrespondance Sted, baade, at Patursson har skrevet til Mortensen, og at Mortensen har skrevet til Patursson.

For det fjerde spørger Hr. Hauch:

„Hvorfor ventede man ikke med at sende Adressen, til man havde faaet sikker Kundskab om Ministeriets Stilling, da det altsaa lader til, at man lægger Vægt derpaa, og da det af Aktstykkerne Side 57 fremgaar, at man ikke straks havde ventet at faa sine Ønsker opfyldt, samt da der i Mellemtiden var kommet Varer?"

Hr Patursson svarer: Det vil jeg ikke kunne svare paa, før jeg har været hjemme paa Færøerne. Nu har Hr. Patursson været hjemme paa Færøerne, men desuagtet er han ikke fremkommen med Oplysninger om dette Punkt.

Det femte Spørgsmaal lød:

„Var Hr Mortensen enig med Hr. Patursson om at sende Adressen til Englan?" Hertil svarer Hr. Patursson: Jeg vil anbefale Kommissionen at spørge Hr. Mortensen derom. Det er dog ogsaa et mærkeligt Svar af et Vidne.

For det sjette spørges der:

„Hvorledes forholder det sig, at Hr. Patursson i Aktstykkerne Side 50 siger, at Amtmanden har indberettet, at „Selvstyrepartiet har tilsendt Konsulen den færøske Folkeadresse", da det netop af Aktstykkerne fremgaar, at Amtmanden ikke har indberettet, at det er Selvstyrepartiet, men enkelte Medlemmer, Talen er om".

Det er jo noget mærkelig noget. Jeg indberetter til Ministeriet, at det *ikke* var

Selvstyrepartiet, men Hr. Patursson; dette fremgaar af Aktstykkerne. Nu bliver Patursson spurgt for Kommissionen, og hans Svar lyder da saaledes: „Jeg mener derfor at have haft al god Grund til at sige, at det er Selstyrepartiet, som har tilsendt Konsulen den færøske Adresse", og saa føjes der til: „men altsaa ikke for at sende den videre, og det fastholder jeg selvfølgelig, indtil det modsatte bevises". Det er dog en mærkelig Fremgangsmaade: overfor Ministeriet at beskylde mig for at have indberettet, at det er Selvstyrepartiet, og saa bagefter overfor Kommissionen sige, at jeg, Patursson, hævder, at jeg, Patursson, har Lov til at sige, at det er Selvstyrepartiet. Det er nu oplyst, at min Indberetning til Ministeriet er rigtig, nemlig at det ikke var Selvstyrepartiet, men Patursson, idet han nemlig har tilføjet en Sætning i Brevet — uden denne Sætning vilde for Resten, som nævnt, selve Brevet være meningsløst, saa at hele Vægten ligger paa Post-scriptumet.

Hr. Patursson siger samme Sted: „Jeg skal senere oplyse, hvorfor Konoy og Rasmussen indtog et andet Standpunkt end vi andre. Jeg har ikke set, at disse Oplysninger er fremkomne. Hr. Patursson udtalte, at han kunde først oplyse det, naar han havde været hjemme paa Færøerne. Men der er ikke kommet Oplysninger derom.

Hr. Hauch spurgte videre: „Er Forklaringen i Assessor Rytters Fremstilling rigtig, naar han siger, at Hr. Patursson eller „Tingakrossur" henvendte sig til „Føroyatidindi" og „Nordlyset" angaaende Hr. Triers Telegram? I benægtende Fald: Hvorledes forholder Sagen sig?"

Hr. Patursson svarer: „Jeg har konfereret med Pressen derhjemme og mine Partifæller om, hvorledes vi skulde stille os, men derom skal jeg senere fremskaffe nærmere Oplysninger". Hr. Patursson er ikke kommet med disse Oplysninger. (Landstingsmand *Patursson:* Ja, men de skal nok komme!) De er ikke komne nu, da jeg skal udtale mig for Kommissionen.

Hr. Hauchs 8de Spørgsmaal lyder: „Er det rigtigt, hvad der staar Side 101, Sp. 2, i Assessor Rytters Forklaring, at der fra Kirkebø telegraferedes til Island; i bekræftende Fald hvorfor, og hvad gik Telegrammet ud paa?" Her svarer Hr. Patursson noget, som jeg synes er smigrende for mig, nemlig: „Jeg kan ikke i Øjeblikket svare paa, hvorvidt jeg har sendt Telegram fra Kirkebø. Det maa jeg vel altaa have gjort, naar Hr. Rytter siger det!" De Herrer ser, at Hr. Patursson gaar ud fra, at naar jeg siger det, er det Sandhed. Hr. Patursson udtaler videre: „Hvad Telegrammet gik ud paa, kan jeg heller ikke paa staaende Fod oplyse noget om". Det har vi heller ikke faaet noget at vide om senere.

Det var de Spørgsmaal, Hr. Hauch stillede, og efter min Mening er intet af dem blevet besvaret. Men Hr. Patursson fortsætter — jeg synes, det er noget dristigt at fortsætte paa den Maade —: „Da jeg ikke vil, at man skal kunne anke over, at jeg ikke har villet besvare Spørgsmaal, maa jeg maaske samtidig have Lov til mundtlig at besvare de Spørgsmaal, som Kommissionen har tilsendt mig under 9. d. M". Kommissionen havde tilstillet Hr. Patursson forskellige Spørgsmaal; der er to af dem, som jeg vil udtale mig om. Det ene angaar den Side 72, 2den Sp. f. o. i det stenografiske Referat omhandlede Telegramudveksling med Island. Vi ser nu, at denne Telegramudveksling er noget meget kedeligt; men jeg ved ikke, om Hr. Patursson paa det Tidspunkt var klar over, at den var kedelig. Han forvekslede den imidlertid øjeblikkelig med en anden Telegramkorrespondance, nemlig den, som jeg talte om, da jeg sagde, at der blev telegraferet til Island, efter at vi havde taget vor Afsked. Det, der her er Tale om, er Telegrammerne til Island under Varerforsyningskampen, de er umaadelig interessante. Hr. Patursson nøjes med at svare, at han *har* talt om de Telegrammer. Dette er altsaa ikke rigtigt, for det var nogle andre Telegrammer. De afgørende og interessante, dem taler han ikke om den Gang, og vi har ikke senere faaet dem fra hans Haand, og dog siger Hr. Patursson, at dem vil han antagelig kunne fremlægge, naar han har været hjemme paa Færøerne.

Hr. Patursson siger videre, idet han bliver spurgt om det i Referatet nævnte Telegram fra Landstingsmand Trier: „Endelig er der den Telegramudveksling, som omtales Side 110 i Referatet. Her skulde vel ogsaa Telefonsamtalen med „Nordlyset" have været med — den kan jeg ogsaa skaffe Oplysning om." Og videre: „Disse Ting vil jeg formentlig kunne fremlægge, naar jeg har været hjemme." Men vi har ikke faaet dem endnu. (Landstingsmand *Patursson:* Jeg har dem!)

Vi kommer saa til Landstingsmand Kraghs Spørgsmaal. Saa vidt jeg kan se, er der 2 Spørgsmaal, som angaar Adressen. Det ene er, hvorfor man afsendte Adressen efter den Oplysning, som man havde

faaet i Opgivelsen af Gesandtens Adresse. Det forekommer Hr. Kragh mærkværdigt, og det forekommer ogsaa mig mærkværdigt. Men naar det nu er oplyst, at det er Hr. Patursson, der skrev til Hr. Mortensen, er det, som før nævnt, ikke saa mærkværdigt, at Hr. Mortensen telegraferer til Hr. Patursson — den Gang blev det fremstillet saaledes, at det var Ziska, som havde skrevet til Patursson, og paa dette Grundlag havde Patursson faaet et Telegram. Jeg synes ikke, der var nogen Grund til at skjule Sammenhængen den Gang.

Men nu, da denne Mærkværdighed er faldet bort, idet vi ved, at Hr. Patursson har skrevet til Mortensen, er det blevet mig *endnu mere uforstaaeligt*. Man skulde nemlig synes, at Sagen maatte være klar. Men naar man læser Brevet til Nolsøe, saa ser man, hvor lang Forklaring der behøves for overhovedet at naa til den Opfattelse, at Adressen skal gaa til Gesandten i England. Endelig kan jeg ikke forstaa, hvorfor man ventede saa lang Tid med Afsendelsen. Det Punkt skal jeg senere komme til, og jeg skal søge at bevise, hvorfor man gjorde det. Men Hr. Patursson søger altsaa ogsaa her at komme udenom.

Hr. Patursson blev ogsaa spurgt: sendte man Adressen straks, og det vilde han heller ikke rigtig svare paa. Det foreligger formentlig nu oplyst, hvorfor man har ventet.

Landstingsmand Schovelin spurgte Hr. Patursson, om han var ansvarlig for Adressen, og dertil svarede Patursson: „Selvfølgelig er jeg ansvarlig for Adressen" — Hr. Schovelin udbryder: „Naa, Gudskelov!" — og Hr. Patursson svarer: „Ja, ja, det vil jeg meget gerne være." Det passer ikke godt med, hvad der *nu* er oplyst. Nu er Adressen efterhaanden blevet en kedelig Sag ved de Telegrammer, som er fremkomne. Nu vil Hr. Patursson sige, han kan ikke bruge andre Ord: jeg ejer ikke en Tøddel i Adressen — det staar Side 236. De to Ting kommer i og for sig ikke i Strid med hinanden, det gaar jeg ogsaa ud fra er Hr. Paturssons Mening. Der er saaledes udgaaet mange Skrivelser fra Færø Amt, som jeg ikke ejer en Tøddel i, selv om jeg er Ophavsmand til dem. Men man faar det Indtryk, at Hr. Patursson vil sige, at han ikke er ansvarlig, skønt han paa det nævnte Sted siger, at han meget gerne vil være det.

Hr. Trier vil have nærmere Oplysning om sit Telegram, og her, maa jeg sige, er jeg blevet glædelig overrasket ved at se Hr. Triers Udtalelse, for deraf faar jeg absolut og decideret det Indtryk, at han har afsendt et Telegram, som han ikke kan forstaa er blevet opfattet paa den Maade, det blev af Hr. Patursson paa Færøerne. Hr. Trier siger nemlig: det maa være det, jeg afsendte, da jeg telegraferede til Hr. Patursson, da han var indvalgt i Kommissionen. Men det, der er blevet misbrugt paa Færøerne, er ikke dette Telegram, for det Telegram, som Hr. Trier afsendte, efter at Kommissionen var nedsat, er fra Slutningen af Juli, men det Telegram, som efter min Mening er blevet misbrugt af Hr. Patursson deroppe, er fra Slutningen af Juni. Jeg er blevet glædelig overrasket — ja, overrasket er ikke det rigtige Udtryk, men jeg har faaet stadfæstet, hvad jeg gik ud fra i Forvejen, at Landstingsmand Trier selvfølgelig ikke har afsendt et Telegram, som deroppe kunde udlægges saaledes: Zahle maa støttes. De af Hr. Patursson lovede Oplysninger herom er imidlertid, som sagt, endnu ikke fremkomne.

Jeg har nu gennemgaaet de Spørgsmaal, som den Gang blev stillet Landstingsmand Patursson, og de Svar, han gav derpaa. Yderligere ønskede Hr. Patursson ved den Lejlighed at give nogle Oplysninger, og de forekommer mig ganske mærkværdige. Jeg havde nemlig indberettet til Ministeriet, at Adressen var sendt til Konsulen, og nu viser det sig, at dette var rigtigt. Hr. Patursson, som imidlertid troede, at jeg havde gjort mig skyldig i en Misforstaaelse, sendte i den Anledning en — som han selv siger — klargørende Skrivelse til Ministeriet. Hr. Kragh har i en meget interessant Diskussion overbevist Hr. Patursson om, at denne Skrivelse paa det væsentligste Punkt er urigtig. Hr. Patursson finder sig derfor foranlediget til at give Kommissionen en Klargørelse af den klargørende Skrivelse, men der er det kedelige derved, at denne nye Klargørelse indeholder forskellige Fejl. Der staar blandt andet Side 167, 2den Spalte, at „i Begyndelsen af Februar søgte jeg og flere, altsaa Partiet, at formaa Amtmanden" o. s. v. Der er ikke fremlagt Beviser herfor, uagtet Hr. Patursson har været hjemme paa Færøerne, fra andre end fra Hr. Patursson og „Tingakrossur", af hvis Artikler i alt Fald een hidrører fra Hr. Patursson, idet hans Navn staar under den, og andre har jeg altid gaaet ud fra stammede fra Hr. Patursson, navnlig den med Referatet af Selvstyrelagtinget. Paastanden stemmer ogsaa meget

daarligt med Hr. Poulsens Forklaringer, hvorefter Amtmanden ikke blev anmodet derom, da Selvstyremændene var samlede. Hr. Poulsen kan end ikke huske, at det var paa Tale at anmode Amtmanden derom. De Herrer vil ogsaa se, at det følgende i Klargørelse Nr. 2. ikke er rigtigt. Jeg har udtalt, at Hr. Patursson var oppe hos mig, da jeg kom hjem fra København, og at han var enig med mig i, at der ingen Anledning var til at sammenkalde Lagtinget. Hr. Patursson hævder, at dette ikke er rigtigt, men han tilføjer: „jeg har ikke set det saa nøje efter". Jeg synes, det er meget kedeligt, at Hr. Patursson ikke har set nøje efter, hvad jeg har sagt, thi saa vilde han have set, at jeg Side 57 siger, at der foreligger en Skrivelse herom fra Amtet til Hr. Patursson, en Skrivelse, som skulde overleveres til Selvstyrepartiet. Naar jeg paa det Tidspunkt, da jeg ikke kunde forudse Kommissionens Nedsættelse, udtrykkelig til Hr. Patursson har skrevet, at han var enig med mig i, at der ikke var Anledning til at sammenkalde Lagtinget, maa det jo nok være rigtigt, da Patursson ikke den Gang protesterede mod denne Skrivelse, som Amtet efter hans Opfordring sendte ham.

Endvidere siger Hr. Patursson i den nye Klargørelse Side 167: „Den 7de Marts samme Aar meddelte Havnar Framburdsfelags Næstformand paa et samme Dag afholdt Foreningsmøde, at Henvendelsen havde været forebragt den engelske Konsul, og at denne havde lovet at fremsende Sagen". Det forekommer mig mærkværdigt, at Hr. Patursson, naar han vil give en Klargørelse af sin første Klargørelse, glemmer at oplyse, at det er ham, der har stillet Forslag om en Henvendelse, og at det er ham, der har været hos Konsulen, men nøjes med at sige, at Næstformanden meddelte, at det og det skete. Det er jo nemlig nu oplyst af Rasmus Rasmussen.

Det var det, som skete første Gang, Hr. Patursson blev afhørt som Vidne. Jeg mener, at Kommissionen heraf maa faa det Indtryk, at Hr. Patursson ikke ønskede at besvare de til ham stillede Spørgsmaal, og at han, hvor han besvarer dem, giver meget forbeholdne og uklare Forklaringer. Og oven i Købet giver han en Forklaring, som viser sig at komme i Strid med det, som nu senere er oplyst. Hr. Landstingsmand Kragh faar det Svar fra Hr. Patursson, at naar han kommer tilbage fra Færøerne, vil Hr. Kragh blive overrasket over alt det Materiale, han har samlet deroppe, og ved Hjælp af hvilket han kan svare. Jeg tror at kunne gøre Hr. Paturssons Ord til mine, thi jeg er ogsaa blevet overrasket over en hel Del af det Materiale, som nu er fremlagt. Men det har rigtignok ikke været til Klargørelse af Situationen, det maa jeg sige, og i alt Fald kan jeg ikke forstaa, hvorfor Hr. Patursson ikke den Gang vilde besvare Spørgsmaalene. Efter min Opfattelse er det nærmest, fordi Hr. Patursson ved at undersøge Situationen fandt, at der var visse Spørgsmaal, som han ikke turde besvare, skønt de efter min Mening var til at besvare paa staaende Fod. Jeg mener altsaa, at Hr. Patursson ved den Lejlighed har givet en forbeholden Forklaring.

Jeg gaar nu over til Hr. Paturssons sidste Forklaring, men da jeg er bange for at blive for vidtløftig, vil jeg kun indlade mig paa Hovedpunkterne. Jeg maa nemlig her indskyde den Bemærkning, at jeg har været meget i Tvivl om, hvorledes jeg skulde gaa frem, thi efter min Mening siger Hr. Patursson snart det ene og snart tilsyneladende det stik modsatte; snart tilstaar han noget, og bagefter gaar han tilsyneladende fra det. Her synes jeg, jeg er meget daarlig stillet, for indlader jeg mig paa det ene og modbeviser det, kan Hr. Patursson med stor Ret sige, at paa den og den Side staar det modsatte. I Lagtinget har jeg undertiden været stillet paa lignende Maade, for dèr gjorde Hr. Patursson ogsaa undertiden Forsøg paa at fremstille en Sag saa vidtløftigt, at ingen kunde finde ud af den. For ikke at spilde Tid udtalte jeg derfor overfor Lagtinget: Hr. Patursson har sagt det, og Hr. Patursson har sagt det — maa jeg have Lov til at spørge, hvilken af de to Ting Hr. Patursson mener. Jeg gjorde det i al Elskværdighed, men saa raabte Hr. Patursson ved et Par Lejligheder: Nu begynder Amtmanden at forhøre, og saa kom vi ikke længere ind paa det Spørgsmaal. Jeg brugte da en anden Fremgansmaade overfor Lagtinget, og det er den, jeg ogsaa vil bruge her. Naar der kom en saadan Fremstilling fra Hr. Patursson, som var meget vanskelig at finde ud af, sagde jeg: Jeg skal oplyse for de Herrer visse Kendsgerninger, og hvis noget saa er uforstaaeligt, vil jeg bede de Herrer selv spørge mig. Jeg vil nu for Kommissionen oplyse visse Fakta, for at man ikke skal faa et forkert Indtryk af det hele. Og naar jeg har gjort det, vil jeg tage nogle Hovedpunkter i Paturssons Foredrag frem til Belysning. Her kan jeg imidlertid meget let komme til at gøre mig skyldig i en forkert Bedømmelse af, hvad der for Kommissionen spiller nogen Rolle, men saa vil jeg bede Kommissionens Med-

lemmer spørge mig, hvis der er et uklart Punkt. Jeg ser nemlig, at Hr. Patursson paa et Par Punkter falder over mig, skønt *han* ved, hvad mit Standpunkt er, medens andre af de Herrer maaske kan være i Tvivl.

Jeg vil fremhæve nogle Kendsgerninger, som jeg vil bede Kommissionen holde fast, thi jeg kan ikke se andet, end at Sagen nu er saa vidtløftig, at det maa begynde at knibe for Kommissionen, og at man maa sige til sig selv: Ja, men der maa dog have været noget galt paa Færøerne paa visse Punkter, der maa have været noget galt med Fiskeriet, med Priserne eller med Beholdningerne, de har ikke været saa store, som de burde være, eller selv om de har været saa store, som de burde være, har de ikke været saa gode, som de burde være; noget maa der dog have været i Vejen. Jeg skal da fremhæve visse Fakta. De Varer, der særlig var Tale om, var Mel og Sukker. Flormel kostede den 11. April 1917 49 Øre pr. kg, paa Island kostede det allerede i Marts — og det steg og steg — 62 og 70 Øre. Sukker kostede paa Færøerne saa sent som i April 1917 68, 58 og 54 Øre, paa Island 110 og 95 Øre, heri iberegnet Told. Det var Priserne. Den hidtil offentliggjorte Statistik viser, at Stigningen var mindre paa Færøerne end i Danmark, og selvfølgelig mindre end i Norge, Sverige og paa Island. — Jeg gaar saa over til Fiskeriet, for de Herrer kan sige: Ja, men der maa vel have været noget galt med Fiskeriet. Det, det navnlig skulde være galt med, og det, som hele Hr. Paturssons Foredrag hviler paa, er det ulykkelige Baadfiskeri, hvortil der skal bruges Petroleum. Jeg skal dog først nævne Skibsfiskeriet, altsaa Fiskeriet med Kutter. Det gav i 1913 1,825,000 Kr., i 1914 1,754,000, i 1915, da jeg altsaa overtog Styret, 2,760,000, i 1916 3,953,000 og i 1917 3,029,000. Det blev mindre i 1917 end tidligere, fordi de vigtigste af Fiskebankerne var berøvede os, da de laa indenfor Farezonen, men det Moment maa jeg dog antage, jeg er uskyldig i. I 1918, — og alt det Materiale, der brugtes i 1918, var fremskaffet og solgt gennem mig — vil Fiskeriet, efter hvad man mener paa Færøerne, indbringe mellem 6 og 7 Millioner. Det var altsaa det ulykkelige Skibsfiskeri. Jeg kommer saa til Baadfiskeriet, som har manglet Petroleum, og skal vise, hvorledes Udviklingen dèr har været. I 1913 fiskede man for 625,000 Kr., i 1914 for 597,000 Kr. Saa begyndte de ulykkelige Forhold, hvorunder jeg overtog Styret, og i 1915 fiskede man for 911 000, i 1916 for 1,245,000 og i 1917, altsaa det skæbnesvangre Aar, da det var saa forfærdeligt deroppe, for 1,532,000. I 1918, da Forholdene stadig var „forfærdelige", idet man først fik Petroleum saa sent som i Slutningen af Oktober, saavidt jeg ved — i Oktober Maaned var det i alt Fald —, da var Fiskeriet, siges der, oppe paa ca. 3 Millioner. Statistikken er endnu ikke offentliggjort, men saaledes siges der. De Herrer vil maaske spørge: Hvorledes kan Fiskeriet foregaa, naar der mangler Petroleum: vi troede, at det hele saa var ødelagt. Men de Herrer maa vide, at man paa Færøerne som andre Steder benyttede sig af Surrogater. Vi benyttede os af Tran som Surrogat. Vi skulde have noget Petroleum, og den Petroleum, som var nødvendig til Optænding, eller som man andre Steder mente var nogenlunde nødvendig, lykkedes det mig at faa gennem Udenrigsministeriet dels fra Island, dels fra Danmark, dels fra England. Saaledes var Situationen. Jeg vil bede de Herrer om at tænke paa disse Tal, for de kaster dog et vist Lys over Forholdene.

Ja, men saa maa der da have været noget galt med Beholdningerne, vil man sige. Jeg skal da oplyse, at den 19. Marts, altsaa den Dag, Brødkortordningen traadte i Kraft — ikke, som jeg tidligere har sagt, den 15. Marts, det er en Trykfejl —; da var der Beholdninger af Sukker for $3^1/_2$ Maaned, nemlig 144 Tons, og af Melvarer var der for $3^3/_4$ Maaned, nemlig 542 Tons. De Herrer vil altsaa se, at ved en streng Overholdelse af Brødkortordningen, hvorefter der brugtes 43 Tons Sukker og 145 Tons Mel pr. Maaned, var der den 19. Marts Madvarer for $3^3/_4$ Maaned, altsaa 15 Uger. Saa kan man sige: Naa, ja, men Amtet skulde vel have sørget for endnu større Forsyninger, man maa vel ikke deroppe have været tilfreds med, at der var en saadan Forsyning; skønt man skulde synes, den var god, har man vel ikke været tilfreds med den. Jeg vil da bede de Herrer erindre, at da Lagtinget var sluttet i 1914, blev der nedsat et Udvalg, hvoraf Kongsbonde Patursson var Medlem, og dette Udvalg blev enigt om, at Amtmanden skulde sørge for, at vi paa Færøerne havde 3 Maaneders Forsyning efter hvert Skibs Ankomst; det har Hr. Patursson selv været med til at underskrive. Nu viste det sig, at jeg ikke blot havde for 3 Maaneder, men jeg havde efter sidste Skibs Ankomst for ca. 6 Maaneder, og den Gang,

den kritiske Situation med Adressens Udsendelse kom, var der for $3^3/_4$ Maaned, og da Adressen blev afsendt til England, var der yderligere kommet 700 Tons. Jeg vil bede de Herrer erindre dette. Saa vil De maaske bedre forstaa, at der ikke har været saa god Grund til denne Adresse.

Formanden: Jeg skal her udsætte Mødet til Kl. 4.

Mødet udsat Kl. 11.

Mødet genoptaget Kl 4.

Overretsassessor **Rytter**: Jeg gaar nu over til den Forklaring, som Hr. Paturssøn har givet den 20. Februar, og jeg vil da sondre mellem A. hans Fremstilling af Amerika-Handelen, B. hans Omtale af Forholdene før Lagtingssamlingen. C. hans Omtale af Adressen og D. hans Maade at diskutere og optræde paa overfor Omverdenen.

A.

Der er altsaa først Amerika-Forbindelsen. Min Stilling hertil kritiseres, og jeg skal derfor kort gøre Rede for, hvorledes den var. Da Krigen udbrød, maatte vi selvfølgelig have Varer, hvor vi kunde faa dem, fra Danmark, fra England, fra Amerika eller hvor som helst. Der var paa Færøerne meget stærk Stemning for at faa Varer, hvor man kunde faa dem, selvfølgelig ogsaa fra Amerika. Der laa et Skib deroppe, som hed „Heredia", og i den første Forskrækkelse tænkte man selvfølgelig, at det var godt at have et Skib, som muligvis kunde sendes til Amerika. Som de Herrer vil erindre, varede det ikke længe efter den 5. August, før det lysnede, der kom beroligende Telegrammer. Min Stilling var da denne: selvfølgelig skal vi gøre alt for overhovedet at faa Varer, men vi skal ikke gøre noget, som vi vil fortryde bagefter, blot for at indlade os paa et Handelsæventyr, vi skal have reelle Grunde. Det Skib, det drejede sig om, var paa 572 Brutto-Registertons, altsaa et lille Skib, der var ganske uegnet til at gaa til Amerika, med mindre der da var den yderste Nød paa Færde. Det var et Skib af 2den Klasse, og Varerne maatte assureres derefter, hvis de overhovedet kunde assureres, idet Skibet ikke var indrettet til Melvarer. Under de Omstændigheder fandt jeg det formaalstjenligt at spørge hernede: hvorledes er Situationen? Jeg telegraferede til Effersøe, til Justitsministeren og til Det forenede Dampskibsselskab for at faa at vide, om det var fornuftigt at gaa til Amerika. Oppe paa Færøerne var min Stilling tydelig og klar. Jeg sagde aabenlyst, hvad mit Standpunkt var, og Hr. Paturssøn siger jo ogsaa, at jeg lagde ikke Skjul paa det. Det var, da vi fik beroligende Telegrammer, dette: jeg gaar ikke med til Amerika-Handel med „Heredia". Man søgte at overtale mig, idet man sagde: det er godt, at vi staar enige. Dertil svarede jeg: Nej, jeg kan ikke gaa med, for hvis jeg gaar med eller blot lader være med at stemme, og det saa senere gaar galt, ved man godt heroppe, hvis Skylden er, det er Amtmandens. Det vil blive sagt: ja, men Amtmanden gik med, det er ham, der har Ansvaret. Og nede i Danmark vil man se paa Dispositionerne og sige: det er Amtmandens Skyld. Derfor sagde jeg: Jeg vil ikke alene ikke gaa med, men jeg vil stemme imod, og jeg vil vedlægge Protokollen en Protest mod, at det bliver gjort. Og jeg anførte mine Grunde. Samtidig sagde jeg: De Herrer er 20 Medlemmer — eller 19, hvormange det var —, jeg skal sætte Sagen paa Dagsordenen, hvornaar De ønsker, saa kan den blive vedtaget, men min Stilling er, som jeg her har sagt. Til Trods for, at man var 19 imod mig, og til Trods for, at jeg tilbød med 5 Minutters Varsel at sætte Sagen paa Dagsordenen, ønskede man den dog ikke paa Dagsordenen. Man holdt Borgermøder i Thorshavn, skønt det var fuldstændig overflødigt, for Beboerne ønskede paa det Tidspunkt „Heredia" sendt. Hr. Paturssøn siger, at der var Stemning mod mig. Nej. Folk kendte mit Standpunkt og respekterede det, man kunde kun ikke forstaa, naar der stod 19 overfor mig, at man saa ikke vedtog Planen, da jeg jo tilbød at sætte Sagen paa Dagsordenen, saa snart man ønskede det, med 5 Minutters Varsel. Imidlertid indløb der Svar paa de Telegrammer, jeg havde afsendt. Fra Sysselmand Effersøe lød Svaret tydelig og klart: Nej. Fra Det forenede Dampskibsselskab hed det: „Tjaldur" — eller noget lignende — er ved at laste, og et andet Skib vil afgaa derefter. Altsaa to Skibe skulde afsejle fra København. De Herrer vil kunne forstaa, at da det rygtedes paa Færøerne, vendte Stemningen sig, alle gik

over paa min Side, baade Købmændene og Lagtingsmændene, alle. Provst Petersen og jeg var i Begyndelsen de eneste, der holdt paa det her nævnte Standpunkt. Det sejrede imidlertid, alle gik med til det.

Senere var mit Standpunkt med Hensyn til Amerika-Handelen dette: selvfølgelig skal vi have Varer fra Amerika, hvis de er billigere end fra England og Danmark, men at sende et Skib paa 500 Tons, det største, som vi kunde tage, vilde jo være fuldstændig meningsløst. De Herrer behøver kun at erindre ét Faktum, nemlig at vi paa det Tidspunkt fik Varer fra Danmark til Færøerne for 0,9 Øre pr. Pund. Det var derfor selvfølgelig langt billigere for os at faa Varer over Leith og København fra Amerika, og vi fik mange Varer fra Amerika ad denne Vej.

Dette Standpunkt indtog vi alle fra 1914 indtil Blokaden. Vi fik dog en Last over Island. Den blev noget dyr. Hr. Patursson siger et Sted, at den blev meget billig, det er ikke rigtigt, den blev dyrere, end vi havde ventet os. Det viste sig senere, at de Varer, vi fik fra Amerika over København, var meget billigere.

Saaledes har altsaa mit Standpunkt været til Amerika-Handelen. De Herrer vil sige, at det er ikke det Indtryk, man faar af det, der foreligger fra Hr. Paturssons Side, og jeg skal derfor kort fremdrage visse Punkter.

1) Hr. Patursson udtaler, at der var Tale om at sende et Telegram til Amerika og tilføjer: „For Afsendelsen af dette Telegram stemte hele Lagtinget med Undtagelse af Amtmand Rytter, Provst Petersen og Lagtingets Sekretær, Joen Poulsen.“ Det er rigtigt. Der var imidlertid saa lidt Diskussion om dette Telegram, at der end ikke i Lagtingstidende nævnes, hvem der stemte for og hvem imod. Der kom kun til at staa i Lagtingstidenden: Enstemmig vedtaget med 14 Stemmer at afsende følgende Telegram. Selvfølgelig gjorde det ikke noget at sende et Telegram, og selvfølgelig vilde jeg ikke rejse nogen som helst Kamp paa det Spørgsmael, men hvad jeg sagde, var: vi kan ikke afsende *det* Telegram, og det var Hr. Patursson noget fornærmet over, for han havde lavet det. Jeg skal læse det op, og jeg tror, de Herrer vil indrømme, at det Telegram kunde ikke afsendes, det maatte omredigeres. Det lød: „Færøernes Lagting ønsker Konsulatets eventuelle Bistand til Anskaffelse af Nødvendighedsartikler og til Fragtarrangement. Der forhandles om Fællesindkøb med Island. Hvorledes er Kornbørsen? Svar snarest.“ Jeg sagde: Det Telegram er jo fuldstændig overflødigt; telegrafere til en dansk Embedsmand, at vi ønsker hans Assistance, behøver vi ikke, vi spørger ham ikke engang om det. Og spørge om, hvorledes Kornbørsen er paa et Tidspunkt, da man vil faa Svaret saadan noget som 8 Dage efter, er urimeligt, for Kornbørsen svinger jo Masser af Gange daglig, endsige i 8 Dage. Derfor syntes jeg ikke, at Telegrammets Formulering var en saadan, at man kunde afsende det. Men jeg vil pointere, at der ingen Strid var om det, ikke Spor. Blot stemte jeg ikke for det, det er rigtigt.

2) Patursson siger i sin Fremstilling af „Heredia-Sagen“: „Hr. Overretsassessor Rytter har jo fremdraget disse Forhold i sin Tale for Kommissionen og paastaaet, at ogsaa jeg stemte imod, at „Heredia“... skulde sejle til Amerika.“ Jeg vil antage, at de Herrer heraf vil faa det *Indtryk, at det maa være forkert*, naar Amtmand Rytter har paastaaet dette. Jeg vil i den Anledning lige oplæse Slutningen af den Indstilling, som kom fra det af Lagtinget nedsatte Udvalg. Den lød saaledes: „De Grunde, som i sin Tid bestemte Tinget til at sikre sig „Heredia“, kan saaledes ikke mere siges at være til Stede, og man tilraader derfor Lagtinget at vedtage, at „Heredia“ ikke lejes. I Overensstemmelse med disse Betragtninger skal man tillade sig at stille følgende Forslag til Beslutning: Lagtinget beslutter ikke at leje Dampskibet „F. Heredia“ og straks telegrafisk at underrette Skibets Rederi derom.“ Dette Forslag fremkom fra 5 Medlemmer, hvoriblandt jeg ikke var. Derimod findes blandt Medlemmernes Navne *Johannes Paturssons*. Altsaa, Hr. Patursson var med til at indstille, at „Heredia“ ikke lejedes. Det er rigtigt, at jeg stemte i Overensstemmelse hermed. Forslaget blev vedtaget med alle Stemmer undtagen to Medlemmers, som ikke stemte, Rasmussen og Evensen. Den ene kan jeg i alt Fald huske motiverede sin Afstemning med, at da der lige havde været saadan Staahej, hvorunder man havde bebrejdet Amtmanden alt muligt, syntes han, at det var mærkeligt, at nu pludselig alle gik over til Amtmanden med fuld Musik. Han var i øvrigt enig i Resultatet, derfor lod han være at stemme.

3) Hr. Johannes Patursson siger Side 219: „Samtidig telegraferer Amtmanden, ogsaa i al Hemmelighed til D. F. D. S. om at lade os faa Skib, og det svarer imødekommende.“ Jeg vil bede de Herrer lægge

Mærke til, at det bebrejdes Amtmanden, at han som Lagtingets Formand indhentede visse Oplysninger til Brug for Lagtinget. Han forelægger de Telegrammer, han har afsendt, og de Svar, han har faaet. Det bebrejder Kongsbonde Patursson mig, uagtet disse Oplysninger var bestemmende for, at der kom en Indstilling fra Kongsbonde Patursson om, at man ikke skulde leje „Heredia".

4) Patursson udtaler: „Det bliver ikke til noget. Amtmanden vil da yderligere have Købmændene til at tage en Ladning direkte . . . . fra København *og telegrafere til Islændingene, at vi intet vil have med deres Amerikaindkøb at gøre.*" Jeg vil blot henlede de Herrers Opmærksomhed paa, at det fremgaar af Lagtingstidende, at der kom et Forslag om at købe Varer sammen med Island med eet Skib — *for* dette Forslag stemte Amtmanden — og iøvrigt at udskyde Spørgsmaalet om Handel med Island. Det Forslag fremkom fra Udvalget, altsaa ogsaa Kongsbonde Patursson.

5) Der staar Side 220: „Da Amtmanden uden Tingets indhentede Tilladelse lod Købmændene og „Tjaldurs"s Kaptajn indfinde sig i Tinget under et Møde". — Jeg vil blot oplyse, at Forholdet var det, at det var ikke noget Lagtingsmøde; Lagtinget havde anmodet mig om at holde Tinget à jour med, hvad Købmændene foretog sig. Da Købmændene var meget uenige, ansaa jeg det derfor for formaalstjenligt, at Købmændene og Lagtingsmændene i Forening forhandlede Spørgsmaalet, og jeg sammenkaldte dem derfor i Lagtingshuset, hvor de kom sammen og diskuterede Spørgsmaalet. Dagen efter, da vi var kommet til et Resultat, blev der fastsat et Lagtingsmøde, og dèr vedtog man det og det. De Herrer vil altsaa se, at det var ikke noget Lagtingsmøde, hvor Købmændene var til Stede.

6) Side 220 staar der fremdeles: „Det lykkedes imidlertid Hr. Amtmand Rytter ganske at henlægge denne Sag paa Grund af — som han siger —, at „der ikke kunde gives noget fast Tilbud hverken paa Varer eller Fragt fra Amerika." De Herrer vil maaske blive noget forbavsede over at høre, at ogsaa det Spørgsmaal har været fremdraget i Lagtinget, og at det dèr blev oplyst, at Patursson var enig med Rytter i denne Situation, idet Patursson var Medlem af det daværende Vareudvalg. Jeg skal lige oplæse Referatet deraf. Referatet er fra „Dimmalætting", men det er altsaa refereret paa et Tidspunkt, da man ikke kunde forudsætte senere Strid. Det hedder her: „Jeg vil først indskyde den Bemærkning, at jeg hidtil har forholdt mig passiv, naar R. Niclasen og Patursson har talt om deres Iver for at faa Korn fra Amerika og for de tre Maaneders Forsyning paa Tinganæs. Jeg har Gang paa Gang set, navnlig den *første* Paastand fremsat i Aviserne, men har stadig forholdt mig passiv. Jeg hører nemlig til dem, som fuldt og fast tror paa, at Sandheden skal og maa sejre, og at Ærlighed i Politik saavel som i alt andet sejrer tilsidst. Da nu imidlertid Hr. R. Niclasen og Patursson endogsaa her i Lagtinget vover at fremsætte de samme Paastande, saa maa Folk med Rette tro, at det er sandt, saafremt det ikke bliver modsagt. Jeg vil derfor nu sige Hr. R. Niclasen, og jeg vil nu en Gang for alle oplyse Sandheden, saa de Folk — som vil kende Sandheden — kan faa den at høre." Jeg gendriver derefter de to Paastande, som er rejste, idet jeg siger, at jeg har positive Beviser i min Haand, og saa tilføjer jeg: „Jeg veed ikke, om Hr. R. Niclasen og Hr. Patursson *vil se deres Underskrifter.*"

Saa kommer jeg til den Paastand, det her drejer sig om, nemlig Varer fra Amerika. Derom udtaler jeg: „Hvad den tredie Paastand angaar, at de to Herrer har anstrengt sig meget stærkt for at faa Varer fra Amerika, saa er jeg ogsaa saa heldig at have *skriftlig Bevis for deres Stilling* i dette Spørgsmaal. I Lagtinget i 1914 var de to Herrer til Slut enige med mig i, at det vilde være meningsløst at sende „Heredia". Senere blev det i Udvalget besluttet at indhente visse Oplysninger, om en saadan Forbindelse var mulig. Jeg fik disse Oplysninger og meddelte dem den 27. December 1914 til Hr. R. Niclasen og den 30. December 1914 til Hr. Patursson — samme Dag jeg havde den berømte Samtale med Hr. Patursson om Kunstgødning. *Og begge de Herrer var enige i*, at der var intet at gøre. Ganske vist var de ovennævnte Meddelelser mundtlige, men det er saa heldigt, at de ogsaa foreligger skriftlig — jeg hører Hr. Patursson siger telefonisk — nej, det er skriftligt, og jeg maa hellere straks oplæse Skrivelsen, som er af 11. Januar 1915, før det bliver yderligere benægtet." Jeg paaviste altsaa udtrykkelig i Lagtinget, at ogsaa Patursson var enig i ikke at faa Varer direkte fra Amerika. Hr. Patursson tog til Genmæle og sagde bl. a. noget, jeg syntes var temmelig karakteristisk. Jeg havde i Lagtinget udtalt, at det var besluttet at have Varer for 3 Maaneder efter hvert Skibs Ankomst, men at vi efter det

sidste Skibs Ankomst laa med Varer for ca. 6 Maaneder. Saa udtaler Hr. Patursson: „Amtmanden har aldrig talt om, at han vilde bestille 200 Tons, det har han gjort paa egen Haand, og det skal han ikke rose sig af.“ Det var en noget letsindigt Bemærkning at komme med paa det Tidspunkt: at jeg havde overskredet min Bemyndigelse og havde flere Fødevarer end højst nødvendigt. Hr. Patursson tilføjer derfor ogsaa umiddelbart efter: „Nej, vi skulde have købt Hvede i Amerika.“ Uagtet vi laa med mange Varer, blev det altsaa den Gang navnlig fremhævet, at det, det kom an paa, var, at de burde have været fra Amerika. Jeg vil fremlægge det paagældende Eksemplar af „Dimmalætting“, jeg har fremdraget Hovedpunkterne, men man faar selvfølgelig et bedre Indtryk ved at se hele Referatet.

7) Videre siger Hr. Patursson Side 220, at „Hovedaarsagen til, at jeg ... sammen med det andet Vareudvalgsmedlem af Selvstyrepartiet, Købmand R. Niclasen ved næste Tingsamling i 1915 nægtede at modtage Genvalg“ var, at Amtmanden ikke vilde være med til Handelsforbindelse med Amerika. De Herrer vil vistnok blive noget forbavsede, naar de hører, at der i Lagtingssamlingen 1915, altsaa den Lagtingssamling, hvori Kongsbonde Patursson trak sig tilbage, kom et Forslag til Beslutning fra Kongsbonde Patursson, underskrevet af Hr. Patursson, og af Hr. Patursson alene, idet han nemlig indtog en Særstilling, et Forslag, der lød saaledes: „Udvalget finder, at Indkøbet af de almindelige Købmandsvarer har været meget tilfredsstillende.

Hvad Udsalget angaar, skal det henstilles, at der i Henseende til de af Vareudvalget den 24de August 1914 fastsatte Regler foretages den fornødne Ændring.

Med Hensyn til Handelen med Kunstgødning, Kraftfoder og Læggekartofler, skal det videre henstilles, at denne Handel, *i Tilfælde af, at det kan ske under betryggende Former*, saavidt muligt overgives til privat Forretning.

Mindretallet“ — det er altsaa Hr. Patursson — „stiller følgende

Forslag til Beslutning.

Lagtinget udtaler:

1) at den af Amtmanden i Forbindelse med det staaende Udvalg udøvede Virksomhed til Øernes Forsyning med Levnedsmidler har været tilfredsstillende,

2) at man anser det nødvendigt, at Virksomheden indtil videre fortsættes“ og saa forskellige andre Punkter. De Herrer vil altsaa se, at Hr. Kongsbonde Patursson i 1915 ikke siger et Ord om, at Amtmanden ikke vil gaa med til Handelsforbindelse med Amerika. Paa det Tidspunkt kunde Hr. Patursson nemlig ikke sige det og tænkte ikke over det. Han havde selv været med til at beslutte, at vi ikke skulde gøre det. Hr. Patursson fremhæver kun eet Moment, som han er utilfreds med, nemlig Handelen med Kunstgødning, Kraftfoder og Læggekartofler, det var derfor, at Patursson havde stillet et specielt Forslag i den Henseende. Jeg vilde ikke gaa med til det, og Lagtinget vilde ikke gaa med dertil, men nogle enkelte af Patursons Meningsfæller stemte selvfølgelig derfor, Meningen var nemlig at overdrage en vis Side af Forretningen til Bondaféлag. Det kunde vi selvfølgelig ikke gøre, thi saa maatte vi overdrage andre Dele af Forretningen til andre private Selskaber. Derover blev Hr. Patursson saa fornærmet, at han trak sig tilbage. De Herrer vil se det af Lagtingstidende.

8) Hr. Patursson udtaler fremdeles Side 220, 2den Spalte: „I Stedet for indvalgtes Selvstyremændene R. Rasmussen og S. P. Konoy. Men heller ikke disse formaaede at paavirke Amtmandens Stilling til Gunst for Amerikahandelen.“ Jeg skal her kun henvise til Rasmus Rasmussens Forklaring, hvoraf ses, at der ikke har været nogen Strid i saa Henseende.

B.

Jeg gaar saa over til at tale om Hr. Paturssons Omtale af Stillingen før Lagtinget i 1917. 1) De Herrer vil se, at det første Spørgsmaal, som fremdrages, er det, at jeg ikke vilde sammenkalde Lagtinget. Her maa de Herrer for det første huske paa, at det, at j e g ikke vilde, betyder, at *Vareudvalget*, hvor der var Tillidsmænd fra begge Partierne, ikke vilde. Ikke een af Vareudvalget vilde, vi var alle enige om ikke at ville gøre det. Vi diskuterede Spørgsmaalet frem og tilbage, nogle var absolut imod at sammenkalde Lagtinget, andre var mindre absolut derimod, men alle mente, det var forkert. Jeg er blevet spurgt her i Kommissionen, om jeg ikke finder, det vilde have været heldigt, om jeg havde gjort det. Jeg svarede, at det var umuligt at sige bagefter. Efter at have set de Oplysninger, der nu foreligger, tør jeg sige, at hvad jeg den Gang rent instinktmæssig gjorde med Tilslutning fra begge Partier, var det rigtige. Hvis jeg havde sammenkaldt Lagtinget, vilde Folk være blevet bange. Naar jeg spurgte Folk:

Er man bange ude i Bygderne? har jeg Masser af Gange faaet det Svar: Nej, naar man ser, at De er rolig og end ikke sammenkalder Lagtinget, er der intet at være bange for; hvis der var det, vilde De jo sammenkalde Lagtinget. Hvis jeg havde sammenkaldt Lagtinget, og Patursson ikke have opnaaet, hvad han vilde, vilde han have sagt: Da jeg ikke kan faa Lagtinget til at gaa med til, hvad jeg ønsker, maa jeg selvfølgelig uden Lagtingets Hjælp gøre, hvad jeg anser for heldigt, og i saa Fald havde jeg, Amtmanden, ikke haft noget Middel til at standse ham, for saa kunde jeg jo ikke paany sammenkalde Lagtinget i den Anledning. De Herrer vil se, at det er akkurat det samme som med et Skibsmandskab og Passagerer, hvor der er et Skibsraad ved Siden af Kaptajnen. Ingen af Passagererne er bange, saa længe de ser, at der ikke bliver foretaget noget ekstraordinært, og derfor sammenkalder Kaptajnen heller ikke Skibsraadet, men i det Øjeblik, det er nødvendigt, kan han sammenkalde Skibsraadet, og gør da, hvad der er nødvendigt. Paa lignende Maade her. Alt gik roligt, og der var ingen Grund til at sammenkalde Lagtinget. Først da Kongsbonde Patursson optraadte med Adressen, sammenkaldte jeg Lagtinget. Hvis jeg havde gjort det forinden, og Kongsbonde Patursson var vedblevet at arbejde, havde jeg staaet hjælpeløs overfor den Bevægelse, som han senere maatte rejse. De Herrer vil maaske sige, at Kongsbonde Patursson saa vilde have hørt op. Nej, de Herrer ser jo, at da Lagtinget kom sammen, og det blev besluttet ikke at gøre noget, holdt Kongsbonde Patursson netop ikke op. Han siger jo tværtimod Side 237: „Kommissionen vil kunne forstaa, at det under disse Omstændigheder ikke kunde forsvares at lade Adressen blive i sin daværende hvilende Stilling. Den maatte ekspederes." Og saaledes vilde selvfølgelig Kongsbonde Patursson ogsaa have sagt, hvis Lagtinget tidligere var kommet sammen og ikke havde gjort, hvad han ønskede.

Jeg maa fremhæve igen, at det var efter Aftale med begge Partiers Tillidsmænd, Lagtinget ikke blev sammenkaldt. De Herrer vil ogsaa se, at Kongsbonde Patursson ikke vilde give mig en skriftlig Anmodning, fordi, som han selv siger, jeg stod med Ansvaret. Ja, det er rigtigt, det var derfor, han ikke vilde, thi naar Lagtinget blev sammenkaldt paa mit Initiativ, vilde Folk sige, at jeg var bange, men sammenkaldte jeg det, fordi andre fandt det nødvendigt, vilde der ikke være den samme Grund for Folk til at være bange, saa vilde de sige: Det er ikke Amtmanden, som har ønsket det, men de andre; derfor vilde de andre ikke træde frem i Forgrunden og give mig en *skriftlig* Anmodning, det var mig, der maatte staa med Ansvaret for hele Bevægelsens Skyld. Først den Gang, man virkelig *vilde* have Lagtinget sammenkaldt for at fremme Adressen, kom den skriftlige Anmodning.

2) Landstingsmand Patursson har tidligere sagt, at der var rettet mange Anmodninger til mig om at sammenkalde Lagtinget. Jeg har tidligere dvælet derved, og skal her kun lige anføre, at Hr. Patursson bl. a. nævner to Anmodninger i „Tingakrossur". Den ene Artikel er skrevet af „En Vælger", men det vilde dog vist være for meget forlangt, at jeg skulde sammenkalde Lagtinget, fordi en anonym Mand, „En Vælger", siger, at jeg skal. Den anden Artikel begynder med samme Indledning, som Kongsbonde Patursson lige i Forvejen har benyttet i Bladet, og jeg har derfor altid ment, at den hidrørte fra ham eller ligefrem var af ham; den er ikke underskrevet. Men det vilde formentlig ogsaa være for meget at forlange, om denne Artikel skulde være tilstrækkelig Grund til Tingets Sammenkaldelse. Artiklen af 21. Marts, der citeres Side 223, var underskrevet af ham selv. Der er altsaa i disse Artikler ikke Udtryk for andet end Hr. Paturssons Tankegang og maaske nogle enkelte Meningsfællers.

I eet Tilfælde citerer Hr. Patursson i øvrigt en Artikel i „Tingskrossur" noget forkert, og jeg synes, noget vildledende, nemlig saaledes — det staar Side 223 —: „Der blev for et Par Uger siden af nogle Lagtingsmænd rettet en Henstilling til Amtet om at sammenkalde Lagtinget . . . . men Amtmanden kunde med frelst Samvittighed afslaa Anmodningen." Det skulde korrekt lyde saaledes: „Der blev for et Par Uger siden af nogle Lagtingsmænd rettet en Henstilling til Amtmanden om at sammenkalde Lagtinget, men samtlige Vareudvalgets Medlemmer holdt sig stejle, og Amtmanden kunde saa med frelst Samvittighed afslaa Anmodningen." De Herrer vil altsaa se, at Vareudvalget, de to Partiers Tillidsmænd, var enigt med mig. Nu bliver det hele selvfølgelig lagt over paa mig, men jeg er i øvrigt ikke bange for at tage Ansvaret.

3) Hr. Patursson siger Side 224: Vor Stilling som Amt i Danmark blev ganske ladet ude af Betragtning. Dette er rigtigt,

Hr. Patursson har meget stærkt agiteret med, at selv Udlandet ikke mere betragtede Færøerne som et Amt i Kongeriget, at England ikke vilde godkende, at Færøerne var et Amt i Kongeriget, derfor kunde vi ikke faa Varer fra Færøerne ned til Danmark og fra Danmark op til Færøerne. Naar Udlandet ikke vilde anerkende Færøerne som et Amt i Riget, hvorfor skulde vi saa selv gøre det paa Færøerne! Stillingen var selvfølgelig vanskelig deroppe. Det er rigtigt, hvad Kongsbonde Patursson udtaler, at den engelske Konsul var den mægtigste Mand paa Færøerne, forsaavidt angaar Indførsel til Øerne, idet vi selvfølgelig ikke kunde faa Varer dertil uden at afgive Garantier o. s. v. Hr. Patursson glemmer dog at fremhæve, at det, som skete her, ogsaa er sket for andre Amter, og det ved Kongsbonde Patursson. Han ved, at det f. Eks. er sket mellem København og Bornholms Amt, og at det er sket mellem København og Aalborg Amt, i det hele taget overalt, hvor Skibe skulde ud i rum Sø. Det var altsaa ikke noget godt Argument for, at Udlandet ikke vilde anerkende Færøerne som et Amt i Riget, men dog blev der agiteret meget stærkt dermed. Det blev ligeledes glemt at tilføje, at det var den danske Regerings Repræsentant paa Færøerne, som garanterede for alle Købmænd — altsaa, Statsmagten var ikke helt sat ud af Spillet. Det var tværtimod først og fremmest dens Garanti, det kom an paa.

4) Der staar Side 226, at der blev indgivet en Ansøgning til Konsulen fra Skipperforeningen, „uden at Amtmanden faar det mindste at vide derom, og paa 8 Dage er Sagen ordnet og færdig. Herom vilde vel Amtmanden have sagt, at det var dog den illoyaleste Handling, der endnu er begaaet; men man hører ikke det mindste om det; Sagen er ordnet, og man er glad ved den praktiske og hurtige Ordning. Jeg gentager: det er mærkeligt nok, at Amtmanden ikke har fortalt Kommissionen om denne Sag.“ Jeg berørte denne Sag før og sagde, hvorledes den forholdt sig. Der var selvfølgelig ikke Spor af illoyalt eller urigtigt i den, thi det var kun, hvad der skete Masser af Gange hernede.

5) Hr. Patursson siger Side 227, at der paa Framburðsfelagets Møde den 6. Marts blev fremsat Forslag om en Henvendelse til den engelske Konsul. Hr. Patursson glemmer at tilføje, at dette Forslag var stillet af ham selv, saaledes som Hr. Rasmus Rasmussen har oplyst.

6) Hr. Patursson citerer Forslaget og siger derefter: „Da dette Forslag fremkom i Foreningen „Havnar Framburðsfelag“, var det ledsaget af en Skrivelse fra nogle Lagtingsmænd af følgende Indhold.“ Jeg vil her bede de Herrer lægge Mærke til Aktstykkerne, Side 81, hvoraf det fremgaar, at dette ikke er Tilfældet: Rasmus Rasmussen, som var en af Underskriverne, kendte end ikke Adressen, før den kom frem i Framburðsfelagets Møde. Hans Udtalelser herom findes Side 253. Denne Lagtingsmændenes Tilføjelse kom først, *efter* at Henvendelsen var vedtaget i Framburðsfelagets Møde; først da underskriver disse Lagtingsmænd. Jeg vil meget stærkt pointere dette, thi det har selvfølgelig stor Interesse, at ingen af disse Lagtingsmænd havde noget med den at gøre, da den blev fremlagt i Framburðsfelaget. Hr. Patursson kan altsaa ikke undskylde sig med, at Hr. Rasmus Rasmussen har tiltraadt den, *forinden* den forelaa i det nævnte Møde; Lagtingsmændene har først underskrevet den, efter at den var vedtaget i Framburðsfelaget, og ikke saaledes som Hr. Patursson antyder, for at faa Framburðsfelaget til at vedtage dem.

7) Side 228 fortæller Hr. Patursson, og det vil jeg bede de Herrer lægge nøje Mærke til, at da Framburðsfelagets Andragende til Konsulen, som jo blev sendt derop, ikke kunde fremmes, vidste man ikke, hvad man skulde gøre. „Ved denne Tid, den 9de Marts“ siger han, var det, „at Selvstyrepartiets Lagtingsmænd var samlede til et Møde i Thorshavn i Anledning af Situationen. Det kunde ikke undgaas, at baade Lagtingsmændene og Framburðsfelagets Medlemmer kom til at staa noget tvivlraadige, efter at Framburðsfelagets Andragende var strandet, og der heller ikke øjnedes nogen Udsigt til, at Amtmanden vilde sammenkalde Lagtinget.“ Det ser lidt mærkeligt ud. Lagtingsmand Poulsen har nemlig udtrykkelig sagt, at der blev ikke rettet nogen Anmodning til Amtmanden om at sammenkalde Lagtinget, ja, han kan end ikke huske, at det var paa Tale at gøre det. Men dertil kommer, at det er fysisk umuligt, at Hr. Paturssons Fremstilling kan være rigtig, thi denne Forsamling af Lagtingsmænd fandt Sted i Dagene fra den 7de til den 10de Marts, men først den 14de Marts fik Patursson at vide, at Konsulen ikke vilde fremme Andragendet, og da var Lagtingsmændene rejst hjem. Det er derfor ganske umuligt, at det for Lagtingsmændene kan være en Grund til, at man ønskede Lagtinget sammenkaldt, og til, at Adressebevægelsen kom op. De Herrer kan spørge, hvorfra jeg ved, at Hr. Patursson først fik Meddelelsen den 14de Marts. Det

er saa heldigt, at det delvis fremgaar af Aktstykker I, Side 27, idet jeg nemlig den 23de Marts har skrevet til Konsulen, at „den 14de ds. meddelte Kongsbonde Patursson mig, at Hr. Konsulen overfor to Udsendinge ... skulde have udtalt, at De ikke kunde gøre noget til Gavn for Andragendet, da Amtets Anbefaling ikke var tilstrækkelig indtrængende." Hr. Patursson kom netop den 14de Marts om Eftermiddagen op til mig og sagde: Jeg har lige faaet Meddelelse fra Konsulen om det og det, og vi talte om Sagen. Jeg sagde: Det kan ikke være rigtigt, for Konsulens Grund til ikke at ville have med Andragendet at gøre er, at det er et almindeligt Andragende og ikke et specielt. De Herrer vil heraf se, at det er umuligt, at Lagtingsmændenes Stilling kan være blevet bestemt ved den angivne Grund. Ganske vist angives der et andet Sted — Side 222 — en anden Grund, men det er en helt anden Grund, nemlig den, at man indledede Forhandlinger med Island for at faa Lagtinget samlet, fordi Amtmanden ikke vilde gøre det uden en særlig Grund. De to Udtalelser synes at komme i Strid med hinanden, og selv om man siger, at man maa se paa dem begge, kan Fremstillingen Side 228 ikke være rigtig.

C.

Jeg gaar saa over til Hr. Paturssons Fremstilling af Adressesagen.

1) Jeg selv, maa jeg sige, blev, da jeg læste Hr. Paturssons Fremstilling, forvirret: jeg kunde ikke finde ud af det, jeg kunde ikke se, hvori Fejltagelsen, om jeg maa kalde det saa, laa. Jeg vil bede de Herrer lægge meget Mærke til, at der er 3 Andragender, som ikke maa sammenblandes. Der er *for det første* selve Adressen; hvad den gaar ud paa, ved de Herrer. *For det andet* er der Selvstyremændenes Forslag til Lagtinget, som jeg læste op i Formiddag, og hvori det udtrykkelig hedder — det staar Side 232 —, at Lagtinget skulde henvende sig *direkte til den britiske Regering*. Saa kommer *Nr. 3. Under Lagtingssamlingen* fremkom der fra Selvstyremændene et Forslag, som var overordentlig moderat, saa moderat, at der under almindelige Omstændigheder ikke vilde være noget i Vejen for at vedtage det. Det gik ud paa, at man skulde henvende sig til *den danske Regering* og bede denne om at gøre det og det — se Side 235 —. Det vilde der under almindelige Omstændigheder ikke være noget i Vejen for, men de Herrer vil forstaa, at under de foreliggende Forhold kunde dette Forslag ikke vedtages, da Hensigten oprindelig havde været en helt anden, og da man vilde benytte enhver Indrømmelse i den Retning — som Hr. Rasmus Rasmussen har sagt: Meningen med det hele var at gøre et politisk Kup, at bringe Sambandspartiet til Døde. Nu vil jeg bede de Herrer om at passe paa, saa vil De se, at der sker, om jeg saa maa sige, et Kunststykke. Nr. 1 og Nr. 2 er identiske og uheldige for Hr. Patursson, da de viser hans oprindelige Plan; Nr. 3 er uskyldig. Hvis det nu kunde lykkes at lade Nr. 2 forsvinde og gøre Nr. 1 og Nr. 3 identiske, saa at hele Vægten lægges paa Nr. 3, vilde alt være saare godt for Hr. Patursson: et ganske *uskyldigt Forslag*. I det første Tableau begynder Hr. Patursson (Side 222) med at sige, at Selvstyrepartiet havde altsaa et særligt Forslag til Lagtinget. Jeg vil bede de Herrer tænke paa ved dem selv, at dette er altsaa det Forslag, der gik ud paa at henvende sig direkte til den engelske Regering. Noget senere, Side 229, siger Hr. Patursson, at der var altsaa to Forslag, nemlig dels — jeg skal læse Ordene op — „et fra Selvstyrepartiet om en ny Henvendelse til Lagtinget med Forslag om at vedtage et motiveret Forslag til Beslutning om at foretage det og det, og et andet fra Framburðsfelaget om en Adresse til de britiske Myndigheder, som Foreningen skulde sende ud omkring paa Færøerne og faa Folk til at underskrive, og som saa skulde sendes gennem Lagtinget til den britiske Regering." Der er altsaa, siger Hr. Patursson, to Forslag, og Side 232 gengiver Hr. Patursson det første Forslag; det blev desværre læst op imellem en Mængde andre Skrivelser, som har mindre Interesse, derfor vil de Herrer under normale Omstændigheder meget let kunne overse det. Det gaar ud paa det, jeg har sagt, nemlig at den britiske Regering direkte herfra med det allerførste ansøges om fri Sejlads osv. Landstingsmand Patursson siger nu Side 231: Der var altsaa disse to Forslag, og nu kunde man godt stille Adressesagen i Bero, for hvis det andet Forslag blev vedtaget — nemlig, at Lagtinget skulde henvende sig direkte til den engelske Regering —, saa var det jo det samme. Fuldstændig rigtigt for øvrigt. Vi gaar nogle Sider videre og kommer saa til selve Lagtinget. Herom siger Kongsbonde Patursson (Side 234—35): „Forslaget om Adressen faldt fuldstændig væk og et Kompromisforslag, som fremkom under Udvalgsbehandlingen, blev ogsaa nedstemt. Derpaa fortsætter Kongsbonde Patursson: „Saa kom vi til at behandle Selvstyrepartiets motiverede For-

slag til Beslutning. Her kunde Udvalgets Flertal heller ikke tiltræde vort Forslag"; der følger nu nogle Henvisninger til forskellige Steder, hvorefter det hedder: „Det var altsaa Selvstyrepartiets Forslag til Lagtinget, der ikke maa forveksles med Framburðsfelagets Andragende. Selvstyrepartiet havde et selvstændigt Forslag, der lød saaledes", og saa citerer Hr. Patursson det ganske uskyldige Forslag, der fremkom *under Lagtingssamlingen*. Om dette siger Hr. Patursson, at det blev ogsaa slaaet ned, og han tilføjer: „Det var det væsentlige af, hvad vi vilde opnaa. Vi ønskede at faa Regeringens Bistand til Ordning af de fortvivlede Forhold, vi levede under, men det reelle Udfald af Lagtingssamlingen blev, at der intet som helst besluttedes angaaende Øernes Forsyning." Altsaa Lagtinget slog de to Forslag: Adressen og det *under* Lagtingssamlingen fremkomne Forslag fra Selvstyrepartiet ned; nu er de, om jeg saa maa sige, koblet sammen, medens Selvstyrepartiets Forslag *før* Lagtingssamlingen om en direkte Henvendelse er forsvundet. Gaar vi saa et Par Sider længere frem (Side 237), vil de Herrer se, at nu er vi ovre i det, som skulde opnaas, nemlig at det moderate Forslag til Beslutning, som blev slaaet ned i Lagtinget, er identisk med Adressen, hvilket altsaa er fuldstændig forkert, thi dette Forslag, som er blevet citeret ordret fra Ende til anden og paa et Sted, hvor det ikke kom ind mellem en Mængde andet, kom frem, da Hr. Paturssons Humør var paa Nulpunktet.

I den Forbindelse maa jeg endvidere bede de Herrer se hen til Justitsministerens sidste Udtalelser for Kommissionen. Justitsministeren er inde paa, hvorledes det forholder sig med Afleveringen af Adressen til den danske Gesandt og afgiver, maa jeg maaske straks sige, den fjerde Forklaring med Hensyn til dette Spørgsmaal. Saa kommer Kongsbonde Patursson og hjælper Ministeren, idet han Side 307 udtaler: „Jeg kan ganske slutte mig til Statsministeren, Forskellen er rent formel, og jeg kan bevise, at den ogsaa fra vor Side betragtet er rent formel derved, at Selvstyremændene i Lagtinget, da Adressen allerede var fremkommet, sendte en Ansøgning til Lagtinget om, at Lagtinget gennem Amtmanden vilde anmode den danske Regering om at udvirke hos den engelske Regering alt, hvad Adressen indeholdt, men uden at Adressen blev sendt. For os gjaldt det kun om at opnaa et Resultat." Her bliver altsaa den danske Statsminister støttet af Kongsbonde Patursson, efter at Hr. Patursson har faaet det vendt saaledes, at det Andragende, som *før* Lagtingssamlingen blev indsendt til Lagtinget, og som i Virkeligheden var det samme som Adressen, var det, hvormed man skulde henvende sig gennem Amtmanden til den danske Regering. Altsaa Ministerens fjerde Forklaring om Afleveringen af Adressen støttes af Kongsbonde Paturssons Paastand, efter at Hr. Patursson gennem forskellige Overgange har faaet det derhen, at det Forslag, der kom frem *i* Lagtinget, i Virkeligheden var lig med Adressen.

2) Paa lignende Maade forholder det sig med Hr. Paturssons Referat af Forholdet til Gesandtskabet i London. De Herrer vil, navnlig naar De ser paa Siderne 238 og 239, se, at der er tre Stadier. Der er for det første dette, hvorledes man *før* Lagtinget mente, at Hr. Mortensens Stilling i London skulde være; saa kommer det Brev — Konceptet —, som Adresselagtingsmændene skrev til Mortensen under Lagtinget eller umiddelbart efter, og endelig er der den Stilling, som karakteriseres i Brevet til Nolsøe, den Gang Hr. Paturssons Humør var, som jeg tidligere har udtrykt mig, begyndt at stige igen. Hvis nu det, man vedtog paa Nulpunktet, kunde lægges hen til et af de andre Stadier, vilde det jo være godt. Det, man vedtog paa Nulpunktet, var nemlig, ligesom det Forslag, jeg før nævnede, aldeles uskyldigt. Det gik ud paa, at Mortensen skulde henvende sig til den danske Regering og med dens Billigelse rejse over til Gesandten for at være ham en handelskyndig Bistand, og saa skulde han holde Amtet à jour, og det skulde altsammen ske efter Forhandling med Ministeriet. Det ser ganske uskyldigt ud; Hr. Patursson kan derfor ogsaa sige med Kraft: „et Udkast til en Henvendelse til Folketingsmanden, som blev gennemgaaet og tiltraadt af Adresselagtingsmændene. Denne tiltænkte Henvendelse er en af de Veje, som Hr. Overretsassessor Rytter har bebrejdet os." Det kan jeg dog meget daarlig have gjort, da det var et Koncept, som ikke er blevet afsendt, og det hele var jo saa uskyldigt, men de Herrer vil se, at den Plan, som var fremme *for* Lagtinget, og som *senere* opstod hos Hr. Patursson, gik ud paa noget ganske andet. Før Lagtinget telegraferede man til Mortensen, om han vil rejse til London, og om han vilde have officielt Stempel oppe fra Færøerne — se Side 239, alt det vilde selvfølgelig have været ganske unødvendigt, hvis han skulde sendes af den

danske Regering. Paa det senere Tidspunkt, i Brevet til Nolsøe, siger Hr. Patursson, at det var godt at faa Mortensen til London, men nu kan Mortensen pludselig ikke være den handelskyndige, for nu skriver Hr. Patursson, at det var godt at faa en handelskyndig Mand ved Siden af Mortensen. Humøret var begyndt at stige igen, den oprindelige Tanke vender tilbage: at det var godt at have et Gesandtskab, eller hvad jeg skal kalde det, i London. Paa dette Stadium skal Amtmanden ikke mere holdes à jour, men der skal nedsættes et Nævn af uansvarlige Personer til at modtage Besked. De Herrer maa huske paa, at Lagtingets to Partier, nemlig Sambandspartiet og nogle af Selvstyremændene havde taget en anden Beslutning, men trods det vilde Hr. Patursson som en uansvarlig Person have nedsat et Nævn af disse uansvarlige Personer. Der siges oven i Købet: Hvis England stiller Betingelser om Afslutning af en Kontrakt, saa telegrafer til os. Naar de Herrer nu tænker paa, at det ligefra 1914 havde været et Princip hos Amtmanden og Vareudvalget — og det har været vedtaget i Lagtinget Gang paa Gang, hvor vi har diskuteret Spørgsmaalene, vi har alle været enige om det — saavidt muligt ikke at lade os tvinge til at afslutte en Overenskomst mellem England og Færøerne som saadanne. og naar saa nu Hr. Patursson paa egen Haand med et uansvarligt Nævn begynder at forhandle med England om et Kontraktsforhold, synes jeg dog, det gaar for vidt.

3) Jeg skal endvidere med Hensyn til Adressen fremhæve, at Hr. Patursson Side 232—33 citerer, hvad han fremlagde for Lagtinget. Han gengiver blandt andet et Telegram, og saaledes som det staar citeret her, er det i det væsentlige korrekt. Men saaledes blev det ikke offentliggjort paa Færøerne. Der staar først: „For Øjeblikket *meget vanskeligt* med Tilførsel og Varemangel her“ — nemlig i Reykjavik. Det blev offentliggjort paa Færøerne i følgende Skikkelse: Som Forholdene er, er Tilførsel *vanskelig* og Varemangel her; dernæst stod der i Telegrammet: „Hvordan tænker I Samfærdselen ordnet, *om den bliver mulig*“, men disse Ord „om den bliver mulig“ er udeladt i Offentliggørelsen paa Færøerne. De Herrer vil maaske herefter bedre forstaa, at man deroppe fik det Indtryk, at Island havde lovet os Hjælp, endskønt jeg fremhævede i Lagtinget, at jeg havde Telegrammer, som viste, at de ikke kunde hjælpe os. — Hr. Patursson citerer et andet Telegram for Kommissionen; det begynder: „Har talt med Førsteministeren“. Det er et Telegram fra Altingets Formand, Hr. Bjørnson, og Hr. Patursson refererer saa dette Telegram, og refererer det rigtigt, men Hr. Patursson oplyste ikke, at han i Forvejen havde telegraferet til Bjørnson og bedt ham om at telegrafere til Færøerne, at det var muligt at købe og bringe Færingerne Amerikavarer til islandsk Havn — se Telegram Nr. 18. Der indløber da et Telegram fra Bjørnson, hvori der staar, at alt tyder paa, at det vil være muligt for den islandske Regering at hjælpe Færingerne; men det gør jo en forfærdelig Forskel, at Manden er bedt om at telegrafere, at det er muligt. Hr. Patursson oplyste imidlertid ikke, at han havde bedt om dette Telegram til Brug for Lagtinget. Han fremlagde kun Bjørnsons Telegram, og vi fik selvfølgelig det Indtryk, at det ikke var særlig fremkaldt. — Fremdeles udtaler Hr. Patursson i Kommissionen: „Senere oplæste jeg et Telegram fra Folketingsmand Edw. Mortensen af følgende Indhold: — (S. 233).

„København 29. Marts 1917.
Villig rejse til England, men antager det endnu unødvendigt. Afventer Besked.
Edw. Mortensen.““

Det er fuldstændig forkert gengivet. Telegrammet meddelte for det første, at der vilde komme 700 Tons Levnedsmidler til Færøerne i meget nær Fremtid. Det udelades. De Herrer vil forstaa hvorfor, thi i samme Øjeblik det kom frem den anden Dag under den ekstraordinære Lagtingssamling, havde vi været færdige, thi saa havde Folk vidst, at nu kom der Varer, og saa var Frygten borte. Det blev altsaa skjult og ikke oplæst for Lagtinget. Det vilde selvfølgelig have været mig umuligt at bevise, hvis Hr. Patursson ikke selv havde citeret Telegrammet i den forkerte Skikkelse. Endvidere citerer Hr. Patursson: „Villig rejse til England“, men Mortensen telegraferer: „Villig rejse til England, hvis det er nødvendigt.“ Hr. Patursson meddeler ikke Lagtinget, at disse Ord: „hvis det er nødvendigt“, stod i Telegrammet.

D.

Jeg kommer saa til det Afsnit, jeg kaldte: Hr. Paturssons Maade at diskutere paa og optræde paa overfor Omverdenen.

1) Side 235 udtaler Hr. Patursson: „Der er formentlig ingen Tvivl om, at vi her har med Amtets fortrolige Skrivelse til Justitsministeriet af 18. April 1917 at gøre,

den findes i Aktstykkerne Side 18 ff. Allerede den Gang har altsaa Krigsplanen mellem Amtmanden og Hr. Samuelsen været lagt. Set paa Baggrund af denne Sammenrottelse virker det ikke saa lidt overraskende, naar Overretsassessor Rytter i sit Foredrag forsikrer, 1) at han ikke har blandet sig i færøsk Politik, og 2) at Samuelsen intet kendte til Amtmandens Indberetninger til Ministeriet." Ja, jeg vil indrømme, at det ser højst mærkeligt ud, at jeg overfor Kommissionen har sagt, at Samuelsen ikke kendte noget til min Indberetning, naar Hr. Samuelsen og jeg samtidig har sammenrottet os i 1917 og lagt en Slagplan. Jeg antager imidlertid, Kommissionen vil se, at der mangler Bevis for denne Sammenrottelse, for at jeg har underrettet Samuelsen om min Indberetning, og der er ikke oplyst Spor om, at jeg noget Sted er grebet i Usandhed; det kan ogsaa positivt godtgøres, at Samuelsen ikke har vidst det, saa vist som man nogen Sinde positivt kan godtgøre det, idet det var et Hovedpunkt i min Indberetning, at Færingerne ikke havde gjort sig skyldige i noget illoyalt, de var blevet narret til det. Denne Beskyldning var Hovedagitationsmidlet paa Færøerne i Anledning af Valget. Jeg vil antage, at de Herrer forstaar, at hvis Samuelsen havde vidst, hvad jeg havde indberettet, vilde han ikke have fundet sig i, at denne Beskyldning blev udslynget med saa stor Kraft, men han vidste ikke, hvad min Indberetning indeholdt. Det er en mærkelig Maade et diskutere paa, at man slaar fast, at Samuelsen og Amtmanden havde sammenrottet sig paa det Tidspunkt, og saa sige, at det ser mærkeligt ud, at Rytter forklarer det og det. — Hr. Patursson finder det endvidere overraskende, naar jeg udtaler, at jeg ikke har blandet mig i færøsk Politik. Her maa ligge noget under, jeg ved ikke, hvad det er, thi Hr. Patursson maa vide, hvad jeg mener med, at jeg ikke har blandet mig i færøsk Politik, nemlig i færøsk Lokalpolitik. Jeg kan forstaa, at min tidligere Fremstilling muligvis kan misforstaas, thi i denne har jeg nævnt Tilfælde, hvor jeg kraftig blandede mig i „færøsk Politik". Man kunde altsaa sige, der er en Modstrid her, men jeg vil bede om — jeg synes for Resten, at det fremgaar klart af mit Foredrag —, at man graduerer. Jeg sondrede mellem den fremtidige og den nuværende Politik. Om den fremtidige har jeg sagt, hvad min Mening var, og jeg har nævnt, hvad jeg sagde til Ministeren derom, og at Ministeren havde lovet at udtale sig i Rigsdagen om det, idet jeg mente, at det var ikke noget, en tilfældig Amtmand og en tilfældig Statsminister kunde afgøre, det maatte afgøres af Rigsdagen. Den nuværende Politik falder i to Dele: Færøsk Politik og Rigspolitik. Naar jeg taler om færøsk Politik, mener jeg selvfølgelig færøsk Lokalpolitik. Om den har jeg udtalt, at den blandede jeg mig ikke mere i, end min Stilling krævede. Som Skoledirektionens og Lagtingets Formand var jeg nødt til undertiden at tage Standpunkt, ellers blandede jeg mig ikke deri. Det var hele mit Foredrag baseret paa, og Grunden dertil var, at det var det, jeg var angrebet for baade paa Færøerne og hernede, ikke saa meget paa Færøerne, thi dèr vidste man, at jeg ikke blandede mig deri, men man maatte lade det komme frem i Aviserne deroppe for at faa det frem i Aviserne hernede. Derimod er jeg aldrig hverken paa Færøerne eller hernede blevet angrebet for at blande mig i Rigspolitik. Jeg har ikke set et bebrejdende Ord imod mig af den Grund paa Færøerne. Maaske har jeg ikke i mit Foredrag sondret tilstrækkeligt, men det er, fordi jeg aldrig er blevet angrebet paa det Punkt. I min første Samtale med Ministeren er jeg netop ogsaa inde paa det Spørgsmaal, og Ministeren siger til mig, at han vil ikke finde sig i, at jeg føler mig som Forkæmper for Danskheden, hvortil jeg svarede: Det gør jeg nu, saa maa Ministeren tage sit Standpunkt derefter. I mit Foredrag dvæler jeg netop ved, at jeg i visse Spørgsmaal tog et kraftigt Standpunkt. Jeg har fremhævet, at mit Standpunkt i Spørgsmaalet om Dansk-Undervisningen var tydelig og klart, og jeg udtalte det, thi det var ikke et færøsk Lokalspørgsmaal, det var et Rigsspørgsmaal. Med Hensyn til Folkeadressen tog jeg ogsaa, som de Herrer ved, et kraftigt Standpunkt, det er nemlig ikke et færøsk lokalpolitisk Spørgsmaal, men et Rigsspørgsmaal, hvor det drejede sig om Forholdet mellem Danmark og Færøerne. I Spørgsmaalet om de danske Embedsmænds Ansættelse deroppe har jeg ogsaa taget et kraftigt Standpunkt. Jeg citerede, hvorledes det gik til, da Dr. Hansen skulde ansættes. Hvorfor Hr. Patursson saa siger, at det kommer i Strid med det, jeg har sagt, at jeg ikke blandede mig i færøsk Politik, forstaar jeg ikke; thi Hr. Patursson kan ikke misforstaa det, han er klar over min Stilling. Om Spørgsmaal vedrørende Rigspolitik maatte Statsmagtens Repræsentant selvfølgelig have Lov til at udtale sig.

2) Hr. Patursson taler om Pastor Evensen og siger Side 236: „Grundene til, at jeg ved denne Lejlighed ikke yderligere svarede Evensen, var disse, 1) at han gennem hele sit Liv har været min nærstaaende Ven, 2) at han den Gang allerede var en dødssyg Mand og næppe fuldt tilregnelig, og 3) at jeg formodede, at Amtmanden holdt hans timelige Ve og Vel i sin Haand. Derfor sagde jeg kun, hvad jeg maatte sige, at jeg ikke ejede en Tøddel eller et Bogstav i Adressen, og jeg gentager det her." Jeg skal ikke nærmere komme ind herpaa, men kun oplyse det Faktum, at det ikke er rigtigt, at Pastor Evensen, som der staar her, næppe var fuldt tilregnelig. Pastor Evensen blev udnævnt til Provst efter den Tid, og hvad der maaske er nok saa interessant for de Herrer, er, at Kongsbonde Paturssons Parti, efter at Pastor Evensen havde udtalt sig saaledes, henstillede til Pastor Evensen at stille sig ved Landstingsvalget, saa vilde Partiet vælge ham og faa ham sat ind i Stedet for Sysselmand Samuelsen. Jeg synes dog, det er noget dristigt at udtale sig saaledes, naar man *efter* det Tidspunkt opfordrer Manden til at blive Landstingsmand. Jeg skal kun tilføje, at det har bedrøvet mig personlig meget, at man siger om Pastor Evensen, at han ikke var fuldt tilregnelig, der er ikke Spor derom.

3) Side 236 søger man, efter hvad jeg synes, at vildlede. Hr. Patursson omtaler der, hvad der er sket med Hensyn til Forbindelsen med Amerika og udtaler, at den vil Amtmanden ikke gaa med til, og at det var umuligt at faa Oplysning om, hvad han havde foretaget sig i saa Henseende; defor blev det hele, som det blev. Jeg vil for det første minde de Herrer om, at Adressen drejede sig om Forbindelsen med Island og ikke med Amerika, for det andet er det ikke rigtigt, at Patursson ikke vidste, hvad jeg havde gjort for at skaffe Varer fra Amerika. Jeg meddelte netop, hvad jeg havde gjort. Jeg var tilfældigvis hernede, da Blokaden udbrød — den Dag staar altfor tydelig for mig til, at jeg skulde glemme den. Jeg boede paa Hotel Hafnia og læste ved Morgenkaffen, at Blokaden var erklæret. Jeg indsaa selvfølgelig straks, at det havde den største Betydning for os. Jeg ringede — jeg antager to Minutter efter — til Departementschef Schrøder, og vi aftalte at komme sammen i Ministeriet. Derefter ringede jeg til Marineministeriet. Jeg skulde være blevet hernede 3 Uger endnu. Da jeg imidlertid kunde tænke mig, at der vilde opstaa Vanskeligheder oppe paa Færøerne, og at jeg ikke kunde undværes deroppe, bad jeg om, at det Skib, som laa i Helsingør, maatte vente og tage mig med, jeg skulde være færdig i Løbet af Dagen. Det blev lovet mig, at Skibet skulde vente; for Resten sagde man, at det laa indiset. I Løbet af Dagen henvendte jeg mig følgende Steder: Først til Departementschef Schrøder og meddelte ham, hvorledes Situationen var, og hvormange Varer vi havde deroppe. Jeg sagde til Schrøder, at hvis Forbindelsen med Danmark blev afbrudt, stod hele vort Haab til Amerika, saa man maatte stille Penge til min Disposition i Amerika. Det blev noteret, at der skulde stilles til min Disposition foreløbig $^1/_2$ Million og i øvrigt kunde jeg trække paa det danske Gesandtskab. Endvidere aftalte Schrøder og jeg, at han vilde forhandle med Chr. Nielsen, saaledes at Schrøder varetog den diplomatiske Side og Nielsen den handelsmæssige Side. Endvidere henvendte jeg mig øjeblikkelig i D. F. D. S. Direktør Cold var, saavidt jeg husker, ikke til Stede, men jeg traf Kontorchefen i Telefonen og meddelte ham, hvorledes Situationen var. Jeg sagde til ham: „Vesta" ligger paa Færøerne. Hvis alt gaar galt, og Telegrafen bliver afbrudt, maa jeg saa disponere over det til Amerika. Han svarede, at jeg maatte raade over „Vesta", som jeg vilde, hvis Telegrafen blev afbrudt. I den Anledning udtalte han: De maa have Søkort med op, thi Kaptajnen har ingen Kort til den Rute. Jeg skal sende Dem Kort over Ruten fra Færøerne til Amerika og ligeledes Kort over den amerikanske Kyst. Han lovede endvidere, at han skulde søge at varetage Færøernes Interesser, hvis Forbindelsen Amerika—Island blev etableret. Om Eftermiddagen fik jeg sendt disse Kort. Endvidere henvendte jeg mig til Petroleumsselskabets to Direktører. De havde hele Tiden hjulpet os. De var klare over Vanskelighederne, og navnlig over, at det vilde blive vanskeligt at forsyne Øerne med Petroleum, fordi vi laa i det nederdrægtige Hak i Farezonen, hvor der vilde blive torpederet mange Skibe, og fordi Englænderne stadig har haft Mistanke om, at der var Steder, hvor der laa oplagret Petroleum; man vidste i Krigens Begyndelse ikke, at Undervandsbaadene kunde blive forsynet for saa lang Tid. De lovede mig at gøre alt, for at vi skulde faa Varer. Fremdeles henvendte jeg mig til Chr. Nielsen, da jeg kunde sige mig selv, at det vilde blive

vanskeligt at faa Salt under Blokaden. Han svarede mig, at vi maatte have Assurancespørgsmaalet i Orden. Schrøder tog sig straks af dette Spørgsmaal. Assuranceselskabet nægtede at gaa med, men jeg sagde: det er absolut nødvendigt, at det bliver ordnet, da vi ellers ikke kan faa Saltskibene op.

Da disse Spørgsmaal var ordnede, ringede jeg igen til Marineministeriet og meddelte, at nu var jeg klar. Der blev svaret, at Vinden var ikke saadan, at Skibet kunde komme ud, der maatte først komme en anden Vindretning. Jeg kunde forblive i København til Dagen efter, men jeg maatte opholde mig paa et saadant Sted, at jeg med et Kvarters Varsel kunde rejse. Jeg maatte stadig holde mig parat, saa jeg kunde køre til Helsingør i Automobil, saa snart Isen tillod Skibet at gaa ud. Jeg vidste, at der manglede Margarine paa Øerne, og jeg henvendte mig derfor til Departementschef Schrøder, om vi ikke kunde faa Margarine og Tændstikker med Skibet. Schrøder hjalp os som sædvanlig, og ved Nielsens Hjælp fik vi disse Varer op med Skibet.

Da jeg kom op til Færøerne, talte jeg med Vareudvalget. Jeg meddelte det, hvad jeg havde gjort, og jeg meddelte ligeledes det hele til Hr. Patursson, som henvendte sig til mig. Jeg maa her kraftig pointere, at jeg i Lagtinget havde udtalt, at enhver Lagtingsmand kunde faa Oplysninger hos Amtet, men alle Oplysninger gik igennem Amtet. Jeg har sagt hvorfor. Patursson havde i Aviserne skrevet, at der var sket det og det, og saa havde det vist sig, at det var det stik modsatte af, hvad der var sket, og det var Købmændene meget kede af, det generede dem meget. For at den Slags Fejltagelser ikke skulde ske i Fremtiden, var man blevet enig om, at alt skulde gaa gennem Amtmanden, men enhver Lagtingsmand kunde faa Oplysninger. Hr. Patursson syntes, at alt var ordnet godt, og syntes ikke, Lagtinget behøvede at komme sammen. Saaledes laa Forholdene. Da Lagtinget kom sammen, vidste Hr. Patursson fuld Besked med, hvad der var gjort. Han vidste, at der var gjort alt for Forbindelsen med Amerika. Det gjaldt derfor om at finde et andet Punkt at anke over, og Hr. Patursson fandt da Forholdet imellem Færøerne og Island: om jeg havde sørget for det? Jeg vil oplæse Referatet af den paagældende Forhandling, og jeg vil bede de Herrer lægge Mærke dertil, thi Hr. Patursson siger jo nu, at der var ikke gjort, hvad der kunde gøres, for Forbindelsen med Amerika. Jeg skal overlevere Avisen til Kommissionen, for at man kan faa et samlet Indtryk. Jeg udviklede i mit Foredrag, hvorledes jeg saa paa Adressen og udtalte derefter: „Da Adressen *ikke har Sandhedens Stempel* paa sig, er den uklog og tillige skadelig. Patursson spurgte, hvilke Forhandlinger der bliver ført; alt, hvad vi har foretaget, har været tilgængeligt for Lagtingsmænd, og altsaa ogsaa for Hr. Patursson, der saaledes har kunnet faa tilfredsstillende og paalidelig Besked. Der forhandles med England om *alle de Spørgsmaal*, der vedrører vor Forsyning. Patursson lægger saa megen Vægt paa, at der opnaas fri Sejlads mellem Island og Færøerne; men det er ganske *underordnet*, thi hvad gavner det os at faa Forbindelse med Island, naar vi ikke for Tiden kan faa Varer derfra, hvad et modtaget Telegram tyder paa.“ Noget senere udtaler Patursson: „Vi søger i Adressen om Tilladelse til at sejle mellem Færøerne og Island samt om Udførselstilladelse fra Island. Arbejder den danske Regering ogsaa paa dette?“ Dertil svarer jeg: „Spørgsmaalet om Udførselstilladelse fra Island opstaar antagelig ikke, da Varerne bliver ombord i Skibet. Ellers vil Regeringen selvfølgelig arbejde derfor.“ Jeg gik naturligvis ud fra som givet, at naar Regeringen arbejdede for at skaffe Varer fra Amerika til Færøerne enten over eller udenom Island, vilde den ogsaa, hvis det blev nødvendigt at gaa over Island, hvis det var den mest praktiske Ordning, arbejde for Forbindelsen mellem Island og Færøerne. Senere siger Hr. Patursson efter Referatet i „Dimmalætting“: „Island kan selvfølgelig ikke udføre Varer. Men vi har nu faaet konstateret, at der ikke føres Forhandlinger i London om det, Adressen tilsigter, og derfor er den nødvendig.“ De Herrer vil se, at Hr. Patursson her netop pointerer, at det, der ikke arbejdedes paa, var Forbindelsen mellem Island og Færøerne, medens det nu skal gøres til, at der ikke arbejdedes for Amerika-Forbindelsen. Men det, som jeg her har fremstillet for Kommissionen, jeg gjorde hernede den Dag, da Blokaden udbrød, det vidste man deroppe. Det blev selvfølgelig sagt til Vareudvalget og til Lagtingsmændene. At sige det offentlig kunde man ikke indlade sig paa, fordi der stod to Magter overfor hinanden. Hr. Patursson dvælede altsaa ved, at der ikke arbejdedes for Forbindelsen Færøerne-Island, senere er det blevet til, at jeg ikke arbejdede for Amerika-Forbindelsen. Det kommer ganske vist senere som et Post-

scriptum til Adressen, og dette Post-scriptum er saa kommet til at spille den sædvanlige Rolle.

4) Der har i Kommissionen været ført en Diskussion med Ministrene om, hvorvidt der var gjort noget for Amerika-Forbindelsen. Jeg forstaar ikke rigtig denne Diskussion, for, som de Herrer vil se paa Side 36 i Aktstykkerne, har jeg i sin Tid udtrykkelig spurgt Justitsministeriet: „Havde Ministeriet intet foretaget ad diplomatisk Vej og paa anden Maade for at muliggøre, at Færøerne kunde faa Varer fra Amerika, forinden den ommeldte Adresse fremkom." Og i Ministeriets Svar til dette Punkt hedder det i Slutningen: „Ogsaa Spørgsmaalet om Forsyning fra Amerika har længe før Adressens Fremkomst haft Regeringens Støtte." Det paagældende Telegram er, saavidt da mig bekendt, udarbejdet af Justitsministeriets og Udenrigsministeriets Embedsmænd. Udenrigsministeren kan selvfølgelig ikke huske den Slags Bagateller; han siger i sit Foredrag, at han ikke kan huske det, men han skal lade Spørgsmaalet undersøge. Men det er altsaa slaaet fast, at ogsaa Spørgsmaalet om Forsyning fra Amerika længe før Adressens Fremkomst har haft Regeringens Støtte.

Blandt Spørgsmaalene til Justitsministeriet var ogsaa dette: „Har Amtmanden og Vareudvalget efter de for Ministeriet foreliggende Oplysninger forsømt noget, som kunde bidrage til at skaffe Færøerne Varer, eventuelt ogsaa fra Amerika." Svaret lyder tydelig og klart: „Nej". Jeg tror, at saavel den høje Kommission som de Herrer Ministre maa have overset, at det er fastslaaet, at vi har arbejdet for Forsyning fra Amerika. Justitsministeren og Udenrigsministeren vil lade Spørgsmaalet undersøge, men det maa være bleven undersøgt, siden det den Gang blev besvaret. — Jeg har sagt, hvad *jeg* har gjort. Jeg har senere spurgt Chr. Nielsen, om han har gjort noget i den Retning, og det er selvfølgelig sket. De Herrer vil ogsaa se, at allerede den 4. Marts — jeg kom vist til Færøerne den 14.—15. Februar — har jeg telegraferet om at gøre noget for Amerika-Forbindelsen. Allerede den 4. Marts, altsaa før hele Bevægelsen opstod, telegraferede jeg et langt Telegram herned om at sørge for det og det i Amerika.

5) Hr. Patursson siger videre Side 237: „Kommissionen vil kunne forstaa, at det under disse Omstændigheder ikke kunde forsvares at lade Adressen blive i sin daværende hvilende Stilling, den maatte ekspederes." Hvis de Herrer rigtig tænker over det, tror jeg, de maa blive yderst forbavset over, at en Lagtingsmand kan udtale sig saaledes. Lagtinget har været samlet, begge Partier har været enige om ikke at gøre noget, det er blevet vedtaget baade af Sambandspartiet og af nogle af Selvstyrepartiet, der er nedsat et Udvalg af Tillidsmænd fra begge Partier, alle disse Tillidsmænd er enige om ikke at gøre noget. Altsaa Amtmanden, Vareudvalget og Lagtinget er enige om ikke at gøre noget. Og saa siger Hr. Patursson dog: de Herrer vil kunne forstaa, at man ikke kunde lade Sagen bero. Jeg ved ikke, hvad man vilde sige hernede, hvis Forholdet var det samme Lad mig tage det Eksempel, at Statsminister Zahle havde gjort et eller andet med Tilslutning af et Udvalg, nedsat af Rigsdagens Partier, oven i Købet enstemmig Tilslutning fra dette Udvalg, ja, at han for en Sikkerheds Skyld endog havde forelagt Spørgsmaalet for selve Rigsdagen, og havde faaet Tilslutning gennem en Vedtagelse. Hvad vilde man sige, hvis saa Mindretallet eller som her et enkelt Medlem, sagde: De kan forstaa, at vi ikke kunde lade os standse derved, at vi maatte gøre noget. Og saa oven i Købet noget af den Beskaffenhed! Jeg synes, det er temmelig dristigt.

6) Efter at Hr. Patursson Side 238 har citeret det før nævnte „loyale" Brev til Hr. Edw. Mortensen — jeg har talt om, at det er meget kedeligt, at dette „loyale" Brev aldrig er blevet afsendt, at det er meget kedeligt, at det er skrevet, medens Humøret var paa Nulpunktet, og at det er meget kedeligt, at Patursson sammenblander to Tidspunkter — siger Hr. Patursson: „Men saa indtraf der et Tilfælde, som medførte, at vi forandrede vor Beslutning." Hvad var det egentlig, som gjorde, at man forandrede den loyale Holdning, man havde *tænkt* at indtage, efter at Humøret var kommet ned paa Nulpunktet? Det var det, at Hr. Patursson faar et Telegram med Gesandtens Adresse og med Anmodning om at meddele Mortensen, naar Folkeadressen var afsendt. Som de Herrer vil se, varer det nogle Dage, inden Patursson fandt ud af, hvad der skulde gøres, men saa fandt han to Udveje: Konsulen og Gesandten. Jeg kan godt indse, at Telegrammet ikke var saa let at forstaa, hvad Hr. Patursson ogsaa viser i sit Brev til Nolsøe, thi Mortensen har svaret paa et Brev, der var skrevet *før* Lagtingssamlingen — der gik nemlig

ikke Post fra Færøerne i Mellemtiden —, og som rimeligvis gik ud fra helt andre Forudsætninger end dem, der forelaa *efter* Lagtingssamlingen, da Patursson fik Svaret. Endnu mere indviklet bliver det, naar man Side 239, 2den Sp., læser, at Hr. Patursson har *skrevet* til Mortensen, hvad han tidligere benægtede, og at han ogsaa har *telegraferet* om Gesandtens Adresse, hvilket Telegram imidlertid nu ikke ses at foreligge, og naar man paa næste Side, i Brevet til Nolsøe, læser, at han har skrevet til Mortensen, uden at han taler om, at han *ogsaa* har telegraferet. Jeg har tidligere udtrykt min Forbavselse over, at der mangler forskellige Breve, og ikke blot dette, men ogsaa, at Hr. Patursson har udtalt, at der ikke blev udvekslet Breve med Folketingsmanden, for det var der ingen Tid til, ligeledes over, at Mortensen har skrevet til Kommissionen, at Grunden til, at han telegraferede til Patursson, var den, at han vidste af Lagtingsforhandlingerne, at Patursson havde noget med Sagen at gøre. Dette *kan* ikke være rigtigt, for der var den Dag, Mortensen sendte dette Telegram, den 5. April, ikke kommet Post ned fra Færøerne med Lagtingsforhandlingerne; Posten afgik nemlig fra Færøerne Dagen før Lagtinget kom sammen; han maa derfor have vidst det fra et Brev, og nu ved vi altsaa ogsaa, at det Brev har foreligget fra selve Hr. Patursson. For øvrigt viser Brevet til Nolsøe, at Ordene „direkte til London" nu efterhaanden af Hr. Patursson bruges om flere forskellige Fremsendelsesmaader, dels med Mortensen som Mellemmand, jfr. Paturssons Telegram til Mortensen af 27. Marts, sammenholdt med det i Brevet til Nolsøe gengivne Brev til Mortensen, der maa være afsendt samtidig med Telegrammet, dels med den danske Gesandt som Mellemled, dels endelig direkte til den engelske Regering. De Herrer bedes erindre, at Selvstyremændenes Forslag Side 232 lyder paa: direkte herfra til den britiske *Regering*.

7) Hr. Patursson siger Side 243: „Ved Valget af Udsendinge til Konsulen stemte begge Udvalgets Sambandsmænd Joen Poulsen og Torgard for Beslutningen om Udsendelsen." Det var noget, der skete, medens jeg var hernede i 1918. Jeg vil for det første bede de Herrer overtænke, hvad Folk deroppe efterhaanden maatte tro om, hvad der var loyalt, og hvad der ikke var loyalt. Naar man hernede støtter det illoyale, er det ikke saa underligt, at Folk efterhaanden bliver forvirret. Men dertil kommer oven i Købet, at Paturssons Udtalelse er forkert. Hvis de Herrer vil se efter i Lagtingstidende, staar der: Forslaget vedtaget enstemmigt med 4 Stemmer, Joen Poulsen stemte ikke. Altsaa, Forslaget blev ikke vedtaget med begge Sambandsmænds Stemmer. Endvidere vil de Herrer se, at da man saa skal til at vælge Udsendinge, stemmer Joen Poulsen, selvfølgelig, for da er Beslutningen om Udsendelsen fattet.

8) Hr. Patursson har indhentet forskellige Erklæringer i Anledning af mine Udtalelser. Jeg skal ikke dvæle meget ved disse Erklæringer; navnlig forsaavidt de gaar ud paa et Skøn, vil jeg overlade de Herrer selv at bedømme dem. Derimod er der en Erklæring, som er direkte i Strid med en Udtalelse af mig, nemlig den, at selv ivrige Selvstyremænd har taget kraftigt til Genmæle imod Hr. Patursson. I den Anledning vil jeg gerne anføre et Brudstykke af en Artikel, som en meget bekendt Selvstyremand, Fader til den nuværende Redaktør af „Tingakrossur", har skrevet i 1905, et Aar før Selvstyrepartiet dannedes, og hvori han i de skarpeste Vendinger fordømmer dette, at Hr. Patursson optræder imod og modarbejder alle danske Embedsmænd, og siger, at den Opfattelse, som Hr. Patursson er Talsmand for, bør alle tage Afstand fra, den maa staa for Hr. Paturssons egen Regning. Det hedder i denne Artikel: „Det er en Overvurdering af os selv som Nation — en Nation paa 16 000 Sjæle! —, naar vi et Øjeblik tør tænke paa, end sige udtale, at vi ikke vil have danske Mænd ansatte iblandt os i offentlige Stillinger, fordi disse Danske er fremmede, der ikke kan tale vort Sprog.... Men dels er det ogsaa et farligt Skraaplan at komme ind paa, hvis vi gør Nationalitets- og Sprogspørgsmaalet til det afgørende. Vi risikerer da let i vort Valg af Mænd — hvor vi har et saadant Valg — at stirre os blinde paa det mindre væsentlige: Nationaliteten, og se bort fra det virkelig væsentlige: personlig Dygtighed, Aandsdannelse og Modenhed. Og det turde næsten være det værste af alt." Han siger saa senere angaaende Kongsbonde Paturssons Omtale af Navigationsskolen: „Grunden til, at jeg fremkommer med disse Betragtninger..... er de Udtalelser, som fra vor Folketingsmand for nylig ved forskellige Lejligheder er faldne mod danske Mænds Virksomhed heroppe, blot fordi de er Danske, d. v. s. fremmede..... Ret naturligt har disse Udtalelser vakt Anstød hos herværende Danske, der i deres Egenskab af

Lærere, Læger, Præster o. s. v. føler Brodden i disse Ord vendt imod sig: de er jo ogsaa fremmede, er lige saa lidt som de to Mænd i Stand til at tale andet end Dansk, har altsaa ifølge Hr. Paturssons Mening ikke stort mere Ret til at beklæde offentlige Stillinger heroppe end den, som en paatrængende Snyltegæst har.... Naar en Mands Kvalifikationer som Lærer, Præst o. s. v. her paa Øerne skal bestemmes af, hvorvidt han er *Færing* eller ej, saa har i Virkeligheden *ingen* Dansk Ret til Virksomhed heroppe — i hvert Fald ikke af offentlig Art —, i det Øjeblik der findes Færinger, som kan indtage hans Plads. Imod disse Paavisninger fra dansk Side har jeg kun haft ét at gøre gældende, nemlig at dette Syn paa Forholdet mellem Dansk og Færing ikke kunde og ikke maatte tilskrives hverken det færøske Folk som Helhed eller dets ledende Mænd, men udelukkende maatte staa for Hr. Paturssons og nogle enkeltes Regning. Hverken som offentlig Folkerepræsentant eller som færøsk Fremskridtsmand ønsker jeg ved min Tavshed at give en saa bornert nationalistisk Opfattelse som denne en omend kun tilsyneladende Tilslutning."

Jeg har ogsaa villet oplæse denne Erklæring af den Grund, at det for mig har staaet saaledes, at naar der var Folk deroppe, som ikke vilde følge Trop, faldt man over dem; i alt Fald har Kendsgerningerne vist, at Folk, som havde en anden Anskuelse end vedkommende Blad, altid blev overfaldet, her altsaa af Kongsbonde Patursson, senere er Virksomheden blevet fortsat af Bladet.

9) Hr. Patursson siger fremdeles Side 247: „Og jeg mener, at Overfald paa mig ogsaa er Overfald paa mit Partis samtlige Medlemmer og altsaa ogsaa paa Lagtingets Flertal og hele den færøske Befolkning." Jeg vil her kun gøre opmærksom paa, at dette er det samme, som ogsaa Edw. Mortensen i sin Tid paaberaabte sig hernede, hvorfor han telegraferede til Færøerne: Færingerne er i Dag blevet heftigt angrebet i Rigsdagen. Det, der var sket, var, at der var rettet Angreb mod Mortensen, men han siger i sit Telegram det samme, som Hr. Patursson her siger. Man vil nemlig deroppe forfærdelig gerne gøre det til, at det er *Færingerne*, der er blevet angrebet.

10) Der er Tale om Forholdet til Island. Dette er Statsministeren inde paa, og Hr. Patursson, der nu kommer i Tanker om, at det paa dette Sted vilde være godt, om jeg ogsaa havde været med til at arbejde paa Forbindelsen med Island — hidtil har de Herrer faaet det Indtryk, at jeg ikke vilde være med, her er det mere opportunt at sige, at jeg har været med — siger da Side 304: „. . . foruden at forhenværende Amtmand Rytter under hele Krigssituationen har samarbejdet med Island paa Handelens Omraade. Ganske vist mener jeg, at han har arbejdet altfor lidt dèr, men han har hele Tiden samarbejdet med Island, med den islandske Regering" o. s. v. Og fremdeles: „I denne Tid sendte endog Lagtinget med Amtmand Rytters Billigelse, og jeg kan sige paa hans Opfordring, to Deputerede til Reykjavik." Jeg mener i og for sig ikke, at dette har saa forfærdelig meget at sige, men jeg vil dog gerne, da jeg er inde paa at illustrere Hr. Paturssons Fremstilling, bede de Herrer lægge Mærke til, at i 1916, da Spørgsmaalet første Gang kom frem, blev Forslag herom stillet af Hr. Patursson som et Ændringsforslag til Udvalgets Forslag. Han stillede to Forslag. Det første gik ud paa, at en Mand skulde sendes til Island. Senere tog han det tilbage og fremsatte et andet, der lød: „Udvalget anmodes om at virke hen til, at der her fra Landet udsendes to dertil kvalificerede Mænd til Reykjavik for dersteds at indhente detaillerede Oplysninger angaaende o. s. v." Naar man ser paa Afstemningen, finder man følgende: „Det subsidiære Forslag sattes under Afstemning ved Navneopraab og vedtoges enstemmigt med 16 Stemmer (stemte ikke: Provsten, Christiansen, Samuelsen og Formanden)." Det er altsaa noget dristigt at sige, at Udsendelsen skete paa Amtmandens Opfordring, thi Forslaget var kommet fra Patursson, og jeg stemte end ikke for det. Det var i 1916. I den ekstraordinære Samling i 1917 var Spørgsmaalet ligeledes fremme, og da blev det besluttet af Lagtinget, at man ikke skulde gøre noget. Det var nemlig, lige da Blokaden var udbrudt. Jeg siger kun dette for at illustrere Hr. Paturssons Fremstilling. Jeg vilde ikke have generet mig, om jeg havde været med, men jeg var ikke med. Grunden var den, at jeg stod i saa nøje Forbindelse med Island, telegrafisk og ved Breve, at jeg kunde se, at det var fuldstændig overflødigt at sende Folk derop. Og da jeg konsekvent stod paa det Standpunkt ikke at lade mig bøje til den ene eller til den anden Side af Agitationshensyn, gik jeg uvægerlig efter min Anskuelse. Men da Forslaget var vedtaget, arbejdede jeg

selvfølgelig som Lagtingets Formand paa dets Udførelse og henvendte mig i den Egenskab til forskellige Mænd. Hr. Patursson siger ellers mange Steder, at det kunde ikke hjælpe, at Lagtinget vedtog noget, for naar jeg ikke vilde være med til det, saa blev det ikke til noget. Her var der vedtaget et Forslag, og jeg arbejdede for dets Udførelse. Udsendingene kunde ikke komme op til Island under Blokaden, og da man ikke havde ventet Blokaden, var de ikke kommet af Sted forinden. Men da der forelaa en Situation, hvorunder de kunde rejse, rejste de, og de kom tilbage med den Besked: Vi fraraader at købe Varer over Island, for Forholdene er slet ikke egnede dertil. Jeg kunde have Lyst til at læse deres Udtalelser op, men jeg anfører kun dette Hovedpunkt. Der var nemlig ikke Plads til at oplægge Varer paa Island, og Situationen i det hele taget egnede sig ikke til denne Handel.

11) Hr. Kragh har spurgt om, hvorvidt vi havde arbejdet paa en Forbindelse med Amerika, og i den Anledning siger Hr. Patursson: Spørg fhv. Amtmand Rytter og dem, som har været med dertil, de maa være pligtige at dokumentere Paastandens Rigtighed. Og Hr. Patursson tilføjer (Side 305), at der fandtes „ikke en eneste Hentydning til, at Amtet havde anmodet den danske Regering om at udvirke hos den engelske Regering, at vi fik fri Sejlads Vest over til Island og Amerika.“ Jeg har dokumenteret, hvad vi har anmodet om, og at vi netop har arbejdet meget kraftigt paa Forbindelsen med Amerika. Jeg har ligeledes vist, at Justitsministeren og Udenrigsministeren i det Telegram, som jeg hidtil har opfattet som et fælles Telegram fra de to Ministeriers Embedsmænd, Telegrammet af 18. August 1917, udtrykkelig har bekræftet det. Naar derfor Hr. Patursson henviser Hr. Kragh til at spørge mig, saa er der svaret paa dette Spørgsmaal; den Sag er i Orden. Men jeg vil bede om, at man ikke forveksler dette med, hvad Adressen gik ud paa — nemlig paa Forbindelsen mellem *Island* og Færøerne — og ikke lader sig forvirre af, at Amerika-Forbindelsen laa bagved. Det gjorde den, men det kunde ikke benyttes paa det Tidspunkt, for jeg kunde bevise, at der blev arbejdet paa denne Forbindelse, men jeg kunde ikke bevise, at der blev arbejdet paa Forbindelsen Island – Færøerne. Hvis de Herrer vil læse Hr. Paturssons Udtalelser (Side 236), vil de imidlertid faa det Indtryk, at det er konstateret, at Amtmanden ikke har gjort noget for Amerika-Forbindelsen. Men naar De læser Referatet af Lagtingets Forhandlinger om Adressen, vil De se, at dette er forkert. Hr. Patursson burde have sagt: Det, vi nu har faaet konstateret, er, at man ikke kan sige, at der arbejdedes paa det underordnede: Forbindelsen med Island.

Jeg har nu omtalt Kongsbonde Paturssons Stilling med Hensyn til Referatet af Spørgsmaalet: Amerika-Handelen, hans Stilling før Lagtinget, hans Stilling til Adressen og endelig hans Maade at diskutere paa.

Jeg kunde endnu tænke mig, at nogen af de Herrer vilde spørge: havde det været umuligt for Amtmanden at klare Situationen, saa at alt det Postyr om Adressen ikke var opstaaet? Man kunde oven i Købet sige, at jeg jo klarede Situationen, da man henvendte sig til Konsulen, hvorfor klarede jeg saa ikke det andet? Dertil vil jeg svare: Jo, jeg kunde meget let have klaret Situationen, hvis jeg blot havde anet noget om det hele. Saa kunde jeg have manøvreret saa let som ingenting, for jeg behøvede blot at kalde Hr. Patursson og to af Foreningens Medlemmer op til mig og diskutere med dem i Fællesskab. Jeg vilde da have sagt til dem: Herregud, vi arbejder jo paa Forbindelsen med Amerika. Eller jeg kunde have spurgt dem: hvad er det, I vil hjælpe til? — ja, saa laver vi en Adresse, hvormed vi gaar til den danske Regering, eller noget lignende. Men det hele kom som en Overrumpling. Jeg ser, at der i de for Kommissionen fremlagte „Skrivelser“ er sagt, at Adressen ikke kom som en Overrumpling. Der tales Side 7—8 i en Skrivelse til Folketingsmand Mortensen om, hvor meget der har været gjort, hvorledes der er blevet telefoneret dertil og dertil, saa at det hele ikke kunde komme som en Overrumpling, Amtmanden maatte have vidst noget om det. De Herrer vil maaske spørge, om jeg kan bevise, at det kom som en Overrumpling. Det kunde jeg ikke gøre før; men nu er det saa heldigt, at Hr. Patursson Side 233 i Referatet siger — og det er tilstrækkeligt Bevis for, at det hele kom som en Overrumpling —: „Forannævnte Skrivelse fra Selvstyrepartiet fremlagdes i Lagtingets første Møde. Amtmanden fremlagde en Afskrift af Folkeadressen, men det oplystes aldrig, hvorledes han havde erhvervet den, den var jo ikke indsendt af os.“ Denne sidste Sætning viser tilstrækkeligt, at det kom som en Overrumpling. Hr. Patursson er

oven i Købet bagefter forbavset over, at jeg overhovedet havde kunnet faa fat i Adressen, for „den var jo ikke indsendt af os.“ Som sagt, havde jeg blot vidst noget om det, skulde jeg nok have faaet Sagen ordnet; men min personlige Mening er, at det skulde komme som en Overrumpling, som et *fait accompli*, thi ellers plejede Folk i stor Udstrækning at komme og spørge mig til Raads, men her kom de ikke, før Adressen var udsendt. Og da den var udsendt, var Forsøget gjort, og saa var der ikke andet for, end at det maatte slaas ned.

Telegrammerne.

Jeg skal herefter gaa over til at tale om Telegrammerne. Her vil jeg bede de Herrer tænke Dem følgende: Der er to Mænd: En Mand, der — saaledes som Hr. Patursson vil sige, han gjorde — arbejdede meget kraftigt paa reelt at skaffe os Varer. Hvad vilde han gøre? En anden Mand af den Beskaffenhed, som jeg har fremstillet i min Omtale af Hr. Paturssons Optræden. Hvorledes vilde en saadan Mand handle for at naa det, han tilstræbte? Jeg vil nu skildre de faktiske Forhold og Paturssons Optræden og saa overlade til Kommissionen at bedømme, om vedkommende har handlet som den første af disse Mænd eller saadan, som jeg mener.

Jeg maa dog forudskikke nogle Bemærkninger. Først maa jeg sige, at naar man ser Bankdirektør Havstein, en Broder til den tidligere Minister, og saa Hr. Patursson optræde her, faar man uvilkaarlig det Indtryk: Det er altsaa to Mænd, der interesserer sig for, hvorledes det hele bliver administreret til Gavn for Færøerne. Men det er alligevel lidt mærkværdigt, naar man ved, at da der paa en Tid manglede Kaffe paa Færøerne — Hr. Patursson vil formentlig kunne give nærmere Oplysning herom, jeg har søgt Oplysninger, men har ikke kunnet faa dem —, solgte man fra Kirkebø brændt Byg, for hvilken man beregnede sig en Pris, der, saa vidt jeg husker — jeg skal se, om jeg kan faa det rigtigt oplyst — var 2 Kr. pr. kg. Det er alligevel en noget dyr Pris for Byg — selv om den er brændt —, som bliver benyttet til Kaffe. Jeg har fulgt det Princip, at naar jeg opdagede noget saadant, ordnede jeg det i Stilhed, saavidt det var muligt; det var bedst for alle Parter. Jeg tog Rapport hos de Købmænd, der solgte det, og da det saa ikke kunde gaa, standsede de Salget. Jeg ved ikke, om Hr. Patursson ved, at jeg har gjort noget saadant, saa stille gik Affærerne af. Bankdirektør Havstein har jeg ogsaa maattet gribe ind overfor, da han havde sikret sig Melvarer for et meget langt Tidsrum og saa yderligere vilde sikre sig Melvarer fra en Bager af det Mel, vi havde paa Øerne; men det skete ligeledes i Stilhed — jeg ved end ikke, om han ved noget derom. Og dog optræder Bankdirektør Havstein her! Der maatte endvidere skrides ind overfor ham — det var, medens jeg opholdt mig hernede, men det skete paa mit Ansvar, og jeg billigede det fuldstændigt —, da der herskede Mangel paa Petroleum, og han sikrede sig Petroleum af det Oplag, der fandtes paa Øerne. Det kunde selvfølgelig ikke gaa, og vi maatte lade det afhente hos ham igen. Naar man ved saadan noget, er det lidt mærkeligt at se, at de samme Mænd, der benytter en saadan Situation, dog optræder her som Fædrelandets Redningsmænd.

Før jeg gaar ind paa Telegrammerne, vil jeg endvidere gerne sige, at jeg tror, man hernede har et forkert Indtryk af hele Situationen. Man tror vist hernede, at disse Selvstyremænd kæmper for Smaafolk paa Færøerne; men jeg maa bede de Herrer huske paa, at Selvstyrepartiet er sammensat af to yderst forskellige Grupper — der er Inddelingen altsaa igen! I et Foredrag, som Amtslæge Ingbøl har holdt, rammer han det rigtige, naar han siger: en nationalistisk sindet Overklasse og en socialdemokratisk Bevægelse. Desværre er den vigtigste Mand i denne sidste Bevægelse, eller i hvert Fald en af de vigtigste, „Tingakrossur“s Redaktør, og da han og Patursson staar i saa overordentlig intim Forbindelse med hinanden, vil de Herrer kunne forstaa, hvorledes de to Retninger virker sammen. Alt, hvad der er dansk, søger han at bekæmpe. Dette Forhold maa de Herrer kende, thi ellers er der mange Ting, som vil forekomme Dem temmelig overraskende. Hr. Paturstursson vil — hvor meget man nu ellers vil sige imod mig — ikke kunne komme udenom, at der i min Tid er blevet dannet en Mængde Sygekasser, Befordringskasser og ordnet en Mængde Hjælpekasser.

Endvidere vil jeg anføre noget, som stemmer saa lidt med denne almindelige Opfattelse; det er ikke kommet frem paa Færøerne, jeg offentliggjorde det ikke, og Hr. Patursson offentliggjorde det heller ikke. Ligesom man hernede interesserer sig stærkt for at skaffe de fattige og Arbejderne Jord, hvad jeg synes er et bril-

lant Princip, anstrengte jeg mig for at skaffe Arbejderne og Fiskerne paa Færøerne Jord, ja, jeg gjorde det endog i den Udstrækning, at Kongsbonde Patursson mente, det var altfor galt. Han fik derfor startet en Sammenslutning imod mig, bestaaende af Kongsbønder, der skulde skyde Penge sammen, for at de kunde optræde mod denne Amtmand, som anstrengte sig for at skaffe Fiskerne og Arbejderne Jord. Jeg tror for Resten ikke, der kom mange Penge ind; saa vidt jeg husker kun 100 eller 200 Kr. Det ser alligevel lidt mærkeligt ud, at en Mand, der vil optræde som Fiskernes og Arbejdernes Talsmand, starter en Forening netop til at bekæmpe Amtmandens Bestræbelser for at forbedre deres Kaar. Hr. Patursson vil maaske med stor Indignation spørge: Hvor ved Amtmanden det fra? Akkurat som han, da jeg fremkom med Oplysninger om Telegrammerne, sagde: Hvor ved dog Amtmanden det fra? I og for sig synes jeg, det er mindre væsentligt, hvorfra jeg ved det, men jeg skal dog oplyse, at jeg ved alt ad lovlig Vej.

Jeg gaar saa over til Telegrammerne.

Maa jeg først bede Kommissionen lægge Mærke til de to Telegrammer A. Nr. 24, hvori „Tingakrossur" meddeler en islandsk Avis, at man kraftigt vil fasthold sin islandske Retning, og vedkommende Blads Svar herpaa B. I. Nr. 13 af 6. April: at Islænderne finder Færingernes islandske Retning meget interessant, og at Stemningen paa Island er sympatetisk. De Herrer vil formentlig heraf se, at det, som jeg i mit første Foredrag antydede var Paturssons Yndlingsdrøm, nu skulde virkeliggøres.

Jeg sagde før: Vi vil tænke os to Mænd: en, der er saaledes sindet, som Hr. Patursson mener, *han* er, og en, der er saaledes sindet, som jeg mener, Hr. Patursson er. Hvis nu en Mand kæmpede, som Hr. Patursson mener, *han* har kæmpet, skønt alle var imod ham, baade Amtmanden og Lagtingets Flertal, og et Lagtingsudvalg bestaaende af Medlemmer af begge Partier gik imod ham med en enstemmig Beslutning — hvordan vilde han da bære sig ad? Efter min Mening vilde han telegrafere til Zahle: Vi har en Amtmand, men han duer ikke, kom os til Hjælp! Eller ogsaa vilde han sige aabenlyst: Dette her gaar ikke, jeg er i Mindretal, men jeg telegraferer følgende til Island, og jeg faar følgende Telegram til Svar; han vilde arbejde ganske aabenlyst — hvis han endelig *vilde* handle, men efter min Mening burde han lade være. Hvis derimod en anden Mand har de Egenskaber, som jeg mener, den Mand har, der er optraadt saaledes, som jeg senere skal beskrive, hvordan vil han saa bære sig ad, hvis han hensynsløst forfølger sit Formaal? Jeg mener, at en saadan Mand vil søge at udbrede Frygt og Ængstelse hos Beboerne *paa Færøerne* og samtidig fremkalde en almindelig Tro paa, at der er paradisiske Tilstande paa Island, at Islænderne kan og vil hjælpe os — ogsaa deres Udsendinge i London —, og vi trænger dertil; Danmark derimod kan ikke hjælpe os — og helst skulde det vel ogsaa gøres til, at Danmark ikke vilde hjælpe —, vor Udenrigsminister er saa optaget af alt muligt andet, vi maa derfor søge Hjælp andetsteds. Det var den Stemning, han vilde fremkalde paa Færøerne. *Paa Island* vilde en saadan Mand efter min Mening gennem Pressen søge at skildre, hvor fortvivlede Forholdene var paa Færøerne, og hvor gerne man vilde søge Islands Hjælp mod den danske Amtmand, der end ikke vil sammenkalde Lagtinget, og som modarbejder den islandske Retning. Overfor de islandske Myndigheder maatte man desuden give det Udseende af, at Englænderne stillede sig elskværdigt til hele Retningen, og at Sagen snart kunde ordnes. Og hvad vilde man gøre *i Danmark*? Der vilde man selvfølgelig fremkalde den Opfattelse, at Sagen var ordnet paa Island, det var et fait accompli, at vi kunde faa Varer derfra. Derfor vil de Herrer ogsaa se, at Telegrammet til Mortensen af 27. Marts udtrykkelig siger: Island har lovet os Hjælp. Men jeg har jo i det foregaaende vist, at det var forkert. Derimod var det ganske unødvendigt at telegrafere til Danmark — til Pressen eller til andre —, hvor daarlige Forholdene var paa Færøerne, og det var heller ikke nødvendigt at telegrafere, at Amtmanden end ikke vilde sammenkalde Lagtinget, thi en Stemning hernede for at hjælpe os paa Færøerne var ikke egnet for Formaalet; Ministeriet vidste jo ogsaa paa dette Tidspunkt, hvor mange Varer vi havde. Ikke en Gang overfor Folketingsmanden beklager Patursson sig paa det Tidspunkt — altsaa før Adressen blev udsendt — over Situationen. Der skulde nemlig pludselig foreligge et fait accompli.

Jeg har altsaa fremstillet, hvorledes en Mand, der vilde opnaa det, som Hr. Patursson vilde opnaa, nemlig en Forbindelse mellem Island, Islands Gesandtskab i London, en

direkte Forhandling med England, enten gennem eller udenom Lagtinget, efter min Mening vilde optræde paa Færøerne, paa Island og i Danmark. Naar Kommissionen holder sig det for Øje, vil Telegrammerne blive meget klarere for de Herrer.

Jeg behøver ikke at omtale, hvad der blev gjort for at præparere Stemningen paa Island gennem Myndighederne og Pressen, thi det fremgaar tydeligt af selve Telegrammerne. Heller ikke behøver jeg at dvæle ved Bestræbelserne for at holde Danmark udenfor, thi disse Bestræbelser fremgaar tydeligt nok af den ene Omstændighed, at Patursson end ikke telegraferer til sin gode Ven og Beskytter Statsministeren og ej heller til den danske Presse, at der intet blev gjort paa Færøerne, og at vi ikke havde Varer — saaledes som han telegraferede til den islandske Presse og til Islands Ministerium —, og man skulde dog synes, det laa nærmest for ham at telegrafere til Danmark. Jeg skal derfor kun dvæle ved de Bestræbelser, som blev gjort paa Færøerne — enten det nu var fra Paturssons eller fra andres Side — for at fremkalde Frygt hos Beboerne — eller som i hvert Fald var egnede til at fremkalde Frygt. Man siger altsaa, at der er paradisiske Tilstande paa Island, og at Island kan og vil hjælpe os. Jeg vil da først vise, hvorledes mange Telegrammer, som vilde have den allerstørste Interesse for Offentligheden, blev skjult.

Som Eksempel paa afsendte Telegrammer, der blev skjult, skal jeg nævne det, som findes under A. 1. Begyndelsen lyder saaledes: „Dimmalætting siger, at Prisen paa Hvedemel i Seydisfjord er 70 Øre, Melis 110, Strøsukker 95 pr. kg. Er dette sandt?“ Det vilde nemlig have Interesse for Offentligheden at se, at paa det Tidspunkt, da Hr. Patursson selv mener, at Færingerne var stedt i den yderste Nød, og da man i hele den øvrige Verden var optaget af at skaffe Varer uanset Prisen, var vi oppe paa Færøerne kun interesserede i at faa at vide, hvor Varerne var *billigst*, paa Island eller paa Færøerne. Det vilde ogsaa have interesseret Offentligheden at se, at Telegrammet er afsendt fra Kirkebø af Patursson, men Svaret, som findes under B. I. 1. er adresseret til „Tingakrossur“, Thorshavn. Altsaa, selv paa Island kender man, om jeg saa maa sige, Firmanavnet; et Telegram sendes derop undertegnet Patursson, Kirkebø, men Svaret er som noget selvfølgeligt stilet til „Tingakrossur“ Thorshavn! Man vil heraf se, at Forbindelsen mellem Patursson og „Tingakrossur“ ikke blot var kendt paa Færøerne, men ogsaa paa Island.

Jeg vil dernæst bede de Herrer se paa Telegrammet under A. 5. fra Patursson til Minister Zahle: „Vær saa venlig at sørge for, at Kaptajn Asmussen bliver sendt til Bergen saa snart som muligt.“ Det vilde have interesseret Offentligheden at se, at naar Amtmanden ikke gjorde noget — som det blev sagt —, spillede det ingen Rolle, for man havde jo Patursson, og man kunde derfor være rolig alligevel. Ogsaa dette Telegram blev skjult.

Telegrammerne A. 7., A. 8. og A. 9. er meget interessante. Nr. 7 er til Regeringen i Reykjavik, Nr. 8 til et Blad i Seydisfjord og Nr. 9 til Landfysikus i Reykjavik, som er Altingets Formand. Det, som det her vilde have interesseret Folk at se, er, at Paturssons Telegrammer til Islands Minister og det islandske Blad er i Strid med hinanden og i Strid med de faktiske Forhold. I det mere officielle Telegram til Ministeren tør Patursson ikke sige, at der kun er halvanden Maaneds Forsyning — i officielle Skrivelser skal man jo være forsigtig —, men i de private Telegrammer siger han, at der kun er Forsyning for halvanden Maaned, til Trods for at der i Virkeligheden var for langt længere Tid. I det officielle Telegram tør han endvidere ikke sige, at færøske Skibe har faaet Tilladelse til at sælge Fisk, og at det er sket uden Amtmandens Assistance, thi det kunde jo være, at Ministeren var godt inde i Forholdene og vidste, at Amtmanden havde haft en Finger med i Spillet. Derimod tør han sige det i det private Telegram. Og alt dette til Trods for at i alt Fald de to anførte Kendsgerninger selvfølgelig vilde have stor Betydning i det officielle Telegram; Regeringen i Reykjavik burde dog have haft at vide, at vi kun havde Varer for saa og saa lang Tid.

Jeg vil dernæst bede de Herrer se paa Telegrammet under A. 18 til Altingets Formand. Det vilde have interesseret Offentligheden meget stærkt at se, at Patursson telegraferer til Altingets Formand, *hvad* denne skal telegrafere til Patursson for at hjælpe ham i hans Kamp mod Amtmanden. Hr. Patursson siger udtrykkelig i Telegrammet: „Den færøske Amtmand vil af al Magt forsøge at hindre vore Tingforslag. Det er derfor absolut nødvendigt for mig at faa Telegram fra Regeringen eller Ombudsmanden om, at det er muligt at købe og bringe Færinger Amerikavarer til islandsk Havn.“ Jeg beder Dem lægge Mærke til: „Amerikavarer til islandsk Havn“ — det er nemlig det, Island skal hjælpe os til;

derimod skal vi selv klare Resten, altsaa Transporten fra Island til Færøerne.

Endvidere nævner jeg Telegrammet under A. 20. Det vilde have interesseret Offentligheden at se „Tingakrossur" telegrafere fra *Kirkebo* og i Telegrammet at sige: „nødvendigt for *mig*" — det er selvfølgelig Patursson — „at faa at vide" o. s. v. Telegrammet begynder saaledes: „Lagtinget sat Onsdag. Nødvendigt for mig at faa at vide." Det er dog alligevel *lidt* mærkeligt, at det er „Tingakrossur", som telegraferer saaledes. Men Telegrammet er altsaa ogsaa afsendt fra Kirkebø!

Under A. 31 findes et saalydende Telegram til den danske Gesandt i London: „Ærbødigst takkende for velvillig Vejledning med Hensyn til Andragendets Adressering tager jeg mig den Frihed at meddele, at vor Regering er underrettet gennem vor Rigsdagsmand. Jeg forstaar, at Regeringen snart vil give Gesandten de fornødne Ordrer." Det vilde have interesseret Offentligheden uhyre at faa at vide, at Gesandten havde afvist Adressen. Man havde nemlig allerede i de dertil egnede Aviser begyndt at spore Virkningen af Adressen, og navnlig blev den sporet i Tiden umiddelbart efter. Det vilde ligeledes have interesseret Offentligheden at vide, at den var afsendt, samt at Patursson i sit Telegram til sin Meningsfælle Nolsøe — det findes under A. 34 — *ikke* siger, at Adressen er afvist. Det vilde endvidere have interesseret Offentligheden, at Patursson i sit Telegram af 1. Maj til Altingets Formand siger, at der er „gode Udsigter for Færingernes Andragende til den britiske Regering", skønt der i Virkeligheden kun forelaa det Faktum, at Adressen var blevet afvist af Gesandten og af Konsulen, samt en Meddelelse fra Mortensen om, at den danske Regering vilde forsøge en Henvendelse til den engelske Regering. Det var det eneste, der forelaa, og dog siger han i dette Telegram, at der var „gode Udsigter". Som sagt, det gjaldt jo om paa Island at fremkalde den Opfattelse; det gaar godt med Forhandlingerne i England; det skal nok gaa, naar I lover os det andet.

Disse afsendte Telegrammer har Patursson skjult for Offentligheden, skønt de havde den allerstørste Interesse for Offentligheden, men ogsaa modtagne Telegrammer forblev skjult, skønt de var bestemte til Offentliggørelse. Jeg skal nævne nogle Eksempler.

Telegrammet under B. I. 5., som er afsendt fra København, lyder saaledes: „Rasmus Rasmussen, Thorshavn. Bedre Udsigter. Edward Mortensen." De Herrer vil kunne forstaa, at det var et Telegram af overordentlig stor Betydning, idet det vilde have beroliget Befolkningen langt mere end noget andet. De Herrer kan spørge: Hvorfor blev dette Telegram ikke offentliggjort? Ja, jeg ved kun, hvad Rasmus Rasmussen har sagt til mig: at han paa det Tidspunkt ikke var Formand for Foreningen, og at Telegrammet derfor blev afleveret til Framburðsfelaget. Hvad gjorde saa Framburðsfelaget? Det skriver et Brev til Mortensen, hvori man siger: Vi forstaar ikke dette „Bedre Udsigter"; betyder det, at der kan faas Varer fra Danmark, England eller Amerika? Det vilde alligevel have været interessant at se det nævnte Telegram fra Mortensen; jeg tror nemlig, at Publikum vilde have været ligeglad med, hvor vi fik Varerne fra, naar Forholdet var det, at vi manglede dem. I en saadan Situation plejer man dog ikke at spørge om, hvor de kommer fra. Mortensens Telegram kom lige i de kritiske Dage — den 23. Marts var lige i Brændpunktet —, og en saadan Meddelelse havde jo været nok til at standse den Frygt, man havde fremkaldt.

Jeg nævner endvidere Telegrammet under B. I. 8.: „Den engelske Regering har tilladt, at Levnedsmidler gaar til Færøerne. Edward Mortensen." Dette Telegram kom til Færøerne den 29. Marts om Eftermiddagen; vi havde Møde i Lagtinget den 30. Marts om Formiddagen, men der blev ikke oplyst noget om Ankomsten af dette Telegram, og dog vilde det have været egnet til at berolige Stemningen. Derimod fik jeg et Telegram den 30. saa vidt jeg husker, og det meddelte jeg Lagtinget. Under almindelige Forhold vilde Hr. Patursson have benyttet det sidste som Eksempel paa, hvor daarligt jeg maatte staa overfor Regeringen, naar den ikke engang holdt mig à jour; men dette Nummer var dog i nærværende Tilfælde farligt, her maatte det ikke komme frem, da man saa vilde se, hvor urimelig hele Agitationen var, og den agitatorisk fremkaldte Frygt vilde svinde i samme Øjeblik.

Jeg vil dernæst bede Dem lægge Mærke til Telegrammet under B. I. 11., som jeg allerede har talt om. Det lyder: „700 Tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske. Hvis det er nødvendigt, er jeg villig til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt. Afventer nærmere. Edward Mortensen." Jeg har vist de Herrer, hvorledes dette Telegram kom til at lyde, da det blev offentliggjort. I Lagtinget blev det om de 700 Tons ikke offentliggjort, men da Amtmanden havde faaet Telegram derom — han skjulte ikke

noget —, kunde det ikke skjules mere, og derfor kom Telegrammet til at lyde saaledes i „Tingakrossur", se Aktstykker Side 89: „700 Tons Proviant kommer til Færøerne før Paaske." Det er det første Punktum, og det lyder jo meget godt. Der kommer saa en lille Tilføjelse, som jeg synes, man godt kunde have sprunget over; man tilføjer nemlig: Amtmanden siger, at Islænderne har sagt: Vi kan ikke hjælpe Jer, men nu gaar Dampskibet „Island" dog med Varer, og saa maa det jo være Islænderne, der har hjulpet os — nu ved vi altsaa, at det var den *danske* Regering. Derefter staar der jo i Telegrammet: „Hvis det er nødvendigt, er jeg villig til" o. s. v. Hvis dette nu blev offentliggjort saadan uden videre i Sammenhæng med det andet, vilde Folk jo faa det Indtryk, at Mortensen siger, at det ikke er nødvendigt, og saa skriver man en lille Indledning. Den er skrevet paa Færøsk, men jeg skal søge at oversætte den: Men skal de — det er Islænderne — kunne hjælpe os i de kommende Tider, maa vi først hjælpe os selv og forsøge hos den engelske Regering at faa fri Sejltilladelse og Udførselstilladelse fra Island. Derfor maa Ansøgningen fra det færøske Folk, „Adressen", som den kaldes, føres frem af al Magt, om saa Amtmanden og Vareudvalget og alle andre sætter Fødderne imod for at standse den. Vor Folketingsmand har ogsaa sagt, at hvis det gores nødvendigt, er han villig til at rejse til London, og vi tør haabe, at hvis han frembærer denne Bøn for den engelske Regering paa 3—4 000 Færingers Vegne, saa er Vejen til Island i Orden. — Se, efter den Indledning faar det jo en helt anden Betydning. Efter at man har talt om, at ingen vilde gøre noget, meddeler man, at Folketingsmanden har sagt: Gøres det nødvendigt, er jeg villig til at rejse. Saa bliver Meningen jo en helt anden, nemlig den: Hvis Myndighederne ikke vil makke ret, er jeg villig til at rejse til London. Derimod blev det følgende: „men antager endnu, at det er unødvendigt", ikke offentliggjort, selvfølglig ikke.

Jeg har vist, at man *skjulte* de beroligende Telegrammer, baade de afsendte og de modtagne. Jeg gaar nu over til at vise, at man endog overfor Offentligheden paa Færøerne — ja, hvad skal jeg sige — *gengav urigtigt* baade afsendte og modtagne Telegrammer.

Med Hensyn til de modtagne Telegrammer skal jeg rent eksempelvis nævne følgende: Under A. 1 findes et Telegram fra Patursson til Seydisfjord saalydende: Dimmalætting siger, at Prisen paa Hvedemel i Seydisfjord er 70 Øre, Melis 110, Strosukker 95 pr. kg. Er dette sandt?" Under B. I. 1 findes følgende Svar herpaa: „Hvedemel 62 og 70, Sukkerprisen rigtig." Altsaa i det første Telegram spørges, om „Dimmalætting"s Angivelse af Prisen paa Hvedemel — 70 Øre — er rigtig, og derefter, om de to Sukkerpriser er rigtige. I Svaret siges det, at Prisen paa Hvedemel er 62 og 70, og at Sukkerprisen er rigtig. Dette Svar gengives imidlertid saaledes for den færøske Offentlighed: Hvedemel 62 og rigtig Sukkerpris 70 Øre! Man føjer oven i Købet til som en Forklaring, at det Hvedemel, der er Tale om paa Island, er det fineste Flormel, som vi ikke ejer paa Færøerne, og Sukker er blot 2 Øre dyrere end hos os, skønt Tolden er 14 Øre pr. kg. Hvis vi havde den Told, vilde vort Sukker koste 82 Øre, altsaa 12 Øre mere end paa Island. Denne Toldangivelse er rigtig, og selvfølgelig bliver Varerne paa Island noget dyrere paa Grund af Tolden, men man maa jo huske paa, at Tolden helst skulde komme Landets Indbyggere tilgode i Form af billigere Fødevarer. Men rent bortset fra dette med Tolden, blev Telegrammet altsaa offentliggjort i en anden Skikkelse. De Herrer vil huske, at Telegrammet var afsendt af Patursson fra Kirkebø, men Svaret blev sendt til „Tingakrossur" i Thorshavn.

Gaar man videre i sidstnævnte Telegram staar der følgende: „3 Skibe ligger ladet i New York. Venter paa Sejltilladelse. Gullfoss endnu i København. Nægtet at sejle Island Amerika uden at anløbe England." De Herrer vil sige: Det var dog meget uheldigt, hvis man fik det at vide paa Færøerne. Nej, paa det Tidspunkt var det storartet. Forklaringen er denne: at Gullfoss ikke kan slippe udenom de engelske Betingelser, det er det bedste Bevis paa, at vi ikke kan vente os noget af de Forhandlinger, som føres mellem Færø Amt, Justitsministeriet og D. F. D. S. og England om Sejltilladelse til Færøerne. De ser, at selv denne Tilføjelse, som jo under almindelige Forhold ikke var saa god, altsaa at der var Vanskeligheder paa Island, den var paa det Tidspunkt, den 7. Marts, da man begyndte at arbejde paa Henvendelsen til England, aldeles glimrende.

Jeg vil bede de Herrer lægge Mærke til, at det var Opsangen til hele Bevægelsen.

Som et andet Eksempel paa, at Offentligheden blev vildledt ved urigtig Gengivelse af Telegrammer, skal jeg nævne det, som findes under B. I. 3. I dette Telegram giver den islandske Minister Patursson Løfte om Hjælp til at faa Varer, og Telegrammet har spillet en overordentlig

stor Rolle. Det er det Telegram, jeg oplæste før, og som man ikke gengav fuldstændigt, da man offentliggjorde det deroppe. Telegrammet siger, at Tilførsel til Island er „meget vanskelig", men paa Færøerne offentliggør man kun „vanskelig". Der staar endvidere: „Hvorledes tænker De Dem Ordningen af denne Tilførsel, *hvis det gaar i Orden*." Her springer man over Ordene: „af denne Tilførsel, hvis det gaar i Orden." De Herrer kan paa Side 82 i Aktstykkerne se, at Telegrammet bliver gengivet paa denne Maade paa Færøerne. Denne Udeladelse har dog nogen Betydning. Men man søger altsaa at dreje Ordene saa meget som overhovedet muligt, og samtidig udbasunerer man: Islands Minister og Islands Alting har lovet os Hjælp, og dette telegraferes endog til Edward Mortensen i København som et Faktum, der blot er afhængigt af det ene, at England giver Sejltilladelse, skønt Islands Ministeriums Telegram, bortset fra Slutningen, kun taler om, hvorvidt Island overhovedet kan hjælpe; der var heller ikke Anledning for Ministeriet til at telegrafere andet, da det var det, Patursson havde spurgt om.

Som et tredje Eksempel skal jeg nævne det tidligere omtalte Telegram fra Mortensen af 29. Marts 1917, som først blev hemmeligholdt. Det lød altsaa saaledes: „700 Tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske. Hvis det er nødvendigt, er jeg villig til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt. Afventer nærmere." Som jeg sagde før: Da det ikke længere kunde skjules, blev det offentliggjort, saaledes at det første Punktum blev gengivet korrekt, men andet Punktum ikke, derved at det gaves en helt anden Betydning, og tredje Punktum blev selvfølgelig ikke offentliggjort.

Som et fjerde Eksempel skal jeg nævne Telegram B I 10 af 30. Marts fra Island. Det lyder: „Gullfoss og Island faaet Sejltilladelse. De kommer med Varer den lige Vej til Reykjavik. Dér Smørmangel, Kødmangel overhængende." De Herrer vil kunne sige Dem selv, hvilke Ord der blev udeladt, nemlig disse: „Dér Smørmangel, Kødmangel overhængende"; der skulde nemlig være paradisiske Tilstande paa Island, men ikke saa gode paa Færøerne.

At man ved alt dette kom i den mest skrigende Modsætning til Amtets Telegrammer og Vareudvalgets Telegrammer baade til Islands Ministerium og til Ministeriet hernede gjorde intet, skønt de ulykkelige Myndigheder jo maatte blive rent vildledet ved de Meddelelser, de fik fra den officielle Amtmand — som ganske vist var „afsat" deroppe, medens Hr. Patursson optraadte. Men jeg gyser ved Tanken om, hvad der vilde være sket, hvis man havde opnaaet hernede at fremkalde den Anskuelse, som man gjorde gældende, at Island kunde hjælpe os, og paa Island den Anskuelse, at England tillod Forbindelse med Island, og der saa ikke var sket mere. Alt det udsatte man Færingerne for blot for at tilfredsstille, efter min Mening i alt Fald, sin politiske Forfængelighed; at det skete paa Danmarks Bekostning gjorde ingen Ting!

Jeg gaar nu over til noget, som jeg synes er et meget væsentlig Punkt, og som er faldet i alt Fald mig for Brystet. Jeg forstod ikke rigtig denne Telegraferen og Brevveksling med København. De Herrer vil maaske have lagt Mærke til, at Situationen var den, at det første Skib, der kom fra Færøerne til Danmark, kom til Danmark den 1. April, og det afgik fra Færøerne, før Lagtinget kom sammen. Forinden Hr. Mortensen havde faaet Breve med dette Skib, ser vi ham telegrafere: det er ikke nødvendigt at rejse til London og: *hvis* det er nødvendigt; men pludselig bliver Situationen helt forandret for Mortensens Vedkommende. Nu telegraferes Gesandtens Adresse, og derom siger Mortensen i et Brev til Kommissionen, at det skulde selvfølgelig opfattes som en Tilslutning til, at man kunde gaa til England, for saaledes havde han opfattet Ministrene. Hører man imidlertid, hvad Ministrene siger, er det: Vore Udtalelser maa være blevet misforstaaet, vi har ikke udtalt os paa den Maade, det maa være en absolut Misforstaaelse. Gaar man saa videre, ser man, at der har været *en dobbelt Korrespondance* med Færøerne, *en Skrivelse til Ziska* og *en til Patursson*. Skrivelsen til Ziska staar citeret i Aktstykkerne; dér hedder det blandt andet: „De" — Ministrene — „kendte ikke den Gang noget nærmere til, hvad I har gjort. Men jeg forklarede dem det, og de forstod det naturlige Grundlag for Eders Handling. Zahle sagde til mig: „Amtmanden mangler jo fuldstændig Smidighed." Videre hedder det: „og jeg fik den Opfattelse, at han [ɔ: Scavenius] ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt, som Hensigten var, efter hvad De skriver." Til Slut staar der: „Hvis Redaktør Holm-Isaksen ønsker at læse, hvad jeg har skrevet om disse Landssager, er De nok saa venlig at give ham Tilladelse dertil. Dog beder jeg om, at det, Zahle

og Scavenius har sagt til mig, ikke refereres officielt." Det er et Post-scriptum, og de Herrer vil nok forstaa denne Udtalelse; den betyder selvfølgelig, at det skal refereres, men blot ikke saaledes, at det kommer fra Mortensen. Derfor vil De ogsaa se det hele refereret i de følgende Numre af „Tingakrossur", dog ikke det om Amtmanden, som man af Erfaring vidste ikke var bange for at klage herned, naar Ministrene havde gjort noget, han ikke syntes om. Det Brev, som Hr. Mortensen har sendt *til Hr. Patursson*, hører vi derimod ingenting om.

Ved at se Telegrammerne løstes Gaaden delvis for mig. I Telegrammet under Nr. 27 af 17. April telegraferer Hr. Patursson til Hr. Edw. Mortensen, at nu er Adressen afsendt, og saa tilføjer han: „Forventer, De rejser, naar Forholdene tillader det og forbliver i London, til Sagen er afgjort. Arbejd for fri Passage for alle Fiskefartøjer Island—Færøerne. Hvis den engelske Regering stiller Betingelser, send Meddelelse før Overenskomst. Antager, at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem. Hold mig stadig à jour. Fremskynd Sagen." Dette Telegram er afsendt den 17. April Kl. 6 om Eftermiddagen, medens Adressen blev indleveret til Gesandten Kl. 3. I et følgende Telegram, Nr. 29, telegraferer Hr. Patursson til Hr. Edw. Mortensen: „Deres Breve modtaget. Vi mente, Udgifterne ved Deres Rejse til London skulde afholdes af Justitsministeriet, i det mindste foreløbig". ..... Her vil jeg først bede de Herrer lægge Mærke til, at man kan godt forstaa, at Hr. Mortensen den Gang ikke var klar over, at Ministeriet skulde afholde Udgifterne, idet Hensigten paa det Tidspunkt var, at han skulde være selvstændig Gesandt, men Hr. Patursson gaar i Telegrammet ud fra, at Ministeriet afholder nok Udgifterne, da han paa det Tidspunkt skulde være Assistance for vor Gesandt. Naar Hr. Patursson i dette Telegram, der er afgaaet den 18., udtaler: „Deres Breve modtaget", viser det dernæst, at der maa have været et Skib i Farvandet. Det forbavser da, at han sender Adressen, før han har modtaget Posten. Ved at studere mine Aviser erindrede jeg da følgende Forhold. Der kom Skib til Færøerne *den 16. April om Aftenen*. Det var „Hans Egede". Den eneste, der kunde faa Post om Aftenen, var mig. Jeg kunde faa den officielle Post, da der kunde være noget i den, som skulde videre med „Hans Egede". Den 17. om Morgenen gik jeg paa Posthuset for at hente privat Post, og der mødte jeg Hr. Patursson med et Brev i Haanden. Hr Patursson og jeg har indgaaende Kendskab til hinanden ved forskellige Smaating, og jeg kunde se, at Hr. Patursson var, hvad jeg vil have Lov til at kalde, meget, meget vred. Hr. Patursson fik altsaa Brevet den 17. om Morgenen, Adressen blev afsendt til England den 17. om Eftermiddagen, og dette blev samme Dag telegraferet til Mortensen. Men den 18. telegraferer Hr. Patursson ikke desto mindre til Hr. Mortensen: „Deres Breve modtaget. Vi mente, Udgifterne ved Deres Rejse til London skulde afholdes af Justitsministeriet i det mindste foreløbig. Tiden er nu altfor kort" o. s. v. Dette kan jo kun betyde: Jeg har nu modtaget Deres Breve, men desværre for sent, Adressen er sendt. Der staar altsaa kun: Deres Breve modtaget, men da Hr. Patursson afsender Telegrammet til Hr. Mortensen den 18., skønt han har afsendt Adressen den 17. *efter at have modtaget Mortensens Brev* og meddelt dette til Hr. Mortensen samme Dag, ser det *i høj Grad* mærkeligt ud, idet Mortensen jo deraf maa slutte sig til: ja, det var altsaa for sent, Adressen var afsendt. Det ser meget mærkeligt ud, naar man samtidig overfor Kommissionen har skjult denne Korrespondance. Hr. Patursson giver altsaa ogsaa sin Partifælle Mortensen forkerte Oplysninger.

Maaske nogle af de Herrer vil sige: Ja, men der maa alligevel være noget galt ved Amtmandens Fremstilling, for Hr. Patursson har i Kommissionen fremlagt en Erklæring, som han har faaet paa Færøerne af Hr. Ziska, og som lyder saaledes — den er gengivet Side 243: „At Hr. J. Patursson i Dag har bedt mig underskrevne og Sekretær V. Mohr sende Telegrammerne vedrørende Ansøgning fra Færøernes Befolkning til den britiske Regering til Ambassadør Castenskjold og Folketingsmand Edw. Mortensen, og at J. Patursson ogsaa har bedt mig om at opbevare Adressen hos mig, indtil anden Bestemmelse bliver taget, bekræfter jeg ved min Underskrift. Thorshavn, 16. April 1917. Andreas Ziska." Denne Kvittering fra Ziska til Patursson er altsaa dateret den 16. April, medens det, jeg lige omtalte, foregik den 17. April. I og for sig har det nu selvfølgelig ingen Ting at betyde, hvad Patursson har bedt Ziska om den 16. April, naar Adressen først blev afsendt, *efter* at han havde modtaget Brevene; det beviser intet, hverken i den ene eller den anden Retning. Men det er ganske interessant at se, at dette „Bevis" overhovedet forelægges Kommissionen, og naar de Herrer dernæst sammenholder det med Aktstykkerne, Side 44—45, bliver man

overrasket. Der forekommer nemlig der følgende Sætning: „Den 16. April afleverede jeg" — nemlig Ziska — „efter Anmodning fra „Havnar Framburðsfelag" samtlige da indkomne Eksemplarer af Adressen til Formanden for Lagtingets Selstyreparti, Hr. J. Patursson, og modtog Kvittering derfor." Det var jo ganske naturligt, at Ziska fik Kvittering; den skulde han give til Framburdsfelaget. „Han anmodede mig derpaa den 17. April om velvilligst at besørge Adressens Ordlyd oversat og fremsendt med Følgeskrivelse ad telegrafisk Vej." Her er det altsaa den 17. April, og det forekommer i en kronologisk Fremstilling af Hr. Ziska om, hvad der passerede i de forskellige Dage, medens det i Ziskas Kvittering er blevet til den 16. April. Den 16. April havde Patursson ikke faaet Mortensens Brev, men den 17. April havde han faaet det.

Jeg vil til Slutning gøre nogle Bemærkninger angaaende Adressesagen, navnlig fordi jeg undertiden har hørt sige hernede: Herregud, der skete jo ingen Ting, hvorfor saa gøre saa meget Blæst af det! Naar jeg desuagtet overfor Ministeriet har lagt saa stor Vægt paa at fremdrage Kendsgerningerne med Hensyn til Adressen og paa at aabne Ministerens Øjne for de Benægtelser og efter min Mening Udflugter, som de Herrer Patursson og Mortensen fremkom med, og hvoraf efter min Mening nogle maa være fremsat, uagtet man vidste det modsatte, skyldes det i første Linie *selve Sagen*, forsaavidt som der tilsigtedes direkte Henvendelse til den engelske Regering, medens jeg derimod har taget meget let paa de to andre Veje, nemlig til Konsulen og Gesandten. — Som jeg sagde de Herrer før, har jeg i min Indberetning til Ministeriet om Vejen til Gesandten kun sagt: Hvis man skulde gaa den Vej, lad mig saa faa Sagen til Erklæring: jeg bad ikke engang om at faa den afvist. Om Vejen til Konsulen sagde jeg blot: Der vil intet ske, for Konsulen tør ikke. — Jeg vil fremhæve dette Punkt meget kraftigt, og jeg kan ikke forstaa, at man ikke hernede kan se dets Betydning, for hvis det skete ethvert andet Sted end paa Færøerne, hvis man f. Eks. paa Bornholm gjorde det samme, vilde man være klar over, at en saadan Bevægelse kunde aldrig gaa an; dens Formaal var jo tydelig og klart en Forbindelse med Island, saaledes, at det hele kunde være et fait accompli: naar Krigen er færdig, saa har vi et Gesandtskab i London, maaske oven i Købet med en Handelsattaché, vi har en Udsending i Reykjavik, vi har under Krigen opført os paa samme Maade som Island, det hele er et fait accompli. Ja vel, siger man, men det er jo mislykket. Men man plejer dog ellers ikke at sige om noget, at det har intet at betyde, for det lykkedes ikke.

Jeg fremhæver dette saa meget mere skarpt, som Udenrigsministerens Forklaring har forbavset mig, og jeg vil bede de Herrer tage den frem. Udenrigsministeren giver en Forklaring, af hvilken jeg faar det Indtryk, at han siger sin Mening baade til Højre og Venstre, tydelig og klart, og at han ikke kan forstaa Formaliteter, og det kan jeg være fuldstændig enig med Udenrigsministeren i; bort med Formaliteter i en saadan Situation, dem har vi ingen Brug for. Men naar man læser, hvad Udenrigsministeren siger, faar man ogsaa det Indtryk, at han slet ikke er inde i Sagen, altsaa ikke er sat ind i den af Justitsministeren. Jeg skal læse to Sætninger op. Han siger, at „Tanken om at tilvejebringe et direkte Udtryk for den færøske Befolknings Ønsker" maatte selvfølgelig nyde Fremme. Det har jeg ogsaa ment. Derfor hjalp jeg den i det første Skridt, Henvendelsen til den engelske Konsul, da den gik gennem mig. Men saa siger Ministeren videre: „Af hvilken Grund man paa Færøerne har ønsket at sende Adressen direkte til Gesandten, skal jeg lade være usagt, men som det fremgaar af det oplyste, var det Meningen samtidig at underrette den danske Regering." De Herrer vil blive overrasket, naar De hører, at det er det, der staar for Udenrigsministeren som det højeste, det, at man vilde sende den til den danske Gesandt i London. De Herrer vil vide, at det var en Biting. Selve Hovedtingen: at sende den til den engelske Regering tænker Udenrigsministeren end ikke paa, og dog var det det eneste, min Indberetning til Justitsministeriet af 18. April 1917 tog Sigte paa. Endvidere siger Ministeren, at „Tanken om en Adresse indsendt til den britiske Regering gennem den britiske Konsul paa Færøerne maa siges at være ikke alene ukorrekt, men uheldig i politisk Henseende." De Herrer ser altsaa: det er det yderste skærpende, Ministeren kan tænke sig, Tanken om en Adresse sendt til den britiske Regering gennem Konsulen, og dog har jeg derom sagt: Det gør ingenting, at man prøver den Vej, for Konsulen er bange. Herom siger Ministeren, at det er baade reelt og formelt forkert, men højere kan han ikke komme; den Tanke, at det skulde have været paatænkt at sende den direkte til den engelske Regering, den taler Udenrigsministeren ikke et Ord om.

Lidt længere henne i sin Forklaring udtaler Ministeren: „Jeg bemærker af det

for Kommissionen oplyste — det har tidligere været mig ubekendt —, at Amtmanden ogsaa har efterkommet Ønsket om at medgive denne Adresse sin Anbefaling, men ganske vist har gjort det paa en Maade, som den britiske Konsul ikke fandt tilstrækkelig, hvorfor der intet kom ud af Sagen." Tænk Dem, Udenrigsministeren tror, at denne Adresse til den engelske Regering, der blev afleveret til Konsulen, og som skulde til den engelske Regering, er blevet anbefalet af mig. Den Gang vi forlangte vor Afsked, saa jeg i et radikalt Blad fra Fyn følgende Udtalelse: Herregud, hvad har hele Bevægelsen at sige, naar man nu hører, at selve Adressen til den engelske Konsul er anbefalet af Amtmanden! De Herrer vil se, at det er fuldstændig forkert. Jeg har aldrig nogensinde anbefalet en Adresse til den engelske Regering, der skulde fremsendes gennem Konsulen, tværtimod. Det, Ministeren forveksler, er min Skrivelse til Konsulen af 8. Marts 1917, men den dèr omhandlede Henvendelse var ikke til den engelske Regering, men kun til Konsulen. Ud fra sin Opfattelse siger Udenrigsministeren imidlertid ganske logisk, at han ikke kan forstaa, at jeg var ked af, at Adressen gik direkte til Gesandten, naar jeg dog anbefalede den ad den anden Vej, til Konsulen. Nej, det vilde jeg heller ikke kunne forstaa; men jeg var selvfølgelig ikke enig i nogen af disse Veje. Det, jeg har været med til, og som nu bliver blandet ind i Adressens Fremsendelse, var at støtte en Henvendelse *til Konsulen*, som gik gennem mig.

Det forekommer mig mærkværdigt, at Justitsministeren ikke har gjort Udenrigsministeren opmærksom paa Sammenhængen, naar Justitsministeren dog har været inde i den — thi Justitsministerens Foredrag synes jeg ikke, jeg kan se saa lyst paa som paa Udenrigsministerens, for Justitsministeren er inde i Sagen, og dog blander han ogsaa Tingene sammen. Han taler om en „Adresse, der havde til Formaal at søge udvirket Tilførsel af Livsfornødenheder fra Amerika". Om Hr. Mortensen har sagt det til ham, ved jeg ikke, men Adressen, som jeg tog Standpunkt til, drejede sig om Forbindelsen mellem *Island* og Færøerne; det andet om Amerikaforbindelsen kom til som et Post-scriptum i Lagtinget, om nogen saa skulde have Lyst til at skrive under, men det var ikke til Behandling. Videre siger Justitsministeren: „Mod selve Adressen kan vel ingen have noget at indvende, men derimod var det en rent formel Fejl, at den blev sendt direkte til den danske Gesandt i London" — det er det samme, som Udenrigsministeren siger — „eller — som Amtmanden energisk, men saavidt jeg kan forstaa nu efter de Oplysninger, jeg har faaet ved at gennemse de Ting, der er tilstillede mig fra Kommissionen, vistnok med Urette paastod — endog forsøgtes sendt direkte til den engelske Regering." Altsaa Ministeren er klar over, hvad det er, jeg har paastaaet, var Hovedøjemedet, og dog siger Ministeren intet til Udenrigsministeren.

Jeg har nævnt, at Justitsministeren har givet fire Forklaringer vedrørende Adressen, alle indbyrdes modstridende. Ministeren siger nu, at den Forklaring, han har givet for Kommissionen, er rigtig, thi den er gennemset af Embedsmændene. Det kan ikke være rigtigt; i alt Fald har Embedsmændene saa overset noget. Den er nemlig ikke rigtig. Ministerens *første Standpunkt* er udtrykt den 18. August 1917 — Aktstykkerne Side 36 —, hvor Ministeren siger, at Ministeriet ikke har forelagt Adressen for den engelske Regering gennem Gesandten i London: „Gesandtskabet i London fik Ordre til at afvise den direkte Henvendelse og henstille det i Adressen omhandlede Ønske forelagt Justitsministeriet. Da dette var sket, gav Udenrigsministeriet Gesandtskabet Ordre til at søge det udtalte Ønske fremmet.... Som det fremgaar af ovenstaaende, er det ikke korrekt at tale om en Adresse til den britiske Regering, da *en saadan aldrig kom til at foreligge*. Da der derimod blev udtalt et Ønske overfor den danske Regering om at fremme Forbindelsen mellem Island og Færøerne, støttede Regeringen dette Ønskes Gennemførelse." Det var Standpunkt Nr. 1, og denne Udtalelse er, saavidt jeg ved, affattet af Embedsmændene i de to Ministerier og er formentlig rigtig. De Herrer vil se, den gik ud paa dette: Ingen Adresse, Adressen er ikke afleveret, men vi har fremmet Tanken. — Det *andet Standpunkt* er af 15. Marts 1918 og findes i det berømte Telegram til mig. Dèr siger Ministeren, at Spørgsmaalet om Adressen har „kun historisk Interesse, idet *Adressen* forlængst er overgivet til den engelske Regering ad rigtig Vej, nemlig gennem det danske Gesandtskab i London efter Udenrigsministerens Ordre." Det var det saakaldte Agitationstelegram, og de Herrer vil se, at det var særlig egnet til at være Agitationstelegram, thi Adressen var herefter afleveret. Ministeren siger ganske vist, ser jeg nu, at dette Telegram var gennemset af Departementschefen; men jeg er overbevist om, at De-

partementschefen selvfølgelig aldrig har billiget dette. Denne Ministerens Paastand forklares selvfølgelig ganske simpelt ved, at Ministeren har talt med Departementschefen om det Spørgsmaal, om jeg vilde blive fornærmet eller ikke, og Departementschefen, som kender mig meget godt, har vel sagt, at jeg ikke vilde blive fornærmet over at skulle give Mortensen et Telegram, absolut ikke — det, jeg blev fornærmet over, var ogsaa det, at han anbefalede to Mænd, om hvem jeg Gang paa Gang har indberettet til Ministeriet, at de førte det bag Lyset. — *Det tredie Standpunkt* er af 13. Januar 1919 — det er nu noget vanskeligt, for der er altsaa to Standpunkter i Forvejen. Ministeren siger den 13. Januar 1919 — Side 204 —, at Gesandten afviste Adressen „indtil Henvendelse ad ordinær Vej kom frem *igennem Amtmanden*". De Herrer vil altsaa lægge Mærke til, at Ministeren siger, at Adressen kom frem „gennem Amtmanden". Ministeren kan heller ikke godt sige andet, da det af Aktstykkerne fremgaar, at Amtmanden har bedt ham om, at den maatte blive ham tilstillet til Erklæring, og begrundet det med, at Adressen i den Form, hvori den vilde blive fremsendt, sandsynligvis vilde indeholde endnu flere Urigtigheder og Usandheder end før. Derfor siger Ministeren ogsaa, da han blev ført som Vidne, at den er blevet fremsendt gennem Amtmanden, og Ministeren hævder, at den Forklaring maa være rigtig, for den er afgivet, efter at Embedsmændene har set den igennem. — Vi kommer nu til *den fjerde Forklaring*. Der ser vi Ministeren forsvare, at Adressen ikke er sendt gennem Amtmanden, efter at Ministeren tidligere som Vidne har forklaret, at den var fremsendt gennem Amtmanden; nu er den ikke fremsendt gennem Amtmanden, nu er den fremsendt gennem Folketingsmanden. Dette er selvfolgelig tilladeligt, siger Ministeren. Hvis en saadan Henvendelse kom fra en Folketingsmand fra Viborg — det var vist en Landstingsmand fra Viborg, som spurgte Ministeren —, vilde man selvfølgelig tage det for gode Varer. Ja, absolut. Der er mange Andragender, som er gaaet udenom mig, og jeg har aldrig sagt noget til det, undtagen i Tilfælde, hvor et Andragende, der gik udenom mig, indeholdt forkerte Oplysninger; saa indberettede jeg det til Ministeriet.

Dette var altsaa Hovedgrunden til, at jeg har lagt saa stærk Vægt paa Adressen. Men Adressen kom faktisk ikke frem; hvad der tilsigtedes ved den, blev i Tide krydset og forhindret ved Amtets og Lagtingets Indgriben.

Hvad jeg *dernæst* har ønsket at fremhæve som et Hovedpunkt i hele denne Sag, der baade paa Færøerne og herude har fremkaldt en interesseret Debat, er dens Betydning som Symptom i to Retninger. For det første var nemlig Hr. Paturssons Optræden i Adressesagen et tydeligt Tegn paa, at Hr. Patursson tilsigtede at støtte eller rettere fremkalde en separatistisk Bevægelse, saaledes at Færøerne blev ligestillet med Island og helst kom til at staa sammen med Island, blev fuldstændig ligestillet dermed, med eget Gesandtskab i London, eventuelt islandsk Gesandtskab, eller hvorledes det nu skulde ordnes — det maatte Fremtiden om —, og det søgte han at naa ved i det praktisk vigtige Spørgsmaal om Forsyningen at indgive Befolkningen den Tro, at det danske Styre var evneløst, og at det derfor var nødvendigt for Færingerne at tage deres Skæbne i deres egen Haand. Det var netop, hvad Hr. Patursson tilsigtede med Adressen: at kunne hævde, at de Tilførsler og de Lempelser, der derefter opnaaedes, skyldtes hans direkte Indgriben udenom den evneløse danske Administration, og saaledes faa et Grundlag, efter min Mening et ganske uærligt Grundlag, for Angreb paa Danmark og et Grundlag for at bevise nu og i al Fremtid, hvor skadelig Færøernes Forbindelse med Danmark var i en kritisk Situation. Det lykkedes altsaa ikke Hr. Patursson at faa skabt dette efter min Mening uærlige Grundlag, som selvfølgelig vilde have ødelagt Forholdet i umindelige Tider, og derfor takker jeg den Omstændighed, at Færingerne er et loyalt Folk, og endvidere Vareudvalget med Sysselmand Samuelsen i Spidsen, der bestemt holdt paa, at Lagtinget skulde indkaldes for at tage Standpunkt til Adressen; og i Lagtinget Hr. Effersøe og hele hans Parti, Pastor Evensen og alle de andre loyale Mennesker, der var der, idet de i Virkeligheden, selv om de støttede Hr. Patursson, dog var meget lidt ivrige derfor. Det var altsaa Hensigten, den mislykkedes, men den var der, og jeg har villet paapege den, og det forekommer mig ganske mærkværdigt, naar man nu kan slutte saaledes: Ja, men det lykkedes jo ikke; hvorfor skal man saa bebrejde Hr. Patursson noget? Der skete jo ikke noget.

Men ogsaa i en anden Retning har Adressen efter min Mening en symptomatisk Betydning. Da Hr. Paturssons Forsøg paa at skabe Grundlag for en uærlig og

bitter Agitation mod Danmark var mislykket ved alle de loyale Færingers, og jeg kan sige, alle de praktiske og forstandige Færingers Afvisning, saa forsøger han efter min Mening ved Benægtelser, ved Urigtigheder at komme bort fra, at han har haft en saadan Plan, og to Gange er det lykkedes ham ved Statsministerens Hjælp at gøre dette gældende. To Gange er det nemlig slaaet ned paa Færøerne, og det er kun fremkommet de to Gange derved, at man har kunnet føre frem paa Færøerne, hvad der er fremsat i Folketinget, uimodsagt af Statsministeren. Vi staar her ved det Punkt, som jeg mangfoldige Gange har haft Lejlighed til at fremhæve overfor Justitsministeren, at Hr. Patursson paa sit Omraade er en farlig Mand overfor Danmark, fordi han, efter min Mening i alt Fald, aldrig i aaben Form vil udtale sine Planer, og kommer de offentlig frem, saa søger han at bortforklare dem, efter min Mening ved Urigtigheder og Udflugter. Jeg skal saaledes henvise til alt det, jeg har nævnt før om de saakaldte Post-scripta. En saadan Taktik er farlig baade paa Færøerne og i Danmark, baade fordi ikke alle er lige kloge og gennemskuende, og fordi ikke alle har Tid til at skænke Sagerne saa megen Opmærksomhed, at de naar til en selvstændig Dom, og derfor mange Mennesker lokkes med til Planer og ind i en Retning, som de paa det bestemteste vilde modsætte sig, hvis Formaalet blev dem forklaret paa en ærlig og loyal Maade. Jeg haaber dog nu, den høje Kommission vil forstaa, hvorom det drejer sig.

Jeg mangler saa kun mit Forhold til Ministeren.

Mødet hævet Kl. 6^{45}.

Mødet 22. Marts 1919 Kl. 10.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter.*

II.

Jeg gaar saa over til det andet Hovedafsnit: *Forholdet mellem Ministeren og Embedsmændene.* Jeg skal her først omtale den af Statsministeren *som Vidne* afgivne Forklaring. Jeg maa herom udtale, at Statsministeren i alt Fald har to Egenskaber, som en højtstaaende Embedsmand og en politisk Personlighed efter min Mening burde være fritaget for. *Den første* er denne: Naar der oplyses forskellige kedelige Ting, som er passerede i Ministeriet, har Ministeren, som det synes, en let Maade at komme udenom det paa. Ministeren siger nemlig snart, at han har talt med Departementschefen derom, forinden han gjorde det, snart skyldes Fejltagelsen endog en Funktionær i Ministeriet, følgelig er Ministeren — efter sin egen Mening — personlig næsten dadelfri. Jeg forstaar det ikke. Alt, hvad der er passeret paa Færø Amt, medens jeg har været Amtmand, bærer jeg og ikke min Fuldmægtig eller mine Kontorister det fulde Ansvar for, og det med Rette. Jeg har Æren af, hvad godt Arbejde de har udført, ligesom Ministeriums Embedsmænds og Personales Vedkommende. Jeg maa selvfølgelig saa ogsaa tage Følgerne, hvis de har gjort noget galt; det maa gaa ud over *mig*, thi mine underordnede har naturligvis handlet i den Aand, hvori de ved, at jeg ønskede, der skulde handles, og har de derfor gjort noget galt, er det med Urette, at man bebrejder *dem* noget. Saaledes maa man ogsaa gaa ud fra, at Funktionærerne i Ministeriet handler i Ministerens Aand, for de højere Embedsmænds Vedkommende er Forholdet selvfølgelig et noget andet. Foruden bag Departementschefen og Funktionærerne i Ministeriet dækker Ministeren sig endog efter min Mening bag ved Rigsdagen, og det vel at mærke i et Tilfælde, hvor Rigsdagen er blevet forkert oplyst paa Grund af Ministerens Tale og paa Grund af hans Undladelse af at rette de gennem andres Tale fremkomne Urigtigheder. Da Ministeren har kunnet modtage de Forslag, der blev stillet, har ganske naturligt ogsaa Rigsdagen kunnet gøre det. Skønt Rigsdagen altsaa er gaaet med i Tillid til de Oplysninger, som forelaa, dækker Ministeren sig dog nu bagved Rigsdagen, endskønt *han* efter min Mening har Ansvaret for, at Rigsdagen ikke er blevet rigtigt oplyst. Jeg tænker herved specielt paa Sysselmandssagen og Embedsmændenes Afskedsbegæring, som Ministeren nu synes at komme udenom, men jeg haaber ikke, det vil lykkes.

Den anden Egenskab, Ministeren har, er den, at han efter min Mening er en *for* god Taktiker, og det ogsaa i Tilfælde, hvor det efter min Mening simpelt hen alene er hans Pligt at tale Sandhed og oplyse alt, idet han føres som Vidne. Egenskaben som en for god Taktiker, synes jeg, ikke er forsvundet hos Ministeren her, hvor han bliver ført som Vidne. Da vi søgte vor Afsked, og det var Ministeren ubehageligt, lykkedes det ved Hjælp af Ministerens Tale i Landstinget, som efter min Mening var fuldstændig urigtig, og igennem Pressen at faa det hele drejet derhen, at det var kommet over Ministeren som et Lyn fra klar Himmel, og at det i Virkeligheden kun var et formelt Spørgsmaal, et Etikettehensyn, jeg var blevet fornærmet over. Dette blev udslynget med saa stor Kraft, at selv Ministerens Mod-

standere i Sagen troede det og behandlede Spørgsmaalet derudfra, og Ministeren har saa maaske oven i Købet — ligesom nu — udenfor Rigsdagen ladet skinne igennem, at selv Departementschefen ikke havde haft nogen Indvending herimod, altsaa var det latterligt af mig og mine Forsvarere at gøre saa stort et Nummer her ud af. Dette var Ministerens Forsvar den Gang. Følgelig maa han ogsaa nu opretholde det overfor Kommissionen, skønt han ved, at det ikke er det formelle Spørgsmaal, der har spillet en Rolle, *men det reelle*, at han trods alt, hvad jeg havde indberettet, skriftligt og mundtligt, fortroligt og officielt, privat og offentligt — jeg har nemlig, som jeg tidligere har sagt, en Gang skrevet privat til Ministeren —, og trods det, at jeg havde sagt ham, at han i visse Spørgsmaal blev ført bag Lyset af de Herrer Patursson og Mortensen, dog anbefalede dem og oven i Købet føjede til, at han troede paa Amtmandens Indberetninger. En større Haan kunde der neppe tilføjes mig. Det formelle Etikettehensyn druknede fuldstændig her. Jeg synes, som jeg tidligere har sagt, at det er det samme som at køre en Mand over og saa sige til ham: Undskyld, at jeg rørte ved Dem. Ministeren sagde oven i Købet, at hele Adressespørgsmaalet kun havde historisk Interesse, da Adressen allerede forlængst var afleveret. Bortset fra, at dette var forkert og kun var et egnet Agitationsnummer paa Færøerne, har Spørgsmaalet om Adressen efter min Mening ikke blot historisk Interesse, men det har Interesse, saa længe den Mand, som stod i Spidsen for Adressebevægelsen og tilsigtede det, han efter min Mening tilsigtede, og som benyttede de Midler, det er oplyst, han har benyttet, og som jeg i alt Fald ikke synes, man bør benytte, stadig nyder Ministerens Tillid og sidder i Landstingskommissionen, valgt af Ministerens Meningsfæller, og saa længe Ministeren bebrejder dem, der oplyser ham om Forholdene paa Færøerne, at de vil ødelægge Forholdene deroppe og kun gør det af politiske Grunde. Jeg har allerede gjort opmærksom paa, at den danske Statsminister først i et officielt Svartelegram til Amtmanden, dernæst i det officielle Agitationstelegram, som det blev kaldt, for det tredie under sin Forklaring for Kommissionen, for det fjerde da han blev udspurgt i Kommissionen, har givet *fire forskellige Forklaringer* af Adressespørgsmaalet, skønt han kun har haft Lejlighed til at udtale sig derom de fire Gange.

Saaledes blev Offentligheden efter min Mening vildledt den Gang, vi søgte vor Afsked. Nu søger Ministeren efter min Opfattelse overfor Kommissionen ligeledes at lede Opmærksomheden hen paa noget ganske underordnet; han vil, synes jeg, give det Udseende af, at Sagen lige saa godt eller bedre maa ses eller kan ses paa en anden Maade end af mig fremstillet, hele Kampen fra min Side har med andre Ord kun drejet sig om noget ganske underordnet, om noget, med Hensyn til hvilket det er muligt at diskutere, om han eller maaske jeg har Ret. Jeg skal tillade mig at belyse dette nærmere. At Ministeren som den gode Taktiker brugte denne Fremgangsmaade, da vi søgte vor Afsked, er formentlig tilstrækkelig oplyst. Han ikke blot forsvarede sig paa den Maade, men angreb endogsaa mig, fordi jeg skulde have telegraferet til „Tidens Tegn", og det skønt han fik at vide, at det var urigtigt. Han maa altsaa fastholde det overfor Kommissionen, endskønt han ved, det er urigtigt. Hans Forsøg paa at forsvare det trænger ikke til nogen Imødegaaelse fra min Side. Jeg tror, at enhver rettænkende Mand vil tage Afstand fra Ministerens Udtalelser herom i Landstinget, set paa Baggrund af det, Ministeren nu siger. Ministeren bruger den samme Fremgangsmaade, naar han som Vidne forklarer for Kommissionen. Det underordnede og det omdisputable — saaledes søger han i alt Fald at fremstille det — drages frem. Hovedpunkterne lader Ministeren ganske ligge, og Opmærksomheden bliver altsaa bortledet derfra. Ministeren siger for det første ikke noget om sit tidligere Angreb paa mig, og hvad jeg mener at kunne fremhæve med en vis Stolthed, er, at Ministeren heller ikke har fundet noget at bebrejde mig i min Administration. Ministeren er ganske vist nu kommet i Tanker om, at jeg ikke egner mig til at være overordnet Embedsmand. Da det maaske kunde synes at være i Strid med noget, jeg har oplyst i mit Foredrag, hvor jeg nævner, at Ministeren havde udtalt sig anerkendende overfor mig, vil jeg gerne slaa det Faktum fast, at Ministeren den 4. Juli 1917 udtalte: „Deres Arbejde som Embedsmand vurderer jeg højt", og dog havde jeg paa det Tidspunkt været overordnet Embedsmand i 6 Aar, deraf de 3 Aar under meget vanskelige Forhold, idet jeg indtog en Stilling, som i mange Forhold svarer til Indenrigsminister, Justitsminister og Udenrigsminister. Hvis det Faktum, som jeg her nævner, skulde blive bestridt, kan jeg bevise det.

Jeg vil gerne fremhæve endnu et Par Punkter. Den nu, om jeg saa maa sige, berømte Augustlov, Loven af 7. August 1914, gælder ogsaa for Færøerne. Jeg har som Amtmand siden Krigens Begyndelse haft fuldstændig den samme Myndighed, som Indenrigsministeren har, til at udstede Anordninger i Henhold til denne Lov. Men skønt jeg har haft denne vidtgaaende Bemyndigelse, er der fra Krigens Begyndelse, indtil jeg fratraadte som Amtmand, ikke udstedt en eneste Anordning eller Bestemmelse i Henhold til den, uden at Lagtingets Partier i Forvejen er blevet forespurgt og har været enige med mig om Udstedelsen. Jeg vil oven i Købet slaa fast, at der har været Enstemmighed fra begge Sider i det af Lagtinget nedsatte Udvalg. Jeg kan i alt Fald for Øjeblikket ikke huske et eneste Tilfælde, hvor vi har været uenige. Men jeg tør altsaa sige, at i alle Tilfælde er begge Lagtingets Partier blevet forespurgt gennem Udvalget, og i alt Fald i de 99 af 100 Tilfælde har der været Enstemmighed i Udvalget, ogsaa den Gang Patursson sad der. Jeg har altsaa paa Færøerne gennemført Augustloven, saaledes som man nu fra visse Sider gerne vil have den gennemført hernede, nemlig saaledes, at der kun kan udstedes Bestemmelser i Henhold til den, naar Rigsdagens Partier paa Forhaand har godkendt dem. Jeg synes dog, at dette Faktum ikke tyder paa særlig Mangel paa Evne til at forhandle, navnlig da, som man jo plejer at sige, det er vanskeligere under smaa Forhold end under større at faa modsatte Anskuelser forenet.

Ministeren har ogsaa nu opgivet sine Angreb paa mig. Tidligere sagde Ministeren, at jeg havde faaet Landfogeden og Sorenskriveren til at gaa med, at jeg havde telegraferet til „Tidens Tegn", at jeg blandede mig paa en saadan Maade i Lagtingets Forhandlinger, at jeg var en udpræget Partimand Men nu siges der ikke et Ord om dette; det skjules, thi naar jeg som Vidne siger, at jeg i alt Fald ikke har telegraferet, og at jeg ikke har faaet Landfogeden og Sorenskriveren til at gaa med, saa fastholder Ministeren ikke sine Sigtelser mod mig. Jeg tror ogsaa at turde sige, at Ministeren ved af Erfaring, at jeg plejer at tale Sandhed. Heller ikke med Hensyn til dette, at jeg skulde være en udpræget Partimand, siger Ministeren nu noget. Efter alt, hvad der er oplyst af mig, Sysselmand Effersøe og Samuelsen, navnlig at Effersøe og Samuelsen end ikke vidste, hvad jeg havde indberettet til Ministeriet, og efter hvad jeg i øvrigt har oplyst for Kommissionen, kan jeg i alt Fald ikke have været nogen god Politiker, for saa vilde jeg rimeligvis have gjort dem bekendt med Tingene eller ogsaa selv være kommet frem med dem deroppe. Altsaa, sine tidligere Angreb paa mig siger Ministeren ikke et Ord om, Opmærksomheden bortledes derfra, de duer ikke, efter hvad der er oplyst. Men hvad der efter min Mening er værre: *mine Hovedanker mod Ministeren forbigaas ogsaa i Tavshed.* Jeg har i mit Foredrag fremsat forskellige Anker. *For det første* har jeg anket over, at Ministeren for Rigsdagen *skjulte* den sande Karakter af Striden mellem ham og mig, gav det Udseende af, at denne Strid var af rent politisk, næsten partipolitisk Natur, og det uagtet Ministeren har sagt, at han var enig med mig i mit Syn paa Sagen, og at han vilde udtale sig i Rigsdagen i Overensstemmelse hermed. Han gjorde det, trods gentagne Løfter til mig, ikke, og jeg kan kun se, at det var af Hensyn til Mortensen, han ikke gjorde det.

I sin Fremstilling for Kommissionen udtaler Ministeren sig bl. a. om Sprog-Spørgsmaalet. Her udtaler Ministeren sig jo med næsten samme Ord, som jeg har udtalt mig med, og dog er der en uhyre væsentlig Forskel, nemlig den, at jeg absolut mener, som jeg siger, at det er nødvendigt for de Færinger, der vil søge Dannelse og Kundskaber, at benytte sig af det danske Kultursprog, og at det derfor er nødvendigt, at der læres Dansk i Skolerne, fremfor alt for Arbejdere og Fiskere, der ellers vilde blive stavnsbundne til Øerne, da deres Forældre ikke har Raad til at lade dem lære et andet Sprog ved Rejser eller paa anden Maade udenfor Skolen. Men Ministerens Brug af de samme Ord hindrer ham ikke i at være politisk Værkfælle med Mænd og med en Retning, der for nogle Maaneder siden har faaet vedtaget i Lagtinget, at Dansk fra at være Undervisningssprog skal degraderes til at være et Lærefag, der kun drives i enkelte Timer, thi mere kan det ikke blive, ligesom fremmede Sprog i den danske Kommuneskole — ja, Forholdet er endog daarligere paa Færøerne, fordi en Lærer dér ofte maa bestride hele Undervisningen i 3, ja 4 Skoler. Der er herved efter min Mening lagt Grunden til en Ophævelse af den umiddelbare Forstaaelse mellem Færinger og andre Danske, som i Løbet af et ganske kort Aaremaal vil være absolut. En Fremdragen af denne Sag og flere an-

dre i Rigsdagen vilde maaske have aabnet Folks Øjne. Men den blev ikke fremdraget. Det er for Tiden saaledes, at enhver Færing kan tale Dansk og forstaa alt Dansk, der siges til ham om religiøse, oplysende, retslige og politiske Spørgsmaal, for hvilke deres eget Sprog i stort Omfang mangler rammende Udtryk. Naar det imidlertid betænkes, at Færingerne i det daglige Samkvem kun betjener sig af det færøske Sprog, og det altsaa er ved en Paavirkning udefra gennem hele Ungdommen, at de opnaar en umiddelbar Forstaaelse af det danske Kultursprog, vil formentlig enhver forstaa, hvilken Synd man gør mod Færingerne ved at berøve dem dette Dannelsesmiddel og denne Adgang til at give Livet en videre Horisont, og hvilken Uret man begaar mod Danmark ved at borttage det danske Sprog som Undervisningssprog fra Skolen og reducere Brugen af det til nogle faa Timers Læseøvelse uden virkelig Forbindelse med de Kundskaber, de Forestillinger og det Følelsesliv, der søges indpodet i Ungdommen. Et saadant Forslag er nu vedtaget i Lagtinget. Det er den mest vidtrækkende Foranstaltning, der overhovedet kan vedtages af Lagtinget ved en Beslutning, og det vil være mere dybtindgribende i Forholdet mellem Færøerne og Danmark og i enhver Færings aandelige Stilling end noget andet Forslag, der er vedtaget eller kunde tænkes vedtaget af Lagtinget. Det er et Forslag, som i Virkeligheden gaar ud paa at gøre Færingerne til et fremmed Folk for os, til et Folk, der staar fuldstændig uden nærmere Kendskab til dansk Opfattelse og dansk Kultur. Det er en Synd mod Færingerne, fordi de ikke kan undvære et Kultursprog udad, og det er en Uret mod Danmark, fordi vi ikke har haabet paa at opnaa materielle Fordele ved de Understøttelser, der er givne til Fremme ikke blot af det aandelige Liv, men ogsaa af økonomiske og materielle Bestræbelser paa Færøerne. Vi har hernede alene tænkt paa at knytte et Folk til os, der, fjernt fra Danmark, ofte kæmper med vanskelige Forhold, og som ligger langt borte fra Civilisationens alfare Vej. Det er de Mænd og det Parti, Ministeren støtter, som har fremlagt og vedtaget dette Forslag, umiddelbart efter at Partiet havde faaet Flertal i Lagtinget, skønt det nu kun har et Mindretal — et stort Mindretal — i Befolkningen. Og det er en saadan Ordning, som Ministeren ved sine Talemaader, der næsten kan siges at være en Kopi af mine Ord, hele Tiden har hjulpet til at arbejde henimod og nære Sympati for. Og det skønt jeg allerede 1916 gjorde Ministeren opmærksom paa, at Partiet ønskede en saadan Stilling for det danske Sprog, hvilket Ministeren imidlertid den Gang ikke vilde tro, da Mortensen havde sagt det modsatte til ham i Rigsdagen — saadan ser jeg paa det. Det, der var afgørende for mig overfor Ministeren, var, at Spørgsmaalet kunde blive draget frem for Dagens Lys, til Diskussion i Rigsdagen for aabne Døre, saaledes at det hernede kunde blive diskuteret og ikke afgjort, om jeg saa maa sige, underhaanden.

Jeg har altsaa i første Række bebrejdet Ministeren, at Sager af den mest vidtrækkende Betydning ikke kom frem for Dagens Lys, men at der blev sagt Urigtigheder i Rigsdagen, som man forholdt sig passiv overfor og lod Spørgsmaalet udvikle sig i det skjulte.

For det andet har jeg anket over Ministeren, fordi han har givet Rigsdagen forkerte Oplysninger. Jeg begyndte dermed, og jeg sluttede dermed. Jeg nævnede forskellige Tilfælde, og navnlig hans Fremstilling i Landstinget af vor Afsked. Denne Fremstilling maa selvfølgelig være afgivet med fuldt Overlæg, og Statsministerens Ord burde naturligvis staa til Troende — jeg ved ellers ikke, hvor vort offentlige Liv skal ende, hvis det ene af Rigsdagens Ting skal være udsat for at faa en urigtig Fremstilling af selve Statsministeren. Jeg ser nu oven i Købet af en Diskussion mellem Ministeren og Landstingsmand Hauch, at de Fejl, jeg paapegede, nu er blevet forøget ved Udtalelser, Ministeren fremsatte angaaende et eller andet, maaske var det to Forhold. Overfor dette mit Angreb angaaende Ministerens Forhold til Rigsdagen siger Ministeren ikke et Ord. Det skjules altsaa, og dog har jeg fremhævet det som noget væsentligt.

For det tredie ankede jeg over Ministeren — og har gentagne Gange gjort det overfor ham selv —, fordi han støttede Mænd som Patursson, Mortensen og Heygum. Patursson, til Trods for at Ministeren var gjort opmærksom paa, at mange af Embedsmændene betragtede ham som uvederhæftig — det er det Ord, jeg har brugt overfor Ministeren — i Politik, at han modarbejdede alt, hvad der var Dansk, søgte at kompromittere Danmark overalt, hvor det var muligt — jeg har oplæst Artikler, der viser det —, med Hensyn til Flaget, Udenrigsstyret, Udenrigsministeriets Evne og Berettigelse til at varetage Færøernes Interesse

og Sproget; endvidere, at hans Politik var og er langt mere vidtgaaende end hans officielle Program — skønt det er saa vidtgaaende, at man maa søge at bortforklare det —, endvidere, at han giver det Udseende af, at hans Angreb var rettet mod mig, medens det i Virkeligheden havde et langt videre Sigte. At han har givet Ministeren en urigtig Fremstilling er jo nu oplyst under en Diskussion mellem Patursson og Landstingsmand Kragh; Sorenskriveren har udtalt sig om en Forklaring af Hr. Patursson som Vidne, og jeg har vist, hvorledes han gav Offentligheden urigtige Oplysninger, f. Eks. ved sin Misbrug af forskellige Telegrammer. Jeg har fremdeles udtalt, at han har et dobbelt Program — saaledes at det, Hr. Patursson optraadte med hernede, ikke blev telegraferet op til Færøerne, og det, som deroppe var det afgørende, ikke blev sagt tydeligt og aabent hernede. Hr. Paturssons Hovedprogram er jo: ingen Repræsentation for Færøerne i den danske Rigsdag! Ministeren er gjort opmærksom derpaa, men det er ikke kommet frem. Nu ser jeg, at Kongsbonde Patursson i sit Foredrag mener, at det, her foregaar, er i Strid med den saakaldte Selvbestemmelsesret. Jeg har aldrig opfattet Ordet Selvbestemmelsesret saaledes, at hver enkelt Del af et Rige skulde have Ret til at angive, hvilke Regler der skulde gælde for Styret i vedkommende Del. Efter Selvbestemmelsesretten afgøres det, om vedkommende Del skal høre til Landet eller ikke, men naar man gaar ud fra som givet, at vedkommende Del hører til Riget, er det formentlig den fælles Repræsentation: Rigsdagen og Ministeriet, der angiver, hvilke Regler der skal styres efter. I alt Fald kan jeg ikke forstaa, at man kan paaberaabe sig Selvbestemmelsesretten til Forsvar for, at det, som er foregaaet her — og som det er oplyst foregaar —, skal have Lov til at foregaa paa Færøerne.

Jeg har, som sagt, bebrejdet Ministeren, at han hjalp Hr. Patursson. Den Mand, om hvem jeg har oplyst, at han i 1914 stod saa svagt, at han kun havde yderst ringe Tilslutning i Lagtinget, han er nu oven i Købet blevet hjulpet af Ministeren med Hensyn til Adressebevægelsen, idet det er Ministerens Skyld, at denne Sag, som var ordnet og ude af Verden — og som jeg synes paa en fredelig Maade —, er blevet taget op to Gange senere, fordi Ministeren holdt sig passiv i Folketinget, da det blev sagt, at den Fremstilling, der var givet hernede, var urigtig, og at man havde Beviser herfor. Om alt det siger Ministeren ikke et Ord, han forholder sig ganske tavs, og nu giver han endog urigtige Oplysninger overfor Kommissionen.

Jeg har bebrejdet Ministeren — og jeg har gjort det overfor Kommissionen — hans Forhold til Heygum, som er dømt af Højesteret for Bedrageri og, vel at mærke, ikke for et enkelt Bedrageri, men, som det fremgaar af Dommen, for hans Virksomhed og Optræden i mere omfattende økonomiske Forhold med Hensyn til et helt Foretagende deroppe. Ganske vist søger nu Ministeren at indskrænke sin egen Hjælp overfor Heygum til et Minimum, til at han i Virkeligheden kun har ydet ham den Hjælp, man yder en Mand, som har vist en en Tjeneste, da man traf ham som Turist, men det vil ikke lykkes Ministeren. — Om alt det har han ikke et Ord at sige, han forholder sig tavs, thi det skal skjules.

Ministeren synes nu at ville kaste Heygum over Bord — som jeg sagde: fordi han er nødt til det, efter at Højesteret har dømt Heygum paa saa utvetydig en Maade og med en saa omfattende Begrundelse. Jeg forudser, at Ministeren en Gang vil blive nødt til ogsaa at sige sig løs fra Kongsbonde Patursson, efter at de forelagte Oplysninger — efter min Mening — paa ganske uigendrivelig Maade stempler hans Færd. Hr. Patursson er jo end ikke veget tilbage for f. Eks. at give forkerte Referater og at citere Telegrammer forkert, saaledes som jeg viste i Gaar. Men jeg maa hævde, at det er for sent, at en Administrationschef først tager Afstand fra en Mand, naar han er dømt ved Domstolene, eller naar ganske uigendrivelige Telegrammer og Breve har stemplet hans Færd, *naar* Forholdet dog er det, som det i det foreliggende Tilfælde er, at Ministeren, hvis han vilde se, har haft et rigeligt Materiale til at bedømme Manden efter og udtrykkelig Gang paa Gang i de mest indtrængende Vendinger har faaet dette Materiale forelagt og faaet paapeget, hvorfor man maatte nære Mistillid til vedkommende Mands Handlinger og Ord. Som sagt, jeg forudser Muligheden af, at Ministeren vil føle sig tvunget til at tage Afstand fra Hr. Patursson, og jeg haaber at kunne forudse — jeg gentager: jeg haaber at kunne forudse, og jeg haaber inderligt, at jeg ikke skuffes heri —, at Ministeren vil nægte Forslaget om Tilsidesættelse af det danske Sprog paa Færøerne yderligere Fremme. Men selv om dette Haab gaar i Opfyldelse, hævder jeg

dog, det er for sent, at megen ubodelig Skade allerede er anrettet, og at Ministeren ingen Undskyldning har, da det har været klart for ham eller har maattet være klart for ham, hvad Hr. Patursson tilsigtede overfor Danmark, dansk Sprog og dansk Kultur.

Hr. Patursson søgte ved sin Adressebevægelse — efter min Mening — at skade Forholdet mellem Færøerne og Danmark, idet han vilde skabe et — som jeg mener — usandt og uærligt Grundlag for den fremtidige Politik, som altsaa gik ud paa det, jeg viste i Gaar. Det mislykkedes, men Statsministeren har hjulpet til, at der blev rejst en Kamp paa Færøerne, i hvilken Statsministerens Navn benyttedes som en Fane, som en dansk Fane af Folk som Patursson, Mortensen og flere; det er altsaa, som Ministeren selv siger, en dansk Fane. Hr. Effersøe har brugt stærke Udtryk herom, og jeg finder, han har Ret. Ministeren maa huske paa, at selv om han er tilfreds med at være en dansk Fane for Hr. Patursson, saa har jeg ikke været tilfreds med, at Hr. Patursson fik denne danske Fane godvillig udleveret af Hr. Zahle, medens jeg var Amtmand, for ved den at fremme sine antidanske Sympatier paa Færøerne, idet det kunde lykkes ham ved denne Fane at samle Færingerne sammen derved, at han overfor dem skjulte, hvad der i Virkeligheden tilsigtedes, og derefter senere — under den samme Fane — ogsaa narrede os hernede. Jeg haaber ikke, at Ministeren vil opleve den Dag, da han ser, at det er under en dansk Fane, man har samlet Færingerne til Kamp mod Danmark, under en dansk Fane, man har narret os hernede. Jeg synes, det vilde være haardt for Ministeren, men jeg tror nu alligevel, han vil opleve det. Jeg er glad ved, at jeg har advaret i Tide.

Det fjerde Punkt, jeg ankede over, var, at Ministeren traf vigtige Beslutninger, f. Eks. vedrørende Valgene paa Færøerne, uden at tale med begge Rigsdagsrepræsentanterne derom.

Det var de 4 Hovedpunkter, paa hvilke jeg har anket over Ministeren, uden at Ministeren har et Ord at sige dertil.

Det femte Punkt var det, at hele Ministerens Politik var egnet til at undergrave alt dansk Styre paa Færøerne, var demoraliserende og virkede ødelæggende for et godt Forhold mellem Færøerne og Danmark. Ja, jeg tør sige, at han har slaaet et kostbart Klenodie i Stykker; om det kan repareres, vil Tiden vise, men det vil i heldigste Tilfælde kun blive en Reparation. Det fremgaar formentlig ogsaa af Rasmus Rasmussens Udtalelser, selv om han ser det paa en noget anden Maade. Han siger nemlig, at Meningen med Adressebevægelsen var at gøre et politisk Kup og at ødelægge Sambandspartiet, altsaa den dansksindede Del af Befolkningen deroppe, og at det blev gjort af en Mand, som gerne i Historien vilde staa som den, der havde hjulpet Færøerne. Rasmus Rasmussen siger endvidere, at Bevægelsen var en Udvækst paa Selvstyrepartiet. Altsaa Hensigten var denne, selv om man nu synes at ville iklæde det andre Ord og Vendinger; det var de Ord, Rasmus Rasmussen brugte i Lagtinget og her for Kommissionen. Og Hovedmanden for hele denne antidanske Bevægelse er blevet hjulpet op af Ministeren og senere støttet af denne.

Dette Punkt, at Ministerens Handlinger virkede demoraliserende og ødelæggende for et godt Forhold mellem Færøerne og Danmark, kunde jeg selvfølgelig ikke bevise, saaledes som jeg kunde bevise mine andre Paastande, jeg kunde kun illustrere det ved at fremføre en Række Eksempler. Men her er det saa, Ministeren slaar ned. Opmærksomheden skal bortledes fra de vigtigste Punkter i mine Angreb og overføres paa et Punkt, der ifølge Sagens Natur kun kan oplyses ved en Række Eksempler. Disse Eksempler skal kritiseres, for at Offentligheden kan se, at Zahle har Ret — eller selv om han ikke har det, at Spørgsmaalet om hans Stilling i alt Fald kan diskuteres: altsaa hans Stilling kan ikke være rent forfærdelig. Jeg finder det mærkværdigt, at Ministeren ikke siger et Ord om Hovedangrebene og kun indlader sig paa dette enkelte Punkt. Jeg er dog glad over, at Ministeren her bliver tilstrækkelig konkret. Jeg gjorde med Villie — det fremhævede jeg ogsaa — mit Foredrag saa konkret som muligt, for at Kommissionen derved kunde blive sat i Stand til at kontrolere. Ministeren har nu paa et enkelt Punkt gjort det samme, og Kommissionen er da i Stand til at kontrolere, om det, jeg siger, eller det, Ministeren siger, er korrekt.

Jeg skal ikke indlade mig paa en Diskussion om dette enkelte Punkt, thi derved vilde der let ske det, som Ministeren efter min Mening ønsker, nemlig at Opmærksomheden bortledes fra de øvrige Punkter. Jeg skal kun sige, at jeg fastholder, Ord for Ord, og Punkt for

Punkt, hvad jeg har sagt, og jeg skal tillade mig at henstille til Kommissionen, *at Ministeren og jeg bliver afhørt samtidig* og faar Lov til at stille hinanden Spørgsmaal — eller at Kommissionen stiller os Spørgsmaal. Jeg er da overbevist om, at vi paa de allerfleste Punkter vil opnaa Enighed, eller i alt Fald vil det opnaas, at Kommissionen bliver i Stand til at bedømme Situationen. Paa et Par Punkter kan jeg dog allerede nu indse, at der ikke vil kunne opnaas Enighed, hvorfor det er ørkesløst, at vi afhøres om disse, særlig med Hensyn til et Punkt i vor Samtale den 24. November 1917 angaaende Provsteudnævnelsen. — Jeg maa her lige indskyde den Bemærkning, at jeg er blevet meget forbavset over Kirkeministerens Indstilling til Kongen paa Basis af Biskoppens Indstilling. — Da det imidlertid er saa heldigt, at det her drejer sig om rent faktiske Forhold og om Forhold, hvor Ministeren nødvendigvis maa mene, at jeg ikke kan være i god Tro med Hensyn til det, jeg har sagt, og jeg absolut ikke mener, at Ministeren kan være i god Tro, vil jeg tillade mig at henstille, at vi for de paagældende Punkters Vedkommende maa *bekræfte vore Forklaringer med Ed.* Jeg antager, at Kommissionen vil kunne finde en Maade, hvorpaa dette kan lade sig gøre, og navnlig da jeg gaar ud fra, at baade Ministeren og jeg vil være behjælpelige med at overvinde eventuelle Formalitetsvanskeligheder; i alt Fald vil jeg være det. Naar jeg kun nævner disse Punkter som Genstand for Ed og ikke hele vor Fremstilling, skyldes det den Omstændighed, at jeg føler mig overbevist om, at Ministeren ikke vil aflægge Ed paa hele sin Fremstilling. Thi dèr, hvor Ministeren har slaaet ned, med Hensyn til det, som han altsaa har udtalt sig om og ikke forbigaaet i Tavshed, kan jeg bevise, at Ministerens Fremstilling paa visse Punkter er positivt forkert, at Ministerens Fremstilling paa andre Punkter er i Strid med, hvad han tidligere har sagt, og at Ministeren paa atter andre Punkter udelader afgørende Momenter til Sagens Belysning, og derhos, at Ministeren paa flere Steder gør sig skyldig i en Tilsnigelse, for at bruge Ministerens eget Udtryk, og tillægger mig Ytringer under min Vidneforklaring, som jeg aldrig har brugt, hvorved han faar en let Adgang til at slaa sig til Ridder paa min Bekostning. Derfor vil jeg for disse Punkters Vedkommende tillade mig at anbefale samtidig Afhøring, noget, som jo ogsaa stemmer med den moderne Retsplejes Principper.

Før jeg slutter, vil jeg tillade mig at gøre endnu en Henstilling, foruden altsaa om Edsaflæggelse og samtidig Afhøring. Jeg vil tillade mig at henstille, at *Kommissionen udtaler sig om, hvad Vidnepligten overfor Kommissionen omfatter. Jeg* er nemlig gaaet ud fra, at den for mit Vedkommende gik ud paa at fremstille mit Syn paa Sagen, saaledes som jeg saa paa den, lige ud, og jeg gaar ud fra, at baade Ministeren og jeg er klare over, at vi er pligtige at tale Sandhed. Derimod synes Ministeren og jeg at have fuldstændig forskellige Anskuelser om et andet Punkt i Vidnepligten, nemlig at man ikke maa skjule noget, som kan være af Interesse for Sagen. Jeg har derfor ment mig forpligtet til at oplyse for Kommissionen ogsaa fortrolige Samtaler, og det saa meget mere, som Kommissionen efter min Mening netop er nedsat for at undersøge alt. Derfor har jeg ogsaa taget fortrolige Samtaler med. Ministeren har en ganske modsat Opfattelse; ja, han bebrejder endog mig, at jeg har refereret fortrolige Samtaler. Jeg forstaar ikke, at Justitsministeren kan have den Opfattelse, saa meget mindre som han selv har fremlagt fortrolige Skrivelser for Kommissionen, og der er jo dog i saa Henseende ingen Forskel paa, hvad der foreligger skriftligt og mundtligt. Men da jeg gaar ud fra, at Kommissionen ikke vil have, at de to Vidner, Justitsminister Zahle og Overretsassessor Rytter, skal være uenige om, hvad Vidnepligten betyder, er det altsaa, jeg har tilladt mig at henstille til Kommissionen at udtale sin Anskuelse overfor os og gøre os opmærksomme paa, hvad den betyder. Min Forklaring vilde selvfølgelig være blevet ganske anderledes, saafremt jeg havde haft en anden Opfattelse af Vidnepligten, nemlig den Opfattelse, Ministeren har, at man selv maa afgøre, hvad man vil oplyse, og hvad man ikke vil oplyse, hvad man vil fremkomme med af fortrolige Samtaler, og hvad man ikke vil fremkomme med af fortrolige Samtaler. For Resten ved jeg ikke, hvorfor de Samtaler, der sigtes til, skal kaldes fortrolige, saa meget mindre som der mange Gange er sagt det samme i Skrivelser eller i Skrivelser er henvist dertil.

Jeg har af den høje Kommission faaet Adgang til at gøre mig bekendt med *Statsgældsdirektørens* Foredrag; jeg maa dog sige, at det var ikke mange Mi-

nutter, der blev til min Raadighed til at gennemgaa det; jeg har derfor kun læst det ganske flygtigt. Derimod har jeg ikke været i Stand til at gøre mig bekendt med Kongsbonde Paturssons sidste Foredrag. Statsgældsdirektøren har jo udtalt sin Mening om Forholdene, og det forekommer mig at være rigtigt, at vedkommende Embedsmand selvfølgelig gør det. Jeg har allerede i lang Tid opfattet Forholdet saaledes, at mange var forbavsede over, at Statsgældsdirektør Andersen var Statsgældsdirektør; jeg for mit Vedkommende har været overrasket over, at Statsgældsdirektøren overhovedet var Embedsmand. I øvrigt skal jeg kun gøre enkelte Bemærkninger om Statsgældsdirektørens Forklaring.

Statsgældsdirektøren siger et Sted, at Lagtinget stillede som Betingelse, at Heygum ikke fik noget med den Sag at gøre, og det var selvfølgelig for Finansministeriet en meget underlig Betingelse at knytte dertil! Jeg forstaar ikke denne Udtalelse. Det var ganske vist en underlig Betingelse for Finansministeriet, naar det havde den Anskuelse om Heygum, som Ministeriet havde, men det var formentlig ikke en underlig Betingelse, naar det var en lokal Myndighed, der udtalte sin Anskuelse; saa meget mindre som denne Sag ikke som andre Sager først var sendt Lagtinget til Erklæring, men blev sendt op med et positivt Forslag, som var udarbejdet hernede. Endvidere siger Statsgældsdirektøren — jeg maa jo gaa ud fra, at Statsgældsdirektøren har læst Sagen om Heygum, eller, hvis han ikke har gjort det, hvad jeg synes alt tyder paa, at han ikke har, saa i alt Fald har læst Dommen; han burde i alt Fald have læst den —, at Heygum er dømt paa Indicier. Det er imidlertid forkert. Heygum er dømt for visse Forhold paa egen Tilstaaelse, for andre Forhold paa Indicier. Jeg skal ikke diskutere med Statsgældsdirektøren, hvorvidt man bør benaade en Mand, der er dømt paa Indicier; jeg mener det altsaa ikke.

Et andet Punkt, Statsgældsdirektøren nævner, er, at han har talt med mig om Heygums Benaadning, og at han blev overrasket over den Fanatisme, jeg udviste. Nu forstaar jeg pludselig Statsgældsdirektørens Skrivelse i Heygum-Sagen. Der skrev han nemlig, at han har talt med ledende Mænd deroppe, og at han har haft Lejlighed til at kontrolere deres Udtalelser. Jeg ved dog ikke, om der sigtes til det samme, men i saa Fald forbavser det mig meget, thi jeg har aldrig talt med Statsgældsdirektøren om Heygums Benaadning. Statsgældsdirektøren gaar ud fra, at Samtalen fandt Sted i 1915. Nu er det saa heldigt, at jeg kan bevise det urigtige heri, idet jeg i 1915 overhovedet ikke var i København. Jeg forstaar derfor slet ikke dette, at Statsgældsdirektøren skulde have talt med mig og være blevet overrasket over min Fanatisme. Jeg har talt med Statsgældsdirektøren to Gange. Den ene Gang var umiddelbart efter min Udnævnelse til Amtmand; da var jeg ikke inde i Heygum-Sagen og udtalte derfor ikke et Ord om den — jeg fik for Resten heller ikke Lejlighed dertil; Statsgældsdirektøren brugte hele Tiden til at fremstille Heygum som den personificerede Uskyldighed. Den anden Gang var i 1917, da nogle Penge skulde stilles til Disposition i Amerika. Da søgte Statsgældsdirektøren at komme til at tale om Heygum, men jeg sagde: Det er ikke det, vi skal tale om, vi skal tale om et Laan, som jeg skal have. Det er de to eneste Gange, jeg har talt med ham, og i Aaret 1915 var jeg altsaa overhovedet ikke i København.

Hr. Statsgældsdirektøren omtaler et andet Punkt, som jeg ogsaa synes spiller en Rolle — hvis jeg paa noget Punkt skulde tage fejl, beder jeg om Undskyldning, jeg har, som sagt, kun haft nogle Minutter til at læse hans Udtalelser. Jeg fik det Indtryk af Statsgældsdirektørens Ord, at han havde tænkt paa at henvende sig til Rigsdagen. Det er det, jeg har skrevet om i min Indberetning til Ministeriet. Her for Kommissionen siger han, det var, *efter* at Dommen var afsagt, og saa er der selvfølgelig ikke noget at sige dertil; naar en Dom er afsagt, har man naturligvis Lov til at gaa til Rigsdagen. Men dette er fuldstændig forkert, thi det, at han tænkte paa at gaa til Rigsdagen, blev skrevet til Heygum og blev forevist Dommeren, medens Sagen endnu var Genstand for Undersøgelse, og det, synes jeg, gør en betydelig Forskel.

Statsgældsdirektøren er forbavset over, at Sorenskriver Thygesen ikke vilde vige sit Sæde, og det er selvfølgelig mig, der, som i alt, er skyldig i dette. De Herrer vil maaske ogsaa sige: Naa, ja, Herregud, hvorfor veg Thygesen ikke sit Sæde? saa havde der jo ikke været noget at sige. Men dertil er at bemærke, at Heygum var utilfreds med alle de Dommere, der har haft med Undersøgelsen at gøre — der har været 3 —, utilfreds med dem alle, og for det andet vil jeg bede Dem lægge Mærke til, at der ikke blev fremsat nogen

Klage overfor Justitsministeriet over Thygesen, før Underretsdommen var afsagt og appelleret til Højesteret. Saa skulde der optages Reassumptionsforhør, og under disse er det, man protesterer mod Sorenskriver Thygesen og oven i Købet forlanger, at han af sig selv skal vige. Nu vil jeg bede de Herrer tænke over, hvordan en saadan Kendelse fra Thygesen skulde lyde. Den skulde lyde: Jeg Sorenskriver Thygesen, der hidtil har behandlet Sagen og afsagt Dom i Sagen, jeg ser nu, at jeg er interesseret i Sagen, og derfor kan jeg ikke optage Reassumptionsforhør. Jeg ved ikke, hvad de Herrer tror, der vilde ske, om en saadan Afgørelse kom frem for Højesteret. Derfor sagde jeg til Ministeriet: En saadan Kendelse kan Sorenskriveren selvfølgelig ikke afgive, men Ministeriet kan udtale tydelig og klart, at det har Mistillid til Sorenskriveren, og saa kan Sorenskriveren sige: Da der fra Administrationens Side er blevet udtrykt Mistillid til mig, viger jeg mit Sæde. Men en saadan Udtalelse vilde Ministeriet ikke komme med; følgelig kunde Sorenskriver Thygesen ikke vige sit Sæde.

I øvrigt skal jeg ikke indlade mig paa Statsgældsdirektørens Forklaring. Som sagt, jeg har i lang Tid været forbavset over, at Statsgældsdirektøren var Embedsmand; om hans Forklaring her maa Kommissionen dømme. Jeg skal kun til Slutning tilføje, at Statsgældsdirektøren, da der var Tale om at købe Uld for Staten paa Færøerne, i den Anledning forhandlede med Færøernes Bondafelag og med Heygum og ikke med Handelsstanden paa Færøerne, som er en i allerhøjeste Grad dygtig og loyal Handelsstand. Den blev fuldstændig forbigaaet. Det vil jeg gerne saa meget mere pointere, som de Herrer efter den Fremstilling, der efter min Mening er givet i Hr. Paturssons Foredrag, ellers let vil kunne faa det Indtryk, at Købmændene deroppe var Mænd, som altid føjede Amtmanden og gjorde det, Amtmanden vilde have, og ikke havde en bestemt Mening. Det vil jeg gerne protestere imod, for det strider fuldstændig mod de faktiske Forhold. Det er en saa dygtig Handelsstand, at jeg tvivler om, at man hernede har set lignende Fremskridt paa Handelens Omraade, idet ganske ubetydelige Forretninger i Løbet af kort Tid med stor Dygtighed og Energi har svunget sig op til næsten at være Millionforretninger.

Landstingsmand **Piper**: Jeg vil gerne spørge Overretsassessoren, om De ved, hvor den Adresse, som blev sendt til Gesandten i London, havnede og nu befinder sig.

Overretsassessor **Rytter**: Ifølge det, der er oplyst i Sagen, og som jeg altid er gaaet ud fra som givet, blev den af Framburdsfelag, idet man der ikke vilde have noget med den at gøre, omkring den 16. April 1917 afleveret til Ziska, som igen afleverede den til Hr. Patursson, der bad Ziska om at opbevare den. Det var samtidig med, at man havde forsøgt at faa den indenfor Konsulens Døre. Konsulen sendte den jo tilbage gennem Ziska til Patursson. Hr. Patursson maa altsaa enten selv have den eller have ladet den opbevare hos Ziska.

Landstingsmand **Piper**: Jeg tænkte paa den Adresse, som blev sendt til den danske Gesandt i London.

Overretsassessor **Rytter**: Der blev ikke sendt nogen Adresse, men et Telegram, der lød paa, at en Adresse er gaaet rundt, som lyder saadan og saadan, og som har faaet saa og saa mange Underskrifter, og den bad man Gesandten om at tage sig af. Jeg misforstod Hr. Piper, jeg troede, De mente selve den oprindelige Adresse. Saa vidt jeg ved, maa Hr. Patursson kunne give Oplysning om den oprindelige Adresse, idet den enten maa være hos ham eller hos Ziska. Det sidste, der foreligger oplyst i Sagen, er, at Konsulen tilbageleverede den til Ziska med Anmodning om at aflevere den til Hr. Patursson. Til London blev den under alle Omstændigheder ikke sendt.

Landstingsmand **Piper**: Adressen er altsaa aldrig kommet til den engelske Regering?

Overretsassessor **Rytter**: Efter min Mening, absolut nej.

Landstingsmand **Piper**: Og følgelig har der ikke kunnet spores Virkninger af denne Adresse?

Overretsassessor **Rytter**: Der spores den Virkning, at man siger deroppe, at der har været en saadan Adresse, og at der er opnaaet Resultater hos den engelske Regering — det har man givet det Udseende af.

Landstingsmand **Patursson**: Paa Side 101 i det stenografiske Referat siger Hr. Rytter: „Fra Kirkebø telegraferedes der

til Island om Raad og Vejledning, er det blevet mig sagt fra troværdig Kilde". Jeg ønsker at faa oplyst, hvad det er for en Kilde, Hr. Rytter har faaet sin Oplysning fra.

Overretsassessor **Rytter**: Maa jeg spørge, om det er Kommissionens Ønske at faa dette oplyst?

Formanden: Hvis Hr. Overretsassessoren ikke mener at kunne besvare Hr. Paturssons Spørgsmaal uden en udtrykkelig Afgørelse af Kommissionen i saa Henseende, vil Spørgsmaalet blive taget under Overvejelse af Kommissionen til eventuel senere Besvarelse.

Overretsassessor **Rytter**: Det forekommer nemlig mig at være mere interessant at faa at vide, om det, der siges, er sandt eller ikke, end at faa at vide, hvor man har Oplysningen fra. Hr. Patursson kan benægte, at det er sandt, saa er jeg nødt til at komme med min Oplysning. At bede om Oplysning om hvorfra man veed noget, hvis han i øvrigt mener, at det er rigtigt, hvad der er sagt, synes jeg er lidt inkonsekvent. Men jeg er selvfølgelig villig til at besvare Spørgsmaalet, hvis Kommissionen ønsker det.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg fastholder mit Ønske at faa Oplysning om Kilderne her, men det kan selvfølgelig vente, til Kommissionen har taget Bestemmelse.

Paa Side 103 i Referatet staar der: „Nu kom de to Telegrammer samtidig til „Tingakrossur", og jeg ventede med Spænding paa at se dem offenliggjort". Jeg vil ogsaa spørge Hr. Rytter, hvorfra han ved, at der ankom to Telegrammer samtidig til „Tingakrossur".

Overretsassessor **Rytter**: Hr. Patursson ved lige saa godt som jeg, at paa det Tidspunkt var alle i Thorshavn interesserede i, hvad der skete, og enten det nu var fra „Tingakrossur" eller ikke, nok er det, at jeg hørte i Byen, at der var kommet to Telegrammer, et meget langt og et forholdsvis kortere, til „Tingakrossur". Det hørte jeg fra forskellig Side deroppe. Bestemt sige, hvorfra jeg hørte det, kan jeg ikke, men jeg hørte det som sagt fra forskellig Side. Følgelig var jeg ganske naturlig interesseret i at se, hvad de to Telegrammer gik ud paa. Hr. Patursson vil ogsaa her kunne oplyse, om de to Telegrammer ikke er kommet nogenlunde samtidig, de behøver ikke at være kommet absolut samtidig, men i alt Fald hørte jeg, at de var kommet omtrent samtidig.

Landstingsmand **Patursson**: Det er efter min Mening ikke tilstrækkelig tydeligt Svar paa mit Spørgsmaal. Thi naar en fhv. Amtmand forklarer et saadant Tilfælde for Kommissionen, gaar jeg ud fra, at han ikke forklarer, hvad han tilfældig har hørt i Byen fra forskellig Side, men at han kun angiver, hvad han har hørt eller faaet oplyst fra paalidelig Kilde, fra ganske bestemt Side, og jeg ønsker, at han bestemt siger, fra hvem han har modtaget disse Oplysninger.

Overretsassessor **Rytter**: Jeg kan fuldstændig dele Hr. Paturssons Anskuelse, hvis det oplyses, at det, der er refereret, er forkert; hvis det viser sig, at der ikke er kommet 2 Telegrammer, saa er det selvfølgelig forkert at fremhæve saadan noget, men viser det sig, at det er rigtigt, har det selvfølgelig mindre Betydning, hvorfra jeg ved, at der er kommet to Telegrammer. Jeg skal for øvrigt anstrenge min Hukommelse for at komme i Tanker om, hvem det er, der har meddelt mig det. I Øjeblikket kan jeg ikke sige det, men det afgørende er, at de to Telegrammer kom samtidig, saaledes at der var visse Machinationer med Hensyn til, hvorledes man skulde klare Situationen.

Landstingsmand **Patursson**: Nej, det kommer absolut ikke Sagen ved, om det er rigtigt eller ej. Det, der kommer Sagen ved, er: Fra hvem Hr. Rytter har modtaget denne Oplysning.

Overretsassessor **Rytter**: Det afgørende i Sagen er, om det er rigtigt eller ikke. Hvorfra jeg har Oplysningerne er efter min Mening ligegyldigt. Jeg skal se, om jeg kan erindre det, men Fremstillingen af Situationen er korrekt.

Landstingsmand **Patursson**: For mig er det ikke afgørende, om det er rigtigt med Telegrammerne eller ej, men derimod er det afgørende at vide, hvorfra Oplysningen stammer.

Overretsassessor **Rytter**: Jeg haaber, at Kommissionen vil tage Standpunkt til det Spørgsmaal, om det afgørende er, hvorfra man har Oplysningerne, eller om det afgørende er, at Oplysningerne er korrekte.

Landstingsmand **Patursson:** Paa Side 110 staar der: „Patursson kommer, efter at have faaet dette Telegram, øjeblikkelig til Thorshavn, konfererer med „Tingakrossur", og saa afsender de straks Telegram til Suderø", og Hr. Rytter citerer derefter Telegrammet til Suderø. Jeg ønsker at faa Oplysning om, hvilken Amtmandens Kilde er her.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg maa fastholde mit indtagne Standpunkt. Jeg er villig til at besvare Spørgsmaalet, hvis Kommissionen ønsker det, men jeg synes, det er ligegyldigt, hvorfra jeg har min Oplysning. Det afgørende er, om det, jeg har sagt, er korrekt, men ønsker Kommissionen det, er jeg ligesom ved de to foregaaende Spørgsmaal villig til at oplyse, hvorfra jeg har min Viden. Her kan jeg sige det, og jeg kan ogsaa sige det for det første Punkts Vedkommende.

Landstingsmand **Patursson:** Hr. Rytter har samme Sted oplyst, at jeg har telefoneret til Norderøerne. Jeg ønsker Oplysning om, hvorledes det er kommet til hans Kundskab.

Overretsassessor **Rytter:** Ogsaa det er jeg villig til at oplyse, hvis Kommissionen ønsker det.

Formanden: Er der flere, som ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold).

Overretsassessor **Rytter:** Hvis der ikke er det, maa jeg maaske have Lov til at sige et Par Ord i Tilslutning til den Diskussion, der har fundet Sted. Lige før Jul fandtes der i Bladet „Tingakrossur" en Artikel, som begyndte at diskutere Spørgsmaalet om Telegramhemmeligheden, om det var rigtigt eller ikke rigtigt, at man kunde faa Telegrammer at vide. Straks da jeg læste denne Artikel, kom jeg til at tænke paa det, der var foregaaet her for Kommissionen, hvor jeg havde oplyst noget om Telegrammer. Jeg var ked af at se det i Bladet deroppe, da det let kunde misbruges, og jeg var ked af at se det diskuteret i Blade her, da det var fremdraget i Kommissionen. Jeg vil derfor kun sige, at jeg har mine Oplysninger paa lovlig Maade.

Som sagt, jeg er villig til at besvare Spørgsmaalene, saa snart Kommissionen har erklæret, at den ønsker det, men jeg vil gerne endnu en Gang pointere som min Anskuelse, at det afgørende forekommer mig at være, om det fremdragne er sandt eller ikke, og det kan let faas oplyst derved, at Hr. Patursson enten benægter eller bekræfter det. Det forekommer mig fuldstændig ligegyldigt, hvorfra jeg har Oplysningerne, saa længe Rigtigheden ikke bestrides, ja, maaske oven i Købet indrømmes.

Landstingsmand **Patursson:** Da jeg sidst tillod mig at stille Spørgsmaal til Hr. Rytter, gik det paa lignende Maade som nu. Hr. Rytter henstillede, at han ikke besvarede Spørgsmaalene, før de var overvejede af Kommissionen, og denne havde taget Bestemmelse om, hvorvidt de skulde stilles eller ej. Jeg afholdt mig i den Anledning den Gang fra at spørge videre, skønt jeg havde opnoteret en Snes Spørgsmaal. Da det lader til at gaa paa samme Maade i Dag, kan det ikke nytte, at jeg stiller Spørgsmaal direkte til Hr. Rytter. Jeg maa derfor forbeholde mig at anvende en anden Metode for at faa klargjort de Ting, jeg mener trænger til at blive fuldt oplyst for Kommissionen.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg har den samme Interesse som Hr. Patursson i at faa oplyst, om Sagen forholder sig paa den ene eller den anden Maade, og selvfølgelig, spørges jeg, om noget forholder sig paa den ene eller den anden Maade, skal jeg øjeblikkelig besvare det, men *hvorledes* jeg har faaet Oplysningen, maa jeg have Kommissionens Ønske om at udtale mig om, ikke fordi det i disse Tilfælde vil genere mig at sige det, men gør jeg det i noget af disse Tilfælde, vil jeg fra Hr. Patursson faa Masser af Spørgsmaal af samme Art.

Formanden: Er der flere, som ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold). Med Hensyn til de Spørgsmaal, hvorom der senest har været Tale, vil Kommissionen altsaa nu overveje, hvorvidt de skal stilles eller ikke.

Hermed vil jeg takke Hr. Assessoren for Deres Forklaring.

Mødet hævet Kl. 11 15.

Mødet 15. April 1919 Kl. 1.

Vidne: Landfoged *C. F. V. Vest.*

Formanden: Det er Hr. Landfoged Vest?

Landfoged Vest: Ja.

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn.

Landfoged Vest: Christian Frederik Vilhelm Vest.

Formanden: De er Landfoged paa Færøerne?

Landfoged Vest: Ja.

Formanden: Hvor længe har De været i denne Stilling?

Landfoged Vest: Jeg blev udnævnt til Landfoged den 3. November 1914.

Formanden: Maa jeg spørge, om Deres Virksomhed i tidligere Stillinger skulde have bragt Dem i Forbindelse med Færøerne?

Landfoged Vest: Ja, jeg var Amtsfuldmægtig paa Færøerne fra Efteraaret 1906 til Efteraaret 1908.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Landfoged Vest: Ja.

Formanden: Og De har haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det Materiale, Kommissionen har indsamlet, for saa vidt det vedrører Dem?

Landfoged Vest: Ja, jeg har haft Lejlighed til at gøre mig bekendt med en Del Materiale, men jeg har ikke selv kunnet afgøre, hvad der vedrører mig.

Formanden: Det vil være Dem bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og jeg tør gaa ud fra, at Hr. Landfogeden for Deres Vedkommende vil føle Dem bundet ved den samme Diskretionspligt, indtil Resultatet af Kommissionens Arbejde foreligger.

Landfoged Vest: Ja.

Formanden: Kommissionen har ønsket at høre Hr. Landfogedens Forklaring i det Omfang, hvori De maatte være i Stand til at give os Oplysninger; særlig kunde vi naturligvis ønske at høre Deres Udtalelser angaaende de 3 Embedsmænds, deriblandt Deres, Afskedsbegæring.

Hr. Landfogeden har Ordet.

Landfoged Vest: Højtærede Kommission! Det blev sidste Fredag Eftermiddag meddelt mig, at Kommissionen ønskede at afhøre mig, og at Mødet var berammet til førstkommende Tirsdag. Jeg fik udleveret nogle Hefter med stenografiske Referater og Aktstykker. Jeg har, for ikke at sinke Kommissionens Arbejde, ment at maatte fremkomme med en Forklaring paa det til i Dag berammede Møde, men Tiden har været meget knap for mig, og jeg haaber, at Kommissionen i Betragtning heraf vil undskylde, at jeg ikke har kunnet sammenarbejde mine Bemærkninger til et frit Foredrag, men at jeg i det væsentlige vil være henvist til at læse op af mit Manuskript.

I de Aktstykker, jeg har faaet forelagt, findes Amtmand Rytters og Sorenskriver Thygesens Forklaringer. De er saa udførlige og grundige, at jeg i det væsent-

lige kan henholde mig til dem. Jeg skal her for Kommissionen kun ganske kort nævne enkelte Ting, som jeg haaber maa være af Interesse for Kommissionen, og dernæst skal jeg under Hensyn til det af Amtmand Rytter og Sorenskriver Thygesen oplyste give en kort Begrundelse af, at jeg mente at maatte søge om Forflyttelse eller Afsked.

Som Kommissionen ved af Amtmand Rytters Forklaring, indførte Amtet forskellige Varer fra England. For nogle af disse Varers Vedkommende, f. Eks. Kul og Salt, var der gjort den Indskrænkning i Amtets Dispositionsret, at de kun maatte sælges til de færøske Købmænd, der havde paataget sig Forpligtelse til at sælge deres Fisk til England, medens andre Varer, f. Eks. Tovværk eller lign., frit kunde sælges til alle. Amtmand Rytters Forklaring herom findes i det stenografiske Referat Side 59, 2den Spalte. I Slutningen af 1916 blev der fra Amtets Lager solgt noget Tovværk, altsaa en Vare, som man paa det Tidspunkt frit kunde disponere over, til en færøsk Reder, som ikke havde forpligtet sig til at sælge sin Fisk til England. Den engelske Konsul Coates blev meget vred derover. Jeg var netop hos Amtmanden, da han første Gang klagede over det passerede. Konsulen ringede op, og jeg forstod paa Amtmandens Svar, at han aldeles ikke forstod Konsulens Besværing. Amtmanden udtalte gentagne Gange: Jeg forstaar Dem ikke, De maa huske, Hr. Coates, at jeg er en dansk Embedsmand, ikke en engelsk. Amtmanden sagde mig senere, at Konsulen bl. a. havde sagt til ham, at han ikke burde have solgt det omhandlede Vareparti, fordi den engelske Regering ikke vilde synes om det. Konsulen fastholdt stadig, ogsaa overfor sin Regering, at Amtmanden havde gjort sig skyldig i et Tillidsbrud, og hans Sekretær Hr. Brend fik i „Tingakrossur" indrykket en Artikel om, at Amtmanden var Klausulbryder, hvorhos daværende Folketingsmand Mortensen skrev til Justitsminister Zahle, at for ham var der ikke Tvivl om, at Amtmanden havde gjort sig skyldig i — jeg tror, han brugte Ordet „et Tillidsbrud", overfor den engelske Konsul, en Opfattelse, som den engelske Regering dog, heldigvis for Færøerne, ikke sluttede sig til.

Alt dette ved den højtærede Kommission, men jeg har dog ment kort at maatte opfriske det, fordi jeg synes, at det kunde have Interesse for Kommissionen at vide, hvordan den nye engelske Konsul, Keyser, som den 1. Januar 1919 afløste Konsul Coates, ser paa disse Forhold.

Da Konsul Keyser kom til Færøerne, var jeg konstitueret Amtmand og fik derfor en Del med ham at høre. En af de første Dage, vi var sammen, fortalte han mig, at han bl. a. var beskæftiget med at gennemlæse Konsulatsarkivet og deraf saa, at der havde været betydelige Rivninger mellem Amtet og Konsulatet. Jeg bekræftede dette, men gik ikke nærmere ind derpaa, fordi jeg ønskede, at Konsulen selv skulde danne sig en Mening om Stridspunkterne. Da han havde været paa Færøerne, jeg tror en Maaneds Tid, sagde han en Dag til mig, at han ønskede at kende mit Syn paa forskellige Ting, deriblandt den omtalte Sag, i hvilken Amtmand Rytter var beskyldt for Klausulbrud. Jeg udviklede for Konsulen, at der efter min Opfattelse aldeles intet var at bebrejde Amtmanden, og Konsul Keyser svarede dertil, at det faldt ganske sammen med, hvad han mente. Og man maa her mærke, at jeg ikke havde sat Konsul Keyser ind i Sagen; Konsul Keyser havde alene sit Kendskab til Sagen fra Konsulatsarkivet og fra Samtaler med Hr. Brend, der var Sekretær hos Konsul Coates og derefter var gaaet i Hr. Keysers Tjeneste. Jeg tror, det vil interessere Kommissionen at høre nogle af de Udtryk, Konsul Keyser brugte; jeg har nøje mærket mig dem. Konsul Keyser sagde: Jeg tænker, jeg selv vilde have handlet som Amtmanden, det var vel oven i Købet hans Pligt at handle saaledes; det var i vor Interesse at lægge Baand paa Omsætningen, i Færøernes Interesse at bevare saa megen Handlefrihed som muligt; jeg mener, Fejlen helt var vor. Konsul Keyser sagde til mig, at han havde disputeret om Sagen timevis med Hr. Brend. Vi kom derefter ind paa forskellige andre af de Forhold, som havde ført til Rivninger mellem Amtet og Konsulatet. Det vilde føre for vidt at gaa ind paa alt dette, men jeg skal omtale en enkelt lille Ting, fordi jeg synes, den er saa overordentlig karakteristisk. Der gaar en Dampbaad mellem Thorshavn og de nærmeste Bygder; den befordrer Post og Passagerer og bringer Mælk til Thorshavn. Baaden er ikke mere end 6—7 Tons stor, og det at bringe Mælk til Thorshavn er Skibets Hovedopgave; den tilhører et Aktieselskab, der hedder „Thorshavns Mælkeforsyning". Konsul Coates opdagede paa en eller anden Maade, at nogle af Skibets Aktionærer ikke havde underskrevet Deklarationen om at

sælge Fisk til England, og forbød saa at sælge Kul til Skibet, hvilket var ensbetydende med, at Driften maatte standses. Det var selvfølgelig en stor Ulempe for Thorshavn ikke at kunne faa Mælk til Byen i Vintertiden, særlig naturligvis for Familier med Børn; selv købte Konsul Coates sig en større Forsyning kondenseret Mælk, saa at han for sit Vedkommende med Ro kunde se Fremtiden i Møde. Da Konsul Keyser hørte denne Beretning, blev han meget opbragt og kom med et uvilkaarligt Udbrud, som jeg ikke skal gentage, fordi det ikke er parlamentarisk.

Det endelige Indtryk af vor Samtale om Konsul Coates sammenfattede Konsul Keyser i den Bemærkning, at han nok under sin Karrière havde hørt mange underlige Historier om Folk i det britiske Konsularkorps, men han havde dog ikke troet det muligt, at der i Korpset fandtes en Mand, der kunde bære sig ad som Coates. I øvrigt bestræbte Konsul Keyser sig efter bedste Evne for at tale vel om Coates og undskyldte ham med, at han var en gammel Mand, og at Krigen var gaaet ham paa Nerverne.

Jeg kan efter det nøje Kendskab, jeg har til Konsul Coates og Amtmand Rytter, og det nøje Kendskab, jeg har til alle de Omstændigheder, der har givet Anledning til Strid mellem Amtet og Konsulatet, forsikre, at det ikke vilde have været muligt for nogen Amtmand at komme ud af det med Konsul Coates. Konsul Coates var en mærkelig Mand og noget af en Særling, og jeg er tilbøjelig til ligesom Konsul Keyser at finde en Undskyldning for ham deri, at han var gammel, og at Krigen var gaaet ham paa Nerverne, saaledes at han reagerede abnormt overfor de Begivenheder, der indtraf.

I Tilslutning til Sorenskriver Thygesen skal jeg fremhæve, at Amtmanden aldrig havde noget Sammenstød med Officerer af den engelske Flaade, skønt han ofte var nødt til at indtage meget bestemte Standpunkter til Sikring af Færøernes Neutralitet. Jeg mener i det hele taget, at Regeringen i højeste Grad burde paaskønne, at Færøernes Neutralitet, skønt der er indtruffet mange vanskelige Tilfælde, under hele Krigen er blevet hævdet paa en saa klog og fast Maade af Amtmand Rytter, at der trods Færøernes udsatte Beliggenhed i umiddelbar Nærhed af den tyske Farezone ikke i mindste Maade kunde føres Klage fra nogen af de krigsførende Magter over den Maade, hvorpaa Neutraliteten blev hævdet.

Jeg skal nu gaa over til Amtmand Rytters Forklaring. Den er meget omfangsrig, men jeg ser ikke, hvorledes den kunde gøres kortere. Det gælder her om at sammentrænge 7 Aars Oplevelser og Erfaringer, og jeg ser ikke, hvorledes det skulde være muligt at sammenfatte det i nogle enkelte korte Bemærkninger. Navnlig maa jeg fremhæve, at det er ganske nødvendigt for Forstaaelsen af de færøske Forhold at give en Ovevsigt over den færøske Politik. Denne Oversigt er efter min Mening overordentlig klar og tydelig. Navnlig maa man, hvad der ogsaa i Amtets Indstillinger er fremhævet overfor Ministeren, bemærke Selvstyrepartiets lidet homogene Beskaffenhed, en Omstændighed, der i og for sig ikke er særlig mærkelig, da Oppositionspartier jo som Regel samler alle de utilfredse, selv om Grundene til Utilfredsheden er vidt forskellige; det er naturligvis særlig Tilfældet under de færøske Forhold, hvor der kun findes to Partier, og hvor desuden nationale Momenter har gjort sig gældende i Striden. Jeg kunde paa dette Sted have Lyst til at fremhæve, at Amtmand Rytter og Sorenskriver Thygesen har mange Venner indenfor Selvstyrepartiet. De har begge i Embeds Medfør rejst rundt paa Øerne og er kommet i Berøring med mange Folk.

Amtmanden har paavist, hvorledes det er den mest yderliggaaende Fløj af Partiet, der i de senere Aar har været ved Magten, og at dette skriver sig fra, at Statsministeren stadig har støttet Landstingsmand Patursson og Folketingsmand Mortensen. Amtmandens Forklaring f. Eks. om, hvad der er passeret mellem Statsministeren og ham, stemmer ganske med, hvad Amtmanden umiddelbart efter sin Hjemkomst fra København fortalte mig om disse Samtaler. Naturligvis maa jeg tage Forbehold med Hensyn til Enkeltheder og mindre væsentlige Ting, men Hovedindtrykket er ganske overensstemmende med det Indtryk, jeg har fra Amtmandens tidligere Meddelelser til mig. Jeg skal fremhæve, at jeg særlig nøje husker, at Amtmanden, da han i December 1917 vendte hjem fra København, fortalte, at Statsministeren under Amtmandens Samtale med ham havde udtalt om Folketingsmand Mortensen: Saa er han jo en fræk og løgnagtig Person — nemlig som en Slutning fra, hvad Amtmanden havde udtalt om Mortensen, hvilke Oplysninger Statsministeren ikke benægtede. Amtmanden sagde intet til denne Udtalelse af Statsministeren. Senere i Samtalens Løb

blev Statsministeren vred og sagde til Amtmanden noget lignende som: Det er dog for galt, at Amtmanden paa Færøerne vover at kalde Færøernes folkevalgte Repræsentant for en fræk og løgnagtig Person. Statsministeren vilde altsaa slaa fast, at det var Amtmanden, der havde brugt disse Udtalelser om Folketingsmanden. Jeg tvivler ikke om Rigtigheden af Amtmandens Forklaring paa dette Punkt saa lidt som om Rigtigheden af hans Forklaringer paa noget andet Punkt; da Amtmanden fortalte Sorenskriveren og mig det, kunde han ikke vide, at det nogensinde vilde komme offentlig frem. Jeg var, i hvert Tilfælde efter Amtmandens sidste Samtale med Statsministeren, naiv nok til at tro, at det nu efterhaanden vilde trække sig til Rette, og at det var lykkedes Amtmanden at gøre Statsministeren begribeligt, at han ikke ubetinget i enhver vigtigere Sag burde give efter for Folketingsmand Mortensen, saaledes at dennes Indflydelse blev den dominerende.

I det hele taget er jeg nøje bekendt med i hvert Fald alle de vigtigere Begivenheder, der er omtalt af Amtmanden; nogle af de omtalte Sager har passeret Landfogedkontoret, og jeg har ud fra min selvstændige Viden ikke kunnet finde noget Punkt, paa hvilket Amtmandens Fremstilling var urigtig.

Jeg har ikke haft Tid til at komme nærmere ind paa Statsministerens Forklaring, men jeg tænker heller ikke, det er nødvendigt, da jeg gaar ud fra, at Amtmand Rytter har faaet eller vil faa den fornødne Lejlighed til at udtale sig herom. Jeg skal kun bemærke, at den Fremstilling, der er givet af Kirkebø-Sagen, er ganske misvisende.

Statsministeren har gjort Amtmand Rytter til Genstand for en Omtale, der i nogen Grad anerkender Amtmandens uomtvistelige Dygtighed, men Statsministeren tilføjer, at Amtmanden slet ikke kan samarbejde med andre og er ganske ensidig og egenraadig. Det er efter min Mening i Strid med Kendsgerningerne. Jeg skal i saa Henseende henvise til Amtmandens Samarbejde med Vareudvalget, hvor de to politiske Partier var repræsenterede. Det gik udmærket fredeligt. Ikke desto mindre angreb Landstingsmand Patursson og Folketingsmand Mortensen og de til Raadighed for dem staaende Blade stadig Vareudvalgets Virksomhed. Amtmanden har arbejdet godt sammen med Skoledirektionen. Han valgtes under den største og mest truende Arbejderstrid, der har været paa Færøerne, til Mægler mellem Rederne og Fiskerne og naaede et heldigt Resultat, hvilket ogsaa anerkendtes af Bladet „Føroyatidindi", det pæne Blad, der staar til Folketingsmand Mortensens Raadighed. At Amtmanden har arbejdet udmærket sammen med Sorenskriveren og Landfogeden, behøver vist ikke nærmere at fremhæves; der har langt fra altid været et godt Samarbejde mellem de tre Embedsmænd; jeg tør vel endogsaa sige, at det har været sædvanligt, at der har været Rivninger, i hvert Fald mindre Rivninger. Da Amtmanden rejste fra Færøerne, formede Afskeden sig paa en sjelden festlig og smuk Maade med en mægtig Deltagelse af Folk fra Thorshavn og for Resten ogsaa Folk udefra; Købmændene fra Suderø, hvoriblandt flere var hans politiske Modstandere, sendte ham en meget venlig Afskedshilsen. Alt det vilde ikke være sket overfor en Mand, som var selvraadig og egensindig og ikke kunde samarbejde med Folk, der havde en anden Mening.

Jeg skal ganske kort omtale, at jeg, sidst jeg var i København, i 1916, havde Audiens hos Statsministeren. Ved Slutningen af Audiensen sagde Statsministeren til mig følgende — jeg har nøje mærket mig Ordlyden deraf: De bør ikke beskæftige Dem med Politik og maa ikke opfatte Dem som en Forpost for Danskheden; om Dansk skal have større eller mindre Indflydelse paa Færøerne, bør De ikke blande Dem i; den Strid bør det overlades til Færingerne indbyrdes at udfægte. Statsministeren bad mig hilse de andre Embedsmænd og overbringe dem den Besked. Jeg maa sige, at jeg blev ganske forbavset over Ministerens Bemærkning. Jeg gjorde gældende, at jeg hverken direkte eller indirekte nogensinde har beskæftiget mig med Politik, og det er fremdeles Tilfældet. Jeg har aldrig nogensinde givet mig af med Politik, jeg har ikke skrevet eller inspireret nogen Avisartikel, jeg har aldrig holdt en politisk Tale, jeg har ikke paa nogen som helst Maade givet mig af med politisk Propaganda, ikke en Gang gaaet til Vælgermøder. Jeg har stemt, men jeg er ikke en Gang sikker paa, at jeg altid har brugt min Stemmeret. Da Ministeren fremkom med denne Advarsel til mig, begreb jeg den derfor slet ikke, for var der noget, jeg var uskyldig i, og noget, der ikke kunde bebrejdes mig, var det, at jeg gav mig af med Politik. Jeg forstaar nu Meningen. Folketingsmand Mortensen var den Gang nylig blevet valgt ind i Folke-

tinget, og det har aabenbart været magtpaaliggende for ham at fremstille de færøske Embedsmænd som politisk meget interesserede Personer, fanatiske Folk, som man ikke kunde have Tillid til, og jeg tør sige, at det er lykkedes fuldstændigt; man har ikke villet høre os i nogen af de afgørende Sager, der har verseret mellem Færø Amt og Justitsministeriet; jeg tror, Amtmand Rytter er tilstrækkelig i Stand til at paavise det. Saa er der en lidt mærkelig Sætning, nemlig denne, at om Dansk skal have større eller mindre Indflydelse paa Færøerne, maa man ikke blande sig i, det skal overlades Færingerne indbyrdes at udfægte denne Strid. Det synes jeg er et mærkelig snævert Synspunkt af Ministeren. Hvis man i Danmark ikke interesserer sig Spor for, hvorledes det gaar med det danske Sprog paa Færøerne, er der jo meget let Spil for Selvstyrepartiet, for saa er Basis for det danske Sprogs Stilling paa Færøerne taget bort. saa er der ingen berettiget Grund til at holde paa, at Dansk skal vedblive at have nogen Indflydelse, end ikke, at det skal have en med Færøsk sideordnet Stilling paa Færøerne. Men jeg skal ikke komme nærmere ind herpaa; jeg tror, Amtmand Rytter har udtalt sig ret udførligt om Sprogsagen.

Om Kongsbonde Patursons Politik og Agitationsomraade har Amtmanden udtalt sig indgaaende, og jeg har egentlig ikke noget særligt at tilføje. Navnlig Hr. Paturssons Benyttelse af forskellige Telegrammer — der var noget nyt deri for mig — har været meget behændig, men jeg kan egentlig ikke sige, at den overrasker mig. Jeg maa her fortælle et lille Kuriosum. Jeg rejste paa min sidste Rejse fra Færøerne til København sammen med en i Reykjavik bosat Købmand. Han spurgte mig, om Forholdene med Hensyn til Proviant ikke havde været rent gale paa Færøerne under Krigen. Jeg kunde forsikre ham om det modsatte og mente, at man faa Steder i Verden havde haft det bedre end paa Færøerne, og spurgte ham, hvorpaa han støttede sin Anskuelse. Saa fortalte han mig, at Landstingsmand Patursson var kommet om Bord paa et af Islandsskibene, da det laa i Thorshavn, og der havde han overfor forskellige bekendte vidt og bredt beklaget sig over, hvor elendig Administrationen var paa Færøerne, og slaaet fast, at Færøerne burde søge ad Island til. Dette at søge ad Island til kan i og for sig være meget godt, men jeg mener, det er overordentlig farligt, naar der samtidig fra Landstingsmand Paturssons Side og det Parti, han repræsenterer, arbejdes paa at løsne den statsretlige Forbindelse mellem Færøerne og Danmark.

Ogsaa om Heygum-Sagen nødes jeg til at gøre nogle Bemærkninger. Jeg ser af Herredsfoged Thygesens Forklaring, at han har indskrænket sig til at give et ganske kort Tilsvar til Statsgældsdirektørens Udtalelser ud fra den maaske rigtige Betragtning, at man i saa høj Grad har gjort ham til Part i Sagen, at hans Udtalelser ikke vil virke tilstrækkelig overbevisende. Jeg skal paa Grund af den knappe Tid, der har været til min Raadighed, indskrænke mig til at anholde nogle af de værste Urigtigheder, idet jeg paa Forhaand skal bemærke, at jeg lige saa lidt som Sorenskriver Thygesen tvivler om, at Statsgældsdirektøren har et godt Hjerte, og at det i og for sig ikke er med Forsæt, han gør Fortræd.

Det er ikke rigtigt, naar Statsgældsdirektøren Side 277 siger, at Heygum før 1908 havde været en meget rig Mand. Jeg var Amtsfuldmægtig paa Færøerne i 1906—08 og drev nogen Sagførervirksomhed, ligesom flere af mine Forgængere havde gjort, og det er absolut ingen Overdrivelse, naar jeg siger, at det i den Tid strømmede ind med Fordringer paa Olaf à Heygum. I Begyndelsen tog jeg dem til Inkasso; senere sendte jeg dem tilbage med den Bemærkning, at der ikke var noget at faa hos Heygum. Jeg erindrer endog at have fraraadet flere Kreditorer at erklære ham konkurs, fordi jeg mente, at det pekuniære Udbytte vilde blive saa magert, at det ikke var Umagen værd. Nogle af de Fordringer, jeg havde paa Heygum, lod jeg ved min Afrejse gaa over til Overretssagfører Effersøe i Thorshavn, og saa vidt jeg ved, er de ikke betalt endnu.

Endvidere omtaler Statsgældsdirektøren — jeg tror, det er omtrent paa samme Sted — som et Eksempel paa Heygums Rigdom, at han har ejet en Trawler. Ja, det er en Historie, som alle paa Færøerne har moret sig meget over. Han købte et ældgammelt Dampskib, som var ganske ubrugeligt til Fiskeri, og som maaske var ude at fiske et Par Gange. Dette Indkøb er netop typisk for Heygum; stort skulde det se ud, og en ganske uforholdsmæssig Risiko tog han, og galt gik det selvfølgelig.

Fremdeles er det ikke rigtigt, naar Statsgældsdirektøren siger, at Heygum alene er dømt paa Indicier. Jeg forstaar i øvrigt ikke, hvorfor Statsgældsdirektøren

lægger saa stor Vægt paa, om Heygum er dømt paa Indicier, eller om han er dømt paa egen Tilstaaelse; det er jo i hvert Tilfælde noget, som moderne Kriminalister ikke lægger saa megen Vægt paa, idet de stadig fremhæver Betydningen af Indiciebeviset. Men naar Statsgældsdirektøren lægger saa stor Vægt paa, at Heygum ikke er dømt paa egen Tilstaaelse, men dømt paa Indicier, skulde man synes, det havde været rimeligt, om han havde gjort sig den Ulejlighed at læse Højesteretsdommen igennem, for hvis Statsgældsdirektøren havde gjort sig den Ulejlighed, vilde han have set, at Heygum paa endogsaa meget væsentlige Punkter er dømt paa egen Tilstaaelse.

Det er heller ikke rigtigt, naar Statsgældsdirektøren Side 280 siger, at naar man nævner Ordet Heygum og erfarer en Mands Stilling til den Sag, ved man med det samme, hvordan hans Stilling til de to Partier paa Færøerne er. Jeg kan sige, det er heldigvis ikke rigtigt, og jeg kan nævne Mænd, der indtager en fremtrædende Plads indenfor Selvstyrepartiet, som har optraadt saaledes overfor Heygum, at deres Optræden kun kan forklares som dikteret af den Opfattelse, at Heygum ikke er en hæderlig Mand.

Det glæder mig, at jeg kan erklære mig enig med Statsgældsdirektøren i én Ting, nemlig at Forundersøgelsen mod Heygum har været altfor langsom. Efter min Mening burde Heygum straks have været arresteret og Vidneafhøringerne have været fremmet med største Hurtighed; saa vilde det nok have været muligt at komme til Bunds i denne vanskelige og indviklede Sag i Løbet af et halvt Aars Tid, og man kunde have faaet den oplyst til Bunds. Men om det egentlig havde været nogen Fordel for Heygum, tillader jeg mig at have min store Tvivl om. Hvis man havde fulgt denne Fremgangsmaade, havde man i hvert Tilfælde undgaaet, at Heygum var rejst rundt til Vidnerne i Sagen og havde opfordret dem til at tale Sandhed. Det er jo en Fremgangsmaade, som en Forhørsdommer sjælden er taknemmelig for; han vil helst, at Opfordringen til at tale Sandhed skal komme fra ham alene. Forundersøgelsen mod Heygum trak som bekendt længe ud, og naturligvis har den Omstændighed, at Heygum ikke var arresteret, men kunde gaa frit rundt og ikke led nogen saa voldsom Ulempe, som en Arrestant gør, været medvirkende til, at Sagen ikke blev fremmet saa hurtigt. Den begyndte, som Kommissionen vil vide, under Herredsfoged Helms; saa blev Herredsfoged Helms forflyttet, hvorpaa Landfoged Bay fik Sagen; saa blev Landfoged Bay syg, og den gik da over til Sorenskriver Thygesen. Da Thygesen fik Sagen, var Undersøgelsen i alt væsentlig endt; Sorenskriver Thygesen havde kun tilbage at optage nogle afslutttende Forhør og afsige Dommen. Naar Statsgældsdirektøren er saa forfærdelig streng mod Sorenskriver Thygesen, synes han slet ikke at være opmærksom paa, at Materialet for den allerstørste Del ikke er samlet af ham, men at Forundersøgelsen hovedsagelig er ledet af Herredsfoged Helms og forhenværende Landfoged Bay.

Der er et lille Kuriosum i Statsgældsdirektørens Forklaring. Han siger, at Heygum har været to Døgn under Vejs fra Vestmannhavn i aaben Baad uden Mad, og det fremsættes paa en saadan Maade, at man er tilbøjelig til at tillægge en af Forhørsdommerne Ansvaret herfor. Efter hvad jeg kender til disse tre Mænd, er det ikke muligt, at de skulde have Ansvaret for noget saadant, men jeg vil antage, at det er fuldstændig opdigtet, at Heygum virkelig skulde have været i en saa ubehagelig Situation. Jeg tror heller ikke, Statsgældsdirektøren giver det ud for noget, han har kunnet kontrolere, men henviser til en Klage, hvori Heygum har anført det.

Det er ikke mærkeligt, at Heygum gerne vil i Lag med store Foretagender, helst Millionforetagender, fordi det giver ham Mulighed for at tjene noget og komme af med sin Gæld, men jeg ser ikke, at hans tidligere Liv kan give ham særligt Krav paa at starte store Selskaber.

Det vilde være for vidtløftigt at komme ind paa Statsgældsdirektørens Forklaring som Helhed. Jeg kan dog ikke tilbageholde min Forundring over, at Statsgældsdirektøren tør antyde, at det skyldes Kammerateri mellem Amtmand Rytter og Justitsministeriets Embedsmænd, at de Heygum vedrørende Sager, der har passeret Justitsministeriet, har faaet et for Heygum ugunstigt Resultat. Bestræbelserne fra de færøske Embedsmænds Side har været at behandle Heygum som enhver anden tiltalt. At lade ham slippe for Straf eller faa ham benaadet vilde have været en tro Anvendelse af det gamle Ordsprog, at de store Tyve lader man løbe, og de smaa hænger man op. Det vilde efter min Mening have været tiltalende, om en Mand, der som Heygum har faaet en alvorlig Straf for Bedrageri, fore-

løbig holdt sig en Smule tilbage; naar han saa i nogen Tid havde levet et roligt og stilfærdigt Liv, kunde der altid senere blive Tale om at hjælpe ham frem. Derimod er det nedbrydende for den almindelige Retsfølelse, at Olaf à Heygum, der i alle de Menneskers Øjne, som kender den ham vedkommende Justitssag, er en om Bedrageri overbevist Person, proklameres som Martyr, og at de Embedsmænd, der har haft den ingenlunde lette Gerning at føre Sagen imod ham, udskriges som Tyranner og smaalige, ondskabsfulde, svagt begavede Individer, der har fundet Glæde i at overfalde en saa fremragende Mand som Heygum.

Jeg har været i nær Berøring med Heygum under min Embedsvirksomhed, det var den Gang, han afsonede sin Straf — jeg er nemlig Arrestinspektør — og som det var min Pligt, læste jeg de Breve, der kom til og udgik fra Arrestanterne, selvfølgelig ogsaa Heygums. Mellem disse Breve var et fra Fyringeniør Wedén. Det var nok adresseret til Heygum, men sikkert ligesaa meget skrevet til Fornøjelse for mig. Jeg vil tillade mig at læse noget af det op. Hr. Wedén skriver til Heygum: „Det er jo ikke umuligt, at dette Brev aabnes „By Censor", og det er mig imod, at udenforstaaende snager i andre Folks Brevveksling — og helt sikker paa er man jo ikke —, at fortrolige Oplysninger til Dem, ... dog kunde misbruges af en saadan lavpandet Censor — jeg mener ikke dermed i nogen bevidst ond Hensigt —, men blot at have den Glæde at kunne sludre væk til Kreti og Pleti —, for derved at hæve sin lille Ubetydelighed i andre Folks Omdømme som dem, der sidder inde med Vægtskaalen, der afvejer godt og ondt. Mærkeligt — medens man t. Eks. i England — fra Moderlandet sender ud til de fjernest liggende Provinser og Kolonier 1ste Klasses Personligheder til at styre Provinserne —, har man for Skik herhjemme at udsende sekunda Varer. Jeg har i det lange Løb jo kendt adskillige baade Amtmænd og andre Embedsmænd paa Færøerne — og jeg maa sige, imponeret er jeg aldrig bleven —, smaatskaarne, skikkelige Sludrebøtter, hvis eneste Formaal og Tanke var den snart at kunne komme herned igen —, og det er jo i Virkeligheden Grunden til, at Embedsmændene oppe paa Færøerne kender saa lidet til Befolkningen, og hvad der muligt kunde gøres for at knytte Færøerne stærkere til Moderlandet — vi ser det med Island — Vestindien — Grønland — overalt: Mangelen til at leve sig ind med Befolkningen — og som Regel i det højeste tage Parti med Skraalerne, dem der gider gaa og gnide sig op ad Embedsmændene, efter min Mening ikke altid de bedste af Øernes Befolkning."

Denne Skylle var naturligvis ogsaa beregnet paa mig. Brevet var, saavidt jeg husker, skrevet paa Statens Papir, jeg tror, der var fint, rødt Segl paa Konvolutten, hvori der stod: Det kongelige danske Fyrvæsen eller saadan noget lignende. Den højtærede Kommission maa efter det foreliggende tro, at Fyringeniør Wedén har et indgaaende Kendskab til mig, eller at vi i det mindste har mange fælles bekendte, som har fortalt ham om mig. Det er absolut ikke Tilfældet, jeg har aldrig set Fyringeniør Wedén, og paa Færøerne har han ikke været i min Tid. Efter Amtmand Rytters Ordre overgav jeg Brevet til Heygum, skønt jeg havde haft større Lyst til at sende det tilbage til Afsenderen via Justitsministeriet. Hr. Wedéns Brev var ikke til at tage fejl af, og Statsgældsdirektøren siger det samme blot i mere beherskede Vendinger. Kommissionen vil huske den Erklæring, som følger med Heygums Benaadningsandragende, hvori han taler om den smaalige Øvrighed, der gør Modstand imod et Andragende, som bør være en ganske almindelig Retfærdighedssag, og som ethvert normalt tænkende og ordentligt Menneske ubetinget maa give sin Tilslutning. Saadanne Breve som Fyringeniør Wedéns beholder Heygum selvfølgelig ikke for sig selv, han gør med Fornøjelse andre delagtige i dem, og jeg skulde tage meget fejl, om han ikke har mange Breve af den Slags. Jeg beder Kommissionen betænke, hvordan det er muligt at arbejde, naar man mistænkeliggøres og nedrakkes paa den Maade af højtstaaende Embedsmænd, hvis Ord ifølge deres Embedsstilling maa have Vægt. Er det underligt, at der skabes Forvirring om Heygum-Sagen, at Folk paa Færøerne, som ser disse Breve, virkelig tror paa deres Indhold og stiller sig paa Heygums Side, hvilket atter bevæger brave Folk i Danmark til at anbefale Heygum, og saaledes gaar det til, at brave Folk, som ikke ved Besked med Heygum, paavirker andre brave Folk, som heller ikke ved Besked med Heygum, til at slutte sig til ham. Det er som en Snebold, der ruller, og derfor kan Heygum faa en Del Tilhængere af Folk, der ikke aner noget om hans Forhold, eller af Folk, som intet vil vide om dem.

Jeg skal dernæst gaa over til det an-

det Punkt i min Forklaring, nemlig en kort Begrundelse af, hvorfor jeg mente at maatte søge om Forflyttelse eller Afsked sammen med Amtmand Rytter og Sorenskriver Thygesen. Jeg mener at kunne gøre det med nogle ganske faa generelle Sætninger paa Grundlag af de Kendsgerninger, som allerede foreligger oplyst for Kommissionen. Grunden er den, at det nuværende Styre af Færøerne virker demoraliserende. Det er demoraliserende, at Ministeren til Stadighed støtter Landstingsmand Patursson og fhv. Folketingsmand Mortensen uden aabent at ville vedkende sig deres Politik. Gjorde Ministeren det, og gav han sig i Overensstemmelse med Selvstyrepartiet til aabent at arbejde for en Svækkelse af den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Færøerne, var der Mulighed for at rejse Modstand mod denne Politik. Nu derimod har man intet andet at holde sig til, end at Ministeren lader Mortensen og Patursson have en afgørende Indflydelse paa de færøske Forhold. Det undgaar selvfølgelig Opmærksomheden hernede, men ikke paa Færøerne. Det blev af Folketingsmand Mortensen udnyttet saa kraftigt i Agitationen, at han i Lagtinget offentlig har udtalt, at det er lettere for ham at opnaa noget hos Ministeren, fordi han hører til det radikale Parti, end for andre, der ikke er saa heldige at tilhøre dette Parti. Jeg maa ogsaa fremhæve, at det efter min Opfattelse er ganske misforstaaet, at Ministeren vil tvinge Amtmanden til at stille sig venlig overfor et Blad som „Tingakrossur", der, som paavist for Kommissionen af Amtmand Rytter, er udpræget danskfjendtligt, rent bortset fra at Bladet hovedsagelig lever af at skælde Amtmanden og i det hele taget Embedsmændene ud, for saa vidt de ikke vil danse efter Bladets Pibe og kokettere med Selvstyrepartiet og lade forstaa, at de i Virkeligheden synes godt om Selvstyrepartiets Politik. Desuden ledes dette Blad af en Redaktør, der neppe vilde blive taalt ved noget andet Blad i den danske Presse. Jeg skal henvise til, hvad Hr. Rytter har oplyst om Redaktørens Brev til Pastor Evensen. Ogsaa i en anden Henseende har det nuværende Styre virket demoraliserende og nedbrydende for den almindelige Retsfølelse, nemlig derved, at Ministeren har understøttet Olaf á Heygum, og det, at Heygum er saa kraftigt støttet af Ministeren og forskellige høje Embedsmænd, virker fuldstændig forvirrende paa Folk. Alle ved, at han har snydt Masser af Mennesker og ikke har taget det saa nøje med Midlerne, men alligevel ser man ham stadig i Forbindelse og Pagt med de højeste Autoriteter. Han modtager Breve som dem, jeg omtalte før, og Heygum praler af, at han efter ved Underretten at have været dømt til 5 Gange 6 Dages Vand og Brød har spist til Middag hos Statsministeren, og af, at han har saa indflydelsesrige Venner, at han magelig skal klare sig.

Formanden: Tør jeg spørge, om nogen af de Herrer ønsker at rette Spørgsmaal til Landfogeden?

Landstingsmand **Patursson:** Jeg maa maaske have Lov til at udtale, at fraregnet enkelte Udbrud — jeg hørte ganske vist ikke alt, jeg har ikke været til Stede hele Tiden — forekommer det mig, at det var en ren Lise at høre Landfogedens noble Udtalelser i Sammenligning med de Udtalelser, vi har hørt fra andre Embedsmænd.

Jeg vil gerne spørge, i hvilken Henseende Statsministeren har generet Hr. Landfogeden som Embedsmand, siden De søgte Deres Afsked?

Landfoged **Vest:** Jeg begrundede det i Slutningen af mit Foredrag. Jeg vilde ikke være Embedsmand under et Styre, som efter min Mening virker demoraliserende. Statsministeren har ikke generet mig personlig.

Landstingsmand **Patursson:** Mener Landfogeden, at det nuværende Styre gennem Statsministeren virker demoraliserende?

Landfoged **Vest:** Jeg har kort begrundet, hvorfor jeg mente at maatte søge min Afsked sammen med Amtmanden og Sorenskriveren. Hr. Patursson vil kunne se det i Referatet; jeg behøver vel ikke at gentage min Forklaring.

Landstingsmand **Patursson:** Kunde Landfogeden ikke fremføre bestemte Punkter som Bevis for, at Statsministerens Styrelse af Færøerne virker demoraliserende?

Landfoged **Vest:** Jeg kan jo gentage, hvad jeg sagde før, da De gik ud. Det er demoraliserende, at Ministeren til Stadighed støtter Landstingsmand Patursson og fhv. Folketingsmand Mortensen uden aabent at ville vedkende sig deres Politik. Gjorde Ministeren det, og gav han sig i Overens-

stemmelse med Selvstyrepartiet til aabent at arbejde for en Svækkelse af den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Færøerne, var der Mulighed for at rejse Modstand mod denne Politik.

Landstingsmand **Patursson**: Kender Hr. Landfogeden andre Embedsmænd paa Færøerne, der føler sig fortrydelige over Statsministerens Telegram til disse Herrer?

Landfoged **Vest**: Jeg vil antage, at de allerfleste Mennesker var fortrydelige over det. Landstinget var jo fortrydeligt, og det er jo ogsaa højst mærkeligt, at Statsministeren, der har lovet Amtmanden Oprejsning, siger i Telegrammet: Jeg tror paa Amtmandens Forklaring, og saa umiddelbart efter tilføjer, at han maa anbefale at stemme paa Folketingsmand Mortensen, altsaa netop den Mand, der har sagt, at Amtmandens Indberetning ikke var rigtig. Det vil med andre Ord sige, at Statsministeren ikke tillægger det nogen som helst Betydning, at Folketingsmand Mortensen om Amtmanden siger, at hans Indberetning er urigtig; han ønsker alligevel Mortensen valgt ind i Folketinget, og han ønsker ogsaa en af samme Slags valgt ind i Landstinget.

Landstingsmand **Patursson**: Vi kommer lidt bort fra Spørgsmaalet. Selvfølgelig var Amtmandens Indberetning ikke rigtig, og det var derfor rigtigt, hvad Mortensen sagde.

Landfoged **Vest**: Selvfølgelig var Amtmandens Indberetning rigtig.

Landstingsmand **Patursson**: Men jeg spurgte, om Landfogeden kendte andre Embedsmænd paa Færøerne, der følte sig fortrydelige over Statsministerens Telegram.

Landfoged **Vest**: Jeg har væsentlig drøftet den Historie med Sorenskriveren og Amtmanden, men jeg kan godt nævne Dem andre. Fysikus Heerup syntes aldeles ikke om det, Læge Hansen heller ikke. Jeg tror ikke, jeg har talt med andre. Jo, Postmester Pilgaard kan jeg ogsaa nævne; han syntes heller ikke om det.

Landstingsmand **Patursson**: Hvad mente Overlærer Lauridsen?

Landfoged **Vest**: Overlærer Lauridsen talte jeg ikke med. Han lod altid forstaa, at han holdt til med „Tingakrossur", og De vil lægge Mærke til, at den Mand har aldrig nogensinde været angrebet i dette Blad. Han indtog en meget klog Stilling.

Landstingsmand **Patursson**: Han var altsaa neutral.

Landfoged **Vest**: Han var ikke neutral.

Landstingsmand **Patursson**: Naa, det var han ikke? Han holdt sig specielt til „Tingakrossur"?

Landfoged **Vest**: Ja.

Landstingsmand **Patursson**: Kan De anføre noget Bevis for det?

Landfoged **Vest**: Det er vanskeligt at anføre noget saadant paa staaende Fod. Men han yndede at holde Taler om det færøske Sprogs Ret og alt saadant noget, som maatte være overordentlig behageligt for „Tingakrossur" og for Selvstyrepartiet.

Landstingsmand **Patursson**: Var det ikke behageligt ogsaa for Dem?

Landfoged **Vest**: Nej, for der var ikke nogen særlig Grund til at fremhæve det færøske Sprogs Rettigheder fra dansk Side; det skal nok blive passet.

Landstingsmand **Patursson**: Hvorledes tog Distrikslæge Tønnesen paa det?

Landfoged **Vest**: Jeg tror ikke, det er værd at omtale Hr. Tønnesen.

Landstingsmand **Patursson**: Hvorfor?

Landfoged **Vest**: Fordi hans Mening ikke kan have nogen som helst Vægt i nærværende Spørgsmaal.

Landstingsmand **Patursson**: Af hvilken Grund dog?

Landfoged **Vest**: Jeg ved ikke, om Kommissionen ønsker, at jeg skal udtale min private Mening om en anden Embedsmand, om det er af Vigtighed for Kommissionens Bedømmelse.

Landstingsmand **Schovelin**: Det forekommer mig, at alle disse sidste Spørgsmaal fra Hr. Patursson til Vidnet slet ikke vedkommer den Opgave, der er stillet os. Skal vi sidde og høre paa,

at Hr. Patursson gennemgaar samtlige færøske Embedsmænd og spørger Vidnet, hvad han synes personlig om dem? Hvad i al Verden vedkommer det dog os? Jeg kan slet ikke begribe, hvorledes en saadan Diskussion kan komme til at foregaa her i Kommissionen. Der er jo ikke her Tale om en almindelig Konversation om, hvorledes Per ser paa Poul, men om at faa visse bestemte Kendsgerninger frem.

Landsdingsmand **Patursson**: Det har Betydning for mig, fordi jeg før i Kommissionen har fremsat et bestemt Ønske om at faa afhørt Distriktslæge Tønnesen og Overlærer Lauridsen. Derfor synes jeg, det var rigtigt, at Kommissionen paa Forhaand lærte at kende Embedsmændenes Stilling til de to andre Embedsmænd, jeg her har nævnt. Men hvis man ikke ønsker det, kan jeg lade videre Spørgsmaal derom falde.

Landstingsmand **Schovelin**: Jeg ønsker det i hvert Fald ikke.

Formanden: Hvis Hr. Patursson fastholder det Spørgsmaal, der er stillet, og Hr. Landfogeden ikke ønsker at besvare det, medmindre der foreligger en Afgørelse af Kommissionen, kan vi naturligvis ikke komme videre i dette Øjeblik. Saa maa Kommissionen først træffe Afgørelse af, hvorvidt Spørgsmaalet skal stilles eller ej.

Landstingsmand **Patursson**: Er De, Hr. Landfoged, Medlem af Færøernes Godsbestyrelse?

Landfoged **Vest**: Det er vanskeligt at svare paa. Jeg vil nærmest mene, at jeg ikke er det.

Landstingsmand **Patursson**: Hvem bestaar da Færøernes Godsbestyrelse af?

Landfoged **Vest**: Godsbestyrelsen bestaar af de Institutioner eller Personer, som har den endelige Afgørelse af de under Godsbestyrelsen sorterende Sager. Det er dels Amtmanden i nogle Sager, dels Justitsministeriet i andre Sager. Landfogeden har ikke den endelige Afgørelse af nogen af de Sager, som vedrører Godsbestyrelsen.

Landstingsmand **Patursson**: Denne Udtalelse forvirrer mine hjemlige Begreber. Jeg ved ikke af andet, end at paa Færøerne gaar enhver ud fra, at Amtmanden og Landfogeden er Færøernes Godsbestyrelse.

Landfoged **Vest**: Det kan man ogsaa godt sige i daglig Tale, men naar Landfogeden ikke har den endelige Afgørelse af nogen Sag og end ikke er stemmeberettiget sammen med Amtmanden, og naar Amtmanden kan omgøre hans Indstillinger, kan man jo ikke sige, at Landfogeden hører til Godsbestyrelsen. Men jeg forstaar ikke rigtig, hvorfor det Spørgsmaal er stillet.

Landstingsmand **Patursson**: Det kommer ikke saa meget an paa, hvilken afgørende Stilling Landfogeden har indenfor Godsbestyrelsen, som paa, at Landfogeden jo altid er à jour med, hvad Godsbestyrelsen foretager sig. Og det var i den Anledning, jeg vilde tillade mig at stille to Spørgsmaal. Det første er: Kan De oplyse, hvorfor et Areal paa 10—15 Tdr. Land, der var udlejet til Dampskibsekspeditør Müller, under Deres og Amtmand Rytters Godsbestyrelse blev overdraget denne til Ejendom, uagtet han kun havde opdyrket ca. $^1/_{30}$ deraf, medens Husmænd i Thorshavn, der kun besidder Lodder paa ca. 2 Tdr. Land, uagtet de har opdyrket $^1/_3$ eller $^1/_2$ af deres Ejendomme, dog ikke har kunnet erholde disse til Selveje?

Landfoged **Vest**: Det kan jeg ikke, jeg kender ikke den Sag; den er ekspederet, før jeg blev Landfoged. Men i øvrigt maa jeg sige, at Sagen ikke er afgjort af Amtmand Rytter, den er afgjort af Justitsministeriet.

Landstingsmand **Patursson**: Efter Indstilling af Amtmand Rytter?

Landfoged **Vest**: Selvfølgelig.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg antager, at Landfogeden maa kende den Sag nok saa indgaaende?

Landfoged **Vest**: Nej, jeg kender den ikke.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg kan ikke tænke mig andet, for den har været meget omtalt. Jeg vil derfor spørge videre: Hvad antager De var Grunden til, at medens den forrige Amtmand modsatte sig, at bemeldte Ejendom overdroges til Hr. Müller til Selveje, overdrog Amtmand

Rytter desuagtet Arealet til ham til fri Ejendom?

Landfoged **Vest**: Jeg sagde før, at jeg ikke kendte Sagen, og det er rigtigt, for saa vidt som jeg aldrig har set Akterne. Men jeg har selvfølgelig hørt Sagen omtale, og jeg er ganske overbevist om, at naar Amtmand Rytters Indstilling blev, som den blev, var det, fordi han i Overensstemmelse med Trø-Loven var nødt til at gøre den Indstilling, han gjorde. Hr. Patursson kender den Bestemmelse i Trø-Loven, at naar en Mand har faaet et Areal til Leje, har han senere et vist Krav paa at faa det til Købs. Det bliver for vidtløftigt her at komme ind paa færøsk Landbrugslovgivning, men jeg er ganske overbevist om, at Sagen er i den skønneste Orden. Hr. Patursson kan i øvrigt faa Besked i Justitsministeriet.

Landstingsmand **Patursson**: Det er meget rigtigt, hvad De siger, at man kan faa Arealer til Købs, og Hr. Müller fik ogsaa sin Ejendom til Købs. Men de smaa Trø-Besiddere i Thorshavn fik ikke deres Ejendomme til Købs.

Landfoged **Vest**: Hr. Patursson ved godt, hvorfor det er saa. Naar der er taget et udtrykkeligt Forbehold ved Bortlejning af et Areal om, at der skal opdyrkes en vis Del, faar vedkommende selvfølgelig ikke Arealet til Købs, før den Del er opdyrket. Naar der derimod ikke er taget Forbehold, har vedkommende i Følge Lovgivningen et Krav paa at faa Arealet til Købs. Men jeg henstiller til Kommissionen at begrænse denne Forespørgsel, som væsentlig synes at dreje sig om færøsk Landbrugslovgivning. Jeg ser ikke, hvad det har med Sagen at gøre.

Landstingsmand **Patursson**: Alene denne sidste Udtalelse viser, at Godsbestyrelsen har optraadt vilkaarligt og har selv taget sig Ret til at optræde vilkaarligt, ved at der til enkelte, som faar overdraget en Ejendom, siges: Du skal opdyrke saa og saa meget, til andre: det behøves ikke.

Landfoged **Vest**: Nej, det beviser den ikke. Der kunde kun være Tale om et Bevis, hvis det var den samme Mand, der havde bortlejet Arealet og senere solgte det. Men det var Bærentsen, som bortlejede Arealet uden at tage Forbehold, og det var Rytter, der gjorde Indstilling til Justitsministeriet om Salget af Arealet. I øvrigt ligger Ansvaret for Sagens Afgørelse hos Justitsministeriet. Man kan ikke sige, at Amtmanden handler vilkaarligt, naar det er Justitsministeren, der har afgjort Sagen.

Landstingsmand **Patursson**: Bærentsen havde indstillet, at Arealet ikke skulde gaa over til Ejendom.

Landfoged **Vest**: Det tror jeg maa være en Misforstaaelse.

Landstingsmand **Schovelin**: Vilde det ikke være rigtigt, Hr. Patursson, at De underholdt Dem herom med Deres Ven Zahle, der bærer Ansvaret.

Landstingsmand **Patursson**: Anser De, Hr. Landfoged, en saadan Overdragelse for at have været i Trø-Lovens Aand — altsaa Lov Nr. 56 af 13. April 1894?

Landfoged **Vest**: Det er jo ligegyldigt, om en Ting er i Lovens Aand eller ej, naar Loven er saa daarligt skrevet — og Trø-Loven er en meget daarligt skreven Lov — at dens Aand ikke har faaet tilstrækkeligt Udtryk i Lovteksten. Nej, jeg anser det ikke for at være i Overensstemmelse med Lovens Aand.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg har kun eet Spørgsmaal til vedrørende Hr. Landfogedens Godsbestyrelse. Det drejer sig om noget, som er sket i Hr. Landfogedens Tid. Hvad var Anledningen til, at Godsbestyrelsen, De og Amtmanden, uagtet Godsbestyrelsens Bekendtgørelse til Kongsbønderne om Oprettelse af Lejemaal og uagtet min gentagne Anmodning, intet foretog overfor Fabrikant V. Lützen i Thorshavn, der ulovmedholdelig anlagde en Dæmning over Elven Sandaa, hvorved han bortledte Vandet fra den mig tilhørende Ejendom?

Landstingsmand **Schovelin**: Maa jeg, inden Vidnet besvarer dette Spørgsmaal, spørge Hr. Patursson, hvad den Sag, han her rejser, vedkommer vore Forhandlinger, altsaa vedkommer Adressebevægelsen og Afskedigelsen af Embedsmændene. Jeg ser nemlig ikke Forbindelsen, men der er formodentlig en eller anden Forbindelse, siden Hr. Patursson stiller dette Spørgsmaal, og jeg vilde være ham forbunden, om han til Kommissionens Underretning vilde oplyse, hvorfor han stiller det, hvorledes det eventuelle Svar kan belyse enten

Adressebevægelsen eller Afskedigelsen eller nogen af de Ting, som hermed staar i Forbindelse, og som det udelukkende er Kommissionens Opgave at undersøge. Vi skal jo nemlig ikke drøfte alle mulige færøske Anliggender og benytte Lejligheden til at komme til Bunds i Ting, som maaske har Interesse for Hr. Patursson, men som ikke vedkommer os det allerfjerneste. Jeg ønsker derfor et Svar af Hr. Patursson paa mit Spørgsmaal; jeg kan nemlig ikke i Øjeblikket indse, at Hr. Paturssons Spørgsmaal staar i nogen som helst Sammenhæng med Kommissionens Opgave. Det vilde være oplysende for os allesammen at vide, hvorfor Hr. Patursson har stillet sine Spørgsmaal, vi vilde da bedre have Forstaaelsen af det Svar, som kommer paa Hr. Paturssons Spørgsmaal.

Formanden: Det er meget muligt, at disse Spørgsmaal og Besvarelser ligger langt borte fra de Emner, som egentlig beskæftiger Kommissionen. Men hvis Hr. Landfogeden ikke har noget imod at besvare de Spørgsmaal, der nu er stillede, skal jeg dog henstille, om man ikke kommer lettere over Sagen ved, at Svaret gives, end ved, at der først optages en vidtløftig Diskussion om, hvorvidt nu Spørgsmaalet kan bringes i Forbindelse med Kommissionens Undersøgelse. Kommissionen vil jo saa altid være Herre over, hvilken Betydning den vil tillægge dette Punkt, og eventuelt, hvis det ikke vedrører vore Undersøgelser, helt udelukke disse Omstændigheder af sin Betænkning og sit Materiale.

Landstingsmand **Patursson**: Det synes maaske, at det af mig stillede Spørgsmaal ikke saa direkte vedrører de Ting, som Kommissionen har til Opgave at undersøge, men jeg har før udtalt, at en af Amtmandens, om jeg saa maa sige, „fødte" Stillinger var den at være Godsbestyrer, og jeg kunde da antage, at Kommissionen ogsaa havde Interesse af at høre om andre Ting end det, han har foretaget i Kirkebø-Sagen og den omtalte Sag om Salg af en Trø til Dampskibsekspeditør Müller, som jeg senere skal komme tilbage til. Den ene af disse Sager har Landfogeden berørt. Jeg har spurgt om disse Ting af Hensyn til, at Amtmand Rytter har sagt, at han stod ganske og aldeles udenfor Politik paa Færøerne, at han ikke tog Partihensyn. Nu vil jeg forvare mig imod, at jeg skulde mene, at Amtmand Rytter i disse to Sager har taget politisk Hensyn — det overlader jeg til Kommissionen at bedømme —, men jeg vil paapege, at den ene af de her nævnte Personer, som fik overdraget denne Ejendom paa 10—15 Tdr. Land, var Hr. Dampskibsekspeditør Müller; med ham stod Amtmanden i meget intim Forbindelse, og det er, hvis jeg ikke tager fejl, den samme Person, som Amtmand Rytter solgte det Salt og det Tovværk til.

Landfoged **Vest**: Ja, det var Dampskibsekspeditør Müller, hvis det har Interesse.

Landstingsmand **Patursson**: Og som har indtaget en ikke i og for sig aktiv Stilling, men alligevel en meget dominerende Stilling indenfor Sambandspartiet. Den anden, som har lagt Dæmningen, er Vicekonsul Lützen, som jo har været meget omtalt, og hvis Vidnesbyrd i Dokumenterne er blevet anvendt mod mig. Han gik af som Vicekonsul og kom igen og har vistnok haft en Del forskellige Forhandlinger med Konsul Coates. Han er altsaa optraadt som Amtmandens Forsvarer i denne Sag og staar i et meget intimt Forhold til Amtmanden. Derfor synes jeg, det kunde have Interesse at faa dette oplyst.

Landfoged **Vest**: Jeg har ikke det mindste imod at besvare Spørgsmaalet, og jeg kan gøre det meget kort. Spørgsmaalet hænger sammen med Ordningen af Kirkebø-Sagen, og denne beror i Justitsministeriet og har beroet der i de sidste Par Aar. Hr. Patursson har faaet Besked herom, gaar jeg ud fra, og Spørgsmaalet kan overhovedet ikke besvares, før der er truffet en Ordning med Hensyn til Kirkebø-Gaarden.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg skal ikke forlænge Diskussionen, men jeg maa sige, at det er aldeles umuligt; det kan ikke være Tilfældet.

Landfoged **Vest**: Det er Tilfældet.

Landstingsmand **Patursson**: Det kan ikke være Tilfældet. Dette Tilfælde med Vandafledningen beror nemlig paa, at en Ejendom mister sin Ret til sit Vand i Henhold til norske Lov, som jo gælder i denne Henseende: ingen skal bortlede Vand fra Naboens Ejendom. Af denne Ejendom tilhører de $^2/_3$ mig, og ligegyldigt hvor Sysselmandsgaarden hører til, er jeg interesseret i dette Vand med $^2/_3$.

Landfoged Vest: Der er jo ikke Spor af Mening i at tage Stilling til det Spørgsmaal, naar man har kunnet vente Dag for Dag en Afgørelse af Sagen om Kirkebø-Gaarden; thi saa falder Hr. Paturssons Interesse i dette Vand muligvis helt bort.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg skal tillade mig at komme lidt nærmere ind paa denne Sag, naar jeg kommer til at behandle Landfogedens Foredrag, og skal derfor ikke trætte Kommissionen med det nu. Jeg vil dog endnu gøre den lille Bemærkning, at der absolut af Vicekonsul Lützen er gjort et Overgreb mod Loven.

Formanden: Jeg vil henstille, at vi indskrænker os til at stille Spørgsmaal til Hr. Landfogeden. I dette Øjeblik er det jo uden Interesse, om Hr. Patursson maatte være af en anden Mening.

Landstingsmand **Patursson**: Hr. Landfogeden anførte, at han i al Almindelighed henholdt sig til Rytters og Thygesens Forklaringer, men at der dog kunde være enkelte Ting, som han tog Forbehold overfor, og Hr. Landfogeden kom nok saa indgaaende ind paa Behandlingen af Konsulatsspørgsmaalet, og hvorledes den nye Konsul saa paa Forholdene deroppe, at han ikke havde været paavirket i Forvejen, men havde faaet sine Oplysninger fra Brend og Arkiverne, og derfor maatte man tage Hensyn til hans Udtalelser om Konsul Coates. Nu vilde jeg have fundet det ganske selvfølgeligt, at naar Konsul Keysers Udtalelser skal benyttes, blev han tilkaldt i Kommissionen, ligesom Konsul Coates selvfølgelig ogsaa — for længe siden — skulde have været tilkaldt.

Landfoged Vest: Jeg er rede til at beedige mit Udsagn.

Landstingsmand **Patursson**: Men jeg vil dog i Anledning af den Udtalelse, at Konsul Keyser ikke skulde have været under Paavirkning, spørge Hr. Landfogeden om, hvor Konsul Keyser har været ansat, før han kom til Færøerne?

Landfoged Vest: Han har været ansat i Rumænien hvis det kan have Interesse. Han har i øvrigt været ansat saa mange Steder — jeg ved ikke, om det kan have Interesse for Kommissionen at faa at vide hvor.

Landstingsmand **Patursson**: Har han ikke været ansat i Danmark?

Landfoged Vest: Jo, i Korsør.

Landstingsmand **Patursson**: Hvorlænge?

Landfoged Vest: I et Par Aar. Han har ogsaa været ansat i portugisisk Afrika og i Athen.

Landstingsmand **Patursson**: Mener Hr. Landfogeden ikke, at en vis Retning hernede i Danmark overfor Selvstyrepartiet paa Færøerne kan have indvirket paa Konsul Keyser, medens han var i Korsør?

Landfoged Vest: Nej, jeg tror ikke, han anede noget om Færøerne, før han fik Ordre til at rejse derop.

Landstingsmand **Patursson**: Der tager Hr. Landfogeden fejl, for han har i Korsør omgaaedes meget med Familier, der staar Færøerne nær. Det kender jeg meget bedre.

Landstingsmand **Schovelin**: Naar De kender det bedre end Vidnet, er der jo ingen Anledning til at spørge Vidnet.

Landfoged Vest: Konsul Keyser betonede udtrykkelig overfor mig, at han kun kendte de gamle Konsulatssager fra Arkiverne og fra Brends Fremstillinger.

Formanden: Maa jeg spørge, om der er andre, der ønsker at stille Spørgsmaal til Landfogeden?

Landstingsmand **Patursson**: Ja, jeg er ikke færdig. Saa skal jeg foreløbig lade Konsulatsspørgsmaalet ligge. Hr. Landfogeden sagde, at han henholdt sig til Rytters og Thygesens Forklaringer; vil De da ikke være saa venlig at forklare mig en Udtalelse af Hr. Rytter, som gaar i den Retning, at nogle af Sysselmændene, navnlig en enkelt, havde „drevet en udstrakt Handel med engelske Trawlere om en lovstridig Fortolkning", og at en enkelt Sysselmand er blevet en meget ivrig Selvstyremand fra den Tid, da Amtmanden greb ind overfor det skitserede Forhold. Jeg maa antage, at Hr. Landfogeden som Politimyndighed kender dette Forhold.

Landfoged Vest: Jeg har selvfølgelig hørt Sagen omtale, men den er passeret, før jeg blev Landfoged. Jeg henstiller, om der er Grund for mig til at udtale mig om Sager, som Amtmand Rytter ved bedre Besked om, og med Hensyn til hvilke han kan eksamineres indgaaende.

Landstingsmand Schovelin: Hvis Vidnet intet Kendskab har til Sagen, synes jeg ikke, der er nogen Anledning til at bede Vidnet udtale sig.

Landstingsmand Patursson: Jeg har forelagt Sagen for Amtmand Rytter, men han kunde ikke eller vilde ikke svare, og nu vil jeg spørge Landfogeden, om han for sit Vedkommende vil svare: Ved De ikke, hvem den Sysselmand er, som har begaaet den Handling?

Landfoged Vest: Det har jeg ikke nogen særlig Lyst til at svare paa. Naar Amtmanden ikke har villet svare, maa han jo have sine gode Grunde. Det er ganske malplaceret at spørge mig om Ting, som Amtmanden ved bedre Besked med; hos ham kan De faa Førstehaandsoplysninger om Sagen.

Formanden: Saa maa dette Spørgsmaal bero paa eventuel senere Afgørelse af Kommissionen.

Landstingsmand Patursson: Hr. Landfogeden omtalte, at Overlærer Lauridsen havde stillet sig i et noksaa mærkeligt Forhold til „Tingakrossur". Dette falder i Traad med en Udtalelse af Amtmand Rytter, som gaar i den Retning, at enkelte af Embedsmændene havde stillet sig i et uforklarligt Forhold til „Tingakrossur". Jeg vil derfor spørge: Er De kendt med, at en Embedsmand i Deres Tid eller før har stillet sig „paa en uforklarlig elskværdig Maade overfor Andragender fra Redaktøren, ganske i Strid med ellers gældende Regler ved slige Sagers Afgørelse?" Der er en Del Spørgsmaal, som hænger sammen hermed. Amtmanden siger, at Embedsmændene var bange for „Tingakrossur", at der forelaa et Par typiske Eksempler herpaa, endvidere, at der i Tidens Løb havde været mange „daarlige Embedsmænd og Embedsmænd, som der havde været noget at udsætte paa", som uvægerlig kom i „Tingakrossur"s Magt, endvidere at Embedsmænd, der var bange for deres Karrière, „altid makkede ret" overfor „Tingakrossur" og dens Meningsfæller, „eller i hvert Fald viste dem Smaa-Tjenester udover det, som fulgte af almindelige Regler og Praksis, altsaa begunstigede dem, selv i det mindre". Jeg vil gerne spørge, om Hr. Landfogeden, som maa antages at kende disse Forhold, vil oplyse noget herom?

Landfoged Vest: Jeg vil henstille, at De spørger Amtmand Rytter.

Landstingsmand Patursson: De finder Dem altsaa ikke foranlediget til at svare?

Landfoged Vest: Nej.

Lanstingsmand Patursson: Men tror De, at disse Udtalelser af Amtmand Rytter er rigtige?

Landfoged Vest: Jeg vil slet ikke tage Stilling dertil. Jeg finder det meningsløst, at jeg bliver eksamineret angaaende Amtmand Rytters Forklaring. De kan jo allerbedst faa Besked af Amtmand Rytter selv.

Formanden: Hvis Hr. Patursson fastholder sit Spørgsmaal, vil ogsaa dette udgaa til senere Afgørelse af Kommissionen.

Landstingsmand Patursson: De 3 Mænd har jo allieret sig med hinanden med Hensyn til Afskedsbegæringen, og naar den ene tiltræder, hvad den anden har sagt, synes jeg, det er naturligt, at man stiller Spørgsmaal.

Landfoged Vest: Amtmand Rytter har været længere paa Færøerne end jeg og kan sikkert give en langt fuldstændigere og udførligere Besked end jeg. For øvrigt sagde jeg vist i min Forklaring, at der i Amtmand Rytters Foredrag her for Kommissionen var Ting, som var nye og overraskende for mig, altsaa Ting, som Amtmanden ikke har fortalt mig.

Landstingsmand Patursson: Side 35 i Aktstykkerne findes en Skrivelse fra Svenning Rytter, Thygesen og F. Vest til Justitsministeriet, og der hedder det i 3die Stykke: „Vi er imidlertid alle enige i den Fremstilling, som er givet i Amtets Skrivelser" — Skrivel*ser*, vel at mærke, altsaa, det er Skrivelsen af 18. April og andre, som ikke er trykte, vel ogsaa Telegrammer. — Og saa kommer der for Resten noget, som minder om, hvad disse Syssel-

mænd skal have begaaet, som vi nu lige er kommet bort fra. Der tales om nogle Bestillingsmænd, og saa staar der følgende i Skrivelsen: „Havde Ministeriet bifaldet, at der blev indhentet Erklæringer fra nogle Bestillingsmænd om deres Andel i Adressens Fremkomst og videre Udbredelse, havde Ministeriet derved udtrykt sin Opfattelse, og videre Skridt havde da været unødvendigt, men nu er denne Udvej ikke længere mulig."

Dette har Hr. Vest skrevet under paa, og jeg vil da gerne spørge: Hvad er Meningen med dette?

Landfoged **Vest**: Jeg kender selvfølgelig godt dette og ved, hvad der sigtes til, men jeg maa stadig fastholde, at Hr. Patursson bør spørge Amtmand Rytter. Sagerne har passeret Amtet og ikke Landfogeden. De vil kunne faa udførligst og bedst Besked hos Amtmanden.

Landstingsmand **Patursson**: Det er Landfoged Vest, som har fremsat disse Sigtelser — med Navns Underskrift —, og derfor mener jeg mig berettiget til at spørge Landfogeden.

Landfoged **Vest**: Jeg ved selvfølgelig ogsaa, hvad der sigtes til, men jeg har ikke al Ting præsent, og jeg har jo ikke Akterne. Men hvorfor vil Hr. Patursson ikke spørge Amtmand Rytter om det?

Landstingsmand **Patursson**: Nu spørger jeg Hr. Vest.

Landfoged **Vest**: Saa siger jeg, at jeg ikke vil svare. Jeg vil henvise Dem til at spørge Amtmand Rytter; han har det mest indgaaende Kendskab til dette Forhold.

Formanden: Med Hensyn til dette Spørgsmaal gælder naturligvis det samme som med Hensyn til de tidligere.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg vil saa blot have Lov til at konstatere, at Hr. Vest — hvad jeg beklager meget — har været med til mod Bestillingsmænd at fremsætte Sigtelser, som han ikke vil oplyse noget yderligere om.

Formanden: Jeg vil dog henstille til Hr. Patursson at indskrænke sig til at stille Spørgsmaal.

Landstingsmand **Patursson**: Ja, det skal jeg gøre, men af de andre Kommissionsmedlemmer er det gentagne Gange blevet sagt, at i Henhold til det og det, som jeg udtalte, laa Sagen saadan og saadan.

Formanden: Der er utvivlsomt i Dag givet Hr. Patursson rig Lejlighed til at motivere sine Spørgsmaal med forudgaaende Bemærkninger.

Landstingsmand **Patursson**: Saa har jeg nogle Spørgsmaal endnu.

Hr. Vest har ved at underskrive den føromtalte Skrivelse sanktioneret i Hovedsagen alt, hvad Rytter har skrevet til Justitsministeriet. Hr. Rytter har bl. a. skrevet til Justitsministeriet, at jeg var den skjulte Ophavsmand til Adressen, men naar jeg nu paastaar, at jeg ikke var det, hvad kan saa Hr. Landfoged Vest anføre som Bevis for, at Rytters Paastand — det kalder jeg nemlig hans Udtalelse — er rigtig?

Landfoged **Vest**: Jeg tror, det er ganske unødvendigt, at jeg udtaler mig nærmere herom. Amtmand Rytter har givet en saa udførlig Fremstilling af hele Adressesagen, at Indicierne, om jeg saa maa sige, taler tilstrækkelig tydeligt for, at Hr. Patursson er Ophavsmand til Adressen. Men jeg kan selvfølgelig ikke fremlægge et Stykke Papir, hvorpaa Hr. Patursson har skrevet, at han er Ophavsmand til Adressen, eller et andet kort og letfatteligt Bevis.

Landstingsmand **Patursson**: Det glæder mig paa en Maade, at Hr. Landfogeden samstemmer med Rytter i, at jeg er den skjulte Ophavsmand til Adressen, skønt jeg paa den anden Side maa beklage, at denne Udtalelse er faldet fra Landfoged Vest, som jeg sætter megen Pris paa.

Der staar endvidere i denne Skrivelse til Justitsministeriet (Side 20), at vi har brugt den Taktik at anvende norske, engelske og danske Blade paa en mildest talt urigtig Maade ved at sende dem Fremstillinger fra Færøerne. Jeg vil gerne vide, om Hr. Landfogeden kunde nævne saadanne Blade eller fremskaffe for Kommissionen saadanne Blade?

Landfoged **Vest**: Det maa De meget hellere spørge Amtmanden om. De maa

helst spørge mig om noget, som De kan tænke, jeg har præsent, og som vedrører min Ressort. Det er ikke let for mig saa mange Aar efter at huske noget bestemt derom. Amtmanden har jo nævnt Eksempler paa engelske Blade — jeg tror, der var Tale om Havneforhold —, og islandske Blade var Hr. Patursson jo en ivrig Korrespondent til, Telegramudveksling med Island er Hr. Patursson meget øvet i; der bestilles endog Telegrammer paa Island af et bestemt Indhold. Jeg synes altsaa ikke, der i og for sig er noget særlig mærkeligt i denne Udtalelse af Amtmand Rytter.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg kan ikke undlade at gøre den Bemærkning, at er alt det, som Hr. Landfogeden før har anført, lige saa rigtigt som det, han anfører nu, saa er det een Urigtighed altsammen. Jeg har nemlig aldrig i mit Liv skrevet i et engelsk Blad eller bedt nogen skrive i et engelsk Blad.

Landsfoged **Vest**: Jeg siger ikke, at De personlig har gjort det — det siger Amtmand Rytter vist heller ikke.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg har, saa vidt jeg erindrer, en Gang skrevet i et islandsk Blad, og det er 20 Aar siden. Jeg skrev da en Artikel paa Færøsk for at vise, hvorledes det færøske Sprog saa ud — saa vidt jeg husker da.

Landfoged **Vest**: Jeg har ikke sagt, at *De* har skrevet i et engelsk Blad, men jeg ved, at der er blevet skrevet i et engelsk Blad.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg skal ikke uddybe dette videre, men kun konstatere, at det ogsaa er urigtigt, hvad der her siges, i hvert Fald hvad engelske Blade angaar. Det er her anført som Bevis for, at jeg stod i Ledtog med engelske Myndigheder og engelske Blade, at jeg skulde staa i Ledtog med Konsulen for at fremme engelsk Politik.

Landfoged **Vest**: Det med det engelske Blad er, saa vidt jeg husker, en gammel Artikel fra en Tid, da der ikke var det mindste i Vejen mellem Konsul Coates og Amtmanden.

Formanden: Jeg maa atter gøre opmærksom paa, at det, der i Øjeblikket er Tale om, er at stille Spørgsmaal til Landfogeden, derimod ikke at konstatere Hr. Paturssons Mening og Opfattelse.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg skal saa indskrænke mine Spørgsmaal, skønt det var meget bedre at faa dem frem.

Det er anført, at vi i 1915 har villet fremsætte et Forslag, ved hvilket vi vilde føre den danske Lovgivningsmagt bag Lyset, men da nu maaske Hr. Landfogeden vil sige det samme som før, at denne Sag hører under Amtmanden, skal jeg forbigaa den.

Men saa kommer jeg til noget, som Hr. Landfogden absolut maa have gjort sig bekendt med. Hr. Rytter har paastaaet om mig og andre Selvstyremænd, at vi har agiteret meget med, „*at* Befolkningen truedes med at dø af Sult om kort Tid, *at* der ikke fra de danske Myndigheders Side blev gjort tilstrækkeligt for at forhindre dette ..... *at* det danske Ministerium selv havde antydet, at det ikke kunde magte sin Opgave at hjælpe Øerne ..... *samt at* Ministeriet ikke var interesseret for Færøerne."

Dette indeholdes i Amtmandens Skrivelse til Justitsministeriet, og det er — med lidt Variation — gentaget mindst en halv Snes Gange i hans Foredrag, altsaa at vi har villet chikanere den danske Regering ved at sige, at den ikke brød sig om os, at den ikke vilde hjælpe os, at den ingen Interesse havde for os o. s. v. Men der er ikke anført et eneste Bevis for disse Paastandes Rigtighed. Nu vilde jeg meget ønske, at Landfogeden vilde anføre blot et eneste Bevis for disse Paastandes Rigtighed.

Landfoged **Vest**: Hvordan var det, der stod i Adressen — stod der ikke noget om, at den danske Regering havde henvist Færøerne til at søge Hjælp hos Island, og stod dette ikke paa en saadan Maade, at man nødvendigvis maatte slutte: Værsaagod, *vi* kan ikke, saadan som Forholdene ligger — søg til Island!

Landstingsmand **Patursson**: Nej, absolut ikke. Der er et færøsk Ordsprog, som siger: Et ondt Øje kan intet godt se. Et almindeligt Øje vilde aldrig lægge det ind, at det var en Haan mod Danmark.

Landfoged **Vest**: Jeg synes, at Adressen var ikke andet end en udsøgt Samling af Fornærmelser overfor Danmark og dansk Styre. At man i det hele taget

kan tro, at nogen dansk Mand vilde overlevere en saadan Adresse til en fremmed Regering, det er naivt!

Landstingsmand **Patursson**: Den blev ikke desto mindre overleveret af den danske Gesandt i London.

Landfoged **Vest**: Blev Adressen med den Ordlyd, hvori den findes trykt i Amtmandens Forklaring, af den danske Gesandt overleveret til de britiske Myndigheder?

Landstingsmand **Patursson**: Det havde jeg ikke noget med at gøre. Det ved jeg ikke.

Landfoged **Vest**: De sagde: Ikke destomindre blev den overleveret af den danske Gesandt i London.

Landstingsmand **Patursson**: Ja, saavidt jeg har hørt. Jeg ved det ikke. Jeg har ikke haft med den Sag at gøre. Adressens Indhold blev fremmet — det er det, jeg har sat Pris paa at faa at vide.

Saa vil jeg videre spørge: Hvorledes beviser De Paastanden om, at Formaalet med Adressen ikke var at skaffe Færøerne Forsyning? Denne Paastand er blevet meget stærkt fremført, og Landfogeden har tiltraadt den.

Landfoged **Vest**: Vi vidste jo, at Vareudvalget arbejdede for at skaffe Færøerne Forsyninger, og der var absolut ikke nogen Nødstilstand. Da Adressen blev udsendt, havde vi Forsyninger for 2—3 Maaneder, og som fornuftige Mennesker gik vi ud fra, at ingen krigsførende Magt — selvfølgelig — vilde sulte Færingerne ihjel. Der maatte naturligvis komme en Ordning. Paa den anden Side var vi klare over, at det vilde tage nogen Tid — men vi *havde* Tid. Adressen var ganske overflødig og unyttig.

Landstingsmand **Patursson**: Hvor store Beholdninger havde vi af Petroleum, da Adressen blev lavet?

Landfoged **Vest**: Det maa jeg sige, jeg ikke ved. Men Hr. Patursson ved jo godt, at Spørgsmaalet om Petroleum var et ganske særligt Spørgsmaal, efter at den indskrænkede Undervandsbaadskrig var erklæret.

Landstingsmand **Patursson**: Der var jo kun Forsyning for Skibslanterneføring og ikke noget andet den Gang, saadan omtrentlig.

Landfoged **Vest**: Der var i hvert Fald til Belysningsbrug. Endnu i Vinteren 1917 fik man Petroleum til sine Lamper.

Landstingsmand **Patursson**: Nej.

Landfoged **Vest**: Saa vidt jeg mindes.

Landstingsmand **Patursson**: Vi brugte kun Tran oppe hos os.

Landfoged **Vest**: Jeg fastholder, at i Februar og Marts Maaneder fik man Petroleum til sine Lamper. Noget andet var Tilfældet om Efteraaret, men det er jo et helt andet Tidspunkt, end det, paa hvilket Adressen fremkom.

Landstingsmand **Patursson**: Den Gang Blokaden blev erklæret, stod vi uden Petroleum. Vi havde 2—300 Tdr. det var alt, vi havde lige til Lanternerne.

Landfoged **Vest**: Man lever ikke af Petroleum.

Landstingsmand **Patursson**: Det er anført, at Vareudvalget søgte at skaffe Varer. men Vareudvalget søgte ikke om Sejltilladelse. Maa jeg spørge, hvordan tror Hr. Landfogeden, at vi paa den Tid, selv om vi havde daglig Forbindelse med København,. kunde faa Varer, f. Eks. Petroleum fra København?

Landfoged **Vest**: Jeg forstaar ikke det Ordkløveri, thi naar Vareudvalget søger at skaffe Varer, søger det selvfølgelig ogsaa at faa Varerne bragt til Færøerne, det er selvfølgeligt. Det ene ligger i det andet, man kan ikke gøre det ene og ikke det andet, og Hr. Patursson ved desuden, at man ikke kan faa en generel Licens for Varer, man skal have Licens i hvert enkelt Tilfælde.

Landstingsmand **Patursson**: Der er slet ikke ansøgt om nogen som helst Licens fra Amerika.

Landfoged **Vest**: Deri, at man søgte om at faa Varer, ligger, at man ogsaa søgte om Licens.

Landstingsmand **Patursson**: Kunde man faa Te, Kaffe, Tobak og Havregryn bl. a.?

Landfoged **Vest**: Jeg erindrer ikke saa nøje Situationen med Hensyn til disse Varer. Jeg ved, at man lever ikke af den Slags Varer alene, og at man endogsaa kan leve godt uden at have dem.

Landstingsmand **Patursson**: Ogsaa uden at have Margarine?

Landfoged **Vest**: Ogsaa det kan man undvære, men det manglede ikke.

Landstingsmand **Patursson**: De har tiltraadt Amtmand Rytters Udtalelse om, at jeg jævnlig forhandlede med den engelske Konsul om Adressesagen?

Landfoged **Vest**: Jeg tror ikke, Amtmand Rytter har udtalt, at De jævnlig forhandlede med den engelske Konsul.

Landstingsmand **Patursson**: Nogle Gange, jeg husker ikke nøjagtig Udtrykket.

Landfoged **Vest**: Vil Hr. Patursson bestride, at De har været oppe hos Konsulen i Anledning af Adressen?

Landstingsmand **Patursson**: Ja, selvfølgelig.

Landfoged **Vest**: Jeg behøver ikke at indlade mig paa dette Spørgsmaal. Amtmand Rytter har givet en saa udførlig og nøjagtig Fremstilling af Adressesagen og hvad dertil hører, at enten kan man sige, at det er opdigtet altsammen, eller ogsaa, at det er sandt.

Landstingsmand **Patursson**: Hr. Landfogeden har jo som Politimyndighed ogsaa haft det Hverv at paase, at baade indenøske og udenøske Personer opførte sig rigtigt og korrekt, saavel i Krigens Tid som til andre Tider. Det er af Amtmand Rytter anført, at Missionær Brend i det skjulte virkede for, at Befolkningen kunde blive paavirket i engelsksindet Retning. Kan Hr. Landfogeden oplyse noget derom?

Landfoged **Vest**: Nej, jeg kan ikke.

Landstingsmand **Patursson**: Amtmand Rytter har ogsaa anført, at alle Folk opfattede Hr. Brend som engelsk Spion. Ved Hr. Landfogeden noget om det?

Landfoged **Vest**: Det var en ret almindelig Opfattelse, det var noget man hørte Folk snakke om.

Landstingsmand **Patursson**: Alle Folk?

Landfoged **Vest**: Naa ja, alle Folk, alle Folk, det var den Opfattelse, jeg har mødt.

Landstingsmand **Patursson**: Opfattede Hr. Landfogeden Hr. Brend som engelsk Spion?

Landfoged **Vest**: Engelsk Spion? Hvad ligger der egentlig i det Udtryk? Jeg tvivler ikke om, at han forsynede Konsulen med alle de Oplysninger, Konsulen kunde ønske, og jeg er bange for, at disse Oplysninger tit og mange Gange har været forkerte og har gjort Skade. Konsul Keyser har udtalt om Hr. Brend, at han ansaa ham for at være en i og for sig ganske skikkelig Person, men at han var komplet forvirret, og han har flere Gange nævnt bestemte Tilfælde, i hvilke han havde spurgt Brend ud om Sager, der vedrørte Konsulatet, og Brend havde saa givet ham den modsatte Besked af den rigtige. Men vedrører det egentlig det foreliggende?

Landstingsmand **Patursson**: Ja, der er lagt meget Eftertryk paa Brends Stilling overfor Adressesagen, særlig ved, at Amtmand Rytter har sat Brend i Forbindelse med Redaktøren af „Tingakrossur“ og til Dels ogsaa i Forbindelse med mig.

Landfoged **Vest**: De vil erindre, at det foreligger oplyst, at det var Hr. Brend, som fik indrykket den Artikkel i „Tingakrossur“, hvori Amtmand Rytter blev beskyldt for Klausulbrud, saa det ligger ikke saa fjernt at sætte ham i Forbindelse med „Tingakrossur“.

Landstingsmand **Patursson**: Hr. Brend er beskyldt for i en offentlig Sag at have afgivet en Erklæring, som var forkert. Kender Landfogeden noget til det?

Landfoged **Vest**: Ja, jeg gør.

Landstingsmand **Patursson**: Kan De give Oplysninger om det?

Landfoged **Vest**: Nej, jeg kan ikke. Det er vanskeligt at give Oplysning om den Slags Ting. Det foreligger, saa vidt jeg ved, i en Overretssag, men jeg har set Erklæringen, og det var noget om, at Brend — nej, jeg maa vist hellere lade være at udtale mig derom; men der forelaa i hvert Tilfælde et Tilbud fra Brend om at afgive en Erklæring, som, hvis *jeg* ser rigtigt paa Sagen, kunde have indbragt Brend en Straf for falsk Forklaring for Retten, hvis han havde afgivet den for Retten efter at være fremstillet som Vidne.

Landstingsmand **Patursson**: Da jeg sidst var oppe paa Færøerne, stillede jeg forskellige Personer Spørgsmaal, ikke som stillede af Kommissionen, men privat. Jeg spurgte ganske ligefrem: Har De sagt eller gjort det eller det? Jeg har ogsaa tilladt mig at stille Hr. Brend disse Spørgsmaal: Forsøgte De i det skjulte at virke for, at Befolkningen skulde blive paavirket i engelsksindet Retning? Har De nogen Mening om, at alle Folk opfatter Dem som engelsk Spion? Har De i en offentlig Sag afgivet en Erklæriug, som er forkert? Og jeg har derpaa faaet Svar, som jeg har her, og som jeg mener kan være af Interesse for Hr. Landfogeden. Jeg har ikke noget imod at læse disse Spørgsmaal og Svar op, og jeg vil saa bagefter spørge Hr. Landfogeden, hvad han ønsker at sige dertil, men jeg kan ogsaa foreløbig vedlægge dem, hvis Formanden mener, det er en heldigere Fremgangsmaade.

Formanden: Hvis det er mere omfattende Spørgsmaal, synes jeg rigtignok, det var det bedste. Hr. Landfogeden bliver, saavidt jeg ved, her i Byen i nogen Tid.

Landfoged **Vest**: Ja, jeg bliver her i Byen nogen Tid.

Formanden: Saa vil der altid være Lejlighed til at høre yderligere Forklaring, hvis der maatte være Anledning dertil.

Landstingsmand **Patursson**: Saa vil jeg fremlægge disse Spørgsmaal og Svar.

Hr. Landfogeden anførte, at Statsministeren havde anmodet Dem om ikke at føle Dem som Danskhedens særlige Repræsentant oppe paa Færøerne, og anmodet Dem om at sige det til de andre Embedsmænd deroppe. Hr. Landfogeden mente maaske ikke, det var heldigt, at Ministeren sendte en saadan Hilsen, men jeg vil gerne spørge Dem: Følte De Dem ligesom Hr. Rytter som Danskhedens Repræsentant paa Færøerne?

Landfoged **Vest**: Jeg forstaar egentlig ikke rigtig, hvad Hr. Patursson mener med det Spørgsmaal. Jeg følte mig paa Færøerne, som jeg føler mig hernede. Jeg forstod selvfølgelig godt Ministerens Tilkendegivelse, thi deri laa, at Ministeren havde den Mening — en Mening, jeg mener er ganske uberettiget —, at jeg optraadte paa en Maade, som maatte støde og krænke Folk deroppe, ellers var der ingen Mening i at sige det.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg vil gerne i Anledning af en Udtalelse af Deres Kollega Thygesen stille det Spørgsmaal: Opfattede De Justitsministerens Telegram af 15. Marts 1918 som en Haan, som et Spark, som en Utaknemmelighed fra dansk Side overfor de Folk deroppe, som vilde holde paa den stærke Forbindelse med Danmark?

Landfoged **Vest**: Ja.

Landstingsmand **Patursson**: Mener De, at Statsministeren indenfor den Del af Færøernes Befolkning, som vil beholde den nuværende Forbindelse, er en forhadt Mand?

Landfoged **Vest**: Ja.

Landstingsmand **Patursson**: Hvad kan De tænke Dem som Aarsag dertil?

Landfoged **Vest**: Jeg kan tænke mig, at Aarsagen er, at Statsministeren til Stadighed angriber Sambandspartiet. Han staar ikke over Partierne; han angriber det og fortæller, at det har fundet partipolitisk Fordel ved til Stadighed at beskylde Selvstyrepartiet for Løsrivelsestendenser, og det er ikke morsomt at høre fra en Minister.

Landstingsmand **Patursson**: Kan De ikke tænke Dem andre Grunde, hvorfor den danske Regerings Chef skulde blive en forhadt Mand paa Færøerne?

Landfoged **Vest**: Nej, et Parti elsker i Regelen ikke den Mand, som modarbejder det.

Landstingmand **Patursson**: Kunde De ikke tænke Dem, at det intime Arbejde mellem Amtmand Rytter og „Dimmalætting" har bevirket, at den danske Statsminister er blevet en forhadt Mand paa Færøerne?

Landfoged **Vest**: Der har ikke fundet noget intimt Arbejde Sted mellem „Dimmalætting" og Amtmand Rytter. Det kan ikke have bevirket det.

Landstingsmand **Petursson**: Der foreligger Kendsgerninger gennem Artikler, som er skrevet af „Dimmalætting"s Redaktør, og som indeholder Oplysninger, han kun kan have faaet fra Amtmand Rytter.

Landfoged **Vest**: Hvilke Kendsgerninger er det?

Landstingsmand **Patursson**: Det foreligger for Kommissionen.

Landfoged **Vest**: Maa jeg have Lov hertil at bemærke, at Amtmanden har jo skullet benytte „Dimmalætting" ved officielle Bekendtgørelser, fordi det er det autoriserede Organ. Og Amtmand Rytter har sikkert aldrig i „Dimmalætting" skrevet andet, end hvad der skulde bringes til Offentlighedens Kundskab i al Almindelighed, fordi det paa en eller anden Maade var af Interesse for Offentligheden. Af den Slags Meddelelser har der selvfølgelig været mange under Krigen. Hr. Patursson maa altsaa have taget fejl.

Landstingsmand **Patursson**: Han har ikke skrevet, men han har inspireret Artiklerne, og „Dimmalætting"s Redaktør vidste fuldt vel, at han arbejdede i Rytters Aand, naar han redigerede „Dimmalætting" paa den Maade, han gjorde.

Landfoged **Vest**: Det er ikke rigtigt.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg vil fremsætte et Spørgsmaal, men inden jeg stiller det, vil jeg sige, at hvis det er Tilfældet, at den danske Statsminister er en forhadt Mand paa Færøerne, er det de yderste Spidser af Sambandspartiet, der har foranlediget, at han er blevet det.

Formanden: Jeg henstiller til Hr. Patursson at skride til Spørgsmaalet.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg kommer nu til Spørgsmaalet. Mener Landfoged Vest ikke, at jeg har udtalt mig rigtigt, naar jeg har givet Sambandspartiet Skylden derfor, efter at have hørt oplæse f. Eks. Begyndelsen af en Artikel, som staar i „Dimmalætting" Nr. 68 for Lørdag den 26. August 1916, og som har til Overskrift: „Det vestindiske Spørgsmaal". Det er en redaktionel Artikel, og den lyder saaledes:

„Den Fremgangsmaade, det radikale Ministerium har anvendt for at gennemføre Salget af de vestindiske Øer, har vakt en Storm af Harme rundt omkring i Befolkningen. Sagen er forsøgt lusket og listet igennem, saaledes at Offentligheden og Folkets Repræsentanter næsten stod overfor Handelens Afslutning. Gennem en ualmindelig brutal Telegramcensur har Ministeriet dernæst søgt at forhindre, at Rygterne om Salg kom til det danske Folks Kundskab. Men alt dette blegner ved Siden af det sidste Middel, der er anvendt for at holde Nationen i Uvidenhed om den saa vigtige Sag. Saavel overfor Offentligheden som overfor Rigsdagen har Ministeriet taget sin Tilflugt til det skandaløse: at udstede løgnagtige Dementier. Ministeriet søger at forsvare sin Fremgangsmaade ved at sige, at det var nødvendigt at lyve, idet man havde forpligtet sig overfor Amerika til at hemmeligholde Salgsplanerne. Men alene den Tanke, at et Lands Regering skulde kunne forpligte sig overfor et andet Lands Regering til at lyve overfor sine egne Borgere og deres Repræsentanter, vidner om fuldkommen Mangel paa Moral. Det er derfor blevet sagt, at den radikale Regering har sænket Niveauet i det offentlige Liv, saa der staar Stank derfra. Man kan ikke have Tillid til Mænd, som er grebne i vitterlig Usandhed af allergroveste Beskaffenhed."

Formanden: Jeg finder, at der er vist Hr. Patursson særdeles megen Imødekommen med Hensyn til at stille Spørgsmaal. Hr. Paturssons Spørgsmaal har taget ligesaa lang Tid som hele den øvrige Afhøring. Men naar han nu gaar saa vidt, at han begynder at oplæse længere Artikler, som vi i Forvejen er bekendt med, synes jeg dog, det er i nogen Grad at misbruge Kommissionens Tid, og jeg vil derfor henstille til Hr. Patursson at indskrænke sig noget med Hensyn til den Slags Ting.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg har ikke mere at citere. Jeg vil i Tilslutning til det oplæste spørge Hr. Landfogeden,

om han mener, at en Agitation som denne skaber Tillid til dansk Styre, og om dette er sømmelige Vaaben. Jeg vil spørge, om Hr. Landfogeden ikke mener, at hvis Statsministeren er forhadt, saa har denne Agitation bidraget meget dertil.

Landfoged **Vest**: Der har i saa mange danske Blade været skrevet Artikler af lignende Art som „Dimmalætting"s. Jeg vil ikke derfor sige, at jeg billiger den Slags Artikler; jeg holder af, at Aviser skriver i en sømmelig Form, og jeg paatager mig selvfølgelig ikke Ansvaret for og har absolut ingen Indflydelse paa, hvad der staar i „Dimmalætting". Men det er ganske ensidigt og forkert at tillægge „Dimmalætting" hele Skylden for, at der skulde være rejst Uvilje mod Statsministeren paa Grund af Salget af de vestindiske Øer. Der holdes jo paa Færøerne Masser af andre Aviser end „Dimmalætting". Hvis Hr. Patursson har fulgt med i dansk Presse, i Venstre- og Højrepressen, vil han have kunnet finde Artikler af ganske lignende Beskaffenhed.

Landstingsmand **Patursson**: Det er slet ikke det, jeg mener. Jeg har stillet det Spørgsmaal, fordi Landfogeden jo har levet i forholdsvis lang Tid paa Færøerne og derigennem faaet Kendskab til Færingerne. At man kritiserer Regeringen hernede i Danmark er noget ganske andet, end om man paa Færøerne angriber en enkelt bestemt Mand. Dette gør en helt anden Virkning og faar en helt anden Karakter.

Landfoged **Vest**: Saa vidt jeg husker, var Statsministeren ikke nævnt i Artiklen; der stod ikke noget om, at Statsministeren havde Ansvaret. Hvad Hr. Patursson ønsker at bevise med denne Artikel, kommer altsaa slet ikke frem.

Landstingsmand **Patursson**: Saa skal jeg tillade mig at fremdrage endnu et Bevis. Ved sidste Valg, hvor man jo fra Sambandspartiets Side ventede, at Regeringen skulde falde, forsøgte man i Agitationen at tilrakke Regeringen saa godt som muligt, og man rettede særlig sit Skyts mod Minister Zahle som Regeringens Chef. Jeg vil nu spørge Landfoged Vest, om han kender noget til de Karikaturer af Statsministeren, som ved den Tid kom frem i Thorshavn?

Landfoged **Vest**: Absolut ikke. Jeg har ikke en Gang set dem.

Landstingsmand **Patursson**: Hr. Landfogeden maa i hvert Fald erindre at have hørt dem omtale.

Landfoged **Vest**: Jeg ser ikke, hvad Interesse det har. Agitationen var ikke tiltalende, det er Agitation i Reglen ikke.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg vil tillade mig at forevise dem for Kommissionen.

Formanden: Det har vist i Øjeblikket ikke nogen Interesse. Naar Landfogeden ikke kender dem og ikke har set dem, er det jo uden al Intesesse for Afhøringen, hvordan de har set ud. Hr. Patursson kan jo, om han vil, ved en senere Lejlighed gøre Kommissionen bekendt med dem.

Landfoged **Vest**: I øvrigt kommer „Klods-Hans" til Færøerne, og der vil man jo i hvert Nummer kunne se Karikaturer af Ministrene.

Landstingsmand **Patursson**: Naar jeg ønskede at stille det Spørgsmaal, om Landfogeden ansaa det for en sømmelig Agitation mod Landets Justitsminister, var det, fordi disse Karikaturbilleder var ikke alene bestilt af det politiske Sambands-Bureau deroppe, men....

Landfoged **Vest**: Jeg kender ikke noget til det.

Landstingsmand **Patursson**: Men de var ordnede af Bladet „Dimalætting", som er det autoriserede Blad paa Færøerne, og opslaaede i Udstillingsvinduerne ved det norske Konsulat.

Landfoged **Vest**: Har Konsulatet Udstillingsvinduer?

Landstingsmand **Patursson**: Ja, altsaa i Forretningen med det norske Konsulats Vaaben ovenover. Jeg synes, at Landfogeden har grebet ind overfor mindre betydelige Ting end dette, og jeg vilde have spurgt om, hvorfor han ikke greb ind overfor en saa voldsom Blamering af den danske Statsminister.

Landfoged **Vest**: Jeg har absolut ikke fundet nogen Anledning. Saa skulde jeg

ogsaa skride ind, hver Gang der kommer et Nummer af „Klods-Hans“ til Øerne. „Klods-Hans“ kan jo ogsaa ligge i Boghandlervinduerne. Jeg synes, vi kommer lidt langt ud.

Landstingsmand **Patursson**: Det har ikke det allerringeste med Færøernes Partiforhold at gøre, hvad der staar i „Klods-Hans“. Men disse Karikaturer blev lavet udelukkende af Partihensyn under Valgkampen for at tilsøle den øverste danske Styrelse af Øerne.

Landfoged **Vest**: Jeg kan ikke se, at en Karikatur bliver mere graverende, fordi den bruges under en Valgkamp, end naar den ikke bruges under en Valgkamp. Jeg hørte, at der var en Karikatur af Statsministeren, men jeg saa den ikke.

Landstingsmand **Patursson**: Den var opsat i den Bolig, som tilhører en Mand, der har angivet saa meget for denne Kommission, nemlig Købmandsforeningens Formand, som er norsk Konsul. Men jeg skal efter Formandens Ordre ikke komme videre ind paa denne Sag her.

Formanden: Er Hr. Patursson færdig? (Landstingsmand *Patursson*: Ja!) Maa jeg spørge, om der er andre, der ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, vil jeg sige, at jeg bemærkede, at kort efter at Hr. Patursson havde begyndt paa sine Udtalelser, gjorde Hr. Landfogeden Tilløb til en Bemærkning. Det var, medens Hr. Patursson omtalte Karakteren af fhv. Amtmand Rytters og fhv. Sorenskriver Thygesens Udtalelser. Hr. Landfogeden blev forhindret i at fortsætte derved, at Hr. Patursson gik videre i sine Bemærkninger. Men hvis Hr. Landfogeden ønsker at fremsætte den Bemærkning, som De den Gang blev afbrudt i, er der naturligvis nu Adgang dertil.

Landfoged **Vest**: Jeg husker ikke, om jeg fik sagt, hvad jeg den Gang paa Foranledning af Hr. Paturssons Udtalelser vilde sige: at jeg beklagede meget, hvis jeg havde udtrykt mig saa utydeligt, at man ikke var klar over, at jeg havde det samme Syn paa de Ting, der er passerede paa Færøerne, som Amtmand Rytter og Sorenskriver Thygesen, og at jeg mente, at det Standpunkt, som de og jeg har taget, var det eneste rigtige og forsvarlige. Men jeg tror, jeg fik udtalt det.

Formanden: Da der ikke er flere, der ønsker at stille Spørgsmaal, vil vi takke Hr. Landfogeden for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Vidne: Lærer *Louis Zachariasen*.

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn.

Lærer **Zachariasen**: Louis Kristian Oliver Zachariasen.

Formanden: De har været Lærer paa Færøerne?

Lærer **Zachariasen**: Ja, jeg var konstitueret Lærer fra 1. Januar 1913. Jeg blev aldrig fast ansat. Konstitutionen bortfaldt vistnok omkring den 1. August 1918; det var noget ubestemt, fordi jeg havde Vikar i Embedet og opholdt mig hernede i Danmark og skulde ordne Forholdet herfra. Jeg tror, den bortfaldt ved den Tid, men jeg kan ikke sige det bestemt.

Formanden: Er De født paa Færøerne?

Lærer **Zachariasen**: Ja.

Formanden: Har De opholdt Dem paa Færøerne en større Del af Deres Liv?

Lærer **Zachariasen**: Ja.

Formanden: Maaske er De opdraget paa Færøerne og har kun opholdt Dem i Danmark for Deres Uddannelses Skyld?

Lærer **Zachariasen:** Ja, jeg er kommet herned til Danmark i Efteraaret 1915.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Lærer **Zachariasen:** Ja.

Formanden: Og De har haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det Materiale, Kommissionen har indsamlet, for saa vidt det vedrører Dem?

Lærer **Zachariasen:** Ja det, der er forelagt mig.

Formanden: Det vil sikkert være Dem bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og vi tør gaa ud fra, at De vil føle Dem bundet ved samme Forpligtelse, indtil Resultatet af Kommissionens Arbejde foreligger.

Lærer **Zachariasen:** Ja.

Formanden: Kommissionen har ønsket at høre Deres Forklaring om de Forhold, der omtales i det Materiale, som er tilstillet Dem, og hvor Deres Navn gøres til Genstand for Omtale. Det er blevet sagt mig, at De baade kunde og vilde give denne Forklaring i Form af et frit Foredrag.

Lærer **Zachariasen:** Den første virkelige Ordning af en Folkeskole i Bygderne paa Færøerne stammer fra en Lov af 28. Maj 1845, hvis fulde Titel var: Provisorisk Reglement for Almueskolevæsenet paa Færøerne. Denne Lov fremkom efter Forslag fra de færøske Embedsmænds Side. Det var i de provisoriske Stænderforsamlingers Tid her i Danmark. Da Færøerne den Gang baade i kirkelig og i verdslig Henseende hørte ind under Sjællands Stift, kom Lovforslaget til Behandling i Roskilde Stænderforsamling. Det forelagte Forslag vakte stærk Kritik i Forsamlingen. Jeg ønsker her særlig at fremhæve, at et af dens Medlemmer, Provst Plesner, allerede den Gang fremdrog de Skavanker, som Forslaget aabenbart havde, men som ikke desto mindre kom til at faa en afgørende Indflydelse paa vort Skolevæsens Udvikling.

1) Forslaget fremkom paa et upassende Tidspunkt. Hvorfor? Fordi Færøerne paa den Tid havde en meget solid, om end gammeldags Hjemmeundervisning, og fordi den nye Skole ikke havde de ringeste Betingelser for at kunne afløse denne paa en passende Maade og skabe en blot nogenlunde kontinuerlig Overgang.

2) Den nye Skole skulde bygges op paa et fremmed Grundlag. Gammel færøsk Kultur og færøsk Sprog blev fuldstændig sat til Side. Undervisningssproget blev Dansk, Bestemmelsen herom lyder saaledes: „Læreren bør stræbe efter at bringe Børnene til grundig at forstaa og tale det danske Sprog, men dog ved Undervisningen tillige afbenytte det færøske, for saa vidt det anses fornødent til Udvikling af Børnenes Begreber og til at sætte dem i Stand til fuldkomment at fatte, hvad der foredrages dem."

Det var særlig denne Bestemmelse om Undervisningssproget, der gav Anledning til, at Svend Grundtvig skrev sin Bog: „Dansken paa Færøerne — et Sidestykke til Tysken i Sønderjylland".

Selv om man nu ser bort fra de rent pædagogiske Grunde, afslører hele Systemet sig som en eneste Umulighed, naar man tager i Betragtning, hvad det var for Lærere, der skulde undervise i denne Skole. Det var Mænd af færøsk Nationalitet og Sprog. De skulde uddannes nogle Maaneder hos en eller anden Præst — og saa var Præparatet færdigt. Disse Mænd skulde lære færøske Børn „grundig at tale det danske Sprog". Det maa sikkert have været en køn dansk-færøsk Jargon. Denne dansk-færøske Jargon har selvfølgelig ikke haft nogen Indflydelse paa Dansk, men den har sikkert nok haft en forvirrende Indvirkning paa det rene, klangfulde færøske Sprog.

Naa, men Loven dokumenterede snart sin egen Umulighed. I 1854 blev den ophævet, for at Forholdene kunde vende tilbage i den gamle Gænge. Men det hele var nu saaledes bragt ud af Lave, at det kunde heller ikke gaa. Hjemmeundervisningen havde faaet sit Dødsskud, og dertil kom yderligere, at ved det nye Lagtings Oprettelse 1854 og Monopolhandelens Ophævelse 1855 var en ny Tid i Færd med at bryde ind over Færøerne. Man begyndte nu saa smaat ad Frivillighedens Vej igen at oprette Skoler i enkelte Bygder, og flere og flere fulgte efter, men det er værd at pointere, at fra saa godt som alle Hold blev denne Skole

betragtet som en direkte Fortsættelse af den forrige, og det kan derfor ikke lønne sig at skænke den en nærmere Omtale. Resultatet er altsaa: en frivillig Folkeskole; ingen Bestemmelser angaaende Undervisningssproget.

Kommunalloven af 1872 bestemmer, at vor Folkeskole skal ordnes ved kongelig Anordning. Men den frie Folkeskole blev ved med at leve ude paa Bygderne. Den udviklede sig selvfølgelig, og Udviklingen syntes at skulle føre henimod en færøsk Folkeskole, en Folkeskole, der byggede paa et hjemligt Grundlag. Denne Udvikling skete under Indflydelse af den nationale Bevægelse, som brød stærkt igennem i 90'erne. Spørgsmaalet Færøsk-Dansk i Skolerne var blevet sat paa Dagsordenen, og Forholdet var nu det, at enhver, der beskæftigede sig med offentlige Spørgsmaal paa Øerne, var nødt til at tage Stilling til det.

Kendsgerningerne viser nu, at vore Embedsmænd saa at sige alle til Hobe stillede sig uvilligt for ikke at sige uforstaaende overfor det færøske Sprogs Ret i vore Skoler. Motiverne kan saa godt som altid føres tilbage til to Hovedsynspunkter:

1) At det færøske Sprog trænger ind i Skolerne er ensbetydende med, at det danske Sprog trænges ud af Skolerne, og

2) Udelukkelse af Dansk fra Skolerne vil medføre, at Færingerne udelukkes fra al Forbindelse med det store Kultursamfund. Med andre Ord: som Grund angives Kærlighed til det danske Sprog og Kærlighed til det færøske Folk.

Lad os se nærmere paa Punkt 1. Som før omtalt hjemlede Loven af 1845 Dansk saa at sige hele Retten i Skolerne. Færøsk betragtedes som et Hjælpemiddel for Dansk. Efter Lovens Ophævelse fortsatte den frie Skole mange Steder sin Virksomhed i de gamle Furer, og da saa den Tid kom, da Færinger vaagnede til Bevidsthed om deres egne folkelige Værdier, og Dansk trængtes tilbage som Undervisningssprog i vore Skoler, da blev det opfattet som en Krænkelse af det danske Sprog, ja, fra flere Sider blev det opfattet som en lovmæssig Krænkelse. Se, det er altsammen Frugter, der maa henføres til „Provisorisk Reglement for Almueskolevæsenet paa Færøerne“ af 28. Maj 1845.

Naar man ser Sagen fra Synspunktet 1845, er det sandt, det man siger, at det færøske Sprogs Trængen ind i Skolen er ensbetydende med, at det danske Sprog trænges ud af Skolen. Holder man fast paa det danske Sprogs Ret som Undervisningssprog i den færøske Skole, saa støder man uvægerlig sammen med det nationale Krav, som holder paa Modersmaalets uafviselige Ret som Undervisningssprog, og det er dèr, Tampen brænder.

Spørgsmaalet om det danske Sprog som Lærefag i vore Skoler kommer man temmelig let henover. Der har aldrig vist sig den mindste Uvilje mod det danske Sprog som saadant. Tværtimod, der har været en levende Interesse for det, og mest fra deres Side, som holder paa vor nationale Ret.

Punkt 2. falder nu delvis bort af sig selv. Der har aldrig været Tale om at udelukke Dansk fra vore Skoler. Man vil kun udelukke Dansk som Undervisningssprog, og selv om man nu fjernede Dansk fra vore Skoler, har man saa deraf Lov til at slutte, at Færingerne vilde udelukkes fra Forbindelse med det store Kultursamfund? Absolut ikke. Men det er et Spørgsmaal, som det ikke kan lønne sig at diskutere, da, som sagt, Betingelsen for Spørgsmaalets Virkelighedsværdi ikke er til Stede. Man maa ogsaa huske paa, at det færøske Sprog er et Kultursprog, ikke blot i Kraft af de Kulturværdier, der er overleverede os gennem Sproget, men ogsaa i Kraft af, hvad man i den nyere Tid har været i Stand til at frembringe paa Færøsk.

Hermed mener jeg at have tilbagevist de Hovedgrunde, der anføres af vore Modstandere som uberettigede og grebne ud af Luften. Ikke desto mindre traadte Spørgsmaalet: Færøsk—Dansk mere og mere i Forgrunden. I 1910 blev Undervisningssproget sat paa Dagsordenen i Færøernes Lagting. Lagtinget delte sig i et Flertal og et Mindretal, og den 16. Januar 1912 kom Flertallets Indstilling saa at sige ordret ud som en Del af § 7 i en kongelig Anordning af nævnte Dato. Det er Loven af 28. Maj 1845, der kommer igen. Jeg tillader mig her at stille de to Bestemmelser op Side om Side for tydeligt at vise Slægtskabsforholdet.

I 1845 hedder det:

„Læreren bør stræbe efter at bringe Børnene til grundig at forstaa og tale det danske Sprog, men dog ved Undervisningen tillige afbenytte det færøske, for saa vidt det anses fornødent til Udvikling af Børnenes Begreber og til at sætte dem i Stand til fuldkomment at fatte, hvad der foredrages dem“.

I 1912 hedder det:

„Der bør ved Undervisningen lægges

Vægt paa, at Børnene foruden at tilegne sig Lærestoffet lære at forstaa og tale det danske Sprog, saa at de mundtlig kunne gøre Rede for det i hvert af Skolefagene lærte saavel paa Dansk som paa Færøsk. Tilegnelsen af Stoffet kan og bør, særlig for de yngre Børns Vedkommende, lettes ved Benyttelsen af Børnenes sædvanlige Talesprog, Færøsk, medens det, for at den fornødne Færdighed i Brugen af det danske Sprog kan opnaas, er nødvendigt, at Undervisningen i de enkelte Fag, navnlig overfor de ældre Børn, hovedsagelig foregaar paa Dansk".

Saaledes lyder Bestemmelserne. De trænger ikke til nærmere Forklaring. Slægtskabsforholdet er tydelig nok.

Da denne Bestemmelse var paa Tale i Færøernes Lagting, var de færøske Lærere samlede i Thorshavn til et Lærerkursus; de var gennemgaaende meget imod det Forslag, der fremkom fra Flertallets Side, og det var manges Mening at protestere mod det. Der blev imidlertid ikke noget ud af dette. Der fremkom ikke nogen Protest fra Lærerne, Forslaget blev vedtaget i Lagtinget, gik saa videre den sædvanlige Gang til Ministeriet og udkom som kongelig Anordning.

Jeg er dimitteret fra Lærerskolen i Thorshavn, hvor jeg gik i Aarene fra 1908 til 1911, altsaa netop i den Tid, da dette Forslag laa paa Lagtingets Bord. Jeg var selvfølgelig ogsaa opmærksom paa, hvad der skete den Gang, og var klar over, at det Skridt, der nu foretoges, vilde faa afgørende Indflydelse paa vort Skolevæsen. Jeg havde imidlertid begyndt min Uddannelse, og jeg fortsatte den selvfølgelig og tog min Eksamen. Et halvt Aar efter at jeg var dimitteret, søgte jeg saa Embedet i Kirkebø Sogn og blev ansat dèr som konstitueret Lærer fra den 1. Januar 1913. Anordningen af 6. Januar 1912 traadte først i Kraft efter Sommerferien 1912, i September Maaned; den var altsaa traadt i Kraft, da jeg blev ansat ved den færøske Folkeskole; jeg kendte dens Indhold, men jeg kendte ikke dens Praksis. Kirkebø Sogn er et meget ubehageligt Sted at være virksom Lærer, for der er ikke mindre end 4 Bygder at færdes imellem, 2 smaa og 2 større, saa at hele Skoletiden skulde deles mellem 4 Bygder, og den blev delt saaledes, at de 2 største Bygder, Hestø og Velbestad, hver fik 13 Uger, den ene af de mindre, Kirkebø, 10 og den anden, Kolter, 6. I de to større Bygder var Børnene delt i 2 Klasser, men i de andre var der kun een Klasse; dèr var Tiden altfor knap til at kunne deles, og der var altfor faa Børn til det.

Jeg skulde nu til at praktisere denne Anordning. De Børn, jeg skulde have med at gøre, var færøske Børn. Mange af dem havde ikke hørt et dansk Ord, de kunde slet ikke forstaa Dansk, da de kom ind i Skolen 6—7 Aar gamle. Lad os f. Eks. tage en Ø som Kolter. Der var, tror jeg, 4 eller 6 Børn, som ikke havde hørt en dansk Mand tale. Nu skulde jeg altsaa til at praktisere den nævnte Anordning overfor dem, denne Anordning, hvor der staar, at Undervisningen i de enkelte Fag, navnlig overfor de ældre Børn, hovedsagelig skulde foregaa paa Dansk. Hvis jeg skulde holde mig til denne Ordlyd, rent sproglig set — juridisk vilde jeg ikke give mig af med at dømme om Anordningen, jeg ser kun paa den og opfatter den rent sprogligt — vilde det sige, at jeg skulde hovedsagelig tale Dansk over hele Linien, men navnlig overfor de ældre Børn i de enkelte Fag. Man opdager selvfølgelig lige straks, at det er ganske umuligt; det er ganske meningsløst. Hvis jeg i en Bygd som Kolter begyndte at tale Dansk med Børnene, forstod de ikke et eneste Ord af, hvad jeg sagde, ikke et Kvæk. Der vilde altsaa ikke være Mulighed for en Vekselvirkning mellem Børn og Lærer. Det var ganske umuligt, ganske udelukket. Nu er det maaske et temmelig grelt Eksempel, da Kolter ligger temmelig isoleret, og Børnene slet ikke har haft Lejlighed til at høre en dansk Mand; men det er ikke mere grelt, end at man overalt i Bygderne kan mærke akkurat det samme gøre sig gældende. Hvis man f. Eks. kommer til Kirkebø, er Forholdet næsten det samme. Børnene dèr har maaske en Gang imellem tilfældig hørt en dansk Mand tale, men ikke saa meget, at de deraf har lært at forstaa det danske Sprog. Det samme er Tilfældet i Velbestad og paa Hestø.

Jeg opdagede altsaa straks, at denne Anordning af 1912 var efter sin Ordlyd, sproglig set altsaa, ganske meningsløs. Selvfølgelig gav jeg mig saa til at sætte mig ind i Skoleforholdene og tænke nærmere over dem, og jeg kom til det Resultat, at der maatte gøres noget for at faa denne Anordning afskaffet, da en saadan Ordning maatte virke forkvaklende paa Samfundet. Lige straks at komme ind til Lagtinget med et Forslag nyttede selvfølgelig ikke noget, for Lagtinget havde lige for 2 Aar siden vedtaget disse Bestemmelser, og der sad stadig det samme

Flertal i Lagtinget. Der var da ikke anden Vej at gaa end at kritisere Anordningen og vise dens Umulighed, og det var netop det, jeg gjorde.

I Sommeren 1913, den 6. Juli, blev der holdt et Folkemøde paa Østerø paa det gamle Tingsted Stevnuvali. Jeg kom til Stede dèr og havde i Sinde at holde en Tale, som skulde handle om vore Skoleforhold, specielt den nye Skoleanordning. Jeg fremhævede i denne Tale særlig to Punkter, nemlig det, jeg har berørt her, Undervisningssproget, og et andet Punkt, som jeg endnu ikke har berørt: danske Seminaristers Ansættelse ved den færøske Folkeskole. Jeg havde muligvis tænkt mig den Gang at fremdrage flere Punkter, men jeg besluttede dog af Hensyn til Forholdene kun at holde mig til disse to fra først af, for at min Tale ikke skulde opfattes som et direkte Angreb paa Autoriteterne, men som en Kritik af den lovmæssige Ordning indenfor Skolevæsenet.

Det første Punkt, Undervisningssproget, skal jeg ikke dvæle længere ved, da jeg allerede har omtalt det og vist, hvorledes Anordningen var umulig at efterleve i Praksis. Det andet Punkt vedrører § 11 i Skoleanordningen af 1912, Bestemmelsen om danske Seminaristers Ansættelse ved vor Folkeskole. Denne Bestemmelse lyder saaledes: „For at kunne opnaa fast Ansættelse i den offentlige Folkeskole kræves ved alle Embeder (Forskoleembeder undtagne), at vedkommende har bestaaet den afsluttende Prøve ved Færøernes Lærerskole (Seminarium) eller de for Lærere og Lærerinder ved den danske Folkeskole anordnede afsluttende Prøver. Lærere (Lærerinder), der har søgt videre Uddannelse, f. Eks. ved Statens Lærerhøjskole, ville, naar alt ellers er lige, have fortrinsvis Ret. Skoledirektionen skal dog være bemyndiget til under særlige Forhold at gøre Afvigelser fra foran anførte Bestemmelse.“ Denne Bestemmelse om danske Seminaristers Ansættelse ved vor Folkeskole har ogsaa været behandlet i Lagtinget, og den var blevet vedtaget af Lagtinget. Det var netop paa en Tid, da der var særlig stærk Lærermangel deroppe, og saa vidt jeg ved, blev Bestemmelsen netop vedtaget under den Forudsætning, at den skulde være foreløbig, saa at de danske Lærere kun foreløbig skulde kunne ansættes for at afhjælpe Mangelen. Men Bestemmelsen er altsaa kommet ind i Anordningen af 1912, og denne Anordning synes i hvert Fald ikke at være bestemt til at være foreløbig. Hvordan vilde det nu gaa de danske Lærere, der var uddannede paa et dansk Seminarium og ikke havde hørt et færøsk Ord, ikke kendte noget til det færøske Sprog, ikke kendte noget til færøsk Historie, ikke kendte noget særligt til færøsk Geografi, maaske havde hørt, at der var 18 Øer, hvoraf de 17 var beboede, og at den største By eller Bygd var Thorshavn, hvordan vilde det gaa disse Lærere, naar de skulde ud i Bygderne paa Færøerne og undervise færøske Børn? De vilde selvfølgelig ikke kunne sætte sig i Forbindelse med Børnene, i Førstningen i hvert Fald; de kunde maaske i Tidens Løb sætte sig i Forbindelse med de ældre Børn, naar disse nogenlunde havde lært sig at forstaa Dansk, og saa muligvis faa de ældre Børn til atter at sætte sig i Forbindelse med de yngre, altsaa ad Omveje komme i Forbindelse med Børnene. Der var maaske en Mulighed dèr. Der var ogsaa noget andet, som var i Vejen, nemlig det, at Færøsk var blevet obligatorisk Fag ved Anordningen af 1912. De danske Seminarister, som ikke kendte noget til færøsk Sprog, kunde selvfølgelig ikke undervise i Færøsk. Hvad skulde man saa stille op? For mig staar det som en fuldstændig Umulighed.

Efter at jeg havde holdt denne Tale, kom der — jeg vil ikke sige Referat —, men noget i Aviserne om, at der havde været et Folkemøde paa Stevnuvali, og at nogle havde holdt Taler, og de havde sagt det og det. Efter at disse Aviser var udkomne, fik jeg gennem Skolekommissionen fra Færø Amts Skoledirektionen en Skrivelse, hvori Skoledirektionen spurgte, om jeg vedkendte mig de Udtalelser, der stod i Bladet „Tingakrossur“ af 9. Juli 1913. Der stod noget, som jeg skulde have sagt, og der var anført Udtrykkene: „Lov er brudt, og Lov skal brydes, og at der ingen som helst Grund er for de færøske Lærere til at overholde Lærerloven, naar Autoriteterne saa eftertrykkelig har overtraadt dens Bestemmelser.“ Da jeg havde faaet denne Skrivelse, svarede jeg igen med en Skrivelse af 17. Juli 1913 til Skolekommissionen. Deri skriver jeg for det første, at det, der stod i førnævnte Blad, ikke var noget Referat af mine Udtalelser, og for det andet, at jeg kun vedkendte mig to Par Sætninger, nemlig: „Lov er Lov, og Lov skal holdes“, og „Lov er brudt, og Lov skal brydes“. Jeg havde opstillet disse Sætninger som Modsætninger. Dernæst udviklede jeg for Kommissionen, at Skoleanordningen var umulig i sig selv, den viste sig umulig i Praksis, og

saa fremstillede jeg endvidere, hvorledes jeg forholdt mig med Hensyn til Undervisningssproget for at faa det mest mulige og det bedst mulige ud af min Undervisning. Jeg oplyste, at jeg i den yngste Klasse kun talte Færøsk, dog saaledes, at jeg i Dansktimerne rettede enkelte Spørgsmaal til Børnene paa Dansk, og naar jeg læste Dansk med dem, oversatte jeg det for dem, for at de kunde forstaa det. I den ældste Klasse talte jeg ogsaa kun Færøsk, undtagen i Dansktimerne, da jeg udelukkende talte Dansk. Jeg plejede at tale med Børnene i det danske Sprog om det Emne, der var blevet læst op. Det er Hovedindholdet af den nævnte Skrivelse.

I Sommeren 1913 holdtes der et Lærerkursus i Thorshavn. Jeg havde meldt mig til dette Kursus, og Dagen før Olai tog jeg af Sted fra Velbestad. Jeg kom, saa vidt jeg husker, til Thorshavn ved 5—6 Tiden om Eftermiddagen. Kursuset skulde begynde samme Eftermiddag; det blev holdt i Thorshavns Almueskole. Jeg skyndte mig hjem til min Vært og gik saa ned til Skolen for at komme med til det første Møde. Jeg var meget træt og udaset af Rejsen. Dernede traf jeg afdøde Provst Petersen. Han kom til at tale med mig og spurgte mig, om jeg ikke vilde møde for Skoledirektionen lige straks. Nej, sagde jeg, det var ganske umuligt at møde lige straks, men jeg skulde møde senere hen paa Aftenen, hvis han vilde vente et Par Timers Tid. Jeg var træt og vilde lægge mine Sager til Rette, tage tørre Strømper paa og saadan noget. Han trængte imidlertid paa mig, og jeg sagde, at jeg skulde møde Kl. 8 f. Eks. Han gik fra mig, uden at der vist var blevet afgjort noget. Saa gik jeg hjem til min Vært, og paa Vejen gik jeg op imod Lagtingsbygningen. Dèr kom Folketingsmand Samuelsen bagefter mig, hilste paa mig og spurgte, om jeg kunde komme til Møde sammen med Direktionen til den nævnte Tid, altsaa Kl. 8. Ja, der var ikke noget i Vejen, og Kl. 8 mødte jeg da paa Amtskontoret. Dèr var alle Direktionens Medlemmer samlede. Formanden (Amtmand Rytter), Provsten og Samuelsen, som den Gang var Medlem af Skoledirektionen. Endvidere var Formanden for Skolekommissionen, Pastor Dahl, til Stede. Dèr forelaa den Skrivelse, jeg havde indsendt til Kommissionen, og vi begyndte saa at tale om Forholdene. Formanden førte Ordet. Det første, han gjorde, var, saa vidt jeg husker, at undersøge min Samfundsopfattelse, i det hele taget min Opfattelse af Samfundsforholdene og Samfundspligter. Jeg kan huske, at han fremdrog saadanne Forhold som: hvad han skulde gøre, hvis Ministeriet stillede sig saadan og saadan overfor ham osv. osv., hvad jeg mente om det? Jeg svarede efter min Overbevisning, og han fandt vist ikke noget forkert deri; det var ganske rigtigt altsammen, og jeg kan sige baade Amtmand Rytter og alle dem, der har arbejdet mod mig i denne Sag, at min Samfundsopfattelse er lige saa solid som deres; jeg er udgaaet fra et solidt færøsk Hjem, det skal De lægge Mærke til, jeg er ikke udgaaet fra et Forbryderhjem. Som vi sad og talte frem og tilbage, smed Formanden et Stykke Papir frem for mig og spurgte mig, om jeg vilde underskrive det. Jeg vidste ikke, hvad det var for noget. Jeg kunde ikke læse det, det var ganske utydeligt, og Formanden var nødt til at læse det op for mig. Det kom selvfølgelig ganske overraskende, jeg anede ikke noget. Det viste sig at være en Erklæring om, at jeg vilde rette mig efter Skoleanordningen osv. Jeg kan godt læse denne Erklæring op, den lød saaledes:

„Undertegnede Lærer i Kirkebø Sogn, Louis Zachariasen, erklærer herved:

Da jeg er blevet gjort bekendt med og er blevet overbevist om, at den af mig ved Folkemødet á Stevnuváli hævdede Fortolkning af Skoleanordningen er urigtig, og at den af Skoledirektionen fulgte Fortolkning er rigtig, erklærer jeg herved, at jeg meget beklager de af mig paa bemeldte Folkemøde fremsatte Udtalelser, hvis fulde Rækkevidde ikke har staaet mig klart, hvorhos jeg erklærer, at jeg i Fremtiden agter at følge Skoleanordningens Bestemmelser, saaledes som de fortolkes af Skoledirektionen, ligesom jeg selvfølgelig er villig til at rette mig efter de mig af Skoledirektionen givne Paabud med Hensyn til min Skolevirksomhed.

p. t. Thorshavn, den 28. Juli 1913.

Louis Zachariasen."

Dette var altsaa Ordlyden af Erklæringen. Det første, jeg bed Mærke i, var, at jeg skulde rette mig efter Skoleanordningen, saaledes som den fortolkedes af Skoledirektionen, og jeg spurgte da, om jeg ikke maatte faa en skriftlig Fortolkning af den. Nej, svarede Direktionen, det kunde ikke gaa an. Saa spurgte jeg, hvorledes jeg nu skulde forholde mig med Hensyn til Undervisningssproget. Man kom da med en Fortolkning — den staar

vist i en senere Skrivelse, og jeg tror, jeg vil vente med at læse den op —, og det var paa Grundlag af denne Fortolkning, jeg underskrev Erklæringen. Jeg spurgte ogsaa Direktionen, hvorledes den nu vilde ordne Forholdet med Hensyn til Undervisningen i Færøsk i en færøsk Bygdeskole, hvor det var en dansk Seminarist, der underviste. Jo, sagde Direktionen, den vilde ordne det saaledes, at den vilde se at faa fat paa en eller anden i Bygden, som kunde undervise i Færøsk. Dette er nu efter min Mening ganske meningsløst. Færøsk har aldrig været Fag i færøske Skoler før efter Anordningen af 1912. Man havde ikke Lov til at forudsætte, at der i hver eneste færøsk Bygd fandtes et Menneske, der kunde paatage sig Undervisningen i Færøsk. Jeg tror næsten, at der den Gang fandtes Bygder, hvor der ikke var Personer, som kunde læse Færøsk ordentligt op. Jeg tror det — jeg kan ikke bevise det —, og jeg tror næsten ogsaa, det var Tilfældet i den Bygd, nemlig Porkere, hvor der den Gang var ansat en dansk Lærer — den eneste færøske Bygd, hvor det var Tilfældet.

Lærerne, som var samlede i Thorshavn, vilde nu se at faa Besked om Spørgsmaalet: dansk Seminarist og færøsk Lærer. De indbød derfor Lagtinget, Skoledirektionen og Seminarieforstanderen til et Møde i Thorshavn. Det var bestemt, at Lærerne paa dette Møde skulde fremsætte deres Syn paa Sagen, og de havde haabet, at Direktionen vilde svare, og at Lagtingets Medlemmer og Overlæreren ogsaa vilde udtale sig. Efter Lærernes Opfattelse den Gang — jeg var selv med — blev de færøske Lærere betragtet som en 2den Klasses Vare, danske Seminarister vilde nemlig blive foretrukket ved Ansættelse i vor Folkeskole. Lærerne vilde derfor fremsætte for Lagtingets Medlemmer og Direktionen disse to Spørgsmaal: 1) Er færøske Lærere en 2den Klasses Vare? 2) Hvis færøske Lærere er en 2den Klasses Vare, er der saa ikke en Mulighed for at faa dem hævet op til at være en 1ste Klasses Vare, det vil sige: hævet dem op til ikke at være lig danske Seminarister, men til at staa Side om Side med disse? Dette var Meningen med Mødet. Men baade Direktionen og, jeg maa ogsaa sige, Lagtingsmedlemmerne udtalte sig den Gang meget forbeholdent, og vi fik i det hele taget næsten ingen Ting ud af Mødet. Det eneste virkelig positive, vi fik ud af det, var en Udtalelse af Amtmanden, hvori han betonede, at Børnene skal lære Dansk — han lagde Eftertryk paa dette „skal". Det vedkom i og for sig ikke saa meget det, man vilde diskutere paa Mødet.

Hvad blev der saa foretaget fra Myndighedernes Side? Ja, næste Aar var der paa Finansloven hernede opført 1 000 Kr. til færøske Læreres Uddannelse paa danske Seminarier. Det vil, set fra mit Synspunkt i hvert Fald, sige saa meget som: I færøske Lærere er en 2den Klasses Vare, men hvis I tager ned paa danske Seminarier og fortsætter eders Uddannelse der, kan I hæves op til en 1ste Klasses Vare. Myndighederne vilde ikke gaa med til at gøre Lærerskolen i Thorshavn bedre, men de traf en Ordning, hvorefter de færøske Lærere skulde drages ud af Landet, her ned til Danmark. Nu er det ikke færøske Læreres Mening, at det er noget slemt at komme til Danmark, tværtimod, mange glæder sig meget dertil. Men det kedelige er, at Princippet er dette, at Lærerskolen i Thorshavn skal staa som 2den Klasses, og Seminarierne hernede som 1ste Klasses, og at Myndighederne ikke vil forbedre Lærerskolen i Thorshavn, men tværtimod søger at hale Lærerne ud af Landet i deres Uddannelsestid.

Jeg vender tilbage til Spørgsmaalet om Undervisningssproget. Jeg tog hjem i Sommerferien og tog fat paa alt muligt forefaldende Arbejde. Medens jeg en Dag i August — det var den 23. — var i Fuglebjergene for at fange Fugle, indeholdt Lederen i „Dimmalætting" den Erklæring, jeg havde underskrevet den 28. Juli. Det vil sige: denne Erklæring var blevet overgivet til Bladets Redaktør og var nu af ham blevet benyttet i politisk Øjemed. Da jeg saa denne Artikel, tænkte jeg ved mig selv: den Sag skal ikke være færdig for denne Gang efter den Behandling, som Myndighederne har givet mig. Jeg skrev saa først blot et lille Stykke i det andet Blad, „Tingakrossur", indeholdende en Protest mod Offentliggørelsen. Senere, 1. Oktober, skrev jeg en Artikel om, hvorledes Myndighederne havde behandlet mig, om det ganske uforsvarlige i at overlade Erklæringen til Brug i politisk Agitation. Artiklen hed „Hensigten helliger Midlet". Jeg skrev saa ikke noget for det første. Til 1. Januar 1914 søgte jeg om fast Ansættelse i Embedet. Jeg fik benægtende Svar. Saa sendte jeg en Skrivelse gennem Skolekommissionen til Skoledirektionen og spurgte, om dette skulde betragtes som en Afsættelse fra Embedet, da Konstitutionen kun lød paa et Aar. Jeg fik fra Skoledirektionen det

Svar, at efter almindelig Praksis betragtedes Konstitutionen som fortsat, naar man ikke fik direkte Besked om, at man var afsat. Jeg indgav endnu en Gang en Ansøgning. Det hjalp ikke. Saa skrev jeg i Sommeren 1914 en Artikel i „Tingakrossur". Den fandtes i Bladet den 17. Juni og hed „Magt og Ret". Jeg vil tillade mig at læse denne Artikel op, da Direktionen, eller to af dens Medlemmer i hvert Fald, fremdrog den paa et senere Tidspunkt.

Den lød saaledes:

„Naar man faar et lille Indblik i den Maade, hvorpaa vore Samfundsautoriteter ofte haandhæver Lov og Ret, kommer man uvilkaarlig til at tænke tilbage paa de gamle Dage, da Embedsmændenes Magtsyge lemlæstede og dræbte enhver sund og naturlig Udvikling i vort lille, fattige Land. Det er overhovedet ufatteligt, at man skal kunne drage en saadan Sammenligning nu i 1914, men det lader sig dog ikke bestride.

For den almindelige Bevidsthed staar jo Autoriteternes Dom som den uomstødelige Sandhed, og kun de færreste tænker paa, at ogsaa de Mennesker, der af Samfundet betragtes som Autoriteter paa forskellige Omraader, er Individer med menneskelige Skrøbeligheder. Det har man jo flere Eksempler paa. Men endnu værre bliver det, naar Samfundsordningen er af den Beskaffenhed, at den sætter disse Skrøbeligheder paa den haardeste Prøve under Autoriteternes Udøvelse af deres Virksomhed. Man kan saaledes godt forstaa, at der findes Mennesker, som absolut ikke vil anerkende *Magtens Ret*.

Det er dog ikke ganske rigtigt, naar man vil vælte hele Skylden for den misbrugte Magt over paa Autoriteterne, Grundskaden maa vistnok søges i Samfundsordningen, altsaa hos Samfundet selv. Hvis der skal være Tale om en retfærdig Afgørelse i en Sag, saa maa de, der har Dommen i deres Haand, være ganske objektivt stillede baade overfor Loven og overfor den eller de Personer, hvem Afgørelsen gælder. Først naar et saadant Forhold er til Stede, kan man begynde at tale om *Rettens Magt*, som ethvert Samfundsindivid maa bøje sig for.

Ved disse indledende Bemærkninger har jeg ment nærmere at begrunde de Anker, der skal fremsættes nedenfor.

Paa et Folkemøde i Stevnuváli i Fjor fremkom jeg med en stærk Kritik af vor ny Skoleanordning, idet jeg fremhævede, at Anordningen ifølge sin Ordlyd ikke kunde blive efterlevet, og at den derfor i sig selv var ganske umulig. Sagens videre Forløb vil være „Tingakrossur"s Læsere bekendt; det var Følgerne, jeg her ønskede at skænke en lidt nærmere Omtale.

Den 1. Januar 1913 blev jeg af Færø Amts Skoledirektion ansat som konstitueret Lærer i Kirkebø Sogn; Konstitutionen lød nemlig paa et Aar. Nu havde man Anledning til at tro, at naar Konstitutionstiden var udløbet, og jeg havde virket tilfredsstillende i min Gerning, vilde Direktionen uden videre give mig fast Ansættelse, eller hvis det modsatte var Tilfældet, lade mig forstaa, at, i Fald jeg ikke røgtede mit Arbejde bedre end hidtil, kunde jeg altid være forberedt paa at faa min Afsked paa graat Papir. Men det mærkelige er, at ingen af Delene er sket. Jeg har hverken faaet fast Ansættelse eller nogen Paamindelse om at passe min Gerning bedre end hidtil. Direktionen svarer bare, „at man ikke ser sig i Stand til at imødekomme Andragendet om fast Ansættelse". Konstitutionen skal fortsættes — man maa næsten antage — ud i det uendelige. Men hvorfor? Ja, det skal jeg bare ikke faa at vide. Dertil vil jeg svare, at hvis det er en Straf, saa vilde det være rart at blive underrettet om, hvorfor man straffes, eller hvis det er noget andet, der ligger til Grund derfor, saa maa det jo være Direktionens Pligt at give mig en Hentydning i den Retning.

Skoledirektionen udtaler endvidere i sin Skrivelse, der er stilet til Forstanderskabet for de forenede Sogne i Sydstrømø: „.... at Spørgsmaalet herom (d. e. fast Ansættelse) paa ny vil blive taget under Overvejelse, naar Andrageren har været konstitueret i to Aar. Det tilføjes, at der ikke heri ligger noget Tilsagn om fast Ansættelse, da dette Spørgsmaal til den Tid maa afgøres under Hensyn til samtlige da foreliggende Forhold." — Samtlige da foreliggende Forhold? Under Hensyn til hvilke Forhold mon Direktionen har nægtet mig fast Ansættelse? Man tillader sig at spørge. Men det ønsker jeg at pointere med Bestemthed, at baade Skolekommission og Forstanderskab har anbefalet mig, og at Direktionens Kendskab til Børnenes Fremgang i Kirkebø Sogns Skole ene og alene kan grunde sig paa disse to Myndigheders Udsagn.

Skoledirektionen kan saaledes ikke begrunde sin Nægtelse ud fra de tilstedeværende Skoleforhold, det maa altsaa være et helt andet Grundlag, den har at bygge paa, og saa kommer man uvilkaarlig til min Kritik af Skoleanordningen, og hvad

dermed hænger sammen. Dertil vil jeg for det første sige, at nu er det ikke mig, der har fortolket Skoleanordningen, men Færø Amts Skoledirektion, og det maa jo siges at være uretfærdigt, hvis jeg skal straffes paa Grund af Direktionens Fortolkning, selv om den er fremkommet paa Grundlag af min Kritik.

At Direktionen har fortolket Skoleanordningen, er givet; men hvorfor har den givet sig i Kast med at lave en saadan Fortolkning, som ikke kan taale at komme frem for Offentligheden? Det er det Spørgsmaal, der skal besvares.

Som bekendt er Færø Amts Skoledirektion sammensat af tre Medlemmer, hvoraf de to (Amtmanden og Provsten) er „fødte", medens det ene Medlem vælges (ud) af Lagtinget hvert Aar. Man faar saaledes en Skoledirektion, der er sammensat af tre Lagtingsmedlemmer. Naar man ligeledes tager i Betragtning, at de mislykkede Paragraffer i Skoleanordningen er vedtagne i Lagtinget paa et Tidspunkt, da de politiske Modsætninger har gjort sig stærkt gældende, og at de samme Medlemmer, der har kæmpet og stemt for disse ny Lovforslag, ogsaa sidder som Medlemmer af Færø Amts Skoledirektion, saa kan man godt forstaa, at Direktionen nødig selv vil bidrage til, at den ny Skoleanordning gaar sin Undergang i Møde.

Men Direktionens Stilling er ikke destomindre lige forkastelig.

En Skoledirektion vil aldrig kunne forsvare at handle ud fra et politisk Standpunkt; thi Loven er til for Skolens Skyld, og ikke omvendt, og naar en Lov er ubrugelig, saa maa den afløses af en ny.

Spørgsmaalet om min faste Ansættelse har imidlertid større Rækkevidde, det er af Interesse for hele den færøske Lærerstand. De danske Lærere protesterer for Tiden mod § 8 i den danske Skolelov; her har man næsten et Sidestykke til denne Paragraf, og vi har dog ingen „§ 8."

I Betragtning af foranstaaende vil man let kunne indse Skoledirektionens mærkelige Stilling, og det er et Spørgsmaal af Interesse for hele vort Skolevæsen, om man i Fremtiden ikke bør søge at arbejde sig ud af disse forkvaklede Forhold.

Kirkebø Sogn, den 11. Juni 1914.

Louis Zachariasen."

Naa, næste Aar indgav jeg atter Ansøgning om fast Ansættelse. Der sker da det mærkelige, at jeg ikke fik noget direkte Svar paa min Ansøgning, men jeg fik et privat Brev fra Amtmanden, hvori han bad mig om at komme til Thorshavn for at tale med ham og Provsten. At Brevet er privat, er tydeligt nok, thi det har ikke Skoledirektionens Stempel. Det lyder saaledes:

„Da Provsten og jeg gerne vil tale med Dem angaaende et af Dem hertil indgivet Andragende, skal jeg bede Dem, om De ikke kan se herind til Thorshavn omkring den 8de eller 9de næste Maaned, idet Provsten saa kommer hertil.

Skulde denne Tid ikke passe Dem, da De maaske er paa en af Udøerne, bedes De meddele mig, hvad Tid De er enten i Kirkebø eller Velbestad.

Naar jeg hører fra Dem, om De kan komme til den ovenfor angivne Tid, skal De paany erholde telefonisk Meddelelse herfra, naar jeg med Sikkerhed ved, hvad Dag Provsten er her.

Thorshavn, den 21. Januar 1915.

Ærbødigst

Svenning Rytter.

Til Hr. Lærer Louis
Zachariasen,
Kirkebø Sogn."

Det er noget knudret Sprog, men det kan nok forstaas — maaske.

Jeg ringede saa Amtmanden op i Telefonen og sagde, at jeg godt kunde komme til Thorshavn den 8. Februar. Jeg tog af Sted og fik da en Sammenkomst med Amtmanden og Provsten. Vi kom ind paa forskellige Forhold, og særlig kom vi til at tale om den Artikel i „Tingakrossur", som jeg lige har oplæst. Jeg skal ikke nu fremdrage, hvad vi talte om, da det kommer frem i en senere Skrivelse.

Resultatet blev, at jeg heller ikke fik fast Ansættelse den Gang, og jeg skrev saa 2 Artikler, en, der hed „Ensidighed" — den har ikke særlig Interesse her, for den tog ikke direkte Sigte paa Sagen — og en anden, som hed „Vore Skolemyndigheder", i hvilken jeg kritiserede Grundlaget for vore Skolemyndigheders Sammensætning.

Jeg havde den Gang egentlig tænkt paa at skrive noget mere, men saa syntes jeg alligevel, det var fornuftigere at gaa en anden Vej, nemlig at gaa hele Administrationen igennem; hvis Direktionen ikke vilde afgøre Sagen, saa at gaa til Ministeriet.

Det var derfor, jeg indsendte en Skrivelse til Færøernes Lærerforening. Den er skrevet paa Færøsk, men jeg har her

en Oversættelse af den, som jeg vil oplæse. Jeg tør garantere for, at det er en god Oversættelse, og hvis De ikke skulde tro det, kan jeg altid vise Dem Originalen. Skrivelsen lyder saaledes:

„Til den færøske Lærerforening!

Paa Grund af, at jeg nu snart har været konstitueret Lærer i Kirkebø Sogn i $2^1/_2$ Aar, og Skoledirektionen bliver ved med at nægte mig Embedet, henvender jeg mig til den færøske Lærerforening med Anmodning om at yde mig den Støtte i Sagen, som Foreningen er i Stand til at give.

Grunden til Direktionens Nægtelse synes meget uklar, saaledes som det skal paavises i denne Skrivelse. Man kan dog ikke være i Tvivl om, at Oprindelsen til denne Uvillighed maa søges i den Tale, jeg holdt paa Folkemødet á Stevnuváli 1913. Jeg blev da som bekendt pludselig indkaldt til at møde for Direktionen Dagen før Olai, efter at jeg først havde afgivet skriftligt Svar paa et Spørgsmaal, som den havde tilstillet mig gennem Skolekommissionen for Kirkebø Sogn. Endvidere skal det fremhæves i denne Skrivelse, ligesom det hele Tiden er sket overfor Skoledirektionen, at min Kritik fra først af slet ikke var et Angreb paa Skoledirektionen, men en skarp Protest mod nogle Bestemmelser i den ny Skoleanordning for de færøske Bygdeskoler. Direktionen (Amtmanden) fremlagde paa det før omtalte Møde pludselig for mig en Erklæring, som han bad mig underskrive. I denne Erklæring stod det, at jeg skulde rette mig efter den Fortolkning, som Direktionen gav af Skoleanordningen. Jeg ønskede da at faa denne Fortolkning skriftlig, men det mente Direktionen sig ikke i Stand til at gøre. Saa spurgte jeg mig for angaaende Undervisningssproget i Skolen og deslige. Da udtalte Direktionens Formand disse Ord: „Hvis De en Dag føler Dem bedre oplagt til at tale Dansk, saa gør De det selvfølgelig, og hvis De en anden Dag føler Dem bedre oplagt til at tale Færøsk, saa gør De det selvfølgelig ogsaa.“ Denne Udtalelse bed jeg Mærke i, for den forekom mig noget ejendommelig. Paa min Forespørgsel om, *hvor meget* eller *hvor lidt* jeg maatte benytte mig af hvert af Sprogene, saa Direktionen sig ikke i Stand til at kunne svare. Disse Udtalelser var det, der først og fremmest gav Anledning til, at jeg underskrev førnævnte Erklæring.

Hvad der senere er fremkommet paa Tryk, er uden Tvivl Foreningen bekendt nok, og jeg vil derfor ikke udtale mig noget om det.

Jeg ønsker hellere at standse ved den sidste Ansøgning, jeg sendte til Skoledirektionen om fast Ansættelse i Embedet. Den var dateret den 12. December 1914 og blev indsendt gennem Skolekommissionen. Jeg hørte da ikke noget, før jeg i Slutningen af Januar fik et privat Brev fra Amtmanden, hvori han beder mig om at komme til Thorshavn omkring den 8. Februar for at tale med ham og Provsten angaaende førnævnte Ansøgning. Jeg indvilgede. Endnu en Gang fik jeg Bud, og det blev saa afgjort, at jeg skulde indfinde mig i Thorshavn Kl. 7 Eftermiddag førnævnte Dag. Jeg mødte præcis, men da havde Provsten endnu ikke indfundet sig, og Mødet blev derfor udsat til Kl. 8.

Vi traf saa sammen, og Provsten førte Ordet (han begyndte med at tale Færøsk, men Amtmanden gjorde Indvendinger imod det.) Jeg spurgte saa, om det var Færøernes Skoledirektion, jeg sad overfor, men Provsten svarede kun, at det var to af dens Medlemmer, hvilket jeg selvfølgelig ogsaa vidste. Da jeg fortsatte med at spørge, gav han mig til sidst et saadant Svar, at jeg fik Indtryk af, at de to Direktionsmedlemmer handlede paa Direktionens Vegne. Samtalen kom snart til at dreje sig om Artiklen „Magt og Ret“, som jeg skrev i „Tingakrossur“ i Fjor Sommer. De sagde begge to om den, at den var „ulogisk og ungdommelig“, men de begrundede det ikke overfor mig, og de vilde dog have mig til at udtale mig om, hvad jeg havde tænkt paa, da jeg skrev førnævnte Artikel. Det var en mærkelig Fremgangsmaade, og jeg vilde selvfølgelig ingenting sige. Da Samtalen faldt ind i et saadant Spor, henvendte jeg mig til Provsten med følgende Spørgsmaal: „Denne Artikel *har altsaa været* Skylden i, at jeg *ikke har faaet* fast Ansættelse?“ „Ja“, lød Svaret. „Saa vil jeg bare gøre Direktionen opmærksom paa, at Artiklen fremkom først, *efter* at Direktionen havde nægtet mig fast Ansættelse“, sagde jeg. Da forsøgte Provsten at dreje Svaret saadan, at førnævnte Artikel gav Anledning til, at jeg *nu* ikke kunde faa fast Ansættelse. De to Direktionsmedlemmer foreholdt mig, at jeg var „kommet under uheldig Paavirkning“ og af den Grund var bleven altfor „ensidig“. Hvad de her sigtede til, ved jeg ikke, men Amtmanden sagde ligefrem: „De paavirker Børnene ensidigt“. Hvordan eller i hvilken Retning fik jeg aldrig op-

lyst. Der blev ogsaa talt om en Skrivelse, som jeg før havde tilstillet Direktionen, og ved den Lejlighed fik jeg paa Grund af Uagtsomhed*) at se Skolekommissionens Skrivelse, hvori den paa det varmeste anbefaler, at der gives mig fast Ansættelse.

Hvad der ellers kom frem af Udenomssnak, skal ikke omtales i denne Skrivelse, men til Slut henvendte Provsten sig til Amtmanden og sagde: „Det kan vist ikke nytte noget". Da vi saa holdt op, udtalte de begge to, at det hele kun havde været en privat Samtale imellem os, og dog vidste de meget godt, at jeg hele Tiden havde tiltalt dem med Ordet: Direktion. Før jeg gik, henvendte jeg mig til Provsten og spurgte: „De sagde altsaa, at Artiklen var ulogisk og ungdommelig?" „Ja, *noget* ungdommelig", lød Svaret. En Maaneds Tid derefter fik jeg benægtende Svar paa min Ansøgning. Jeg sendte saa igen en Forespørgsel til Direktionen om Grundene, og Svaret lød, som det fremgaar af hoslagte Skrivelse. For øvrigt har jeg sendt et Andragende til Skoledirektionen om at faa Oplysning om „Skoleinspektionens Udtalelser om Skoleforholdene i Kirkebø Sogn". Dette Svar vil ogsaa blive tilstillet Foreningen.

Jeg vil nu haabe, at Lærerforeningen yder mig sin Støtte, og jeg er altid rede til at give Foreningen de Oplysninger om Sagen, som jeg eventuelt sidder inde med.

Kirkebø Sogn, d. 20. April 1915.

Ærbødigst

Louis Zachariasen."

Lærerforeningen vedtog paa et Møde ved Olai Tid s. A. — 1915 altsaa — at tage sig af Sagen og at sætte sig i Forbindelse med Direktionen. Det gjorde den ogsaa, men det viste sig, at da man skulde til at forhandle om Sagen, vilde Direktionen ikke have noget med Foreningen at gøre; man kunde ikke indlede en virkelig Forhandling, og Sagen gik fuldstændig i Staa.

Imidlertid havde jeg besluttet, at jeg vilde rejse bort; jeg vilde ned til Danmark. Allerede i 2 Aar havde jeg da søgt Understøttelse til Lærerhøjskolen uden dog at faa noget, og saa tænkte jeg, at jeg vilde tage paa Askov Højskole. I Efteraaret 1915 rejste jeg saa herned og stillede en Vikar i Embedet.

Efter at være kommet herned skrev jeg til Lærerforeningen og spurgte om Resultat. Jeg fik det Svar, at der ikke forelaa noget Resultat, og at man ikke kunde gaa til Ministeriet med Sagen, før man havde faaet Bemyndigelse dertil af en Generalforsamling; det vilde vare næsten 1 Aar. Saa syntes jeg, det var bedst, at jeg tog Sagen i min Haand igen, og skrev derfor efter Papirerne. De kom, medens jeg var paa Askov, og jeg gav mig da til at ordne Sagen, oversatte de Skrivelser, der var skrevne paa Færøsk o. s. v. og indsendte det hele til Ministeriet med Anmodning om at faa Sagen oplyst og afgjort. Det var sidst i Marts Maaned 1916.

Jeg hørte nu ikke noget til Sagen hele Sommeren igennem. Efteraaret kom, og da jeg syntes, det trak for længe ud, skrev jeg til Ministeriet og spurgte, om Sagen ikke snart blev afgjort, for nu vilde jeg have en Ende paa det. — Jeg vilde have at vide, om jeg skulde sættes fra Embedet, eller om jeg skulde opnaa fast Ansættelse. Ministeriet svarede, at Sagen ikke var afgjort — det var egentlig det eneste, Svaret gik ud paa. Skrivelsen lyder saaledes:

„I Anledning af Deres Skrivelse af 27. f. M. skal man herved meddele Dem, at der endnu ikke er truffet Afgørelse i den Ministeriet forelagte Sag angaaende Spørgsmaalet om Deres Ansættelse som Lærer i Kirkebø Sogn."

Skrivelsen er dateret den 5. December 1916.

Der gik saa igen nogen Tid, og der kom stadig ikke noget Svar. Jeg blev imidlertid ovre paa Askov, gik først paa Vinterkursus, dernæst paa Højskolekursus og ventede hele Tiden paa Svar. Om Foraaret skrev jeg saa igen til Ministeriet, men jeg tror ikke, der findes noget Svar paa denne Skrivelse. Derimod findes der en Skrivelse af 9. August 1917, som lyder saaledes:

„I Anledning af Deres Skrivelse af 1. ds. angaaende den Ministeriet forelagte Sag angaaende Spørgsmaalet om Deres Ansættelse som Lærer i Kirkebø Sogn skal man meddele Dem, at den omhandlede Sag er sendt tilbage til Færø Amts Skoledirektion under 16. f. M., og at Ministeriet ikke vil kunne træffe endelig Afgørelse i Sagen, førend Direktionens Svar foreligger."

Jeg havde haft Vikar hele Tiden, men

*) Amtmanden bad mig om at gennemsøge nogle Papirer, og jeg maatte selvfølgelig kigge dem igennem for af Indholdet at udlede det rigtige.

det kunde jo ikke gaa i Længden. Jeg rejste herned i Efteraaret 1915, og nu skrev vi 1917. Det var nu min Beslutning at tage ind paa et Kursus her i København for at læse til Studentereksamen, lige meget hvordan det gik med Sagen. Jeg vilde saa om muligt stadig holde Vikar, indtil Resultatet forelaa.

Jeg kom her til Byen sidst i August Maaned 1917, og nu syntes jeg, det gik for galt. Sagen havde ligget i Ministeriet i snart halvandet Aar, uden at der var truffet nogen Afgørelse, og saa skrev jeg til Ministeriet, at jeg fandt denne Behandlingsmaade meget mærkelig, og at der sikkert ikke fandtes nogen Lærer i det danske Kongerige, der var blevet behandlet paa den Maade. Da kom der endelig Svar fra Ministeriet. Det er dateret den 24. September 1917 og lyder saaledes:

„Efter at have brevvekslet med Færø Amts Skoledirektion i Anledning af Deres hertil indsendte Andragende, hvori De udbeder Dem Ministeriets Afgørelse af, hvorvidt Direktionen er berettiget til at nægte Dem fast Ansættelse i Kirkebø Lærerembede, skal man herved meddele Dem, at Ministeriet med Direktionen er enig i, at denne har været fuldt berettiget til ikke blot at skride ind imod Dem i Aaret 1913, men ogsaa i Betragtning af Deres senere Forhold til hidtil at nægte Dem fast Ansættelse. Imidlertid vil De, da Skoledirektionen har erklæret at kunne tiltræde en saadan Ordning, nu kunne modtage Kaldelse til Kirkebø Lærerembede paa Betingelse af, at De forinden afgiver en fornyet Forsikring om, at De vil holde Dem de gældende Love og Anordninger vedrørende Skolevæsenet efterrettelig, og i Forbindelse hermed fremfører en Beklagelse af Deres Optræden overfor Direktionen efter Afgivelse af Deres Erklæring af 28. Juli 1913.

Idet man herefter kan henvise Dem til Skoledirektionen vedrørende Sagens yderligere Behandling, skal man tilføje, at den nye Erklæring, som De maatte udstede, eventuelt vil blive offentliggjort.

S. Keiser-Nielsen.

A. Barfod.
Fm.

Hr. Lærer L. Zachariasen,
Sløjdskolen i Askov, Vejen"

Da jeg fik denne Skrivelse, var der selvfølgelig to Muligheder for mig. Den ene Mulighed var, at jeg gik ind paa de Betingelser, Ministeriet stillede mig, og opnaaede fast Ansættelse, og den anden Mulighed var den, at jeg afviste disse Betingelser og sagde Embedet fra mig. Jeg valgte den sidste.

Samme Dag, som jeg havde modtaget nævnte Skrivelse, sendte jeg Svar til Ministeriet og erklærede, at jeg opgav min Skolevirksomhed. Efter Modtagelsen af denne Skrivelse var jeg nemlig klar over, at jeg var nødt til at opgive min Virksomhed som Lærer, efter at jeg havde været konstitueret i Embedet, jeg tror, i 4 Aar og 8 Maaneder; der var noget mærkeligt ved Slutningen af Konstitutionstiden, som jeg ikke selv var klar over.

Den ærede Kommission har givet mig Lejlighed til at gøre mig bekendt med en Skrivelse fra Færø Amts Skoledirektion til Undervisningsministeriet, dateret den 6. September 1916. Jeg har Lyst til at sige noget om denne Skrivelse, da den udelukkende handler om mig. Ministeriet har ønsket en Udtalelse fra Direktionen, og Direktionen sammenfatter sit Svar under to Hovedpunkter: 1) Hvorledes er Undervisningssproget paa Færøerne i Henhold til Loven og 2) har Skoledirektionen overtraadt Loven. Derefter citeres det Stykke af Skoleanordningen, som jeg har læst op, og saa tales der om, hvordan Sprogforholdene er paa Færøerne, og det fremhæves, at der er mange Lærere, som ønsker at benytte sig i mere udstrakt Grad af det færøske Sprog. Dette skyldes to Grunde, „*dels* en Overvurdering af de Vanskeligheder, det danske Sprog volder Børnene for Forstaaelsen af det lærte, i Forbindelse med en Undervurdering af (eller maaske rettere Bortseen fra) de Vanskeligheder, Børnene vilde have ved at tilegne sig Dansk i tilstrækkeligt Omfang, hvis det danske Undervisningssprog fjernedes, *dels* et rent følelsesmæssigt, abstrakt Krav om, at det færøske Sprog paa Færøerne i alle Forhold, hvor det er muligt, bør benyttes i Stedet for Dansk." Jeg skal ikke oplæse mere, der fortsættes fuldstændig i samme Sprog. Det er særlig Punkt 2, jeg ønsker at udtale mig om. Det er et herligt Stykke, ganske pragtfuldt. Jeg har aldrig kunnet forestille mig, at en officiel Skrivelse fra en Skoledirektion til et Ministerium kunde indeholde noget saadant, som denne gør. Jeg vil først omtale en Sætning, som lyder saaledes: „Denne Ordning af Undervisningssproget er, som det vil ses, særlig for ældste Klasses Vedkommende i positiv og væsentlig Strid med Skoleanordningen." Med „denne Ordning" menes den Ordning,

jeg selv har truffet, og som jeg fremstillede i mit første skriftlige Svar af 17. Juli 1913 til Kommissionen. Jeg maa hertil sige, at det forbavser mig i allerhøjeste Grad, at Direktionen kan udtale dette, thi Direktionen har aldrig overfor mig udtalt, at denne Ordning er i positiv og direkte Strid med Skoleanordningen. Hvorfor har Direktionen ikke gjort det, og hvorfor gør Direktionen det overfor Ministeriet og ikke overfor mig? Jeg synes i hvert Fald, at Direktionen burde have underrettet mig om det, før den siger til Ministeriet, at denne Ordning er i positiv og væsentlig Strid med Skoleanordningen. Saa siger Direktionen videre: „Skønt Lærer Zachariasen, som nævnt, var blevet udtrykkelig spurgt, om han havde opfordret de andre Lærere til ikke at overholde Skoleanordningens Bestemmelser, indeholder hans Svar ikke nogen Benægtelse heraf.“ Det synes jeg er temmelig mærkeligt. Jeg siger for det første, at i „Tingakrossur“ af 9. Juli 1913 findes ikke noget Referat af min Tale, og jeg vedkender mig kun de to Par Sætninger, som jeg har citeret før; den Udtalelse: „at der ingen som helst Grund er for de færøske Lærere til at overholde Lærerloven, naar Autoriteterne saa eftertrykkelig har overtraadt dens Bestemmelser“, vedkendte jeg mig ikke. Direktionen skriver videre: „Ogsaa efter hvad der i øvrigt forelaa“ — jeg har ikke faaet tilstillet noget, saa jeg antager ikke, at den ærede Kommission har faaet yderligere Udtalelse; jeg kan ikke svare paa dette, thi jeg ved ikke, hvad der sigtes til.

Saa kommer det mest pragtfulde. Jeg vil først læse Indledningen: „Som Følge heraf havde Skoledirektionen alvorligt under Overvejelse at fjerne Lærer Zachariasen fra Skolen eller i hvert Fald at meddele ham, at den ham for et Aar meddelte Konstitution efter Fristens Udløb vilde blive ophævet. En saadan Fremgangsmaade vilde formentlig ogsaa have været den rigtigste. Naar Skoledirektionen imidlertid ikke gik denne Vej, skyldtes det *dels*, at man ansaa det for uklogt at skaffe Lærer Zachariasen et letkøbt Martyrium, der uden Tvivl vilde blive udnyttet til det yderste i den politiske Agitation, *dels og navnlig* Hensynet til Lærer Zachariasen selv“. Nu kommer det: „Lærer Zachariasen var nemlig ganske ung, kun et Par og tyve Aar, og han var efter Skoledirektionens Formening under stærk Paavirkning af andre, i hvert Fald af den førnævnte almindelige, yderliggaaende Agitation for det færøske Sprog, muligvis ogsaa af enkelte Personer indenfor hans Skolekreds. Beboerne i denne er nemlig gennemgaaende ivrige Selvstyremænd, blandt andre er Formanden for Partiet, den ogsaa for saa vidt angaar Benyttelsen af Færøsk meget yderliggaaende Kongsbonde Patursson, bosat i Sognet. Formanden for Skolekommissionen, Pastor Dahl, er ligeledes en endog meget ensidig Tilhænger af, at Færøsk benyttes i alle Forhold, hvor det overhovedet er muligt, jfr. Lærer Zachariasens Bemærkning i førnævnte Skrivelse af 17. Juli 1913, Side 2 f. o. om, at han ikke kan andet end undres over, at han bliver spurgt, om han har overholdt Skoleanordningen. „Thi Skolekommissionen ved meget godt, at ved Aarsprøven paa Velbestad den 26. Maj benyttede vi udelukkende Færøsk som Talesprog i Skolen.“ De saaledes stedfundne og de ogsaa ellers stedfindende Brud paa Skoleanordningen har Pastor Dahl aldrig indberettet til Skoledirektionen, og ligeledes har han heller ikke indberettet Lærer Zachariasens Udtalelser paa det ommeldte Møde, skønt han var til Stede ved dette, jfr. Bilag 1 i de af Direktionen indsendte Bilag. Man skal i denne Forbindelse ligeledes henvise til Skoledirektionens Skrivelse af 27. Oktober f. A., jfr. Ministeriets Skrivelse af 21. Januar d. A. (A. S. 651/771) angaaende Indførelse af Færøsk som Lærefag ved Kommuneskolen i Thorshavn. Det fremgaar af denne Sag, at Pastor Dahl i direkte Strid saavel med Bestemmelsen i § 24, sidste Punktum, i Lov Nr. 126 af 27. Maj 1908 som med almindelige Principper for loyal Forelæggelse af en Sag undlod at medsende den af Førstelæreren afgivne Erklæring, uden Tvivl fordi han antog, at denne Erklæring muligvis vilde have til Følge, at Skoledirektionen og Ministeriet ikke kunde gaa med til at optage Færøsk paa Timeplanen under de nuværende Forhold.“

Det, synes jeg, er et pragtfuldt Stykke i en Skrivelse fra en Skoledirektion til et dansk Ministerium. Da jeg læste dette Stykke igennem, tænkte jeg ved mig selv, at det var baade til at le og græde over. At Direktionen virkelig kan nedværdige sig saa meget og bruge saa lave Midler som de Argumenter, der her drages frem! Det, maa jeg sige, er et stift Stykke. Jeg kom til at tænke paa, hvad Shakespeare siger i Hamlet: „There is something rotten in the state of Denmark“. Jeg maa sige: efter dette Stykke gør jeg de Ord til mine. Der er noget „raaddent“ ved den danske Stat, naar noget saadant kan

komme frem i en Skrivelse, tilstillet et dansk Ministerium. At imødegaa dette er jo ganske umuligt. Det er de bare Sigtelser. Lærer Zachariasen var under stærk Paavirkning af andre, mener Skoledirektionen, under Paavirkning af Kongsbonde Patursson og Formanden for Skolekommissionen, Pastor Dahl! Det eneste, man kan gøre, er at vise, at det er elendig, ussel Smudsbladsjournalistik.

Videre staar der om den Erklæring, som blev offentliggjort i „Dimmalætting": „Saadan Offentliggørelse fandt Sted i „Dimmalætting" for 23. August 1913 med Skoledirektionens Tilladelse, men med en redaktionel Tilføjelse, for hvilken Skoledirektionen selvfølgelig ikke er ansvarlig." Dette „selvfølgelig" kommer ligesom drattende ned fra Himlen. Hvem har Ansvaret dèr? Det maa selvfølgelig efter min Mening være Direktionen, thi Direktionen havde jo Erklæringen i sin Haand, og det er Direktionen, som har overgivet den til Bladet „Dimmalætting". Om Direktionen direkte har bedt Redaktøren udnytte den i den politiske Agitation, vil jeg ikke udtale mig om, men Direktionen har i hvert Fald ikke sagt til Redaktøren af „Dimmalætting": De maa ikke benytte den i den politiske Agitation. Det „selvfølgelig" kommer ganske umotiveret.

Efter saa at have omtalt de Artikler, jeg har skrevet i „Tingakrossur", fortsætter Direktionen med noget, som jeg ønsker at læse op: „Man skal i denne Forbindelse indskrænke sig til at bemærke, at den af Andrageren i Bilag 10 givne Sagsfremstilling paa mange Punkter *er fuldstændig usandfærdig og i Strid med det virkelig forefaldne, hvilket vil kunne bevidnes af alle Direktionens daværende Medlemmer.* Det skal kun tilføjes, at det sidste Møde, han omtaler, af os var beregnet paa at tale ham til Fornuft, hvilket imidlertid ganske mislykkedes, bl. a. fordi han under hele Samtalen greb til alle mulige Udflugter." Det Bilag 10, som Direktionen her nævner, er sikkert den Skrivelse, jeg sendte ind til Færøernes Lærerforening. I denne Skrivelse giver jeg en samlet Fremstilling af Sagen og omtaler ikke blot det første Møde, jeg havde med Skoledirektionen den 28. Juli 1913, men ogsaa det andet Møde den 8. Februar 1915. Direktionen siger altsaa, at den dèr givne Fremstilling paa mange Punkter er fuldstændig usandfærdig og i Strid med det virkelig forefaldne, hvilket vil kunne bevidnes af alle Direktionens daværende Medlemmer. Jeg hævder nu, at Sagen er forløbet akkurat saaledes, som jeg har fremstillet den i denne Skrivelse. Direktionen har maaske Lyst til at komme bort fra sin Fortolkning af Skoleanordningen, netop fra de Sætninger, jeg citerede: „Hvis De en Dag føler Dem oplagt til at tale Dansk, gør De det selvfølgelig, og hvis De en Dag føler Dem bedre oplagt til at tale Færøsk, gør De det selvfølgelig ogsaa." Jeg kan huske, at efter at jeg havde underskrevet Erklæringen, indrømmede jeg overfor mig selv, at det selvfølgelig var forhastet; jeg skulde ikke have underskrevet den, før jeg var blevet klar over Forholdene. Det kom fuldstændig som en Overrumpling. Men nu havde jeg dette at holde mig til, jeg noterede det op lige straks, da jeg kom hjem, og saa tænkte jeg: jeg vil gaa ud til Pastor Dahl — som den Gang var Formand for Skolekommissionen — og spørge ham, om det ikke er rigtigt. Jeg gik saa ud til ham, jeg tror, det var selve Olai Dag om Morgenen; han sad nede i Haven, og jeg spurgte ham, om det ikke var rigtigt, at Direktionens Formand havde udtalt sig, som jeg her havde skrevet op. Jo, sagde han, det gjorde Formanden. Jeg tror nok, at Pastor Dahl, nuværende Provst Dahl, maa kunne huske det. Jeg hævder nu, at min Fremstilling er i Overensstemmelse med Sandheden.

Vi kommer saa til det andet Møde, det sidste, jeg havde med Direktionens Medlemmer. Jeg fik et privat Brev fra Amtmanden om at mødes sammen med ham og Provsten. Jeg spurgte, da jeg kom sammen med dem, om det var Direktionen, eller det ikke var Direktionen. De vilde ikke sige mig det ligefrem. Jeg stod ganske uvidende, det eneste, jeg havde at holde mig til, var det Brev, jeg havde faaet fra Amtmanden, og det var et privat Brev, saa hvis jeg alene holdt mig til det, maatte jeg gaa ud fra, at det var en privat Samtale. Men efter de Svar, som de to Herrer gav mig, var jeg nødt til at antage, at det var Direktionen, og at de handlede paa Direktionens Vegne, og jeg tiltalte dem derfor med Ordet Direktionen. Det hele forløb akkurat, som jeg har fremstillet det i den omtalte Skrivelse. Man vilde da tale mig til Fornuft, siger man. Jeg kunde ikke finde, at det, man fremførte, var beregnet paa at tale mig til Fornuft. Jeg fik i hvert Fald den Opfattelse, at hele Mødet var beregnet paa at aflokke mig nogle Udtalelser, som man maaske kunde bruge imod mig senere.

Derefter gaar Direktionen i sin Skrivelse over til at omtale, hvad Ministeriet

nu skal gøre, og derom siger den: „I Henhold til det anførte skal man indstille til Ministeriet, at dette svarer Andrageren, at Ministeriet er enig med Skoledirektionen i, at denne har været fuldt berettiget til ikke blot at skride ind imod ham i Aaret 1913, men ogsaa i Betragtning af hans senere Forhold til hidtil at have nægtet og til vedblivende at nægte ham fast Ansættelse, og at man ganske maa overlade til Skoledirektionen at afgøre, om den nuværende Konstitution skal opretholdes eller eventuelt bør tilbagekaldes". Derefter siger Direktionen: „Ministeriet vil sikkert være klar over, at en anden Afgørelse vilde blive betragtet som en fuldstændig Desavouering af Skoledirektionen og gøre dennes — paa Grund af Sprogkampen i Forvejen vanskelige — Stilling fuldstændig uholdbar". Det kan godt være; det tror jeg ogsaa, men hvorfor vilde Skoledirektionen saa ikke f. Eks. foreslaa en Ændring af Loven i Stedet for?

Naar jeg sammenholder Udtalelserne i denne Skrivelse med Ministeriets sidste Svar til mig, ser jeg, at Ministeriets Svar bygger fuldstændig paa Direktionens Indberetning. Ministeriets Svar er tildels ordret det samme, som staar der. Men der er noget andet, jeg vil bemærke. Skrivelsen er dateret den 6. September 1916, og den 9. August 1917 fik jeg en Skrivelse fra Ministeriet, hvori det siger, „at den omhandlede Sag er sendt tilbage til Færø Amts Skoledirektion under 16. f. M., og at Ministeriet ikke vil kunne træffe endelig Afgørelse i Sagen, førend Direktionens Svar foreligger." Der maa altsaa være endnu en Skrivelse, som jeg ikke kender noget til — jeg ved ikke, om den ærede Kommission har noget Kendskab til den —, og Ministeriet maa ogsaa have bygget sit sidste Svar paa denne senere Skrivelse fra Direktionen. Men hvad der staar i denne, ved jeg ikke.

Til sidst siger Direktionen: „Som Bevis paa, at der ikke altid fremkommer fuldt korrekte Oplysninger fra vedkommende Side, tillader man sig at vedlægge Akterne i en Sag angaaende Understøttelse til Lærerhøjskolen". Dette har jeg ikke Spor af Materiale til at imødegaa. Jeg kender ikke de Akter, som Direktionen her har indsendt. Men jeg kan fortælle, hvordan denne Sag udviklede sig. Jeg søgte nemlig, efter at jeg var kommet i Strid med Direktionen, om at komme ind paa Lærerhøjskolen, men jeg mente, at det vist ikke kunde nytte noget at sende min Ansøgning gennem Direktionen, den vilde ikke anbefale den. Om det maaske var forkert, ved jeg ikke; men Ansøgningen blev ikke sendt gennem Direktionen, jeg sendte den til min Broder, som den Gang opholdt sig i København, og som bragte den op til Prof. Olrik.

Naar man nu sammenligner Direktionens Udtalelser med Ministeriets Afgørelse i Sagen, er det tydelig nok, at Ministeriet fuldstændig har fulgt Direktionens Indstilling, i et og alt har rettet sig efter den. Ministeriet har ikke engang i sin sidste Skrivelse til mig taget Forbehold for Eks. overfor noget saadant som Artiklen i „Dimmalætting", hvor Erklæringen blev offentliggjort — maaske paa Grund af Direktionens Udtalelse om, at den „selvfølgelig" ikke var ansvarlig for, at den blev offentliggjort paa den Maade. Det ser for mig ud, som om Ministeriet har gjort sig medskyldig i, at jeg er blevet behandlet paa denne Maade fra Direktionens Side.

Til allersidst lægger man Mærke til, at Skoledirektionens Skrivelse er underskrevet med 4 Navne: Amtmand Rytter, Provst Fr. Petersen, H. A. Djurhuus og A. Samuelsen. Djurhuus var ikke Medlem af Direktionen den første Gang, jeg stødte sammen med den, derimod var Samuelsen det; Djurhuus blev først senere Medlem. Hvorfor Samuelsen underskriver denne Skrivelse, forstaar jeg virkelig ikke; han var jo ikke Direktionens Medlem, da Skrivelsen blev afsendt den 6. September 1916.

Nu har Forholdene imidlertid udviklet sig saaledes, at det Flertal i Lagtinget, der vedtog den omtalte Bestemmelse om Undervisningssproget, som hidtil har været gældende paa Færøerne, er blevet til et Mindretal, og at det tidligere Mindretal er blevet til et Flertal. Allerede i 1917, tror jeg, blev der fra Færøernes Lærerforening indsendt et Forslag om Forandring af § 7 i Anordningen, men det Aar sad jo endnu det gamle Flertal i Lagtinget, og Forslaget blev ikke gennemført. I 1918 kom Forslaget imidlertid atter til Behandling, og det blev da vedtaget, at Bestemmelsen om Undervisningssproget skulde stryges, saa at der i Stedet for at staa, at Dansk er Undervisningssproget, skal staa, at Færøsk er Undervisningssproget. Endvidere gaar Forslaget ud paa at indføre færøsk Retskrivning som obligatorisk Fag.

Hvorfor maa nu Færøsk ind i vore Skoler? For det første er det et rent pædagogisk Krav, dette, at de færøske Børn skal begynde med Færøsk. For det andet er det en Hovedbetingelse for vor natio-

nale Eksistens, at Færøsk kommer ind i Skolerne. Forholdene paa Færøerne er helt anderledes nu end i gamle Dage. I gamle Dage kunde det færøske Sprog bevare sig nogenlunde rent, uden at det dyrkedes i Skolerne. Nu er det ganske umuligt, da alle unge Færinger søger ud i Verden bort fra deres Hjem og kommer i Berøring med mange forskellige Folkeslag. De er udsatte for at tabe saa meget af deres Nationalitet, blande det fremmede med deres eget. Et andet Krav, som absolut maa stilles til vor Skole, er dette, at Skolerne i saadanne Fag som Historie og Geografi først og fremmest gaar ud fra Færøerne selv. Jeg kan huske fra den Tid, da jeg gik i Lærerskolen i Thorshavn, at man hørte ikke et eneste Ord om Færøernes Historie. Det saa næsten ud, som om Færøerne ikke havde nogen Historie, vi lærte i alt Fald ikke noget om den. Vi lærte meget lidt om Færøernes Geografi, man gik i hvert Fald ikke ud fra denne, men lagde noget helt andet til Grund. Som Eksempel paa den store Inkonsekvens, der hersker i vor Skole, skal jeg fremdrage følgende. Vi havde ved Lærerskolen i Thorshavn et Fag, der hed praktisk Færdighed; vi skulde øve os i at undervise i de forskellige Fag ved Almueskolen i Thorshavn og i de lavere Klasser i Mellemskolen, Færøsk var dengang indført som frivilligt Fag i Forberedelsesklassen og i 1ste Klasse ved sidstnævnte Skole. Vi havde Fag som: Dansk, Færøsk, Religion, Geografi, Historie o. s. v. Nogle af Timerne faldt i Mellemskolen, andre i Almueskolen, og ved de praktiske Øvelser skulde vi altid tale Dansk i alle Fag, undtagen naar vi havde Færøsk i Forberedelsesklassen. Men ved Eksamen er der Prøve i praktisk Færdighed i to Fag, og i det ene skal vi tale Dansk, i det andet Færøsk. Det var ganske tilfældigt, hvilke Fag det var; det ene af Fagene kunde f. Eks. godt være Færøsk, men det kunde ligesaa godt være Historie. Man kræver altsaa, at vi i Historie ved Eksamen skal give os til at tale Færøsk, medens vi aldrig har gjort det til daglig. Det forekommer mig at være ganske inkonsekvent.

Skal det færøske Folk virkelig bringes fremad, maa der skabes et godt Grundlag i vore Skoler Jeg synes ofte, naar jeg træffer Færinger, der ikke har Interesse for deres egne Forhold, at der er noget saa mærkelig tomt og indholdsløst over dem. De gaar ud af Skolen uden at ane, at det Land, hvor de er fødte og opdragne, indeholder Muligheder i sig, uden at ane, at det har en Historie. Det maa være et forfærdelig tomt og trist Liv. Der maa gøres noget her, der maa ske en Forandring, og Forandringen kommer, for man mærker, at blandt den færøske Ungdom er der ligefrem Trang dertil. Jeg synes oprigtig talt, at vi har ofret altfor mange unge Kræfter paa den nationale Kamp deroppe. Det vilde være bedre, om vi ofrede en lille Smule mindre og brugte de tiloversblevne Kræfter til andre Opgaver, som foreligger. Det er en saadan Løsning, jeg ønsker, og jeg haaber, at den vil komme en Gang i en nær Fremtid.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af de Herrer ønsker at rette Spørgsmaal til Hr. Zachariasen? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Zachariasen for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Mødet hævet Kl. 6 40.

Mødet 25. April 1919 Kl. 2½.

Vidne: Landstingsmand *J. Patursson.*

Formanden: Hr. Patursson vil i Dag være saa god at fortsætte sit Foredrag.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg vil begynde dette mit Foredrag med at rette en Tak til de ærede Medlemmer af Kommissionen, der har paatalt de ærekrænkende Angreb, som Hr. Overretsassessor Rytter har rettet saavel mod min offentlige som mod min private Virksomhed. Samtidig maa jeg meget beklage, at Hr. Rytter har faaet Tilladelse til i sit sidste Foredrag at fortsætte og forstærke den Tilsmudsning af min Person, som han gennemførte i sit første Foredrag i November Maaned.

Jeg havde ventet, at naar denne efter min Mening ganske utidige Kommission en Gang var sat, vilde der ved Afhøringerne blive gaaet frem efter visse parlamentariske Regler. Dette har dog, hvad Udtryksmaade og Hentydninger angaar, ikke været Tilfældet. Det har været tilladt, at enkelte Færinger, specielt jeg, er blevet fremstillet som Banditter. Der er fra Formandens Side anført, at Vidnet Hr. Rytter maatte have Lov til at udtale sig frit. Jeg tvivler ikke i mindste Maade om Formandens ubetingede Retfærdighedsfølelse, og som Vidne bøjer jeg mig selvfølgelig for Formandens Afgørelse, men jeg anerkender ikke Rigtigheden af dette Ræsonnement, naar herved forstaas, at Hr. Rytters Ytringsfrihed skulde være i den Grad ubegrænset, som Tilfældet har været. Jeg anerkender heller ikke Rigtigheden af Hr. Landstingsmand Kraghs Ræsonnement, at den Virkning, som de af Hr. Rytter anførte Udtalelser har haft paa min Selvfølelse, kunde have været undgaaet, hvis Landstingets radikale Venstre ikke havde indvalgt mig i Kommissionen, thi jeg maa dog gaa ud fra, at selv om jeg ikke var indvalgt i Kommissionen, vilde denne have ladet mig blive bekendt med Hr. Rytters Udtalelser, forinden jeg selv blev afhørt.

Efter hvad der nu er sket, har jeg overvejet, om det rigtigste ikke vilde være, at jeg nægtede at afgive yderligere Vidneforklaring og som Medlem af Kommissionen forlangte Offentliggørelse af det af den danske Regerings Repræsentation paa Færøerne — de Herrer Rytter, Thygesen og Vest — anførte. Saa kunde Færingerne have taget Affære, og jeg kan regne med, hvad man da havde oplevet. Men jeg er kommet bort herfra af forskellige Grunde. Her skal jeg kun nævne en af disse Grunde, nemlig at jeg anser et forstaaelsesfuldt Forhold mellem Danskere og Færinger for at være af saa stor Betydning, at jeg dog mener, det er Umagen værd at give en Redegørelse.

Før Hr. Rytters sidste Afhøring havde det været min Hensigt, saa vidt muligt, at forbigaa hans hasardiøse, personlige Paastande fra den første Afhøring og fra Dokumenterne. Jeg var jo begyndt at give, saa vidt det stod til mig, objektive og saglige Fremstillinger af de Sager, der er inddragne under Kommissionens Omraade. Jeg henviser i saa Henseende til mine Foredrag om Adressesagen og om Skolesprogsagen. Paa samme Maade havde jeg tænkt at fortsætte, idet jeg er gaaet ud fra, at Kommissionens Medlemmer, der jo ikke er kendte med færøske Forhold, vilde have Interesse af saadanne saglige Afhandlinger for derved at faa et bedre Overblik over de særegne færøske Samfundsforhold og komme i Besiddelse af større Evne til at bedømme de enkeltvis forekommende Foreteelser, der i modsat Fald, ganske selvfølgelig, maa forekomme Medlemmerne noget uforklarlige og van-

skelige at bedømme. Men Karakteren af Hr. Rytters sidste Foredrag har nu, hvis jeg i det hele taget skal indlade mig paa at fortsætte, gjort det til en absolut Nødvendighed for mig at fravige denne min oprindelige Plan. Jeg er nu nødt til straks at optage baade min og Kommissionens Tid med Imødegaaelse af Hr. Rytters personlige Angreb og Paastande.

Naar jeg siger Paastande, beder jeg om, at Udtrykket tages i Ordets fulde Betydning. Thi jeg vil antage, at Kommissionen allerede har været opmærksom paa, at det, der karakteriserer Hr. Rytters Angreb, er, at Foredragene i aldeles overvejende Grad mangler Dokumentation. Det vrimler med Paastande og fantastiske Udviklinger, men Beviserne for Paastandenes Rigtighed savnes enten ganske og aldeles eller mistydes i den Grad, som kun forudfattede ondartede Meninger, fri Fantasi, stedligt Ukendskab og aandelig Blindhed kan afstedkomme.

Hensigten ligger derimod klar nok for Dagen: Selvstyrepartiets Politik i Almindelighed, jeg og andre enkelte Personer i Særdeleshed, skal stilles i den mest mulig afskrækkende Belysning. Statsminister Zahles fornuftige Ord om Hensyntagen til vore Ejendommeligheder m. v. skal vendes om til, at han støtter færøske Løsrivelsesbestræbelser og har Samkvem med tvetydige, usandfærdige Selvstyremænd. — Paa den anden Side staar saa Rytter og hans Følgesvende, rene som Guds Engle, og forsvarer Danskhedens Sag paa Færøerne mod Overfald af de nævnte uhæderlige Personer.

Jeg gaar da over til at behandle de Skrivelser og Telegrammer (se Aktstykker I.), som fhv. Amtmand Rytter i Embedsmedfør har tilsendt det danske Justitsministerium, og jeg maa da straks sige, at vel havde vi Færinger haft en Formodning om, at Hr. Rytter ikke havde omtalt Selvstyrepartiet paa en fordelagtig Maade overfor sine overordnede Myndigheder hernede, men at han i sine tjenstlige Indberetninger havde tilsmudset os i den Grad, som det nu viser sig, han har gjort, det føler jeg mig dog forvisset om, at ingen af os har haft nogen Tanke om. Det forundrer mig kun, at Justitsministeriet efter disse Indberetninger har turdet have noget med Selvstyrepartiet at gøre, og da i Særdeleshed med mig.

Efter disse Bemærkninger vil jeg gennemgaa Hr. Rytters Angreb punktvis. Jeg har anset det for nødvendigt at anvende et særligt Afsnit af mit Foredrag til at paapege nogle af Hr. Rytters overordentlig mange Urigtigheder i de af ham afgivne Forklaringer. Som den Gentleman, han baade af Fødsel, Opdragelse og Stilling i Samfundet er, har det behaget ham at bruge Udtryk om min personlige Færd som usandfærdig, tvetydig, falsk citerende, forløjet o. lign., ligesom hans endnu mere gentlemanlike Kollega, fhv. Sorenskriver Thygesen lader Statsministeren „sparke og haane" en Del af Færingerne. Jeg overlader gerne Hr. Rytter & Co., den tidligere danske Embedsrepræsentation paa Færøerne, Eneretten til Benyttelse af disse fornemme Udtryksmaader. Jeg agter at benytte almindelige borgerlige Ord og for øvrigt lade Kendsgerningerne tale.

1. I det strengt fortrolige Telegram fra Amtet af 24. Marts 1917 (se Aktstykker I.) indberetter Hr. Rytter til Justitsministeriet, at „Patursson er den skjulte Ophavsmand til denne Adresse".

Kommissionen vil blot ved at rette en Forespørgsel til Købmand Ziska, Thorshavn, faa Bevis for, at Hr. Rytter her har givet Justitsministeriet en urigtig Meddelelse, idet det nemlig er Købmand Ziska og ham alene, der har affattet Adressen.

Skulde nu Hr. Rytter ville sige, at han med Udtrykket: „Patursson er den skjulte Ophavsmand til Adressen" ikke netop har ment, at Patursson affattede Adressen, men at det var ham, der undfangede Ideen til Adressen, saa bliver Meddelelsen til Justitsministeriet derfor lige urigtig. Hr. Rytter anfører nemlig selv i sin Forklaring, stenografisk Referat Side 68, at Redaktør Mortensen, Trangisvaag, var Idéens Fader. Men selv om en anden har optaget Redaktør Mortensens Idé og ført den videre, saa vil Kommissionen ligeledes ved at henvende sig til Købmand Ziska faa at vide, at denne eventuelle „anden" ikke var mig. Hr. Ziska vil nemlig ved Hjælp af „Framburdsfelaget"s Forhandlingsprotokol kunne bevise, at *han* den 17. Marts 1917 paa et Foreningsmøde „fremsatte Forslag om at samle Underskrifter over hele Færøland til at sende til den britiske Konsul om fri Sejlads for Færinger fra Island". Og jeg føler mig overbevist om, at Hr. Ziska med Glæde, hvad Øjeblik det skal være, vil erklære, baade at han har undfanget Idéen til Adressen og selv udformet denne.

Hr. Rytter har saaledes givet Justitsministeren fejlagtig Besked angaaende dette Punkt. Jeg har hverken undfanget Idéen til Adressen eller foretaget dens Udformning. At jeg har været medansvarlig

for den — se blandt andet min Protest mod Vareudvalgets Plakat — og fremmet den efter Evne, har jeg derimod aabent erklæret flere Gange.

2. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Hr. Overretsassessor Rytter i sin Egenskab af Amtmand over Færøerne har haft til Hensigt at bringe Ministeriet den Tro, *at* jeg har begaaet Handlinger, som han vidste eller burde have vidst, var udførte af andre Medlemmer af Selvstyrepartiet, og *at* min offentlige og private Virksomhed var underbygget af en Lumskhed og Uvederhæftighed, som han vidste eller maatte vide ikke var til Stede, eller i hvert Fald skyldtes andre Medlemmer af Selvstyrepartiet, *hvis* den var til Stede. Paa lignende Maade har han baaret sig ad overfor Kommissionen. Et af de mange Beviser herfor er dette — se Aktstykker, Side 20 og de 2 første Stykker af Side 21 —, at han øjensynlig vil bibringe Ministeren den Opfattelse, at det er mig, der er Ophavsmanden til de af ham anførte ondartede Motiver, der skal ligge til Grund for Selvstyrepartiets Forfatningsforslag af 1915, og at det er mig, der har villet benytte den under Verdenskrigen skabte Situation og unormale Forhold til et Undergravningsarbejde, rettet mod dansk Styre for „at føre den danske Lovgivningsmagt bag Lyset". Dette er en saa meget mere dadelværdig Paastand, som Hr. Rytter — som Lagtingets Formand og som kendt med Selvstyrepartiets Politik — maatte vide, at det var R. Rasmussen og ikke mig, der havde taget Initiativet til og udarbejdet Forslaget, og vidste, at det var R. Rasmussen og ikke mig, der var Forslagets Ordfører. Angaaende Hensigten med Forslaget har jeg da tilstillet Hr. Rasmussen følgende:

„Da De var Partiets Ordfører i Sagen om Ændringer i Færøernes Landsstyre i Lagtinget i 1915, skal jeg paa dertil given Foranledning tillade mig at stille Dem følgende Spørgsmaal:

1) Søgte De „at bortforklare den virkelige Rækkevidde af de foreslaaede Forfatningsændringer, om end kun delvis, af Hensyn til at føre den danske Lovgivningsmagt bag Lyset"?
2) Gjaldt det for Dem om „at skjule Sagens virkelige Betydning for den færøske Befolknings Flertal"?"

Herpaa har Lagtingsmand Rasmussen svaret:

„Med Hensyn til Besvarelsen af de to her stillede Spørgsmaal skal jeg indskrænke mig til at henvise til det i Bladet „Tingakrossur" Nr. 41, 42, 43 — 1915 optagne Referat af min Tale i Lagtinget ved Sagens 2den Behandling, hvilket Referat er sat efter et af mig indleveret Manuskript."

Jeg har taget en Afskrift af denne Tale; den er lang, og jeg skal derfor blot oplæse nogle enkelte Stykker af den. R. Rasmussen udtalte bl. a.:

„Til vor Folkefrihed hører først og fremmest det, at Lagtinget, som er vor hjemlige folkevalgte Repræsentation, maa faa meget mere Magt ved Lovgivningen, end den nu har, og kan her ikke naas tilstrækkeligt langt uden Grundlovsændring. ja, saa maa vi vente, til Tiden bliver til saadant, Grundloven er vel ikke gældende til evig Tid.

— — —

Skal det altid være saaledes, at vi her paa Færøerne kun har Valget imellem et endeløst Tidsspilde med at sende Lagtingets Vedtagelser frem og tilbage mellem Lagting, Regering, Amtmand, Regering og Lagting o. s. v., til alt er, som det skal være, og *een* Embedsmands-Erklæring, straks vedlagt Sagen, en Erklæring, som vi intet Kendskab faar til, og som godt kan modarbejde det, som 20 folkevalgte Mænd har vedtaget til Bedste for Landet; ja! skal disse Vilkaar ikke mane frisindede Mænd til at kræve Ændring, saa ved jeg ikke, hvad der skal! Nej, vi maa have vor Hensigt udtrykt i faa Ord. — *Ingen mellem Lagtinget og Regeringen!* det er det, vi stiler imod, lad det staa fast.

Flertallet siger i sin Betænkning om den af de seks Lagtingsmænd omtalte *Ombudsmand:*

„Flertallet forstaar overhovedet ikke, hvad Meningen er med den paatænkte Ombudsmand, hvis han da ikke skal være en særlig paa Færøerne bosat Minister."

Det bliver nu Flertallets Sag, hvad det forstaar ved Ombudsmanden; men at han ikke *kan* være andet end Minister, passer ikke, thi han *kan* selvfølgelig godt sidde i Lagtinget, udnævnt af Kongen uden Ansvar for Regeringens Handlinger; men det er muligt, at Flertallet ser det upraktiske i dette Forslag bedre end Mindretallet, og det kan godt være, at vi ikke naar vort Maal „ingen mellem Lagtinget og Regeringen", førend en særlig Minister for Færøerne sidder i Lagtinget og staar det til Ansvar for Regeringens Førelse i Færøernes særlige Anliggender. Jeg skal ikke protestere videre *imod* Flertallets Opfattelse, men blot sige, at er det nødvendigt for at opnaa fuld Frihed for Færingerne, saa maa det til.

— — —

Det fremgaar baade af vort Mindretalssyn og af vort Forslag til Vedtagelse, at vi fremsætter det, som vi i Aar har til Hensigt at føre igennem, som noget, der blot skal gælde foreløbig — en naturlig Indledning til det, der er nødvendigt, for at Mulighederne for vor Udvikling kan blive lige saa gode, som de er for de andre Dele af Kongeriget."

Det er altsaa efter min Mening meget urigtigt af Hr. Rytter at udtale, at jeg for Regeringen vilde skjule vor Hensigt med Forslaget i 1915, naar vor Ordfører — jeg talte meget lidt i denne Sag — baade i Lagtinget og i forskellige Blade — idet han har ladet sin Tale optrykke — har udtalt sig saa fyldigt, som sket er. Jeg har her paavist Hr. Rytters urigtige Angivelse overfor Ministeren af, at det var mig, der fremsatte Forslaget af 1915, og jeg har ligeledes paavist Urigtigheden af hans Angivelse af, at jeg har villet føre Regeringen bag Lyset, idet Hr. Rasmussen som Selvstyrepartiets Ordfører, som foran paavist, ganske aabent har forelagt denne Sag baade i Tinget og i Pressen.

3. Side 20 i Aktstykkerne anfører Hr. Rytter, at jeg underhaanden har agiteret med et Telegram fra Konseilspræsidenten og for øvrigt benyttet dette i uhæderlig politisk Hensigt. Jeg benægter dette afgjort, og Hr. Rytter vil aldrig kunne bevise Rigtigheden af sin Paastand. Det var et Telegram, som baade Samuelsen og Effersøe fik tilsendt.

4. Paa samme Side anfører Hr. Rytter, at Selvstyrepartiet paa ufin Maade har benyttet norske, engelske og danske Blade. Jeg opfordrer Hr. Rytter til at fremlægge disse Blade eller Uddrag af dem, saa at Kommissionen kan bedømme Lødigheden af hans Paastand.

5. Side 21 i Dokumenterne indberetter Amtmanden til Justitsministeriet, at Adressen var et nyt og meget ondartet Vidnesbyrd om, hvilket politisk Maal Kongsbonde Patursson i Virkeligheden arbejdede hen til, samt beretter om den Taktik, han benyttede for at naa dette Maal.

Det sande er, at denne Udtalelse af Embedsmanden Rytter foruden at være meget ondartet tillige er fuldstændig urigtig. Adressen havde lige fra Begyndelsen af et eneste Formaal, nemlig at skaffe os Forsyninger Vest fra. Jeg skal senere komme tilbage hertil. Men Hr. Rytter vilde ikke skaffe Forsyninger Vest fra. Derfor var han fortørnet, da Skipperforeningen søgte om Tilladelse til Handel Vest over, derfor var han vred, da Framburdsfelaget gjorde det samme, derfor blev han oprørt, da den færøske Befolkning gjorde det samme, derfor kom han i Harnisk, da han saa, at han, der før havde staaet som Færøernes mægtigste Mand, hvem alle maatte bøje sig for, nu havde faaet Befolkningens store Flertal imod sig.

6. Side 21 meddeler Hr. Rytter videre Ministeriet, at jeg søgte at udnytte den ved Blokaden skabte Situation til Fremme af min separatistiske Politik, hvorefter han nærmere omtaler Framburdsfelagets Andragende om fri Sejlads Vest over til Island og Amerika.

Jeg henviser i saa Henseende til min historiske Oversigt i mit første Foredrag om Adressen. Deraf vil klart fremgaa, at jeg og en stor Del af Lagtingsmændene saa vel som større og mindre Dele af Købmændene og største Delen af Befolkningen lige fra Krigens Udbrud og til dens Slutning ytrede de stærkeste Ønsker om at komme i Handelsforbindelse med Amerika. Allerede saa tidligt som i Efteraaret 1914 afholdtes der under Tilstedeværelse af mange Lagtingsmænd et stort Borgermøde i Thorshavn, hvor man enstemmigt — saa vidt jeg erindrer — vedtog at opfordre Lagtinget til at faa etableret Samhandel med Amerika. Det er altsaa atter en af Hr. Rytters sædvanlige hasardiøse Paastande, naar han udslynger den Beskyldning, at jeg vilde benytte Blokaden til Fremme af min separatistiske Politik — med mindre han da skulde kalde Færøernes Handel med Amerika for separatistisk Politik! Nej, dette var ingenlunde Tilfældet. Aarsagen var alene den, som ofte før er omtalt, at da Blokaden indtraf og gjorde Besejlingsforholdene mod Øst saa overmaade vanskelige, og da Beholdningerne paa denne Tid var meget smaa, særlig af Petroleum, som vi jo ikke kunde faa fra Danmark, saa vaagnede Befolkningens Tanke om Amerika-Handel igen til fornyet Liv, og nu vilde man ikke længere lade sig nøje med Ord og Udflugter, nu vilde man se Handling. Men netop fordi Amtmanden ikke vilde være lydhør overfor Befolkningens Ønsker, netop fordi han ikke vilde skride til Handling, hverken vilde kalde Lagtinget sammen eller med Hjælp af Lagtingsudvalget selv foretage noget ad den Vej, som Befolkningen ønskede, fremkom den overmaade stærke Kritik i Bladene „Føroyatidindi", „Nordlysi" og „Tingakrossur" mod Amtet og Vareudvalget, der saa tilsidst resulte-

rede i Henvendelserne udenom Amtmanden.

At Amtmanden ved sin Modstand mod Befolkningens Handelsønsker drev Politik og ikke andet, var der nok ikke mange, der var i Tvivl om. Men jeg, som saa mange andre, fandt, at selvom hans Handelspolitik under nogenlunde normale Forhold kunde tolereres, var den aldeles uforsvarlig under Blokadetilstanden, thi i saa overordentlig kritiske Tider kun at basere Handelspolitiken paa den vanlige Kommissionshandel paa København, kunde jo føre ikke alene til vældige Tab og Indskrænkninger, men endog, i værste Tilfælde, til Ulykke for os.

Naar Hr. Rytter i denne Forbindelse nævner, at jeg under en Samtale med ham, hvor vi for øvrigt sagde hinanden adskillige drøje Sandheder, udtalte, at Amtmandens Modstand vilde være til Fordel for min Politik, hvilket jeg nok skulde udnytte, maa jeg sige, at saaledes faldt Ordene ikke, set i Sammenhæng med Samtalens Indhold. Men min Mening var dog at lade Amtmanden vide paa Forhaand, at hans Modvilje mod Befolkningens Ønsker om Amerikavejen kun kunde blive til hans egen Skade og til min Fordel, netop fordi jeg vidste, at jeg i dette Tilfælde repræsenterede den færøske Befolknings Ønsker.

7. Naar Hr. Rytter Side 21 fortæller Ministeren, at „Patursson nu ikke kunde faa sine Meningsfæller med til yderligere Skridt", ved jeg ikke, hvad han mener hermed. I det nævnte Andragende til Konsulen stod jeg sammen med hele Framburdsfelaget og alle Selvstyrepartiets Lagtingsmænd og i Adressesagen sammen med halvfjerde Tusinde Færinger, saa jeg fatter ikke Udtalelsen.

8. Øverst Side 22 fremsætter den forhenværende Amtmand i sin tjenstlige Indberetning til Justitsministeriet en af sine allerstyggeste Beskyldninger mod Selvstyrepartiet. Færøernes Amtmand indberetter nemlig her til Regeringen, at baade jeg, mine Meningsfæller og Selvstyrepartiets Presse agiterer med, at „der ikke fra de danske Myndigheders Side blev gjort tilstrækkeligt for at forhindre", at Befolkningen truedes med at dø af Sult om kort Tid, „at det danske Ministerium selv havde antydet, at det ikke kunde magte sin Opgave at hjælpe Øerne", samt at Ministeriet ikke var interesseret for Færøerne.

Selv jeg, der er vant til lidt af hvert fra Hr. Rytters Side, staar forbavset over for en saa ondartet Forvanskning af de faktiske Forhold. Forholdet er nemlig det, at lige fra Krigens første Dag og til dens Slutning har alle Færinger og ikke mindst Selvstyrepartiet paa Færøerne haft en levende Følelse af, ja, en fuld Overbevisning om, at Justitsministeriet, at Regeringen gjorde alt, hvad der stod i de danske Myndigheders Magt for at efterkomme vore Ønsker med Hensyn til Forsyninger. Vi havde ogsaa alle Beviser for Regeringens Imødekommenhed og ingen Beviser for det modsatte. Lagtinget ansøgte saaledes, for blot at nævne et Par Eksempler, i August Maaned 1914 om den nødvendige Myndighed for vor øverste Administration — Amtmanden — til at optræde saa selvstyrende — indenfor visse Grænser, som Forholdene gjorde nødvendigt. Dette blev straks bevilget, hvilket fremgaar af Dokumenterne. Vi søgte om Statslaan til Indkøb af Nødvendighedsartikler, vi fik Adgang til at disponere over Millioner o. s. v. Hr. Rytter vidste, at alle Færinger, og Selvstyrepartiet i Særdeleshed, havde den fuldeste Tillid til Ministeriet og følte sig takskyldige overfor Ministeriet. Han havde endog som Lagtingets Formand ekspederet Lagtingets samlede enstemmige Tak til Ministeriet for dets Bistand med Hensyn til Forsyningerne. Og saa vover han dog i sin tjenstlige Indberetning, som selvfølgelig ikke var beregnet paa at komme til Selvstyrepartiets Kundskab, at sværte os i Ministeriets Øjne, at fremstille os som utaknemmelige Folk, der haanede Ministeriet til Trods for den udviste Imødekommenhed! Jeg selv finder ingen Udtryk til at stemple en saadan Adfærd. Jeg overlader til Kommissionen selv at bedømme Embedsmanden Rytters Optræden her. Jeg skal blot tilføje, at Hr. Rytter i sit mundtlige Foredrag har fastholdt og forstærket denne sin Fremstilling af Selvstyrepartiets utaknemmelige og haanende Stilling overfor Ministeriet. Jeg skal komme tilbage hertil senere og da bevise, at de ministerielle Angreb, som han tillægger os, har netop han og Sambandspartiets Spidser sat i Scene, og det efter en større Maalestok og paa en aldeles usømmelig og uforsvarlig Maade.

9. Hr. Rytter har sammen med denne Skrivelse til Justitsministeriet fremsendt en Del færøske Avisartikler, som han vedlægger Skrivelsen som Bevis for vor ringe Tro til det danske Ministerium. Jeg skal først omtale den Artikel, jeg skrev i 1914 og skrev paa Færøsk. Den havde til Overskrift: „Tá marknabíti verður". Hr.

Rytter har ladet den oversætte og har omtalt den indgaaende for Kommissionen Side 37—38 i det stenografiske Referat. Jeg gør da straks opmærksom paa det Tidspunkt, da Artiklen er skrevet, nemlig i December 1914. Hvorledes Stemningen den Gang var i Danmark, ved jeg ikke saa nøje, men paa Færøerne var det den Gang en almindelig Mening, at der var stor Sandsynlighed for, at Danmark blev indviklet i Krigen. Under disse Omstændigheder skrev jeg Artiklen, hvis Titel ikke betyder: „Naar Grænseskellene flyttes", saaledes som det er oversat, men derimod: „Naar Fællesejendommen skal udskiftes", idet jeg tog Eksempel fra den paa Færøerne stundom forekommende Deling af den fælles Faaregræsningsmark mellem de enkelte Lodsejere eller de enkelte Partier af Lodsejere. Under Hensyn til, at der ved Fredsslutningen kom til at foreligge det Tilfælde, at der paa Fredsslutningskongressen, som jeg ogsaa udtrykker det, blev „leget Tavl om vore Interesser", d. v. s. blev taget Bestemmelse om vor, om end ringe Andel i Fællesskabet, ansaa jeg det ikke blot for rigtigt, men endda som nødvendigt, at Færingerne selv fik Adgang til at blive medbestemmende, akkurat paa samme Maade som den allermindst formuende Smaamand paa Færøerne, der maaske kun ejer en Hundrededelslod i Fællesmarken imod de større Bønders Andele, dog ved det Grandestævne, der skal gaa forud for Udskiftningen, har fuld Ret til at udtale sig og stemme for sin Andel. Nu er Forholdene kommet til at ligge anderledes ved Fredsslutningen, men meget kunde være faldet ud paa anden Maade. Jeg skal blot gøre opmærksom paa, at Hr. Thygesen udtalte som sin Mening, at en af de krigsførende Magter utvivlsomt havde været lysten efter at anlægge en Flaadestation paa Færøerne. Jeg skal ikke komme nærmere ind herpaa, men alene dette, at selv Embedsmændene paa Færøerne havde Tanker og Meninger om, at fremmede Magter nærede visse Anneksionslyster overfor Færøerne, maa, forekommer det mig, gøre det berettiget at sige, at hvis Udskiftning skulde paatænkes, saa skulde Færingerne selv tale med.

Hvad angaar det, at jeg ikke ansaa det danske Udenrigsstyre for vor eneste rette Repræsentation, vil jeg her udtrykkelig gøre opmærksom paa, at min Artikel ganske bestemt paapeger de Tilfælde, hvor jeg ikke ansaa Udenrigsministeriets Ansvar alene for tilstrækkeligt, nemlig 1) hvis Danmark fik Tilbud om at vælge mellem Sønderjylland og Færøerne, og 2) hvis Danmark blev tvunget til at afstaa Færøerne. Det forekommer mig dog, at Færingerne i begge disse Tilfælde — det er dog dem, der tales om — burde have Adgang til selv at træffe Bestemmelse.

Det eneste, som kan antages at have været mindre vel motiveret i nævnte Artikel, er Udtrykket om, at selv i det Tilfælde, at Danmark kom til ved Fredsslutningen at beholde sine gamle Grænser, vilde dog saa mange Grænser blive flyttet i Nordeuropa, at det ogsaa vilde have Indflydelse paa de færøske Forhold. Jeg indrømmer, at denne maaske er den mindst motiverede af mine Udtalelser. Men naar jeg derefter fortsætter med at pointere, at Færøerne selv under en Stilling, der er Danmark gunstig, bør fremsætte Ønske om, at vore fremtidige inden- og udenrigske Forhold bliver ændret, er denne min Henstilling allerede delvis taget til Følge, idet Lagtinget i sidste Samling, i April Maaned, vedtog en Henvendelse, der forventes forelagt Fredskongressen, nemlig et stærkt Ønske om en betydelig Udvidelse af vor Søterritorialgrænse. Denne Lagtingsvedtagelse skete enstemmigt, saavel fra Selvstyrepartiet som fra Sambandspartiet, iberegnet baade Hr. Effersøes og Folketingsmand Samuelsens Stemmer. Selvfølgelig var det vor Mening, at Andragendet skulde gaa gennem Udenrigsministeriet, ligesom det ikke i noget Tilfælde har været min Hensigt at forbigaa dette. Dette sidste Forhold præciserede jeg ogsaa ganske tydeligt ved at sige: Det er forstaaeligt, at der ikke for vor lille Nation kan være Udsigt til at møde paa Konferencen paa samme Maade som de store Nationer eller overhovedet som de mindre Nationer, men tavse burde vi ikke forholde os, og jeg benyttede det færøske Ordsprog, som siger: Tavshed kommer ikke paa Tinge. Dette har Lagtinget forstaaet, og derfor har Lagtinget talt. Om det kommer til at betyde noget, er en anden Sag, men Lagtinget kan jo endnu komme til at udtale sig videre — dog det skal jeg nærmere komme ind paa senere.

Min Slutningsbemærkning vil jeg ogsaa henlede Opmærksomheden paa, idet jeg henviser til, at der kun tages Sigte paa det Tilfælde, at der efter Fredsslutningen bliver „leget Tavl" om Færøerne og vor Skæbne af Magterne, altsaa taget Bestemmelse om, hvorledes vor fremtidige

politiske Stilling skulde være. I saa Tilfælde burde vi have Magt og Ret til at tale vor egen Sag.

Hvad angaar Henvisningen til 1814 skal jeg behandle dette Forhold et andet Sted.

Hr. Rytter har i sit Foredrag anført, at Statsministeren, efter at han havde forhandlet med ham bl. a. om denne Artikel, udtalte om mig: Manden maa jo være gal. Statsministeren anfører i sin Forklaring, at han ikke har udtalt sig ganske saaledes. Jeg kan for mit Vedkommende kun sige, at hvis jeg var i Statsministerens Sted og ikke havde kendt stort andet til Patursson, Selvstyrepartiet og færøske Forhold, end hvad Amtmand Rytter havde meddelt, vilde jeg ikke have ladet mig nøje med et saadant Udtryk. Jeg vilde ikke engang have brugt dette Udtryk, thi man kan vel ikke godt sige om en Mand, at Manden er gal, paa samme Tid som man siger om ham, at han „er en klog General"; Galskab og Klogskab kan ikke godt følges ad. Derimod maatte jeg i fuld Tiltro til min underordnede Embedsmands Indberetning være berettiget til at udtale: Efter Deres Fremstilling maa Patursson være en Slyngel.

Hvad angaar de øvrige for Justitsministeriet af Amtmanden forelagte Avisartikler, er jeg ikke klar over, hvad Hr. Rytter har at anke over i den sagligt refererende Artikel, kaldet „Selvstyremændenes Ting". Artiklerne „Samdrægtighed" og „Vejen" (Aktstykker, Side 84—85) er Henstillinger fra mig væsentlig til Lagtinget om at handle praktisk og fornuftigt og benytte den Udvej, der ved Forhandling med Island er paavist vedrørende Forsyning fra Amerika. At Hr. Rytter ikke synes om Artiklerne er en anden Sag. Det kan formentlig have sin Aarsag i, at jeg anbefaler indenfor Lovens Rammer ikke at tage Hensyn til Hr. Rytters Standpunkt og herskesyge Trods. Noget lignende gælder Artiklen „Adressen", hvor Forfatteren glæder sig over, at det, som 8 Lagtingsmænd ikke havde kunnet udvirke at faa sat i Værk ved flere Ugers Arbejde, nemlig Lagtingets Sammenkaldelse, det besørgede Adressen klappet og klaret i et Nu.

Endelig har Hr. Rytter vedlagt Artiklen „Spørgsmaal og Forslag" fra „Føroyatidindi" af 12. Marts 1917. Den beklager, at der ikke høres noget fra Lagtinget, og at Vareudvalget er hemmelighedsfuldt, og foreslaar en Henvendelse til de engelske Autoriteter. Jeg kan ikke indse, at en eneste af disse Artikler ikke har været fuldt ud paa sin Plads under den givne Situation, og det er utilladeligt at anvende disse Artikler, saaledes som Hr. Rytter gør, som Bevis for, at Selvstyrepartiet har agiteret med, at det danske Ministerium ikke kunde og ikke vilde hjælpe Øerne.

10. „Med Kongsbonde Patursson som Hovedophavsmand" udsendtes Adressen, meddeler Hr. Rytter videre. Under Punkt 1 har jeg oplyst, at jeg ikke er Hovedophavsmanden til Adressen. Det var heller ikke mig, der udsendte den. Det var Framburdsfelaget, der gennem Købmand Ziska udsendte Adressen, se Forhandlingerne i Framburdsfelagets Forhandlingsprotokol, som er anført i mit Foredrag om Adressen.

11. Hr. Rytter indberetter til Ministeriet, at Meningen med Adressen var, at den skulde oversendes til den engelske Regering „udenom enhver dansk Myndighed". Han anser det for „ufornødent nærmere at paavise, at Hensigten med Adressen oprindelig var at gaa udenom de danske Myndigheder"; han henviser til vedlagte Bilag, de nys omtalte Avisartikler. Han udtaler endvidere ganske flot, at Formaalet med Adressen „ikke var at skaffe Færøerne ny Forsyning med Levnedsmidler", at Adressens Betydning „laa netop udelukkende deri, at den gik udenom det af Lagtinget nedsatte Udvalg" o. s. v., se nærmere Side 22—23. Jeg maa spørge: Har Embedsmanden Rytter, Færøernes Guvernør, den danske Regerings Tillidsmand, sendt denne Indberetning til den danske Regering i en unormal Sindstilstand, eller er den nedskrevet og indsendt med roligt Overlæg? Er det første Tilfældet, kan Fremstillingen i nogen Grad undskyldes, skønt den ikke kan kaldes tilgivelig, men i det andet Tilfælde, er den indsendt med beraad Hu, da maa jeg paa egne og øvrige Adresseunderskriveres Vegne formene, at den er ganske utilbørlig. Det færøske Ordsprog siger, at det onde Øje skal intet godt se, og her maa tilvisse Amtmanden over Færøerne have haft et særdeles ondt Øje, idet han i Adressen har villet se, ikke alene een, men utallige onde Hensigter. Jeg forventer, at Kommissionen tilstaar mig den Gunst at lade i hvert Fald denne Hr. Rytters Indberetning blive offentliggjort, saaledes at de 3500 Færinger, der underskrev Adressen, kan se, hvilke Motiver Amtmanden har instrueret den danske Regering om, at der laa bag ved det Arbejde, som disse Færinger i tusind-

vis har støttet. Hr. Rytter har paa et andet Sted paastaaet, at disse Tusinder af Færinger var blevet narret til at underskrive Adressen. Jeg forlanger paa disse Tusinders Vegne, at de faar at se, hvad Hr. Rytter paastaar, de er blevet narret paa. Det kunde dog være, at de, som i det foreliggende Tilfælde er blevet narret, ikke er de 3—4 000 Færinger, der underskrev Adressen, men Oppositionspartierne i det danske Landsting.

Jeg kan oprulle et andet Billede for Kommissionen, og jeg skal gøre det, men jeg vil gøre det i Korthed, da jeg har gjort det før. Jeg har i mit saglige Referat af Adressesagens Historie fremdraget de Fakta, jeg mente var nødvendige til Forstaaelse af det skete, og jeg skal henvise dertil og endnu kun tilføje følgende med saa faa Gentagelser som muligt:

Færingerne nærede et udbredt Ønske om at komme i Samhandel med Amerika; det har jeg anført mange Gange. Allerede i Ufredsaarene i Begyndelsen af forrige Aarhundrede havde Frihedshelten Nolsøe slaaet til Lyd for Betydningen af Færingernes Handel med Amerika. Lad være, at der ved Krigens Udbrud genopvaktes en maaske noget romantisk Stemning for Amerikaforbindelsen; det er ikke det, det kommer an paa. Stemningen var der, og den voksede sig stærkere og stærkere, jo længere Krigen varede, indtil Blokaden indtraf. Da blev Folkeønsket ikke blot et Stemningsønske, men da tog Folket for Alvor praktisk paa Tanken og forlangte Handling. Hvem var det, Folket ønskede skulde handle? Det var Amtmanden og Vareudvalget. Men Vareudvalgets Mund var lukket med 7 Segl. Trods Forespørgsler fik man ingen Oplysninger om, hvad der blev foretaget. Kun Kendsgerningerne talte deres fortvivlede Sprog: der blev intet foretaget. Amtmanden vilde nok, da Blokadeperioden var indtraadt, give det Udseende af, at han arbejdede for Amerikaforbindelsen, men Folk troede ham ikke. Det var atter Kendsgerningerne. Reykjavik havde Forbindelse med New York et Par Gange om Maaneden, men Thorshavn var fuldstændig afskaaret fra New York. Island havde Overflod af Petroleum baade til Husbrug og Drivkraft; Færøerne havde ikke en Draabe til Husbrug og daarlig nok tilstrækkeligt til Sejlskibenes Lanterneføring. Var denne Forskel nødvendig? Var den ikke netop fremkommet ved Amtmandens Stædighed og Underhaandsarbejde mod Amerikaforbindelsen? Dertil kom, at Kirkwall paa Orkneyøerne for Færinger fremdeles blev Visitationsstedet. Vore Fiskerskibe, som sejlede mellem Island og Færøerne, blev paa den Maade udsat for at blive opbragt og ført ind i Farezonen til Visitation i britisk Havn og eventuelt blive nedskudt paa Vejen.

Amtmandens Modarbejden mod Amerikahandelen var aabenbar for alle, se bl. a. Dokumentationen i det stenografiske Referat Side 217—21. Her skal jeg blot yderligere henvise til de to fremtrædende Medlemmer af Vareudvalget, Folketingsmand Samuelsen og Lagtingsmand Rasmus Rasmussen, af hvilke den første ved et Folkemøde, afholdt paa Doktorgrunden i Thorshavn ved Olaitid 1917, offentlig udtalte, at han altid havde været stemt for Handelen med Amerika, men at han ikke havde kunnet føre sin Villie igennem i Vareudvalget, og den samme Udtalelse blev tillagt Lagtingsmand Rasmus Rasmussen under Forhandlingerne i Lagtinget 1917, og han benægtede den ikke. Endvidere findes der en Udtalelse af Rasmus Rasmussen, refereret i „Tingakrossur" af 4. Juli 1917, hvori det hedder: „Vedrørende Handelsforbindelse med Amerika havde det derimod ikke været muligt at overbevise Amtmanden; her havde han holdt sig stejlt til denne Dag — Udtalelsen faldt i April Maaned — og endda udtalt sin Glæde over, at det var lykkedes ham at afværge, at en saadan Handelsforbindelse var kommet i Stand. Nu efter den tyske Blokadekrig var han dog begyndt at give efter paa dette Punkt — *nu vard maðurin farin at dragna*".

Alle vidste, at Aarsagen til, at Amerikahandelen ikke kunde gennemføres af Vareforsyningen, var Amtmandens Modstand. Det er ikke for meget sagt, at alle Mennesker paa Færøerne, aldeles uanset politisk Parti, Sambandsfolk og Selvstyrefolk, ønskede Amerikahandelen istandbragt. Hr. Rytter fremsatte Talemaader, den Gang som nu, om, at han arbejdede for Amerikaforbindelsen, men han glemte stadig, da som nu, at fremlægge Dokumenterne. Desværre, der var Folk den Gang saavel som nu, der troede paa Hr. Rytters Udsagn, og blandt de troende synes Vareforsyningens Medlemmer at have været. Derom vidner Vareforsyningens Plakat af 21. Marts 1917. Eller vi kan ogsaa sige det modsatte. Ved at analysere Plakatens Udtryk ser man nemlig, at disse er meget svævende: man gaar udenom Kernen. Der kunde spørges: Hvem er Plakatens oprindelige Ophavsmand? Jeg antager, det er Folketingsmand Samuelsen, og at den

er affattet paa Initiativ af Hr. Rytter. Samuelsen har formentlig vidst fuld Besked, selv om de menige Medlemmer af Udvalget ikke gjorde det. Han har formentlig vidst, at Amtmanden ikke havde rettet nogen Henvendelse om fri Sejlads mellem Færøerne og Amerika til den danske Regering. Derfor Plakatens Talemaader. Man vidste, at den danske Regering havde stillet Penge til Køb af Varer til vor Disposition ovre i New York. Enhver vidste desuden, at der var Varer nok i Amerika. Derfor kunde vi købe. Vi havde forhandlet med den islandske Dampskibslinie, og vi havde faaet Tilsagn om Plads for nogen Tonnage. Altsaa, vi havde Midler, vi kunde købe Varer, vi havde Tonnage, men Tilladelsen fra England til at benytte alt dette var det, der manglede. Det var den, de 3000—4000 Færinger bad England om i disse Ord: „Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse til at sejle med Varer, Post og Passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne Transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende.“ Opnaaede vi det ansøgte, var Amerikaforbindelsen i Orden via Reykjavik.

Jeg henviser til, at Lagtingsmændene, der sendte Adressen, yderligere paapegede Ønskeligheden af: 1) fri Sejlads eventuelt direkte fra Færøerne til Amerika, 2) fri Udførsel af Varer, særlig amerikanske Varer, fra Island til Færøerne, og 3) fri Sejlads for vore Fiskerskibe mellem Færøerne og Island. Jeg pointerer her, at intet af alt dette, som vi androg om i Adressen, og som Lagtingsmændene androg om ved Siden af Adressen, har Amtmand Rytter andraget om.

Jeg har før adskillige Gange forlangt Beviser af Hr. Rytter for hans Paastand om, at han har arbejdet for Besejlings- og Transporttilladelse mellem Færøerne, Island og Amerika, men han har til Dato ingen Beviser kunnet fremlægge. I sit sidste Foredrag ser jeg, han søger at redde sig ud af denne Knibe, som han aldrig kan komme ud af, ved at afgive en mundtlig Beretning om, hvad han foretog sig under sit Ophold i København, da Blokaden indtraf, for at skaffe os Varetilførsel fra Amerika. Jeg anbefaler Kommissionen grundigt at gennemlæse denne Beretning, som findes i det stenografiske Referat Side 385—86. Hr. Rytter foretager i de faa Timer, han har til sin Disposition under sit Besøg i København, en Masse Ting. Han skaffer Penge disponible i Amerika, han forhandler med Chr. Nielsen, med Det forenede Dampskibsselskab, med Petroleumsselskabet, med Assuranceselskaber. Han faar Disposition over Dampskibet „Vesta“, han medtager Søkort til Færøerne og last but not least, han faar fat paa lidt Margarine og Tændstikker, og saa kommer han til Færøerne og træffer mig, og jeg og andre faar Underretning om de Undergerninger, han har udrettet i København. Og Hr. Rytter tilføjer med Selvfølelse, at nu vidste Patursson, at der var gjort alt for Forbindelsen med Amerika.

Med Hensyn til Hr. Rytters Fremsættelse af forannævnte Bevis for at have gjort alt for Forbindelse med Amerika, forventer jeg at have Kommissionens Tilslutning, naar jeg udtaler, at dette Hr. Rytters Bevis akkurat beviser det modsatte af, hvad det skulde. Det skulde bevise, at han straks ved Blokadens Udbrud havde henvendt sig til Udenrigsministeriet for at søge om frit Lejde for Amerikafarten; det beviser, at han i det rette Øjeblik forsømte det ene fornødne. Dette kunde ikke undskyldes, men det var utilgiveligt, at Hr. Rytter forhindrede andre i at rette paa den af ham begaaede Forsømmelse. Hellere end at komme med den ene uhæderlige Paastand efter den anden om Adressemændenes uhæderlige og illoyale Hensigter, burde Hr. Rytter straks have paavist og dokumenteret, at Adressen var overflødig. Hvorfor fremlagde han ikke kort og godt allerede i den første Stund, han mødte her i Kommissionen, Dokumenter for, at han den Dag, Adressen udsendtes, den 19. Marts, allerede havde udvirket Licens for amerikanske Varer til Færøerne? Saa kunde formentlig Kommissionens Arbejde have været afsluttet for længe siden. Grunden er simpelt hen den, at Hr. Rytter ingen saadanne Dokumenter havde den 19. Marts 1917. Han havde dem heller ikke, saa længe han var Amtmand paa Færøerne, og han har dem ikke endnu. Han har saa ment, at de manglende Dokumenter kunde afhjælpes ved Paastande som, at „ingen kan være i Tvivl om“, „det er formentlig overflødigt nærmere at paavise“ etc. Naar han desuden har faaet sat Adressens Ophavsmænd i passende misliebig Belysning, i Sager som Danskerhad, engelsk Forbund, islandsk Forbund, Heygum-Sagen, Kirkebø-Sagen, Provste-Sagen, Føroya Bondafelag o. s. v. o. s. v., mener Hr. Rytter: Nu har Kommissionen nok; Adressen var unyttig, og den var illoyal.

Det er, saa vidt jeg erindrer, et Par Maaneder, siden jeg anmodede Kommissionen om at fremskaffe den Dokumentation, som Hr. Rytter hidtil har glemt at fremlægge. Den er ikke kommet til Stede endnu. Kommissionens Medlemmer har selv erkendt Vigtigheden af dens Fremskaffelse. Hvorfor er den saa ikke fremkommet? Af ingen anden Grund, antager jeg, end at den aldrig har eksisteret. Tror nogen af Kommissionens Medlemmer, at Færingerne falder til Føje ved at blive dømt paa løse Paastande af Hr. Rytter, saa tager de Herrer fejl; og tror de samme Medlemmer, at det i noget Tilfælde vil lykkes Hr. Rytter og Co. i Forening med Oppositionen hernede at isolere mig fra mine Partifæller paa Færøerne, saa tror de Herrer ogsaa fejl. Min Fader har en Gang fortalt mig en Tildragelse fra gammel Tid om en norsk Bonde, som var uretfærdigt dømt for en Ugerning, han skulde have begaaet. Han fik ikke omstødt Dommen i Norge, men rejste saa til København og fik Foretræde og fremstillede sin Sag for Kongen. Kongen paastod imidlertid, at Dommen var rigtigt afsagt. Bonden gav sig dog ikke, men sagde til Kongen: Lad meg sjå boka di, far. Dette skete. Lovbogen kom frem, og Bonden blev frikendt.

Jeg siger derfor til Hr. Rytter endnu en Gang: Kom frem med Dokumenterne. Dog ikke saaledes at forstaa, at Hr. Rytter dermed skulde frikendes for at have fremført urigtige Paastande og Adressemændene dermed domfældes. Nej, det var ikke retfærdigt. Adressens Tilhængere, alle de Lagtingsmænd, der sendte Adressen, bad daværende Amtmand Rytter om at fremlægge Dokumenterne paa Adresselagtinget i Foraaret 1917. Var de kommet frem den Gang, var Adressen sikkert blevet tilbageholdt. De kom ikke, derfor blev Adressen sendt, og det var berettiget, det var nødvendigt.

For at komme tilbage til Amtmand Rytters Paastand om, at Meningen med Adressen oprindelig var, at den skulde sendes udenom de danske Myndigheder, hvilken Paastand Hr. Rytter til Dato ikke har ført et eneste Bevis for, vil jeg bl. a. som Modbevis fremføre den af mig før citerede Udskrift af Framburdsfelagets Protokol af 18. Marts 1917, som findes gengivet i det stenografiske Referat. Dette Møde er bemærkelsesværdigt, thi paa dette Møde blev Adressen vedtaget og vedtaget med den Fællesbeslutning, at den skulde sendes gennem Lagtinget. Her er en lovformelig protokoleret Vedtagelse, som ingen kan komme udenom. Nu kan man maaske rejse det Spørgsmaal, hvorvidt Lagtinget er en dansk Myndighed. Ganske vist er Lagtinget en speciel færøsk Myndighed, men jeg tror ikke, nogen vil finde paa at benægte, at i det Forhold, Færøerne for Tiden staar til Danmark, er Lagtinget lige fuldt en dansk Myndighed, og for at Kommissionen bedre skal forstaa, at, naar Framburdsfelaget beslutter, at Adressen skal sendes gennem Lagtinget, saa betyder det netop, at den skal sendes ikke udenom, men ad reglementær Vej gennem dansk Myndighed, skal der her henvises til, 1) at den færøske Befolkning kan overhovedet ingen loyalere Vej gaa end gennem Færøernes Lagting med sine Ønsker, og 2) at Færøernes Lagting har den øverste danske Administrator paa Øerne siddende som sin Formand. Ved Adressens Vedtagelse vedtages der altsaa samtidig at sende den, 1) til Folkets Tillidsmænd, og 2) til den danske Regerings færøske Repræsentant, Amtmanden. Hvilken Vej Færøernes Lagting og Amtmanden saa vilde sende den, det var Lagtinget og Amtmanden ene og alene Herre over. Tinget kunde have vedtaget at sende den, og Amtmanden kunde have ekspederet den ad den under almindelige Omstændigheder ordinære Vej til Regeringen i København, og ingen af Adressens Tilhængere vilde have paatalt en saadan Fremgangsmaade. Men Amtmanden kunde ogsaa, da Forholdene var meget kritiske og unormale i enhver Henseende, have ekspederet Adressen direkte til London, saaledes som Ansøgningen lød paa, og samtidig underrettet Regeringen og anmodet om Udenrigsministeriets velvillige Instrukser. Amtmanden forhandlede i den Tid, saa vidt vidstes, gentagne Gange direkte med London, altsaa med engelske Myndigheder, selvfølgelig gennem den danske Gesandt.

Hvorfor blev Adressen da ikke sendt efter sin Bestemmelse gennem Færøernes Lagting, kan der saa videre spørges. Jeg har i mit historiske Foredrag om Adressen givet Svar herpaa. Det var, fordi Amtmanden paa Forhaand vilde slaa den ned. Han sammenkaldte Lagtinget, ikke for at forhandle om Adressens Formaal, Licens for amerikanske Varer, ikke for at bringe det bedst mulige, derunder ogsaa det mest loyale, ud af Folkeønsket, men for at faa det slettest mulige ud af Adressen, for at forhindre, at Andragendet om Licens kom frem, for at tilsøle dette Folkeønske saa

meget som muligt, for at kvæle Færingernes tusindstemmige Indstilling om Frihandel. Hans Anslag lykkedes, men kun til Dels — der er dog altid en Grænse for, hvad en enkelt Mand i vor Tid tør byde Masserne. Han fik sit Parti plus Vareudvalget med til i Lagtinget at dræbe Adressen. Han fik endvidere sit Parti, saaledes som jeg har paavist i mit Foredrag, til at dræbe et Forslag til Beslutning fra Selvstyrepartiet, som kunde have udrettet det samme som Adressen og gjort denne mindre nødvendig, og Sambandspartiets Ordfører, utvivlsomt i intimeste Forstaaelse med Amtmanden, nægtede kategorisk at behandle et Ændringsforslag, hvorefter Adressen fra vor Side lovedes at blive taget tilbage, hvis Forslaget vedtoges. Amtmanden stængte kort sagt alle Udveje for os Lagtingsmænd, der havde lovet at fremme de Tusinder af Færingers Ønske, til at faa vor og deres Sag i nogen som helst Form frem ad ordinær Vej.

Nogle af de Herrer i Kommissionen vil maaske sige, at saa skulde vi heller ikke have foretaget os noget. Ja, dette havde jo ogsaa været et Standpunkt. Men hvad saa? Mon vi af den Grund havde kunnet komme forbi, at der f. Eks. blev nedsat en Kommission til at undersøge, om ikke Hensigten oprindelig havde været at gaa udenom de danske Myndigheder? Ingenlunde. Vi var antagelig af Amtmand Rytter blevet endnu æreløsere omtalt baade overfor Regeringen og Oppositionen hernede. Men i alle Tilfælde, vi, der havde lovet at fremme Adressen for at sikre os Licens, fandt ikke at burde standse den, efter at den havde faaet en saadan Medfart; vi ønskede nu at føre den videre. Eet var vi imidlertid klare over, at nu maatte den gaa udenom Amtmanden — selvfølgelig. Jeg indrømmer — og dette har hverken jeg eller nogen af Adressens Tilhængere nogensinde benægtet —, at efter den Tort, der fra Amtmandens og hans Partis Side var overgaaet vore Forslag om Ansøgning om Licens i Lagtinget, var det vor faste Mening, at een dansk Myndighed vilde vi gaa udenom, og det var Amtmand Rytter. Og derefter handlede vi. Hvorvidt vi derefter skulde sende Adressen til Gesandten i London, til Færøernes Folketingsmand i København eller til Justitsministeriet, ja, det beroede væsentligst paa, hvad vi ansaa for at være det mest praktiske. Jeg tror ogsaa, at Kommissionen vil indrømme, at ingen af disse Veje, hvilken vi saa end valgte, var nogen ulovlig Vej. Ganske vist drøftede vi, hvad der var mest loyalt, og rettede ogsaa Forespørgsler i den Retning, men jeg maa indrømme, at vi den Gang var unødvendigt betænkelige.

Hvis Amtmand Rytter havde tilskrevet Ministeriet, som sandt var, at Meningen med Adressen var, at den skulde sendes gennem Lagtinget — og Amtmanden som Lagtingets Formand —, saa havde han udtalt sig korrekt. Hvis han endvidere havde meddelt Ministeriet, at Resultatet blev, at Adressen blev sendt uden om een dansk Myndighed, nemlig Amtmand Rytter, saa havde han ogsaa givet Ministeriet en korrekt Indberetning. Men dette har Hr. Rytter ikke gjort. Og jeg tror, han netop herved har skadet sin egen Sag meget, thi den Diskussion, der nu føres og maatte føres efter Amtmandens saaledes opsatte Indberetning, gaar uden om Kernen, naar der i det hele taget skal tvistes om Loyalitet.

Thi Kernepunktet maa da være dette: var det forsvarligt, at 6 Lagtingsmænd fremsendte et Ønske til den engelske Regering om Licens til en dansk Myndighed i London *uden om Amtmanden paa Færøerne?* Om dette Punkt kunde Hr. Rytter passende have æsket Justitsministeriets Svar, men det gjorde han ikke, jeg antager af den gode Grund, at han forudsaa, at han i saa Tilfælde i Realiteten vilde have faaet Medhold i, at dette ikke var en rigtig Fremgangsmaade, men at Svaret i øvrigt i Betragtning af de ekstraordinære Omstændigheder og i Betragtning af Amtmandens uforstaaelige Optræden overfor Folkeønsket tillige havde været saaledes udformet, at han blev afskaaret fra at gøre mere Blæst i Adressesagen, end han havde gjort.

Kommissionen vil saavel ved Gennemlæsningen af mit første Foredrag som af, hvad jeg nu har anført, have faaet Dokumentation for, *at* den oprindelige Mening med Adressen var at sende den gennem Lagtinget, *at* man, efter at den Vej var stængt, gik uden om Amtmanden, og *at* man dernæst sendte Adressen til den danske Gesandt i London samtidig med, at man gennem Folketingsmanden underrettede Regeringen om Fremsendelsen.

Medens jeg er ved dette Emne, skal jeg henpege paa, at der et Par Gange i det for Kommissionen forelagte Materiale er anført, at nogle Personer havde tænkt oprindelig at sende Adressen direkte til den engelske Regering. Jeg skal her anføre, at jeg ikke erindrer nogen Gang at have hørt Tale om, at Adressen uden noget Mellem-

led skulde sendes til den britiske Regering. Jeg tror ogsaa, Opfattelsen meget beror dels paa en Oversættelsesfejl, dels en Opfattelsesfejl. Der var nemlig almindeligt Tale om, at Adressen skulde sendes „beina leid" til Storbritanniens Regering. Dette *kan* oversættes ved „direkte", men denne Oversættelse er ikke rigtig i foreliggende Tilfælde. „Beina leid", „beinan veginn" betyder nemlig den lige, den bekvemmeste, den hurtigste Vej, men dette forhindrer ikke, at Sagen fremsendes gennem anden eller tredie Person til rette vedkommende. Og jeg vil udtale aldeles bestemt, at hvor som helst og paa hvilket som helst Tidspunkt jeg hørte Fremsendelsesmaaden omtale, var det altid under den Forudsætning, at Adressen skulde sendes direkte til den engelske Regering gennem Lagtinget, gennem en færøsk Udsending, som saa selvfølgelig forudsattes at søge Støtte hos og blive støttet af Gesandten i London. Derimod tror jeg ikke, der nogensinde blev talt om at sende Adressen gennem den engelske Konsul; efter den Skæbne, som Framburdsfelagets Andragende havde faaet, kunde det jo ikke have nyttet noget. Dog tør jeg ikke bestemt udtale mig herom, da Framburdsfelagets Andragende og Adressens Oprindelse faldt saa nær sammen. Men det er jo muligt, at Købmand Ziska og Framburdsfelagets Formand eller andre paa Færøerne kan huske noget bestemt herom. For mit eget Vedkommende tør jeg paastaa, at jeg oprindelig *foruden Lagtinget* havde tænkt mig to andre Mellemled, før Adressen blev forebragt den engelske Regering, nemlig en med færøske Besejlings-, Handels- og Fiskeriforhold lokalkendt Mand eller Mænd, f. Eks. Folketingsmanden og muligvis en anden handelskyndig Færing, eller eventuelt den islandske Udsending i London som det ene Led og den danske Ambassadør som det næste.

Som jeg imidlertid ogsaa udtalte i Lagtinget: hvis jeg under disse prekære Forhold havde fundet det mest tjenligt for Formaalet, at Adressen blev sendt uden Mellemled til den britiske Regering, vilde jeg ikke have veget tilbage herfor. Men jeg kunde ikke andet — og det samme gjorde vist alle fornuftige Mennesker — end betragte en saadan Henvendelse som en meget upraktisk Fremgangsmaade, der ikke vilde have været tjenlig til Fremme af Formaalet. Som jeg udtalte den Gang: jeg kunde ikke se rettere, end at den britiske Regering uden videre enten havde tilbagevist en saadan Henvendelse eller i heldigste Fald havde henvendt sig til den danske Legation i London om nærmere Forklaring. Jeg synes ogsaa, det er en Insinuation at tillægge mig Tanken om at ville begaa en saadan diplomatisk Taktløshed og politisk Dumhed.

Men tilbage til Amtmandens embedsmæssige Indberetning. Amtmanden indberetter ganske koldblodigt til Ministeriet: „Formaalet med Adressen fra Kongsbonde Paturssons Side var overhovedet ikke det at skaffe Færøerne ny Forsyning med Levnedsmidler og kunde ikke være det" (Aktstykker Side 22). Jeg er under mit lange personlige Kendskab til Hr. Rytter for længe siden kommet til Erfaring om hans enestaaende Talent til først at opstille en Hypotese for siden selv at tro paa den som et Faktum, aldeles bortset fra, om Hypotesen er bevist eller ej. Men jeg kan dog ikke nægte, at den citerede Ytring, set som en embedsmæssig Indberetning, har forbløffet mig. Jeg finder ikke Ord for at betegne en saadan Fremstilling; jeg bryder mig heller ikke derom. Men jeg anmoder Kommissionen om Tilladelse til at offentliggøre denne Fremstilling paa Færøerne.

Hr. Rytter udtaler overfor Ministeren, at Adressen ikke berører Spørgsmaalet om fri Sejlads mellem København og Færøerne. Nej, selvfølgelig. Det var der ingen som helst Grund til, thi vi var kendte med, at der om dette Spørgsmaal førtes de nødvendige Forhandlinger. Heller ikke berører den Spørgsmaalet om fri Sejlads mellem Amerika og Færøerne, siger Hr. Rytter videre. Hvad er dog dette for en Paastand! I Adressen (se Side 6) andrages jo om fri Sejlads mellem Færøerne og Island for Befordring af amerikanske Varer, indkøbte i Fællesskab med Islænderne i Amerika, og i Lagtingsmændenes Tilføjelse til Adressen (se Side 30) er tydeligt udtrykt Ønskeligheden af ogsaa at opnaa direkte Fart paa Amerika, altsaa uden Anløb af Island. Hr. Rytters næste Ytring om, at „Adressens Betydning for Patursson laa netop udelukkende deri, at den gik uden om det af Lagtinget nedsatte Udvalg", er ikke engang et Fantasifoster, det er ligefrem en vrang Fremstilling af Fakta. Thi Hr. Rytter vidste eller maatte vide, at alle de i Adressen interesserede Personer, jeg gentager: *alle*, hver eneste vilde have været endog meget glad ved, om man kunde have opnaaet, at Adressen blev sendt gennem Lagtingsudvalget. Det var jo ogsaa Formaalet, som før paavist, at sende den gennem Lagtinget. Kunde den saa i Stedet for være blevet ekspederet af

et Lagtingsudvalg, vilde man have kunnet spare Tid og Bekostning. Men Lagtingsudvalget fordømte jo Adressen, lige straks den kom for Dagen, ved sin Protest af 21. Marts. Hvis Hr. Rytter ikke havde faaet Vareudvalget til at foretage dette ganske forkastelige Skridt, men i Stedet for havde rettet en Henvendelse til Framburdsfelaget og sagt: Tilsend os denne Adresse, før den ekspederes videre, vi skal behandle den korrekt og med Velvilje — saa er jeg overbevist om, at en saadan Anmodning var blevet efterkommet enstemmigt af Framburdsfelagets samtlige Medlemmer. Hr. Rytters utilgivelige Fejl var den, at han straks satte haardt mod haardt, at han begyndte Krigen, ganske vist først en defensiv Kamp mod Færingernes Amerikahandels-Ønsker, men siden, da Adressen fremkom, en ligefrem Angrebskrig mod de førende Medlemmer af det færøske Frihedsparti, dem, der vilde have Adressen sendt. Færingerne kan føje sig langt under en venskabelig Forhandling, men møder de uretfærdige Angreb, saa sætter de sig til Modværge med en Energi og Trods, som Modparten ikke altid forstaar at beregne paa Forhaand. Hr. Rytter, som ingen Ting havde lært paa Færøerne, havde heller ikke lært at beregne Følgerne af sin agressive Optræden, og derfor gik det, som det gik. Nu vil han redde Stumperne gennem den herværende Kommission. Vi faar se, Enden er ikke endnu, Verden staar forhaabentlig længere end Kommissionen, Færøerne med, og Færingerne siger da som før: „Ongantið so ræddist eg strið, í dag skal eg ikki leypa".

Hr. Rytters næste Ytring, at Patursons Hensigt med Adressen var at ramme Lagtingets Flertal, er jo i lige saa stor Uoverensstemmelse med Sandheden som de forrige. Jeg behøver blot her at henvise til Beslutningen af 18. Marts om, at Adressen skulde sendes gennem Lagtinget, hvor jo Amtmandens Parti den Gang havde Flertallet. Jeg har jo selv stemt for at sende Adressen til Lagtingets Flertal.

Videre siger Hr. Rytter, at Hensigten var at gøre os afhængige af Island med Hensyn til Tilførsel af Varer. Selvfølgelig har hverken Selvstyrepartiets Lagtingsmænd eller Selvstyrepartiets Forening i Thorshavn, Framburdsfelaget, nogensinde tænkt paa at gøre færøske Interesser, Handels- eller andre Interesser, afhængige af Island eller andre Stater. Derimod er det rigtigt, at vi fandt det under disse Forhold endog meget formaalstjenligt at etablere et Handels- og Besejlingssamarbejde med Island. Det maatte vi vel have Lov til, vi ligger jo tæt op ad hinanden og har overmaade mange fælles Interesser. Hvorfor skulde vi ikke os imellem kunne etablere et Samarbejde? Hvorfor skal skandinavisk Samarbejde være prisværdigt, naar det foregaar mellem Danmark, Norge og Sverige, men fordømmeligt, naar det foregaar mellem Færøerne og Island i Henseende til Handelsforbindelse? Ogsaa her kunde Amtmanden og Vareudvalget have været regulerende, hvis Hr. Rytter havde tilladt, at Adressen gik sin tilsigtede Gang gennem Lagtinget. Men han vilde Krig, han fik Krig, og han tabte Krigen ligesom hans Aandsfrænder, de tyske Junkere.

Fremdeles siger Hr. Rytter, at Hensigten „maaske navnlig" var at skabe et Præcedens for Færingernes direkte Forhandling med en fremmed Stat udenom de danske Myndigheder „for saaledes at forberede Opløsningen af den statsretlige Forbindelse mellem Færøerne og Danmark." Hvis dette havde været Meningen, hvordan kan da Hr. Rytter forklare, at Adressen skulde sendes gennem Lagtinget, hvor jo Amtmandspartiet, som før bemærket, sad inde med Flertallet. Jeg synes, at alene dette Faktum er nok til at modbevise denne Hr. Rytters Paastand, som han for øvrigt vistnok dog har været noget betænkelig ved at fremsætte, idet han har faaet indflettet Ordet „maaske" i Paastanden og derved aabnet sig selv en Bagdør, som han kunde komme ud af, om det kneb for meget.

Yderligere paastaar Hr. Rytter, at vi ønskede at faa godtgjort, at det havde været nødvendigt at paakalde Islands og Englands Hjælp til Forsyning med Levnedsmidler, da Danmark intet vilde gøre eller intet kunde gøre. Ogsaa Uholdbarheden af denne Paastand bevises ved Vedtagelsen af, at Adressen skulde sendes gennem Lagtinget. For øvrigt er det jo ganske urigtigt, naar Hr. Rytter anfører, at vi paakaldte Englands Hjælp for at skaffe Færøerne Nødvendigsartikler. Det var slet ikke det, vi gennem Adressen bad England om. Dette var noget, som Amtmanden flere Gange havde anmodet Engelskmænd, baade Orkneyinger og Skotlændere om. Vi søgte slet ikke om Varer fra England. Vi søgte kun om Lov til at sejle i Fred mellem Island og Færøerne, eventuelt Amerika, med amerikanske Varer, som vi selv havde købt, og med vore Fiskeriprodukter, som vi selv havde erhvervet.

12. Hr. Rytter benytter med største Frejdighed en lille Notits, jeg skrev i Bladet „Tingakrossur“ for 28. Februar 1917 angaaende Bemaling af vore Fiskekuttere med dansk Flag og Ordet Danmark til at gøre Ministeren opmærksom paa „Paturssons Iver efter ikke at faa Færøerne knyttet for meget til Danmark ... da det er farligt at knytte sin Skæbne til Danmark.“ Man taler paa Færøerne om en vis Mand, der læser en vis Bog paa en vis Maade. Her sker der noget lignende, thi hvad fremgaar der af denne min lille Notits, som jeg indsendte til Overvejelse for Fiskerne, andet, end at de ikke maatte føle sig trygge mod at blive trukket ind i Farezonen til Visitation i Kirkwall og saaledes udsat for at blive nedskudt undervejs, samt at i Tilfælde af, at Danmark kom med i Krigen, var de formentlig bedre stillede med ingen Paamaling eller med Ordet „Færoyar“ eller „Faroe islands“. Jeg beder Kommissionen erindre, at jeg kun har talt om denne ekstra Paamaling paa Skibssiden, men ikke med et eneste Ord omtalt det danske Flag, at dette skulde enten stryges eller ombyttes. Jeg gik selvfølgelig ud fra, at de færøske Kuttere altid vilde tone det danske Flag, naar der viste sig krigsførende Magters Orlogsskibe, og netop derfor mente jeg, at det i paakommende Tilfælde kunde være heldigt, at Skibet desuden fik paamalet sit egentlige Hjemstavnsnavn, Færøerne.

Jeg overlader til Kommissionen at bedømme Hr. Rytters ondsindede Forklaring paa dette Punkt. Den er i sit Slags lige saa ondsindet som hans politiske Partifælle Folketingsmand Samuelsens Forklaring af Torpederingen af de 7 Fiskekuttere paa Færøbanken, naar han i en Leder i „Dimmalætting“ for 14. Juli 1917 giver „Adressen“ Skylden for de færøske Fiskekutteres Sænkning med følgende Ord: „Hvis „Tingakrossurs“ Artikel fremdeles hævdede, at der var Grund til at tro, at Adressen har sin store Andel i de sørgelige Sænkninger paa Banken af et større Antal færøske Kuttere, vilde Bladet være Sandheden nærmere.“

13. Jeg finder fremdeles ikke Udtryk for at karakterisere Hr. Rytters Fremstilling. Han gaar endda saa vidt (Side 24), at han giver Ministeren Indtryk af, at Selvstyrepartiet intet Forslag fremsatte paa Adresse-Lagtinget. Han vidste dog, at vi havde fremsat Forslag i Udvalget, som brutalt blev forkastet. Det fremgaar af J. H. Poulsens Forklaring, gengivet i det stenografiske Referat. Han vidste endvidere, at vi motiverede vor Stilling til Flertallets Forslag i Adressesagen med at sige, at vi vilde fremsætte Forslag i en anden sideordnet Sag. Han har selv som Lagtingets Formand modtaget Besked om, at de af Mindretallet som Grundlag for en fælles Overenskomst fremsatte Forslag havde Flertallet stillet sig afvisende overfor, og at Mindretallet derfor i en anden Sag vilde fremsætte Forslag vedrørende samme Spørgsmaal. Dette sidste Forslag findes i 4 Punkter anført Side 16 i Aktstykkerne. Det første Forslag er omtalt af Lagtingsmand J. H. Poulsen (se Referatet Side 271 og 272).

Jeg ved ikke, hvad Kommissionen mener om en saadan Amtmand, om en Lagtingsformand, der sender saadanne forvanskede Indberetninger med de Lagtingssager, han skal ekspedere til Justitsministeren. Uden at være personlig venter jeg, at Kommissionen dog vil give mig Ret, naar jeg siger: Lad Færøernes Lagting selv vælge sin Formand, og lad os saa faa en Mand, som under Tingets Ansvar ekspederer Sagerne videre, for at noget saadant, som her er sket, ikke skal gentage sig.

14. Hr. Rytter har givet Justitsministeren det Indtryk, at jeg jævnlig forhandlede med den engelske Konsul om Adressen, men at Konsulen sikkert havde faaet Forstaaelsen af, at han intet kunde opnaa ved at indlade sig i direkte Forhandlinger med Patursson. Ministeren maa efter dette have faaet Forstaaelsen af, at vi havde Maskepi sammen, drev en engelsk-færøsk Politik bag de danske Myndigheders Ryg, og jeg antager, at Kommissionen ikke har været langt fra at faa det samme Indtryk. Men hvad siger nu Kommissionen til den korrekte Embedsmand, Amtmand Rytters Indberetning, naar jeg nu fortæller Kommissionen, at jeg aldrig, ikke en eneste Gang, har vekslet et eneste Ord med den engelske Konsul om Adressen? Jeg har, saa vidt jeg erindrer, kun een Gang i mit Liv talt med Konsul Coates, og det var den Gang, jeg sammen med to andre Herrer, Købmændene Hans Joensen og A. Ziska, rettede Forespørgsel til ham angaaende et paatænkt Andragende til ham fra „Havnar Framburðsfelag“ — det var altsaa forud for Adressen.

Jeg spørger igen: Hvad mener den ærede Kommission om en saadan Embedsindberetning? Anser Kommissionen det endnu for rigtigt, om Justitsministeren havde støttet en saadan Amtmand? Vilde

det have været rigtigt af Ministeren her at have fulgt Amtmandens Opfordring og taget Affære? Hvad var da sket? Dette, at saa vilde han have krænket den færøske Befolkning, der sluttede sig til Adressen, paa det dybeste og vilde have været udsat for at krænke en fremmed Magts udsendte Konsul paa en saadan Maade, at det let kunde have ført til Forviklinger af alt andet end heldig Natur for det danske Rige.

15. Til Dels gjorde Justitsministeren dog dette. Han støttede Amtmanden. Indirekte misbilligede han de seks Lagtingsmænds Færd. Efter alt dette Overfald paa Selvstyrepartiet i Almindelighed og mig i Særdeleshed henstiller nemlig Hr. Rytter til Ministeren og understreger, at Ministeriet overfor Lagtinget udtaler sin Tak for Tingets loyale Holdning i Sagen om Folkeadressen til den engelske Regering, og dette gjorde Ministeriet.

Den ærede Kommission vil forstaa, hvilket Agitationsvaaben Justitsministeriet derved gav Amtmandspartiet i Hænde mod Lagtingets Mindretal, Selvstyrepartiet og Adressens Underskrivere. Nu havde da Ministeriet tydeligt udtalt sin Fordømmelse af Adressen, Amtmandspartiet var det loyale Parti, Adressemændene havde indtaget en illoyal Holdning. Det kan ikke nægtes, at særlig Framburdsfelagets Medlemmer, som havde stemt for at sende Adressen gennem Lagtinget, vi seks Selvstyremænd, som i al Loyalitet ønskede den eller dens Formaal fremmet gennem Lagtinget, følte os endog meget brøstholdne ved denne ministerielle Tilkendegivelse, thi det var jo Amtmandspartiet, der forhindrede, at Adressen eller dens Formaal blev fremmet ad loyal og ordinær Vej gennem Lagtinget og øvrige danske Myndigheder, og dette Parti fik Justitsministerens Tak. Ganske vist, selv om vi fik Ministeriets Misbilligelse, holdt vi Selvstyremænd os dog indenfor menneskelige Grænser. Vi drev det ikke til, saaledes som Embedskliken paa et senere Stadium, at tillægge Landets Statsminister en Angrebsmaade, som man tillægger en vis langøret Dyreart, jævnfør Embedsmanden Thygesens Vidneforklaring om det ministerielle „Spark". Men Embedskulturen ligger naturligvis i en anderledes skolet, gentlemanlike Sfære end den, Efterkommerne af de gamle norske Vikinger bevæger sig i.

Der kunde være al Anledning til endnu at trække frem en hel Del Punkter til Behandling af denne Kendsgerningerne vistnok mest forvanskende og allermærkeligste Indberetning, der nogensinde af en Embedsmand er indsendt fra Færøerne til Ministeriet. Ja, jeg kan nok sige, at et saadant Dokument neppe eksisterer noget Steds i den virkelig civiliserede Verden. Men jeg haaber, at det anførte er tilstrækkeligt til at have aabnet Kommissionens Øjne saa vidt, at dens Medlemmer vil være enige med mig i at fordømme Opretholdelsen af en Styrelsesform paa Færøerne, hvorefter Regeringens Tillidsmand i al Hemmelighed bag Lagtingets Ryg kan tilstille Landets Regering et Dokument af et saa urigtigt og ondartet Indhold. Jeg siger til den højtærede Kommission, og jeg ønsker at sige til den danske Regering: Tag væk dette Embedstyranni, I har sat over os. I 300 Aar laa vi afmægtigt lænket i Monopolhandelens Baand og under Fogedvælde, i mere end 100 Aar har vi været knugede af et Amtmandsstyre. Det er paa Tide, at der indføres et Folkestyre paa Færøerne som i andre civiliserede Lande.

Dog det er ikke nok at sige: Fri os for dette Amtmandsstyre. Paa Side 35 i Aktstykker I. ses det, at baade Landets Dommer, Hr. Sorenskriver Thygesen, og Færøernes Politimester gør sig solidariske med Amtmandens personlige og partipolitiske Indstilling. Jeg spørger: Burde ikke Hr. Sorenskriver Thygesen og Hr. Landfoged Vest øjeblikkelig efter deres den 23. Juli 1917 afgivne Erklæring være fjernede, den første fra sit Dommersæde, den anden fra sit Politimestersæde? Kunde man i nogen anden Del af Riget tænke sig, at en Dommer og en Politimester, efter at have tiltraadt en saa personlig ondartet, en saa partipolitisk og paa saa urigtig Basis bygget Indberetning som Amtmandens af 18. April 1917, vedblivende fungerede i deres Embeder? Jeg tænker Nej. Men paa Færøerne, ja, overfor den færøske Befolkning, der endda har været saa ilde stedt, at den ikke har haft en eneste Sagfører, som den har kunnet betro sig til i Sager, der gik i modsat Retning af Embedsmændenes Politik, dèr kan den Slags passere. Jeg henstiller indtrængende, at Kommissionen nu giver det færøske Folk Besked. Jeg anmoder om, at de af Amtmanden og Embedsmændene i heromhandlede Lagtingssag afgivne Indberetninger tilstilles Lagtinget. Jeg anmoder herom som færøsk Lagtingsmand. Færøernes Lagting kan ikke længere finde sig i det

hidtilværende Hemmelighedskræmmeri, allermindst, naar det arter sig paa en saa overordentlig grel Maade.

Idet jeg forventer, at Kommissionen gaar ind paa mit Ønske, mit Forlangende om at tilstille Lagtinget de nævnte Dokumenter, kunde jeg godt have sluttet her, thi hvilket Resultat Kommissionen end kommer til, vil Resultatet være givet for Færingernes Vedkommende, og Resultatet er, at denne Kommissions Aabenbarelse vil give nyt Fremstød til Kampen mod Embedsstyret og for Indførelse af Folkestyre. Selvbestemmelsesretten maa nu ogsaa for vort lille Land og for vort lille Folk blive til Virkelighed. Nu, da Grundloven alligevel skal forandres, bør vi faa Adgang til at indføre et Sidestykke til den Folkerepræsentation, som blev nægtet os baade i 1846 og paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Jeg haaber, at Kommissionens samtlige Medlemmer vil forstaa, at den Tilstand, man indførte den Gang, da man ordnede vor statsretlige Stilling, ikke efter den færøske Folkevilje, men efter danske Embedsmænds Indstilling, nu maa erkendes for umulig for evig. Vi har døjet Følgerne længe nok. I Danmarks Jubelaar maa Danmark give Færingerne Folkefrihed, i Danmarks Jubelaar maa der ogsaa ved Grundlovsforandringen aabnes Færingerne Adgang til at blive selvbestemmende i deres egne Anliggender.

Jeg forbigaar de øvrige Aktstykker fra Amtmanden og hans Embedsbrødre saavel som fra forskellige engelske og nederlandske Vicekonsuler etc. for at standse et Øjeblik ved Justitsministerens saa meget omtalte Telegram af 15. Marts 1918. Hvad faar man ved rolig Gennemlæsning ud af dette Telegram? Da jeg senere er nødt til at komme tilbage til Telegrammet, vil jeg her kun analysere dets Indhold og lige strejfe Anledningen til dets Fremkomst samt Embedsklikens politiske Agitation der ud fra.

Folketingsmand Samuelsen havde en rum Tid forud for Telegrammets Udsendelse i Anledning af det forestaaende Valg afæsket de forskellige danske Partier en Udtalelse vedrørende Selvstyrebevægelsen paa Færøerne. Han oplyste nogen Tid derefter offentlig, at fra de Konservative havde han faaet Svar, fra Venstre havde han faaet Svar, hvorimod Regeringen forholdt sig tavs. Da saa Statsministerens Offentliggørelse af hans Standpunkt fremkom, saa man i dette et Svar paa Folketingsmand Samuelsens Forespørgsel, i alt Fald oppe paa Færøerne.

Saa er der Indholdet. Den første Del er refererende. Amtmanden har indberettet om en bestemt Forsendelsesmaade for Adressen, som Ministeren tror paa, siger han. Mortensen, der mener, Indberetningen ikke er rigtig, faar Henstand for at skaffe Beviser. Herimod kan der vel intet være at indvende. Det næste Punkt er en Advarsel fra Statsministeren imod den Maade, hvorpaa der i Blade hernede ved den Tid blev skrevet om færøske Anliggender. Jeg antager, at alle Kommissionens Medlemmer, der i saa lang Tid i herværende Kommission har beskæftiget sig med færøske Anliggender, vil indrømme, at denne Advarsel fra Statsministerens Side var et Ord sagt i rette Tid og paa rette Sted. Dernæst paataler Ministeren den hadefulde Maade, hvorpaa Mortensen er blevet angrebet i nogle Aviser. Jeg antager ligeledes, at Kommissionsvirksomheden har gjort det klart for ærede Medlemmer, at personlige Angreb hernede i danske Blade paa en af færøske Vælgere udsendt færøsk Repræsentant har vakt og kun kan vække Bitterhed og Utilfredshed paa Færøerne, og det ikke alene hos det Vedkommende nærmest staaende Parti, men ogsaa hos den største Del af den færøske Befolkning, som dog altid har nogen speciel Landsmandsfølelse og Fællesfølelse overfor sin færøske Repræsentant udenfor Øerne, naar denne i øvrigt er sømmelig og ærlig i sin Færd og Gerning. Det finder jeg naturligt. Endvidere udtaler Ministeren sit motiverede Ønske om at faa Mortensen genvalgt og en Landstingsmand valgt, der ligeledes er en dygtig Mand og en, der støtter Ministeriets Politik. Jeg antager, at det er dette Punkt, der særlig er faldet Amtmanden paa Færøerne for Brystet, dog, jeg formener fuldstændig med Urette. At Ministeren ønsker Repræsentanter indvalgt i Rigsdagen, der støtter Ministeriets Politik, er en Selvfølgelighed; naar han i det hele vilde udtale sig herom, kunde han ikke sige andet. En modsat Udtalelse vilde jo være utænkelig. At Ministeren ydermere udtalte, at han ønskede Mortensen valgt, fordi han var en dygtig Repræsentant for de færøske Interesser, kan der vel heller ikke siges noget imod, eftersom Ministeriet her — det erkendes vel fra alle Sider — har sagt en Sandhed, og eftersom Ministeren i sin Egenskab af Justitsminister særlig har Opsyn med de færøske Sagers Fremme. Jeg kan ikke se, at Amtmanden har været berettiget til at slutte, at Ministeren med denne Udtalelse har taget

Parti for, end sige allieret sig med Selvstyrepolitikken paa Færøerne, allermindst med den yderliggaaende Politik, med den af Amtmanden efter Hr. Effersøes og Hr. Samuelsens Metode opdagede Løsrivelsespolitik. Efter mit og Selvstyrepartiets Kendskab til Statsministeren har denne hidtil ikke i nogen Maade staaet Selvstyrepolitikken nærmere end mange af Venstres ledende Mænd stod i de første Aar efter Systemskiftets Indførelse, tværtimod. Det færøske Selvstyreparti har vistnok heller aldrig tænkt paa at faa sine Krav gennemført nede i Danmark blot ved Tilslutning fra et enkelt eller to danske politiske Partier. Nej, Selvstyrepartiet har i det længste troet paa, at det samlede danske Folk omsider vilde forstaa vore Krav og give os den Frihed, vi selv ønskede. Det skal ganske vist ikke nægtes, at den Tro har været stærkt rokket siden det Rytterske Regimente fik saa stor Tilslutning hernede fra, men forsvundet er den dog aldeles ikke endnu. Naar man sammenholder dette Ministeriets Standpunkt til Hr. Mortensen med Ministerens samtidige Udtalelse: Jeg stoler fuldtud paa Amtmandens embedsmæssige Indberetninger, endvidere med den Tilslutning, Ministeren gav Amtmandens Spørgsmaal af 18. August 1917 (Side 36), yderligere med den Tak, han sendte Amtmanden og hans Parti for den loyale Holdning i Adressesagen, forekommer det i hvert Fald mig, at Justitsministeren ikke er optraadt partipolitisk i *færøsk* Politik, det skulde da snarest være i Favør af Amtmandspolitikken.

Ministerens sidste Bemærkning i Telegrammet om, at man bør forstaa Færingernes Krav paa Frihed for at hævde deres Ejendommeligheder, forventer jeg ikke, at nogen ansvarlig dansk Mand kan have noget at indvende imod. Saa vidt jeg ved, vakte ogsaa denne Udtalelse enstemmig Tilslutning paa Færøerne, selvfølgelig fraregnet den faktisk meget faatallige Amtmandsklike. Det eneste, forekommer det mig, man med nogen Vægt kan gøre Indvending imod i dette Telegram, er den sidste Sætning, hvor Justitsministeren anmoder Amtmanden om at give Mortensen en Kopi af Telegrammet. Her har Justitsministeren tænkt altfor lidt over, at Amtmanden ikke var en upartisk Mand i færøsk Politik. Her burde Ministeren have erindret Amtmandens overordentlig fremskudte Stilling som Partipolitiker, som den førende indenfor Sambandspolitikken, ja, som Bærer af denne Politik sammen med sit amtslige Organ „Dimmalætting". Ministeren havde jo gennem Amtmandens Indberetninger og gennem Samtaler med Amtmanden alle Beviser for dennes partipolitiske Aktivitet. Justitsministeren er stærkt angrebet for, at han ved Afsendelsen af dette Telegram har grebet ind i færøsk Politik. Han er angrebet i Rigsdagen, han er angrebet i Pressen, han er angrebet af Amtmandskliken paa Færøerne.

Hvad Mening er der dog i disse Angreb, maa jeg forbavset spørge. Er det ikke netop det, man har ønsket? Er det, der nu er sket, ikke netop det, som Sambandspartiets Ledere i hele tolv Aar har kæmpet for? Har ikke Sysselmand Effersøe i 1908 og senere i den danske Rigsdag rettet den mest indtrængende Opfordring til Regering og Rigsdag om at gribe ind i færøsk Partipolitik? Har ikke Sysselmand Effersøe gennem udsendte Opraab, gennem Ritzaus Bureau, ved en gennemgribende Paavirkning af en vis Del af den danske Presse opfordret den danske Almenhed og de danske Myndigheder til at gribe ind i færøsk Partipolitik? Har Folketingsmand Samuelsen ikke akcepteret og videreført denne Hr. Effersøes Anraaben til den danske Regering og Rigsdag og til den danske Presse om at stille sig Vagt i Gevær overfor den lokale færøske Partipolitik? Har de ikke endog stærkt opfordret til at gaa angrebsvis til Værks imod den? Jo, det har begge de Herrer Førere indenfor Sambandspartiet gjort, og Beviserne herfor er tilgængelige saavel i Rigsdagstidenden som i den danske Presse. Og har Amtmand Rytter mon ikke netop anvendt den samme Trafik? Hvad er det, Amtmand Rytter har fortalt Kommissionen? Er ikke et af hans Hovedangrebspunkter imod Justitsministeren dette, at han trods alle Overtalelser ikke har kunnet formaa Ministeren til at gribe ind i færøsk Partipolitik, ja, endog til at gribe ind overfor de enkelte Bestillingsmænds personlige politiske Anskuelser. Hele Sambandspartiets Saga og hele Rytters Saga er jo en aarelang Kamp for at faa Danmarks Regering og Rigsdag til at gribe eftertrykkeligt ind i færøsk Politik. Det er derfor den rene og skære Selvmodsigelse, hvori f. Eks. Sysselmand Effersøe gør sig skyldig, naar han i sin berømte Valgartikel af 24. Marts 1918, der offentliggjordes i „Dimmalætting" Nr. 27 1918, og hvis Hovedindhold blev telegraferet til Bladet „Nationaltidende", beskylder Statsministeren for i oftnævnte Telegram at have

„grebet direkte ind i den nationale Kamp paa Færøerne". Denne Selvmodsigelse kan konstateres ved utallige Eksempler. Jeg vælger et i Flæng; det er en Udtalelse, som er inspireret af Hr. Effersøe. Den findes i „Aalborg Amtstidende" for 25. September 1915, hvor Redaktionen i Anledning af Selvstyrepartiets Lagtingsforslag af 1915, det, jeg før har omtalt, bl. a. skriver: „Men vi skulde kende Ministeriet Zahle daarligt, om man ikke valgte netop den Udvej, der er den daarligste af alle: at lade fem være lige og slet ikke at udtale sig om Programmet (Selvstyrepartiets), men lade Udviklingen gaa sin skæve Gang oppe paa Færøerne!" Og dog, da saa Ministeriet endelig udtalte sig, skete Eksplosionen. Og hvorfor? Ganske simpelt, fordi Effersøe, Samuelsen og Amtmand Rytter selv havde skrevet Recepten paa Ministeriets Angrebsvaaben og selv angivet Angrebsobjektet. Dette Trekløver havde diktatorisk opsat et bestemt Program for Angrebene og angivet et bestemt Parti, der skulde slaas ned, og saa ganske ugenert forlangt, at denne Plan, dette Program skulde Ministeriet, Rigsdag og Presse blindt følge. Da saa Amtmandens Angrebsplan og Angrebsgenstand ikke blev taget til Følge af Ministeriet, da Ministeriet valgte en hel anden Form for sin Stilling til færøsk Politik, en Form, der ikke passede de tre Herrer af den færøske Herskermagt, saa skulde al den Blæst rejses, saa skulde endog Landstinget tage Affære overfor Ministeriet og overfor de Færinger, der ikke var Hr. Rytters hengivne Tjenere.

Jeg forventer, at den ærede Kommission nu indser, at det er en aldeles ubeføjet Alarm, der rejstes fra de færøske Embedsmænds Side i Anledning af Justitsministeriets Telegram af 15. Marts 1917.

Jeg slutter saa dette Afsnit med Fremsættelsen af et Spørgsmaal, og det er dette: Hvem har grebet dybere ind i færøsk Partipolitik end nærværende af Landstinget nedsatte parlamentariske Færøkommission?

Jeg er hermed færdig med det første Afsnit af mit Foredrag.

Mødet hævet Kl. 4 25.

Mødet 30. April 1919 Kl. 3.

Vidne: Baadebygger *Elias Johannesen.*

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn og Stilling.

Baadebygger **Johannesen:** Elias Johannesen. Jeg er Baadebygger.

Formanden: De er Medlem af Thorshavns Byraad?

Baadebygger **Johannesen:** Ja, siden 1906.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Baadebygger **Johannesen:** Ja.

Formanden: Kommissionen har ønsket at rette nogle Spørgsmaal til Dem, og De har haft Adgang til at gøre Dem bekendt med disse Spørgsmaal?

Baadebygger **Johannesen:** Ja, med Spørgsmaalene.

Formanden: Det vil sikkert være Dem bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, indtil Resultatet af Kommissionens Arbejde foreligger, og vi tør gaa ud fra, at De for Deres Vedkommende vil føle Dem bunden af den samme Forpligtelse.

Jeg skal saa tillade mig at stille Spørgsmaalene. Det første Spørgsmaal lyder saaledes: Var „Havnar Framburdsfelag"s Folkeadresse tilsigtet som et politisk Kup?

Baadebygger **Johannesen:** Nej.

Formanden: Det næste Spørgsmaal lyder saaledes: Fremkom der paa et eller flere af Framburdsfelagets Møder Udtalelser vedrørende Adressens politiske Betydning? I saa Fald, hvad var Anledningen til, at disse Udtalelser fremkom, og hvad blev der sagt?

Baadebygger **Johannesen:** Betydningen af Adressen laa kun i Vareforsyningsspørgsmaalet. Den fremkom for at afhjælpe den eventuelle Brødnød og for at skaffe Færingerne fri Sejlads, uden at Skibene af Engelskmændene blev taget ind i Farezonen. Vi havde paa Forhaand erfaret, at baade færøske og andre Skibe, som skulde tilføre Varer, af dem var taget ind i Farezonen og sænket enten paa Vejen til England eller derfra hjem. Vi vilde forebygge, at vore Fiskerskibe og Skibe, som skulde tilføre os Varer, gik den samme Vej.

Formanden: Det følgende Spørgsmaal lyder saaledes: Hvorfor fraraadede De som Medunderskriver af en Plakat af 23. Marts 1917 Medborgere at tage Hensyn til Vareudvalgets Advarsel af 21. Marts s. A. om ikke at underskrive Folkeadressen?

Baadebygger **Johannesen:** Fordi Vareudvalget efter vor Mening ikke havde gjort tilstrækkeligt for at skaffe de Tilladelser, som vi søgte at opnaa gennem Adressen. Derfor var det, jeg var med til at bede dem om ikke at adlyde Vareudvalgets Advarsel.

Formanden: Det sidste Spørgsmaal lyder saaledes: Mener De, at Framburdsfelags Medlemmer eller andre var blevet narret af Kongsbonde Patursson til af politiske Hensyn at yde Adressen deres Tilslutning, saaledes som fhv. Amtmand Rytter har udtalt for Kommissionen?

Baadebygger **Johannesen:** Det er mig desværre ikke bekendt, hvad fhv. Amtmand Rytter har sagt for Kommissionen, men jeg ved, at der er ingen paa Færøerne,

som er blevet narret af Kongsbonde Patursson til at underskrive Adressen. Jeg kender heller ikke til, at Kongsbonde Patursson har sat Adressen i Bevægelse.

Formanden: Tør jeg spørge, om nogen af de Herrer kunde ønske at rette Spørgsmaal til Hr. Johannesen til Uddybelse af den Forklaring, han nu har givet? (Ophold). Da det ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Johannesen for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Baadebygger **Johannesen:** Jeg vilde gerne, om det blev mig tilladt, stille et eller maaske to Spørgsmaal.

Formanden: Ja, vær saa god.

Baadebygger **Johannesen:** Det forekommer mig, at det er noget mærkeligt, at man paa Færøerne, fordi man under saadanne kritiske Forhold som dem, der netop var til Stede i de Tider, da Adressen kom frem, prøver paa, saa godt man kan, at hjælpe Folk og Land ud af Forlegenhederne, derfor skal blive tiltalt og indstævnet til at give Forklaring for sine Handlinger. Jeg maa sige, at jeg for mit Vedkommende ærgrer mig en hel Del over det, og jeg vilde af den Grund spørge: Er det at forstaa saaledes, at vi paa Færøerne ikke skal have Lov til at handle eller ytre os eller tænke saaledes, som vi mener, det er heldigst for Land og Folk, naar det da ikke er i Strid med den danske Rigsenhed?

Formanden: Den Kritik af Kommissionens Nedsættelse og Kommissionens Arbejde, som ligger i Hr. Johannesens Udtalelse, er der naturligvis i dette Øjeblik ingen Grund til at indlade sig paa. I øvrigt skal jeg blot udtale, at hvis Hr. Johannesen har opfattet Forholdet saaledes, at han skulde være tiltalt, eller at der overhovedet skulde ligge noget for ham krænkende i, at han er blevet anmodet om at møde her i Dag, beror det paa en Misforstaaelse. Forholdet er det, at det er overdraget denne Kommission at skaffe en bestemt Sag belyst i saa stort Omfang, som vi anser det for nødvendigt og rigtigt, og for at tilvejebringe disse Oplysninger har vi stillet dels skriftlige dels mundtlige Spørgsmaal til en Række Personer. De Besvarelser, vi modtager, er altsaa kun Oplysninger, der gives os, for at vi kan løse den Opgave, der er stillet os. Der er slet ikke Tale om, at der kan ligge noget som helst krænkende for de paagældende Personer i, at man har spurgt dem.

Efter den Anledning, som Hr. Johannesens Udtalelser giver mig, skal jeg tillade mig at minde om, at det for kort Tid siden blev vedtaget at tilskrive Hr. Johannesen som følger:

„København, den 24. April 1919.

I Anledning af, at et Mindretal i Kommissionen (Bramsnæs, Martin Olsen, Patursson og Trier) har ønsket at høre Deres Udtalelser angaaende de paa vedlagte Liste opførte Spørgsmaal, skal man anmode Dem om ved første Skibslejlighed gennem Færø Amt at tilstille Kommissionen Besvarelser heraf.

Et Eksemplar af Landstingets Beslutning af 5. Juli 1918 vedlægges.

M. Godskesen.

Til Hr. Baadebygger, Byraadsmedlem Elias Johannesen, Thorshavn."

Som Bilag fulgte de Spørgsmaal, der er blevet stillet her i Dag.

Da det imidlertid efter et Par Dages Forløb blev oplyst for os, at Hr. Johannesen var til Stede her i Byen, blev der under 28. April 1919 tilskrevet ham som følger:

„I den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold blev det for kort Tid siden vedtaget at tilsende Dem hoslagte Skrivelse med Bilag. Da Kommissionen imidlertid nu har bragt i Erfaring, at De for Tiden opholder Dem her i Byen, tillader man sig at henstille, at De besvarer de stillede Spørgsmaal ved personligt Møde i Kommissionen.

Det tilføjes, at Kommissionen vil være samlet Onsdag den 30. ds. Kl. 3 i Udvalgsværelse Nr. 17 paa Christiansborg, til hvilken Tid det maaske kunde passe Dem at komme til Stede.

M. Godskesen.

Hr. Baadebygger, Byraadsmedlem Elias Johannesen."

Det forekommer mig, at der i disse Skrivelser ligger tilstrækkelig Dokumentation for Rigtigheden af det, jeg før tillod mig at bemærke. — Vi takker altsaa Hr. Johannesen for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Vidne: Landstingsmand *J. Patursson.*

Formanden: Hr. Patursson vil nu være saa god at fortsætte sin Fremstilling.

Landstingsmand **Patursson:** Jeg kommer nu til Hr. Rytters første Foredrag for Kommissionen. Jeg ved ikke, om det er gaaet Kommissionens ærede Medlemmer som mig, men naar jeg nu staar overfor at skulle behandle Hr. Rytters første Foredrag, føler jeg, det er som at skulle gaa ind i en Labyrint med utallige Indgange og utallige Udgange, uden at der er Mulighed for at øjne nogen Hovedvej eller Orienteringspunkter for at naa frem til de formentlig attraaede Maal: en klar Belysning af Adresse-Sagen og af Telegrammet af 17. Marts 1918. Hr. Rytter har tilsyneladende med beraad Hu trukket saa mange Sagen uvedkommende Ting ind under sit Foredrag og behandlet det fremtrukne og overvældende store Materiale paa en saadan Maade, at de enkelte Sager, Tildragelser, Aarsagsforhold o. s. v. hvirvles om hinanden i en saadan uendelig Mangfoldighed, at det næsten bliver umuligt i en rimelig Tid at bringe fuld Klarhed. Hr. Rytter har for at konstatere sin korrekte Optræden i Adresse-Sagen og Telegram-Sagen fundet det nødvendigt at farvelægge en Mængde andre færøske Sager, for at hans Forhold til de to førstnævnte Sager kan fremtræde i den for ham mest tjenlige Belysning for Kommissionen. Det tyder i hvert Fald ikke paa, at Hr. Rytter har let ved at forsvare sin og de øvrige Embedsmænds Optræden.

De Sager, Hr. Rytter har trukket frem, er foruden de to nævnte Hovedsager, bl. a.: 1. Færøsk Politik. 2. Heygum-Sagen, 3. Kirkebø-Sagen, 4. Fóroya Bondafelag-Sagen, 5. Amtmandens Stilling som Handelsdirektør, 6. Amtmandens Stilling som Godsbestyrer, 7. Amtmandens Stilling som Skoledirektør, 8. Amtmandens Stilling som Kirkeinspektør, 9. Amtmandens Stilling som øverste Retsmyndighed, 10. Amtmandens Stilling som Lagtingsformand, m. m. Hvis Kommissionen skal komme til Klarhed over de nævnte af Hr. Rytter fremdragne Sager og til Klarhed over, hvorledes han har røgtet sin mangeartede Direktørstilling i det færøske Samfund, kan det ikke føre til Maalet, at man, saaledes som Hr. Rytter anlægger Forklaringen, blander alle disse Sager ind i hinanden. Klarhed kan der kun faas ved, at hver enkelt af disse Sager behandles saa særskilt, saa isoleret som muligt fra de øvrige, paa den Maade, som jeg er slaaet ind paa ved Behandlingen af Skolesprog-Spørgsmaalet. Jeg forbeholder mig derfor ved en senere Lejlighed at fortsætte min foreløbig afbrudte Foredragsrække for at behandle de enkelte Kapitler af det store færøske Spørgsmaal afsnitsvis, efter Orden og Indhold. Her skal jeg væsentlig holde mig til at paavise, at ligesom Hr. Rytter har givet Ministeren en urigtig Fremstilling af de færøske Forhold, har han anvendt den samme Fremgangsmaade over for Kommissionen.

1. (Side 4 i det stenografiske Referat). Hr. Rytter forklarer for Kommissionen, at Selvstyrepartiet bestaar af 3 forskellige Grupper, 1. Adskillelsesmændene, 2. Separatisterne og 3. alle de andre. Jeg har forelagt denne Hr. Rytters Forklaring for Selvstyrepartiets Lagtingsmænd, som samtlige med Navns Underskrift har erklæret, at Partiet bestaar af een Gruppe, se Side 247 i det stenografiske Referat. Hr. Rytters Angivelse har altsaa her været urigtig og misvisende.

2. (Samme Side). Hr. Rytter vil give det Udseende af, at Selvstyrepartiet søger nær politisk Forbindelse med England og har gentagne Gange sigtet den engelske Konsul for at være i Ledtog med os om at indlede en saadan Forbindelse. Med Hensyn til Urigtigheden af denne Beskyldning skal jeg blot henvise til, at det nationale Parti paa Færøerne lige fra den Dag, det i 1888 traadte ud i Livet, til denne Dag har haft et vaagent Øje for ikke at komme ind under engelsk politisk Indflydelse. Aarsagen er den ganske nærliggende, at vi har erfaret, at vore Stammefrænder paa Orkneyøerne og Shetlandsøerne, efter at disse Øer er blevet afstaaet til Skotland, i Løbet af et Par Aarhundreder saa at sige fuldstændig mistede deres nordiske Nationalitet og derved gik tabt for os og det øvrige Norden. Ingen nationalt sindet Færing ønsker at dele Skæbe med vore

Brødre, Shetlænderne og Orkneyingerne. Denne Sigtelse af Hr. Rytter mod det nationale Parti paa Færøerne for at nære engelske Tendenser er saa meget mere ondartet og ligefrem sørgelig, som vi nationale Færinger i højeste Grad beklager, at vi har de danske Kongers daarlige Politik i gamle Dage at takke for, at vore Brødre gik tabt for os, at vore nærmeste Stammefrænder, rundne af samme Rod som vi og med samme Forhistorie, gik over til at blive Engelskmænd. Jeg skal i denne Forbindelse yderligere minde om, at Færøerne, paa Grund af den samme mildest talt kortsynede Politik, kun ved et rent Tilfælde undgik ogsaa at blive engelsk lovformelig Ejendom. Det forekommer mig derfor, at danske Autoriteter, derunder Hr. Rytter, gør klogest i længst muligt at bevare Tavshed om Anglisering af gamle norske Ølande i Nordatlanterhavet. For Færingerne vækker dette kun sørgelige og bitre Minder, og dansk Kolonistyre høster absolut ingen Ære deraf.

3. (Side 5). Paastanden om, at Forslaget i Lagtinget 1915 skulde sigte til at føre den danske Lovgivningsmagt bag Lyset, har jeg i mit sidste Foredrag paavist Urigtigheden af.

4. (Side 7). Hr. Rytter taler om Embedsmænd, der giver sandfærdige Beretninger til den danske Regering. Det vilde fornøje mig at erfare, hvilke Embedsmænd Overretsassessoren her sigter til.

5. (Side 7). Som Bevis paa min Danskfjendtlighed anfører Hr. Rytter, at jeg modarbejdede Hr. Ryving Jensen og hans Styrmandsskole, fordi Manden var Dansk. Hvad Magt havde jeg til at modarbejde Ryving Jensen? Da Spørgsmaalet om hans Skole blev behandlet i Lagtinget, var jeg og mit Parti i afgjort Mindretal. Det stod i Sambandspartiets Magt at støtte Ryving Jensens Skole, saa meget Partiet lystede. Ryving Jensen byggede jo sin Skole, saa vidt jeg ved, uden personlig Udgift; han fik, efter hvad der meddeltes, Midlerne dertil fra Indremissionskredse hernede. Hvorfor søgte Sambands-Navigationseleverne da de færøske Selvstyre-Navigationsskoler og ikke Ryving Jensens Indremissions-Skole? Hvorfor kom Ryving Jensens prægtige Skole til at staa tom efter et Par Aars Forløb og blev lukket af Mangel paa Søgning? Det er dog vel dristigt at give mig Skylden herfor. Jeg har, saa vidt jeg erindrer, kun haft een Samtale med Hr. Ryving Jensen om hans Skoleplan. Denne Samtale forefaldt her i København. Han udviklede sin Plan for mig; han vilde reformere de primitive Forhold paa Færøerne og bibringe de unge færøske Sømænd en dyb religiøs Opfattelse i Stedet for det aandelige Dødvande, de befandt sig i — eller noget i den Retning. Jeg fik straks det Indtryk, at Indførelsen af en saadan Livsanskuelse ikke kunde gavne vor Sømandsstand, tværtimod. Færingerne har været et religiøst Folkefærd, men de har været glade i deres Kristendom. En saadan Kristendom, der gav et lyst og frejdigt Sind under det daglige Livs Strabadser, vilde jeg ikke paa nogen Maade have ombyttet med Indremissionens mørke Pietisme. Derfor sagde jeg aabent til Hr. Ryving Jensen, at hvis han begyndte paa saadan noget, vilde jeg modarbejde ham. Dette er dog noget andet, end at jeg vilde modarbejde Manden, fordi han var Dansk. Det kunde for øvrigt have Interesse for Kommissionen, om Hr. Ryving Jensen nærmere vilde belyse sit Forhold paa Færøerne baade til færøske Sambandsmænd, til sine Elever og til Thorshavns Menighedshus og Menighedsraad. Utvivlsomt vilde der derved fremkomme adskillige interessante Træk til Belysning af, hvorledes ogsaa Kristelighed kunde benyttes i Politikkens Tjeneste.

Ja, hvad skal man dog sige, naar man i denne Asgaardsrej af dansk-færøske Præster, der hernede stormer frem mod Benyttelsen af færøsk Sprog i Kirke og Skole, træffer en Mand som den saa overordentlig agtede og afholdte Provst Sørensen fra Skanderborg. At ogsaa han skulde ud og ride den Rytterske politiske Kæphest mod vort Sprog, havde næppe nogen Færing anet. Og han har end ikke afholdt sig fra at udslynge usandfærdige Forhaanelser mod Færingerne. Jeg har i disse Dage modtaget et Nummer af Højskolebladet, hvor Provst Sørensen fra Skanderborg skriver en længere Artikel angaaende færøske Forhold, og han kommer dèr ind paa det færøske Sprog, særlig det færøske Kirkesprog. Efter det Kendskab, jeg indtil denne Dag har haft til Provsten, er jeg blevet aldeles overrasket over den Maade, hvorpaa han behandler det for os helligste Klenodie. Han undlader end ikke ligefrem at forhaane os Færinger. Han skriver saaledes: „Jeg overværede for nylig i København en færøsk Gudstjeneste i Abel Katrines Stiftelse. Prædikenen var god og holdt paa et jævnt, letforstaaeligt og ulasteligt Færøsk; men Salmebogen var et lille Hefte paa — saa vidt jeg husker — 38 *(otte og tredive!)* for

den aldeles overvejende Del fra Dansk direkte oversatte Salmer. Dette Tal er tilstrækkelig oplysende for den af mig foran atter og atter fremhævede Underernæring og Hungerkost." Sandheden med disse 38 Salmer er den sørgelige, at vi, jeg husker ikke for hvor mange Aar siden, 4—5 Aar, nedsendte til Myndighederne her et Hefte med omtrent 150 færøske Salmer med Anmodning om at faa dem autoriseret, saa at vi kunde faa Lov til at bruge dem hjemme; men det er endnu ikke blevet bevilget. Derimod er der en meget behjertet dansk Præst her i København, som har lært sig Færøsk fuldtud. Han har samlet et lille Hefte paa 38 færøske Salmer, jeg ved ikke, hvorfra han har dem, og han holder færøsk Gudstjeneste her i Byen for Den færøske Forenings Medlemmer. Her kan alt, Salmesang, Prædiken, Altergang, og hvad nævnes kan, foregaa paa Færøsk, men hjemme paa Færøerne lader det sig ikke gøre. Dèr har vi ikke Lov til at synge en eneste færøsk Salme ved almindelig Gudstjeneste. Jeg kender selv en Smule til det, men skal ikke komme saa meget ind paa den Side af Sagen. Jeg er selv Kirkelæser og har forsøgt at faa færøsk Sprog i Brug i Kirken, men Gang paa Gang har jeg faaet strengt Forbud mod Benyttelsen af Færøsk. Hvis vi oppe paa Færøerne vil have et Barn døbt, skal det foregaa paa Dansk; hernede i København, i Abel Katrines Stiftelse kan vi faa et Barn døbt paa Færøsk, men intet andet Sted i hele Verden og allermindst paa Færøerne. Den agtede Provst Sørensen vover altsaa at komme med den Slags Haan imod os, at han siger: De har kun 38 Salmer, og de allerfleste af dem er oversatte fra Dansk, dette viser tilstrækkelig den tidligere fremhævede Underernæring og Hungerkost.

6. (Side 7). Et nyt Bevis for min Danskfjendtlighed finder Hr. Rytter i min Stilling til Sanatorielæge Hansens Ansættelse for flere Aar tilbage. Jeg skulde være imod denne Læges Ansættelse, alene fordi Manden var Dansk, siger Hr. Rytter. Jeg mener, det vilde have baadet Hr. Rytters Sag bedst, om han havde tiet om min Stilling til visse danske Lægers Politik paa Færøerne og deriblandt Hr. Hansens. Det forekommer mig nemlig, at denne Læge nylig har udvist en Taktløshed overfor baade Sanatorieudvalget, Thorshavns Byraad og Færøernes Lagting, som ikke tjener til Ære for den Stand, han repræsenterer. Jeg skal ikke nærmere komme ind paa dette Forhold her, men jeg finder, at det vilde være paa sin Plads, om Justitsministeriet nærmere lod undersøge, hvorfor Færøernes Tuberkulosesygehus og Thorshavns Lægeembede saa længe har været ubesat, uagtet Embedet allerede i afvigte November Maaned kunde have været besat med en kvalificeret Læge. For øvrigt maa det siges, at Lægeautoriteternes Stilling overfor Lagtingets Vedtagelse i afvigte Samling mildest talt er uforklarlig, for ikke at sige uforsvarlig. I ethvert Fald har denne Lægernes politiske Stilling medført det yderst uheldige Forhold, at Færøerne for Tiden lever under en uforsvarlig Lægemangel, som kunde være undgaaet, hvis Lagtingets enstemmige Ønsker var tagne til Følge. Men for os Færinger ser Forholdet ud til at være dette: Lad hellere Folk dø paa Færøerne paa Grund af manglende Lægetilsyn, end at Lagtinget skal faa sit Forslag igennem om eventuel Adgang til Ansættelse af islandske Læger. Blot vi kan opretholde Amtmandspolitikken, saa faar det gaa med Lægeforholdene og Apotekerforholdene paa Færøerne, som det bedst kan. Før i Tiden kunde den danske Regering ganske stiltiende ansætte endda en Islænding til Amtmand paa Færøerne. Nu kan end ikke Lagtinget anbefale islandske Lægers Ansættelse, uden at en dansk-færøsk Læge skal gøre Anskrig og lave politiske Intriger. Lige saa lidt som mod Missionær Hr. Ryving Jensens Ansættelse har jeg arbejdet mod Læge Hansens Ansættelse, fordi han var Dansk. Men det har hørt til god Ryttersk-Effersøesk Politik at give Offentligheden den Opfattelse, at naar jeg har arbejdet for at faa netop Færinger frem til at prøve deres Kræfter paa de Opgaver, vi har at løse i vore Embeder og andet Steds, saa skyldtes det mit Had til Dansk. Det har endda ikke været forsømt hernede i Bladene at fremsætte positive Urigtigheder desangaaende.

Jeg skal som Eksempel herpaa nævne, at Bladet „København" den 12. Juli 1910 i et af sine voldsomme Angreb paa mig for Danskerhad blandt andet ogsaa angreb mig for at have hindret Hedeselskabet i at udøve sin Virksomhed paa Færøerne med følgende Ord: „Da Hedeselskabet saaledes vilde øve sine Kræfter paa Færøerne, vilde Hr. Patursson have Selskabet afvist med den Motivering: „Hvad skal de blande sig i det for?"" Enhver Læser maatte efter dette tro, at jeg modarbejdede Hedeselskabets Virksomhed paa Øerne, og saa var det dog netop mig, der under min Rigsdagsvirksomhed som Folke-

tingsmand paa eget Initiativ personlig havde henvendt mig til Hedeselskabet med Anmodning om dets Assistance. Jeg rejste over til Jylland for at sætte mig i direkte Forbindelse baade med Forstander Schrøder og Kontorchef Johansen, hvorefter det i et Bestyrelsesmøde hos Kammerherre Lüttichau her i Staden besluttedes, at Selskabet skulde tage fat deroppe, efter at jeg var gaaet ind paa Hedeselskabets Betingelser: at stille et Areal af indtil 20 Tdr. Land af min Ejendom til Disposition for Selskabet til Anlæg af Plantage og Planteskole. Jeg vedlægger Hedeselskabets Tidsskrift Nr. 5, Maj 1903, og Nr. 15, August 1914. Den lille Fjer, som „København" byggede sit Angreb paa, var, at jeg i Lagtinget 1910 angaaende Tørlægning af et ganske ubetydeligt Moseareal paa nogle Hektar ved Tuberkulosesanatoriet, holdt paa, at vi til at lede dette simple og nemme Stykke Arbejde havde tjenlige Kræfter selv. Vi havde jo flere færøske Landbrugskandidater, hvorfor saa ikke benytte en af disse? Hvorfor tage en af Hedeselskabets Mænd til et saadant lille, isoleret, let Stykke Arbejde? Hvorfor tilsidesætte kvalificerede Færinger? Lagtinget gik ind paa mit Standpunkt, uagtet mit Parti den Gang var et ringe Mindretal. Sagen blev afgjort ganske fornuftigt uden politiske Hensyn, men det viste sig senere, at Hr. Effersøe kunde lave Danskerhads-Politik ogsaa paa den Sag; thi jeg antager, at det ikke er nogen anden end Hr. Effersøe, der havde inspireret Bladet om, at saa stort var mit Danskerhad, at jeg endog havde villet afholde Hedeselskabet fra at øve sine Kræfter paa Færøerne.

Jeg tillader mig overfor denne „København"s Illustration af min Stilling til Hedeselskabet at oplæse en Fremstilling af Hedeselskabets egen Opfattelse af mit Forhold til Selskabets Virksomhed paa Færøerne. Det hedder herom i Tidsskriftets Nr. 15, August 1914, Side 223 — det er kun et ganske kort Stykke —: „Som det vil være Tidsskriftets Læsere bekendt gennem forskellige Meddelelser, har Hedeselskabet allerede nu i en Række af Aar forestaaet Ledelsen af Plantningsforsøg paa Færøerne.

Initiativet til disse Forsøg toges i 1902 af daværende Folketingsmand for Færøerne, Kongsbonde Johs. Patursson til Kirkebø, idet Hr. Patursson henvendte sig til Hedeselskabet med Anmodning om at faa en Mand til Færøerne for at undersøge Betingelserne for Træplantning paa Øerne." — Ja, saaledes bliver man altsaa behandlet i de danske Blade! Det er blot et eneste blandt de mange, mange Eksempler.

7. (Side 7). Hr. Rytters fantastiske Paastand om, at min Danskfjendtlighed var saa stor, at selv ivrige Selvstyremænd maatte tage Afstand derfra, har jeg forelagt samtlige Medlemmer af Selvstyrepartiet, der ved Navns Underskrift har benægtet Rigtigheden af denne Hr. Rytters Udtalelse; se det stenografiske Referat Side 247.

8. Side 9 anfører Hr. Rytter, at jeg ved hans Ankomst til Øerne skulde have foreslaaet ham at blive færøsk Minister. Paa Side 107 meddeler Hr. Rytter, at ogsaa Lagtingsmand Rasmus Rasmussen i ramme Alvor har foreslaaet ham det samme. Jeg maa hertil sige, at det slet ikke har været saa ukendt endda paa Færøerne, at Hr. Rytter lige saa vel som hans Stalbroder, Hr. Effersøe, har gaaet svanger med Tanken om at komme til at beklæde en Ministertaburet. Han betragtede det vel nærmest som en Selvfølge, at hans Underkongevirksomhed paa Færøerne, naar han blot selv fandt Tiden belejlig, fortsattes over i en Justitsministers Stilling i Danmark. Men at jeg skulde have anmodet Rytter om at blive Færøernes Minister, erklærer jeg for at være ren Fantasi. Jeg har forelagt Hr. Rasmussen Hr. Rytters Udtalelse i følgende Spørgsmaal:

„Hr. Lagtingsmand R. Rasmussen,
her.

Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig at spørge Dem:

1) Er De „en Mand, der er fhv. Amtmand Rytters gode Ven"?
2) Mener De, at „det var forkert, at fhv. Amtmand Rytter ikke blandede sig i Politik?"
3) Vil De „have en Amtmand, som er Politiker og Minister, og som staar og falder med sit politiske Standpunkt?"

Ærbødigst

Joannes Patursson."

Grunden til, at jeg stillede disse Spørgsmaal var den, at Hr. Rytter en Gang har udtalt, at han mellem Selvstyremændene havde to af sine bedste Venner, og at en af disse Venner meget havde ønsket, at Hr. Rytter skulde blande sig i Politik og blive Minister. Paa disse Spørgsmaal svarer Hr. Rasmus Rasmussen:

ad 1) Ikke efter min Forstaaelse af Ordet „Ven".

ad 2) Har aldrig, saa vidt jeg erindrer, udtalt nogen Mening desangaaende.

ad 3) Jeg finder Spørgsmaalet absurd. En og samme Mand *kan* jo ikke samtidig være baade Amtmand og Minister."

Det er altsaa baade for mit Vedkommende og for Hr. Rasmus Rasmussens Vedkommende mildest talt Fantasi, naar Hr. Rytter anfører, at vi har ønsket, at han skulde blive færøsk Minister.

9 (Side 9). Angaaende hvilken Sysselmand det var, som var blevet Selvstyremand paa Grund af, at han var irettesat for at have drevet en udstrakt Handel med engelske Trawlere, venter jeg endnu paa Svar fra Hr. Rytter.

10. Forskellige Forhold vedrørende Kongsbønderne venter jeg senere at komme ind paa; der er forskellige Landbrugssager, jeg tænker at trække sammen.

11 (Side 11). Det er trættende for mig, og jeg forstaar saa godt, at det ogsaa maa være et kedsommeligt Arbejde for Kommissionen at paahøre Gennemgangen og Imødegaaelsen af Hr. Rytters Foredrag Punkt for Punkt. Jeg forbigaar en Del, men helt at komme udenom en Imødegaaelse er umuligt. Naar Hr. Rytter saaledes, Side 11, anfører Indholdet af en Samtale, jeg skal have haft med ham efter Ministerskiftet i 1913, kan jeg ikke lade dette uænset. Jeg kan ikke engang sige, at Hr. Rytters Gengivelse er fri Fansasi, thi derved fik den et Præg af Uskyldighed over sig. Nej, denne Gengivelse giver i al sin systematiske Bagvendthed en aldeles typisk Karakteristik af Hr. Rytters Fortællekunst. Denne Kunst, hvori han har opnaaet en ganske forbløffende Dygtighed, bestaar i paa den naturligste Maade af Verden at tillægge sine Modstandere helst fordømmelige Følelser, Standpunkter og Talemaader, som han selv har fornemmet, indtaget og udtalt. Han anfører, at jeg var meget nedtrykt efter Ministerskiftet i 1913. Hvad Grund skulde jeg have dertil? Det var selvfølgelig Hr. Rytter, der var nedtrykt. Hans Overordnede, Hr. Bülow, var jo fratraadt, det radikale Ministerium var kommet til Roret; Hr. Rytter var Højremand, det meddelte han mig den Gang og beklagede inderligt, at Zahle var tiltraadt. Jeg havde intet at klage over. Jeg erindrer godt den omtalte Samtale. Hr. Rytter var da en forholdsvis ny Mand i Embedet. Han vilde høre min Mening om færøsk Politik, han havde for øvrigt ofte været inde paa samme Spørgsmaal før. Jeg kom i Forbigaaende ind paa at omtale Sambandsagitationen, saaledes som den havde formet sig under Hr Effersøes Repræsentantskab fra 1906 til Dato. Jeg paapegede, at naar en Mand som Hr. Effersøe i sin Programtale havde anført, at han vilde anvende alle tilladelige Midler for at naa sin Hensigt, maatte man være belavet paa noget af hvert. Jeg anførte da, at et af disse Midler bestod i den Taktik at rette i sig selv ganske urigtige Sigtelser og Beskyldninger mod Modstanderne. Hvis disse Sigtelser og Beskyldninger gentages ofte nok, Dag efter Dag, Aar efter Aar, bliver de til sidst troet. Paa denne Maade kunde en Usandhed blive til Sandhed. Det kunde endog gaa saa vidt, at vedkommende, der havde fundet paa at udgive den usandfærdige Beskyldning for Sandhed, til sidst selv kom til at tro paa dens Sandfærdighed.

Denne min Fremstilling af Sambandsagitationen vender nu Hr. Rytter i sit Foredrag, Side 11, til, at jeg ved den omtalte Lejlighed skal have sagt: „Man skal angribe sine Modstandere dèr og navnlig dèr, hvor de ikke er skyldige, det skal nok hjælpe lidt efter lidt ..... Meningen var paa tydelig Dansk: Man skal komme med Sigtelse paa Sigtelse, man skal gentage en Løgn saa ofte, at den tilsidst bliver Sandhed."

Jeg ved ikke, hvad Kommissionen mener om en saadan Gengivelseskunst. Jeg gentager kun: den er typisk for Hr. Rytter, den afspejler saa karakteristisk, som det overhovedet er muligt, hans sande Natur, den blotter indtil fuldstændig Nøgenhed hans egen politiske Taktik.

12. (Side 11). Hr. Rytter anfører, at jeg paabegyndte et saa rasende Angreb imod ham i Lagtingssamlingen 1913, at alle var forbavsede derover, og at kun 1 à 2 fulgte mig, ja, undertiden var jeg helt alene. Han glemmer at tilføje, at da Hr. Effersøe derefter paa en særdeles uparlamentarisk og underfundig Maade tog Amtmanden i Forsvar, protesterede vi 6 Selvstyremænd saa eftertrykkeligt herimod, som der ingensinde før er protesteret i det nye Lagtings Historie. Vi nægtede nemlig at underskrive Lagtingets Forhandlingsprotokol. En saadan Tort har ingen Lagtingsformand før været ude for. Det var saa meget mere opsigtsvækkende og rammende, som det foregik i Formandens (Amtmandens) egen Sag. Det forekommer mig, at de Herrer Medlemmer af Kommissionen kan have Interesse af

at kende Navnene paa de mod Amtmandens Ledelse af Tinget protesterende Lagtingsmænd; disse var: Højskoleforstander Simon av Skardi, Kongsbonde Patursson, Dommerfuldmægtig Winther, Sysselmand Nielsen, Kongsbonde Hentze og Sognepræst Evensen.

13. (Side 12). Hr. Overretsassessoren citerer Amtstidendes, „Dimmalætting"s Lagtingsreferater og henviser Kommissionen til paa den Maade at komme til Sandhedens Erkendelse angaaende forskellige amtslige Batailler. Jeg ved ikke, om Kommissionen i nogen Sag angaaende Udtalelser i Rigsdagen vilde holde sig til Pressereferater alene, eller til et enkelt Partis Pressereferater, hvis den skulde fælde Dom i Sagen. Jeg tror ikke, Kommissionen vilde indlade sig herpaa. Men Forholdet er ganske det samme, hvis Kommissionen skal fælde sin Dom her efter „Dimmalætting"s Lagtingsreferater.

14. (Side 12). Som et af Beviserne for, at Hr. Rytter ikke har befattet sig med Politik, anfører han, at han ikke deltog i politiske Møder. Jeg mener dog, at det overordentlig talrigt besøgte Møde i Thorshavns Teatersal om Havnesagen, hvor Hr. Rytter deltog, havde et endog meget stærkt politisk Præg. Men jeg forstaar godt, at Hr. Rytter efter det Nederlag, han led paa dette Møde, tabte Lysten til oftere at indlade sig i Diskussion paa offentlige politiske Møder. Han foretrak efter den Tid at drive politisk Propaganda paa sit Embedskontor, i Købmandsforeningen, i Lagtinget, i Amtstidenden m. v.

15. (Side 13). Jeg har skrevet offentlig, at Amtmanden løj, siger Hr. Rytter. Det forundrer mig noget, at Hr. Rytter har ladet en Løgn blive siddende paa sig. Han synes ellers i andre lignende Forhold at have haft noksaa let ved at lade foretage Sagsanlæg. Hr. Rytter har indgaaende behandlet Tilfældet i den her omhandlede Sag for Kommissionen, og jeg skal derfor ikke referere det her. Jeg mente under mit Ophold hjemme, at det var rigtigt at faa en Udtalelse i Sagen, og stillede derfor følgende Spørgsmaal til de Herrer Redaktør C. Holm-Isaksen og Malermester P. Alberg:

„Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig at tilstille Dem følgende Spørgsmaal:

1. Har nogen af de Herrer angaaende en Notits i „Tingakrossur" i 1915, som Købmændene var meget kede af, sagt til Konsul J. Evensen, at det var jeg (Patursson), der havde givet Oplysningerne?
2. Har jeg nogen Sinde henvendt mig til de Herrer med Anmodning om at faa en Erklæring i denne Sag?
3. Har jeg givet de Oplysninger, som indeholdes i den under Punkt 1 nævnte Notits?"

Hr. Rytter beskyldte jo mig, som de Herrer maaske vil erindre, for at have begaaet en Indiskretion. Jeg var Medlem af Vareudvalget og skulde have fortalt Redaktøren af „Tingakrossur" noget, som Pressen ikke skulde have at vide. Der var saa kommet en Notits i „Tingakrossur" derom, hvad Købmandsforeningen, hvor Købmand Jens Olsen er Næstformand, var meget ked af. Jeg har altsaa forelagt de to Herrer de førnævnte Spørgsmaal, og til Punkt 1. svarer Peter Alberg:

„*ad 1.* I en Samtale, jeg i Januar eller Februar 1915 havde med Konsul Jens Evensen paa hans Kontor, kom bl. a. ogsaa den her ommeldte Notits paa Tale. Hr. Evensen udtalte, at han ikke kunde forstaa, hvem der havde meddelt disse Oplysninger til Redaktionen, og i Samtalens Løb udtalte jeg Formodningen om, at det var Dem, der havde meddelt Oplysningerne. Jeg havde den Gang ikke talt med min Broder (Redaktøren af „Tingakrossur") derom, men fik nu ved at spørge ham at vide, at han havde sine Oplysninger fra en herværende Købmand, og at De ikke havde nogen Forbindelse med Notitsens Fremkomst. Jeg blev derfor højlig forbavset, da Amtmand Rytter senere offentlig berettede i Lagtinget, at Konsul Evensen havde sagt, at Peter Alberg havde sagt, at Patursson havde givet „Tingakrossur"s Redaktion disse Oplysninger. — Det bemærkes, at jeg paa det paagældende Tidspunkt ikke havde noget som helst at gøre ved „Tingakrossur"s Redaktion."

Til Punkt 2. svarer Peter Alberg: „Nej!" og til *Punkt 3.*: „Se foranstaaende ad Punkt 1." Til alle *3 Punkter* svarer Holm-Isaksen: „Nej!" Altsaa, der er „Nej" overalt.

Det viser sig saaledes, at det er bare Digt, alt, hvad Rytter har sagt i denne Sag, noget, som han selv har opfundet for at tilsøle mig — det ser i hvert Fald saadan ud. Man kan ikke tro, at det er gjort i ren Uagtsomhed og Uskyldighed, siden han vover at gentage det samme overfor Kommissionen. Jeg er vis paa, at Peter Albergs Fremstilling her er rigtig. Hvis Hr. Rytter havde haft Beviser for det

modsatte, altsaa fra Konsul Evensen, havde han nok forelagt Konsul Evensens Udtalelser for Kommissionen. Han har jo før benyttet Konsul Evensen til at afgive Vidnesbyrd, nemlig i Adressesagen. Dèr har jo Konsul Evensen sammen med Lützen underskrevet en Erklæring. Men selvfølgelig har han ikke kunnet faa Konsul Evensen til at afgive nogen Erklæring i denne Sag, eftersom Konsul Evensen naturligvis vil vide, at det ikke er rigtigt, hvad Amtmanden har paastaaet.

16. (Side 14). Angaaende Optrinet mellem Hr. Rytter og R. Rasmussen, da Hr. Rytter nægtede Rasmussen Ordet, hvad der førte til megen Diskussion hjemme paa Færøerne, henviser jeg til Vidneafhøringerne i denne Sag. Hvis man ønsker at faa en sandfærdig Beretning om alt herhenhørende, maa man gaa til Vidneafhøringerne. Hr. Rytter bør forelægge disse for Kommissionen, hvis han ønsker at forsvare sin Formandstaktik under denne Episode.

17. (Side 19 ff.). Jeg forbigaar foreløbig Omtale af à Heygum-Sagen, da jeg vil se, hvorledes den udvikler sig, og Sagen i det hele taget er af et saa vældigt Omfang.

18. (Side 20). Hr. Rytter har baade i sine Foredrag for Kommissionen og i sine Fremstillinger for Ministeren gentagne Gange hævdet, at han ikke har „blandet sig i Politik". Dette Amtmandens upolitiske Standpunkt er yderligere blevet bekræftet af fhv. Sorenskriver Thygesen. Det lyder derfor unægtelig noget modsigende, naar Hr. Rytter oplyser Kommissionen om, at han har gjort Justitsministeren bekendt med sit politiske Program — og saa nævner Hr. Rytter, at hans Politik bestod af 3 Punkter, og angiver disse Punkter. Hr. Rytter har jo herved leveret et af de mest afgørende Beviser for den mageløse Rutine, han besidder i Henseende til at sige eet paa eet Sted og det stik modsatte paa et andet Sted, ganske som det falder ham mest belejligt og mest passende for Tilfældet. Kun Skade for ham, at han ikke overskuer, hvor meget han derved svækker Lødigheden af sin Fremstilling baade i Enkeltheder og i dens Helhed.

Det kunde for øvrigt have været ganske fristende for mig at komme nærmere ind paa Hr. Rytters politiske Program, som han efter sin egen Udtalelse har holdt hemmeligt for Færingerne. Jeg antager, at Kommissionen er enig med mig, naar jeg udtaler, at det ganske i al Almindelighed maa anses for forkasteligt, at den færøske Amtmand arbejder efter et bestemt opsat politisk Program, og at det er dobbelt forkasteligt, naar Amtmandens Virksomhed dikteres af et hemmeligt politisk Program. Ligheden mellem den færøske Amtmandspolitik og den tyske Junkerpolitik i Sønderjylland bliver derved alt for slaaende og kan neppe — skulde jeg mene — vinde Billigelse hos de danske Myndigheder; thi — hvad du vil, at andre skal gøre mod dig, det gøre du ogsaa mod dem.

Eller skulde det modsatte virkelig have været Tilfældet? Har maaske den Regering, der ansatte Amtmand Rytter paa Færøerne, har maaske den daværende Justitsminister med Billigelse af sine Kolleger ved Hr. Rytters Overtagelse af Stillingen paalagt ham at drive en politisk Virksomhed paa Færøerne paa Basis af dette før hemmeligholdte, men nu for Kommissionen kundgjorte politiske Program? Det lyder noget utroligt, men dog er der adskilligt, der taler derfor. For Norden i Almindelighed og Færøerne i Særdeleshed vilde det have sin meget store Betydning at komme til fuld Klarhed over, hvorvidt den danske Regering i sin Tid har foreskrevet Færøernes Amtmand oftnævnte politiske Program eller i hvert Fald været vidende om og samtykket i, at Færøernes Amtmand arbejdede efter et saadant Program. Jeg henstiller indtrængende til Kommissionen at faa dette Forhold nærmere undersøgt. Thi skulde det vise sig, at Amtmanden paa Færøerne her har handlet efter Ordre fra sin Regering eller med sin Regerings Billigelse, saa bør et saadant Forhold afdækkes, saa at Færingerne kan faa klar Besked. Saa megen politisk Ærlighed fra dansk Side bør der vises Færingerne.

Hvor fristende det end kunde være at komme ind paa de enkelte Punkter i Hr. Rytters hemmelige politiske Program, skal jeg dog her afholde mig derfra. Jeg faar formentlig nok senere Lejlighed til at komme tilbage hertil.

19. (Side 22). Da Kirkebø-Sagen er en meget omfattende Sag, foretrækker jeg at behandle den i et særligt Afsnit. Det samme gælder Sagen om Færøernes Landboforening.

20. (Side 29). De „typiske Eksempler" paa daarlige Embedsmænd forventer jeg Hr. Rytter vil give nærmere Besked om.

21. (Side 29). Hr. Rytter anfører, at Bladet „Tingakrossur"s Angreb mod ham

skyldes personlige Grunde og anfører et efter hans Mening afgørende Bevis herfor. Jeg har i den Anledning forelagt de af Hr. Rytter sigtede Malermestre, Peter Alberg og Poul Isaksen, nogle Spørgsmaal og anmodet om deres Svar herpaa. Den 10. Januar d. A. tilskrev jeg de to Brødre som følger:

„Paa dertil giver Foranledning tillader jeg mig at tilstille Dem følgende Spørgsmaal:

1. Da d'Hrr. i 1912 opsøgte fhv. Amtmand Rytter i Anledning af, at Embedsboligerne skulde males, fortalte saa d'Hrr. for Amtmanden, „at De altid havde været vante til at have Malingen af Embedsboligerne — det var saadan til gensidig Gavn, og De gjorde en god Forretning ved det"?"

Herpaa har de to Brødre svaret:

„ad 1. Ved Amtmand Rytters Ankomst her til Øerne i April Maaned 1911" — det viser sig altsaa, at Overretsassessoren ikke rigtig er klar over, hvornaar dette er foregaaet, thi han har i sit Foredrag for Kommissionen sagt, at det var i 1912 — „blev vi af ham anmodet om at udføre Maler- og Tapetserarbejdet ved Amtmandsboligen. En Dag under Arbejdet spurgte vi Amtmanden, om han, ligesom hans Forgænger i Embedet, agtede at lade det udvendige Malerarbejde ved Embedsboligerne — de skulde males Aaret efter — udføre for det Beløb, som Synsforretningen havde anslaaet det til, eller om han vilde lade det bortlicitere. Herpaa svarede Hr. Rytter, at det vidste han ikke, men hans Princip var at lade alt saadant Arbejde udføre ved Licitation.

Som Byens eneste Malermester havde vor Fader tidligere faaet disse Arbejder tilbudt for den Overslagssum, der var fastsat i Synsforretningen. Da Beregningen var knap, kneb det ofte med at faa de forskellige Poster [til] at slaa til, men som Regel fik vi dog Akkorden dækket. Og saa var det jo kontante Penge, som man ikke skulde vente paa i maaneds- eller aarevis efter Arbejdets Fuldførelse. Men ellers var Arbejdet jo alt andet end nogen Sinecure. Dette oplyste vi Amtmanden om.

At vi skulde have fortalt for Amtmanden, at det var „til gensidig Gavn" og at vi „gjorde en god Forretning" ved at faa det nævnte Malerarbejde overdraget, er selvfølgelig det rene Nonsens. En saadan Udtalelse vilde dels være meningsløs, dels fuldstændig i Strid med de faktiske Forhold."

Endvidere spurgte jeg:

„2. Selv om Ordene ikke faldt nøjagtigt som her citeret, var saa Meningen med Udtalelsen tydelig nok, at Amtmanden vidste jo nok, De stod et Blad nær?

3. Havde d'Hrr. paa dette Tidspunkt noget at sige ved Bladet „Tingakrossur"?"

Herpaa svares der:

„ad 2. og 3. Udtalelsen er, som nævnt, ganske greben ud af Luften og enhver Mulighed for en saadan „Mening" paa Forhaand udelukket, da vi i 1911 aldeles ikke „stod noget Blad nær". Bladet „Tingakrossur", hvortil der antagelig sigtes, redigeredes den Gang af Hr. Sverre Patursson; vi havde ingen Forbindelse med Redaktionen og ingen Indflydelse paa Bladet ud over den, som vore 2 Aktier i Selskabet „Fram" kunde give os ved en Generalforsamling mellem ca. 200 andre Aktier."

Denne Oplysning, at de to Brødre den Gang slet ikke stod i Forbindelse med noget Blad, forandrer jo helt Forstaaelsen af det, som Overretsassessoren har anført.

Dernæst spurgte jeg:

„4. Fandt efterfølgende Tildragelse Sted, efter at Licitationen var udbudt: „Den ene af d'Hrr. kom til Amtmanden og sagde: Her kommer jeg og indleverer et Tilbud til Licitationen. Amtmanden modtager det, men saa tilføjer vedkommende: Her er et andet Tilbud; hvis det nu viser sig, at det, jeg har indleveret, ikke er det laveste, vil De saa ikke tage dette her i Stedet for? Amtmanden forstod ikke, hvad Meningen var, og sagde: Naar De har to Tilbud, maa jo et være det laveste, indlever saa det! Ja, det mente vedkommende nu ikke, han syntes, Amtmanden skulde først se alle Tilbudene. Amtmanden svarede: Der maa være noget her, jeg ikke forstaar. Amtmanden fik saa det ene Tilbud, vedkommende gik saa sin Vej."

5. Hvis foranstaaende Tildragelse ikke er rigtig, hvorledes var saa Forholdet?"

Hertil svarer d'Hrr.:

„ad 4. og 5. I 1912, da Malerarbejdet ved Embedsboligerne blev bortliciteret, indfandt jeg — Poul Isaksen — mig paa Amtskontoret med Tilbud paa Arbejdet; jeg havde kun *et Tilbud*, men underrettede Amtmanden om, at dette var beregnet med *prima Materialier*, hvad jeg med Sikkerhed vidste, ikke vilde være Tilfældet med andre Tilbud, da de andre Malere kun benyttede *sekunda* Materialier. An-

tagelig vilde derfor mit Tilbud vise sig at være højere, men, tilføjede jeg: „Saa haaber jeg i hvert Fald, at vort Tilbud ikke bliver aabnet, før de andre er indkomne." Herover syntes Amtmanden at blive meget fornærmet.

At jeg skulde have indfundet mig med *to* Tilbud og foreslaaet Amtmanden at tage det andet, hvis det første viste sig at være for højt, stempler jeg som en grov Usandhed, blottet for ethvert Grundlag. Et saadant Forslag fra min Side maatte forudsætte, at jeg efter mit Kendskab til Hr. Rytter kunde haabe, at han var villig til at indlade sig paa en saadan Svindel, og vilde følgelig i sig selv være en oplagt Fornærmelse mod den højtstaaende Embedsmand. At Amtmanden „ikke har forstaaet" noget, som aldrig er fremkommet fra mig, er en Selvfølge. —"

Endelig spurgte jeg:

„6. Er d'Hrr. kendt med et „Nummer", der skulde bringes frem i Lagtinget vedrørende Malingen af Lagtingsbygningen? Hvorledes var Forholdet med denne Sag?"

Svaret lyder:

„ad 6. I Lagtingssamlingen 1913 hørte vi, at en Lagtingsmand under Debatten om „de af Amtmanden ene afgjorte Sager" havde paatalt, at Lagtingssalen m. m. var blevet malet, uden at Arbejdet var blevet bortliciteret, skønt dette tidligere havde været Amtmand Rytters Princip. I øvrigt mindes vi ikke at have hørt noget om, at han blev imødegaaet, eller om det nævnte Forhold blev nærmere oplyst; noget „Nummer" har der i hvert Fald ikke med vort Vidende været gjort eller paatænkt at gøre ud af denne Sag.

Da vi havde erfaret, at Lagtingssalen blev malet, ringede jeg — Poul Isaksen — Amtmand Rytter op i Telefonen og spurgte ham, om dette Arbejde var bortliciteret, da det i saa Fald var undgaaet min Opmærksomhed. Han svarede, at Arbejdet var allerede paabegyndt, og paa mit næste Spørgsmaal: om det var for at undgaa, at jeg skulde komme i Betragtning, svarede han: „*Ja — ogsaa af andre forskellige Grunde!*" At disse Grunde var af *politisk* Art stod mig selvfølgelig klart; som den ivrige Partigænger, Amtmand Rytter var, generede han sig ikke for at lade Sambands- og Selvstyrefolk vide, hvor han stod. Jeg havde i saa Henseende Erfaringer fra et tidligere Tilfælde. For at holde mig — den velkendte Selvstyremand — udenfor al Adgang til offentlige Arbejder som det her foreliggende, havde Hr. Rytter nu endda brudt med sit Licitationsprincip og givet Arbejdet til en politisk Meningsfælle, en ivrig Sambandsmand, der ellers neppe vilde være kommet i Betragtning i sin Egenskab af Haandværker. Denne Fremgangsmaade blev fra nu af Praksis i Amtmand Rytters Forvaltning som Arbejdsgiver paa det offentliges Vegne, i hvert Fald hvad Malerarbejder angaar. —"

Se, det er jo en ganske anden Fremstilling end den, Hr. Rytter har givet af Forholdet. Og naar Hr. Rytter ikke straks kan dokumentere, hvad han siger i en saadan Sag, forekommer det mig dog ganske mærkværdigt, at han trækker den Slags Ting ind i Kommissionens Arbejde. Vi skulde dog have ganske andre Ting at beskæftige os med end saadanne paa det løse byggede Sigtelser — som det nu viser sig at være. Jeg kan jo ikke forbigaa disse Ting, naar vi skal søge at faa Klarhed over alle Forhold, men det er jo et forskrækkeligt Arbejde.

22. (Side 30). Vi kommer nu til noget lignende, som aldeles ikke har med Kommissionens Arbejde at gøre. Det er det saakaldte „Vennebrev". Jeg har tilskrevet Hr. Redaktør C. Holm-Isaksen følgende — jeg syntes, vi maatte have den Sag oplyst, da den har været meget stærkt fremdraget af Hr. Rytter —:

„Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig at tilstille Dem følgende Spørgsmaal:

1. Har De i 1916 tilskrevet afdøde Pastor Evensen, som den Gang skulde opstilles til Valg paa Sandø, et Brev med nogenlunde saalydende Indhold, og hvad var Deres Motiver hertil?" — derpaa citerer jeg Brevet.

Redaktøren svarer:

„ad 1. Gengivelsen er ganske falsk og vildledende. Sammenhængen er denne:

Pastor Evensen, med hvem jeg lige fra Barneaarene havde staaet i Venskabsforhold til, indtil han paa Grund af forskellige Forhold kom mer og mer ind under Amtmand Rytters Indflydelse, havde til mig udtalt, at han absolut ikke vilde stille sig til det forestaaende Valg paa Sandø. Et Par Dage efter hørte jeg, at han rejste rundt paa Øen og agiterede voldsomt for sin Kandidatur. Jeg vægrede mig ved at tro derpaa og spurgte ham derfor i et Brev — Telefonforbindelsen var afbrudt" (som den saa ofte er mellem

Sandø og Strømø) – „om det virkelig forholdt sig saaledes, idet jeg erindrede ham om hans Udtalelser til mig kort forinden.

Samtidig var jeg blevet bekendt med, at en Affære var i Anmarsch, som foruroligede mig en Del for hans Skyld. Jeg følte mig opfordret til at underrette ham derom, for at han kunde tage sine Forholdsregler — uden at det selvfølgelig med en Tanke faldt mig ind, at denne min Underretning af ham skulde blive sat i Forbindelse med Valget som en „Trudsel" eller lignende. Vi havde altid, baade mundtligt og skriftligt, været vante til at udtrykke os uforbeholdent og aabent overfor hinanden om alle Forhold.

Da jeg derfor i Amtstidenden — Hr. Rytters officiøst godkendte, politiske Organ – saa mit fortrolige Brev til Pastor Evensen offentliggjort og udnyttet efter alle Kunstens Regler i Sambandsagitationens Tjeneste, stod det mig klart, at dette var Hr. Rytters Værk. Jeg vidste, at han gennem lange Tider havde gjort alt for at nedsætte mig i Pastor Evensens Øjne, og det var altsaa nu lykkedes, for saa vidt som Hr. Evensen kunde tiltro mig saadanne Hensigter under Venskabs Maske.

„Vennebrevet" blev siden paa den mest perfide Maade brugt af Hr. Rytters politiske Kampfæller mod mig og „Tingakrossur". Men Hr. Evensen var fra den Dag af en mærket Mand paa Færøerne."

Jeg skal hertil blot føje, at hele denne Affære vilde have været undgaaet, om Hr. Rytter havde været en neutral Mand i færøsk Politik og havde besiddet den nødvendige Takt.

Jeg skal oplyse, at jeg og Lagtingsmand R. Rasmussen havde en længere Samtale med Hr. Evensen, efter at han havde haft sin første Samtale med Hr. Rytter om bemeldte Brev. Han oplyste overfor os, at Hr. Rytter stærkt havde tilraadet ham at offentliggøre Brevet. Vi søgte at formaa ham til at undlade dette og lovede at garantere ham, at der fra „Tingakrossur"s Side ikke skulde komme den mindste Hentydning til den omtalte Historie eller den mindste Antydning af, at et saadant Brev havde eksisteret. Evensen var ikke utilbøjelig til at gaa ind paa vort Forslag, men forbeholdt sig dog paa ny at forelægge Sagen for Hr. Rytter. Efter en god Times Forhandling skiltes jeg fra Hr. Evensen. Dette skete omkring Kl. 2 om Eftermiddagen, og da jeg forinden min Hjemrejse Kl. 5 samme Dag opsøgte Hr. Evensen, meddelte han mig, at nu havde han efterkommet Amtmandens Ønske og indleveret Brevet til Offentliggørelse i „Dimmalætting". Jeg beklagede dette meget, men da var der jo intet at gøre derved."

Hr. Rytter har altsaa foranlediget Offentliggørelsen af dette Brev, hvad han ogsaa selv anfører i sit Foredrag. Han og hans Blad har derved Hovedansvaret for den afstedkomne Skandale. Det forekommer mig dog, at den danske Regerings Repræsentant kunde have vist en mere repræsentativ og taktfuld Optræden i denne Sag. Ja, selv om Hr. Rytter saa, at Skandalen rigtigt behandlet i „Dimmalætting" kun vilde give Vand paa hans politiske Mølle, burde Danmarks Riges Repræsentant paa Færøerne have holdt sig for god til at anvende den Slags Valgflæsk.

23. (Side 31). Hr. Rytter anfører nogle Eksempler paa „Tingakrossur"s Danskfjendtlighed. Det kunde være interessant at anføre ved Siden af heraf nogle Eksempler paa „Dimmalætting"s Færøskfjendtlighed, ja, for øvrigt ogsaa paa f. Eks. „København"s, „Berlingske Tidende"s, „Vort Land"s, „Aalborg Amtstidende"s m. fl.s Færøskfjendtlighed. Jeg haaber, jeg faar Lejlighed til senere at fremdrage saadanne Eksempler — det vil blive mange meget pyntelige Buketter! Foreløbig har jeg ladet „Tingakrossur"s Redaktør selv svare paa Beskyldningerne mod ham og har forelagt ham følgende Spørgsmaal:

„2. Har „Tingakrossur" med Deres Vidende under en Valgagitation indeholdt saalydende Notits:

„Tre Sambandsrepræsentanter.

Atter en Repræsentant for „Sambandet" som Bedrager. Den danske *Direktør Mollerup* begaaet Underslæb paa 60 000 Kr.

Det var Mollerup, der *mod* Paturssons Ønske fik den fordrukne danske Arkitekt Kofoed-Jensen til at forestaa Restaureringsarbejdet i Kirkebø i Stedet for en dygtig, norsk Arkitekt, og ødte derved Masser af unyttige Penge.

Mollerup, Kofoed-Jensen, Søren Hansen, tre kønne Sambandsrepræsentanter!""

Hertil har Redaktør Isaksen svaret:

„ad 2. En Notits med dette eller lignende Indhold er *aldrig* forekommet i „Tingakrossur"."

Jeg har senere faaet opspurgt, at foranstaaende var en Valgplakat, fremkommet som Modplakat mod en af nogle Sambandsspidser opslaaet Valgplakat om nogle Selvstyremænds Forbindelse med Alberti-

Bedragerierne og andre formentlige Svindleraffærer, saa vidt erindres baade Stokkestue- Telefon- og Tilbuds-Svindel.

Endvidere anfører Hr. Rytter nogle Eksempler paa Chikanerier fra „Tingakrossur"s Side mod danske Krigsskibe. Jeg har spurgt Redaktøren af „Tingakrossur":

„3. Har „Tingakrossur" i 1914 i Anledning af et dansk Krigsskibs Ophold i Thorshavn skrevet: „Nu skal vi heroppe ogsaa føde de Danske, som kommer i Land.?""

Hertil har Redaktøren svaret:

„ad 3. Den Ytring, hvortil der antagelig sigtes, lyder saaledes i dansk Gengivelse: „Saa, nu skal vi føde dem ogsaa." Den findes refereret i „Tingakrossur" Nr. 34, 1914, og er en ordret Gengivelse af, hvad en her i Byen velkendt ældre Borger — fanatisk Sambandsmand og den Dag i Dag fhv. Amtmand Rytters svorne Tilhænger — udtalte, da Krydseren „Ingolf" under sit Ophold her fik en Forsyning friskbagt Brød bragt om Bord. At „Tingakrossur" med sin Gengivelse skulde have sanktioneret dette Udbrud, er selvfølgelig Nonsens, endmere da at Ordene skulde være Bladets egne.

Amtmand Rytters politiske Organ „Dimmalætting" forsøgte imidlertid bagefter at udnytte denne Ytring til Angreb paa „Tingakrossur", hvorom følgende Notits (Tingakr. Nr. 37, 1914) vidner: „Ganske frækt fortæller Amtets officielle Avis, at vi dermed har beskyldt „Ingolf" for at beskære Færinger deres sparsomme Melforsyning, *„hvorved der kunde blive mindre tilbage at spise for os andre"*, og anfører det „som et Eksempel paa den Ondsindethed", hvormed vi „benytter den foreliggende Situation til at ophidse Folk og vække et unaturligt Danskerhad blandt Færinger".

Enten forstaar bemeldte Amtsorgan som sagt ikke Dansk" ... eller er det hele kun et nyt Udslag af Organets hysteriske Arrighed i denne Tid og en aldeles utilbørlig Omgang med Sandheden" ...

Ligeledes har Hr. Rytter kritiseret Bladet „Tingakrossur"s Omtale af Inspektionsskibene „Beskytteren" og „Islands Falk" i Anledning af et Forlis. Jeg har i den Anledning forespurgt Redaktøren: „Har „Tingakrossur" i 1918 i Anledning af, at der forulykkede en Motorbaad, hvorved en Mand druknede, og at et engelsk Skib forliste, „antydet", at Skylden herfor maa være de to Inspektionsskibe „Islands Falk"s og „Beskytteren"s, der ikke havde gjort mere for at frelse de skibbrudne?" Dertil svarer saa Bladets Redaktør:

„ad 4. En Dag i Marts Maaned f. A. blev jeg af Sorenskriver Thygesen anmodet om at give Forklaring i en offentlig Sag. „Sagen" viste sig at bestaa i en lille Avisnotits — „Tingakrossur" Nr. 8, 1918 — hvori meddeltes om Fund af drivende Lig og en Skibsbaad, der antoges at hidrøre fra et havareret Skib, som om Søndagen var set drivende ud for Sandvig paa Suderø. Notitsen hed „Drivende Lig" og sluttede saaledes (i Oversættelse):

„Lidt — alt for lidt — er der blevet gjort for at søge efter det (Skibet), saa det er ikke godt at vide, om disse Menneskeliv ikke kunde være blevet reddet — ligesom ogsaa Vestmannhavneren, der saa sørgeligt forulykkede for kort Tid siden under de samme mislige Forhold".

„I Anledning af denne Notits havde Amtmand Rytter begæret offentlig Undersøgelse, for at jeg kunde blive afkrævet Forklaring om, hvad jeg havde ment med disse „Hentydninger".

— Jeg skal her minde om, at dette med at blive indkaldt af Amtmanden for Sorenskriveren for at give Forklaring flere Gange har fundet Sted derhjemme for visse af de Selvstyremænd, som har skrevet noget i „Tingakrossur". Redaktøren fortsætter:

„Jeg forklarede som sandt var, at der heri ikke laa andet, end hvad der var udtrykt i Ordene: en Beklagelse af, at Eftersøgningen ikke var blevet drevet mere energisk, navnlig fra den stedlige Befolknings Side, hvad ogsaa var den almindelige Mening. Nogen særlig Bebrejdelse mod Myndighederne for Forsømmelighed i saa Henseende havde jeg ikke tænkt paa at fremsætte, navnlig ikke mod Stationsskibet „Beskytteren", som jo var gaaet ud i det mest forrygende Vejr for at lede; „Islands Falk" var der endnu mindre Grund til at bebrejde noget, da den slet ikke opholdt sig her ved Øerne — den var paa det Tidspunkt vistnok oppe ved Island! I øvrigt kunde jeg ikke paa staaende Fod erindre de nærmere Omstændigheder ved denne Lejlighed — der var jo gaaet over en Maaned siden da."

„Nogle Dage efter blev jeg gjort bekendt med, at Chefen paa „Beskytteren", Kaptajn Broberg, en Dag, efter at have haft Amtmand Rytter som Passager paa Rejsen fra Bergen hertil, var kommet hen til en af Skibets Radiotelegrafister og havde forbudt denne fremtidig at levere „Tingakrossur" Afskrift af Skibets Radio-

telegrammer, da dette Blad havde omtalt „Beskytteren" paa en saa infam Maade. Telegrafisten kendte intet hertil og bad derfor om at faa det paagældende Nr. af „Tingakrossur" tilstillet med en dansk Oversættelse af den famøse Notits. Det skete, og efter endt Læsning udbrød Chefen højlig forbavset: „Men det er jo noget Sludder og Vrøvl, det hele; her staar jo ikke en eneste Antydning om „Beskytteren". Vil De bare lade „Tingakrossur" faa vore Telegrammer som hidtil!"

Saaledes lød Telegrafistens Beretning, og „Tingakrossur" fik da ogsaa herefter „Beskytteren"s traadløse Telegrammer tilsendt som forhen.

„At Amtmand Rytter ved at paavirke „Beskytteren"s Chef til at nægte „Tingakrossur" de omtalte Telegrammer har handlet af Konkurrencehensyn, i sit politiske Livorgan „Dimmalætting"s Interesse, nærer jeg ikke Tvivl om; hvorvidt det højtidelige Apparat med Begæring om offentlig Undersøgelse etc. for at faa Rigtigheden af Hr. Rytters Fremstilling konstateret, ogsaa maa ses i denne Sammenhæng, faar staa hen. Men Tilfældet forekommer mig unægtelig betegnende som Eksempel paa Hr. Rytters Virksomhed paa Færøerne som Embedsmand og Politiker".

Jeg har sammenholdt forannævnte Svar med Hr. Rytters Fremstilling Side 32—33, og jeg vil anbefale Kommissionens ærede Medlemmer at gøre ligesaa. Jeg synes, at Sammenligningen taler sit tydelige Sprog.

I Anledning af Hr. Rytters Omtale af, at Bladet „Tingakrossur" havde opfordret Folk til at yde Bidrag til Bladet, som kunde belyse Amtmandens Partiskhed, har jeg ogsaa forelagt følgende Spørgsmaal for Bladet: „Hvornaar har „Tingakrossur" opfordret Folk til at indsende Bidrag til Belysning af Amtmand Rytters Partiskhed?" Hertil svares der: „For det Tilfælde, at der hermed sigtes til nogle Artikler fra thorshavnske Husmænd angaaende Amtmand Rytters Vilkaarlighed som Godsforvalter vedlægges som et Par enkelte Eksempler Numrene 2, 4 og 13 af „Tingakrossur" for 1916".

24. (Side 34). Hr. Rytter giver det Udseende af, at jeg har taget Initiativet til Hr. Mortensens første Opstilling til Valg. Ogsaa denne Udtalelse er et Foster af Hr. Rytters Fantasi og onde Drømme. Jeg tog ikke Initiativet til Hr. Mortensens Opstilling. Jeg vil for øvrigt her benytte Lejligheden til at udtale, at jeg ikke anser det for nødvendigt for mig at føre Forsvar for de mod Hr. Mortensen rettede Angreb. Jeg forventer, at der gives ham Lejlighed til, uden at det for ham skal være paakrævet at rejse fra sit Hjem paa Færøerne her til København, at forsvare sig mod Hr. Rytters Angreb.

Hr. Rytter omtaler sit Forhold som Lagtingsformand. Han giver deraf en Fremstilling, som selvfølgelig skal belyse, at han har været en udmærket Formand. Efter den Maade, hvorpaa Hr. Rytter har holdt Foredrag her i Kommissionen, har Kommissionens ærede Medlemmer allerede haft Lejlighed til at skønne over, hvorledes Amtmanden har røgtet sit Formandsskab i Færøernes Lagting. Jeg skal kun tilføje, at Kommissionens Medlemmer ved Gennemlæsningen af Lagtingsreferaterne, selv om der kun haves Avisreferater, vil faa et endnu bedre Indtryk af denne hans Virksomhed. Paa Færøerne er der hos uhildede Mennesker kun én Mening om Amtmand Rytters Formandsskab. Den forrige Amtmand, Chr. Bærentsen, ledede Lagtinget eksemplarisk. Det er ingen Overdrivelse at sige, at Færøernes Lagting den Gang prægedes af Takt og gennemført parlamentarisk Korrekthed. Men saa kom Hr. Rytter. Han havde ikke Begreb om parlamentariske Former; han forstod heller ikke Sproget og kunde derfor ikke gribe ind paa rette Sted, selv om han i øvrigt havde været Stillingen voksen, hvad han nu slet ikke var. Omslaget var saa vældigt, at selv afdøde Provst Petersen aldeles forbløffedes, og det blev værre og værre. Det lykkedes Hr. Rytter at sænke Niveauet i Henseende til Takt, god Tone og parlamentarisk Ledelse lige saa langt, som der er Forskel mellem ham og f. Eks. en af Rigsdagens nuværende Formænd. Dog, som sagt, jeg antager ikke, jeg har nødig overfor Kommissionen at bevise Hr. Rytters Umulighed som Lagtingsformand. Hans Fremfærd her i Kommissionen karakteriserer tilstrækkelig tydeligt den Mand, som vi Færinger i Henhold til den os paalagte Embedsstyreform har været tvunget til at beholde som Lagtingets Formand i 7 Aar.

25 (Side 36). Jeg har før oplyst, at Hr. Rytters Beskyldning om, at min Danskfjendtlighed var saa stor, at selv ivrige Selvstyremænd har maattet tage Afstand derfra. er urigtig. Jeg har før fremlagt mit Partis Benægtelse af denne Beskyldning og henviser dertil.

26 (Side 36). Hvad Hr. Rytter sigter til ved sin Omtale af, at jeg skal have ud-

talt mig nedsættende om Danskerne i Færøsk Forening i København, aner jeg ikke. Han maa udtale sig nærmere herom.

27. (Side 42). Hr. Rytter slutter første Kapitel af sit Foredrag med at sige: „Hvis det skulde komme dertil, at man oppe paa Øerne ikke troede paa Ministeriet, ser jeg meget sort paa Forholdene." Jeg skal dertil sige, at Amtmanden og hans Organ „Dimmalætting" har gjort alt, hvad der tilsyneladende har staaet i deres Magt, for at faa det bragt dertil, at Færingerne ikke skulde tro paa det danske Ministerium. Hr. Rytter og hans Organ har tilsyneladende ikke forsømt noget Middel for at gøre den nuværende danske Regering saa upopulær som muligt paa Færøerne. Jeg har under Afhøringen af Landfoged Vest haft Anledning til at anføre et Eksempel paa Amtsorganets Tilsmudsning af Ministeriet i Sagen angaaende Vestindiens Salg. Jeg har ved samme Lejlighed anført Sambandsspidsernes Fabrikation af Karikaturbilleder af Statsministeren forud for sidste Valg. Jeg har fremlagt et Eksemplar af disse Karikaturbilleder; der var flere, men jeg fandt det unødvendigt at tage mere end dette ene med; jeg synes, det er karakteristisk nok for, hvad Danmarks Riges Repræsentant oppe paa Færøerne tillader sig i Retning af Forhaanelser mod den danske Regerings Chef. At disse Karikaturbilleder af Landets Førsteminister blev opslaaet i den norske Konsuls Udstillingsvindue, forbedrer efter min Mening ikke Sagen. Naar jeg samtidig oplyser, at samme norske Konsul er Indehaver af Ekspeditionen for Bladet „Dimmalætting", og at det var „Dimmalætting", som sendte det opsigtvækkende Telegram til det norske Blad „Tidens Tegn", saa har man her Hovedstationen, hvorfra Angrebene mod det danske Ministerium udgik. Stationens Hoveddirektør var selvfølgelig Hr. Rytter, men for at Hr. Rytter med Kraft kunde angribe Regeringen, maatte han naturligvis have en stærk Garde udenom sig. Det var ikke nok, at han fik sine to Embedsbrødre, Hr. Thygesen og Hr. Vest, hvad der synes at være gaaet meget let, med i Komplottet. Han maatte ogsaa have Færinger med, og han fik dem. Han fik Vicekonsul Olsen, han fik Samuelsen, han fik Møller, han fik Effersøe, han fik Skaalum, han fik Fru Skaalum. Der behøvedes egentlig ikke meget mere. Men det tør jeg paastaa, at Mage til Undergravningsarbejde imod den danske Regering, Mage til systematisk Nedrakning og Latterliggørelse af den danske Regering, som Hr. Rytter i Spidsen for sin Klike nu satte i Scene, har man aldrig oplevet paa Færøerne. Jeg synes dog, efter hvad der er sket paa Færøerne paa Foranledning af Embedsmandskliken, at det er noget dristigt af Hr. Rytter overfor Kommissionen at give det Udseende af, at han i sin Embedsvirksomhed deroppe har ladet det være sig magtpaaliggende at værne om Regeringens gode Omdømme.

28. (Side 43). Hr. Rytter er meget vred over, at Ministeren støttede det færøske Folkeønske om Genoprettelse af Sysselmandsembedet paa Vaagø, som han havde bevirket nedlagt. Han siger, at han havde sagt til Ministeren, at han betragtede det som politisk uforsvarligt at genoprette Embedet. Jeg skal her bemærke, at der i umindelige Tider har været 6 Sysselmænd paa Færøerne. Da Sagen om Nedlæggelse af det ene Embede blev behandlet i Lagtinget, var ikke alene hele Vaagøens Befolkning mod Nedlæggelsen, men ogsaa den færøske Befolkning i al Almindelighed. Vaagøen havde i ældre Tider haft det Fortrin, at den igennem Aarhundreder havde afgivet Sæde for den færøske Lagmand og desuden alligevel havde sin Sysselmand. Befolkningen følte det som en Tort, da Lagmandsembedet blev nedlagt; endnu mere ydmygende maatte Beboerne føle det, at ogsaa deres Sysselmandsembede skulde nedlægges. Uagtet Sagen ikke fik kvalificeret Majoritet i Lagtinget, fik Hr. Rytter dog gennemført, at Embedet blev nedlagt. Over dette Overgreb var Befolkningen paa Vaagø dybt krænket, ligesom Folket paa Færøerne i Almindelighed følte, at her var gjort et ulovmedholdeligt Indgreb i den bestaaende Ordning med 6 færøske Sysselmandsembeder. Sagen toges op igen, man kan godt sige, efter et enstemmigt Folkeønske. Ministeriet stillede sig lydhørt overfor dette Folkeønske. Vaagøen fik igen sin Sysselmand, og nu er der almindelig Tilfredshed, baade paa Vaagø og paa Færøerne i Almindelighed, over, at den oprindelige Ordning blev genindført. Jeg ser ikke andet, end at Ministeren her har handlet fuldtud korrekt. Jeg ser ikke rettere, end at det er en rigtigere ministeriel Handling at efterkomme et almindeligt Folkeønske end at gaa imod et saadant Ønske alene af den Grund, at den færøske egenraadige Amtmand derved føler, at han lider et politisk Nederlag, saa meget mere som Hr. Rytter selv var Skyld i hele Misèren. Var han selv optraadt noget mindre egenmægtigt og noget mere

loyalt, den Gang Sagen om Embedets Nedlæggelse første Gang forhandledes i Lagtinget, var han aldrig kommet i den beklagelige Stilling at staa isoleret baade af Befolkningen, Lagtinget og Ministeren. Selvgjort er velgjort; Bebrejdelserne i denne Sag bør Hr. Rytter rette mod sig selv og ingen anden.

Mødet udsat Kl. 5.

Mødet genoptaget Kl. 6^{15}.

Landstingsmand **Patursson**: 29. (Side 54). Hr. Rytter anfører her, at Masser af Underskrivere af Folkeadressen over for ham har erklæret, at de var førte bag Lyset. Jeg vurderer ikke denne Paastand højere end saa mange andre af samme Sort, som Hr. Rytter har anført uden Dokumentation. Jeg skal heroverfor gøre Kommissionen opmærksom paa, at saa vidt mig bekendt har ikke en eneste af de 3500 Underskrivere hverken over for Framburdsfelag eller dets Medlemmer, over for Købmand Ziska, Selvstyrepartiets Blade eller Selvstyrepartiets Lagtingsmænd beklaget, at de havde underskrevet Folkeadressen.

30. (Side 55). Lige saa løs er Hr. Rytters flot udkastede Bemærkning om, at Købmand Ziska er en Herre, som man paa Færøerne ikke tager helt alvorligt. „Det vil kunne dokumenteres," siger Hr. Rytter, men Hr. Rytter har desværre glemt Dokumentationen. Derimod maa jeg maaske dokumentere, at Hr. Rytter her giver Kommissionen en urigtig Fremstilling. Jeg kan saaledes oplyse, 1) at det var paa Hr. Ziskas Initiativ og ved hans energiske Arbejde, at ca. 3500 Færinger, ganske uanset politiske Partistandpunkter, underskrev den færøske Folkeadresse, 2) at det ogsaa i særlig Grad skyldes Hr. Ziskas Initiativ og Energi, at der nu er dannet et særligt færøsk Dampskibsselskab med en ualmindelig stor Tilslutning overalt paa Færøerne, 3) at Hr. Ziska i Fjor Efteraar af den fungerende Bestyrelse for Dampskibsselskabet blev valgt til som Selskabets Udsending at rejse til. København for at foretage de forberedende Arbejder i Anledning af Dampskibsselskabets paatænkte Skibskøb, og 4) at Hr. Ziska efter den i forrige Maaned afholdte første Generalforsamling i samme Selskab blev indvalgt i Bestyrelsen og derefter valgt til Bestyrelsens Formand. Jeg antager, at disse Oplysninger maa være nok til at fastslaa, at Hr. Ziska er en Mand, som nyder stor Tiltro paa Færøerne.

31 a. (Side 55). Jeg har før anholdt Hr. Rytters urigtige og meget ondartede Fremstilling af, at vi skulde have agiteret med, at Regeringen baade manglede Evne og Vilje til at bistaa Færøerne. Mindst en halv Snes Gange fremsætter Hr. Rytter i sit Foredrag den samme Beskyldning i forskellige Variationer. Paa Side 55 fremstiller han mit Angreb paa Regeringen paa den Maade, at jeg skulde have agiteret med, at „Danmark og Danmarks Regering . . . ikke havde Evne til at repræsentere Færøerne". Side 57 anfører han, at vi agiterede med, at „Danmark ikke har været heldig med Færøernes Forsyning" for derved, siger han videre, at „skade Forholdet mellem Danmark og Færøerne". Side 61 fastslaar Hr. Rytter, at Hensigten med Adressen bl. a. var at „vise Danmarks bristende Evne til at repræsentere Færøerne". Side 63: „Patursson havde opnaaet at frelse Færøerne, medens den danske Regering paa det Tidspunkt ikke havde magtet Opgaven". Videre samme Side: „Som sagt, Meningen var altsaa at skabe en god Jordbund for fremtidig Politik derved, at det havde vist sig, at Danmark manglede Evne til at hjælpe Færøerne i 1917". O. s. v., o. s. v. — den samme Beskyldning om igen og om igen, hele Foredraget igennem. Man kommer herved uvilkaarligt til at erindre Hr. Rytters før omtalte Taktik, naar han siger: man skal angribe sin Modstander, hvor han er mindst skyldig, og vedblive at gentage Beskyldningen; naar man blot gentager Beskyldningen tilstrækkelig ofte, faar man derved en Løgn til at blive til Sandhed. At Hr. Rytter i dette Tilfælde og for øvrigt gennem hele sit Foredrag for Kommissionen, saavel som i sine Fremstillinger for Ministeren i hvert Fald har været i meget betænkelig Nærhed af at anvende en saa grim Taktik, det venter jeg, at Kommissionen nu har faaet en Forestilling om.

31 b. (Side 57). Paa lignende Maade som den danske Regering mistænkeliggøres, mistænkeliggøres ogsaa Det Forenede Dampskibsselskab, fordi det er et stort *dansk* Selskab, siger Hr. Rytter. Atter

her har vi en af Hr. Rytters fuldstændig umotiverede Beskyldninger for Danskerhad — en Beskyldning, som ikke har mindste Fnug af Sandhed for sig. Hr. Rytter anfører som Bevis for denne sin Paastand, at Selvstyrepressen paa Færøerne ikke udviste nogen Taknemmelighed for, at Det Forenede Dampskibsselskab, 3 Aar efter at Krigen var erklæret, sejlede for de samme Takster som før Krigen. Jeg erindrer ikke Forholdet saa nøje, men saa vidt jeg husker, var der en mindre Bladpolemik mellem „Tingakrossur" og „Dimmalætting" om Fragttaksterne. Denne Bladpolemik burde Hr. Rytter selvfølgelig have fremlagt, naar han i det hele taget har trukket dette Forhold frem for Kommissionen. Men i dette som i saa overordentlig mange Tilfælde har han ikke fundet det nødvendigt at fremlægge Dokumenter. Han mener her som andre Steder, at det er nok, at han fremsætter Sigtelser og Paastande, serverede for Kommissionen efter den Recept, som han finder bedst passende for Øjemedet. Ganske nonchalant siger han ogsaa Side 58: „Aviserne er en Biting" — han kunde rettere have sagt, at Beviserne er en Biting. Med Hensyn til de faktiske Forhold skal jeg paavise, at der ikke er nogen speciel Anledning til at hæve Det Forenede Dampskibsselskab til Skyerne, saaledes som „Dimmalætting" gjorde, fordi dette Selskab i lang Tid efter Krigens Indtræden sejlede for de gamle Takster, dog med Bortfald af visse takstmæssige Rabatter, thi akkurat det samme gjorde et andet Dampskibsselskab, der sejlede i omtrent de samme Farvande, nemlig Det islandske Dampskibsselskab. Jeg har i den Anledning henvendt mig til det sidstnævnte Selskabs Bestyrelse med følgende Forespørgsel: „I hvilket Forhold har Fragttaksterne for Eimskipafélag Islands og Det Forenede Dampskibsselskab staaet til hinanden siden Deres Selskabs Startning, og paa hvilket Tidspunkt har Fragtforhøjelserne for de respektive Selskabers Vedkommende fundet Sted?" Som Svar herpaa har jeg modtaget en Skrivelse, hvori det hedder:

„„Eimskipafelag Islands" begyndte Sejlads i Ruten Island—Leith—København 1. April 1915. Fragttaksterne blev da sat nøjagtigt som „D. F. D. S."s dagældende Takster i samme Rute. Begge Selskaber holdt disse Takster uforandret, indtil „D. F. D. S." i September eller Oktober 1916 lod sine Kunder tilflyde Meddelelse om, at visse takstmæssige Rabatter bortfaldt. I Bestyrelsesmøde i vort Selskab den 31. Oktober 1916 blev Direktøren bemyndiget til at gøre tilsvarende Ændringer i vore Fragttakster.

Den 5. Januar 1917 blev der i herværende Blade, ved Annonce fra „D. F. D. S."s herværende Ekspeditør, dateret 3. Januar 1916, bekendtgjort ret betydelige Forhøjelser i Fragttaksterne, som skulde gælde fra 1. Januar 1917. Efter at vor Bestyrelse havde set disse Annoncer, afholdt den et Møde, hvor det blev vedtaget at forhøje Fragttaksterne for vore Skibe i samme Forhold, saa snart saadan Forhøjelse lod sig iværksætte.

Da den uindskrænkede Undervandsbaadskrig begyndte i Februar 1917, laa begge vore Skibe i København. De gjorde, da de kom løs derfra i Marts—April 1917, Rejse til Island til Fragter, som ikke var saa høje, som „D. F. D. S." tog for sine Skibe i lignende Rejser paa samme Tid.

Siden har vore Skibe hovedsagelig sejlet i Rute Island—New-York. „D. F. D. S."s Skib „Island" sejlede ogsaa en Tid i samme Rute, timecharteret af den islandske Regering. Regeringens Fragter med det Skib blev noget højere end vore Fragter. Vore Skibe sejler endnu i samme Rute, og har vi nu siden Vaabenstilstanden nedsat disse med ca. 40 Kroner pr. Ton. „D. F. D. S." har for Tiden intet Skib sejlende i fast Rute mellem Island og New-York, og vi har for Tiden intet Skib sejlende i fast Rute Island—København.

Haabende, at Deres Forespørgsel hermed er fyldestgørende besvaret, er jeg

Deres ærbødige
Sveinn Bjørnsson,
Formand for Bestyrelsen i „Eimskipafélag Islands"."

Jeg antager, at denne Besvarelse belyser Meningsløsheden af Hr. Rytters Paastand om, at vi har villet Det Forenede Dampskibsselskab til Livs, fordi det var *dansk*. Vi har i det hele taget hverken villet Det Forenede Dampskibsselskab eller noget Selskab til Livs.

32. (Side 58). Der er et gammelt dansk Ordsprog, der siger: hvo sig paa en gammel Kedel skurer, han selv bliver smittet deraf. Det er muligt, at „Tingakrossur" i sine mange Batailler med det smaalig personlige Blad „Dimmalætting" af og til ligesom „Dimmalætting" for kritikløst har anvendt løse personlige Rygter som f. Eks. dette, at Hr. Rytter var Chr. Nielsens Svoger og havde Aktier i Det Forenede Dampskibsselskab. Jeg erindrer dog ikke, om disse Smaating har staaet i Bla-

det „Tingakrossur", men hvis saa er Tilfældet, vil jeg anmode om, at vedkommende Nummer af Bladet bliver forelagt Kommissionen. Men det tør jeg sige, at dette, om Hr. Rytter var Chr. Nielsens Svoger eller ej, eller om han havde Aktier i Det Forenede Dampskibsselskab eller ej, ikke influerede paa Befolkningens Opfattelse af Spørgsmaalet, hvorfor Hr. Rytter modsatte sig Handelsforbindelsen med Amerika, ja, hvorfor han endog roste sig af at have forhindret, at denne Forbindelse nogensinde kom i Stand. Som det fremgaar af Selvstyrepartiets Presse, hvis Udtalelser i øvrigt nøje falder sammen med den almindelige Mening blandt Befolkningen paa Færøerne, var Opfattelsen den, at Hr. Rytter indtog dette eksceptionelle og, jeg kan sige, isolerede Standpunkt og stædigt fastholdt det, fordi han vilde saa vidt muligt i sin Handelsdirektørvirksomhed opretholde et Monopolhandelssystem, det vil sige, til Trods for de ekstraordinære Forhold vilde bibeholde de samme Handelsforbindelser, som Færingerne havde haft før Krigen. Hr. Rytters Telegramudveksling viser ogsaa dette i tilstrækkelig Grad. Jeg skal, foruden hvad jeg har anført i mit Foredrag i Adresse-Sagen vedrørende Amtmandens Stilling til Lagtingets telegrafiske Henvendelse angaaende Amerika-Forbindelsen, tillige henvise til den for Kommissionen fremlagte Telegramudveksling mellem Amtmanden og Chr. Nielsen og mellem Amtmanden og Det Forenede Dampskibsselskab. Det fremgaar deraf, at selv i det Tilfælde, hvor Amtmanden, tvungen af Omstændighederne, paatænker Vareindkøb fra Amerika, skal Indkøbene hovedsagelig foregaa gennem Chr. Nielsen og Transporten ske med Det Forenede Dampskibsselskabs Skibe, kun i yderste Nødstilfælde gør han Tilløb til at ville benytte den islandske Regerings Kommissionær i New York eller en særlig Kommissionær samme Sted til Indkøb af Varer og Tilløb til at benytte islandsk Tonnage til Varetransport. Denne Hr. Rytters Monopolhandelspolitik falder fuldstændig i Traad med hans øvrige Politik. Færingerne skulde pænt som Bilandet Færøernes indfødte holde sig Guvernørens Bestemmelse efterrettelig, Moderlandet skulde sørge for de indfødtes Næring og Nødtørft. De indfødte havde ingen Ret til at selv at prøve deres Kræfter paa at aabne sig nye Baner, nye Markeder paa det kommercielle Omraade. Dette vilde svække Forbindelsen med Moderlandet, det vilde gøre de indfødte mere uafhængige af Moderlandets Kommissionærer, og Følgen kunde blive endog saa slem, at de færøske Handelsforbindelser efter Krigen eventuelt kunde faa det Udfald, at de indfødte kunde finde paa, naar de f. Eks. skulde rekvirere Petroleum til deres Fiskerbaade, saa at foretrække at rekvirere den direkte fra Amerika til Færøerne i Stedet for som hidtil at lade Moderlandets Kommissionærer først hente den amerikanske Petroleum til København, oplagre og omlade den dèr, betale Kommissionsgebyr, Mæglerkurtage etc. og saa med dobbelt Fragt sende den til Bilandet, til de indfødte Motorbaadfiskere.

Saaledes saa vi paa Hr. Rytters Handelsdirektørpolitik, og jeg tvivler ikke om, at den er rigtigt set saaledes. Hvorvidt imidlertid de københavnske færøske Kommissionærer i Almindelighed har fundet sig tjent med Hr. Rytters ensidige Benyttelse af det ene Firma Chr. Nielsen, er en anden Sag, som maaske i mindre Grad vedkommer Færingerne, men om hvilket Forhold jeg dog skal anføre, at der har været rejst en ret stærk Kritik desangaaende og en ret stærk Kritik over Chr. Nielsens Arrangementer vedrørende Færøernes Forsyning f. Eks. med Salt fra Spanien.

33. (Side 58 og 59). Hr. Rytter fremhæver paa Side 58 og 59 sin Fortjeneste af, at han ikke indgik paa Afslutningen af en Kontrakt med England i Lighed med den, der gjaldt for Islands Vedkommende. Han fremhæver Fordelene for Færøerne derved: 1) at de færøske Købmænd saa kunde handle andre Steder end i England, hvad de islandske Købmænd ikke kunde, 2) at vi derfor i lang Tid kunde sende Fisk til Danmark, Spanien og Norge, hvad de islandske Købmænd heller ikke kunde, og 3) at vi opnaaede bedre Priser for Fisken end Islænderne.

Til Punkt 1 vil jeg sige, at denne Angivelse er fuldstændig urigtig. Islænderne kunde netop i Kraft af deres Kontrakt med England handle andre Steder end med dette Land. Dette beviser bl. a. deres for den Tid enestaaende Handel med Amerika.

Til Punkt 2 vil jeg bemærke, at selv efter at vor Handel med Danmark og Norge var blevet fuldstændig afbrudt, kunde Islænderne i Kraft af Kontrakten med England handle med disse Lande, selvfølgelig dog paa Betingelse af, at der fra London blev givet Samtykke til Udførsel for de paagældende Varepartier. Dog indtraadte Forbud mod Salg af Fisk fra Island til Danmark og Norge i 1916,

men jeg kender ikke noget til, at Færinger efter den Tid eksporterede Fisk til Danmark eller Norge.

Hvad endelig Priserne angaar, er Forholdet det, at medens Islænderne i Kontraktens første Aar opnaaede en højere Pris for deres Fisk end Færingerne, saaledes at islandske Fiskeopkøbere kunde betale den færøske Fisk med 58 Øre pr. kg, medens vore Opkøbere kun kunde give 52 Øre pr. kg, saa opnaaede Islænderne en lavere Pris end vi i Kontraktens andet Aar. Minimumsprisen: 170 Kr. pr. Skippund angik dog et bestemt Kvantum, Resten kunde Islænderne opnaa en Toppris af 272 Kr. for. Fra i Fjor Efteraar og til Dato er Forholdet atter det, at Færingerne sælger meget store Partier af deres Fisk til Islænderne. Jeg har ikke Materiale at fremlægge til Bedømmelse af, hvem der har tjent mest paa Fisken, Islænderne eller Færingerne, men det ved jeg, at ingen Islænding vilde have ombyttet de Handelsforhold, der i Krigens to sidste Aar herskede paa Island, med dem paa Færøerne. Vore Saltskibe blev nedskudt, vore Petroleumstilførsler standset totalt, vore Købmænd, vore Redere, vore Grovsmede, vore Bagere etc. maatte gentagne Gange sværge til den engelske Bibel og underskrive engelsk Klausul af noget lignende Indhold som den, jeg paa Side 225 i det stenografiske Referat har givet en Oversættelse af. Ja, selveste den danske Regerings Repræsentant, Hr. Amtmand Rytter, maatte ikke mindre end, saa vidt jeg kan se, 15 Gange sværge til den engelske Bibel og underskrive Klausul, medens hans Fuldmægtig, Hr. Ege, slap med at sværge, saa vidt jeg kan se, 7 Gange. Min uforgribelige Mening er, at Islænderne stod sig meget bedre ved at faa ordnede Kontraktforhold i Stand mellem det islandske Ministerium og den engelske Regering. Ved en fornuftig Handelsførelse lykkedes det derved Islænderne til Stadighed at være forsynede med Petroleum og de fleste andre Varer, og overfor England stod alle Islands næringsdrivende Indbyggere lige. Islands Indbyggere blev ikke som Færingerne og Færingernes Guvernør, Hr. Amtmand Rytter, tvunget til at gaa op i det engelske Konsulat Gang efter Gang til engelsk Edsaflæggelse. I ethvert Fald: Danmarks Repræsentant paa Færøerne, synes jeg, at en saadan gentagen Edsaflæggelse maa være faldet pinlig.

For øvrigt har jeg bemærket, at det af de fremlagte Papirer fremgaar, at Amtmandens første Edsaflæggelse foregaar forholdsvis sent i Krigstiden. Det kunde have været interessant at have faaet nærmere Oplysning om, hvorfor Konsulen lod Hr. Rytter være fri for Edsaflæggelse i saa lang Tid og lod sig nøje med Amtmandens Ord. Hvad er der da indtraadt, siden Konsulen, saavidt ses, ikke vedblivende kunde stole paa Amtmandens Ord? Maaske vi her staar ved Aarsagen til den Uenighed, der opkom imellem Amtmanden og Konsulen. Det vilde da have været af Interesse, om der kunde tilgaa Kommissionen nærmere Oplysninger herom. Jeg forbigaar i øvrigt dette Forhold i Forventning om, at Kommissionen erholder yderligere Oplysninger derom fra Udenrigsministeriet. Jeg maa iøvrigt sige, at jeg finder, at den danske Regerings Repræsentants Omtale af den engelske Regerings Repræsentant paa Færøerne er en Taktløshed, og det saa meget mere som den paagældende af sin Regering er forfremmet og forflyttet til et bedre Embede ovre i Amerika. Dette viser i alt Fald, at Konsulen har haft sin Regerings Tiltro. Hr. Rytter paastaar rigtignok det modsatte, men den engelske Konsul er jo afskaaret fra at imødegaa Hr. Rytters Fremstilling. Naar Hr. Rytter besidder den Grad af Dristighed, at han ikke tager i Betænkning Gang paa Gang at rette ganske ubegrundede Beskyldninger imod Personer, som han ved vil faa Lejlighed til at forsvare sig for Kommissionen, hvor meget større Dristighed maa man saa ikke antage, han har til at falde over en Person, som han ved ikke vil kunne forsvare sig for Kommissionen.

34. (Side 61). Alle tænkelige ondsindede Hensigter tillægger Hr. Rytter Selvstyremændene i Agitationen for at samle Underskrifter paa Adressen. Som en enkelt Brændenælde, plukket ud af denne Tidsel- og Tornebuket henviser jeg til Hr. Rytters Angivelse af, at vi lokkede Fiskernes Koner, hvis Mænd var paa Fiskeri under Island, til at underskrive Adressen, da England ellers ikke vilde være blid og lade Skibene passere. Konerne blev da bange, de vilde ikke risikere, at Skibene, hvorpaa deres Mænd befandt sig, blev trukket ind i Farezonen til Kirkwall, og saa skrev de selvfølgelig under. Jeg antager ikke, det er nødvendigt overfor Kommissionen nærmere at betegne en saadan Fremstilling.

35. (Side 62 f.f.). Med beundringsværdig Fantasi har Hr. Rytter hypnotiseret sig til at konstatere mit Forhold til Adressesagen, inddelt i 4 Stadier. Det første Stadium, som Hr. Rytter tillægger

mest Vægt, har jeg ingen Mening kunnet finde i. Jeg ved ikke, om Kommissionen kan det. Det findes omhandlet Side 62.

Det andet Stadium begynder Hr. Rytter med *min* Udsendelse af Adressen. Urigtigheden heraf har jeg før belyst: Jeg har ikke udsendt Adressen. Udtrykket: „vi undertegnede Lagtingsmænd" var fingeret, siger Hr. Rytter. Jeg har af Framburdsfelagets Forhandlingsprotokol (Side 231 i det stenografiske Referat) oplæst en Erklæring af 5 navngivne Lagtingsmænd, som havde erklæret sig villige til at fremsende Adressen.

Vi skræmmede med 1814, siger Hr. Rytter. Hr. Rytter har ikke meget historisk Kendskab, det skal selvfølgelig være 1808. Dette er ogsaa urigtigt. Men god Gerning skal ikke glemmes. Vi huskede 1808, da den engelske Regering, skønt England var i Krig med Danmark, tilstod en Færing Skib og Ladning og frit Lejde til Færøerne. Hvorfor skulde saa England nu, naar Danmark var neutral, have noget imod at give os frit Lejde til Amerika, naar vi selv sørgede baade for Skib og Ladning? Og hvorfor skulde Danmark have noget imod, at vi forsøgte at hjælpe os selv? Vi kunde dog ikke tænke os, at den Uvilje, der fra Monopolhandelsdirektionen i 1808 var imod Poul Nolsøes Frihandelsfarter, skulde være til Stede endnu. Men vi har jo faaet Erfaring for, at vi har taget fejl. Vi har erfaret, at ikke alene den danske Regerings Repræsentant paa Færøerne, daværende Handelsdirektør Rytter har villet knægte os for en saadan Anmasselse som, at vi skal have arbejdet paa Frihandel med Amerika; vi har endda erfaret, at Sammenspillet i Kampen mod færøsk Frihandel er ganske det samme som for 100 Aar siden; thi ligesom det den Gang var den danske Regerings Repræsentant paa Færøerne, Kommandant, Amtmand von Løbner, der sammen med det danske Rentekammer paa det voldsomste angreb og sagsøgte de Færinger, som forsøgte at bryde den kongelige Monopolhandels Lænker, saaledes er det atter nu den danske Repræsentant paa Færøerne, Handelsdirektør, Amtmand Rytter, der sammen med den danske Rigsdags ene Afdeling, Landstinget, eller rettere et af dette Tings Flertal nedsat Udvalg, paa det voldsomste angriber Færingerne og indkalder disse til at aflægge Skriftemaal om, hvorvidt de har fordristet sig til at begaa den mod dansk Monopolstyre halsløse Gerning at henvende sig direkte til den engelske Regering for at faa Lov til selv at sejle til Amerika efter Mad og Nødvendighedsartikler.

Der gik i sin Tid Gny paa Færøerne af den af Handelsdirektionen og Embedsmændene anlagte Sag mod Poul Nolsøe og om Forfølgelsen af hans Tilhængere for disse Folks Frihandelsbestræbelser. Men sikkert har denne Sag dog været for intet at regne imod det Apparat, der nu er sat i Scene for at tage Færingerne i Skole. Der skal nu af en stor Dommerkomité under Afhøring af mange Vidner arbejdes i Dage, Uger, ja mange Maaneder for at efterspore, om Færingerne ikke har været i den Grad illoyale mod den danske Regerings Repræsentants Handelsdirektorat, at der blandt disse 20,000 Sjæle findes i hvert Fald een Person, som een Gang, om det kun var for en halv Times Tid, havde *haft til Hensigt* uden dansk Samtykke at bede den britiske Udenrigsminister om at tilstaa Færingerne frit Lejde til Island og Amerika.

Ja, Færingernes Frihed under dansk bureaukratisk Embedsstyre er til visse stor. Men var det dog saa ikke redeligere, at vi igen fik indført virkelig Monopolhandel, saa vidste vi indfødte da afgjort og bestemt, hvad vi maatte have Lov til at tænke, og hvad vi maatte have Lov til *at have til Hensigt.* Saa kom vi atter ind under det eneste saliggørende, faderligidylliske System, som Islænderne havde til Slutningen af forrige Aarhundrede og vi Færinger til 1856, det, som Grønlænderne har endnu. Dog, jeg paataler i alle Færingers Navn, ja, i de nordiske Nationers Navn, den Tort, der overgaar Færingerne ved denne Kommissions Fremfærd. Vi er dog en selvstændig Gren af den fælles nordiske Stamme, vi har gjort vort for at bevare den Arv, vi har modtaget fra vore Forfædre. Danmark begaar en blodig Uret ikke blot mod os, men mod Skandinavien ved at mistænke os, maaske de mest fællesnordisk-sindede af alle Nordens Folkefærd, for at nære ikke-nordiske Tendenser.

Men endnu gælder det altsaa for Kommissionen at lede efter, hvem eller hvilke Færinger der har *haft til Hensigt* uden dansk eller færøsk Mellemled at sende Adressen til den engelske Regering. Efter Hr. Rasmus Rasmussens Forklaring Side 263 i det stenografiske Referat kan det i hvert Fald ikke godt tænkes at have været mig.

Hr. Rasmus Rasmussen oplyser her, at han var til Stede paa Mødet i Framburdsfelaget den 17. Marts, og at jeg allerede da udtalte, at Adressen kunde sendes

paa forskellige Maader. Det vil sige saa meget som, at man den Gang ikke havde nogen bestemt Hensigt, men drøftede forskellige Fremsendelsesveje. Saa vidt jeg erindrer — og jeg erindrer neppe fejl, det vil vist kunne faas oplyst —, var Adressens Ordlyd den Gang ikke udformet, dens endelige Udformning skete først senere. Paa det Møde derimod, da det blev endelig vedtaget, at Framburdsfelaget skulde starte Foretagendet, hvilket skete den 18. Marts, besluttede Foreningen (jfr. Udskrift af Protokollen for 18. Marts, se det stenografiske Referat Side 237), at Adressen skulde sendes gennem Lagtinget, hvad der vil sige det samme som, at da Adressen vedtoges, vedtoges det samtidig, at den ikke skulde sendes udenom danske Myndigheder til den engelske Regering. Jeg vil bede Kommissionen om at holde sig dette Faktum for Øje. Vi er altsaa kommet Sagen saa meget nærmere, at det nu ikke alene er klart oplyst, men endog skriftlig protokoleret og dokumenteret, at da Adressen startedes, var Hensigten ikke den at forbigaa danske Myndigheder; skal en saadan Hensigt have været til Stede, maa den altsaa have været til Stede, før Adressen antog fast Form. Det maa altsaa blive dette, som Kommissionen skal undersøge. En saadan Undersøgelse vil vel være, som det ogsaa har vist sig, meget vanskelig, thi noget positvt foreligger der jo ikke om, at en saadan Hensigt har været til Stede, og om Kommissionen nu skal til at granske Hjerter og Nyrer hos de formentlig skyldige, vil antagelig ikke noget stort Udbytte opnaas heraf. Dog er Kommissionen i det heldige Tilfælde at kunne simplificere denne Undersøgelse til kun at gælde 3 færøske Personer, nemlig Redaktør Mortensen, Købmand Ziska og Kongsbonde Patursson. Hvad mig selv angaar, kommer jeg formentlig let ud af Sagen ved det af Hr. Rasmussen før paaviste fra Mødet den 17. Marts Men saa er der Hr. Mortensen og Hr. Ziska.

Hvad Offentligheden kender fra Redaktør Mortensens Side i denne Sag, er Artiklen „Spørgsmaal og Forslag“ i „Føroyatidindi“ af 12. Marts 1917, som jo foreligger trykt i Aktstykker I, Side 91. Artiklen beklager, at der intet høres fra Lagtinget, uagtet Færøerne lider stor Mangel paa Ernæringsmidler. Der spørges, om der føres Forhandlinger med England, om det er rigtigt, at Trafikken mellem Island og Amerika foregaar uhindret, og om der er Haab om, at vi ad den Vej kan faa Forsyning. Artiklen oplyser om, at der i Færøernes Historie er et Præcedens for, at en direkte Henvendelse til de engelske Autoriteter vedrørende Øernes Forsyning er blevet modtaget med stor Velvilje. Til sidst opfordres Lagtinget til at henvende sig direkte til det britiske war office med telegrafisk Anmodning om fri Passage for de nødvendige Fødemidler til Færøerne. Kan man saa herudaf finde, at Hr. Mortensens Hensigt har været, at vi skulde henvende os udenom danske Myndigheder til den engelske Regering? Nej, ingenlunde, absolut ikke. Hensigten med den af Hr. Mortensen foreslaaede Henvendelse til den engelske Regering er tydelig og klar; den er at skaffe Færøerne Forsyninger. Ingen rettænkende Mennesker vil kunne lægge noget andet til Grund for Hr. Mortensens Henstilling til Lagtinget, jfr. Artiklens sidste Stykke. Kun ildesindede Personer kan finde paa noget andet. I Kraft af Bladet „Føroyatidindi“s Stilling i Almindelighed til færøsk Politik, i Kraft af Redaktør Mortensens Stilling som ansvarshavende overfor Bladets Aktionærer, i Kraft af den for Færøernes Ernæring ved Blokaden skabte Situation vil ingen for Alvor undtagen Hr. Rytter og hans to Embedsbrødre, plus eventuelt Hr. Samuelsen og Hr. Effersøe, vove at paastaa, at Hr. Mortensen har haft anden Hensigt med nævnte Artikel end at yde sit Bidrag til at vise hen til en Løsning af det yderst aktuelle Spørgsmaal, hvorledes vi skulde skaffe Færøerne Forsyning med Nødvendighedsartikler under Blokadetilstanden. Jeg stempler det som en topmaalt Uretfærdighed at tillægge Hr. Mortensen andre Hensigter.

Men, vil maaske Kommissionens ærede Medlemmer sige, Hr. Mortensen har henvist til et Præcedens i Færøernes Historie og anbefalet at gaa den samme Vej. Ja, men dette er en helt anden Side af Sagen. Denne Side af Sagen er nemlig Maaden, hvorpaa Henvendelse skal fremsendes, og Forslaget om, til hvem Henvendelse skal rettes. Disse Sider af Sagen staar, hvad Hensigten angaar, fuldstændig uafhængige af hinanden. Men jeg har heller intet imod nærmere at analysere ogsaa den af Hr. Mortensen foreslaaede Maade for Henvendelsen for at lede efter, om der eventuelt heri skulde ligge en illoyal Hensigt.

Hr. Mortensen henviser altsaa til, at der foreligger et Præcedens i Færøernes Historie. Jeg har før haft Lejlighed til at paavise for Kommissionen (Side 176—77 i det stenografiske Referat), hvad der

menes hermed, men jeg finder dog Anledning til at paapege enkelte Punkter i denne Tildragelse. Tilstanden paa Færøerne var den Gang den, at Danmark var i Krig med England. Englænderne havde bombarderet København og bortført Flaaden. For den kgl. danske Monopolhandel, som skulde sørge for Færøernes Forsyninger, skabte disse Forhold næsten uoverstigelige Vanskeligheder. Det var i den Tid forbudt Færingerne selv at drive Handel. Den færøske Frihedshelt Poul Nolsøe havde dog under disse Omstændigheder i 1807 under sit Ophold i København faaet Kronprinsens Tilladelse til at føre en Skibsladning Korn for Monopolhandelens Regning til Færøerne. Han opsøgte den engelske Flaades Øverstbefalende, Admiral Gambier, og fik af ham et Lejdebrev for Varetransport til Færøerne. Bemeldte Kornladning kom i god Behold til Færøerne og blev fordelt deroppe, men forslog jo ikke ret meget. Nogen Tid efter forfattedes der paa Færøerne et Bønskrift, en Adresse til det engelske Admiralitet. I denne Adresse skildredes Befolkningens Nødstilstand, og Admiralitetet ansøgtes om at give Poul Nolsøe Besejlingstilladelse for Tilførsel af de nødvendige Varer. Fra de engelske Admiraler Keats og Derbye fik Poul Nolsøe en god Anbefaling til Admiralitetet i London. Ankommen til London opsøgte Nolsøe den danske Konsul Wulff, som ydede ham al den Støtte, han evnede, og gik med ham til The privy council. Resultatet blev gunstigt. Nolsøe opnaaede sit og Færingernes Ønske og fik endda foruden dette baade Skib og Ladning fra England.

Dette er Hovedindholdet af det Præcedens, Hr. Mortensen henviser til. Jeg vil spørge: Mener den ærede Kommission, at Poul Nolsøes og Færingernes Hensigt den Gang har været at gaa udenom de danske Myndigheder direkte til den engelske Regering? Mon ikke Færingerne den Gang tænkte paa noget ganske andet? Mon ikke Færingerne den Gang kun tænkte paa at faa Forsyninger, ligegyldigt, hvor de kom fra, og paa hvilken Maade det skete? Jeg er overbevist om, at Kommissionen giver mig Ret, naar jeg siger, at ved dette Forehavende tænkte Færingerne kun paa at skaffe sig det nødvendige til deres Næring og intet andet. Og selv om man nøjagtigt vil gennemanalysere dette Foretagende, findes der saa noget illoyalt Punkt i hele Fremgangsmaaden? Jeg er vis paa, at Kommissionen vil svare: Nej, det gør der absolut ikke. Men dermed maa det vel ogsaa være tilstrækkelig bevist, at Hr. Mortensen ikke har haft nogen illoyal Hensigt med at henvise til dette Præcedens, og jeg skal til Overflødighed anføre, at Hr. Mortensen foruden at foreslaa at gaa den af Poul Nolsøe i 1808 betraadte Vej anfører, at Henvendelsen nu bør ske gennem Lagtinget, hvad der jo ikke var Tilfældet den Gang. Saa meget loyalere bliver altsaa Hr. Mortensens Adressetanke af 1917 i Forhold til Adressefremgangsmaaden i 1808. Alt i alt kan det altsaa ikke have været Redaktør Mortensen, der forud for Adressens virkelige Start havde til Hensigt at gaa udenom de danske Myndigheder.

Tilbage bliver saa Købmand Ziska, der enten optog Hr. Mortensens Tanke eller selvstændigt kom til det samme Standpunkt. Ved en Gennemgang af de Kommissionen fra Hr. Ziska tilgaaede Aktstykker viser det sig, at der fra denne ikke foreligger noget som helst om, at han nogensinde har haft til Hensigt at sende Adressen til den engelske Regering udenom danske Myndigheder. Tværtimod gaar alt i modsat Retning. Hr. Ziska har i Krigens sidste Aar skrevet adskillige Artikler i Bladet „Tingakrossur" angaaende færøske Handelsforhold. Han har meget stærkt kritiseret Amtmand Rytters Handelsførelse og ofte talmæssigt underbygget sin Kritik. Han har i 1917 i samme Forbindelse behandlet Folkeadressen. Ved at gennemlæse Aargangen for 1917 finder man flere interessante Artikler om dette Spørgsmaal, som jeg anser det for værende af Betydning for Kommissionen at kende, thi skal Kommissionen lede efter Hr. Ziskas Hensigt, maa denne kunne udfindes af alt det betydelige Materiale, der foreligger fra hans Haand. Jeg vil særlig henlede Opmærksomheden paa en Artikelrække, kaldet „Folkeadressen" i Nr. 27, 28 og 29 1917, og en anden kaldet „Den direkte Henvendelse" i Nr. 38 og 39. Det vil formentlig heraf med al Tydelighed fremgaa, at det heller ikke har været Hr. Ziskas Mening at sende Adressen udenom de danske Myndigheder, men han beklager til Slut og tilsyneladende med god Grund, at han ikke har haft denne Hensigt, og at denne Hensigt ikke blev udtrykt i Handling. Det vil tage sin Tid, men jeg tror dog, det vil have Betydning for Kommissionen at kende disse Artikler som Helhed, og jeg vilde have været tilbøjelig til at læse dem op, skønt Tiden er langt fremskreden. (Landstingsmand *Kragh:* Af hvilken Dato er disse Artikler?) De er af 4., 11. og 18. Juli 1917 og af 19. og 26.

September s. A. Da Tiden imidlertid er saa fremrykket skal jeg undlade at læse dem op, men jeg finder det som sagt næsten nødvendigt, at Kommissionen kan gøre sig bekendt med dem, og foreslaar eventuelt, at de bliver optaget i Aktstykkerne.

Altsaa, jeg ved mig selv fri for, før Adressen havde faaet fast Form, at have haft til Hensigt at gaa udenom de danske Myndigheder. Redaktør Mortensen kan heller ikke have haft en saadan Hensigt og lige saa lidt Hr. Ziska. Hvilken Hensigt man havde med Adressen efter dens Tilblivelse, og efter at den havde faaet fast Form, er der, som jeg før sagde, ikke nogen Grund til at tvistes om. Det blev jo forretningsmæssig vedtaget, at den skulde sendes gennem Lagtinget, altsaa gennem en dansk Myndighed.

Det er her paa sin Plads at henlede Kommissionens Opmærksomhed paa Hr. Rytters stadige Tilbagetog i sine Beskyldninger mod mig og mine Partifæller i Adressesagen. Han begyndte sine Angreb med at paastaa overfor Ministeren, at vi havde plejet Samarbejde med den engelske Konsul og havde villet have ham til at besørge Adressen til den engelske Regering. Saaledes fremstillede han Sagen for Ministeren i 1917, og saaledes har han ogsaa — det føler jeg mig overbevist om — fremstillet den eller ladet den fremstille for de Herrer af Landstinget, som har faaet denne Kommission i Stand. Da han saa, omend meget sent, opdager, at han er kørt uhjælpelig fast med denne sin Paastand, drejede han af og fremsatte den Paastand, at man havde forsøgt at gaa to Veje, forinden man henvendte sig til Regeringen i København; selvfølgelig var det underforstaaet, at begge disse Veje var illoyale. Da han saa omsider mærker, bl. a. efter de skarpe Spørgsmaal, der i den Anledning stilledes til ham i Pressen paa Færøerne og fra Framburdsfelagets Bestyrelse, at han ogsaa her var kommet ud paa gyngende Grund, trækker han sig atter tilbage og fremhæver bl. a. i et langt Stykke af sit Foredrag for Kommissionen, at det var betydningsløst, hvorledes vi ordnede os med Adressen i de senere Stadier, efter at den var startet; det var første Stadium, som havde Betydning. Men da han saa heller ikke kunde faa noget reelt ud af det første Stadium, er han kommet saa langt tilbage som til at indbefatte hele det vældige Rabalder, han gjorde ud af Adressesagen, i den i og for sig ganske intetsigende Paastand, at det har været Hensigten at sende Adressen uden om danske Myndigheder. Saa tynd denne Paastand er og saa fuldstændig ubeviselig den er og maa være, føler jeg mig overbevist om, at, hvis Hr. Rytter til at begynde med kun havde budt Landstinget sin nuværende Paastand om Adressesagen, var aldrig nogen Kommission blevet nedsat, om denne Sag i hvert Fald. Jeg mener derfor, at jeg med al god Grund kan gentage, hvad jeg før har sagt: Hr. Rytter har udtalt, at jeg har narret 3 500 Færinger; dette er ikke sandt, men det, som er rigtigt, er, at Hr. Rytter ved at bevirke Nedsættelsen af denne Kommission har ført Oppositionspartierne i Landstinget ud paa Glatis. Eller skulde jeg tage fejl, er Tilstanden i Riget virkelig en saadan, at Færingernes Hensigt: i Nødstider at bjerge sig Maden til Munden, skal undersøges med det Formaal for Øje at faa oplyst, om der i denne Hensigt skulde ligge et Fnug af en strafværdig, illoyal Tanke. Er dette Tilfældet, saa er Stillingen jo den, at Tanker er toldfri i Danmark og Tanker er vist ogsaa toldfri i Sønderjylland, men — denne Lov gælder ikke for Færøerne! Saa kan vi sige: Ja, vi har det godt under det danske Styre!

Da Klokken er saa mange, er det vel bedst, at jeg slutter foreløbig. Jeg er nu, som man ser, kommet til Side 62 i Hr. Rytters første Foredrag, der strækker sig over 110 Sider; saa kommer hans andet Foredrag, dernæst Hr. Thygesens Foredrag, Hr. Vests Foredrag, Hr. Effersøes og Hr. Samuelsens Foredrag og en Del af Hr. Rasmussens Oplysninger. Det har jeg altsaa tilbage, og jeg skal gøre, hvad jeg kan, for at disse Afsnit kan følge hurtigt efter hinanden.

Mødet hævet Kl. 7⁵.

Mødet 28. Maj 1919 Kl. 6.

Vidne: Herredsfoged *J. C. Helms.*

Formanden: Det er Hr. Herredsfoged Helms?

Herredsfoged **Helms:** Ja.

Formanden: Tør jeg bede Dem nævne Deres fulde Navn?

Herredsfoged **Helms:** Johan Christian Helms.

Formanden: De har været Sorenskriver paa Færøerne?

Herredsfoged **Helms:** Ja.

Formanden: Fra og til hvilken Tid?

Herredsfoged **Helms:** Fra Januar 1903 til November 1911.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Herredsfoged **Helms:** Ja, i store Træk.

Formanden: Hvis Hr. Herredsfogeden ikke er nærmere bekendt med Kommissionens Opgave, skal jeg tillade mig at nævne de Punkter, som Kommissoriet gaar ud paa. (Oplæst).
Hr. Herredsfogeden har haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det Materiale, som Kommissionen har indsamlet?

Herredsfoged **Helms:** Jeg har gjort mig bekendt med det stenografiske Referat, derimod ikke med de Dokumenter, som en Gang imellem paaberaabes deri.

Formanden: Det vil være Hr. Herredsfogeden bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt?

Herredsfoged **Helms:** Ja.

Formanden: Og jeg tør gaa ud fra, at De for Deres Vedkommende vil føle Dem bundet ved den samme Forpligtelse, indtil Resultatet af Kommissionens Arbejde foreligger?

Herredsfoged **Helms:** Ja.

Formanden: Naar Kommissionen har ønsket at høre Hr. Herredsfogedens Forklaring, er det ikke, fordi vi har turdet gaa ud fra, at De havde et nærmere Kendskab til Folkeadressen eller til de 3 Embedsmænds Afskedsbegæring, men disse Begivenheder er jo kun den endelige Udløsning af en spændt Situation, der er opstaaet efterhaanden i Løbet af en Aarrække, og man har tænkt sig, at Hr. Herredsfogeden fra Deres Embedsvirksomhed paa Færøerne kunde have Kendskab til Begyndelsen af de Forhold, som lidt efter lidt udviklede sig saaledes, at den endelige Katastrofe fandt Sted gennem Embedsmændenes Afskedsbegæring. Vi vilde altsaa sætte Pris paa at høre, hvad Hr. Herredsfogeden kunde forklare om Oprindelsen og Udviklingen af de Forhold, som til sidst førte til det nævnte Resultat.

Herredsfoged **Helms:** Den højtærede Kommission har anmodet mig om at give en Forklaring om min Viden om visse færøske Forhold, som er af Interesse for Kommissionens Undersøgelse. Jeg har nu faaet lidt nærmere at vide, hvad Kommissionens Opgave er, og jeg har allerede tidligere faaet antydet af Formanden, dels i en Telefonsamtale, dels i nogle mundtlige Samtaler, at man venter, at jeg udtaler mig om mit Kendskab til Udviklingen af de færøske politiske For-

hold og til mere specielle Sager, saaledes blandt andet den saakaldte Heygumske Sag og Kirkebøgaard-Sagen.

Naar jeg skal tale om disse Ting, synes jeg, det er af Betydning, at man faar at vide, med hvilken Adkomst jeg taler — saa kan man tillige se, hvilken Begrænsning denne min Adkomst har.

Jeg har, som nævnt, været Sorenskriver paa Færøerne fra 1903 til 1911. For Fuldstændigheds Skyld nævner jeg, at jeg blev udnævnt i sin Tid af Justits-minister Alberti og blev forflyttet af Justitsminister Bülow. Jeg siger det blot, for at Kommissionen kan vide, at jeg ikke har Statsminister Zahle at takke for nogen af disse Udnævnelser. Det var ikke rent tilfældigt, at jeg kom til Færøerne som Sorenskriver. Jeg har fra min tidlige Ungdom haft Lyst til at komme derop, og allerede i 1899 søgte jeg Landfogedembedet, var lige ved at faa det, men i sidste Øjeblik kom der en Ansøger, som var ældre, nemlig Landfoged Engelstoft. Jeg ventede saa i nogle Aar, og da der i 1903 atter forelaa Mulighed for at komme derop, søgte jeg Embedet og fik det. Jeg havde lidt Forbindelse paa Færøerne og kom der derfor ikke ganske ukendt med Forholdene. Min Kone havde en Barndomsveninde deroppe, og vi tog til Færøerne med Lyst og den bedste Vilje til at søge at udrette noget godt.

I mit Embede var jeg jo først og fremmest Dommer; paa Færøerne har Retsplejen og Administrationen allerede i lange Tider været adskilt. Landfogeden var Politimester, og jeg var Dommer, saavel i Straffesager som i borgerlige Sager. Om de færøske Dommere kan jeg maaske gøre den Bemærkning, at de kommer i noget nærmere personligt Forhold til Befolkningen, end Dommerne gør hernede. Man har deroppe mere med Mennesker og mindre med Papir at gøre, bl. a. af den Grund, at der ikke tidligere var Sagførere paa Færøerne. Parterne kom selv i Retten, procederede deres Sager saa godt, de kunde, og søgte at fortælle Dommeren, hvordan det hang sammen. Man følte sig meget lidt bundet af processuelle Regler og søgte i høj Grad at lade sig lede af sin sunde Fornuft uden dog naturligvis at tilsidesætte Lovreglerne. Paa den Maade kom man i temmelig stærk Berøring med Befolkningen. Jeg nævner ogsaa, at Retten ikke plejes saa formelt dèr som her paa Tingstedet. Man rejser meget mere ud og sætter ofte Retten ude paa Marken — jeg har endog holdt Ret i en Landevejsgrøft —, naar det drejer sig om Landbosager, hvor det gælder om at føre Vidner paa selve Aastedet. Alt dette bevirkede, at man kom i temmelig nøje Berøring med Befolkningen.

Foruden min egentlige Dommervirksomhed havde jeg følgende Sager at passe: Skifteforvaltning, Tinglæsningsvæsen, Auktionsvæsen og Notarialvæsen. Endelig var jeg Overformynder, og der gjaldt den Gang — jeg ved ikke, om det er saaledes endnu — særlige Regler for Overformynderivirksomheden paa Færøerne.

En særlig Interesse havde jeg tidlig faaet for at bringe Orden i Tinglæsningsvæsenet. Det er dog endnu i en sørgelig Forfatning, bl. a. fordi Matrikulen ikke indeholder alle Ejendomme. Alt, hvad man nærmest kan kalde Købstadejendomme, kendes slet ikke i Matrikulen; den indeholder kun det gamle Jordegods i færøsk Forstand. Desuden var Forholdene vedrørende de Ejendomme, som fandtes i Matrikulen, ikke lette at hitte ud af paa Grund af det herskende Fællesskab indenfor Landbruget. Det er jo desværre endnu saaledes deroppe, at der er Fællesskab i Landbruget, Fællesskab paa forskellig Maade i Udmarken, Haugen, og i Indmarken. I Haugen bruges Jorden fuldkommen i Fællesskab, saa at man ikke kan sige, at man ejer de og de Faar, men man ejer en Kvotadel i Forhold til sin Indmarkslods Størrelse. I Indmarken er Ejendommene splittet i saa smaa Portioner, at de er utjenlige til Agerbrug. Der er en berømt Mand i færøsk Landboret, som boede paa Sandø; han ejede i alt saadan noget som 5 ha, men Jorden laa paa 95 forskellige Steder. Jeg gad vide, hvad en dansk Parcellist vilde sige til at have sin Jord liggende paa den Maade.

Der var saaledes noget at tage fat i. Ved særlig Lovhjemmel fik jeg Tilladelse til at rejse rundt for ved Forhandling med Bygdebeboerne at søge at bringe Orden i disse indviklede Forhold. Dette bevirkede, at jeg gjorde en stor Mængde Rejser rundt omkring paa Øerne, saa at jeg tør sige, at jeg er kommet mere omkring deroppe end mange af mine Forgængere i Embedet. Selvfølgelig bevirkede ogsaa Straffesagerne, at jeg maatte gøre mange Rejser. Ved disse Rejser kom jeg temmelig godt ind i Landbrugsforholdene paa Færøerne. Dette førte senere til, at jeg studerede lidt norsk Ret for at se, hvorledes de var kommet ud af Misèren i Norge, og det førte atter til, at jeg med Støtte fra Lagtinget og Statskassen gjorde

en Rejse til Norge for at lære lidt paa Landbohøjskolen i Aas og for at følge Udskiftningen i Praksis i Søndre Bergenhus Amt. Paa Grundlag heraf blev jeg Sekretær i den færøske Landbokommission fra 1908 til 1911, og derved kom jeg yderligere ind i Landboforholdene.

Fra gammel Tid har jeg ogsaa haft særlig Interesse for Søvæsenet — jeg har sejlet en Del i min Ungdom —, og en saadan Interesse faar man jo i høj Grad uddybet, naar man bor i en Aarrække paa Færøerne. Det var derfor naturligt, at jeg fik Interesse for Fiskerispørgsmaal, som jo spiller saa uhyre en Rolle deroppe. Jeg havde stadig med Fiskerne og Fiskerskibene at gøre, jeg havde mange Søsager, Søforhør, Søforklaringer, Trawlersager o. s. v. Dette bevirkede, at jeg blev nødt til at forstaa mig en lille Smule mere end mine Kolleger hernede paa Navigation, og det medførte atter, at jeg besluttede at tage den lille Eksamen, der hedder Fiskeskippereksamen. Derved kom jeg atter i nærmere Berøring med Fiskeskipperne og Navigatørerne, blev Medlem af Skipper- og Navigatørforeningen, og jeg kom til nogle af dens Møder, hvad jeg ofte havde Fornøjelse af. Min Interesse for Fiskeriet bevirkede ogsaa, at jeg satte mig i Bevægelse for at faa Færøerne, som saadanne til at deltage i nogle Fiskeriudstillinger. Under min Rejse i Norge i 1907 saa jeg nogle store Plakater om en Fiskeriudstilling i Trondhjem i 1908, og da jeg kom hjem, gjorde jeg mit for, at Færøerne kunde blive repræsenteret dèr. Jeg havde den Glæde, at det lykkedes, og ved Støtte baade fra Lagtinget og fra Regeringen gennem Dansk Fiskeriforening kom Deltagelsen i Stand. Jeg var saa i Trondhjem i 1908 som Repræsentant for Færøerne og hjalp til med Ordningen af Udstillingen. Jeg gentog det samme Eksperiment i 1909, da der var Udstilling i Aarhus, og i 1912, da der var Fiskeriudstilling i København. I disse nordiske Fiskeriudstillinger deltog Færingerne paa mit Initiativ.

Jeg nævner endnu et Punkt, hvor jeg havde noget at gøre med Befolkningen ud over min Embedsvirksomhed. Jeg var nemlig Formand i en Foredragsforening i Thorshavn, hvis Opgave det bl. a. var hvert Aar at søge at faa danske Foredragsholdere til Færøerne, og i denne Egenskab har jeg haft den Glæde i mit Hjem at huse saa gode danske Mænd som Statsgeolog Milthers, Professor A. B. Drachmann og Professor Edvard Lehmann. Jeg naaede desværre ikke at faa Professor Vilhelm Andersen derop. Jeg kender lidt til ham personlig, og jeg husker, jeg skrev til ham, at jeg gerne vilde have ham derop, fordi han var saa dejlig Dansk.

Naar jeg har nævnt alt dette om mig selv, er det, fordi jeg gerne vilde have, at man skulde forstaa, at jeg har interesseret mig for at leve sammen med Færingerne, har søgt at gøre deres Interesser til mine og efter ringe Evne gjort mit til at knytte Øerne til Landet ved *praktiske* Foranstaltninger og ved *praktiske* Baand. Det gjaldt for mig om at øge de to Folks gensidige Viden om hinanden og at faa Folk hernede til at gøre noget positivt for Færingerne. Jeg har tidt haft Fornemmelsen af, at den Interesse, man hernede havde for Øerne, ikke var stort andet end, hvad jeg en Gang har kaldt en Kuriositetsinteresse. Alt dette er naturligvis ikke gaaet af uden Brug af noget Tryksværte. Jeg har her liggende forskellige Smaaartikler, som jeg har skrevet om den Slags Forhold, mest i „Atlanten", af hvilke Artikler mine Anskuelser om disse Ting ganske sikkert ret tydeligt vil fremgaa.

Ogsaa efter at jeg er blevet forflyttet i 1911, har jeg bevaret min Interesse for praktiske Foranstaltninger til Støtte for Færøerne og deres Tilknytning til Danmark. Jeg har saaledes skrevet en lille Pjese om færøsk Fiskeri og en noget større Pjese om færøske Landboreformer. Endelig har jeg været Medlem af nogle Udvalg, som det kgl. danske Landhusholdningsselskab har nedsat til Behandling af visse færøske Landbospørgsmaal, senest nu i Foraaret, da Talen var om Oprettelse af en Landbrugsskole og Forsøgsstation og deslige. Alt dette vil formodentlig vise, at min Hovedinteresse er gaaet ud paa at søge at knytte Øerne til Danmark ved Hjælp af praktiske Foranstaltninger.

Spørger man mig derimod, om jeg er Sambandsmand eller Selvstyremand, sættes jeg i en vis Forlegenhed. Jeg er naturligvis Sambandsmand i den Forstand, at jeg gerne vil knytte Øerne til Danmark, thi det er min Virksomhed gaaet ud paa, men hvis man ved Sambandsmand forstaar en Mand, som ønsker at bevare de netop nu bestaaende Former for Forbindelsen med Danmark, er jeg mere tilbøjelig til at kalde mig Selvstyremand, thi jeg mener ikke, at de nu bestaaende Forhold er ideale. Jeg siger straks, at jeg er ikke nogen Tilhænger af de yderliggaaende Selvstyrefolk. Jeg mener, at der

er en mindre Klike, som er mere yderliggaaende end den store Mængde af Selvstyremændene, der er gode, loyale danske Færinger. De er selvfølgelig ikke danske paa den Maade, vi er det, men de er meget loyale Folk, som blot ønsker at have et lidt større Maal af Selvbestemmelsesret. Den færøske Politiks Detailler, tilstaar jeg, jeg kender grumme lidt til; jeg har aldrig brudt mig om at kende dem — jeg har f. Eks. aldrig læst Landstingsmand Paturssons grundlæggende Værk om færøsk Politik.

Jeg skal derefter tillade mig at komme ind paa de specielle Sager, som Formanden har nævnt overfor mig, den Heygumske Sag og Sagen om Kirkebøgaarden, saa vidt jeg kender til dem.

Da jeg kom til Færøerne, kunde jeg ikke undgaa snart at gøre Bekendtskab med Kongsbonde Olaf J. Olsen, som han den Gang hed, senere Olaf à Heygum fra Vestmannhavn. Han var Kongsbonde, Købmand og Skibsreder, en begavet Mand og fuld af Ideer. Han har haft mange Planer og bragte nogle af dem til Udførelse, men maaske ikke i det Omfang, han havde ønsket. Han har interesseret sig for Telefonanlæg deroppe og fik lavet den første Linie fra Thorshavn til Vestmannhavn. Han har interesseret sig for Oprettelsen af en færøsk Bank, han prøvede paa at blive Foregangsmand indenfor Fiskeriet ved at anskaffe sig en Trawler, en gammel, daarlig, udrangeret engelsk Trawler. Han interesserede sig senere for Elektricitetsværket, og han foretog Havneanlæg ved sit Købmandssted i Vestmannhavn. Jeg anser ham altsaa for at være en begavet og virksom Mand, men jeg nærer ikke Tvivl om, at hans mange Planer og Interesser tog Magten over hans private Sager, som allerede, da jeg kom derop, var ret derangerede. Der var særlig nogle Retssager mod ham angaaende Inkassationer o. s. v. Der er vist heller ingen Tvivl om, at han forsømte sin Kongsgaard, for den trivedes ikke. Han havde en Del Indskud fra private Folk i sin Forretning, saaledes som det navnlig i tidligere Tid var almindeligt, at færøske Købmænd havde. I tidligere Tid satte Færingerne ikke deres Penge i Sparekassen, alene af den Grund, at der var noget langt til Sparekassen i Thorshavn, men man satte dem ind til Forrentning hos Købmændene, naar man da ikke anbragte dem, som saa mange gjorde, ved at købe Jord i smaa Portioner.

Jeg tror, det var Trawlerhistorien, han gik i Stykker paa. Han havde jo, som alle færøske Købmænd i tidligere Tid, sine Forbindelser i København. Før Telegrafens Tid havde man en Kommissionær hernede, som købte de Varer, der blev sendt herned, og indkøbte de Varer, der blev sendt derop, som snart var Kommissionær, snart mere Grosserer — de to Ting var for Resten blandede sammen paa en lidt kedelig Maade. Han skiftede Forbindelser hernede, fordi han havde vanskeligt ved at klare, hvad han skulde, og i min Tid har han skiftet en 2—3 Gange. Jeg kan ikke huske de danske Firmaers Navne, det er formodentligt ogsaa ligegyldigt, men jeg havde absolut Indtryk af, at hans økonomiske Status var rigtig daarlig. Da han skulde rejse Penge til det Elektricitetsværk, der var Tale om at lave ved Hjælp af Kraften i den Aa, som løber gennem hans Kongsgaard — saa vidt jeg erindrer, hedder den Fosaa —, begik han forskellige Ting, hvorved han ganske sikkert kom paa den urigtige Side af Loven. Han skulde forevise en Status nede i København, og jeg husker, at paa den Status, som han foreviste, fandtes Kongsgaarden opført som Aktiv. Da jeg senere fik med Begyndelsen af den kriminelle Sag at gøre, fandt jeg i hans Hovedbog Kongsgaarden opført som Aktiv med saa og saa mange Kroner — jeg husker ikke Beløbets Størrelse —, men jeg fandt den ogsaa streget ud igen med store tykke Streger, saa at det ikke saa godt kunde ses; han har aabenbart selv haft Fornemmelsen af, at det gik ikke at føre Kongsgaarden op som Aktiv, naar han skulde opgøre sin Købmandsstatus. Jeg nærer heller ingen Tvivl om, at han ved at faa en Mængde Mennesker til at tegne Garanti paa nogle Dokumenter, som han foreviste — deres nærmere Karakter erinder jeg ikke længere — har gjort sig skyldig i Forhold, som vel sagtens nok maa siges at være bedrageligt; urigtige Forestillinger har han givet de Mennesker, han fik til at skrive under, og mange af dem kom senere meget ulykkeligt fra det. Detaillerne deri kan jeg ikke saa nøje huske.

Han nød ikke megen Tillid paa Færøerne i mange Kredse; jeg husker et ganske karakteristisk Eksempel derpaa. Sysselmand Winther i Vestmannhavn, ikke den Sysselmand Winther, der ellers er omtalt i Forhandlingerne, men hans Fader, har fortalt mig, at han en Gang skulde give ham en Troværdighedserklæring. Det er nemlig saaledes, at de færøske Skibsredere og store Købmænd, som sælger Fisk til Italien og Spanien, skal levere Ladnings-

dokumenter, hvori der staar en Slags Oprindelseserklæring. De skrives under for Sysselmanden eller for Notarius, og Paategningen lyder omtrent saaledes: Dags Dato har den og den Mand fremstillet sig for mig som Notarius publicus og angivet, at han afsender saa og saa mange Fisk til Spanien (eller Italien), fisket under Island (eller Færøerne), tilvirket paa Færøerne og saaledes i sin Helhed af færøsk Oprindelse; dette, og at Købmanden er en troværdig Mand, attesteres herved paa Embeds Vegne. En saadan Attest skulde Sysselmand Winther give, men det vilde han ikke. Han vilde ikke attestere, at Heygum, der kom og forlangte sin Attest, var en troværdig Mand. Heygum appellerede Sysselmandens Afgørelse til Justitsministeren, som den Gang hed Alberti, og Sysselmand Winther har sagt mig, at han fik Ordre til at give ham en Troværdighedserklæring; hvilken Form Sysselmand Winther har givet den, ved jeg ikke, om han muligvis har attesteret den efter Ordre. Jeg nævner dette som Eksempel paa, at Heygum ikke paa Færøerne nød megen Tillid.

Jeg fik saa Sagen, efter at den først havde været hos Landfogeden som Politimester. Jeg kan af mine Dagbøger fra den Tid se, at jeg fik Sagen i Juli Maaned 1911, altsaa 3 Maaneder før jeg blev forflyttet. Jeg kan endvidere af mine Dagbøger se, at jeg har været i Vestmannhavn i Anledning af denne Sag fra den 12. til den 15. Juli, at jeg har været paa Vaagø og i Vestmannhavn i den samme Sag fra den 24. til den 28. Juli, at jeg har været i Kvalvig den 4. August, at jeg har været i Vestmannhavn 16.—19. August, og at jeg har været paa Vaagø i samme Sag 19.—22. September. D. v. s., at jeg har ofret 18 hele Dage paa denne Sag i Løbet af ganske kort Tid. Jeg nævner dette, for at man kan se, at Heygum ikke er blevet haardt behandlet; den, der er blevet haardt behandlet, er i Virkeligheden Dommeren; thi disse Rejser fra Vestmannhavn til Thorshavn var slet ikke altid behagelige; det var i Reglen kombinerede Baadture paa en 3—4 Mil og Spadsereture over Fjældet og saa Logement i nogle Dage i et meget primitivt Hotel i Vestmannhavn og Forhør i en Skolestue, hvor al mulig retlig Komfort manglede. Jeg husker godt, at jeg i Begyndelsen overvejede med mig selv, om der var Grund til en Anholdelse. Jeg kunde nemlig tænke mig den Mulighed, at der kunde blive Tale om Paavirkning af Vidner. Jeg husker tydeligt, at jeg overvejede det og kom til det Resultat, at jeg vilde gøre Sagen færdig saa hurtigt, jeg kunde, og ikke skride til nogen Anholdelse af rent humane Grunde, jeg kan næsten sige, af arkitektoniske Grunde. Sagen var nemlig den, at Arrestbygningen i Thorshavn den Gang var i en saa skandaløs Tilstand, at man fornuftigvis ikke kunde sætte Folk derind, endvidere var Arresten, som laa paa „Skansen", saa langt borte fra Tingstuen, Forhørslokalet, at jeg ikke vilde kunne forsvare at lade en, jeg havde nær sagt landskendt Mand føre under Bevogtning af en Politibetjent gennem Byens Gader til Tingstedet. Jeg opgav altsaa denne Tanke; jeg ved ikke, hvor fast den har været hos mig, men jeg overvejede den og opgav Tanken af humane Grunde. Jeg søgte derimod at fremme Sagen saa meget, jeg kunde, og skønt en stor Del af Vidnerne ikke var hjemme paa Færøerne den Gang, men var paa Island med Fiskerskibene, husker jeg, at i de Par Maaneder, jeg havde med Sagen at gøre, voksede Forhørsudskriften til flere Hundrede Sider; det er ikke saa lidt.

Jeg kan slet ikke tænke mig den Mulighed, som berøres et Sted i Forklaringerne, at Heygum skulde have tilbragt nogle Dage undervejs fra Vestmannhavn til Thorshavn i aaben Baad uden Mad o. s. v. eller paa en Damper. Det lyder ganske absurd, og det er fysisk umuligt. Enten havde han en Politimand med, som saa maatte have være udsat for de samme Ulemper, og saa er det jo ikke saa slemt, eller ogsaa er han rejst alene, og saa maa det virkelig være hans egen Sag, hvorledes han indretter sig paa sine Rejser. I min Tid var det saaledes, at jeg rejste til ham i Vestmannhavn, hvor Vidnerne var, hvor Forretningen var, Bøgerne o. s. v. Jeg nævner endvidere, at da jeg kom derover, var der ingen Grund til at lukke Forretningen, for den var i Virkeligheden død; der kom ingen Folk i Butikken, der fandtes ingen Varer. Jeg tror nok, at jeg lukkede den og satte Segl paa Dørene, men det var en ganske tom Formalitet. I min Tid er der absolut ikke vist Heygum andet end den største Hensynsfuldhed under denne Sags Behandling. Jeg husker, at jeg havde Sagen med herned, da jeg rejste fra Færøerne lige før Jul — jeg blev udnævnt den 1. November, men kom først derfra lidt før Jul. Jeg gav den til Assessor Rump i Kriminalretten, som skulde have den, netop for at fremskynde den, og jeg bad Assessor Rump gøre det saa hurtigt som muligt.

Hvad der senere er sket i Sagen, ved jeg ikke. Jeg kender kun Dommen i store Træk, og den er ikke af et Indhold, at den i mindste Grad forundrer mig. Det er, hvad jeg ved om den Heygumske Sag.

Sagen om Kirkebøgaarden har jeg haft Berøring med paa to forskellige Tidspunkter. Da jeg var paa Færøerne, kendte jeg ikke Sagens Detailler personlig; jeg kendte dem kun af Rygtet. Det var en Sag, der gik meget Ry af, og det er en ældgammel Sag, som vistnok ikke er afgjort endnu; den var løbende allerede i 1903, saa den har ret mange Aar paa Bagen. Jeg vidste den Gang, at Gaarden, som tidligere havde hørt til Sysselmandsembedet, var delt, at Indmarken blev besiddet af Kongsbonde J. Patursson, og at Dampskibsekspeditør Müller havde Udmarken eller den største Del af Udmarken i Leje, og jeg vidste ogsaa, at de Herrer var meget stærkt engagerede mod hinanden om denne Gaard; der var tillige nogle Kombinationer med en anden Gaard, som muligvis skulde lægges til Sysselmandsembedet i sin Tid, saavidt jeg husker, i Kvivig; den blev nok senere ekspederet særskilt. Medens jeg var paa Færøerne, kendte jeg kun Sagen rygtevis, bl. a. fra Sysselmand Winther i Vestmannhavn, som var utilfreds med, at der ikke kunde blive truffet en endelig Ordning.

Senere har jeg haft hele Sagen selv. Det gik saaledes for sig. Jeg havde, som jeg før nævnede, en Gang skrevet en Pjese om Landbrugsforholdene paa Færøerne med særligt Hensyn til Landboreformer, ganske specielt Udskiftning, og da den indeholdt en Appel til Regeringen om ikke at lade Sagen dø hen, men gøre noget for den, var det naturligt, at jeg sendte den til Færøernes Minister, Statsminister Zahle. Senere, da jeg en Gang mødte Ministeren paa Gaden her i København, standsede han mig og sagde Tak for Pjesen; vi vekslede kun ganske faa Ord i al Almindelighed om den. Nogen Tid efter fik jeg imidlertid et Brev fra Statsministeren, hvori han bad mig komme ind for at tale med ham i København. Jeg traf ham i Rigsdagen i Fredericiagade, og han spurgte saa, om jeg ikke kunde give ham en Udtalelse om Kirkebøsagen; han sagde, at han var noget i Forlegenhed med den, da han stod i personligt Forhold til begge de stridende Parter, til Dampskibsekspeditør Müller af Familiegrunde og til Landstingsmand Patursson af politiske Grunde. Jeg sagde straks, kan jeg huske, den Gang, at jeg var betænkelig ved de uofficielle Raadgivere, men da det drejede sig om et rent og skært teknisk Spørgsmaal — saadan opfattede jeg det —, tilføjede jeg, at jeg vilde gerne hjælpe med en Erklæring, saavidt jeg kunde, af rent teknisk Art, og nogen Tid efter fik jeg da sendt Sagen med en officiel Skrivelse fra Justitsministeriet af 21. Marts 1918, undertegnet af Departementschefen og Kontorchefen. Jeg afgav saa en Erklæring om denne Sag, men inden jeg nævner, hvad denne Erklæring indeholder, vilde jeg gerne vide, om Kommissionen maaske kender den, om Kommissionen maaske har Kirkebøsagens Dokumenter blandt sine Papirer.

Formanden: Ja, den er blandt Kommissionens Dokumenter.

Herredsfoged **Helms**: Jeg er altsaa ikke bundet af noget Diskretionshensyn overfor en fortrolig Indberetning til Ministeren?

Formanden: Nej.

Herredsfoged **Helms**: Jeg kan altsaa tale frit om min Erklærings Indhold; jeg har blot sagt dette for at være ganske paa den sikre Side.

Som jeg opfattede Sagen, var der den Gang to Ansøgere til Kirkebøgaarden, Landstingsmand Patursson og Dampskibsekspeditør Müller. Hr. Patursson søgte at faa hele Gaarden til Fæste eller i hvert Fald Indmarken, og han motiverede dette nærmest historisk med, at Gaarden havde hørt til hans Slægt i mange Tider, og han syntes, det var rimeligt, at den kom tilbage til den igen. Der var derom en Indstilling fra Færø Amt fra 1905 og en anden Indstilling fra 1914, og de gik begge ud paa, at Patursson hverken juridisk eller moralsk havde Krav paa Gaarden. Jeg erklærede mig i min Indstilling enig i begge Amtmændenes Standpunkt og fraraadede uden videre at give Kongsbonde Patursson hele Gaarden. Min Mening var nemlig den, at han neppe vilde kunne drive de 39 Marker indengaards og udengaards forsvarligt af Mangel paa Arbejdskraft. Sysselmandens Del af Gaarden var paa 13 Marker, og den vilde efter mit Skøn blive til større Nytte for det færøske Samfund, hvis den blev givet i Fæste i mindre Dele til Folk, som kunde bosætte sig i Kirkebø. Min Tanke var, at der kunde skabes en mindre Bygd i Kirkebø, bestaaende af 4—5 Ejendomme, foruden den store Kongsbondegaard,

og det vilde være gavnligt for Jordbruget paa Færøerne. Stedet egner sig nemlig efter mit Skøn godt til en Bygd bestaaende af nogle flere Familier. Det ligger godt for Solen paa Sydvestsiden af Fjældet, det ligger godt for Fiskeriet, der kan fiskes baade Øst og Vest for Øen. Det egner sig til Overfartssted til Sandø, men for at et Overfartssted kan være til nogen Nytte, maa der være nogle Folk i Bygden, som kan bemande en Baad; der er for faa Mennesker i Kirkebø i Øjeblikket. Endelig kunde Bygden indrettes som en Smule Nødhavn, saaledes at Motorbaade, der bliver overrasket af daarligt Vejr, kunde søge ind dèr, og ikke havde den lange Strækning af nøgent Fjæld uden Landingspladser baade mod Øst og Vest; mod Vest kan de ikke komme til Land før Vestmannhavn, mod Øst ikke før Thorshavn. Mange Grunde talte derfor for, at der blev dannet en mindre Bygd i Kirkebø. Dog mente jeg og mener endnu, at der skyldtes Kongsbonde Patursson et væsentligt Hensyn, nemlig det, at hans Indmark i Kirkebø ikke fremtidig blev splittet. Han havde drevet Indmarken af sin egen Gaard og Sysselmandsgaarden under eet. De enkelte Lodder var paa færøsk Vis splittet mellem hinanden, men han har drevet dem under eet, lagt Veje an, ryddet, indført nye Redskaber, Hest og Vogn, som ikke var kendt i Landbruget, Plove og andre Ting, Brugen af Hest i det hele taget. Der krævedes, forekommer det mig, at man viste ham det Hensyn, at hans Indmark ikke igen splittedes.

Hvad angaar Dampskibsekspeditør Müllers Ansøgning gik den ud paa at faa Udmarken enten helt eller delvis — jeg tror dog ikke den hele — til Købs, til Fæste eller til Leje. Müller havde allerede i 1888 faaet et vist Tilsagn om Fæste. I 1888 gik, saavidt jeg husker, hans Fader, gamle Sysselmand Müller af, og han var en Tid konstitueret Sysselmand, og det blev den Gang lovet ham, at hvis Gaarden inden 1898 blev skilt fra Sysselmandsembedet, skulde han faa den i Fæste paa sædvanlige Vilkaar, altsaa i Kongsfæste paa sædvanlige Vilkaar, det vil bl. a. sige, at han skulde bosætte sig i Kirkebø, thi det er ukendt, at man ikke bor dèr, hvor Gaardens Indmark er. Et saadant Tilsagn fik han i 1888, men Gaarden blev ikke skilt fra Embedet inden 1898, og derfor faldt formelt dette Tilsagn bort. Noget egentligt Krav paa at faa Gaarden i Henhold til det gamle Tilsagn har Müller absolut ikke. Jeg mener heller ikke, der vil blive begaaet nogen Uret mod ham, hvis han ikke nu faar en Del af Udmarken til Leje eller til Fæste eller til Købs. Man har nok indvendt, at han ikke kunde faa Udbytte af sin Kapital eller sit Arbejde, medmindre han fik et større Stykke af Udmarken paa billige Vilkaar. Det tror jeg dog ikke, man kan sige. Jeg tror, at han har Gaardens Udmark paa saa gode Vilkaar, saa billigt, at han maa siges at have indhøstet det nødvendige Udbytte af sit Arbejde og sin Kapital. Dertil kommer, at Dampskibsekspeditør Müller i 1915 havde faaet til Købs 5 Helaars Kofoder, som man siger paa Færøerne, et Areal, der svarer, antager jeg, til godt 5 ha, for 50 Kr. pr. Kofoder. Det er en billig Pris, der beregnedes efter Trøloven, hvis Opgave jo var, om det end ikke udtrykkeligt staar i den, at skaffe Jord af Statens Ejendom til ubemidlede. Meningen var naturligvis, at kun ubemidlede jordløse Personer skulde have denne billige Jord til Opdyrkning. Jeg sagde, at det ikke udtrykkeligt nævnes i Trøloven, at Jorden skal gives til ubemidlede. Det nævnes derimod i et Forslag af Landbokommissionen til Lov om Statens Fæstegods, hvor der i § 27 staar saaledes: „Personer, der er saaledes stillede, at det maa anses for at være af væsentlig økonomisk Betydning for dem at erhverve Opdyrkningsjord til den særlig billige Pris, for hvilken Staten i Opdyrkningsøjemed vil afstaa sin Ejendom". Der er ikke Tvivl om, at det paa Færøerne vilde blive betragtet som en ugrundet Begunstigelse, hvis en Mand, der er meget velstillet, og som ejer meget Jord andetsteds, fik denne Jord fra Staten paa de særlig gunstige og billige Vilkaar. Tillige vilde det være udenfor de almindelige Regler at give Udmarkerne særskilt i Fæste, hvis Talen var om Fæste.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt man kunde sælge Hr. Müller Jorden til en anden Pris end den i Trøloven fastsatte, da mente jeg at burde fraraade det, idet nemlig nogle af Landbokommissionens Forslag gaar ud paa Regler om Afhændelse af Statens Jord paa Færøerne, og man skulde ikke præjudicere dette Spørgsmaal ved allerede paa et tidligere Tidspunkt at tage Bestemmelse om, til hvilken Pris man kunde afstaa Statens Jord deroppe. Af disse Grunde mente jeg at burde tilraade, at hverken Hr. Patursson eller Hr. Müller fik deres Ønske opfyldt, men at der søgtes

etableret en mindre Bygd i Kirkebø paa 3—5 mindre Fæster. — Nogle Detailler kan jeg vist forbigaa.

Hvad Resultatet af denne min Indstilling til Ministeriet er blevet, ved jeg ikke noget som helst om. Jeg har ikke hørt det, naar jeg har været i Ministeriet, jeg har heller ikke villet spørge derom, men efter hvad jeg hører, er Spørgsmaalet nok ikke afgjort endnu. Dette er, hvad jeg ved om Kirkebøgaarden. Jeg kommer maaske til at berøre Sagen en Smule i det følgende.

Med Hensyn til selve det brændende Spørgsmaal om Forholdet mellem Amtmand Rytter og Statsminister Zahle ved jeg ikke noget synderligt. Jeg har kun været $^1/_2$ Aar, maaske godt $^1/_2$ Aar, sammen med Amtmand Rytter paa Færøerne. Jeg lagde dog Mærke til, at han var en udmærket Administrator, fuld af Iver efter at bøde paa Fortidens Brøst i administrativ Henseende, var ogsaa klar over, at hans Energi maatte støde Folk, og at der ikke var nogen Vej udenom. Han stødte ogsaa mig. Jeg syntes, at han maaske øvede sin Kritik lidt for hurtig. Det er ikke nemt, naar man kommer under helt fremmede Forhold, i en Fart at sætte sig ind i Folks Tankegang, i Livsvilkaarene i det hele taget. Der kræves en Del Tid, inden den sande Forstaaelse deraf bundfælder sig hos en; det sker kun ved længere Tids daglige Arbejde. Der er nogle danske Embedsmænd, som aldrig rigtig lærer at forstaa, at de lever under Forhold, der ikke er ganske konforme med de danske — undtagen naturligvis med Hensyn til Naturforholdene, dèr kan man ikke se fejl. Hertil regner jeg paa ingen Maade Amtmand Rytter. Jeg fik i den Tid, jeg arbejdede sammen med ham, den dybeste Respekt for hans administrative Evner, hans Evne til at sætte sig ind i de enkelte Sager, træffe Kernen i dem, altid faa et Resultat ud af det, naar man forhandlede med ham. Man gik aldrig fra en Forhandling med ham uden at være blevet klogere paa et eller andet Punkt, have faaet Rede paa en Sag, som tidligere var dunkel, eller faaet en klar Retningslinie — saadan og saadan burde det være, i hvert Fald skulde det være saadan og saadan. Jeg havde ikke saa mange Konferencer med ham af denne Art, fordi jeg ikke var administrativ Embedsmand, men Dommer — Sorenskriveren paa Færøerne var og er uafsættelig i Følge Grundloven og har ikke administrative Forretninger, saa Amtmanden var ikke paa den Maade min overordnede, han er overfor Dommeren kun tilsynsførende. Jeg tror ikke, at vi i Længden havde passet sammen, dertil er vi sikkert for bundforskellige paa mange Punkter.

Statsminister Zahle har jeg ikke haft med at gøre i hans Egenskab af Minister, medens jeg var paa Færøerne. Han var ganske vist Minister i 1909—10, men jeg erindrer ikke at have talt med ham i dette Tidsrum. Jeg har paa den Tid været en Gang nede i Danmark, men har ingen som helst Erindring om at have talt med ham ved denne Lejlighed. Jeg vekslede nogle faa Ord med ham i 1907 paa Færøerne, da han var der sammen med Kongen. Vi er Studenter sammen, har læst Retshistorie sammen, men har ellers meget lidt Kendskab til hinanden. Senere, under Krigen, har jeg derimod et Par Gange talt lidt med Statsminister Zahle om færøske Forhold, specielt om Kirkebøgaard-Sagen. Ellers indskrænkede vore Samtaler sig til nogle mere almindelige Udtalelser. Et Par Gange har han standset mig paa Gaden og talt lidt om Forholdene. Jeg husker kun den ene Samtale i Rigsdagen, hvor han sagde, at han ikke var tilfreds med Amtmand Rytters Optræden; denne havde positivt siddet overhørig nogle bestemte enkelte Ordrer, som han havde faaet. Statsministeren gik ikke ind paa, hvilke Ordrer det var, men jeg forstod, at det var Ordrer med Hensyn til Forholdet overfor de færøske Partier.

Medens jeg ikke kan sige noget i Detailler om Statsminister Zahles og Amtmand Rytters indbyrdes Forhold, maatte jeg maaske have Lov til at gøre nogle mere almindelige Bemærkninger om den færøske Ministers Forhold til Amtmanden paa Færøerne. De Erfaringer, jeg i saa Henseende har gjort, har jeg indhøstet dels som Sorenskriver i henved 9 Aar, en Del længere Tid, end mine Forgængere havde været i Embedet, dels nogle Gange som konstituteret Amtmand, i længere Tid under Amtmand Bærentsens Sygdom og Bortrejse, blandt andet paa en Tid, da der ingen Fuldmægtig var, saa at jeg selv maatte gøre alt Fuldmægtigarbejde, det vil sige skrive Koncept til alle ikke helt løbende Sager, hvorfor jeg kom ret godt ind i Forholdene. De Erfaringer, jeg har gjort, har jeg senere faaet bekræftet ved at læse en Del kolonial Litteratur af forskellig Art, lidt fransk, meget engelsk. Hvis jeg i det følgende skulde komme til at nævne Ordet „kolonial“ om Færøerne, beder jeg om Undskyldning. Jeg mener

ikke, at Færøerne er nogen Koloni, men jeg mener, at Færøerne ligger saa langt borte og er saa ejendommelige i Forhold til Resten af Landet, at det i mange Henseender er koloniale Synspunkter, der gør sig gældende ved Styrelsen af disse Øer.

Amtmandens Stilling er efter mit Skøn i høj Grad en politisk Stilling. Han repræsenterer i ganske særlig Grad Danmark paa Færøerne, ikke blot overfor Befolkningen, men ogsaa overfor fremmede Magters Repræsentanter. Der er til Stadighed en udsendt Konsul som Repræsentant for England. Der kommer til Stadighed, ogsaa i Fredstid, engelske Krydsere, som har Interesser deroppe. Der er stadig omkring Øerne fuldt af Trawlere, hvis Interesser strider eller menes at stride mod de færøske Fiskeres Interesser. I alle disse Forhold betragtes Amtmanden med Rette som en Slags Guvernør med en saadans Myndighed. Amtmanden bør i sin Egenskab af Amtmand deroppe have en betydelig faktisk Myndighed og et stort Spillerum, naturligvis indenfor de Grænser, som Regeringen foreskriver ham, thi, hvad jeg senere skal komme ind paa, Regeringen maa naturligvis give sin Kurs. Men indenfor denne ham givne Retningslinie bør han have et stort Spillerum, og Ministeren bør meget nødig gaa mod hans Indstilling. Jeg kan huske, det skete en Gang, medens jeg var konstitueret Amtmand, at Ministeren i en Bagatelsag — jeg erindrer ikke, hvad det drejede sig om — gik imod min Indstilling, og at jeg var lynende vred, hvilket jeg naturligvis holdt for mig selv.

Ministerens Opgave overfor Amtmanden er efter mit Skøn en dobbelt. For det første er det den at finde den rigtige Mand. Her er der et Par Hensyn, der gør sig gældende. Naturligvis maa Manden være en dygtig Mand; en Mand, der skal staa paa en udsat og afsides Post, maa være en absolut dygtig Mand. Men han bør tillige helst have nogen Viden, ja, megen Viden om færøske Forhold. Kan man finde en Mand, der har begge disse Egenskaber, er det sikkert det bedste. Kan man ikke finde en saadan, er jeg lidt i Uvished, om man ikke bør sætte den færøske Viden som Nr. 1 og den overlegne, personlige, administrative Dygtighed som Nr. 2. Det har tidligere været Praksis i længere Tid, at den, der blev Amtmand, var en Mand, der havde været paa Færøerne i anden Egenskab, enten som Landfoged eller som Sorenskriver. Jeg nævner af Amtmand Rytters Forgængere Amtmand Buchwald, som havde været Sorenskriver, Finsen, som havde været Landfoged, Ployen, der vist ogsaa havde været Landfoged, og endelig hans umiddelbare Forgænger Bærentsen, der var ganske særlig inde i færøske Forhold; han var født deroppe og havde i Justitsministeriet i mange Aar beskæftiget sig med færøske Sager. Rytter er ganske sikkert en Kapacitet som Administrator, men da han kom derop, manglede han efter mit Skøn den i Ro samlede Viden om færøske Forhold.

Ministerens anden Opgave overfor Amtmanden er at sætte ham hans Kurs, og det har altid voldet de største Vanskeligheder for den, der har været Minister for Færøerne. Han er nemlig i saa Henseende ret ulykkeligt stillet, thi han kan ikke i sit Ministerium regne med at have den nøje Detailviden om færøske Sager, som en Minister burde have i sit Departement. Man savner i Ministeriet en Førstehaandsviden om Forholdene. Departementschefen og Kontorchefen har saa meget andet at gøre, og de mere underordnede Folk, som beskæftiger sig med de færøske Sager, skifter jo saa hyppigt, at man vistnok tør sige, at nogen egentlig sikker Embedsviden om færøske Forhold findes ikke i Justitsministeriet. Her er ganske sikkert en Generalmangel, som viser sig overalt, hvor det drejer sig om kolonial Administration, den, at man savner koloniale Eksperter i Moderlandet. Et Krav, der altid maa stilles, hvor Talen er om at styre fjernere Landsdele, er, at man baade har en dygtig Repræsentant paa Stedet, og at man har sagkyndige Folk i Moderlandet. Jeg tvivler om, at man kan sige, at Sagkundskaben i Moderlandet har været tilstrækkelig, og jeg tror, man kan sige, at det har hævnet sig i vort Forhold overfor Vestindien og Island.

Da Ministeren ikke har den officielle Sagkundskab til sin Disposition, fristes han til at bruge uofficielle Raadgivere. Jeg nævnede før, at han havde brugt mig som uofficiel Raadgiver, men det drejede sig kun om et rent og skært teknisk Spørgsmaal, om, hvorvidt man skulde imødekomme det Andragende eller det Andragende eller gøre noget tredie. Derimod er det naturligt for Ministeren at søge sin Støtte med Hensyn til færøsk Viden hos de færøske Rigsdagsmænd, og det kan jo ikke skjules, at disse ikke altid er ganske uinteresserede Raadgivere.

De færøske Rigsdagsmænds Stilling er jo ret ejendommelig, ejendommelig over-

for Ministeren og ejendommelig overfor Rigsdagens øvrige Medlemmer. Jeg ved ikke, om de Herrer i Rigsdagen selv har gjort den Erfaring; jeg tror, jeg har gjort den, og jeg skal begrunde den lidt nærmere. Det er jo naturligt, at Færøernes Minister søger Færøernes Rigsdagsmænd for at forhandle om de foreliggende Emner. Paa den anden Side er det naturligt, at Færøernes Rigsdagsmænd søger Ministeren for at opnaa noget. Jeg kan maaske tillige sige, at der synes at være en vis Tilbøjelighed hos de færøske Rigsdagsmænd, som ønsker at komme hjem med Resultater, til at slutte sig lidt nærmere til Regeringen, end deres almindelige politiske Standpunkt i Grunden maaske gør det naturligt. Jeg tror, Erfaringen viser, at man kan strække sig lidt i Retning af Regeringen — af meget rimelige Grunde, thi hvis man ikke støtter Ministeren eller endog er hans ivrige Modpart, saa spiller man paa længere Sigt, saa kommer Resultaterne først ad Aare, naar man har faaet væltet Ministeren. Den Mand, der vil have Resultater hjem i en Fart, maa til en vis Grad støtte Ministeren. Det er vistnok ikke altid gavnligt, at denne uofficielle Raadgivning fra Rigsdagsmændenes Side finder Sted overfor Ministeriet. Det kan bevirke, at Ministeren i et givet Tilfælde ikke, hvad han efter mit Skøn burde gøre, lægger meget stærkt Vægt paa, hvad Amtmanden siger, men hører den Rigsdagsmand, der har den store Fordel at være ved Haanden og kunne drøfte Sagen mundtlig. Dette er naturligvis dobbelt galt i Krigstider, hvor dels Forbindelsen med Amtmanden er vanskeligere, dels Sagerne tidt trænger paa med en hurtig Afgørelse. Det er min Opfattelse, at Rigsdagsmændenes Indflydelse paa den færøske Minister til Tider har været for betydelig. Jeg tror, at Landstingsmand Patursson havde for megen Indflydelse paa Justitsminister Alberti i 1906, da han kom hjem til Færøerne med det, der blev kaldt „Tilbudet". Jeg tror, at Sysselmand Effersøe senere som Folketingsmand havde en meget stor Indflydelse paa Ministeriet. Jeg tror endvidere, at Folketingsmand Mortensen har haft det under Krigstiden, og hans Indflydelse var maaske dobbelt betænkelig, fordi det var saa vanskeligt at faa fat paa Amtmanden. Denne Rigsdagsmændenes Indflydelse paa Ministrene har vistnok virket til at skærpe Modsætningen mellem Minister og Amtmand under alle Forhold og ganske specielt under Krigsforholdene.

Jeg har nævnt disse Ting, fordi jeg mener, at der er en Mangel til Stede i al Almindelighed, at der er, hvad jeg kan kalde en konstruktiv Mangel i hele Systemet. Der er en Mangel i Ministeriet paa Sagkundskab, en naturlig Given sig hen til uofficielle Raadgivere. Det er et betænkeligt Forhold, som i givet Tilfælde kan føre til en Konflikt.

Medens jeg omtaler de færøske Rigsdagsmænd, maa jeg maaske sige et Par Ord om deres Stilling i Rigsdagen. Der er ogsaa den Særegenhed ved deres Stilling her, at de i en ganske eminent Grad er Advokater for deres Kreds. Den færøske Rigsdagsmand maa fremstille Sagerne for en Tilhørerkreds, der ikke kan være inde i alle de forskellige færøske Forhold, og det er aldrig godt for en Advokat, at han ingen Modpart har. Derved bliver han ensidig, han kan ikke siges imod, der fremkommer ikke nogen Diskussion. Og Tinget, som skal høre derpaa, er stillet ligesom en Dommer, naar han kun hører den ene Part. Det er vanskeligt at træffe en endelig og velbegrundet Afgørelse. Der savnes en Procedure mellem de forskellige Parter. Det er ganske vist saa, at senere høres en anden Rigsdagsmand i det andet Ting. Men heller ikke der finder en Diskussion Sted, og da, som Erfaringen viser, de færøske Rigsdagsmænd i de to Ting tidt hører til forskellige Partier, er Resultatet ofte, at Folketingsmanden siger A, og Landstingsmanden siger B; hver haler til sin Side, Tinget følger let sin Færing, og det klarer ganske sikkert ikke Forstaaelsen hernede. Tillige tror jeg, at Diskussionen mellem dem vilde blive ført mere dæmpet, hvis den kunde føres for det samme Ting. Jeg har tidt tænkt — og jeg ved, at det samme Ønske næres paa Færøerne —, at det havde været det rigtigste og heldigste, om der var to Folketingsmænd for Færøerne — naturligvis valgt ved en Slags Forholdstalsvalg —, saa at begge Parter kunde blive hørt i det samme Ting under Diskussionen om en Sag.

Ministeriets Mangel paa officiel embedsmæssig Viden om færøske Forhold, Amtmandens Fjernhed og Rigsdagsmændenes Indflydelse — det er altsammen Momenter, som kan bevirke og skærpe en Modsætning mellem Ministeren og Amtmanden i Almindelighed, og dette gælder, som sagt, ganske særlig i Krigs- og Blokadetider, hvor Kommunikationen er saa uhyre vanskelig, og hvor Sagerne trænger paa med en Afgørelse. Normalt maa na-

turligvis, hvis der er Konflikt mellem Minister og Amtmand, Amtmanden vige, men under Krigsforholdene var det vel ikke godt muligt at skifte Amtmand, især da Amtmand Rytter utvivlsomt efter alt, hvad der siges mig, ogsaa fra privat Side, har gjort et saa fortrinligt Arbejde i Administrationen for Færøerne under de særlig vanskelige Forhold. Jeg har her nævnt en Fejl i Systemet, som man maaske kan se hen til, der er formentlig ikke blot Tale om en personlig Modsætning, men ogsaa om en Konstruktionsfejl, der kan føre til Situationer, som i givet Tilfælde kan bevirke en Eksplosion.

Med Hensyn til min Viden om færøsk Partipolitik, da er jeg ikke meget kendt med dens Detailler og har aldrig interesseret mig synderlig for Detaillerne. I øvrigt ligger min Viden jo en Del tilbage i Tiden, det er snart 8 Aar siden, jeg rejste derfra. Jeg kan nu kun tale om Tingene i de store Træk.

I og for sig forekommer det mig ret naturligt, at der paa Færøerne opstaar en vis Idé om Selvstyre. Øerne er saa fjerne og paa mange Maader saa særegne i Forhold til det øvrige Danmark, at det er rimeligt, at Beboerne ønsker først og fremmest selv at have Indflydelse paa, hvorledes deres Sager ordnes. De maa antages at være dem, der forstaar sig bedst paa det. Det maa dog straks siges, at der ikke i nogen Maade er lagt dem Hindringer i Vejen hernedefra for at ordne deres Sager, som de selv vilde. Men det er rimeligt, at man deroppe ønsker, at det ogsaa teoretisk bliver slaaet fast, at de har et vist Krav paa selv at ordne deres Sager efter den Form, som de sætter mest Pris paa. Et almindeligt Ræsonnement deroppe er jo, at det i og for sig er urimeligt, at Rigsdagen, som ikke kender synderligt til færøske Forhold i det store og slet ikke kender Detaillerne, skal have et afgørende Ord — undtagen naturligvis, hvor hele Landets Interesser staar mod de færøske lokale Interesser. Det er rimeligt, at man ønsker det slaaet fast i Teorien, og at man danner et Parti paa dette Grundlag. Men mange, som holder paa denne Selvstyre-Idé, er jo ikke klare over, at Vanskeligheden navnlig er af praktisk Art. Mod selve Idéen har man vist ikke saa meget, man er vist enig om alle Vegne, at under fjernere, særlige Forhold kræves der en vis Grad af Selvstyre. Jeg har engang i en Artikel-Serie i „Times", som jeg subskriberede paa, medens jeg boede paa Færøerne, læst en Del Udtalelser af australske Politikere, og der fremkom der en Udtalelse, som slog mig, fordi den satte Selvstyre-Tanken paa Spidsen. Denne Udtalelse var af en ny-zeelandsk Politiker; han talte om Ansættelse af Guvernører i Ny-Zeeland og fremkom da med det Paradoks, at man vilde hellere have en Nero paa Stedet end en Forsamling af Ærke-Engle i Downing-Street. Dette er naturligvis et Paradoks, men det er ganske oplysende: man vil have den afgørende Indflydelse paa Stedet, selv om vedkommende er mindre dygtig, man bryder sig ikke om Ærke-Engle, naar de er saa langt borte, at de ikke kan antages at have synderlig Forstand paa Tingene. Vanskeligheden ved Selvstyret ligger naturligvis i den praktiske Gennemførelse. Det er vanskeligt at afveje Rigets, Landets Interesser mod Færøernes, og man er i Moderlandet meget lidt tilbøjelig til at tillægge de koloniale Interesser, om jeg saa maa sige, selvstændig Værdi overfor Landets, Rigets Interesser.

Hvis man ser isoleret paa nogle enkelte Eksempler, vil man maaske bedre forstaa dette. Den færøske Sprogsag synes f. Eks. ved en flygtig Betragtning at være et færøsk Spørgsmaal, men det har naturligvis sin store Betydning for Riget, da Sprogforbindelsen ikke bør ophøre — jeg tænker her navnlig paa Skolesproget. Det staar for mig saaledes, at hvis Sprogbaandet løses, vil det føre med sig, at Baandet i det hele senere løses. Endvidere synes adskillige Landbolove at være ganske lokale Love, som man uden Risiko kunde lade Lagtinget selv afgøre. Men ogsaa her viser Landets Interesser sig paa forskellig Vis, idet bl. a. Staten ejer betydelige Arealer deroppe og derfor er interesseret i Sagens Afgørelse. Naturligvis kan man sige, at Staten ejer Jorden som Repræsentant for det færøske Samfund, og det er selvfølgelig ikke rigtigt, at Staten ejer eller driver Jord paa Færøerne paa en saadan Maade, at det strider mod Færøernes landbrugsøkonomiske Interesser. Men hvis Rigsdagen vilde afgøre en Sag f. Eks. om Salg af Statens Jord paa Færøerne under Hensyn til, om det var et Præcedens for en lignende Sags Afgørelse i Danmark, vilde det ganske sikkert deroppe føles som et Overgreb fra Rigsdagens Side. Man vilde ikke kunne forstaa, at en Sag, som man var enig om deroppe, skulde sygne hen, fordi man hernede af danske Grunde mente ikke at kunne gennemføre den.

Jeg sagde før, at der er Vanskelig-

heder ved Gennemførelsen af Sondringen mellem de Sager, som trygt kunde overlades til Selvstyret, og de Sager, som maatte være undergivne Rigsdagens almindelige Indflydelse. Men Erfaringen fra Island viser dog, at disse Vanskeligheder kan overvindes, og det er i og for sig naturligt, at man paa Færøerne har Blikket fæstet paa den Udvikling, der er sket paa Island. Det er endvidere, synes jeg, en naturlig Ærgerrighed for en raadgivende Forsamling at blive lovgivende. Jeg kan altsaa i og for sig godt forstaa, at den færøske Selvstyre-Ide er opstaaet, og at den har vundet en stor Del Tilhængere. Jeg ser med Glæde, at Amtmand Rytter i sine Udtalelser overfor Kommissionen har pointeret, at den store Mængde af det færøske Selvstyreparti er fuldt loyale danske Færinger, og at han mener, det kun er en ringe Del, hvis Loyalitet man ikke ubetinget kan stole paa. Jeg er glad for, at han har sagt det saa klart, thi det er ikke tidligere forstaaet hernede i Danmark. Jeg tror ikke, det har været i Sambandspartiets Interesse at lade den Tanke blive klar hernede. Man møder alle Vegne, hvor man kommer her i Landet, den Forestilling, at de færøske Selvstyremænd er Adskillelsesmænd. Det er jo ganske galt. Jeg er altsaa glad over, at han har sagt det, og jeg tillader mig at understrege denne Udtalelse.

Min Opfattelse er til Dels den samme som Amtmand Rytters, at der er en lille Kreds af yderliggaaende Selvstyremænd, som har Maal, man ikke rigtig kan blive klar over. Skønt jeg har omgaaedes mange Selvstyremænd meget nær, er det aldrig lykkedes mig at blive klog paa, hvor langt de vil gaa; der kommer tidt et Punkt, hvor man løber Panden mod Væggen og ikke kan faa mere at vide. Det Blad, der repræsenterer de yderliggaaende Selvstyremænd, er „Tingakrossur". Jeg har aldrig sat Pris paa „Tingakrossur"s Maade at skrive paa. „Tingakrossur" indeholdt til Tider gode Artikler, som efter mit Skøn var bedre skrevne end Artiklerne i Modpartiets Blad, men det var smittet af Tonen i nogle københavnske Eftermiddagsblade paa en Maade, der var ganske ufærøsk. Jeg kan ikke tænke mig noget, der ligger Færingerne fjærnere end den Tone, som bruges i nogle københavnske Eftermiddagsblade, og der kom tidt en Tone ind i Polemikken deroppe af personlig Art, som ikke passede til Forholdene, og som Folk ikke kunde forstaa. Jeg har ofte talt med Medlemmer af Selvstyrepartiet om disse yderliggaaende Artikler, og de har som Regel beklaget dem, men mærkelig nok har de aldrig villet tage til Genmæle derimod. Jeg har selv en enkelt Gang taget til Genmæle derimod, og jeg kan huske, at Redaktør Isaksens Fader, der hed Dione Isaksen, og som i mange Aar har været Retsvidne hos mig, har taget til Genmæle mod „Tingakrossur"s Udtryksmaade i en ret kras Artikel, hvori han skrev, at vi bør vare os mod alle de stærke Ord mod Danmark og de Danske som mod Ild; men det var meget sjældent at høre, at der indenfor Selvstyrepartiet ligefrem blev taget Afstand fra „Tingakrossur"s Udtalelser. Jeg tror ikke, Modpartiet har været ked af, at Selvstyrepartiets officielle Organ var saa yderliggaaende, som det var, thi det gav dem Vind i Sejlene og gjorde dem Spillet lettere ved, at de kunde rette deres Skyts mod dette Blad og de yderliggaaende Repræsentanter for Selvstyrepartiet.

Selvstyrepartiet er efter sin Natur det aktive Parti deroppe, det, som har nye Planer, nye Ting at gennemføre, medens Sambandspartiet efter mit Skøn for meget holder sig til Forsvaret. Der kommer først rigtig Fart og Liv i Sambandspartiets Kamp, naar det angriber det yderliggaaende Selvstyrepartis Personer eller dets Presse. Man kan ikke se bort fra, at i et lille Samfund som det færøske er en stor Del af Politikken meget mere personlig end i et større Samfund. Sambandspartiet og dets Hovedorgan „Dimmalætting"s Kamp har i meget høj Grad været en Kamp mod Modpartiets Personer og mod Partiets yderliggaaende Presse, som jeg tilstaar ofte har været præget af stor Uvilje mod Danmark og danske Personer, særlig mod danske Embedsmænd. Jeg har haft en Fornemmelse af, at Sambandspartiet holdt af at forbigaa den Omstændighed, at en stor Mængde af Selvstyrepartiets Medlemmer virkelig var gode, loyale danske Færinger, hvis Standpunkt ikke var saa meget forskelligt fra deres eget, i hvert Fald har man hernede i store Kredse faaet den Tro, at hele Selvstyrepartiet var et Adskillelsesparti; man har brugt Udtrykket „Separatistpartiet" o. s. v. Jeg er glad ved, at det er kommet frem her — det siges jo altsaa ogsaa fra Amtmand Rytters Side —, at en stor Del af Selvstyrefolkene er meget loyal, og at det kun er en mindre Del, paa hvis Loyalitet man ikke er helt sikker.

Dette havde Amtmand Rytter maaske

ikke straks forstaaet, han kom op til Færøerne ret ukendt med færøske Forhold, men med den bedste Villie til hurtigt at sætte sig ind i dem, og han var nødt til i Begyndelsen at lade sig manuducere. Der taltes deroppe om, at det neppe var rigtigt, at han omgikkes ret meget med Redaktøren af „Dimmalætting". Vi fandt det ikke heldigt, det havde ikke været Skik og Brug før, at nogen af Redaktørerne personlig omgikkes Amtmanden. Sysselmand Effersøe var vist den Gang Folketingsmand, han spillede en vis Rolle i Folketinget, idet han var Viceformand, og det er naturligt, at Rytter ogsaa forhandlede med ham. Jeg finder derfor ikke, det er unaturligt, at Rytter maaske straks er blevet noget ensidigt orienteret. Senere har han faaet det samme Syn som jeg, at Selvstyrepartiet bestaar af to Dele, et stort loyalt Parti og et mindre radikalt Parti, om hvis Planer man ikke rigtig kan faa Besked.

Ligesom jeg finder det naturligt, at der er et Selvstyreparti, og at Selvstyreidéerne har kunnet vokse deroppe, saaledes finder jeg det uhyre naturligt, at Selvstyretanken i Krigstider er vokset i meget høj Grad. I samme Grad som Samkvemmet tager af, og Postforbindelsen med Færøerne ikke er helt regelmæssig, Telegraferingen skal ske paa Engelsk o. s. v. o. s. v., i samme Grad maa man nødvendigvis føle sig mere isoleret. Man føler, at Danmark er ret magtesløst stillet, og at det i givet Tilfælde kan blive nødvendigt, at man nogenlunde staar paa egne Ben. Jeg finder det rimeligt, at Selvstyretanken har faaet Vind i Sejlene ved denne faktiske Isolation, og jeg kan forstaa, at Selvstyrepartiets Spidser har benyttet sig af Situationen. Paa samme Tid er Folketingsmandens Indflydelse af de samme Grunde utvivlsomt steget i høj Grad, og dette har igen bevirket, at den Modsætning, der tidt kan være mellem Amtmanden og en Minister, er blevet væsentlig forstørret. I samme Grad som Selvstyrepartiet gør et Fremstød, er det naturligt, at Modpartiet reagerer, i det hele taget forekommer det mig, at alle Betingelser har været til Stede for, at der kunde ske et Sammenstød deroppe af ret alvorlig Art. Tillige tvivler jeg efter mit Kendskab til færøske Forhold ikke om, at denne Modsætning af personlige Grunde er blevet uddybet fra forskellige Sider. Det nytter ikke at nægte, at personlige Forhold spiller en stor Rolle i et saa lille Samfund som det færøske, ogsaa i Politikken, og det er forbavsende, hvilken Indflydelse visse Mennesker har paa Færøerne, de, som jeg kunde kalde de mægtige deroppe. Jeg sigter ikke blot til Rigsdagsmænd eller til dem, der gerne vil være Rigsdagsmænd, til Lagtingsmænd eller til dem, der gerne vil være Lagtingsmænd, men til de store Købmænd, Jordejere o. s. v., de har en uhyre Indflydelse i deres Egn og paa deres Ø, en Indflydelse, der ikke svarer til noget lignende hernede. Jeg nævner de færøske Købmænd, navnlig dem, der tillige er Skibsredere. Naar en færøsk Købmand har 10—12—14, maaske 20 Fiskerskibe i Søen, hver med en 12—15 Mands Besætning, har han et voldsomt Tag i den store Befolkning og faar en stor Skare af Klienter. Han skal fra sin Forretning levere Udrustning og Proviant til alle disse Skibe, han leverer Varer til Mandskabet og deres Familier, medens de selv er paa Rejse, han modtager den Fangst, der er fisket af Skibene, og sælger den for Skibenes Regning. Skibet er, om jeg saa maa sige, et selvstændigt Objekt, det er en selvstændig Kunde for hans Forretning, endog en meget god Kunde, og han faar derved Tag i en Mængde Mennesker, hvad man ikke kan se bort fra. Paa samme Maade gaar det med dem, som ejer megen Jord rundt omkring paa Øerne. De har en uhyre Indflydelse i lokale Forhold, i Bygdeforhold; der er ingen Tvivl om, at Folk ligefrem søger at skaffe sig Indflydelse i den Slags Forhold ved at købe og eje Jord rundt omkring paa Færøerne. De spiller en Rolle ved Bygdesammenkomster, ved Grandestævner og faar en Indflydelse i Bygdespørgsmaal, som er meget betydelig. Ogsaa disse Mennesker kan mønstre en Stamme af Klienter, og det er, som sagt, en utrolig Indflydelse, disse mægtige Mænd har blandt deres Landsmænd. Ogsaa Politikere, enkelte Rigsdagsmænd og Sysselmænd har haft stor Indflydelse paa deres Ø. Jeg nævner, at Provst Petersen i sin Tid havde uhyre Indflydelse paa Østerø, hvor han var Præst; Sysselmand Schrøter, der var Rigsdagsmand, havde ogsaa meget stor Indflydelse, oprindelig paa Suderø, senere paa Sandø; Sysselmand Nielsen, der var Lagtingsmand, havde stor Indflydelse paa sin Ø, som ganske sikkert en enkelt Gang er svinget med ham i politisk Henseende. Jeg nærer heller ingen Tvivl om, at Folketingsmand Mortensen har haft stor Indflydelse paa sin Ø, som ogsaa efter mit Skøn er svinget ret betydeligt i politisk Henseende i et givet Øjeblik. Landstingsmand Patursson

føler sig derimod mere universel, han har ikke nogen egentlig Bygd omkring sig, han er mere, jeg havde nær sagt, en national Heros.

Naar jeg skal sige noget om Sambandspartiet, tror jeg, jeg vil sige dette, at dets Politik er for lidt positiv, for meget negativ. Det drejer sig altfor meget om at styrte Modpartiets Førere, angribe dets Presse, og Partiet gør i Virkeligheden for lidt for at fremme Sambandet, det vil sige Forbindelsen, Samkvemmet mellem Danmark og Færøerne, det gør for lidt ad praktisk Vej. Det er ikke nok, at alt bliver paa Papiret, som det er; man maa sørge for at gøre noget praktisk for at knytte Baandet fastere, det Baand, vi alle ønsker skal bestaa. Dette har jeg ofte savnet i Partiets Virksomhed. Der er ingen Tvivl om, at der er meget at gøre netop for at ophjælpe Færøerne, og det er efter mit Skøn den Vej, vi skal gaa for at møde de Lyster, der kan være til Adskillelse. Færingerne bør mærke, at vi er Moderlandet, at vi har en Moders Hjærte for dem og føler, at vi har en Moders Pligter overfor dem. Det forekommer mig, at vi ikke altid har taget vore Pligter overfor Færøerne nøje nok, og det forekommer mig, at ogsaa det Parti deroppe, som holder paa Forbindelsen, har gjort for lidt i positiv Henseende for at knytte Øerne nærmere til Landet. Det er ikke nok, at man faar en anden Rigsdagsmand, som hører til Sambandspartiet; den Rigsdagsmand maa sørge for at gøre noget, for at Baandet knyttes fastere. Naar jeg i min beskedne Virksomhed deroppe for at knytte lidt sammen ad praktisk Vej har arbejdet f. Eks. for Fiskeriets Ophjælpning og for Fremme af Landboreformer o. s. v., er det ejendommeligt nok, at jeg næsten altid har mødt større Interesse og større Imødekommenhed hos Selvstyremænd end hos Sambandsmænd. Som et kuriøst Eksempel nævner jeg, at da vi i sin Tid, jeg husker ikke, hvornaar det var, havde faaet lavet en Foredragsforening deroppe og søgte Tilskud hos Lagtinget for at bekoste danske Foredragsholderes Rejse til Færøerne, mødte vi stor Sympati derfor hos Selvstyremændene, men ikke ringe Betænkelighed hos Sambandsmændene. Jeg kunde ikke rigtig forstaa, hvad Grunden var; jeg kunde ikke tænke mig andet, end at man mente, at naar Overlærer Lauridsen, Sorenskriver Helms og nogle Selvstyremænd i Thorshavn var Bestyrelsesmedlemmer i denne Forening, maatte det være en led Selvstyreforening med hemmelige Motiver, og saa holdt man ikke af det. Jeg husker, at jeg havde Samtaler enten med Provst Petersen eller Sysselmand Effersøe om den Sag, og jeg søgte at forklare dem, at det var den naturligste Sag af Verden, og at den bedste Tjeneste, man kunde gøre Færøerne, var hver Sommer at faa gode danske Mænd derop for at tale paa Øerne. Vi fik Tilskuddet, og vi fik disse udmærkede Mænd op for at holde Foredrag, og jeg tror, at vi allesammen havde megen Glæde deraf. Denne Ejendommelighed, at vi altid mødte større Sympati for disse praktiske Bestræbelser hos Selvstyremænd end hos Sambandsmænd, har jeg ikke altid kunnet forstaa. Maaske hænger det sammen med, at en hel Del af Selvstyremændene har tilegnet sig deres Idéer her i Danmark, en stor Del af dem har gaaet paa Højskole, en Del saaledes paa Vallekilde, og der har de lært en vis national Tankegang, som vi synes er uhyre rimelig, naar det drejer sig om den danske Nation i Forhold til større Nationer, men som vi synes at opfatte paa en anden Maade, naar vi selv er den større Nation.

Jeg gentager til sidst, at Fejlen ved Sambandspartiet efter min Mening er, at det ikke har taget de praktiske Opgaver op, at det har ladet sig nøje med at være Sambandsparti i Teorien, i Ord, men ikke vist det saa meget i Gerningen. Det forekommer mig, at Selvstyrepartiets Politik er naturlig og berettiget, saa længe den er loyal. Det er rimeligt, at Færingerne ønsker saa meget Selvstyre, som kan undes dem, uden at Landets og Rigets Interesser trædes for nær, men jeg tror ogsaa, at der er en lille Del yderliggaaende Selvstyremænd, hvis Planer ikke ganske kan kaldes berettigede. Det er min Opfattelse, at Krigstiden, den faktiske Adskillelse mellem Danmark og Færøerne har givet Selvstyrepartiet Vind i Sejlene, at Førerne har benyttet sig deraf, at Sambandsmændene har reageret overfor Førerne, at Folketingsmandens Indflydelse har været for stor, at Amtmanden har været for fjern, og alt dette har tilvejebragt en Situation, som rent bortset fra personlige Forhold kunde fremkalde en Eksplosion i Forholdet mellem Færøernes Minister og Færøernes Amtmand.

Dette er vist det meste af, hvad jeg kan sige i nogenlunde Sammenhæng. Jeg er naturligvis rede til at besvare de Spørgsmaal, som maatte blive mig forelagt af Kommissionens Medlemmer til Uddybning af disse Emner, som jo er fremstillede paa

en lidt springende Maade. Jeg tilstaar, at jeg ikke har haft saa megen Tid til at sætte mig ind i Sagerne, som jeg gerne vilde have haft; det Materiale, der er forelagt mig, har været saa stort, og min Tid har været saa begrænset, at jeg ikke har kunnet gøre det saa godt, som jeg kunde ønske.

Formanden: Er der nogen af de Herrer, som ønsker at stille Spørgsmaal til Hr. Herredsfogeden?

Landstingsmand **Hauch:** Hr. Herredsfogeden bemærkede, at De gentagne Gange havde været konstitueret Amtmand paa Færøerne. Det giver mig Anledning til at stille et Spørgsmaal, som De ganske sikkert vil kunne besvare. Anser De efter Deres Kendskab til Forholdene Amtmandsskiftet i 1911 for ønskeligt eller endog nødvendigt for at faa Forholdene til at forme sig paa en tilfredsstillende Maade? Der var en Bemærkning i Herredsfogedens Udtalelser, som tydede noget i den Retning; for Tydeligheds Skyld vil jeg gerne stille Spørgsmaalet direkte.

Herredsfoged **Helms:** Mener den ærede Landstingsmand Amtmandsskiftet, da Rytter kom derop?

Landstingsmand **Hauch:** Ja.

Herredsfoged **Helms:** Dertil skal jeg tillade mig at svare, at jeg ansaa det for ganske nødvendigt. Jeg beder mig fritaget for at komme ind paa Detailler om Hr. Rytters Forgænger, som er min gode Ven, og som jeg sætter megen Pris paa. Som sagt, jeg ansaa det for ganske nødvendigt, at der kom en ny Amtmand derop den Gang. Jeg har selv i Ministeriet sagt baade til daværende Departementschef Rentzmann og til Minister Bülow, at jeg ansaa det for nødvendigt.

Landstingsmand **Hauch:** Der er et andet Spørgsmaal, som jeg gerne vil stille til Hr. Herredsfogeden. Jeg skal forudskikke den Bemærkning, at saaledes som Forholdene nu en Gang er i denne Kommission, er det ønskeligt at faa det Spørgsmaal stillet, selv om det i og for sig kan siges i nogen Grad at være af en ubehagelig Karakter, fordi den Mand, hvem Spørgsmaalet gælder, er Medlem af Kommissionen. Jeg ønsker at stille dette Spørgsmaal: Anser De Hr. Paturssons politiske Arbejde paa Færøerne for heldigt og til Styrkelse og Bevarelse af Fællesskabet mellem Danmark og Færøerne?

Herredsfoged **Helms:** Dertil svarer jeg: Nej.

Landstingsmand **Hauch:** Vilde Hr. Herredsfogeden have noget imod lidt nærmere at begrunde Deres Synspunkt, eller vilde det være Dem ubehageligt?

Herredsfoged **Helms:** Nej, jeg kan ganske kort sige, at det forekommer mig, at Landstingsmand Paturssons Politik mange Gange har været saa yderliggaaende, at han ikke har kunnet andet end støde baade danske, som var deroppe, og Modpartiet samt store Kredse herhjemme.

Jeg ved ikke, om det ønskes, at jeg skal gaa meget i Detailler, eller om jeg kan nøjes med en almindelig Udtalelse. Jeg kan daarligt komme meget ind paa Detailler, da jeg ikke kender dem alle.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg vil gerne overlade det til Hr. Herredsfogden at udtale Dem, som De mener, det er bedst til Belysning af dette Spørgsmaal, der ganske vist har en personlig Karakter, men som, saaledes som Forholdet er kommet til at ligge, er af stor Interesse.

Herredsfoged **Helms:** Jeg mener i det hele, at Landstingsmand Paturssons Indflydelse paa Færøerne har været af en ret uheldig Art. Saa vidt jeg forstaar, har han paatrykt Selvstyrepartiet et mere yderliggaaende Præg, end det vilde have haft, hvis han ikke havde været der. Jeg kender naturligvis ikke hans Sympatier, men jeg kunde tænke mig, at de gik i to Retninger: i Retning af Island og i Retning af Norge. Det finder jeg i og for sig ganske naturligt, oven i Købet meget naturligt. At man paa Færøerne har Sympati for Norge, er den naturligste Ting af Verden, Færingerne staar jo paa en Maade Nordmændene meget nærmere end os. Det var ganske ejendommeligt for dem, der i gamle Dage boede paa Færøerne, at gøre en Rejse til Norge og at gøre en Rejse til Danmark. Den Modtagelse, man fik i Norge, var af en ganske anden hjertelig Art end den, man fik i Danmark. Kom man til Norge og fortalte, at man var Sorenskriver paa Færøerne, sagde de: Nej, hvor morsomt, maa vi nu høre. Og Nordmændene vidste Besked om alle mulige Ting, ganske naturligt, fordi Livsforholdene ligner deres egne

i saa høj Grad; de har fælles Oprindelse, Fiskeri af samme Art, Landbruget i Vestlandet i Norge er aldeles som paa Færøerne, Ulemperne ved Fællesskabet er ganske de samme, og Bygdeforholdene er ogsaa ganske de samme. Naar en Nordmand rejser til Færøerne, kan han befinde sig ganske som i sit Hjem, og omvendt, naar en Færing rejser til Norge, føler han sig hjemme dèr. Naar man derimod kom til Danmark og fortalte, at man var Sorenskriver, sagde Folk: Vil De stave det. Man vidste ikke, hvad det var for noget, og undertiden fik man Breve hernede fra, hvorpaa der stod „Sogneskriver" og undertiden „Logeskriver", ja, Landfogeden deroppe har faaet Breve fra Statistisk Bureau, hvorpaa der stod „Ladefoged" o. s. v. Man var i det hele taget hernede paa en mærkelig Maade ret ukendt med færøske Forhold, og man fik en Fornemmelse af, at man tænkte: Det ved jeg ikke, og det bryder jeg mig heller ikke om at vide, og det var tidt kedeligt. Man kan derfor godt forstaa, at Sympatien mellem Færøerne og Norge er meget stor. Jeg vil med det samme sige, at jeg synes, det er et uskyldigt Koketteri fra Færøernes Side, og jeg tror ikke, at nogen Selvstyremand, heller ikke Kongsbonde Patursson, bryder sig om at komme til at høre under Norge. Hvis Færøerne hørte til Norge, føler jeg mig forvisset om, at man snart vilde mærke, at man ikke havde det Maal af Frihed og Selvstyre, som man har nu. Ligesom Norge kan styre Finmarken fra Christiania gennem Stortinget, lige saa sikkert kunde det styre Færøerne uden at behøve noget Lagting derovre. Jeg tror, at Færøerne vilde faa en vanskelig Stilling, hvis de kom under Norge, og Færingerne er vist ganske klare over, at de ikke i Forbindelse med noget andet Land faar det store Maal af lokal Frihed, som de har i Forbindelse med Danmark.

Kongsbonde Patursson har tillige Interesse for Island. Det er saare naturligt, ikke mindst under Hensyn til alle de mange Baand, som knytter Færøerne til Island. Jeg ved ikke, om Hr. Patursson selv har været deroppe i længere Tid, saaledes som jeg ved, at Hr. Patursson har været i Norge for at lære Landbrug. Jeg tror ikke, at Paturssons Interesse, Tilbøjelighed og Kærlighed gaar mod Vest eller Sydvest, jeg tror, at den udelukkende stiler imod Øst og mod Nord. Jeg tror, at hans Ideal var at opnaa det samme, som man har opnaaet paa Island, og at han heller slet ikke var fjern fra Tanken om at foretrække Tilknytning til Island for Tilknytning til Danmark. Men det er Ting, som jeg ikke ved fra Hr. Patursson selv; det er kun et generelt Indtryk, jeg har faaet under mit Ophold deroppe. Som jeg sagde før: der kom et Tidspunkt, da man ikke fik mere at vide. Jeg husker, at afdøde Provst Evensen, den Gang Præst paa Sandø, en Gang sagde til mig, at hvis han vilde, kunde han fortælle noget om et fremmed Land, som vilde bringe mig i Forbavselse; men da jeg trængte ind paa ham, vilde han ikke sige noget som helst. Provst Evensen er jo desværre død, saa han kan ikke bekræfte noget.

Landstingsmand **Hauch**: Jeg takker for disse Oplysninger til Besvarelse af Spørgsmaalet, men jeg kunde ønske at stille endnu et Spørgsmaal. Jeg forstaar, at Hr. Herredsfogeden maa kende de to Embedsmænd, som søgte deres Afsked sammen med Amtmanden, nemlig Sorenskriver Thygesen og Landfoged Vest (Herredsfoged *Helms:* Ja) Jeg vilde finde det ønskeligt, om Hr. Herredsfogeden vilde gøre et Par Bemærkninger om Deres personlige Indtryk af de to Mænd.

Herredsfoged **Helms**: Ja, Landfoged Vest og Sorenskriver Thygesen har jeg kendt meget nøje i den Tid, de var Amtsfuldmægtige paa Færøerne. De er kommet saa at sige daglig i mit Hus i et Par Aar. Efter at jeg er kommet herned, er Vest vedblivende kommet i mit Hjem, lige til han rejste til Færøerne. Jeg tør endvidere sige, at jeg ikke er uden Skyld i, at de to Mænd er kommet til Færøerne. Da jeg rejste derfra, sagde jeg til daværende Assistent i Justitsministeriet, Thygesen: De skal søge derop! Det gjorde jeg, fordi jeg mente, det var godt, at en Mand, som jeg vidste var en dygtig Mand, som havde en meget fin juridisk Eksamen, som i Justitsministeriet havde beskæftiget sig med færøske Sager, og som havde været Amtsfuldmægtig paa Færøerne i et Par Aar, kom derop som Embedsmand. Jeg sagde til ham: De skal derop, for De skal være Sorenskriver, og bagefter skal De være Amtmand. Det var nemlig efter mit Skøn den rigtige Vej til Amtmandsembedet. Jeg kan ikke tænke mig nogen mere ideal Mand som Amtmand end en, der først har været Assistent i Ministeriet og dèr beskæftiget sig med færøske Sager, som derefter har været Amtsfuldmægtig paa Færøerne, derefter er kommet tilbage til Ju-

stitsministeriet for at beskæftige sig videre med færøske Sager, og saa bliver Sorenskriver. Saa kender han Forholdene til Punkt og Prikke, han har faaet Tid til i mere underordnede Stillinger at sætte sig ind i Sagerne og faa den virkelige Forstaaelse, som jeg før sagde først bundfælder sig efter en vis Tids Forløb. Jeg gjorde endda lidt mere for at faa Thygesen derop i sin Tid. I de sidste Par Aar, jeg boede paa Færøerne, var jeg Medlem af Direktionen for Færø Amts Sparekasse, og jeg holdt ham den Plads aaben efter mig for at lokke ham til Færøerne. Jeg havde det Indtryk af Thygesen, at han var en Mand, som interesserede sig varmt for Øerne, og som vilde kunne gøre god Fyldest i sin Plads. Jeg ser nu, det siges, at han var lidt embedsmæssig, kan jeg maaske sige. Det Indtryk har jeg slet ikke af ham fra tidligere Tid.

Hvad Landfoged Vest angaar, er han den elskværdigste Mand, man kan tænke sig, hvilket vist ingen, der kender ham, vil bestride. Han var ligeledes meget interesseret for Øerne i de Aar, han var deroppe. Jeg havde i Grunden ikke tænkt, han var kommet til Færøerne igen, men han søgte jo alligevel derop, efter at han havde siddet som Assistent i Kultusministeriet i et Par Aar. Jeg tør ikke sige noget om, hvorvidt jeg har øvet noget Pres paa ham for at faa ham derop, men jeg tror nok, jeg har gjort det. Det var mit Ønske, at han kom til Færøerne, da jeg syntes, det var godt, at de, der kom derop som Embedsmænd, havde nogen færøsk Praksis, og jeg vidste jo tillige, at de begge var habile og elskværdige Mænd.

Landstingsmand **Hauch**: Disse Bemærkninger giver mig Anledning til at spørge, hvad Hr. Herredsfogeden mener om den Udvikling, som hele Amtmandsstriden fik. Med det Kendskab, som Herredsfogeden har til Personer og Forhold, vilde jeg lægge nogen Vægt paa at erfare, hvordan Herredsfogeden ser paa det, der skete, om dette, at Embedsmændene tog deres Afsked, maa anses som en naturlig Følge af det, der er gaaet forud, som et rimeligt og forsvarligt Skridt fra Embedsmændenes Side — saaledes som Embedsmændene nu var komne til at staa overfor Justitsminister Zahle. Det er jo i og for sig et Kardinalspørgsmaal.

Herredsfoged **Helms**: Hvad Amtmand Rytter angaar, maa jeg sige, at det forekommer mig, at Situationen var blevet saa tilspidset, at han paa en eller anden Maade maatte søge at trække sig tilbage. Om det er med Rette, han har brugt netop det Telegram, Justitsministeren sendte, tør jeg ikke sige, men maaske har det været den Draabe, som fik Bægeret til at flyde over. Jeg er ikke i Tvivl om, at naar man staar saa skarpt overfor sin Minister, som Amtmand Rytter gjorde, maa man søge sin Afsked. Paa den anden Side har jeg aldrig kunnet forstaa, hvorfor de to andre Embedsmænd fulgte ham. Jeg har af de foreliggende Referater kunnet se, at de har følt sig solidariske med ham og ment, at ogsaa *deres* Virksomhed paa Færøerne modarbejdedes herfra — det har jeg ikke haft Opfattelsen af før —, og jeg er ikke saadan inde i Forholdene, at jeg kan underkende deres Skøn i saa Henseende. Det forbavsede mig straks, at de fulgte Trop, og jeg kunde, som sagt, ikke forstaa, at de gjorde det.

Landstingsmand **Hauch**: Herredfogedens Svar giver mig Anledning til at gøre endnu en Bemærkning. Den egentlige Anledning for Embedsmændenes Vedkommende til Afskedsbegæringen — ja, det er jo en meget lang Historie, som jeg ikke skal komme ind paa —, men Grunden blev jo den, at Amtmanden havde bedt Justitsministeren forsvare sig overfor Angreb hernede, uden at Justitsministeren gjorde det. Anser Hr. Herredsfogeden det for heldigt, at Justitsministeren Gang paa Gang tav til, at Amtmanden blev angrebet af Folketingsmanden for Færøerne?

Landstingsmand **Bramsnæs**: Det synes jeg ikke, man kan spørge om, det er jo ikke et Spørgsmaal om Oplysninger.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Ja, det kan Herredsfogeden jo udtale sig om, men . . . .

Landstingsmand **Hauch**: Naar de Herrer er færdige, vil jeg gerne fortsætte.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Jeg henstiller, at den Slags Spørgsmaal ikke bliver stillet til Vidnet.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Det er jo ganske uden Betydning, hvad Herredsfogeden mener om denne Sag.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Paa den Maade vil vi jo aldrig blive færdige.

Formanden: Der er tidligere blevet givet meget betydelig Frihed til at spørge ogsaa fra den Side, de Herrer tilhører, og det forekommer mig meget vanskeligt paa Forhaand at udelukke et Medlem af Kommissionen fra at spørge om Ting, der ikke indeholder noget usømmeligt, naar han mener, det er af Betydning for den Opfattelse, han skal danne sig her i Kommissionen.

Herredsfoged **Helms:** Jeg maa maaske sige, at jeg ikke saadan har studeret Amtmand Rytters og Ministerens Udtalelser paa dette Punkt, at jeg kender alle Detailler og ved nøjagtig, hvad der foreligger.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg blev afbrudt før; det er derfor muligt, at Herredsfogeden ikke hørte, hvorledes mit Spørgsmaal lød. Det gik ud paa, om Herredsfogeden ansaa det for heldigt, at Justitsministeren ikke forsvarede Amtmanden mod de Angreb, som rettedes paa ham. Det er nemlig efterhaanden blevet et ret væsentligt Spørgsmaal i Sagen vedrørende Afskeden, og det er Herredsfogedens Skøn angaaende hele dette Forhold, som jeg gaar ud fra, Herredsfogeden kender, jeg gerne vilde høre, hvis Herredsfogeden er villig til at udtale sig.

Herredsfoged **Helms:** Jeg har ikke noget mod at besvare Spørgsmaalet, hvis det skal forelægges mig.

Formanden: Hr. Hauch har jo stillet det.

Herredsfoged **Helms:** Ja, jeg finder, at det ikke er heldigt, at Ministeren ikke har forsvaret Amtmanden, naar han mente, at Amtmanden burde forsvares. Jeg ser, at Ministeren har sagt, at han ikke hørte de forskellige Angreb, og i saa Fald kan jeg naturligvis ikke angribe Ministeren for ikke at have svaret; men hvis Ministeren har hørt, opfattet og forstaaet Angrebet og vidst, at det Angreb, der rettedes mod Amtmand Rytter, var urigtigt, ja, saa mener jeg, det er galt, at Ministeren ikke har imødegaaet det.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg takker.

Landstingsmand **Schovelin:** Jeg har først et Spørgsmaal, som falder noget sammen med det Spørgsmaal, min ærede Kollega stillede til Herredsfogeden. Hr. Herredsfogeden brugte den Ytring, at ihvorvel forhenværende Amtmand Rytter havde Ret i, at Selvstyrepartiets store Mængde var fuldt loyal overfor Danmark, saa var der dog yderliggaaende Elementer indenfor Selvstyrepartiet, hvis Færd var stærkt præget af Uvillie mod danske Embedsmænd og dansk Styre. Samtidig har Hr. Herredsfogeden udviklet, at efter hans Opfattelse var der ingen Grund til at nære eller fremkalde Uvillie mod disse tre Mænd, der alle efter bedste Evne — og god Evne — gjorde sig Umage for at varetage færøske Anliggender paa en god og samvittighedsfuld Maade. Nu er det mit Spørgsmaal til det ærede Vidne, om der blandt disse yderliggaaende Elementer, hvis Færd var stærkt præget af Uvilje, altsaa uberettiget Uvilje, mod danske Embedsmænd, ogsaa fandtes Hr. Patursson og Hr. Mortensen, den fhv. Folketingsmand, og ligeledes, om „Tingakrossur" indenfor den færøske Presse — eller dens Redaktion — maatte siges at høre til den Kreds af yderliggaaende Elementer, hvis Færd var stærkt præget af en saadan Uvilje.

Herredsfoged **Helms:** Mortensen kender jeg slet ikke. Han var en ganske ung Mand, da jeg var paa Færøerne, og jeg kender overhovedet ikke noget til ham. Med Hensyn til Landstingsmand Paturssons forholder det sig saaledes, at hans Udtalelser var grumme forskellige. Til Tider var de meget agressive overfor Dansk og Danmark, til Tider meget sympatiske, og disse Svingninger i hans Udtalelser har jeg aldrig rigtig kunnet forstaa. Det samme gælder „Tingakrossur". Der var uhyre elskværdige og velskrevne Artikler, som jeg i alle Maader kunde underskrive, men saa kunde der ogsaa være saadanne bitre Artikler, som man kan se Eksempler paa i det foreliggende stenografiske Referat. Dem kunde jeg naturligvis slet ikke billige, og jeg har ved Lejlighed taget til Genmæle imod dem. Jeg har gentagne Gange opfordret mine gode Venner blandt Selvstyremændene til at tage Afstand fra disse Artikler, hvad de dog mærkværdig nok aldrig har villet gøre.

Landstingsmand **Schovelin:** Saa vidt jeg forstod Hr. Herredsfogeden, var det Deres Indtryk, at der var et bestemt Punkt, hvor visse Selvstyremænd ligesom ikke vilde ud med deres Planer eller det definitive Formaal for deres Bevægelse.

Herredsfoged **Helms**: Jeg forstaar ikke rigtig Spørgsmaalet.

Landstingsmand **Schovelin**: Jeg vil gerne vide, om jeg har forstaaet Herredsfogeden rigtigt, naar jeg siger, at Hr. Herredsfogeden udtalte, at der var visse Selvstyremænd, om hvem det gjaldt, at naar man trængte ind paa dem for rigtig at faa at vide, hvad der da egentlig var Formaalet for deres Politik — om deres Politik f. Eks. tenderede i Retning af Løsrivelse — saa fik man ikke noget afgørende Svar, saa blev det, om jeg saa maa sige, henstillet i ubestemt Almindelighed; de ligesom smuttede bort, og man kunde ikke komme til Bunds i, om de virkelig nærede disse eller andre Planer; man kunde ikke rigtig trænge ind i, hvad der var det sidste og afgørende Formaal for disse enkelte yderliggaaende Selvstyremænds politiske Planer.

Herredsfoged **Helms**: Jeg havde det Indtryk, at der var Ting, jeg ikke rigtig kunde forstaa og ikke rigtig kunde faa Besked om. Maaske har det blot været, fordi disse Mennesker var noget uklare over, hvor langt de selv vilde gaa. Jeg har aldrig hørt nogen indrømme, at de nærede Adskillelseslyster, tværtimod, det er blevet energisk benægtet; men naar jeg har antydet overfor Folk, at deres enkelte Forslag tenderede i den Retning, har de ikke bestemt afvist mig.

Landstingsmand **Schovelin**: Der var endelig et tredje Punkt, jeg gerne vilde spørge om. Herredsfogden nævnte, at De havde henledet Opmærksomheden paa en Fiskeriudstilling i Trondhjem i 1908, og jeg vilde da gerne spørge, om Færøerne i Kraft af de Bestræbelser, som det ærede Vidne udfoldede, blev repræsenteret paa denne norske Fiskeriudstilling, og om det ærede Vidne fandt, at Færøerne naturligt hørte hjemme paa en norsk Fiskeriudstilling.

Herredsfoged **Helms**: Det var en *skandinavisk* Fiskeriudstilling, hvor Danmark deltog, og Færøerne deltog i den danske Afdeling som et særligt Afsnit af denne. Jeg var en af Repræsentanterne for den danske Fiskeriforening, men særlig Repræsentant for Færøerne. Jeg bemærker endvidere, at det var et Tilfælde, at jeg kom derop, idet den danske Fiskeriforening — som jeg synes noget med Urette — havde bestemt, at Sysselmand Effersøe, som den Gang var Folketingsmand, skulde derop som Repræsentant, skønt han ikke havde haft synderligt med disse Ting at gøre; saa kunde Hr. Effersøe imidlertid ikke, og jeg rejste i Stedet.

Landstingsmand **Patursson**: Hr. Hauch rettede det Spørgsmaal til Hr. Herredsfoged Helms, om min politiske Virksomhed havde været heldig for Forbindelsen mellem Danmark og Færøerne, og hertil svarede Hr. Helms kort og godt Nej. Nu vil jeg tillade mig at stille det Spørgsmaal til Hr. Herredsfogeden: Har Hr. Effersøes politiske Virksomhed været heldig med Hensyn til at opretholde et godt Forhold mellem Færøerne og Danmark?

Herredsfoged **Helms**: Dertil svarer jeg ligesaa ubetinget Nej.

Landstingsmand **Patursson**: „Tingakrossur" er jo blevet stærkt fremdraget — det er jo faktisk ikke blevet vort Organ før for $1^1/_2$—2 Aar siden, tidligere har vi ikke haft noget Ansvar for Bladet —, og jeg vil i Anledning heraf tillade mig at spørge: Har „Dimmalætting"s politiske Virksomhed været heldig med Hensyn til at opretholde et godt Forhold mellem Færøerne og Danmark?

Herredsfoged **Helms**: Dertil svarer jeg ligeledes ubetinget Nej. — Altsammen efter mit Skøn naturligvis.

Landstingsmand **Patursson**: Hr. Herredsfogeden har udtalt, at der var en mindre Del af Selvstyrepartiet, som var meget yderliggaaende, men naar man spurgte, hvad det var, de vilde, kunde man ikke faa Besked; og han har videre oplyst, at han har spurgt en af disse, som jeg antager, yderliggaaende, for øvrigt en Mand, som vi alle ved, Hr. Rytter har tilegnet sig, i hvert Fald i den sidste Tid, fhv. Provst Evensen, og han har sagt, at han kunde fortælle noget om et fremmed Land, som vilde opvække Herredsfogedens Forbavselse, men han vilde ikke sige noget. Jeg aner ikke, hvad der menes dermed, eller hvortil der sigtes, men jeg vil tillade mig at spørge Hr. Herredsfogeden, om han har spurgt andre af de mest yderliggaaende Selvstyremænd om, hvad det var, de vilde, og jeg vil specielt spørge Herredsfogeden, om han har spurgt mig.

Herredsfoged **Helms**: Nej, det har jeg ikke.

Landstingsmand **Patursson**: Saa vil jeg udføre dette videre. Naar Herredsfogeden siger, at man har spurgt yderliggaaende Selvstyremænd og ikke kunnet faa Besked, erindrer da Herredsfogeden, at vi, — han var den Gang paa Færøerne, det har han selv oplyst — da Kongen kom til Færøerne, og Rigsdagsmændene var med, indenfor Selvstyrepartiet paa Færøerne, Selvstyrepartiets Lagtingsmænd, arbejdede paa at faa Sambandsmændene, som den Gang var i Flertal i Lagtinget, med til at holde et Møde med de danske Rigsdagsmænd, hvor vi kunde fremlægge vort Program for de danske Rigsdagsmænd og sige dem vor Mening uforbeholdent, og at dette vort Forsøg blev forpurret ved, at Sambandsmændene, som var i Flertal, ikke vilde tillade, at vi fik en saadan Sammenkomst med de danske Rigsdagsmænd. Erindrer Herredsfogeden noget om dette?

Herredsfoged **Helms**: Derom erindrer jeg intetsomhelst, og det har sikkert sin rimelige Grund. Det var vist i 1907, og da var jeg paa Rejse til Norge til Landbohøjskolen der i Anledning af Udskiftningen og kom først hjem 2 Dage, før Kongen kom.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg vil dernæst spørge om en Ting, som staar i Forbindelse med dette, at man har spurgt os og ikke kunnet faa Besked. Forinden jeg stiller det direkte Spørgsmaal, vil jeg bemærke, at vi gentagne Gange har søgt at klargøre vort Standpunkt for Danmark, men vi har ikke kunnet faa Adgang dertil. Jeg vil da spørge Hr. Herredsfogeden, om han ikke skulde kende noget til, at en dansk Journalist, nuværende Forfatter Erich Erichsen, opholdt sig paa Færøerne i Lagtingstiden — jeg antager, det maa have været i 1908 eller 1909 —, og da havde vi Selvstyremænd et Møde med vedkommende danske Bladmand, hvor vi aabent forelagde ham vort Program og anmodede ham om efter sin Hjemkomst til Danmark at sørge for, at det kunde blive gjort bekendt i den danske Presse, hvad han gik ind paa; men han forsømte at kundgøre det, da vi sendte det herned. Jeg vil spørge, om Hr. Herredsfogeden kender noget til det?

Herredsfoged **Helms**: Jeg har intet som helst Kendskab dertil.

Landstingsmand **Patursson**: I Fortsættelse af et af de Spørgsmaal, som rejstes fra Hr. Hauchs Side, blev der spurgt, hvad det var, jeg særlig havde begaaet, naar min Politik paa Færøerne var saa slem, saa yderliggaaende, som Herredsfogeden udtrykte sig, at jeg havde stødt de Danske, og det blev saa til, at jeg havde Sympatier for Norge og Island. Jeg ser nu ikke noget forskrækkeligt i det, og jeg synes ogsaa, Herredsfogeden udtalte, at det var ret naturligt i og for sig, men jeg vil dog tillade mig at spørge, om Hr. Herredsfogeden skulde kende noget til, at jeg f. Eks. har plejet politiske Forhandlinger med, det være sig norske Bladmænd eller norske Politikere, eller noget i den Retning om at knytte en politisk Forbindelse mellem Norge og Færøerne.

Herredsfoged **Helms**: Det har jeg aldrig erfaret.

Landstingsmand **Patursson**: Hvis det nemlig ikke er Tilfældet, synes jeg, det er af den gode Skandinavisme, om jeg saa maa sige, at Færinger og Nordmænd arbejder sammen i forskellige Ting; jeg skal ikke uddybe det; det er kun et Spørgsmaal, jeg stiller.

Herredsfoged **Helms**: Maa jeg have Lov til at gøre en Bemærkning til dette Punkt. Landstingsmand Patursson siger, at det er almindelig Skandinavisme; men det var ejendommeligt, at man ofte paa Færøerne ikke forstod, at den Sympati, man havde deroppe for Norge, kunde rime sig med en tilsvarende Sympati for Danmark. Man opfattede det tidt saaledes paa Færøerne, at der var en Modsætning mellem Danmark og Norge, som om disse Nationer kæmpede om Færøerne, og derfor havde man paa Færøerne ikke den Tanke, som nu nævnes, at det var en almindelig skandinavisk Sympati. Det stod for mange, som om der var en Modsætning mellem Norge og Danmark paa dette Punkt, og som om man skulde tage Parti for den ene mod den anden; det var ganske sikkert galt, men saaledes opfattede man det ofte.

Landstingsmand **Patursson**: Jeg vil dertil blot sige, at det er jo ganske naturligt, at Færingerne i og for sig har mere naturlig Sympati med Nordmænd og Islændere end med Danske, fordi vi er meget mere nær beslægtede med disse.

Det mener jeg Danmark maa stille sig sympatisk overfor og ikke kan have det mindste at indvende imod. Men jeg vil spørge, om Hr. Herredsfogeden kan paavise, at jeg har plejet politiske Forbindelser og forsøgt at faa Færøerne politisk forbundet med Norge eller Island eller noget i den Retning. Det er det eneste, der kan have Betydning.

Herredsfoged **Helms**: Derom ved jeg aldeles intet.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Jeg har først et Par almindelige Spørgsmaal. Der er jo talt meget om, at der var en Uvilje i den færøske Befolkning overfor danske Embedsmænd. Jeg vil da gerne spørge: Har Herredsfoged Helms hos den færøske Befolkning mærket noget til en uvillig eller endog fjendtlig Stemning overfor ham selv eller andre danske Embedsmænd, fordi de var danske?

Herredsfoged **Helms**: Aldrig mod mig personlig, men derimod nok mod andre.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Fordi de var danske?

Herredsfoged **Helms**: Ja, det tror jeg, men man maa jo huske paa en Ting, som er saa ejendommelig deroppe; det er denne falske Opfattelse af det nationale. Hvis en Embedsmand deroppe gør en Dumhed, en almindelig Dumhed, er det ikke Sorenskriver den og den, der gør Dumheden; nej, det er den *danske* Sorenskriver. Hvis en dansk Lærer forser sig ved Skolen, er det ikke den og den daarlige Lærer, men det er den *danske* Lærer. Man ved det ikke sikkert, man føler det ikke selv, men saaledes er det. Derfor staar de danske Embedsmænd paa Færøerne paa en særlig udsat Post, for selv om det kun er dem personlig, der gør noget galt, hedder det sig, at det er de danske Embedsmænd, der gør det gale. Man behøver ikke at tage sig det videre nær, for ret beset er det Manden selv, der har Ansvaret: men det kan dog ikke nytte noget, en Del af Skammen og Ansvaret falder paa Landet, fordi man deroppe repræsenterer Flaget i en ganske særlig Grad.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Men De mener altsaa, at det mest er hans Person, det kommer an paa, at det kommer an paa hans Optræden?

Herredsfoged **Helms**: Ja.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Mener Hr. Helms, at det saakaldte Selvstyreparti har til Formaal eller arbejder paa at vanskeliggøre de danske Embedsmænds Stilling i deres Forhold til Befolkningen?

Herredsfoged **Helms**: Jeg har aldrig mærket det personlig, men efter hvad jeg har læst herhjemme, synes jeg at kunne skønne, at der er lidt af det i Øjeblikket.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Men De har ikke erfaret noget?

Herredsfoged **Helms**: Aldrig.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Side 30 i det stenografiske Referat siger Hr. Rytter, at „daarlige Embedsmænd og Embedsmænd, som der har været noget at udsætte paa, kom uvægerlig i dets" — det er „Tingakrossur"s — „Magt, og ligeledes de Embedsmænd, der var bange for deres Karrière". Det skulde altsaa være almindelig bekendt, at det var saaledes. Jeg vil gerne spørge: Kender Hr. Helms nogen Embedsmand paa Færøerne, nuværende eller tidligere, paa hvem denne Udtalelse kan passe?

Herredsfoged **Helms**: Jeg kan sige, at jeg føler mig ikke selv truffet, og jeg ved ikke nogen anden, der kunde føle sig truffet af den. Jeg har aldrig taget Hensyn til „Tingakrossur"s Udtalelser, har nogle Gange modsagt dem, andre Gange stillet mig meget venligt overfor „Tingakrossur", og jeg har været saa længe paa Færøerne, at ingen kunde mistænke mig for at søge Befordring særlig hurtigt. Jeg blev der med Flid en hel Del længere, end min Forgænger var der, fordi jeg befandt mig saa fortræffeligt i mange Maader.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Men der staar, at Embedsmænd, som der har været noget at udsætte paa, uvægerlig kom i dets Magt, og ligeledes Embedsmænd, der var bange for deres Karrière. Det er en almindelig Udtalelse om et Forhold, som skulde være ret bekendt deroppe.

Herredsfoged **Helms**: Jeg kan ikke tænke mig, hvem Hr. Rytter har sigtet til — ja, det kan jeg maaske dog, men det rammes af det Forbehold, jeg tog før med

Hensyn til ikke at komme ind paa Forholdene lige før Amtmand Rytters Tid.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Men De kan svare Ja eller Nej paa, om De mener, der er nogen?

Herredsfoged **Helms**: Jeg kan tænke mig, at Amtmand Bærentsen ikke har været saa frit stillet paa Færøerne, som han kunde være. Det var en af Grundene til, at jeg i Ministeriet sagde, at det forekom mig, at Amtmandsskiftet var heldigt.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Overfor „Tingakrossur"?

Herredsfoged **Helms**: Ikke specielt overfor „Tingakrossur", men han havde tabt nogen Autoritet deroppe og kunde derfor ved given Lejlighed ikke optræde med Kraft overfor Pressen hverken paa den ene eller den anden Maade.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Kender Hr. Helms Overlærer Lauridsen fra den Tid, de begge var paa Færøerne?

Herredsfoged **Helms**: Ja, bevares.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Mener Hr. Helms, at Hr. Lauridsen vilde være i Stand til overfor Kommissionen paa nyttig Maade at belyse færøske Forhold, navnlig Skoleforhold, og Befolkningens Stilling overfor danske Embedsmænd?

Herredsfoged **Helms**: Det er et løjerligt Vidnespørgsmaal.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Ja, der er adskillige andre, der har været ligesaa løjerlige.

Herredsfoged **Helms**: Jeg tror, at Overlærer Lauridsen ser paa Sagerne omtrent som jeg. Vi har ofte talt sammen, og angaaende Skolespørgsmaal maa han naturligvis kunne udtale sig, da han var Overlærer ved Realskolen og Bestyrer af det færøske Seminarium, og da han tillige havde et vist Tilsyn med Folkeskolen. Hans Forklarings almindelige Tendens tror jeg ganske vil svare til det, jeg har sagt.

Landstingsmand **Martin Olsen**: Mit sidste Spørgsmaal falder lidt udenfor, men det er i Analogi med andre Spørgsmaal. Mener Hr. Helms, at Statsministeren ved sin Optræden har fremkaldt Uvillie i den færøske Befolkning overfor de danske Embedsmænd paa Færøerne?

Herredsfoged **Helms**: Jeg kender ikke Forholdene paa Færøerne i de sidste Aar saa nøje, at jeg kan udtale mig med nogen Bestemthed derom.

Landstingsmand **Hauch**: Hr. Patursson stillede i Tilknytning til et Spørgsmaal, som jeg rettede til Herredsfogeden, et Spørgsmaal vedrørende Hr. Effersøe; men saavidt jeg hørte, var der en ikke ringe Forskel paa de to Spørgsmaal, idet jeg nemlig spurgte, om Herredsfogeden ansaa Hr. Paturssons politiske Arbejde paa Færøerne for heldigt o. s. v., hvorimod Hr. Patursson spurgte, om Herredsfogeden mente, at Hr. Effersøes Virksomhed som Rigsdagsmand var heldig.

Herredsfoged **Helms**: Jeg forstod ikke den Forskel.

Landstingsmand **Hauch**: Jeg synes, der maa siges at være en Forskel; det var nemlig ikke Hr. Paturssons Virksomhed som dansk Rigsdagsmand, jeg talte om, mrn det var hans Virksomhed som Politiker paa Færøerne.

Herredsfoged **Helms**: Jeg forstod Spørgsmaalet som en Pendant til det andet, og derfor svarede jeg med det samme korte Ord. Naar Hr. Landstingsmanden spørger mig om Hr. Effersøes Rigsdagsvirksomhed, vil jeg sige, at jeg ansaa det for gavnligt, at han i saa stort Omfang tog Del i Rigsdagsvirksomheden ogsaa udenfor færøske Sager. Jeg ansaa det for udmærket godt, at en færøsk Rigsdagsmand kunde blive Viceformand i Folketinget, fordi det efter min Mening pointerede det nære Sammenhold mellem Øerne og Danmark. Tillige, og det var det, jeg navnlig havde for Øje i mit Svar til Landstingsmand Patursson, mener jeg, at hans Politik overfor Selvstyrepartiet, hans agressive Politik overfor dette, overfor Selvstyrepartiets Spidser, ikke har været heldig. Jeg finder ikke, at de udprægede Førere her har været heldige i deres Politik. Jeg tror at turde sige, at hvis man ikke havde haft et Par krasse Førere paa hver Side, havde den store Flok af Færinger været nogenlunde enige om, hvorledes de helst vilde have det i Forhold til Danmark.

Landstingsmand **Hauch:** Ja, men mener Hr. Helms, at Hr. Effersøes politiske Arbejde oppe paa Færøerne vedrørende Forholdet mellem Færøerne og Danmark har virket uheldigt?

Herredsfoged **Helms:** Ja, fordi Folk har faaet den Opfattelse gennem hans Virksomhed, at Selvstyrepartiet som saadant var separatistisk. Det er den almindelige Anskuelse blandt Folk, man taler med hernede, og som kun kender Spørgsmaalet overfladisk, og det har ikke været til Fordel for Sambandspartiet som færøsk Parti ikke at afsløre dette. Det var nemmere og et bedre Maal for deres Kanoner at kæmpe mod Førerne og saa lade, som om hele Partiet havde samme Anskuelse som de udprægede Førere — hvad det efter mit Skøn ikke havde.

Landstingsmand **Hauch:** Jeg ved ikke, om jeg har forstaaet Hr. Herredsfogeden rigtigt. Opfatter Hr. Helms det saaledes, at den politiske Virksomhed, som Sambandspartiet udfolder paa Færøerne, personificeret i en af Førerne, i dette Tilfælde Hr. Effersøe, er uheldig for Forholdet mellem Færøerne og Danmark?

Herredsfoged **Helms:** Jeg tror, den har bevirket, at vi hernede har faaet en gal Opfattelse af Selvstyrepartiet; det er mit almindelige Indtryk.

Landstingsmand **Hauch:** Maa jeg spørge videre: Mener Hr. Helms ikke, at Sambandspartiets Politik tjener til at styrke Forholdet til Danmark?

Herredsfoged **Helms:** Jo, i det hele, i sin Tendens — navnlig hvis den blev grebet mere praktisk an.

Landstingsmand **Martin Olsen:** Mener da Hr. Helms, at Selvstyrepartiets Politik er mere skadelig end Sambandspartiets overfor Forbindelsen med Danmark?

Herredsfoged **Helms:** Jeg mener, det er Kombinationen af de to Slags Politik, der virker uheldigt.

Landstingsmand **Martin Olsen:** De er altsaa lige daarlige.

Formanden: Maa jeg spørge, om der er flere af de Herrer, der ønsker at stille Spørgsmaal? (Ophold.) Da det ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Herredsfogeden for den Forklaring, De har været saa god at give os.

Afhøringen sluttet Kl. 8 ^{25}.

Mødet 26. Juni 1919 Kl. 10.

Vidne: Overretsassessor *Svenning Rytter.*

Formanden: Mellem den Forklaring, der tidligere er afgivet af Hr. Overretsassessor Rytter, og den Forklaring, der er afgivet af Hr. Statsminister Zahle, foreligger der forskellige Uoverensstemmelser. Kommissionen har ladet udarbejde en Fortegnelse over disse Uoverensstemmelser, og et Eksemplar af denne Fortegnelse er blevet tilstillet Hr. Overretsassessor Rytter, ligesom der ogsaa er tilstillet Statsminister Zahle et Eksemplar deraf. Det maa naturligvis være Kommissionen magtpaaliggende saa vidt muligt at faa disse Uoverensstemmelser hævet, og man har i den Anledning ønsket at høre en supplerende Forklaring af Hr. Overretsassessor Rytter, som har været saa god at ville give os den i Dag. Hr. Overretsassessoren har Ordet.

Overretsassessor **Rytter:** Jeg takker Kommissionen, fordi jeg har faaet Lejlighed til at fremkomme med nogle supplerende Udtalelser. Da mine tidligere Udtalelser og Forklaringer har været saa udtømmende, og efter min Mening ikke er blevet afkræftet, vil mine supplerende Udtalelser indskrænke sig til nogle Modbemærkninger til det, som er kommet frem efter mit sidste Foredrag, eller hvorom jeg ikke har haft Lejlighed til at udtale mig. Jeg vil tillade mig at gaa frem i kronologisk Orden.

Bemærkninger til Landstingsmand Patursons Forklaring den 19. Marts 1919 med Hensyn til Skolespørgsmaalet.

Jeg fastholder min tidligere Forklaring og skal kun dvæle ved enkelte Punkter i Hr. Patursons Modfremstilling, idet jeg i øvrigt meget indtrængende vil bede de Herrer gennemlæse en af Provst Sørensen i Skanderborg for nylig skreven Artikel om Spørgsmaalet; jeg tror, at denne Artikel, som findes i „Højskolebladet", vil virke overbevisende.

1. Hr. Patursson siger Side 336: „For øvrigt kom det selvfølgelig til at øve en afgjort dæmpende Indflydelse paa Modstanden, at begge vore øverste Embedsmænd, baade Amtmanden og Provsten, var Færinger, og bekendte nationale Færinger." Dette fremhæves som Modsætning til Forholdene, efter at jeg var blevet Amtmand.

Jeg vil bede de Herrer sammenholde denne Udtalelse med *den* Kendsgerning, at Hr. Patursson i Lagtingstidende 1912 Side 123—24 netop siger, at der hidtil har været taget minimale Hensyn af Lagtinget til de nationale Bestræbelser ikke mindst paa Skolernes, men ogsaa paa Kirkens Omraade, og anfører, som han siger, *eksempelvis* 5 Tilfælde herpaa, alle fra Tiden 1907—10, medens jeg først tiltraadte 1911, og med *den* Kendsgerning, at der i Tiden fra 1911 ikke af Hr. Patursson har kunnet rejses nogen Kamp om Skolespørgsmaalet, forinden han ved Statsministerens Hjælp var blevet hjulpet op. Ja, end ikke den saakaldte Zachariasens Sag mente han var egnet til at tage en Kamp, selv ikke en Forpostfægtning paa, hvad jeg senere skal komme til. Han var endog saa langt nede, at han i Lagtinget i 1912 ikke turde modsætte sig et Forslag om Ansættelse af danske Lærere paa Færøerne, men udtrykkelig i sin Motivering, jfr. Lagtingstidende l. c., tiltraadte Indstillingen herom. Ifølge sin sædvanlige Fremgangsmaade stemte han

dog ikke, da Sagen skulde afgøres. Ikke desto mindre blev det vedtaget med 18 Stemmer, 2 stemte ikke, og 2 var fraværende. Denne Paturssons Stilling til et *saa* delikat Spørgsmaal som danske Læreres Ansættelse paa Færøerne belyses vist bedst ved en Udtalelse i „Tingakrossur" for 11. September 1912 Nr. 40. Bladet skriver: Hr. J. Patursson har hidtil syntes at foretrække Feltraabet „Nærmere til Norge" for det nu saa pludselig yndede „Nærmere Danmark". De Herrer vil heraf forstaa: Tiden omkring 1912 var ikke egnet for Hr. Paturssons Politik.

2. Hr. Patursson siger Side 334: „Amtmand Rytters og Provst Petersens Skole opnaaede kun en Alder af 6 Aar — foreløbig. Bestemmelsen blev sat i Kraft 1912, og i 1918 blev den af Lagtinget foreslaaet ophævet. Denne saa berygtede Paragraf ... har følgende Ordlyd:" — og saa følger Reglerne om Undervisningen i Dansk og Færøsk. Jeg vil bede de Herrer erindre, at denne Paragraf og denne Anordning blev vedtaget af Lagtinget, medens de to førnævnte bekendte nationale Færinger var henholdsvis Amtmand og Provst. Jeg tiltræder selvfølgelig fuldtud baade Anordningen og Bestemmelsen om den danske og færøske Undervisning, men jeg har altsaa ikke været med ved Vedtagelsen, Ordningen kan derfor ikke kaldes: Amtmand Rytters Skole; det er tværtimod de af Hr. Patursson nævnte bekendte nationale Færingers Skole. Det burde Hr. Patursson tydelig og klart have oplyst.

3. Hr. Patursson nævner som Eksempel paa Skoledirektionens Enevoldsregering et Cirkulære af 12. April 1912. Da Hr. Patursson imidlertid ikke med eet Ord har omtalt denne Sag i sin førnævnte Indstilling til Lagtinget i 1912, hvor han netop var inde paa at kritisere alle de Overgreb, som efter hans Mening havde fundet Sted — de laa ganske vist alle før min Tid —, skal jeg ikke dvæle ved dette Cirkulære, saa meget mindre som enhver skolekyndig selvfølgelig vil forstaa, at der for at bringe en ny Ordning i Stand maatte kræves nogen Tid, og et Aarstid var dog neppe for meget.

4. Hr. Patursson ynder at fremstille min Virksomhed med Hensyn til Skolerne som lig med den Køllerske Politik i Sønderjylland, men da han Side 346 netop spørger: Hvorfor greb Amtmanden ikke ind overfor Lærerne, da han erfarede, at Lærerne ikke overholdt § 7 med Hensyn til Undervisningssproget — kan jeg vist lade denne hans Fremstilling passere uden nærmere Omtale. Han plejer jo ellers at sige, at jeg ikke var bange. Overalt, hvor jeg kom i Skolerne — og jeg kom ganske overordentlig meget i Skolerne —, blev der arbejdet flittigt ogsaa med Danskundervisningen; Lærerne holdt selvfølgelig ikke af, at Børnene ikke kunde forstaa mig.

5. Side 353 foreslaar Hr. Patursson en Folkeafstemning med Hensyn til det færøske Sprog, men saa vidt jeg forstaar ham, skal den nu af Lagtinget vedtagne Sprogordning først gennemføres. Jeg beundrer Hr. Paturssons Opfindsomhed, thi en Folkeafstemning, *efter at* — vel at mærke *efter at* — hele Sprogsagen først var ordnet saaledes, at det færøske Undervisningssprog var indført og Dansk udslettet som Undervisning, kunde og vilde kun give eet Resultat. Alle fornuftige Folk vilde selvfølgelig sige: Nej, skifte frem og tilbage, det kan vi ikke med Hensyn til Sproget; der maa være Kontinuitet. Naar Ministeriet nu har villet gaa med til at lade Dansk forsvinde fra Færøerne, ja, saa er der intet andet at gøre end at gaa med dertil; vi forstaar det bare ikke. At den af Lagtinget vedtagne Ordning med Hensyn til Sproget betyder, at Dansk forsvinder fra Færøerne, har jeg tidligere sagt og belyst. Jeg skal nu kun oplæse, hvad det færøske Studenterblad i en navngiven Artikel skriver herom: „Jeg vil nu ikke sige, at Børnene intet kommer til at lære af dansk Sprog, men jeg tror, at jeg kan sige, at det bliver ikke ret meget, de kommer til at lære, i hvert Fald ikke saa meget, at de efter deres Skoletid kommer til at give sig noget af dermed. Det vil blive dem saa vanskeligt, at de ikke gider — de fleste, i hvert Fald. Lad saa Mænd sige, hvad de vil, dette bliver Resultatet."

6. Jeg skal særlig dvæle ved et enkelt Punkt i Hr. Paturssons „Berigtigelse" af mit Foredrag, da det, om end i sig selv ubetydeligt, dog efter min Mening er meget illustrerende. Hr. Patursson siger Side 349: „I Lærerskolen i Thorshavn skal der vel tages en afsluttende Prøve i Modersmaalet, men dèr var Undervisningen i dette Sprog under Hr. Rytters Skoledirektorat saa slet, at den ene af Skolens Censorer betegnede den som under al Kritik, hvad der ogsaa fremgaar af Eksamensresultaterne, der opviste Karakterer som slet, maadelig og temmelig godt". Denne af Hr. Patursson som Vidne afgivne Forklaring har følgende Forhistorie.

I Lagtinget i 1917 udtalte Hr. Patursson det samme, dog at han kun nævnte

mdl. og slet, ikke tg. Jeg undersøgte Spørgsmaalet, og da jeg havde faaet konstateret, at der ved Eksaminerne i 1914, 1915, 1916 og 1917, hvor vedkommende Lærer, der sigtes til, havde været Lærer i Færøsk, ikke var givet et eneste mdl. eller slet, hverken i mundtlig Færøsk, skriftlig Færøsk eller som sammenlagt Karakter, meddelte jeg Hr. Patursson dette og sagde, at jeg vilde berigtige hans Udtalelser i Lagtinget. Hr. Patursson sagde da, at det behøvede jeg ikke; naar blot han vidste det, var det jo godt, da det saa ikke mere vilde blive sagt. Maaske noget af denne Grund, men mest, fordi der ikke var nogen passende Lejlighed, blev det ikke meddelt i Lagtinget.

I 1918, da vi havde begæret vor Afsked, og Patursson i Huj og Hast var rejst herned, fremkom der en Artikel i „Politiken" for 26. April, skrevet af Selvstyrepartiets Telegramkorrespondent hernede, den samme, som afsendte det bekendte Telegram, der lod underforstaa, at det var nogle Partiers Mening hernede at indføre Værnepligt paa Færøerne. Vedkommende gengiver paa ny Historien om Karaktererne, men da han jo maa være forsigtig, fordi det fremkommer offentligt, skriver han saaledes: „Karakterer som tg. og mdl. i Modersmaalet skulde ogsaa synes at være over Grænsen for det sømmelige, naar det drejer sig om Folk, der skal ud som Lærere i Bygdeskolerne". De Herrer vil lægge Mærke til, at der staar ikke her, at der *er givet* saadanne Karakterer, og tg. er nu taget med og slet udeladt.

I Lagtinget i 1918 udtalte Hr. Patursson sig paa ny om Karaktererne mdl. og slet. I den Anledning indeholdt „Dimmalætting" for 7. September 1918 en saalydende Artikel:

Færøskundervisningen.

Under Lagtingets Behandling af Undervisningssproget i de færøske Bygdeskoler udtalte Selvstyrepartiets Fører, Landstingsmand J. Patursson, at Færøskundervisningen i Seminariet var i den Grad under al Kritik, at Elever, som ved sidste Afgangsprøve dimitteredes fra Seminariet — under en ny Censor — havde faaet Karakterer som „Slet" og „Mdl." i Færøsk.

Denne Udtalelse fremkom antagelig, fordi Hr. Patursson mente, at han derved kunde genere mig, der var Tilhører under Størstedelen af Debatten.

Uden at komme ind paa mit Forhold til Færøskundervisningen eller Resultaterne af denne, som sikkert kunde have været bedre, men som vil taale Sammenligning med andre Resultater, skal jeg fremhæve:

Jeg erklærer herved, at den af Partifører og Landstingsmand J. Patursson forannævnte Fremstilling **er en grov Usandhed** — *dobbelt grov*, fordi man maa forudsætte, at han havde indhentet faktiske Oplysninger. *Ikke en eneste* af de Elever, jeg har dimitteret fra Seminariet, har hverken ved nogen Aarsprøve, ej heller ved nogen afsluttende Eksamen faaet Karakterer som „Slet" og „Mdl." i Færøsk — heller ikke en eneste Elev fra sidste Hold.

(sign.) *Oluf Skaalum.*

Herpaa svarer Hr. Patursson i „Tingakrossur" for 11. September 1918 omtrent saaledes — det er skrevet paa Færøsk —: „Jeg er blevet opmærksom paa i „Politiken" og senere i „Tingakrossur" og „Føroyatíðindi", at Lærerelever paa Lærerskolen ved den sidste Prøve i Færøskundervisning har faaet slet og mdl., og at den daværende Censor, Provst Andreas Evensen udtalte, at Undervisningen deri var meget daarlig. Nu siger den vedkommende Lærer, at dette er „grov Usandhed". Hvad er da Sandheden? Lad os faa det at høre. Lad os faa at vide, hvilket Skudsmaal Eleverne fik ved den sidste Prøve! Det vilde jo være godt, om Sandheden var den, at Undervisningen i Modersmaalet var anderledes, end man siger".

I Marts 1919 har Hr. Patursson igen — her for Kommissionen som Vidne — forklaret, hvad jeg før citerede, uagtet han offentlig i et Blad var beskyldt for at have fremsat en „grov Usandhed", og uagtet det sammesteds blev forudsat, at han havde indhentet Oplysninger. Nu tager han ganske vist tg. med, og derved kommer han *noget*, om end kun grumme lidt, i Berøring med de faktiske Forhold, thi ganske vist er der intet tg. i 1914 og ej heller i 1915, hvor der blev givet henholdsvis 20 og 30 Karakterer til 10 og 15 Elever, ej heller i 1918 — kort førend Patursson fremkom med sin fornyede Paastand i Lagtinget — i de sammenlagte Karakterer for 16 Elever, men i 1916 var der blandt de sammenlagte Karakterer for 15 Elever et tg.+ og i 1917, blandt 17 Elevers Karakterer, et tg.+ og 3 tg.'r.

Jeg synes, at denne Fremgangsmaade er temmelig karakteristisk og stemmer med,

hvad jeg tidligere har anført. Der fremføres en Usandhed i de danske Blade, og da man saa derfra overfører den til Færøerne, og den dèr bliver stemplet som det, den er, undskylder man det med, at det har staaet i danske Blade og gengiver det senere som Fakta, naar man skal afgive Vidneforklaring for Kommissionen.

7. Jeg har tidligere omtalt, hvorledes der hernede i mange forskellige Blade i Anledning af vor Afskedsbegæring blev agiteret for at støtte Ministeren. Jeg blev bl. a. beskyldt for at have givet en Præst en kraftig Irettesættelse, fordi han havde tilladt, at et 7 Aars Barn i Skolen fortalte Bibelhistorie paa sit Modersmaal, ja, i nogle Blade blev det endog nærmere udformet derhen, at vedkommende Præst vilde jeg nu af den Grund ikke have til Provst. Jeg har tidligere, jfr. Side 18, sagt, at det var en udmærket Historie deroppe, men kun egnet til Underhaandsagitation. Ingen kendte den; paa den ene Ø troede man, det var sket paa den anden Ø. Til offentlig Agitation var Historien ikke saa god deroppe, thi saa kunde Sandheden let komme frem. Hernede blev den derimod kraftigt benyttet i den offentlige Agitation. Folketingsmand Samuelsen har fornylig meddelt mig, at Folketingsmand, Redaktør Fog-Petersen har sagt ham, at han kraftigt har benyttet Affæren, og at den var sand, da Kirkeminister Poulsen havde sagt, at der forelaa Indberetning herom i Ministeriet. Folketingsmand Samuelsen skrev derfor baade til Undervisningsministeriet og Kirkeministeriet om at maatte faa denne Indberetning at se eller blive gjort bekendt med de nærmere Omstændigheder, da han rimeligvis maatte have været Medlem af Skoledirektionen paa det Tidspunkt, der sigtedes til. Skønt han skrev i første Halvdel af Maj, havde han ikke faaet noget Svar, da han rejste den 12. Juni d. A.

Bemærkninger til Hr. Patursson's Spørgsmaal til Landfoged Vest den 15. April 1919.

Jeg maa maaske have Lov til at udtrykke min Forbavselse over, at Hr. Patursson har stillet Landfogeden forskellige Spørgsmaal, som han maatte vide, Landfogeden *ikke kunde* besvare, medens jeg derimod burde have faaet Spørgsmaalene. Jeg forstaar dog selvfølgelig Hensigten. Spørgsmaalene maatte derved blive ubesvaret og give Indtryk af, at der var noget muggent. Jeg skal kort dvæle ved et Par af Spørgsmaalene.

1. Hr. Patursson spørger, hvorfor jeg havde solgt et nærmere angivet Areal til Skibsreder Müller, skønt den tidligere Amtmand ikke vilde, og uagtet Müller kun havde opdyrket ca. $^1/_{30}$ af Arealet, medens Husmænd i Thorshavn, der kun besidder mindre Lodder, ikke har kunnet erholde disse til Ejendom, skønt de har opdyrket $^1/_3$ eller Halvdelen deraf.

Forholdet er følgende: Den tidligere Amtmand havde udlejet det omtalte Areal til Müller. Naar dette er sket, er Amtmanden efter nogen Tids Forløb berettiget og, hvis han ikke vil være vilkaarlig, forpligtet til ifølge Trøloven af 1894 og gældende Praksis at sælge det til Vedkommende, naar han har anvendt noget Arbejde derpaa. Da altsaa Spørgsmaalet kom til at foreligge, og da alle maatte indrømme, at Müller havde udført et dygtigt Arbejde paa Arealet, og der ikke af den tidligere Amtmand var taget noget Forbehold i Lejekontrakten om Opdyrkning af en bestemt Del af Trøen, forespurgte jeg som sædvanlig Sysselmanden. Denne, som var en nær Meningsfælle af Patursson, anbefalede Andragendet. Jeg spurgte endvidere Landvæsenskommissionen, hvad jeg ikke var forpligtet til, og ogsaa den anbefalede. Sagen blev derefter indsendt til Ministeriet, hvad jeg heller ikke var forpligtet til; Ministeriet billigede Amtets Indstilling. Hr. Patursson bør altsaa rette sin Forespørgsel og sin Klage til Ministeren; men jeg tager selvfølgelig det fulde Ansvar, da Ministerens Resolution var udfærdiget efter min Indstilling.

Hr. Patursson søger ved sit Spørgsmaal at give det Udseende af, at jeg tilstod Müller, hvad jeg nægtede Husmændene i Thorshavn. Her for Kommissionen skal det have Udseende af, at Smaafolk ikke kunde faa Ejendomme til Købs, og at Patursson optræder som deres Talsmand overfor den egenmægtige Amtmand, der vilde Smaafolk til Livs. Det passer nemlig med hans Politik hernede. Jeg vil bede de Herrer sammenholde denne Paturssons Udtalelse med den Kendsgerning, som jeg tidligere har berørt, at han paa Færøerne dannede en Forening, der skulde varetage Bøndernes Interesser mod Amtmanden, *fordi* jeg netop solgte for megen Jord til Smaafolk. De Herrer vil saa maaske ogsaa bedre forstaa, hvad Amtslæge Ingbøll har udtalt i et offentligt Foredrag: „Det danske radikale Klædebon

passer til hans bundkonservative Storbondepolitik fra den færøske Hedenold som en Hjelm til en Jordemoder", og de Herrer vil saa maaske ogsaa bedre forstaa, hvorfor en socialdemokratisk Rigsdagsmand, som havde undersøgt Forholdene, saa kraftigt tog mig i Forsvar i Folketinget. Nu klager Hr. Patursson over, at jeg ikke har villet sælge til nogle Husmænd i Thorshavn, skønt de havde opdyrket en Tredjedel eller Halvdelen, og søger at give det Udseende af, at dette var almindelig bekendt. Jeg skal da oplyse, at Hr. Patursson selvfølgelig ikke kan nævne blot et eneste Tilfælde i Thorshavn, hvor Vedkommende har opdyrket en Tredjedel, ja, jeg vil sige endog blot en Fjerdedel, og dog ikke har faaet Arealet til Ejendom, naar Betingelserne ellers var i Orden. Kommissionen vil, hvis det anses fornødent, meget let kunne faa dette konstateret ved telegrafisk at forespørge Amtmanden, der for en Sikkerheds Skyld kan faa Ordre til at konferere med Hr. Patursson og Landfogeden.

2. Hr. Patursson spørger om, hvorfor jeg ikke har villet hjælpe ham i forskellige Tilfælde, hvor han mente, at nogen krænkede hans Ret. Jeg kan absolut ikke erindre det Tilfælde med en Dæmning i Sandaa, som han taler om, og jeg tror ganske bestemt ikke, det har foreligget for Amtet. Men Patursson kan ganske vist nævne andre Tilfælde, hvor han ønskede, jeg skulde være ham behjælpelig med at fremtvinge, hvad han mente at have Ret til, ja, en enkelt Gang vilde han endog have mig til at hjælpe sig til, at den saakaldte Tørveskat blev sat betydeligt op, hvilket vilde ramme en Mængde Smaafolk i Thorshavn. Jeg henviste ham imidlertid til at gøre sin Ret gældende ved Domstolene, thi det er dog den Vej, man maa gaa, naar man mener, at man har en Ret at kæmpe for. En Amtmand skal dog ikke rage Kastanjerne ud af Ilden for ham, fordi han ligger i Strid med sine Naboer. Hr. Patursson holdt imidlertid af let forstaaelige Grunde ikke af denne Vej. En Gang, jeg tror, det var i 1914 eller 1915, fik han nemlig ved Overretten en Bøde for unødig Trætte.

3. Hr. Patursson indlader sig i en Diskussion med Landfogeden om Petroleumssituationen ved Blokadens Indtræden, uagtet han maatte vide, at jeg var den rette til at besvare Spørgsmaalet, da Landfogeden ikke havde haft noget som helst dermed at gøre. Han oplyser og fastholder, trods Landfogedens Benægtelse i den Anledning, pag. 429, at der ikke var Petroleum til Belysningsbrug, da Blokaden udbrød, og at der kun var 2—300 Tdr. lige til Lanternebrug, og i sit Foredrag den 25. April 1919 siger Hr. Patursson: „Island havde Overflod af Petroleum baade til Husbrug og Drivkraft, Færøerne havde ikke en Draabe til Husbrug og daarlig nok tilstrækkelig til Sejlskibenes Lanterneføring." Jeg skal da oplyse, og det vil fremgaa af den officielle Statistik, at der — foruden alt, hvad der var hos private Folk — den 1. Januar 1917 var 218,903 Liter Petroleum, og den 1. Februar 1917 216,295 Liter, altsaa ikke 2—300 Tdr., men 1200 Tdr., medens der den 1. Januar 1916, da det offentlige ikke havde noget med Petroleumsspørgsmaalet at gøre, kun var 123,375 Liter, altsaa kun ca. 600 Tdr. Der var altsaa, da Blokaden udbrød, Petroleum til Belysningsbrug — Folk blev kun opfordret til at spare —, der var mere end nok til Lanternebrug, og selv Motorfiskeriet fortsattes en Tid ved Hjælp af den tilstedeværende Beholdning, og senere forsattes den ved Hjælp af Tran. Jeg vil endvidere bede de Herrer gennemlæse de officielle Telegrammer, som nu foreligger for Kommissionen, fra Island om Petroleumsforsyningen dèr. Man vil da se, at der meddeles deroppe fra, snart „Lageret er udsolgt", snart „Udsigterne de mørkest mulige"; ja, Islands Ministerium anmoder mig endog om Tilladelse til at bruge 100 Tons, som vi havde liggende deroppe. Jeg synes, at Hr. Paturssons Spørgsmaal til Landfogeden og hans Udtalelser om Petroleumsforsyningen herved er tilstrækkelig karakteriseret.

4. Hr. Patursson siger Side 432, at det foreligger oplyst for Kommissionen, at Redaktøren af „Dimmalætting" har offentliggjort noget, som han kun kan have fra Amtmand Rytter. Jeg vil gerne spørge, hvortil der sigtes. Jeg har jo netop for Kommissionen sagt det modsatte, og specielt maa jeg paa ny paastaa, at end ikke vor Afskedsansøgning fik Redaktøren at vide af mig. Han fik den først at vide gennem andre, da Rygtet løb Thorshavn igennem. Jeg siger dette udtrykkelig, for at der ikke skal være mindste Grundlag for Ministerens Sigtelse mod mig i Landstinget for at have telegraferet til „Tidens Tegn".

Bemærkninger til Lærer Zachariasens Foredrag den 15. April 1919.

Jeg skal ikke dvæle derved; jeg tror, det er tilstrækkelig oplysende i sig selv. Hr. Patursson sagde en Gang til mig — Sagen med Zachariasen begyndte, medens vi gavde mange interessante Samtaler med hinanden —, at den Sag interesserede ham ikke: Zachariasen havde begaaet den Dumhed, som Patursson udtrykte det, at være konkret, og man skulde altid være abstrakt i Angrebene. Det er derfor ogsaa karakteristisk, at Hr. Patursson Side 345 udtaler, at det nok var muligt, at Zachariasen har tænkt paa et konkret Tilfælde, nemlig, at der af Skoledirektionen var blevet ansat en dansk Lærer paa Færøerne, men Hr. Patursson formoder dog, at det, der særlig har bevæget Zachariasen til at optræde, var, om jeg saa maa sige, det abstrakte Spørgsmaal om Berettigelsen af et Cirkulære. Selv her for Kommissionen er Hr. Patursson altsaa noget bange for, at Zachariasens konkrete Angreb ikke hjælper. Zachariasen selv fastholder dog, at hans Optræden skyldtes det nævnte konkrete Tilfælde. Han kunde jo heller ikke godt sige andet, da den Forening, hvoraf han er Medlem, for nylig gennem en navngiven Artikel har udtalt, at „Selvstyremændene har for Størstedelen holdt Kortene under Bordet. Om de ikke har villet eller kunnet lægge dem aabne, ved jeg ikke, helst vel noget af begge Dele, tror jeg, men nu bør Orden komme ud af det Urede", og lidt senere hedder det: dog vi vil ikke gaa i det skjulte hermed, men fremlægge det klart for Offentligheden; er det ikke saaledes beskaffent, at det taaler Dagens Lys?"

De to Ting, som Zachariasen var fornærmet over, og som gjorde, at han opfordrede de færøske Lærere til ikke at holde Loven, var følgende.

1) Vi havde ansat en dansk Lærer deroppe. Zachariasen udtaler, at Anordningen af 1912 tillader det. Jeg synes, det var rigtigere at fremhæve, at Lagtinget med 18 Stemmer mod 2 vedtog at andrage Ministeriet om at være behjælpeligt med at faa en saadan Lærer, at Hr. Patursson selv i sin skriftlige Motivering til Lagtinget tiltraadte Indstillingen herom, selvom han ikke stemte derfor, at Skolekommissionen, at Forstanderskabet havde ansøgt derom, at Skoledirektionen havde indstillet det til Ministeriet, og at Ministeriet havde imødekommet Andragendet. Jeg tror, det er tilstrækkeligt til at vise, at Hr. Zachariasens Opfordring til Lærerne om at nægte at overholde Loven, da Skoledirektionen havde brudt den, var mindre velovervejet. Selve Ministeriets Skrivelse, som er citeret Side 445, lader jo heller ingen Tvivl tilbage om dets Stilling, og jeg vil særlig bede Kommissionen lægge Mærke til, hvor uvillig den færøske Lærerforening efter Zachariasens egen Fremstilling stillede sig til Sagen, skønt den ellers varetog Spørgsmaalet om Færøsk med stor Kraft.

2) Hr. Zachariasen fremdrager for Kommissionen den Kendsgerning, at der paa Finansloven var bevilget 1 000 Kr., for at Færinger kunde blive uddannet paa danske Seminarier. Jeg tror ikke, jeg behøver at sige meget herom. At det skulde være en Grund til at nægte at overholde Lovene paa Færøerne, forekommer mig ubegribeligt.

Bemærkninger til Hr. Patursons Foredrag af 25. April 1919.

Jeg skal ikke dvæle ved, at jeg paa visse Steder faar det Indtryk, at Hr. Patursson ikke vil staa inde for Selvstyrepartiets Program, nemlig hvor det er for vidtgaaende, idet han f. Eks. henviser til, at det var Rasmus Rasmussen, der var Ordfører for Partiets Program i 1915, og lignende. Jeg skal kun dvæle ved enkelte af de Fakta, som Hr. Patursson anfører for at vise, at min Fremstilling er forkert paa et eller andet Punkt.

1) Jeg har f. Eks. et Sted sagt, at Partiets Program var saa vidtgaaende, at man maatte se at komme udenom det. Hr. Patursson søger nu at vise, at dette er urigtigt, og har i den Anledning privat forespurgt Rasmus Rasmussen, om det er urigtigt. Svaret gaar ud paa, at Rasmus Rasmussen indskrænker sig til at henvise til det i Bladet „Tingakrossur" Nr. 41, 42 og 43 — 1915 optagne Referat af hans Tale i Lagtinget ved Sagens 2den Behandling, hvilket Referat er sat efter et af ham indleveret Manuskript. Som de Herrer vil se, er denne Tale noget vidtgaaende, og Hr. Patursson drager altsaa den Slutning, at min Fremstilling er forkert, da det jo her aabent siges, hvad Meningen er. Hr. Patursson glemmer imidlertid, for at bruge et mildt Udtryk, ganske, at det jo netop var dette Program og denne Tale, man senere søgte at komme udenom. Jeg har selvfølgelig aldrig sagt, at man *allerede forinden* eller samtidig med, at man fremkommer med et Program, søger at

komme udenom det. Jeg har kun sagt, at naar man *havde* opstillet et Program og mærkede, at det var for vidtgaaende, saa søgte man senere at komme udenom det. Det er altsaa ikke noget Bevis, naar Hr. Patursson henviser til netop den Tale, hvorved man fremlægger Programmet. Paa det Tidspunkt søgte man selvfølgelig ikke at komme udenom det, men først bagefter, f. Eks. de Herrer Patursson og Mortensen hernede. Hr. Patursson udtaler saaledes overfor „Politiken" den 8. April 1918: „I Korthed er vore særlige Ønsker at blive fri for Embedsmænd som fødte Medlemmer af Lagtinget, saa at Lagtingets Vedtagelser kan blive virkelige Udtryk for Befolkningens Ønsker, uhindret af Embedsmænd. Vi ønsker dette i andre lokale Spørgsmaal, f. Eks. i Skolesager. Ligeledes ønsker vi naturlig Ret og Frihed for vort Sprog, selvfølgelig med Bevarelse af en saadan Undervisning i dansk Sprog, at Befolkningens Kundskaber forbedres og ikke formindskes." Saaledes angiver Hr. Patursson Programmet overfor „Politiken". Bladet „Dimmalætting" tilføjer: „Saaledes omtaler altsaa Selvstyrepartiets Fører J. Patursson Partiets Program i København. I Anledning heraf spørges: Anerkender Selvstyrepartiets *Ledere* her paa Færøerne dette Program, som deres Fører har fremsat i „Politiken", som Partiets *Hoved*punkter? Og i bekræftende Fald, hvis de gør det, hvorfor stemmer de da ikke paa Sambandspartiets Kandidater, der dog *ærlig* og *redelig* vedkender sig *samme* Program. Ingen af Sambandspartiets Førere, hverken *Effersøe*, Provst *Petersen*, eller *Samuelsen* er optraadt med ét politisk Program *her paa Færøerne* og *et andet nede i Danmark*." Og Hr. Mortensen udtaler i Rigsdagen i 1915 under Finanslovdebatten: „Jeg har da ogsaa de kraftigste Beviser derimod, idet jeg lige har oplæst Selvstyrepartiets Program, § 7, der gaar ud paa at skaffe det færøske Sprog lige Ret med det danske Sprog i alle færøske Anliggender, altsaa lige Ret for de to Sprog." Det er en Udtalelse, som efter det nu passerede virker temmelig illustrerende. Hr. Patursson omtaler altsaa slet ikke overfor „Politiken" i det Interview, jeg citerede, at Lagtinget skal være lovgivende i alle Forhold, som vedrører Færøerne særskilt. Han omtaler ikke, at man vil have en særlig Ombudsmand paa Færøerne. Han omtaler ikke, at Dansk skal degraderes. — Det var dette Interview i „Politiken", der, som jeg har udtalt Side 103, blev telegraferet til Færøerne, og som voldte „Tingakrossur" saa meget Besvær, forsaavidt angik Hr. Paturssons Udtalelser om Programmet, medens „Politikens" Kommentar om det loyale i Programmet selvfølgelig ikke voldte noget Besvær, naar blot „Politikens" Kommentar kunde blive skilt ud fra Hr. Paturssons Udtalelse som et selvstændig Punkt, hvad Partiets sædvanlige Korrespondent selvfølgelig ogsaa gjorde. Som det fremgaar af Hr. Paturssons forskellige Spørgsmaal, er han fornærmet over, at jeg kendte disse to Telegrammer. Derimod har han ikke oplyst, hvad jeg dog Side 103 opfordrer ham til, hvorledes hans Meningsfæller paa Færøerne har set paa dette Interview i „Politiken".

2.) Med Hensyn til Hr. Paturssons sidste Forklaring af 25. April paa Adressen skal jeg kun sige et Par Ord. Jeg maa først fastholde den Kendsgerning, *at* Hr. Patursson ikke har indladt sig paa at benægte, end sige modbevise de af mig i mine Forklaringer fremførte Beviser, *at* Hr. Patursson ikke med et Ord har omtalt hele den Telegramkorrespondance, som Kommissionen har fremskaffet. Jeg skal kun nævne et enkelt Punkt. Stærkt presset af Landstingsmændene Kragh, Hauch og Schovelin erklærer Hr. Patursson oprindelig, d. v. s., før han ved Juletid rejste til Færøerne, at han først afsendte Adressen, efter at han var blevet klar over, at Ministeriet ikke havde noget derimod, og at han antog, at dette fulgte af et af Mortensens Telegrammer, der kun indeholdt Oplysning om Gesandtens Adresse, medens der ingen Brevveksling var ført mellem Patursson og Mortensen, og han *motiverede* Side 175, hvorfor der ingen Brevveksling fandt Sted, nemlig fordi det vilde tage for lang Tid. Nu oplyser de famøse Telegrammer, at Mortensen og Patursson har brevvekslet endog med flere Breve om Sagen. Nu oplyser Telegrammerne, at Hr. Patursson har faaet et Brev fra Mortensen umiddelbart *før* Adressens Afsendelse. Nu oplyser Telegrammerne, at Hr. Patursson overfor Mortensen giver det Udseende af, at dennes Breve var kommet for sent, idet de først var modtagne *efter* Adressens Afsendelse. Om alt dette siger Hr. Patursson ikke et Ord, skønt han lovede at have nærmere Oplysninger, naar han kom fra Færøerne, og skønt han Side 353—54 paa ny blev forespurgt af Landstingsmand Hauch, ligesom han heller ikke med et Ord har omtalt, hvorledes det Misbrug, der blev gjort af Landstingsmand Triers Telegram, kunde forsvares.

Hvorledes er da Hr. Paturssons Fremstilling af 25. April? Jo, tidligere var

Hovedsynspunktet i forskellige Formuleringer dette: Adressen var Udtryk for Mistillid til *Amtmanden*, det var ham, man vilde udenom, ikke det danske Ministerium. Ved denne Fremstilling gjorde Hr. Patursson sig imidlertid skyldig i en Mængde Selvmodsigelser, som jeg har paavist. Bl. a. citerede jeg for Kommissionen en af Hr. Patursson og Meningsfæller i Lagtinget i 1917 fremlagt underskreven Erklæring om, at Adressen ikke tilsigter at udtale nogen Mistillid til Myndighederne, altsaa heller ikke til Amtmanden. Hr. Patursson havde vist paa det Tidspunkt, da ovennævnte Synspunkt blev fremstillet som det ledende, glemt denne Erklæring. Hr. Patursson kunde derfor ikke i sin Forklaring for Kommissionen af 25. April, da han havde været paa Færøerne, med Kraft fastholde dette Synspunkt; det vilde stille de forskellige Underskrivere i et mærkværdigt Lys. Nu bliver Hovedsynspunktet dette, jfr. Side 459, at der var ingen mere loyal Vej end den, man tilsigtede, nemlig at Adressen skulde gaa gennem Lagtinget, idet saa Lagtinget og Amtmanden ene og alene var Herre over, hvilken Vej man vilde gaa, og det blev rimeligvis eller maaske gennem det danske Ministerium. Ved denne Forklaring opnaar Hr. Patursson nemlig at komme i Overensstemmelse med den lige nævnte Erklæring, udstedt med Navns Underskrift af Hr. Patursson og Meningsfæller.

Med Hensyn til denne Forklaring skal jeg nøjes med at bede Kommissionen for det første gennemlæse Hr. Paturssons tidligere Forklaringer, ligesom jeg med Hensyn til de tidligere Forklaringer vil bede Kommissionen sammenholde dem med hans nuværende Forklaring af 25. April 1919, for det andet gennemlæse den for Kommissionen nu fremlagte Telegramkorrespondance, hvoraf det bl. a. vil fremgaa, at han allerede forud for Lagtinget havde forberedt en Vej, som han netop vidste, Amtmanden ikke vilde gaa, nemlig Mortensen som færøsk Gesandt i London, for det tredie gennemlæse hans Tale i Lagtinget om, at den danske Udenrigsminister var saa optaget og desuden ikke var i Stand til at varetage Færøernes Interesser, hvilket heller ikke tyder paa, at Adressen skulde gaa den Vej: gennem Amtmanden og Ministeriet; endelig vil jeg for det fjerde bede Kommissionen sammenholde hans nuværende Forklaring af 25. April med den Kendsgerning, som han tidligere fremhævede med saa stor Vægt, at hans Parti tilbød Flertallet i Lagtinget at stille Adressesagen i Bero, saafremt Lagtinget vilde indstille til Regeringen at fremme de samme Spørgsmaal; naar alt alligevel skulde gaa gennem Amtmanden og eventuelt gennem Ministeriet, var denne Forskel og dette Tilbud jo meningsløst. Hr. Patursson fremkommer med sin nuværende Forklaring uden at tage mindste Hensyn til, at den kommer i Strid med hans tidligere Forklaringer og med hele det i hans Presse hidtil hævdede Synspunkt: Mistillid til Amtmanden.

Paa eet Punkt føler Hr. Patursson dog, at der tiltrænges en Forklaring. Hvorfor er der nemlig saa mange, endog blandt Hr. Paturssons egne Meningsfæller, der mener, at Adressen skulde direkte til England og til den engelske Regering? Jo, siger Hr. Patursson, det beror paa en Oversættelsesfejl og tildels paa en Opfattelsesfejl. Han siger Side 461: „Jeg tror ogsaa, Opfattelsen meget beror dels paa en Oversættelsesfejl, dels en Opfattelsesfejl. Der var nemlig Tale om, at Adressen skulde sendes „beina leid" til Storbritanniens Regering. Dette *kan* oversættes ved „direkte", men denne Oversættelse er ikke rigtig i foreliggende Tilfælde. „Beina leid", „beinan veginn" betyder nemlig den lige, den bekvemmeste, den hurtigste Vej, men dette forhindrer ikke, at Sagen fremsendes gennem anden eller tredie Person til rette Vedkommende". Hr. Patursson *glemmer* imidlertid, at han tidligere overfor Kommissionen har fremlagt en Oversættelse, der lyder saaledes, jfr. Side 352: „*Forslag til Beslutning!* Lagtinget beslutter: . . . . . 2) at den britiske Regering direkte herfra med det allerførste ansøges om fri Sejlads for Gods, Passagerer og Post mellem Færøerne og Island". De Herer vil se, at den Oversættelse, som Hr. Patursson mener er forkert, er foretaget af Hr. Patursson selv. Hr. Patursson glemmer ligeledes, at han den 11. April 1918 er blevet interviewet af „Ekstrabladet", og at Referatet ifølge Bladets egen Udtalelse var godkendt af ham forinden Trykningen; ogsaa dette Interview viser klart, at hans Standpunkt paa det Tidspunkt var, at man havde i Sinde at gaa udenom Amtmanden, da man var klar over, at det ikke kunde nytte at gaa gennem ham. Det lyder nemlig saaledes: „Da saa Tanken opstod om at rette en Henvendelse til den engelske Regering om at faa fri Sejlads, var man ligeledes paa Forhaand enig om, at det ikke kunde nytte at sende denne gennem Amtmanden". Nu har man derimod fundet paa, at Adressen netop skulde sendes gennem Amtmanden,

thi saa vilde den jo komme gennem det danske Ministerium, og saa vilde man i alt Fald ikke komme i Strid med den af Hr. Patursson og hans Meningsfæller afgivne Erklæring.

Bemærkninger til Hr. Patursons Foredrag af 30. April 1919.

Jeg skal blot bede de Herrer lægge Mærke til Side 477, Sp. 1—2, hvorledes Hr. Patursson vil afkræfte min Fremstilling af den mig berørte Malingslicitation. Han søger at dreje det hele derhen, at det skete i 1911, og siger, at følgelig er min Fremstilling forkert, da de paagældende paa det Tidspunkt ikke stod noget Blad nær. Men Forholdet er netop det, som jeg har sagt, at det skete i 1912. Det fremgaar ogsaa af Tillægsbevillingsloven for 1912—13, at Malerarbejdet blev udført i 1912, og den omhandlede Begivenhed forefaldt selvfølgelig umiddelbart før.

Jeg har i det hele søgt at fremstille de positive Kendsgerninger absolut nøjagtigt; jeg ser heller ikke, at Hr. Patursson har afkræftet nogen af dem. Dog har jeg i et tidligere Foredrag gjort mig skyldig i en Ukorrekthed, som Hr. Patursson ikke har rettet mig i. Jeg sagde Side 391, at brændt Byg fra Kirkebø blev solgt i Thorshavn for 2 Kr. pr. kg. Jeg har her været unøjagtig. Jeg er senere blevet opmærksom paa, at dette Byg ikke blev solgt for den af mig angivne Pris. 2 Kr. pr. *kg*, men for 2 Kr. pr. *Pund*. Jeg kan ikke erindre Købmændenes Fortjeneste ved Salget, men den var ikke ublu, saa Hovedfortjenesten gik til Kirkebø.

Som den høje Kommission ved, har Hr. Patursson og jeg yderst forskellige Meninger om en Mængde Forhold. Paa eet Punkt kan jeg dog være endog fuldstændig enig med ham. Han siger Side 451: „Det forundrer mig kun, at Justitsministeriet efter disse Indberetninger har turdet have noget med Selvstyrepartiet at gøre, og da i Særdeleshed med mig.“ Naar man bortser fra, at Hr. Patursson altid identificerer sig selv med Selvstyrepartiets moderate Del, naar det passer ham, og som jeg tidligere har paavist, fralægger sig Ansvaret for den yderliggaaende Dels Vedkommende, naar det passer ham, er jeg ikke mindre end han overrasket over, at Justitsministeren i sit bekendte Telegram af 15. Marts 1918 turde anbefale Hr. Patursson. Hr. Paturssons Forsøg paa nu at tage Selvstyrepartiet med ser jeg altsaa bort fra. Som jeg tidligere har fremhævet, var netop det centrale, Kernepunktet for mig i Telegrammet af 15. Marts, at Ministeren greb ind i Valget til Lagtinget for at faa en Mand som Patursson valgt til Landstingsmand, skønt han i det samme Telegram sagde, at han troede paa Amtmandens Indberetninger. Det var et Slag i Ansigtet paa mig: Jeg, den danske Statsminister, Zahle, tror paa Deres, Amtmand Rytters Indberetninger, derunder selvfølgelig ogsaa paa Deres Indberetninger om Mortensen og Patursson og og om deres skjulte og dobbelte Programmer, jeg ønsker imidlertid ikke desto mindre Mortensen og Patursson valgt henholdsvis til Folketinget og Landstinget. Og det var efter min Mening ganske vildledende for Offentligheden. Baade Offentligheden hernede og Offentligheden deroppe maatte jo tro, at Ministeren ikke var gjort bekendt med hele Paturssons Virksomhed, med hans dobbelte Programmer, naar han var hernede, og naar han var deroppe, thi ellers kunde Ministeren da ikke samtidig sige, at han anbefalede Patursson, og at han troede paa Amtmandens Indberetninger.

Jeg antager imidlertid, at det er unødvendigt at tale mere herom for Kommissionen. Hvad der er sket i den seneste Tid: Forslaget om det danske Sprogs Udryddelse som Undervisningssprog, Lagtinget lovgivende, Grundlovsændring, kun færøske Embedsmænd, selvstændigt færøsk Flag — alt viser, at mine Indberetninger til Ministeren har været rigtige, og Ministeren har derfor med fuld Ret sagt, at han stolede paa dem. Spørgsmaalet om færøske Embedsmænd har man end ikke tidligere turdet hævde. Bladet „Tingakrossur“ Nr. 34 for 1913 skriver saaledes: „Et helt andet Spørgsmaal er det jo, hvorvidt der i Virkeligheden vil være vundet noget ved en Embedsstand, maaske hovedsagelig rekrutteret af Færinger; de Erfaringer, man hidtil har gjort i saa Henseende, tyder neppe afgjort i den Retning“. Saa staar der lidt om, at det maaske var en Undtagelse med Læger. “Ellers kan det sikkert være „eins Bier“, om vore Embedsmænd er Færinger eller Danske, hvad deres Virksomhed angaar. Frænde er som bekendt Frænde værst“. Det eneste, der har forbavset mig i den nu opstaaede Bevægelse, er, at Hr. Patursson ikke har kunnet holde igen, til Kommissionens Arbejde var færdigt. Jeg troede, at han havde kunnet gøre det, men Partiet har ikke villet det saaledes. Det har med den Fane, som Statsmini-

steren har udleveret det, ment at være stærkt nok til at gaa frem uden at vise Forsigtighed, og det saa meget mere, som den danske Fane samtidig har svækket de fornuftige Færingers Modstand og faaet dem til at sige: Hvad kan det nytte; naar selve Borgen, det danske Ministerium, hjælper de andre til at bryde ind i den ved at give dem en dansk Fane, som Statsministeren selv siger, han er, kan det ikke nytte at forsvare den; vi maa have Ro, og naar man i Danmark med al mulig Magt og med alle mulige Midler støtter den danskfjendtlige Politik, en Politik, der netop er rettet mod det danske Ministerium, lad os saa give op. Kampen er nemlig for ulige, naar Ministeriet siger god for Førerne, skønt det maa vide, at Kampen netop er rettet mod det danske Ministerium. Ministeriet har sagt god for Førerne og for den Politik, de fører, skønt man heroppe hidtil har troet, at ingen dansk Minister kunde eller vilde billige denne Politik, og at enhver Diskussion herom derfor var udenfor al Fornuft.

Bemærkninger til Herredsfoged Helms' Forklaring af 28. Maj 1919.

Herredsfogedens Forklaring maa ligesom Rasmus Ramussens have været en stor Skuffelse for Hr. Patursson og Venner, selvom der selvfølgelig i de to Foredrag blev vist al mulig Imødekommenhed overfor dem. Nu havde man nemlig, som jeg tidligere har udviklet, været saa forsigtig paa Forhaand at mistænkeliggøre en Mængde Embedsmænd, for at man ikke skulde tro paa dem hernede, men Herredsfoged Helms var stadig af Patursson og „Tingakrossur" draget frem som den, der rigtig forstod Færingerne, som den, der billigede deres Krav, og som den, der kunde give den fulde Sandhed. Og nu kommer Herredsfoged Helms — jeg beundrer ham for saa vidt — og giver Amtmanden fuld Tilslutning i hans Bedømmelte af Selvstyrepartiet og dets ledende Mænd, ja endog i, at Lederne vil skjule deres Anslag — i Sprogsagen, i Heygum-Sagen, hvorom han endog oplyser, at han havde tænkt paa at lade Heygum arrestere, ja i næsten alle de vigtigste Spørgsmaal, som er blevet fremdraget. Han refererer endog en personlig Bemærkning af Ministeren, som jeg synes er saare karakteristisk, og som stemmer med min Udvikling: at han, Ministeren, stod noget i Forlegenhed med Kirkebø-Sagen, da han stod i personligt Forhold til begge de stridende Parter, til Landstingsmand Patursson af politiske Grunde. Nu oplyser altsaa ogsaa Herredsfoged Helms, hvorfor denne Sag ikke er afgjort: da Patursson var Meningsfælle, var Sagen vanskelig for Ministeren. Og dog var Sagen jo meget let for Ministeren; han kunde bare sige: jeg staar i personligt Forhold til de to Parter, Amtmandens Indstilling maa altsaa følges i denne specielle færøske Sag, i denne Jordsag, saa meget mere som jeg endnu aldrig er gaaet mod Amtmandens Indstilling i noget Jordspørgsmaal. Amtmanden maa bære det fulde Ansvar.

Ser man nærmere paa Herredsfogedens Forklaring, opdager man en vis — jeg ved ikke, om jeg kan sige, mindre Velvilje mod mig personlig, mod Sambandspartiet og specielt mod Effersøe. Selvstyrepartiet har saaledes efter Herredsfogedens Mening de dygtigste Folk; Sambandspartiet var glad over, at „Tingakrossur" var saa yderliggaaende, at Førerne var saa yderliggaaende; Effersøe har virket skadeligt.

Hvad Forholdet til mig angaar, skal jeg ikke komme ind paa det, navnlig da jeg alligevel af Hr. Helms' Forklaring har faaet det absolutte Indtryk, at han mener, at min Optræden var nødvendig, saaledes som Forholdene var; der maatte jo tilvejebringes Orden i Sagerne. At nogle herover følte sig stødt, kan jeg saa godt forstaa, jeg selv har ofte undret mig over, hvor faa det i Virkeligheden var — jeg tror, at det er den almindelige Opfattelse paa Færøerne —, og jeg har jo tidligere sagt, at en og anden, som jeg maatte gribe ind overfor, senere kom til mig og sagde, at det havde været nødvendigt. Jeg tror, som sagt, at Herredsfoged Helms i Virkeligheden mener det samme.

Derimod maa jeg lige sige et Par Ord om hans Kritik af Sambandspartiet, derunder Effersøe, og Selvstyrepartiet.

Jeg synes, at Hr. Helms her burde have oplyst for Kommissionen, at han endog har været opstillet som Selvstyrepartiets Kandidat til Lagtinget — jeg tror, det var i 1906 — mod nuværende Folketingsmand Samuelsen. Det vilde jo noget have illustreret hans Forhold til Selvstyrepartiet og hans Kritik af Sambandspartiet. Han burde ogsaa have oplyst, at den nuværende Redaktør af „Tingakrossur" spillede en meget vigtig Rolle indenfor den Foredragsforening, som han taler om, og som han er noget stødt over, at Sambandspartiet var imod. Det vilde jo ogsaa have været oplysende. Hvad an-

gaar Kritikken af Hr. Effersøe, navnlig af Effersøes Omtale af Selvstyrepartiet hernede, skal jeg ikke dvæle ved den. Hr. Helms oplyser jo selv, at han — der dog omtrent paa det Tidspunkt har været opstillet af Selvstyrepartiet — ikke engang har læst Paturssons da nylig udkomne Bog om færøsk Politik. Jeg synes, det er tilstrækkelig betegnende, da det var den Politik, Effersøe kæmpede imod. Jeg ved ikke, om Herredsfoged Helms har læst Effersøes Taler hernede -- jeg kan efter det anførte næsten ikke tro det, i alt Fald ikke efter Rigsdagstidenden, men maaske efter Paturssons Udlægning, og det gør en meget, meget stor Forskel, som det vil fremgaa af Effersøes Forklaring for Kommissionen. En Sætning i Rigsdagstidenden omtrent som denne: Man maa ikke tro, at der ingen Røver er i den grønne Skov, bliver i den Paturssonske Udlægning til, at Effersøe beskylder Færingerne eller maaske rettere Selvstyrepartiet for at være Røvere.

Om Hr. Effersøes Virksomhed har jeg altsaa en ganske anden Opfattelse end Hr. Helms. Jeg mener, at alle dansksindede burde være ham taknemmelige, fordi han uden Frygt og uden egen Interesse forsøgte hernede at skaffe Klarhed over en Politik, som alle, der er kendte med Forholdene, derunder ogsaa, som det viser sig, Herredsfoged Helms, vidste blev ført i det skjulte, og nu først er kommet frem i Dagens Lys. Hr. Helms siger jo selv, at selv han ikke kunde komme til Klarhed over Hensigten — det burde dog have manet ham til Forsigtighed —, og det færøske Studenterblad siger ligeledes, hvad jeg før citerede, at Førerne hidtil har holdt Kortene under Bordet, men nu skal det ikke ske mere. At Effersøe i denne Kamp citerer og holder sig til Partiets Førere og Partiets Blad, er jo ogsaa ganske indlysende — hvad skulde han ellers holde sig til? Herom behøver jeg vist ikke at sige mere; jeg tror ikke, nogen vil kunne forstaa Herredsfogeden paa dette Punkt.

Endnu maa jeg blot sige et Par Ord om Herredsfogedens Opfattelse af Forholdet mellem Ministeren og mig. Herredsfogeden forsvarer ikke Ministeren, tværtimod, men han mener at kunne forklare det hele ad Tænkningens Vej, ad konstruktiv Vej. Der foreligger, som han siger, en Konstruktionsfejl, som let kunde bevirke en Eksplosion. Herredsfogeden mener, at Krigssituationen var særlig gunstig hertil. Herredsfogeden tager fejl, men det skyldes rimeligvis den Omstændighed, at han ikke har været paa Færøerne paa det Tidspunkt. Der har aldrig foreligget nogen Situation, der har været saa god til at knytte Færøerne til Danmark, som Situationen under Krigen. Da jeg har været inde paa dette tidligere, skal jeg ikke paa ny komme ind derpaa.

Herredsfogeden siger Side 498, at Statsministeren har sagt til ham, at han var utilfreds med mig, da jeg positivt havde siddet nogle bestemte enkelte Ordrer, som jeg havde faaet, overhørig. Hertil er for det første at sige, at jeg ikke ved, at jeg nogen Sinde har oversiddet nogen positiv Ordre, end ikke Ministerens Ordre eller Anmodning i hans bekendte Telegram oversad jeg jo, jeg lystrede den. Jeg bad netop i alle Tilfælde, hvor vi var uenige, Ministeren om at faa positiv Ordre. Men det vilde Ministeren ikke give mig. Allerede før 1915 har Zahle udtalt, at han var utilfreds med mig, og dog havde jeg den Gang, som det vil fremgaa af min Fremstilling, kun nægtet at være Ministeren behjælpelig med, at Provst Petersen ikke skulde blive valgt til Landstingsmand, og afslaaet at anbefale et Andragende om Heygums Benaadning, da Sagen af Heygum ønskedes indbragt for Højesteret, og i intet af disse Tilfælde vil Ministeren kunne hævde, at der forelaa positiv Ordre fra ham.

Bemærkninger til de af Kommissionen paapegede Uoverensstemmelser mellem Statsministerens og mine Udtalelser.

Ad 1 a. Jeg udtaler Side 53—54, at Ministeren lovede mig de tre Ting: at der blev svaret paa Mortensens saakaldte Kulklage, at Kirkebø-Sagen skulde afgøres, og at Ministeren skulde udtale, hvad jeg havde indberettet om Adressen, og hvad der i øvrigt var Ministeriet bekendt om den. Ministeren udtaler, at det er fri Fantasi, og at han kun havde lovet mig at udtale, at mine Indberetninger for ham stod fuldt til Troende.

Det forekommer mig, at min Fremstilling har Sandsynligheden for sig. For det første med Hensyn til Kulklagen, idet det af Koncepterne og Referaterne i Ministeriet maa fremgaa, at den saakaldte Kulklage maa være blevet taget frem til Ekspedition omkring den 24. November 1917. Der maa dog have været en Grund til, at den da i ca. 6 Maaneder hvilende Sag paa ny blev taget frem og endelig ekspederet under 21. Januar 1918. For det

andet med Hensyn til Kirkebø-Sagen, idet Amtets Skrivelse af 29. November 1916 stadig ikke var blevet besvaret trods det, at der var gaaet ca. 1 Aar siden Amtets sidste Skrivelse. Nogen Tid efter den 24. November 1917 kom der imidlertid igen Liv i Sagen, om end der først blev svaret mig under 8. Februar 1918. Ogsaa det synes at tyde paa, at der var sket noget, som gjorde, at der maatte tages fat igen paa Sagen. Og endelig for det tredie med Hensyn til Adressen: det forekommer mig ganske urimeligt, at nogen kan tro, at jeg skulde ville nøjes med en Erklæring om, at mine Indberetninger stod til Troende, thi det var jo selvindlysende, at de gjorde det, da Ministeren jo ellers gjorde sig skyldig i en grov Forsømmelse ved at lade mig blive i mit Embede. Desuden viser min Skrivelse af 3. November 1917, der netop var Anledningen til Samtalen, jo udtrykkeligt, hvad der for mig var afgørende at faa udtalt, jfr. Aktstykker I Side 39. Dertil kommer det ganske usandsynlige i, at der overhovedet mellem Ministeren og mig kunde være Tale om at tilkalde Departementschefen, eller at det vilde tage for lang Tid at udfærdige en saadan Erklæring, naar denne, som Ministeren siger, kun skulde gaa ud paa, at mine Indberetninger stod til Troende. En saadan Erklæring kunde en Justitsminister og en Amtmand vel nok affatte uden Departementschefens Hjælp og det endog meget hurtigt. Derimod bliver Spørgsmaalet om Departementschefens Nærværelse og dette, at det vilde tage nogen Tid at udfærdige Erklæringen, forstaaeligt, naar Ministeren netop skulde udtale, hvad jeg havde indberettet, og hvad der i øvrigt var Ministeriet bekendt om Adressen, thi det skulde Departementschefen som den, der var fuldt ud inde i Sagen, sige.

Ad 1 b. og c. Jeg fastholder min Forklaring med Hensyn til Ministerens Kritik af Mortensen som fræk og løgnagtig og med Hensyn til Ministerens Udtalelse om, at hvis jeg ikke undlod at stemme i Lagtinget ved Landstingsmandsvalget, vilde man være nødt til at tage en Provst, som vilde gaa i modsat Retning, og jeg henstiller stadig til Kommissionen, at Ministeren og jeg bekræfter vore Forklaringer paa disse to Punkter med Ed.

Ad 1 d., der jo vedrører Spørgsmaalet om Valg til Lagtinget i 1918 og derigennem Valg af Landstingsmand. Samuelsen udtalte i Landstinget, at Ministeren havde foreslaaet ham, at Lagtingsvalgloven skulde gaa ud paa Sommervalg i 1918, og at Forslaget først skulde fremlægges i Folketinget. Ministeren benægtede i Landstinget at have sagt dette til Samuelsen. Her for Kommissionen har jeg nu oplyst, at denne Ministerens Benægtelse kom mig endog meget overraskende, da Ministeren til mig i Oktober 1917 havde udtalt, at han havde lovet Samuelsen, at Forslaget vilde blive forelagt først i Folketinget, idet Samuelsen lettere i Landstinget kunde gaa med til Sommervalg, naar det engang var vedtaget i Folketinget. Ministeren har nu ikke benægtet det paa ny her for Kommissionen. Jeg antager, at Ministeren, da han ser, at han i Oktober 1917 har udtalt det samme til mig som til Samuelsen, ikke vil fastholde sin Benægtelse overfor Samuelsen i Rigsdagen. Den 12. Oktober 1917 var jeg nemlig til mundtlig Forhandling med Ministeren og Kontorchef Lundbye om Valgloven. Der kunde være Tale om tre Tidspunkter: Valg i Januar—Februar 1918, Sommervalg og Efteraarsvalg. Ministeren vilde slet ikke høre Tale om Januar—Februar, og deri var jeg enig med ham. Diskussionen stod altsaa alene imellem Sommervalg og Efteraarsvalg. Jeg holdt paa det sidste, Kontorchefen fik af Ministeren Ordre til at undersøge Spørgsmaalet, om der havde været Fortilfælde, hvor man havde udsat Valgene til kommunale Forsamlinger hernede udover den Tid, Valgperioden gjaldt. Hvis det havde været Tilfældet, kunde der være Tale om Efteraarsvalg. Nogle faa Dage efter meddelte Ministeren mig, da jeg traf ham paa Gangen i Ministeriet, at der ganske vist var fundet et noget lignende Tilfælde, hvad jeg for Resten allerede var gjort opmærksom paa i Forvejen, men at han dog ikke syntes om det; han vilde foreslaa Sommervalg, og han havde til Samuelsen udtalt sig herfor og lovet, hvad jeg før har fremstillet, og at der nu vilde blive udarbejdet et Lovforslag om Sommervalg. Koncepterne i Ministeriet maa rimeligvis oplyse noget i den ene eller den anden Retning, specielt om vort Møde den 12. Oktober 1917.

Ministeren har heller ikke sagt noget med Hensyn til mine Udtalelser Side 85-86, at han beordrede mig til at omgøre min Fastsættelse af Lagtingsvalgene i 1918, saa at der nu end ikke blev Sommervalg, som Meningen jo netop havde været, og at han ikke havde talt med den ene af Rigsdagsmændene derom, forinden jeg fik denne

Ordre. Den nævnte Sag om Tidspunktet for Valget i 1918 blev meget stærkt benyttet paa Færøerne af Hr. Mortensen og stadig med den Tilføjelse, at Zahle og hans Parti havde været enige med ham, men at de var blevet tvunget til at give efter af Landstinget, det vil sige Samuelsens Parti. Jeg synes efter det anførte, at Ministeren ikke har handlet korrekt overfor Samuelsen ved at fremkomme med den omtalte Benægtelse, saa at man paa Færøerne kunde sige, at Samuelsen havde sagt noget urigtigt.

Jeg har tidligere i min Forklaring nævnt andre Eksempler paa, hvorledes Ministeren med eller mod sin Vilje hjalp Mortensen til, at rent saglige Spørgsmaal og Afgørelser kunde udnyttes agitatorisk paa ganske uberettiget Maade af Mortensen. Undertiden nærmede det sig endog til det humoristiske fra Mortensens Side. Jeg skal, da jeg nu en Gang taler om Valgene til Lagtinget, som jo var afgørende for Landstingsvalget, nævne endnu et Tilfælde herpaa vedrørende Landstingsvalget. Da Mortensen var faldet ved Folketingsvalget, og han umiddelbart efter tænkte paa at blive Landstingsmand, maa han have forespurgt Justitsminister Zahle, hvor gammel en Landstingsmand paa Færøerne skulde være, 35 eller 25 Aar. Man skulde tro, at Svaret var let, nemlig 35 Aar, eller, hvis Ministeren mente det, saa 25 Aar. Ministeren svarede imidlertid ikke blot dette, at Vedkommende skulde være 35 Aar, men han tilføjede — og det i meget kraftige og usædvanlige engelske Udtryk — en Sætning, der lod forstaa, at det, som Forholdene nu en Gang var, ikke kunde hjælpe at gaa herimod, da Landstingsflertallet: Venstre og de Konservative, saa vilde kassere Valget. Altsaa, det saglige fik sin Udtalelse, og Mortensen fik samtidig sit Agitationsnummer, der blev benyttet saaledes: Landstingsflertallet vilde benytte sin Magt til uberettiget at nægte Mortensen Adgang til Landstinget, med andre Ord: Mortensens Modstandere, Landstingsflertallet, vilde ikke tillade, at han kom ind i Landstinget. Han vilde derfor ikke lade sig vælge til Landstingsmand, da han ikke paa det daværende Tidspunkt vilde tage en Kamp med Landstingsflertallet paa dette Spørgsmaal.

Ad 2. vedrørende Sysselmandembedet paa Vaagø. Jeg fastholder min tidligere Forklaring. At saavel Ministeren som Ministeriet havde lovet mig, at min Erklæring skulde blive indhentet, hvis der opstod Spørgsmaal i Rigsdagen om at fremme Sagen om Genoprettelse af Vaagø-Syssel, benægter Ministeren ikke. Jeg behøver altsaa ikke at indlade mig herpaa. Ministeren siger blot, at Sagen var af den størst mulige Simpelhed, og at det var ganske selvfølgeligt, at han lod Lovforslaget passere gennem Rigsdagen. Paa denne Maade maa Ministeren jo nu tage Sagen, da han ikke havde holdt sit Ord til mig om den, men havde ladet den passere Rigsdagen uden at indhente min Erklæring. Sagen var imidlertid af den største Vigtighed baade reelt og formelt, og Ministeren hævdede da ogsaa, da jeg talte med ham i Efteraaret 1917, at Loven var blevet gennemført, uden at han havde lagt Mærke dertil, og at Kontorchef Lundbye kunde bekræfte overfor mig, at Ministeren var blevet overrumplet, og at han havde været ganske overordentlig ked af Lovens Gennemførelse. Kontorchef Lundbye meddelte mig ogsaa, at Sagen ved en Fejltagelse var kommet igennem Folketinget, at Ministeren havde villet standse den i Landstinget og havde aftalt med Landstinget at udsætte Behandlingen indtil videre; men uden at man vidste hvorledes, var den alligevel blevet sat paa Dagsordenen, og Ministeren kunde jo saa ikke godt fraraade, hvad han havde modtaget i Folketinget, og derefter ikke undlade at indstille til Kongen i Statsraadet, hvad Rigsdagen havde vedtaget. Kontorchefen forsikrede mig i Overensstemmelse med Ministerens Udtalelse, at han følte sig overbevist om, at det hele var kommet Ministeren ganske overraskende, da Ministeren havde været meget ked af Sagen. Dette stemmer jo ikke saa godt med Ministerens nuværende Udtalelse, at det hele var saa selvfølgeligt, at han ikke kunde sætte sig derimod. Jeg føler mig ganske overbevist om, at Kontorchefen vil være enig med mig i det, jeg her har fremstillet.

Hvorledes det i Virkeligheden var gaaet til, var Kontorchefen ikke klar over. Kontoret var blevet ganske overrasket, da man hørte, at Loven var vedtaget i Rigsdagen, da det var imod Aftalen med Ministeren, og Kontorchefen specielt var blevet overrasket over hele Affæren, da endogsaa Folketingsmand Mortensen nogen Tid før havde sagt til ham, at han var klar over, at et saadant Forslag ikke vilde kunne gennemføres i Rigsdagen.

Ministeren mener, at han har fremlagt Sagen loyalt for Rigsdagen, idet han har udtalt, at Amtmanden paa Færøerne

er ogsaa af den Mening, at det ikke i Øjeblikket er paakrævet at oprette et saadant Embede. Jeg mener, at den langt fra er forelagt loyalt. Alene en Udtalelse som denne: Amtmanden paa Færøerne er ogsaa af den Mening, at det ikke i Øjeblikket er paakrævet, forekommer mig mere end misvisende. Jeg mente nemlig ikke, at det ikke i Øjeblikket var paakrævet, jeg mente, det var ganske uforsvarligt, og at det for lange Tider vilde ødelægge en fornuftig Fordeling af Sysselmændenes Forretninger, samt at det i Løbet af kort Tid vilde medføre ny Omlægning eller maaske endog Oprettelse af et nyt Embede.

I min Fremstilling har jeg Side 47 udtalt, hvorledes jeg saa paa Ministerens Optræden. Sagen skulde fremmes i Folketinget, hvor Mortensen var, men standses i Landstinget, hvor Mortensens Modstandere var. Amtmanden havde saa faaet sin Vilje, Mortensen havde faaet Agitationsnummeret; desværre fik Sagligheden i dette Tilfælde intet.

Ad 3. vedrørende Kirkebø-Sagen. Jeg fastholder, at Ministeren i 1914 udtalte til mig, at Sagen selvfølgelig vilde blive afgjort efter min Indstilling, da Ministeriet ikke kunde sætte sig ind i en saadan Sag, og at det var en Skandale, at Sagen ikke for længst var blevet afgjort, da den jo var mange, mange Aar gammel.

Ministeren udtaler nu, at han egentlig ikke ved, hvad det er, jeg tilsigter overfor Ministeren med denne Sag. Jeg haaber, Kommissionen har forstaaet mig. Jeg har ikke kunnet se nogen anden Grund til, at Ministeren ikke afgjorde denne Sag, end Ministerens Hensyntagen til Kongsbonde Patursson, fordi denne var politisk Meningsfælle, hvad jo nu ogsaa Herredsfoged Helms bekræfter.

Ad 4. Med Hensyn til Ministerens Udtalelse om, at jeg ikke maatte føle mig som Danskhedens Repræsentant, fastholder jeg ligeledes min Forklaring. Det viser sig nu ogsaa, at Landfoged Vest har faaet en lignende Opfordring, som han har forstaaet paa den samme Maade, som jeg havde gjort.

Ad 5. Jeg fastholder med Hensyn til Ministerens Forklaring om, at Adressen blev fremsendt ad ordinær Vej gennem Amtmanden, at denne Forklaring er fuldstændig forkert, og at Ministeren ialt har afgivet 4 indbyrdes forskellige Forklaringer om Adressen.

Ad 6. Jeg fastholder min Forklaring og benægter Ministerens som positiv urigtig, hvilket vil fremgaa af, at efter Ministerens Forklaring skulde vort Telegram om Afsked af 17. Marts være den egentlige Anledning til Ministeriets Telegram af 15. Marts. Man skulde dog egentlig tro, at det omvendte maatte være Tilfældet, men saaledes er det ikke efter Ministerens Forklaring. Ministeren siger nemlig, at Amtmanden svarede med fortsat Uartighed, at Brevet, det vil sige Amtets meget omtalte Brev af 5. Marts 1918, var aldeles officielt, men at han, Ministeren, ikke desto mindre vilde søge at berolige mig, og at han derfor sendte mig sit berømte Telegram. Vort Telegram af 17. Marts — det var altsaa ikke mit alene, som Ministeren siger — om, at Brevet var officielt, bliver altsaa for Ministeren Anledning til hans bekendte Telegram af 15. Marts. Ministeren tør dog neppe fastholde denne Forklaring.

Uden at komme ind paa Ministerens Forklaring i det hele og uden at komme ind paa, at Ministeren, som paavist Side 404 f. f., ikke har sagt et Ord om mine Hovedklager mod ham, maa jeg maaske endnu henlede Kommissionens Opmærksomhed paa følgende Steder, hvor Ministerens Forklaring er forkert eller mangelfuld, hvilket er saa meget mere kedeligt, som Ministeren siger, at to Embedsmænd har gennemlæst den. Dette er dog efter min Formening uden Betydning, da Ministeren ifølge sin egen Forklaring ikke har vist Embedsmændene *min* Forklaring, som hans gennemsete Forklaring jo var rettet imod.

I. Side 200, Sp. 1 forneden. — Sp. 2 foroven.

Skulde jeg bruge Ministerens egen Udtalelse, vilde jeg sige, at denne Fremstilling er en grov Tilsnigelse. Jeg vil nøjes med at bede Kommissionen nøje gennemlæse den og sammenholde den med min Forklaring.

II. Side 201 Sp. 2. Ministeren søger at reducere sin Hjælp til Heygum dertil, at det kun var Gengældelsestjeneste for de Smaatjenester, Heygum havde vist ham under et Turistophold paa Færøerne. Det forbavser mig, at Ministeren ikke med et Ord omtaler, at han meget stærkt har

støttet Heygum overfor de københavnske Hovedbanker. Dette er dog noget udover smaa Gengældelsestjenester.

Ministeren burde ex tuto sige, at den Amtmand, han sigter til Side 202, ikke var mig. Han faar ellers enhver Læser til at tro, at det var mig.

III. Side 202 Sp. 1. Ministeren glemmer at sige, at han anmodede Sorenskriver Thygesen om at vige sit Sæde *paa et Tidspunkt, da Sagen allerede var paadømt af Sorenskriveren*, da der altsaa kun skulde indhentes nogle supplerende Oplysninger til Brug for Højesteret. Hvad vilde Højesteret sige, hvis den Mand, der havde dømt Heygum, pludselig sagde: Jeg kan ikke optage Reassumptionsforhør, thi jeg er interesseret i Sagen, jeg har ganske vist ledet Hovedforhørene og dømt Heygum, men Reassumptionsforhørene kan jeg ikke optage. Ministerens Henstilling til ham om at vige sit Sæde, specielt paa det Tidspunkt, var derfor efter min Mening et meget alvorligt Overgreb overfor en Dommer.

IV. Side 205. Ministeren giver en lang Fremstilling af et af mig fremdraget Punkt, Lagtingsvalgene i 1916, og siger, at den er udarbejdet af en af Embedsmændene, men rigtignok uden med et Ord at indlade sig paa det eneste, der havde Interesse, hvad vedkommende Embedsmand selvfølgelig ikke kunde vide, da han ikke havde set min Forklaring. Ministeren hævder, at hans Afgørelse med Hensyn til Valget var saglig. Jeg har aldrig benægtet det, jeg har kun forlangt en Udtalelse fra Ministeren om, at hans Afgørelse ikke var truffet efter min Indstilling eller efter mit Raad, hvad jeg af Mortensen blev beskyldt for paa Færøerne. Ministeren siger intet om, hvorfor han ikke gav mig en saadan Udtalelse, en Udtalelse, som vilde være kommet Mortensen meget paa tværs.

V. Side 205. Ministeren forklarer ikke, hvorfor Mortensen kunde faa sine politiske Breve op til Færøerne, medens Samuelsen ikke kunde faa sine politiske Breve derop. Ministeren taler kun om nogle Købmandsbreve.

VI. Ministerens Fremstilling Side 207 Sp. 1—2 forekommer mig ogsaa at være meget karakteristisk.

Formanden: Der vil nu blive givet Kommissionens Medlemmer Lejlighed til at rette Spørgsmaal til Hr. Overretsassessoren, men forinden dette sker, vil jeg gerne meddele, at der fra Assessoren er indgaaet følgende Skrivelse til Kommissionen:

„Niels Juelsgade 3 2 Kbhvn.
den 19. Juni 1919.

I Skrivelse af 17. ds., modtaget Dags Dato, har den højtærede Kommission under Henvisning til Referatet af Kommissionens Afhøringer pag. 476, Sp. 2, 2det Stykke, anmodet mig om en Udtalelse om, hvorvidt Regeringen ved min Tiltrædelse af Embedet som Amtmand over Færøerne eller senere maatte have givet mig Instruktioner med Hensyn til den almindelige politiske Karakter af den mig overdragne Embedsvirksomhed og, i bekræftende Fald, hvilke.

I denne Anledning undlader jeg ikke at meddele, at den daværende Regering ikke ved min Tiltrædelse af Embedet eller senere har givet mig nogen som helst Instruktioner, hverken direkte eller indirekte, hverken udtrykkelig eller stiltiende, med Hensyn til den almindelige politiske Karakter af den mig overdragne Embedsvirksomhed. Jeg havde ingen anden Opgave faaet end den, at jeg skulde bringe Orden i de embedsmæssige Forhold paa Øerne.

Hvad den nuværende Regering angaar, tillader jeg mig at henvise til de af mig for den højtærede Kommission afgivne Forklaringer.

Svenning Rytter.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold."

Jeg har oplæst denne Skrivelse, fordi jeg tænker mig, at ærede Medlemmer, naar der nu bliver Lejlighed til at stille Spørgsmaal til Assessoren, muligvis ogsaa kunde ønske at inddrage Punkter i denne Skrivelse under deres Spørgsmaal.

Jeg skal altsaa spørge. om nogle af de Herrer ønsker at rette Spørgsmaal til Hr. Overretsassessoren (Ophold).

Hvis ingen af de Herrer har noget at spørge om, vil jeg gerne selv tillade mig en lille Forespørgsel til Hr. Assessoren. Under Omtalen af Sysselmandembedet paa Vaagø udtalte Hr. Assessoren, at

den Ordning, der blev truffet, let kunde give Anledning til en ny Omlægning eller maaske endog til Oprettelse af et nyt Embede. Jeg vil gerne bede Hr. Assessoren udtale sig om, hvad dermed sigtes til.

Overretsassessor **Rytter**: Maa jeg oplyse det med et Eksempel. Et Menneskes Arbejdskraft slaar — lad os sige — til til 8 Timers Arbejde; i de to eksisterende Sysler var der tilstrækkeligt Arbejde f. Eks. til 16 Timer, altsaa 8 Timer i hvert. Hvis der nu blev foretaget en Forandring af de to Embeder saaledes, at der blev oprettet et tredie, men paa den Maade, at de to Embeder næsten intet havde at bestille — lad os sige, at Arbejdet kunde sættes til 3 Timer i det ene Syssel og til 3 Timer i det andet, saa blev der ti Timer tilbage til det tredie Syssel. Kommismissionen vil deraf se, at det ene Embede blev for stort til, at en Mand kunde bestride det. Allerede i min Tid var der Vanskelighed ved at ekspedere Sagerne i dette store Syssel, og det kunde kun være et Tidsspørgsmaal, naar en Forandring maatte finde Sted, enten ved en Omlægning af Forretningerne eller ved en Deling af det store Embede.

Formanden: Er der nogen af de Herrer, som ønsker at stille yderligere Spørgsmaal. (Ophold). Da dette ikke er Tilfældet, vil vi takke Hr. Overretsassessoren for Deres Forklaring i Dag.

Mødet hævet Kl. 11 45.

Mødet 5. Juli 1919 Kl. 7.

Vidne: Lagtingsmand, cand. juris *Edward Mortensen.*

Formanden: Det er Hr. cand. juris Edward Mortensen?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Ja.

Formanden: De er Medlem af Færøernes Lagting?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Ja, siden 1916.

Formanden: De er bekendt med den Opgave, der er stillet denne Kommission?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Ja.

Formanden: Kommissionen har ønsket at høre Deres Forklaringer, og De har været saa god at komme til Stede i Dag for at udtale Dem. De har forinden haft Lejlighed til at gøre Dem bekendt med det af Kommissionen indsamlede Materiale, forsaavidt De har ønsket det.

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Ja.

Formanden: Efter hvad der er meddelt mig, baade kan og vil De give Deres Fremstilling i et sammenhængende Foredrag, men derefter vil der naturligvis være Adgang for Kommissionens Medlemmer til at stille Spørgsmaal til Dem. Forinden jeg giver Hr. Kandidaten Ordet, skal jeg endnu blot nævne, hvad der sikkert vil være Dem bekendt, at der paahviler Kommissionens Medlemmer Diskretionspligt, og vi tør gaa ud fra, at De ogsaa for Deres Vedkommende vil føle Dem bundet ved den samme Pligt, indtil Resultatet af Kommissionens Virksomhed foreligger.

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Da jeg for Øjeblikket i anden Anledning er i København, har jeg fundet det rigtigt at efterkomme den ærede Kommissions Ønske om, at jeg mundtlig vilde give forskellige Oplysninger. Herved gives der mig ogsaa Lejlighed til Forsvar mod personligt Angreb, som navnlig Overretsassessor Rytter har tilladt sig at rette mod mig. Da det store Materiale, som foreligger for Kommissionen, kun har staaet til min Disposition i forholdsvis kort Tid, ca. et Døgn, har jeg naturligvis ikke haft Tid til at gennemgaa det saa grundigt, som jeg kunde ønske, og det kan jo være, at der er enkelte af de Ting, jeg kunde have ønsket at udtale mig om, som jeg har overset. Men jeg tror nu alligevel, jeg har faaet det meste med.

Jeg beklager, at jeg er nødt til først som Forsvar at komme med nogle personlige Bemærkninger i Anledning af de Angreb, jeg har været Genstand for. — Side 30 i det stenografiske Referat udtaler Hr. Rytter, at jeg under Valgkampen i 1918 raadede en Præst fra at blande sig i Politik, da ellers en Affære hernede fra Danmark vilde blive genopfrisket. Dette er ganske usandfærdigt. Forholdet var det, at Pastor Nielsen paa Østerø under Valgstriden rejste rundt og agiterede mod Ministeriet Zahle og fraraadede at vælge mig, fordi Ministeriet vilde skille Færøerne fra Danmark og muligvis sælge Øerne ligesom Vestindien. Da jeg kom til de paagældende Egne og hørte dette, ringede jeg Præsten op i Telefon og spurgte, om det var rigtigt. Han blev meget forlegen, da han hørte, hvem det var, der ringede ham op, men maatte indrømme, at han i hvert Fald havde sagt noget i den nævnte Retning. Jeg bebrejdede ham dette og fraraadede ham, der oven i Købet var Præst, at drive en saadan Agitation, som jeg vidste var uberettiget. Andet har jeg ikke sagt til Manden, og det er i bestemt Strid med Sandheden, at jeg truede ham — eller noget i

den Retning — med, at hvis han ikke undlod sin Agitation, skulde en Affære komme frem. Det har jeg aldrig gjort.

Side 34—36 fremkommer Hr. Rytter med en Række Angreb paa mig. Han omtaler først, at jeg ved Rigsdagsvalget i Maj Maaned 1915 stillede mig udenfor Partierne. Det er ganske rigtigt. Saaledes var nemlig min Stilling. Jeg havde tidligere saa at sige ikke deltaget i Politik, men jeg blev kort Tid før Valget af forskellige Personer opfordret til at stille mig. Det gjorde jeg, og da jeg, som sagt, tidligere ikke i nogen nævneværdig Grad havde deltaget i Politik, stillede jeg mig udenfor Partierne, og efter at jeg i et halvt Aar paa Rigsdagen havde staaet fuldstændig udenfor Partierne og havde haft Lejlighed til at sætte mig ind i dansk Politik, meldte jeg mig, i Efteraaret 1915, ind i den radikale Valggruppe. Jeg blev altsaa for saa vidt stadig staaende udenfor Partierne, idet jeg blot meldte mig ind i den Valggruppe, hvis Politik faldt bedst sammen med mine Anskuelser. Jeg har intet at bebrejde mig i den Anledning. I øvrigt deltog jeg meget lidt aktivt i dansk Politik, men følte mig først og fremmest som færøsk Repræsentant paa Rigsdagen. De færøske Partier blev jeg ogsaa staaende udenfor, indtil jeg ca. et Aar efter, at jeg var blevet valgt til Folketingsmand, blev valgt til Lagtingsmand og derpaa i Lagtingssamlingen 1916 meldte mig ind i Selvstyrepartiets Valggruppe i Lagtinget, fordi mit Syn paa færøske Forhold i mange Retninger faldt sammen med denne Gruppes. Hr. Rytters Bemærkning om, at Patursson vilde benytte mig som en „lille morsom Mellemret", kan han beholde for sig selv. Og det samme kan han gøre med sine fornærmelige Udtalelser om, at en af Grundene til, at jeg blev valgt, var mine velhavende Familieforbindelser. Denne Insinuation dels mod min Familie for noget i Retning af Bestikkelse eller Valgtryk, dels mod de færøske Vælgere for at lade sig bruge paa den Maade er blottet for ethvert Gran af Berettigelse. Det samme er Tilfældet med Hr. Rytters Udtalelse om, at jeg lod mig vælge, fordi jeg gerne vilde være fri for Værnepligten, idet dette Spørgsmaal jo intet som helst har at gøre med, om jeg var Medlem af Folketinget eller ej. Der kunde maaske, som de Herrer ved, være Tale om, at man, naar man havde aftjent sin Værnepligt, som Rigsdagsmand kunde blive fritaget for Indkaldelse til Sikringstjeneste, men der kunde aldrig blive Tale om, at man, fordi man var Rigsdagsmand, kunde blive fri for selve Rekruttjenesten.

Endelig udtaler Hr. Rytter, at jeg paa Rigsdagen har givet urigtig Besked om Ejendomsforholdet til „Tingakrossur". Men her har han sikkert udtalt sig om Ting, som han ikke kendte noget til direkte, og som han ikke kunde kende. Dette synes mig i øvrigt at være en Svaghed, som Hr. Rytter i stor Maalestok har vist sig i Besiddelse af. Jeg derimod kendte og kender nøje disse Forhold, og jeg har givet en nøjagtig og sandfærdig Fremstilling heraf i Rigsdagen, se Folketingstidende for 1915—16 Sp. 892, hvortil jeg ganske kan nøjes med at henvise. Det er urigtigt, at jeg havde forsynet „Tingakrossur" med Penge for at faa Bladet til at gaa. Hr. Rytter siger, at der ved Amtet var en Sag, hvori jeg havde skrevet „ved det mig tilhørende Trykkeri", hvilket skulde være et Bevis for, at jeg ejede Bladet. Som udviklet af mig i Rigsdagen i 1915, købte jeg i mit Navn, men som Kommissionær eller Befuldmægtiget for et Selskab paa Suderø ved et Bud, som blev akcepteret paa en Generalforsamling i det Aktieselskab, som udgav „Tingakrossur", i April Maaned 1915 de Maskiner, som tilhørte Selskabet. Alle vidste — og det blev udtrykkelig udtalt af mig paa Generalforsamlingen —, at jeg handlede for det nævnte Konsortium. Meningen var nemlig, at disse Maskiner skulde flyttes til Suderø, hvor man agtede at paabegynde Udgivelsen af et Blad. Det er omtalt for Kommissionen, dets Navn er „Föroyatidindi". Selskabet paa Suderø besluttede sig imidlertid til at købe nogle Maskiner fra København og solgte Maskinerne i Thorshavn til et nyt Selskab, som nu udgiver „Tingakrossur". Dette Salg foregik, saavidt jeg husker, et Par Maaneder efter Generalforsamlingen i 1915. Det var altsaa ca. et Par Maaneder, Selskabet paa Suderø ejede disse Maskiner i Henhold til det Bud, som var akcepteret, og som var fremsat af mig som juridisk Repræsentant for det. Dagen efter Generalforsamlingen i April Maaned kom Forretningsføreren ved Trykkeriet hen til mig og bad om en Fuldmagt, som han kunde bruge ved Indkassering af Tilgodehavender for Trykkeriet, hvis der skulde blive gjort Indsigelse. Jeg skrev da en saadan Fuldmagt, hvorved jeg befuldmægtigede N. N. til at indkassere disse Tilgodehavender, og det er meget muligt, at jeg i denne har skrevet „det mig tilhørende Trykkeri", i Stedet

for at jeg, hvad der maaske var mere korrekt, skulde have skrevet „det Trykkeri, som jeg paa et Suderø-Konsortiums Vegne har købt". Der var altsaa Tale om en Fuldmagt, Spørgsmaalet om Ejendomsforholdet var slet ikke fremme, og en mulig Inkurie i et saadant Dokument er derfor ganske betydningsløs i denne Forbindelse og kan ikke paaberaabes som noget Bevis. Alle vidste, hvorledes Forholdet var, nemlig at det var et Selskab paa Suderø, som havde købt disse Maskiner. Det forekommer mig, at Hr. Rytter snarere skulde have omtalt, hvorledes Embedsmændene paa Færøerne Gang paa Gang ved Politiforhør og lignende forsøgte at genere „Tingakrossur" og det Aktieselskab, som udgav Bladet. Under et saadant Forhør har de faaet fat i det omtalte Dokument, denne Fuldmagt, og man har troet, det var et meget værdifuldt Guldkorn, man dèr havde fundet. Sammenhængen er imidlertid den af mig her fremstillede. Men Hr. Rytter, denne forfulgte Profet, som det ser ud til, han er, undlader ganske overfor Kommissionen at angive, hvad det omtalte værdifulde Dokuments Formaal var, at der nemlig kun var Tale om en Fuldmagt til at indkassere nogle Tilgodehavender. — Endelig anfører Hr. Rytter, hvor han omtaler Spørgsmaalet om Ejendomsforholdet til dette Blad, at min Fader var Kautionist for de 7 Personer, der formelt ejede „Tingakrossur". Men det er atter ganske ukorrekt. Aktiekapitalen i det nye Selskab, som udgiver „Tingakrossur" nu, var og er 6 000 Kr., og heraf indskød 12 — 14 Mænd i Thorshavn ca. 1 500 Kr., hvortil de optog et Laan i Föroya Banki. De bad min Fader være Kautionist herfor, hvad han gjorde, da han var en god Bekendt af flere af disse Personer. Men hvad vedkommer det Ejendomsforholdet til „Tingakrossur?" Jeg synes, at Hr. Rytter er langt ude, naar han anfører dette som Bevis for, at jeg ejede Bladet, bortset fra, at det altsaa er positivt urigtigt, at der er Tale om en Kaution for alle de Personer, der ejede Bladet. Der var kun Tale om Kaution for ca. en Fjerdedel af Aktiekapitalen, eller rettere sagt Kaution for et Beløb, som disse Mennesker brugte som Indskud til Aktiekapitalen. Jeg kan heller ikke lade være at udtale, at det forekommer mig i hvert Fald noget ukorrekt, at Hr. Rytter, der var Formand for Bankraadet og derigennem har faaet noget at vide om disse Forhold, paa denne Maade kommer frem med Oplysninger om dem her, skønt de jo ikke — jeg kan ikke se det — vedkommer denne Kommission. og han overfor Banken havde en Hemmeligholdelsespligt, som ikke, synes jeg, behøvede at brydes i dette Tilfælde.

Dernæst omtaler Hr. Rytter, at jeg i Rigsdagen skal have berørt en Sag om en epidemisk Sygdom i Inspektionsskibet deroppe. Forholdet var dette, at Folketingsmand H. P. Hansen, Mariager, i Rigsdagen rettede et Angreb paa mig, og derunder i høje Toner berømmede Hr. Rytter, Embedsmændene paa Færøerne og Officererne paa Inspektionsskibet. Jeg tillod mig da under min Forsvarstale at bemærke, at det lød mærkeligt at høre en Socialdemokrat saaledes rose de paagældende Embedsmænd og Officerer; jeg vilde have fundet det mere passende, om han havde omtalt f. Eks. den Sag angaaende Epidemien, som var omtalt i en Artikel, der stod omkring det Tidspunkt i „Social-Demokraten", og hvori en af Mandskabet kritiserede, at de menige, fordi der skulde være Epidemi, ikke fik Lov til at gaa i Land, samtidig med at Officererne gik i Land til Selskab o. s. v. I min Tale i Rigsdagen angav jeg ganske tydeligt den Kilde, hvorfra jeg havde dette. Hvorvidt Kritikken var berettiget eller ej, ved jeg ikke. Men jeg omtalte hele denne Historie ganske *en passant* som noget, der var mere passende for en Socialdemokrat at komme frem med end Lovtaler over Embedsmændene og Officererne. Jeg kan henvise til Folketingstidende for 1915—16, Sp. 893.

I den samme Forsvarstale udtalte jeg paa Baggrund af H. P. Hansens rosende Omtale af Hr. Rytter, at denne vel var en Person med stor Arbejdskraft, men at Kvaliteten af det, han foretog sig, muligvis ikke altid var saa god som Kvantiteten. Jeg kan henvise til Folketingstidende for 1915—16, Sp. 894. Jeg skal tillade mig at oplæse det korte Stykke. Det lyder saaledes: „Angaaende de nuværende Embedsmænd paa Færøerne udtaler det ærede Medlem (H. P. Hansen), at det vist vil blive vanskeligt at sende Mænd derop, der i højere Grad end de, der nu er der, har Evne til at sætte sig ind i Befolkningens hele Karakter og Tænkemaade. Jeg nødes til at anholde denne Udtalelse. For det første har Landfogeden kun været der et halvt Aar, saa jeg synes, man ikke uden videre kan udtale om denne Mand, at han har haft en stor Evne til at sætte sig ind i Befolkningens hele Karakter og Tænke-

maade; det maa man vente med, til han har været der lidt længere. Hvad dernæst Amtmanden angaar, skal jeg indrømme, at han er i Besiddelse af en stor Arbejdskraft, og det er selvfølgelig en stor Fordel; men det er undertiden et Spørgsmaal, om Kvaliteten af det, han udfører, svarer til Kvantiteten. Som Overretsdommer, i Politirettten, har han afsagt et Par Domme, som har været appellerede til Højesteret; det er de eneste, der er blevet appelleret, og de er begge to omstødte. Dernæst er Amtmanden efter min Mening temmelig egenraadig og temmelig udfordrende i forskellige Retninger i sin politiske Virksomhed. Saaledes forefaldt der i Ekstrasamlingen i Lagtinget i 1915 et Optrin, hvor Amtmanden vilde afskære et af Medlemmerne fra at faa Ordet uden at vide, hvad vedkommende Medlem vilde sige; det var blot antydet, at hans Udtalelser vilde indeholde et Angreb paa Amtmanden. Baade Sysselmand Samuelsen og Sysselmand Effersøe maatte paa det bestemteste protestere mod denne Amtmandens Optræden". Dette var de Udtalelser, jeg fremkom med paa Baggrund af de Udtalelser, som Hr. H. P. Hansen havde fremsat, og jeg staar fuldt ud ved den Kritik, som jeg i Rigsdagen har rettet mod Hr. Rytter: at han optraadte temmelig egenraadig og temmelig udfordrende i forskellige Retninger i sin politiske Virksomhed, og at han ikke var egnet til at lede en politisk Forsamling som Lagtinget. Og naar jeg nu gennemlæser Referatet af hans Taler for denne Kommission, kan jeg ikke andet end bestyrkes yderligere i, at min Kritik paa dette Punkt har været berettiget. Jeg har aldrig, som Hr. Rytter paastaar Side 41, drevet nogen Agitation mod ham med, at han ikke havde Ministeriets Tillid. I denne Forbindelse kan jeg ikke lade være med at omtale den efter min Mening skandaløse Maade, hvorpaa Hr. Rytter har forsøgt at modarbejde Udnævnelsen af daværende Pastor Dahl til Provst paa Færøerne. Hans Handlemaade i dette Tilfælde fordømmer tilstrækkeligt sig selv. Jeg tænker navnlig paa det Brev fra Amtmanden til Biskoppen, som foreligger i Aktstykkerne.

Side 48—51 fremkommer Hr. Rytter med forskellige grove ærefornærmende Sigtelser mod mig. Bl. a. omtaler han, at jeg havde indgivet en Kulklage. Der var i de færøske Blade fremkommet Kritik over, at Priserne paa Kul fra Statens Kulbrud paa Færøerne var for høje. Jeg fandt Anledning til at indsende nogle af disse Klager til Ministeriet og anmode om, at det blev taget under Overvejelse at nedsætte Priserne. Først længe, jeg tror over et Aar, senere fik jeg den Besked, at det kunde man af økonomiske Grunde ikke. Nu viser det sig imidlertid, at Omkostningerne ved Brydningen var lidt over 40 Kr. pr. Ton, og Udsalgsprisen fra Lageret, hvilken Pris jeg gaar ud fra Hr. Rytter har haft stor Indflydelse paa, var 70 eller 75 Kr.; man tog altsaa en Avance paa 75 pCt. paa en saadan Nødvendighedsartikel som Kul. Det forekommer mig i hvert Fald at være en noget grov Avance ved Kulsalg fra Statens Lager, selv om man anlægger den Maalestok, at det gælder om at indvinde Anlægsudgifterne hurtig. Og jeg mener, at den Kritik, der fremkom, var berettiget. I samme Forbindelse besværede jeg mig over, at den daværende Amtmand Rytter havde paa et Tidspunkt stillet som Betingelse for Udlevering af Kul fra disse Miner til færøske Fiskerskibe, at Rederne underskrev en Deklaration om, at de ikke maatte sælge deres Fisk uden Amtets Tilladelse, og det fremgik af Deklarationen, at Samtykke ikke vilde blive givet til Salg af Fisk fra Færøerne til Danmark. Det forekom mig, at der var noget unaturligt og mærkværdigt i dette Forhold, og jeg havde fra en færøsk Reder modtaget en Besværing herover, som jeg videresendte, for at Ministeriet kunde undersøge Forholdet. Rederen sendte mig et Udkast til den omtalte Deklaration, og dette Udkast vedlagde jeg Skrivelsen til Ministeriet. Jeg kan ikke finde noget usædvanligt i min Handlemaade ved at forelægge denne Sag for Ministeriet med Besværingen fra Rederen, bilagt med Deklarationsudkastet, som vedkommende havde fremsendt til mig. Nu viser det sig, at det nævnte Udkast var forfattet af Hr. Rytter selv som Koncept til Deklarationen, og Hr. Rytter er meget vred over, at dette Bilag fremkom, fordi det var skrevet „med en ikke særlig pæn Skrift"; „det ser jo ud," siger Hr. Rytter, „som noget frygteligt Griseri." Hvis det er Tilfældet, maa det altsaa være Hr. Rytter, der er Grisen — det siger han nu selv. Men jeg kan nu for Resten ikke huske, at det Papir saa særlig slemt ud; det saa ud som saadant et almindeligt Udkast til en Deklaration. Naar Hr. Rytter siger, at Statsminister Zahle senere i Anledning af, at jeg havde fremsendt Andragendet med dette Bilag, udtalte over for ham, at min Optræden med Hensyn til nævnte Bilag var gemen eller perfid, saa er det for det

første urigtigt, at Statsministeren har udtalt sig saaledes, idet han overfor Kommissionen har benægtet, at det er Tilfældet, og dernæst mener jeg, at det, som det fremgaar af min Fremstilling, er ganske uberettiget at stemple min Optræden paa denne Maade. Jeg kunde fristes til at sige Hr. Rytter, at Tyv tror, at hver Mand stjæler.

I samme Forbindelse udtaler Hr. Rytter, at Statsministeren sagde, at Mortensen var i det hele taget altfor smart som Politiker, idet jeg i Udenrigsministeriet skulde have opnaaet en Udbetaling til min Fader, uden at Amtet var hørt, og uden at Ministeriet var bekendt med, at det drejede sig om min Fader. Det ser altsaa ud, som om Hr. Rytter sigter mig for at have presset Udenrigsministeriet til en Udbetaling til en af mine allernærmeste Slægtninge, som maaske ikke var berettiget. Men Hr. Rytters Fremstilling af dette Forhold er urigtig fra Ende til anden. For det første drejede det sig ikke om nogen Udbetaling til min Fader. Et af dennes Fiskerskibe var forlist ved Syd-Island, og Vraget blev komdemneret. Han fik saa Assurancesummen udbetalt af Assuranceselskabet med 11,000 Kr., og Vraget gik altsaa over til Assuranceselskabet som dets Ejendom og blev solgt ved en Auktion, der, saa vidt jeg husker, indbragte 4—5,000 Kr. Mandskabets Hjemsendelse foregik ved de islandske Myndigheder og kostede vistnok ca. 2,000 Kr., idet Forliset var sket paa et meget afsides liggende Sted, og Mandskabet maatte transporteres paa Hesteryg meget lange Strækninger, saa at Hjemsendelsen kom til at koste en hel Del. Det Beløb, som Hjemsendelsen kostede, fradrog de islandske Myndigheder i Auktionsprovenuet. Ifølge Søloven skal Statskassen betale saadan Hjemsendelse, og Assuranceselskabet henvendte sig da til mig som juridisk Repræsentant om at faa det Beløb, som tilkom Selskabet, udbetalt af Statskassen. Jeg fik fat i Sagens Akter, som beroede i Justitsministeriet, fik Kvitteringerne o. s. v. oversat fra Islandsk og Oversættelsen attesteret i Islands Ministerium, hvorpaa jeg skrev et Andragende for Assuranceselskabet til Ministeriet om at faa disse Hjemsendelsesomkostninger betalt. Sagen var derpaa til Erklæring i Justitsministeriet, i Islands Ministerium og i Udenrigsministeriet, hvorpaa Beløbet blev udbetalt. At denne Sag, som forelaa ganske oplagt og klar, bilagt med Kvitteringer for disse Omkostninger, ikke blev sendt til Amtet, hvilket i øvrigt efter min Mening blot havde været Tidsspilde og ganske unødvendigt, kan i hvert Fald ikke bebrejdes mig.

Paa samme Maade forholder det sig med Andragendet fra Færøernes Bondeforening om et Tilskud paa 1,000 Kr. af Landbrugslotteriets Overskud. At dette Andragende ikke var til Amtets Erklæring, var velbegrundet. Saa vidt jeg husker, fremkom det saa sent inden Finanslovforslagets Behandling, at der ikke var Tid til at sende det op til Færøerne, og Ministeriet fandt det unødvendigt i en saa selvfølgelig Sag som denne, hvor det drejede sig om at støtte det færøske Landbrug med et mindre Beløb, at sende Andragendet derop. At Hr. Rytter bliver stødt over saadanne Smaating som, at disse Sager ikke var til hans Erklæring, viser blot, mener jeg, en stor Smaalighed og Magtbrynde.

Endelig har Hr. Rytter omtalt et Par andre Sager. Han siger, at jeg har beskyldt ham for at have begaaet Klausulbrud. Det har jeg aldrig gjort. Forholdet var det, at Amtmand Rytter og den engelske Konsul kom til at staa paa en temmelig spændt Fod, idet Amtmand Rytter havde solgt noget Skibsudrustning, Salt og Manilla, til nogle færøske Købmænd. England drev den Politik overfor de færøske Købmænd, at det tvang dem til at underskrive en Deklaration, som gik ud paa, at de kun maatte føre deres Produkter til de og de Lande, ikke til de Lande, som var i Krig med England, og heller ikke til de skandinaviske Lande. Købmændene maatte efterhaanden underskrive saadanne Deklarationer, ellers fik de ingen Varer fra England. Der var dog en hel Del Købmænd, som forsøgte at holde sig udenfor. Skibsredere og Købmænd maatte tage saadanne Ting som Salt og Skibsudrustning fra England og blev derved tvunget til at underskrive Deklarationer, men Amtet havde gennem Vareforsyningen saadanne Varer liggende, og til Trods for at Amtmanden vidste, at England prøvede paa at faa Købmændene til at underskrive Deklarationer, solgte han Varer til nogle af de Købmænd, som ikke havde underskrevet, uden at konferere med Konsulatet derom. Det er jo forstaaeligt, at i hvert Fald Konsulen betragtede dette som et Brud paa Tillid, idet disse Redere hos Amtet fik de Varer, som de ellers ikke uden at underskrive Deklarationer kunde have faaet fra England, Varer, der var komne til Amtet fra England. Jeg har sagt, at

Konsulen paastod, det var et Brud paa Tillid, men jeg har aldrig beskyldt Amtmanden for Klausulbrud. Hr. Rytter havde ikke paa det Tidspunkt underskrevet nogen Klausul overfor Konsulen.

Et andet Sted omtaler Hr. Rytter, at jeg under en Injuriesag, som Hr. Rytter havde anlagt mod Redaktøren af „Tingakrossur", og som blev appelleret til Overretten, skulde have afgivet en Erklæring med forskellige Urigtigheder. Jeg har ikke Papirerne hos mig og erindrer kun, at jeg skrev et privat Brev til den Overretssagfører, som var Defensor for Redaktøren, og fremstillede for ham, hvorledes jeg saa paa Sagen, og hvorledes en Defensor bedst kunde fremføre den. Jeg mindes ikke, at jeg i denne Sag har fremsat noget som helst efter min Mening urigtigt, og jeg maa paa det bestemteste benægte, at jeg har gjort noget saadant.

Side 53 siger Hr. Rytter, at Statsminister Zahle overfor ham skulde have udtalt, at Mortensen var en fræk og løgnagtig Person. Det er urigtigt, at Ministeren har udtalt noget saadant, i hvert Fald efter den Fremstilling, han som Vidne har afgivet overfor denne Kommission, og jeg mener, at der muligvis kunde være en anden Person, som Ministeren derimod, med god Grund maaske, kunde have brugt disse Udtryk om.

Side 121 insinuerer Hr. Rytter, at Dateringen af et Brev fra Købmand Ziska til mig var urigtig, og Side 131 fremkommer han med en Udtalelse, som forekommer mig ligefrem at lyse af — ja, hvad skal jeg sige — Had til mig, den kan kun ses som Udslag af saadant og er ganske urigtig. Hr. Rytter siger nemlig: „Mortensen plejede ikke at kunne staa sig i Debatten med Sysselmand Samuelsen og forlod derfor altid Salen, saa snart han selv havde talt". En saadan Udtalelse er i sig selv ganske latterlig. Ligesaa urigtigt er det, naar det Side 145 paastaas, at jeg har gjort Hr. Rytter til Genstand for Forfølgelse. Jeg har aldrig forfulgt Hr. Rytter, men jeg kunde ikke i Hr. Rytter se nogen absolut Afgud, som man skulde falde ned og tilbede, og jeg har forbeholdt mig Ret til at fremkomme med Kritik paa nogle enkelte Punkter, hvor jeg synes saadan var nødvendig og berettiget. Det er ogsaa urigtigt, at jeg i Lagtinget skal have udtalt, at da jeg var Partifælle med Justitsministeren, var jeg særlig skikket til at fremme de færøske Sager. Det har jeg aldrig sagt.

Jeg nævnede før, at Hr. Rytter forsøgte at indblande min Fader i Forholdene. Det gør han ogsaa et andet Sted, idet han udtaler sig nedsættende om ham og siger, at han paa Grund af, at han var kommet i et spændt Forhold til Hr. Rytter i en Sag, der drejede sig om Havneanlæg ved Tveraa, og i hvilken Hr. Rytter stillede sig imod, at Havneanlægget blev fremmet paa det Tidspunkt, modarbejdede Hr. Rytter eller rettere sagt indtog et andet politisk Standpunkt end tidligere. Dette er ganske urigtigt. Jeg tror nok, det var i 1913, at der var Tale om at fremme de nævnte Havneanlæg deroppe, i hvert Fald var det lang Tid, før Verdenskrigen brød ud; det var nogle Havneanlæg, der var givet Løfte om efter Loven af April 1913. Det, at Hr. Rytter modsatte sig dem, vil i hvert Fald blive Staten en kostbar Historie, thi hvis disse Havneanlæg skal anlægges nu, vil det koste 3—4 Gange saa meget, som de den Gang kunde have været udførte for, saa det Standpunkt, Hr. Rytter indtog, har i hvert Fald vist sig at være uheldigt.

Et Sted overfalder Hr. Rytter en ganske uvedkommende tredie Person, han beskylder nemlig Bankdirektør Havsten paa Færøerne for at hamstre. Han snakker om, at Havsten laa inde med en stor Forsyning Melvarer eller Petroleum. Naar man kender Forholdet mellem de to Herrer og ved, at Hr. Rytter var Formand for Bankraadet og paa den Konto prøvede paa at tage hele Magten i Banken og derfor mødte Modstand hos Bankdirektøren, som var den, der naturligvis først og fremmest skulde styre Banken, kan man nok forstaa den Slags Udtalelser. De er imidlertid ganske urigtige, idet den nævnte Bankdirektør ikke havde hamstret de paagældende Varer eller indkøbt dem paa Færøerne, men havde faaet dem tilsendt fra Island, hvor der var rigeligt af dem. Det er saaledes temmelig umotiveret at fremkomme med den Slags Ting.

Jeg beklager, at jeg har været nødt til at fremsætte disse personlige Bemærkninger. Jeg har imidlertid ikke kunnet undlade at gøre det, da jeg er blevet overfaldet saa stærkt her for Kommissionen. Jeg anser fhv. Amtmand Rytter for en stor Arbejdskraft, han var f. Eks. en udmærket Manuduktør, han kunde slide i det fra Morgen til Aften, men som et af de Vidner, der har mødt for Kommissionen, nemlig Lagtingsmand Rasmus Rasmussen har udtalt, mangler han fuldstændig Evnen til at sætte sig ind i intellektuel Kultur, om jeg saa maa sige,

han forstaar ikke de aandelige Rørelser, der kan opstaa paa et saadant Sted som Færøerne. Jeg mener ogsaa — og det har jeg udtalt i Rigsdagen, jeg oplæste før Udtalelsen, og jeg mener, at dens Rigtighed fremgaar tydelig og klart af det, der foreligger for Kommissionen —, at Hr. Rytter er en meget herskesyg Person: den, der ikke gaar med ham, er imod ham og skal slaas ned. Jeg mener endvidere, at han har vist, at han mangler Evnen til at lede en politisk Forsamling. Jeg har allerede anført flere Tilfælde, hvor det kan dokumenteres, at Hr. Rytter for denne Kommission har udtalt sig om Ting, som han ikke kendte tilstrækkeligt til, han har hørt en eller anden Sladderhistorie i Thorshavn, og den serverer han, som om det forholdt sig fuldstændig saaledes. De Herrer vil maaske have lagt Mærke til, at jeg har dokumenteret det ved flere Eksempler. Saaledes nævner Hr. Rytter, at jeg overfor Udenrigsministeriet havde gjort Forsøg paa at frempresse en Udbetaling til min Fader. Det serverer han her for Kommissionen, og saa viser det sig, at det slet ikke har drejet sig om denne min nære Slægtning, men om et Assuranceselskab. Jeg paastaar, at man ikke saadan uden videre kan tage for gode Varer, hvad Hr. Rytter kommer frem med; meget af det er bygget paa ganske løs og usikker Grund, støttet paa noget, han har hørt, paa, hvad nogle har sagt og lignende.

Jeg skal nu forlade disse personlige Bemærkninger og fremsætte nogle ganske korte Bemærkninger om Adressen. Hvad foreligger der faktisk i denne Sag? Der foreligger det, at denne Adresse blev telegrafisk sendt til den danske Gesandt i London, og samtidig skete der gennem mig Henvendelse til Ministeriet. I Aktstykkerne foreligger det Telegram, som blev sendt til Gesandten. Samme Dag blev der afsendt et Telegram til mig med Meddelelse herom og om Indholdet af det Telegram, som blev sendt til Gesandten. Det er altsaa det, der faktisk foreligger. Hr. Rytter paastaar imidlertid, at Hensigten var at gaa udenom de danske Myndigheder. Det benægtes imidlertid af Underskriverne og de Lagtingsmænd, som havde med Sagen at gøre, navnlig Patursson. Hvad vil det for Resten sige at gaa udenom de danske Myndigheder? Saaledes som Forholdene var, var det faktisk udelukket, det lod sig ikke gøre at gaa udenom de danske Myndigheder. Disse Mennesker kunde jo ikke sende et Telegram til det engelske Ministerium i London, til Premierministeren — jeg kan ikke huske, om det var Lloyd George dengang — thi hvis han fik et saadant Telegram, hvad skulde han saa foretage sig paa Basis af det? Det kunde fornuftige Mennesker ikke gøre, og at gaa til den engelske Konsul med Adressen var ogsaa udelukket, man vidste jo, at han i et ganske lignende Tilfælde ikke havde villet modtaget en Henvendelse. Allerede heraf fremgaar det, synes jeg, at Meningen ikke kan have været at gaa direkte til de engelske Myndigheder I hvert Fald foreligger der ikke nogen faktisk Henvendelse direkte til engelske Myndigheder, og naar Hr. Rytter paastaar, at det til Trods for det, der faktisk foreligger, alligevel har været Hensigten at gaa udenom de danske Myndigheder, paahviler Bevisbyrden ham, og det forekommer mig, at han intet Bevis har kunnet fremføre, han har kun anført sit eget Skøn, men det Skøn kunde let være urigtigt. Jeg mener, at jeg allerede har nævnt flere Eksempler paa, at man ikke altid har kunnet stole paa hans Skøn. Det eneste tilsyneladende Bevis, Hr. Rytter anfører, er Adressens ydre Form, idet der ovenover stod: Til Storbritanniens Regering, men det beviser jo ikke, at det var Meningen at gaa udenom de danske Myndigheder. Hvis jeg for Eks. skriver et Andragende om Skilsmisse for nogle Ægtefolk, skriver jeg ovenover: Til Kongen, men det kunde ikke falde mig ind at sende Brevet direkte op til Hans Majestæt, det tror jeg ikke hjalp særlig meget. Jeg sender det selvfølgelig til de paagældende Myndigheder, Justitsministeriet. Ganske paa samme Maade maa det have været disse Menneskers Hensigt at fremsende Andragendet til de Myndigheder, som med nogen som helst Vægt kunde fremføre det overfor de engelske Myndigheder. Det forekommer mig desuden, at Hr. Rytter modsiger sig selv, naar han siger, at det er den ydre Form, som beviser, hvad Hensigten var, men samtidig udtaler, at de 4 000 Mennesker, som underskrev, ikke havde denne Hensigt; det var kun de og de bestemte Personer, først og fremmest Hr. Patursson. Hvis det er den ydre Form, som er Beviset, maa Hensigten have været den samme hos alle Underskriverne eller i hvert Fald hos de fleste af dem. Det forekommer mig i det hele taget, at den Fremstilling. Hr. Rytter har givet af denne Sag, som han inddeler i første, andet, tredie og fjerde Stadium, og i hvilken han sammenligner paagældende med en Sejrherre eller rettere sagt med en Gene-

ral, som rykker frem med Brask og Bram, er meget stor paa det, men derpaa møder Modstand i Lagtinget og saa gaar helt ned til Nulpunktet, men atter kommer sig, er konstrueret, det er Konstruktioner, man stiller op, naar man er meget mistænksom og altid lægger det værste ind i det, der sker. Hvorfor gik Hr. Rytter ikke direkte til de Mennesker, som havde med disse Sager at gøre? Hvorfor gik han ikke direkte til Patursson og Købmand Ziska og dem, der havde med Sagen at gøre, straks, da den fremkom, og spurgte dem: Hvad er Meningen? Saa vidt jeg kan se, har han ikke gjort det, i hvert Fald kun i meget ufuldstændig Maalestok.

Angaaende mit Forhold til Adressen skal jeg oplyse, at jeg paa det Tidspunkt, da den fremkom, var i København som Medlem af Folketinget, og jeg blev først bekendt med den en 14 Dages Tid efter dens Fremkomst, da jeg fra Hr. Patursson modtog det under Nr. 22 i Aktstykkerne aftrykte Telegram, hvori han meddeler mig, at der er Mulighed for at faa Varer fra Island, hvis den engelske Regering tillader Eksport fra Island til Færøerne, og at der paa dette Grundlag cirkulerer en Folkeadresse. Han spurgte, om jeg vilde rejse til London i Anledning af den Situation, der forelaa. Dette var det første, jeg kendte til denne Sag. Jeg svarede ham, at 700 Tons Levnedsmidler sendtes til Færøerne før Paaske — der skulde afgaa et Skib fra København. I Forvejen — det var den 21. Marts — havde jeg telegraferet til Rasmus Rasmussen: „Bedre Udsigter", og til samme Mand telegraferede jeg fremdeles, at nu havde den engelske Regering tilladt, at der gik Levnedsmidler til Færøerne. Endvidere telegraferede jeg til Patursson: „Hvis det er nødvendigt, er jeg villig til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt." Dermed mente jeg selvfølgelig, at jeg kun vilde rejse efter Aftale med det danske Ministerium for om muligt at bistaa den danske Gesandt i London med Oplysninger om specielle færøske Handelsforhold, som han naturligvis ikke kunde kende, men som jeg kunde give ham nogle Fingerpeg om. Der var ikke, saaledes som Hr. Rytter synes at mene, Tale om, at jeg skulde rejse som særlig færøsk Gesandt eller Attaché eller noget i den Retning, der var kun Tale om, hvad man hernede kendte saa godt fra adskillige Tilfælde, at Personer rejste over til London for at bistaa Gesandten derovre paa et særligt Omraade.

Jeg havde modtaget et Brev fra Købmand Ziska i Thorshavn, et Brev, som ogsaa findes i Aktstykkerne. Heri omtaler han Adressen og siger, at det var Hensigten at sende den til Gesandten i London, og han spurgte mig, om der var noget urigtigt deri, og bad mig opgive Gesandtens Adresse. Jeg erindrer, at jeg omtalte Sagen for Justitsministeren og Udenrigsministeren. Jeg kan selvfølgelig ikke huske Datoen for disse Samtaler, men efterhaanden som jeg modtog Telegrammerne, omtalte jeg Sagen for dem, og jeg erindrer, at jeg telegraferede Adressen paa den danske Gesandt, saaledes som man havde bedt mig om. Jeg talte med Justitsministeren, og han henviste mig i alt væsentligt til Udenrigsministeren, for at jeg kunde høre hans Syn paa Sagen, og jeg kan i det hele taget henvise til de Udtalelser, som Udenrigsminister Scavenius har fremsat her for Kommissionen; de forekommer mig meget klare og oplysende. Udenrigsministeren siger saaledes i sine allerførste Udtalelser: „I den Tid, Hr. Edward Mortensen som Folketingsmand repræsenterede Færøerne paa Rigsdagen, har han ofte saavel skriftlig som mundtlig henvendt sig til Udenrigsministeriet og til mig personlig for at opnaa Regeringens Støtte i Anledning af de vanskelige Forhold, som Blokaden havde skabt, for at skaffe Tilførsler til Færøerne af nødvendige Varer", og lige efter siger han: „Naar Tanken om at tilvejebringe et direkte Udtryk for den færøske Befolknings Ønsker er blevet fremført, maatte den ifølge de af Udenrigsministeriet under Krigen fulgte Principper møde Sympati". Ogsaa jeg konstaterer her, at Udenrigsministeren, som nøje kendte de Forhold, der forelaa, i og for sig ikke havde noget imod, men tværtimod kun saa med Sympati paa, at der fremkom en Adresse, som kunde støtte Ministeriet i dets Arbejde paa i England at fremme de vigtige Sager med Hensyn til Sejltilladelse mellem Færøerne—Island og Amerika. Forholdet var jo nemlig det, at paa det Tidspunkt var der ingen Forbindelse mellem København og Færøerne, og det saa derfor meget sort ud med Hensyn til at faa Varer derop herfra. Da Beholdningerne oppe paa Færøerne ikke kunde strække til mere end et Par Maaneder, var det af den allerstørste Betydning, at der gjordes noget for at faa Forbindelsen Vester over til Island og Amerika aabnet, og Udenrigsministeren mener altsaa, at en saadan Adresse kunde man kun se paa med Sympati, den kunde

kun hjælpe til at fremme Sagen. Jeg har saa sikkert talt med Ministeren om, hvorledes den skulde fremsendes. Ministeren mener, at der muligvis er fremkommet en Misforstaaelse, som han dog kan forklare sig, idet han siger, at han ikke kan have sagt, at Adressen burde sendes først til den danske Gesandt, det maa være en Misforstaaelse fra min Side. Ministeren mener imidlertid, at Misforstaaelsen muligvis er fremkommet paa den Maade, at jeg har spurgt, om der var noget ukorrekt i, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt. Det er meget forklarligt, at jeg har spurgt saaledes, thi de Mennesker paa Færøerne, som skrev til mig, spurgte mig udtrykkelig: Er der noget ukorrekt i, at vi sender Adressen til den danske Gesandt. Ministeren har saa svaret mig: Det er der i og for sig ikke noget ukorrekt i, men vi maa ogsaa have Meddelelse om det i København. Jeg var klar over, at man maatte have Meddelelse derom i København, og det er ogsaa sket; derfor telegraferede jeg til Patursson Adressen paa den danske Gesandt og tilføjede: Meddel mig, naar I afsender Adressen til ham. Det var min Mening saa straks at forelægge Spørgsmaalet klarere og mere bestemt for Ministeriet her i København. Det har aldrig været min Mening eller Meningen oppe paa Færøerne, at Adressen for saa vidt først skulde sendes til den danske Gesandt, men at den, saaledes som det ogsaa skete, skulde sendes til den danske Gesandt samtidig med, at den blev sendt til Ministeriet gennem mig; men ganske vist fremkom Telegrammet til mig noget senere end Telegrammet til Gesandten, fordi det skulde gennem den engelske Censur. Adressen kom altsaa til Gesandten, og jeg husker, at Dagen efter, at jeg havde modtaget Telegrammet om Afsendelsen — det Telegram, som blev sendt fra Thorshavn samtidig med Telegrammet til Gesandten —, gik jeg op til, saa vidt jeg husker, baade Justitsministeren og Udenrigsministeren og fortalte dem det og skrev samtidig et Brev til Udenrigsministeriet i Tilslutning til den personlige Samtale, jeg havde haft med Udenrigsministeren og Kontorchef Sthyr. I dette Brev anførte jeg kun ganske kort, hvad det drejede sig om — saa vidt jeg ved, findes det i Aktstykkerne. Det er dateret den 23. April 1917 og handler om, at Ministeriet vilde arbejde for Gennemførelse af Sejlads mellem Færøerne, Island og Amerika.

Det er, hvad jeg har at sige om denne Sag. Der foreligger jo nogle skriftlige Oplysninger fra mig, som supplerer, hvad jeg her har udtalt.

Til Slut skal jeg kun gøre nogle ganske faa Bemærkninger om færøsk Politik i al Almindelighed.

Der er et Parti paa Færøerne, som har paa sit Program at faa mere Selvstyre paa Øerne, og det forekommer mig, at der i og for sig ikke er noget unaturligt deri. Allerede ifølge den bestaaende Ordning indtager Færøerne en særlig Stilling i det danske Rige. Jeg behøver blot at pege paa, at Færøerne har sit Lagting, som er raadgivende i Lovgivningssager, og at enkelte Afgifter som f. Eks. Hvalafgiften og Dele af Arveafgiften indgaar i Lagtingets Kasse; der kan sikkert ogsaa anføres adskillige andre Ting, som viser, at Færøerne under den bestaaende Ordning har en særlig Stilling. Naar man kender de særlige Forhold paa Færøerne, den historiske Udvikling, den Maade, hvorpaa Øerne er blevet befolket, og ved, at der tales et særligt Sprog paa Øerne, kan man i og for sig godt forstaa, at der kan være delte Meninger om, hvorledes denne særlige Stilling, som Øerne indtager og maa indtage i Riget, skal ordnes. Der kan jo være Tale om mange Gradationer i Stillingen, lige fra den nuværende Stilling og indtil en Stilling lignende den, som Island havde før Forfatningsloven; der kan i det hele taget tænkes mange Gradationer for et Selvstyre paa Øerne, og der kan altid være delte Meninger derom; men dette mener jeg ikke er noget unaturligt, og det er ikke noget, som bør mødes med Mistillid hernede fra, men man maa kunne snakke ganske roligt om, hvad der er det bedste.

Paa samme Maade forholder det sig med det færøske Sprog. Det forekommer mig ogsaa at være ganske naturligt, at en Befolkning, som har sin særlige Afstamning, en særlig historisk Udvikling, og som ifølge den Maade, hvorpaa den nu i tusinde Aar har levet, i denne Retning danner en Nation med sit eget Sprog, der opfylder alle Betingelser for at være et selvstændigt Sprog — det forekommer mig ganske naturligt, at denne Befolkning gerne vil udvikle dette Sprog saa langt som muligt. Jo bedre Befolkningen bliver stillet materielt, des mere kommer den naturligvis til at tænke paa de kulturelle Værdier, som dens Sprog indeholder, og

til at forsøge paa at skabe nye Værdier indenfor dette Sprog, f. Eks. ved at faa det ind i Kirken. Det maa dog være det naturligste, at en Præst staar op og taler til Beboerne paa det Sprog, som de til daglig bruger. Det er ikke rigtigt, hvad der er anført for Kommissionen, at det danske Sprog som Kirkesprog skulde have vundet et saadant Indpas i Løbet af de sidste 400 Aar, at det falder ganske naturligt for en Færing i kirkelige Sager kun at benytte det danske Sprog. Det bedste Bevis for, at dette ikke er rigtigt, er maaske det, at i de Øjeblikke af Livet, hvor et religiøst Menneske staar i en Situation, hvor det gælder noget, har jeg aldrig hørt, at en Færing benyttede det danske Sprog. Hvis en Mand f. Eks. er ved at drukne og raaber om Hjælp til den Gud, han tror paa, saa benytter han det færøske Sprog, og naar Færingerne beder til deres Gud, har jeg aldrig hørt andet, end at de beder paa deres Modersmaal, med den Undtagelse maaske, at de i visse Tilfælde beder Fadervor paa Dansk, fordi de har lært det udenad paa Dansk, da de gik i Skole.

Hvad Skolesproget angaar, forekommer det mig ogsaa at være ganske naturligt, at man søger at faa Færøsk ind som Undervisningssprog. Det maa dog være det rimeligste og bedste, at Modersmaalet er Undervisningssprog. Men alle de, som arbejder for at fremme det færøske Sprog, ønsker dog, at alle Færinger i Skolen saa vidt muligt skal lære at beherske det danske Sprog fuldstændig, idet de selvfølgelig maa have Adgang til de forskellige Kulturværdier, som de ikke kan faa gennem det færøske Sprog. Dermed være ingenlunde sagt, saaledes som det er blevet paastaaet af forskellige af de Herrer, der har mødt for Kommissionen, at det færøske Sprog ikke er noget Kultursprog, thi det har frembragt og frembringer daglig kulturelle Værdier, og den fremtidige Udvikling vil vise, hvilke Værdier det kan frembringe. Men, som sagt, vi ønsker, at Børnene skal lære at beherske det danske Sprog ved Læsning og i Tale, ikke alene fordi det er nødvendigt for dem, men ogsaa fordi vi har Kærlighed, kan jeg godt sige, til det danske Sprog og de Værdier, det har skabt.

Jeg har hermed fremsat de Udtalelser, jeg har fundet Anledning til at fremkomme med. Med den korte Tid, jeg har haft til at udarbejde mit Foredrag, er det maaske ikke blevet saa godt og saa udførligt, som det burde have været.

Formanden: Maa jeg spørge, om nogen af de Herrer ønsker at stille Spørgsmaal til Hr. cand. juris Mortensen?

Landstingsmand **Kragh:** Jeg skal ikke komme ind paa den korte Redegørelse for færøske politiske Forhold, som Hr. Mortensen sluttede med at fremsætte; heller ikke skal jeg komme ind paa det sproglige Spørgsmaal, og hvad der er de to Partier paa Færøerne imellem i saa Henseende; vi har jo her for Kommissionen gentagende faaet meget omfattende Fremstillinger fra begge Sider angaaende dette Spørgsmaal, og jeg synes ikke, der i Hr. Mortensens Bemærkninger i og for sig ligger noget, som giver Anledning til yderligere Forhandling om denne Sag. Kun dette ene skal jeg sige til Hr. Mortensen, at naar han udtaler, at alle Færinger, altsaa ogsaa Selvstyrepartiets Folk og altsaa ogsaa Hr. Mortensen og Hr. Paturssøn og Lederne af Selvstyrepartiet i det hele taget ønsker, at alle Børn paa Færøerne skal lære fuldstændig at beherske det danske Sprog baade i Skrift og Tale, saa bør Hr. Mortensen erindre, at dette at lære fuldstændig at beherske et Sprog baade i Skrift og Tale, naar Sproget udelukkende er Undervisningsfag og ikke er Genstand for daglig Brug ogsaa ved anden Beskæftigelse end selve den, der følger med at modtage Undervisning i Faget, det er for Børn udelukket. Lige saa lidt som Hr. Mortensen paa Grundlag af det, han har lært i en Skole, fuldstændig kan beherske et fremmed Sprog i Skrift og Tale — mulig gør Hr. Mortensen det, men det er saa paa Grundlag af et senere Arbejde —, lige saa lidt vil de færøske Børn kunne opnaa dette ved de Planer for Undervisningen paa Færøerne, som Hr. Mortensen og Selvstyrepartiets Ledere har gjort sig til Talsmænd for.

Jeg tror at kunne udtale mig med nogen Sagkundskab netop om dette Spørgsmaal. Det nytter ikke, at man foregøgler et Perspektiv paa det af Selvstyrepartiet givne Grundlag, thi det fører ud mod et Fata morgana og ikke mod nogen som helst Virkelighed.

Jeg vilde i øvrigt gerne fremsætte nogle Spørgsmaal til yderligere Uddybning af de Oplysninger, som ogsaa Hr. Mortensen har givet os angaaende Adressesagen, og jeg vil da begynde med derom at bemærke, at Hr. Mortensen i en Skrivelse af 27. December 1918 til Kommissionen har givet en Fremstilling af sit Forhold til Adressesagen og senere i en Skrivelse af 26. Marts

1919 til Kommissionen, som ikke findes trykt, henvist til denne Fremstilling i Skrivelsen af 27. December 1918 og karakteriseret den som udtømmende med Hensyn til Hr. Mortensens Kendskab til den foreliggende Sag. Imidlertid er der et Par Punkter, som jeg synes trænger til lidt yderligere Belysning. Hr. Mortensen siger saaledes, at naar han telegraferede Adressen paa den danske Gesandt i London til Hr. Patursson, saa var Grunden den, at det var ham bekendt af Lagtingsforhandlingerne i 1917, at Hr. Patursson havde med Adressesagen at gøre. Forholdet er imidlertid dette, at Lagtinget først traadte sammen den 28. Marts: der afgik Skib fra Færøerne den 27. Marts, men ikke, saavidt det har været mig muligt at skaffe Oplysning derom — og jeg tror, jeg besidder fornødne Oplysninger i saa Henseende — i Tiden mellem Lagtingets Sammentræden og Afsendelsen af Hr. Mortensens Telegram til Hr. Patursson: Telegrammet er afsendt den 5. April. Derfor vil jeg gerne spørge Hr. Mortensen, hvorledes det hænger sammen med denne Sag, og om Hr. Mortensen er i Stand til at oplyse, hvorledes han har kunnet øse den Kundskab, han omtaler, af de Forhandlinger, som førtes i det den 28. Marts sammentraadte Lagting.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Det kunde maaske ved en overfladisk Betragtning synes noget mærkeligt, at jeg paa en Forespørgsel fra Købmand Ziska om den danske Gesandts Adresse telegraferer til Patursson, det skal jeg gerne indrømme, men naar man kender Forholdene, er der i og for sig ikke noget unaturligt deri, idet jeg jo vidste, at Patursson havde med denne Sag at gøre. Jeg kan ikke erindre, om jeg allerede paa dette Tidspunkt havde modtaget Telegrammer fra Hr. Patursson om denne Sag — det vil fremgaa af Bilagene —, men i hvert Fald havde jeg modtaget et Brev fra ham. Naar jeg her skriver, at jeg sendte Telegrammet til ham, fordi det af Lagtingsforhandlingerne var mig bekendt, at Patursson ogsaa havde med denne Sag at gøre, saa er det sikkert, at jeg har vidst det fra disse Forhandlinger, idet der kom Telegrammer til Pressen hernede, og af dem saa jeg, at Patursson havde med Sagen at gøre. Men det er ikke udelukkende fra Lagtingsforhandlingerne, jeg vidste, at Patursson havde med Sagen at gøre; der var saa meget andet, der viste dette. Det var jo temmelig længe efter, at hele Spørgsmaalet var kommet frem, at jeg telegraferede Gesandtens Adresse, det maa have været 3—4 Uger efter, at Adressen var sendt rundt til Cirkulation, at jeg sendte Gesandtens Adresse. Og da Hr. Patursson i et Telegram allerede i Marts Maaned havde underrettet mig om Sagen, var det ganske naturligt, at jeg telegraferede til ham; jeg kan ikke se, at der i og for sig er noget mærkeligt i, at jeg ikke telegraferede til Hr. Ziska.

Landstingsmand **Kragh**: Hr. Mortensen vil altsaa hævde, at hans Kendskab til Lagtingsforhandlingerne skulde skrive sig fra Telegrammer til danske Blade om disse Forhandlinger. Det er ikke mig bekendt, at saadanne Telegrammer findes i danske Blade; vil Hr. Mortensen ikke henvise til de Blade, i hvilke disse Telegrammer findes?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Det kan jeg selvfølgelig ikke paa staaende Fod.

Landstingsmand **Kragh**: Nej, det forstaar jeg. Men i hvert Fald mig bekendt findes der ikke saadanne Telegrammer. Og naar Hr. Mortensen nu siger, at han havde faaet Brev fra Hr. Patursson, er Forholdet jo det, at Hr. Mortensen ikke har kunnet faa Brev fra Hr. Patursson om denne Sag paa det Tidspunkt, Talen her er om, medmindre Hr. Mortensen har faaet et Brev fra Hr. Patursson samtidig med, at han modtog Brev fra Hr. Ziska; thi som jeg har tilladt mig at oplyse, er der ikke afgaaet Skib fra Færøerne i Dagene mellem den 27. Marts og den 5. April. Derfor kan Hr. Mortensen ikke, det *jeg* kan se, have nogen Oplysning gennem Brev fra Hr. Patursson om denne Sag. Det forholder sig nemlig ikke, som Hr. Mortensen siger, saaledes, at der gik 3—4 Uger, inden Hr. Mortensen telegraferede Gesandtens Adresse i London, thi det var den 5. April, Hr. Mortensen telegraferede Gesandtens Adresse til Hr. Patursson. Jeg skal derfor endnu en Gang tillade mig at spørge Hr. Mortensen, om han ikke ved at søge tilbage i sin Hukommelse er i Stand til at give en mere fyldestgørende Forklaring paa, hvorfor han ikke svarede Hr. Ziska paa dennes Spørgsmaal, men derimod Hr. Patursson, end den Forklaring, der er indeholdt i Hr. Mortensens Skrivelse af 26. Marts 1919 til Kommissionen?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Jeg har allerede givet en Forklaring ud over

den, som jeg har skrevet, at det var mig bekendt af Lagtingsforhandlingerne i Marts 1917, at Patursson havde med Sagen at gøre. Jeg husker meget tydeligt, at der hurtigt kom til at foreligge Artikler om Sagen i danske Blade, og den 5. April har jeg altsaa afsendt Telegram til Patursson med Gesandtens Adresse; dette Telegram er saaledes afsendt i hvert Fald 14 Dage efter, at Adressen blev sendt rundt til Underskrift. Men foruden at jeg altsaa sikkert af Telegrammer i den danske Presse om Lagtingsforhandlingerne har vidst, at Patursson havde med Sagen at gøre, vidste jeg det derved, at han et Par Dage efter, at Adressen blev sendt ud til Cirkulation, meddelte mig, at der var en Adresse i Cirkulation. Jeg modtog jo flere Telegrammer fra ham om Sagen, saa jeg vidste, at han havde med Sagen at gøre. Tillige har jeg sikkert modtaget Brev fra Patursson samtidig med Ziskas Brev. Desværre har jeg hverken Ziskas eller Patursson Brev — man opbevarer jo ikke den Slags private Breve. Men Ziska har vist et Koncept til sit Brev, der foreligger for Kommissionen. Ad forskellige Veje vidste jeg altsaa, at Patursson havde med Sagen at gøre. Det forekommer mig i øvrigt at være et ganske underordnet Spørgsmaal.

Landstingsmand **Kragh**: Hr. Mortensen har, som jeg gentagende har bemærket, i sin Skrivelse af 26. Marts 1919 til Kommissionen betegnet sin tidligere Fremstilling af sin Virksomhed i Adressesagen som udtømmende, men da man ved at gennemgaa det Materiale, der foreligger for Kommissionen, paa flere Punkter, forekommer det mig, kan konstatere, at Hr. Mortensens Fremstilling ikke er udtømmende, er det, jeg har ønsket disse Ting nærmere oplyst. Jeg forstaar nu af Hr. Mortensens sidste Bemærkning, at Meddelelsen om Hr. Patursons Rolle i denne Sag er kommet til Hr. Mortensen gennem Hr. Patursson selv, formentlig baade ved Brev og Telegram, og Hr. Mortensen siger nu, at saavidt han erindrer, fik han Brev fra Hr. Patursson samtidig med, at han modtog Brevet fra Hr. Ziska, altsaa et Brev afsendt fra Færøerne den 27. Marts. Formentlig har Hr. Mortensen fuldkommen Ret deri, thi Hr. Patursson angiver, Side 239 og Side 240 i det stenografiske Referat, at han har afsendt et saadant Brev til Hr. Mortensen. Jeg tillader mig derfor at spørge Hr. Mortensen, hvorfor han ikke i sin udførlige Fremstilling overfor Kommissionen har nævnt, at han ved dette Brev fra Hr. Patursson var underrettet om Sagen, men i Stedet for har henvist til et Kendskab til Lagtingsforhandlingerne, som han mener at have erhvervet gennem Bladartikler hernede — Artikler, som jeg ikke, og vistnok ingen i Kommissionen, kender noget til, endskønt ogsaa den Side af Sagen er undersøgt. Jeg spørger Hr. Mortensen, hvorfor han ikke har foretrukket at henvise til, at Meddelelse til ham var kommet direkte i et Brev fra Hr. Patursson. Han var derved kommet i Overensstemmelse med de Oplysninger, som Hr. Patursson i saa Henseende har givet Kommissionen, hvilket han paa Grundlag af sin udførlige Fremstilling ikke er?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Naar jeg i min Skrivelse af 26. Marts 1919 skriver, at jeg har givet en udtømmende Fremstilling af, hvad jeg kender til vedkommende Sag, sigter jeg dermed til Adressesagen, og det maa jeg absolut holde paa, at jeg har gjort. Selvfølgelig, hvad forstaar man ved en udtømmende Fremstilling? Det har naturligvis været mig umuligt at give en udtømmende Fremstilling i den Forstand, at jeg har medtaget hvert eneste Ord, der er blevet sagt eller skrevet fra min Side i Sagen. Det er jo komplet umuligt. Derfor forstaar jeg ikke det ærede Medlems Spørgsmaal. Det har jo heller ikke noget med Sagen at gøre, hvorfra jeg vidste, at Patursson havde med Adressen at gøre. Det er jo ganske underordnet, hvorfra jeg vidste det. Pointet er, at jeg vidste det. Jeg har her anført som en af de Veje, ad hvilke jeg har lært det at kende, Lagtingsforhandlingerne i Marts 1917. Jeg kan nu ikke huske, hvornaar det omtalte Skib afgik fra Færøerne; det ved Landstingsmanden maaske bedre end jeg — jeg har jo ikke disse Oplysninger lige ved Haanden —, om det afgik, inden Lagtingsforhandlingen fandt Sted. (Landstingsmand *Krag:* Ja). Ja, saa kan jeg selvfølgelig ikke have faaet det at vide gennem Referat i færøske Aviser, men saa maa jeg, som sagt, gaa ud fra, at jeg har set Referat i danske Aviser telegrafisk meddelt. Dernæst har jeg angivet overfor Kommissionen de andre Veje, ad hvilke jeg har faaet det at vide, nemlig dels gennem Telegrammer, som foreligger for Kommissionen, idet Hr. Patursson allerede i Marts Maaned telegraferede til mig om, at Adressen var i Gang, dels, saaledes som Hr.

Patursson ogsaa har sagt, gennem et Brev fra ham. Dermed kan jeg ikke paa nogen Maade indrømme, at jeg har villet tilbageholde den Oplysning, at jeg har faaet et Brev fra Hr. Patursson. Det har aldrig været min Hensigt; dette Brev indeholdt en ganske almindelig Fremstilling af Sagen i Lighed med den, jeg modtog fra Hr. Ziska, og det har aldrig været min Hensigt at ville tilbageholde noget; jeg har ogsaa i min Skrivelse af 26. Marts erklæret, at ønskes der supplerende Oplysninger, er jeg altid rede til at meddele dem skriftligt. Men jeg kan ikke se, at dette er et væsentligt Punkt i Sagen, for, som sagt, naar jeg har brugt Ordet en udtømmende Fremstilling, skal det selvfølgelig forstaas paa en almindelig menneskelig Maade og ikke saaledes, at hver eneste Ting var taget med; det vilde jo være fysisk umuligt for mig.

Landstingsmand **Kragh:** Erkender Hr. Mortensen da ikke, at det vilde have været naturligere i den omtalte Skrivelse at erklære, at De gennem Brev fra Hr. Patursson havde Kendskab til hans Stilling i denne Sag, end at henvise til Lagtingsforhandlingerne. Naar Hr. Mortensen under sin Omtale af dette Spørgsmaal udtaler, at det er ganske underordnet, hvorfra han er bekendt eller var bekendt med Hr. Paturssons Deltagelse i Sagen, ja, saa er det jo en Anskuelse, som er Hr. Mortensens, medens derimod Afgørelsen indenfor Kommissionen af, hvad der maa siges at være underordnet, og hvad der maa siges at være af Betydning, jo ikke træffes i de Møder, hvor ærede Vidner er til Stede, Hr. Mortensen maa derfor vistnok gaa ud fra, at naar disse Spørgsmaal stilles ham af et Medlem af Kommissionen, lægger i hvert Tilfælde vedkommende Medlem Vægt paa at faa opklaret denne Uoverensstemmelse, og det maa ganske afgjort ogsaa være i Hr. Mortensens egen Interesse at faa denne Sag klarlagt, saa at ikke saadanne Forhold som dem, jeg her har fremdraget, overfor den tænksomme og opmærksomme Læser, mulig kunde tænkes at stille Hr. Mortensen i et Lys, som kunde gøre, at vedkommende kom til at nære Tvivl med Hensyn til det udtømmende i andre Fremstillinger af Hr. Mortensen. Maa jeg have Lov til at gøre opmærksom paa, at den samme udtømmende Fremstilling heller ikke indeholder nogen Omtale af det Brev fra Hr. Mortensen til Hr. Patursson, hvortil Hr. Mortensen henviser i et Brev til Hr. Ziska af 2. April 1917, hvor han skriver: Jeg har telegraferet om Sagen og skrevet til Patursson. Heller ikke denne Oplysning forekommer i den udførlige Fremstilling til Vejledning for Kommissionen, som Hr. Mortensen har været saa god at give, og ogsaa dette kunde jeg derfor ønske oplyst af Hr. Mortensen, hvorfor han ikke har henledet Kommissionens Opmærksomhed paa dette Brev.

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Jeg maa hævde, at der ingen Uoverensstemmelse er i min Fremstilling paa dette Punkt, idet denne Sætning „fordi det var mig bekendt fra Lagtingsforhandlingerne i Marts 1917" ikke er Hovedpunktet i Sagen, men Hovedpunktet er, at jeg telegraferede til Hr. Patursson, fordi det var mig bekendt, at han havde med Sagen at gøre. Med Hensyn til, hvorfra jeg havde dette Kendskab, har jeg nævnt en af Vejene, nemlig Lagtingsforhandlingerne, men dermed være ikke sagt, at der ikke var andre Veje, ad hvilke jeg kendte det. Jeg kan derfor ikke indrømme, at der er nogen som helst Uoverensstemmelse heri, og jeg kan heller ikke indrømme, at det kommer i Strid med de Ord, jeg har brugt, om, at jeg har givet en udtømmende Fremstilling af, hvad jeg kender til Sagen ....

Landstingsmand **Kragh:** Hvis jeg maa indskyde den Bemærkning ....

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Jeg vil gerne fortsætte først. Jeg vil gerne bede mig fritaget for den Insinuation, som jeg synes, der laa i Landstingsmandens Udtalelse, at jeg med Forsæt skulde have undladt at nævne Hr. Paturssons Brev. Det har aldrig været min Hensigt. Jeg har selvfølgelig faaet Breve; det er muligt, at jeg ogsaa har faaet Breve fra andre; jeg husker, at jeg har faaet Brev fra Framburdsfelaget, og jeg har selvfølgelig ogsaa svaret disse Mennesker.

Det blev omtalt, at jeg har skrevet til Hr. Patursson; det har jeg ogsaa, samtidig med at jeg skrev til Hr. Ziska, og jeg kan huske, at jeg skrev ganske enslydende eller saa at sige enslydende Breve til dem.

Landtingsmand **Kragh:** Den Bemærkning, jeg vilde have henvendt til Hr. Mortensen, var kun denne, at der ikke synes at være væsentlig Grund til at opholde sig længere ved, ad hvilken Vej Hr. Mor-

tensen har faaet de Oplysninger, som han har meddelt Kommissionen, at han har faaet gennem Lagtingsforhandlingerne. Om han har dette eller ikke, skal jeg ikke komme yderligere ind paa; tilstrækkeligt er det at henvise til, at Hr. Mortensen altsaa i hvert Tilfælde havde faaet et Brev fra Hr. Patursson, afsendt samtidig med det Brev, som han modtog fra Hr. Ziska, men et Brev, som Hr. Mortensen ikke i sin udførlige Fremstilling har omtalt, ligesaa lidt som Hr. Mortensen har omtalt det Brev, han i Skrivelse af 2. April til Hr. Ziska omtaler som afsendt til Hr. Patursson, og som Hr. Mortensen nu, saavidt jeg forstod, erklærer at være enslydende med Skrivelsen til Hr. Ziska.

Jeg har ikke overfor Vidnet fremsat nogen som helst Insinuation. Det kunde aldeles ikke falde mig ind. Jeg har kun ønsket gennem en Række Spørgsmaal til Vidnet at faa Rede paa, om ogsaa Hr. Mortensen erkendte, at der allerede i Dagene i Slutningen af Marts Maaned fra Hr. Patursson var sket Henvendelse til ham i Adressesagen, idet det af Hr. Mortensens udførlige Fremstilling fremgik, at saadant ikke var Tilfældet, da Hr. Mortensen henviste til, at han havde Kendskab til Sagen gennem Lagtingsforhandlingerne, som altsaa i hvert Tilfælde ikke direkte kunde være kommet Hr. Mortensen i Hænde paa dette Tidspunkt.

Maa jeg dernæst rette det Spørgsmaal til Hr. Mortensen, om han fastholder, at han af de to Ministres, Statsministerens og Udenrigsministerens Udtalelser havde faaet det Indtryk, at Adressen kunde sendes direkte til den danske Gesandt i London. Ministrene har nemlig overfor Kommissionen begge udtalt, at de ikke kan have givet Hr. Mortensen noget Grundlag for en saadan Opfattelse. Jeg har bemærket, at i en Skrivelse til Hr. Ziska af 8. April 1917 siger Hr. Mortensen: „Scavenius forstod, hvorledes det hele laa for, og jeg fik den Opfattelse, at han ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt, som Hensigten var". Udenrigsministeren har imidlertid overfor Kommissionen udtalt, at der ikke i hans Udtalelser laa noget som helst, der kunde give Hr. Mortensen Grundlag for en saadan Opfattelse, og derfor kunde jeg ønske at høre, om Hr. Mortensen fastholder, at Ministerens Udtalelser til ham er faldet saaledes, at der paa dette Grundlag kunde bygges en Formodning som den, Hr. Mortensen altsaa paa det Tidspunkt, da han skrev Brevet til Ziska, nærede.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Det maa jo erindres, at naar jeg skriver et Brev den 27. December 1915 om Ting, der er foregaaet for næsten to Aar siden, og paa samme Maade, naar jeg her udtaler mig om Ting, som er foregaaet for over to Aar siden, skal det — naar jeg siger, at jeg giver en udtømmende Fremstilling — selvfølgelig forstaas i relativ Forstand, som jeg allerede har bemærket, og det forekommer mig ikke, at man, naar jeg har sagt, at det var mig bekendt fra Lagtingsforhandlingerne, at Patursson havde med Sagen at gøre, deraf har Lov til at slutte modsætningsvis, at jeg *kun* vidste det fra Lagtingsforhandlingerne. Det har man ikke Lov til, thi det er ikke Pointet i den Sætning. Pointet er, at jeg vidste, at Patursson havde med Sagen at gøre, og jeg nævner saa en passant, at det vidste jeg fra Lagtingsforhandlingerne.

Der blev stillet det Spørgsmaal til mig, om Udenrigsministeren var fremkommet med Udtalelser, som kunde give mig den Formodning, at han ikke havde noget imod, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt. Det er nu ikke rigtigt, at Udenrigsministeren har sagt, at han slet ikke er fremkommet med nogen Udtalelse, som kunde give mig en saadan Formodning. Han har udtrykkeligt sagt, at det er saa længe siden, de Samtaler har fundet Sted, at det er meget muligt, der er faldet en Bemærkning, som kunde have givet mig Anledning til at faa den Formodning, og det støttes ved, at det Spørgsmaal, som Hr. Ziska direkte stillede mig, var følgende: Vi agter at sende Adressen til den danske Gesandt — det var altsaa en Beslutning, som paa det Tidspunkt *var* taget —, er der noget ukorrekt i det? Jeg har derfor aabenbart stillet det direkte Spørgsmaal til Ministeren: Er der noget ukorrekt i, at denne Adresse bliver sendt til Gesandten? Det er meget muligt, at dette Spørgsmaal ikke er blevet stillet absolut først i vor Samtale, idet jeg naturligvis først har forelagt Ministeren de faktiske Forhold og derefter har stillet ham det Spørgsmaal, om der var noget ukorrekt i, at Adressen blev sendt til Gesandten. Det var ikke Meningen, at den skulde sendes først til Gesandten, og det blev den heller ikke. Den blev sendt til Gesandten samtidig med, at den blev sendt til den danske Regering gennem mig, saa-

ledes som Telegrammerne viser. Jeg har sikkert nok ogsaa forstaaet paa Ministeren, at det var ikke nok, at den blev sendt til Gesandten; der maatte ogsaa gøres noget her i København, for at Gesandten kunde faa Instrukser, da der er Tale om en samtidig Fremsendelse til London og til København. Men jeg har altsaa faaet det Indtryk af Ministerens Udtalelser, at han ikke havde noget imod, at den samtidig gik til London og hertil.

Landstingsmand **Kragh**: Hr. Mortensen fastholder altsaa, at der i Ministerens Udtalelser til ham om Vejen, ad hvilken Adressen kunde komme til den engelske Regerings Kundskab, skulde ligge et Grundlag for den Antagelse, ud fra hvilken Hr. Mortensen telegraferede. Hr. Mortensen siger ganske vist, at Ministeren ikke har udtalt overfor Kommissionen, at han ikke mente, der i hans Udtalelser laa noget, som kunde være Basis for en saadan Antagelse. Jeg skal da henvise til Ministerens Udtalelser saavel paa Side 290 som paa Side 292, 1ste Spalte, hvor Ministeren udtrykkelig gentagende gør opmærksom paa, at alt tyder paa, at han i sin Fremstilling overfor Hr. Mortensen af, ad hvilken Vej man kunde gaa frem, maa have forklaret ham, at Adressen skulde først Udenrigsministeren i Hænde, og at denne derefter skulde give Gesandten Instruktioner med Hensyn til, hvorledes han vilde have at forholde sig; at dette har været hans Mening, hævder Ministeren, fremgaar deraf, at da Gesandten fik Adressen, var han til Trods for den Oplysning, som Udenrigsministeren havde faaet af Hr. Mortensen, uden nogen som helst Instruktion og maatte derfor sende Udenrigsministeriet det Telegram, saa vidt jeg erindrer, af 18. April, som findes i Aktstykkerne. Men jeg forstaar altsaa, at Hr. Mortensen fastholder, at Samtalerne med Ministrene har givet Grundlag for den Antagelse, ud fra hvilken han telegraferede Gesandtens Adresse. Jeg vil da gerne spørge Hr. Mortensen, om han erindrer, hvor disse Samtaler med Ministrene har fundet Sted, om de har fundet Sted ved Besøg i vedkommende Ministres Kontorer i Ministerialbygningen, eller om Samtalerne har fundet Sted paa Rigsdagen.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Side 293 udtaler Udenrigsministeren: „Det er jo i og for sig fuldkommen rigtigt, hvad Mortensen har sagt: at der ikke er noget ukorrekt i, at danske Borgere henvender sig til en dansk Gesandt. Og det er maaske netop et Fingerpeg om, hvorledes Misforstaaelsen kan være opstaaet; en lejlighedsvis Bemærkning kan for Mortensen have antaget Karakteren af at være afgørende, eller han kan have tillagt den større Betydning". Altsaa, her siger Ministeren, at det er meget muligt, at han har udtalt, at der ikke var noget i Vejen for, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt, og det er jo det naturligste, idet Ziskas Spørgsmaal netop gaar ud paa dette — og det har jeg naturligvis bragt videre —, om der var noget ukorrekt deri. For øvrigt forekommer det mig, at det ikke er noget afgørende i denne Sag. Kommissionens Undersøgelse gælder efter min Mening dette, om der er foretaget et illoyalt Skridt eller ikke, og det er jo givet, at denne Henvendelse ikke var noget illoyalt Skridt; der er kun Spørgsmaal om, hvorvidt der er begaaet en formel Fejl og en Fejl, der kan have virket forsinkende paa Sagen. Jeg mener nu ikke, den har virket forsinkende, da Telegrammet fremkom til mig lige saa hurtigt, som det kunde fremkomme, hvis det var sendt til Ministeriet, og jeg ekspederede det straks den næste Dag videre; jeg mener derfor ikke, det spiller nogen større Rolle.

Der blev spurgt, hvor Samtalerne har fundet Sted. Det er det selvfølgelig umuligt for mig at huske nu saa lang Tid efter. Jeg har haft saa mange Samtaler med Udenrigsministeren, og de er dels foregaaet i Rigsdagen, dels i Ministeriet. Jeg vil nærmest antage, at denne Samtale er foregaaet i Udenrigsministeriet, idet jeg sikkert har opsøgt Ministeren specielt i denne Anledning.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg mener ikke, at der i det Citat, som Hr. Mortensen oplæste, ligger, at Ministeren dermed har villet tilkendegive, at Hr. Mortensen i en Udtalelse af ham har kunnet finde Grundlag for den Opfattelse, at Adressen kunde sendes direkte til Gesandten. Jeg ser ikke, at der i den Udtalelse af Ministeren, som er citeret af Hr. Mortensen, kan siges at ligge noget som helst i den Retning.

Hr. Mortensen kan altsaa ikke erindre, hvor Samtalen fandt Sted. Maa jeg da spørge, om Hr. Mortensen kan erindre, hvornaar Samtalen fandt Sted, og navnlig har det Interesse for mig at vide, om Samtalen efter Hr. Mortensens Erindring fandt Sted før Afsendelsen af Telegrammet af 5. April, som indeholder Adressen

paa Gesandten i London, altsaa om Hr. Mortensen erindrer, om disse Samtaler med Ministeren har fundet Sted før den 5. April og saaledes var Grundlag for selve Opgivelsen af Adressen.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Jeg fastholder, at Ministeren er fremkommet med Udtalelser, som har givet mig den Opfattelse, at Adressen kunde sendes direkte til den danske Gesandt, naar den samtidig, saaledes som det skete, blev forelagt for Ministeriet, og at Ministerens Udtalelser har givet mig Grund til at fremsætte de Udtalelser, som jeg skriftlig og mundtlig er fremkommet med.

Det er umuligt for mig at huske Datoen for disse Samtaler. Det er meget muligt, at jeg gennem Notater, jeg muligvis har, kan se det, men i Øjeblikket at erindre Datoen paa Samtalerne, eller om de faldt før den 5. April eller efter den 5. April, er umuligt for mig.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg forstaar saa udmærket godt, at det ikke er muligt for Hr. Mortensen at huske Datoen for disse Samtaler; det er selvsagt; derimod kunde jeg dog tænke mig det muligt, at Hr. Mortensen kunde erindre, om han telegraferede Gesandtens Adresse til Hr. *Ziska* paa Grundlag af det Indtryk, han havde faaet af Samtaler med Ministeren. Jeg har i og for sig ikke spurgt om Datoer, men spurgt, om Hr. Mortensen kan erindre det, jeg nu her nævner....(Ophold). Naa, det kan Hr. Mortensen maaske ikke erindre noget om.

Saa maa jeg have Lov til at spørge, Hr. Mortensen finder, at der for Hr. ursson var nogen Anledning til at op- e Opgivelsen af Gesandtens Adresse i lon som Udtryk for, at Adressen kunde s direkte til Gesandten, da jo Hr. nsens Opgivelse af Adressen kun var ar paa en Forespørgsel om denne se. Naar man spørger en Mand om r andet, og man saa faar Svar paa an har spurgt om, en ganske enkelt Oplysning, kan saa Hr. Mortensen at der i dette Svar i og for sig for turssen kunde ligge nogen Tilkende- e af, at han ganske roligt kunde le saaledes, som han havde til Hen- nemlig at sende Adressen direkte. fremgaar jo af en Række Punkter i ktstykkerne og Afhøringerne, at Hr. Patursson har opfattet Telegrammet paa nævnte Maade.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Det er selvfølgelig umuligt for mig at udtale mig om, hvad Hr. Patursson kunde lægge ind i et saadant Telegram.

Landstingsmand **Kragh**: Maa jeg spørge Hr. Mortensen, om det da var Deres Mening med Telegrammet, at Patursson kunde lægge den Betydning i det, som han gjorde, om det var Deres Mening med Telegrammet at tilkendegive, at Adressen kunde sendes direkte til Gesandten.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Naar jeg telegraferede Gesandtens Adresse, var det selvfølgelig først og fremmest, fordi der var blevet spurgt om den. Der var udtrykkelig spurgt om denne Adresse i et Brev; jeg fik den oplyst og telegraferede den. At Patursson har faaet den Opfattelse, er maaske meget naturligt; det kan jeg ikke bestemt udtale mig om. Det ærede Medlem maa vel nærmest spørge Patursson om, hvad han har lagt ind deri, om han har faaet den Opfattelse, at deri skulde ligge en indirekte Tilkendegivelse af, at der ikke var noget i Vejen. Havde der været noget i Vejen, havde jeg vel ogsaa telegraferet, at det maatte jeg fraraade. Jeg svarede altsaa først og fremmest paa det direkte Spørgsmaal, der var stillet til mig om, hvad Gesandtens Adresse var. Det har været Hovedmotivet. Selvfølgelig er det nu, mere end to Aar efter, vanskeligt at angive alle de Motiver, der kan have foreligget. — Maa jeg gøre endnu en Bemærkning. Det fremgaar jo af Ziskas Brev, at Folkeadressen skulde sendes til den danske Gesandt, saa det Spørgsmaal forelaa i og for sig ikke paa den Maade for mig. Han skrev, saavidt jeg husker, udtrykkeligt: vi agter at sende Adressen saaledes; det er derfor ganske naturligt, at jeg ogsaa har været af den Opfattelse — det maa jeg jo have været — paa det Tidspunkt, at der ikke var noget ukorrekt i, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt. Det Spørgsmaal var berørt i Brevet, og naar jeg altsaa ikke fraraadede at gøre det, men blot opgav Adressen paa Gesandten, var det ganske naturligt, at Patursson og de andre fik den Opfattelse, at der ikke var noget ukorrekt deri. De Tanker maa jeg absolut selv have haft paa det Tidspunkt. Da det var berørt i Brevet, vilde jeg, hvis jeg havde ment, at det var ukorrekt, have fraraadet det i mit Telegram.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg har ogsaa opfattet Hr. Mortensens Svar saaledes, at det i første Række var et Svar paa et direkte Spørgsmaal. Muligt er det jo, at Hr. Mortensen ikke er i Stand til at oplyse, paa hvilket Grundlag det var, at Patursson lagde den Betydning i Adresse-Opgivelsen, som han gjorde. Derimod maa Hr. Mortensen, synes jeg, klart kunne udtale, om *han* lagde den Betydning i Opgivelsen af Adressen, at naar denne blev givet, kunde man ekspedere Folkeadressen efter den til den danske Gesandt, og om han fandt dette rimeligt. Jeg har forstaaet Hr. Mortensen saaledes, at Opgivelsen af Gesandtens Adresse i Virkeligheden var et Udtryk for Hr. Mortensens Opfattelse, som var denne, at Folkeadressen meget vel kunde sendes direkte. Men naar Hr. Mortensen henviser til, at Ziska i sit Brev udtrykkelig siger: vi sender Adressen direkte til Gesandten, synes jeg dog ikke, at Hr. Mortensen er helt beretiget dertil, thi det Spørgsmaal, som Ziska stillede Hr. Mortensen, var netop dette: Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette Andragende til den danske Gesandt. Hr. Mortensen svarer altsaa ikke Ziska; han telegraferer til Patursson Adressen paa Gesandten, men han siger intet om, hvorvidt de gør noget urigtigt ved at fremsende Folkeadressen ad denne Vej. Altsaa, Hr. Mortensen besvarer ikke det af Ziska stillede Spørgsmaal. Alligevel lagde Hr. Patursson i Opgivelsen af Gesandtens Adresse den Betydning, han gjorde. Jeg synes derfor ikke, man kan henvise til Ziskas Brev, som netop indeholdt en Forespørgsel i saa Henseende.

Maa jeg saa spørge Hr. Mortensen, som jo nu gentagende har erklæret, at han ogsaa har skrevet til Patursson om Sagen, om han vil være i Stand til for Kommissionen at oplyse, hvad de Breve indeholdt, som Patursson modtog fra ham med „Hans Egede", der ankom til Færøerne den 16. April om Eftermiddagen. At Patursson har modtaget Breve fra Hr. Mortensen med dette Skib, fremgaar af de Aktstykker, som foreligger for Kommissionen.

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Jeg har opfattet Ziskas Brev saaledes, at de agtede at sende Folkeadressen til den danske Gesandt, saafremt der ikke var noget ukorrekt deri, og naar jeg telegraferede Gesandtens Adresse, var det, som jeg sagde før, først og fremmest, fordi der udtrykkelig blev spurgt: hvilken er den danske Gesandts Adresse? Men dernæst maa der have ligget i mit Telegram — og det er ganske naturligt, mener jeg, at Patursson har opfattet det paa den Maade —, at der ikke var noget ukorrekt i at sende Folkeadressen til Gesandten. Det var der heller ikke. Der var ikke noget ukorrekt eller noget illoyalt deri, og det var nærmest dette, Ziska havde spurgt om: om der var noget illoyalt deri. Men i øvrigt erindrer jeg, at da jeg afsendte dette Telegram, opfattede jeg Stillingen saaledes, at det var en fast eller i hvert Fald ret fast Beslutning paa Færøerne, at man vilde sende Folkeadressen til den danske Gesandt.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvad et Brev, som jeg har skrevet til Patursson, indeholdt, da udtalte jeg før, at det indeholdt ordret eller omtrent ordret det samme som Brevet til Ziska. Jeg ved ikke, om Patursson har det Brev; i saa Fald kunde han fremlægge det. Jeg har ikke nogen Koncept til det.

Landstingsmand **Kragh:** Jeg skal ikke komme ind paa Spørgsmaalet om, hvad der var korrekt eller ukorrekt med Hensyn til den Vej, ad hvilken man kunde sende den færøske Folkeadresse. Udenrigsministeren har jo tilstrækkelig tydeligt udtalt sig om, hvilken Vej der var ukorrekt, og jeg mener, at i saa Henseende er han Autoritet; dette Spørgsmaal behøver vi derfor ikke at komme yderligere ind paa.

Jeg maa i Anledning af Hr. Mortensens Svar paa mit sidste Spørgsmaal om hvad det Brev til Hr. Patursson, denne modtog med „Hans Egede", indholdt, have Lov til at gøre opmærksom paa, at Patursson den 17. April sendte Telegram til Hr. Mortensen, hvori han ikke omtaler, at Brevet, som han har modtaget med „Hans Egede", er kommet ham i Hænde, hvorimod han den 17. April, se Telegram Nr. 29, telegraferer Hr. Mortensen: Deres Breve modtaget. Men allerede den 17. April har Patursson afsendt Folkeadressen til den danske Gesandt i London. Forholdet er altsaa, at Hr. Patursson har faaet Hr. Mortensens Breve forud for Folkeadressens Afsendelse; alligevel gør han ikke i sit Telegram til Hr. Mortensen den 17. April opmærksom paa, at Brevene er modtagne. Tør jeg spørge Hr. Mortensen om, hvor-

naar De er blevet vidende om, at Hr. Patursson har faaet Deres Breve forud for Folkeadressens Afsendelse?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Jeg kender ikke noget til, hvornaar Patursson har modtaget mine Breve. Det kan jeg, naar jeg sidder i København, ikke vide, og Patursson har ikke omtalt for mig, hvornaar han har modtaget dem, om han har modtaget dem før eller efter Afsendelsen af Adressen.

Med Hensyn til det Spørgsmaal, hvorvidt der var noget ukorrekt i, at Adressen blev sendt til den danske Gesandt, skal jeg ogsaa paaberaabe mig Udenrigsministerens Udtalelser, idet han Side 293 udtrykkelig siger: „Det er jo i og for sig fuldkommen rigtigt, hvad Mortensen har sagt: at der ikke er noget ukorrekt i, at danske Borgere henvender sig til en dansk Gesandt".

Landstingsmand **Kragh:** Udenrigsministeren har i sine Udtalelser tilstrækkelig angivet, hvilken Vej han finder der skal følges af danske Borgere, naar de vil henvende sig til en dansk Gesandt i Udlandet, og han har ogsaa i et Telegram, som findes i Aktstykkerne, tilstrækkelig karakteriseret det mindre heldige i den paa Færøerne valgte Fremgangsmaade, som jo desuden kun virkede tidsspildende, idet Gesandten selvfølgelig maatte være uden Instruktioner for, hvorledes han skulde forholde sig i den foreliggende Sag.

Naar Hr. Mortensen siger, at han ikke ved noget om, hvorvidt Patursson havde modtaget hans Breve før Folkeadressens Afsendelse, maa jeg dog have Lov til at gøre Hr. Mortensen opmærksom paa det ganske ejendommelige Forhold, at endskønt Hr. Patursson faar Hr. Mortensens Breve den 17. April om Formiddagen, gør han aldeles ikke i Telegrammet af 17. April Hr. Mortensen opmærksom paa, at han har modtaget Brevene, men meddeler ham derimod, at nu har han telegraferet Adressens Indhold til Gesandten. Først Dagen efter, den 18. April, i et nyt Telegram til Hr. Mortensen, siger Hr. Patursson: Deres Breve modtaget. Altsaa, efter at Hr. Patursson har modtaget Hr. Mortensens Breve, telegraferer han Folkeadressen til Gesandten, samme Dag telegraferer han til Hr. Mortensen, at nu er Adressen afsendt, men gør ikke opmærksom paa, at Brevene er modtagne; det sker derimod den 18. April, altsaa den følgende Dag. Jeg vil dog spørge Hr. Mortensen: maatte De ikke af disse to Telegrammer faa det Indtryk, at Deres Breve til Hr. Patursson var modtagne, *efter* at Patursson havde afsendt Adressen?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Nej, det Problem, maa jeg sige, er ikke opstaaet for mig; det er ikke faldet mig ind i at spekulere over det. Jeg kan ikke indse, at det har nogen som helst Interesse for mig, og de Tanker har aldrig været i min Hjerne. I øvrigt mener jeg, at det laa nærmest for at rejse disse Spørgsmaal overfor Patursson. Jeg ved ikke, om det ærede Medlem har gjort det, men det ved Patursson jo bedst Besked om.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Patursson kan jo ikke vide Besked om, hvilket Indtryk Hr. Mortensen muligen maatte have faaet af Paturssons to Telegrammer henholdsvis af 17. April, hvori han meddeler Adressens Afsendelse, og af 18. April, hvori han meddeler, at han har modtaget Brevene. Men naar nu Hr. Mortensen lægger Mærke til, at Brevene fra ham til Hr. Patursson af denne er modtaget den 17. April om Formiddagen, tør jeg saa spørge, om Hr. Mortensen ikke begynder at ane et Problem i disse Datoer og i Indholdet af de til Hr. Mortensen fra Patursson afsendte Telegrammer?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Nej, jeg kan ikke se noget Problem.

Landstingsmand **Kragh:** Om de Breve, som De afsendte til Patursson — der var altsaa mere end eet, for Patursson telegraferer jo: Deres *Breve* modtaget —, siger De gentagende, at de var omtrent enslydende med Brevet til Ziska. Det kan de jo dog ikke alle have været. To maa der altsaa mindst have været, og de kan ikke begge have givet Udtryk for det samme. Jeg vil da spørge Hr. Mortensen, om der ikke i noget af disse Breve har foreligget nogen som helst Tilkendegivelse af, at De saa anderledes paa Betimeligheden af at følge den Vej, som Patursson ønskede fulgt i Sagen om Folkeadressens Fremsendelse, at De altsaa havde Betænkeligheder ved at følge denne Vej?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Jeg forstaar ikke.

Landstingsmand **Kragh:** Hr. Mortensen vil lægge Mærke til, at Hr. Patursson telegraferer: „Deres Breve modtaget". Der

er altsaa mere end eet Brev, og Indholdet kan da ikke for samtlige Breves Vedkommende dække Indholdet af Brevet til Hr. Ziska, som Hr. Mortensen hentyder til. Derfor spørger jeg, om De ikke i noget af disse Breve — maaske i en mild Form — har advaret mod at følge den Vej med Hensyn til Adressens Fremsendelse, som man havde i Sinde at gaa, om Hr. Mortensen ikke muligvis deri ser en Forklaring paa Hr. Paturssons mærkværdige Telegrammer af 17. og 18. April.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Det forstaar jeg ikke.

Landstingsmand **Kragh**: Telegrammerne findes under Nr. 27 og 29.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Jeg erindrer kun at have skrevet eet Brev til Hr. Patursson om Adressesagen, og det var, som jeg tidligere har sagt, saa godt som enslydende med Brevet til Ziska. Naar Hr. Patursson har telegraferet: „Deres Breve modtaget", kan det skyldes, at der fejlagtig er kommet et s til; det tør jeg ikke paastaa, men det kunde tænkes. Dernæst kunde det tænkes, at der har været andre, mere private Breve om andre Ting. Endelig kan det ogsaa betyde, at Ziska havde modtaget et Brev, og at Patursson kvitterede ogsaa for Ziskas Brev. Saa vidt jeg husker, var der ogsaa et Brev til Havnar Framburðsfelag af samme Indhold, og det er muligt, at alle disse tre Breve er indløbet til Hr. Patursson. Jeg har i hvert Fald ikke skrevet andre Breve om denne Sag end det Brev, der var af ganske samme Indhold som Brevet til Købmand Ziska.

Med Hensyn til, at Patursson først anerkender Modtagelsen af disse Breve — hvis der har været flere — Dagen efter, at han skulde have modtaget dem, til Trods for at han i Forvejen har sendt et andet Telegram, maa jeg for det første sige, at jeg ikke ser, det er dokumenteret, at han har modtaget Brevene inden Afsendelsen af Telegrammet af 17. April, det kender jeg ikke, det ved Hr. Patursson bedst selv, og for det andet, at naar han den 18. telegraferer: „Deres Breve modtaget", maa der aabenbart have staaet noget om Udgifterne ved den eventuelle Rejse til London. Den første Dag telegraferede han om Adressen, og den næste Dag kommer der et Telegram, hvori han siger: „Deres Breve modtaget", men det er ikke Hovedindholdet af Telegrammet. Jeg kan ikke se, at man heraf kan slutte, at der skulde være begaaet noget illoyalt fra Paturssons Side, idet han den ene Dag sender et Telegram, selv om han har modtaget Breve, og næste Dag telegraferer: Nu har jeg faaet Deres Breve, og vi mente, at Justitsministeriet foreløbig skulde afholde Udgifterne. I Brevet har der staaet noget om, hvorledes Udgifterne skulde afholdes; derfor siger han: Brevet er modtaget. Jeg har slet ikke fraraadet Patursson at gaa den omtalte Vej; det kan jeg sige ganske bestemt, hvis det ærede Medlem mente, at Pointet laa i, at jeg havde fraraadet Patursson at gaa den nævnte Vej, og at Patursson havde modtaget Brevet, men alligevel afsendt Adressen til Trods for, at jeg havde fraraadet det, og saa først næste Dag anerkendt Modtagelsen af Brevet. Jeg har, som sagt, aldrig fraraadet Patursson at sende Adressen til Gesandten, saa dèr har Patursson ikke begaaet noget som helst illoyalt, det er absolut givet. Det er vist kun et af Hr. Rytters Forsøg paa at regne ud, at konstruere noget, men det er fuldstændig grebet ud af Luften.

Landstingsmand **Kragh**: Hr. Mortensen fastholder altsaa, at han ikke under nogen Form eller paa noget Tidspunkt har fraraadet at sende Adressen til Gesandten, og mener ikke, at der ligger noget ejendommeligt i Telegramvekslingen og Telegrammernes Datoer.

Maa jeg saa spørge Hr. Mortensen: Hvem har givet Dem Tilladelse til ad officiel Vej at sende Breve til Færøerne til private i Februar og Marts Maaneder 1918?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Jeg henstiller, at man lader være at drøfte Spørgsmaalet om, hvorledes Breve er blevet sendt mellem Færøerne og København, og jeg ønsker ikke at besvare det Spørgsmaal. Hvis jeg skal besvare det, ønsker jeg i hvert Fald forskellige Oplysninger; men jeg ønsker ikke at besvare det, med mindre Kommissionen forlanger det.

Landstingsmand **Kragh**: Maa jeg derom sige, at de Fremgangsmaader, der i øvrigt blev fulgt ved Afsendelsen af Breve til Færøerne under Krigen, er skildrede af Statsministeren under en Afhøring i Kommissionen, saa ved at komme ind derpaa vil Hr. Mortensen ikke begaa nogen Indiskretion. Jeg gør kun denne Bemærkning for det Tilfælde, at Hr. Mortensen

ikke har lagt Mærke til Statsministerens Udtalelser om denne Ting.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Jeg ved ikke, om det ærede Medlem sigter til et Sted, hvor Hr. Rytter snakker noget om, at jeg skulde have sendt 17 Breve til nogle Købmænd. Jeg fik af Ministeren Tilladelse til at sende nogle Breve op til Færøerne til min nærmeste Slægt, og inden i disse Breve sendte jeg nogle Regnskabsopgørelser. som for Resten var til min nærmeste Slægt, fra en Grosserer her i København. Det er ganske urigtigt at tale om 17 Breve, det kan der umuligt have været, den paagældende Grosserer har kun 4—5 Forretningsforbindelser paa Færøerne, og der kan sikkert kun have været et Brev til hver. Disse Breve blev, som sagt, lagt inden i, og jeg vidste, at det kun drejede sig om nogle Tal; de var ogsaa til min nærmeste Slægt, saa jeg kan ikke indse, at det var nogen større Forbrydelse.

Landstingsmand **Kragh**: Det var dog altsaa Forretningsbreve?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Det var Forretningsopgørelser, og jeg maa have faaet den Opfattelse af Ministeren eller i hvert Fald den Embedsmand, som ekspederede dem, at der ikke var noget i Vejen derfor.

Formanden: Tallet paa disse Breve omtales af Assessor Rytter Side 81, anden Spalte.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Som jeg sagde før, ønsker jeg ikke at udtale mig om det almindelige Forhold, hvorledes Breve i det hele taget er kommet fra København til Færøerne i den sidste Del af Krigsperioden.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Kan det ikke være ligegyldigt, hvorledes et Brev er kommet til Færøerne?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Naar jeg ikke ønsker at udtale mig derom, er det, fordi jeg gaar ud fra, at denne Afhøring maaske bliver offentliggjort.

Landstingsmand **Kragh**: I Anledning af Hr. Bramsnæs' indskudte Bemærkning maa jeg have Lov til at sige, at det er ikke ganske ligegyldigt, hvorledes et Brev er kommet til Færøerne. Naar man i de Forklaringer, som er afgivne af Sysselmand Samuelsen og Statsminister Zahle, ser, hvilken Vanskelighed og uoverstigelig Hindring der for begge Parter har været for at faa sendt et Brev til Færøerne til den Mand, som varetog Hr. Samuelsens Embede, kan det ikke være ganske ligegyldigt, om det kunde oplyses, hvilke Veje Hr. Mortensen har haft til at opnaa saa omfattende Begunstigelser, at han har kunnet sende Forretningsbreve i betydeligt Tal til Færøerne.

Endelig er der et Par Spørgsmaal, jeg gerne vilde stille i Anledning af den første Del af Hr. Mortensens Forklaring. Hr. Mortensen omtalte først en Affære vedrørende Pastor Nielsen paa Østerø, som skulde have været unfair i sin Agitation mod Hr. Mortensens Valg, og han hævdede, at det var ganske urigtigt, naar det blev sagt, at han paa truende Maade havde advaret Præsten mod at fortsætte med denne Agitation. Hr. Mortensen siger, at dette Raad har han aldeles ikke givet, han har kun henvendt sig pr. Telefon til den vedkommende Præst og gjort ham opmærksom paa, at saaledes burde han ikke agitere. Jeg vil gerne spørge Hr. Mortensen, om det er den eneste Maade, paa hvilken Hr. Mortensen i denne Sag har taget Affære, at han pr. Telefon har henvendt til Præsten?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Ja.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg er her i Besiddelse af et Numer af „Føroyatidindi" for 29. April 1918, hvori der findes en Artikel: „Folketingsvalget og Agitationen", underskrevet af Hr. Edward Mortensen. Det hedder heri: „En Mand som Præsten paa Østerø har slaaet paa disse Strenge, Nævnte Herre skulde heller ladet være at komme frem med en saadan usandfærdig Agitation. Han skulde hellere takke Kirkeministeren for, at han trods de mindre heldige Sider ved et Afsnit af Hr. Nielsens Liv, som var alt andet end smigrende for en Præst, lod denne faa Embedet paa Østerø." Det er formodentlig en trykt Gengivelse af Hr. Mortensens Henstilling pr. Telefon, men den har, forekommer det mig, en noget anden Karakter end de Oplysninger, Hr. Mortensen gav i Begyndelsen af sit Foredrag, viser i hvert Tilfælde, at

Hr. Mortensen ikke har indskrænket sig til en telefonisk Henvendelse til Præsten. Efter min Mening er der i dette et tilstrækkeligt Grundlag for den Bemærkning, der i Vidneforklaringerne er fremsat om denne Sag af et tidligere Vidne.

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Jeg vil gøre opmærksom paa, at den Artikel, der blev oplæst, er skrevet efter Valget. Jeg har absolut ikke paa noget Tidspunkt inden Valget fremsat nogen som helst Trusel mod vedkommende Præst, og Artiklen er ikke nogen Gengivelse af min telefoniske Samtale; det staar der ingen Steder, og det er den heller ikke. Der er ikke her noget, som berettigede det ærede Medlem til paany at insinuere, at jeg taler Usandhed, og det gør det ærede Medlem, naar han tror, at han ved at hale dette Dokument op af Lommen skulde kunne bevise, at min Telefonsamtale havde det og det Indhold. Denne Artikel viser intet som helst. Hvad jeg har sagt, er Sandhed, og denne Artikel er skrevet efter Valget. Jeg har deri beklaget mig over den Agitation, som blev drevet imod mig, og besværet mig over, at en Præst paa den Maade traadte frem og ganske usandfærdigt sigtede mig og Ministeriet for at ville arbejde hen til at skille Færøerne fra Danmark. Og det er efter Valget, jeg har tilladt mig at bemærke, at det saa lidt mærkeligt ud, at en Præst paa Færøerne, til Trods for at der forelaa saadanne Ting om ham, som der gjorde, idet han beskyldtes for at have staaet i Forhold til en Sangerinde og dog var bleven ansat af Ministeriet som Præst*), saa alligevel paa denne Maade retter Overfald og optræder mod Ministeriet; der var i hvert Fald for mig noget utiltalende deri, og det er kun det, jeg har fremhævet. Men jeg pointerer stærkt, at Artiklen er skrevet efter Valget, saa jeg har ikke paa nogen som helst Maade villet øve Valgtryk paa denne Mand.

Der blev før talt om Breve. Jeg vil sige, at det er kun denne ene Gang, jeg har sendt Forretningsbreve med den officielle Post. Det oplystes, at der forelaa en Misforstaaelse hos den Embedsmand, som havde med Sagen at gøre, og saa blev der ikke sendt flere Breve. I øvrigt har jeg kun haft Adgang til at sende den samme Slags Breve som andre. Det Brev, som jeg sendte til Patursson i April Maaned, og som blev omtalt før, er sikkert sendt med den almindelige Post, thi saa vidt jeg husker, var Postforbindelsen ikke standset paa det Tidspunkt; jeg husker det ikke tydeligt, men det var den sikkert ikke.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg maa gøre den Bemærkning til Hr. Mortensen, at jeg kun har udtalt som en Formodning, jeg nærede, at Indholdet af Artiklen i „Føroyatidindi" angaaende Præsten paa Østerø har dækket den Bemærkning, som Hr. Mortensen telefonisk har fremsat til Præsten; men Hr. Mortensen hævder jo, at det ikke er Tilfældet, og saa har jeg haft Uret i min Formodning. Der ligger ikke i min Formodning nogen som helst Insinuation overfor Hr. Mortensen, thi naar Hr. Mortensen efter Valget kunde skrive saaledes i et offentligt Blad, som han har gjort, maatte jeg i hvert Fald meget vel kunne tænke, at Hr. Mortensen ogsaa pr. Telefon kunde gøre Præsten opmærksom paa, hvad Følgen vilde blive af hans Agitation. Det, som det for mig kommer an paa, er blot dette, at Hr. Mortensen her har oplyst, at han kun pr. Telefon har advaret denne Præst, medens det altsaa viser sig, at han ogsaa paa Tryk, i et offentligt Blad, har gjort dette. Om det saa var før eller efter Valget, det er efter min Mening ikke af nogen Betydning, idet Præstens Ære, ogsaa som Embedsmand, maatte være ham lige betydningsfuld, enten det var før den 29. April eller efter denne Dag. Hr. Mortensen siger nu, at Præsten beskyldtes for at have staaet i Forhold til en Sangerinde. Jeg maa dog gaa ud fra, at naar Kirkeministeren, efter at denne Beskyldning har været rettet mod Præsten, har ment det forsvarligt at ansætte ham som Præst i Folkekirken paa Færøerne, har Kirkeministeren dermed tilkendegivet, at han ikke i denne Beskyldning kunde lægge noget som helst, der hindrede den vedkommende i at være Præst i Folkekirken, og naar det er Tilfældet, forekommer det mig, at det havde været mere tiltalende at undlade at fremsætte en Bemærkning som den, Hr. Mortensen har fremsat i „Föroyatidindi" Nr. 17 for 29. April 1918.

Maa jeg endvidere gøre en Bemærkning i Anledning af Hr. Mortensens Oplæsning af et Stykke af Folketingstidende, et Citat af den Forsvarstale, som Hr. Mortensen holdt overfor H. P. Hansens Angreb imod ham. Hr. Mortensen oplæste sin Skildring af den Episode i Lagtinget, som han har udlagt som et Bevis paa, at Hr. Rytters Optræden var saa ubehersket,

*) Jfr. de Side 554 aftrykte Skrivelser.

at ved visse Lejligheder maatte endog de Herrer Effersøe og Samuelsen tage Afstand derfra. Hr. Mortensen overværede, saa vidt jeg ved, ikke Episoden.... (cand. jur. *Edw. Mortensen*: Jo). Naa, men baade Hr. Effersøe og Hr. Samuelsen har overfor Kommissionen givet en Fremstilling af denne Sag, som er i klar Modstrid med Hr. Mortensens Paastand om, at de har gjort Indsigelse mod Amtmandens Optræden; de har endog i meget stærke Ord skildret Hr. Mortensens Misopfattelse og urigtige Fremstilling af det, der skete. Nu har Hr. Mortensen ved denne Oplæsning gentaget sin Fremstilling, og jeg maa da spørge, om Hr. Mortensen vedvarende fastholder, at de Herrer Effersøes og Samuelsens Optræden ved denne Lejlighed var Udtryk for en Misbilligelse af Amtmandens Optræden?

Cand. juris **Edw. Mortensen**: Der er mange andre, som har faaet den samme Opfattelse af denne Scene — som jeg altsaa overværede —, som jeg har givet Udtryk, og i hvert Fald har to Lagtingsmænd under Ed for Retten i en Retssag paa Færøerne bekræftet, at min Opfattelse var rigtig, nemlig at der i Samuelsens og Effersøes Optræden ved den paagældende Lejlighed laa en Misbilligelse af Amtmanden. De Herrer Samuelsen og Effersøe har senere motiveret deres Optræden mod Amtmanden med at sige, at den skyldtes taktiske Grunde, for ikke at skade deres eget Parti, idet det ellers vilde blive sagt, at dèr var Amtmanden partisk o. s. v., men disse Motiver maa aabenbart have været saa godt skjulte, at Tilhørerne ikke kunde se dem. Jeg kan altsaa kun sige, at i hvert Fald to Lagtingsmedlemmer i en Retssag under Ed har bekræftet, at min Fremstilling var rigtig, og at man maatte faa den Opfattelse, jeg har givet Udtryk.

Med Hensyn til den anden Sag forholder det sig, som jeg sagde i mit Foredrag, at jeg ikke havde truet Pastor Nielsen, men ikke desto mindre rejser det ærede Medlem sig og fremlægger en Avis og siger: Her er en trykt Gengivelse af Telefonsamtalen. (*Landstingsmand Kragh*: Nej, det har jeg ikke sagt; jeg har sagt, jeg *formodede*, det var det). Ja, det ærede Medlem formodede, at det var en trykt Gengivelse af Telefonsamtalen. Det er altsaa givet, at der deri ligger en Sigtelse mod mig om, at min første Udtalelse var urigtig; det ærede Medlem maa altsaa have formodet, at jeg talte Usandhed. Det vil jeg gerne paa det bestemteste protestere imod, og der er altsaa heller ikke i den Artikel, det ærede Medlem citerer, noget Bevis for, at jeg har talt Usandhed. Jeg ved ikke, om det ærede Medlem slutter fra sig selv til andre — slutter fra, hvad han selv vilde have gjort.

Landstingsmand **Kragh**: Jeg maa dertil gøre den Bemærkning, at jeg som Grundlag for min Formodning har udtalt, at den, der den 29. April kunde drage denne Sag frem i et offentligt Blad, ogsaa maatte antages i en Telefonsamtale om den samme Sag at kunne have antydet noget lignende. Hr. Mortensen hævder altsaa, at det ikke er Tilfældet, og allerede da han første Gang gjorde Indsigelse, fik han det Svar af mig, at jeg kun havde udtalt en Formodning, og overfor Hr. Mortensens Paastand om, at den er urigtig, erkender jeg naturligvis, at Telefonsamtalen efter Hr. Mortensens Opfattelse har haft en anden Karakter end det, Hr. Mortensen har skrevet i „Føroyatidindi" den 29. April. Men tilbage bliver dog dette, at Kirkeministeren ikke har regnet denne Beskyldning mod Præsten for mere værd, end at han, efter at den er fremsat, har ansat den vedkommende Præst paa Færøerne, og naar det er Tilfældet, mener jeg, at der deri ligger en tilstrækkelig Grund for et tidligere Vidne til at gøre opmærksom paa, at et Angreb som det, der findes i „Føroyatidindi" Nr. 17, maa siges at være udover, hvad der er berettiget.

Landstingsmand **Bramsnæs**: Jeg vil gerne gøre den Bemærkning, at det forekommer mig, at Afhøringen nærmest former sig som en Procedure mellem det ærede Medlem af Kommissionen og Vidnet. Det kan naturligvis være ret interessant, men det er vel egentlig ikke det, man særlig havde tænkt sig med Vidneafhøringerne.

Jeg vil dernæst tillade mig at stille et Spørgsmaal til Hr. Mortensen angaaende det Udvalg, som vi har hørt noget om er nedsat af Lagtinget til at beskæftige sig med eller til at interessere sig for denne Kommissions Arbejde. Jeg vil bede Hr. Mortensen udtale sig lidt om, paa hvilken Maade og paa hvilken Foranledning dette Udvalg er blevet nedsat, paa hvilken Maade det har ment at skulle virke, og om det har foretaget noget Skridt til at komme i nærmere Forbin-

delse med denne Kommission. Jeg vil gerne sige, at som Grundlag for denne min Forespørgsel ligger der en almindelig Anskuelse om, at det ikke vil være nogen Skade til for hele denne Sags Afgørelse, om der paa en eller anden Maade kunde komme en nærmere Forbindelse mellem det nævnte Udvalg og Kommissionen, end der i hvert Fald hidtil har været, idet jeg anser det for noget uheldigt, at man her beskæftiger sig indgaaende med vigtige færøske Spørgsmaal — vigtigere, end de maa synes at være efter mange af de Spørgsmaal, der er stillede her i Aften, for de har, synes jeg, i høj Grad drejet sig om Petitesser — uden at have saadan Forbindelse. De Spørgsmaal, der behandles, er vigtige for Forholdet mellem Danmark og Færøerne, og jeg for mit Vedkommende har anset det for noget uheldigt, at man ikke havde Føling med Færøerne og Lagtinget med Hensyn til det, der foregaar deroppe. Derfor retter jeg det Spørgsmaal til Hr. Mortensen, hvorledes det er gaaet til ved dette Udvalgs Tilblivelse, og muligvis, hvorledes det har virket i den Tid, det har bestaaet.

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Grunden til, at dette Udvalg blev nedsat af Lagtinget, er, som det ærede Medlem antyder, den ganske naturlige, at man har anset disse Spørgsmaal for at være færøske Spørgsmaal, Spørgsmaal, der i høj Grad berører Færøerne, og at det derfor var naturligt, at Lagtinget som den særlige Repræsentation for de specielt færøske Sager ogsaa fik med Sagen at gøre. Desværre har Udvalget ikke fra den ærede Kommission faaet noget Materiale, og man har derfor ikke hidtil kunnet foretage noget af væsentlig Betydning, men Spørgsmaalet vil utvivlsomt paany blive forelagt Lagtinget i den ordinære Samling i indeværende Aar. Hvad der da vil ske, kan jeg ikke udtale mig om, men man har, som sagt, ment, at det var en specielt færøsk Sag, og at det ogsaa kunde have Interesse for Kommissionen gennem et saadant Udvalg at faa Oplysning om disse ganske særlige Forhold, som de ærede Medlemmer jo ofte kun ad meget indirekte Vej kan være inde i. Derfor havde man ogsaa som en Side af Udvalgets Virksomhed tænkt sig, at der kunde skaffes Oplysninger til Kommissionen, men det Tilbud har man jo ikke villet modtage. Der er saa aabenbart ikke andet for Udvalget at gøre end at afvente Begivenhedernes Gang og se, hvad der fremkommer.

Landstingsmand **Bramsnæs:** Maa jeg spørge, hvornaar træder Lagtinget igen sammen?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Den 29. Juli.

Formanden: Maa jeg spørge, om der er flere af Kommissionens Medlemmer, der ønsker at stille Spørgsmaal?

Cand. juris **Edw. Mortensen:** Maa jeg gøre en kort Bemærkning vedrørende et af de Spørgsmaal, som et af de ærede Medlemmer berørte før, nemlig det færøske Sprogspørgsmaal. Det blev hævdet, at det var umuligt eller vanskeligt i hvert Fald for færøske Børn at lære at tale, at forstaa Dansk, hvis Undervisningssproget i Skolen var Færøsk. Det kan der naturligvis være delte Meninger om, og det er der paa Færøerne meget delte Meninger om. Selvstyrepartiet og for Resten ogsaa en stor Del af Sambandspartiet, som holder paa, at Færøsk bør være Undervisningssprog, saaledes som det faktisk har været i lange Tider, i hvert Fald inden 1912, mener, at ethvert normalt begavet Barn, selv om Undervisningen foregaar paa Færøsk, i Løbet af Skoletiden kan lære Dansk, forsaavidt en Færing overhovedet kan lære Dansk. For Resten siger det Forslag, som blev vedtaget af Lagtinget i sidste Samling, ikke absolut, at Undervisningen udelukkende skal foregaa paa Færøsk, og at Dansk kun skal være Fag; det siger, at Undervisningssproget principielt er Færøsk, og at Børnene ved Siden af skal lære at læse, saavidt muligt at tale Dansk. Det er meget muligt, at der, foruden at Dansk bliver et overordentligt stort Fag, som der daglig gives Undervisning i, ved Siden af, for netop at give Øvelse, i visse Timer maa bruges Dansk som Undervisningsfag overfor de ældre Børn. Det udelukkes aldeles ikke i det Forslag, som Lagtinget vedtog, men det overlades til Skoledirektionen ved Fastsættelsen af Skoleplanerne, for der staar udtrykkelig i Forslaget, at de skal lære Dansk. Men den Fremgangsmaade, som mange Steder eller i hvert Fald nogle Steder er blevet brugt: at man begynder at tale Dansk med Børn, som aldrig før har hørt det Sprog, altsaa navnlig de mindre Børn, er

ganske forkastelig; det virker deprimerende og ødelægger Børnenes Hjerner. Jeg kan huske fra min Skoletid, at det var meget vanskeligt i de første Aar, da vi for Eks. begyndte med Bibelhistorie og skulde læse disse Fortællinger paa et Sprog, som vi saa at sige aldrig havde hørt. Men det er naturligvis en Skønssag. Jeg mener nu, at selv om Færøsk bliver Skolesproget, vil man alligevel kunne opnaa, at Børnene lærer at tale Dansk, da dette er et det færøske saa nærliggende Sprog. Foruden de Motiver, jeg har anført, er der mange andre Grunde til, at Undervisningssproget bør være Færøsk; det er jo nu en Gang en gylden Regel, at Modersmaalet bør være Undervisningssproget.

Formanden: Hvis der ikke er flere. som ønsker at stille Spørgsmaal til Hr. cand. juris Mortensen, vil vi takke Hr. Mortensen for den Forklaring, han har været saa god at give os.

Mødet hævet Kl. 9[55].

Bilag.

1.

København, den 7. Juli 1919.

Til Færø-Kommissionen.

Landstinget.

Foranlediget ved et Spørgsmaal fra Hr. Landstingsmand Kragh udtalte jeg forleden Dag i den ærede Kommission, at den Affære, som Pastor Nielsen, Østerø, beskyldtes for, var, at han skulde have staaet i Forhold til en Sangerinde.

Under Hensyn til, at Forhandlingerne formentlig bliver offentliggjort, og af Hensyn til nævnte Præst tillader jeg mig at fremsætte Anmodning om, at den omtalte Passus udgaar, og at der blot sættes Ordet Affære eller lignende.

Ærbødigst

Edw. Mortensen.

2.

Kirkeministeriet.

København, den 4. September 1919.

I Skrivelse af 28. f. M. har den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold i Anledning af en af forhenværende Folketingsmand, cand. juris Edw. Mortensen for Kommissionen fremsat Udtalelse forespurgt om, hvorvidt det er oplyst for Ministeriet, at Pastor Nielsen paa Østerø har staaet i Forhold til en Sangerinde, eller hvorvidt der foreligger Oplysning om saadanne Forhold, som vilde udelukke ham fra at ansættes som Præst.

I Anledning heraf skal man meddele, at det fremsatte Spørgsmaal maa besvares benægtende, men at den omhandlede Udtalelse formentlig bygger paa den Omstændighed, at Sognepræst Nielsen i 1915, da han var Sognepræst i Viby paa Fyn, var kommet i Modsætningsforhold til sin Menighed og derfor søgte sin Afsked, uden at der dog for Ministeriet forelaa noget, der kunde hindre, at han blev afskediget i Naade, eller i at han, da han i 1917 indstilledes af Menighedsraadene i Sydstrømø Præstegæld med flest Stemmer, efter den inden Udnævnelsen afdøde Provst Evensen, udnævntes til dette Embede.

Th. Povlsen.

O. Waage Jensen,
Fm.

Den af Landstinget nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold.

Fortsættelse af Landstingsmand Paturssons Redegørelse for Kommissionen.

Da min Tid efter Afslutningen af mit Foredrag den 30. April blev stærkt optaget af adskillige offentlige Øremaal, medførte dette, at jeg ikke kunde ofre nødvendig Tid til Tilrettelæggelse af Materiale til Fortsættelse af mine Foredrag før min Afrejse fra København i Begyndelsen af Juni.

Efter Aftale fremsendes derfor herved mine afsluttende Indlæg i skriftlig Form. Naar jeg siger afsluttende, menes ikke hermed, at jeg er færdig med mine Modindlæg, men kun dette, at da Kommissionen har sat en vis Frist — til 1. August — for Levering af Indlæg, og jeg ikke indenfor dette Tidsrum kan finde tilstrækkelig Tid til Belysning af alt, hvad der nu kræves belyst i Kommissionsspørgsmaalene, saa afslutter jeg herved Redegørelserne indenfor denne Kommission, idet jeg gaar ud fra at kunne følge Sagen videre gennem det af Lagtinget nedsatte Udvalg i Anledning af Landstingskommissionens Nedsættelse.

Naar man, saaledes som Kommissionen har gjort, er gaaet saa vidtløftig til Værks, som sket er i Anledning af Undersøgelsen af de færøske politiske Forhold og af Forholdet Danmark—Færøerne, saa gaar det ikke an at standse paa Halvvejen, saa maa Sagen undersøges til Bunds. Det har Kommissionen ikke fundet Anledning til, det bliver derfor Lagtinget, der nu maa tage Affære.

Jeg gaar derefter over til Fortsættelse af mit Indlæg af 30. April, idet jeg bemærker, at jeg for Nemheds Skyld vil forbigaa en hel Del af Hr. Rytters Paastande, som dels er den rene Fantasi og dels, ved de af mig for Kommissionen fremlagte Dokumenter, vil ses at være urigtige.

(Stenografisk Referat Side 66.). Hr. Rytter har, *ikke efter noget officielt Referat*, men efter „Dimmalætting"s Referat, forelagt Kommissionen Pastor Evensens Tale paa Adresselagtinget i Foraaret 1917. Jeg har et Hovedindtryk af denne Tale, og det er, at den er bestilt. Bestilt hos Hr. Evensen og derefter passelig udsmykket af „Dimmalætting", Amtmandens Blad. I Anledning heraf og under Hensyn til det af mig før berørte Forhold i Hr. Evensens sidste Tid mellem ham og Hr. Rytter, finder jeg det ufornødent at imødegaa Talens urigtige Indhold og Tendens.

Det, der paa de nærmest følgende Sider i det stenografiske Referat af Hr. Rytters Foredrag har Interesse, er hans Udtalelse om (Side 68), at det er Kongsbonde Patursson, der skal fremlægge Beviserne for, at Adressen ikke skulde sendes udenom de danske Myndigheder. Men, tilføjer Hr. Rytter, jeg har ogsaa sagt, at jeg kan fremføre Beviserne for det modsatte; og han udtaler videre: „Nuvel, det skal jeg ogsaa gøre".... *„Jeg skal nu fremsætte mine Beviser for, at det var Meningen, at Adressen skulde gaa udenom de danske Myndigheder"*. Og han slutter dette Punkt med at sige: „Jeg gaar nu over til Beviserne".

Efter disse drabelige Udtalelser venter man stærkt interesseret paa, hvad der nu skal komme. Man kan jo ikke være i Tvivl om, at nu skal de Punkter afdækkes, der bliver fældende for „Adressemændene". — Men jeg antager, det er gaaet Kommissionens andre Medlemmer som mig. Ved at høre, hvad der følger efter disse brovtende Ord, spørger man forundret sig selv: Var det det hele? Det er jo ingen Ting. Det er jo som i „Kejserens nye Klæder". Han har jo ingen Ting paa.

Som sit første og formentlig vægtigste „Bevis" for, at vi vilde sende Adressen uden om de danske Myndigheder, anfører Hr. Rytter den Side 91 i Aktstykkerne gengivne Artikel for 12. Marts 1917 af Bladet „Førøyatidindi". Jeg har i mit sidste Foredrag paavist den fejlagtige Forstaaelse, Hr. Rytter har faaet af den Artikel,

en Misopfatning, som i øvrigt er foranlediget af hans fuldstændige og absolutte Ukendskab til Færøernes Historie.

Derefter anfører Hr. Rytter 4 andre „Beviser", eller, som han anfører Side 70, i alt „5 Fakta". Mærkeligt nok: Alle disse „5 Fakta", disse 5 „Beviser" for Adressens Illoyalitet behandler Hr. Rytter færdig paa 3 Bladsider. Man kunde dog med Rette forlange, forekommer det mig, at han havde anvendt lidt mer af sine bindstærke Foredrag til Behandling netop af de af ham fremlagte saa afgørende Beviser. For det tykkes mig dog, at disse „5 Beviser" trænger til i højeste Grad at blive klarere „beviste", end sket er. Jeg kan i hvert Fald ingen Beviser hente af disse „Beviser", jeg ved ikke, om andre Medlemmer af Kommissionen kan gøre det. Jeg anbefaler, at der gøres et Forsøg, og henviser til Bladsiderne 68—69—70; jeg selv har opgivet det. Det ser dog ud, som Hr. Rytter selv er noget i Tvivl om, hvorvidt hans „5 Beviser" duer noget. Han tilføjer nemlig, efter at have præsenteret disse absolut fældende 5 Fakta: „Jeg mener nu at have bevist, at Adressen skulde direkte til England. For mig er der ingen Tvivl om det, og jeg kan ikke engang forstaa, at der kan være nogen Tvivl". Han har altsaa en pinlig Formodning om, at der tiltrods for „Beviserne" endnu er nogen *Tvivl* til Stede hos Kommissionen.

Efter at Hr. Rytter paa en saa fortræffelig Maade har skilt sig fra „Beviserne" for, at Adressen skulde sendes udenom de danske Myndigheder, gaar han over til at anføre Beviserne for Adressens Hensigt, idet han udtaler: „Jeg mangler kun at bevise, hvad der var Adressens Øjemed."

Som første Paastand anfører Hr. Rytter, at Adressens Hensigt ikke var at skaffe Varer, og „beviser" denne Paastand ved, at den ikke blev standset, „da der var kommet Varer". Her maa jeg oplyse, at de Varer, der kom, kun udgjorde en Del af en Last, der skulde fordeles baade til Færøerne og Island, og at vi ingensomhelst Sikkerhed havde for, om eller hvorvidt vi kunde erholde yderligere Tilførsel ad den Vej (fra København). Under alle Omstændigheder fik vi ikke den Vare, vi, næst Madvarer, savnede mest af alt, nemlig Petroleum, og om den Vare vidste vi, at den kunde vi ikke faa fra København, da den ikke kunde opdrives der. Saa Adressen om at faa Licens for Amerikavarer til fremtidig Betryggelse for vor Forsyning var lige betydningsfuld efter som før, at vi havde modtaget vor Del af denne ene tilfældige Last af *nogle* Nødvendighedsvarer.

Angaaende Hr. Rytters Fremstilling af, at jeg havde anmeldt, at der var 8 Lagtingsmænd, der anmodede om Lagtingets Sammenkomst, medens der faktisk kun var 6, har jeg før forklaret, at jeg gennem den Meddelelse, jeg fik fra Hr. Sysselmand Winther angaaende Evensens Stilling til dette Spørgsmaal, maatte gaa ud fra, at han var stemt for Lagtingets Sammenkomst. Ligeledes kunde jeg heller ikke faa anden Opfattelse af den Telefonsamtale, jeg havde med Lagtingsmand Matras, end at ogsaa han ønskede Tinget sammenkaldt. Og hvad det angaar, at jeg i den senere Ansøgning om Lagtingets Sammenkaldelse ogsaa regnede Selvstyre-Valgkredsene i Østerø og Norderøerne med, da fik jeg det Indtryk efter den mundtlige Forhandling, jeg havde med Hr. R. Rasmussen, hvem jeg anmodede om videre Forhandling med Hr. Konoy, at de var stemte for Tingets Sammentræden. Men i alt Fald, jeg har handlet i god Tro, hvilket ogsaa fremgaar af vedlagte Udtalelse fra Hr. R. Rasmussen og S. ur Konoy.*)

Men det var altsaa Adressens *Hensigt*, Hr. Rytter skulde bevise. Den var politisk, siger Hr. Rytter og anfører som Bevis herfor nogle Udtalelser af Hr. R. Rasmussen. — Jeg henviser i den Anledning til det i Aktstykkerne trykte Svar paa en Henvendelse om den Sag til det af Lagtinget i Anledning af Færøkommissionen nedsatte Udvalg.

Vedrørende det Forhold, at Hr. Rytter har sat Adressens politiske Hensigt i Forbindelse med en politisk færøsk-engelsk Sammenslutning og i saa Henseende har benyttet sig af en af Lagtingsmand Konoy falden Udtalelse, anføres herved en Erklæring fra Hr. Konoy. Min Forespørgsel og Hr. Konoys Besvarelse har følgende Indhold:

„p. t. Thorshavn, 10. Januar 1919.

Hr. Lagtingsmand S. P. ur Konoy,
Gøte.

Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig at tilstille Dem følgende Forespørgsel:

Er det rigtigt, at De under Adresse-

*) Se den Side 232 gengivne Erklæring.

debatten i Lagtinget i Foraaret 1917 udtalte følgende:

„Er jeg i Danmark eller er jeg i England? Jeg vil ikke være med at drive med Strømmen til England."

Hvad tog Deres Udtalelser den Gang Sigte paa?

Deres ærbødige

Jóannes Patursson."

„Mine Ord var tydelige nok og burde ikke være Genstand for Tvivl. Hovedindholdet af mit Foredrag var følgende:

Jeg fremhævede, at Englænderne, hvor som helst paa Kloden de fremtræder, har vist en overordentlig Evne til at vinde Folks Tillid og drage dem ubevidst ind i engelsk Tankesæt og Sprog. Færøerne ligger geografisk umiddelbart op ad denne store Nation, hvormed Beboerne i lange Tider har haft saa at sige daglig Omgang. Derfor kan man ikke her paa Færøerne have undgaaet at mærke Englændernes førnævnte Evne.

Da jeg altid har følt og endnu føler for mit Land som en særlig Gren af den fælles nordiske Stamme, har jeg til enhver Tid arbejdet imod, at vi ubevidst skulde blive draget for stærkt mod Storbritannien. Dette var Tendensen i mit Foredrag i Lagtinget, og der bør ikke lægges andet og mere deri.

For Resten har jeg ingen Sinde udtalt mig saaledes, som mine Ord er gengivne i foranstaaende Spørgsmaal; men jeg sagde: Er jeg i et Land, som hører til Danmark, eller er jeg i England.

p. t. Thorshavn, den 22. Januar 1919.

S. P. ur Konoy."

For øvrigt mener jeg, som før bemærket, at Danmarks Riges Repræsentanter, være sig paa Færøerne, i Danmark eller hvor de opholder sig, skulde afholde sig fra at bebrejde andre Anglisering af gamle, norske Folkefærd. Det er sømmeligere, at de skuer i deres egen Barm og først gør Afbigt for de Synder, der fra dansk repræsentativ Side er begaaede mod gammel, nordisk Nationalitet her ude i Atlanterhavet. Desværre, der er drevet en Angliseringspolitik her Nord paa efter en sørgelig stor Maalestok, og der er drevet en Denationaliseringspolitik, som, om der nu ikke af nationale Færinger var raabt Vagt i Gevær, kan faa sine lige saa sørgelige Følger. Men det er slaaet fast, Historien har Beviserne, at det ikke er Færinger, der har drevet den Politik. Angliserings- og Denationaliseringspolitikken skyldes dansk bureaukratisk Styre og intet andet, jfr. bl. a. Orknøernes og Shetlands Skæbne.

Sluttelig kan jeg dog ikke undlade at fremtrække, at Hr. Rytter, efter at han har talt frem og tilbage og fremført det ene Bevis efter det andet for Adressens politiske Hensigt, pludselig selv udbryder (Side 72): „Man vil maaske spørge mig, om jeg da tror, Patursson vilde have Færøerne til England". Hertil svarer Hr. Rytter selv: „Nej, absolut ikke". Man studser forbavset. Saa er Kommissionen altsaa nedsat for at konstatere, at den politiske Hensigt med Adressen har været den, at Selvstyrepartiet har villet benytte Adressen til at slaa Sambandspartiet ihjel med. Saa kan man da rigtignok hævde, at Kommissionen til Gavns har blandet sig i indre færøsk Politik.

Jeg og adskillige andre Selvstyremænd er gentagne Gange af Hr. Rytter sat i Forbindelse med den engelske Konsul og den engelske Missionær, Hr. Brend paa en saadan Maade, at Kommissionen har maattet faa det Indtryk, at vi i Fællesskab arbejdede for Færøernes nærmere politiske Tilknytning til England. Saavel den engelske Konsul som Hr. Missionær Brend er desuden fremstillede af Hr. Rytter, den første som en Mand, der begik mange Embedsfejlgreb, den sidste som en Mand, der ikke var vederhæftig. Jeg har ønsket, at Kommissionen skulde give de to Herrer Adgang til at afgive Forklaring for de mod dem af Hr. Rytter rejste Sigtelser og Bebrejdelser, men mit Ønske har ikke vundet Bifald. Jeg beklager meget, at Hr. Konsul Coates, som jeg antager var en i alle Henseender hæderlig og dannet Mand, ikke har haft Adgang til at tage til Genmæle mod Hr. Rytters Beskyldninger. Hvad Hr. Brend angaar, da har jeg taget mig den Frihed at forelægge ham efterfølgende Spørgsmaal, og jeg antager ikke, Kommissionen har noget at erindre herimod. Mine Spørgsmaal og Hr. Brends Besvarelse vil fremgaa af efterfølgende:

p. t. Thorshavn, 13. Januar 1919.

Hr. Vicekonsul *A. Brend*,

her.

Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig herved at forespørge, om De anerkender Rigtigheden af efterfølgende Paastande, som jeg har hørt fremsat om Dem:

1. Forsøger De „i det skjulte at virke

for, at Befolkningen kan blive paavirket i engelsk-sindet Retning?"

2. Har De nogen Mening om, at „alle Folk opfatter Dem som engelsk Spion?"
3. Har De „i en offentlig Sag afgivet en Erklæring, som var forkert?"

Deres ærbødige

Joànnes Patursson.
Landstingsmand, Medlem af Færøkommissionen.

Thorshavn, den 23. Januar 1919.

Hr. Landstingsmand Joànnes Patursson,
p. t. Thorshavn.

I Besvarelse af Deres ærede Skrivelse af 13. ds.. hvori De spørger mig, om jeg anerkender Rigtigheden af tre Paastande, som De har hørt fremsat om mig, tillader jeg mig at svare følgende:

1) I Aaret 1898 blev jeg anbefalet af en Specialist at foretage et længere Ophold i et nordligere Klima, da jeg var noget angrebet i Lungerne af Tæring. Jeg kom i den Anledning til at tilbringe $5^1/_2$ Maaneder af samme Aar paa Island og Færøerne og vendte hjem fuldstændig kureret og rask. Inden min Rejse kendte jeg ingen her til Lands uden gamle Mr. Sloan af Navn. To Somre senere foretog jeg en lignende Rejse, og under mit Ophold her, da jeg syntes godt om Øerne, kom Mr. Sloan og jeg overens om, at jeg skulde, om Gud vilde, tænke paa eventuelt at tage Ophold her paa Færøerne og arbejde sammen med ham i Missionsgerning for Brødremenigheden. Efter flere Aars videre dental og teologisk Studium og udenlandske Rejser kom jeg saa tilbage til Færøerne i 1906, hvor jeg siden har haft mit Hjem — og som De ved, — er gift med en af Deres Landsmændinder. I een eneste Vinter har jeg holdt engelsk Skole, hvilket er, mig bekendt, den eneste „engelsk" Propaganda, jeg har foretaget mig. De ved kanske, at mange har siden opfordret mig til at fortsætte saadanne Kursus, men jeg har ikke kunnet afstaa Tid dertil. Jeg har dog ikke betragtet mit Undervisningsarbejde den ene Vinter som noget landsfarligt for Øerne her, særskilt da selv den daværende Amtmand og Amtmandinde var, blandt over 100 andre, mine Elever.

I vort Hjem taler vi ganske lidt Engelsk; Fru Brend taler Sproget taaleligt, men da jeg i mindst de sidste 14 Aar har vænnet mig til at „tænke" paa Dansk, er *Dansk* det Sprog, jeg næsten udelukkende bruger. Jeg holder flere danske og norske Tidsskrifter — et dansk Dagblad blandt andet — og naturligvis adskillige engelske Blade, saa min Paavirkning er langt fra udelukkende „engelsk", og i øvrigt føler jeg mig lige saa meget „Færing" som „Englænder". Jeg gaar ud fra, at hvert Menneske til Dels „præger" sine Omgivelser med sin Personlighed, og jeg antager, at jeg bærer ingen Vanære, om jeg fremdeles er noget „engelsk" i mange Ting, men jeg har aldrig, *aldrig* søgt, og saa langt fra „i det skjulte virket for, at Befolkningen (her til Lands) kan blive paavirket i engelsksindet Retning". Tanken er mig væmmelig og en Fornærmelse. Menes der, at jeg *„politisk"* har virket saaledes, er Paastanden *Løgn* og intet andet. Mit Maanedsblad, som De vist ved, trykkes af „Dimmalætting", Sambaandspartiets Trykkeri; jeg averterer som Tandtekniker alene i „Dimmalætting", saa Selvstyrebladet kunde hellere anke over, at jeg tilsidesatte det nationale Parti og støttede „Sambaand". Jeg er en personlig Ven af „Dimmalætting"s nuværende Redaktør og adskillige Gange var indbudt til den forrige Redaktørs Hus. Jeg har aldrig besøgt noget politisk Møde paa Færøerne, tilhører ingen politisk Forening og har holdt mig helt udenfor lokal Politik. En Gang tog jeg for 300 Kr. Aktier i A/S „Fram", *da det truedes med Standsning*, men jeg gjorde det for at forhindre, at der blev Trykkeri-Monopol i Thorshavn, noget, jeg ikke gerne vilde opleve, særskilt da jeg lader trykke adskilligt (Maanedsblad, Sanghefter etc.) i Aarets Løb. Jeg solgte disse Aktier, straks Selskabet kom paa Fode igen. Jeg vilde gøre det samme for „Dimmalætting" i Dag, om det truedes med Fallit.

Jeg har været en Ven af min Landsmand, Konsul A. G. Coates i flere Aar; men da jeg var hans eneste Landsmand her paa Øerne, var vort Venskab en Selvfølgelighed. Jeg har kun arbejdet ved Konsulatet siden April i Fjor, men har aldeles intet Paalæg om i mindste Maade at „paavirke" i nogen som helst Retning, ej heller vilde jeg efterkomme nogen saadan Anmodning, om det blev krævet af mig. Skønt jeg fremdeles selv er Englænder, ønsker jeg ikke *Færinger* at bytte deres Fødselsret; ikke blot er Tanken mig frastødende, men jeg betvivler, om de Goder, vi muligt her paa Øerne vilde erholde, om Øerne blev britiske, vilde opveje de mange til Dels tvivlsomme og til Dels onde Tilstrømninger, vi da vilde ud-

sættes for. Hverken politisk eller socialt ønsker jeg Færøerne at være „engelsk", og har sandelig heller ikke „virket", som der paastaas, hverken offentligt eller skjult, i den Retning. Moralske Værdier er universale, og „det bedste" ønsker jeg os her paa Øerne. Disse Værdier tilhører ingen særskilt Nation; jeg selv vil gerne „paavirkes" til det bedste, af hvem det end er: Dansker, Englænder, Neger eller Tyrker.

2) Om Deres andet Spørgsmaal ønsker jeg at svare følgende:

I Fjor ved denne Tid (Januar Maaned) var der over 40 *danske* Sømænd, der gik ledige i Thorshavn. Jeg var paa Suderø under Julen og Nytaar, og efter min Hjemkomst tyktes jeg ondt i disse stakkels Søfolk, der gik og intet havde at bestille. Kun lidt kunde man gøre for dem, men Tobak kunde man købe, saa 2 Gange i Januar Maaned købte jeg Tobak og Cigaretter til dem alle — af min egen Lomme ogsaa. Jeg købte hver Slags Tobak, jeg kunde faa, Skraa-, Plade-Røgtobak etc. Jeg afstaar regelmæssigt $^2/_{10}$ af mine Indtægter til religiøse og filantropiske Formaal, saa [jeg] følte ikke Udlæget i mindste Maade. Da jeg var i Handelsforeningen *indenfor Disken* og valgte mig alle de Mærker af Tobak og Cigaretter, jeg kunde faa til disse Sømænd (jeg ryger ikke selv), lagde jeg Mærke til, at en Person, som jeg ved er en af mine allerbitreste Fjender, nøje iagttog mig. En Dag eller saa bagefter blev jeg spurgt paa Landfogedkontoret, om det var sandt, at jeg gik rundt i Butikkerne og *„udspionerede"*, om der var tyske Varer der; saaledes — sagde Landfoged Vest — havde en Person berettet for ham. Jeg benægtede Sagen, naturligvis meget indigneret, og spurgte, hvem Anmelderen var. Landfogeden nægtede at sige mig det. Saa spurgte jeg, i hvilke Forretninger dette skulde have sket. Landfogeden gav mig ingen Oplysninger. Jeg bad Landfogeden, om ikke han selv vilde undersøge Sagen for at konstatere Sandheden. Han afslog det. Sagen blev ført til Protokols. En Uge senere gik jeg selv til Landfogeden igen og atter bad ham om [at sige], hvem Anmelderen var. Jeg blev afvist. Jeg bad indtrængende igen om at lade Sagen fuldstændig undersøge. Landfogeden nægtede at gøre det. Saa sagde jeg for Landfogeden, at naar han havde indført Sagen i Politiprotokollen, var det *en Politisag*, og naar han saa ikke vilde sige mig, hvem Angiveren var, ej heller lade Sagen undersøge, saa erklærede jeg, at Øvrigheden her paa Øerne tillod sig at benyttes som Redskab for den private Hævngerrighed, og at jeg som Udlænding var retløs her paa Øerne. Jeg var opbragt og Landfogeden ligedan. Han sagde, at jeg aldeles ikke maatte sige saadant, og at, naar jeg benægtede Sagen, var det hele derved færdigt. Jeg spurgte saa Landfogeden, om det ikke var saa, at blev jeg eller en anden Udlænding fundet i Spioneri, blev vi straks landsforvist. „Jo, det var saa." Og om jeg var Færing og drev Spioneri for en fremmed Nation, at jeg blev *haardt* straffet? „Jo." Altsaa, jeg var blevet angivet eller mistænkeliggjort for en *overmaade alvorlig Forbrydelse*, og Øvrigheden, som havde taget sig af Sagen, intet vilde gøre for at konstatere, om Angivelsen var Sandhed eller Løgn. Jeg forlangte Ret til at rense mit Navn for det Smuds, den blotte Berøring af Ordet „Spioneri" kastede paa et Menneske. Landfogeden igen afviste at ville gøre noget i Sagen og sagde, at var jeg ikke fornøjet, kunde jeg gaa til Amtmanden. Jeg gentog da aldeles udtrykkeligt for Landfogeden, at da han havde ladet Sagen være en Politisag og — efter ogsaa at have fortalt ham Anledningen til, at jeg havde været indenfor en Butiksdisk, nemlig for at hjælpe *hans* og ikke mine Landsmænd, og han lod mig genere ved at præsentere en saadan Anklage for mig, hvoraf en Del Smuds vilde sikkerlig hænge sig fast paa mit gode Navn og Rygte, saa paastod jeg igen udtrykkeligt, at Øvrigheden her lod sig benytte af enhver *Skurk*, der vilde en Mand til Livs, og at jeg som Udlænding var retløs her i Landet. Paa Landfogedens heftige Forbud mod at sige saadant, erklærede jeg mig villig til at gentage mine Ord (altsaa: for Vidner). Landfogeden syntes dog ikke villig til at lade mig gribe for mine Paastande; han svarede blot heftigt, at naar jeg vilde slaa mig sammen med *en saadan Mand* som Redaktør Chr. Holm-Isaksen, saa kunde man vente alt fra mig!! Altsaa, Hr. Patursson, da Landfogeden øjensynlig talte paa hele Øvrighedens Vegne, synes det at fremgaa, at enhver, der vil veksle Ord med Redaktøren for Selvstyrepartiets Hovedorgan, betragtedes (eller betragtes) af de strejkende Embedsmænd som Spion eller Paria! Jeg har vist talt 10 Gange saa meget med „Dimmalætting"s daværende Redaktør som „Tingakrossur"s, men det er *kun* Selvstyrepartiet, altsaa som Landfogeden og hans Medbrødre vil til Livs. Hvilken ophøjet Upartiskhed for et Lands Øvrighed! Tro

mig, Hr. Patursson, det er kun, fordi jeg føler „Gæste"-Forpligtelser paa mig, og fordi jeg holder af Færinger, at jeg ikke da, eller siden, indsendte en Beretning til den britiske Regering om denne oprørende Tildragelse. Det havde neppe hjulpet os her paa Øerne at faa Licens fra Storbritannien for mange haardt tiltrængte Varer, havde den britiske Regering været underrettet om, at *saa langt fra*, at Landfogeden, Øernes øverste Toldmyndighed, eftersaa, at Købmændene overholdt deres Kontrakter med England (om der er saadanne) om Udelukkelse af tyske Varer, at han hellere vilde komme den til Livs, som han troede vilde efterse Forholdene. At Landfogeden selv gerne vilde betragte mig som Spion, forstod jeg ogsaa fra en Politisag, rejst imod mig af Øvrigheden, begrundet paa en Samtale, som en Læge paa Suderø i samme Januar Maaned indledede med mig om Færøerne og England. Der blev intet ud af Sagen, men fra den Stund af forstod jeg, at den daværende Øvrighed vistnok hellere end gerne saa mig forulempet. Jeg mærkede ogsaa, at Underpolitisten vistnok havde faaet sine Instrukser om mig, thi kom jeg i Samtale med Fiskere paa Kongebroen, og Politisten var i Nærheden, kom han gerne straks til og paa en umisforstaaelig Maade spillede en Amatør-Sherlock-Holmes. Det morede mig kosteligt, og jeg har siden altid passet paa at spare Betjenten Ulejlighed (jeg synes i øvrigt godt om ham) ved *selv* at opsøge ham og indlede Samtale om Vejr og Vind saa ofte som muligt. I de senere Maaneder har jeg faaet den Opfattelse, at Politiet ikke har „shadowed" mig som før. Deres Plan blev jo en Fiasko — men til Morskab for mig. Kanske er en ny Øvrighed Sagens Løsning. Det kan være, at den daværende Øvrighed vil benægte, at jeg var Genstand for Politiets Bevaagenhed. De høje Herrer burde i saa Tilfælde afskediges alle som een, thi det er indlysende, at dersom den daværende Øvrighed gerne betragtede mig som Spion, som Landfogeden saa vidt ytrede overfor mig, at den absolut maatte føle sig strengt forpligtet til at have mig „shadowed".

Jeg gentager, at hele Sagen om formentlig „Spioneri" i Butikkerne var Opspind; derom var vist selve Landfogeden overbevist, ellers havde han nok ladet Undersøgelser foretage; han vidste dog vel, at jeg var blevet „sværtet", og dette er den Løn, jeg fik, for at ville hjælpe *hans* Landsmænd. Øjeblikkelig gik der enkelte Rygter over Øerne, at „Brend" skulde have været angivet for Spioneri. Det var, om ingen anden, selve Angiveren, der satte Rygtet i Omløb. Jeg kendte nok, hvem Niddingen var, og bestemte mig for foreløbig at tie og lade ham røbe sig selv. Det skete straks som ventet. En Person kom til mig om nogle Dage og fortalte, at N. N. havde spurgt ham, om han havde hørt, at Brend anklagede ham (N. N.) for at have anmeldt ham (Brend) for Spioneri. Det slog til paa en Prik. Dette er ogsaa *det eneste* Tilfælde, hvori jeg har hørt Ordet „Spion" eller „Spioneri" nævnt i Forbindelse med mit Navn. *Jeg lever i Haab om, at dansk Ret vil endnu yde mig Oprejsning for denne Krænkelse.* Døm selv, Hr. Patursson, om jeg blev behandlet som Menneske.

Det kan nok være, at fordi jeg en Gang fortalte Hr. Chr. Holm-Isaksen en kinesisk Historie, der — en Del smykket — kom i „Tingakrossur" og antagelig faldt Landfogeden og den forhenværende Amtmand ubehagelig ind, at *de* gerne, som det fremgik af Landfogedens Ord til mig, ønsker mig langt borte med samt Redaktør Holm-Isaksen, men at „alle Folk opfatter mig som engelsk Spion" er en Paastand, som kun kunde stamme fra en aldeles desperat Løgner, der blindt vil mig til Livs for at opnaa en eller anden despikabel Hensigt, og som maa opdigte noget, der lettest vil kaste Smuds paa mit Navn. Dette kan De frit lade gaa videre. De ved vistnok selv, hvad man har gjort, særskilt i Norge, med Spioner. Der er neppe en skrækkeligere og mere djævelsk Maade at antaste et Menneske under Verdenskrigen end ved *falskelig* at mistænkeliggøre dem for Spioneri. Og skønt Rygtet, udspredt til Dels af selve Landfogedens fortrolige Angiver, har siden gaaet over Øerne, at „Brend har været anklaget for Landfogeden for Spioneri", har det virket forbavsende lidet. Folk har vidst at bedømme Rygtet retteligt, og min dentale Praksis har sandelig ikke lidt noget siden Januar 1918 — *tværtimod*. Et andet Bevis paa, hvorvidt „alle Folk opfatter mig som engelsk Spion", er Abonnent-Antallet paa mit Maanedsblad. I 1917 fik jeg ca. 30 til 40 nye Holdere og tabte kanske halv saa mange. I 1918, altsaa *efter* at jeg skal have været betragtet som „Spion" (Januar 1918), tabte jeg ikke et Dusin gamle Holdere, men *101* nye Holdere anmeldte sig, en Netto-Forøgelse af mindst 90 Holdere. I Aaret 1917 blev der indsendt som frivillige Gaver til Dækning af Bladets Underskud 257 Kr. (Som

De ved, har jeg ikke forhøjet Prisen, skønt det koster ca. det tredobbelte for mig nu som før), men i „Spion"-Aaret — om De vil kalde det saa — indkom ikke 257 Kr., men *677 Kr.* I Aar, 1.—23. Januar, er allerede blevet indsendt 95 Kr. i Gaver til Bladet fra 28 forskellige Personer Øerne over. *Alt dette er noget aldeles enestaaende for Færøerne, som enhver, der kender til Forholdene her, maa indrømme.* Saa vidt mig bekendt, har mit Maanedsblad *en endnu større Holderkreds end noget andet Tidsskrift paa Øerne* og trykkes i 1250 Eksemplarer. Indtil for nylig, i hvert Tilfælde, trykkes „Dimmalætting" kun i 800 Eksemplarer, dog skulde jeg tro, at det er mere nu. Da Færøkommissionen kanske har faaet den Opfattelse, at ogsaa mit Blad er „skjult engelsk Propaganda", sender jeg herved Aargangen for i Fjor til Eftersyn. De tre forrige Aargange kan ogsaa leveres, om det ønskes.

Efter de ovenstaaende Oplysninger tror jeg, at ethvert uhildet Menneske vil kunne bedømme om Løgnagtigheden af Paastanden om, at jeg „betragtes af alle Folk her paa Færøerne som Spion."

Hvem er den Villain, Hr. Patursson, der har erklæret dette? *Hjemler Loven mig ingen Beskyttelse mod saadant Djævelskab?*

3) Hvad angaar Deres tredie Spørgsmaal om, hvorvidt jeg „i en offentlig Sag har afgivet en Erklæring, som var forkert," saa ved jeg aldeles ikke, hvad dette sigter til. Det er vist absolut Løgn. Jeg er mig ikke bevidst at have gjort det. Men dersom den, der paastaar dette, vil underkaste sig selv samme Betingelser, tilbyder jeg — ligesom han — frivilligt at betale Statskassen *et Tusinde Kroner* for hver Gang jeg, i nogen offentlig Sag, har afgivet en Erklæring, som var forkert. Jeg ved, som sagt, ikke om noget saadant, hverken med eller uden mit Vidende. Lad Paastanderen komme frem med Tilfældet og lad ham saa, er han en Mand, sætte samme Tilbud paa Bordet for hans eget Vedkommende, ellers lad ham stemples som Bagvasker og Løgner.

Jeg forstaar saa meget, at da De skriver disse tre Spørgsmaal til mig som „Landstingsmand, Medlem af Færøkommissionen", at De har skrevet [til] mig i Anledning af fremkomne Udtalelser i samme Kommission. Alt, hvad jeg har udtalt, kan De frit fremlægge for nævnte Kommission.

Med Højagtelse
Ærbødigst
(Mr.) *Arthur Brend.*

Hr. Rytter anfører (Side 110) Indholdet, som han dog ikke tør garantere for er ordret rigtigt, af et Telegram, jeg har sendt til Bladet „Føroyatidindi". Jeg vedkender mig det hovedsagelige *Indhold* af dette Telegram, men da Hr. Rytter ikke kan garantere for, at det er ordret rigtigt, var det vel rigtigst, at Kommissionen fremskaffede en rigtig Oversættelse. Jeg erindrer dog at have brugt Udtrykket „Hjälp" eller at „hjälpa". Dette er jo, som jeg kan antage, at Hr. Rytter i hvert Fald ved, blevet et Mundheld paa Færøerne siden hin berømmelige Dag i Lagtinget, da Selvstyremændene midt under en af Hr. Effersøes mest gravalvorlige Taler gav sig til at le højlydt ad ham, hvilket foranledigede ham til at fremkomme med Udraabet til Formanden, som Folkevittigheden senere satte lidt Snit paa og paastod var saaledes: „Hjälp, päpi, hjälp! teir grina at mær" (Far, hjælp, hjælp, de ler ad mig). Siden har dette Ord jævnlig været anvendt i kritiske Tider, ogsaa en enkelt Gang, saa vidt jeg erindrer, i Forholdet J. C. Christensen—Samuelsen, mest dog i spøgefuld Form.

Nu forelaa der atter en kritisk Situation, og dette samme Ord er da faldet mig i Pennen. Og nu staar en Gang Ordet der, og jeg tager Ansvaret derfor. Men jeg kan ikke tænke mig, at jeg har lavet en saa „ubehjælpelig" dansk Sætning som den, Ordene „at hjælpe" forekommer i, der maa have været noget kluds med Oversættelsen.

Jeg erindrer ikke saa nøjagtig Hr. Triers Telegram til mig, men det gik vist ud paa, at nu skulde alligevel Kommissionen blive til noget, og at min Nærværelse i Rigsdagen derfor var ønskelig. Jeg, der var rejst hjem i den Formening, at man vilde besinde sig og lade Kommissionstanken fare, kunde nu ikke indfinde mig til rigtig Tid til Tinget. Jeg saa hele Postyret den Gang som et Anslag imod Hr. Zahle, og da jeg mente, at et saadant Angreb var uberettiget, telegraferede jeg bl. a.: „Zahle maa støttes". Har det været mindre motiveret af mig at anvende Ordet „at hjælpe", saa staar jeg fast ved, at det andet Udtryk, som Hr. Rytter ogsaa er stødt over, var fuldt paa sin Plads. For øvrigt er selve Sagen, hvorom Telegrammet drejede sig, blevet til den nøgne Virkelighed; Lagtinget har nedsat den da foreslaaede Kommission (Udvalg).

Jeg opgiver til nærmere Forklaring følgende Forespørgsel af mig til „Tingakrossur"s Redaktør samt Redaktørens Svar:

„p. t. Thorshavn, 17. Januar 1919.

Hr. Redaktør Chr. Holm-Isaksen, her.

Paa dertil given Foranledning tillader jeg mig at forespørge, om jeg afsendte eller foranledigede afsendt det Telegram, som sendtes fra „Tingakrossur" den 1. Juli 1918 angaaende de færøske Blades Forlangende om Nedsættelse af en Lagtingskommission?

Ærbødigst
Jóannes Patursson."

„Den 1. Juli f. A. havde jeg en Samtale med Landstingsmand Patursson, hvori jeg gjorde ham bekendt med en Artikel, jeg havde skrevet til „Tingakrossur" angaaende eventuel Nedsættelse af en Lagtingskommission til Undersøgelse af Amtmand Rytters Affærer. Jeg meddelte Hr. Patursson, at jeg havde tænkt mig et saadant Forlangende fremsat ogsaa i de to andre Blade „Norðlýsi" og „Föroyatíðindi" og Meddelelse herom sendt til den danske Presse. Patursson bifaldt Tanken og paatog sig at forespørge hos de to nævnte Bladredaktioner desangaaende.

„Norðlýsi"s Redaktør gav med Glæde sit Tilsagn — han havde selv tænkt paa det samme —, og da Bladet endnu ikke var gaaet i Trykken, vilde den paagældende Artikel kunne komme med i første Nummer. „Föroyat."s Redaktør sluttede sig ogsaa til Tanken, men Direktionen ønskede ikke, at Bladet selv skulde tage Standpunkt her; Forslaget blev fremsat i en indsendt Artikel. Jeg kunde derfor i fuldeste Overensstemmelse med Sandheden telegrafere til „Ritzaus Bureau", at færøske Blade *forlanger* nedsat en Lagtingskommission osv., saa meget mere som baade „Tingakrossur" og „Norðlýsi" vilde være udkomne, før Telegrammet kunde tænkes offentliggjort nede. „Norðlýsi" blev imidlertid yderligere forsinket, men Bladets Forlangende var ikke desmindre paa det Tidspunkt en fuldbyrdet Kendsgerning.

Da Ideen med det omtalte Telegram til den danske Presse saaledes afgjort er min, og det først blev afsendt længe efter, at Hr. Patursson havde forladt mig, maa jeg paa det bestemteste forbeholde mig Æren og Ansvaret for at have afsendt og foranlediget afsendt det ommeldte Telegram.

Thorshavn, den 25. Januar 1919.

Ærbødigst
C. Holm-Isaksen."

Som Svar paa en Forespørgsel til Bladet „Norðlýsi"s Redaktør har jeg modtaget følgende Skrivelse (oversat):

„Klaksvik, 30. Januar 1919.

Hr. Landstingsmand Patursson.

Som Svar paa Deres Brev af 11. Januar vil jeg sige:

Det er hverken første eller sidste Gang, at vort Blad er kommet senere ud, end det har været dateret. Aarsagen hertil er de daarlige Arbejdsforhold, vi lever under: En sent arbejdende Trykker og en sent arbejdende Maskine. Alle de Gange, Bladet er udkommet for sent, har Trykningen været Aarsagen.

Ærbødigst
Simon S. Zakariassen.

E. S.

Det er hverken Amtmanden eller nogen anden, der har spurgt mig, hvilken Dag og hvad vi talte om den Gang. Ej heller har jeg fortalt noget derom.

S. S. Z."

Angaaende dette sidste Forhold vil jeg derfor endnu en Gang indtrængende anmode Kommissionen om at lade Hr. Rytter opgive, hvorfra han kender den Samtale, jeg havde med „Nordlyset"s Redaktør den 1. Juli 1919 og — desuden, fra hvilken Kilde han kender mit Telegram til „Föroyatíðindi".

Side 358 i det stenografiske Referat.

Hr. Rytter beskylder mig for falsk Citat af Telegrammer, og at jeg har skjult Telegrammer for Offentligheden. Den første Paastand benægter jeg, den anden indrømmer jeg Rigtigheden af, forsaavidt som man ikke af en Politiker, Forretningsmand eller Privatmand kan forlange, at han offentliggør alle sine Telegrammer. Hvad derimod angaar de Telegrammer, som det kan have haft nogen Interesse for Kommissionen at blive bekendt med, da benægter jeg paa det bestemteste at have haft til Hensigt at skjule noget som helst for Kommissionen, og jeg dokumenterer dette med, at jeg i Forsommeren i Fjor skrev til Statsminister Jon Magnusson og Altingsmand Bjørnson om at erholde Kopier af de mellem mig og den islandske Regering og nævnte Altingsmand udvekslede Telegrammer, samt at jeg i samme Anledning henvendte mig til Telegrafstationen i Thorshavn med Anmodning om Fremskaffelse af Kopier. Fra Stationen modtog jeg Svar, at Telegrammerne ikke

eksisterede, fra Island fik jeg heller ikke Oplysninger. Jeg vilde da have gennemset mine egne Telegrammer. Imidlertid var Telegrammerne fremskaffede af Kommissionen fra Store Nordiske ved min Ankomst til København. At jeg undlod Offentliggørelse af enkelte Meddelelser i de islandske Telegrammer er rigtigt. Men dette maa ses i Belysning af Hr. Rytters og hans Blads Stilling til Island i Adressestriden. Amtmanden havde udtalt i Tinget 1917, at han havde faaet denne Meddelelse fra den islandske Regering, som Svar paa sin Henvendelse om Assistance: „Vi kan ikke hjælpe jer". Jeg vidste, at dette var et fuldstændig urigtigt Citat. Men det passede meget godt til den Islands-Politik, han og hans Blad „Dimmalætting" den Gang var slaaet ind paa, nemlig at fremstille for Færingerne Tilstanden paa Island som den slettest mulige for derved at vække Antipati imod, at et Samarbejde mellem Færinger og Islændere angaaende Amerikahandelen kom i Stand. Jeg vidste, at enhver Ting, der fremkom fra vor Side angaaende islandske Forhold, af Amtmanden vilde blive benyttet imod Amerikavejen, hvis han saa den mindste Chance for at faa ildesindet islandsk Politik anbragt deri. Hvorfor skulde jeg f. Eks. publicere til Madding for „Dimmalætting" f. Eks. følgende Sætning, som han oplyser Kommissionen om, at jeg har udeladt af et Telegram, der giver Oplysninger om den opnaaede Licens for direkte Fart mellem New York og Reykjavik: „Her Smørmangel, Kødmangel overhængende". Hvis Rytter mente, at Offentligheden paa Færøerne havde nogen Interesse af Reykjaviks Kød- og Smørforsyning, kunde han jo selv have telegraferet derover til Brug for sit Blad. For vort Vedkommende var det nogenlunde ligegyldigt, hvorvidt der var Forsyning i Reykjavik af disse Varer eller ej. Vi vidste i ethvert Fald, at Kød var Island ikke vant til at *importere*, tværtimod. Var der Kødmangel, maatte det være af den Grund, at Island havde *eksporteret* for meget af dette *indenlandske* Produkt, og hvad Smørret angaar, saa var vi ogsaa nogenlunde ligegyldige over denne Vares Eksport — fra Amerika. Anderledes vilde Forholdet have stillet sig, om Telegrammet havde meldt „Margarinemangel" i Reykjavik, for dette var en amerikansk Importvare til Island.

At jeg i et andet Telegram har sagt, at „Tilførslen til Island er vanskelig og Varemangel her" i Stedet for „meget vanskelig", kan være rigtig. Dog maa det erindres, at Telegrammet er oversat først fra Islandsk til Færøsk og derefter fra Færøsk til Dansk. Jeg har i Kommissionens forelagte Telegrammer lagt Mærke til ligesaa stor Gradsforskel, ja større, i Udtrykkene af oversatte Telegrammer —, jeg forbiser her Hr. Rytters aldeles misvisende Gengivelse af sit modtagne islandske Telegram: „Vi kan ikke hjælpe jer" —. Jeg skal saaledes anføre, at der i mit Telegram til Edward Mortensen af 17. April 1917 blandt andet staar: „Forventer De rejser, *naar* Forholdene tillader det"; dette er ikke rigtigt oversat. Jeg telegraferede: „Forventer De rejser, *hvis* Forholdene tillader det", dette gør jo betydelig Forskel. I næste Punktum i Telegrammet i Aktstykkerne er der udeladt Ordet „ogsaa". Der staar: „Arbejd for fri Passage for alle Fiskefartøjer". Jeg har telegraferet: „Arbejd *ogsaa* for fri Sejlads for alle Fiskefartøjer"; dette gør en meget stor Forskel. Næste Punktum i samme Telegram i Aktstykkerne begynder med Ordet: „Antager". Jeg havde telegraferet: „Gaar ud fra". Dette gør ligeledes en meget stor Forskel. Saa Kommissionen vil se, at Ord kan udfalde (udelades) og ligeledes udtydes forskelligt af andre Telegrammer end mine modtagne islandske Telegrammer.

Jeg antager, jeg hermed kan være færdig med Hr. Rytters „falske" Citeringer. Et Telegram savner jeg dog. Det var en Meddelelse fra den islandske Regering til Færø Amt, som blev forelagt Lagtinget i Foraaret 1917, hvilket Telegram Amtmanden havde telegraferet videre til København. Jeg ønsker disse 2 Telegrammer forelagt Kommissionen, da Videre-Meddelelsen til København, efter min Mening, var en alt andet end ordret Gengivelse.*)

Side 359 anfører Hr. Rytter, at han har meddelt, at han havde været i København, blandt andet for paa Købmandsforeningens Vegne at faa Konsulen fjernet. Dette overrasker mig meget, og jeg tror, dette ligesaa meget vil overraske Købmandsforeningens Medlemmer. Mon ikke Hr. Rytter har forvekslet sig selv og Konsul Olsen med Købmandsforeningen? Indtil videre oplyses, maa jeg gaa ud fra, at dette er Tilfældet.

Side 364 anfører Hr. Rytter, at jeg har villet fordølge Slutningen af mit Brev til Hr. Nolsøe, altsaa at jeg har optraadt uærligt. Jeg ansaa Slutningen uden Betydning, læste den derfor ikke op, men

*) se Aktstykke Nr. 52 under 6.

fremlagde den dog for Kommissionen, for at denne kunde gøre sig bekendt dermed. Der skal en Ryttersk Fripostighed til at finde en uærlig, fordulgt Optræden i denne min Handlemaade.

Side 366 insinuerer Hr. Rytter, at mit Speciale er at „narre Folk paa en eller anden Maade", at jeg er aldeles „utroværdig og ikke vederhæftig", at mine Midler „ikke har været blot en nogenlunde ærlig Mand værdig". Det er et interessant Skudsmaal, den danske Regerings førværende Repræsentant paa Færøerne giver Færingernes valgte Tillidsmand i Rigsdagen. „Grátum ikki, munum heldur"!

Forøvrigt vil jeg paany rette en Tak til de Medlemmer af Kommissionen, der paatalte disse Udtryk. Udtrykkene karakteriserer for øvrigt udmærket Hr. Rytters uparlamentariske Optræden som Lagtingets Formand og passer blandt andet til hans Tilraab til mig fra Formandsstolen efter et afholdt Møde: „I Dag var De gemen". — Oh, højsindede, taktfulde, danske Kultur, hvormeget har Færøerne ikke tabt, kulturelt set, alene vedrørende nobel Omgangstone ved Hr. Guvernør Rytters Afrejse fra Landet! —

Side 370 har Hr. Rytter anført, at jeg har sagt: „At der fandt ingen Brevveksling Sted med Folketingsmanden, det kunde der ikke", og at det nu er oplyst, at der har været udvekslet Breve.

Jeg maa herom udtale mig lidt udførligere. Hr. Rytter sigter med denne Udtalelse til en en passant Bemærkning, jeg til Forklaring af de vanskelige Kommunikationsforhold i Blokadetiden lod falde til et af Hr. Kragh stillet Spørgsmaal, om man ikke var blevet enige om at udsætte Adressens Afsendelse, til Ministeriets Tiladelse forelaa.

Jeg vilde illustrere de sendrægtige Korrespondanceforhold, Færøerne havde med Danmark, hvilke Forhold Kommissionen selv for øvrigt af egen Erfaring har faaet Prøver paa, og udtalte: Jeg kan sige i Almindelighed, at vi jo ikke fik udvekslet Breve med Ministeriet, det kunde vi ikke gøre, og vi fik heller ikke udvekslet Breve med Folketingsmanden, naar man skulde have noget hurtigt afgjort. Det hele maatte foregaa i Telegramform.

Kommissionen vil heraf se, at Hr. Rytter har citeret mine Udtalelser i en af ham selv lavet Form og udeladt en forklarende Eftersætning: at Brevveksling med Folketingsmanden ikke var mulig, *„naar man skulde have noget hurtigt afgjort"*. Jeg har jo derved aldeles ikke sagt, saaledes som Hr. Rytter paastaar, at der slet ikke blev udvekslet Breve med Folketingsmanden. Det vidste baade jeg og Kommissionen allerede paa dette Tidspunkt havde været Tilfældet, idet et Brev fra Hr. Ziska til Folketingsmanden allerede da forelaa delvis trykt i Aktstykkerne. Det, som jeg vilde forklare Kommissionen den Gang, og jeg tror ogsaa, Kommissionen fik den Opfattelse, var, at Brevudveksling mellem Færøerne og København, altsaa ogsaa mellem mig og Folketingsmanden eller mig og Ministeriet, under daværende Forhold nærmest var en Umulighed. For øvrigt henviser jeg til det af mig ved nævnte Mødes Begyndelse tagne Forbehold i Henseende til mine Besvarelser af de opstillede Spørgsmaal, eftersom Kommissionen havde anvendt en anden Fremgangsmaade ved min Afhøring end ved Afhøringen af Hr. Rytter og Hr. Effersøe.

Angaaende Hr. Rytters Ankepunkter Side 372—373 i Referatet over, at jeg ikke har bevist, at han nægtede Lagtingets Sammenkaldelse ogsaa efter 8. Marts, skal jeg henvise til min Redegørelse desangaaende Side 221—223 i Referatet. Det fremgaar deraf, *at* Amtet den *9.* Marts skriftlig har bekræftet de 8 (6) Lagtingsmænds Anmodning af 14. Februar om Lagtingets Sammenkaldelse, *at* Anmodningen aldrig blev taget tilbage, *at* baade vor Presse og Amtmanden ogsaa gik ud fra, at Anmodningen stadig forelaa, og *at* Amtmanden, til Trods herfor, ligesaa stadig modsatte sig Lagtingets Indkaldelse. Hans Talemaader om, *at* jeg selv ikke ansaa det nødvendigt at sammenkalde Tinget, *at* Vareudvalgets Medlemmer ogsaa var imod Lagtingets Sammenkaldelse, *at* Befolkningen vilde blive „bange", hvis han indkaldte Tinget, lader jeg staa for sit Værd. Dog nægter jeg afgjort den første Sætning. At I. H. Poulsen ikke erindrer, at der paa Selvstyremændenes Møde blev talt om Lagtingets Sammenkaldelse, behøver jo ikke at betyde, at der ikke blev talt derom. For øvrigt er dette ligegyldigt. Vi var ved den Tid indforstaaede med, at Amtmanden ikke var at formaa til at sammenkalde Lagtinget paa det foreliggende Grundlag. For øvrigt fremkom dette Møde netop særlig i Anledning af, at Amtmanden nægtede at indkalde Tinget. — Af alt det anførte fremgaar det tydeligt og klart, at Hr. Rytter *hele Tiden*, lige fra Andragendet om Lagtingets Indkaldelse fremkom den 14. Februar, og indtil Adressen blev ham bekendt, *afviste* Andragendet. Jeg vil derfor medgive, at den af mig forfattede og

saa omstridte Sætning paa Side 51 i Aktstykker I: „Et Andragende herom blev imidlertid afvist af Amtmanden", kunde have haft en koncisere Form; der kunde bl. a. maaske rigtigere have staaet: „var imidlertid blevet" i Stedet for „blev imidlertid". Men det, som jeg har villet meddele Ministeren den Gang, er derfor lige rigtigt; thi det, som jeg vilde underrette Ministeren om, var, at efter at alle Forsøg paa at faa Lagtinget sammenkaldt havde vist sig frugtesløse, saa fremkom Tanken om den færøske Folkeadresse. Og dette er rigtigt.

Side 374 omtaler Hr. Rytter, at han fulgte Udvalgets Beslutning af 1914 om altid at holde 3 Maaneders Forsyning paa Varelageret. Jeg tillader mig at forespørge ham, hvorfor han da brød en anden af samme Udvalg samme Aar vedtagen Beslutning, som lød saaledes:

„3. Det vedtoges, at Amtskommunens Varer kun maa udleveres til Købmænd, der tiltræder den af Købmandsforeningen afgivne Erklæring overfor Lagtinget, og at Varerne skal udleveres enten mod kontant Betaling eller mod Fremvisning af Kvittering fra Banken for Modtagelsen af en paa Amtskommunens Vegne godkendt 3-Maaneders Veksel. — Banken beregner sig almindelig Incasso-Provision, der udredes af Udstederen".

Og hvorfor kunde samme Udvalg tilsende en fattig Enke, der sad med en lille Handel, følgende Afslag paa Kredit paa nogle Sække Mel, medens Amtmanden overfor andre Forretninger lod, som Vedtagelsen ikke eksisterede?

„Fru Andrea Løwe,
Skopen.

Ved Brev af 2. d. M. har De anmodet undertegnede Lagtingsudvalg om at lade Dem faa de af Dem ved Hr. Magnus Dahl rekvirerede Varer paa 3 Maaneders Kredit.

I den Anledning skal man ikke undlade at meddele Dem, at man ikke ser sig i Stand til at imødekomme Deres Anmodning, da det er vedtaget, at de af Amtskommunen indkøbte Varer skal udleveres enten mod kontant Betaling eller mod Fremvisning af Kvittering fra Banken for Modtagelsen af en paa Amtskommunens Vegne godkendt 3 Maaneders Veksel.

I det i Anledning af Krigssituationen nedsatte Lagtingsudvalg.

Thorshavn, den 5. September 1914.

Paa Udvalgets Vegne
Fr. Petersen,
Formand".

Vedrørende Hr. Rytters af alle Mennesker kendte Modarbejdelse af Amerikahandelen forsøger han Side 376 og 377 at bortforklare sin Stilling og tillægge mig Skylden for, at f. Eks. Skibet „Heredia" ikke afgik. Overfor disse Spidsfindigheder henviser jeg til min Forklaring Side 218—20, hvoraf bl. a. tydeligt fremgaar, at S/S „Heredia" først blev afbestilt, efter at vi havde modtaget Islændernes Tilbud om Samkøb med S/S „Hermod".

I Henhold til Gengivelserne Side 378 har Hr. Rytter anført en Brøkdel af et af mig stillet Mindretalsforslag i Lagtinget 1915 og benyttet denne Brøkdel, endda uden at angive Flertallets Forslag, til at konstatere min Enighed om Handelens Førelse og Regnskabets betryggende Aflæggelse m. v. Jeg anbefaler Kommissionen at gøre sig bekendt med begge Forslagene i deres Helhed (se Lagtingstidende 1915 Side 217—220).

Side 384 anfører Hr. Rytter, at han ikke er angrebet, hverken paa Færøerne eller i Danmark, for at have blandet sig i Rigspolitik. Han har jo hemmeligholdt sit rigspolitiske Program, indtil han nu har forelagt det i Kommissionen, saa Færinger i ethvert Fald har været afskaaret fra at angribe hans Program. Det skal dog her konstateres, *at* Amtmanden under hele sin politiske Færd heroppe har arbejdet i intimeste Forbindelse med Samuelsen og Effersøe, Sambandspartiets Hovedmænd, saavel som med Konsul Olsen og Müller, Bladet „Dimmalætting"s specielle Bevogtere; og at baade Sambandets Hovedmænd og Dimmalættings specielle Hovedmænd har staaet i det nøjeste Forhold til Hr. Rytter i sine Angreb paa og Tilsmudsning af Danmarks Regering, kan Hr. Rytter ikke benægte. Selv den saa overordentlig opsigtsvækkende Udstilling af Karikaturbilleder af den danske Regeringschef i Konsul Olsens Forretningsvinduer lod Hr. Rytter passere, ja, jeg føler mig overbevist om, at det for ham har været en ren Nydelse at vide Danmarks Riges første Mand, sin egen overordnede, blive harcelleret og gjort Nar ad i den Grad, som ingen Færing før havde tænkt sig Muligheden af, af sin rigstro Sambandsklike.

Hr. Rytter har (Side 85 i det stenografiske Referat) udtalt: „Thi bliver det ikke ved, at man deroppe har Tillid til Ministeren, saa er Forholdet mellem Danmark og Færøerne umuligt." Er dette Udsagn sandt, saa skal det slaas fast, og det kan ikke omdisputeres, at saa har Hr. Rytter været den for Forholdet Danmark—Færøerne skadeligste Mand, der har eksisteret,

thi han og ingen anden har været Chefen i det Sambandsklikearbejde, der har gaaet ud paa at udsaa Mistillid til Ministeren, og som har baaret sine iøjnefaldende Frugter.

Angaaende Hr. Rytters Beskyldning om, at jeg har solgt brændt Byg til 2 Kr. pr. kg*), erklærer jeg dette for en Usandhed. Købmand N. S. Johannessen havde i Samtale med min Hustru i den Tid, da der herskede Kaffemangel, erfaret, at vi i Hjemmet anvendte et Surrogat bestaaende af en Blanding af maltet færøsk Byg, ordinær Byg og Eksportkaffe og rekvirerede saa i alt 18 kg fra mit Hjem. Til nærmere Oplysning herom har jeg henvendt mig til Hr. N. S. Johannessen, der til mig har afgivet efterfølgende Erklæring:

„Jeg undertegnede Købmand N. S. Johannessen, Thorshavn, erklærer herved, at jeg under den i Foraaret 1918 værende Kaffemangel modtog ca. 18 kg Surrogatkaffe fra Kirkebø, der efter Opgivende, hvis Rigtighed jeg ikke betvivler, bestod af en Blanding maltet Byg, ordinært Byg og Eksportkaffe, for hvilket jeg betalte 160 Øre pr. kg. Disse ca. 18 kg overdrog jeg J. P. Evensen & Søn at forhandle, og hvilken Pris han tog for Udsalget, gjorde jeg mig ikke Ulejlighed at spørge om. Jeg tilføjer, at Landfogeden spurgte mig, om jeg solgte Surrogatkaffe, og [jeg] meddelte ham, som her ovenfor bemærket, og han vilde saa tale med Hr. Evensen.

Det er mig bekendt, at andre Forretninger for Færøerne forhandlede Surrogatkaffe af *eget* Fabrikat, vistnok væsentlig af brændt Byg, og solgtes denne vistnok ikke til lavere Pris i Udsalg end hos Hr. Evensen.

Noget Forbud fra Myndighedernes Side mod dette Surrogatkaffesalg har der saavidt mig bekendt ikke fundet Sted.

Thorshavn, 24. Juli 1919.

N. S. Johannessen."

Hr. Rytter har anket over, at Bankdirektør Havstein under Blokaden har villet sikre sig Mel og Petroleum af herværende Beholdninger. Jeg har forelagt Hr. Bankdirektøren Hr. Rytters Beskyldninger og har herpaa modtaget følgende Svar:

„Thorshavn, den 6. Juli 1919.

Hr. Landstingsmand Johs. Patursson, Medlem af Landstingets Færøkommission, Kirkebø.

I Besvarelse af Deres ærede Skrivelse af 2. ds. skal jeg oplyse følgende:

ad 1. Jeg har ikke under Krigen sikret mig noget Mel af Øernes Forsyning og ikke faaet andet eller mere deraf, end der tilkom mig ifølge Brødkortene. Derimod havde jeg taget med fra Island, hvor jeg opholdt mig i Sommeren 1914, da Krigen brød ud, 2 Sække Melvarer, som i længere Tid blev opbevaret i et Pakhus her i Thorshavn. Der var jo en Del Nervøsitet baade her og der; man vidste jo ikke, hvorledes Forholdene vilde udvikle sig, og jeg rejste hjem over Hals og Hoved med en tilfældig Fragtdamper. En Dag, da Pakhusets Ejer paa Grund af Pladsmangel anmodede mig om at fjerne Sækkene, lod jeg disse afhente og bringe op til min Bolig i Banken. En velvillig Sjæl gjorde Anmeldelse herom til Øvrigheden, og Kvartermesteren blev Dagen efter sendt op til mig for at optage Rapport i „Sagen". Efter at jeg havde forklaret ham Sammenhængen og vist ham Fakturaerne fra Island, fjernede han sig med en Undskyldning. Siden har jeg ikke hørt noget om den „Sag". At der er „grebet ind overfor mig, fordi jeg havde sikret mig Melvarer for et meget langt Tidsrum" turde derfor med et mildt Udtryk være en Fordrejelse af Sandheden.

Jeg har heller ikke „villet sikre mig Melvarer fra en Bager af det Mel, der fandtes paa Øerne". Derimod har jeg en Gang anmodet Bagermester Frants Restorff om at bestille til mig 2 Sække Mel udover det Kvantum, som han havde bestilt til sig selv (jfr. vedlagte Erklæring fra Hr. Restorff). Denne kom nemlig en Dag op i Banken og anmodede om telegrafisk Remisse til København til Betaling af noget Mel, som skulde komme op til ham med „Tjaldur". Da det paa det Tidspunkt var min Hensigt at klare mig uden Kort, idet jeg ansaa hele Systemet for upraktisk og kun egnet til at „gøre det sværere" for os 20 000 Mennesker, fordelt i ca. 100 Bygder paa 20 forskellige Øer, benyttede jeg Lejligheden til at anmode Hr. Restorff om at forskrive 2 Sække til mig, foruden hvad han havde bestilt til sig selv. Melet kom saa op med „Tjaldur", men jeg fik ingen Mel. Derimod fik jeg den Besked fra Hr. Restorff, at

*) rettet (Side 522) til: 2 Kr. pr. Pund.

Sorenskriveren havde forbudt ham at levere mig Melet. Dette kunde jeg ikke forstaa, da Melet faktisk var bestilt til mig, udover hvad der ellers var bestilt. Jeg telefonerede derfor til Sorenskriveren og forklarede ham Sammenhængen. Jeg kunde ikke forstaa, at jeg ikke maatte spise min egen Mad; paa den Maade fik de andre saa meget mere. Men jeg fik den Besked, at nu var der indført Brødkort, og den Ordning maatte jeg underkaste mig ligesom alle andre. Derved blev det, og jeg maatte opgive min Hensigt at klare mig uden Kort. Tonnagen var jo beslaglagt af Amtet, og ingen kunde faa noget som helst sendt med Skibene uden med Amtets Tilladelse og gennem Vareforsyningen. At jeg „hos en Bager har villet sikre mig Melvarer af det Mel, der fandtes paa Øerne", kan saaledes vistnok heller ikke betegnes anderledes end som en Fordrejelse af Sandheden.

ad 2. At jeg, „da der herskede Mangel paa Petroleum, havde sikret mig Petroleum af det Oplag, der fandtes paa Øerne", som senere var blevet „afhentet hos mig igen", er en ren og skær Usandhed, fuldstændig grebet ud af Luften, hvilket let vil kunne konstateres ved Henvendelse til den nuværende Øvrighed paa Færøerne. Jeg har absolut ikke uretmæssigt sikret mig en Draabe Petroleum af Øernes Beholdning — hvad jeg har skaffet mig andet Steds fra, vedkommer ingen paa Færøerne, og hvis nogen vilde haft Fingre i min Petroleumsbeholdning, var det gaaet paa samme Maade som med Melet! — Men Banken havde — heldigvis — 1 à 2 Maaneder, inden Blokaden indtraadte, inden nogen drømte om, at der vilde blive Petroleumsmangel paa Færøerne, og længe før der fra det offentliges Side blev foretaget nogen Indskrænkning i Salget, faaet sin sædvanlige Forsyning af Petroleum, og da vi, saa snart det begyndte at knibe, straks formindskede Forbruget til det mindst mulige, blev der temmelig godt Forslag i denne Beholdning, og der blev endogsaa Raad til mangen en Haandsrækning. Jeg kan blandt andet huske, at jeg tilbød Sparekassen (hvor Sorenskriver Thygesen var en af Direktørerne), at overlade den noget Petroleum af Bankens Beholdning, hvilket Tilbud dog blev afslaaet, da Sparekassen havde faaet en Spritlampe, som fungerede hele Vinteren, skønt der ellers var meget knapt med Sprit. *Men der er fra det offentliges Side aldrig rettet nogen Forespørgsel til mig angaaende min eller Bankens Petroleum, endnu mindre „skredet ind" overfor mig i den Anledning — endsige afhentet nogen Petroleum hos mig. Det er pure Opspind.*

Jeg kan ikke tilbageholde min Forundring over Deres Spørgsmaal, thi jeg kan ikke tro, at nogen overfor Kommissionen har fremført et saadant Væv af Usandhed. Men hvis dette er Tilfældet, da forekommer det mig, at det er en saadan Haan mod den af Landstinget nedsatte Kommission (bortset fra Fornærmelsen mod mig), at sligt ikke burde gaa upaatalt hen.

Jeg vedlægger en Erklæring fra Bagermester Restorff samt 2 Fakturaer over det Mel, som jeg i sin Tid tog med fra Island.

Med Højagtelse

G. Havstein,

Direktør for Føroya Banki."

„Jeg undertegnede Bagermester Frants Restorff af Thorshavn erklærer herved, at Bankdirektør Havstein aldrig har forsøgt at sikre sig Melvarer af den Forsyning, som jeg under Krigen har haft liggende her paa Øerne. Derimod har Hr. Havstein en Gang anmodet mig om at bestille til ham fra København 2 Sække Mel udover det Kvantum, som jeg allerede havde bestilt, hvilke Sække dog ikke blev leveret Hr. Havstein, da Sorenskriver Thygesen nedlagde Forbud herimod.

Thorshavn, den 10. Juli 1919.

Fr. Restorff."

Jeg antager, at videre Kommentar er unødvendig. Foranstaaende karakteriserer formentlig tilstrækkelig Hr. Rytters Anskuelse angaaende den personlige Opgave, han havde at varetage som Danmarks Riges Repræsentant paa Færøerne i Krigsaarene 1914—18.

Effersøes Foredrag.

Jeg har før berørt Hr. Effersøes politiske Forhold: 1) i min Tale angaaende Landstingskommissionens Nedsættelse i Lagtinget 1918, der formentlig nu foreligger trykt som Aktstykke, 2) under Omtale af Kirkebøgaardsagen og 3) i mit Foredrag, Side 248—251.

Jeg skal dernæst gøre nogle faa Bemærkninger til hans Foredrag af 12. December (Side 139). Overfor hans ganske uholdbare

og slet ikke underbyggede Udtalelser om det færøske Sprogs Stilling har jeg haft Anledning til at udtale mig udførligt under Behandlingen af det færøske Skolespørgsmaal. Han lader (Side 139) falde følgende Bemærkning, som skal være et Slag imod Selvstyremændene, men han slaar sig selv dermed og sine nærmeste Partifæller. Han siger: „De yderliggaaende paa Færøerne taler om Færøsk som vort Modersmaal og om vort Krav paa politisk Selvstændighed, men alt dette er ganske ensidigt." Jeg viser hen til: 1) *at* afdøde Provst Petersen begynder sin Klagesang over det færøske Sprogs Skæbne med at sige: „*O*; *Modersmaal*, stort er dit Fald", 2) *at* Sysselmand Samuelsen begynder sin do. Klagesang med: „*Modersmaalet, Modersmaalet*, nu har Du daarlige Kaar", 3) *at* Hr. Sysselmand Effersøe, Vice-Konsul Olsen, Skibsreder Müller, Provst Petersen, Sysselmand Samuelsen, Effersøes egen Broder, Landbrugskonsulent R. Effersøe, alle var Medlemmer i sin Tid, den sidste som Formand, Sysselmand Effersøe som Bestyrelsesmedlem, af den patriotiske Forening Føringafelag, der havde til første Formaal og første Programpunkt: „*Modersmaalet* i Ære", og andet Programpunkt, „at faa Færinger til at gaa frem paa alle Omraader, saa de kan blive selvstændige (sjálvbjargnir), 4) *at* forannævnte Sambandsmænd var Medlemmer af samme Forening og ansvarlige for Foreningens Blad, den Gang Provst Petersen i det samme Blad skrev Artiklen „Ternholmen", der jo vakte et Stormløb af Forbitrelse fra den hærværende danske Embedsstand mod Foreningen. Artiklen var ogsaa temmelig haardhændet i Henseende til Skildringen af Kragernes, d. e. Danskernes Magtbrynde overfor Ternerne, Færingerne. Naar man læser efterfølgende Oversættelse og sætter Ordet Danskerne, hvor Ordet Kragerne forekommer, og Færingerne, hvor Ordet Ternerne forefindes, faar man det rigtige Indtryk af Artiklens Indhold og Tendens. Den lyder som følger:

*En Historie.**) (Brudstykke).

(Blad af Historien om Terneholm, som F. har overladt „Føringatiðindi").

.... Ternerne blev flere og flere paa Terneholm. Det meste af deres Føde fik de fra Søen, og det lykkedes ogsaa altid for dem at skaffe det, de havde Behov. Ogsaa havde de i lange Tider levet i Fred for Rovfugle. — De for videnom og saa mange fremmede Fugle, som hver sang med sit Næb paa sin Vis. Deres eget Skrig vedblev at lyde, som det altid havde lydt: „Kri, kri!".

En smuk Vaardag kom to Fugle flyvende Øst fra og satte Bo paa en højtliggende Afsats paa Holmen. Disse Fugle syntes at være nærbeslægtede med Ternerne, for de havde sort Hue og blaa Kaabe. Skriget syntes ogsaa at være beslægtet. Det var: „Krá, krá!". Dog viste det sig paa mangen Maade, at disse fremmede var af en anden Slags. De fyldte mere i Fjerene, var langsommere i Vendingen og havde ringe Evne til at bjerge synderligt af Søen. Dog holdt de meget af den Føde, Havet kunde yde, naar de blot kunde faa andre til at hente den. Kød spiste de heller end gerne — og helst det fede. Men fremfor alt var de som besatte efter Æg, og her kunde deres Lækkersult blive dem til Fordærv, om en Terne fik Færten af, at de ødte hendes Rede. Ternen blev da saa oprørt, at de blev helt skrækslagne. Her saa de, de maatte give tabt, om det skulde komme til et ordentlig Basketag; for i Bevægelighed finder Ternen ikke sin Lige. Dog monne de end som før foragte Terneflokken, som maatte anstrenge sig derude paa Søen efter Smaasej og anden sølle Føde, mens de selv kunde sidde og glatte og pudse Hammen efter mangt et Krøsgilde. God Boplads maatte de ellers anse Terneholm for at være — for den følgende Vaar kom flere Par Øst fra Kragenæs og slog sig ned paa Holmen. De fik snart Rederne fyldte af Unger, som alle skreg „Krá, krá!" ligesom de gamle. Nu gik der blot nogle faa Aar, saa begyndte denne nye Fugleart at holde Tingstævne paa Terneholm, og der hørtes ikke andet end Krá, krá! — Nogle af Ternerne syntes, det lød smukkere med Krá, krá!, og at alle burde efterligne disse indvandrede Fugle, fordi de tog sig saa meget bedre ud og var saa fine, at de ikke befattede sig med at døje lidt af hvert ude paa Søen; dog syntes de fleste Ternemødre, at det vist var det bedste i Længden at leve efter gammel Skik og Brug og bruge det samme Skrig som før — og til hvad Nytte var en struttende Ham, som ikke taalte den ringeste Skylle. Derfor lærte de stadig deres Unger at skrige Kri, kri! og fødte dem op med den Kost, de hentede fra Havet. — Alt som Kragerne voksede i Tal, fik de mere Magt, de tilegnede sig Broderparten af det, som Havet skyl-

*) Føringatidindi. 2. Aargang Nr. 4. April 1891.

lede ind over Holmen og desforuden alt, som Ternerne fangede og ikke satte til Livs med det samme. Nu prøvede de paa at lære Ternerne, at det var usømmeligt at sige: Kri, kri! Dog gik denne Lære ind ad det ene Øre og ud af det andet — nu som før. Heller ikke lagde Ternerne sig efter at rave og skrabe sammen til Rederne som Kragerne, thi det var tydeligt at se, at Ungerne fra de mindre udstoppede Reder var sundere og mere udholdende. — Da der var gaaet nogle Aar, var Kragerne saa talrige, at der ikke var Plads til flere gode Kragereder paa Holmen — Havgus og Kulde kunde de ikke taale og til at bygge paa Lavland eller Sand holdt de sig for gode. Derfor tog mange af Ungerne Øst paa igen til Kragenæs, men besøgte dog Ternholm, naar de troede, der var noget at vinde derved. Ternerne levede stadig veltilfredse paa Holmen, og det skete kun i Ny og Næ, at nogen af dem byggede Rede andetsteds. Var det kun smaat med Fangsten ved selve Holmen, for de vidt ud over Havet.

Denne Artikel af Provst Petersen staar Effersøe saavel som Sambandsspidserne fuldt ud ansvarlige for; men jeg synes for øvrigt, at det nu kunde være paa Tide for Hr. Effersøe at ophøre med at give den renlivede Dansker.

Det skulde ikke være nødvendigt, men jeg vil dog atter gentage det her, at Selvstyrepartiet ikke har haft Adgang til at diskutere det statsretlige Forhold, saa Hr. Effersøes Udtalelse (Side 143): „Endvidere havde jo Selvstyrepartiet al Adgang til offentlig at diskutere Spørgsmaalet (Selvstyrepolitiken) og fremsætte sine Anskuelser", er bevislig urigtig derved: 1) *at* vi (Selvstyrepartiet) ingen Repræsentant havde i Rigsdagen i Aarene 1906—14; i disse Aar, hvor Hr. Effersøe proklamerede Selvstyrepartiets Svindel, Bedrag, Skilsmissepolitik, var vi afskaarne fra alt Forsvar. 2) Under Rigsdagsmændenes Besøg paa Færøerne i 1907 forlangte vi en Sammenkomst for at afgive Redegørelse, men Effersøe og Provsten nægtede dette brutalt og afskar os al Adgang til Forhandling. 3) Vi har ikke kunnet faa danske Blade til vor Disposition i de kritiske Aar 1906—12, og 4) en afgivet politisk Redegørelse tilstillet en dansk Bladmand (Erik Eriksen) efter Aftale om Offentliggørelse i den danske Presse blev stukket under Stolen. Vi kunde endda ikke faa Manuskriptet tilbagesendt.

Hr. Effersøe siger (Side 144) om Amtmandens Dygtighed som Lagtingets Formand: „I Lagtinget var han fuldkommen upartisk. Han viste sig at være forhandlingsdygtig, i Besiddelse af Takt, Taalmodighed og Ro".

Nu da Kommissionen kender Hr. Rytter, overlader jeg denne selv at dømme om, hvor megen Vægt den tillægger denne Hr. Effersøes Lovprisning af Hr. Rytters Præsidentskab.

Hr. Effersøe anfører (Side 146), at „Hr. Rytter var uvillig til at lade sig benytte som Redskab i den politiske Strid". Effersøe synes ikke at have tænkt over, om Forholdet ikke var dette, at det var Hr. Rytter, der benyttede Hr. Effersøe og øvrige Sambandsspidser som Redskaber i sin politiske Strid.

Som det synes ubevidst, men ikke desmindre meget betegnende, sætter Hr. Effersøe „Sysselsmandsgaarden" i Kirkebø i Forbindelse med Hr. Rytters Politik, hvilket jeg ganske og aldeles kan tiltræde.

En Udtalelse fra Hr. Effersøe (Side 148) er iøjnefaldende. Han siger: „Endvidere var Sagen (Adressesagen) skikket til at skabe en Handelsforbindelse Vest over og en dermed følgende politisk Forbindelse". — Er det dèr, Hunden ligger begravet? maa jeg spørge. Hr. Effersøe erkender nu aabent, og jeg tror nok, jeg kan sige, *meget uforsigtigt*, thi dette har hverken Rytter, Vareudvalget eller nogen af Adressens Modstandere villet indrømme før, at *Adressesagen var skikket til at skabe en Handelsforbindelse Vest over*. Han bekræfter hermed ganske og aldeles Adressens Tilhængeres Paastand, at Hensigten med Adressen var at skaffe os fri Sejlads (Handel) Vest over. Dette er altsaa konstateret. Men deraf vil følge, siger Hr. Effersøe, at vi bagefter faar en *politisk* Forbindelse Vest over, og det maa forhindres. Jeg spørger: Fremgaar det ikke deraf med al Tydelighed, at det er Hr. Effersøe, Rytter m. fl., der har rejst en Storm imod Adressen af *politiske Hensyn?* „Oftum loypa trøll i ord", siger et færøsk Ordsprog. Hvo som graver en Grav til andre, falder ofte selv deri. Nu forstaar man Amtmand Rytters fortvivlede Udraab til Hr. Nyholm Debess, da han hørte om Adressens Fremkomst: „Dette var det værste af alt". Nu forstaar man, at Hr. Rytter ikke vilde fremme Adressen, ja ikke en Gang dens *Formaal* paa Adresselagtinget, nu forstaar man, hvorfor han saa drabelig stred imod Amerikahandelen via Island, nu forstaar man, hvorfor han arbejdede imod, at Lagtinget udsendte

handelskyndige til Island, og nu forstaar man, hvorfor Hr. Rytter *ikke* ansøgte vor Regering om hos den engelske Regering at udvirke, at Færingerne fik fri Sejlads til Island og Amerika. *Han* drev Rigs*politik* med Adressesagen, han vilde forhindre en senere, som Effersøe siger „politisk Forbindelse" med Island. — Det var da godt, at Sandheden endelig kom for en Dag.

Hr. Effersøe har sagt en Usandhed eller begaaet en Fortalelse for Kommissionen; han har (Side 154) givet Kommissionen Indtrykket af, at Talesproget paa Færøerne „hovedsagelig" er Færøsk. Han véd, at Talesproget udelukkende er Færøsk, saa udelukkende, at ingen Færing mig bekendt, end ikke Hr. Effersøe selv, taler andet end Færøsk. (Jeg forbiser selvfølgelig den Konversation, Færinger fører med Danskere eller andre Ikke-Færinger, og — „Autoritetssproget").

Jeg kommer dernæst til Hr. Effersøes Foredrag af 15. Januar, som heller ikke giver mig Anledning til videre Bemærkninger. Jeg ønsker her at anmode Kommissionen om, ifald Hr. Effersøe tilsender Kommissionen de af ham bebudede Udtalelser fra Lagtingsreferatet (Side 209), da at tilstille mig disse til Gennemsyn.

Hr. Effersøe anvender 2 Spalter i det stenografiske Referat for at søge at bevise, at Færingerne ikke er af norsk, men af dansk Afstamning, og ved at berette om sin islandske Afstamning i Modsætning til min bøhmiske og rømøske, uden Spor af Iblanding af norsk Blod. — Hvis Kommissionen ogsaa skulde granske færøsk Personalhistorie, vilde jeg med Glæde have fremlagt min Stamtavle fra den ægte norske Slægt Ladegardsslægten i Sumbø, og den ikke mindre ægte norske Slægt Heine Havreki, Magnus Heinesøns Fader, min Oldefader Poul Nolsøes Stamfader, men jeg antager, Kommissionen har andet at beskæftige sig med, og jeg vil sige til Hr. Effersøe, som kan lede sin Slægt tilbage til en saa berømmelig Helt som „Grev" Jon, ved hvis fremragende Krigsdygtighed det lykkedes hans Herre Kong Jørgen Jørgensen at erobre Island og afsætte alle danske Embedsmænd i dette Land: „Pral ej af Fædres Ære, hver har blot sin, kan du ej spænde Buen, er den ej din". Hr. Effersøes Oldefader, „Grev" Jon, formaaede at afsætte alle danske Embedsmænd paa Island i Løbet af faa Dage. Grev Jons Ætling, Hr. Sysselmand Effersøe, var endda ikke i Stand til at forhindre, til Trods for al sin Krigskunst og Krigermøje, at der ansattes en dansk Sognefoged i hans Sysselmandsdistrikt.

Hr. Effersøes Teorier angaaende Færingernes Afstamning, der gaar tvert imod al Historie og alle Historikere, finder jeg det unødvendigt at tage Hensyn til.

Jeg kan forstaa, at det nu er Hr. Effersøe meget ubehageligt at blive mindet om sit ultrafærøske Standpunkt ikke alene som Medlem, men som Bestyrelsesmedlem af Foreningen Føroyingafelag. Men det nytter ham ikke at fortie sin selvstyriske Fortid ved at sige, at han ikke mindes denne Forenings Program og Opgave eller kender noget nærmere til det Spørgsmaal. Hr. Effersøe ved fuldkommen vel, at Selvstyrepartiet bygger paa Føroyingafelags Grund og holder Føroyingafelags Retning, medens derimod han selv har forandret Retning, ikke af rigspolitiske eller færøskpolitiske Grunde, men af privatpolitiske Grunde.

Hr. Samuelsens Forklaring.

Hr. Samuelsen kommer lige straks i sit Foredrag (Side 154) i Kollision med sin gode Ven Hr. Rytter. Han siger, at Henvendelserne fra Skipperforeningen og Framburdsfelaget til Konsulen var begge to illoyale, thi de „skete jo udenom Amtet". Hr. Rytter har jo paastaaet, at de 2 Henvendelser var loyale, fordi de skete „ved og gennem Amtet".

Jeg skal i øvrigt her minde om, at de af ham citerede Referater fra „Dimmalætting" er urigtige. Jeg har f. Eks. aldrig talt om, at vi havde en „Udenrigsrepræsentation" i vore Rigsdagsmænd.

Endnu et andet Sted (Side 189) kolliderer Hr. Samuelsen med Hr. Rytter. Samuelsen siger, at jeg ønskede Lagtingets Møder udsat for det Tilfælde, at der i London opstilledes Betingelser (for Imødekommelse af Adressens Ønsker). Hr. Rytter paastaar, at jeg ønskede et uansvarligt Nævn til at tage Bestemmelse i de eventuelt opstillede Betingelser.

Hr. Samuelsen insinuerer (Side 190), at jeg „ejendommelig nok" har skrevet Artiklen „Marknabyti" (Naar Grænseskellene flyttes) paa Færøsk — for at den ikke skulde kunne læses hernede. Jeg har i den sidste omtrent halve Snes Aar af Princip udelukkende skrevet alle mine Avisartikler herhjemme paa Færøsk. Og dette ved Hr. Samuelsen meget godt. Jeg overlader til Kommissionen at bedømme Hr. Samuelsens Fremstillingsmaade. Jeg har skrevet mangfoldige Avisartikler paa Færøsk, hvis

Indhold jeg særdeles gerne kunde have ønsket blev bekendt i Danmark. Tilfældig skal jeg som et Eksempel paa en saadan Artikel anmode Kommissionen om at lade oversætte og medfølge som Aktstykke Artiklen „Stokkutur varmi", der findes i det af Hr. Ziska fremsendte Nummer af „Tingakrossur" af 20. Juni 1917.

Jeg skal overfor Hr. Samuelsen til Slutning anholde ham for, at han, som Formand i Vareudvalget, har udstedt den Plakat, der findes i Aktstykkerne som Nr. 3 og er gengivet af Hr. Rytter i stenografisk Referat Side 69. Hr. Samuelsen har deri advaret Folk imod at underskrive Adressen, idet han angiver, at der i „denne Tid" (21. Marts) føres Forhandlinger mellem den danske og engelske Regering om de Spørgsmaal, Adressen ønsker løst. Nu er det tilfulde oplyst, at Hr. Samuelsen her har ladet opslaa en Usandhedens Plakat rundt om i de færøske Bygder, da det efter de fra Udenrigsministeriet og Justitsministeriet foreliggende Oplysninger fremgaar, at hverken Hr. Amtmand Rytter ligesaalidt som Vareudvalget ved „denne Tid" havde rettet nogen Henvendelse til Ministeriet om at arbejde for de i Adressen nævnte Formaal: fri Sejlads og fri Udførsel mellem Færøerne—Island og Amerika, og at Udenrigsministeriet som Følge heraf først indledede Forhandlinger med den engelske Regering om bemeldte Sejladsforhold, *efter* at Adressen var sendt til den danske Gesandt i London.

Hr. Thygesens Forklaring.

Angaaende Hr. Thygesens Forklaring vil jeg blot henvise til, at i Henhold til den af Hr. R. Niclasen afgivne Redegørelse har han afgivet en Forklaring for Kommissionen, der er urigtig.

Hr. Herredsfoged Helms's Forklaring.

Hr. Helms udtaler, „at han tror, jeg havde for stor Indflydelse paa Minister Alberti, da jeg i 1906 kom hjem med Tilbudet". Jeg ønsker til denne Bemærkning endnu en Gang at pointere — jeg har gjort det mange Gange før —, at vel konfererede jeg en hel Del med Alberti om det saakaldte Tilbud i hans Egenskab af særlig færøsk Minister, men, da Tilbudet var af speciel finansiel Natur, kom jeg ganske naturligt hovedsagelig til at føre Forhandlingerne med Finansminister Vilhelm Lassen. Dette vil Fru Lassen kunne bevidne, da jeg ikke sjældent kom til Konference i Finansministerens private Hjem, og jeg tør sige, at af de danske Ministre var det egentlig Vilhelm Lassen, der var Livet og Sjælen i Tilbudet af 1906. Sambandsspidserne: Effersøe og Samuelsen har yndet af pure Agitationshensyn, af Hensyn til at faa sat Nederdrægtighedens Stempel paa Tilbudet, at sætte dette i Forbindelse med en dansk Ministers Navn, som naar dette Navn nævnes, faar Vælgerflokken til at reagere og med Afsky trække sig tilbage fra alt, hvad denne straffede Person har befattet sig med. Og naar denne skidne Agitation, der har været ført i Aarevis, i den Grad har slaaet an, at den endog har, som det forekommer mig, tildels paavirket den roligt tænkende Herredsfoged Helms, saa vil man forstaa, hvilket ypperligt Middel alene Alberti-Navnet har været til at forskrække Færinger og faa dem til at slutte sig til Sambandet, som jo „ikke har haft noget med Alberti at gøre"! Jeg har for øvrigt ikke noget imod overfor Kommissionen at diskutere mit Forhold til Alberti. Jeg mødte paa Rigsdagen i 1901 med den dybeste *Tillid* til den danske Regering, til alle dens enkelte Medlemmer, og der blev vist mig Gentillid. De Forhandlinger, jeg førte med Alberti som Færøernes Minister, var prægede af et gensidigt Tillidsforhold, og hvad der opnaaedes af disse Forhandlinger har kun tjent til gode for Færøerne. Jeg skal saaledes bl. a. nævne, at alle de overordentlig mange Landingssteder, der er anlagte, Broer, der er byggede, ja selv de Kirker, der er opførte i den sidste halve Snes Aar, er hovedsagelig Frugter af mine Forhandlinger med Alberti — se i øvrigt mine Udtalelser i Slutningen af mit første Foredrag under Omtale af Hvaltolden. I Henseende til dette resultatrige Tillidsforhold satte jeg derfor ogsaa som Motto til min Bog „Færøsk Politik" Ordene: Tillid giver Tillid. Jeg tillader mig at spørge: Hvorledes kunde jeg vide, at Færøernes Minister, at den danske Justitsminister, hvem jeg viste ubetinget Tillid, ligesom han viste mig Gentillid, var en Skalk? Selv *meget* mere rutinerede Politikere end jeg: alle de Ministre, der var hans samtidige, det store Reformparti, anede vist ikke noget derom, i ethvert Fald fik jeg ingen Paamindelse om at vogte mig for Alberti. Og Effersøe selv, han indmeldte sig jo, efter min Afgang fra Rigsdagen i 1906, og blev optaget i Parti med Alberti; og var endda med til, saa vidt jeg erindrer, at yde ham politisk Støtte,

efter at Mistanke om hans Affærer var fremkommet. Jeg vedgaar, at jeg i Lagtinget var med til at foreslaa en Tak til Ministeren, — det har ikke været noget usædvanligt, at Lagtinget har sendt Tak til den færøske Minister —, men det var ogsaa forud for, at jeg havde nogen Anelse om, at Albertis Forhold var af Lave. Men i ethvert Fald, de Herrer Effersøe, Jens Olsen, Müller & Co. kunde godt have holdt sig tilbage fra at bebrejde mig, at jeg havde søgt Støtte hos Alberti. Naar det gjaldt om at skaffe Hr. Skibsreder Müller Kirkebøgaard, kunde baade Konsul J. Olsen og Kolonibestyrer R. Müller og Sysselmand Effersøe meget vel bruge Alberti. Til en saadan privat Finansoperation var Alberti habil nok for de Herrer. I den Sag, for øvrigt den eneste „*politiske*" Sag, foruden Opnaaelsen af et Vicekonsulembede, som jeg fik til Opgave at fremme for Hr. Vicekonsul Olsen, skulde alle Midler anvendes for at faa Alberti til at staa paa Hr. Müllers Side. — Jeg ved meget vel, at hverken Hr. Olsen eller Müller den Gang vidste, ligesaalidt som jeg, at det var galt fat med Alberti, men det forekommer mig, at det havde været sømmeligere for de to Herrer og deres Udsendinge, Effersøe og Samuelsen, at have bevaret Tavshed om Navnet Alberti.

Færøsk Politik.

Jeg har af Kommissionen faaet en speciel Opfordring til at give en samlet Redegørelse for færøsk Politik.

I den Tid, jeg har til Raadighed som Kommissionsmedlem, lader det sig ikke gøre. Jeg forudsætter derimod, at dette er en Sag, som det af Lagtinget nedsatte Udvalg i Færøkommissions-Sagen vil tage op og give en indgaaende Redegørelse for.

For overfor Ikke-Færinger at kunne give en tilfredsstillende Belysning af færøsk Politik tiltrænges der et stort forberedende Arbejde for Tilvejebringelse og Tilrettelæggelse af Materiale. Færingerne er ikke et Folk fra i Gaar. Det kan i denne Forbindelse ikke ses bort fra, at Færingerne har en tusind Aar gammel Historie. Uden at kende denne Histories Forløb vil det være umuligt at faa fuld Forstaaelse af den Politik, der med Hensyn til vor statsretlige Stilling i de sidste Tider er opstaaet paa Færøerne.

Men i Betragtning af, at et saa kort Resumé, som jeg for Tiden er i Stand til at fremskaffe over Færøernes politiske Forhold, dog maaske kan give Kommissionens Medlemmer et lille Begreb om Betimeligheden og Berettigelsen af Selvstyrepolitikken, har jeg dog ment at burde forelægge efterfølgende Redegørelse:

Omkring Aaret 800 blev Færøerne bebygget af Nordmænd, dels direkte indvandrede fra Norge, dels over Skotland, Irland og de skotske Øer. Forbindelsen med Moderlandet Norge, Søsterlandene, de skotske Øer, Island og Grønland var i det 9de og følgende Aarhundreder livlig. Fra Øernes Kolonisation og til Høvdingen Tronds Død 1035 maa Landet regnes for at have udgjort en selvstændig Stat. Samfundslivet prægedes tidlig af en Retsordning, den saakaldte Lagret, hvilken baade var den øverste Domstol og tillige det Sted, hvor Lovene blev vedtaget og Landets Anliggender forhandledes. Forsædet i Lagretten (Lagtinget) førte Lagmanden. Han nævnes allerede Aar 1024. Da Lagtinget uafbrudt bestod til 1816 og blev genoprettet 1852, har altsaa denne Institution bestaaet i mindst 859 Aar. Lagmanden udnævntes til en Begyndelse af Folket, og Lagtinget havde lovgivende Myndighed, senere udnævntes Lagmanden af Kongen efter Befolkningens Indstilling, tilsidst blev Lagmandsembedet et kongeligt Embede. Ved Lagtingets Ophævelse ved kongelig Resolution i 1816 gik Lagmandens og Lagtingsmændenes Hverv over til Amtmanden (og de øvrige Embedsmænd). Ved Lagtingets Genoprettelse i 1852 indsattes enhver tilfældig Amtmand som Lagtingets Formand, hvorhos enhver Amtmand ved Lagtingsloven og andre Ordninger fik overdraget saa stor Myndighed over Lagtinget og Administrationen, at Tinget nu fuldstændig har mistet Karakteren af, hvad det fordum var. I Henhold til Lov og Praksis har Lagtinget nu nærmest Karakter af et Amtsraad. Det skal bemærkes, at det ikke er efter Befolkningens Indstilling eller Ønske, at Lagtingets Myndighed er trængt i den Grad tilbage.

Kristendommen indførtes paa Færøerne i det 10de Aarhundrede ved Høvdingen Sigmund Brestirsson. I Slutningen af det 11te Aarhundrede oprettedes der et særligt Bispedømme paa Øerne, med Sæde i Kirkebø, som bestod til Reformationens Indførelse. Siden gik Øerne over til at udgøre et Provsti og henhører nu under Sjællands Stift. Samtidig med den sidste katolske Biskops Fordrivelse blev den færøske Kirkes Gods beslaglagt af Kongen,

det rørlige Gods udførtes, de faste Ejendomme skatlagdes. De færøske Præsteembeders Gods inddroges, Lagtinget uafvidende, ved Effersøe og Provst Petersen under Sjællands Stiftsmidler i 1913.

Færøerne havde i mange Aarhundreder sit Kulturcentrum: Pastoralseminariet i Kirkebø. Ved Biskopstolens Inddragelse bortfaldt dette, en Latinskole i Thorshavn bestod til 1808. Nu er højeste færøske Skole Mellem- og Realskolen i Thorshavn.

Færingernes Sprog var oprindelig oldnorsk. Dokumenter fra det 16de Aarhundrede viser ikke synderlig Sprogforandring. Ved Reformationen indførtes Dansk som Kirkesprog. Senere er det blevet Retssprog. Skoleforholdene har, hvad Sproget angaar, været saadanne, at ingen Færing over Myndighedsalder har lært at skrive eller læse sit eget Sprog i Folkeskolen. Det har indtruffet, at Embedsmændene har forbudt færøsk Tale ved Afgivelse af Forklaringer. Det færøske Sprog er derfor en Del opblandet med ufærøske Ord, men det har bibeholdt sin oldnorske Form og Grammatik. Færingernes egen rige Kvadlitteratur har bidraget mest hertil.

Allerede tidlig svarede Øerne Skat til Lagtinget (tingfaratoll, senere „løgtingsskatt"). Desuden erlagdes forskellige indenlandske Skatter til den færøske Gejstlighed.

Efter at Øerne ved Midten af det 11te Aarhundrede var indtraadte i Lensforbindelse med Norge, afgaves aarlig regelmæssig en udenlandsk Skat til Kongen. Senere tilkom en nok saa betydelig Paveskat. Ved den danske Konges Overtagelse af Kirkens Ejendomme samt ved Konfiskation ved Kristian Skriver af færøske Odelsejendomme til Fordel for Kronen, hvilke Ejendomme igen udlodes i Leje, udsvaredes der paa den Maade en betydelig Sum i Form af Kongsleje. Ved Monopolhandelens Oprettelse og Bestaaen i omkring 300 Aar tilflød der ligeledes Kronen eller Kronens Forleningsmand meget betydelige Kapitaler. Direkte Overskud gav Færøerne den danske Statskasse til midt i Halvfjerdserne; siden har der været et voksende Underskud.

Der findes ingen offentlig anlagte Havne paa Færøerne, der findes ingen Jernbaner, heller ikke Elektricitetsværker. Der er anlagt et offentligt Telefonnet, dog mangler mange Øer endnu telefonisk Forbindelse; der er bygget nogle Fyr, og der er bygget ca. $1^1/_2$ Mil Statsvej. Der findes ingen Landbrugsskole, ingen Husholdningsskole, ingen Husflidsskole.

Fiskeriet er ved privat Foretagsomhed bragt til at give et stort Udbytte. Landbruget har ligget under i Konkurrencen.

Færøerne havde til en Begyndelse sine egne Love, vedtagne af Lagtinget, senere kom ved Siden deraf og efter Overenskomst ogsaa norske Love til. For øvrigt skulde det være Ret, som „lagbók yðvarr sialfs váttar". Chr. V.s norske Lov blev ved særligt Reskript gjort gældende for Færøerne. Efter Lagtingets Nedlæggelse i 1816 overlodes det til de færøske Embedsmænd at udtale sig om Anvendeligheden for Færøerne af udkomne danske Love. Efter at Stænderforsamlingerne var oprettede, ansøgte Færingerne (i 1846) om Oprettelse af en færøsk „Stænderforsamling", Folkeraad. Islænderne søgte ligeledes nogle Aar i Forvejen og fik „Ja". Færingerne fik „Nej". Paa den grundlovgivende Rigsforsamling blev det tilladt Islænderne at tage Stilling til Islands Repræsentation, før denne fastsattes. Færingerne fik ikke Tilladelse dertil. Valgloven blev paatvunget Færingerne, Grundloven ligeledes. Det Lagting, der opstod igen i 1854, stod magtesløst, Statsforholdet til Danmark *var da ordnet*, og den ufri Lagtingslov forbød en selvstændig folkelig Optræden. Men Lagtingsloven skabte Utilfredshed, skabt som den var af og for Embedsmænd. Niels Winthers folkelige Ændringsforslag faldt. Lagtingsmand Schröters Forsøg i Firserne i mere selvstyrende Retning faldt ligeledes. Folketingsmand Paturssons Forslag i 1903, at „ingen Lov maa gøres gældende for Færøernes særlige Forhold, før den i sin Helhed er vedtaget af Lagtinget", fik til en Begyndelse Medbør, men blev slaaet ned i 1906. Selvstyrepartiets Forslag i samme Retning i Lagtinget 1915 forkastedes ligeledes. — Det bemærkes, at alle hernævnte Forslag er forkastede af Embedspartiet.

I Rigsdagen har Færingerne 2 Repræsentanter blandt 212. Erfaring har vist, at denne Repræsentation er alt andet end fyldestgørende.

Kaster man nu Blikket tilbage paa de i meget spredte Træk skitserede Forhold i Færøernes politiske, økonomiske og aandelige Historie, tror jeg, Kommissionen med mig vil være enig, naar jeg siger: Paa Færøerne er Udviklingen ikke gaaet, som den burde. Men længere Samstemmighed tør jeg dog ikke fra alle Sider regne med; thi saa snart der bliver Tale om en Ændring, holder vel Enigheden op.

Færingerne har oprindelig været Nordmænd. Færingerne har i over 1000 Aar været noget for sig selv. I Forbindelse med foran anførte har Færøernes isolerede Beliggenhed ude i det barske Nordatlanterhav, Færingernes særlige Levevis, særlige, for det meste livsfarlige Næringsdrift, Øernes særlige Natur, kort sagt alt, medvirket til, at der gennem disse 1000 Aars Beboelse af de oprindelige Nordmænd har været og er dannet en særlig færøsk Nation. Det er nødvendigt, at Danskerne tilfulde forstaar og indrømmer dette Faktum. Saa længe dette Faktum ikke forstaas og ikke indrømmes, saa længe vil færøske Krav om Frihed heller aldrig vinde Forstaaelse i Danmark.

Men indrømmes det, at Færingerne er en Nation, saa maa Danskerne nødvendigvis ogsaa indrømme Færingerne, nota bene naar de anmoder derom, en Nations Rettigheder. Og er Færingerne en Nation, saa er det givet, at denne Nation ikke kan være tilfreds med at være — et Amt i Danmark.

Naar jeg fraregner enkelte Sambandsspidser, som „for Tilfældet" „officielt" stiller sig paa en anden Maade, ønsker enhver politisk interesseret Færing, at Lagtinget skal være det raadende, det bestemmende Organ i færøske Anliggender. Alle tænkende Færinger ønsker, at Lagtingets Vedtagelser skal staa ved Magt. Ingen Færing ønsker, at Rigsdagen skal kuldkaste eller forandre Lagtingets Beslutninger eller gøre Love gældende for Færøerne, uden at Lagtinget er hørt.

Men Lagtinget har ingen lovlig Ret til at hævde et saadant Standpunkt.

Det Program, Selvstyrepartiet i 1906 satte op for at arbejde hen mod et saadant Standpunkt, blev underkendt, som jeg et andet Sted har anført, ved et brutalt Overfald fra Hr. Effersøe og Bundsforvandte. Selvstyrepartiet søgte at komme til at afgive en objektiv Forklaring ved at anmode Effersøe og Provst Petersen, som de ledende indenfor Sambandspartiet, om at faa en fælles Sammenkomst med den danske Rigsdags Medlemmer under deres Besøg paa Øerne i 1907. Vi Selvstyremænd satte meget ind paa Istandbringelsen af et saadant Møde, men det blev nægtet af Hr. Effersøe og Provsten i Spidsen for deres Flertal. Vi søgte saa at forklare vor Politik gennem den danske Presse; det maa erindres, at vi i 11 Aar var uden Repræsentation paa Rigsdagen. Vi betroede os til en dansk Pressemand, Forfatter Erik Eriksen, der lovede det samlede Selvstyrepartis Lagtingsrepræsentanter at sørge for, at en Redegørelse for Partiets Program og Hensigter blev udbredt gennem den danske Presse. Han fik Redegørelsen overbragt, men han holdt ikke sit Løfte. Vi fik ikke Redegørelsen optaget.

Jeg maa her anføre, at jeg ganske vist har faaet optaget et Par enkelte Interviews i danske Blade, hvad jeg dog beklager, da de ikke er gengivne efter det af mig ønskede Indhold. Alt i alt, Selvstyrepartiet har siden sin Dannelse i 1906 og til 1916 været afskaaret fra at belyse sin Politik for Danskerne. Under Henvisning til foran anførte Fakta maa det indrømmes, at det er uretfærdigt at beskylde Selvstyrepartiet for ikke at have villet klarlægge sin politiske Stilling for Offentligheden i Danmark. Sambandsførerne havde paa denne Tid derimod Ørenlyd nok baade i Rigsdagen og i den danske Presse. Herved skabtes der Bitterhed i mange Færingers Sind. Dette var galt. Færingernes Frihedsbestræbelser er dikterede af, at de er et særligt Folk, en særlig Nation, som er indeklemt i en unaturlig Statsramme, der hedder et Amt og styres som et Amt.

Hvor stærkt ønsker vi den Ramme udvidet, kan Kommissionen nu spørge: Saa langt som Befolkningen til enhver Tid finder formaalstjenligt, vil jeg svare. For Tiden ønsker vi: 1) fuld Frihed for vort Sprog under alle Forhold indenfor Øerne, 2) et folkeligt Lagting med frit Formandsvalg, 3) Genindførelse af Lovgivningsmyndighed for Lagtinget i særlige færøske Anliggender og 4) finansielt Selvstyre efter Overenskomst. Man vil maaske svare: Ja, men hvad skal det betyde, for *Tiden* ønskes disse 4 Punkter gennemførte, men hvad saa senere, vil Færingerne saa i næste Omgang forlange Personalunion med eget Flag o. s. v., eller vil de maaske begære at tage Bestemmelse om, at de kan faa frit Valg angaaende, hvorvidt de ønsker at vedligeholde Forbindelse med Danmark eller ej? Hertil vil jeg svare: Det maa Tiden vise, Færingerne maa til enhver Tid have Selvbestemmelsesret og selv afgøre, hvilken Styreform de finder mest formaalstjenlig for deres Lands og Folks Trivsel.

Jeg kan tænke, at Kommissionen nu vil svare mig: Men saa er jo Vejen den samme som den, Island har gaaet. Ja, om saa var, det skulde da ikke være Færingerne til nogen Forklejnelse, om de gik en lignende politisk Udvikling i Møde som deres store Broder har gaaet forud, og som har vundet de frisindede danske

Partiers saavel som hele Nordens Tilslutning. Vi ligger jo saa tæt op ad Island og har haft saa god Anledning til at følge Udviklingen i dette Land paa nært Hold, at vi har faaet fuld Forstaaelse af, hvor ganske overordentlig meget Islands erhvervede politiske Frihed har betydet for al Udvikling, aandelig og materiel, i dette Land. Eller, hvorledes maa jeg spørge, vil man fra dansk Side formene Færingerne, i Tilfælde af, at de skulde finde det formaalstjenligt, at følge Islands Eksempel? Vil man saa atter begynde med at sige os „Nej", dèr, hvor Islænderne har faaet „Ja", ligesom det skete i 1846 og 1851. Det antager jeg ikke.

Vi begyndte med et sagtmodigt Program i 1906. Hovedpunktet i Programmet var følgende: at skaffe Lagtinget saa meget Selvstyre, som vi kan opnaa i god Forstaaelse med Rigsdag og Regering. Hvis dette Programpunkt — hvilket jeg indestaar for var saa ærligt ment som noget — var mødt med Forstaaelse, vilde vor Stilling til en eventuel Forfatningsforandring nu maaske have været en ganske anden. Men dette Punkt blev mødt med den bitreste Haan, de styggeste Beskyldninger for Skilsmisse, Løsrivelse, Separatisme, Lumskhed o. s. v., og denne Haan og disse Beskyldninger har forfulgt os Dag efter Dag, Aar efter Aar, i 13 samfulde Aar, til de nu sidst kulminerede i Landstingets nuværende Undersøgelse af vore formodede illoyale Hensigter. Disse evindelige og bundusandfærdige Bebrejdelser har opvakt og affødt en Folkestemning, som nu siger: Nej, dette hverken kan eller vil vi finde os i.

Mærkeligt nok — eller er det ikke mærkeligt —, jeg har nu den Anskuelse, at det skulde synes Danskerne en Glæde og en Stolthed, at ogsaa Færingerne opnaar al den politiske Frihed, de ønsker.

Jeg henviser i øvrigt til vort Program af 1909 (se Aktstykker), Selvstyrepartiets Forslag af 1915 samt min Bog Færøsk Politik, hvoraf 4 Eksemplarer vedlægges. Yderligere Redegørelse og Motiveringer forventer jeg i sin Tid forelagte af Lagtingsudvalget.

Kirkebøgaardsagen.

I den nuværende Brydningstid paa Færøerne, hvor Befolkningen endnu ikke er vaagnet op til fuld Forstaaelse af sine nationale Værdier, dikteres Politiken nødvendigvis og uheldigvis for en stor Del af personlige og privatøkonomiske Hensyn. Jeg har altid ment, at dette Forhold var et specielt hjemligt Forhold, som ikke vedkom Ikke-Færinger, og som ikke skulde diskuteres udenfor vort hjemlige Omraade. Jeg har endda anset det for mindre paa sin Plads at trække herhen hørende Sager frem i den offentlige Debat selv indenfor vore egne færøske Rammer. Jeg er gaaet ud fra, at disse politiske Børnesygdomme ophørte af sig selv, delvis i ethvert Fald, efterhaanden som den færøske Politik ved Tidens Udvikling fra en Personpolitik gaar over til at blive en Samfundspolitik.

Kirkebøgaardsagen har været den fundamentale Aarsag til Sambandspartiets Dannelse. Da nu denne personpolitiske, specielt færøske Sag er trukket med ind under Kommissionens Omraade, og Hr. Rytter har anket over, at Statsministeren ikke har villet fremme den efter hans Forslag og derfor angiver Statsministerens Stilling til Kirkebøsagen som en af Grundene til sin Afskedsbegæring, saa finder jeg mig nødsaget til overfor Kommissionen i nogen Grad at belyse Sambandspolitikens Forhold til denne Sag og at give en kort Fremstilling af Kirkebøgaards Historie, uden hvilken min Stilling til Sagen ikke kan forstaas.

Jeg har allerede før haft Lejlighed til at berøre den radikal færøsk-patriotiske Forening Føroyingafelag, der blev dannet i 1889. I denne Forening arbejdede Sysselmand Effersøe, Konsul Jens Olsen, Skibsreder Müller Side om Side med mig for, *at det færøske Sprog kunde genvinde sin tabte Ret paa Færøerne, og for, at Færingerne paa alle Omra der kunde blive selvstyrende* („sjálvbjargnir i öllum lutum").

Det blev da ogsaa Skibsreder Müller og Konsul Olsen, der hovedsagelig gennemførte mit Valg til Folketinget, saavel i 1901 som i 1903. De af mig i 1903, gennem min Bog „Færøsk Politik" anviste Veje for Arbejdet for færøsk Selvstyre mødte kun Tilslutning saavel fra Hr. Müllers, Hr. J. Olsens som fra Hr. Effersøes Side, og Bladet „Dimmalætting" vedblev fremdeles at støtte min politiske Virksomhed.

Indtil sent i Efteraaret 1905. Sporadisk begyndte de anonyme Angreb at fremkomme mod mig i „Dimmalætting"s Spalter. Angrebene fortsattes og forstærkedes i Begyndelsen af 1906. Det kunde ikke mere skjules, at Bladets Ledere Hr. Müller og Hr. Olsen vilde have mig styrtet

som Folketingsmand. Efterhaanden oplystes det saa, at Hr. Sysselmand Effersøe, Hr. Müllers Fætter, af denne var udset til at blive min Efterfølger.

Hvad var da sket? Hvorfor kom dette Omslag i 1905? Var dette Omslag dikteret af, at jeg havde svigtet Føroyingafelags Selvstyreprogram, eller var det dikteret af ideelle dansk-færøske Hensyn? Nej, ingenlunde. Sambandsnavnet var den Gang ikke opfundet. Sambandet blev først opfundet senere, opfundet for at danne et Agitationsnummer i Personpolitikkens Tjeneste. Det var noget helt andet, der forelaa. *Hr. Müller og Hr. Olsen havde bragt i Erfaring, at der ingen Udsigter var til, at Hr. Müller gennem min Rigsdagsvirksomhed kunde opnaa at faa Trediedelen af Kirkebøgaard overdraget.*

Allerede forinden Valgagitationen i 1901 for Alvor var begyndt, havde Hr. Konsul Olsen forhandlet med mig om min Stilling til Kirkebøgaardslodden, „Sysselmandsgaarden"s Overdragelse til Hr. Müller og fundet denne gunstig af Hensyn til, at Hr. Müller kun satte Pris paa Erhvervelsen af Udmarkslodden. Efter at Valget i 1901 var faldet ud i Müllers, Olsens, Effersøes og min Favør, modtog jeg forinden min Afrejse til Rigsdagen en betroet Udsending, hvis Hverv det var at pointere overfor mig Nødvendigheden af, at Hr. Müller fik sit Ønske med Hensyn til Kirkebøgaarden opfyldt. Senere fik jeg i København flere Gange Besøg af en fremstaaende Deputeret for Hr. Müller, der ligeledes gjorde al sin Indflydelse gældende for at paavirke mig, imod Valuta, til aktiv Optræden for ommeldte Formaals Fremme. Denne sidste ansaa endog Sagens Fremme for saa paatrængende, at han fandt, at der var fuld Beføjelse for mig til foruden at paavirke Justitsministeren tillige at tale med Kongen om Sagen. I de nærmest følgende Aar førte Hr. Müller, men særlig Hr. Olsen, gentagne Forhandlinger med mig om Sagen.

Som det fremgaar af de forelagte Aktstykker i Kirkebøsagen, frembar jeg loyalt, ledsaget af min Anbefaling, Hr. Müllers Andragende for Justitsministeriet. Men fra 1901 og til Efteraaret 1905 skete der fra Ministeriets Side intet, der tydede paa, at Ministeriet var sindet at efterkomme Hr. Müllers Ønske.

Som det ligeledes oplyses af Sagen, var jeg selv allerede den Gang Ansøger til samme Trediedel af Kirkebøgaard. Hr. Müller var bekendt dermed, men vidste samtidig, at jeg ikke pressede paa Ministeriet for at ordne Sagen i min Favør. Da imidlertid Aarene gik, uden at Hr. Müllers Ansøgning blev taget til Følge, og da saa Ministeriet i 1905 gav mig mundtlig Tilsagn om, at nævnte Trediedel skulde tilbagelægges til de $^2/_3$ af Gaarden, hvorfra den var taget, kunde jeg den Gang have erholdt Gaarden i Tilfælde af, at jeg selv fandt, Tidspunktet var inde dertil. Men eftersom der paa daværende Tidspunkt fandtes en Del færøske Sager, hvilke jeg i min Egenskab af Folketingsmand skulde have fremmet, men endnu ingen Løsning havde opnaaet paa, mente jeg, at denne Sag, der i Realiteten var en for mig mere privat Sag, maatte vente, til de øvrige, officielle Sager først var bragte i Orden. Saaledes stod Sagerne til sent paa Efteraaret 1905.

Under de første Konferencer mellem Müller og mig havde denne absolut holdt paa at faa Kirkebøgaardslodden til Købs. Herpaa havde Ministeriet dog straks erklæret ikke at kunne gaa ind, hvilket jeg meddelte Hr. Müller. Dette syntes at køle Müllers Interesse for Sagen meget, men derimod ikke Konsul Olsens. Denne ønskede, at Svogeren under alle Omstændigheder skulde faa Gaarden, ligegyldigt til Købs eller i Fæste.

Saaledes stod Sagerne en Tid lang, men da Hr. Müller ikke kunde indgaa paa at flytte til Kirkebø, mente Ministeriet ikke at have Hjemmel til at bortfæste Gaarden til Hr. Müller eller nogen anden udenfor Kirkebø boende Person.

Direkte gav jeg ikke Hr. Müller Oplysning om det mig af Ministeriet givne mundtlige Tilsagn, da jeg foreløbig ikke vilde benytte mig deraf. Men jeg lod baade Hr. Konsul Olsen og Kolonibestyrer Müller forstaa, at Broderens og Svogerens Chancer ikke var gode. Hr. Müller selv fik gennem sine Forbindelser saa megen Oplysning om Sagens Stilling, at han indsaa, at min Forbliven som Folketingsmand ikke vilde være gunstig for at føre til det for ham saa meget attraaede Maal: at opnaa at komme i Besiddelse af Gaarden.

Jeg maatte altsaa væk som Rigsdagsmand, og en anden Folketingsmand træde til i mit Sted, som bedre kunde varetage Hr. Müllers økonomiske Interesser med Hensyn til Kirkebøgaard.

Hr. Müller gik forsigtig til Værks. Gennem hans og Svogerens, Konsul Olsens Blad „Dimmalætting", der før havde støttet mit Valg og min Politik, begyndtes i Efteraaret 1905 de foran omtalte Angreb mod mig personlig og politisk.

Imidlertid havde Hr. Müller i sin

Fætter, daværende Sysselmand Effersøe, fundet en Folketingskandidat, som han utvivlsomt regnede med kunde udrette noget for sine Interesser med Hensyn til Kirkebøgaardslodden, og snart begyndte Bladet aabenlyst at tage Afstand fra mig og fremhæve Effersøe.

Det lykkedes Hr. Konsul Olsen og Hr. Müller ved Hjælp af deres Blad „Dimmalætting" med Glans at gennemføre Hr. Effersøes Valg. Man skulde da have ventet, at nu vilde Hr. Müller faa sine Ønsker opfyldt: at faa Kirkebøgaarden overdraget. Men det skete dog ikke. At Hr. Effersøe ivrig har arbejdet for Sagen, fremgik af hans egne Udtalelser paa Møder og i Lagtinget, men uagtet Effersøe holdt sin Folketingsplads i mange Aar, forblev ogsaa hans politiske Virksomhed resultatløs for Hr. Müllers Vedkommende.

Det er neppe tvivlsomt, at Hr. Effersøe af mange Grunde, som der for øvrigt ikke her skal kommes ind paa, gik sig træt i sin Virksomhed. Og utvivlsomt er det, at Hr. Müller blev træt af at vente paa noget Resultat fra Hr. Effersøes Side.

Hr. Samuelsen var som ganske ung Mand kommet fra sin afsides Hjembygd, Haldersvig til Thorshavn, hvor han fik en Kontorplads og snart kom i et forholdsvis nært Forhold til Familien Müller, hvilket Forhold har vedvaret gennem Aarene og endnu er til Stede. Hr. Samuelsen havde opnaaet at blive Lagtingsmand og havde med stor Energi og Trofasthed arbejdet for Varetagelsen af Hr. Müllers Interesser.

Skulde der endnu være noget at opnaa for Hr. Müller med Hensyn til Erhvervelse af Gaarden, da var det givet, at da Hr. Effersøe fratraadte som Folketingsmand, maatte det blive Hr. Samuelsen, der af Hr. Müller blev udset til at gøre det afgørende Forsøg for Formaalets Opnaaelse. Valget gik efter Ønske. Hr. Samuelsen blev Folketingsmand, og som det fremgaar af de i Kirkebøgaardsagen forelagte Aktstykker, har Hr. Samuelsen som en Selvfølgelighed ikke alene givet Hr. Müllers Ansøgning sin ubetingede Tilslutning, men desuden ydet ham en saa glimrende Anbefaling, som det overhovedet kan have været ham muligt. (Se bl. a. Samuelsens Skrivelse af 4. Maj 1915). Imidlertid har det heller ikke til Dato lykkedes for Hr. Samuelsen at faa gennemført Hr. Müllers Ønske. og det er derfor ikke saa forunderligt, om Hr. Samuelsen, der i denne Sags Fremme utvivlsomt har set sin vigtigste Opgave som Rigsdagsmand, er blevet noget bittert stemt overfor Justitsministeren, som ikke har ment at kunne indvilge i Gennemførelsen af denne Hr. Samuelsens politiske Livssag.

Saaledes foreligger altsaa denne Sag set fra de færøske Politikeres, Effersøes, Samuelsens, Olsens og Müllers Side. Effersøe skulde vælges til at gennemføre Sagen. Der maatte findes paa noget til at agitere med, for vælges skulde han; man begyndte med Ædruelighedssagen, men da denne ikke var tilstrækkelig effektfuld, opfandt man Sambandet. Dette viste sig at være et saa udmærket Nummer, at ikke alene Effersøe, men ogsaa Samuelsen blev valgt derpaa. Men hvis nogen tror, at det er for Sambandets Skyld i sig selv, at al denne Staahej er lavet, saa tager man meget fejl. Folk, der kender de fire Herrer fra Føroyingafelags Tider, fra deres daværende ultrafærøske Standpunkt, fra Tiden forinden Hr. Müller satte sine nationale færøske Hensyn til Side for at vinde Kirkebøgaard, tvivler ikke et Øjeblik om, at *Ædruelighedssagen*, at *Tilbudsaffæren*, at *Stokkestuerne*, at *Sambandet* blev opfundet for Tilfældet, blev sat i Scene for Müllers Erhvervelse af Kirkebøgaard. At Biomstændigheder ogsaa medvirkede, politisk økonomiske Forhold af forskellig Art indtraadte, skal ikke benægtes, dog dette skal forbigaas her; men et er der, som ikke kan nægtes, og det er, at det færøske Samband, fra Førernes Side set, arrangeret og drevet har været det rene Komediespil. Førerne kan nu en Gang ikke fornægte deres Fortid, og utallige er de uforbeholdne Udtalelser, der er faldne paa Tomandshaand eller af Uagtsomhed, der fastslaar, at i Virkeligheden er de her nævnte 4 Herrer Sambandsførere i sig selv endnu lige saa radikalt sindede, hvad færøsk Selvstyre og Sprogets Ret angaar, som nogen Selvstyremand. Aarsagsforholdet til disse Herrers unaturlige Stilling har været, at økonomiske Interesser og Magtinteresser har staaet overfor de ideelle og nationale Interesser.

Den Gang de store færøske Matadorers Interesser i Foraaret 1906 gik op i Særinteresser for Kirkebøgaards ene Trediedel, Havnesagen i Trangisvaag og Afværgelsen af de store Skatteyderes forholdsvise Skattebyrde, fik Hr. Effersøe disse Interessers Varetagelse i sin Haand. Han opfandt Sambandspolitikken, der skulde betyde Kærlighed til Danmark. Jeg, der nøje vidste, hvad der laa bagved, fordi jeg i en Aarrække havde staaet i nationalpolitisk Samarbejde med de samme Mænd, som nu blev mine Modstandere, sagde den Gang,

og jeg har ofte gentaget det siden, at „Sambandsmændenes Kærlighed til Danmark bestod i Kærligheden til den danske Pengepung", og staar fremdeles ved mine Ord. Og jeg gentager dette endnu: Sambandspolitikken er fra Førernes Side set det rene Komediespil, og af alle dem, der har spillet med i denne Komedie, har Hr. Efersøe med sin Forstillelseskunst og Gravalvorlighed været den flinkeste, men han er ogsaa den, der først er blevet træt.

At Hr. Rytter kom med i Legen er ganske naturligt. Han var en magtbegærlig Herre og søgte straks, da han kom til Færøerne, Tilslutning hos de formaaende Mænd. Han ønskede at vinde Tilslutning hos de mere fremragende Politikere fra begge Partier og hos de førende indenfor Næringslivet, særlig hos Handelsstanden.

Den færøske Amtmands Magt i alt, hvad vedrører det færøske Samfund, er jo, som før paapeget, overordentlig stor. Enhver, der ønsker gennemført en betydelig administrativ eller offentlig Sag, er kommet Maalet for Sagens Realisation overordentlig meget nærmere, hvis han kan samstemme med Amtmanden.

Lige som jeg i sin Tid længe før Amtmand Rytters Ankomst til Landet havde svaret en daværende Sorenskriver, der havde ladet mig forstaa, at hvis jeg opgav at skrive og virke for Føroyingafelags Formaal, saa vilde han gøre sin Indflydelse gældende for, at jeg kunde erholde Kirkebøgaardslodden tilbagelagt til den oprindelige Gaard, altsaa min Kongsgaard, at en saadan Aftale vilde jeg ikke indgaa paa, saa fik ogsaa Hr. Rytter hurtig Besked fra mig om, at jeg ikke havde i Sinde at forandre mit nationale eller politiske Standpunkt af Hensyn til mulige Begunstigelser. Der var kun den Forskel mellem føromtalte Sorenskriver og Hr. Rytter, at medens den første, lige straks efter at jeg havde sagt, at jeg ikke vilde alliere mig med ham, begyndte sine personlige Angreb mod mig baade i Pressen og i Lagtinget og dertil fik baade Præsten og Fysikus i Thorshavn som Kampfæller, saa var Hr. Rytter mere træg og forsøgte vedblivende at vinde mig for sine Ideer. Først da han efter længere Tids Forløb saa, at alt Samarbejde mellem os var udelukket, opgav han videre Paavirkning.

Jeg skal ikke her komme ind paa den intime Sammenslutning, der ret hurtig skete mellem Hr. Rytter og de politisk og socialt førende Mænd, der under Sambandets Flag havde proklameret deres Patent paa Kærligheden til Danmark. Det vil her være nok at nævne, at et Samarbejde tidlig begyndte mellem de i Kirkebøgaardsagen interesserede Mænd: Müller, Olsen, Effersøe og Samuelsen og Amtmand Rytter. Jeg maa her faa Lov til at indskyde den Sidebemærkning, at naar man i disse Dage i visse herværende Blade har set omtalt en Gave, en flot Sølvjardinière, som Færinger har skænket Amtmand Rytter, saa forbauses man mindre derover, naar man ved, at Gaven væsentlig er fremkommet ved Bidrag fra personpolitiske Kampfæller og i særlig Grad fra Forretningsmænd, hvem Rytter med Disposition over 4 Millioner Kr. i Statsmidler har bistaaet som Kommissionær.

Af foran anførte samt af Kirkebøgaardsagens Aktstykker vil Kommissionen have haft Anledning til at blive bekendt med Hr. Rytters Politik med Hensyn til at sikre Hr. Müller største Delen af „Sysselmandsgaardens" Udmark. Af Herredsfoged Helms' Forklaring vil Kommissionen endvidere have erfaret, at det har lykkedes for Hr. Rytter at tilvende Hr. Müller et Areal af den samlede Kirkebøgaards Udmark til Ejendom, af større Udstrækning end *hele Kirkebøgaards samlede* Indmark i Kirkebø. Se bl. a. Hr. Rytters Arbejde for Nedlæggelsen af Vaagø Sysselmandsembede til Frigørelse af Sysselmandsgaarden i Kirkebø og hans derefter af 9. Marts 1914 forfattede Indstilling til Ministeriet om at tillægge Müller 8 Marker af den nu ledigblevne Gaard. At Hr. Rytter paa aldeles ulovmedholdig Maade derved har frataget min lovlig tilfæstede Udmark et Areal paa ca. 10 Kofoder, maa ogsaa ses som værende i Overensstemmelse med god Sambandspolitik. Jeg har ikke villet agere danskvenlig, derfor skulde jeg ikke erholde noget tillagt min Gaard, selv om dette „Tilliggende" faktisk havde tilhørt Gaarden i 1 000 Aar og nu var herreløst. Tværtimod, jeg var „danskfjendtlig", vilde ikke være Hr. Rytters Følgesvend, derfor skulde jeg endda *miste af det Areal, jeg lovlig havde i Besiddelse.* Kommissionen kan ikke være orienteret i færøske Jordejendomsforhold, saa jeg vil ikke her gaa i Detailler. Men jeg vil pointere, at sidstnævnte Tilfælde er enestaaende paa Færøerne. Uden min Villie, ja, uden mit Vidende foranlediger Hr. Rytter Ministeriet til at tilskøde anden Person (Hr. Müller) til Ejendom et Areal af Størrelse som ovenfor nævnt af min lovlig tilfæstede Kongsgaard. Jeg antager, at et saadant Overgreb vilde ikke have fundet Sted, om jeg var indgaaet paa at alli-

ere mig med Hr. Rytters Politik. Jeg har paatalt Anneksionerne. Hvad kan det nytte? Jeg har ogsaa paatalt andre Overgreb, begaaede paa min Ejendom, baade overfor Hr. Rytter og Hr. Vest, men til hvad Nytte? De to Herrer lukkede Øjnene for Overgrebene. Jeg saa ingen anden Grund dertil, end at jeg ikke hørte med til Embedspartiet, til Sambandskliken. — Kommissionen har i Kirkebøgaardsagen ogsaa faaet forelagt Sagen om Hellegaard i Kvivig. Hvis Kommissionen vil undersøge den Sags Forløb og endelige Resultat og sammenligne den med Rytters Standpunkt i Kirkebøgaardsagen, tror jeg, den vil forstaa, at det under Hr. Rytters Godsbestyrelse til fulde har vist sig ufordelagtigt at være „Selvstyre"-Kongsbonde.

Man kan let nok sige, at jeg har haft den Udvej at gaa Rettens Vej. Til hvilken Nytte? Indtil for nylig har vi ikke haft nogen fastboende Sagfører, som, mig bekendt, har villet tage en Sag op, der gik imod Øvrighedens Afgørelse, og andre end lokalkyndige Sagførere i færøske Landbosager er det mindre nyttigt at henvende sig til.

Hvorfor lagde Hr. Rytter sammen med Samuelsen og Effersøe et saa uhørt Pres paa Lagtinget for at faa Vaagøens Sysselmandsembede nedlagt? Hvorfor pressede de Herrer paa Trods af Lagtingets Stilling Nedlæggelsen igennem? Svaret foreligger nu klart i de af mig før berørte for Kommissionen forelagte Aktstykker: Sysselmandsgaarden i Kirkebø skulde frigøres til forventet Fordel for en Bundsforvant og Partifælle? Denne brutale Handling, som det blev udtrykt i Lagtinget, gik dog ikke uhævnet af for Hr. Rytter. Han maatte lide det folkelige Nederlag, at Befolkningen gennem Lagtinget fordømte hans Egenraadighed her, og vi fik igen ved Ministeriets velvillige Bistand genoprettet Embedet paa Vaagø.

Angaaende selve Tvistens Æble, den ene Trediedel af Kirkebøgaard, vil det lægge for meget Beslag paa Kommissionens Tid her at omhandle den i Enkeltheder. Den, der ønsker nærmere Kendskab til Sagen, anbefales at gøre sig bekendt med Aktstykkerne, der ere forelagte Kommissionen, ligesom der ogsaa i Rigsarkivet særlig fra Aarene 1801—08 og videre til 1835 vil kunne fremskaffes en Del Materiale til nærmere Belysning af her henhørende Forhold.....

Hvad Hr. Müllers Hensyn har været for at arbejde saa ivrig, som han har gjort, for at komme i varig Besiddelse af denne Gaardslod og en Del af min Kongsgaard, skal jeg ikke komme ind paa. — Hvad mine Hensyn angaar, saa skal jeg pege hen paa, at disse ikke er af væsentlig økonomisk Natur for min personlige Dels Vedkommende. Dette bevises bl. a. ved, at jeg har foreslaaet, *at* al brugbar og bebyggelig Udengaardsjord (fraregnet nødvendige Vinterfodringstationer for Faarene) udlægges til Husmandsjord, en Del af Indengaardsjorden ligesaa, og — at den tilbageværende Del paalægges en passende aarlig Afgift, svarende til det beregnede Nettooverskud, som efter Justitsministeriets nærmere Bestemmelse skal anvendes til Udgravning, Restaurering og Vedligeholdelse af Gaardens gamle Minder fra Oldtid og Middelalder, samt eventuelt til Gaardens nødvendige Kystsikring.....

I den Mellemtid, da jeg ikke var Rigsdagsmand, fra 1906—18, har jeg derfor arbejdet stærkt for, at den nu igen ledigblevne Lod af Gaarden kom tilbage til samme paa Betingelse af, at en passende Del af dens paaregnede Nettooverskud, under fuldt ud betryggende Form, anvendtes til Udgravnings- og Restaureringsarbejder. Jeg bemærker her i Forbigaaende, at jeg desuden har foreslaaet, at en Del af denne ekstra Afgift skal anvendes til Gaardens Kystsikring. Herforuden har jeg foreslaaet en Del af denne Lods Indmark og en større Del af dens Udmark udlagt til Husmandslodder.

Det er dette mit Forslag, der har mødt den voldsomste Modstand, først fra Hr. Effersøes Side, siden fra Hr. Samuelsens og Rytters Side.

Med grundigt Overlæg blev Forberedelserne truffet til Modstanden i Efteraaret 1905. Redaktør Skaalum var bleven engageret til det Müller—Olsenske Blad „Dimmalætting". Han blev opdaget og fik sig officielt forelagt Spørgsmaalet: „*Hvornaar blev De omvendt?*" (se tidligere i det stenografiske Referat). Han svarede ikke derpaa, men det anfægtede ham ikke, tappert holdt han og hans Viv ud, lige til Hr. Rytter forlod Landet, men da kunde han heller ikke mere. Hr. Skaalum bistodes ihærdig af Hr. cand. jur., senere Overretssagfører Poul Effersøe og Hr. Samuelsen. Sysselmand Effersøe var Føreren, men lige meget hjalp det. Hr. Müller kom ikke nærmere til Overtagelse af Kirkebøgaardslodden end før. Saa kom Hr. Rytter, og saa tog Hr. Samuelsen for Alvor fat. Det lykkedes at erobre en mindre Part af Gaarden, i Havndal, men i Hovedsagen var man lige nær ved at kunne opfylde Hr. Skibsrederens Ønske.

I Vrede forlod saa Hr. Rytter Valpladsen, og i stærk Fortørnelse optræder nu Hr. Samuelsen og Hr. Effersøe over de skønne spildte Kræfter.

Jeg tror, at Hr. Rytter har haft en Mening med sin Mission paa Færøerne, nemlig den helt at danisere Færingerne. Jeg gaar ud fra, at han i de fremtrædende Personer, han har arbejdet sammen med, har ment at finde Tjenstvillighed, ja endda haft Overbevisning om, at han i sin Politik var inde paa den rigtige Vej, og at han derfor, set fra sit Standpunkt, handlede rigtigt i at vise sine Bundsforvandte Gentjenester. Jeg antager ikke, at Hr. Rytter har været opmærksom paa, at den saa højt besungne Sambandsspidsernes Danskerkærlighed var falsk Musik.

Jeg *ved*, at Sambandspolitikken er opbygget paa Kirkebøgaard. Jeg ved, at hvis jeg i Foraaret 1905 havde kunnet skaffe Hr. Müller Sysselmandsgaardens Udmark til Ejendom, da havde jeg, om jeg saa havde ønsket, kunnet vedblive at være Folketingsmand og havde da haft ligesaa stor Bistand af de Herrer Brødrene Effersøe, Konsul Olsen, Hr. Skaalum og Hr. Müller som forhen. Jeg ved, at i saa Tilfælde vilde de Herrer og jeg, ligesom vi gjorde i Føroyingafelags Tid, da Programmet var at gøre „Færingerne selvhjulpne i alle Henseende", og i min Folketingsmandstid, da vi stod sammen om, at ingen Lov bør gøres gældende for Færøernes Anliggender, før den i sin Helhed er vedtaget af Lagtinget, fremdeles have staaet sammen paa selvstyrerisk Grund. Jeg skal som et lille, men dog illustrerende Eksempel paa Hr. Müllers Stilling — kort før det mellem ham og mig skete politiske Brud — anføre en Udtalelse af ham i Lagtinget. Det var den Gang, der var Tale om Indførelse af Færøsk som tvunget Fag i Realskolen, at en meget „sambandsk" Lagtingsmand udtalte, at det ikke kunde forsvares, at danske Embedsbørn, som gik i Realskolen, skulde tvinges til at lære Færøsk. Dette gav Hr. Müller Anledning til en skarp Tilrettevisning, som han endte med at sige, at: de Folk, som vi føde, og som Landets Brød æde, skulle ogsaa lære at tale Landets Sprog.

Det er her paa sin Plads at notere, at den Gang det nuværende „saakaldte Sambandsparti" dannedes med Hr. Effersøe i Spidsen, var der ikke med et eneste Ord Tale om Forholdet Danmark—Færøerne. Mit Modparti kaldte sig selv „Ædruelighedspartiet" og gav vort Parti Øgenavnet „Brændevinspartiet". Paa disse to Standpunkter aabnedes formelt og officielt Valgkampagnen.

Et rent Tilfælde kom imidlertid Hr. Effersøes Valgagitation til Hjælp. Da det i Foraaret 1906 rygtedes, at jeg havde opnaaet Regeringens Billigelse til større finansielt Selvstyre for Færøerne, stejlede Hr. Effersøe først overfor et saa uventet smukt Resultat, og Frænderne var paa et Tidspunkt fuldstændig i Vildrede om, hvorledes dette skulde tages. Men saa blev der holdt Raadslagninger, og Resultatet blev, at paa Grundlag af Regeringens Tilbud om Selvstyre skulde *Forskrækkelsespolitiken*, Separatistpolitiken, sættes i Højsædet og bringe Hr. Effersøe Sejren hjem. Medens jeg opholdt mig paa Rigsdagen i København, blev mine trofaste politiske Støtter ude omkring i de færøske Bygder kaldt til det Müllerske Hovedkontor i Thorshavn og der bearbejdede i den Grad, at flere af mine nærmest staaende Partifæller, som jeg ved min Afrejse til København i Efteraaret 1905 havde forladt som mine bedste Venner og mest trofaste Støtter, ved min Tilbagekomst til Øerne i Foraaret 1906 viste sig som mine bitreste Fjender, af hvilke jeg blev beskyldt for at fare med Løgn og for at føre Landet udi Ruin og Undergang. — Jeg ønsker ikke her at gentage den over al Maade skidne Agitation, hvorved Effersøe og hans Bundsforvandte indledede deres Politik, men den førte til det for ham gunstige Resultat: han blev valgt og med Glans. Hensigten helliger Midlet.

Jeg gentager, at jeg er ganske klar over, at det, der gjaldt for Frændeflokken: Müller, Effersøe og Olsen den Gang, var Sysselmandsgaarden i Kirkebø, og at Stokkestueaffæren og Tilbudsaffæren m. m. kun var den *officielle* Sambandskonfekt. — Jeg er ganske klar over, at kunde denne Hensigt naas, vilde Frændeflokken lige saa gerne som Middel hertil have benyttet Tilbudet om større finansielt Selvstyre som det modsatte. Jeg er sikker paa, at endnu Dagen i Dag vilde baade Effersøe, Samuelsen, Müller og Olsen hellere have staaet paa deres oprindelige Selvstyrestandpunkt end paa Sambandsstandpunktet, thi jeg tvivler ikke om, at disse faktisk endnu som før 1906 kun føler sig hjemme i det nationale Selvstyreparti. Men de har vadet saa langt ud, at det er vanskeligt at bunde og uhyre vanskeligt at vende tilbage.

Jeg var i 1906 ikke straks opmærksom paa, at det var Kirkebøgaardsagen,

der var det centrale i Sambandspolitiken. Siden, som Aarene er gaaet, og jeg har faaet den fulde Forstaaelse heraf, har jeg mange Gange overvejet Situationen. Meget muligt, at jeg har begaaet en stor politisk Fejl i 1905 ved ikke den Gang at have skaffet Hr. Müller Trediedelen af Kirkebøgaard. Det er ikke umuligt, at det vilde have kunnet lykkes mig, hvis jeg havde lagt mig tilstrækkelig i Selen derfor. Privat havde jeg saa faaet Valuta derfor, og — hvad der var Hovedsagen — den politiske Strid blandt Færingerne indbyrdes om Selvstyre eller Ikke-Selvstyre vilde aldrig være opstaaet, i ethvert Fald vilde de Herrer Müller, Olsen og Effersøe aldrig have taget Parti *imod* mig, men vilde have vedblevet at yde mig politisk Støtte.

Men sket Gerning staar ikke til at ændre. Hvorvidt der nu kan rettes noget paa den indbyrdes opslidende aarelange Kamp, er tvivlsomt. Jeg vil dog ikke vige tilbage for et Forlig, om dette kunde lede Sambandspartiet ind paa en mere naturlig Stilling overfor færøsk Politik. Kan Sambandsspidserne føle sig tilfredsstillede af, at Müller faar Kirkebøgaards ene Trediedels Udmark i varig Forpagtning, i Fæste haves der ikke Lovhjemmel til, da han ikke vil bo i Kirkebø, saa skal der fra min Side ikke være noget til Hinder derfor, forudsat at han svarer en af Justitsministeriet ansat ekstra Afgift aarlig til Kirkebøs Fortidsminders Bevaring.

Jeg udtalte paa et stort Folkemøde i 1911, at Fortidsminderne paa Kirkebøgaard var af en saadan Art og Betydning for vort færøske Samfund, at enhver Besidder af Gaarden maatte være sig bevidst Ansvaret ved at være Vogter og Bevarer af disse Nationens enestaaende Minder. Maaske har min energiske Fastholden om dette mit Standpunkt for meget medvirket til den nu 12 Aar gamle politiske Strid, men enhver kan nu selv dømme. Hr. Jørgen Pedersen forespurgte mig — se Side 354 i det stenografiske Referat—, hvad der havde givet Anledning til det politiske Omslag hos forskellige Personer i 1906. Jeg tillader mig herved at henvise ham til foranførte Afhandling om Kirkebøsagen. Vedrørende Provst Petersens Stilling skal jeg dog anføre, at hans Motiver til Ændring i sin politiske Optræden ikke skyldtes Hensyn til Kirkebøgaard. Men formentlig er det ikke, da han ikke mere er iblandt os, nødvendigt, at jeg nærmere udtaler mig om hans Forhold.

Efter foran anførte venter jeg, at Kommissionen vil forstaa Hr. Samuelsens og Hr. Effersøes grænseløse Had til Minister Zahle.

Hr. Konsul Olsens Forgyldning af Hr. Amtmand Rytter vil nu ogsaa vise sig motiveret.

At Embedsmændene Rytter, Thygesen og Vest udtalte sig rigtigt, da de anførte, at Hr. Zahles Telegram kun var Prikken over iet, er uomtvisteligt. De Herrers Vrede mod Ministeren overfor det negative Udfald af den Kirkebøgaardspolitik, der indledes med Vaagø Sysselmandsembedes Genoprettelse, var selve iet.

[Føroya Bondafelag].

.....

Naar Hr. Rytter .... har berettet baade overfor Ministeriet og denne Kommission, at dette Selskab (Føroya Bondafelag) var „et rent privat Forretningsforetagende", saa har Hr. Rytter derved givet en Fremstilling, som ikke er i Overensstemmelse med Sandheden, og naar Hr. Rytter yderligere har givet det Udseende af, at Ministeriet „understøttede dette Selskab med Penge", saa har Hr. Rytter ogsaa derved givet baade Ministeriet og Kommissionen en meget ondartet og ganske vildledende Fremstilling.....

[Heygum-Sagen].

Hvad Heygum-Sagen angaar, træffer det sig saa uheldigt, at der har været givet Adgang for 4 Vidner, Hr. Rytter (2 Gange), Thygesen, Vest og Helms til at angribe, medens der kun een Gang (Statsgældsdirektør Andersen) har været Adgang til Forsvar. Uagtet der fra et Mindretal i Udvalget flere Gange har været fremsat Ønske om og stillet positivt Forslag om Adgang for flere med Heygum-Sagen kendte Personer, deriblandt Hr. Heygum selv, til at afgive Forklaring, har Kommissionens Flertal nægtet at gaa ind derpaa. Jeg er, af Hr. Rytter var det vistnok, omtalt for ikke at være dadelfri i Heygum-Sagen; det er maaske muligt, jeg ved ikke, hvad hertil sigtes, jeg ved kun, at jeg aldrig i hans Sager har handlet i egen Interesse. Jeg ved ikke, om alle mit Modpartis Mænd kan sige det samme. Jeg ved i hvert Fald, at de Herrer ikke er

gaaet af Vejen for at anvende Hr. Heygum for at erhverve sig personlig Fordel. Da det gjaldt om at skaffe Hr. Müller 13 Marker af Kirkebøgaard, da kunde de Herrer benytte sig af Hr. Heygum, da var han reel nok, men da han vilde starte en selvstændig Bank, som maaske vilde foranledige, at Folk tog deres Indskudspenge ud af de usolidere Købmandsforretninger, da skulde hans Projekt slaas ned; da han vilde starte et Telefonanlæg, som skulde omspænde *alle* Øerne, blev ogsaa dette slaaet ned. Han fik imidlertid anlagt Telefonledningen Thorshavn—Vestmannhavn, der har vist sig som den eneste absolut paalidelig byggede Linie paa Færøerne, medens Sambandsanlægene til Dels har fordret idelige Reparationer og for en stor Del har vist sig komplet umulige (Kabelanlægget Suderøfjord, der har paaført Landet et Tab af ca. 100 000 Kr.). Han har i mange Aar lagt al sin Energi i Arbejdet for at skaffe Færøerne elektrisk Belysning; han har mødt samme haardnakkede Modstand som i Banksagen og Telefonsagen, ja, endda langt større. Lad Hr. Heygum have haft sine Fejl. Der skulde dog være en Grænse for, hvor store Sten et lille Samfund som vort bør lægge i Vejen for vore Foregangsmænd. Hvis nu Sambandsspidserne endda selv havde været i Stand til at have undfanget og ført igennem de Heygumske landsgavnlige Projekter, var der ikke saa meget at sige til, om de skubbede ham af Vejen for selv at komme til. Men det er saa sandt, som Hr. Herredsfoged Helms har sagt det: Sambandspartiet har ført en negativ Politik, Sambandet har været et fuldstændig goldt Parti; det kan ikke paavises, at det har undfanget en eneste ny Tanke til Fremme af vor økonomiske Udvikling. Det har ligget paa Lur efter andres Ideer, for, saa snart de fremkom, enten at forhindre, at de blev ført ud i det praktiske Liv eller for selv at drage dem til sig, for at forkludre dem. Jeg vil blot om dette Emne sige, at naar Hr. Effersøe, Hr. Samuelsen & Co., Provst Petersen naaede det ikke, har sat saa betydelige Spor i færøsk økonomisk Udvikling, som Hr. Heygum har gjort, saa kan de godt lægge sig til at hvile paa deres Laurbær, men der mangler ikke saa lidt deri endnu. Det er ikke nok at sige til en Mand, som fremlægger en god og samfundsnyttig Plan, som Hr. Heygum gjorde i Telefonsagen og nu i Elektricitetssagen: Gaa af Vejen, det skal du ikke befatte dig med, og saa bagefter lade Sagen dø eller forkludre, fordi Hr. Effersøe, Samuelsen & Co. har manglet al praktisk Evne til selv at træde i den Mands Sted, som de har villet skubbe bort. Kunde Kompagniet derimod have sagt: Heygum maa bort, lad os komme til, vi kan gøre det hele meget bedre, og disse Herrer saa faktisk havde bevist deres praktiske Dygtighed, saa vilde jo Sagen have været en anden. Men det har de ikke evnet. Sambandsspidserne har nok evnet, desværre alt for godt, at bryde ned. Til at bygge op har de i deres 12-aarige Regeringsperiode vist sig at være fuldstændig umulige.

Et aldeles afgjort Bevis herpaa er den færøske Havnesag, som det lykkedes Sambandspartiet med Hr. Rytter som Hovedfører at forkludre i den Grad, at der endnu efter ca. 15 Aars Slid og Møje ikke er udlagt en eneste Sten til Anlægget, medens Island i Fjerdedelen af den Tid, Hr. Rytter har politiseret med den færøske Havnesag, i Fred og Ro har færdigbygget sin Hovedstadshavn.

Jeg skal oplyse for Kommissionen, at det Brev, som Hr. Mortensen tilskrev mig samtidig med Brevet til Ziska (Skrivelser til Kommissionen III, Bilag 2), ikke eksisterer. Hr. Mortensen har heller ingen Afskrift deraf; men han har meddelt mig, at det havde samme Indhold som Brevet til Hr. Ziska. Efter Indholdet af dette, Hr. Ziskas Brev, kunde heller ikke mit Brev være anderledes, hvad Adressens Fremsendelsesmaade angaar. Herom kunde ikke Hr. Mortensen have skrevet eet til mig og noget helt andet til Hr. Ziska (og „Tingakrossur"s Redaktør).

Jeg vil her i Korthed sammentrække de afgørende Beviser for, at det ikke var Hensigten at sende Adressen til den britiske Regering udenom de danske Myndigheder.

1) Den Dag, Adressen blev vedtaget af Framburðsfelaget, den 18. Marts, blev den vedtaget med den Bestemmelse, at den *skulde sendes gennem Lagtinget*. Se Side 237 i det stenografiske Referat.

Altsaa, *den første Gang* der tages nogen Bestemmelse om Adressens Fremsendelsesmaade, bestemmer Adressens daværende ansvarshavende, Framburðsfelaget, at den skal sendes gennem Færingernes rette lokale Myndighed, Lagting og Amtmand.

2) Da saa Amtmanden og Amtmandens Parti forhindrer, at Adressen sendes gennem Lagtinget, vedtager de 6 undertegnede Lagtingsmænd, som paa dette

Tidspunkt fra Framburðsfelaget havde faaet Ansvaret for Adressen overdraget, at den skulde fremsendes gennem Folketingsmand E. Mortensen, som efter *Konference med Regeringen* skulde rejse over til London for dersteds gennem *den danske Legation* at forebringe de britiske Myndigheder de Ønsker, som den færøske Befolkning gennem Adressen søger opnaaet (se herom Side 238 i det stenografiske Referat).

3) Da et Telegram imidlertid indløber fra Folketingsmand Mortensen, hvorefter man drager den Slutning, *at* Mortensen eventuelt ikke kan rejse til London, *at* den direkte Sendelse til den danske Regerings Repræsentant i London er en fuldt ud loyal Vej, og *at* en saadan Fremsendelsesmaade vil paaskynde Sagen, bliver de undertegnede 6 Lagtingsmænd enige om *at* sende Adressen til den danske Gesandt Castenskiold i London og samtidig *at* underrette Folketingsmanden herom med Henstilling til denne om, at man gik ud fra, at Regeringen i København var indforstaaet. (Se Side 239 og Side 242 nederst paa Spalte 1 i det stenografiske Referat).

Dokumenterne viser tydeligt, at de to tiltænkte Veje, som det var *Meningen* at sende Adressen, nemlig 1) Lagtinget og 2) Folketingsmanden var fuldt ud loyale og indenfor danske Myndigheder. Den tredie Vej, som Adressen *blev* sendt: til den danske Regeringsrepræsentant i London med samtidig Underretning gennem Folketingsmanden til Regeringen, var ogsaa loyal og indenfor danske Myndigheder.

Tillæg.

Hr. Rytter har (Side 522) forstærket sin i sit sidste Foredrag rejste Beskyldning mod, at der fra Kirkebø — formentlig fra mit Hjem — solgtes „brændt Byg", som han nu angiver til en Pris af 4 Kr. pr. kg. Hr. Rytters Fremstilling er baade en Forvanskning og en Usandhed. Jeg henviser i øvrigt til Hr. N. S. Johannessens før indsendte Erklæring om dette Emne.

Rettelse

til

Den af Kommissionen til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold afgivne Beretning.

Side 96. 1ste Linie, i Beretningen og Side 142, 14de—15de Linie, i Bilagene rettes Ordene „forinden de“ til: „foruden at“.